

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İsrafil KARATAŞ

İSMAİL NİHAT ERİM'İN HAYATI VE SİYASİ FAALİYETLERİ (1912-1980)

Tarih Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2020

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İsrafil KARATAŞ

İSMAİL NİHAT ERİM'İN HAYATI VE SİYASİ FAALİYETLERİ (1912-1980)

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Aydın YİĞİT

Tarih Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2020

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

İsrafil KARATAŞ'ın bu çalışması jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Aydın YİĞİT (İmza)

Üye : Doç. Dr. Güven DİNÇ (İmza)

Üye : Doç. Dr. Kadir KASALAK (İmza)

Üye : Doç. Dr. Leyla DERVİŞ (İmza)

Tez Başlığı: İsmail Nihat Erim'in Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1912-1980)

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :17/04/2020

Mezuniyet Tarihi : 07/05/2020

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “İsmail Nihat Erim’in Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1912-1980)” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İsrafil KARATAŞ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	İsrafil KARATAŞ
Öğrenci Numarası	20128603202
Enstitü Ana Bilim Dalı	Tarih
Programı	Doktora
Programın Türü	( ) Tezli Yüksek Lisans (X) Doktora ( ) Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Aydın YİĞİT
Tez Başlığı	İsmail Nihat Erim'in Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1912-1980)
Turnitin Ödev Numarası	1310105847-1310107065

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 957 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 28/04/2020 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 4

alıntılar dahil % 10'dur.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

30/04/2020

(imzası)
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
Dr. Öğr. Üyesi Aydın YİĞİT

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ÖZET.....	ix
SUMMARY.....	x
TEŞEKKÜR.....	xi
ÖNSÖZ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NİHAT ERİM'İN PARLAMENTO YILLARI VE İLK SİYASİ FAALİYETLERİ (1945-1950)

1.1. Milletvekili Seçilmesi	23
1.2. İntikal Devresinde (1945-1947) Nihat Erim'in Siyasi Faaliyetleri	25
1.2.1. Çok Partili Düzene Geçiş	25
1.2.2. Güncel Dış Meselelerle İlgili Görüş ve Faaliyetleri.....	29
1.2.3. Demokrat Parti'nin Kuruluşu'ndan İlk Tek Dereceli Seçime	45
1.2.3.1. CHP'nin II. Olağanüstü Kurultayı	45
1.2.3.2. Belediye Seçimleri ve Şal Olayı	53
1.2.3.3. İlk Tek Dereceli Seçim ve Sonuçları.....	60
1.2.4. İlk Tek Dereceli Seçimden 12 Temmuz Beyannamesi'ne	71
1.2.4.1. Hürriyet Misakı'nın Öncesi	71
1.2.4.2. Hürriyet Misakı ve Sonrası Gelişmeler	99
1.2.4.3. Truman Doktrini	127
1.2.4.4. Ara Seçimler ve Tartışmalar	132
1.2.4.5. 12 Temmuz Beyannamesi'ne Giden Süreç	139
1.3. 12 Temmuz Beyannamesi'nden Bayındırlık Bakanlığı Dönemi'ne	155
1.3.1. 12 Temmuz Beyannamesi ve Anayasa Tartışmaları	155
1.3.2. CHP'de 35'ler Hareketi	169
1.3.3. Birinci Hasan Saka Hükümeti Karşısında İlk Faaliyetleri.....	187
1.3.4. VII. CHP Kurultayı.....	192
1.3.5. Recep Peker İle Tartışması.....	210
1.3.6. VII. CHP Kurultay'ı Sonrası Faaliyetleri	215
1.4. Bayındırlık Bakanlığı Dönemi (10 Haziran 1948-16 Ocak 1949)	233
1.4.1. Bayındırlık Bakanlığı Görevine Getirilmesi	233

1.4.2.	Bakanlık Dönemi'ndeki Faaliyetleri.....	235
1.5.	Başbakan Yardımcılığı Dönemi (16 Ocak 1949- 22 Mayıs 1950).....	262
1.5.1.	Başbakan Yardımcılığı Görevine Getirilmesi	262
1.5.2.	Başbakan Yardımcılığı Dönemi'ndeki Faaliyetleri.....	263
1.5.3.	Seçim Çalışmaları.....	307

İKİNCİ BÖLÜM

PARLAMENTO DIŞI DÖNEMDE NİHAT ERİM VE SİYASİ FAALİYETLERİ (1950-1961)

2.1.	Muhalefet Döneminde Nihat Erim ve Faaliyetleri (1950-1954).....	317
2.1.1.	1950 Genel Seçimleri Yenilgisi Sonrası Nihat Erim'in Durumu ve İlk Faaliyetleri.....	317
2.1.2.	Nihat Erim'in Demokrat Parti İktidarı Karşısında İlk Değerlendirmeleri ve Muhalefetini Sertleştirmesi	319
2.2.	Nihat Erim'in 1950-1954 Yılları Arası İç ve Dış Gelişmeler Karşısındaki Görüş ve Düşünceleri	321
2.2.1.	Arapça Ezan Kararı.....	321
2.2.2.	Genel Sekreterlik Yarışı.....	322
2.2.3.	Kore'ye Asker Gönderme Kararı	326
2.2.4.	Atatürk'ü Koruma Kanunu.....	329
2.2.5.	1951 Ara Seçimleri	332
2.2.6.	1951 CHP'nin Malları ve Halkevleri Meselesi	345
2.2.7.	9. CHP Kurultayı	355
2.2.8.	Türkiye'nin NATO'ya Kabul Edilmesi	358
2.2.9.	NATO'ya Girilmesinden Partiler Arası Bahar Havası Dönemine Kadar Nihat Erim	363
2.2.10.	Partiler Arası Bahar Havası Dönemi (Aralık 1952-Temmuz 1953).....	375
2.2.11.	Partiler Arası Bahar Havası Döneminin Bozulmasından 1954 Seçimlerine Kadar Nihat Erim (Temmuz 1953-Mayıs 1954).....	386
2.2.11.1.	Millet Partisi'nin Kapatılması.....	386
2.2.11.2.	Nihat Erim'in Üniversite'den İstifa Etmek Zorunda Kalması.....	390
2.2.11.3.	CHP'nin Mallarının Hazineye Devri ve Yeni Ulus Gazetesi.....	394
2.2.11.4.	Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu.....	411
2.2.11.5.	Petrol Kanunu	413

2.2.11.6. Seçim Kanunu Değişikliği.....	417
2.2.11.7. Basın Kanunu Değişikliği.....	420
2.2.11.8. Yaklaşan 1954 Seçimleri ve Nihat Erim'in Faaliyetleri	423
2.2.11.9. Nihat Erim'in Seçim Propagandaları	431
2.3. 1954 Seçimlerinden 1960 Darbesi'ne Kadar Nihat Erim'in Siyasi Faaliyetleri	434
2.3.1. 1954 Genel Seçim Sonuçları ve Nihat Erim'in Değerlendirmeleri.....	434
2.3.2. 11. CHP Kurultayı	438
2.3.3. Partiler Arası İşbirliğinin Mimarı: Nihat Erim.....	450
2.3.3.1. Nihat Erim'in Gandhi Politikası ve Gelen Tepkiler.....	454
2.3.3.2. Halkçı Gazetesi'nin Cezalandırılması ve Erim-Menderes Görüşmeleri	459
2.3.3.3. Erim-Menderes Görüşmesinin Açığa Çıkması	468
2.3.4. Partiden İhraç Edilme Çabası ve İnönü-Erim Ayrılığı	477
2.3.4.1. Haysiyet Divanı'na Sevki.....	486
2.3.5. Kıbrıs Meselesi'nin Çözümünde Nihat Erim (1956-1960).....	490
2.3.5.1. Kıbrıs Meselesi'nin Ortaya Çıkışı ve Nihat Erim'in Görevlendirilmesi.....	490
2.3.5.2. Nihat Erim'in Kıbrıs Raporları	496
2.3.5.3. Kıbrıs Meselesi Etrafında Kıbrıs, Londra ve Newyork'taki Faaliyetleri (1957)	506
2.3.5.4. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Hazırlanmasında Nihat Erim.....	517
2.3.6. 1957-1960 Arası İç Politikada Nihat Erim.....	529
2.3.6.1. Nihat Erim'in Anayasayı Tadil Ettirme ve Muhalefet-İktidar İlişkilerini İyileştirme Girişimleri	529
2.3.6.2. 1957 Genel Seçimleri ve Nihat Erim	537
2.3.6.3. Menderes Tarafından Verilen Yurt Dışı ve Verilmek İstenen Yurt İçi Görevleri.....	544

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİ DARBE ARASI DÖNEMDE NİHAT ERİM (1961-1971)

3.1. 27 Mayıs Askeri Rejim Dönemi'nde Nihat Erim.....	548
3.1.1. Kurucu Meclis'e Girememesi	551
3.1.2. Gelen Teklifler ve Erim'in Milletvekili Seçilmesi.....	553
3.2. Meclis Başkanlığı ve Hükümet Kurma Krizi	560
3.3. İnönü Koalisyon Hükümetleri Dönemi'nde Nihat Erim (1961-1965).....	565
3.3.1. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na Bireysel Başvuru Teklifi.....	565

3.3.2.	CHP İçinde ve Dışında Pasif Kalışı.....	570
3.3.3.	CHP'den Geçici Olarak İhraç Edilmesi.....	576
3.3.4.	İnönü-Erim Küslüğünün Sona Ermesi ve Kıbrıs Meselesi'nde Nihat Erim	585
3.3.4.1.	Johnson Mektubu ve Erim'in Amerika'ya Seyahati.....	599
3.3.4.2.	Nihat Erim-Dean Acheson Görüşmeleri	602
3.4.	CHP İçerisinde Ortanın Solu Hareketi ve Nihat Erim.....	615
3.4.1.	1965 Genel Seçimleri'nde Ortanın Solu Söylemi	618
3.4.2.	Nihat Erim'in 1965 Genel Seçim Sonuçlarını Değerlendirmesi.....	625
3.4.3.	Bülent Ecevit'i ve Ortanın Solunu Desteklemesi.....	627
3.4.4.	Nihat Erim-Bülent Ecevit Ayrılığı.....	634
3.5.	Nihat Erim'in Diğer Siyasi Faaliyetleri (1965-1971).....	640

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAŞBAKANLIKTAN SUİKASTE NİHAT ERİM (1971-1980)

4.1.	Başbakanlık Öncesi Ülkenin Genel Durumu ve Nihat Erim'in Faaliyetleri.....	646
4.2.	Nihat Erim'in Başbakan Seçilmesi.....	653
4.3.	Birinci Nihat Erim Hükümeti'nin Kuruluşu.....	661
4.4.	Birinci Nihat Erim Hükümeti Dönemi'nde İç Politika.....	669
4.4.1.	Asayiş Olayları	669
4.4.2.	Anayasa'nın Değiştirilmesi.....	679
4.4.3.	Yapılan "Reformlar"	697
4.5.	Birinci Nihat Erim Hükümeti Dönemi'nde Dış Politika.....	714
4.5.1.	Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri	715
4.5.2.	Türkiye-İngiltere İlişkileri.....	718
4.5.3.	Birinci Erim Hükümeti Dönemi'nin Kıbrıs Politikası.....	720
4.5.4.	Türkiye-ABD İlişkileri ve Afyon Meselesi.....	729
4.6.	Hükümet Bunalımı ve Birinci Erim Hükümeti'nin İstifası.....	739
4.7.	İkinci Erim Hükümeti'nin Kurulması, Programı ve Faaliyetleri.....	758
4.7.1.	İdam Tartışmaları ve Nihat Erim.....	764
4.8.	İkinci Nihat Erim Hükümeti'nin Dış Politika Faaliyetleri.....	779
4.8.1.	Türkiye-Fransa İlişkileri ve Fransa Gezisi.....	780
4.8.2.	Türkiye-ABD İlişkileri ve ABD Gezisi	788
4.8.3.	Türkiye-Sovyet Rusya İlişkileri	796
4.8.4.	Nihat Erim'in Başbakanlık'tan İstifası ve Nedenleri.....	798

4.8.4.1. Nihat Erim'in İstifasının Yankıları ve Değerlendirmeler.....	808
4.9. İstifadan Suikasta Kadar Nihat Erim ve Faaliyetleri (1972-1980).....	818
4.10. Nihat Erim'e Suikast, Faillerinin Yakalanması ve Yargılanmaları.....	835
4.10.1. Nihat Erim Suikastının Yankıları ve Değerlendirmeler.....	838
SONUÇ.....	845
KAYNAKÇA.....	855
Ek 1- Nihat Erim'in 30 Mayıs 1946 Tarihinde Ulus Gazetesi'nde Yayınlanan “Demokrasi Gaye Midir Vasıta Mıdır?” İsimli Başmakalesi.....	920
Ek 2- Nihat Erim'in Başbakan Yardımcısı Olduğunu Haber Veren Ulus Gazetesi'nin 17 Ocak 1949 Tarihli Sayısı.....	921
Ek 3- Nihat Erim'in Sahibi Olduğu Yeni Ulus Gazetesi'nin 16 Aralık 1953 Tarihli İlk Sayısı.....	922
Ek 4- Nihat Erim'in Siyasetle Uğraşmasını Engellemek İçin Hükümet Tarafından Kanun Çıkartıldığını İddia Eden Ulus Gazetesi'nin 19 Temmuz 1953 Tarihli Sayısı. .	923
Ek 5- Nihat Erim'in “Gandhi Politikası” İsimli Makalesinin Yayınlandığı Halkçı Gazetesi'nin 4 Ağustos 1954 Tarihli Sayısı.	924
Ek 6- Gandhi Potikası Nedeniyle CHP İçerisinde Nihat Erim'e Gösterilen Tepkinin Ölçütünü İfade Eden Akşam Gazetesi'nin 6 Ocak 1955 Tarihli Sayısı.	925
Ek 7- Nihat Erim'in CHP'den 1 Yılığına İhraç Edildiğini Haber Veren Tercüman Gazetesi'nin 10 Aralık 1962 Tarihli Sayısı.....	926
Ek 8- Nihat Erim'in Başbakan Olduğunu Haber Eden Hürriyet Gazetesi'nin 19 Mart 1971 Tarihli Sayısı.....	927
Ek 9- Nihat Erim'in Ünlü “Balyoz” Konuşması Hakkında Bilgi Veren Akşam Gazetesi'nin 23 Nisan 1971 Tarihli Sayısı.	928
Ek 10- Nihat Erim'in 1961 Anayasası'nın Lüks Olduğunu Açıkladığı Konuşmayı Aktaran Tercüman Gazetesi'nin 2 Mayıs 1971 Tarihli Sayısı.	929
Ek 11- Birinci Erim Hükümeti'nin İstifasının Haber Verildiği Akşam Gazetesi'nin 4 Aralık 1971 Tarihli Sayısı.....	930
Ek 12- Nihat Erim'in Suikast Sonucu Öldüğünü Haber Veren Günaydın Gazetesi'nin 20 Temmuz 1980 Tarihli Sayısı.	931
Ek 13- Nihat Erim'in Cenaze Töreni'nin Olduğu Gün Kemal Türkler'in De Öldürüldüğünü Haber Veren Dünya Gazetesi'nin 23 Temmuz 1980 Tarihli Sayısı.....	932
Ek 14- Nihat Erim'in 5 Yaşında İken Çekilmiş Bir Fotoğrafı.....	933

Ek 15- Nihat Erim'in 21 Yaşında İken Çekilmiş Bir Fotoğrafi.....	934
Ek 16- Nihat Erim'in 36 Yaşında İken Çekilmiş Bir Fotoğrafi.....	935
Ek 17- Nihat Erim'in Kızı Ayşe Işıl Önalp ve Damadı Akın Önalp İle 24 Ekim 2015 Tarihinde Yapılan Görüşme Sırasında Çekilen Bir Fotoğraf.	936
ÖZGEÇMİŞ	937

KISALTMALAR LİSTESİ

AP	: Adalet Partisi
B.	: Birleşim
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
CP	: Cumhuriyetçi Parti
CSTD	: Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi
D.	: Dönem
Dev-Genç	: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonunu
DP	: Demokrat Parti
DP	: Demokratik Parti
FKF	: Fikir Kulüpleri Federasyonu
KP	: Köylü Partisi
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MÇ	: Milliyetçi Cephe
MDD	: Milli Demokratik Devrimi
MGP	: Milli Güven Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİSK	: Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu
MMTD	: Millet Meclisi Tutanak Dergisi
MNP	: Milli Nizam Partisi
MP	: Memleketçi Parti
MP	: Millet Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
s.	: Sayfa
T.	: Toplantı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TBMMTD	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi
THKO	: Türkiye Halk Kurtuluşu Ordusu
THKP-C	: Türkiye Halk Kurtuluşu Partisi-Cephesi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TÖS	: Türkiye Öğretmenler Sendikası
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
vd.,	: ve diğerleri
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

ÖZET

İsmail Nihat Erim (1912-1980), 1945 yılında CHP'den siyasete girerek Türkiye'de çok partili demokrasinin yerleşmesi için İnönü'nün yanında mücadele etmiştir. Üstün yetenek ve bilgi birikimine sahip olan Nihat Erim, aynı zamanda 29 yaşında kamu hukuku profesörü olmuştur. 1948 yılında Bayındırlık Bakanlığı, 1949 yılında da Başbakan Yardımcılığı görevinde bulunmuştur. 1950 Seçimleri sonucunda milletvekili seçilemeyen Nihat Erim, CHP'nin yayın organı Ulus Gazetesi'ni yönetmeye başlayacak ve 1953 yılına kadar Ulus Gazetesi'nde yazdığı yazılarla DP'yi çok ağır bir dille eleştirecektir. Ulus Gazetesi'nin kapanmasının ardından 1955 yılının ortalarına kadar sırasıyla Yeni Ulus ve Halkçı Gazetelerini çıkartmıştır. 1954 seçimlerinden sonra uzlaşmacı bir kişilikle partiler arası işbirliğini savunmaya başlamıştır. Erim, Demokrat Parti'nin kendisine verdiği görevle 1956-1960 yılları arasında Kıbrıs Meselesi'nde etkin görevler yürütmüştür. 1961 yılında CHP'den Kocaeli milletvekili seçilerek parlamentoya geri dönmüştür. 1955-1964 yılları arasında İnönü ile kūs olan Erim, 1964 yılında Kıbrıs Meselesi'nde İnönü'nün yanında yer alınca bu küslük sona ermiştir. Nihat Erim, 1964-1965 yılları arasında yine Kıbrıs Meselesi'nde etkin görevler yerine getirmiştir. 12 Mart 1971 Muhtırası sonuna kadar CHP içerisinde yer almış olan Erim, 12 Mart Muhtırası'nın verilmesinden sonra CHP'den istifa ettirilerek bağımsız başbakan yapılmıştır. Yaklaşık 13 aylık başbakanlık görevinden sonra Erim, 1977 yılına kadar Cumhurbaşkanlığı Kontenjan Grubu Cumhuriyet Senatörü olarak görev yapmıştır. 1977 yılından sonra siyasetten emekli olan Erim, 12 Mart Dönemi'nde yaşanan sert uygulamalar nedeniyle sol örgütler tarafından tehdit edilmeye başlanmıştır. 19 Temmuz 1980 tarihinde, Dev-Sol terör örgütü tarafından öldürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Nihat Erim, Kıbrıs Meselesi, 12 Mart Muhtırası, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Demokrat Parti (DP), Adalet Partisi (AP).

SUMMARY

ISMAIL NIHAT ERİM'S LIFE AND HIS POLITICAL ACTIVITIES (1912-1980)

İsmail Nihat Erim (1912-1980) struggled on the side of İnönü to establish a multiparty democracy in Turkey by entering politics in 1945 from the RPP. Nihat Erim, who has superior talent and knowledge, also became a professor of public law at the age of 29. Served as the Minister of Public Works in 1948 and as Deputy Prime Minister in 1949. Nihat Erim, who could not be elected as a member of parliament after the 1950 elections, was going to start to run Ulus newspaper that was the RPP's publication organ, and was going to critically criticize the DP with the articles he wrote in Ulus newspaper until 1953. After the closure of Ulus Newspaper, he published Yeni Ulus and Halkçı Newspapers respectively until the middle of 1955. After the 1954 elections, Erim who defended the cooperation between the parties with a conciliatory personality, he held active positions in the Cyprus Issue with the task assigned to him by the Democratic Party between 1956-1960. In 1961, he was elected as a member of the CHP again in Kocaeli and returned to parliament. Erim was angry with İnönü between 1955-1964 but this resentment ended when he stood on the side of İnönü in Cyprus Issue. Nihat Erim fulfilled active tasks Cyprus Issue between 1964-1965. Erim, who was in the RPP until the end of the 12 March 1971 Memorandum, was resigned from the RPP after the 12 March Memorandum was made and became independent prime minister. After serving as the Prime Minister for about 13 months, Erim served as the Republican Senator of the Presidential Quota Group until 1977. Erim, who retired from politics after 1977, started to be threatened by leftist organizations due to the harsh practices in the March 12 period. On 19th July 1980 was killed by the Dev-Sol terrorist organization.

Keywords: Nihat Erim, Cyprus Issue, Memorandum of 12 March, Republican People's Party (RPP), Democratic Party (DP), Justice Party (JP).

TEŞEKKÜR

2014 yılında Akdeniz Üniversitesi tarafından doktora tez konusu olarak kabul edilen “İsmail Nihat Erim’in Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1912-1980)” isimli tezin kaynaklarının toplanmasından yazılıp bitirilmesine kadar bir çok kişinin katkı ve desteği olmuştur. Bu anlamda, doktora öğrenciliğim boyunca cumhuriyet tarihi alanında derin bilgi ve tecrübesini özellikle tarih metodolojisi bilgilerini benimle paylaşarak bu alanda hızla ilerlememi sağlayan tez danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Aydın Yiğit’e büyük bir şükran borçluyum. Kendisi tezin her aşamasında güler yüzü ve büyük sabrıyla her türlü desteği sağlayarak, beni motive ederek tezin bitmesinde yadsınamaz çabaları olmuştur.

Tez İzleme Komitesi toplantılarıma katılan ve kısa bir süreliğine tez danışmanlığımı da yapmış olan Doç. Dr. Güven Dinç hocamın, bilgi ve tecrübeleri ile beni yönlendirmesinden dolayı kendisine teşekkür ediyorum. Sakarya Üniversitesi’nde yüksek lisans tez danışman hocam olan Prof. Dr. Bünyamin Kocaoğlu hocamın son 11 yıldır üzerimdeki emeğini tarif edemem. Yüksek lisans dönemimden yani 2009’dan beri akademik gelişimim bakımından beni yönlendirmiş, akademik her aşamamda beni desteklemiştir. En son Samsun’dan Antalya’ya gelerek Tez İzleme Komitesi toplantılarıma katılmış ve bu manada eksik ve yanlışlarımı düzeltmemi sağlamıştır. Cumhuriyet Tarihi alanına yönelmemi sağlayan Prof. Dr. Bünyamin Kocaoğlu hocama bütün bu katkılarından dolayı şükranlarımı bildiririm.

Öte yandan farklı görüşleriyle teze katkı sunan değerli hocalarım Doç. Dr. Kadir Kasalak ve Doç. Dr. Leyla Derviş’e sonsuz şükranlarımı ifade etmek isterim.

24 Ekim 2015 tarihinde benimle Nihat Erim’in hayatı üzerine görüşme yapan Erim’in damadı Prof. Dr. Akın Önalp ve eşi, Erim’in kızı Ayşe Işıl Önalp Hanımefendiye misafirperverliklerinden ve bana sağladıkları destekten dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Tezin yazımı için kaynak toplamada bir çok kurumun ve kurum çalışanın yardımları olmuştur. Bu minvalde Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara Milli Kütüphane, Ankara Türk Tarih Kurumu ve Galatasaray Lisesi çalışanlarına müteşekkirim.

Bu tez, SDK-2015-594 proje koduyla Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) birimi tarafından doktora tez projesi olarak desteklenmiştir. Tüm desteklerinden dolayı ayrıca proje birimine teşekkür ederim.

ÖNSÖZ

12 Mart Dönemi'nin ilk başbakanlarından olan Kandıralı Prof. Dr. Nihat Erim, çok genç yaşlarında sırasıyla akademik, bürokratik ve daha sonra devlet adamlığı anlamında hızla kariyer basamaklarını tırmanmış bir isimdir. 27 yaşında Devletler Hukuku ve Kamu Hukuku doktoru olmuş ve yine aynı yıl Ankara Hukuk Fakültesi'ne Kamu Hukuku Doçenti olarak atanmıştır. 29 yaşında ise Kamu Hukuku Profesörlüğüne yükselen Nihat Erim, 31 yaşında Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliği gibi önemli bir bürokratik göreve atanmıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün O'nu keşfetmesi ve istemesiyle siyasete giren Erim, o yıllarda henüz 33 yaşında olup çok partili demokrasiye geçilmeye çalışıldığı bir dönemde siyaset sahnesinde boy gösterdiğinden oldukça önemlidir. 36 yaşında Bayındırlık Bakanı, 37 yaşında Başbakan Yardımcısı ve 59 yaşında Başbakan olmuştur. CHP'den siyasete girdiği 1945 yılından siyasetten emekli olduğu 1977 yılına kadar Nihat Erim, yakın dönem Türk siyaset tarihinde birçok ilke imza atmıştır.

Biyografi özelliği ağır basan bu çalışma, Türk siyasetine derin etkiler bırakmış olan Nihat Erim'in hayatını bütün yönleriyle ortaya koymaya çalışmaktadır. Ayrıca 1945-1980 yılları arasındaki bütün önemli siyasi olaylara da yer vermektedir. Çünkü Nihat Erim, bu yıllar arasındaki neredeyse tüm önemli siyasi olayların baş aktörü rolündedir. Bu minvalde çalışma, bazı bölümleri itibariyle tematik yerine kronolojik olarak şekillenmiştir.

Önemli bir devlet adamının hayatını bütün iniş çıkışlarıyla birlikte ayrıntılarıyla ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, giriş ve dört ayrı bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde Nihat Erim'in parlamento öncesi hayatı ortaya konulmaya çalışılmıştır. 1912 yılında Kandıra'da dünyaya gelen Erim'in, milletvekili seçildiği 1945 yılına kadar geçirdiği evreler detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Çalışmanın bu bölümü yazılırken başta Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgeleri olmak üzere resmi belgeler, süreli yayınlar, Erim'e ait sicil dosyaları, sözlü mülakatlar, Erim'in günlükleri ve hatıra kitapları kullanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde ise, akademiden ayrılıp 1945 yılında parlamentoya girmesinden 1950 Seçimleri ile birlikte parlamento dışında kalmasına kadar olan hayatının ilk parlamentolu kısmı ele alınmıştır. Bu bölümün yazımında daha çok ulusal süreli yayınlar, Erim'in tuttuğu günlükler, hatıra kitapları kullanılmıştır. Bunun yanı sıra arşiv belgeleri, Millet Meclisi Tutanakları ve telif eserlerden faydalanılmıştır. Erim'in 1945-1948 yılları arasında Ulus Gazetesi'nde yazmış olduğu bütün makaleler okunmuş, analiz edilmiş ve çok büyük bir kısmı çalışmada kullanılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü Nihat Erim'in parlamento dışında kaldığı 1950-1961 yılları arasını ihtiva etmektedir. Bu bölümün yazımında çok sayıda süreli yayından faydalanılmıştır. Aynı zamanda Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri, Meclis Tutanakları, hatıra kitapları, telif eserler, günlükler incelenerek bunlar arasında analiz yapılmak suretiyle bölümün yazımı tamamlanmıştır.

Üçüncü Bölüm'de ise, 1961-1971 yılları arasındaki Nihat Erim'in faaliyetleri ele alınmıştır. Bu bölümde kullanılan belgelerin çeşidi de yine daha önce kullanılan belgelerin çeşidi ile benzerdir.

Çalışmanın son bölümünde Nihat Erim'in Başbakan olmasından suikast sonucu öldürülmesine kadar olan dönem incelenmiştir. Bu bölümün yazılmasında çok sayıda gazetelerin yanı sıra Meclis Tutanakları, resmi belgeler, raporlar, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Arşivi Belgeleri, günlükler, hatıralar, sözlü mülakatlar ve telif eserler kullanılmıştır. Yine önceki bölümlerde olduğu gibi burada da belgeler arasında analizler yapılarak doğru ve objektif bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu belgeler ışığında çok önemli bulgulara ulaşılmıştır. 12 Mart Dönemi'nde neden ordunun Nihat Erim'i başbakan olarak seçtiği, Nihat Erim'in neden başbakanlığı kabul ettiği ve Erim'in başbakanlığı karşısında sağcı ve solcuların ilk tepkilerinin ne olduğu ortaya konulmuştur. Aynı zamanda da siyasi hayatı boyunca genel olarak demokratik bir çizgide yürüyen Erim'in askeri rejim gibi anti demokratik bir dönemde neden başbakanlığı kabul ettiği ve etmesiyle birlikte O'nun bundan sonraki yaşamını nasıl etkileyeceği tartışılmıştır.

Çalışmada çeşitli kaynaklardan faydalanılmıştır. Bu kaynaklardan kısaca söz etmekte fayda vardır.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olan Cumhuriyet Arşivi, araştırmacılar için birinci derecede önemli kaynakları bünyesinde barındırmaktadır. Fakat şahıslarla alakalı doğrudan arşiv belgelerinin sayısı genel olarak epey azdır. Nihat Erim ile doğrudan alakalı bir tarama yapıldığında ise çok sayıda olmamakla birlikte yine de önemli bir miktar belgeye ulaşılabilmektedir. Erim'in bürokratik döneminden Başbakanlık'tan istifa ettiği döneme kadar kritik belgelere burada ulaşılarak çalışmada kullanılmıştır. Aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi'nde Erim ile ilgili tarama yapılarak O'nun Başbakanlığı dönemine ait önemli resmi belgelere ulaşılmış ve çalışma içerisinde o belgelerden yeri geldiğinde istifade edilmiştir.

Çalışma sırasında arşiv belgelerinin yanı sıra resmi kurumların yayımlandığı bir takım yayınlardan da istifade edilmiştir. Bunların içerisinde en önemlisi TBMM tarafından yayımlanan Meclis Tutanakları, TBMM Albümü ve Tercüme-i Hal Kâğıdı Örnekleri'dir.

Erim, siyasete girdiği 1945 yılından siyasetten emekli olduğu 1977 yılına kadar Meclis içerisinde çeşitli konular hakkında konuşmalar yapmış bir isimdir. Bu yüzden tutanakların incelenerek çalışmada yeri geldiğinde kullanılmasına büyük ihtimam gösterilmiştir. Meclis Tutanaklarının dışında Erim'in partisi olan CHP'nin yayınladığı Kurultay Tutanakları da önem taşımaktadır. Çünkü bu belgelerin kullanılmasıyla Erim'in CHP içerisindeki durumu çok daha rahat gözler önüne serilebilmiştir. Aynı zamandan Başbakanlık ve Bayındırlık Bakanlığı tarafından oluşturulan bir takım resmi yayınlara da çalışmada yer verilerek Erim'in bu kurumlar içerisindeki faaliyetlerine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Biyografi çalışmalarının en büyük zorluğu arşiv ve resmi belgelerinin azlığıdır. Bu nedenden dolayı süreli yayımlar, bu biyografi çalışmasının en önemli kaynağı haline gelmiştir. Çalışmada 15 gazete ve 7 dergi kullanılmıştır. Gazete ve dergilerin Nihat Erim ile ilgili doğrudan veyahut dolaylı bütün haber ve makaleleri arşivlenmiştir. Akabinde Erim hakkında çıkan bu haber ve makaleler süzgeçten geçirilerek analiz edilmiş ve çalışma içerisinde kullanılmıştır. Faydalanılan gazete ve dergilerin neredeyse tamamı dönemin ulusal gazeteleri olup genel olarak en çok okunan gazete ve dergileridir. Yabancı basında da Erim ismi üzerine tarama yapılmış olup Erim ile ilgili haberlere rastlanılmıştır. Fakat aynı haberlerin Türk basınında ve Erim'in günlüklerinde de yer almış olması nedeniyle çalışmada yabancı basından istifade gereği duyulmamıştır.

Söz konusu kullanılan gazetelerin isimleri şu şekildedir: Akşam, Ulus, Vatan, Cumhuriyet, Hürriyet, Zafer, Dünya, Son Havadis, Türk Sesi, Halkçı, Yeni Ulus, Tercüman, Milliyet, Günaydın, Yeni Ortam. Dergilerin isimleri ise, Ayın Tarihi, Galatasaray, Akademi, Akis, Yön, Devrim ve Ortam'dır.

Araştırma konusu olan Nihat Erim ile ilgili doğrudan bir araştırma eseri bulunmamasıyla birlikte Erim'in siyaset yaptığı dönemi anlatan birçok araştırma eseri bulunmaktadır. Tarihsel olayları daha iyi anlatabilmek adına bu eserlerden bazıları kullanılmıştır.

Çalışma esnasında araştırma eserlerinden ziyade Erim'i anlatan hatıralara daha fazla yer verilmiştir. Erim'i yakından tanıyan politikacı ve gazetecilerin yazdıkları bu hatıratlar, daha büyük bir önem arz etmektedir. Bunun yanında Erim'in yayınlanan günlükleri ve hatıratları ise çalışmanın eksik kalmaması adına çalışmaya büyük bir destek sağlamıştır.

Son yıllarda olayların ayrıntısını yakalayıp çalışmalara yansıtılması anlamında sözlü kaynaklar da önemli yer tutmaya başlamıştır. Çalışmanın araştırma ve yazımı sırasında Erim'in ailesi ile bir röportaj yapılarak O'nun hayatı ve siyasi faaliyetleri anlamında bir takım ayrıntılara ulaşılmış ve çalışmanın eksik kalması muhtemel kısımları bu şekilde

tamamlanmaya özen gösterilmiştir. Röportajın yanı sıra Erim'in ailesinin kişisel arşivinden de olabildiğince faydalanılmaya çalışılmıştır.

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki sicil dosyalarına da ulaşılmasıyla birlikte O'nun akademik hayatı daha ayrıntılı hale getirilmiştir. Aynı zamanda öğrendiği Galatasaray Lisesi'nde de araştırma yapılmıştır. Fakat çok fazla bilgiye erişim sağlanamamıştır.

Bu çalışmaya başlanmadan önce Nihat Erim ile ilgili iki adet yüksek lisans tezi bulunuyordu. Bunlardan birincisi 2006 yılında tamamlanmış olan Ali Haydar Soysüren'in "12 Mart Döneminde Nihat Erim Hükümetleri" isimli çalışmasıdır. Diğeri ise Kadri Unat'ın 2008 yılında hazırlamış olduğu "Ulus, Yeni Ulus ve Halkçı Gazeteleri Işığında Nihat Erim'in Siyasi Kişiliği ve Gazeteciliği (1945-1955)". Her iki yüksek lisans çalışması da Erim'in hayatının sadece belli bir bölümünü ele almıştır. Bunun yanında ele alınan bölümler ise bir takım eksiklikleri içermekteydi. Bu sebeplerden ötürü Erim'in hayatını ve siyasi faaliyetlerini bütünüyle ve eksiksiz bir şekilde ele alacak bir biyografi çalışma yapılmasına karar verilmiştir. Karar verilen çalışma, 2014 yılında "İsmail Nihat Erim'in Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1912-1980)" başlığı altında doktora tez konusu olarak Akdeniz Üniversitesi tarafından kabul edilmiştir. Çalışmam sırasında başka bir üniversitede de benzer bir doktora tezi çalışılmasına başladığını fark ettim. İstanbul Üniversitesi'nde Ahmet Gülen tarafından hazırlanan "Türk Siyasal Hayatında Nihat Erim" isimli çalışmanın, 2018 yılında bitirildiği görülmüştür. Çalışmamın büyük bir kısmını bitirmiş olmam ve öte yandan söz konusu tezin bazı yerlerinin eksik olması, ayrıntılı ve kapsamlı olmaması, buna bağlı olarak eksik, farklı çıkarımların yapılması nedeniyle çalışmamı sürdürme ihtiyacı hissettim. Yaptığım bu çalışmamın sonucunda ise bazı yönlerden farklı bir Nihat Erim portresi ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda ortaya koyduğum bu çalışmayla Erim hakkında en kapsamlı ve ayrıntılı çalışmayı ortaya koyduğum kanaatindeyim.

GİRİŞ

İsmail Nihat, 1912 yılı Kandıra¹ doğumludur. Babası Raif Bey, annesi Macide Hanımdır.² Aile lakaplarının Emiroğulları³ olduğu belirtilmektedir. Nüfus kütüğündeki ilk kayıtları ise Kahvecioğulları şeklindedir.⁴ Ailesinin Kandıra’da uzun yıllara dayanan bir geçmişi bulunmaktadır. Nihat’ın kendi ifadesiyle sülalesi Akçakoca Bey⁵ ile buraya gelen Türk boylarındandır. İlk önce Kandıra’ya yarım saat mesafedeki Karabıyıklar obasına yerleşmişlerdir. Dedesinin dedesi ise daha sonra buradan Kandıra’ya göç etmiştir.⁶

Dedesini (Büyükbabası) Asım Efendi, ilk başlarda pek zengin değildi. Aslı Kırımli olan Kadızade⁷ Hasan Ağa’nın kızıyla evlenince ekonomik durumları düzelmeye başlamıştır. Hasan Ağa ise toprak sahibi ve odun ticareti yapan yörenin zengin ailelerinden biriydi. Hasan Ağa’nın ölümünden sonra işleri tamamen damadı Asım Efendi yürütmeye başlamıştır. 1912 yılında Nihat dünyaya geldiğinde artık aile Kandıra’nın önemli zengin ailesi durumundaydı.⁸ Bu yıllarda Kandıra’nın siyasal, toplumsal ve ekonomik hayatına etki eden birbirleriyle rekabet halinde olan iki aile bulunmaktaydı. Bunlardan birisi Raif Bey’in temsil ettiği Erim Ailesi, diğeri Turan Güneş’in⁹ babası Hurşit Ağa’nın temsil ettiği Güneş Ailesi’dir. Bu iki aile Kandıra’nın siyasi ve idari işlerinde söz sahibi idi.¹⁰ Nihat’ın kızı Ayşe Işıl Önalp’a göre bu iki ailenin dışında Tüzünler ve Yelkenciler aileleri de Kandıra’da ön plana çıkmıştır.¹¹

---

¹ İstanbul’a yakın sayılabilecek bir mesafede olan Kandıra, Kocaeli’nin Karadeniz sahilinden yaklaşık 15 km içeridedir. Önceleri Üsküdar Kazası’na bağlı bir nahiye iken 1868 yılında kaza yapılmış ve İzmit Sancağı’na bağlanmıştır. (Fedayi, 2012: 10).

² T.B.M.M Azasının Tercüme-i Hal Kağıdı Örneği, Sicil No: 283. Raif Bey ve Macide Hanım’ın dört çocukları bulunmaktadır. En büyükleri İsmail Nihat Erim’dir. Diğerlerinin isimleri; Vedat, Saide ve Mukaddes’dir. (“Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları:4”, *Akşam*, 24.03.1950).

³ Nihat Erim’in kızı Ayşe Işıl Önalp’in anlattıklarına göre, Erim soy ismi Emiroğulları soy kütüğünden gelmektedir. (Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim’in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp’in evi, İstanbul).

⁴ Erim, 2005: 1167.

⁵ Akça Koca Bey, Osman Gazi’nin silah arkadaşlarında olup ailesinin büyük ihtimalle Anadolu Selçukluları döneminde uç bölgelere yerleştirilen bir Türkmen boyuna mensup olduğu düşünülmektedir. Akça Koca Bey’in de aşiret beyi olduğu ve Ertuğrul Gazi’ye bağlı olduğu bilinmektedir. Osman Gazi tarafından Orhan Gazi’nin emrinde Konuralp, Gazi Rahman ve Köse Mihal gibi meşhur beylerle birlikte Sakarya ve İzmit yöresine akınlar yapmakla görevlendirilmiştir. Bu bölgedeki bazı kaleleri ele geçirmiş ve Sapanca Gölü’nün batı tarafındaki bir hisarı kendisine karargâh yaparak İzmit bölgesine akınlarda bulunmuştur. 1326’ya doğru Kandıra’yı ve civarını zapt etmiştir. (Emecen, 1989: 224).

⁶ Erim, 2005: 1167; “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları:4”, *Akşam*, 24.03.1950.

⁷ Erim’in ana tarafı Kırım’dan Çarşamba ilçesine göç etmiş bir kadı ailesidir. Bu yüzden sonradan geldikleri İzmit’te Kadızadeler olarak anılmıştır. (Erim, 2005: 1167).

⁸ Lüttem, 1992: 9.

⁹ Turan Güneş’in ağabeyi Saffet Bey Nihat Erim’in kız kardeşi Saide Hanım ile evlidir. Yani Erim ve Güneş ailesi arasında bir akrabalık bulunmaktadır. (Akın Önalp İle Nihat Erim’in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp’in evi, İstanbul).

¹⁰ Fedayi, 2012: 9-10.

¹¹ Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim’in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp’in evi, İstanbul.

Diğer yandan bu dönemde Anadolu'da önemli gelişmeler yaşanmaya başlanmış, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Anlaşması imzalanmıştı. Mütarekeden hemen sonra ise İtilaf Devletleri Anadolu'da işgallere başladı. İşgal edilen topraklardan birisi de stratejik öneminden dolayı Kocaeli idi. Kocaeli önce İngilizler tarafından işgal edilmiş, bu işgallere karşısı yörede hemen silahlı milis güçler oluşturulmuştur.¹² 27 Ekim 1920 tarihine gelindiğinde ise bölgede fiili bir Yunan işgali başlamıştır.¹³ Nihat'ın kendisinin ve ailesinin anlattıklarına göre Baba Raif Bey, Kuva-yı Milliyeci'dir. Yunan işgalleri, başlayınca Raif Bey, aileyi Kandıra'da bırakıp Geyve'ye gitmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Dede Asım Efendi, aileyi alıp önce Kefkene'ye sonra da yelkenli bir mavna ile İstanbul'a götürmüştür.¹⁴ Baba Raif Bey ise Anadolu'da kalarak Yunanlılara karşı mücadele etmeye devam etmiştir.¹⁵ Savaşta gösterdiği yararlılıktan dolayı Raif Bey'e TBMM tarafından İstiklal Madalyası verilmiştir.¹⁶

1920 yılında Kandıra'dan İstanbul'a taşınmak zorunda kalan Nihat için artık yeni bir hayat başlamıştır.

Nihat, ilkokula başlamadan önce Kandıra'da oturdukları mahallenin bütün çocuklarıyla birlikte Hatice Molla isimli bir hafız hanımdan Amme ve Kur'an dersleri almıştır. Ancak burada aldığı eğitim hafız olabilmesine yetmemiştir.¹⁷

Ailesi, daha 7 yaşını doldurmamış olan Nihat'ı resmi mektebe göndermeye karar vermiştir. Ancak babası Raif Bey'in, kendisini kız mektebine göndereceğini öğrenen Nihat, erkek mektebine gitmek istediği konusunda ısrarcı olmuş ve böylece babasının fikrini değiştirmeyi başarmıştır. Babasını bu fikirden nasıl vazgeçirdiğini şöyle anlatmaktadır:

...O gün beni ilahilerle alıp gittiler ve bir kız mektebinin önünde durdurdular. Babamdan beni kız mektebine mi vereceğini sordum. Evet, demez mi? Neden kız mektebine verilmek isteniyorum acaba? Bu, öyle gücüme gitti ki başladım ağlamağa. Hem de tepine tepine ağlıyor, ille de erkek mektebine verilmemi istiyordum. Baktılar ki olacak gibi değil, döndüler ve erkek mektebinin yolunu tuttular. İşte henüz yedi yaşımı doldurmadan kız mektebinin eşliğinde kopardığım feryatla erkek mektebinde okumağa başladım.¹⁸

¹² Sofuoğlu, 1993: 84-85.

¹³ Şahin, 2006: 11.

¹⁴ "Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları:5", *Akşam*, 25.03.1950; Ayşe Işıl Önalp ile Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'in evi, İstanbul.

¹⁵ Lütem, 1992: 9.

¹⁶ Ayşe Işıl Önalp ile Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'in evi, İstanbul. Söz konusu madalya Ayşe Işıl Önalp'in söylediğine göre ağabeyi Işık Asım Erim'dedir.

¹⁷ "Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 4", *Akşam*, 24.03.1950.

¹⁸ "Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 4", *Akşam*, 24.03.1950.

Nihat, ailesinin kendisini kız mektebine vermek istemesinin nedenini, kız mektebine giden çocukların daha hoş tutulduğu şeklindeki bir düşünceden ileri geldiğini açıklamaktadır.¹⁹ Böylece Nihat, ilk mektebine Kandıra’da başlamıştır.

Yukarıda belirttiği üzere, 1920 yılında Kandıra Yunan işgaline uğramıştır. Dedesi Asım Bey, aileyi İstanbul’a götürmek zorunda kalınca Nihat’ın Kandıra’daki eğitimi de yarım kalmıştır. Ancak İstanbul’a taşındıkları zaman Ayaspaşa’daki Tayyareci Fethi Bey İlkokulu’na verilmiştir.²⁰ Buradaki 1 yıllık eğitiminden sonra 1921 yılında, babası tarafından Adapazarı’nın tüccarlarından Cevat Adapazarlı’nın tavsiyesiyle Galatasaray Lisesi’nin ilköğretim kısmına gönderilmiştir.²¹ Lise eğitimine de burada devam edecek olan Nihat için böylece uzun bir Galatasaray Lisesi dönemi başlamıştır.

Fransızca bilmediği için birinci sınıftan başlamak zorunda kalan Nihat’ın en yakın okul arkadaşları Cihat Baban,²² Bahadır Dülger,²³ Munis Faik,²⁴ Bülent Esen,²⁵ Berin Beydağ ve Rağıp Sarıca²⁶ idi.²⁷ Nihat’ın bu okul arkadaşları ileride Türkiye’nin gerek siyasetine, bürokrasisine gerekse bilim ve sanatına etki edecek kişilerdi.

¹⁹ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 4”, *Akşam*, 24.03.1950.

²⁰ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 5”, *Akşam*, 25.03.1950.

²¹ Akın Önalp İle Nihat Erim’in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp’in evi, İstanbul. Akın Önalp’in anlattıklarına göre Erim’in Galatasaray’a gönderilmesinde Erim’in babasının Adapazarı’nda sürekli ticaret yaptığı Adapazarı’nın ünlü tüccarlarından Cevat Adapazarlı etkili olmuştur. Babası Raif Bey’in, oğlunu kendisinin yerine geçirme gibi bir düşüncesi varken, Cevat Adapazarlı, Nihat’ı Galatasaray Lisesi’nde okutması telkininde bulunmuştur. Bu şekilde Galatasaray’da eğitimine başlamıştır.

²² Cihat Baban, İstanbul’da 1911 yılında doğmuştur. İstanbul Hukuk Fakültesi’ni bitirdikten sonra İstanbul Hâkim Yardımcılığı görevi yapmıştır. Sonrasında Yeni Sabah ve Cumhuriyet Gazetelerinin yazı işleri müdürlüğü, Tasvir-i Efkâr Gazetesi kuruculuğu, yazı işleri müdürlüğü ve başyazarlığı ve Son Havadis Gazetesi Başyazarlığı görevlerinde bulunmuştur. Aynı zamanda 8. dönem İstanbul, 9. ve 10. dönem İzmir, 12. Dönem İstanbul ve 13. dönem Çanakkale Milletvekilliklerinde bulunmuştur. Kurucu Meclis’te de görev yapan Baban, 25. Hükümetin Basın-Yayın ve Turizm Bakanı olmuştur. 28 Eylül 1984 tarihinde vefat etmiştir. (TBMM Albümü (1920-2010), 2010: 1; https://tr.wikipedia.org/wiki/Cihad_Baban (erişim tarihi: 28.10.2015).

²³ Bahadır Dülger, 1911 yılı Üsküdar doğumlu olup Galatasaray Lisesi’nden mezun olduktan sonra Ankara Hukuk Fakültesi’nde okumaya başlamıştır. 1937 yılında buradan mezun olduktan sonra öğretmenlik ve bazı bürokratik görevlerde bulunmuş, çeşitli gazetelerde yazarlık yapmıştır. Ayrıca 9. dönem Ara Seçimlerine katılarak Erzurum Milletvekili seçilmiştir. 10. dönemde Erzurum’dan, 11. dönemde ise Gaziantep’ten milletvekili seçilmiştir. 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrası tutuklanıp Yassıada Mahkemesi’nde yargılanmış ve serbest bırakılmıştır. 21 Mart 1968’de Londra’da vefat etmiştir. (TBMM Albümü (1920-2010), 2010: 1; https://tr.wikipedia.org/wiki/Bahad%C4%B1r_D%C3%BClger. (erişim tarihi: 28.10.2015.).

²⁴ Munis Faik Ozansoy, 1911 yılında Midilli’de dünyaya gelmiştir. Galatasaray Lisesi’ni ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni bitirmiştir. Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Başbakanlık Müsteşarlığı ve Paris’te Unesco Daimi Temsilciliği gibi çeşitli bürokratik görevlerde bulunan Ozansoy, aynı zamanda şair ve yazardı. https://tr.wikipedia.org/wiki/Munis_Faik_Ozansoy. (erişim tarihi: 28.10.2015.).

²⁵ 1911 İzmir doğumlu olan Bülent Nuri Esen, Galatasaray Lisesi’nden sonra 1935 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi’ni bitirdi. Paris Üniversitesi’nde “Hukuk Doktoru” Unvanını aldıktan sonra 1946 yılında Ankara Hukuk Fakültesi’nde profesör oldu. Çok sayıda önemli çalışmaları olan Esen, 28 Aralık 1975 tarihinde Ankara’da öldü. <http://bulentnuriesen.com/cv.htm>. (erişim tarihi: 28.10.2015).

²⁶ 1912 yılında İstanbul’da doğdu. İstanbul Üniversitesi’nde Hukuk Profesörlüğüne kadar yükseldi. Kurucu Meclis Milli Birlik Komitesi Temsilciliği yaptı. 9 Ocak 1993 tarihinde vefat etti. https://tr.wikipedia.org/wiki/Rag%C4%B1p_Sar%C4%B1ca. (erişim tarihi: 28.10.2015).

²⁷ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 5”, *Akşam*, 25.03.1950.

1950 yılında Akşam Gazetesi muhabirine verdiği demeçte Nihat, kendisini lisenin sonlarına kadar çekingen bir çocuk olarak anlatmaktadır.²⁸ Ancak 1925 yılında, günlüklerine yazdığı notlarına bakıldığında, derslerinden arta kalan zamanlarında arkadaşlarıyla sürekli futbol maçlarını izlemeye gittiği, vakit buldukça okulda arkadaşları ile futbol oynadığı,²⁹ okul gezilerine katıldığı, arkadaşlarıyla sinemaya gittiği görülmektedir.³⁰ Bütün bunların dışında buradaki okul hayatı boyunca çok sayıda Fransızca ve Türkçe roman, hikâye ve ders kitabı okuduğu görülmektedir. Örneğin 1932 yılında, günlüğüne üç ay boyunca okuduğu 17 kitabın ismini not etmiştir. Bu kitaplar şöyledir:

“Guiseppe Prezzolini’den Menemenli Etem’in Faşizm kitabı, Frantz Funck-Breutana’nın Fransızca Grandeur et Decadence des Aristocraties kitabı, Osacar Wilde’nin Fransız Salome kitabı, Mahmut Yesari’nin Su Sinekleri, Fransızca Amant de Lady Chatterley isimli kitap, E. Faguet’in Fransızca Initiation Phi kitabı, Anatole France’nin Sur la Pierre Balanche isimli Fransızca kitabı, Ruşen Eşref’in Seçme Yazıları’nı, Falih Rıfkı Atay’ın Faşist Roma, Zeytin Dağ, Roma, Moskova ve Yeni Rusya kitaplarını, H. Rifat’ın Türkçe Musolini’sini, Selim Nüzhet’in Gazetecilik ve Yakup Kadri’nin Yaban kitaplarıdır.³¹

Böylece Nihat’ın, Galatasaray’daki eğitimi sırasında çok sayıda yerli ve yabancı kitap okuduğu, kitap okumanın dışında arta kalan zamanlarında da bazı sosyal etkinliklere katıldığı görülmektedir.

Galatasaray Lisesi’nde okurken Kocaeli’nde yaşayan büyükbabası Asım Efendi ile sürekli olarak mektuplaşmıştır. Mektuplarından birinde yine Asım Efendi, torununa ders çalışmasının dışında ara sıra gezmesini, eğlenmesini ve zihne, vücuda rahatlık verecek faaliyetlerde bulunmasını öğütlemiştir.³² Asım Efendi’nin 1925 yılında torununa yazdığı bu mektuptan anlaşılan, Nihat sürekli ders çalışmanın dışında farklı faaliyetlerde bulunmamaktadır. Oysa 1925 yılı günlüklerinde futbol oynadığı, arkadaşlarıyla gezilere katıldığı ve sinemaya gittiği görülmektedir.

Öte yandan Asım Efendi’nin farketmediği bir durum daha vardır. Erim’in mektuplarını okuyan Asım Efendi, 13 yaşında bir çocuğun bu kadar güzel, sağlam ve kusursuz yazı yazması karşısında çok şaşırılmış ve aynı zamanda çok da sevinmiştir. Bu sevincini toruna yazdığı mektupta da dile getiren büyükbaba; “Cenab-ı Allah sana istidad vermiş. Çalış oğlum.

²⁸ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 5”, *Akşam*, 25.03.1950.

²⁹ Erim’in kızı günlüklerin aksine babasının sporla arasının iyi olmadığını ifade etmektedir. Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim’in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp’in evi, İstanbul.

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erim, 2005: 1-14.

³¹ Erim, 2005: 17 ; “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 5”, *Akşam*, 25.03.1950.

³² Erim Ailesi’nin Özel Arşivi, Tasnife Girmemiş Özel Evrak. Büyük Baba Asım Efendi’nin Nihat Erim’e yazdığı 9 Ağustos 1925 Tarihli Mektup.

Bu istidadı israf etme. İlim tahsil eyle. Bilmem on üç yaşını bitirdin mi? Şu yaşta böyle eser-i istidad ve zeka gösteren bir çocuk için hiç şüphe etmeyiz ki felek, parlak bir istikbal hazırlamaktadır” demiştir.³³ Görüldüğü üzere, 13 yaşındaki Nihat’ın çok güzel ve akıcı bir şekilde yazdığı mektupları gören büyükbaba, O’nun yazmaya yetenekli ve çok zeki olduğunu keşfeden belki de ilk kişi olmuştur. Dolayısıyla yeteneğinin boşa gitmemesi için torununu ilim tahsil etmeye teşvik etmiştir. Ayrıca bütün bunları 13 yaşındaki torunu Nihat’a yazdığı bir mektupla dile getirmesi torununa verdiği değeri göstermesi açısından da ayrı bir önem taşımaktadır.

Nihat’ın, Galatasaray’daki eğitiminin her safhasında gelişimine etki eden öğretmenleri olmuştur. İlk kısmında Fuat Baymur, Orta ve Lise kısmında Hilmi Ziya, Mükrimin Halil ve İsmail Habip öğretmenlerdir. Bunlardan İsmail Habip, o sıralar Arabi ve Farsi derlerin kaldırılmış olmasına rağmen Divan Edebiyatı’nı öğreterek kendisine sevdiren öğretmendir. Fransız öğretmenlerden ise özellikle Rolland isimli öğretmeninden çok etkilendiğini belirterek onunla ilgili şunları paylaşmaktadır: “Bu hoca bize Fransız ihtilalini anlatırdı. Bunu anlatırken gösterdiği heyecan benim üzerimde kuvvetli bir tesir yaratırdı. Napoleonu anlatışını aynı heyecanla dinler ve kendi kendime ‘Gaziden niçin en büyük kumandan olarak bahsetmez’ diye sualler sorardım”.³⁴

Nihat, Galatasaray’ın orta kısmında iken, yaz tatillerinde Kandıra’ya giderek halen zahire ve odun ticaretiyle uğraşan Babası Raif Bey’in yazıhanesinde muhasebe işleriyle ilgileniyordu. Üstelik bu dönemde babasının işlerini inkişaf ettirmek amacıyla mektebin ticaret kısmına geçmeyi ve tüccar olmayı düşünmüştür. Ancak sonraları okumaktan zevk almaya başlaması ve ticaret kısmına geçince çok sevdiği tarih dersinden mahrum kalma ihtimalinin ortaya çıkması üzerine bu planından vazgeçmiştir. Her ne kadar tüccar olma hevesinden şimdilik vazgeçse de lise eğitimine devam ederken yaz aylarında babası Raif Bey’in yanına giderek işlere yardım etmesi tüccar olma hevesini tekrardan canlandırmıştır.³⁵ Ancak ileride görüleceği üzere O, üniversite eğitimi sırasında bu fikrinden tamamen uzaklaşacak ve akademik kariyer yapmaya karar verecektir.

1929 yılına gelindiğinde Fethi İsmail Bey, Galatasaray Lisesi’ne müdür olarak atanmıştır.³⁶ Fethi İsmail Bey, kendi döneminde öğrencinin kendi kendini yönetmesi modelini

³³ Erim Ailesi’nin Özel Arşivi, Tasnife Girmemiş Özel Evrak. Büyük Baba Asım Efendi’nin Nihat Erim’e yazdığı 9 Ağustos 1925 Tarihli Mektup. Büyükbaba Asım Efendi’nin torununa yazdığı mektubun içeriğine bakılacak olunursa, Nihat’a çok büyük değer verdiği ve onda gelecek açısından bir ışık gördüğü anlaşılmaktadır.

³⁴ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları:5”, *Akşam*, 25.03.1950.

³⁵ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları:5”, *Akşam*, 25.03.1950.

³⁶ İren, 1989: 77.

uygulamaya başlamıştır. Bu minvalde Talebe Sandığı,³⁷ Akademi, İzci Oymağı ve Talebe Birliği gibi teşekküller oluşturuldu. Yani okulda “tam bir faaliyet söz konusuydu”. Bu teşekküllerin oluşturulması Nihat’ın okuldaki eğitiminin sonlarına rastlamaktadır. Yine de bu teşekküllerin idaresinde etkin bir rol almıştır.³⁸ Hatta 18 Mayıs 1931 tarihinde Akademi’ye, 26 Mayıs 1931’de Talebe Sandığı’na reis seçilmiştir.³⁹ Erim bu durumu “...O zamana kadar cebir muadelesi halletmekten, Fransızca ve Türkçe roman, hikâye, ders kitabı okumaktan ibaret olan faaliyetime bir de kendisinden başkalarının işlerle meşgul olmak faaliyeti katılmıştır” şeklinde anlatmaktadır. Nihat, yine bu dönemde, liseler arasında münazaralar düzenleyerek zihin jimnastiği yaptıklarını, piyesler düzenlediklerini, piyeste kendisinin de oynadığını, Talebe Sandığı için Babı Ali’de kırtasiye alışverişine çıktıklarını ifade etmektedir.⁴⁰

Bütün bunların dışında Nihat, Akşam Gazetesi’ne verdiği röportajda okulda çıkan bir mecmuada ‘Nihat Arif’ imzasıyla makaleler yazdığını belirtmiştir. Çekingen olduğunu, müsamerelerde sahneye ve alışverişe mecburen çıktığını daha ziyade yazı yazmayı tercih ettiğini ifade eden Nihat, bu dönemde makale yazmaya başlayışını yazarlık ve politika hayatının başlangıcı olarak kabul etmektedir.⁴¹ Nihat’ın sözünü ettiği Galatasaray Lisesi’nde öğrencilerin ortaklaşa yayınladıkları dergi, Akademi Dergisi olup Nisan 1930’da ilk sayısını çıkartmıştır. Toplamda 22 sayı yayınlacak olan derginin 9. sayısında isim değişikliğine gidilerek ismi “Galatasaray” olmuştur. 23. sayısı baskıya verilecekken okul müdürünün değişmesi nedeniyle dergi kapatılmıştır. İlmî ve edebî yayınlar yapan bu öğrenci dergisi cumhuriyet tarihinde bir ilk olmuştur.⁴² Ayrıca Nihat, Akşam Gazetesi’nde verdiği röportajın aksine Nihat Arif imzasıyla değil, Nihat Raif imzasıyla bazı makaleler ele almıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, 18 Mayıs 1931 tarihinde Nihat, Akademi Dergisi’ne başkan seçilmiştir.⁴³

15 Ekim 1931 tarihinden itibaren ise derginin isminde değişikliğe gidilerek dergi “Galatasaray Dergisi” olmuştur.⁴⁴ O, ilk makalesini derginin 24 Aralık 1931 tarihli sayısında “Tevfik Fikret ve Biz” başlığı ile yayımlamıştır. Burada Tevfik Fikret’e övgüler dizen Nihat,

³⁷ Talebe Sandığı, okulda öğrencilerin çeşitli ihtiyaçlarını, piyasa fiyatlarına göre küçük bir karla sağlayarak bir satış yeri, bir çeşit kooperatiftir. Kurulan bu satış yerinin hissedarları öğrenciler olup sene sonunda hissedarlar paylarına düşen karı almakta idiler. (İren, 1989: 77).

³⁸ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 5”, *Akşam*, 25.03.1950; İren, 1989: 77.

³⁹ Erim, 2005: 16; Ebüzziya ve Kozikoğlu, (yayın yılı yok): 67.

⁴⁰ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 5”, *Akşam*, 25.03.1950.

⁴¹ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 5”, *Akşam*, 25.03.1950.

⁴² İren, 1989: 78.

⁴³ İren, 1989: 78.

⁴⁴ “Akademiden Galatasaray’a”, *Galatasaray*, 15.10.1931.

Galatasaraylılar olarak kendilerinin Fikret'e karşı derin bir hürmet beslediklerini kaydetmiştir.⁴⁵

1931-1932 Eğitim-Öğretim Dönemi'nde farklı okullarda okuyan liseliler arasında yakınlaşma ve çeşitli konularda işbirliği sağlamak amacıyla faaliyet gösteren Robert Koleji'nde Türk Talebe Birliği, bu minvalde Galatasaray Lisesi öğrencileri ile de bir araya gelmişlerdir. Bütün Türk gençliğinin ortak hedefinin cumhuriyeti ilerletmek olduğunu belirten Nihat, yazdığı ikinci makalesinde bu hedefe giderken çıkan engeller karşısında gençlerin kendi aralarında işbirliği yapmalarını beğenmiş ve desteklemiştir.⁴⁶

Makalesinin devamında, sadece İstanbul'dakiler değil, bütün Türkiye'deki liseliler arasında işbirliği yapılmasını istemiştir. Yazısının sonunda, gençlerden istikbal için büyük beklenti içerisine girenlere seslenerek; "Gözlerini yeni nesle çevirenler, ondan çok büyük işler isteyenler emin olsunlar ki gençlik vazifesinin kutsiyetini, mesuliyeti'nin büyüklüğünü taktir etmiş bulunuyor. Bu cumhuriyetin en öncü ve en ateşli müdafii onlar olacaktır"⁴⁷ demiştir. Nitekim daha lise yıllarında devletin çıkarlarının korunması noktasında Nihat'ın ortaya koyduğu işbirliği ve uzlaşmacı kişilik özellikle 1954 seçimlerinden sonra siyasi hayatının temel taşı olacaktır. Yine özellikle 1954'ten ölümüne kadar ülkenin ortak çıkarları noktasında işbirliği yapılması ve partiler arasında uzlaşma sağlanması gerektiğini savunacaktır. Anlaşılacağı üzere Nihat'ın uzlaşmacı ve işbirliğini ön planda tutan mizacı lise yıllarına dayanmaktadır.

Nihat, derginin 20 Mart 1932 tarihli sayısında da toplumda var olduğunu iddia ettiği "Menfi Adam" tipini ele alarak bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Nihat'ın anlattığına bakılacak olunursa bu tip adamlar herkese ve her olaya karşı olumsuz yaklaşırlar. Ve etrafında bulunan kişileri de kendi menfi düşüncesi ile zehirlerler. Çok olumlu görünen bir olayı bile bu tipler, anlatımıyla hemen anında olumsuzla çevirirler. Menfi adam, yaşadığı toplum için çok tehlikeli, "en zehirli yılandan daha korkunç ve souk bir mahlûktur". Menfi adamları bir hasta olarak da gören Nihat, bununun tedavisi menfi adamların her ağızlarını açışlarında yumrukla tıkanması gerektiğini savunmuştur. Menfi adamlarla karşılaşılması durumunda tavsiyesi şudur: "Onu yalnız bırakınız: eğer siz de aynı hasatalığı duçar olmak teceddüde, eyiliğe, dorğula set çekmek istemiyorsanız ondan kaçınız. Ona yaklaşmayınız. Bırakınız kendi kendine kudursun, bırakınız kendi kendisini zehirlesin!"⁴⁸

⁴⁵ "Tevfik Fikret ve Biz", *Galatasaray*, 24.12.1931.

⁴⁶ "Lise Gençliği Arasındaki Anlaşma Münasebetile", *Galatasaray*, 20.01.1932.

⁴⁷ "Lise Gençliği Arasındaki Anlaşma Münasebetile", *Galatasaray*, 20.01.1932.

⁴⁸ "Menfi Adam", *Galatasaray*, 20.03.1932.

Derginin başka bir sayısında da bu sefer Nihat, toplumda var olduğuna inandığı bir “Zavallı Adam” portresinden söz ederek bu tipi eleştirmeye çalışmıştır. Sözünü ettiği zavallı adamı fikir yoksulu olan ve ruh boşluğu, kalp boşluğu içinde bunalan bir adam olarak tarif etmiştir. Fikir yoksulu olduğu için de hiçbir şeyin farkında değildir ve karanlıklar içerisinde bocalamaktadır. Aynı zamandan zavallı adam, bir fikre kendisi daha tam anlamıyla inanmadan başkalarının o fikre inanmasını bekleyen adamdır. Zavallı adam tipine acıdığı belirten Nihat, Menfi Adam ile Zavallı Adam arasında bir takım benzerlik ve farklılıkları açıklamıştır. Buna göre her iki adam da hasta olup her ikisini de aynı doktor tedavi etmektedir. Menfi adam, toplum için bir tehlike olup ondan uzaklaşmak lazımdır. Fakat zavallı adam tipi ise korkunç olmayıp ona acımak ve iyileşmesi için dua etmek yerinde olacaktır.⁴⁹

1933 yılında Türkiye’de dil çalışmalarının devam ettiği bir sırada dil çalışmalarını basından takip eden Nihat, lisedeki bazı arkadaşlarının ülkenin gündemini takip etmek yerine magazin haberlerini ve yabancı sinemada gösterime giren filmleri takip etmelerini yazdığı bir makalesinde sert bir dille eleştirmiştir. Nihat, lisedeki bazı arkadaşlarının kendi aralarında yaptıkları sohbetlere kulak misafiri olduğunu kaydederek bunların ülkenin dil çalışmaları gibi gündeminde olan konuları konuşmak yerine sürekli magazin haberleri ve sinema filmleri üzerine konuşmalarını hoş karşılamamıştır. Bu sohbetlerin birinde hangi artistin hangi milletten olduğunu bilememeyi bir cahillik olarak vasıflandırıldığını duyunca şok olmuştur. İyice öfkelenmiştir. Öfkesini, “Yollarını şaşırarlara yol göstermek, gözleri kapalı uçuruma doğru koşanlara hakiki bilginin nurunu göstermek, yarımın yarısı münevverlikten kurtarmak için en güzel çare onları ilmin kucığına atmaktır, diyen mütefekkinin ellerinden öpmek istiyorum”⁵⁰ şeklinde dillendirmiştir.

Nihat, Galatasaray Dergisi’ndeki son makalesini gençlerin son zamanlarda Türk kültürüne yabancılaşmasına ayırarak bu konudaki eleştirilerini okuyucularına aktarmıştır. Gençlerin günlük konuşmalarda Türkçe yerine İngilizce kullanmaya başlamalarını hem de velilerin önce Namık Kemal’i öğretmek yerine yabancı yazarların kitaplarını öğretmesini yanlış olarak nitelendirmiştir.⁵¹ Nihat’ın gençliğinde yazdığı bu ve benzeri makaleler, ilk makale deneyimleri olması bakımından önemlidir. Makalelerinin içeriğinde politik düşüncelerin de yer aldığı görülmüştür. Nitekim kendisi de okul dergisinde makale yazmaya başlayışını yazarlık ve politika hayatının başlangıcı olarak kabul etmektedir.⁵²

⁴⁹ “Zavallı Adam”, *Galatasaray*, 20.10.1932.

⁵⁰ “Şaşkınlar”, *Galatasaray*, 25.02.1933.

⁵¹ “Kozmopolit”, *Galatasaray*, 25.03.1933.

⁵² “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 5”, *Akşam*, 25.03.1950.

Tarih derslerini seven Nihat, okulundaki Galatasaray Tarih ve Coğrafya Tetkik Cemiyeti'nin de kurucu üyelerindendi. Cemiyet kurucu amacını şöyle ifade etmiştir:

Coğrafi sahada memleketimizin muhtelif menatıkını ziyaret ederek bilfiil tedkikatta bulunmak, ecnebi memleketlere seyahatler tertip ederek komşu ülkeleri tanımaktır. Tarih sahasında da tarihimize ait malumatı genişletmek ve kuvvet vermek için tedkikat ve tettebbuatta bulunmak ve seyahatlerde tarihi menabii ziyaret etmektir.⁵³

Nihat, 1921 yılında başladığı Galatasaray Lisesi'nden ilk ve orta öğrenimini tamamlayarak 1933 yılında mezun olmuştur.⁵⁴

1933 yılında Galatasaray Lisesi'nden mezun olan Nihat, aynı yıl İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde eğitim görmeye başlamıştır.⁵⁵ Eski öğrencisi İlhan Lütem'in yazdığı "Erim'den Mektuplar" isimli kitapta; aslında O'nun iktisat okumak istediği, ancak o sırada İstanbul Üniversitesi'nde iktisat okutulmadığı için Hukuk Fakültesi'ne gitmeye karar verdiği belirtilmiştir.⁵⁶ Görüldüğü üzere Nihat, ortaokul yıllarından beri kafasında var olan babasının mesleğini devam ettirme düşüncesinden aslında tamamen vazgeçmemiştir.

Ticaret yapma, tüccar olma düşüncesinden nasıl tamamen vazgeçtiğini Nihat, şöyle anlatır:

Hukuk fakültesinde bilhassa amme hukuku dersleri birinci sınıftan itibaren beni fazlaca alakadar etmeğe başladı. Buna mukabil hukuk usulü, Medeni hukuk gibi derslere pek istekli değildim. Nitekim sınıf geçme numaralarım da bunlar 7 ile 8 arasında değişirdi. Bilhassa işaret etmek isterim ki Amme Hukuku dersleri içinde en ziyade Ceza hukuku ile ilgilendim. Bunda hocamız Tahir Taner'in büyük rolü olmuştur. İkinci sınıfta iken onun ceza seminerine devam ettim. Ferdi hürriyetin teminatı adı altında hazırladığım bir seminer vazifesini Sayın Tahir Taner çok iltifatla karşıladı ve beni ceza sahasında çalışmağa teşvik etti. Tahir Taner'in bu müdahalesi benim üzerimde derin tesir bıraktı. Artık tüccar olmaktan büsbütün vazgeçtim ve hocamın gösterdiği yolda yürüyerek üniversiter bir kariyer yapmağa karar verdim.⁵⁷

Anlaşılabacağı üzere, Nihat'ı tüccar olmaktan tamamen vazgeçirip akademik kariyer yapmaya teşvik eden O'nun Ceza Hukuku Hocası Tahir Taner idi. Buradan aynı zamanda Erim'in birinci sınıftan itibaren Amme Hukuku ile ilgilenmeye başladığını görebiliyoruz.

⁵³ Ebüzziya ve Kozikoğlu, (yayın yılı yok): 341.

⁵⁴ T.B.M.M Azasının Tercüme-i Hal Kağıdı Örneği, Sicil No: 283; Erim, 2005: 1167.

⁵⁵ Çoker, 1999: 772.

⁵⁶ Lütem, 1992: 9.

⁵⁷ "Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 6", *Akşam*, 26.03.1950.

Amme Hukuku'nun bir dalı olan Ceza Hukuku ile ilgilenmesinde ise yine Ceza Hukuk Hocası Tahir Taner etkili olmuştur.

Nihat, hocası Tahir Taner'in dışında Almanya'dan Türkiye'ye gelen birçok Alman profesörden de faydalanmıştır. W. Röpke, Karl Strupp, Neumark, Hoing ve Kessler bunlardan bir kaçıdır.⁵⁸ Dolayısıyla Erim, yerli ve yabancı dönemin birçok önemli hocalarından dersler alarak kendisini en iyi şekilde yetiştirmiştir.

1936 yılında Hukuk Fakültesi'nden mezun olan Nihat Erim,⁵⁹ mezun olur olmaz hemen hocası Prof. Dr. Tahir Taner'in yanına giderek ona doktora yapmak üzere Paris'e gitmek istediğini söylemiştir. Hocası, bu isteği büyük memnuniyetle karşılamış ve hatta O'nu bu konuda cesaretlendirmiştir.⁶⁰ Bu durum İlhan Lütem tarafından;

...Kendisi akademik kariyere, Ceza Hukuku hocası Prof. Tahir Taner tarafından yönetildiğini söyler, 1936'da Fakülte'yi bitirince hocası O'na 'yazık olur sen okumaya devam et, Paris'te doktoranı yapıp buraya dön' der. Oysa Erim'in niyeti iş adamı olmaktı, babasının izini sürmekti, ama babası da hocasının önerisini uygun görünce Paris'in yolunu tutar...⁶¹

şeklinde anlatılmaktadır.

Ailesi ise Erim'in üniversite öğrenimi sırasında hocalarından Prof. Dr. Tahir Taner'in dikkatini çektiğini ve Taner tarafından uluslararası hukuk alanında doktora yapma, bunun için gerekirse mali yardımda bulunma sözü verildiğini ve sonra da kendisinin asistanı olmasını teklif ettiğini belirtmektedir.⁶² Neticede Erim, doktora eğitimi için Paris'e gidecektir.

Bu arada Nihat Erim, İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirince 1936 yılında Kamile Okutman⁶³ ile evlenmiştir. İlk tanıştıklarında Erim, Galatasaray Lisesi'nin 11. sınıfına gidiyordu. Kamile Hanım ise Erenköy Lisesi'ne devam etmekteydi. Bu sıralar her iki lisenin sınıfları muadildir. Burada tanışıp birbirlerine âşık olan Erim ile Okutman çifti, lise bitince kendi aralarında nişanlanmışlar ve Erim'in üniversiteden mezun olmasına kadar da nişanlı kalmışlardır.⁶⁴ Erim'in kızı Ayşe Işıl Önalp'in anlattıklarına göre, mezun olur olmaz evlenmek istemişlerdir. Ancak her iki tarafın ailesi de bu evliliğe karşı çıkmıştır. Kamile Hanım'ın Babası Hüseyin Sabri Bey, "ben ağanın oğluna kız vermem" diyerek, Raif Bey ise

⁵⁸ Lütem, 1992: 9.

⁵⁹ Gülen, 2018: 32.

⁶⁰ "Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 6", *Akşam*, 26.03.1950.

⁶¹ Lütem, 1992: 9-10.

⁶² Erim, 2005: 1167.

⁶³ Kamile Okutman, 1911 yılında doğmuştur. Fizyoloji Profesörü Hüseyin Sabri Okutman'ın kızıdır. Babası sonraları Antalya'da serbest doktor olarak çalışmıştır. Annesi Fransız olan Kamile Hanım, 2013 yılında vefat etmiştir. (Çoker, 1999: 774; "Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları:4", *Akşam*, 24.03.1950; Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'in evi, İstanbul).

⁶⁴ "Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 6", *Akşam*, 26.03.1950.

oğlunu başka birisiyle evlendirme arzusunda olduğundan ve oğlunun henüz yeni mezun olmuş olmasından dolayı evlenmelerine karşı çıkmıştır. Ancak Erim'in üzüntüsünden hastalanıp hastaneye düşmesi üzerine baba Raif Bey, evlenmelerine müsaade etmiştir. Nihayet Raif Bey, Kamile Hanım'ın babasını da ikna ederek Nihat ile Kamile'nin evlenmelerini sağlamıştır.⁶⁵ Bu evliliklerinden Işık Asım (1937) ve Ayşe Işıl Önalp (1940) isimli 2 çocukları olmuştur.⁶⁶

Bu sırada Kamile Hanım avukat olmak için hukuk fakültesi eğitimine devam etmekteydi. Ancak evlendikten sonra Erim, eşine “bir eve iki hukukçu fazla gelir” diyerek eşinin okulu bitirmesini istememiştir.⁶⁷

Nihat Erim doktora eğitimini almak üzere 1936 yılında eşini de yanına alarak Paris'e gitmiştir. Paris'te Erim, derslerine çalışırken, Kamile Hanım ise evde ev işleriyle uğraşmıştır.⁶⁸ Erim'in doktora sınavı için iki ders seçip vermesi gerekiyordu. Amme hukuku ve iktisat derslerini seçen Erim, Fransızcasının çok iyi olması sayesinde bu iki dersi bir senede vermiştir.

Bu sırada Erim, üniversite yıllarında çok sevdiği ceza hukuku sahasından yavaş yavaş devletler hukuku ve amme hukuku sahasına kaymaya başlamıştır. Bunda daha çok Paris'te sürekli okuduğu ‘Le Temps’ gazetesi ile başka yayınlar, diğer yandan da bu dönemde uluslararası olayların canlılığı etkili olmuştur. Böylece Erim, devletler hukuku ve amme hukuku alanında doktora yapmaya karar vermiştir.⁶⁹

Erim, Paris Hukuk Fakültesi'ne bağlı Uluslar Arası Yüksek Öğrenim Enstitüsü'ne de kaydolmuştur.⁷⁰ Kendi ifadesine göre. “...bu enstitüde yalnız Fransa'nın değil dünyanın en tanınmış ve kıymetli Devlet adamları ile profesörleri ders verirlerdi”. Buradan da mezun olarak bir sertifika ve diploma almıştır.

Nihat Erim, Paris Üniversitesi'nde de; Alesjedro Alvarez, Gaston Jeze, De Lapradelle, G. Sibert gibi ünlü hocalardan uluslararası kamu hukuku, uluslararası ekonomi ve maliye dersleri almıştır.⁷¹ Bu dersler O'nun ileride devlet kademelerinde hızla yükselmesini ve başarılı olmasını sağlayacaktır.

Derslerinde başarılı olması ve çok iyi Fransızca bilmesi Nihat Erim'de Fransız üniversitelerinde profesör olma isteğini kamçulamıştır. Kendisinin anlattığına göre, o sıralar

⁶⁵ Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul.

⁶⁶ Çoker, 1999: 774.

⁶⁷ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 6”, *Akşam*, 26.03.1950.

⁶⁸ Çoker, 1999: 772 ; “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 6”, *Akşam*, 26.03.1950.

⁶⁹ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 6”, *Akşam*, 26.03.1950.

⁷⁰ Erim, 2005: 1167.

⁷¹ Lütem, 1992: 10.

yabancı ülkelerde profesör olabilmek için agreje⁷² olmak gerekiyordu. Yani özel bir sınavdan geçmek gerekiyordu. Bu sınavlar ise Roma Hukuku ve Hukuk Tarihi derslerinden olacaktır. Bu derslerden geçmek için de geniş bir Latince bilgisine sahip olmak gerekiyordu. Paris'te bulunan talebe müfettişi Avni Başman, Erim'e Fransızların yabancılara asla agreje olma hakkını vermediklerini söylese de O, buna aldırmayarak Paris'te bir papaz bulup Latince ders almaya başlamıştır. 3 aylık ders sürecinden sonra Erim sınava girmiştir. Sınavla ilgili olarak şunları anlatmaktadır:

10 satırlık Latince bir ibareyi aynen tekrar etmek lazımdı, ettim. Arada geçen bir Latince kelimeyi kuvvetli Latince bilen bir insanın telaffuz etmeyeceği şekilde telaffuz etmişim. Profesör o kelime üzerinde durarak bana doğrusunu söyletme istedi, bilemedim ve Latinceye ancak üç aydan beri çalıştığımı itirafa mecbur kaldım. Bunun üzerine bu hocam bu kadar zamanda bu derece Latince öğrenmiş olduğum için beni tebrik etti ve: “-Bir iki sene devam ederseniz, lazım geldiği kadar Latince öğrenmiş olacaksınız” diyerek imtihana nihayet verdi.

Sonuçta bu sınavdan 20 üzerinden 12 puan alarak ikmale kalan Erim, agreje olamamıştır. Bir sonraki sınava ise tezini bir an önce bitirmek zorunda olduğundan girmemiştir.⁷³ Ailesinin maddi desteğiyle Paris'e gitmiş olan Erim'in tezini bir an önce bitirmek istemesinde buradaki geçim sıkıntısının etkili olduğu söylenebilir. Bu, eşi Kamile Hanım'ın “Biz Paris'te ayda 150 lira ile geçiniyorduk. 15 de bir veya 20 günde bir defa sinemaya gidebilirsek bizim için bu büyük bir bayram günü oluyordu” şeklindeki sözlerinden anlaşılmaktadır.⁷⁴ Sonuçta Erim'in Fransa üniversitelerinde profesör olma hayali sona ermiştir.

22 Şubat 1939 tarihinde Nihat Erim, Profesör Le Fur'ün başkanlığında G. Seelle ve Carsin'den oluşan jürinin huzurunda tezini savunmuş ve pekiyi derece ile hukuk doktoru olmuştur.⁷⁵ Böylece Paris'teki 3 yıllık eğitimi sonunda 27 yaşında hukuk doktoru olan Erim, 12 Mart Anıları isimli hatıra kitabında, politik felsefesinin buradaki eğitimi sırasında ana çizgileriyle ortaya çıktığını, otuz yıl boyunca geliştiğini ancak yön değiştirmediklerini ifade etmektedir.⁷⁶ Yani Nihat Erim'in burada aldığı üç yıllık eğitim, siyasi düşüncesinin de ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Nihat Erim ve eşi 18 Mart 1939 tarihinde, Paris'ten İstanbul'a dönmüştür.⁷⁷

⁷² Agreje, Fransa'da özel bir sınavdan geçerek üniversite öğretim üyesi olmaya yetenekli sayılan kişi demektir.

⁷³ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 6”, *Akşam*, 26.03.1950.

⁷⁴ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 7”, *Akşam*, 27.03.1950.

⁷⁵ Erim, 2005: 21.

⁷⁶ Erim, 2007: 131.

⁷⁷ Erim, 2005: 21.

1939 yılında Paris'ten dönen Erim, ilk olarak kendisini Paris'te doktora yapmaya teşvik eden hocası Prof. Dr. Tahir Taner'i ziyaret etmiştir. Ziyarete Taner, Erim'e, İstanbul Hukuk Fakültesi'nde kendi yanında doçent olarak kalmasını teklif etmiştir. Hocasının ısrarı üzerine İstanbul Üniversitesi'ne başvurusunu yapan Erim, bu sırada Ankara'da bulunan eşini almak üzere Ankara'ya geçmiştir. Ankara'da bulunan aile dostları ise Ankara Hukuk Fakültesi'nde amme hukuku doçentlik kadrosunun boş olduğunu ve bir sınav yapılacağını haber verip Erim'in Ankara'da kalmasını istemişlerdir. Eşinin ailesinin de Ankara'da olması ve İstanbul'a göre ucuz bir şehir olmasından dolayı Erim, Ankara Hukuk Fakültesi'ndeki doçentlik sınavına da girmeye karar vermiştir.⁷⁸

28 Mart 1939 tarihinde Ankara Hukuk Fakültesi'ne doçentlik başvurusunda bulunan Erim, 26 Nisan 1939 günü jüri önünde tezini savunmuştur. Arkasından 3 Mayıs günü ilk sözlü sınav olarak Esasiye dersini vermiştir. Bir gün sonra da Hukuk-u Hususiye-i Düvel dersinden yazılı sınav olmuştur. 6 Mayıs'ta Hukuk-u Düvel dersinden ve 8 Mayıs'ta da İdare dersinden sözlü olmuştur. Aynı gün jüri tarafından başarılı bulunularak üniversiteye kabul edilmiştir.⁷⁹ Böylece Erim 1939'da Ankara Hukuk Fakültesi amme doçentliğine atanmıştır.⁸⁰ Nihat Erim'in 1946 yılına kadar sürecek olan Ankara Hukuk Fakültesi'ndeki Öğretim Üyeliği böylelikle başlamıştır.

Öğretim üyeliği devam ederken Erim, bir yandan da Ankara'da Demiryolu Ulaştırma Taburu'nda yedek subay olarak askerlik vazifesini yapmıştır.⁸¹ 18 Nisan 1941 tarihinde başlayan askerlik görevi, 7 Aralık 1942 tarihinde sona ermiştir.⁸²

Tüm bu görevlerinin dışında dönemin Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu tarafından Bakanlığın Hukuk Müşavirliği görevi teklif edilmiştir. Bu bürokratik görevi, öğretim üyeliğinin devam etmesi şartıyla kabul etmiştir. Ancak fakültenin profesör olmadan böyle ikinci bir görev alamazsınız engeliyle karşılaşınca O, en başından beri çok sevdiği öğretim üyeliği görevini tercih etmiştir.⁸³

Hukuk Müşavirliği görevini ret etmek zorunda kaldığı yıl yani 1939-1940 Eğitim-Öğretim yılının ikinci semestrinde Nihat Erim, Siyasal Bilgiler Okulu'nda Siyasi Şube Devletler Umumi Hukuku Profesörü Ethem Menemenci'nin yerine vekâlet ederek Devletler Arası Hukuk Dersini okutmuştur.⁸⁴ 1941 yılına gelindiğinde ise görev yaptığı üniversitede

⁷⁸ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 7”, *Akşam*, 27.03.1950; Lütem, 1992: 10.

⁷⁹ Erim, 2005: 21-22.

⁸⁰ T.B.M.M Azasının Tercüme-i Hal Kağıdı Örneği, Sicil No: 283; Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Nihat Erim'in Sicil Dosyası, Tasnife Girmemiş Evrak.

⁸¹ Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul

⁸² Gülen, 2018: 33.

⁸³ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 7”, *Akşam*, 27.03.1950.

⁸⁴ Erim, 2005: 23.

Amme Hukuku profesörlüğü için sınav yapılmıştır. Erim bu sınavı kazanarak 23 Eylül 1941 tarihinde Amme Hukuku ve Devletler Umumi Hukuku profesörlüğüne yükseltilmiştir.⁸⁵ Hemen sonrasında ise Erim, Siyasal Bilgiler Okulu'na Muahedeler Tarihi ve Hukukun Başlangıç Dersleri için profesör tayin edilmiştir.⁸⁶ Erim, 29 yaş gibi genç bir yaşta artık profesördür.

Nihat Erim'in, kendi siyasi geleceğine önemli etkileri olacak olan dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile tanışması Ankara Üniversitesi'nde profesörlüğünün devam ettiği sırada olmuştur. Nitekim 30 yaşında çok genç bir profesör olan Erim, Mülkiye Mektebinde 1942 yılı Haziranı'nda öğrencilerine sınav yapmaktadır. O gün de İnönü fakülteyi ziyarete gelmiştir. Bu ziyaret sırasında İnönü'nün Erim ile tanışmasını Şevket Süreyya Aydemir "İkinci Adam (19501-1964)" isimli kitabında şöyle anlatmaktadır:

...İkinci Dünya Harbinin kritik günleriydi. Profesör, öğrencilerini imtihan etmekle meşguldü. İnönü çocuklara değil ama, yaşı bazı talebelerin yaşına yakın olan bu genç hocaya önemli sualler sorar:

- Harbe girecek miyiz?
- Girmeyeceğiz...
- Ne rahat konuşuyorsun?..
- Çünkü menfaatimiz yok...
- .....

Tarihte bir defa biz de seyirci kalalım. Havalara ve denizlere Anglo-Sakson hâkim oldukça, iş nihayet bir mukavemet yarışı olur...

Aydemir kitabında bu tanışmayı anlattıktan sonra devam ederek, İkinci Dünya Savaşı'na girilmediğini, İnönü'nün Erim ile 1945 yılına kadar bir daha hiç görüşmemiş olduğunu, buna rağmen İnönü'yü tanıyanların, ne Erim'in bu tanışmadaki sözlerini, ne de adını ve simasını unutmamış olacağını tahmin edebileceklerini belirtmektedir. Hatta Erim'in 1945 yılında Kocaeli'nden milletvekili seçildiğini, akabinde de İnönü'nün Erim'i bir kuyumcunun bir maddeyi işlemesi gibi işlediğini söylemektedir.⁸⁷

Diğer yandan Nihat Erim 1950 yılında Akşam Gazetesi'ne verdiği demeçte İnönü ile tanışmasını şu şekilde anlatmaktadır:

⁸⁵ Çoker, 199: 772; Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Nihat Erim'in Sicil Dosyası, Tasnife Girmemiş Evrak.

⁸⁶ "Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 7", *Akşam*, 27.03.1950; Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Nihat Erim'in Sicil Dosyası, Tasnife Girmemiş Evrak.

⁸⁷ Aydemir, 2011a: 262-263; Damadı Akın Önalp ve Kızı Ayşe Işıl Önalp'ın Erim'in Paşa ile tanışması ile ilgili bilgiler Aydemir'in anlattıklarını desteklemektedir. (Akın Önalp ve Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul).

Ankara Üniversitesi'nde Profesördüm. İmtihanlar devam ediyordu. Bir gün Cumhurbaşkanı İsmet İnönü fakülteye geldi. (Sene 1942). Ben kenarda duruyordum. Gözü bana ilişti ve kim olduğumu sordu. ‘– Hukuku düvel ve amme profesörüyüm; dedim. İnönü beni profesör olarak pek genç buldu. Sonra imtihanları gezdi. Fakülteden ayrılırken amme hukuku imtihanının ne gün yapılacağını sordu. ‘Yarın’ cevabı verildi. İmtihana kimin gireceğini öğrenmek istedi. Benim gireceğim söylendi. Cumhurbaşkanı, bu konuşmayı mütakıp Montesquieu’nun tevhide kuva’sını⁸⁸ anlattı. Ben de tevezini kuva⁸⁹ taraftarı, tevhide kuva aleyhtarı olduğumu bu arada söyledim.⁹⁰

Aydemir’in ve Erim’in anlattığı İnönü ile ilk karşılaşma ve sohbetten anlaşıldığı üzere İnönü, Erim’den çok etkilenmiştir. İlerde de görüleceği üzere 1945 yılı başlarından itibaren İnönü, Erim’i yanından ayırmayacaktır.

Bu arada Erim’e Dış İşleri Bakanlığı’ndan hukuk müşavirliği görevi için tekrar teklif gelmiştir. Erim artık profesör olduğu için bu görevi kabul etmesi durumunda profesörlükten istifa etmesine gerek kalmayacaktı.⁹¹ Bu yüzden Erim bu görevi rahatlıkla kabul etmiştir. 15 Ocak 1943 tarihli kararname ile Prof. Dr. İsmail Nihat Erim, Dış İşleri Hukuk Müşavirliğine atanmıştır.⁹² Bu atamayla birlikte Erim, öğretim üyeliğine ek olarak bu önemli bürokratik görevi de yapmaya başlamıştır.

Diğer yandan bu iki görevinin dışında Nihat Erim, 1943-1944 Eğitim-Öğretim yılının başında Siyasal Bilgiler Okulu’nda çalışma saatleri dışında konferanslar vermeye başlamıştır. Erim’in bu hizmetine karşılık olarak her konferans başına 1943 Mali Yılı Maarif Bütçesi’nden 10 lira ücret verilmesine 13 Kasım 1943 tarihinde Bakanlar Kurulunca karar verilmiştir.⁹³ Bu konferanslar 1944-1945 Eğitim-Öğretim yılının başında da devam etmiştir. Yine aynı şekilde bunun karşılığında Erim’e Bakanlar Kurulu’nun 10 Kasım 1944 tarihli kararı uyarınca konferans başında 10 lira ücret ödenmiştir.⁹⁴ Görüldüğü üzere Erim, bir yandan Hukuk Müşavirliği görevini yürütürken diğer yandan da akademik ve idari⁹⁵ faaliyetlerini tüm hızıyla sürdürmektedir.

Ek görev olarak yürüttüğü Dış İşleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliği vazifesinde iken Nihat Erim’in, 1944 yılı sonları ile 1945 yılı başlarında, Almanya ile siyasi ilişkilerin kesilmesi ve Suriye ile Lübnan’ın bağımsızlığının Türkiye tarafından tanınması meseleleriyle

⁸⁸ Tevhidi Kuvva; Çeşitli devlet güçlerinin bir elde toplanması demektir.

⁸⁹ Tevezini Kuvva; Devlet güçlerini ölçülü hale koymak demektir.

⁹⁰ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 7”, *Akşam*, 27.03.1950.

⁹¹ BCA, 030. 01/62. 383. 5,-1. Bu belgeye göre ayrıca Erim’in her iki memurlukta asli kadroda olamayacağı o yüzden birinin asil, diğerinin ise ücretli olması talep edilmiştir. Zaten Erim de asil olarak Profesörlük kadrosunu tercih edecektir.

⁹² BCA, 030.11.1/159. 2.12- 3. (15.01.1943).

⁹³ BCA, 030.18.01.02/104.1.20,-1. (13.11.1943)

⁹⁴ BCA, 030.18.01.02/106.78.12,-1. (10.11.1944).

⁹⁵ Nihat Erim, Ayrıca 24 Ocak 1944 günü Talebe Cemiyeti Reisliği yapmaya başladığımı, 29 Şubat 1944 günü ise buradan istifa ettiğini belirtmektedir. (Erim, 2005: 26).

uğraştığı görülmektedir. 16 Ekim 1944 tarihli günlüğünde Erim, 2 Ağustos 1944 tarihinde TBMM tarafından verilen Almanya ile siyasi ilişkilerin kesilmesi kararının hükümet tarafından Almanların ilgili bulunduğu her türlü hukuki muamelenin menî için yeterli bir dayanak olmadığını kendisiyle birlikte Maliye ile Nafia Bakanlıklarının ve Hukuk Müşavirlerinin Başbakanı bildirdiklerini; ancak Başbakanı ikna edemediklerini söylemektedir. Bunun üzerine 16 Ekim’de Dışişleri Bakanı Hasan Saka ve Cevat Açıkalın ile birlikte Başbakan ile görüşmüşlerdir. Erim, Başbakan’a Almanlarla her türlü muamelenin kesilmesi için geniş yetkili bir kanuna ihtiyaç olduğunu açıklamıştır. Ancak Başbakan gerekli kanunu çıkartmamıştır. Anlaşılan o ki bir hukuk adamı olarak Erim, hükümetçe alınan her kararın bir hukuki dayanağının olması gerektiğinin bilincindeydi.

Aynı tarihlerde Suriye ve Lübnan’ın bağımsızlığının Türkiye tarafından tanınması meselesi üzerinde görüşmeler devam etmekteydi. Suriye, mazhar-ı müsaade millet⁹⁶ formülü ile tanınmaları taraftarı iken Türk Dış İşleri Bakanlığı Genel Kâtibi Birinci Muavini Birinci Sınıf Elçi Feridun Cemal Erkin ile Erim, bunun kâfi olmadığı fikrini savunmaktaydı. Yani Amerika, Fransa ve İngiltere gibi memleketlerin sahip oldukları hak Türkiye’ye de verilmedikçe Suriye ve Lübnan’ı tanınmaması gerektiğini düşünüyorlardı. Ancak hükümet erkânın her biri bazıları farklı bir görüşe sahiptir. Zira kimisi kayıtsız şartsız Suriye’yi tanıma taraftarı idi. Bu düşünceye sahip kişilere karşı Erim kendi düşüncesini; “Ben şahsen Suriye’den Fransa’nın büsbütün çıkmayacağına, hatta belki İngiltere ve diğer büyük devletlerin de birer suretle el atacağına kaniim. Belki bir condominium⁹⁷ rejimi kurulabilir. Şimdi ne koparırsak kârdır. Yarım Fransızlara aynı şeyleri kabul ettirmek için bir mesnet olur” şeklinde açıklamaktaydı. Neticede Erim’in düşüncesi galip gelmiş ve Feridun Cemal Erkin’in başkanlığında Erim ve kâtiplerden oluşan 11 kişilik heyetin 11 Ocak 1945 günü Suriye’ye hareket etmesi planlanmıştır. Ancak son anda Suriyelilerin Türkiye’ye diğer batılı devletler gibi eşit hak tanımak niyetinde olmadıkları anlaşılmış, hatta Hatay meselesini ortaya atıp ve bunların Türkiye tarafından kabul edilmedikçe heyetin Suriye’ye gelmelerinin bir anlamı olmayacağını ima etmeleri üzerine bu plan iptal edilmiştir. Hemen arkasından Lübnan’a da, diğer batılı devletlerle eşit haklar tanınması karşılığında bağımsızlıklarının kabul edileceği bildirilmiştir. Böylece Suriye ve Lübnan’ın tanınması meselesi yarım kalmıştır.⁹⁸ Anlaşılacağı üzere Nihat Erim, ek görev olarak yaptığı hukuk müşavirliği vazifesi sırasında dışişlerinde etkin bir rol üstlenmeye başlamıştır. Suriye ve Lübnan’ın bağımsızlığının tanınması gibi

⁹⁶ Mazhar-ı Müsaade Millet: Bir anlaşmaya taraf bulunan devletlerin, bir başka anlaşmayla başka devletleri tanıdıkları imtiyazları birbirlerine de tanıyacakları anlamına gelmektedir. Böylece Suriye ve Lübnan’ın tanınması karşılığında batılı devletlere tanıdıkları imtiyazdan Türkiye de faydalanabilecektir.

⁹⁷ Condominium: Bir ülke üzerinde birkaç devletin ortak hâkimiyeti demektir.

⁹⁸ Geniş bilgi için bkz. (Erim, 2005: 27-32).

meselelerde Erim, hükümet erkânını kendi fikirleriyle etkilemeyi, onları yönlendirmeyi bilmiştir. Ayrıca savunduğu düşünceler, O'nun ne kadar ileri görüşlü olduğunu göstermiştir.

1945 yılına girilirken dünyada ve Türkiye'de önemli gelişmeler meydana gelmekteydi. Mihver Devletleri'nin artık kesin olarak yenilgiye doğru gittiği görülüyordu. Savaşın galibi olan üç büyük devlet (Amerika, İngiltere ve Rusya), Avrupa'ya verilecek yeni düzenin temellerini tespit etmek için 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında Kırım'da Yalta Konferansı'nı toplamışlardır.⁹⁹ 10 Şubat 1945 günü yani konferansın altıncı toplantısında Türkiye gündeme getirilmiştir. Stalin, Montrö Sözleşmesi'nin artık değiştirilmesi teklifinde bulunmuş; ancak bunun ayrıntısına girmemiştir. Sonuçta da konferansta bununla ilgili olarak üç dışişleri bakanlarının daha sonra Londra'da bir toplantı yaparak Sovyet Rusya'nın bu teklifinin değerlendirilmesi ve Türk hükümetine de müsait bir vakitte bu teklifler hakkında bilgi verilmesi hususunda karara varılmıştır.¹⁰⁰ Bunun dışında Yalta Konferansı'nda görüşülen ve Türkiye'yi de ilgilendiren bir diğer konu, 25 Nisan 1945 tarihinde San Francisco'da Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın kurulması için yapılacak anlaşmaya hangi devletlerin davet edileceği meselesi idi. Görüşmeler sonucunda, 1 Mart 1945 tarihi itibarıyla Almanya ve Japonya ile muharebe durumunda olan devletlerin bu anlaşmaya dahil olması kararlaştırılmıştır.¹⁰¹ Karar, 20 Şubat 1945'te İngiliz Büyükelçisi Peterson tarafından Dışişleri Bakanı Hasan Saka'ya bildirildi.¹⁰² Savaş biter bitmez Sovyet Rusya'nın ortaya koyduğu talepler, Türkiye'yi yeni güvenceler aramaya sevkettiğinden aslında bu güvence kendiliğinden Türkiye'nin ayağına gelmiştir. Dolayısıyla, Türkiye, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nda yer alabilmek için 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti.¹⁰³ Türkiye'nin Almanya ve Japonya'ya savaş ilanı Yalta Konferansı kararlarına göre Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın esaslarını belirleyecek olan San Francisco Konferansı'na katılma hakkı elde etmesi demektir. San Francisco Konferansı'nda Türkiye'yi temsil edecek olan Türk Heyeti'nde ise Nihat Erim de yer almaktaydı.

Zira 23 Şubat 1945'de, Türkiye'nin Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmesinden iki gün önce, Feridun Cemal Erkin, Erim'i ziyaret ederek O'na San Francisco'ya gideceklerinden sağlık durumunun buna müsait olup olmadığını sormuştur. Teklifi kabul eden Erim, daha heyet tam anlamıyla tespit edilmeden önce Erim, konferansı yakından ilgilendirecek olan Dumbarton Oaks Projesi; üzerinde çalışmaya başlamıştır. Dumbarton Oaks Projesi, ABD, Sovyet Rusya, İngiltere ve Çin gibi devletlerin Washington'da 21 Ağustos 1944-7 Ekim 1944

⁹⁹ Armaoğlu, 1958: 174.

¹⁰⁰ Esmer ve Sander, 1996: 184.

¹⁰¹ Aydın, 2008: 472.

¹⁰² Deringil, 2000: 250.

¹⁰³ "Almanya ve Japonya'ya Savaş İlan Ettik", *Akşam*, 24.02.1945; Ekincikli, 2010: 68.

tarihleri arasında toplanarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki uluslararası güven ve düzenin nasıl oluşturulacağı ile ilgili yaptıkları konuşmalarından ibaretti. Bir yıl önce büyük devletlerin ortaya koyduğu yeni dünya düzeni projesini inceleyen Erim, akabinde kendi fikirlerini yazarak Feridun Cemal Erkin'e sunmuş, O da bu fikirleri aynen kabul etmiştir.¹⁰⁴

25 Mart 1945 günü San Francisco Konferansı'na katılacak olan Türk heyeti resmen belli oldu.¹⁰⁵ Erim, Dış İşleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri olarak seçilmişti.¹⁰⁶ Heyet, 26 Mart'ta Dış İşleri Bakanlığı'nda, Bakan Hasan Saka'nın başkanlığında ilk toplantısını yaptı.¹⁰⁷ Toplantıda Türk görüşünün nasıl tespit edileceği görüşülmüş ve ilk taslağı hazırlamak üzere bir ikincil komite seçilmiştir. Komiteye Nihat Erim'in yanında Feridun Cemal Erkin, Şinasi Devrin, Süreyya Ender Yaman ve Hazım Atıf isimleri seçilmiştir. Komite, çalışmalarına Erim'in yukarıda bahsettiğimiz Dumbarton Oaks Projesi ile ilgili çalışmasını esas alarak başlamıştır. Ancak daha ilk günden Şinasi Devrin'in itirazlarından dolayı bir ihtilaf çıkmıştır. Öyle ki, Şinasi Devrin, Erim'in hazırladığı çalışmanın sadece hukuki yönden hazırlanmış olduğunu, siyaseti göz önünde tutmadığını ileri sürmüş, Erim ise kendilerine bir gün öncesinde verilen direktifin Dumbarton Projesi'nin objektif bir taktığını yapma yönünde olduğunu belirtmiştir. Bu tartışmada Feridun Cemal Erkin, Erim'e hak verirken; Şinasi Bey, bu hususta Dış İşleri Bakanı Hasan Saka'ya müracaatı istedi. Saka'ya müracaat edilmesini istedi. Saka, "objektif bir etüt istiyorum" diyerek Erim'e hak verdi. Öte yandan Erim, Şinasi Bey'in ihtilaf çıkartmaktaki asıl amacının hazırlanacak layihada başrolü oynamak ve mazbata muharrirliğini yapmak olduğunu iddia etmektedir. Ancak Şinasi Bey, başarılı olamamıştır. Erim'in daha önce hazırladığı çalışma aynen kabul edilirken, komitenin mazbata muharrirliğini de Erim kendisi yapmıştır. En nihayetinde komitenin hazırladığı raporu Cumhurbaşkanı da aynen kabul etmiştir.¹⁰⁸ Anlaşılacağı üzere Erim, Türk Heyeti'nde aktif bir rol oynarken yaptığı çalışmalar da hükümetçe aynen kabul edilmektedir.

Tüm bu gelişmeler sırasında İsmet İnönü, Erim ile sık sık bir araya gelerek San Francisco toplantısını görüşmekteydiler.¹⁰⁹ Hazırlıkların tamamlanmasından sonra Erim'in de

¹⁰⁴ Erim,2005: 32; Lütem, 1944: 127.

¹⁰⁵ Konferansa gidecek olan Türk Heyeti şu isimlerden oluşuyordu: Baş delege olarak Dış İşleri Bakanı Hasan Saka, İkinci Delege Washington Büyük Elçisi Hüseyin Ragıp Baydur, Üçüncü Delege Dış İşleri Bakanlığı Genel Katibi Birinci Muavini Birinci Sınıf Elçi Feridun Cemal Erkin, Meclisten Müşavirler; Samsun Milletvekili Cemil Bilsel, İstanbul Milletvekili Ahmet Şükrü Esmer, Zonguldak Milletvekili Hazım Atıf Kuyucak, Zonguldak Milletvekili Şinasi Devrim, Dış İşleri Hukuk Müşaviri Nihat Erim, Dış İşleri Bakanlığında Birinci Daire Genel Müdürü Abdullah Zeki Polar, Dış İşleri Bakanlık Müşaviri Abdullah Şinasi Hisar, Gazeteciler Grubu Başkanı olarak Falih Rıfık Atay, Askeri Müşavirlerden; Yarbay Tekin Arıburun, Yarbay Hüseyin Ataman ve son olarak kalem müdürleri ve genel katiplerden oluşmaktadır. ("San Francisco'ya Gidecek Heyetimiz Belli Oldu", *Ulus*, 25.03.1945).

¹⁰⁶ T.B.M.M Azasının Tercüme-i Hal Kağıdı Örneği, Sicil No: 283.

¹⁰⁷ "San Francisco Konferansı", *Akşam*, 27.03.1945.

¹⁰⁸ Erim, 2005: 33.

¹⁰⁹ Toker, 1990: 58

içinde bulunduğu Türk Heyeti, 5 Nisan 1945 gecesini Toros Ekspresiyle Kahire'ye doğru yola çıkmıştır.¹¹⁰ 6 Nisan'ı Adana'da geçiren heyet,¹¹¹ Beyrut ve Hayfa şehirlerine uğradıktan sonra 10 Nisan'da Kahire'ye ulaşmıştır. Buradan da Amerika'ya hareket ederek, 13 Nisan Cuma günü New York'a varmışlardır. Pazar günü Erim, Feridun ve Zeki Beylerle birlikte Ankara'da komitenin tespit ettiği esaslar doğrultusunda Türk Tezi'ni hazırladılar. Fransızca yazılan bu metnin çoğunluğunu Feridun Bey dikte ederken, Zeki Bey ise kaleme almıştır. Erim de prensiplere uygun olup olmadığını incelemiştir. Hazırlanan metin Salı günü bütün heyetin toplandığı Dış İşleri Bakanı'nın odasında okundu ve son şekli verildi. 20 Nisan'da buradan San Francisco'ya hareket edip 24 Nisan'da San Francisco'ya gelen Türk Heyeti, 25 Nisan'da açılan konferansa katılmıştır.¹¹² Konferansta her devletin baş delegesinin bir nutuk vermesi gerekiyordu. Türk tarafının konuşma içeriği¹¹³ yine Erim'in Ankara'da hazırladığı prensip çerçevesinde hazırlanmıştı. Hasan Saka'nın 1 Mayıs'ta okuduğu nutuk, konferansta iyi bir tesir bıraktı.¹¹⁴ Dolayısıyla Nihat Erim, hukuk bilgisi ve fikirleriyle Türk Heyeti'ne büyük yardımlarda bulunmuştur.

Türk Heyeti üyeleri, her akşam toplanarak fikir alışverişinde bulunmaktaydılar. Erim'in burada da etkinliği söz konusuydu. Ayrıca heyet üyeleri, nutukların 3 Mayıs'ta bitmesinden sonra çeşitli komite ve komisyonlarla¹¹⁵ işbirliği içinde görev yürütmüşlerdir. Erim, Emniyet Komisyonu'nun Birinci Komitesi ile Asamble Komisyonu'nun İkinci Komitesi'ni mesul olarak üzerine almıştır. Asamble Komitesi'nde Erim bulunmadığı zamanlarda ise Şükrü Esmer bulunacaktır. Diğer üyeler de benzer şekilde işbirliği içerisinde hareket etmişlerdir.¹¹⁶ Konferansı en çok meşgul eden meselelerden biri beş büyük devlete veto hakkının verilmesi meselesiydi. Bazı küçük devletlerin buna direnmesi karşısında konferans uzamaya başlamıştı. Büyük devletlerin "ya vetoya razı olursunuz yahut bu teşkilat kurulamaz" demeleri üzerine küçük devletler veto haklarını kabul etmişlerdir. Erim bundan sonra olanları;

Bu arada Feridun Cemal ile bizim reyimiz niçin müspet olduğunu komitede söz alarak izah etmek hususunda mutabık kaldık. Çünkü daha önce verdiğimiz layihada vetoya biz de itiraz etmiş idik. Kendi kendimize tezada düşmemek için hat ve hareketimizi izah etmek zaruri idi. Vekil, Büyük Elçi Hüseyin Ragıp'ın telkini ile, beyanat yapılmasına önceden itiraz etti. Sonradan Feridun ve ben büyükelçi de

¹¹⁰ "Türk Murahhas Heyeti Dün Hareket Etti", *Vatan*, 6.04.1945.

¹¹¹ "San Francisco'ya Giden Heyetimiz Adana'dan Geçti", *Ulus*, 7.04.1945.

¹¹² Erim, 2005: 34.

¹¹³ Söz konusu nutuk Baş Delege Dış İşleri Bakanı Hasan Saka tarafından 1 Mayıs günü konferansta okunmuştur. Metin için bkz. ("Bakanın Söylevi İlgi Uyandırdı", *Ulus*, 3.05.1945).

¹¹⁴ "Hasan Saka'nın Demeci İyi Bir Tesir Yaptı", *Vatan*, 4.05.1945.

¹¹⁵ Temsil heyetleri başkanları nutuklarını 3 Mayıs'ta bitirmesiyle birlikte komisyon ve komite çalışmaları başlamıştır. ("San Francisco'da", *Ulus*, 3.05.1945).

¹¹⁶ Erim, 2005: 33-37; Konferansta kimin hangi komisyon ve komiteye atandığı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. "San Fransisko'da", *Vatan*, 8.05.1945.

hazır bulunduğumuz sırada bir beyanat yapmanın mutlak lazım olduğunu söyleyince ‘Eğer lazımsa yaparsınız. Siz ne söyleyeceğinizi bilirsiniz’ dedi. Bunun üzerine ben bir şey hazırladım. Feridun fazla sert buldu. Benim yazdıklarımı aldı. Kendi baştan yazdı. Güzel olmuştu. Komitede söz alıp okudu.¹¹⁷ Çok iyi tesir yaptı. Amerikalılar teşekkür etti. Lord Halifax bilhassa adam göndererek teşekkürlerini ifade etti.¹¹⁸

şeklinde anlatmaktadır. 26 Haziran 1945 günü Amerikan Başkanı Truman’ın kapanış konuşmasından sonra Birleşmiş Milletler Antlaşması imzalanmıştır.¹¹⁹ Böylece San Francisco Konferansı da bitmiştir.

Öte yandan San Francisco Konferansı’nın devam ettiği sıralarda Türkiye için önemli bir tehlike belirmişti. 7 Haziran 1945’te Türkiye’nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper, Rusya Dışişleri Bakanı Molotov ile görüşmüş ve bu görüşmede Molotov Sarper’e sözlü bir nota vermiştir. Notaya göre, SSCB, Türkiye’den Kars ve Ardahan toprakları ile Boğazlarda üs istiyordu. Ayrıca Montrö Sözleşmesi’nin Sovyetlere daha fazla söz hakkı verecek şekilde revize edilmesini istemekteydi.¹²⁰ Sarper, bu isteklerden ilk ikisini, hükümetinin razı olmayacağı gerekçesiyle, üçüncüsünü ise Montrö Sözleşmesi’ne taraf olan bütün devletleri ilgilendirdiği için ret etmiştir.¹²¹ Nihat Erim, bu haberi San Francisco’da alınca üzülmüştür. Türkiye’nin asla toprak vermeyeceğini, İngiltere ve Amerika’nın Türkiye’yi desteklememesi durumunda ise savaşa girilmek zorunda kalacağını günlüklerine not etmiştir.

Durum İngiliz elçisi aracılığıyla İngiliz Hükümeti’ne bildirilmiştir. Onlar da Sarper’in yukarıda tuttuğu hal ve hareketi onaylamıştır. Bu sırada Ankara’dan gelen telgrafla Dış İşleri Bakanı Hasan Saka’ya kendisinin belirleyeceği bir heyetle konferanstan hemen sonra Londra’ya hareket etmesi emri verilmiştir. Londra’ya gidecek kişilerin belirlenmesinde Bakan Hasan Saka ile görüşen Feridun Bey, Nihat Erim’i de önermiştir. Ancak Bakan Saka, Erim’in artık milletvekili olduğu, dışişlerinden ayrılmış sayılacağı gerekçesiyle ret etmiştir. Ancak Feridun Bey “ihtiyacımız var götürmeliyiz” şeklinde ısrar edince Erim de heyette yer almıştır. Londra’ya gidecek heyette Erim ile birlikte Bakan Hasan Saka, Feridun Cemal Erkin, Falih

¹¹⁷ Feridun Cemal Erkin’in okuduğu söylevin özeti şudur: “Elimizde bulunan beyannamenin metni mükemmel olmaktan uzaktır. Fakat şöyle bir şık karşısında bulunuyoruz: büyük devletlerin yorumlarıyla birlikte Yalta’da verilen kararı kabul etmek yahut milletlerarası her türlü teşkilattan vazgeçmek. Feridun Cemal Erkin, oy formülünün daha liberal bir şekilde tefsir edileceğini memleketin ümit etmiş olduğunu fakat beş devlet tarafından yapılan tefsirin bir iyi niyet ifade etmekle beraber daha ileriye gidemeyeceklerini göstermekte olduğunu söylemiştir. Feridun Cemal Erkin, salahiyetlerini suiistimal etmeden kullanacakları hakkındaki daimi üyeler tarafından verilen teminatı kabul etmekte olduğunu beyan etmiştir. Feridun Cemal Erkin sözlerini şöyle bitirmiştir. Büyük devletlerin sözlerinde duracaklarını ve adaletten ayrılmayacaklarını ümid ederiz”. (“San Francisco Konferansı 20 Haziran’da Sona Eriyor”, *Ulus*, 14.06.1945).

¹¹⁸ Erim, 2005: 38.

¹¹⁹ “Konferas Sona Erdi”, *Akşam*, 27.06.1945.

¹²⁰ Deringil, 2000: 252.

¹²¹ Ekincikli, 2010: 69.

Rıfkı Atay, kâtiplerden Şadi Kavur ve Nizamettin Erenel yer almaktaydı. Heyet, 27 Haziran gecesi San Francisco'dan ayrıldı.¹²² Bu sıralarda Türk basını, İngiliz Hükümeti'ne yapılacak ziyaretin Boğazların gelecekteki statüsüne ve yukarıda bahsettiğimiz Sovyet isteklerine etki edebileceğinden söz etmekteydi. Ayrıca basında, Temmuz ayında yapılması planlanan İngiltere, Amerika ve Sovyetlerin katılacağı Potsdam Konferansı'nda, Sovyetlerin Türkiye üzerindeki talepleri de konuşulacağı için bu heyetin İngiltere'yi Türkiye lehinde tavır göstermesini sağlamaya çalışılacağından söz edilmekteydi.¹²³ Böylelikle Erim, San Francisco Konferansı henüz bitmişken kendisini yine Türkiye açısından önemli bir görevin içinde bulmuştur.

Türk heyeti nihayet 10 Temmuz'da Londra'ya varabildi.¹²⁴ Bu uzun seyahat sırasında Erim, Romanya'nın Eski Dış İşleri Bakanı Gafenco'nun "La Guerre a l'Est" isimli kitabını okumuştur. Kitabın döneme çok uygun ve çok ilginç bilgiler içerdiğini söyleyen Erim, savaş öncesi çekişmeleri, savaş sırasındaki pazarlıkları, Rusya'nın Balkanlar ve Boğazlar ile ilgili siyasetindeki değişimleri anlattığını söylemektedir.¹²⁵ Erim, bu dönemde Türkiye'nin komşuları ile olan sorunlarını da yakından takip etmektedir. Ayrıca Erim'in San Francisco Konferansı öncesinde olduğu gibi Londra Görüşmeleri öncesinde de titiz bir ön çalışma yaptığı görülmektedir.

Heyet, 10 Temmuz akşamı, kendilerine Ankara'dan gönderilen Selim Sarper-Molotov görüşmelerinin zabitlerini de içeren dosyayı inceledi. Erim, Selim Sarper'in görüşmelerde çok acemice hareket ettiğini düşünmektedir. Dahası bu görüşmelerde Selim Sarper'in Türkiye'nin Ruslardan korktuğu ve her ne pahasına olursa olsun bir anlaşmaya hazır olduğu hissini verdiğini belirtmektedir. Yine Selim Sarper'in Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nden habersiz olduğunu iddia etmektedir. Çünkü Sarper, savaş zamanında savaş gemilerinin boğazlardan geçmesi yasak olmasına rağmen, Rusların Akdeniz'e çıkmasına izin verileceğini söylemiştir. Eleştirilerine devam eden Erim, hükümetin de bu görüşü onaylamış olmasını şaşırarak anlatmaktadır. Bunun sebebini ise Dış İşlerinde bu işlerden anlayan kişilerin hepsinin yurt dışı görevlerde olmalarına dayandırmaktadır. Erim, hükümetin ile Sarper'in böyle davranarak Rusların isteklerini ortaya koymalarını teşvik dahi ettiğinden yakınmaktadır. Yine aynı şekilde, Moskova'da Selim Sarper'in Molotov ile görüşürken benzer hataları işlediğini, Molotov görüşmelerde açıkça isteklerde bulunmadığı halde Sarper'in "Boğazlardan üs, Kars

¹²² Erim, 2005: 39.

¹²³ "Boğazlar Meselesi ve Sovyet Notası", *Vatan*, 28.06.1945; "Türkiye'ye Müsterek Üsler de Teklif Edilmiş", *Vatan*, 29.06.1945; "Dış İşleri Bakanımız Dönüşte Londra'yı Ziyaret Edecek", *Ulus*, 28.06.1945; "Sovyet İstekleri", *Akşam*, 29.06.1945.

¹²⁴ "Hadiselerin Takvimi", *Ayın Tarihi*, 07.1945.

¹²⁵ Erim, 2005: 39.

ve Ardahan'ı mı istiyorsunuz?" sorusunu sorarak Molotov'un işini kolaylaştırdığını ifade etmektedir.

Ankara'dan gönderilen talimata göre; Boğazlar yönetiminin değiştirilme meselesi uluslararası bir konferansta görüşülebilir, üs ve toprak vermesi ise müzakere dahi edilmez, Ruslarla bir savaş çıkması durumunda Türkiye bundan çekinmeyecektir, İngiltere ve Amerika Türkiye'yi desteklese de desteklemese de Türkiye'nin kararı bunlardan ibarettir. Ayrıca İngiltere ve Amerika'nın Türkiye'nin yanında yer alması durumunda Rusya'nın fazla ısrar etmeyeceği yorumunun da talimat içerisinde yer aldığı Erim tarafından not edilmiştir.¹²⁶

Türk-Sovyet meselesi ile ilgili Türkiye'nin söz konusu görüşünü anlatmak üzere 11 Temmuz 1945 günü Erim'in içinde bulunmadığı heyet, İngiliz Dış İşleri Bakanı Eden ile görüşmüşlerdir.¹²⁷ Görüşmelerden Erim "...İngilizler bizi tutmayı kendi menfaatlerine uygun buluyorlar. Rusların asıl maksatlarının ne olduğunu pekâlâ anlıyorlar. Fakat şimdiden sarıh bir taahhüt altına giremiyorlar..." şeklinde bir sonuç çıkarmıştır.¹²⁸ İngiliz hükümetinden kesin açık bir cevap alamayan Türk Heyeti, 19 Temmuz Perşembe günü Türkiye'ye gelmek üzere Londra'dan ayrılmışlardır.¹²⁹ Dönüşte heyet birkaç gün Lübnan'da kalmıştır. Burada gayri resmi olarak yukarıda da açıklanan Suriye ve Lübnan'ın Türkiye tarafından tanınması meselesi konuşulmuştur. Ancak önemli bir netice elde edilememiştir.¹³⁰ Yaklaşık 19 günlük yolculuk sonunda Erim'in içinde bulunduğu heyet 9 Ağustos 1945 Perşembe günü Ankara'ya gelebildi.¹³¹ Yurt dışındaki görevleri nedeniyle yaklaşık 4 ay sonra Türkiye'ye dönebilen Nihat Erim için kendi tabiriyle "Yeni bir hayat başlıyor"du.¹³² Bu hayat, parlamento hayatıdır.

¹²⁶ Erim, 2005: 40.

¹²⁷ "Hasan Saka Londra'da Görüşmelere Başladı", *Akşam*, 1207.1945; Erim, 2005: 40.

¹²⁸ Erim, 2005: 41.

¹²⁹ "Hasan Saka Bu gün Londra'ya Dönüyor", *Akşam*, 19.07.1945.

¹³⁰ Erim, 2005: 42-43.

¹³¹ "Dış Bakanımız Dün Gece Döndü", *Ulus*, 10.08. 1945.

¹³² Erim, 2005: 44.

BİRİNCİ BÖLÜM

NİHAT ERİM'İN PARLAMENTO YILLARI VE İLK SİYASİ FAALİYETLERİ (1945-1950)

1.1. Milletvekili Seçilmesi

Kocaeli Milletvekili Ragıp Akça 12 Ocak 1945 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.¹³³ Dolayısıyla Kocaeli'nden bir milletvekilliği boşa çıkmıştır. Ayrıca bazı illerden de boşalmalar meydana gelmiştir.

Bu durum karşısında 7 Haziran 1945'te CHP Başkanlık Divanı, boşalan Kocaeli, Zonguldak, Sivas, Burdur, İstanbul ve Çorum milletvekillikleri için 17 Haziran'da ara seçim yapılmasına, parti tarafından da herhangi bir aday gösterilmemesine karar verilmiştir.¹³⁴ CHP'nin ilk defa aday göstermemiş olması, dönemin basınından anlaşıldığı kadarıyla, büyük bir aday patlamasına neden olmuştur.¹³⁵ Bilindiği üzere Erim, bu sırada San Francisco Konferansı'nda görevdeydi. Türkiye'de olmamasına rağmen Kocaeli halkı, haber vermeden imza toplamak suretiyle¹³⁶ 10 Haziran günü Erim'i Kocaeli Milletvekilliğine aday göstermişlerdi.¹³⁷ Fakat Metin Toker, Nihat Erim'in söz konusu ara seçimlerde İsmet Paşa'nın arzusuyla Kocaeli'nden milletvekili adayı olduğunu iddia etmektedir.¹³⁸

Erim'in dışında Kocaeli'nden adaylığını koyanların sayısı 24'tü.¹³⁹ Adaylar, seçim sonuçları üzerinde en fazla Adapazarı, Gebze ve Kandıra ilçelerinin etkili olacağını düşündükleri için ilk günden bu ilçelere gidip seçim çalışmalarına başlamışlardır.¹⁴⁰ Ulus gazetesi 14 Haziran'da Kocaeli'ndeki adayların seçim mücadelelerini şöyle anlatmaktadır:

...Seçim mücadelesi o kadar ileri gitmiştir ki birçok yerlerde halktan beş on kişinin toplanıp ikinci seçmenlerle görüşüp tartıştıkları görülmektedir. Bu suretle halk bu serbest seçime doğrudan doğruya amil ve hakim olmak istediğini göstermektedir. Bütün bu münakaşalara rağmen en ufak bir taşkınlık yoktur. Her şey, memlekete bağlılık duyguları içinde hareket etmektedir. Bu bakımdan ilimiz cidden övünülecek bir siyasi terbiye olgunluğu göstermektedir. Adaylar bugün daha fazla faaliyet

¹³³ BCA, 30.10/76.505.16,-8. (27.06.1945).

¹³⁴ "Münhal Milletvekillikleri", *Akşam*, 8.06.1945. Necmettin Sadak Akşam Gazetesi'nde 9 Haziran'da yazdığı başyazısında 17 Haziran'da yapılacak milletvekili ara seçimlerinde CHP'nin aday göstermemiş olmasını ilerisi için çok yerinde bir deneme olduğunu söyleyerek bunun devamının geleceğini ifade etmiştir. ("Küçük Bir Seçim Denemesi Münasebetiyle", *Akşam*, 09.06. 1945).

¹³⁵ "Serbest Seçimin Uyandırdığı Alaka", *Vatan*, 09.06.1945; "Açık Milletvekilliklerine Namzetler Çoğalıyor", *Akşam*, 9.06.1945; "Seçim İşlerini Takip İçin", *Ulus*, 14.06.1945.

¹³⁶ "Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 7", *Akşam*, 27.03.1950; Erim, 2005: 44.

¹³⁷ "Seçim Etrafında", *Vatan*, 11.06.1945.

¹³⁸ Toker, 1990: 58.

¹³⁹ Erim, 2005: 44.

¹⁴⁰ "Açık Milletvekillikleri", *Akşam*, 13.06.1945.

göstermişlerdir. Birçokları Adapazarı'nda, Akyazı'da, İzmit'te, Sapanca'da nutuklar söylemişlerdir. Adayların beyannameleri elden ele dolaşmakta ve mağazaların vitrinlerinde görülmektedir.¹⁴¹

Seçimlere bir gün kala ise Kocaeli'nde seçim mücadelesi daha da artmıştır. Ulus Gazetesi muhabirinin belirttiğine göre; “Kocaeli bir propaganda cereyanına tutulmuş, şiddetle esen rüzgâr gitgide fırtına ve kasırgaya çevirmeye başlamıştır”. Adaylar nutuk ve beyannamelerini mektup, telgraf ve telefon aracılığıyla da halka duyurma telaşı içerisine düşmüşlerdir. Ancak adaylar açısından ters giden bir şey vardır. O da adayların çoğu Kocaeli'ne yabancı kişiler olması, halk tarafından tanınmıyor olmasıydı.¹⁴² Bu ise Nihat Erim'e bölgede avantaj sağlamıştır. Çünkü Erim ve ailesi daha önce açıklandığı üzere özellikle Kandıra'da tanınan bilinen bir aileydi.

Bunun yanında yine seçimlere bir günü kala Akşam Gazetesi, Kocaeli'nde en güçlü milletvekili adaylarının Nihat Erim ve Maliye Müfettişi İsmail Rüştü Aksal olduğunu yazmıştır.¹⁴³

Sonuçta, 17 Haziran 1945 Pazar günü altı ayrı ilde sandığa gidilmiştir. Bunlardan Kocaeli'ndeki seçimde, bazı adayların Nihat Erim lehinde adaylıklarından feragat ettikleri görülmüştür. Seçimlerde ise Nihat Erim, 700'den fazla ikinci seçmenden¹⁴⁴ 581'inin oyunu olarak Ragıp Akça'nın yerine bağımsız Kocaeli Milletvekili seçilmiştir.¹⁴⁵ Erim, milletvekili seçildiğinde, yukarıda da belirtildiği üzere, San Francisco'da bulunuyordu. Bir Pazar gezmesi sonrası oteline dönen Erim, milletvekili seçildiğini odasının kapısını açınca yerde kapı aralığından atılmış telgraftan öğrenmiş ve çok şaşırmıştır.¹⁴⁶ Milletvekili seçilmiş olmasına çok sevinen Erim'e bu telgrafı çeken ise İzmit Belediye Başkanı, aynı zamanda Seçim Kurulu Başkanı Kemal Bey'dir.¹⁴⁷ Erim niçin ve nasıl milletvekili seçildiğini ise San Francisco'dan sonra Londra'ya geçince öğrenebilmiştir. 1950 yılında Erim ile yapılan röportajda muhabirin, “Daha evvel bir milletvekili olmayı düşünür müydünüz?” sorusuna Erim, “Vakıa biz aile arasında ve Kandıra'daki hemşerilerimle benim bir gün siyasi hayata atılmam hususunu görüşürdük amma bunu daha ziyade 1946'daki umumi seçimlerde denemeyi muvafık görürdük” şeklinde cevap vermiştir.¹⁴⁸ Bu röportajdan da anlaşıldığı üzere hiç beklemediği anda milletvekili seçilerek siyasete giren Erim, seçildiği haberini öğrenir öğrenmez

¹⁴¹ “Kocaeli'de”, *Ulus*, 15.06.1945.

¹⁴² “Kocaeli'de”, *Ulus*, 16.06.1945.

¹⁴³ “Sivas ve İzmit Namzetleri”, *Akşam*, 16.06.1945.

¹⁴⁴ Erim günlüklerinde Kocaeli'nde 700'den fazla ikinci seçmenin oy kullandığını söylemektedir. (Erim, 2005: 44) Metin Toker ise söz konusu ikinci seçmenlerin hepsinin de CHP'li olduklarını ifade etmekte ve bunun büyük bir şaşkınlığa neden olduğunu yazmaktadır. (Toker, 1990: 66).

¹⁴⁵ BCA, 030.10/76.505.16,-1. (19.06.1945); T.B.M.M Azasının Tercüme-i Hal Kâğıdı Örneği, Sicil No: 283.

¹⁴⁶ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları:7”, *Akşam*, 27.03.1950.

¹⁴⁷ Erim, 2005: 38; “İzmit'te Nihat Erim Kazandı”, *Cumhuriyet*, 18.06.1945.

¹⁴⁸ “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 7”, *Akşam*, 27.03.1950.

günlüklerine hayatının yeni bir devresine girdiğini,¹⁴⁹ Londra'dan Ankara'ya döndükten sonra ise yine günlüklerine kendisi için yeni bir hayatın başladığı notunu kaydetmiştir.¹⁵⁰

9 Ağustos 1945'te, Ankara dönüşünde, Dış İşleri Hukuk Müşavirliği ile Ankara Hukuk Fakültesi Erim'e görevinde kalması için büyük çaba harcamışlardır. Ancak Erim, hemşerilerinin isteklerini ret edemeyerek siyaset alanında vatana hizmet etmeye başlamıştır.¹⁵¹ 10 Ağustos günü ise CHP Parti Meclis Grubu toplanmıştır.¹⁵² Erim daha henüz mecliste yemin etmediği halde 1932'den beri CHP üyesi olduğu için grubun bu toplantısına katılabilmektedir. Erim'in serbest seçimle seçilmiş olması ve de meclisin en genç milletvekillerinden birisi olması dolayısıyla burada parti üyeleri Erim'i memnunlukla karşılamışlardır. 12 Ağustos 1945 Pazartesi günü ise Erim, mecliste yeminini etmiştir.¹⁵³ Böylece Erim için parlamento hayatı ve CHP içindeki aktif siyaseti resmen başlamış oldu.

1.2. İntikal Devresinde (1945-1947) Nihat Erim'in Siyasi Faaliyetleri

1.2.1. Çok Partili Düzene Geçiş

Bilindiği üzere Nihat Erim, 5 Nisan 1945-9 Ağustos 1945 tarihleri arasında yurt dışındaki bürokratik görevleri nedeniyle Türkiye'de değildi. Bu zaman içerisinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün öncülüğünde gerek iç gerekse dış nedenlerden dolayı Türkiye'de çok partili düzene geçiş için bir takım adımlar atılmıştır.¹⁵⁴

Nitekim yukarıda da bahsedildiği üzere 1945 yılı içerisinde Mihver Devletleri kesin yenilgiye¹⁵⁵ tek parti rejimlerine karşı çok partili liberal rejimleri simgeleyen müttefikler ise zafere yaklaşmıştır.¹⁵⁶ 10 Şubat 1945 günü yani Yalta Konferansı'nın altıncı toplantısında Türkiye gündeme gelmiş ve Stalin, Montrö Sözleşmesi'nin artık değiştirilmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁵⁷ Stalin'in bu şekilde Türkiye'ye karşı yayılmacı bir politika izlemesi, Türkiye'nin ise karşılık verecek gücünün olmaması nedeniyle Türkiye; Sovyetlere karşı Amerika ve İngiltere'nin desteğini sağlamaya çalışmıştır. Amerika ve İngiltere'nin Türkiye'ye destek verebilmesi için de Türkiye'nin müttefikler karşısındaki olumsuz imajı olan anti demokratik yapısını ortadan kaldırıp iktidarın en başından beri ne kadar Batı demokrasisinden yana olduğunu kanıtlaması gerekiyordu.¹⁵⁸ Zaten San Francisco Konferansı

¹⁴⁹ Erim, 2005: 38.

¹⁵⁰ Erim, 2005: 44.

¹⁵¹ "Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları:7", *Akşam*, 27.03.1950.

¹⁵² "Parti Grubunda", *Ulus*, 11.08.1945, s. 1.

¹⁵³ Erim, 2005: 44.

¹⁵⁴ Haytoğlu, 2011: 83.

¹⁵⁵ Ekincikli, 2010: 64.

¹⁵⁶ Koçak, 2013: 174.

¹⁵⁷ Esmer ve Sander: 1996: 184.

¹⁵⁸ Yetkin, 2002: 157.

öncesinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, gidecek heyete, Amerikalılara savaşın ardından Türkiye'nin çok partili demokrasiyi gerçekleştireceklerini anlatması talimatını vermiştir. Heyet de bu minvalde San Francisco'da basına bir demeç verecektir.¹⁵⁹ Arkasından Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 19 Mayıs 1945 Gençlik Bayramı'nda ülkede çok partili hayata geçileceği müjdesini vermiştir.¹⁶⁰ Anlaşılacağı üzere İsmet İnönü bu yaklaşımlarıyla bir taraftan ABD'nin desteğini sağlamaya diğer yandan da ülkede çok partili hayata geçişi sağlamaya çalışıyordu.

İnönü'nün 19 Mayıs'ta yaptığı konuşma, parti ve meclis içerisinde bulunan muhalefeti daha da cesaretlendirmiştir.¹⁶¹ 21 Mayıs'ta ise Mecliste bütçe görüşmelerinde muhalif CHP'liler hükümeti bütçe konusunda çok sert bir şekilde eleştirdiler.¹⁶² Tartışmalar hükümetin güven oylamasına gitmesine neden oldu. 29 Mayıs'ta yapılan güven oylamasında hükümete 7 ret oyu çıktı. Bunlar; Hikmet Bayur, Recep Peker, Celal Bayar, Emin Sazak, Refik Koraltan, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü idi.¹⁶³ Yine Mayıs ayı içinde yaşanan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmeleri sırasında Adnan Menderes, hükümetin tasarısına karşı çok sert eleştirilerde bulundu.¹⁶⁴ 7 Haziran 1945 tarihinde ise parti içindeki bu muhalefet artık açıkça kendilerini gösterdi. Gelecekte Demokrat Parti'nin kurucusu olacak olan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü parti meclis grubuna bir önerge verdiler. Önergede, anayasada var olan Milli Egemenlik ilkesinin tam olarak uygulanmasını ve parti işlerinin demokratik olarak yürütülmesi isteniyordu.¹⁶⁵ Önerge parti meclisinde 12 Haziran'da okundu. 7 saat süren sert tartışmalar yaşandı ve neticede önergenin görüşme yerinin meclis olduğu belirtilerek önerge reddedildi.¹⁶⁶

Ayrıca CHP Parti Başkanlık Divanı tarafından alınan karar doğrultusunda 17 Haziran'da yapılacak ara seçimlerde partinin aday göstermeyecek olması da¹⁶⁷ CHP'nin çok partili hayata geçiş konusunda kararlılığını göstermekteydi.

İşte dört aylık yurt dışı bürokratik görevinin sona ermesi sonucu Türkiye'ye dönen Erim, Türkiye'deki bu siyasi değişiklikleri görünce bunları günlüklerine not etmiştir.¹⁶⁸ Türkiye'ye döner dönmez kendisini parlamentoda bulan Erim'i Cumhurbaşkanı İnönü, Şevket

¹⁵⁹ Yılmaz, 2008: 68-69.

¹⁶⁰ "Cumhurbaşkanının Mühim Nutku", *Akşam*, 19.05.1945.

¹⁶¹ "Cumhurbaşkanının Mühim Nutku", *Akşam*, 19.05.1945.

¹⁶² Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, 1976: 13.

¹⁶³ Haytoğlu, 2011: 84.

¹⁶⁴ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, 1976: 13.

¹⁶⁵ Ahmad, 2010: 29.

¹⁶⁶ Haytoğlu, 2011: 85.

¹⁶⁷ "Münhal Milletvekillikleri", *Akşam*, 08.06.1945. Nihat Erim de bu ara seçimler sonucunda Kocaeli'nden bağımsız milletvekili seçilmişti. (BCA, 030.10/76.505.16,-1 (19.06.1945); (T.B.M.M Azasının Tercüme-i Hal Kâğıdı Örneği, Sicil No: 283).

¹⁶⁸ Erim, 2005: 44.

Süreyya Aydemir'in de ifade ettiği gibi “bir kuyumcunun bir maddeyi işlemesi gibi işlemeye” başlamıştır. Yine Şevket Süreyya Aydemir'in anlattıklarına göre, etrafında İsmet Paşa'yı şahsiyet ve karakter olarak en iyi tanıyanlardan birisi Nihat Erim olmuştur. O, İnönü'nün basit günlük alışkanlıklarını dahi çok iyi bilen bir kişi olmuştur. Böylelikle 1945 yılından itibaren İsmet Paşa'nın yanında yer almaya başlayan Erim, o çevrenin sürekli aranan ve içinde bulunduğu çevreden ayrılmasına izin verilmeyen bir unsur haline gelmiştir. Öyle ki Erim'in damadı Akın Önalp'a göre, Erim uzun zaman akşamları yemek yemeğe bile evine gidemeyecek, Çankaya'da yatacaktır. Çünkü İnönü'nün Erim'e bu süreçte ihtiyacı vardı. Kendisini anlayan genç birisini bulmuştu ve bırakmak istemiyordu.¹⁶⁹

Erim'in, Ankara'ya döndüğü sıralarda Türkiye'de çok partili düzene geçme süreci devam etmekteydi. Özellikle İnönü açısından bu durum pek kolay geçmediğinden bu süreç boyunca Nihat Erim, İnönü'ye fikir arkadaşlığı yapacaktır. Zira, “Onun şahsında CHP ve İnönü demokratik gelişmenin her aşamasında aktif olabilecek aydın bir genç politikacı buluyordu”¹⁷⁰ ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, genç bilim adamı Nihat Erim'in attığı her adımdaki düşüncelerini öğrenmek istiyordu. Öyle ki 19 Mayıs 1945 Gençlik Bayramı'ndaki nutkunun hemen sonrasında Erim'i Çankaya Köşkü'ne davet eden İnönü, Ona nutku hakkında ne düşündüğünü sormuştur. Böylece Erim'in düşüncelerini öğrenen İnönü, şu cümleleri sarf etmiştir:

Bizim şimdiki sistemimiz baştaki şahsa dayanmaktadır. Bu türlü idareler ekseriye pek parlak başlar, hatta bir süre parlak devam eder. Fakat bunun sonu yoktur. Baştaki şahıs sahneden çekildiği zaman nasıl bir akıbet karşılaşacağı bilenemez. Tek parti rejimleri normal demokrasi usulleri ile idare şekline intikal edemedikleri, hiç değilse bu zaruri olan intikali tam zamanında yapamadıkları için yıkılmışlardır. Yıkıntının arasında da birçok zahmetlerle meydana getirilen birçok eserin hepsi heba olmuştur. Memleketimizi böyle bir akıbetten korumalıyız. Ciddi ve esaslı murakabe ve muhalefet sistemlerine süratle geçmeliyiz”. Sözlerinden sonra yanında oturan Erim'in dizini acıtırmasına vurur ve devam eder. “Ben ömrümü tek parti rejimi ile geçirebilirim. Ama, sonunu düşünüyorum. Benden sonrasını düşünüyorum. Bu sebepten vakit geçirmeksizin işe girişmeliyiz.”¹⁷¹

19 Mayıs Nutku'ndan hemen sonra gerçekleştiği belirtilen bu görüşme hakkındaki bilgileri Metin Toker vermektedir. Ancak görüşmenin bu sırada yapılması imkânsızdır. Çünkü bu tarihlerde Erim, yurt dışındaydı. Erim, yurt dışından döndükten sonra İnönü ile görüşmüş olmalıdır.

¹⁶⁹ Aydemir, 2011a: 263-264; Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul.

¹⁷⁰ Aydemir, 2011b: 464.

¹⁷¹ Toker, 1990: 58-59.

Metin Toker'in yukarıdaki anlattıklarından anlaşıldığı kadarıyla San Francisco Konferansı öncesi Erim ile konferans hakkında sık sık görüşen İnönü, bu sefer de çok partili düzene geçiş ile ilgili fikir teatisinde bulunmak üzere Erim ile bir araya gelmiştir.

12 Ağustos 1945'te parlamento hayatına başlayan Erim, 28 Ekim 1945'te Ulus Gazetesi'ne yazdığı "Birleşmiş Milletler Antlaşması" isimli baş makalesiyle de yazarlık hayatına başlamıştır.¹⁷² Erim Akşam gazetesinde verdiği röportajda yazarlık hayatının Falih Rıfkı Atay'ın kendisini San Francisco'da zorlamasıyla olduğunu belirtirken¹⁷³ günlüklerinde, "Ülkü dergisinin Cumhuriyet Bayramı sayısı için Türkiye'nin dış siyaseti hakkında uzunca bir yazı yazmışım. Müsveddesi cebimde idi. Meclis'te Falih Rıfkı Atay'a rastladım. Ona götürdüm. Okudu. 'Bunu Ulus'a ver' dedi. 'Olmaz, öteye söz verdim' dedim. 'Bize de yaz, başmakale yaz' dedi. 'Peki' dedim"¹⁷⁴ şeklinde açıklamıştır. Böylece yazarlık hayatına da başlayan Erim, kendi deyiimiyle kendisini "ringin ortasında"¹⁷⁵ bulacaktır. Çok partili düzene geçiş sürecinde siyasi kimliğinin dışında gazeteci kimliği ile de İsmet İnönü'ye fikir arkadaşlığı yapacaktır.

Bunlar olurken 7 Haziran 1945 tarihli önergenin sahipleri Tan ve Vatan gazeteleri aracılığıyla parti içi muhalefeti devam ettirmekteydiler. Bu artan parti içi muhalefet CHP yönetimi tarafından sert bir dille eleştirilmiş ve sonuçta partiden ihraçlar başlamıştır.¹⁷⁶ 21 Eylül'de Menderes ve Köprülü partiden ihraç edilirken¹⁷⁷ Bayar 28 Eylülde CHP'den ayrılmayarak milletvekilliğinden istifa etti.¹⁷⁸ 27 Kasım'da Refik Koraltan partiden ihraç edildi.¹⁷⁹ İnönü ise 1 Kasım Meclis açılış konuşmasında, CHP hükümetinin karşısında bir muhalefet partisinin bulunmamasından dem vurarak yeni bir siyasi parti kurulmasını teşvik etti.¹⁸⁰ Sonuçta Aralık ayı başında yeni bir parti kurulacağı haberleri basında yer almaya başladı.¹⁸¹ Ancak Erim'in günlüklerine göre, Bayar liderliğinde yeni bir parti kurma çalışmaları aslında Ekim ayı sonlarında gizlice başlatılmıştır. Hatta kendisine de, Ahmet Emin Yalman tarafından, kurulacak yeni bir partinin kurucular heyetinde yer alması için teklif gelmiştir. Erim bu teklifi, "Halk Partisinin 18 yaşından beri azasıyım. Bütün ailemle, tefekkürümle, hatıralarımla oraya bağlıyım, çıkmak için hiçbir sebep görmüyorum" diyerek kesin bir şekilde reddetmiştir. Kendisine yapılan bu teklifi ve teklif karşısındaki cevabını

¹⁷² "Birleşmiş Milletler Antlaşması", *Ulus*, 28.10.1945.

¹⁷³ "Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 7", *Akşam*, 27.03.1950.

¹⁷⁴ Erim, 2005: 44.

¹⁷⁵ "Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 7", *Akşam*, 27.03.1950.

¹⁷⁶ Koçak, 2013: 180.

¹⁷⁷ "İki Milletvekili Partiden İhraç Edildi", *Cumhuriyet*, 22.09.1945.

¹⁷⁸ "Celal Bayar Millet Meclisinden Çekildi", *Cumhuriyet*, 29.09.1945.

¹⁷⁹ "Refik Koraltan Partiden Çıkarıldı", *Cumhuriyet*, 28.11.1945.

¹⁸⁰ "İç Politika Durumu", *Cumhuriyet*, 02.11.1945.

¹⁸¹ Koçak, 2013: 180.

Başbakan Şükrü Saracoğlu'na da anlatmış ve Saracoğlu Erim'in teklif karşısındaki tavrından dolayı duyulanmıştır.¹⁸²

1.2.2. Güncel Dış Meselelerle İlgili Görüş ve Faaliyetleri

28 Ekim'de başladığı Ulus Gazetesi'ndeki makale yazma işine devam eden Nihat Erim, 1 Kasım'da Birleşmiş Milletler İkinci Konferansı hakkında yazdığı ikinci başmakalesinin akşamında, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından yemeğe davet edilmiştir. Erim'in söz konusu başmakalesini okuyan İnönü, O'na iltifatlarda bulunarak, "senin sahan dış politikadır. Çalış, devam et. Seni takip ediyorum" demiştir.¹⁸³ Erim de İnönü'nün direktifiyle dış politika konusunda makaleler yazmayı sürdürecektir.

Nihat Erim, dış politikaya yönelmesi konusunda İnönü tarafından görevlendirilirken, Başbakan Saracoğlu da Erim'e Ahmet Şükrü Esmem'in yerine Dışişleri Komisyonu Sözcülüğü teklifinde bulunmuştur. Bu teklif karşısında Erim, Komisyon Sözcüsü seçimi sırasında Ankara'da olamayacağını, Kocaeli'nde yapılacak parti ilçe kongrelerine gideceğini söylemiştir.¹⁸⁴

Erim, Kocaeli'nde parti ilçe kongrelerine giderken, uluslararası ilişkiler, dış politika ve diplomasi üzerine yazdığı yazıları da Ulus Gazetesi'nde çıkmaya devam etmiştir. Çankaya'daki İnönü-Erim görüşmesinden iki gün sonra 3 Kasım 1945 tarihinde Ulus Gazetesi'nde Erim, İnönü'nün 1 Kasım Meclis Nutkunu değerlendiren "İnönü'yü Dinlerken" isimli bir makalesi yayınlanmıştır. Makalesinde Erim, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin dış politikasının haklı, samimi, sadık olduğunu; altı yıl boyunca Türk Dış Siyaseti hakkında birbiriyle zıt çok şeylerin söylendiğini ama her şeye rağmen Türkiye'nin dik, cesur durduğunu ifade ederek sözlerine başlamıştır. Devamında, Türkiye'nin savaştan önce ve savaş sırasında imzaladığı anlaşmalara tam sadakatle uyduğunu, bunun ispatının da İnönü'nün konuşmasında olduğunu dile getirmiştir. Erim, savaşın ardından, savaş sırasındaki Türk yardımını Birleşmiş Milletler çevrelerinde küçük göstermek için çaba sarf edenler olduğunu ama Türkiye'nin bütün bu patırdı ve gürültü ortasında tıpkı savaşın müttefikler için en umutsuz olduğu günlerinde olduğu gibi şimdi de dimdik, soğukkanlı ve azimli olacağını ifade etmiştir. Yine İnönü'nün nutku üzerinden Türkiye'nin savaş içindeki tutumunu ve savaş sonrasında karşılaştığı olumsuzlukları değerlendirmeye devam eden Erim, "İnsanlık ailesi

¹⁸² Erim, 2005: 45; Metin Toker de Erim'e bu tarihlerde Demokrat Parti'ye katılması için teklif geldiğini belirtmektedir. (Toker, 1990: 89).

¹⁸³ Erim, 2005: 45. 1 Kasım'daki İnönü-Erim görüşmesinde, İnönü, Erim'den Meclis açılışında okuduğu nutuk konusundaki fikirlerini sormuştur. İnönü'nün, Erim'in fikirlerini sormuş olması, Şevket Süreyya Aydemir'in Erim ile İnönü'nün fikir arkadaşlığı yaptığı yönündeki ifadelerini doğrulamaktadır.

¹⁸⁴ Erim, 2005: 45.

dâhilindeki yerini medeniyet ve kültür sahasında kaydedeceği ilerlemelerle yükseltmekten başka bir ihtirası olmayan bu millet bir şerefli insanlar topluluğudur ve öyle kalacaktır”¹⁸⁵ diyerek yazısını tamamlamıştır.

Erim’in, dünya gündemini oldukça meşgul eden önemli konulara da temas ettiği görülmektedir. Önemli konulardan bir tanesi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Meclisi’nde alınacak bir karar için beş büyük devletin oybirliğinin esas tutulacağı ve en önemlisi bu beş büyük devlet barışın korunması konusunda oy birliğine varamayıp anlaşamaması durumunda dünyayı nelerin beklediğine ilişkindi. Erim, buna ilişkin düşüncelerini;

O zaman dünya yeniden anarşi içinde kalacak. Yüz yıllardır ardından koşulan hayali gerçekleşmiş görmek ümidi suya düşecek. Herkes kendi kuvvetine bel bağlayacak. Türlü siyasi kombinezonlarla muvazene kurulmaya çalışılacak. Günün birinde antlaşmalardan örülen korunma ağı sert bir vuruşla parçalanacak. Yeniden harp, yeniden felaket ve ıstırap

sözleriyle ifade etmiştir. Bu durum karşısında Türkiye’nin yapması gerekenler olarak Erim, “Biz iyimser olalım. Fakat ne yapmak istediğini bilenlerin soğukkanlılığını göstermek, her zamandan daha uyanık ve daha dikkatli davranmak şartıyla. Zira ya anlaşamazlarsa sorusunun cevabı bunu emrediyor”¹⁸⁶ şeklinde tavsiyelerde bulunmuştur. Erim bu başmakalesiyle ne kadar ileri görüşlü ve olayları nasıl iyi okuyabilen birisi olduğunu göstermiştir.

Nihat Erim, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yenedünya düzenine ilişkin bir takım tespitlerde bulunmuştur. Savaştan sonra dünya liderliği Avrupa’dan Amerika Birleşik Devletleri’ne (ABD) geçmiştir. Amerika, Birleşmiş Milletler idealinde olduğuna göre insanlığın geleceği açısından endişe duyulacak bir durum da söz konusu değildir. Fakat Amerika, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra yaptığı gibi kendi kabuğuna çekilecek olursa ancak o vakit insanlık geleceğinden endişe duyabilir.¹⁸⁷ Erim, Amerika’nın dünya barışını koruyacağına inanmaktadır. Bu inancını sürekli dile getirecektir.

ABD’nin yenedünya düzenindeki yeri ve önemi konusunda fikirlerini paylaşmaya devam eden Erim, Amerika’nın ön ayak olması durumunda uluslararası ilişkilerin şimdiki çıkmazdan kurtulacağını düşünmüştür. Bu düşüncesini de bir temele dayandırmaktadır. Erim, San Francisco Konferansı seyahati öncesinde Amerika’nın zenginlik ve maneviyat açısından ne kadar ileri gittiğini duyduklarını; ancak San Francisco seyahatine çıkınca daha önce Amerika hakkında bildiklerinin ötesinde bir maddi ve manevi zenginlikle karşılaştıklarını

¹⁸⁵ “İnönü’yü Dinlerken”, *Ulus*, 03.11.1945.

¹⁸⁶ “Ya Anlaşamazlarsa?”, *Ulus*, 11.11.1945.

¹⁸⁷ “Bugünkü Görünüş”, *Ulus*, 14.11.1945.

şaşkınlıkla ifade etmektedir. Son olarak da Amerikalılarla ilgili olarak; "...Amerikalılar kendi memleketlerini bir dünya cenneti haline getirmeye muvaffak olmuşlar; başka milletler için en iyi duyguları besliyorlar; dünya nimetlerinden her milletin, her insanın azami derecede faydalanmasını sağlayacak çareleri düşünmektedirler..."¹⁸⁸ tespitinde bulunmuştur. Nihat Erim'in Amerika'ya olan hayranlığının San Francisco seyahatinden sonra daha da artmış olduğu söylenebilir.

Bu sıralarda ABD, İngiltere ve Kanada'nın imzasının yer aldığı Washington Demeci yayınlanmıştı. İyi niyetli herkesin memnuluk duyabileceği, artık Birleşmiş Milletler Teşkilatını işletme zamanının geldiğini ve herkesin gizli isteklerini maskelerini açığa vurmaları gerektiğini söyleyen Erim, bu günlerde halen yayılmacı politikalar güdenlerin çıkabileceğini belirtmektedir. Bu durum karşısında da cesaretle durulmasını önererek bugün Birleşmiş Milletlerin gücü sayesinde hayal edilen dünyadaki savaşların ortadan kalkacağını ileri sürmüştür. Savaşın artık tamamen ortadan kalkacağı düşüncesini fazla hayalci bulanlara karşı da Erim, bir ikazda bulunmuştur: "Gelecek Harp dünyanın sonu olacaktır". Sözlerine devam eden Erim, savaşın çıkmasını önleyecek olan şeyin insanoğlunun yaradılışından gelen kendi benliğini, nefsini koruma hassasiyet huyu olduğunu söylemektedir. Hemen arkasından da bu huyun daha şimdiden Truman, Attle ve Mackenzie King'i savaşı önleme yoluna sevk ettiğini belirterek yazısını bitirmiştir.¹⁸⁹ Savaş sonrası yenedünya düzeninde, savaşları ortadan kaldıracak güç olarak Amerika'yı görmektedir.

17 Temmuz 1945 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet Rusya ve İngiltere Avrupa sorunlarını ve süre gelen uzak doğu savaşını ele almak üzere Potsdam Konferansı'nı toplamışlardı. Bu konferansta Sovyetlerin boğazlardan üs istekleri de gündeme gelmişti. Uzun süren tartışmalara rağmen ortak bir karara varılamayınca her üç devlet de boğazlar hakkındaki görüşlerini daha sonra ayrı ayrı Türkiye'ye bildirmeye karar vermişlerdir.¹⁹⁰ Bu karara ilk uyan devlet Amerika olmuş ve 2 Kasım 1945 tarihinde bir nota ile görüşlerini Türkiye'ye bildirmiştir. ABD, ticaret gemilerinin Boğazlardan tam serbest bir şekilde, Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin savaş gemilerinin geçişi için daha geniş serbesti ve Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin ise Karadeniz devletlerin ortak izinleri, sınırlı tonajlarıyla geçiş haklarını

¹⁸⁸ "Dünkü Dünya ve Yarınki Dünya", *Ulus*, 16.11.1945; Nihat Erim'in Amerika'ya olan hayranlığına ilişkin örnekler ilerleyen günlerde daha fazla görülmeye başlanmıştır. Zira Mayıs ayında Amerika, Türkiye'nin borcunun 4.5 milyon dolarlık kısmının ödenmesi karşılığında Türkiye'den alacaklarından vazgeçeceğini açıklamıştır. Bunun üzerine bazı milletvekilleri TBMM'de söz alarak Amerika'yı bu iyiliğinden dolayı övmüştür. Bunların içerisinde Erim de vardır. (Bila,1999: 113-114; ("Türk Amerikan Dostluğu İçin Meclis'te Tezahürat", *Cumhuriyet*, 09.05.1946).

¹⁸⁹ "Yeni Bir Ümit", *Ulus*, 18.11.1945.

¹⁹⁰ Ekincikli, 2010: 71-72.

sahip olması taraftarıydı.¹⁹¹ İşte Nihat Erim, Amerika'nın gönderdiği bu notasını değerlendirmiştir. Erim, notayı değerlendirmeye geçmeden önce Amerika'nın kurulduğu andan beri uluslararası ilişkilerde oynadığı aktif uzlaştırıcı rolü övmüştür. Bu rolün her zaman hayırla anılacağını kaydeden Erim, "...hak yolunda yürümek azim ve kararını benimsemiş bulunan milletlerin bu gün en büyük endişesi Birleşik Devletlerin, 1919'da olduğu gibi, tekrar inzivaya çekildiğini görmekten doğabilirdi" şeklindeki bir endişeden söz etmiştir. Akabinde yenedünyanın haksever devleti olarak nitelediği Amerika'nın uluslararası ilişkilerde kendisine düşen görevi cesaret ve azimle devam ettirdiğini ileri sürmüştür. Yazısının sonlarına doğru sözü, ABD'nin Boğazlarla ilgili Türk lehine olan notasına getirerek henüz SSCB ve İngiltere'nin görüşünü Türkiye'ye bildirilmediğini, bunun şimdiden önemli bir kazanç olduğunu, Amerika'nın meseleye dâhil olmasıyla sonraki görüşmelerin başarılı olması umudunu güçlendirdiğini iddia etmiştir.¹⁹² Görüldüğü üzere Sovyet isteklerine karşı Türkiye bir yerde Amerika'ya ümit bağlamıştır. Erim ise bu ümidi yazılarında sürekli dile getirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan yenedünya düzeni üzerine Amerika'nın dışında İngiltere'de özellikle de Avam Kamarası'nda iktidarla muhalafet arasında bir takım müzakereler yapılmıştır. Müzakerelerin sonunda Amerika'nın dışında İngiltere de savaş sonrası yenedünya düzeninde devletlerin hukukuna saygı konusunda ve dünyanın geleceği hususundaki kararlarda tek bir devlet yerine Birleşmiş Milletlerin hâkim olması gerektiği şeklinde ortak bir karar çıkmıştır. Erim bu iki devletin söz konusu ortak görüşte birleşmesiyle artık bu minvalde harekete geçileceği tahmininde bulunmuştur.¹⁹³

Erim'e göre, son zamanlarda bazı devletler eski diplomasi oyunlarına başvurarak BM ülküsüne uygun hareket etme noktasında tereddüt içerisine girmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı da Milletler Cemiyeti'nin (MC) prensiplerine uygun hareket edilmediği için çıkmıştır. Ne yazık ki bazı devletler bu durumdan ders almayarak eski faaliyetlerine devam etmektedirler. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra barış düzenine geçebilmek için tek çıkar yol, BM'nin ülkü ve prensiplerine uyup saygı göstermektir.¹⁹⁴

Barışın sağlanması noktasında reçete olarak BM ülküsünü gösteren Erim, apaçık ortada durduğunu iddia ettiği buhranın devletlerin bir birlerine güvenmediklerinden kaynaklandığını iddia etmiştir. Bir an önce güven meselesinin ortadan kaldırılmasını isteyerek yayılcı politikalarla denge sağlayabileceğini düşünen devlet adamlarının başta olduğu sürece dünyanın barışa kavuşamayacağına vurgu yapmıştır. O'na göre bundan sonra ortaya

¹⁹¹ Armaoğlu, 2010: 519.

¹⁹² "Amerika ve Boğazlar", *Ulus*, 22.11.1945.

¹⁹³ "Tatlı ve Kuvvetli Sözler", *Ulus*, 25.11.1945.

¹⁹⁴ "Çıkar Yol", *Ulus*, 02.12.1945.

çıkacak savaş, hiçbir sınır, sığınak ve sayı üstünlüğü tanımayacaktır. Dünyanın küçülmesi nedeniyle bütün devletler bundan etkilenecektir.¹⁹⁵

Bu arada Üçlerin Toplantısı öncesinde Erim, yazdığı başmakalesiyle neden henüz barış güvenliğinin sağlanamadığını sorgulamış ve Moskova Konferansı öncesi (Üçlerin yaptığı konferans) diplomasiden ümidini kesen bazı devlet basınına da eleştiren bir değerlendirme yapmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir türlü barış ve güvenliğin sağlanamamasının sebebini ise, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ülkü ve prensiplerine göre hareket edilememesini göstermektedir. Diplomastiden ümidini kesenlere de diplomasinin düsturunun, son dakikaya kadar çalışıp hiçbir zaman kötümserliğe kapılmamak olduğu hatırlatmasını yapmıştır.¹⁹⁶ Görüldüğü üzere, hemen her yazısında Birleşmiş Milletler ülküsüne ve diplomasiye bağlı kalarak barış ve güvenliğin sağlanacağını telkin eden Erim, bir yandan bu husustaki ısrarlarını sürdürürken, diğer yandan da iki gün sonra yazdığı başmakalesi ile Moskova'da toplanacak Üçler (İngiltere, Sovyetler ve ABD) Konferansı öncesinde şimdilerde dünya basınındaki kötümserliğin kaybolmaya başlayarak yerini iyimser bir havanın aldığını yazmıştır. Sonrasında ise Erim, bu konferansın önemine değinerek dünya barışı ve güvenliği için ümitli olduğunu belirtmiştir. Yazısının sonunda ise bütün yazılarında tekrar etmiş olduğu bir uyarıda bulunuyor: "...güvenmeme esasından hareket olunarak alınacak her tedbir güvensizliği artıracak, karşısındakinin en az kendimiz kadar iyi niyet sahibi olduğuna inanarak kuracağımız düzen ise uzun ömürlü olacaktır".¹⁹⁷

Bu esnada Moskova Görüşmeleri sonuçlanmış ve bir tebliğ yayınlanmıştır. Bu tebliği değerlendirdiği yazısında Erim, tebliğe bakıldığında istenen güveni bulanamadığını, tam bir hayal kırıklığı yarattığını belirtmiştir. Meselelerin bütün acı ve zorluğuyla devam ettiğini söyleyen Erim, "...hiçbir millet hiçbir davada bugün bizim haklı olduğumuz kadar haklı olmamıştır. Onun için, kararımız değişmemek üzere verilmiş bulunuyor. Temennimiz ise her zaman olduğu gibi bugün de barış ülküsünün üstünlük temin etmesi, insanlığın şerefli kalmasıdır" sözleriyle yazısını bitirmiştir.¹⁹⁸

Erim dönemin güncel uluslararası konularını Ulus Gazetesi'nde değerlendirirken 10 Ocak 1946 tarihinde, Londra'da toplanacak olan ilk Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplantısında¹⁹⁹ Türkiye'yi kimlerin temsil edeceği tartışmaları başlamıştır. Erim, söz konusu toplantıya katılacak Türk Heyeti'nde hiçbir milletvekilinin yer almamasından ve dışişlerinden katılacak olanların ise hiçbirisinin Birleşmiş Milletler işinden anlamadığından dert yanmıştır.

¹⁹⁵ "Heyecanlı Yayınlar Arkasında", *Ulus*, 08.12.1945.

¹⁹⁶ "Demek ki Pazarlık Bitmemiş", *Ulus*, 12.12.1945.

¹⁹⁷ "Üçlerden Beklediğimiz", *Ulus*, 14.12.1945.

¹⁹⁸ "Aranan Fakat Bulunamayan Güven", *Ulus*, 30.12.1945.

¹⁹⁹ "Dış İşleri Bakanımız Londra'ya Gidiyor", *Ulus*, 30.12.1945.

Meclis içinde ve dışında herkes bu heyetin ne kadar zayıf olduğuna ilişkin tenkitler yaparken, Erim'e "sen gitmiyor musun?" diye sorulunca Erim "götürselerdi giderdim" cevabını vermiştir. Bu tartışmalar yaşanırken, Erim 29 Aralık 1945 tarihinde Dışişleri Muhasebesinde işi olduğu için Dışişleri'ne uğramış ve Feridun Cemal Erkin ile karşılaşmıştır. Erkin, Erim'e Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile görüşerek kendisini de Birleşmiş Milletler nezdinde Daimi Mümessili İkinci Delege olarak Londra'ya götürme kararı aldıklarını belirtmiştir. Erim, Erkin'den kendisine gelen bu teklifi hemen memnurlukla kabul etmiştir.²⁰⁰ Ancak ne var ki basından ve günlüklerinden takip ettiğimiz kadarıyla Erim, bu heyette yer almamıştır.²⁰¹ Kendisi yine BM'nin İlk Genel Kurul Toplantısı toplanırken gazetede yazılarını yazmaya devam edecektir.

Bu doğrultuda Nihat Erim, Ulus Gazetesi'nin 6 Ocak günkü sayısına yazdığı bir makale ile 10 Ocak'ta Londra'da toplanacak olan BM Genel Kurulu'na dikkatleri çekmiştir. Bu toplantıdan çıkacak iyi ya da kötü sonuçların insanlığın geleceği için bir dönüm noktası olacağını ifade etmiştir. Nitekim MC ve İkinci Dünya Savaşı örnekleri devlet adamlarının hafızalarında henüz taze olduğundan Erim çıkacak sonuçlardan ümitlidir.²⁰²

En nihayetinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 10 Ocak'ta Londra'da toplanmıştır. Burada devletlerin temsilcileri birer birer konuşmalarını yapmışlardır. Erim ise önemli gördüğü Amerika Dış İşleri Bakanı M. Byrnes'in nutkunu değerlendirmiştir. Erim'e göre bu nutukla birlikte Moskova'daki üçlü toplantıdan sonra ortaya çıkan kötümser hava dağılmıştır. Amerikan yardımı olmadan dünya barışını ve güvenliğini ilgilendiren bir meselenin halledilemeyeceğini söyleyen Erim, Amerikan temsilcisinin burada Birleşmiş Milletlerin kesin olarak yaşayacağına dair sözlerine içtenlikle inandığını ifade etmiştir.²⁰³

Bu arada 28 Ekim 1945 tarihinden beri Ulus Gazetesi'nde makaleler yazan Nihat Erim'e 17 Ocak 1946'da gazetede bir oda verilmiştir. Bu tarihten itibaren başyazarlık işinde Falih Rıfki Atay ile birlikte çalışacaktır. Ulus Gazetesi'ne haftada iki başmakale, iki tane de ikinci sayfa yazısı yazacaktır.²⁰⁴ Hatta Erim'in Ulus Gazetesi'nde hizmet vermesiyle ilgili olarak Falih Rıfki Atay, CHP Genel Sekreterliği'ne 31 Ocak 1946'da şöyle bir dilekçe yazmıştır:

²⁰⁰ Erim, 2005: 46.

²⁰¹ "Dış İşleri Bakanımız Londra'ya Gidiyor", *Ulus*, 30.12.1945; Erim, 2005: 47-48.

²⁰² "Bir Dönüm Noktasındayız", *Ulus*, 06.01.1946.

²⁰³ "Biz De İnanıyoruz", *Ulus*, 16.01.1946.

²⁰⁴ Erim, 2005: 48; Erim'e Ulus Gazetesi'nden teklif gelmeden önce yani Erim'in San Francisco dönüşünün hemen sonrasında yakın arkadaşı Cihat Baban'dan Tasvir Gazetesi'ne ortaklık teklifi gelmiştir. Erim bu teklif karşısında gazeteye ortak olacak kadar parası olmadığından hem de Tasvir'in takip ettiği yol nedeniyle ne ret ne de kabul cevabı vermiştir. 12 Ocak 1946 günü Cihat Baban, babasının cenaze gününde Erim'e bu sefer Ankara'da bir gazete çıkarmayı, aynı zamanda matbua işleri de yapmak üzere büyük bir şirket kurmayı teklif etmiştir. Ne var ki Erim, yine kesin bir cevap vermemiştir; (Erim, 2005: 47).

Kocaeli Milletvekili Bay Nihat Erim, Ulus gazetesine daimi yazı yardımında bulunmakta ve Ulus'un milletler arası meseleler arşivine de nezaret etmektedir. Bu devamlı işbirliğine karşı, Bay Nihat Erim'in yazıları için bütçemizde bir yazara dörtten fazla etüt yazısı ödenmeyeceği kaydının uygulanmayarak 1 Ocak 1946'dan itibaren 8 etüt yazısı parası ödenmesine müsaadenizi saygılarımla rica ederim.²⁰⁵

Atay, dilekçesinden anlaşıldığı üzere Ulus'ta makale yazacak Erim için parti bütçesinde değişiklik yapılmasını talep etmiştir. Bu talep, Parti Genel İdare Kurulu'nun 21 Şubat'ta yaptığı toplantısında onaylanmıştır.²⁰⁶ Böylece Erim'in Ulus Gazetesi'ndeki yeri ve önemi daha da artmıştır.

Gazetede Londra'daki görüşmeleri değerlendirmeye devam eden Erim, İngiltere temsilcisinin ortaya attığı yeni fikir üzerinde durmuş ve kendi görüşünü okuyucuya sunmuştur. Buna göre, İngiliz temsilcisinin ortaya attığı fikir, dünya devletine doğru gidildiği görüşüdür. Yani bir devletler topluluğunun kurulabileceği düşüncesidir. Erim bu görüşü Amerikan temsilcilerinin daha önce yaptıkları açıklamalarla destekleyerek İngiltere ve Amerika öncülüğünde bir Atlantik Topluluğu'nun kurulabileceğini ileri sürmüştür. Bu birliğin kurulmasıyla birlikte Fransa, Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika ve Portekiz gibi devletlerin buna katılabileceğini tahmin etmiştir. Erim, son olarak da yakın zamanda böyle bir şeyin gerçekleşeceğine inandığını belirtmiştir.²⁰⁷ Dünyadaki gelişmeleri yakından değerlendiren Erim'in, gelecek ile ilgili isabetli tahminlerde bulunduğu ortadadır.

Diğer yandan da Birleşmiş Milletler Güvenlik Meclisi'nde İran, Yunanistan ve Endonezya meseleleri nedeniyle Sovyet Rusya ve İngiltere karşı karşıya gelmiştir. 27 Ocak günkü yazısında Erim, Milletler Cemiyeti, Cenevre toplantılarını hatırlatarak bu sorunun bütün devletlerin işbirliği ve rızasıyla çözülmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁰⁸ İki gün sonra yazdığı makalede de Erim, Londra'da çözüm bekleyen konulardan birisi olan vasilik sisteminin nasıl tatbik edileceği sorununa değinmiştir. Erim bu sorunun burada hemen çözülebilecek nitelikte olmadığını da sözlerine ilave etmiştir.²⁰⁹ Bir gün sonra ise toplantıda her şeyin iyi gittiğini; ancak İran'daki Sovyet işgaline işaret ederek ilerde bunun sorun teşkil edebileceği endişesinden söz etmiştir.²¹⁰ Ancak Sovyet-İran anlaşmazlığı Güvenlik Meclisi'nde ele alınmıştır. Güvenlik Meclisi sorunun iki devlet arasında görüşülerek çözülmesi, bundan kendilerinin de bilgilendirilmesi kararını vermiştir. Erim bu kararı eleştirmiştir. Erim'e göre İran'ı Sovyetlerle baş başa bırakmanın tehlikeli olduğunu ve İran'ın

²⁰⁵ BCA, 490.1/1252.169.1.-32 (31 Ocak 1946).

²⁰⁶ BCA, 490.1/1252.169.1. -27 (26 Şubat 1946).

²⁰⁷ "Dünya Devletine Doğru", *Ulus*, 20.01.1946.

²⁰⁸ "Güvenlik Meclisinde", *Ulus*, 27.01.1946.

²⁰⁹ "Vasilik Sistemi", *Ulus*, 29.01.1946.

²¹⁰ "İhtimaller ve Kazançlar", *Ulus*, 30.01.1946.

bir kısmını işgal etmiş olan güçlü Sovyetlerin, İran'a baskı uygulayabileceğinden endişe duyarak kararın yanlışlığından söz etmiştir. Daha çok Sovyetleri eleştirdiği bu yazısında Erim, şunları söylemektedir:

...Bu durum karşısında varılan neticeden gerçekten şimdilik memnuluk duymalıyız. Sovyetlerin iyi niyet teminatı karşısında, bu gün daha ileri gidilseydi, bu hareketten onların sözüne güvenmemek manası çıkabilirdi. Bundan ötesi Sovyetlerin filiyat alanında gösterecekleri gerçek niyetle aydınlanacaktır. Güvenlik meclisi imtihanı vermiştir. Şimdi sıra Sovyetlerindir. Ona da başarı temenni edelim. Çünkü hem kendisinin hem de yeni teşkilatın itibarı buna bağlıdır.²¹¹

İran Meselesi'nin de eklenmesiyle birlikte Erim'in Sovyetlere karşı eleştirisi daha da artmıştır. Sovyetlere karşı yönelttiği bu eleştirilere hemen Sovyetlerden tepkiler gelecektir. Erim'in anlattıklarına göre 4 Şubat 1946 gecesinde İngiliz Elçiliği'nde düzenlenen resmi kabulde Rus Elçisi, matbuatların birbirine küfürden vazgeçmesini istemiştir. Ayrıca Nihat Erim ve kumpanyasının oyunun başarı kazanamayacağını da ilave etmiştir. Erim bu durum karşısında şaşkınlığını gizleyemeyerek günlüklerine “hangi oyun, hangi kumpanya?” notunu düşmüştür. Yine bunun üzerine matbuata Ruslara çatılmaması yönünde bir tebligat gönderilmiştir. Hüseyin Cahit Yalçın “ben susmam, bu prensip meselesidir” şeklinde karşı çıkanca çare, Yalçın'ı Avrupa'ya seyahate çıkarmakta bulunmuştur. Tanin Gazetesi'nin başyazarlığını yapan Yalçın, bunun üzerine kendisinin Avrupa'dan dönmesine kadar Erim'den her gün Tanin'de başyazı yazmasını istemiştir. Bu teklife önce her gün yazamayacağı şeklinde cevap veren Erim, haftada üç gün yazılması teklifini ise kabul etmiştir. Yalçın üç gün Şükrü Esmer'den, bir gün de Falih Rıfkı Atay'dan yazmasını istemiştir. Birkaç gün sonra üç gün yazmak kararından vazgeçen Erim, her gün yazmak istediğini Yalçın'a bildirince 4 günü yukarıda bahsettiğimiz yazarlara verdiğini söylemiştir. Ama Falih Rıfkı Atay'dan alıp bir günü de Erim'e vereceğini, böylece dört gün yazabileceğini belirtmiştir. Ayrıca Şükrü Esmer'in ihmal göstermesi durumunda da her gün yazabileceğini, ilave etmiştir. Bu durum karşısında Erim, Yalçın'a; “Başmakaleleri bana emanet etmekle büyük teveccüh gösteriyorsunuz” demiş ve Yalçın da Erim'e: “Bana kalsa ben size neleri emanet ederim.” sözleriyle ona iltifatlarda bulunmuştur. “Neleri emanet ederim” sözünden Erim, Yalçın'ın Dış İşleri Bakanlığını kastettiğini ifade etmektedir.²¹² Böylece Erim, Yalçın'ın Avrupa seyahatinden dönmesine kadar Tanin Gazetesi'nde de haftada en az dört başmakale yazmaya başlamıştır.

²¹¹ “İran Anlaşmazlığı”, *Ulus*, 02.02.1946.

²¹² Erim, 2005: 48-49. Erim, Tanin Gazetesi'nde ilk başmakalesini 17 Şubat 1946 günkü sayıda “Türkiye ve Arap Memleketleri” ismiyle yayınlamıştır. Erim, 2005: 50.

Londra'daki BM Genel Kurulu'nu ve BM'nin geleceğini değerlendirmeyi sürdüren Erim, "Sular Yavaş Yavaş Durulmaktadır" başmakalesinde ve "Diplomasi'de Yeni Bir Devir Mi?" ikinci sayfa yazısında yenedünya sisteminin, yeni açık diplomasi sisteminin işlemesi konusunda ümitli olduğunu son dönemde yaşananlarla değerlendirmiştir.²¹³ Sonrasında 6 Şubat'ta yayınlanan İngiltere'nin ve Amerika'nın yenedünya düzenindeki yerinin öneminden ve Baltık Memleketleri'nin bağımsızlıklarını kaybettiklerinden söz eden "Değişmeyen İngiltere" isimli başmakalesi Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından övgüye mazhar olmuştur.²¹⁴ 10 Şubat'ta yayınlanan "Bir Anlaşmaya Varılamaz Mı?" başmakalesinde ise Sovyet politikasını eleştirmeye devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyet devlet adamlarının Amerika gibi yeni bir savaşın çıkmaması adına milletlerarası eşitliği, egemenliği ve ülke bütünlüğüne saygıyı savunurken, şu an neden bundan vazgeçtiklerini değerlendirmiştir. Sovyetlerle bir anlaşmaya varılamaz mı sorusunu sorgulayan Erim, dünya barışı için Sovyetlerle diğer büyük devletler arasındaki sorunların halledilmesi gerektiğini, aksi halde yeni bir savaşa gidileceğini vurgulamıştır.²¹⁵ 11 ve 12 Şubat'ta yazdığı makalelerde de Sovyet sorununu işleyen²¹⁶ Erim'i, 13 Şubat'ta İnönü, Çankaya'ya çağırmıştır. Konuşmada İnönü, Erim'den bir İngiliz dergisi için hazırladığı Türk-İngiliz İttifakı hakkındaki makalesinde bir-iki değişiklik yapmasını istemiştir. O istediği değişiklikler ise makalenin sonunda yer alan ve Ruslara ithamlarda bulunulan kısmın çıkartılmasıydı. Bunun üzerine Erim, İnönü'ye "Paşam, Ulus'a yarın için Rus oyunlarını açığa vuran bir başmakale bıraktım. Anlıyorum ki Türk siyaseti bakımından doğru olmayacak, değiştireyim" demiştir. Paşa'dan gelen cevap "iyi edersin" olmuştur. Ardından akşam yemeğinde, İnönü kalabalık milletvekillerinin önünde Erim'e Londra'daki BM Güvenlik Meclisi hakkında sorular yönelmiştir. Sorulara cevap vermesinin akabinde İnönü'den izin isteyen Erim, Ulus'a gidip yeni bir makale yazmıştır. Perşembe günü ise yazdığı makalesinin değişen kısımlarını incelemek üzere İnönü Erim'i tekrar çağırmıştır. Makalenin hepsini baştan aşağı okuyan İnönü, Rusya aleyhine gibi görülen küçük imlaları dahi çıkarttırmıştır. İnönü'nün kendisini ilk defa yukarıdaki salona alıp da dünya politikaları hakkında yalnız konuştuklarını ifade eden Erim, aralarında geçen konuşmaları şöyle anlatmaktadır:

Salı günü parti grubunda Hariciyemizin idaresi, elçiler hakkında yapılan tenkitlerden bahsettim. Dert vardır, kati kararlarla düzeltereğimiz güne kadar devam edecektir dedi. İngiltere'den teminat istediğini söyledi. İngilizler çok sıkışık durumdadırlar. Arap memleketleri neler yapıyor görüyoruz.

²¹³ "Sular Yavaş Yavaş Durulmaktadır", *Ulus*, 3.02.1946; "Diplomaside Yeni Bir Devir Mi?", *Ulus*, 05.02.1946.

²¹⁴ "Değişmeyen İngiltere", *Ulus*, 06.02.1946.

²¹⁵ "Bir Anlaşmaya Varılamaz mı?", *Ulus*, 10.02.1946.

²¹⁶ "M. Churchill Beyaz Saray'da", *Ulus*, 11.02.1946; Nihat Erim, "Gizli Anlaşmalar", *Ulus*, 12.02.1946.

Yunanistan'daki hal malum. Bu çevrede sıkı duran ve en ufak bir tereddüt göstermeyen içeride ve dışarıda sağlam bir biz varız. Bizi sonuna kadar tutmaya mecburdurlar. İstedğim yeni teyidi yapmazlarsa biz de başımızın çaresine kendi kendimize bakarız. Fakat bizi tutmaya mecburdurlar ve teminat vermelerini bekliyorum dedi.

Paşa'nın bu değerlendirmelerinin ardından Erim günlüklerine; "Bu sözler şu sırada yeni bir politik manevra çevirmekte olduğunu gösteriyor. Hakikaten çok üstadane bir manevra. İngilizleri en nazik zamanlarında kısırdı. Eğer teminat alırsak emin olunuz ki İngiltere ayakta kaldıkça biz de kurtuluruz. Vermezse, o zaman, vakit henüz geçmemiş iken rotayı değiştiririz" şeklinde İnönü'nün politikasını öven değerlendirmelerde bulunmuştur.²¹⁷ Görüldüğü üzere Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 13 Şubat ve sonraki gün Çankaya'ya çağırdığı Erim'e verdiği direktiflerle Ulus'ta uluslararası ilişkiler ve dış politika üzerine yazdığı yazılarına yön vermiştir. Yazılarına müdahil olarak nasıl bir politika izlemesi gerektiği konusunda O'nu yönlendirdiği açıkça görülmektedir. Bu durum Cüneyt Arcayürek'in "Demokrasi'nin İlk Yılları 1947-1951" isimli kitabında iddia ettiği, İnönü'nün siyasal düzenlemelerini aşağıdakilere, sürekli ilişkide bulunduğu gençlere uygulatıyordu²¹⁸ tezini güçlendirmektedir. Aynı zamanda İsmet İnönü'nün damadı Metin Toker'in kitabında; Erim'in Ulus'taki yazılarının daha çok İsmet Paşa'nın fikir ve düşüncelerinin aynası olduğu, 1950 sonrasında ise İsmet Paşa'nın Erim'in yazılarındaki etkinliğinin daha az olduğu²¹⁹ tezini desteklemektedir. Öte yandan yukarıda Erim'in de ifade ettiği gibi bu günlerde İnönü, Erim ile baş başa yalnız konuşmaya da başlamıştır.

Bu arada, Rus radyosu 15 Şubat 1946 tarihindeki yayınında ikinci defa Erim'e yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Nedeni ise Erim'in 6 Şubat'ta Ulus Gazetesi'nde çıkan "Değişmeyen İngiltere" adlı yazısındaki "Baltık Memleketleri bağımsızlıklarını kaybettiler" sözüdür. Neyse ki Nihat Erim, İsmet İnönü ile görüşmesinden sonra O'nun direktiflerine uyararak Sovyet Rusya aleyhinde yazılar yazmamıştır.²²⁰ Onun yerine Almanya, İtalya ve Japonya aleyhinde yazı yazdığı görülmektedir. 17 Şubat'taki başmakalesinde bu durum apaçık görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nda her türlü faşizm hareketinin kaçınılmaz bir şekilde insanlığı savaşa sürüklediğini ifade eden Erim, örnek olarak Mussolini, Hitleri ve Japon askeri diktatöryasını vermiştir. "Parlak başarılar devrinden sonra bugün uğramış buldukları akıbet ve memleketlerini, içine yuvarladıkları uçurumun derinliği karşısında bütün insanlık hayret ve ibretle düşünmektedir" cümlesiyle eleştirdiği bu devletlerin

²¹⁷ Erim, 2005: 49.

²¹⁸ Arcayürek, 1983: 133.

²¹⁹ Toker, 1991: 75.

²²⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. "Dürüst ve Açık Politikamız", *Ulus*, 14.02.1946; "Gerçek Barışı Beklerken", *Ulus*, 15.02.1946.

içerisinde Sovyetler yoktur.²²¹ Diğer yandan 20 Şubat'ta ABD Büyükelçisi Wilson'un verdiği yemekte Erim'in Büyükelçi ile yaptığı sohbet esnasında Sovyetleri çok sert eleştirdiği görülmektedir. Yemek davetinde Büyükelçi, Erim ile çok alakadar olmuştur. Erim'in makalelerini tercüme ettirip okuduğunu söyleyen Büyükelçi, Erim ile dünya meseleleri üzerine sohbet etmişlerdir. Amerika ile İngiltere'nin anlaşmaları gerektiğini, başka türlü Rusya'nın durdurulamayacağını savunan Erim'in bu sözlerine Büyükelçi Wilson da katılmıştır. Aynı zamanda Erim, bu doğrultuda İngiltere'ye ödünç para sözleşmesinin ayanda kabul edilmesi durumunda büyük bir adım atılmış olacağını iletmiştir.²²²

Bundan bir gün sonra 21 Şubat'ta ise Avam Kamarası'nda görüşmeler sırasında İngiltere Dış İşleri Bakanı Bevin, Türk-Rus anlaşmazlığı üzerinde durarak, "Türkiye hür ve bağımsız bir devlet olarak kalmalıdır. Şunu açıkça söylemeliyim ki, Türkiye'nin bir peyk devlet haline geldiğini görmek istemem" açıklamalarında bulunmuştur.²²³ Bu açıklamaları duyan Erim, o gün günlüklerine bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Nitekim açıklamalar yeteri kadar kuvvetli bulmayan Erim, Bevin'in orada Türkiye ile ittifakın baki olduğu açıklamasını yapması gerektiğini söylemektedir. Ancak Ankara'daki İngiliz Elçisi ile Müsteşarı Helm'in Feridun Bey'e söylediklerine göre, Rusya'yı tahrik etmekten çekindikleri için böyle bir açıklamada bulunmuşlardır. Bir gün sonra Bevin'in açıklamalarının tamamına ulaşan Erim, tatmin olmuştur. Çünkü Türk-İngiliz ittifakının devam ettiğinden söz edilmiş, aynı zamanda İngiltere, Türklerin Sovyetlerle bir dostluk anlaşması imzalayarak bir denge politikası takip etmelerini kabul etmişlerdir. 3 gün sonra ise Erim, Feridun Cemal Erkin ile görüşerek Bevin'in açıklamalarının ayrıntılarını öğrenmiştir. 15 Şubat'ta da Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Bevin ile görüşerek bu açıklamanın yapılmasını istemiştir. İki dışişleri bakanı arasındaki görüşmede Saka, Bevin'den yukarıdaki beyanatın yapılmasını istemiş ve askeri ihtiyaçlar için kredi talebinde bulunmuştur. Bevin ise Saka'ya Ruslarca tahrik mahiyetinde değerlendireceğini ve kredi verecek halde olmadığını bildirmiştir. Bunun üzerine Feridun Bey, Ankara'da İngiliz Müsteşar Helm ile görüşmüştür. Helm, görüşmede Feridun Bey'i ikna için elinden geleni yapmıştır. Ancak O'nu ikna edemeyince ayrılırken "herhalde sizi tatmin edecek bir formül buluruz" demiştir. İşte Erim'in anlattıklarına göre Bevin'in beyanata bu süreçle ortaya çıkmıştır. Yine Erim'in anlattıklarına göre bu beyanattan sonra Türkiye'nin İngiltere ile daha çok yakınlaşmasından telaşa kapılan Sovyetler, Türkiye ile anlaşma için girişimlerde bulunmuştur.²²⁴

²²¹ Nihat Erim, "Cihan Harbi Ertesinde Demokrasi", *Ulus*, 17.02.1946.

²²² Erim, 2005: 50.

²²³ "Bevin'in Türkiye'ye Dair Demeci", *Ulus*, 22.02.1946.

²²⁴ Erim, 2005: 50-51.

İngiliz Dış İşleri Bakanı Bevin'in açıklamalarını günlüklerinde yukarıdaki şekilde değerlendiren Erim, 27 Şubat'taki başmakalesinde de yine bu açıklamalara ilişkin bilgiler vermiştir. Başmakalesine, Bevin'in verdiği demecin yankılarının halen devam ettiğini belirterek başlayan Erim, bu demeçle İngiltere'nin çeşitli milletlerarası meseleler hakkındaki görüş ve prensiplerini bir kez daha açıkladığını belirtmiştir. Bu açıklamalardan da İngiltere'nin dünya siyasetinde oynadığı ve oynamasını beklediği iyi rolün önemini Türkiye gibi bilen devletler sevinç duymuşlardır. Türkiye, İngilizlerin Birleşmiş Milletler ülküsü doğrultusunda barış kurma isteğinde olmasından memnuniyet duymuştur. Bu politikayla hareket eden İngiltere'ye Türkiye ve barışsever devletlerden de her zaman destek gelecektir. Bu giriş değerlendirmelerinden sonra Erim, Bevin'in asıl Türkiye'yi ilgilendiren cümlelerini değerlendirmeye başlamıştır. Bevin'in Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı öncesinde çizdiği yoldan savaş boyunca hiç ayrılmadığı 1939'dan beri Müttefiklerin davasına inandığı, savaşın en karanlık dönemlerinde dahi bu çizgisinden taviz vermediği, dik ve cesur duruşuyla savaşın sonucunun değiştirilmesinde rol oynadığını ileri süren konuşmasından dolayı Erim, kendisine ve İngiliz hükümetine, bu asil ve adil hükmünden dolayı teşekkürlerini sunmuştur. Sonrasında Türk-İngiliz İttifak Anlaşması'na gelen Erim, Bevin'in sözleriyle söz konusu anlaşmaya canlılık kattığını özellikle vurgulamıştır. Türk-Sovyet Anlaşmalarına da değinen Bevin, Türk-Sovyet dostluğundan kendilerinin ne kadar bahtiyarlık duyacağını anlatmıştır. Özellikle Bevin, Türkiye ile Sovyet arasında imzalanacak bir dostluk anlaşmasının Türk-İngiliz Anlaşması'na aykırı düşmeyeceğini açıklamıştır. Erim, Bevin'in bu açıklamasının çok yerinde olduğunu, "Gerçekten böyle bir anlaşma, İngiliz-Türk İttifakına aykırı olması şöyle dursun, tersine, onun tamamlanıp sağlanmasına yarayacaktır" tespitinde bulunmuştur. Ardından bir takım uyarılarda da bulunan Erim, Türkiye'de, Türk-Sovyet dostluğunu herkesin takdir edeceğini; ancak ülke egemenlik haklarının çiğnenmesine, toprak verilmesine rıza gösterecek hiçbir devlet adamının da bulunmadığını ayrıca ifade etmiştir. Zira Türk-Sovyet dostluğunun yeni bir deneme olmayacağını, bunun bir geçmişi olduğunu hatırlatarak geçmişteki gibi aynı şartlarda bir dostluk anlaşması yapılması niyetinde olduklarını, kullandığı cümlelerle ifade eden Erim, "Türk-İngiliz dostluğunun, Türk-Sovyet dostluğu ile tamamlanabildiğini görmek has emelimizdir" temennileriyle makalesini bitirmiştir.²²⁵ Erim'in günlüklerine düştüğü notlarla benzerlik gösteren bu değerlendirme, aynı gün, 27 Şubat'ta, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından da beğenilmiş ve Başyaveri aracılığıyla Erim'i, tebrik etmiştir.²²⁶

²²⁵ "Yankıları Devam Eden Demeç", *Ulus*, 27.02.1946.

²²⁶ Erim, 2005: 51. "Cumhurbaşkanı (İsmet İnönü) başyaveri telefon etti. 'Reisi Cumhuriyet Hazretleri bu gün Ulus gazetesinde çıkan başyazımızı pek beğendiler, sizi tebrik etmemi emrettiler' dedi. 'iltifatları beni göklere çıkarıyor. Şımarmamak için gayret sarf ediyorum. Ellerinden öperim' dedim.

İngiliz ve Sovyetlerle diplomasi faaliyetlerinin tüm hızıyla devam ettiği bu sıralarda, yani 1 Mart 1946'da Irak Ayan Meclisi Başkanı ve Eski Başbakan Nuri Sait Paşa başkanlığında bir Irak Heyeti Ankara'ya gelmiştir. Heyetin Ankara'ya gelme amacı, Türkiye ile Irak arasında başta dostluk olmak üzere iktisadi, ticari ve kültürel alanda anlaşmalar yapmaktır.²²⁷ 2 Mart'ta Türkiye ve Irak Heyetleri Dışişleri Bakanlığında ilk toplantılarını yaptılar. Toplantıya katılacak Türkiye Heyeti'nin içerisinde Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Büyük Elçi Feridun Cemal Erkin'in başkanlığı altında üye olarak Erim de vardı.²²⁸ İki heyet arasında görüşmeler Başbakan Şükrü Saracoğlu'nun konuşmasıyla başlamıştır.²²⁹ Sonrasında dört tali komite oluşturulmuştur. Bunlar kültür, hukuk, ekonomi ve sulama işleri alanında. Erim bunlardan Hukuk ve Kültür Komitelerine delege seçilmiştir. Heyetler arasında ilk toplantının yapıldığı bu ilk günde Ulus'ta yayınlanan başmakalesinde Erim, Irak Heyeti'nin Türkiye'yi ziyareti ve yapılacak olan görüşmeleri değerlendirmiştir. Erim'e göre bu ziyaret "milletlerarası münasebetlerin barış devri rahatlığına yavaş yavaş kavuşma yolunda olduğunu gösterecek ilk belirtilerdir". Irak Heyeti Başkanı Nuri Sait Paşa'nın Türkiye'de tanınan ve sevilen bir adam olması, Nuri Sait Paşa için de Türkiye'nin yabancı bir ülke olmamasının anlaşmayı kolaylaştıracağını ifade eden Erim, Türkiye-İrak arasında 1926 yılından beri dostluğun olduğunu hatırlatmıştır. Bugün başlayacak görüşmelerin ise daha ziyade iki ülkeyi ilgilendiren konularda ortaklaşa karar almak olduğunu söyleyerek bu konuların özellikle kültürel, sosyal ve ekonomik alanlarda olduğunu belirtmiştir. Erim'e göre bu alanlarda anlaşma ve yardımlaşma sağlanırsa Birleşmiş Milletler ülküsüne de hizmet edilecektir:

Her ikisi de Birleşmiş Milletlerin üyesi olan Irak ve Türkiye, San Francisco Anlaşmasının metni ve ruhu dahilinde hazırlayıp yürürlüğe koyacakları yeni anlaşmalarla, İkinci Cihan Harbi ertesinin Birleşmiş Milletler ülküsü yolunda gerçekleştirilmiş ilk belgelerini ortaya koymuş olmaktan da haklı bir iftihar duyacaklardır.²³⁰

Erim'in, bu iki millet arasındaki görüşmelere büyük anlam yüklediği açıktır. 5 Mart'a gelindiğinde Cumhurbaşkanı İnönü, Türk ve Irak Heyetlerini Çankaya Köşkü'ne davet

²²⁷ "Irak Heyeti Ankara'da", *Cumhuriyet*, 1.03.1946.

²²⁸ "Türk-İrak işbirliği Görüşmeleri: Olayların Takvimi", *Ayın Tarihi*, 03.1946. Söz konusu Türk Heyetinin içerisinde Bilecik Milletvekili Kasım Gülek, Dışişleri Bakanlığı Birinci Daire Umum Müdürü Abdullah Zeki Polar ve Emniyet Genel Müdürü Osman Sabri Adal bulunmaktaydı.

²²⁹ "Türk-İrak işbirliği Görüşmeleri: Olayların Takvimi", *Ayın Tarihi*, 03.1946. Nihat Erim, günlüğünde Başbakan Saracoğlu'nun ve Nuri Sait Paşa'nın söz konusu açılış konuşmasını "üç dakikalık lakırdıyı bile söyleyemiyor. Nuri Sait Paşa da öyle" şeklinde eleştirmiştir. (Bkz. Erim, 2005: 52).

²³⁰ "Bugün Başlayan Görüşmeler", *Ulus*, 02.03.1946.

etmiştir. Bunların içerisinde Erim de yer almaktaydı.²³¹ İnönü, Irak Heyeti'ne izin verdikten sonra Türk Heyeti ile birlikte yemek yemiştir. Yemekte İnönü, Erim'e önce dünya durumu hakkında fikirlerini sormuş, onrasında da Irak ile yapılan görüşmeler hakkında, özellikle de kültür alanında yapılanlar hakkında bilgi istemiştir. Erim'in verdiği bilgileri ise İnönü onaylamıştır.²³² Anlaşılacağı üzere İnönü, önemli, Türkiye'yi yakından ilgilendiren dış politika ve uluslararası ilişkilerde Erim'in fikirlerine önem vermekte, O'na danışmaktadır. Aralarında bir fikir alışverişi bulunmaktadır.

Ayrıca söz konusu Çankaya'daki yemekte Türkiye'nin Uluslararası Yardım Teşkilatı'na girme meselesi de konuşulmuştur. Burada da Erim fikirlerini açıklamış ve İnönü'ye kabul ettirebilmiştir. Maliye Bakanı Nurullah Esat Sümer, konuyla ilgili bir takım açıklamalarda bulunmuştur. Ancak Erim, Bakan Sümer'in konuşmalarından, Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi Anlaşması hakkında çok fazla bilgisi olmadığına kanaat getirerek konuşmalara müdahil olmuştur. Burada Erim görüşlerini şöyle açıklamıştır:

Az para vermek için milli geliri az göstermeye çalışıyorlardı. Bunun doğru olmayacağını ve yapılamayacağını söyledim. 'Hem bu bir hibe değildir. Sonra ödeyecekler' dedim. Reisi Cumhur benim fikrimi kabul etti. 'İngiliz ve Amerikalılarla görüşün. Başka memleketlerin bütçe yekûnlarına göre milli gelir olarak verdikleri rakamı mukayese edin' dedi.²³³

Erim, bazı durumlarda fikirleriyle İnönü'yü etkilemiştir sonucu buradan çıkarılabilir. Bu arada Türkiye'yi Birleşmiş Milletler nezdinde temsil edecek bir Daimi Mümessil seçilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Erim'in anlattıklarına göre, Feridun Cemal Erkin Daimi Mümessil olarak kendisinin seçilmesi için çalışmalar yürütürken; Maliye Bakanı Nurullah Esat Sümer, Necmeddin Sadak'ın seçilmesi için mücadele etmeye başlamıştır. Falih Rıfkı Atay, Daimi Mümessil olarak Erim'in gönderileceği söylentisini İnönü'ye açınca İnönü Sümer'e, "Ben kendisini severim. Fakat bu iş onun için daha erkendir" demiştir. İnönü'nün bu cevabını Erkin'den duyan Erim, "yine altmışlık biri kayrılacak" yorumunda bulunarak Erkin'e kendisinin gönderilmesi konusunda bir daha İnönü'ye teklifte bulunmamasını istemiştir. Ancak Erkin, "Hayır. Ben Reiscumhur'un bu sözünü hiç bilmezden gelip tekrar açacağım. Israr edeceğim" cevabını vermiştir. İnönü'nün kendisini göndermek istememesinde Sümer'in bir oyununun olabileceğini söyleyen Erim, O'nun Necmeddin Sadak'ın tarafını tuttuğunu, meselenin aslını öğrenmeye çalışacağını günlüklerine not etmiştir. İki gün sonra, 9 Mart'ta ise Erim, Daimi Mümessil gönderme işini tekrar Erkin'e açmıştır. Erkin, bu işin daha

²³¹ "Milli Şefimiz Dün Iraklı Misafirleri Kabul Etti", *Cumhuriyet*, 06.03.1946.

²³² Erim, 2005: 52.

²³³ Erim, 2005: 52.

bitmediğini, kendisi için ısrar edeceğini söylemiştir. Yine bir hafta sonra 16 Mart Cumartesi günü Erim, söz konusu meseleyi Erkin'e açmıştır. Erkin'in Hasan Saka ile görüştüğünü ve mümessil olarak bir büyükelçinin gönderileceğini söylemesi üzerine Erim, Numan Menemencioğlu'nun gönderilmesi teklifinde bulunmuştur. Onların da aklında Menemencioğlu'nun olduğunu öğrenen Erim, hiç ses çıkartmamıştır. Ancak Erim'in kendisinin gönderilmeyecek olmasına da üzülmüştür.²³⁴ Böylece Erim bu meseleyi kapatmıştır.

Bütün bunlar olup biterken Erim'in de aralarında bulunduğu Türk Heyeti ile Irak Heyeti arasındaki görüşmeler tüm hızıyla sürmekteydi. 17 Mart pazar günü İstanbul'a gidecek olan Irak Heyeti ile anlaşmaya son şekli vermek üzere bir araya gelinmiştir. Önemli bir anlaşma olan dostluk anlaşmasında Türk tarafını temsilen Erkin ve Erim katılmıştır. Ancak Irak Heyeti Başkanı Nuri Sait Paşa, Erkin ile tek başına görüşmek istediği için bazen Erim, sıcak görüşmelerin geri planında kalmıştır. Erkin de buna rağmen Erim ile istişarelerini sürdürmüştür.²³⁵ Sonuçta 17 Mart pazar öncesi anlaşma nihai şeklini almıştır.²³⁶ Irak Heyeti 27 Mart'ta İstanbul'dan Ankara'ya dönmüş²³⁷ ve hemen Türk Dışişlerine giderek Dicle üzerinde yapılması düşünülen barajın Irak Hükümeti tarafından yapılacağını protokolde tasrih eden bir düzenleme teklif etmişlerdir. Erim, hemen bu teklif karşısında;

...Olamaz. Bir devlete böyle bir hak tanıyamayız...Bu hakkı Irak Hükümetine tanırsak bu imtiyaz mahiyetini alır. Bir ihtilaf çıksa Türk mahkemeleri işe bakamaz. Diploması yollarına gitmek lazım gelir. Bunu da kabul edemeyiz. Bizim bölgemizde yapılacak bir iş, diploması imtiyazları müstesna, bizim kanunlarımıza tabi olmalıdır.

şeklinde karşı çıkmıştır. Uzun süren tartışmalardan sonra Erim'in dediği şekle razı olmuşlardır. Bunun dışında Irak Heyeti ile anlaşma imzalamadan önce bir sorun daha çıkmıştır. Irak Heyet Başkanı Nuri Sait Paşa'nın elindeki salahiyetnamede siyasi anlaşmaları imzalama yetkisinin olmadığı anlaşılmıştır. Sadece teknik işleri ilgilendiren anlaşmaları imzalama yetkisi olduğu görülmüştür. Bunu üzerine Erim, dostluk anlaşmasının imzalanamayacağını, imzalanırsa dahi bir kıymetinin olmayacağını Erkin'e bildirmiştir. Erkin de durumu Dışişleri Bakanı Hasan Saka'ya bildirince salahiyetnamenin genişletilmesine karar verilmiştir. Nuri Sait Paşa da bu durum karşısında da elindeki salahiyetnameyi hiç göstermeyerek bir mektupla Türk Hükümeti'ne salahiyetnamenin henüz gelmediğini,

²³⁴ Erim, 2005: 52-54.

²³⁵ Erim, 2005: 54.

²³⁶ "Irak Heyeti İle Varılan Anlaşma", *Ulus*, 18.03.1946.

²³⁷ "Türk-İrak Anlaşması", *Vatan*, 28.03.1946.

Bağdat'a dönünce göndereceğini bildirme kararı almıştır. Bu formül Erim tarafından kısmen de olsa kabul edilebileceğinin söylenmesi üzerine iş tatlıya bağlanmıştır²³⁸. Neticede 29 Mart 1946 tarihinde Dışişleri Bakanlığı binasında Türkiye ile Irak arasında Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşması imzalanabilmiştir. Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşmasına ek olarak 6 protokol de imzalanmıştır.²³⁹

Dışişlerinde kendisine verilen her görevi etkin bir şekilde yürüten Erim'e 24 Mart'ta yeni bir görev daha verilmiştir. Feridun Cemal Erkin, Erim'e Cenevre'ye Milletler Cemiyeti'nin tasfiyesi için yapılacak son genel kurul toplantısına beraber gideceklerini ve hazırlanması gerektiğini söylemiştir. TBMM Başkanı Mustafa Abdülhalik Renda'ya veda için Meclis'e uğrayan Erim, burada Ankara Milletvekili Mümtaz Ökmen ile karşılaşmıştır. Ökmen ile sohbetlerinde konu, Erim'in Ulus Gazetesi'nde yazdığı, Sovyet Rusya'yı Birleşmiş Milletler prensip ve ülküsüne bağlı kalmakla öven başmakalesine²⁴⁰ gelmiştir. Bu konuda Ökmen, Emin Sazak'ın "Nihat Erim'in, Stalin hakkındaki makalesini Tefvik Rüştü Aras yazsaydı asmaya kalkardınız. Nihat yazınca kabahat olmuyor" şeklinde konuştuğunu söylemiştir. Bunun üzerine Erim, Sazak'ın o makalenin manasını anlayamayacağını ifade etmiştir. Bunun üzerine ise Ökmen, Erim'e Dış İşleri Bakanlığında çok büyük hizmetler göreceğini belirtmiştir.²⁴¹ Çevresinden almış olduğu bu tür övgüler Erim'in uluslararası ilişkiler ve dış politika alanında ne kadar etkin, liyakatli bir isim olduğunu göstermektedir.

Veda ziyaretlerini tamamlayan Erim, Erkin'in başında bulunduğu heyetle birlikte 30 Mart'ta yola çıkmış,²⁴² 7 Nisan'da da Cenevre'ye varmıştır.²⁴³ Bir gün sonra Milletler Cemiyeti'nin son asamblesi açılmıştır. 10 Nisan 1946 tarihinde Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nda Erkin, Erim'in Ankara'da hazırladığı nutku Fransızcaya çevirerek okumuş ve oldukça beğenilmiştir.²⁴⁴ Daha sonra, çalışmalar için oluşturulan komisyon ve tali komitelerin bir kaçına Erim de seçilmiştir.²⁴⁵ Erim, ayrıca Cenevre'de bulunduğu süre zarfında Fribourg Hukuk Fakültesi'nin daveti üzerine Türkiye hakkında bir konferans vermiştir. Konferansta

²³⁸ Erim, 2005: 56-57.

²³⁹ "Türk Irak Anlaşması Dün İmzalandı", *Akşam*, 30.03.1946. Söz konusu protokoller Dicle, Fırat ve kollar sularının düzenlenmesi, Asayiş işlerinde karşılıklı yardımlaşma protokolü, Eğitim, Öğretim ve Kültür işbirliği protokolü, Posta, telgraf ve telefon protokolü, Ekonomi İşleri protokolü ve son olarak Hudut protokoldür.

²⁴⁰ Söz konusu başmakalede Erim, Stalin'in demeci üzerinden Rusya'nın Birleşmiş Millet prensip ve ülküsüne ne kadar candan bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Yani burada Erim'in Sovyet Rusya'yı övdüğü görülmektedir. ("Mr. Stalin'in Demeci", *Ulus*, 24.03.1946); Ayrıca bu söz konusu başmakale Amerika Büyük Elçisi tarafından ve İngiliz Müsteşarı Helm tarafından beğenilmiştir. Erim'i tebrik etmişlerdir. Ayrıca bu makale Rus Radyosu'nun da hoşuna gitmiştir. (Erim, 2005: 56).

²⁴¹ Erim, 2005: 55-57

²⁴² Erim, 2005: 57.

²⁴³ "Dışarda: Olayların Takvimi", *Ayın Tarihi*, 04.1946.

²⁴⁴ Erim, 2005: 58; "Feridun Cemal Erkin'in Nutku", *Ulus*, 12.04.1946; "Dörtler Toplantısı", *Cumhuriyet*, 12.04.1946.

²⁴⁵ "Genel Kurul'da Dün Yapılan Görüşmeler", *Ulus*, 13.04.1946.

Erim; Türk dış ilişkilerinin temel prensipleri, Türkiye'deki sosyal inkılablar ve son zamanlarda yaşanan siyasi gelişmeler hakkında bilgiler vermiştir. Büyük ilgiyle takip edilen ve çok iyi intibalar bırakan bu konferanstan sonra Fakülte Dekanı, Erim'e çok teşekkür etmiştir.²⁴⁶ 18 Nisan 1946'da yapılan son toplantıyla MC artık tarihe karışmıştır.²⁴⁷ Böylece buradaki görevi sona eren Türk heyeti, 20 Nisan'da yola çıkmış²⁴⁸ ve 1 Mayıs'ta Ankara'ya ulaşmıştır.²⁴⁹ Bugünlerde Ankara ise çok hareketli günler geçirmekteydi.

1.2.3. Demokrat Parti'nin Kuruluşu'ndan İlk Tek Dereceli Seçime

Nihat Erim, Ulus Gazetesi'nde uluslararası ilişkiler üzerine makalelerini yazmayı ve mecliste de milletvekilliğini sürdürürken 7 Ocak 1946 tarihinde yukarıda bahsettiğimiz Dörtlül Önerge'nin sahipleri Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü Demokrat Parti isminde bir parti kurmuşlardır.²⁵⁰ Demokrat Parti'nin kuruluşunun ilk yıllarında da Erim, iç politika işlerine pek karışmayarak İsmet Paşa'nın O'na verdiği direktifle dış politika, uluslararası ilişkiler ve diplomasi alanında çalışmalarını sürdürmüştür.

1.2.3.1. CHP'nin II. Olağanüstü Kurultayı

DP'nin kuruluşundan itibaren, genel seçimlerin olağan zamanı olan 1947 yılının Eylül ayında değil de daha önce yapılabileceğine dair söylentiler ortaya çıkmaya başlamıştı.²⁵¹ Hatta 23 Nisan'da DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın Tasvir Gazetesi'ne seçimleri gelecek yıldan önce yapılsa dahi hükümet tarafından gerekli şartlar yerine getirilirse seçimlere katılabilecekleri şeklindeki demeç CHP'yi hemen harekete geçirmiştir. İki gün sonra, 25 Nisan'da ise Cumhurbaşkanı İnönü, seçim meselelerini tartışmak ve CHP'yi liberalleştirmek için kendi yetkisini kullanarak partiyi 10 Mayıs 1946 tarihi için toplantıya çağırdı.²⁵² Bundan bir gün sonra da Saffet Arıkan başkanlığında CHP Meclis Grubu toplandı. Normalde Eylül ayında yapılması gereken Belediye seçimlerinin Mayıs ayında yapılmasına karar verildi.²⁵³ DP'liler bu karara hemen karşı çıkmıştılar. Seçimlerin öne alınma nedeni olarak DP'nin teşkilatlanmasının önüne geçmek olduğunu iddia ettiler.²⁵⁴ Hatta bu karar, TBMM'de CHP ile

²⁴⁶ "Prof. Nihat Erim Türkiye'ye Dair Konferans Verdi", *Ulus*, 20.04.1946.

²⁴⁷ "Milletler Cemiyeti Tarihe Karıştı", *Ulus*, 19.04.1946.

²⁴⁸ Erim, 2005: 58

²⁴⁹ "Dün Cenevre'den Ankara'ya Döndü", *Vatan*, 02.05.1946.

²⁵⁰ Goloğlu, 2013: 37.

²⁵¹ Ahmad, 2010: 32.

²⁵² Ahmad, 2010: 32.

²⁵³ CHP belediye seçimlerini öne alırken, DP Genel Başkanı Bayar'ın 23 Nisan'da seçime hazır olduklarına ilişkin demecini gerekçe göstermiştir. Ancak bunun bir bahane olduğu apaçık ortadadır. Çünkü CHP, DP'nin seçimlere hazır olup olmadığını öğrenmek isteseydi bunu DP'nin yöneticilerinden direk sorabilirdi. Ama yapmadılar. Çünkü seçimleri bir an önce yapma telaşına düşmüşlerdi. (Toker, 1990: 100).

²⁵⁴ Konyar, 1999: 43.

DP arasında büyük tartışmaların yaşanmasına neden oldu. Söz alan Menderes ve Emin Sazak, İnönü'nün 1 Kasım 1945'te verdiği sözü tutmadığını, 1947 genel seçimlerinin de 1946 yazına alınacağını bildiklerini ifade etmişlerdir. Bu tür girişimlerin Türk demokrasisine zarar vereceğini vurgulamışlardır.²⁵⁵ DP ile CHP arasındaki ilk ciddi meclis tartışmaları da böylece gerçekleşmiş oldu.²⁵⁶ Uzun süren görüşme ve tartışmalardan sonra DP, 8 Mayıs'ta açıkladığı kararla Belediye Seçimlerine katılmama kararını almıştır.²⁵⁷ Bunu takip eden günlerde ise yukarıda belirtildiği üzere İnönü'nün isteğiyle 10 Mayıs 1946 tarihinde Ankara'da CHP'nin İkinci Olağanüstü Kongresi (Kurultay) toplanmıştır.²⁵⁸ Bu olağanüstü kurultayda CHP'nin program ve tüzüğünde demokratikleşme anlamında bir takım değişiklikler yapılmıştır. Kurultayda, Atatürk'ün ölümünden sonra 1938 yılında İnönü'nün kendisine verdiği Milli Şef Unvanı kaldırıldı. Ayrıca partide yeralan Değişmez Genel Başkan unvanı da kaldırıldı. Bundan sonra Parti Genel Başkanı, Büyük Kurultay tarafından dört yıl süre için parti milletvekilleri arasından seçilecektir.²⁵⁹ İnönü, devlet başkanlığı ile parti başkanlığının ayrılması konusuna Kurultayda değinmiştir. “Zamanın bizde de ne ihtiyaçları meydana çıkaracağını kestiremeyiz. Belki biz de bir gün Cumhurbaşkanı seçimi için anayasada değişiklik lüzumu ileri sürülecektir. Bu gelecek nesillerin işidir”²⁶⁰ cümleleriyle İnönü, devlet başkanlığı ile parti başkanlığının birbirinden ayrılmasına şimdilik gerek olmadığını anlatmıştır. Böylece devlet başkanlığı ile parti başkanlığı makamını İnönü birlikte yürütmeye devam etmiştir.

Öte yandan kurultayda, parti içinde muhalefet oluşturmak amacıyla daha önce kurulmuş olan Müstakil Grup²⁶¹ da kaldırılmıştır. Ayrıca sınıf esasına dayalı cemiyet ve parti kurmak isteyenlere kanunen engel olunmayacağı belirtilirken bunlara karşın CHP'nin kendi programının sınıf mücadelesini istemediği ve sınıflar arasında denge kurmaya devam edeceği açıklanmıştır.²⁶² Programının 4. maddesindeki iki dereceli seçim sisteminin kaldırılarak tek dereceli seçim sistemine geçilmesi kararı alınmıştır.²⁶³ Tek dereceli seçim sisteminin kabul edilmesiyle Türkiye'nin ilk defa bunu tecrübe edeceğini söyleyen İnönü, bir iki ay içerisinde

²⁵⁵ TBMMTD, D.7, C.22, T.3, B.45, s. 216-217.

²⁵⁶ Goloğlu, 2013, 42.

²⁵⁷ “Demokrat Parti Kararını Verdi”, *Vatan*, 09.05.1946. İnönü, DP'nin Belediye seçimlerine katılmama kararından memnun kalmamıştır. Oysaki yurt gezilerinde yaptığı konuşmalarla DP'ye gözdağı vermişti. (Toker, 1990: 106).

²⁵⁸ “Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayı Dün Toplandı”, *Vatan*, 11.05.1946.

²⁵⁹ Ahmad, 2010: 33; CHP Büyük Kurultayının Olağanüstü Toplantısı 10.05.1946: Program-Tüzük Komisyonu Raporu, s. 8.

²⁶⁰ “Milli Şefin Kurultay'da Söylediği Tarihi Nutuk”, *Cumhuriyet*, 11.05.1946.

²⁶¹ Haytoğlu, 2011: 88; “Kurultay Dağılıyor”, *Cumhuriyet*, 11.05.1946, s. 3.

²⁶² CHP Büyük Kurultayının Olağanüstü Toplantısı 10.05.1946: Programda Değişiklik Önergesi (Ankara: CHP Genel Sekreterliği, Sayı: 88140, 10.05.1946), s. 4; “İnönü Genel Başkan Seçildi”, *Ulus*, 12.05.1946.

²⁶³ CHP Büyük Kurultayının Olağanüstü Toplantısı 10.05.1946: Programda Değişiklik Önergesi (Ankara: CHP Genel Sekreterliği, Sayı: 88140, 10.05.1946), s. 4.

de erken seçime gidileceğini haber vermiştir.²⁶⁴ Diğer değişikliklerle beraber yukarıda bahsedilen partinin program ve tüzüğündeki tüm değişiklikler 11 Mayıs'ta kabul edilmiştir. Yapılan seçimler sonucu da 708 oy alan İnönü, oybirliği ile Genel Başkanlığa, Şükrü Saracoğlu yeniden Genel Başkan Vekilliğine, Kırklareli Milletvekili Nafi Atuf Kansu tekrar Genel Sekreterliğe seçilmiştir.²⁶⁵ Kurultay dağılırken alınan radikal kararlar ülke gündeminde tartışılmaya devam etmiştir. Bu zamana kadar dış politika, uluslararası ilişkiler üzerine gazetelerde makaleler yazan Erim de Ulus Gazetesi'nde yazdığı yazılarla bu tartışmalara dahil olmuştur.

Kurultay'daki en önemli değişikliklerden biri tek dereceli seçim sisteminin kabul edilmesiydi. Nihat Erim, kurultaydan bir gün sora yazdığı "Tek Dereceli Seçim" isimli başmakalesinde, yapılan bu önemli değişikliğin derinlemesine bir analizini yapmıştır. Öncelikle Türkiye'nin bu zamana kadar neden tek dereceli seçim sistemine geçmediğini açıklamaya çalışan Erim, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan rejimler içerisinde Türk rejiminin 1789 Fransız İhtilali'nden sonra kurulan klasik demokrasi sistemini benimsemiş tek sistem olduğunu iddia etmiş ve ardından doğal olarak bu yeni idare tarzının sert bir istibdat ve kontrolsüz bir monarşi ile beş yüz yıl süreyle yönetilmiş Türkiye'de en geniş ve en ileri demokrasiyi uygulama iddiasında bulunamayacağını ifade etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğunda, toplum, ümmet telakisinden tamamen sıyrılıp henüz bir millet şuuruna ulaşamamıştı. Toplumun yüzde doksanın okuma yazma bilmediği bir toplumu batı medeniyetine götürmek devletin baş davasıydı. İşte böyle bir ortamda ülkenin geleceğini elinde bulunduran CHP, gerekli tecrübelerden geçmemiş bir toplumda dikkatli davranmamış olsa idi demokrasinin soysuzlaşp kısırlaşması kesindi. Bu sözlerden sonra Erim,

Eğer CHP ve onun başında bulunanlar gevşek ve basiretsiz davranıp böyle bir hataya düşmüş olsalardı, eser yarım kalır ve tarih kendilerini asla affetmezdi. Çünkü arkada bıraktığımız yirmi beş yıl gibi bir ilk kalkınma ve onarma devresine bir daha kavuşmamıza dünyanın hali imkân verir mi idi vermez mi idi bunu kimse kestiremez

değerlendirmesinde bulunmuştur. Dolayısıyla cumhuriyetin ilk yıllarında birden bire hemen ileri demokrasiye geçilmemesinin çok isabetli olduğunu ileri sürmüştür. Demokrasinin amaç değil, milletin yükselmesinde birer araç olduğunu hatırlatarak, Türk İnkılâbının millete

²⁶⁴ Normalde 1947 yılının Eylül ayında yapılması gereken Milletvekili Genel Seçimlerinin erkene alınmasını istemesinin nedenleri olarak İnönü; iç ve dış politikadaki belirsizlikler, memleket idaresini bir an önce kararlı kılmak zorunluluğu, muhalefet partilerin seçime girebilecek durumda olduklarını açıklamaları ve de tek dereceli seçim kanununun kabul edilmesiyle meclisin kuvvetinin kaybedebileceği endişesiyle bir an önce seçimlerin yapılması gerektiği şeklinde açıklamıştır. ("İnönü'nün Nutku", *Vatan*, 11.05.1946).

²⁶⁵ "İnönü Genel Başkan Seçildi", *Ulus*, 12.05.1946.

mal ettiği kanunlardan kaç tanesinin İsviçre usulü genel oy sistemiyle kabul ettirilebileceğini okuyucularına sormuştur. Yapılan inkılâpların kan dökülmeden gerçekleştirilmesini, iki dereceli sisteme ve inkılâpların zorunluluğunu kavramış meclislere borçlu olunduğunu vurgulamıştır. Demokrasinin beşiği sayılan İngiltere ve Fransa'dan örnekler veren Erim, bu ülkelerde bile tek dereceli seçim ve genel oy usulüne geçme sürecinin çok uzun sürdüğünü (Fransa'da 86 yıl) hatırlatan Erim, Türkiye'de bu sürecin sadece 23 yıl aldığını hatırlatmıştır. Bu noktada CHP'nin Kurultayda aldığı kararın, tuttuğu yolun ne kadar isabetli olduğunu vurgulamıştır. Türkiye'yi daha ileri ve iyiye götüren bu kararların ne ilk ne de son olacağını belirterek yazısını bitirmiştir.²⁶⁶

Kurultay'da İnönü, devlet başkanı olarak parti başkanlığı görevini de devam ettireceğini söylemişti. Buna ilk tepki, DP Genel Başkanı Celal Bayar'dan gelmiştir. Bayar, devlet başkanlığı ile parti başkanlığının bir birinde ayrılmamasının seçimlerin serbestliğine gölge düşüreceğini ifade ederek tepkisini ortaya koymuştur.²⁶⁷ Ayrıca Cumhurbaşkanının tarafsız olması gerektiği üzerinde durmuştur.²⁶⁸ Bu tartışmalara Erim "Devlet Başkanı ve Parti Başkanı" isimli makalesi ile katılmış ve meseleyi ilk olarak siyasi açıdan ele almıştır. Buna göre, son zamanlarda parti başkanlığı meselesinde muhalefetin, İnönü'nün şahsı üzerinden bir kampanya yürüttüklerini ifade eden Erim, toplumda İnönü'ye olan güven ve inanç çok yüksek olduğu için İnönü hangi partiden yana olursa toplumun da o partiyi tutacağı ve bunun da istenilen sonucu doğuracağı şeklindeki görüşe katılmadığını açıklamıştır. Erim'e göre, İnönü'yü CHP'den ayırmaya imkân yoktur. İnönü millet karşısındaki itibarını, devlet adamlığını, güvenini ve inancını CHP içerisinde kazanmıştır. Bu durum karşısında partisi ile İnönü'yü birbirinden ayırmaya çalışmanın tarafsız ve iyi bir niyet düşüncesi olmadığını ileri sürmüştür. Bunun CHP'yi zayıflatmak için hazırlanmış kirlili, çocukça ve gülünç bir oyun olduğunu iddia etmiştir.²⁶⁹

Erim meseleyi siyasi açıdan değerlendirdikten sonra bu sefer de diğer devletlerin hukuku ve Türkiye'nin mevcut anayasası açısından değerlendirmeye başlamıştır. Erim bu noktada, hemen okuyuculara demokrasi ile yönetilen ülkelerde devlet başkanının hiçbir partiye mensup olmayan kişilerden mi seçildiğini sormaktadır. Ardından yoksa devlet başkanı seçilen bir partili, devlet başkanı seçilir seçilmez partisinden istifa mı etmesi gerekir?

²⁶⁶ "Tek Dereceli Seçim", *Ulus*, 12.05.1946.

²⁶⁷ Bu dönemde DP'nin seçimlerin serbestliğinden şüpheli olduğu düşüncesi CHP'de sert bir karşılık görmüştür. Falih Rıfıkı Atay seçimlerin serbest yapılacağından sadece Demokrat Parti ile Moskova'nın şüphelendiğini yazmıştır. Bu cümleler DP'ye karşı yöneltilmiş ağır suçlamalardır. Ama Moskova Radyosu da Türkiye'deki partiler arası çekişmelerden faydalanma çabası içerisindeydi. Bütün bu tartışmalara rağmen İnönü, gezilerine devam ederek vatandaşları 26 Mayıs'ta yapılacak Belediye Seçimlerine katılmaya davet ediyordu. Çünkü DP Belediye Seçimlerine katılmayacağını açıklamıştı. (Goloğlu, 2013: 47).

²⁶⁸ Toker, 1990: 110.

²⁶⁹ "Devlet Başkanı ve Parti Başkanı", *Ulus*, 14.05.1946.

Sorusunu yöneltmiştir. Erim bu sorulara bizim bildiğimiz kadarıyla Amerika ve Fransa gibi demokratik ülkelerde devlet başkanının aynı zamanda parti başkanı olduğu şeklinde cevap vermiştir. Türkiye’de olduğu gibi dünyada da liderlerin isimlerinin partilerin adıyla anıldığını hatırlatan Erim, bir ülkede cumhurbaşkanı seçtirmek kadar büyük çoğunluğu elde eden partinin kendi liderini o makama oturtacağını vurgulamıştır. Burada bir ayrıma giden Erim, Fransa gibi bazı devletlerde devlet başkanlarının anayasaları gereği politikada aktif rolü olmadığını belirtmektedir. Ancak yine de bu devletlerde dahi parti başkanının devlet başkanı seçilemeyeceği gibi bir kuralın olmadığını söylemiştir. Yabancı ülkelerin anayasalarından meseleyi inceleyen Erim daha sonra 1924 Anayasası üzerinden durumu değerlendirmeye çalışmıştır. 1924 Anayasası’nda devlet başkanının sadece bir temsili sıfat taşımadığını, devletin siyasetinde ve hükümetin büyük işlerinde doğrudan doğruya söz sahibi olduğunu belirten Erim, “Devlet çalışmalarında ahengi tutabilmek için cumhurbaşkanın çoğunluk partisinden olması”nın şart olduğu tezini savunmuştur. Akabinde, devlet başkanlığına partinin sıradan bir üyesi yerine bizzat Genel Başkanı’nın seçilmesinin akıl ve mantık işi olduğunu da belirtmiştir. Devamında “...Cumhurbaşkanının bitaraf ve adaletli olması için parti başkanlığını bırakması lazım geldiği iddiası” üzerine değerlendirmelerde bulunmaya başlamıştır. Bu görüşü çok çirkin bulan Erim, devletin başı gibi önemli bir mevkiye gelecek kişiden adil ve tarafsız olmaktan başka ne bekleneceği şeklinde sert bir cevap vermiştir. Bundan sonra hemen cumhurbaşkanlığı yeminini hatırlatarak böyle bir yemini eden kişinin zaten adil ve tarafsız olmaya mecbur olduğunu, aksi durumun ortaya çıkmasının da vatana ihanet olduğunu ileri sürmüştür. Erim, yazısını şu önemli sözlerle bitirmiştir: “Türk Milletinin başına geçirdiği zattan böyle bir hareket beklenemez. Bizim Anayasamız, Devlet başı seçilmiş adamın, vazifesi gerektirdiği zaman, tarafsız ve adaletli olacağına inanmıştır. Bütün mekanizma ona göre kurulmuştur”.²⁷⁰

Erim’in bu makalesinin yayınlandığı gün, Celal Bayar devlet başkanlığı ile parti başkanlığının aynı kişide toplanmasının sakıncalarından bahseden bir beyanname yayınlamıştır.²⁷¹

Erim, DP’nin şimdiye kadar yaptığı yayınlarla Bayar’ın son beyannamesinin yan yana getirildiğinde bunların meseleye hukuk yönünden değil de politik yönden baktıklarının ortaya çıkacağını ileri sürmüştür. DP’yi, CHP’nin en güçlü unsurundan mahrum bırakarak iktidara ulaşma hevesi içerisinde olmakla suçlayarak meseleye hukuk açısından bakılırsa Türkiye anayasasında bu iki ayrı sıfatın aynı şahısta birleşmesini engelleyecek hiçbir hükmün bulunmadığını tekrar hatırlatmıştır. Bu hususta kendi tezine dayanak olarak anayasanın 7.

²⁷⁰ “Devlet Başkanı ve Parti Başkanı”, *Ulus*, 14.05.1946.

²⁷¹ “Demokrat Parti’nin Beyannamesi”, *Vatan*, 14.05.1946.

maddesini göstermiştir. 7. maddeye göre, “Meclis yürütme yetkisini kendi seçtiği cumhurbaşkanı ve onun tayin edeceği Bakanlar Kurulu eli ile yürütür”. Anayasada kuvvetler birliği sistemi ve de bakanlar kurulu ile devlet başkanı arasında sıkı bir işbirliği olduğundan devlet başkanlığının çoğunluk partisi dışında birisine verilmesinin anayasa hükümlerince mantıksız olduğunu anlatmaya çalışmıştır.²⁷² Celal Bayar’ın devlet başkanının sorumsuzluğu prensibi ile ilgili sözlerini eleştiren Erim, Bayar’a;

Demokrat Parti liderinin beyannameinde Cumhurbaşkanının sorumsuzluğu prensibi öne sürülmekte ve mademki Devlet Reisi sorumsuzdur, onun parti başkanı kalması ‘sorumsuzluk prensibi ile telifi kabil olmayacak durumlara’ yol açmış olabilir denmektedir. Bu mütaleayı yürütürken Demokrat Parti idarecileri Anayasanın bir kül olarak ele alınması gerektiği hususunu ihmal etmiş görünüyorlar. Anayasamız esas kaide olarak yasama ve yürütme yetkilerini Büyük Millet Meclisinde toplamıştır. Meclisin, yasama yetkisini bizzat kullanacağını söyledikten sonra, yürütme yetkisini başlarında Cumhurbaşkanı bulunan ve onun tarafından tayin olunan Bakanlar Kuruluna tevdi eylediğini ilave etmiştir. Anayasanın esası bu kaidedir. Ondan sonraki maddeler bu ana kaideyi bozmak için değil, bilakis takviye etmek için konmuştur,²⁷³

şeklinde bir cevap vermiştir. Kendi tezini desteklemek için mevcut anayasa hükümlerini referans gösteren Erim, anayasadaki sorumsuzluk hükmünden anladıklarını okuyucuya aktarmıştır. Bakanlar kurulunun siyasi, cezai ve mali sorumlulukları bulunmaktadır. Siyasi sorumluluk olarak hükümet, meclisin güvenini kaybedince düşer. Cezai sorumluk, bakanlıkların görevini yerine getirirken suç işlemeleri halinde ortaya çıkar. Mali sorumluluğun ise devlet bütçesinin kanun dışında kullanılması durumunda ortaya çıktığını söyleyen Erim, “Devlet Reisi sorumsuzdur derken, kastedilen sorumluluk bu üç kaynaktan doğacak sorunun dışında kalmaktan ibaret” olduğunu ifade etmiştir. Hemen ardından anayasanın gerçekten de cumhurbaşkanını sorumlu kılacak bir hüküm getirmediğini, siyasi sorumluluğu doğrudan doğruya başbakan ve bakanların üzerine verdiğini belirtmiştir. Diğer yandan cumhurbaşkanının da kendine has bir sorumluluğu vardır. Şöyle ki, cumhurbaşkanının verdiği her kararda başbakanının ve ilgili bakanların imzası bulunması şartı vardır. Yani hükümet bir karara varacağı zaman cumhurbaşkanından da onay almaları gerekmektedir. Eğer onay vermezse hükümetin bu kararını durdurur.²⁷⁴ Görüldüğü üzere, Cumhurbaşkanının hükümetin kararlarının, milletin faydasına olup olmadığı ile ilgili karar verme gibi millete karşı kendine has bir sorumluluğu bulunmaktadır. Bu hususta Erim, başka bir sonuca daha gitmektedir. Anayasaya göre, devlet başkanı ile hükümetin çok sıkı bir işbirliği içerisinde

²⁷² “Gene O Mesele”, *Ulus*, 16.05.1946.

²⁷³ “Gene O Mesele”, *Ulus*, 16.05.1946.

²⁷⁴ “Gene O Mesele”, *Ulus*, 16.05.1946.

çalışması gerektiğini söyleyen Erim, eğer aralarında bir anlaşmazlık çıkarsa devlet başkanının meclisin desteğini kazanmış olan bakanlar kurulunu istifaya mecbur edebilmesi gibi tuhaf bir durumun ortaya çıkacağını iddia etmiştir. Bu durumun da anayasanın millet egemenliği prensibine aykırı olacağını, böyle bir durumla karşılaşmamanın en iyi yolunun ise devlet başkanı ile hükümetin aynı partiden olması gerektiği fikrini ileri sürmüştür. Bu zamana kadar ülkede başka parti olmadığı için bu sistemin işlerin güzel, istikrarlı yürümesi bakımından kıymetinin anlaşılammış olabileceğini de sözlerine ilave eden Erim, ülkede çok partilerin ortaya çıkmasıyla bu sistemin değerinin daha iyi anlaşılabilceğini belirtmiştir.²⁷⁵ İleride mecliste tek başına bir partinin hükümet kuramayacağı zamanlarda yapılacak olanları ise şu şekilde anlatmaktadır. Erim;

Demokraside ve parlamantarizmde en ziyade başarı kazanmış olan millet İngiliz milletidir. Biz de onun gibi yapalım. Bu işe 1225 tarihinde girişen İngiltere, nazari prensiplerden, kâğıt üzerinde mantkı bir silsile yaratmak gayesiyle peşin konan kaidelerden daima kaçınmış, her güçlüğün çaresini o güçlkle karşılaştığı zaman aramış ve bulmuştur. Anayasamız bugünkü şekliyle devleti şimdiye kadar hiçbir sarsıntıya uğratmadı. Birçok inkılâp hareketleri bu sistemle başarılı. Şimdi atılan temellerin saçılan tohumların yeter derecede kuvvetlenip geliştiğine inanmış olarak demokrasi yolunda bir hamle daha yapıyoruz. Acele karar ve acele hükümlerden kaçınmamız lazımdır. Önümüzdeki tatbikat yılları Anayasamızda değişiklik yapmayı gerekli kılırsa onu da yaparız.²⁷⁶

Görüldüğü üzere, Erim, ihtiyaç hâsıl olması ve sistemin tıkanması karşısında ileride bu hususla ilgili anayasada değişiklik yapılabileceğini ileri sürmüştür.

Cumhurbaşkanı İnönü'nün 10 Mayıs 1946 tarihindeki Kurultay konuşmasına, Demokrat Parti'nin cevap vermesiyle partiler arasındaki ilişkiler yukarıda da görüldüğü üzere gerginleşmiştir. Belediye ve genel seçimler öncesi partiler arasındaki bu gerginliği 14 Mayıs'ta DP'nin kurucularından Fuat Köprülü'nün New York Times gazetesine verdiği demeç daha da tırmandırmıştır. Köprülü, demecinde, CHP Hükümeti'ni muhalefet partilerin yayılmasını önlemek için kanuna ve demokrasiye aykırı davranmakla suçlamıştır.²⁷⁷ CHP'lilerden büyük tepki alan²⁷⁸ bu demeç, Nihat Erim tarafından da 16 Mayıs günkü yazısında;

²⁷⁵ "Gene O Mesele", *Ulus*, 16.05.1946.

²⁷⁶ "Gene O Mesele", *Ulus*, 16.05.1946.

²⁷⁷ "Fuad Köprülü", *Vatan*, 15.05.1946.

²⁷⁸ İnan, 2006: 194; Bu demece karşı CHP'lilerden o kadar çok tepki gelmiştir ki Haziran ayında Hükümet meclise verdiği önergede Fuat Köprülü'nün dokunulmazlığının kaldırılmasını istemiştir. ("Fuad Köprülü", *Cumhuriyet*, 07.06.1946).

Ortada hiçbir şey yokken bu kadar telaş, bu kadar kızgınlık ve kırgınlık göstermek, niçin saklayalım, bizim hatırımıza başka ihtimaller getirmektedir. Hele, Demokrat Parti ileri gelenlerinden Fuat Köprülü'nün, bir yabancı gazete muhabirine kendi memleketinin idaresinden şikâyetinde bulunması karşısında, aklımız durdu, dilimiz tutuldu. Nereye gitmek istiyorlar acaba? Diledikleri ileri demokrasi kurulunca, kendi aile işlerimizi yabancılarla mı görüşeceğiz?,²⁷⁹

sözleriyle eleştirilmiştir.

Bir gün sonra yazdığı başmakalesinde de Erim, Fuat Köprülü'nün Türkiye'yi yabancılara şikâyet etmesini eleştirmeye devam etmiştir. Köprülü'nün bu davranışını Erim, Osmanlı'nın gerileme sürecinde devlet adamlarının yabancı devletlerin politikasını takip ederek makam ve mevki edinmek isteyişlerine benzetmiştir. Türkiye'nin çok partili hayata geçmesinde dış baskıların etkili olduğunu söyleyenlere de yanıldıklarını ifade etmiştir. Politik taktik icabı bunu böyle göstermek isteyenlerin milletin gözünde her gün biraz daha ufaldığını belirterek Türkiye'de alınan her kararın dış baskı neticesi değil, millete dayanarak alındığını ileri sürmüştür. "Bir yabancı memleket efkârına kendi memleketin idaresini kötü belletmekle, Demokrat Parti öncülerinden Fuat Köprülü'nün ne kazanmayı düşündüğünü bilemeyiz" diyen Erim, yazısını bitirirken şu hatırlatmalarda bulunmuştur:

Cumhuriyet devrinde tereddi etmiş Osmanlı usullerinden nefret eden, milli haysiyet ve vekarına ziyadesiyle düşkün, Türk milletine her iyiliğin yalnız kendisinden geleceğine iman etmiş, yabancıların, iç işlerine değil karışmalarına fakat sadece karışır gibi görünmelerine bile asla tahammül etmeyecek olan bir genç nesil yetişmiştir. Bu nesil, Fuat Köprülü'nün son hareketini tavsif etmek için kelime bulamamaktadır.²⁸⁰

Aynı günlerde, Ankara'da DP'nin son faaliyetlerinin ardından geçmişte Serbest Cumhuriyet Fırkası tecrübesinde olduğu gibi, çok partili hayata geçişin yarım kalacağı ile ilgili korkular, söylentiler dolaşmaya başlamıştı. Erim yazdığı bir yazısında; CHP'nin ne olursa olsun, DP dağılsın veya dağılmasın, doğru yola yönelsin veya yönelvesin asla çok partili hayata geçiş hedefinden vazgeçmeyeceğini vurgulamıştır. CHP'nin kurulduğu andan itibaren kafasında çok partili hayata geçme fikrinin olduğunu söyleyen Erim, 23 yıllık Türk İnkılâbının yeni nesle uygulanan eğitim, öğretimle tam manasıyla yerleştirildiği için buna güvenildiğini, bu dayanakla çok partili hayata geçiş adımının atıldığını belirtmiş ve bunun dış baskılarla bir ilgisinin olmadığını anlatmıştır. Mecliste CHP üyesi dışında milletvekillerini de görmek istediklerini, bunun için çok çalıştıklarını söyleyerek yazısını sonlandırmıştır.²⁸¹

²⁷⁹ "Gene O Mesele", *Ulus*, 16.05.1946.

²⁸⁰ "Çirkin Bir Taktik", *Ulus*, 17.05.1946.

²⁸¹ "Yolumuzdan Dönmeyeceğiz", *Ulus*, 18.05.1946.

Erim, 19 Mayıs Bayramı münasebetiyle yazdığı bir yazısında da bir önceki yazısında olduğu gibi, Türkiye'nin çok partili hayata geçiş konusundaki kararlı duruşunu, son bir yılda alınan neticeleri, her şeyden önce İnönü'nün kişiliğine, devlet adamlılığına bağlamıştır. Bulunulan dönemi intikal dönemi (1945-1947) olarak tanımlayan, milletlerin hayatındaki en tehlikeli dönemin bu dönemler olduğunu söyleyen Erim, böylesi zamanlarda her türlü ölçüyü kaçıranların olabileceğini ifade etmiştir. Bu tür durumlarda ise devlet başkanı dengeli hareket ederek yeni sistemin kısa zamanda sağlamlaşmasını sağlayacaktır, demektedir. Nitekim İnönü de, 19 Mayıs 1945 Nutku'ndan beri bu minvalde hareket etmektedir.²⁸² Anlaşılacağı üzere Erim, son yazılarında sürekli ne olursa olsun demokrasiye geçişten asla vazgeçilmeyeceğini, bu hususta da en çok İnönü'nün etkili olduğunu vurgulamıştır.

1.2.3.2. Belediye Seçimleri ve Şal Olayı

İnönü'nün 19 Mayıs 1946 tarihinde bahsedip herkesin katılmasını istediği Belediye seçimleri 26 Mayıs'ta yapılmıştır.²⁸³ Seçim günü yayımlanan "Bugünkü Seçimin Manası" isimli başmakalesinde Erim, yapılacak belediye seçimlerinin Türkiye'nin demokrasi geleceği açısından taşıdığı anlamı değerlendirmiştir. Son bir yıl içinde Türk demokrasisi adına harcanan emeklerin ilk veriminin, seçime katılanlarının sayısının çokluğu ile ölçüleceğini söyleyen Erim, bu durumun girilen denemenin güzel bir gelenek halinde devam edeceğinin ilk göstergesi olacağını ileri sürmüştür. Yapılacak seçimlerde vatandaşların oylarını kullanabilmeleri için bütün tedbirlerin alındığını da hatırlatarak "Yüreği yurt ve millet sevgisi çarpan her Türk için, bu hayırlı vazifeyi yerine getirmek zevkli bir iş olacaktır" sözleriyle yazısını bitirmiştir.²⁸⁴ Erim'in seçimlere katılımın yüksek olması için verdiği bu çabaya rağmen 8 Mayıs'ta DP'nin seçimlere katılmama kararı alması ve Milli Kalkınma Partisi'nin de seçimler başladıktan hemen sonra seçimleri boykot etmesi nedeniyle seçimlere katılım oldukça düşük olmuştur.²⁸⁵ Diğer yandan seçimler beklendiği üzere CHP lehinde sonuçlanmıştır. Seçimlere katılım oranı, CHP'ye göre, ülke düzeyinde %50'nin üzerindedir. Bütün il merkezlerinde ise katılım ortalaması %64'tür.²⁸⁶ Seçimleri boykot etmiş olmalarına rağmen seçimleri yakından takip eden Demokrat Partililer, seçimlere hile karıştırıldığı gerekçesiyle itirazlarda bulunmuşlardır.²⁸⁷ Ancak itirazlar dikkate alınmadı.²⁸⁸ Özellikle

²⁸² "İnönü ve Evlatları", *Ulus*, 20.05.1946.

²⁸³ "Belediye Seçimleri Bu gün Yapılıyor", *Cumhuriyet*, 26.05.1946.

²⁸⁴ "Bugünkü Seçimin Manası", *Ulus*, 26.05.1946.

²⁸⁵ Konyar, 1999: 46; "Milli Kalkınma Partisi Seçimlerden Çekildi", *Vatan*, 27.05.1946.

²⁸⁶ İnan, 2006: 200.

²⁸⁷ Goloğlu, 2013: 48.

²⁸⁸ Toker, 1990: 112.

seçimlere katılım oranının düşük olması, CHP'lileri çok üzmüş ve sınırlendirmiştir.²⁸⁹ Seçimlerden iki gün sonra Erim, "En Güç Vazife" başlığıyla yazdığı makalesinde yaşanan bu durumu değerlendirmiştir. Yazısına CHP'nin görevinin çok güç olduğunu söyleyerek başlayan Erim, CHP'nin Türk İnkılâbı'nı gerçekleştirmek için çok gayret gösterdiğini ifade etmiştir. Şimdilerde gerçekleştirmek için uğraş verdiği çok partili düzene geçiş için bundan daha fazla gayret göstermek zorunda olduğunu belirtmiştir. Ayrıca çok partili düzene geçişin başarılı olmasının, olgunlaşmasının, sürdürülen eğitim-öğretim seferberliğinin başarıya ulaşması şartına bağlı olduğunu ileri süren Erim, şimdiden her şeyin olgunlaştığını iddia etmenin iyimserlik olacağını vurgulamıştır. Arkasından da olgunlaşma meselesinin zamanla başarıya doğru gittiğini, çok partili düzene geçiş başarısı elde edilinceye kadar da çalışmaların elden bırakılmayacağını okuyucularına nakletmiştir. Bu cümlelerden sonra Erim, çok partili düzene geçişi yeni alınan ve alınacak tedbirlerle güçlendirmeye çalışırken gözden uzak tutulmaması gereken noktaları yazısında ifade etmiştir. Bu noktaları;

Devlet işleri, siyaset daha ziyade tecrübe işidir. Böyle zamanlarda türlü fikirler ortaya atılır. Başka başka maksatlar güden ve hepsi de halka doğru yolu göstermek iddiasında olan, insanlar peydah olur. Sınırları bozulanlar, gözleri dönenler de görülür. Her kafadan bir ses çıkar. Ortalığı bir curcunadır kaplar. Bütün bu gürültü patırtı içinde, baş sorumluluk bugün iktidarı elinde tutan partinin omuzlarındadır. Filan tedbir hemen alınmalıdır, derler. Dediklerini yaparsınız, ters netice verir. Niçin böyle yaptınız, hiç bu hata işlenir mi idi, diye gene çatarlar. Önüne geçilmesi imkansız bazı zararların, bazı hareketlerin sorumluluğu da derhal iktidar partisine yüklenir. Yapılmış iyi işler unutulur. Büyük bir iyi niyetle alınmış olan bir kararda dahi gizli maksatlar sezerler. Böyle yapanların bir kısmı kötü niyetli olur. Bir kısmı da hiçbir kötü niyet taşımaksızın, sırf tecrübesizlik, acele hüküm verme gibi sebeplerle şiddetli tenkitlerde bulunurlar,²⁹⁰

şeklinde ifade etmiştir. Erim; bütün bu tecrübelerin başka ülkelerde yaşanmış olduğunu, Türkiye'de de yaşanabileceğini, ülkede yaşanan bu karışık hava içerisinde ise CHP'nin soğukkanlı olması gerektiğini anlatmıştır. Bunun sebebini ise, CHP'nin tarih ve millet önünde sorumlu olacağı şeklinde açıklamıştır. Son zamanlarda yazdığı yazılarında ifade ettiklerini tekrarlayarak muhalefet partilerinin dediklerine ve düşündüklerine bakılmaksızın CHP'nin bundan önce olduğu gibi bundan sonra da asla yürüdüğü yoldan şaşmaması gerektiği tavsiyelerinde bulunmuştur. CHP'nin ülkenin iyiliği için ne yapılması gerekiyorsa onu yapmasını, diğer tarafını üstelememesi gerektiğini söylemiştir. CHP'nin, tarihi bir parti olduğunu, tarihi bir rol oynadığını, milletin kendisini görevden alıncaya kadar bu rolünü

²⁸⁹ Konyar, 1999: 46; Goloğlu, 2013: 49.

²⁹⁰ "En Güç Vazife", *Ulus*, 28.05.1946.

sürdüreceğini, “Bunun için muhalifleri demokrasi denemelerinde kusurlu hareket etseler büyük hatalar işleseler de O, milletin kendisine olan güveninden aldığı kuvvetle, yerinde müsamahalı, yerinde de azimle hareket etmek suretiyle her gün daha ileri gidebilmek imkanlarını daima masum tutmalıdır”, sözleriyle CHP’nin şimdilerde en güç vazife karşısında olduğunu anlatmaya çalışmıştır.²⁹¹ Görüldüğü üzere Erim, 26 Mayıs’ta yapılan Belediye Seçimleri sonucunda iktidar ile muhalefet arasında çetin tartışmalar yaşanıyor olmasına rağmen verdiği ilk tepki her ne olursa olsun çok partili düzene geçiş sürecinde CHP’nin tarihi bir rol oynadığı, bu rolden asla vazgeçmeyeceği şeklindeydi.

Ancak ne var ki 28 Mayıs’ta yayınlanan bu çok partili düzene geçişten asla vazgeçilmeyeceğine dair makalesinden hemen sonra art arda yayınladığı “Gözlerimizi Ufuklardan Ayırmayalım” ve “Demokrasi Gaye Midir Vasıta Mıdır?” makalelerinde bunun tam tersi düşünceleri savunduğuna şahit olunmuştur. Keza uluslararası ilişkileri değerlendirdiği yazısının sonunda,

...Her zamandan ziyade uyanık bulunmamız lazım gelen günlerde yaşıyoruz. Fert olarak ve millet olarak gayemiz, şerefli bir ömür sürmektir. Demokrasi de hürriyet de bize bu neticeyi sağladığı nispette değerlidir. Gayeyi vasıtalara kurban etmiş mevkiine düşmemek için, gözlerimizi ufuklardan ayırmamalıyız,²⁹²

diyerek iç politikaya da göndermelerde bulunmuştur. Bu gönderme demokrasinin rafa kaldırılabilmesi şeklinde anlaşılmıştır. Diğer gün yazdığı yazısında ise insanların toplu bir şekilde yaşamaya başladıkları andan itibaren halk idaresi sisteminden daha iyi bir sistem bulamadıklarını söyleyen Erim, olağanüstü dönemlerin yani inkılâbın gerçekleştirilmesinin mecburi olduğu dönemlerin dışında, demokrasi dışındaki yönetim şekillerinin zararlarının faydasından daha fazla olduğu görüşünü savunmuştur. Bu sözlerinin hemen ardından ise Türk basınında ve kamuoyunda çokça tartışılacak olan şu sözleri sarf etmiştir:

...Ama şu ciheti de kesin olarak belirtmeliyiz ki, sosyal bünyede derin rahatsızlıklar müşahede edildiğinde bunu gidermenin yolu, bir müddet için ‘hürriyet ilahının üzerine bir şal örtmek’ ve yukarıdan aşağı bir otorite tesis eylemektir. Siyaset ilmi ve siyaset sanatı üzerinde, zihin yormuş, devlet nazariyeleri ortaya atmış olan belli başlı müelliflerin müşterek kanaati budur.²⁹³

Nihat Erim’in kullandığı bu cümleler, Türk basınında ve kamuoyunda çokça tartışıldı, eleştirildi, sert hücumlara maruz kaldı. Burada kullanmış olduğu “Şal” sözcüğü Erim’in

²⁹¹ “En Güç Vazife”, *Ulus*, 28.05.1946.

²⁹² “Gözlerimizi Ufuklardan Ayırmayalım”, *Ulus*, 29.05.1946.

²⁹³ “Demokrasi Gaye Midir Vasıta Mıdır?”, *Ulus*, 30.05.1946.

üzerine yapışmıştır ve uzun süre “Şalcı Nihat Erim” olarak anılmaya başlanmıştır. Kamuoyunda, 30 Mayıs’taki bu başmakalenin sadece bu kısmı ön plana çıkartılmıştır. Erim’in ne demiş olabileceğini objektif bir şekilde anlayabilmemiz için başmakalesinin kalan kısımlarının da okunması gerekmektedir. Geri kalan kısımları ise aynen şöyledir:

Osmanlı İmparatorluğu sitemi de 1699 Karlofça anlaşmasında tezahür ve tespit edilen durumu takiben gelen düşme devrinin sonunda içinden ve dışından çürümüş manen ve maddeten hayatını idame edemeyecek kadar bitkin bir hale gelmişti. Birinci Cihan Harbinin mağlubiyeti bu cemiyete son darbeyi indirdi. Bozulan ve çürüyen idare idi. Milletın kendisi, milletin cevheri kıymet ve kuvvetini muhafaza etmekte idi. Yeni bir siyasi sistem, yeni bir yaratıcı hamle ve ruh her şeyi esasından değiştirebilirdi. Mustafa Kemal’in ve onun yanında bir avuç arkadaşının temsil ettiği zihniyet ve ruh, milletin cevherinde saklı olan kuvveti ve kabiliyeti yeniden şahlandırmaya kafi gelmiştir. Ancak eski idarenin artıkları, eski yapının yıkıntıları henüz ortada idi. Bunlar fırsat buldukları taktirde, alışık oldukları usulleri tekrar hakim kılmak isteyebilirdi. Milli Kurtuluş savaşlarıyla beraber kurulup gelişen milli rejim, geri dönme arzu ve teşebbüslerinden, sağa veya sola çarpma cereyanlarından korkmayacak kadar kuvvetlenmedikçe, ‘Kuvvayı Milliye’ ruhunu yaşatmak ve bilhassa, o ruhu kendi istekleriyle benimseyecek tıynetle olmayanlara zorla hakim kılmak lazımdı. Yirmi bu kadar yıldır uygulanan hürriyeti tahdit edici kanunlar, rejimi ve inkılabı koruma kanunlarıdır. Onları koruyanlar, hiçbir zaman halk idaresinden uzaklaşmak hevesine kapılmamışlardır. Tersine halk idaresini bu memleketin normal ve devamlı rejimi halinde kökleştirmek amacını gütmüşlerdir. Bugün millet idaresine tercüman olan idareciler; rejimi, fesatçıların, menfaatçıların, siyaset kara pazarcılarının şu veya bu şekilde oynamak isteyecekleri oyunlar karşısında, kendi kendisini normal demokrasi usulleriyle koruyacak kadar yerleşmiş ve anlaşılmış saydıklarından, ideallerine doğru yeni hamleler yapmaktadırlar. Ancak şu noktayı asla unutmamak lazımdır: Demokrasi ya da başka herhangi bir idare tarzı-Türk milletinin iyiliğini ve refahını sağlayabildiği nispette, değer verdiğimiz bir vasıtaadır. Demokrasi, demagogların bazıçesi olduğu zaman, ondan kötü bir siyasi sistem tasavvur edilemez. Eski Yunan sitelerinin hayatı bu alanda misallerle doludur. Demagogların elinde soysuzlaşan bir demokrasiyi, en koyu bir istibdadın takip etmesi adeta değişmez bir kaidedir. Bütün Yunan siteleri, kaldırım politikacıları ortalığı kaplar kaplamaz, halk dalkavukları (demagoglar) devlet idaresini ellerinde tutanları sindirmeğe muvaffak olur olmaz, dışarıdaki düşmanlar, harekete geçmişlerdir. Bunun böyle olduğuna, bütün eski Yunan sitelerinin akıbetini ve bazı memleketlerin İkinci Cihan Harbinden önce dejenere olmuş demokrasiiden çektiklerini delil gösterebiliriz. Bugün, Türk devletinin idaresini ellerinde bulduran yasama, yürütme ve yargılama uzuvları, tarihin bu derslerini her an göz önünde bulunduracak olgunluktadırlar. Demokrasi, evet. Fakat bir sürü yaygara ile bulandırılan hava içinde demagojinin hakim olması. Bu Türkiye’de hiçbir zaman görülmeyecektir.²⁹⁴

²⁹⁴ “Demokrasi Gaye Midir Vasıta Mıdır?”, *Ulus*, 30.05.1946.

Erim'in 'hürriyet ilahının üzerine bir şal örtmek' sözlerini tırnak işareti içerisinde aktarması, yazının geri kalan kısımlarında ise demokrasiyi savunması, O'nu demokrasinin ortadan kaldırmasını düşünüp düşünmediği konusunda tereddütte bırakmaktadır.

Nihat Erim'in söz konusu bu başmakalesine ilk tepki, Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman'dan gelmiştir. Yalman' 1 Haziran 1946 tarihindeki "Halk Partisinin Aydınlatması İcap Eden Bir Mesele" isimli yazısı, Erim'in söz konusu yazısını çok sert bir şekilde eleştirmiştir. Yalman, sözlerine İnönü'nün sözcüsü olarak gördüğü Erim'in makalesini hayretler içinde okuduğunu belirtmektedir. Ardından yine Erim'in bir gün önce yazdığı "Gözlerimizi Ufuklardan Ayırmayalım" yazısını da okuyarak bu yazısının ikinci yazısına başlangıç olduğunu, sonuçta her iki makalenin de hürriyet ve demokrasiye karşı açıktan açığa bir tehdit teşkil etmekte ve anayasanın vatandaşlarına verdiği hakları ret etmekte olduğunu iddia etmiştir. Yalman, Erim'in 30 Mayıs'taki makalesinde geçen ve "Ama Şu Ciheti de belirtmeliyiz ki" ifadeleri ile başlayan cümlelerini alıntı şeklinde vererek bu satırların Erim'in kişisel fikirleri olup olmadığını sorgulamaya başlamıştır. Eğer bu fikirler Erim'in şahsına aitse, politikaya girmesiyle birlikte eski Nihat Erim'den eser kalmadığını söylemektedir. Yazıda geçen belli başlı müelliflerin kimler olduğunu da sorgulayarak bunların "başta Makyavel olmak üzere faşist ruhunu taşıyan ve devleti esas, milleti köle sanan istibdat yardakçıları" olduğunu belirtmiştir. Nihat Erim'in ise bunlardan biri sayılamayacağını, çünkü birkaç yıl önce Ankara'da verdiği konferanslarında demokrasiyi çok güzel bir şekilde savunduğunu, daha önce tanıdığı kadarıyla kendisi üzerinde hürriyete sıkı sıkıya bağlı olduğu izlenimi yarattığını ileri sürmüştür. Erim'in birkaç ay içerisinde bu kadar hızlı değişebileceğine şaşırın Yalman, bunun nedenini iktidar partisi CHP'nin saflarında yer almasına bağlamıştır. "Hukuk Profesörü Nihat Erim'in teksir makinesiyle basılan demokrasi konferanslarını gözden geçirmesi ve politikacılığın az zamanda yıprattığı ilmi ruh ile yeniden temasa gelmeye çalışması" şeklinde tavsiyelerde bulunmuştur. Ayrıca Ulus Gazetesi Halk Partisi'nin resmi yayını olduğu için yazılan yazıların Erim'in şahsi fikir olmadığını, partinin fikri olduğunu ileri sürerek CHP'den açıklama beklediklerini ifade etmiştir. CHP'nin demokrasiyi kaldırıp yerine istibdat yönetimi mi kurmak istediğini soran Yalman, Erim'in söz konusu son iki yazısının CHP'nin bilgisi dâhilinde yazılıp yazılmadığını öğrenmek istemiştir. Diğer yandan da Erim'in neden demokrasiyi askıya almak istediğini anlamlandıramadığını ifade etmiştir. Çünkü Erim'in 29 Mayıs günkü makalesinde memlekette demokrasinin ilerleyişi manasında kötü bir imaj çizilirken; Ulus Gazetesi'nin aynı sayısının diğer sayfalarında her şeyin mükemmel gittiği portresi çizilmiştir. Bütün bu eleştiri ve

sorgulamalardan sonra Yalman, Erim'in son iki yazısından şu anlamları çıkarttığını ortaya koymaktadır:

Halk Partisi gazetelerindeki iddialara rağmen belediye seçimlerinin neticesinden çok üzgündür ve güttüğü maksat şundan ibarettir: Ne pahasına olursa olsun iktidar mevkiini inhisar şeklinde muhafaza etmek. Bunu demokrasi cilası altında yapabilirse tercih edecektir. Buna imkan bulmazsa hürriyetin üzerine şal örtmeği ve yukarıdan aşağı bir otorite, yani istibdat kurmayı da hatırdan geçirmektedir.

Son olarak Yalman, bütün bu yazıların bir hukuk adamı olan, aynı zamanda hukuk ve demokrasi konferanslarıyla demokrasiyi savunan Nihat Erim'in kaleminden çıkmış olmasının çok acı olduğunu aktarmıştır.²⁹⁵

Yalman, eleştiri bombardımanına tuttuğu Erim'den oldukça sert yanıt alacaktır. Nitekim Yalman'ın bütün eleştiri ve sorularına tek tek cevap veren Erim, Yalman'ın yazısını baştan sona tebessüm içerisinde okuduğunu söylemiş ve CHP'ye muhalefetlik yapanlardan bazılarının adeta önceden verilmiş bir kararla aynı anda harekete geçerek halkın gözündeki itibarını yerle bir etmeye çalıştıklarını ileri sürmüştür. Kendisini bu düşüncelere götüren nedenleri açıklamak suretiyle bir anlamda Yalman'a da cevap vermiştir. Erim'e göre Yalman, kendisinin yazdığı son makalede kendi maksadına uygun bulduğu cümleleri cımbızlayarak, aslında kendisinin demek istemediği şeyleri sanki söylemiş gibi göstermeye çalışmıştır. Yalman, makalenin bütününden hiç bahsetmemiştir. Eğer ki cımbızlayarak çıkarılan paragrafın altı ve üstü okunsaydı, demokrasiye son verip istibdat yönetimini kuralım anlamı çıkarılmayacaktı. Erim, "ikisini beraber okuyunca hangi insaf ve iyi niyet sahibi Yalman'ın çıkardığı manayı çıkarabilir?" sorusunu sormuş ve devamında da Yalman'ın aynı zamanda "Bir müddet için hürriyet ilahının üzerine şal örtmek" cümlesini tırnak işareti olmadan naklederek sanki bu sözü kendisininmiş gibi göstermeye çalıştığını ileri sürmüştür. Tırnak işareti içerisinde bu cümleyi kullanmış olma nedenini de; "Başta Montesquieu olmak üzere – Machiavel ve Machiavelciler değil- amme hukuku müelifleri arasında bu tabiri bu şekilde nakletmek bir gelenektir ve vahim hallerde hürriyetin tahdit edilmesi gerektiğini ifade etmek için kullanılır. Ben de aynı usule uymaktan başka bir şey yapmadım" şeklinde açıklamıştır. Bütün bu açıklamalardan sonra Erim, son iki makalesinde aslında ne demek istediğini 30 Mayıs günkü yazısından alıntılarla açıklamaya başlamıştır. Alıntıların sonucunda ise Türkiye'de demokrasinin kesin olarak yerleşeceğini, çünkü Batı medeniyetini benimsemiş bir rejimin kurulduğundan bahsetmiştir. Yapılan devrimlerin de yeni ruh ile yetişmiş genç nesle dayandığını, böyle bir nesle en uygun idare tarzının demokrasi olduğunu, demokrasinin de

²⁹⁵ "Halk Partisinin Aydınlatması İcap Eden Bir Mesele", *Vatan*, 01.06.1946.

eğitim-öğretim savaşının kazanılmasıyla tamamen yerleşeceğini ileri sürmüştür. Erim ayrıca, Yalman'ın kendisinin demokratik kişiliğinin milletvekili olmasıyla bir anda değiştiğine ilişkin iddialarına cevap da vermiştir. “Ahmet Emin Yalman'ın yazdıklarına kendisinin de inanmadığına eminim. Çünkü o bir insanın birkaç ayda değişemeyeceğini bilecek kadar zekidir” sözleriyle kendisini savunmaya başlayan Erim, özetle kendisinin fikirlerinin ne Profesör olduğunda ne de milletvekili seçildiğinde asla değişmediğini vurgulamıştır.²⁹⁶ Ahmet Emin Yalman tarafından Erim'in bu eleştirilerine cevap gelmekte gecikmemiştir. Zira iki gün sonra, 7 Haziran'da yayımladığı “Nihat Erim'e Cevap” isimli makalesinde bütün eleştirilere cevap vermiştir. 1 Haziran 1946 tarihinde yazdığı eleştiri yazısını, Erim'in iddialarının tersine, O'nu eski öğrencilerinin gözünde itibarsızlaştırma gibi bir nedenden dolayı yazmadığını, aksine kendisini Amerika gezisi sırasında yakından tanıyıp derin bir sevgi saygı duyduğunu, amacının sadece tartışma özgürlüğüne karşı bir tecavüz hazırlığı hissettiği için şahsi duygularını bir tarafa bırakarak memlekete karşı görevini yerine getirmek olduğunu aktarmıştır. Sonrasında “cimbızlayarak bir takım anlamlar çıkarttığı” dair iddiasına cevap vererek Erim'in yaşının genç olduğunu, ülkede daha önce de böyle sözlerin söylendiğini, arkasından ise demokrasinin rafa kaldırıldığını belirtmiştir. Nihat Erim'in cevabının kendisini tatmin etmediğini söyleyen Yalman, sözlerini; “Meziyetten mahrum insanların bu yolda vasıtalarla politika hayatında başarı teminine çalışmalarını pekiyi anlarım. Fakat meziyetine ve çok cazip şahsiyetine güvenmeğe hakkı olan Nihat Erim'in neden sabırsızlık ederek böyle çıkmaz yol tutmak ihtiyacını duyduğuna aklım ermiyor” şeklinde sürdürmüştür. Akabinde yetenekli olarak gördüğü Erim'in kendi kendini günlük politika ihtiraslarına kurban ederek hem kendine hem de memlekete yazık ettiğini, her iyi yeteneğin yok olmasının memleket için zarar olduğunu, yetenekli gençlerin ise kabilelerle değil birer birer yetiştiğini ifade etmiştir. Fakat Yalman, hemen ardından da bir ümidinin olduğunu açıklayarak; “Bütün ümidim, Nihat Erim'in kestirme gibi görülen yolların; devamlı bir muvaffakiyete ve emin bir istikbale vardırın yollar olmadığını vakit ve zaman ile kavrayacağında ve zekâsını demokrasiyi kundaklamak için değil, temelleştirmek için kullanmağa karar vereceğindedir”²⁹⁷ demiştir. Erim, demokrasiyi ortadan kaldırma gibi bir düşüncesinin olmadığı hususunda ne Yalman'ı ikna edebilmiş ne de diğer insanları. Nitekim, 30 Mayıs'ta kullanmış olduğu “Şal” sözcüğü Erim'in o kadar üzerine yapışmıştır ki o günden bugüne kadar kendisi “Şalcı Nihat Erim” lakabıyla anıla gelmiştir.

²⁹⁶ “Bizim Yolumuz”, *Ulus*, 05.06.1946.

²⁹⁷ “Nihat Erim'e Cevap”, *Vatan*, 07.06.1946.

1.2.3.3. İlk Tek Dereceli Seçim ve Sonuçları

Muhaliflerin, CHP'nin çok partili hayata geçişten vazgeçeceğine dair korku ve endişelerine rağmen CHP, demokratikleşme hareketlerine devam etmiştir. Zira, İnönü'nün 10 Mayıs'taki olağanüstü kurultayda dile getirdiği tek dereceli seçim sistemine geçme düşüncesini hayata geçirmek için CHP tarafından 31 Mayıs'ta TBMM'de bir kanun tasarısı sunulmuştur.²⁹⁸ Nihat Erim de tasarımı gazetedeki köşesinde değerlendirmiş ve TBMM'de Tek Dereceli Seçim Kanunu'nun kabul edilecek olmasını Türk siyasi hayatında bir dönüm noktası olarak görmüştür. Türkiye'de okuryazar sayısının az olması nedeniyle böyle bir işe girişmenin cesaret işi olduğunu, böyle bir cesareti şimdi göstermesinin nedeni olarak da Türk Milleti'nin olgunluğuna, "siyaset kara pazarcılarının yaygara ve mübalegaları karşısında soğukkanlılığını kaybetmeyecek kadar, derin ve salim görüşlü olmasına bağlamakta ve böylece bunun da okur yazar sayısının azlığından doğabilecek mahzurları azaltmakta" olduğunu ileri sürmüştür. Türkiye'nin kısa bir süreçte tek dereceli seçim sistemine geçeceğini söyleyen Erim, İngiltere başta olmak üzere Fransa ve diğer Batı demokrasilerini benimsemiş ülkelerde bu sürecin çok uzun sürmüş olduğunu aktarmıştır. Türkiye'nin bu kadar hızlı bir şekilde bu noktaya gelmesini ise Türklerin devlet kurup işletmekteki dehasına, eğitim öğretim programlarıyla cumhuriyet hükümetlerinin siyasetine bağlamıştır. Önümüzdeki aylar içerisinde kabul edilecek yeni seçim sistemiyle milletvekili seçimlerinin yenileneceği müjdesini de veren Erim, son bir yıldır sürekli CHP'nin milli iradeye dayanmadığı yönündeki propagandalarının yakın bir zamanda sona ereceğini ifade etmiştir. Akabinde Erim, Meclis'teki muhaliflerin, devletin seçimler sırasında görevlendirdiği memurlarına güvenilemeyeceği konusundaki şikâyetlerine değinmiştir. Muhalifler, seçimlerin selameti, gizliliği ve serbestliği için bir takım tedbirler tavsiye etmekteydiler. Erim bunlara; "Bizce, devlet hizmetlerinin her nevinde olduğu gibi, seçim işinde de emniyetin ilk şartı memur vatandaşımıza inanmaktır. Eğer hareket noktamız ona inanmamak ise nazari olarak bulup hazırlayacağımız herhangi bir tedbir kötülüğün önüne geçemeyecektir. Çünkü vazife şuuruna ermemiş insanların akim bırakamayacağı tedbir yoktur" demek suretiyle cevap vermiştir. Kendilerinin uyguladığı yöntemin Fransa tarafından yıllarca uygulandığını ileri süren Erim,

²⁹⁸ Söz konusu Tek Dereceli Seçim Kanunu tasarısı karşısında Demokrat Parti'den olumlu olumsuz bir takım eleştiriler gelmiştir. DP'nin sözcülüğünü yapan Adnan Menderes, tasarının olumlu yanlarını şöyle sıralamıştır; Tek dereceli seçim sistemine geçilerek ikinci seçmenlik sistemini kaldırılmış olması, oyların kullanılmasında ve sayılması sırasında muhalif partilerin de artık gözlemci olabilecek olması, oyların gizliliğine daha fazla önem verilecek olması ve Bucakların seçim bölgesi olmaktan çıkartılmasıdır. Diğer yandan Tek Dereceli Seçim Kanunu tasarısının olumsuzluklarını şöyle sıralamıştır: Bu seçim sisteminde yargı denetiminin ve Nispi Temsil Seçim Sistemi'nin olmaması büyük eksikliklerdir. Bütün bu eleştirilerine rağmen Menderes, "Yalnız Tek dereceli seçim esasının kabul edilmiş olmasını dahi demokrasiye doğru esaslı bir adım" olarak görmüştür. (İnan, 2006: 201-203; "Mecliste Dünkü Hararetli Tartışmalar", *Cumhuriyet*, 01.06.1946).

bütün muhalefete rağmen yola çıktıkları demokrasiye geçiş mücadelesinden asla geri dönmeyeceklerini bir kez daha vurgulayarak yazısını bitirmiştir.²⁹⁹

31 Mayıs 1946'da TBMM'de görüşülmeye başlanan Tek Dereceli Seçim Kanunu Tasarısı, 5 Haziran'da yasalaşmıştır.³⁰⁰ Her ne kadar bu seçim sistemiyle Türkiye'de ilk defa tek dereceli seçim sistemi kabul edilmiş olsa da, muhaliflerin bütün ısrarına rağmen oy gizliliği ve seçimlerin mahkemeler tarafından denetlenmesi konuları iktidar tarafından reddedilmiştir.³⁰¹ Yani Erim'in 2 Haziran'da savunduğu gibi seçimlerin devlet memurlarının gözetiminde yapılması gerektiği kararı aynen devam ettirilmiştir.

Bu arada gazetelerin 4 Haziran'daki sayılarında milletvekili seçimlerinin 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılacağına dair haberler çıkmıştır.³⁰² Nitekim 10 Haziran'daki Meclis oturumunda da milletvekili seçimlerinin 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılması kararı alınmıştır.³⁰³ Bir gün sonra ise İçişleri Bakanlığı erken genel seçim kararını ilan ederek 21 Temmuz Genel Seçimlere giden süreci resmen başlatmıştır.³⁰⁴

CHP bir yandan erken genel seçim kararı alarak seçim çalışmalarına başlarken; diğer yandan da ülkedeki demokratikleşme hamlelerini sürdürmeye çalışıyordu. Öyle ki 12 Haziran 1946'da üniversitelere idari ve bilimsel özerklik veren yeni Üniversiteler Kanunu kabul edilmişti.³⁰⁵ Nihat Erim üniversitelere idari ve bilimsel özerklik veren bu kanuna ilişkin yaptığı değerlendirmede, önce Osmanlı dönemindeki medreseler ile Cumhuriyet dönemindeki üniversitelerin niteliklerinin çok farklı olduğunu anlatmış, ardından bu kanunla birlikte artık üniversitelerin sayısının üçe yükseldiğini, ilerde bunun daha da artacağını belirtmiştir. Üniversitelerin sayısının artmasını da,

Sayıdaki bu çoğalma, gerek öğretim üyesi bilginlerimizin gerek öğrenci gençlerin de sayısının artması demek olduğundan; çok geçmeden bu sayı çokluğu içinden yüzümüzü ağartacak büyük bilginler çıkacaktır. Dünyanın her yerinde bu böyle olmuştur. Sayı ne kadar çoğalırca üstün vasıflı bilgin yetiştirme ihtimalleri de o nispette artar,

²⁹⁹ "Tek Dereceli Seçim Kanunu", *Ulus*, 02.06.1946.

³⁰⁰ TBMMTD, D.7, C.24, T.8, B.59, s. 39-48. Ayrıca 5 Haziran 1946'da sınıf esasına dayalı parti kurmaya izin vermek adına Cemiyetler Kanununda değişiklik yapılmıştır. (Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, 1976: 21).

³⁰¹ Koçak, 2013: 182.

³⁰² İnan, 2006: 210.

³⁰³ Toker, 1990: 113; TBMMTD, D.7, C.24, T. 8, B.61, s. 81-87.

³⁰⁴ "Meclis Dün Seçimi Yenileme Kararı Verdi", *Cumhuriyet*, 11.06.1946.

³⁰⁵ Ayrıca aynı gün Basın Hürriyetini sınırlandıran Basın Kanunu'nun 5. maddesi değiştirilmiştir. Basın suçlarının bir kısmı için af ilan edilmesi, gazete kapatma yetkisinin hükümetten alınıp mahkemelere verilmesi gibi daha özgürlükçü maddeler getirilmiştir. (TBMMTD, D.7, C.24, T.8, B.63, s. 188-230; "Meclis Dün Üniversiteler Kanunu Kabul Etti", *Cumhuriyet*, 13.06.1946).

şeklinde değerlendirmiştir. Arkasından sözü üniversitelere verilen özerkliğe getirerek bunu Batı demokrasinin bir gereği olarak saymış ve Türkiye’deki demokrasi düzenini sağlam temellere üniversiteler ile diğer eğitim ve öğretim kurumlarının ortaklaşa çabaları kavuşturacağını belirterek sözlerine son vermişti.³⁰⁶

Çift dereceli seçimle kurulmuş olan son TBMM (7. dönem), demokratikleşme adına çıkardığı son kanunların ardından 14 Haziran’daki toplantıdan sonra erken genel seçim çalışmaları için dağılmıştır.³⁰⁷ Erim, Meclis’in dağılmasını Türk siyasi hayatında bir devrin kapanması olarak görmüştür. Çünkü iki dereceli seçimle ortaya çıkmış olan 7. dönem Meclis dağılmış ve tek dereceli seçim sistemine dayanan yeni bir Meclisin kurulması için genel seçimlere gidilmiştir. Tek dereceli seçim sistemine geçilme nedenini Türk Milleti’nin hayatında bazı gelişmelerin meydana gelmiş olmasına bağlamıştır. Türkiye’den önce demokratik gelişimini tamamlamış ülkeler, liberalleşme yönündeki kararları çetin mücadelelerle, hatta kanlı ihtillallerle gerçekleştirirken; Türkiye’de iktidar olan CHP, bunu kendi teşebbüsüyle seve seve yapmıştır. “Cumhuriyet Halk Partisi zamanın ve şartların müsait olduğunu görür görmez, kurulduğu gün ülkü edindiği hedefe doğru hızla gelişen denemelere giriş”miştir diyen Erim çok kısa sürede gerçekleştirilen inkılapları korumak için çıkarılan kanunların bazılarının da şu sıralarda kaldırıp yerine demokratik prensiplere uygun kanunların konduğunu ifade etmiştir. Demokratikleşme hareketinin ise 19 Mayıs 1945 tarihinde bizzat İnönü’nün konuşmasıyla başladığını ileri sürmüştür. O günden bu güne sürekli şiddetini artıran tartışmalar meydana geldiğini, bu tartışmalara ise memleketin fazla dayanamayarak anarşinin ortaya çıkacağı düşüncesinin meclis içerisinde fazla taraftar bulmadığını belirten Erim, meclis çoğunluğunun, rejim sağlam esaslara dayandığı için bu gibi fırtınaları kolaylıkla atlatacağına inandığını ve şimdilerde bu inancın gerçekleştiğini öne sürmüştür. Bir yıl öncesine göre demokrasi ve siyasi terbiye alanında önemli aşamaların kaydedildiğini, zamanla bunun daha da olgunlaşacağını ön gören Erim, demokrasi sürecinin bu aşamaya gelmesinde 7. dönem Meclis’in azim ve kararlılığının etkili olduğunu belirtmiş ve Meclis’e teşekkürlerini bildirmiştir.³⁰⁸ Erken genel seçimlere giderken Erim, artık son bir yıldır süren tartışmaların ülkeyi anarşiye götürmek yerine demokratik olgunlaşmaya katkı sağladığı görüşündedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere 11 Haziran 1946 tarihinde erken genel seçim çalışmaları başlamıştır. DP liderleri, İsmet İnönü gibi bir tarihi şahsiyetin karşısına Mareşal Fevzi Çakmak gibi Milli Mücadele kahramanı birisini çıkartmak istiyorlardı. 1944 yılında Genel

³⁰⁶ “Üniversitelerimiz”, *Ulus*, 12.06.1946.

³⁰⁷ “Meclis Dün Son İçtimaini Yaparak Dağıldı”, *Cumhuriyet*, 15.06.1946.

³⁰⁸ “7 inci Dönem BMM Dağılırken”, *Ulus*, 15.06.1946.

Kurmay Başkanlığı'ndan emekliye ayrılmak zorunda bırakılan Fevzi Çakmak'ın DP saflarında milletvekili adayı olması için teklifler götürülmeye başlanmıştır. Öte yandan İsmet İnönü, Çakmak'a beş kez milletvekilliği teklifinde bulunmuştu. Hatta kendisi meclis başkanı yapılmak isteniyordu. Nihayetinde İsmet Paşa'nın kendisini yaş haddinden dolayı Genel Kurmay Başkanlığı'ndan emekli ettirmiş olması nedeniyle küskün olan Çakmak, bütün bu teklifleri reddetmiştir. 1946 seçimlerine giderken İnönü, Çakmak'ın DP saflarında seçime katılmasından endişeliydi. Bu endişesinin ilk belirtisi de CHP'nin Manisa Bölgesi Müfettişi Hüseyin Hulki Cura'dan gelmiştir. Cura, İnönü'ye Manisa'da DP'nin Çakmak'ı kendi adayları gibi göstererek propaganda yaptıklarını bildirdi. Bunun üzerine İnönü, Başbakan Saracoğlu'nu tekrar Çakmak'a gönderdi.³⁰⁹ Çakmak'ın cevabını Saracoğlu, 14 Haziran'da Erim'in de bulunduğu Çankaya Köşkü'ne getirdi. Saracoğlu, Çakmak'a ısrarla tekrar milletvekilliği teklifinde bulunmuş; ancak Çakmak, "Ben askerim. Mecliste işe yaramam. Ben memlekete cephede hizmet edebilirim. Meclise girip Kazım Karabekir'in vaziyetine düşmek istemem" diyerek reddetmiştir. Saracoğlu'na göre Çakmak, DP ile bir anlaşma içerisinde değildi. Bunu duyan Erim, "Rivayetleri tekzip etmesini isteyelim" teklifinde bulunmuştur. Başbakan Saracoğlu ise "İşe bulaşmış oluruz. Tekzibe lüzum yoktur" şeklinde Erim'in teklifine karşı çıkmıştır.³¹⁰ Mesele Çankaya Köşkü'nde bu şekilde kapanmıştır. Ancak İnönü'nün damadı Metin Toker'e göre, Çakmak'ın DP ile ilişkisi vardı ve çeşitli görüşmeler sonucunda Çakmak, DP listesinde bağımsız olarak milletvekilliği seçimlerine girecektir.³¹¹

O gün Çankaya Köşkü'nde bu meselenin dışında seçim sonuçları hakkında tahminler de konuşulmuştur. Erim, İnönü'ye; "bazı gazetelerin aşırı ve ölçsüz neşriyatı, bazı muzır propagandalar işi anarşiye götürürse" şeklindeki endişelerini dile getirince İnönü; "Buna imkan vermem. Ben ihtilalci ve kuva-yı milliyeci İsmet'im. Bu devleti yoktan bu hale getirdik. Üç beş çapulcuya maskara ettirmeyeceğiz. Yaptığımız bir tecrübedir. Muvaffak olursa ne ala. Olmazsa vazgeçer birkaç sene daha eski usulde gideriz sonra yeniden tecrübe ederiz" demiştir.³¹² Anlaşılacağı üzere Erim, 15 Haziran'da Ulus Gazetesi'nde yayınladığı makalesinde bu saatten sonra anarşinin olmayacağını dile getirirken, Çankaya Köşkü'nde İnönü'ye anarşinin ortaya çıkması durumunda ne yapılacağını sorması, halen bu hususta emin olamadığını, endişesinin devam ettiğini göstermektedir.

Nihat Erim'in endişeleri aslında yersiz değildi. 1946 Genel Seçim Kampanyası ülkedeki siyasi havayı sertleştirmişti. DP'nin 16 Haziran'da seçime katılma kararı

³⁰⁹ Toker, 1990: 115-116.

³¹⁰ Erim, 2005: 59.

³¹¹ Toker, 1990: 116-117.

³¹² Erim, 2005: 59.

vermesiyle birlikte DP Lideri Celal Bayar, yaptığı açıklamalarla siyasi havanın gerginleşmesine neden olmuştur. Çünkü yaptığı açıklamalarda belediye seçimlerindeki baskıları dile getirmekte, bunların tekrarlanmamasını, devlet başkanlığı ile parti başkanlığının birbirinden ayrılması gerektiğini, aksi takdirde muhalefetin zor duruma düşeceğini ifade etmiştir. Bunun dışında bazı gazeteler de iktidar partisinin yolsuzluk yaptığına dair yayınlar yapmaya başlamıştır.³¹³ Ülkedeki bu siyasi havayı bir nebze de olsun azaltmak için CHP, teşkilatına çatışmayı azaltacak davranışlardan uzak durmaları talimatını göndermiştir. Ancak, aynı gün DP, belediye seçimlerinde kaydettikleri müdahale, yolsuzluk ve baskıların genel seçimlerde de tekrarlanabileceğini ima eden bir broşür yayınlamıştır.³¹⁴ Üstelik 22 Haziran'da Adnan Menderes'in Vatan Gazetesi'nde CHP'yi sert eleştiren bir yazısının yayınlanması siyasi havayı iyice germiştir.³¹⁵ Nihat Erim de bu sırada DP liderlerinin belediye seçimleri ile ilgili yukarıdaki iddialarına cevap vererek onların iddialarının bir ispatının olmadığını, demagoji yaparak ilerlemeye çalıştıklarını, memleket yararına bir fikir ortaya atmadıklarını ileri sürmüştür.³¹⁶

29 Haziran'da Nihat Erim, seçim çalışmalarını yakından görmek için Kocaeli'ne gelmiştir. Burada CHP yöneticileriyle görüşen Erim, DP'nin canla başla çalıştığını, CHP'nin ise zayıf propaganda yaptığını öğrenmiştir. Sonrasında, parti yöneticileri Erim'e Müfettiş Dr. Ahmet zamanında parti içerisine sokulmuş muhalif kimselerin partiyi zayıflattığını, buna rağmen CHP buradan kimi aday gösterirse göstereceğini kazanacaklarını, yalnız adayların iyi seçilmiş olmasının işlerini kolaylaştıracağını, daha iyi çalışacaklarını bildirmişlerdir. Bu ziyaretten sonra Erim, Ankara'ya dönerek 1 Temmuz'da Çankaya'ya gidip İnönü ile baş başa görüşmüştür. İnönü, görüşmede Erim'e; "Vaziyeti nasıl görüyorsun?" diye sorarak CHP'nin seçim çalışmaları hakkında bilgi almıştır. Erim, İnönü'ye genel olarak parti teşkilatının iyi çalışmadığını, partinin basın cephesinin zayıf kaldığını anlatmıştır.³¹⁷

İnönü ile Erim arasında görüşmeler sürerken o sırada içeri Başbakan Şükrü Saracoğlu girmişti. Saracoğlu yakında okunacak seçim nutkunu İnönü'ye getirmiştir. Erim'in; adeta seçim propagandası değil, antipropaganda yapmak için yazılmış bir metin olarak nitelendirdiği seçim nutkunu İnönü okumuş, Erim dinlemiştir. Sonra İnönü, Erim'den nutuk ile ilgili görüş almıştır. Erim nutku tam olarak beğenmediğini ifade ederek eleştirmiş, bunun üzerine nutkun yazarı Saracoğlu, her ne kadar kızmış olsa da Erim, kafasından geçenleri

³¹³ Goloğlu, 2013: 66. Feroz Ahmad'a göre DP'nin seçimlere katılma kararı almasının altında partilerinin kapatılması korkusu yatmaktadır. (Ahmad, 2010: 37).

³¹⁴ "DP Bir Broşür Neşretti", *Cumhuriyet*, 25.06.1946.

³¹⁵ İnan, 2006: 212.

³¹⁶ "Biraz Da Fikir İstesek Çok Mudur?", *Ulus*, 25.06.1946.

³¹⁷ Erim, 2005: 59-60.

İnönü'ye anlatmıştır. Böylece İnönü, Erim'e nutku yarın öğleye kadar düzeltme görevini vermiştir. Sonuçta düzeltilen nutuk, İnönü tarafından beğenilmiştir.³¹⁸ Anlaşıldığı üzere Metin Toker'in de dediği gibi Erim, 1946 Temmuz'unda İnönü'nün en yakınları arasındaydı.³¹⁹ Seçim çalışmalarında Cumhurbaşkanı İnönü'ye danışmanlık yapmış ve İnönü tarafından da bu çabası takdir edilmiştir.

3 Temmuz'da Erim'in de hazır bulunduğu Çankaya Köşkü'nde, CHP Kocaeli milletvekili adaylarının kimler olacağı tartışıldı. Erim, eski Kocaeli milletvekillerinden bazılarının yerel örgüt tarafından bu sefer aday gösterilmek istenmediğini, istenmeyen kişilerin ise Suphi Artel, İbrahim Tolun ve Refik Fenmen olduğunu dile getirdi. Fenik Fenmen'in başka yerden aday gösterilmesini isteyen Erim, eski milletvekillerinin yerine Saffet Arıkan, Fuat Sirmen ve Falih Rıfkı Atay'ın aday gösterilmesini teklif etmiştir. Ancak Erim'in isteği kabul edilmemiş, üç eski milletvekilinin yerine İsmail Rüştü Aksal, Fuat Balkan ve Cenap Aksu aday gösterilmiştir.³²⁰ Erim'in kendisi de yine Kocaeli'nden CHP adayı olacaktır.³²¹

Tüm bu gelişmelerle birlikte Erim, Ulus Gazetesi'ndeki köşesinden seçim mücadelesinde DP'nin, CHP'ye karşı yaptıkları eleştirilere cevap vermeye devam etmiştir. DP'nin programı ile CHP'nin programının karşılaştıran Erim, DP programının hiçbir yenilik getirmediğini iddia etmekteydi. Ardından, DP'nin CHP'den sadece altı okun uygulanması bakımından ayrılmakta olduğunu, bir olarak kalmaya devam ettiği sürece ilerleyemeyeceğini, bundan dolayı da DP'nin hemen programlarını gözden geçirerek asıl hedeflerini ortaya koymaları gerektiğini ifade etmiştir. Erim daha sonra DP'nin önemli kişilerinden birisinin altı oku milletin bağına saplanmış altı zehirli hançer gibi göstermesi karşısında hayrete düştüğünü, DP'nin amacının memlekete demokrasi ve hürriyet getirmek olmasını ise tuhaf karşıladığını belirterek, demokrasi ve hürriyet bakımından DP'den bekledikleri tek şeyin ülkenin önemli meselelerini sokak propagandacılarının ağzına sakız haline getirmemeleri olduğunu söylemiştir. Demokrasi yolundan vazgeçileceği endişelerine de cevap veren Erim, CHP'nin demokrasiyi tesis etme yolundan asla vazgeçmeyeceğini ifade ederken, DP'yi fikirlerden ziyade demogoji yoluyla hareket etmekle, böylece ortalığı bulandırmakla suçlamıştır. Hatta;

³¹⁸ Erim, 2005: 59-61. Söz konusu nutuk, 8 Temmuz'da radyoda Başbakan Saracoğlu tarafından okunmuştur. Erim, okunan nutkun kendisinin yazdığı nutuk olmadığını belirterek kendi yazdığı nutku Başbakan'ın okumama nedenini Başbakan'ın beğenmemesine bağlamıştır. Yani Erim'in anlattığına göre, kendisinin nutkunu Başbakan biraz kısaltarak okumayı tercih etmiştir. ("Başbakan Radyoda İlk Seçim Nutkunu Söyledi", *Cumhuriyet*, 09.07.1946; Erim, 2005: 61).

³¹⁹ Toker, 1990: 118.

³²⁰ Erim, 2005: 61.

³²¹ "Genel Başkan Aday Listesini Dün İlan Etti", *Ulus*, 19.07.1946.

Demokrat Partiyi memleketi bilerek, isteyerek böyle bir akıbeta sürüklemekten tenzih ederiz. Onun başında olanlardan, ihtiraslarına bu mertebe kurban olmaları asla beklenemez. Fakat kısa zamanda hasıl olan manzara karşısında kendilerini ibretle dikkatle düşünmeğe davet ederiz. Demokrat Partiyi iyice hazırlanmadan giriştiği iktidar savaşı uçuruma doğru sürüklemek istidani gösteriyor,³²²

şeklinde uyarmıştır. Yazısını ise DP'yi felaketten kurtaracak iki unsuru vererek bitirmiştir. Bunlar fikir ve şahıs unsurlarıdır. Bu bakımdan DP'nin dağılmamasının istihaleye uğramasına (bir halden başka bir hale geçiş) bağlı olduğunu ileri sürmüştür.³²³ DP'yi son zamanlarda çirkin politikalarla, demagojiyle, seçim mücadelesi vermekle eleştiren Erim, değişime uğramaması durumunda DP'nin tasfiye olacağı uyarısında bulunmuştur. Partiler arasındaki ilişkilerin sert olduğu bu dönemde bu ifadeler ilişkileri daha da germiş ve Erim de buna yazılarıyla büyük oranda katkı sağlamıştır.

Görüldüğü üzere, devlet başkanlığı ile parti başkanlığı meselesinin DP tarafından sürekli gündemde tutulduğu gözlemlenmiştir. Erim, "DP'nin demokrasinin gerçek icabının bir partinin lidersiz olmasıyla yerine getirilebileceğini..." söylediklerini belirterek bununla da DP'nin ya CHP'yi başkanından ayırmak için bu yolu seçmiş olabileceğini veya DP'nin kurucularının hepsinin başkanlık vasfına sahip bulunduğunu ya da hiç birinin liderlik vasfına haiz olmadığını ileri sürmüştür.³²⁴

Öte yandan Erim, birkaç gün sonra, DP'yi bir fikre, bir programa bağlı olmadığı yönünde eleştirerek, hükümette görev alacak iyi düzeyde tecrübe sahibi şahısların dahi DP içinde bulunmadığını ileri sürmüştür:

...Yalnız bir partinin iktidarı alabilmesi için bazı vasıfları haiz olmasına bağlıdır. Eğer henüz o vasıflardan ve bir takım esaslı şartlardan mahrum ise iktidarı alamaz. Mesela Demokrat Parti yukarıda işaret ettiğimiz veçhile, henüz hangi fikre, hangi programa bağlanacağını kesin olarak tayin etmiş değildir. Program diye yaydıkları bir taslaktan ibarettir. Ayrıca, hükümetin ve devletin siyasi kuruluşunun türlü kademelerinde iş başı yaptıracağı yeter sayıda denenmiş şahıslara malik değildir. Her sanat gibi bu da tecrübe ister.³²⁵

Bu cümlelerden sonra Erim, halkın DP'yi bu tecrübesizlik ve programsızlıkları karşısında iktidara getiremeyeceği tahmininde bulunmuştur.³²⁶

³²² "İstihale veya Tasfiye", *Ulus*, 07.07.1946.

³²³ "İstihale veya Tasfiye", *Ulus*, 07.07.1946.

³²⁴ "Bir Parti Ne Zaman Lidersiz Kalır?", *Ulus*, 08.07.1946.

³²⁵ "İktidar ve Demokrat Parti", *Ulus*, 12.07.1946.

³²⁶ "İktidar ve Demokrat Parti", *Ulus*, 12.07.1946.

Nihat Erim, 13 Temmuz'da seçim bölgesi Kocaeli'ye geçerek Derbent Nahiyesi'nde bir seçim konuşması yapmıştır. İsmet İnönü'yü tek kurtarıcı olarak gösterdiği, O'na övgülerde bulunduğu, kendisinin de İnönü'nün yolunda olduğu, o yoldan asla ayrılmayacağını belirttiği konuşmasında şöyle demektedir:

Arkadaşlar ben milletvekili seçildiğim zaman, Halk Partisinin adayı olarak değil, sizin arzunuz ve isteğiniz üzerine haberim olmadan müstakil aday olarak seçildim. Fakat ben bir an dahi tereddüt etmeden İsmet İnönü'nün başında bulunduğu ve bu vatani bugünkü ileri, itibarlı hale getiren Halk Partisine intisap ettim. Ben Büyük Mecliste şahsımın namına değil, Kocaeli halkı adına konuşuyordum. Arkadaşlar, bu müthiş dünya badiresinde bizi kurtaracak tek adam İsmet İnönü'dür. İnönü gibi eşi az bulunur bir lidere malik olmak büyük bir bahtiyarlıktır. Ve onun arkasında gitmekte refah vardır, saadet vardır, Türk vatani ve milleti için büyük bir istikbal vardır. Arkadaşlar, biz adeta yeni baştan bir istiklal mücadelesi yapıyoruz. Öyle bir tehlike anında yaşıyoruz ki, düşmanlarımız gözlerini dört açmış, bu aziz vatani parçalamak, istila etmek için hazır bulunuyorlar. Eğer siz benim fikrimde değilseniz beni tekrar milletvekili olarak seçmeyiniz. Çünkü ben daima İnönü'nün yolundayım, bu nurlu yoldan asla dönmem.³²⁷

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ise 17 Temmuz'da radyoda bir seçim bildirisi okumuştur. Bildiride; Türk dış politikasından, CHP'nin çok partili düzene geçişteki tutumundan, geçmişte ülkeye yaptığı hizmetlerden bahsedilmiş ve DP'nin CHP'ye yönettiği eleştirilere cevap verilmiştir.³²⁸ İşte Erim, 19 Temmuz'da İnönü'nün bu konuşması hakkında partilerin siyasi mücadelesinde parti liderlerinin önemine dikkat çekerek bazı değerlendirmelerde bulunmuştur:

Gerçekten Cumhuriyet Halk Partisi İsmet İnönü gibi müstesna kabiliyet ve hasletlere sahip bir lidere malik olmakla, karşısına rakip olarak çıkan partileri birden pek geride bırakmaktadır. Demokrat memleketlerde partilerin her türlü siyasal mücadeleyi başarı ile idame edebilmeleri her şeyden önce başlarında bulunan liderin millet tarafından tutulup tutulmadığına bağlı kalmaktadır. Parti mücadelelerinde karşılaşılan fikirler arasında büyük ayrılıklar olmadığı halde mesele tatbikatın daha iyi olması noktasında düğümlenmektedir.³²⁹

Nitekim bugüne kadar CHP'nin karşısında kuvvetli bir fikir muhalefeti çıkmadığını, bundan dolayı rakip partilerin CHP'ye karşı çirkin propagandalar yapmaya başladıklarını ileri

³²⁷ "Nihat Erim'in İzmit'te Hitabesi", *Cumhuriyet*, 14.07.1946.

³²⁸ İnönü, bildirisini şu şekilde bitirmiştir: "Kadın ve Erkek aziz vatandaşlarımız! Bana ve başkanlık ettiğim şerefli partiye oy vermenizi istemek için kendimde cesaret buluyorum. Bize oy verirseniz, memleketin iç ve dış politikasında doğru yolları bulabileceğimize ve memleketin ilerlemesinde ve yükselmesinde sizi memnun edecek başarılar elde edeceğimize güveniyoruz. Karar sizindir". ("İsmet İnönü'nün Dünkü Seçim Nutku", *Cumhuriyet*, 18.07.1946).

³²⁹ "İnönü'yü Dinledikten Sonra", *Ulus*, 19.07.1946.

sürmüştür. Muhalefetin yola programsız ve fikirsiz çıkmış olmalarının da liderlerin önemini daha da artırdığını ifade etmiştir. Tecrübeli bir lider olarak gördüğü İnönü'yü, köylünün tekrar başta görmek istediğini iddia eden Erim, yaptığı hizmetler bir kenara, sadece seçim nutkunu dinleyenlerin bir devlet adamı ile karşı karşıya kaldıklarını fark edeceklerini vurgulamıştır. Nutuktaki Devlet Başkanlığı-Parti Başkanlığı Meselesi, Köy Okulları, Toprak Kanunu, Orman Kanunu gibi iç politikayı ilgilendiren başlıkları da değerlendiren Erim, mütevazilik gösterilerek dış politika konusuna az yer verildiğini belirtmiş ve bundan sonra İnönü'nün İkinci Dünya Savaşı'nda izlediği denge politikasını övmeye başlamıştır. Öte yandan son yıllarda gerçekleştirilen demokrasi hareketini İnönü'nün tecrübeli ve sabırlı liderlik vasfına bağlayan Erim, İnönü'yü demokrasi kahramanı olarak göstermiştir.³³⁰ Anlaşılabacağı üzere, seçimlerin yapılmasına birkaç gün kala Erim, seçimleri yukarıda saydığı nedenlerden dolayı CHP'nin tekrar kazanacağından emin gibidir.

Genel seçimlerin yapıldığı gün, olan 21 Temmuz'da Erim, DP lideri Celal Bayar'ın CHP'nin dış politikasını başarısız addeden demeçlerine çok sert cevap verdiği görülmektedir. CHP'nin İkinci Dünya Savaşı'nda ve sonrasında sürdürdüğü dış politikanın yerli yabancı herkesin takdirini kazandığını ileri süren Erim, bu sürdürdüğü denge politikasıyla da Türkiye'yi savaşa bulaştırmadığını ifade etmiştir. Amerika ve İngiltere ile birlikte Birleşmiş Milletler içerisinde yer aldığı için de Türk dış politikasının kuvvetli olduğunu vurgulamıştır. Tüm bunlar herkes tarafında bilindiği halde dış politikanın bu şekilde DP tarafından seçim propagandası yapılmasını garip bir mantık oyunu olarak gören Erim, DP iktidara geldiğinde dış politikalarının nasıl olacağına ilişkin sorulara ise net ve tereddütsüz cevaplar vermediklerinin altını çizmiştir:

Soruyorlar ve soruyoruz: Bizden toprak almak için fırsat kollayan, Boğazlarda üs tesis etmek emeli ardında koşan bir devlete karşı durumunuz nedir? Cevap veriyorlar: Biz herkesle dost geçineceğiz, iyi komşuluk yapacağız!. Garip bir cevap. Benden toprak isteyen, benim bağımsızlığıma kıymak isteyen devletle mi dost geçineceksiniz? Şu halde toprak vereceksiniz. Şu halde üs vermekte tereddüt göstermeyeceksiniz? Hayır mı? Böyle değil mi, Siz de bizimle aynı fikirde misiniz? Sonuna kadar dayanacak mısınız? Bir karış toprak vermeye razı olmayacak mısınız? Üs tesisine imkan bırakmayacak mısınız? İngiliz ittifakına, Amerikan dostluğuna bağlı mısınız? Bu suallere açık kesin, tereddütsüz cevaplar vermek lazımdır". Akabinde, "Benden toprak isteyen, benden üs isteyen bu siyasetten vazgeçmedikçe onunla dostluk yapamam. İngiliz İttifakına, Amerikan dostluğuna bağlı kalmak benim de has emelimdir demeden diyemeden milletin karşısına çıkıyorsunuz. Yazık,³³¹

³³⁰ "İnönü'yü Dinledikten Sonra", *Ulus*, 19.07.1946. İnönü, Hasan Ali Yücel, Hilmi Uran ve Nihat Erim seçim beyannamesinin halk üzerinde nasıl bir tesir bıraktığını 20 Temmuz'da yaptıkları toplantıda konuşmuşlardır. Erim, burada CHP'nin matbuat ve gazete bakımından çok zayıf olduklarını ileri sürmüştür. (Erim, 2005: 62).

³³¹ "Bir Garip Mantık", *Ulus*, 21.07.1946.

sözleri, Erim'in eleştirilerinin odak noktasını ortaya koymaktadır. Öte yandan, yurtsever bir muhalefet partisi görme isteklerinin DP'nin bu davranışlarıyla sona erdirdiğini belirten Erim, ancak ileride ihtirası olmayan, yurtsever bir muhalefetin çıkacağını ve onlarla birlikte milleti daha iyi günlere taşıyacaklarını ifade etmektedir.³³² Bu bağlamda Erim'in, ülkede demokrasinin yerleşmesi için mutlaka bir muhalefet partisine ihtiyaç duyulduğunun farkında olduğu, ancak bu görevi yerine getirmede DP'nin yetersiz kaldığını vurguladığı görülmektedir.

Sert geçen propaganda döneminin ardından 21 Temmuz 1946'da genel seçimler yapılmıştır. CHP, DP ve MKP ile bazı yeni kurulmuş ufak partilerin katıldığı³³³ bu seçimler, adli denetim dışında, açık oy-gizli sayım yöntemine ve çoğunluk sistemine göre yapılmıştır.³³⁴ En önemlisi de Türkiye'de yapılan ilk tek dereceli seçim olmasıydı.³³⁵ İlk sonuçlar 21 Temmuz akşamında DP tarafından iyi karşılanmıştır. Gelen haberlere göre DP, öndeydi. Öte yandan CHP tarafında ise ilk seçim sonuçlarının nasıl karşılandığını İnönü'nün damadı Metin Toker, seçim gecesinin bir gün öncesine 20 Temmuz gününe giderek şöyle anlatmaktadır:

Hatta o kampın havasını anlamak için belki bir akşam eve bile gitmek lazımdır. Nihat Erim, gene çok vaktini geçirdiği Çankaya'dadır. Cumhurbaşkanı bir ara sıkılır. 'Haydi Çiftliğe gidelim...' der. Yanlarında Hasan Ali Yücel vardır. İnönü Çiftliğe Hilmi Uran'ı da çağırır. Tabi seçimlerden konuşulur. İç İşleri Bakanı asayiş ve seçim güvenliği konusunda son bilgileri verir. Temmuzun başında Uran, valilere bir tebliğ yapmıştır. Bunda söylenen şudur: Seçimlerde müdahale yok, gayretçilik gösterilmeyecek! Buna rağmen basındaki şikayetler eksilmemiş, artmıştır. Nihat Erim, basının yaptığı baskı üzerinde durur, bunun ağırlığını söyler. DP'yi tutan gazetelerin tesiri, çoğu itibarını kaybetmiş ve yazarlarının para karşılığı partiyi tuttuğu bilinen CHP gazetelerinininkinden büyük ölçüde fazladır. Cumhurbaşkanı da düşüncelidir. Seçimleri kaybetmek gibi bir endişe kimsede yoktur ama, memleketteki havanın düşünüldüğü, sanıldığı tarzda bir hava olmadığı da ortaya çıkmıştır.³³⁶

Nihat Erim ölmeden önce Metin Toker'e o gün neşeli olmadıklarını söylemiştir. Erim ise 21 Temmuz gecesinde neşeli değildir.³³⁷ Toker'e anlattıklarına göre, illerden parti merkezlerine kötü haberler gelmeye başlamış, şehirlerde seçimlerin kaybedildiği açıklanır olmuş ve ne yapılacağı sorusu etrafta düşünölmeye başlamıştır. "Teşkilatın aklındaki mutlak bir şeylerin yapılacağıdır. Çankaya seçim sonuçlarını dürüstçe kabule hazırdır ama, yılların

³³² "Bir Garip Mantık", *Ulus*, 21.07.1946.

³³³ "Türk Demokrasisi Bu gün İmtihan Veriyor", *Cumhuriyet*, 21.07.1946.

³³⁴ Koçak, 2013: 182.

³³⁵ "Seçim Sükunet İçinde Yapıldı", *Ulus*, 22.07.1946.

³³⁶ Toker, 1990: 125-126.

³³⁷ Erim, 2005: 62.

verdiği alışkanlıklarla dolu teşkilat, marifetini hemen o gece yapmaya başlamıştır bile...”. Yani seçimlere hile karıştırılarak CHP’nin milletvekili sayısını artırması sağlanmıştır. Bunun üzerine DP teşkilat binasında neşe yerini, hüzne, ümitsizliğe bırakmıştır.³³⁸

22 Temmuz itibariyle artık birçok şehirde seçimleri CHP’nin kazandığı belirtilirken Erim’in seçim bölgesi olan Kocaeli’nden henüz kesin bir sonuç gelmemiştir.³³⁹ Bununla birlikte 24 Temmuz’da muhalif bir gazete olan Vatan Gazetesi, CHP’nin, İzmit’te seçimleri Erim’in kazanması için seçim mazbatalarını değiştirdiklerini iddia etmiştir. Nitekim haberde;

İzmit’te yapılan el çabukluğun başlıca amili Nihat Erimdir. Hürriyet üzerine örtmek istediği şal yüzünden bütün yurttan adını nahoş bir şekilde duyuran Nihat Erim; kendi memleketi olan Kandıra dahil olmak üzere intihabı kaybetmiş, fakat bunu içine yedirememiştir. Ulus’un kalemşör sınıfına girdiği için sözü geçmektedir. İzmit’te sarfedilen gayretler, Nihat Erim’i ne pahasına olursa olsun mebus çıkarmak içindi. Netice dün akşam radyoda ilan edilmiş ve mazbatalarda oynan oyundan Halk Partisinin kazandığı bildirilmiştir.³⁴⁰

denilmekteydi. Gazete daha sonra aslında İzmit’te olması gereken seçim sonuçlarını bildirerek halkın galeyan halinde olduğunu; ancak resmi neticenin bir türlü bildirilmediğini açıklamıştır.³⁴¹ BU da Erim’in milletvekili seçilmesi üzerinde yoğun tartışmaların yapıldığını göstermektedir. Hatta DP, TBMM açıldığında, Kocaeli milletvekilliği seçimleri sonuçlarına itiraz edecektir.³⁴² Şöyle ki, bütün illerde seçim yolsuzluğu yapıldığını iddia eden DP, seçimlerin iptal edilmesini sağlayamayınca hiç olmazsa sembolik olarak Kocaeli’ndeki seçimlerin iptal edilip yenilenmesini isteyecektir. Ne var ki bu istek yerine getirilmemiştir. Zaten Hilmi Uran’a göre DP’nin elinde Kocaeli’nde seçimlerin iptalini gerektirecek önemli hiçbir kanıt da yoktur. Bu yüzden Erim’in seçim bölgesinde seçimler iptal edilmemiştir.³⁴³

Neticede 465 sandalyeden 397’sini CHP, 61’ini DP ve 7’sini Bağımsızlar kazanmıştır.³⁴⁴ Böylece CHP bir kez daha iktidarı elinde tutmuştur. Ancak DP, seçimlerde CHP’nin hile ve baskı yaptığını iddia ederek itiraz etmiştir. İtirazlar seçimlerin sonucunu değiştirmeye yetmemiş olsa da bu seçim Türk siyasi tarihine “usulsüz seçim” olarak geçmiştir.³⁴⁵ Öte yandan DP, örgütlenmesini tam tamamlayamadığı için seçimlerde sadece

³³⁸ Toker, 1990: 125-127; Erim, 2005: 62. Erim günlüklerinde 22 Temmuz günü itibariyle birçok ilde seçimlerin CHP tarafından kazanılmaya başlandığını bildirmiştir. (Erim, 2005: 62).

³³⁹ Erim, 2005: 62.

³⁴⁰ “İzmit’te Seçim Mazbataları Değiştirildi”, *Vatan*, 24.07.1946.

³⁴¹ “İzmit’te Seçim Mazbataları Değiştirildi”, *Vatan*, 24.07.1946.

³⁴² Erim, 2005: 63.

³⁴³ Toker, 1990: 140.

³⁴⁴ TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, Yayın No: 3685, Ankara, Haziran 2012, s. 8.

³⁴⁵ Koçak, 2013: 183.

186 aday gösterebildiğinden³⁴⁶ usulsüzlük yapılmamış olsa bile DP zaten tek başına iktidara gelemeydi. Bütün bunlara rağmen DP'nin seçim sonucunda Meclisteki milletvekili sayısını arttırmış olması onlar için önemli bir kazanç.

Bir gün sona Erim, CHP'nin çok partili hayata geçme kararının ardından çok zor bir sınav verdiği ve sınavı da seçimler neticesinde başarı ile geçtiği değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁴⁷ 23 yıllık tek parti döneminin hesabının, yapılan tek dereceli seçim ile halka verildiğini, bütün menfi propagandalara rağmen CHP'nin tekrar iktidara geldiğini söyleyen Erim, CHP'nin bazı şehirlerde uğradığı oy kaybının da mutlaka tahlil edilmesi gerektiğini belirtmiştir.³⁴⁸ Erim'in burada bahsettiği tahlil, Metin Toker'in yazdıklarına bakılacak olunursa aslında yapılmamıştır. Çünkü Toker, Erim ile öldürülmeden önce bir röportaj yaptığını, röportajında Erim'e, "Belediye Seçimleri de sizi uyarmadı mı?" sorusunu sorduğunu, Erim'in ise; "Biz uyuyorduk. 1950'ye kadar uyuduk. Hatta 1950'deki kanaatimiz, milletin kantar topunu kaçırdığını, bunu hemen telafi edeceği merkezindeydi" şeklinde cevap verdiğini belirtmektedir.³⁴⁹ Dolayısıyla bu itiraf, aslında bazı yerlerde neden CHP'nin seçimlerde oy kaybı yaşadığı tahlilinin yapılmadığını göstermektedir.

1.2.4. İlk Tek Dereceli Seçimden 12 Temmuz Beyannamesi'ne

Kemal Karpat, 21 Temmuz 1946 tarihli tek dereceli seçimler ile Cumhurbaşkanı İnönü'nün okuduğu 12 Temmuz (1947) Beyannamesi arasındaki dönemi Türkiye'de çok partili sistemin yerleşmesi açısından önemli bir zaman dilim olduğunu ileri sürmektedir.³⁵⁰ Bu dönem aşağıda da görüleceği üzere, CHP içerisinde ılımlılar yani çok partili hayatın devam etmesini isteyenler ile aşırılılar yani tek parti sisteminin sürmesini isteyenler arasındaki mücadele ile geçen dönemdir. Sonuçta ılımlılar kazanacaktır ve muhalefet partileri 'CHP ile eşit' olup hareket özgürlüklerine devam edeceklerdir.³⁵¹

1.2.4.1. Hürriyet Misakı'nın Öncesi

1946 genel seçimlerinin sona ermesinden sonra Erim'in tekrar uluslararası ilişkiler, diplomasi ve dış politika konuları üzerine *Ulus Gazetesi*'nde yazılar yazmaya başladığı görülmektedir. Diğer yandan Erim, iç politika meselelerini değerlendirmeye de devam edecektir.

³⁴⁶ Yetkin, 2002: 288-289.

³⁴⁷ "Çetin İmtihan, Güzel Netice", *Ulus*, 22.07.1946.

³⁴⁸ "23 Yılım Hesabı", *Ulus*, 25.07.1946.

³⁴⁹ Toker, 1990: 118.

³⁵⁰ Karpat, 2015: 257.

³⁵¹ Ahmad, 2010: 39.

Şöyle ki, 2 Ağustos 1946 tarihinde DP liderlerinden Fuat Köprülü, gazetecilere verdiği bir demeçte, CHP hükümetlerinin dış politikasını başarısız olduğunu belirterek eleştirmiştir.³⁵² Fuat Köprülü'ye göre, eğer İnönü'nün son seçim nutkunda ifade ettiği gibi dış durumumuz 1918'deki kadar tehlikeli ise ve 1938'den beri Türk dış politikası başarı ile idare ediliyorsa o zaman sekiz yıllık süreçte neden bu kadar kötü duruma gelinmiştir? Bu soruya Erim, 1938'den beri hükümetin takip etmiş olduğu dış politikanın başarılı olduğunu kanıtlamaya çalışarak cevap vermiştir. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce büyük Batı demokrasilerinin yanında yer aldığını, savaş boyunca da İngiliz ve Amerikan dostluk ve ittifakına sadık kaldığını, bu devletlerin sevgisini kazanarak BM'ye üye olduğunu kanıt göstermiştir. Dış durum tehlikeliyken nasıl oluyor da dış politikada başarı kazanıldığı tezadını da Erim şöyle açıklamıştır:

Durumun tehlikeli olduğu inkâr edilemez bir hakikattir. Durum bizim için iki bakımdan tehlikelidir. Birincisi Sovyetler geçen yıl ortaya atmış oldukları iddialardan henüz vazgeçmiş değildir. İki yüz milyonluk bir devlet şaka olsun diye böyle taleplerde bulunmaz... İkincisi başta Bevin ve Byrnes olmak üzere, bu harbin başlıca galiplerinin sık sık tekrarladıkları gibi dünyanın yakın akıbetinin ne olacağını bugünkü şartlar altında kestirmek mümkün değildir...³⁵³

Erim, Türkiye'de demokratik bir hükümetin iş başına gelmesi halinde dünyadaki demokratik devletlerin sempatilerinin kazanılacağını ve politikada tekrar 1938'deki şerefli konuma kavuşulacağını Köprülü'nün dile getirmesine de sert tepki göstermiştir. Zira, Köprülü'nün bahsettiği demokratik devletlerin İngiltere, Amerika, Fransa ve İsviçre olduğunu, bunlarla da zaten iyi ilişkiler içinde olduğunu, hepsinin Türkiye'nin dış siyasetini övdüklerini, ayrıca Türkiye'nin 1938'deki şerefli konumunu da hiçbir zaman kaybetmediğini ileri sürmüştür. Üstelik "...Devam eden demeçlerden ve yazılardan anlaşılıyor ki Demokrat Parti dış politika hususundaki kesin inancını millet ve dünya karşısında apaçık göstermekten hala kaçınıyor ve dolambaçlı yollarda dolaşmayı tercih ediyor"³⁵⁴ diyerek DP'nin dış politika programının halen şeffaf olmadığını dile getirmiştir.

Bu arada 8. Dönem TBMM, 5 Ağustos'ta toplandı ve İnönü, 451 oydan 388'ini alarak tekrar Cumhurbaşkanı seçildi.³⁵⁵ Saracoğlu Hükümeti istifa etti ve yeni hükümeti CHP İstanbul milletvekili Recep Peker kurdu.³⁵⁶ 14 Ağustos 1946 tarihinde Recep Peker Hükümeti

³⁵² "Demokrat Parti Namına CHP Gazetelerine Cevap", *Cumhuriyet*, 02.08.1946.

³⁵³ "Dış Politikamız Başarılıdır", *Ulus*, 04.08.1946.

³⁵⁴ "Dış Politikamız Başarılıdır", *Ulus*, 04.08.1946.

³⁵⁵ "Meclis Açıldı", *Cumhuriyet*, 06.08.1946.

³⁵⁶ "Recep Peker Kabinesi", *Cumhuriyet*, 07.08.1946; Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler, 1998: 149.

programını okundu.³⁵⁷ Onun öncesinde, Erim, yeni Hükümet'in dış politikasında bir değişiklik olup olmayacağı konusunda bazı değerlendirmelerde bulunmaya başlamıştı. Nitekim Hasan Saka'nın bu Hükümet'te de görev almasının, Türk dış politikasının aynen yeni Hükümet döneminde de devam ettirileceğinin bir işareti olduğunu öne sürmüştür. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulduğu andan itibaren milletlerarası işbirliği ve komşuları ile sıfır sorun zihniyeti ile hareket ettiğini belirten Erim, bu anlamda yeni dönemde de dış politikada önemli bir değişiklik beklenmemesi gerektiğini vurgulamıştır.³⁵⁸ Gerçekten de 14 Ağustos'ta Meclis'te Hükümet programını okuyan Peker, dış politikada herhangi bir değişiklikten söz etmemiştir.³⁵⁹ Bu arada Erim, Meclis tarafından TBMM Dışişleri Komisyonu'na üye seçilmiştir.³⁶⁰ Sonra da kendisi bu komisyonun sözcüsü olacaktır. Bundan sonraki süreçte bir taraftan köşe yazıları yazarken diğer yandan da Meclis'te Dışişleri Komisyonu Üyeliği görevini sürdürecektir.

17 Temmuz 1945 tarihinde ABD, Sovyet Rusya ve İngiltere, Avrupa sorunlarını ve süre gelen uzak doğu savaşını ele almak üzere Potsdam Konferansı'nı topladılar. Konferans'ta Sovyetlerin boğazlardan üs istekleri de gündeme geldi. Ancak uzun süren tartışmaların ardından ortak bir karara varılamayınca her üç devletin de boğazlar hakkındaki görüşlerini daha sonra ayrı ayrı Türkiye'ye bildirmelerine karar verildi.³⁶¹ İlk önce Amerika ve İngiltere, Kasım 1945'te görüşlerini bildirdi. Ancak Sovyet Rusya, yaklaşık bir yıl sonra 7 Ağustos 1946'da Türkiye'ye görüşlerini bildirmiştir.³⁶² Böylece İkinci Dünya Savaşı'ndan beri devam eden Türkiye-Sovyet Rusya gerginliği, şiddetini daha da artırdı. Sovyetlerin, Türkiye'ye verdiği notada; Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında Boğazlar üzerindeki yetkilerini kötüye kullanarak Mihver Devletleri'nin savaş gemilerine Boğazlardan geçiş hakkı verdiğini vurgulamış ve Boğazlar rejiminin artık değişmesi gerektiğini belirtmiştir. Yeni şekli de şu şekilde sıralamıştır: 1) Ticaret gemilerinin savaş ve barış zamanlarında tam geçiş serbestliğine sahip olması. 2) Karadeniz'e kıyıdaş olan devletlerin savaş gemilerinin her zaman geçişte özgür olması. 3) Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemileri için-istisnai bazı haller dışında- barış ve savaş dönemlerinde geçiş yasağının konması. 4) Yeni Boğazlar rejiminin sadece Karadeniz'e kıyısı olan devletler tarafından düzenlenmesi. 5) Boğazlardan geçecek ticaret gemilerinin geçiş serbestliği ile Boğazlardaki güvenlik, Sovyetler Birliği ile

³⁵⁷ Yeni Hükümet Programı 14 Ağustos 1946'da açıklandı. (Goloğlu, 2013: 82).

³⁵⁸ "Yeni Kabine ve Dış Politikamız", *Ulus*, 07.08.1946.

³⁵⁹ TBMMTD, D.8, C.1, T.0, B.3, s. 27-38.

³⁶⁰ "Meclis Komisyonlarına Kimler Seçildi", *Cumhuriyet*, 13.08.1946.

³⁶¹ Ekincikli, 2010: 71-72.

³⁶² "Boğazlar Meselesi", *Ulus*, 14.08.1946.

Türkiye'nin ortak çalışmasıyla sağlanmalıdır.³⁶³ Bu nota ile Sovyetler, Boğazlarda kontrol sağlamak istediğini resmen açıklamış oldu ve dolayısıyla Türkiye'den büyük tepkiler geldi. Hatta Nihat Erim, 10 Ağustos'tan 6 Eylül'e kadar Boğazlar Meselesi hakkında bir yazı dizisi yayınlacaktır. Bu yazılarında; Türk Boğazlarının en eski dönemlerden 1946 yılına kadar geçirdiği tarihi süreci anlatmış ve Boğazlarla ilgili hangi dönemde ne gibi sorunlar yaşandığını değerlendirmiştir.³⁶⁴

Nitekim ilk önce Sovyetlerin istediği Montrö Boğazlar Sözleşmesi rejimindeki değişikliklerin, sözleşmenin şekil ve içeriğine uygun olmadığını ileri sürmüştür. Sonra sözü Sovyet notasına getirerek; "...Zira bu diploması lisanın nazik ve kapalı formülü içine saklanmış kesin bir üs talebinden başka bir şey değildir" değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁶⁵

Aynı günlerde, Paris'te 29 Temmuz 1946 tarihinden beri devam eden 17 devletin katıldığı BM'nin usul meselelerini görüşen bir konferans yapılmaktaydı. Erim, diğer yandan, bu meseleler üzerine eğilerek BM'nin geleceğine ilişkin ümitsiz bir portre çizmeye başlamıştı. Eğer dünyadaki iki zıt görüş-komünizm ve kapitalizm-uzlaşamazsa BM Anlaşması'nın tehlikeye girebileceğini söylüyordu.³⁶⁶

Sovyetlerin 7 Ağustos tarihli notasına, Türkiye 22 Ağustos'ta cevap vermiştir.³⁶⁷ Cevabi notada; İkinci Dünya Savaşı esnasında Boğazlardan Mihver Devletlerin savaş gemilerinin geçmesine müsaade edildiği şeklindeki iddialar çürütüldükten sonra Sovyet Notası'nın 4. ve 5. maddelerini kesin bir şekilde reddetmiştir. 5. maddedeki isteğe ise; "Boğazları müştereken müdafaa teklifi Türkiye'nin hiçbir suretle feragat edemeyeceği ve takyidini kabul eyleyemeyeceği egemenlik haklarına ve güvenliğine aykırıdır" şeklinde sert bir cevap vermiştir. Verilen notanın belki de en can alıcı cümleleri, "Cumhuriyet hükümeti memleketi her tecavüze karşı var kuvvetiyle müdafaa vazifesinin kendisine ait olduğu kanaatindedir. Şayet Türkiye Boğazlar üzerinde haiz olduğu egemenlik haklarını kendi vasıtalarıyla korumak iktidarında olmasaydı geçen harbde tecavüze uğrayan komşularının akıbetinden kurtulamazdı"³⁶⁸ şeklinde olmuştur. Türkiye'nin Sovyetlere açık bir meydan okuması olan bu cümleler, Sovyetlerden gelecek bir saldırı karşısında Türkiye'nin gereken cevabı misliyle vereceğini gösteriyordu. Erim, Türk Hükümeti'nin cevabi notasını, "...her

³⁶³ Armaoğlu, 2010; 520-521; "Rus Notasının Metni Yayıldı", *Ulus*, 14.08.1946.

³⁶⁴ Bkz. *Ulus*, 10, 12, 13, 14, 16,18, 20, 23, 27.08. 1946 ve 01, 06.09.1946.

³⁶⁵ "Sovyet Notası Karşısında", *Ulus*, 14.08.1946.

³⁶⁶ "Barış Konferansı Etrafında",*Ulus*, 11.08.1946; "Zincirin Eksik Kalan Tek Halkası", *Ulus*,18.08.1946; "Geciken Barışı Düşünürken", *Ulus*, 19.08.1946.

³⁶⁷ "Ruslara Cevabımızı Verdik", *Cumhuriyet*, 23.08.1946.

³⁶⁸ "Notamızın Metni Neşredildi", *Cumhuriyet*, 24.08.1946; Sovyetlerin Türkiye'ye 7 Ağustos'ta verdiği Notası karşısında, 19 Ağustos günü ABD de Sovyetlere bir nota ile cevap vermiş, dördüncü ve beşinci maddelerdeki Sovyet isteklerini ret ederek Türk tarafını tutmuştur. Öte yandan İngiltere de 21 Ağustos günü Sovyetlere bir nota ile cevap vererek dördüncü ve beşinci maddedeki Sovyet isteklerini ret etmiştir. (Armaoğlu, 2010: 521).

cümlesi ayrı ayrı yorumlanmaya degecek kıymette bir hukuk ve diplomasi vesikası” olarak değerlendirmiştir. Sovyet isteklerinin haksızlığına, haksız olmalarının nedenlerine dikkat çekerek, Türk Hükümeti’ni böyle bir nota hazırladığı için övmüştür. Akabinde Türk Hükümeti’nin notasında olduğu gibi, Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı’nda Mihver savaş gemilerini boğazlardan geçirmediğini belirtip, Boğazlar rejiminin değiştirilmek istenmesinin söz konusu sözleşmenin içeriğine ve şekline aykırı olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Şöyle ki, Montrö Boğazlar Sözleşmesi’ne göre, sözleşme ancak 1956 yılında sona erecekken şimdi değiştirilmek istenmesi ve Montrö Sözleşmesi’ne imza atmış devletlerin hariç tutularak bu değişikliğin yapılmak istenmesini sözleşmenin ruhuna ve diplomasiye aykırı düşmektedir.³⁶⁹

Erim, Osmanlı Devleti’nin yıkılmasında en büyük etken olarak gördüğü Rusya ile ilişkilerin, Çarlık Rusya’nın yıkılması ile 20 yıllık sürecek bir dostluğun başladığını, ancak Rusya’nın bu dostluğunun, geçici olduğunu ve 20 yıllık süreç içerisinde kapitalist Batı dünyası karşısında kendisini yalnız hissettiği için Türkiye’ye yaklaştığını ileri sürmüştür. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ise Sovyetler, bütün rakiplerini yok ettiği için bundan faydalanarak Finlandiya, Letonya, Estonya, Litvanya, Polonya, Romanya, Bulgaristan ve İran gibi devletlere boyun eğdirmiştir. Ardından da Türkiye üzerinde de baskı uygulamaya başlamıştır. Nitekim Boğazlar Sözleşmesi’ni hiçbir haklı sebep yokken kökünden değiştirmeye çalışması bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu durum karşısında, 25 yıl önce yani Kurtuluş Savaşı yıllarında olduğu gibi şimdi de vatani savunmaya hazır olduklarını belirten Erim, Kurtuluş Savaşı yıllarında İngiltere, Amerika ve bunlar gibi diğer haksever devletlerin Türkiye ile beraber olmadıklarını, bugün ise tam tersine bu devletlerin Türkiye ile beraber hareket ederek Türk davasını desteklediğini aktarmıştır.³⁷⁰ Anlaşılacağı üzere, Erim, her defasında Amerika ve İngiltere gibi güçlü devletlerin desteklerinin kendi arkalarında olduğunu belirtmek suretiyle Sovyetlere meydan okumaktadır. Türk-Sovyet ilişkilerinin gergin olduğu dönemde Erim, 2 Eylül’deki yazısında iki zıt görüş yani komünizm ve kapitalizm nedeniyle BM’de bir türlü uzlaşmaya varılamadığını, dolayısıyla BM’nin geleceğinin tehlikeye girmek üzere olduğunu belirtmiştir. Böyle devam edilmesi halinde dünyanın önünde iki olasılığın var olduğunu, bunlardan birisinin uzlaşma diğerinin ise Üçüncü Dünya Savaşı olduğunu iddia etmiştir.³⁷¹ Erim’in bu düşüncesinde Paris’teki BM Konferansı’nda bir uzlaşmaya varılamamasının yanında Türk-Sovyet ilişkilerinin bu denli gergin olmasının da etkili olduğu söylenebilir.

³⁶⁹ “Cumhuriyet Hükümetinin Cevabı”, *Ulus*, 25.08.1946.

³⁷⁰ “Bugün Daha Kuvvetli ve Daha İleriyiz”, *Ulus*, 30.08.1946.

³⁷¹ “Çarpışan İdeolojiler Arasında”, *Ulus*, 02.09.1946.

Dış politikada gerginlikler sürerken iç politikada da durum bundan çok farklı görünmüyordu. Seçimler yeni yapılmıştır. DP, hile yapıldığı gerekçesiyle Hükümet'i suçlamakta ve sonuçlara itirazlarda bulunmaktaydı. Erim de CHP'nin demokratik bir şekilde bu seçimleri gerçekleştirdiğini ve bunun sonucunda iktidarı elinde tutmaya devam ettiğini savunmaktaydı.³⁷² Sonraki günlerde de iç politikaya ilişkin değerlendirmelerine devam etmiş olan Erim, 1946 Erken Genel Seçimleri sırasında toplumu temelinden yıkmaya hedefli propagandaların ve iki partiyi birbirine düşürecek çalışmaların yapıldığını ileri sürmüş ve bunları yapanların ise DP yöneticilerinin olmadığını, aksine gizli bir teşkilat olduğunu iddia etmiştir. Bu zor sınavı artık atlattıklarını, bundan sonra iktidar ve muhalefetin gözlerini dört açarak “asıl gayeyi bulanık su avcılarının kurbanı etmeme”leri gerektiğini belirten Erim, sağlam kanıtlara dayanan eleştirilerin iktidar partisi tarafından hoş karşılanacağını muhalefet partilerin dikkatine sunmuştur. Sonrasında şöyle bir öneride bulunmuştur: “Fakat bunan sonra muhalefet ve iktidar ‘Türk Milletinin iktidarı’ ve ‘Türk Milletinin muhalefeti’ olduğumuzu bilerek hükümranlığın asıl sahibine azami itina ile hizmette en küçük bir hata dahi işlemekten sakınlım”.³⁷³ Yani Erim, seçim sürecinde yaşananlardan DP'yi suçlamamak gerektiğini, fiili demokrasi yolunda ilk adımlarının hafif sıyrıklarla atıldığını ve kanıtlara dayanması şartıyla eleştirilerin Hükümet tarafından hoş karşılayacağını kibar bir şekilde nakletmiştir.

Erim'in bu uyarılarından bir gün sonra İngiltere Büyükelçisi David Kelly, İstanbul Gazeteciler Birliği'ni ziyaret etmiş, buradaki demecinde kendisi hakkında bir takım söylentiler olduğunu ve bunun ise doğru olmadığını nakletmiştir. Söylentiler, Büyükelçi'nin Türkiye'nin içişlerine karıştığı ve bazı partileri desteklediği yönündeydi.³⁷⁴ Erim, böyle bir fesatlık yapıldığından kendilerinin bilgisinin olmadığını ve bu tür propagandaları yabancı unsurlarla ilişkisi olanların çıkartmış olabileceği tahminde bulunmuştur. Yabancı bir devletin Türkiye'nin içişlerine karışmayacağını her Türk'ün bileceğini ve bu tür propagandaları yapanların ise ortaya çıkarılması gerektiğini söyleyerek tepkisini dile getirmiştir.³⁷⁵ Böylece Erim'in, bir gün önce yazısında ortaya attığı ülkeyi fesatçıların karıştırabileceği uyarısının ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde bazı muhalif gazetelerin, 1946 Seçimleri hakkında eleştirel yayınlarını devam ettiriyor olması, sıkıyönetim komutanlıklarını harekete geçirmiştir. Bu tür yazıların yazılması yasaklanmış ve hatta Yeni Sabah ve Gerçek Gazetesi gibi bazı gazetelerin kapatılmasına bile başlanmıştı. CHP'li Hilmi Uran da gazetelerin bu tür neşriyatından

³⁷² “Kazancımız Büyüktür”, *Ulus*, 01.09.1946; “Hepimiz Millet Hizmetindeyiz”, *Ulus*, 03.09.1946.

³⁷³ “Hepimiz Millet Hizmetindeyiz”, *Ulus*, 03.09.1946.

³⁷⁴ “İngiliz Büyük Elçisi Gazeteciler Cemiyetinde”, *Cumhuriyet*, 03.09.1946.

³⁷⁵ “Fesatçılara Dikkat”, *Ulus*, 04.09.1946.

yakınmaktaydı. Sadece O değil, O'nun dışında Nihat Erim de basından yakınıyordu.³⁷⁶ En nihayetinde iktidarda olan Recep Peker Hükümeti 13 Eylül 1946 tarihinde basın özgürlüğüne yeni kısıtlamalar getiren Basın Kanunu Tasarısı'nı Meclis'e sunmuştur.³⁷⁷ Tasarı'nın gerekçesinde; "Basın Özgürlüğü de, kişilerinki gibi, başkalarının özgürlüklerinin başladığı yerde biter. Bu bakımdan, yürürlükteki yasanın boşlukları doldurularak basın; vatandaş özgürlüğüne saygılı, devlet ve millet yararına hizmet eder hale konup yapıcı duruma getirilecektir" deniyordu.³⁷⁸ Böyle bir Tasarı karşısında DP ve bağımsız milletvekilleri Tasarı'yı demokrasi yolunda geri bir adım olarak nitelendirerek Tasarı'nın reddini istemişlerdir. DP'nin bu Tasarı hakkındaki düşüncesi özetle; "Bu tasarıya ağır cezalar konulmasından maksad açıktır, tenkidi korkutarak asgariye indirmek...Elimizde bu kanun mevcut oldukça Türkiye'de matbuat hürriyeti var, diyemeyiz" şeklindeydi. DP'nin bu eleştirisi karşısında CHP'nin cevabı özetle şu şekildeydi: "Bu tasarı demokrasi sistemimize en ufak bir leke getirmeyecektir. Bir cemiyet ki her gün birkaç palavracının hakaretine uğrar, orada hürriyet yaşayamaz".³⁷⁹

Basın Kanunu Tasarısı'nın Meclis'te görüşüldüğü sırada Nihat Erim de söz alarak uzun bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında Tasarı'yı savunarak özetle şunları söylemiştir:

...Matbuat Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki tasarı, bu kürsüde benden evvel söz söylemiş bazı sayın arkadaşların sevk ettiği meca ile bir hürriyet ve demokrasi rejimi münakaşası halini almış bulunmaktadır. Yalnız çok arzu olunurdu ki, mevzu bu konuya sokulduğunda demokrasiyi ilk defa bu memlekette bizler icadediyormuşuz gibi konuşulmamış olsun. Demokrasi modern alemde, muasır alemde en az 150 seneden beri vardır ve 150 seneden beri tatbik edilmektedir. Demokrasi bir hukuk ve siyaset sistemi olarak bugün müesses kaidelere, düsturlara maliktir. Günün birinde herhangi bir memlekette herhangi bir rejim ben demokratım iddiasında bulunursa o rejimin dünyanın diğer demokrasilerinde tatbikte bulunan düsturlara, kaidelere riayet edip etmediğine bakılır ve eğer bu düsturlara, bu kaidelere riayet ediliyorsa o memlekette demokrasi vardır...bizim bir seneden beri vasıl olduğumuz bu merhale gerçek bir demokrasi sistemini bu memlekette yaratmıştır, tesis etmiştir. Bugün kabul edeceğimiz bu tasarı bu demokratik esasta, liberal sisteme en küçük bir gölge getirmemektedir. Bendeniz bu iddiamı mücerret sözler halinde bırakacak değilim. Sizlere garp demokrasilerinden, Fransa'dan, İngiltere'den ve onlardan mühlhem olan diğer memleketlerden misaller getirerek sözlerimi ispat edeceğim. ...hürriyet hiçbir yerde hudutsuz değildir. ...hürriyet demek mesuliyet demektir. Mesuliyetten kaçan hürriyet bağlı bir adam değildir. Mesuliyetten kaçan hürriyeti uzun müddet mülahaza edemez. Matbuat hürdür! Fakat fertler de hürdür, cemiyet de hürdür! Vazii kanunun vazifesi bu üç hürriyet arasında muvazene tesis etmektir. Muvazene birisi aleyhine bozulduğu zaman o cemiyet

³⁷⁶ Goloğlu, 2013: 105; "Dünya Basın Hürriyeti", *Cumhuriyet*, 13.09.1946.

³⁷⁷ TBMMTD, D. 8, C.1, T.0, B.14, s. 279.

³⁷⁸ Goloğlu, 2013: 106.

³⁷⁹ "Müzakerelere Pazartesi Günü Devam Edilmesi Kararlaştırıldı", *Cumhuriyet*, 14.09.1946.

felakete gidiyor demektir arkadaşlar, bunu iyi bilmeliyiz. Biraz tarih okumuş olanlar yüzlerce misal bulabilirler... Bir memlekette yalnız basın hürriyeti vardır ve diğerleri yoktur, buna imkan olamaz....hürriyetlerin hepsi birbirine bağlıdır. ...Bir cemiyet ki orada ferde kıymet verilmez, ferdin orada haysiyeti, şerefi her gün birkaç maceracının tecavüzüne uğrar, o cemiyette hürriyet yaşamaz...ekseriyet partisinin arzularından bahsediliyor. Bendeniz şahsen o hukuk telakisine inan insanlardanım ki, esasında yanlış olan bir fikre bin kişinin içinden 999 doğru dese, yine o fikir yanlıştır. Demokrasi demek behemehal çokluğun azlığa tahakküm etmesi demek değildir. Ve bizim içine girdiğimiz bu sistemde, benim ve partimizdeki arkadaşlarımın böyle bir niyeti asla yoktur. Hükümet ve iktidar bu niyetteki insanların elinde olursa o sistemin adı demokrasi olmaz. ...Nasyonal sistemi iktidara getirmiş olan, milyonların oyudur. Fakat buna rağmen o sistem, totaliter sistemden başka bir şey olmamıştır.

Nihat Erim, bu noktadan sonra Cihat Baban'ın ve Adnan Menderes'in bazı değerlendirmelerine cevap vermiş ve sonrasında Basın Kanunun'da suç sayılan konuları saymıştır. Demokratik bir ülke olan Fransa'nın halen birçok savaş ve matbuat tedbirlerini devam ettirdiğini, Türkiye'nin ise dış tehditlerle karşı karşıya olması dolayısıyla bu şartlar altında sıkıyönetimin kaldırılamayacağını ve alabildiğine basın özgürlüğüne izin verilemeyeceğini savunmuştur. "...sırası gelince belki padişahlık ve belki komünistlik için de neşriyata müsaade olunacağını..." tekrarlayarak doktrin olarak hiçbir fikirden korkulmadığını sözlerine eklemiştir.³⁸⁰ Erim, Meclis'te 40 dakika süren bu konuşmasını hiçbir metne bağlı kalmaksızın yapmış ve çevresinde, özellikle İnönü tarafından iyi karşılanmıştır. Erim, bu konuşmayla ilgili aldığı taktirler üzerine, "...Bizde insanı yazı ile değerlendirmiyorlar. Kürsüde konuşabilene değer veriyorlar" şeklinde değerlendirme yapmış ve kendisi için de Meclis hayatında yeni bir devrenin başladığı yorumunda bulunmuştur.³⁸¹ Gerçekten de Erim için yeni bir dönem başlıyordu.

DP'nin Basın Kanunu'nda yapılacak değişikliklerle demokrasinin geriye gideceğine ilişkin eleştirilerine demokrasiden asla taviz verilmediği şeklindeki yanıtını Erim, Ulus Gazetesi'ndeki köşesine taşımıştır. Basın Kanunu'nda değişiklik gündeme gelince demagoji ile son bir yıldır para kazanan bazı gazetelerin "demokrasiye kıyıyorlar", "hürriyeti boğazlıyorlar" şeklinde propagandaya başladığını belirten Erim, oysa yapılacak yeni değişikliklerle gazete çıkartmanın daha kolaylaşacağını ve gazeteleri mahkemelerden başka hiç bir kurumun kapatamayacağını aktarmıştır. Dolayısıyla basın özgürlüğünü kısıtlamak yerine genişlettiklerini savunmuştur. Basın Kanunu'nda değişikliği ön gören Tasarı'nın kabul edilmesini istemeyen muhalefetin temel olarak Tasarı'nın hangi maddelerine karşı çıktıklarını belirtmiş ve onların iddiaları çürütmeye çalışmıştır. Eğer gazeteler; yalan, uydurma, tahrif

³⁸⁰ TBMMTD, D.8, C.1, T.0, B.14, s. 298-302.

³⁸¹ Erim, 2005: 63.

edilmiş haberler yaparak halkın huzurunu bozarlarsa ceza alacaklardır. Diğer yandan böyle bir maddeyi muhalefet istememektedir. Muhalefete göre, böyle bir maddenin yürürlüğe girmesiyle muhalefet gazeteleri çalışamayacak duruma gelerek kapanabilirdi. Bu da, demokrasinin zarar görmesi demektir. Bu eleştirilere Erim, "...Bilmiyorlar ki demokrasi asıl böyle olur. Öteki türüsünün adı demagoji yahut anarşidir. Fransa gazetelerinin ne sürümü düşmüş, ne de bu yüzden gazetecilik felakete uğramıştır. Sadece halkın huzur ve sükûnu korunmuştur" diyerek cevap vermiştir. Muhalefetin karşı çıktığı ikinci madde gazeteler TBMM, Bakanlar Kurulu ve mahkemeler gibi diğer resmi kurum üyelerinin isimlerini anmaksızın müphem ifadelerle onların haysiyet ve şereflerini incitecek yayımlar yapması halinde cezalandırılacaklarına ilişkindi. Erim, onların buna "...Bir yıldır türlü iğrenç şekilleriyle yapageldikleri yıkıcılığa devam edemeyeceklerini..." düşündükleri için karşı çıktıklarını öne sürmüştür ve bütün bu eleştirilere rağmen Erim,

...Onlar ve başkaları ne isterlerse onu yapa dursunlar. Bizim hedefimiz demokrasiyi adabı ile yerleştirmektir. Bıkmadan usanmadan yorulmadan bedahatleri tekrar edip duracağız. Ve buna; iftira ile, tecavüz ile, demagoji ile sürüm ve geçim devrinin memleketimizde teme tutmayacağını en anlamaz kafada kökleşinceye kadar devam edeceğiz. Herkesi bir defa aldatmak mümkündür. Fakat herkesi her gün aldatmaya kalkmak çok tehlikeli bir oyundur. Bu memlekette hürriyet ve demokrasi vardır. Bunları korumayı baş vazife edinmiş insanlarız. Onlar söylesinler, fakat biz yürüyelim arkadaşlar.³⁸²

diyerek tasarının kabul edileceğini, bununla beraber de demokrasiden asla taviz verilmeyeceğini tekrarlayarak yazısını bitirmiştir.

Erim, bir yandan köşe yazılarıyla Tasarı'yı savunurken diğer yandan da Meclis'te Tasarı'ya ilişkin çok sert tartışmalar yapıyordu. Erim de zaman zaman Meclis'te söz alarak tartışmalara dahil olmuştur. 18 Eylül'deki görüşmelerde, son bir yıldır süregelen bazı gazetelerin yayım politikasını eleştirmiş ve bağımsız Kırşehir milletvekili İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun gazetecilikte ahlakın hakim olması durumunda bu kanuna ihtiyaç olmayacağı şeklindeki düşüncesine Türkiye'nin son bir yıllık serbest matbuat tecrübesinde gazetecilik mesleğinin bu aranan seviyeye gelmediği cevabını vermiştir. Ardından bir önergede bulunmuştur. Önergede, Erim gazetelere gönderilecek resmi tekziplerin birinci sayfada yayınlanmasını istiyordu. Önergesinin amacını ise şöyle açıklamaktaydı:

...Gazetelerin birinci sayfalarında tekzip edilmek ve yalanları yüzlerine vurulmak müeyyidesi altında tutulursa badema bir haberi gazeteye dercederken, herhangi bir hadise hakkında malumat verirken daha dikkatli olurlar". Vatan gazetesi gibi bazı gazetelerde devlet memurları hakkında hiçbir ispata

³⁸² "Onlar Söylesinler Biz Yürüyelim Arkadaşlar", *Ulus*, 15.09.1946.

dayanmayan çirkin haberlerin yapıldığını, bunun da demokrasi bağdaştırılamayacağını söyleyen Erim, bazı örnekler vererek önergesine destek aramaya çalışmıştır. “...Bir muhterem başmuharrir İstanbul Belediyesi seçimleri sırasında bu nasıl demokrasidir ki, bir belediyenin bütçesini Dahiliye Vekaleti tasdik eder. Bunu bilmek için hukukta okumaya lüzum yoktur, bir lise mezunu malumatı vataniye dersinde bunu okur...bunu taktir edersiniz ki demokrasi ile bir alakası yoktur.

Bu örnekten sonra Erim, devlet kurumlarını ve bu kurumlarda çalışan insanların yalan, iftira ve tecavüzden korunamaması durumunda medeni bir devlet olamayacaklarını, anarşinin içerisine düşeceklerini, anarşinin de istibdat rejimini getireceğini ve kendilerinin bu tedbiri alarak kanunun çıkmasını istemeyenlerin de hürriyet ve şerefini koruduklarını söyleyerek önergesine destek istemiştir. Ancak yapılan oylamada bazı CHP’lilerin de aleyhte oy vermesiyle önerge reddedilmiştir.³⁸³

Önergesini vermesinden bir gün sonra Erim, yayınladığı bir başmakalesinde Adnan Menderes’in, Meclis’te bir gün önce sarfetmiş olduğu sözlerini konu edinmiştir. Erim, Menderes’in konuşmasından DP’nin Matbuat Kanun Tasarısı’nda fikrini değiştirdiğini, basın özgürlüğünün bu Tasarı ile yok edileceği iddiasından vazgeçtiğini anlamıştır. Ayrıca cezaların unsuruna değil prensibine ve sadece derecesine Menderes’in itiraz ettiğini anlamıştır. Bu durumdan da iktidar muhalefet ilişkilerinin geleceği açısından şu sonucu çıkartmıştır:

...Muhalefet iktidar partisinden gelen her teşebbüsü, üzerinde durup düşünmeye lüzum görmeden kötüleme yolundan dönerse, her hareketi behemehal kötü niyete yormaktan vazgeçerse, Meclis çalışmaları daha hayırlı neticelere vardırabilecektir. Nitekim maddelerde sırası geldikçe yapılan makul ve yerinde teklifler kabul edilmektedir. Dünkü görüşmeler hükümetin ve halk partisinin yüzünü ak etmiştir. Hürriyetin boğazlanmadığı; tersine, sağlam teminata bağlanarak üç beş sorumsuz tarafından gasbedilmesinin önüne geçilmeye çalışıldığı anlaşılmıştır.³⁸⁴

Nihat Erim’in DP’nin matbuat konusunda artık fikrini değiştirmiş olduğunu iddia ettiğini başmakalesine, Menderes cevap vermiştir. Açıklamasında özetle, ilk günkü fikirlerinin asla değişmediğini ve Meclis’teki konuşmasının Erim tarafından çarpıtıldığını ifade etmiştir.³⁸⁵ Meclis içerisinde ve Meclis dışında bütün bu yaşanan sert tartışmaların sonucunda CHP’nin istediği şekilde Matbuat Kanun Tasarısı Meclis’te 20 Eylül 1946 tarihinde çoğunluk partisi CHP milletvekillerinin verdiği oylarla kanunlaşmış ve Meclis 1 Kasım 1946 tarihine kadar çalışmalarına ara vermiştir.³⁸⁶ Kabul edilen bu Kanun bile toplumu sakinleştirmeye yetmeyecektir. 1 Kasım’a kadar Meclis çalışmalarına ara verirken Erim, Ulus

³⁸³ TBMMTD, D.8, C.1, T.0, B.17, s. 425-427.

³⁸⁴ “Hakikatin Kuvveti”, *Ulus*, 18.09.1946.

³⁸⁵ “Demokrat Parti”, *Vatan*, 19.09.1946.

³⁸⁶ “Matbuat kanunu kabul edildi”, *Vatan*, 21.09.1946; TBMMTD, D.8, C.1, T.0, B.18, s. 433-441, 444.

Gazetesi'ndeki köşesinden ağırlıklı olarak uluslararası ilişkileri ve Türk dış politikasını değerlendirmeye devam edecektir.

12 Eylül 1946 tarihinde ABD Ticaret Bakanı Henry Wallace, bir beyanatta bulunmuştu. Bu beyanatında Wallace, dünyada kapitalizm ile komünizmin yan yana yaşayamayacağı düşüncesinin doğru olmadığını, Atom bombasının sırrının Sovyetlere de bildirilmesi gerektiğini, Amerika ve İngiltere'nin kendi güvenliklerini sağlamak için nelere başvuruyorsa Sovyetlerin de aynı şeylere başvurmasının doğal sayılması gerektiğini, Amerika'nın Sovyetlere karşı sertlik politikalarından vazgeçmeleri gerekliliğini savunmuştur. Bunların yapılması durumunda ancak Üçüncü Dünya Savaşı'nın çıkmasının engellenebileceğini ileri sürmüştür. Bu beyanat Sovyetler tarafından hoş bir gelişme olarak karşılanırsa da başta Amerika olmak üzere, İngiltere ve Türkiye'de büyük tepkilere sebep olmuştur. Amerika Dışişleri, Wallace'yi yalanlayarak Amerika'nın Sovyetlere karşı dış politikasının değişmediği açıklamasında bulunmuştur.³⁸⁷ Bu arada Nihat Erim de Wallace'nin beyanatına karşı tepkisini ortaya koymuştur. Wallace'nin sezdiği Üçüncü Dünya Savaşı'nın çıkmasının bu tavsiyelerle önlenemeyeceğini, çünkü savaş tehlikesini çıkartan devletin Sovyetler olduğunu ileri süren Erim, Wallace'ye şu önemli soruları sormuştur. Bağımsızlıkları ellerinden alınan milletlere İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlıklarının verilip verilmediğini ve Amerika'nın liderliğini yaptığı fikirlerin dünyada zafer kazanıp kazanmadığını sormuştur. Sorularının cevabının negatif olduğunu belirten Erim, ardından hemen Üçüncü Dünya Savaşı'nın çıkmamasına çözüm olarak "...öyle zannediyoruz ki önce prensipler üzerinde anlaşmak lazımdır" şeklinde fikrini ileri sürmüş ve yine Wallace'ye şu can alıcı soruyu sormuştur: "...Üçüncü dünya harbi çıkmasın diye, Sovyetler gücenmesin diye, dünya yeniden nüfuz bölgelerine ayrılacaksa Hitler ile Mussoli'nin ne kabahatleri vardı diye haklı olarak sorulamaz mı? Bu suali Amerikan Milleti ve onunla beraber bütün Birleşmiş Milletler Wallace'den sormazlar mı?"³⁸⁸

Wallace meselesi dünya basınında sonraki günlerde de tartışılmaya devam etmiştir. Erim de sonraki değerlendirmelerinde Amerika'nın şimdiye kadar takip ettiği dış politikadan vazgeçmeyeceğini, buna sebep olarak da Amerika'nın bütün dünya karşısında yüklendiği sorumluluğu hatırlatmış hatırlatarak Amerika'nın dış politikasının yüz seksen derece değiştirecek güçlü bir durumunun olmamasını göstermiştir.³⁸⁹ Erim'in bu sezgisi galip çıkmıştır. Wallace, kısa bir süre sonra Ticaret Bakanlığı görevinden ayrılmıştır. Erim, bu

³⁸⁷ "Bugünkü politika yürürlükte kalacak ve değişmeyecektir", *Ulus*, 19.09.1946; "Fırtına Koparan Beyanat", *Cumhuriyet*, 15.09.1946.

³⁸⁸ "Wallace Meselesi", *Ulus*, 19.09.1946

³⁸⁹ "Şaşkınlık Devam Ediyor", *Ulus*, 20.09.1946

sonucu Amerika Dış İşleri Bakanı Byrnes'in zaferi ve Amerikan dış politikasının ise verdiği taahhütlerden ayrılmayacağını göstergesi olarak değerlendirmiştir.³⁹⁰

Bu arada Sovyetlerin 7 Ağustos tarihli Türkiye'den üs isteyen notasına Türkiye'nin 22 Ağustos'ta verdiği ret notasına Sovyetlerden 24 Eylül'de cevap gelmiştir. Sovyetler, bu notasında da isteklerini tekrarlamışlardır.³⁹¹ Tekrarlanan bu Sovyet notası karşısında Erim, gazetede ki köşesinden cevap vermekte gecikmemiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin Sovyetlerin iddialarının aksine Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne tam sadakatle davrandığını, savaş sırasında boğazlardan savaş gemilerinin geçtiği iddiasının mesnetsiz olduğunu bir kez daha ileri sürmüştür.³⁹² Erim, Sovyet notasının beş maddesine değinerek, bunlardan ilk üç maddesinin uluslararası esas ve tehamül çerçevesinde değerlendirilebileceğini savunurken, ancak dördüncü ve beşinci maddelerin Türkiye'nin egemenlik, bağımsızlık haklarına aykırı olduğu bunları gerekçesiyle ret etmiştir.³⁹³ Aslında Erim bu düşüncelerini daha önce de açıklamıştı; ama Türk notasına Sovyetler'den cevap gelince tekrarlamak zorunda kalmıştır.

Sovyetlerin 24 Eylül günkü notasına Türk tarafından verilecek cevap gecikince dünya basınında bazı tahminlerde bulunulmaya başlanmıştır. Yapılan tahminlerin temel noktası Türkiye'nin boğazlar konusunda Sovyetlerle anlaşma için karşılıklı konuşmayı kabul ettiği idi. Bu tahminler üzerine Erim, verilecek Türk notasının 22 Ağustos günkü notanın içeriği ile aynı olacağını belirterek Sovyetlerin Boğazlar Sözleşmesi'nde istediği değişikliklerin sözleşmenin çizdiği yöntemlere uyularak yapılabileceğinin altını çizmiştir.³⁹⁴ Yani sözleşmede değişiklik yapılacak olunursa 1936 yılında sözleşmeye imzasını atan devletler de bu işin içinde yer almalıydılar. Erim, bu düşüncesini Türkiye'nin 18 Ekim'de verdiği cevabi notasından hemen sonra da tekrarlamıştır.³⁹⁵ Türkiye'nin bu son notasıyla böylece Boğazlar konusundaki tartışma sona ererken; mesele bir konferansta görüşülmesi gerekirken o konferans hiçbir zaman toplanamamıştır. Anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin dış politikası açısından en buhranlı zamanlarını geçirdiği sırada Erim, Ulus Gazetesi'nde yazdığı yazılarla Türk Hükümetini desteklemiş, Sovyetleri ise sert dille eleştirmiştir.

Sovyet Rusya'nın Türkiye açısından tehlikeli olduğu bu dönemde içeride yer alan sol akım cephesinde hareketlenmeler olmuştur. Türkiye'de bulunan Zekeriya Sertel ve Cami Baykurt gibi komünist ideolojiye sahip kişiler, önceleri kendi ideolojilerini gerçekleştirmek

³⁹⁰ "Yeni Gelişmeler Karşısında", *Ulus*, 21.09.1946

³⁹¹ Armaoğlu, 2010: 522.

³⁹² "Sovyetlerin Yeni Notası 1", *Ulus*, 01.10.1946

³⁹³ "Sovyetlerin Yeni Notası 2", *Ulus*, 03.10.1946

³⁹⁴ "Türk Notası Hakkındaki Tahminler", *Ulus*, 13.10.1946.

³⁹⁵ "Başbakanımızın Son Demeci", *Ulus*, 20.10.1946; Armaoğlu, 2010: 522.

için muhalefet partisi DP'yi kullanmaya çalışmışlardır. Ancak bunlardan bir sonuç alamayacaklarını anlayınca 2 Eylül'den itibaren Genel Kurmay Eski Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'a önce mektup göndererek, sonrasında ise evine gitmek suretiyle Çakmak ile iletişime geçmeye başlamışlardı. Amaçları İstanbul Bağımsız Milletvekili olan ve halk tarafında büyük saygı duyulan Mareşal'i Meclis dışı muhalefete sevk etmektir. Halkın da böylece harekete destek vermesiyle Sertel ve Baykurt kendi ideolojilerini iktidara getirerek amaçlarına ulaşacaklardır. Ancak yaşlı Mareşal'den bu teklife olumsuz cevap gelince, Tevfik Rüştü Aras tarafında daha önce tasarlanmış olan İnsan Hakları Derneği projesi sahneye konulmuştur.³⁹⁶ Derneğin siyaset üstü olacağı söylenerek amacının Birleşmiş Milletler çerçevesi dahilinde ülkede yaşanan anti demokratik ve insan haklarına aykırı davranışları denetlemek olduğu belirtilmiştir. Kendisinden bu derneğin başına geçmesi istendi. Mareşal memnuniyetle kabul etti. Derneğin kurulması için çalışmalara başlandı.³⁹⁷ Derneğin görünürdeki amacı buydu, ama asıl amacı Sertel ve Baykurt gibi kişilerin ideolojisinin ülkede gerçekleşmesini sağlamaktı.

Komünist amaçlı bir derneğin Mareşal'in başkanlığında kurulacağını öğrenen CHP'liler telaşa düşmüşlerdir. 14 Ekim 1946 tarihinde yani dernek kurulmasının hemen öncesinde Başbakan Recep Peker, Nihat Erim'i Başbakanlığa çağırarak ve O'na BM Genel Sekreterliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na bir mektup geldiğini, mektupta BM'ye üye devletlerden ülkelerinde İnsan Hakları Komisyonları'nın kurulmasının tavsiye edildiğini belirtmiştir. Ardından şu teklifte bulunmuştur:

...İstanbul'da Mareşal Çakmak, Tevfik Rüştü, Kenan Öner, Zekeriya Sertel, Cami Baykurt ve saire İnsan Hakları Cemiyeti adı ile bir teşekkül kurmak üzere imişler. Komünistler Mareşali siper ediyorlarmış. Bunlara takaddüm etmekte fayda vardır..Reisi Cumhurla görüştük. Sen ve Nazım Poroy bu işin başına geçseniz iyi olacak.³⁹⁸

Komünist ideoloji taşıdığı düşünülen Mareşalin başında bulunacağı bu dernek karşısında hükümet BM Genel Sekreterliğinden gelen mektubu da fırsata dönüştürerek Erim'den bir dernek kurmasını istiyorlardı. Erim bu teklifi derhal kabul etmiştir.

Başbakan Recep Peker, Erim'den acele etmesini, Mareşallerden önce derneğin kurulmasını istemiştir.³⁹⁹ Bunun üzerine hemen harekete geçen Erim, kurulacak derneğin statüsünü hazırlamıştır. Nazım Poroy ile de derneğe kimleri alacaklarını görüşmüşlerdir. Zeki

³⁹⁶ Toker, 1990: 144-148.

³⁹⁷ Sertel, 2001: 241.

³⁹⁸ Erim, 2005: 64; Erim'in anlattıklarına göre Cumhurbaşkanı İnönü, bu sırada hep Mareşal meselesini düşünüyor ve Mareşal'in komünistlerle birleşmesini çok tehlikeli buluyordu. (Erim, 2005: 65).

³⁹⁹ Toker, 1990: 149.

Mesut, Baha Kantar, Cihat Baban ve Enis Akaygen'i seçerek Bakanlar Kurulu'na teklif etmiş, ancak Cihat Baban ile Enis Akaygen isimleri kabul görmemiştir. Çünkü hükümet şimdilik muhalif isimleri dernekte istemiyordu. Onların yerine Erim'e Feridun Cemal Erkin ile Fuat Carım isimlerini seçmesi tavsiye edilmiştir. Ardından Erim, İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar'a derneğin kurucu üyesi olması teklifinde bulunmuştur. Onar da bunu hemen kabul etmiştir.⁴⁰⁰

Böylece tüzüğünü ve üyelerini tamamlayan dernek Bakanlar Kurulu'nun onayı ile kurulmuştur. Kuruluşundan bir gün sonra 18 Ekim'de basında Nihat Erim'in başkanlığında BM İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Koruma Türk Grubu'nun kurulduğu haberi verildi. Erim, aynı gün verdiği demeçte Türk Grubu'nun amaçlarını ve neden kurulduğunu anlatmıştır. Erim, BM'nin üye devletlere bu tür gruplar kurmasını tavsiye ettiğini, Türkiye'nin bu tavsiyeler üzerine bu grubu kurduğunu ve bunun siyasi bir grup olmadığını vurgulamıştır.⁴⁰¹ Erim'in Türk Grubu'nun kurulduğunu açıkladığı gün İstanbul'da Mareşal'in başında bulunduğu İnsan Hakları Derneği'nin kurulduğu basında yer almıştır. Derneğin kurucuları arasında başta Mareşal olmak üzere Zekeriya Sertel, Cami Baykurt, DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner,⁴⁰² Tevfik Rüştü Aras, Hasan Rıza Soyak gibi isimler yer alıyordu. Kenan Öner, derneğin kuruluş amacını o gün gazetecilere şöyle açıklamıştır: "...Bu cemiyet, kanuni yollarla, insanlık haklarına vaki olacak tecavüzleri karşılamak ve bu tecavüzlere maruz kalanları gene kanuni yollarla müdafaa etmek gibi sırf insani ve hayırlı bir gaye için müşterek enerjilerin istimali maksadıyla tesis edilmek isteniyordu".⁴⁰³ Yani kurdukları derneğin hiçbir siyasi amacı olmadığını dile getiren Öner, konuşmasının bir yerinde derneğin DP ile bağlantısının olduğunu ima etmesi DP yöneticilerini bir hayli kızdırmıştır. Diğer yandan da Mareşal'in bu derneğin başında olması nedeniyle DP liderleri hemen Mareşal'in evine giderek O'nu bu yanlışından döndürmeye çalıştılar. Ancak bir fayda vermedi.⁴⁰⁴ Yalnız kamuoyu da Mareşal'in Zekeriya Sertel ve Cami Baykurt gibi aşırı solcuların içerisinde yer almasına akıl sır erdiremiyor, büyük bir şaşkınlık içerisindeydi.⁴⁰⁵ Bu ortamda Mareşal, Kenan Öner'in yazıhanesinde bir toplantı yaparak derneğin amaçlarınının siyasi olmadığını anlatmaya başlamıştır. Ancak o sırada üniversiteli bir genç, "Paşam Komünistler sizi aldatıyor" diye bağırması üzerine toplantının havası bozuldu ve Mareşal çok şaşırды, telaşa düştü. Kendisinin

⁴⁰⁰ Erim, 2005: 64; Toker, 1990: 149.

⁴⁰¹ "Birleşmiş Milletler", *Ulus*, 18.10.1946.

⁴⁰² DP yöneticileri, kapatılacakları endişesine düşmüştür. Çünkü Sovyet Rusya'nın Türkiye üzerindeki baskısının oldukça yoğunlaştığı bu dönemde bazı DP üyelerinin, davranışlarıyla komünistlerle işbirliği yaptığına dair bir görüntü çizmiştir. (Haytoğlu, 2010: 91).

⁴⁰³ "Mareşal ve arkadaşları bir cemiyet kurdular", *Cumhuriyet*, 18.10.1946.

⁴⁰⁴ Toker, 1990: 149-150.

⁴⁰⁵ Goloğlu, 2013: 157.

aşırı solcularla işinin olmayacağını belirterek amacının haksızlığa uğrayanları savunmak olduğunu öne sürmüştür. Havanın bozulması üzerine toplantı sona erdirilmiştir. Mareşal'i bu olay ürkütmüş ve dernek işinden vazgeçmiştir.⁴⁰⁶

Mareşal'in İnsan Hakları Derneği macerası kısa süre içerisinde sona ererken Erim, aslında buna karşı amaçlı kurulan Türk Grubu ile ilgili çalışmalarını halen sürdürmekteydi. 21 Ekim'de Ankara Üniversitesi'nin açılışında bulunan Erim, Üniversite Rektörü Şevket Aziz Kansu ile görüşmüştür. Erim, Türk Grubu Derneği'nin kurulmasının aceleyle gelmesinden dolayı kurucular arasına koyamadığını, bu yüzden kendisinin derneğin doğal üyesi olarak sayılacağını belirtmiştir. Ancak Rektör Kansu, kendisinin kurucular arasına konulmasını istemiştir. Erim, kendisi için hiçbir sakıncanın olmadığını, kanunen imkan varsa bunun gerçekleşebileceğini söylemiştir. Bir gün sonra dernek hakkında bilgi vermek için İnönü ile Çankaya'da görüşen Erim, dernek hakkında verdiği bilgiler, İnönü'nün hoşuna gitmiştir. Erim'e "Komünistlerle ilk ciddi çarpışmayı yapıyoruz" demiştir. Sonrasında Erim, asıl konuya geçerek Rektör Kansu ile yaptığı görüşmeyi anlatmış. İnönü, derneğin çoktan kurulduğundan, sonradan kurucu üyenin ortaya çıkmasının işin ciddiyetini bozacağından bahsederek Kansu'nun derneğe sadece üye olarak alınması gerektiği tavsiyesinde bulunmuştur. Erim de, "Ben de aynı fikirdeyim. Fakat siyaseten iki üniversitemizin de rektörlerini aramızda görmekteki fayda bakımından Şevket'in gönlünü almak için razı oldum" diyerek İnönü'nün tavsiyelerine uyacağını işaretini vermiştir. Erim, dört gün sonra Rektör Kansu ile görüşerek O'na İnönü'nün fikrini anlatmış ve O'nu derneğe sadece üye olarak girmesi gerekliliği konusunda ikna etmiştir. Bunu yapmakla Erim, muhaliflerin kendisinin kurduğu derneğin siyasi ve CHP'nin emrinde olduğu iddialarını çürütmüş olacaktı. Hatta bu iddiaları çürütmek adına üniversitedeki profesör ve doçentleri, bağımsız ve muhalif milletvekillerini de derneğe katmaya çalışmıştır.⁴⁰⁷

Bütün bu çalışmaları sürdürürken Erim, basına yaptığı açıklamalarla bütün dikkatleri kendi kurduğu derneğin üzerine çekmeye çalışmıştır. 22 Ekim'de gazetecilere verdiği röportajda Mareşal'in başında bulunduğu dernek ile kendisinin başında bulunduğu dernek hakkındaki sorulara cevap vermiştir. "İstanbul'daki cemiyet hakkında ne düşünüyorsunuz?" sorusuna Erim,

⁴⁰⁶ "İnsan Haklarını Koruma Cemiyeti adı altında yeni bir dernek kuruldu", *Ulus*, 20.10.1946; Sertel, 200: 241-242; Toker, 1990: 150-151. Diğer yandan DP'den gelen baskılar sonucunda, DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner de İnsan Hakları Derneği'nin kurucusu olmadığına dair beyanatlarda bulunarak geri adım atmıştır. (Toker, 1990: 150-151).

⁴⁰⁷ Erim, 2005: 64-65.

Birleşmiş Milletler İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Sağlama ve Koruma Türk Grubunun kuruluşu kötü bir tesadüf eseri olarak İstanbul'daki İnsan Hakları Cemiyetinin kuruluşunun açığa vurulması ile aynı güne tesadüf etti. Bağımsız Milletvekili Mareşal Çakmak'ın başkanı bulunduğu o cemiyetin ne maksatla kurulduğuna efkârı umumiye gibi ben de henüz anlayamadım. Çünkü cemiyetin statüsü bir türlü, kurucuları başka türlü, birkaç gündür yayınlanan demeçler ve mektuplar gene başka türlü izahlar yapmaktadır. Bunlardan hangisini esas maksadın ifadesi olarak kabul edebileceğimizi kestiremiyoruz. Anlaşılan durumun gelişmesi için biraz daha beklemek lazım gelecek,

şeklinde cevap vermek suretiyle Mareşal'in derneğinin amacının henüz ne olduğunun anlaşılamadığını ifade etmiştir. “Profesör Ali Fuat Başgil Türk Grubunun resmi ve siyasi bir teşekkül olduğunu, CHP'nin emrinde bulunduğunu söylüyor,⁴⁰⁸ ne dersiniz?” sorusuna ise Erim, öncelikle Başgil'in yanıldığını, derneğin statüsünün incelenmesi halinde bir siyasi oluşum olmadığını anlaşılabileceğini, ne kendisinin ne de arkadaşlarının emir almaya alışık olmadıkları şeklinde cevap vermiştir. Türk Grubu'nun amacını;

...Türk Grubu, günlük iç veya dış politika davaları ile meşgul olmayacaktır. Bunun için mahkemelerin veya türlü devlet organlarının vazifelerinin yapıp yapmadıkları üzerinde durmak bizim işimiz değildir. Türk Grubu fikir ve kanaat sahasında çalışacaktır. Grubumuz bir hayır cemiyeti olmak iddiasında da değildir. Muhtaçlara avukat, hastalara doktor bulmak şüphesiz çok hayırlı bir sosyal yardım işidir. Lakin Türk Grubunun iştiğal sahası dışındadır....Türk Grubunu kuranlar, cihanın bu kararsız durumu içinde ve sevgili yurdumuzun türlü tehlikelerle sarılı bulunduğu bir sırada içeriye ve dışarıya karşı bir Bizans manzarası vermemek emelindedir....Türk aydınların pek çoğu Birleşmiş Milletler ülküsüne ve o ülkeye varmak için takibi elzem olan usule bağlıdırlar. Hiçbir parti ayrımı gözetmeksizin bu müşterek ülkü etrafında birleşemez miyiz?,

şeklinde açıklamıştır. Dolayısıyla asıl amaçlarının, Birleşmiş Milletler ülküsünün Türkiye'de tamamen uygulanmasının sağlamak, dünyanın karışık olduğu bu dönemde dışarıya karşı birlik ve beraberlik mesajı vermek olduğunu savunmuştur. Aslında Erim, Türk Grubu derneğinin amacını anlatmakla söz konusu derneklerinin siyasetle bir ilgisinin olmadığını bir yerde söylemeye çalışmıştır. Bunu kanıtlamak için de derneğin kurucuları arasında siyasetle bir ilişkisi olmayan İstanbul Üniversitesi Rektörü, Ankara Üniversitesi Dekanı ve öğretim üyelerini örnek göstermiştir.⁴⁰⁹ Ancak şunu hatırlatmak gerekir ki Türk Grubu Derneği'nin kurucuları olan bu öğretim üyeleri, derneklerinin kurulduğu gün İstanbul'da başka bir derneğin daha kurulduğunu duymuşlardır. Erim, onların siyasete alet

⁴⁰⁸Vatan Gazetesi 21 Ekim günü Prof. Dr. Ali Fuat Başgil ile bir röportaj yapmışlar, bu röportajda Başgil, Türk Grubu derneğinin CHP'nin emrinde, siyasi bir dernek olduğunu iddia etmiş ve bu derneği sert bir dille eleştirmişti. (“İnsan Haklarından kopan fırtına”, *Vatan*, 21.10.1946).

⁴⁰⁹“Prof. Nihat Erim İzahat Veriyor”, *Ulus*, 23.10.1946.

oldukları endişesine kapılmamaları için derneğin statüsünü onlara okuyarak statüde bir siyasi renk varsa bunu değiştirebileceğini söylemiştir. İtiraz edilmemesi üzerine dernek kurulmuştur.⁴¹⁰ Anlaşılacağı Erim, derneğin kuruluş görevini aldığı günden itibaren siyasi olduğu düşüncesini yok etmek için elinden geleni yapmıştır. Muhalif ya da bağımsız milletvekillerini de derneğe üye yapmaya çalışmış, ancak Bakanlar Kurulu engeline takıldığı için bunda pek başarılı olamamıştır. Her ne kadar öğretim üyelerini derneğe dahil etmiş olsa da derneğin CHP'nin emrinde ve siyasi olduğuna daire eleştirileri yok edememiştir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Maraşel'in, İnsan Hakları Derneği'nden elini eteğini çekmesiyle dernekler üzerindeki tartışmalar sona ermiştir. 20 Eylül 1946 tarihinde çalışmalarına ara veren Meclis, 1 Kasım 1946 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün açılış konuşmasıyla açılmıştır. Ancak DP'liler, İnönü Meclis salonuna girmesiyle ayağa kalkmadılar ve O'nu alkışlamadılar.⁴¹¹ Bu durum yeni Meclis yılının partiler arasındaki ilişkiler açısından bir hayli zor geçeceğini gösteriyordu.

DP'lilerin ayağa kalkmamış olmasına rağmen İnönü, söylediği nutkunda ilk kez hükümeti ve partiyi birbirinden ayırıyor ve DP'ye karşı uzlaştırmacı bir tutum sergiliyordu.⁴¹² Nihat Erim de İnönü'nün bu nutkunu değerlendirmiştir. Türkiye'de ilk defa çok partili hayatın yerleşmekte olduğunu belirten Erim, öncelikle muhalefetin "memleketçi" olmasını istemekte ve Osmanlı Meşrutiyeti'nin akıbetini bir daha yaşamamak adına iktidar ile muhalefetin el ele yürümesi gerektiğini savunmuştur. Yaşanılan dönemi kastederek intikal devresinde en büyük tehlikenin iktidarın hoşgörüsüz olması ve muhalefetin fırsatçıların eline düşmesi olduğunu ileri sürerek böyle bir durumun ortaya çıkmasının ülkeye çok fazla zararlar getireceğini iddia etmiştir. Özellikle ülkenin dış tehlikelerle dolu olduğu bu dönemde zararın kat ve kat fazla olacağı uyarısında bulunarak dikkatli davranılması gerektiğini belirtmiştir. İnönü'nün devletin başı olarak gerek seçimler sırasında gerekse seçimlerden sonra siyasi düşünce ayrımı yapmadan halka her zaman itidal, dostluk ve kardeşlik tavsiye etmiştir. 1 Kasım günkü nutkunda da bunu tekrarlamıştır. Türk demokrasisinin yerleşmesi anlamında şimdiye kadar İnönü'nün bütün fedakârlıkları yaptığını iddia eden Erim, artık sıranın muhalefette olduğunu belirtmiştir.⁴¹³ Dolayısıyla Erim, ülkenin zararına muhalefet yaptığını inandığı kişilerden ülkenin ve demokrasinin geleceği için kendilerine çeki düzen vermesi gerektiğini ifade etmiştir.

⁴¹⁰ Erim, 2005: 64.

⁴¹¹ "Meclis İsmet İnönü'nün Nutkuile Açıldı", *Cumhuriyet*, 02.11.1946.

⁴¹² Feroz ve Bedia Ahmad, 1976: 27. Söz konusu nutku 24 Ekim'de İnönü, Erim'e okumuş, O'ndan nutuk hakkında görüş istemiştir. Erim, birkaç noktayı düzeltmesini tavsiye etmiş, İnönü de tavsiyelere uyararak düzeltmeleri yapmıştır. (Erim, 2005: 65).

⁴¹³ "Nutuktan Alınacak Dersler", *Ulus*, 03.11.1946.

İnönü'nün Nutku'na DP'den cevap gelmekte gecikmedi. 3 Kasım'da Celal Bayar yayınladığı beyannamesinde iki parti arasında dış politikada bir ayrılık olmadığını belirtmekle birlikte CHP'nin ekonomi politikasını, ülkede yaşandığını iddia ettiği hayat pahalılığını sert bir dille eleştirmiştir.⁴¹⁴ Bu eleştirilere iktidar tarafından sert cevaplar gelmeye başlamıştır. Bu cevaplar daha çok Ulus Gazetesi'ndeki başyazarlardan gelmekteydi. DP sözcülerinin de sert tonda cevap vermesiyle iki parti arasında bir tartışma meydana gelmiştir.⁴¹⁵ Bu tartışmalara Nihat Erim de katılmıştır. Erim, yine yaşanan dönemi kastederek intikal devrinde muhalefetin görevlerini sıralamıştır. O'na göre bu görevler, hükümetin fikir ve kanaat alanında yapılacak şiddetli eleştirilerle gözetlenmesidir. Muhalefetin kaçınması gereken davranışlar ise "...körü körüne beğenmemelik etmemek, müphem veya açık ifadelerle karşı tarafı mütemadiyen çelmelemeye çalışmamaktır" şeklinde sıralanmıştır. Muhalefetin bu görevlerini yerine getirmediğini iddia ederek son zamanlarda yaşanan olayları buna kanıt olarak göstermeye başlamıştır. Muhalefet, hükümet programının okunmasının ardından üç ay geçmiş olmasına rağmen ekonomi konularında tezlerini tam anlamıyla ortaya koymamıştır. Bu yüzden muhalefetin "bize kendi düşüncelerimizi ifade için zaman tanımıyorlar" iddiaları yersizdir. Muhalefeti eleştirmeye devam eden Erim, İnönü'nün 1 Kasım 1946 Meclis Nutku'nun polemik konusu yapıldığını iddia etmiştir. Muhalefet, İnönü'nün sanki iktidar partisi lideriymiş gibi konuştuğunu öne sürmüştür. Muhalefetin bu eleştirisine Erim, Devlet Başkanının yürütmenin başı olduğunu, Meclis Açılış Nutukları'nın İngiltere'de dahi Başbakan'ın tavsiyeleri göz önünde tutularak hazırlandığı hatırlatmasında bulunarak cevap vermiştir. Daha sonra DP Lideri Bayar'ın 4 Kasım'da yayınladığı beyannameyi kastederek bunun çok müphem olduğunu, sırf polemik yaratmak için hazırlandığını ileri sürmüştür.⁴¹⁶

Bu noktadan sonra Erim, sözü muhalefetin "tecavüzden kaçınma" görevine getirerek bu görevleri de yerine getirmediğini iddia etmiştir. Bu iddiasını da yaşanan çeşitli olaylarla kanıtlamaya çalışmıştır. Erim'e göre; muhalefet sürekli olarak Meclis dışı faaliyetlerle vatandaşları tahrik etmektedir. Bağımsız olduğunu iddia eden Mareşal Fevzi Çakmak, Anadolu gezisinde vatani kurtarmaktan bahsederek, adeta ihtilal hazırlayıcısı rolünü üstlenmiştir. Bağımsız olduğunu iddia eden Mareşal, DP ocaklarını heyecana getirmeye çalışmıştır. Öte yandan köylerde bazı propagandalara şahit olunmuştur. Bu propagandalar; ezanın Türkçe okunacağı, şeriatın geri geleceği ve Arap harflerinin geri getirileceği şeklindedir. Bayar ise ıstıraplardan, gözyaşlarından dem vurarak bir yıla kalmaz her şeyin

⁴¹⁴ "D. Parti'nin beyannamesi", *Cumhuriyet*, 04.11.1946.

⁴¹⁵ Toker, 1990: 159.

⁴¹⁶ "Muhalefet Vazifesini Anlamalı", *Ulus*, 11.11.1946.

düzeleceğinden bahsetmeye başlamıştır. Erim, DP'nin dillerinin altında ne varsa açıkça söylemeleri gerektiğini belirtmiştir. Devlet başkanın sürekli kardeşlik ve yakınlık tavsiyelerine muhalefetin hiç şaşmadan, düşmanlık tohumları eker gibi bu şekilde cevap verdiğini ifade ederek muhalefetin bir sıkıntısı varsa neden Mecliste bunu dile getirmediğini sormuştur.⁴¹⁷

Değerlendirmelerini Erim, muhalefete şu tavsiyeleriyle bitirmiştir. İktidar partisi CHP, muhalefete karşı sabır ve müsamaha politikasını devam ettirmektedir. Diğer yandan muhalefet ise doğru yolda yürüdüğünü göstermek için Meclis kürsüsüne çıkarak, eleştirilerini apaçık yapmalıdır. Vatanın kurtarılması çoktan gerçekleşmiştir. Kurtarılmış bir vatanda bu sözlerin ne anlama gelebileceği herkesçe çok iyi bir şekilde anlaşılmaktadır. Ancak Türkiye'de demokrasinin gelişmesi büyük oranda muhalefetin görevini anlamasına da bağlıdır.⁴¹⁸ Anlaşılacağı üzere Meclis'in açılmasıyla birlikte partiler arası gerginlik kaldığı yerden devam etmiş, Erim de Türkiye'de demokrasinin yerleşmesi için muhalefete düşen görevleri hatırlatarak bu görevlerin yerine getirilmediğini iddia etmiştir. Hatta son zamanlarda Anadolu'da halkın iktidar aleyhine tahrik edildiğine bizzat şahit olduğunu belirterek muhalefeti bir ihtilal hazırlığı içerisinde olmakla suçlamıştır.

Nihat Erim, ihtilal havası ve ağır tahriklerin varlığından günlüklerinde de bahsetmiştir. Erim, 1946 yılının Kasım ayının ilk haftasında seçim bölgesi Kocaeli ve köylerine gitmişti. Kocaeli'nden döner dönmez Çankaya'daki akşam yemeği davetinde İnönü, Kocaeli'ndeki durumu sormuştur. Kendilerinin propaganda bakımından zayıf olduklarını, yaptıkları işleri halka anlatamadıklarını, muhalefetin ise İstanbul gazeteleri aracılığıyla yalan yanlış haberlerle tahriklere devam ettiklerini bildirmiştir.⁴¹⁹ Zira Metin Toker'in anlattıklarına göre bu dönemde siyasi tansiyonu, siyasi olaylardan çok DP ve CHP'nin yayın organı olan gazeteler ayarlamaktaydı. Şöyle ki, ortada hiçbir sorun yokken Ulus'a Falih Rıfkı Atay bir başyazı yazar, bu yazıya da Fuat Köprülü Kuvvet Gazetesi'nde cevap verince siyasi hava gerginleşirdi. 1946 ve 1947 yılı bu şekilde geçmiştir.⁴²⁰ Bu cevap verme yarışında Erim de geri kalmamış, o da bu yarışlara görüldüğü üzere katılmıştı.

Gazetelerin arttırdığı bu sert havayı iktidar partisi CHP, resmi yayın ordanına müdahale etmek suretiyle engellemeye çalışmıştır. Örneğin, Nihat Erim'in, 11 Kasım'da yayınlanan "Muhalefet Vazifesini Anlamalı" isimli başmakalesi çok sert olduğu gerekçe gösterilerek müdahale edilmiştir. Aslında Erim, bu başmakaleyi "Rüzgâr Eken Fırtına Biçer"

⁴¹⁷ "Muhalefet Vazifesini Anlamalı", *Ulus*, 11.11.1946.

⁴¹⁸ "Muhalefet Vazifesini Anlamalı", *Ulus*, 11.11.1946.

⁴¹⁹ Erim, 2005: 66.

⁴²⁰ Toker, 1990: 153.

başlığıyla yayınlamayı düşünüyordu. Şu sözlerle de muhalefete yüklenmeyi düşünüyordu: “Siz ihtilal hazırlıyorsunuz. Ama meşru otoriteye karşı ayaklananlar akıbeti düşünmelidirler”. Ancak Ulus’un Yazı İşleri Müdürü bu yazıyı sert bularak bu şekilde yayınlanmasını istememiştir. Biraz yumuşatılmasını istemiştir. Bu emir aslında iktidardan gelmekteydi. Erim, bu isteğe her ne kadar sert tepkide bulursa da istemeye istemeye yazının sonundaki dört satırın çıkarılmasına razı olmuştur. O dört satırda ise şunlar yazılıydı: “Siz ihtilal hazırlamaya çalışıyorsunuz. Bunu herkes anlıyor. Lakin unutmayın ki, rüzgar eken, fırtına biçer”. Yazı sansür edilerek yayınlanırken Erim, yazısına müdahale edilmesine tepkisini sürdürmeye devam etmiştir. CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran’a, “Ben bu şekilde yazı yazamam. Şimdiye kadar benim yazıma Reisi Cumhur dahi karışmaya kalkmadı. Bildiğim gibi yazdım. Madem karışılıyor, ben yazamam” demiştir. Uran, Erim’in tepkisine hak vermiştir. Ardından Erim Falih Rıfki Atay’a artık Ulus’ta yazmayacağını söylemiştir. Atay Yazı İşleri Müdürü’nün dikkatli davrandığını, kendisinin haksız olduğunu anlatmış, “Benim bir makalemi sen hiç koymadığın zaman ben darıldım mı?” diye sormuştur. Bu soruya cevap vermeyen Erim, halen Ulus Gazetesi’ni bırakmayı düşünüyordu ve bunu Falih Rıfki Atay’ın düşmanlığını kazanmadan yapmak istiyordu.⁴²¹

Üç gün sonra 14 Kasım’da Peyami Safa’nın yazılarının Ulus Gazetesi’nde yayınlanmadığını öğrenen Erim, tekrar Hilmi Uran ile görüşerek “Ulus’a kim karışır kim karışmaz belli değil. Böyle devam edemez, herhalde ben bu işten sıyrılmak istiyorum” demiştir. Bunun üzerine Uran, Erim’e gazetenin politik idareciliği görevini teklif etmiştir. Erim cevap vermemiştir. Uran ise Saracoğlu ile görüşerek meseleyi halledeceğini belirtmiştir. Öğleden sonra Saracoğlu, Erim ile görüşmüştür. Saracoğlu, meseleyi Falih Rıfki Atay’ı darıltmadan çözeceğini söylemiştir. Buna rağmen Erim, yine bu işten sıyrılmak istediğini tekrarlamıştır. Ertesi gün İnönü; Erim’i akşam yemeğine davet etmiştir. Yemekte O’nu gazete meselesi hakkında söyletmek istemiş; ancak Erim, bir şey anlatmamıştır. Oysa Saracoğlu, bir gün önceki görüşmede Erim’den bu meseleyi İnönü’nün duymaması gerektiğini belirtmişti. Anlaşılan olay İnönü tarafından duyulmuştu. Erim’e göre, gazete meselesini İnönü’ye duyuran Saracoğlu’ydu.⁴²²

Bu arada bir gazete çıkartılacağı haberleri, parti içerisinde dolaşmaya başlamıştır. Bu gazeteyi çıkartmak isteyen Hüseyin Avni Göktürk ve Şevket Raşit Hatiboğlu idi. Bunlar, 12 Temmuz 1946 tarihinde Nihat Erim’e gazeteyi birlikte çıkartma teklifinde bulunmuşlardı. Erim ile Temmuz ve Ağustos ayı boyunca yaptıkları görüşmelerde gazete için ortak bir şirket

⁴²¹ Erim, 2005: 66.

⁴²² Erim, 2005: 66-67.

kurmayı planlıyorlardı.⁴²³ Ancak bu görüşmelerden herkesin haberi yoktu. Ancak Kasım ayına gelindiğinde parti içerisinde “tahrikçiler gazete çıkarıyor” diye haberler yayılmaya başlandı. Gazeteyi çıkartanlar içerisinde Erim de olmasına rağmen Erim ifşa olmamıştır.⁴²⁴ Günlüklerden takip edildiği kadarıyla söz konusu gazete çıkartılamayacaktır. Bu arada Erim, *Ulus Gazetesi*’nden de ayrılmamıştır.

Ulus Gazetesi’nden ayrılmayan Erim, DP’nin yıkıcı muhalefeti eleştirmeye devam etmiştir. Bir DP milletvekilinin 13 Kasım 1946 tarihinde iktidarın ekonomi politikasını eleştiren bir soru önergesi vermişti. Erim, bu soru önergesini örnek göstererek muhalefetten beklenenin aslında eleştirilerini Meclis’te dile getirmeleri olduğunu savunmuştur. Yoksa Millet’in muhalefetten kan dökme ya da kurtuluş şarkıları istemediğini sözlerine ekleyerek 13 Kasım günü Meclis görüşmelerini izlerken düşündüklerini şöyle aktarmıştır: “...inanla aldığımız yolda, karşılıklı iyi niyetle ilerlediğimiz taktirde, yurdumuzun yakın geleceğinin pek parlak olacağını, bir kere daha düşündüm”.⁴²⁵ Dikkat edilirse Erim, aslında nerdeyse bütün yazılarında yıkıcı değil, yapıcı muhalefet istemektedir.

Bir yandan aylardır devam eden Birleşmiş Milletler’in veto yetkisi meselesi gibi sorunları köşesinde değerlendirirken Erim, diğer yandan da bu aylarda komşularda süre gelen iç karışıklıklara ve onlardan Türkiye’ye gelebilecek tehditlere göz atmıştır.⁴²⁶ Bu bağlamda yukarıda da anlatıldığı üzere Türkiye’nin komşusu olan Sovyetlerden, Boğazlara ilişkin devamlı tehditler alınmaktaydı. En son Sovyetler, 24 Eylül’de Türkiye’ye bir nota vermişti. Bu notaya, Türkiye 18 Ekim’de cevap verirken; İngiltere ve Amerika ise 9 Ekim’de birer nota ile cevap vermiştir.⁴²⁷ Bu notlardan İngiltere’ninki 22 Kasım’da basında yayınlandı. Nota incelendiğinde İngilizlerin, Boğazlar üzerindeki politikasını aynen devam ettirdiği görülmektedir.⁴²⁸ Erim bu notanın içeriğini gördükten sonra İngilizlerin kendi yanlarında olmasından memnun olduğunu, Türk tezinin de doğruluğu ve sağlamlığı hakkındaki inançlarının daha da arttığı değerlendirmesinde bulunmuştur.⁴²⁹

İç politika sorunlarına özellikle Sovyetlerden gelen tehditler de eklenince hükümet bir takım tedbirler alma yoluna gitmiştir. Tedbir alma yoluna gidilmesinde yukarıda da söylendiği gibi Mareşal Fevzi Çakmak gibi toplum tarafından itibar gören milli bir kahramanın sosyalist görüşleriyle tanınan bir takım kişilerle irtibat halinde olması etkili

⁴²³ Erim, 2005: 62-63.

⁴²⁴ Erim, 2005: 68.

⁴²⁵ “Sistemin Güzelliği Meydandadır”, *Ulus*, 14.11.1946.

⁴²⁶ Geniş Bilgi İçin Bkz. “Türk Yunan Dostluğu”, *Ulus*, 16.11.1946; “Nevyork’tan Gelen Bir Haber”, *Ulus*, 17.11.1946; “Veto Yetkisi Kaldırılabilir mi”, *Ulus*, 19.11.1946; “Yunanistan’ın Kanayan Yarası”, *Ulus*, 21.11.1946; “Karışık Bir Tablo Karşısında”, *Ulus*, 01.12.1946.

⁴²⁷ Armaoğlu, 2010: 522.

⁴²⁸ “Silahsızlanma Hakkında İngiltere’nin Görüşü”, *Cumhuriyet*, 22.11.1946.

⁴²⁹ “İngiliz Notaları Yayınlandıktan Sonra”, *Ulus*, 24.11.1946.

olmuştur. Son zamanlarda gerek Türkiye'nin komşu ülkelerinde yaşanan iç karışıklıklar gerekse Sovyetlerden gelen baskılar hükümeti içeride tedbir almaya itmiştir. 4 Aralık 1946 tarihinde Meclis'te Başbakanlık tezkeresiyle altı ilde sıkıyönetim altı ay daha uzatılmıştır.⁴³⁰ Sıkıyönetimin uzatılmasına DP, "hükümet sıkıyönetimi İstanbul'da halk miting yapmasın ve istediği zaman gazeteleri kapatsın diye istiyor... Biz sıkıyönetimi bir memleket müdafaası meselesi addetmiyoruz"⁴³¹ şeklinde hemen tepkisini göstermiştir. Bunun üzerine Erim, sıkıyönetimin dış tehlikelerden Türkiye'yi korumak için ilan edildiğini savunmuştur:

...bugün yurdumuzun özel durumu, dünyanın genel güvenlik ve barış bakımından pek kararsız hali o kadar meydanda, o kadar apaçık ortadadır ki, gizli toplantılar yapıp dış işleri arşivlerindeki bilgileri nakletmeye hiç hacet kalmaksızın; 'memleketimizin dış durumu endişe vericidir' demek mümkündür. Hatta elzemdir. Balkanların hali malum. Daha uzaklardan gelen haberler hiç de ferahlık verici değil. İran bir iç harbin eşliğindedir. Arap memleketleri kaynayıp duruyor. En nihayet Sovyet istekleri tepemizde asılı durmaktadır. Her zaman söyleneni bir kere daha tekrarlamak yerinde olacaktır: dünya genel bir muvazene buhranı içindedir. Yeni bir devre girmek veya karanlıklar içinde kaybolmak durumu, bütün milletlerin müşterek kaderidir. Türkiye coğrafi mevki tarihi icaplar yüzünden böyle muvazene bozukluğu devirlerinde her millettten ziyade hassas, her millettten çok tedbirli hazırlıklı bulunmalıdır. Herhangi ani bir gelişme karşısında ilk saatlerin, ilk haftaların ve ilk ayların değeri pek büyüktür.⁴³²

Söz konusu tedbirler ise komünist faaliyetlere karşı alınmış tedbirlerdir. Çünkü İnsan Hakları Derneği kurulduktan sonra İnönü, Erim ile görüşmesinde O'na, "Komünistlerle ilk ciddi çarpışmayı yapıyoruz" demişti.⁴³³ Hatta bu Sıkıyönetim Kanunu çıkmadan önce 27 Kasım'da Erim'in de katıldığı toplantıda, o sıralarda Yazar Sabahattin Ali'nin yeni çıkarmaya başladığı "Marko Paşa" isimli haftalık mizah dergisi üzerinde durulmuştu. Falih Rıfkı Atay, "Marko Paşa" dergisine ilişkin yayınlanmak üzere bir başmakale hazırlamış ve İnönü'ye sunmuştu. Ancak İnönü, Atay'a komünistlerin dergide DP'ye de çattıklarını belirtmiş, "önce DP'lilerin ne yapacaklarını görelim" diyerek Atay'ı başmakaleden vazgeçirmişti.⁴³⁴ Yani ülkedeki komünist faaliyet olarak addedilen olaylar, hükümetin takibi altındaydı. Sıkıyönetim altı ay daha uzatılmadan önce hükümet çoktan onlara karşı mücadeleye başlamıştı.

Komünizm tehlikesinin oldukça gündemde olduğu o günlerde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Erim'i sürekli yanına çağırarak iç ve dış politika üzerine konuşuyordu. Erim de bu görüşmeleri kendisi için birer mektep olarak görüyordu. 6 Aralık 1946 tarihindeki görüşmede

⁴³⁰ TBMMTD, D.8, C.3, T.1, B.12, s. 13-27.

⁴³¹ "Sıkıyönetim 6 ay daha uzatıldı", *Cumhuriyet*, 5 Aralık 1946, s. 1-2.

⁴³² "Uzağı Görmek", *Ulus*, 6.12.1946.

⁴³³ Erim, 2005: 64.

⁴³⁴ Erim, 2005: 69.

Erim, İnönü'ye demokratik sistem oluşturulurken anarşinin ve diktatörlüğün baş göstereceğinden endişe ile bahsetmiştir: “Paşam mahirane idarenizle demokratik sistem inşallah memleketimizde sarsıntısız yerleşecek. Selamete çıkacağız. Ama sizin bu esnada başta bulunmanız şart. Aksi taktirde ya anarşi yahut diktatörlük baş gösterir” demiştir. Bunun üzerine İnönü, “selamet tuttuğumuz yoldadır. Asyai idareden artık kurtulmalıyız. Onun sonu yoktur”⁴³⁵ diyerek demokratik sistemi yerleştirme mücadelesinden asla vazgeçmeyeceklerini anlatmıştır. Anlaşılacağı üzere, komünizm tehlikesinin varlığının söz edildiği bu dönemde Erim, demokratik sistemin yerleşmesi için İnönü'nün devletin başında olmasını gerekli görmüştür.

16 Aralık 1946 tarihinde sıkıyönetim komutanlığı harekete geçerek buldukları bölgelerin güvenliğini sağlamak için Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi'ni kapatmıştır. Ayrıca bu partilerin çıkarttığı 6 gazete ve 1 dergi de kapatılmıştır. Gerekçeleri ise komünist propagandası yapmaları⁴³⁶ ve yabancı çıkarlara hizmet etmeleri idi.⁴³⁷ Erim'e göre, dışarıda Türkiye aleyhtarlığı, içerde rejim ve devlet düşmanlığı şeklinde son zamanlarda yapılan propagandanın amacı, Türk bağımsızlığını ve gücünü ortadan kaldırmaktır. Bu propagandaları komünist propaganda olarak görerek sıkıyönetim komutanlığı tarafından alınan tedbirleri; düşünce ve siyasi özgürlüğe çevrilmiş bir tehdit olarak görülemeyeceğini belirten Erim, kendilerinin düşünce özgürlüğünden yana olduklarını iddia etmiştir. Eğer komünizm düşünce özgürlüğünü ortadan kaldırmayı amaçlayan bir sistem olmasaydı sistemin fikirlerini kabul etmemekle birlikte tartışılmasına izin verebilecekleri de sözlerine eklemiştir. Komünizmin hürriyeti kullanarak iktidarı ele geçirip hürriyeti tamamen ortadan kaldırmayı, böylece diktatörlük kurmayı amaçladığını ileri sürmüştür. Akabinde İsviçre, Amerika ve İngiltere örneğini vererek bu ülkelerde komünist fikirlerin partiler tarafından savunulmasının yasaklandığını, yasaklamayan ülkelerin ise anarşiye sürüklendiğini hatırlatmıştır. Son olarak komünizmi yeni bir emperyalizm silahı olarak gören Erim, Türkiye'deki komünizm meselesinin sadece bir doktrin meselesi değil, aynı zamanda Türklerin varlığının devam edip etmemesi meselesi olduğunu dile getirmiştir.⁴³⁸ Anlaşılacağı Erim, bazı partilerin ve matbuatın kapatılması meselesine devletin güvenliği, bekası açısından bakmıştır. Düşünce ve siyaset özgürlüğünün engellendiğini kabul etmemiştir.

18 Aralık 1946 Çarşamba günü 1947 Yılı Bütçe Kanunu, Meclis'te görüşülmeye başlandı. İlk konuşmayı Başbakan Recep Peker yapmıştır. Ardından O'nu Maliye Bakanı

⁴³⁵ Erim, 2005: 75.

⁴³⁶ “İki Komünist Partisiyle Bunlara Mensup Altı Gazete Kapatıldı”, *Cumhuriyet*, 17.12.1946.

⁴³⁷ Feroz ve Turgay Ahmad, 1976: 28.

⁴³⁸ “Türk Milletinin Varlığı İle Oynamamaz”, *Ulus*, 18.12.1946.

Halit Nazmi Keşmir ve milletvekili Muammer Alakant takip etti. DP adına da Adnan Menderes, 1 saat süren konuşma yaptı.⁴³⁹ Menderes ince esprili, iğneleyici bir eleştiri metni hazırlamıştı. Metnini okurken, iktidar milletvekillerini adeta sinirlendirmek için bazen durup alaylı bir şekilde hükümet üyelerine bakıp⁴⁴⁰ yapmacık bir tebessüm atıyordu. Başbakan Peker, Menderes'in eleştirilerini haksız ve insafsız buldu. Diğer yandan haksız eleştirilerini de yapmacık bir tebessüm altında yapmasına çok fazlaca sinirlenmiştir. Maliye Bakanı'nın cevap vermesi gerekirken Menderes kürsüden iner inmez Peker, büyük bir asabiyetle Menderes'e cevap vermeye başlamıştır.⁴⁴¹ Herkes Peker'in yapılan eleştirilere cevap vermesini ve eleştirilerin yerinde olmadığını söylemesini beklerken Peker, Menderes'in şahsına yönelik cevap vermeye başlamıştır.⁴⁴²

Muhterem Arkadaşlarım, Demokrat Parti adına dinlediğiniz Adnan Menderes'in sesinde kötümser ve psikopat bir ruhun mariz karanlıklar içinde (Soldan sürekli alkışlar) şanlı bir milletin ve arkada bıraktığı karanlıklardan azametli, şan ve şerefli bir istikbale gitmek azminde bulunan kudretli bir devletin hayatını bir boşluk halinde ifade eden ruh haletinin akislerini dinledik.⁴⁴³

Başbakan Peker, kürsüde konuşmasını bitirmemişti ki DP milletvekilleri arasında gürültüler çıkmaya başlamıştır. DP liderlerinden Emin Sazak, "Psikopat" kelimesini pis köpek olarak anlamıştır. Bunun üzerine Sazak, "Bize pis köpek dedi arkadaşlar. Bize pis köpek dedi. Gidelim. Terk edelim..." diye bağırmaya başlamıştır.⁴⁴⁴ Diğer yandan DP lideri Bayar da, DP milletvekillerine görüşmeleri terk etme çağrısında bulunmuştur. Bunun üzerine DP milletvekilleri toplu olarak Meclis salonunu boşaltmışlardır. Onlar salonu terk ederken bazı CHP'liler, onlara engel olmaya çalışmışlar; ancak başarılı olamamışlardır. Bazı CHP'liler "uğurlar olsun" demiştir. Peker de muhalefeti eleştirmeyi sürdürmüştür.⁴⁴⁵ Anlaşılacağı üzere Başbakan'ın kullanmış olduğu "psikopat" kelimesini yanlış anlaşılması yüzünden partiler arasındaki ilişkiler kopmuştur. Aşağıda da görüleceği üzere dokuz gün boyunca DP'liler, Meclis'i boykot etmişlerdir.

⁴³⁹ TBMMTD, D.8, C.3, T.1, B.18, s. 3-27.

⁴⁴⁰ Toker, 1990: 160.

⁴⁴¹ Uran, 2008: 376-377.

⁴⁴² İnan, 2006: 259.

⁴⁴³ TBMMTD, D.8, C.3, T.1, B.18, s. 23-24.

⁴⁴⁴ Toker, 1990: 161.

⁴⁴⁵ TBMMTD, D.8, C.3, T.1, B.18, s. 24; Toker, 1990: 161. Meclis'i terk eden bazı bağımsız milletvekilleri de bulunuyordu. Bunlardan birisi de Nihat Erim'in yakın arkadaşlarından Cihat Baban'dır. Cihat Baban'ın Meclis'i terk etmesine Erim, çok kızmıştır. O'nun, bağımsız bir milletvekili gibi davranmadığını belirterek eleştirmiştir. (Erim, 2005: 77-78).

“Psikopat Olayı” sonrasında bazı CHP’liler Recep Peker’in sözlerini doğru bulmazken⁴⁴⁶ Erim, Peker’e hak vermektedir. Menderes’in davranışının haksızlığı konusunda şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

...Maliye Bakanın bütçe nutkundan sonra konuşan hatipler arasında Demokrat Parti adına kürsüye gelen Adnan Menderes, Meclis iç tüzüğü’nün sarıh hükmünü içe sayarak bir saat süren bir nutuk okudu. Bu nutukta pek çok sivri noktalar, iyi niyetle izahı pek güç bir takım kundaklar dinleyenlerin gözünden kaçmadı. Bilhassa Recep Peker’in görüşmelere başlarken yaptığı demeci, bütçe hakkındaki düşüncelerinin açıkça ortaya konmasını önlemek maksadı güdülerek demokratlar üzerine bir baskı, bir korku havası yaratmak için yapılmış saydıklarını söylemesi hayret uyandırdı. Bu haksız, yersiz ve insafsız hüküm ve tariz karşısından herkes irkildi.⁴⁴⁷

DP milletvekillerinin Meclis’i terk etmelerini ise şu şekilde eleştirmiştir: “Bir an için, en ağır bir itham karşısında bulunulduğunu farz etsek dahi milletvekilinin vazifesi başından ayrılmaya böyle bir hitap asla sevk edemez...Vazifesini hakkıyla kavramış bir milletvekili oturduğu yerde icap ederse canını verir. Fakat meclisi terk edip çıkamaz”. Aynı zamanda bu olayın, muhalefetin, çoğunluğa hükmetmek hevesinden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Milletvekillerinin sadece millete sorumlu olduklarını hatırlatarak Hükümet’in, DP üzerinde baskı yaptığı iddialarını kesinlikle ret etmiştir. DP’lilere seslenen Erim, Recep Peker’in kendilerine hakaret ettiğini düşünenleri-ki Erim hakaret değil sert bir eleştiri olarak görüyor-Meclis kürsüsünde bunu ifade etmeye davet etmiştir. Öte yandan muhalefetin bu eylemini Türk Demokrasisi’nin geleceği açısından yanlış bir hareket olarak gören ve bir daha tekrarlanmamasını dileyen Erim, DP’lilerin davranışlarında bir zıtlık görmektedir. Onu da şöyle açıklamıştır:

...Büyük Millet Meclisi tarihinde ilk defa olarak bir kısım milletvekillerinin kendilerini, bir şahıs veya bir makam karşısında küçük saymakta olduklarını, şu veya bu tesir altında vazifelerini bırakıp ayrılacaklarını göstermiştir. Devlet başkanına-ki o bütün Türk varlığının ve tabiatıyla Büyük Millet Meclisinin de temsilcisidir- ayağa kalkmamak jestindeki fuzuli hassasiyetle Başbakanın bir sözüne darılıp Meclis salonunu terk etmek hareketi arasında manalı bir tezat vardır.⁴⁴⁸

DP milletvekilleri bir sonraki Meclis Genel Kurulu’na da katılmadılar.⁴⁴⁹ Oysaki CHP’liler DP’lilerin bir gün sonra Meclis’e döneceklerini düşünüyorlardı. Çünkü daha önce hep öyle olmuştu. Ancak bu sefer öyle olmadı. Böylece “Cumhurbaşkanı İnönü’ye ilk ciddi

⁴⁴⁶ Goloğlu, 2013: 177; “Şiddetli Tartışmalar altı saat devam etti”, *Cumhuriyet*, 19.12.1946.

⁴⁴⁷ “Meclisi Terk Etmek Vazifeden Kaçmaktır”, *Ulus*, 19.12.1946.

⁴⁴⁸ “Meclisi Terk Etmek Vazifeden Kaçmaktır”, *Ulus*, 19.12.1946.

⁴⁴⁹ “Demokratlar Dünkü Meclise Gelmediler”, *Cumhuriyet*, 20.12.1946.

arabuluculuk görevi yapmasını sağlayacak vahim kriz açılmıştır”.⁴⁵⁰ İnönü’nün girişimiyle önce Şükrü Saracoğlu ile Adnan Adıvar arabuluculuk yapmaya başladılar. Ancak DP liderleri, Başbakan Recep Peker’in kendilerinden özür dilemesi durumunda Meclis’e dönebileceklerini söylemesi üzerine bir sonuç alınamamıştır.⁴⁵¹ Bu arada DP Grubu de Meclis çalışmalarına katılıp katılmama konusunda tereddütleydi. Bu hususta DP liderleri, bir çözüm yolu buldular. Eğer İnönü, cumhurbaşkanı sıfatıyla kendileriyle görüşür ve sonra da Meclis’e katılmalarını isteyen bir tebliğ yayınlarsa Meclis’e döneceklerdi. Böylece DP açısından tükürdüklerini yalamak gibi bir durum ortaya çıkmamış olacaktı. DP liderlerinin bu kararından sonra sıra böyle bir teklifi İnönü’ye nasıl yapacaklarına gelmişti. DP liderleri, Ankaralı İş Adamı Üzeyir Avunduk aracılığıyla Ankara Milletvekili Mümtaz Ökmen’e isteklerini ilettiler. Ökmen de bunu İnönü’ye ulaştırdı. İnönü görüşmeyi kabul ederek DP liderlerini Çankaya’ya çağırmıştır.⁴⁵² 22 Aralık 1946 gecesine İnönü, Celal Bayar ile Fuat Köprülü’yü Çankaya’ya çağırmıştır. Başbakan Peker’in de bulunduğu görüşmede her iki taraf şikâyetlerini İnönü’ye iletirken yaşananlardan dolayı üzüntülüydüler. İyi geçen görüşmeden sonra Bayar ve Köprülü görüşmeyle ilgili arkadaşlarına bilgi verdi. Arkadaşları da Meclis’e zaten geri dönmeye istekli oldukları için liderlerine görüşmelere devam yetkisi vermiştir.⁴⁵³ Çankaya görüşmelerini yakından takip eden Erim’e göre,⁴⁵⁴ DP liderleri yaptıkları hareketin halk üzerinde iyi karşılanmadığını artık anlamış ve hatayı telleyip pullayıp yüklenecek bir sırt aramaya başlamışlardır.⁴⁵⁵ Kısacası Erim, DP liderlerinin İnönü ile aslında hangi amaçla görüştüğünü sezinlemiştir.

Formüller üzerinde anlaşmak üzere her iki taraf Bayar ile Köprülü ve Ökmen 24 Aralık’ta Meclis’teki Başkanlık dairesinde bir araya geldiler.⁴⁵⁶ Daha sonra aynı günün gecesine Çankaya Köşkü’ne Köprülü ile Bayar davet edilerek İnönü’nün iki gün sonra yayınlacağı tebliğ üzerine bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. İnönü, burada DP liderlerine, İktidarla yaptığı görüşmeler hakkında bilgi vermiş ve kendisinin şahsen Meclis çalışmalarının sükûnet içerisinde yapılmasına taraftar olduğunu bildirmiştir.⁴⁵⁷ Cumhurbaşkanı İnönü’nün partiler üstü perdeden yaptığı tebliğ 27 Aralık’ta basında yayınlanmıştır. Tebliğin bir bölümünde şöyle deniyordu:

⁴⁵⁰ Toker, 1990: 161.

⁴⁵¹ “Temaslar Devam Ediyor”, *Vatan*, 22.12.1946; Erim, 2005: 78-79.

⁴⁵² Toker, 1990: 162-163.

⁴⁵³ Toker, 1990: 162-163; Erim, 2005: 78-79.

⁴⁵⁴ DP liderleriyle yapılan görüşmelere, Erim de Çankaya Köşkü’ne çağrılmaktaydı. Geniş bilgi için bkz. (Erim, 2005: 78-80).

⁴⁵⁵ “Vazifeler Tek Taraflı Değil Karşılıklıdır”, *Ulus*, 22.12.1946.

⁴⁵⁶ “İki parti arasında temaslar devam ediyor”, *Cumhuriyet*, 25.12.1946.

⁴⁵⁷ “İnönü ile Celal Bayar Tekrar Görüştüler”, *Cumhuriyet*, 26.12.1946; Toker, 1990: 164.

...Cumhurbaşkanı taraflardan birinin haklı veya haksız olduğu konusu üstünde durmayarak bir kısım milletvekili arkadaşların müteessir olmalarından kendisinin de teessür duyduğunu bildirmiştir. Karşılıklı saygı ve iyi niyetin vücuduna, her iki tarafla yakın temasından dolayı katiyen emin olduğunu bildiren Cumhurbaşkanı şikâyet tezahürünün kafi görülmesini ve mecliste çalışmanın temin olunmasını başkanlardan rica etmiştir.⁴⁵⁸

Tebliğın yayımlanması üzerine DP, 27 Aralık'ta Meclis Genel Kurul Toplantıları'na katılmış ve böylece dokuz gün süren Meclis krizi sona ermiştir.⁴⁵⁹ Kriz sona ererken Erim, Çankaya Köşkü'ndeki toplantılara katılmış bir isim olarak günlüklerine şunları kaydetmiştir:

...İnönü Demokrat liderlerinin kendisi ile yeniden temasa girmiş olmalarından memnun görünüyor. Gerçekten seçimlerin ertesinden İnönü'ye karşı hasmane bir tavır takınmış oldukları halde şimdi onun hakemliğini kabul etmiş bulunuyorlar. Neticede bu son hadisede en mühim nokta ve kazanç budur. Ayrıca Recep Peker takımına da iyi bir ders vermiş oldu.⁴⁶⁰

Meclis krizinin sona erdiği gün Erim, krizin sona ermesinde İnönü ve DP liderlerini övmüştür. İnönü'nün çok partili hayatın böyle bir çıkmaza sürüklenmesinden çok üzüntü duyduğunu, zaten O'nun baştan beri amacının çok partili hayata geçmek olduğunu ve bu yüzden olayın meydana geldiği 18 Aralık'tan beri haklı ve haksız tarafı aramaya çalışmaksızın krizin çözülmesi için çalıştığını belirtmiştir. Sonrasında devlet başkanının bir partinin başı olmasına rağmen tarafsız kalabileceğini ve gerektiği zaman partiler arasında hakemlik edebileceğini, bu kriz vesilesiyle bir kere daha kanıtladığının altını kalınca çizmiştir. DP liderleri Bayar ile Köprülü'nün sorunun çözümünde oynadıkları anlayışlı ve yatıştırıcı rolü belirtmek suretiyle onları da övmüştür. Diğer yandan bu krizi bir daha tekrarlanmayacak bir acemilik olarak gören Erim, sözlerini "karşılıklı saygı ve iyi niyet devam ettikçe aşılmayacak engelin ve hiçbir sorunun olmadığını" ifade ederek bitirmiştir.⁴⁶¹ İnönü'nün tebliğini değerlendiren Erim, krizin çözülmesinden çok memnun olmuş, krizin çözülmesinde DP liderlerinin rolünü ve İnönü'nün hakemliğini övmüştür.

Nihat Erim'in bu değerlendirmelerine CHP içindeki müfritlerden tepkiler gelmiştir. Erim'e göre, Saffet Arıkan ile Hasan Saka gibi kişiler İnönü'nün bu işte hakemlik yapmasını baştan beri istemiyorlardı.⁴⁶² Diğer yandan Cumhurbaşkanı İnönü'nün hakemliği sadece Ulus

⁴⁵⁸ "İnönü'nün tavassutu ile sona erdi", *Vatan*, 27.12.1946.

⁴⁵⁹ "Demokratlar Dün Meclise Geldiler", *Cumhuriyet*, 28.12.1946.

⁴⁶⁰ Erim, 2005: 80.

⁴⁶¹ "Cumhurbaşkanımızın İlgisi", *Ulus*, 27.12.1946.

⁴⁶² Erim, 2005: 80.

Gazetesi'nde değil, aynı zamanda DP'nin yanında yer alan Kuvvet ile Cumhuriyet Gazetelerinde de övülmüştür.⁴⁶³

Erim, İnönü'nün tebliğini ve tebliğin sonuçlarını parti içinden gelen tepkilere rağmen değerlendirmeye devam etmiştir. İnönü'nün tebliğinin çok partili sistemin geleceği açısından hayırlı gelişmelere yola açtığını belirterek sözlerine başlamıştır. İnönü'nün siyaset bilgisini, devlet başkanlığını, tarihteki rolünü daha önceki yazılarında olduğu gibi burada da övdükten sonra cumhurbaşkanlığı tebliğinin partiler arası ilişkilerde yepyeni bir zihniyetin yerleşmesine yol açtığını ileri sürmüştür. "...Biz şahsen bilhassa, her iki tarafla yakın temastan edinilen intibain her iki partide iyi niyetin katıyen mevcut olduğu inancı üzerinde takıldık kaldık"⁴⁶⁴ diyerek aslında baştan beri her iki tarafın birbirlerine karşı ne kadar ön yargılı olduklarını belirtmiştir. Bu önyargıları ise şöyle anlatmıştır:

Biraz da mazur görülmesi icap eden bir karşılıklı çekingenlikle Halk Partisi ile Demokrat Parti birbirlerine karşı günden güne şiddetlenen bir yan bakış halinde idiler. Her iki taraf birbirlerinin iyi niyetinden şüphelenmekte idi. Karşı parti, halk partisinin ciddi bir muhalefet istemediğini sanıyor ve bunu resmi ağızlarla apaçık halk önünde söylüyordu. Halk partisi demokratların normal yollardan yürümek sabır ve tahammülüne katlanmak niyetinde bulunmadığını düşünüyor ve zaman zaman bu duygunun tepkileriyle karşılaşıyordu. Cumhurbaşkanımızın tebliği her iki tarafa da karşılıklı iyi niyetin mevcudiyeti hakkında en kati teminatı vermektedir.⁴⁶⁵

Anlaşılabacağı üzere, bu önyargıların tebliğin yayınlanmasıyla birlikte artık yıkıldığını söyleyen Erim, her iki tarafa da düşen vazifeleri sıralamıştır. "...Şimdi hepimize düşen, Sayın İnönü'nün aynı zamanda bütün yurt sever vatandaşlara bir direktif mahiyetini taşıyan bu beyanlarına uymak ve bundan sonraki çalışma ve temaslarımızda karşımızdakinde iyi niyetin mevcudiyetine inanmış olarak faaliyette bulunmaktır". Son olarak İnönü'nün tebliğinden Erim, "Girdiğimiz yoldan dönüş yoktur. Türkiye için sırf şahıs otoritesine dayanan Asyai sisteme tekrar dönmek kaçınılacak bir felaket sayılmalıdır. Kendi kendimize vereceğimiz parola şu olmalıdır: Ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli! Bu deveyi el birliği ile güdeceğiz"⁴⁶⁶ şeklinde bir anlam çıkartmıştır. Yani çok partili sistemden kesinlikle dönüşün olmadığını ve sistemi, muhalefet ile iktidarın birlikte hareket etmesinin yerleştireceğini savunmuştur.

30 Aralık 1946 tarihinde Meclis, 1947 Bütçesi'ni görüşmek üzere toplanmış ve yapılan oylama sonucunda 48 kırmızı oya karşın, 354 beyaz oyla Bütçe Kanun Tasarısı kabul

⁴⁶³ Toker, 1990: 165; "Son tavassutun geniş ve şamil olduğu belirtiliyor", *Cumhuriyet*, 30.12.1946.

⁴⁶⁴ "Ya Bu Deveyi Gütmeli, Ya...", *Ulus*, 30.12.1946.

⁴⁶⁵ "Ya Bu Deveyi Gütmeli, Ya...", *Ulus*, 30.12.1946.

⁴⁶⁶ "Ya Bu Deveyi Gütmeli, Ya...", *Ulus*, 30.12.1946.

edilmiştir.⁴⁶⁷ Oylama sonrası Peker, muhalefeti kucaklayıcı gayet yumuşak bir konuşma yapmıştır:

...Bu bütçeye iç inanı ile beyaz oy veren arkadaşların yanında inanmadıkları bir şeye kırmızı oy vermek gibi iç inanlarının ifadesini aksettiren muhalif parti arkadaşlar da vazifesini yapmışlardır. Bu itibarla bütün Kamutaya, tümünüze birden samimi teşekkürlerimizi arz ederim...Hükümetimiz çalışırken sabit fikirlere, hodkam duygulara saplanarak yalnız kendi hareketlerini beğenenlerin fikirlerine ve sözlerine itibar etmekle kalmayacak, bizim doğru bildiğimiz yolu yanlış sayarak eksik gördüklerini tamamlamak maksadını takip eden muhalif arkadaşları fikirlerinden de devlet için hayırlı olanları bulunursa aynı dikkatle bunlara da yer vereceğiz.

Başbakan'ın bu konuşmasına CHP sıralarının yanı sıra DP sıralarından da büyük bir alkış gelmiştir.⁴⁶⁸ Başbakan Recep Peker'in bütçeye kabul ya da ret oyu veren milletvekilleri arasında hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün düşünce ve eleştirilere saygı göstererek teşekkür etmesi, Erim tarafından olgun bir hükümet başkanına yakışan bir hareket olarak karşılanmıştır. Muhalefetin eleştirileri arasında istifade edilebilir sayılacak düşünceleri, hükümetin göz önünde tutacağını Peker'in söylemesini Erim, ayrıca isabetli bir görüş olarak tanımlamıştır. Son olarak Erim, herkesin aynı hassasiyetle üzerinde titremeye zorunlu olduğu yeni bir dönemin gelişme yolunda olduğunu söyleyerek bu konuşmasıyla Peker'in bir kez daha kendisine yakışan ve kendisinden beklenen bir tarzda konuştuğu yorumunda bulunmuştur.⁴⁶⁹ Görüldüğü üzere, Erim ile birlikte aslında herkes çok partili sistemin Türkiye'de işlenmesini içten arzuluyordu. Partiler arası ilişkilerin dostluk havasına bürünmesiyle Meclis'te bir bayram havası esmeye başlamıştır.⁴⁷⁰ Ne yazık ki bu bayram havası çok fazla uzun sürmeyecektir.

1.2.4.2. Hürriyet Misakı ve Sonrası Gelişmeler

7 Ocak 1947 tarihinde DP'nin Birinci Büyük Kongresi toplanmıştır.⁴⁷¹ Erim, siyasi görüşü ne olursa olsun her yurtsever vatandaş tarafından DP Kongresi'nin sevinçle ve iftiharla karşılanması gerektiğini düşünüyordu. Sevinçle karşılanmasının gerekçesini;

...Çünkü sağlam bir idare, bir siyasi düzen ancak ve ancak milleti teşkil eden fertlerin ve türlü grupların birbirine bazen zıt, bazen uygun menfaat ve isteklerinin ahenkli bir sistem içinde uzlaştırmasıyla

⁴⁶⁷ "Meclis bütçe müzakeresini bitirdi", *Vatan*, 31.12.1946.

⁴⁶⁸ TBMMTD, D.8, C.3, T.1, B.27, s. 848.

⁴⁶⁹ "1947 Bütçesi Kabul Edildikten Sonra", *Ulus*, 31.12.1946.

⁴⁷⁰ Toker, 1990: 166.

⁴⁷¹ "Demokrat Parti Kongresi Bu Sabah Toplandı", *Akşam*, 07.01.1947. Kurultay'a İsmet İnönü davet edilmemiştir. Oysa İnönü davet edilmiş olsaydı Kongre'ye katılacaktı. (Erim, 2005: 81-82).

kurulabilir...Hükümetler yalnız kendi taraftarlarının alkışlarına önem verip, aleyhtekilerin tenkitlerini sustururlar yahut hesaba katmazlarsa çok sürmeden yıkılmaya mahkum olurlar. Karşı partiler, kaynayan kazanın emniyet supapıdır. Bu hakikati böyle kabul etmek lazımdır”,

şeklinde açıklamıştır. Erim, iktidar ve muhalefet partilerin hepsinin vatanın geleceği için çalıştıklarını, bunlar arasındaki farkın sadece metot farkı olduğunu belirterek iktidar ile muhalefet partisinin ara sıra birbirlerinden şikâyet edebileceklerini, bu durumu fazla büyütmemek gerektiğini, iki tarafın iyi niyetlerini koruduğu sürece her sorunun halledilebileceğini ileri sürmüştür.⁴⁷² Erim bu şekilde Demokrat Parti'nin toplanan bu ilk Kurultayı'nı memnurlukla karşılamış, herkes için güzel bir tablo çizmiştir. Erim'in değerlendirmelerine Meclis içerisindeki CHP milletvekillerinin çoğunluğu hoşnut olmamıştır. Diğer yandan DP'lilerle Bağımsızlar değerlendirmelerden memnundurlar.⁴⁷³

Nihat Erim, Kongre'yi dostça karşılamış olmasına rağmen DP Lideri Bayar'ın Kongre'nin ilk günü yaptığı sert konuşma partiler arası ilişkileri tekrar gerecektir. Kongre Başkanı Kenan Öner, ilk sözü DP Genel Başkanı Bayar'a vermiştir. Bayar, Anayasaya uymayan kanunların kaldırılmasını, seçim kanununun değiştirilmesini, devlet ve parti başkanlığının bir kişinin üzerinde birleşmemesini istemiştir. Bayar'ın ortaya attığı bu meseleleri konuşmak üzere Kongre, “Ana Davalar Komisyonu” oluşturdu.⁴⁷⁴ Bayar'dan sonra bazı delegeler Kongre'de CHP'ye ile İnönü'ye karşı sert hücumlara geçtiler. Hatta ismi sonradan çok duyulacak olan Osman Bölükbaşı; “Bu memleket 23 senedir kızıl bir sultan idaresinde sevk ve idare olundu” demiştir.⁴⁷⁵ Kurultay'ın ilk günün akşamında İnönü, Erim'i Çankaya'ya çağırmıştır. Baş başa gerçekleşen görüşmede DP Kongresi ve nutuklar üzerinde durulmuştur. Canı sıkkın bir şekilde İnönü, Erim'e “Demek ki yine benimle uğraşıyorlar. Acaba gayretlerimiz boşa mı gidecek? Ne dersin?” diye sorunca Erim; “Dava yürüyecektir. Bugün muhalefetin başında olanları doğru yola getirmek çok zor olacaktır. Fakat dava yürüyecektir. Şahıs mevzubahis değil. Yarın başkaları çıkacaktır inşallah”⁴⁷⁶ şeklinde yaşanan bütün sıkıntılara rağmen çok partili düzenin yürüyeceğine ilişkin ümitli bir cevap vermiştir.

İnönü'nün yanında saat yedide ayrılan Erim, kısa süre sonra tekrar Çankaya'ya gelmiştir. Bu sefer Köşk'te Kazım Karabekir, Başbakan Recep Peker, Şükrü Saraçoğlu, Hilmi Uran, Saffet Arıkan, Faik Ahmet Barutçu, İç İşleri Bakanı ve Hasan Saka gibi önemli devlet erkânı vardı. Tekrar DP'nin Kurultay'ı konusu açılınca hem Saracoğlu hem Peker gibi isimler kendi iddialarının ortaya çıkmasından memnun görünüyordular. Hasan Saka neşeli bir şekilde

⁴⁷² “Demokrat Parti Kurultayı”, *Ulus*, 07.01.1947.

⁴⁷³ Erim, 2005: 82.

⁴⁷⁴ “DP Büyük Kongresi Dün Toplandı”, *Cumhuriyet*, 08.01.1947.

⁴⁷⁵ Toker, 1990: 168.

⁴⁷⁶ Erim, 2005: 83.

bu konuda espiriler yaparken Başbakan Peker, İnönü'ye “Onları medenileştireceğiz, müsterih olunuz Paşam. Turnikedeki sıra beklemesine halkı nasıl alıştırmak için ona demir parmaklıklar koyduk, sonra lüzum kalmadı kaldırdıysak, bunları da öyle yapacağız Paşam”,⁴⁷⁷ diyerek İnönü'yü rahatlatmaya çalışmıştır. Bu konuşma sırasında Barutçu ile Arıkan, Erim'e laf dokundurmuşlardır. “Ulus'ta Demokratlara fazla yüz veriyorsun. Sonra bütün arkadaşları üzerine yürütürüz ha!” şeklinde takılınca Erim, “Ne yapayım, razıyım” demiştir.⁴⁷⁸ Anlaşılacağı üzere, DP'lilerin Meclis'e dönmesinden sonra partiler arası ilişkiler iyi giderken DP 7 Ocak 1947 tarihindeki Kurultay'larında yaptıkları konuşmalarla ilişkileri tekrar bozmuştur. Bu durum, Çankaya'da endişelerin artmasına neden olurken, Erim halen bütün sıkıntılara rağmen her şeyin yoluna gireceğini düşünüyordu.

Bu arada Ürdün Kralı Abdullah Ankara'ya gelmişti. O'nun şerefine Çankaya'da çay daveti verildi. Davetliler arasında DP liderleri Bayar ve Köprülü de vardı. Kral saat 7'de Çankaya'dan ayrılınca İnönü; Saraçoğlu, Hilmi Uran ve Erim'i yanında alıkoymuştur. İnönü sözü DP Kurultayı'na getirerek Uran'a, DP liderleriyle görüşüp görüşmediğini sormuştur. Uran, Bayar'ın keyifsiz olduğunu, galiba Kurultay'da işlerin pekiyi gitmediğinin anlaşıldığını aktarmıştır. İnönü de bunun üzerine Kurultay'da yaşananları kastederek şimdilik olayların objektif olarak müşahede edilmesini, Ulus Gazetesi'nin de olayları olduğu gibi aktarmasını istemiştir. Erim direktifler üzerine Ulus Gazetesi'ndeki ılımlı hareketini devam ettirdi. 9 Ocak 1947 tarihinde Erim, Çankaya Köşkü'ne tekrar çağrıldı. İnönü O'na Ulus Gazetesi'nin tutumunu beğendiğini söyleyerek bundan sonrası için “Kongre bitince bizim dostluk, onların ise düşmanlık telkin ettiklerini tatlı dille yaz. Sert yazılar yazmak isteyenler olursa yazsınlar. Ama sen imzan ile yazma” şeklinde yeni bir talimat vermiştir. Meclis'te Antalya Milletvekili Rasih Kaplan ve grubunun DP'ye karşı bu yumuşak yazılarından dolayı kızdıklarını söyleyince İnönü; “Onlar öyledir. Ortalığı kırıp dökmek kolaydır. Ama sonunda aynı adamlar ‘ne lüzum vardı efendim bu kadar sertliğe’ diye başlarlar. Hiçbirine ehemmiyet verme” cevabını vermiştir. Erim, Falih Rıfkı Atay üzerinden örnek vererek böyle devam ederse üç seneye kadar kendisinin de aynı akıbete uğrayacağından korktuğunu dile getirmiştir. İnönü, O'nu teskin etmek için “Hem aleyhinde söylerler, hem onun yaptığını hiçbirisi yapamaz. Yarın Demokratlar iş başına gelse kaç Rıfkı'yı yanında isterler” demiştir.⁴⁷⁹ Partiler arası ilişkilerin zora girdiği bu dönemde Erim, İnönü'den aldığı talimat doğrultusunda Ulus Gazetesi'ndeki yazılarının politikasını çizmiştir. Aldığı talimatları uygulama konusunda da

⁴⁷⁷ Erim, 2005: 83.

⁴⁷⁸ Erim, 2005: 83.

⁴⁷⁹ Erim, 2005: 83-84.

endişelidir, çünkü parti içerisinde bulunan sertlik yanlıları, Erim'in muhalefete karşı yumuşak politikasını beğenmemektedirler. Erim ise Atay'ın düştüğü duruma düşmek istememektedir.

Bu arada Ürdün Kralı Abdullah halen Türkiye'de bulunuyordu. Bir yandan Erim iç politika üzerine eğilirken diğer yandan da dış işler üzerine duruyordu. Kral Abdullah'ın İnönü ile görüşmesinde Erim de davet ediliyordu. Görüşlerini burada açıklıyordu. Hatta Ürdün Kralı ile imzalanacak olan anlaşmayı bile İnönü, Feridun Cemal Erkin aracılığıyla Erim'e sordurarak fikirlerini almıştır.⁴⁸⁰ Ayrıca Ulus Gazetesi'nde 12 Ocak 1947 tarihine kadar uluslararası ilişkiler üzerine makaleler kaleme almıştır. Yani DP Kongresi bitene kadar iç politika üzerine yazılar yazmamıştır.⁴⁸¹

İnönü'den alınan talimat doğrultusunda DP Kurultayı'nın bitmesi beklenirken İnönü, neredeyse her gün Erim'i Çankaya'ya çağırarak O'nunla DP Kurultayı üzerine konuşuyordu. DP Kurultayı en nihayet 12 Ocak 1947 tarihinde son toplantısını yaparak dağılırken Ana Davalar Komisyonu, raporunu Kongre'ye sunmuştur.⁴⁸² Bayar, komisyonun çalışmaları sırasında parti içerisinde iki farklı görüşün birbirleriyle çatıştığını görmüştür. Bir grup DP'nin, CHP'ye karşı uyguladığı ılımlı muhalefetten yanayken, diğer grup tam tersi sertlik yanlısıydı. Neticede Bayar, parti içerisindeki bu sertlik yanlılarıyla ılımlıları bir arada tutabilmek için "Hürriyet Misakı" adıyla bir önergeyi Kongre'de okutarak kabul ettirmiştir.⁴⁸³ Yani Hürriyet Misakı, Ana Davalar Komisyonu'nun yayınladığı rapora dayanılarak hazırlanan bir önergeden ibarettir. Hürriyet Misakı'nda iktidar partisinden aynen şunlar isteniyordu:

Anayasaya aykırı bulunan kanunların süratle değiştirilmesi, yerine demokratik kanunların konulmasını istiyoruz. Bu hususta, Demokrat Parti Meclis grubu tarafından verilecek önerge kabul edilmediği takdirde Meclis Grubunu Meclisten çekerek Millet'in Sinesine dönmek kararını vermeye Genel Merkezi yetkili kılıyoruz. Bu takdirde, CHP kendi kader ve sorumluluklarıyla baş başa ve büyük hakim milletle karşı karşıya bırakıyoruz.⁴⁸⁴

Görüldüğü üzere, DP, CHP'nin istediklerini yapmaması durumunda Meclis'i terk edecekleri tehdidinde bulunuyordu. 3 Ocak 1947'de Bayar ile Köprülü, Hamdullah Suphi Tanrıöver aracılığıyla İnönü'ye "İfratçılara karşı bu kadarını yapmak zorunluluğundaydık" şeklinde mesaj göndermiş olmalarına rağmen İnönü'nün Misak'taki tehditler karşısındaki

⁴⁸⁰ Erim, 2005: 83-87.

⁴⁸¹ Bkz. *Ulus*, 8-12.0.1947.

⁴⁸² Goloğlu, 2013: 188; "DP'nin Hürriyet Misakı geniş akisler uyandırdı", *Cumhuriyet*, 13.01.1947.

⁴⁸³ Haytoğlu, 2011: 92.

⁴⁸⁴ İnan, 2006: 285.

kızgınlığı sona ermemiştir.⁴⁸⁵ O gün Çankaya’da İnönü’nün yanında bulunan Erim, İnönü’nün alet-i ruhiyesini şöyle anlatmaktadır:

İnönü bu defa kararlı görülüyor. Bu hali de bir taktik olabilir. Demokratlar böyle bir karar vermekle bir kere çıkmaza kendiliklerinden girdiler. İnönü bunu istismar ediyor. ‘Böyle tebeddül etmez iseniz Meclis’i terk ederiz’ tehdidi altında kanun kabul edilemez. Bu Meclis’in itibarını sıfıra indirir. Esasa girmeden usul bakımından Demokratların bu konuda yapacakları tekfifler red edilmelidir” diyor.

Hatta “Meclis kabul etse ben veto hakkımı kullanırım” diyor. Bu suretle Demokratların kulağına kadar gitmesini istediği bu sözlerle onların cesaretini kırmak istiyor. Eğer buna rağmen Meclisi terk ederlerse kabahat kendilerinde kalacak. Meclisin manevi şahsiyetini baskı altında bırakmak istedikleri ve bunda muvaffak olamadıkları için terk etmiş olacaklar. Yok eğer kanunların ret edilmesine rağmen gitmezler, Meclisi terk etmezlerse burunları kırılacak ve bu tehditleri bir daha kullanamayacaklar.⁴⁸⁶

Hürriyet Misakı’na Nihat Erim de sert bir şekilde cevap vermiştir. DP’nin, Hürriyet Misakı’nda istediği devlet başkanının, parti başkanlığını bırakması isteği Erim tarafından Cumhurbaşkanı İnönü’nün fiili parti başkanlığı yapmadığı veya uzlaştırıcı bir rol oynadığı şeklinde reddedilmiştir. İnönü’nün fiili parti başkanlığını yapmadığını söylerken “bu dört yıl sonra yeni seçimlere girerken İnönü’nün partisi ile beraber olduğunu söylemeyeceği manasına gelmez” hatırlatmasını da sözlerine eklemiştir. Akabinde O, DP’nin kendi istedikleri kanunları tehditle Meclis’e kabul ettirmeye çalıştığını iddia ederek bunun demokrasi ve devlet fikri ile uzlaşabilecek hiçbir tarafının olmadığını belirtmiştir.⁴⁸⁷

Erim sonraki günlerde de DP Kongresi’ni artan bir şekilde eleştirmeye devam etmiştir. Türkiye’de hürriyetin olmadığı iddialarını hayret ve ibretle takip ettiğini söyleyen Erim, Başbakanlığın yirmi adım ötesinde bir salonda devlet başkanından jandarma erine kadar her kademedeki devlet görevlisine serbestçe hücum ediliyorsa orada hürriyet yoktur demenin zıtlık olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca CHP’ye ile devlet idaresine karşı bir düşmanlık havasının yaratıldığını, en çok da çok partili düzenin yerleşmesi için kendisini bu davaya adanmış olan İnönü’ye düşmanlık yaratıldığını, ileri sürerek bu düşmanlığın sıradan bir delegenin münferit bir hareketi ile başlamadığını, isteyerek ve bilerek bizzat DP Başkanı tarafından başlatıldığı değerlendirmesinde bulunmuştur. Sonrasında Erim, İnönü’nün Atatürk’ün ölümünden sonra nasıl fedakârlıkla Türkiye’de çok partili hayata geçilmesi için çaba harcadığını anlatmaya başlamıştır. İnönü’nün tarihte ve şimdi oynadığı rolünü ise şöyle anlatmıştır:

⁴⁸⁵ Toker, 1990: 169. Bayar ile Köprülü’den İnönü’ye gelen mesajları Erim şöyle değerlendirmiştir: “Halbuki kongrede en ileri sözleri kendileri ve kendi adamları söyledi. İnönü’nün kızdığını ve sert bir tavır takındığını anladıkları için şimdi yumuşatmaya çalışıyorlar”. (Erim, 2005: 88-89).

⁴⁸⁶ Erim, 2005: 89.

⁴⁸⁷ “Demokrat Parti Kurultayı Dağıldıktan Sonra”, *Ulus*, 12.01.1947.

...Atatürk olmasaydı Türk Kurtuluşu ve Türk inkılabı olmayabilirdi. Bu gün de İnönü gibi idealist, tam bir feragat sahibi bir başımız bulunmasaydı acemi politikacılar, taşkın ihtiraslılar, gözü kararmışlar elinde devletin yenilmez güçlülere uğramayacağını kimse temin edemezdi...Eğer Türkiye harbe girmediyse bunu büyük ölçüde İnönü'nün ince anlayış ve idaresine borçluyuz. Şimdi de yurdumuz asyayi idare sisteminden ebediyen kurtulma yolundadır. Bu yolda rehberimiz İnönü'dür.⁴⁸⁸

Dolayısıyla Erim, İnönü'nün DP Kurultayı'nın birinci günü kendisine verdiği talimat doğrultusunda hareket etmiştir. Yani Kurultay'ın sonuna kadar ılımlı bir şekilde beklemiş, CHP aleyhine bir durum çıkınca O'nların, CHP'nin bütün iyi niyetlerine rağmen düşmanca hareket ettiklerini millete anlatmaya başlamıştır.

Şu noktayı da belirtmemiz gerekir ki Erim, CHP ile idareye karşı başlatılan düşmanca tutumdan DP Başkanı Bayar'ı sorumlu tutmuştur. Bu iddiasını günlüklerinde de ifade etmiştir.⁴⁸⁹ Belirtilmesi gereken diğer bir konu ise çok partili sistemin yerleşmesinde İnönü'nün rolünün Erim tarafından tarifidir. Erim, yukarıdaki değerlendirmelerini yayınlamadan önce 9 Ocak 1947 tarihinde gittiği İran Elçiliğinin Resmî kabul'ünde Amerika Büyükelçisi ile sohbet ederken İnönü'nün çok partili düzendeki rolünü şöyle anlatmıştır: “Bu devrede bu demokratik gelişmenin sıkıntısız ilerlemesini kolaylaştırmak için elinden geleni yapıyor. İnsanın elinde iktidar varken onu kendi rızası ile tahdit etmesi kolay değildir”.⁴⁹⁰

Erim, sonraki günlerde de DP Kongresi'ni değerlendirmeye devam etmiştir. DP'nin anayasaya aykırı bulduğu kanunların değiştirilmesini istemesi karşısında mahkemelerin anayasaya aykırı buldukları kanunları uygulamama hakları olduğunu beliretek O'nlara cevap vermiştir. “...Zira onların vazifelerinin başında Anayasa'yı korumak, ona aykırı hükümleri tatbik etmemek gelir. Hakimi bu tarzda hareketten alıkoyacak ne anayasada ne de başka kanunlarda hüküm bulunduğuna inanmıyoruz”⁴⁹¹ sözleriyle tezini savunmuştur. Aynı günün akşamında Çankaya Köşkü'nde Başbakan Recep Peker, Erim, Saracoğlu, Rasih Kaplan, Barutçu ve Behçet Kemal'in de hazır bulunduğu yemekte İnönü, Erim'in “Anayasaya aykırı kanunları hakimler tatbik etmeyebilir” tezi üzerinde durmuştur. O sırada Peker, “olamaz” diyerek bu tezi kabul etmediğini belirtmiştir. Hatta Erim'in ifadesiyle Peker, hukuk bilgisi olmamasına rağmen derin konulara girmeye çalışmıştır. Erim bunun üzerine Peker'e, “...Mahmut Esat Bozkurt'un imtihanında talebelere ‘Boğazları kapatabilir miyiz?’ sualine çocuğun ‘kapatırız’ demesini ve Mahmut Esat'ın ‘Nasıl Kapatırız’ demesine karşı da ‘basbayağı kapatırız’ cevabı ile on numara alışını anlattım ve Recep Peker'in olamaz sözü, bu

⁴⁸⁸ “Her şeyi Millet Yapar, Fakat...”, *Ulus*, 14.01.1947.

⁴⁸⁹ Erim, 2005: 88-89.

⁴⁹⁰ Erim, 2005: 85-86.

⁴⁹¹ “Büyük Meclis Zor Kabul Edemez”, *Ulus*, 15.01.1947.

basbayağı kapatırız benziyor dedim” şeklinde cevap vermiştir. İnönü de Erim’e kendi düşüncesini “Nihat, vakti ile ben de bu fikirdeydim. Fakat Atatürk ile Refik Şevket karşı koydular ve bizdeki tatbikat senin düşüncenin aksini tutmuştur” diyerek bu tezin tatbik edilemeyeceğini anlatmıştır. Erim, kendisinin tezinin bu olduğunu ve bu tezde ısrar ettiğini dile getirmiştir. Erim’in bu husustaki tezine öte yandan Feridun Fikri Düşünsel de karşı çıkmış, Erim’e bunları Ulus’ta yazamayacağını söylemiştir. Erim de “beğenmiyorsanız başka yazar bulursunuz. Ben otomat değilim”⁴⁹² diyerek yine tezinden geri adım atmamıştır.

Nihat Erim, DP’nin Meclis’i terk etme tehdidini bir ihtilal, bir isyan ve hukuka aykırı bulmuştur. Kurultay’da alınan bir kararın Meclis’in üstünde görmeyen Meclis’i küçültüp onun otoritesini, saygınlığını yok edeceğini savunmuştur. “...Büyük Millet Meclisi, ‘kabul ediyor musun, sonra seni bırakıp gidelim ve sonra başına türlü işler açalım mı?’ manasını taşıyan, bir tehdide boyun eğdiği-böyle bir şeyi asla tasavvur etmiyoruz ya bir an için olduğunu farz edelim- taktirde, onun şerefi, onun haysiyeti, otoritesi ne hal alır?” sorusunu sormuş, böyle bir yolun devlet hayatında bir kere açılması durumunda devleti çeşitli tehlikelerin beklediği uyarısında bulunmuştur. Son olarak Erim, DP’nin en büyük hatayı bu kararı vermekle işlemiş olduğunu, bunun memlekete zarardan başka hiçbir şey getirmeyeceğini, DP’nin bu davranışları karşısında iyi niyete dayanan bir çalışma imkânının olmasının düşük olduğunu belirtmiştir.⁴⁹³ Cumhuriyet Gazetesi Erim’in bu başmakalesini “Partiler Arasında Hava Tekrar Bulutlanıyor” manşeti ile vermiş olup altına da “CHP basınında yapılan neşriyat gittikçe şiddetini arttırmaya başladı” yorumunu yapmıştır.⁴⁹⁴

Erim, değerlendirmelerinden dolayı muhalefet tarafından eleştirilirken, CHP içerisinde tepki alıyordu. Şöyle ki, 20 Ocak 1947 tarihinde Erim, Çankaya’ya akşam yemeğine çağrılmış ve İnönü ile yalnız kaldığı bir zamanda Falih Rıfkı Atay’ın seyahatten dönmesiyle başyazarlıktan kendisinin alınmasını istemiştir. Nedeni soran İnönü’ye muhalefetten gelen saldırılar karşısında yılmadığını, görevini yaptığını; ancak Demokratlara karşı yumuşak davrandığı gerekçesiyle CHP içindeki bazı kişilerin kendi aleyhinde faaliyet yürüttüğünü belirtmiştir. Bu cevap karşısında İnönü, kesin bir şey söylemeyerek “Falih Rıfkı Atay döndükten sonra bakalım” demiştir.⁴⁹⁵

Parti içinden gelen bazı tepkilere rağmen Hürriyet Misak’ına ilişkin değerlendirme yazılarına devam etmiştir. Hürriyet severliğin ilk şartının, başkalarının düşüncelerine saygı göstermek olduğunu belirten Erim, Türkiye’de hürriyet olmasına rağmen DP’nin bunu

⁴⁹² Erim, 2005: 89-90.

⁴⁹³ “Büyük Meclis Zor Kabul Edemez”, *Ulus*, 15.01.1947.

⁴⁹⁴ “Partiler Arasında Hava Tekrar Bulutlanıyor”, *Cumhuriyet*, 16.01.1947.

⁴⁹⁵ Erim, 2005: 92.

yokmuş gibi gösterdiğini, bunun karşısında kendisinin şaşkın olduğunu belirtmiştir. O'na göre, ülkede hürriyet vardır. Hürriyetin var olduğunu da "...şimdiye kadar bunca ağır-ve hatta bazen hakaret ve sövmeğe kaçan-tenkitlerin sahiplerinin rahatsız edilmeleri icap ederdi. Hâlbuki kimsenin işinden alıkonduğuna, küfür ve tenkitlerine engel olunduğuna dair muhalif gazetelerde bile bir şey okumadık"⁴⁹⁶ sözleriyle kanıtlamaya çalışmıştır.

Erim'e göre, Hürriyet Misakı kararına bakılacak olunursa DP, iktidar geldiğinde çok tedbirlere başvuracaktır. Kurultay'da yapılan konuşmaları ise herkesi düşmanlaştıran konuşmalardır. O'nlara göre, devlet başkanı düşmandır. Hükümet, valiler, kaymakamlar, bucak müdürleri ve jandarmalar düşmandır. Hatta Kurultay'ın öncesinde ve sonrasında CHP, DP tarafından yok edilmesi gereken bir düşman olarak hedef gösterilmiştir. Bu anlayış, DP'ye fayda getirmekten çok zarar getirecektir. Oysa CHP, DP kurulduğundan beri "...devletimizin siyasi düzenini geniş ölçüde iyileştirmeye yarayacak bir kardeş teşekkül olarak" görmüştür. Ancak gelinen noktada hayal kırıklığına uğranılmıştır. Yine de DP'nin sürekli şiddet, kavga ve düşmanlık telkinlerine karşı CHP, hep iyilik ve kardeşlik tavsiye etmiş olup buna devam edecektir. DP'ye seslen Erim, düşmanlığın fayda getirmeyeceğini, bu yüzden düşmanlıktan vazgeçmesi çağrısında bulunmuştur.⁴⁹⁷ Erim, görüldüğü üzere İnönü'den almış olduğu talimat doğrultusunda hareket ederek DP'nin düşmanca, kendilerinin ise dostça hareket ettiği algısını toplumda oluşturmaya çalışmaktadır.

Nihat Erim, Hürriyet Misakı'nı "hürriyeti baltalamaktan başka bir neticesi olmayacak acayip bir karar" olarak nitelendirmiştir. Misakı duyduklarında kendilerinin yanlış anlamış olabilecekleri tereddüdü içine düştiklerini; ancak DP Genel Başkanı Bayar'ın yaptığı "Şartlar gerekli kılırsa genel kurulumuzun bu kararları, yerine getireceğinden şüphe edilemez" şeklindeki son konuşmayla tereddütlerin ortadan kalktığını ifade etmiştir. Akabinde Erim, "Eğer Demokrat Parti bu konudaki durumunu yeniden gözden geçirmeden, meşhur misakın konusu olan kanunlardan herhangi birini Meclise getirirse, daha işin esasını görüşmeye başlamadan, usul bakımından alacağı cevabın, 'asla!' olacağını tahmin eylemek herhalde güç değildir"⁴⁹⁸ şeklinde önemli bir uyarıda bulunmuştur. Uyarı ve sert eleştiriler karşısında Fuat Köprülü, Erim'e cevap vermiştir. Bu, sadece Erim'e değil aynı zamanda CHP'nin iç politikalarına verilmiş bir cevaptır. Köprülü, Erim'i ve partisini şöyle eleştirmiştir:

...Çok sakın fakat kati bir eda taşıyan bu beyanatta DP kongresi kararlarından bahsedilirken, 'şartlar gerekli kılırsa genel kurulumuzun bu kararı yerine getireceğinde şüphe edilemez' cümlesinin

⁴⁹⁶ "Düşmanlık Hayır Getirmez", *Ulus*, 16.01.1947.

⁴⁹⁷ "Düşmanlık Hayır Getirmez", *Ulus*, 16.01.1947.

⁴⁹⁸ "Hazin Manzara", *Ulus*, 22.01.1947.

kullanılması galiba iktidar partisini fazla üzmüş olacak ki makale çok hüznü bir ifade ile ve baştan başa şikayetlerle dolu olarak yazılmış, en sonunda da garip bir tehditle bitirilmiştir. Şikayetle başlayan tehditle biten bu yazıyı Ulus sütunlarında zaman zaman bu gibi makaleler görmeye alışkın olmamıza rağmen hayret ve ibretle okuduğumuzu saklayamayız. Demokrat Partinin iktidar partisine karşı eskiden beri ağır hareketlerde, tecavüzlerde, hücumlarda bulunduğunu, iyi niyet ve saygı göstermediğini, halbuki kendilerinin demokrasiyi temiz ananeler üzerine kurmak istediklerini söyleyen muharrir, Demokratlar bir takım güzel nasihatler vermekten de geri durmuyor: “Demokrasimizi dürüstlük esası üzerinde geliştirmeye çalışalım. Milletimizin vakur karakterine yakışmayan politika oyunlarına beyhude yer başvurmakta fayda yoktur. Dostluğu, kardeşliği, yakınlığı deneyelim. Behemehal iyi neticeler alacağımızdan zerre kadar şüphe etmiyoruz”. Cidden hazin bir hakikattir ki D.P. kuruluşundan beri aynı sözleri samimiyetle tekrarlamaktan vazgeçmemiş, fakat buna mukabil açıktan açığa veya alttan alta hücumlara, isnatlara, iftiralara, tecavüzlere, maruz bırakılmıştır ve balkan komiteciğine kadar çeşit çeşit isnatlara maruz kaldığımızı, şahıslarımız hakkında türlü tecavüzlerde bulunulduğunu Ulus muharriri kendi gazetesinin şu bir yıllık koleksiyonunu gözden geçirecek olursa açıkça görebilir... Yalnız şunu bir kere daha söyleyelim ki DP'nin mesul şahsiyetleri ve partinin manevi şahsiyeti namına yazılan yazılarda ve yapılan beyanlarda hiçbir zaman tecavüz ve isnadlarda bulunulmamış, fikir ve prensip münakaşalarından dışarı çıkılmamış siyasi terbiye icaplarına itinayla riayet olunmuştur.

Erim'in değerlendirmelerinin, bir yerde tehdit içerdiğini belirten Köprülü, Hürriyet Misakı'nın Meclis'i baskı altında bulundurduğu iddiasını yersiz olarak nitelendirmiştir. Ardından,

DP Kongresinin kararı doğrudan doğruya partinin dahili bir meselesidir ve bununla millet meclisi üzerinde bir baskı yapılması iddiası tamamıyla safsatadan ibarettir. Çünkü BMM yalnız Halk Partili milletvekillerini değil, Demokrat Partili ve Musatakil milletvekillerini de ihtiva eden bir camidir. İktidar partisinin Mecliste ne kadar ezici bir ekseriyeti olursa olsun, kendisini Büyük Millet Meclisi saymaya asla hakkı yoktur,

diyerek savını kanıtlamaya çalışmıştır. Sonrasında antidemokratik kanunların ortadan kaldırılması gerektiği görüşü ilk olarak Birinci DP Kongresi'nde ortaya atılmadığını, parti kurulduğu andan itibaren bunun zaten var olduğunu hatırlatan Köprülü, bu kanunların değiştirilmemesi halinde iktidar partisinin memleket ve tarih karşısında sorumlu olacağını aktarmıştır.

Köprülü düşüncelerini açıkladıktan sonra Nihat Erim'e üç tane soru sormuştur. Bunlar; 1-İktidar Partisi'nin anayasaya aykırı bazı kanunların halen yürürlükte olup olmadığını eskisi gibi kabul edip etmediğini, 2-Bunları kabul ettiği zaman gerekeni yapmak için teşebbüsler, teşebbüs kimden gelirse gelsin ret etmeyi kendince bir hak mı olarak görüyor, 3-Eğer bunlar ret edilirse memleketteki demokratik gelişmelere taraftar olduğuna

dair iddiaları ne olacaktır ve bunları halka nasıl anlatacaktır? Sonra Köprülü, CHP'nin aslında neyi kızdığını anlatarak yazısına son vermiştir:

DP Kongresince verilen kararlardan alınacak olanlar hiçbir zaman BMM değil, sadece iktidar partisi, hatta daha doğrusu bu partinin sevk ve idaresini üzerinde bulunduran mahdud şahsiyetlerdir. Bunu gayet iyi bildikleri halde bilmez gibi görünerek karşımıza Millet Meclisinin manevi hüviyetini çıkarmak isteyenler aşıkardır ki bu taktik siperinin arkasında bugünkü, hatta dünkü vaziyetin ve şartların idamesinde fayda bulanlardır. Bunlara karşı Ulus'un makalesindeki doğru bir cümle ile cevap verebiliriz: Halk Devamlı Surette Aldatılamaz.⁴⁹⁹

Hürriyet Misakı etrafında Erim'in yazdığı başmakaleye, DP tarafından sert bir cevap gelince Erim ile DP arasında birkaç gün sürecek bir yazı mücadelesi başlamıştır. Dolayısıyla partiler arasında ilişkiler daha da gerilmiştir.

Hürriyet Misakı, CHP tarafından eleştirilirken parti içerisinde bir takım gelişmeler meydana gelmiştir. Uzun zamandır bazı milletvekilleri parti içerisinde bir ıslahatın yapılmasını istiyorlardı. ıslahat, başta din eğitimi olmak üzere çeşitli konular üzerinde toplanmıştı. Nihayetinde Hamdullah Suphi Tanrıöver (dinle ilgili bir önerge), Muhiddin Baha Pars, Dr. Fahri Kurtuluş ve Şeref Uluğ tarafından parti yönetimine partinin ıslahı için başta din olmak üzere çeşitli konularda önerge vermişlerdir.⁵⁰⁰

Aslında Nihat Erim de partinin ıslah edilmesini istiyordu ve bu isteğini çeşitli kereler İnönü'ye bildirmişti. Son olarak partinin ıslaha muhtaç olduğuna dair düşüncesini 12 Ocak 1947 tarihinde Çankaya Köşkü'ndeki yemekte dile getirmiştir. Yemekte İnönü ile Erim'in dışında Kazım Özalp, Şemsettin Günaltay ve Hamdullah Suphi Tanrıöver de vardı. Tanrıöver, İnönü'ye partinin ıslahı meselesini açınca Erim de kendi düşüncesini tekrarlamıştır. Erim, partinin baştan aşağı ıslah edilmesi gerektiğini, şu an birçok kimsenin partiden ümidini kesmiş olduğunu, kendisinin de sadece İnönü'ye olan güveninden dolayı partide kalmaya devam ettiğini söylemiştir. Sonra şu çarpıcı cümleleri kullanmıştır: "...İnönü şimdi partiden ayrılrsa ben de yarın sabaha kadar sabretmem, bağımsızlığımı ilan ederim. Gençlere yer verilmemiştir. 397 milletvekili içinde ancak 27 milletvekili 30 ile 40 yaş arasındadır. Partinin istikbali düşünülüyor". Erim ıslah meselesine partinin daha çok gençleştirilmesi meselesi üzerinden bakmış ve O'nun düşüncesi yemek masasında bulunanlar tarafından teyit edilmiştir. Ancak bir gün sonra öğle üzeri İnönü, Erim'i yanına çağırarak akşamki sözlerinin kendisini üzdüğünü şu şekilde ifade etmiştir: "Beni çok üzdün. O nasıl laf? Ben ölür veya ayrılırsam 'partide kalmam diyorsun'. Böyle şey olur mu? Bana bağlılığımı biliyorum. Ama parti

⁴⁹⁹ "DP'nin Meclis üzerinde baskı yaptığı iddiaları", *Cumhuriyet*, 23.01.1947.

⁵⁰⁰ Toker, 1990: 174-175.

sizlerin. Ben partinin istikbali için sana güveniyorum. ‘Ben ölürsem Nihat gibi gençler var’ diyordum. Halbuki sen meğer neler düşünüyormuşsun”. Bu serzeniş karşısında Erim kendisini;

Paşam, siz bana bir evlat muamelesi ediyorsunuz. Ben de bundan cesaret alarak düşüncelerimi hiçbir süzgeçten geçirmeden olduğu gibi size ifade ediyorum. Bunda çok fayda görüyorum. Her şeyi olduğu gibi bilmelisiniz. Parti berbatça bir haldedir. Merkez idare heyeti bir takım uyuşuk adamlarla doludur. Bunlar tek parti sisteminden her şeyi sizden bekleyerek çalışmaya alışmışlardır. Kendi kendilerine harekete geçemezler. Enerji kalmamış. Öte tarafta Mecliste, parti içinde türlü hizipler var. Herkes birbirinin aleyhinde. Sizin arkanızdan lider olup, herkesi toplayacak kimse yok. Bu birçok kimseler ümitsizlik veriyor,

şeklinde savunmuştur. Bu savunma karşısında İnönü, hak vermekle birlikte O’na; “Ben öldüğüm zaman yaşlılardan liderlik iddia edenler birbirleriyle çarpışacaklar. Birbirlerini ifna edecekler. Ondan sonra iş sana kalacak. Sen şimdi hiçbir tarafa angaje olma. Hepsi ile görüş, iyi geçin ve bekle. Ben sana ’51 yaşında Başbakan olacaksın’”⁵⁰¹ şeklinde tavsiyelerde bulunmuştur. Görüldüğü üzere Erim, parti içerisindeki hizipleşmeler ve parti sisteminin iyi çalışmaması gibi nedenlerden ötürü partiden ayrılmayı düşündüğünü ifade etmiş, bunun üzerine İnönü, Erim’i partide kalması için ikna etmeye çalışmıştır. O’na hiçbir hizbin içerisinde yer almaması ve herkesle iyi geçinmesini tavsiyesinde bulunmuştur. İnönü’nün böyle bir tavsiyede bulunmasının nedeni, O’nun 1963 yılında Başbakan olacağına inanmasıdır.

İnönü’nün, Erim’in 51 yaşında Başbakan olacağı kehanetinde bulunması 9 Ocak 1947 Çankaya’da İnönü’nün evinde ilginç bir şekilde cereyan etmiştir. Şöyle ki, o akşam Erim, İran elçiliğinin resmî kabulünde Amerikan ve diğer Avrupa Ülkelerinin Elçilerinden Türkiye’nin o günkü iç politikasını öven sözler işitmiş ve bunları hemen İnönü’ye anlatmaya başlamıştır. İnönü, buna çok sevinmiştir. Erim’i de yanına alarak Köşke gitmiştir. Bu sevinçli ve müjdeli haberi İnönü, bir şampanya ile kutlarken Erim’in boynuna sarılarak yanağından öpmüştür. Erim de İnönü’nün elini öpmüştür. Bu arada her ikisinin de gözleri yaşarmıştır. Bundan sonra aralarında geçen konuşmayı Erim şöyle anlatmaktadır: “Evladım benim, sen bu zekân, bu olgunluğun ile elli bir yaşına basmadan başbakan olacaksın. Yazık ki ben o güne kadar yaşamayacağım. Seni göremeyeceğim”.⁵⁰² İnönü’nün sözleri doğru çıkacaktır. Erim ileride Başbakan olacaktır. Ama 51 yaşında değil, 59 yaşında. İnönü, O’nun başbakanlığını görecektir.

⁵⁰¹ Erim, 2005: 87-88.

⁵⁰² Erim, 2005: 86.

Hamdullah Suphi Tanrıöver, din eğitiminde düzenlemelerin yapılmasını istiyordu. Tanrıöver ve O'nun gibi düşünenlerin bu tür bir düzenleme istemesini Metin Toker, şöyle açıklamaktadır:

CHP, rejimi kendi görüşleri ve çizdiği sınır içinde demokratlaştırma çabasındaydı. Fazla ve çok ileri adımlar parti bünyesinde alerjiler yaratmak istidadındaydı. Bu bünyede zaten bilhassa din konusunda halkın ihtiyaçlarını karşılamak adı altında bir geriye dönüşün teşvikleri belirmişti. CHP'nin oy toplamadaki güçlüğü bazılarınca bunda görülüyordu. Eski parti bir reform geçirmeliydi. Reformdan anlaşılana ise doğrudan doğruya din tedrisatıydı. DP'nin henüz korkudan açıkça ele alamadığı bu din tedrisatı bayrağı CHP'nin eline verilirse oylar eski partiye akacaktı da, akacaktı.⁵⁰³

Toker'e göre, CHP'nin din eğitiminde yumuşamaya gitmek istemesinin nedeni azalan oylarını artırmak istemesidir. Ayrıca din eğitiminde düzenlemelere ihtiyaç duyulmasında DP'nin el altından dini propaganda yapması da etkili olmuştur. Bu yüzden bazı CHP'liler, bu hususta DP'yi yenmek için adım atmaya karar vermiştir.⁵⁰⁴

En nihayetinde önermeleri görüşmek üzere CHP Parti Divanı, 16 Ocak 1947 tarihinde Genel Bakan Vekili Şükrü Saracoğlu'nun başkanlığından toplanmıştır.⁵⁰⁵ Parti Divanı'na Nihat Erim de katılmıştır. İlk günkü izlenimlerini ve önermeyi verenlerin aslında ne istediklerini günlüklerine şöyle not etmiştir: "Muhittin Baha Pars, Hamdullah Suphi, Fahri Kurtuluş, Şeref Uluğ düşüncelerini söylediler. Fahri'den maadası din meselesi üzerinde durdular. Dini müessesat istiyorlar. Partiyi ıslah, milliyet esasını filan deyip sonunda dinde karar kıldılar...".⁵⁰⁶ Divan, 18 Ocak'ta tekrar toplanmıştır.⁵⁰⁷ Erim, Parti Divan'ın ikinci toplantısında yapılan konuşulanların parti ıslahı ile alakasının olmadığını sonucuna varmıştır. Bütün sıkıntıları din meselesine getirilmiş olmasına kızan Erim, kızgınlığını günlüklerine şöyle not etmiştir:

Konuşmalar insana hüznü veriyor. Kazım Karabekir bir çocuk gibi konuştu. Hamdullah Suphi ne istediğini bilmiyor. Artist gibi konuşuyor. Fakat fikirlerinin esasını karma karışık. Güya divan partiyi ıslah çarelerini aramak için toplandı. Halbuki dönüp dolaşıp din meselesine geliyorlar. Şaşacak iş. Her şeyi din ile halletmek istiyorlar.⁵⁰⁸

⁵⁰³ Toker, 1990: 174.

⁵⁰⁴ Toker, 1990: 175.

⁵⁰⁵ "CHP Partisi Divanının toplantısı birkaç gün sürecek", *Akşam*, 16.01.1947.

⁵⁰⁶ Erim, 2005: 90

⁵⁰⁷ "CHP Partisi yüce divanında", *Akşam*, 18.01.1947.

⁵⁰⁸ Erim, 2005: 91.

Anlaşılabacağı üzere, Erim, Tanrıöver gibi düşünmüyordu. 18 Ocak'taki toplantıdan bir karar çıkmayınca Divan; 21, 23, 24 ve 27 Ocak tarihlerinde tekrar tekrar toplantılar yapmıştır. 27 Ocak 1947 tarihindeki son toplantısında bir tebliğ yayınlamıştır. Yayımlanan tebliğe göre, laikliği bozacak her türlü anlayıştan uzak durulacaktır. Fakat din eğitiminde ufak da olsa bir serbestliğe gidilecektir. Şöyle ki,

...ihtiyari olmak, okul binaları dışında kalarak her bakımdan hükümetin kontrolü altında bulunmak ana şartları içinde, her nevi özel öğretimin tabi olduğu kanun yolundan Milli Eğitim Bakanlığında izin alınarak, Türkçe harflerle hususi mahiyette din öğretiminin düzenlenmesi istenmiştir. Hükümet, yetkileri arasında bulunan bu işi düzenleyeceğini divana bildirmiştir.⁵⁰⁹

CHP'nin böyle bir kararla DP'yi yenmesi düşünülemezdi. Ancak CHP, henüz laiklik ilkesinden tam manasıyla taviz verme konumuna gelmemiştir. İleride tam tavizler vermeye başlayacaktır.

Divan toplantıları sonucunda bu tebliğ yayınlanırken Erim, Ulus Gazetesi'ndeki köşesinden divan toplantılarını etraflıca değerlendirmiştir. Parti Divanı daha toplanmadan muhalefetin toplantı ile ilgili çeşitli rivayetler çıkartmıştır. Toplantı esnasında rivayetlerini en üst dereceye çıkartmışlardır. Muhalefet bazıları, çıkardığı rivayetlerle CHP'yi parçalayıp yeni parti kurmuştur. Bazıları da partiyi sağ-sol olarak ikiye ayırmıştır. Bu rivayetlerin doğru olup olmadığını beklemeyen muhalefet, kısa da olsa bir bayram sevinci yaşamıştır.⁵¹⁰ Erim, muhalefetin, yayımlanan tebliğ ile birlikte hayal kırıklığına uğradığını belirterek Divan Toplantısı hakkında bilgi vermiştir. Toplantıda hiç kimse küçük siyaset hedeflerine ulaşma amacını gütmemiştir ve toplantı, muhalif partilerin ayağını kaydırma yollarını arama mahiyetini hiçbir zaman almamıştır. Bazı muhalif gazetelerin iddialarının tam tersine Divan Toplantısı DP Kongre kararlarıyla meşgul olmamıştır. CHP, program ve tüzüğünün içinde bulunduğu sisteme göre yeniden ele alınması meselesini görüşmüştür. Bu görüşmelerde özetle yeni bir program ve tüzük hazırlama konularında kararlar çıkmıştır.⁵¹¹

CHP içerisinde meydana gelen önemli gelişmelerden bir diğeri ise 20 Ocak 1947 tarihinde İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in Başkanlığı'nda Ankara Polis Enstitüsü'nde İdareciler Kongresi'nin toplanmasıdır. Kongre'de önemli memleket işleri gözden geçirilecek,

⁵⁰⁹ "CHP divanı çalışmalarını bitirdi", *Ulus*, 28.01.1947.

⁵¹⁰ Erim'in sözünü ettiği CHP Divanı etrafındaki tahminleri içeren köşe yazıları için bkz. "Manevi Kıymetler ve Cemiyet İnzıbatı", *Vatan*, 19.01.1947; "Parti Divanından Sızan Haberler", *Vatan*, 20.01.1947; "Halk Partisi Denen Şu Kapalı Kutu", *Vatan*, 24.01.1947; "H.P. Divanın Tebliğinden Çıkan Manalar", *Vatan*, 29.01.1947.

⁵¹¹ "CHP Divanı Etrafında", *Ulus*, 28.01.1947.

kurulacak özel komisyonlarda idare ile ilgili konular görüşülerek karara bağlanacak ve Kongre, yaklaşık 10 gün sürecektir.⁵¹²

Kongre, 20 Ocak 1947 tarihinde belirlenen yer ve saatte pek çok sayıda eski idareci, vali, kaymakam, profesör, müfettiş, belediye başkanın katılımıyla açılmıştır.⁵¹³ İlk kez toplanan bu Kongre'nin alacağı kararlar tamamen danışma niteliğinde olacaktır. Kararların hayata geçebilmesi için Meclis, tarafından ele alınması gerekecektir.⁵¹⁴ Açılış konuşmasını Başbakan Recep Peker yapmış ve O'nun konuşmasında en fazla dikkat çeken husus, valilerin yetkilerinin artırılması meselesidir. Peker, valilerin yetkilerinin artırılmasını istemiştir.

Başbakan'ın ardından kürsüye gelen İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, Kongre'yi bir ilmi kongre olarak vasıflandırmış ve kongrenin toplanma amacını,

...kısmen Cumhuriyetle yaşıt olan ve kısmen 15 seneden beri uygulama alanında olan ve iç işlerimizi köyden umumi idareye kadar ilgilendiren kanunları bir defa gözden geçirerek aziz vatanımızın köyden şehre kadar istihlal ve imar alanında kalkınmasını süratle sağlayacak ve kendi bünyemize uygun esasları bulup bu kanunlara yerleştirmek ve tatbikatta faydaları görülmeyen ve işlemeyen hükümleri de bu bünyede çıkarmaktır.⁵¹⁵

şeklide açıklamıştır. Aynı gün çeşitli komisyonlar kurulmuş ve bu komisyonlar İçişleri Bakanlığı'nda toplanarak çalışmalarına başlamıştır.⁵¹⁶

Bu arada Nihat Erim de Kongre'ye ilişkin etraflıca değerlendirmelerde bulunmuştur. 25 yıllık süre içerisinde sosyal, politik ve idari alanlarda başarılan inkılaplar, “yarının tarihçisini şaşkırtacak kadar büyük”tür. Ancak bununla birlikte tamamlanmayı bekleyen birçok eser bulunmaktadır. Eserin yarım kalmaması için herkese, özellikle de Türk idarecilerine büyük sorumluluk düşmektedir. Eski hükümetler, kanuna riayet fikrini topluma yerleştirmiştir. O yüzden Türkiye’de hiçbir vatandaş, kendisini kanunların üstünde veya dışında görmemektedir. Bunun sağlanmasında Türk idarecilerinin büyük gayretlerinin olduğunu savunan Erim, kanunların hukuk ilkeleri ve anayasa esaslarıyla tam bir uyum içerisinde olması gerekliliğini dile getirmiştir.⁵¹⁷

Nihat Erim'in bu değerlendirmesinden bir gün sonra Adnan Menders, hem Kongre'yi hem de Erim'in düşüncelerini eleştirmiştir. Böylece bu iki isim arasında birkaç gün sürecek bir tartışma başlamıştır. Menderes, öncelikle bir takım sebepler sayarak bu Kongre'nin ilmi

⁵¹² “İdareciler Kongresi toplanıyor”, *Ulus*, 15.01.1947.

⁵¹³ “Birinci İdareciler Kongresi açılıyor”, *Ulus*, 20.01.1947.

⁵¹⁴ “Birinci İdareciler Kongresi açılıyor”, *Ulus*, 20.01.1947.

⁵¹⁵ “İdareciler Kongresi Ankara’da toplandı”, *Cumhuriyet*, 21.01.1947.

⁵¹⁶ “İdareciler Kongresi dün açıldı”, *Vatan*, 21.01.1947.

⁵¹⁷ “İdarenin Rolü”, *Ulus*, 24.01.1947.

bir kongre olmadığını kanıtlamaya çalışmıştır. Valilerden ve Hükümet emrinde çalışan memurlardan oluşan bir Kongre'nin asla tarafsız olamayacağını öne sürmüştür. Kongre'den çıkacak sonucun demokratik gerilemeye yol açıp açmayacağı konusunda şüphesi olan Menderes; savcılarını, askeri makamları ve hatta mahkemelerin valinin emrine verilmesinden korktuğunu dile getirmiştir. Valinin her zaman Hükümet tarafından emekliye alınabileceğiyle ilgili bir tasarrufların Kongre'de görüşülüyor olmasını da Menderes, valinin Hükümet'in emir kulu haline gelmesi olarak değerlendirmiştir. Sonrasında, Türkiye'de devam eden idare kanunlarının esasen değiştirilmesini arzulayan Menderes, bu değişiklikte vatandaşların temel hak ve özgürlüklerine dikkat edilmesini istemiştir. Eleştirisinin sonlarına doğru da Erim'in söz konusu değerlendirmesinde olduğu gibi hukuk devleti ilkesini vurgulayarak kanunların hâkimiyeti ve üstünlüğüne, kanunların anayasaya uygun olması gerekliliğine dikkatleri çekmiştir. Yani Erim'in bu konudaki düşüncelerine katılmaktadır.⁵¹⁸

Erim, Menderes'in eleştirilerine cevap vermekte gecikmemiştir. Cevabına Menderes'in yazı yazma üslubunu ve politik hayattaki kibarlığını överek başlamıştır:

Demokrat Partili milletvekili arkadaşlar arasında birisi vardır ki gerek hususi görüşmelerinde, gerek resmi politika tartışmalarında nezaket ve nezaheti muhafaza eylemek hususuna titiz bir itina gösterir. Bu zat sayın Adnan Menderes'tir. Sayın Milletvekili bir İstanbul Gazetesinde yayınladığı "İdareciler Kongresinin asıl manası" adlı yazıda da bu hüviyetini kaybetmemiştir. Müdafaa ettiği tez veya fikir bizimkine zıt olsa da, yazı yazma tarzı bize, çoktandır hasretini çektiğimiz bir tartışma usulünün zevkini tattırdı. Bunu böylece kaydeylemeği bir borç biliriz.⁵¹⁹

Menderes'e övgülere dizdikten sonra Menderes'in 25 Ocak'taki yazısının bir kısmını aynen vererek bu yazıyı eleştirmeye başlamıştır. Menderes'in bu yazısı ise şu şekildeydi:

Kanunların bütün vazifelilerin üstünde tutulması şüphesiz ki bu günkü medeni topluluk hayatının en zaruri bir esasıdır. Ancak Ulus Gazetesi Sayın Başyazarının dediği gibi sadece kanunların hâkimiyetini temin etmekle iş bitmez, bu kanunların hukuk prensipleriyle ve Anayasa hükümleriyle tam bir ahenk halinde bulunması, hukuki devlet prensibinin kati icabıdır. Zira kanunlar demokratik ruhta olabilecekleri gibi tam totaliter zihniyetin mahsulü de olabilir ve bu taktirde ise, idarenin bu mahiyette kanunları harfiyen tatbik etmesi, hukuki devlet prensibinin ve demokratik bir idarenin tahakkukuna hizmet etmez; bilakis onun tam zıddına neticeler doğurur.⁵²⁰

⁵¹⁸ "İdareciler Kongresinin Asıl Manası", *Vatan*, 25.01.1947.

⁵¹⁹ "Gerçek Hukuk Devleti", *Ulus*, 26.01.1947.

⁵²⁰ "Gerçek Hukuk Devleti", *Ulus*, 26.01.1947.

Erim, Menderes'in bu ifadelerinin hukuk ilkeleri ve bilhassa güçler ayrılığı ilkesi bakımından belirsiz olduğunu ve kanunların idare amirlerinin kendi görüşleri açısından yorumlanamayacağını ileri sürmüştür.

Erim arkasından “Kanunların Anayasaya ve esas insan haklarına aykırı hükümler ihtiva etmemesi elbette medeni bir devletin temel şartlarından. Bu noktada Demokrat Partili sayın arkadaşım ile hiçbir anlaşmazlığımız yoktur” diyerek Menderes ile kanunların anayasaya aykırı hükümler taşımaması konusunda hem fikir olduklarını açıklamıştır. Kanunların anayasaya aykırı olup olmadığını tespit ve tayin edecek organların bazı ülkelerde olduğunu; ancak Türkiye’de var olmadığını belirtmiştir. TBMM, bir kanunu kabul ederken onun anayasaya uygun olup olmadığını 25 yıllık teamül ve içtihatlar göre zaten değerlendirip öyle kabul etmektedir. Erim’e göre, şahsi kanatlar bir tarafa bırakılacak olunursa şu anda yerleşmiş teamüllere göre Türkiye’de nazari olarak anayasaya aykırı bir kanunun bulunduğunu iddia ve savunmanın güç olacağını anlatmıştır. Daha sonra Erim, bu minvalden hareket ederek Meclis’in çıkardığı kanunlara idare amirlerinin uymasını istemiştir. Aksi takdirde anarşinin ve istibdadın ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir.

Erim başmakalesinin son kısmında Hürriyet Misakı kararlarına daha önceki yazılarında olduğu gibi tekrar değinerek bu misakı “hürriyeti baltalama misakı” olarak nitelemiştir. Hürriyet Misakı kararlarıyla da DP’nin Meclis’e karşı bir müeyyide, bir baskı uyguladığını ve bunun da normal anayasa yolu olmadığını ve anayasa yolu olmama gerekçesini de “...Meclis kabul etmezse çekilir gideriz demek, biz kendimizi çokluğun kararına tabi saymıyoruz. Azlık olmamıza rağmen bizim düşüncelerimiz, bizim kanaatlerimiz milletin iradesini ifade etmektedir”⁵²¹ şeklinde açıklamıştır.

Menderes, Erim’in bu başmakalesine cevap verme ihtiyacı hissetmiş ve iki gün sonra karşılık vermiştir. Menderes, var olan anayasanın demokratik bir niteliğe sahip olduğunu belirterek burada asıl meselenin anayasanın ruhuna ve metnine aykırı düşen hükümlerin mevzuatta yer alması olduğunu ifade etmiştir. Bu fikir üzerine CHP ve Nihat Erim ile farklı görüşlere sahip olduklarını belirten Menderes’e göre, Erim’in 26 Ocak günkü yazısında belirtmiş olduğu kanunların anayasaya uygun olduğu görüşü kabul edilirse çok partili hayata geçişte değişecek hiçbir şey olmamalıydı. Ancak DP’ye göre, değişecek çok şey vardı. Menderes, bu hususta DP’nin, CHP’den ayrılan özelliğini, “biz hem anayasaya aykırı kanunlar vardır, diyoruz: hem de özellikle idari kanunlarımızda, vatandaş hak ve hürriyetlerinin tam güvence altına alınması yolundaki esaslı değişiklikler yapılmadıkça gerçek demokrasiden söz etmek bu ülkede hayaldir, diyoruz” şeklinde açıklamıştır. Menderes,

⁵²¹ “Gerçek Hukuk Devleti”, *Ulus*, 26.01.1947.

Erim'in yazısını eleştirmeye devam ederek, yazısında geçen "Meclisten geçen kanunların Anayasada uygun olduğu" yorumunun zorlama bir yorum olduğunu ifade etmiş ve konuyu hukuk devletine getirmiştir. Menderes, gerçek hukuk devletinin anayasaya ve özellikle insan haklarına dayanması gerektiğini ileri sürmüştür. Menderes'e göre, hukuk devletinin şartı da kanun hâkimiyetinin temin edilmesinden ibaret olamazdı. Çünkü kanunlar her türlü kötü kullanmalara izin, hatta kötü kullanmalara teşvik eder mahiyette olabileceği gibi bir şahsın veya zümrenin hâkimiyetini temin için yapılmış da olabilirdi. Menderes, bu hususta Erim'in de kendisi gibi düşündüğünü; ne yazık ki görüşlerinin teoride kaldığını nakletmiştir. Menderes yazısının sonlarına doğru da DP'nin tüm bu isteklerinin Hürriyet Misakı kararlarına dayandığını dile getirmiştir. Çünkü bu kararlar arasında anayasaya aykırı hükümlerin kaldırılması da vardı. Bu nedenden dolayı da Menderes, iktidar partisi CHP'nin çok partili demokrasinin gereklerine uymayan kanunların yürürlükte olup olmadığı konusunda açık konuşması gerektiğini belirterek yazısını bitirmiştir.⁵²²

Menderes'in bu yazısına ise Erim tarafından cevap gecikmemiştir. Menderes'i ve son yazısını "...Sayın Adnan Menderes kendisine mahsus nezaketi ile esas düşüncelerinden fedakârlık etmeksizin ve tenkitlerin şiddetini de zerre kadar azaltmaksızın, yazdığı yeni bir yazı" şeklinde nitelendirerek başlamıştır. Menderes'in kendilerini anayasaya aykırı kanunların var olup olmadığı hususunda açık konuşmaya davet ettiğini belirten Erim, biraz araştırdıktan sonra anayasaya aykırı olduğu iddia edilen kanunların hepsinin DP kurulmadan önce çıkartıldığını ve DP ileri gelenlerinin de bu kanunların çıkartılmasında payları olduğunu "...ve gördük ki bunların hepsi, Demokrat Parti kurulmadan önce konmuştur...bu kanunlarla o hükümler tespit edilirken, bugün hürriyet bayraktarlığı iddiasında bulunan kimseler memleket politikasının ileri gelen simalarından imişler" sözleriyle ortaya koymuş ve ardından da bu kanunların çıkartılmasında payları olan DP'lileri şöyle eleştirmiştir:

...Büyük Millet Meclisinde üye olarak, millet adına hükümler kullanılması iştirak etmekte imişler. Bu zatlar şimdi şikayet eyledikleri durumun hasıl olmasına küçük bir itirazda bulunmamışlar. Ufak bir siyasi cesaret göstererek ret oyu vermemişlerdir...yalnız devlet adamında her şeyden önce siyasi karakterde metanet, devamlılık, görüşlerinde ise isabet aramak, öteden beri bütün dünyada bir esas kaide olarak yerleşmiştir.⁵²³

⁵²² İnan, 2006: 296-297.

⁵²³ "Apaçık Konuşuyoruz", *Ulus*, 29.01.1947.

Erim kimseyi itham etmek istemediklerini, ancak eleştirilerde biraz insafli olunması gerektiğini, çünkü bu kanunların çıkartılmasında kendilerini eleştirenlerin de payının olduğunu ifade etmiştir.⁵²⁴

31 Ocak 1947 tarihinde Birinci İdareciler Kongresi son toplantısını yapmasıyla dağılmıştır.⁵²⁵ Böylece İdareciler Kongresi münasebetiyle Erim ile Menderes arasında birkaç gündür süren sert tartışma sona ermiştir.

Bütün bunlar olup biterken 1947 yılının Ocak ayının sonlarına doğru partiler arası ilişkileri daha da gelecek Meclis'te yeni bir gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmenin ortaya çıkış süreci ise şöyleydi. Ocak ayının sonlarına yaklaşılırken CHP Erkânı, hem DP'nin ılımlı üyeleri ile Mareşal etrafında toplanmış aşırıların arasını açacak, hem de Mareşalin gerçek durumunu ortaya koyacak yeni bir sahne düşünmüşlerdir. İstanbul'da bulunan Sıkı Yönetim Komutanlığı ülkedeki komünistlerin faaliyetleri hakkında geniş bir dosya hazırlamıştır. Dosyanın içerisinde Cami Baykurt ile Zekeriya Sertel'in, Mareşal'e yazdıkları mektubun bir sureti ve ayrıca Mareşal'in adına Tefik Rüştü Aras tarafından onlara gönderilmiş cevabın aslı bulunmaktaydı. Dosyanın içeriğinin İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer tarafından Meclis'te okunmasına karar verildi. Bakan'ın yağıacağı bu konuşma CHP ve diğer partilerce önem arz ettiği için Cumhurbaşkanı İnönü, topladığı CHP erkânı ile birlikte dosyayı defalarca analiz etmişlerdir.⁵²⁶

27 Ocak'ta Erim, akşam yemeğine Çankaya'ya çağırıldı. Erim, Çankaya'ya vardığında İnönü; Kazım Karabekir, Recep Peker, Şükrü Saracoğlu ve Şükrü Sökmensüer gibi isimlerin hazır bulunduğu yemek öncesi yapılan bir toplantıda İçişleri Bakanı'nın hazırladığı raporu okuyordu. Rapor üzerinde bir takım düzeltmeler yapan İnönü, Erim'e rapor üzerinde çalışması talimatını vermiştir. 28 Ocak sabahı İnönü, Erim'i evinin önünden almıştır. Çiftlik ve Keçiören taraflarını dolaştırırken Erim, İnönü'ye raporla ilgili düşüncelerini açıklamıştır. İkili, raporun Meclis'te okunması durumunda çıkacak sonuçlar hakkında da müzakerede bulunmuştur. O günün öğle vaktinde, Şükrü Saracoğlu da çağırılarak keyifli bir öğle yemeği yenilmiştir. Öğleden sonra ise İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, raporu Meclis'te okumadan önce parti grubunda okumuştur. Grup üyeleri arasında şaşkınlık ve sevinç duyguları belirmiştir. Genel kanı ise bu raporun Meclis'te okunmasıyla birlikte Mareşal, Tefik Rüştü Aras ve kısmen de Demokratların ağır darbe yiyeceği yönündeydi.⁵²⁷ İnönü'nün Damadı Metin Toker Parti Grubu'ndaki havayı şöyle anlatmaktadır:

⁵²⁴ "Apaçık Konuşuyoruz", *Ulus*, 29.01.1947. Erim'in bu başmakalesini İnönü çok beğenmiş ve kendisini tebrik etmiştir. (Erim, 2005: 96).

⁵²⁵ "İdareciler Kongresi Dün Kapandı", *Ulus*, 01.02.1947.

⁵²⁶ Toker, 1990: 172.

⁵²⁷ Erim, 2005: 95-96.

Konuşmayı CHP Grubu aynı gün, bakanın ağzından dinledi ve adeta coştı. İşte, muhaliflerin kimlerin elinde oyuncak oldukları mükemmelen anlaşılıyordu. Vatanın en tehlikeli düşmanları, komünistler, DP'ye de, Mareşale de çengel atmışlardı. Bilhassa DP'yi tutan İstanbul basının bitip tükenmek bilmeyen yayını karşısında bezgin halde olan Halkçılar, bu açıklamayla bir puan alacağından emindiler. Onun için Sökmensüer'i hararetle alkışladılar, coşkunluk gösterdiler.⁵²⁸

İktidar Partisi CHP, muhalefet karşısında zafer kazanacaklarına oldukça emindiler. Nihat Erim'in de bulunduğu CHP Erkanı, akşam yemeğinde tekrar Çankaya'da İnönü'nün liderliğinde toplanmışlardır. Hamdullah Suphi Tanrıöver, Şükrü Sökmensüer'in ertesi gün Meclis'te okuyacağı konuşma metnine DP'nin komünistlere alet olmadığını belirten bir cümlenin eklenmesini teklif etmiştir. İnönü, bu teklifi kabul etmiştir.⁵²⁹ Bundaki amaç, Mareşal'i daha çıplak ifşa etmektir.

Nihat Erim'in yukarıda Tanrıöver'in ortaya attığı teklife sıcak baktığı söylenemez. Çünkü ABD elçisi ile yaptığı bir sohbette Büyükelçi, Erim'e bu meseleyi sorunca, "Onların komünist olmasına ihtimal yoktur. Böyle bir şey düşünmek gülünç olur. Fakat kendi maksatları uğrunda komünistlerle işbirliği yapmış olmalarından şüphe edilemez"⁵³⁰ şeklinde cevap vererek DP'nin amaçlarına ulaşmak için komünistlerle işbirliği yaptığını savunmuştur.

Sökmensüer'in Meclis'te okuyacağı açıklama metnine son rötuşlar verildikten sonra 29 Ocak 1947 tarihinde İçişleri Bakanı Meclis'te, Çankaya'da aldıkları karara uyarak, DP suçlamaların dışında tutmuş, fakat bununla beraber komünistlerin demokratik gelişmeyi yok etmek için her araca başvurduğunu, meşru muhalefeti de bu batağın içerisine sokmaya çalıştığını vurgulayan bir konuşma yapmıştır. Özellikle de Mareşalin solcularla yakın işbirliği içerisinde olduğunu ve solcu olarak bilinen Cami Baykurt, Zekeriya ve Sabiha Sertel çiftinin ülkede ayrılık çıkartmaya çalıştığını vesikalarla ortaya koymaya çalışmıştır. Sökmensüer, komünistlerin hürriyetlerden faydalanarak halkı kanlı bir ihtilale sürüklemeye çalıştığını iddia ederek ihtilalin sonucunda ülkeyi Sovyet Cumhuriyeti haline getireceğinden söz etmiştir. Bu hedef doğrultusunda da komünistler, gizli ve kanunsuz çalışmalar içerisinde bulunmaktadır.⁵³¹ CHP Grubu, bir yandan Sökmensüer'i dinlerken diğer yandan tezahürat yapmıştır. Muhalefet sıralarına bakarak da, "Nasıl? Görüyor musunuz?" demek suretiyle onları tahrik etmeye çalışmıştır.⁵³² Erim, bu ifşanın hem Mareşal'in hem de DP'nin itibarını saracağını düşünmüştür.⁵³³ Ne varki aşağıda görüleceği üzere, düşüncesi gerçekleşmemiştir.⁵³⁴

⁵²⁸ Toker, 1990: 173.

⁵²⁹ Erim, 2005: 96.

⁵³⁰ Erim, 2005: 97.

⁵³¹ "Gizli Komünist tahrikleri açıklandı", *Ulus*, 30.01.1947.

⁵³² Toker, 1990: 173.

⁵³³ Erim, 2005: 97.

Mareşal Fevzi Çakmak kendisi hakkındaki suçlamaları ret etmiştir. “Millet olgundur. Bu propagandalar makûs neticeler verir. Millet, benim komünist olmadığımı ve komünistlere alet olmadığımı çok iyi bilir” şeklinde cevap vermiştir.⁵³⁵ Diğer yandan Çakmak, solculuğu CHP’nin üzerine atmaya çalışan ifadeler kullanmaya başlamıştır. Geçmişte solcuları koruyan CHP’li bir Eski Milli Eğitim Bakanı’nın olduğunu ileri sürmüştür. Bunun üzerine Eski Milli Eğitim Bakanlarından Hasan Ali Yücel, Çakmak’a sözünü ettiği kişinin kendisi olup olmadığını sormuştur. DP İl Başkanı Kenan Öner, “Evet, sensin” cevabını vermiştir ve Öner, gazetelere verdiği demeçte de Yücel’i komünistleri korumak, komünizmin yayılmasına yardımcı olmak ve onlara hizmet etmekle suçladı. Bu durum karşısında Yücel, Kenan Öner hakkında yalan ve iftiraya uğradığı gerekçesiyle dava açmıştır. Ancak uzun aylar sürecektir davayı, Kenan Öner kazanacaktır.⁵³⁶ Anlaşılan o ki Mareşal, CHP ile olan mücadelesinde DP’den önemli destek almıştır.

Hatta DP liderleri, CHP’nin komünistlik suçlamalarının gerekçesini halen anti demokratik kanunları elde tutmak istemesine bağlamışlardır. CHP ve DP arasında özellikle basın yoluyla bu mesele üzerinde günlerce tartışmaların devam ettiği görülmektedir.⁵³⁷ Bu tartışmalarda yine hükümeti Ulus Gazetesi’nde yazdığı başmakalelerle Nihat Erim temsil etmektedir. Erim, Sökmensüer’in 29 Ocak’taki Meclis konuşmasından 4 gün sonra yani 2 Şubat günü mesele ile ilgili bir değerlendirme yazısı yazmıştır. Yazısına Erim, öncelikle bu mesele hakkında düşüncelerini istemeye istemeye açıklamaya mecbur kaldığını belirterek başlamıştır. Meseleyle ilgili düşüncelerini açıklamak istememesinin gerekçesini olaya bazı milletvekillerinin ve eski devlet adamlarının karışmış olmasından duyduğu müteessir olarak açıklamıştır. Meseleyle ilgili düşüncelerini açıklamaya karar vermesinde, bu suskunluğunun çeşitli tarzlarda yorumlanmaya başlanmış olmasının etkili olduğunu ifade etmiştir. Erim, meseleyi iki ayrı açıdan değerlendirmiştir. Birincisi, komünistlerin Türkiye’deki faaliyetleri açısından ele almıştır. Erim’e göre, her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de komünistlerin alttan alta gizli tertiplerle çalışarak ihtilal hazırlama yolunda oldukları son açıklanan vesikalarla bir kez daha ortaya çıkmıştır. Komünizmde önemli olan kurmay heyetidir. Alt kademede bulunanların fazla bir önemi yoktur. Onlar hedeflerine ulaşabilmek için her yola başvurabilirler. Gerekli görüldüğünde mutaassıp bir din adamı ya da aşırı bir ırkçı olarak ortaya çıkarlar. Ayrıca vatansız insanlar içerisinde kendilerini iktidar hırsına fazlaca kaptırılmış olanları veya saf olanları, aldatmak suretiyle emellerini gerçekleştirmek için

⁵³⁴ Toker, 1990: 173.

⁵³⁵ “Mareşal ile iç bakanı arasında tartışma”, *Cumhuriyet*, 31.01.1947.

⁵³⁶ Goloğlu, 2013: 191,194.

⁵³⁷ “Mareşal’in aleyhinde ve lehinde yapılan tartışma”, *Cumhuriyet*, 02.02.1947.

kullanabilirler. Komünist taktikleri hakkında bu şekilde bilgiler veren Erim, baştaki komünistlerin sayısının az olduğuna bakıp da aldanılmaması gerektiği uyarısında bulunmuştur.⁵³⁸

Nihat Erim, komünizmi bir fikir hareketi olarak kabul etmemektedir. Çünkü Erim'e göre; komünizm, hür ve demokrat bir idare sistemini temizlemek suretiyle proleter diktatoryasını kurmak istemektedir. Bu da Türkiye'nin ana prensipleriyle uyuşmamaktadır. Komünizmin millet farkı değil de sınıf farkını esas tutuyor olması da Türkiye için kabul edilemez. Komünistler, Türkiye'de hedefledikleri ihtilali yaparlarsa sınıf esasına dayalı proleter diktatoryasını kurarak demokrasi, hürriyet ve insan haklarını ortadan kaldıracak; diğer yandan da Türkiye'yi diğer Bolşevik Hükümetlerle birleştirerek Türklerin geleceğine son vereceklerdir. Dolayısıyla Erim, Türk kanunlarının komünist faaliyetleri yasakladığını ve bu meselenin herkes için ölüm kalım meselesi olduğunu ifade etmiştir. Erim'e göre, İçişleri Bakanı Sökmensüer'in Meclisteki konuşması bütün milleti aydınlatmıştır. Bu nedenden kendisine teşekkür edilmesi gerekmektedir.⁵³⁹

Meselenin birinci açıdan değerlendirmesini yaptıktan sonra Erim, mesleyi ikinci açıdan ele almaya başlamıştır. Komünistler, CHP'ye muhalif olanların kapılarını birer birer çalmak suretiyle bunları kullanmaya çalışmıştır. Fakat bu kapılardan, farklı farklı cevaplar gelmiştir.⁵⁴⁰ Bu anlamda baştan sona Mareşal Çakmak'ı ve son zamanlardaki faaliyetlerini eleştirmiştir. Çakmak'ın bu meseleye adının karışmasından duyduğu üzüntüsünü, "Türk Ordusunun yaşayan tek Mareşal'i, politika hayatına katıldıktan sonra, üst üste bu kadar yanlış adımlar atmamalı idi" şeklinde dile getirmiştir. Sonrasında Mareşal'in politikaya atıldığı ilk günden itibaren attığı yanlış adımları sıralamaya başlamıştır. O'nun seçim mücadelesi için Ankara'dan İstanbul'a trenle hareket ederken gardaki insanlara "kanımın son damlasına kadar akıtacağım" demiş olmasını Erim, "Bizim bildiğimize göre seçim mücadelesinde kan akıtmak bir milletvekili adayının yapacağı işler arasına girmez. Kanı, ihtilalciler veya bulanık suda balık avlamak isteyenler akıtır. Her ne hal ise, Mareşal'in politika alanındaki ilk adımı böyle tatsız bir tezahür olmuştur" sözleriyle eleştirmiştir. Arkasından O'nun neden böyle davrandığı üzerinde durmaya başlamıştır. Erim'e göre, Mareşal, yaş haddinden dolayı Genel Kurmay Başkanlığından emekliğe ayrılmak zorunda kalınca, bunudan Hükümet'i sorumlu tutmuştur. Bu sebepten dolayı Hükümet'e güvenmiştir. Ancak güvenmeyi ortadan kaldırmak için Hükümet tarafından Mareşal'e bir çok kez milletvekilliği edilmiş; ancak "Ben askerim...politikadan anlamam" diyerek reddetmiştir. Daha sonradan O'nun nasıl DP'ye

⁵³⁸ "Ortaya Konan Vesikalar", *Ulus*, 02.02.1947.

⁵³⁹ "Ortaya Konan Vesikalar", *Ulus*, 02.02.1947.

⁵⁴⁰ "Ortaya Konan Vesikalar", *Ulus*, 02.02.1947.

kaydığını ve politikaya girdiğinin detaylarını anlatan Erim, O'nun cumhurbaşkanlığı seçimlerini kaybedince bu yenilgiyi sindiremediğini, bunun üzerine Cami Baykurt, Zekeriya Sertel, Dr. Tevfik Rüştü Aras'tan oluşan bir tertibinin içerisine dahil olduğunu iddia etmiştir. Baykurt ile Sertel, Mareşal'e bir mektup yazmışlardır. Mektup Meclis'in meşruluğuna karşı bir ayaklanmayı içermekteydi. Mektup, Dr. Aras tarafından Mareşal'e iletilirken Aras mektubun içeriğini kendisi de onaylamıştır. Bu onaylamanın kanıtlandığını dile getiren Erim, Aras'ı "bu açık ikrar karşısında Rüştü Aras'ın Meclisten çekilme fikrine iştirak etmedim yolunda yalanlama kılıklı demeç vermesi işte bazı karanlık noktaların bulunduğu intibamı uyandırıyor" cümleleriyle itham etmiştir.

Dr. Aras'ı bu şekilde itham ettikten sonra Erim, Mareşal'in bu mektubu ve içeriğini nasıl karşıladığına ilişkin şüphe ve ithamlarını şöyle sıralamıştır:

...Mareşal demeçlerinin birinde 'onların görüşüne iştirak etmediğine şu anda mecliste bulunmam kafi delil teşkil etmez mi' demiştir. Bu teminata inanmak isterdik. Lakin bahis konusu olan mesele iki şahıs arasındaki hususi münasebetler değildir. Doğrudan doğruya milletin biricik temsil uzvu olan Büyük Millet Meclisinin meşruluğuna karşı gelme hazırlığıdır. Bunun için bu noktada tahlili biraz daha derinleştirmek ve daha kati inancalar aramak lüzumu duyanlar mazur görülmelidir.⁵⁴¹

Ortada bir sorunun olduğundan söz eden Erim, bu noktadan sonra belgelere başvurmuştur. Mareşal'in mektuba cevabını aynen aktarmış ve buradan bir sonuca varmaya çalışmıştır. Mareşal'in mektuba cevabı, "Mareşal bu suretle hareketinizden çok memnun oldu ve yazacağım cevapta sönmez muhabbetlerini tebliğ etmemi rica etti. Sizin de makul göreceğinizi kuvvetle ümit ettiğim netice ve kararı Özdemir oğlumuz tafsilatıyla size arz edecektir" şeklindeydi. Mareşal'in, sonradan bu mektubu yalanlayan bir açıklamada bulunmadığını, bu yüzden bu mektubu onayladığının apaçık ortada olduğunu anlatan Erim, zihinlerde beliren bazı sorulara cevap bulmak gerektiğini dile getirmiştir. Mektuplardan yola çıkarak "Meclisin ve hükümetin meşru olmadığını düşünerek, Meclise ve hükümete karşı harekete geçmek ve Mareşali bu faaliyetin bayrağı yapmak düşüncesini bizzat Sayın Çakmak memnurlukla karşılamışlardır" sonucuna varan Erim, Meclis'i terk etmek isteyen Mareşal'in bu eylemin içerisine DP milletvekillerini de sürüklemeye çalıştığı iddiasının doğru olup olmadığını sormuştur.

Dr. Aras'ın mektubuna Mareşal'in kesin cevabı oğlu Özdemir aracılığıyla verecek olması şüpheleri daha da arttırmıştır. Eğer Mareşal'n cevabı kesin bir ret şeklinde olsaydı aracılık yapan Dr. Aras bunu yazardı. Ama mektuptan da anlaşılacağı üzere, Mareşal kesin

⁵⁴¹ "Yorumlar Devam Ederken", *Ulus*, 03.02.1947.

cevabı hemen vermemiştir. İşte Erim, bu cevabın ne olduğunu öğrenmek istemektedir. Mareşalin faaliyetlerini değerlendirdiği bu yazısını Erim, şu dileklerle bitirmiştir:

Şimdiden şunu söyleyeyim ki biz hiç kimseyi şu veya bu hareketle itham etmek niyetinde değiliz. Ele geçen vesikaları okuyan her akli başında insan gibi, biz de zihnimize takılan noktalar üzerinde durmaktayız. Ümit ederiz ki düşünce hürriyetin tabii icaplarından olan bu görüşümüz, yanlış anlaşılıp, hatır ve hayalimizden geçmeyen manalara yorulmaz.⁵⁴²

Erim, cevap aradığı sorularını sonraki günlerde de tekrarlamıştır.

Nihat Erim'in eleştirilerine CHP'ye muhalif isimlerden Yusuf Hikmet Bayur tarafından şu şekilde cevap gelmiştir:

...Hiç şüphesizdir ki, Atatürk ayrı tutulursa halkımız tarafından Mareşal Fevzi Çakmağa karşı gösterilmiş olan bağlılık ve sevgi hiç kimseye gösterilmemiştir. Cumhuriyet Halk Partisi buna son derece kızmakta ve kendisiyle işbirliği yapmayı ret etmiş olan Mareşali manen yıkmak için var gücüyle uğraşmaktadır. Halkımızın sağduyusuna, anlayış ve olgunluğuna ve gene tekrar ediyoruz kendisini idare edenlerden çok üstün bulunduğu derin inancımız vardır. Eğer Mareşali ayrıca tanımamış olsaydık dahi yalnız halkın bu duyguları dolayısıyla onu derinden derine severdik...Atatürk'ün Türk ileri gelenleri arasında siyasal ve askeri mütalealarına en çok önem verdiği kişi Mareşal Fevzi Çakmaktı. Kendisine katiplik ettiğimiz sıralarda bunu açıklayan çok sözler duyduk. Keza Atatürk'ün akran muamelesi yaptığı tek kişi Mareşaldı. Öbür bütün ileri gelenlere karşı, eğer onları seviyorsa, kendi tabiriyle çok az evlad muamelesi yapar, onlara kendi yetiştirmeleri gibi bakar, tabii kendisine öz olan nezaketle, babacasına davranırdı. Hükümetle Mareşal arasında bir düşünce ayrılığı olunca onu kendisi bir hakem gibi çözümlerdi. Böyle bir varlığı küçültmeye çalışmak iyi bir şey değildir.⁵⁴³

Anlaşıldığı üzere, Bayur, yazısında öncelikle O'nun bütün iyi özelliklerini ortaya koyduktan sonra O'nu küçültmeye çalışılmasının yanlışlığından söz etmiştir. Erim'in bütün uyarılarına rağmen Bayur, kendisinin yazısını Mareşal'i küçültme olarak algılamıştır. Burada dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta ise Bayur, hükümetin Mareşal'e böyle davranma nedenini Mareşalin hükümetle işbirliği yapmayı ret etmesine bağlamıştır.

Diğer yandan Erim, bu süreçte İnönü ile Çankaya'daki görüşmelerini sürdürmekteydi. Erim, muhalefetin bu süreçteki davranışlarını İnönü'ye "telaş ve şirretlik" olarak tanımlamıştır. İnönü, bu görüşmelerde hatta Erim'e yazacağı yazıların içeriği konusunda tavsiyelerde de bulunmaktaydı. Yazdığı yazılar ise İnönü tarafından okunmakta ve methedilmekteydi.⁵⁴⁴

⁵⁴² "Yorumlar Devam Ederken", *Ulus*, 03.02.1947.

⁵⁴³ "Komünistlere dair açıklamanın akisleri", *Cumhuriyet*, 03.02.1947.

⁵⁴⁴ Erim, 2005: 97-98.

Komünizm meselesiyle ilgili değerlendirmelerine devam eden Erim, İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in Meclis'teki açıklamalarının üzerinden bir hafta geçmiş olmasına rağmen ne Cami Baykurt'tan ne Sertel'den ne de Mareşal'den hükümetin iddialarını inkar eden bir cevap gelmediğini, aynı zamanda kendisinin 3 Şubat 1947 tarihindeki yazısında sorduğu sorulara da cevap alamadığını ifade etmiştir. Bu sorulara cevap alınmadığı gibi diğer yandan son bir haftadır meselede gerek adı geçenlerin gerekse muhalefet basınının, Hükümet'i hep birlikte eleştiri bombardımana tuttuğunu anlatmıştır. Erim, muhalefetin iktidara yaptığı hücumları da,

İç İşleri Bakanı siyasi bir manevra yapmış. Millet in ta kendisi olan bir sayın zatı ve onun yanında, bu memlekete büyük hizmetler etmiş değerli devlet adamlarını çürütmek için bu taktiğe başvurulmuş. Demokratik gelişmeyi söndürmek maksadıyla yok yere ortaya bir komünist tehlikesi çıkarılıyor veya bu tehlike hadden aşırı derecede büyütülüyormuş. CHP liderleri zaten hep böyle yaparlarmış,⁵⁴⁵

sözleriyle anlatırken bu hücumların daha günlerce devam edeceğini belirtmiştir.

Meselede adları geçen şahısların “biz komünist değiliz, iç işleri bakanı bizi haksız yere komünistlikle itham ediyor” şeklinde savunmalarına Erim, komünistliğin bir suç olmadığı, suç sayılanın komünistlik propagandası yapmak olduğunu belirterek cevap vermiştir. Hükümet'in komünistlikle mücadele etmesinin asıl sebebini, bu düşünce sistemin özgürlükleri ve millet varlığını yabancı proleter zümre toplulukları arasında eritmeyi amaçlamasına bağlamıştır. Diğer yandan Hükümet'in, ülkedeki komünist faaliyetlere ilişkin belgeleri ifşa etmesinden dolayı hücumlara maruz kalmasını haksızlık olarak niteleyerek Hükümet'i şöyle savunmuştur:

Hükümet, Millet Meclisinin meşruluğuna karşı bir ayaklanma mahiyetini kolayca alabilecek olan bazı tertiplerin hazırlanmasına teşebbüs edildiğini gösteren belgeleri ele geçirince, bunu halk efkarından saklamalı mıydı? İç İşleri Bakanı elinde bulunan bu türlü belgeleri, Sayın Mareşalin elbette ki büyük olan hatırı için dahi milletin uzun müddet gizli tutamazdı. Halk efkarını bir an önce uyarmak onun ödevi idi. Bu ödevini yerine getirdi diye, İç İşleri Bakanına, onunla beraber hükümete, CHP'ye çatmak, bu işte en masum olanları suçlamak değil midir?⁵⁴⁶

Bu tür sorularla muhalefeti köşeye sıkıştıran Erim, Nasrettin Hoca'nın “hırsızın hiç mi suçu yok?” fikrini anlatarak⁵⁴⁷ değerlendirmesini sonlandırmıştır.

⁵⁴⁵ “Biraz İnsaf”, *Ulus*, 05.02.1947.

⁵⁴⁶ “Biraz İnsaf”, *Ulus*, 05.02.1947.

⁵⁴⁷ “Biraz İnsaf”, *Ulus*, 05.02.1947.

Nihat Erim'in bu değerlendirmesinin yayınladığı gün yine muhalif isimlerden Yusuf Hikmet Bayur'un Hükümet'i ve Erim'i eleştiren bir yazısı yayınlanmıştır. Bayur, Mareşal ve komünistlik meselesiyle özetle şunları söylemekteydi: "...öyle anlaşılıyor ki CHP Mareşal Fevzi Çakmağı manen yıkmak gibi boş bir ümidin arkasından koşmaktadır. Bunu yaparken de kendi kendisine, devlete ve hükümete verdiği zararları gözü görmez olmuştur". Arkasından Bayur, bu meselenin CHP gazetelerinde sonu gelmeyen yorumlara konu olduğunu, fakat bu olayın Mareşal'e karşı herkes tarafından beslenen sevgi ve bağlılığın yeniden açıklanmasına vesile verdiğini aktararak ortaya konan çabaların devlet prestiji ve otoritesini de baltaladığı gerçeğinin gözden kaçırılmaması gerektiği uyarısında bulunmuştur.⁵⁴⁸

Nihat Erim, meseleyle ilgili cevap aradığı soruları tekrar gündeme getirmekle birlikte Bayur'un yukarıdaki eleştirilerine de cevap vermiştir. Sökmensüer'in görevini yaptığını, bazılarının iddia ettiği gibi bir şahsın kader ve itibarını çürütme taktiği ile hareket etmediğini, sorumlu bir devlet adamı olarak ödevini yerine getirdiğini bir kez daha savunmuştur. Erim'e göre politikaya karışmış olan insanların itibarının başkasının demeçleriyle sarsılmayacağı gibi aşırı övmelerle de itibarı artmayacak ve bu yüzden çocukça ithamlar bir kenara bırakılıp mesele serinkanlılıkla incelenmelidir.⁵⁴⁹ Oysa Erim, 31 Ocak 1947 tarihinde İnönü ile görüşmesinde hem DP'nin hem de Mareşalin itibarının sarsılacağını söylemişti.⁵⁵⁰ Görüldüğü üzere Erim, köşe yazısında tam tersi bir düşünceyi ifade etmektedir.

Cami Baykurt ve Zekeriya Sertel'in yazıp, Dr. Aras'ın postacılığını yaptığı mektup ve bu mektuba verilen cevaba tekrar değinen Erim, bu mektuba çok fazla önem vermesinin nedeni olarak Baykurt ile Sertel'in teklifine Mareşal'in verdiği cevabın ne anlama geldiğinin halen Mareşal tarafından açıklanmamış olmasını göstermiştir. Çünkü mektupta, Mareşal teklifle ilgili cevabını oğlu Özdemir aracılığıyla bildireceğini söylemişti. Bu konuyla ilgili olarak Erim, "Sayın Mareşalin şu ana kadar meclisi terk etmemiş olması maalesef kafi bir teminat sayılamaz. Mecliste kalmak kesin bir ret kararının neticesi olabileceği gibi, biraz uzunca vade ile uygulanacak daha ince bir tertibin bekleme devresi de pekala olabilir" şeklinde endişesini dile getirmiştir. Sorular karşısında suskun kalındıkça şüphelerin daha da artacağını belirten Erim, ısrarla sorulan bu sorunun uzun süre cevapsız kalmasının doğru olmayacağını⁵⁵¹ ifade ederek yazısını bitirmiştir. Dikkat edilecek olunursa Erim, sorduğun sorunun peşini bırakmamaktadır. Bunda, elbette ki İnönü'nün etkisi vardır. Çünkü 2 Şubat 1947 tarihinde Çankaya'da İnönü, O'dan bu soru üzerinde özellikle durmasını istemiştir.⁵⁵²

⁵⁴⁸ "Halk Partisi basının Mareşal için neşriyatı", *Cumhuriyet*, 06.02.1947.

⁵⁴⁹ "Acaba O Karar Ne İdi", *Ulus*, 06.02.1947.

⁵⁵⁰ Erim, 2005: 97.

⁵⁵¹ "Acaba O Karar Ne İdi", *Ulus*, 06.02.1947.

⁵⁵² Erim, 2005: 97-98.

Erim'in bu son yazısından bir gün sonra yani 7 Şubat 1947 tarihinde Mareşal yayınladığı bir beyanname ile bir haftadır kendisini eleştiren CHP basınına, özellikle Erim'e cevap vermiştir. Mareşal beyanatında öncelikle Erim'in de yazısında bahsettiği üzere İstanbul'dan Ankara'ya hareket ederken garda söylediği “kanımı son damlasına kadar akıtacağım” sözüne şöyle bir açıklık getirmiştir:

Ben ne yaptım? Milli iradenin tam bir surette tecellisini istedim, vatandaş hak ve hukukuna riayet edilmesini istedim. İstanbul'daki evime müstesna, diğer başka nereye gittimse hep vatandaşlarımın daveti üzerine gittim. Hala birçok davetler almış bulunuyorum ve hepsine icabet edemediğimden dolayı azap duyuyorum. İstanbul'a giderken “kanımı son damlasına kadar akıtacağım” demişim, sözümü niçin yarım alıyorlar? Bu memleket bir tecavüze uğrarsa kanıma son damlasına kadar akıtacağım dediğim ve tehlikeden bahsettiğimde o günkü gazetelerde yazıldı.

Mareşal daha sonra kendisi hakkındaki diğer bir iddiaya geçmiştir. Erim'in de yazısında ifade ettiği üzere Mareşale beş kez CHP tarafından milletvekilliği teklifinde bulunulmuş; ancak Mareşal ret etmiştir. Bu iddiaya da şöyle cevap vermiştir:

Mareşal Fevzi Çakmağı tanıyanlar bilirler ki O, kimsenin lütuf ve teveccüh ile Meclise girmek isteyenlerden değildir, bütün hayatı boyunca lütuf ve teveccühlerden uzak kalmıştır, demokrasiye ve milli iradeye inandığım içindir ki, koltuk tevziinden istifade etmek istemedim. Koltuk tevzi etmekle milletin iradesine boyun eğmek zihniyetleri arasındaki farka vatandaşlarımın nazarı dikkatini bilhassa celbederim.

Devlet başkanı olmak için bağımsız milletvekili olduğu iddialarına ise Mareşal; “Ben yalnız milletimin hürriyet içinde haklarını kullanmasını ve milli iradesine sahip olmasını istiyorum. Bunun için Demokrat Parti ile yakınlık halindeyim, geçici mevkilere göz dikme hevesi bende olsaydı, 22 yıl ordunun başında sesiz sedasız oturmazdım. Beni bu yola götürecek bütün fırsatları ve teklifleri daima ret ettim” sözleriyle cevap vermiştir. Diğer bir paragrafta ise kendisinin Meclis'ten çekilme tehdidinde bulunduğu iddialarına sözü getirmiştir. O, Meclis'ten çekileceğine dair iddiaların doğru olduğunu kabul etmekle birlikte eksik olduğunu ifade etmiştir. Çekilmeden sonra kanunlara dayanarak hak ve hürriyet için dışarıdan çalışacağını beyan etmişti. Cami Baykurt ve Dr. Rüştü Aras'la arasında bağlantısının olduğu iddialarını kabul etmekle birlikte bu bağlantının çok eski zamanlara dayalı bir dostluk bağlantısı olduğunu dile getirmiştir. O'nların Meclis'ten çekilme isteklerine de sıcak bakmadığından bahsetmiştir.

Kendisinin komünist olmadığını, komünistliğin de bu milletin ruhuna aykırı olduğunu ve hükümetin bu fikrin yayılmasına izin verse bile kendisinin izin vermeyeceğini söyleyen

Mareşal, isim vermeden asıl CHP’li bazı şahısların geçmişte komünistlere yardım ettiğini ve bazı bakanların da silah kaçakçılığı yaptığını iddia etmiştir.⁵⁵³ Mareşal, Erim’in iddialarına yanıt verirken günlerce sorduğu sorulara yine cevap vermemiştir.⁵⁵⁴

Mareşal’in beyanatından bir gün sonra Dr. Tevfik Rüştü Aras da kendisi hakkındaki iddialara Ulus Gazetesi’ne gönderdiği bir mektupla cevap vermiştir. Mektubunda Aras, sürekli dile getirilen hakkındaki iddiaları ret etmiştir. Mektubunu, “bu kadar açık bir durumdan, polis romanlarında yapıldığı gibi, türlü türlü manalar çıkarmaya uğraşarak muhalifleri tehdide çalışmanın şümül ve manasını halkımızın pekala anlayacağına şüphe yoktur...Türk siyaset adamları hakkında muhalif olunca suç arama ve bulaştırma yoluna sapılmasından memleketimize zarar gelir”⁵⁵⁵ şeklinde savunarak bitirmiştir. Anlaşıldığı üzere, basında komünistlik meselesi üzerinden iki parti arasında karşılıklı atışmalar bu şekilde devam ederken nerdeyse sürekli Çankaya’ya çağrılan Erim, İnönü ile bu mesele üzerine görüşüyordu.⁵⁵⁶ Ne var ki Nihat Erim’in günlüklerinden ve ulusal basından takip edildiği kadarıyla Şubat ayının ilk haftasından sonra komünistlik meselesiyle ilgili tartışmaların sona erdiği görülmektedir.

Diğer yandan Erim, 7 Şubat’ta Şükrü Saracoğlu ile görüşerek Ulus Gazetesi’ni bırakmak istediğini bildirmiştir. Yazarlığı bırakmak istemesinin nedenini günlüklerinde “Cidden yazmak istemiyorum. Falih bundan sonra benim için tehlikeli olabilir. Kendisine rakip sayabilir. Hâlbuki benim zerre kadar gözüm yok. İşin içinden hayırlısı ile bir sıyrılsam diye bakıyorum. Ayda üst üste yüz lira yazıdan kazandığım halde vazgeçmeyi uygun buluyorum” şeklinde belirtmiştir. Ancak buna rağmen Erim, yazarlığa devam etmesi konusunda ikna edilmiştir.⁵⁵⁷

Komünistlik meselesi sona ererken ülkede 1947 yılının Şubat ayının başlarında başlayan muhtar seçimleri devam ediyordu. Bu seçimler 28 Şubat’ta sona erdi.⁵⁵⁸ Muhtarlıklarının büyük çoğunluğunu CHP kazanmıştır. Seçimlere katılım oranı, özellikle İstanbul’da çok düşük olmuştur. Diğer yandan bazı köylerde kanlı olaylar meydana gelmiştir. Seçimlerden sonra yaptığı açıklamada DP Lideri Celal Bayar, muhtar seçimlerinde hile yapıldığını açık bir şekilde söyledi. Ayrıca seçimlerin serbest bir şekilde yapılması sağlansaydı bu seçimleri büyük çoğunlukla DP’nin kazanacağını, seçimlerdeki baskı ve

⁵⁵³ “Mareşalin beyanati”, *Cumhuriyet*, 07.02.1947.

⁵⁵⁴ “M. Fevzi Çakmak”, *Akşam*, 08.02.1947.

⁵⁵⁵ “Tevfik Rüştü Aras’ın sorulara cevabı”, *Cumhuriyet*, 09.02.1947.

⁵⁵⁶ Erim, 2005: 103.

⁵⁵⁷ Erim, 2005: 102.

⁵⁵⁸ “Muhtar seçimleri sona erdi”, *Cumhuriyet*, 01.03.1947.

hilenin asıl amacının DP'nin köylerdeki örgütünü zayıflatmak ve dağıtmak olduğunu öne sürmüştür.⁵⁵⁹ Yani DP, 1946 yılı seçimlerindeki iddialarını bu seçimlerde de sürdürmüştür.

DP iddiaları ile başlayan seçim tartışmalarına Nihat Erim de dahil olmuştur. DP'nin kurulduğu günden bu güne faaliyetlerini ele alan Erim, DP'nin vatandaşlara CHP'ye karşı düşmanlığı aşıladığını ileri sürmüş ve verdiği çeşitli örneklerle bu iddiasını kanıtlamaya çalışmıştır. Erim'e göre, ayrıca DP'nin yaptığı muhalefet yüzünden ülke büyük bir komünizm tehlikesi atlattır. Ancak tehlikeyi çabuk sezen Türk Milleti son muhtar seçimleriyle bunlara cevap vermiştir. Milletin verdiği cevaptan da anlaşılması gerekenleri;

Türk milleti karışık yollardan gidenlerden veya gitmek isteyenlerden hoşlanmıyor. Bütün zorlayıcı teşebbüsler iflas etmiştir. milletin oyu ile kurulan Büyük Millet Meclisine karşı, çekilme tehdidi filan gibi nümayişlerle yapılmak istenen baskı, milletçe hoş görülmemiştir. Seçim bittikten sonra dört yıl beklemekten başka çıkar yol olmadığını anlatması bakımından, halkımızın verdiği bu ders demokrasimizi kuvvetlendirmiştir. Bu sebepten altı ay gibi kısa bir zaman zarfında çok partili sistemimizin büyük mesafe aldığına inanmak lazımdır. Bir daha hiçbir parti hiçbir şahıs-rütbesi ne olursa olsun-bir yıldır tecrübe edilen yollar üzerinde başarı aramaya cesaret edemeyecektir...Bundan sonra muhalefet müspet ve verimli çalışma ile kendisini memlekete sevdirmekten başka çıkar yol olmadığını görerek, kolay ve acele başarılar ardında koşmaktan vazgeçmek zorundadır,⁵⁶⁰

şeklinde açıklamıştır. Anlaşılacağı üzere, halen Mareşal etrafındaki komünizm meselesini unutmayan Erim, muhtarlık seçimleriyle milletin bunlara büyük bir ders verdiği görüşündedir.

Muhtarlık seçimleri sona ererken 6 Nisan 1947 tarihinde birkaç il için yapılacak olan milletvekilliği ara seçimlerine DP'nin katılmayacağı, seçimleri boykot edeceği yönünde söylentiler dolaşmaktaydı.⁵⁶¹ Nihat Erim bu söylentilerle birlikte DP'nin seçim propagandasını sertçe eleştirecektir. Erim, milletvekilliği ara seçim tarihi belli olduktan sonra DP ile birlikte diğer partilerin 21 Temmuz 1946 seçimleri öncesi taktiğe tekrar başvurduklarından dert yanmıştır. Muhalefetin bu süreçteki taktiklerini çirkin olarak nitelemiş ve bu taktikleri "İstanbul havasını yeniden kızıştırıp CHP ve iktidara karşı kin, garaz ve bunların tabi neticesi olan düşmanlık yaratma" olarak belirtmiştir. Böyle davranışlarda bulunmanın bir partiye hiçbir şey kazandırmayacağını sözlerine eklemiştir. Sonrasında, DP'nin ülkeye hürriyet ve demokrasi fikrini getirdiğinin iddia edilmesine sert bir şekilde cevap vermiştir. Hürriyet ve demokrasi fikrinin kendilerinden de önce Birinci ve İkinci Meşrutiyet'le birlikte geldiğini anlatmıştır. DP'nin amacı, demokrasi ve hürriyeti yerleştirmek değildir. Tam tersine

⁵⁵⁹ Goloğlu, 2013: 201, 203.

⁵⁶⁰ "İbret Dersler", *Ulus*, 03.03.1947.

⁵⁶¹ "Açık milletvekillikleri için yapılacak seçim", *Cumhuriyet*, 04.03.1947.

çokluğun, azlığa boyun eğmesini sağlamaktır. Yani Meclis'te az sayıda bulunan DP, CHP'ye hükmetmek istemektedir. DP'nin hürriyet ve demokrasi sözlerinin arkasında makam ve mevki elde etmeye çabası vardır. CHP'yi ortadan kaldırarak, Tek Parti Sistemi'ni kendileri sürdürmek istemektedirler. “Şükür ki iktidarda bulunanlar, Demokrat öncülerine uymuyorlar. Ya onlar da aynı zihniyeti benimsemiş olsalardı? O zaman görürlerdi hürriyetsizlik ve istibdat nedir!”⁵⁶² sözleriyle de CHP'nin demokratik gelişmeden yana olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

DP, devlet memurlarının kendilerine baskı yaptığını iddia etmektedir. Bubub mantıksız olduğunu belirten Erim, muhalefetin kaybettiği her seçim sonrasında böyle davrandığını aktarmıştır. Sorun karşısında çözüm önerisi olarak Erim, muhalefet liderlerinin zihniyetlerini değiştirmesi gerektiğini ortaya atmıştır. Fakat bunun, gerçekleşmesi oldukça zordur.⁵⁶³

1.2.4.3. Truman Doktrini

Seçim çalışmaları etrafında partiler arasında çatışmalar sürerken iç ve dış tehdit olarak görülen komünizmle mücadele konusunda dünyada önemli bir gelişme yaşanmıştır. Sovyet tehditleri karşısında Amerikan Başkanı Truman 12 Mart 1947 tarihinde Amerikan Kongresi'nde, daha sonra kendi adıyla anılacak olan bir doktrin açıklamıştır. Kongreye sunduğu planında Başkan Truman, Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık askeri yardım yapılması için yetki istemiştir. Gerekçe olarak da Ortadoğu düzenin korunmasında Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunmasının bir zorunluluk olduğunu ve Türkiye ile Yunanistan'ın geleceğinin birbirlerine bağlı olmasını şöyle ifade etmiştir: “Eğer Yunanistan silahlı bir azınlığın kontrolü altına düşerse, bunun Türkiye için neticeleri çok ciddi olur. Böyle bir halde karışıklık ve düzensizlik bütün Ortadoğu'ya yayılabilir”.⁵⁶⁴

Yazarlık hayatına başladığı günden beri İkinci Dünya Savaşı sonrası yenedünya düzenin korunmasında Amerika'nın önemine sürekli vurgu yapan Erim, söz konusu bu gelişme karşısında çok memnun olmuştur. “Son günlerde, birbiri üstüne Amerika'dan çok iyi haberler gelmektedir. Yirminci yüzyılın, insanlığın müşterek kaderine inanmış ve bu ülkeye en çok hizmet etmiş olarak anılacak milletleri başında Birleşik Amerika'nın geleceğini söyleyenlerin yanılmadıklarına biz de inanmaktayız” cümleleriyle Amerika'yı övmüştür. Türkiye ve Yunanistan'ın Amerika'dan çok uzakta olmasına rağmen bu ülkelerle Amerika'nın ilgilenmesini Erim, cesur adımlar olarak değerlendirmiştir. Erim'e göre, 19. yüzyılda Amerika içine çekilmiş bir dış politika sürdürürken, şimdilerde yani 20. yüzyılda

⁵⁶² “Zihniyetler Arasındaki Farklar”, *Ulus*, 12.03.1947.

⁵⁶³ “Zihniyetler Arasındaki Farklar”, *Ulus*, 12.03.1947.

⁵⁶⁴ Amerikan kongresi nihayetinde 22 Mayıs 1947 tarihinde aldığı kararla Yunanistan'a 300 milyon, Türkiye'ye ise 100 milyon dolarlık bir askeri yardım yapılmasını onaylamıştır. (Armaoğlu, 2010: 538).

artık tam tersi bir politika devam ettirmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında itibaren galip ya da mağlup olmuş olan bütün Avrupa, Amerika olmadan düzenlenecek bir barış düzeninin savaşın meydana getirdiği acıları dindirmeyeceği, tam tersine artacağı görüşündedir. Erim de bu görüşe katılanlardandır.

Sözü asıl konuya getirerek Amerika'nın Türkiye ve Yunanistan'ın yanında yer aldığını bildirmesinin manevi güç kaynağı yarattığını ve iki yıldan beri türlü tehditler karşısında kararlı duran Türkiye'nin Amerika'nın kendiliğinden Türkiye'ye yardım etmek istemesindeki anlamı sezindiklerini ifade etmiştir.⁵⁶⁵ Amerikan Başkanı Truman'ın mesajı dolayısıyla ifade ettiği bu fikirlerin çoğunu Erim, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sona ermesinden beri sürekli dile getirmekteydi.

Nihat Erim, ABD Başkanı'nın mesajını;

Başkanın bu güzel nutku daha ilk dinleyiş veya okuyuşta alelade bir politika olayı olmaktan çok üstün bir tesir yapmaktadır...Mr. Truman'ın sözlerinde birçok milletler yeni ümit ve cesaret kaynakları bulurken, muhtemel saldırganlar veya karıştırıcılarda maceraları bekleyen akıbeti bir kere daha iyiden iyiye mütalaa etmek gerektiği ihtariyle karşılaşmaktadır...Başkan azimli, açık ve cesaretli bir insan katiyetiyle konuşmuştur,⁵⁶⁶

sözleriyle büyük övgü yağmuruna tutmuştur. İlerleyen günlerde Başkan Truman'ın mesajı üzerine dünya basınında yorumlar devam edince Erim de bu konu üzerine değerlendirmelerinde devam etmiştir. Erim'e göre, Kongre'den çıkması muhtemel olan kararın görünüşte ve resmiyette bir para yardımı olacağını, ancak gerçekte Amerika yepyeni bir politika benimsemiş olacaktır. Bu politikayı da Erim, "Bu politika, dünyanın neresinde olursa olsun, milletler arası münasebetleri zorbalık esaslarına dayandırmak isteyecek bir harekete, Amerika Birleşik Devletlerinin ciddi surette karşı koyması prensibinin gerçekleştirilmesinden başka bir şey değildir" şeklinde tanımlamıştır. Arkasından Amerika'nın bu politikayı takip ederken herhangi bir çıkar düşünüp düşünmediğini sorgulayan Erim, elbette ki milletler arası ilişkilerin çıkar esasına dayandığı cevabını vermiştir. Ancak Amerika'nın buradaki çıkarını farklı yere koyarak O'nun bu işteki çıkarını O'na toz kondurmadan şöyle açıklamıştır:

Amerika, kendi refah ve saadetinin ancak bütün dünyanın umumi güvenlik ve rahat yaşama şartları içinde bulunması sayesinde temin edebileceğini anlamıştır. İkinci Cihan Harbinden gereken faydalı dersleri Amerika'nın herkesten önce ve herkesten iyi anladığını görmekteyiz. Eğer Amerikan milleti,

⁵⁶⁵ "Amerika'nın Kararlı Durumu", *Ulus*, 13.03.1947.

⁵⁶⁶ "Başkan Truman'ın Mesajı", *Ulus*, 14.03.1947.

eski zihniyeti muhafazada ısrar gösterse idi, şimdi gene kendi kabuğuna çekilir, bir müddet için rahatına bakardı. Fakat bu müddetin pek uzun sürmeyeceğini 1939 harbi acı bir surette hepimize öğretmiş bulunmaktadır.⁵⁶⁷

Amerika'nın bu işteki çıkarını, kendi güvenliğini sağlaması olarak gören Erim, Sovyet Rusya'yı ima ederek bu devletin saldırgan tutumunu sürdürdüğünü; ancak O'nun yapacağı bir saldırı karşısında Birleşmiş Milletler'e destek veren başta Amerika olmak üzere, İngiltere, Türkiye gibi devletler tarafından karşılık alacağını belirtmiştir. Devamında Erim, "Yüzyıllardır insanlık bu merhaleye varmak için milyonlarca evladının kanını dökmüştür. Bu zihniyet kolay benimsenemediğinden geçmişte hiç yoktan milletler birbirlerinin boğazına sarılmıştır. Haklı, fakat zayıf olan milletler, haksız fakat zorba olan devletlerin emrine girmek zorunda kalmışlardır" hatırlatmasını yaparak Truman'ın mesajıyla dünya tarihinde belki de yeni bir dönemin açılacağına haberini vermiştir. Paranın miktarı ve yardımın ülkelere hangi şartlarda verileceği konusunda da tahmin yürüten Erim, bu hususta Amerika'ya toz kondurmadığı görülmektedir. "...kati olarak beyan edilebilir ki Amerika, ileriye süreceği şartları tespit ederken, ilgili memleketlerin ekonomik ve politik bağımsızlıklarına ufak bir gölge dahi düşürmekten ihtimamla kaçınacaktır".⁵⁶⁸ Erim, Amerika'dan alınacak yardımın şartları konusunda iyi niyetli tahminlerde bulunarak Amerika'ya görüldüğü üzere, toz kondurmazken aslında işin arka planının bu şekilde olmadığı meydandadır. Çünkü Erim, günlüklerinde Amerikan yardımının şartları arasında yardımın istenilen sahada harcanıp harcanmadığının Amerikan memurları tarafından kontrol edilmesi şartının olduğunu ifade etmiştir. Bu şarttan da hiç memnun olmadığını 22 Mart 1947 akşamı gittiği İran Elçiliği'ndeki resmî kabulde karşılaştığı Amerikan Müsteşarı Bursley'e ifade etmiştir. Erim, Amerikan yardımının şartlarından bahsederek kontrol meselesini kabul edemeyeceklerini, "Amerika'nın vereceği yüz elli milyondan ziyade yaptığı jest mühimdir. Bize yalnız olmadığımızı bildirmekle azmimizi kuvvetlendirdi. Şimdi yok yere, kontrol gibi bir şart öne sürmekle bu

⁵⁶⁷ "Amerikan Yardımı Dolayısıyla", *Ulus*, 20.03.1947.

⁵⁶⁸ "Amerikan Yardımı Dolayısıyla", *Ulus*, 20.03.1947; Diğer yandan Hikmet Bayur da Erim'in bu yazısındaki düşüncelere ters bir makale yazmıştır. (Erim, 2005: 103). TBMM 1 Eylül 1947 tarihinde Amerikan yardım anlaşmasını onayladı. Erim Meclis'te yaptığı konuşmasında bu yardımı övmüştür. Erim, Türk tarihi boyunca çok nadir rastlanan bir tehlike ile karşı karşıya bulunduğundan söz ederek bu gibi tehlikeleri atlatmak için eskiden beri yardımlaşma yoluna gidildiğini anlatmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Milletler Cemiyeti'ni dünya ölçüsünde yardımlaşmanın öncüsü olarak kabul etmiştir. Erim arkasından Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın maalesef bugün işleyemeyecek durumda olduğunu, her memleketin başının çaresine bakmak zorunda olduğunu, Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu tehlikenin aynı zamanda barışsever ve haksever ülkeleri de tehdit ettiğini, fakat bu sefer Birleşik Amerika'nın kendi kitasına çekilmeyerek bilhassa Avrupa'da faal bir rol oynamasının başlı başına bir olay teşkil edecek kadar önemli olduğunu belirtmiştir. Amerika bu işe şimdiye kadar olduğu gibi sıkı surette sarılmaya devam ederse tehlikenin tehlike olmaktan çıkacağını vaki olacak herhangi çılgınca bir teşebbüsün çabukça boğulacağını sözlerine eklemiştir. Son olarak Erim, bu yardım anlaşmasıyla birlikte Türkiye-Amerika ilişkilerinin yeni bir devreye girdiğini söylemiştir. (TBMMTD, D.8, C.6, T.1, B.79, s. 554-555).

güzel tesir zail olabilir” sözleriyle anlatmıştır. Bu sözler karşısında Amerikan Müsteşarı Erim’e yarın kendisine göndereceği yardım tasarısını okumasını ve ondan sonra bu mesele üzerinde tekrar konuşmayı önermiştir. Ertesi gün, kendisine gönderilen tasarıyı okuyan Erim, “Şart gazetelerde okuduğumuz gibi ve kati. Yardım alacak devletler şartları peşinen kabul edecek. Eğer tasarı böyle kabul edilirse durum pek nazik bir hal alacak” şeklindeki bir yorumunu günlüğüne not etmiştir.

Tasarıyı okuduğu gün yani 24 Mart’tın akşamında Erim, İnönü tarafından Çankaya’ya çağırılmıştır. Tasarıyı yanına alarak İnönü’nün yanına gelen Erim, İnönü’ye tasarıyı gösterip bu yardımın bu şartlarda kabul edilemeyeceğini, bunun devletlerarası hukuka aykırı olduğunu ve başka bir yol bulunması gerektiğini anlatmıştır. İnönü, Erim’e kendisinin bunun için çağırıldığını ve Dışişlerine bu hususta yol göstermesini teklif etmiştir. Arkasından Dışişlerinden Feridun Cemal Erkin olmak üzere CHP’nin Şükrü Saracoğlu ve Faik Ahmet Barutçu gibi isimlerini Köşk’e çağırmıştır. O akşam İnönü’nün başkanlığında köşkte toplanan isimler arasında Erim’in anlattıklarına göre şöyle bir konuşma geçmiştir:

İnönü, ‘Nihat bu şartları kabul edemeyiz diye itiraz ediyor. Sen bu projeyi okudun mu? Nasıl buldun?’ dedi. Feridun ‘Ben de o şartları ağır buldum’ dedi. İnönü ‘Peki ne teklif edeceksiniz?’ dedi. Feridun; ‘Bir şey bulacağız. Yarın meşgul olacağız. Ben, ‘Fransızlar da yardım istediklerinde aynı teklif karşısında kalmışlar. Bakmışlar olmayacak. Monuet planını hazırlamışlar, para verirseniz işte bu planlara sarf edeceğiz demişler. Böylece kontrolden kurtulmuşlar, biz de tefsilatlı planlar yapabiliriz’ dedim. İnönü, ‘Feridun’a bunu teklif et’ dedi. Konuşmaya devam ettik. İnönü; ‘Güçlük Yunanistan ile aynı zamanda aynı kanunun içine girmemizdir. Nasıl yapmalı da durumu aynı mütalaa etmeli?’ Ben ‘başka bir formül daha vardır. Bu şartları önceden kabulü mecburi şekilden çıkarıp Amerikan Cumhurbaşkanı’nı tespit edeceği şekilde olarak tespit etmeli’ dedim. Bu İnönü’nün hoşuna gitti. Formül halinde Feridun’a dikte etti. ‘Yarın Amerikan Müsteşarına söyle. Esbabı mucibe olarak da Yunanistan ile bizim durumumuz bir değildir. Yunanlıların alacakları kaptırmaları ihtimali olabilir. Fakat bizim için böyle bir şey varit değildir. 1920’de Rusya bize böyle bir yardım yaptığı zaman mukabilinde hiç böyle şart öne sürmemiştir’ dedi. Arada Saracoğlu da fikrini söyledi. ‘Yapılacak işleri Amerikan şirketleri yapsın. O zaman kontrole hacet kalmaz. Buna taahhüt edelim’ dedi. Paşa bu tekliften hoşlanmadı.⁵⁶⁹

Anlaşılabacağı üzere, Erim’in, Amerikan yardımının şartlarının Türkiye’nin bağımsız ve egemenliğine bir zarar gelmeyeceğini ilişkin 20 Mart’taki değerlendirmesinin aksine aslında çok büyük endişeleri vardı. Endişelerini, gerek Amerikan Müsteşarı’na gerekse İnönü’ye anlatmıştır. Çözüm için sunduğu tekliflerini, İnönü’ye kabul ettirebilmiştir.

24 Mart 1947 tarihinin akşamında Çankaya Görüşmesi’nden hemen sonra Erim, Amerikan Müsteşarı’na telefon ederek Monuet planını anlatmış ve Türk Dışişleri’nin

⁵⁶⁹ Erim, 2005: 102-103.

kendisiyle görüşeceğini, kontrol şartının şimdiki hali ile kalmamasının iyi olacağını bildirmiştir. Müsteşar da bütün bu dilekleri Washington'a bildireceğini ve elinden geleni yapacağını ifade etmiştir.⁵⁷⁰ Yine 25 Mart'ta Bakanlar Kurulu, Amerikan yardımının şartlarından olan "kontrol meselesini" görüşmek üzere toplanmıştır. Akşam olunca İnönü, Erim'i yine yanına çağırılmıştır. Erim geldikten bir süre sonra İnönü Başbakan Recep Peker'i, Halit Nazmi Keşmir'i, Genel Kurmay Başkanı Salih Omurtak'ı ve Mümtaz Ökmen'i davet etmiştir. Yemek sırasında İnönü, Başbakan'a Bakanlar Kurulu toplantısını sormuştur. Başbakan, kontrol meselesi üzerinde Bakanlar'ın farklı görüşlere sahip olduğunu aktarmıştır. Bir kısmının bu şartların ağır olmadığı ve ayrıca imzalamanın uygulama anlamına gelmeyeceği görüşünde olduğunu da bildirmiştir. Tam bu sırada Erim, ortaya atılarak bu hususta fikirlerini,

Bu şart bu şekliyle imza olunamaz. Milletler arası münasebetler tarihimizde çok kötü bir emsal yaratırız. Amerika devleti memurları bizi murakabe edecektir şeklinde peşin bir taahhüde girmek bize yıkışmaz. Devlet imzası ile parayı nerelere sarf edeceğimiz gösteririz ve ona itimat edilir. Ayrıca memurlara murakabe ettirmek itimatsızlıktır ve kapitüler mahiyeti vardır. Tatbikatta murakabe için behemehâl lüzum varsa bir şekil bulunabilir. Lakin imza ile böyle hukuki bir taahhüde giremeyiz,

şeklinde dile getirmiştir. Erim'in bu fikirlerini İnönü, hemen kabul etmiş ve Başbakan Peker ile Hasan Saka'ya dönerek bir karar verip veremediklerini sormuştur. "Verdik. Yarın Sefaret müsteşarına bu şart kabul edilir şekil vermesini söyleyeceğiz" şeklinde cevap vermişlerdir. Sonuç olarak İnönü, ertesi günü Müsteşar'ın çağırılıp açık bir şekilde bilgilendirilmesini emretmiştir.⁵⁷¹ Erim yine olaya Türkiye'nin bağımsızlığı, egemenliği açısından bakmış ve fikirlerini İnönü'ye kabul ettirmiştir. Kontrol meselesi ilerleyen günlerde de çok tartışılacaktır.

Sonuç olarak, 15 Nisan 1947 tarihinde kontrol meselesi tatlıya bağlanmıştır. Türkiye'nin yardım hakkında kontrol için itiraz ettiği Amerikan memuru kelimesi dikkate alınmıştır. Amerika Türkiye'de sadece bir "mission" bulunduracaktır. Başında Büyükelçi bizzat başkan olacak. Sadece mal ve levazımın teslimine nezaret ve yardım edecektir.⁵⁷² Böylece kontrol meselesi iki ülke arasında çözülmüştür.

⁵⁷⁰ Erim, 2005: 103-104.

⁵⁷¹ Erim, 2005: 103.

⁵⁷² Erim, 2005: 109; 3 Mayıs günü Ankara'da yapılan bir resmi kabulde Sovyet Elçisi Başkatibi Erim'e bu kontrol meselesinden söz açarak bunu kabul edip etmeyeceklerini sormuştur. Erim de "Kontrol diye bir şey yoktur. Müşahit vardır. Bu ise normal diplomatik münasebetlere girer. Bilirsiniz elçinin vazifesi kitaplarda şöyle gösterilir; Temsil, müşahede, müzakere. Mütchassis ise, Birinci Cihan Harbi'nden sonra, siz nasıl Rusya'da Amerikan mütchassislarından istifade ettiniz ise biz de öyle yapacağız" demiştir. Bunun üzerine Başkatip, Murakabe olduğunu söylemiştir. Erim ise kanun metnini okumasını, murakabenin olmadığını söylemiştir. Sonra

Bütün bu kontrol meselesi tartışmalarına rağmen Truman Doktrini ile Türkiye, Sovyet tehdidi karşısında rahatlamıştır. Ancak iç politika yukarıda da söylediğimiz üzere karışık bir durumdaydı. Çünkü DP'nin ara seçimlere katılmama ihtimalinden söz ediliyordu. DP'nin ara seçimlere girip girmeyeceği meselesi 26 Mart akşamı Erim'inde olduğu Çankaya'da akşam yemeğinde konuşulmuş ve Erim, "Bugünkü görünüş girmeyeceklerini gösteriyor. Ama yarın ne hal alır bilmem" şeklinde düşüncesini ortaya koymuştur. Bunun üzerine İnönü, "Bu küçüklüğü yaparlar mı dersin? Bu şimdiki şartlar içinde memleketi jurnal etmek olmaz mı?" diye endişelerini dile getirince Erim, bu sefer de "olur ama bunlar ellerinden gelen her şeyi yapmadan doğru yola girmeyecekler" şeklinde cevap vermiştir.⁵⁷³ Bu süreçte Nihat Erim Truman Doktrinin yankıları sona ermesiyle birlikte, köşe yazılarını sadece seçim meselesi etrafında yazmaya başlamıştır.

1.2.4.4. Ara Seçimler ve Tartışmalar

6 Nisan 1947 tarihinde yapılacak Milletvekilliği Ara Seçimleri⁵⁷⁴ için Hükümet, aylar öncesinden hazırlıklar yapmaya başlamıştı. İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, seçim güvenliğini sağlamak ve muhalefetin seçimlere dair endişelerini ortadan kaldırmak amacıyla idarecilere Seçim Kanunu'nu azami bir şekilde uygulaması emrini vermiştir.⁵⁷⁵ Genelgenin muhalefet ve vatandaş üzerindeki tesirlerini değerlendiren Erim, muhalefetin genelgeye olumlu bakmadığı gibi dudak büktüğünü ve genelgeye rağmen seçim güvenliğine dair endişelerini sürdürdüğünü aktarmıştır. Muhalefetin bu tavrından şikayetçi olan Erim, diğer yandan kötü düşünmeye karar vermiş olanları inandırmak için uğraş vermeyeceklerini sözlerine eklemiştir. Muhalefetin tavrına rağmen genelge vatandaş üzerinde olumlu bir etki bırakmıştır. Buna bakılarak da alınan tedbirlerin yerinde olduğu sonucu çıkarılabilir.⁵⁷⁶

Daha önce ifade edildiği üzere, DP'nin ara seçimlere girmeme ihtimalinden söz ediliyordu. Erim, DP'nin seçimlere katılmamasının sonuçları üzerine bir değerlendirmede bulunmuştur. Erim'e göre çok partili sistem kabul edildiğinden beri DP, acemi liderlerin elinde ne kadar falso varsa hepsini yapmıştır. Bu sonuçlardan DP'ye gönül veren vatandaşlar değil, DP liderleri sorumludur. DP, bir programı olmayan insanlar tarafından kurulduğu için partinin sonu bellidir. Buna rağmen DP, demagoji yoluyla halkı aldatarak kendisine bağlamayı başarmıştır. Ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik birçok sorunu bulunurken DP,

ise Başkatip, Türkiye'nin yarımda ihtiyacı olmadığına, bu paranın ödünç olduğundan söz etmeye başlayacaktır. (Erim, 2005: 116-117).

⁵⁷³ Erim, 2005: 104-105.

⁵⁷⁴ "Dört İlimizde Dün Yapılan Seçim", *Cumhuriyet*, 07.04.1947.

⁵⁷⁵ "Bu Zihniyet Değişmedikçe", *Ulus*, 27.03.1947.

⁵⁷⁶ "Bu Zihniyet Değişmedikçe", *Ulus*, 27.03.1947.

hürriyet ve demokrasi kelimelerinin arkasına sığınarak ve ağızlarında bunu demagoji haline getirerek iktidara gelmeye çalışmaktadır. Arkasından asıl mesleye gelen Erim, DP'nin seçimlere katılmayacakları haberini işittiğini; ancak kendisinin bu haberlere inanmak istemediğini ifade etmiş ve inanmak istememesinin gerekçesini şöyle açıklamıştır:

Bu inanmayı, karşı partinin seçimlere katılmamasını, hükümet ve halk partisi yahut doğrudan doğruya Büyük Meclis üzerinde Demokrat Parti başkanın pek ümit bağladığı müeyyide tesirini yapacağından korkmamızdan doğmamaktadır. O haberlere; Demokrat Parti liderlerinin her şeye rağmen beceriksizliğin, hafifliğin bu derecesini yapabileceklerine ihtimal vermediğimiz için inanmamaktayız.

Nihat Erim, DP liderlerine başarısızlıklarını Hükümet'e ve kanunlara yüklememeleri gerektiğini tavsiye etmiştir. DP, seçimlere katılmadığı takdirde ise bu hata onların şimdiye yaptıkları en büyük hata olacaktır. DP Liderleri, seçimlere girilmemesi halinde ülkede kıyametin kopacağını ve kendilerinin iktidara geleceklerini zannetmektedirler. Bu zanla O'nların yanıldığını iddia eden Erim, yanıldıklarını deneyecekleri tecrübeden sonra anlayacaklarını belirterek⁵⁷⁷ eleştirisine son vermiştir. Ne var ki DP Liderleri, Erim'in bütün uyarılarını dinlemezlerdir.

DP'nin ara seçimlere katılıp katılmayacağına ilişkin spekülasyonlar devam ederken DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın Genel İdare Kurulu'nu İzmir'de toplayarak seçimlere katılıp katılmama konusunda bir karara varacakları yönünde söylentiler dolaşmaya başlamıştır.⁵⁷⁸ Haberler doğru çıkmış ve Bayar, İzmir'e 1 Nisan 1947 tarihinde gitmeye karar vermiştir. Ancak Başbakan Recep Peker, DP yöneticilerinden erken davranarak bir gün önce yani 31 Mart'ta İzmir'e gelmiştir. 1 Nisan'da Peker, Halkevi'nde yaptığı konuşmada Milletvekilliği Ara Seçimleri'ne değinmiştir. Peker, DP'nin 6 Nisan'da yapılacak Milletvekilliği Ara Seçimleri'ne katılmamanın çok yanlış bir karar olacağını belirterek, "DP yöneticilerinin seçime girmek konusunda bütün tarihimiz boyunca ancak kusur sayılacak olumsuz bir karara gitmemelerini hatırlatmayı bir vatandaş sıfatıyla yersiz buluyorum" demiştir. Ardından Peker, İstiklal Mahkemeleri'nin henüz kalkmadığını ve gerektiği zaman uygulanacağına ilişkin bir hatırlatmada da bulunmuştur.⁵⁷⁹

Başbakan Recep Peker, konuşmasını yaptığı gün DP yöneticileri, büyük bir gösterişle İzmir'e gelmişlerdir.⁵⁸⁰ 2 Nisan 1947 tarihinde İzmir'de DP Genel İdare Kurulu toplanmış ve Peker'in bütün uyarılarına rağmen 6 Nisan'da yapılacak Milletvekilliği Ara Seçimleri'ne

⁵⁷⁷ "Keşke Bu Denemeyi Yapmasalar", *Ulus*, 29.03.1947.

⁵⁷⁸ Toker, 1990: 177.

⁵⁷⁹ İnan, 2006: 299-300.

⁵⁸⁰ "İzmir Dün Çok Heyecanlı Bir Gün Yaşadı", *Cumhuriyet*, 2.02.1947.

katılmamaya kararı almıştır. Karar öğleden sonra alınmış olup ilk önce seçimlerin yapılacağı il başkanlarına telgrafla bildirilmiştir. Bir gün sonra da bir beyanname ile kamuoyuna bildirilmiştir.⁵⁸¹ Nihat Erim, kararın çıkmasından bir gün yaptığı değerlendirmesinde DP yöneticilerinin vereceği kararın partileri açısından önemli bir dönüm teşkil edeceği uyarısında bulunmuştur. DP, halkın seçimlere katılmasını engellemek için günlerdir çirkin propagandalar yürütmüştür. Ancak vatandaşların, bu çirkin propagandaya ne derece kapıldıklarının cevabı, seçimlerde belli olacaktır. Yapılan propagandanın İstanbul'da DP lehinde sonuç vermeyeceğini de sözlerine ekleyen Erim, DP Liderlerinin, kendilerine gönül vermiş olan vatandaşları hayal kırıklığına uğratmaya devam ettiğini nakletmiştir. Erim, arkasından Hürriyet Misakını hatırlatark, Misakı “değil yalnız demokrasi prensiplerini, fakat bizzat devlet fikrini kavramamış bir zihniyetin ifadesi” olarak nitelendirmiştir. “Demokrat Parti Başkanı, azlık partisi olan kendi partisinin değiştirilmesini istediği birkaç kanun maddesi kaldırılmadığı takdirde, ‘müeyyide’ kullanacaklarını söylemiştir. Bu müeyyide, Büyük Millet Meclisine karşı kullanılacaktır. Büyük Meclis onların istediği değişikliği yapmadığı takdirde, Meclisi terk edeceklermiş”⁵⁸² diyerek DP'nin Meclis'i baskı altına almaya çalıştığını iddia etmiştir.

Erim, Seçim Kanun'u teklifinin Meclis komisyonlarında görüşülürken DP'nin seçimlere katılmamaya karar vermesini Hürriyet Misakı'ndaki müeyyideyi uygulama olarak görmüştür. Demokrasilerde kararlar alınırken önemli kıstasın sayı olduğunu belirterek ne yazık ki DP'nin Meclis'teki 60 milletvekili sayısı ile her şeye hakim olmaya çalıştığını iddia etmiştir. Amerika, İngiltere ve Fransa gibi demokrasinin iyi işlediği ülkelerde usulün bu şekilde olmadığı hatırlatmasında bulunmuştur. Ancak DP, sayılarının azlığına rağmen kendisini millet olarak görmektedir. Kendi işlerine yararlı gördükleri tedbirleri, milletin iradesi olarak ilan etmekten çekinmemişlerdir. DP, isteklerini yerine getirtmek için her şeyi yapmaktan çekinmemektedir. Bunun örneklerinin 1946 Genel Seçimleri'nde ve Hürriyet Misakı'nda rahatça görülebileceğini ileri süren Erim, şimdilerde vatandaşları nutuk ile kandıramayınca taktik değiştirip CHP'yi ve Meclis'i müeyyidelerle yıldırma ve korkutmaya çalıştıklarını iddia etmiştir. Erim'e göre, DP'yi bu hatalı yoldan döndürmenin yolu yoktur. Onlar, ellerinden gelen her şeyi yapacaktır. Bütün bunların hiçbir öneminin olmadığını, asıl önemli olanın vatandaşın tutumunun ne olacağını sorgulayan Erim, vatandaşın tutumu ile ilgili olarak kendi açısından bir hayli ümitlidir.⁵⁸³

⁵⁸¹ Seçimlerin yapılacağı İstanbul, Tekirdağ, Kastamonu ve Balıkesir DP İl Başkanlıklarına gönderilen telgrafta aynen şöyle deniyordu: “Genel İdare kurulumuz, içinde bulunduğumuz şartlara göre seçimlere katılmamaya karar vermiştir. Bu karar, yarın bir beyanname ile bütün memlekete bildirilecektir. Saygılar”. (“Demokratlar Seçime Girmiyorlar”, *Cumhuriyet*, 03.04.1947).

⁵⁸² “Muhalefetin Totaliter Zihniyeti”, *Ulus*, 02.04.1947.

⁵⁸³ “Muhalefetin Totaliter Zihniyeti”, *Ulus*, 02.04.1947.

3 Nisan 1947 tarihinde DP, Genel İdare Kurulu'nda aldığı kararı bu sefer bir beyanname ile kamuoyuna açıklamıştır. Beyannamede 6 Nisan'da İstanbul, Balıkesir, Kastamonu ve Tekirdağ illerinde yapılacak Milletvekilliği Ara Seçimleri'ne katılmayacaklarını belirterek bunların sebeplerini dört başlık altında açıklamıştır. 1-Seçim Kanunu'muz, vatandaşın oyunu güvenli bir şekilde kullanmasını sağlayacak özellikte değildir. 2- 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri'nden sonra yapılan bütün seçimler, iktidar partisi tarafından yürütme organı olarak kullanılmakta olan bürokrasinin türlü baskıları altındadır. 3- Yine İktidar Partisi, Seçim Kanunu'nun bir takım maddelerinden yola çıkarak bazı yorumlar getirmiştir. İktidar partisi sözde seçim güvenliğini sağladığı zannını oluşturarak DP'yi seçimlere sokmaya çalışmaktadır. 4- Bugünkü dış şartlar karşısında DP'nin seçimlere katılmaması kararının ülke çıkarlarına aykırı düşeceği hakkında iktidar partisi tarafından yapılan ithamlar boş ve haksızdır.

DP, ülkedeki bu şartlara rağmen seçimlere katılmama kararı almaktan gayet memnundur. Çünkü seçimlere katılmakla iktidarın “şuursuz bir aleti menzilesine” düşeceklerini düşünüyorlardı.⁵⁸⁴

DP yöneticileri yukarıdaki beyannamelerinde seçime katılmama gerekçelerinden bir tanesi olarak Seçim Kanunu'nu göstermişlerdi. Yani DP, mevcut Seçim Kanunu'nu kendileri için yeteri kadar güvenli görmüyorlardı. Nihat Erim, DP'nin Seçim Kanunu'nun demokratik olmadığına dair iddialarına sert çıkmıştır. DP'nin, “hiçbir demokrat memlekette böyle kanun yoktur” iddiaları karşısında şaşırıklarını söyleyen Erim, Fransa'nın Seçim Kanunu ile Türkiye'deki Seçim Kanunu'nu karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırmadan Türkiye'nin Seçim Kanunu'nun daha demokratik olduğu sonucuna varmıştır. Diğer yanda Erim, dünyanın en iyi seçim kanununun Türkiye'de uygulandığını iddia etmediklerini de belirtmiş ve sözlerini “her eser tamamlamak, zamanla kusurları anlaşıldıkça düzeltilmek ister. Seçim kanunu henüz yenidir. Birkaç tatbikat geçirsün ki iyi işleyip işlemediği hakkında kesin hüküm verebilelim” demiştir. Erim, özetle bu meselede Türkiye'de uygulanan Seçim Kanunu'nun antidemokratik olmadığını, ülkeye tek dereceli seçimi getirmiş bir kanun olduğunu ve böyle bir kanuna karşı bu derece insafsız hücumlar yapılmasını doğru bulmadığını anlatmaya çalışmıştır.

Son olarak, “Demokrat Parti şefleri seçime katılmamaya karar vermişlerdir. Sebep olarak öne sürdükleri kanun, onların bu haksız isnatları seviyesinin çok üstündedir” diyen Erim, milletin ve tarihin hükmünü vereceğini⁵⁸⁵ düşünmektedir.

Erim, DP'nin seçimlere katılmamasını bu şekilde değerlendirirken, diğer yandan 3 Nisan'daki günlüğünde bu meseleyi şöyle değerlendirmiştir:

⁵⁸⁴ “DP beyannamesinin metni”, *Cumhuriyet*, 04.04.1947.

⁵⁸⁵ “Bir Mukayese”, *Ulus*, 03.04.1947.

Demokratlar seçime girmeyecekler. Demokrasinin gelişmesinde bu da bir merhaledir. Çünkü onlar bu hareketlerinin büyük tesirleri olacağını umuyorlar ve şantaj yapıyorlar. Hiçbir şey olmadığı, yahut büyük bir şey olmayacağı anlaşılınca bu ümitleri de ortadan kalkacaktır. Bütün mesele İstanbul'da rey eştirak nispetinin yüksek olmasıdır. Yüzde elliye bulsa kafidir.⁵⁸⁶

Anlaşılabacağı üzere, Erim, DP'nin seçime katılmamasını demokrasinin gelişmesi açısından bir evre olarak görmüştür. Ayrıca DP'nin şantajının boşa çıkacağını düşünmektedir.

Günlüklerinde olduğu gibi makalelerinde de Erim, DP'nin seçimlere katılmama hareketini bir sabotaj olarak değerlendirmiş ve yine günlüğünde de ifade ettiği gibi ne olursa olsun sistemin işleyeceğini dile getirmiştir. Ancak bu süreçte demokrasinin, beceriksiz olanlarla gerçek devlet adamı olmayanları tasfiye edeceğini düşünmektedir. DP Liderleri'nin bu yanlış adımlarından da herkesten çok onların zarar göreceğinden emindir.⁵⁸⁷

Bütün bu tartışmaların gölgesinde 6 Nisan 1947 tarihinde İstanbul, Kastamonu, Balıkesir ve Tekirdağ illerinde Milletvekilliği Ara Seçimleri gerçekleştirilmiştir. DP'nin katılmadığı bu seçimleri CHP kazanmıştır. Ancak burada önemli olan Erim'in de söylediği gibi katılım oranıdır. Daha ilk günden CHP, seçimlere katılım oranını % 60 olarak açıklarken, DP % 10 olarak iddia etmiştir.⁵⁸⁸ CHP'liler katılım oranını % 60 olarak İnönü'ye bildirmişler ve İnönü orandan memnun olmuştur.⁵⁸⁹ Gerçekte katılım oranının yüzde kaç olduğu konusu ilerleyen günlerde CHP çevrelerinde tartışılacaktır.

Nihat Erim de seçimlere katılım oranının diğer CHP'liler gibi %60 olduğunu düşünüyordu. Kendileri açısından güzel olan bu sonucu Erim, seçimler öncesinde kendisinin söylediklerinin doğru çıkmasının verdiği haklı gururla değerlendirmiştir. Erim, DP'nin seçimlere katılım oranını düşük tutmak için her çareye başvurduğunu; ancak kendisinin başından beri Türk vatandaşının sağduyusundan bir an dahi şüphe etmediğini belirterek bu seçimin anlamını ve önemini iyi kavramış olan vatandaşın seçimlere katılmak suretiyle gözü dönmüş politikacıların hatalarını yüzlerine vurduğunu dile getirmiştir. Seçimlere katılım oranının, halkın iktidar partisine ve seçim kanuna güvendiğinin ispatı olduğunu belirttikten sonra seçim sonuçlarının bir diğer anlamını şöyle açıklamıştır:

⁵⁸⁶ Erim, 2005: 105. Bugünlerde Erim'den daha çok endişeli olan bir isim daha vardı. O da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü. Erim, İnönü'nün psikolojisini günlüklerinde şöyle anlatmaktadır: "İnönü derin bir idealizm içinde. Sistemin iflas etmesinden çok korkuyor. Galiba şekeri de arttı. Dün yalnız süt ve portakal rejimi yaptırmışlar. Mutlak istirahat ettirmişler. İki akşamdır yemeğe kimseyi çağırılmıyormuş. Halbuki şimdiye kadar her akşam geç vakitlere kadar ve en az beş kişi ile yemek yerd. Ekseri geceler bizi bırakması saat bir buçuk, ikiyi bulmakta idi. Ata da artık hiç bindirmeyeceklermiş. Sigaraya yeniden başlamak için nisan ayını bekliyordu. Fakat galiba doktorlar ona izin vermeyeceklerdir". (Erim, 2005: 105-106).

⁵⁸⁷ "Yüreği Ferahlatan Dostluklar", *Ulus*, 05.04.1947.

⁵⁸⁸ "Dört İlimizde Dün Yapılan Seçim", *Cumhuriyet*, 07.04.1947.

⁵⁸⁹ Erim, 2005: 106.

İçeride ve dışarıda Türk düşmanları kimsenin meçhulü olmayan iddia ve propagandalarla, Türkiye’de baskı ve dikta rejimi olduğu şeklinde, Türk Milletine karşı iftira atmaktadırlar. Her şeyi gafil politikacılardan çok daha iyi görüp anlayan halkımız, vakur ve fakat kesin bir hareket ile bütün bu iftiraları, iftiracıların yüzüne çarpmıştı.⁵⁹⁰

Son değerlendirmesinde ise Erim’e göre çok partili demokrasi Türkiye’de hızla gelişmektedir. Bu gelişmeye ön ayak olanlar olduğu gibi karşısında olanlar da vardır. Sayısı az olan bu kişilerin gaflette olduklarını söyleyerek onlara “yakın zamanda sözlerini dumanlandıran bulutlardan sıyrılmaya muvaffak olsunlar ve bu güzel gelişmeyi sadece kolaylaştıracak hareketler yaparak milletin şerefinden pay alsınlar” şeklinde temennilerde bulunmuştur.⁵⁹¹ Erim’in burada sözünü ederek sürekli eleştirdiği parti DP’dir. Seçimler öncesinde kendisinin söylediği sözlerin haklı çıkmasından doğan gururla DP’ye yüklenmeyi sürdürmüştür.

Nihat Erim, bu başmakaleyi yazarken seçime katılım oranının % 60 olduğunu biliyordu. Ancak İnönü, 12 Nisan 1947 tarihinin akşamı Nihat Erim, Kazım Karabekir, Feridun Fikri, Fikret Sılay ve İzmir Parti Müfettişi Kamuran’ın bulunduğu Çankaya’daki akşam yemeğinde Milletvekilliği Ara Seçimleri’nden söz açarak seçimlere katılımın ne kadar olduğu konusunda ne düşündüklerini Erim’in dışındaki konuklara sormuştur. “Muhالیflerin dediği gibi yüzde on mu, yoksa resmi rakamlar gibi yüzde altmış mı?” diye sorunca Feridun Fikri, “yüzde altmış doğrudur” diye cevap vermiştir. Fikret Sılay, “Ben Beyoğlu semtini gördüm. Orada iştirak az idi” şeklinde cevap vermiştir. Erim’e göre Kazım Karabekir Paşa, İnönü’nün yanına kendilerinden önce gelmiştir. Her halde katılım oranının % 60 olmadığını İnönü’ye O’nun söylediğini tahmin etmiştir. Herkes gittikten sonra Erim ile baş başa kalan İnönü, bunların DP lehinde kanunların değiştirilmesini istemediklerini ve buna taraftar olmadıklarını söylemiştir.⁵⁹²

Ertesi günü yani 13 Nisan’da Erim tekrar Çankaya’ya çağırılmıştır. Çankaya’da Şükrü Saracoğlu, Kemal Satır ve Fikret Sılay da vardı. İnönü burada tekrar seçimlere katıl oranı meselesini açmış ve “İstanbul’da son yapılan milletvekili seçimlerine iştirak nispeti üzerinde şüphe hasıl etmiş. Galiba yüzde altmış değil. Niçin böyle yapıyorlar?” diye sormuştur. “Senin intibain nedir?” sorusuna Erim;

O gün hiç şüphe etmedim. Olduğu gibi kabul ettim. Fakat iki akşam evvel, Kazım Karabekir, Feridun Fikri ve bilhassa Fikret Sılay’ı dinledikten sonra şüphelendim. Ulus neşriyat müdürü de İstanbul’da idi.

⁵⁹⁰ “Güzel İmtihan Yerinde Cevap”, *Ulus*, 07.04.1947.

⁵⁹¹ “Güzel İmtihan Yerinde Cevap”, *Ulus*, 07.04.1947.

⁵⁹² Erim, 2005: 108.

O da şüpheli. Sizin halinizde şüphe sezdim. Şimdi ben de şüpheleniyorum. Niçin böyle oluyor? Mesela hakiki iştirak yüzde kırk ise onu ilan ederdik. Bunda ayıp bir şey yok ki. Biz itimat edip yazı yazıyoruz. Sonra çok kötü durumda kalıyoruz,

şeklinde cevap vererek kendisinin de şüphelenmeye başladığını, olup bitene anlam veremediğini ve şaşkınlık içerisinde olduğunu anlatmıştır. Orada bulunan Saracoğlu ise hiç şüphe etmediğini söyleyerek İnönü'nün tersine görüş açıklamıştır. Saracoğlu, "Eğer merkezden tertipli bir müdahale olsaydı, bazı semtlerin iştirak nispeti düşük bırakılmaz, onlar da yükseltilirdi. Belki bir-iki işgüzar memur, bir iki sandıkta yapmıştır. Fakat bu da umumi yekûna tesir etmez"⁵⁹³ şeklinde konuşmuştur. Görüldüğü üzere Erim, ilk başta seçimlere katılım oranının % 60 olduğunu biliyordu ve bu yönde başmakaleler yazıyordu. Daha sonra İnönü şüphelerini dile getirince kendisi de artık durumdan şüphelenmiştir.

Nihat Erim, bu şüphesinin üzerine gitmeye başlamıştır. 18 Nisan'da Çankaya'daki akşam yemeğinde bulunuyordu. Yemekte İstanbul Valisi de yer almaktaydı. Erim, bir ara valiye dönüp, "Son kısmi milletvekili seçimlerindeki iştirak nispeti nedir, yüzde altmış doğru mudur?" diye sormuştur. Vali, seçimlere katılım oranının İstanbul'da % 60 olmadığını, Beyoğlu ve Kadıköy'de % 10 kadar olduğunu ve genel olarak %30 veya %40 civarında bir oranının tespit edildiğini söylemiştir. Bu cevap karşısında Erim, Vali'ye "Niçin bunu ilan etmediniz? Yüzde otuz dahi olsa ne kaybederdik" diye sorunca, Vali, kendisinin de aynı fikirde olduğunu; ancak bunun böyle olması konusunda ısrar edildiğini dile getirmiştir. Arkasından Vali, bugün bütün bu gerçekleri İnönü'ye de anlattığını sözlerine eklemiştir.⁵⁹⁴ Erim'in seçimlere katılım oranı ile ilgili şüphesi İstanbul Valisi ile konuşmasıyla ortadan kalkmıştır denilebilir.

Diğer yandan İnönü'nün kafasında beliren bu şüpheler ilerleyen günlerde kesinleştiği görülecektir. Nihat Erim'in 11 Temmuz 1947 tarihli notlarına bakıldığında bu daha net anlaşılmaktadır. 12 Temmuz Beyannamesi'nin radyoda okunmasının akşamında Erim ile birlikte Cemal Hüsnü, Hilmi Uran, Şükrü Sökmensüer, Hasan Ali Yücel, Halit Onaran, Münir Hüsrev Göle ve Kemal Gedeleç gibi devlet ve parti erkanın bulunduğu Çankaya'da İnönü, sinirlenerek yaptığı sert konuşmasının sözü İstanbul Milletvekiliği Ara Seçimleri'ne getirerek, "...Beni aldattılar. Başbakan, genel sekreteri gönderdim. Seçimin dürüst yapılması için sıkı talimat verdim. Böyle olduğu halde sandıklara pusula tıktılar. Söyleyin bana ben parti şefi miyim yoksa bir takım külhanbeylerinin maskarası mıyım? Bütün dünyaya beni rezil

⁵⁹³ Erim, 2005: 108.

⁵⁹⁴ Erim, 2005: 111.

ettiler. Bundan sonra yaptırmayacağım”⁵⁹⁵ demiş ve özellikle İstanbul’daki Milletvekiliği Ara Seçimi’ne katılım oranının % 60 olmadığını ifade etmiştir.

1.2.4.5. 12 Temmuz Beyannamesi’ne Giden Süreç

Tartışmalı Milletvekiliği Ara Seçimleri’nden sonra iktidar-muhalefet ilişkileri gün geçtikçe daha da bozulacaktır. Bir buçuk aylık tatilden sonra TBMM 14 Nisan 1947 tarihinde açılarak çalışmalarına kaldığı yerden devam etmiştir.⁵⁹⁶ Meclis’in açılmasından bir gün önce Erim, DP yöneticilerinin yeni bir arzularından söz etmiştir. Arzuları Meclis’i tantanalı ve gürültülü bir şekilde terk etmektir. Meclisi terk etme kararının bir zamanlar Cami Baykurt ve Zekeriya Sertel gibi kişilerin kafasında oluştuğunu, onlardan da Dr. Aras vasıtasıyla Mareşal’e geçtiğini ve ardından DP’ye sirayet ettiğini dile getiren Erim, bu bakımdan Hürriyet Misakı fikrinin asıl sahibinin Baykurt ile Sertel ikilisinin olduğunu iddia etmiştir. Daha sonra DP’nin gerçek niyetinin kanunları değiştirmek olmadığını, asıl niyetinin CHP’ye kin beslemek olduğunu ve bu nedenlerden dolayı da O’nların herhangi bir bahane ile gelecek günlerde Meclis’i terk edebileceklerini öne sürmüştür.⁵⁹⁷

Nihat Erim Meclis’in açılmasının ertesi gününde yani 15 Nisan 1947 tarihinde yazdığı başmakalesinde okuyucularından DP’nin Meclis’i terk edecekleri kanısına nerden vardığına dair bir soru geldiğinden bahsetmiştir. DP, 1947 yılının Ocak ayındaki Kongresi’nde Hürriyet Misakı’nı kabul etmiş ve bu Misak’tan yola çıkarak Meclis’i tehdit etmeye başlamıştır. Ancak belli bir süre sonra sesleri kesilmiştir. Aradan biraz zaman geçtikten sonra ise tekrar sesleri yükselmeye başlamıştır. “Hürriyet isteriz” diye bağırmağa başlamışlardır. Erim, hürriyetin bulunmadığının ancak hürriyetin olduğu ülkelerde ifade edilebileceğini ve seçimlere katılmama kararının da hür memleketlerde alınabileceğini savunmuştur. Sonuç olarak bütün bu kanıtlar DP’nin Meclis’ten çekileceğinin birer alametidir.⁵⁹⁸

Akabinde Erim, DP’nin Meclis’i terk etmesinin sonuçlarını da değerlendirerek bir bakıma onları uyarmıştır:

Böyle bir hareketi bir bakıma teessürle karşılarız. Fakat bir bakıma da yeni bir merhale sayarız. Çünkü Demokrat kurucular kendilerinin meclisten ayrılmasıyla büyük değilse bile küçük kıyametin kopacağını zannetmektedirler. Çekilecekler ve göreceklere ki memleket kendi yolunda ilerlemekten bir an dahi geri kalmamaktadır. Bu deneme onların veya partilerinin politika hayatının sonu olabilir ve bu sebepten acı bir netice doğurmuş sayılabilir. Lakin, demokrasi tarihimizde böyle fiyaskolu bir emsalin yer alması

⁵⁹⁵ Erim, 2005: 157.

⁵⁹⁶ 14 Nisan’da açılan Meclis’te ilk gün yeni seçilen milletvekilleri yeminlerini ederek görevlerine başlamışlardır. “Büyük Millet Meclisi çalışmalarına başladı”, *Cumhuriyet*, 15.04.1947.

⁵⁹⁷ “B.M.M Çalışmaya Başlarken”, *Ulus*, 13.04.1947.

⁵⁹⁸ “Herhalde Çekileceklerdir”, *Ulus*, 15.04.1947.

ilerisi için ölçsüz faydalar sağlayacaktır. Bundan sonra hiçbir parti, Büyük Millet Meclisinden çekilmek tehdidi ile baskı yapmanın veya vatandaşları ayağa kaldırmanın Türkiye’de mümkün olabileceği gibi bir hayale kapılmayacaktır. Bu ise ihmal edilmeyecek bir kazançtır.⁵⁹⁹

Anlaşıldığı üzere Erim, çekilmenin hiçbir netice vermeyeceğini belirterek hatta bunun DP’nin sonu olabileceği uyarısında bulunmuştur.

Nihat Erim, DP’nin meclisten çekilmesi ve çekilmesinin doğuracağı sonuçlara ilişkin kendisinin yaptığı değerlendirmelerin DP tarafından beğenilmediğini iddia etmiştir. Bu beğenmeme karşısında Erim, “Hürriyet Misakı adını verdikleri ve bizim garip bulduğumuz kararlarının zaruri neticesi Meclisten çekilmeleri olacaktır diyoruz. Kızıyorlar. Hayır, böyle hata işleyemezler, o karar acele ile derin düşünmeden verilmiştir, herhalde ısrar etmeyeceklerdir diye yazıyoruz. Kızıyorlar. Hiddetlerini paçamıza çamur sıçratmaya çalışmak suretiyle teskine çalışırlar” diyerek öfkesini dile getirmiştir. Ardından DP ile ilgili değerlendirmelerini tekrarlamıştır. Erim’e göre, DP, 60 kadar milletvekili sayısıyla “bizim dediğimiz olmalıdır. Çünkü biz milletiz. Milletin iradesi bizim irademizde tecelli etmiştir” anlayışı içindedir. Bu cümleden anlaşılan odur ki DP, kendisinden başka bir partinin yaşamasını lüzumsuz görmektedir. Hatta yazı ve sözlerinin sert tonuna bakılırsa, değil başka parti başka düşünce dahi yaşamamalıdır. Yine Erim’e göre, DP’nin arzusu gerçekleşmeyecektir. Aşırı sağ ile sol fikirlerin dışında bütün fikirler yaşayacaktır. Kısaca DP, “ben yalnız başıma yaşayacağım, bunu başaramazsam intihar edeceğim” demektedir. Bu sebepten dolayı da DP, Meclis’ten çekilmek suretiyle siyasi hayatına kendi eliyle son verirse üzüleceğini söyleyen Erim, DP’nin bu yanlış yola sapması halinde çok partili siyasi sistemin sona ermeyeceğini düşünmektedir. Bu sistem öyle bir yerleşmiştir ki o ya da başka bir partinin alacağı kararlar değişmez. DP Liderleri giderse de yerlerine yenilerinin seçileceğinin ön görüşünde bulunan Erim, şu temennilerle son noktayı koymuştur: “Demokrat Parti’nin mukadderatı üzerinde rol oynayan zatlar akıllarını duygularının üstünde tutabilsinler”.⁶⁰⁰

18 Nisan 1947 tarihinde Adnan Menderes, İzmir’de partililere bir konuşma yapmış ve bazı gazeteler bu konuşmayı aynen vermiştir. Konuşmasının bazı bölümleri suç teşkil eder mahiyette görülmüştür. Gerek konuşmanın sahibi Menderes ve gerekse konuşmayı yayınlayan gazeteciler hakkında soruşturma başlatılma yoluna gidilmiştir. Konuşmasında Menderes, yapılan son seçimler üzerinden gerek hükümeti ve gerekse devlet memurlarını suçlamıştı.

⁵⁹⁹ “Herhalde Çekileceklerdir”, *Ulus*, 15.04.1947.

⁶⁰⁰ “Bir Türlü Yaranamıyoruz”, *Ulus*, 18.04.1947.

Menderes'in konuşmasını sütunlarına taşıyan gazeteler; Yeni Asır, Demokrat İzmir, Kuvvet, Tasvir ve Demokrasi gazeteleri idi.⁶⁰¹ 19 Nisan'ın akşamında İnönü, Erim'i birç oynamak için Çankaya'ya çağırılmıştır. Erim ile birlikte Genel Kurmay Başkanı Salih Omurtak, İzzettin Çalışlar ve Mümtaz Ökmen gibi isimlerin de bulunduğu bir ortamda İnönü, Tasvir Gazetesi'ni okumuş ve ardında bunun suç olup olmadığını sormuştur. Başbakan Yardımcısı Mümtaz Ökmen, suç olduğunu söyleyince İnönü, Adalet Bakanı'nı aratmıştır. Sonrasında İnönü, "Tasvir ile Demokrasi gazetelerini sıkıyönetim komutanlığı kapatabilir ve iyi bir ders olur. Bunlar işi azıttılar. Daha da azıtacaklar" diyince Erim dahil herkes bunu uygun görmüştür.⁶⁰² Ancak iki gün sonra, 21 Nisan'da İnönü ile çiftlikte dolaşan Erim, İnönü'ye sonradan düşündüğünü, söz konusu gazetelerin kapatılmamasının daha iyi olacağını, çünkü bunların tesirlerini bir önceki yıla göre bir hayli kaybettiğini, çoğu kimsenin bunları okumaya bile üşendiğini anlatmıştır. Arkasından bunların mahkemeye verilmesini, mahkeme aracılığıyla yargılama olursa bunun herkes tarafından iyi karşılanacağını belirtmiş, ancak Tasvir Gazetesi'ne mutlaka bir ceza verilmesi yönünde tavsiyede bulunmuştur.⁶⁰³ Ne var ki Nihat Erim'in tavsiyeleri uygulanmayacaktır.

24 Nisan'da Sıkıyönetim, Tasvir ile Demokrasi Gazetelerini matbaalarıyla birlikte kapatmıştır. Ayrıca konuşmayı yayımlayan 5 ayrı gazetede çalışan 8 gazeteci hakkında dava açılmış ve ilk soruşturma aşamasından sonra tutuklu olarak yargılanmışlardır. Yargılamalar sonucunda suçsuz olduklarına hükmedilmiş ve 9 Ağustos 1947 tarihinde hepsi beraat etmiştir.⁶⁰⁴

Bütün bunlar olup biterken DP Liderlerinden Refik Koraltan, Beşiktaş İskelesi'nde bulunan gazinoda yaptığı bir konuşmada "Muhafiflerin arzularına karşı duranlar, bunun hesabını hayatlarıyla ödeyeceklerdir" biçiminde tehdit kokan bir konuşma yapmıştır. Bu tehdit içerikli konuşma gerçekten yapılmışsa eskiden beri işaret etmiş olduğu zihniyetin açığa çıkmış olacağını ifade etmiştir. Hemen ardından ise bu tehdidi;

Bu taktirde böyle düşünen insanları meşru bir politika güden, meşru bir muhalefet yapan kimseler olarak tanımak güç olacaktır. Çünkü memleketin kanunları, hiçbir politikacıya başkasının hayatını tehdit etmek yahut işbaşına geldiği zaman kendileriyle beraber yürümemiş olanları toptan tasfiye etmek, toptan öldürmek yetkisini vermemiştir,⁶⁰⁵

⁶⁰¹ İnan, 2006: 303-304.

⁶⁰² Erim, 2005: 111.

⁶⁰³ Erim, 2005: 111-112.

⁶⁰⁴ İnan, 2006: 305, 310.

⁶⁰⁵ "Onların Demokratlığı", *Ulus*, 27.04.1947.

sözleriyle sert bir şekilde değerlendirmiştir. Refik Koraltan'ın bu tehditlerini eleştirdikten sonra Erim, DP'nin bir başka lideri Fuat Köprülü'nün insan hayatına değil, ama siyasi hayatına son veren tehdit içerikli sözlerini eleştirmiştir:

Bay Köprülü, bize atfettiği bir asılsız düşünceye dayanarak siyaset hayatımızın sona erdiğini görmek arzusundadır. Buna ancak gülmekle mukabele ederiz. Zira, bugünkü Türkiye o derecede liberal bir memleketdir ki göğsünde Vahdettin'in Sadrazamı Damat Ferit'in madalyasını sallandıranlar bile hala siyasi hayattadırlar. Dün dil inkılabını methedip, bugün hücum edenler bile ileri gelen muhalif politikacı olarak rol oynayabilmektedirler. Yirmi yıl tek partiye ve tek Şef'e methiyeler yazdıktan sonra, hürriyet kahramanı kesilmek gibi garip bir yol tutanlar dahi geçer akçe olarak söz söyleyip yazabilmektedirler,

cümleleriyle Türkiye'nin demokratik bir ülke olduğunu ve hiçbir zaman bir başka partinin yaşamının engellenmeyeceğini verdikleri örneklerle anlatmaya çalışmıştır.⁶⁰⁶ Çankaya'daki bir akşam yemeğinde DP'nin bir ayaklanma arayışında olduğu üzerine konuşulurken konuklardan birisi "Bunlar suikast dahi yapabilir" diyince İnönü, "Bu taktirde dahi Demokrat Parti'yi kapatmayınız. Elebaşlarını cezalandırır, geri kalanlara dokunmazsınız. Bunu hepimizi iyi hatırimızda tutunuz" şeklinde tembihle bulunmuştur.⁶⁰⁷ CHP ve Nihat Erim, her ne şartta olunursa olunsun bir siyasi partinin kapatılmasına karşıdırlar.

Anlaşılabacağı üzere, 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri'nden ve özellikle de DP'nin 7 Ocak 1947 Birinci Büyük Kongresi'nden sonra DP-CHP arasındaki ilişkiler gittikçe bozulmuştur. Her iki tarafın birbirlerine karşı tutum ve davranışları ülkedeki gerginliği daha da arttırmıştır. Bu durum rejimin devamlılığı açısından olduğu kadar en çok da DP yöneticileri açısından tehlike sinyalleri vermeye başlamıştır. Bu yüzden özellikle DP, Mayıs ayı başlarıyla birlikte CHP ile uzlaşma çabaları içerisine girmeye çalışmıştır. Ankara Ticaret Odası'nın Birinci ve İkinci Başkanlıklarını ve aynı zamanda DP Ankara İl Başkanlığı'nı yürüten Üzeyir Avunduk ile CHP Ankara İl Yönetim Kurulu Üyesi Vehbi Koç, DP'li Emin Sazak'la Başbakan Yardımcısı Mümtaz Ökmen'i bir araya getirmeye çalışmışlardır.⁶⁰⁸ İlk önce Avunduk, Başbakan Yardımcısı Mümtaz Ökmen kanalıyla Başbakan Recep Peker'e, DP Genel Başkanı Bayar'ın kendisiyle görüşmek istediğini iletmiştir.⁶⁰⁹ Peker'in görüşmeyi kabul etmesiyle birlikte Bayar-Peker görüşmesinin ilki Ankara'da 7 Mayıs saat 21.00-23.30 arasında gerçekleşmiştir.⁶¹⁰ Hiçbir müspet sonucun alınmadığı bu görüşme hakkında Peker,

⁶⁰⁶ "Onların Demokratlığı", *Ulus*, 27.04.1947.

⁶⁰⁷ Erim, 2005: 112.

⁶⁰⁸ İnan, 2006: 316.

⁶⁰⁹ Toker, 1990: 181; Erim, 2005: 120.

⁶¹⁰ Erim, görüşmenin tutanaklarını şöyle aktarmıştır: "Recep Peker, Celal Bayar'a demiş ki: 'Uzun zamandır teması kaybettik. Halbuki sık sık temas etmeliyiz. Kardeş iki parti gibi çalışmalıyız'. Celal Bayar cevaben 'Demokrat Parti kurulduğu ilk vakit bu hava vardı. Fakat sürmedi. İdare amirleri hep düşmanlık ediyor. Hatta

9 Mayıs'ta İnönü'ye bilgi vermiştir. Peker'in verdiği bilgiye göre, Bayar 30 ilde seçimlerde hile yapıldığını iddia etmiş ve bunun üzerine Peker, örmek vermesini isteyince İzmit ilini göstermiştir. Olayı işiten İnönü, yanında bulunan İzmit Milletvekili Erim'e Bayar'ın ısrarla İzmit üzerinde durma sebebini sormuştur. Erim'in anlattıklarına göre, DP bu yörede seçimleri kazanmak için çok çaba göstermiştir. Çünkü kendisinin milletvekili seçilmemesini çok istiyordu. Kendisinin seçilememesi durumunda DP'nin şu propagandayı yapacaklarını iddia etmiştir: "Seçimden önce ben İzmit'te 'Beni serbest seçtiniz. Fakat bu defa Halk Partisi ve İnönü ile beraberim. Ölüncüye kadar öyle kalacağım. Ona göre seçin' dedim. Ben seçilemezsem diyeceklerdi ki işte halk böylece önce seçtiğini şimdi İnönü ile beraber oldu diye red eylemektedir".⁶¹¹ 1946 Genel Seçimleri'nin üzerinden aylar geçmiş olmasına rağmen halen Nihat Erim'in milletvekilliği tartışılmaktadır.

DP ve CHP'nin birbirleriyle uzlaşma çabaları ilk denemede olumsuz sonuçlanırken bu sırada Avam Kamarası, milletvekillerinden oluşacak bir heyeti Londra'ya davet etmiştir. Londra'ya gidecek heyetin içerisinde DP'den Fuat Köprü ve CHP'den ise Nihat Erim yer almıştır.⁶¹² İşte bu iki isim aşağıda da görüleceği üzere Londra'da partiler arası ilişkileri tekrar görüşecekler ve ılımlı bir havaya sokacaklardır. Bu iki milletvekilinin partiler arası ilişkiler babında neler konuştuklarına geçmeden önce gerek Nihat Erim'in gerekse Fuat Köprülü'nün bu heyete nasıl seçildiklerinin anlatılması yerinde olacaktır.

Londra'ya gidecek heyette kimlerin yer alacağı konusu 13 Nisan 1947 tarihinin akşamı Çankaya Köşkü'nde ele alınmıştır. 15 Nisan'da ise bu sefer mesele Parti Grubu'nda konuşulmuş ve Rasih Kaplan, Nihat Erim'i teklif etmiştir. Bunun üzerine diğer milletvekilleri de Erim üzerinde ısrar etmişlerdir. Ne var ki Erim, Türkiye'den ayrılamayacağını bildirmiştir. Şükrü Saracoğlu hem Hüseyin Cahit Yalçın'ın hem de Erim'in gitmesinin, Ankara'nın boş kalacağı endişesiyle uygun bulmadı. Grup, Yalçın'ın Ankara'da kalması, Erim'in tek gitmesi kararını aldı. Ama son şekli İnönü verecektir. İnönü'den önce liste CHP İdare Heyeti'ne gitmiştir. İdare Heyeti de Erim'in gitmesi için ısrar etmiştir. Bunun üzerine Erim, 18 Nisan'da İnönü ile bu meseleyi konuşmuştur. Erim, Londra'ya gitmek istemediğine dair bir konuşma yapmıştır. İnönü, "Senin buradan kısa bir müddet için de olsa ayrılmana razı olmazdım. Fakat

---

adliyede bile yüzde yirmisi böyle yapıyor. Hiçbir ümidimiz kalmadı. Meyusuz. Bundan sonra ne şikayet edeceğiz, ne tenkit yapacağız?". Recep Peker: "Sizin kendi hatalarınız bize bir çok şeyler kaybetti. İdare amirlerine ağır sözlerle hücum edip onları zorla düşman yapıyorsunuz. Büyük Millet Meclisi'nin meşruluğunu inkar ediyorsunuz. Bunlara ne lüzum vardır?". Celal Bayar: "Belki idare amirlerinin üzerinde bizim hareket tarzımızın da biraz tesiri olmuştur. Lakin meclis hakkında doğruyu söylemek suç mudur? Otuz vilayette biz kazandığımız halde reylerimiz çalındı. Bunu söylemek günah mıdır?..." (Erim, 2005: 120-121).

⁶¹¹ Erim, 2005: 123.

⁶¹² "Milletvekilleri Londra'da", *Cumhuriyet*, 11.05.1947.

ısrar ediyorlar. 15 gün için git. İstifade edersin” diyerek ısrarcı olmuştur. Böylece Erim, Londra’ya gitmeye karar vermiştir.

Yine aynı görüşmenin bir yerinde söz Birleşmiş Milletler konusu açılınca Erim, aslında Londra’ya değil de Birleşmiş Milletler nezdinde gitmek istediğini söylemiştir. İnönü’nü, “Sen sahiden diplomasiye mi geçmek istiyorsun” diye sorunca aklından geçen her şeyi bütün samimiyetiyle anlatmaya başlamıştır:

...Görüyorum ki benimle yakından meşgul oluyorsunuz. Muayyen bir sahada yetişmemi istiyorsunuz. Teşvikinizle İngilizce öğrenmeye başladım. Her akşam sofranızda yer veriyorsunuz. Bunların manasını pekala anlıyorum. Bir yıldır çok tecrübe kazandım. Devleti nasıl idare ettiğinizi yakından görmekteyim. Gelen Hariciye telgraflarını, raporlarını bana okutuyorsunuz. Bunların hepsini görüyor ve manasını gayet iyi anlıyorum. Fakat bana herhangi bir mesuliyet vazifesi vermeniz için vaktin erken olduğunu zannediyorum. Yaşım otuz beş. Beni bir iki yıl böyle bir yere gönderirseniz çok istifade edeceğim. İngilizceyi mükemmel öğreneceğim. O muhit ile temas edeceğim. Bu sebepten hatırıma bu iş geldi. Sonra göndermek üzere adı geçenlere baktım. Ah bunlar kadar ben de yapabilirim işi dedim.⁶¹³

Kendisine özgüveni yüksek olan Erim, yaşının genç olmasına rağmen bir şeyleri başaracağına inanıyordu. Aslında Erim, böyle bir görevi daha önce de hükümet erkânından talep etmişti. Ne yazık ki gerçekleşmemiştir.

Nihat Erim’in hiç ses çıkarmadan dinleyen İnönü, Erim’den şimdilik Londra’ya gitmesini, bu meseleyi sonra düşüneceğini ifade etmiş ve arkasından da gelecek yıl kendisinden İngilizce exposition yazmasını isteyeceğini, hatta beş yıl sonra da Almanca öğrenmesini isteyeceğini söylemiştir.

Sonuçta Avam Kamarası’nın davetlisi olan Türk Heyeti, 10 Mayıs 1947 tarihinde yola çıkmıştır. Hüseyin Cahit Yalçın’ın başkanlığındaki heyetin içerisinde DP’yi temsilen Fuat Köprülü ve Enis Akaygen bulunuyordu.⁶¹⁴ Yolculuk boyunca Nihat Erim ve Fuat Köprülü birbirlerine “çengel atma” peşindeydiler.⁶¹⁵ Şöyle ki, Erim daha yola çıkmadan önce 3 Mayıs’ta İnönü ile görüşmesinde şaka ile karışık bir şekilde “Dönüşte Fuat Köprülü’yü bizim partiden yapıp getireceğiz” demiştir.⁶¹⁶ Diğer yandan her iki isim de partiler arasındaki bu gerginliği ortadan kaldırmanın peşine düşmüştü.⁶¹⁷ Bunun için daha Yeşilköy Hava Limanı’nda uçağa binmeden önce her iki isim arasında bir yakınlaşma meydana gelmiştir.

⁶¹³ Erim, 2005: 108-110.

⁶¹⁴ CHP İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın’ın Başkanlığında Londra’ya giden heyetin içerisinde CHP’den Amasya Milletvekili Nurullah Esat Sümer, İzmit Milletvekili Said Odyak, Kocaeli Milletvekili Nihat Erim, Rize Milletvekili Fuat Sirmen ile DP Milletvekillerinden Fuat Köprülü ve Enis Akaygen bulunuyordu. (“Milletvekilleri heyeti Londra’ya vardı”, *Akşam*, 11.05.1947; Baban,1970: 428).

⁶¹⁵ Toker, 1990: 184.

⁶¹⁶ Erim, 2005: 115.

⁶¹⁷ Toker, 1990: 184.

Daha önce bir birlerini gördüklerinde selam bile vermeyen bu iki isim, hava limanında hiçbir şey yokmuş gibi tokalaşmışlar, çabucak samimileşerek, güle oynaya şakalaşarak uçağa binmişlerdir. Londra'ya geldikten sonra da iki isim arasında samimi konuşmalar cereyan etmiştir. Köprülü, kendi partisini eleştiren, İnönü'yü öven sözler söylemiştir.⁶¹⁸ Hatta 12 Mayıs'ta İngiliz Parlamentosu'ndaki bir davette Heyet Başkanı Yalçın, Türk-İngiliz Dostluğu'ndan ve Türkiye'deki demokratik gelişmelerden bahsedince Fuat Köprülü söz alarak Türk-İngiliz Dostluğu'nun Türk Milletine mal olduğunu ve parti ayrılığı olmaksızın bu dostlukta iktidar muhalefet herkesin beraber olduğunu söylemiştir.⁶¹⁹ Görüldüğü üzere, Londra'da iki parti temsilcileri arasındaki soğukluk kaybolmaya başlamıştır.

Günler geçtikçe de iki parti temsilcileri arasında soğukluk kaybolmaya, yerini dostluk almaya başlamıştır. Köprülü, Erim ile yaptığı bir konuşmasında “Canım, İsmet Paşa varken biz hiç başka bir devlet başkanı düşünebilir miyiz? O partiler arasında hakem olsun, bizleri idare etsin...”⁶²⁰ demiştir. 1 Haziran 1947 tarihinde Türk Heyeti, Türkiye'ye dönmüş⁶²¹ ve Nihat Erim de 2 Haziran'da İnönü ile görüşerek⁶²² Fuat Köprülü ile gezi boyunca konuştuklarını bir bir anlatmıştır. DP ile ilişkilerin dostça olduğunu söylemiş ve Fuat Köprülü'yü bir çaya çağırması telkininde bulunmuştur. İnönü, bu teklifi ilk başta her ne kadar kabul etmese de en sonunda Erim, O'nu ikna etmesini bilmiştir. İnönü, Köprülü'yü tek başına değil de Londra'ya giden heyet üyelerinin hepsiyle birlikte davet etme yolunu seçmiştir.⁶²³ Görüldüğü üzere, Erim, partiler arası ilişkilerin düzelmesi için muhalefet ile Cumhurbaşkanı arasında aracılık rolünü üstlenmiştir.

6 Haziran'da Türk Heyeti, Çankaya'ya davet edildi.⁶²⁴ İnönü, burada Köprülü ile baş başa konuşmuştur. Köprülü'ye kimseye bahsetmemesi şartıyla bir projesini anlatmıştır. DP'nin Hürriyet Misakı'nda istediği hususları yerine getireceğini söyleyen İnönü, bir sonraki CHP Kurultayı'na bir teklif sunacaktır. Bu teklife göre, kendisi yine cumhurbaşkanı olursa genel başkanlık görevini fiilen sadece kurultay dönemlerinde ve seçim zamanlarında yapacaktır. Ertesi gün Erim ile görüşen İnönü, Köprülü'ye yaptığı bu teklif hakkında O'na

⁶¹⁸ Baban, 1970: 428-429.

⁶¹⁹ Erim, 2005: 125; Fuat Köprülü'nün İngiliz Parlamentosu'nda yaptığı bu konuşma DP içerisindeki Ahmet Tahtakılıç gibi aşırıların hiç hoşuna gitmemiştir. Tam tersine onları endişeye sokmuştur. DP'nin siyasetini Yönetim Kurulu oluşturması gerekirken Köprülü'nün yaptığı bu konuşmadan Kurul'un hiç haberi yoktu. Yani DP'nin bilgisi dışında hareket etmiştir. (Baban, 1970: 421)

⁶²⁰ Toker'in görüşüne göre DP Başkanı Bayar'da hiçbir zaman böyle düşünce olmamıştır. (Toker, 1990: 185).

⁶²¹ “İngiltere kuvvetli bir Türkiye görmek istiyor”, *Cumhuriyet*, 02.06.1947.

⁶²² Erim, 2005: 134.

⁶²³ Toker, 1990: 185.

⁶²⁴ Erim, 2005: 136; Baban, 1970: 431.

bilgi vermiş ve bu kararının CHP çevrelerinde tepki yaratmaması için ketum hareket etmesini istemiştir.⁶²⁵

7 Haziran'da İnönü bu sefer DP Genel Başkanı Celal Bayar ile Köprülü'yü at yarışlarına davet etmiştir. Bu görüşme, 12 Temmuz Beyannamesi'ne giden süreçteki görüşmelerin ilki idi. İnönü, 12 Temmuz Beyannamesi'ni gerek muhalefet ile gerek iktidar ile yaptığı 1 ay 4 günlük görüşmelerin sonucunda yayınlamıştı. Bu yüzden Bayar ile İnönü'nün bu ilk görüşmesi önemlidir.⁶²⁶ Görüşmede Bayar, partisinin, idarenin baskısı altında olduğunu iddia etmiştir. İnönü, bu durumdan Başbakan Peker'i haberdar etmiştir. Peker, Bayar ile daha önce de bir görüşme yaptıklarını ve bu görüşmede de Bayar'ın bunu dile getirdiği, kendisinin de bu iddiaları reddettiğini söylemiştir.⁶²⁷

O gün İnönü, Bayarında haricinde Köprülü ile de görüşmüştür. Bu görüşmede Erim de yer almıştır. İnönü, Köprülü'ye Seçim Kanunu'ndan söz açarak nispi temsilde ısrar edip etmediklerini, partilerinden bu konuda bir karara varıp varmadıklarını sormuştur. Köprülü, bu soruya nispi temsil sisteminin kendisine hoş geldiğini, ancak partide bu konuda bir karara varamadıklarını söylemiştir. İnönü ise, dünyadaki bütün seçim kanunlarını tercüme ettirdiğini, yeni bir kanun yapabileceklerini, ancak seçime daha vaktin olduğunu ifade etmiştir. Söz alan Erim, nispi temsil sistemine karşı çıkmıştır. Erim, "Nispi temsil ile Meclis'e çok parti girer, reyler fazla bölünür. Bu mahzuru bertaraf edecek ortalama bir sistem bulmalıyız" demiştir. DP'li Enis Bey, bu fikri kabul ederken, Köprülü, ortalama bir şeyin bulunabileceğini söylemiştir.⁶²⁸

10 Haziran 1947 tarihinin akşamı İnönü; Nihat Erim, Hasan Saka, Falih Rıfıkı Atay ve Hüsamettin Kural'ı Çankaya Köşkü'ne davet etmiştir. 7 Haziran'da Bayar ve Köprülü ile yaptığı görüşmeleri not etmiş olan İnönü, bu notları Erim'e okutmuştur. Ardından da Hükümet ileri gelenleriyle Celal Bayar ve Köprülü'yü bir araya getirip müzakere ettirmeyi düşündüğünden bahsetmiştir. Onlardan bu konuda ne düşündüklerini sormuştur. Hasan Saka menfi cevap verirken, Nihat Erim, Falih Rıfıkı Atay ve Hüsamettin Kural "İyi olur. Bir şey kaybetmeyiz" diyerek müspet fikir söylemişlerdir.⁶²⁹

Bu doğrultuda ertesi gün yani 11 Haziran'da İnönü, Başbakan Recep Peker ile görüşerek⁶³⁰ "Üç kişi siz gelin. Üç kişi de onlardan çağırayım. Meseleleri benim yanımda tartışın. Sonra ben bir tebliğ yapar, durumu memlekete anlatırım" teklifinde bulunmuştur.

⁶²⁵ Toker, 1990: 185-186; Baban, 1970: 431.

⁶²⁶ Toker, 1990: 186.

⁶²⁷ İnan, 2006: 317.

⁶²⁸ Erim, 2005: 137.

⁶²⁹ Erim, 2005: 137; Toker, 1990: 187.

⁶³⁰ Goloğlu, 2013: 208.

Ancak Peker, toplantıyı kabul etmekle birlikte, bununla hükümetin zayıf düşeceğini söyleyerek tebliğ meselesine karşı çıkmıştır.⁶³¹ Yine aynı gün İnönü, Celal Bayar'ı Çankaya'ya çağırarak görüşmüştür. Bu görüşmede İnönü; Bayar'dan kendilerinin içlerinden bir takım isimler belirlemesini istemiş, seçilen bu isimlerin de Hükümet yetkilileri ile görüşme yapacaklarını ifade ederek ilk görüşmenin Çankaya'da yapılacağını söylemiştir.⁶³²

14 Haziran'da İnönü'nün hakemliğinde, Hükümet adına Başbakan Recep Peker ve Yardımcısı Mümtaz Ökmen ile DP adına Bayar toplantıya katılmıştır. Görüşmede her iki taraf da iyi niyetlerini göstermiştir. Bayar, idarecilerden şikâyet edip eşit muamele isterken, DP'nin kanun dışı amaçlarla hareket ettiği ve ihtilal yöntemleri takip ettiğine ilişkin iddiaları ise ret etmiştir. Bunun karşısında Peker de idarenin baskı yapmadığını, bu iddiaları araştıracağını belirtmiş ve DP'nin çalışma usullerini düzeltmesini istemiştir.⁶³³ Yapılan görüşmelerden İnönü ve Peker çok memnun kalırken⁶³⁴ üçüncü görüşme 17 Haziran'da Çankaya'da gerçekleşmiştir. Görüşmede DP, baskı altında olduklarını tekrarlamıştır.⁶³⁵ Bu konu üzerinde İnönü, birkaç gün boyunca Başbakan Peker ile görüşmüştür. Peker, İnönü'ye muhalefetin doğru dürüst çalışması durumunda kendilerinin de üzerlerine düşen görevi yapacağı tarzında yarım yamalak bir şeyler söylemiştir.⁶³⁶

İlerleyen günlerde Celal Bayar, Üzeyir Avunduk vasıtasıyla yine İnönü ile görüşmek istediğini bildirmiştir.⁶³⁷ 26 Haziran 1947'de İnönü, Bayar ile görüşmüş ve görüşmenin ayrıntıları hakkında Erim'e bilgi vermiştir.⁶³⁸ İnönü, Bayar'ın kendisiyle neden bir görüşme talep ettiğini anlamadığını ve kendisinin de bunu O'na sormadığını anlatmıştır. İnönü'ye göre, Bayar'ın ziyaretinin sebebi Sivas İl Kongresi'ne gitmeden önce kendisinin İnönü tarafından kabul edildiğini kamuoyuna duyurmaktır. Bayar laf arasında Hükümet'ten ve İnönü'den DP adına olumlu bir takım adımların atılmasını istemiştir. Hükümet, idare amirlerine bir tebliğ

⁶³¹ Toker, 1990: 187; Erim, 2005: 138.

⁶³² Ağaoğlu, 1993: 78.

⁶³³ İnan, 2006: 317-318.

⁶³⁴ Erim, 2005: 138; Ancak bu görüşmeler her iki partinin aşırıların hoşuna gitmemiştir. Dedikodulara göre Bayar ile arkadaşlarının İnönü'ye teslim oldukları söyleniyordu. Aşırı CHP'liler ise İnönü'nün çevirdiği oyunlar yüzünden Demokrat Parti'nin şımarıldığını söylüyorlardı. (Goloğlu, 2013: 209).

⁶³⁵ İnan, 2006: 318.

⁶³⁶ Goloğlu, 2013: 209.

⁶³⁷ İnönü'nün Erim'e Bayar'ın bu görüşme isteğinden bahsetmiş ve İnönü, bu görüşme tarzını acayip olarak nitelendirerek Bayar'ın bu şekilde hareket ederek sanki kendisinin Bayar ile görüşme isteğinde bulunduğu izlenimini yaratmaya çalıştığını dile getirmiştir. (Erim, 2005: 143).

⁶³⁸ Nihat Erim, İnönü'nün başka bir işi olmadığı günlerde kendisini evinde almasını ve kendisiyle sohbet etmesini şöyle yorumlamaktadır: "Öğleyin İnönü yine geldi, beni evden aldı. Şimdi bunu adet edindi. Başka bir işi olmadığı günler, çiftliğe gezmeye giderken behemehal beni de alıyor. Ya bizzat geliyor-ki yanında Bayan İnönü olmadığı zamanlar böyle yapıyor-yahut yaver gönderiyor. Dönüşte de ya keza Çankaya'ya öğle yemeğine götürüyor yahut eve gidip bırakıyor. Niçin böyle yapıyor? Henüz tam mana veremedim. Benimle konuşmaktan, fikir teati etmekten hoşlandığı muhakkak. Lakin hiçbir hareketini tesadüf ve şahsi zevkine bırakmayan bir insan olan İnönü, sabah akşam benimle meşgul olursa, başka sebepler de aramak icap eder. Geçen gün Memduh Şevket Esendal söyledi. İnönü 'Nihat'ı ben keşfettim' diyormuş". (Erim, 2005: 143).

yaparak DP'ye baskı yapılmadığını bildirmeliydi. Ayrıca seçim emniyeti için Cumhurbaşkanı bir tebliğ yayınlamalıydı. Arkasından Erim, bu ziyarete şöyle bir yorum getirmiştir: “Paşam, muhalif gazetelerin neşriyatına bakılırsa bunlar bizim partide sizinle mutabakat halinde olmayan bir müfrit grubun, 40 kişinin mevcudiyetine inanıyorlar. Sizin çok partili sistem üzerinde yürümeye samimi surette azimli olduğunuzu kabul ediyorlar. Celal Bayar, Demokrat Parti bakımından sizin işinizi kolaylaştırmak ister görünüyor”.⁶³⁹

İnönü, Bayar ile görüşmesini Erim'e anlatmaya devam etmiştir. Görüşmenin bir yerinde İnönü, Bayar'a her şeyin emniyet meselesi olduğunu ve mutlaka seçim emniyetini sağlayacağını sözünü vermiştir. Daha sonra ise İnönü, Bayar'ı teşvik ederek “Bu iş yürür. Güzel bir muhalefet teessüs ederse şerefi sana ait olacaktır” demiştir. Bu sözleri işiten Erim, bu şeref meselesine itiraz ederek DP yöneticilerinin olumlu yola girmelerinde yabancıların tesirinin olduğunu iddia etmiştir:

Paşam içimde bir şüphe var, bunlar normal yola kendiliklerinden gelmediler. Bir yabancı işareti oldu. Mesela İngiliz ve Amerika sefirleri tarafından. Halet-i ruhiyeleri buna müsaittir. Londra'ya giden heyete dahi İngiliz sefirinin telkini ile dahil olmayı kabul ettiler. Sonra bizim tarafımızdan yapılan bir çok hareketleri bildiğiniz gibi dış telkine hamletmek adetindedirler. Bu halet-i ruhiye ve bu mantık onları yabancı tesirine kaptırmaya müsaittir.⁶⁴⁰

Erim'in bu sözleri karşısında İnönü, DP'nin bu yola girmesinde yabancı tesirinin şüphesiz olmuş olacağını kabul ederek, kendisinin bu noktadan sonra sonuca bakacağını dile getirmiştir. Erim de bu işte yabancı telkini olması karşısında DP'nin şeref payının sifra ineceğini ifade ederek itiraz ettiği noktanın bu olduğunu aktarmıştır.

İnönü'nün Erim'e anlattıklarına göre, görüşmeden çıkan somut adım DP ile CHP arasında müzakerelerin olduğunu kamuoyuna açıklanmasıdır.⁶⁴¹ Anlaşılacağı üzere, Londra dönüşünde Erim'in yapılmasını istediği müzakereler DP ile CHP arasında yürütülürken İnönü tarafından Erim, sürekli olarak bilgilendirilmiştir. İnönü ile Erim arasında her fırsatta fikir teatisi gerçekleşmiştir. Erim'in görüşlerini almaya çalışmıştır. Erim ile konuşmak, İnönü'nün hoşuna gidiyor olmalı. Yoksa bu kadar çok O'nunla görüşmez ve O'nun fikrine başvurmazdı.

27 Haziran'da Bayar DP Sivas İl Kongresi'nde İnönü ile yaptığı görüşme hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre, Bayar Cumhurbaşkanı İnönü'den kendileri üzerindeki baskının kaldırılması için ricada bulunmuş ve Hükümet baskısının kaldırılacağını vaat

⁶³⁹ Erim, 2005: 143-144.

⁶⁴⁰ Erim, 2005: 144.

⁶⁴¹ Erim, 2005: 143-144.

etmiştir.⁶⁴² Bayar'ın nutkunun ertesi günü 28 Haziran'da Recep Peker ve Hilmi Uran; İnönü ile görüşmüştür. Görüşme sırasında İnönü, Erim'i de yanına çağırtmıştır. Erim'in anlattıklarına göre, Peker Bayar'ın nutkuna çok sinirlenmiştir. İnönü'nün bu olaya CHP lehinde müdahil olmasını istemektedir. Peker'in İnönü'den CHP lehinde yer almasını istemesi karşısında Erim, sert çıkmıştır. İnönü'ye partiler üstünde kalması noktasında telkinlerde bulunmuştur. "Paşam, siz olmaksızın kalabilmeye çalışsınlar. Her şeyi sizden bekliyorlar. İstiyorlar ki siz kendinizi ortaya koyasınız, buna lüzum yoktur. Siz halk partisine şimdiye kadar azami yardımı isminizle yaptınız. Şimdi artık parti kendisini korumaya çalışsın" demiştir. Aslında İnönü, partiler üstünde kalma düşüncesini birkaç gün önce DP yöneticilerine de bildirmişti. Ancak şimdi bazı CHP'li yöneticilerin itirazı nedeniyle tereddüt içerisine düşmüştür. İnönü, bir yürüyüş sırasında meseleyi Erim'e tekrar açarak arkadaşlarının bu adımı vefasızlık saymalarından çekindiğini ifade etmiştir. Erim, "Hiç hakları yoktur. Siz 1946'da yapabileceğinizi şimdi yapacaksınız. Bugüne kadar yaptığınız fedakârlıklar kâfidir. Arkadaşlar kendi başlarına parti idare etmeyi öğrenmelidirler" diyerek İnönü'yü cesaretlendirmiştir. İnönü, Erim'e hak vermiştir.⁶⁴³

Bir gün sonra 30 Haziran'da Erim'i evinden alan İnönü, bu sefer kendisinin partiler üstünde kalması gerektiği konusunda kararını verdiğini anlatmıştır. İnönü, gelecek Parti Kurultayı'nda tüzüğe "Genel Başkan Cumhurbaşkanı seçildiği takdirde onun vazifesini genel başkan vekili yapar. Milletvekili seçimleri zamanı, kurultay esnasında genel başkan vazifesini kendisi yapar" şeklinde bir madde ilave ettirme düşüncesini dile getirmiştir. İnönü'nün bu teklifine göre Cumhurbaşkanı iki istisna dışında partiler üstü konumda olacaktır. Erim, istisnalara hemen itiraz etmiştir. "Sonraki iki istisnayı da kaldırmak lazımdır. Asıl seçim zamanı cumhurbaşkanı güvenecek bir makam olmalı. Partiler üstünde ilk seçimde Halk Partisi başında kalmanız lazımdır. Çünkü Demokratlara güvenilemezdi. Ama şimdi iş değişti. Rejimin yerleşmesi sizin şahsınıza bakıyor. Demokratların da sizin yardımınıza ihtiyacı var". İnönü, Erim'in bu fikrini onaylayarak kurultayda bunu gerçekleştireceğini ifade etmiştir. Ama İnönü'nün bu durum karşısında partide sarsıntının olabileceğine ilişkin endişeleri vardır. Erim, elbette sarsıntıların olacağını, ancak bu sarsıntıların kendisinin hayattayken olmasının daha iyi olacağı yönünde fikrini beyan etmiştir. İnönü, bu fikri de yine onaylamıştır.⁶⁴⁴ 1946 CHP Kurultayı'ndan sonra başlayan Partili Cumhurbaşkanı meselesinde Erim, Cumhurbaşkanı İnönü'nün CHP'den ayrılamayacağını ve buna rağmen de partiler üstü bir

⁶⁴² "Celal Bayar'ın Sivas'ta dün söylediği nutuk", *Cumhuriyet*, 28.06.1947.

⁶⁴³ Erim, 2005: 145-146.

⁶⁴⁴ Erim, 2005: 147; İnönü'nün, Genel Başkanlığı fiili olarak bırakmasından sonra bu göreve gelmenin hayalini kuranlar vardı. Bunlardan bir tanesi Ali Fuat Cebesoy idi. 2 Temmuz'da Cebesoy, Erim'e bunu açıkça ifade etmiştir. (Erim, 2005: 149-150).

konumda olduğunu ateşli bir şekilde savunurken, şimdi fikrini değiştirmiştir. Genel Başkanın, Cumhurbaşkanı seçilmesi halinde genel başkanlık görevini, bir başka partiliye devretmesini yani bunun genel başkan vekili tarafından yürütülmesini istemektedir. Cumhurbaşkanı'nın hatta seçim ve kurultay zamanında bile genel başkanlık görevini yapmamasını istemektedir. Bu fikrinin değişmesini ise Erim, çok partili hayata geçişin ilk seçiminde DP'ye güvenilememesine bağlamıştır. Bu süreçte İnönü'nün, partisinin başında bulunması gerektiğini, ancak şimdi işlerin değiştiğini, DP'nin de İnönü'ye ihtiyacı olduğunu söylemektedir. Bu fikrini, Erim İnönü ile görüşmelerinde, O'nun kulağına fısıldamaktadır.

İnönü ile bu konuları konuştukları günün içerisinde Erim, Meclis'e uğramış ve CHP'li milletvekillerinin “İnönü partiyi bırakıyor mu?” telaşı içerisinde olduklarını görmüştür. Erim, O'nlara açıktan olmasa da ima yoluyla İnönü'nün partiyi bırakacağını söylemiştir. Artık parti içerisinde birçok kimse İnönü'nün partiyi bırakacağını duymuştur. 1 Temmuz 1947'da Erim, Şükrü Saracoğlu ve Hilmi Uran gibi isimlerin bulunduğu akşam yemeğinde bu konu konuşulmuştur. Hepsi İnönü'nün seçim emniyetini sağlamasını, partiyi bırakmaması gerektiği görüşünü savunmuştur. Partiyi bırakması halinde partinin parçalanacağını belirtmişlerdir. Parti Genel Sekreter'i Hilmi Uran ise partinin çökeceğini direk söylemiştir. Emin Erişirgil ile Erim, anayasada değişiklik⁶⁴⁵ yapılarak ikinci meclisin kurulmasını, devlet başkanın süresinin uzatılmasını ve devlet başkanın yetkilerinin genişletilmesini teklif etmiştir. Erim, CHP'li yetkililere yaptığı bu ilk teklifini daha sonraki günlerde de tekrarlayacaktır.⁶⁴⁶

Nihat Erim, Partili Cumhurbaşkanlığı meselesinde kendisi gibi düşünmeyen CHP'li yöneticilere karşı bir hayli sitemlidir: “Dikkat ettim, herkes 1950 seçimini İnönü sayesinde kazanmak hevesinde. Bir sistem yerleştirmek için partiler üstüne çıkması lazım mı, değil mi? Ona aldırış eden yoktur. Hepsi ‘Aman bir seçim kazanalım’ diyor. Genel Sekreter ‘Parti çöker’ diyor. Bu ne hazin itiraftır”.⁶⁴⁷

Yemekten sonra İnönü, Erim ile başbaşa kalarak O'ndan meseleyle ilgili genel intibainı sormuştur. Erim, CHP'nin kötü gidişatı ile ilgili şöyle dert yanmıştır:

Paşam gördünüz herkes kendini düşünüyor...Bu arada İsmet İnönü'yü düşünen yok. Hepsi İnönü'nün sırtından geçinmek istiyor. Ayrıca partinin gerçek menfaatini de görememekte dirler. Halk partisi size

⁶⁴⁵ 1924 Anayasası'nın ıslah edilmesi meselesiyle ilgili 1930 ve 1940'lı yıllarda üniversitelerde yoğun bir çalışma yapılmışken, 1940'lı yılların ikinci yarısından itibaren basın, iktidar ve muhalefet partilerinde, Çankaya'da ve biraz da olsa Üniversite çevrelerinde bu konu gündeme gelmeye başlamış, bununla ilintili olarak da çift meclisliliğe duyulan ihtiyaçtan söz edilmiştir. Asıl anayasa tartışmaları 1947 senesinden itibaren kamuoyunda tartışılmaya başlanacaktır. (Demirci, 2010: 120-121).

⁶⁴⁶ Erim, 2005: 149.

⁶⁴⁷ Erim, 2005: 149.

dayanmaksızın nasıl yaşayabileceğini ve ne yapacağını düşünmeli, çarelerini aramalı. Önümüzde üç yıl var. Kafi bir müddettir. Aklımızı başımıza alıp çalışmalıyız. Partinin içinde Atatürk'e ve size sığınarak sivrilmiş üç-beş kişi var. Kim kendilerine sokulur dalkavukluk ederse onları sivirtmeye çalışıyorlar. Hakiki kıymetler kenarda kalıyor. Yahut eziliyor. Herkes kendi değeri ile tutunsun. Görelim gerçek liderler kimlerdir, o zaman meydana çıkacak.

Erim'in bu haykırışını sessizce dinleyen İnönü, Erim'e yakınlık göstermiştir.⁶⁴⁸

Bu arada Bayar'ın Sivas Kongresi'ndeki açıklamalarına Peker tarafından 1 Temmuz 1947 tarihinde sert bir cevap verilmiştir. Bayar, Peker'den baskının kaldırılacağı sözünü aldığı açıklamıştı. Fakat, Peker, Bayar'a DP üzerinde iddia edilen baskının kaldırılacağını söylemediğini, tam tersine böyle bir baskının olmadığını bildirdiğini söyleyerek Bayar'ı yalanlamıştır.⁶⁴⁹ Nihat Erim, hemen Recep Peker'in bu demecini gazetede köşesinden her iki tarafı da incitmeyecek şekilde yorumlamıştır. Erim, olayı bir yanlış anlamaya yorarak muhalefet ile iktidarın tekrar kavga etmesini önlemeye çalışmıştır.⁶⁵⁰ Anlaşılacağı üzere Erim, tekrar gerilen ortamı yumuşatmaya çalışmıştır.

Erim ortamı yumuşatmaya çalışırken İnönü de yayımlayacağı tebliği hazırlamaya başlamıştır. 3 Temmuz'da öğle vakti İnönü, Nihat Erim'i evinden alarak Pembe Köşk'e götürmüştür. Burada İnönü söylemiş, Erim yazmıştır. Yaklaşık üç saatlik bir uğraşın sonucunda İnönü, on sayfalık beyanatını Erim'e yazdırmıştır. İnönü'nün yazdırdığı bu beyanat ile ilgili Erim'in ilk düşüncesi şöyleydi: "Çok ustalıkla bir beyanat. Her iki tarafı hem takbih hem methediyor. Asıl mühim olan kendisini birden bu münakaşaların dışına çıkartıyor. Hükümetin işlerinden, mesuliyetinden sıyrılıyor. Tamamen bitaraf bir eda alıyor. Hatta bu muhalefeti koruyor. Kendisini partiler üstü durumda takviye edecek bir beyanat".⁶⁵¹

Hazırlanan beyanatla ilgili İnönü, Hükümet ve parti yöneticilerinin fikirlerini almaya başlamıştır. Erim'in yazdıkları daktilo ile temize çekildi. Daha sonra metin TBMM Başkanına, Başbakan Peker'e, Şemsettin Günaltay'a, Celal Bayar'a, Hasan Saka'ya, Hüseyin Cahit Yalçın'a ve Falih Rıfkı Atay'a fikirlerini bildirmeleri üzere gönderilmiştir.⁶⁵²

Akşam yemekten sonra İnönü, Başbakan Yardımcısı Mümtaz Ökmen'e beyannameyi okutmuştur. Ökmen, beyanatın İnönü'nün parti başkanlığını bırakacağı kısmına itiraz etti. Başbakan'ın da buna itiraz edeceğini bildirmiştir. İnönü, Ökmen'e sert çıktı. Bir gün sonra yani 4 Temmuz'da CHP'de bu konuda itiraz sesleri daha fazla yükselmiştir. Erim

⁶⁴⁸ Erim ile yaptığı bu konuşmada ayrıca İnönü, Bayar-Peker tartışmasına müdahale edeceğini, bir tebliğ yayımlayacağını söylemiştir. (Erim, 2005: 149).

⁶⁴⁹ "Başbakan diyor ki", *Vatan*, 02.07.1947.

⁶⁵⁰ "Başbakanımızın Demeci", *Ulus*, 03.07.1947.

⁶⁵¹ Erim, 2005: 150-151.

⁶⁵² Erim, 2005: 151.

ile konuşan Ticaret Bakanı Atıf İnan, İnönü'nün partiden ayrılmasını doğru bulmadığını ve DP'nin, İnönü partiden ayrıldığı takdirde CHP'den 150 kişinin ayrılarak kendilerine geçeceğini hesapladığını ve bu yolla iktidara gelmeyi düşündüklerini söylemiştir. Bütün bunları Erim de o günün akşamında kendisini evden alan İnönü'ye anlatmıştır. Kendi partisine de güvenemeyen Erim, İnönü'ye parti başkanlığını bırakma meselesini anayasa değişikliği ile yapmasının doğru olacağını söylemiştir. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in de bu hususta ısrar ettiğini söyleyen Erim'in, "Cumhuriyet kurulduğundan beri muallakta olan bir meseleyi ancak siz hallettirebilirsiniz. Zayıf adamlarla bu iş yapılamaz. Tek meclis doğru değil. Derhal iki meclis sistemine geçelim. Cumhurbaşkanı yetkilerini baştan gözden geçirelim" teklifi karşısında İnönü, "Doğrudur" diyerek onay vermiştir. Erim ayrıca kendisine DP ile bu konuda anlaşabileceklerini de söylemiştir. İnönü'yü daha fazla cesaretlendirmek adına Erim, ABD Anayasası'nın hazırlık çalışmalarında iki meclisin yararı konusundaki görüşlerine atıfta bulunmuştur.⁶⁵³ Anlaşıldığı üzere Erim, İnönü'nün açıklayacağı beyanatında ifade ettiği parti başkanlığını bırakma meselesinde, İnönü'nün karşısına yeni tekliflerle gelmiş ve O'ndan bu işin anayasa değişikliği ile yapılmasını, çift meclis sistemine geçilmesini, Cumhurbaşkanı yetkilerinin artırılmasını istemiştir. Çünkü TBMM üyelerini kastederek demokratik sistemin bu zayıf adamlarla yerleşemeyeceğini söylemiştir. İnönü bu konuda ikna olmuştur. Erim'in ortaya attığı Anayasa değişikliği etrafında çift meclis sistemine geçme, cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılması meselesi ilerleyen günlerde bir hayli tartışılacaktır. Erim de 1947 yılının Temmuz ayındaki günlüklerinde bu konuya çok fazla yer vermiştir.

CHP'li yöneticilerden gelen itirazlar karşısında İnönü, parti başkanlığını bırakması ile ilgili kısmı çıkartarak 5 Temmuz'da beyanatını yeniden yazdırmış ve incelemesi üzere Celal Bayar'a göndertmiştir.⁶⁵⁴

İnönü, yayımlayacağı beyanatın içeriğini Başbakan Recep Peker'in istediği şekilde değiştirmiş, buna rağmen Peker halen beyanatta değişiklik yapılmasını istiyordu. Bunun için İstanbul'dan Ankara'ya gelip İnönü ile görüşmek istiyordu. Peker'in İnönü ile görüşmek istemesinin asıl amacı, beyanatın valiler tarafından bir tebliğ şeklinde algılanmasını önlemektir. Bunu sağlamak için beyanatta değişiklikler yapılması gerekiyordu. Yani yayınlanacak beyannameye valilerin uyması istenmemektedir. 7 Temmuz 1947'de İnönü ile görüşmesinde Erim, bu konuyla alakalı, "Ankara'ya gelişine bir mana veremedim. Beyanatta istediği değişikliği yaptınız. Şimdi valiler bunu bir tebliğ mahiyetinde alır diyormuş. Elbette alacak. Cumhurbaşkanı latife olsun diye beyanat yapmaz ya" diyerek Başbakan'ın bu isteğine karşı çıkmıştır. İnönü, Erim'e hak vermiştir. Erim, Peker'in Ankara'ya bir kriz çıkartmak için

⁶⁵³ Erim, 2005: 151-152.

⁶⁵⁴ Erim, 2005: 152-153; Toker, 1990: 190.

geldiğini tahmin etmektedir. İnönü de Başbakanın, “Ya bu beyanatı yapma ya istifa edeyim mi” şeklinde bir şeyler söylemek için geldiği tahmininde bulunmuştur. Erim de onun gibi bir şeyler yapma ihtimali olduğunu söylemiştir.⁶⁵⁵

İnönü yine 7 Temmuz’un akşamında Erim’i yemeğe çağırıp O’na yüksek sesle yayımlayacağı beyannameyi okutmuştur. Yemekte Abdülhalik Renda, Şükrü Saracoğlu, Hilmi Uran ve Hasan Saka gibi isimler de vardı. İnönü, bir yandan herkesten fikrini sorarak hükümeti zor durumda bırakıp bırakmadığını anlamaya çalışıyordu. Diğer yandan da Bayar’ın Peker’e (Peker’in 1 Temmuz günkü beyanatı) cevap niteliğinde yayımlayacağı beyanatın içeriğini öğrenince birkaç haftadır emeklerinin boşa gideceğinden dert yanıyordu. Bunu engellemek için İnönü, gayretlerini artırmaya başladı.⁶⁵⁶ Basında çıkan haberlere göre de Hükümet’in istifa edeceği konuşuluyordu.⁶⁵⁷ 8 Temmuz’da Başbakan Peker Ankara’ya gelmiş ve İnönü ile görüşmüştür. Bu görüşmede Hükümet’in istifa edeceği haberleri yalanlanmış ve her şeyin yolunda olduğu izlenimi verilmiştir.⁶⁵⁸ Yani beyanatta başbakanın istediği değişiklik yapılmadığı gibi başbakan istifa yolunu da seçmemiştir. Nihat Erim’in, hükümetin istifa edeceği tahmini doğru çıkmamıştır.

8 Temmuz’un akşamı İnönü, Erim’i akşam yemeğine çağırmıştır. Yemekte Hasan Saka, Akdoğan Paşa ve Ferit Celal Güven vardı. İnönü, beyanatı Güven’e yüksek sesle okutmuştur. Arkasından beyanata bir cümle ilave etmiştir. “Bu beyanat metnini Başbakan ile muhalefet lideri gördü”. Sonra konu parti başkanlığı meselesinden açılınca Erim, hemen anayasanın değiştirilmesi gerektiğini burada da tekrarlamıştır. “İki meclisin faydası başka memleketlerde tecrübe ile anlaşılmıştır. Fransa yeni anayasasını yaparken bu konuyu çok düşündü. İki mecliste karar kıldı” demiştir. Bu sözleri dinleyen Güven ve Saka, Erim’i haklı bulmuştur.⁶⁵⁹ Görüldüğü üzere, her fırsatta Erim, partili cumhurbaşkanı meselesinde çift meclisli sistemi gündeme getirmektedir. Bazı CHP’liler de Erim’in bu görüşünün yanında yer almışlardır. Ancak aşağıda da görüleceği üzere, bazı CHP’liler bu görüşten rahatsız olmaya başlayacaklardır.

İki parti arası uzlaştırma çalışmalarını hızlandıran İnönü, 10 Temmuz 1947’de DP Genel Başkanı Bayar’ı kabul etmiştir. Yayınlanacak beyanname hakkında son kez görüşülmüştür. Bayar, İnönü’den beyannameye bazı ufak değişiklikler yapmasını istemiştir. Beyannameye geçen “idare amirleri son bir senede başarılı tecrübeden geçtiler” cümlesindeki

⁶⁵⁵ Erim, 2005: 153-154.

⁶⁵⁶ Erim, 2005: 154-155.

⁶⁵⁷ “Başbakan Recep Peker dün akşam ansızın Ankara’ya hareket etti”, *Cumhuriyet*, 08.07.1947.

⁶⁵⁸ “İnönü ile Başbakanın dünkü görüşmeleri”, *Cumhuriyet*, 09.07.1947.

⁶⁵⁹ Erim, 2005: 155.

başarılı kelimesini çıkartmasını ve ayrıca bir iki değişiklik daha istemiştir.⁶⁶⁰ Beyanname örneğini alan Bayar, ayını gün yani 10 Temmuz'da DP Genel Yönetim Kurulu'nu toplamıştır. Toplantıda İnönü'nün beyanname görüşülmüştür. Ancak toplantıda beyanname etrafında iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Menderes'in de dahil olduğu Kurucular, esasta beyannameye karşı çıkmazlarken; Ahmet Oğuz, Ahmet Tahtakılıç ve Yusuf Kemal Tengirşenk gibi isimler karşı çıkmışlardır. Karşı çıkmalarının nedenlerini ise beyannamenin anayasa çerçevesinde bir önem taşımadığı, aksine partiyi bazı hususlarda bağlayacağı şeklinde açıklamışlardır. Ayrıca beyannamenin sonunda belirtilen "tarafımızca görüldü" kısmının, beyannameye rıza gösterme anlamında olacağı için karşı çıkmışlardır. Ancak neticede beyanname oy çokluğu ile kabul edilmiştir.⁶⁶¹

Beyannamenin böylece DP yönetimince onaylanmasından sonra İnönü, 11 Temmuz'un akşamında beyannameyi radyoda yayınlamaya karar vermiştir. O akşam Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne Erim ile birlikte Cemal Hüsnü, Hilmi Uran, Şükrü Sökmensüer, Hasan Ali Yücel, Halit Onaran, Münir Hüsrev Göle ve Kemal Gedeleş gibi CHP ileri gelenleri yemeğe davet edilmiştir. Yemekten sonra beyanname radyoda okunmuştur. Orada bulunan herkese İnönü fikrini sordu. Hilmi Uran ve diğerleri İnönü'nün partiden ayrılacağı şeklinde sızlanmalarda bulununca İnönü, çok sert bir açıklamada bulunmuştur. Nihat Erim, bu açıklamayı günlüklerine şu şekilde not etmiştir:

Eski hal devam edemez. Bunu aklınızdan çıkarın' dedi. Şükrü Sökmensüer, baskı olmadığını ispata çalışıyor. İnönü 'Birbirimizi mi aldatacağız? Baskı yapılmıştır. Valiler Halk Partisi için çalışmıştır ve bizden takdir ve teşvik görmüştür. Vaziyeti olduğu gibi görmek lazımdır. Bundan sonra yaptırılmayacağım. Bir taraftan böyle beyanname neşret, öte taraftan bildiğini oku. Ben buna meydan vermeyeceğim' dedi. Tekrar İstanbul kısmi milletvekili seçimlerine temas etti. 'Beni aldattılar. Başbakanı, genel sekreteri gönderdim. Seçimin dürüst yapılması için sıkı talimat verdim. Böyle olduğu halde sandıklara pusula tiktılar. Söyleyin bana ben parti şefi miyim yoksa bir takım külhanbeylerinin maskarası mıyım? Bütün dünyaya beni rezil ettiler. Bundan sonra yaptırılmayacağım' dedi.⁶⁶²

İnönü'nün orada bulunan partililere sert çıkışından sonra bir ara Erim, Hilmi Uran ile tartışmaya girmiştir. Erim, İnönü'nün partiden ayrılması halinde parti çökecekse partinin şimdi çökmesinin daha iyi olacağını, çünkü esasen bu durumda parti diye bir şeyin zaten olmadığını ortaya çıkacağını ve hiç olmazsa partiyi baştan inşa etme imkanın aranabileceğini dile getirmiştir. Bu sert çıkış karşısında Uran, "Sen bile bir iki ay önce partimiz İnönü'nün

⁶⁶⁰ Erim, 2005: 156.

⁶⁶¹ Goloğlu, 2013: 210; İnan, 2006: 319.

⁶⁶² Erim, 2005: 157.

partisidir diyordun. Hiç hazırlık yapmadık. Bu yola nasıl gireriz” şeklindeki Erim’in eski sözlerini hatırlatmıştır.⁶⁶³

Bu akşam yemeğinde yaşanan tartışmalarla ilgili Erim, günlüklerine “Bizim partide telaş büyük. Hepsi kara kara düşünüyorlar. Bana öyle geliyor. Bir kere iyice sarsılmalı ki sonradan adam olsun. Başka çare yoktur. Yoksa hakikaten ani çökecek. İnönü öldüğü gün hasıl olacak parti içindeki kargaşalık bugün onun gözleri önünde olsa daha iyi” şeklinde yorumda bulunmuştur.⁶⁶⁴

İnönü’nün 1 ay 4 gün boyunca partiler üstü bir tavır takınarak bir yandan muhalefet lideriyle diğer yandan başbakan ile yaptığı uzlaştırma görüşmeleri neticesinde hazırladığı beyannameyi 11 Temmuz’da radyoda okutturmuştu. Bu beyanname 12 Temmuz’da gazetelerde yayımlanmıştır.⁶⁶⁵ Bu yüzden bu beyanname Türk siyasi tarihinde 12 Temmuz Beyannamesi olarak anılacaktır.

1.3. 12 Temmuz Beyannamesi’nden Bayındırlık Bakanlığı Dönemi’ne

1.3.1. 12 Temmuz Beyannamesi ve Anayasa Tartışmaları

12 Temmuz Beyannamesi, 12 Temmuz 1947’de gazetelerde yayımlanmıştır.⁶⁶⁶ İnönü, söze 7 Haziran’dan beri Bayar ve Başbakan ile yaptığı görüşmeleri anlatarak başlamıştır. İnönü her iki tarafın da kendi iddialarını ret ettiğini belirtmiş ve bunalımın “düğüm halini muhafaza ettiğini” söylemiştir. Arkasından, “Şimdi ben, bu düğümü çözmeye çalışacağım” demek suretiyle tutumunu şu şekilde ortaya koymuştur:

Bu zeminde ben Devlet Reisi olarak kendimi her iki partiye karşı müsavi derecede vazifeli görürüm...İdare mekanizması, yani valilerimiz ve maiyetleri, bir seneden beri ağır bir tecrübe geçirmişlerdir. Öyle zamanlar oldu ki, memlekette hükümetin mevcut olup olmadığı bile şüphe götürür idi...Sorumlu hükümetin huzur ve asayiş vazifesi münakaşa götürmez. Fakat, meşru ve kanunu siyasi partilere karşı tarafsız, eşit muamele mecburiyeti, siyasi hayat emniyetinin temel şartıdır. Bu arada, siyasi partilere mensup olan veya görünen hususi maksat sahiplerinin şirretliklerini pervasız olarak tesirsiz bırakmak hususunda partilerin dikkat göstermeleri icap eder...Siyasi partilerin hangisi iş başına gelirse gelsin, onlar idare mekanizmasında çalışanların haklarına ve itibarlarına karşı adaletli bir zihniyette olacaklarına inandıracaklardır...Zannediyorum ki hükümet reisi ile muhalefet lideri arasındaki son tartışmada, iki tarafı sebat ettikleri noktadan ayırmak gayretine düşmeksizin, her iki tarafın beklemedikleri şeyleri söylemiş ve temin etmiş oluyorum.

⁶⁶³ Erim, 2005: 157.

⁶⁶⁴ Erim, 2005: 157-158.

⁶⁶⁵ 12 Temmuz Beyannamesi’nin tam metni için bkz. “İnönü’nün Beyanati”, *Ulus*, 12.07.1947.

⁶⁶⁶ 12 Temmuz Beyannamesi’nin tam metni için bkz. “İnönü’nün Beyanati”, *Ulus*, 12.07.1947.

Anlaşıldığı üzere, İnönü, partiler üstü bir yaklaşım takınarak her iki partinin liderlerine uyarı ve tavsiyelerde bulunmuştur. DP'den “özel maksat sahiplerinin şirretliklerini” etkisiz bırakmasını isterken, CHP'ye idare mekanizmasını tarafsız bırakmasını tavsiye etmiştir.⁶⁶⁷

Cumhurbaşkanı İnönü'nün iktidar ile muhalefet arasındaki son temaslarının sonucunda yayınlanan 12 Temmuz Beyannamesi ile birlikte Nihat Erim'in daha önceki köşe yazılarında ifade ettiği gibi çok partili hayata geçişin intikal dönemi sona ermiştir. Yine Erim'e göre intikal sürecinde yaşanması ihtimal olan tehlikeler de ortadan kalkmıştır.⁶⁶⁸

İki parti arasındaki gerginliğe son vermek için hazırlanmış olan 12 Temmuz Beyannamesi, iç politikada rahatlama sağlamıştır. Artık CHP ve DP arasında yeni bir dönem başlamıştır. Beyanname, hem CHP hem de DP tarafından olumlu karşılanmıştır. Ancak gerek CHP gerekse DP içerisinde önemli çatışmalara yol açmıştır. Bu çatışmalar da partiler içerisinde hizipleşmelere neden olacaktır.⁶⁶⁹

CHP içerisinde beyannameyi olumsuz karşılayanların başında Başbakan Recep Peker geliyordu. Peker'e göre, Cumhurbaşkanın “demokrasiyi kurtarma” amacına yönelik bu tutumu 1924 Anayasası'nın demokratik niteliğine aykırıdır. Çünkü 1924 Anayasasına göre, başbakanı devlet başkanı atar, ancak bu atamadan sonra hükümet, artık devlet başkanına değil, Meclis'e karşı sorumludur. İnönü'nün bu beyannamesi hükümet açısından emredici nitelikte olamaz, sadece bir tavsiyeden ibaret olabilirdi. Bu yüzden de başbakan kendisini 12 Temmuz Beyannamesi'ne bağlı saymamıştır.⁶⁷⁰

Diğer yandan CHP içerisinde beyannameyi olumlu karşılayan ılımlı bir grup vardı. Bu grubun başında Nihat Erim yer alıyordu. Bu olumlu düşüncesini ise yazdığı başmakalelerinin birinde şöyle belli etmiştir:

Bilindiği üzere 12 Temmuz beyannamesiyle memleketimiz partiler hayatında yürekleri sadece yurt sevgisi ile çarpan vatandaşları ferahlatan bir hava esmeye başlamıştır. Cumhurbaşkanı bu sıfatına pek yakışan bir teşebbüsle partiler mücadelesini vatandaşlar arasında düşmanlık duygularını kökleştirmeyecek bir çığıra sokmuştur.⁶⁷¹

Diğer yandan Nihat Erim, beyannamenin yayınlandığı gün yaptığı değerlendirmede, 12 Temmuz Beyannamesi ile ilgili önemli yorumlarda bulunmuştur. Cumhurbaşkanı'nın Beyannamesi'nin ülkede yaşanan iktidar-muhalefet arasındaki gerginliğe son vermeyi amaçladığını söyleyen Erim, müspet sonuçlar doğurmayan gereksiz tartışmalara son vererek

⁶⁶⁷ Timur, 2003: 75-76; “Cumhurbaşkanı diyor ki”, *Vatan*, 12.07.1947.

⁶⁶⁸ “İnönü ve Evlatları”, *Ulus*, 20.05.1946.

⁶⁶⁹ “İnönü'nün beyannamesi büyük akisler yaptı”, *Akşam*, 13.07.1947; Koçak, 2013: 186.

⁶⁷⁰ Timur, 2003: 79.

⁶⁷¹ “Bundan Sonrası”, *Ulus*, 15.07.1947.

“gözlerimizi İnönü ile birlikte ileriye çevrilmesi” gerektiğini ifade etmiştir. İnönü’nün partiler üstüne çıkararak partiler arasında hakemlik görevini yapmasının demokratik gelişmelerin geleceği açısından bir müjde olduğunu değerlendirerek İnönü’nün Beyannamesi’nin her şeyden önce bu bakımdan değerlendirilmesinin gerektiğini bildirmiştir. Erim, diğer yandan İnönü’nün tarihi kişiliğinden bahsedip O’nu övdükten sonra “İnönü’den yalnız şu parti veya bu parti değil, bütün rejim faydalanmalı, partiler liderleri başları dara geldiği anda onun masası başında toplanmalıdırlar”⁶⁷² görüşünü savunmuştur.

Partili Cumhurbaşkanlığı meselesine temas eden Erim, 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri öncesinde İnönü’nün CHP’den ayrılmaması gerektiği konusunda görüş bildirdiğini; ancak şimdi bu fikrinden vazgeçtiğini, vazgeçmesinin nedenlerini ise iki başlık altında açıklamıştır:

1. Anayasada değişiklik yapmadan önce, devlet reisinin iktidar partisi ile ilgisini büsbütün kesmesi çok tehlikeli neticeler doğurabilir. Bu birinci sebep üzerinde bu gün de kanaatimizi değiştirmiş değiliz. İleride yazacağımız bir iki yazıda bu konuyu hukuk ve politika bakımlarından açıklamaya çalışacağız.
2. İlk defa girilen tek dereceli seçimde 23 yılın, 23 inkılâp yılının birikintisi olan muhalefet saflarında yer alacak insanların mahiyet ve hüviyeti iyice belli olmadan İnönü’yü CHP’den ayırmak akıbeti meçhul maceralara atılmak demektir; bu konuda acele karar almaktansa bir müddet beklemek yerinde olacaktır. Şahsi kanaatimiz o dur ki, bu gün artık ikinci sebep yoktur denecek derecede zayıflamıştır.⁶⁷³

Anlaşılan o ki, Erim, 12 Temmuz Beyannamesi’ni müspet bir şekilde yorumladıktan sonra yazısının sonlarına doğru daha önce günlüklerinde sürekli bahsettiği meseleyi buraya da taşımıştır. O mesele, artık Cumhurbaşkanı’nın, parti başkanlığını bırakması gerektiği fikridir. Eskiden Erim, tam tersi bir görüşü savunuyordu. Ancak şimdi fikri değişmiştir. Bunun nedenlerini açıklamıştır. Bu değişikliğin, Anayasa değişikliği ile sağlanmasını gerekliliğini öne sürmüştür. Anayasa değişikliği yapılmadan İnönü’nün partisinden ayrılmasının demokratik sistem açısından tehlikeli olacağı görüşündedir. İlerleyen günlerde de bu konuyu basın yoluyla çok defalar gündeme getirecektir.

Anlaşılacağı üzere, CHP içerisinde 12 Temmuz Beyannamesi’ne karşı çıkanlar gibi destek verenler de olmuştur. DP içerisinde de bu Beyanname’nin karşısında yer alanlar ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine DP yönetimi, partinin parçalanmasına mani olmak için 22 Temmuz 1947 tarihinde küçük bir Danışma Kongresi’nin toplanmasına karar vermiştir.⁶⁷⁴ 12 Temmuz’da İnönü, sırdaşı Nihat Erim’i yine Çankaya’ya çağırmıştır. Konu, 12 Temmuz

⁶⁷² “Cumhurbaşkanı İnönü’nün Beyannamesi”, *Ulus*, 12.07.1947.

⁶⁷³ “Cumhurbaşkanı İnönü’nün Beyannamesi”, *Ulus*, 12.07.1947.

⁶⁷⁴ İnan, 2006: 323.

Beyannamesi'nin sonuçlarına gelince Erim, DP'nin 22 Temmuz'da bir kurultay toplayacağını haber vermiştir. İnönü, kurultayın toplanma nedenini sorunca Erim, “Herhalde sizi Cumhurbaşkanı adayı ilan edeceklerdir, paşam!”⁶⁷⁵ şeklinde cevap vererek tahminde bulunmuştur. Görüldüğü üzere, 12 Temmuz Beyannamesi'nden beklenti o kadar çok büyüktür ki, Nihat Erim'i tatlı rüyalara sevk etmiştir. Erim ve İnönü'nün bu rüyadan uyanması çok fazla uzun sürmeyecektir.

Nitekim 22 Temmuz'da toplanan DP Küçük Danışma Kongresi'nde İnönü'nün cumhurbaşkanlığı meselesi konuşulmamıştır. Üç gün süren görüşmelerde 12 Temmuz Beyannamesi sert tartışmalarla birlikte tetkik edilmiştir. Kongre'nin sonunda yayınlanan bildiriye, İnönü ile iktidar arasında politik tutumda bir farklılık olduğu ve muhalefetin, denetim vazifesini yapamayacak hale getirildiği açıklanmıştır.⁶⁷⁶ Aşağıda da görüleceği üzere, bu durum, partiler arası ilişkileri tekrar gerecektir.

Öte yandan 12 Temmuz Beyannamesi'nin yayınlanmasından sonra da CHP içinde İnönü'nün partiyi bırakıp bırakmaması meselesi tartışılmaya devam ediyordu. 12 Temmuz Beyannamesi'nin yayınlandığı gün, Çankaya Sofrası'nda Erim'in dışında Hasan Saka da bulunmaktaydı. İnönü, Partili Cumhurbaşkanlığı meselesiyle ilgili Saka'ya kesin direktifler verdi. Sık sık Meclis'e uğrayarak CHP'li milletvekillerini tenvir etmesini, O'nlara boş yere telaşa kapılmalarının bir anlamı olmadığını ve kesinlikle Cumhurbaşkanı olduğu sürece parti işleri ile meşgul olmayacağını, gelecek kurultayda partinin kendilerine yeni bir başkan seçmesi gerektiğini söylemesini istemiştir. Kendisinin sadece partinin büyük işlerinde tavsiyelerde bulunabileceğini belirtmiştir.⁶⁷⁷

Bununla birlikte ertesi günü yani 13 Temmuz'da öğle vakti Erim ile görüşmesinde İnönü'nün söylediklerine bakılacak olunursa, bu kararlı tutumunda biraz gevşeme olduğu görülmektedir. İnönü, Erim'e parti başkanlığından tamamen çekilme şeklini kabul ettiremeyebileceğinden söz ederek, “Cumhurbaşkanı bulunduğu müddetçe onun vazifelerini başkanvekili yapar” formülüne de yeşil ışık yakılmasının öneminden bahsetmiştir. İnönü'nün bu kararsız tutumu karşısında Erim, Kurultay'dan önce niyetini açıkça ortaya koymasını, sonradan emrivaki yapmaması gerektiğini önermiştir.⁶⁷⁸ İnönü'nün partiyi bırakacağı meselesi partiyi ikiye bölmüştür. Erim ılımlı kanatta yer alacaktır. Nitekim 16 Temmuz'da Ulus

⁶⁷⁵ Erim, 2005: 158; Toker, 1990: 192.

⁶⁷⁶ İnan, 2006: 323.

⁶⁷⁷ Erim, 2005: 158.

⁶⁷⁸ Parti içi grupları Erim şöyle tarif etmiştir: “Hükümet erkânı-mesela Mümtaz Ökmen- partiyi, Saracoğlu ve Hilmi Uran'ı çekiştiriyor. Parti erkânı-mesela Barutçu- hükümeti çekiştiriyor. İlk çarpışma iki grup arasında olacak. Esasen ilk kurultay hemen küçük liderleri meydana çıkarmaya muvaffak olmayabilir”. (Erim, 2005: 159).

Gazetesi'nde yukarıda İnönü'nün Erim'e verdiği direktifler doğrultusunda bir haber çıkmıştır.⁶⁷⁹

Nihayetinde Erim, Partili Cumhurbaşkanlığı Meselesi bağlamında Anayasa'nın değiştirilmesi, çift meclis sistemine geçilmesi ve cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılması önerilerini 17 Temmuz'dan itibaren Ulus Gazetesi'nde "Anayasa Meselelerimiz" başlığı altında ele almaya başlamıştır.

17 Temmuz 1947'de yayınladığı "Anayasa Meselelerimiz" isimli ilk makalesinde Erim, Milli Mücadele dönemindeki anayasanın, Fransız İhtilali'nin ruhunu ve dönemin kendine özgü şartlarını taşıdığı dile getirmiştir. Bu yüzden anayasaya göre bütün yetkiler Meclis'in üzerinde toplanmıştı. O Anayasa, zamanla değişerek bugünkü şeklini almıştır. Fakat halen şimdiki Anayasa'nın da bir takım esaslı değişikliklere muhtaç olduğunu Erim, şu cümlelerle açıklamıştır:

Fakat milli hükümlerlik, temsili hükümet rejimi, sadece cumhuriyetin ilanı ve kabine usulünün kabulü ile normalleşmiş olmuyordu. Burada normalleşme kelimesini parlamenter sistemlerde umumiyetle benimsemiş olan usullerin kabulü, tatbiki anlamında kullanmaktayız. Bu konuda birkaç esaslı değişikliğe daha ihtiyaç vardı; ve bu gün de hala vardır.⁶⁸⁰

Normalleşme sürecinin halen tamamlanamadığını söyleyen Erim, işte bunun için anayasada değişiklik yapılmasını istemektedir.

Erim'in Anayasa değişikliğini talep eden bu makalesinden bazı CHP'li yöneticiler rahatsız olmuşlardır. Bu rahatsızlığı Başbakan Yardımcısı Mümtaz Ökmen, 17 Temmuz'un akşamında Erim'in de bulunduğu İnönü'nün sofrasında dile getirmiştir. Ökmen, İnönü'ye şimdi de bir anayasa değişikliği meselesi çıkarttığı için arkadaşlarının Erim'e çok kızdıklarını ve kendisinin de Erim'e acıdığını, iki tarafa da yaranamadığını ifade etmiştir. Orada bu sözleri işiten Erim, "Paşam, anlaşıldı. Ulus gazetesi benim yazılarımı neşredemeyecek. İzin verirseniz başka bir gazetede yazayım" demiştir. İnönü, Erim'in bu isteğini kabul etmeyerek fikirlerini serbestçe Ulus'ta yazmaya devam etmesini istemiştir. Araya giren Ökmen, "Yazıları sizin ilhamınızla yazılmış telakki ediyorlar" diyince İnönü, bunu kesin dille ret ederek anayasa konusunda kendi düşüncesini geçen sene söylediğini, o fikrinin de anayasayı

⁶⁷⁹ Söz konusu haberde, son günlerde bazı gazetelerde İnönü'nün partisini bırakacağı yönündeki haberlerin aslının olmadığı belirtilmiş ve şunlar söylenmiştir: "Bahis konusu olan sadece Devlet reisliği vazifesi üzerinde bulunduğu müddetçe Parti Genel Başkanlığını fiilen yapmamak ve bu durumu hukuki esaslara bağlamaktadır. Esasen bugün İnönü, Parti Başkanlığını fiilen yapmamaktadır. CHP Kurultayı meseleyi hukuk bakımından tanzim edecektir. Bu işin hangi formüle bağlanacağına ancak Kurultay karar verecektir..." ("Aslı olmayan yorumlar", *Ulus*, 16.07.1947).

⁶⁸⁰ "Anayasa Meselelerimiz", *Ulus*, 17.07.1947.

değiştirmenin zamanı gelmediği yönünde olduğunu ifade etmiştir. Bu konuşmalardan sonra Erim'in tuttuğu günlüğüne bakılacak olunursa Mümtaz Ökmen, kurnazca sürekli olarak İnönü'ye kendisinin parti başkanlığından ayrıldığı taktirde partide parçalanma olacağı fikrini aşılama çalışmaktadır.⁶⁸¹ Anlaşılacağı üzere, Erim'in anayasa değişikliği meselesini gazetede köşesine taşımasıyla birlikte kendisine karşı eskiden beri partinin bir kanadında var olan tepkiler, daha da artmaya başlamıştır.

Erim yine de *Ulus Gazetesi*'nde anayasa değişikliği doğrultundaki fikirlerini yayınlamaya devam etmiştir. Erim, bu sefer dünyada uygulanan üç tür demokrasi sisteminden bahsederek bunlar içerisinde en çok uygulanmakta olan temsili demokrasi sistemi hakkında bilgi vermeye başlamıştır. Böylece bir sonraki yazısında bu sistemle Türkiye'deki anayasa sistemini karşılaştırabilecektir.

Temsili sisteminin de birbirinden farklı sistemler yaratığını, bu sistemlerin Meclis Hükümeti, Başkanlık Hükümeti ve Parlamento Rejimi olduğunu açıklayan Erim, temsili sistemin bu üç sistemi hakkında bilgi vermeden önce bu üç ayrı sistemin neden ortaya çıktığını ifade etmeye başlamıştır. Bunun kuvvetlerin ayrı ellerde toplanması kaidelerinden ortaya çıktığını, kuvvetler ayrılığı denilince ilk akla her ne kadar Montesqui gelse de, prensibi ortaya koyanın ne o, ne de başkası olduğunu ileri sürmüştür. Montesqui'nin İngiliz Parlamentosu'nu incelediğini, bu incelemede keskin bir şekilde kuvvetler ayrılığının olduğu sanına kapıldığını söyleyen Erim, ne İngiltere'de ne de Amerika'da iktidarın tam manasıyla ayrılmış olduğunun söylenemeyeceğini iddia etmiştir. Bu iddiasını da "Bugün birçok anayasa ve amme hukuku profesörleri, kuvvetler arasında bir büsbütün ayrılmadan ziyade işbirliği olduğunu teslim etmektedirler"⁶⁸² şeklindeki sözleriyle kuvvetlendirmeye çalışmıştır.

Montesqui, İngiltere'deki çalışmasından şu sonucu çıkartmıştır: "Aynı şahsın veya aynı heyetin elinde yasama kudreti, yürütme kudretiyle birleşince, hürriyet ortadan kalkar". Bu cümleden, siyasi hürriyetin yaşamasının yasama ve yürütmenin birbirinden yarılmalarıyla sağlanacağı sonucunu çıkartan Erim, aynı zamanda Montesqui'nin yargının da yasama ve yürütme ile birleşmesinden tehlikeler ortaya çıkacağını söylediğini belirtmiştir. "Ne yapmalı? Ne yapmalı ki hürriyet ve esas haklar tehlikeye düşmesin?" diye soran Erim, Montesqui'nin bu soruya, "İktidarın, iktidarı durdurması lazımdır" şeklinde cevap verdiğini anlatmıştır. Bütün bu anlattıklarından Erim, istibdadın önüne geçilebilmesi için kuvvetler arasında tamamen ayrılma değil, bir işbirliğinin olması gerektiği sonucuna varmıştır. Arkasından çeşitli örnekler vererek kuvvetler ayrılığı prensibini, kuvvetler arasında işbirliği şeklinde

⁶⁸¹ Erim, 2005: 162.

⁶⁸² "Anayasa Meselelerimiz 2", *Ulus*, 18.07.1947.

anlamayan ülkelerde sistemin iflas ettiğini belirterek⁶⁸³ değerlendirmesini sonlandırmıştır. Nihat Erim'in, temsili demokrasilerde, büsbütün kuvvetler ayrılığı prensibinin değil, kuvvetler arasında işbirliği prensibinin uygulanması gerektiği görüşünü savunduğu ortadadır.

Bu ikinci değerlendirmesinin yayınlandığı günün akşamında Nihat Erim ile birlikte Hasan Ali Yücel, Mümtaz Ökmen ve Cemil Cahit Toydemir Çankaya'da toplanmışlardır. Yine Ökmen, burada Erim'in anayasa hakkındaki makalelerini "torpillemeye" çalışmıştır. Erim de Ulus Gazetesi'nde ancak kendi inandığı fikirleri yazdığını, hiçbir şekilde başkasının fikrine tercüman olmadığını ve asla olamayacağını sert bir dille ifade etmiştir.⁶⁸⁴

20 Temmuz 1947'de yayınladığı üçüncü makalesine Erim, bir uyarıda bulunarak başlamıştır. Bundan önce yazdığı iki makalesinin basında büyük bir yankı yarattığını, bazı yorumcuların, kendisinin yazdığı bu makalelerinden yola çıkarak anayasa değişikliği için hükümet tarafından bir takım kararların çoktan verildiği sonucuna vardıklarını belirtmiştir. Bu yorumların, yanlış olduğunu ve makalesindeki düşüncelerin tamamen kendisine ait olduğunu dile getirmiştir.⁶⁸⁵

Yanlış anlamaları önlemek için yaptığı bu uyarıdan sonra Erim, anayasa meselesi ile ilgili görüşlerini kaldığı yerden anlatmaya devam etmiştir. Fransa örneğini veren Erim, Fransa'nın tek meclis, kuvvetlerin bu meclis etrafında toplanması sistemine hep ihtilal dönemlerinde başvurduğunu belirtmiştir. Fransa'da ihtilal sona erince de bu sistem terk edilmiştir. İki meclis ve kabine sistemine geçilmiştir. İsviçre, Prusya ve Estonya örneğini veren Erim, bu ülkelerde de Fransa'daki gibi meclis hükümeti sisteminin uygulandığını; ancak daha sonra terk edildiğini anlatmıştır.⁶⁸⁶

Erim'e göre, yine Türkiye'de de Cumhuriyet ilan edilene kadar bu ülkelerdeki gibi Meclis Hükümeti sistemi kabul edilmiştir. Ancak sistem tıkanınca, 29 Ekim 1923 tarihinde yapılan Anayasa değişikliği ile Meclis Hükümeti üzerinde bir takım değişiklikler yapılmış ve Kabine Sistemi'ne geçilmiştir.⁶⁸⁷ Görüldüğü üzere, Erim, ihtilal dönemleri sona erince Meclis Hükümeti sisteminin terk edilerek İki Meclis sistemine geçilmesinden yanadır. Verdiği örneklerle bu görüşünde haklı olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.

Bu üçüncü makalesinin yayınladığı akşam Çankaya'da yemekte bulunan Erim'e Hasan Saka ve Abdülhalik Renda'dan ikinci meclisin kurulması konusunda destek gelmiştir. Saka ve Renda, yeni meclis binasında uygun salonlar olduğunu, Atatürk ve İnönü, 1936'da

⁶⁸³ "Anayasa Meselelerimiz 2", *Ulus*, 18.07.1947.

⁶⁸⁴ Erim, 2005: 162.

⁶⁸⁵ "Devlet Başkanının selahiyetleri", *Vatan*, 18.07.1947; "Devlet Başkanın Yüksek Hakem Mevkii ve CHP", *Vatan*, 19.07.1947.

⁶⁸⁶ "Anayasa Meselelerimiz 3", *Ulus*, 20.07.1947.

⁶⁸⁷ "Anayasa Meselelerimiz 3", *Ulus*, 20.07.1947.

plan yaparken bunları koydurduğunu ifade etmişlerdir.⁶⁸⁸ Anlaşıldığı üzere, ikinci meclisin kurulması ve anayasa değişikliği konusunda CHP içerisindeki bir grup Erim'in karşısında yer alırken; başka bir grup ise Erim'in yanında yer alarak O'na destek vermişlerdir.

Nihat Erim, bir sonraki yazısında Anayasa üzerindeki karşılaştırmalarına kaldığı yerden devam etmiştir. 29 Ekim 1923 Anayasa değişikliği ile anayasa üzerinde nelerin değiştiğini, değişen madde hükümleriyle karşılaştırmış ve 1921 Anayasası'nın ilk şekliyle tam bir Meclis Hükümeti sistemi kurduğunu savunmuştur. Ancak daha sonra yani 29 Ekim 1923 tarihinde ve sonrasında ortaya çıkan zorunluluklardan dolayı bu sistem üzerinde düzeltmelere gidilmiştir. Akabinde Kurtuluş Savaşı'nın zor şartlarını öne süren Erim, 1921 Anayasası'nda Mustafa Kemal Paşa'nın bütün yetkileri Meclis'te toplamasının, yerinde bir karar olduğu tespitinde bulunmuştur. 29 Ekim 1923 Anayasa değişiklikleri ile Meclis Hükümeti sisteminde bir takım yumuşamalar olmakla birlikte yine yasama ve yürütme yetkileri Meclis üzerinde kalmaya devam etmiştir. Yapılmakta olan veya yapılacak inkılapları başarılı kılmak için Meclis Hükümeti sisteminin fazla değişikliğe uğratılmaması gerekiyordu. Yasama ve yürütme yetkileri tek mecliste birleşmemiş olsa idi inkılâplar başarıya ulaşamazdı. Bu bakımdan Erim'e göre, o zaman için bu konuda pek isabetli bir karar verilmiştir.⁶⁸⁹

Dikkat edilirse Erim yayınladığı bu dört makalesinde, Anayasanın nasıl değiştirilmesi gerektiği konusunda açık bir fikir ortaya atmamıştır. Akademik bir dille, fakültede ders verir gibi çeşitli anayasalarda hakim olan prensipler üzerinde ilmi kıyaslamalar yaparak neticede baklayı ağzından çıkartmamıştır.

Erim'in yazdığı makaleler hem DP çevrelerinde hem de muhalif basında büyük bir yankı uyandırmıştır. Muhalif basın, Erim'in yazılarından yola çıkarak çeşitli tahminler yürütmüşlerdir. Erim'in bu fikirlerinin ilham kaynağının neresi olduğu da sorgulanmıştır: "Ulus başmuharririnin, o sütunlardaki fikirlerinin tamamıyla kendisine ait olduğunu tasrih etmesine rağmen, bir anayasa tadili hakkındaki noktai nazarın herhalde esaslı bir ilham kaynağı mevcut olsa gerektir. Bu ilham kaynağının sade bir şahıs, bir grup değil, belki bir prensip olması da çok muhtemeldir."⁶⁹⁰ Muhalif gazeteler, Erim'in bu fikirlerinin aynı zamanda partinin de fikirleri olmasından şüphelenmektedirler.

Bu arada Mümtaz Ökmen, Erim'in bu fikirlerinden duyduğu rahatsızlığı ifade etmeye devam etmektedir. Nihat Erim, Ökmen'i 21 Temmuz'da "Anayasada değişiklik makaleleri ve benim hakkımda düşmanlık yaratmaya çalışan odur. Kendi düşüncelerini size

⁶⁸⁸ Erim, 2005: 163.

⁶⁸⁹ "Anayasa Meselelerimiz 4", *Ulus*, 21.07.1947.

⁶⁹⁰ "CHP tüzüğünde yapılacak değişiklikler", *Cumhuriyet*, 22.07.1947; "Anayasa Meseleleri ve Devlet Başkanlığı", *Vatan*, 23.07.1947.

‘arkadaşlar diyorlar ki’ diyerek naklediyorlar” sözleriyle İnönü’ye şikâyet etmiştir. İnönü ise O’nun âdetinin bu olduğunu söyleyerek meseleyi kapatmıştır.

Parti içerisinden gelen eleştirilere rağmen Erim, bu hususta makalelerini yazmaya devam etmiştir. 22 Temmuz’daki beşinci makalesinde, 1923-1945 yılları arasında Türkiye’deki çok partili hayata geçiş tecrübesi hakkında bilgi vermiştir. Erim’e göre, Cumhuriyet kurulduğu andan itibaren Türkiye’de çok partili hayata geçilmek için çalışmalar yapılmış, bu doğrultuda iki tecrübe başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun nedeni, toplumun inkılâplar karşısında olgunlaşmamasıdır. Her muhalif parti kurulduktan ve gevşemeye gidildikten sonra rejim karşıtları harekete geçmişlerdir. Bu yüzden 1945 yılına kadar çok partili hayat gerçekleştirilememiştir. 1945 yılında gelindiğinde ise inkılâplar toplumda artık eğitim öğretim yoluyla yerleşmiş bulunuyordu. Öte yandan disiplinli politika hayatı zehirli ilaçlar gibidir, eğer dozu fazla kaçırılırsa toplumda derin rahatsızlıklara sebep olabilirdi. Bu nedenlerden dolayı İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet tehdidi gibi büyük bir dış tehdit olmasına rağmen İnönü tarafından çok partili hayata geçilmeye başlanmıştır.⁶⁹¹

Türkiye’nin yakın dönem çok partili geçmişi hakkında kısa bilgiler verdikten sonra yazısını, gelecek yazısında hangi konulara değineceği konusunda açıklamada bulunarak bitirmiştir:

Gelecek yazımızda 1945-1947 safhasının kısa bir tablosunu çizmeye çalıştıktan sonra Anayasamızı niçin yeniden ele almak, gözden geçirmek zorunda olduğumuzu anlatmaya gayret edeceğiz ve kendi şahsi düşüncemize göre hangi sistemin bugünkü şartlar altında politika hayatımıza daha uygun düşeceğini söyleyeceğiz.⁶⁹²

Erim, bu makalesinden sonra artık Türkiye’de nasıl bir anayasa değişikliği yapılması gerektiğine ilişkin görüşlerini açık açık ifade etmeye başlayacaktır.

Diğer yandan muhalif gazeteci Mümtaz Faik Fenik, Vatan Gazetesi’nde yayınladığı başmakalelerle Erim’i eleştirmiştir. Nihat Erim ve O’nun gibi düşünenler, Anayasa’yı bir zorunluluktan değil, bir politika icabı olarak değiştirmek istemektedirler. Ayrıca Anayasa meselesi, bu gün için acele halledilmesi gereken bir konu değildir. Anayasa’da bir değişiklik zorunluysa bunu, şimdiki Meclis’in yapmaya yetkisi yoktur. Seçimlerin yenilenmesiyle ortaya çıkacak olan kurucu Meclis, anayasa değişikliğini yapmalıdır.⁶⁹³ Anlaşılan o ki, Fenik, Anayasa’nın değiştirilmesinden pek yana değildir.

⁶⁹¹ “Anayasa Meselelerimiz 5”, *Ulus*, 22.07.1947.

⁶⁹² “Anayasa Meselelerimiz 5”, *Ulus*, 22.07.1947.

⁶⁹³ “Anayasayı Evvela Tam Tatbik Edelim, Tadili Sonra Düşünürüz”, *Vatan*, 24.07.1947.

Muhallif gazetelerin dışında DP de Nihat Erim'in bu makale serileri karşısında bir politika belirlemek zorunda kalmıştır.⁶⁹⁴ 22 Temmuz 1947 tarihinde toplanıp 24 Temmuz'da sona eren DP Küçük Danışma Kongresi'nde bu konuyla ilgili de bir karar çıkmıştır. DP, Anayasa'nın değiştirilmesine karşı çıkmış ve mevcut anayasanın tam olarak uygulanmasını istemiştir. Anayasa'nın değiştirilmesi gerekli olursa bunun bugünkü Meclis'le değil, yapılacak yeni bir seçimden sonra kurulacak olan Meclis'le yapılabileceğini savunmuştur.⁶⁹⁵ Görüldüğü üzere, Erim'in makaleleri basında ve muhalefette çok etkili olmuş ve daha Erim nasıl bir anayasa değişikliği yapılması gerektiğini açıkça söylemeden eleştirilmiş ve Anayasa değişikliğine karşı çıkmıştır.

Nitekim Hikmet Bayur, Erim'in, Anayasa'da sırf Cumhurbaşkanının yetkilerini arttıracak değişikliklere zemin hazırlamak için bu konuyu gündeme taşıdığını iddia etmiştir.⁶⁹⁶ Bütün bu iddialar ve yorumlar karşısında Erim bir açıklama yapmak zorunda kalmıştır. 23 Temmuz'da Erim, bazı fikirlerinin yanlış yorumlandığını, fikirlerini tam olarak birkaç gün içerisinde yayınlacağını ve şahsi sistemlerin tamamen aleyhinde olduğunu, rejimin normalleşmesinin zamanı geldiğini, Amerika'daki başkanlık sistemini bugünkü şartlar içinde memleketin bünyesine tamamen yabancı saydığını ifade etmiş ve normal temellere oturtulmuş bir parlamento usulüne taraftar olduğunu belirtmiştir.⁶⁹⁷

DP ve muhalif basından bu şekilde eleştiri ve tepki alan Erim'e karşı CHP içerisinde de tepkilerin boyutu artmaya başlamıştır. 22 Temmuz'un akşamında İnönü Erim'i Çankaya'ya çağırarak Anayasa değişikliği üzerine olan bu makale serisini daha ne kadar sürdüreceğini sormuştur. Erim, beş makale daha yazmayı düşündüğünü söyleyince İnönü, biraz kısa kesip kesmeyeceğini sormuştur. Parti içerisindeki aşırıların böyle bir şey istediğini anlayan Erim, İnönü'ye olumlu cevap vermekle birlikte bu aşırılara karşı kızgınlığı ve eleştirisini;

Fakat bu yol çıkar yol değildir. Kendi düşüncelerinden başkasına tahammülleri yoktur. Bu adamlarla Halk Partisi yaşayamaz. Siz pekala bilirsiniz ki kendilerinin herhangi bir mesele hakkında menfaatlerinden başka bir düşünceleri yoktur. Fikir adamlarına tahammülleri yoktur. Bu mesele vardır. Anayasa herhalde tadil edilmek lazımdır. Bence bunu istesek de istemesek de hakikaten serbest seçime

⁶⁹⁴ Demirci, 2010: 123.

⁶⁹⁵ "DP'nin dün yayınladığı tebliğ", *Cumhuriyet*, 25.07.1947; "Anayasanın tadili lazım gelirse", *Vatan*, 23.07.1947; Söz konusu DP'nin tebliği yayınlanmadan önce Raif Meto, Erim ile görüşerek DP'nin Anayasa meselesi hakkında kesin bir vaziyet almayacağını söylemiştir. Anayasa değişiklikleri üzerinde kesin bir vaziyet almamalarında ise Erim'in daha önce DP yöneticilerine gönderdiği "Anayasada değişiklik yapmak Demokratların lehinedir" mesajı etkili olmuştur. (Erim, 2005: 165-166).

⁶⁹⁶ "Demokratların dünkü toplantısında görüşülen meseleler", *Vatan*, 24.07.1947.

⁶⁹⁷ "Anayasa etrafındaki yayınlar", *Ulus*, 24.07.1947; "Demokratların dünkü toplantısında görüşülen meseleler", *Vatan*, 24.07.1947.

geçmişsek bu zaruret kendisi kısa zamanda hissettirecektir. Hakikati görmezden gelmek iyi bir metot değildir. Bana bu hususta Başbakan bir ihtarda bulunsaydı alacağı cevap menfi olurdu. Ama size inandığım için mademki siz kısa kesmemde fayda görüyorsunuz, kısa keserim,⁶⁹⁸

sözleriyle ifade etmiştir. Ardından Erim; Recep Peker ve Mümtaz Ökmen gibi isimlerin başında bulunduğu aşırılar grubu İnönü'ye şikâyet etmeye devam etmiştir. Bunların ellerinde partinin dağılacağını, bunların çok partili hayata geçişe engel olmaya çalıştıklarını, İstanbul Kısmi Seçimleri'nde İnönü'nün sözlerini dinlemediklerini söylemiş ve şimdi de Cumhurbaşkanı'nın partiden ayrılmasına karşı durdukları hususunda şikâyette bulunmuştur. İnönü, Erim'in haklılığını onaylamıştır.⁶⁹⁹ Erim, bir yandan iktidar partisi içerisindeki aşırı Peker grubunu sertçe eleştirirken diğer yandan Anayasa meselesi ile ilgili makale serisine son vermeyi kabul etmiştir. Anayasa değişikliğine ilişkin son iki makalesini yayınlacaktır.

Bütün bunlar yaşanırken Erim, DP yöneticilerine kendi makalelerinin yanlış anlaşıldığını en üst perdeden de anlatma fırsatını yakalamıştır. 23 Temmuz 1947 tarihinde İnönü'nün İngiliz Amiralî'ne verdiği çay davetine Fuat Köprülü de katılmıştır. Burada Erim, Köprülü ile uzun bir konuşma fırsatını yakalamış ve O'na DP'nin kendisinin anayasa değişikliğine ilişkin görüşlerini yanlış anladığını, DP'nin bu işte bir oyun olduğunu zannettiğini belirtmiştir. Köprülü ise makalelerini yazmadan önce bunların konuşulmasının daha iyi olacağını söylemiş ve sohbele sonradan dahil olan İnönü, "Nihat makale yazmadan size mi danışacak?" diye sert bir cevap vermiştir. Köprü, bununla hiç olmazsa yanlış anlamaların önlenebileceğini söylemiştir.⁷⁰⁰

Fuat Köprülü bir gün sonra yayınladığı bir makalesinde Erim'in makalelerini yanlış anlamayı ve eleştirmeyi sürdürmüştür. Köprülü,

Hürriyet mücadelesi henüz hiçbir fiili terakki kaydetmeden başladığı yerde duruyor, ancak umumi efkar devlet reisinin beyannamesindeki vaatlerin nasıl ve ne zaman gerçekleşeceğini sabırsızlıkla bekleyip dururken hükümet gazetelerinin birden bire Anayasa tadilinden bahsetmelerinin şüpheli bir hava yaratmaktadır... Tek parti zihniyetinin en müteassıp mümessilleri iş başında dururken tek parti sistemine mesnet olan bütün kanunlar ve cihazlar eskisi gibi işlerken şimdiye kadar tamamıyla tatbik edilmemiş olan Anayasanın tadili meselesini ileri sürmek iyi tefsirlere meydan bırakmaz. Her şeyden evvel Anayasa tatbik edilsin yani memlekette hakiki bir demokrasi kurulsun, Anayasa tadili meseleleri ancak ondan sonra normal şartlar içinde düşünülebilir,⁷⁰¹

⁶⁹⁸ Erim, 2005: 164.

⁶⁹⁹ Erim, 2005: 164.

⁷⁰⁰ Çay davetine gelen CHP içindeki aşırılar, sert bakışlarıyla Erim'i rahatsız etmişlerdir. (Erim, 2005: 165).

⁷⁰¹ "Anayasa etrafındaki yazılar", *Vatan*, 25.07.1947.

diyerek Anayasa değişikliğine ilişkin şüphelerini dile getirmiştir. Anayasa tam manasıyla uygulanmaya başlandıktan sonra anayasa değişikliğinin düşünülebileceğini söylemek suretiyle anayasa değişikliklerine açık kapı bırakmıştır.

Nihayetinde Erim, anayasa değişiklikleri konusundaki fikirlerini 24 Temmuz'da yayınladığı makalesiyle açıkça ortaya koymaya başlamıştır. Ancak yazısına başlarken Erim, kendi makaleleri üzerinde basında devam eden yorumlara cevap verme ihtiyacı hissetmiştir. Makalelerin önceden verilmiş bir kararın habercisi olduğuna ilişkin iddiaları kesin bir dille ret etmiştir. Diğer yandan anayasa değişikliğini Devlet Başkanı'nın yetkilerini artırmak yani Başkanlık Sistemi'ni teklif etmek için istediği yönündeki iddiaların tamamen yanlış olduğunu belirterek Başkanlık Sistemi'ni bugünkü şartlar altında ülkenin bünyesine uygun bulmadığını ve bu yüzden de parlamenter rejimi savunduğunu anlatmıştır.

Kendisi hakkındaki iddiaları cevap verdikten sonra intikal devri olarak nitelendirdiği 1945-1947 yılları arasında yaşananları anlatmıştır. İnönü'nün tecrübe ve sabrı ile bu devir başarı ile kapanmıştır. Erim'e göre, şimdi çok partili demokrasi mekanizmasının ülkede yerleşebilmesi için anayasada bir takım esaslı değişikliklere ihtiyaç vardır. Çünkü 1924 Anayasası bir ihtilal anayasasıdır. İki meclis sistemine geçilmesini isteyen Erim, tek meclisin kusurlarını sıralamaya başlamıştır. Artık günümüzde tek dereceli seçim sistemine geçilmiştir. İyi bir seçim propagandası yapan bir parti seçimleri kazanabilir. Bu parti aşırı sağ veya sol bir parti olabilir. Anayasaya göre, de kanun ve anayasa maddeleri kolaylıkla değiştirilebilmektedir. Cumhurbaşkanı'nın veto yetkisi de yoktur. Bu durumda çoğunluk partisi bazen günlük politika oyunlarına alet olarak yanlış kararlar alabilir. Bu yüzden, "İkinci meclis kurulduğu taktirde bu meclis teşekkül tarzı itibariyle yumuşatıcı, fevri ve ani kararların önüne geçici, devletin esas müesseselerini günlük politika ihtiraslarından koruyan bir rol oynayacaktır".⁷⁰²

Tek meclisin bir başka sakıncasını ise Erim şöyle anlatmaktadır:

Tek meclisin diğer bir mahsuru da kanunların bazen aceleye gelmek yüzünden ihtiyacı karşılayamaması, kanun tekniği bakımından da sakat çıkmasıdır. Bu, her tek meclisli sistemlerde görüldüğü üzere bizde de görülmektedir. İkinci Meclis, kanunları bir süzgeçten daha geçirecektir. İkinci Meclise üye seçilmek için tahsil, tecrübe, yaş bakımlarından türlü kayıtlar konacağından bu meclis bir nevi ihtisas encümeni rolünü de oynayabilecektir.⁷⁰³

Tek meclisin üçüncü eksiği, dört yılda yapılan her seçimden sonra ülke yönetiminin ani ve toptan değişikliğe uğrama ihtimalidir. Ancak ikinci bir meclis olduğu taktirde ikinci

⁷⁰² "Anayasa Meselelerimiz 6", *Ulus*, 24.07.1947.

⁷⁰³ "Anayasa Meselelerimiz 6", *Ulus*, 24.07.1947.

meclis ile birinci meclisin görev süreleri farklı zamanlarda biteceği için bu o kadar da kolay olmayacaktır.⁷⁰⁴ Erim, anayasa değişikliği yapılarak tek meclis sisteminden iki meclis sistemine geçilmesi gerektiğini, bunun artık zorunlu hale geldiğini ifade etmiştir. Böylece birinci isteğini kamuoyuna açıklayarak zihinlerdeki şüpheleri gidermeye başlamıştır.

Zihinlerdeki şüpheleri giderecek ikinci ve son makalesi ise 25 Temmuz'da yayınlanmıştır. Erim bu makalesinde, anayasa değişikliği ile devlet başkanın yetkilerinin ve vazifesinin artırılmasını istemiştir. 1924 Anayasası, Cumhurbaşkanı'na ve Hükümet'e Meclis'i feshetme yetkisi vermemektedir. Bu da sık sık istikrarsızlıklara yol açabilmektedir. Bu anayasada cumhurbaşkanına fesih yetkisinin verilmemesinin altında 1876 Anayasası'ndan gelen acı hatıralar vardır. Çünkü İkinci Abdülhamit Meclis'i feshettikten sonra bir daha açmamıştır.

Tek parti döneminde cumhurbaşkanı, iktidar partisinin genel başkanı olduğu için sorunlar yaşanmıyor ve parti içerisinde hallediliyordu. Ancak artık çok partili hayata geçilmiştir. Cumhurbaşkanı çokluk partisinin genel başkanlığını bıraktığı zaman ciddi sorunlarla karşılaşılabilir. Bu yüzden yeni bir sistem getirilmelidir. Bazı muhaliflerin İnönü parti başkanlığını bıraksa bile şahsına olan itibardan dolayı iktidar partisine tavsiyelerde bulunarak onlara sözünü geçirebileceğini söylediklerini ifade eden Erim, O'nlara; "Bu hususta bizim de hiçbir tereddüdümüz yoktur. Esasen, biz davayı şahsıların göz önünde tutmaksızın, normal bir parlamento rejiminin tarihi simalara malik olmaksızın işleyebilmesi için aranacak şartlar bakımından ele almış bulunuyoruz. Mademki rejimi normalleştirmek arzusundayız, bütün dünyaca kabul edilmiş esasları tespit etmemiz lazımdır"⁷⁰⁵ şeklinde cevap vermiştir.

Bugünkü sistemde Cumhurbaşkanı'nın milletvekilleri arasından, Meclis tarafından bir seçim dönemi için seçildiğini söyleyen Erim, parlamenter rejimlerde buna benzer bir durum olmadığını belirterek bir tavsiyede bulunmuştur. Devlet Başkanı mümkün olduğu kadar devletin istikrarına hizmet etmelidir. İşte bunun için de Cumhurbaşkanı'nın görev süresi uzatılmalıdır. Fransa gibi cumhuriyetlerde bu süre 7 yıldır. Türkiye'nin de bu yolu takip etmesinin zamanı gelmiştir. İki meclis kurulursa da Cumhurbaşkanı, birinci ve ikinci meclislerin bir araya gelmesiyle oluşacak heyet tarafından seçilebilir. Devlet Başkanı'nın politik geleceği, milletvekillerinin politik geleceğinden ayrılmış olur. Böylece partiler üstünde kalması istenilen bir makam, partilerin geleceğinden ayrılmış olacaktır. Bu da çok doğal bir şeydir.⁷⁰⁶

⁷⁰⁴ "Anayasa Meselelerimiz 6", *Ulus*, 24.07.1947.

⁷⁰⁵ "Anayasa Meselelerimiz 7", *Ulus*, 25.07.1947.

⁷⁰⁶ "Anayasa Meselelerimiz 7", *Ulus*, 25.07.1947.

Erim bu tavsiyelerinden sonra günlerdir kendisi hakkındaki yorumlara da cevap vermiştir. Anayasa değişikliği yapılırken bu minvalde Amerika'daki başkanlık sistemine geçilmesinin uygun olup olmayacağını sorulabileceğini söyleyen Erim, bu konudaki düşüncelerin apaçık bir şekilde ifade etmiştir. Amerika'daki Cumhurbaşkanı yürütme kuvvetini elinde tutmaktadır. Cumhurbaşkanı doğrudan doğruya halk tarafından seçilmektedir. Çok da geniş yetkilere sahiptir. Bu yüzden de Erim, bu sisteme taraftar olmadığını, Türkiye'nin uzun yıllar kuvvetli şahıslara dayanan rejimlerden kaçınması gerektiğini belirtmiştir. "Ta ki sistem kendisinden kuvvet alan bir mekanizma ile çalışma geleneği yerleşsin. Başkanlık sistemini, yani Amerika usulünü bu sebepten şimdilik hiç hatırımıza getirmemekteyiz"⁷⁰⁷ sözleriyle başkanlık sistemi tartışmalarına son noktayı koymuştur.

Makalesinin sonlarına doğru Erim, birkaç gündür süren makaleleriyle gelecek günlerde ve yıllarda çok konuşulacak meselelere biraz dokunabildiğini, bir müddet sonra da bu konuya tekrar döneceğini ve o zamana kadar da fikirlerin biraz daha billurlaşacağını ifade etmiştir. Anayasa'da değişikliğin ise CHP ve DP'nin ortak karar ile yapılması gerektiğini söyleyerek son noktayı koymuştur.⁷⁰⁸ Anlaşılacağı üzere, Erim'in anayasa değişikliği ile yapılmasını istediği diğer bir şey ise Cumhurbaşkanı'nın yetkisinin ve vazife süresinin artırılmasıdır. Bu yapılırken de Amerika'daki başkanlık sistemini şimdilik Türkiye'ye uygun bulmamaktadır. Ayrıca yazısını bitirirken, Anayasa değişikliği üzerine bu son yazısı olduğunu, diğer ay ve yıllarda da bu konunun tartışılacağını ifade etmiştir. Gerçekten de bu, öyle olacaktır.

Nihat Erim, Anayasa değişikliği etrafında makaleler serisine son verirken O'nun başlatmış olduğu tartışmalar basında devam edecektir. Muhalif Vatan Gazetesi, bir siyasi anket yayınlamaya bu konuda anayasa değişikliği üzerine akademisyenlerin görüşlerini kamuoyuna aktarmıştır. Gazete ilk anketi 27 Ağustos'ta Prof. Dr. Ali Fuat Başgil ile yapmıştır. Başgil ile ankete başlamadan önce gazetenin yaptığı açıklama her şeyi ortaya koymaktadır. Açıklamada "Anayasanın tadili etrafında Halk Partisi muharrirleri tarafından bir takım fikirler ortaya atılmıştır. Muhalifler, bu tadil isteğinin Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini genişletmek arzusundan doğduğunu sezinlemişlerdir. Gerçekten Cumhurbaşkanı'nın fiili parti başkanlığından ayrılmasının bahis mevzuu olduğu şu sıralarda bir Anayasa meselesinin ortaya atılması dikkate şayandır,⁷⁰⁹" denilmektedir. Daha sonra ise gazete 2 Ağustos'ta Anayasa değişikliği konusunda aleyhte görüş sahibi İstanbul Üniversitesi Esas Teşkilatı Hukuk

⁷⁰⁷ "Anayasa Meselelerimiz 7", *Ulus*, 25.07.1947.

⁷⁰⁸ "Anayasa Meselelerimiz 7", *Ulus*, 25.07.1947.

⁷⁰⁹ "Prof. Ali Fuat Başgil Fikirlerini anlatıyor", *Vatan*, 27.07.1947.

Asistanı Burhan Apaydın ile siyasi anket yapmıştır.⁷¹⁰ Hatta 5 Ağustos'ta Nihat Erim ile de aynı siyasi anketi yapmıştır.⁷¹¹ Anlaşıldığı üzere, Erim'in başlattığı anayasa değişikliği tartışması geniş çevrelerde tartışılmaya ve konuşulmaya devam etmiştir. İlerleyen aylarda ve yıllarda bu, devam edecektir.

1.3.2. CHP'de 35'ler Hareketi

22 Temmuz 1947 tarihinde toplanmış olan DP Danışma Kongresi'nden, Peker ve İnönü'yü kızdıracak sert bir tebliğ çıkmıştır. Tebliğde eleştirilen kişi Peker'dir.⁷¹² Bunun üzerine DP yöneticilerinden Köprülü, İnönü'nün gönlünü alabilmek için 26 Temmuz'da Erim ile görüşmüştür. Bu görüşmede Köprülü, İnönü'ye bildirmesi için tatlı sözler söylemiştir. Erim de bunları İnönü'ye anlatmıştır.⁷¹³ Hatta DP Genel Başkanı Bayar, bir gün sonra İnönü'yü ziyaret etmiştir. İnönü, Bayar'a tebliğin sert olduğunu söyleyince Bayar, buna hak vermiştir. Ancak İnönü'den kendisini anlamasını istemiştir. Çünkü DP içerisindeki aşırılar Bayar'ı rahat bırakmıyorlardı. Bu samimi dert yanmadan sonra İnönü, Bayar'a sarılıp O'nu öpmüştür. Bayar ile görüşmesini ise aynı akşam dert ortağı ve sırdaşı Erim'e anlatmıştır. Erim, günlüklerine "Böyle devam ederse bütün dertlerini benimle konuşmaya başlayacak,⁷¹⁴ notunu düşmüştür. Bayar'ın kendisi ile dertleşmesi İnönü'nün hoşuna gitmektedir.

DP yöneticilerinin Peker ve kabinesini eleştirip sonra da İnönü ile sıkı fıkı olmaları CHP içerisindeki birlik ve bütünlüğü gittikçe daha da yaralamıştır. Zaten 12 Temmuz Beyanname'sinden sonra beyannameye karşı olan Peker, İnönü ile çatışma içerisine girmişti. Bazı CHP'liler, İnönü'yü tutarken bazıları da Peker'i tutmaya başlamışlardı. İşte Beyanname'nin yayımlanmasından sonraki günlerde DP'nin, Peker Hükümeti'nin üzerine yüklenip İnönü ile iyi geçinmesi parti içi hizipleşmeleri daha da artırmıştır.⁷¹⁵

Peker Hükümeti'ne karşı bir yandan parti içi muhalefet sürerken diğer yandan da DP, CHP'den bir takım ayrıcalıklar elde etmek ve Peker'i köşeye sıkıştırmak suretiyle istifasını sağlamak için CHP'yi bir kenara bırakarak bütün sert eleştirilerini Peker'e yağdırmıştır.⁷¹⁶

Bu süreçte CHP içerisinde üç farklı grup bulunmaktadır. Nihat Erim'e göre bunlar Pekerciler (20-30 kişi kadar), Şevket Rasih Hatiboğlu ve arkadaşları (6-7 kişi) ve kendisinin

⁷¹⁰ "Anayasa Meselesi ve parti başkanlığı", *Vatan*, 02.08.1947.

⁷¹¹ "Prof. Nihat Erim'in anketimize cevabı", *Vatan*, 05.08.1947.

⁷¹² Toker, 1990: 194.

⁷¹³ Erim, 2005: 166.

⁷¹⁴ Toker, 1990: 196; Erim, 2005: 167.

⁷¹⁵ Uran, 2008: 381; Erim, 2005: 165-166.

⁷¹⁶ Toker, 1990: 194.

⁷¹⁶ Toker, 1990: 195.

ve Tahsin Banguoğlu'nun başında bulunduğu ılımlı grup yani 35'ler'dir.⁷¹⁷ Diğer yandan Metin Toker, bunların dışında bir gruptan daha bahsetmektedir. O da CHP Genel Sekreter Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu etrafında toplanan gruptur. Bu grup ne Peker'in ne de Erim'in tarafındaydı. Peker-Mümtaz, Ökmen-Cevdet Kerim İncedayı Grubu'nun İnönü'yu bertaraf ederek CHP'yi ele geçirmek istediğinden şüpheleniyorlar ve partiyi onlara vermemek için gayret gösteriyorlardı. Bunu ise tek başlarına yapabilecekleri kanaatindeydiler. İnönü'nün, Erim aracılığıyla ya da Erim olmadan bizzat ortaya atılıp bu işi onlara bırakmaması gerekliydi.⁷¹⁸ Görüleceği üzere, bu dört ayrı grup ilerleyen günlerde parti içerisinde kendi amaçlarını gerçekleştirmek için büyük çabalar göstereceklerdir.

Bunlardan Nihat Erim'in başında bulundupu grup, 12 Temmuz Beyannamesi'ni desteklemiş ve demokrasinin bir an önce yerleşmesini istemişti. Söz konusu demokrasinin ilerlemesinin önünü, Peker Grubu tıkamaktadır. CHP içerisindeki ılımlılar da DP gibi İnönü'nün parti genel başkanlığından ayrılarak partiler üstünde olmasını istiyordu. Aşırıları yani Peker Grubu, İnönü'nün genel başkanlıktan ayrılmasıyla partinin zayıf düşeceğine inanarak buna karşı çıkıyorlardı.⁷¹⁹ Anlaşıldığı üzere, parti içindeki görüş farklılarında Erim ılımlılar denilen bir grubun başında yer almaktadır.

İlimlilerin başı olan Nihat Erim'in 4 Ağustos 1947 tarihli Ulus Gazetesi'ndeki "Kurultay Yaklaşırken" isimli makalesinde⁷²⁰ CHP'nin gençliğe yer vermediğini söyleyerek eleştiride bulunması, parti içerisindeki diğer gruplardan büyük bir tepki almış ve çatışma daha da alevlenmiştir. Özellikle Faik Ahmet Barutçu'nun Grubu,⁷²¹ bu durumdan oldukça rahatsız olmuştur. Barutçu, Erim'e Kurultay'a kadar dikkat etmesini, çünkü partiyi eleştiren yazılarından arkadaşlarının rahatsız olduğunu söylemiştir. Bu tepki karşısında Erim, dik durarak "Evet, tenkit ediyorum. Eğer Ulus buna cevaz vermeyecekse derhal yazıyı keseyim ama ben bu fikirleri başka yerde de yazar, söylerim. Parti tüzüğünde beni men edecek bir hüküm yoktur. Arkadaşlar böyle şeylere alışmalıdır. Başka çare kalmamıştır" şeklinde sert bir cevap vermiştir. Ulus Gazetesi'nde artık yazı yazmama kararı alan Erim, İnönü'den emir almadan gazeteyi bırakmak istememiştir. Durumu İnönü'ye aktarmıştır. İnönü de birkaç gün dış politika konusunda yazmasını, uysal olmasını, bu dönemin de geçeceğini, yazmayı

⁷¹⁷ Erim, 2005: 307.

⁷¹⁸ Toker, 1990: 202.

⁷¹⁹ "Halk Partisi'nde fikir ayrılıkları", *Vatan*, 30.07.1947.

⁷²⁰ Erim bu makalesinde kurultaydan isteklerini şöyle sıralamıştır: "Halk Partisini idare vazifesine Kurultay tarafından çağrılacak olanlar kuvvetlerini sırasıyla partinin aşağıdan yukarıya kademelerinden almalıdırlar. Her vazifeli kendisini seçmiş olanlara hesap vermekle mükellef bulunduğunu bilmelidir. Milletvekili adayların tespitinde ilk teşebbüs illerden gelmeli ve merkezin sadece gerekçesini bildirmek şartıyla veto yetkisi olmalı ve bazı hallerde tavsiyelerde bulunabilmelidir". ("Kurultay Yaklaşırken", *Ulus*, 04.08.1947).

⁷²¹ Bu dönemde Erim'e göre Barutçu da Peker Hükümeti'ni yok etme peşindedir. Barutçu bunun için İnönü'nün işi partiyi bırakmasını istemekte ve partinin Peker Hükümeti'nin hakkından geleceğini düşünmektedir. (Erim, 2005: 169).

büsbütün kesmemesini söylemiştir.⁷²² Karşı grubu gazetelerde yazdıklarıyla kızdıran Erim, İnönü'nün gerçekten de tavsiyelerini uyarak birkaç gün dış politika üzerine yönelmiştir.

Nihat Erim, bu dönemde CHP içerisinde bu şekilde çatışma yaşarken, diğer yandan DP ve onun görüşlerine yaklaştığı söylenebilir.⁷²³ Erim 2 Ağustos'taki makalesinde inkılapların yaşatılması sırasında halka olumlu manada zor kullanıldığını ve bazı hakların kullandırılmadığını itiraf etmiştir. Bu durumun, artık giderileceğini ve anayasanın ruhuna uygun davranılacağını söylemiştir.⁷²⁴ Anlaşılan o ki, Erim'in, Peker Grubu'nun aksine DP ile iyi ilişkiler kurmak istediği ve demokrasi sisteminin yerleşmesi için çaba gösterdiği görülmektedir. Bu durum tabii ki parti içindeki özellikle Pekercileri rahatsız etmektedir.

12 Temmuz Beyannamesi süreci ve sonrasında yaşananları dikkate alan Başbakan Recep Peker, artık Başbakanlık görevini sürdüremeyeceğine karar vermiştir. Bu kararını 4 Ağustos 1947'de İsmet İnönü'ye açıklamıştır. Ancak İnönü, istifayı kabul etmeyerek ondan Meclis açılana kadar iş başında kalmasını istemiştir.⁷²⁵

Yine bu günlerde yaşanan bir olay Peker-İnönü anlaşmazlığı daha da somutlaştırmıştır. İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, İnönü'ye bir mektup yazarak kapanmış olan Tasvir Gazetesi'nin tekrar açılmasını rica etmiştir. İnönü, bu mektuba olumlu bakarak sıkıyönetim komutanlığıyla görüşülmek üzere Peker'e göndermiştir. Peker ise İnönü'ye bu isteğin yerine getirilemeyeceğini ifade etmiştir.⁷²⁶

Bu arada basında CHP içerisindeki aşırı grubu temsil eden Başbakan Recep Peker'in, istifa edeceği söylenmeye başlanmıştır.⁷²⁷ Gerçekten de CHP yöneticileri arasında da Recep Peker Hükümeti'nin istifa edeceği ve yerine Hasan Saka Hükümeti'nin kurulacağı konuşulmaya başlanmıştır. Nitekim Erim'in günlüklerinde anlattıklarına göre, parti içerisinde bazı gruplar Peker Hükümeti'ni devirmeye çalışıyordu.⁷²⁸

Peker Hükümeti'nin istifa edeceği konuşulurken 10 Ağustos'ta CHP Genel Sekreter Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu'nun Ulus Gazetesi'ne verdiği bir beyanat, ılımlıları temsil

⁷²² Erim, 2005: 168-169.

⁷²³ İnönü'nün damadı Metin Toker, 1947 yılının yazındaki bu siyasi havayı kitabında aynen şöyle anlatmaktadır: "Türkiye'de siyaset hayatı, belki de hiçbir zaman 1947 yazında olduğu kadar garip geçmemiştir. Şahıslar kendi aralarında politika yapıyorlardı. Partilerin birbirleriyle münasebetleri vardı. Partilerin içinde aklarla kararlar mevcuttu. En önemlisi, aynı partiden olanlar kendi bazı partilerini öteki partiden kimselere çekiyorlardı. Mesela Nihat Erim ile Fuat Köprülü birbirlerine, Erim ile Peker'in veya Köprülü ile Tengirşenk'in olduklarından daha yakındılar. İnönü, Bayar'ı Peker'e, kendi Başbakan'ı Peker'e nazaran uysal ve yumuşak buluyordu. Onunla daha rahat konuştuğunu sanıyordu...DP'de bir grup vardı ki başlıca hedefi Recep Peker'i değil, Bayar ile arkadaşlarını devirmektir. CHP'deki bir hizip ise sadece Peker grubuyla uğraşıyordu ve ona karşı Demokratlarla ittifak yapıyordu". (Toker, 1990: 200).

⁷²⁴ "Bir Teklif", *Ulus*, 2.08.1947.

⁷²⁵ Toker, 1990: 201.

⁷²⁶ Toker, 1990: 202; Erim, 2005: 169.

⁷²⁷ "Kabinenin istifası bekleniyor", *Vatan*, 11.08.1947.

⁷²⁸ Erim, 2005: 169-170.

eden Erim ile parti içerisine ayrı bir grubu temsil eden Barutçu Grubu'nu karşı karşıya getirmiştir. Barutçu söz konusu beyanatında kurultaya sunulacak tüzükle ilgili bilgi vermiştir. Buna göre, parti genel başkanı cumhurbaşkanı olduğu takdirde, partinin fiili idaresi genel başkan vekiline ait olacaktır. Cumhurbaşkanı sadece kurultay zamanında ve seçim döneminde parti başkanlığı görevini yürütecektir. Parti başkanlığı ile hükümet başkanlığının aynı şahıs üzerinde birleşip birleşmemesi ile ilgili olarak da meseleyi kurultaya bırakmayı istemiştir. Anayasa değişikliği ile ilgili olarak CHP'de hiçbir değişiklik teklifi olmadığını, değişiklik tekliflerin hep şahsi düşünceler olduğunu ifade etmiştir. İnönü'nün de anayasa değişikliğini hatırlırdan bile geçirmediğini ileri sürmüştür. Son olarak da idare mekanizmasının partilere karşı son derece kusursuz olmasını savunmuştur.⁷²⁹ Görüldüğü üzere, bu beyanattaki bazı düşünceler Erim'in düşüncelerine tersti.

Barutçu'nun bu beyanati son günlerde basında dile getirilen, ancak parti tarafından inkâr edilen CHP içerisinde farklı fikirleri savunan iki ayrı, ılımlılar ve aşırılar grupların olduğu iddialarını kanıtlamıştır. Vatan Gazetesi 12 Ağustos 1947 tarihli sayısında bu duruma temas ederek CHP çevrelerinin da artık parti içerisinde farklı grupların olduğunu kabul ettiklerini yazmıştır. Bunun kanıtının da Ulus Gazetesi'nin sayfalarında bulunabileceğini söylemiştir. Aşırı grubun sözcüsü Falih Rıfkı Atay, Ulus Gazetesi'nin birinci sayfasındaki sütununda Peker'in otoriter demokrasi fikirlerine tercüman olurken; ılımlılara tercüman olan Nihat Erim, ikinci sayfadaki makalelerinde bir an evvel CHP'nin demokratikleşmesini savunuyordu.⁷³⁰

Yine gazeteye göre, bugünkü Atay'ın ve Erim'in makaleleri CHP içerisindeki fikir ayrılıklarını bir defa daha ortaya koymuştur. Atay bugünkü makalesinde türlü bahaneler göstererek yarım tedbirlerle ve takyitlerle hareket edilmesini telkin ederken; Erim, açıkça normal devre girildiği için demokratik ilerleme anlamında daha cesaretli adımlar atılmasına taraftar olduğunu söylemiştir. Erim, şöyle demektedir:

Geciktirici, bocalayıcı, ayak diretici formüllerden ihtimamla kaçınmalıyız. Kanunlarda evvelce de yazdığımız gibi gerekli değişiklikler hazırlanmalıdır. Yeni sisteme uymayan hükümler ayıklanmalıdır. Kanunların tam bir iyi niyetle tatbiki elzendir. Hükümetin ve idarenin Devlet Reisinin beyannamesinde çizilen yoldan ayrılabilceğini tasavvur etmek dahi istemeyiz.⁷³¹

⁷²⁹ "CHP tüzüğündeki tadilat", *Vatan*, 11.08.1947; "Anayasada değişiklik yok", *Cumhuriyet*, 11.08.1947.

⁷³⁰ CHP'de fikir ayrılıkları", *Vatan*, 12.08.1947.

⁷³¹ Vatan Gazetesi bu haberinde ayrıca kurultayda ılımlı grubun zaferle çıkacağını ve ılımların istediği reformların partide yapılacağını siyasi çevrelerce tahmin edildiğinin haberini vermiştir. (CHP'de fikir ayrılıkları", *Vatan*, 12.08.1947).

Beyanatın yayınlanmasından sonra İnönü, Erim'i Çankaya'ya akşam yemeğine çağırmıştır. Yemekte Barutçu ile birlikte Necmettin Sadak da vardı. Sadak'ın Barutçu'nun beyanatı için Ulus Gazetesi'nde ne yazdığını sorması üzerine Barutçu ve Erim arasında bir tartışma çıkmıştır. “Başkanlık meselesinde daha ileri bir formüle taraftar olduğumuzu yazdım” diyince Barutçu hemen itiraz ederek Erim'e bunu yapamayacağını, bunun Ulus'ta bir başmakale olarak çıkamayacağını ifade etmiştir. Erim ise, Ulus'a kendi düşüncelerini yazdığını söylemiştir. Arkasından Erim, İnönü'ye gazeteyi bırakma düşüncesini yinelemiştir. Barutçu da Erim'in gazeteyi bırakmasının iyi olacağını, Erim'in imtiyazı olup olmadığını, parti tüzüğüne Menderes ve arkadaşları nasıl aykırı davranıp çıkartıldıysa Erim'in de çıkarılabileceğini ima edince hava büsbütün daha da bozulmuştur. Erim de o anda bir rest çekerek “Eğer Adnan Mendres'i çıkardığımız günden bugüne fikirlerinizde bir değişiklik olmadı ise ben akıbetime razıyım. Bana da aynı muameleyi yaparsınız” demiştir. Bu gerginliği yok etmek için Sadak hemen araya girerek bir orta yolun bulunabileceğini söylemiştir. O orta yol ise Erim'in bir gün sonra yayınlanacak yazısında birkaç ufak değişiklik yapmak olmuştur. “İsmet İnönü'yü günlük politika işleriyle ilgili gibi gösterebilecek formüllerden ihtimamla kaçınmalıyız” cümlesi “Bu hususta biz daha ileri bir formüle taraftar olduğumuzu ve bu husustaki düşüncelerimizi evvelce yazmıştır” şeklinde değiştirilmiştir.⁷³² Anlaşılacağı üzere Erim'in parti içindeki bazı grupların çıkarlarına aykırı gelen makaleleri Ulus Gazetesi'nde yayımlanmamak istenmektedir. Erim ise daha önce İnönü'ye söylediği gazeteyi bırakma teklifini yenilemektedir. Ne var ki yine İnönü bu teklifi kabul etmemektedir.

Yine bir gün sonra 12 Ağustos 1947'de İnönü, Erim'i çağırarak önceki gün yaşanan tartışma, özellikle Barutçu'nun hali, hakkındaki fikirlerini sormuştur. Erim, Barutçu'ya hak vermekle birlikte bazı itirazlarda bulunmuştur. Erim'e göre, Ulus Gazetesi partindir. İstedikleri yayını yaptırmak, beğenmediklerini ise yaptırmamak haklarıdır. Bu konuda Barutçu'ya hak vermiştir. Ancak diğer yandan kendisinin de dilediğini yazmasının hakkı olduğunu söyleyerek bugünden itibaren yazmayacağını İnönü'ye bir kez daha tekrarlamıştır. İnönü, O'nu yumuşatacak telkinlerde bulunmuştur. İnönü, “Yavaş yavaş her şey yoluna girecek. Bir müddet uysal davran. Sen esasta haklısın. Senin düşüncen doğrudur. Ama bu adamları bugünkü merhaleye getirmek dahi kolay olmadı. Bunu sen de görüyorsun” demiştir. İnönü'nün kendisini haklı bulan bu sözleri karşısında Erim de bir müddet yazmamayı düşündüğünü, gazeteyi bir müddet partinin idare etmesini ve zaten bunu ellerine yüzlerine bulaştıracaklarını bildiğini söylemiştir.⁷³³

⁷³² Erim, 2005: 170.

⁷³³ Erim, 2005: 171.

Erim ile İnönü arasında bu görüşmenin yapıldığı gün Erim'in bir gün önce Barutçu'nun itirazlarına rağmen Erim'in makalesi yayınlanmıştır. Barutçu'nun 10 Ağustos günkü beyanatına cevap niteliğinde olan bir makaleydi. Bu makale, muhalefet basınında parti içerisinde fikir ayrılıkları olduğu öne sürülerek kullanılmaya çalışılmıştır.⁷³⁴

Erim de, "Halk Partisine mensup kalem sahipleri arasında görüş birliği-varılacak hedef etrafında olsa bile, güdülecek metot hususunda yoktu" demek suretiyle parti içi bazı fikir ayrılıkların olduğunu itiraf etmiştir. Ulus Gazetesi'nin partiler arasındaki çeşitli fikir akımlarını yansıttığını söyleyen Erim, Barutçu'nun Beyanati'nda temas ettiği konuları birer birer tahlil etmiştir. Devlet Başkanı'nın tarafsızlığına değinerek şöyle demiştir: "Fakat biz şahsan daha ileri bir şekilde taraftar olduğumuzu evvelce bildirmiştik."⁷³⁵

Akabinde Nihat Erim, parti liderliğini fiilen yapacak zatın başbakanlığa getirilmesi meselesi üzerindeki fikrini şöyle ifade etmiştir: "Biz şahsan tüzükte icabına göre iki vazifeyi birleştirmek veya ayırmak imkanlarının sağlanmasına taraftarız". Son olarak Anayasa meselesi ile ilgili olarak da şunları söylemiştir: "Ne biz, ne de bir başkası hemen yarın Anayasayı değiştirelim demedik. İşin esası halk efkârına iyice mal oluncaya kadar beklemek elbette lazımdır. Yalnız öyle görüyoruz ki bu mesele bazılarının zannettiğinden daha çabuk olgunlaşacaktır."⁷³⁶

Barutçu'nun, Ulus'taki partiye aykırı makalelerinden dolayı Adnan Menderes ve arkadaşları gibi partiden çıkartmakla tehdit etmesi yukarıda ifade edildiği üzere Erim'i çok kızdırmış ve Erim bir müddet yazmamaya karar vermişti. Erim iki gün boyunca makale yayınlamayınca birçok kişinin, özellikle de İnönü'nün dikkatinden kaçmamıştır. İnönü tekrar Erim'e teminat vermiştir. Diğer yandan Barutçu da Erim'i arayarak O'nun gönül almaya çalışmıştır.⁷³⁷ Erim, buna rağmen altı gün boyunca Ulus Gazetesi'ne hiçbir şey yazmayacaktır.

Nihat Erim ile parti içerisindeki diğer gruplar arasında çatışmalar böyle sürerken muhalefet basınında Hükümet'in istifa edeceği haberleri altında Başbakan Recep Peker, 13 Ağustos'ta İstanbul'dan Ankara'ya gelmiştir.⁷³⁸ 14 Ağustos'ta Peker, İnönü ile

⁷³⁴ CHP'de fikir ayrılıkları", *Vatan*, 12.08.1947

⁷³⁵ "Fikirler Billurlaşma Yolundadır", *Ulus*, 12.08.1947.

⁷³⁶ "Fikirler Billurlaşma Yolundadır", *Ulus*, 12.08.1947.

⁷³⁷ Erim, 2005: 171-172.

⁷³⁸ "Başbakan bu akşamki trenle Ankara'ya hareket ediyor", *Cumhuriyet*, 13.08.1947; "Recep Peker dün akşam Ankara'ya hareket etti", *Vatan*, 14.08.1947.

görüşmüştür.⁷³⁹ Görüşme iyi geçmiş, Peker ile İnönü arasındaki soğukluk giderilme yoluna girmiştir.⁷⁴⁰

İnönü bir yandan Peker ile görüşerek aralarındaki soğukluğu gidermeye çalışırken diğer yandan da Erim vasıtasıyla DP ile temas sağlamaya çalışıyordu. 14 Ağustos'ta İnönü, Erim'e Köprülü ile görüşme ayarlamasını emretmiştir.⁷⁴¹ Böylece bu süreçte İnönü'nün yanında yer alan Erim, Cumhurbaşkanı ile DP arasındaki teması sağlama görevini üstlenmiştir. Bu şekilde İnönü'ye yardımcı olmaya çalışmıştır.

Erim hemen bir gün sonra 15 Ağustos'ta sanki Köprülü, İnönü ile görüşmek istiyor izlenimini vererek bu görüşmeyi ayarlamıştır. O gün Köprülü ile görüşen İnönü, görüşmenin içeriği hakkında Erim'e 16 Ağustos'un akşamında bilgi vermiştir. İnönü, Köprülü'ye DP içerisindeki aşırılardan şikâyetinde bulunmuş, Köprülü de İnönü'ye Peker Hükümeti'nden rahatsızlığını bildirmiştir. Her iki taraf da birbirlerine güvenceler vermiştir. İnönü Erim'e bu şekilde bilgi verdikten sonra Köprülü ile görüşmesini, iyi ilişkiler kurmasını özellikle istemiştir.⁷⁴² Görüldüğü üzere, İnönü, DP ile yaptığı görüşmede Erim'e bilgi vermekte ve O'nun görüşünü almaktadır. Verdiği bu son bilgiye bakılacak olunursa Köprülü'nün, CHP'den değil de Peker Hükümet'inden rahatsız olduğu görülmektedir. Zaten görüşmeden bir gün önce Köprülü, Hükümet ile ilgili şöyle bir açıklama yapmıştı: "Tarih, Peker kabinesinin istifasını bu kabinenin ilk ve son hizmeti olarak kaydedecektir."⁷⁴³ Görüldüğü üzere, Peker Hükümet'i CHP içindeki hiziplerin yanında DP tarafından da ateş altına alınmıştır.

İnönü, Peker ile arasındaki çatışma devam ediyor olmasına rağmen 16 Ağustos'ta Ankara'dan İstanbul'a giderken yanında O'nu da götürmüştür.⁷⁴⁴ İnönü bu yolculuk esnasında DP'nin sürekli gündeme getirdiği Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 18. maddesindeki değişikliği Meclis'in ilk toplantısına yetiştirmesini Peker'e iletmiştir. Peker, bu maddede değişiklik yapmanın DP'ye taviz verme anlamına geleceğini düşünerek kabul etmemiştir. Bunun üzerine İnönü "Neden?" diye sorunca, Peker'den siyasi havanın buna müsait olmadığı cevabı gelmiştir.⁷⁴⁵ Artık bundan sonra hem Peker hem de İnönü birbirleriyle çalışamayacaklarını anlayarak birbirlerinin aleyhinde harekete geçeceklerdir.

Bu arada Erim de 16 Ağustos'ta İnönü'den aldığı emir ile Köprülü ile görüşmelerine devam etmiştir. Erim 21 Ağustos'ta Köprülü ile iki saatlik bir görüşme gerçekleştirmiştir.

⁷³⁹ "Başbakan dün Ankara'da İnönü ile görüştü", *Cumhuriyet*, 15.08.1947.

⁷⁴⁰ Toker, 1990: 202; Peker-İnönü görüşmesine ilişkin İnönü'nün, Erim'e anlattıklarına göre, görüşme iyi geçmiş olmasına rağmen "Peker'in zihniyeti" değişmemiştir. (Erim, 2005: 72).

⁷⁴¹ Erim, 2005: 172.

⁷⁴² Erim, 2005: 172.

⁷⁴³ "CHP'deki iki zıd cereyan", *Cumhuriyet*, 15.08.1947.

⁷⁴⁴ "Cumhurbaşkanı bu gün geliyor", *Akşam*, 17.08.1947.

⁷⁴⁵ Toker, 1990: 203.

Görüşmede DP içerisindeki aşırıların faaliyetlerinden bahseden Erim'e, bunların hiçbir değerinin olmadığını, Bayar, Menderes ve kendisine güvenilmesini, DP'ye kendilerinin hakim olduğunu söylemiştir. Köprülü de Peker Hükümeti hakkındaki şikâyetlerini bildirmiştir. Şikâyet konusu, Peker ve arkadaşlarının, İnönü'yü kendi avuçlarını içine alma gayretidir. Erim, görüşmesinin içeriğini de 23 Ağustos'ta İnönü'ye anlatmıştır.⁷⁴⁶ Görüldüğü üzere, her iki isim kendi partileri içerisindeki aşırılardan şikâyetçilerdir.

16 Ağustos'tan sonra İnönü'nün damadı Metin Toker'in tabiriyle "Recep Peker, ideal arkadaşlarıyla birlikte İnönü'ye karşı 'parti içi darbe' teşebbüsüne" geçmiştir.⁷⁴⁷ Bu minvalde 25 Ağustos'ta açılacak TBMM⁷⁴⁸ öncesinde Pekerci milletvekilleri Meclis kulislerinde geniş bir propaganda faaliyetine geçmişlerdir.⁷⁴⁹ Erim'in anlattıklarına göre, 23 Ağustos'tan itibaren Peker Grubu'nu temsil eden Feridun Fikri Düşünsel, Behçet Kemal, Muzaffer Canbolat ve Mehmet Ali Yörüker; CHP'li milletvekillerini kendi yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Bu durum karşısında Erim ve Erim gibi Hükümet'in düşmesini isteyen Tahsin Banguoğlu, Şevket Raşit ve Memduh Şevket Esendal; karşı kulis faaliyetlerine başlamışlardır.⁷⁵⁰ Pekercilerin amaçları olabildiğince milletvekilini kendi taraflarına çekerek Recep Peker'in, Meclis Grubu'nun desteğini almasını sağlamaktı. Böylece de İnönü'ye karşı bir güç gösterisinde bulunacaktı.⁷⁵¹

Peker'in amacının Parti Meclis Grubu'nun desteğini almak olduğunu söyledik. Çünkü basında yazılanlara göre, Peker Kabinesi'nin durumunu CHP Meclis Grup Toplantısı tavin edecektir. Zaten Cavit Oral, İsmail Rüştü Aksal, Mahmut Nedim Gündüz Alp ve Said Odyak 12 Temmuz Beyannamesi'nden sonraki durum ve politikayı soran bir takrir vermişti. Peker'in Meclis'te değil de Grup Toplantısı'nda Hükümet için güven oylamasına gideceği konuşuluyordu. Hatta bu durumdan İnönü çoktan haberdardı. Hazırlıklarını ona göre yapıyordu.⁷⁵²

Nihat Erim de İnönü ile 23 Ağustos öğle vakti yaptığı görüşmede, Pekercilerin yaptığı bütün bu kulis faaliyetlerinden ve Hükümet'in Grup Toplantısı'nda kendilerinden güvenoyu isteyeceklerinden bahsetmiştir. Arkasından da Şevket Raşit, Memduh Şevket ve Nazif Ergin kendi yanında yer alan ılımlı isimlerin Hükümet'e güvenoyu verip vermeme konusunda İnönü'den işaret beklediklerini bildirmiştir. Hatta Erim, birçok kişinin Grup

⁷⁴⁶ Erim, 2005: 174.

⁷⁴⁷ Toker, 1990: 203.

⁷⁴⁸ TBMM 25 Ağustos günü açılmıştır. ("Millet Meclisi toplandı", *Akşam*, 26.08.1947).

⁷⁴⁹ Peker'in bu iş için görevlendirdiği milletvekilleri Feridun Fikri Düşünsel, Muzaffer Canbolat, Behçet Kemal Çağlar, Mehmet Ali Yörüker idi. Ayrıca Rasih Kaplan, Necmettin Sahir Silan, Süreyya Örgüevren, Feyzullah Uslu, Muhiddin Baha Pars ve Dr. Kemali Beyazıt da Pekerciler ile birlikte hareket ediyordu. (Toker, 1990: 204).

⁷⁵⁰ Erim, 2005: 174.

⁷⁵¹ Toker, 1990: 204.

⁷⁵² "İç politikada mühim değişikliklere doğru", *Vatan*, 24.08.1947; Toker, 1990: 204.

Toplantısı'nda kendisinin kürsüye çıkmasını istediklerini, bu durumda da Hükümet'in hemen düşeceğini kendisine telkin ettiklerini İnönü'ye anlatmıştır. İnönü de, "Bu defa sen ortaya atılma. Ama arkadaşlar nasıl isterse öyle rey verirler" diye karşılık vermiştir. Fakat Erim, Mümtaz Ökmen'in Parti Grubu'nda Ulus'taki yazılar dolayısıyla kendisine kendisine saldırı hazırlığı içerisinde olduğunu aktarmıştır. İnönü, her ne kadar O'nun buna cesaret edemeyeceğini söylese de Erim'in endişesi sona ermemiştir. Erim, "ya cesaret ederlerse ?" diye sorunca İnönü, kürsüye çıkıp O'na cevap vermesi konusunda izin vermiştir.⁷⁵³ Görüldüğü üzere, Erim, 23 Ağustos öğle vakti yaptığı görüşmede İnönü'ye olup bitenlerden haber vermekte ve nasıl davranılması gerektiği konusunda ondan emir istemektedir.

Yine aynı günün akşamında İnönü'nün sofrasında bulunan Erim, İnönü'yü Peker konusunda uarmaya devam etmiştir. Peker'in Grup'ta güvenoyu alması durumunda kendisine kafa tutacağı uyarısında bulunmuş ve İnönü'ye nasıl hareket etmesi gerektiği konusunda iki seçenek sunmuştur. Birincisi bunun önüne geçmek için güvenoyu verilmemesini sağlamak, ikincisi ise şimdilik güvenoyu istenmesinden vazgeçilmesidir. İnönü, her ne kadar cevap vermese de Erim, İnönü'nün tavrından Hükümet'in düşmesinden hoşlanacağı sonucunu çıkartmıştır.

Peker hükümetinin düşmesini sadece İnönü ile Erim'in Grubu değil, aynı zamanda yaptığı haberler ve makalelerle muhalif basın da istemekteydi. Demokrasinin yerleşmesi için Peker Hükümeti'nin istifasının ya da düşürülmesinin çok önemli olduğu işleniyor ve bunun için Erim'in Grubu'na büyük destek veriliyordu. Bunu sadece basın değil, DP yöneticileri de yapıyordu.⁷⁵⁴

Kulis faaliyetlerine İstanbul'dan Ankara'ya gelen Pekerci Falih Rıfki Atay da dahil olmuştur. 24 Ağustos akşamı Çankaya'ya gelerek "Mümtaz Ökmen ve Recep Peker ağzı" ile konuşmuştur. İnönü ise onunla ince alay etmiştir. Bir gün sonra Erim'i evinden alan İnönü, Atay'ın dünkü halinden ne anlam çıkarttığını sormuştur. Erim de Atay'ın eskiden beri Peker, Mümtaz Ökmen ve Cevdet Kerim İncedayı Grubu ile işbirliği halinde olduğunu söylemiştir.⁷⁵⁵

⁷⁵³ Erim, 2005: 174.

⁷⁵⁴ "CHP Genel sekreterliğinin garip bir tamimi", *Vatan*, 21.08.1947, "Kabinenin istifası bir gün meselesi", *Vatan*, 22.08.1947, "Milli iradeyi hakim kılmaktan başka çare kalmadı", *Vatan*, 23.08.1947, "Kabinenin vaziyeti CHP Grup toplantısı tayin edecek", *Vatan*, 24.08.1947; "Hükümet halk partisinde çatışmayı tahrik edecek", *Cumhuriyet*, 23.08.1947, "Ankara'da iç politika çatışması hararetlendi", *Cumhuriyet*, 25.08.1947; 23 Ağustos'ta yazdığı yazı ile Fuat Köprülü, Nihat Erim'den büyük bir tepki almıştır. Çünkü Erim'e göre, Köprülü, CHP içindeki fikir ayrılıklarından faydalanmak istiyordu. Buna fırsat verilmemeliydi. Erim kendi partisini savunmuştur. Bunun üzerine Köprülü de bir gün sonra Erim'e cevap vermiştir. (Nihat Erim, "Ara Bozuculara Kapılmayalım", *Ulus*, 23.08.1947; "Halk partisinin kalemlerleri yine hücumla geçtiler", *Vatan*, 25.08.1947).

⁷⁵⁵ Erim, 2005: 174-175.

Bu arada Meclis koridorlarında Erim hakkında türlü yalanlar uydurulmaya başlanmıştır. Sadi Irmak'ın Erim'e anlattıklarına göre, Erim, “yazıları kendiliğimden yazmıyorum. İnönü yazdırıyor” demiş. Erim bunu yalanlayarak bu iddianın Pekercilerden Muzaffer Canbolat'ın çıkarttığını ileri sürmüştür.⁷⁵⁶

Erim'in 25 Ağustos'ta yayınladığı “Dünyanın Gidişi ve Bizim Yolumuz” isimli makalesi İsmet İnönü'nün görüşlerini yansıttığı iddia edilmiştir.⁷⁵⁷ Bu makalede Erim, güven oylamasına giderken yeni bir siyasi dönemin müjdesini vermişti:

Geriye dönmeyi düşünmek için geri veya pek geri kafalı olmak lazımdır. Köprüler yıkılmıştır, gemiler yakılmıştır, gidilecek tek istikamet ilerisidir, yani batı demokrasisinin tek mil icaplarını yerine getirmektir. Türk vatandaşı demokrasiye kolayca intibak edebileceğini ispat etmiştir. Güçlük sadece politika profesyonellerinden gelirse de bunun da değeri yoktur. Çünkü fikirlerin serbestçe konabildiği memleketlerde, işeri halkın isteğine ve temayülüne göre yürütmekten başka çare yoktur. Doğru bir fikrin önünde dayanabilecek hiçbir maddi ve manevi kuvvet tasavvur olunamaz. Az veya çok bir zaman zarfında doğru olan fikir her engeli devirir. Demokraside hangi fikrin doğru olduğunu halk çoğunluğu tayin eder. Başka ölçü aramak (kalabalık cahildir, tecrübesizdir, ben politikacıyım, ben devlet adamıyım, ben mütefekkirim, ben alimim, bu sebepten iyi, doğruyu ben anlar, ben görürüm) demek boşuna övünmektir. Politikacı da alim de kabiliyet ve kıymetini kendi şahıs ve fikrini, halk çoğunluğuna sevdiren benimsetebildiği taktirde haklıdır, yoksa haksızdır.⁷⁵⁸

Erim, güven oylaması öncesinde Meclis'teki kulis faaliyetleri dışında yazdığı makalelerle de milletvekillerini yönlendirmektedir.

Nihayetinde çok sert tartışmaların olacağı CHP Meclis Grubu 26 Ağustos 1947'de toplanmıştır. Başbakan Peker, Grup Toplantısı'nda kürsüye gelerek on üç aydır iş başında olan Hükümeti'nin iç politikasını anlatan uzun bir konuşma yapmıştır. Özellikle kendisi ile ilgili iddia edilen otoritercilik iddialarını kesin bir şekilde reddetmiştir. Sonrasında ülkede demokratik hayatı geliştirmek için her türlü zorluğa göğüs gerdiklerini ifade etmiştir.⁷⁵⁹ Sekiz saat boyunca devam eden ve çok sert tartışmaların yaşandığı toplantıda, Peker'e Cumhurbaşkanı İnönü ile arasında bir ayrılığın olup olmadığı sorulmuştur. Peker, bir ayrılığın

⁷⁵⁶ Erim, 2005: 174-175.

⁷⁵⁷“Halk partisinin imtihan günü”, *Vatan*, 26.08.1947.

⁷⁵⁸“Dünyanın Gidişi ve Bizim Yolumuz”, *Ulus*, 25.08.1947.

⁷⁵⁹“Recep Peker'in Demeci”, *Ulus*, 29.08.1947; Peker'in konuşmasından sonra kürsüye partinin bugünkü politikasını eleştiren ve İnönü'nün 12 Temmuz Beyannamesi ile açtığı yolda yürümenin zorunlu olduğu savunan milletvekilleri gelmişlerdir. Grupta bugünkü partinin gidişini eleştiren milletvekilleri Tahsin Banguoğlu, İsmail Rüştü Aksal, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Mehmud Nedim Gündüzalp ve Cavit Oral gibi ılımlı kanadın milletvekilleri idi. Bunlardan özellikle Banguoğlu ve Aksal'ın konuşmalarıyla Gündüzalp'in tahlilleri büyük bir ilgi ile dinlenmiştir. Daha sonra Peker Hükümetini savunan milletvekilleri kürsüye çıkarak konuşmuşlardı. (“CHP Meclis grubunun dünkü toplantısı yedi buçuk saat sürdü”, *Vatan*, 27.08.1947).

olmadığını, ancak tartışıklarını, bunun da doğal sayılması gerektiğini söylemiştir.⁷⁶⁰ Bunun üzerine İlimli Grup'taki milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, “Bu münakaşa ne netice verdi? Bizden rey alıp İnönü'nün karşısına ‘Meclis benimle beraber demek için mi çıkacaksınız?’ diye sormuştur. Peker ise İnönü ile aralarında hiçbir ayrılığın olmadığını, eğer bugün aramızda bir fikir ayrılığı olsaydı o zaman Meclis'in güvenini istemeden derhal istifa etmiş olacağını ve İnönü'nün görüşünün en doğru görüş olduğuna dair inancının olduğunu bildirmiştir. Peker'in konuşması, havayı lehine çevirmiştir. Tanrıöver'e bu müdahaleyi yaptıran kişi ise Nihat Erim'dir. Bunun nedeni Erim, “Çünkü Recep Peker'in açık rey ile nasıl olsa çokluk alacağını gördüm. Hiç değilse burnunu kiralım. İnönü'ye karşı bağlanmış olsun” şeklinde açıklamaktadır.⁷⁶¹ İşte görüldüğü üzere İnönü'nün 12 Temmuz Beyannamesi ile CHP içinde iyice belirginleşmiş olan görüş ayrılıkları bu Grup Toplantısı ile bir nevi resmiyet kazanmıştır. Toplantıda yer alan Erim, kürsüde konuşmamış olsa bile Tanrıöver gibi ılımlı milletvekillerinin konuşmalarını yönlendirmiştir.

Toplantıyı izleyen Erim, toplantıda yaşananlarla ilgili şahsi yorumunu günlüğüne şöyle kaydetmiştir:

Hükümet perişandır. Partinin münevver ve genç unsurları aleyhtarlığını gösterince şaşkırdılar. Hiç böyle bir şey beklemiyorlardı. Tahsin Banguoğlu, İsmail Rüştü Aksal, Mahmut Nedim Gündüzalp, Hamdullah Suphi Tanrıöver apaçık kusurlarını yüzlerine vurdular. Bugüne kadar yaşattıkları tedhiş ve kendilerine güvenme duygusu bir günde yok oldu. Halk partisinin bu köy zihniyetinden kurtuluşu için ilk ve en mühim adım atılmış oldu.⁷⁶²

Erim o gün Grup'ta yaşananlardan gayet memnundur. Bu tartışmalar sonucunda nihayet beklenen oldu. Başbakan Peker, Grup'ta bulunan milletvekillerinden Hükümet'i için güvenoyu istemiştir. 303 milletvekili Peker Hükümeti'ne güvenoyu verirken; 34 milletvekili güvensizlik oyu vermiştir. Son anda Memduh Şevket Esendal'ın yetişip oylamaya katılmasıyla güvensizlik oyunun sayısı 35'e yükselmiştir.⁷⁶³ Böylece Peker Hükümet'i güvenoyu almıştır. Ancak CHP tarihinde ilk defa Parti Grup Toplantısı'ndan 35 güvensizlik oyunun çıkması Peker Hükümeti'ni sarsmıştır.

Neticede Peker Hükümet'i güven oylaması alırken CHP içindeki İlimliler Grubu'nun kimlerden ve kaç kişiden oluştuğu resmiyet kazanmıştır. Nihat Erim'in başında bulunduğu ve Türk demokrasi tarihine 35'ler Grubu olarak geçen grup şu isimlerden oluşmaktaydı:

⁷⁶⁰ Toker, 1990: 206.

⁷⁶¹ Erim, 2005: 175.

⁷⁶² Erim, 2005: 175.

⁷⁶³ “Hükümet 34 reye karşı 303 reyle itimad kazandı”, *Cumhuriyet*, 27.08.1947; “Açık oyla kabine, 34 muhalif oy karşı 303 oyla itimad aldı”, *Vatan*, 27.08.1947; “Kabine itimad oyu kazandı”, *Akşam*, 27.08.1947.

Nihat Erim, Ali Fuat Cebesoy, Tahsin Banguoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Fahri Kurtuluş, Memduh Şevket Esendal, İsmail Rüştü Aksal, Vedat Dicleli, Cavit Oral, Said Odyak, Muhtar Ertan, Nazif Ergün, Mahmut Nedim Gündüzalp, Sinan Tekelioğlu, Kasım Gülek, Tezer Taşkıran, Celal Sait Siren, Hasan Şükrü Adal, Kasım Ener, Avni Refik Bekman, Muhsin Adil Binal, Şevket Raşit Hatiboğlu, İhsan Hamit Tiğrel, Cevat Dursunoğlu, Hilmi Öztarhan, Ali Kemal Yiğitoğlu, Sedat Çumralı, Suud Kemal Yetkin, Abdurahman Melek, Hilmi Hakkıoğlu, Osman Ağan, Kamil Kitapçı, Bekir Kaleli ve Vehbi Sarıdal.⁷⁶⁴

Bu şekilde 35 ret oyunun çıkması Recep Peker'in parti içi darbe ya da İnönü'ye gözdağı verme teşebbüsünü başarısızlığa uğratmıştır.

Zira Nihat Erim, Hükümet'e 35 ret oyunun verilmesini, "Halk Partisinde bugün inkılâp oldu" olarak nitelendirmiştir. Bu inkılâpta; kendisinin, Tahsin Banguoğlu'nun ve Şevket Raşit'in etkili olduğunu 26 Ağustos tarihli günlüğünde ifade etmiştir.⁷⁶⁵ Diğer yandan 26 Kasım 1948 tarihli günlüğünde ise Erim, Recep Peker'e karşı bu hareketi kendisinin organize ettiğini, Tahsin Banguoğlu'nun kendisiyle birlikte olduğunu ve 35 sayısının ise tesadüfen ortaya çıktığını aktarmıştır.⁷⁶⁶ Yani Erim'e göre, Peker'e karşı bu hareketi kendisi yönlendirmiştir; ancak bu hareket tam olarak güven oylaması öncesinde değil, güven oylaması sonrasında ortaya çıkmıştır. Nihat Erim, günlüklerinde bu hareketi kendisinin yönlendirdiğini söylemektedir. Erim'i ise bu konuda İnönü'nün yönlendirip yönlendirmediği ya da cesaret verip vermediği konusu tartışılması gereken bir konudur.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Nihat Erim, İnönü ile 23 Ağustos öğle vakti yaptığı görüşmede Pekercilerin yaptığı bütün kulis faaliyetlerinden ve Hükümet'in Grup Toplantısı'nda kendilerinden güvenoyu isteyeceklerinden bahsetmişti. Arkasından da Şevket Raşit, Memduh Şevket ve Nazif Ergin kendi yanında yer alan ılımlı isimlerin Hükümet'e güvenoyu verip vermeme konusunda İnönü'den işaret beklediklerini bildirmiştir. Hatta Erim, birçok kişinin Grup Toplantısı'nda kendisinin kürsüye çıkmasını istediklerini, bu durumda da Hükümet'in hemen düşeceğini kendisine telkin ettiklerini bildirmiştir. İnönü de "Bu defa sen ortaya atılma. Ama arkadaşlar nasıl isterse öyle rey verirler" şeklinde Erim'e tavsiyede bulunmuştur. Bunun üzerine Erim, Mümtaz Ökmen'in parti grubunda Ulus'ta kendi yazıları dolayısıyla kendisini hırpalamak istediğini duyduğunu anlatmıştır. İnönü, buna cesaret edemeyeceğini söylemiş, Erim de ya cesaret ederlerse diye sorunca İnönü bu sefer kürsüye

⁷⁶⁴ Hikmet Bila, sayının 35 olduğunu ifade etmesine rağmen 34 kişinin ismini yazmıştır. (Bkz. Bila, 1999: 123). Erim'in günlüğüne bakıldığında Tezer Taşkıran yerine General Fikri ismine yer vermiştir. Ayrıca Bila'nın listesinde olmayıp da Erim'in listesinde olan Raşit Börekçi ismi bulunmaktadır. (Erim, 2005: 176).

⁷⁶⁵ Erim, 2005: 176.

⁷⁶⁶ Erim, 2005: 307. Vatan Gazetesinde çıkan bir habere göre, güven oylamasının açık oylamayla yapılması güvensizlik verenlerin sayısını bir anda düşürmüştür. Eğer kapalı oylama yapılırdı güvensizlik oyu çok daha fazla olurdu. ("İtimat rey-i etrafındaki tesirler", *Vatan*, 28.08.1947).

çıkıp cevap verebileceğini anlatmıştır. Bu görüşmede Erim'in hissine göre İnönü, hükümetin düşmesinden hoşlanacak görünmektedir.⁷⁶⁷

Öte yandan Erim, günlüklerinde konuyla ilgili İnönü ile ara ara yaptığı görüşmelerin içeriği hakkında bilgi vermiştir. Erim'in anlattıklarına göre, İnönü, Erim'in bu grubuna sıcak bakmaktadır. Grubu'n izleyeceği strateji hakkında da İnönü'ye düşüncelerini sürekli olarak anlatmış ve İnönü'den fikrini sormuştur.⁷⁶⁸ Güven oylamasından bir gün sonra Amerika Sefareti Katibi Rockwell, Erim ile görüşmesinde kırmızı oy verenlerin önceden hazırlanmış bir tertiple mi işe giriştiklerini anlamaya çalışmıştır. Erim, Katibe böyle bir şeyin olmadığını anlatmaya çalışmıştır. İnönü'nün sadece cesaret verdiğini, kendilerinin de yapmak istediğini belirtmiştir.⁷⁶⁹ Erim'in günlüklerinden, Erim'in Peker'e karşı bu grubu oluşturduğu sonucu çıkartılamazken; ancak gruba cesaret verdiği ve bu grubun önceden hazırlanmış bir tertip olmadığı sonucu çıkartılabilir. Hatta Erim, Amerika Sefareti Katibi Rockwell ile yaptığı görüşmede açıkça İnönü'nün sadece cesaret verdiğini anlatmıştır. İnönü'nün de sırf Peker Hükümeti'nin parti içindeki gücünü sınırlamak adına bu gruba sıcak baktığı söylenebilir.

CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran, anılarında 35'ler hareketini Peker Hükümeti'ne karşı İnönü'nün ortaya çıkarttığını iddia etmektedir. Bunu ise şu sözleriyle ifade etmiştir:

...Peker'in de şikayet ve sızlanmak yoluna gitmektense, Meclis'te kendisine bir taraftar çoğunluğu sağlamak suretiyle, İnönü'nün vesayetinden sıyrılmak ve o vesayeti sıfıra indirmek hususundaki gayretini daima hissetmişimdir. Nitekim bu gayret İnönü'nün de Peker'e karşı Meclis'te mukabil bir hizip yaratmak istemesi neticesini vermiştir ki, Cumhuriyet Halk Partisi tarihinde otuzbeşler diye anılan hizip işte budur.⁷⁷⁰

Ardından Uran, 35'ler Hareketi'nin başında da Nihat Erim'in olduğunu, İnönü tarafından takdir edilmesinin ve devlet işlerinde ona uzun süre özel bir inanç gösterilmesinin bu tarihten itibaren başladığını söylemektedir. "Bu tarihten sonradır ki, Nihat Erim İnönü ile sık sık temas ve istişare eder olmuş ve kendisine daima istikbal için saklanan ve yetiştirilen bir şahsiyet muamelesi edilir olmuştu."⁷⁷¹

Gazeteci Cüneyt Arcayürek de Hilmi Uran gibi düşünmektedir. Arcayürek, İnönü'nün, partisi içindeki gelişmeleri tepeden dikkatle izlediğini, ulaşmak istediği sonuca ayak bağı olacağına inandığı insanlara karşı bazı önlemleri aldığını ve bu önlemlerin ise partideki yaşlı gruplardan gelecek baskılara karşı kendisine sadık, genç bir kadro oluşturmak olduğunu ileri

⁷⁶⁷ Erim, 2005: 174.

⁷⁶⁸ Erim, 2005: 182-207.

⁷⁶⁹ Erim, 2005: 178.

⁷⁷⁰ Uran, 2008: 383.

⁷⁷¹ Uran, 2008: 383.

sürmüştür. İnönü, demokrasi yolunda kendisine engel olacak kişileri bu yeni genç kadro ile tasfiye etmeyi planlamaktaydı. Demokrasiye geçiş sürecinde ise İnönü hemen genç kadrosunu oluşturmuştu. Bu kişiler başta Nihat Erim olmak üzere İsmail Rüştü Aksal, Vedat Dicleli ve Tahsin Banguoğlu gibi yeni yeni üne kavuşan genç partililerdir. İnönü bunları çevresinden ayırmayarak kendisini savunan, istenildiğinde karşı tarafa saldıran bir güç olarak yetiştirmiştir. Bu noktadan sonra Arcayürek, İnönü'nün 35'ler Hareketi'ni bu gençlerden oluşturarak Çankaya'dan yönlendirip desteklediğini ifade etmiştir. Arcayürek yine bu 35 kişinin Peker'e ret oyu vermesinden sonra artık İnönü'nün girdiği demokrasi yolunda istediği gibi kullanacağı yeni silahla yani 35'ler grubuyla özgür biçimde hareket ettiğini, demokrasiye geçişi sağlamak için her türlü girişimi rahatlıkla yürüttüğünü belirtmiştir.⁷⁷²

İsmet İnönü'nün damadı Metin Toker, İlmîliler Grubu'nun oluşmasında İnönü'nün etkisi olup olmadığını belirtmemekle birlikte, İlmîli-Aşırı savaşında İnönü'nün ılımlıları tuttuğunu ifade etmektedir.⁷⁷³ Asım Us da 35'ler Grubu İnönü'ye yakın isimlerden oluştuğu için olaya şüphe ile yaklaşmakta ve bu grubun ortaya çıkmasında İnönü bağlantısını ima etmiştir. Nadir Nadi ise İnönü'nün 35'ler Grubu'nu oluşturma gibi bir girişiminden söz etmemiş; ancak ılımlılar karşısında mücadeleyi Peker'in kaybetmesini İnönü'nün 35'ler Grubu'na destek vermesine yormuştur. Fahir Giritlioğlu, 35'ler Grubu'nun İnönü tarafından Peker'in karşısına çıkartılmış olması ihtimalinden söz etmektedir.⁷⁷⁴ Şevket Süreyya Aydemir de 35'ler Hareketi'nin İnönü tarafından hoş görüldüğünü açıkça yazmıştır. Ne yazık ki İnönü tarafından ortaya çıkarılıp çıkarılmadığı konusunda bir bilgi vermemiştir.⁷⁷⁵ Erim'in damadı Akın Önalp ise Erim'in bu tarihlerde sürekli olarak İnönü sıkı ilişkisinin olmasından dolayı 35'ler Hareketi'nde İnönü'nün etkisinin olabileceğini söylemektedir.⁷⁷⁶

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki, 35'ler Grubu'nun ya da Hareketi'nin ortaya çıkışında İnönü'nün bizzat etkili olup olmadığı konusunda net bir şey söylenemezse de O'nun bu harekete sıcak baktığı bir gerçektir.

Güven oylamasından bir gün sonra yani 27 Ağustos 1947 tarihinde Köprülü, Erim'e telefon ederek görüşme teklifinde bulunmuştur. Ankara Palas'ta yapılan görüşmeye Köprülü ile birlikte Adnan Menderes de gelmiştir. Görüşmede öncelikle Erim, İnönü'nün demokrasiyi yerleştirmekle ilgili düşünceleri ve ülkede yaşananlar hakkında bilgi vermiş ve bu, DP yöneticileri tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Arkasında DP yöneticileri Erim'e ilginç haberler vermiştir. Pekercilerden Mümtaz Ökmen, DP tarafından Üzeyir Avunduk ile

⁷⁷² Arcayürek, 1983: 121-122.

⁷⁷³ Toker, 1990: 215.

⁷⁷⁴ Unat, 2011: 857.

⁷⁷⁵ Aydemir, 2011b: 464.

⁷⁷⁶ Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul

görüşerek “Siz bizimle anlaşmalısınız. Biz sizin bütün istediklerinizi yapacağız” demiştir. Menderes hemen ardından Feridun Fikri Düşünsel’in dün akşam CHP Grup Toplantısı dağıldıktan sonra kendisine anlattıklarını Erim’e bildirmiştir. Düşünsel; “Nihat Bey yeni bir Atatürk yaratmak istiyor. Anayasa değişikliği istemesi bundandır. Halbuki Recep Peker, buna sizin gibi katıyen taraftar değil. Anayasayı mukaddes tanımaktayız. Yeni bir diktatör yaratmak isteyenlere karşı bizimle birleşiniz” demiştir. Ayrıca Düşünsel Erim’e küfretmiştir. Sözlerine devam eden Menderes, bu zor şartlar karşısında İnönü’yü çok iyi anladığını ve İnönü’nün yurt gezisine çıkınca ona büyük bir destek vereceğini açıklamıştır.⁷⁷⁷ Görüldüğü üzere 35’lerin başı Nihat Erim, güven oylamasından sonra da DP liderleriyle görüşmeye devam etmiş ve Peker’e karşı DP’nin desteğini aramaya çalışmıştır.

Yine her zaman olduğu gibi Erim, bu görüşmelerini akşam İnönü’ye anlatmıştır. Menderes’in söylediklerinin önemli olduğunu, O’nun çağırarak görüşmesini telkin etmiştir. Arada kalmak istemediğini ifade etmiştir. İnönü, Erim’e bugünkü konuşmalarını günü gününe saati saatine not etmesini söyleyerek bir müjde vermiştir: “Partiyi siz ele alacaksınız, sırası gelince hükümeti siz kuracaksınız” demiştir.⁷⁷⁸ İnönü ile DP arasında aracılık rolünü üstlenen Erim’e İnönü’nün “hükümeti siz kuracaksınız” derken 35’ler Grubu’nu kast edip etmediği net değildir.

DP liderlerinin dışında Ahmet Emin Yalman ve Nadir Nadi gibi muhalif gazeteciler de güven oylamasından hemen bir gün sonra Erim ile görüşmüşlerdir. Erim’e destek vermişlerdir.⁷⁷⁹ Erim de bu doğrultuda düşüremedikleri Peker Hükümeti’ni düşürmek için çalışmalarına hız vermiştir. Grup üyeleriyle bir araya gelerek plan yapmaya başlamışlardır. 28 Ağustos’ta 35’lerden Tahsin Banguoğlu, Erim’in yanına gelerek bu işi nasıl başaracaklarını konuşmuşlardır. Ret oyu veren 34 kişinin isimleri ve hüviyetleri üzerinde durmuşlar ve bunlardan kaçının beraber yürüyeceklerini tespit etmeye çalışmışlardır. Ayrıca henüz Pekercilerin safında yer almayan milletvekillerini de kendi taraflarına geçirmeyi planlamışlardır. Hatta o gün öğleden sonra Erim ile görüşen İnönü, 35’ler meselesini açarak kendilerine bir lider seçmelerini tavsiye etmiştir. Bu liderin ise Tanrıöver veya Şevket Raşit Hatiboğlu’nun olabileceğini söyleyerek Hatiboğlu üzerinde karar kılmıştır. Erim, itiraz ederek Hatiboğlu’nun Toprak Kanunu nedeniyle yıprandığını, o yüzden şimdilik O’nu öne süremeyeceklerini söylemiştir. Erim de lider olarak kendisini, Tahsin Banguoğlu’nu ve Vedat Dicleli’yi göstermiştir. Bunun üzerine İnönü, Tahsin Banguoğlu’nu öne sürebileceklerini

⁷⁷⁷ Erim, 2005: 176.

⁷⁷⁸ Erim, 2005: 177.

⁷⁷⁹ Öte yandan Falih Rıfkı Atay gibi Pekerci gazeteciler de Erim’e sert çıkmışlardır. (Erim, 2005: 177).

ifade etmiştir.⁷⁸⁰ Toker'e göre, İnönü, böyle yaparak alttan alta parti içerisinde hizipçilik yapmaktaydı.⁷⁸¹

Bu görüşmeden bir gün sonra Erim, Şevket Raşit'in evine gidip İnönü'nün kendisi hakkındaki düşüncelerini aktarmıştır. Cavit Oral'ın bir matbaa kurmasında ve orada kendileri adına bir gazete çıkartma düşüncesinden de konuşmuşlardır. Daha sonra Tahsin Banguoğlu ile Memduh Şevket Esendal'ın yanına gitmişlerdir. Bir süre sonra Cevat Dursunoğlu da yanlarına gelmiştir. Aralarında Kasım ayında toplanacak parti kurultayında çoğunluğu elde edemezlerse ne yapacakları üzerinde durmuşlardır. Kırk kişilik parti heyetine 35'lerden en az dört beş kişiyi sokmayı kendilerine hedef olarak koymuşlardır. Ayrıca parti başkan vekilliği ile başbakanlığı aynı zatta birleştirmemeyi de kendilerine hedef edinmişlerdir.⁷⁸² Görüldüğü üzere Erim'in başında bulunduğu 35'ler Grubu açıktan açığa çalışmaya başlamışlardır.

Demokrasinin gelişmesine engel olarak gördüğü Peker Hükümeti'nin değiştirilmesi için Erim, İnönü'yü ikna etmeye başlamıştır. 1947 yılının Kasım ayında yapılacak CHP Kurultayı öncesinde Hükümet'in değiştirilmesi gerektiğini 29 Ağustos 1947 tarihli görüşmesinde ifade etmiştir. Ancak İnönü'yü ikna edememiştir. Çünkü Erim'e göre, İnönü Peker Hükümeti'nin yeteri derecede çürüdüğüne inanmamaktadır. Hatta İnönü, son gelişmeler karşısında parti başkanlığını büsbütün bırakmayacağını ifade etmektedir.⁷⁸³ Bu durum elbette ki Erim ve 35'ler Grubu'nun fikirlerine terstir. Çünkü onlar İnönü'nün parti başkanlığını bırakmasını istiyorlardı.

Erim, İnönü ile yaptığı bu ve bundan önceki görüşmelerden 35'ler Grubu'nun geleceğine ilişkin olarak kendine göre bazı çıkarımlardan bulunmuştur. Erim'e göre, İnönü partiyi eski ekoldan kurtarıp kendilerine teslim edecektir. Ancak bunu yavaş yavaş yapmak istemektedir. Çünkü eskilerin "en azılı ve köhne grubunu" önce yok etmek arzusundadır.⁷⁸⁴

Erim'in "azılı ve köhne" olarak tarif ettiği bu Grup da boş durmuyordu. Nihat Erim'e karşı tepkilerini gösteriyorlardı. Eskiden beri Erim'in Ulus'ta partiyi eleştiren yazıları yazmamasını isteyen Grubun sesi daha da yükselmiştir. Erim de artık yazı yazmamaya karar vermiştir. Gerçekten de Erim bir süre Ulus'ta makale yazmayacaktır.⁷⁸⁵ 29 Ağustos'ta toplanan Grup İdare Heyeti Toplantısı'nda Erim'den partide bir hizipleşme olmadığına dair bir tekzip yayınlaması istenmiş; ancak Erim, bunu reddetmiştir. Yozgat Milletvekili Ahmet

⁷⁸⁰ Erim, 2005: 178.

⁷⁸¹ Toker, 1990: 209.

⁷⁸² Erim, 2005: 179.

⁷⁸³ Erim, 2005: 178-179.

⁷⁸⁴ Erim, 2005: 179.

⁷⁸⁵ 2 Eylül 1947'de Cumhuriyet Gazetesi muhabiriyle yaptığı görüşmede Erim, 27 Ağustos'tan beri makale yazmadığını ve Peker Hükümet'i başta kaldığı sürece de yazmayacağını ifade etmiştir. ("Nihad Erim ve Ulus", *Cumhuriyet*, 03.09.1947).

Sungur da Erim hakkında bir iddiada bulunmuştur. “Nihat Erim hürriyet kahramanı kesildi. Ama sekiz bin liraya aldığı otomobili on sekiz bin liraya sattı” iddiası çok konuşulmuştur. Akabinde Erim’in Ulus’ta yazdığı makaleleri İnönü’nün eliyle yazdığı iddia edilmiş ve Erim yine bütün bunları da reddetmiştir.⁷⁸⁶ Görüldüğü üzere, 35’ler Hareketi’nin lideri olarak sivrilmesiyle O’nun hakkındaki iddialarda bir hayli artış yaşanmıştır.

Erim kendisi hakkında bu tür iddialar sürüp giderken İnönü’nün kendisine verdiği DP ile görüşme görevini bir yandan da sürdürmeye devam ediyordu. 2 Eylül 1947’de Erim’e, Köprülü’den görüşme teklifi gelmiştir. Köprülü görüşmede öncelikli olarak DP içerisindeki aşırılardan, onların hareketlerinden bahsetmiş ve bunların kendileri tarafından kontrol altında olduğunu söylemiştir. Ardından da İnönü’nün şimdiki hareketini övmüş ve önümüzdeki seçimlerde kendilerinin de cumhurbaşkanı adayının İnönü olduğunu bildirmiştir. Erim, akşam İnönü’ye giderek bütün bunları anlatmıştır. Ardından Erim, duyduğu bir gelişmeyi de anlatmıştır. Mümtaz Ökmen, Üzeyir Avunduk ile yaptığı bir görüşmede Avunduk, DP’nin isteklerinin yerine getirilmemesi durumunda Meclis’ten çekilme kararında olduklarını söylemiştir. Bunu İnönü’ye anlatan Erim, İnönü tarafından bu durumu DP liderlerine sorması için görevlendirilmiştir. Erim bir gün sonra bu olayı Köprülü’ye sormuştur. Ancak Köprülü bunu kesin olarak yalanlamıştır.⁷⁸⁷ Erim’in Köprülü ile görüşmesi bir müddet daha devam edecektir.⁷⁸⁸

Bu arada Nihat Erim’in ve Grubu’nun çalışmaları etkili olmuş olacak ki Recep Peker, 4 Eylül’de Parti Meclis Grubu’nu toplamıştır. Grup’ta, Peker bazı bakanları değiştirmek istemiştir.⁷⁸⁹ Zaten Ağustos ayının sonundan beri kabinede değişiklik yapılacağı haberleri dolaşmaktaydı.⁷⁹⁰ Toplantıya Erim de katılmış ve kabinede değişiklik yapılmasına karşı çıkmıştır. Erim, kürsüye çıkarak on gün önce 304 oyla güven aldığı halde bugün kabineyi değiştirmek zaruretini duyan bir Başbakan’ın, cumhurbaşkanına istifasını vermesinin doğru olacağını söylemiştir. Bunun üzerine Başbakan, anayasanın kendisine bu hakkı verdiği cevabını vermiştir. Erim tekrar kürsüye gelerek; “Bu bir anayasa meselesi değildir. Burada parti grubundayız. Hükümeti biz yerinde tutuyoruz. Vatandaşlar karşısında onun işlerinin hesabı da bizden soruluyor. Behemehâl bu meseleyi burada konuşmalıyız” demiştir. Erim’in bu sert çıkışı karşısında tartışmalar daha da alevlenmiştir. Kasım Gülek, Emin Erişirgil, Tahsin Banguoğlu ve birçok kişi hükümetin aleyhinde konuşmuşlardır. Akşam 20.30’da tekrar kürsüye gelen Peker, durumu arkadaşlarıyla konuşacağını söyleyerek oturuma biraz ara

⁷⁸⁶ Erim, 2005: 177-180.

⁷⁸⁷ Erim, 2005: 180-182.

⁷⁸⁸ Erim, yine Köprülü ile İnönü’nün isteği ile 5 Eylül günü de görüşmüştür. (Erim, 2005:183-184).

⁷⁸⁹ “Kabinede 6 bakan değiştirildi”, *Vatan*, 05.09.1947.

⁷⁹⁰ “Gelişmelerin yeni safhası”, *Vatan*, 30.08.1947.

vermiştir.⁷⁹¹ Peker, doğruca İnönü'nün yanına gitmiş ve durumu anlatarak istifa etmek istediğini söylemiştir. İnönü, Peker'i teselli etmiş ve milletvekillerinden değişiklik için güvenoyu istemesini tavsiye etmiştir. Peker, bu tavsiyeyi kabul etmiştir. Peker, hemen tekrar Meclis'e dönmüş ve bu sefer karşı milletvekillerini kazanabilmek için "İnönü, başbakanın istifa teklifini kabul etmedi, kalmasını istedi" propagandasını yaptırmıştır. Meclis'teki hava bir anda değişmiştir. Neticede bakanlıkları değiştirmesi konusunda Grup'ta yetki oylaması yapılmıştır. Oylama sonucunda 194 kabul, 47 muhalif, 1 çekimser oyla Başbakan'a yetki verildi.⁷⁹² Neticede 6 bakanlık değiştirildi.⁷⁹³ Peker, istediği değişikliği yaptırmayı başardı. Ancak kendisine karşı olanların sayısında artış yaşanmıştır. Sayı 35'ten 47'ye yükselmiştir. Pekercilerin Parti ve Hükümet içindeki ağırlığı azalmaya başlamıştır Diğer yandan bu durum Peker Hükümeti'nin ömrünü daha da kısaltacaktır.

Nihat Erim, bir gün sonra yani 5 Eylül 1947'de İnönü ile bu toplantıda yaşananlar hakkında konuşmuştur. İnönü'nün Erim'e anlattıklarına göre, dün akşam Peker kendisine gelip bakanların değiştirilmesi için yardım istemiştir. Ancak İnönü, yardım etmemiştir. Bunları Erim'e anlatan İnönü, kendisine ve başında bulunduğu 35'ler Grubu'na "İşte sizin tuttuğunuz bu yoldan siyasi şahsiyet yetişiyor. Bu iş vermekle olmuyor. Bizzat almak lazım. Ben şimdiye kadar bin kişiye verdim. Fakat olmadı. Siz alma yolundasınız" şeklinde övgülerde bulunmuştur.⁷⁹⁴

Recep Peker, İnönü'nün Erim'e bahsettiği bu "almak"ı aslında tam manasıyla alamamıştır. İşte belki de bunu başarmak için Peker, 8 Eylül'de CHP Parti Divanı'nı toplayarak CHP Genel Başkan Vekilliği ile Başbakanlığın tekrar kendi şahsında birleştirilmesini istemiştir.⁷⁹⁵ Divan'da Peker'in bu teklifini hiç kimse tutmamıştır. Aksine kendisine karşı çok şiddetli hücumlarda bulunulmuştur. En çok hücumda bulunanlar ise Erim, Emin Erişirgil ve Banguoğlu gibi 35'lerin üyeleri idi. Erim söz alarak bu teklife, "Belki Prensip olarak bu teklif doğrudur. Fakat Recep Peker otoriter ve totaliter bir şahıstır. Onunla şimdi bu statüsünde uğraşamıyoruz. Bir de partiyi ele geçirirse ne olur?" şeklindeki konuşmasıyla sert çıkmıştır. Diğer yandan Barutçu ve arkadaşları da Peker'e son darbeyi vurmanın zamanı geldiğini düşünüyordu.⁷⁹⁶ Sert tartışmalardan sonra Divan Toplantısı'na yarına kadar ara verilmiştir. Peker, o gün akşam İnönü ile görüşerek istifasını bildirmiştir. Bir

⁷⁹¹ Erim, 2005: 182; "Kabinede 6 bakan değiştirildi", *Vatan*, 05.09.1947.

⁷⁹² Toker, 1990: 210-211; Erim, 2005: 182-183.

⁷⁹³ "Kabinede yapılan değişiklik", *Akşam*, 05.09.1947.

⁷⁹⁴ Erim, 2005: 183.

⁷⁹⁵ "Halk Partisi yüce divanı dün toplantılarına başladı", *Cumhuriyet*, 09.09.1947.

⁷⁹⁶ Toker, 1990: 212-213; Erim, 2005: 184-185.

gün sonra da 9 Eylül'de Divan tekrar toplanmış, Divan'da Peker, sağlık sorunları nedeniyle istifa etmek zorunda kaldığını bildirmiştir.⁷⁹⁷

Böylece CHP içerisindeki aşırı grubun öncüsü Peker, Nihat Erim'in başında bulunduğu 35'ler grubunun da etkisiyle devrilirken parti içerisindeki hizipleşmeler varlığını devam ettirecektir.

1.3.3. Birinci Hasan Saka Hükümeti Karşısında İlk Faaliyetleri

9 Eylül 1947 tarihinde aşırı, sert politikalarıyla bilinen Recep Peker Hükümet'i istifa etmişti. Cumhurbaşkanı İnönü, Peker'in yerine hükümeti kurmakla Trabzon Milletvekili Hasan Saka'yı görevlendirmiştir.⁷⁹⁸ Hasan Saka hemen kabinesini oluşturmak üzere çalışmalarına başlamıştır. Vatan Gazetesi gibi muhalif gazeteler, yeni kabinede 35'ler Grubu'ndan da isimlere yer verileceği dedikodularının siyasi çevrelerde konuşulduğundan söz etmekteydi. Bu grubun, daha önce kendi aralarında toplanarak bir süre iktidara gelmeme gibi bir prensip kararı aldıklarından da bahsedilmekteydi. Bu kararın alınmasında ise kendilerinin Peker iktidarını eleştirmelerinde sanki şahsi çıkarları varmış gibi bir yoruma mahal vermemek etkili olmuştur.⁷⁹⁹

Diğer yandan Akşam Gazetesi'nde çıkan habere göre, Nihat Erim'in de yeni kabinede yer alacağı bildirilmiştir.⁸⁰⁰ Bu tür rivayetler, siyasi çevrelerde dolaşmaktaydı. Erim de 9 Eylül'deki günlüğünde "İç İşleri Bakanı oluyor" diye kendisi hakkında rivayetler çıktığını belirtmiştir. İzmit'ten, Ankara ve İstanbul'dan kendisine tebrik telefonları bile gelmiştir. Ertesi günkü gazetelerde ise Erim'in, Dışişleri Bakanı olacağından bahsedilmeye başlanmıştır. Ancak Erim, Dışişleri Bakanı olarak Necmettin Sadak ya da Nurullah Esat Sümer'i tahmin etmektedir. Erim'i İnönü yanına çağırarak kabine değişikliği ile ilgili intibasını sormuştur. Erim de Dışişleri Bakanlığı için İstanbul Gazetelerinin kendisini gösterdiklerini belirtmiştir. Bunun üzerine İnönü, Dışişleri için önce kendisini düşündüğünü, ancak Peker'i eleştirmen, bakanlık almak için yaptığın sanılmaması için bundan vazgeçtiğini söylemiştir. Erim, İnönü'ye teşekkür ederek kendilerinin kabineye girmesinin doğru olmayacağını ve arkadaşlarıyla bu yönde karar aldıklarını aktarmıştır. Necmettin Sadak'ın ise Dışişleri Bakanlığını desteklemiştir. Bu konuşmalar devam ederken Hasan Saka çağrıldı. Hasan Saka, 35'lerden Hamdullah Suphi Tanrıöver'e bakanlık teklif etmiş; ancak O ret etmiştir. Aynı teklif Grup'tan Kasım Gülek'e de yapılmıştır. Gülek, Erim ve Banguoğlu ile görüşmeden

⁷⁹⁷ "Recep Peker sağlık durumu dolayısıyla istifa etti", *Ulus*, 10.09.1947; "Hasan Saka kabineyi bu gün kuracak", *Akşam*, 10.09.1947.

⁷⁹⁸ "Hasan Saka kabineyi bu gün kuracak", *Akşam*, 10.09.1947.

⁷⁹⁹ "Recep Peker nihayet istifa etti", *Vatan*, 10.09.1947.

⁸⁰⁰ "Hasan Saka kabineyi bugün kuracak", *Akşam*, 10.09.1947.

kesin cevap vermemiştir. Erim ile Banguoğlu, Gülek'e teklifi kabul etmemesi yönünde kapalı bir şekilde ima ve tavsiyelerde bulunmuştur. Açık bir şekilde söyleyememişlerdir. Çünkü İnönü, "Sakın Kasım'a mani olmayın" demişti. Erim, Gülek'e İnönü ile görüşmesini telkin etmiştir. İnönü ile görüşen Gülek, teklifi kabul etmiştir.⁸⁰¹

Görüldüğü üzere, kabineye Nihat Erim'in girmemesinde daha önce grupça aldıkları karar ve bununla birlikte İnönü'nün tavsiyeleri etkili olmuştur. Diğer yandan gruptan bazı kişiler kabine girmiştir.

Kabineye 35'lerden Kasım Gülek'in dışında bir de Nedim Gündüzalp alınmıştır. Recep Peker Hükümeti'nden ise Mümtaz Ökmen ile Cevdet Kerim İncedayı alınmamış, diğer bakanlar kabinede görevlerine devam etmiştir. Bunun dışında Hasan Saka ve Faik Ahmet Barutçu da kabineye girmiştir. Böylece Hasan Saka, 10 Eylül 1947 tarihinde hükümetini kurmuştur.⁸⁰²

Hükümet'i kuran Hasan Saka, daha ılımlı ve yumuşak tavırlı bir isimdi.⁸⁰³ Kendisine Başbakan Yardımcısı olarak da Peker ve Erim karşıtı olan Faik Ahmet Barutçu'yu seçmiştir.⁸⁰⁴ Aşırı Peker Kabinesi'nin devrilmesinden sonra CHP içerisindeki hizipleşmeler ortadan kalkmamış, yeni bir şekil almıştır. Şöyle ki, Cihat Baban'ın anlattıklarına göre, parti üç esaslı gruba ya da hizbe bölünmüştür. Partinin sağ kanadını Recep Peker ve onun çevresindeki Cevdet Kerim, Feridun Fikri, Rasih Kaplan, Muhittin Baha gibi aşırılar oluşturmaktadır. Ortada Hilmi Uran, Hasan Saka, Faik Ahmet Barutçu, Şemsettin Günaltay gibi kişiler vardır. Sol kanatta ise Nihat Erim, Tahsin Banguoğlu, Cavit Oral, Vedat Dicleli ve O'nların arkadaşları bulunmaktadır. Hasan Saka, partinin merkezine ve sol kanadına dayanan bir kabine kurmuştur.⁸⁰⁵

Recep Peker Hükümeti'nin istifa edip yerine ılımlı Hasan Saka hükümetinin kurulması muhalif çevrelerde 35'ler Hareketi'nin bir başarısı olarak değerlendirilmiş ve aynı zamanda olumlu karşılanmıştır. Yeni durumdan memnuniyetlerini de 11 Eylül'de Erim ile görüşen Köprülü bizzat ifade etmiştir.⁸⁰⁶ Hasan Saka döneminde partiler arası ilişkilerin iyi olacağına ilk işaretleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Cumhurbaşkanı İnönü, CHP'den Nihat Erim ve Tevfik Fikret Sılay'ı, DP'den ise Muğla Milletvekili Nuri Özsan'ı yanına alarak yurt gezisine

⁸⁰¹ Erim, 2005: 185-186.

⁸⁰² Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler, 1998: 157. Recep Peker hükümetinde fazla bir değişiklik yapılmamış olması tek amacın Peker'i iktidardan uzaklaştırmak olduğu yorumuna neden olmuştur. (Goloğlu, 2013: 228).

⁸⁰³ Konyar, 1999: 72.

⁸⁰⁴ Goloğlu, 2013: 228.

⁸⁰⁵ Barutçu, 1977: 339.

⁸⁰⁶ "Hasan Saka yeni kabineyi teşkile memur edildi", *Vatan*, 10.09.1947; Erim, 2005: 187.

çıkmıştır.⁸⁰⁷ Bu gezide İnönü'nün yanına DP'den bir milletvekilini alması ve aynı zamanda gezi sırasında memurlara, herkese tarafsız davranılmasını söylemesi, halkevlerinin milletin malı olduğu, her iki partinin de kullanabileceğini söylemesi⁸⁰⁸, DP binalarını ziyaret etmesi⁸⁰⁹ partiler arasındaki ilişkileri geliştirmek istemesinin göstergelerinden bir kaçıdır.

Seyahate İnönü ile birlikte katılan Erim, seyahatin bu yukarıdaki amacına ulaştığını İnönü ile yaptığı sohbetinde ifade etmiştir:

İnönü beni alıyordu. Ajans haberlerini okuduk. Umumi hava üzerinde durduk. Bu seyahatin hedefine vardığını söyledim. Hakikaten memleket siyasi hayatında bir safha kapanıp başka bir safha açılıyor. İnönü'nün doğrudan doğruya halkın içine girmesi çok iyi oluyor. İdari baskı şikayetleri herhalde artık ortadan kalkacaktır. İnönü valilere sarıh emirler veriyor: "Her iki partiye de tamamen eşit muamele edeceksiniz" diyor.⁸¹⁰

İnönü başkanlığındaki heyet 26 Eylül 1947 tarihinde Ankara'ya gelmiştir.⁸¹¹ Erim bu seyahat sonunda CHP açısından bazı sonuçlara varmıştır. Erim'e göre, CHP birçok yerde boş kadrolardan ibarettir. Bazı zengin aileler partiyi ele geçirmiştir. DP, gayri memnunları etrafında toplamıştır. Aynı zamanda taşrada yüksek ve orta öğrenimli gençler daha çok DP'ye katılmışlardır. Küçük esnaf ve işçiler de öyledir. CHP yeni düzeni halen tam olarak kavrayamamıştır. Böyle gidilirse, seçimler kaybedilecektir. Diğer yandan Erim, yeni düzenin gerektirdiklerini eski parti idarecilerine anlatmanın güç olduğunu söyleyerek bir kere seçim kaybedildikten sonra CHP'nin düzeliş düzelmeyeceğini kendi kendine sormaktadır.

DP cephesinden de Erim'e göre, bu seyahat çok fazla telaş uyandırmıştır. DP taşra teşkilatının İnönü'ye yakınlık göstermesi de DP yöneticilerini İnönü'yü henüz eylemde bir şey yapmadığı şeklinde eleştirmelerine neden olmuştur.⁸¹² DP'nin sözünü ettiği eyleme İnönü 17 Kasım'da yapılacak CHP 7. Kurultayı'nda geçecektir. Diğer yandan Nihat Erim'in her iki parti için çıkarttığı bu yorumlar ilerleyen günlerde Erim'in ne kadar haklı olduğunu ortaya koyacaktır.

İnönü ile birlikte çıktığı yurt gezisinden dönen Erim, aşağıda da görüleceği üzere, bir yandan İnönü'nün kendisine verdiği Köprülü ile görüşme görevini devam ettirirken; diğer

⁸⁰⁷ "İnönü, dün yurt gezisine çıktı", *Vatan*, 13.09.1947; "İnönü'nün doğu seyahati", *Akşam*, 13.09.1947.

⁸⁰⁸ Goloğlu, 2013: 228.

⁸⁰⁹ Erim, 2005: 191; "İnönü, Erzurum Demokrat Parti merkezini ziyaret etti", *Vatan*, 16.09.1947; "İnönü", *Vatan*, 23.09.1947.

⁸¹⁰ Erim, 2005: 191.

⁸¹¹ Ankara'da İnönü'yü karşılayanlar arasında Demokrat Parti yöneticileri de bulunmaktaydı. İnönü seyahatle ilgili olarak söylediği en can alıcı ifade "Siyasi partilerle temas yaparak geldim. Buralardan anlaşılmalı, huzur temin edilmiş şekilde dönüyorum" cümlesi olmuştur. ("Cumhurbaşkanı seyahatten çok memnun döndü", *Vatan*, 27.09.1947; "İnönü Ankara'ya döndü", *Akşam*, 27.09.1947).

⁸¹² Erim, 2005: 195.

yandan da hem Meclis içerisinde Pekercilere karşı mücadele etmiş hem de 17 Kasım 1947 tarihinde toplanacak olan CHP 7. Olağan Kurultayı'nda 35'ler Grubu olarak nasıl bir strateji izleyeceklerini planlamaya başlamıştır.⁸¹³

27 Eylül'de İnönü, Erim'e Köprülü ile görüşerek DP Genel Başkanı Bayar'ın son sert beyanatını neden yaptığını hem de seyahatinin onlar üzerindeki tesirini öğrenmesini istemiştir. Erim de bu talimat doğrultusunda bir gün sonra 28 Eylül'de Köprülü ile görüşmüştür. Erim, öncelikli olarak seyahatin kendi üzerinde yarattığı intibaları hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra DP içerisindeki Sadık Aldoğan gibi İnönü ile görüşülmesini istemeyen aşırıların kendilerini tahrik eden faaliyetlerinden şikayetçi olmuştur. Köprülü, hemen Erim'e hak vererek bunları susturmak için ellerinden gelenleri yaptıklarını söylemiştir. Bayar'ın beyanatı ile ilgili olarak da İnönü'ye karşı bir cümlenin olmadığını ifade etmiştir. Hemen aynı akşam görüşmenin detaylarını Erim, İnönü'ye anlatmıştır. İnönü görüşmeden memnun olmuştur.⁸¹⁴

Nihat Erim ile yaptığı bir görüşmesinde İnönü, 35'ler Grubu olarak kendilerinin cesaretle öne atılarak partiyi ele almalarını istemiştir. Ancak bugünkü şartlar içinde partiyi değiştirmenin güç olduğunu ve bu yüzden de mevcuda dokunmadan bir gençlik teşkilatı kurmalarını da önermiştir.⁸¹⁵ Bu, tam da Erim'in en baştan beri istediği ve çeşitli ortamlarda ifade ettiği bir şeydi. İnönü'nün bu sözlerinden cesaret alacak olan Erim, arkadaşlarıyla çalışmalarını hızlandıracaktır.

29 Eylül'de Erim, Tahsin Bagoğlu ve Vedat Dicleli ile Meclis'te bir araya gelmişler ve Meclis Parti Grubu'ndaki seçimler için hazırlık yapmaya karar vermişlerdir. Aldıkları kararı da Erim, İnönü'ye bildirmiştir. Buna göre Grup, Başbakan Hasan Saka'yı müdafaa edecekler ve Recep Peker'in istifası nedeniyle İnönü'ye suçlamada bulunacak olanlar olursa O'nlara cevap vereceklerdir. İnönü, alınan karara çok sevinmiştir.⁸¹⁶

Bu arada uzun süredir Ulus Gazetesi'nde makale yayınlamayan Nihat Erim, Pekerci Falih Rıfki Atay'ı gazeteden uzaklaştırmanın yollarını aramakla da meşguldü.⁸¹⁷

Yukarıda da söylendiği üzere 35'ler Grubu, Hasan Saka Hükümeti'ni destekleyecekti. 8 Ekim 1947 tarihinde CHP Parti Meclis Grubu'nda Hükümet Programı'nın okunmasına karar verilmişti. Program'ın okunmasından bir gün önce Meclis koridorlarında kulis faaliyetleri artmıştır. Nihat Erim, "Gençleri ve açık fikirli yaşlıları devamlı surette teşvik ediyorum. Partiyi kurtarmak bizim elimizdedir sebat edelim, yılmadan mücadele edelim"

⁸¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Erim, 2005: 195-226).

⁸¹⁴ Erim, 2005: 195-197.

⁸¹⁵ Erim, 2005: 197.

⁸¹⁶ Erim, 2005: 197.

⁸¹⁷ Erim, 2005: 198-199

diyerek Hasan Saka lehinde kulis faaliyetleri yürütmüştür. Diğer yandan Feridun Fikri Düşünsel, Muhittin Baha Pars, Necmettin Sahir Silan, Mümtaz Ökmen, Mehmet Ali Yüreğir, Muzaffer Canbolat, Recai Güreli, Ahmet Ulus ve Ahmet Sungur gibi kişiler ise karşı propaganda yürütmüşlerdir.⁸¹⁸ Nihayetinde 8 Ekim’de önce Parti Meclis Grubu’nda Hükümet Programı okunmuştur.⁸¹⁹ Ancak daha program okunmadan önce Pekercilerden Muhittin Baha Pars, 35’ler Grubu’na çatmaya başlamıştır. Meclis Grubu’nda konuşulanların ifşa edildiğini, Vatan Gazetesi’nde hepsinin yayınlandığını ve bunun sorumlusu olarak 35’ler Grubu’nu ima ederek soruşturma yapılmasını önermiştir. Oturum Başkanı Şemsettin Günaltay, bu teklife pek iltifat etmemiştir. Ardından Hükümet Programı okunmuş ve söz alanlardan Rasih Kaplan, Feridun Fikri Düşünsel, Muhittin Baha kapalı veya açık bir şekilde İnönü’yü ima ederek “Demokratlara teslim oluyoruz, her dediklerini yapıyoruz” gibi sözler söylemiştir. Ayrıca 12 Temmuz Beyannamesi’ne karşı çıkmışlardır. Akabinde söz alan Peker de İnönü’nün kendisinin işine karıştığı için istifa etmek zorunda kaldığını ima etmiştir.⁸²⁰

Ertesi gün Pekerciler tarafından Hasan Saka Hükümeti’ne ve İnönü’ye karşı hücumlara devam edilmiştir. Erim, İnönü’yü gelişmelerden haberdar ederek nelerin yapılması gerektiği hakkında kendisini bilgilendirmekteydi. 10 Ekim’deki oturumda ise ilk olarak Hamdullah Suphi Tanrıöver’in söz almasıyla grubun havasını birden değiştirmiştir. Bu durum Erim’in hoşuna gitmiştir. Daha sonra Erim ve arkadaşları konuşma yapmak için isimlerini yazdırmışlar. Ancak kendilerine sıra gelmeden Pekerci milletvekilleri konuşmuşlardır. Bu milletvekilleri iki gün önce söylediği sözleri inkâr edercesine bir konuşma yapmışlardır. Erime göre, havanın değişmesinde Pekercilere yeni direktiflerin verilmiş olması, Hamdullah’ın konuşması, kendilerinin konuşma için söz almış olmaları ve ayrıca bizzat kendisinin Meclis koridorunda söylediği “Apaçık konuşacağım. Bu parti Rasih Kaplan Hocanın fikirlerini benimseyen bir parti midir, yoksa 12 Temmuz Beyannamesini benimseyen bir parti midir? Cevap isteyeceğim” sözleri etkili olmuştur. Havanın değişmesi ile Erim ve arkadaşları Grup’ta konuşmaktan vazgeçmişlerdir.⁸²¹ Ardından oylamaya geçilmiş, bir ret oyuna karşılık Erim’in tuttuğu Hasan Saka Hükümeti 362 oyla güven almıştır.⁸²² Anlaşılacağı üzere, Hasan Saka Hükümeti’nin güvenoyu almasında Erim’in başında bulunduğu 35’ler Grubu’nun gayretleri büyük oranda etkili olmuştur.

⁸¹⁸ Erim, 2005: 202-203.

⁸¹⁹ “Meclis ve CHP grubu dün toplandı”, *Cumhuriyet*, 09.10.1947.

⁸²⁰ Erim, 2005: 203-204.

⁸²¹ Erim, 2005: 203-204.

⁸²² “Hükümet partiden itimad reyini aldı”, *Vatan*, 11.10.1947.

Parti Meclis Grubu'nda Hükümet Programı güvenoyu aldıktan sonra Program, TBMM'nin önüne gelmiştir. 13 Ekim'de program burada okunmuştur.⁸²³ Başta Adnan Menderes olmak üzere bazı DP'liler Hasan Saka Hükümeti'nin programını şiddetle eleştirmişlerdir. Menderes'in ve diğerlerinin konuşmasına bakılacak olunursa Hükümet Programı'nda 12 Temmuz Beyannamesi'nin zihniyetinin yeteri derecede hakim olmadığı anlaşılmaktadır.⁸²⁴ Muhaliflerin sert eleştirilerinde sonra CHP içerisindeki Pekerciler, konuşmuşlardır. Ardından da Tahsin Banguoğlu, İsmail Rüştü Aras ve Nihat Erim söz alarak Saka Hükümeti'nin programını Pekercilere ve DP'ye karşı savunmuştur. DP ve CHP tarafından çok beğenilen ve sürekli alkışlanan konuşmasında Erim, demokrasi yolunda ilerlemeyi hiç kimsenin durduramayacağını, durdurmaya kalkacak olanlar olursa milletin sinesinden kabaran lanet dalgaları önünde erimeye mahkum olacaklarını, hükümetin 12 Temmuz Beyannamesi zihniyetine sahip olduğunu, bundan kesinlikle endişe edilmemesi gerektiğini, bir kere demokrasi yoluna girildiğini, bundan vazgeçmenin olmayacağını, Hasan Saka'nın da demokrasi yolunda yürüyeceğine inandığını, zira yürümekten başka da bir çaresinin olmadığını ifade ederek Hükümet Programı için güven istemiştir.⁸²⁵ Açık bir şekilde olmasa da Erim, Peker'e çatmıştır. Peker, sonradan kürsüye çıkıp ima yollu bir konuşma da yapmıştır.⁸²⁶

Netice itibariyle Erim'in konuşmasıyla hava Hasan Saka Hükümeti lehine değişmiştir.⁸²⁷ Yine o gün yapılan oylama sonucunda Hasan Saka Hükümeti'nin programı 362 kabul, 49 ret ile güvenoyu almıştır.⁸²⁸ Güven oylamasından sonra Meclis, 1 Kasım 1947 tarihinde açılmak üzere tatile girmiştir.⁸²⁹

1.3.4. VII. CHP Kurultayı

Nihat Erim'in liderliğindeki 35'ler Grubu, 17 Kasım 1947 tarihinde toplanacak olan CHP 7. Olağan Kurultayı için hazırlık yapmaya günler öncesinden başlamıştı. Hazırlık toplantılarını Erim, kendisi tertip ediyor ve yönlendiriyordu. İlk toplantıyı 5 Ekim'de Sedat Çumralı ile yapmıştır. Erim, kurultayda hiçbir grupla uzlaşmamayı, 35 kişi ile teşkilatlanarak kurultaya çıkmayı ve partide bir inkılâp istemeyi planlamıştır. Bunu aynı gün öğle gezmesinde İnönü'ye açmıştır. İnönü, Erim'in düşüncesini onaylamakla birlikte kuvvetini bir

⁸²³ "Kabine programını okudu", *Akşam*, 14.10.1947.

⁸²⁴ "Hasan Saka Mecliste programını okudu", *Vatan*, 14.10.1947.

⁸²⁵ TBMMTD, D.8, C.6, T.1, B.85, s. 715-716. Erim'in herkes tarafından beğenilen konuşması İnönü tarafından da beğenilmiş ve Erim, tebrik edilmiştir. (Erim, 2005: 206).

⁸²⁶ Erim, 2005: 206.

⁸²⁷ Erim, 2005: 205.

⁸²⁸ TBMMTD, D.8, C.6, T.1, B.85, s. 735.

⁸²⁹ "Meclis 1 Kasım'a kadar toplantısına son verdi", *Akşam*, 14.10.1947.

yoklamasını tavsiye etmiştir. Çumralı da Erim ile aynı fikre sahiptir. Erim, Çumralı'ya İnönü'nün büsbütün partiden ayrılacağını, bu durumda kimi parti başkanı yapacaklarını sormuştur. Çumralı, Erim'i gösterince, Erim "Beni söktüremeyiz. Şevket Hatiboğlu'nu düşünelim" teklifinde bulunmuştur. Bunun üzerine Çumralı, Erim veya Hatiboğlu'nu işaret etmiş, ama bir an önce adayın ortaya atılması gerektiğini ifade etmiş ve ardından da Hatiboğlu üzerindeki Toprak Kanunu dolayısıyla yaratılan kötü imajın silinmesi gerektiğini söylemiştir.⁸³⁰ Daha ilk görüşmeden çıkan sonuca göre, kurultayda parti içinde inkılâp yapılması konusunda ısrar edilmesine, parti başkanı olarak Erim veya Hatiboğlu isimin öne sürülmesine ve son olarak 35'lerin bağımsız hareket etmesine karar verilmiştir.

Bu arada kurultay çalışmaları konusunda Pekerciler de boş durmuyordu. 7 Ekim'de 35'lerden İzmir Milletvekili Said Odyak İzmir'den bir haber getirmiştir. Buna göre Muhittin Baha Pars İzmir'de İnönü aleyhinde bulunarak Peker için propaganda yapmıştır. İzmir'deki CHP Teşkilatı, Peker'in başkan olması yönünde tavır alınca Odyak ise Nihat Erim'in başkan olması lehinde bir propaganda yapmıştır.⁸³¹ Parti başkanlığı için ilk zamanlarda 35'ler arasında Nihat Erim ismi ortaya atılmıştır.

11 Ekim'de Şevket Raşit Hatiboğlu, Erim ile görüşmüştür. Bu görüşmede toplanacak kurultay üyeleri üzerinde tahminler yürütülmüştür. Kurultayı Pekercilerin kazanması durumunda kendilerinin ayrı bir fraksiyon (bir siyasi partinin çoğunlukla aldığı kararlara karşı savaşıyor parti içi grup) olduklarını ilan etmeyi kararlaştırmışlardır. Arkasından da kurultayda kendileriyle birlikte hareket edeceklerini tahmin ettikleri Tanrıöver, Ali Fuat Cebesoy ve Memduh Şevket Esendal'ın herhangi bir unvan isteklerini nasıl karşılayacaklarını ve sonra aralarında hiyerarşiyi nasıl düzenleyeceklerini konuşmuşlardır. Erim kendi hesabına hiçbir unvan istemediğini, henüz 35 yaşında olduğunu ve milletvekilliğinden üstün bir unvanı 45 yaşında almasının geç sayılmayacağını ifade etmiştir. Bu konuda Hatiboğlu, bir direktuar yapmayı önermiştir. Bu, Erim, Hatiboğlu, Banguoğlu ve İsmail Rüştü Aras'tan oluşacaktır. Erim, Hatiboğlu ile bu konuştuklarını bir gün sonra Tahsin Banguoğlu'na anlatmıştır.⁸³²

14 Ekim'de Erim, İnönü ile görüşmesinde Kurultay'da nasıl hareket edecekleri ile ilgili bilgi vermiştir. Erim, kurultayda çoğunluğu sağlayamayıp da Pekerciler partinin başına geçmesi durumunda partiyi bırakacaklarını söylemiştir. İnönü bu karara hemen karşı çıkmış ve partide mücadele etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Hemen ardından Erim, neden bu kararı verdiklerini İnönü'ye izah etmeye başlamıştır: "Mücadele kurultayda edeceğiz. Fakat sayı çokluğu bizde mi, değil mi kestiremiyoruz. Elimizden geleni yaptıktan sonra parti yine eski

⁸³⁰ Erim, 2005: 201-202.

⁸³¹ Erim, 2005: 203.

⁸³² Erim, 2005: 205.

hamam eski tas halinde kalırsa batacaktır. Biz batmaması için doğru yolu gösterip kabul ettiremeyince niçin beraber batalım?. Hiç olmazsa kendimizi kurtarır yeni bir parti nüvesi(çekirdek) hazırlarız”. Arkasından Saracoğlu ve Hilmi Uran gibi adamların hasta olmalarına rağmen makam için fırsat kolladıklarını, bu adamlarla partinin bir faaliyet gösteremeyeceğini ve Peker ile birlikte bunların hepsinin aynı olduğunu ifade eden Erim, kurultayda bu partiyi bir hastane olmaktan kurtarmak lazımdır diyeceğini İnönü’ye anlatmıştır. İnönü de kırıcı sözler söylememesi konusunda onu uyarmıştır.⁸³³ Kısaca Erim, partinin bu halinden ümitsizdir ve kurultayda partinin ıslah edilmesini istemektedir. O ıslah ise partinin demokratikleştirmesi ile olmalıdır.

Erim, kurultayda yapmak istediklerini ilerleyen günlerde daha açık bir şekilde ifade etmeye başlamıştır. Erim yine 17 Ekim’de 35’lerle konuşmuş ve onlara kesinlikle eski ekol CHP’lilerle hiçbir uzlaşmaya yanaşmamayı telkin etmiştir. Arkasından aynı günün akşamında İnönü kendisini yanına çağırılmış ve bu düşüncelerini İnönü’ye daha açık ifade etmiştir. Erim’in;

Halk Partisi baştan aşağı yepyeni adamların eline verilmezse ister Recep Peker, ister Saracoğlu, Hilmi Uran olsun. Bunlarla halkın sempatisini kazanamayız. Adet ekseriyeti eskilerde olduğu için biz derdimizi anlatamayacağız. Fakat eskilerle uzlaşma da yapmayacağız. Uzlaşma yaparsak onların ömrünü uzatırız. Yapmazsak kısaltırız. Önümüzdeki seçim 1950’de de olsa daha önce de Halk Partisinin ekseriyet kazanması çok güç ve hemen de ihtimal dışıdır. Binaenaleyh seçimi bir an önce yenileyip muhalefete geçmeliyiz. O zaman Halk Partisi iktidarda olduğu için etrafında toplananlar onu terk edecekler. Şimdiki milletvekillerinin çoğu ayıklanacak biz kalacağız. Daha sonraki seçim için partiyi biz hazırlayacağız,

şeklindeki görüşünü İnönü kabul etmekle birlikte parti içindeki eskileri ayıklama için erken seçime gitme teklifini ret etmiştir. Çünkü İnönü’ye göre, henüz demokratik sistem yerleşmemiştir. Bu üç sene sonra olacaktır. Şimdi erken seçim olursa 1946’daki Genel Seçim gibi olacağını, acele etmemek gerektiğini söylemiştir.⁸³⁴

20 Ekim’de 35’lerden Memduh Şevket Esendal, Cevat Dursunoğlu, Kasım Gülek ve Tahsin Banguoğlu Erim’e akşam yemeğine gelmişlerdir. Burada da kurultayda çoğunluğu elde etmek için nasıl hareket edecekleri tartışılmıştır. Yemeğe gelemeyen Hatiboğlu’nun kurultay ve Meclis seçimlerinde grubun hiçbir tarafa aday olmaması teklifi konuşulmuş ve Esendal bu fikri tutmuştur. Diğer yandan Dursunoğlu ile Banguoğlu tereddütte kalmışlardır. Bu iki isim, “bir merhale olarak Recep Peker’e karşı çıkacak olan şimdiki parti idaresi ile yani

⁸³³ Erim, 2005: 206.

⁸³⁴ Erim, 2005: 207.

Saracoğlu taifesi ile işbirliği iyi olur” teklifinde bulunmuştur. Erim, hemen buna itiraz ederek böyle işbirliğine taraftar olmadığını, parti ele geçirilirse olduğu gibi alınması gerektiğini oradakilere söylemiştir. Akabinde Erim, bu kurultayda kendi fikirlerini gerçekleştirecekleri çoğunluğu bulamayacaklarını, bu yüzden beklemeleri gerektiğini ve hiçbir tarafa kaymamaları gerektiğini söylemiştir. Recep Peker’in başkanvekilliğini kazanması durumunda kendi işlerinin kolaylaşacağını; çünkü Başbakanlıkta olduğu gibi bu makamda da onun kısa zamanda çürüyeceğini iddia etmiştir. Son olarak, kendilerinin kurultayda bir grupla işbirliği yapmalarının millet üzerindeki itibarlarını sarsacağını söyleyerek Tahsin ile Cevat’ı kendi fikrini yaklaştırmıştır. Lakin Kasım Gülek de bu fikirdedir.⁸³⁵ Görüldüğü üzere, Erim, grup arkadaşlarını ortaya attığı fikirleri kabul ettirme konusunda başarılıdır. Kendi fikrini istikrarlı bir şekilde yaymaktadır.

Bu arada Vatan ve Cumhuriyet gibi muhalif gazeteler, CHP kurultayında Pekercilerin ve diğer grupların nasıl hareket edeceklerine yönelik olarak çeşitli tahminlerde bulunmaktaydılar.⁸³⁶ Vatan Gazetesi Baş Yazarı Ahmet Emin Yalman, 22 Ekim’de 35’ler Grubu’nun kurultayda nasıl hareket edeceğini öğrenmek için Erim ile görüşmüştür. Sonradan görüşmeye Fuat Köprülü de dahil olmuştur. Erim, bu konuda henüz bir karar vermediklerini, ama hiçbir gruba dahil olmak istemediklerini, çünkü orada çarpışan Şükrü Saracoğlu ile Recep Peker’in kendi görüşlerine göre partiyi ıslah edemeyeceklerini, bundan dolayı da herhangi biriyle işbirliği yapmaktansa tenkitte kalmayı tercih edeceklerini söylemiştir. Bunun üzerine, Yalman bir takım tavsiyelerde bulunmaya başlamıştır. Bunlardan en zararlısını yenebilmek için diğeri ile işbirliği yapılmasını, örneğin Saracoğlu ile işbirliği yapılmasını, Peker’i yendikten sonra Saracoğlu Grubu’nda etkinliklerini ele alarak partide istedikleri ıslahatları yapmalarını tavsiye etmiştir. Bunlardan hiç birinin yapılmaması durumunda ise halkın 35’lere bağladığı ümitlerin suya düşeceğini, bunun da 35’ler için iyi olmayacağını söyleyerek uarmıştır. Yalman’ın bu tavsiye ve uyarılarından sonra Erim, “Bilakis bizi uzlaşma ile bir heyete gidersek efkâr-ı umumiye bizden o zaman ümit kesmez mi?” diye sorarak karşı çıkmıştır. Yalman, halk 35’lerin taktiksel olarak hareket ettiğini düşünerek ümit kesme olayının olmayacağını bildirmiştir. Köprülü, Yalman’a hak vermiştir. Erim ise henüz karar almadıklarını söyleyerek konuyu geçirmiştir.⁸³⁷

Nihat Erim, uzun süredir Ulus Gazetesi’nde yazmadığı için kurultayda savunacağı fikirlerin alt yapısını hazırlamak için basın aracından yoksundu. Fakat Vatan, Son Posta,

⁸³⁵ Erim, 2005: 209-210.

⁸³⁶ Bkz. *Vatan*, 16, 19, 21 Ekim 1947; *Cumhuriyet*, 17, 21 Ekim 1947.

⁸³⁷ Erim, 2005: 210.

Tasvir, Memleket gazetelerinde kendi düşüncelerini anlatan iki beyanatını yayınlamıştır.⁸³⁸ Bu beyanatlarında özetle Nihat Erim, 13 Ekim'deki Meclis Konuşması'nı yenilemiştir. Demokrasiden hiçbir şekilde geri dönülmeyeceğini, kendilerinin de bunun için çalıştıklarını ifade etmiş ve ayrıca 12 Temmuz Beyannamesi'nden sonra ne muhalefete ihtilalcılık atfetmenin ne de hükümetten baskı geleceğinin ciddi bir tarafı kalmadığını söylemiştir. Yakın bir gelecekte demokratik yeni Seçim Kanunu'nun yapılmasını, bu kanunun ise DP ve CHP temsilcilerinden oluşacak bir komisyonca hazırlanmasını istemiştir.⁸³⁹

Kurultay ve Yeni Meclis İdaresi için seçim hazırlıklarının hız kazandığı bu sırada Hilmi Uran ve Saffet Arıkan, Esendal'ı yanlarına çağırarak kırk kişilik divan heyeti için hazırladıkları aday listesini O'na göstermişlerdir. Bu listeye 35'lerden 13 kişiyi koymuşlardır. Esendal ise böyle bir hareket içerisinde çalışamayacaklarını söyleyerek isimlerinin çıkartılmasını istemiştir. Arkasından Hilmi Uran, 1 Kasım'da seçilecek Meclis Grup Başkanvekilliği için Esendal'ın ağzını aramaya başlamıştır. Erim'in Başkanvekili olmak isteyip istemediğini sormuştur. Bu görüşmeyi Esendal, 23 Ekim'de, Nihat Erim'e ve arkadaşlarına anlatmıştır. Erim de Esendal'ın söylediklerini o akşam İnönü'ye anlatmıştır. İnönü, onların karışık bir liste yapmak istedikleri yorumunda bulunmuştur. Erim, Saracoğlu'nun başkanlığını kimsenin tutmayacağını, onunla çalışmanın güç olacağını söylemiştir. Öte yandan İnönü ise bu konuda daha fazla fikir beyan etmekten kaçınmıştır.⁸⁴⁰

26 Ekim'de Memduh Şevket Esendal'ın evinde toplanan Grup, yine Meclis'te, partide ve kurultaydaki seçimlere katılıp katılmama meselesini konuşmuşlardır. Erim, hiçbir seçime aday göstermeme taraftarı iken, Cevat ve Banguoğlu göstermek taraftarıydı. Tartışmalar neticesinde Erim'in fikrinde mutabık kalınmıştır. Ancak bu karara Tahsin Banguoğlu'nun sonradan aklı yatmamıştır. Bir gün sonra sabah Erim'in evine gelmiştir. O'nun yanında Mümtaz Ertan ve Suat Kemal Yetkin de gelmiştir. Banguoğlu, seçimlere katılmayışlarının vazgeçme şeklinde anlaşılacağını ve etraflarından herkesin dağılacağını söylemiştir. Bunun üzerine Erim, katılmamalarının faydalarını şöyle anlatmıştır: "Tamamen bizlerden mürekkep bir listeyi olduğu gibi kabul ettiremeyiz. Karışık listeye girsek bundan bize fayda değil, zarar gelir". Sonuç olarak Erim, onları ikna etmiştir. Ayrıca bunu yaparken de aşırıları kazandırmamak için çalışacaklarını söylemiştir.

⁸³⁸ Erim, 2005: 210-211.

⁸³⁹ "Prof. Nihat Erim ile bir konuşma", *Vatan*, 22.10.1947; "35'lerde Tahsin Banguoğlu ile bir görüşme", *Vatan*, 24.10.1947. Bu süreçte ve kurultay esnasında sadece Nihat Erim değil, 35'lerden Vedat Dicleli, Sadi İrmak gibi isimler de basına yazdıkları makalelerle kendi düşüncelerini yaymaya çalışmışlardır. (Bkz. *Ulus*, 4, 9, 15 Ekim 1947; *Ulus*, 3, 17, 19, 21, 23 Kasım 1947).

⁸⁴⁰ Erim, 2005: 211.

Bu mesele ertesi gün 28 Ekim’de Vedat Dicle’nin evinde toplanılarak tekrar görüşülmüştür. Toplantıya Erim ile birlikte İsmail Rüştü Aras, Mümtaz Ertan, Hasan Şükrü Adal ve Tahsin Banguoğlu katılmıştır. Kurultayda diğer gruplarla uzlaşma yapmamaya karar verilirken, Divan seçimi için sadece kendi adaylarının desteklenmesi için diğer gruplara baskı uygulanmasına karar verilmiştir.⁸⁴¹ 35’ler Grubu 1 Kasım’da açılacak Meclis’teki İdare Seçimleri’nde ve özellikle de 17 Kasım’daki Kurultay’da nasıl hareket edecekleri konusunda sürekli toplanıyorlar, bir kararda uzlaşıyorlar; ancak net bir karar veremeyip tekrardan toplanıyorlardı. Ama diğer yandan da Meclis’in ve Kurultay’ın açılmasına az bir süre kalmış, karşı taraf ise çalışmalarını hızlandırmıştı. Bu yüzden 35’ler de artık düzenli çalışmalara başlamıştır.

Vatan ve Cumhuriyet Gazeteleri’nin 29 Ekim’deki sayılarında aşırıların Parti Meclis Grup İdare Heyeti listesini yayınladıkları, Meclis Grup Başkan Vekilliğine ise Mümtaz Ökmen’in gelmesi için çalıştıkları haber verilmiştir. Habere göre, Aşırılar, Erim gibi Meclis Grup İdare Üyeleri arasında bulunan ılımlıları tasfiye etmeye çalışmaktadır. Ayrıca haberlerde, son zamanlarda CHP içindeki Aşırılar ile 35’lerin faaliyetlerin çok arttırdığı ve her iki tarafın taraftar kazanmaya çalıştıkları ifade edilmiştir. Vatan Gazetesi, 35’lerden Hamdullah Suphi, Nihat Erim ve Tahsin Banguoğlu ile röportaj yapmış ve bu röportajlar nedeniyle aşırı gruptaki bazı milletvekilleri bunun parti disiplinine aykırı olduğu gerekçesiyle saldırıya geçmişlerdir. Erim, CHP’nin faşist bir parti olmadığını, muhalif bir gazeteye demeç vermenin partinin disiplinine aykırı olamayacağını söylemiştir. Kısacası Aşırılar’ın kendilerini susturamayacağını altını çizmiştir.⁸⁴²

Aşırılar’ın tüm bu manevi baskılarına rağmen Erim, muhalif gazetelere kendi fikirlerini açıklayan beyanatlar vermeye devam etmiştir. Nihat Erim, bir muhalif gazete olan Cumhuriyet Gazetesi’nin 35’ler ve kurultay ile ilgili sorularını cevaplamıştır. Muhabir, Erim’e Pekercilerin kurultayda seçilecek olan parti divanı için bir takım aday çalışmalarında bulunduğunu, 35’lerin de böyle bir parti divanı için aday listesi olup olmadığını sormuştur. Erim bu soruya açık bir cevap vermemekle birlikte 35’ler Hareketi’nin bir fikir hareketi olduğunu, bunun sayı ile ölçülemeyeceğini, Peker’e kırmızı oy verenlerin bu işi koltuk hırsıyla yapmadığını öncelikle ifade ettikten sonra, “Bizim kurultayın sağduyusuna güvenimiz tamdır. Gerek milletvekili arkadaşlar gerek gelecek delegeler memleketin ve partinin hayrına en iyi çalışıp hizmet edecek olanları seçmesini bilecektir”⁸⁴³ demiştir.

⁸⁴¹ Erim, 2005: 211-213.

⁸⁴² “CHP müfritleri partiyi kazanmaya çalışıyorlar”, *Vatan*, 29.10.1947; “Meclis ve Meclis Grup Başkanvekillikleri”, *Cumhuriyet*, 29.10.1947.

⁸⁴³ “35’ler ve CHP’nin yeni tüzüğü”, *Cumhuriyet*, 30.10.1947.

İç politikadaki son gelişmelerin artarak bu iyi havayı bozma ihtimalinin olup olmadığını sorması üzerine Erim,

...kim ne derse desin, kim ne düşünürse düşünsün Türkiye sağlam esaslara dayanan demokratik bir sisteme bütün icaplarıyla kısa zamanda kavuşmak yolundadır. Bu neticeye varmayı sadece siyasi mücadeleyi, şahsi ihtiras ve kin kavgası haline getirmek isteyenlerin sayıca çoğalması geciktirebilir...Her türlü ifrat ve taassup evvelce de söylediğim gibi milletin bağrından yükselecek lanet dalgaları önünde behemehal eriyecektir,⁸⁴⁴

şeklinde demokrasiden dönüşün olmayacağını bir kez daha vurgulamıştır.

Muhabirden gelen bir diğer soru da kurultayda en çok hangi konular üzerinde konuşulacağı sorusudur. Erim, kurultayın parti tüzük ve program tasarıları üzerinde duracağını ifade ettikten sonra kendisinin gerek program gerekse de tüzükte değiştirilmesini istediği konuları açıklamıştır. Bu konu parti genel başkanı cumhurbaşkanı seçilmesi durumunda parti başkanlığını fiilen genel başkan vekilinin yapması maddesidir. Erim bu maddeye itiraz ederek bu işte radikal davranmanın doğru olacağını ve “Esasen Halk Partisi başkanlığını fiilen yapmayacağına göre kağıt üstünde kalacak bir unvan tevcihinden ne fayda olacağını da anlayamamaktayım” diyerek parti genel başkan vekilliğine karşı çıkmıştır.⁸⁴⁵

Son olarak muhabirin Erim’e sorusu, kurultayda din eğitimi ile ilgili nasıl bir karar alınabileceği ile ilgili idi. Erim, laikliği dinsizlik olarak anlayanlardan olmadığını, dinin akıl ve mantığa dayana bir mevzu olarak müptela edilmesi fikrinde olduğunu açıkladıktan sonra üniversitelerde ilahiyat dersleri okutacak kürsülerin oluşturulabileceğini belirtmiştir. Kısacası kültürlü din adamlarını yetiştirilmesinin önemli ve gerekli olduğunu söyleyerek bu konunun kurultayda konuşulmasının mümkün olduğunu aktarmıştır.⁸⁴⁶

Nihat Erim, son zamanlarda muhalif gazetelere verdiği beyanatlar içerisinde Cumhuriyet Gazetesi’ne verdiği bu beyanatla 35’ler Hareketi olarak kurultayda nasıl hareket edecekleri hususunda ilk defa bu kadar açık konuşmuştur denilebilir.

Kurultaydan önce yukarıda da ifade edildiği üzere CHP’yi bekleyen bir seçim vardı. O da Meclis Başkanlık Divanı, Parti Meclis Grubu Başkanlık Divanı ve İdare heyeti seçimleri idi. Bu seçimleri kazanan parti içerisindeki grup, partinin ilerleyen günlerdeki gidişi hakkında kamuoyuna ipucu vermiş olacaktı. Bu seçimler CHP Parti Grubu’nda yapılacaktı. Grup ise 31

⁸⁴⁴ “35’ler ve CHP’nin yeni tüzüğü”, *Cumhuriyet*, 30.10.1947.

⁸⁴⁵ “35’ler ve CHP’nin yeni tüzüğü”, *Cumhuriyet*, 30.10.1947.

⁸⁴⁶ “35’ler ve CHP’nin yeni tüzüğü”, *Cumhuriyet*, 30.10.1947.

Ekim 1947’de toplanacaktır.⁸⁴⁷ Toplantı öncesinde gruplar arasında çok büyük bir propaganda savaşı vuku bulmuştur. Aşırıları temsil eden grup seçimleri kaybetmemek için birkaç liste birden hazırlamıştır. Parti Grubu’na seçilecek iki başkan vekilinden birinin Mümtaz Ökmen olması için iki ayrı liste hazırlanmıştır. 1- Mümtaz Ökmen-Saffet Arıkan, 2-Mümtaz Ökmen-Hilmi Uran. Yine aşırıları Grup İdare Heyeti seçimleri için ayrı bir liste hazırlarken, Ortadaki Grup (Merkezciler) da ayrı bir liste hazırlamıştır. Merkezciler’in, Grup Başkan Vekilliği için gösterdiği adaylar ise Şemsettin Günaltay ve Safet Arıkan’dır. Erim’in başında bulunduğu 35’ler Grubu, kendilerine ayrı bir liste hazırlamamış olup Merkezcileri desteklemeye karar vermiştir.⁸⁴⁸ 35’lerin ayrı bir listelerinin olmaması ve ayrıca kendilerinden aday göstermemeleri bir sürpriz değildir. Çünkü yukarıda anlatıldığı üzere, yaptıkları toplantılarda bu yönde kararlar almaktaydılar. İşte bu kararlarını da burada uygulamaya koymuşlardır.

Neticede 31 Ekim 1947 tarihinde Parti Grubu toplanmıştır. Seçimlerden çıkan sonuçlara göre, Merkezciler karşısında Aşırıları büyük bir hezimete uğramıştır. Meclis Başkanlığı seçiminde Kazım Karabekir 285 oy alırken, Recep Peker ancak 4 oy alabilmiştir. Mümtaz Ökmen, Grup Başkan Vekilliğine, Cevdet Kerim İncedayı Başkan Vekilliğine seçilememiştir. Rasih Kaplan ve takımı ise Grup İdare Heyetine girememiştir. Buralara Merkezciler girmiştir. Vatan ve Cumhuriyet Gazetelerinin verdiği haberlere göre, 35’ler Grubu seçimlerde liste hazırlamayı, kendi adaylarını da koymayı desteklemişlerdir. Merkezcilerin bu zaferini Vatan Gazetesi;

Bugünkü sevinçli netice 35’lerin parti içine girdikleri yeni ruhun ve görüşün bir zaferi şeklinde telakki olunmaktadır. Çünkü 35’lerin desteklediği mutediller listesi müfritlerin listesini kahkari bir hezimete uğratmıştır. Bu vaziyet karşısında ilk akla gelen hüküm, Halk Partili milletvekillerinin büyük bir ekseriyetinin 12 Temmuz Beyannamesinin ruhunu ve hedefini kavramış olduğu şeklindedir,⁸⁴⁹

diyerek yorumlamıştır. Bu sonuçla birlikte 35’lerin eli, kurultaya giderken daha da güçlenmiştir. Çünkü Meclis İdare Seçimleri’nde karşı grubu hezimete uğratmada büyük etkileri olmuştur.

Grup’taki Meclis İdare Seçimleri bittikten sonra akşam 35’ler Grubu’nu ve Erim’i sevindiren yeni bir gelişme daha yaşanmıştır. Peker’in yanında yer alan Falih Rıfkı Atay, 30 Ekim’de CHP Genel Sekreterliğine yazdığı bir mektupla Ulus Gazetesi Baş Yazarlığı’ndan

⁸⁴⁷ “Meclis Bu gün Cumhurbaşkanın Nutku İle Açılıyor”, *Vatan*, 1.11.1947 Akşam Gazetesi, manşetten verdiği haberinde bu seçimlerin 17 Kasım’da toplanacak olan Büyük Kurultay’ın inkişafının göstermesi açısından büyük bir önem arz ettiğini söylemekteydi. (“Millet Meclisi Bugün Açılıyor”, *Akşam*, 01.11.1947).

⁸⁴⁸ “CHP içindeki seçim mücadelesi”, *Cumhuriyet*, 31.10.1947.

⁸⁴⁹ “CHP Grubunun Hararetili Toplantısı”, *Cumhuriyet*, 01.11.1947; “CHP Grubunda müfritlerin hezimeti”, *Vatan*, 01.11.1947.

ayrılmak istediğini bildirmiştir. DP Lideri Fuat Köprülü, bu istifanın parti içerisindeki gizli mücadelenin kaybedilmesi sonucunda ⁸⁵⁰ olduğu tahmininde bulunmuştur. ⁸⁵¹ Atay'ın istifa haberi 4 Kasım'daki gazeteler aracılığıyla duyurulmuştur. Gazetelere göre, Atay'ın yerine Ulus'a başyazar olarak Nihat Erim'in gelmesi muhtemel gözle bakılmaktaydı. ⁸⁵² Hatta bazı gazeteciler, 4 Kasım akşamında düzenlenen İngiliz Elçiliği Kokteyli'nde Erim'den Ulus Gazetesi'ne başyazar olup olmayacağını öğrenmeye çalışmışlardır. Erim, onlara belirsiz cevap vererek "Başmakaleler imzasız olsun. İç sayfalarda imza ile yazayım diye düşünüyorum" diyerek henüz İnönü veya partinin kendisine yeni bir teklifte bulunmadığını söylemiştir. ⁸⁵³ İşte Erim'in beklediği teklif, 5 Kasım'da İnönü'den gelmiştir. Erim, teklifi kabul etmekle birlikte Ulus'ta çıkacak başmakalelerin imzasız olmasını istemiştir. İnönü ise imzasız başmakalenin iyi olmayacağını anlatmaya çalışmıştır. Erim,

İmza ile yazınca parti ile devamlı surette ihtilaf çıkar. Parti kendi fikirlerinin yazılmasını ister. İmza sahibi kendi imzası ile düşünmediği şeyleri yazmak istemez. Parti ile benim aramdaki ihtilaf bu yüzden çıktı. Aynı tarzda yeniden başlamam. Üç sene sonra yine ihtilaf çıkacağına eminim. Parti gazetesinde başmakale imzasız olmalı. Ben yazarım. Başkası yazar. Yazarın değil partinin düşüncelerini aksettirir. Ayrıca iç sayfalarda imzam ile yazarım. Ona da kimsenin bir şey demeye hakkı olmaz. Sonra gazetenin idaresi tamamen bana bırakılmalıdır. Partide her önüne gelen karışmamalıdır. Doğrudan doğruya gazetenin idaresi ile temas etmeliyim, ⁸⁵⁴

diyerek imzasız başmakale konusunda ısrarla durmasının sebeplerini açıklamış ve ayrıca gazetenin idaresini ele almak istediğini belirtmiştir.

İsmet İnönü, Erim'in bu şartlarını kabul etmiş, Parti Genel Sekreteri Hilmi Uran'a bunları anlatmasını ve başlangıçta çok fazla şart koşmamasını, önce imzasız başmakale meselesini halletmesini, daha sonra ise diğer şartların zamanla halledileceğini söylemiştir. Ayrıca gazeteye çok fazla partinin yazı yazmasını istemiştir. Aynı gün Uran ile görüşen Erim, Uran ile anlaşmıştır. Ancak Uran, parti kurultayı bitene kadar gazetede ki şimdiki duruma dokunmamasını, sadece başmakalelerin imzasız olmasını dilemiştir. Erim de kabul etmiştir. ⁸⁵⁵ Anlaşıldığı üzere Erim, Ulus Gazetesi'ne başyazar olma konusunda kendisinin öne sürdüğü şartları İnönü'ye ve partiye kabul ettirmiştir. Bundan sonra Ulus Gazetesi'nde

⁸⁵⁰ Falih Rıfkı Atay, 16 Kasım'da Cumhuriyet Gazetesi'ne verdiği beyanatta kendisinin zorla istifaya zorlanmadığını, kendi isteği ile istifa ettiğini ifade etmiş ve bunun sebebinin de İlimlerin muhalefetle işbirliği yaparak kendi partilerini yıkmaya çalışmalarına bağlamıştır. Bu durum karşısında bu görevi sürdüremeyeceğini ifade etmiştir. ("Falih Rıfkı Atay 35'ler hücum ediyor", *Cumhuriyet*, 16.11.1947).

⁸⁵¹ "Ulus'da tasfiye", *Vatan*, 05.11.1947.

⁸⁵² "Nihat Erim Ulus başyazarı oluyor", *Vatan*, 04.11.1947.

⁸⁵³ Erim, 2005: 217.

⁸⁵⁴ Erim, 2005: 218-219.

⁸⁵⁵ Erim, 2005: 218-219.

çıkacak başmakaleleri Erim mi yoksa başka bir yazar mı yazdığı herkes tarafından bilinemeyecektir. Sonuç olarak 35'lerin hareketinin başı olarak Erim, Pekercilere karşı gazete gibi bir gücü eline alarak önemli bir başarı daha kazanmıştır.

6 Kasım 1947'de Erim, Ulus Gazetesi'ne başyazar olarak atanacağını 35'lerden Memduh Şevket Esendal'a söylemiştir. Esendal, "Ulus'un başında olmak mühim iştir. Kabul ettiğin iyi oldu" diyerek⁸⁵⁶ Erim'in bu yeni statüsünün kendi hareketleri için çok işe yarayacağını bir yerde anlatmak istemiştir. Nihayetinde 7 Kasım 1947'de parti tarafından gönderilen bir tezkere ile Ulus Gazetesi'nin başyazarlığına Falih Rıfki Atay'ın yerine Nihat Erim tayin edilmiştir.⁸⁵⁷

Hatırlanacağı üzere, Nihat Erim'i yazar olarak keşfeden, Ulus Gazetesi'nde makale yazmaya teşvik eden, İnönü'ye Erim'in yazarlık yönünü tanıtan, O'nu "Öyle birisini keşfettim ki sormayın. Eğer Nihat'taki bilgi bende olsa neler yaparım neler" diyerek İnönü'ye metheden Falih Rıfki Atay'dı.⁸⁵⁸ Atay tarafından Erim keşfedilmiş, yaklaşık iki yıl beraber çalıştıktan sonra bu iki ismin yolları ayrılmıştır. Görüldüğü üzere, Erim, Atay'ın yerini almıştır.

31 Ekim'deki 35'lerin Aşırıları yani Pekerciler karşısındaki başarısı ve Atay'ın Ulus'tan istifası Erim'de kurultayda kendilerinin çoğunluğu sağlayacağı inancını artırmıştır. Bu arada Hüseyin Cahit Yalçın da kurultaydaki seçimlerde parti başkanlığına aday olmak istiyordu ve kendisi Erim vasıtasıyla 35'lerin desteğini alma arayışı içerisine girmiştir. Erim ile ilk görüşmelerde olumsuz cevap alan Yalçın, daha sonra araya İnönü'nün girmesiyle Erim'den olumlu cevap almıştır. Hatta Erim, 4 Kasım'da gazetecilere parti başkanlığına Hüseyin Cahit Yalçın'ı aday göstereceklerini söylemiştir. Diğer yandan 35'ler Grubu Erim'in liderliğinde birbirlerinin evlerinde toplanarak kurultayda nasıl hareket edeceklerini, Yalçın'ın adaylığını, kurultaya sunulacak parti program ve tüzüğü ile ilgili çalışmalarını ele almışlardır. Bu görüşmelerin birinde Yalçın'ın adaylığı meselesi açılmış, buna Cevat ile Cavit itiraz etmişlerdir. İnönü'nün bu işi hoş karşıladığının söylenmesiyle razı edilmiştir.

Grup içerisinde Erim'i uğraştıran diğer önemli bir mesele de Parti Divanı seçimlerinde aday olup olmama meselesidir. 9 Kasım 1947 tarihli toplantıda Tahsin Banguoğlu, Abdurrahman Melek, Kasım Ener, Bekir Kaleli, Sait Köksal gibi isimler Parti Divanı'na girmek istemişlerdir. Erim, Parti Divanı'na girmenin doğru olmayacağını, kendisinin şahsen girmek istemediğini ifade etmiştir. Erim, kurultay toplanmadan bir gün önce yani 16 Kasım 1947'de 35'lerden bazı isimlerle görüşerek bazı kararlar almıştır. Sabah vakti Kasım Gülek ile Memduh Şevket Esendal'ın yanına giden Erim, Esendal'ın Parti

⁸⁵⁶ Erim, 2005: 219.

⁸⁵⁷ "Falih Rıfki Atay'ın yerine Nihat Erim tayin edildi", *Cumhuriyet*, 08.11.1947; Karpat, 2015: 290.

⁸⁵⁸ Erim, 2005: 44; "Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları:7", *Akşam*, 27.03.1950; Erim, 2005: 220.

Divanı'na gençlerin girmesi konusunda ısrar ettiğini görmüştür. Erim de Esendal'ı desteklemiştir. Öğleden sonra ise Banguoğlu ile buluşarak O'na "Parti divanına girmek isteyenler girsin. İstemeyenleri girmeye zorlamayalım. Ben şahsen girmek istemiyorum. Sen gir. Senin içeride bulunman iyi olur" diyerek bir teklifte bulunmuştur. Bu teklif ise Banguoğlu'nun hoşuna gitmiştir. Gece, Banguoğlu ile birlikte Hamdullah Suphi Tanrıöver'in evine gidip son durum hakkında konuşmuşlardır. Konuşma sonunda kurultayda "Milliyet mefhumunun tarihi, İnönü'nün büsbütün başkanlıktan ayrılması, din işlerine üst kademedden başlamak, yani din ulemasını üniversitede yetiştirmek ve gençlik meselesi" konularında hep beraberce müdahale etmeyi kararlaştırmışlardır. Öte yandan bir 35'ler üyesi olan Hamdullah Suphi de Parti Başkanı olmak istiyordu; ancak kendi grubundan destek alamayınca onlara karşı kırılmıştır. Çünkü O'lar, Yalçın'ı desteklemeye karar vermişlerdi.

Kurultay'ın yaklaştığı günlerde Başbakan Hasan Saka, Hüseyin Cahit Yalçın'ın Parti Başkanvekilli'ğini O'nunla anlaşamayacağı için istemediğini ifade etmeye başlamıştır. Erim'in anlattıklarına göre, Saka'yı bu konuda tahrik eden Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu'dur. Kurultaydan iki gün önce yani 15 Kasım'da Hüseyin Cahit Yalçın'ın parti başkanlığını kazanma şansının düşük olduğu, Hilmi Uran'ın ise kuvvetli olduğu konuşulmaya başlanınca Erim, İnönü ile yaptığı görüşmesinde; "Sarcoğlu, Hilmi Uran bu güne kadar partinin başındadırlar. Ne yapıyorlar? Partiyi ataletle düşürdüler. Bunlardan biri gelmekle parti düzelmez. Bilakis mukadder olan akıbet yaklaşır. Hüseyin Cahit bir yeniliktir, bir ümittir. Bu devreyi böyle atlatırız⁸⁵⁹" şeklinde konuşarak Yalçın'ın adaylığını savunmuştur.

Gerçekten de bu süreçte Erim ve arkadaşları, parti başkanlığı için Hüseyin Cahit Yalçın'ın seçilmesi adına Ankara'ya gelen delegeler üzerinde geniş bir propaganda yapmaktaydılar.⁸⁶⁰ Ancak yukarıda da görüldüğü üzere, başta Barutçu ve İnönü'nün etkisiyle oylar Hilmi Uran'ın seçilmesinden yana tavır almışlardır.

Kurultayın açılmasına yaklaşılrken Erim, İnönü ile görüşmelerinde parti başkanlığını büsbütün bırakması için telkinlerde bulunmayı sıklaştırmıştır. İnönü, her seferinde Başbakan'ı bile bu işe razı edemediğini, "hiç olmazsa onu razı etseydim bu iş olurdu" cevabını verecektir.⁸⁶¹ Neticede aşağıda da görüleceği üzere, Erim, İnönü'yü bu

⁸⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erim, 2005: 213-226.

⁸⁶⁰ "Kurultay üyeleri Ankara'ya gidiyorlar", *Akşam*, 12.11.1947.

⁸⁶¹ İnönü'nün bu cevabı karşısında Erim, "Paşam şimdiye kadar hangi işi onlara sorduğunuz zaman iyidir, yapalım cevabını aldınız. İki senedir yanınızdayım, göremiyorum. Demokrasi yönündeki her hareketinizi ya geciktirdiler ya büsbütün engel oldular. Bu defa da samimi, objektif değillerdir. Hatırlayacaksınız 12 Temmuz Beyannamesi neşredildiği veya neşredileceği sıra parti dağılır demişlerdi. İşte dağılmadı. Şimdi siz büsbütün bıraksanız parti dağılır diyenler kendi şahıslarına çok ehemmiyet veren insanlardır. Siz parti başkanlığını bırakınca onların kendi vaziyetleri güçleşecek. Belki de partiden tasfiyeye uğrayacaklar ve bundan dolayı da onların düşüncesince parti çökecek. Halbuki parti bilakis kuvvet bulacaktır. Kendi başına çalışmayı öğrenecektir" demiştir. (Erim, 2005: 224).

konuda ikna edememiştir. Kurultay tarafından parti başkanlığı görevini yerine getirmesi için bir parti başkan vekili seçimi yapılacaktır. İnönü, partiyi büsbütün bırakmayacaktır.

Hatta Erim, kurultay günü yani 17 Kasım'da yayınladığı makalesinde de İnönü'nün başkanlıktan büsbütün ayrılmasını isteyen bir makale ele almıştır:

...Vatandaşlar İsmet İnönü'yü muayyen bir partinin politika görüş ve gidişine hasredilmiş görmeyi istememektedirler. Vatandaşlar hangi partide bulunurlarsa bulunsunlar İsmet İnönü'yü (millet adamı) olarak kendileriyle beraber, devletin en büyüğü, birleştirici, toplayıcı bir sembol olarak görmekten hoşlanmaktadırlar...İnönü'nün eli kolu parti başkanlığı bağlarıyla lafzen olsun bağlanmazsa daha iyi olacaktır...İnönü başkanlığı bıraktığı için halk partisi çökmez. Birimiz kendimize düşen mesuliyeti müdrük olarak el birliği ile çalışırsak muhtemel olan ilk sarsıntıdan sonra parti yeni bir hızla gelişmesine devam edebilir. Sayın İsmet İnönü'yü parti kavgalarının dışında ve üstünde tutmak hem memleket hem de partimiz uygundur...Şef sisteminde herkes şeften aldığı kuvvetle çalışır. Ve yalnız ona çalışır. Ve yalnız ona hesap verir. Millet ve tarih önünde bütün mesuliyetlerin hesabı şefe yüklenir. Demokraside böyle şey olamaz...Sayın İsmet İnönü'ye kendisine ait olmayan mesuliyetleri yüklemekten devlet adamlarımızın kaçınması vatan borcudur.⁸⁶²

Kurultay öncesinde Nihat Erim'in dışında Sadi Irmak ve Vedat Dicleli gibi 35'lerden isimler de Ulus Gazetesi'nde yazdıkları yazılar vasıtasıyla kurultayın önemini dışında kurultayda öncelikle neler yapılması gerektiği konusunda düşüncelerini açıklamışlardır. Bunlardan Sadi Irmak, kurultayda öncelikli olarak devletçilik ve demokrasi alanındaki gelişmelerin ele alınmasını gerektiğini dile getirerek parti teşkilatına canlılık kazandırılmasını bildirmiştir. Canlılığın, Halkçı Gençlik Kulüpleri'nin kurulması ile sağlanacağı düşüncesini paylaşmıştır.⁸⁶³

CHP'yi, parti tüzüğü ve programında yapacağı değişikliklerle, daha demokratik bir parti haline getirecek olan 7. Büyük Kurultay⁸⁶⁴ nihayetinde 17 Kasım 1947 tarihinde toplanmıştır.⁸⁶⁵ Burada kurultayın açılış gününde İsmet İnönü, kendisinin parti başkanlığını tamamen bırakıp bırakmayacağına ilişkin basında günlerdir sorulan sorulara açıklık getirmiştir.⁸⁶⁶ Aynı zamanda Erim de yukarıda da ifade edildiği üzere, kurultayın son gününe kadar İnönü'yü parti başkanlığını tamamen bırakması için ikna etmeye çalışmıştı. İşte İnönü'nün kurultayın ilk günü;

⁸⁶² "Başkanlık Meselesi", *Ulus*, 17.11.1947. Demokrat Parti de İnönü'nün parti başkanlığı makamından tamamen çekilmesini istiyordu. (Karpaz, 2015: 293).

⁸⁶³ "Kurultaya Tekliflerim 4: Parti Organları", *Ulus*, 17.11.1947; "Delegelere Düşüne Vazifeler", *Ulus*, 17.11.1947.

⁸⁶⁴ Koçak, 2013: 189; Goloğlu, 2013: 240.

⁸⁶⁵ "Yedinci Kurultay'dan intibalar", *Vatan*, 18.11.1947; "CHP Büyük Kurultayı Toplandı", *Ulus*, 18.11.1947.

⁸⁶⁶ Vatan ve Cumhuriyet gazeteleri kurultaya yaklaşılırken yaptıkları haberlerde bu soruyu sürekli olarak sormaktaydılar. ("CHP kurultayı", *Vatan*, 15.11.1947; "Parti başkanlığı meselesi", *Vatan*, 17.11.1947; "CHP Kurultayı için hararetle toplantılar", *Cumhuriyet*, 14.11.1947).

“Cumhurbaşkanı bulunduğum müddetçe Kurultay’ın seçeceği bir zatın bütün yetkileriyle parti genel başkanlığını yapması lüzumlu bir mahiyet almıştır. Bu zatın “Genel Başkan” adını taşıması radikaldir. Üzerine aldığı ağır vazifeyi yapması için bütün otoriteyi ona temin eder. Bu şıkkı, parti menfaati için daha faydalı görürüm. Tüzük için teklif olunan şekil, yani Kurultayın Genel Başkan Vekili seçmesi şekli, bütün yetkileri elinde bulundurmak şartıyla hukukça ve hükümce benim vaziyetimi her türlü tereddütten kurtaracak mahiyettedir. Partinin bütün faaliyetlerine hakim olacak ve milletvekili seçimini idare edecek Başkan Vekili, hakikatte partinin tam salahiyyetli şahsiyeti olacaktır,⁸⁶⁷

şeklinde yaptığı konuşma Erim’in bütün çabalarını boşa çıkartmıştır. Böylece kurultayın ilerleyen günlerinde yapılacak parti tüzüğü değişikliği ile İnönü cumhurbaşkanı olduğu sürece kurultayın seçeceği bir kişi CHP Genel Başkan Vekili olarak İnönü’nün bütün yetkilerine sahip olacaktır.⁸⁶⁸

Kurultayın İnönü’nün nutkuyla açılmasından sonra kurultayda üç ayrı grup birbirleriyle mücadele etmeye başlamıştır. Birincisi aşırıolar olarak bilinen Recep Peker ve arkadaşları, ikincisi ortadakiler ya da merkezçiler olarak bilinen Hilmi Uran, Hasan Saka, Faik Ahmet Barutçu gibi isimler ve üçüncüsü Nihat Erim ve 34 arkadaşını temsil eden 35’ler Grubu’dur.⁸⁶⁹ Kurultayda Pekercilerin temel amacı parti içerisinde İnönü’ye karşı mücadeleyi kazanmaktır.⁸⁷⁰ Zaten Erim’in anlattıklarına göre, Pekerciler, Behçet Kemal Çağlar vasıtasıyla kurultay açılır açılmaz havayı kızıştırmaya başlamışlardır. İnönü’nün başkanlıktan büsbütün çekilmesini ve bunun sonucunda Peker’in parti başkanlığına seçilmesini sağlamak için çeşitli propagandalara girişmişlerdir.⁸⁷¹ Kurultayın ikinci günü, görüşmelerin gizli yapılması gerektiğini söyleyerek büyük bir tartışma da başlatmışlardır.⁸⁷²

Merkezde bulunan grup ise İnönü’nün, parti merkez kurulunun ve parti müfettişlerinin desteğini alarak Hilmi Uran’ı parti başkanı olarak seçtirmeye çalışıyordu.⁸⁷³ 35’ler Grubu ise kurultay öncesinde aldığı prensip kararlara göre hareket edecekti. Ancak daha ilk günden bir dağımlık göze çarpmıştır. Parti başkanlığı meselesinde Hüseyin Cahit Yalçın’ı destekleme kararı alınmışken Banguoğlu, Hilmi Uran’ın yanında yer almaya başlamıştır. Diğer yandan Cevat Dursunoğlu da Saffet Arıkan’dan talimat alarak prensip kararlarını geri plana itmiştir.

⁸⁶⁷ CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı, 1948: 20.

⁸⁶⁸ Koçak, 2013: 189.

⁸⁶⁹ Bu üç grubun varlığına ve mücadelelerine Erim’in tuttuğu günlüklerinde rastlamak mümkündür. Bunun için bkz. (Erim, 2005: 226-232).

⁸⁷⁰ Koçak, 2013: 188.

⁸⁷¹ Erim, 2005: 226.

⁸⁷² “Toplantı elektrikli bir hava içinde geçti”, *Cumhuriyet*, 18.11.1947. Nihat Erim de 20 Kasım günü Ulusta yazdığı demokrasi ve alenilik yazısı ile oturumların açık yapılmasını istemiştir. (“Demokrasi ve Alenilik”, *Ulus*, 20.11.1947)

⁸⁷³ “Kurultayda CHP Genel başkanlığı meselesi”, *Cumhuriyet*, 22.11.1947; Erim, 2005: 226-227.

Sadece Erim ile birlikte Vedat Dicleli ve İsmail Rüştü Aras, çok önceden aldıkları prensiplere uymuşlardır.⁸⁷⁴

Daha ilk günden Hilmi Uran'ın parti başkanı olarak seçileceği ihtimali kuvvet bulunca Erim, sürekli yaptığı görüşmelerde İnönü'yü Hilmi Uran konusunda vazgeçirmeye çalışmıştır. Hilmi Uran'ı kendisinden hayır gelmeyecek, artık aşınmış ve laçka olmuş olarak tarif eden Erim, 18 Kasım akşamı İnönü ile görüşmesinde parti genel başkanlığını büsbütün bırakmasını tekrar istemiş; ancak Erim'e göre, İnönü ya Recep Peker'in kendi yerine başkan seçilmesinden endişe ettiği ya da ismen genel başkan olarak kalmaktan hoşlandığı için bu teklifleri ret etmiştir. Parti genel başkan vekili olarak da Hilmi Uran'ı uygun görmüştür. O kadar çok Uran'ı bu iş için uygun görüyordu ki bu görüşmede İnönü, Erim'e "Hüseyin Cahit'i çağırıp sen namzetliğini koyma diye söyleyeyim mi?" diye danışmıştır. Bu baş başa görüşmelerden sonra bazı milletvekilleriyle birlikte akşam yemeğine geçilmiştir. Yemekte bulunan Alaattin Tiritioğlu, "Paşam, ya kendin doğrudan doğruya başkan ol ve partiyi idare et yahut yerine başkan olarak genç bir arkadaşı mesela Nihat Erim'i tavsiye et, öyle ayrıl" şeklinde teklifte bulununca İnönü, kendisinin kimseyi tavsiye edemeyeceğini, partililerin seçmesi gerektiğini söylemiştir.⁸⁷⁵

Erim ısrarını devam ettirerek daha sonraki üç gün boyunca da İnönü ile akşamları buluşarak O'na genel başkan vekilliğine Hilmi Uran, Saracoğlu gibi aşınmış adamların getirilmesinin hiç doğru olmadığını tartışmasını yapmıştır. Ancak İnönü'yü ikna edememiştir. Tam tersine İnönü, kendi fikir doğrultusunda Erim'i ikna etmeye çalışmıştır.

İnönü'nün parti başkanlığını tamamen bırakmasını, eğer bırakmayacaksa hiç olmazsa genel başkan vekilliğine Hilmi Uran'ın seçilmemesini isteyen, sadece Erim değil aynı zamanda DP'den Köprülü ve Adnan Menderes gibi isimler de vardır. Bunları Köprülü ve Menderes, Erim ile yaptıkları görüşmede anlatmışlardır. Bunlar dışında Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman da 24 Kasım'da Ulus Gazetesi'ne gelerek İnönü'nün parti başkanlığını büsbütün bırakmasını, hiç olmazsa Hilmi Uran'dan vazgeçip Fikret Sılay'ı başkan vekili yapmasını istemiştir.⁸⁷⁶

Bu arada 25 Kasım'da Erim'i İnönü öğleden sonra yanına çağırılmıştır. Erim, Hilmi Uran'ın genel başkan vekili olacağı ve kırk kişilik divanın da eski kıdemli politikacılardan seçileceği bir parti idaresinden hayır gelmeyeceğini anlatmıştır. İnönü'nün "Peki, ne yapalım?" sorusuna, "Siz yeni bir insan bulup tavsiye edebilir ve partinin başına onu getirebilirdiniz" şeklinde cevap vermiştir. Bu sefer İnönü, kimi getirebileceğini sorunca,

⁸⁷⁴ Erim, 2005: 226.

⁸⁷⁵ Erim, 2005: 227.

⁸⁷⁶ Erim, 2005: 227-229.

Tahsin Banguoğlu'nu işaret etmiştir. İnönü de O'nu henüz Hamdullah Suphi Tanrıöver'in bile tutmadığını söyleyerek teklifi dikkate almamıştır. Arkasından İnönü, kendisinin yaratılışı gereği eskiden beri verilen kararları hemen uygulamadığını, sürece yayararak uyguladığını ifade ederek neden parti başkanlığını büsbütün bırakmadığını anlatmaya çalışmıştır.⁸⁷⁷

Anlaşılabileceği üzere, Erim'in bazı arkadaşları kurultay öncesinde alınan bazı prensip kararlarına uymamıştır. Erim ise alınan prensip kararlarına göre hareket etmiştir. Hatta kurultay çalışmaları devam ederken bile İnönü'yü parti başkanlığını büsbütün bırakması konusunda ikna etmeye çalışmıştır. İkna edemeyince de hiç olmazsa Hilmi Uran'ın parti başkanvekili seçilmemesi için İnönü'yü çeşitli kereler yaptığı görüşmelerle ikna etmeye gayret göstermiştir. Kendilerinden Tahsin Banguoğlu'nun parti başkanvekili olması için İnönü'den destek istemiş, ancak alamamıştır. Hilmi Uran'ı istememe nedeni ise Hilmi Uran ile partinin demokrasi anlamında bir yere varamayacağını düşündüğünden ileri gelmekteydi.⁸⁷⁸

Erim'in başında bulunduğu 35'ler Grubu'nun merkez grupla mücadelesi bu şekilde cereyan ederken Pekerciler ile mücadelesi daha sert geçmiştir. 20 Kasım'da Pekerci gruptan Behçet Kemal Çağlar, Enver Balkan ve Orhan Seyfi kurultayda söz alarak Erim'e, Banguoğlu'na ve Necmettin Sadak'a çatmışlardır.⁸⁷⁹ Çağlar, son zamanlarda Ulus Gazetesi'nde Hükümet'in ve partinin icraatlarını savunacak bir başyazarlarının olmadığını ifade etmiştir. Orhan Seyfi Orhun ise daha da iler giderek Nihat Erim'in ekim ayında muhalif gazetelere beyanat vermesini ve bu beyanatın içeriğini eleştirmiştir. Orhun'a göre, Erim'in verdiği beyanatta partinin birliğini sarsıcı fikirler vardır.⁸⁸⁰ Nihat Erim, bu iddialara kurultayın 22 Kasım'daki toplantısında;

Sadece memleketimin ve partimin hayrına saydığım fikirleri yaymak için halk efkarı ile en geniş temas temin eden vasıtaları aradım ve arayacağım. Eğer bir gazete Halk Partili bir milletvekilinin fikirlerini olduğu gibi memleket efkarına aksettiriyorsa bundan partiye zarar mı yoksa fayda mı geleceğini yüksek taktirine arz ederim. Kaldı ki, benim beyanatom yalnız bağımsız ve muhalif tanılan gazetelere değil, Tanin, Memleket, Son Telgraf, Ulus gibi parti gazetelerinde de çıkmıştır. Demokratik sistemlerde parti disiplinin ne olduğunu ben de bilirim...Fikirlerimin muhtevası hakkındaki isnatları karşılamak isterim. Bana hücum eden zihniyet, Memleket Gazetesinde, tekrar ediyorum Memleket gazetesinde 24 Ekim 1947 tarihinde çıkan beyanattan güya parçalar okudu...Beyanatomdan kelime cımbızlayarak demek istemediğim şeyi demiş gibi göstererek bana iftira atmıştır,⁸⁸¹

⁸⁷⁷ Erim, 2005: 229-230.

⁸⁷⁸ Erim, 2005: 227.

⁸⁷⁹ Erim, 2005: 227.

⁸⁸⁰ Chp Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı, 1948: 86, 109-112.

⁸⁸¹ Chp Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı, 1948: 142-144.

sözleriyle cevap vererek kendisini savunmuştur. Kurultayın ortalarına gelindiğinde Erim, bütün mücadelelerine rağmen her iki karşı gruba karşı başarı kazanamayacağını anlayınca ümitsizliğe kapılmış ve şu an en fazla nasıl bir strateji izleyeceğini, partisini ilerleyen günlerde nelerin beklediğini günlüklerine şu şekilde not etmiştir:

Biz gençler Recep Peker'e açıktan karşı koyuyoruz. Fakat Hilmi Uran ve Hasan Saka takımını da tutmuyoruz. Bu benim tezimdir. İleri fikirleri prensip yaptıktan sonra apaçık bütün eski ekol ile mücadele etmek. Bunlarla uzlaşmanın hiçbir faydasını görmüyorum. Çünkü halk efkarı nazarında Halk Partisi'ni sempatik yapmak imkanı bu gün için yoktur. İktidarda olan bir parti ancak hükümetin icraatı ile kendisini sevdirebilir. Bugünkü şartlar içinde buna da ihtimal görmüyorum. Bu böyle olunca parti içinde tenkitçi rol oynamak en muvafık yolu tutmaktır. Önümüzdeki devre seçimlerinde muhtemelen bizim parti kaybedecek. Biz o zaman parti idaresini ele alacağız. Matbuat bizim partiyi tutmuyor ve bugünkü şartlar altında tutmaz. Diğer taraftan Recep Peker ve arkadaşları partide kaldıkça rahat durmayacaklardır. Hasan Saka hükümetine veya onları içine almayacak hükümetlere karşı parti içinde muhalefet yapacaklardır. Bu şartlar altında 1950'ye kadar nasıl bu meclis devam edecek? Kestirmek güçtür. Demokrat Parti'nin de kendi içinde kaynaştığı görülüyor. Bizdeki gibi onlarda da müfritler var. Onların müfritleri partiler mücadelesini had bir şekle sokmak, hemen yeni seçime mecbur etmek istiyorlar. Ulus Gazetesi başyazarlığını bırakmak istiyorum. Vakıa Ulus'un benim elimde olması, bizim fikirleri yaymak için müstesna bir fırsat. Fakat parti merkeziyle nasıl anlaşacağız, bunu kestiremiyorum. Kurultay biter bitmez başyazarlıktan istifa edip sadece yazı yazmakla iktifa edeyim diye düşünüyorum.⁸⁸²

Aslında Erim'in parti içindeki bu değişimleri istemesinin nedeni 1950 seçimlerinde DP karşısında elini güçlendirme arzusudur. Kurultayda Hilmi Uran ve arkadaşlarının seçilmesi durumunda partiyi ve kendilerini neyi beklediği konusunda öngörülerde bulunan Erim'in bu öngörülerinin büyük bir kısmı gerçekleşecektir.

Kurultayın bundan sonraki aşamasında da Erim, kendi çizdiği stratejiyi takip ederek ilkelerini prensip haline getirip partinin yaşlılarını, eski zihniyette olanlarını desteklemeyip onlarla mücadele etmiştir. Cumhuriyet Gazetesi, kurultay seçimlerinden bir gün önce yaptığı haberde Recep Peker'in parti başkanvekilliği adaylığından vazgeçtiğini, aşırılarıyla merkezilerin Hilmi Uran üzerinde anlaşmasını haber vermektedir. 35'lerle ilgili olarak da onların herhangi bir listeye dahil olmadıklarını ifade etmiştir.⁸⁸³

Sonuç olarak 3 Aralık 1947 tarihinde kurultay, Parti Genel Başkanlığı, Genel Başkanlıkvekilliği ve Parti Divanı seçimlerini gerçekleştirmiştir. Önce Genel Başkanlık seçimi yapılmıştır. 645 oyun 595'ini İsmet İnönü olarak tekrar genel başkan seçilmiştir. Bu

⁸⁸² Erim, 2005: 230.

⁸⁸³ "CHP kurultayında en heyecanlı gün", *Cumhuriyet*, 03.12.1947.

seçimde 25 oy Recep Peker'e, 4 oy Hilmi Uran'a, 3 oy Hüseyin Cahit Yalçın'a, 3 Oy Şükrü Kaya'ya, 2 Oy Hamdullah Suphi Tanrıöver'e, 1 oy Ali Fuat Cebesoy'a, 1 Oy Hasan Saka'ya ve son olarak 1 Oy da Kazım Karabekir'e verilmiştir.

Genel Başkanvekilliği seçimlerinde ise 646 kişi oylamaya katılmış olup bunlardan 328'i Hilmi Uran'ı tercih etmiştir. Adaylığını çekmiş olmasına rağmen Peker'e 159, Yalçın'a 45, Saracoğlu'na 27, Tanrıöver'e 16 oy çıkmıştır. Hatta bu seçimlerde Nihat Erim'e 4 oy çıkmıştır. Neticede oyların çoğunluğunu alan Hilmi Uran Genel Başkanvekili seçilmiştir.⁸⁸⁴ Bir gün sonra da parti divanı için seçimler yapılmıştır. Nihat Erim bu seçimlerde 219 oyla seçilememiştir.⁸⁸⁵ Zaten kendisi seçilmek istemiyordu. Seçimler esnasında kendi adını listelerde görünce kendisine oy verilmemesini istemişti.⁸⁸⁶ Buna rağmen görüldüğü üzere oy almıştır. Aynı zamanda genel başkanvekilliği seçimlerinde de oy verilmişti.

35'lerden Nihat Erim, parti divanına girmezken Muhsin Adil Binal ve Cevat Dursunoğlu grubun daha önce listelere girmeme şeklinde aldığı prensip karara uymayarak parti divanına seçilmişlerdir. Genel başkanvekilliği için 35'lerin desteklediğini alan Hüseyin Cahit Yalçın, divana girmiştir.⁸⁸⁷ Dursunoğlu ise Genel Sekreter Yardımcılığı gibi önemli bir göreve de getirilmiştir.⁸⁸⁸

Nihat Erim ve 35'ler görüldüğü üzere bu kurultayda partinin idaresini ele alma konusunda başarısız olurlarken, kendilerinin çok istedikleri partinin demokratikleştirilmesi konusunda bir takım önemli ilerlemeler kaydetmişlerdir. Genel Başkanlık Divanı kaldırılarak yerine 40 üyeli Parti Divanı getirilmiştir. 12 kişilik Genel Yönetim Kurulu'nun Parti Divanı üyeleri arasından seçilmesi için tüzükte değişiklikler yapılmıştır.⁸⁸⁹ Ayrıca yıllarca uygulanan merkezden atama yönteminden vazgeçilerek tüm parti örgütlerinin seçimle iş başına gelmesi ilkesi benimsenmiştir. Bundan sonra milletvekili adaylarının %70'ini yerel örgütler belirleyecektir. Diğer kalan % 30'unu merkez belirleyebilecektir. Bundan sonra parti kurultaylarına delegelerin çoğunluğu yerel örgütlerden gelmesi sağlanacaktır. Böylece CHP, yukarıdan aşağıya doğru yönetilen bir parti olmaktan çıkıp aşağıdakilerin de söz sahibi olduğu bir parti haline gelmeye başlamıştır.⁸⁹⁰

Diğer yandan 1936 yılından beri uygulanmakta olan valilerin parti il başkanı olması usulünden vazgeçilmiştir. Partiye girme yaşı 22'den 18'e indirilmiştir. Tüzükte yapılan bir

⁸⁸⁴ CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı, 1948: 532-533.

⁸⁸⁵ CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı, 1948: 576.

⁸⁸⁶ "Divan seçiminin neticesi sabaha karşı belli oldu", *Cumhuriyet*, 04.12.1947; CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı, 1948: 525.

⁸⁸⁷ CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı, 1948:575.

⁸⁸⁸ Goloğlu, 2013: 241.

⁸⁸⁹ Bila, 1999: 126.

⁸⁹⁰ Koçak, 2013: 189.

diğer değişlikle de genel sekreterin, genel yönetim kurulu üyeleri arasından değil, parti divanı üyeleri arasından seçilmesine karar verilmiştir.⁸⁹¹

Hükümet'e küçük çiftlikleri bile istimlâk etme konusunda bile geniş yetki veren Toprak Kanunu'nun 17. maddesi kaldırılmıştır. Köy Enstitüleri'nde de düzenlemelere gidilmiştir. Enstitülerin öğretim programlarında pratik işlerden daha çok kültür derslerine önem verilmesine, bütün solcu faaliyetlerin denetlenip önlenmesine karar verilmiştir. CHP organları haline gelmiş olan halkevlerinin, bütün halkım faydalanacağı kültür kurumları haline getirilmesi sağlanacaktır.⁸⁹²

Kurultayda ayrıca ilkokullarda din derslerinin okutulmasına izin verilmesi gibi laiklik alanında bir takım liberalleşmelere gidilmiştir.⁸⁹³ Bu meselenin kurultayda konuşulduğu sırada Nihat Erim, laikliğin feda edilmesine ve yıpratılmasına karşı olduğunu belirtmekle birlikte ülkede yıllardır halkın dini ihtiyaçlarının ihmal edilmiş olduğunu, laiklik ilkesine herhangi bir zarar vermeksizin din işlerinin devlet tarafından organize edilmesi gerektiğini savunmuştur. Arkasından devletin din işleriyle uğraşacak din adamlarını da üniversitelerde yetiştirmesinin çok önemli olduğuna dikkatleri çekmiştir⁸⁹⁴. Erim, kurultay toplanmadan önce de din konusunda aynı şekilde bir beyanat daha vermişti. Anlaşılan Erim'in din eğitimi konusundaki düşünceleri değişmemiştir.

Laiklik ilkesinin dışında devletçilik, inkılâpçılık gibi ilkeler de kurultayda tekrardan yorumlanıp daha liberal hale getirilmiştir.⁸⁹⁵ İşte bütün bu kararlar ve vaatler CHP ve ülke için demokrasiye için adımlar olarak değerlendirilmektedir. Zaten Hikmet Bila da bu kurultayı "demokratikleşme kurultayı" olarak vasıflandırmıştır.⁸⁹⁶

Bütün bu kararlar kurultayda görüşülüp kabul edilirken Pekercilerden de tepkiler alınmaktaydı. Nihat Erim de İnönü'nün bilgisi dahilinde kurultayda alınan bazı kararları, gelişmeleri ve aşırılardan gelen tepkileri görüşmek üzere Menderes ve Köprülü gibi DP yöneticileriyle bir araya gelmekteydi. Örneğin 23 Kasım'da Erim; Menderes ve Köprülü ile görüşmesinde bazı zorunluluklardan dolayı İnönü'nün ismen de olsa genel başkanlık makamında olması gerektiğini ve kendilerinin de fazla gürültü koparmamasını istemiştir. Menderes, Hilmi Uran'ın kurultayda söylediği nutuktaki ifadelerin eskiye dönüşü çağrıştırdığını öne sürerek Uran'dan şikâyetçi olmuştur. Erim, İnönü'nün bu meseleyi halledeceğini söyleyerek sakinleştirmeye çalışmıştır. Görüşme sonunda her iki taraf kendi

⁸⁹¹ Bila, 1999: 126-127.

⁸⁹² Karpat, 2015: 294-295.

⁸⁹³ Ahmad, 2010: 47.

⁸⁹⁴ "Din ve Laiklik", *Akşam*, 02.12.1947.

⁸⁹⁵ Bila, 1999: 127; Ahmad, 2010: 47.

⁸⁹⁶ Bila, 1999: 126.

bünyesi içerisinde bulunan aşırıların istekleri karşısında sert olmaya karar vermişlerdir.⁸⁹⁷ Nihat Erim'in, parti içi demokrasiyi getirmenin dışında muhalif partilerle dostça geçinme düşüncesi vardı.⁸⁹⁸ Erim'i böyle bir düşünceye iten temel neden yukarıda da ifade edildiği üzere, eski kadrolarla ve muhaliflerle zıtlaşarak 1950 seçimlerini kazanamama endişesiydi.⁸⁹⁹ Bu değişimlerle birlikte Erim, DP karşısında 1950 seçimlerine giderken elini güçlendirecekti. Ancak değişimin referans noktası DP yöneticilerinin, Erim aracılığıyla ilettiği talepler olunca ilerde de görüleceği üzere CHP'nin DP ile arasındaki fark azalmaya başlayacaktır.

1.3.5. Recep Peker İle Tartışması

7. CHP Kurultay'ı 17 Kasım'da açılmış ve günlerce parti içi büyük tartışmalar yaşanmıştı. Kurultay sona ermesiyle tartışmaların tam sona ereceği düşünülürken, Recep Peker'in 3 Aralık'ta yaptığı bir konuşma tartışmaları tekrar alevlendirmiştir. Bazı milletvekilleri tarafından kendisine Başbakanlık'tan niçin istifa ettiği sorulunca Peker, İnönü'nün baskısı nedeniyle istifa etmek zorunda kaldığını ima etmiştir.⁹⁰⁰ Nihat Erim, tam orada Peker'e cevap verecekken; Nurullah Sümer, Tahsin Banguoğlu ve Hasan Şükrü gibi bazı arkadaşları Erim'e engel olmuştur. Öğleden sonra İnönü ile görüşmesinde durumu anlatan Erim, Peker'e yazı ile cevap vereceğini söylemiştir. İnönü, razı olmuştur.⁹⁰¹ Böylece Erim, *Ulus Gazetesi*'nde günlerce yazdığı makalelerle Peker'e hücum etmiştir. Bu hücumlarda Erim'in yanına Köprülü de katılmıştır. Peker ise sonradan bu yazılara kısa cevaplar verecektir.⁹⁰²

Nihat Erim, Peker'e cevap niteliği taşıyan ilk hücumunu 4 Aralık'taki "Bay Peker ve Meselesi" isimli makalesiyle yapmıştır. Erim, Peker'in istifasından önceki birkaç ay içerisinde yapılan İnönü-Peker arasındaki görüşmeleri, görüşmelerin içeriğini ifşa ederek aslında İnönü'nün bütün ısrarlarına rağmen Peker'in kendiliğinden istifa ettiğini kanıtlamaya çalışmıştır. Yani Peker'in istifasında İnönü'den hiçbir baskının gelmediğinin altını çizmiştir.⁹⁰³

Bir sonraki makalesinde de Erim, Peker'in kurultayda yaptığı konuşmasından alıntılar vermiştir. Bu alıntılarda Peker, 26 Ağustos'ta kendisinin parti grubunda güvenoyu almasına

⁸⁹⁷ Hatta bu görüşmede Köprülü Erim'e her iki partideki aşırıları yok edildikten sonra ortak bir kabine kurma teklifinde bulunmuştur. (Erim, 2005: 228).

⁸⁹⁸ *Karpat*, 2015: 296.

⁸⁹⁹ Erim bu endişesini 25 Kasım 1947 tarihli günlüğüne açık bir şekilde yazmıştır. Bunun için bkz. (Erim, 2005: 230).

⁹⁰⁰ CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı, 1948: 527-530.

⁹⁰¹ Bu görüşmeden Erim, İnönü'ye "Peker'i kurultay alkışladı. Bravo diye bağırıldı. Siz de böyle bir partinin başkanlığını kabul ediyorsunuz. İşte ben buna üzülüyorum" şeklinde dert yanınca İnönü, "Sen üzülme. Ben onların hepsini yerim!" diyerek O'nu teselli vermiştir. (Erim, 2005: 231).

⁹⁰² Toker, 1990: 215.

⁹⁰³ "Bay Peker ve Meselesi", *Ulus*, 04.12.1947.

rağmen “bazı arkadaş unsurlarının” yani 35’ler hareketinin “bozgun hareketinin” sönmediğini, aksine devam ettiğini ifade etmiştir. Erim Peker’in bu cümlelerine cevap vermiştir. Peker’in belirttiği bu bozguncu grubun içerisinde kendisinin de olduğunu söyleyen Erim, Peker’in o zamandan beri 12 Temmuz Beyanname’si yolunda gitmek istemediğini ve İnönü ile aynı fikirde olmadıklarını bildiklerini anlatmıştır. Hatta kendileri grup toplantısında Peker’e İnönü ile aralarında bir sorun olup olmadığını sormuş ve bu soruya aldıkları cevap ise hiçbir sorunun olmadığı yönündeydi. 35’ler aldıkları bu cevaba inanmamışlardır. Ve şimdi Peker’in kurultay konuşmasıyla haklı düşünceleri ortaya çıkmıştır. Erim’in anladığına göre, “Bay Peker, bazı arkadaş unsurlarının yarattığını ima ettiği havanın, zamanlar geçtikte bir takım sirayetler yaparak geniş bir bozgun havasına döneceğinden” korkmuştur. Erim, Peker’in bu kadar dolaşık laf edeceği yerde kendi politika anlayışı ile İnönü’nün politikasının birbirleriyle uyuşmadığını söylemesinin daha doğru olacağını ifade etmiştir. Yani Erim’e göre, Peker, İnönü’nün 12 Temmuz Beyanname’sindeki politikasını beğenmemiştir. Asıl sorun bazı grupların kendisine güvenoyu vermemesinden değil, buradan kaynaklanmıştır. Erim, Peker’i totaliter bir zihniyete sahip olmakla suçlayarak bazı kimselerin hükümete ret oyu vermesinin bozgunculukla vasıflandırılmayacağını, Peker’in bu zamana kadar oy birliğine alıştığını, şimdi oy birliği bulamayınca istifa etmiş olma ihtimalinin yüksek olduğunu iddia etmiştir. Eğer bu doğruysa demokrasi anlayışına aykırı bir davranış olur.⁹⁰⁴

Peker’in istifa etmeden önce İnönü’ye giderek kendisinden aralarında tam mutabakat olduğuna dair bir demeç yayınlamasını istemiştir. Diğer yandan Peker, İnönü ile görüşmesinde “ben sizin politikanızı güdemem” demektedir. Bunun çok tezat bir durum olduğunu söyleyen Erim, Peker, İnönü’den mutabakat alarak bunu parti grubunda kullanacaktı, diğer yandan da aldığı tam güvenoyunu İnönü’ye karşı kullanacaktır. Peker’in planını açıklayan Erim, İnönü’nün, “Onun bu kaprisine alet” olamayacağını belirtmiştir. Erim, Peker’in akıbetinin “kendi dolaşık politikasının eseri” olduğunu düşünmektedir.⁹⁰⁵

Nihat Erim, Peker’in istifasının iç yüzünü değerlendirmeyi sürdürmüştür. Peker’in istifasında kendilerinin ve İnönü’nün baskısının olmadığını belirtmiştir. İstifada halkının “dayanılmaz ve şiddetli baskısı” etkili olmuştur. Bu sözünü de Peker’in istifası üzerine halkın büyük çoğunluğunun bayram etmesini göstererek kanıtlamaya çalışmıştır.⁹⁰⁶

İnönü’nün 12 Temmuz Beyanname’si’ni hazırlarken iktidar ve muhalefet herkesin fikrini aldığını iddia eden Erim, Peker’in aslında Beyanname’yi kabul etmediği halde, kabul etmiş gibi hareket ederek güvenoyu almaya kalkışmasının yanlış olduğunu savunmuştur.

⁹⁰⁴ “Bay Peker ve Meselesi 2”, *Ulus*, 05.12.1947.

⁹⁰⁵ “Bay Peker ve Meselesi 2”, *Ulus*, 05.12.1947.

⁹⁰⁶ “Bay Peker ve Meselesi 3”, *Ulus*, 06.12.1947.

Beyanname hakkında gerçek fikrini kurultayda açıklayan Peker'e parti içinde sadece 25 kişi destek vermektedir. Bu yüzden Erim'e göre, "artık CHP çoğunluğunu siper yaparak politika oyunlarını oynayabilmek imkânı tamamen kalkmıştır"⁹⁰⁷ ortadan kalkmıştır.

Aslında Erim'in Peker'e eleştiren yazıları çok daha sertti. Erim, yayımlanacak yazılarını bir gün öncesinden İnönü'ye okumaktaydı. İnönü'nün itirazı üzerine yazılarını biraz yumuşatıyordu.⁹⁰⁸

Recep Peker'in kurultayda yaptığı konuşmaya göre, İnönü'nün partiler arasında hakemlik görevi yürütmesi hukuka ve anayasaya aykırıdır. Partilerin ve iktidarın görev ve haklarını anayasa ile yasalar çizmiştir. Anayasa ve hukuk bilimi Cumhurbaşkanına yüksek hakemlik gibi bir sıfat tanımamıştır. Peker'in bu düşüncesi karşısında Erim, "Siyasi irtica ihtimali hallerinde Devlet Reisinin bütün vatandaşlarca, azlıkta kalan milletvekillerince, son müracaat yeri olarak görülmesine Bay Peker, tahammül edememektedir. O, bazı defa sadece tamamen nispi kalacak bir çoklukla, dilediği gibi at oynatmasına engel çıkarılmasını hoş karşılamamaktadır" diyerek bu düşüncenin ancak totaliter rejimlerde dayanak bulunabileceğini, bu düşünceyle tek şahıs veya zümre istibdadına gidilebileceğini ifade etmiştir.⁹⁰⁹

Erim'e göre, hakemlik görevini anayasa açık bir şekilde olmasa bile cumhurbaşkanına vermiştir. Cumhurbaşkanı İnönü de tarafları buluşturarak onları uzlaştırmaya çalışmıştır. Hiçbir şeyi taraflara dayatmamıştır. Tarafların iradelerini serbest bırakmıştır. Erim, Peker'in asıl kabul etmek istemediği şeyi şöyle açıklamıştır. "Devlet Reisi zaman zaman muhalefete iyi muamele etmesi için tavsiyelerde bulunmuştur. Hatta başbakanın muhalefet lideri ile kendi yanında konuşmalarını birçok kereler hazırlamıştır. Eski başbakanın bunlara memnun olması lazımdı. Çünkü bu sayede memleketin iç politikası sükûn ve huzura kavuşmuştur. Partiler mücadelesi normal çığına girmiştir."⁹¹⁰

Erim bu son makalesini yayınladığı gün Fuat Köprülü'den Erim'e yoluyla destek gelmiştir. Köprülü de Peker'e hücum etmiştir. Köprülü, Peker'in kendisini partinin tek kahramanı gibi göstermek istediğini, hiç değilse Genel Başkanvekili seçilmesini, adamlarını da Parti Divanı'na seçtirmek amacını güttüğünü ileri sürmüştür. Peker ve arkadaşları, partiyi ellerine alabilmek için Meclis koridorlarında, merdiven altlarında pervasız propagandalara ve hususi görüşmelere girişmiştir.⁹¹¹

⁹⁰⁷ "Bay Peker ve Meselesi 3", *Ulus*, 06.12.1947.

⁹⁰⁸ Erim, 2005: 231.

⁹⁰⁹ "Bay Peker ve Meselesi 4", *Ulus*, 07.12.1947.

⁹¹⁰ "Bay Peker ve Meselesi 4", *Ulus*, 07.12.1947.

⁹¹¹ "Ulusun son ifşaatı ve DP", *Vatan*, 07.12.1947.

Erim, Peker meselesinde DP'den destek alırken, ulusal basın da Erim'in makale serisini ilgiyle takip etmekteydi. Peker ile de görüşen gazeteciler, Erim'e cevap verip vermeyeceğini sürekli sormaktaydılar.⁹¹² Peker de zamanı gelince toplu olarak Erim'e cevap vereceğini ifade etmiştir.⁹¹³

Peker'den beklenen cevap, 20 Aralık 1947 tarihinde basına verdiği bir beyanata gelmiştir. Peker bu beyanatında öncelikle Erim'in, kendisinin İnönü ile baş başa yaptığı görüşmeleri bilen bir adam tavrı takınarak ve bizzat bilmesine imkân olmayan sahneleri yarım yamalak anlatarak kesin hükümlere vardığını belirtmiştir. Erim'in bu hareket tarzının yanlış olduğunu söyleyen Peker, kulaktan dolma, yalan yanlış uydurma bilgileri düzeltmek için kendisinin beyanat vermek zorunda kaldığını açıklamıştır. Peker bundan sonra Erim'in makalelerindeki yanlış gördüğü bilgileri düzeltmeye başlamıştır. 12 Temmuz Beyannamesi'nin yayınlanmadan önce İnönü ile görüşüğünü kabul etmekle birlikte Erim'in iddia ettiği gibi kendisinin beyanname hazırlık süreci ile ilgili İnönü'ye zorluk çıkarttığı iddialarını kesinlikle kabul etmemektedir. 12 Temmuz Beyannamesi'nin o günlerin sert politika havasını yumuşatmak ve ilgililere tavsiye vermek üzere yazıldığını belirterek asıl çıkmazın bu Beyanname'den değil, bu Beyanname'ye farklı bir mahiyet katan Nihat Erim'in Ulus Gazetesi'ndeki yorumlarından kaynaklandığını dile getirmiştir. Erim'in, bundan sonra devlet başkanının tarafsız bir hakem görevi görerek her iki parti liderini başları sıkıştığında mayasaya davet edeceği yorumunda bulunması Peker açısından asıl sorunu teşkil etmiştir. Erim, yorumuyla kendisinin haberi olmadan Beyanname'ye farklı bir şümül vermiştir.⁹¹⁴

Arkasından Peker, 26 Ağustos'ta Parti Grubu'ndan güvenoyu isterken İnönü ile hiçbir anlaşmazlığının olmadığını anlatmıştır. Erim'in bu yöndeki iddialarını yalanlamıştır. Diğer yandan Erim'in kabine değişikliğinde kendisinin konuyu Meclis'e getirmeden halletmeye çalıştığına dair yaptığı suçlamaları kabul etmemiştir. Böyle bir tartışmanın İnönü ile gerçekleşmediğini iddia etmiştir. 8 Eylül'de Parti Divanı'na sunduğu teklifinin reddedilmesinin istifasına etki etmediğini de belirtmiştir. 2 Aralık'ta parti kurultayında başbakanlıktan istifası hakkındaki soruyu kendisinin sordurmadığını aktarmıştır.⁹¹⁵

Peker, Erim'in makalesinin birinde kullandığı, "1947 Haziranında Peker'in muhalefete karşı ne gibi hisler beslemekte olduğunu yazmak istemeyiz" ifadesini sert bir

⁹¹² "İnönü ile Peker arasındaki anlaşmazlık", *Akşam*, 04.12.1947; "Peker'in iç siyasetine dair Ulus'un yeni ifşaati", *Akşam*, 05.12.1947; "Ulus'un ifşaati umumi alakayı çekiyor", *Akşam*, 06.12.1947; "Peker'in Başbakanlıktan istifasının iç yüzü", *Cumhuriyet*, 04.12.1947; "Peker meselesi gittikçe ciddi mahiyet alıyor", *Cumhuriyet*, 6.12.1947; "Ulus'un ifşaati", *Vatan*, 04.12.1947; "Nihat Erim'in Ulus'taki makalesi", *Vatan*, 05.12.1947; "Ulus'un Peker'e devamlı hücumu", *Vatan*, 06.12.1947.

⁹¹³ "Ulus'un son ifşaati ve Demokrat Parti", *Vatan*, 07.12.1947.

⁹¹⁴ "Recep Peker Ulus'taki neşriyata cevap verdi", *Cumhuriyet*, 20.12.1947.

⁹¹⁵ "Recep Peker Ulus'taki neşriyata cevap verdi", *Cumhuriyet*, 20.12.1947.

şekilde eleştirmiştir. Peker, “Bu ifade dumanlı bir ipham perdesi arkasında saklanarak bana atfedilmiş bir fenalığın ihbarından ibarettir. Başka bir gazetenin daha önce atlatılmış tehlike yazılarındaki efsanelere pek benzettiğim bu ithamın umumi efkar önünde açığa vurulmasını Ulustaki yazıların sahibinden beklerim”⁹¹⁶ demiştir.

Erim’in son makalesinde cumhurbaşkanının anayasaya göre, açık bir şekilde olarak yazmasa bile, partiler arasında yüksek hakemlik görevinin olduğunu söylemesini “Hakikat şudur ki demokratik bir cumhuriyette tasavvur edildiği gibi bir yüksek hakem sistemini tatbika değil, tasavvura bile imkan bulunamaz. Halk hakimiyetine dayanan modern bir devlette, icrada işleyen resmi ve meşru tek kuvvet yalnız milli, kanuni murakabe altında bulunan mesul hükümettir”⁹¹⁷ şeklinde sertçe eleştirmiştir. Daha sonra Erim’in kendi geçmişine bakmadan hürriyet kahramanlığına soyunduğu ifade ederek bu durumu şu cümlelerle eleştirmiştir:

Azlığın haklarını çiğnemek kusurunu da bana yüklemek için Nihat Erim’in bu bulanık satırlar arasında ayrı gayret sarfetmiş olduğunu görüyorum. Evet, iyi biliyorum ki yakın ve uzak geçmişin bütün kusurlarını kendi üzerlerinden aşırıp başka birisine aktarmak ve bu yoldan günün hürriyet kahramanları arasında yer almak modasının alabildiğine hükümran olduğu bir devirde yaşıyoruz...Genç profesör Nihat Erim’in bu yarışta yer almaya çabalamasını çok görmem. Daha dün hürriyet kavgasında birbirinin saçını başını yolanların bugün benim aleyhimde birleşmiş olmalarını kendim için talihsizlik saymıyorum.⁹¹⁸

“Zikredilen vakaları inkar edemiyor. Eksik ve yarım olduğunu söylüyor. Dili terbiyesizce” olarak nitelendirdiği Peker’in bu beyanatına Erim, hemen bir cevap vermeye karar vermiştir. Peker’e cevabını hazırlayarak Ulus’ta yayınlamadan önce İnönü’ye okumuştur. İnönü de bazı sert kelimeleri çıkartmasını istemiştir.⁹¹⁹ Bu şekilde Erim’in cevabı Ulus Gazetesi’nde yayınlanmıştır. Erim, Ulus’ta çıkan yazılarında 15 olaydan bahsettiğini, ancak bunlardan ikisine Peker tarafından karşılık verildiğini yazarak 15 olayı madde madde hatırlatmıştır. Bu hatırlatmadan hemen sonra “Saydığımız vakıalardan her biri en az iki kişi arasında geçmiştir. Bay Peker’in zannettiği gibi kulaktan dolma, devşirme işitmelere ve yanlış bilgilere dayanarak ortaya koymadık, iyice tahkik ettik” diyerek Peker’in bu iddiasına yanıt vermiştir. Ardından da Peker’in yukarıda sıraladığı bu olayları inkar edip edemediğini sormuştur. Bunlardan sadece ikisini inkar ettiğini, diğerlerine bir şey diyemediğini dile

⁹¹⁶ “Recep Peker Ulus’taki neşriyata cevap verdi”, *Cumhuriyet*, 20.12.1947.

⁹¹⁷ “B. Nihat Erim’in yazılarına cevap veriyor”, *Ulus*, 20.12.1947.

⁹¹⁸ “Recep Peker Ulus’taki neşriyata cevap verdi”, *Cumhuriyet*, 20.12.1947; “B. Nihat Erim’in yazılarına cevap veriyor”, *Ulus*, 20.12.1947.

⁹¹⁹ Erim, 2005: 237.

getirmiştir. Son olarak Erim, ortaya atılan meselelerin hep şahitli, ispatlı olaylar olduğunu bir kez daha tekrarladıktan sonra sözlerini şöyle bitirmiştir: “Hüküm verecek olan halk efkarıdır. Söz ve lakırdı bolluğu vakıaları değiştiremez.”⁹²⁰

Nihat Erim, Pekercilerin saldırılarını bu kadarla bırakmayıp Parti Grubu’na taşıyacaklarını İnönü’ye ifade edince İnönü, O’nu doğrulamakla kalmamış, gerçekleşmesi durumunda Uran ve Barutçu’dan Erim’e destek istemiştir. İnönü, Uran ile Barutçu’ya, “Eğer Nihat’ı yalnız bırakırsanız o zaman ben müdahale eder, dört satırla durumu izah ederim. ‘Tecavüze uğramaktayım. Kendisini ve beni müdafaa eden bir genç arkadaşım yalnız bırakılıyor’ diye ilan ederim” şeklinde uyarıda bulunması üzerine Uran ile Barutçu, böyle bir durumda Erim’e destek vereceklerini belirtmişlerdir.⁹²¹ Ancak Pekerciler olayı gruba taşımadıkları gibi basın yoluyla da Erim’e cevap vermemişlerdir. Mesele burada kapanmıştır.

1.3.6. VII. CHP Kurultay’ı Sonrası Faaliyetleri

7. CHP Kurultay’ı sonrasında DP ile CHP arasındaki ilişkiler kısa süreliğine gerilecektir. Halbuki kurultaydan hemen sonra Erim, İnönü’nün bilgisi dahilinde Menderes ve Köprülü ile görüşerek onlara demokratik gelişmelerin tamamlanacağı yönünde teminat vermiş ve partiler arasındaki ilişkilerin bu şekilde devam etmesini istemiştir.⁹²² Ancak Bayar’ın 7 Aralık 1947 tarihli Ankara Merkez İlçesi 3 Numaralı Bucak Kongresi’ndeki nutku işleri değiştirmiştir. Bu nutukta Bayar, Mareşal’le dayanışma içerisinde olduğunu gösteren bir profil çizdikten sonra CHP içerisinde iki ayrı grubun varlığından söz etmiştir. Birinci Grup, demokratik gelişmeyi istemeyen gruptur. Diğeri ise demokratik gelişmeleri destekleyenlerin oluşturduğu gruptur. Arkasından DP Meclis Grubu’nun belli başlı anti demokratik kanunların değiştirilmesi için teklif hazırlamakta olduğunu ve yakında bunları Meclis’e sevk edeceklerini ifade etmiştir. Hasan Saka Hükümeti’nin, Recep Peker Hükümeti’ne nazaran daha ılımlı olduğunu söylemekle birlikte bunların da anti demokratik kanunların değiştirilmesi konusunda kendilerini oyalamaya çalışabileceklerini iddia etmiştir. Ayrıca Bayar’a göre, CHP kurultayının anti demokratik kanunları değiştirecek müspet kararlar vermediği gibi şahsiyet ve zihniyetlerin değişmediğini açıklamıştır. En sonunda Bayar, DP’nin vereceği büyük kararda CHP’nin davranışlarının çok etkili olacağını şu cümlelerle dile getirmiştir:

⁹²⁰ “Bay Peker ve Meselesi Cevaba Cevap”, *Ulus*, 21.12.1947. Nihat Erim Peker’e bu şekilde cevap verirken Fuat Köprülü de Peker’e kendi gazetelerinden bir cevap yayınlamıştır. Bu cevapta Peker’i sertçe eleştirmiştir. (“DP Peker’in açık konuşmasını istiyor”, *Cumhuriyet*, 22.12.1947).

⁹²¹ Erim, 2005: 237.

⁹²² Erim, Menderes’in isteği ile Kurultay’dan hemen sonra 5 Aralık’ta Menderes’in evinde buluşmuştur. Onların istediği demokratik kanunların çıkartılacağını ve eski anti demokratik kanunların da düzeltileceğinin garantisini vermiştir. Erim de Menderes’ten partiler arası ilişkilerin sertleşmemesini istemiştir. (Erim, 2005: 231).

Şimdi onların (CHP) kanunlar hakkında meclise yapacağımız tekliflere karşı alacakları tavır, bizim müstakbel kararlarımızın esası olacaktır. Eğer memlekette normal bir hayat kurulmasını samimiyetle istiyorlarsa yani anayasanın muhafazası hususunda yaptıkları yemine sadık kalmak istiyorlarsa tekliflerimizi kabul ederek milli hakimiyeti engelleyen bütün kanunları değiştireceklerdir. Eğer memlekette normal bir hayat kurulmasını istemiyorlarsa bu yolda samimi değillerse bu da arkadaşlar yakın zamanda hatta çok yakın zamanda kendini belli edecektir.⁹²³

Yani Bayar, istedikleri kanunların değiştirilmemesi durumunda Meclis'i terk edeceklerini tekrarlamıştır. Bu da partiler arası ilişkileri tekrar gergin hale getirmiştir.

Bu gelişmeler üzerine Nihat Erim, 9 Aralık 1947 tarihinde İnönü'nün yanına giderek, DP'nin yeniden Meclis'ten çekilme tehditlerine başladıklarını söylemiş ve serzenişte bulunmuştur. İnönü de bütün gece bunları düşündüğünü söylemiştir. Erim arkasından bu durum karşısında kendilerinin de bir karar vermek zorunda olduklarını anlatmıştır. Ancak Hükümet'in Parti Grubu'nda sıkıyönetimin kaldırılması ve Polis Kanunları'nın değiştirilmesi yönünde karar almak üzere almasının DP'nin vereceği kararda etkili olacağını bildirmiştir.⁹²⁴ Gerçekten de o gün öğleden sonra CHP Meclis Grubu toplanarak 23 Aralık'tan itibaren İstanbul ve diğer 5 ilde sıkıyönetim idaresinin kaldırılacağını duyurmuştur.⁹²⁵

Buna rağmen DP, CHP'ye karşı hücum ve tehditlerini devam ettirmiştir. İzmir Demokrat Parti Şubesi'nden İnönü'ye, "Ya reisicumhurbaşluğu bırak ya da parti başkanlığını bırak" şeklinde baskı telgrafları çekilmeye başlanmıştır.⁹²⁶ DP'nin işi yeniden azıttığını düşünen Erim, 16 Aralık'ta Ulus Gazetesi'nde isimsiz olarak bir başmakale yayınlamıştır. 12 Temmuz Beyanname'sinden beri ülkede var olan iyi havayı çekemeyenlerin varlığından söz ederek bunların ilk günden beri ortalığı karıştırmak için ellerinden geleni yaptıklarını; ancak başarılı olamadıklarını anlatmıştır. Muhalefet partisinin bütün şikâyetlerini giderdiklerini, onların da iktidar partisi kadar emniyet içinde çalıştığını belirten Erim, buna rağmen DP'ye mensup bazı kimselerin halen eski baskı teranesini ağızlarında sakız gibi çiğnediklerini ileri sürmüştür. Ancak milletin çoğunluğu, bunlar karşısında tiksinti duymaktadır. Sıkıyönetim sona erdirilmek üzereyken DP'nin bazı şubelerinin, Hürriyet Misakı'nı gündeme getirmelerini ve Cumhurbaşkanı'na kadar dil uzatıp telgraf çekmelerini görülmemiş siyasi bir nezaketsizlik olarak niteliştir.⁹²⁷

Son olarak Erim, Bayar'ın Meclis'ten çekilme tehdidine sözü getirerek bunun kaba bir tehdit olarak vasıflandırmıştır ve özetle;

⁹²³ "Demokrat Parti başkanı dedi ki", *Vatan*, 08.12.1947; "Celal Bayar'ın D. Parti kongresinde nutku", *Akşam*, 08.12.1947.

⁹²⁴ Erim, 2005: 233.

⁹²⁵ "Sıkıyönetim idaresi kaldırılacak", *Ulus*, 10.12.1947.

⁹²⁶ Erim, 2005: 235.

⁹²⁷ "Gidenlerin Yeri Asla Boş Kalmayacaktır", *Ulus*, 16.12.1947.

DP milletvekilleri tek tük çıkan seslere uyararak Büyük Millet Meclisinden çıkıp giderse buna üzülme lazımdır. Fakat aynı zamanda Devlet vazifesinin boş kalmayacağını, boşalan yerlere behemehal hem de hiç vakit geçirmeden yeni temsilcilerin geleceği bilinmelidir...DP'de sağduyu sahiplerinin hakim kalmasını temenni eylemenin zamanıdır. Eğer onlar mağlup olur veya müfritlere kapılırlarsa üzülürüz. Fakat gidenlerin yerini boş bırakmak gibi bir durumun asla hasıl olmayacağını da belirtmek isteriz,⁹²⁸

şeklinde sert çıkmıştır. Nihat Erim, İzmir DP Şubesini İnönü'ye çektiği telgraflardan dolayı yermiştir. Söz konusu ve şube Erim'e cevap vermekte gecikmemiştir. Erim'in bu yazısı, Demokrat İzmir Gazetesi'nde "Millet bu yazıyı ibretle okuyacak ve iktidar partisinin hırsı hakkında eğer zerre kadar şüphesi olanlar varsa bu yazı onların bu cephesini de ortadan kaldıracaktır" eleştirilmiştir. Aynı gazetede Burhan Belge de, Erim'in bu yazısını gündemine alarak şunları söylemiştir:

...Değil bir siyasi kongrenin hatta sadece bir vatandaşın bu kadar mühim bir mesele hakkındaki düşüncelerini Devlet Reisi vazifesini ifa etmekte olan öteki vatandaşına bildirilmesi kadar tabii bir hareket ve hak olabilir mi? Ulus Gazetesinin bundan şikayet etmeye ne hakkı vardır ve nasıl olur da vatandaşların bu gibi hareketlerine Devlet Reisine dil uzatma diyebilir" şeklinde eleştirmiştir. Yazısının devamında Belge, "Devlet Reisi ile Parti Genel Başkanlığının bir şahısta kalması kararını vermek bir kongre için hak oluyor da bu kararı yanlış bulmak bir diğer için küstahlık telakki ediliyor."⁹²⁹

Nihat Erim, bütün tepkilere rağmen Ulus Gazetesi'nde isimsiz başmakaleleriyle Bayar'ın şahsında DP'ye tepki göstermeye devam etmiştir. Erim, 17 Aralık'taki yazısında "Baştan beri Sayın İnönü'nün memlekette demokratik hayatın sağlam ve güzel esaslar üzerinde yükselmesi için büyük gayretler harcadığını bilen halk efkarı Demokratların bu yakışıksız hareketleri karşısında en hafif tabiriyle teessür duymaktadır"⁹³⁰ diyerek tepkisini sürdürmüş ve ardından şöyle devam etmiştir:

Demokratlar Devlet Reisinin parti başkanlığını sadece fiilen yapmamasını evvelce öne sürdükleri halde şimdi bu tahakkuk ettikten sonra işi azıtmışlardır. Adeta bir iltimat vermiş gibi Devlet Reisine ve Parti Başkanlığından yahut Cumhurbaşkanlığından ayrılmasını tavsiye eden telgraflar çekmektedirler. İnönü'nün devlet reisi vazifesini ne titiz bir bitaraflıkla ifa ettiğini son beş altı ayın hadiseleri göstermiştir. Buna rağmen CHP kurultayının kararı karşısından DP Şubelerinin gösterdikleri bu nezaketsizlik hayretle karşılanmaktadır. Halk Partisi çevrelerinde Demokratların yeniden ihtilal metotlarına başvurmaya kalktıkları intibayı uyanmıştır. Temas ettiğimiz bazı halk partililer esasen başta Celal Bayar olmak üzere Demokratların mühim bir kısmını 12 Temmuz Beyannamesine sırf bir taktik olarak iltihak ettiklerini söylemişlerdir. Bunlar memleketimizde kanuni haklarına rıza göstermesini

⁹²⁸ "Gidenlerin Yeri Asla Boş Kalmayacaktır", *Ulus*, 16.12.1947.

⁹²⁹ "İki parti arasında mücadele başlıyor", *Vatan*, 17.12.1947.

⁹³⁰ "İşi Azıttılar", *Ulus*, 17.12.1947.

öğrenecek bir muhalif partiye kavuşuncaya kadar demokrasimizin çok çetin imtihanlardan geçeceğine kanidirlir. Gerek büyük meclisin, gerek hükümetin bu gibi hallerde gösterilmesi lazım gelen enerjiye sahip olduklarına emindirler. Tahrikler devam ettiği taktirde durumun ne şekil olacağı bilinmemektedir.⁹³¹

Erim'in bu yayınları karşısında DP'nin yayın organı Kudret Gazetesi 17 Aralık'ta "Halk Partisi ne yapmak istiyor?" diye sormuştur. Akabinde, "Dün bu gazete (Ulus) artık lisan durumunu tamamıyla değiştirerek Demokrat Parti başkanına karşı açık bir taarruza geçmiştir" ifadesini kullanmıştır.⁹³²

Öte yandan ulusal gazeteler partiler arasındaki bu gerginliği günü gününe takip ediyorlardı. Vatan Gazetesi 18 Aralık'taki sayısında anlaşma sağlanamazsa bu zamana kadar harcanan emeklerin boşa gideceğini belirtmiştir. Bir an önce tarafların birbirlerine verdikleri taahhütlerine sahip çıkmalarını istemiştir.⁹³³ Erim de zaten bu günlerde DP ile gerginliği sona erdirmek için çaba göstermeye başlamıştır. 16 Aralık'ta Meclis Bütçe Komisyonu'nda Menderes, Köprülü ve Koraltan'a rastlayan Erim, bu yolun kötü yol olduğunu ve kaç aydır harcanan çabaların boşa gideceğini söyleyerek görüşme talebinde bulunmuştur. Meclis Gazinosu'nda yapılan görüşmede Erim, Devlet Başkanlığı ve Meclis'in terk edilmesi meselesinin gündemden çıkartılmasını istemiştir. DP'liler, Erim ile aynı görüşte olduklarını ve zaten kendi politikalarının da bu olmadığını dile getirmiştir. DP'nin bu üç yöneticisi, Erim aracılığıyla İnönü'nün rahat olmasını, kendilerin toplanıp bu işi halledeceklerini söylemişlerdir. Erim, yaptığı görüşmeyi her zaman olduğu gibi İnönü'ye rapor etmiştir.⁹³⁴

Ertesi gün Amerika Büyükelçiliği'nde verilen akşam yemeğinde Köprülü ile karşılaşan Erim, meseleyi tekrar sormuştur. Köprülü, yoğun çalışmalarından dolayı Bayar'ı boş bıraktıklarını ve Sadık Aldoğan tarafından tesir altına alındığını belirterek her şeyi düzeltereklerine dair Erim'e yeniden teminat vermiştir. Yine bu konuşmaları da Erim, İnönü'ye anlatınca İnönü rahatlamıştır. Aslında Erim de rahatlamıştır. Çünkü 18 Aralık'ta telefonda Köprülü ile görüşerek birkaç gündür süren çatışma havasını sona erdirecek yazılar yazdığını bildirmiştir. Köprülü de aynı şekilde kendisi de yazı yazmaya karar vermiştir.⁹³⁵ Köprülü aynı zamanda İnönü'ye hücum etmekten vazgeçmesi için parti içindeki aşırılardan Sadık Aldoğan'a bir ihtar verecektir.⁹³⁶ Anlaşıldığı üzere Erim'in rehberliğinde partiler arası ilişkiler tekrar tatlıya bağlanmıştır.

⁹³¹ "İşi Azıttılar", *Ulus*, 17.12.1947.

⁹³² "Ulus, Demokratlara hücumunu bu sabah yeni bir makkale ile devam etti", *Akşam*, 17.12.1947.

⁹³³ "İki parti arasında mücadele başlıyor", *Vatan*, 17.12.1947.

⁹³⁴ Erim, 2005: 236.

⁹³⁵ Erim, 2005: 236.

⁹³⁶ Karpat, 2015: 300.

Erim'in söz konusu yazısı 19 Aralık 1947 tarihinde "Fesatçıların Boşa Giden Gayretleri" başlığı altında çıkmıştır. Erim bu yazısında 12 Temmuz Beyannamesi ile "Muhalefet lideri ile Demokrat Parti'nin kanun yolundan ayrılmayı asla düşünmediğini millete ve dünyaya ilan ettiğinden" başlayarak, bu tarihi takip eden olaylar ve iki parti arasındaki ilişkilerin memnurluk verici gelişmesini anlatmıştır. "Aynı tarzda düşünen muhalif, muvafık bütün gerçekte demokrasi taraftarlarının adeta müşterek bir cephe" kurduklarından şükranla bahsetmiştir.⁹³⁷

DP'ye karşı yapmış olduğu son hücumlarının sebebini şöyle açıklamıştır:

İşte böyle güzel bir gelişmenim tam ortasında iken bazı muhalefet ve DP kaynaklarından can sıkıcı sesler yükselmeye başladı. Kötü bir tesadüf neticesi Bay Bayar'ın nutku bu seslere sadece birkaç gün takaddüm etti. Öteden beri pusuda bekleyen gerçek demokrasi düşmanları bu havadan hemen faydalanmaya kalktılar. 12 Temmuzdan beri ara bozma faaliyetlerini büsbütün durdurmamakla beraber seslerin perdesini indirmeye mecbur kalmışlardı. Çünkü ne CHP ne de DP bunlara yüz vermemekte idi. Fakat muhalefet saflarından yükselen bir iki ses iktidar partisinin sert mukabelesi, fesatçıların yüreklerinde yeni ümitler yarattı. El birliği ile şamataya başladılar. Bir bakıma onların işe karışması, çok hayırlı oldu. Zira gerek CHP gerek DP derhal soğukkanla durumu müşahede ederek fesatçıların tahriklerine kapılmamak lazım geldiğinde ittifak ettiler. İlk anda hasıl olan bulanıklık şimdi zail olmuştur. Burada memnurlukla kaydetmek istediğim bir nokta vardır. İstanbul'daki ağırbaşlı gazeteler fesatçıların oyunlarını baştan fark ederek tedbirli davrandılar, okuyucularını uyanık tuttular.

Son birkaç günkü gerginliği ise;

Memleket siyaset havasının zehirlenmesi ihtimalini her yurt sever aydın insan gibi biz de bir kabus saymaktayız. Fesatçıların gayretlerini boşa çıkartmak hepimizin müşterek vazifemizdir. Şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da el ele demokrasinin nimetlerinden yurdumuzu bol bol faydalandırma gayretlerinde cephe birliği yapmamız lazımdır: içeriye ve dışarıya karşı,⁹³⁸

sözleriyle tatlıya bağlayarak yazısını noktalandırmıştır.

Aralık'ta CHP Kurultayı'nın sona ermesinden sonra Erim, gerginleşen partiler arası ilişkileri düzeltmiştir. Ardından, yeni bir gazete çıkartmaya çalışmıştır. Kurultay'dan sonra yeni parti yönetimi belirlendiği için Erim, Ulus Başyazarlığı'ndan istifa ettiğini bir mektupla Parti Genel Başkanvekili Hilmi Uran'a bildirmiş ve başyazarın yeniden belirlenmesini talep etmişti.⁹³⁹ Ancak parti yönetiminden herhangi bir cevap gelmeyince Erim 9 Aralık 1947 tarihinde Parti Genel Sekreter Yardımcısı Cevat Dursunoğlu ile görüşerek başyazarlıkta

⁹³⁷ "Fesatçıların Boşa Giden Gayretleri", *Ulus*, 19.12.1947.

⁹³⁸ "Fesatçıların Boşa Giden Gayretleri", *Ulus*, 19.12.1947.

⁹³⁹ "Profesör B. Nihat Erim", *Akşam*, 13.12.1947.

kalmak istemediğini, eğer tam yetki verilirse kalabileceğini, idari işler için Emin Erişirgil'i uygun gördüğünü aktarmıştır. Dursunoğlu, düşünmek için kendisine bir hafta izin vermesini istemiştir. Öte yandan Dursunoğlu, başyazarlık görevini devam ettirmesinden yana olduğunu söylemiştir. Bu arada Erim, Tahsin Banguoğlu'na beraber bir gazete çıkartmayı teklif etmiştir. 10 Aralık'taki İnönü ile buluşmasında bundan bahsetmiştir. İnönü ise gazete çıkartma fikrini teşvik etmiştir.⁹⁴⁰ Anlaşılacağı üzere, Erim, kendi şartlarının kabul edilmemesi durumunda başyazarlıktan ayrılmayı düşünmektedir. Bir yandan da yakın arkadaşı Banguoğlu ile ayrı bir gazete kurmayı planlamaktadır.

19 Aralık'ta İnönü, Erim ile birlikte Kasım Gülek ve Banguoğlu'nu yemeğe davet etmiştir. İnönü, gazete çıkartma girişiminin ne aşamada olduğunu sormuştur. Gazete çıkartma çalışmalarının devam ettiğini öğrenen İnönü, O'nlara destek amaçlı arsalarından birisini vermeyi kabul etmiştir.⁹⁴¹

Sonraki günlerde Kasım Gülek'in evinde toplanılarak gazete çıkartma işi daha detaylı bir şekilde konuşulmuştur. Kasım Gülek, kendilerinin meseleyi hallettiklerini bildirerek planlarını açıklamıştır. Buna göre, 250.000 lira Gülek kardeşler, 250.000 lira Adanalı Müteahhit Mustafa Özgür ve 250.000 lira da Banguoğlu ile Erim vererek 750.000 lira toplanacaktır. Bu parayla bir basın ve yayın şirketi kurulacaktır. Erim hemen karşı çıkarak "Matba ayrı şirket olsun, gazete ayrı. Matbaada beş kişi müessiz oluruz, gazete ise yalnız Tahsin, Kasım ve Nihat olmak üzere üç kişinin olur. Gazete bizim idaremiz altında olmalı, başkası karışmamalı" demiştir. Onlar da kabul etmişlerdir. Erim, burada asıl işin matbaa için makinelerin Amerika'dan çabucak getirilmesi olduğunu anlatmıştır. Erim, o kadar parası olmadığı için kendisine düşen 125.000 lira paranın, 100.000 lirasını Cevat Bey, Ağabey'i İsmet, Vedat ve Saffet'ten bulmaya çalışacaktır.

Yapılan planı Erim, İnönü'ye anlatmıştır. İnönü, Ulus Matbaası yanındaki arsasından 1.000 metre yer vereceğini tekrarlamıştır. Fakat anlaşıldığı kadarıyla İnönü, bunu karşılıksız vermemiştir.⁹⁴² Anlaşıldığı üzere, yeni gazete için plan hazırdır. Geriye bunun uygulaması kalmaktadır.

Parti yönetimine 4 Aralık'ta yazdığı istifa mektubuna cevap gelmemesi üzerine Erim, Ulus Gazetesi'nden çekildiğini ilan etmiş⁹⁴³ ve 28 Aralık'tan itibaren yazmayı bırakmıştır. Diğer yandan Erim, arkadaşları ile gazete çıkartma işi üzerinde daha fazla yoğunlaşmaya başlamıştır. Tahsin Banguoğlu, Suat Kemal Yetkin ve Vedat Dicleli; Hasan

⁹⁴⁰ Erim, 2005: 233.

⁹⁴¹ Erim, 2005: 236-237.

⁹⁴² Erim, 2005: 237-238.

⁹⁴³ "Halk Partisi gazetelerinde tasfiye", *Cumhuriyet*, 02.01.1948.

Şükrü Adal'ın Matbaası'nda hemen bir gazete çıkartmak fikrini ortaya atmışlardır. Erim, kendilerine ait olmayan bir matbaada gazetecilik işine girmek istemediğini ifade ederek öneriyi reddetmiştir.⁹⁴⁴

Erim 5 Ocak 1948 tarihinde, kuracakları matbaaya para bulmak için Vedat Dicleli ve Tahsin Banguoğlu ile birlikte Ankara'dan İstanbul'a gitmişlerdir. İlk Önce aile dostları olan Cevat Adapazarlı ile görüşmüştür. Adapazarlı 100.000 lira vereceğini ifade etmiştir. Erim'in ağabeyi İsmet Bey ise 25.000 lira ve Vedat da 15.000 lira vermeyi kabul ederken Saffet'in bu işe ayıracak parası olmadığı için verememiştir. Diğer yandan da Kocaeli Milletvekili Ali Dikmen 20.000 lira ve Adapazarlı'nın arkadaşı Rifat Bey de 50 ila 10.000 lira verecektir. Para veren herkese matbaadan hisse verilecektir. Erim bu görüşmelerini Ankara'ya gelince hemen İnönü'ye anlatmıştır. Bu haberlerden İnönü çok memnun olmuştur. Daha sonra Erim ile Kasım Gülek, Amerikan Büyükelçisine giderek Amerika veya Almanya'dan bir matbaa makinesi getirip getiremeyeceklerini sormuştur. Büyükelçi ise elinden geleni yapacağı sözünü vermiştir. Erim ve arkadaşlarının kurduğu planlar iyi giderken Erim'in günlüklerine bakıldığında 6 Şubat'tan sonra matbaa kurma işinden hiç söz etmediği görülmektedir.⁹⁴⁵ Basın tarandığında da Erim ve arkadaşlarının bir matbaa ve gazete kurdukları görülmemiştir.

Gazete çıkartma işinde başarılı olamayan Nihat Erim, Birinci Hasan Saka Hükümeti döneminde parti içi mücadelelerle uğraşacaktır. Kurultay'dan sonra 35'ler Grubu'nun yeni seçilen parti yönetimiyle arası iyi değildi. Zaten Kurultay seçimlerinde de onları desteklememişti. CHP içindeki aşırıları, 35'leri CHP'ye ihanet eden insanlar olarak görüyor ve gösteriyorlardı. Bunun üzerinde Erim ve Banguoğlu, 31 Aralık 1947'deki Bütçe Görüşmeleri'nin sonunda Hükümet'i tutan, DP'ye ise sertçe eleştiren bir metin tasarlamışlardır. Banguoğlu, hazırlanan metni kürsüde okuyunca bu beklenmedik konuşma sonunda CHP'li Aşırıları, Banguoğlu'na sarılıp öpmüşlerdir. Diğer yandan DP'liler de çok şaşırılmışlar ve 35'ler Hareketi'nin sona erdiğini düşünmeye başlamışlardır.⁹⁴⁶

35'ler'in bazı üyeleri de Banguoğlu'nun bu konuşması karşısında tereddüt içerisinde kalmışlardı. Bu tereddütlerini ortadan kaldırmak için Erim, 4 Ocak 1948 tarihinde onlardan 14 kişi ile toplantı yapmıştır. Kendilerinin teşkilatlı bir grup halinde çalışmalarına devam edeceklerine karar verilirken bazıları aşırılarından acı acı şikâyetinde bulunmuşlardır. İçlerinden Vedat Dicleli ve İsmail Rüştü Aksal ise partiden ayrılıp bağımsız çalışmaktan başka çare kalmadığını söylemiştir. İnönü ile görüşmesinde Erim, grup olarak partiden ayrılmak

⁹⁴⁴ Erim, 2005: 241-242.

⁹⁴⁵ Erim, 2005: 242-243, 250.

⁹⁴⁶ Erim, Banguoğlu ile hazırladıkları bu oyunu İnönü'ye anlatmış ve İnönü'nün hoşuna giderek "Siz çok yamansınız. Vesselam" demiştir. (Erim, 2005: 241).

istediklerini açıklamıştır. Fakat İnönü'nün başkanlığında bulunduğu bir parti ile mücadeleye girişmenin kendilerine ağır geleceğini de sözlerine ilave etmiştir. Bunun üzerine, İnönü çok sert bir tonla konuşmuştur:

Sana bir şey söyleyeyim de, kafanın bir köşesinde kalsın: Ara sıra CHP'den çıkmaktan bahsediyorsun. Sana bunu yaptırmam. CHP'den çıkmaya kati karar verdiğin gün, seni ya elçi yapar dışarı yollarım, yahut fakülteye hocalığa iade ederim. CHP dışında kendine siyasi istikbal aramana müsaadem yoktur ve unutmama ki bu muhataralı bir iştir. İnsanı nereye götürür bilinmez.

Bu sözler karşısında Erim, kızmış olmasına rağmen müspet veya menfi hiçbir cevap vermemiştir.⁹⁴⁷ Erim'in CHP'den ayrılarak siyasi hayatını devam ettirme düşüncesi İnönü engelini takılmış durumdadır.

Diğer yandan 1948 yılının ilk günlerinde ulusal basın daha birkaç öncesinde CHP'den istifa etmiş olan Hamdullah Suphi Tanrıöver ile birlikte Nihat Erim'in yeni bir parti kuracaklarını yazmıştır. Ancak Erim, bütün bu söylentileri verdiği bir demeçle yalanlamıştır.⁹⁴⁸

Recep Peker Hükümeti'ne göre daha ılımlı olan Hasan Saka Hükümeti, daha 1948 yılının başlarından itibaren CHP'nin 7. Kurultayı'nda aldığı demokratik kararları ve DP'nin Hürriyet Misakı ile ileri sürdüğü isteklerini yerine getirmek için sağlam adımlar atmaya başlamıştır.⁹⁴⁹ Bu adımlar ise aşağıda da görüleceği üzere Nihat Erim tarafından desteklenecektir.

13 Ocak 1948'de toplanan CHP Meclis Grubu'ndan Hasan Saka, bazı anti demokratik kanunlarla beraber Seçim Kanunu'nun bugünkü şartlara göre değiştirilmesine dair yetki istemiştir. Grup'ta bulunan aşırıları “Nesi varmış seçim kanununun?” diyerek itirazlarda bulunmuşlardır. Hasan Saka ise onlara cevap olarak Ekim ayında yapılacak olan kısmi seçimlerin gizli oy, açık tasnif esasına göre yapılmasının doğru olacağını söylemiştir. Saka'nın konuşmasından sonra aşırıların hatipleri sırasıyla söz alıp konuşmuşlardır. Partilileri,

⁹⁴⁷ Erim, 2005: 242.

⁹⁴⁸ Erim'in basına verdiği demeç aynen şöyledir: “CHP'nin umdelerine bağlıyım. Bunların kısa zamanda memleket için en hayırlı tarzda gerçekleşmesine devam azmindeyim. Kendi partimin prensiplerine bağlılığımı, öteki partilere karşı düşmanlık şeklinde almak taraftarı değilim. Siyasi mücadeleyi efendice yürütülen bir fikir karşılaşması tarzında anlamaktayım. Sayın Hamdullah Suphi Tanrıöver'i yaman bir idealist olarak tanıdım. Düşüncelerimizin birleştiği noktalar vardır. Fakat esaslı bir noktada ayrılmış bulunuyoruz. Tanrıöver, memlekete hizmete parti dışında devam etmeye karar vermiş ve CHP'den çekilmiştir. Ben ise Halk Partisi içinde daima daha iyiyi ve daha ileriye aramakla faydalı olmaktan ümidimi kesmiş değilim. Bence bu tarzda çalışmanın elle tutulur müspet neticelerini, şimdiden müşahede etmek kabildir. Yakın gelecek için çok ümitliyim. İleri ve doğru fikir hızla mesafe kat etmektedir. Gerilik behemehal yenilecek ve çok partili demokratik rejim tekmil icaplarıyla milletin faydasına işleyecektir”. (“Yeni parti kurulacağı rivayetleri henüz teeyüd etmedi,” *Akşam*, 01.01.1948; “Halk Partisinden istifa şayiaları”, *Vatan*, 02.02.1948).

⁹⁴⁹ Bila, 1999: 131; Karpat, 2015: 309-310.

“Bunun arkasından seçimi yenileme kararını isteyecekler” diyerek kuşkulandırmaya çalışmışlardır. Ardından Erim ve Banguoğlu söz almışlardır. Erim, seçimlerin yenilenmesi gibi bir durumun bahis konusu bile olmadığını söyleyerek Seçim Kanunu’nun yenilenmesi fikrini desteklemiştir. Erim’in konuşması birçok milletvekili tarafından beğenilmiş ve gruptaki sert hava birden yumuşamıştır. Sonuçta 32 oya karşın, 167 oy ile Hükümet’in teklifi grupta kabul edilmiştir.⁹⁵⁰

CHP Meclis Grubu’nda alınan bu karardan DP yöneticilerinden Köprülü, Menderes ve Koraltan çok memnun kalmışlardır. Bu memnuniyetlerini Meclis Gazinosu’nda Erim ile görüşerek ifade etmişlerdir. İki gün sonra Köprülü, Erim’e telefon ederek Menderes’in, Aydın’a gitmeden önce kendisi ile görüşmek istediğini bildirmiştir. Erim görüşme teklifini kabul etmiş ve görüşme Köprülü’nün evinden gerçekleşmiştir. Bu görüşmede Menderes, Aydın’da söyleyeceği nutukta kendi içlerindeki Kenan Öner, Mareşal ve Bayur gibi aşırılara cevap vereceğini bildirmekle birlikte aynı zamanda CHP’nin verdiği son kararın parti içi çatışmaların yaşandığı son günlerde kendilerinin çok işine yaradığını belirterek İnönü’yü bu davranışından dolayı övmüştür. Menderes bu şekilde kendi içindeki aşırılara cevap vereceğini ifade ederken CHP içindeki Necmettin Sadak’ın Ruslara yakın olması meselesinin halledilmesini rica etmişlerdir. Erim de bütün bunları İnönü’ye anlatmış ve İnönü de bu meseleyle ilgileneceğini belirtmiştir.⁹⁵¹

Nihat Erim, 24-28 Ocak 1948 tarihleri arasında memleketi Kocaeli’ni ziyaret etmiş⁹⁵² ve burada söylediği nutuklarla da CHP’nin anti demokratik kanunları değiştirme düşüncesini desteklediğini ortaya koymuştur. 24 Ocak’ta Erim, İzmit Parti İlçe Kongresi’nde yaptığı konuşmasında demokrasi yolunda geniş adımlar atma zamanının geldiğine işaret etmiş, Devlet Başkanı’nın 12 Temmuz Beyannamesi’ni hatırlatarak bu beyanname ile Türkiye’de Batı demokrasi sisteminin derhal kurulacağını ilan edildiğini söylemiştir.⁹⁵³

25 Ocak’ta Kandıra’ya geçmiş ve buradaki Kongre’de yaptığı konuşmayla yukarıdaki düşüncesini sürdürmüştür.⁹⁵⁴ 27 Temmuz’da da Kandıra’dan Hendek’e geçen Erim, Hendek Kongresi’ne katılarak⁹⁵⁵ yaptığı konuşmasının bir yerinde delegelerden DP’lilerle ilgili şikayetler gelince kendisi “onları daima seviniz” şeklinde tavsiyede bulunmuştur.⁹⁵⁶ Hendek Kongresi’nden sonra Erim, Adapazarı Kongresi’ne katılmış ve akabinde Ankara’ya hareket etmiştir. 29 Ocak’ta Ankara’ya gelmiştir. Dört günlük kısa

⁹⁵⁰ Erim, 2005: 244; “Muhalefet Halk Partisinin kararından memnun”, *Cumhuriyet*, 15.01.1948.

⁹⁵¹ Erim, 2005: 244-245.

⁹⁵² Erim, 2005: 247.

⁹⁵³ “Prof. Nihat Erim’in konuşması”, *Akşam*, 25.01.1948.

⁹⁵⁴ “Vaadesi geldiğinde ödenecek bir sened”, *Cumhuriyet*, 26.01.1948.

⁹⁵⁵ “DP’nin İzmit kongresi bir ambarda toplandı”, *Cumhuriyet*, 29.01.1948.

⁹⁵⁶ “Prof. Nihat Erim’in konuşması”, *Ulus*, 29.01.1948.

gezisinden edindiği izlenimlerini İnönü'ye anlatmıştır. 1946'ya nazaran halkın CHP'ye karşı hislerinde fazla bir değişiklik yoktur. Yoksul ve gayri memnun kimseler ile İzmit'teki fabrika işçileri DP taraftarıdır. Köylü ise hemen hemen ikiye ayrılmıştır. Bunun dışında Erim'in izlenimlerinin en önemlisi ise şöyledir:

Din işlerine bir alaka fazlalığı var. Köyleri hocalar sarmış. Hendekte Pazar yerindeki bir kitap sergisinde eski Arap harfleriyle dahi din kitapları satılıyor. Arap harflerini çocuklara öğreten din hocaları varmış. Adapazarı ve hendekte halkın bağışlarıyla birer cami yapılıyor. Adapazarı camisine 120 bin lira harcanmış, daha 80 bin lira lazım imiş. Kolaylıkla bulacaklarını söylüyorlar.⁹⁵⁷

Anlaşılabacağı üzere, Erim, İnönü'ye yurt gezisi sonrasında gericiliğin alıp yürüdüğünü açıklayan bir rapor bildirmiştir. Bundan bir hafta önce yani 23 Ocak 1948'de ise başta liderleri Said Nursi olmak üzere bir operasyonla “nurcu müritler” tutuklanmıştı. Bütün gelişmelerden dolayı 31 Ocak'ta İnönü, akşamüzeri Erim'i yanına çağırılmış ve raporunu çok beğendiğini, din meselesini halletmek istediğini ifade etmiştir. Hemen arkasından üç tedbir düşündüğünü anlatarak bunları sıralamıştır. Bu tedbirler; “1-İlahiyat kürsüsü, fakültesi veya enstitüsü açmak, 2-İmam ve hatip mektepleri açmak, 3-İlkokulların üçüncü sınıfından itibaren ihtiyari olarak din dersleri okutmak” şeklindeydi. Bunun üzerine Erim de kendi tedbirlerini açıklamıştır. Erim, imam ve hatip mektepleri açma işinin sonraya bırakmanın doğru olacağını, zira önce yüksek din bilginleri yetiştirip sonra imam ve hatip yetiştirme işini bunlara bırakmanın daha uygun olacağını söylemiştir. İnönü ise Erim'in teklifine karşı çıkarak bu üç tedbiri aynı anda birden almak gerektiğini, meselenin önemli olduğunu ve geciktirmeye gelemeyeceğini anlatmıştır. İnönü'nün bu ısrarı karşısında Erim, ilköğretim davasının kısa zamanda halledilmesi, okul inşaatlarının on senede değil beş senede tamamlanması gerektiğini ifade etmiştir.⁹⁵⁸ Görüldüğü üzere, İnönü'nün zorunlu din eğitimi konusunda bir an önce harekete geçmesinde Erim'in kendisine sunmuş olduğu rapor etkili olmuştur. Diğer yandan da hatırlanacağı üzere, CHP'nin 7. Kurultay'ında din eğitiminin halkın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde devlet tarafından verilmesi şeklinde ilkesel bir karar alınmıştı. Ayrıca onun öncesinde Ocak 1947'de Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Muhiddin Baha Pars'ın önerleriyle bu din eğitimi meselesi Parti Divanı'nda görüşülmüş ve din eğitiminde serbestliğe ilişkin ilkesel kararlar alınmıştı.

10 Şubat 1948 tarihine gelindiğinde CHP Meclis Grubu'nda bu mevzu tekrar dile getirilince Başbakan Hasan Saka, bir komisyon kurulmasını teklif etmiştir.⁹⁵⁹ Grup tarafından

⁹⁵⁷ Erim, 2005: 247.

⁹⁵⁸ Erim, 2005: 248.

⁹⁵⁹ “Halk Partisi divan toplantılarını bitirdi”, *Cumhuriyet*, 10.02.1948.

komisyon kurulması teklifi kabul edilmiştir. Nihat Erim'in de aralarında bulunduğu 17 kişilik komisyon, 12 Şubat'ta oluşturulmuştur.⁹⁶⁰ Komisyonun amacı, din eğitimi ile ilgili meselelerde prensip kararlarını hazırlamaktır. Komisyon ilk olarak 14 Şubat'ta toplanmıştır.⁹⁶¹ Komisyon Başkanlığı'na Feridun Fikri Düşünsel seçilirken, raportörlüğüne Tahsin Banguoğlu getirilmiştir. Birkaç gün sürecek olan görüşmeler üç nokta üzerinde devam etmiştir. Birincisi ilkokullarda seçmeli din derslerinin verilmesi, ikincisi imam ve hatip yetiştirme meselesi ve üçüncüsü ise ilahiyat fakültelerinin kurulması işidir.⁹⁶²

İlkokullarda din derslerinin Milli Eğitim öğretmenlerince verilmesi ve öğretmenlerinin ücretlerinin devlet tarafından ödenmesi fikrine Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sırer laiklik ilkesine aykırı olacağı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Nihat Erim de laikliğin ne olduğunu, batı medeniyetinde ve Türkiye'de nasıl ortaya çıktığını anlatarak Sırer'e cevap vermiştir: "İngiltere'de, Fransa'da, İsviçre'de, Almanya'da ilkokullarda ihtiyari din dersleri vardır. Masrafı devlet öder" şeklinde Erim'in sunduğu deliller karşısında Sırer ses çıkartmamıştır. Erim'e göre, Sırer'in asıl maksadı bu işi okul aile birlikleri aracılığıyla görmektir. Hasan Saka'nın araya girmesiyle bu mesele Erim'in istediği şekilde halledilmiştir. Yani ilkokullarda din eğitimi masraflarını devlet ödeyeceği gibi eğitimi de Milli Eğitim Bakanlığı öğretmenleri verecektir.⁹⁶³

İkinci nokta olan imam ve hatip yetiştirme meselesinde Erim ve Tahsin Banguoğlu birlikte hareket ederek yine Sırer ile çatışmışlardır. Sırer, kendi fikrini kabul ettirmek için Fatin Hoca, Rasih Kaplan ve İbrahim Arvas ile işbirliği yapmıştır. Onların bu konudaki düşüncesi imam ve hatip yetiştirme işinin, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmesiydi. Milli Eğitim Bakanlığı'nın bunu yapamayacağını, aksi taktirde laikliğe aykırı olduğunu savunmuşlardır. Bu durum karşısında Erim ve Tahsin Banguoğlu, laikliğin bir şekil meselesi olmadığını, Diyanet İşleri'nin elinde şeriatçılığın ve medresenin hortlayacağını söylemiştir. Sonuçta yapılan oylamadan Sırer ve arkadaşlarının dedikleri olmuştur.

Üçüncü nokta ilahiyat fakültelerinin kurulması meselesinde Sırer, softalarla birleşerek ilahiyat fakültelerinden tanrıtanımaz kişilerin de çıkabileceğini söyleyerek softaların fakülteden ayrı bir yüksek din mektebi kurmaları tezini savunmuştur. Erim ve

⁹⁶⁰ Söz konusu komisyonda Erim'in dışında Ahmet Remzi Yüreğir, Faik Öztrak, Cemil Bilsel, Sadi Irmak, Tahsin Bekir Balta, Hamdi Şarlan, Ali Rıza Türel, Fatin Gökmen, Muhsin Adil Binal, Sedat Pek, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Akil Muhtar Özdem, Akif Akgüç, Feridun Fikri Düşünsel, Tahsin Banguoğlu ve Rasih Kaplan isimli milletvekilleri vardı. ("Dini tedrisat ve İmam, hatip, hafız okulları", *Cumhuriyet*, 13.02.1948.

⁹⁶¹ "Dini tedrisat", *Cumhuriyet*, 16.02.1948.

⁹⁶² "Din Tedrisatı", *Vatan*, 15.02.1948.

⁹⁶³ Erim, 2005: 252.

Tahsin Banguoğlu ise ilahiyat fakülteleri ile yetinilmesini savunuyordu. Netice Erim'in dediği olmuştur.⁹⁶⁴

Komisyon, çalışmalarını bitirince komisyonda alınan kararlar 19 Şubat 1948'deki CHP Meclis Grup Toplantısı'nda oya sunulmuştur. Yapılan oylamalar sonucunda ilkokullarda din derslerinin seçmeli olarak verilmesine, imam hatip okullarıyla ilahiyat fakültelerinin açılması meselelerin daha sonraki toplantılarda görüşülmesine karar verilmiştir.⁹⁶⁵ Anlaşıldığı üzere, Nihat Erim'in komisyon çalışmaları sırasında gösterdiği büyük gayretler sonucunda ilkokullarda seçmeli din dersinin okutulması kararı verilmiştir.

Din eğitimi konusunda CHP'nin böyle bir liberal bir karar alması 7. Kurultayı'nda aldığı demokratik kararları ve DP muhalefетinin Hürriyet Misakı ile ileri sürdüğü isteklerini yerine getirmek için sağlam adımlar attıklarının somut göstergelerinden bir tanesidir. Diğer bir somut gösterge ise 20 Şubat 1948 tarihinde TBMM'de Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 18. maddesinin CHP ve DP oylarıyla kaldırılması olmuştur.⁹⁶⁶ Bu anti demokratik kanunun kaldırıldığı günlerde Erim gerek İnönü nezdinde gerekse CHP içinde üstün çabalar göstermiştir. Neticede bu kanunların kaldırılmasında etkili olmuştur.⁹⁶⁷

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 18. maddesi bu şekilde kaldırıldıktan hemen sonra Nihat Erim, İnönü ile birlikte 21 Şubat'ta başlayan yurt gezisine çıkmıştır.⁹⁶⁸ Bu gezi 8 Mart'ta sona ermiştir.⁹⁶⁹

Erim yurt gezisinden döner dönmez Birleşmiş Milletlerin Cenevre'de toplanacak BM Basın ve Haber Alma Hürriyeti Konferansı'na Türkiye'yi davet ettiğini duymuştur. Bu konferansa Nihat Erim'in ismi de delege ve delege başkanı olarak geçmiştir. Konferans başladığında ilk birkaç gün delege başkanlığını Necmettin Sadak yürütecek, arkasından ise

⁹⁶⁴ Nihat Erim'in din eğitimi lehinde bir tavır almış olması Sırer tarafından eleştirilmiştir. Hatta çeşitli yerlerde "Nihat ile Tahsin geçen sene parti divanında başka türlü konuşular. Şimdi fikir değiştirdiler, laikliği feda ediyorlar" şeklinde propaganda yapmışlardır. (Erim, 2005: 252-253).

⁹⁶⁵ 19 Şubat'ta CHP Meclis Grubu Başkan Vekilliği tarafından yayınlanan tebliğe göre ilkokullarda din derslerinin verilmesi hususunda şunlar kabul edilmiştir: "a) Çocuk velilerin arzusu lahik olmak şartıyla ilkokulların son iki sınıflarında okul içinde ve ders zamanları dışında din dersi verilmesi, b) Verilecek din derslerinin programlarının ve okuturulacak kitapların Diyanet İşleri tarafından hazırlanıp Milli Eğitim Bakanlığının tasvip ve tasdikinden geçmesi, c) Din derslerini okutacakların ilkokul öğretmenlerinden ve icap ederse matlup vasıfları haiz kimselerden seçilmesine Milli Eğitim Bakanlığının yetkili olması, d) Din dersi veren öğretmenlerin ücretlerinin yardım namı altında devletçe ödenmesi, e) Köy okullarında din dersi verebilmek için köy enstitülerinin hazırlık sınıfı öğrencilerine de din dersi verilmesi ve ilkokulu bitirmiş olmak şartıyla bu derslere on altı yaşına kadar çocukların da devamına müsaade olunması ve üç senelik ilkokulların son sınıfların da kezaik gene ihtiyari din dersi verilmesi". ("Din tedrisatı meselesi dün CHP grubunda görüşüldü", *Cumhuriyet*, 20.02.1948; "Din dersleri işi halledildi", *Akşam*, 20.02.1948).

⁹⁶⁶ "Meclis 18 inci maddenin kaldırılmasını kabul etti", *Vatan*, 21.02.1948.

⁹⁶⁷ Erim, 2005: 253.

⁹⁶⁸ "Cumhurbaşkanı", *Vatan*, 22.02.1948.

⁹⁶⁹ "İnönü Ankara'ya döndü", *Cumhuriyet*, 09.03.1948. Ayrıca bu gezi sırasında Erim'in izlenimleri için bkz. (Erim, 2005: 254-259).

Nihat Erim bu görevi üzerine alacaktır.⁹⁷⁰ BM'ye üye devletlerin davet edildiği bu konferansın amacı ülkeden ülkeye serbest haberleşmeyi sağlama bağlamak ve dünya yüzünde; basın hürriyetini milletler arası bir antlaşma ve işbirliği mevzu haline koymaktır. Ayrıca Vatan Gazetesi'nin verdiği bilgilere göre konferanstan ve Türk heyetinden şunlar beklenmektedir:

...Serbest haberleşme ve basın hürriyeti dünya yüzünde müşterek bir garanti altına alındıktan başka basınla alakalı bütün kanunların ve usullerin birleştirileceği umulmaktadır. O suretle ki basın suçları her memlekette aynı ölçülere ve aynı cezalara tabi olacaktır. Giden heyete hükümetçe verilen talimat, basın hürriyetini kökleştirmek yolundaki her hareketi desteklemektir. Arzu edilen esaslar, bizde zaten varsa heyetimiz bunu belirtecek, yoksa kanunlarda icap eden tadillerin yapılması ihtiyacını Ankara'ya bildirecektir.⁹⁷¹

18 Mart 1948 tarihinde Nihat Erim ve heyeti konferansa katılmak üzere Cenevre'ye hareket etmiştir. Heyet içerisinde Hüseyin Cahit Yalçın, Cemil Sait Barlas, Falih Rıfkı Atay, Basın Umum Müdür Muavini Hasan Refik, Londra Basın Ateşesi Nuri Eren vardı. Ayrıca İstanbul Gazeteciler Cemiyeti tarafından aday gösterilmiş müşavir sıfatıyla Cihat Baban ve Nadir Nadi de vardı.⁹⁷² Konferans, 23 Mart'ta toplanarak çalışmalarına başlamıştır. İlk toplantısında dört ana komisyon seçmiştir. Nihat Erim bu komisyonlardan 1 numaralı Basın Esas Vazifeleri Komisyonu ile 4 numaralı basınla ilgili Hukuki Mevzular Komisyonu'na üye olarak seçilmiştir.⁹⁷³

Konferansın 27 Mart'ta oturumunda konferansın esas prensipleriyle meşgul olan birinci komisyonda çeşitli ülkelerin delegeleri söz almışlar ve ülkelerinin haberleşme serbestisi konusundaki görüşlerini açıklamışlardır. Nihat Erim de söz alarak Türk Hükümeti'nin bu konudaki görüşlerini açıklamıştır. Erim, Türk Hükümeti'nin basın hürriyeti konferansının toplanmasını, milletler arası ilişkilerin geleceği için mesut bir olay olarak telakki ettikten sonra ayrıca bu toplantının açılmış olmasını basın hürriyeti sahasındaki mevzuatın birleştirilmesi yolunda şayanı taktir bir çaba olduğunu belirtmiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir:

Türkiye kendi bakımından bu istikametteki her türlü işbirliğine hazırdır. Milletler arası işbirliği gayretlerine kendi iştirak payını ilave etmek hususunda hiçbir fırsatı kaçırmak istemeyen memleketim bu çalışmalara samimi bir başarı arzusu ile katılmaktadır. Türk delegasyonu haberleşme hürriyeti

⁹⁷⁰ Erim, 2005: 259.

⁹⁷¹ "Cenevre'deki basın hürriyeti toplantısı", *Vatan*, 20.03.1948; Erim, 2005: 261.

⁹⁷² "Cenevre'deki basın hürriyeti toplantısı", *Vatan*, 20.03.1948; Erim, 2005: 261.

⁹⁷³ "Cenevre basın hürriyeti konferansı dün açıldı", *Vatan*, 24.03.1948.

üzerindeki tahditlerin teşri ve mukaveleye müstenit hükümlerle ortadan kaldırılması keyfiyetini çalışmalarımızın sonunda varılacak ve hepimizin arzu ettiğimiz gerçek başarı olarak görmektedir. Kati ve mutlak bir ifade ile beyan etmek isterim ki, dünya buhranının yarattığı mecburiyetler dolayısıyla haber alma ve haberleri dışarıya gönderme hürriyetine konulmuş olan tahditleri harp biter bitmez kaldırılmış olduğundan Türkiye’de 1945’ten beri bu sahada hiçbir tahdit kalmamıştı.⁹⁷⁴

Akabinde Nihat Erim, Türkiye’deki yabancı muhabirlerin haber alma ve verme hususunda serbestlik içinde bulduklarını söyledikten sonra şöyle devam etmiştir: “Binaenaleyh bizim ümit ettiğimiz gibi konferans haberleri bütün dünyada İngilizce toplamak ve göndermek ve yaymak hakkını teminat altına alan genel bir anlaşmaya varabilirse Türk delegasyonu bütün hususi bir bahtiyarlık duyacaktır”.⁹⁷⁵

Her hürriyet gibi basın hürriyetinin de mukabil bir vazife yüklediğini, bu vazifenin mesuliyet duygusu olduğunu söyleyen Erim, Amerika delegesinin fikirlerine katılarak “Fikrin serbestçe ifadesi ve nakli hakkının suiistimalini ve hürriyeti yok etmek veya hatta sadece daraltmak için bahane yapılmamalıdır” demiş ve sözlerini şöyle sonlandırmıştır:

Haberlerin toplama ve gönderme hürriyetlerinin her şeyden önce fikrin milli sahada serbestçe yayılabilmesi hakkının tanınmasını elzem kıldığını ilave etmeye lüzum var mı? Bu konuda Türk anayasası ve tekmil Türk mevzuatı tam bir fikir hürriyetini sağlamak hususunda kati hükümetler ihtiva etmektedir. Yani sansürlü gazetelerin muvakkaten dahi idare tarafından kapatılmaması ve her türlü neşriyat için önceden müsaade almak mecburiyeti olmaksızın kullanabilen bir hürriyet kısaca, Türkiye’de fikirler yukarıdan gelen hiçbir baskı ve sevki idareye tabi tutulmayan bir hürriyetle yayılmaktadır. Türk milleti böyle bir rejim içinde ve hürriyetin inkişafını sağlamak ve aynı zamanda milletler arası sahada müteessir bir işbirliğine ulaşmak arzusundadır. İşte baylar, bu konferansa Türk hükümeti bu zihniyetle katılmıştır. Ve Türk Murahhas heyeti çalışmalara samimi ve fiili işbirliği ile katılmak yolunda bu prensiplerden ilham alacaktır.

Erim’in bu konuşması Cenevre’de çok iyi karşılanmıştır.⁹⁷⁶ Bir ay devam eden Konferans sona erince Erim, 29 Nisan’da uçakla İstanbul’a, 1 Mayıs’ta oradan Ankara’ya gelmiştir. Ankara’ya gelir gelmez de konferans ile ilgili İnönü’ye bilgi vermiştir.⁹⁷⁷

Erim Ankara’ya vardığında başta İnönü olmak üzere Hükümet ve muhalefetin yeni Seçim Kanunu çalışmaları üzerine yoğunlaşmış olduklarını görmüştür. Onun dışında Pekerciler, Parti Genel İdare Kurulu Hasan Saka Hükümeti’ni düşürmek için büyük bir çaba içerisine girmişti. Ancak bu iki grup, Hükümet’i düşürmek için kendileri öne atılmayıp Vedat

⁹⁷⁴ “Basın Konferansında”, *Vatan*, 28.03.1948.

⁹⁷⁵ “Basın Konferansında”, *Vatan*, 28.03.1948.

⁹⁷⁶ “Basın Konferansında”, *Vatan*, 28.03.1948.

⁹⁷⁷ Erim, 2005: 262.

Dicleli, Fahri Kurtuluş gibi 35'ler Grubu üyelerini öne kullanma eğilimi içerisinde girmişlerdir. 35'ler de Erim Cenevre'de iken epey Hükümet'e yüklenmişlerdir. Erim Ankara'ya gelip de bu vaziyeti görünce duruma müdahale etmiştir. Banguoğlu, Dicleli ve diğer arkadaşları ile görüşerek Seçim Kanunu değişmeden Hükümet'e karşı açık cephe alınmamasını, tam tersine Seçim Kanunu işinde Hükümet'in tutulmasını telkin etmiştir. Sonuçta arkadaşlarını ikna etmeyi başarmıştır.⁹⁷⁸

Aslında Erim de bu esnada Hasan Saka Hükümeti'nin değişmesini istiyordu. Hükümet'i beceriksiz olarak görüyordu. Ekonomiyi yönetemediğini ifade etmekteydi. Başbakan Hasan Saka'yı ise vurdumduymaz, her şeyi İnönü'den bekleyen bir adam olarak nitelendirmekteydi. Bütün yükün de Başbakan Yardımcısı Barutçu'nun üzerinde olduğunu, Barutçu'nun kendi kendisini hırpaladığını, sürekli mücadele ettiğini ifade etmektedir. Ayrıca Hükümet'i kimsenin tutmadığını düşünmekteydi. Bütün bunlara, hükümetin değişmesini istemesine rağmen sırf Seçim Kanunu'nun bir an önce çıkması için Hükümet'i eleştirmeyerek Hükümet değişikliğini ertelemeye çalışmıştır. Grup toplantılarında ve koridorlarda aşırıyla çarpışmıştır. Erim, Hükümet'in düşmesi gerektiğine dair bu düşüncelerini açıkça ulu orta yerde söylemese de İnönü'ye Hükümet'in içinde bulunduğu durumu her görüşmelerinde dile getirmiştir. 1948 yılının Mayıs ayının ilk günlerinde diğer yandan Hükümet'te bir değişiklik olacağı Hükümet ve parti çevrelerinde dile getirilmekteydi. Başbakan Yardımcısı Barutçu, Erim ile görüşmesinde Hükümet'te bir değişiklik olması durumunda kendisini Tekel Bakanlığı'na getireceklerini açıklamıştır. Saka da bunu istemiştir. Erim ise bu teklif karşısında teşekkür ederek kendisinin yeni Hükümet'te kabul edeceği yerlerin sınırlı olduğunu, Devlet Bakanlığını kabul edebileceğini söylemiştir. Barutçu ise Erim'in bu tercihi sıcak bakmıştır. Daha sonra Erim, Barutçu'ya Hükümet'te beş altı bakanın hemen değiştirilmesinde fayda hatta zorunluluk olduğunu ifade etmiştir. Barutçu da kabul etmekle birlikte bunun için uygun zaman kolladıklarını dile getirmiştir. Hükümet'in değişmesi gerektiği fikrini Erim, İnönü ile görüşmesinde de tekrarlamıştır. "Hükümetin ya tamamı ya yarısı değişmelidir. Efkar-ı Umumiyyede ve Mecliste hükümet çürümüştür" şeklinde görüş beyan etmiştir. Tanrıöver'in Hükümet'te gençlerin etkin olması gerektiğini dile getirince Erim, 35'ler Grubu'nun artık hükümette yer almasının zamanın geldiğini, "Sakalarla makalarla" bu işin yürümeyeceğini, "Halk Partisinin mademki son ümidi bizleriz. İş başına geçip çalışalım"⁹⁷⁹ demiştir.

Anlaşılabacağı üzere, Erim, Hasan Saka Hükümeti'nin bir an önce değişmesini istemekle birlikte Seçim Kanunu'nu daha çok önemseydiği için Hükümet'in değişmesi hususunda açıkça mücadele vermemiştir. Saka Hükümeti'nin beceriksiz olduğunu ifade

⁹⁷⁸ Erim, 2005: 262.

⁹⁷⁹ Erim, 2005: 263-264, 268.

etmekte ve yeni hükümette artık 35'lerin olması gerektiğini, partinin kurtuluşunun kendilerinin elinde olduğunu kesin olarak ifade etmeye de başlamıştır.

Mayıs ayının sonlarına gelindiğinde İstanbul Gazeteleri Hasan Saka Hükümeti'nin kısa zamanda istifa edeceğini, yeni hükümeti Necmettin Sadak'ın kuracağını, bu durumda da Nihat Erim'in Dışişleri Bakanlığı'na getirileceğini yazmaktaydı.⁹⁸⁰ Bu haberleri okuyan Nihat Erim, günlüğüne CHP'nin içinde bulunduğu manzarayı "zavallı" olarak betimlemiştir. Erim, bu sıralarda İnönü'nün Hükümet'i gençlere yani 35'ler Grubu'na bırakma hususunda tereddütlü olduğunu ya da en azından kendisine öyle geldiğini düşünmektedir. Son olarak Erim, önümüzdeki haftalarda Hükümet'in tamamı değişmese dahi yarı yarıya değişeceği tahmininde bulunmuştur.⁹⁸¹

27-28 Mayıs 1948 tarihleri arasında CHP Meclis Grubu toplanarak bir sonraki mevsimde buğday fiyatlarının artırılması meselesini halletmek istemiştir.⁹⁸² Tolantı'da Hasan Saka'ya karşı Erim'in grubu 35'ler dışında büyük hücumlar yapılmıştır. Bu durum parti içerisinde Saka Hükümeti'ne karşı olanların sayısının ve hiddetinin artmasını kolaylaştırmıştır. Şemsettin Günaltay, Erim ile görüşmesinde Saka Hükümeti'nin acz içerisinde olduğunu ve gitmesi gerektiğini belirtmiştir. Erim, gazetelerin yeni başbakan olarak Sadak'ı gösterdiğini belirtince Günaltay, Sadak ismine karşı çıkmıştır. Erim'e göre, Günaltay, Sadak ismine karşı çıkmakla kendisini başbakan olarak görmekteydi. TBMM Başkanı Ali Fuat Cebesoy da Saka ve Hükümeti'ni beğenmemeye başlamıştır.

Bu sırada İstanbul'da bulunan İnönü, grupta olup bitenler hakkında Erim'den bilgi almıştır. Erim İnönü'ye her şeyi anlattıktan sonra o gün günlüğüne şunları kaydetmiştir:

Kanaatim o dur ki Hasan Saka bu halde devam edemeyecektir. Ondan sonra Necmettin Sadak gelse, o da aynı akıbete mahkumdur. Parti hakiki liderini buluncaya kadar bu böyle devam edecektir. İnönü cesaret edip bizleri iş başına getirirse... Fakat yapmaz. O da ne kadar olsa yaşının tesiri altında kalıyor gibi geliyor bana.

4 Haziran'da İnönü, İstanbul'dan Ankara'ya gelince Erim ile görüşmüştür. Yukarıda Hükümet hakkındaki düşüncelerini İnönü'ye açıkça anlatmıştır. Erim'e göre, Hasan Saka Hükümeti'nin bir gün dahi iş başında kalması zararlıdır. Hükümet'i ne Meclis ne de halk tutmaktadır. Bu yüzden böyle bir kabine yerinde kalmamalıdır. İnönü, "Saka yerine kimi bulacağız?" diye sorunca Erim de parti kodamanları arasında taliplerin olduğunu, ancak bunlardan kimin başa geçeceğini bilemediğini, parti liderinin Meclis içerisinde olması

⁹⁸⁰ "Hasan Saka kabinesi", *Akşam*, 28.05.1948.

⁹⁸¹ Erim, 2005: 265.

⁹⁸² "Parti grubu bu sabah da bu işi görüştü", *Akşam*, 28.05.1948.

gerektiğini, aksi taktirde altı ayda bir başbakan değiştirmek zorunda kalacaklarını söylemiştir. Akabinde haftalardır Hükümet'in ve bakanların Meclis'te ağır hücumlara maruz kalmasına rağmen bir tek milletvekilinin bile onları savunmamasını yadırgayarak böyle bir liderin olamayacağını sözlerine eklemiştir. İnönü Erim'in bu sözleri karşısında tasdikleyen bir cümle kullanmamıştır.⁹⁸³

7 Haziran 1948'de İnönü Erim ile tekrar görüşerek Hükümet'te olup bitenleri sormuştur. Erim, hiçbir şeyin değişmediğini, herkesin kabine listesi hazırlamakla meşgul olduklarını söylemiştir. İnönü, Saka Hükümeti'ndeki krizin sebebi sormuştur. Erim, Hükümet'in ülkeyi yönetemediğini ve parti liderlerinin bile Hükümet'i desteklemediğini söyleyerek krizin nedenini açıklamıştır. İnönü, "Dur bakalım, zihnimi karıştırma, şu seçim kanunu çıksın ondan sonra bir çare düşünürüm" demiştir. Erim'in bu görüşmeden edindiği intiba "Hasan Saka'yı feda etmeyerek yamama bir tertiple" krizi çözeceği hususundadır.⁹⁸⁴

Bütün bunlar yaşanırken Nihat Erim bir yandan da ülkede bir hayli hissedilen komünizm meselesi ile ilgilenmeye başlamıştır. 22 Mayıs 1948'de toplanan CHP Meclis Grubu'nda İstanbul'dan askere yeni alınan gençlerin Sivas İstasyonu'ndan geçerken satıcıların mallarını yağma etmeleri ve "Yaşasın Stalin" diye bağırması meselesi tartışılmıştır. Sait Köksel, bu meseleyi İçişleri Bakanı'ndan sorunca Bakan, meseleyi önemsemeyen bir tavır takınmıştır. Bu fırsattan istifade etmek isteyen aşırılar ise Hükümet'i düşürmeye çalışmışlardır. Bu noktada meseleye el atan Erim, bir takdir yazarak meselenin kurulacak bir komisyonda ele alınmasını istemiştir. Hasan Saka da bir can simidi misali bu öneriye sarılmıştır. Neticede 10 kişilik bir komisyon kurulmuştur. Ve Nihat Erim de bu Komisyon'un Başkanı seçilmiştir. Komisyon'un asıl amacı, komünist propaganda, teşkilat ve her türlü Rus faaliyeti ile mücadele için tedbirler düşündürmektir. Erim'in başında bulunduğu Komisyon; bakanları, milletvekilleri ve memurları dinlemiştir. Erim'in vardığı sonuca göre, Ruslar sistemli bir şekilde Milli Eğitim Bakanlığı'ndan işe başlamıştır. İsmail Hakkı Tonguç Köy Enstitüleri'ni birer köyler proletaryası haline sokmuştur. Hasan Ali Yücel ise buna göz göre göre meydan vermiştir. Enstitüler'deki öğretmenler, kitaplar hep aile, milliyet ve vatan duygularını kırarak, sınıf mücadelesi şuuru yaratacak telkinlerle doludur. Erim Komisyon'un bu çalışmalarını ve yukarıdaki sonuçlarını İnönü'ye anlatmıştır. Erim çok müteessir olduğunu söyleyerek Köy Enstitüleri'nin birer komünist ocağı haline sokulmak istendiğini ifade etmiştir. İnönü, Erim'in bütün bu söylediklerine itiraz etmiştir. Komünizmden bir doktrin olarak korkmayıp sadece bir yabancı devlet lehine casusluk ve memleketi içinden çürütme vasıtası olduğu için mücadele ettiğini söyleyen Erim, bu Komisyon'u kurmaktan memnun

⁹⁸³ Erim, 2005: 266-267, 270.

⁹⁸⁴ Erim, 2005: 271.

olduğunu ifade etmiştir. Erim'e göre, bu Komisyon faydalı işler görmüştür.⁹⁸⁵ Türkiye'de komünizmle mücadelenin hızlandığı bu dönemde⁹⁸⁶ anlaşıldığı üzere, Nihat Erim de bir Komisyon kurmak suretiyle mücadeleye destek vermiştir.

Diğer yandan Erim bu Komisyon'u kurmadan önce, 2 Nisan 1948'de Sabahattin Ali Bulgaristan'a kaçarken kaçakçı Ali Ertekin tarafından öldürülmüştü.⁹⁸⁷ Ancak yıllar sonra Gazeteci Yazar Hıfzı Topuz, 2000 yılında yayınladığı "Eski Dostlar" isimli kitabında Sabahattin Ali'yi öldürme emrini Nihat Erim'in verdiğini üstü kapalı olarak anlatmıştır.⁹⁸⁸ Nihat Erim'in kızı Ayşe Işıl Önalp, bu iddiayı kabul etmemektedir.⁹⁸⁹ Komünizmle mücadelenin arttığı bu dönemde komünist olarak bilinen Sabahattin Ali'nin öldürülmesi ile ilgili iddialar bir açıklığa kavuşmuş değildir.

Bütün bunlar yaşanırken 8 Haziran'da Hükümet'in istifa edeceği haberi yayılmıştı. Ancak, Erim ve arkadaşları bu haberi daha önce duymuşlardı. 6 Haziran 1948'de akşam Erim, Banguoğlu ve Esendal Hükümetin istifası sonrasında yeni hükümete davet edilmeleri durumunda nasıl hareket edeceklerini görüşmüşlerdir. Erim günlüklerine yeni kabineye davet edilmeleri durumunda kabineye iştirak etme fikrinde olduğunu yazmıştır. Erim, partinin bundan sonra nazik bir aşamaya girdiğini belirtmiştir. Çünkü Seçim Kanunu gibi kanunlar kabul edildikten sonra demokratik kanunlar tamamlanmış olmaktadır. Böylece aşırılara karşı savaşları sona ermiş olacaktır. Yeni kabine karşısında üç durum ile karşı karşıya kalmışlardır. Ya 35'ler kabinede yer alacaklar yahut aşırılar yer alacaktır. Diğer bir ihtimal ne kendileri ne de aşırılar yer alacaktır. Sadece oportünistlerden oluşan bir kabine kurulacaktır. Bu taktirde ise kendileri aşırılarla hükümete karşı birleşmiş olacaktır. Bu, Erim ve arkadaşları için çelişkiye düşmek demektir. Aşırılardan kabineye girmesi ise kendileri açısından daha berbat bir şey olacaktır. Bu durumda da belki de kendilerinin partiden çıkmaları gerekecektir. Erim aşırılardan oluşan yeni hükümete muhalefet etmesi durumunda ise İnönü'ye eskisi gibi yaklaşamayacaktır. Oysaki gerek rejim ve gerekse partinin selameti açısından Erim, İnönü ile görüşmekte büyük fayda görüyordu. İşte sadece İnönü ile teması devam ettirme düşüncesi bile kendilerinin kabineye girmeleri için geçerli bir etkidir.⁹⁹⁰

Hemen ardından Erim, kabineye girmek istemesinin nedenini şöyle açıklamıştır:

Büyük seçimler yaklaşıyor. Ondan önce Bakan unvanı almış olmalıyım. Bu, gerek parti içindeki itibarım ve ilerideki merhaleler için zaruri bir merhale, bir basamaktır; gerekse memleketteki kredim

⁹⁸⁵ Erim, 2005: 264, 267, 270.

⁹⁸⁶ Goloğlu, 2013: 279-290.

⁹⁸⁷ "Sabahattin Ali'yi öldüren adam bize hadiseyi anlattı", *Cumhuriyet*, 13.01.1949.

⁹⁸⁸ Bkz. Topuz, 2000.

⁹⁸⁹ Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul.

⁹⁹⁰ Erim, 2005: 272-273.

için faydalıdır. Ayrıca, hükümet içine girerek, devlet işlerinin iç yüzü ve güdüm tarzı hakkında tecrübe edinmeliyim. Bu benim ilerideki politika hayatım için bir staj olacaktır.⁹⁹¹

8 Haziran 1948 tarihinde Başbakan Hasan Saka istifa etmiş ve yeni hükümeti kurması için de yine kendisi görevlendirilmiştir.⁹⁹² Saka, yeni kabinesini kurmak için hemen temaslara geçmiştir.

1.4. Bayındırlık Bakanlığı Dönemi (10 Haziran 1948-16 Ocak 1949)

1.4.1. Bayındırlık Bakanlığı Görevine Getirilmesi

Yeniden Hükümet'i kurmakla görevlendirilen Hasan Saka, hükümet kurma çalışmalarına hemen başlamıştır. Nihat Erim ile yaptığı görüşmesinde O'na İçişleri ve Dışişleri Bakanlıkları'nda prensip gereği bir değişiklik olmayacağını, Adalet Bakanlığı için Fuat Sirmen'e söz verdiğini, Barutçu'nun yerinde kalacağını ve Devlet Bakanlığı'na Günaltay'ın getirileceğini söyleyerek Bayındırlık Bakanlığı'nı teklif etmiştir. Erim, "Beyefendi, hakkımda gösterdiğiniz teveccüh ve itimada çok teşekkür ederim. Fakat kabineye girmiş olmak için girmek. Buna lüzum yok. Benim gönlüm hoştur. Ben size dışarıdan da yardım ederim. Benim kabinede hizmetimden gereği gibi faydalanabilecek bakanlıklardan biri açılırsa o zaman memnulukla girerim" diyerek teklifi kabul etmemiştir. Saka, Erim'den kabineye girmesinin bir zorunluluk olduğunu, Bayındırlık Bakanlığı'nı istemezsen başka bir bakanlığı, örneğin Milli Eğitim Bakanlığı'nı seçmesinin isteyince, Milli Eğitim Bakanlığı'na Banguoğlu'nun yakışacağını söyleyerek bunu da ret etmiştir.⁹⁹³

Saka, Erim'i Bayındırlık Bakanlığı görevini kabul ettirmek için daha çok dil dökmeye başlamıştır. Bu bakanlığa kendisini düşünmelerinin özel bir nedeni olduğunu anlatmıştır. Bu bakanlığın gelecek günlerde Amerikalılarla birçok işleri olacağını, onlarla görüşmeler yapılacağını, bakanlıkla ilgili yeni mevzuatların hazırlanacağını ve bütün bunlar için dışişleri ile sıkı bir temasın icap edeceğini anlatmıştır. Ayrıca bu bakanlığın önümüzdeki yıllarda çok önem arz edeceğini bildikleri için kendisini düşündüklerini dile getirmiştir. Bütün bu ısrarlar karşısında Erim, İnönü'nün de böyle düşünüp düşünmediğini sormuş ve böyle düşündüğünü belirtince Erim, Bayındırlık Bakanlığı görevini kabul etmiştir.⁹⁹⁴

Erim, Bayındırlık Bakanlığı'nı kabul etmiş, ancak yeni bir sorun ortaya çıkmıştır. Eski Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek, kendisine verilmek istenen Ticaret Bakanlığı'nı kabul etmek istemiyor, Bayındırlık Bakanlığı görevinde kalmak istiyordu. Erim'in, Ulaştırma

⁹⁹¹ Erim, 2005: 272-273.

⁹⁹² "Başbakan istifa etti", *Ulus*, 09.06.1948.

⁹⁹³ Erim, 2005: 274.

⁹⁹⁴ Erim, 2005: 274.

Bakanı olmasını istiyordu. Gülek, bunu Erim'e teklif edince, kendisinin Ulaştırma Bakanlığı'nı kabul etmeyeceğini, bu yüzden kabineye hiçbir şekilde girmemesinin yerinde olacağını bildirmiştir. İşte bütün bu karmaşıklık Hasan Saka'nın devreye girmesiyle çözülmüştür. Kasım Gülek, Ulaştırma Bakanlığı görevini kabul etmek zorunda kalmıştır. Ticaret Bakanlığı'na ise Cemil Sait Barlas getirilmiştir.⁹⁹⁵ Böylece Nihat Erim, istemeye istemeye Bayındırlık Bakanlığı görevini kabul etmek zorunda kalmıştır. Oysaki O, yukarıda da ifade edildiği üzere Hükümet istifa etmeden önce Barutçu ile yaptığı görüşmede Devlet Bakanlığı görevini istemekteydi.

Zaten Erim'in Bayındırlık Bakanı olması herkesin üzerinde bir şok etkisi yaratmıştır. Çünkü herkes O'nu Dışişleri, Adalet ya da Milli Eğitim Bakanlığı'ndan birine seçilmesini bekliyordu.⁹⁹⁶ Nihat Erim'in Damadı Akın Önalp, aslında Erim'in Dışişleri Bakanlığı görevini istediğini; ancak kendisine Bayındırlık Bakanlığı gibi pasif bir görev verilerek önünün kesilmeye çalışıldığını anlatmaktadır.⁹⁹⁷

Neticede Erim, Bayındırlık Bakanı olarak İkinci Hasan Saka Hükümeti'ne girmeyi başarmıştır.⁹⁹⁸ Erim'in dışında 35'ler Hareketi'nden Tahsin Banguoğlu Milli Eğitim Bakanlığına, Emin Erişirgil Gümrük ve Tekel Bakanlığına, Cavit Oral Tarım Bakanlığına, Cemil Sait Barlas ise Ticaret Bakanlığı görevine getirilmiştir.⁹⁹⁹ Yeni kabineye ileri demokrasiyi savunan 35'ler üyesi bu milletvekillerinin girmiş olması Cumhuriyet Gazetesi tarafından;

Kabinenin ekseriyeti yeni girdiğimiz ileri demokrasi hayatının istediği şartlara uygun ve Cumhuriyet Halk Partisi içinde ileri demokrasi cereyanının kuvvetlenmesi ve hızlanması için çalışmış milletvekillerinden mürekkebirdir. Binaenaleyh İkinci Hasan Saka Kabinesinin demokrasi ruhunu ve prensiplerini birincisinden daha kuvvet ve süratle hâkim kılacağını kabul etmek yanlış olmaz. Yani kabinenin demokrasi bakımından cephesi kuvvetlidir,¹⁰⁰⁰

şeklinde hoş karşılanmıştır. Diğer yandan Erim açısından da yeni kabineye girebilmek önemli bir başarıdır. Zaten Cenevre'den geldiğinden beri kurulması olası olan yeni kabinede mutlaka görev almanın zorunluluğundan ve öneminden bahsetmekteydi.

Erim ve arkadaşlarının kabineye girmesi aşırıları tarafından iyi karşılanmazken; Vedat Dicleli, Suut Kemal, Fahri Kurtuluş, Şükrü, Said Odyak ve diğer 35'ler tarafından da pek iyi

⁹⁹⁵ Erim, 2005: 274-275.

⁹⁹⁶ Erim, 2005: 276.

⁹⁹⁷ Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul

⁹⁹⁸ Nihat Erim'in ve arkadaşlarının kabineye girmesinde dönemin Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu'nun büyük etkisi olmuştur. (Barutçu, 1977: 338).

⁹⁹⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler, 1998: 163.

¹⁰⁰⁰ "Yeni Kabine Dün Akşam İşe Başladı", *Cumhuriyet*, 11.06.1948.

karşılanmamıştır. Onlara göre, Hasan Saka'nın başkanlık ettiği bir kabineye girilmemeli idi. Hiç olmazsa Erim, Başbakan Yardımcısı olmalı idi. Bu nedenlerden dolayı bu isimler Hükümet'e kırmızı oy vermeyi düşünmüşlerdir. Erim, onlar gibi düşünmemekteydi. Çünkü Erim'e göre, Saka, gevşeklik gösterdiği için ekonomide Hükümet zayıflık göstermişti. Oysaki Hükümet, kendilerinin istediği kanunları Meclis'ten geçirtmiştir. Eğer kendileri kabineye girmemiş olsalar idi kendi düşüncelerini bundan sonra gerçekleştirmeleri çok imkânsız olacaktı. Erim'in Banguoğlu'na da anlattığına göre, 35'lerin bu üyelerinin böyle düşünmelerinde asıl etken kendilerinin de bakan olamamasıdır. "Onlar oldu da biz niçin olamadık" duygusudur.¹⁰⁰¹

Sonuç olarak İkinci Hasan Hükümeti, 10 Haziran 1948'de ilk toplantısının yaparak görevine başlamıştır.¹⁰⁰²

1.4.2. Bakanlık Dönemi'ndeki Faaliyetleri

Nihat Erim, Bayındırlık Bakanlığı görevine başladığında bakanlığın çalıştığı en önemli konu Türkiye'de karayollarının yapılması konusuydu. Zira 1947 yılına gelindiğinde Türkiye'nin karayolları gelişmiş ülkelerle kıyaslanamayacak kadar kötü bir durumda olduğu gibi, ülke ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir karayolu politikasından bile söz etmek mümkün değildi. DP'nin yoğun muhalefeti ve halkın istekleri karşısında Hükümet, karayolu çalışmalarına başlamıştır.¹⁰⁰³ Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan ekonomik olarak kötü etkilenmiş olan Türkiye'nin bu yolları yapacak ne parası ne de teknik elemanı bulunmaktaydı. Bu esnada Mayıs 1947'de yürürlüğe giren Truman Doktrini çerçevesinde Türk ordusunun ihtiyaçlarını tespit etmek ve ülkenin genel ekonomik durumunu analiz etmek üzere General Lansford Oliver Başkanlığında bir Heyet Türkiye'ye gelmiştir. Heyet Başkanı yaptığı incelemeler sonucunda basına yaptığı açıklamalardan bir tanesinde Türkiye'de karayolu eksikliğine ve karayollarının önemine dikkat çekmiştir. Bu durum Türk yetkililerini cesaretlendirmiştir. Bundan sonra Türkiye'ye gelen ABD heyetlerinden karayolları için ödenek talep edilmiştir. İlk başta reddedilmiş olmalarına rağmen uzun uğraşlardan sonra ABD, Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'ye ödenecek 100 milyon doların 5 milyon dolarınının karayollarına verilmesini kabul etmiştir. Ayrıca ABD, yol yapımı için Türkiye'ye uzman heyetler göndermeyi de kabul etmişlerdir.¹⁰⁰⁴

Bu doğrultuda 1 Aralık 1947 tarihinde Amerikan Fedarel Yollar İdaresi Genel Müdür Yardımcısı H.E. Hilts'in Başkanlığında yol uzmanlarından oluşan dokuz kişilik mühendis

¹⁰⁰¹ Erim, 2005: 276.

¹⁰⁰² "Hasan Saka kabineyi kurmaya çalışıyor", *Hürriyet*, 10.06.1948.

¹⁰⁰³ Özdemir, 2006: 110-111, 113.

¹⁰⁰⁴ Özdemir, 2006: 119-125.

grubu Türkiye'ye gelmiştir. Bu yol uzmanlar grubu, Türkiye'de yapılacak yolların plan ve programını Bayındırlık Bakanlığı ile işbirliği yaparak hazırlayacaktı.¹⁰⁰⁵ Amerikan Şose ve Yollar Planlaştırma Genel Müdür Yardımcısı M. Williams'ın başkanlığında beş kişiden oluşan ikinci yol heyeti ise 22 Aralık 1947'de Türkiye'ye gelmiş ve incelemelerde bulunmuştur.¹⁰⁰⁶ İşte bütün bu heyetler Amerikan Yol Grubu Başkanı Hilt's'in başkanlığında toplanarak 4 ay boyunca çalışmış ve 26 Şubat 1948 tarihinde "Türkiye'nin Yol Durumu" başlığını taşıyan bir rapor hazırlayarak Bayındırlık Bakanlığı'na sunmuştur.¹⁰⁰⁷ Hilt's Raporu olarak bilinen bu raporda karayollarının modernize edilmesi için bir Yollar Genel Müdürlüğü'nün kurulması ve bu teşkilatın görevlerinin neler olacağı konusunda tavsiyelerde bulunulmaktaydı. Ayrıca Türkiye'de karayollarının nasıl en iyi şekilde yapılabileceği konularına değinilmiştir.¹⁰⁰⁸ Hükümet, Hilt's'in bu görüş ve tavsiyelerini göz önünde tutarak 1948 yılından itibaren karayolu çalışmalarını yürütmüştür.

12 Temmuz 1947 Yardım Anlaşması gereğince Bayındırlık Bakanlığı ile Amerika Yardım Heyeti arasında 26 Nisan 1948 tarihinde Ankara'da bir antlaşma imzalamıştır. Yapılan bu anlaşmaya göre, Amerikan Yollar İdaresi, Türkiye Cumhuriyeti Bayındırlık Bakanlığı ile işbirliği yaparak Türkiye'de Amerikan yol uzmanları bazı malzemelerin bakımını ve kullanımını Türklere öğreteceklerdir. Yollar için ihtiyaç hasıl olan laboratuvar ihtiyaçlarını inceleyecek, projelerin yapılmasında ve uygulanmasında Türkiye ile işbirliği yapacaklardır.¹⁰⁰⁹ Nihat Erim, Bayındırlık Bakanlığı'nın başına geçmesiyle birlikte aşağıda da görüleceği üzere, Hilt's Raporu'na uygun olarak bir Dokuz Yıllık Yol Programı hazırlayıp Bakanlar Kurulu'nda onaylatacaktır.

Nihat Erim, Bayındırlık Bakanlığı görevine böyle bir kritik devrede gelmiştir. 12 Haziran 1948 tarihinde Erim, ilk defa olarak Bayındırlık Bakanlığına giderek bakanlıktaki memurlar ile tanışmıştır. Aynı zamanda bu ziyaret sırasında Amerika Heyeti'ni görünce onlara 1945 yılında Amerika'da bulunduğu günlerde gördüğü yollarla ilgili hayranlığını dile getirmiştir. Buna göre 3 yıl önce New York'ta yol ve köprüleri gören Erim, "Bunlar yol değil birer şiir" demiştir. New York'tan sonra 2 ay San Francisco'da kalmış olan Erim, burada uzun ve rahat yolları görünce içinden, "Ya Rabbim benim memleketim böyle güzel yollara ne zaman kavuşacak acaba" diye bir iç geçirmiştir. Erim içinden bu sözleri söylerken bir gün Bayındırlık Bakanı olacağını ve o yolları yapan uzmanları Türkiye'de bulacağını aklından hiç geçirmemişti. Amerikalıları "öncü, yol açıcı ruhlu insanlar" olarak tanımlayarak onların

¹⁰⁰⁵ "Amerikan yol heyeti dün geldi", *Vatan*, 02.12.1947.

¹⁰⁰⁶ "Dün Amerika'dan beş kişilik mühendis heyeti geldi", *Cumhuriyet*, 23.12.1947.

¹⁰⁰⁷ Kaya, 2011: 117.

¹⁰⁰⁸ Demirboğa, 2015: 63.

¹⁰⁰⁹ Özdemir, 2006: 145-146.

kendilerini bu ruhla inşa ettiklerini, tabiat kuvvetlerini dizginlediklerini ifade ettikten sonra Türkiye'nin şimdi, 19. asırdaki Amerika durumunda olduğunu açıklamıştır. Akabinde Erim, onlardan şunu isteyerek sözlerine son vermiştir: “Sizlerin Pioneer (öncü, yol açıcı) ruhlarınız için mükemmel bir çalışma sahasıdır (Türkiye). Ben sizlerden azami faydayı elde etmeye çalışacağım. Bir petekten bal saçar gibi sizlerin cevherinizden istifade etmeye çalışacağım.”¹⁰¹⁰ Bu sözlerle Erim, bu tarihlerde karayolları yapımında, bakımında ve ıslahında dünyada çok ileri olarak gördüğü Amerika'nın teknik, teşkilat ve organizasyonundan faydalanmak istiyordu.

Erim, Bayındırlık Bakanlığı'nı biraz karışık bulmuştur. Amerikan Yol Heyeti'nin gelmesiyle birlikte bir ikililik ortaya çıkmıştır. Bu durumu eski Bakan Kasım Gülek'in tutumu da körüklemiştir. Bu ikililiği ortadan kaldırmak için Erim, hemen harekete geçmiştir. Erim'in anlattıklarına göre Şose ve Köprüler Müdür Yardımcısı Vecdi Diker,¹⁰¹¹ kolejde ve Amerika'da okumuş bir mühendistir. Tatsızlığı ve idaresizliği ile ve Kasım Gülek'in de fazla yüz vermesinden faydalanarak müsteşarı ve diğer ileri gelen memurları kırmıştır.

Erim, Bakan olunca da Vecdi Diker, Erim'e karşı şımarık davranmıştır. Adeta Amerikalılar adına kendisi üzerinde baskı yapmaya kalkmıştır. Diker, Erim'e Bakanlık ileri gelenlerinin cahil olduklarını, Amerikalılarla işbirliğini sabote ettiklerini söylemiştir. Diker Şose ve Köprüler Müdürü olmak istemekteydi. Kasım Gülek de kendisine bu yönde bir vaatte bulunmuştur. Erim Bakanlığa gelince Diker'i ham ve bilgisiz olarak müşahede etmiştir. Diğer yandan Şose ve Köprüler Müdürü İkbâl Adil Sungur da görevini yapabilecek bir yetenekte değildir. Zaten O'nu bu görevden alıp Demir Yolları İnşaat Dairesi Başkanlığı'na getirecektir. Erim'e göre, o sırada bir kenara atılmış olan Muammer Çavuşoğlu bu göreve ehil bir kişi idi. Gülek Dönemi'nde Çavuşoğlu, Bakanlık Müsteşar Muavini iken Porsuk Barajı meselesi nedeniyle haksızca görevinden alınıp müşavir yapılmıştır. İşte Erim, kendisini Şose ve Köprüler Dairesi Başkanlığı'na getirmiştir. Böylelikle Erim, Diker'in menfi hareketlerini tesirsiz bırakmaya çalışmıştır. Diker'i de Yollar İdaresi'nden alarak Amerikan Marshall Yardımı ile meşgul olacak Bakanlıklar Arası Komisyon'a Bayındırlık Temsilcisi olarak atamıştır. Buna rağmen Diker rahat durmayarak daha sonraları da Erim aleyhinde çalışmaya

¹⁰¹⁰ Erim, 2005: 277.

¹⁰¹¹ Vecdi Diker, 1908 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1935 yılında Amerikan Missouri Üniversitesi'nden mezun olmuştur. 1937 yılında Bayındırlık Bakanlığı Şose Köprüler Reisliği'nde göreve başlayan Diker, Bakım ve Makine Fen Heyeti Müdürlüğü görevinin ardından Köprüler Reis Muavini'ne atanarak 1948 yılında Şose Köprüler Reisi oldu. 1947 yılında da Şose ve Köprüler Reisliği Müdür Yardımcılığı görevi de yapmış ve 1949 yılında Şose ve Köprüler Reisliği'ne daha sonra Bayındırlık Bakanlığı Müşavirliği'ne atanmıştır. 1950 yılında ilk Kara Yolları Genel Müdürü olmuştur. 1951'de bu görevden ayrılmıştır. 13 Temmuz 1997'de vefat etmiştir. (Vecdi Diker'i Anma Toplantısı (28.02.1998), 1998).

devam etmiştir.¹⁰¹² Diker'in dışında Erim, ünlü yazar Ayşe Kulin'in babası Mühendis (Su İşleri Dairesi Reisi) Muhittin Kulin ile de ters düşmüştür.¹⁰¹³

Daha sonra Erim, 25 Haziran'da Bakanlık çalışanlarına bir tamim göndermiştir. Tamiminde;

...Bizlere emanet edilmiş bulunan eserlerin inşasının işlerinde, Devlet paralarının harcanmasında ve her alanda, en titiz bir itina göstermeniz ve tek kuruşu dahi sakınmanızdır. Bu bakımdan küçük bir ihmalin bile müsamaha ile karşılanamayacağını ayrıca belirtmeye lüzum görmem. Zira Türk Milletinin tek kuruşu ne ağır zahmetler ve emeklerle kazanıp devlete verdiğini hepimiz bilirsiniz. Her zaman tertemiz bir camia halinde temayüz etmesini bilmiş olan bayındırlık ailesinin üzerinde en küçük bir gölgenin yer almasına meydan vermemek müşterek şiarımız olacaktır,

diyerek onlardan israf yapmamalarını istemiştir. Bir diğer isteği ise yolların bir an önce yapılması ve onarılması için "dost Amerika" ile işbirliğinin yapılmasıdır.¹⁰¹⁴ Anlaşıldığı üzere, Erim, Bayındırlık Bakanlığı görevine gelir gelmez karışık bulunduğu Bakanlığa düzenlemekle uğraşmıştır. Yayınladığı tamimle de israfın önüne geçmeye çalışmıştır.

Öte yandan Erim, Bakanlıkta akrabalarını kayırıyor düşüncesi hasıl olmasın diye akrabalarının Bakanlığa girmemesi, Bakanlıkta iş yapmaması talimatını vermiştir.¹⁰¹⁵ Erim, eniştesi olan aynı zamanda Turan Güneş'in de ağabeyi, dönemin büyük müteahhit Saffet Bey'in Bakanlığa girmemesi talimatını vermiştir. Bu yüzden de Erim'in Saffet Bey ile arası açılmıştır.¹⁰¹⁶

Bayındırlık Bakanlığı'na bu şekilde bir çeki düzen verdikten sonra Erim, karayolları meselesiyle ilgilenmeye başlamıştır. 1948 yılı Türkiye'de karayolu seferberliğinin başladığı yıl olmuştur. ABD'den sağlanan para ve teknik yardımların öncülüğünde Türkiye'de karayolları çalışmalarına hız verilmiştir.¹⁰¹⁷ Çalışmaların hızlanmasında Amerika'dan gelen yardımların etkisi olduğu gibi aynı zamanda Erim'in 1945 yılından beri Amerikalılarla olan yakın ilişkisini kullanması da çok etkili olmuştur.¹⁰¹⁸

Ancak Nihat Erim, göreve başlar başlamaz o günlerde büyük sorun halinde duran Eskişehir'de yapılmakta olan Porsuk Barajı meselesiyle ilgili sorulara muhatap olmuştur.

¹⁰¹² Erim, 2005: 278-279; "Bayındırlık Bakanı dün Amasya'ya gitti", *Cumhuriyet*, 15.07.1948. Erim'in Bayındırlık Bakanlığı'nda böyle bir düzenleme yapmasında Porsuk Barajı yapımında Bakanlık içerisinde yolsuzluk yapılmış olması da bir etken olmalı. Erim'in Meclis'teki ilgili konuşmasına Bkz. (TBMMTD, D.8, C.12, T.2, B.77, s. 388-391).

¹⁰¹³ Yazar Ayşe Kulin, aynı zamanda Erim'in kızı Ayşe Işıl'ın sınıf arkadaşıdır. (Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'in evi, İstanbul).

¹⁰¹⁴ "Bayındırlık Bakanının tamimi", *Ulus*, 25.06.1948.

¹⁰¹⁵ "Koray Aydın İstifa iki yazısı", *Milliyet*, 1.09.2001.

¹⁰¹⁶ Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'in evi, İstanbul.

¹⁰¹⁷ Özdemir, 2006: 4.

¹⁰¹⁸ Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'in evi, İstanbul.

Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu, Meclisin 21 Haziran'daki oturumunda Erim'e Porsuk Barajı'nın yapımının birden bire durdurulmasının sebebini, bu durum karşısında baraj yılsonuna kadar bitirilebilecek mi ve Baraj'ın ayrılmaz parçası olan sulama kanalları inşaatına ne zaman başlanacağını sormuştur. Erim, sorunun geniş kapsamlı olduğunu gerekçe göstererek gelecek hafta cevaplandıracağını ifade etmiştir.¹⁰¹⁹ Nihayet bütün bu sorulara Erim, meclisin 28 Haziran 1948 tarihli oturumunda genişçe cevap vermiştir. Erim, Baraj'ın yapımının bu ayın başında durdurulduğunu, bunun sebebi olarak da 1947 yılının Ekim ayında Bakanlığa yapılan bir ihbar üzerine baraj müteahhidine alması gerekenden iki milyon lira fazla para verilmiş olmasını gerekçe göstermiştir. Bakanlık da bunun üzerine müteahhide bu ayın başından itibaren ödemeyi durdurmuştur. Haziran ayında müteahhidin mali gücü de tükenince inşaat durmuştur. Erim, Baraj inşaatının durma sebeplerini bu şekilde açıkladıktan sonra buna sebebiyet veren memurlar hakkında soruşturma açtığını, barajın yapımına tekrar başlanması için müteahhit ile tekrar anlaşmaya çalıştığını, bunun da yakın bir zamanda sonuçlanacağını ifade etmiştir. Zeytinoğlu'nun üçüncü sorusu olan sulama kanalları meselesine değinen Erim, kendisinin sulama kanallarına çok büyük önem verdiğini, bunun için Meclis'e bütçe tasarısı verdiğini, eğer kabul edilirse sulama kanallarını hemen yapmaya başlayacaklarını söylemiştir.¹⁰²⁰ Bakanlığın ilk günlerinde bir mesele olarak ortaya çıkan Porsuk Barajı'ndaki yolsuzluk, Erim'in ilerleyen günlerinde de canını sıkıya devam edecektir.

Erim'e Meclis'te muhalif milletvekilleri tarafından Bakanlığın diğer çalışmaları ile ilgili sorular da gelmiştir. 24 Haziran'daki Meclis oturumunda Maraş Milletvekili Emin Soysal, inşasına başlanan İskenderun-Malatya asfalt yolunun hangi istikameti takip edeceğini ve bunun ne gibi görüş ve esaslara istinat ettirilmediğini açıklamasını istemiştir. Erim'in Soysal'a verdiği cevap Soysal'ı tatmin etmiştir.¹⁰²¹ Bunun dışında 6 Temmuz'daki oturumda Erzincan'da yaptırılacak meskenler hakkında kanun tasarısı Meclis'te görüşülmeye başlanmıştır. Tasarının görüşülmesi sırasında Erim, söz alarak açıklamalarda bulunmuş ve tasarısı da zaten Meclis'te kabul edilmiştir.¹⁰²² Görüldüğü üzere, Erim'in, Bakanlığın ilk günlerinden itibaren artık Meclis içerisinde aktif olmaya başlamıştır.

Nihat Erim'in üzerinde çok fazlaca durduğu ve çıkartılması için büyük mücadele verdiği su işleri hakkındaki kanun tasarısı Meclis tatile girmeden hemen önce görüşülmeye başlanmıştır. Erim, bu kanun tasarısında bütçeden su işlerinin bir an önce halledilebilmesi için

¹⁰¹⁹ TBMMTD, D.8, C.12, T.2, B.74, s. 295.

¹⁰²⁰ TBMMTD, D.8, C.12, T.2, B.77, s. 388-391.

¹⁰²¹ TBMMTD, D.8, C.12, T.2, B.78, s. 453.

¹⁰²² TBMMTD, D.8, C.12, T.2, B.83, s. 852.

165 milyon lira ek bütçe istemekteydi. Bu tasarı Meclis'te 8 ve 9 Temmuz günlerinde tartışılmıştır. Tasarıya karşı çıkanlar, Bakanlığın bir su programı olmadığından şikâyetle bu 165 milyon lira paranın da boşa gideceğini öne sürmekteydiler. Erim, kendilerinin bu parayı harcamadan önce iyi plan hazırlayacaklarının garantisini vermiştir. Bazı milletvekilleri ikna olmasa da neticede kanun tasarısı yasalâşmıştır.¹⁰²³ Kanunun kabul edilmesiyle Meclis 1 Kasım'a kadar tatile girmiştir.¹⁰²⁴

TBMM'nin tatile girmesiyle 14 Temmuz'da Nihat Erim, Amasya'ya sel bölgesini tetkik etmek üzere hareket etmiştir.¹⁰²⁵ Ancak hareketinden önce Vatan Gazetesi muhabirine bütün memleketi ilgilendiren bayındırlık işleri hakkında bir demeç vermiştir. Erim, öncelikle bayındırlık işlerini yollar, su işleri ve limanlar olmak üzere üç başlığa ayırdığını belirtmiştir. Yolların bir memleketin hayatında kan damarları gibi besleyici bir rol oynadığını söyleyen Erim, 22.500 kilometrelik ana yol şebekesi meydana getirmeye çalışacaklarını açıklamıştır. Amerikan teknisyenlerinin bu hedefi gerçekleştirmek için kendileriyle işbirliği yapmalarını önemseydiğini de dile getirerek kendilerinin Amerikan yol heyetleriyle çalışmaktan mutlu olduklarını ve Amerikalılarla çalışmaktan dolayı da ümitlerinin arttığını anlatmıştır. Onlarla birlikte ülkenin topoğrafik, ekonomik ve askeri şartlarına göre bir yol programı hazırladıklarını, 22.500 kilometrelik bu yol programının ise üçer senelik devrelerle 9 senede tamamlanacağını belirtmiştir. Buna göre, ilk üç senede 6-7 bin kilometrelik yol yapılacaktır. Bu da milli şoselerdir. Bu sene İskenderun-Erzurum, İskenderun-Ankara-İstanbul yolları üzerindeki köprüler, toprak tesviyesi ve asfalt kısımları inşa edilecektir.

Bu arada Erim, Amerikalıların Türkiye'ye makine getirerek ilk defa olarak makineli yol yapımına başladıklarını müjdelemiş ve bunu da yol işlerinde "hayırlı bir inkılâp" olarak nitelemiştir. Diğer yandan Erim, Hilts'in Raporu doğrultusunda yol işlerini düzene sokmak için Kasım ayında Meclis'e vermek üzere bir kanun tasarısı hazırladıklarını da ifade etmiştir. Yol işlerini bu şekilde anlattıktan sonra Erim, su işleri konusuna geçmiştir. Su işlerine de çok önem verdiklerine anlatmıştır. Ancak bunun için çok paraya ihtiyaç olduğunu, bunun da şu an ki şartlar altında temin edilemediğini açıklamakla birlikte su işlerini gözden geçirmek ve finansman usullerini tespiti için iki Amerikalı uzman getirtmek üzere harekete geçtiğini ifade etmiştir. Meclis'ten geçen 165 milyon liralık bütçeyi de unutmayan Erim, bunun Hükümet'in su işlerine verdiği önemin göstergesi olduğunu sözlerine eklemiştir. Limanların yapımı konusunda Erim, limanların modern olmadığını, bir an önce modern limanlar yapma

¹⁰²³ Ayrıntılı bilgi için Bkz. TBMMTD, D.8, C.12, T.2, B.85, s. 1038-1090; TBMMTD, D.8, C.12, T.2, B.86, s. 1091-1096; "Meclis tatil yaptı", *Cumhuriyet*, 10.07.1948.

¹⁰²⁴ "Meclis tatile girdi", *Vatan*, 10.07.1948.

¹⁰²⁵ "Bayındırlık Bakanı dün Amasya'ya gitti", *Cumhuriyet*, 15.07.1948.

kararında olduklarını belirtmiştir. Bunun için de yabancı devletlerden uzun vadeli kredi almayı planlamaktadır. Son olarak Erim, bütün bu işleri en iyi bir şekilde yapabilmek için tecrübeli ve bilgili yabancı uzmanlardan faydalanmayı düşündüğünü tekrarlamıştır.¹⁰²⁶ Erim, anlaşılacağı üzere, bayındırlık konusunda planlarının özetini bir nevi açıklamıştır. Bundan sonra bu plan ve programı geliştirerek uygulamaya çalışacaktır.

Nihat Erim, Amasya'daki incelemelerinin ardından 17 Temmuz'da Ankara'ya dönmüştür.¹⁰²⁷ 21 Temmuz 1948'de Erim, Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu ve Maliye Bakanı Şevket Adalan ile birlikte İskenderun-Erzurum yolunu incelemek üzere İskenderun'a gelmiştir.¹⁰²⁸ Bu arada İskenderun-Erzurum yolu 1948 yılının başlarından itibaren yapımına başlanmıştır.¹⁰²⁹ Ayrıca bir süre önce de Türkiye'de bir ilk olarak makinelerle yol yapılmaya başlanmıştı.¹⁰³⁰ Ulus Gazetesi'nin anlattıklarına göre Erim'in de içerisinde bulunduğu heyet, makineli yol inşaat istasyonu ile kurs tecrübe sahasını ve atölyeleri gezdikten sonra otomobillerle 42 kilometre mesafedeki Toprakkale yolunu incelemiştir. Bu incelemeler esnasında Adana ve Hatay Valileriyle bazı milletvekilleri hazır bulunmuştur. Yol inşaatında bir inkılap yaratmış olan yeni inşaat tekniği ve bu teknikte kullanılan malzemeler büyük bir ilgi görmüştür. Makineli inşaatın özellikle hız, insan gücünden tasarruf ve ucuz maliyet bakımlarından hayret verici bir üstünlük temin ettiği görülmüştür. Bu malzemeleri, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı sanat okulundan mezun olan kullanabilecektir. Bu kişiler iki aylık bir eğitim sonucunda iş başı yapıyordu.¹⁰³¹ Makineleri kullanacak personelin iki aylık bir eğitimden geçirilmesi ile ilgili olarak Cumhuriyet ve Vatan Gazeteleri, Amerikalı uzmanların bu konudaki eleştirilerini belirtmişlerdir. Cumhuriyet Gazetesi'nin anlattıklarına göre, Erim, bir Türk uzmanına makineleri kullanan işçilerin nasıl yetiştirildiklerini sormuştur. Bu uzman da iki ayda yetiştirildiklerini söyleyince, Amerikalı uzmana fikirlerini sormuştur. Amerikalı uzman, makinelerin çok pahalıya mal olduklarını, bu işlerin bir iki aylık kurslarla yetiştirilecek elemanlar tarafından yürütülemeyeceğini ileri sürerek, "Eğer burada esaslı bir teşkilat kuramaz ve kalifiye işçi yetiştiremezseniz bu makinelere çok günah olur. Amerika'da bile bu makineleri kullanacak elemanlar ancak 3 senede yetiştirilebiliyor" demiştir.

İncelemelerinin ardından heyet Toprakkale'den İskenderun'a geçmişlerdir. Ertesi gün yine incelemelerde bulunmak için Adana'ya geçeceklerdir.¹⁰³²

¹⁰²⁶ "Bayındırlık Bakanın gazetemize beyanatı", *Vatan*, 12.07.1948.

¹⁰²⁷ Erim, 2005: 279.

¹⁰²⁸ "İskenderun-Erzurum yolu süratla yapılıyor", *Ulus*, 22.07.1948.

¹⁰²⁹ Özdemir, 2006: 152.

¹⁰³⁰ "İskenderun-Erzurum yolu süratla yapılıyor", *Ulus*, 22.07.1948.

¹⁰³¹ "İskenderun-Erzurum yolu süratla yapılıyor", *Ulus*, 22.07.1948.

¹⁰³² "İskenderun-Erzurum yolunun inşaatı", *Vatan*, 22.07.1948; "İskenderun-Erzurum yolundaki incelemeler", *Cumhuriyet*, 22.07.1948.

22 Temmuz'da İskenderun'dan Adana'ya geçen Erim, diğer Bakanlarla birlikte Karataş yolunun 28. kilometresine kadar giderek buradaki makineli yol inşaatını gözden geçirmiştir. Öğleden sonra da Seyhan barajı ve sulama işleri üzerinde incelemeler yapmışlardır. Bütün bu incelemeler sonucunda Erim, gazetecilere devam eden yol inşaatları ve bundan sonraki projeleri hakkında bir demeç vermiştir. Erim, ülkenin süratle kalkınması davasında yol ve su işlerinin önemine tekrar değindikten sonra yaptığı incelemelerle bu kanaatinin bir kat daha arttığını vurgulamıştır. Ayrıca Amerikalı uzmanların yol işlerinde kendilerine yaptıkları yardım ve getirdiği yeniliklerin iyi gelişmelere imkan sağladığını, gezileriyle buna şahit olduğunu ifade etmiştir. Yol işleri dışında su işleri için de Amerikalılarla temasa geçtiğini söyleyen Erim, yakında su işlerinde de Amerikalılardan yardım isteyeceğini açıklamıştır.¹⁰³³

Makineli yol çalışmalarına geçişin önemi ve bununla ilgili personel eğitimleriyle ilgili olarak da şunları söylemiştir:

İskenderun'daki atölye ve şantiyelerde gördüğümüz makineler ve çalışma tarzı memleketimiz için yepyeni bir yol yapımı ve bakımı devri açıldığını bize ispat eden delillerdir. Bu büyük ve kuvvetli makinelerle 100, 200 hatta bazen 1000 amelenin bir günde başaramayacağı bir iş kolaylıkla yapılmaktadır. Sadece bir ekip günde 400-500 metre yeni yol açmaktadır. İskenderun-Malatya arasında böyle birkaç ekip çalışmaktadır. Makineli çalışmada en mühim dava, makinelerin iyi halde muhafaza edilmesi ve dikkatle kullanılmasıdır. Bunun için de kabiliyetli ve bilgili personel temini başta gelmektedir. Milli Eğitim Bakanı arkadaşımınla bu işi halledeceğiz. Sanat okulları bize lazım gelen eleman verecektir. İskenderun'daki tatbikat kurslarımızla sanat okulu işbirliği yapacaktır.¹⁰³⁴

Erim, ardından bir noktaya daha açıklık getirmiştir. Cumhuriyet Hükümetleri'nin son 20 yılda yol işlerine çok para harcamış olmasına rağmen istenildiği kadar verim alamamalarının nedenini rasyonel bir çalışmanın metotlarının uygulanamamasına bağlamıştır. Bakım ve ıslah işleri gereği gibi düzenlenememiştir. İşte Erim, Amerikalı uzmanların kendilerine yol bakım teşkilatını kurmak için ülkelerindeki teşkilatları anlattıklarını ifade etmiştir. "Ben şahsen Bayındırlık Bakanı olarak bu usulleri memleketimizde yeni bir yol sisteminin esasları haline getirmek azmindeyim" diyerek şu an kanun tasarısı hazırladığını, bir yol idare teşkilatı kuracağını belirtmiştir. Mali olarak da bu noktada Maliye Bakanı kendisine yardım edecektir.¹⁰³⁵ Erim'in sözünü ettiği Yol İdare Teşkilatı, 1950 yılında kurulacak olan Kara Yolları Genel Müdürlüğü'dür.

¹⁰³³ "İskenderun-Erzurum yolunun inşaaı", *Vatan*, 22.07.1948.

¹⁰³⁴ "İskenderun-Erzurum yolunun inşaaı", *Vatan*, 22.07.1948.

¹⁰³⁵ "İskenderun-Erzurum yolunun inşaaı", *Vatan*, 22.07.1948.

Yol yapım çalışmaları hakkında da bilgi veren Erim, makinelerin çok geç gelmiş olması, hazırlık aşamasından geçme mecburiyeti ve ek ödeneğin birkaç hafta önce alınmış olunması nedenleriyle çalışmalara geç başlandığını belirtmiştir. Bununla birlikte hedeflerinin İskenderun'dan Erzurum'a, keza İskenderun'dan Ulukışla üzerinden Ankara ve İstanbul'a kadar yol yapma olduğunu ifade etmiştir. 1949'dan önce İskenderun'dan Erzurum'a varmanın kendilerinin tatlı emeli olduğunu da sözlerine eklemiştir.¹⁰³⁶

Seyahatten sonra Amerika'nın Türkiye'deki Yol Heyeti Başkanı basına verdiği demeçte yol meselesinin özerk yollar idaresi tarafından idare edildiği takdirde güzel sonuçlar alınabileceğini ifade etmişti.¹⁰³⁷ Anlaşıldığı üzere, Amerikalılar, modern yolların yapılması konusunda özerk bir teşkilat kurmayı önermiştir. O teşkilatın alt yapısı büyük oranda Erim'in Bakanlığı döneminde tamamlanacaktır. 1950 yılında da Kara Yolları Genel Müdürlüğü ismiyle ortaya çıkacaktır.

Bu arada Erim, bayındırlık meselelerin dışında iç ve dış politika meseleleri ile de vakit buldukça ilgilenmeye çalışmıştır. Üzerinde çalışılan yeni Seçim Kanunu 7-8 Temmuz 1948 tarihleri arasında Meclis'ten geçmiş; ancak DP, yeni kanunun da adli güvence getirmediğini öne sürerek muhalefet etmiştir.¹⁰³⁸ DP, 1948'de yapılacak ara seçimlere girmeyeceklerini açıklamıştır. Bu durum iki parti arasındaki ilişkileri tekrar germiştir.¹⁰³⁹ Bunun üzerine Nihat Erim, yine İnönü ile DP yöneticileri özellikle Bayar arasında arabuluculuk yapmaya başlamıştır. Ahmet Emin Yalman, Erim ile görüşerek Celal Bayar'ın bu konuda İnönü ile görüşmek istediğini anlatmıştır. Erim, İnönü ile bir randevu alabileceğini belirtmiştir. Durumu İnönü'ye anlatan Erim, randevu almayı başarmıştır. 19 Temmuz'da her iki lider görüşmüştür. Bu görüşme ile ilgili notları o akşam İnönü, Erim'e okumuştur. Anlaşıldığı kadarıyla Seçim Kanunu ile ara seçimlere girip girmeme konusunda bir anlaşmaya varılamamıştır. İç politika dışında dış politika üzerinde de Erim, İnönü'ye danışmanlık yapmayı sürdürmüştür.¹⁰⁴⁰

Temmuz ayının sonlarına gelindiğinde Nihat Erim, Amerikalı uzmanların (Hilts'in Raporu'na uygun olarak) tavsiyelerine de uyarak suretiyle hazırlamakta olduğu 9 Yıllık Yol Programı'nı tamamlamıştır. Zaten Temmuz ayının başlarında da verdiği röportajlarda zaman zaman bir yol programı hazırlığı içerisinde olduğundan söz etmekteydi. İşte bu yol programı Bakanlar Kurulu'nun 3 Ağustos 1948 tarihli 3/7840 sayılı kararnamesiyle kabul edilerek 8

¹⁰³⁶ "İskenderun-Erzurum yolunun inşaaı", *Vatan*, 22.07.1948

¹⁰³⁷ "Yol işlerimiz", *Vatan*, 25.07.1948.

¹⁰³⁸ *Bila*, 1999: 131.

¹⁰³⁹ *Karpat*, 2015: 311.

¹⁰⁴⁰ Erim, 2005: 279-282.

Ağustos 1948 tarihinde yürürlüğe konulmuştur.¹⁰⁴¹ Erim, bu yol programını kamuoyuna anlatmak için 1948 yılının Ekim ayında “Yol Davamız 9 Yılda 23.054 Kilometre” isimli bir broşür yayınlamıştır. Broşürün ön sözünde yaptığı açıklamada Erim, bu broşürü neden yayınladığını “...yol seferberliğinin başında Türkiye ve başka memleketlerdeki yol yapım ve bakımı hakkında faydalı bilgiler vermek ve ilerisi için neler hazırlandığını ve neler yapılacağını vatandaşlarımıza anlatmak maksadıyla hazırlanmıştır” diyerek açıklamıştır.¹⁰⁴²

Diğer yandan Erim, broşürün ön sözünde Türkiye’nin kara yollarına neden ihtiyaç duyduğunu;

20-30 yıl önce demiryolları başta, şoseler ikinci planda gelirdi. Fakat bugün iş değişmiştir. Her türlü motorlu nakil vasıtalarının gelişmiş olması, şoselerin ehemmiyetini birden artırmıştır. Bilhassa orduları motorlarla cihazlamak zarureti, şoseleri ön plana almayı aynı zamanda bir Milli Savunma ihtiyacı haline koymuştur. Şimdi artık şoseler, ekonomik, sosyal ve askeri bakımlardan ehemmiyeti herkesçe kabul edilen bir mevzudur,¹⁰⁴³

sözleriyle ifade etmiştir. Bu tür ihtiyaçlardan dolayı artık kara yollarının önem kazandığını belirten Erim, 23.054 kilometrelik bir yol ağının yapılacağından, bu yolların ise üçer yıllık üç devre ile dokuz yılda tamamlanacağından söz etmiştir. Başka kolaylıkların sağlanması durumunda ise bu 9 yıllık süre aşağıya inebilecektir. 23.054 kilometrelik yol tamamlandıktan sonra da yeniden 20.000 kilometrelik yolun ele alınması düşünülmektedir. “Yol yapmak için harcanacak emek çok faydalıdır. Fakat yapıldıktan sonra kendi haline terk edilen, bakımsız bırakılan bir yolda yatırılmış olan milyonlarca liralık sermaye sokağa atılmış demektir” diyen Erim, ülkenin 10 bakım bölgesine ayrıldığını, temelleri atılan bu bakım teşkilatının her yıl güçleneceğini dile getirmiştir.¹⁰⁴⁴

Türkiye’nin 9 Yıllık Yol Davası’nın anlatıldığı broşürde, ilk önce Türkiye’nin milattan önceki devirlerden 1948 yılına kadar devam eden yollarının durumu özetlenmiştir. Ardından Türkiye’nin mevcut yollarının yabancı devletlerin yollarıyla karşılaştırılması yapıldıktan sonra “Bir memleketin yollarını, bir vücudun kan damarlarına benzetmekte hiçbir hata yoktur. Öyle anlıyoruz ki, milletler camiası içinde komşularımız Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan kadar olsun kan damarlarımız çalışmamaktadır” şeklinde bir sonuç çıkartılmıştır. Aynı zamanda 1947 yılında Türkiye’ye gelip dört ay boyunca Türkiye’nin yollarını inceleyen Amerikan Federal İdaresi Umum Müdür Muavini M. Hits’in hazırlayıp

¹⁰⁴¹ Yol Davamız 9 Yılda 23.054 Kilometre, 1948: 17.

¹⁰⁴² Yol Davamız 9 Yılda 23.054 Kilometre, 1948: 2,4.

¹⁰⁴³ Yol Davamız 9 Yılda 23.054 Kilometre, 1948: 3, 4.

¹⁰⁴⁴ Yol Davamız 9 Yılda 23.054 Kilometre, 1948: 3, 4.

bakanlığa verdiği “Türkiye Yollar” isimli raporuna aynen yer verilmiştir. Bu rapora mutabık kalan Bakanlığın, Türkiye için yeni bir yol programı hazırlandığı açıkça belirtildikten sonra bu yol programının hazırlanmasında göz önünde bulundurulmuş hususları açıklamıştır. Buna göre bu hususlar; yurdun savunulması, ekonomik zaruretler, sosyal icaplar, iç ve dış turizmdir.

Broşürde yol bakım işlerinin de önemine dikkat çekilerek bununla ilgili yapılacaklar açıklanmıştır. Makineleşme ve bunun getirdiği personelin yetiştirilmesi ile ilgili planlara da yer verildikten sonra yabancı devletlerin yol davalarını nasıl çözdükleri ele alınmıştır. Yol Genel Müdürlüğü Teşkilat Kanunu’nun nasıl olması gerektiğine de yer verilmiştir. Buna göre Bayındırlık Bakanlığı’na bağlı hükmü şahsiyeti haiz müstakil bir Yollar Genel Müdürlüğü kurulacaktır. Hilts’in görüşüne uyularak yollar, yollardan istifade edenlere yaptırılacaktır. Son olarak broşürde, 1948-1949 yıllarında yapılacak işler anlatılmıştır.¹⁰⁴⁵

Bu yol programına bakıldığında en çok yapımına daha önce başlanan İskenderun-Erzurum ve Ankara-İstanbul yollarının yapımına önem verilmiştir. 10 Ağustos 1948 tarihinde yol yapım çalışmalarını incelemek için İzmit’e gelen Erim, burada bu yolların yapılmasına çok önem verdiğini açıklamıştır. Özellikle Ankara-İstanbul yolunun genişliğinin 9 metreye kadar çıkartılacağını belirterek asfalt ve kaplama işlerine verdiği önemi de dile getirmiştir.¹⁰⁴⁶ Erim’in, hedeflerini gerçekleştirmek için acil olarak daha fazla paraya ihtiyacı vardı. Bakan olduğundan beri bayındırlık işleri için dış kredi imkânlarını araştıran Erim, kendilerine bir İtalyan firması olan Medioli’ne müracaat etmiştir. Bu müracaatı değerlendirerek uygun bir faiz ve vadeye anlaşmışlardır. Bunu İnönü’ye ile Maliye Bakanı’na anlatan Erim, onlardan olumlu cevap almıştır. Ayrıca Erim, yol makinesi almak için Amerika’nın vereceği askeri yarımından 5 milyon doların Bakanlığa tahsis edilmesini talep etmiştir. İnönü de Erim’in bu talebini ABD Genel Kurmay Başkanlığı’na iletmiştir. Ancak Amerika, talebi reddetmiştir. Çünkü ellerinde ordu stoku yol makinesi kalmamıştır. Fabrikalara sipariş ise çok pahalıya gelmesi nedeniyle Amerikan Askeri Heyeti buna yanaşmamıştır. Bunun üzerine, Erim, Genel Kurmay Başkanı Salih Omurtak ile görüşmüştür. Omurtak’tan Amerikalıları bu konuda ikna etmesi için söz almıştır.¹⁰⁴⁷ Şimdilik bir sonuç elde edemeyen Erim, sonraki günlerde gerek kredi gerekse yardım alabilmek için girişimlerini sürdürecektir.

¹⁰⁴⁵ Yol Davamız 9 Yılda 23.054 Kilometre, 1948: 5-40.

¹⁰⁴⁶ Bu demecinde ayrıca Erim, yol yapımında Amerika’dan aldığı desteğin önemine ilişkin olarak da şunları söylemiştir: “Amerikan yol heyetinin memleketimiz hizmetinde bulunuşu başlı başına ehemmiyeti haiz bir hadise saymaktayım. Dost Amerikan hükümetinin bize bahsettiği bu imkândan azami derece faydalanmayı ben ve mesai arkadaşlarım vazife saymaktayız. Amerikan Mütchassıslarıyla Türk mühendisleri sizin de bu gün gördüğünüz gibi tam bir ahenk içinde çalışmaktadırlar. Bu işbirliğini daha da genişletmeyi ve sağlamlaştırmayı çok arzu etmekteyim”. (“B. Nihat Erim’in Ulus’a demeci”, *Ulus*, 11.08.1948).

¹⁰⁴⁷ Erim, 2005: 285-286.

Yol Programı'nda belirtildiği üzere, Türkiye'deki yolların modern bir şekilde yapım ve bakımını sağlamak için Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı "hükmü şahsiyeti haiz müstakil bir Genel Müdürlük" kurulması için kanun tasarısı hazırlanmaya başlanmıştır. Kurulacak Yollar Genel Müdürlüğü; planlama ve araştırma, bakım ve inşaat, finansman ve murakabe daireleri adı ile üç kısma iktiva edecektir. İlk etapta taşrada en fazla on bölge müdürlüğüne ayrılacaktır. Daha sonra bir yollar fonu oluşturularak yolların günlük bakım ve masrafları buradan karşılanacaktır. Fon geliri ise bu yolları kullanan vatandaşların verdiği vergilerin bir kısmının bu fona aktarılmasıyla sağlanacaktır. Ayrıca araçlardan yeni vergiler alınacaktır.¹⁰⁴⁸ Bu düşünülen Yollar Genel Müdürlüğü Teşkilatı Erim döneminde kurulamayacaktır. Ancak Erim'in Bakanlığı döneminde ilk temellerinin atılması nedeniyle önemliydi. Bu, Karayolları Genel Müdürlüğü ismiyle 1 Mart 1950 tarihinde kurulacaktır.¹⁰⁴⁹

Erim, büyük yol programını bir an önce gerçekleştirmek için çalışmalarını daha da hızlandırmıştır. 27 Ağustos 1948 tarihinde çeşitli yerlerden gelen bölge müdürleri ile Bayındırlık Bakanlığı'nda ilk toplantısını gerçekleştirmiştir. Toplantıyı açan Erim, yollara harcanacak paraların boşa gitmemesi için bundan sonra yol inşaatında iyi ve uygun yöntemlerin takip edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu anlamda Amerikan Yol Heyeti'nin Türkiye'de bulunmasının kendileri için büyük bir şans olduğunu kaydetmiştir. Açıkladıkları Yol Programı'nın dışarıdan temin edilmesi ümit edilen kredilerle daha kısa bir zamanda gerçekleşmesinin mümkün olacağını söyleyerek şimdilik alınan sonuçlardan memnun olduğunu dile getirmiştir. Son olarak 1949 yılının yol işlerinde, büyük hamleler vaad ettiğini müjdelemiştir.¹⁰⁵⁰

Bölge Müdürleri'yle yaptığı toplantısından sonra Erim, Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu ve Çalışma Bakanı Tahsin Bekir Balta ile birlikte Van'a gitmişlerdir.¹⁰⁵¹ Çünkü Erim, hazırladığı Yol Programı'nda doğu yollarına büyük bir önem vermektedir.¹⁰⁵² Halkın coşkun tezahüratlarıyla karşılanan Erim, Vanlılara bir takım vaatlerde bulunmuştur. Van'ın su

¹⁰⁴⁸ "Yeni yollar kanun tasarısı hazırlanıyor", *Ulus*, 18.08.1948.

¹⁰⁴⁹ "Karayolları", *Ulus*, 03.03.1950.

¹⁰⁵⁰ "Yol inşaatında yeni hamleler", *Ulus*, 28.08.1948.

¹⁰⁵¹ "Yol inşaatında yeni hamleler", *Ulus*, 28.08.1948.

¹⁰⁵² Hazırlanan Yol Programında Doğu Yolları başlığı altında şunlar yazmaktaydı: "Doğu bölgesinin yol bakımından yurdun diğer yerlerine nazaran daha geri bir durumda kaldığı göz önünde tutulmuştur. Büyük Yol Programındaki sıra gelmeden önce doğu illerinin acil yol ihtiyaçlarını karşılamak için Hükümetçe bir (Doğu Kalkınması)9 programı hazırlanmıştır. Bu programda yol işleri en önde gelmektedir. 949 bütçesinde teklif olunan 10 milyon liranın mühim bir kısmı Doğu Yollarına sarf edilecektir. Bayındırlık Bakanlığında hazırlanan projeye göre önümüzdeki yıl; 1-Gaziantep-Urfa-Diyarbakır-Van-Başkale-Hakkari, 2-Elazığ-Bingöl-Muş-Tatvan-Keşan-Van, 3-Van-Erciş- Pantos-Ağrı, 4-Erzurum-İspir-Güzeldere yolları ele alınacaktır". (Yol Davamız 9 Yılda 23.054 Kilometre, 1948: 39).

ihtiyacı ile Bitlis ile Tatvan arasındaki Rahva geçidinin yapılması üzerinde durduktan sonra 1951 yılının sonunda Van'ın demiryoluna kavuşacağını bildirmiştir.¹⁰⁵³

Erim'in de içinde bulunduğu Bakanlar, bir gece Van'da kaldıktan sonra 28 Ağusta'ta Hakkâri'ye gelmişlerdir. Erim, Hakkâri'yi Van'a göre çok ilkel bulmuştur. İlkel olmasının nedeni Erim'e göre, buranın diğer bölgelere yollarla bağlı olmamasıdır. Hakkâri-Van yolu üzerinde incelemelerde bulunan Erim, bu yolun 1949 yılı içerisinde tamamlanacağını söylemiştir.¹⁰⁵⁴ Yine diğer iki bakanla birlikte Erim, Van'dan hareket ederek Patnos üzerinden Ağrı Karaköse'ye geçmiştir. Burada yaptığı açıklamada, Ağrı-Van ve Ağrı-Muş arası kara yolunun yapılması gerektiğini ve bu yolların önümüzdeki ilkbaharda ele alınarak kısa zamanda bitirileceğini söylemiştir. Ayrıca Doğu illerinin kalkınması davasını bir bütün olarak hükümetçe ele alındığı müjdesini vermiştir. Erim'e göre, medeniyet buralara ancak ordu sayesinde girmektedir. Köylere ise askerlik yapan köy çocuklarıyla girmektedir. Bir gün sonra Ağrı merkezinden hareketle Doğubeyazıt'a gitmişlerdir. Erim'in de içerisinde bulunduğu Bakanlar halkevine giderek burada çeşitli mevzular üzerinde konuşmuşlar, halkın dilek ve ihtiyaçlarını dinlemişlerdir. Milli Eğitim Bakanı Banguoğlu, okullar işini ve hükümetçe alınan kararları ve bunların uygulama şekillerini açıklamıştır. Erim de doğuda beş senelik bir bayındırlık planının uygulama sahasına konulmak üzere olduğunu ve bu planla Hükümet'in özellikle su, yol ve elektrik işleri üzerinde önemle duracağını bildirmiştir.¹⁰⁵⁵

Buradan Iğdır'a geçilmiştir. Buralardaki incelemelerin ardından 1 Eylül 1948'de Ankara'ya dönmüştür. Döner dönmez de Milli Eğitim Bakanı Banguoğlu ile Erim, yaptıkları bu doğu gezisinden çıkan sonuçla ilgili gazetelere birer demeç vermişlerdir. Doğu illerinin kalkınması için Çalışma Bakanı'nda da dahil olduğu her iki Bakanlık zaruri gördükleri tedbirlere dair Hükümet'e bir rapor vereceklerini açıklamışlardır. Yaptığı gezi ile ilgili izlenimlerini ve doğunun kalkındırılması için kendisinin yapacaklarını anlattığı demecinde Erim şunları söylemiştir:

Milli Eğitim ve Çalışma Bakanı arkadaşarımla Van, Hakkari, Ağrı, Kars ve Erzurum illerinde kısa bir gezi yapmak imkanını bulduğum için bahtiyarım. Şahsen Van, Hakkari ve Ağrı'yı ilk defa görmüş oldum. Gerek o bölgedeki yetkili memurlarla gerek vatandaşlarla yaptığımız görüşmeler çok faydalı oldu. Ayrıca bu vilayetlerin memleket ekonomisinde gerekli fonksiyonu yapabilmeleri halinde bundan doğacak büyük imkanları yerinde yaptığımız müşahedelerle tespit etmiş olduk. Zirai istihsal

¹⁰⁵³ "Üç Bakan dün Hakkari'ye gitti", *Ulus*, 29.08.1948.

¹⁰⁵⁴ "Üç Bakan Hakkari'de", *Ulus*, 30.08.1948; Erim, 2005: 287. 1950 yılında Akşam gazetesine verdiği bir röportajında Erim, Hakkari ile ilgili bir anısını şöyle anlatmıştır: "Bir gün Hakkari'de bir yerden geçiyorduk. Şayet köpek havlamasaydı bir köyün iki adım ötesinden geçtiğimiz farkına varamayacaktır. Onlar ne evlerdir öyle?. Hülasa, demokrasi davasını bir an evvel halledip bu davalar üzerinde çalışmak lazım". ("Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 7", *Akşam*, 27.03.1950).

¹⁰⁵⁵ Erim, 2005: 287; "Şark illerimizde beş yıllık bayındırlık planı", *Akşam*, 01.09.1948.

bakımından türlü zenginliklerin yatağı olan bu sahayı süratle kalkındırmak hususunda esasen mevcut kanaatimiz bir kat daha kuvvetlenmiş oldu. Doğu bölgesi için umumi bir kalkınma planı hazırlanması hususunda üç bakan tamamen mutabık bulunmaktayız. Şunu da ilave edeyim ki, hükümet esasen bu meseleyi layık olduğu ehemmiyetle ele almış bulunmaktadır. Bizim son seyahatimiz bu planı gerçekleştirmek hususundaki azmimizi artırdı. Bayındırlık Bakanı olarak gözümüze çarpan baş ihtiyaç yol ihtiyacı olmuştur. Yerinde tespit ettiğim ihtiyaçları burada yol mütehassıslarına tetkik ettirdikten sonra Doğu Bölgesi yol şebekesini ayrı bir plan halinde kısa zamanda meydana getirmek için hükümete gerekli teklifte bulunacağım. Yeniden yaptırılmasına veya onarılmasına hemen başlanacak yollar arasında Van-Hakkari yolunun 1949 yılında yaz ve kış geçit verir hale sokulması işi vardır. Hakkari ilinin yurdun diğer bölgelerle rabitasını temin edecek tek yolun şimdilik bu olacağı düşünülürse meselenin ehemmiyeti anlaşılır. Ayrıca kış günlerinde Van, Bitlis, Muş ve Hakkari için adeta bir felaket yeri olan Rahva boğazı yolunun ıslahı için gereken emirleri Ankara'ya döner dönmez vermiş bulunuyorum. Bu bölgede Van'ı Ağrı'ya ve Erzurum'a bağlayacak olan Erciş-Patnos yolu da vakit geçirilmeksizin ele alınmalıdır. Burada da gereken hazırlıkların yapılması için hemen işe başlanacaktır. Doğu Beyazıt, Iğdır, Tuzluca, Kağızman, Kars yolu da ufak tefek bir himmetle ıslah edilebilecektir. Kars, Göle, Ardahan, Çoruh, Hopa yolu üzerinde çalışılmaktadır. 1949 yılında buna da hız verilecektir. Erzurum, ispir, İyidere yoluna bu yıl yaptığımız yardımı gelecek sene artıracacağım...¹⁰⁵⁶

Erim'in demeci doğuda yapılacak olan yolların listesiyle uzamaktadır. Daha sonra da doğu bölgelerinin önde gelen dertlerden birinin de resmi daire binaları ve memur konutları olduğunu ifade ettikten sonra bu sorunu çözeceklerini dile getirmiştir. "Bu anlattıklarım Bayındırlık Bakanı olarak kendi yetki ve imkânlarımı kullanmak suretiyle hemen aldığım ve alacağım tedbirlerdir" diyen Erim, demecini diğer alanlarda alınması mecburi olduğu tedbirleri, diğer iki bakan ile hazırlayacakları bir raporla Hükümet'e sunacaklarını söyleyerek bitirmiştir.¹⁰⁵⁷

Doğu seyahatinden sonra doğunun çabucak kalkındırılması gerektiğini ve bunun da öncelikle yolların yapılmasıyla gerçekleşeceğini düşünen Erim, Ankara'ya gelir gelmez İnönü'ye doğudaki yollar için düşündüklerini harita üzerinde anlatmıştır. "Askerler bu bölgede yol yapılmasına, müdafaayı güçleştirir diye razı olmuyorlarmış. Bu doğru mudur? Memleketi yolları olduğu halde müdafaaya alışalım. Yolsuzluk bu bölgeyi adeta memlekettten ayırmış" diyen Erim, yine İnönü tarafından haklı bulunmuştur. İnönü; Başbakan ve Genel Kurmay Başkanı'nın kendisinin bu sözlerini makul bulacağını ve bu işi kendisinin başaracağını söyleyerek O'nu yüreklendirmiştir.¹⁰⁵⁸

Ertesi gün Erim, bir harita hazırlatarak resmi bir yazı ile haritayı Başbakanlığa göndertmiştir. Haritada doğuda 3.800 km kadar yolun üç senede yapılmasını planlamıştır.

¹⁰⁵⁶ "Doğu illerimizin kalkındırılması için", *Ulus*, 03.09.1948.

¹⁰⁵⁷ "Doğu illerimizin kalkındırılması için", *Ulus*, 03.09.1948.

¹⁰⁵⁸ Erim, 2005: 288.

Doğu kalkınması işi uzamasın diye de 3 milyon lira ilave etmiştir. Ancak, İnönü'nün etkisiyle doğunun kalkınması işine önem verdiğini ve 1949 yılı için toptan 15 milyon lira doğu kalkınmasına ayırmayı uygun bulduğunu ve bu paradan bin kilometre yol yapılacağını söylemiştir.¹⁰⁵⁹ Anlaşılacağı üzere, Bakanlığı döneminde Erim, doğunun kalkınmasına büyük önem vermiştir.

Eylül ayında 1949 yılı için bütçe görüşmeleri yapılmaktaydı. Erim, Başbakan'a esaslı vergi ve mali sistemin ıslahatını teklif eden bir mektup göndermiştir. Bu mektup Bakanlar Kurulu'nda okunarak kabul edilmiştir. Daha sonra Erim, 1949 yılında kullanmak üzere, bayındırlık alanında özellikle yol davasında kullanmak üzere, 55 milyon lira almıştır. Bu miktar, Bakanlığa önceki sene tahsis edilenin iki mislisidir. Bu arada Erim, dışarıdan kredi arayışlarını sürdürmeye devam etmektedir. Kendinden bir önceki Bakan döneminde yol ve su işleri için Medioli isimli bir İtalyan firmasından 800 milyon Türk liralık bir teklif alınmıştır. Ancak faiz % 6 ve kredi müddeti de 5 sene olduğu için Maliye, Bakanlığa itiraz etmiş. Bu yüzden süreç durmuştu. Erim, firmanın temsilcilerini bularak onlara, "Faiz % 5'ten az olsun, kredi müddeti 10 sene olsun" şeklinde teklifte bulunmuştur. Firmayı finanse eden Amerika Bankaları olduğu için firma hem İtalya hem de Amerikan Bankaları ile iletişime geçmiştir. Neticede gelen cevap Erim'i çok memnun etmiştir: "Faiz % 4.9, kredi 10 sene". Erim, Bakanlar Kurulu'ndan da bu esaslar üzerinde görüşme için de yetki almıştır. Yol işleri için kredi arayışında bir yol kat eden Erim, bu sefer de su işleri için kredi aramaya başlamıştır.¹⁰⁶⁰

Erim, 55 milyon lira bayındırlık için bütçe sözü almış olmasına rağmen 21 Eylül 1948 tarihinde İnönü başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nda işler değişmiştir. Bunun 9 milyonu kesilmiştir. Bunun üzerine Erim itirazlarda bulunmaya başlamıştır. Erim, Kurul'da Maliye Bakanı Şevket Adalan ile tartışmıştır. Akşam İnönü, Erim'i yemeğe çağırdığında Erim, Maliye Bakanı'nın beceriksizliği yüzünden sıkıntı çektiklerini, bu sorunların vergi sisteminin ıslah edilmemesinden kaynaklandığını belirterek bir Gelir Vergisi Kanunu'nun çıkması halinde ferahlama olacağını dile getirmiştir. 1950 Genel Seçimleri'nin yaklaştığını, 1949 yılında da fazla bir iş yapılamadığı taktirde seçimlerde halkın karşısında güçsüz kalacaklarını söylemiştir. İşin çözümü olarak da maliye ve ekonomi işlerinin başına geniş görüşlü ve bilgili insanların getirtilmesini önermiştir. İnönü bunun üzerine Maliye Bakanı'nın tarafını tutan bir konuşma yapmıştır.¹⁰⁶¹

Ertesi gün Maliye Bakanı, telefonla Erim'i arayarak gönlünü almak istemiştir. Erim de kendisiyle şahsi bir sorunu olmadığını, fakat maliyenin ıslahının zorunluluğu olduğunu

¹⁰⁵⁹ Erim, 2005: 288.

¹⁰⁶⁰ Erim, 2005: 288-289.

¹⁰⁶¹ Erim, 2005: 290.

anlatmıştır. Daha sonra Erim, Başbakan'a ikinci mektubunu 22 Eylül'de biraz değiştirerek göndermiştir. Mektupta Erim, yol davasında Maliyenin samimiyetle davranmadığını, bugünkü maliye erkânı ile maliyenin ıslah edilemeyeceğini, bu yüzden uzmanlar getirtilmesini istemiştir.¹⁰⁶² 1949 yılı yol davasında kullanmak için gerekli bütçeyi temin edemeyen Erim, sorunun maliye erkânında ve vergi sisteminde olduğu teşhisini koymuş ve bunu düzeltirmek için gerek Başbakan, Maliye Bakanı gerekse Cumhurbaşkanı nezdinde girişimlerde bulunmuştur.

Bütün bunlar yaşanırken Erim 16 Eylül 1948 tarihinde, 3 Ağustos'ta Bakanlar Kurulu'nda kabul edilmiş olan 9 Yıllık Yol Programı'nı bir demeçle millete açıklamıştır. Demecinde Erim, Türkiye Devlet Yollar Programı'nın, Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilerek uygulanmasına başlandığını, bu Program'ın 9 senede gerçekleştireceğini anlatmıştır. Bu 9 yıllık süreçte toplamda 23.054 kilometre uzunluğunda yol yapılacak olup bu yollar askeri ve ekonomik önemine göre üç gruba ayrılmıştır. Birinci gruba dahil olan 7.300 kilometre kadar olan yollar, ilk üç seneden yapılacaktır. 1948 yılında birinci gruptan 2.381 ve ikinci gruptan 161 kilometre tutarındaki güzergâhlar üzerinde çalışmalar başlamıştır. Bu yolları ise Erim, Ankara-İstanbul, Ankara-Kırıkkale-Çerikli, Ankara-Eskişehir, Eskişehir-Bandırma, Ankara-Konya, Adana-Karataş ve İskenderun-Erzurum yolları olarak açıklamıştır.¹⁰⁶³

Erim'e göre bu yol programının uygulanması için de gerekli mali kaynak bulunmuştur. Hilts'in tavsiyeleri doğrultusunda Yol Vergisi Kanunu ıslah edilecektir. Akaryakıt, motorlu nakil vasıtası vergi ve resimlerinin gelirleri olduğu gibi yollara harcanacaktır. Bu kanun, teklif edildiği zaman daha ilk yıldan 50-60 milyon liranın yollara harcanması mümkün olacaktır. Yollar düzeldikçe de motorlu araç sayısı artacak, akaryakıt harcaması da çoğalacak ve böylece yol geliri de o nispette çoğalacaktır.¹⁰⁶⁴

Artık yol bakımına da gerekli önem verilecek olup yol bakımında makine kullanımına kesin geçiş yapılacaktır. Yol davasında esas prensibin kısa zamanda ucuz yol elde etmek olduğunu açıklayan Erim, Batman'da petrolün bulunmasıyla dışarıya muhtaç olmadan ve ucuz bir şekilde asfalt elde edileceğini ifade etmiştir. Yine Erim'in anlattıklarına göre, Kasım ayında açılacak Meclis'e Yol Teşkilatı ve Yol Gelirleri Kanunu getirilecektir. Makineli yol yapımının önemine dikkat çekerek mevcut makinelerin ihtiyacı karşılamadığı bunun için yeni makinelerin getirilmesi için tedbirler alındığını aktarmıştır. Doğu bölgelerinin yol bakımında diğer yerlere göre çok geri kalmış olduğu düşünüldüğü için hükümetçe buraya

¹⁰⁶² Erim, 2005: 291.

¹⁰⁶³ "Nihat Erim 9 yıllık programı izah ediyor", *Ulus*, 17.09.1948.

¹⁰⁶⁴ "Nihat Erim 9 yıllık programı izah ediyor", *Ulus*, 17.09.1948.

daha fazla yatırım yapılacaktır. Demecini sonlandırırken Erim, yol seferberliğinin artık başladığını ilan etmiştir.¹⁰⁶⁵ Nihat Erim'in bu yol seferberliği programı gerek iktidara yakın gerekse muhalefete yakın basın tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.¹⁰⁶⁶

Yol Programı'nı açıklayan son demecinden sonra Erim, 23 Eylül-2 Ekim tarihleri arasında Konya, Antalya, Burdur, Afyon ve Eskişehir illerini ziyaret etmiştir. Bu seyahat sırasında Erim, Ankara-Konya yolunu çok berbat bir durumda bulmuştur. Kendisinin anlattıklarına göre, Ankara-Gölbaşı arasındaki 22 km yol asfalt kaplıdır. Oradan sonra 5 km şose vardır. Ardından Cihanbeyli ilçesine kadar hiç yol yoktur. Oradan da Konya'ya kadar toprakla yol düzenlenmiştir. Konya-Ankara arası 264 km olmasına rağmen 7 saatte gidebilmektedir. Kışın ise burada ulaşım imkânsızdır. Bu durum karşısında Erim, Ankara-Konya yolunun 4 saate indirilmesi talimatını vermiştir.¹⁰⁶⁷

Akabinde Erim, programındaki diğer illeri gezmiştir. Gezdiği her ilde halkın en büyük sıkıntısının yol ve sulama meselesi olduğunu görmüştür. Yolların bir an önce yapılması için de valilerin, Bakanlık ile işbirliği yapmasını istemiştir. Örneğin Gazipaşa-Merisn karayolunun yapımı için Antalya Valisi'ne talimat vermiştir.¹⁰⁶⁸ Antalya'da yaptığı konuşmasında Bakan olduğundan beri ülkenin en büyük meselelerinden karayolu ve sulama sorununu halletmek için kafa yorduğunu aktarmıştır. Son seyahatinde edindiği izlenimlere de temas eden Erim, Ankara-Konya ve Konya-Antalya yollarının bir an önce yapılması gerektiğinin altını çizmiştir. Gazipaşa'dan Mersin'e geçiş için 30 kilometrelik yolun yapılmamış olduğunu belirterek bu yolu en kısa sürede, 1949 yılının sonuna kadar yaparak Mersin'e geçişi karayoluyla sağlayacaklarını ifade etmiştir.¹⁰⁶⁹

Yol meselesinden sonra bölgenin su meselesine sözü getirerek bu ovalarda bol su bulunduğu halde değerlendirilemediğini dile getirmiştir. Su işlerinin tanzim edilmesi halinde şimdiki verimin üç katı verim alacaklarını söylemekle birlikte devlet bütçesinin bu meseleyi şimdilik halledemediğini de sözlerine ilave etmiştir. Arazi sahipleri ile devletin el ele vermesini, bu meselenin çözülmesi anlamında sunmuştur.¹⁰⁷⁰ Yani su meselesinde arazi sahiplerinin de ellerini ceplerine atmasını istemiştir.

¹⁰⁶⁵ "Nihat Erim 9 yıllık programı izah ediyor", *Ulus*, 17.09.1948.

¹⁰⁶⁶ "Yolla yurdu kalkındırma", *Ulus*, 18.09.1948; "Yeni yol programı", *Ulus*, 28.09.1948; "Yol programımız ve doğu illeri", *Ayın Tarihi*, 09.1948; "Yeni bir devrin müjdeleri", *Vatan*, 1.08.1948; "Yol", *Cumhuriyet*, 27.11.1948; "Yol Davamız", *Hürriyet*, 23.11.1948.

¹⁰⁶⁷ Erim, 2005: 291.

¹⁰⁶⁸ Erim, 2005: 291-293. Gerçekten de Erim'in söz verdiği gibi Ankara-Konya yolu 28 Aralık 1949 tarihinde tamamlanmıştır. Kendisi de açılış törenine Başbakan Yardımcısı olarak katılmıştır. (Ankara-Konya yolu dün sabah törenle açıldı", *Ulus*, 29.12.1949).

¹⁰⁶⁹ "4 Bakanımız", *Ulus*, 01.10.1948.

¹⁰⁷⁰ "4 Bakanımız", *Ulus*, 01.10.1948.

2 Ekim 1948 tarihinde Eskişehir ziyaretinde de Erim, Porsuk Barajı'nı incelemiş ve gazetecilere bir demeç vermiştir. Demecinde Erim, barajın en geç Aralık ayına kadar su toplar hale geleceğini söylemiştir.¹⁰⁷¹

Ankara'ya döner dönmez İnönü, Erim'i yanına çağırtmıştır. Erim, Ankara-Konya birbirine çok yakın olmasına rağmen bu zamana kadar neden bu yolun yapılmadığını sormuştur. Ayrıca su meselesindeki sıkıntılardan bahsetmiştir. İnönü de Erim'in bu anlattıklarını dinlerken çok memnun görünmekteydi. İnönü, kendisinin bunları kendisinin yaptırtmak istediği; ancak yaptırtmadığını, "inşallah sen muvaffak olursun" demiştir. Erim bu görüşmeden sonra günlüğüne su meselesinin nasıl kolaylıkla çözüleceğinin formülünü yazmıştır. Su işlerini çözmek milyonlarca lira istemektedir. Devlet şu anda su meselesini kendi başına hallederse toprak sahipleri devlete çok az vergi ödemektedirler. Devlet yaptığı harcamanın amortisini bile çıkartamamaktadır. Eğer toprak sahiplerinden bu masraflar bölüştürülerek karşılanırsa su meselesi kolaylıkla çözülebilir.¹⁰⁷² Aslında Erim, yukarıda da ifade edildiği üzere, başta Antalya'da olmak üzere bu düşüncesini Afyon'da da gazetecilere açıklamıştı.¹⁰⁷³

6 Ekim'de Erim, bu son seyahatinin hedef ve sonuçlarını belirten bir beyanatta bulunmuştur. Beyanatında Erim, bölgede yapacağı yol işlerini anlattıktan sonra su meselesine burada tekrar değinmiştir. Bugünkü şartlarda su işlerinin memnurluk verici olmadığını söyleyerek bu işin çözümü için çok paraya ihtiyaç olduğunu, bu paranın ise şimdiki durumda devlet tarafından karşılanmasının mümkün olmadığını bir kez daha dile getirmiştir. Çözüm yolu olarak, batılı devletlerin yaptığı gibi, devletin bu mali yükünü arazi sahiplerine paylaştırmasını göstermiştir. Devlet, buraya yaptığı masrafı toprak sahiplerinden aldığı vergilerle amorti bile edememektedir. "Muayyen bir sahadaki toprağın gelirini yükseltecek bir tesisin bedelini ondan doğrudan doğruya faydalanmayacak bir vatandaşın verdiği vergiden ödemek iyi bir usul sayılamaz. Bu usul aynı zamanda adalete de uygun değildir" diyerek düşüncesini sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Erim demecine son verirken su meselesini halletmek için yol işlerinde olduğu gibi Amerika'dan uzmanlar getirtmeye çalıştığını, yakında müspet sonuçlar alacağını bildirmiştir.¹⁰⁷⁴

Ekim ayında da Erim, yukarıda da ifade edildiği üzere, Medioli isimli İtalyan şirketi ile kredi için görüşmelerini sürdürmüş; ancak kesin bir sonuç alamamıştır.¹⁰⁷⁵ Diğer yandan Erim, başta iç politika olmak üzere dış politika meseleleri ile de ilgilenmeye devam etmiştir.

¹⁰⁷¹ "Porsuk Barajı", *Ulus*, 03.10.1948.

¹⁰⁷² Erim, 2005: 294.

¹⁰⁷³ "Yol ve su işlerimiz", *Akşam*, 02.10.1948.

¹⁰⁷⁴ "Sulama işleri için yeni esaslar", *Ulus*, 07.10.1948.

¹⁰⁷⁵ Erim, 2005: 294-295.

17 Ekim’de yapılan Ara Seçimlere DP’nin katılmaması ve seçimlerde hile olduğu iddiaları üzerinde kafa yormuştur. İnönü ile bu konularda fikir alışverişlerinde bulunmuştur. İnönü’ye iç politika meselelerinde yardımcı olmaya çalışmıştır.¹⁰⁷⁶

4 Kasım’da ise Erim, Sağlık Bakanı Maraş Milletvekili Kemali Beyazıt, Amerikan Yol Uzmanlarından Hilts ve Williams, Amerika Elçiliği’nden Lampson ve birkaç Amerikalı ile birlikte Erzurum-İskenderun yolunun Elazığ’dan İskenderun’a kadar olan kısmını görmek ve Maraş-Köprüağzı Şube Demiryolu’nu açmak üzere Ankara’dan hareket etmişlerdir. Elazığ’a inen heyet buradan sonra Malatya’ya gelmişlerdir. Geceyi Malatya’da geçirdikten sonra 5 Kasım’da Gölbaşı-Pervari-Pazarcık-Narlı’ya gelmişlerdir.¹⁰⁷⁷ 6 Kasım’da ise ilk Maraş Yolcu Tren İstasyonu’nu açmak üzere Köprüağzı’ndan trenle Maraş’a gitmişlerdir. Halkın geniş tezahüratları ile karşılanan Heyet, Erim’in başkanlığında açılışını gerçekleştirirken Erim, burada bir nutuk söylemiştir.¹⁰⁷⁸ Açılıştan Heyet, İskenderun’a gitmiştir. Erim, yaptığı incelemelerde yolun büyük bir kısmının bittiğini görünce memnun olmuştur. Hilts de gazetecilere yaptığı konuşmada memnuniyetini dile getirmiştir. İncelemeler bittikten sonra trenle Ankara’ya gelinmiştir.¹⁰⁷⁹

Nihat Erim, Ankara’ya dönünce hemen Meclis çalışmalarına katılmıştır. Meclisin 10 Kasım’daki oturumunda Edirne Milletvekili Fethi Erimçağ, Edirne’de Tunca Nehri boyunda su baskınına maruz yerlerde vatandaşların durumu hakkında bir soru sormuştur. Bu soruya Erim, Tunca Nehri’nin ıslahının Meriç’in ıslahına bağlı olduğunu, bunun için Meriç’in özel durumu nedeniyle Yunan Hükümeti’yle de 1935’te bir anlaşmaya varılmış olduğunu, fakat araya giren İkinci Dünya Savaşı, ondan sonra Yunan Hükümetleri’nin içine düştüğü gaileler yüzünden bu komşu memleketin bu işlerle meşgul olma imkanını bulamadığını kaydederek bu civar halkı tarafından şimdiye kadar üç ayrı Bakanlığa yapılan müracaatları hatırlatmıştır. Hükümet’in bu işler üzerinde hassasiyetle durduğunu, bu vatandaşların arzularını yerine getirmek için ilk müsait imkanlardan istifade edileceğini söyleyerek kürsüden inmiştir.

Söz sahibi Fethi Erimçağ, yeniden söz almıştır. Bu işlerin kısa zamanda yapılacak işler olmadığı hususuna hak verdiğini belirtmekle birlikte toprak isteyen bu vatandaşların müracaatı üzerinden çok vakit geçtiğini, eğer mevcut kanunlar yeterli değilse yenisini yapma teklifinde bulunmuştur. Nihat Erim, soru sahibinin seçim bölgesindeki vatandaş hakkındaki teessürünü çok iyi anladığını, fakat kendisinin Türkiye’nin her köşesindeki dertleri dinlemek ve çare bulmak mevkiinde olduğunu, beş aylık bakanlığı döneminde milletvekili

¹⁰⁷⁶ Erim, 2005: 296-301.

¹⁰⁷⁷ Erim, 2005: 301.

¹⁰⁷⁸ “Demiryolu Maraş’ta”, *Ulus*, 07.11.1948.

¹⁰⁷⁹ “Bayındırlık Bakanın demeci”, *Ulus*, 08.11.1948.

arkadaşlarının kendisinden istedikleri işlerin 40 milyon liraya baliğ olduğunu söyleyerek, halbuki bu işler için bütçeye konulan paranın da göz önünde bulundurulmasını istemiştir.¹⁰⁸⁰ Meclis'in 12 Kasım 1948'deki oturumunda ise bu sefer Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç tarafından Erim'e Erzincan'da yaptırılacak meskenler hakkında kaç evin inşasına başlanmış olduğunu ve ne kadarının tamamlandığını sormuştur. Erim de kürsüye çıkarak bu soruya cevap vermiştir.¹⁰⁸¹ Daha sonra Erim'e milletvekilleri tarafından bayındırlık işleri ile ilgili sorular sorulmaya devam edilmiştir. Diğer bir soru da 19 Kasım günkü oturumda Kayseri Milletvekili Kamil Gündeş'ten gelmiştir. Gündeş Kayseri ili içinde 1947-1948 yıllarında yapılan ve onarılan yollar hakkında sorular sormuş ve Erim de bunları cevaplandırmıştır.¹⁰⁸² Anlaşıldığı üzere, Meclis'in açılmasıyla Erim'e Bakanlık işleriyle ilgili ardı ardına sözlü sorular sorulmuştur. Ancak bu sorular, ülke gündemini çok meşgul eden sorular değildi.

Nihat Erim, 8 Kasım'da Ankara'ya gelmesiyle birlikte CHP içerisinde ve iç politikada bir hareketlenme yaşanmıştır. Hükümet'in şekere zam kararı vermesiyle birlikte DP'den Hükümet'e büyük hücumlar yaşanmıştır. DP'nin dışında CHP içerisinde de Hükümet'e karşı aleyhte faaliyetler artmaya başlamıştır. Hükümet'e karşı aleyhte faaliyetlerin başında Pekerciler denilen aşırı grup yer almaktadır. Onun dışında 35'ler Grubu da Pekercilerle birlikte Hükümet'e karşı harekete geçmişlerdir. Erim'in anlattıklarına göre, sadece bu gruplar değil, bütün resmi oluşumlar Hükümet karşısında yer almıştır. Hükümet'in düşmesi için çalışmışlardır.¹⁰⁸³

Ancak Nihat Erim, 35'ler Grubu'nun da Hükümet'e karşı harekete geçmelerini benimsememiş ve buna karşı çıkmıştır. Erim, 35'lerden Vedat Dicleli, Sahir Kurutluoğlu gibi arkadaşlarının Meclis'in açılmasıyla birlikte Pekerciler gibi Hükümet'e karşı hareket etmesini, kurulacak yeni hükümette bakanlık elde etme yarışı içerisine girmelerinden kaynaklandığı ifade etmiştir. Şöyle ki, hatırlanacağı üzere 35'lerden bazı isimler Birinci Hasan Saka Hükümeti kurulurken bakanlık beklemelerine rağmen alamamışlardı. Ancak Erim ve Banguoğlu bakanlık almışlardı. Diğer 35'ler üyeleri bu durum karşısında "Ya hep ya hiç, ya hepimiz girmeli idik, yahut hiçbirimiz" demeye başlamışlardır. İşte Meclis'in açılmasıyla birlikte Pekercilerin de kurnazca teşvikleriyle Vedat Dicleli ve Sahir Kurutluoğlu gibi isimler açıktan açığa Hükümet'e karşı harekete geçmişlerdir. Harekete geçen bu 35'ler Grubu'nun

¹⁰⁸⁰ TBMMTD, D.8, C.13, T.3, B.4, s. 56-57.

¹⁰⁸¹ Erim'in cevabı için bkz. TBMMTD, D.8, C.13, T.3, B.5, s. 101-104.

¹⁰⁸² TBMMTD, D.8, C.13, T.3, B.8, s. 193-194.

¹⁰⁸³ Erim, 2005: 302-303.

üyeleri Hükümet'te yer alan Erim gibi 35'ler üyelerini beğendiklerini, hücumlarının Saka ve Ekonomi Bakanı'na karşı olduğunu söylemeye başlamışlardır.

Erim'e göre, bu noktadan sonra kendisinin kurduğu 35'ler Grubu ilk başlarda bir fikir sembolü iken şimdi, sadece kendileri Hükümet'e girince günlük politika ve menfaatlerin peşinde koşan bir hizip haline gelmiştir. Çünkü kendileri Hükümet'e girince 35'ler Grubu başsız kalarak ne yapacaklarını bilememişlerdir. CHP içerisinde çeşitli grup ve hiziplerin olduğu bu dönemde Erim, belirli bir hizbe meyletmekten ziyade herkesin kendisinde güven bulacağı bir unsur olmaya çalışmıştır. Bunda da başarılı olmuştur. Rasih Kaplan gibi kendisiyle zıt görüşlü isimler bile kendisinin yakın bir zamanda başbakanlığı almasını temenni etmiştir.¹⁰⁸⁴

Diğer yandan bütün bu gruplar gibi Erim de Hasan Saka'nın iyi bir başbakan olmadığı ve bu işi partinin iç şartları karşısında götüremeyeceğini düşünmekteydi. Ancak şunu da düşünmekteydi ki Grup'taki anarşiden dolayı bugün kim gelirse gelsin başarılı olamayacağını da itiraf etmektedir. Ara sıra Erim'in ismi Başbakan olarak geçmeye başlamıştır. Pekerciler de bütün bu hücumları Erim el altından yaptırıyor, Saka'yı devirip kendisi başbakan olmak istiyor diye propaganda yapmaya başlayınca Erim, 11 Kasım'daki Grup Toplantısı'nda Hükümet'i koruyan bir konuşma yapmıştır. Amacı bu iddiaları çürütmektir. Yaptığı konuşma neticesinde de başarılı olmuştur.¹⁰⁸⁵

Erim, parti içerisindeki bu karışık durumu İnönü'ye anlatarak Hükümet'in çekilmesinin daha iyi olacağını telkin etmeye başlamıştır. Hatta 15 Kasım'da toplanan Bakanlar Kurulu'nda da yaptığı konuşmada Hükümet'in daha fazla yıpranmaması için çekilmenin mantıklı olduğunu izah etmeye çalışmıştır. Bazı Bakanlar da yaptığı konuşmalarla Erim'e katıldıklarını söylemişlerdir. Hasan Saka ise karar aldırılmayarak İnönü'nün görüşüne başvurulmasını önermiştir. Hatta Erim, Bakanlar Kurulu devam ederken bir istifa mektubu bile yazmıştı. Ancak İnönü'nün dinlenmesi istenince mektubu yırtıp atmıştır. Bakanlar Kurulu akşam İnönü'nün sofrasına misafir olmuşlar. İnönü onları teskin edici şeyler söyleyerek istifa etmemelerini tavsiye etmiştir.

Bu süreçte 35'ler olarak nasıl hareket edilmesi gerektiği konusunda Ali Fuat Cebesoy'dan Erim'e 35'lerle bir toplantı yapılması teklifi gelmiştir. Erim,

Arkadaşlara kırgınım. Benim ricamı kabul etmediler. Onlara öne atılmamalarını rica etmiştim. Dinlemediler. Beni çok müşkül duruma soktular. Mümtaz Ökmen vesaire onları hücumla benim teşvik eylediğim propagandasını yapıyorlar. Bu vaziyette ben onlarla beraber görünemem. Çünkü kendi

¹⁰⁸⁴ Erim, 2005: 307-308.

¹⁰⁸⁵ Erim, 2005: 303; "Kabine dün grupta itimad reyini alabildi", *Hürriyet*, 12.11.1948.

bildiklerini okuyorlar ve herkes onların hareketini benden biliyor. Ben taraftar olmadığım hareketlerin mesuliyetini nasıl taşıyayım. Siz toplanın ve bunları anlatın. Tahsin Banguoğlu bulunsun toplantıda. Ben bulunmam,¹⁰⁸⁶

diyerek sert bir şekilde reddetmiştir. Anlaşıldığı üzere, Erim, 35'ler Grubu diye bir grubun artık ortada kalmadığını, eğer varsa da kendisinin oraya dahil olmadığını belirtmektedir. Çünkü Erim'e göre, sık sık ifade ettiği üzere 35'ler belli bir fikir ve mücadele için hareket eden bir grup olmaktan çıkıp günlük politika uğruna savaşıyor bir menfaat hizbi haline gelmiştir¹⁰⁸⁷.

Nihat Erim, İnönü ile sık sık görüşerek parti içerisindeki bu çıkar hiziplerinden şikâyet etmeye, partinin ve Hükümet'in iyiye doğru gitmediğini anlatmaya çalışmıştır. Erim'in bu noktada da en büyük endişesi İnönü öldüğü zaman CHP ve memleket büyük tehlikeli bir sınav geçirecektir. Bu tehlikeyi azaltmanın yolu, anayasayı değiştirerek ayan meclisini kurmaktan geçmektedir.¹⁰⁸⁸

Aralık ayının ilk haftalarına gelindiğinde ise parti içerisindeki bütün çabalara rağmen Hükümet'i düşürme çalışmaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Erim'in anlattıklarına göre, 35'ler de perişan duruma düşmüşlerdir.¹⁰⁸⁹ Ancak Hükümet yakın bir zamanda yeniden tehlike sinyalleri vermeye başlayacak ve Hükümet'in yakında istifa edeceği konuşulmaya başlanacaktır.

Yine Kasım ayında Meclis'in açılmasıyla birlikte Erim, İnönü ile DP yöneticileri arasında aracı rol üstlenmeye başlamıştır. Şöyle ki Vatan Gazetesi'nin Başyazarı ve sahibi liberal görüşleriyle tanınan Ahmet Emin Yalman, Erim ile görüşerek Demokratların tekrar CHP ile anlaşma siyasetine dönme niyetinde oldukları mesajını iletmıştır. Yalman'ın anlattıklarına göre, DP yöneticileri, yakında toplanacak kongrelerinde Müstakil Demokratlarla Millet Partisi'nin tertiplerinden, muvazaa iddialarından korkmaktadırlar. Bu yüzden Yalman kendisinin İnönü ile görüşmek istediğini Erim'e anlatmıştır. Erim de 19 Kasım'da Yalman ile konuştuklarını İnönü'ye anlatmıştır. İnönü de Yalman ile görüşmeyi kabul etmiştir. 21 Kasım'da İnönü, Yalman ile görüşmüştür. Bu görüşmenin içeriğini de ertesi gün Erim'e anlatmıştır. Buna göre, DP yöneticileri ilkbahardan beri tuttıkları yolun çıkmaz yol olduğunu anlamışlardır.¹⁰⁹⁰ 26 Aralık'ta Ahmet Emin Yalman, tekrar Erim'e başvurarak İnönü ile görüşmek istediğini anlatmıştır. Görüşmenin ana konusu Aralık ayında tekrar başlayan

¹⁰⁸⁶ Erim, 2005: 304-305.

¹⁰⁸⁷ Erim, 2005: 309.

¹⁰⁸⁸ Erim, 2005: 305-306.

¹⁰⁸⁹ Erim, 2005: 310-311.

¹⁰⁹⁰ Erim, 2005: 305-306.

anayasa değişikliği meselesidir.¹⁰⁹¹ Hatırlanacağı üzere, Erim, anayasanın değiştirilip ayan meclisi kurulması gerektiği fikrini 1947 yılında ortaya atmıştı. Erim'e göre, kendisini geçen yıl ortaya attığı tez şimdilerde pek çok kimse tarafından benimsenmeye başlanmıştır.¹⁰⁹² Öyle ki Yalman, 2 Aralık 1948 tarihli Vatan Gazetesi'nin sayısında yazdığı bir makaleyle anayasanın değiştirilmesi fikrini tartışmaya açmıştır. Ardından Ali Fuat Başgil anayasanın değiştirilmesi fikrini kabul ederek nasıl olması gerektiği ile ilgili kendi görüşünü ortaya koymuştur. Gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın ise CHP Grup Başkanvekili sıfatını da vurgulayarak Ulus'ta 20 Aralık'ta yazdığı makaleyle "kuvvetler muvazenesine" dayalı bir anayasa değişikliği yapılmasını teklif etmiştir.¹⁰⁹³ Bu durum CHP içerisinde büyük bir tepki çekmiştir. Erim'e göre tepki gösterenler, CHP içindeki aşırılardır.¹⁰⁹⁴

Daha sonra 23 Aralık'ta Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Hüseyin Cahit Yalçın öncülüğünde İstanbullu 11 gazete sahibi yayımladıkları bir beyanname ile kuvvetler ayrılığı esasına dayanan bir anayasa değişikliği istediklerini ifade etmişlerdir. Ve bu beyannameyi de Cumhurbaşkanı'na, TBMM Başkanı'na, Başbakan'a, CHP Genel Başkan Vekili Uran'a, DP Genel Başkanı Bayar'a, Millet Partisi Genel Başkanı Hikmet Bayur'a, Ankara ve İstanbul Üniversitesi Rektörlerine göndermiştir.¹⁰⁹⁵ Görüldüğü üzere, Erim'in bir yıl önce ortaya attığı fikir çok fazla mesafe almıştır.¹⁰⁹⁶ Ancak yine de CHP içerisinde yukarıda da söylendiği üzere anayasa değişikliğini isteyenler olduğu gibi karşı çıkanlar da bulunmaktaydı. Erim, İnönü'nün de desteğini alarak CHP içindeki kişilere ve yöneticilere yönelik ikna çabası içerisine girmiştir. Örneğin Erim'in anlattıklarına göre, kısa süre sonra Hasan Saka ve Barutçu İnönü'nün kendilerine gösterdiği ilgi karşısında İnönü'nün desteklediği bu anayasa değişikliğine parti içinde muhalefet etmekten vazgeçmişlerdir.¹⁰⁹⁷

Ahmet Emin Yalman'ın anayasa değişikliği konusunda İnönü ile görüşme isteği kabul edilmemiştir. Onun yerine İnönü, Erim'in kendisi yerine görüşmesini ve kendi mesajını iletmesini istemiştir. İnönü'nün mesajı CHP içerisinde anayasa değişikliğini istemeyenlere karşı DP düşmanca hareket etmemelidir. Ayrıca Bayar, anayasa değişikliği konusunda açık ve müspet bir vaziyet almalıdır. Aynı gün Erim, Yalman ile görüşerek bu mesajları kendisine iletmiştir. Erim, DP içerisinde neler olduğunu sormuştur. Erim'e ulaşan bilgiye göre, DP içinde Bayar, Koraltan'ın bu konuda son derece temkinli hareket ettiği, onların endişelerine karşı Menderes, Köprülü, Karaosmanoğlu'nun bir anayasa değişikliğinin İnönü'nün iktidarını

¹⁰⁹¹ Erim, 2005: 316.

¹⁰⁹² Erim, 2005: 308.

¹⁰⁹³ Demirci, 2010: 126-127.

¹⁰⁹⁴ Erim, 2005: 315.

¹⁰⁹⁵ "Anayasanın tadili ve İstanbul gazetecileri", *Cumhuriyet*, 23.12.1948.

¹⁰⁹⁶ Erim, 2005: 315.

¹⁰⁹⁷ Erim, 2005: 316-318.

tamamen elinden yitirmesiyle sonuçlanacağı düşüncesiyle sıcak baktığını ve Bayar'ı bu fikre yakınlaştırmaya çalıştıkları bilgisi ulaşmıştır.¹⁰⁹⁸ Ancak anayasa değişikliği meselesi kısa süreliğine bundan sonra gündem dışı kalacaktır. Yani kesin bir sonuç yine alınamamıştır.

Bütün bunlar yaşanırken bir yandan da Erim, Bayındırlık Bakanlığı'ndaki çalışmalarını tüm hızıyla sürdürmekteydi. Erim, göreve geldiği ilk andan itibaren Bakanlık'ta başlattığı ıslahat hareketini ileri ki günlerinde de devam ettirmiştir. 24 Kasım'da Erim, yaptığı yeni tayinlerle Bakanlık'taki üç dairenin başına ve yardımcılıklarına 40-34 yaşları arasında yabancı dil bilen kişileri koydurmuştur. Yapı İşleri Reis Muavini Selahattin Onat terfi ettirilerek Yapı İşleri Reislğine, Şehircilik Fen Heyeti Müdürü Yüksek Mühendis Mimar Orhan Alsaç aynı dairenin Reis Muavinliğine, Ortaklık ve Kurumları Reisi Nezih Devres naklen Su İşleri Reislğine, Su İşleri İşletme Müdürü Remzi Birand aynı daire Reis Muavinliğine ve Yüksek Mühendis Vecdi Diker Ortaklık ve Kurumlar Dairesi Reislğine tayin edilmişlerdir.¹⁰⁹⁹

Erim'in anlattıklarına göre, yeni tayinlerle birlikte mevkiinden ayrılmak zorunda kalanların dışarıda kendisi aleyhinde yaptıkları propagandaların şiddeti artmıştır. Erim için Bakanlığın altını üstüne getirdiğini söylemeye başlamışlardır. İçeride görevlerini yapan memurlara da "sıra sizlere de geliyor" diyerek korkutmaya çalışmışlardır. Bu durum karşısında basın Erim'in tarafını tutmuştur. Erim'e göre, akli başında olanlar ve işin iç yüzünü bilenler bu yeni tayinlerden memnundur. Gürültü koparmaya çalışanlar ise Su İşleri'nden Fikri Alpay ile ağız kavgası yapıp çekilen Daniş Koper'dir. Erim, Su İşleri Reisi Muhittin Kulin'i Yüksek Fen Heyeti'ne nakledince beğenmeyerek istifasını vermiştir.¹¹⁰⁰

Daha sonra Erim, Bakanlık Müsteşarlığı makamı oluşturarak buraya Bakanlık Baş Müşaviri ve Şose ve Köprüler Dairesi Başkanı Muammer Çavuşoğlu'nu tayin etmiştir. Çavuşoğlu aynı zamanda Mühendisler Birliği'nin de Başkanı idi. Erim için Çavuşoğlu, zeka, bilgi ve esnekliği bakımından müstesna bir kişilik idi. Yalnız Porsuk Barajı mütehadı yakın arkadaşı olduğu için kendisi hakkında asılsız dedikodular çıkmıştı. Erim O'nu bu mesnetsiz dedikodulara feda etmek istemeyerek ilk oluşturulan müsteşarlığa getirmiştir.¹¹⁰¹

Nihat Erim'e Bakanlık teşkilatında yaptığı değişiklikler nedeniyle eleştiriler gelirken bir diğer eleştiri de TBMM'de DP Milletvekili Emin Soysal'dan Yol Programı'nı TBMM'de görüşmeden Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe sokması nedeniyle gelmiştir. Meclis'in 6 Aralık 1948 tarihli oturumunda Soysal; "Dokuz yılda 23 bin kilometre uzunluğunda yol

¹⁰⁹⁸ Erim, 2005: 317.

¹⁰⁹⁹ "Bayındırlık teşkilatında yeni tayinler", *Ulus*, 24.11.1948.

¹¹⁰⁰ Erim, 2005: 307.

¹¹⁰¹ "B.M. Çavuşoğlu, Bayındırlık Müsteşarı oldu", *Ulus*, 09.12.1948.

programının yapıldığını gazetelerden okudum ve dinledim. Milyonların sarfını gerektiren bu programın daha esaslı tetkik edilerek, Bakanlar değişikçe keyfi değişikliklere tabi tutulmaması için Büyük Millet Meclisi'nden geçirilerek kanunlaştırılması gerekmez mi?" diye sorarak Erim'den cevaplamasını istemiştir. Daha sonra Soysal, Yol Programı'nın Meclis'in onayı olmadan uygulanmasına ve keyfe tabi olmasına karşı çıkararak şunları söylemiştir:

...Hükümet, Bayındırlık Bakanlığı bu işe başladıktan sonra bir harita taslağı üzerinde karar verdi. Bayındırlık Bakanlığının başladığı ve hükümetin karar verdiği böyle muazzam bir işten meclisin haberi yoktur. Yani hükümet veya hükümetler 9 yıl içinde kendi ilan ettikleri program gereğince bir milyar beş yüz milyon lirayı sarf edecekler, fakat meclisin bir kararı ve bilgisi olmayacak. Ama meclis bu iş için hükümet ne kadar para isterse istesin verecek, borç alacak demektir. Bu ne demektir. Bu manaya göre Millet'in Meclise verdiği yetkiyi hükümete devretmesi, veyahut hükümetin meclis yetkisini elinden alması demektir. Böyle bir hukuki hataya düşmemek için hükümetin yollara ait kararı ile taslak planını derhal meclisten geçirmesi lazım gelir kanaatindeyim.

Soysal, Yol Programı'nın uygulanabilmesi için gereken maliyeti sağlayacak TBMM'nin söz konusu programdan habersiz olamayacağını, bu millet'in TBMM'ye verdiği yetkinin Hükümet tarafından geri alınamayacağını belirtmiş ve Bayındırlık Bakanı Erim'den hesap sormuştur. Nihat Erim de bu eleştiri ve sorular karşısında öncelikle yolların yasal dayanağı hakkında Meclis'te bir tereddüde yer vermemek için söz aldığını belirtmiş ve şöyle savunmada bulunmuştur: "Bayındırlık Bakanlığının kuruluş ve teşkilatına dair olan kanun, şose ve köprüler başkanlığına yapılacak olan devlet yolunun güzergah ve yapım tarzını tespit etmek üzere yetki vermiştir. Eğer arkadaşım, bu yetkiyi fazla buluyorlarsa, kendi haklarıdır, bir kanun teklifi ile bu yetkiyi geri alabilirler". Ne var ki Erim'in bu cevabını yeterli bulmayan Soysal, "Bu yol planının meclisten geçmesinde bir mahsur görüyor musunuz?" diye sorarak Erim'den daha geniş bir açıklama yapmasını istemiştir. Bunun üzerinde de Erim,

Bunda çok büyük mahsur vardır. Çünkü yollar zamanın iktisadi gelişmeleri ve askeri ihtiyaçlarına göre tanzim edilirler. Planları kanunlaştırdık mı dondurunuz. Yarın askeri ihtiyaç ve iktisadi gelişmeler yol güzergahı üzerinde hafif veya büyük değişiklikler gerektirdiği zaman, her seferinde meclisten meclisten kanun çıkarmak lazım gelecektir. Belki de büyük meclis o anda toplantıda bulunamayacağına göre bu gecikme aylarca hatta bir sene sürebilir" cevabını vermiştir. Yine bu cevaba rağmen Soysal, Erim'in cevabını yeterli bulmayarak "...kendi ellerinde katılaşmayan bu plan ve program, Meclisten geçince nasıl katılaştır?. Mesele buradadır. Bu iş meclisten geçtiği taktirde daha sağlam olur. Biz bu suretle memlekette ne iş yapıldığını öğreniriz. Böyle bir milyar beş yüz milyon lira sarf edilecek bir işin lalettayın bir kararla, plansız, projesiz ve taslak bir proje ile yapılması, tabi ki doğru mudur?,¹¹⁰²

¹¹⁰² TBMMTD, D.8, C.14, T.3, B.15, s. 14-17.

sözleriyle eleştirisini devam ettirmiştir.

Öte yandan Bayındırlık Bakanlığı'nda Erim bu eleştirilerle uğraşırken Hükümet ve parti içerisinde yeniden bir hareketlenme meydana gelmiştir. Parti içerisinde Saka Hükümeti'ni düşürme çabaları artmaya başlamıştır. 14 Aralık 1948 tarihinde Saka, CHP Parti İdare Heyeti Toplantısı'na çağırılarak Hükümet'in, Grup'ta senede iki defa gizli oyla güven oylamasına başvurması istenmiştir. Masum gibi görünen bu teklif karşısında Saka, artık istifa etmeyi ciddi ciddi düşünmeye başlamıştır. Erim de İnönü'ye Saka'nın istifa etme isteği mevzusunu açarak parti içerisindeki bu çekişmeler karşısında partiye 6 aydan fazla bir hükümet dayandırmanın zor olduğundan bahsetmiştir. Erim, bunun nedenini parti içerisinde bir liderin olmamasına dayandırmıştır. İnönü ile görüşmesinden sonra Erim, Saka'nın başbakanlık ömrünün çok az kaldığını yazmıştır.¹¹⁰³

Birkaç gün sonra ise bununla ilgili olarak günlüklerine şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

...Meclisin bugünkü kompozisyonu, hiçbir hükümeti altı aydan fazla yaşatmaya müsait değildir. Partinin lideri İnönü. O devlet başkanı. Ondan sonra hiç değilse ikinci derecede kabiliyet ve prestij sahibi bir lider yok. Üstelik tüzük gayet kötü. Başbakan ve bakanlar, adeta mevki ihtirası ile tutuşan kendi partileri içerisinde bir sürü aç kurt ile boğuşmak zorundadırlar. Her yeni kabine kurulunca iki üç ay bir nevi utanma ile hükümet rahat bırakılıyor. Ondan sonra hafiften tertipler, oyunlar başlıyor ve süratle işi azıttıp "Kelle isteriz"e başlıyorlar. Hatta bugün muhalefetle işbirliği halinde hükümetle uğraşanlar var...¹¹⁰⁴

İşte böylece ülke 1949 yılına girerken yeni bir hükümete gebe olarak girmiştir. Hükümetin istifasına yol açan son gelişme ise yeni yılın ilk haftalarında şöyle gerçekleşmiştir. Amerika'nın isteği ile Marshall Yardım İşleri Bakanlığı kurulmuş; ancak bu Bakanlığa bir isim getirilememiştir. 7 Ocak 1949 tarihinde ilk teklif Nihat Erim'e gelmiştir. Erim, Dışişleri Bakanının bu göreve getirilmesinin daha iyi olacağını söyleyerek geri çevirmiştir. Bunun üzerine Kabine içinden ve dışından münasip bir isim bulunamadığı için bu görev Ulaştırma Bakanı Kasım Gülek'e ek görev olarak verilmiştir. Görevi Gülek tereddüt içerisinde kalarak İnönü'nün ısrarı ile kabul etmiştir. Ve bu tayini bizzat kendisi Ulus Gazetesi ve İstanbul Gazetelerinde ilan ettirmiştir. Daha sonra da kararname resmi gazetede yayınlanmıştır. Ancak birkaç gün geçmeden Gülek, İnönü'ye giderek bu görevi yapamayacağını, kararnamenin iptal edilmesini istemiştir. Gülek'in dediği gibi yapılmıştır. Ancak Erim, CHP içindeki hiziplerin bu durumu Hükümet aleyhine kullanacaklarını, Hükümet'in istifasını isteyeceklerini

¹¹⁰³ Erim, 2005: 313.

¹¹⁰⁴ Erim, 2005: 313-314.

söylemiştir. Nitekim Erim'in dediği gibi olmuş ve Ökmen, Meclis koridorlarında kulis faaliyetlerine başlamıştır.¹¹⁰⁵

Erim, Başbakan'a ve Yardımcısı Barutçu'ya haber göndererek bu işin kararnamenin iptal edilmesiyle kapanmayacağını, hiç değilse Gülek'in Ulaştırma Bakanlığı'ndan da ayrılmasını istemiştir. Aksi takdirde kendisinin istifa edeceğini dile getirmiştir. Saka ve Barutçu ile de görüşen Erim, onların da bu işin kolay kapanmayacağı görüşünde olduğu; ancak İnönü meseleyi fazla uzatmama taraftarı olduğu için ses çıkartmadıkları izlenimini edinmiştir. Erim İnönü'ye, Meclis içerisindeki gürültü, patırtıyı anlatmış ve "Kasım kalsın, biz çekilelim" demiştir. Daha sonra bu meseleyi görüşmek üzere toplanan Parti Grubu'nda da Erim, "Devlet Bakanlığına tayin edilince Ulaştırma gitti. Devlet Bakanlığına tayin kararnamesi iptal edilmekle ulaştırma geri gelmez" fikrini savunmuştur. Grup'ta bazı üyeler Erim'i haklı bulmakla birlikte bazıları da Erim'e karşı çıkmışlardır. Kasım Gülek, bu meseleyi uzatanların amacının, Hükümet'i düşürmek olduğunu söyleyerek istifa etmeme konusunda ısrarını sürdürmüştür. Grup'taki uzun tartışmaların sonunda Saka'nın da teklifi ile Hükümet'in topluca istifasına karar verilmiştir. Ancak bu karar verilmişken Grup'tan güvenoyu alınması önerilmiştir. Öneriye, Erim sertçe karşı çıkmıştır. Saka da bir istifa metnin yazılmasını istemiştir. Erim hemen Hükümet'in istifa metni hazırlamıştır. Erim'in hazırladığı istifa metni partinin iç yüzünü açıkça ortaya koyduğu için bu metin reddedilmiş, yerine Necmettin Sadak'ın hazırladığı metin kabul edilmiştir.¹¹⁰⁶

İkinci Hasan Saka Hükümeti'nin istifa etmesiyle Nihat Erim'in 7 ay önce devraldığı Bayındırlık Bakanlığı dönemi de sona ermiştir. Gazeteci Cüneyt Arcayürek, yıllar sonra yazdığı hatıra kitabında Nihat Erim'in Bayındırlık Bakanlığı dönemi ile ilgili olarak şunları söylemiştir: "...Genç Nihat Erim'in Bayındırlık Bakanlığına getirilmesiyle Kara Yolları Genel Müdürlüğü kuruldu, canlandırıldı ve makineleştirildi. ABD'nin bu kuruluşa yaptığı teknik yardım uzun süre aralıksız sürdü. Kara Yolları yozlaşmayan ender kurumlardan biri olarak günümüzde de güvenini sürdürüyor."¹¹⁰⁷

Gerçekten de Nihat Erim, Bakanlığı döneminde yukarıda da anlatıldığı üzere, birçok ilkleri başarmıştır. Bakanlığa geldiği ilk günden itibaren Bakanlıktan daha aktif sonuçlar alabilmek için teşkilatta değişiklikler yapmıştır. Bu yüzden de sürekli eleştirilmiştir. Amerika'dan gelen yol uzmanlarıyla Türkiye'nin karayolları meselesini halletmeye çalışmıştır. Türkiye'nin yollarının Amerika'nın yolları gibi modern olmasını istemiştir. Onların da tavsiyelerine uyarak bir karayolları programı hazırlayıp Bakanlar Kurulu'nda

¹¹⁰⁵ Erim, 2005: 324.

¹¹⁰⁶ Erim, 2005: 322, 324-326.

¹¹⁰⁷ Arcayürek, 1985a: 64-65.

onaylatmıştır. İlk makineli yol yapımına kendi döneminde geçilmiştir. Karayolları Genel Müdürlüğü'nün kuruluşu için ilk çalışmaları başlatan bizzat kendisidir. Yol yapımının dışında yol bakımına da önem verilmesini istemiştir. Her şeyden önemlisi yol yapımının maliyetini karşılamak için çok mücadele vermiştir. Yol yapım ve bakımını ve ayrıca sulama sistemlerini devlete en ucuza getirebilmek için vergi sisteminde düzenleme yapılması için uğraşmıştır.

1.5. Başbakan Yardımcılığı Dönemi (16 Ocak 1949- 22 Mayıs 1950)

1.5.1. Başbakan Yardımcılığı Görevine Getirilmesi

14 Ocak 1949 tarihinde istifa etmiş olan İkinci Hasan Saka Hükümeti'nin, istifa haberi kamuoyuna 15 Ocak'ta basın yoluyla duyurulmuştur.¹¹⁰⁸ Yeni Hükümet'in kurulması için çalışmaların başladığı bu günlerde Erim'in kafasındaki düşünce yeni kabineye girmemektir.¹¹⁰⁹ İnönü, Hilmi Uran'a Başbakanlık teklifinde bulunmuştur. Ancak Uran, bu teklifi kabul etmeyerek yeni Başbakan olarak Şemsettin Günaltay'ı tavsiye etmiştir.¹¹¹⁰ Tavsiye üzerine İnönü, Hükümet'i kurma görevini Günaltay'a vermiştir.¹¹¹¹

Şemsettin Günaltay, Başbakan olduktan sonra yeni Hükümet'i kurmak için hemen çalışmalarına başlamıştır. Erim'e kabineye girme teklifinde bulunmuştur. İlk görüşmede Erim, Parti Grubu'nun içinde bulunduğu karışıklığı öne sürerek Parti Grubu bu durumdayken kabineye girmemeye karar verdiğini söylemiştir. Günaltay'ın ısrarları karşısında yarına kadar Erim, müsaade istemiştir. Gün içerisinde Günaltay, Erim ile tekrar görüşerek teklifini yenilemiştir. Erim de yine parti ıslah edilmedikçe kabinede görev almayı doğru bulmadığını dile getirmiştir. Erim'in anlattıklarına göre, Günaltay, kendisinin kabineye girmesi durumunda her şartını kabul edeceğini aktarmıştır. Yine de Erim, kesin kararını ertesi güne bırakmıştır.¹¹¹²

Bu arada Günaltay, Erim'in arkadaşları Çakır, Sadak, Sirmen, Banguoğlu'na da kabineye girme tekliflerinde bulunmuş; ancak onlar Erim'in kabineye girmemesi halinde kendilerinin de girmeyeceğini belirtmiştir. Ertesi gün Erim, teklifi reddettiğine dair bir mektubu Günaltay'a gönderince Günaltay, konuyu İnönü'ye taşımıştır. Erim, İnönü ile görüşerek şartlarını sıralamıştır. İnönü de şartlarının yerine getirileceğine dair söz vermiştir. İnönü, "Bir kabine üzerinde koordinatör olarak tecrübe kazan" diyerek Erim'den Başbakan

¹¹⁰⁸ "Kabine istifa etti", *Hürriyet*, 15.01.1949; "Hasan Saka kabinesi dün istifa etti", *Ulus*, 15.01.1949.

¹¹⁰⁹ Erim, 2005: 327.

¹¹¹⁰ Uran, 2008: 423.

¹¹¹¹ BCA, 030.10/14.81.9.-1 (17 Ocak 1949).

¹¹¹² Erim, 2005: 327.

Yardımcılığı görevini kabul etmesini istemiştir. İnönü'nün ısrarları karşısında Erim, görevi kabul etmiştir.¹¹¹³

Nihayetinde Nihat Erim, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak Günaltay Hükümeti'ne girmiştir.¹¹¹⁴ Gazeteci Cüneyt Arcayürek'in anlattıklarına göre, İnönü Başbakan olarak Nihat Erim'i atamak istiyordu. Erim, 30 yaşını henüz geçmiş genç bir isim olduğu için O'nu atamak yerine Günaltay'ı atamıştır.¹¹¹⁵ Ankara Üniversitesi'nde profesör olan Günaltay, ılımlı bir kişiliğe sahip olup politik ve kültürel meselelerde liberal görüşlü, din konusunda ise anlayışlı ve dengeli olarak bilinmekteydi.¹¹¹⁶ Aynı zamanda dindarlığı ile ün yapmıştır.¹¹¹⁷ Muhalefet kanadı da Günaltay ismine sıcak bakmışlardır. Ayrıca Günaltay'ın geçmişi de temizdi. İşte bu özelliklere sahip birisinin şemsiyesi altına Erim'i vermeyi İnönü, uygun bulmuştur. Oysaki Günaltay, Başbakan olmasına rağmen Çankaya ile sürekli ilişki kuracak, İnönü ile Türkiye'nin yeni siyasal yörüngesinin ana çizgilerini hazırlayacak olan kişi Erim olmuştur.¹¹¹⁸ Yani yeni dönemde Hikmet Bila'nın dediği gibi Erim, "yaşlı Günaltay'ın gölgesi ve koruyuculuğunda İnönü'nün has adamı ve partinin fiili yöneticisidir."¹¹¹⁹

Günaltay'ın dindarlığı ile ün yapmış olması, CHP'ye yeni seçimlere giderken önemli avantaj sağlamıştır. Bu durumu Nihat Erim, İnönü'ye 1949 yılının son günlerinde yaptığı bir görüşmede şöyle anlatmıştır: "Günaltay'ın din adamı olarak tanınması bizim için istifadeli oldu. Çünkü esasında Günaltay, inkılâpçılığı benimsemiştir. İç yüzü bu olunca, dıştan dindar gösterilmesi, memleketin dindar ve muhafazakâr zümresi-ki hala kütleyi teşkil ediyor-üzerinde lehimize tesir yaratıyor. Bilhassa muhalefet gazeteleri Günaltay'ı böyle gösteriyorlar, karikatürlerini elinde tespihle yapıyorlar."¹¹²⁰

1.5.2. Başbakan Yardımcılığı Dönemi'ndeki Faaliyetleri

Şemsettin Günaltay Başkanlığında kurulan Hükümet, ilk toplantısını 17 Ocak 1949 tarihinde yapmış ve bu ilk toplantıda Hükümet Programı üzerinde durulmuştur.¹¹²¹ Programı hazırlamak için iki komite kurulmuştur. Siyasi kısmı için Nihat Erim, Necmettin Sadak, Banguoğlu seçilirken; iktisadi kısım için de Nurullah Esat Sümer, İsmail Rüştü Aras, Cemil

¹¹¹³ Erim, 2005: 328-329.

¹¹¹⁴ BCA, 030.10/14.81.9.-2 (17 Ocak 1949).

¹¹¹⁵ Arcayürek, 1983: 131.

¹¹¹⁶ Karpat, 2015: 315.

¹¹¹⁷ Bila, 1999: 132.

¹¹¹⁸ Arcayürek, 1983: 131.

¹¹¹⁹ Bila, 1999: 135.

¹¹²⁰ Ayrıca Erim, İnönü'ye Günaltay Hükümeti döneminde laiklik ilkesini tam manasıyla uyguladıklarını da yaşanan örneklerle anlatmıştır. (Erim, 2005: 399).

¹¹²¹ Basından verilen tahminlere göre yeni hükümetin programında dış politikada bir değişik olmayacak, iç politikada demokratik gelişmelere hız verilecektir. Hükümet ayrıca sıkı bir tasarruf politikası güdecektir. "Kabine programını hazırlıyor", *Akşam*, 18.01.1949.

Sait Barlas ve Şevket Adalan seçilmişlerdir.¹¹²² Hazırlanan Hükümet Programı, 24 Ocak'ta TBMM'de okunmuştur.¹¹²³ Program, liberal bir programdır.¹¹²⁴ Programda laiklikle ilgili yumuşamaya gidileceğinden söz edilmekteydi: “Bütün diğer hürriyetler gibi vatandaşın vicdan hürriyetini de mukaddes tanırız. Din öğretiminin ihtiyari olması esasına sadık kalarak, vatandaşın çocuklarına din bilgisi vermek hakkını kullanmaları için gereken imkânları hazırlayacağız. Fakat laiklik prensibinden ayrılmamıza asla imkân tasavvur edilmemelidir”. Diğer yandan devletçilik ilkesinde de yumuşamaya gidilmiştir. Hem de 1949 bütçesinde tasarrufa gidileceği için Lüks, Kazanç ve Yol Vergileri Kanun Tasarıları'ndan vazgeçilecektir. Program'ın en önemli kısmı ise seçimlerle ilgili kısımdır: “Hükümetimiz, 1950 seçimlerinin hiçbir vatandaşın yüreğinde şüpheye yer bırakmayacak en teminatlı bir şekilde yapılması için, ilmin ve tecrübenin telken edeceği tedbirleri göz önünde tutmaktan geri kalmayacaktır.”¹¹²⁵ Yani muhalefetin anti demokratik olarak gördüğü Seçim Kanunu'nun değiştirileceğini vaat etmektedir. Kısacası yeni Hükümet, programıyla aslında CHP'nin 1947 Kurultayı'nda vaat ettiği demokratikleşmeyi amaçladığını ortaya koymuştur.¹¹²⁶

Başbakan Yardımcısı olarak Erim, bu programı uygulamak için yoğun bir çalışma temposu içerisine girecektir. Zaman zaman Erim, yoğun çalışmasıyla ön plana çıkınca “gerçekte başbakan Günaltay değil, Erim'dir, Günaltay paravandır” dedikodusu yapılmaya başlanacaktır. Bu dedikodulara daha fazla sebebiyet vermemek için de Erim dışarıya karşı ön plana çıkmamaya çalışacaktır.¹¹²⁷

Gerçekten de Erim, Hükümet Meclis'ten güvenoyu alıp da çalışmalarına başlayınca dışarıya karşı ön plana çıkmamaya çalışmıştır. 30 Ocak 1949 tarihli günlüğünde bahsettiğine göre kendisi “Devlet Planı” fikrini ortaya atmıştır. Bu fikri gerçekleştirmek için Amerika'dan uzman getirilmesini önermiştir.¹¹²⁸ Bu fikir, Erim'e ait olmasına rağmen basında Erim'in adından söz edilmemiştir. Diğer yandan Erim'in ortaya attığı fikre göre, Türkiye'nin her alandaki ihtiyacını birbirleriyle uyumlu bir şekilde karşılayabilmek için genel bir devlet planı yapılacaktır. Böylece çeşitli konularda hazırlanmış ve hazırlanacak programlar ana planın çerçevesi dahilinde düzenlenecektir. Bunun için Başbakanlığa bağlı bir Plan Dairesi de kurulacaktır. Ancak fikrin gerçekleşmesi uzun zaman gerektirecektir. Önce Amerika'dan

¹¹²² Erim, 2005: 329.

¹¹²³ “Kabine 42 ye karşı 349 oyla itimat aldı”, *Hürriyet*, 25.01.1949.

¹¹²⁴ Karpas, 2015: 315.

¹¹²⁵ TBMMTD, D.8, C.15, T.3, B.16, s. 162-164. Bu arada CHP'nin muhalefete verdiği çeşitli tavizler yüzünden Behçet Kemal Çağlar hem CHP'den hem de milletvekilliğinden istifa etmiştir. (Feroz ve Turgay Ahmad, 1976: 51-52). Diğer yandan halk genel olarak bu liberal programı iyi kaşılamiştir. (Karpas, 2015: 316).

¹¹²⁶ Timur, 2003: 120.

¹¹²⁷ Erim, 2005: 330.

¹¹²⁸ Erim, 2005: 330. Ancak Başbakan Günaltay ilerleyen aylarda, Devlet Planı fikrini ilk ortaya atanın kendisi olduğunu söylemeye başlamıştır. Erim, günlüğünde bu duruma kızdığını belirten cümleler kullanmıştır. (Erim, 2005: 398).

tanınmış birkaç uzman getirilecek ve bunlar Türk uzmanlarını eğitecektir. Sonra çeşitli bakanlıklarca hazırlanan tasarılar bu örgüte verilecektir. Plan Dairesi, Bakanlıkların işlerini koordine edecektir. Erim'in ortaya attığı fikir hayata geçirilinceye kadar genel devlet faaliyetlerin planlı hale getirilmesi için Başbakan Şemsettin Günaltay'ın başkanlığında Sadak, Erim, Sümer ve Banguoğlu'ndan oluşan bir komite oluşturulmuştur.¹¹²⁹ Böylece Türkiye'de 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası başlayan plancılığın ilk fikri alt yapısı Erim tarafından bu tarihte ortaya atılmıştır.¹¹³⁰ Erim'in ifade ettiğine göre, bu fikri ilk ortaya atan ve Hükümet'e kabul ettiren bizzat kendisidir. Ancak bunu yukarıda söylenen sebepten dolayı basınla paylaşarak kendisini ön plana çıkartmamıştır.

Diğer yandan Erim çok uğraşmasına rağmen Devlet Planı için Amerika'dan uzman getirememiştir. Erim'e göre, Amerikalılar kendilerini oyalamıştır. Erim'in özellikle Amerikalı uzman istemesinin bir diğer nedeni ise Amerikalılar kredi verirken kendi uzmanlarının hazırladığı raporlara güvenmektedirler. Erim, 27 Aralık 1949 tarihli günlüğüne serzenişte bulunarak Amerika'da işin uzaması durumunda İsviçre'den uzman getireceğini dile getirmektedir.¹¹³¹ Erim'in ortaya attığı fikir hayat bulamazsa da gelecek için iyi bir alt yapı oluşturmuştur.

Hatırlanacağı üzere, 7-8 Temmuz 1948 günlerinde alınan bir karar doğrultusunda yeni bir Seçim Kanunu kabul edilmişti. Ancak bu Seçim Kanunu'nda yargı güvencesi olmadığı için DP muhalefetini sürdürmüştü.¹¹³² Bir tepki olarak da DP, 17 Ekim 1948'de yapılan Ara Seçimlere iştirak etmemiştir.¹¹³³ Günaltay Hükümeti, daha programını açıklarken yargı güvencesini sağlayacak bir seçim sistemini vaat etmiştir.¹¹³⁴ Hükümet, güvenoyu aldıktan kısa bir süre sonra gerçekten de seçim kanunu değiştirmek üzere harekete geçmiştir. 11 Şubat 1949 tarihinde Erim'in basına verdiği demece göre, Başbakanlık'ta kendisinin başkanlık edeceği bir komisyonun kurulacağını, bu komisyonun yeni yapılacak Seçim Kanunu'nu oluşturmaya çalışacağını ifade etmiştir. Bu komisyon, İçişleri Bakanlığı'ndan, gerekirse milletvekillerden, partilerden ve yetkili uzmanların görüşler alacaktır. "Hükümet Seçim Kanunu hususunda her şeyden evvel ilmin ve tecrübenin gösterdiği yoldan yürüyerek muhalefetin görüşlerini de ehemmiyetle göz önünde tutarak iyi niyet sahiplerini tatmin edici tedbirleri teklif etmekten kaçınmayacaktır" diyen Erim, objektif, adaletli, ilmi bir Seçim Kanunu hazırlamayı hedeflemektedir. Bu konuda da hiç kimsenin endişeye kapılmamasını

¹¹²⁹ "Umumi bir devlet planı yapılması kararlaştı", *Cumhuriyet*, 31.01.1949; "Memleket işleri umumi bir plana bağlanıyor", *Vatan*, 1.02.1949.

¹¹³⁰ Feroz ve Turgay Ahmad, 1976: 52.

¹¹³¹ Erim, 2005: 398.

¹¹³² Bila, 1999: 131.

¹¹³³ Karpat, 2015: 312.

¹¹³⁴ İnan, 2006: 387.

istemiştir.¹¹³⁵ Böylece Erim, Başbakan Yardımcılığı döneminde bu komisyonun kurulmasıyla birlikte bütün enerjisini Seçim Kanunu'nun hazırlanmasına harcayacaktır.¹¹³⁶ Böyle bir komisyonun kurulmasını da Nihat Erim, Bakan Cemil Sait Barlas'a kendisi teklif etmiştir. Yani komisyon kurma fikri Erim'den çıkmıştır.¹¹³⁷

Bir yandan Erim, DP'nin de istemiş olduğu demokratikleşme hareketlerini bu yeni dönemde sürdürürken diğer yandan da bütçe görüşmeleri öncesinde¹¹³⁸ ve sırasında Meclis'te söz alarak İnönü ve bazı CHP'liler tarafından beğenilen başarılı savunmalar yapmıştır.

TBMM'de Bütçe Görüşmeleri 21 Şubat 1949 tarihinde başlamıştır.¹¹³⁹ Bütçe Görüşmeleri'nin ikinci günü muhalefet milletvekilleri tarafından aylardan beri tartışılan bir mesele Meclis gündemine getirilmiştir. O mesele ise Amerika'ya Hükümet'in de göz yumması ile 154 milyon lira paranın şahıslar aracılığıyla Amerika'ya kaçırılıp Amerikan bankalarına yatırılması iddialarıdır. Bu iddialara karşılık orada hemen Maliye, Ticaret ve Ekonomi Bakanları'yla Hazine Umum Müdürü cevap vermişlerdir. Bakanlar, Amerika'ya kaçırılmış olması muhtemel paraların iddia edildiği gibi 154 milyon dolar değil, ancak 7-10 milyon dolar civarında olabileceğini ve bu mevduat sahiplerini öğrenmek için iş başına gelen hükümetlerin nasıl bir gayretle çalıştıklarını açıklamıştır. Onlardan sonra Başbakan Yardımcısı olarak Erim kürsüye gelerek muhalefetin para kaçakçılığı iddialarına özetle şöyle cevap vermiştir: "...Bilinen bazı hastalıkların teşhisini yapmazsak demokrasi hayatını anarşiye götürürüz. Bugün Reşat Aydın'ı ağzından ortaya konan hususi mevduat meselesi yaralar açacak bir hastalıktır. Bu mesele bu şekilde böyle öne sürülüp durulmaktadır. Bu memlekette dün idare edenlerle bugün idare edenlere leke sürüyorlar". Ardından Erim, mahkemelerde yazdıkları yazıların müdafaasını yapanların iktidar, sözü şu manaya bu manaya gelir demek suretiyle mesuliyetten kurtulmalarının mümkün olmayacağını anlatarak şunları söylemiştir:

Eğer bunlar dürüst insanlarsa "biz iktidarı kastettik, hükümeti kastettik" derlerdi. Böyle demekle tükürdüklerini yalamış oluyorlar. Memlekette mevcut rejimi sarsabileceğini uman ve buldukları fırsatın bir şıkar gibi üstüne atılan bu şahsiyetler, arkadaşların izahatı ile Meclis huzurunda yere serilmiş bulunmaktadır. Bu tıynetle olanlar, muhalefeti kendileri gibi anlamayan muhalefete muvazaa isnadında bulunanlar, bu yoldan dönmeyeceklerdir. Ben meclis kürsüsünden haykırıyorum, ortaya

¹¹³⁵ Ayrıca bu demecinde Erim, Basın Kanunda da değişiklik yapılarak demokratik hale getirileceğini ifade etmiştir. ("Seçim kanunu üzerinde tetkiklere başlanıyor", *Ulus*, 11.02.1949; "Nihat Erim'in beyanatı", *Akşam*, 11.02.1949; "Hükümet seçim ve basın kanunlarını inceliyor", *Vatan*, 11.02.1949).

¹¹³⁶ Lütem, 1992: 23.

¹¹³⁷ Erim, 2005: 333.

¹¹³⁸ Muhalefet milletvekilleri tarafından Bütçe Görüşmeleri başlamadan önce Erim'e ülkedeki sorunlarla ilgili sorular sorulmuş ve Erim bunları cevaplamıştır. ("Bakanların mesuliyeti", *Akşam*, 19.02.1949).

¹¹³⁹ TBMMTD, D.8, C.16, T.3, B.48, s. 287.

koyacakları vesikaları varsa koysunlar, hükümete versinler, takip ve tecziye edelim. Hükümet bunları meydana çıkartmak için elinden geleni yapmıştır. Fazla bir şey yapamamışsa kabahat namuslu vatandaşların mıdır? ben buradan namuslu vatandaşlara teminat veriyorum, emin olsunlar, hükümetimiz tasarruf sahiplerinin meşru haklarına hürmetkardır. Bozgunculuk ister dışarıdan ister içeriden gelsin, hükümet bütün kuvvetlerini elinde tutmaktadır.

Nihat Erim'in bu sert cümleleri karşısında Millet Partisi İstanbul Milletvekili Osman Nuri Köni'nin Erim'e cevap vermesi üzerine kısa süreliğine sert bir tartışma yaşanmıştır. Köni, Erim'in demokrasiden, çok partili hayattan bahsederken müteceviz bir dil kullandığını söylemiştir. Ayrıca Erim'in muvazaadan bahsetmek suretiyle DP'yi kışkırtmaya çalıştığını söyleyerek "Bu çirkindir. Kendileri muvazaanın mühim bir muhibbidir. Vaktiyle hürriyete şal örtmüştür. Bu zattan başka ne beklenebilir? (Gülüşmeler)" şeklinde eleştirmiştir. Bu eleştiriler üzerine Erim, tekrar kürsüye gelmiştir. Sözlerinde tehdit manası olmadığını, bunu zihninden dahi geçirmediğini, hiçbir şahıs ismi zikretmediğini söylemiştir. Ardından Köni'ye dönerek "Size hitap etmem, etmeyeceğim. Merak etmeyin" demiştir. Meclis'te demagoji lisanı kullanmanın, birbirini incitmenin doğru olmadığını anlatarak,

...Benim okuduğum ve gördüğüm memleketlerde çok partili hayat, kedi köpek mücadelesi gibi olmuyor. Muhalefet ve iktidar birbirine sırtını çevirmiyor. Memleket için menfaat gördüğüm taktirde harekete maruz kalsam dahi muhalefet ile görüşmek için, konuşmak için her teşebbüsü yaparım. Vazifemin emrettiği yerde bunu yapmak lazımdır. Birbirimizi kırmayalım,¹¹⁴⁰

diyerek sözlerini sonlandırmıştır. Yine aynı günkü Meclis oturumunda Cumhurbaşkanlığı Bütçesi, DP ve MP milletvekilleri tarafından tenkide uğrayınca Erim, söz alarak Devlet Başkanı makamının hususiyetleri üzerinde durarak bütçenin kabul edilmesini istemiştir. Sözlerine son verirken de yabancı ülkelerde Devlet Başkanlığı Bütçesi'nin görüşülmeden hemen kabul edildiğini anlatmıştır. Bu son cümlesi dahi muhalefet sıralarında tepkilere neden olmuştur.¹¹⁴¹

Ertesi gün yani 23 Şubat 1949 tarihinde Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Bütçesi görüşülürken muhalefetin radyo ile ilgili eleştirilerine Erim, cevap vermiştir. Muhalefet, Radyonun sadece iktidar partisi için çalışmakta olduğunu ve radyoda muhalefete söz verilmediğini belirterek bundan şikayetçi olmuştur. Ayrıca radyonun teknik bakımından da iyileştirilmesini istemişlerdir. Erim, radyodan hem iktidar partisinin hem de diğer muhalefet partilerin eşit bir şekilde faydalanması gerektiği düşüncesine katıldığını açıklamakla birlikte

¹¹⁴⁰ "Sert tartışmalar", *Ulus*, 23.02.1949; "Erimle M. Partisi milletvekilleri çatıştı", *Vatan*, 23.02.1949; TBMMTD, D.8, C.16, T.3, B.49, s. 403, 407-408.

¹¹⁴¹ TBMMTD, D.8, C.16, T.3, B.49, s. 423-425.

Hükümet'i, iktidar partisi CHP ile karıştırmamak gerektiğini, Hükümet'in bütün imkânların en genişçe kullanarak icraatlarını vatandaşlarına anlatma hakkının olduğunu ileri sürmüştür. Erim'in sözlerinden sonra oylamaya geçilerek Bütçe kabul edilmiştir.¹¹⁴²

Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Bütçesi'nin dışında Erim yine aynı gün görüşülen Diyanet İşleri Başkanlığı Bütçesi'nde de söz alarak bu bütçeyi de savunmuştur.¹¹⁴³ 26 Şubat'ta da Bayındırlık Bakanlığı Bütçesi görüşmelerinde söz almış¹¹⁴⁴ olan Erim bir gün sonra da Vakıflar Genel Müdürlüğü Bütçesi görüşmelerinde muhalefetin eleştirilerine cevaplar vermiştir.¹¹⁴⁵ Sonuç itibariyle 27 Şubat'ta Meclis'teki Bütçe Görüşmeleri sona ermiştir.¹¹⁴⁶ Başbakan Yardımcısı Nihat Erim'in de Meclis'te başarılı savunmaları neticesinde 1949 yılı Bütçe Kanun Tasarısı yapılan oylamada çoğunlukla kabul edilmiştir.¹¹⁴⁷

Bütün bunlar yaşanırken Nihat Erim, Başbakan Yardımcısı olması ile birlikte İnönü ile daha sık görüşmeye başlamıştır. Bu görüşmeler sırasında da İnönü, ilk defa olarak en koyu bir devlet sırrı olan istihbarat raporlarını Erim'e okutmuştur. Rapora göre, Köprülü, Menderes ve Yalman Kanada Elçisi ile bir takım konuşmalar yapmıştır. Konuşmanın birinde Menderes, Kanada Elçisi vasıtasıyla Amerika Büyükelçisi'ne Amerika demokrasisi yolunda daha hızlı ilerlenmesi için Türk Hükümeti üzerinde münasip şekilde neden baskı yapılmadığını sormuştur. Bu raporu okuyan Erim, bir Türk'ün böyle bir şeye tenezzül etmesinin kendisini tiksindirdiğini ifade ederek DP'nin mevki peşinde koştuğunu iddia etmiştir.¹¹⁴⁸

Diğer yandan Erim, İnönü ile görüşmelerinde CHP içindeki çekişmelerden bahsettikten sonra 1950 Genel Seçimleri'ni CHP'nin kazanması için iyi işler yapmasının yeterli olmayacağı, bu iyi işleri halka duyurmasının daha önemli olduğunu söylemiştir. Yapılan işleri halka duyurmanın yollarını sıralamaya başlamıştır. Erim, İş Bankası vasıtasıyla özel bir radyonun kurulmasını istemiştir. Daha sonra CHP aleyhine olan İstanbul Gazetelerinin CHP lehine kazanılması gerektiğini dile getirmiştir. Ulus için getirilen yeni matbaa Ankara'ya değil de İstanbul'da kurulmalıdır. Son olarak da Erim, Anadolu'nun her yerinde CHP'ye ait gezici propagandacıların olmasını istemiştir.¹¹⁴⁹ Anlaşıldığı üzere, Erim, CHP'nin bu haliyle seçimleri kazanamayacağını düşünerek getirdiği önerilerle İnönü'yü harekete geçirmeye çalışmıştır.

¹¹⁴² "Bütçeye dair geniş müzakereler", *Ulus*, 24.02.1949; TBMMTD, D.8, C.16, T.3, B.50, s. 442-443.

¹¹⁴³ TBMMTD, D.8, C.16, T.3, B.50, s. 449-450.

¹¹⁴⁴ TBMMTD, D.8, C.16, T. 3, B.53, s. 741-744.

¹¹⁴⁵ TBMMTD, D.8, C.16, T.3, B.54, s. 963-964, 967.

¹¹⁴⁶ "Dün mecliste bütçe müzakereleri bitti", *Hürriyet*, 28.02.1949.

¹¹⁴⁷ "Millet meclisi 14 Marta kadar tatile girdi", *Cumhuriyet*, 01.03.1949.

¹¹⁴⁸ Erim, 2005: 331.

¹¹⁴⁹ Erim, 2005: 332-333.

Öte yandan Ahmet Emin Yalman, Erim ile sık sık görüşerek DP yöneticilerinin, İnönü ile görüşme isteklerini organize etmeye çalışmıştır. Erim'in Bayındırlık Bakanlığı'nın sonlarına doğru Yalman, Celal Bayar'ın İnönü ile görüşmek istediğini Erim'e anlatarak, Erim'den bir görüşme ayarlamasını istemişti. Temkinli hareket eden Erim, DP yöneticileri ile önce kendisi görüşmek istemiştir. Menderes ve Köprülü ile görüşen Erim, DP'lilerin Seçim Kanunu nedeniyle gerilen ilişkileri tamir etmeye çalıştıklarını görmüş ve durumu İnönü'ye anlatmıştır. İnönü, Bayar ile görüşmeyi kabul etmiş olmasına rağmen Bayar'dan daha sonra geri dönüş olmamıştır.¹¹⁵⁰ Söz konusu görüşme Günaltay Hükümeti kurulduktan sonra gerçekleşebilmiştir. İnönü, Bayar ile yaptığı bu görüşmesini Erim'e anlatmıştır. Ertesi günü ise Raif Meto, Erim ile görüşerek Bayar'ın İnönü ile görüşmesindeki amacının, yeni Hükümet'in demokratik vaatlerini uygulamaya geçirip geçirmeyeceklerini, bunları İnönü'nün de destekleyip desteklemediğini anlamak olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Erim, Meto aracılığıyla Bayar'a sert bir mesaj göndermiştir. Mesajında CHP'nin kendilerine borçlu olmadığını, partiler arasında her şeyin karşılıklı olması gerektiğini, hükümete saygı göstermeleri halinde saygı göreceklerini, seçim kanununun değişmesi için de öncelikle önümüzdeki kısmi seçimlere girmeleri gerektiğini ifade etmiştir.¹¹⁵¹ Bundan sonraki günlerde kısa da sürse partiler arası ilişkilerde bir rahatlama yaşanacaktır.¹¹⁵²

İç politikanın dışında Erim, bu günlerde dış politika meseleleri ile de ilgilenmeye başlamıştır. Çünkü 4 Nisan 1949 yılında NATO kurulmuş; ancak Türkiye çok istemesine rağmen NATO'ya alınmamıştır.¹¹⁵³ Akabinde Dış İşleri Bakanı Necmettin Sadak, Amerika'ya gitmiştir.¹¹⁵⁴ Sadak'ın Amerika'ya hareketinden önce Bakanlar Kurulu'nda O'nun Amerika'da ne yapacağı hususu görüşülmüştür. Bu hususta her kafadan bir ses çıkınca Erim, Kurul'da söz alarak Sadak'ın Amerika'nın Türkiye'ye yardımlarından dolayı Amerika'ya öncelikle teşekkür etmesini ve daha sonra da kesinlikle Türkiye'nin NATO veya Akdeniz Paktı'na girmesi gerektiği konularını açmaması gerektiğini aktarmıştır. Erim'in önerileri doğrultusunda Bakanlar Kurulu'nda karar alınmıştır. Ancak Necmettin Sadak Amerika'da Bakanlar Kurulu'nda alınan bu kararlara uymayarak Türkiye'nin NATO'ya üye olmak istediğinden, o olmazsa Akdeniz Paktı'nın oluşturulmasından söz etmiştir. Nihat Erim, Sadak'ın bu şekilde davranması karşısında sinirlenerek eleştiride bulunmuştur. Sadak'ı İnönü'nün yanında talimat dışına çıkmakla suçlamıştır. Sadak, bunun üzerine Erim'e cevap verince aralarında tartışma yaşanmıştır. Sadak, kendisine Amerika'ya giderken "Atlantik

¹¹⁵⁰ Erim, 2005: 323-324.

¹¹⁵¹ Erim, 2005: 330.

¹¹⁵² Karpat, 2015: 317.

¹¹⁵³ Armaoğlu, 2010: 546.

¹¹⁵⁴ "Sadak bu gün Acheson ile görüşüyor", *Cumhuriyet*, 12.04.1949.

Paktından söz etme” şeklinde talimat verilmediğini, kendisinin de zaten Amerika’da “Atlantik Paktı’na alınmamak dolayısıyla Türkiye’de uğranan inkisara temas etmeyi faydalı bulduğunu” ileri sürmüştür. Erim ise Sadak’ın gazetelere yaptığı beyannameleri ve grup konuşmalarını hatırlatmıştır.¹¹⁵⁵ Erim, Türkiye’nin NATO’ya girmesinin mümkün olmadığını önceden tahmin ettiği için böyle bir işin peşinden koşulmasını istemiyordu. Çünkü bu durum karşısında Hükümet, muhalefet karşısında yara alabilirdi. Muhalefet, Hükümet’in NATO’ya dahil olamamasını bir başarısızlık olarak gösterebilirdi.¹¹⁵⁶ İşte son anda buna engel olabilmek adına 11 Mayıs 1949 tarihli Meclis oturumunda Sadak, Amerika’da iç politika kaygılarıyla NATO konusunda fikir teatisinde bulunduğunu dile getirmekle beraber;

Ben Vashington’a, ne Atlantik Paktına girmek, ne bu hususta bir fikir ve talepte bulunmak ve ne de bir pakt imzalamak için gitmedim...Atlantik Paktına dair hükümetimizin görüşü ise yüksek malumlarıdır. Bu görüşü Büyük Millet Meclisinde, 16 Mart 1949 tarihindeki beyanatomda şöyle izah etmişim: “Şimali Atlantik Paktı adı verilen ve mahdut bir coğrafya bölgesinde inhisar edeceği, kurucuları tarafından bize ne sarih surette ifade edilmiş olan bu karşılıklı Askeri Yardım Anlaşmasına, Atlantik kıyılarında bulunmayan Türkiye’nin girmesi bahis mevzu değildir,¹¹⁵⁷

demiştir. Anlaşıldığı üzere, Hükümet aslında NATO’ya girmek istediği halde alınmayacağını bildiği için sanki böyle bir istekleri olmadığı, iç politika kaygıları nedeniyle, şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır. Böyle yapılmasını en çok isteyen de Nihat Erim olmuştur.

Dışişleri Bakanı Sadak’ın bu süreçte Bakanlar Kurulu kararlarına uymamak gibi disiplinsiz hareket etmesini Erim, bir acizlik olarak tanımlayıp Sadak’ı her fırsatta eleştirmiştir. Erim’e göre, Bakanlık hem idari hem de politika bakımından acz içerisindedir, Sadak tarafından yönetilememektedir. Sadak’ın istifa etmesi gerektiğini belirterek bunu sürekli gündemde tutmuştur.¹¹⁵⁸

Bu arada Erim’in başkanlığında kurulmuş olan Seçim Kanunu çalışmaları uzayınca muhalefet sızlanmaya başlamıştır. DP-CHP arasındaki ilişkiler tekrar bozulmaya başlamıştır. Bunun üzerine Nihat Erim, 11 Nisan 1949 tarihinde gazetecilere bir demeç vermiştir. Erim, Şubat ayında Başbakanlık’ta kurulmuş olan komisyonun çalışmalarına devam ettiğini, vatandaşların Seçim Kanunu ile ilgili tartışmaları yakından takip edebilmelerini sağlamak için Hükümet’in 14-15 yabancı devletin Seçim Kanunları’nı Türkçeye çevirerek bir kitap halinde yayınlamayı düşündüğünü açıklamıştır. Şimdiye kadar 10 yabancı devletin seçim

¹¹⁵⁵ Erim, 2005: 337-340.

¹¹⁵⁶ Erim, 2005: 336.

¹¹⁵⁷ TBMMTD, D.8, C.19, T.3, B.84, s. 304-305.

¹¹⁵⁸ Erim, 2005: 336-338. Bu arada Erim, Başbakan’ın devlet işlerine bir aşinalığı olmadığını düşünerek Hükümet içi çalışmaları düzenlemeye ve kendi görüşlerini Başbakan’a kabul ettirmeye çalışmıştır. (Erim, 2005: 335).

kanunlarının basıldığını, diğerlerinin de öndeki hafta sonuna kadar matbaaya verileceğini dile getirmiştir. Ayrıca Türkiye’de 1877’den beri çıkmış olan Seçim Kanunu ve talimatları da bir araya getirilerek aynı kitaba konulacaktır. Diğer yandan kitapta çoğunluk ve nispi seçim usulü gibi seçim sistemleri hakkında da bilgiler yer alacaktır. Erim’e göre, bu suretle yeni Seçim Kanunu hazırlayacakları için bu tasarıyı inceleyeceklerin ellerinde karşılaştırmalı bir vesika yer alacaktır. İsviçre, İngiltere, Fransa, İtalya, Yeni Zelanda, Batı Afrika, Avusturya gibi devletlerin Seçim Kanunları Türkçeye çevrilmiştir. Seçim çalışmaları hakkında geniş açıklamalarda bulunduktan sonra Erim, Seçim Kanunu üzerinde Hükümetin görüşünün değişmediğini, ilimden, tecrübeden ve bütün görüşlerden faydalanarak adil, demokratik bir Seçim Kanunu hazırlayacaklarını bir kez daha ifade etmiştir. Son olarak Erim, gazetecilerin sorusu üzerine DP’nin halen Seçim Kanunu üzerine görüşlerini bildirmediğini dile getirmiştir.¹¹⁵⁹ Yani Erim’in başkanlığındaki Seçim Kanun Komisyonu, ilk etapta bir kanun tasarısı değil de bir kitapçık hazırlama süreci içerisinde bulunmaktaydı.

Nihat Erim’in bu açıklamaları muhalefeti tatmin etmemiş olacak ki DP’den Adnan Menderes 20 Nisan 1949’da Osmaniye’de yaptığı konuşmasında iktidarın Seçim Kanunu çalışmalarında hala yavaş hareket ettiğinden söz etmiştir. Menderes iki gün sonra Adana’da yaptığı bir başka konuşmasında ise iktidarın bu konuda tereddütlü hareket ettiğini ifade ederek böyle davranmalarının nedenini DP’nin Haziran’da yapılacak İkinci Büyük Kongresinin beklenilmesi olduğunu iddia etmiştir. Çünkü iktidar, yeni Kanun Tasarısı’nı Kongre öncesinde çıkartıp da DP yöneticilerinin eline bir zafer vermek istemiyordu. Nitekim bu tasarının çıkmasıyla Kongre’de DP içindeki gruplar arasındaki ayrılığın artması yerine tam tersine bir araya gelme olayı yaşanabilirdi. Buna engel olmak için iktidar tarafında bir nevi bu şekilde önlem alınmaya çalışılmıştır.¹¹⁶⁰

15 Nisan’da bir başka muhalif Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç, Meclis’te Seçim Kanunu hakkında bir soru sormuştur. “Hükümet seçim kanunun hangi maddelerinin tadil edilmesini ve bu kanuna ne gibi yeni hükümler ilavesini düşünmektedir? Hükümet seçim kanunu hakkındaki tadil tekliflerini ne zamana kadar meclise verecektir?” şeklindeki iki soruya Nihat Erim, Meclis’in 25 Nisan 1949 tarihli oturumunda cevap verebilmiştir. Erim, Hükümet Programı’nın Seçim Kanunu’na dair olan kısmını okuyarak bu esaslar dahilinde hazırlıklar yapıldığını, programa göre bu kanunun 1950 seçimleri için “meriyet kesbetmesi” hususunda zamanında Meclis’e verileceğini söylemiştir. Takrir sahibi Ahmet Tahtakılıç, kürsüye tekrar gelerek seçim güvenliği davasının bütün memleket meselelerinin dönüm

¹¹⁵⁹ “B. Nihat Erim’in demeci”, *Ulus*, 11.04.1949; “Hükümetin seçim kanunu üzerindeki çalışmaları”, *Akşam*, 11.04.1949.

¹¹⁶⁰ İnan, 2006: 407-408.

noktası olduğunu, Hükümet'in icraatının bütün meseleyi kökünden halledecek bir anlam taşımadığını anlatmıştır. Tek dereceli seçimin dördüncü yılında Başbakan Yardımcısı'nın beyanatının da (11 Nisanda yaptı) istikbale muzaf bir teminat olduğunu söylemiştir. Daha sonra Tahtakılıç, Hasan Saka Hükümeti'nin programındaki satırları okumuştur. Bugünkü Hükümet ile arasında esaslı bir fark olmadığını anlatarak Başbakan'ın, son gazeteciler toplantısındaki beyanatına temas etmiş, arkasından da bu beyanata inandırıcı bulmadığını dile getirmiştir. İktidarın geçmişte yaptığını iddia ettiği seçim yolsuzluklarını hatırlatan Tahtakılıç, “Eğer Türkiye’de ikinci bir seçimi de tereddütler ve fesatlarla geçirirsek bu memlekete en büyük fenalığı yapmış oluruz” diyerek Erim’i uyarmıştır. Son olarak partili cumhurbaşkanlığı meselesine değinerek bu süreçte İnönü’nün seçimlere girerken partiyi bırakmasını istemiştir.

Bu sert eleştiriler karşısında Erim;

Hükümet yalnız nazari malumat toplamakla seçim kanunu mükemmelleştirmeye çalışmıyor. Programda ilmin tecrübenin ibaresi vardır. Hükümet bilhassa tecrübeye ehemmiyet verdiğini göstermek için bu kelimeyi tekrara kıymet vermiştir. Başbakanın ifade ettiği gibi hükümet bütün vatandaşların emniyetle karşılayabileceği yeni bir kanun için elinden geleni yapıyor. Bu yolda muhalefet parti gruplarından da yardım bekliyor. Arkadaşım (Ahmet Tahtakılıç’ı kastediyor) kusurları söylediler. Bunları müspet formüller halinde bize vermek zahmetine katlanırlarsa müteşekkir oluruz. Hükümet muhalefetin tenkitleri kadar müspet yardımlarını da beklemektedir,¹¹⁶¹

sözleriyle kendisini ve Hükümeti’ni savunmuştur. Bundan sonra muhalefetin özellikle de DP’nin Seçim Kanunu üzerinden CHP’ye karşı eleştirileri gittikçe artmıştır. Erim’in anlattıklarına göre, DP-CHP arasındaki iyi ilişkiler, CHP’nin işine yaradığı için Bayar, idari ve adli yönden baskıya uğradığı iddialarını yeniden gündeme getirerek ortalığı karıştırmaya başlamıştır. Bunun üzerine Erim, 1949 Mayıs ayının başlarında Seçim Kanunu meselesinde DP’nin üzerine yürümeye başlamıştır. Onlardan Seçim Kanunu ile ilgili tekliflerini kendilerine bildirmelerini istemiştir. Erim, ara seçimlere katılmaları şartıyla gerekli değişikliklerin yapılacağını söylemiştir. Ancak DP’nin ara seçimlere girmemek için ellerinde bir bahane kalmayacaklarını bildikleri için tekliflerini bir türlü bildirmemişlerdir. Bu taktiği Erim’in kendisi bulmuştur. İnönü de iktidar partisine ve Başbakan’a bu taktiği uygulamalarını zorla kabul ettirmiştir.¹¹⁶² Gerçekten de Başbakan Günaltay, gazetecilere verdiği demeçlerinde bu taktiği uygulamıştır.¹¹⁶³

¹¹⁶¹ TBMMTD, D.8, C.18, T.3, B.75, s. 611-615.

¹¹⁶² Erim, 2005: 338-339.

¹¹⁶³ “Başbakan Şemsettin Günaltayın beyanati”, *Akşam*, 14.05.1949.

Bu arada Nihat Erim'in başında bulunduğu Seçim Komisyonu çalışmalarını bitirmiş ve içerisinde dünyadaki Seçim Kanunları'nı toplayan 800 sayfalık "Pembe Kitap" olarak tabir edilen kitabı 10 Mayıs 1949 tarihinde yayınlanmıştır. Pembe Kitap olarak ünlenmiş olan bu kitabın ismi aslında "Türkiye'de ve Yabancı Memleketlerde Seçim Mevzuatı" ismini taşımaktaydı.¹¹⁶⁴ Pembe Kitap, Nihat Erim'in ön sözüyle başlamakta, bunu takip eden birkaç sayfalık giriş kısmından sonra Türkiye'nin 1877 yılından beri seçim mevzuatları ayrı ayrı ele alınmıştır. Yabancı uzmanların görüşleri de bu kitapta yer almıştır. Bu uzmanlar ise Fransa Başbakanları'ndan avukat Paul Boncour, Belçika İçişleri Bakanlığı Müfettişleri'nden Vabden Buleke ve İngiliz Hukukçu Lord Natham gibi isimlerden oluşmaktaydı.

Bu kitapta ayrıca Yunanistan, Romanya, Fransa, Sovyetler Birliği, İsviçre, Cenevre, İngiltere, Avusturya, Güney Afrika Birliği, Yeni Zelanda, Avusturalya ve Çekoslovakya gibi ülkelerin seçim mevzuatlarına da yer verilmiştir. Kitabın giriş kısmı şu satırlarla başlamaktadır: "Şimdi elinizde bulunan bu kitap 1950 seçimlerinin hiçbir vatandaşın yüreğinde şüpheye mahal bırakmayacak en teminatlı bir şekilde yapılmasını sağlama yolunda alınan tedbirlerden biridir". Nihat Erim, "Demokrasinin temeli seçimdir" cümlesiyle başlayan kitabın ön sözünden sonra şöyle devam etmiştir: "Vatandaşın kendisini temsil edecek olanları serbestçe seçebilmesini sağlamak, hürriyet rejimlerinin her zaman ve her yerde baş davası olmuştur". Eldeki Seçim Kanunu'nun düzeltilmeye ve tamamlanmaya muhtaç olduğunun herkesçe bilindiğini belirten Erim, ilimden ve tecrübeden faydalanabilmek hususunda karşılaştırma yönteminin önemini anlatmakta ve sözlerini şöyle bağlamaktadır: "Bu tetkiklerden sonra meydana getirilecek yeni seçim kanunu Türk demokrasisinde seçim üzerinde münakaşayı kaldırmasını bütün yüreğimizle arzu etmekteyiz."¹¹⁶⁵ Şüphesiz ki bu Pembe Kitap yakında kurulacak olan İlim Heyeti'nin çalışmalarını kolaylaştırmak için hazırlanmıştır. Bir Kanun Tasarısı değildir.

Hükümet Seçim Kanunu üzerine ilmi bir kitap yayınlamış olmasına rağmen DP'lilere göre bu yapılanlar muhalefeti oyalamaktan başka bir şey değildir. DP'liler bu düşüncelerini ısrarla sürdürmüşlerdir. DP, hemen kısmi seçimler yerine genel seçimlere gidilmesi gerektiği düşüncesini savunmuştur. CHP ise kısmi ve genel seçimlerin belirlenen tarihte yapılmasını savunmuştur.¹¹⁶⁶ Celal Bayar, bu düşüncesini Kayseri'de tekrarlayınca Erim, Bayar'a cevap vermiştir. Erim, kısmi seçimlerin yapılmasını Bayar istemese de kanun gereğince bunun mutlaka yapılacağını, genel seçimlerin ise zamanında yapılacağını ifade etmiştir. Erim, yeni Seçim Kanunu yapılmadan genel seçimlerin yapılmasını uygun

¹¹⁶⁴ "Şu meşhur pembe kitap nihayet çıktı", *Zafer*, 10.05.1949.

¹¹⁶⁵ "Pembe kitap dün neşredildi", *Cumhuriyet*, 10.05.1949.

¹¹⁶⁶ Konyar, 1999: 98.

bulmadıklarını anlatmıştır. Bayar'ın, Hükümet'in programında vaat ettiklerinin hiçbirisini gerçekleştirmedikleri eleştirisini de kabul etmeyen Erim, kısmi seçimler için ne gibi değişiklikler isteniyorsa bunu kendilerine bildirmelerini istemiştir.¹¹⁶⁷ Erim'in bu beyanati muhalif çevrelerde "CHP, ara seçimlerde yalnız kalmaktan çekindiği için DP'ye açık bono verdiği" şeklinde yorumlanmıştır.¹¹⁶⁸

Yukarıda da söylendiği üzere, DP ilk başlarda Seçim Kanunu'nu bahane ederek kısmi seçimlere girmeyeceğini ifade ediyordu. Ancak Nihat Erim Seçim Kanunu'nda nasıl değişiklik isteniyorsa o değişikliği yapalım teklifinde bulununca Bayar ve arkadaşları sıkışmışlardır. Bu sefer de kısmi seçimlerin önemli olmadığı, boşa masraf edilmemesi gerektiğini, hemen genel seçimlere gidilmesi gerektiği bahanesi uydurmaya başlamışlardır. Aslında Erim, DP'nin kısmi seçimlere girmeyeceklerini biliyordu. Erim böyle yaparak onların Seçim Kanunu'nun güvenli olmadığı bahanelerini ortadan kaldırmaya çalışıyordu. Erim'in bu taktiğini diğer CHP'liler de benimseyerek başarılı bir şekilde uygulamışlardır. Ve bu konuda başarı da elde etmişlerdir. DP'nin kısmi seçimlere girmemelerin asıl nedenin Seçim Kanunu'nun güvensizliği olmadığı gerçeğini ortaya koymuşlardır.¹¹⁶⁹

DP ve muhalefetin bütün eleştirilerine rağmen Hükümet, Başbakanlık bünyesinde Adalet ve İçişleri Bakanlığının yetkili memurlarından oluşan bir "teknik heyet" kurmuştur. Heyet, ilk toplantısını 13 Mayıs 1949 tarihinde yaparak ileride oluşturulacak olan İlim Heyeti'nin incelemelerine esas olacak şekilde Seçim Kanunu için bir Ön Kanun Tasarısı hazırlama gayreti içerisine girmişlerdir.¹¹⁷⁰

Bütün bu gayretlere rağmen Hükümet, Seçim Kanunu'nda yapacağı demokratik değişimler hususunda muhalefeti ikna edememiştir. Hatta DP'nin İkinci Büyük Kongresi'nin toplanmasından iki gün önce Nihat Erim, muhalefete yeniden çağrı yapmıştır. Ara seçimlere katılmalarını ve Seçim Kanunu'nun en yakın zamanda kendilerinin de görüşlerinin alınmasıyla demokratik bir şekilde değiştirileceğini ifade etmiştir.¹¹⁷¹ Ancak buna rağmen 20 Haziran 1949 tarihinde DP'nin İkinci Büyük Kongresi'nde¹¹⁷² kabul edilen Milli Teminat Andı (İktidar, Milli Husumet Andı olarak isimlendirilmiştir) DP'nin kesinlikle ikna olmadığını

¹¹⁶⁷ "Nihat Erim Bayar'a cevap verdi", *Vatan*, 18.05.1949; "Nihat Erim'in Celal Bayar'a cevabı", *Akşam*, 18.05.1949. Nihat Erim, DP'yi 24 Mayıs'taki Meclis oturumunda da kısmi seçimlere girmeye davet etmiştir. Seçim Kanunu demokratik bir şekilde hazırlamaya çalıştıklarını ifade ederek Seçim Kanunu bahane etmemelerini istemiştir. Çünkü iktidarın hazırladığı Seçim Kanunu muhalefet tarafından beğenilmediği için seçimlere katılmadığını söylemenin bahane olduğunu ifade eden Erim, muhalefetten bir Seçim Kanunu hazırlamasını ve kendilerinin de onu destekleyeceğini dile getirmiştir. ("Meclis kürsüsünden", *Ulus*, 25.05.1949).

¹¹⁶⁸ "Ara seçimler hakkında", *Hürriyet*, 19.05.1949.

¹¹⁶⁹ Erim, 2005: 340-342.

¹¹⁷⁰ İnan, 2006: 407.

¹¹⁷¹ "DP'nin ara seçimlere girmemek için bulabildiği bahaneler", *Ulus*, 18.06.1949.

¹¹⁷² "Demokrat Parti Büyük Kongresi Toplandı", *Cumhuriyet*, 21.06.1949.

göstermiştir. Çünkü Milli Husumet Andı'nda muhalefet; oy verme özgürlüğüne müdahaleyi ve seçim sonuçlarının üzerinde oynanmasını can ve mal güvenliğini bozmakla bir tutmakta ve bunun için de bu çeşit müdahalelere karşı vatandaşın kendi nefisini korumasını doğal bir hak olarak görmüştür. Yani bu tür hak ihlallerinde vatandaş kendini koruyabilecektir. Milli Husumete uğranılmaması için de vatandaşların doğal hakları ihlal edilmemelidir.¹¹⁷³

Milli Husumet Andı'nın yayınlanmasıyla CHP'nin DP'de beklediği bölünme yaşanmamış ve aynı zamanda Seçim Kanunu kamuoyunda daha fazla yer edinmiştir. Bunun üzerine CHP her ne kadar bu And'a tepki gösterse de Ant'ta belirtilen istekleri yerine getirmek için daha fazla gayret sarf etmeye başlamıştır. Yani Seçim Kanunu Tasarısı'na ilişkin çalışmalar hızlanmıştır.¹¹⁷⁴ Bu minvalde basına verilen bir habere göre, Seçim Kanunu ön tasarısını hazırlamakla görevlendirilmiş olan Teknik Heyet, Ön Tasarısını tamamlamışlaştı.¹¹⁷⁵ Ön Tasarı'ya göre Ankara'da yüksek yargı üyelerinden gizli oyla seçilecek tam yetkili bir Yüksek Seçim Kurulu oluşturulacak ve adli teminat getirilecektir.¹¹⁷⁶ Hazırlanan bu Seçim Kanunu Ön Tasarısı, bir ilim heyeti tarafından incelenecek ve ardından Meclis'e sunulmak üzere kanun tasarısı haline getirilecektir.¹¹⁷⁷ Söz konusu İlim Heyeti ise 2 Temmuz 1949 tarihinde oluşturulmuştur.¹¹⁷⁸ Politikacıların dışından oluşturulmuş tarafsız 11 kişilik bu ilim heyetinin ikisi Yargıtay'dan, ikisi Danıştay'dan, dördü üniversitelerden, üçü de barolardan seçilmişlerdir. Başkanlığına ise Yargıtay Başkanı Halil Özyörük seçilmiştir.¹¹⁷⁹ İlk toplantısını da 19 Eylül 1949 tarihinde yaparak çalışmalarına başlayacaktır.¹¹⁸⁰ Görüldüğü üzere, Nihat Erim, İlim Heyeti içerisinde yer almamıştır. Ancak kendisi Seçim Kanunu'nun çıkması için çeşitli mecralarda aşağıda da görüleceği üzere üstün çabalar gösterecektir.

Nihat Erim 7 Temmuz'da yakın arkadaşı Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu ile birlikte geniş bir yurt gezisine çıkmış ve çeşitli yerlerde söylediği nutuklarla Milli Husumet Andı ve Seçim Kanunu meselelerine değinmiştir. Erim ile Banguoğlu ilk önce Eskişehir'e gitmişlerdir.¹¹⁸¹ DP'nin resmi yayın organı olan Zafer Gazetesi, Nihat Erim'in burada "Asker

¹¹⁷³ Karpaz, 2015: 319-320; "DP Kongresi dün gece kapandı", *Vatan*, 26.06.1949.

¹¹⁷⁴ Timur, 2003: 123.

¹¹⁷⁵ "Seçim kanunu", *Akşam*, 28.06.1949.

¹¹⁷⁶ "Yeni seçim kanunu çalışmaları", *Vatan*, 01.07.1949.

¹¹⁷⁷ "Bir yüksek seçim kurulu teşkil edilecek", *Akşam*, 30.06.1949.

¹¹⁷⁸ "Yeni seçim tasarısını inceleyecek heyet seçildi", *Akşam*, 02.07.1949.

¹¹⁷⁹ Aydemir, 2011b: 477. Bu kişiler gizli oyla kendi meslektaşlarının verdiği oylarla seçilmişlerdir. ("Seçim kanunu", *Akşam*, 28.06.1949).

¹¹⁸⁰ "Seçim tasarısını inceleyecek ilmi komisyon dün toplandı", *Zafer*, 20.09.1949.

¹¹⁸¹ "Bakanlar Eskişehir'de", *Ulus*, 8.07.1949. Nihat Erim'in Ege gezisine çıkması bazı gazeteler tarafından Başbakan ile Erim arasında anlaşmazlık olduğu dedikodularına neden olmuştur. Erim daha sonra verdiği demecinde hiçbir anlaşmazlığın olmadığını beyan etmiştir. Çok yorulmuş olduğunu söyleyen Erim amacının hem dinlenmek hem de Ege bölgesini gezmek olduğunu dile getirmiştir. ("Kabinde ihtilaf yok", *Hürriyet*, 6.07.1949).

bizde, zabıta bizde, para bizde...Nasıl Kazanırlar rica ederim...” dediğini iddia etmiştir.¹¹⁸² Erim ise bu haberin uydurma bir haber olduğunu, kendisinin kesinlikle böyle bir şey demediğini günlüklerinde ifade etmiştir.¹¹⁸³ Daha sonra Erim, 8 Temmuz’da Kütahya’ya gelmiştir. Çeşitli incelemelerden sonra buradan ayrılmıştır.¹¹⁸⁴ Uşak, Denizli ve Muğla gezilerinden sonra Erim, 12 Temmuz’da Aydın’a gelmiştir.¹¹⁸⁵ 12 Temmuz 1947 Beyannamesi’nin yıl dönümüne rastlayan bu günde Erim, Aydın Halkevi’nde 12 Temmuz Beyannamesi’ni tahlil eden, Milli Husumet Andı’nı eleştiren ve Seçim Kanunu Tasarısı’nı izah eden bir nutuk söylemiştir. 12 Temmuz Beyannamesi’ni Erim özetle;

...İşte 12 Temmuz Beyannamesi Türkiye Cumhuriyeti demokratik idaresinin bu sakat yollara sapmaması lazım geldiğini ilan eden bir vesikadır. Bu vesikada aynı zamanda iktidarın ve muhalefetin demokrasiyi biraz önce izah ettiğimiz tarzda tatbik etmek hususunda mutabık bulduklarının da ifadesi vardır. Bazılarının göstermek istediği gibi 12 Temmuz Beyannamesi tek taraflı bir senet değildir. 12 Temmuz Beyannamesi Tanzimat fermanı gibi bir ferman da değildir. Bu vesika devlet reisinin partiler arasında hakemlik ederek salim istikameti ilan eylesidir. Eğer 12 Temmuzda herhangi bir taahhüt alınmışsa bu taahhüdü Cumhurbaşkanın şahsında değil, taraflar kendilerinde aramalıdır,¹¹⁸⁶

diyerek tahlil etmiştir. Arkasından 12 Temmuz Beyannamesi’yle partiler arası ilişkilerin rahatladığını; ancak belli bir süre sonra DP içerisinde muvazaa olduğu iddiaları dolaşmaya başlayınca ilişkilerin tekrar gerginleştiğini öne sürmüştür. Erim’e göre, DP yöneticileri muvazaa olmadığını ispat endişesiyle hareket edip mitinglerde, kongrelerde, gazetelerde ve her yerde iktidara karşı haksız ve ispatsız çirkin hücumlarda bulunmaya başlamıştır.¹¹⁸⁷

Bu noktadan sonra Erim, DP’nin İkinci Büyük Kongresi’nde olanları işaret etmeye başlamıştır. Kongre’de okunan raporla birlikte DP, devletin temelini sarsan bir zihniyeti

¹¹⁸² “Nihat Erim diyor ki”, *Zafer*, 9.07.1949. Zafer Gazetesi Başyazarı Mümtaz Faik Fenik, “Düğme Kimin Elinde?” isimli başmakalesinde Erim’e ait olduğu iddia edilen “Asker, para, iktidar bizdedir. Seçimi zor kazanırlar” şeklindeki sözlerini sert bir şekilde eleştirmiştir. Fenik bu durumda iktidar değişiminin milletin mi yoksa iktidarın mı elinde olduğunu sormuştur. Seçim Kanunu en adil şekilde düzenleyeceklerini söyleyen iktidarın kendisiyle çeliştiğini ifade etmiştir. (“Düğme Kimin Elinde?”, *Zafer*, 11.07.1949). Ayrıca Kocaeli Demokrat Parti yöneticileri Erim’in bu sözlerini Protesto etmişlerdir. (“Para, iktidar kimdedir?”, *Zafer*, 11.07.1949).

¹¹⁸³ Erim, 2005: 354.

¹¹⁸⁴ Nihat Erim’in Kütahya gezisi sırasında gençler Erim’in o gece Kütahya’da kalmasını istemişlerdir. Erim, programını değiştiremeyeceğini; ancak daha sonra tekrar geleceğini söylemesi üzerine DP’li bir genç Erim’e hitaben: “Efendim, gece kalırsanız Halk size dertlerini anlatacaktır. Halk sizin gece burada kalmanızı istiyor” demiştir. Erim kendisiyle bu şekilde konuşan DP’li gence “Siz kimsiniz, Siz Halk adına konuşamazsınız. Halkı milletvekilleri, belediye başkanları ve belediye meclis üyeleri temsil eder. Kendi hesabınıza söyleyecek bir şeyiniz varsa söyleyiniz” diyerek susturmuştur. (“Nihat Erim’in yerinde cevabı”, *Ulus*, 9.07.1949). Ancak Zafer Gazetesi, bu gençlerin DP’li olmadığını, tamamen CHP’li olduğunu belirtmiştir. Erim’in CHP’li gençleri haşladığının haberini vermiştir. (Kütahya’daki hadise”, *Zafer*, 10.07.1949).

¹¹⁸⁵ Erim, 2005: 352-353.

¹¹⁸⁶ Nihat Erim’in Aydın nutku”, *Ulus*, 13.07.1949; “Nihat Erim DP’ye şiddetli hücumlarda bulundu”, *Vatan*, 14.07.1949; “Nihat Erim Aydın’da bir konuşma yaptı”, *Hürriyet*, 14.07.1949.

¹¹⁸⁷ “Nihat Erim Aydın’da bir konuşma yaptı”, *Hürriyet*, 14.07.1949.

benimsemiştir. Çünkü Kongre sonunda kabul edilen Milli Husumet Andı'nda Bayar, “Biz kendimizce Anayasaya uygun saydığımız kanunlara riayet ederiz. Bizim Anayasaya uygun saymadığımız kanunlara riayet icabetmez” demektedir. Erim, bu görüşün kendi düşünce tarzlarına tamamen aykırı olduğunu söyleyerek kanunları TBMM'nin yaptığını ve herkesin bu kanunları uyması gerektiğini, aksi taktirde herkes kendi keyfine göre hareket ederse ülkede anarşinin doğacağını dile getirmiştir. Milli Husumet Andı'ndaki kararları sakat bir anlayış olarak tanımlayan Erim, bu kararlar DP'nin kendisine ve taraftarlarına şöyle bir hak tanımak istediğini ifade etmiştir: “Vazifeli memurların seçim kanuna riayet edip etmediğine Demokratlar taktir edeceklerdir. Bir memurun kanuna riayet edip etmediğine hükmeden Demokratlar o memurun hemen oracıkta cezasını da verecekler”. Böyle bir hakkı ise “Arkadaşlar, bu karar ve bu düşünce tarzı kaza kuvvetini, yani müstakil mahkemelerin salahiyetini ve Devletin cezaları infaz kudretini gasbetmek istemektedir” şeklinde sertçe eleştirmiştir. Vatandaşları birbirine karşı husumet beslemeğe davet eden kararı bedbaht olarak tanımlayan Erim, Türk vatandaşlarının milli husumetinin bir birlerine karşı değil, Türkiye'nin dışarıdaki düşmanlarına karşı olması gerektiğini vurgulamıştır. Asıl asalet ve vatanseverliğin bunda olduğunu da sözlerine eklemiştir. Kendilerinin Milli Husumet Andı'ndan sonra bir beyanname yayınladıklarını hatırlatarak bu beyannamenin “yanlış yollara sapmak isteyenlere bir ihtar...Vatandaş ve memurlar için en kati bir teminat” olduğunu söylemiştir.¹¹⁸⁸

Nutkunun son kısmında ise Erim, bütün engellemelere ve zorluklara rağmen tek başlarına kalsalar dahi demokrasi davasını başarıyla sonuçlandıracaklarını belirtmiştir. “Demokratik gelişmeyi devam ettirmek hususundaki kararımızın bir ifadesi de esasları son defa ilan edilen seçim kanunudur” diyerek Seçim Kanunu Tasarısı hakkında bilgi vermeye başlamıştır. Kendileri Seçim Kanunu çalışmalarında muhalefetten sürekli işbirliği istemiş olmalarına rağmen müspet bir cevap alamamışlardır. Buna rağmen kendileri bir Kanun Tasarısı hazırlamışlardır. O Tasarı'da muhalefet tarafından dahi düşünülmemiş bir yenilik ortaya koymuşlardır. O yenilik ise Ankara'da bütün seçim işlerini murakabe edecek olan Yüksek Seçim Kurulu'nun kurulmasıdır. Bu kurul, Yargıtay ikinci başkanlarında birinin başkanlığı altında, en yetki hakimlerden oluşacaktır. Akabinde Erim, kendilerinin bu çalışmalarını siyasi partileri memnun etmeye çalışmadıklarını, vatandaşları memnun etmeye çalıştıklarını ve kendilerini de bu işe teşvik edenin bu, olduğunu anlatmıştır.¹¹⁸⁹

¹¹⁸⁸ “Nihat Erim Aydın'da bir konuşma yaptı”, *Hürriyet*, 14.07.1949.

¹¹⁸⁹ “Nihat Erim'in Aydın nutku”, *Ulus*, 13.07.1949; “Nihat Erim DP'ye şiddetli hücumlarda bulundu”, *Vatan*, 14.07.1949; “Nihat Erim Aydın'da bir konuşma yaptı”, *Hürriyet*, 14.07.1949.

Nihat Erim'in nutkuna DP yöneticilerinden hemen cevap gelmemekle birlikte DP çevrelerinde Erim'in bu nutkunun Ankara'da hazırlandığını iddia edilmiştir. Ayrıca DP'lilere göre, iki bakanın Batı Anadolu gezisine çıkmaları bir Hükümet icraatı olmayıp bir parti propagandasıdır: "Oralarda DP'nin yer yer yaptığı mitinglerle sinmiş ve kabına çekilmiş gördükleri Halk Partililere biraz cesaret vermek, onları yeni seçim mücadelelerine için iyi düşünülmüş bir tertiptir."¹¹⁹⁰

Aydın'dan sonra Nihat Erim gittiği diğer illerde de aşağı yukarı aynı şekilde konuşmuştur.¹¹⁹¹ Aydın'dan sonra gittiği ilk yer İzmir olmuştur. İzmir'de Erim özetle, demokrasiyi mutlak yerleştireceklerini, vatandaşların oylarını selamete kullanmaları için her yardımcı yapacaklarını ve sonuçta iktidarı kaybedecek olsalar bile bunu gerçekleştireceklerini söylemiştir. Ayrıca Milli Husumet Andı ile ilgili olarak da DP'yi tekrar uyarmıştır. Türkiye'nin, kabadayılardan hüküm süreceği bir devlet olmadığını dile getirmiştir.¹¹⁹² İzmir Halkevi'nde bu konuşmayı yaparken Erim, içeriye gazetecileri, verdiği emirle aldırılmamıştır. Bu durum muhalif gazeteler tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Zafer ve Hürriyet Gazeteleri, toplantının sadece CHP'lilere özel olduğu söylenmesine rağmen toplantıda İzmir Valisi ve öğretmenlerinin ne işi olduğunu sormuştur. İzmir DP İl İdare Kurulu da yayınladıkları bir beyanname ile Nihat Erim'in bu davranışını protesto etmişlerdir.¹¹⁹³

15 Temmuz'da Erim ile Banguoğlu, İzmir'den Manisa'ya geçerek Manisa Halkevi'nde bir konuşma yapmıştır. Yaptığı konuşmada DP'lilere çatmamıştır. Sadece Manisa'nın sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlarına ilişkin konuşmuştur. Buradan Erim, Balıkesir'e geçmiştir.¹¹⁹⁴ 15 Temmuz'da Balıkesir'e gelen Erim, 16 Temmuz'da İl Parti Merkezi'nde bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında DP Genel Kongresi'nde kabul edilen Milli Husumet Andı isimli karara tekrar temas ederek Ant'taki zihniyeti korkunç olarak vasıflandırmıştır. Erim, DP Genel İdare Kurulu'nun Kongre'ye sunduğu rapordaki "bizden kanuna riayet etmek isteniyor. Kanuna riayet edilir ama, o kanun Anayasaya uygun olmak şartıyla" tarzındaki ifadeye işaret ile daha önce İzmir ve Aydın'da açıkladığı noktalar

¹¹⁹⁰ "Erim'in nutku", *Vatan*, 15.07.1949. DP'lilerin görüşlerinden bir kısmı doğru olabilir. Çünkü Erim, Şubat ayında İnönü'ye seçimleri kazanmak için Anadolu'da iyi bir propagandanın yapılmasında söz etmişti. (Erim, 2005: 332-333).

¹¹⁹¹ Erim, 2005: 353.

¹¹⁹² "Nihat Erim'in yeni nutku", *Ulus*, 15.07.1949.

¹¹⁹³ "Ne garip zihniyet", *Ulus*, 15.07.1949; "Nihat Erim gazetecileri içeriye almadı", *Hürriyet*, 15.07.1949.

¹¹⁹⁴ "Erim ve Banguoğlu Balıkesir'e gitti", *Ulus*, 16.07.1949. Manisa DP İl İdare Kurulu, Erim'in Manisa'yı ziyareti ile ilgili olarak bir beyanname yayınlamışlardır. Beyanname, "Sayın Başbakan Yardımcısının yarım saatlik konuşma için bu fakir milletin sırtına yükletilen geniş masrafları azıcık olsun göz önünde tutmasını temenni ediyoruz. Buna rağmen her türlü kudretin kendileri ile beraber olduğunu zanneden iktidar adamları, eğer bu seyahatlerde milletin kendileri ile beraber olmadığını anlamışlarsa, yapılan bu masrafi ve külfetli seyahatlerle millet hesabına geç de olsa hayırlı bir neticeye varılmış olacağını görerek ancak sevinç duyacağız" denilmiştir. ("Demokratların son hücumlara cevabı", *Cumhuriyet*, 16.07.1949).

üzerinde durmuş ve Milli Husumet adlı kararın zihniyetini inceleyerek bu kararın içerdiği yıkıcı ve sakat anlayış üzerine partililerin dikkatini çekmiştir. Erim daha sonra parti mücadelelerinin vatandaşlar arasında ayrılık ve nifak sokma demek olmadığını belirtmiş, bu mücadelelerin milli varlığı zedeleyecek ve zayıflatacak şekil almasının yaratacağı kötülöklere işaret etmiştir. Konuşmasını bitirirken de “Parolamız kanuna saygı, hangi partiden olursa olsun vatandaşa karşı sevgidir”¹¹⁹⁵ demiştir.

Nihat Erim, 16 Temmuz’da Balıkesir’de DP’lilere tekrardan yüklenirken DP yöneticileri de Nihat Erim’e cevap vermeye başlamıştır. 16 Temmuz’da DP İzmir İl İdare Kurulu haftalık konferansını bu sefer Ankara Palas Salonu’nda gerçekleştirmiştir. Toplantıya Adnan Menderes, Manisa Milletvekili Muammer Alakant, Demokrat Parti Genel İdare Kurulu’ndan Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Refik Şevket İnce ve bazı Demokrat Partililer katılmıştır. Toplantıda ilk konuşmayı yapan Karaosmanoğlu, Erim’in Aydın’da yaptığı beyanata karşı duyduğu üzüntüyü belirtmiş, aldanmanın insanların kaderlerinden biri olduğunu, kendisinin de siyasi hayatta bazı aldanmalara ve hayal kırıklıklarına uğradığını, bunlardan birisinin de eski Nihat Erim ile şimdiki Nihat Erim olduğunu beyan etmiştir. Nihat Erim’in Aydın Nutku’ndaki 12 Temmuz Beyannamesi ile ilgili düşüncelerine de değinen Karaosmanoğlu, 12 Temmuz Beyannamesi’nin yalnız Erim’e ikbal temin ettiğini, fakat Türk Milleti’ne ikbalden bir hisse bırakmadığını dile getirmiştir. Erim’in gezisi boyunca yaptığı konuşmaları gülünç bulduğunu söyleyerek sözlerini noktalamıştır.¹¹⁹⁶

Karaosmanoğlu’ndan sonra kürsüye Adnan Menderes gelmiştir. Menderes son zamanlarda Hükümet’ten kendilerine karşı gelen hücumların sebebinin iddia edildiği gibi DP’nin İkinci Kongresi’nde ilan edilen Milli Husumet Andı (Milli Teminat Andı) olmadığını, asıl sebebin iktidar partisinin, DP’nin Kongresi’nde bekledikleri sonucu görememelerinden kaynaklandığını belirtmiştir. İktidarın beklediği sonuç ise DP’nin parçalanmasıdır. DP parçalanmayıp tam tersine birleşince İktidar, yeni hücum yöntemleri aramaya başlamıştır. Menderes’e göre, Erim’in yaptığı son geziler ve konuşmalar bu iddiayı delillendirmektedir. Erim’in Halk Partisi’nin gizli toplantılarında valilerin huzurunda ordunun, devlet hazinesinin ve devlet kuvvetlerinin kendilerinin emrinde olduğunu ve iktidarda kalmak için bunları

¹¹⁹⁵ “Nihat Erim Balıkesir’de de konuştu”, *Hürriyet*, 17.07.1949; “Balıkesir’de Nihat Erim’in hitabı”, *Ulus*, 17.07.1949. Zafer Gazetesi, Balıkesir toplantısının da gizli yapıldığı, sadece CHP’lilerin ve Devlet memurlarının içeri alındığı gerekçesiyle Erim’i eleştirmiştir. (“Nihat Erim kimden neyi saklıyor?”, *Zafer*, 17.07.1949). Ayrıca Mümtaz Faik Fenik de Nihat Erim’in bir Başbakan Yardımcısı olarak Balıkesir ve diğer toplantılarda DP’lileri toplantıya sokmamasını, sadece CHP’lileri ve valileri, memurları içeriye sokmasını sertçe eleştirmiştir. Fenik’e göre Erim, böyle davranarak 12 Temmuz Beyannamesi’nin gereklerine ters düşmüştür. Vatandaşları birbirinden ayırıştıranın asıl kendisi olduğunu ifade etmiştir. Bu hareket tarzı ile Erim, sert olarak bilinen Recep Peker’i bile geçmiştir. Erim ve arkadaşlarını kastederek, “Birçok dostlarımızın mutedil mutedil diye göklere çıkardığı 35’ler bunlar mıdır” diye sorarak eleştirisini sürdürmüştür. (“Seçimleri Bunlar Mı İdare Edecek?”, *Zafer*, 18.07.1949).

¹¹⁹⁶ “Demokratlar Nihat Erim’e cevap veriyor”, *Vatan*, 17.07.1949.

kullanacaklarını söylediğini de iddia eden Menderes, Erim'den bunun açıklamasını sormuştur.¹¹⁹⁷

DP'nin önde gelen yöneticilerinin dışında Ankara DP teşkilatına bağlı ocak, bucak ve ilçe mensupları yine 16 Temmuz'da Merkez İlçe Binası'nda toplanarak Nihat Erim'e cevap vermişlerdir. Bu toplantıda öncelikle son günlerde iktidarın, Milli Husumet Andı'ndan sonraki faaliyetleri ele alınmış ve bu faaliyetler yıldırma siyaseti olarak tanımlanmış olup iktidarın DP'yi yıldıramayacağını ifade etmişlerdir. DP'nin yolunda büyük bir azimle yürüyeceği vurgulanmıştır.¹¹⁹⁸

Yine Zafer Gazetesi de yaptığı haber ve yayınladıkları başmakalelerle Erim'e hücum etmeye başlamışlardır. 16 Temmuz'da Mümtaz Faik Fenik, Nihat Erim'in yaptığı konuşmalarla asıl kendisinin 12 Temmuz Beyannamesi'nin hükümlerini çiğnediğini iddia etmiştir. Bu iddiasını da sorduğu şu iki soruyla güçlendirmeye çalışmıştır: “Nihat Erim gerek Eskişehir’de gerek Aydın’da ve gerek İzmir’de söylediği o meşhur nutuklarıyla yaptığı soğuk harpte meşru ve siyasi partilere karşı tarafsız mı hareket etmiştir?. Para bizde, ordu bizde, idare bizde, seçimleri zor kazanırlar gibi sözlerle mi siyasi emniyetin temel taşıdır?”.¹¹⁹⁹

DP'nin kurucularından Fuat Köprülü de Nihat Erim'e çok sert bir şekilde eleştiride bulunmuştur.¹²⁰⁰ Başmakalelerin dışında Zafer Gazetesi, yaptığı bir haberle de Erim'e hücum etmiştir. O haber Nihat Erim'in 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri'nde Kocaeli'nde seçim yolsuzluğu yaparak seçildiğini iddia ediyordu. 25 Temmuz'da ise Kandıra Cumhuriyet Başsavcısı bu duruma dayanamayarak istifa etmiştir. İstifa mektubunu da yayınlayan gazete, “Artık Nihat Erim'in demokrasi davasını ne dereceye kadar tuttuğunu ve Halk Partisinin demokrasi anlayışını daha iyi görmek kabildir” yorumunda bulunmuştur.¹²⁰¹

Muhalefetten gelen şiddetli eleştirilere rağmen Erim, gezisini sürdürmeye devam etmiş ve 17 Temmuz 1949'da Bursa'ya gelerek yaptığı bir toplantıda Erim, Milli Husumet Andı'nı yine sert bir şekilde eleştirdikten sonra hazırlamakta oldukları Seçim Kanunu'nun öneminden bahsetmiştir. Arkasından muhalif gazetelerde çıkan toplantılara sadece vali ve devlet memurlarının alındığı iddialarına cevap vermiştir. Erim, valilerle toplantı yapmanın normal bir durum olduğunu ifade etmiştir. Devletin bütçesi ile gezisini düzenlediği iddiaları

¹¹⁹⁷ “Demokratlar Nihat Erim'e cevap veriyor”, *Vatan*, 17.07.1949; “Adnan Menderes Nihat Erim'e cevap veriyor”, *Zafer*, 17.07.1949.

¹¹⁹⁸ Toplantıda konuşan Dündar Kılıçtepe isim vermeyerek Nihat Erim'i sertçe eleştirmiştir. İktidarın son günlerde DP'yi korkutmak ve “iktidar iktidardan inmeye karar vermiştir. Ordu, idare, para bizdedir diye bir tedhiş havası yaratmak yoluna sapılmıştır. Fakat biz tehditlen korkmayacağız, davamızın tahakkuku için her şeyi göze almış bulunuyoruz” demiştir. (“Adnan Menderes Nihat Erim'e cevap veriyor”, *Zafer*, 17.07.1949).

¹¹⁹⁹ “12 Temmuz Nihat Erim Lağvetmiştir”, *Zafer*, 16.07.1949.

¹²⁰⁰ “İktidar, Tedhiş Çıkmazına mı Giriyor?”, *Zafer*, 16.07.1949.

¹²⁰¹ Ayrıca gazete yaptığı bu haberinde Erim'in devletin maddi imkânlarını kullanarak DP'ye karşı şiddetli hücumlarda bulunarak kendi partisinin propagandasını yaptığını belirtmiştir. (Demokrasi Müdafii”, *Zafer*, 16.07.1949).

karşısında da hiçbir şekilde devletten para almadığını söylemiştir. Son olarak da Erim, DP'ye üç soru sormuştur. Birinci sorusu, Meclis'in kabul etmiş olduğu bir kanunun anayasaya uygun olup olmadığı sorgulanarak o kanuna uyup uymama hakkını DP kendisinde bir hak olarak görecektir midir? İkinci sorusu, herhangi bir kanun, devlet memurları tarafından uygulanırken DP'liler memurun kanuna uymadığını iddia ederek o memura karşı Milli Husumet Andı'nda verdikleri cezayı uygulayacaklar mıdır? Son sorusu ise "Bu çirkin isimli cezanın infazı için fiili hareketlere kalkışabilecek midir?"¹²⁰²

Nihat Erim, 17 Temmuz'da Bursa'da DP'yi eleştirirken aynı gün Bayar da İzmir'e gelmiş ve iktidar partisinin yanında Nihat Erim'i de eleştirmiştir. Gazetecilere verdiği beyanatta Bayar, DP'yi tehditlerle yıldıracaklarını sanıyorlarsa yanıldıklarını, "efendileri Recep Peker'in yapamadıklarını bunların yapamayacağını" ifade etmiştir.¹²⁰³

Nihat Erim'in Bayar'dan cevaplandırmasını istediği üç soruyu gazeteciler 18 Temmuz 1949 tarihinde Bayar'a sormuşlardır. Bayar, Erim'in bu sorularına cevap vermek yerine Milli Husumet Andı'ndan ne anlaşılması gerektiğini anlatarak kendisi de Erim'den cevaplandırması için üç soru sormuş, ardından da Erim'in düzenlediği gizli toplantıları eleştirmiştir. Gizli toplantılar için tehlikeli bir oyunun oynandığı yorumunda bulunmuştur. Bayar'ın sorduğu sorular ise 21 Temmuz 1946 Genel Seçimi'nde olduğu gibi Hükümet'in usulsüzlükler yapıp yapmayacağı, seçimlerde kanunsuz hareket edenlerin cezalandırılıp cezalandırılmayacağı ve anti demokratik kanunlar yürürlükte kalmaya devam edip etmeyeceğine ilişkindir.¹²⁰⁴

Zafer Gazetesi de 20 Temmuz günkü sayısında Erim'in Bursa Nutku'nu ve Nutuk'ta sorduğu üç soruyu eleştirmeye devam etmiştir. Gazete, Erim'in sorduğu soruların cevabının bizzat kendisi tarafından Ankara Üniversitesi'nde profesör iken verdiğini iddia etmiştir. Erim'in verdiği iddia edilen cevapta iktidarın baskısına mukavemet etmenin meşru müdafaa hakkı olduğu yazılıdır. Bu durumda Gazete, Erim'in şu an kendisi ile çeliştiğini ileri sürmüştür.¹²⁰⁵

¹²⁰² "Başbakan yardımcısı dedi ki", *Ulus*, 18.07.1949; "Nihat Erim'in Bursa'da C. Bayar'ın İzmir'de nutukları", *Akşam*, 18.07.1949. Yine Zafer Gazetesi'nde Mümtaz Faik Fenik, Nihat Erim'in Bursa nutkuna değinerek Erim'in muhalefetten istediği üç soru ile ilgili olarak şöyle bir eleştiride bulunmuştur: "Başbakan Yardımcısı, lakırdı kalabalığı değil, bu üç suale cevap isteriz, diye ortalığa üç soru atmaktadır. Bir devlet adamının bütün işini gücünü bırakıp ve mevkiinin kendisine verdiği nüfusu hiç de yerinde kullanmayarak bu şekilde siyasi bir polemige girişmesi demokrasi tarihinde ilk defa görülen korkunç bir hadisedir". Ayrıca Fenik, Erim'in Milli Husumet Andı'nın kararsız olduğuna ilişkin sözlerine de karşı çıkarak "Eğer DP Kongresinin kararları kanunsuzsa neden 1700 kişiyi yakalayıp mahkemeye vermediler?" sorusunu sormuştur. ("Mahkemeye Neden Vermiyorlar?", *Zafer*, 19.07.1949).

¹²⁰³ "Nihat Erim'in Bursa'da C. Bayar'ın İzmir'de nutukları", *Akşam*, 18.07.1949.

¹²⁰⁴ "Bayar'ın Nihat Erim'e cevabı", *Zafer*, 19.07.1949; "Celal Bayar'ın dün verdiği mühim demeç", *Cumhuriyet*, 19.07.1949; "Celal Bayar Erim'e cevap verdi", *Vatan*, 19.07.1949.

¹²⁰⁵ "Nihat Erim kendi kendini nakzediyor", *Zafer*, 20.07.1949.

Muhafifler Nihat Erim'i eleştirmeye devam ederken Erim, gezisini tamamlayıp 20 Temmuz'da Ankara'ya dönmüştür. Erim Ankara'ya gelir gelmez gezisi boyunca kendisi hakkında uydurma haberlerin çıkmış olduğunu yeni görmüş olduğunu söyleyerek bunların hepsini tekzip etmiştir. Özellikle “Asker, para, iktidar bizdedir. Seçimi zor kazanırlar” şeklindeki sözlerin tamamen uydurma olduğunu belirtmiş ve sadece Anadolu Ajansı'nda çıkan haberlerin yüzde yüz doğru olduğunu dile getirmiştir.¹²⁰⁶ Ankara'ya döndükten sonra da Erim hakkında muhalefet ve muhalif gazeteler bir takım iddialarda bulunmuştur. Bu iddialar, Erim ve Banguoğlu'nun Abant'ta CHP idaresini ele geçirmeye karar verdikleri ve Erim'in gezi boyunca yaptığı konuşmaların partice onaylanmadığı yönündeydi. Bunun üzerine Hilmi Uran, bir tekzip yayımlayarak “Tamamen tasvip ediyoruz” demiştir.

Ege gezisinden dönen Erim, İnönü tarafından büyük bir neşe ile karşılanmıştır. İnönü Erim'e, “Çok büyük bir muvaffakiyet kazandın. Tek başına meydan muharebesi kazandın. Bilhassa partiyi canlandırdın, Ege bölgesini onları kendi bölgeleri zannediyorlardı. Üzerlerine yürüdün” demiştir.¹²⁰⁷

21 Temmuz'da Erim, Ulus Yazı İşleri Müdürü'nün sorularına cevap vermiştir. Erim, kendisinin son gezisi ile ilgili intibasının ne olduğu sorusuna Milli Husumet Andı karşısında kendilerinin yayınladıkları beyanname ile vatandaşların korkularının sona erdiğini belirtmiştir. Ayrıca toplantılarda Türkiye'de kimsenin zorbalık yapamayacağını anlatması vatandaşları rahatlatmıştır. Kendisinin yalnızca CHP'lilerin bulunduğu toplantılarda konuştuğu ve bunun da hükümetin tarafsızlığına helal getirdiği iddialarını da Erim, garip bir iddia olarak tanımladıktan sonra DP'nin tarafsızlığı yanlış anladığını, idarede tarafsızlığın olabileceğini; ancak siyasette tarafsızlığın olmayacağını savunmuştur. Toplantılara gazetecilerin alınmaması hakkında da Erim, hangi toplantının kapalı hangisinin açık olacağını parti teşkilatının belirlediğini söyleyerek cevap vermiştir. Bu yüzden bunu teşkilat kendisinin belirlediğini; ancak Aydın toplantısının herkese açık yapıldığını anlatmıştır. Valilerin de kendisiyle toplantılara katılmış olmasını Erim normal karşılamıştır. Milli Husumet Andı karşısındaki tedbirleri valiler uygulayacağı için Erim, valileri biliçli olarak yanında bulundurmak istemiştir.

Gazetecinin, “Sizin seyahatinizin DP'yi yıldırma, Demokratik inkişafı frenlemek hedefini güttüğünü de yazdılar” sözleri karşısında Erim, Bursa Nutku'nda sorduğu soruları tekrar sormuştur. Arkasından da Milli Husumet Andı'nı eleştirmiştir. Sözü Seçim Kanun Tasarısı çalışmalarına getirerek Hükümet'in aylarca hazırlıklar için muhalefetten yardım istediğini; ancak muhalefetin müspet bir cevap vermediğini öne sürmüştür. Hükümet olarak

¹²⁰⁶ “Bir CHP müfettişi DP'lileri tehdit etti”, *Vatan*, 21.07.1949.

¹²⁰⁷ “Nihat Erim'in demeci”, *Ulus*, 22.07.1949; Erim, 2005: 354.

kendilerinin amacının Seçim Kanunu'nu muhalefet ile birlikte hazırlayarak yeni kanunu herkesin malı haline getirmeye çalışmak olduğunu söylemiştir.¹²⁰⁸

Celal Bayar'ın 18 Temmuz'da İzmir'de Erim'e yönelik olarak söylemiş olduğu "Efendileri Recep Peker" ve " Bu dava çocuk oyuncağı değildir" sözleri hatırlatılınca Erim, "Biz efendili siyasi hayat devrine yetişmedik. 60 yaşına kadar "efendi" hizmetinde bulunduktan sonra, ilk defa olarak bir "efendi"ye dayanmadan iş yapmaya kalkanların bu işi yüzlerine gözlerine bulaştırdıkları görülmüştür. Bu iş elbette çocuk oyuncağı değildir. Ama herhalde az çok okuyup yazma ve pek çok kültür isteyen bir iştir" sözleriyle Bayar'ı sert bir şekilde eleştirmiştir. Hatırlanacağı üzere, Bursa Nutku'nda Erim, Bayar'a cevaplama için 3 soru sormuştu. Ancak Bayar, soruya 3 soru ile cevap vermişti. Bu durum hatırlatılınca Erim, bu tür sorunları Bayar ile tartışmak istemeyeceğini, çünkü O'nun hukuk anlayışının kıt olduğunu ifade ettikten sonra kanun tanıyıp tanımama noktasının açıklamaya muhtaç olduğunu söylemiştir.¹²⁰⁹

Nihat Erim'in bu röportajında yer alan "Biz efendili siyasi hayat devrine yetişmedik. 60 yaşına kadar "efendi" hizmetinde bulunduktan sonra, ilk defa olarak bir "efendi"ye dayanmadan iş yapmaya kalkanların bu işi yüzlerine gözlerine bulaştırdıkları görülmüştür" ifadeleri Zafer Gazetesi'nde büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Zafer Gazetesi, 23 Temmuz'daki sayısına, "Erim, Atatürk'e De Dil Uzatıyor!" manşetiyle çıkmıştır. Mümtaz Faik Fenik ise başmakalesinde "efendili siyaset devri hayatı" ile Atatürk devrini kast edip etmediğini sormuştur. Ardından da Erim'in kast ettiği devrin Atatürk devri olduğunu dile getirmiştir. Yazar, Erim'i;

Bu memlekete "hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir" prensiplerini koyan, cumhuriyeti yerleştiren, bize daima daha refahlı hür ve mesut bir vatan bahseden bir devre "efendili siyasi hayat" devri ismini takamazsınız. O korkunç şalınızı koskoca bir inkılap tarihi üzerine örtemezsiniz...Hayır, yardımcı: Atatürk kimseye efendilik etmemiştir. O, ancak efendi saydığı bu milletin hizmetinde çalışmıştır...Her şey bir tarafa! Sizi o büyük isme saygıya davet ederiz,¹²¹⁰

diyerek eleştirmiştir. Söz konusu mesele ile ilgili Erim'e eleştiriler, bazı DP yöneticilerinden de gelmiştir. 23 Temmuz'da Hatay'ın Kurtuluş Bayramı nedeniyle Fuat Köprülü, Samet Ağaoğlu, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu Hatay'a gitmişlerdir. Burada Samet Ağaoğlu yaptığı konuşmasının bir yerinde bu meseleye değinerek Erim'in Bayar'ın 60 yaşında kadar efendilerinin yanında çalıştığında kültür ve bilgisinin az olduğundan dem vurmasına

¹²⁰⁸ "Nihat Erim'in demeci", *Ulus*, 22.07.1949.

¹²⁰⁹ "Nihat Erim'in demeci", *Ulus*, 22.07.1949.

¹²¹⁰ "Erim Atatürk'e de dil uzatıyor", *Zafer*, 23.12.1949.

sinirlenerek Erim'e şöyle bir soru sormuştur: "Başka demokrasilerde daha çok gayretli ve çalışkan adamların yirmi senede gelemedikleri yere Erim dört senede hangi yollardan geçerek geldi?"¹²¹¹

Nihat Erim de kendisine karşı yapılan bu eleştiriler karşısında susmayarak derhal bir cevap vermiştir. Cevabında Erim, Atatürk'ün hiçbir zaman efendilik iddiasında bulunmadığını ve Bayar'ın hiçbir sebep yokken fikir tartışmasını dedikoduya döktüğünü ifade etmiştir. Aynı zamanda Erim, efendilik devri olarak İttihat ve Terakki Dönemi'ni kast ettiğini ve O'nun Kara Kemal gibi çok kişiye hizmet ettiğini kapalı bir şekilde söylemiştir.¹²¹²

Nihat Erim'in bu cevabından sonra Celal Bayar, Erim'in tabiriyle "bu defa için biraz çetin olduğunu" anlayarak geri çekilmeye başlamıştır. Diğer yandan muhalif gazeteler de CHP ve Erim'e karşı eleştirilerini azaltmaya başlamışlardır.¹²¹³ DP, aynı zamanda Milli Husumet Andı'nı unutturma çabası içerisine girmiştir. Bu günlerde Ulus Gazetesi'ni tek başında idare etmeye başlayan Erim ise Andı unutturmamak için DP'ye sürekli sorular sormayı, DP'yi eleştirmeyi sürdürmüşlerdir. Bu hususta gazetenin politikasını Erim kendisi çizmiştir. İlgili haberleri kendisi yazmaya başlamıştır. Bazen de Gazete'de isimsiz makaleler yazmıştır.¹²¹⁴

Erim, 11 Ağustos 1949 tarihinden itibaren Milli Husumet Andı mevzusu dışında yeni Seçim Kanunu Tasarısı ve ara seçim konuları üzerinden de muhalefet partilerine hücum etmeye başlamıştır.¹²¹⁵ 11 Ağustos'ta Erim, gazetecilere verdiği bir demeçte yeni Seçim Kanun Tasarısı'nın ilim heyeti üyelerine sunulduğunu, heyet üyelerinin ise ilk toplantısını eylül ayında yapacağını haber vererek bu konuda kendisine sorulan sorulara cevap vermiştir. Erim, Seçim Kanun Tasarı hazırlanırken hiçbir siyasi düşünce farkı gözetmeksizin bütün memleketin benimseyeceği esasların ortaya konulmaya belirtmiş ve bunun için de ilim ve tecrüben geniş ölçüde faydalanıldığını dile getirmiştir. Daha sonra "Pembe Kitap'tan" bahseden Erim, Başbakanlık'ta oluşturulan bir teknik heyet vasıtasıyla ön tasarı hazırlandığını söyleyerek hazırlanan tasarının şimdi de tarafsız hareket edecek olan bir ilim heyeti tarafından inceleneceğini anlatmıştır. Bu ilim heyetine hiçbir şekilde Hükümet emir vermeyecektir. "İlim Heyeti üyeleri vicdanları ile baş başa, memleketimizin ihtiyacını göz önünde tutarak

¹²¹¹ "Nihat Erim'e cevap", *Zafer*, 24.12.1949.

¹²¹² Aynı zamanda Erim cevabında şunları sözlerine eklemiştir: "Parti kongrelerinde cumhuriyetin ilanından beri memleketi kızıl sultanların keyfi surette idare ettiği söylenirken, 25 yıllık tek partili vesayet devrinin hesabını CHP'den istiyoruz diye avaz avaz bağırıyorken Atatürk'ü hatırlarına getirmeyenlerin bugünkü yapmacık hassasiyeti karşısında ne düşünmek lazım geldiğini vatandaşlarımızın hiç şaşmayan sağduyusuna bırakıyorum". ("Erim'in beyanati hararetili münakaşalara yol açtı", *Vatan*, 24.07.1949; "Erim'in cevabı", *Ulus*, 24.07.1949).

¹²¹³ Hatta Ahmet Emin Yalman, partiler arası ilişkilerin düzelmesi için Nihat Erim'den ricacı olmuştur. (Erim, 2005: 354).

¹²¹⁴ Erim, 2005: 357, 360.

¹²¹⁵ Erim, 2005: 360.

Türkiye’de demokrasiyi ebedileştirecek seçim esaslarını, serbestlik içinde ve elbette tam bir liyakatle tetkik edip mütalaalarını vereceklerdir”. Bu süreç içerisinde diğer partilerin de görüşlerini almak için büyük bir mücadele verdiklerini söyleyen Erim, bütün partilerden menfi cevaplar aldıklarından yakınmıştır. Ara seçimler hakkında gazetecinin sorduğu soruya ise Erim, ara seçimleri yapmanın anayasanın bir emri olduğunu tekrarlamıştır.¹²¹⁶ İlim Heyeti üyelerine sunulan Kanun Tasarısı’nın en önemli esasları, seçimlere fesat karıştıranlara ağır cezaların verilecek olması, gizli oy, açık tasnifin getirilmesi, adli teminatın getirilmesi, dört çeşit seçim kurulunun oluşturulması, bu kurullardan en büyüğün Ankara’da Yüksek Seçim Kurulu adıyla oluşturulması ve bütün itirazları bu kurulun inceleyecek olması, bütün seçim kurullarına da hakimlerin başkanlık etmesidir.¹²¹⁷

Erim’in bu demecinden hemen bir gün sonra Ulus Gazetesi, yaptığı haberde “Milli Husumetçiler Utansın” başlığı altında Seçim Kanunu’nun çok güzel karşılandığını ve Erim’in demecinin tam tersine Hükümet’in demokrasiyi sağlamlaştırmak üzerine uğraş verdiğinin kanıtı olduğunu yazmıştır. Ardından DP’yi yeni Seçim Kanunu’na katkı sunmamakla ve ara seçimlere girmemek için bahaneler üretmekle suçlamıştır.¹²¹⁸ Erim’in de günlüklerinde anlattığı üzere Seçim Kanun Tasarısı’nın metninin gazetede yayınlanması DP tarafında bir şaşkınlık yaratmış ve kötüleyecek bir taraf bulamamışlardır. Hatta Ahmet Emin Yalman, Tasarı’nın hazırlanması nedeniyle Hükümet’i övmüştür.¹²¹⁹

Anlaşılabacağı üzere, 1950 Genel Seçimi’ne giderken CHP’yi canlandırmak için Erim’in İnönü’ye sunduğu önerilerden birisi olan basını etkin kullanma ve Anadolu’da iyi bir propaganda yapma önerisi bir nevi bizzat Erim tarafından hemen uygulanmıştır. Yukarıda da görüldüğü üzere, bu durum, muhalefetin tepkisine neden olmuştur. Erim’e tepkilere yağmıştır. Erim, bir hükümet üyesi olarak CHP’nin propagandasını yapmakla suçlanmıştır.

1950 Genel Seçimleri’ne giderken Erim, İnönü’den bir şey daha istemiştir. O da 1949 yılının Aralık ayında Kurultay’ın yapılmasıdır. Partinin iç durumunu uyuşuk bulan ve bu durumu sürekli İnönü’ye şikayet eden Erim, Kurultay’da partinin başına geçmeyi düşünüyordu. Eğer partinin başına geçerse muhalefetle çok daha iyi mücadele edebileceğini ve onları 1950 seçiminde bozguna uğratabileceğini düşünmekteydi.¹²²⁰ Aşağıda da görüleceği

¹²¹⁶ “Hükümet taahhüdünü yerine getirmektedir”, *Ulus*, 12 Ağustos 1949; “Yeni seçim kanunu tasarısının tetkiki”, *Cumhuriyet*, 12.08.1949; “Yeni seçim kanunu layihasının esasları”, *Vatan*, 12.08.1949.

¹²¹⁷ “Yeni seçim kanunu lahiyasının esasları”, *Vatan*, 12.08.1949; “Yeni seçim kanunu layihası hazırlandı”, *Akşam*, 12.08.1949.

¹²¹⁸ “Milli Husumetçiler utansın”, *Ulus*, 13.08.1949.

¹²¹⁹ Erim, 2005: 360-361.

¹²²⁰ Bir Mit Raporuna göre 4 Ağustos 1949 günü Erim ile görüşmüş olan Kanada Elçisi Erim ile ilgili düşüncelerini kendi Dış İşleri Bakanlığına göndermiştir. Kanada Elçisine göre Erim; çok canlı, dikkatli, nefesine hakim, işini bilir, şimdiye kadar tanıdığı Türk devlet adamları içinde en dikkate şayan olanı, New York’ta rastlansa bir Amerikalı zannedilecek bir insandır. Ahmet Emin Yalman ise Erim’i Türkiye’nin istikbali için bir

üzere Erim, erken kurultayın toplanmasını sağlayamasa da Ulus Gazetesi'ni idare ederek partinin propagandasını yapmayı sürdürmüştür. Gazetede ki çalışmalarından dolayı İnönü Erim'i överken¹²²¹ parti yönetiminin bir kısmı Erim'in bu şekilde muhalefete karşı çok sert yazılar yazmasını engellemeye çalışmıştır. Parti yönetiminden bazı kişiler, Erim'den artık DP ile olan polemige son vermesini istemiştir. Bunun üzerine Erim, kendisinin polemik yaratmaya çalışmadığını, parti yönetiminin yerine getirmedığı görevi kendisinin İnönü'nün de izniyle yerine getirmeye çalıştığını ifade etmiş ve buna sert bir şekilde tepki göstermiştir. İnönü'ye durumu anlatan Erim, İnönü'den gerekli desteği alarak Ulus Gazetesi'ni idare etmeyi ve yazı yazmayı sürdürmüştür.¹²²²

Bu arada Nihat Erim, Seçim Kanun Tasarısı'nı sürekli gündemde tutarak muhalefete karşı hücumlarını devam ettirmiştir. 17 Eylül 1949'de gazetecilere verdiği beyanatında Erim, iki gün sonra İlmî Heyet'in ilk toplantısını yaparak çalışmalarına başlayacağını belirtmiş ve Seçim Kanunu meselesi ile ilgili olarak görüşlerini tekrarlamıştır. 1950 seçimlerinde yeni Seçim Kanunu uygulanacaktır. Bu Seçim Kanunu ilim ve tecrübeden faydalanılarak herkesin benimseyeceği, güveneceği bir kanun olacaktır. Gazetecilerin yeni Seçim Kanuna rağmen muhalefetin 1950 seçimlerine girmemesi durumunda ne olacağı sorusuna Erim, muhalefetin seçimlere girmeme ihtimalini zayıf gördüğünü ve seçimlere girilmemesi durumunda ise "Gösterilen bunca iyi niyetten sonra, seçimlerden uzak kalacak bir parti vatandaşların nazarında güreşten kaçan pehlivan addedilecektir. Ayrıca demokraside iktidara gelmenin tek meşru yolu seçim olduğuna göre seçime girmem devamlı bir politika haline getirildiği takdirde demokrasiyi benimseme hususunda samimilik de iddia edilemeyecektir" şeklinde cevap vermiştir. Milli Husumet Andı'nı tekrar gündeme getirerek bunun kanun dışı olduğunu tekrarlamış ve Milli Husumet Andı ortada durdukça Hükümet'in uyanık olması gerektiğini ifade etmiştir. Arkasından da Milli Husumet Andını Seçim Kanunu'na bağlayarak şu eleştiride bulunmuştur: "Bahusus Demokrat Parti Kongresinden önce günün en hararetli mevzu olan seçim işinde kanunu nasıl istiyorsanız öyle yapmaya el birliği ile çalışalım dendiği halde bu açık yürekli teklife Milli Husumet Kararı ile cevap verilmiş olması beni şahsen müteessir etmiş ve derin hayrete düşürmüştür". Gazetecilerden gelen bir diğer önemli soru ise CHP 1950 seçimlerini kaybetmesi durumunda nasıl bir muhalefet yolu çizeceği idi. CHP'nin seçimleri kaybetse de kazansa da sonucu olgunlukla karşılayacağını söyleyen Erim,

---

ümit, yakında daha önemli roller oynayacak, biraz kendini beğenmiş bir insan olarak tarif etmektedir. (Erim, 2005: 361).

¹²²¹ Erim, 2005: 367.

¹²²² Erim, 2005: 368-370.

seçimleri kaybetmeleri durumunda ise kendilerinin vatanperver ve efendi bir muhalefeti ülkeye yerleşmesinde örnek teşkil edecek tarzda hareket edeceklerini söylemiştir.¹²²³

Nihat Erim'in yeni Seçim Kanunu üzerine verdiği beyanatı siyasi çevrelerde büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Seçim Kanunu meselesinde muhalif partileri itham eden sözleri tepki ile karşılanmıştır. Millet Partisi Genel Başkanı Hikmet Bayur, Erim'e şu cevabı vermiştir:

Bay Nihat Erim, seçim kanunu hakkındaki suallere muhalif partilerin henüz cevap vermediklerini söylemiştir. Hâlbuki kendisi Millet Partisinin bu hususta eski seçimlerin baskıcıları hakkında kanuni muamele yapılmadıkça seçim işlerinde ve kanunlarda esaslı bir samimiyet olamayacağını Başbakan'a bildirdiğini ve gazetelerin de bunu yayınladığını hatırlaması lazım gelir.¹²²⁴

Nihayet Erim'in yukarıdaki demecinde dediği gibi İlim Heyeti, ilk toplantısını 19 Eylül 1949'da yaparak çalışmalarına başlamıştır. Kendilerine daha önce sunulmuş olan Seçim Kanunu Tasarısı'nı inceleyecek İlim Heyeti, Hükümet'ten hiçbir şekilde emir almayacak, kendi vicdanı ile hareket edecek ve diğer partilerden de tek tek görüş isteyecektir.¹²²⁵ 22 Eylül'de bütün siyasi partilere tek tek mektup yazılarak Seçim Kanun Tasarısı hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Mektupta İlim Heyeti'nin tarafsız, bağımsız ve tamamen ilmi bir heyet olduğuna vurgu yapıldıktan sonra 10 Ekim 1949 akşamına kadar Seçim Kanunu'nda yer almasını istedikleri görüşlerini kendilerine bildirmeleri rica edilmiştir.¹²²⁶

Nihat Erim'in ön ayak olmuş olduğu Seçim Kanun Tasarısı çalışmaları sorunsuz bir şekilde yürürken Erim, kendi partisinin propagandasını sürdürmek için ara ara yurt gezilerine çıkmıştır. 19 Eylül 1949'da Erim, İstanbul'dan Kocaeli'ne gelerek buradaki Halkevi'nde halka, iki saat sürün bir konuşma yapmıştır. Halkın dileklerini dinlemiş ve sordukları çeşitli sorulara cevaplar vermiştir. Konuşmalar genel olarak Kocaeli'nin yerel sorunlarıyla ilgili olmakla birlikte ülkenin genel sorunlarıyla da ilgilidir. Dış politikayla ilgili olarak Türkiye'nin Ağustos ayında Avrupa Konseyi'ne alınmasındaki önemi de değerlendirmiştir. Arkasından da Türkiye'nin Avrupa camiası içinde faydalı bir unsur olduğundan bütün demokrasi dünyasının hemfikir bulunduğuna işaret etmiş, Türkiye'nin Marshall Yardımı

¹²²³ "Nihat Erim'e sorulan 12 soru ve cevapları", *Ulus*, 18.09.1949; "N. Erim'in basına dünkü beyanatı", *Zafer*, 18.09.1949; "Halk Partisinin muhalefet yolu", *Vatan*, 18.09.1949.

¹²²⁴ "Yeni seçim kanunu ve muhalifler", *Cumhuriyet*, 19.09.1949.

¹²²⁵ "Seçim tasarısı", *Akşam*, 20.09.1949; "Seçim kanunu tasarısı ilmi heyete verildi", *Hürriyet*, 20.09.1949. İlim Heyeti'nin çalışma usulleri ile ilgili ilk tepki Zafer Gazetesi'nden gelmiştir. Gazete, heyetin yapılacak toplantılara hiçbir gazetecinin alınmayacak olunmasını yani basına kaplı oturum yapılacak olmasını "İlmi Heyet bu suretle daha ilk adımda taşıdığı zihniyeti açığa vurmuş oldu" başlığı ile eleştirmiştir. ("Seçim tasarısını inceleyen ilmi komisyon dün toplandı", *Zafer*, 20.09.1949).

¹²²⁶ "İlmi heyet partiler mütalaasını sordu", *Hürriyet*, 23.09.1949; "Seçim kanunu hakkında", *Ulus*, 23.09.1949; "Seçim tasarısını tetkik eden ilmi heyet", *Akşam*, 23.09.1949.

hakkındaki talebinin kabul edilmiş olduğunu, geri kalan 12 milyon dolarlık yardımın da yapılacağını ümit ettiğini söylemiştir. Son olarak da Marshall Yardımı ile memleketin imar ve kalkınması için çalışılacağından söz ederek “Eğer bir dış felakete uğramazsak ben memleketin yakın geleceği için çok nikbinim(iyimserim). Çünkü yakın bir gelecekte Türkiye küçük bir Amerika haline gelecektir. Bugün biz yalnız değiliz. 1945 ile mukayese ettiğimiz zaman daha iyi bir vaziyetteyiz” demiştir.¹²²⁷ Erim’in konuşmasının sonunda, Türkiye’nin yakın bir gelecekte küçük bir Amerika haline geleceğini söylemiştir. Bunu ilk söyleyen sanıldığı gibi aksine Celal Bayar değil, Nihat Erim’dir. Celal Bayar bundan 10 yıl sonra bu ifadeyi kullanacaktır.¹²²⁸

3 Ekim 1949’da ise Erim yine kendi seçim bölgesi olan Kocaeli’ni ziyaret etmek üzere yola çıkmıştır. Erim bu ziyaretinin amacı hem dinlenmek hem de siyasi propaganda yapma olduğunu aktarmıştır. Çünkü Erim’in anlattıklarına göre, kendisi Başbakan Yardımcısı olduğu günden beri Hükümet’in en yorucu işleriyle uğraşmıştır. Ayrıca Milli Husumet Andı’ndan sonra muhalefete karşı giriştiği mücadele nedeniyle muhalefetten ve muhalif gazetelerden ağır hücumlara maruz kalmıştır. Bu mücadele esnasında CHP içerisinde sadece İnönü’den anlayış görmesi Erim’i yıpratmış ve yormuştur. İşte bu yorgunluğu da üzerinden atabilmek için Başbakan ve İnönü’den izin alarak seçim bölgesine geziye çıkmıştır.¹²²⁹ Aşağıda görüleceği üzere, bu gezi sırasında özellikle Seçim Kanunu Tasarısı üzerinden muhalefete yüklenmeye devam etmiştir.

Maliye ve Tekel Bakanları ile Kocaeli’nde incelemelerde bulunan Erim, 7 Ekim 1949’da 15.000 den fazla kişinin bulunduğu Kocaeli Halkevi’nde Seçim Kanunu üzerine geniş bir nutuk söylemiştir. Muhalefeti de sertçe eleştirdiği Nutku’nda Erim, iktidar olarak kendilerinin Seçim Kanunu’nu daha demokratik hale getirebilmek için büyük bir mücadele vermiş olmalarına rağmen muhalefetin buna ilişkin olarak yapıcı hareket etmediğini söylemiştir. En son 1948 yılında yapılan Seçim Kanunu değişikliğini adli teminatın olmaması nedeniyle eleştiren ana muhalefet partisi DP’ye nasıl bir seçim kanunu istediklerini sorduklarını, görüşlerini kendilerine bildirmelerini istediklerini; ancak buna hiçbir şekilde cevap vermediklerini iddia etmiştir. DP’nin yaptığı tek şey sadece “Emniyetli seçim istiyoruz, adli teminat istiyoruz” cümleleri ile iktidarı eleştirmek olmuştur. Hükümet de kendilerine emniyetli Seçim Kanunu’nun hükümlerinin nasıl olması gerektiğini sormuş, Ne var ki muhalefetten hiçbir şekilde cevap gelmemiştir.¹²³⁰

¹²²⁷ “Seçim kanunu tasarısını ilim heyeti ele aldı”, *Ulus*, 20.09.1949; “Seçim tasarısı komisyonu”, *Cumhuriyet*, 20.09.1949.

¹²²⁸ Bila, 1999: 134.

¹²²⁹ Erim, 2005: 379.

¹²³⁰ “Nihat Erim’in İzmit’teki nutku”, *Ulus*, 8.10.1949; “Erim’in İzmit’teki Nutku”, *Vatan*, 8.10.1949.

Bu noktadan sonra Erim, ülkeye yapılacak en hayırlı hizmetin Seçim Kanunu üzerindeki tartışmaların bir an önce sona erdirmek olduğunu söylemiş ve 16 Ekim’de yapılacak ara seçim tartışmalarına geçmiştir. Demokrasiye Türkiye’den önce geçmiş çeşitli ülkelerde ve İngiltere’de ara seçimlere verilen önemi etraflı bir şekilde açıklayarak DP’nin ara seçimlere girmeme kararını şöyle eleştirmiştir:

Bunun böyle olması vatandaşların temayüllerine ehemmiyet veren politikacılar için pek tabii bir şeydir. Hele boşalan yerler 15’e balığ olursa işin ehemmiyeti büsbütün artar. Böyle ara seçimin neticesi adeta partileri yaklaşan büyük seçimin muhtemel neticeleri hakkında bir takım kuvvetli karinelere sahip kılar. Mesela bizde bu ayın 16’ncı gününde yapılacak olan ara seçimi böyle bir fırsat vermektedir. Lakin ne yazık ki bu defa da ara seçimi rekabetsiz bir seçim halinde bırakılmaktadır.¹²³¹

Anlaşıldığı üzere, Erim, yine Seçim Kanunu Tasarısı ve ara seçim meseleleri üzerinden DP’yi halka şikayet etmiştir.

9 Ekim’de Erim, Kocaeli’ndeki gezileri bitirip Ankara’ya dönmüştür.¹²³² Erim Ankara’ya dönerken kendisinin nutku Zafer Gazetesi’nde eleştirilmiştir. Fenik, Erim’in nutkunu hedefsiz, dengesiz, samimiyete uymayan ve garip bir propaganda olarak tanımlamıştır. Arkasından Erim’in Türkiye’de demokrasinin yerleşmesi halinde dünya tarihine bir yaprak ilave edileceği şeklinde sözüne katılmakla birlikte demokrasi davasına engel olanın kendilerinin olmadığını, tam tersine iktidarın kendis olduğunu ifade etmiştir. Her şeye iktidar olarak kendileri muktedir olmasına rağmen her şeyden muhalefetin sorumlu tutmalarına da anlam veremediklerini söyleyen yazar, DP’ye iktidarın hayat hakkı tanımadığını ileri sürmüştür.¹²³³

Öte yandan Erim, Kocaeli seçim bölgesinden memnun dönmüştür. Çünkü Erim, seçim bölgesinde durumun kendi lehlerine geliştiğini görmüştür. Siyasi durum yumuşamıştır. Muhalefet gevşemiştir. Her tarafta Erim’i ve diğer iki bakanı tezahüratlarla karşılamışlardır. Erim’e göre, bu manzara Günaltay Hükümeti’nin iş başına gelmesinden sonra takip edilen yumuşak politikanın eseridir. Şahsen kendisinin de bunda büyük bir payı vardır.¹²³⁴

İlim Heyeti’nin 10 Ekim 1949 tarihine kadar partilerden istediği seçim kanun tasarısı ilişkin görüşler, bu arada gelmeye başlamıştır. DP, 11 Ekim’de bir rapor halinde görüşünü

¹²³¹ Nihat Erim bu nutkunda ayrıca Türkiye’de demokrasinin başarılı olması durumunda dünya tarihinde yeni bir yaprağın ilave edilmiş olacağını söylemiştir. Batı demokrasisini Türkiye’ye yerleştirmek için de ne gerekiyorsa yapacaklarını ifade etmiştir. (“Nihat Erim’in İzmit’teki nutku”, *Ulus*, 08.10.1949; “Erim’in İzmit’teki Nutku”, *Vatan*, 8.10.1949.

¹²³² “Ara seçim arifesinde faaliyet”, *Cumhuriyet*, 10.10.1949.

¹²³³ “Nihat Erim’in Elektrik Cereyanı”, *Zafer*, 10.10.1949.

¹²³⁴ Siyasi durumun CHP’nin lehine geliştiğini gören İnönü de 1946’dan beri üzerinde baskısı devam eden “Halk benden soğudu, bıktı” kompleksinden kurtularak kendine olan güveni artmıştır. (Erim, 2005: 379-380).

İlim Heyeti'ne bildirmiştir. DP sunduğu raporunda istediği şartlar şunlardır. İdarenin seçimle ilgisi kesinlikle olmayacaktır. Seçim idaresinin tarafsız organlara bırakılması ve oy gizliliği dışında seçim işlemlerinin kesinlikle açık bir şekilde yapılması gerekmektedir. Seçim tutanaklarına karşı gerçekleştirilecek itirazları Yüksek Seçim Kurulu'nun incelemesi ve son karar makamı olarak karara bağlaması istenmiştir. Son olarak da “milli iradenin tecellisini bozanlar” hakkında vatandaşlara ceza davası açabilmeleri hakkının verilmesi dile getirilmiştir.¹²³⁵ Diğer yandan DP'den sonra güçlü bir muhalefet partisi olan MP de İlim Heyeti'nin oluşumunu iktidarın bir oyunu olarak görmüş ve bu yüzden kanunun hazırlanması sorumluluğuna katılmayacağını bildirmiştir.¹²³⁶

DP'nin Seçim Kanunu ile ilgili görüşlerini bildirmesi en çok iktidar tarafından Nihat Erim'i sevindirmiştir. Çünkü kendisi her konuşmasında bu konuyu ele almaktaydı. İşte bu günlerde yine seçim bölgesi Kocaeli'ne gitmiş olan Erim, burada yaptığı bir konuşmasında bu hususu şöyle değerlendirmiştir:

DP'nin kongresinden üç ay sonra menfi durumu terk ederek müspet tarafa döndüğünü gösteren bu cevap, memleketimiz siyasi hayatında yeni bir safhanın açılmasına işaret teşkil ederse bundan en büyük sevinci şahsen ben duyacağım. DP'nin ilim heyetine verdiği cevabın muhtevası üzerinde durmuyorum. Zira seçim kanunu hakkındaki görüşümüz çok açıktır. Muhalefeti tatmin etmek ona emniyet vermek için en geniş anlayış zihniyetini göstereceğimizi ilan etmekten kaçınmadık. Bunun için cevabın muhtevası üzerinden durmayacağım. Ben huzurunuzda sadece DP'nin menfi tenkitlerden ibaret bulunan politikayı ter ederek müspet işbirliği metodunu artık kabul eder görünmesindeki manayı işaret etmek istiyorum. İşte bizim üç senedir bıkip usanmadan tekrar ettiğimiz ve tahakkukunu arzu eylediğimiz temenni bu idi. Ben şahsen milli husumet ve şiddet politikası ile çarpışmayı nasıl vazife saydımsa müspet yolda işbirliği politikasını da bütün varlığımla alkışlamayı aynı derecede ehemmiyetli bir vazife sayarım.¹²³⁷

Yani Erim'e göre DP, İlim Heyeti'ne görüşünü bildirmekle menfi yoldan müspet yola girmiştir.

Erim bu konuşmasından sonra da Kocaeli ve çevresindeki gezilerini halkın büyük sevinç ve ilgisi ile devam ettirmiştir. Gittiği yerlerde halkın sorunlarıyla ilgilenmiştir. Partisinin propagandasını yapmıştır. 16 Ekim'de Geyve'de bir konuşma yaparak özetle şunları söylemiştir: “Her yerde vatandaşlarımızdan büyük yakınlık gördük. Bu bizim için çok ehemmiyetlidir. Çünkü üzerimizdeki mukaddes emanetin müddeti gelecek yıl bu günlerde

¹²³⁵ “DP'nin seçim projesine ait görüşü ilmi heyete dün tevdi olundu”, *Zafer*, 12.10.1949; “DP'nin seçim heyetine cevabı”, *Vatan*, 12.10.1949.

¹²³⁶ “MP ilmi heyete görüşünü bildirdi”, *Hürriyet*, 09.10.1949.

¹²³⁷ “Nihad Erim siyasi vaziyetten memnun”, *Cumhuriyet*, 15.10.1949.

dolacaktır. Onu sizlere bu emanetin ebedi sahiplerine aldığımızdan daha ileri ve yukarı bir seviyede teslim etmek isteriz". 17 Ekim'de Ankara'ya gelen Erim¹²³⁸, burada birkaç gün kaldıktan sonra tekrar Kocaeli'ne gitmiştir. Doğduğu yer olan Kandıra'da 19 Ekim'de bir sağlık merkezinin temelini atarken yaptığı konuşmasında Hükümet'in sağlık alanında yapacaklarını açıklamıştır.¹²³⁹ 26 Ekim'de ise Nihat Erim, İnönü'nün çağrısı üzerine Kocaeli'ndeki gezisini sonlandırarak Ankara'ya dönmüştür.¹²⁴⁰

Erim'in İnönü tarafından Ankara'ya çağrılmasının nedeni 1 Kasım 1949 tarihinde TBMM'nin açılacak olmasıdır. İnönü yine Meclis'in açılışında okuyacağı nutku Erim'den yardım alarak hazırlamıştır. Meclis'in açılmasıyla birlikte Erim'e ve Hükümeti'ne muhalefetten bir takım sözlü sorular sorulmuş ve Erim bunları cevaplandırmıştır.¹²⁴¹ Yeni dönemde Erim'i en çok yoracak konu yeni Seçim Kanun Tasarısı olacaktır. Çünkü İlim Heyeti, Seçim Kanunu Tasarısı ile ilgili incelemelerinde sona gelmiştir.¹²⁴²

Seçim Kanunu Tasarısı'nın sonlarına gelinmesi ve yukarıda belirtildiği üzere halkın CHP'ye daha fazla ilgi göstermeye başlaması nedenleriyle Fuat Köprülü ve Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu Erim ile görüşmüş ve O'nda İnönü'nün Bayar'ı yanına davet etmesi için aracı olmasını istemişlerdir. Bayar ile yaşanan son olaylardan dolayı Erim, buna pek istekli görünmemiştir. Çünkü Erim'in Bayar'a itimadı kalmamıştır. Erim'e göre, Bayar, medeni bir politikacı değildir. Yine Erim'e göre CHP'nin son zamanlardaki başarılarından dolayı muhalefet büyük bir şaşkınlık içerisinde girmişler ve gaf yapmaya başlamışlardır.¹²⁴³

Bu atmosfer içerisinde İlim Heyeti Başkanı Halil Özyörük, heyetin çalışmalarını bitirdiğini söyleyerek Tasarı'yı Başbakan Yardımcısı Nihat Erim'e teslim etmiştir.¹²⁴⁴ Daha sonra Seçim Kanunu Tasarısı CHP Meclis Grubu'na getirilmiş ve tasarı metni adli teminat ilkesi ile birlikte kabul edilmiştir. Ancak Grup'ta kabul edilirken Feridun Fikri Düşünsel ve Cevdet Kerim İncedayı gibi aşırılar ilk başta Tasarı'ya muhalefet etmişlerdir. Bunun üzerine Hilmi Uran, Günaltay ve Erim Grup'ta Tasarı'yı savunmuşlardır. Bunun üzerine büyük çoğunlukla Tasarı kabul edilmiştir. Erim'in buradaki konuşması ilmi ve ikna edici idi. Seçim Kurumu'nu açıklamıştır. Yeni tasarı ile idari sistemden adli sisteme geçildiğini, Hükümet'in Grup'tan sadece prensip kararı istediğini, bu kararı vermenin partinin bugünkü ve yarınki çıkarları bakımından da çok önemli olduğunu ifade etmiştir. Bazı Bakanların, adli denetim

¹²³⁸ "Bakanların tetkikleri", *Ulus*, 17.10.1949.

¹²³⁹ "Nihat Erim Kandıra'da", *Cumhuriyet*, 20.10.1949.

¹²⁴⁰ "Nihat Erim Kandıra'dan ayrıldı", *Ulus*, 27.10.1949; Erim, 2005: 380.

¹²⁴¹ Erim, 2005: 381-382.

¹²⁴² Akşam gazetesi 23 Kasım'da verdiği bir haberde İlim Heyeti'nin çalışmasının sonuna geldiğini, raporunu Aralık ayının başında Hükümet'e teslim edeceğini bildirmiştir. ("Seçim tasarısı", *Akşam*, 23.11.1949).

¹²⁴³ Erim, 2005: 386-387.

¹²⁴⁴ "Türkiye İçerde: Olayların Takvimi", *Ayın Tarihi*, 12.1949; Erim, 2005: 389.

sistemi kabul edilmemesi durumunda Hükümet'ten çekileceklerini bildirmiştir.¹²⁴⁵ Meclis Grubu'nun bu kararından sonra basın, hükümeti övmüştür. Erim'e göre, muhalefetin perişanlığı daha da artmaya başlamıştır. Bayar, durumu kurtarmak için hiçbir zekâ gösterememiştir. Millet Partisi de sürekli DP'ye ve Bayar'ın şahsına hücum etmeyi sürdürmüştür. Halk muhalefetten ümidini kesmiş gibidir. Ancak bazı muhalif gazeteler Bayar'ı ve partisini tutmayı sürdürmüştür. İktidar partisinin durumu ise yine Erim'e göre, çok daha iyi bir durumdadır. Erim, CHP'nin Kurultayı'nın Aralık 1949'da yapılması isteğinden artık vazgeçmiştir. Çünkü seçimlerden önce kurultayın yapılacak olmasının parti içinde çalkantı yaratacağını düşünmektedir. Öte yandan Erim'in anlattıklarına göre, fazla bir siyasi propaganda yapmadan 1950 Seçimlerini kazanma ümidi herkeste ortaya çıkmıştır. Halkın, muhalefetin hataları karşısından soğuması kendilerini kuvvetlendirmiştir. Bunda Hükümet'in yaptığı güzel işler de etkili olmuştur. Bütçe açığını da Amerikan Yardımı ile kapatmayı başarmışlardır.¹²⁴⁶

CHP Meclis Grubu'ndan çıkan Seçim Kanun Tasarısı'nı Nihat Erim'in başkanlığındaki Adalet, İç İşleri, İşletmeler ve Ulaştırma Bakanları'ndan oluşan bir komisyon gözden geçirmeye başlamıştır. Komisyon, İlim Heyeti'nin hazırladığı metinde bazı noktaları değiştirmiş ve özellikle uygulama bakımından güç olan hükümleri düzeltmiştir.¹²⁴⁷ Bu çalışmaları esnasında da Erim, akşamları İnönü'yü ziyaret ederek birlikte Tasarı'yı müzakere etmişlerdir. Müzakere sonunda Meclis'te Tasarı'yı Erim'in açıklamasına karar verilmiştir. Daha sonra Tasarı, Meclis'e gelmeden önce Parti Grubu'nda maddeler hakkında mutabık kalınmasına karar verilmiş ve en önemlisi de Erim'in önerisiyle İlim Heyeti'nin Tasarısı'na mümkün olduğu kadar dokunulmaması istenmiştir.¹²⁴⁸

Nihayet Erim'in başında bulunduğu Komisyon, 15 günlük Tasarı üzerindeki son çalışmalarını bitirmiş ve 16 Aralık 1949'da Meclis'e göndermiştir. Tasarı, Meclis'e gönderilirken 15 gün önce İlim Heyeti'nin Hükümet'e sunduğu Tasarı da gazetelerde yayınlanmıştır.¹²⁴⁹ Bir gün sonra da Nihat Erim gazetecilere verdiği beyanatta kendilerinin bu Tasarı ile ilgili ne gibi değişiklikler yaparak Meclis'e sunduklarını anlatmıştır. Buna göre, uygulama bakımından güçlükleri olacağı nedeniyle 70 bin nüfusa bir milletvekili seçilmesi maddesi değiştirilerek 40 bin nüfusa bir milletvekili seçilmesi usulü getirilmiştir. Erim, İlim Heyeti'nin 70 bin nüfusa bir milletvekili seçilmesi usulünü teklif ederken ortaya koyduğu

¹²⁴⁵ Erim, 2005: 389-390; "CHP Meclis grubu seçim layihasını kabul etti", *Vatan*, 07.12.1949.

¹²⁴⁶ Erim, 2005: 390-391.

¹²⁴⁷ Erim, 2005: 390.

¹²⁴⁸ Erim, 2005: 391-392.

¹²⁴⁹ "Hükümet seçim kanunu tasarısını dün meclise verdi", *Ulus*, 17.12.1949; "Yeni seçim tasarısı mecliste", *Hürriyet*, 17.12.1949; "İlim Heyetinin hazırladığı seçim projesinin tam metni", *Zafer*, 17.12.1949.

gerekçenin birçok memlekette bu sistemin olduğunu örnek gösterdiklerini hatırlatmıştır. Ardından da kendilerinin neden bunu değiştirdiklerini açıklamaya başlamıştır. İlim Heyeti'nin sözünü ettiği o memleketler incelendiği zaman onlarda ayan meclisinin de olduğunu; ancak Türkiye'de tek meclis olduğu için kendilerinin 40 bin nüfusa bir milletvekili sistemini seçtiklerini ifade etmiştir. Erim'in itiraz ettikleri bir diğer madde ise seçim sonuçlarına itirazı kesin karara bağlama yetkisinin "Yüksek Seçim Mahkemesi'ne" veren maddedir. Erim, bu maddeyi de değiştirmiştir. Yüksek Seçim Mahkemesi hukuki incelemelerini yaptıktan sonra kesin kararı TBMM verecektir. Son sözü TBMM'ye bırakma nedenleri olarak da Erim, Türkiye'de son sözün TBMM'ye bırakılmasının bir gelenek olduğunu, bu geleneğin sadece Türkiye'de değil, ABD, Avustralya, İtalya, Fransa ve Belçika gibi ülkelerde de uygulandığını belirtmiştir. Ayrıca kuvvetler ayrılığı prensibinin de bunu gerektirdiğini ileri sürmüştür. "Teşri kuvvet kendi teşekkülü hakkında ancak kendisi karar verebilir. Bu işe kaza kuvvetini karıştırmak "kuvvetlerin ayrılığı prensibini" ihlal eder...30 yıla yaklaşan tatbikatı göz önünde tutarak kesin karar yetkisini bir kaza merciine nakletme teklifinde bulunmayı uygun görmemiştir" diyen Erim, yukarıda saydığı memleketleri buna örnek göstermiştir. Erim, Yüksek Seçim Mahkemesi'nden son karar veren bir kurum olarak değil, itirazları hukuki olarak inceleyip dosyası Meclis'e gönderen bir kurum olarak faydalanmayı ön görmüştür. Erim'in kabul etmediği diğer bir madde ise 150.000 nüfuslu ilçelerin ayrı birer seçim çevresi teşkil etmesi maddesidir. Bazı ilçelerde nüfusun az olması nedeniyle uygulamada sakatlık çıkacağı nedeniyle buna şimdilik karşı çıkılmıştır.¹²⁵⁰ Erim, İlim Heyeti'nin kendilerine sunduğu seçim tasarısında başka değişiklikler de yapmıştır. Ancak en önemlileri bunlardır. Bu değişiklikler Hükümet tarafından Tasarı halinde Meclis'e sunulmuştur. Erim, İnönü ile görüşmesinde kararlaştırıldığı üzere Tasarı kanunlaşmıncaya kadar tartışmaları Hükümet'i temsilen Erim idare edecektir. Tasarı'yı çeşitli mecralarda savunma görevini kendi üzerine almıştır. Zira Tasarı'nın gerekçesini, baş kısmı ile esaslı değişikliğe ait kısımlarını kendisi yazmıştır. Ayrıca tarihçeyi de kendisi yazmıştır.¹²⁵¹

Nihat Erim, 21 Aralık 1949 tarihinde TBMM Başkanlığı'na bir önerge vererek Hükümet'in Meclis'e sunmuş olduğu yeni Seçim Kanun Tasarısı'nı Anayasa, Adalet ve İç İşleri Komisyonları'ndan 10'ar üye seçilerek oluşturulacak geçici bir komisyonda tetkik edilmesini istemiştir. Erim'in bu önergesi aynı gün oylamaya sunulmuş ve kabul

¹²⁵⁰ "Nihat Erim'in seçim tasarısı hakkında izahatı", *Ulus*, 18.12.1949; "Seçim kanuna dair Nihat Erim'in beyanatı", *Vatan*, 18.12.1949; "Nihat Erim seçim tasarısına dair izahat verdi", *Hürriyet*, 18.12.1949.

¹²⁵¹ Nihat Erim günlüğünde Başbakan Yardımcılığı görevinin zorluğunu anlatarak bir daha bu görevi almayacağını şu sözleriyle anlatmıştır: "Başbakan Yardımcılığı zor bir vazife. Nihai karar alamazsın, herkese işlerin iç yüzünü anlatamazsın. Üstelik benim çok nafiz olduğum hakkında herkeste bir kanaat var. Binaenaleyh benim dahi beğenmediğim işlerin kabahatini bende görenler oluyor. Seçime kadar tahammül etmeye çalışacağım. Fakat bir daha istemem." (Erim, 2005: 394).

edilmiştir.¹²⁵² Oluşturulan Geçici Komisyon da 23 Aralık 1949 tarihinde ilk toplantısını yaparak hem başkanlık divanını oluşturmuş hem de bir sonraki toplanma tarihi olarak 9 Ocak 1950 tarihini seçmiştir. Bu tarihte tekrar toplanıp asıl çalışmalarını yapmak üzere Komisyon, dağılmıştır.¹²⁵³

Seçim Kanun Tasarısı'nın, Meclis Geçici Komisyonu'na verilmesiyle birlikte Bayar, Tasarı hakkında müspet yorumlarda bulunmuştur. 22 Aralık'ta yaptığı konuşmada Bayar, Tasarı'nın demokrasi yolunda önemli bir adım olduğunu belirttikten sonra "Memleketin senelerden beri ıstırabını çektiği siyasi emniyet buhranının izalesinde bunun ne büyük ehemmiyeti olduğunu izaha lüzum görmüyorum" demiştir.¹²⁵⁴ Hilmi Uran ise Bayar'ın bu beyanatından memnuniyet duyduğunu dile getirmiştir.¹²⁵⁵

İşte DP'nin Seçim Kanunu ve Milli Husumet Andı üzerinden halkı Hükümet'e karşı kıskırtması başarısızlığa uğrayınca¹²⁵⁶ Erim'in anlattıklarına göre DP yöneticilerinde bazı isimler iki parti arasındaki ilişkileri düzeltmek adına İnönü'nün, Bayar'ı görüşmeye çağırmasını istemeye başlamışlardır. İlk talep yukarıda da ifade edildiği üzere, Erim üzerinden İnönü'ye ulaştırmışlardır. Bu talep kabul görmeyince bu sefer Kemal Satır üzerinden talep İnönü'ye iletilmiştir. İnönü de başta Erim olmak üzere bazı Hükümet ve parti idarecilerini toplayıp meseleyi konuşmuşlar ve şu kararı vermişlerdir:

Onlar görüşme aradıkça nazik davranmak, ipi koparmamak, böylece ümit verecek, kendi aralarında tesanüt kurup ümitsizlikle hep aynı politikada birleşmelerini önlemek, fakat asla-eskiden olduğu gibi- Celal Bayar istediği halde İnönü çağırması gibi göstermeye yanaşmamak. Hatta Celal Bayar doğrudan doğruya telefonla yaverliğe müracaat edip İnönü'den mülakat isterse, İnönü yavere tembih etti, umumi katibe başvurmasını söyleyecek; umumi katip ise "Arz edeyim, mülakat mevzu nedir, onu da bildirmeye kanunen mecburum" diyecek. Sonra bu müracaat Anadolu Ajansı ile yayılacak. İnönü bir gün sonra Bayar'ı kabul edecek. Fakat tek başına değil, yanında hükümetten birisini bulunduracak. Celal Bayar'ın 1947'de 12 Temmuz'a takaddüm eden görüşmeleri yanlış nakletmesine işaret için "Konuştuklarımız benim hafızamda yanlış kalıyor (!) onun için bir mesut zat bulunduruyorum" diyecek. Bu şekilde mutabık kalındı.¹²⁵⁷

¹²⁵² TBMMTD, D.8, C.22, T.4, B.20, s. 331.

¹²⁵³ Geçici Komisyon Başkanlığına Denizli Milletvekili Dr. Behçet Uz, Sözcülüğüne Kayseri Milletvekili Sait Azmi Feyzioğlu, Katipliğe Bursa Milletvekili Abdurrahman Konuk seçilmiştir. ("Seçim Kanunu", *Akşam*, 24.12.1949).

¹²⁵⁴ "Seçim kanunu tasarısı hakkında D. Partinin görüşü", *Vatan*, 23.12.1949.

¹²⁵⁵ "Seçim Kanunu", *Vatan*, 25.12.1949.

¹²⁵⁶ *Karpat*, 2015: 322-323.

¹²⁵⁷ Erim, 2005: 394-395.

Erim'in de mutabık kaldığı bu karara göre, DP'nin İnönü ile görüşme istekleri karşısında artık eskisi gibi davranılmayacaktır. Çünkü ülke içerisinde siyasi durum CHP lehine gelişmektedir.

Geçici Meclis Komisyonu, Seçim Kanun Tasarısı'nı 9 Ocak 1950 tarihinde görüşmek üzere dağılırken Erim, yeni propaganda taktiği koymuştur. Buna göre parti yöneticileri çeşitli illerde yapılacak kongrelere katılarak birer nutuk söyleyecektir. Nutukta da parti için uygun olan konular ele alınacaktır. Gazeteler, muhalefetin ileri gelenleri ister istemez bu konular üzerinde kendilerine cevap vermeye kalkacaklardır. Böylece CHP için günlerce uygun konularda mücadele olacaktır. Eğer CHP uzun süre ortaya yeni konular atmazsa bu defa muhalefetin seçtiği konular halk efkârını meşgul etmeye başlayacaktır. İşte Erim bunu önlemek için bu taktiği uygulatmıştır. Hilmi Uran, Adana'ya, Günaltay Sivas ve İstanbul'a, Barutçu Trabzon'a giderken kendisi de Kocaeli'ne gitmeye karar vermiştir.¹²⁵⁸

Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal, Gümrük ve Tekel Bakanı Dr. Fazıl Şerafeddin Brüğe, Tarım Bakanı Cavit Oral ile birlikte Kocaeli'ne gelen Erim, CHP İl Kongresi'nde bir konuşma yapmıştır. Konuşmasına Erim, ülkenin her tarafında CHP etrafında dayanışmanın arttığını ve halkın CHP'yi tuttuğunu belirterek başlamış ve arkasından bunun sebeplerine değinmiştir. Erim'e göre, son üç yılda ve özellikle son aylarda yaşananları gören halk, gerçeklerin farkında varmıştır. Çok partili hayata geçilmesiyle birlikte muhalefet iktidarın bütün iyi niyetlerine rağmen demagoji yaparak halkı aldatmıştır. Muhalefet partileri daha dün iktidara hücum edip birbirini överken şimdilerde ağza alınmayacak sözlerle birbirlerini itham etmektedirler. En önemlisi de DP, Milli Husumet Andı'nı yayınlarak anarşi ortamını sağlamaya çalışmıştır. Konuşmasını bitirirken Erim, DP'nin Milli Husumet kararını iptal edeceklerin ümit ettiklerini söylemiştir.¹²⁵⁹ Erim, okuduğu bu nutkunu Ankara'da hazırlamış ve öncesinde İnönü'ye okuyup O'nun da onayını almıştır. Erim, konuşmasını bitirirken söylediği, "Milli Husumet Kararını iptal edeceklerini ümit ederiz" şeklindeki cümleyi İnönü'nün tavsiyesi ile koymuştur. Erim'in, Milli Husumet Kararlarını tekrar tazelemek istemesini ve iptal edilmesini tavsiye etmesini bir taktikten ibarettir. Çünkü Erim de biliyor ki DP, kararı iptal etmeyeceklerdir. İptal edemedikleri için de haksız durumdan kurtulamayacaklardır. Üstelik bununla da Erim, gazetelerin ve muhalefetin uğraşacakları bir konu seçmiş olacaktır. Erim'e göre, "Başyazarlar o kadar politikanın kenarındadırlar ki kendileri mevzu bulamıyorlar."¹²⁶⁰ Gerçekten de DP'nin yayın organı olan Zafer Gazetesi

¹²⁵⁸ Erim, 2005: 395-396. Bu arada Nihat Erim, Bütçe Komisyonu'nda Başbakanlık ve oraya bağlı daireler bütçeleri görüşülürken muhalif milletvekilleri ile oldukça sert tartışmalar yapmıştır. (Erim, 2005: 396).

¹²⁵⁹ "Nihat Erim'in İzmit'teki Nutku", *Ulus*, 26.12.1949; "Erim İzmit'te muhalefete sert hücumlarda bulundu", *Vatan*, 26.12.1949

¹²⁶⁰ Erim, 2005: 398.

hemen Erim'in bu konuşmasını sertçe eleştirmeye başlamıştır. Gazete, “Başbakan müthiş vaatlerde bulunurken Nihat Erim de dün İzmit'te Demagog'un Tarifini Yaptı” şeklinde başlık atarak Erim'e saldırmıştır. Altına da büyük puntolarla “Günaltay'ın muavini DP'ye karşı mütecevazine bir lisanla ulu orta hücumlar yapmaktan da geri kalmadı” yazmıştır.¹²⁶¹ Anlaşılan, Erim'in taktiği başarılı olmuştur.

1950 yılına girince de Erim DP üzerine bu taktiğini sürdürmüştür.¹²⁶² Buna karşın DP, aylardır CHP ile anlaşmak için çabalarını daha da arttırmıştır. 8 Ocak 1950 tarihinde DP'den Ahmet Emin Yalman ile Burhan Belge Nihat Erim ile görüşmüşlerdir. Görüşmede kendisine anlatılanlardan Erim, DP'nin iç çekişme içerisinde olduğunu ve DP'nin iktidar partisi CHP ile bir koalisyon hükümeti kurmak istediklerini anlamıştır. Bu minvalde de Bayar, 7 Ocak 1950 tarihinden beri toplantı halinde olan DP Danışma Kongresi'nde yapacağı konuşmada iktidar ile dostluk politikasını güdeceğini söyleyecektir. Erim ise Yalman'a Bayar'ın 12 Temmuz Beyannamesi ile açılan yolda yürümediğinden bahsederek Milli Husumet Andı'nın ne olacağını, Bayar'ın bunu iptal edemeyeceğini dile getirmiş ve bütün bu sebeplerden dolayı koalisyon hükümeti önerisine sıcak bakmamıştır. Erim yaptığı bu görüşmeyi İnönü'ye anlatmış ve ikili gelişmeleri gördükten sonra tedbir almaya karar vermiştir.¹²⁶³ Gerçekten de çok fazla bir zaman geçmeden koalisyon hükümeti meselesi tekrar gündeme gelecek ve çok konuşulacaktır.

Ankara'da 7-9 Ocak 1950 tarihleri arasında üç gün süren Demokrat Parti Danışma Kongresi yapılmış¹²⁶⁴ ve Kongre sonunda bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiride baskı ve tehdidin sürmesi durumunda DP'nin memlekete faydası için 1950 Genel Seçimleri'ne katılmayacağı, katılsa da sonradan Meclis'ten çekilme kararı verebileceği ifade edilmiştir.¹²⁶⁵ Oysaki Yalman, Erim'e Milli Husumet Andı'ndan söz etmeyeceklerini söylemişti. Tebliğ 13 Ocak 1950 tarihinde neşredilmiş ve neşredilmeden önce de Yalman, Erim'i arayarak tebliğin düşman havasını körüklediğini ifade etmişti. Ancak tebliğ çıktıktan sonra manzara farklı olunca İnönü, Erim ve Uran Çankaya'da durumu mütalaa etmişlerdir. Bir ara İnönü ile yalnız kalınca Erim, tebliğ ile ilgili olarak “İfade itibariyle emsaline nazaran daha yumuşak, fakat Milli Husumet duruyor ve yeni tehditler var” demiştir. İnönü de Erim'i onaylamıştır.¹²⁶⁶

¹²⁶¹ “Başbakan müthiş vaatlerde bulunurken Nihat Erim de dün İzmit'te Demagog'un Tarifini Yaptı”, *Zafer*, 26.12.1949.

¹²⁶² Erim, 2005: 401.

¹²⁶³ Erim, 2005: 404-405.

¹²⁶⁴ İnan, 2006: 409.

¹²⁶⁵ Goloğlu, 2013: 379.

¹²⁶⁶ Erim, 2005: 405.

Bu arada Nihat Erim, 15 Ocak 1950 akşamı için CHP Kayseri İl Kongresi'ne davet edilmiştir.¹²⁶⁷ Burada yapacağı konuşmayı önceden hazırlamış ve İnönü'nün onayını almıştır.¹²⁶⁸ Kayseri Nutku'nda Erim, ilk önce hazırlanmakta olan Seçim Kanun Tasarısı'nın ne kadar tarafsız, ilmi ve adil bir kanun olduğunu açıklayarak sözlerine başlamıştır. Ardından da bu şekilde mükemmel olan bir kanuna rağmen DP'nin halen düşmanlık politikasında ısrar ettiğini ve Milli Husumet Andı'na ek olarak yeni tehditlerle ortaya çıktığını söylemiştir. Erim'e göre, bir partinin görevden kaçması durumunda onların yeri boş kalmayacak ve gerekirse CHP, kendi listesinde bağımsız milletvekillerine yer vermek suretiyle Meclis'te çeşitli görüşlerin temsil edilmesini sağlayacaktır.¹²⁶⁹

Nihat Erim'in Kayseri Nutku zaten gergin olan DP ile CHP arasındaki ilişkileri daha da germiştir. Erim'e göre, kendisinin bu Nutku, pişmiş aşa su katmıştır. Çünkü DP içindeki Menderese Grubu, 9 Ocak 1950 tarihinde yayınladıkları tebliğ ile Milli Husumet Andı'nı unutturarak iktidar ile ilişkilerini yumuşatmak istiyordu. Bu yumuşamayla birlikte iktidar partisine seçimlerden önce bir koalisyon hükümeti kurma teklifinde bulunacaklardı. İşte Erim'in bu nutku bütün bu hesapları alt üst etmiştir. Menderes, Zafer Gazetesi'nde yazdığı başmakalelerle Erim'e hücum etmeye başlamıştır.¹²⁷⁰

Menderes, makalesinde DP'nin 9 Ocak'taki Bildirisi'ne genel olarak iktidar çevrelerince anlayışla karşılanmış olmasına rağmen, sadece Erim'in ağır bir eleştiride bulunduğunu söylemiştir. Menderes'e göre, Erim, Kayseri Nutku'yla içinde yer aldığı ve CHP'nin aşırılığına tepki gösteren "35'ler Grubu'nun" amacına ters gelen bir tutum sergilemiştir: "Kayseri Konuşması bize bir kere daha anlatıyor ki, ne 35'ler ortada kalmıştır, ne de davaları". Erim'in Kayseri Nutku'nun başka bir amacı DP'yi yıpratarak CHP'nin iktidarda kalmasını sağlama taktiğidir. Menderes ayrıca CHP içinde ciddi bir ayrılığın olduğuna işaret etmekte ve ılımlı olarak bilinen Erim'in, parti içerisinde bulunan aşırılığın tarafına geçtiğini iddia etmektedir. Menderes yazısını, "Fakat acaba giriştikleri bu şahsi ikbal mücadelesinin bedelini bahasını memlekete ödetmek yolunda olduklarının farkına varmıyorlar mı? Veya herkesin bunun farkında olduğunu anlamıyorlar mı?"¹²⁷¹ şeklindeki bir sorusuyla bitirmiştir.

Erim'e göre, Menderes bu yazısıyla kendisini CHP'den ve diğer Hükümet erkânından tecrit ederek araya nifak sokmaya çalışmıştır. Bu yüzden de Ulus Gazetesi'nde

¹²⁶⁷ "Nihat Erim D. Partinin tebliğine cevap verdi", *Akşam*, 16.01.1950.

¹²⁶⁸ Erim, 2005: 406.

¹²⁶⁹ "Nihat Erim'in Kayseri'deki nutku", *Ulus*, 16.01.1950; "Nihat Erim D.P. Tebliğine cevap verdi", *Cumhuriyet*, 16.01.1950.

¹²⁷⁰ Erim, 2005: 406.

¹²⁷¹ "Bir nutuk vesilesiyle", *Zafer*, 18.01.1950.

hemen “Ulus” imzalı veya imzasız yazılarla cevap vermiştir. Erim, DP’nin tebliği dolayısıyla Kayseri Nutku’nda savunmuş olduğu düşüncesini tekrarlamış ve ardından kendisinin bu düşüncesinin DP’nin kodamanlarını adeta çılgına döndürdüğünü, “Tıpkı pek bir ayıp kabahati gizlemek isterken yakalanıp teşhir edilen insanların hiddetiyle çırpınmaya” başladıklarını belirtmiştir. Menderes’in dünkü yazısıyla kendisine saldırdığını, yazının içinde ise fikirden bir zerre bulunmadığını ve sadece şahsi iğnelemelerle dolu bir yazı ileri sürmüştür. Ayrıca Menderes’in bu yazı ile aklı sıra kendisi ile CHP ve hükümet makamları arasında bir görüş ayrılığının bulunduğu intibamı vermeye çalıştığını iddia etmiştir. Bu iddialar karşısında Erim, kendisinin CHP ve onun Hükümet’i ile bir ve bütün olduğunu söylemiştir.¹²⁷²

Bu cevaptan sonra Zafer Gazetesi ve yazarları Erim’in Kayseri Nutku’nu eleştirmeye ve şahsına karşı hücumu devam etmişlerdir. Bu minvalde Mümtaz Faik Fenik, “Kayseri Nutkunun Mahiyeti” isimli bir başmakale dizisi yayınlamıştır.¹²⁷³ Diğer yandan Kutahya Milletvekili Hakkı Gedik de 21 Ocak 1950 tarihinde Zafer Gazetesi’nde Erim’i eleştiren sert bir makale yazmıştır.¹²⁷⁴ Cumhuriyet Gazetesi de CHP içerisinde ihtilaf olduğunu yazmaya başlamıştır.¹²⁷⁵ Nihat Erim de bütün bu eleştirilere karşı Ulus Gazetesi’nden isimsiz başmakaleleri ile cevap vermiştir.¹²⁷⁶ Ulus Gazetesi’nde Peyami Safa da DP’lileri kast ederek “Nihat’ın nutkunda takılacak hiçbir nokta bulamadıkları için şahsiyet yapıyorlar”¹²⁷⁷ şeklinde yorumda bulunmuştur.

Nihat Erim’e göre, DP, 7 Ocak 1950 Toplantısı ile yumuşaklık siyaseti güderek kendilerinden seçim öncesi koalisyon hükümeti kurma teklifinde bulunacaklardı. Ancak kendisinin Kayseri Nutku ile bu hesaplar bozulmuştur. Bunun üzerine ikinci bir taktik geliştirerek CHP’yi içeriden vurmaya çalışmışlardır. CHP içerisinde ayrılık olduğunu ortaya atmışlardır. Erim’in aşırıların safına katıldığı propagandasını yapmışlardır. Öyle ki Kayseri Nutku sonrası yazdıkları yazılar bunu göstermektedir. DP’nin bu taktiğine karşın da Erim, İnönü ile görüşerek bir takım tedbirler almaya karar vermişlerdir. O tedbirler ise CHP içerisinde sıkı bir dayanışmanın olduğunu açıkça herkese karşı göstermeye çalışmaktır.¹²⁷⁸

¹²⁷² “DP’nin Tebliği Etrafında”, *Ulus*, 19.01.1950.

¹²⁷³ “Kayseri Nutkunun Mahiyeti 1”, *Zafer*, 18.01.1950; “Kayseri Nutkunun Mahiyeti 2”, *Zafer*, 19.01.1950; “Kayseri Nutkunun Mahiyeti 3”, *Zafer*, 20.01.1950; “Kayseri Nutkunun Mahiyeti 4”, *Zafer*, 20.01.1950; “Kayseri Nutkunun Mahiyeti 5”, *Zafer*, 22.01.1950.

¹²⁷⁴ “Başbakan Muavini Nihat Erim’in Kayseri Nutku Münasebetiyle”, *Zafer*, 21.01.1950.

¹²⁷⁵ “CHP Partindeki son ihtilafa isim kondu”, *Cumhuriyet*, 22.01.1950.

¹²⁷⁶ “Var Mı Yok Mu?”, *Ulus*, 20.01.1950.

¹²⁷⁷ Erim, 2005: 407.

¹²⁷⁸ Erim ile İnönü’nün buldukları tedbirler ise şöyledir: “Cumhuriyet Gazetesi’ne, CHP içinde ikililik, Atatürkçüler tasfiye edilecekmiş, ıslahatçı zümre Atatürk düşmanları ile işbirliği yapacakmış şeklinde yazıları Falih Rıfkı veya Muhittin Baha Pars yazdırıyorsa, Falih Rıfkı’ya aksi tezi tutan makaleler yazdırmalı. Mimtar Ökmen de bir vesile bulup konuşsun, tesanüt göstersiz. O zaman DP’nin bu taktiği çabuk iflas eder”. (Erim, 2005: 407-408).

Hilmi Uran da CHP içerisinde ikililik olduğuna dair dedikodulara Ulus Gazetesi'nden cevap vermiştir. Uran, "Hükümetle aramızda su sızıyor" demecini vermiştir.¹²⁷⁹

Bütün bunlar yaşanırken 20 Ocak 1950 tarihinde DP çevrelerinden koalisyon hükümeti kurma teklifi tekrar Erim'in önüne gelmiştir. Daha öncesinde 7 Ocak'ta Yalman tarafından teklif gelirken 20 Ocak'ta ise İzmir'de çıkan DP yanlısı Yeni Asır Gazetesi'nin başyazarı Şevket Bilgin'den gelmiştir. Şevket Bilgin, Erim'e DP'lilerle görüşüğünü söyleyerek sözü dolaştırıp koalisyonla getirmiştir. Bilgin, koalisyon düşüncesi kendi fikriymiş gibi Erim'in bu konuda düşüncesini öğrenmeye çalışmıştır. Erim de DP Erkânı ile baş başa görüşebileceğini, Milli Husumet Kararı'nın kaldırılması şartıyla koalisyonda şahsen bir mazur görmediğini, kararı CHP'nin vereceğini ifade etmiştir. Bilgin, Erim ile bu görüşmeyi yaparken bunu yayınlayacağını söylememiştir.¹²⁸⁰ Ancak aşağıda da görüleceği üzere Bilgin, Erim'in bu düşüncesini yayınlacaktır. Yayınlamakla da kalmayarak eksik ve yanlış haber yapacaktır.

Bu görüşmeden sonra bu mesele öğle yemeğinde Çankaya'da konuşulmuştur. Erim, İnönü'ye önerinin hemen reddedilmemesini, eğer elverişli bulunması durumunda kabul edilebileceğini söylemiştir. İnönü ise DP'nin önce Kongre'yi tekrar toplayarak Milli Husumet Kararı'nı iptal etmesini, ve ayrıca kurulacak koalisyon hükümetine de sadece DP değil, Millet Partisi ile bağımsız milletvekillerinin de katılmasını ön şart koşmuştur.¹²⁸¹

Aynı günün akşamında İnönü, bu olumlu fikrinden kısmen de olsa caymıştır. İnönü, "seçim zamanı mecburiyet yokken müşterek hükümet tuhaf bir şey, başka memleketlerde emsali yok" demiştir. Erim ise Fransa örneğini vererek müşterek bir hükümetin kurulabileceği konusunda İnönü'yü ikna etmeye çalışmıştır. Neticede ikili arasında varılan karara göre, eğer İnönü'ye bu konuda başvuru olursa İnönü hiçbir fikir beyan etmeden Başbakan'a yönlendirecektir.¹²⁸² Anlaşıldığı üzere, ilk başlarda koalisyon fikrine sıcak bakmayan Erim, bu fikre sıcak bakmaya başlamış; hatta bu konuda İnönü'yü de ikna etmeye çalışmıştır.

Bu gelişmeler yaşanırken de Erim, zaman zaman Ahmet Emin Yalman ile görüşerek DP'nin içinde neler olup bittiğini öğrenmeye çalışmıştır. Erim'e göre, Bayar'a karşı Menderes, Köprülü, Karaosmanoğlu, Samet Ağaoğlu ve Refik Koraltan ince bir blok oluşturmuşlardır. Bayar, halen iktidara karşı sert bir politika sürdürme arzusundayken bu oluşan grup buna izin vermek istemiyorlar. Yalman ise iktidar ile anlaşmanın şart olduğunu ileri sürmektedir.¹²⁸³ İşte bu hava içerisinde Erim'in, Yeni Asır Gazetesi başyazarı ile yaptığı

¹²⁷⁹ Erim, 2005: 409.

¹²⁸⁰ Erim, 2005: 407, 412; Barutçu, 1977: 382.

¹²⁸¹ Erim, 2005: 410.

¹²⁸² Erim, 2005: 410; Barutçu, 1977: 383-384.

¹²⁸³ Erim, 2005: 410.

konuşma 27 Ocak 1950 tarihinde yayınlanmıştır. İddiaya göre, Erim muhalefet ile bir koalisyon hükümeti kurulmasına kendisinin taraftar olduğunu söylemiş, ancak bu konuda son karar yetkisinin partiye ait olduğunu bildirmiştir.¹²⁸⁴ Oysaki Erim'e göre, Şevket Bilgin kendisi ile konuşurken konuşmayı yayımlayacağını söylememiştir. Ayrıca görüşmeyi hatırında kaldığı veya işine geldiği gibi kısaltarak, değiştirerek yazmıştır. Yalan yoktu; fakat eksik ve yanlış çok idi.¹²⁸⁵

Birçok gazetede yankı uyandıran bu beyanat¹²⁸⁶ CHP'li milletvekilleri özellikle aşırı gruba mensup milletvekilleri arasında şiddetli tepkilere neden olmuştur. Erim, kendi kendine "Ben koalisyonla taraftarım nasıl der? Mevkii dolayısıyla, şahsi mütalaa olarak dahi böyle konuşması doğru değildir. Herhalde İnönü de bu fikirde. Meclis Grubu'na haber vermeden gizli müzakerelerle DP ile bir anlaşma mı yapılıyor?" şeklinde Meclis'te merdiven altı ve koridor faaliyetlerine hız verilmiştir. Bu eleştirilerin başını çeken ise Meclis Başkanı Şükrü Saracoğlu idi. Erim'in yüzüne karşı kendi kendine nasıl koalisyon yaparsın, Meclis'e sormak yok mu diyerek tepkisini ortaya koymuştur. Erim de koalisyon fikrinin şahsi düşüncesi olduğunu, kararı partinin vereceğini söylediğini, koalisyon yapmaya çalışmanın da olmadığını, İnönü'nün de bundan haberi olmadığını ifade etmiştir.¹²⁸⁷

Faik Ahmet Barutçu'ya göre de Erim böyle bir demeci verirken İnönü'den esinlenmiştir. Saracoğlu'nun dışında Başbakan Günaltay da Erim'in yayımlanan beyanatına çok sert tepki göstermiştir. En önemlisi O da Saracoğlu ve Barutçu gibi demeci verirken İnönü'den esinlenmiş olabileceğini düşünüyordu. Yine Günaltay'a göre Erim, İnönü'nün kendine olan yakınlığını kullanarak sanki hükümet ve partinin en yetkili adamıymış gibi bir tavır takındığını iddia ederek Erim'i eleştirmiştir. Erim'i eleştiren bu isimler soluğu İnönü'nün yanında almışlardır. İnönü de onları teskin etmek için Erim'in gıyabında onlara konuşmalar yapmıştır. İnönü de Başbakan, Saracoğlu ve Barutçu ile yaptığı görüşmelerden sonra Erim'i de yanına çağırarak ve son kez onunla da görüşerek meseleyi kapattırıştır.¹²⁸⁸

Erim, koalisyon hükümeti meselesi ile uğraşırken diğer yandan da 21 Aralık 1949 tarihinde Seçim Kanun Tasarısı'nı incelemek için oluşturulmuş olan Meclis Geçici Karma Komisyonu 9 Ocak 1950 tarihinde toplanarak çalışmalarına başlamıştır. Karma Komisyonu'nun üyesi olmamasına rağmen Nihat Erim, bazı toplantılarına katılarak Tasarı'yı

¹²⁸⁴ "HP ve DP arasında yaklaşma temayülü", *Cumhuriyet*, 28.01.1950.

¹²⁸⁵ Erim, 2005: 412.

¹²⁸⁶ "Koalisyon kabinesi için Erim ne diyor", *Akşam*, 28.01.1950; "Siyasi çevrelerde mühim şayialar", *Kudret*, 29.01.1950; "Nihat Erim, siyasi partilere yine çattı", *Son Saat*, 28.01.1950; "Koalisyon kabinesi teşkiline dair belirti," *Yeni Sabah*, 31.01.1950.

¹²⁸⁷ Barutçu, 1977: 382; Erim, 2005: 412.

¹²⁸⁸ Barutçu, 1977: 382-385; Erim, 2005: 413.

muhalefete karşı savunmuştur.¹²⁸⁹ Faik Ahmet Barutçu'nun da dediği gibi Erim, Tasarı'yı en başından itibaren muhalefete karşı savunurken kendisi de bu açıdan CHP içindeki bağınaz kişileri yola getirmiştir.¹²⁹⁰

Karma Komisyon, uzun ve tartışmalı görüşmelerin sonucunda Hükümet Tasarısı'nda iki önemli değişiklik getirmiştir. Bunlardan birincisi nispi temsil yerine çoğunluk sistemi usulünün getirilmesidir.¹²⁹¹ 10 Ocak 1950 tarihindeki görüşmelerde bazı muhalefet milletvekilleri nispi temsil sisteminin kabulü için ısrar etmişlerdir. Nihat Erim ise söz alarak çoğunluk sistemini savunmuştur. Erim, 35 ülkenin anayasalarını incelediğini, bunların büyük çoğunluğunda nispi temsil sistemi kabul edilmişse de, bu konuda tartışmaların henüz sona ermediğini, bu sistemin uygulandığı ülkelerde sistemin zararları üzerinde durulduğunu, İngiltere'nin kendi bünyesine uygun görmemesi yüzünden bu sistemi kabul etmediğini, bu sistemin en büyük kötü tarafının meclisleri küçük parçalara ayırdığını ve sorumlu bir hükümet imkanını kaldırdığını anlatmıştır. Neticede çoğunluk sistemi kabul edilmiştir.¹²⁹²

Nihat Erim'in nispi temsil yerine çoğunluk sistemini istemesinin nedeni gelecek Meclis döneminde Erim, Meclis'te kuvvetli bir muhalefet istemiyordu. Çünkü demokrasiye geçilirken başta anayasa değişiklikleri olmak üzere yapılacak çok iş vardı. Bunları kuvvetli, tek başına iktidarla gerçekleştirmek çok kolay olacaktır. Ancak seçimlerde DP, büyük oy çokluğunu alınca Erim'in hesapları alt üst olmuştur. Yüzdeler olarak çok oy almış olmasına rağmen CHP, Meclis'te az milletvekili ile temsil edilmiştir. Bu yüzden aşağıda da görüleceği üzere CHP tarafında 1950 Genel Seçimleri'ndeki hezimetin baş sorumlusu olarak Erim görülecektir. Çok eleştirilecektir.¹²⁹³

Hükümet Tasarısı'ndaki ikinci önemli değişiklik ise Yüksek Seçim Mahkemesi'nin isminin değiştirilerek Yüksek Seçim Kurulu yapılmasıdır. Ayrıca Yüksek Seçim Kurulu'nun görev ve yetkileri de değiştirilmiştir. Buna göre, Kurul, bir ara mercii haline sokulmuş olup sadece seçim sonuçlarına ait itirazları araştırarak hazırlayacağı raporları TBMM'ye bildirecektir. Seçim sonuçları itirazına ilişkin son kararı TBMM verecektir.¹²⁹⁴ Böyle bir değişikliğin yapılmasını Hükümet adına 23 Ocak'taki oturumda isteyen ve savunan Nihat Erim'dir. Erim yaptığı savunmasında kurulması planlanan heyetin adının mahkeme veya kurul olmasında Hükümet'in bir ısrarı olmadığını, bu heyetin Meclisçe yapılacak olan seçim sorunu soruşturmasını kolaylaştıracağını, toptan itirazları da önleyeceğini, Meclis'i maddi ve

¹²⁸⁹ "Seçim Komisyonunda Nihat Erim'in bir açıklaması", *Ulus*, 11.01.1950.

¹²⁹⁰ Barutçu'ya göre Erim, yasayı güzel savunmuştur. Bu başarılı sonuçtan dolayı da kendisi ile birlikte Erim'i de kutlamıştır. (Barutçu, 1977: 387).

¹²⁹¹ İnan, 2006: 416.

¹²⁹² "Seçim kanunu komisyonunda", *Vatan*, 11.01.1950.

¹²⁹³ Toker, 1991a: 25-26.

¹²⁹⁴ İnan, 2006: 416.

manevi büyük bir yükten kurtaracağını ifade etmiştir. Ardından Erim, seçim sonuçlarına itirazlara son karar verme yetkisinin Meclis'ten alınıp kurulacak bir seçim mahkemesine verilmesinin Anayasa'nın ruhuna aykırı olacağını savunmuştur. Diğer yandan bazı muhalif milletvekilleri de Yüksek Seçim Mahkemesi'nin bu görevinin Erim'in savunduğu gibi anayasaya aykırılık teşkil etmeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Neticede Erim'in Yüksek Seçim Mahkemesi'nin adının ve yetkilerinin değiştirilmesini isteyen teklifi yapılan oylama sonucunda Komisyon'da kabul edilmiştir.¹²⁹⁵

Karma Komisyon yaptığı iki önemli değişiklikten sonra 28 Ocak 1950 tarihinde çalışmalarını bitirmiştir.¹²⁹⁶ 2 Şubat 1950 tarihinde Meclis Başkanlığına raporunu sunmuştur.¹²⁹⁷ 7 Şubat'ta Milletvekili Seçim Kanunu Tasarısı Meclis'te görüşülmeye başlanmıştır.¹²⁹⁸ Tasarı hakkında ilk eleştiriyi Millet Partisi Meclis Grup Bakanı Osman Nuri Köni yapmıştır. Özellikle silahlı ordu mensuplarının seçim hakkından yoksun tutunmalarını Anayasa'ya aykırı olduğunu söylemesi Meclis'te gürültülere sebep olmuştur. Daha sonra DP Sözcüsü Fuat Hulusi Demirelli kürsüye çıkarak eksik ve aksak taraflarına rağmen Tasarı'yı, ileri bir adım olarak değerlendirmiştir. Diğer yandan Tasarı'nın eksik taraflarını kürsüde sıralamıştır. Bu eleştiriler içerisinde en büyük tepkiyi Köni'nin eleştirileri çekmiştir. Zaten bu yüzden de Köni ile Erim arasında tartışma çıkmıştır.

Nihat Erim de Tasarı'yı muhalefete karşı savunmaya başlamıştır. Öncelikle sözlerine Seçim Kanunu'nun geçirdiği aşamaları anlatarak başlayan Erim, önce Demirelli'ye, daha sonra da Köni'ye sert bir cevap vermiştir. Demirelli tarafından yapılan eleştiriler karşısında Erim, hükümet Tasarısı'nın İlim Heyeti tarafından konan esasları içerdiğini, yalnız İlim Heyeti Tasarısı'nda boş bırakılmış olan bazı yerlerin Hükümet tarafından doldurulduğunu söylemiş ve devam ederek seçmen kütüklerinin denetiminin engelli olmadığını, mazbatalar itiraz için konan sürenin yeterli derecede olduğunu belirtmiştir. Yüksek Seçim Kurulu'nun yetkileri hakkındaki görüşünü de burada tekrarlamıştır. Erim, sözlerini bitirirken seçimlerde muhalefetin güvenliğini artıracı teklifler, yapılacak olursa Hükümet'in hiçbir fedakârlıktan kaçınmayacağını, yalnız Osman Nuri Köni'nin yaptığı gibi ordu meselesini istismar etmenin hiçbir işe yaramayacağını söylemiştir. Bunun üzerine DP'den Kamil Gündeş, Erim'in bu son sözlerinin daha önce yaptıkları ile çeliştiğini belirtmiş ve Erim'i sert bir dille eleştirmiştir.

Erim'den sonra Millet Partisi'nden Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç söz alarak Tasarı'yı birçok noktadan eleştirerek Osman Nuri Köni'yi desteklemiştir. Tahtakılıç;

¹²⁹⁵ "Yüksek Seçim Kurulu ihdası", *Vatan*, 24.01.1950; "Seçim komisyonunda dün 7 saat süren müzakereler", *Cumhuriyet*, 24.01.1950; "Bir Yüksek Seçim Kurulu teşkili kabul edildi", *Ulus*, 24.01.1950.

¹²⁹⁶ "Seçim komisyonu çalışmalarını bitirdi", *Vatan*, 29.01.1950.

¹²⁹⁷ İnan, 2006: 416.

¹²⁹⁸ TBMMTD, D.8, C.24, T.4, B.40, s. 152-182.

milletvekili tutanaklarının da hakimlerce karara bağlanmasını ve seçimlerde nispi usulün ya da dar bölge usulünün kabul edilmesini, devlet başkanlığı ile parti başkanlığının ayrılmasını, halkevlerinin bağımsız olmasını, radyonun iktidar partisinin emri altından çıkartılmasını istemiştir. Öğleden sonraki oturumda, bazı milletvekillerinin konuşmasının ardından Osman Nuri Köni, Erim'e cevap vermek üzere söz almıştır. Köni, Erim'in kendi eleştirilerine cevap verememesini bir takım ihtimallere dayandırmış ve bu ihtimalleri saymaya başlamıştır. “Tenkitlerimi küçük gördü. Fakat bununla Türk ordusunu ve dolayısıyla Türk Milletini küçük görmüş oluyor” diyince CHP'liler tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. Meclis'te büyük bir gürültü kopmuştur. Daha sonra Erim kürsüye çıkarak Köni'ye cevap vermiştir. Erim'in “Türk Ordusunun, Türk Subaylarının, Türk Askerinin adını politika mevzularına istismar vesilesi yaptırmayalım. Ne kadar gayret ederse etsin, ne kadar çırpınırsa çırpınsın, onun uzattığı tuzağa asla düşmeyeceğiz” şeklindeki sözleri Köni ve Millet Partisi tarafından tepkilere neden olmuştur. Köni'ye söz hakkı istemesine rağmen söz verilmemiştir. Bunun üzerine Meclis'te tekrar tansiyon yükselmiştir. Akabinde Köni'nin ordu mensuplarına oy hakkı tanınmasını isteyen önergesi okunmuş ve reddedilmiştir.¹²⁹⁹

Tartışmalardan sonra Tasarı'nın maddelerine geçilerek 7 Şubat'taki Meclis oturumunda 15 madde kabul edilmiştir.¹³⁰⁰ Bu kabul edilen maddelerden en önemlisi “milletvekili seçimi tek derecelidir ve çoğunluk usulüne göre, eşit ve gizli oyla yapılır. Oy serbest ve kişiseldir. Oyların ayrılıp sayılması açıktır” şeklindeki birinci maddesidir.¹³⁰¹

Tasarı'nın diğer maddelerinin görüşülmesine ise ertesi gün devam edilmiştir. Tasarı'nın 36. maddesine gelindiğinde yeni bir tartışma ortaya çıkmıştır. Bu madde, bir kimsenin ancak bir seçim bölgesinden adaylığını koymasını veya gösterilmesini mümkün kılmaktaydı. DP'den Nuri Özsan, bir önergede bulunarak bir kimsenin adaylığını iki yerden de koyabilmesini teklif etmiştir. Aynı teklifler CHP ve MP'den de gelmiştir. Üç parti aynı konuda birleşmiş iken CHP içindeki aşırılardan Mümtaz Ökmen, kürsüye gelerek iki yerden adaylığı balık avına benzeterek karşı çıkmıştır. Önerge okunmadan önce Nihat Erim çoğunluk sisteminin uygulanacağı bu seçim sisteminde bir adayın iki yerde aday olabileceğini söyleyerek Mümtaz Ökmen'in fikrine karşı çıkmıştır. Yapılan oylama sonucunda bir adayın iki yerden aday olabilmesi kabul edilmiştir.¹³⁰²

¹²⁹⁹ TBMMTD, D.8, C.24, T.4, B.40, s. 149; “Meclis'te seçim kanunu müzakeresi”, *Vatan*, 08.02.1950.

¹³⁰⁰ “Seçim kanunu müzakere ediliyor”, *Zafer*, 08.02.1950.

¹³⁰¹ Goloğlu, 2013: 379.

¹³⁰² “Seçim Kanunu 43. Maddeye kadar müzakere edildi”, *Akşam*, 09.02.1950; TBMMTD, D.8, C.24, T.4, B.41, s. 255-258. Nihat Erim ve çoğu CHP'linin ortak görüşüne rağmen 36. maddenin değiştirilmesine Mümtaz Ökmen'in karşı çıkması, bazı muhalif gazetelerde CHP içindeki aşırılıkların harekete geçerek el birliği ile Seçim Kanunu geciktirmeye çalıştıkları şeklinde yorumlanmıştır. (“Müfritler harekete geçti”, *Vatan*, 09.02.1950; “Müfritler daha ağır basmak istiyorlar”, *Zafer*, 09.02.1950).

Nihat Erim'i ve Hükümet'i uğraştıran diğer konu, 43. maddenin muhalefet tarafından değiştirilmek istenmesidir. “Toplu olarak sözlü propaganda yapılacak kapalı yerlere, ancak milletvekilleri, o seçim çevresi seçmenleri ve milletvekili adayları ile bunların vekaletnamesini haiz temsilcileri katılabilir” şeklindeki 43. maddeyi Erim, muhalefete karşı savunmuştur. Bu tedbirin seçim emniyeti için alındığını, muhalefetin endişeye kapılmaması gerektiğini, bunun İlim Heyeti tarafından ortaya konduğunu ileri sürerek çok eskiden beri Fransa’da uygulanan bir sistem olduğunu anlatmıştır. DP Sözcüsü Fuat Hulusi Demirelli, maddelerdeki belirsizliğin uygulamalarda zorluklara sebep olduğundan bahisle muhalefetin bu durumdan endişe duymakta olduğunu dile getirmiştir. Ardından da Demirelli’ye göre, herhangi bir vatandaşı bir toplulukta bulunmaktan men etmeye kimsenin hakkı yoktur. Bu hükümler herhangi bir toplantıyı daima imkânsız kılacak kadar belirsizdir. Demirelli, bu maddenin ya tamamen dengelenmesini ya da belirli bir şekle sokulmasını istemiştir. Nuri Özsan ise böyle bir maddeyle toplantıda bulunacakların değil de asker, çocuk gibi bulunmayacak kişilerin tespit edilmesi gerektiğini söylemiş ve bununla ilgili bir önerge verilmiştir. Neticede hem Hükümet’in hem de muhalefetin önergesi oya sunulmuş, muhalefete rağmen Hükümet’in önergesi kabul edilmiştir.¹³⁰³ Aynı günkü toplantıda tartışma yaratan diğer bir madde ise Tasarının 44. maddesidir. Bu madde şöyle demektedir:

Kapalı yer toplantılarını tertip edenler, toplantıdan evvel üç kişilik bir heyet kurarlar ve en yakın zabıta amir veya memurlarına haber verirler. Bu heyetin görevleri toplantının intizamını sağlamak, kanunlara karşı hareketleri önlemek, kamu düzenine ve edep törelerine aykırı veya suç işlemeye kışkırtıcı mahiyet taşıyan söz, nutuk ve hareketleri men etmektir. Heyet mensupları yukarı ki fıkraya muhalif bir hal hüdusunda sorumludurlar. Heyet kurulmayan toplantıların yapılması yasaktır.¹³⁰⁴

Muhalefetin bütün itirazlarına rağmen bu maddede değişiklik yapılmayarak aynen kabul edilmiştir.¹³⁰⁵ “Raydolarında propaganda her siyasi parti için günde beş dakikayı aşamaz” şeklindeki 45. madde üzerinde Hasan Dinçer, sürenin az olduğunu ifade ederek değişiklik yapılmasını istemiştir. Sürenin en az 15 dakikaya çıkartılmasını dilemiştir. Nihat Erim, 15 dakikanın çok uzun olacağını, dinleyicinin de sıkılacağını ifade ederek 10 dakika olmasını teklif etmiş ve neticede Erim’in teklifi muhalefetin de desteği ile kabul edilmiştir.¹³⁰⁶ Anlaşılacağı üzere, Nihat Erim, Tasarı’nın hemen hemen her maddesini muhalefete karşı savunmuştur. Birçoğunu da Hükümet’in istediği şekilde kanunlaştırmayı başarmıştır.

¹³⁰³ TBMMTD, D.8, C.24, T.4, B.42, s. 286-295; “Seçim kanunu layihası müzakereleri”, *Vatan*, 10.02.1950.

¹³⁰⁴ TBMMTD, D.8, C.24, T.4, B.42, s. 295; “Seçim kanunu layihası müzakereleri”, *Vatan*, 10.02.1950.

¹³⁰⁵ “Seçim tasarısının en mühim maddesi bu gün görüşülecek”, *Akşam*, 10.02.1950.

¹³⁰⁶ TBMMTD, D.8, C.24, T.4, B.42, s. 300-301; “Seçim tasarısının en mühim maddesi bu gün görüşülecek”, *Akşam*, 10.02.1950.

16 Şubat 1950 tarihinde yapılan son oturumdan sonra Seçim Kanunu Tasarısı'nın oylamasına geçilmiş ve Tasarı oy çokluğu ile kanunlaşmıştır.¹³⁰⁷ Kanuna DP lehte oy verirken, MP aleyhte oy vermiştir.¹³⁰⁸ Yeni Seçim Kanuna göre, seçimler adli denetimle tek dereceli, genel, eşit ve gizli oyla yapılacak, seçim sistemi ise muhalefetin bütün itirazlarına rağmen nispi değil, çoğunluk sistemi olarak kabul edilmiştir.¹³⁰⁹

Bu güzel sonuçtan dolayı İnönü, Erim ve Barutçu'yu tebrik etmiştir. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında Barutçu'ya göre, kendisinin ve Erim'in payı çok büyüktür. CHP içindeki bağınaz olarak tanımladığı kişileri kendisi yola getirirken, muhalefeti Erim yola getirmiştir. Ancak Barutçu'ya göre, Seçim Kanunu İnönü'nün eseridir. Çünkü İnönü kanun için düşüncelerini ta Hasan Saka Kabinesi döneminden itibaren ortaya koymaya başlamıştır. Ancak Başbakan Şemsettin Günaltay, bunu kendi eseri gibi göstermeye çalışmıştır. Bu yerinde bir davranış değildir.¹³¹⁰ Günaltay'ın, Seçim Kanunu kendisinin başarısı olarak göstermesini Nihat Erim günlüklerinde eleştirmiştir. Erim'e göre, Seçim Kanunu'nda kendisinin payı çok büyüktür. Hal böyle iken, Günaltay'ın buna sahiplenmeye çalışması Erim'in zoruna gitmiştir.¹³¹¹ Diğer yandan Günaltay, Erim'i Kanunu'nun çıkmasında gösterdiği gayretlerden dolayı tebrik etmiştir. Erim, kendisine karşı Günaltay'dan ilk defa bir tebrik sözü işitmiştir. Yeni Seçim Kanunu, muhalefetin de hoşuna gidecek şekilde çıkarken Erim, bu süreçte çok yorulmuştur. Kanun çıktıktan sonra Günaltay'a çok yorulduğunu söyleyerek gelecek Hükümet döneminde Başbakan Yardımcılığı görevi teklif edilirse kabul etmeyeceğini şimdiden bildirmiştir.¹³¹²

Bu arada DP, yeni genel seçimlere giderken CHP'ye yeni bir teklifle başvurmuştur. DP Genel Yönetim Kurulu Üyesi Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, İzmir'de CHP İzmir Milletvekili Sedat Dikmen ile görüşerek bir teklifte bulunmuştur. Karaosmanoğlu, kendi adına konuşur gibi 1950 Genel Seçimlerine iki parti arasında yapılacak bir anlaşma ile girilmesini önermiştir. Ülkeye büyük çıkarlar sağlayacağı düşünülen bu anlaşma taslağına göre, iki partinin liderleri karşılıklı olarak kendi listelerinde aday gösterilecektir. Karaosmanoğlu, Sedat Dikmen'den bu öneriyi parti büyüklerine iletmesini istemiştir. İşte bunun üzerine bu konu parti merkezinde, Başbakan, Erim, Uran, Barutçu, Saracoğlu'nun bulunduğu bir toplantıda konuşulmuştur. Erim, bunun bir danışıklı dövüş olacağı tespitinde bulunarak iktidarla muhalefet partisinin bu şekilde anlaşmasını açıklamanın çok güç olacağını

¹³⁰⁷ Oy verenler toplam 346 kişi olup 336 kişi evet oyu, 10 kişi ret oyu vermiştir. (TBMMTD, D.8, C.24, T.4, B.48, s. 710).

¹³⁰⁸ "Yeni seçim kanunu", *Akşam*, 17.02.1950.

¹³⁰⁹ Haytoğlu, 2011: 101; Koçak, 2013: 192.

¹³¹⁰ Barutçu, 1977: 387.

¹³¹¹ Erim, 2005: 398.

¹³¹² Erim, 2005: 417.

söylemiştir. Saracoğlu, Erim'in görüşünü tutarken, Barutçu görüşme teklifinin resmi olarak DP'den gelmesi şartı ile görüşmenin, yapılabileceğini savunmuştur. Hilmi Uran da Barutçu'nun tarafını tutmuştur. Neticede Barutçu'nun görüşünde ortak karara varıldı. Ertesi gün, Anadolu Klubü'nde Sedat Dikmen'in Yatak Odası'nda Hilmi Uran, Köprülü, Menderes ve Karaosmanoğlu ile bir araya gelmişlerdir. DP'nin önerisine gire, genel seçimde partiler aday listelerinde karşılıklı olarak birbirlerinin lehinde kontenjanlar bırakacak ve böylece partiler belli sayıda milletvekilliğini garanti altına almış olacaktır. Hilmi Uran, bunu bir parti önerisi olarak getirmeleri durumunda düşüneceklerini ifade etmiştir. DP de bunu kabul ederek ayrılmışlardır.

Bu konu, Erim'in de aralarında bulunduğu Çankaya Köşkü'nde mütalaa edilerek İnönü'nün de isteği sonucunda DP ile görüşmelere devam edilmesine karar verilmiştir. Bunun üzerine tekrar Sedat Dikmen'in Yatak Odası'nda taraflar görüşmüştür. Bu sefer resmi kararlar gelen DP'liler seçim listelerinde iki parti liderlerini rakipsiz olarak aday gösterme isteklerine ek olarak koalisyon hükümeti kurmaktan bahsetmişlerdir. Çeşitli tartışma ve konuşmalardan sonra Uran, partinin ilgili kurullarıyla konuştuktan sonra bu konuda kesin kararlarını kendilerine bildireceklerini söylemiştir. Erim'in de katıldığı Çankaya toplantısında bu toplantının içeriği de görüşülmüştür. Erim, DP tarafından verilen ilk teklifin biraz değiştiğini görünce son derece kızgınlıkla konuşarak cevap bile vermenin gereksiz olduğunu söylemiş ve teklifin reddedilmesini istemiştir. Neticede Erim'in düşüncesi galip gelmiştir. Ancak DP'lilere söz verildiği üzere bir cevap verilmiştir. Verilen cevapta yeni Seçim Kanunu'nun zaten partiler arası bir koalisyon yarattığından bahisle bunun yani koalisyonun çok gereksiz olduğu ifade edilmiştir. Öte yandan Barutçu, Erim'in koalisyona karşı çıkışına çok şaşırmıştır. Çünkü daha önceki günlerde Erim yaptığı açıklamalarda kişisel olarak koalisyona taraftardı. CHP Genel Sekreteri Fikret Sılay'a göre, Erim'in koalisyon fikrine sert çıkmasının altında bu görüşmelerin kendisiyle yapılmamış olması yatmaktadır. Erim, bu duruma sinirlenmiştir.¹³¹³

Koalisyon kurma düşüncesi tekrar kabul görmezken yaklaşan 1950 Genel Seçimleri nedeniyle DP, seçim propagandalarına 1950 yılının Mart ayı başından itibaren başlamıştır. DP, seçim propagandasını etkili bir şekilde yürütürken Erim'e göre Hükümet ve CHP'nin seçim çalışmaları çok eksiktir. Erim, CHP ve Hükümet'i seçim propagandası konusunda beceriksizlikle eleştirmiştir. DP, halk arasında CHP aleyhinde yalan yanlış propagandalar yürütürken ne CHP ne de iktidar buna mukabil propagandalar yürütmemektedir. Sadece parti vilayetlerine birer müfettiş göndermekle işi geçiştirmeye çalışmaktadır. Erim bütün bu şikâyetlerini Bakanlar Kurulu Toplantısı'nda dile getirince bazı Bakanlardan tepki almıştır.

¹³¹³ Barutçu, 1977: 391-398; Erim, 2005: 417-419.

Erim, bu husustaki şikâyetlerini İnönü'ye de aktararak şu anki parti yönetiminin bu seçim işlerini başaramayacağını, bu yüzden seçim propagandası işinin kendisine verilmesini istemiştir. Ayrıca Erim, İnönü'ye yeni ve kültürlü gençlerin partiye kazandırılmasından da söz etmiştir. Bu konularda Erim, İnönü'den şimdilik olur almıştır.¹³¹⁴

Bu arada Seçim Kanunu çalışmaları nedeniyle 5-6 aydır çok yoğun bir şekilde çalışan Erim'in sağlık sorunları baş göstermeye başlamıştır. Bu yüzden de İnönü ve Başbakan'dan 15 günlük izin almıştır. İzin almasında sağlık sorunlarının dışında Erim'in Başbakan'ın son zamanlardaki idare tarzını beğenmemesi, bu nedenden dolayı de seçimler öncesi Başbakan ile sorun yaşamak istememesi yatmaktadır.¹³¹⁵ 6 Mart'tan itibaren iznin kullanmaya başlayan Erim,¹³¹⁶ önce Yalova'ya, oradan da 9 Mart'ta Bursa'ya geçmiştir.¹³¹⁷ Erim, Bursa'da dinlenirken iznini muhalefet çevreleri çeşitli şekillerde yorumlamaya başlamıştır. Erim ile Başbakan arasında ihtilaf çıktığı, ayrıca CHP Genel Başkanvekili Hilmi Uran ile de milletvekili adayı belirlemede anlaşmazlıklar olduğu, bu yüzden de Erim'in Ankara'dan uzaklaştırıldığı iddia edilmiştir. Bu iddiaları Uran, gülünç bulduğunu söyleyerek hemen tekzip ettirmiştir.¹³¹⁸ 19 Mart'ta de Erim, bu iddiaları bir beyanatla yalanlamıştır.¹³¹⁹ 15 günlük izni biten Erim, 23 Mart'ta Bursa'dan Ankara'ya dönmüştür.¹³²⁰

1.5.3. Seçim Çalışmaları

24 Mart 1950'de, 8. Dönem TBMM, son kez toplanarak 14 Mayıs 1950 tarihinde genel seçimlerin yapılmasına karar vermiştir.¹³²¹ Böylece bütün partiler cephesinde seçim propagandalarına hız verilmeye başlanmıştır. Nihat Erim'e seçimi hangi partinin kazanacağı sorulduğunda kendisi genel havanın 1946'ya nazaran CHP lehinde görülmesine rağmen bunu şimdiden kestirmenin çok güç olduğunu ifade etmiştir. Çünkü Erim'e göre, "henüz bizde asıl büyük seçmen kütlesinin temayüllerini yoklayacak sondajlar yapılmamıştır...Binaenaleyh şimdi yapılan tahminler, piyango bileti almak ve ikramiye bana çıkacaktır demek gibi bir şeydir". Kendi seçim bölgesi olan Kocaeli'nde bu seçimler CHP açısından çok çetin geçeceğe benzemektedir. Çünkü kendilerine aleyhte olan pek çok unsur bulunmaktadır. Köylüler; muhtara, jandarmaya, tahsildara darılmıştır. Ya da muhalefetin aslı olmayan vaatlerine kanmış

¹³¹⁴ Erim, 2005: 424-426.

¹³¹⁵ Erim, 2005: 424-425. Erim'de Safra kesesi, kalınbağırsak ve mide spazmı şeklinde tezahür eden sinir mekanizması yorgunluğu bulunmakta idi. (Erim, 2005: 428).

¹³¹⁶ Erim, 2005: 426.

¹³¹⁷ "Başbakan yardımcısı Bursa'da", *Cumhuriyet*, 10.03.1950.

¹³¹⁸ "Nihad Erim'in izni ve yapılan yorumlar", *Cumhuriyet*, 16.03.1950

¹³¹⁹ "Erim'in beyanati", *Vatan*, 20.03.1950.

¹³²⁰ "Nihat Erim geldi", *Ulus*, 24.03.1950.

¹³²¹ "Meclis dün gece fesih kararı verdi", *Cumhuriyet*, 25.03.1950.

olabilir. Bu yüzden Erim, halkın oy verirken Kocaeli'ne yapılan yatırımları göz önünde bulundurup bulundurmayaacağı konusunda karamsardır.¹³²²

Bütün bunlara rağmen Erim'in de aralarında bulunduğu bazı bakan ve parti yöneticileri 25 Mart'ta CHP'nin seçim beyannamesini hazırlamak için toplanmıştır. Erim Bursa'da iken seçim beyannamesini hazırlamak üzere bir komite kurulmuştu. Komitenin içerisinde Barutçu, Dursunoğlu, Maliye ve Ticaret Bakanları bulunmaktaydı. Bursa'dan dönmesiyle birlikte Erim de bu komiteye dahil olmuştur. Bursa'da iken kendisi de bir Seçim Beyannamesi Taslağı hazırlamıştı. Bu taslağı toplantıda kabul ettirmeye çalışmıştır. Toplantı dağılırken genel olarak Erim'in hazırladığı beyanname kabul edilecek gibi görünmekteydi. Ancak bir karar alınmadan toplantı sona ermiştir.¹³²³

Komite sonraki günlerde birkaç defa daha toplanarak Erim'in seçim beyannamesinde birkaç ufak değişiklik yapmak istemiştir. Beyanname'yi yapılan ufak tefek değişiklikler ışığında tekrar yazma görevi Erim'e verilmiştir.¹³²⁴ Erim'in yazdığı Seçim Beyannemesi Nisan ayının sonlarında basıldı. Bu Seçim Beyannamesi çok büyük oranda Erim'in fikirlerinde oluşmuştu. Erim'e göre, bu kendisi için çok büyük bir başarıdır ve bir sonraki CHP iktidarı döneminde kendisinin fikirleri Hükümet'in programı halini alacaktır.¹³²⁵

Bütün bunlar yaşanırken diğer yandan CHP içerisinde milletvekili adaylığı yarışı başlamıştır. CHP tüzüğüne göre, milletvekili adaylarının %70'ini yerel teşkilat seçecek, diğer %30'unu ise merkez seçecekti. Bu yüzden CHP içerisinde büyük bir yarış yaşanmıştır. Bu yarışlardan bir tanesi de Erim'in seçim bölgesi Kocaeli'nde gerçekleşmiştir. Nihat Erim'in akrabaları da Kocaeli'nde milletvekilliğine adaylıklarını koymak istemişler; ancak son anda adaylıklarını çekmişlerdir. 9 Nisan'da her yerde olduğu gibi Kocaeli'nde de CHP aday yoklaması yapılmış, Erim 238 CHP'liden 231 kişinin oyunu alarak Kocaeli'nde milletvekili adayı olmayı başarmıştır.¹³²⁶

Seçim çalışmaları sürerken bu arada MP Onursal Genel Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, 10 Nisan 1950 tarihinde vefat etmiştir.¹³²⁷ Çakmak'ın ani ölümü bütün yurttaki büyük üzüntüye neden olmuştur. Çakmak'ın vefatı nedeniyle Suriye ve Irak radyolarında müzik yayını kesilmiş olmasına rağmen İstanbul ve Ankara radyoları eğlenceli müzik yayını sürdürmüştür. Bayraklar da yarıya indirilmemiştir. Bu durum üniversite gençlerinin tepkisine neden olmuştur. İstanbul Radyosu'nun yayını protesto etmek için üniversite öğrencileri

¹³²² Erim, 2005: 429-430.

¹³²³ Erim, 2005: 430-431.

¹³²⁴ Erim, 2005: 433.

¹³²⁵ Erim, 2005: 444.

¹³²⁶ Erim, 2005: 433-434.

¹³²⁷ "Mareşal Fevzi Çakmağı dün sabah kaybettik", *Cumhuriyet*, 11.04.1950.

21.30'da Taksim Meydanı'nda toplanıp Radyoevi'nin önüne kadar yürümüşlerdir. Öğrencilerin, Radyo'nun yayına son verilmesini istemesine rağmen Radyo İdaresi programına devam etmiştir. Bunun üzerine öğrenciler, Radyoevi'ni taşlamışlar, polisle öğrenciler arasında çatışma çıkmış ve daha sonra öğrenciler Taksim Belediye Gazinosu da dahil bütün eğlence yerlerini kapatılarak bayrakları yarıya indirtmiştir.¹³²⁸

Ertesi gün çok sayıda vatandaşın katıldığı cenaze töreninde de olaylar çıkmıştır. Mareşal'in Cenazesi, halk tarafından evinden alınarak eller üzerinde Beyazıt Camii'ne doğru yola çıkartılmıştır. Harbiye Orduevi'nin önünde saygı duruşu yapıldı. Ancak orada bayrağın olmadığını gören öğrenciler bayrak dikmişlerdir. Resmi programa göre, cenaze Beyazıt Camii'nde namaz kılındıktan sonra Eyüp Sultan Mezarlığı'na götürülecekti.¹³²⁹ Ancak halk askere, resmi tören yaptırmamış, bazı kişiler modern cenaze törenin İslam dinine aykırı olduğunu söyleyip orada bulunan yaklaşık 150 bin kişiyi tahrik etmişlerdir. Böylece resmi programı yaptırmamışlardır. Ezan o zamanki kanuna aykırı olarak Arapça okutulmuştur. Askere "Satılmış Ordu" diye bağırarak protesto etmişlerdir. Cenazeyi halk top arabasından alarak Eyüp'e götürürken yol üzerinde bulunan bütün dükkânlar saygı belirtisi olarak zorla kapatılmıştır. Bütün bunlar olurken tekbir getirilmekte ve ilahiler söylenmekte idi. Asker ise böyle bir şeye hazırlıksız olduğu için hiçbir şey yapamamıştır.¹³³⁰ Bu istenmeyen olaylar karşısında CHP ve Hükümet, İnönü'nün etrafında toplanarak 31 Mart 1909 irtica hareketinin tekrarlanacağı gerekçesi ile korkuya kapılmışlardır. Bu olayları da gerici bir hareket olarak görmüşlerdir.¹³³¹ Hilmi Uran'a göre, bu olayların yaşanmasına meydan veren Nihat Erim'dir. Çünkü Başbakan Günaltay, Ankara'da olmadığı için Başbakanlığa Nihat Erim vekâlet etmekteydi. Erim de öğrencilerin Çakmak'ın Cenazesi nedeniyle radyonun müzik yayınına ara vermesi isteklerine olumlu cevap vermemiştir. Böylece Erim olayların çıkmasına meydan vermiştir. Erim, Mareşal'i son siyasi tavrı nedeniyle sadece bir muhalefet parti lideri olarak görmüş ve Devlet Radyosu'nun onun ölümü nedeniyle programını değiştirmesini gereksiz bulmuştur.¹³³²

Nihat Erim, bu olayın 31 Mart 1909 olayları ile benzerlik gösterdiğini söyleyerek irtica hareketi olarak değerlendirmiş ve bundan da MP'yi sorumlu tutmuştur.¹³³³ Bu yüzden MP'yi bile kapatmayı önermiştir. Ancak İsmet İnönü, bu öneriyi reddetmiştir.¹³³⁴

¹³²⁸ "Mareşalin ölümü ve radyo neşriyatı", *Cumhuriyet*, 11.04.1950; "Cenaze töreni", *Cumhuriyet*, 11.04.1950; "Radyoevi önünde dünkü hadiseler", *Cumhuriyet*, 12.04.1950.

¹³²⁹ "Mareşalin cenazesi eller üstünde taşındı", *Cumhuriyet*, 13.04.1950.

¹³³⁰ Barutçu, 1977: 405; Karpat, 2015: 362.

¹³³¹ Barutçu, 1977: 404-405.

¹³³² Uran, 2008: 379-380.

¹³³³ Erim, 2005: 435.

¹³³⁴ Barutçu, 1977: 405.

Nihat Erim'in kulağına Diyarbakır'daki seçim mücadelesinin bir dini kışkırtma haline geldiği haberleri gelmeye başlamıştı. Seçimler öncesinde bütün bu yaşananlar karşısında Erim büyük bir endişe içerisinde girmiştir. Erim kendi kendine, "Acaba demokrasiyi getirip yerleştireceğiz derken çok mu ileri gittik?" sorusunu sormaya başlamıştır. Bu endişelerini Erim, Başbakan'a ve Bakanlar Kurulu'na ifade etmiş ve irtica, anarşi tehlikesinden söz ederek seçimler bitinceye kadar tedbirler alınması gerektiğini aktarmıştır. Bizzat kendisi de bazı tedbirler sıralamıştır. Bu tedbirler ise idari tedbirlerdir. Ayrıca Bayar ile de tedbirler konusunda işbirliği yapılmasını istiyordu. Erim'in teklifi Bakanlar Kurulu'nda kabul edildi.¹³³⁵ Ama uygulanmadı.¹³³⁶

Erim, aynı zamanda irtica ve anarşi endişelerini İnönü'ye de anlatmış; ancak İnönü bu olayları ciddiye almayarak seçimlere giderken tedbir almanın gereksiz olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan Erim, İnönü gibi düşünmüyordu. Seçimlere giderken mutlaka gerekli tedbirler alınmalıydı. Çünkü Erim'e göre, MP açıktan açığa ihtilal tahriki yapmakta, Gazeteler derin bir gaflet içinde iktidara karşı söylenen her sözü alkışlamakta, bunun karşısında ise CHP ve Hükümet acz içerisinde bulunmaktadır. Propagandalara karşı cevap verebilecek kimse bulunmamaktadır.

18 Nisan 1950'de DP'den Ahmet Emin Yalman, Erim ile görüşerek cenazedeki olaylar hakkında Erim'in hissiyatını sormuştur. Erim; irtica, komünistliğe ve anarşiye karşı DP'yle birlikte mücadele edilmesinden, ortak beyannameye yayınlanmasından söz etmiştir. Yalman da kendisinin DP'den Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu ile görüştüğünü, O'nun da tamamen bu fikirde olduğunu belirtmiştir. Erim, Yalman'ı Başbakan ile görüşmeye teşvik etmiştir. Yalman, Başbakan ile yaptığı görüşme hakkında Erim'e bilgi vermiştir. Buna göre, Başbakan da müşterek bir beyanname fikrini iyi karşılamıştır. Bunun üzerine Erim daha da ileri giderek Başbakan'ın Celal Bayar ile buluşmasını sağlamıştır. Bayar ile yaptığı görüşmenin içeriğini Erim'e anlatan Başbakan, Bayar'ın kendisine koalisyon hükümeti kurma teklifinde bulunduğunu, ancak kendisinin buna lüzum görmediğini, sadece irticaya karşı ortak hareket edelim cevabını verdiğini anlatmıştır. Erim, Başbakan'a tepki göstermiştir. Rejim ve memleketin geleceği için DP ile koalisyon hükümetinin kurulması gerektiği konusunda Başbakan'a izahatlarda bulunmuştur. Erim'e göre, seçimler yaklaştıkça MP, bilerek ya da bilmeyerek ihanete doğru kaymaktadır. Genel Kurmay Başkanı ve Milli Savunma Bakanı da gevşeklik içerisinde. Türkiye'de ilk defa olarak sıkıyönetimsiz ve liberal kanunlarla seçim yapılacaktır. Bu ağır sorumluluk DP ile paylaşılmalıdır. DP ile koalisyon yapılması durumunda DP'nin itibar kazanacağı, CHP'nin seçimleri kaybedeceği iddiaları ise boş bir

¹³³⁵ Erim, 2005: 435.

¹³³⁶ Erim, 2005: 436.

hayalden ibarettir. CHP seçimleri kazanacaksa DP ile koalisyon yapılmamasından dolayı kazanmayacaktır. Koalisyonun kurulmasını gerektiren nedenleri bu şekilde sıralayan Erim, hemen ardından DP ile koalisyon yapılması durumunda kendisinin hemen Başbakan Yardımcılığı koltuğunu vermeye hazır olduğunu belirtmiştir. Başbakan Yardımcılığı yerine kendisinin ya başka bakanlığa geçebileceğini ya da büsbütün kabineden çıkabileceğini dile getirmiş ve hatta Celal Bayar'ın Başbakan Yardımcısı olmasını teklif etmiştir. Bu ısrarlı konuşma üzerine Başbakan, yumuşamaya başlamıştır. Bu konuda İnönü'nün razı olup olmayacağı konusunda endişesi kalmıştır. Erim de "Siz ve ben ısrar edersek razı ederiz" demiştir.¹³³⁷

Bunun üzerine Erim, İnönü ile tekrar görüşerek Başbakan'ın Bayar ile konuşmasının içeriğini anlatmıştır. İnönü hem DP ile yapılacak müşterek beyannameyi hem de koalisyon teklifini kesin olarak ret etmiştir. İnönü'ye göre, DP ile seçimlerden hemen önce koalisyon yapmak kendilerine zarar getirecektir. Erim ise İnönü'yü ikna etmeye çalışmıştır. Erim, cenazedeki olayların Bayar'ı uyandırmış olacağını, güvenlik güçlerinde de bir gevşeklik sezdiğini, mutlaka koalisyon yapılması gerektiğini söylemiştir. Öte yandan orada bulunan Başbakan da İnönü'nün ret cevabından sonra Erim'i yalnız bırakmıştır. Erim'in endişelerinden bir tanesi de ordunun özellikle küçük rütbeli subayların politikaya bulaşmış olmasıdır. Bir anarşi sırasında bunların hükümeti dinlemeyeceği yönündedir. Erim-Başbakan-İnönü görüşmesi, Başbakan'ın tekrar Bayar ile görüşmesi kararı ile sona ermiştir.¹³³⁸ Erim, DP'den en son koalisyon teklifi geldiğinde reddetmişti; ancak bu sefer fikrini değiştirmiştir. Hatta bizzat kendisi bunu teşvik etmektedir. Bu yüzden de hem Başbakan hem de İnönü ile tartışma içerisine girmiştir.

Alınan karar gereğince Başbakan, Bayar ile görüşmesini sürdürürken Erim de bir koalisyon olması için büyük bir çaba sarf etmiştir. Bakanlar Kurulu'nda bu konuyu sürekli dile getirmiştir. Erim, ilk defa sıkıyönetimsiz ve liberal bir şekilde seçim yapılacağını söyleyerek ordunun seçim gününde gerekli tedbirleri alması gerektiğini, aksi takdirde ortada ne Meclis'n ne de Hükümet'in kalmayacağını savunmuştur. Bütün bu çabalarına rağmen kesin bir sonuç alamayan Erim, kabineden istifa etmeyi bile düşünmüştür. Ancak istifası durumunda kendisinin parti içindeki durumunun sarsılacağı gerekçesiyle bundan vazgeçmiştir. Koalisyon kurulmazsa bile hiç olmazsa ortak beyanname yayınlamayı düşünmeye başlamıştır. Ancak Erim, ortak beyanname yayınlamayı bile başaramayacaktır. Erim bütün bunları İnönü'den habersiz yaptığı için İnönü, Erim'e darılmıştır. Koalisyon üzerinde ısrar etmesi, bu konuda sert konuşması İnönü'nün canını çok sıkmıştır. Erim

¹³³⁷ Erim, 2005: 437-439.

¹³³⁸ Erim, 2005: 439-440.

kendisinin düşüncesinin, fikirlerinin oysaki çok vatansever ve dürüst olduğunu savunmuştur. DP ile koalisyon yapmanın da CHP'ye itibar kazandıracağını düşünmektedir. Yine Erim'e göre, İnönü'nün bu koalisyonu istememesin asıl nedeni Bayar'ın bu işi istismara kalkacağı endişesinden ziyade seçimlerden önce DP ile işbirliği yapmanın CHP'nin kazanma şansını azaltacak olmasıdır. Erim, İnönü'nün bu fikrine katılmamaktadır. İnönü'nün 10 günlük İstanbul gezisine çıkması ile koalisyon meselesi tamamen sona ermiştir. Öte yandan 14 Mayıs seçimlerine az bir vakit kalmıştı.¹³³⁹

Koalisyon meselesi kapanırken seçim çalışmaları daha da hızlanmıştır. 27 Nisan'da Nihat Erim'in hazırladığı CHP Seçim Beyannamesi yayınlanmıştır.¹³⁴⁰ Bu tarihten sonra diğer CHP'li yöneticiler gibi Erim de seçim çalışmaları için kendi seçim bölgesine gitmiştir. Önce Nisan ayının sonlarına doğru bir günlüğüne Kocaeli'ne gidip gelen Erim, burada ilçelerden gelen CHP Başkanları, Belediye Başkanları ve milletvekili adayları ile birlikte seçim işlerini gözden geçirmişlerdir. Erim'in gözlemlerine göre, İzmit'te Kemal Öz ve Kandıra'da İsmet Ağabeyi'nden başka sistemli bir şekilde çalışan yoktur. Erim, toplantıda seçim propagandasını özellikle köylerde yapmanın öneminden bahsetmiştir. Çünkü rakip partiler çok detaylı bir şekilde köylerde çalışmaktadırlar. CHP'nin burada seçimleri kazanma şansı %50 gibidir.¹³⁴¹

Bu ziyaretinden sonra tekrar Ankara'ya dönen Erim, 2-11 Mayıs tarihleri arasında Kocaeli ve çevresinde geçirmiştir. Burada partisinin seçim işleri ve propagandaları ile ilgilenmiştir. 3 Mayıs 1950'de CHP Kandıra İlçe Örgütü bir miting düzenlemiştir. Bu mitinge Nihat Erim, Tekel Bakanı Fazıl Şerafettin Bürge ve Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal katılmıştır.¹³⁴² Mitingde Erim, bir konuşma yapmıştır. Erim konuşmasına burada seçim propagandası yapmayacağını söyleyerek başlamıştır. Ardından DP'nin propaganda yöntemlerini eleştirmeye başlamıştır. Erim'e göre, DP'nin propaganda yöntemleri doğru değildir. Siyasi havayı germek ve toplumu kamplara bölmek üzere seçim faaliyetleri yürütmektedirler. Çağdaş, medeni bir seçim propagandası ise belirli bir programa göre yürütülmelidir. Siyasi partiler seçimleri kazanmaları durumunda vatandaşlara neler vaat ediyorsa bunlar bir beyanname ile önceden bildirmesi gerekirdi. Ancak ne var ki DP bunu yapmayı sadece iktidarın bu zamana kadar yaptığı hizmetleri inkâr etmekle uğraşmaktadır. CHP ise çoktan seçim beyannamesini hazırlamış ve halka sunmuştur. Konuşmasını bitirirken Erim, şu önemli mesajı vermiştir: "Sevgili Kandıralılar, 14 Mayıs'ta oylarınızı kullanmaya

¹³³⁹ Erim, 2005: 440-443.

¹³⁴⁰ "CHP Seçim Beyannamesi", *Ulus*, 28.04.1950.

¹³⁴¹ Erim, 2005: 445.

¹³⁴² "Başbakan yardımcısı ve Mali bakanın nutukları", *Akşam*, 04.05.1950.

giderken ellerinizi vicdanınıza koyun. Hangi partinin memlekete hizmet edeceğine kani olsanız oylarınızı o partiye verin.”¹³⁴³

4 Mayıs 1950 tarihinde ise Erim, Düzce’ye gelerek burada Cumhuriyet Meydanı’nda da bir konuşma yapmıştır. Erim konuşmasına başlarken 14 Mayıs Genel Seçimleri’nin önemine dikkatleri çekmiştir. Seçimlerde kullanılacak oyların memleketin dört yıllık geleceğini belirleyeceğini söyleyen Erim, bu hususta dikkatli davranılmasını istemiştir. Son zamanlarda DP, ülkeye demokrasiyi getirenlerin kendileri olduğunu iddia etmiş, ancak buna kesinlikle inanılmaması gerekmektedir. Türkiye’ye demokrasinin İnönü’nün 19 Mayıs 1945 Nutku’yla birlikte ve kendilerinin aracılığında geldiğini belirtmiştir. Türkiye’de demokrasiyi Türk Milleti’nin kurduğunu, CHP’nin İnkılâpçılık ve Halkçılık ilkeleri çerçevesinde buna aracılık yaptığını dile getirmiştir. Hatta muhalefet, kendilerinin ortaya attığı demokratikleşme kanunlarına iştirak etmemiş, bunun en son örneğinin Seçim Kanunu çalışmalarında görüldüğünü hatırlatmıştır. Kandıra’daki konuşmasında olduğu gibi burada da DP’nin Seçim Beyannamesi’nin olmamasını eleştirmiştir. DP, programsız olduğu için şahsiyetle uğraşmaktadır.¹³⁴⁴

DP’nin, “Biz işbaşına gelirse sizi hürriyetinize kavuşturacağız” şeklindeki propagandasına da değinen Erim, hürriyetin olmadığı bir yerde böyle konuşmanın imkansız olduğunu, yine en ufak bir eleştirinin bile sürgün ve hapisle sonuçlandığını hatırlatmıştır. Bu yüzden Türkiye’de en ufak baskının dahi olmadığını söylemiştir. Muhalefetin de propagandalarını güvenli bir şekilde yaptıklarını hatırlatan Erim, hürriyet olmasa idi bunun mümkün olmayacağını ifade etmiştir. Bu noktadan sonra Erim, CHP’nin Seçim Beyannamesi’ndeki vaatlerinden kısaca bahsettikten sonra sözünü 14 Mayıs Genel Seçimleri’nin önemine getirerek şunları söylemiştir:

14 Mayıs günü oylarınızı kullanırken memleketin yalnız içi idaresinin değil dış idaresinin de ne şekilde yürütüleceğini hesaba katmamız lazımdır. 14 Mayıs günü oylarınızı kullanırken yapacağınız bir yanlış hareket ondan sonra dört seneye kadar tashih imkanı olmayan felaketleri başımıza getirebilir. Bunu derin derin düşünmemiz ve ona göre adımımızı atmamız lazımdır. Bugün içeride dirlik ve düzenlik içinde yaşamaktayız. Dört senedir vatandaşlar en şiddetli bir şekilde tahrik edilmişlerdir...Fakat arkadaşlar bir millet tahriklere uzun müddet tahammül edemez. Bu beş sene milletimiz en büyük imtihanlarından birini vermiştir. Bugün Türkiye’nin üzerine dikilmiş gözler vardır. Neler istediklerini sizler de benim kadar bilirsiniz. Dirliğimizi, düzenliğimizi bozarsak bu gözlerin ümidi artar...14 Mayıs

¹³⁴³ “Başbakan yardımcısı ve Mali bakanın nutukları”, *Akşam*, 04.05.1950.

¹³⁴⁴ “Nihat Erim’in Düzce’de söylediği nutuk”, *Ulus*, 05.05.1950.

günü müvaffakiyetle geçireceğimizden emin olduğum bu imtihandan sonra Türkiye'nin önünde yeni ve geniş ufuklar açılacaktır ve bununla biz birden elli yıllık terakkiye ulaşacağız.¹³⁴⁵

Düzce'den sonra Erim ve arkadaşları İzmit'e hareket etmiş olup 6 Mayıs'ta Gebze, Darıca ve Tuzla'da seçmelerle buluşmuş, sonra yine aynı gün Hereke'ye geçmiştir. Erim, Hereke'de seçmenlere yaptığı konuşmasında 1950 seçim mücadelesinin bir eksik tarafının olduğundan söz ederek yine muhalefeti, özellikle de DP'yi programsızlıkla eleştirmiştir. Erim, CHP olarak kendilerinin on gün önce Seçim Beyannameleri'ni ilan etmiş olmalarına rağmen rakip partilerinin hiçbirisinin henüz seçilmeleri halinde dört yılda ne yapacaklarını belirten seçim beyannamelerini yayınlamadıklarını söylemiştir. "İktidarın kaderini tayin edecek olan millete bir iş programı sunulmaksızın ondan adeta açık bono istenmektedir" diyen Erim, böyle bir seçim mücadelesinin diğer Batı demokrasilerinde görülmediğinden, bunun bize özgü olduğundan söz etmiştir. Bu da yetmiyormuş gibi DP, CHP'nin seçim beyannamesini sanki kendi beyannameleriymiş gibi bundan alıntılar yapmaktadır. Son olarak Erim, DP'nin seçim beyannamesi olmadığından dolayı halkın önünde zor anlar yaşadıklarını dile getirmiştir.¹³⁴⁶

Nihat Erim, 7 Mayıs'ta ise İzmit'e gelmiştir. Buradaki konuşmasında ise haftalardır muhalefet partilerin radyoda ve köylerde yaptıkları propagandalardan söz ederek inkılâpların tehdit edildiğini iddia etmiştir. Beş altı gündür Kocaeli'yi baştan sona dolaşan Erim, muhalif propagandacıların vergiyi kökünden kaldıracakları, orduyu terhis etme kararında oldukları ve hepsinden kötüsü ülkeye irtica getirecekleri vaatlerinde bulduklarını işitmiştir. Bu propagandalar karşısında hayretler içerisinde kaldığını söyleyen Erim, bir hafta sonraki seçimlerde ülkenin milletçe çok zor bir sınav geçireceğini, bu sınavın sonunda kendileri kazansa da kazanmada bir öneminin olmadığını belirtmiş ve ardından da "Yeter ki kazanan siyasi teşekkül, inkılâp prensiplerini müdafaa azminde olan bir parti olsun. Bu suretle tek partili hayattan çok partili serbest münakaşa hayatına rahatça geçebilmiş olan biricik bahtiyar millet olacağız"¹³⁴⁷ demiştir.

Türkiye'de seçim kampanyası çalışmaları 10 Mayıs akşamı sona ererken¹³⁴⁸ Erim, son kez Adapazarı ve Akyazı'da yapılan açık hava toplantılarında bulunmuştur.¹³⁴⁹ Akabinde Erim, yoğun seçim çalışmaları sonucunda 11 Mayıs'ta Ankara'ya dönmüştür. Ankara'ya döndükten sonra yoğun seçim çalışmasını ve sonuçlarını genel olarak günlüğünde değerlendirmiştir. Buna göre, Erim, kendisinin Kocaeli ve çevresindeki çalışmaları sonucunda

¹³⁴⁵ "Nihat Erim'in Düzce'de söylediği nutuk", *Ulus*, 05.05.1950.

¹³⁴⁶ "Erim'in Hereke'de DP'ye hücumu", *Vatan*, 07.05.1950.

¹³⁴⁷ "Üç partinin dünkü Kocaeli toplantıları", *Vatan*, 08.05.1950.

¹³⁴⁸ "Seçim propagandaları dün akşam sona erdi", *Cumhuriyet*, 11.05.1950.

¹³⁴⁹ "İzmit'teki toplantılar", *Hürriyet*, 11.05.1950.

burada CHP'nin kazanma ihtimalinin daha da arttığını ifade etmiştir. Bu sonuca sadece kendisinin değil, aynı zamanda vali ve diğer yetkililerin de vardığını belirtmiştir. Erim değerlendirmesini “Benim konuşma ve temaslarım iyi tesir yaptı. Orada bulunmam parti teşkilatını da kamçıladi. Karşı taraf üzerinde maneviyat kırıcı tesir yaptı. Şimdi seçimden önce yapılan tahmin şu: üç bakan biz %65-%70 rey alacağız, liste umumiyetle % 55 olacak” şeklinde sürdürmüş ve DP ile MP'nin dini tahrik eden kötü propagandalar yaptığını dile getirmiştir. Kesin sonucun ise halkı kim kendi lehine çevirmişse sonucun onun lehine tecelli edeceğini de sözlerine eklemiştir.¹³⁵⁰

Nihayet milletvekili genel seçimleri 14 Mayıs 1950 tarihinde huzur ve güven içerisinde yapılmıştır.¹³⁵¹ Herkes oylarını kullandıktan sonra seçim gecesini Nihat Erim'in de içerisinde bulunduğu Başbakan Günaltay, Hilmi Uran, Fikret Sılay, Barutçu, Dursunoğlu ve Emin Erişirgil gibi CHP'nin yöneticileri ve bazı hükümet üyeleri İnönü tarafından yemeğe davet edilmiştir. Yemekten sonra illerden yavaş yavaş seçim sonuçları gelmeye başlamıştır.¹³⁵² İlk sonuç, Erim'in seçim bölgesi Kocaeli'nden gelmiştir. Kötü sonuçla karşılaşan Erim, sarsılmıştır.¹³⁵³ Arkasından da zaten ümidinin olmadığını belirterek Seçim Kanunu'nun çıkmasında gösterdiği büyük çabayı anmış ve “Kendi elimle kesip yare verdiğim kalem, Fetva-ı hun-ı nahakkımı yazdı iptida”. “(Kendi elimle hazırlayıp sevgiliye verdiğim kalem, önce benim haksız yere öldürülme buyruğumu yazdı)” dizelerini okumuştur.¹³⁵⁴

Nihat Erim, böylece milletvekilliği seçimlerini kaybederken kendi partisi olan CHP de 27 yıllık iktidarını devretmek zorunda kalmıştır. Çıkan sonuçlara göre, oyların %53,59'unu alarak DP, 487 milletvekilliğinden 408'ini; CHP %39,98'ini alarak 69'unu; MP %3,03'ünü alarak 1'ini, Bağımsızlar ise %3,40'ını alarak 9'unu kazanmıştır.¹³⁵⁵ CHP'nin aldığı oy oranına bakıldığında bu kadar az milletvekili çıkartmasında Seçim Kanununun'a konulmuş olan çoğunluk temsil sistemi etkili olmuştur. Çoğunluk sisteminin kabul edilmesini ısrarla savunan isim, yukarıda da anlatıldığı üzere Nihat Erim idi. Eğer ki nispi temsil sistemi bu seçimlerde kullanılmış olsa idi DP; 261, CHP; 195, MP; 15, Bağımsızlar ise 16 milletvekili çıkartabilecekti. Bu yüzden Nihat Erim, parti içerisinde çok eleştiri alacak, hezimetin başlıca nedeni olarak kendisi gösterilecekti.¹³⁵⁶

Nihat Erim, görüldüğü üzere 1950 Genel Seçimleri'ni kazanamayarak 5 yıl önce başlamış olduğu parlamento hayatına ara vermek zorunda kalmıştır. Bu durum DP Lideri

¹³⁵⁰ Erim, 2005: 446-447.

¹³⁵¹ Karpat, 2015: 327.

¹³⁵² Erim, 2005: 448.

¹³⁵³ Barutçu, 1977: 416.

¹³⁵⁴ Toker, 1991a: 14-15.

¹³⁵⁵ Toker, 1991a: 25; Karpat, 2015: 327.

¹³⁵⁶ Toker, 1991a: 26.

Celal Bayar'ı çok üzmüştür.¹³⁵⁷ Bunun dışında elbette ki İnönü'yü de üzmüştür. Çünkü İnönü eğer seçimleri kendileri kazanması durumunda Nihat Erim'i Başbakan yapmayı düşünüyordu. Ayrıca parti genel başkanlığı ile ilgisini tamamen keserek Hilmi Uran'ı Parti Genel Başkanlığı'na getirecekti.¹³⁵⁸ Ancak seçimleri kaybedince bu hayaller suya düşmüştür.

Parlamento hayatı sona eren Erim, bundan sonra ne yapacağını düşünürken İnönü'den Ulus Gazetesi'nin başına geçmesi için bir teklif gelmiştir. Erim, bu teklifi hemen kabul etmemiştir.¹³⁵⁹ Erim'in asıl planı Ankara Üniversite Hukuk Fakültesi'nde öğretim üyeliği görevine geri dönmektir.¹³⁶⁰

---

¹³⁵⁷ Aydemir, 2011a: 265.

¹³⁵⁸ Uran, 2008: 459.

¹³⁵⁹ Erim, 2005: 449.

¹³⁶⁰ Erim, 2005: 452.

İKİNCİ BÖLÜM

PARLAMENTO DIŞI DÖNEMDE NİHAT ERİM VE SİYASİ FAALİYETLERİ (1950-1961)

2.1. Muhalefet Döneminde Nihat Erim ve Faaliyetleri (1950-1954)

2.1.1. 1950 Genel Seçimleri Yenilgisi Sonrası Nihat Erim'in Durumu ve İlk Faaliyetleri

Nihat Erim, 1950 Genel Seçimleri'ni kazanamayarak 5 yıl önce başlamış olduğu parlamento hayatına ara vermek zorunda kalmıştır. Seçimler CHP kazanılmış olunsaydı İsmet İnönü, Erim'i Başbakanlığa getirecekti.¹³⁶¹ Seçimlerin kaybedilmesinin hemen ardından İnönü, Erim'i Ulus Gazetesi'nin başına getirmeye karar vermiştir.¹³⁶² İnönü'nün bu kararını Erim, Başbakan Günaltay'dan öğrenmiş, bu teklifi ancak İnönü'nün fiilen CHP'nin Genel Başkanlığı'nı ele alması durumunda sadece O'nun ile çalışmak üzere kabul edebileceğini belirtmiştir.¹³⁶³ Ancak Faik Ahmet Barutçu'nun İnönü'ye anlattıklarına göre parti içerisinde Erim'e karşı bir direniş söz konusudur.¹³⁶⁴ Bunlar, Erim'in Ulus Gazetesi'nin başına getirilmesini istememekte idiler. Barutçu ile sohbeti sırasında İnönü, parti içerisinde Erim karşıtlığının sebebini öğrenmek istemiştir. Bunun sebebi; İsmet Paşa, Nihat Erim'in telkinleri sonucunda demokrasi yolunda iktidarı kurban etmiştir. Barutçu'nun açıklamış olduğu bu gerekçe karşısında sinirlenen İnönü şunları söylemiştir:

Nihat Erim İsmet Paşa'ya aşılacak...Nihat Erim, İsmet Paşa olabilir mi? Sana bir şey anlatayım: Seçimlerin başındaydı, Celal Bayar Şemsettin Bey ile görüşerek bir koalisyon hükümeti önerdi. Şemsettin Bey taraftar değildi. Nihat, arkadaşlarıyla birlikte çekilme tehdidiyle, bu düşüncüyü kabul ettirmek istemiş. Bir akşam burada kendilerini dinledim, sonra konsere götürdüm. Dönüşte Nihat'a 'Bu senin dediğin olmaz. Sakıncası şudur ki, yarı yolda çekilerek sorumluluğu üzerime yıkabilirler. Çekilme tehdidine gelince, haşladım ve bu terbiyesizliktir!' dedim.¹³⁶⁵

Anlaşılan o ki, Erim'in İnönü'ye telkinde bulunarak istediğini yaptırıyor iddialarını İnönü yalanmaktadır. Bu iddialara bu şekilde cevap veren İnönü, Barutçu'dan Erim'i parti içerisinde genç ve yaşlılara karşı korumasını istemiştir.¹³⁶⁶ İnönü, Erim'i 1950 Seçimleri sonrasında da parti içinde savunmaya özen göstermiştir.

¹³⁶¹ Uran, 2008: 459.

¹³⁶² Erim, 2005: 453.

¹³⁶³ Erim, 2005: 449.

¹³⁶⁴ Barutçu, 1977: 426.

¹³⁶⁵ Barutçu, 1977: 434-435.

¹³⁶⁶ Barutçu, 1977: 435.

21 Mayıs 1950 tarihinde İnönü; Erim'i parti merkezine çağırarak O'ndan şartsız koşulsuz Ulus Gazetesi'nin başına geçmesini istemiştir. İnönü'yü üzüntülü gören Erim, O'nu daha fazla üzmemek istemeyerek "Paşam siz üzülmeysin, ne vazife verirseniz yaparım" şeklinde cevap vererek teklifini kabul etmiştir.¹³⁶⁷ 1 Ocak 1948 tarihine kadar Ulus Gazetesi'nin başında bulunan Nihat Erim,¹³⁶⁸ Parlamento dışında kalınca İnönü'nün isteği ile Ulus Gazete'nin başına tekrar geçerek onu sevk ve idare edecektir. Parlamento dışında kaldıktan sonra Nihat Erim, bundan sonra hayatını nasıl idare ettireceğini düşünmekte idi. Ulus Gazetesi'nin başına geçmesi ile birlikte bunun karşılığında Barutçu'nun iddiasına göre Erim'e milletvekilliği ve bakanlık aylığı derecesinde bir aylık verilecektir. Diğer yandan Erim ise günlüklerinde 300-350 lira civarında Ulus Gazetesi'ndeki yazılarından dolayı aylık alacağını, Ankara Üniversitesi'nde profesörlüğe geri dönmesi durumunda ise aylık 650 lira maaş eline geçeceğini, böylece ayda 1.000 lira ile idare edebileceğini ifade etmiştir.¹³⁶⁹ Milletvekili seçilemeyen Erim, bundan sonra hayatını nasıl idame ettireceğini hesaplamaya çalışmış, bunun için adımlar atmaya başlamıştır.

Ulus Gazetesi'nin başına tekrar getirilen Erim, Metin Toker'in anlattıklarına göre bu tarihten itibaren gazetenin politikasını tek başına çizecektir. Gazetede 1950 öncesinde İsmet İnönü'nün fikirlerini yansıtırken; 1950 sonrasında daha çok kendi fikirlerini yansıtacaktır. Gazete aracılığı ile DP iktidarına karşı şiddetli bir muhalefet gerçekleştirecektir.¹³⁷⁰ Bu şiddetli muhalefeti de Erim, 1954 yılına kadar devam ettirmiş; o tarihten sonra da yerini partiler arası ılımlı ilişkilere bıraktırmıştır.¹³⁷¹

Ulus Gazetesi'nin başına geçmekten ziyade Erim, aslında Ankara Hukuk Fakültesi'ndeki öğretim üyeliğine geri dönmek istiyordu. Zira kendisine hem İstanbul Üniversitesi'nden hem de Ankara Üniversitesi'nden teklif gelmiştir. Kendisi Ankara'da kalmayı tercih ettiği için İstanbul'dan gelen teklifi reddetmiştir.¹³⁷² Erim, 12 Haziran 1950 tarihinde Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığı'na profesörlük görevine geri dönmek istediğine dair bir dilekçe vermiştir. 19 Haziran 1950 tarihli kararla Ankara Hukuk Fakültesi Profesörler Meclisi tarafından Erim, Amme Hukuku Profesörlüğü'ne seçilmiştir. Kararda bir muhalefet oy çıkmıştır.¹³⁷³ Üniversite Senatosu da 6 Ekim 1950 tarihinde bu

¹³⁶⁷ Erim, 2005: 453.

¹³⁶⁸ "Halk partisi gazetelerinde tasfiye", *Cumhuriyet*, 02.01.1948.

¹³⁶⁹ Barutçu, 1977: 424; Erim, 2005: 452.

¹³⁷⁰ Toker, 1991a: 74-75, 90.

¹³⁷¹ Güngör, 2004: 288.

¹³⁷² Erim, 2005: 452.

¹³⁷³ "Nihat Erim", *Akşam*, 05.07.1950; Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Nihat Erim'in Sicil Dosyası, Tasnife Girmemiş Evrak. Söz konusu Erim'in 12 Haziran 1950 tarihli Dekanlığa yazdığı dilekçe aynen şöyledir: "1945 yılında milletvekili seçilmem suretiyle ayrıldığım fakülte'deki tedris vazifeme dönmek istediğimden bu dileğimin kanuni muameleye tabi tutulmasını saygılarımla rica ederim."

kararı oy birliği ile onaylamıştır.¹³⁷⁴ Ancak Erim'in, göreve başlaması biraz gecikmiştir. Çünkü Milli Eğitim Bakanlığı ile Cumhurbaşkanlığı 7 Mayıs 1951 tarihinde Üniversite'nin kararını onaylamıştır.¹³⁷⁵ Milli Eğitim Bakanlığı'ndan atanma kararı alınca Rektörlük, Hukuk Fakültesi Dekanlığına bir yazı yazarak Erim'in işe başlama tarihinin kendilerine bildirilmesini istemiştir. Karar 16 Mayıs 1951 tarihinde Erim'e bildirilmiştir. 23 Mayıs 1951 tarihinde ise resmen işe başlamıştır. Aylık maaşı, 550 liradır.¹³⁷⁶

Nihat Erim'in profesörlük başvurusu Cumhurbaşkanlığı tarafından yaklaşık 1 yıl sonra onaylanmasının arkasında O'nun Ulus Gazetesi'nde DP iktidarına karşı yaptığı sert muhalefet yatmaktadır. Ulus Gazetesi sayesinde Erim, CHP'nin sözcüsü durumuna geçmiştir. Hatta CHP Merkez Yönetim Kurulu partide toplanacağı yerde çoğu zaman Nihat Erim'in Ulus Gazetesi'ndeki odasında toplanmaktaydı. Parti için verilecek kararlar burada ortaya konup, parti toplantılarında ise resmi hale gelmektedir. Bu denli parti gazetesi içerisinde güçlü olan Erim, seçim sonrasında muhabirlerine DP ve liderlerine sert bir şekilde muhalefet yapmaları için emir vermiştir.¹³⁷⁷ Anlaşıldığı üzere Erim'in iktidara karşı bu sert muhalefeti profesör olarak işe başlamasını 1 yıl süre ile geciktirmiştir.

2.1.2. Nihat Erim'in Demokrat Parti İktidarı Karşısında İlk Değerlendirmeleri ve Muhalefeti Sertleştirilmesi

14 Mayıs 1950 Seçimleri'nde İnönü adaylığını hem Ankara'dan hem de Malatya'dan koymuştu. Ancak seçim sonuçları açıklandığında İnönü, Ankara'dan değil, Malatya'dan milletvekili seçilebilmiştir.¹³⁷⁸ İnönü, Ankara'nın kendisini seçmemesini nankörlük olarak kabul ederken,¹³⁷⁹ Erim ise milletin DP tarafından aldatıldığı fikrini öne sürmüştür. Açıkça ifade etmemiş olsa da İnönü de bu fikri kişisel olarak benimsemiştir. Arcayürek'in anlattıklarına göre; "Nihat Erim, sırtını dayadığı İnönü'den aldığı büyük güçle 'Milletin DP tarafından 1950'ye kadar geçen zaman içerisinde aldatıldığını, 14 Mayıs'ta milletin aldanma duygusuna kapılarak DP'yi iktidara getirdiğini' CHP'nin ana politikası yapmıştı."¹³⁸⁰ Erim, 1954 yılına kadar bu düşünce doğrultusunda iktidara karşı sert bir muhalefet yürütecektir.

İlk olarak Erim'in ortaya attığı 1950 Seçimleri'nde milletin aldatıldığı fikri kısa sürede partiye ve gazeteye de egemen olmuştur. Erim'e göre, halk DP'nin çok büyük büyüleyici vaatlerine aldanmıştır. Yapılacak ilk seçimlerde ise aldatılmış olduğunun farkına

¹³⁷⁴ "Nihat Erim profesör oldu", *Vatan*, 07.10.1950.

¹³⁷⁵ BCA, 030.11.1/223.19.8.-1. (07.05.1951).

¹³⁷⁶ Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Nihat Erim'in Sicil Dosyası, Tasnife Girmemiş Evrak.

¹³⁷⁷ Arcayürek, 1985a: 110-112.

¹³⁷⁸ "İnönü Malatya'da seçildi", *Vatan*, 17.05.1950.

¹³⁷⁹ Erim, 2005: 450.

¹³⁸⁰ (Arcayürek, 1985a: 110).

vararak Türkiye'yi yönetecek tek partinin CHP olduğunun farkına varacak ve CHP'yi iktidara getirecektir. Erim'e göre halka gerçekleri göstermek kendilerine düşmekteydi. Bunun için iktidar partisi sert bir şekilde eleştirilmeliydi.¹³⁸¹ İlerleyen günlerde de görüleceği üzere Erim de sert eleştiri politikasını gütmüştür.

DP Hükümeti kurulmadan bir gün önce Erim, kurulacak hükümet ile ilgili ümitsiz değerlendirmelerde bulunmuş, bu Hükümet'in önemli işler başaramayacağını belirtmiştir. DP milletvekillerine ilişkin "memleketin bütün şer kuvvetlerini temsil" ettiği, bunlardan ülkeye fayda gelmeyeceği düşüncesindedir.¹³⁸² Erim, kurulacak DP Hükümeti'ne küçümseme ile bakmaktadır. Ayrıca Metin Toker de Erim'in bu ruh halini doğrulamaktadır. Toker'e göre, seçimlerin kaybedilmesi ile birlikte Başbakanlık hayalleri yıkılan Erim, Adnan Menderes'e karşı bir küçümseme ve "iğbirar" duyguları içerisine girmiştir.¹³⁸³ Bu duygular içerisinde Erim, ilk başta hemen Hükümet Programı'nı eleştirecektir.

29 Mayıs 1950 tarihinde DP'nin, TBMM'de okuduğu Hükümet Programı'nın¹³⁸⁴ Türk İnkılabı ile ilgili kısmı, CHP tarafından farklı yorumlanmıştır. Hükümet Programı'nda "millete mal olmuş" inkılapların korunacağından söz ediliyordu. Ancak CHP Meclis Grup Başkanvekili Barutçu, Meclis'te yaptığı konuşmada Türk İnkılabı'nın bir bölümünün yok edileceği ya da kaldırılacağı şeklinde yorumlayarak sert cevap vermiştir.¹³⁸⁵ Nihat Erim de sert bir eleştiride bulunmuş, ancak bununla birlikte DP'nin bu tutumunu demokratik olarak nitelemiştir.¹³⁸⁶

Nihat Erim, inkılaplar ile ilgili meseleye karşı ılımlı cevap verirken ertesi günkü köşe yazısında CHP'nin Meclis'i terk etmesine değinerek iktidar partisi DP'yi sertçe eleştirmiştir. CHP Grubu, Meclis'te Hükümet Programı eleştirisinde son sözün kendilerine verilmesini istemiş, ancak Hükümet bunu reddedince CHP milletvekilleri de Meclis'i terk etmişti.¹³⁸⁷ Erim, yazısında Başbakan'dan sonra muhalefete söz verilmemesini Hükümet'in usul kurnazlığı olarak adlandırmış, eleştirilere tahammül etmenin iktidarın en önemli özelliği olması gerektiğini belirtmiştir. Erim'e göre, bu şekilde muhalefete söz vermemenin ülkenin muhtaç olduğu demokrasi tarzı değildir. DP, CHP'den devraldığı demokrasiyi geriye değil, ileriye götürdüğü taktirde tam manasıyla görevini yapmış sayılacaktır. Devri sabık yaratmamalıdır.¹³⁸⁸ Erim, diğer yandan yeni Hükümet'in dış politikası konusunda da

¹³⁸¹ Arcayürek, 1983: 237.

¹³⁸² Erim, 2005: 453.

¹³⁸³ Toker, 1991a: 75.

¹³⁸⁴ "Hükümet programı dün Millet Meclisinde okundu", *Ulus*, 30.05.1950.

¹³⁸⁵ "Programa dair CHP'nin görüşleri", *Ulus*, 1.06.1950.

¹³⁸⁶ "İnkılapçılık ve Demokrasi", *Ulus*, 7.06.1950.

¹³⁸⁷ Eroğul, 2003: 99.

¹³⁸⁸ "Meclis İstibdadı Tehlikesi Var Mıdır?", *Ulus*, 7.06.1950.

endişelenmeye başlamıştır. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün olayları üstün körü gördüğünü, hiç devlet tecrübesi olmadığını düşünen Erim, daha ilk günden O'nun Amerika ve İngiltere'ye rest çekerek ilişkileri kötü hale sokacağından endişelenmiştir.¹³⁸⁹ Erim'in yeni Hükümet ile ilgili bu düşünce ve duyguları ilerleyen günlerde Ulus Gazetesi'ndeki makalelerine de yansıtacak, Hükümet'i hem iç politikalarında hem de dış politikalarında eleştirecektir.

2.2. Nihat Erim'in 1950-1954 Yılları Arası İç ve Dış Gelişmeler Karşısındaki Görüş ve Düşünceleri

2.2.1. Arapça Ezan Kararı

DP Hükümeti, 29 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'de programını okumuştur. Program'da dikkatleri çeken iki önemli husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yukarıda da ifade edildiği üzere, “millele mal olmuş inkılap”ların korunacağı meselesidir. Ki bu sözleri CHP, inkılapların bir bölümünün yok edileceği ya da kaldırılacağı şeklinde anlamıştır. Bunun dışında diğer bir ikinci husus ise Menderes; Programı'nda sağ kanatların, sol kanatların tahrik etmesiyle meydana geldiğinden dem vurarak sol akımı esas yıkıcı faaliyet olarak tanımlamış ve yasal tedbirleri bu sol akım üzerine yoğunlaştıracaklarını vurgulamıştır.¹³⁹⁰ Nihat Erim ise aynı günlerde Menderes gibi düşünmemektedir. Tehlike sadece soldan gelmez. Her iki uçtan da gelebilir.¹³⁹¹ Menderes, böylece dikkatleri sol akımlara çekerek, sağ akımları rahatlatmaya çalışmıştır. Hükümet'i kurar kurmaz yapacağı reformların önünü açmaya çalışacağıının ilk işaretlerini Hükümet'in bu Programı ile vermiş olduğu söylenebilir.

Bu konuda yaptığı ilk icraat ise Arapça ezan yasağını kaldırmak olmuştur. Kanun teklifi, 16 Haziran 1950 tarihinde TBMM'ye sunulmuş, muhalefet partisi CHP'nin hiçbir itirazı olmamış ve oy birliği ile Kanun, Meclis'te kabul edilmiştir.¹³⁹² Arapça ezan meselesi CHP'nin de oylarıyla Meclis'te kabul edilirken Erim, partisi gibi düşünmüyordu. Arapça Ezan Kanunu üzerine şöyle bir yorumda bulunmuştur: “Menderes Hükümetinin ilk işi ezanın Arapça okunmasına müsaade edileceğini söylemek oldu. Bu surette Türkçe'den Arapça'ya geçmekle bir ricat yapıldı. Bu kadarla da kalırlarsa şükredelim. Diğer inkılap tedbirlerinden fedakarlığa devam etmelerinden korkulur.”¹³⁹³ Anlaşılacağı üzere, Erim, bu meseleyi partisinin aksine bir “ricat” olarak görmüş ve diğer inkılaplarla ilgili de geriye dönüş olabileceği ile ilgili endişelerini dile getirmiştir.

¹³⁸⁹ Erim, 2005: 456.

¹³⁹⁰ “Hükümetin programı dün Millet Meclisinde okundu”, *Ulus*, 30.05.1950; Çavdar, 2013: 25.

¹³⁹¹ “Yeni Devir, Yeni Mesuliyet”, *Ulus*, 17.06.1950.

¹³⁹² “Arapça ezan okuma yasağı kaldırıldı”, *Ulus*, 17.06.1950.

¹³⁹³ Erim, 2005: 458.

2.2.2. Genel Sekreterlik Yarışı

14 Mayıs 1950 Seçimleri'nin kaybedilmesinden sonra CHP, 29 Haziran 1950 tarihinde, 8. Kurultayı'nı toplamaya karar vermiştir. Kurultay'ın önemli gündemlerinden birisi de genel sekreter seçimidir.¹³⁹⁴ Genel Sekreter seçimlerine Nihat Erim de aday olacaktır.¹³⁹⁵ Ancak Kurultay toplanmadan önce yani 19 Haziran'da Erim ile görüşen İnönü, kendisinin profesörlüğe dönmesine sevindiğini, bu dönemde genel sekreter olmakla kendisini yıpratacağını ifade etmiştir. İnönü Erim'e planlarını anlatmıştır. Buna göre, İnönü Kurultay'da Faik Ahmet Barutçu'yu bir yıllığına genel sekreter yapacaktır. Erim de dahil olmak üzere her guruptan kişi Parti İdare Heyeti'ne üye alınacaktır. Bu plan karşısında Erim, İnönü'ye açıkça fikirlerine söylemiştir. Buna göre, Erim, İdare Heyeti'ne üye olmayarak bir süre kenarda durmak istemekte, ileride kendisine ihtiyaç duyulması halinde ön plana çıkmayı planlamaktadır.¹³⁹⁶

Kurultay 29 Haziran'da toplandı ve çalışmalarına başladı.¹³⁹⁷ Kurultayın toplandığı ilk gün genel sekreterlik için Erim taraftarlarının sayısı fazla olmasına rağmen O, aday olup olmama konusunda çok tereddüt içerisindeydi. Genel sekreter seçilmesi durumunda çok ağır bir yükün altına gireceğini, henüz hükümet yorgunluğunu üzerinden atmadığını, içinde bir hevesin de olmadığını günlüklerine not etmiştir. Adaylık konusundaki tereddüdünün bir diğer sebebi, genel sekreter olması durumunda profesörlükten vazgeçmek zorunda kalacak olması idi. Profesörlük Erim için parlamento dışı kaldığı bu dönemde hem bir geçim vasıtası hem de “manevi bir gıda” idi. Genel sekreterlik işi için partinin aylık verip vermeyeceği, henüz belli değildi. Öte yandan maaş verilse bile 1 yıl sonra genel sekreterlikten ayrılması durumunda geçim sıkıntısına tekrar girebilirdi. Bir daha profesörlük başvurusunda mahcubiyet yaşayabilirdi.¹³⁹⁸ Erim'in bu hissi duyguları içerisinde kurultayın birinci günü biterken ikinci gün Erim; İsmet ve Cevat ağabeylerine genel sekreterliğe adaylık konusunu açmıştır. Onlar Erim'in adaylığını uygun bulmuşlardır.¹³⁹⁹ Erim'in günlüklerinde anlattıklarından anlaşılan duruma göre artık bu noktadan sonra Erim, adaylığı konusunda kararını vermiştir.

Kurultay'ın ikinci gününün öğle yemeğinde İnönü, Erim'i çağırarak O'na tekrar genel sekreterlik konusunu açmıştır. İnönü, oyların kendisi ile Barutçu üzerinde toplandığını söylemiştir. Bunun üzerine Erim, genel sekreteri kurultayın seçmesi gerektiği fikrini ortaya atmıştır. Erim'in öne sürdüğü gerekçe ise şudur: “...O zaman İnönü şu zatı veya bu zatı genel

¹³⁹⁴ “CHP Kurultayı bu gün saat onda toplandı”, *Akşam*, 29.06.1950.

¹³⁹⁵ Bila, 1999: 142.

¹³⁹⁶ Erim, 2005: 459-460.

¹³⁹⁷ “CHP sekizinci büyük kurultayı dün sabah toplandı”, *Ulus*, 30.06.1950.

¹³⁹⁸ Erim, 2005: 461.

¹³⁹⁹ Erim, 2005: 461.

sekreter yaptırdı diye söz söylenemez ve yarın o zat muvaffak olamazsa kimse İnönü'yü itham edemez. Kurultaydan kuvvet alan bir genel sekreter daha rahat çalışır". Erim'in bu teklifini hemen kabul eden İnönü, öğleden sonra Kurultay'ın tüzük ve program komisyonuna giderek bunu kabul ettirmiştir.¹⁴⁰⁰ Anlaşılan o ki, Erim'i genel sekreterlik adaylığı için ikna eden Erim'in İsmet, Cevat ağabeyleri ve İsmet İnönü'dür. Genel sekreterin Parti Divanı yerine kurultay tarafından seçilmesi fikrini ortaya atıp bunu İnönü'ye kabul ettiren ise görüldüğü üzere Erim'dir.

Faik Ahmet Barutçu, Erim'in genel sekreterlik adaylığının hikayesinin bir kısmını farklı anlatmaktadır. Kurultay'da Erim, genel sekreter olmak istemiştir. İnönü de Erim'in genel sekreter olmasını istiyordu. İstemekle de kalmıyor, aynı zamanda sonuna kadar O'na destek veriyordu. İnönü, O'nun adaylığını "...el altından ve diğer arkadaşları incitmeden sağlamak çabasıydı". Genel sekreterin, Parti Divanı değil de Kurultay tarafından seçilmesi gerektiği düşüncesini İnönü'ye kabul ettiren Erim olmuştur. Ancak Erim'in bunu istemesinde kendisini Kurultay'ın seçmesi durumunda "şanının artacağı" düşüncesi yatmaktadır.¹⁴⁰¹ Zaten Erim'in anlattıklarına göre kurultay delegelerinin çoğunluğu kendi tarafındadır.¹⁴⁰²

Arcayürek ve Toker'in hatırlarında anlattıkları kadarıyla İnönü'nün adayı Erim'dir. İnönü, Erim'i desteklemiştir.¹⁴⁰³ İnönü, genel sekreterliğe Erim'i istiyor diye bir propaganda yayılmaya başlanmıştır. Propagandalar sonucunda Erim hakkında lehte tavır olanlar olduğu kadar aleyhte tavır alanlar da olmuştur. Şevket Raşit Hatiboğlu ve çevresi ile Erim karşıtı eski milletvekilleri, Erim aleyhinde harekete geçmişlerdir. Bunlara, Cemil Sait Barlas'ın genel sekreter olmasını isteyen bazı delegeler de katılmıştır. Reşat Şemsettin Sırer ve Mümtaz Ökmen, Günaltay'ı ziyaret ederek partinin çıkarları için genel sekreterlik adaylığını kabul etmesini istemişlerdir. O da bunu kabul etmiştir. Daha sonra bu grup ve Günaltay, kendi lehlerine Barutçu'dan adaylıktan çekilmesini istemişlerdir. Barutçu da Günaltay lehinde adaylıktan çekildiğini açıklamıştır.¹⁴⁰⁴ Seçim yarışında Erim karşıtları Erim'in kazanmaması için çok sıkı bir şekilde faaliyet göstermişlerdir. Erim, Barutçu'nun Kurultay kürsüsüne çıkarak "Günaltay lehine adaylıktan feragat ediyorum" demesini bir çirkin hareket olarak tanımlamış, bununla delegeler üzerinde açıkça bir tesir oluşturmaya çalıştıklarını günlüklerine not etmiştir.¹⁴⁰⁵ Barutçu da kendisinin bu son manevrasının Erim'in seçilmesini engellediğini

¹⁴⁰⁰ Erim, 2005: 461.

¹⁴⁰¹ Barutçu, 1977: 447-449.

¹⁴⁰² Erim, 2005: 461.

¹⁴⁰³ Arcayürek, 1983: 206; Toker, 1991a: 70.

¹⁴⁰⁴ Barutçu, 1977: 450.

¹⁴⁰⁵ Erim, 2005: 462.

hatıralarında iddia etmiştir.¹⁴⁰⁶ Genel sekreterlik yarışında Erim'in karşısında yer alan diğer adaylar ise Cevat Dursunoğlu ile Avni Doğan'dır.¹⁴⁰⁷

Kurultay ve genel sekreterlik yarışı ile ilgili gelişmeler devam ederken Erim, Ulus Gazetesi'ndeki yazıları ile Kurultay'ı değerlendirmiştir. Kurultay toplanmadan bir gün önce Erim, 1923'ten beri Türkiye'deki siyasi parti hareketlerini özetledikten sonra 1945 yılında yeniden çok partili hayata geçilmesinin tarihçesinden söz etmiştir. Sonrasında CHP'ye ve İnönü'ye düşen büyük sorumluluğun nasıl başarıldığını açıklamıştır. 14 Mayıs 1950 Seçimleri'nden sonra iktidardan muhalefet partisine geçen CHP'nin, 8. Kurultay'ının diğer kurultaylardan bambaşka bir önem arz ettiğini ifade ettikten sonra sözlerine şöyle devam etmiştir:

Dünkü tek parti elindeki iktidarı devretmiş, çok partili bir idarede muhalefet partisi olarak ilk kurultayını yapmaktadır. Manzara hakikatten muhteşemdir. Böyle bir neticeyi kendi eliyle hazırlamış olan Halk Partisinin bu günü ve yarını hakkında kötümser propagandalar yapılmaktadır. Halbuki halk partisi asıl şimdi yeni bir gelişme devrinin eşiğindedir. Bu kurultayın açılacağı yolda yapılacak hazırlıklar ve gelecek yıl toplanacak kurultay halk partisi gibi idealist bir partinin kudretini gösterecektir.¹⁴⁰⁸

29 Haziran'da Kurultay'ın ilk günkü toplantısında CHP Genel Başkanı İnönü, iktidar partisi Demokrat Parti'ye karşı kendi partisinin savunmasını yapmıştır. İnönü özetle, geçmişe dönük olarak partisinin, gerçekleştirdiği bütün icraatlarının hesabını vermeğe hazır olduğunu belirterek DP'nin halen bir tartışma ortamına, bir muhalefete tahammül edemediğinden dert yanmıştır. İnönü'nün konuşmasının ertesi günü Nihat Erim, İnönü'nün bu konuşmasını değerlendirmiştir. CHP'nin seçimleri kaybetmesi durumunda bile kendi rızası ile iktidarı bırakmayacağı şeklindeki muhalefetin hücumlarının, bu gün gelinen noktada çürütüldüğünü ifade ettikten sonra İnönü'nün de bunu konuşmasında zaten bunu açıkladığını nakletmiştir. Ardından CHP'nin demokratik seçimler sonucunda kendisine düşen görevi yerine getirdiğini söyleyen Erim. "DP iktidarı demokratik gelişmeleri takviye edecek mi? Yoksa durduracak mı?" sorusunu sormuştur. Sorusunun ardından DP'nin şu anki demokratik gelişmelerden daha da geriye gitmeye çalışan bir takım söylemleri olduğunu belirterek bu konudaki endişelerini açıkça dile getirmiştir. DP, seçimlerden bir buçuk ay geçmesine rağmen bir muhalefet partisine tahammül edememektedir.¹⁴⁰⁹

¹⁴⁰⁶ Barutçu, 1977: 450.

¹⁴⁰⁷ Genel sekreterlik yarışında toplam 7 aday vardır. Bunlar; Nihat Erim, Kasım Gülek, Faik Ahmet Barutçu, Cemil Sait Barlas, Şemsettin Günaltay, Cevat Dursunoğlu ve Avni Doğan'dır. (Bila, 1999: 142).

¹⁴⁰⁸ "Partimiz ve Kurultayımız", *Ulus*, 30.06.1950.

¹⁴⁰⁹ "Partimiz ve Kurultayımız", *Ulus*, 1.07.1950.

Kurultay'ın ikinci günü Kasım Gülek de genel sekreterliğe adaylığını koymuştur.¹⁴¹⁰ Ancak Gülek, diğer adaylardan farklı olarak o güne kadar uygulanmamış bir propaganda yürütmüştür. Adının yazılı olduğu oy pusulalarını içeri giren her delegenin elini sıkarak delegelere dağıtmıştır. CHP için farklı olan bu davranış, delegeleri etkilemeye yetmiştir.¹⁴¹¹

Nihayet 3 Temmuz 1950 tarihinde Kurultay'da, parti divan üyeliği, genel başkanlık ve genel sekreterlik için seçimler yapılmaya başlanmıştır.¹⁴¹² Nihat Erim oylamadan hemen önce arkadaşlarına birinci turda gerekli çoğunluk sağlayamadığı takdirde adaylıktan çekileceğini söylemiştir. Sonuç olarak birinci turda Erim 159, Günaltay 152, Barlas 23, Gülek 117, Avni Doğan 33 oy olmuş ve hiçbir aday gerekli çoğunluğu sağlayamamıştır. Erim, ikinci turda seçilme olasılığı yüksek olmasına rağmen çekilmeye karar vermiştir. Erim böyle bir durum karşısında adaylıktan çekilmek istemesinin gerekçesini şöyle açıklamıştır:

Ben başta geliyordum. Fakat bu vaziyette genel sekreterlik yükü altına girmek doğru olmayacak idi. Milletvekili olmadığım için bu da bir eksik idi. Zira belli idi ki, Meclis Grubu milletvekili olmayan bir genel sekreteri hafife alacak idi. Diğer taraftan Günaltay ve onun etrafında toplanan dar düşünceli grup, yani ırkçılar, Cemil, Kasım, Avni Doğan, Parti teşkilatı, delegeler genel sekreterin gayri mümkün mümkün kılmasını bekliyorlar...DP'nin ilk yılı onlarla mücadele. Bir taraftan da kendi hususi durumumu düşünmek. Profesör olamayacağım, yazı yazmaya da vakit bulamayacağım. İş tehlikeli bir macera halini alabilir. İlk senede harcamanın manası yok. Eğer birinci turda nisap olsa idi, kabadayılık edip kabul edecektim. İkinci turda kazanmam pek mümkün fakat kararı verdim: Feragat edeceğim.

Bu düşüncelerle feragat kararını yazan Erim, İnönü'ye haber vermeden Kurultay'da birinci turda çoğunluk sağlanamadığı gerekçesini göstererek feragat ettiğini açıklayınca Erim'in arkadaşlarından Banguoğlu dışındakiler bu karara itiraz ettiler. Çoğunluk, bu kararı doğru bulmadılar.¹⁴¹³ Erim'in adaylık çekilmesinden sonra ikinci tur seçimleri yapılmış ve Kasım Gülek 224 oy ile genel sekreterliğe seçilmiştir. Şemsettin Günaltay 214, Cemil Sait Barlas 35 ve Erim, adaylıktan çekilmiş olmasına rağmen, 12 oy almıştır.¹⁴¹⁴

Gülek'in seçimleri kazanmasını kimsenin beklemediğini ifade eden Erim, Gülek'in "kendisini böyle bir maceraya atması"nm bir cesaret işi olarak görmüştür. Cesaret işi olarak

¹⁴¹⁰ Toker, 1991a: 74; Erim, 2005: 461.

¹⁴¹¹ Arcayürek, 1983: 207.

¹⁴¹² "Kurultaya iştirak edenlerin ittifakı ile", *Vatan*, 04.07.1950.

¹⁴¹³ Erim, 2005: 462. Nihat Erim'in 3 Temmuz'da Kurultay Başkanlığı'na yazdığı feragat dilekçesi aynen şu şekildedir: "Genel Sekreterlik için adaylığım delege arkadaşlar tarafından konduğu zaman ret etmeyi uygun görmedim, bilakis Partimin benden isteyeceği böyle bir vazifeyi yapmayı şeref sayarak adaylığı kabul ettim. Oyların neticesini gösteren rakamlar diğer adayların her birinden fazla olarak benim 159 oy aldığım tespit edilmiştir. Fakat nisap dolmamıştır. Tekrar oya başvurulmadan şu cihetin Kurultay'a arzını rica ederim: Şahsım bakımından bugünkü ağır şartlar altında Genel Sekreterliği deruhte edebilmek için ilk seferde nisabın dolmamasını mühim bir eksiklik saymaktayım. Bu sebepten adaylıktan çekiliyorum ve bu hareketimin parti hizmetinden kaçmak sayılmamasını bilhassa diliyorum". ("Dün yapılan seçimde", *Ulus*, 04.07.1950).

¹⁴¹⁴ "Dün yapılan seçimde", *Ulus*, 04.07.1950.

görmesini ise Gülek'in arkadaşı olmayan yalnız bir insan olmasına bağlayan Erim'in, Gülek ve seçimler hakkındaki düşünceleri; "Mücadelede ileriye gitmeyecek kadar hesaplıdır. Mamafih benim bakımından iyi oldu. Bir defa eskiler yenildi. Barlas kaç paralık itibarı olduğunu anladı. Kasım ki kendisini çok marifetli, kabiliyetli zanneder ve benim yüzümden düştüğünü söylerdi, şimdi boyunun ölçüsünü gösterecek"¹⁴¹⁵ şeklindedir. Gülek'in seçimleri kazanması Erim kadar İnönü için de bir sürpriz olmuştur. İnönü bu seçim sonuçları karşısında memnun olmasa da artık yapacak bir şeyi yoktur.¹⁴¹⁶ Öte yandan Gülek'i ilk tebrik eden, Erim olmuştur. Erim, Gülek'i kucaklamış, salonun ortasına kadar kol kola yürümüşlerdir. Gülek ile "dostane bir hatıra fotoğrafı" bile çekirmiştir. Gülek'e genel sekreterlik görevinde yardım etme sözünü vermiştir. Zira Parti Divanı'na çoğunluk olarak Erim'in arkadaşları seçilmiştir.¹⁴¹⁷

Nihat Erim'in favori aday olarak kabul edildiği genel sekreterlik yarışında mağlup olmasının temel sebebi Metin Toker'in anlattıklarına bakılacak olunursa, Erim'in 1950 Seçimleri'ndeki yenilginin baş sorumlusu olarak görülmesidir. Erim, Seçim Kanunu hazırlanırken; nispi temsil yerine çoğunlukçu seçim sisteminde ısrarcı davranmıştı.¹⁴¹⁸

Kurultay'da Erim genel sekreter olarak seçilemese de Parti Divanı Üyeliği'ne 274 oy alarak seçilmiştir. Bundan sonra 40 kişi yerine 30 kişiden oluşacak Parti Divan Üyeliği'de çoğunluk Erim'in arkadaşları yer almıştır.¹⁴¹⁹ 10 kişilik Genel İdare Kurulu seçimlerinde ise Erim aday olmak istememiştir. O, Ulus Gazetesi'nin başında kalmaya devam edecektir.¹⁴²⁰

CHP'nin 8. Kurultay'ında genel sekreterlik yarışı Gülek'in seçilmesi ile sonuçlanırken Erim, Kurultay çalışmalarının sonuçlarını yayınladığı bir makale ile değerlendirmiştir. Kurultay içerisinde tartışmaların büyük olgunlukla geçtiğini söyleyen Erim, bunu "...CHP'nin hayatiyetinin delilleridir. CHP iktidar düştükten sonra asıl canlılığı ile meydana çıkmaktadır. Seçimlerden bir buçuk ay sonra görülen bu manzara CHP için çok kuvvetli bir istikbalin müjdesidir..."¹⁴²¹ sözleriyle yorumlamıştır.

2.2.3. Kore'ye Asker Gönderme Kararı

25 Haziran 1950 tarihinde Kuzey Kore'nin, Güney Kore'ye saldırması ile birlikte Kore Savaşı başlamıştır.¹⁴²² Bunun üzerine 27 Haziran'da BM Güvenlik Konseyi, BM

¹⁴¹⁵ Erim, 2005: 463

¹⁴¹⁶ Arcayürek, 1983: 207.

¹⁴¹⁷ "Dün yapılan seçimde", *Ulus*, 04.07.1950; Erim, 2005: 463; Toker, 1991a: 74.

¹⁴¹⁸ Toker, 1991a: 25-26.

¹⁴¹⁹ "Yeni CHP divanı", *Vatan*, 04.07.1950; "Dün gece geç vakit", *Ulus*, 04.07.1950.

¹⁴²⁰ Toker, 1991a: 74.

¹⁴²¹ "CHP Kurultay Çalışmaları ve Neticeleri", *Ulus*, 04.07.1950.

¹⁴²² "Kore'de harp patlak verdi", *Ulus*, 26.06.1950.

üyelerine Güney Kore'yi korumak adına yardım çağırısında bulunmuştur. Dolayısıyla aynı çağırısı Türkiye'ye de yapılmıştır.¹⁴²³ Bu yardım çağırısı karşısında Kore'ye asker göndermekle NATO'ya katılma olasılığın artacağını düşünen Türk Hükümet'i,¹⁴²⁴ hemen konuyu kendi aralarında görüşmeye başlamıştır. Yardım konusu görüşmeleri öncelikle 18 Temmuz'da bazı Hükümet Üyeleri arasında yapılmıştır. Bayar'ın başkanlığındaki toplantıya Menderes, Başbakan Yardımcısı, Dış İşleri Bakanı Köprülü, Milli Savunma Bakanı, Genel Kurmay Başkanı ve Komutanlar katılmıştır. Toplantı sonunda Kore'ye asker gönderilmesine karar verilmiştir.¹⁴²⁵ 25 Temmuz'da Bakanlar Kurulu Ankara'da yine Cumhurbaşkanı Bayar'ın başkanlığında toplanmış ve toplantıda BM Genel Sekreteri'nin 15 Temmuz'da Türkiye'ye yaptığı yardım başvurusu görüşülmüştü,¹⁴²⁶ bunun sonucunda BM Genel Sekreteri'ne Kore için 4.500 askerinin gönderileceği cevabı verilmiştir.¹⁴²⁷

Hükümet'in Kore'ye asker gönderme kararını muhalefet, tepkiyle karşılamıştır. CHP Genel İdare Kurulu hemen 26 Temmuz'da toplanarak Hükümet'in Kore'ye asker gönderme kararını görüşmüş ve Genel Sekreter Kasım Gülek görüşme sonunda açıklamada bulunmuştur. Buna göre CHP, Kore'ye asker gönderilmesi konusunda İnönü ya da partilerinin görüşlerinin alınmadığını ifade etmiştir. Prensipite asker gönderilmesine karşı olmadıklarını; ancak kendilerine sorulmadan ve TBMM'de müzakere edilmeden Hükümet'in tek başına karar almasına karşı çıktıklarını belirtmişlerdir. Bunun, 1924 Anayasası'nın 26. maddesine aykırı olduğunu belirtmişlerdir. 26. maddede "Büyük Millet Meclisi,...devletler muahede ve sulh akdi, harp ilanı...gibi vazife bizzat kendi ifa eder" denmektedir. Bu nedenden dolayı bunu anayasaya aykırı bulmuşlardır.¹⁴²⁸ 28 Temmuz 1950 tarihli Ulus Gazetesi, Kore'ye 4.500 asker göndermenin ağır bir sorumluluk olduğunu söyleyerek Hükümet'in tek başına böyle bir sorumluluğun altına girmesini büyük bir cesaret olarak tanımlamıştır. Ardından Gazete, böyle bir kararın alınmasına karşı çıkmalarının nedeni olarak Meclis'e danışılmadan alınması nedeniyle Anayasa'ya aykırı olmasını ve muhalefet partilerinin görüşlerine başvurulmamasını göstermiştir.¹⁴²⁹

Nihat Erim'in de karar karşısındaki düşünceleri partisinden farklı değildi. Erim, Hükümet'in aldığı karar karşısında ülkedeki genel havayı anlattıktan sonra Hükümet'e cevaplaması için üç soru sormuştur. Bunlardan birincisi, ülkenin ve milletin hayatına etki edecek bu denli önemli bir kararı almadan önce Hükümet'in neden muhalefetin görüşünü

¹⁴²³ Ekincikli, 2010: 188-189.

¹⁴²⁴ Ekincikli, 2010: 190.

¹⁴²⁵ Toker, 1991a: 79.

¹⁴²⁶ Mütercimler ve Öke, 2004: 73.

¹⁴²⁷ Toker, 1991a: 80.

¹⁴²⁸ "Kasım Gülek Partinin görüşünü açıkladı", *Ulus*, 27.07.1950.

¹⁴²⁹ "Kore'ye asker sevki", *Ulus*, 28.07.1950.

almadığı yönündedir. “4.500 Türk evladı vatan topraklarından binlerce kilometre uzaktaki bir cephede harp hareketlerine iştirak ettirilirken, üç milyondan fazla vatandaşın oyuna dayanan muhalefetle istişareye lüzum görülmemiş olması acıdır” diyerek tepkisini ortaya koyan Erim, böyle bir tavrın başka demokratik ülkelerde örneğinin de bulunmadığını belirtmiştir.¹⁴³⁰

Erim’in ikinci sorusunun konusu da hükümetin söz konusu kararı TBMM’de almamış olmasıdır. Anayasa ve kanunlara göre bu karar, Meclis’te alınmalıydı. Çünkü Türk askeri yurt dışına görevlendiriliyordu. Erim, Hükümet’in böyle bir ağır sorumluluğun altına nasıl ve hangi cesaretle girdiğine şaşmaktadır. Hükümet’e sorduğu üçüncü soru da hükümetin neden hiç kimseye ülkenin iç ve dış durumuyla ilgili bilgi vermediği ile ilgilidir. Eğer bilgi vermiş olsa idi muhalefet de ona göre açıklamalarda bulunabilirdi. Son bir diğer husus ise Hükümet’in Kore’ye gönderilecek yardımın cinsi ve miktarı konusunda acele karar vermiş olmasıdır.¹⁴³¹

Sonraki günlerde Erim, meseleyi Anayasa açısından ele alıp değerlendirmeye çalışmıştır. Anayasa’nın 26. maddesi savaş ve barış yapma yetkilerini TBMM’ye vermiştir. Bu bakımdan Hükümet, TBMM’den yetki almadan savaşa girişemez. Kore’ye savaşmak üzere silahlı 4.500 askerin gönderilmesini bir savaş hareketi olarak tanımlamış ve bu askerlerin TBMM’nin oluru alınmadan gönderilmesinin yanlışlığına vurgu yapmıştır. Hükümetin bu şekil bir kararı nasıl aldıklarına şaşan Erim, Hükümet’ten meseleyi açıklamasını beklediklerini dile getirmiştir.¹⁴³²

Erim’in beklediği cevap, Başbakan Adnan Menderes’ten gelmiştir. Menderes yaptığı basın toplantısında muhalefetin Kore meselesinde partililik ve politikacılık gayreti güddüğünü iddia ederek sözlerine başlamıştır. Ardından kendilerinin aldıkları kararın bir savaş ilanı olmayıp, tam tersine barışı koruma olduğunu, bu yüzden de meselenin Meclis’e getirilmesine gerek olmadığını ifade etmiştir. Meselenin muhalefet ile istişare edilmemesine de CHP’nin kendi iktidarları dönemindeki uygulamaları örnek göstererek cevap vermiştir. Son olarak da Menderes, Erim’in 27 Temmuz günkü makalesine isim vermeden cevap vermiştir. Menderes yine isim vermeden Erim’i tahrikçi ve bozguncu olmak ile suçlamıştır.¹⁴³³

Menderes’in bu beyanatına Erim’den cevap gelmekte gecikmemiştir. Erim, Menderes’in Hükümet’e yöneltilen eleştirilere cevap vermekten daha ziyade eleştirilenlere gözdağı verdiğini iddia etmiştir. Başbakan, Hükümet’e yönelik eleştirilere bile tahammül

¹⁴³⁰ “Hükümetin Son Kararı”, *Ulus*, 27.07.1950.

¹⁴³¹ “Hükümetin Son Kararı”, *Ulus*, 27.07.1950.

¹⁴³² “Anayasa Karşısında Hükümetin Kararı”, *Ulus*, 28.07.1950.

¹⁴³³ “Adnan Menderes kararı müdafaa etti”, *Ulus*, 29.07.1950.

edememektedir. Diğer yandan kendisinin yazısının bir kısmını değiştirerek Ulus Gazetesi'ni ve kendisini üstü kapalı bir şekilde hedef almış ve tehdit etmiştir. Erim, DP'nin muhalefet döneminde, iktidara geldikleri taktirde herkese güvenlik ve özgürlük sağlayacaklarını vadettiğini, ancak şimdilerde bu vaatlerini tutmadıklarını iddia etmiştir. Bu durumu ise “hazin ve elem verici” olarak tanımlamıştır.¹⁴³⁴

Görüldüğü gibi Erim de CHP gibi Kore'ye asker gönderilmesine esasta karşı olmayıp sadece şekilsel olarak karşı çıkmıştır. Erim'e göre, Hükümet, kararı TBMM'de almalı idi. Muhalefetin görüşlerine de başvurması gerekirdi. Meclis'te karar alınmadığı için Anayasa'ya aykırı bularak eleştirmiştir.

2.2.4. Atatürk'ü Koruma Kanunu

DP iktidarı döneminde yaşanan ve geniş yankı uyandıran önemli olaylardan bir tanesi Atatürk'ün heykellerine karşı yapılan saldırılardır. İlk saldırı Kırşehir Cumhuriyet Meydanı'nda 25 Şubat 1951'de gerçekleştirilmiştir.¹⁴³⁵ Olay, 5 Mart 1951'de Kırşehir mitingi ile protesto edilmiştir. Mitinge İstanbul ve Ankara'dan gelen üniversite öğrencileri ile CHP milletvekilleri ve CHP teşkilatından üyeler katılmıştır. Yüzlerce kişinin katıldığı mitingde Atatürk'e ve eserine bağlılık sözü verilmiştir.¹⁴³⁶ Atatürk heykeline saldırının yankılarının genişlemesi üzere Nihat Erim, olayı kendi açısından değerlendirmiştir. Atatürk düşmanları ile inkılap düşmanlarının aynı kişiler olduğunu ifade ederek sözlerine başlamıştır. 25 yıllık bir inkılap döneminden sonra Atatürk düşmanlığının bittiğini düşündüğünü; ancak bu olaydan sonra yanılığa ne kadar büyük yanılığa düşmüş olduğunu anladığını belirtmiştir. Sözlerine devam ederek Erim, İnönü'ye yapılan saldırıları anladığını; çünkü O'nun henüz sağ olduğunu, Atatürk'e yapılan saldırıları ise anlayamadığını ifade etmiştir. Atatürk yaşamadığı için Atatürk'ün “hiçbir politikacının önünü tıkaması bahsinin” söz konusu bile olmadığına değinmiştir. Adalet Bakanı siyasi partilerin ileri gelenlerine ve yazarlarına karşı yapılan ufak tefek saldırılar karşısında savcılarını harekete geçirirken bu saldırılar karşısında hiçbir şey yapmamaktadır. Kırşehir'deki olayı üzücü olay olarak tarif etmiş ve ardından bu olayı iktidar partisinin “27 yıllık maziyi” kötülemesinde cesaret alanların gerçekleştirdiğini savunmuştur. Son olarak Erim, Kırşehir mitingindeki üniversite gençliğinin duyarlılığını övmüştür.¹⁴³⁷

Atatürk'ün heykeline karşı yapılan saldırılar Kırşehir ile sınırlı kalmayacaktır. İlerleyen günlerde Ankara Eryaman'da, Aydın'ın Dalama bucağında ve Burahaniye'de olmak

¹⁴³⁴ “Sayın Başbakan'ın Beyanatı Hakkında”, *Ulus*, 30.07.1950.

¹⁴³⁵ “Atatürk heykeline tecavüz”, *Ulus*, 26.02.1951.

¹⁴³⁶ “Kırşehir'de dünkü miting”, *Ulus*, 06.03.1951.

¹⁴³⁷ “Atatürk Düşmanları”, *Ulus*, 05.03.1951.

üzere üç saldırı daha gerçekleşmiştir.¹⁴³⁸ Benzer bir olay 29 Mart'ta Kütahya'da gerçekleşmiştir.¹⁴³⁹ Saldırıların artması üzerine Hükümet, 30 Mart 1951 tarihinde Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan Atatürk'ün Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Yasa Tasarısı'nı TBMM'ye sevk etmiştir.¹⁴⁴⁰ Tasarı, Meclis'te görüşülürken Nihat Erim de değerlendirmelerine devam etmiştir. Atatürk'ün heykeline saldırı konusunu açarak iktidar ile muhalefetin bu konuda birlikte hareket etmesi gerektiğini, ancak birlikte hareket ederlerse irtica ve inkılap düşmanlığının ülke için tehlike oluşturmayacağını dile getirmiştir. Ceza ile bu işin kesin olarak çözülemeyeceğini savunmuştur.¹⁴⁴¹

Erim'e göre, Atatürk'e saldıranlar aslında Atatürk'ün inkılapları dolayısı ile O'na düşman olanlardır. Bunu önlemenin yolu da inkılapları yok etmeyi düşünen hareketleri teşvik etmemekten geçmektedir. "...Atatürk'ün heykelini, resmini, ismini korur gibi yapıp, asıl inkılaplara karşı girişilen teşebbüsler karşısında teşvik edici bir tavır takınmamak samimi bir politika olamaz". Atatürk'ü; resmini, heykelini, büstünü korumakla korunamayacağını düşünen Erim, Atatürk'ü korumak için ancak temsil ettiği inkılapların korunması gerekliliğine vurgu yapmıştır. "...Mesela laikliği, medeni cemiyet prensiplerini Cumhuriyet rejimini yıktırıp, Atatürk heykelini ayakta tutmak, amme vicdanını asla tatmin etmez".¹⁴⁴²

Adalet Bakanlığı'nın, kanunun çıkartılma gerekçesini "Atatürk'ün eserlerini koruma" şeklinde göstermesini sert tepkiler gösteren Erim, asıl korunması gereken şeyin inkılaplar olduğunu söyleyerek bu inkılapların ise açıkça ifade edilmesini istemiştir. Sadece Atatürk'ün eserlerinin korunmasından bahsedilmiş olu bununla da heykel ve resimler kastedilmektedir. Öte yandan Erim, sorunun asıl kaynağına inilmesinie işaret etmiştir. Erim'e göre, Hükümet ve CHP, "Atatürk inkılapları ve Atatürk'ün hatırası etrafında" samimiyetle bir uzlaşma noktasına varır ve bunu hem dilleri hem de gönülleri tasdik ederlerse derdin asıl tedavisi başlamış olacaktır. Erim yine ne Atatürk İnkılapları'nın ne de Atatürk heykellerinin ceza tehdidi ile korunamayacağını, bu gibi eserlerin ceza ile değil, inanma, inandırma ile edebi hale getirileceğini bir kez daha tekrarlamıştır.¹⁴⁴³ Yine anlaşıldığı üzere, Erim, Hükümet'in Meclis'e getirdiği Kanunu'nun gerekçesini eleştirmekte, Atatürk'ü gerçekte korunması isteniyorsa bunun ceza ile değil, hükümet ile CHP'nin gönül birliği içerisinde hareket etmesi ile gerçekleşebileceğini ileri sürmüştür. Atatürk İnkılapları'nın sonsuza dek yaşaması ceza ile değil; inanma ve inandırma ile olabilir.

¹⁴³⁸ "Atatürk heykeline üç yeni tecavüz", *Ulus*, 27.03.1951.

¹⁴³⁹ "Büste tecavüz", *Ulus*, 29.03.1951.

¹⁴⁴⁰ "Atatürk tasarısı meclise verildi", *Ulus*, 31.03.1951.

¹⁴⁴¹ "Atatürk Düşmanları", *Ulus*, 22.04.1951.

¹⁴⁴² "Atatürk Kanunu", *Ulus*, 27.04.1951.

¹⁴⁴³ "Atatürk Kanunu", *Ulus*, 27.04.1951.

Hükümet'in TBMM'ye sevk ettiği Atatürk'ü Koruma Kanunu Meclis'te tartışılırken heykellere, büstlere karşı saldırılar devam etmiştir. Ankara Ulaştırma Bakanlığı'ndaki iki Atatürk büstü ile ¹⁴⁴⁴ Ankara Sıhhiye Meydanı'ndaki Atatürk Heykeli de saldırıya uğramıştır.¹⁴⁴⁵

Atatürk heykellerine karşı saldırıların tekrar artması üzerine Erim, köşesinde durumu tekrar değerlendirmiştir. Erim bu saldırılardan şu anlamı çıkartmıştır: “Atatürk adının sembol olduğu ilerilik, medenilik, yükselme hareketinin düşmanları, devlet kanunlarını hiçe sayarak pervasızca nümayiş yapmaktadırlar. Bu nümayişler gelişi güzel olmamaktadır. Tertiplidir. Bir merkezden idare edildiğini gösterecek mahiyettedir.” Ülkede özgürlüklerin, serbestçe fikir tartışmanın var olduğunu söyleyen Erim, bu olayların fikir serbestliği ile hiçbir ilgisinin olmadığını, “devletin kanunlarına karşı girişilmiş zorba tecavüzler” olduğunu iddia etmiştir. Son zamanlarda inkılaplara karşı cephe alanların fikirlerini sistemli olarak yaymaya çalıştıklarını anlatmıştır. Bunlardan birinci grup, Atatürk'ün inkılaplar ile ülkeye kötülük yaptığını iddia etmiş, ikinci grup ise inkılapları ikiye ayırarak bazı inkılapları kabul ederken bazılarını ret etmiştir. Bu grupların bu düşünceleri karşısında Erim, inkılaplar ile ilgili kendi düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: “Türkiye'nin ancak Atatürk inkılapları ile kurtulduğuna ve yeniden uçuruma yuvarlanmaması için bu inkılaplara sınıksız sarılmaktan başka çıkar yol olmadığına kani bulunanlardanız”. Erim öte yandan bu olayları dışarıdan bazı devletlerin tertip ettiğini, yoksa bu olayları tarikatların yürütemeyeceğini iddia etmiştir. İddiasını ise İran ve Mısır'daki örnekleri vererek taçlandırmaya çalışmıştır. Olayların çok önemli olduğunu, Hükümet'in ise bu konuda çok dikkatli olması gerektiği uyarısında bulunmuştur.¹⁴⁴⁶ Diğer değerlendirmelerinden biraz daha farklı olarak Erim, artık işin ciddiyetine tam manasıyla varmış olacak ki bu olayların dışarıdan yönetildiğini ilk defa olarak ileri sürmeye başlamıştır.

Nihayet Atatürk'ü Koruma Kanunu olarak bilinen Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun 25 Temmuz 1951 tarihinde Meclis'te kabul edilmiştir.¹⁴⁴⁷ Kanun'un çıkması ile birlikte böylece muhalefetin dile getirdiği irtica ve inkılapların tehlikeye girdiği söylemlerine karşılık verilmiş oldu. Bu kanun hem Atatürk'ün heykellerini ve inkılaplarını korumuş olacak hem de diğer yandan “DP hükümetine iftira edilmesini” önlemiş olacaktır.¹⁴⁴⁸

¹⁴⁴⁴ “Atatürk büstlerine menfur bir tecavüz daha yapıldı”, *Ulus*, 23.06.1951.

¹⁴⁴⁵ “Atatürk heykeline menfur bir tecavüz daha yapıldı”, *Ulus*, 27.06.1951.

¹⁴⁴⁶ “Çirkin Tecavüzler Karşısında”, *Ulus*, 29.06.1951.

¹⁴⁴⁷ “Atatürk kanunu meclisten geçti”, *Ulus*, 26.07.1951.

¹⁴⁴⁸ Ahmad, 2010: 66.

2.2.5. 1951 Ara Seçimleri

14 Mayıs 1950 Seçimleri'nde bazı milletvekili adayları birden fazla yerde adaylığını koymuş ve bunun sonucunda bazıları birden fazla yerden milletvekili seçilmişlerdir. Birden fazla yerden seçilen bu milletvekilleri birinden birini tercih etmek zorunda kalınca bazı illerde milletvekili eksikliği doğmuştur. Bu eksikliği tamamlamak için ara seçimlerin 1950 yılının sonbaharında yapılması planlanmıştı. DP Meclis Grubu ise seçimler yapılsa bile TBMM'de güç dengelerinin bozulmayacağı ve boşuna masraf olmasının düşünceleri ile seçimleri bir yıl ertelemiştir. 1951 yılındaki DP Meclis Grubu'ndaki oylamada ise seçimlerin yapılmasına mecburen yanaşmıştır.¹⁴⁴⁹

1951 yılında ara seçimlerin yapılıp yapılmayacağı meselesi DP tarafında karara bağlanmaya çalışılırken seçimlerin erteleneceği haberleri CHP içerisinde konuşulmaya başlanmıştır. Bunu duyan Şemsettin Günaltay'ın başını çektiği Erim karşıtı grup, bu haberleri memnurlukla karşılamışlardır. Günaltay ve arkadaşları, bunu Nihat Erim'e karşı istismar aracı olarak kullanacaklarını ifade ettiler. Zaten seçimleri kendileri kazansa bile Meclis'te çoğunluğu elde edemeyeceklerini, bu yüzden seçimlerin ertelenmesi kararının alınmasının lehlerine bir durum olduğunu savunmuşlardır. Erim'in anlattıklarına göre, parti içerisindeki bu grup, ara seçimlerin ertelenip ertelenmeyeceği belli değil iken, Parti Divanı'nda "seçimlere girmeyelim" fikrini savunmuşlardır. Erim ise bu durum karşısından onlara karşı kendi düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir: "Girmeyelim, ama, partilileri serbest bırakalım, kendi hesabına isteyen CHP'li girsin". Erim burada parti olarak girilmese de kendilerinin bağımsız olarak seçimlere gireceğini anlatmak istemiştir.¹⁴⁵⁰

CHP'liler, ara seçimlere katılıp katılmama meselesini konuşurken bu arada Hükümet, CHP'nin bazı mallarına el koymak için kanun hazırlığı içerisine girmişti. Bu konu da CHP içerisinde tartışılan bir durumdu. Erim'in anlattıklarına göre, Şemsettin Günaltay, kesin bir dille seçimlere katılmamayı savunmaya başlamıştır. Bunun nedeni, "Müsadere Kanunu" çıkarsa CHP teşkilatının yıkılacağı, binaların boşaltılacağı, köylünün seçimler esnasında tehdit edileceği, bu nedenlerden dolayı da tek bir yerde dahi CHP'nin seçimleri kazanamayacağı görüşü idi. Sonra da DP, halkın kendilerini bir kez daha onayladığı propagandasını yapacaktı. Günaltay'ın bu görüşüne Erim katılmamıştır. Hemen Günaltay ile görüşerek ara seçimler konusunda kendi fikrini anlatmaya çalışmıştır. Söz konusu kanunun henüz çıkmadığını, ortada elle tutulur somut bir şey olmadan böyle bir karar almanın yanlışlığına değinmiş, kendilerinin % 1 kazanma şansları olsa dahi bu seçimlere girmesi gerektiğini ifade etmiş, bunun nedeni olarak da mecliste'ki grubun çok zayıf olduğunu

¹⁴⁴⁹ Toker, 1991a: 142.

¹⁴⁵⁰ Erim, 2005: 490, 501.

“çekingen ve zayıf insanlar” ile CHP’nin kalkınamayacağını gerekçe göstermiştir. Bu konuşma Günaltay üzerinde az da olsa yumuşama etkisi yapmıştır.¹⁴⁵¹

Günaltay-Erim görüşmesinden birkaç gün sonra İnönü’nün de katılımı Genel İdare Kurulu’nda yine ara seçimlere katılıp katılmama meselesi konuşulmuştur. Toplantıdan sonra İnönü, Erim’in yanına gelerek toplantıda olup bitenleri Erim’e anlatmıştır. Günaltay ve arkadaşları seçimlere katılmama konusunda ısrarcılardır. Bunun üzerine Erim, İnönü’ye içini dökmüştür. Günaltay ve arkadaşları (Barutçu, Avni Doğan, Zihni Betil, Cemal R. Eyüboğlu, Sezai Erkut vb.) seçimlere girmemek için bahane aramaktadırlar. Gerekçelerinde hiçbir şekilde samimi değillerdir. Asıl amaçları Erim ve arkadaşlarının tekrar Meclis’e girmelerini engellemektir. 1951 Kurultay’ını, ara seçimlerinden önceye almak istemelerinde de bu hedef vardır:

...Bunlarda utanma yok. Kabiliyet gösterip memlekete lider olarak mal olacakları yerde, entrika ile bizim kabiliyetimizi bertaraf etmek hevesindedir. Parti falan düşündükleri yok. Ara seçim bizim parti için prensip meselesidir. DP ara seçimlerinden kaçtıkça sizin söyledikleriniz unutulmadı. Şimdi aynı şeyi biz nasıl yaparız? Bu meselede işi sizin ele almanız, sarıh olarak vaziyet alıp ortaya çıkmanız lazım. O zaman hepsi sinerler...Mutabık kaldık.¹⁴⁵²

Erim, İnönü’den artık tartışmalara bir an önce ağırlığını koymasını istemiştir. Erim’in sözleri İnönü üzerinde etkisini göstermiştir. İnönü açık vaziyet almış ve 9 Ağustos’taki Parti Divanı Toplantısı’nda İnönü’nün ağırlığını koyması ile Günaltay ve arkadaşları fikirlerini değiştirmiştir.¹⁴⁵³ Böylece 9 Ağustos itibariyle ara seçimlere katılım konusunda CHP kesin kararını vermiştir.

Anlaşılabileceği üzere Erim, 1951 Ara Seçimleri’ne partisinin katılmasını çok istemiş ve bunun için Günaltay ve arkadaşlarına karşı mücadele etmiştir. Erim’in günlüklerinde not ettiklerine göre, seçimlerde kendisi ya da kendi grubundaki arkadaşlarından birileri seçilirse hizip olarak CHP içindeki güçleri artacaktır. Kendisi de dahil olmak üzere grubundaki arkadaşlarından hiç birisinin seçilememesi durumunu da değerlendiren Erim, bu durumda yakında yapılacak olan parti kurultayının kendileri için iyi geçmeyeceğini, parti içinde kendilerinin gerileme ihtimalinin ortaya çıkabileceğini aktarmıştır. Sadece kendisi seçilip diğer arkadaşlarından hiç birisinin seçilmemesi durumunda ise grubun parti içindeki vaziyetini kurtaracağını; ancak kendisi seçilmez de gruptaki arkadaşları seçilirse 1954 yılına

¹⁴⁵¹ Erim, 2005: 500. Şemsettin Günaltay, ara seçimlere katılmaya karşı olmasının bir diğer nedeni olarak partisinin bir toplantısında seçimleri kaybedecekleri korkusundan bahsederek kaybedilmesi durumunda hükümetin CHP’yi kapatabileceklerini açıklamıştır. (Erim, 2005: 503).

¹⁴⁵² Erim, 2005: 501.

¹⁴⁵³ Erim, 2005: 503, 504.

kadar ikinci planda kalınacağını dile getirmiştir. Erim, seçilmesi durumunda ortaya çıkacak ihtimalleri sıralamaya devam ederek milletvekili olması durumunda Kurultay'da genel sekreterliğe adaylığını koyabileceğini, 1953 yılında ise parti idaresini ele almaya çalışacağını günlüğüne not etmiştir.¹⁴⁵⁴

Öte yandan da kendi gruplarından 3-5 kişinin Meclis'e girmesi durumunda ise partiler arasındaki ilişkilerin de daha iyi olacağından söz etmiştir. Bu durumda "DP'nin gururu ve Menderes'in diktatörlük temayülleri önlenecektir". Seçimler CHP için eğer tam bir başarısızlık ile sonuçlanırsa da DP'nin azgınlaşacağını, "işte millet bizim yaptıklarımızı beğendiğini gösterdi diyecek ve belki CHP'yi feshetmeye kadar teşebbüs edecektir."¹⁴⁵⁵

Seçimlerin kazanılmasının kendileri açısından avantajlarına değinmiş olan Erim, 14 Mayıs 1950 Seçimleri'ndeki gibi bir sürprizle karşılaşmak istememektedir. Bursa, Aydın, Muğla, Denizli kendi illerinde Erim'i aday olarak göstermek istemiştir. Aydın'da CHP'nin 14 Mayıs Seçimleri'nde, sadece 10.000 oyla kaybetmiş olması, yine burada adaylık için üç boş yerin olması ve parti yöneticilerinin buradan ümitli olması nedeniyle Erim buradan aday olmayı sürecin başından itibaren düşünmeye başlamıştır.¹⁴⁵⁶

20 milletvekili adaylığı için CHP'nin aldığı karara göre bunun sadece iki tanesini merkez seçecek, diğerlerini ise yerel örgüt belirleyecektir. 6 Ağustos 1951 tarihinde 18 ilde yerel örgüt tarafından gizli oyla seçimler yapılmıştır. Bu seçimlerin sonucunda Aydın adaylığına Nihat Erim ile Cavit Oral seçilmişlerdir.¹⁴⁵⁷ Aydın milletvekili adayının üçüncüsünü CHP Genel Merkezi belirlemiştir. Üçüncü aday olarak İsmail Rüstü Aksal seçilmiştir.¹⁴⁵⁸ Erim böylece ilk defa kendi memleketi dışında bir yerden milletvekilliğine adaylığını koymuştur. Bu tarihten itibaren seçim bölgesi Aydın'a giderek seçim propagandalarını yapacak diğer yandan Ulus Gazetesi'nde yazacağı yazıları ile seçim faaliyetini taçlandırmaya çalışacaktır.

12 Ağustos 1951 tarihli makalesinde Erim, CHP'nin seçimlere girme kararını vermesinin cumhuriyet rejimi açısından değerlendirmeye başlamıştır. Bunu göre CHP'nin seçimlere girme kararını vermesi, rejim açısından memnuniyet vericidir. Demokrasinin iki kilit noktası vardır. Birincisi muhalefete eleştiri özgürlüğünün tanınması, diğeri ise seçimlerdir. Bu iki noktadan birisi yok olursa demokrasiden de hiçbir şey geriye kalmaz. Dürüst bir seçim yapmayan iktidar ise diktatörlüğe yönelmiş olur. Bunun da nereye varacağını kimse kestiremez. 14 Mayıs 1950 Seçimleri'nden sonra yapılacak ilk seçimin, 16 Eylül 1951

¹⁴⁵⁴ Erim, 2005: 505.

¹⁴⁵⁵ Erim, 2005: 505.

¹⁴⁵⁶ Erim, 2005: 489.

¹⁴⁵⁷ "Ara seçimi için CHP adayları", *Ulus*, 06.08.1951.

¹⁴⁵⁸ Toker, 1991a: 143.

Ara Seçimleri olduğunu hatırlatan Erim, bu seçimleri kimin kazanacağından daha çok seçimlerin dürüst bir şekilde yapılıp yapılmayacağına bakılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu iş de en çok iktidar partisine düşmektedir. Erim, 14 Mayıs Seçimleri'nin dürüst bir seçim olduğunu, DP'nin de kendileri gibi böyle dürüst bir seçim yapıp yapamayacağını merak ettiğini aktarmıştır.¹⁴⁵⁹

Yapılacak Ara Seçimleri, bu şekilde değerlendirdikten sonra Erim, diğer Aydın Milletvekili Adayı Cavit Oral ile birlikte seçim bölgesi Aydın'a geçmiştir.¹⁴⁶⁰ Cumhuriyet Gazetesi muhabiri Ferdi Öner Aydın, buradaki seçim havası hakkında bilgi vermiştir. Erim'in seçim bölgesindeki vaziyetini şu şekilde anlatmıştır:

...Aydın milletvekili namzedi Nihat Erim çok mütevazî görünüyordu. Şık ve zarif giyinmeği itiyad edinen sayın profesörün ayağında ütüsüz gri bir pantolon, sırtında aynı renkte montgomeri bir ceket vardı. Üstad bu hali ile bir eski Başbakan yardımcısından ziyade tarlasındaki traktörü işletmeğe giden bir pamuk müstahsilini andırıyordu....Nihat Erim bir kahvede konuşuyordu. Profesör iktidar partisini tenkit ediyor, bilhassa harici politikaya temas ederek Atlantik paktına alınmayışımızın sebepleri üzerinde duruyordu. CHP adayının bir başmakaleyi andıran ve akademik bir mahiyet taşıyan bu konuşmasından sonra DP adayları halka temasa geçtiler...¹⁴⁶¹

Seçim gölgesi Aydın'da seçim çalışmaları devam eden Nihat Erim, 1950 yılında düzenlenen Seçim Kanunu eleştirmeye başlamıştır. 1950 Seçimleri'nden çoğunluk seçim sistemi uygulanmış, bunun sonucunda da muhalefet partisinin oy oranı ile iktidar partisinin oy oranı arasında %10'luk bir fark olmasına rağmen Meclis'e giren milletvekilleri sayısı arasında çok büyük bir fark ortaya çıkmıştır. TBMM'nin üye sayısı 487'dir. İktidar partisi %55, CHP ise %45 oy almış olmasına rağmen CHP 68 milletvekilini Meclis'e sokabilmiştir. Eğer nispi temsil sistemi olsa idi DP'nin 268, CHP'nin ise 219 milletvekili olacaktı. Çoğunluk sisteminin bu şekilde muhalefet partisinin yeteri sayıda Meclis'te temsil edilememesi gibi sakıncalarına değinen Erim, diğer yandan nispi temsil sisteminin de zararlarından bahsetmiştir. Nispi temsil sistemi olduğu zaman da çoğunluğa sahip bir hükümetin kurulamayabileceğinden söz etmiştir. Bu istikrarsızlığa neden olabilecektir.¹⁴⁶²

1950 Seçim Kanunu hazırlayanların, neden Türkiye'de eskiden beri uygulanmakta olan çoğunluk seçim sistemini değiştirmediklerine de açıklık getirmiştir. Söz konusu Kanunu hazırlayanlar, her şeyden önce seçim güvenliğine önem verdikleri için bu işi sonraya bırakmışlardır. Netice itibari ile 1950 Seçimleri DP'de oy oranı fazla olmamasına rağmen

¹⁴⁵⁹ "Seçim Mücadelesi", *Ulus*, 12.08.1951.

¹⁴⁶⁰ "Milletvekili adayları Aydın'da", *Ulus*, 18.08.1951.

¹⁴⁶¹ "En hararetli mücadeleye Aydın sahne oluyor", *Cumhuriyet*, 26.08.1951.

¹⁴⁶² "Muhalefeti Kuvvetlendirmek", *Ulus*, 21.08.1951.

Meclis'e çok fazla milletvekili sokmalarını sağlamıştır. Bu durum DP için, “yersiz bir gurura” neden olmuştur. DP, muhalefet partisi sanki hiç yokmuş gibi hareket etmeye başlamıştır. Bunu gören “aydın vatandaşlar” muhalefetin güçlendirilmesi gerektiğini düşünmeye başlamışlardır. 14 Mayıs Seçimleri'nde olduğu gibi dürüst bir seçim yapıldığı takdirde ise vatandaş 16 Eylül 1951 Ara Seçimleri'nde muhalefeti güçlendireceklerdir.¹⁴⁶³ 1950 Seçim Kanunu'nda çoğunluk sisteminin konulmasında başrolü oynamış olan Erim, anlaşılan o ki aradan henüz bir yıl geçmiş olmasına rağmen şikayet etmeye başlamıştır.

Erim, bu sefer de seçim güvenliğine değinerek hiçbir kanunun kötü niyetle hareket edecek iktidarı engelleyemeyeğini savunmuştur. Devletin gücü kullanılarak demokrasi engellenebilir. 1951 Ara Seçimleri'ne giderken daha şimdiden köylülere “muhalefet partilerine oy verirseniz, işlerinize bakılmayacaktır” şeklde tehditlerin yapıldığını iddia eden Erim, bunun bile Seçim Kanunu'nun sağlamak istediği seçim emniyetini yok edebileceğini belirtmiştir. Devletin imkân ve gücünün bu şekilde yanlış kullanıldığı, bunun da anti demokratik sonuçlar doğuracağı iddiasını Erim, başka bir örnek vererek güçlendirmeye çalışmıştır. İktidar partisi devletin imkânı olan radyoyu sadece kendi propagandası için kullanmaktadır. Demokrasinin temelini vatandaşın serbest oyu olduğunu vurgulayarak¹⁴⁶⁴ değerlendirmesini sonlandırmıştır. Erim'in Devlet imkanlarını, DP'nin seçim çalışmaları sırasında lehinde kullanıldığı iddiasını Metin Toker de anılarında doğrulamaktadır. Seçim günü yaklaştıkça bütün devlet organları, DP için seferber olmuşlardır. Radyo ve Anadolu Ajansı Devlet organı niteliklerini tamamen kaybetmiştir, iktidarın emrine girmiştir. “Hükümet icraatı diye Başbakanın, Bakanların demeçleri saatler ve saatlerle veriyorlardı. Muhalefetin söylediklerine tek kelime dahi ayırmıyorlardı.”¹⁴⁶⁵

1951 Ara Seçim çalışmaları çerçevesinde Aydın'ın köy ve kasabalarını karış karış gezen Erim, edindiği izlenimlerini Ulus'taki makalelerine taşımıştır. Türkiye demokrasiye geçmenin en büyük faydasını görmeye başlamıştır. Çünkü köylü gazete ve radyo yayınlarını artık sıkı takip ederek ülkenin iç, dış politikası ve ekonomisi ile ilgilenmektedir. Bu durum birçok şeyin “en sağlan teminatıdır”. Ancak yapılan yayınların, propagandaların hangisinin doğru hangisinin uydurulmuş olduğunu ayırt edebilenlerin sayısı çok azdır. Öte yandan vatandaş, bir tek oyun bile ne kadar kıymetli olduğunu henüz anlayabilmiş değildir, ancak ne olursa olsun sistem bu şekilde serbestçe devam ederse “Türkiye'de çok sağlam bir devlet temeli meydana gelecektir. Devleti idare edenleri başları sıkıldıkça müracaat edecekleri vatandaşların oylarının muhassalasıdır...DP'nin felsefesi şuydu: Seçimleri kazanmak için her

¹⁴⁶³ “Muhalefeti Kuvvetlendirmek”, *Ulus*, 21.08.1951.

¹⁴⁶⁴ “Dürüstlük Payı”, *Ulus*, 23.08.1951.

¹⁴⁶⁵ Toker, 1991a: 145.

şey mubahtır”. Önemli tespitlerden sonra Erim, köylülerin bu seçim sürecinde iktidar tarafından muhalefete oy vermemeleri konusunda tehdit edildiğini, kendilerine her türlü iftiraların atıldığını iddia ederek bütün bunları boşa çıkartacak olanın vatandaşın kendisi olduğunu nakletmiştir.¹⁴⁶⁶

Aydın’da CHP, DP ve MP’nin adayları yarışmaktaydı. Cumhuriyet Gazetesi’nin Aydın’da yaptığı anket çalışmalarına göre, Nihat Erim ve arkadaşlarının Aydın’da olmamaları bu seçim yarışında O’nlara dezavantaj sağlamaktadır. Çünkü Aydın’lılar, daha çok yerel muhitten adaylara oy vermeyi düşünmektedirler.¹⁴⁶⁷ Aydın’lı olmamaları gerekçesi ile eleştiri almalarına rağmen Erim ve diğer iki aday, seçim propagandalarına hızla devam etmekteydiler. CHP’liler, DP’yi eleştirirken, MP adayları ise her iki partiyi de eleştirmektedir. Erim ve arkadaşları, DP’nin 14 Mayıs Seçimleri’nden bu yana ülke yararına hiçbir şey yapmadıklarını ve bundan sonra da yapmayacaklarını iddia ediyorlardı. Atlantik Paktı hatırlatılarak DP’nin iç ve dış politikası eleştirilmekteydi. Vaat olarak köy ve köylünün kalkınmasına vurgu yapılmıştır. DP’li adaylar ise daha ziyade yerel konular hakkında konuşarak propaganda yapmaya başlamışlardır. Aydın’ın sıkıntılarını ve ihtiyaçlarını ele alarak yapılan ve yapılacak işleri anlatmaya çalışmışlardır. İktidarın icraatları anlatılıp CHP’nin ise geçmişte hatalar yaptığı ifade edilerek bu hataların bilançosu gözler önüne sürülmekteydi.¹⁴⁶⁸

Cumhuriyet Gazetesi muhabiri Ferdi Öner, isim vermeden propaganda esnasında CHP’li bir aday ile bir vatandaş arasında geçen şakalaşmayı anlatmaktadır. Buna göre CHP’li aday, kendi partisinin 14 Mayıs 1950 Seçimleri’nde 3.5 milyon oy topladıkları halde Meclis’te sayılarının az olduğunu, muhalefet milletvekili sayısını arttırmak için bu seçimleri kazanmaları gerektiğini ifade ederek halktan oy istemiştir. “Bizim mutlak suretle meclise girmemiz, Mecliste bulunmamız icap eder, onun için oylarınızı bize verin” diyen CHP’li aday ile bir köylü arasında şöyle bir konuşma geçmiştir: Köylü: “Bey, mutlak meclise girmeniz lazım mı?” Aday: “Tabii memlekete menfaatleri için lazım”. Köylü manalı manalı gülmüş ve ve şöyle demiştir: “Bey, sizi meclise sokmak bizim elimizden gelmez. Fakat bizim mebuslara yalvar yakar olalım da sizlere bir giriş kartı alalım, bu suretle meclise girersiniz.”¹⁴⁶⁹ Burada ismi verilmeden anlatılan CHP’li aday, Nihat Erim olsa gerek. Çünkü Erim’in 21 Ağustos’ta yazdığı “Muhalefeti Kuvvetlendirmek” yazısı burada köylü ile arasında geçen diyalogun ana temasını oluşturmaktadır. Söz konusu bu aday, gerçekte Erim olmasa bile burada O’na gönderme yapılmıştır.

¹⁴⁶⁶ “Bu İş Yürüyor”, *Ulus*, 24.08.1951.

¹⁴⁶⁷ “Aydında üç parti de ümitli görünüyor”, *Cumhuriyet*, 27.08.1951.

¹⁴⁶⁸ “Aydında üç parti de ümitli görünüyor”, *Cumhuriyet*, 27.08.1951.

¹⁴⁶⁹ “Aydında adaylar aynı masada yemek yiyorlar”, *Cumhuriyet*, 29.08.1951.

30 Ağustos 1951 tarihinde Aydın için yarışan üç siyasi partinin adayları, Aydın Germencik'te açık hava toplantısı yapmaya karar vermişlerdir. Programa göre, adaylar tek tek konuşmalarını yapacak, toplanan halk da onları dinleyecekti. İlk önce kürsüye DP'liler gelerek CHP'ye karşı eleştirilerini yaptılar. CHP'lilerin kendi partilerinin geçmişinden bahsetmemelerini istediklerini ifade eden DP'liler, aynı şekilde eleştirilerini yine devam ettirdiler. DP'liler konuşmalarını yaptıktan sonra Erim ile Rüştü Aksal meydana geldiler. Onlar meydana geldiklerinde halkın büyük bir kısmı dağılmış ve kürsü de kaldırılmıştır. Bunun üzerine Erim konuşmasını parti lokalinde yapmak zorunda kalmışlardır. Erim ve arkadaşı, burada DP iktidarının 16 aydan beri iktidarda bulunmasına rağmen vaatlerinin binde birini dahi yerine getirmediğini, sadece CHP'nin geçmişini eleştirmekle meşgul olduğunu, bunun yerine millete hizmet etmediğini ifade etmiştir. Ardından sözü CHP hükümetlerinin yaptıkları inkılaplara getirerek bunların ülke çapında büyük eserler olduğundan söz etmiş, CHP'nin geçmişini eleştirmenin günün birinde halkta bıkkınlığa neden olacağını ve bunun sonuçlarının da şimdiden zaman zaman görüldüğünü dile getirmiştir.¹⁴⁷⁰

Aydın'daki seçim çalışmalarında Ulus Gazetesi de yaptığı haberler ile Nihat Erim'e yardımcı olmaktadır. Örneğin 23 Ağustos 1951 tarihli sayısında, "Aydın'da DP Vaadine İnanan Kalmadı" başlığı altında DP'lilerin, Aydın'da yapılacak icraatlar üzerinde konuşmak yerine "iftira ve isnatlar ile" şahıslara saldırdıklarının haberini yapmıştır. Haberi ise "Mamafih Aydın'ın çok uyanık halkı bu türlü seçim mücadelesinden tiksinti duymaktadırlar" şeklinde bitirmiştir.¹⁴⁷¹ 25 Ağustos'ta ise Aydın ile ilgili haberlerine devam Ulus Gazetesi, DP'nin propagandalarını ve faaliyetlerini eleştirmiştir. DP'liler Aydın'da eski alışkanlıklarından kurtulamayarak propaganda diye "bol bol vaat" vermekte ve de CHP adaylarının şahıslarına iftira atmaktadırlar. CHP adaylarının ise bu durum karşısında şahsiyet yerine prensipler üzerinde durmaları köylüler tarafından da müşahede edilmiş ve beğenilmiştir. Eğer Aydın'da dürüst seçimler yapılırsa seçimlerin sonucu şimdiden bellidir. CHP kazanacaktır. Ancak DP yöneticileri tarafından memurlara ne pahasına olursa olsun burada seçimlerin kazanılması emri verilmiştir. Bu yüzden de şimdiden bununla ilgili bütün tedbirler alınmaktadır. Sürekli buraya takviye polisler gönderilmektedir. CHP'li adaylarının seçim konuşmalarının hepsi kayıt altına alınmaktadır. Hükümet konuşmalarda suç unsuru yakalamaları halinde savcılığa ihbarda bulunmayı planlamaktadır.¹⁴⁷² Bu iki örnekten anlaşılan o ki, Ulus Gazetesi bu tür haberler ile seçim çalışmalarında Erim'e yardımcı olmaya çalışmıştır.

¹⁴⁷⁰ "Aydında üç partinin dünki toplantıları", *Cumhuriyet*, 31.08.1951.

¹⁴⁷¹ "Aydında DP vaadine inan kalmadı", *Ulus*, 23.08.1951.

¹⁴⁷² "Aydın'a yeni DP takviyeleri gitti", *Ulus*, 25.08.1951.

16 Eylül 1951 Ara Seçimleri'ne yaklaşılırken Nihat Erim'in Aydın'dan edindiği izlenimlere göre, yörede yaşayan, ancak DP'ye oy vermeyecek olan memurlar endişe içerisindeydiler. Çünkü Hükümet, bu memurları yöreden uzaklaştırmak için çareler aramaya başlamıştır. İktidar partisi memurların yerlerini değiştirme gerekçesi olarak da önceki iktidar zamanında kendilerini partiliğe kaptırmış olan memurları aynı yörede çalışmalarına izin vermenin yanlışlığını göstermiştir. Erim, bu durumu “Ayıp işler! Kötü misaller! Demokrasiyi samimi surette benimsemiş insanlar bu usullerle oy toplamaya tenezzül edebilir mi?” diyerek Hükümet'in memurlarla uğraşmasının yanlışlığına değinmiştir.¹⁴⁷³

Yine seçimlere yaklaşılırken seçim yöresinde propagandalarına hız veren Erim, 30 Ağustos 1951 tarihinde Aydın Nazilli'de CHP tarafından düzenlenen bir salon toplantısına katılarak “Demokrasi” temalı bir konuşma yapmıştır. Erim sözlerine Türk Demokrasisi'nin bir dönüm noktasında olduğunu söyleyerek başlamıştır. İktidara gelmeden önce DP'nin demokrasiyi geliştirme yolunda birçok vaatlerde bulunduğunu, iktidara geldikten sonra da bu vaadini yerine getirmediğini, aksine 1950 yılına kadar CHP'nin demokrasi yolunda ortaya koyduğu neticeleri de zedeleyen bir tutum içerisine girdiklerini öne sürmüştür. Ardından DP'nin bu davranışlarının, demokrasiyi yanlış anlamalarından kaynaklandığını, dürüst bir seçimle iş başına gelmek ile kayıtsız şartsız her şeye muktedir olacaklarını sandıklarını, hâlbuki demokrasinin birinci şartının iktidara seçimle gelmek, ikinci şartının da muhalefetin Anayasa ile güvence altına alınan haklarına saygı göstermek olduğunu belirtmiştir. Oysa DP ileri gelenlerinin amacı, CHP'yi tasfiye etmektir. 3.5 milyon oy almış CHP'yi tasfiye etmenin tek partiye dönme amacı taşıdığını iddia etmiştir. Ara Seçimleri'ni Hükümet Partisi, çoğunlukla kazanamadığı taktirde bu sefer CHP'yi tasfiye etme planlarını uygulamaya koyacaklardır. Bu planlarını suya düşürmek için de Erim, halktan kendileri için oy istemiştir. Eğer kendilerine oy verirlerse DP'nin “belirmiş olan bu sakat zihniyetini iflasa mahkûm etmiş olacaklardır”. Konuşmasını şöyle sonlandırmıştır:

Görüyorsunuz ki ben size yalnız demokrasi davasından bahsettim. Başkalarının yaptığı gibi rakip adaylarının şahısları ile uğraşmadım. Siyasi mücadelede yalan, iftira, tezyif ve şahısları kötüleme bir usul halini alırsa demokrasi bu surette soysuzlaşır. Sizin karşınıza şahsiyat yapmak için çıkanlara iltifat etmezseniz bu usulün yerleşmesini önleyebilirsiniz. Şu halde vazife gene vatandaş olarak hepinize düşmektedir.

Erim'in bu konuşması salonda yaşa var ol sesleri ile alkışlanmıştır.¹⁴⁷⁴

¹⁴⁷³ “Memurlarla Uğraşmak”, *Ulus*, 26.08.1951.

¹⁴⁷⁴ “Seçim bölgesinde DP'nin hezimetini”, *Ulus*, 31.08.1951.

Aydın Seçimleri'ne, DP yukarıda da Erim'in de anlattığı gibi çok büyük önem vermektedir. Ulus Gazetesi'nin haberine göre, CHP, sadece 3 aday ile yörede seçim propagandası yürütürken DP, en az 20-30 milletveki ile seçim çalışmalarını Aydın'da yürütmüştür. Ayrıca DP Bakanları ile Jandarma Komutanları ve Valiler DP'ye destek sağlamaya çalışmıştır.¹⁴⁷⁵ Aydın seçim çalışmalarını sadece CHP'nin yayın organı Ulus Gazetesi değil, aynı zamanda DP'nin yayın organı Zafer Gazetesi de yakından takip etmekte idi. Zafer Gazetesi'ne göre, Aydın'da CHP'nin teşkilatı çok dağınık bir durumda iken, DP ise güçlü, ahenkli ve disiplinlidir. Erim kast edilerek CHP'nin adaylarının gün geçtikçe morallerinin bozulduğu, ümitlerini kaybettiği dile getirilmiştir. Ancak Erim ve arkadaşları bunu belli etmemeye çalışmaktadırlar. CHP'li adaylar yaptıkları “menfi” propagandalar ile halkın gözünden düşerken, DP'li adaylar ise gayet iyi çalışmalar ile halk tarafından daha çok rağbet görmeye başlamıştır.¹⁴⁷⁶ Aydın'da CHP'nin teşkilatının dağınık olduğunu, DP'nin ise burada çok teşkilatlı olduğunu sadece Zafer Gazetesi muhabiri değil, aynı zamanda Vatan Gazetesi muhabiri de dile getirmekteydi.¹⁴⁷⁷

Yine bir gün sonra Aydın'dan gelen haberlere yer veren Zafer Gazetesi, Aydın'ın çalışkan valisi sayesinde yol, su ve köprü işleri inşaatlarının tüm hızıyla devam ettiğinden söz etmiştir. Özellikle bu nedenlerden ötürü CHP adaylarının bozguna uğradığını aktarmıştır.¹⁴⁷⁸

Bu arada Nihat Erim, 8 Eylül 1951 tarihinde Nazilli'nin Kurtuluş Günü'nde bir seçim konuşması yapmıştır. Zafer Gazetesi'nin haberine göre, Erim konuşmasında CHP'nin, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'yi savaşa sokmamayı başardığını büyük bir gururla ifade etmiştir. Eğer Türkiye Almanya'nın yanında savaşa girmiş olsa idi Almanların mağlup olması ile birlikte Rusya'nın Bulgaristan'ı işgal ettiği gibi Türkiye'yi de işgal edebileceğini söylemiştir. Rusların işgali karşısında “o zaman memleketi kim kurtarabilirdi?” sorusunu sorunca orada bulunan halk, Erim'e tepki göstermiştir. Zafer Gazetesi de bu konuşmayı “Türk Haysiyeti ile oynamak” olarak değerlendirmiş ve manşetine taşımıştır.¹⁴⁷⁹

9 Eylül'de Aydın'da Erim, yine dış politika üzerine konuşmuştur. CHP'nin Türkiye'yi İkinci Dünya'ya Savaşı'nda sokmama başarısında değinmiştir. Savaş sırasında Ruslar, Türkiye'nin kendi yanlarında savaşa girmesi karşılığında On İki Ada ve Musul'u teklif etmişler; ancak Türkiye hiçbirisini kabul etmeyerek savaşa girmemiştir. Erim'e göre, Türkiye savaşa girmiş olsa idi İstanbul şu an işgal altındaydı ve Türkiye “peyk” durumda olabilirdi. Daha sonra sözü seçimlere ve DP'ye getirerek seçmene şu şekilde seslenmiştir:

¹⁴⁷⁵ “Aydın'da mücadele normal seyrinde”, *Ulus*, 06.09.1951.

¹⁴⁷⁶ “CHP Aydın'da perişan halde”, *Zafer*, 07.09.1951.

¹⁴⁷⁷ “Aydın'da iki DPLi bir komiseri dövdü”, *Vatan*, 08.09.1951.

¹⁴⁷⁸ “CHP adaylarının uğradıkları bozgun”, *Zafer*, 08.09.1951.

¹⁴⁷⁹ “Nihat Erim Aydın'da Türk Haysiyeti ile oynadı”, *Zafer*, 09.09.1951.

“Onların şımarıklıktan akıllarını başlarına siz getireceksiniz, 16 Eylül fırsatını kaçırmayınız.”¹⁴⁸⁰ Erim, dış politika konusunu kullanarak aslında seçmenden oy istemeği yeğlemiştir. Seçim çerçevesindeki son konuşmasını 11 Eylül’de Nazilli’de gerçekleştirmiştir. Yine burada dış politikasına değinerek DP’lilerin eleştirilerine cevap vermiştir. DP’lilere göre, İkinci Dünya Savaşı’nda CHP Hükümeti, yabancı devletlere karşı verdiği sözü tutmamış, “kaypak, miskin ve çekingen davranmıştır”. Erim bu eleştirilere tarihi gerçekleri de sıralayarak cevap vermiştir. Buna göre, Türkiye özetle devletlerarasında denge siyaseti takip ederek kendi çıkarı için, ülkenin bütünlüğü, huzuru için savaşa girmemeyi başarmıştır. “Bu politikayı kötülemeğe bir Türk’ün dili nasıl varır” diyerek tepkisini de ifade etmiştir.¹⁴⁸¹

Böylece seçim yarışı sona ermiş, 17 ayrı ilde 20 milletvekilliği için 16 Eylül 1951 tarihinde Ara Seçimler yapılmıştır. Seçimlerin sonucunda CHP sadece Sinop ve Sivas illerinde seçimi kazandı. DP ise 15 ilde 18 milletvekilliğini kazanarak çoğunluğu elde ederken MP hiçbir yeri kazanamadı. Sonuç olarak Nihat Erim de Aydın milletvekilliğini kazanamamıştı.¹⁴⁸² 14 Mayıs 1950 Seçimleri’nde, DP tarafından çeşitli vaatlerle halkın aldatıldığını ve bu yüzden seçimleri kaybettiklerini, çıkacak ilk seçimlerde ise halkın bu yanlışlığı düzeltereğini düşünen Erim, hayal kırıklığına uğramıştır. Çünkü 1950 Seçimleri’nden bir yıl sonra ara seçimler yapılmış, büyük çoğunluğunu yine CHP kazanamamıştır. Erim’in halkın 1950 Seçimleri’nde aldatıldığı söylemi de bir yerde çürümüş oluyordu.

Metin Toker’e göre, seçmen “tecrübenin devamını” istemiş ve 14 Mayıs’ta verdiği oylardan dolayı da hiçbir pişmanlık duymamıştır.¹⁴⁸³ Nihat Erim ise seçimlerin sonuçlarını Ulus Gazetesi’nde yazdığı makale serileriyle değerlendirmeye başlamıştır. Erim, Ara Seçimler’in yapılmasını istemeyen hem iktidar partisinden hem de muhalefet partisinden bir takım kişilerin olduğundan söz ederek bunları sert bir üslupla eleştirmiştir. Ara Seçimleri aynı zamanda demokrasinin esaslı unsurlarından birisi olarak gören Erim, muhalefetten bazı kişilerin seçimlere girilmemesini istemelerini şöyle açıklamıştır. Muhalefetin bu seçimleri kazanmasını sağlayacak kadar ülkede bir değişim olmamıştır. Kaybedecek bir seçime girmek de anlamsızdır. Eğer seçimleri iktidar partisi kazanacak olursa gurura kapılarak muhalefet üzerindeki baskı ve tehditlerini artıracaktır. Bunun yanında muhalefet partisindeki bazı kişiler de seçime ne olursa olsun girilmesi gerektiğini savunmuştur. Onların düşüncesini de Erim şöyle açıklamıştır. Ara seçimler demokratik sistemin işleyen unsurlarıdır. Seçim güvenliğini

¹⁴⁸⁰ “Halk Partisi Aydında faaliyeti arttırdı”, *Vatan*, 10.09.1951.

¹⁴⁸¹ “Nihat Erim cevap veriyor”, *Ulus*, 12.09.1951.

¹⁴⁸² “Ara seçimini 15 ilde D.Parti kazandı”, *Cumhuriyet*, 17.09.1951. Cumhuriyet Gazetesi’nin verdiği haberlere göre bazı illerde seçime katılım oranı % 60-70 civarında iken, genel olarak % 25 civarında kalmıştır.

¹⁴⁸³ Toker, 1991a: 147.

tehlikeye sokacak bir durum olmadığı sürece seçimlerden kaçma makbul sayılamaz. Kaybetmek korkusu ile seçimlerden çeşitli bahaneler ile kaçan bir parti, seçime girip de kaybeden bir partiden daha karlı çıkamaz. Erim'e göre, her seçim yeni tecrübeler kazandırmaktadır. Demokrasiyi geliştirmek için fedakârlıklar yapılmalıdır. Diğer yandan bazı CHP'liler, halkevleri ve CHP malları ile ilgili çıkan kanuna karşı protesto olması için seçimlere katılmamayı teklif edenler dahi olmuştur. Erim bu düşünceyi "sakat" olarak tanımlayıp kanunlara muhalefetlik ile seçimlere katılmayı birbirine karıştırmamak gerektiğinin altını özenle çizmiştir. Son olarak Erim, ara seçimlere katılmanın "isabetli" olduğunu ifade ederek¹⁴⁸⁴ değerlendirmesini sonlandırmıştır.

Bir başka değerlendirmesinde Erim, Ara Seçimler'in demokrasi tarihine katkılarından bahsetmeye başlamıştır. Buna göre, "seçmen vatandaş bir tecrübe daha kazanmıştır". Ülkede bazı kişiler, seçmenlerin şahıs değil de halen partililik yaparak parti seçtiklerini iddia etmiştir. Bu yüzden de seçmene kızıldığını ifade eden Erim, bu eleştirilere şöyle cevap vermiştir:

Türk seçmenin henüz yüzde yetmiş okur yazar değildir. Memleket ve dünya hadiselerini doğrudan doğruya takip edememektedir. Buna rağmen sağ duyusu kuvvetlidir. Gerçek bir gizli seçim denemesini ilk defa 1950'de, ikinci defa bu kısmi seçimde yapmıştır. İngiliz ve Fransız seçmenlerinin ilk demokrasi tatbiki sırasında bizim kadar da dikkatli davranmadıklarını bilmek lazımdır. Birkaç denemeden sonra Türk seçmenlerinin müstesna bir siyasi deha göstereceklerinden biz şahsen zerre kadar şüphe etmemekteyiz.¹⁴⁸⁵

Akabinde Erim seçim yarışında partilerin mücadele tarzlarına değinmeye başlamıştır. Kendileri bu mücadelede şahıslar ile uğraşmamış, yalan ve iftiradan uzak durmuştur. Küfür, yalan ve iftira bu seçimlerde iktidar tarafından kendilerine karşı çokça kullanılmıştır. Halkın dini duyguları ile oynanmış, din seçimler için istismar edilmiştir. İmam hatip okulları kullanılmıştır. Kendileri dinsizlik ve komünistlik ile itham edilmişlerdir. Bazı köylerde kadınlar, yeniden peştamale bürünmüştür. Bu durum karşı parti tarafından teşvik edilmiştir. Erim, sadece yüz yıl öncesine gidilecek olunursa dini politikaya alet edenlerin ne kadar büyük milli bir suç işlediklerinin ortaya çıkacağını ileri sürmüştür. Köylerde, kasabalarda Arap harflerini öğreten mahalle mekteplerinin sayısının arttığını ifade eden Erim şu soruyu sormuştur: "Değer mi?". Bunun ile ancak üç beş oy alınabileceğini, bunun da yapılanlara

¹⁴⁸⁴ "16 Eylül Seçimleri I", *Ulus*, 22.09.1951.

¹⁴⁸⁵ "16 Eylül Seçimleri II", *Ulus*, 24.09.1951.

değmeyeceğini dile getirmiştir. Seçim yarışında Hükümet ve idarenin baskısı ise Erim'e göre doğrudan olmasa da kısmen gerçekleşmiştir.¹⁴⁸⁶

Aynı zamanda Erim, seçim gününde yaşanan bir takım aksaklıklardan bahsetmiştir. 1950 Seçim Kanunu gerekçe gösterilerek seçim kütükleri siyasi parti temsilcilerine verilmemiştir. Seçmen vatandaşlar da seçimlerden önce seçmen kütüklerini kontrol edip gerekli itirazlarda bulunmayınca bazı vatandaşlar oylarını kullanamamıştır. Erim, eşitliğe aykırı olduğunu ifade ederek seçim kanununun bu kısmının düzeltilmesini talep etmiştir.¹⁴⁸⁷

Diğer bir aksaklık da Erim'e göre, radyolardan bütün siyasi partilerin propaganda boyunca eşit oranda faydalanamaması meselesidir. Radyo seçimlerde gerekli tarafsızlığı gösterememiştir. Bu da Seçim Kanunu'nun ruhuna aykırı bir durumdur. Devlet Radyoları, iktidar partisi lehine eşitliği bozmuştur. Seçimlerde Devlet Bakanlarının karşı partinin şahıslarını hedef alan sözleri Hükümet haberi diye radyolarda sürekli olarak yayınlanmıştır. Bu konuyla ilgili Erim iktidar sahiplerini şöyle uyarmıştır: “Yarını düşünen insanlar böyle hareket etmez. Hiçbir iktidar ebedi olmamıştır. Bitmeyecek zannedilen seneler pek çabuk geçer, roller yeniden değişebilir. Bir ideal için çalışan insanlar gününü gün etmeye bakmazlar, memlekete iyi usuller ve eserler getirmeğe heves ederler”. Son bir aksaklık hususu da kapalı yer toplantılarının gündüz hoparlörle dışarıya verilmesinin Seçim Kanunu'nda yasaklanmadığı halde buna iktidar tarafından izin verilmemesidir.¹⁴⁸⁸

Nihat Erim, seçim sonuçlarındaki iktidar partisi ile muhalefet partisi arasındaki oy farkından bahsederek bir takım çıkarımlarda bulunmuştur. Bunlardan en dikkate değerini Meclis'te milletvekili sayısı değişmemekle birlikte DP bazı illerde oy oranı bakımından gerilemiştir. CHP ise 14 Mayıs Seçimleri'ne göre oy oranını korumuş, korumakla da kalmamış az da olsa oranlarını artırmıştır. DP, %5 fazlalıkla iktidarı elinde bulundurmaktadır. Bu kadar az bir oranla iktidarda bulunan DP'yi “ihtiraslarını soğutmaya” Erim, davet etmiştir.¹⁴⁸⁹

Erim'e göre, seçimlerden sonra DP, seçimleri kazanmanın verdiği güç ile muhalefete karşı daha çok yukarıdan bakmaya başlamıştır. Adnan Menderes'in seçimleri kazanması, partisi içindeki gücünü daha da arttırmıştır. DP'liler, seçimleri kazanmış olan Menderes'i büyük bir adam olarak görmeye başlamışlardır. Erim'in deyimiyle Menderes'in “Diktatörlük temayülleri kuvvetlenmiştir. DP içindeki otoritesi çoğalmıştır”. Bu esnada Türkiye'nin NATO'ya üye olması ile Menderes, bu durumunu daha da güçlendirmiştir.¹⁴⁹⁰ Bununla

¹⁴⁸⁶ “16 Eylül Seçimleri II”, *Ulus*, 24.09.1951.

¹⁴⁸⁷ “16 Eylül Seçimleri III”, *Ulus*, 25.09.1951.

¹⁴⁸⁸ “16 Eylül Seçimleri III”, *Ulus*, 25.09.1951.

¹⁴⁸⁹ “16 Eylül Seçimleri 4”, *Ulus*, 26.09.1951.

¹⁴⁹⁰ Erim, 2005: 512.

birlikte Metin Toker'e göre de DP, ara seçimleri kazanmasından sonra "hiddet ve şiddeti" daha da arttırmıştır.¹⁴⁹¹

1951 Ara Seçimleri'nin sonuçları, DP açısından böyle sonuçlar doğururken CHP içerisinde sert tartışmalara neden olmuştur. Ara Seçimler'in kaybedilmesinden sonra seçim karşıtı olan grup, "Biz demedik mi?" diye konuşmaya başlamışlar, seçimlerin kaybedilmesinden dolayı Erim ve arkadaşlarını suçlamışlardır. Seçimlerin kaybedilmesi ile birlikte bunlardan bazıları 1954 yılında yapılacak seçimlerde milletvekilliğini garantilemek adına iktidar ile hoş geçinmeye başlamışlardır. Çünkü CHP'den seçilememeleri olursa iktidar partisine geçmeyi düşünmektedirler. Erim bunların bu davranışlarını samimiyetsiz bularak eleştirmiştir.¹⁴⁹²

Seçim karşıtı grubun başını çeken Günaltay ise seçimlerin kaybedilmesinden sonra İnönü'nün fahri başkan olmasını veya tamamen çekilerek yerini kendisine bırakmasını istemeye başlamıştır. Bu isteğini, 1950 Seçimleri'nden hemen sonra açığa vurmeyen Günaltay, 1951 Ara Seçimleri'nden hemen sonra açığa vurmaya başlamıştır. Bu durumu Erim, "İnönü artık kendisine bir şey veremeyecek ve kendisine zararı dokunamayacak bir mevkide kalınca maskeyi attı" şeklinde eleştirmiştir. Erim'e göre, Günaltay'ın Ara Seçimlere girilmesini istememesinin bir diğer nedeni de parti başkanlığında ve hatta cumhurbaşkanlığında kendisini rakip görmesidir. Erim milletvekili seçilirse, Günaltay'ın liderlik ümitleri suya düşecekti.¹⁴⁹³

Nihat Erim'in burada anlattığı gibi Ara Seçimleri'nden sonra bazı partililer milletvekili olmak, makam elde etmek adına CHP saflarından DP saflarına katılmışlardır. Lütfi Kırdar ve Cavit en başta gelen isimler idi. Toker'in anlattıklarına bakılacak olunursa Erim ve arkadaşları ise iktidara karşı daha da sert bir muhalefet yapmaya başlamışlardır. Muhalefetlerini bu şekilde sürdürerek 1954 seçimlerine girmişlerdir. Ulus Gazetesi eliyle sert bir muhalefetin yürütülmesi karşısında Günaltay da karşı çıkışlar sergilemiştir. Günaltay, iktidar partisinin olumlu tarafının da anlatılmasının muhalefeti güçlendireceğini belirterek bu şekilde sert bir muhalefet yürütülmesini istememiştir. Faik Ahmet Barutçu da bir yerde partiler arası ilişkilerin boş yere sert hale getirilmesini uygun bulmuyordu.¹⁴⁹⁴ Anlaşıldığı üzere, 1951 Ara Seçim sonuçları partiler arası ilişkileri daha da germiş, CHP içerisinde de hizipleşmeleri arttırmıştır. DP içerisinde ise Menderes'e karşı bağlılık artarken Menderes de zaferin verdiği gururla sert politikalarını daha da arttırmıştır.

¹⁴⁹¹ Toker, 1991a: 149.

¹⁴⁹² Erim, 2005: 509-510.

¹⁴⁹³ Erim, 2005: 510-511.

¹⁴⁹⁴ Toker, 1991a: 148-149.

CHP içerisinde seçimlerin kaybedilmesinden dolayı yukarıda da Erim ve arkadaşlarının suçlandığını ifade edilmişti. 24 Eylül 1951 tarihinde İnönü başkanlığında toplanan sonuç değerlendirme toplantısında da Aydın adayları suçlanmıştır. Bunun üzerine O'nlar da kendilerini şu şekilde savunmuştur. Bütün parti gücü Bilecik'e verilmiştir. Aydın'a ilgi gösterilmemiştir. Netice itibari ile toplantıda taraflar bir birini suçlamıştır.¹⁴⁹⁵ Seçim sonuçları ile ilgili CHP'lilerin tartışmaları aşağıda da görüleceği üzere, CHP'nin 1951 Kurultayı'na da yansiyacaktır.

2.2.6. 1951 CHP'nin Malları ve Halkevleri Meselesi

1932 yılında kurulmuş olan halkevleri, zamanla parti ile devletin iç içe geçmesinin bir yansıması olarak CHP'nin birer malı haline gelmiştir. Halkevlerine bütçe ise devlet tarafından sağlanmaktaydı. İlk zamanlar yani tek parti döneminde bu durum yadırganmadı.¹⁴⁹⁶ Ancak çok partili demokrasiye geçilmesi ile birlikte devletten bütçe alan halkevlerinin statüsünün yeniden düzenlenmesi gerektiği 1947 yılında CHP'nin 7. Kultayı'nda ele alınmış ve burada halkevlerinin kurumsallaştırılması gerektiği kararı çıkmıştı. Bu kararı ancak parti yerine getirmemişti.¹⁴⁹⁷ Nihat Erim de 1947 yılında halkevleri konusunda Cumhurbaşkanı İnönü'yü uyarıyordu: “Bu meseleyi çok partili hayatın icaplarına göre vakit geçirmeden halledelim, sonra bunları bizim elimizden hoşumuza gitmeyecek tarzda alırlar. Bunlar devlet parası ile meydana gelmiştir, yalnız CHP'ye hasredemeyiz, tapusu bizde olmakla beraber, manen haklı durumda olamayız”. İnönü Erim'in görüşüne kızmış ve kendi görüşünü ifade etmişti: “Devlet, bütçesinden, muayyen bir hizmeti görmek için CHP'ye hibede bulunmuştur. CHP bu hizmeti görmüştür. Binaenaleyh, hileye uygun hareket etmiştir. Kimse bir şey söylemez”. İnönü bu görüşleri karşısında Erim, ısrarını sürdürünce İnönü daha da sinirlenerek, “Tabi sen kendin inanmadıktan sonra, başkalarını nasıl inandıracaksın?” demişti.¹⁴⁹⁸

Erim'in 1947 yılındaki uyarıları haklı çıkmış ve Erim'in deyimiyle “devlet parası ile meydana gelmiş” olan halkevlerinin hazineye devredilmesi gerektiği DP milletvekilleri tarafından 1950 seçimlerinden hemen sonra dile getirilmeye başlanmıştır. İlk somut adım da 14 Haziran 1950 tarihinde DP'nin Antalya milletvekillerinden gelmiştir. Vekiller, Meclis'e bir kanun teklifi sunmuşlardır. Teklifin esasları özetle şunlardır: Halkevleri hiçbir partinin değil, milletin malıdır. Halkevlerinin tüzüğü bugünkü duruma göre yenilenmelidir. Halkevleri, parti binası olarak kullanılamaz. Bu teklif CHP tarafından tepkiyle

¹⁴⁹⁵ “CHP'nin dünkü toplantısı”, *Zafer*, 25.09.1951.

¹⁴⁹⁶ Toker, 1991a: 132.

¹⁴⁹⁷ Güngör, 2004: 100.

¹⁴⁹⁸ Erim, 2005: 499.

karşılanmıştır.¹⁴⁹⁹ Halkevleri ile ilgili kanun teklifi Meclis Komisyonu ve Anayasa Komisyonu'na ancak Kasım 1950'de getirilebilmiştir.¹⁵⁰⁰ Komisyon'da görüşmeler devam ederken CHP ile DP, halkevleri meselesini uzlaşma ile çözmeye karar vermişlerdir. 1950 yılının Kasım ve Aralık aylarında iki görüşme yapılmıştır. Görüşmeleri CHP adına Faik Ahmet Barutçu, DP adına ise Samet Ağaoğlu, Menderes ve Refik Şevket İnce yürütmekteydi. Görüşmeler sonunda bazı konularda mutabakata varılmış ve Barutçu Hükümet'e bir tasarı sunmuştur. Buna göre halkevleri her türlü siyasi parti ve faaliyetlerden uzak bir "tesis" haline getirilecektir. Bu tesis ise devletin bazı kurumlarının çeşitli temsilcileri aracılığıyla yönetilecekti. Böylece CHP'nin isteği olan halkevleri yaşamış olacaktır.¹⁵⁰¹

Halkevleri, özelinde CHP'nin malları meselesinin ülke gündemine iyice oturması ile birlikte Nihat Erim de düşünce ve değerlendirmelerini paylaşmaya başlamıştır. Yaptığı ilk değerlendirmesine, "Yüzyıllık bir gayretin mahsulü olan Türk demokrasisi tehlikededir" şeklinde sert bir girişle başlayan Erim, hemen konuyu halkevleri ve CHP'nin malları meselesine getirmiştir. Hükümet son birkaç aydır CHP'nin mallarına karşı düşmanlık politikası gütmeye başlamıştır. 14 Mayıs 1950 Seçimleri'nde CHP'nin 3 milyon oy almasını DP iktidarı kıskanmıştır. DP, CHP'nin bu kadar çok oy almasını çeşitli sebeplere bağladıktan sonra şimdi de bunu, CHP'nin çok zengin olmasına bağlamaktadır. Kendileri iktidarda olmasına rağmen CHP nasıl olur da bu kadar bir servete sahip olabilirler? Ekonomik olarak şartlar eşit olmadığı için de yine Erim'e göre iktidar, CHP'nin mallarını "müsadere" etmeye kalkmıştır. CHP'nin bu kadar oy almasının sebebinin zengin olmaktan kaynaklanmadığını ifade eden Erim, şu uyarılarda bulunmuştur: "CHP'nin malını ve parasını müsadere etmekle memlekette karanlık bir gidişin tohumlarını saçmış olacaktırlar. Yarın başkaları da kendileri gibi düşmanlık politikasına heves ederlerse onlara fena misaller hazırlamış olacaktırlar". Ayrıca DP'nin de Hitler gibi düşman olarak gördüklerine sırası geldikçe saldırdığını belirtmiş, bununla demokratik hürriyetlerin yok olacağı sinyalini vermiştir.¹⁵⁰²

Erim'in günlüklerinde anlattıklarına göre DP, iktidar kendi ellerinde olduğu için müsadere yolunu açmaya çalışmaktadır. Ancak ilerde çoğunluk ellerinden gitmesi durumunda aynı müsadere durumunu başkalarının, kendi partilerine, hatta şahsi mallarına karşı uygulayabileceğini hatırlarından çıkartmış durumdadırlar. Bu hususta Erim, uyarıda bulunmuştur. Bu düşünce ve uyarısını gazetede köşesine taşımıştır.¹⁵⁰³

¹⁴⁹⁹ "Kanun teklifi", *Cumhuriyet*, 15.09.1950.

¹⁵⁰⁰ Güngör, 2004: 103.

¹⁵⁰¹ Toker, 1991a: 136-137.

¹⁵⁰² "Demokrasi Düşmanları", *Ulus*, 07.11.1950.

¹⁵⁰³ Erim, 2005: 471.

Erim şiddetli eleştirilerine devam etmiştir. DP, aslında CHP'yi kapatmak istemekte, bunu doğrudan doğruya yapamayacağı için dolaylı yoldan kapatmaya çalışmaktadır. Bunun için de şöyle bir yol denemektedir. Halkevlerine verilen paraların yerinde harcanıp harcanmadığını hesaplaması için halkevlerine maliyeciler gönderilmiştir. Ardından da doğrudan doğruya CHP'nin gelirleri giderleri karşılaştırılmıştır. Bunlar yapılırken de bir taraftan CHP'nin bir "gasıp partisi" olduğu algısını oluşturmak için basın devreye sokulmuştur. CHP'nin gasp yapıp yapmadığına karar verecek olanın Hükümet değil, mahkemeler olduğunu ifade eden Erim, CHP'yi borçlu çıkartıp mallarını müsadere etmek istediklerini iddia etmiş, ama ne olursa olsun bunu başaramayacaklarını vurgulamıştır.¹⁵⁰⁴ Görülen o ki, Erim bu süreçte DP'nin, muhalefetin varlığını tehdit ettiğini ve bu tehdidi ise yasal uygulamalar ile artık hayata geçirildiğini iddia etmiş, verdiği örnekler ile iddiasını taçlandırmaya çalışmıştır.

Erim'in de bahsettiği üzere maliye müfettişleri halkevlerini ve partiyi denetlemiş, bunun sonucunda halkevlerine devlet bütçesinden verilen 25 milyon liradan 5 milyon lirası parti için harcanmıştır. Böylece CHP'ye 5 milyon lira borç çıkartılmıştır.¹⁵⁰⁵ Bu borç çıkartma karşısında Erim ile partisi birlikte şu görüşü savunmuşlardır: "Bir haksız muamele varsa bunu mahkeme takdir ve hükmeder, kanun çıkararak mallarımızı almaya kalkıyorsunuz, bu anayasaya aykırıdır, müsadere." ¹⁵⁰⁶ Erim, CHP'nin malları konusunun kanun ile değil, mahkeme yoluyla halledilmesi gerektiğini, aksi halde bunun bir "müsadere" olacağını savunmaktadır. Bu savını Erim, *Ulus Gazetesi*'nde de dile getirecektir.

Eleştirilerinde devam eden Erim, ne yaparlarsa yapsınlar Hükümet'in muhalefetten kurtulamayacağını, partilerini kapatamayacaklarını, "bugünkü Türkiye'de istibdadın yüzüne maske geçirip demokrasi diye kabul" ettirmenin imkânsız olduğunu aktarmıştır. Ya tam demokrasi ya da tam istibdadı seçmekten başka seçenek yoktur.¹⁵⁰⁷ 20 Kasım 1950 tarihinden itibaren Erim, halkevleri üzerine toplam dört adet makale yazıp bu meseleyi etraflıca değerlendirmiştir. 1947 CHP Kurultayı'nda halkevleri meselesini halletmek için bir takım kararlar alınmış ve bu kararlar, DP ileri gelenlerine iletilerek ne düşündükleri sorulmuş, ancak O'nlardan bir cevap gelmemiştir. Kurultay'da sonuç olarak, CHP halkevlerini kendilerinden ayırarak ayrı bir tesis olarak yaşamasına karar vermişti. Ancak DP ileri gelenlerinin bu karar üzerinde yorum yapmamaları Erim'e göre halkevleri üzerinde 1947 yılından beri DP'nin tek taraflı karar alma düşüncesinde olduklarına işareti idi. 1950 yılında ikidara geçen DP,

¹⁵⁰⁴ "Muhalefetin Hakları", *Ulus*, 11.11.1950.

¹⁵⁰⁵ "Yapılan haksız neşriyata cevap", *Ulus*, 17.11.1950.

¹⁵⁰⁶ Erim, 2005: 471.

¹⁵⁰⁷ "Ne Yapacaklarsa Yapsınlar", *Ulus*, 14.11.1950.

emellerini gerçekleştirme fırsatını buldu. Önce halkevlerinin hesaplarına baktılar, daha sonradan CHP'nin hesaplarını incelemeye başladılar. Maliye Bakanı ise daha hesap işlerine kendileri tarafından itiraz edilmeden CHP'nin, devletin malını gasp ettiği algısı oluşturmak için basına haberler yaptırmaya başlamıştır. Erim bu işlemlerin yanlış olduğunu bir kez daha ifade ettikten sonra partisini şu açıklama ile savunmaya çalışmıştır:

Halkevleri usulü dairesinde CHP adına tapuya kaydedilmiş binalardır. Halkevlerinin ayrı bir hukuki şahsiyeti yoktur. Bu müesseseleri CHP tamamen hususi hukuk hükümleri dâhinde kurmuştur. Millet Meclisinden kanun çıkartıp tapu iptal ettirmek umumi hukuk prensiplerini olduğu gibi, yürürlükteki anayasayı da ihlal eylemektir.¹⁵⁰⁸

Erim, DP Hükümeti eğer haksız bir iktisap olduğunu iddia ediyorsa neden taktir yetkisini kendisine bağlı müfettişler yerine bağımsız kurullar ve mahkemelere bırakmadığını sormuştur. CHP'nin teftiş edilmekten çekineceği bir durumun olmadığını, maliye müfettişlerinin verdiği raporun bağımsız bir mahkemenin vereceği bir karar gibi olmayacağını dile getirmiştir. Erim'e göre, CHP, halkevleri ile ilgili kararları tek parti döneminde anayasa ve kanunlara uygun olarak almıştır. Şimdi DP'nin bunları çiğneyerek karar alması da Hükümet'in prensiplerine zarar verecektir. Bunlardan kesinlikle kaçınmalıdır. Diğer yandan halkevleri binaları, sadece devlet yardımıyla yapılmamış, bu binaların yapılmasında CHP'nin parası ve teşkilatının emeği de olmuştur. Sadece devletin, CHP'ye yardım olarak verdiği paralarla yapılmış olsa bile bu binaların hepsinin CHP'nin tapulu malı olduğu ortadır. Bu konuyla ilgili öne sürülen iddiayı araştırıp karar verecek olan sadece ve sadece mahkemelerdir. “Büyük Millet Meclisinden kanun çıkarıp tapu ettirmek umumi hukuk prensiplerini olduğu gibi, yürürlükteki anayasayı da ihlal eylemektir”. Aynı zamanda bu binaları CHP, “hususi hukuk hükümleri dahilinde” kurmuştur. “Halkevlerinin ayrı bir hukuki şahsiyeti yoktur.”¹⁵⁰⁹ Olayı hukukçu kimliği ile hukuki açıdan değerlendiren Erim'in savunduğu ana düşünce, ortada bir haksızlık varsa bunu mahkemelerin taktir edeceği ve kanun çıkararak CHP'nin mallarını almanın anayasaya aykırı olacağı yönündedir. Hükümet'in yapmaya çalıştığı şey, müsadereye girmektedir.

Öte yandan Nihat Erim, devletin tek parti döneminde diğer derneklere oranla halkevlerine çok daha fazla bütçe verdiği yolundaki iddialara da cevap vermiştir. Köy ve şehirlerde çok sayıda halkevi ve odası nedeniyle bu miktar çok görünmektedir. Devletin verdiği bütçe, hukuka uygun harcanmamış olsa idi DP iktidarı kanun düzenlemesine gitmeden

¹⁵⁰⁸“Halkevleri Meselesi I”, *Ulus*, 20.11.1950.

¹⁵⁰⁹“Halkevleri Meselesi II”, *Ulus*, 21.11.1950.

hemen bugün mahkemeye giderek bu işi halletmeye çalışırdı. Ama mesele o şekilde değildir. Erim iddialara bu şekilde cevap verdikten sonra, CHP'nin anayasa ve kanunlar karşısında meşru durumda olduğunu, bu yüzden de Hükümet'in amacına kanun çıkartarak ulaşmaya çalıştığını nakletmiştir.¹⁵¹⁰

Erim, meseleyi anayasa uygun olup olmama açısından da değerlendirmeye gayret etmiştir. Anayasada mülkiyet hakkının teminat altına alındığını ifade etmiş, Meclis'e verilen üç kanun teklifinin de bu yüzden anayasaya aykırı olduğunu belirtmiştir. Türkiye'de yasaların anayasaya aykırı olup olmadığını denetleyecek bir Anayasa Mahkemesi olmadığı için Meclis Komisyonları, bu kanunları dikkatle incelemelidir. Bu yüzden de eğer DP, 14 Mayıs 1950'den önce savunduğu hukuk ilkelerine halen bağlı ise Anayasa'yı değiştirmeden bu müsadere kanununu kabul ettirmemelidir. Eğer ederse ne olur diye soran Erim, o zaman anayasayı ilan etmiş olacağını belirterek ilerde olacakları sıralamaya başlamıştır. İlerde başka bir parti iktidara gelirse bu kanunu hukuk dışı sayıp kanunu çıkartanlardan doğacak olan maddi zararı tahsis etmeye kalkabilir. Bu durum karşısında DP'nin, o vakit geldiğinde kendini nasıl savunacağını soran Erim, buna da cevap vermiştir. O zamanki Meclis, müsadere kanunu çıkartan DP'lilere dönerek “emanete ihanet ettiniz” der ve maddi zararı şahsi servetlerinden ödemelerini ister. Erim bu yolun “anarşi yolu” olduğu, dünyanın Sultan Süleyman'a bile kalmadığı uyarısında bulunarak sözlerini sonlandırmıştır.¹⁵¹¹ Burada dikkat edilecek olunursa Erim, çıkarılmaya çalışılan “müsadere kanununu” anayasaya aykırı olduğunu söyleyip kanunların anayasayı denetleyecek bir anayasa mahkemesinin olmamasından söz etmiştir. İşte eksikliği hissedilen Anayasa Mahkemesi, 1961 Anayasası ile kurulacaktır.

Erim, DP'nin yeni bir iddiasından daha söz etmiştir. Buna göre DP, 14 Mayıs iktidar değişikliğini bir beyaz ihtilal olarak görmektedir. Bu normal bir değişiklik değildir. Bu yüzden de “tek partiden kalma sakat işleri tasfiye ederken yürürlükteki hukuk esaslarından ayrılmak zaruridir”. Yani DP'liler, iddiaya göre halkevlerinin kapatılmasında hukuk esaslarına uyulmayabileceğini savunmuşlardır. Erim yine bu iddiaların doğru olduğunu kabul ederek bunu sertçe eleştirmiştir. Bunu bir hukuk skandalı olarak görüp bu işi Hitlerden başka yapanın olmadığını savunmuştur. Akabinde Erim, halkevleri etrafındaki düşüncelerini maddeler halinde sıralamıştır. Daha önceki yazdıklarından farklı olarak bu maddeler içerisinde en ilginç olanı meseleyi siyasi ahlak açısından değerlendirmesidir. Buna göre DP, 1950 Seçimleri'ne giderken propagandasında vatandaşlara iktidara gelince uygulayacağı “müsadere kanunu” hakkında hiç söz etmemiştir. Dürüst bir partinin böyle bir meseleyi

¹⁵¹⁰ “Halkevleri Meselesi III”, *Ulus*, 22.11.1950.

¹⁵¹¹ “Halkevleri Meselesi III”, *Ulus*, 22.11.1950.

seçimden önce halka duyurması gerekirdi. Ancak DP, bunu duyurmayarak dürüst hareket etmemiştir.¹⁵¹²

Bu arada halkevleri meselesi Anayasa Komisyonu'nda görüşülmeye devam edilmekteydi. Erim'e göre, Hükümet bu meseleyi anayasa ve kanunlar çerçevesi içerisinde kaldıkça kendi istekleri doğrultusunda çözemeyeceklerini anlamış ve bazı yeni görüşler ortaya atmaya başlamışlardır. Buna göre meselenin hukuki olmayıp siyasi olduğunu dile getirmişlerdir. Devlet idaresi ile ilgili her türlü işlemin zaten siyasi olduğunu hatırlatan Erim, siyasetin de hukuka uygun olarak yapılması gerektiğini paylaşmıştır. Bu konuyla ilgili görüşünü, "Hukuku çiğnemek isteyen siyaset, keyfi bir siyaset olur ki onun yaratacağı havaya zulüm ve istibdat yahut anarşi havası denir" şeklinde tanımlamıştır.¹⁵¹³

Erim'in anlattıklarına bakılacak olunursa Komisyon'da DP tarafından meseleyi lehlerine çözmek adına yeni bir görüş daha ortaya atılmıştır. O da "yeni bir hukuk nizamı yaratmaktır". Erim bu görüşe karşı sert çıkmış, medeni ülkeleri örnek göstererek idare tarzları ne olursa olsun hukuk düzenini değiştirmek için uyulması gereken bazı kuralların olduğunu ifade etmiştir. Hükümet'in ise bu kurallara uymadığını belirttikten sonra medeni ülkelerde yeni hukuk nizamları kurulurken Anayasa'nın üstünde tutulan bazı prensiplere saygı gösterildiğini hatırlatmıştır. Ardından da Hükümet'i bu hususta eleştirmiştir. Hükümet, yeni hukuk düzeni oluştururken 3 prensibi çiğnemek üzeredir. Önceden edinilmiş haklara riayet etmemek, bağımsız mahkemelerin yetkilerini ellerinden almak, "makable teşmil" etmemek. Eğer ortada haksız bir mal edinme varsa Hükümet, neden bağımsız mahkemelere başvurmayıp da kanun çıkartmaya çalışmaktadır? Bu sorusunun ardında Erim, şu telkinde bulunmuştur: "Gelecek zamanlara ve gelecek nesillere iyi örnekler bırakmak hepimizin vazifesidir."¹⁵¹⁴

Bu arada belli bir süreliğine halkevleri meselesi ülke gündeminden düşmeye başladı. DP hükümeti de yukarıda anlattığımız üzere Barutçu'nun teklifine net bir cevap da vermemişti. 1951 yılında Barutçu bunun üzerine üç defa teklifini, daha da genişleterek yani devredilecek CHP mallarının sayısını arttırarak yenilemiştir. Bu şekilde 1951 yazına kadar gelindi. Bu dönemde meselenin gündeme tekrar tüm sıcaklığı ile gelmesinde 16 Eylül 1951'de Ara Seçimleri'nin yapılacak olması etkili olmuştur. DP Hükümeti, "CHP'nin ara seçimlerine kolu, kanadı kırılmış halde" girmesinden yana idi. Bu, CHP'yi sarsacağı gibi olanaklarını da azaltacaktı.¹⁵¹⁵

¹⁵¹² "Halkevleri Meselesi 4", *Ulus*, 23.11.1950.

¹⁵¹³ "Yeni Bir Hukuk Nizamı Hakkında", *Ulus*, 25.11.1950.

¹⁵¹⁴ "Yeni Bir Hukuk Nizamı Hakkında", *Ulus*, 25.11.1950.

¹⁵¹⁵ Toker, 1991a: 136-137.

24 Temmuz 1951 tarihinde DP Meclis Grubu, hemen halkevleri ile CHP'nin haksız iktisapları ile ilgili kanun tasarısını kabul etmiştir.¹⁵¹⁶ Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce ve 7 arkadaşı kanun teklifini 26 Temmuz'da Meclis'e vermiştir.¹⁵¹⁷ 27 Temmuz'da Anayasa ve İçişleri Komisyonu'nda görüşülmüş ve kabul edilmiştir.¹⁵¹⁸ İki gün sonrasında Adalet Komisyonu'nda kabul görmüştür.¹⁵¹⁹ 2 Ağustos'ta¹⁵²⁰ Bütçe Komisyonu'nda kabul edilip 6 Ağustos 1951'de Meclis Genel Kurul'una gelmiştir.¹⁵²¹ Meselenin 1951 yılının yazında işte bu şekilde hızlıca gündeme getirilip Meclis'e sevk edilmesi Nihat Erim tarafından da hoş karşılanmamıştır. Kendisi tekrar gazetesindeki köşesinden eleştirilerine devam edecek, aynı zamanda da sık sık başta İnönü olmak üzere partililer ile bir araya gelip meseleyi değerlendirecektir.

Erim, halkevleri meselesinin tekrar ortaya çıktığından söz ederek halkevlerinin sadece devlet bütçesinden alınan paralar ile kurulmadığını, partisinin haksız bir iktisap elde etmediğini tekrarlamıştır. Haksız bir iktisap yapılmış olsa bile bunu ortaya koyacak olan ne TBMM'dir ne de Hükümet'tir. Bunun yeri bağımsız mahkemelerdir. Erim aynı zamanda iktidar partisinin başka iddialarına da cevap vermiştir. İktidar partisine göre, CHP, tek parti döneminde kanunları çiğneyerek haksız mal elde etmiştir. Erim buna karşı çıkmakta ve eğer böyle bir şey varsa bunu tespit edecek yerin mahkemeler olduğunu söylemiştir. İktidar partisinin bir diğer iddiası ise CHP, tek parti döneminde anayasaya aykırı olarak halkevlerine para ayırmıştır. Bu iddia karşısında Erim'e göre ülkede şu an kanunların anayasaya uygunluğunu inceleyecek bir kurum yoktur. Ancak bir görüşe göre, bu boşluk Meclis İç Tüzüğü'ne göre Meclis Komisyonları aracılığı ile ortadan kalkmaktadır. Eğer anayasaya aykırılık olsa idi yıllarca komisyonlardan halkevlerine para aktarılmasının söz konusu komisyonlarca engellenebileceği görüşünü Erim'in kendisi de savunmuştur. Erim bunun da ötesinde mahkemelerin, anayasayı da gözeten yapılar olduğundan mesele mahkemeye götürülürse anayasaya aykırı mal edinilip edinilmediğinin de ortaya çıkacağına altını çizmiştir. Erim'in önerisine göre, Ülkenin tanınmış, bağımsız hukukçularından oluşacak bir heyete bu mesele incelenmelidir. Böylece tamir edilemez bir hukuk hatası işlenmemiş olunacaktır.¹⁵²²

Erim, bu meselenin sadece bir halkevi meselesi olmadığını düşünmektedir. Halkevlerini herkesin faydalanabileceği bağımsız bir "tesis" haline getirmeyi Hükümet'e

¹⁵¹⁶ "D. Parti meclis grubunda halkevleri işi görüşüldü", *Cumhuriyet*, 25.07.1951.

¹⁵¹⁷ "Halkevleri için kanun teklifi meclise verildi", *Cumhuriyet*, 27.07.1951.

¹⁵¹⁸ "CHP'nin mallarına dair kanun", *Cumhuriyet*, 29.07.1951.

¹⁵¹⁹ "Halkevi tasarısı dün Adalet Komisyonunda kabul edildi", *Cumhuriyet*, 30.07.1951.

¹⁵²⁰ "Halkevleri tasarısı pazartesiye kaldı", *Cumhuriyet*, 03.08.1951.

¹⁵²¹ "Meclis halkevleri tasarısını görüştü", *Cumhuriyet*, 07.08.1951.

¹⁵²² "Prensiplerin Ehemmiyeti", *Ulus*, 17.07.1951.

kendilerinin de teklif ettiklerini, buna rağmen Hükümet'in bunu kabul etmediklerini söyleyerek Hükümet'in asıl amacının, "CHP'nin malına, mülküne, parasına el koymak" olduğu sonucuna varmıştır. Hatta CHP'nin mallarına el koymakla bir sonuç da elde edemeyeceklerini, asıl amaçlarının Ulus Gazetesi'nin matbaasına el koymaya çalıştıklarını iddia etmiştir. Böyle bir durum karşısında Erim, alternatiflerini de düşünmüştür. Buna göre, gazeteyi başka yerde çıkartıp çalışmalarına devam edecektir. Erim'e göre hükümet "basın ve söz hürriyetini kaldırmadıkça, alacakları adalete aykırı her tedbir, CHP'yi kuvvetlendirecektir". İnönü de Erim gibi Ulus Matbaası'na el konulacağı ihtimali üzerinde durmaktaydı. Böyle bir ihtimalin gerçekleşmesi karşısında Cemal Eyüboğlu, CHP'yi feshedip yeni bir parti kurmayı teklif ederken Erim, Hükümet'in bu kadar ileri gidemeyeceğini, gitseler bile 5 milyon borcu bağışlar yoluyla ve elde kalan diğer malları satarak kapatmayı, bu şekilde aynı zamanda Ulus Matbaası'nı bile kurtarmayı planlamaktadır.¹⁵²³

Nihat Erim, Galatasaray Lisesi'nden en yakın arkadaşı DP Milletvekili Bahadır Dülger ile telefonda konuşarak halkevlerini kendilerinin tesis haline getirilmesini teklif ettikleri halde bunu kabul etmeyip CHP'yi borçlu çıkartıp borca karşılık Ulus Matbaası'na el konulmaya çalışılmasını sormuştur. Erim telefonda bu işi "kepazelik" olarak tanımlamış ve bunun için "memleketin siyasi hayatında öyle ağır yaralar açar ki sonu nereye varacak kimse kestiremez" demiştir. Dülger, Erim'e çıkacak kanun ile halkevlerinin devlete geçeceğini; ancak partinin diğer mallarına kimsenin karışmayacağı cevabını vermiş ve Erim'i sakinleştirmiştir.¹⁵²⁴ Dülger'in dediği gibi Ulus Gazetesi'ne dokunulmayacaktır; ama 1953 yılında onun için ayrı kanun çıkacaktır.

Erim aynı zamanda kanun süreci devam ederek İnönü ile mutabık kalarak Ulus Gazetesi'nde halkevleri meselesi ile ilgili yayınlarına devam etme kararı almıştır.¹⁵²⁵ Böylece Erim, "müsadere fikrini" iflas ettirmeyi planlamaktadır.¹⁵²⁶ Erim'in anlattıklarına göre, iktidar partisi Halkevlerini anayasaya aykırı olmasından dolayı kendi isteklerine göre çözemeyeceklerini anladıkları için artık başka bir çare aramaya başlamışlardır. Erim'in kulağına gelen bilgiye göre, iktidar 14 Mayıs 1950'de bir inkılabın meydana geldiğini, dolayısıyla alacakları kararın da bir inkılap kararı olacağını savunmaya başlamıştır. Erim bu sav karşısında kendi savlarını ortaya atmıştır. Önce inkılap kelimesinin anlamını ve hukuk ilmindeki yerini dünyadaki ihtilallerden, düşünürlerin sözlerinden örnekler vererek açıklamaya başlamıştır. Örnekler sonucunda şu kanıya varmıştır: "...14 Mayıs 1950 seçimleri

¹⁵²³ Erim, 2005: 495-496.

¹⁵²⁴ Erim, 2005: 497.

¹⁵²⁵ Erim, 2005: 496.

¹⁵²⁶ Erim, 2005: 497.

yürürlükteki anayasa ve kanunlar dahilinde yapılmış, iktidar bu usul dairesinde devir ve teslim alınmıştır. Demek ki bugünkü ekseriyet partisinin, devlet idaresine el koyuş tarzında, ne ihtilal ne de inkılap mahiyeti yoktur. Her şey anayasaya göre olmuştur”. İnkılaplarda anayasaya aykırı olarak iktidara gelinir. Ama 14 Mayıs Seçimleri’nde DP’nin bu şekilde gelmediklerini söyleyen Erim, iktidar partisinin “inkılap yapıyoruz” sözünün hukuken boş bir söz olduğunu dile getirmiştir.¹⁵²⁷ Böylece Erim, halkevlerini ve CHP’nin bazı mallarını hazine aktarma işinin inkılapa bağlanmasını çürütmektedir. İktidara yapılan yanlışlarla ilgili uyarılarda bulunmayı sürdürmüştür.

Halkevleri yasasının Meclis’e resmen gelmesinden bir gün sonra Erim, meseleyi yine anayasa ve hukuk açısından ele alarak iktidarın yanlış yaptığı hususunda tekrar uyarıda bulunmuştur. Anayasanın açık hükümleri karşısında CHP’nin mallarına uygulanan şeyin müsadere ve gasp olduğunu iddia etmiştir. İktidarın halkevleri kanunu ile ilgili amacı, vatandaşlar arasında siyasi görüş farklılığı aramaksızın halkevlerini herkesin hizmetine sunmak olsaydı CHP açısından bir sorun yoktu. Hatta, bununla ilgili DP’ye defalarca tekliflerde bulunmuştu. CHP’nin teklifine yanaşılmadığına göre, Hükümet’in gizli amaçları vardır.¹⁵²⁸ Erim, bu yazısında gizli amaçları açıkça ifade etmemiştir. O gizli amaçlardan neyi kastettiğini günlüklerinde ve daha önceki köşe yazılarında dile getirmişti. Söz konusu gizli amaç, halkevleri bahanesi ile CHP’nin diğer bütün mallarına da el koymaktır.

Hükümet tarafından sunulan kanun teklifi komisyonlarda görüşülürken teklifin içeriği ile ilgili ayrıntılar da ortaya çıkmaya başlamıştı. Erim de değerlendirmelerini biraz daha genişletme yoluna gitmiştir. Erim’in dediklerine bakılacak olunursa, kanun teklifine göre, halkevlerinin binalarının ve içindeki eşyaların hazineye bırakılmasının yanında halkevleri de tarihe karışacaktır. CHP, halkevlerini ayrı bir tesis olarak yaşatma fikrini Hükümet’e sunduğu halde, demek ki DP bunu benimsememiştir. Erim, bu değerlendirmelerinden sonra meselesinin çözüm yerinin Meclis değil, mahkemeler olduğunu, DP’nin bu tarz hareket etmekle anayasayı ve hukuku çiğnediğini, bu konuda da DP’nin dışında herkesin hemfikir olduğunu bir kez daha tekrarlamıştır. Şu ilginç örneği vermiştir:

Büyük Millet Meclisi salonunda milletvekilleri gözleri önünde taammüden adam öldürülse, failin suçluluğuna nasıl Meclis karar veremez, onu mahkemeye gönderirse, cezayı da nasıl meclis infaz edemezse; bir paranın, bir şeyin, bir gayrimenkulün haksız iktisap edildiğine de Meclis hükmedemez, mahkeme hükmeder.¹⁵²⁹

¹⁵²⁷ “Prensipler Çiğnenmeden”, *Ulus*, 22.07.1951.

¹⁵²⁸ “Vahim Hata”, *Ulus*, 27.07.1951.

¹⁵²⁹ “Demek Ki”, *Ulus*, 29.07.1951.

Erim'in günlüklerindeki notlarına göre, Erim'in Ulus Gazetesi'ndeki köşe yazıları etkisini göstermiştir. Halkevlerinden dolayı CHP'ye 5 milyon borç çıkartıp, bunu tahsil etmek için de Ulus Matbaası'na el koyma işinden vazgeçmişlerdir.¹⁵³⁰ Bahadır Dülger de Erim'e daha önceki günlerde matbaaya karışılmayacağını söylemiş, Erim'i rahatlatmıştı. Dülger'in söyledikleri şimdilik doğru çıkmıştır.

Erim'in Ulus Gazetesi'ndeki yayın yoluyla yaptığı mücadele İstanbul Gazetelerini de etkilemiştir. Çünkü tanınmış bazı profesör, doçent ve avukatlar; “Kanun çıkararak mülkiyet hakkını iptal etmek doğru değildir” mealinde İstanbul Gazeteleri'ne beyanatlar vermişlerdir. Erim, İstanbul Gazeteleri'nin kendi fikri doğrultusunda yayınlar yapmasını kendi başarısı olarak görmüştür.¹⁵³¹

Meclis Komisyonları'nda görüşmeler devam ederken Hükümet kanalından yeni iddialar ortaya çıkmaktaydı. Erim yine bunlara gerekli cevapları makaleleri aracılığı ile vermiştir. Anayasa'nın 74. maddesine göre, malın değeri ödenmeden hiç kimsenin malına el konulamaz. Erim'e göre, bu maddeye aykırı hareket etmek, dolayısı ile anayasaya da aykırı hareket etmek olur. Bu noktada Hükümet'ten gelen eleştiriye göre, CHP'nin bu malları elde ediş tarzı, biçim ve içerik açısından kanuna aykırıdır. Bu yüzden ortada gerçek bir mal sahipliği bulunmadığı için yapılan kanun da anayasaya aykırı olamaz. Bu eleştirinin kabul edilemeyeceğini ifade eden Erim de mal kimin üzerine kayıtlı ise tapunun da ona ait olduğunu, bundan dolayı da tapuları iptal edecek olan tek merciinin mahkemeler olduğunu vurgulamıştır. Akabinde Erim, halkevleri meselesinde Türk Anayasası ile İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'ni karşılaştırmış ve her ikisinin de aynı görüşü savunduğunu iddia etmiştir. Bu yüzden Hükümet'in, “müsadere” kanunu çıkartmak ile İnsan Hakları Beyanamesi'ne muhalif bir tutum sergilemiş olacağını dile getirip bundan derhal dönülmesini istemiştir.¹⁵³²

Nihat Erim, halkevleri ve CHP'nin malları meselesini gazetede ki köşesinde anayasa ve hukuk açısından ele almaya devam ederken¹⁵³³ CHP içerisindeki Erim karşıtı Günaltay'ın başını çektiği grup, Halkevleri meselesini bahane ederek 16 Eylül 1951 Ara Seçimleri'ni boykot etmeyi istiyordu. Ancak başta İnönü olmak üzere Erim, buna karşı çıkmışlardır. Erim, kendilerinin % 1 oranında kazanma ihtimalleri olsa bile kesinlikte seçimlere girilmesini

¹⁵³⁰ Erim, 2005: 498.

¹⁵³¹ Erim, 2005: 498-499.

¹⁵³²“İnsan Hakları ve Müsadere”, *Ulus*, 31.07.1951.

¹⁵³³“Vatandaşın Sualleri”, *Ulus*, 2.08.1951; “Gereğçeleri Okurken”, *Ulus*, 05.08.1951.

savunmuştur.¹⁵³⁴ Netice itibariyle 9 Ağustos 1951 tarihinde toplan Parti Divanı Toplantısı'nda seçime girme kararı alınmıştır.¹⁵³⁵

Bütün bu tartışmalar arasında 8 Ağustos 1951 tarihinde Halkevleri ve CHP'nin Mallarının İadesine Daire Kanun TBMM'de kabul edildi.¹⁵³⁶ Kanun çıktıktan hemen sonra değerlendirmelerde bulunan Erim, her ne olursa olsun Anayasa'nın çiğnenmemesi gerektiğini savunmuş, bu durumun kötü bir örnek oluşturduğunu ifade etmiştir. İleride başka bir çoğunluk partisi de kendi meclis grubu çokluğu ile devletin temel yapısını teşkil eden hususları değiştirmeye kalkması durumunda vaziyetin daha da kötüleşeceğini savunmuştur. Bu noktadan sonra Erim, Türkiye'de büyük bir eksikliğe dikkat çekmektedir. Kanunların anayasaya uygunluğunu denetleyecek ne bir ikinci meclis vardır ne de ayrı bir kurum. Bu eksikliğin gelişmiş ülkelerde olmadığını vurgulayarak Türkiye'de bu eksikliğin giderilmesini arzulamıştır.¹⁵³⁷

2.2.7. 9. CHP Kurultayı

CHP'nin 9. Kurultayı, 26 Kasım 1951 tarihinde Ankara Büyük Sinema'da toplanmıştır.¹⁵³⁸ Toplantıya katılan isimlere bakıldığında 35'ler Grubu'nun nerdeyse bütün üyeleri katılmış olup, müfritlerden ise katılım az olmuştur. Müfritlerden ilk önce göze Rasih Kaplan, Şefik Suer ve Muhittin Baha Pars gibi isimler çarpmaktadır. Nihat Erim ile birlikte ayrıca bir çok eski Bakan da katılmıştır.¹⁵³⁹ Zafer Gazetesi, Erim'in Kurultay'a girişini şu alaycı sözler ile haberleştirmiştir: "İşte ona beş kala Nihat Erim ve Cavit Oral tıpkı Aydın sokaklarında aday iken dolaştıkları gibi melül, mahzun, ağır aksak geliyorlar!"¹⁵⁴⁰

Kurultay'ın üçüncü gününde Hıfzı Oğuz Bekata'nın salonda yaptığı konuşmalar havayı germiştir. Bekata, sözlerine eski kurultayların birer merasim toplantısı olduğunu, bu kurultayı ise eski kurultaylardan ayırarak gerçek anlamda partinin ilk kurultayı olduğunu söyleyerek başlamıştır. Ardından esas eleştiri noktalarına geçerek 1946 ve 1950 Seçimlerinden CHP'nin gerekli dersleri almadığını, bunun kanıtının 16 Eylül 1951 Ara Seçimleri'nin sonuçları olduğunu dile getirmiştir. CHP'nin, iktidarı Ara Seçimleri yapmaya zorlamakla hatta yaptığını, bu konuda tek hatasının bu olmadığını, aynı zamanda aday tespitinde de merkezin üstünlüğünün ön plana çıkarıldığını, dolayısıyla seçimleri kaybettiklerini vurgulamıştır. Bunun üzerine söz alan Muzaffer Ünsal, Bekata'nın

¹⁵³⁴ Erim, 2005: 500-501.

¹⁵³⁵ Erim, 2005: 504.

¹⁵³⁶ "Meclis halkevlerine dair kanunu dün kabul etti", *Cumhuriyet*, 09.08.1951.

¹⁵³⁷ "Açılan Yol", *Ulus*, 9.08.1951.

¹⁵³⁸ "CHP kurultayı dün toplandı", *Zafer*, 27.11.1951.

¹⁵³⁹ "CHP Kurultayı İnönü'nün nutku ile dün açıldı", *Vatan*, 27.11.1951.

¹⁵⁴⁰ "CHP kurultayından kısa notlar", *Zafer*, 27.11.1951.

eleştirilerini destekleyerek 16 Eylül Seçimleri'nde eski Bakanların memleketi olmayan farklı yerlerden aday gösterilmesinin yanlışlığına değinmiştir. Bu eleştiriler üzerine, salonda büyük gürültüler kopmuştur.¹⁵⁴¹ Kurultay'daki, 16 Eylül 1951 Seçimleri'nde milletvekili adaylarını illere merkezin telkin ettiği ve seçimleri de bu yüzden kaybettikleri şeklindeki eleştiriler daha sonraki aylarda da sürekli olarak gündeme getirilecektir. Erim bu iddia ve eleştiriler hakkında bunların “tamamen uydurma” olduğunu günlüklerine not etmiştir. Adayların illerde nasıl seçildiğini anlatmıştır. Buna göre iller, tanınmış devlet adamlarını adaylık için illerine davet etmişlerdir. Sadece kendisine bile 4 ilden teklif gelmiştir.¹⁵⁴²

Kurultay'da konuşulan diğer konulara bakıldığında bunlardan en önemlileri partinin programı ve tüzüğünün değiştirilmesi meselesidir. Erim, partinin programının şimdilik değiştirilmesini istemiyordu. Erim'in ısrarları karşısından programa dokunulmadı.¹⁵⁴³ Tüzük ile ilgili değişikliklere bakıldığında en önemli değişikliklerden birisi Parti Divanı'nın kaldırılarak yerine Parti Meclisi'nin kurulmasıdır. TBMM'de yer alamayan eski milletvekillerinin bununla birlikte en azından Parti Meclisi'nde yer almaları sağlanmış olunuyordu. Ama tüzük Parti Meclisi'ne yetki ve sorumluluk vermeyince Kurultay'da hareketli tartışmalar yaşanmıştır. Erim, söz alarak Parti Meclisi'nin Kurultay'a karşı sorumlu olmaması gerektiğini savunmuştur. Kurultay'a karşı sorumlu olması gereken Genel İdare Kuruludur. Parti politikasını da o tayin eder. Parti Meclisi, istişari ve denetleyici nitelikte olacaktı. Eğer Parti Meclisi, Kurultay'a karşı sorumlu olursa bu, teşkilat üzerinde bir “tahakkümün” oluşmasına neden olabilirdi. Bu husustaki tüzük değişikliği Erim'in düşünceleri doğrultusunda yapılmıştır.¹⁵⁴⁴

Hatırlanacağı üzere, 1950 Kurultayı'nda, genel sekreterin kurultay tarafından seçilmesi usulünü İnönü'ye telkin eden Nihat Erim idi. Bunun sonucunda da Kasım Gülek kurultay tarafından genel sekreter seçilmişti. 1951 Kurultayı'nda ise Kasım Gülek'in genel sekreterliğinden memnun olmayan partililer genel sekreterin bundan sonra kurultay tarafından değil, Divan tarafından seçilmesini sağlamak için gayret göstermeye başlamışlardır. Erim'e göre, Gülek, parti teşkilatı tabanı içerisinde gücünü 1 yıl içerisinde her ne kadar arttırmış olursa olsun “parti lideri olacak insan değildir”. Gülek, parti tabanında gücünü arttırmış olsa da partinin üst kesiminde pek sevilen bir isim değildir. Bu nedenlerden dolayı Şemsettin Günaltay'ın, Gülek karşısında kurultayca genel sekreter seçilme şansı yoktu. Günaltay da ikinci başkanlık statüsünün oluşturulmasını ve ayrıca genel sekreterin Divan tarafından

¹⁵⁴¹ “CHP Kurultayı'nın üçüncü günü”, *Vatan*, 29.11.1951; “CHP Kurultayının üçüncü celsesi”, *Zafer*, 29.11.1951.

¹⁵⁴² Erim, 2005: 512.

¹⁵⁴³ Erim, 2005: 514.

¹⁵⁴⁴ “Kurultay'ın aldığı karar”, *Ulus*, 01.12.1951; *Bila*, 1999: 145.

seçilmesini önermeye başlamıştır. Genel Başkan İnönü, ikinci başkanlık oluşturulması fikrine kesin bir dille karşı çıkmıştır. Günaltay ve arkadaşları bu fikirden vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Genel sekreterin divan tarafından seçilmesi isteği karşısında Gülek, başta Erim olmak üzere eski bakanları kastederek bunların kendisini kışkandığını, kendisinin bir daha genel sekreter seçilmesini engellemek için genel sekreterin Divan tarafından seçilmesini önerdiklerini iddia etmiştir.¹⁵⁴⁵ Bu şekilde propaganda yapan Gülek, kazanmıştır. Neticede genel sekreterin parti divanı tarafından seçtirilmesi usulü kabul edilmemiştir.¹⁵⁴⁶

Mevcut parti tüzüğüne göre genel seçimlerde milletvekili adaylarının %70'ini belirleme yetkisi yerel örgütlere ait iken, %30'u merkeze ait idi. Bu mesele de Kurultay gündemini meşgul eden konulardan birisi idi. Erim, Kurultay'dan önce Parti Divanı Toplantısı'nda aday tespit yetkisinin % 100 illere bırakılmasını teklif etmişti. Gelecek kurultayda bu konun görüşülmesi kararı alınmıştı. İşte 1951 Kurultayı'nda bu husus gündeme geldiğinde bazı delegeler illere verilecek yetkinin % 80-% 90 veya % 95 olmasını teklif etmişlerdi. Erim, bu teklifler konuşulurken söz almıştır. Parti merkezinden milletvekili adayı gösterilmesinin kesinlikle karşısında olduğunu, bir adayın kazanıp kazanmayacağını sadece bir ilin parti teşkilatının bilebileceğini savunmuştur. Kurultay, sevinç içerisinde Erim'i dakikalarca alkışlamış, "Yaşa" diye bağırmaya başlamışlardır. Bazı delegeler Erim aleyhinde konuşmaya kalkınca delegeler tarafından onlar da susturulmuştur. Erim'in bu teklifi hemen oya sunuldu. Oy çokluğu ile kabul edildi¹⁵⁴⁷. Genel seçimlerde milletvekili adaylarının bundan sonra sadece yerel örgütler tarafından belirlenmesinde görüldüğü üzere, Erim'in etkisi çok büyük olmuştur. Hatta birinci etken olduğu söylenebilir.

Erim, günlüklerinde Kurultay'ın bu yeni kararını "memleketin siyasi istikbali için çok önemli" diye değerlendirmiştir. Milletvekili aday belirleme usulünü DP'ninki ile karşılaştırmıştır. Buna göre DP'den seçilen ve seçilecek olan milletvekilleri adaylarının tek başlarına milletvekili seçilme ihtimalleri yoktur. "Gelecek seçimlerde tekrar milletvekili adayı olarak DP listelerine girmeleri için efendileri olan kurucu beylere yaranmaktan başka çareleri yok" değerlendirmesinde bulunan Erim'e göre, DP Grubu, DP'nin kurucularının ve Menderes'in esiri konumundadır.¹⁵⁴⁸

Kurultay'daki genel sekreterlik seçimlerine bakılacak olunursa 16 Eylül 1951 Seçimleri öncesinde Erim milletvekili seçilmesi durumunda genel sekreter adayı olma konusunda kararsız kalmış olmakla birlikte eğer parti içindeki durum müsait olması halinde

¹⁵⁴⁵ Erim, 2005: 514-515.

¹⁵⁴⁶ "CHP Kurultayı kapandı", *Vatan*, 01.12.1951.

¹⁵⁴⁷ "CHP Kurultayı kapandı", *Vatan*, 01.12.1951.

¹⁵⁴⁸ Erim, 2005: 516-517.

adaylığını koyabileceğini belirtmişti.¹⁵⁴⁹ Ancak Erim bilindiği üzere, milletvekili seçilememiştir. Bu yüzden de 1951 Kurultayı'nda genel sekreterlik için adaylığını koymamıştır. Genel sekreterlik seçimlerini yine Kasım Gülek kazanmıştır. İnönü ise Genel Başkan seçilmiştir.¹⁵⁵⁰

Kurultay'ın bitiminden sonra Erim, alınan kararları gazetede ki köşesinden değerlendirmiştir. Özellikle parti divanın kaldırılıp yerine parti meclisinin kurulmasını ve genel seçimlerde aday belirleme yetkisinin tamamen illere bırakılmasını, “demokrasi hayatının icaplarını yerine getirme yolunda mühim bir adım” olarak kaydetmiştir. Parti Meclisi'ne 63 ilden seçilen birer delegenin katılacak olması Erim'e göre, “partinin illerdeki teşkilatının yetkilerini kendi ellerine almak yolundaki temayüllerinin birer ifadesidir”. Merkezden ne oranda olursa olsun milletvekili adayı tespitinin yapılmasının faydadan çok zarar getirdiğini savunan Erim, şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur:

...Adayların geniş seçmen kütelleri tarafından tespit edilmesi, merkezdeki tertiplerin de önüne geçecektir. Ve en mühimi milletvekili seçilenler şu veya bu şahsa karşı şükran borcu altına girmiş olmayacaklardır. Yalnız ve yalnız kendilerini aday gösteren ve milletvekili seçen büyük seçmen kütlesine karşı hesap vermekle borçlu olacak ve sadece ona yararlı olmaya çalışacaktır,¹⁵⁵¹

Buradan Erim'in parti içi demokrasiye ne kadar büyük bir önem verdiği ve bunun için de mücadele ettiği sonucu çıkarılabilir.

2.2.8. Türkiye'nin NATO'ya Kabul Edilmesi

Türkiye'nin 1950 yılında Kore'ye asker göndermesinin altında yatan asıl neden, NATO'ya üye olmayı kolaylaştırmaktır.¹⁵⁵² Kore'ye asker gönderildikten çok kısa bir süre sonra Hükümet, 1 Ağustos 1950 tarihinde NATO'ya üyelik için başvuruda bulunmuş;¹⁵⁵³ ancak Eylül ayında toplanan NATO Bakanlar Kurulu Konseyi tarafından bu başvuru reddedilmişti.¹⁵⁵⁴ 1951 yılının bahar aylarına gelindiğinde Amerika'nın NATO konusunda Türkiye'ye bakışı değişmeye başlamıştır. Bu değişimin ana sebebi ise Sovyet güdümünde olan Doğu Avrupa'nın hızla silahlanmaya başlamasıdır. Amerikalı askeri yetkililer, Türkiye'de hava üslerinin kurulması gerektiğinden bahisle NATO'nun güneydoğu kanadının güçlendirilmesini istemeye başlamışlardır. Bunun gerçekleşmesi için de elbette ki Türkiye'nin

¹⁵⁴⁹ Erim, 2005: 505.

¹⁵⁵⁰ “CHP Kurultayı dün gece kapandı”, *Cumhuriyet*, 01.12.1951.

¹⁵⁵¹ “Kurultaydan Sonra”, *Ulus*, 02.08.1951.

¹⁵⁵² Ekincikli, 2010: 201.

¹⁵⁵³ “Türkiye de Atlantik Paktına iştirak edecek”, *Cumhuriyet*, 03.08.1950.

¹⁵⁵⁴ Erhan, 2008: 445.

NATO'ya dahil edilmesi gerekmektedir.¹⁵⁵⁵ Bu nedenlerden dolayı 15 Mayıs 1951 tarihinde Amerika, NATO üyelerinden Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya kabul edilmesini resmen istemiştir.¹⁵⁵⁶ NATO üyelerine yapılan teklif karşısında başta Norveç ve Belçika olmak üzere en büyük sert tepki İngiltere'den gelmiştir. İngiltere'nin karşı çıkmasının nedenlerinden birincisi İngiltere, İngilizlere ait Ortadoğu Kumandanlığı'na bağlı ayrı bir Ortadoğu Kumandanlığı'nın kurulmasını istiyordu. İkincisi, Atlantik Paktı'nın Kafkaslara kadar uzatılması NATO için tehlikeli olabileceği düşüncesidir. İngilizler, Türkiye'nin Ortadoğu savunması içerisinde kalması hususunda ısrarcı olmuştur.¹⁵⁵⁷ Amerika'nın, NATO üyelerine yaptığı bu teklif karşısında bütün gözler İngiltere'ye döndüğü bu esnada Erim de İngiltere'nin karşı çıkışını değerlendirmiştir. 1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifak Antlaşması'nın halen geçerli olduğunu hatırlatan Erim, İngiltere'den beklenin, "müspet" bir cevap olduğunu kaydetmiştir. Erim'e göre, Atlantik Paktı, 1939 İttifakı'nın aksine, ittifaktaki üyelere saldırı durumunda daha geniş bir yardımı savunmamaktadır. Oysa Atlantik Paktı, yardım miktarını ve şeklini, yardım yapacak ülkelere bırakmaktadır. O yüzden İngiltere Atlantik Paktı'na Türkiye'yi kabul etmekle çok büyük ilave bir yükün altına girmeyecektir. 1939 İttifakı'nda zaten daha büyük bir yükün altına girilmişti. Bu tür değerlendirmelerinden sonra Erim, "Bize öyle geliyor ki İngiltere'nin takındığı tavrı mutlak bir surette menfi bir tavır zannedenler, hataya düşmektedirler"¹⁵⁵⁸ diyerek İngiltere'nin Türkiye'yi NATO'ya kabul oyunu vereceğini iddia etmiştir. İddiasını da görüldüğü üzere, 1939 İttifak Antlaşması'nın mahiyetine ve halen geçerli olmasına bağlamıştır. Bu noktada aslında Erim, NATO konusunda DP Hükümeti'ni açıktan desteklemektedir.

Akabinde aynı konuyu değerlendirmeye devam eden Erim, Türkiye'nin NATO'ya girmek istemesinin asıl nedenlerini kendi bakış açısı ile açıklamaya çalışmıştır. Türkiye'nin amacı, "istilaya uğramadan istilayı önlemek"tir. Bu yüzden de 1939 İttifakı'nın yanında kesin ve açık bir Amerikan yardımı teminatının Türkiye'ye verilmesi Türkiye'yi kuvvetlendirecektir. Bu günkü dünya şartları içerisinde Amerika'nın yardımı olmaksızın iyi bir şeyler yapılamaz. O yüzden Türkiye, Atlantik Paktı'na girerek söz konusu "Amerikan teminatını" orada bulacaktır. Türkiye, Atlantik Paktı'na girince Amerikan teminatını elde etmiş olmak ile birlikte büyük taahhüdün içerisine girmiş olacaktır. NATO, asker gücü bakımından sayısı fazla olan Türkiye askerini kullanabilecektir. Bu noktada Erim, Atlantik Paktı'na girmeyi ısrarla isterken bütün ihtimallerin düşünülmesi gerektiği uyarısında da

¹⁵⁵⁵ Ekincikli, 2010: 212-213.

¹⁵⁵⁶ "Amerika Atlantik Paktına alınmamızı resmen istedi", *Ulus*, 16.05.1951.

¹⁵⁵⁷ Mütercimler ve Öke, 2004: 105-106.

¹⁵⁵⁸ "Müttefikimiz İngiltere", *Ulus*, 18.06.1951.

bulunmuştur. 1949 yılından sonra dünya durumunun değiştiğini söyleyen Erim, Atlantik Paktı yerine alternatif yeni önerilerde bulunmuştur: "...Mesela Doğu Akdeniz Paktı fikri üzerinde durulmalıdır. Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye, Amerika ve İngiltere'nin iştirak edecekleri bir bölge anlaşması meydana getirirlerse bizim menfaatimiz bakımından daha elverişli olamaz mı?" Erim'in böyle bir öneride bulunmasında NATO'nun öncelikli olarak Batı Avrupa'yı savunacak olması endişesi yatmaktadır. Böyle bir öneriyi ortaya attıktan sonra İngiltere'nin Türkiye'yi NATO'ya kabul edeceğini ümit ettiğini tekrarlamıştır.¹⁵⁵⁹

The Economist Dergisi, 7 Temmuz 1951 tarihli sayısında Türkiye'nin Atlantik Paktı meselesini ele almıştır. Makalede Türkiye'nin önünde birkaç seçeneğin olduğu savunulmuştur. Bunlardan birincisi Türkiye, Amerika'nın da dahil olacağı bir Ortadoğu Paktı'na katılmalıdır. Ancak Amerikan Kongresi şu an yaz tatiline girdiği için Türkiye ya Atlantik Paktı'na girmeli ya da tarafsızlığını ilan etmelidir. Dergideki makaleye göre, Türkiye tarafsızlığını ilan ederse de bu herkes için, "bir yıkıntı" olacaktır. Erim Dergi'nin, Türkiye'nin tarafsızlığının bir yıkıntı olacağı yönündeki fikirlerini kabul ederek uluslararası ilişkilerin ideal birliği yanında çıkar ortaklığına dayandığını savunmuştur. Erim'e göre, Amerika ya da İngiltere Türkiye'ye, Türkiye'nin çok iyi savaştığı için ya da Türkiye'nin başka bir özelliğinden fayda sağlamak için teminat vermeyecek, bunu verecekse devletlerin çıkarları ortak olduğu için verecektir. Türkiye'nin tarafsızlığı Amerika ve İngiltere için de iyi olmayacaktır. Bundan Onlar da zarar göreceklerdir.¹⁵⁶⁰

Erim, Amerika'nın hangi şekilde olursa olsun yazılı bir teminatı bir an önce vermesi gerektiğini savunmuş ve ardından Atlantik Paktı'nın Güneydoğu Avrupa'ya doğru yayılmasından endişe duyan diğer Atlantik Paktı Devletleri'ne şu uyarıda bulunmuştur: "Batı Cephesi sağ kanadından, Güneydoğu'dan çevrildiği taktirde, doğrudan doğruya cephenin merkezini sağlamlaştırmak için alman tedbirlerin değeri kalmayacaktır. Hitler orduları Majino hattını cepheden yüklenerek zapt etmediler. Yandan çevirdiler. Ortadoğu'yu açık bırakmak, cephenin yandan çevrilmesine razı olmaktır."¹⁵⁶¹ Erim'in vurguladığına göre, Türkiye'nin Atlantik Paktı'nın dışında bırakılacak olması durumunda Pakt üyeleri, hiçbir zaman kendi güvenliklerini sağlayamayacaklardır. Bu işten Onlar da zararlı çıkacaklardır.

Netice itibariyle İngiltere'nin karşı çıkışları 1951 yılının Temmuz ayına kadar devam edebilmiştir. İngilizlerin inatlarının kırılmasında Ortadoğu'daki siyasi hava ve bunun doğurduğu endişeler etkili olmuştur.¹⁵⁶² 16-20 Eylül 1951 tarihleri arasında Ottawa'da NATO

¹⁵⁵⁹ "Güvenlik Meselesi Etrafında", *Ulus*, 20.06.1951.

¹⁵⁶⁰ "The Economist'in Makalesi", *Ulus*, 12.07.1951.

¹⁵⁶¹ "The Economist'in Makalesi", *Ulus*, 12.07.1951.

¹⁵⁶² Mütercimler ve Öke, 2004: 106.

Bakanlar Konseyi toplanarak Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya üye olarak çağrılmalarına oybirliği ile karar verilmiştir.¹⁵⁶³ Erim bu başarıyı, “Türkiye'nin dış emniyeti siyasi bağlar bakımından yeni ve kıymetli bir teminat kazanmıştır” şeklinde yorumlamıştır. Ardından 1939 İttifakı'nın yanında Atlantik Paktı'na üye olunması ile birlikte Türkiye'nin, güvenliğini artıracığını kaydetmiştir.¹⁵⁶⁴

Türkiye'nin güvenliğinin sağlanması noktasında NATO'yu önemli bir teminat olarak gören Erim, Türkiye'nin bu başarıyı kazanmasında CHP'nin büyük bir payının olduğunu ileri sürmüştür. Türkiye 1939 yılından beri Batı demokrasileri ile birlikte hareket etmiş, İkinci Dünya Savaşı'nda da Rus tehdidine rağmen bunu sürdürmüştür. Bu yüzden de 1945 yılından itibaren yeni Rus tehditleri karşısında başta Amerika olmak üzere Batı, Türkiye'yi desteklemeye başlamıştır. Atlantik Paktı'na Türkiye 1949 yılından beri girmeye çalıştığını dile getiren Erim, Atlantik Paktı'na kabul edilme kararını “...bir yolun başlangıcı değil, belki de 1945'te, hatta 1939'da girilmiş olan bir yolun yeni bir merhalesi...” olarak görmüştür.¹⁵⁶⁵ Erim'in de burada dediği gibi, Atlantik Paktı'na girilmesinde CHP'nin de katkıları olmuştu. Çünkü ilk başvurular CHP iktidarı döneminde başlamıştı. DP iktidarı döneminde de bir sonuca varılmıştır.

Erim'in anlattıklarına göre, Atlantik Paktı'na girilmesi hususunda muhalefet ile iktidar arasında bir görüş farklılığı yoktur. Bu konuda iktidar ve muhalefet bir milli politika görüşü ortaya koymuştur. Erim, bu noktadan sonra Türkiye'nin üzerinde durması gereken meselenin neler olduğunu açıklamıştır. Bunlar Atlantik Paktı'na girmek Türkiye'ye ne gibi yararlar sağlayacaktır ve Türkiye nasıl sorumluluklar yüklenecektir. Erim'e göre; Atlantik Paktı'nda saldırıya uğrayan üye devletlere karşı nasıl bir yardımda bulunulacağı açık ve kesin değildir. Öncelikle bunun açıklanması lazımdır.¹⁵⁶⁶ Birkaç gün sonra tekrar bir yazı kaleme alarak Pakt'a girmek ile Türkiye'nin elde edeceği siyasi faydalar belli iken, askeri faydalar henüz belirsiz olduğu konusunu açmıştır. Erim'e göre, Atlantik Paktı incelendiğinde kesin bir kanata da varmak mümkün değildir. Muhtemel bir saldırı karşısında Türkiye'ye ne gibi yardımların yapılacağı ise ancak diğer devletler ile yapılacak görüşmeler sonucunda belli olacaktır. Ardından Erim, Türkiye'nin Atlantik Paktı'na girmek ile üsteneceği yeni sorumlulukları değerlendirmeye başlamıştır. Bu tarihe kadar Türkiye'nin imzaladığı 1939 İttifak Anlaşması ile 1945 Birleşmiş Millet Antlaşması bulunmaktadır. Bunlar içerisinde sadece 1939 İttifak Anlaşması, üye devletlerden birisinin saldırıya uğraması durumunda üye

¹⁵⁶³ “Atlantik Paktı Konseyi adaylığımızı tasdik etti”, *Cumhuriyet*, 21.09.1951.

¹⁵⁶⁴ “Türkiye ve Emniyet Sistemi”, *Ulus*, 23.09.1951.

¹⁵⁶⁵ “Atlantik Paktı ve Muhalefet”, *Ulus*, 28.09.1951.

¹⁵⁶⁶ “Atlantik Paktı ve Faydaları”, *Ulus*, 29.09.1951.

devletlerin ne gibi yardımlar yapacağı açıkça ifade etmektedir. 1945 Birleşmiş Milletler’de böyle bir açık madde yoktur. Zira Kore Savaşı’nda üye devletler, kendi kararlarına göre, kendi istedikleri miktarda saldırıya uğrayan devlete yardım etmiştir. Sözü Atlantik Paktı’na getiren Erim, burada da üye devletlerden birisine saldırı durumunda diğer üye devletlerin ne gibi yardımlar yapacağına üye devletin kendisinin karar vereceğini aktarmıştır.¹⁵⁶⁷

Erim bu arada ortaya atılmış olan bir takım iddialar hakkında da yorum yapmıştır. İddialara göre, Türkiye ve Yunanistan’ın Pakt’a alınmasının nedeni Pakt’ın asker eksikliğini büyük oranda gidermektir. Türkiye, Pakta diğer üye devletlerden daha fazla asker vermesi için ikna edilmeye çalışılacaktır. Bu iddialar karşısında Erim, konuyu Ortadoğu’ya getirerek Pakt’a Türkiye’yi almanın karşılığı olarak Ortadoğu’nun bekçiliğinin Türkiye’ye yüklenemeyeceğini kaydetmiştir.¹⁵⁶⁸ Yani sorumluluklar noktasında Erim, eşitlik prensibinin gözetilmesini istemektedir.

Erim’in Atlantik Paktı üzerinde yazdığı yazılarına bakıldığında zaman dış politikada hükümeti desteklemekte idi. Ancak Erim, bu desteğin sadece dış politikada olduğunu, iç politikada olmadığını belirten bir yazı kaleme almıştır.

Türkiye dış politikasında Kuzey Atlantik Paktına eşit hak ve vazifelerle girmek, Ortadoğu komutanlığı meselesinde, keza sağlanan menfaat ve kaldırılabilir yük ölçüsünde eşit şartlar ile vazife kabul etmek hususlarında bir milli birlik göze çarpmaktadır. Bu birlik memleketimiz için ayrıca bir kuvvettir. Bozulmaması lazımdır. Muhalefet, Büyük Millet Meclisi’ne bilgi verilmemesi, muhalefetin karanlıkta bırakılması gibi şikayetlerini öne sürmeğe devam edebilir. Bu bir iç politika ve anayasa iddiası olarak kalır. Fakat dış politikanın esasındaki görüş beraberliğini herkesin bilmesinde fayda vardır.¹⁵⁶⁹

20 Eylül 1951 Ottawa Kararları’na rağmen Türkiye’nin NATO’ya dahil edilmesi beş ay daha gecikmiştir. Türkiye ve Yunanistan’ın Pakt’a dahil olduktan sonra hangi komutanlığın içerisinde yer alacakları mevzusu bir türlü çözülemediği için bu süre bu kadar uzamıştır. En sonunda Güney Avrupa Kuvvetleri Komutanlığı’na bağlanmasına karar verilmiştir.¹⁵⁷⁰ Türkiye’nin Atlantik Paktı’na girmesi karşısında hiçbir mesele kalmamış ve TBMM 18 Şubat 1952 tarihinde toplanarak Atlantik Paktı Antlaşması’nı onaylamıştır. Böylece Türkiye resmen NATO’ya dahil olmuştur.¹⁵⁷¹ Atlantik Paktı’na Meclis’te muhalefet de destek vermişti. Oybirliği ile Meclis’te kabul edilmiştir. CHP, bu başarısından dolayı

¹⁵⁶⁷ “Yükleneyeğimiz Mesuliyetler”, *Ulus*, 30.09.1951.

¹⁵⁶⁸ “Yükleneyeğimiz Mesuliyetler”, *Ulus*, 30.09.1951.

¹⁵⁶⁹ “Dış Meselelerde Birlik”, *Ulus*, 13.11.1951.

¹⁵⁷⁰ Mütercimler ve Öke, 2004: 107.

¹⁵⁷¹ *Ulus Gazetesi*’nin haberine göre CHP, Türkiye’nin NATO’ya girişini sevinçle karşılamıştır. (“CHP bu vesikayı memnunlukla karşılamaktadır”, *Ulus*, 19.02.1952).

Hükümet'i tebrik etmiştir. Ancak diğer yandan CHP, NATO'ya girişi sadece DP'nin bir başarısı olarak değil, devamlılık gösteren bir dış politikanın aşaması olarak görmüştür. Çünkü NATO'ya katılma çabaları CHP döneminde başlamıştı.¹⁵⁷²

Türkiye'nin NATO'ya girmesi karşısında Erim sevinçlidir. Bunu, önemli bir olay olarak vurgulamıştır. Ancak Erim, Türkiye'nin Atlantik Paktı'na kabul edilmesini Türkiye'nin Kore Savaşı'ndaki fedakârlığına bağlamıştır. NATO, Türkiye'ye bir dostluk yahut bir vefa borçlarını ödemek için değil, Türkiye'nin korunmasında ve “Türk gücünün aynı teşkilatta yer almasında çıkar gördüklerinden dolayı” Türkiye'yi Pakt'a kabul etmiştir. Ardından, Türkiye'nin 1949 yılından 1952 yılında Atlantik Paktı'na üye olmak için gösterdiği çabaları kısaca açıkladıktan sonra 1952 yılında neden Türkiye'nin Pakt'a alındığını açıklamıştır. Buna göre, Atlantik Paktı üyelerinin menfaatleri artık Türkiye'yi Pakt'a almayı daha uygun bulmaya başlamışlardır.¹⁵⁷³

Bir saldırı karşısında NATO tarafından, Türkiye'nin yalnız bırakılmayacağını “siyasi bir kazanç”, yine saldırı karşısında üye devletlerin silah yardım sözünü de prensip açısından ayrı bir kazanç olarak değerlendiren Erim, silah yardımı konusuna ayrı bir parantez açmıştır. Askeri (silah) yardım konusunda büyük bir boşluk vardır. Yardımın zamanını, cinsini, miktarını ve yerini her üye devlet kendisi karar verecektir. Bunu bir boşluk olarak gören Erim, üye devletin bu boşluğu kendi aralarında ortak bir savunma alanları hazırlamak suretiyle dolduracağını ifade etmiştir. Ancak Türkiye bir saldırıya uğraması durumunda askeri olarak nasıl bir yardım göreceğini şimdiden söylemek mümkün değildir. Türkiye'nin Atlantik Paktı'na katılması diğer üye devletlere de çeşitli siyasi ve askeri kazançlar sağlamıştır. NATO, Rusya ile sınır komşusu olan güvenilir bir dost kazanmıştır. Ortadoğu ve Akdeniz Bölgesi de “sağlam bir yangın duvarı kazanmıştır”. Askeri açıdan da Türkiye'nin Pakt'a girmesi ile Pakt'ın askeri gücü daha çok sayı olarak artmıştır.¹⁵⁷⁴

2.2.9. NATO'ya Girilmesinden Partiler Arası Bahar Havası Dönemine Kadar Nihat Erim

Nihat Erim'e göre, Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesini sadece kendi başarı olarak gören DP, kendindeki “aşağılık kompleksi” yerini “bir nefse itimada” terk etmiştir. Aynı zamanda iktidarın 1951 Ara Seçimlerini kazanması ve NATO'ya kabul edilmesi Adnan Menderes'in “diktatörlük temayüllerini” arttırmıştır. Menderes'in kendi partisi içindeki otoritesi de artmıştır. Başarıları sonucunda cesareti artan Menderes, bundan sonraki günlerde

¹⁵⁷² Toker, 1991a: 156.

¹⁵⁷³ “Hadisenin Ehemmiyeti”, *Ulus*, 20.02.1952.

¹⁵⁷⁴ “Hadisenin Ehemmiyeti”, *Ulus*, 20.02.1952.

CHP ve İnönü'ye karşı daha sağlam hissederek hücumlarını arttırmıştır.¹⁵⁷⁵ Böylece partiler arası ilişkiler gerginleşmeye başlamıştır.

Metin Toker'in anlattıklarına bakılacak olunursa bu dönemde Erim, "bir çokluk istibdadının" yavaşça gerçekleştirildiğini iddia ediyordu. Bu durum karşısında Erim, demokratik rejimi yaşatmanın ve istibdadın üzerine yürümenin muhalefetin temel görevi olduğunu savunmuştur.¹⁵⁷⁶ İşte Erim yazıları ile bunun üzerine gidip mücadele etmeye çalışacaktır.

1952 yılının Haziran ayında iktidar partisi, muhalefetin aleyhte olmasına rağmen Ara Seçimler'in yapılmamasına karar vermiştir. Erim'e göre, DP içerisinde ara seçimlerin yapılmasından fayda beklemeyen bir grup vardır. Konuyu demokrasi prensipleri ve hukuk mevzuatı açısından değerlendiren Erim, İngiltere'yi örnek vererek İngiltere'nin tek bir milletvekilliği için dahi ara seçimlere gittiğini kaydetmiştir. Çünkü demokrasinin temelini vatandaşın oyları olduğunu vurgulamıştır. Bu yüzden sık sık seçimlere gitmekte fayda vardır. Ara Seçimler'in yapılmasını ertelemek isteyenlerin gerekçeleri Meclis çoğunluğunun bozulmayacağı, bu yüzden de seçim için masraf yapmanın gereksiz olduğu yönündedir. Seçimlerin, Meclis çoğunluğuna etki etmese bile yapılması gerektiğinden söz ettikten sonra Erim, masraf işine şu şekilde cevap vermiştir: "Anayasa ve kanunların kaynağı olan Büyük Millet Meclisi için, 400 bin lira veya birkaç milyon lira seçim masrafı 'fuzili' sayılamaz. Zira karşılığında elde edilecek netice para ile ölçülemeyecek kadar değerlidir". Erim'in anlayışına göre, masraf olacağı nedeniyle seçimlerin ertelenmesi demokrasi prensiplerine sığmamaktadır. Anayasa ve Seçim Kanunu açısından da durumu inceleyen Erim, anayasaya göre boşalan milletvekilliği için derhal seçim yapılması istendiği halde Hükümet'in buna uymak konusunda diretmesini yanlış bulmuştur.¹⁵⁷⁷

1952 Ara Seçimleri'nin yapılmak istenmemesinin gerekçesini Erim, günlüğüne şöyle not etmiştir: "...1951'deki usullerini tekrar kullanmayı göze alamadılar. Bu usulleri kullanmaksızın ara seçimini kazanabileceklerini ummadılar. Eğer DP ve bilhassa Başbakanı A. Menderes, demokrasiye samimi surette bağlanmış olsaydı, ara seçiminde kaybetmeyi bir felaket saymazdı."¹⁵⁷⁸ Demokrasi konusunda hükümeti samimiyetsiz bulan Erim, 1951 Seçimleri'nin aslında baskı ve usulsüzlükler ile kazanıldığını iddia etmiştir.

Bu arada Erim, bayram tatili için 10 günlüğüne İzmit, Kandıra, Adapazarı ve Sapanca'ya geziye çıkmıştır. Burada edindiği izlenimleri ise gazetede ki köşesinden

¹⁵⁷⁵ Erim, 2005: 512-513.

¹⁵⁷⁶ Toker, 1991a: 177.

¹⁵⁷⁷ "Ara Seçimleri", *Ulus*, 20.06.1952.

¹⁵⁷⁸ Erim, 2005: 511-512.

aktarmıştır. Erim'in demokrasi açısından vatandaş üzerindeki ilk izlenimi olumludur. Çünkü artık en uzak köşedeki vatandaş bile ülke meseleleri ile ilgilenmeye başlamıştır. Erim'e göre, seçmenin bir takım kötü tesirlerin altında bilinçsiz bir şekilde oy kullanması durumunda demokrasi kısa zamanda soysuzlaşacaktır.¹⁵⁷⁹

Erim bu sevinçli olayların dışında üzücü bir takım olaylar ile de karşılaşmıştır. 1950 Seçimleri'nden sonra özellikle Kocaeli Kandıra'da bazı vatandaşlar, CHP'ye oy vermelerinden dolayı devlet dairelerinde ayrı bir muameleye tabi tutulmuşlardır. DP milletvekilleri, Kandıra Belediyesi'nin kendi partilerinden olmamasından dolayı iki yıl boyunca hiçbir şekilde bu belediyeye uğramamışlar ve belediyenin sorunlarını dinlememişlerdir. Bunun ne anlama geldiğini soran Erim, "Fikrimizce sadece bu menfi hareket rejim anlayışı bakımından çok manalıdır" şeklinde görüşünü ortaya koymuştur. Ayrıca Kandıra'ya yeni atanan Kaymakam; Belediye Başkanı ile iyi geçindiği ve CHP'lilere eşit muamelede bulunduğu için Hükümet tarafından "aforoz" edilmiştir. "İktidar düşmanı" ilan edilmiştir. Örneklemlerine devam eden Erim yine Kandıra'da Ziraat Bankası'nda çalışan bir memur, DP'li bir partizana istediği krediyi açmadığı için memura CHP'li damgası vurulmuş ve "yolcu edilmiştir". Erim'e göre, iktidar partisi teşkilatı bu şekilde hareket ederek devlet içerisinde devlet rolü oynama hevesi içerisine girmiştir. DP parti teşkilatı kendilerinden olmayan memurları sürgün etmeye başlamıştır. "Yaratılan bu hava içerisinde memur nasıl eşit muamele yapsın? Nasıl kanuna bağlı kalsın?" sorularını soran Erim, Türkiye'nin her köşesinde bu şekilde bir durum varsa Türkiye'deki rejime "demokrasi ve hukuk devleti idaresi" denemeyeceğini, bu hareketlerin "ileriye değil geriye gidişin" örnekleri olduğunu altını çizmiştir. Kendisinin bizzat şahit olduğu "partizanlar tahakkümüne" son verilmemesi halinde bir "yeni usul kakokrasi" yaratılmış olunacağı uyarısında bulunmuştur. Demokrasi prensipleri ya samimiyetle uygulanır yahut da uygulanmaz. "Demokrasi oyunları" oynamanın bir anlamı yoktur.¹⁵⁸⁰ Artık memleketin her yerinde iktidar tarafından eşitiğe aykırı uygulamalar yapılmaktadır. Siyasi görüşü farklı olan vatandaşa, DP'liler kanuna aykırı, eşitliği çiğneyen davranışlarda bulunmaktadır. Örnek olarak Erim, DP'li Sapanca Belediye Başkanı'nın kendilerinden olmayan bir esnafa lüzumsuz yere ceza kesmesini göstermiştir. "Partizan tahakkümü" olarak nitelendirdiği bu olayların çokluğuna değinen Erim, bir an önce bu duruma son verilmesi gerektiği uyarısında bulunmuştur. Demokrasinin ana kurallarına uyulmadığı takdirde demokrasi soysuzlaşır, bozuk düzenli bir demokrasi ortaya çıkar. Prof. Mirkine Guetzevitch, eski Yunan'da kullanılan bir tabir olan "kakokrasi" kelimesini bu düzen için kullanmıştır. Türkiye bozuk düzenli demokrasi yolunun başındadır, hemen bu çıkmazdan

¹⁵⁷⁹ "Müşahedelerim I", *Ulus*, 06.07.1952.

¹⁵⁸⁰ "Müşahedelerim I", *Ulus*, 06.07.1952.

kurtulmak lazımdır. İşte Erim bu çıkmazdan nasıl çıkılacağını da yine kendisi “demokrasinin temel kaidelerine samimiyetle, titizlikle riayet etmek” olarak formüle etmiştir.¹⁵⁸¹

DP, partizanlarını kayırmaktadır. Şımaran partizanların tahakküm hevesleri ise Hükümet’in yaptığı hizmetleri ve adalet söylemelerini sifıra indirmektedir.¹⁵⁸² Erim, Türkiye’nin içerisinde bulunduğu demokrasiyi anlaşıldığı üzere, “kakokrasi” kelimesi ile tanımlamaktadır. Bu kelimeyi bu dönemde Türkiye’de ilk kullanan kişi de Nihat Erim olmuştur.

Erim’in gezileri esnasında bir vatandaş, Erim’e köy kahvehanelerinde DP’lilerin kendilerine her ne olursa iktidarı başka bir partiye devretmeyeceklerini söylediğini iddia etmiştir. Dolayısıyla vatandaş, serbest ve dürüst bir seçim yapmanın iktidarın elinde olup olmadığını sormuştur. Erim’e göre, bu vatandaşın endişeleri yersiz değildir. Köylünün ve vatandaşların DP partizanları tarafından gördükleri haksızlıklar, bu endişeleri aslında doğrulamaktadır. Erim, Türkiye’de dürüst ve serbest bir seçimle iktidara gelmemiş olan bir iktidarın yaşamayacağını düşünmektedir.¹⁵⁸³

Öte yandan Erim, bir vatandaşın kendisine söylediklerini aktararak bunun hakkında bir takkim değerlendirmelerde bulunmuştur. Buna göre, Türkiye’de toplumun % 80’i okuma yazma bilmediği ve demokrasi tecrübesi olmadığı halde demokrasiye geçilmekle acele edilmiştir. Ülkenin şartları göz önünde bulundurulmadan bu konuda Batı örnek alındı. Bunun yerine biraz daha beklemek, Türkiye için daha doğru olabilirdi. Erim vatandaşın bu görüşleri karşısında demokrasinin uygulanma zamanının olmadığı, ancak uygulanması durumunda öğrenilebileceği cevabını vermiştir. Türkiye’de şimdilerde bir karışıklık, aksaklık görülüyorsa bunun sebebi vatandaşların oyları değil, seçim sistemidir. Çünkü bu seçim sistemi, çoğunluk temsil sistemini ön görmüştür. Erim dünyada bu usule bağlı kalmış bir ülke hatırladığını belirterek bu sistemin akla ve mantığa aykırı olduğunu savunmuştur. Kısacası Erim, bugünkü karışıklıkları demokrasinin kendisine değil, seçim sistemine bağlamıştır.¹⁵⁸⁴ Erim burada çoğunluk seçim usulüne karşı çıkarken aslında bu usulü Türkiye’ye getiren ve kabul ettiren bizzat kendisi idi.

Nihat Erim’in suçlamalarına iktidar partisi çevresinden cevap gelmekte gecikmemiştir. DP’nin yayın organı Zafer Gazetesi’nin başyazarı Mümtaz Faik Fenik kendilerinin de müşahedelerinin olduğunu belirterek Erim’e cevap vermiştir. Fenik, Erim’in son makalesinde bahsettiği demokratik sistemdeki aksaklıkların temel sebebinin çoğunluk

¹⁵⁸¹ “Müşahedelerim I”, *Ulus*, 06.07.1952.

¹⁵⁸² “Müşahedelerim II”, *Ulus*, 07.07.1952.

¹⁵⁸³ “Müşahedelerim III”, *Ulus*, 08.07.1952.

¹⁵⁸⁴ “Müşahedelerim 4”, *Ulus*, 09.07.1952.

seçim usulü olduğu yönündeki iddialarına, Türkiye'ye en uygun seçim şeklinin çoğunlukçu seçim şekli olduğunu belirterek karşılık vermiştir. Fenik, ardından CHP'nin 1950 Seçim Kanunu hazırlarken çoğunluk seçim sistemini kabul ettiğini, bu sisteme karşı çıkmadığının hatırlatmasında bulunmuştur. Fenik'e göre, CHP'nin 1950 yılında nispi yerine çoğunluk sistemini kabul etmesinin nedeni açıktır. Çünkü CHP, 1950 Seçimleri'nde yüzde yüz oranında iktidarda kalacağını düşünüyordu. CHP, nispi sistemi kabul edip de Meclis'e çok fazla muhalif sokup başını ağrıtmak istememiştir. Fenik, Türkiye'de şu an seçim sistemini değiştirmeye gerektirecek önemli bir olayın olmadığını naklederek şu soruyu sormuştur: "O halde çünkü müstebit idarede ekseriyet usulü iyi idi de, bu gün kendileri iktidardan uzaklaştıktan sonra mı fena oldu?" Şimdi CHP'nin, nispi temsil sistemini savunmasının nedeni 1954 seçimlerini çoğunluk seçim sistemiyle kaybedeceğine inanmasıdır. Gerçi nispi seçim usulü olsa da yine kazanamayacaklardır; ama en azından Meclis'e biraz daha fazla milletvekili sokabileceklerdir.¹⁵⁸⁵

Nihat Erim, yazı dizisinin birinde 1950 seçimlerinde Türkiye'nin ilk defa tek dereceli seçim, gizli oy, açık sayım usulünü aynı anda tecrübe ettiğini anlatmıştı. Bunu bir itiraf olarak lanse eden Fenik'e göre, CHP 1946'dan 1950'ye kadar iktidarı gayri meşru bir şekilde elinde tutmuştur. Buradan çıkarılacak sonuç, CHP'nin amacı, "milli selamet" olmayıp sadece iktidarı ele geçirmektir. 1946 Seçimleri'nde bunu şiddet kullanarak yapanlar, şimdi bunu hukuki sözcükler kullanarak, milleti kandırarak yapmaya çalışmaktadır.¹⁵⁸⁶

Nihat Erim'in Hükümet'e yönelttiği eleştirilerden bir diğeri bu dönemde demokrasiyi ileriye taşıyacak adımların atılmamasıdır. Erim'e göre, Türkiye Batı Medeniyetleri'nde uygulanmakta olan idare şekillerini tam olarak kurmuş değildir. Ancak o yola yönelerek oldukça büyük mesafeler kaydetmiştir. Yapılacak işler de henüz bitmemiştir. Rejimler içerisinde en iyi yönetim şeklinin demokrasi olduğunu yine tekrarlayan Erim, demokrasi rejimini çok ince nazik bir makineye benzetmiştir. "Bütün çarkların yerli yerine konması lazımdır" diyen Erim, bu çarkların neler olduğunu anlatmaya başlamıştır. Bir iktidarın meşruluğu vatandaşlar tarafından seçilmesine bağlıdır. Sadece vatandaşın oylarının çoğunluğunu almak ile de iş bitmez. Çünkü Hitler, 17 milyon Alman vatandaşın oyunu alarak iktidara gelmişti. Ancak O, diktatörlük kurmuştur. Vatandaşların oyunun yanı sıra olmazsa olmazlar arasında insan hakları vardır. Hitler insan haklarını çiğnemiştir. Oy çokluğuna dayanarak iş başına gelmiş Hitlerin, diktatörlük kurduğunu belirten Erim, bu yüzden iktidarın

¹⁵⁸⁵ "Bizim de Müşahedelerimiz Vardır", *Zafer*, 13.07.1952.

¹⁵⁸⁶ "Bizim de Müşahedelerimiz Vardır", *Zafer*, 13.07.1952.

yetki sınırının anayasa tarafından çizilmesi gerektiğini savunmuştur. Yetkiler anayasa tarafından sınırlandırılmadığı müddetçe demokrasi soysuzlaşır ve tehlikeli bir hal alır.¹⁵⁸⁷

Bu bilgilerden sonra Erim konuyu Türkiye'ye getirerek Anayasa'nın bu bakımdan eksikliğinin olduğunu, yasama, yürütme ve yargı organlarının bir birleri ile olan ilişkilerinin iyi düzenlenmediğini ve en büyük istibdadın hükümetin etkisi altında kalmış olan yargıçlardan geleceğini iddia etmiştir. Anayasa, mahkemelerin bağımsız olduğunu söylemiş olmasına rağmen bu bağımsızlığı düzenleyecek tedbirleri de ihmal etmiştir. Konuyu hakim teminatına getirerek Türkiye'de maaşı 60 liranın altında olan hakimlerin, bir yerden başka bir yere tayin yetkisi hükümetin elindedir. Yargıçların tam bağımsızlığından söz edebilmek için yargıçların terfi, nakli ve emekliliğe ayrılmaları konusunda ne yürütme ne de yasama söz sahibi olmamalıdır. Erim, tek parti döneminden kalmış bu uygulamaların bir an önce kaldırılmasını istemiştir. Aksi halde Türkiye'nin Batı Medeniyeti idare şekline kavuşması daha çok gecikecektir.¹⁵⁸⁸

Erim, daha sonraki günlerde de Türkiye'de gerçek bir demokrasinin olmadığından bahsederek gerçekte demokrasinin vatandaşın oylarının çoğunluğunu alarak iktidara gelme biçimi olmadığını tekrarlayacaktır.¹⁵⁸⁹ Erim, isim vermeden DP iktidarına gönderme yaparak devletin yayın organlarını muhalefete kullandırmayan bir iktidarın olduğu ülkede gerçek demokrasinin olamayacağını ileri sürmüştür¹⁵⁹⁰. DP, iktidarı aldıktan sonra devletin yayın organlarını ve radyosunu muhalefetin kullanmasına yeteri kadar izin vermemiştir. Radyoyu, daha çok iktidar kendisi kullanmıştır. Hatta Menderes, 1 Ağustos 1951 tarihinde resmi ilanların gazetelere dağıtılması yetkisini Başbakanlığa bıraktırmak muhalefete karşı bir baskı oluşturmaya çalışmıştır.¹⁵⁹¹

DP, 1950 yılında iktidara, rejimin eksikliklerini zaman kaybetmeden tamamlamak vaadi ile geldiği halde aradan 2 yıl geçmiş olmasına rağmen rejimin teminatı yolunda tek bir adım dahi atmamıştır. İşte bu durum Türkiye'nin bu günkü "rejim buhranını" yaratmıştır. Partiler arası ilişkilerin bozulmasının nedeni de budur. Eğer iktidar vaatlerini yerine getirirse partiler arası çatışmalar da sonra erer. Ancak bu vaatler yerine getirilmeden de muhalefet, tartışmaları sonlandırırorsa muhalefet, millete ihanet etmiş olur.¹⁵⁹²

Nihat Erim, Hükümet'i anti demokratik kanunları düzeltmediği hususunda sertçe eleştirmeye devam ederken bu arada Adnan Menderes, CHP'li Necmettin Sadak'ı 1952

¹⁵⁸⁷ "Niçin Vakit Kaybediyoruz?", *Ulus*, 03.08.1952.

¹⁵⁸⁸ "Niçin Vakit Kaybediyoruz?", *Ulus*, 03.08.1952.

¹⁵⁸⁹ "Bizde Gerçek Demokrasi Var mı?", *Ulus*, 06.08.1952.

¹⁵⁹⁰ "Radyo ve Televizyonun Önemi", *Ulus*, 14.08.1952.

¹⁵⁹¹ Güngör, 2004: 149.

¹⁵⁹² "Buhranın Sebebi", *Ulus*, 08.09.1952.

yılıının Eylül ayının başlarında yanına davet etmiştir. O'na partiler arası ilişkilerin tekrar düzeltilmesi için teklifte bulunmuştur. Muhalefetin eleştirilerinin tarzını beğenmediğini Sadak'a iletmiştir. Sadak da Menderes'e Hükümet'in tek partiye dönüp dönmeyeceğini, CHP'yi yok etmeye çalışıp çalışmadığını ve Erim'in sürekli şikâyetçi olduğu DP partizanlarının faaliyetlerini sormuştur. CHP'nin malları meselesi ile ilgili çıkması muhtemel olan kanun ile ilgili de Menderes, Sadak'a eğer partiler arasında anlaşmanın sağlanması halinde bu konuda bir güvence verebileceğini ifade etmiştir. Bu görüşmeyi ilk olarak Sadak, Erim'e anlatmıştır. Erim, Sadak'a iktidar ile muhalefet arasında böyle bir anlaşma yapmanın doğru olmadığına işaret eden cümleler sarfetmiştir. Erim'e göre, Menderes'in keyfine göre muhalefet yapılamaz. Buradaki asıl mesele iktidar ile muhalefetin anayasaya uyup uymamaları meselesidir. İktidar, elindeki gücü kullanarak anayasayı çiğneyip muhalefeti boyundurluğu altına almaya çalışmaktadır. Menderes, Sadak ile partiler arası ilişkilerin düzeltilmesi mevzusunu tekrar görüşmek istemiştir. Ne yapması gerektiğini Erim'e soran Sadak'a, Genel Başkan İnönü ile görüşmesi tavsiyesinde bulunmuştur.¹⁵⁹³

Sadak daha sonraki günlerde İnönü ile görüşmüş olacak ki 1952 yılının Eylül ayında yurt gezisine çıkan İnönü, partiler arasında işbirliğine sıcak bakan söylemlerde bulunmaya başlamıştır. Menderes de Ankara İl Kongresi'nde işbirliği için yumuşak bir konuşma yapmıştır. Ancak ne var ki, İnönü'nün iktidardan bir takım beklentileri vardı. Bunlar; Anti demokratik yasaların düzeltilmesi, Radyo'nun muhalefete de kullandırılması, resmi ilanlarda eşit davranılması, partizan idarenin davranışlarına artık son verilmesi, hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması.¹⁵⁹⁴ Aslında bu istekler, Nihat Erim'in makaleleri aracılığı ile Hükümet'ten yapmasını istedikleri idi.

Hükümet, muhalefetin bu isteklerini yerine getirmek istemedi. Bunun üzerine de CHP yeni bir yola başvurdu. CHP, DP içerisinde Bayar-Menderes arasındaki soğukluğu istismar ederek politika gütmeye başladı. Bu elbette ki Menderes'i daha da şiddetlendiren en büyük olay oldu. İnönü artık iktidarı bir erken seçime zorlamak için yurt gezileri aracılığı ile bir kampanya turunu çıkmıştır. Liderlerin karşılıklı nutukları ve suçlamaları partiler arası ilişkileri daha da gerecektir.¹⁵⁹⁵

28 Eylül 1952 tarihinde Bursa'yı ziyaret eden İnönü, burada partizan idarenin vatandaş üzerinde yarattığı olumsuz etkiden ve adli teminatın eksikliğinden bahsederek iktidara çatmıştır.¹⁵⁹⁶ Bursa'dan İstanbul'a dönen İnönü, "Eğer iktidar partizan idareden samimi olarak

¹⁵⁹³ Erim, 2005: 520.

¹⁵⁹⁴ Toker, 1991a: 190.

¹⁵⁹⁵ Ahmad, 2010: 70-71.

¹⁵⁹⁶ "İnönü, Bursa ve Mudanya'da birer nutuk söyledi", *Cumhuriyet*, 28.09.1952.

vazgeçerse biz çalışmalarında muvaffak olmak için bütün kuvvetimizle hizmet ederiz” diyerek hükümetin antidemokratik uygulamalarından vazgeçmesini istemiştir.¹⁵⁹⁷ İnönü’nün hakimlerin bağımsız karar veremedikleri, bunların Hükümet’in baskısı altında oldukları yönündeki eleştirilerine, Adalet Bakanı’ndan “Bunlar, iftiradır” cevabı gelmiştir.¹⁵⁹⁸ 2 Ekim 1952 tarihinde Sivas’a gelen Menderes ise muhalefetin iftiralar yaparak iktidarın işlerini engellemeye çalıştığından, iktidarı kötülemek için ne lazım geliyorsa onu yaptığından ve bununla birlikte ülkede hiçbir baskının olmadığından söz etmiştir. Menderes’e göre, muhalefet, milletin dikkatlerinin ülkede yapılmış olan iyi işlerden başka taraflara çekmeye çalışmaktadır. İnönü, il il gezmek ile neyi amaçlamaktadır? Kendilerinin bir genel seçimlere girmeye hazır olduklarını açıklayarak muhalefetin de seçimlere girmeye hazır olup olmadıklarını sormuştur. Muhalefet sözlerinde samimi iseler seçimlere katılırlar. Cumhuriyet Gazetesi’nin yorumuna göre, Menderes, “küfür ve nifakı” seçim kartını öne sürerek ülkenin gündeminden uzaklaştırmayı düşünmüştür.¹⁵⁹⁹ Görülen o ki, İnönü erken seçim konusunda amacına ulaşmıştır.

Öte yandan 5 Ekim 1952 tarihi itibarıyla İnönü, Ege Gezisi’ne çıkmıştır. İlk uğradığı yer İzmir olmuştur. İzmir’de İnönü yine iktidara çatarak özetle şunları sarf etmiştir:

Hususi Kanun yolu ile siyasi partileri kaldırmak sevdası meş’um maceradır. Vatanda huzur, iş hayatımız ve dış savunmamız için başlıca dayancımızdır. Bugün halk tarafından partizan zihniyete karşı vatandaş haklarının korunması için açılmış çetin bir gayret vardır. Gazeteler vazife ifası için insan gücünü aşan güçlüklerle uğraşıyorlar. Siyasi emniyetimize kastedilmesini kabul etmeyiz. Haklarımızı müdafaha edeceğiz. Hususi kanunlarla Anayasa’nın verdiği hayat hakkı bir siyasi partiden alınamaz.¹⁶⁰⁰

İnönü’nün İzmir Konuşması’ndaki, “Siyasi Emniyet” konusunu Nihat Erim hemen değerlendirme ihtiyacı hissetmiştir. Erim’e göre, demokrasinin ana kurallarından birisi serbest seçimdir. Onun kadar önemli olan ve onun tamamlayıcısı ise siyasi emniyettir. Eğer siyasi emniyet, ortadan kalkarsa orada serbest seçim yapılma imkânı da ortadan kalkacaktır. Siyasi emniyetin, nasıl sağlanacağı konusuna da değinen Erim, bunun “Anayasa ile ilan edilen İnsan Haklarını çiğneyerek kanun çıkarabilmek imkânını elinden almak” ile gerçekleşeceğini savunmuştur. Bu da ancak kanunların anayasaya uygunluğunu denetleyecek Anayasa Mahkemesi ile olacağına işaret etmiştir. İktidar “muhalefetin varlığına kasteden” bir kanun çıkartmak ile uğraşmakta, bu yüzden muhalefet ve siyasi emniyet tehlikededir.¹⁶⁰¹

¹⁵⁹⁷ “İnönü’nün Gemlik’teki hitabesi”, *Ulus*, 29.09.1952.

¹⁵⁹⁸ “İki bakan muhalefet liderine cevap verdiler”, *Cumhuriyet*, 30.09.1952.

¹⁵⁹⁹ “Menderes: Yeni seçimlere girmeye hazırız dedi”, *Cumhuriyet*, 05.10.1952.

¹⁶⁰⁰ “İnönü’nün İzmir Nutku”, *Ulus*, 06.10.1952.

¹⁶⁰¹ “Siyasi Emniyet Meselesi”, *Ulus*, 07.10.1952.

Öte taraftan İnönü'nün İzmir Konuşması'na Menderes'ten cevap gelmesi çok gecikmemiştir. Bu konuşmayı, "ihtilal beyannamesi"ne benzetmiş ve İnönü'nün büyük bir sorumluluk altına girdiği uyarısında bulunmuştur.¹⁶⁰²

Ege Gezisi'ne devam eden İnönü, 7 Ekim'de Manisa'ya gelecekti. Ancak İnönü'nün Manisa'daki konuşması öncesinde ve sırasında bir takım asayiş olayları meydana gelmiştir. Buna göre konuşma başlamadan önce DP'liler ile CHP'liler kavga ettiler. Konuşma esnasında ise DP'li olduğu anlaşılan 25-30 kişilik grup, konuşmanın yapılacağı meydana gelerek meydanadaki CHP'lilere saldırmaya başlamıştır. Polis ve jandarma, daha sonradan gelerek olaya müdahale etmiştir. Genel Başkan İnönü de konuşmasını erken bitirerek güvenlik nedeniyle bir eve götürülmüştür. Ev ise polis ve jandarma korumasına alınmıştır. Diğer yandan saldırgan grup, CHP binalarına saldırmaya başlamış, bina önünde CHP'liler ile diğer grup arasında arbede yaşanmıştır. Vali'nin olaya el atması ile olaylar daha fazla büyümeden sonlandırılmıştır. Cumhuriyet Gazetesi'nin anlattıklarına göre, olayların çıkacağı çok daha önceden belli idi. Ancak yetkililer tarafından önlem alınmamıştır.¹⁶⁰³

Bu olaylara rağmen İnönü, Ege Gezisi'ni yarıda kesmeyeceğini belirterek sürdürmüştür. Bir gün sonra Balıkesir'e gidecekti. Balıkesir'de İnönü'nün konuşma yapacağı yerde DP'liler, Vali'den izin alarak toplantı yapmak üzere bir araya gelmişlerdir. İnönü henüz şehre gelmeden meydana DP'liler ile CHP'liler arasında kavga başlamıştı. Bunun üzerine daha fazla sorumluluk almak istemeyen Balıkesir Valisi, şehrin 17. kilometresine kadar gelmiş olan İnönü'nün yanına giderek durumu anlatıp şehre girmemesini rica etmiştir. Girmesi halinden asayişli sağlayamayacağını bildirmiştir. Bunun üzerine İnönü, gezisini yarım bırakmıştır. Yaptığı açıklamada İnönü büyük bir tertibe maruz kaldıklarını duyurmuştur.¹⁶⁰⁴ DP'liler ise bu olayların ortaya çıkmasında İnönü'nün sorumlu olduğunu iddia ederek CHP'yi suçlamışlardır.¹⁶⁰⁵

Nihat Erim, ülkenin gündemine oturan Balıkesir Olayları karşısında son 50 yıllık Türkiye tarihinde böyle bir "elem verici hadise"nin yaşanmadığını belirterek tepkisini ortaya koymuştur. Olayları Türkiye siyasi tarihinin en kötü işaretleri olarak gören Erim'e göre, bu olayları iktidar partisi bizzat tertip etmiştir. 1945-1950 yılları arasındaki muhalefet partisi toplantılarını, hatta Milli Husumet Andı'nı hatırlatarak kendilerinin hiçbir şekilde o zaman böyle bir tertibin içerisine girmediklerini ileri sürmüştür. Kendi iktidarları döneminde muhalefete karşı böyle bir saldırıyı dahi düşünmediklerini iddia eden Erim, iktidar partisinin

¹⁶⁰² "Başbakan İnönü'nün nutkuna cevap verdi", *Cumhuriyet*, 07.10.1952.

¹⁶⁰³ "Manisa'da dünkü müessif hadiseler", *Cumhuriyet*, 08.10.1952.

¹⁶⁰⁴ "CHP Genel Başkanı İnönü", *Cumhuriyet*, 09.10.1952.

¹⁶⁰⁵ "Olaylar Karşısında", *Cumhuriyet*, 13.10.1952.

böyle olaylara karışmayı bırakın, olayların çıkmaması için herkesten daha çok titiz davranması gerektiğini kaydetmiştir. Muhalefet lideri tarafından halkın tahrik edildiği iddiaları karşısında, bu iddialara mahkemelere gidilerek cevap verilebileceğini söylemiştir. Taş ve sopalarla vatandaşlara saldırmanın yanlışlığını dile getirmiş ve ardından Valilerin olaylar karşısındaki tavırlarını eleştirmiştir. Buna göre, Valilerin gözleri önünde muhalif vatandaşların toplantı ve söz hürriyetine saldırı yapılmış olup bu da Türkiye’de muhalefet için siyasi emniyetin olmadığını göstermektedir. Valilerin olaylar karşısında ilgisiz kaldığı bu olaylar hakkında Erim’in bir iddiası da şudur: “Hadiseler, ani bir heyecan, bir çatışma ile çıkmamıştır. Önceden beyannameleri, afişleri, fedaileri, kamyon ve otomobilleriyle hazırlanmıştır.”¹⁶⁰⁶

Diğer bir değerlendirmesinde ise Erim bu olayların yaşandığı dönemi, çok partili hayata geçilmesinden sonraki “en buhranlı” dönem olarak görmüştür. Bu olaylar nedeniyle DP’yi demokrasi yolunda değil, diktatörlük yolunda olmakla suçlamıştır. Bu suçlamasını da daha önceki yazılarında ifade ettiği üzere anti demokratik ve anayasaya aykırı kanunları örnek göstererek şekillendirmeye çalışmıştır.¹⁶⁰⁷ Erim’e göre son Balıkesir ve Manisa olayları nedeniyle serbest bir seçim yapmanın bir imkanı kalmamıştır. Çünkü iktidar seçimler esnasında yine böyle bir saldırıya başvurarak seçimlerin dürüst yapılmasını engelleyebilir. Türkiye’de kanunların ne zaman tekrar yürürlüğe gireceğini soran Erim, serbest seçimlerin de ancak vicdan ve ruhların anayasa ve kanun teminatı altına girdiği zaman yapılabileceğini söylemiş ve Türkiye’de de artık buna imkan kalmadığını dile getirmiştir.¹⁶⁰⁸

İleride bir “düzmece ya da besleme bir muhalefetin” kurdurularak seçimlerin yapılabileceğinden söz eden Erim, ancak bununla da kimseyi aldatamayacaklarını belirtmiş ve buna en iyi örnek olarak altı ay önceki Arjantin’deki olaylar ile seçimleri örnek vermiştir. Orada da taş, sopa ve bıçaklarla muhalefet yıldırılmış, daha sonra da seçimler yapılarak yine iktidar aynı kişilerin elinde kalmıştır. Erim’e göre, Arjantin’deki demokrasi, demokrasi değildir. Yeni usul bir diktatörlüktür.¹⁶⁰⁹

Öte yandan Erim 1954 yılında yapılması gereken seçimlerin erkene alınmasına da bu şartlar içerisinde karşı çıkmaktadır. Çünkü Balıkesir ve Manisa olaylarında idare ilgisiz bir tavır takınmış ve muhalefetin teminatsız olduğu ortaya çıkmıştır. 1950 Seçim Kanunu’ndaki aksaklıklar, rejim teminatının eksikliği ve seçim emniyetsizliği ortada dururken seçimlere gitmenin bir anlamı yoktur. Bunlar halledilmeden seçimlere gidilse bile seçim sonuçları ile

¹⁶⁰⁶ “Siyasi Tarihimizin En Kötü İşaretleri”, *Ulus*, 10.10.1952.

¹⁶⁰⁷ “Kahramanlık Devri”, *Ulus*, 11.10.1952.

¹⁶⁰⁸ “Sopa, Bıçakla Serbes Seçim Yapılamaz”, *Ulus*, 12.10.1952.

¹⁶⁰⁹ “Sopa, Bıçakla Serbes Seçim Yapılamaz”, *Ulus*, 12.10.1952.

rejim teminat altına alınmış ya da bazı demokratik olmayan yasalar değiştirilmiş olmayacaktır. İktidarın seçimlere gitmekteki amacı, eğer muhalefetin eleştirilerine cevap vermek yani kendi iktidarlarını seçmene tekrar tasdik ettirmek ise bu, demokrasi açısından anlaşılabilir bir şey değildir.¹⁶¹⁰

Manisa ve Balıkesir olaylarını “çok vahim olaylar” olarak nitelemeye devam eden Erim, iktidarın bu olayların çıkmasında İnönü’nün İzmir’deki konuşmasının etkili olduğunu iddia ettiğini açıklamıştır. İktidar, İnönü’nün halkı tahrik ederek ayaklandığını söylemektedir. Bu iddialar karşısında Erim, saldırganların kamyon ve otomobillerle köylerden getirildiğini belirtmiş, İzmir Konuşması’nı bu köylülerin ancak gazeteler vasıtasıyla öğrenebileceğini, köye gazete gitmeden nasıl öğrenip de hep birlikte şehir merkezine geldiklerini sormuştur. Erim’e göre, bu iktidar partisinin tertibidir. Eğer böyle olmasa idi savcılar, halkı ayaklandırmaktan İnönü hakkında dava açabilirdi. Aradan bir hafta geçmesine rağmen İnönü hakkında dava açılmamıştır. Bu olayların münferit olaylar olmadığını, yarım daha başka olayların çıkmayacağını bilemediklerini söylemiş, ardından yine Hükümeti suçlayarak ülkenin Avrupa’dan alınıp Afrika’ya getirildiğini sözlerine ilave etmiştir.¹⁶¹¹

Balıkesir Olayı ile daha da gerginleşen partiler arası hava, 22 Kasım 1952 tarihinde Malatya’da gerçekleşen Ahmet Emin Yalman Suikastı¹⁶¹² ile yaklaşık 1 ay boyunca daha da gerilecek; ancak 1952 yılının Aralık ayının sonları itibariyle ilişkiler bahar havasına dönecektir.¹⁶¹³

Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman, DP’nin İl Kongresi nedeniyle Başbakan ile birlikte Malatya’da bulunuyordu. 22 Kasım 1952 tarihinde saat 23.30 civarında oteline dönerken silahlı saldırıya uğramış ve ağır yaralanmıştır.¹⁶¹⁴ Saldırı, dini irtica saldırısı olarak değerlendirildi ve ülke gündemine oturdu.¹⁶¹⁵ Olay, DP ile CHP arasında sert tartışmalara neden olmuştur. Tartışmaların en önemlilerinden birisi de İnönü ile Menderes arasında geçecektir. Meclis oturumunda İnönü ile Menderes defalarca söz alarak tartışmışlardır. Konuşmaların içeriği daha çok 1946 çok partili demokrasiye geçişten Yalman Suikastı’na kadar olaylar üzerine idi. İnönü, özetle Menderes’in zihninden geçenin tekrar tek partiye dönme isteğinde olduğunu belirterek demokrasi karşıtı olmakla itham etmiştir. Aynı zamanda Hükümet’i irticacı okşamak ile suçlamıştır. Menderes ise, İnönü’nün amacının özgürlükler olmadığını, partisinin parasını kurtarmak olduğunu ifade etmiştir. Akabinde tek

¹⁶¹⁰ “Seçim Neyi Halledecek?”, *Ulus*, 15.10.1952.

¹⁶¹¹ “Bu Mesele Hafife Alınmaz”, *Ulus*, 17.10.1952.

¹⁶¹² “Malatya’da müessif bir hadise”, *Cumhuriyet*, 23.11.1952.

¹⁶¹³ Ahmad, 2010: 71; Toker, 1991a: 204.

¹⁶¹⁴ “Malatya’da müessif bir hadise”, *Cumhuriyet*, 23.11.1952.

¹⁶¹⁵ Ahmad, 2010: 71.

partiye dönme arzusunda olduğu yönündeki iddiaları reddederek, 1946 Seçimleri'ni tekrar inceleme teklifinde bulunmuştur.¹⁶¹⁶

Nihat Erim, Yalman Suikastı ile ilgili üzüntüsünü belirterek şunları söylemiştir. Fikirleri beğenilmeyen insanlara karşı, kanuni ve medeni yollardan mücadele etmek varken bu şekilde saldırmayı Erim, “iptidai kimselerin ve toplulukların yolu” olarak tanımlamıştır. Olayı, “kanun dışı tecavüz” olarak da tanımlayıp çok partili demokrasiye geçildiğinden beri ülkede böyle bir saldırının olmadığını hatırlatmıştır. Demokrasilerde saldırı ile cevap verme yolunun bir kez açılması halinde bunun devamının geleceği uyarısında bulunan Erim, Balıkesir ve Manisa Olaylarını hatırlatarak konunun Meclis'te tartışılmamış, açıklığa kavuşturulmamış olmasını rejim açısından bir talihsizlik olarak değerlendirmiştir. Yalman'a yapılan saldırının ise cezasız kalmamasını istemiştir.¹⁶¹⁷

Türkiye'nin çok partili demokrasiye geçmesiyle birlikte Erim, özellikle büyük bir hastalık olan “irtica sömürücülerine” karşı uyanık olunmasını istemiştir. Çünkü irtica sömürücülüğü Ortadoğu ülkelerine özel bir hastalıktır. Atatürk'ün ortaya koyduğu inkılaplar sayesinde Türkiye Yakın ve Doğu ülkelerin içerisinde en medeni olanıdır. Ancak çıkarıcı bazı politikacıların Atatürk inkılaplarını pazarlık haline getirmeleri nedeniyle irtica Türkiye'de de bir tehlike haline gelmiştir. Yalman Suikastı'nı bu minvalde değerlendiren Erim, söz konusu saldırıyı “üç beş yıllık gafletin, hatta ihanetin ilk kanlı meyvesi” olarak kaleme almıştır. Erim bir uyarıda daha bulunmaktadır. O uyarı ise, eğer bu irticaya son verilmezse, politikacılar doğru yolda birleşmezse Türkiye'yi büyük tehlikeler beklemektedir. Erim ülkede gözlemlediği bir takım irtica faaliyetlerini söyledikten sonra bunlara Hükümet'in neden kanuni olarak müdahale etmediğini sormuştur. Son olarak da yerli irtica sömürücüler ile yabancı ajanların işbirliği yapıp yapmadıklarını sorgulamış ve bu konuda herkesi uyanık olmaya davet etmiştir.¹⁶¹⁸

Yalman Suikastı ile ilgili değerlendirmelerine son verirken Erim, yeniden rejim teminatı, siyasi emniyet, anti demokratik kanunların düzeltilmesi, demokrasinin ileriye götürülmesi üzerine Hükümet'e eleştirilerini devam ettirecektir.¹⁶¹⁹ Bu arada iktidar da Yalman Suikastı'nda irtica tehlikesini görmeye başlamış, muhalefet gibi benzer bir tavır takınmaya başlamıştır. İrticaya karşı tedbirler almak için çabalarını artırmıştır. Bu durum iki partiyi bir birine yakınlaştırmaya başlamıştır.¹⁶²⁰ Adnan Menderes'in, CHP tarafından, CHP

¹⁶¹⁶ “İnönü itham ediyor”, *Ulus*, 29.11.1952; “İktidar ve muhalefet liderleri arasında dünkü çetin tartışma”, *Cumhuriyet*, 29.11.1952.

¹⁶¹⁷ “Malatya'dan Gelen Silah Sesleri Karşısında”, *Ulus*, 24.11.1952.

¹⁶¹⁸ “İrticacı Körukleyenler”, *Ulus*, 05.12.1952.

¹⁶¹⁹ Bkz. *Ulus*, 6-29.12.1952.

¹⁶²⁰ Güngör, 2004: 123.

Konak İlçe Kongresi'ne 28 Aralık 1952 tarihinde davet edilip burada yaptığı konuşmayla partiler arasında gerginliklerin geride kaldığını ilan etmesi uzun aylar sürecektir olan partiler arası bahar havasını başlatmıştır. Menderes konuşmasında önemli olarak şunları söylemiştir:

Aramızda keskin mücadeleler cereyan etmiş, birbirimizin kalplerini kırmışsak bugün bunun muhasebesini yapmaktansa yarına doğru bakarak, aynı toprağın çocukları olduğumuzu, aynı vatan gayretlerini güttüğümüzü, birbirimizle kopmaz bağlarla bağlı bulunduğumuzu düşünerek demokrasimizde bu yeni safhayı süratle tahakkuk ettirmeye çalışalım. Niyaz ediyorum, temenni ediyorum ki bunun artık zamanı gelmiştir. Maziyi, eski devri bırakalım. O zamanın halk partisi tarihi vazifelerini yapmış, tarih sahifelerine gömülmüştür. Bu gün yeni bir halk partisi karşımızdadır ve demokrasi devrinin zaruri bir unsuru olarak vazifesini yapmaya gayret etmektedir...¹⁶²¹

Menderes'in partiler arası işbirliği ve bahar havası çağrısını Genel Başkan İnönü de yayınladığı mesajla memnurlukla karşılamıştır.¹⁶²² Böylece partiler arasında bahar havası denilen iyi ilişkiler resmen başlamıştır.

İnönü, Menderes'in partiler arası işbirliğini memnuniyetle karşılarken daha önce Hükümet'ten yapmasını istediği rejim teminatına ilişkin şartlarını da yenilemiştir. Menderes de çok istekli olmasa da İnönü'nün isteklerini kabul etmiştir.¹⁶²³

2.2.10. Partiler Arası Bahar Havası Dönemi (Aralık 1952-Temmuz 1953)

Yukarıda da anlatıldığı üzere, 28 Aralık 1952 tarihinde Başbakan Adnan Menderes'in İzmir Konuşması ile partiler arası işbirliği, bahar havası dönemi, resmen başlamıştır. Ancak bahar havası, 1953 yılının Temmuz ayına kadar sürmüştür. İki parti arasındaki en uzun bahar dönemi olarak tanımlanan bu dönem, Hükümet tarafından CHP'nin mallarının tekrar gündeme getirilmesi ve Millet Partisinin kapatılması nedeniyle sona ermiştir.¹⁶²⁴

Partiler arası bahar havası CHP tarafından memnurlukla karşılanmıştır. Ancak CHP'nin Hükümet'ten bir takım istekleri vardı. Bunlar: "Anayasada eksikliklerin giderilmesi, Bir Anayasa Mahkemesinin kurulması, İki Meclis, Yargıçlar teminatının anayasada sağlanması, devrimler için yasal güvence, antidemokratik yasaların değiştirilmesi, iç idarede partizan yasaların değiştirilmesi, söz, yayın, toplantı hürriyetinin sağlama bağlanması, Seçim Kanununun düzeltilmesi."¹⁶²⁵ Bu istekler iktidar tarafından samimiyetle karşılanıp yerine

¹⁶²¹ "Başbakan CHP toplantısında mühim bir konuşma yaptı", *Cumhuriyet*, 29.12.1952.

¹⁶²² "Muhalefetin liderinin iktidara mukabelesi", *Cumhuriyet*, 31.12.1952.

¹⁶²³ Toker, 1991a: 212.

¹⁶²⁴ Ahmad, 2010: 72.

¹⁶²⁵ Toker, 1991a: 215.

getirilmemiştir. Toker'in anlattıklarına göre CHP isteklerini yumuşak bir üslupla dile getirmekte, iktidar ise hırçınlaşmadan bunları yapmayacağını ifade etmekteydi. İktidar açısından bahar havası samimi değil, yapay bir hareketti.¹⁶²⁶

İktidar ve muhalefet bahar havasından memnunken Nihat Erim, bahar havasından hiç memnun değildi.¹⁶²⁷ Erim, medeni mücadelenin susmak olmadığını söyleyerek iktidara karşı eleştirilerini devam ettirmiştir. Bazı gelişmeler karşısında ise Erim, CHP'nin “güdümlü muhalefet” olmayı kabul edemeyeceğini dile getirecektir.¹⁶²⁸

Partiler arası bahar havasına geçiş hakkındaki ilk değerlendirmesini Erim, 30 Aralık 1952 tarihinde yapmıştır. Erim, “Kaşlar çatılmadan, yumruklar sıkılmadan, terbiyeye sığmayan kelimeler kullanılmadan da, münakaşa edilebileceğinin anlaşılmaya başlanmış olmasından sevinç duymak lazımdır” diyerek durumu değerlendirmiştir. Hemen ardında da kibar ve zarif konuşmanın da düşünce ve inançları terk etme olmadığını hatırlatmıştır. Uluslararası diplomaside kullanılan Latince “Suaviter in modo fortiter inre” sözünü hatırlatmıştır. Bu sözün Türkçesinin “usulde tatlı, asılda kuvvetli” anlamında geldiğini, Batı medeniyeti toplumların bu kelimeyi diplomaside olduğu kadar iç politikada da uyguladıklarını dile getirmiş ve Türkiye’de de bununun uygulanmasını temenni etmiştir.¹⁶²⁹

Erim Türkiye’de bir rejim davasının varlığından söz ederek asıl meseleye sözünü getirmiştir: “Demokratik rejimin iki temel kaidesinden biri serbest ve dürüst seçim, öteki serbest denetlemedir”. Erim, hükümetten hemen bunun için seçim kanundaki eksikliklerin giderilmesini istemiştir. Çokluk partisine geniş yetkiler veren kanunların Anayasa’ya uygunluğunu denetleyecek bir Anayasa Mahkemesi’nin eksikliğinden de söz ederek muhalefetin serbest çalışmadığı, bir yerde Hükümet’in serbestçe denetlenmesinden söz edilemeyeceğini savunmuştur. Bu konuda CHP’nin malları meselesini örnek vermiş, bu mallarla ilgili çıkacak bir kanunu anayasa hususunda denetleyecek bir Anayasa Mahkemesi’nin eksikliğine tekrar vurgu yapmıştır. Muhalefetin teminatı gibi meseleler dururken “Demoklesin kılıcı tepede asılı kaldıkça, geçici yumuşamalar rejim davasını halletmiş sayılamaz” . Resmi ilan almak gibi lütuf bekleyen gazeteler dururken bunlarla Hükümet’e karşı serbest bir denetim yapılamaz. Hükümet rejimde samimi ise resmi ilanlar meselesini düzeltmelidir. Radyo meselesine de değinen Erim, bir gün tarafsız, ertesi gün partizan olabilen radyo şekline vazgeçilmesini istemiştir.¹⁶³⁰ Erim, partiler arası ilişkileri medeni bir hale gelmesinden memnudur memnun olmasına, ama bunun kendisinin

¹⁶²⁶ Toker, 1991a: 217, 235.

¹⁶²⁷ Toker, 1991a: 242.

¹⁶²⁸ Toker, 1991a: 222-223.

¹⁶²⁹ “Suaviter in Modo...”, *Ulus*, 30.12.1952.

¹⁶³⁰ “Suaviter in Modo...”, *Ulus*, 30.12.1952.

eleştirilerden vazgeçeceği anlamına gelmediğini de üzerine basa basa hatırlatmıştır. Zira hemen eleştirilerine ve iktidardan isteklerini tekrarlamaya devam etmiştir. Aslında bunları İnönü de 28 Aralık 1952 tarihli Menderes'in işbirliği öneren İzmir Konuşması'ndan sonra yaptığı bir açıklama ile Menderes'ten istemişti.

1953 yılının başlarından itibaren ülkede anayasada değişiklikleri meselesi daha çok konuşmaya başlanmıştır. Erim'e göre, Anayasaya aykırı kanun ve kararları önleyebilecek bir mekanizma yoktur. Çokluk partisi hükümete çok geniş yetkiler verilmiştir. Hükümet bununla isterse bir günde istibdat kanunları, isterse bir günde de demokrasi kanunlarını çıkartabilir. Bunu engellemenin yolu ise hemen Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasından geçmektedir. Diğer yandan Erim hemen değiştirilmesi gereken diğer bir kanun olarak da basın hürriyetini sağlayan kanunlarına işaret etmiştir. Çünkü bu kanunlar belirsizdir. Hükümet, bu belirsiz hükümleri kendine göre yorumlayarak hoşuna gitmeyen bir gazeteyi çok kolaylıkla kapatabilir. Erim, Hükümet'in rejim meselesini halletme hususunda samimi olup olmadığına, birkaç hafta içinde bu meseleleri halledip halletmeyeceğine bakılarak karar verilebileceğini sözlerine ilave etmiştir.¹⁶³¹

Bu günlerde tartışılan diğer bir husus da Türkiye'de uygulanmakta olan seçim sistemleridir. İddiaya göre, dünyada bir çok ülke artık nispi temsil sistemi yerine Türkiye'nin de uyguladığı çoğunlukçu seçim sistemine geçmektedir. Erim, bu iddiaya sert bir şekilde karşı çıkmış, dünyadan örnekler vererek Yunanistan'ın dışında çoğunluk seçim sistemini kullanan bir ülkenin olmadığını, hele hele nispi sistemden çoğunluk sistemine geçişin hiç olmadığını savunmuştur. Akla ve demokrasi prensiplerine en uygun sistem, nispi temsil sistemidir. Erim, nispi temsili, diktatörlük kurmak isteyenlere karşı bir ilaç olarak görmüştür.¹⁶³²

Eleştirilerin; “vatansever olması, müspet olması, yıkıcı olmaması, iktidarı başarıya kavuşturacak mahiyette olması” şeklinde açıklamalar yapılmaya başlanmıştır. Erim, eleştirilerin hangisinin yıkıcı, hangisinin müspet ya da hangisinin menfi olduğuna neye veya kime göre karar verileceğini sorgulamış ve bu düşünceye tepki göstermiştir. Erim, tek parti devrinden kalan antidemokratik uygulamaların ayakta kaldığı sürece gerçek demokrasinin gelemeyeceği yönündeki DP'nin 1946-1950 yılları arasında söylemiş olduğu sözlerinin halen hatırdada olduğunu ifade etmiştir. Şimdi iktidarda olan DP'nin, o sözlerini yerine getirmesini istemiştir. İktidara karşı kendi eleştirilerinin bu yönde olduğunu ve bunun da haksız sayılmaması gerektiğini kaydetmiştir. Ardından eleştirilerin şeklini çizmeye çalışanlara şu soruyu sormuştur: “Tenkidin yalnız menfi taraftan sınırlarını çizmeye çalışanlar, murakabe

¹⁶³¹ “Anayasa Değişikliği Meselesi”, *Ulus*, 02.01.1953.

¹⁶³² “Mesnetsiz Aleyhtarlık”, *Ulus*, 03.01.1953.

hakkının tamamen teminatsız kalmış olması karşısında acaba ne düşünmektedirler.”¹⁶³³ Erim görüldüğü üzere, girilen bahar havasını hoş karşılamak ile birlikte eleştirilerin şeklini beğenmeyenlere karşı tepkisini sertçe ifade etmiş bulunmaktadır. Eleştirileri beğenmeyenlerden 1946-1950 yılları arasında verdikleri sözleri tutmalarını istemektedir.

Kendisine gelen eleştirilere karşın Erim, sert muhalefeti devam ettirmeyi sürdürmüştür. Menderes’in İstanbul Üniversitesi’ni ziyaretini ele alırken yine Erim, Menderes’e şu soruları sormuştur:

İktidara geldiğinden bu ana kadar kanun teminatı olarak tek bir madde, tek bir hüküm teklif etmemiştir. Tatbikatta ise Balıkesir Hadiseleri gibi tecavüzlere rastlanmaktadır. Üniversiteliler müspet delillere değer verirler. Demokrasinin, hürriyetin ve nizamın Batı Medeniyetinde belli ölçüleri vardır. Anayasa Mahkemesi, anti demokratik kanunların ilgası, ikinci meclis, kuvvetler ayrılığı gibi teminat hakkında sayın başbakan bugün ne düşünmektedir? Bunlar iki buçuk yıldır neden tamamlanmamıştır? Hani hepsi bir ayda tamamlanacaktı? Acaba yakında tamamlanacak mıdır? Beslemecilik devam edecek midir?¹⁶³⁴

Muhalefet tarafından bugünlerde yine resmi ilanlar ve radyo meselesinin eşitlikçi, demokratik bir biçimde halledilmesi gerektiği fikri ortaya atılmıştır.¹⁶³⁵ Erim dünyadan örnekler vererek Türkiye’deki bazı gazetelerin düşük tirajlı olmasına rağmen Hükümet’ten daha fazla ve haksız bir şekilde resmi ilanlar aldıklarını iddia etmiş, bunları “besleme basın” olarak tanımlayıp gazetecilerin görevinin halkı aydınlatmak, hükümetin eksikliklerini eleştirmek olduğu halde tam tersi bir davranış içerisine girdiklerini belirtmiştir. Bu gazetelerin “fikir hizmeti mi” yoksa “gayrimeşru ticaret mi” yaptıklarını sormuştur. Radyo meselesi ile ilgili olarak da Erim, demokratik ülkelerde, İngiltere gibi, hiç kimsenin radyoda hükümete küfredemeyeceği ama muhalefetin de kendi siyasi, iktisadi görüşlerini radyo aracılığı ile yayabileceği görüşündedir.¹⁶³⁶ İktidardan haksız bir şekilde resmi ilan alan basını Erim, değerlendirmesi ile ilk defa “besleme basın” olarak tanımlamıştır. Besleme basın tabirini Türkiye’de ilk defa kullanan da yine Erim olmuştur.¹⁶³⁷

Bu arada Gazeteci Yalman Suikastı olayını Hükümet, irticai bir hareket olarak kabul etmiş ve ülkede bir gerici hareketin olduğunu dillendirmeye başlamıştı. Yalman Suikastı daha dikkatli bir surette araştırıldı. Suikastın arkasında Milliyetçiler Derneği’nin olduğu anlaşıldı.¹⁶³⁸ Bunun üzerine Milliyetçiler Derneği kapatıldı¹⁶³⁹ ve bu derneğin yöneticisi olan

¹⁶³³ “Yapıcı Tenkid”, *Ulus*, 06.01.1953.

¹⁶³⁴ “Üniversitede Söylenen Bir Nutuk”, *Ulus*, 10.01.1953.

¹⁶³⁵ Toker, 1991a: 216.

¹⁶³⁶ “Her yerde Aynı Şey”, *Ulus*, 16.01.1953.

¹⁶³⁷ “Parti içi meseleler”, *Akis*, 05.03.1955.

¹⁶³⁸ Toker, 1991a: 217.

¹⁶³⁹ “Milliyetçiler Derneği Kapatıldı”, *Ulus*, 23.01.1953.

DP milletvekilleri partiden ihraç istemiyle parti disiplinine verildi. Hükümet'in irticaya yönelik somut adımlarını Ulus Gazetesi ve CHP olumlu karşılamıştır. Hükümetin yanında yer almıştır.¹⁶⁴⁰

Hükümeti sertçe eleştiren Nihat Erim bile DP'ye irtica ile olan bu mücadelesinden dolayı destek vermekten çekinmemiştir. Başbakan'ı şu şekilde övmüştür:

Aslında laiklik aleyhtarı olan, yahut böyle görünerek siyasi menfaat sağlamış ve sağlama hevesinde bulunanlara Sayın D.P Başkanı, partinin kapısını göstermiştir. Program ve Tüzük'e göre böylelerinin medeniyetçiler arasında yeri olamayacağını işaret etmiştir. Bunun açık, kesin ve devlet adamlarına yakışan cesaretli hareket olduğunu tereddütsüz söylemeliyiz. Partiler ve liderleri daima bu seviyede kalabildikleri taktirde, Türkiye'de demokrasinin de batı medeniyetçiliğinin de akıbetinden endişeye asla yer kalmaz. Bundan dolayı Sayın Başbakanın son konuşmasında, daha kesin sözlerle ve açıkça ortaya koyduğu hüviyeti alkışlıyoruz.¹⁶⁴¹

Yine Nihat Erim, 1953 Bütçe Görüşmeleri'nden sonra Menderes'in irtica ile ilgili konuşmalarını ve bu konuda kaydettiği başarılarını tebrik etmiştir. Daha sonra, hürriyet düşmanları olarak nitelediği başta irticacılara ve komünistlere karşı Hükümet ile CHP'nin birlikte hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun için de "Medeniyet Misakı" denilen bir misakın partiler arasında kabul edilerek hiçbir şekilde bu misakın dışına uzun soluklu olarak çıkılmamasını önermiştir. Misakın ayrıntıları hakkında çok fazla bilgi vermeyen Erim, yukarıda sözünü ettiği hürriyet düşmanlarına geçit vermemek için bütün partilerin ortak bir fikir birliğini benimsemesini istemiştir. Bu konuda bir takım yasakların çiğnenmesine hiçbir parti teşkilatında izin verilmemesini, tolerans dahi gösterilmemesini, ceza hukukunun da buna göre tekrar ağırlaştırılmasını istemiştir. İrtica ile mücadelede milli eğitim işine de önem verilmesini kaydederek bu konuda son üç yılda geriye gidildiğini, daha çok çalışarak bir an önce ilköğretimin yaygınlaştırılmasını talep etmiştir. Bu hususta Erim'in önemli bir talebi vardır. O da ilköğretimi 5 yıldan 7 ya da 8 yıla çıkartılmasınınıdır. Erim'e göre Türkiye bu işi üç beş yılda tamamlayabilirse birden bire yüzyıl öteye gitmiş olacaktır.¹⁶⁴² Burada önemi bir parantez açmakta fayda vardır. İlköğretimin 5 yıldan 8 yıla çıkartılmasını Erim, ilk defa bu dönemde istemiş, Başbakanlığı döneminde de tekrarlamış; ancak gerçekleştirilememiştir. Diğer yandan Erim'in ölümünden çok sonra ilköğretim ancak 5 yıldan 8 yıla çıkartılacaktır.

Nihat Erim, iktidarın irtica ile ilgili sözlerini ve uygulamalarını alkışlamaktadır; ama diğer yandan da yumuşak bir üslup ile olsa da zaman zaman Hükümet'i uyarmakta ve

¹⁶⁴⁰ "Milliyetçiler Derneğinin kapatılması tam tasviple karşılandı", *Ulus*, 24.01.1953.

¹⁶⁴¹ "Büyük Ümitler", *Ulus*, 10.02.1953.

¹⁶⁴² "Medeniyet Misakı", *Ulus*, 03.03.1953.

eleştirmektedir. Artık şimdilerde dini sömürerek oy toplamaya son verildiğini, ama bunun yarım tedbirlerle bırakılmamasını istemektedir. Bu konuda Hacı Bayramı Veli Camii'nde bir vaizin Müslümanlıkla ilgisi olmayan telkinler yapmasını örnek vermiş ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bunu denetlenmesini istemiştir.¹⁶⁴³

Bütün bunlar olup biterken 28 Ocak 1953 tarihinde CHP'den Faik Ahmet Barutçu, Meclis İç Tüzüğü'nün değiştirilmesi için bir teklifte bulunmuştur. Teklifin içerisinde Meclis'in denetlenmesini sağlayacak olan gen soru mekanizmasının değiştirilmesi de vardı.¹⁶⁴⁴ Ancak sonuç olarak CHP'nin teklifi, gen soru da olmak üzere tümüyle reddedilmiştir.¹⁶⁴⁵

Erim, Meclis'i denetlemenin en temel aracı olarak gen soruyu görmektedir. Tek Parti Dönemi'nde doğal olarak gen soru verilebilmesi için parti çokluğuna ihtiyaç vardı. Ancak çok partili hayata geçilmesi ile birlikte bu konuda demokratik bir düzenlemenin yapılmasını isteyen Erim, şu an Hükümet'in denetimden uzak olduğunu, Meclis İç Tüzüğü'nün değişmemiş olması nedeniyle bu durumun yaşandığını ifade etmiştir. Erim'e göre, demokrasi bu değildir ve demokratik hiçbir ülkede denetimsiz (murakebesiz) bir meclis yoktur.¹⁶⁴⁶

Bazı DP milletvekilleri Hükümet'in, kendi partisinin grubu içinde çok iyi denetlendiği, bu yüzden de ayrı bir denetime gerek olmadığını ileri sürmekteydiler. Bu iddia karşısında Erim, şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: "Zira bu söz tam tek parti zihniyetinin ifadesidir. Mademki iktidar partisi Grubundaki murakabe kafidir, şu muhalefet milletvekillerine ne iş kalmaktadır."¹⁶⁴⁷ Erim, Tek Parti Dönemi'nden kalma gen soru verilebilmesi için daha fazla çokluğa ihtiyaç duyulması hükmünün değiştirilerek demokratikleştirilmesini, Meclis'te de iktidarın daha kolay bir şekilde denetlenmesini istemiştir

1950 Seçimleri'nden itibaren Türk Demokrasisi'nin yerinde saydığını iddia eden Erim, gen soru mekanizmasının düzelmesi halinde bu yerinde sayma devrinin biteceğini ilan etmiştir. Erim, "lakırdıda demokrasi, hürriyet, hukuk devleti" kelimelerinin kimsenin dilinden düşmediğini belirtip anti demokratik uygulamaların ise ortada durduğunu dile getirmiştir. Buna göre, Meclis'te Hükümet denetlenememektedir. Dünyanın hiçbir yerinde Türkiye'deki gibi bir radyo yoktur, halkın sevip okumadığı bir takım gazetelere ise milyonlar bahşiş adı altında verilmektedir. Bütün bunların ise gerçek demokrasilerde değil, şekil demokrasilerde olabileceğini kaydederek antidemokratik durumların değiştirilmesi için uzun sözlere ne gerek

¹⁶⁴³ "İrtica İle Mücadele", *Ulus*, 28.03.1953.

¹⁶⁴⁴ "CHP grubu adına", *Ulus*, 29.01.1953.

¹⁶⁴⁵ Toker, 1991a: 216.

¹⁶⁴⁶ "Gen Sorunun Önemi", *Ulus*, 28.01.1953.

¹⁶⁴⁷ "Gen Sorunun Önemi", *Ulus*, 28.01.1953.

olduğunu sormaktadır.¹⁶⁴⁸ Ne yazık ki, Erim'in bütün çırpınışlarına rağmen ne gen soru mekanizması değiştirilecektir ne de diğer yasalar. Erim'in de dediği gibi, her şey “lakırdı”da kalacaktır.

16 Şubat 1953 tarihinde Meclis'te Bütçe Görüşmeleri başlamıştır. İnönü ilk konuşmasında partiler arası ilişkileri ve dış politikayı övmüştür.¹⁶⁴⁹ Toker'in deyişiyle bütçe görüşmeleri “tam bir dostluk ve anlayış havası” içerisinde başlamıştır. Yine o şekilde devam etmiş ve Meclis'te de Bütçe, muhalefetin oyları ile birlikte geçmiştir.¹⁶⁵⁰ Nihat Erim ise bu süreçte CHP'nin aksine iktidarı eleştirmeye devam edecektir.

Bütçe Görüşmeleri'nde CHP tarafından dile getirilen bir konu da resmi ilanların gazetelere dağıtım şeklidir. Erim'in bu konudaki görüşleri çok nettir. Demokrasinin temel kurallarında birisi denetlemedir. Denetlemeyi yapanlardan birisi de gazetelerdir. Ancak bazı gazeteler çok fazla satış yapmamasına ve halk tarafından rağbet görmemesine rağmen devletin resmi ilanlarından en fazla paya sahip olmaktadır. Resmi ilanların objektif ölçülere göre dağıtılmadığını düşünen Erim, az satış yapan gazetelere, çok satış yapan gazetelerden daha fazla Başbakan tarafından resmi ilan verdirilmesindeki amacı sorgulamıştır. Başbakan objektif kurallara göre, hareket etmeyip en çok hangi gazete kendilerini övüyor, eleştirmiyorsa onlara resmi ilan vermektedir. Bu gazeteleri Erim, “Besleme Basın” olarak tanımlamıştır. Erim, resmi ilanları belirli objektif ölçülere göre dağıtılmasının uygunluğunu vurgulamıştır.¹⁶⁵¹

Erim'in anlattıklarına göre son iki yıldır denetleme görevi yapmakla vazifeli gazeteler, Başbakan'ın hoşuna gitmeyecek yazıları yayınlamamaya mecbur tutulmaktadır. Eğer bir gazete Başbakan'ın canını sıkacak yazılara yer verirse satış rakamı ne kadar yüksek olursa olsun o gazeteye resmi ilan çok fazla verilmez. Eleştiri yönünden Başbakan'ı memnun eden gazeteler ise satış rakamları çok yüksek olmasa bile diğer gazetelerden çok ama çok fazla resmi ilan almaktadır. Erim Türkiye'de son iki yılda gazetelerin durumunu bu şekilde anlattıktan sonra, “Demokrasi rejiminin gerçekten yerleşmiş olduğu bir memlekette bir gazeteye böyle bir muamele tatbik edilebilir mi? Asla! Oralarda böyle bir muamele en büyük rejim skandalıdır” diyerek tepkisini ortaya koymuştur. Erim, bu gün Türkiye'de gazetelerin gelirlerini artırması için yapmaları gereken şeyin Başbakan'ın canını sıkmayan yazılar yazmak olduğunu belirtmiş ve “beslemeciliğin” tarifini yapmıştır: “Beslemecilikle okuyucu rağbetsizliği birbirinden ayrılmaz iki unsudur” cümlesi ile olayı özetlemiştir.¹⁶⁵²

¹⁶⁴⁸ “İlerleme Başlıyor Mu”, *Ulus*, 30.01.1953.

¹⁶⁴⁹ “Mecliste bütçe görüşmeleri başladı”, *Ulus*, 17.02.1953.

¹⁶⁵⁰ Toker, 1991a: 223-224.

¹⁶⁵¹ “Resmi İlan Meselesi”, *Ulus*, 23.02.1953.

¹⁶⁵² “Beslemenin Tarifi”, *Ulus*, 24.02.1953.

Yine 1953 Bütçe Görüşmeleri sırasında radyo meselesi CHP tarafından tekrar gündeme getirilmiştir. CHP, devlet radyosunun tarafsız olmasını ve bütün partilerin radyodan eşit oranda faydalanmasını istemiştir. Ancak Başbakan bunun için kanuna gerek olmadığını, dünyanın hiçbir yerinde de kanunla bu işlerin düzenlenmediğini ileri sürmüştür. Başbakan bundan sonra radyonun tarafsız olacağına dair söz vermiştir. Erim, meselenin bu şekilde söz verilerek halledilemeyeceğini, kanuni teminat altına alınması gerektiğini savunmuştur. Başbakanın ileride bu sözünden cayması durumunda nelerin olabileceğini sıralamıştır. Ardından İngiltere'deki radyoyu örnek vermiştir. İngiltere'de devlet, radyosunu devlet vasfından çıkararak imtiyazlı bir şirkete vermiştir. Radyo bu şirket tarafından tarafsız bir idarece yönetilmeye başlanmış ve muhalefet ile iktidarın siyasi konuşmaları eşit oranda yayınlanmıştır. Erim, Başbakan'ın Anglo-Sakson demokrasilerine benzemek istediklerine dair konuşmasını hatırlatarak eğer sözünde samimi ise radyo meselesini İngiltere'deki gibi kanuni teminat altına almasını istemiştir.¹⁶⁵³

1953 Bütçe Görüşmeleri devam ederken Erim, bir yandan da yine partizan idarecilikten ve Hükümet'i denetleyecek mekanizmaların eksikliğinden dert yanmaktaydı.¹⁶⁵⁴ Erim, Hükümet'i bu şekilde genel itibarıyla sertçe eleştirirken CHP'nin de oyları ile bütçe kabul edilmiştir. Bütçe Görüşmeleri sırasında da CHP'nin, rejimin teminatı ile ilgili isteklerinin kabul edilmemiş olmasına rağmen bahar havasının sürdürülmesi MP tarafından alay konusu yapılmıştır.¹⁶⁵⁵ Erim de bunun üzerine CHP'nin, "güdümlü bir muhalefet" olmayacağını üzerine basa basa tekrarlayacaktır.

Erim, kendisinin de içinde bulunduğu bir takım CHP'lilerin partiler arası iyi ilişkilere karşı olduğuna dair bir takım iddiaların ortada dolaştığından söz etmiştir. Partiler arası ilişkilerin medeni üsullerle yönetilmesinden memnun olduğunu, ancak partiler arası iyi ilişkilerin iktidarı eleştirmemek olduğu şeklinde anlaşıldığını ifade etmiştir. Bunun, iktidarı eleştirmemek olarak anlaşılmasının yanlışlığına değinmiştir. Kanuni eksiklikler nedeniyle muhalefetin ve gazetelerin, iktidara karşı serbestçe denetim yapamadığını iddia eden Erim, "Varlığı tehdit edilen insanın, tehdit eden ile serbest, eşit işbirliği nasıl bahis konusu olabilir?" sorusunu sormuştur. Hükümet'in serbestçe denetlenmesi sağlansa bile muhalefetin yine görevini yaparak eleştirilerini sürdüreceğinin altını çizmiştir. Son olarak "Güdümlü muhalefet arayanların hayal kırıklığına uğrayacaklarını zannediyoruz"¹⁶⁵⁶ diyerek sözlerini

¹⁶⁵³ "Radyo Meselesi", *Ulus*, 25.02.1953.

¹⁶⁵⁴ "Partizan İdarenin Zararları", *Ulus*, 27.02.1953; "Murakabenin Faydası", *Ulus*, 26.02.1953.

¹⁶⁵⁵ Toker, 1991a: 222.

¹⁶⁵⁶ "Güdümlü Muhalefet", *Ulus*, 12.03.1953.

noktalamıştır. Erim, iktidarın kendisini eleştirmeyecek bir güdümlü muhalefet yaratmaya çalıştığını iddia edip buna karşı çıkmaktadır.

Erim, yine bu konuda şu sert cümlelerle görüşünü biraz daha ayrıntıya dökmüştür: “Görülüyor ki daima şikayetçi olmak muhalefetin vazifesidir. Çünkü bir millet bünyesi içinde her an şikayet edilecek konular bulunur. Bunlara tercüman olmak muhalefetin vazifesidir. Partiler arası münasebetler düzgün gidecek teranesiyle muhalefeti susturmaya çalışmak demokrasiyi istememek demektir.”¹⁶⁵⁷

Nihat Erim’e göre, iktidara gelen DP, demokrasiyi ilerletmek adına tek bir adım dahi atmamıştır. Partiler arası iyi ilişkiler başladığından beridir de sadece sözler verip bunları yerine getirmemiştir. Erim, bu durumu “lakırdı teminatı” olarak tanımlamaktadır. Yani iktidar sözde bir çok teminat vermekte ancak hiç birisini uygulamaya geçirmemektir. İktidarın şimdilerde demokratikleşme konusunda yeni vaatler verdiğini; ancak kendisinin bunların gerçekleşeceği konusunda ümidinin olmadığını açıklamıştır: “Bu kadar çok lakırdı teminatı verileceğine bir iki fiili eser ortaya konmuş olsa idi, o zaman yeni vaatlere de kolaylıkla ümit bağlanabilirdi”. Erim bu noktadan sonra yine demokrasi anlamında eksiklikleri sıralamaktadır. Bunlar, seçim güvenliği zedelenmiştir. Meclis içerisinde serbestçe muhalefet tarafından bir denetim yoktur, muhalefet eleştiri görevini serbest, güvenli bir şekilde yapamamaktadır, yine gazetelere de mali baskı yapılarak gazetecilerin görevlerini yapmaları engellenmektedir, partizanlık vatandaşların kanun önündeki eşitliğine engel olmaktadır. Erim bunlar öncelikli olarak düzeltilmeden iktidarın söylediklerini ciddiye almayacağını bildirmiştir.¹⁶⁵⁸

Nihat Erim bu şekilde iktidara karşı muhalefetini sert sözlerle sürdürürken yukarıda da izah edildiği üzere O, partiler arası iyi ilişkileri baltalamak ile suçlanmaya başlanmıştır. O’nu suçlayanlardan birisi de Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman’dır. Yalman’a göre Erim, 1947-1950 yılları arasında Türk Demokrasisi’nin kurulmasında ve ilerlemesinde büyük hizmetlerde bulunmuş bir isimdir. Önce hürriyetlerin üzerine şal örtterek büyük bir gaflla siyasete başlamış, ancak 35’ler Grubu’ndaki faaliyetleri ile tek parti ruhunun yok olmasında hizmetlerde bulunmuş, partiler arasında iyi ilişkilerin kurulmasına çalışmış ve s-Seçim Kanunu’nun hazırlanmasında çok büyük çabaları olmuştur. Böylece o büyük gafını sildirmeyi başarmıştır. 1950 Seçimleri’nin sonucunda Erim’in siyaset dışında kalması, Başbakan Yardımcılığı görevinin sona ermesi ve bir süreliğine olsa üniversiteye dönememesi Yalman’a göre, Erim’i “memleket ölçüsünde düşünür, sistemli bir şekilde çalışır, kıymetli bir devlet adamı mevkiinden; küskün, gururu zedelenmiş, menfi ruhlu bir politikacı mevkiine”

¹⁶⁵⁷ “Bir Misal”, *Ulus*, 13.03.1953.

¹⁶⁵⁸ “Lakırdı Teminatı”, *Ulus*, 23.03.1953.

indirmiştir. Ayrıca Yalman, Erim'in sert yazılarına değinerek “milli tesanüt teşebbüslerine karşı gelen garip hareketleri ile Profesör Nihat Erim kendi siyasi istikbalini, bütün tarafsız düşünenlerin gözünde baltalamaya koyulmuş” olduğunu savunmuştur. Bu duruma çok üzülüğünü sözlerine ekleyen Yalman, O'nun için şu temennide bulunmuştur:

Bugün Nihat Erim, politika ihtiras hastalığının had bir şekliyle malul bulunuyor ve eski Nihat Erim için tasavvur kabul etmeyen mücadele şekillerine sürükleniyor. Şimdiki hakiki dostlarına düşen şey, hürriyet üzerine şal örtmekten bahsettiği sırada olduğu gibi, yeni ihtiras ve gurur nöbetinden de şifa bulması ve kendi iyi hüviyetine tekrar kavuşması temennisidir.¹⁶⁵⁹

Erim'e politika ihtirası ve gurur nöbeti hastalığı teşhisi koyan Yalman, bugün hiçbir milletin yüzde yüz olarak demokratik idareye kavuşmasının mümkün olmadığını belirtmiş, Erim'i kastederek hak ve hürriyetleri yaşatma çabalarına hukuk nazariyeleri üzerinden yapılan çekişmelerle ulaşılamayacağını belirtmiştir. Meşrutiyet Dönemi'ni de örnek vererek yıllarca hukuk çekişmeleri yapılmış olmasına rağmen demokratik hedeflere ulaşılamamıştır. Yalman'a göre, kanunlar ne kadar mükemmel bir şekil verilirse verilsin Türkiye'de hiçbir zaman demokrasinin prensiplerini yaşar hale getiremezsiniz. Bu, ancak partiler arası işbirliği ve dayanışma ile gerçekleştirilebilir. Bu da şu an Türkiye'de uygulanmaya başlanmıştır. Yalman görüşlerini bu şekilde aktardıktan sonra Nihat Erim gibi bazı şahısların kendi varlıklarını ve başarılarını “dizginsiz husumet ve nefretlerin devamında” bulmaya çalıştığını öne sürmüştür.¹⁶⁶⁰

Yalman, Erim'in iktidarın yaptığı iyi şeyleri de olmak üzere her şeyi kötülediğinden söz ederek Erim'e eleştiri ve denetlemenin her şeyi kötülemek anlamına gelmediğinin hatırlatmasını yapmıştır. Yalman'a göre Erim, “politika ihtirasının denizinde boğulmak” üzeridir:

Gurur ve iktidar hasreti yüzünden baş gösteren siyasi hastalıklar daima şiddetli olur ve insafli ölçüler kullanmak bakımından zihinlerde felç yaratır. Nihat Erim hiç farkında olmadan böyle hazin bir akıbete doğru gidiyor. Memlekete ölçüleri ile hareket ettiği taktirde kendisine doğru adeta koşacak olan başarı imkanlarını zorla tabi maceralarından atıyor ve kendi aleyhine çeviriyor. Halefi olan Samet Ağaoğlu gibi çok yanlış bir yola sapmıştır. Bunun bir çıkmaz olduğunu ne yazık ki lüzumsuz yere acı tecrübelerle katlandıktan sonra anlayacaktır.¹⁶⁶¹

¹⁶⁵⁹ “Hazin Bir Akıbet”, *Vatan*, 08.05.1953.

¹⁶⁶⁰ “Hazin Bir Akıbet”, *Vatan*, 08.05.1953.

¹⁶⁶¹ “Hazin Bir Akıbet”, *Vatan*, 08.05.1953.

Erim'in günlüklerine kaydettiğine göre, Yalman, Malatya'da uğradığı suikasttan önce Menderes'i eleştiren bir tutum içerisinde iken, suikasttan sonra Menderes ile anlaşmıştır. Hatta Yalman, Erim'in yanına da gelerek kendisini Menderes ile anlaşmaya teşvik etmiştir. Yalman'a göre, Menderes'i "kötü yola" sevk eden Samet Ağaoğlu'dur. Erim'e, Menderes'i Ağaoğlu'nun tesirinden birlikte kurtarma teklifinde bulunmuştur. Erim ise Menderes'in her şeyi bilerek isteyerek yaptığını, O'nun kimsenin tesirinde kalmayacak kadar zeki olduğunu ifade etmiştir. Devamında da böyle bir zayıf ihtimaller karşısında kendisinin böyle bir işin içine girmesinin büyük bir risk oluşturacağını, zira başarıya ulaşamadığı taktirde itibarını kaybedeceğini, kimseyi kendi iyi niyetine inandıramayacağını belirtmiştir. Bu yolda kendisinin işini bozmayacağını, eğer başarması durumunda ise rejime büyük bir hizmeti olmuş olacağını söylemiştir. Aslında Erim'e göre, Yalman'ın Menderes'e yaklaşmasının nedeni resmi ilanlardan daha fazla pay almak ve başkaca ticari çıkarlar elde etmektir.¹⁶⁶²

Yalman'ın bütün uyarılarına rağmen Erim, DP'nin 1950 Seçimleri'nden sonra demokrasiyi ilerletme açısından hiçbir ilerleme kaydettirmediği yönündeki eleştirilerine devam etmiştir. Kendisinin bu eleştirileri karşısında şehirlerde, kasabalarda ve köylerde vatandaşların Anayasa Mahkemesi'nin neden kurulmadığı ya da anti demokratik kanunların neden kaldırılmadığı konuları ile meşgul olmadığını iddia edenler vardır. Bunu iddia edenler, vatandaşların bu konularla ilgilenmeyip eskiye nazaran ekonomik olarak gelirlerinin artmış olmasından memnuniyet duyduklarını söylemektedir. Buna Erim, İtalya, Almanya ve İspanya'daki denetimsiz idareleri örnek vererek cevap vermiştir. Bu idarelerin yöneticileri ekonomik olarak çok başarılar elde etmişlerdir. Ancak diktatörce yönetim nedeniyle liderlerin yönetimi ele aldıkları günden daha perişan hale gelmişlerdir.¹⁶⁶³ Yani ekonomik başarılar ilk başta ne kadar büyük olursa olsun denetimsiz, murakabesizlik ile yönetilen ülkeler, sonuç itibariyle bir gün halkıyla birlikte perişan hale gelmektedir.

CHP bu arada Meclis Komisyonu'na seçim emniyetini artıracak değişiklikler yapılması için kanun teklifi vermiş; ne yazık ki Hükümet tarafından şimdilik buna gerek olmadığı gerekçesi ile reddedilmiştir. Hükümet'in seçim güvenliği tasarısını geri çevirmesini Erim, "Görünen köye, kılavuz istemez" diyerek değerlendirmiştir. Erim'in bu atasözünü hatırlatmasında memur ve yargıçlardan 25 yılını dolduranları Başbakan'ın istediği vakit emekliliğe sevk edebilmesi kanunun çıkması da etkili olmuştur.¹⁶⁶⁴ Kısacası son gelişmeler ile birlikte Erim'in demokrasinin ilerletilmesi hususunda hiçbir ümidi kalmamıştır.

¹⁶⁶² Erim, 2005: 526.

¹⁶⁶³ "Murakabesizliğin Övücüleri", *Ulus*, 10.05.1953.

¹⁶⁶⁴ "Görünen Köy Kılavuz İstemez", *Ulus*, 16.05.1953.

Erim'in bütün ümitsizliklerine rağmen CHP-DP işbirliği, bahar havası, devam etmekteydi. DP, 22 Haziran 1953 tarihinde toplanan CHP'nin 10. Kurultay'ı hakkında bir mesaj yayınlamış ve mesajında Kurultay hakkında iyi temennilerde bulunarak partiler arasında "kardeş kavgası" dönemin kapandığını ifade etmişti.¹⁶⁶⁵ Ne var ki, CHP'nin 10. Kurultay'ının dağılmasından sonra DP Grubu, toplanarak CHP'nin Tek Parti Dönemi'nden edindiği malları tekrar gündeme getirerek malların bir an evvel hazineye aktarılması gerektiği hususunda karar alması partiler arası bahar havasının sonunu getirmeye başlamıştır. Bu karar CHP'nin Hükümet'e cephe almasına neden olmuştur.¹⁶⁶⁶ Toker'e göre, partiler arası ilişkilerin sonunu getiren olay CHP'nin malları meselesinin tekrar gündeme gelmesinden ziyade MP'nin kapatılması karşısında CHP'nin iktidara tavır almış olması etkili olmuştur.¹⁶⁶⁷ Aşağıda da görüleceği üzere, Nihat Erim de MP'nin kapatılmasına sert tepki gösterecektir.

2.2.11. Partiler Arası Bahar Havası Döneminin Bozulmasından 1954 Seçimlerine Kadar Nihat Erim (Temmuz 1953-Mayıs 1954)

2.2.11.1. Millet Partisi'nin Kapatılması

1948 yılında kurulmuş olan MP, 1953 yılının Haziran ayının sonlarında 4. Büyük Kongresi'ni toplamıştır. Kongre'de parti içerisinde yer alan inkılapçı grup ile inkılap karşıtı grup arasında büyük bir mücadele ilk günden itibaren yaşanmaya başlanmıştır. Kongre'de inkılapçı grup Genel Kurul'a bir önerge vererek MP'nin inkılaplara bağlı bulunduğunun ilan edilmesini istemiştir. Genel Kurul'un kabul etmemesi üzerine Hikmet Bayur, Vasfi Raşit Seviğ, Kemal Tamer başta olmak üzere bazı delegeler hemen partiden istifa etmişlerdir. Ardından inkılapçılar, bir bildiri yayınlamışlardır. Bildiride parti yönetiminin inkılap düşmanlarına çeşitli tavizlerde buldukları ifade edilmiştir. Ardından bu durum, MP'yi hangi tarafa götürülmek istendiğinin açık bir kanıtı olduğu için kendilerinin bu partide yerlerinin olmadığını ifade etmişlerdir.¹⁶⁶⁸ Ertesi gün savcılık bu beyannameyi ihbar olarak algılamış ve hemen parti ile ilgili soruşturma başlatmıştır. Öte yandan partiden de istifalar sürmekteydi.¹⁶⁶⁹ Savcılık bazı MP'lilerin de bilgisine başvururken zaman zaman MP binalarına da baskınlar yapıp aramalar yapmıştır.¹⁶⁷⁰ İhbarların da ardı arkası kesilmemektedir. İhbarlar şu noktada birleşmekteydi: "Millet Partisindeki gerici unsurlar bir

¹⁶⁶⁵ "CHP Kurultayı İnönü'nün nutku ile dün sabah açıldı", *Dünya*, 23.06.1953; "Adnan Menderes de dün Çanakkale'de konuştu", *Dünya*, 23.06.1953.

¹⁶⁶⁶ "CHP malları hakkında DP Grubu dün karar verdi", *Dünya*, 01.07.1953; "DP Grubunun son toplantısının tefsirleri", *Dünya*, 02.07.1953.

¹⁶⁶⁷ Toker, 1991a: 238, 242.

¹⁶⁶⁸ "İnkılapçılar M. Partisinden ayrıldılar", *Ulus*, 30.06.1953.

¹⁶⁶⁹ "Millet Partisi hakkında savcılık tetkikler yapıyor", *Cumhuriyet*, 02.07.1953.

¹⁶⁷⁰ "M. Partisi hakkında açılan tahkikat", *Cumhuriyet*, 07.07.1953.

komple tertibine girişmişlerdir". Partiden ayrıldıktan sonra savcılık tarafından ifadesi alınmadan önce Hikmet Bayur da gazetecilere yaptığı açıklamada parti içerisinde 1949 yılından beri inkılap karşıtı, gerici bir unsurun varlığından söz etmiştir.¹⁶⁷¹

Savcılığın yaptığı soruşturmalarda elde ettiği bilgilere göre MP'deki inkılap karşıtı gurup, Hilafet'in ve Mecelle'nin tekrar yürürlüğe konması için çalışmalar yürütmüştür.¹⁶⁷² Ankara 5. Sulh Ceza Mahkemesi daha fazla vakit kaybetmeden yukarıda saydığımız nedenlerden dolayı "ihtiyati tedbir" olarak, soruşturmanın selameti açısından MP'yi 8 Temmuz 1953 gecesi kapatmıştır.¹⁶⁷³

MP'nin kapatılma sürecinde henüz CHP'den bir yorum yokken Erim, bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Hikmet Bayur gibi inkılapçıların MP'den bildiri yayınlarak istifa ettiği gün Erim, Türkiye'nin hayati önemdeki tek meselesinin inkılapların korunması olduğunu ifade etmiştir. Atatürk İnkılapları'ndan hiçbirisini rejim tartışmalarına fedaya razı olmadığını açıklayan Erim, inkılapların "el sürülmez hayat şartları" olarak ilan edilmesini, inkılaplara aykırı düşecek herhangi bir faaliyete izin verilmemesini istemiştir. Hemen ardından Erim, yanlış anlamalara sebebiyet vermemek için düşünce özgürlüğüne taraftar olduğunu açıklamış ve bununla birlikte milletin bağımsızlığı, şerefi ve haysiyeti için komünistlik gibi inkılap düşmanlığının da belli bir süre için yasak edilmesini arzu etmiştir.¹⁶⁷⁴

Erim yukarıdaki "medeniyet misakı" teklifini yinelemiştir. 1954 seçim mücadelesi başlamadan önce partiler birlikte hareket ederek inkılaplar konusunu tartışma konusu olmaktan çıkartmalı, sosyo-ekonomik gibi farklı konularda açılacak tartışmalar ile ülkeye faydalı olmaya çalışmalıdır.¹⁶⁷⁵

Nihat Erim, Hikmet Bayur'un şahsi ihtirasları ile partisini ve arkadaşlarını kötülemeyeceğine inandığını, bu yüzden de meselenin rejim bakımından önemli olduğunu düşünmektedir. Erim'e göre Türkiye'de demokrasi ve hürriyetlerin yerleşebilmesi için her şeyden önce Atatürk inkılaplarına bütün partiler, samimiyetle bağlı kalmalıdır. Bu konuda pazarlık kapısı açılırsa felaketin büyük olacağını dile getiren Erim, MP'nin Atatürk inkılaplarına bağlılık konusunda bütün teminatları vermesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁶⁷⁶

Olayın ayrıntıları henüz tam manasıyla ortaya çıkmamış olmasından dolayı olsa gerek Erim, olay hakkında geniş yorumlarda bulunmamıştır. 2 Temmuz'da ise Erim, Bayur'un MP Kongresi'nde okumuş olduğu Atatürk İnkılapları'na sahip çıkan nutkunu

¹⁶⁷¹ "Hikmet Bayur geldi ve istifa sebeplerini anlattı", *Cumhuriyet*, 06.07.1953.

¹⁶⁷² "M. Partisi hakkında ileri sürülen iddialar", *Ulus*, 05.07.1953.

¹⁶⁷³ "Millet Partisi dün gece kapatıldı", *Cumhuriyet*, 09.07.1953.

¹⁶⁷⁴ "Hayati Mesele", *Ulus*, 30.06.1953.

¹⁶⁷⁵ "Hayati Mesele", *Ulus*, 30.06.1953.

¹⁶⁷⁶ "M.P. Nereye Gidiyor?", *Ulus*, 01.07.1953.

övmüştür. Bayur'un İnkılaplar konusundaki hassasiyetini beğenmiştir.¹⁶⁷⁷ MP'nin kapatılmasından hemen sonra yaptığı değerlendirmede ise Erim, olay hakkında çok az, belirsiz, genel bir bilgiye sahip olduğunu, buna dayanarak da bir hüküm veremeyeceğini açıklamıştır. Erim, gerçekten inkılaplara karşı bir tertip oluşmuşsa, devletin olaya hemen vakıf olarak el atmasını ve kötülüğün önlenmesini sevinçle karşılayacaklarını ifade ettikten sonra şimdi adli soruşturmanın sonunu beklemek istediğini anlatmıştır. Ardından Erim, bu olay nedeniyle ortaya çıkan bir antidemokratik uygulamadan söz etmiştir. Kanuna göre, bir partinin geçici de olsa kapatılmasına sulh ceza hakimliğinin karar vermesi yanlıştır. Demokratik ülkelerde buna Yargıtay'ın karar verebilir. Siyasi partilerin bir dernek olmadığını hatırlatan Erim, Menderes'in antidemokratik uygulamalarını eleştirerek bunun düzeltilmesini istemiştir.¹⁶⁷⁸ Sonraki günlerde de MP'nin sulh ceza mahkemesi kararıyla kapatılmasını eleştirerek bu durum karşısında Türkiye'de siyasi emniyetin olup olmadığını sorgulamıştır. Erim'e göre, rejim hukuki bakımdan eksik bırakıldığı müddetçe, gerçek demokrasi sözden ibarettir. Yürürlükteki anti demokratik kanunlar değişmediği sürece MP'ye yapılan muamele yarın bir gün başka siyasi partiye de yapılabilir. Türkiye'de keyfi bir idarenin varlığından söz eden Erim, sert eleştirilerine şu cümleleri de eklemekten çekinmemiştir:

...Durumun sorumlunu bazıları yalnız Bay Menderes'e yüklemektedirler. Yanlıştır. Onlar kadar, hatta ondan ziyade iktidar partisinin milletvekilleri sorumludurlar. Tarih ve millet önünde onları bu sorumdan hiçbir mazeret kurtaramaz. Diktatörce bir gidişe iştirak etmekte, seyirci kalmakta, göz yummakta veya teşvikkar görünmektedirler. İhtiras nöbetleri içinde derin bir gaflet göze çarpmaktadır. Saatlerce süren sofististik nutukların hiç kimseyi inandıramadığını bile görmekten aciz bir zihniyet memleketin kaderine maalesef hakimdir...¹⁶⁷⁹

Erim aynı zamanda Hitlerin de iktidara meşru parlamento ile geldiğini, Hitler için "ancak öyle şeyler yaptı ki, kendisini milletin cezasından ancak intihar kurtardı" hatırlatmasında bulunmuş ve Menderes'i bu konuda uyarmıştır.¹⁶⁸⁰ 15 Temmuz'da yazdığı diktatörlük sathi mailinde yazısıyla Erim, görüldüğü üzere, MP'nin kapatılması karşısında kesin ve net tavrını ortaya koymuş, Menderes'i uygulamakta olduğu anti demokratik kanunlar nedeniyle diktatörlüğe ve intihara doğru gittiği iddiasında bulunmuştur.

Erim'in bu sert yazısından sonra CHP, MP'nin kapatılması karşısında bir tebliğ yayınlarak MP'nin, kapatılması karşısında tavrı almıştır. Böylece partiler arası bahar havası artık resmen sona ermiştir. Yayımlanan tebliğe göre şu maddeler ortaya konmuştur:

¹⁶⁷⁷ "Hikmet Bayur Ne Güzel Söylüyor", *Ulus*, 02.07.1953.

¹⁶⁷⁸ "Son Olaylar Karşısında", *Ulus*, 13.07.1953.

¹⁶⁷⁹ "Diktatörlük Sathi Mailinde", *Ulus*, 15.07.1953.

¹⁶⁸⁰ "Diktatörlük Sathi Mailinde", *Ulus*, 15.07.1953.

1-Cumhuriyetin ve İnkıpların muhafazası ve müdafaası CHP'nin ana prensiplerindedir. 2-Millet Partisinin mahkeme kararıyla ihtiyatı tedbir olarak faaliyetten men edilmesini icap ettiren ve bugün kanunca gizli safhada bulunan tahkikatın mahiyet ve delilleri bilinmediği için bu mevzuda bir fikir söylemeğe imkan görülmemiştir. 3- Bu vesile ile anlaşılmıştır ki memleket efkarında ve cemiyet içinde hususi mevki ve ehemmiyeti aşkar olan siyasi partilerin ihtiyatı tedbir mahiyetinde olsa dahi faaliyetten men edilmesinin ve hakların yapılacak soruşturma ve kovuşturmanın mevzuun ehemmiyeti ile mütenasip adli mercilerce yapılmasını, Cemiyetler Kanunu sağlamamaktadır. ...bu boşluğun doldurulması ihtiyacı CHP Meclis Grubuna intikal ettirilmiştir.¹⁶⁸¹

CHP'nin tebliğinden sonra Erim, 15 Temmuz'da ifade ettiği MP'nin kapatılma kararını Yargıtay'ın değil de sulh ceza mahkemesinin vermiş olması konusuna tekrar değinmiştir: “Siyasi partinin fiilen kapatılması kararını verme yetkisini Sulh Ceza Mahkemesine bırakmış olan kanun maddesi, demokratik hayatın aradığı zaruri emniyet şartını ihlal etmiştir”. MP hakkında iddia ve ithamlardan başka kesin bir kanaat yokken partinin kapatılmasına karşı çıkan Erim, Cemiyetler Kanunu'nun ilgili maddesinde değişiklik yapılarak parti kapatma kararı yetkisinin Yargıtay'a verilmesini istemiştir. Eğer bu yapılmazsa kendisine rakip gördüğü partiyi iktidar, keyfine göre kapatabilir. Erim DP iktidarın bu konudaki bir takım iddialarından da bahsedip bunlara cevap vermeye çalışmıştır. İktidar İnkıpları korumaya çalışırken İnkıplar'ın savunucusu olduğunu iddia eden CHP'nin neden MP'nin kapatılması karşısında olduklarını anlayamamıştır. Buna Erim, kendilerinin MP'nin kapatılmasına içerik olarak karşı çıkmadıklarını, usul ve hukuk yönünden karşı çıktıklarını öne sürerek cevap vermiştir. Kendilerine göre, henüz tam bütün sonuçlar ortaya çıkmadan bir partinin sulh ceza mahkemesi tarafından kapatılması siyasi emniyeti zedelemektedir. Bu yüzden parti kapatma işi Yargıtay'a verilmelidir.¹⁶⁸² Yani Erim olaya hukuk nazariyesinden bakmaktadır. Çünkü henüz bu partinin kapatılması konusunun gerekçesi tam manasıyla ortaya konmuş değil, dava devam etmektedir.

17 Temmuz'da CHP Meclis Grubu Cemiyetler Kanunu'nda değişiklik yapılmasını teklif etmiştir. Teklife göre, parti kapatma işinde sadece Yargıtay yetkili olacaktır.¹⁶⁸³ Ancak bu teklif reddedilecektir. Yetki, sulh ceza mahkemesinde kalmaya devam etmiştir. 1960 yılında DP de sulh ceza mahkemesince kapatılacaktır.¹⁶⁸⁴

¹⁶⁸¹ “CHP Genel Başkanlığının tebliği”, *Ulus*, 16.07.1953.

¹⁶⁸² “Şaşırtmaca Gayretleri”, *Ulus*, 16.07.1953.

¹⁶⁸³ “Cemiyetler Kanununda değişikliğe dair”, *Ulus*, 17.07.1953.

¹⁶⁸⁴ Toker, 1991a: 243.

2.2.11.2. Nihat Erim'in Üniversite'den İstifa Etmek Zorunda Kalması

MP'nin kapatılması ile ilgili tartışmalar devam ederken DP iktidarı, aceleci bir şekilde üniversitelerde çalışan profesörlerden aktif siyaset ile uğraşmaların, üniversitede çalışmalarını yasaklayan bir kanun tasarısını 17 Temmuz 1953 tarihinde Meclis'e sevk etmiştir.¹⁶⁸⁵ Ayrıca bu kanun tasarısına göre, profesörlerin siyasi içerikli yazı yazmaları da yasaklanacaktır. Buna uymayanlar, üniversiteden ihraç edileceklerdir. Metin Toker'e göre, DP'nin böyle bir kanun çıkartmalarında CHP'nin, MP'nin kapatılma kararı karşısında aldığı tutumda Nihat Erim'in etkisinin olduğunu düşünmesi etkili olmuştur. Bu yüzden Erim'i cezalandırmak için böyle bir yasayı çıkartmaya karar vermişlerdir.¹⁶⁸⁶ Zaten Ulus Gazetesi de 19 Temmuz'daki sayısında attığı manşette DP'nin Erim için kanun çıkarttığını yazıyordu: "Üniversite Muhtariyetine Darbe: DP İktidarı Nihat Erim İçin Kanun Çıkartıyor!"¹⁶⁸⁷

18 Temmuz'da Kanun Tasarısı, Komisyon'da görüşülmüş ve Genel Kurul'a sevk edilmiştir. 21 Temmuz'da Meclis'te görüşülüp hemen kabul edilecektir.¹⁶⁸⁸ Yasanın çıkartılacağı duyulması üzerine Erim, iktidara yönelik eleştirilere başlamıştır. Türkiye'nin demokrasiden her gün biraz daha uzaklaştırıldığını ifade eden Erim, hayat pahalılığı ve ilköğretim meselesini eleştirenlerin iktidar tarafından çıkartılan kanunlarla susturulduğunu öne sürmüştür.¹⁶⁸⁹

Erim, ülkenin bir kişinin eli ile diktatörlüğe doğru götürüldüğünü, bunun da ülkeyi felakete sürükleyeceğini tekrarlayarak sözü, iktidarın çıkartmak üzere olduğu üniversite kanununu da içerisine alan "Milli Selamet" kanunlarına getirmiştir. Üniversite profesörlerinin yazılarının, milletin selametini tehlikeye soktuğu yönündeki iddiaların inanılması güç iddialar olduğunu belirtmiştir. Bütün diktatörlük rejimlerinde, uydurma tehlikeler sunularak eleştiriler susturulmaya çalışılır. Zaten üniversite muhtariyetini zedeleyecek olan bu kanun da aslında bunun için çıkartılmaktadır. Üniversitenin içerisine siyaseti sokmamak için hazırlandığı her ne kadar iddia edilse de bu amacı sağlayacak hiçbir madde yoktur. Bu çıkan son kanunlarla birlikte Türkiye'de serbest bir seçim yapılmasının imkanının kalmadığını vurgulayan Erim, Türkiye'de yaşananları Arjantin'deki diktatörlüğe gidilen yollara benzetmiştir. Bu hususta Erim'in bir uyarısı vardır: "Diktatörlük heveslileri kolay başlangıçtan fazla hayale kapılmamalıdır. İşin sonunu iyi düşünmelidirler. Millete bir gün mutlaka hesap verileceği bilinmelidir. Diktatörlüğü bazen pek kolay başlanabilir. Aynı kolaylıkla içinden çıkılabildiği

¹⁶⁸⁵ "Profesörler hakkında bir tasarı", *Dünya*, 18.07.1953.

¹⁶⁸⁶ Toker, 1991a: 245.

¹⁶⁸⁷ "Profesörler hakkındaki tasarı M. Eğitim Komisyonunda geçti", *Ulus*, 19.07.1953.

¹⁶⁸⁸ "Profesörlere ait kanun tasarısı görüşülemedi", *Dünya*, 21.07.1953.

¹⁶⁸⁹ "Ne Kadar Haklıymışız!", *Ulus*, 19.07.1953.

henüz hiç görülmemiştir.”¹⁶⁹⁰ Anlaşılan o ki, kendisi için çıkartılmakta olan kanun karşısında O, vaziyetini daha da sertleştirerek Menderes’i diktatörlüğü doğru gitmek ile suçlamış ve işin sonunu düşünmesi konusunda Menderes’i uyarmıştır.

Bu kanunun çıkması ile üniversite özerkliğinin zedeleneceğini düşünen Erim, 19 Temmuz 1953 tarihinde Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığı’na yazdığı bir dilekçe ile profesörlükten istifa etmiştir. ‘Sayın Dekan’ diye başlayan dilekçesinde Erim, 1950 yılından sonra tekrar üniversiteye döndüğünü, üniversitede görevini yaparken diğer yandan Ulus Gazetesi’nde de çalıştığını; ancak üniversitedeki işini ihmal etmediğini ifade ettikten sonra Ulus Gazetesi’ndeki yazılarının politik olmadığını, zaten üniversite profesörlerinin de ülkenin politik hayatı ile yakından meşgul olabileceğini savunmuştur. Kendisinin bu faaliyetinin de üniversite özerkliğini gerçek manada anlamış ve demokrasi ile idare edilen ülkelerde normal karşılanması gerektiğini sözlerine ilave etmiştir.

Dilekçeye göre Erim, üniversitede verdiği derslerde günün siyasi olaylarını ele almadığını, üniversite dışında ise sadece anayasayı çiğneyen medeni hukuk prensiplerini yok sayan hareketleri eleştirdiğini dile getirmiş ve hal böyle iken iktidarın kendisinin üzerine geldiğini ve çeşitli kereler tecavüze uğradığını yazmıştır. Bu tarihe kadar hem üniversitede ve hem de Ulus Gazetesi’nde faaliyet göstermeyi faydalı bulurken bu tarihten sonra durumun değiştiğini söyleyen Erim, bunun sebebini de şöyle açıklamaktadır:

...Şimdi iktidarın başındaki zat partisinin programı ile bir kere daha tezada düşmek pahasına da olsa, Devlet kudretini bir fert için kanun çıkarttırmak şeklinde harekete geçirtirken üniversite muhtariyetine kıymaktadır. Meclis Komisyonunda, Milli Eğitim Bakanı ve İktidar Milletvekilleri doğrudan doğruya şahsımı öne sürmüşlerdir. Orada söylenen sözlerden, beni faaliyetimden alıkoymak için Profesörler Kurulunu ve Senatoyu baskı altına almak kararında olduklarını anladım. Eğer üniversite bu sefer de harekete geçmezse daha ağır müdahaleyi sağlayacak kanunlar ile geleceğiz, dendiğini duydum. Bu durum karşısında bir karar almam zaruri olmuştur...Üniversitemizin muhtariyetine beni bahane ederek vurulacak darbeyi önlemek isterim...Fakat bugünkü iktidar lideri bir profesörün tenkitlerinden kurtulmak için üniversite muhtariyetini baltalatacak kadar soğukkanlılığını kaybetmiştir. Bu fiili durumda benim için yapılacak tek şey şahsım vesilesi ile üniversiteye müdahaleyi önlemektir. İşte bu sebeple üniversite muhtariyetini zedeleyecek olan tasarı kanunlaşmadan şu dilekçe ile dekanlık makamından rica ediyorum: Üniversite mensuplarının siyasi ve fikri hürriyetlerini her vatandaş gibi engelsiz kullanabilecekleri günü beklemek üzere, Fakültemiz kadrosundan ayrılmama lütfen müsaade buyurunuz. Tahammülsüzlük üzerinden bu yola girenlerin asıl maksadı hasıl olmuştur. Artık üniversite muhtariyetini kıyılmasına vesile kalmamıştır. Hadise Türk halk efkârının gözü önünde cereyan etmektedir: Her vatandaşın sahip olduğu siyasi hakkın Türkiye’de profesörlerden esirgendiği hükmü verilmemelidir. Sayın Dekan, aranızdan ayrılma kararını verdiğim şu anda yarının gerçek

¹⁶⁹⁰ “Başlamak Kolaydır”, *Ulus*, 20.07.1953.

demokrasisini kuracak olan sevgili öğrencilerimin benim bu hareketimin manasını kavrayacaklarına eminim. Profesör arkadaşlarımın da benim için pek acı olan bu zaruri ayrılışı memlekete hizmete devam arzusunun ifadesi olarak kabul etmelerini derin saygılarımla istirham ederim.¹⁶⁹¹

Erim, üniversite muhtariyetinin kendisi yüzünden bozulmasını istemediği için üniversiteden istifa etmek zorunda kaldığını, çünkü yasanın kendisi için çıkarıldığını ileri sürmüştür.

Nihat Erim'in istifa dilekçesi bir gün sonra Ulus Gazetesi'nde de aynen yayınlanmıştır. Gazete, Erim'in üniversiteden istifa etmesi ile birlikte üniversite muhtariyetini zedeleyen yasa tasarısının reddedilmesini beklediklerini yazmıştır.¹⁶⁹² Erim'in istifasına rağmen Hükümet, kararından vazgeçmemiş ve yasa tasarısı 21 Temmuz'da CHP'lilerin karşı çıkışlarına rağmen Meclis'te kabul edilerek onaylanmıştır.¹⁶⁹³ Bu yasaya göre, üniversitede görev yapan profesörler artık günlük siyaset ile uğraşamayacaklardır.¹⁶⁹⁴

Nihat Erim'in profesörlükten ayrılmasını Zafer Gazetesi biraz alaycı biraz da sert bir şekilde değerlendirmiştir. Zafer Gazetesi'nin iddiasına göre, Erim, profesörlükten ayrılma işini kendi lehinde bir propaganda vesilesi yapmıştır. "...Don Kişot edası ile, üniversite muhtariyetine kıyılmaması için, profesörlükten ayrılmak mecburiyetinde kaldığını ileri süren bu zatın üniversite ile halledilecek iki meselesi ve borcu mevcuttur". Gazete, bu borçları açıklamaya başlamıştır. Birinci borç, manevi borçtur, ödenmesine de imkan yoktur. Babakan Yardımcılığı'ndan ayrıldıktan sonra üniversiteye dönen Erim, politika ile uğraşmayacağına dair söz verdiği halde politika ile ilgilenmeye devam etmesidir. 1950 yılında üniversiteye dönerken Erim, senatoya siyaset ile uğraşmayacağına dair sözlü olarak yemin etmesine rağmen sözünde durmamıştır. Senato bu süre zarfında Erim'i defalarca uyarmış olmasına rağmen Senato'nun elinde yaptırım yetkisi olmadığı için de bir şey yapamamıştır. Üniversite Rektörü, Erim'i 3-4 defa sözlü olarak uyarmış olmasına rağmen, "Fakat bu ilim bezirganı ve politika hastası şahıs, yazılı bir ihtarın mevcut bulunmayışını fırsat bilerek, işi, CHP Genel İdare Kurulu azalığına kadar vardırırmış ve bu suretle gerek Üniversiteler Kanunu ve gerekse Senato Kararlarını ayaklar altında çiğnemiştir".¹⁶⁹⁵

İkinci borç ise maddidir. Gerçek dışı beyanda bulunarak üniversite kapsamında 10 bin liraya yakın bir parayı zimmetine geçirmiş olmasıdır. Zimmetine para geçirme iddiasını Zafer Gazetesi şu şekilde açıklamaktadır:

¹⁶⁹¹ Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Nihat Erim'in Sicil Dosyası, Tasnife Girmemiş Evrak.

¹⁶⁹² "Muhtariyete kıyılmaya vesile kalmadı", *Ulus*, 20.07.1953.

¹⁶⁹³ "Meclisten çıkan kanunlar", *Son Havadis*, 22.07.1953.

¹⁶⁹⁴ "Profesörler artık günlük siyasetle uğraşamayacaklar", *Hürriyet*, 22.07.1953.

¹⁶⁹⁵ "Nihat Erim üniversiteden haksız yere para almış", *Zafer*, 22.07.1953.

...Üniversiteler Kanunu, tazminat alamayan profesörlerin haftada sekiz saati geçmemek suretiyle dışarıda iş görebileceklerini derpiş etmektedir. Erim her ay dışarıda işi bulunmadığı iddiası ile maaşından gayri 300 lira tazminat aldığı halde iki, iki buçuk senedir Ulus'ta bilfiil çalışmaktadır. Murakıplık ve muharrirlik için Ulus'a tahsis ettiği zamanın haftada sekiz saati geçtiği ilgililer tarafından bilinmektedir. Sekiz saat kaydı tazminat almayan profesörler hakkında olduğuna göre Erim'in bir tek saatini dahi üniversitede öğretim üyeliğinden gayri bir işe tahsisine mesağ bulunmamaktadır. Şu halde Erim kanuna aykırı olarak 10 bin lira civarında bir meblağı zimmetine geçirmiş olmaktadır. Profesörlükten istifasının bu paranın geri alınmasına mani teşkil etmediği söylenmektedir.

Bu iki konuyu açıkladıktan sonra Zafer Gazetesi, Erim'in istifa dilekçesinde yer alan, Ulus Gazetesi'ndeki yazılarının memleket meselelerini ilim açısında değerlendirdiği yönündeki ifadelerini gülünç olarak bulmuştur. Zafer Gazetesi'ne göre, Erim'in Ulus Gazetesi'ndeki yazıları "Seviye itibariyle herhangi bir günlük gazetede intişar eden ikinci sınıf makalelerden bile aşağıda bulunan ve günlük politika dedikoduları mahiyetine geçmeyen yazılarını, ilmi olarak vasıflandırması Nihat Erim'e ait megalomaninin yeni bir tezahürü ve bizzat ilme müteveccih bir hareket olarak mütalaa edilmektedir."¹⁶⁹⁶

Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman da Nihat Erim'i eleştirmiştir. Yalman, çıkan kanunun üniversitelerin muhtariyetini zedelediğini, tam tersine üniversiteyi güçlendirdiğini ileri sürmüştür. Bunu Erim'in durumunu örnek vererek güçlendirmeye çalışmıştır. Erim, sözde akademiye bağlı olmasına rağmen büyük bir vaktini gazetede geçirmektedir. Genel İdare Kurulu Üyeliği yapması, günlük politikada yıkıcı faaliyetleri, Ankara Üniversitesi öğrencileri arasınaa günlük politika ihtiraslarını sokmaya çalışması üniversite yönetiminin elini kolunu bağlamaktadır. Bu kanunun çıkması ile birlikte yasal boşluk dolacak ve yasal boşlukları kötüye kullanma devri sonra erecektir.¹⁶⁹⁷

Üniversite Kanunu'nun çıkması ile Erim'in bunu Ulus Gazetesi'nde haber etme şekline değinen Yalman, Erim'in Ulus Gazetesi'ni kendi kin, nefret ve şahsi ihtiraslarına alet ettiğini savunmuştur. Erim'in bir siyasi partinin gazetesinin sütunlarında keyfi bir tasarruf hakkında bulunması Yalman'a göre, CHP için ağlanacak bir durumdur. Yalman daha sonra rejim karşıtı ve irtica taraftarı olarak gördüğü Yeni Sabah Gazetesi'nin Erim ile çok sıkı fıkı olmasını ve birlikte hareket etmesini CHP adına üzücü bir durum olarak değerlendirmiştir. CHP'nin, Erim'in tesiri altında "büyük bir buhran" geçirdiğini iddia etmiş, eğer önlem alınmadığı takdirde CHP'nin intihara gideceğini öngörmüştür.¹⁶⁹⁸ 1953 yılının sonlarına doğru DP iktidarı tarafından MP ile CHP'nin 1954 Seçimleri'nde işbirliği yapacağı iddiaları dolaşmaya başlayacaktır. CHP Genel Sekreteri bu iddiaları hemen yalanlayacaktır. Ancak

¹⁶⁹⁶ "Nihat Erim üniversiteden haksız yere para almış", *Zafer*, 22.07.1953.

¹⁶⁹⁷ "Politikasız Üniversite", *Vatan*, 23.07.1953.

¹⁶⁹⁸ "Politikasız Üniversite", *Vatan*, 23.07.1953.

gerçekte Yalman'ın da köşe yazısında ifade ettiği üzere, Erim ile Yeni Sabah Gazetesi Sahibi Sefa Kılıçlıoğlu arasında yakınlık vardı. Bu iki isim 1954 Seçimleri'ne giderken CHP ile MP'nin seçimlerde işbirliği yapmasını sağlamak için CHP yönetiminden habersiz çalışmalar yapmaya başlamışlardı.¹⁶⁹⁹ Bu çalışmalar meyvesini vermiş olacak ki Kasım 1953'te yapılan Uşak İl Genel Meclisi Seçimleri'nde MP, CHP'yi desteklemiştir. DP'nin 1, CHP'nin de 11 üyelik kazanması DP iktidarını, muhalefete karşı daha sert önlemler almaya itecektir.¹⁷⁰⁰

2.2.11.3. CHP'nin Mallarının Hazineye Devri ve Yeni Ulus Gazetesi

Yukarıda da ifade edildiği üzere, 1953 Mayıs'ında CHP'nin mallarının tekrar gündeme gelmesi ve yine aynı yılın Temmuz'unda MP'nin kapatılması olayında CHP'nin, iktidarın karşısında yer almış olması partiler arası ilişkileri bozan temel nedenleri teşkil etmişti. Artık iktidar, yaklaşan 1954 Seçimleri'ni de dikkate alarak muhalefete karşı sert önlemler almaya başlamıştır. Bunlardan ilki 21 Temmuz 1953'de Üniversiteler Kanunu'nu çıkartarak üniversitede çalışan profesörlerin siyaset ile uğraşmalarını yasaklamak olmuştur. Üniversite çevrelerinin CHP'ye yakınlık duyması iktidarın moralini bozmaktaydı. Böylece üniversiteden CHP'ye gelecek olan destek azaltılmış olundu. İktidarın aldığı tedbir bununla da sınırlı kalmayacak Meclis'in açılması ile birlikte CHP'nin haksız olarak edindiği söylenen mallarının hazineye devri için yasa çalışmaları başlatılacaktır.¹⁷⁰¹ Nihat Erim de aşağıda görüleceği üzere Üniversite Kanunu'nun çıkmasından sonra Menderes'e karşı eleştirileri daha da fazla arttırma yoluna gidecek ve MP'yi destekleyen Sefa Kılıçlıoğlu ile yakın ilişkiler kurarak kapatılan MP'nin desteğini CHP'ye kazandırmaya çalışacaktır. Bu durum, 1953 yaz sonlarına doğru Menderes'i daha fazla sinirlendirecektir.

23 Temmuz 1953 tarihinde TBMM yaz tatiline girmiştir.¹⁷⁰² Meclis'in yaz tatiline girmesi ile birlikte CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek Ağustos ayının başlarında 12 gün kadar sürecek olan Karadeniz ve Doğu Anadolu gezilerine çıkmıştır.¹⁷⁰³ Gülek'in bu gezisi Menderes'in sınırlarına daha da bozacaktır. Gülek'in neden bu kadar çok gezdiğini sorgulamaya başlayacaktır. Öte yandan Erim de Ulus'ta Menderes'e karşı şiddetini çoktan arttırmıştır.¹⁷⁰⁴ Erim, İktidarın "Milli Selamet" adı altında çıkarttığı kanunları siyasi rakiplerine karşı bir silah olarak kullandığını ve bunun ise büyük bir hata olduğunu bildirmiştir.¹⁷⁰⁵ Menderes'in meşru bir seçimle iktidara gelen bir Meclis çokluğuna

¹⁶⁹⁹ Toker, 1991a: 248.

¹⁷⁰⁰ "Uşak Seçimlerini CHP Kazandı", *Ulus*, 17.11.1953; Toker, 1991a: 251.

¹⁷⁰¹ Eroğul, 2003: 126-127.

¹⁷⁰² "B.M. Meclisi yaz tatiline girdi", *Ulus*, 24.07.1953.

¹⁷⁰³ "CHP Genel Sekreteri hareket ediyor", *Ulus*, 03.08.1953.

¹⁷⁰⁴ Toker, 1991a: 246.

¹⁷⁰⁵ "Milli Husumetten Milli Selamete", *Ulus*, 25.07.1953.

dayandıklarını, bu yüzden de “istediğimiz gibi hareket ederiz” şeklindeki anlayışının olduğunu iddia eden Erim, bu anlayışı Arjantin Diktatörü Albay Peron’un anlayışına benzetmiştir. Zira o da “milli irade” vurgusu ile devletin temel kurumlarını baskı altına almaktaydı. Muhaliflerin haklarını sınırlandırmaya çalışmaktaydı. Türkiye’de de benzeri bir durumun yaşandığını ve Türkiye’nin diktatörlüğe doğru gittiğini savunan Erim, Menderes’in Üniversite Kanunu’nda olduğu gibi bir kişiye sinirlenerek üniversite muhtariyetini zedelediğini ifade etmiş ve bu zihniyetin toptancı zihniyet olduğunu anlatmıştır. Öte yandan Menderes, Anayasa’ya uymayarak yargıçlar üzerinde de baskılar oluşturmuştur. Çıkardığı kanun ile 25 yılını dolduran istediği yargııcı emekli edebilecektir. Maaşı 60 liradan az olanları ise istediği yere sürgün edebilme yetkisine sahiptir. İktidarın baskısı altında yargıçların özgür ve bağımsız karar veremeyeceklerini düşünen Erim, “Hiçbir Medeni memlekette hiçbir demokraside hiçbir hukuk devletinde yargıçlar Türkiye’deki şekilde teminatsız değildir. Bütün totaliter diktotarya idarelerde yargıçlar üzerinde bizdekine benzer baskı tertipleri göze çarpmaktadır” diyerek tepkisini ortaya koymuştur.¹⁷⁰⁶ Erim’in Menderes’in uygulamalarını Albay Peron’a benzettiği yazıları bu tarihten itibaren başlamaktadır. Aşağıda da görüleceği üzere Erim, bundan sonraki yazılarında sürekli olarak Menderes ve Arjantin Diktatörü Albay Peron’un ortak özelliklerini sıralayacaktır.

Yine Erim’e göre, son üç yıllık süreçte Adalet Bakanlığı, savcılara emir vererek dava açtırma yetkisini siyasi rakiplerine birer baskı, birer yıldırma aracı olarak kullanmıştır. İktidar yanlıları suç işlediği takdirde ise Bakanlığın emri ile savcılara soruşturma açtırılmamaktadır. Bunun örneği, 1951 Ara Seçimleri’nde yaşanmıştır. Bu durumun vatandaşlar arasında kanun önündeki eşitliği ortadan kaldırdığını söyleyerek vatandaşın huzurunun hukuk teminatı altına alınmasını talep etmiştir. Son olarak şu hatırlatmada bulunmuştur: “İnsan Hakları Beyannamesine Türkiye’nin de oy vermiş olduğunu hatırlatırız. Tutulan bu yol memleketin milletler arası itibarını azaltabilir. Profesörlerin ağzına kilit vurmaya kalkmak, hukuk prensiplerine aykırı kanunlar çıkarmak, yetkileri laubalice kullanmak, devlet sorumlunun mana ve ehemmiyetini anlamamaktır.”¹⁷⁰⁷

Yargı meselesinden sonra Erim, basın sorununa da değinmiştir. İktidarın kendine yakın gördüğü ve kendisini eleştirmeyen gazetelere olduğundan fazla resmi ilan vermesini “beslemecilik” olarak tanımlayan Erim, bunun bütün ülke ve rejim yönünden en tehlikeli hastalıklardan birisi olduğunu, ahlak bozucu olduğunu ifade etmiştir. Totaliter rejimlerin en çok gazetelerden korktuğunu, iktidarın basının eleştirilerini durdurmak için onlarla ortaklık kurduğunu, oysa gerçek demokrasilerde serbest düşüncüyü hükümetin desteklediğini dile

¹⁷⁰⁶ “Mahkemelerin Bağımsızlığı”, *Ulus*, 27.07.1953.

¹⁷⁰⁷ “Savcıların Durumu”, *Ulus*, 29.07.1953.

getiren Erim, 1950 yılında iktidara gelen DP'nin elindeki gücü kaybetmemek için her türlü gayri ahlaki yollara başvurduğunu iddia etmiştir. Erim, beslemecilik üsulünün iktidarı ne pahasına olursa olsun bırakmak istemeyenlerin zihniyetinin bir ürünü olduğunu savunarak bunun için iktidarın, kendisini övmeleri adına yapay bir basın oluşturduğunu, resmi ilan, reklam paralarını ise bu basına dağıttığını aktarmıştır. Bu durumun, demokratik rejimlerde olmadığını, totaliter rejimlerde uygulandığını savunmuştur.¹⁷⁰⁸

Kanunların uygulanmasında son zamanlarda partizan bir üsulün varlığını tespit ettiklerini açıklayan Erim, bu konuda yine iktidarı suçlamıştır. Bu suçlamaya göre, iktidar kanunların uygulanmasında eşit davranmamakta, kanunları muhaliflere farklı, iktidar yanlılarına farklı uygulamaktadır. Bu durum devleti temelinden sarsacak bir zihniyettir.¹⁷⁰⁹ Erim sadece rejim meseleleri üzerine Hükümet'e eleştirilerde bulunmamış, aynı zamanda ülkenin ekonomik ve mali durumunun da Hükümet'in söylediğinin aksine daha da kötüye gittiğini ileri sürmüştür.¹⁷¹⁰

Bu arada Menderes de yurt gezisine çıkmıştı. Denizli DP Kongresi'ne katılarak burada CHP'liler arasında ayrılık çıkartmak için şöyle bir konuşma yapmıştır:

Bu gün iki türlü Halk Partisi vardır. Bunlarda biri, resmi ve mücerret olan sözlerini kitaptan okuyan, düşüncelerinde samimiyet bulunmayan, politikanın yolu budur, ancak bu yoldan muvaffakiyete erişilir diyen Halk Partisi, diğeri de bizim gibi etten ve kemikten yapılmış vatandaşlardan mürekkep hakiki Halk Partisini hakiki Halk Partisini selamlamayı kendime bir borç bilmekteyim.¹⁷¹¹

Menderes'in CHP'liler arasında ayrılık çıkartma gayreti taşıyan bu konuşması karşısında Erim, "DP'nin diktatörlük sathı mailinde hızla yuvarlanmakta olan şefine ithar ediyoruz" diyerek Menderes'i uarmaya başlamıştır. CHP içerisinde bozgunluk çıkartma çabaları boşunadır. Menderes 1950 Seçimleri öncesinde de bu "Şark Kurnazlığına" başvurmuş, İnönü ile teşkilatının arasını açmaya çalışmış, ama başarılı olamamıştır. Menderes, muhalefeti yok ederek güdümlü bir muhalefet oluşturma çabalarından bir an önce vazgeçmelidir. Besleme basın tutma ve serbest seçimlerden kaçma gibi tedbirlere başvurmak Erim'e göre, Menderes'in en tehlikeli hatalarıdır. Menderes "Vakit kaybetmeden doğru yola gelmelidir...Zararın neresinden dönülürse kardır...Bay Menderes kendisine acımayabilir. Fakat bunca fedakarlıkla kurulmaya çalışılan rejime kıymaya asla hakkı yoktur"¹⁷¹² demek suretiyle O'nu rejim açısından uarmış, doğru yola davet etmiştir. Öte yandan Ulus Gazetesi

¹⁷⁰⁸ "Beslemecilik Meselesi", *Ulus*, 30.07.1953.

¹⁷⁰⁹ "Devleti Temelinden Sarsacak Zihniyet", *Ulus*, 31.07.1953.

¹⁷¹⁰ "Ekonomik ve Mali Durum", *Ulus*, 01.08.1953.

¹⁷¹¹ "Gülünç Lakırdılar", *Ulus*, 05.08.1953.

¹⁷¹² "Gülünç Lakırdılar", *Ulus*, 05.08.1953.

de attığı manşetler ile Menderes'in CHP içerisinde ayrılık çıkartmaya çalışmasından söz etmekteydi. Ancak gazete bu çabaların boşa gideceğini yazmıştır.¹⁷¹³

Kasım Gülek'in gezileri ve toplantıları Menderes tarafından tepki ile karşılanmıştır. Menderes, muhalefetin memleket memleket gezmelerini doğru bulmadığını, böyle bir şeyin ancak seçim kampanyalarının açıldığı zamanlarda olabileceğini ifade etmekteydi. Toplantıları da muhalefetin konuşmalarını da ülkenin manevi huzurunu bozucu faaliyetler olarak görmekteydi. Erim Fransa, İtalya, İngiltere, Belçika, ABD örneğini vererek bu ülkelerde siyasi partilerin ülkenin çeşitli yerlerine dağılarak zaman fark etmeksizin özgürce konferanslar verdiklerini, toplantılar ve geziler yaptıklarını belirtmiş, bu ülkelerde Türkiye'de olduğu gibi iktidarın bu durumdan şikayetçi olmadığını ileri sürmüştür. Erim'e göre, demokrasiden anlamayan Menderes'in yaptığı konuşmayı İtalya, Fransa ya da İngiltere'nin Başbakanları yapsa idi o ülkelerde eğlence konusu olurdu; oysa Türkiye'de Menderes'in söyledikleri ciddiye alınmaktadır. Menderes'in bu konuşmalarını Arjantin'deki diktatör Albay Peron'a benzeten Erim, durumu "hazin bir manzara" olarak tanımlamıştır. Yine Erim her şeyin bir sonu olduğu, 1954 Seçimleri dürüst ve serbest yapılırsa Menderes'in bu ihtirasından uyanacağı düşüncesini aktarmıştır.¹⁷¹⁴ Ülkenin manevi huzurunu muhalefetin bozduğunu iddia eden Menderes'e Erim, bir gün sonra daha çok sert çıkacaktır. Erim'e göre, "huzursuzluk Başbakandır, Türk Milletinin seçim hak ve hürriyetleri ile oynamaya kalkacak eller muhakkak ki kırılacaktır."¹⁷¹⁵

Nihat Erim'in bu esnada Hükümeti, oy toplamak uğruna irtica ile samimi bir şekilde mücadele etmemek ile suçladığı görülmektedir. Diyarbakır'da bir köyde bütün yetkililerin gözleri önünde çocuklara Arap harflerinin öğretildiğini örnek gösteren Erim, "oy toplama uğruna Atatürk devrimleri pazara çıkarılmıştır"¹⁷¹⁶ şeklinde tespitini ortaya koymuştur.

Ekonomi ve rejim meselesini birlikte değerlendirmeye de başlayan Erim, bu gün ülkede görülen ekonomik gelişmeleri Marshall Planı'ndan yani Amerika'dan gelen yardımlara bağlamıştır. Türkiye'nin kendi imkanları ile 15-20 yılda tedarik edebileceği sermayeyi, bilgi ve teknik birikimi Amerika sayesinde 3-5 yılda CHP'nin elde ettiğini savunmuştur. Erim'e göre, keyfi ve şahsi politika yüzünden üç yıldır işlenen ekonomik ve mali hatalar yapılmasaydı Türkiye için durum daha iyi olabilirdi. Meselenin bu tarafını naklettikten sonra Erim, rejim açısından ele alarak şu soruyu sormuştur:

¹⁷¹³ "İkililik yaratma gayretlerine cevap", *Ulus*, 05.08.1953.

¹⁷¹⁴ "Yurdun Manevi Huzuru", *Ulus*, 07.08.1953.

¹⁷¹⁵ "Huzursuzluk Başbakandır", *Ulus*, 08.08.1953.

¹⁷¹⁶ "İşte Misali", *Ulus*, 10.08.1953.

Bir an için son üç yılda DP iktidarının ekonomik işleri çok güzel yürüttüğünü farz edelim. Bu faraziye, demokrasi ve hukuk devleti rejimini bir yana bırakarak, kötü bir diktatorya, murakabesiz bir idare kurmaya hak verir mi?" Yani elektrik santrali, liman, yol yapmış olmasına karşılık Bay Menderes'in keyfi idaresi kabul edilebilir mi?¹⁷¹⁷

"Asla kabul edilemez" diyerek cevap veren Erim, Hitler, Musolini ve Albay Peron'u örnek vererek onların Menderes'ten daha çok önemli ekonomik başarılar elde ettiği halde kurdukları diktatöryayı halkın hazmetmediğini savunmuştur: "Demek ki ekonomik işlerde Bay Menderes'inki gibi farazi, Hitlerinki gibi gerçek bir başarı hukuk devleti prensiplerini çiğnemenin mazereti olmamaktadır". Ayrıca Erim, isim vermeden Menderes'i kastederek meşru olarak iktidara gelmiş olmak ile hükümetin istediği gibi hukuksuz bir şekilde hareket edemeyeceği görüşündedir. Menderes'in politikası yüzünden de ülke 1950 Seçimleri'nden sonra hukuk devleti esaslarında ve demokrasi prensiplerinde çok ama çok gerilere gitmiştir.¹⁷¹⁸

Görüldüğü üzere Erim, demokrasi ve Atatürk İnkılapları'nda geriye gidişin sorumlusu olarak Menderes'i görmüş ve Menderes ile diktatörler içerisinde özellikle, Arjantin Diktatörü Albay Peron arasındaki benzerliği sürekli olarak yazılarında ana konu edinip Menderes'i sert bir dille eleştirmiştir.¹⁷¹⁹ Bunların da ötesinde CHP ile kapatılan MP'nin, 1954 Seçimleri'nde işbirliği yapacağı söylentilerinin dolaşması DP yöneticilerini daha da germiş ve CHP'ye karşı fazlaca sert önlemler almaya başlamıştır. Toker'in anlattıklarına göre, böyle bir işbirliğini CHP Genel Sekreteri kabul etmemiş ve yalanlamıştır. Ne var ki bu işbirliğini tezgahlayan Nihat Erim ile Yeni Sabah Gazetesi'nin sahibi Sefa Kılıçlıoğlu idi. 1954 Seçimleri'nde böyle bir işbirliği içerisine girerek DP'ye ağır bir darbe vurmak istiyorlardı.¹⁷²⁰ Bu konuyu Zafer Gazetesi'nin Başyazarı Mümtaz Faik Fenik de 25 Ağustos'taki köşesinde dile getirmiştir. Buna göre, CHP'nin, MP'nin kapatılması karşısında tavır almalarının sebebinin MP'den 1954 Seçimleri için oy istemek olduğunu Fenik iddia etmiştir. Bir habere göre Erim, memleketi Kandıra'da yaptığı bir konuşmada MP'nin kendilerini desteklemeleri durumunda mutlaka iktidara geleceklerini dile getirmiştir. Fenik bu haber karşısında CHP'nin kendisinden ümidini kestiğini, artık ayakta durabilmek için koltuk değneği aramaya başladığı yorumunda bulunmuştur. Fenik ardından Erim'in üzerine şu sözlerle yüklenmiştir:

¹⁷¹⁷ "Farzedelim Ki Doğrudur", *Ulus*, 13.08.1953.

¹⁷¹⁸ "Farzedelim Ki Doğrudur", *Ulus*, 13.08.1953.

¹⁷¹⁹ "Albay Peron ve A. Menderes", *Ulus*, 19.08.1953; "Seçim Kampanyası Henüz Başlamadı", *Ulus*, 14.08.1953; "Kakokrasiye Uygun Bir Hareket", *Ulus*, 15.08.1953; "Bir De Mükavafat MI Verilecek", *Ulus*, 16.08.1953; "Beslemeler Boşuna Uğraşılıyor", *Ulus*, 23.08.1953.

¹⁷²⁰ Toker, 1991a: 248.

Nerde kaldı seçimlerde yüzde beş on fark hesapları, a Nihat Erim Bey? Ne oldu, milletin Demokrat Parti'den soğuduğu hakkındaki bühtanlar? Kasım Güleklerin, Şemsettin Günaltayların, falanların ve falanların nutukları, iddiaları? Bunların hepsi birden bire suya mı düştü ki, sözcüleri şimdi Millet Partisine sarılıyor?¹⁷²¹

Fenik'e göre, Erim'in Kandıra'daki konuşması, Erim de dahil olmak üzere bütün CHP'lilerin ümitlerinin kaybolmuş bir halde Halk Partisine değil de kendilerine küfretmiş olan MP'ye bel bağladığını göstermiştir. Kandıra konuşmasının işaret ettiği diğer şey ise Erim'in MP'nin kapatılması dolayısı ile yazdığı eleştiri yazılarında samimi olmadığıdır. "Davanın esası Cerri menfaat yani Millet Partisini elde ederek rey avcılığında bir nevi toptancılıktır". Fenik, CHP'nin inkılaplara sadakati konusunun samimi olmadığı sonucunu çıkartmış ve "O zaman öyle icap etmiş öyle söylemişler, şimdi böyle icap etmiş böyle hareket ediyorlar. Ve içinde halifeciliğin, meşrutiyeti, mecelleyi müdafaa eden hiziplerin bulunduğu bir parti ile işbirliği yapmaktan kendilerini alamıyorlar"¹⁷²² diyerek CHP'yi döneme göre hareket etmek ile suçlamıştır.

Yine Mümtaz Faik Fenik 27 Ağustos 1953 tarihinde CHP'nin, gelecek seçimlerde MP'nin desteğini alacak olmasına değinmiştir. İddiaya göre Erim, yine Kandıra'daki bir konuşmasında kendilerinin iktidara gelmesi durumunda MP'yi tekrar açacaklarını söylemiştir. Fenik, iktidarın değişmiş olmasının suçu değiştiremeyeceğini ve partiyi tekrar açma yetkisinin mahkemelerde olduğu hatırlatarak Erim'e sert çıkmıştır: "Nihat Erim hakim midir, mahkeme midir ki, biz iktidara gelince Millet Partisi'ni açacağız, diyebiliyor". Erim'i bu şekilde oy devşirmeye çalışmak ile suçlamış, hatta daha da ileri giderek Erim'i, Albay Peron olmak ile itham etmiştir. Bunun sebebini de Erim'in sadece kanunları değil, partisini de hiçe sayması olarak göstermiştir.¹⁷²³

Ardından Fenik, MP'nin kapatılma sebebini hatırlatmıştır. Henüz bu parti için kesin karar verilmediği halde Erim'in nasıl devam eden bir mahkeme süreci hakkında politika oyunlarına giriştiğini sorgulamıştır. Öte yandan Fenik, bir önceki yazısının aksine CHP'nin MP ile işbirliği yapıp yapmayacağı kesin belli olmadığını açıklamıştır. Sonra da Erim'i oy avcısı olmak ile itham edip Erim'in Atatürk İnkılapları'nın ve dinin siyasete alet edilmemesi gerektiği ile ilgili fikirlerinin boş çıktığını öne sürmüştür: "Millet Partisi siyaset uğrunda taassubu sömürecek! Halk partisi de bu taassubu sömüren Millet Partisini sömürerek seçimin

¹⁷²¹ "İki Ahpap Çavuşlar!", *Zafer*, 25.08.1953.

¹⁷²² "İki Ahpap Çavuşlar!", *Zafer*, 25.08.1953.

¹⁷²³ Nihat Erim MP'yi Açacakmış! ", *Zafer*, 27.08.1953.

dumanını doğru çıkarmaya bakacak! Bundan daha sinsice bir şekilde din politikaya alet edilir mi?”¹⁷²⁴

Vatan Gazetesi’nde de Erim’in Kandıra konuşması haberine yer verilmiştir. Habere göre, Erim, Kandıra’da yaptığı konuşmada seçimlerde MP ile birlikte hareket edeceklerini, iktidara gelince MP’yi tekrar açacaklarını ve seçimlerde Kocaeli’nden 3 MP’liyi aday göstereceklerini açıklamıştır. Fakat CHP’nin, MP ile işbirliği yapma konusunda ve diğer konularda ne düşündüğü tam bilinmemektedir. Gazete, Nihat Erim’in faaliyetlerini sert bir dille eleştirmiştir. MP hakkında mahkeme süreci devam ederken Erim’in CHP iktidara gelince MP’yi açacağını söylemesini Gazete; “Nihat Erim bu sözleri ile memleketin adalet makinesini hiçe saydığı, Halk Partisi hesabına diktatörce bir dille konuştuğunun ve kendi kin ve ihtirasını bütün partiye malettiğinin farkında olamayacak kadar gaflete mi düşmüştür” şeklinde sertçe tepki göstermiştir. Erim’i oy toplamak için dini siyasete alet etmek ile suçlamış ve irticaa konusunda da samimi olmamak ile eleştirmiştir.¹⁷²⁵

Nihat Erim, kendisinin Kandıra’da yaptığı iddia edilen konuşmaların içeriğini yalanlamıştır. Bazı gazetelerde yanlış aksettirilen konuşmasının aslını hemen Ulus Gazetesi’nde yayınlamıştır. Yaptığını iddia ettiği konuşmanın aslı şöyledir: “Önümüzdeki seçimlerde vatandaşlar bizi destekledikleri takdirde rejimi yerleştirmek gayesiyle mutlak surette iktidara geleceğiz. O takdirde tekrar iktidara gelecek CHP, şimdiki iktidar mensuplarına demokrasinin ne olduğunu, nasıl işlemesi lazım geldiğini gösterecektir.”¹⁷²⁶

Nihat Erim, hakkında çıkan haberlere aynı zamanda yazdığı bir başmakalesinde de cevap vermiştir. MP’nin kapatılması karşısında kendisinin görüşünün CHP’nin yayınladığı tebliğ ile aynı olduğunu, yani partisi ile aynı görüşe sahip olduğunu, ifade etmiştir. Daha sonra da Kandıra’da kendisinin bu konuda konuşma yaptığı söylenmiştir. Erim, Kandıra’da hiçbir konuşmanın olmadığını, yine aynı şekilde Gebze’de de konuşma yapmadığını iddia etmiştir. İzmit’in Paç semtinde CHP İlçe Başkanları ile partinin iç meseleleri ile ilgili konuşmalar yapılmıştır. Kendisinin Kocaeli ilçelerini gezerken Karasu’da açık hava toplantısında konuştuğunu ve bir soru üzerine MP’nin kapanışı üzerine şöyle bir konuşma yaptığını ileri sürmüştür:

MP de DP de CHP’nin siyasi rakipleridir. İktidara tekrar gelip programımızı yürütmek isteriz. İktidarı öteki partilerin değil, CHP’nin almasını isteriz. Bunun için çalışırız. Ama biz CHP’liler rakip partililerle mertçe güreş isteriz...MP içinde Atatürk devrimlerine karşı suç işleyen olmuşa şahsen ceza görmelidirler. Fakat henüz suç ve suçun mahiyeti belli bile değil iken, bir partiyi kapatma yolunu açık

¹⁷²⁴ “Nihat Erim MP’yi Açacakmış!”, *Zafer*, 27.08.1953.

¹⁷²⁵ “Nihat Erim M.P. ile işbirliği yapıyor”, *Vatan*, 26.08.1953.

¹⁷²⁶ “Nihat Erim’in Kandıra’daki konuşması”, *Ulus*, 25.08.1953.

birakan kanunu çok partili hayata aykırı buluruz...Şu veya bu partinin suçu, partinin suçu sayılırsa bütün partilerin hayatına son verilebilir. CHP böyle bir şeye asla razı değildir. Eğer MP hiçbir suçu olmadan yürürlükteki kanun yüzünden 10 lira para cezasıyla büsbütün kapatılırsa müsterih olunuz. CHP iktidara geçer geçmez bu kanunu da değiştirir ve MP'nin yeniden açılmasını mümkün kılar". Erim kendisinin sözlerinin çarpıtılmasından beslemeci basını sorumlu tutmuş, bunların kendisi üzerinden bulanık bir hava, bir polemik yaratmaya çalıştığını iddia etmiştir.¹⁷²⁷

Erim, Atatürk İnkılapları'na sadakat konusunda samimiyetsiz olarak eleştirilmiştir. Eleştiriler'e Türkiye'deki irtica hareketlerinin baş sorumlusu olarak Adnan Menderes'i göstermek suretiyle cevap vermiştir.¹⁷²⁸ Öte yandan kendisi hakkında yalan haberler üretmek ile suçladığı gazeteleri de eleştirmeyi ihmal etmemiştir. Erim'e göre, bunlar daha fazla resmi ilan, reklam alabilmek adına Menderes'in emrine girmişlerdir. Menderes ne derse onu yapmaktadırlar. Buna yalan ve iftiralar da dahildir.¹⁷²⁹

İşte Metin Toker'in de iddia ettiği üzere, CHP ile MP'nin 1954 Seçimleri'nde işbirliği yapacağı söylentileri gergin olan partiler arası ilişkileri daha da germiştir. 24 Ekim 1953'te Menderes Adana'da yaptığı uzun konuşmasında partiler arası ilişkilere değinerek, muhalefet gazetelerinin yayınlarını Moskof Radyosu'na rahmet okutmak ile suçlamıştır. Menderes, CHP'nin memleket işlerini baltaladığını ve iktidarın çalışmalarını engellediğini iddia ettikten sonra bu işten bütün CHP'lilerin sorumlu olmadığını, bunun "sadece bir havuç sokak politikacısının işi" olduğunu aktarmıştır. Bunu önlemek için bir takım tedbirler alacaklarını belirtmiştir.¹⁷³⁰ Menderes'in bu tehditleri karşısında CHP Meclis'i hemen toplanarak bir tebliğ yayınlamışlardır. Tebliğde; "Her türlü müşküllere ve tehditlere rağmen CHP, kanunlar içinde prensipleri ve idealleri yolunda muhalefet vazifesini vatana karşı dürüst bir surette ifaya devam edecektir. Müdaffa hakkı tanınmaksızın açıkça tecavüze maruz bulunuyoruz" denmiştir.¹⁷³¹ Nihat Erim ise Menderes'in Adana Konuşmasını şu şekilde yorumlamıştır:

Şimdi bir başka safhadayız: CHP'yi tasfiye için yalnız uydurma borç tehdidi öne sürülmekle kalınmıyor. Daha kötü şeylerin kılıcı havada sallanıyor. Ciddi ve dürüst, güdüm kabul etmeyen muhalefet büsbütün ortadan kaldırılarak, belki de beslemelerden güdümlü ve 1954 seçimlerinde "seçim komedyası" ile kontenjanlı seçime razı olacak bir muhalefet yaratılacağı anlatılmak isteniyor. Yapabilirler mi yapamazlar mı? Tamamen cinnet getirmeden yapılabileceğini zannetmiyoruz.¹⁷³²

¹⁷²⁷ "Millet Partisi Etrafında", *Ulus*, 27.08.1953.

¹⁷²⁸ "En Ağır Darbe", *Ulus*, 26.08.1953.

¹⁷²⁹ "İrtica İle Kimler İşbirliği Yaptı?", *Ulus*, 24.08.1953.

¹⁷³⁰ "Politika hayatımız dönüm noktasında", *Akşam*, 25.10.1953.

¹⁷³¹ "CHP Meclisi bir tebliğ yayınladı", *Ulus*, 26.10.1953.

¹⁷³² "Başbakan'ın Adana Konuşması", *Ulus*, 26.10.1953.

Ayrıca bir gün sonra yine aynı konu üzerine yaptığı değerlendirmesinde Erim, Adana Konuşması'nın, Menderes'in demokrasinin faziletlerine samimiyetle inanmadığını kendisine bir kere daha gösterdiğini ifade etmiş ve ardından da demokrasinin faziletlerine inanan bir insanın anayasa ve kanunlar çerçevesinde görevini yapmaya çalışan muhalefeti zor kullanmak ile tehdit etmeyeceğini savunmuştur. Erim, Başbakan'ı bu kadar sınırlendiren şeyin Kasım Gülek'in sözleri ve Ulus'un yayımları olduğunu dile getirmiştir. Kendilerinin yayımlarında eğer bir suç var ise Başbakan'ın neden savcılarını hareket geçirmedini sormuştur.¹⁷³³ Ayrıca Erim, Menderes'in, tarihinin sayılı hatalarından birini işlemek üzere olduğunu, O'nu bu yolda teşvik edenlerin ise millete karşı en büyük ihaneti yaptıklarını ifade etmiştir.¹⁷³⁴

Nihat Erim'in öteden beri Ulus Gazetesi'nde Hükümet'e yönelik olarak yaptığı sert eleştiriler karşısında Menderes, muhalefeti neredeyse vatana ihanet etmek ile suçlamış; artık bu saatten sonra CHP'ye karşı bir takım zorunlu tedbirler alacaklarını açıklamıştır. Erim bu tedbirleri CHP'nin mallarına el konulması, CHP'nin borçlandırılması, sonrasında iflasa sürüklenmesi olarak anlamış, hatta onun da ötesinde daha da kötü şeylerin başlarına gelebileceği şeklinde anlamıştır. Gerçekten Meclis'in açılması ile birlikte CHP'ye karşı bir takım tedbirler alınmaya başlanacaktır. 1 Kasım 1953 tarihinde Meclis'in açılmasının¹⁷³⁵ ertesi günü Menderes'in talimatıyla CHP'nin mallarını hazineye devri işini görüşmek üzere DP Genel İdare Kurulu bir toplantı yapmıştır.¹⁷³⁶ Metin Toker'e göre, DP, seçimlerden önce muhalefetin elindeki özellikle Ulus Gazetesi ve matbaasını hazineye devretmek istemekte idi.¹⁷³⁷ 18 Kasım 1953 tarihinde DP Meclis Grubu, ilgili kanun tasarısını hazırlaması için bir komisyon kurmuştur.¹⁷³⁸

CHP'nin malları meselesi DP içinde görüşülürken Toker'in anlattıklarına göre, Menderes, CHP'nin yöneticilerini “doğru yola getirmek” için Karadeniz Gezisi'ne çıkmıştır. Gezisi sırasında yaptığı konuşmalarda özetle CHP içerisinde bir grubun ihtiraslarına kapılarak CHP'yi kötü yola sevk ettiğini dile getirmiş ve Onların bu yoldan dönmeleri için son kez uyarmıştır. Ancak CHP'nin yöneticilerinde ve teşkilatında hiçbir değişiklik meydana gelmemiştir.¹⁷³⁹ Nihat Erim'de de hiçbir değişiklik meydana gelmemiştir. Erim, Menderes'in Karadeniz Gezisi sırasındaki sözleri hakkında şu yorumda bulunmuştur:

¹⁷³³ “Hayret Etmemek Mümkün Mü?”, *Ulus*, 27.10.1953.

¹⁷³⁴ “Hep O Zihniyet”, *Ulus*, 28.10.1953.

¹⁷³⁵ “Meclis Bayar'ın bir nutku ile açıldı”, *Cumhuriyet*, 02.11.1953.

¹⁷³⁶ “DP Genel Kurul dün 7 saat süren bir toplantı yaptı”, *Cumhuriyet*, 03.11.1953.

¹⁷³⁷ Toker, 1991a: 250.

¹⁷³⁸ “D. Parti Grubunda dünkü görüşmeler”, *Ulus*, 18.11.1953.

¹⁷³⁹ Toker, 1991a: 252.

...Sayın Başbakan istiyor ki CHP'li yazarlar kendi programlarına, kendi Kurultay beyannamelerine bakmasınlar, Başbakana baksınlar. O neden hoşlanıyorsa onu söylesinler, onu yazsınlar, onu yapsınlar. O neye sinirleniyorsa onu yapmaktan ihtimamla kaçsınlar. Anayasa ve kanunlar çerçevesi içinde mensup olduğu parti programının yolunda, parti kurultayının talimatına uygun hareket edenler sayın başbakanın nazarında "bir havuç muhteristir". Ortada gerçekten bir muhteris var. Doymak bilmeyen ihtirası yüzünden rejimi ve memleketi cihanın hayretle açılmış gözleri önünde, keyfine göre sürüklemektedir. Bakalım ne zamanda kadar böyle devam edebilecek?¹⁷⁴⁰

Aynı zamanda Erim, Menderes'in bu çabalarını, CHP'yi tabandan çökmeye çalışmak olarak algılamıştır.¹⁷⁴¹

Nihat Erim, Menderes'in "CHP'yi yola getirme gayretlerine" yukarıdaki şekilde sert cevap vermek ile kalmamış, CHP Malatya Ocağı'nda bir konuşma yaparak DP'nin "aksaklıklarını" ortaya koymuştur. Erim'e göre, DP, İnkılapları koruma konusunda gerekli önemi vermemiştir. Hükümet'i serbestçe denetleyecek bir mekanizma yoktur. Milli Selamet Kanunları ve resmi ilanlar Hükümet'in denetlenmesine engel olmak için yapılan keyfi uygulamalardır. Hayat pahalılığı artmaktadır. Devlet idaresinde partizan uygulamaların sayısı artmış olup bu sorunu dile getirenler vatana ihanet etmek ile suçlanmaktadır.¹⁷⁴² 28 Kasım 1953 tarihinde CHP Keskin Gençlik Ocağı'nın açılışında Erim yaptığı konuşmada DP'nin eksikliklerini ifade etmiştir. DP, ülkeyi ileriye götürmek bir yana dursun geriye götürmektedir. Çıkardıkları anti demokratik kanunlar bunun en güzel kanıtıdır. Son zamanlarda gündemde olan CHP'nin mallarının hazineye devri meselesini de açarak bundan korkmadıklarını ve bu işten kendilerinin güçlenerek çıkacağını ifade etmiştir.¹⁷⁴³

Nihat Erim'in DP'ye karşı yönelttiği suçlamalar ve eleştiriler karşısında Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman, kaleme aldığı bir yazı ile Erim'e yine hücum etmiştir. Erim'in hastalığa tutulduğunu öne sürerek bu hastalığında da "politika kanseri" olduğu teşhisini koyan Yalman, Erim hakkında şunları söylemiştir:

...Nihat Erim öyle bir adam ki müspet vasıfları ile memlekette en muhterem bir mevkie sahip olması, kendine, çoluğuna, çocuğuna, partisine, millete hayrı dokunması mümkün iken, politika kanserine tutulmuş, iradesi felce uğramış, gözleri kinden başka bir şey görmez olmuş. Şer kuvvetleri ona sarılıyorlar, onun şer hesabına Halk Partisi bünyesinde kurduğu köprübaşından cesaret alıyorlar. Memleketin iyiliğini ve emniyetini esas, partileri ancak buna hizmet etmesi lazım gelen bir vasıta diye

¹⁷⁴⁰ "CHP Teşkilatı", *Ulus*, 25.11.1953.

¹⁷⁴¹ "CHP Gençlik Ocaklarına bir yenisi daha katıldı", *Ulus*, 29.11.1953.

¹⁷⁴² "Nihat Erim, DP'nin bütük aksaklıklarını ortaya koydu", *Ulus*, 15.11.1953.

¹⁷⁴³ "CHP Gençlik Ocaklarına bir yenisi daha katıldı", *Ulus*, 29.11.1953.

telakki eden bütün idrak sahibi, zinde görüşlü vatandaşlar, Erim'i ve benzerlerini huzur ve saadete giden milli yolumuzun üzerine dikilmiş başlıca engeller, kin ve ihtiras timsalleri diye karşılıyorlar...¹⁷⁴⁴

Erim'in hastalığına üzülen Yalman, böyle iyi yetişmiş adamların kolay kolay bir daha bulunamayacağı için kaybetmek istemediklerini, o yüzden onu bu hastalıktan kurtarmak için ikazlarda bulunduğunu açıklamıştır. Yalman, koyduğu teşhisten sonra meseleyi MP davasına getirerek Erim'i oy için İnkılap karşıtı bir parti olan MP'ye sahip çıkmak ile suçlamıştır. Yalman'ın anlattıklarına göre, 1949 yılında Erim Başbakan Yardımcısı iken; Erim, kendisine memleket için demokrasi istediğini, ancak "kendisi ve çocukları sürünecekse" demokrasiyi istemediğini ifade etmiştir. Bu konuyu hatırlatan Yalman, şimdilerde devlet otoritesinin zarar görmesi ve vatandaşlar arasında kan akması tehlikesi olmasına rağmen demokrasi ve hürriyet adı altında kestirmeden koltuğa oturmak için Erim'in ortamı gerdiğini iddia etmiş ve Erim'den bir an önce bu yoldan dönmesini, 1947-1950 yılları arasındaki "makul ve mutedil" Erim olmasını istemiştir.¹⁷⁴⁵ Ertesi gün Zafer Gazetesi Başyazarı Mümtaz Faik Fenik, Yalman'ın bu yazısını köşesine taşımış ve Erim'in nasihat ile tedavi olmasının mümkün olmadığını savunmuştur.¹⁷⁴⁶

Anlaşıldığı üzere, Karadeniz Gezisi ile Menderes amacına ulaşamamış ve Ankara'ya dönünce 8 Aralık 1953 tarihinde CHP Meclis Grubu Menderes'in başkanlığında toplanmıştır. İlgili Kanun Tasarısı'nı onaylayıp Meclis'e sevk etmiştir.¹⁷⁴⁷ CHP'nin haksız bir şekilde edindiği iddia edilen mallarının hazineye devri kanun tasarısının Meclis'e sevk edilmesi üzerine, CHP 10 Aralık 1953 tarihinde bir tebliğ yayınlamıştır. Tebliğin önemli başlıklar şu şekildedir:

1-Bu tasarı Anayasa, hukuk esaslarına, hukuk devleti prensip ve usullerine aykırıdır. 2-CHP aleyhine sürülen isnatlar bağımsız yargıç önüne görülmek gerekirken rakip parti tarafından hükme bağlanması memleketi bir rejim davası karşısında bırakmıştır. 3-Böyle bir muameleye ancak anayasa ve hukukun medeni milletlerce kabul edilmiş prensiplerini tanımayan sistemlerde rastlanır. 4-CHP bu muameleyi seçim mücadelesinin meşru olmayan bir tertibi saydığını yüksek sesle bildirir. 5-CHP hiçbir tecavüz ve baskı tertibinden yılmaksızın vazifesine devam edecektir.¹⁷⁴⁸

Nihat Erim ise bu Kanun Tasarısı'nı değerlendirirken 1839 Tanzimat Fermanı'nı örnek vermiştir. Tanzimat Fermanı'ndan önce görevden uzaklaştırılan devlet adamlarının malları çeşitli bahanelerle müsadere edilirdi. 1839 Tanzimat Fermanı'nı Mustafa Reşit

¹⁷⁴⁴ "Dikkat Nihat Erim!", *Vatan*, 29.11.1953.

¹⁷⁴⁵ "Dikkat Nihat Erim!", *Vatan*, 29.11.1953.

¹⁷⁴⁶ "Kanser, ama Politika Değil, Mide Kanseri!", *Zafer*, 30.11.1953.

¹⁷⁴⁷ "CHP'nin bütün malları alınıyor", *Akşam*, 09.12.1953.

¹⁷⁴⁸ "Memleket bir rejim davası karşısındadır", *Akşam*, 11.12.1953.

Paşa'nın okuması ile birlikte müsadere sistemi sona ermiştir. Erim'e göre, işte Menderes 100 yıldan beri uygulanmayan müsadere sistemini tekrar açmıştır. Menderes bunu rakiplerini yok etmek için yapmıştır. DP Grubu, hukuk ve adalet prensiplerini çiğnemiştir. CHP'nin haksız mal edindiğini iddia eden Menderes, mahkemeye gitmesi gerekirken bu işi Meclis'e götürmüştür. 3 yıldan beri harekete geçmezken seçimlere çok az bir zaman kala Menderes'in harekete geçmesi manalıdır.¹⁷⁴⁹ Öte yandan Erim'e göre, Menderes ve DP iki yüzlüdür. Çünkü DP'nin program ve vaatlerinde demokrasinin ilerlemesi için çalışılacağı ifadesi yer alırken DP uygulamada farklı hareket etmiştir. Bunun en büyük örneği ise Atatürk'e ve eserlerine bağlılık konusundadır. DP, Atatürk'e bağlı olduğunu bir yandan söylerken diğer yandan da Atatürk'ün miras bıraktığı Ulus Gazetesi ve matbaasını, Çankaya'daki arsa ve menkul kıymetleri müsadere etmeye çalışmaktadır: "Atatürk'e güya bağlıdırlar, O'nu güya çok seviyorlar, ama malını mülkünü müsadere etmekten çekinmiyorlar. İki yüzlü politikanın bu derece kabasını değil Türk tarihi, cihan tarihi ender olarak kaydetmiştir."¹⁷⁵⁰ Bundan sonraki süreçte Erim, Ulus Gazetesi'nin Atatürk'ün kendilerine mirası olduğunu belirtecek ve bu mirasın müsadere edilmeye çalışıldığı propagandasını yapacaktır. Ulus Gazetesi'nin Manşetleri'nde de bu, günlerce servis edilmiştir.¹⁷⁵¹

Diğer günlerde de Erim, CHP'nin elinde milletin malı olmadığını, bu malların % 95'ini Atatürk'ün kendilerine miras bıraktığını açıklamıştır. CHP'nin elinde haksız edinilmiş bir mal olmuş olsaydı üç yıldan beri iktidar olan DP'nin bunu ellerinden çoktan almış olması gerekirdi. Haksız mal olmadığı için de mahkemeye gitmekten çekinmişleridir. DP'nin söz konusu kanunu çıkartmaktaki amacını şöyle anlatmaktadır:

Seçmen vatandaşlarının yüzde 53'ünün vekaletini üzerinde taşıyan bir zümre adına hareket edebilen bir mahdut zümre, seçmen vatandaşlarının yüzde 43'ünün vekaletini üzerinde taşıyan partiyi malından mülkünden soymaktadır. Bunu yapmaktan maksatları seçime kadar Ulus'un ve Dünya'nın murakabesinden kurtulmak; seçime ise adeta rakipsiz girmektir.

Erim, son olarak bu yolun ülkeyi diktatörlüğe götüreceği uyarısını yenilemiştir.¹⁷⁵² Tasarı'nın, Meclis'te görüşüleceği gün Erim gazetede köşesinden iktidara yeni bir teklif sunmuştur. Erim'in teklifi Anayasa Mahkemesi'nin kurulması yönündedir. Geçmişle ya da bu gün ile ilgili ne gibi hukuksuzluk olduğu düşünülüyorsa kararı, Meclis yerine bu mahkemenin

¹⁷⁴⁹ "Haydi Hayırlısı", *Ulus*, 10.12.1953.

¹⁷⁵⁰ "İki Yüzlülük", *Ulus*, 11.12.1953.

¹⁷⁵¹ "Atatürk Ulus matbasını CHP'ye nasıl verdi", *Ulus*, 11.12.1953; "Atatürk'ün vasiyetnamesini bir daha neşrediyoruz", *Ulus*, 12.12.1953; "Atatürk ve Ulus", *Ulus*, 13.12.1953; "Müsterih Ol Atatürk", *Ulus*, 15.12.1953.

¹⁷⁵² "Totaliter Rejime Doğru", *Ulus*, 13.12.1953.

vermesini istemiştir. Erim, Hükümet'in bu tekliften kaçındığını iddia etmiştir. Bu şekilde CHP'nin mallarının müsadere edilmesini ise, bir zulüm olarak nitelendirmiştir.¹⁷⁵³ Erim, CHP'nin mallarının hazineye devrini bir "müsadere" olarak görmüştür. Kanun çıktıktan sonra da bunun müsadere olduğu yönünde bir çok yazılar kaleme almıştır. Bunun üzerine Hükümet de bu kanunu müsadere olarak tanımlayanların cezalandırılacağını açıklamıştır. Erim, müsadere tanımına halen devam edince hakkında suç duyurusunda bulunulmuş ve 14 Ocak 1954 tarihinde Erim ve Hüseyin Cahit Yalçın savcı tarafından çağrılarak sorgulanmıştır. Bu hususta haklarında dava açılmıştır.¹⁷⁵⁴

14 Aralık 1953 tarihinde TBMM'de CHP'nin Haksız İktisapları Hakkında Kanun görüşülmeye başlanmıştı.¹⁷⁵⁵ Cüneyt Arcayürek'in anlattıklarına göre, Meclis'te görüşmeler devam ederken Erim, son anda yasaya bir ek fıkra eklenerek Ulus Gazetesi ile matbaasının CHP'nin elinden alınmayacağını düşünüyordu. Çünkü Erim'e göre, Atatürk'ün mirası olan Ulus Gazetesi ve matbaasına kimse dokunamazdı. Buna Hükmet de dahildi. Atatürkçü olarak bilenen Bayar'ın bu işe engel olacağını düşünmekteydi. En önemlisi de Erim'in böyle bir beklentinin içerisine girmesinde etkili olan husus, iktidar ile Faik Ahmet Barutçu'nun Ulus Gazetesi'nin CHP'de kalmasını sağlamak için yaptığı ılımlı görüşmelerdir. Ancak bu görüşmeler de sonuçsuz kalmıştır.¹⁷⁵⁶

Kanun Tasarısı, 14 Aralık'ta CHP ve İnönü'nün muhalefeti karşısında kabul edilerek yasalaşmıştır. Yasa kabul edilirken İnönü çok sert konuştu: "Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum. Suçluların telaşı içindediniz. Sizi vicdanınızla bırakıyoruz. Biz Türk Milletinin hizmetindeyiz. Işıktan Korkuyorsunuz."¹⁷⁵⁷ Erim de kanunun çıkmasından sonra Türk Demokrasisi'ni en baştan alıp 1953 yılına kadar bir özetini yaptıktan sonra hiçbir dönemde hukuk ve demokrasi prensiplerinin bu şekilde çiğnenmediğini iddia etmiştir. CHP'nin elinden alınan malların geri tekrar yerine koymanın mümkün olduğunu ama çiğnen prensiplerin ve manevi değerlerin yerine konamayacağını savunmuş ve

Yazık. Bunu anlayamadılar. Anlamak istemediler. Buna sebep bir kişinin bilgisizliğin kamçılacağı ihtirasıdır. Buna sebep vazifelerinin hakkını veremeyen DP'lilerin gafleti ve en basit şahsi endişeleridir. Bunca güzel medeniyet ve hukuk eserlerini meydana getirmiş olan Türk Milleti layık olmadığı bir geriliğin seyircisi oldu,¹⁷⁵⁸

¹⁷⁵³ "Bu, Zulümdür", *Ulus*, 14.12.1953.

¹⁷⁵⁴ "Nihat Erim'in ifadesi alındı", *Vatan*, 15.01.1954.

¹⁷⁵⁵ "CHP'nin malları kanunu Meclisten çıktı", *Cumhuriyet*, 15.12.1953.

¹⁷⁵⁶ Arcayürek, 1985a: 133-136.

¹⁷⁵⁷ "İnönü dün Mecliste DP'lilere şöyle hitap etti", *Ulus*, 15.12.1953; "Ne o, yoksa ışıktan mı korkuyorsunuz", *Dünya*, 15.12.1953.

¹⁷⁵⁸ "Söyleyecek Bir Şey Bulmak Çok Güç", *Ulus*, 15.12.1953.

demıştır. Sonuç olarak Kanun'un Mecliste kabulü ile birlikte CHP'nin diğer malları gibi Ulus Gazetesi de hazineye devredilmiştir.¹⁷⁵⁹ Ulus Gazetesi'nin hazineye geçmesi durumunda neler yapılması gerektiği konusunda Kanun çıkmadan önceki günlerde CHP Genel İdare Kurulu toplanarak kendi aralarında tartışmışlardır. Genel İdare Kurulu Üyesi Nihat Erim, DP'ye karşı CHP'yi güdümlü bir parti olmaktan kurtaranın İnönü ve kendisinin başında bulunduğu Ulus Gazetesi olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden Genel İdare Kurulu'na Ulus Gazetesi kapanır kapanmaz bir gün daha beklemeden derhal bir gazete çıkarılmasını önermiştir. Bunun için de 20 bin lira paranın gerekli olduğunu ifade etmiştir. Bazı üyeler hemen bir gazete çıkartmayıp mağdur olduklarını söyleyip halkın kendilerine acımasının daha iyi olacağını teklif etmiş olmalarına rağmen Erim'in teklifi, sonuç olarak kabul edilmiştir. Yeni bir gazetenin çıkartılması için Ulus İdare Komitesi bu iş için görevlendirilmiştir. Komitenin ilk işi söz konusu 20 bin lirayı tedarik etmek için uğraş vermek olmuştur. Genel Sekreter Gülek, gazetenin çıkması için gerekli 20 bin lirayı vereceğine söz vermiş olmasına rağmen bu parayı çeşitli bahaneler öne sürerek vermemiştir. Bunun üzerine, Erim, Genel Başkan İnönü'yü telefonda arayarak durumu izah etmiş ve gazeteyi şahsen kendisinin çıkartmak istediğini, bütün parayı da kendisinin borç alarak, kredi çekerek, zarar etmesi durumunda ise evini satarak karşılayacağını söylemiştir. İnönü de gerekirse kendisinin de destek sağlayacağını belirttikten sonra buna onay vermiştir. Erim gerekli malzemeleri satın aldıktan sonra Yeni Ulus Gazetesi'ni, Ulus Gazetesi'nin kapanmasının ertesi günü yani 16 Aralık 1953 tarihinde çıkarmaya başlamıştır.¹⁷⁶⁰

Yeni Ulus Gazetesi; cumhuriyetçi, devrimci, halkçı, laik, milliyetçi, devletçi gazete olarak çıkmıştır. İlk günler teknik sıkıntıdan dolayı 4 sayfa olarak ve siyah renkte çıkmıştır. Daha sonra sayfa sayısını 6'ya çıkartmışlardır. Gazetenin başyazıları Hüseyin Cahit Yalçın'a, birinci sayfanın alt kısmındaki yazılar ise Nihat Erim'e aittir.¹⁷⁶¹ Erim'in ilk yazısı ise "Vazifeye Devam" başlığını taşımaktaydı. Erim, yazısında DP'nin iktidardan düşme korkusuyla kendisine yönelecek bütün eleştirileri susturduğunu, ancak bir tek Ulus Gazetesi'ni susturmadığını, bu durum karşısında ise tek çare olarak CHP'nin mallarını müsadere ettiğini iddia etmiştir. Ancak DP bütün bunları yaparken bir şeyi unutmuştur. O da vatandaşların ve partililerin seslerini CHP'ye duyurmak imkânını sağlayacaklarını hiç düşünmemişlerdir. Yeni Ulus Gazetesi'ni çıkartırken vatandaşların rağbetinden başka güvendikleri bir maddiyatın olmadığını söyleyen Erim, partili partisiz birçok vatandaşın

¹⁷⁵⁹ "Bayar, Kanunu tasdik etti", *Dünya*, 16.12.1953.

¹⁷⁶⁰ Erim, 2005: 530-531; Unat, 2008: 24.

¹⁷⁶¹ "Yeni Ulus vazife başındadır", *Yeni Ulus*, 16.12.1953; Erim, 2005: 532.

gazetelerine sahip çıkacağını umduğunun altını çizmiştir.¹⁷⁶² Öte yandan Kasım Gülek de Yeni Ulus Gazetesi'nin partinin malı değil, bir partili arkadaşının şahsi malı olduğuna dair beyanat vermiştir.¹⁷⁶³

16 Aralık 1953'te Genel Başkan İnönü, Yeni Ulus Gazetesi'ni ziyaret etmiştir.¹⁷⁶⁴ CHP çevrelerinde dolaşan haberlere göre, İnönü, Erim'e gazete için maddi yardımda bulunacaktı. Aksi takdirde Erim, evini satmak zorunda kalabilirdi. Bu ziyaret sonunda İnönü, cebinden dikdörtgen şeklinde bir paket çıkartıp Erim'e vermiştir: "Kuvvet Olur, Al Bunları" demiştir. İnönü gittikten sonra paketi açan Erim, içinden balık yumurtaları çıkınca morali bozulmuş ve alaylı ve buruk bir sesle yanındaki çalışma arkadaşlarına, "İşte Paşanın verdiği" demiştir.¹⁷⁶⁵ Görülen o ki, en çok güvendiği İsmet İnönü'den de Erim'e maddi destek gelmemiştir. Oysa gazete çıkmadan önce İnönü, Erim'e zor durumda kalması durumunda yardım edeceğini söylemişti.

İlkel imkanlar ile Yeni Ulus Gazetesi'nin tutmayıp kapanacağını zannedenler kısa sürede yanılmışlardır. Kısa sürede Yeni Ulus Gazetesi'ne rağbet artınca bazı CHP'liler içerisinde Erim'e karşı kıskançlık başlamıştır. Erim'in "Ulus'un mirasına konduğu" dedikoduları dolaşmaya başlamıştır. Bunun üzerine Erim, 23 Aralık 1953'te İnönü'ye bir mektup ile başvurmuş ve bir teklifte bulunmuştur. CHP bu gazeteyi almak istiyorsa Erim, hemen devredeceğini, ancak kendisinin ilk günden beri üstlenmiş olduğu mali ve hukuki sorunlukları da partinin üzerine alması gerektiğini savunmuştur. Çünkü Erim'in üstlenmiş olduğu mali külfet, gün geçtikçe hızla büyümekte idi. Erim'in mektubunu İnönü, Genel İdare Kurulu'na havale etmiş; ancak Gülek, gazetenin tutup tutmayacağını anlamak için Genel İdare Kurulu'nda görüşülmesini bekletmiştir. Gülek, gazetenin kısa zaman sonra satış sayısının azalacağını düşünmekte idi. Ancak öyle olmamış ve gazete satış sayısı Ulus'un ki günlük 18 bin iken, Yeni Ulus Gazetesi'nin günlük 20 bini bularak onu çoktan geçmiştir. Öte yandan Erim'in mektubu Genel İdare Kurulu'nda görüşülmüş olmasına rağmen cevap gelmemiştir. Bu arada gazeteyi partiye devretse bile borçlarının altında kalkamayacak duruma gelmesi üzerine Erim, İnönü'ye durumu anlatarak gazeteyi devretmekten vazgeçtiğini açıklamıştır. İnönü'nün karşısına yeni bir teklif ile çıkmıştır. Ulus Gazetesi'ni Erim, partiye devrederse gazetenin yaşamasına imkan yoktur. Çünkü Erim, çalışanların parasını bile tam olarak ödeyememektedir. Partili bir gazetenin yaşaması imkansızdır. Bu durum karşısında Erim, parti tarafından bir gazete çıkartılması halen isteniyorsa Yeni Ulus Gazetesi'nin ismini

¹⁷⁶² "Vazifeye Devam", *Yeni Ulus*, 16.12.1953.

¹⁷⁶³ Erim, 2005: 531.

¹⁷⁶⁴ "İnönü Yeni ulusu ziyaret etti", *Yeni Ulus*, 17.12.1953.

¹⁷⁶⁵ Arcayürek, 1985a: 144-145.

ve kendi personelinden de gitmek isteyenleri devredebileceğini teklif olarak sunmuştur. Kendisi de Halkçı ismini alarak gazete çıkartmaya devam edecektir. Önü, Erim'i haklı bulmuştur. Erim'in teklifini Genel İdare Kurulu'na sunmuştur. Genel İdare Kurulu, halk tarafından tutulmuş olan hazır bir gazeteyi partiye katma düşüncesini kabul etmişlerdir. Erim'in anlattıklarına göre, kendisini sevmeyenler gazetenin elde ettiği karı abartarak dedikodu yapmışlardır. Durum tersine olmakla birlikte gazetenin, günde üç bin lira kar ettiğini iddia edenler olmuştur. Genel İdare Kurulu, işte bu karı partiye katmak istemiştir. Kasım Gülek ise kendi reklamını yaptırmak ve gazeteye sürekli müdahale etmek için gazetenin partiye geçmesini istemiştir. Cemal Eyüboğlu ise Erim'in anlattıkları kadarıyla para kazanan bir teşebbüsün yanında kendisinin olmayışının hasedi içinde bu gazetenin partinin malı olduğunu bildiklerini iddia etmiştir. Oysa partinin malı olmadığını hem Kasım Gülek hem kendisi hem de muhalif gazeteler haber yapmış, bununla partinin organı olması dolayısıyla gazeteye olan rağbeti azaltmayı hedeflemişlerdi. Ancak buna rağmen gazete satışlarına hızlandırmıştı. Bu Genel İdare Kurulu'nda sonuç olarak bir karar varılamamıştır. Erim'in de ikinci Genel İdare Kurulu'na çağrılmasına, O'nun da dinlenmesine karar verilmiştir. İkinci Genel İdare Kurulu'nda Erim, çok büyük bir borcun altında olduğunu söyleyerek parti tarafından 100 bin liralık banka mektubu verilmesi karşılığında gazeteyi partiye devredeceğini söylemiştir. 100 bin liralık banka mektubuna kimse yanaşmamıştır. Sonuçta, Cevat Dursunoğlu'nun, "Nihat Erim'de rica edelim Yeni Ulus'un adını değiştirmeden gene kendi malı olarak çıkarmaya devam etsin. Biz parti olarak şimdi gazete çıkaramayız. Seçimden sonra şayet gazete çıkarabilirsek ve Yeni Ulus adını bize vermesini istersek, o zaman verirsin" şeklindeki teklifi kabul edilmiştir. Erim de bu teklifin Genel İdare Kurulu kararı olarak kendisine tebliğ edilmesi durumunda kabul edeceğini dile getirmiştir. 23 Ocak 1954 tarihinde karar, Erim'e tebliğ edilmiştir.¹⁷⁶⁶ Yeni Ulus Gazetesi'nin isminin ya da gazetenin tamamen partiye devrettirilmek istenmesinin nedeni, Yeni Ulus Gazetesi'nin partinin malı olduğu sanılması ve partinin siyasi görüşü ile Erim'in Yeni Ulus'ta çizdiği siyasi görüşün aynı olduğu parti içindeki bazı kimseler tarafından ve hatta iktidar tarafından kabul edilmesiydi. Erim'in Yeni Ulus Gazetesi vasıtası ile CHP'ye yön vermesi, bazı CHP'liler tarafından kabul edilmeyerek karşı çıkılmıştır. Bunların en başında Genel Sekreter Gülek gelmektedir. Bu yüzden de Gülek tarafından sık sık Yeni Ulus'un CHP'nin resmi organı olmadığı açıklaması yapılacaktır.¹⁷⁶⁷ Yukarıda bahsedilen son Genel İdare Kurulu kararından hiç memnun olmayanlar da vardır. Bu isimler Kasım Gülek, Cemal Eyüboğlu, Halil Sezai Erkut, İsmail Rüştü Aksal ve Kemali Beyazıt'tır.

¹⁷⁶⁶ Erim, 2005: 531-534.

¹⁷⁶⁷ Toker, 1991a: 267-268.

25 Şubat 1954 tarihinde henüz seçimlere aylar varken toplanan Olağanüstü Kongre’de Gülek, Yeni Ulus Gazetesi’ni tekrar gündeme getirmiştir. Kongre’de bazı delegeler Ulus Gazetesi’nin ne zaman çıkacağını, Yeni Ulus Gazetesi Erim’in şahsına ait olmasına rağmen CHP’nin yayın organı olduğunun sanıldığını ileri sürmüşlerdir. Bunun üzerine Genel Sekreter Gülek, Ulus adının müsadere edilmediğinden söz ederek yakın bir zamanda anonim şirket kurmak suretiyle Ulus Gazetesi’ni yeniden çıkaracaklarını söylemiştir. Ancak şirket kurma işinden söz edilmesine rağmen uygulamaya geçilmemiştir. 2 Mayıs 1954 seçimlerinden sonra da yine Kasım Gülek, Cemil Sait Barlas ve Hıfzı Oğuz Bekata ile işbirliği halinde tekrar harekete geçmişler ve CHP’nin içinde Yeni Ulus Gazetesi’nin 7.000 abonesi olduğunu, ama yakında buna son vereceklerini basında yaymaya başlamışlardır. Oysa Erim’e göre, CHP’nin merkezinde tek bir abone bile yoktur, kendisi her gün parti merkezine parasız 5 gazete hediye etmektedir.

8-16 Mayıs 1954 tarihleri arasında CHP Genel İdare Kurulu toplanarak Ulus Gazetesi’nin tekrar çıkartılması için görüşmeler yapmıştır. Tartışmalı görüşmelerin sonucunda gazete için bir şirketin kurulmasına, gazetenin önceki tekliflerin aksine küçük boy ve ende çıkmamasına ve daha iyi bir matbaada basılmasına karar verilmiştir. Ancak bu esnada Cahit Zamangil, Erim’den Ulus ve Halkçı gazetelerinin tek gazete halinde ve Ulus adı altında birleştirmesinin rica edilmesini teklif etmiştir. Erim de bu teklif karşısında muhalefetin kendilerine yaptığı para cezası gibi baskıyı da düşünerek bir anonim şirketinin kurulması halinde birleşmeye hazır olduğunu kabul etmiştir. Erim’e göre, Gülek birleşme taraftarı olmayıp Halkçı Gazetesi’ni Ulus Gazetesi karşısında batırmak istiyordu. Bunu yaparken de DP ve onun beslemeci gazeteleri ile işbirliği yapmaktadır. 10 Haziran 1954 tarihinde ise yine Parti Meclisi toplanmış ve toplantının sonucunda Erim yine partinin Ulus ile Halkçı’nın birleştirilmesi teklifini kabul etmiştir. CHP, para toplayıp da şirket, matbaa kuramamış ve böylece Ulus Gazetesi ile birleşme işi Erim’in aylarca beklemesine rağmen gerçekleşmemiştir.¹⁷⁶⁸ Daha sonraki süreçte de görüleceği üzere, Ulus Gazetesi meselesi parti içerisinde tartışılmaya devam edilecektir

Bütün bu tartışmalar devam ederken bu arada Erim, 23 Mayıs 1953 tarihinde Yeni Ulus Gazetesinin adını Halkçı olarak değiştirmiştir. Halkçı’nın altında “Gündelik Siyasi Sabah Gazetesi” yazmaktadır. Erim, neden isim değişikliğine gittiğini ise, bu ilk sayısında anlatmaktadır. Buna göre CHP’nin Şubat 1954’teki Olağanüstü Kurultayı’nda partinin Ulus Gazetesi’ni yeniden çıkartılmasına karar verilmiştir, Erim’den de Yeni Ulus’un adını değiştirmesi istenmiştir. İşte Erim, bu istek karşısında gazetenin ismini değiştirdiğini

¹⁷⁶⁸ Erim, 2005: 536-540.

açıklamaktadır.¹⁷⁶⁹ Aslında gerçek sebebi Yeni Ulus isminden dolayı gazetenin, CHP'ye ait olduğunun iddia edilmesi ve Erim'in Ulus'un mirasına konduğu dedikodusudur.

2.2.11.4. Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu

Tek Parti Dönemi'nde yabancı sermayeye karşı olan Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı ile ilişkilerin daha da artması neticesinde 1947 yılından itibaren çıkardığı kararname ve kanunlar ile yabancı sermayeyi ülkeye davet etmeye başlamıştır. Mart 1950'de yabancı sermayeyi desteklemek üzere ilk kanun çıkartılmıştır. DP iktidarı döneminde ise ilk Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu 1 Ağustos 1951 tarihinde CHP'nin evet oyu vermesi ile kabul edilmişti. Ancak bu Kanun, yabancı sermaye lehinde çok fazla değişiklik getirmediği için 1954 yılının Ocak ayında daha liberal yeni bir teşvik kanununun çıkartılması çalışmalarına başlanmıştır.¹⁷⁷⁰

11 Ocak 1954 tarihinde Tasarı, Ekonomi ve Ticaret Bakanı Fethi Çelikbaş'ın teklifi ile Meclis'te görüşülmeye başlanmıştır. CHP Grubu adına söz alan Cahid Zamangil, çok geniş kapsamlı olduğunu söyleyerek bu kanunla tarım ve ticaret alanlarında da yabancı sermayenin yatırım yapabileceğini, bunun ise mahzurlu olduğunu anlatmıştır. Bu iki hususun tekrar düzenlenerek yabancı sermayenin faydalanamayacak şekle dönüştürülmesini istemiştir.¹⁷⁷¹ Görüldüğü üzere, CHP, Kanun Tasarısı Meclis'e geldiğinde ilk etapta karşı çıktıkları nokta yabancı sermayenin tarım ve ticaret alanına girmesini istememeleri olmuştur. Aynı zamanda tam manasıyla, bütünüyle bu kanun tasarısına karşı çıkmamışlardır.

Ertesi gün CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, bir beyanat vererek Tasarı hakkında düşüncelerini iletmiştir. Buna göre, CHP, yabancı sermayeye karşı olmamak ile birlikte bu kadar önemli bir konunun sadece iktidarda bulunan parti tarafından kararlaştırmasına karşı olduklarını ifade etmiştir. Çünkü Dokuz kişilik Geçici Meclis Komisyonu'nda CHP'den hiç kimse yoktu. Gülek'e göre, kanun tasarısı aceleyle getirilmeden politika üstü olmalı ve partiler arasında işbirliği ile karara varılmalıdır: "Aslında güzel bir işi, iktidar bu şekilde yürütmekle ve aceleyle getirmekle memleket için aranan faydayı korkarız ki sağlayamamış olacaktır. Gönül öyle arzu ediyor ki, yabancı sermayenin memlekete gelmesini teşvik için çıkarılan kanun politika üstü milli bir karar olsun."¹⁷⁷²

Nihat Erim ise, Kanun Tasarısı hakkındaki görüşlerini ilk olarak 14 Ocak 1954 tarihinde açıklamıştır. Erim de partisi CHP gibi düşünmektedir. Yabancı sermayenin Türkiye'ye kolayca gelmesini iyi bir şey olarak görmektedir. Ancak O'nun karşı çıktığı husus,

¹⁷⁶⁹ "Halkçı", *Halkçı*, 23.05.1954; "Gündelik siyasi sabah gazetesi", *Halkçı*, 23.05.1954.

¹⁷⁷⁰ Eroğul, 2003: 134; "Yabancı sermayeyi teşvik kanunu dün kabul edildi", *Cumhuriyet*, 02.08.1951.

¹⁷⁷¹ "Yabancı sermaye tasarısı", *Cumhuriyet*, 12.01.1954.

¹⁷⁷² "Gülek'in Beyanatu", *Yeni Ulus*, 13.01.1954.

Kanun Tasarısı hazırlanırken CHP'nin görüşü alınmamış olunmasıdır. Çeşitli kuruluşlardan fikirler alınmalı idi. Tasarı Meclis'e geldikten sonra da demokratik bir üsul takip edilmemiştir. Erim, Kanun Tasarı'na içerik olarak değil, usul yönünden karşı çıkmıştır. İktidarın takip ettiği usulu, diktatörlük olarak tanımlamıştır.¹⁷⁷³

Erim, iktidarın, muhalefet yabancı sermayeyi ürkütmek istiyor şeklindeki iddiasına cevap vermiştir. Erim bu iddianın yanılmaca olduğu, yabancı sermaye faydadan çok zarar getirecek olursa ancak o zaman muhalefetin bu işe karşı çıkabileceği yanıtını vermiştir. Ayrıca Erim'e göre yabancı sermaye hangi şartlar altında gelirse gelsin mutlaka faydalıdır iddiası da yanlıştır. Geçmişteki kapitülasyonları hatırlatarak, kapitülasyon şeklini alarak gelecek olan yabancı sermayenin faydadan çok zarar getireceğini düşünmektedir. Erim'in bu noktada görüşü "Türkiye'ye yabancı sermayenin herhangi başka medeni bir Batı memleketine girerken kabul ettiği şartlarla gelmesini hep isteriz. Ama bunun dışında şartları asla kabul edemeyiz" şeklindedir. Erim, ticaret ve ziraat alanlarda yabancı sermayeye kapıların açılmasının, ülkenin durumu müsait olmadığı gerekçesi ile kabul etmemektedir.¹⁷⁷⁴ Burada ise Erim, meseleye kapitülasyonlar açısından bakmıştır. Bu işin, kapitülasyonları tekrar geri getireceğini düşünerek endişe duyduğunu açıklamıştır.

Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, 18 Ocak 1954 tarihinde TBMM'de CHP'nin aleyhte oylarına rağmen kabul edilmiştir. Meclis'te CHP adına konuşan Barutçu, esasında çıkacak Kanun'a karşı olmamak ile birlikte Kanun Tasarısı'nın acele ile hazırlandığını, Komisyon'a muhalif milletvekillerinden hiç kimsenin seçilmediğini, muhalefetin görüşünün alınmadığı, yabancı sermayenin tarım ve ticaret alanlarını da kapsamasının ülke için zararlı olacağını ve bu kadar önemi tasarının partiler üstü olması gerektiğini dile getirmiştir. CHP'nin aleyhte oylarına rağmen Tasarı kabul edilerek kanunlaşmıştır.¹⁷⁷⁵

Çıkan Kanun'a göre, artık yabancı sermayedarlar, yerli teşebbüslere tanınan bütün ve kolaylıklardan eşit oranda faydalanacaktır. Kendi ülkelerine kârlarını serbestçe transfer edebileceklerdir. Ayrıca bunun dışında ana sermaye bile yurt dışına transfer edilebilecektir. Gerekli teknik eleman ve personellerine gümrük muafiyetinin uygulanmasının dışında aynı zamanda bunlar kazandıkları paralarını memleketlerine götürebileceklerdir.¹⁷⁷⁶

Kanun çıkmasıyla birlikte değerlendirmelerini sürdüren Erim, bu şekilde hukuksuz ve demokratik olmayan usullerle çıkartılan bu kanun ile yabancı sermayenin güvenip de Türkiye'ye gelmeyeceğini düşünmektedir. "Yabancı sermaye her şeyden önce demokratik

¹⁷⁷³ "Yabancı Sermaye", *Yeni Ulus*, 14.01.1954.

¹⁷⁷⁴ "Mesuliyetler Açıkça Yüklenilmelidir", *Yeni Ulus*, 18.01.1954.

¹⁷⁷⁵ "Yabancı sermaye için kabul edilen kanun çıktı", *Cumhuriyet*, 19.01.1954.

¹⁷⁷⁶ Eroğul, 2003: 135.

esaslara ve hukuk devleti mefhumuna riayet arar. Bu işleri, bu tertipleri gördükten sonra, yabancı sermaye için tek teminat Bay Menderes'in lakırdı teminatı olacaktır. Tabi bu da çok değerlidir. Ama yalnız beslemeler için.”¹⁷⁷⁷

2.2.11.5. Petrol Kanunu

Ekonomi alanında DP iktidarının dışa açılım çabaları 1954 yılında sürmeye devam etmiştir. Türkiye’de yabancı sermayenin petrol araştırma ve işletmesini sağlamak için 6 Mart 1954 tarihinde CHP’nin ret oy vermesine rağmen Petrol Kanunu Meclis tarafından kabul edilmiştir.¹⁷⁷⁸

Nihat Erim, Petrol Kanunu’nun Meclis’e geldiği günlerde, Ocak ayının sonlarından itibaren kanunu değerlendirmeye başlamıştır. İlk değerlendirmesinde iktidara bir takım uyarılarda bulunmuştur. Türkiye’ye gelecek olan yabancı sermayenin ya da petrol işletmecilerinin başka Batı medeniyeti ülkelerine hangi şartlarda gidiyorlarsa aynı o şartlarda da Türkiye’ye gelmesini istemiştir. Ancak eşitlik şartları altında Türkiye’de yabancıların kuracağı petrol işletmesi sağlıklı bir şekilde çalışabilir. Yabancı sermayenin geliş koşulları Afrika ve Asya’daki gibi olursa bu Kanun, ileriki günlerde mutlak değişmek zorunda kalır. Erim bu şartlar altında CHP’nin yabancılarla işbirliğine taraftar olduğunu ilan etmiştir. Erim’in Hükümet’ten dikkat etmesini dilediği diğer bir husus ise Kanunu çıkartırken muhalefet ile işbirliğinin yapılmasını istemiştir. Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu’nda olduğu gibi hareket edilmemesi gerektiğini, aksi taktirde petrol şirketlerinin Hükümet’e karşı güvenin bozulacağını vurgulamıştır.¹⁷⁷⁹ Erim’in bu taleplerinden sonra Kanun Tasarısı’nın görüşüleceği Karma Komisyon’da muhalefetin de yer alması kabul edilmiştir.

Petrol Kanunu’nu eleştirmeye devam eden Erim, petrol yataklarını arama ve işletme konusunda Türkiye’nin yabancı sermaye ile teknik ve sermaye konularında işbirliğine kendilerinin de taraftar olduğunu, çünkü Türkiye’nin petrolü tek başına çıkartamayacağını dile getirmiştir. Bununla birlikte Erim, Meclis Komisyonu’nda ele alınan Petrol Kanun Tasarısı’nın tam olarak Türkiye’nin lehine bir kanun tasarısı olmadığını iddia etmiştir. Çünkü bu Kanun Tasarısı, aynı zamanda ele alınış biçimi açısından sakattır. Yabancı şirketlere 50 ve 75 yıllık imtiyaz veren bir Kanun Tasarısı etraflı bir çalışma ile hazırlanmalı idi. Erim, Hükümet’in totaliter bir zihniyet ile hareket ederek kanunu bir oldubittiye getirmeye çalıştığından dert yanmıştır. Tasarı, hazırlanırken Hükümet hiçbir kuruluşun, üniversitelerin ve ticaret odalarının görüşünü almayarak yine tek parti zihniyetiyle hareket etmiştir. Erim,

¹⁷⁷⁷ “Düşündürücü Olaylar”, *Yeni Ulus*, 20.01.1954.

¹⁷⁷⁸ “Petrol kanunu için dünkü görüşmeler”, *Cumhuriyet*, 06.03.1954; “Petrol tasarısı kanunlaştı”, *Son Havadis*, 07.03.1954.

¹⁷⁷⁹ “Yabancıardan Faydalanma İşi”, *Yeni Ulus*, 27.01.1954.

petrol gibi ülkenin menfaatini ilgilendiren önemli bir konun enine boyuna incelenmesini, herkesin görüşünün alınmasını ve aceleye getirilmemesi talep etmiştir.¹⁷⁸⁰

Erim aynı zamanda meseleyi anayasa açısından da inceleyerek söz konusu Kanun Tasarısı'nı sakıncalı bulmuştur. Buna göre, Tasarının 136. maddesi anayasaya aykırıdır. Meclis, Petrol Kanunu tek bir sefer kabul edince, artık petrol imtiyazına sahip yabancı şirket sözleşmesini bozmadıkça Meclis, söz konusu Kanunu iptal edemeyecektir. Erim'e göre, hiçbir devlet böyle bir imtiyazın altına giremez. Bu durum anayasaya aykırıdır. İleride anayasa mahkemesi teşekkül edilirse ilk bozacağı Kanun bu, olacaktır. Erim, "Türkiye'ye sömürge muamelesi yaptırmaktan sakınmak lazım" diyerek bu hususta uyarısını yapmıştır.¹⁷⁸¹ Artık bu saatten sonra Erim, Türkiye'nin bu Kanun Tasarısı'yla yarı sömürge durumuna geleceği iddiasında bulunmaya başlayacaktır.

Türkiye'nin bu Kanun Tasarısı'yla yarı sömürge haline geleceğini anlatmaya devam eden Erim, bu noktada Kanada örneğini vermiştir. Kanada petrollerini Amerikalılar işletmektedir. Orada yapılan Kanuna göre, yabancı sermaye Kanada devletine daha fazla vergi, hisse öderken, Türkiye'de ödenecek vergi bunun çok altındadır. Bu noktadan sonra Erim, Osmanlı Devleti'nde uygulanan kapitülasyonların nasıl ortaya çıktığını, milletin başına nasıl bela olduğunu ve Lozan'da nasıl kurtulduklarını hatırlatmıştır. Kanada örneği ortadayken Türkiye'nin anayasayı ve hükümlerini çiğnetmek pahasına maddi, manevi çok ağır şartlara neden rıza gösterdiğini ve neden acele edildiğini sorgulamıştır. Amerikan şirketleri, Kanada'da nasıl bir petrol anlaşması yapmışlarsa Türkiye'de de benzer bir anlaşmayı yapmaktan çekinmeyeceklerini Erim, ummaktadır.¹⁷⁸² Türkiye açısından bütün bu olumsuzluklara rağmen iktidarın Tasarı'yı, bu kadar çok aceleye getirmesinin nedeni Erim'e göre, döviz sıkışıklığını hızlı bir şekilde gidermektir. Birikmiş olan borçlarını iktidar seçimlerden önce ödemek istemektedir. Bu yüzden iktidar, Türkiye'nin yeraltı zenginliklerini Tunus'ta olduğu gibi çok ucuza satmaktadır.¹⁷⁸³ Yani ülkenin zenginliklerinin iktidarın eliyle artık satıldığını da iddia etmeye başlamıştır.

Nihat Erim, Yeni Ulus Gazetesi'nde gerek köşe yazıları ile gerekse Gazete'nin neredeyse her gün yaptığı haberler ile Kanun Tasarısı üzerinde ısrarla durmaktadır. Erim, kendilerinin sayesinde milletin aydınlandığından ve konuyla yakından ilgilenmeye başladığından söz ederek bu hususta neden ısrarla durduklarını şöyle açıklamıştır: "Yeni Ulus, Petrol Kanun Tasarısının kimse işin farkına varmadan sesiz sedasız geçip gitmesini önlemek

¹⁷⁸⁰ "Petrol İmtiyazı", *Yeni Ulus*, 31.01.1954.

¹⁷⁸¹ "B.M.M'nin Yetkisi", *Yeni Ulus*, 01.02.1954.

¹⁷⁸² "Petrolde Devlet Hissesi", *Yeni Ulus*, 02.02.1954.

¹⁷⁸³ "Alem Gider Mersin'e", *Yeni Ulus*, 03.02.1954.

istiyor. Bu tasarımı BMM'ne getirmiş olanları ikaz etmek istiyor. Ve nihayet Türkiye petrollerini sömürge petrolleri şartıyla ele geçirmek isteyenlerin karşısında bu memleketin haklarının savunulmasını istiyor.” Erim sömürge şartıyla Türkiye petrollerini ele geçirmek isteyen yabancı sermayeye karşı şu uyarı yapmaktadır:

Türkiye'ye Kanada'ya gider gibi gelecek yabancı teknik ve yabancı sermaye hoş gelir. Lakin Türkiye'ye Tunus'a ve öteki sömürge veya yarı sömürge memleketlere girer gibi girmek hevesinde olanlar gözlerini açsınlar. Belki bu gün emellerine nail olurlar. Fakat bu hal devam edemez. Anayasaya aykırı kanun ilk fırsatta iptal edilir. Sömürge şartları ile Türkiye'de gerçek murakabe işlemeğe başladığı gün reddedilir.¹⁷⁸⁴

Yabancı sermayeyi tehdit edecek şekilde anlaşılabilir olan bu uyarıdan sonra Erim, ülkede bir muhalefetin varlığından söz etmiştir. Kendilerinin de petrol konusunda, yabancı sermaye ve tekniğini talep ettiklerini; ancak sömürge şartları altında bunu kabul edemeyeceklerini tekrarlamıştır. Böyle bir Tasarı karşısında DP içerisinde, “Menderes'in diktatörlüğüne” dur diyecek kimsenin olup olmadığını da Erim sorgulamaktadır.¹⁷⁸⁵ Bu sömürge şartları altında kabul edilen Petrol Kanunu'nun 1954 ya da 1958'de CHP iktidara geldiğinde ortadan kaldıracağını belirten Erim, bu hususta şimdiden iktidarın CHP ile mutabık bir kanun hazırlamasını istemiştir.

Bu arada Erim'in kulağına petrol şirketlerinin Kanada ve İsrail'dekine benzer şartlar ile Türkiye'ye gelmek istememelerinin nedenin geçmişte uygulanan Varlık Vergisi olduğu bilgisi gelmiştir. Erim Varlık Vergisi korkusu içerisinde olan yabancı petrolcülere, Türkiye'nin hiçbir devletin sömürgesi olmadığı, hatta hiç kimsenin manda ve himayesi altına girmedığı uyarı ve hatırlatmasında bulunmuştur. “Türk Milletine Batı'nın ileri karakolu olarak çeşitli ağır vaziyetler yüklerken Varlık Vergisini unutmanız, Türk petrollerini yok pahasına satın almak gerektiği zaman hatırlamanız çok çirkindir”. Erim ayrıca yabancıların, Mısır ve İsrail gibi ülkelerdeki şartları bile Türkiye'ye çok gördüklerinden yakınmış ve Lozan'dan sonra aradan 30 yıl geçmiş olmasına rağmen yabancı sermayenin zihniyetinin halen değişmemiş olduğunu ve yine emperyalist bir zihniyetle Türkiye'ye gelebileceklerini düşündükleri sözlerine ilave etmiştir.¹⁷⁸⁶

Nihat Erim, Gazetesi'nde petrol kanunu ile ilgili eleştirilerini tüm hızıyla devam ettirirken New-York Times Gazetesi Petrol Kanunu dolayısıyla Yeni Ulus Gazetesi'nin yayınlarından yola çıkarak CHP'nin Amerikan karşıtı bir tutum takındığını yazmıştır. Erim,

¹⁷⁸⁴ “İsrar Ediyoruz, Çünkü..”, *Yeni Ulus*, 04.02.1954.

¹⁷⁸⁵ “İsrar Ediyoruz, Çünkü..”, *Yeni Ulus*, 04.02.1954.

¹⁷⁸⁶ “Burası Sömürge Değildir”, *Yeni Ulus*, 12.02.1954.

CHP'nin ve kendisinin Amerika ile olan yakın ilişkilerinin geçmişini kısaca anlattıktan sonra Amerika ile yalnız politik ve askeri işlerde değil, her alanda işbirliği yapılmasına dün olduğu gibi bu gün de taraftar olduklarını kaydetmiştir. Bunu dile getirirken Erim bir hususa da dikkat edilmesi istemektedir. Büyük bir devlet ile yakın ilişki kurulurken sömürme, eşitliğe aykırı muamele ve hükümlerlik gibi davranışlardan titizlikle kaçınılmasının gerektiğinin altını çizmiştir. Eğer buna dikkat edilmezse belli bir süre sonra dostluk bitecektir. Zira şimdilerde Avrupa'da halk kendilerine yardım eden Amerika'nın aleyhinde hareket etmeye başlamıştır. Sadece Amerika'nın parası için tahammül etmektedirler. Erim, Türkiye'de ise durumun bambaşka olduğunu öne sürmüştür. Hangi siyasi görüşe sahip olunursa olunsun Türkiye'de bütün vatandaşlar, Amerika'yı sevmektedir. Ancak son zamanlarda Petrol Kanunu nedeniyle ve DP ile Amerikalıların bazı hataları yüzünden ilişkilerde bir çatlak oluşma tehlikesi ortaya çıkmıştır. Erim bu hataları dile getirdikten sonra Amerikalıların da kendilerini anlamasını istemiştir.¹⁷⁸⁷ Anlaşılacağı üzere, Erim, söz konusu gazetenin iddiasının aksine kendisinin ve partisinin Türk-Amerikan dostluğuna karşı olmadıklarını ifade etmiştir. Sadece Petrol Kanun Tasarısı üzerinde bazı hataların yapılması nedeniyle ilişkilerde biraz çatlak oluşma tehlikesi ortaya çıktığını söylemiştir.

Kasım Gülek de bir demeç yayınlarak Türk-Amerikan dostluğunun CHP döneminde atıldığını, bu dostluğun aleyhinde olmadıklarını, tam tersine daha da güçlenmesini ve ilerlemesini istediklerini vurgulamıştır.¹⁷⁸⁸ Nihat Erim de müsadere kanunu ile birlikte CHP'nin resmi yayın organı olan Ulus'un kapandığını ve Yeni Ulus Gazetesi'nin ise özel bir teşebbüs olarak çıktığını, yazıların siyasi sorumluluklarının CHP'nin üzerinde olmadığını ilan etmiştir. Yeni Ulus Gazetesi, sadece CHP'nin prensipleri yolunda CHP davası için çalışmaktadır. Şu da var ki, Gazete'nin bütün görüşleri partinin resmi görüşü sayılmamalıdır.¹⁷⁸⁹ Erim aynı açıklamayı daha önceleri de yapmış olmasına rağmen halen Yeni Ulus Gazetesi, CHP'nin yayın organı olduğu düşünülüyor ve ona göre hareket ediliyordu. Bu durumdan CHP içerinden de büyük bir rahatsızlık vardı. Erim'e karşı parti içinde hücumun sebeplerinden birisini bu durum, teşkil etmiştir. İşte Erim'in 1954 Seçimleri'nden sonra Yeni Ulus Gazetesi'nin ismini değiştirmesinin nedenlerinden birisi de bu olacaktır.

Petrol Kanunu Tasarısı'nın eksikliklerini ve yanlışlarını söylemekle Amerikan karşıtı olunmayacağını, aksine kendisinin öteden beri Amerikan dostluğu taraftarı olduğunu ifade eden Erim, kanun hakkındaki eleştirisinin nedenin ilişkiler anlamında ileride daha büyük

¹⁷⁸⁷ "Amerika İle Dostluğu Nasıl Anlıyoruz", *Yeni Ulus*, 13.02.1954.

¹⁷⁸⁸ "K. Gülek'in Demeci", *Yeni Ulus*, 14.02.1954.

¹⁷⁸⁹ "Yeni Ulus CHP'nin resmi organı değildir", *Yeni Ulus*, 14.02.1954.

sorunlar ile karşılaşılmadan çıkacak sorunlara şimdiden önlem aldırarak olduğunu söylemiştir.¹⁷⁹⁰ Metin Toker'e göre, Erim'in Amerikan karşıtı olmadığı kesindir. O'nun bu şekilde davranmasının nedeni, DP'nin ülkeyi sattığı propagandası ile 1954 Seçimleri'nde CHP'ye oy kazandırmaktır. Ama Erim bu hususta yanılmıştır. Tam tersine bu propaganda seçimlerde DP'nin faydasına olmuştur. Aynı zamanda Petrol Kanunu çıkmasına rağmen ne başka bir ülkenin yabancı sermayesi ne de Amerika'nın sermayesi Türkiye'ye "akmadı".¹⁷⁹¹

Bu arada Erim'in "besleme basın" olarak tabir ettiği iktidar yanlısı basın da Erim'i vatan hainliği, komünist amaçlara hizmet etmek ve kıskanç olmak ile suçlamaya başlamışlardır. Erim de bu basını fikir tartışması yapmaktan aciz olmak ile suçlamıştır. Fikir tartışması yapmaktan aciz oldukları, fikirlerini halka serbest tartışma ile beğendiremeyecekleri için de diktatörler, eleştirmenleri lekeleyerek susturmaya çalışırlar. Eğer bu şekilde susturamazlarsa devletin yetkilerini insan haklarına aykırı bir şekilde kullanarak susturmaya çalışırlar. Her ne yapılsa yapılsın Kanun Tasarısı'nın eksik ve sakat taraflarını halka anlatmaya devam edeceklerini ifade eden Erim, kendilerini ancak Tasarı'yı eleştirmek yasaktır diye bir kanun çıkarırlarsa susturabileceklerini yazmıştır. Susturmak için diğer bir usul ise Hükümet'in hoşuna gitmeyen yazarların listesini hazırlayıp bunların konuşmalarını yasak ederek susturabilirler.¹⁷⁹²

Bu tartışmaların etrafında 6 Mart 1954'te Meclis tarafından Petrol Kanunu çıkarılmıştır.¹⁷⁹³

2.2.11.6. Seçim Kanunu Değişikliği

Başbakan Adnan Menderes, 26 Ocak 1954 tarihinde Büyük Kulüp'te basın mensuplarının şerefine verdiği öğle yemeğinde genel seçimlerin 2 Mayıs 1954'te yapılacağını açıklamıştır. Aynı zamanda seçim sisteminde bir takım aksaklıkların olduğundan söz ederek bunların seçimlerden önce değiştirileceği ve daha demokratik hale getirileceği müjdesini vermiştir. Buna göre, seçim tutanaklarını tetkik etme yetkisi TBMM'den alınarak Yüksek Seçim Kurulu'na verilecektir. Seçim sisteminde yapılması düşünülen diğer bir değişik konu seçim kütükleri meselesidir. Menderes, seçmen kütüklerinin elden geldiğince büyük bir itina ile hazırlanmasına rağmen olası itirazların kolaylıkla yapılabilmesi için siyasi partilere bu seçmen kütüklerinin listesi zamanında tebliğ edilecektir. Böylece mağduriyet yaşanmadan yanlışlık önceden tespit edilip düzeltilebilecektir. Menderes, sadece bu değişikliklerle yetinmeyebileceklerini, seçim sistemine ilişkin hususların dışında seçim emniyetine ilişkin

¹⁷⁹⁰ "Açık Konuşalım", *Yeni Ulus*, 14.02.1954.

¹⁷⁹¹ Toker, 1991a: 268-269.

¹⁷⁹² "Başladılar..", *Yeni Ulus*, 18.02.1954.

¹⁷⁹³ "Petrol tasarısı kanunlaştı", *Son Havadis*, 07.03.1954.

hükümlerde de her hangi bir siyasi partinin müracaatı durumunda değişiklikler yapabileceklerini açıklamıştır.¹⁷⁹⁴

Menderes'in bu açıklamaları CHP tarafından memnurlukla karşılanmıştır. Seçim emniyeti hususunda kendilerinin de tekliflerinin olacağını Barutçu dile getirmiştir.¹⁷⁹⁵ Nihat Erim de Menderes'in vaatlerini güzel vaatler olarak tanımlayıp “gönüllerde ister istemez güzel ümitler uyandırdığını” ifade etmiştir. Ayrıca Erim, Menderes'in muhalefetin seçim emniyetine dair teliflerini kabul etmesini de “bütün vatandaşların yüreğinde rejimin geleceği hakkında iyi duygular” oluşturacağını belirtmiştir. Muhalefetin yani kendilerinin daha önce seçim sistemi ile ilgili ileri sürdüğü tekliflerini hatırlatmaya başlayan Erim, bunlardan birincisinin seçmen kütükleri listesinin, seçimlerden önce kendilerine de verilmesi talebi olduğunu anlatmıştır. 1951 Ara Seçimleri'nde seçmen kütüklerinin kopyaları önceden kendilerine verilmediği için % 5-10 civarında seçmen oy kullanamamıştır. Bunun düzeltilmesine ilişkin iktidarın vaadi güzel gelişmedir. Böylece önceden seçmen kütükleri muhalefetin eline geçince yanlışlıkların düzeltilmesi sağlanabilecektir.¹⁷⁹⁶

Erim, seçim tutanaklarının tasdik yetkisinin Meclis'ten alınıp YSK'ya verilmesini büyük bir teminat olarak görmüştür. Bu arada Erim'in de Hükümet'e bir teklifi vardı. Eğer Hükümet, serbest ve dürüst bir seçim yapmaya karar vermişse seçim mücadelesi döneminde radyoda adli murakabeyi(denetim), muhalefeti susturmanın veya iktidarı keyfine göre konuşurmanın maskesi yapacak durumları önlemelidir. Öte yandan radyoda cevap hakkının da düzenlenmesini ve seçim propagandaları döneminde devlet başkanına hakaret bahanesi ile vatandaşlara baskı yapılmamasını dilemiştir.¹⁷⁹⁷

Menderes'in Seçim Kanunu'ndaki değişiklikler ile ilgili vaadini gerçekleştirmesini Erim, demokrasinin ana şartlarından sadece birisi olduğunu kabul etmektedir. Meclis'ten ilgili kanun çıktıktan sonra “gönüller rahat bir nefesle rahatlayacak, hükümete bravo denilecek” ancak dürüst ve serbest bir seçim yapmak ile iş, Erim'e göre bitmemektedir. 1950-1954 dönemi arasında iktidar, muhalefete karşı çeşitli baskılar ve yıldırma davranışları içerisinde bulunmuştur. Muhalefet üzerindeki baskılar da ortadan kaldırılmalıdır. Muhalefet yaptığı eleştiriler nedeniyle iktidar tarafından malları müsadere edilmemelidir, gazeteleri ile partileri kapatılma tehlike endişesi içerisinde olmamalıdır.¹⁷⁹⁸ Erim'in Seçim Kanunu'nun demokratik olmayan kısımlarının düzenlenmesinin yanında hükümetten bir diğer isteği ise muhalefetin serbestçe çalışabileceği bir ortamın yaratılmasıdır.

¹⁷⁹⁴ “Başbakanın dün basına verdiği mühim demeç”, *Cumhuriyet*, 27.01.1954.

¹⁷⁹⁵ “Muhalefet Başbakanın demecini iyi karşıladı”, *Cumhuriyet*, 28.01.1954.

¹⁷⁹⁶ “Güzel Vaatler”, *Yeni Ulus*, 28.01.1954.

¹⁷⁹⁷ “Güzel Vaatler”, *Yeni Ulus*, 28.01.1954.

¹⁷⁹⁸ “Beklerken...”, *Yeni Ulus*, 30.01.1954.

Komisyonda Tasarı için çalışmalar sürerken Menderes'in vaatlerini gerçekleştirip gerçekleştirilmeyeceği konusunda da Erim'in içinde az da olsa tereddütler oluşmaya başlamıştır. Erim 1950 Seçimleri'nden beri Menderes'in birçok vaatte bulunmasına rağmen bunlardan hiçbirisini gerçekleştirmediğini, tam tersine DP'nin iktidarı aldığı tarihten beri demokrasi açısından daha geriye gittiğini anlatmıştır. Erim, Menderes'in son vaatlerini, bir kere daha aldanmayı göze alarak gerçekleştireceğini umduklarını belirtmiştir. Ancak yine de zihinleri kurcalayan bazı hususlar vardır. Buna göre, Menderes gerçekten serbest ve dürüst seçim yapmaya karar vermiş olsa idi "diktatörlük tertiplerinden" vazgeçmesi gerekirdi. Yargıçlık teminatı, Anayasa Mahkemesi'nin kurulması ve beslemecilik gibi konular düzenlenirdi. Menderes, bunları gerçekleştirmediğine göre halen iktidarı kaybetmeyi göze alamamaktadır. Bütün bunlara rağmen Erim yine de Menderes'ten ümitlidir.¹⁷⁹⁹

Meclis'teki çalışmalar sonlara yaklaştıkça yapılacak değişiklikler de belirmeye başlamıştır. Menderes, seçim sistemine ilişkin vaatlerini gerçekleştirmeye başlamıştır. Ancak bu değişiklikleri Erim, hiç değilse şimdilik bir kazanç olarak değerlendirmiştir. Diğer yandan da yapılmakta olan bu değişikliklerin diktatörlüğün önlenmesine yetmeyeceğini anlatmıştır. Erim'in bu iki değişikliğin yanında yeni bir önerisi daha bulunmaktadır. O da milletvekilliğinden çekilme, tutanakların iptali, milletvekilinin ölümü nedenleri ile iki ya da üç ay içerisinde ara seçim yapılmasının mecburu olarak yasaya konmasını ve bu seçimi YSK'nın yaptırmasına karar verilmesini talep etmiştir. Çünkü 1950 Seçimleri'nden sonra boşalan milletvekillikleri için iktidarın hemen ara seçimlerine gitmemesi nedeniyle muhalefet, mağdur olmuştu.¹⁸⁰⁰ Seçim Kanunu ile ilgili düzenlemelerin Meclis'te yapıldığı gün ise, Erim bir isteğini daha dile getirmektedir. O da YSK kararlarının TBMM'de hiçbir surette tartışma konusu yapılmamasına dair içtüzükte değişiklik yapılmasını istemiştir. Çünkü aksi takdirde seçim tutanaklarının teminatı gerçek manasıyla sağlanmış olamaz.¹⁸⁰¹

17 Şubat'ta Seçim Kanunu ile ilgili değişiklikler Meclis'te kabul edilmiştir. Ancak Erim değişiklikler karşısında, "DP Genel Başkanın sözü bu defa da lakırdı teminatından pek fazla bir şey getirmedi" şeklinde bir yorumda bulunmuştur. Yani Erim'in, Menderes ile ilgili ümitleri suya düşmüştür. Erim'e göre, kabul edilen Kanun, "yüreklere rahatlatıcak yerde", "yeni şüpheler, yeni tereddütler uyandırmıştır". Türkiye'de neden demokratik ilerlemenin olmadığını sorgulayan Erim, bunun cevabını "Muhalefetteyken demokrasi aşığı görünenler

¹⁷⁹⁹ "Tek Ümit", *Yeni Ulus*, 10.02.1954.

¹⁸⁰⁰ "Seçim Kanunu Üzerine", *Yeni Ulus*, 16.02.1954.

¹⁸⁰¹ "Acaba Niçin İnat Ederler?", *Yeni Ulus*, 17.02.1954.

iktidara gelince, gerçek hüviyetlerini açığa vurdular” şeklinde vermiştir. Menderes bir “Peron taklitçisi” olmuştur. Bunun, kendisi bile farkında değildir.¹⁸⁰²

Yine Erim’e göre Menderes’in sözü, “görünüşü kurtarma gayreti ile neticelenmiştir”. Seçmen kütükleri ile ilgili yapılan düzenleme tam manasıyla demokratik olmamak ile birlikte seçim tutanaklarının YSK tarafından tasdik edilmesi düzenlenmesi “isabetli bir adımdır”. Erim başka bir noktaya da parmak basarak seçimlerin dürüst ve emniyetli bir şekilde yapılması sağlansa bile bunun bir önemi olmadığını iddia etmiştir. Çünkü ülkede hukuk düzeni ve Anayasa çiğnenmektedir. Bütün bunların da sorumlusu ve hatta ülkenin demokratik anlamda 1950’den de geriye gitmesinin sorumlusu “Bay Menderes’tir.”¹⁸⁰³ Bu arada Erim günlüklerine kaydettiğine göre, Menderes’e “Peron Taklitçisi” lakabını kendisi takmıştır. Erim bundan da gurur duymaktadır.¹⁸⁰⁴ Akis Dergisi de bu arada Menderes’i, Peron’a benzetme işini ilk ortaya atanın Erim olduğunu iddia etmiştir.¹⁸⁰⁵

Türkiye 1954 Seçimleri’ne Seçim Kanunu’nda sistemsel olarak yapılan bir iki ufak değişiklikler ile gidecektir. Diğer yandan CHP, Meclis’te Seçim Kanunu Tasarısı’nı memnuniyetle karşılamış ve bir takım yeni talepler daha öne sürmüştür. Tasarı görüşmeleri de partiler arasında yumuşak ve anlayışlı bir hava içerisinde gerçekleşerek yasalaşmıştır.¹⁸⁰⁶

2.2.11.7. Basın Kanunu Değişikliği

Başbakan Adnan Menderes, 26 Ocak 1954 tarihinde Büyük Kulüp’te basın mensuplarının şerefine verdiği öğle yemeğinde sadece Seçim Kanunu’nda değişiklikler yapılacağını duyurmamış, aynı zamanda Basın Kanunu’nda bir takım değişiklik yapılacağını da anlatmıştır. Menderes, Türkiye’de yayın yapma özgürlüğünün bazen kötüye kullanıldığını, kanunda bir takım boşlukların olduğunu ve bu boşlukları gidermek ve özgürlüğün kötüye kullanılmasını engellemek adına Basın Kanunu’nda değişiklik yapılacağını açıklamıştır. Bu değişiklikler yapılırken de demokratik rejimin temel şartı olan basın hürriyetini hiçbir şekilde gölgede bırakmayacaklarının sözünü vermiştir. Öte yandan radyo yayınlarının, adli denetime tabi olmadığından şikayetle bunun da yazılı basın gibi adli denetimin altına gireceğini ifade etmiştir. Ceza Kanunu’nun 161. maddesi de tadil edilerek ceza hükümlerinde değişikliğe gidileceğinin haberini basın mensuplarına vermiştir.¹⁸⁰⁷ Menderes, Basın Kanunu’nda özgürlüklerin gölgede kalmayacağını sözünü verse de yapılacak değişiklikler ile basın

¹⁸⁰² “Gerçek Seçim Emniyeti”, *Yeni Ulus*, 19.02.1954.

¹⁸⁰³ “Gerçek Seçim Emniyeti”, *Yeni Ulus*, 19.02.1954.

¹⁸⁰⁴ Erim, 2005: 546.

¹⁸⁰⁵ “Medeni Münasebetler”, *Akis*, 19.02.1955.

¹⁸⁰⁶ “Seçim kanunu tadilatı dün mecliste kabul edildi”, *Cumhuriyet*, 18.02.1954.

¹⁸⁰⁷ “Başbakanın dün basına verdiği mühim demeç”, *Cumhuriyet*, 27.01.1954.

yoluyla işlenecek suçlara daha da ağır cezalar getirilecek ve basın eleştiri alanı kısıtlanacaktır.

Menderes'in talimatıyla Basın Kanunu'nda değişiklik için DP tarafından 1954 yılının Şubat ayında komisyonlar kurularak çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Erim, bu hazırlıkları bir şekilde susturulamamış gazetelerin, yeni cezalarla susturma hazırlıkları olarak görmüştür. Çünkü Erim'e göre, iktidar basına verdiği usulsüz resmi ilanlar ile (maskeli para verme) ve müsadere yoluyla gazetecileri susturmaya çalışmıştır. Bunda da büyük bir başarı kaydetmiştir. Ancak bütün diktatörlük uygulamalarına rağmen bazı gazeteleri susturamayınca yeni bir şiddet kanununa başvurmaya başlamıştır. 1954 Seçimleri'nin yaklaşmakta olduğunu, bu yüzden iktidarın hem "maskeli para" yoluyla hem de tehdit ile birlikte basını susturmaya çalıştığını dile getirmiştir. Buna rağmen Erim, Menderes'in basını susturmak için ne yaparsa yaparsın kendisini susturamayacağını savunmuştur.¹⁸⁰⁸

Nihayet 15 Şubat 1954 tarihinde Basın Kanunu'nda Değişiklik Tasarısı Meclis'e gelmiştir. Tasarı'ya göre, basın ve radyo ile işlenecek suçlara yeni ağır cezalar getirilmekteydi. Basın yoluyla itibarı sarsacak, şöhret veya servete zarar verebilecek, namus, şeref ve haysiyete tecavüz edilmesi, zarar verilmesi durumlarında altı aydan üç seneye kadar hapis ve bin liradan on bin liraya kadar ağır hapis cezası verilecektir. Eğer bu suçlar resmi sıfatlara sahip kişilere karşı işlenmesi halinde cezalar, üçte birinden yarıya arttırılarak verilecektir. Devletin siyasi veya mali itibarını sarsacak yalan haber yapanlar hakkında ise bir seneden üç seneye kadar hapis ve yine bin liradan on bin liraya kadar da ağır para cezası ile cezalandırılacaklardır. Bu bütün suçların radyo kanalıyla işlenmesi halinde ise faille birlikte radyonun başındaki görevli memur da cezalandırılacaktır¹⁸⁰⁹ En önemlisi de suçu işlediği iddia edilen gazeteciye, ispat etme hakkı verilmemektedir.¹⁸¹⁰

Çıkan Kanun Tasarısı karşısında Erim, Tasarı'yı "hürriyeti köstekleyen zincirin son halkası" olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte Tasarı'nın birinci maddesini işaret ederek Tasarı'yı toptan hürriyet aleyhtarı saymamak gerektiğini dile getirmiştir. "1.maddenin ilk fıkrasını hiç kimse itiraz edemez. Namus, şeref ve haysiyete tecavüz, hakarete bulunmak, medeniyete sığmaz, insanlığa aykırıdır. Bu yolu tıkamak için alınacak tedbir elbette yerindedir". Bunun dışındaki diğer maddeleri ise Erim, hürriyetler açısından sertçe eleştirmiştir. Buna göre, "itibarı sarsacak, şöhrete ve servete zarar verecek bir hususun isnat edilmesi..." şeklindeki ikinci madde demokrasiye sahip ülkelerde ancak ispat hakkı ile birlikte konabilir. Fakat burada böyle bir hüküm getirilmemiştir. Bunun yanlışlığını Erim, şu örnekle

¹⁸⁰⁸ "Tehditler Altında Gazetecilik", *Yeni Ulus*, 05.02.1954.

¹⁸⁰⁹ "Basın kanunu tadil eden tasarı Mecliste", *Cumhuriyet*, 16.02.1954.

¹⁸¹⁰ "Basın ve ceza kanunu tadilatı Mecliste", *Dünya*, 16.02.1954.

açıklamıştır: “Falan politikacının, bakan bir iş adamı ile birlikte devlet nüfuz ve yetkileri kötüye kullanılarak, milyonlar sağladıkları bir gazeteye ihbar edilirse ve gazete bunu yazsa bundan adı geçen bakan ile iş adamının itibarı kırılır, şöhret veya belki de servetleri de zarar görebilir. Bu durumda gazete, yazdığını ispat etmediği takdirde ve yalnız bu takdirde cezaya çarptırılmalıdır. Gazeteciye ispat hakkı tanınmalıdır. Eğer gazetecilere ispat etme hakkı tanınmazsa gazetelerin murakabe(denetleme) görevleri biter.” Bu hususta Erim, Fransız Basın Kanunu’nun 35. maddesinin örnek alınması tavsiye etmiştir.¹⁸¹¹

Basın Kanunu’ndaki en büyük eksiklerden birisinin ispat hakkı olduğunu söyleyen Erim, daha sonraki günlerde de bunu tekrarlamış ve bunun doğuracağı sakıncaları anlatmıştır. Bu Tasarı’nın kabul edilmesi ile birlikte iş adamlarının, milletvekillerine hediyeler gönderdiğinden bile gazeteciler bahsedemeyecektir. Çünkü bu konu, ailevi ve özel bir konudur. Gazetelerde haber yapılırsa cezalandırılır. Erim, zaten Meclis’te serbest bir denetimin olmadığını ve gen soru verilemediğinden uzun zamandır dert yanıyordu. Şimdi bu Tasarı’nın kanunlaşmasıyla birlikte Hükümet, tamamen denetimsiz kalacaktır. Bunun sonucunda ise büyük bir facia ortaya çıkacaktır. İşte bütün bunların, “zincirlenmiş olan basın hürriyetine inecek yeni bir yumruk” olacağını Erim düşünmektedir.¹⁸¹²

Erim’e göre, Menderes Tasarı’daki üçüncü maddede yer alan “Devletin siyasi veya mali itibarını sarsacak ...yalan haberleri neşredenler 1 seneden 3 seneye...” hükmü ekonomiye ilişkin olarak verdiği rakamların yalan olduğunun çıkmasını önlemek için getirmiştir. Geçen yaz Menderes, altın stoku, döviz açığı ve dış borçlar hakkında birbirini tutmaz rakamlar söylemişti. Menderes’in yalanlarını gazeteciler ortaya dökmüştü. Artık Menderes’in yalanları ortaya çıkmasın diye böyle bir madde getirilmiştir. Artık bu konuda haber yapacak olan gazetecinin, mahkemede bu haberini ispatlaması mümkün değildir. Meclis’te de gen soru ve sözlü soru mekanizması da çalışmadığına göre haberi yapan gazeteci kesin ceza alacaktır. Tasarı’nın bu şekilde kanunlaşması durumunda ise Erim, gazetecilerin serbestçe yapabilecekleri tek işin şu olduğunu ifade etmiştir: “...Bay Menderes’e alkış tutmak olacaktır. Birbirini nakzeden rakamları, aman ne doğru diye şakşaklanacak. Birbirini nakzeden beyanlarıyla icraatları aman ne mucize diye göklere çıkarılacak”. Diktatör Albay Peron’a benzeyen Menderes, bu çıkardığı kanunlarla birlikte artık Albay Peron’u bile geride bırakmayı başarmıştır.¹⁸¹³

Yeni Tasarı’nın mahiyetini değerlendirmeye devam eden Erim, radyo konusunu da ele almıştır. Tasarıya göre, radyo kanalıyla işlenecek suçlarda görevli memur da

¹⁸¹¹ “Basın Hürriyetine Yeni Zincirler”, *Yeni Ulus*, 20.02.1954.

¹⁸¹² “Zincirli Basın: Yeni Tasarı”, *Yeni Ulus*, 21.02.1954.

¹⁸¹³ “Zincirli Basın: Yalan Haber”, *Yeni Ulus*, 22.02.1954.

cezalandırılacaktı. Erim'e göre, bundaki amaç muhalefetin seçim propaganda konuşmalarını radyodan serbestçe yapmalarını engellemektir. 1950 Seçim Kanunu'na göre muhalefet de seçim propagandalarını radyoda yapabiliyordu. İşte 1954 Seçimleri'ne giderken Erim'in dediğine bakılacak olunursa Menderes, çıkardığı bu tür kanunlarla muhalefeti susturup tekrar iktidarda kalmayı hedeflemektedir. Erim, bu amacı "Büyük Gaflet" olarak tanımlayıp er ya da geç bir gün hesap vereceklerini yazmıştır.¹⁸¹⁴

Erim'in karşı çıkışlarına rağmen Basın Kanunu'nda Değişiklik Kanun Tasarı 9 Mart 1954'te Meclis'te CHP'nin ret oyuna rağmen DP'nin oy çokluğu ile kabul edilmiştir.¹⁸¹⁵ Erim çıkan Kanunu, "DP'nin dört yıllık iktidar macerasının hülasası" olarak gösterip demokrasi ve murakabe açısından sert bir dille eleştirmiştir.¹⁸¹⁶

2.2.11.8. Yaklaşan 1954 Seçimleri ve Nihat Erim'in Faaliyetleri

Başbakan Adnan Menderes, 26 Ocak 1954'te Büyük Kulüp'te basın mensuplarının şerefine verdiği öğle yemeğinde seçimlerin 2 Mayıs 1954 Pazar günü yapılacağını açıklamıştır.¹⁸¹⁷ Bu açıklama üzerine CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, 10 Şubat 1954 tarihinde yayınladığı bir tebliğle 2 Mayıs Genel Seçimleri için izlenecek stratejiyi konuşmak üzere 3. Olağanüstü Kurultayı toplantıya çağırmıştır. Kurultay, 25 Şubat 1954 tarihinde toplanacaktır.¹⁸¹⁸

Menderes de hatırlanacağı üzere, genel seçimlerin tarihini açıkladıktan hemen sonra seçim, ceza ve basın kanunlarında yaptığı bir takım değişikliklerle bir yandan "seçmene şirin gözükme" çalışmış, diğer yandan da kendisine yönelecek eleştirileri önlemenin sert bir yolunu bulmuştu. Aynı zamanda bir yıl öncesinde de çıkardığı kanunla CHP'nin haksız olarak edindiği malları hazineye devrettirmişti. İşte Menderes de çıkardığı bu son kanunlarla genel seçimlere gitmekte idi.¹⁸¹⁹

CHP'nin Olağanüstü Kurultayı'nın toplandığı gün Erim, Menderes'in Eylül'de yapılması gereken seçimleri Mayıs ayına çekmesini, "DP'nin sıkışık" duruma düşmüş olmasına bağlamıştır. Çünkü Erim'e göre, DP'nin 4 yıl boyunca yürütmüş olduğu politika ülkeyi, demokrasi ve ekonomik anlamda ileri götürmek yerine geriye götürmüştür. Vatandaşlarda derin bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Amerikan yardımları Türkiye için dört beş yıl boyunca önemli imkanlar oluşturmalarına rağmen DP, bu imkanları ölçsüz kullanarak

¹⁸¹⁴ Nihat Erim, "Zincirli Basın: Radyoda Sansür", *Yeni Ulus*, 23.02.1954.

¹⁸¹⁵ "Muhalefet kanununun aleyhine oy verdi", *Yeni Ulus*, 10.03.1954.

¹⁸¹⁶ "Yarım Kalan Teşebbüs", *Yeni Ulus*, 10.03.1954.

¹⁸¹⁷ "Başbakan seçimlerin 2 Mayıs'ta yapılacağını resmen bildirdi", *Yeni Ulus*, 27.01.1954.

¹⁸¹⁸ "İnönü CHP Kurultayını toplantıya davet etti", *Yeni Ulus*, 10.02.1954.

¹⁸¹⁹ Eroğul, 2003: 138.

ülkeyi bugünkü çıkmaz duruma sürüklemiştir. Aynı zamanda Erim, bu noktada son çıkan Yabancı Sermayeyi Teşvik ve Petrol Kanunları'nı hatırlatarak Menderes'in ekonomik çıkmazdan kurtulmak için başlattığı bu hareketleri gaflet hareketleri olarak tanımlamıştır. Menderes, çıkardığı basın, ceza ve müsadere kanunları ile muhalefetin serbest ve eşit şartlarda mücadele edemeyeceği bir ortamda ülkeyi erken seçimlere götürmektedir. Erim, muhalefete karşı bütün bu tehdit ve baskılara rağmen CHP Kurultayı'nın seçimlere girme kararı alacağını dile getirmiştir.¹⁸²⁰

25 Şubat 1954 tarihinde Kurultay, toplanmıştır. Kurultay'da konuşan İnönü, özellikle CHP'nin haksız olarak edindiği iddia edilen mallarının geri alınması için çıkartılmış olan Kanun'un üzerinde durmuştur. İnönü, CHP'yi felce uğratmak için çıkarılan bu Kanun'un amacına ulaşmadığını, CHP'lilerin de yardımıyla eskisinden daha da güçlü olarak çalışmalarını sürdürdüklerini söylemiştir. Ardında da çıkartılan Basın Kanunu'na da değinerek bunla birlikte muhalefet ile iktidarın özellikle radyoyu eşit şartlarda kullanamayacaklarını ifade ettikten sonra iktidarın, muhalefete karşı baskılarından söz etmiştir. Bütün bunlara rağmen İnönü, partisinden meşru yolu kullanarak çok çalışmasını istemiştir.¹⁸²¹ İnönü'nün bu konuşmasını Erim, "karanlıkları delen, bir uzak görüşün yeni bir örneği" olarak vasıflandırmıştır.¹⁸²²

Kurultay'ın ikinci günü Nihat Erim'in sahibi olduğu Yeni Ulus Gazetesi de gündeme getirilmiştir. Eski milletvekillerinden Şeref Uluğ bir önerge vermiştir. Önergede Yeni Ulus Gazetesi'nin yayınlarının CHP'nin resmi görüşü olduğu intibanı uyandırdığını kaydederek seçimlerden hemen önce bu noktanın aydınlatılmasını istemiştir. Genel Sekreter Kasım Gülek, Yeni Ulus Gazetesi'nin CHP'nin resmi fikirlerini yaymadığını, ancak parti malları hazineye devredilince Erim'in bu gazeteyi CHP'nin fikirlerini özel bir mahiyette yaymaya devam ettirdiğini söylemiştir. Bu arada partinin bir ortaklık kurarak Ulus adıyla ayrı bir gazete çıkarmaya çalıştıklarını bildirmiştir.¹⁸²³ Nihat Erim'e göre, bu önergeyi Kurultay'a Şeref Uluğ'dan vermesini isteyen Gülek idi. Erim'e karşı Yeni Ulus Gazetesi'ni istismar etmek adına böyle bir tertip düzenlemiştir.¹⁸²⁴ Gülek, ayrıca Kurultay'da yaptığı konuşmada bir şirket kurularak Ulus Gazetesi'nin yeniden çıkartılacağını duyurmuştur.¹⁸²⁵

¹⁸²⁰ Nihat Erim, "CHP Kurultayı", *Yeni Ulus*, 25.02.1954.

¹⁸²¹ "CHP kurultayı dün Ankara'da toplandı", *Cumhuriyet*, 26.02.1954.

¹⁸²² Nihat Erim, "Sayın İnönü'nün Nutku", *Yeni Ulus*, 27.02.1954.

¹⁸²³ "CHP Kurultayında görüş ayrılığı", *Dünya*, 27.02.1954.

¹⁸²⁴ Erim, 2005: 534, 536. Aynı gün Kurultay'a Yeni Ulus Gazetesi'nin CHP ve memleketin davalarına yaptığı hizmetlerden dolayı teşekkür edilmesine dair önerge verilmiştir. Önerge kabul edilmiştir. ("Kurultay görüşmeleri", *Yeni Ulus*, 27.02.1954).

¹⁸²⁵ "C.H. Partisi Kurultay toplantıları bu gün sona eriyor", *Akşam*, 27.02.1954.

27 Şubat'ta CHP'nin 3. Olağanüstü Kurultayı aldığı önemli kararlar ile kapanmıştır. Buna göre seçimlerde milletvekili aday tespitinde teşkilat ile genel merkez işbirliği yapacaktır. Genel İdare Kurulu da illere bazı adaylar tavsiye edebilecektir. Partili olmayan kişiler de CHP'den aday olabileceklerdir.¹⁸²⁶ Partili olmayanların, CHP'den aday olabilmeleri hususu, seçimlerde partiler arası bir işbirliğinin olabileceği yorumunu beraberinde getirmekte idi. Zaten CHP de bu maddeyi bu yüzden Kurultay'da kabul etmiştir. Kurultay kapanır kapanmaz Akşam Gazetesi Muhabiri, Köylü Partisi İdarecileri'nden Cezmi Türk'e CHP ile seçimlerde bir koalisyon yapıp yapmayacaklarını sormuştur. Türk, Köylü Partisi'nin iç tüzüğünü hatırlatarak CHP ile seçimlerde koalisyon kesinlikle yapmayacaklarını dile getirmiştir. Kapatılan MP'nin yerine kurulmuş olan Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) Genel Başkanı Ahmet Tahtakılıç ise CHP ile seçimlerde işbirliği konusunda CHP'den teklif gelmesi durumunda ne yapacakları hususunda net bir cevap vermemiştir. CHP'nin diğer partilerle işbirliği yapacak olması karşısında ise DP çevrelerinde ilk etapta şu düşünce hakimdir:

İnkılapçılığı inhisarı altında bulundurmak isteyen Halk Partililerin Cumhuriyetçi Millet Partililerle müşterek bir seçim kampanyasına girmeleri parti prensiplerinin tamamen reddi demektir. Bu hadise şunu bir defa daha gösteriyor ki CHP'nin hedefi ne olursa olsun, seçimleri kazanmaktır. Bunun için de feda edilmeyecek prensip yoktur. Halk Partisi bu yolu tuttuğu taktirde kendi inkılapçı üyeleri ile tarafsız çevrelerin antipatisini kazanmış olacaktır. Her zaman prensip ve fikir partisi olduğunu iddia eden CHP'nin bu iddiasında ne dereceye kadar samimi olduğunu bir kere daha görmüş olacağız.¹⁸²⁷

Görüldüğü üzere, CHP'nin, MP'nin devamı olan CMP ile seçimlerde işbirliği yapabilme ihtimaline karşı çıkmaktadır. Çünkü inkılapçı olarak bilinen CHP'nin, İnkılap karşıtlığı nedeniyle kapatılmış olan bir parti ile işbirliği yapmasını samimiyetsizlik olarak değerlendirmişlerdir.

İktidar partisinin yayın organı olan Zafer Gazetesi de bu işbirliğinin aleyhinde yayınlar yapmaya başlamıştır. Başyazar Mümtaz Faik Fenik, şu yorumda bulunmuştur:

Takke düştü ve altındaki çirkin kafa bütün iğrenç manzarası ile göründü. Halk Partisi ile Milletçiler, tam bir işbirliği halindedirler ve muvazaanın daniskasını yapmışlardır” diye başlayan makalesinde “öyle anlaşılıyor ki bu adamlar kör olası ihtiraslarını tatmin etmek için her çareye başvurmak kararındadırlar. Bunun için programlarından, hatta şereflerinden ve izzeti nefislerinden fedakarlıkta bulunmakta, memleket menfaatini ayaklar altına almaktadırlar. Ta ki sandalyeye ulaşsınlar.

¹⁸²⁶ “Alman Kararlar”, *Yeni Ulus*, 28.02.1954.

¹⁸²⁷ “Demokrat Partideki tepkiler”, *Akşam*, 28.02.1954.

Öte yandan Ahmet Tahtakılıç ile İnönü arasında da işbirliği görüşmeleri çoktan başlamıştır.¹⁸²⁸ Yeni Ulus Gazetesi ise CMP'nin irticai bir özellik taşımadığını, parti tüzük ve programlarının inkılapçı esaslara göre ve demokrat milletleri örnek tutarak hazırlanmış olduğunu ileri sürmüştür. Bu nedenden dolayı da CMP ile işbirliğinin hiçbir zaman CHP'nin İnkılaplara bağlılığına zarar vermeyeceğini kaydetmiştir.¹⁸²⁹ Görüldüğü üzere, Kurultay'dan sonra İnönü, CMP ile işbirliği arayışlarına girişmiştir.

Metin Toker'e göre, seçimlerde öteki muhalefet partileri ile işbirliği yapılmasını en çok savunan Nihat Erim ve CMP'nin yayın organı olan Yeni Sabah Gazetesi'nin sahibi Sefa Kılıçlıoğlu'dur. Bu iki isim birlikte hareket etmişlerdir. Yeni Ulus da bu işbirliğinin gerçekleşmesi için sürekli olarak bu yönde yayınlar yapmıştır.¹⁸³⁰ DP'nin, CMP ile seçimlerde ortaklık kurmanın İnkılaplara ihanet olacağı yönündeki sözlerini Erim, 5 Mart'taki değerlendirmesinde şu sert cümlelerle cevap vermiştir:

İnkılapları millete mal olmuş, olmamış şeklinde ikiye ayıranlar kimler? Ticanilere heykel kırıncaya kadar yüz veren kimdir? Devlet parasıyla irtica gazetelerini besleyen kimdir? Softa bozuntuları milletvekili olarak hala kimin saflarında bulunuyor? Dün sırf şahsi endişelerle ırkçı, faşist diye partiden çıkardıkları suçsuz kimseleri seçim kombinezonu için tekrar partiye alanlar kimlerdir? İnkılaplara ve demokrasiye, DP'nin prensipsizliği, programsızlığı sanat edinmiş büyük efendileri kadar zararlı olabilecek insan yoktur demek belki fazladır. Ama pek azdır demek çok yerindedir. Bugün başta gelen vatan vazifesi, rejimi ve inkılapları prensipsizlerin ellerinden kurtarmaktır.¹⁸³¹

Anlaşılan o ki, Erim, iktidarın geçmişte yaptığı icraatlara atıfta bulunarak İnkılaplara karşı olanların iktidarın kendisi olduğunu iddia etmiştir. İlerleyen günlerde de bu iddiaları da daha da devam ettirmiştir.

Nihat Erim, 7 Mart'taki bir yazısında hukuk devleti, demokrasi, insan hakları, laik cumhuriyet prensiplerinde birleşmiş olan bütün muhalif partileri ve bağımsızları seçimlerde DP'ye karşı birleşmeye davet etmiştir. Erim'e göre, seçimlerde ülkeye hayır getirecek olan şey, Türkiye'de murakabeyi kuracak ve yaşatacak bir TBMM'dir. Eğer DP, seçimleri tekrar kazanacak olursa ülke murakabesiz ve keyfi olarak ülke 4 yıl daha yönetilecektir. Menderes'in anti demokratik icraatlarının ortada olduğunu ifade eden Erim, DP'nin 4 yıllık icraatının memlekete pahalıya mal olduğunu söylemiş ve seçimlerde parti ayrımı gözetmeksizin bütün vatandaşlara düşen şeyin el ele verip bu keyfi gidişe son vermek olduğunu anlatmaya çalışmıştır. DP'nin kendi içerisinde de diktatörlük kurduğunu iddia

¹⁸²⁸ "İnönü Tahtakılıç ile görüşüyor", *Akşam*, 04.03.1954.

¹⁸²⁹ "Seçimlerde muhalefet partileri arasında işbirliği söylentileri", *Yeni Ulus*, 04.03.1954.

¹⁸³⁰ Toker, 1991a: 281.

¹⁸³¹ "Prensipsiz Politikacılar", *Yeni Ulus*, 05.03.1954.

ederek başta ülke yönetimi olmak üzere kendi partilerinin içerisinde de murakabeden eser kalmadığını, bu yüzden murakabeyi tekrar kurmak için DP'yi iktidardan düşürmekten başka bir çare kalmadığını Erim vurgulamıştır. Vaziyeti vurguladıktan sonra Erim, DP'nin muhalefetin birleşmesi karşısında korkuya kapıldığından söz ederek muhalefet liderlerini “Bütün imkanları kullanarak muhalefeti birbirine düşürmeğe çalışıyorlar. Muhalefet partileri liderleri diktatörlüğün yıkılması veya devamı sizlerin hareket tarzına bağlıdır. Çok ağır bir sorum altındasınız” şeklinde uyarmıştır.¹⁸³²

Adnan Menderes ise muhalefet arasında süren partiler arası işbirliği çalışmalarını hakkında, zamanında birbirleri hakkında en ağır suçlamalarda bulunanların şimdi seçimler karşısında anlaşabilmelerinin şaşkınlığı içerisinde olduğunu ifade etmiştir.¹⁸³³

Nihat Erim'in de muhalefet partileri arasında seçimlerde işbirliği meselesine tekrar tekrar temas ettiği görülmektedir. Erim, iktidarın 1950-1954 yılları arasındaki antidemokratik uygulamalarının bir özetini yaptıktan sonra rejimin o günkü halini yarı diktatörlük olarak tanımlamış ve DP'nin, 1954 seçimlerini kazanması halinde ise diktatörlüğün tamamlanacağını savunmuştur. Ancak bu diktatörlük, DP milletvekillerinin çokluğunun diktatörlüğü olmayacak, onlar sadece birer figüran olacaklardır. Bu sebeplerden ötürü Erim, 1954 Seçimleri'ni Türk Milleti için en büyük “olgunluk imtihanı” olarak tanımlamış ve her milletin layık olduğu idareyi bulacağını düşünmektedir. Erim, bu minvalde yine muhalefet parti liderlerine şöyle seslenmiştir:

Demokrasi rejiminin ölüm kalım geçidinde partilerin düşen mesuliyet ağırdır. Atatürk'ün yarattığı devrimlere bağlı ve her şeyin üstünde ve laik cumhuriyet prensibine sınımsız sarılmış olan muhalefet partilerinin, birbirlerine zarar vermemeleri, oyları böldürmemeleri, diktatörlük heveslilerinin işini kolaylaştırır. Böyle bir hatanın sorumu altında manen ezilmeyecek bir lider ve bir parti yoktur.¹⁸³⁴

Erim'e göre, 1954 Seçimleri öncesi seçmenlerin önünde iki yol vardır. Ya DP'ye oy verecekler ve Türkiye, yarı diktatörlükten tam diktatörlüğe geçecek ya da DP'ye oy vermeyecek, onu iktidardan indirecek ve ülke demokrasi rejimini ilerletme yolunda çalışmalarına devam edecektir.

Erim'in muhalefet parti liderlerine çağrısından ilk olumsuz cevap Köylü Partisi'nde gelmiştir. Köylü Partisi, 14 Mart'ta yaptığı açıklamasında prensiplerinden ve amaçlarından asla ayrılmayacaklarını ve bu yüzden seçimlere tek başlarına gireceklerini tebliğ

¹⁸³² “Baş Vazife”, *Yeni Ulus*, 07.03.1954.

¹⁸³³ “DP Grubu dün seçimleri yenileme kararını tasvib etti”, *Cumhuriyet*, 10.03.1954.

¹⁸³⁴ “Yarı Diktatörlükten Kurtulmak İçin”, *Yeni Ulus*, 14.03.1954.

etmişlerdir.¹⁸³⁵ Köylü Partisi'nin tek başına seçimlere gireceğini açıklamasını Erim, bu partinin muhalefetin oylarını çok fazla bölmeyeceğini düşünerek fazla önemsememiştir. Bu meselede CHP'nin ve onun yanında CMP'nin rolü çok büyüktür. Bunların birleşmesi şarttır. Hatta DP'nin kazanmasını istemeyenler de CMP gibi CHP etrafında toplanmalıdır.¹⁸³⁶

CHP'nin, partiler arası işbirliğinde şartını, yayınladığı bir tebliğ ile duyurduğunu ifade eden Erim, o şartın da inkılaplara ve laik cumhuriyete bağlılık olduğunu söylemiştir. Ama DP yanlısı basın ise bu tebliğ karşısında şaşırılmış olup derhal CMP'nin laik cumhuriyetin karşısında olduğu propagandasını yapmaya başlamıştır. Erim'e göre, CMP bir tebliğ ile bunları yalanlarsa prensipte anlaşma sağlanmış olacaktır. Bir kötü ihtimalden yani partiler arası işbirliği sağlanamamasından bahseden Erim, bu durum karşısında da iktidardan memnun olmayanların CHP'ye oy vereceğini ve bunların memleketi diktatörlük tehlikesinden kurtaracağını dile getirmiştir.¹⁸³⁷

1954 Seçimlerinde Menderes'in kazanması durumunda diktatörlüğünü tamamlayacağını tekrar tekrar dile getiren Erim, bunun gerçekleşmemesi için DP iktidarının sona ermesini isteyen muhalif oylarının bölünmemesinin şart olduğunu ifade etmiştir. Çünkü Erim'e göre, 1950 Seçim Kanunu, nispi temsil yerine çoğunlukçu sistemi kabul ettiği için oyların bölünmesi durumunda DP, muhalefetin oy oranlarının toplamından az oy almış olsa bile sayı bakımından üstün gelecektir. Bu durumda yine DP seçimleri kazanmış olacaktır. Bu sebepten dolayı "muhalefet partilerinin iktidarın aleyhindeki oyları böldürmemeleri bir vatan borcudur."¹⁸³⁸

Bu arada iktidar kanadından yeni bir iddia gelmiştir. Muhalefet partilerinin seçimlerde işbirliği yapmaları emrini Moskova vermiştir. Bu komünist tertibidir. Erim bu iddia karşısında DP'yi yine sert bir dille eleştirdikten sonra iddiaları yalanlamış ve iddia sahiplerine şu soruyu sormuştur: "Muhalefet partileri anlaşırca DP aleyhindeki oyları böldürmezse, bundan komünistlere ne fayda gelebilir? CHP'nin iktidara gelmesini bu zaviyeden gören zihniyetin kimlere hizmet ettiği sorulmalı değil midir?" Erim sorusunun ardından kendilerinin meşru yollardan seçimlerde işbirliği yapmaya çalıştıklarını dile getirmiştir.¹⁸³⁹

19 Mart'ta ise Erim, Kandıra'da düzenlenen CHP mitinginde CMP ile yapılması düşünülen işbirliğine temas ederek şunları söylemiştir:

¹⁸³⁵ "Köylü Partisi CHP ve CMP ile işbirliğini ret etti", *Cumhuriyet*, 15.03.1954.

¹⁸³⁶ "Rejim Cephesi", *Yeni Ulus*, 16.03.1954.

¹⁸³⁷ "Rejim Cephesi", *Yeni Ulus*, 16.03.1954.

¹⁸³⁸ "Rejim Cephesi", *Yeni Ulus*, 16.03.1954.

¹⁸³⁹ "Menfur Zihniyet", *Yeni Ulus*, 17.03.1954.

Partimiz kahir bir ekseriyetle bu seçimleri kazanacaktır. Muhalif partiler ayrı ayrı seçimlere girdikleri takdirde bizden gayrisi mecliste temsilci bulunduramayacaklardır. Onun için muhalefet partilerinden listemize 30-40 milletvekili adayını almak istedik. Onlar yarı yarıya deyince iş imkansızlaştı. Biz mecliste 3,4 ve hatta 5 partinin bulunmasını arzu ettiğimiz içindir ki Cumhuriyetçi Millet Partililerinden de kıymetleri listemize almaya çalışmaktayız.¹⁸⁴⁰

Erim'e göre, kendilerinin dışındaki muhalif partiler, seçimlere tek başlarına girdikleri takdirde seçimleri kazanıp da Meclis'e girmeleri pek mümkün değildir. Çünkü az oy oranına sahip partilere, çoğunlukçu seçim sistemi Meclis'e girmelerine müsaade etmemektedir. CHP'nin teklifinin kısmi bir aday listesiyle işbirliği yapmak olduğunu; ancak bu muhalif partilerin yarı yarıya milletvekilliğini istediğini, bu yüzden de işbirliğinin imkansız hale geldiğini ifade etmiştir. Kendilerinin bir yerde amacının da Meclis'e daha fazla partiyi sokmak olduğunu ve bu yüzden muhalif öteki partilerle işbirliği yapmak istediklerini anlatmıştır.

CHP-CMP partileri arasındaki işbirliği görüşmeleri olumsuz sonuçlanmıştır. Çünkü CMP, CHP'den bütün illerde ortak liste hazırlanmasını isterken, CHP bunu kabul etmedi. CHP'nin, CMP'ye yaptığı teklif sadece 25-30 milletvekilliğidir. CMP, kısmi işbirliğini gülünç bularak reddetmiştir.¹⁸⁴¹ Böylece Erim'in uğraşları boşa gitmiştir. Muhalefet partileri seçimlere tek başlarına girecektir.

Muhalefet partileri arasında bütün bunlar yaşanırken TBBM 12 Mart'ta seçime karar vererek dağıldı.¹⁸⁴² Böylece seçim çalışmaları resmen başlamış oldu.

CHP, Meclis'in kapanmasından sonra seçim çalışmalarına hemen başlamıştır. Buna göre ilk olarak aday seçimine başlanmıştır. CHP'den milletvekili olmak isteyenlerin, 24 Mart'a kadar il başkanlıklarına başvurmaları gerekmekte idi.¹⁸⁴³ CHP'nin tüzüğüne göre, bir aday iki yerden de milletvekilliğine adaylığını koyabilmekte idi. Nihat Erim hem memleketi Kocaeli'nden¹⁸⁴⁴ hem de Ankara'dan milletvekilliği aday adaylığına başvurusunu yapmıştır. Ankara'dan başvurusunu yapan diğer önemli CHP adayları ise İnönü, Gülek, Ferit Melen ve Falih Rıfkı Atay gibi isimlerdir.¹⁸⁴⁵ Kocaeli'nde, Erim'in karşısına DP'den adaylığını koyacak, aynı zamanda Erim'in de akrabası olan Doçent Turan Güneş çıkarılmıştır. Turan Güneş, bu esnada doçentlik tezini bitirmiş ve akademik kariyerini sürdürmeyi düşünürken; Kandıra'dan kendisini sürekli ziyarete gelen heyetler, Güneş'i Kocaeli'nden DP milletvekili

¹⁸⁴⁰ "Nihat Erim'in Kandıra'daki demeci", *Akşam*, 20.03.1954.

¹⁸⁴¹ Toker, 1991a: 282.

¹⁸⁴² "Meclis yeni seçime karar vererek dağıldı", *Cumhuriyet*, 13.03.1954.

¹⁸⁴³ "CHP'de aday kaydı muamelesi başlıyor", *Yeni Ulus*, 05.03.1954.

¹⁸⁴⁴ "Namzetler belli olmaya başlıyor", *Hürriyet*, 25.03.1954.

¹⁸⁴⁵ "CHP Merkez adayları", *Akşam*, 26.03.1954.

adayı olmaya razı etmişlerdir. Kandıralılar, Güneş'i milletvekili adaylığına razı ederken “CHP'nin Profesörü (Nihat Erim) var, bizim yok, sen de bizim profesörümüz ol” şeklinde sözler sarf etmişlerdir. Güneş de sırf Kandıralıları kırmamak ve bu dönemde milletvekilliği önemli sayıldığı için kabul etmiştir. Güneş, Doçent olduğu halde Profesör olarak mitinglerde sunulacaktır: “Kandıralı Profesör Turan Güneş.”¹⁸⁴⁶

Erim'in Ankara aday adaylığı tartışmalı geçmiştir. Ankara için başvurularının tamamlanmasından sonra adaylık için başvuruda bulunmuş birkaç kişi Yeni Ulus Gazetesi'ne gelerek bir şikayetlerini dile getirmişlerdir. Buna göre 6 kişilik bir listeye yoklamalarda oy verilmesi hususunda baskı yapılmış ve oy için söz alınmıştır. İl Merkezince istenilen isimler işaretlenmiştir. Seçimlerde hileye başvurulacaktır. Yani bazı tertipler ile hazırlanmış özel listeler bulunmaktadır. Erim bunun üzerine bu şikayeti derhal Ankara İl Teşkilat Yönetimi'ne haber etmiştir. Ancak onlar bu iddiaları reddetmişlerdir.¹⁸⁴⁷ Nihat Erim'in bu haberi muhalif basında, yoklamaları kazanamayacağını anlayan Erim'in, yoklamaları kazanma şansı yüksek olan adayları gazetesinde yaptığı haberlerle yıldırımaya çalıştığı şeklinde aktarılmıştır. Diğer bir iddia ise Erim yaptığı bu haberle kendisi Ankara yoklamalarını kazanamaması durumunda yoklamaların meşru olmadığını söyleyerek tekrarlanmasını isteyecektir.¹⁸⁴⁸

CHP Ankara İl Başkanı Fuat Börekçi, basına yaptığı konuşmada Erim'in yaptırdığı bu haberi sert bir şekilde eleştirmiştir: “Bazı muhterislerin maksadı mahsusla yaptıkları neşriyat üzerine bir açıklamada bulunmak zaruretini duymak, zaruretini duyduk. Parti içinde herhangi bir hizipleşme, yoklamalar için bir tertip bahis mevzu değildir. Bir gazetenin başında bulunanların mahsus yaptıkları neşriyatın aslı yoktur.”¹⁸⁴⁹ Görüldüğü üzere, Ankara yoklamalarında Erim ile Fuat Börekçi arasında bir çatışma meydana gelmiştir.

Bunun üzerine ertesi gün Yeni Ulus Gazetesi bir haber daha yaparak Ankara İl Teşkilatı'nda yoklamaların adayların isim sırasına göre tek kağıda toplanacağını bildirmiştir. Böylece şikayetçi olanların şüphe ve tereddütlerinin yok olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁵⁰ Erim'in Ankara adaylığına Ankara İl Başkanı Fuat Börekçi ile Hıfzı Oğuz Bekata karşı çıkmışlardır. Çünkü Erim ismini, Ankara listeleri için bir zaaf olarak görmekte idiler. Erim'in Kocaeli'nin yanı sıra Ankara'dan da aday olmak istemesinin sebebi, Kocaeli'nden seçilememesi ihtimalinin yüksek olmasında kaynaklanmaktadır. Ankara'yı CHP'nin kazanacağına inanması ve İnönü'nün de Ankara'dan aday oluyor olması Erim'i, Ankara'dan aday olmaya itmiştir.¹⁸⁵¹

¹⁸⁴⁶ Fedayi, 2012: 20-21.

¹⁸⁴⁷ “İnanmak istemiyoruz”, *Yeni Ulus*, 27.03.1954.

¹⁸⁴⁸ “Milletvekili adayları belli oluyor”, *Son Havadis*, 28.03.1954.

¹⁸⁴⁹ “Milletvekili adayları belli oluyor”, *Son Havadis*, 28.03.1954.

¹⁸⁵⁰ “İnanmamakta haklı imişiz”, *Yeni Ulus*, 28.03.1954.

¹⁸⁵¹ “Yeni Ulus, Halkçı oluyor”, *Akis*, 15.05.1954.

Akşam Gazetesi de yaptığı haberde Erim'in Kocaeli'nden milletvekili seçilme şansının az olmasından dolayı Ankara'dan aday olmaya çalıştığını iddia etmiştir. Yine Akşam Gazetesi'nin haberine göre, CHP içerisinde bir hizipleşmeye meydana gelmiştir. Erim'in politikasına ve yayınlarına kızan CHP Ankara İl Teşkilatı, O'nun Ankara'da seçimlere katılmasını baltalamak için harekete geçmiştir. Erim de bunun farkına vardığı için yukarıda da bahsedilen Ankara yoklamalarında hile yapılacağı haberini Yeni Ulus Gazetesi'ne yaptırmıştır. Bu haber üzerine Teşkilat Yönetimi ile Erim arasındaki hizipleşme daha da artmıştır.¹⁸⁵²

Nihat Erim'in Ankara Adaylığı çerçevesinde Ankara İl Başkanı Fuat Börekçi ile Erim arasındaki tartışmayı Zafer Gazetesi de kendi açısından şöyle yorumlamıştır:

...Nihat Erim her ne pahasına olursa olsun kazanmak gayesini güttüğünden ve Kocaeli'ndeki şansı pek zayıf bulduğundan Ankara listesinde şefin gölgesine bir kere daha sığınmayı ihtiyatlı bulmuş ve bunda muvaffak da olmuştur. Şefin emirlerine rağmen, teşkilatın kendisini seçemeyeceğinden korktuğu için yoklama günü gazetesinde bir tehdit neşrettiği ve bu tehdide teşkilat namına Börekçi'nin çok sert bir beyanla mukabele ettiğinin yazıldığı unutulmamıştır. Şimdi Nihat Erim'in Börekçi'yi atlatmak için uğraştığı bildirilmektedir...¹⁸⁵³

Türk Sesi Gazetesi de yaptığı bir haberde Ankara'da aday yoklamalarının yapıldığı gün İnönü'nün İlçe Teşkilatları'na telefon ederek Erim'in aday listesine sokulması talimatı verdiğini iddia etmiştir. Bu yüzden de Gazete, CHP Ankara İl Teşkilatı'nın karıştığını ileri sürmüştür. Ayrıca Nihat Erim yüzünden Ankara adaylarının birbirine girdiğinin haberi verilmiştir.¹⁸⁵⁴ Bu haberler karşısında, Ankara CHP İl Başkanı, seçimlerde hiçbir yolsuzluk, hilenin olmadığını ve bütün iddiaların asılsız olduğunu belirten bir açıklama yapmıştır.¹⁸⁵⁵ Böylece mesele kapanmıştır.

Bu hizipleşmeler ve tartışmalara rağmen Nihat Erim, 2312 oy alarak CHP Ankara milletvekili adaylığı seçilmeyi başarmıştır.¹⁸⁵⁶ Aday yoklamalarının tamamlanmasından sonra adaylar ve partiler seçim propagandasına başlayacaklardır.

2.2.11.9. Nihat Erim'in Seçim Propagandaları

Ankara ve Kocaeli'nden milletvekili adaylığı seçilen Nihat Erim, seçim propagandaları için 3 Nisan 1954 tarihinde İsmail Rüştü Aksal ile birlikte Kocaeli'ne gelmiştir.¹⁸⁵⁷

¹⁸⁵² "Nihat Erim'in durumu", *Akşam*, 28.03.1954.

¹⁸⁵³ "CHP Ankara teşkilatında düello", *Zafer*, 03.04.1954.

¹⁸⁵⁴ "CHP'deki anarşi", *Türk Sesi*, 01.04.1954; "Çözölmeye başladılar", *Türk Sesi*, 02.04.1954.

¹⁸⁵⁵ "Yoklamalarda hiçbir yolsuzluk yoktur", *Yeni Ulus*, 03.04.1954.

¹⁸⁵⁶ "Partilerin aday yoklamaları dün bütün yurtta yapıldı", *Yeni Ulus*, 29.03.1954.

Çalışmalarına Pamukova ve Geyve’de başlayan Erim’in şahsına karşı saldırılar daha ilk günden DP tarafından başlatılmıştır. Yeni Ulus Gazetesi’nin haberine göre, ülkenin diğer yerlerinde CHP’ye karşı kullanılan saldırı konuları Kocaeli’nde Erim’in şahsına karşı kullanılmaktadır. DP, ayrıca bu seçim bölgesinde il dışından getirdiği şahısları Erim’e karşı saldırı amaçlı olarak kullanmıştır. Bütün bu tertiplere rağmen halk, Erim’i görmek için büyük gayret içinde olmuştur. Bütün köylerde Erim’e köylerini ziyaret etmesi için davetler vardır. 5 Nisan’da de Erim ile birlikte CHP’liler, köyleri gezmeye devam etmişlerdir. Kocaeli’nin karşısındaki Tataristaniye ile Kullar köylerine öncelikle gitmişlerdir.¹⁸⁵⁸

Seçim çalışmalarının daha yeni başladığı bu günlerde Dünya Gazetesi Kocaeli halkının seçim nabzını tutan bir araştırma yapmıştır. DP’nin her kazadan bir aday çıkartmaması bazı seçmenleri DP’ye karşı küstürmüş ve bunlar oylarını DP yerine CHP’ye vereceklerdir. CHP’nin ise aday belirlerken her kazadan birer aday belirlemesi halk tarafından büyük bir memnuniyet ile karşılanmış, yörede CHP’nin şansını arttırmıştır.¹⁸⁵⁹

Bu arada Yeni Ulus Gazetesi, Kocaeli’nde DP’nin Milli Selamet Kanunları’nı hiçe sayarak dini siyasete alet ettiklerinin haberini yapmıştır. Bu durum karşısında ise idare amirleri ile savcılar harekete geçmemiştir.¹⁸⁶⁰ Nihat Erim, dinin siyasete nasıl alet edildiğini görmek isteyenlerin Kocaeli’nin köylerini dolaşmasını önererek buralarda en bayağı ve en iğrenç tarzda din sömürücülüğünün yapıldığını iddia etmiştir. DP iktidarının, dinin siyasete alet edilmesini engellemek adına bir takım kanunlar çıkardığını ifade eden Erim, Kocaeli’nde olanlar karşısında DP’nin bu konuda ne kadar samimiyetsiz olduklarının ortaya çıktığını vurgulamıştır. Kocaeli’nde dini siyasete alet edenlerin sadece parti teşkilatları ve milletvekili adaylarının olmadığını, aynı zamanda yöreye başka yerlerden getirilmiş olan ve Kocaeli’nin çeşitli yerlerine dağılmış olan ajanların da olduğunu Erim iddia etmiştir. Bu durum karşısında da savcılar ve idare amirleri söz konusu iktidar olunca harekete geçmemektedirler. Aynı zamanda bu ajanlar köy köy dolaşarak kendisin şahıs, şeref ve haysiyetlerine saldırmakta ve iftira kampanyasına girişmektedirler. Erim bu noktada medeni seçim mücadelesinin hem muhalefet hem de iktidar açısından nasıl olması gerektiğini açıklamıştır. Muhalefet, iktidarı eleştirip yönetime geldiklerinde projelerinin neler olduğunu açıklamalıdır. İktidar ise yaptığı icraatları halka anlatmalı ve tekrar iktidara gelmesi durumunda yapacaklarını ifade etmelidir. Ama iktidarın, Kocaeli’nde yaptığı seçim mücadelesi yalnız şahsiyetlere saldırmaktan

¹⁸⁵⁷ “Aksal’la Erim Kocaeli’de”, *Yeni Ulus*, 03.04.1954.

¹⁸⁵⁸ “Kocaeli’de seçim faaliyeti arttı”, *Yeni Ulus*, 05.04.1954.

¹⁸⁵⁹ “Kocaeli’de seçmenler oylarını kime verecek”, *Dünya*, 07.04.1954.

¹⁸⁶⁰ “DP kanun yasaklarını da hiçe sayıyor”, *Yeni Ulus*, 09.04.1954.

ibarettir. Erim, DP iktidarının bu seçimleri kazanması durumunda demokrasinin büsbütün bozularak “kakokrasinin” ilerleyeceğini kaydetmiştir.¹⁸⁶¹

Nihat Erim seçim bölgesinde halktan partisi için oy isterken diğer yandan Ulus Gazetesi’nde yazdığı köşe yazıları ile de halktan CHP için oy istemeye koyulmuştur. Erim, muhalefete verilecek oyların bölünmemesini sağlamanın ve DP’ye oy vermemenin bu gün için en önemli görev olduğunu ilan etmiştir. Çünkü Erim’in inancına göre, Menderes, oportünist bir politika güderek prensipleri bir kenara itmiştir. Menderes, böyle gidecek olursa da İnkılaplar ve demokrasi büsbütün elden kayıp yok olacaktır. Aradan geçen dört yılda DP’nin icraatları ise bütün bunların kanıtıdır. Bu durum karşısında Erim, herkesi CHP’ye oy vermeye davet etmiştir. Ardından Erim, seçimlerde partiler arası işbirliğine değinerek dünyadan örnekler vermiştir. Fransa’da farklı görüşlere sahip partilerin seçimlerde işbirliği yaptığı görülmüş ve bu durum o ülkede normal karşılanmıştır. Türkiye’de bunun neden normal karşılanmadığını Erim, sorgulamaya başlamıştır. Türkiye’de mevcut iktidar karşısında bir rejim ve demokrasi tehlikesi varken CHP ile CMP’nin birleşmemesine üzülmemektedir. “Denizde fırtınaya tutulanlar tehlikeyi anlatıncaya kadar birleşmezlerse büyük budalalık etmiş” olacakları sözünü burada hatırlatmıştır. Çünkü ortada rejim tehlikesi varken CHP ile CMP birleşmemiştir. Birleşmeme nedeni olarak DP’nin, “CHP irticaya taviz veriyor” söylemi olmadığını, CMP’nin yarı yarıya milletvekili istemesi olduğunu dile getirmiştir. “Memleket bunun zararını çekerse çok yazık olur” diyen Erim, partiler arası işbirliği sağlanamadığına göre milletin sağduyusuna güvendiğini ifade etmiştir.¹⁸⁶²

Erim, Kocaeli’nde seçim çalışmalarını sürdürürken diğer seçim bölgesi olan Ankara’daki çalışmalarla da ilgisini kesmemiştir. CHP Merkez İlçe Gençlik Kongresi’ne gönderdiği şu mesajla teşkilatla ilişkisini diri tutmuştur:

CHP’nin son yıllarda memlekete yaptığı en büyük hizmet çok partili hayatı kurmak ve yaşatmak için giriştiği teşebbüstür. Hemen bunun kadar önemli ikinci başarı Gençlik kollarının kuruluşudur. Atatürk’ün emanetini şimdi doğrudan doğruya sizler teslim alacaksınız ve herhalde almalısınız. Türkiye’nin medeniyet dünyası içinde yükselişi ancak bununla mümkün ve devamlı olur.¹⁸⁶³

Kocaeli’nden Ankara’ya dönen Erim, 17 Nisan’dan itibaren Ankara seçim bölgesinde diğer adaylar ile birlikte çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Kocaeli’ndeki çalışmalarını kısa süreliğine bırakıp da buraya gelen Erim, çok kısa süre zarfında Kızılcıhamam, Çamlıdere, Pazar, Polatlı, Keskin, Bala ve çeşitli kasaba ve köylerde konuşmalar yapmıştır. Keskin’de

¹⁸⁶¹ “Din Sömürücüleri Faaliyette”, *Yeni Ulus*, 09.04.1954.

¹⁸⁶² “Kulakları Çınlasın”, *Yeni Ulus*, 10.04.1954.

¹⁸⁶³ “CHP Merkez İlçe Gençlik Kongresi”, *Yeni Ulus*, 13.04.1954.

yaptığı konuşmada Hükümet'in özellikle ekonomi politikalarını eleştirerek CHP kazanması durumunda buğday fiyatlarını aşağı çekeceği yönündeki iddiaları yalanmış ve ardından da iktidarın iddiasının tam tersine çiftçinin mağduriyetine son vereceklerini ilan etmiştir.¹⁸⁶⁴ Nihat Erim bir konuşmasını da 25 Nisan'da İnönü'nün de katıldığı Taksim Mitingi'nde yapmıştır. DP'nin iktidara gelir gelmez anti demokratik kanunları kaldıracaklarını vaat etmelerine rağmen, aradan 4 yıl geçmiş olmasına bakılacak olunursa, değil anti demokratik kanunları kaldırmak, demokrasiyi ondan daha da geriye götürmüştür. Demokratik ülkelerde iktidarlar, iş başında yaptığı icraatlarının hesabını alınları açık bir şekilde verirken şu an Türkiye'de DP, bu hesabı terleyerek vermektedirler. "İnönü ve Halk partilerine küfrü icraatlarının müdafaası sayıyorlar". Bu açıklamalarından sonra Erim, vatanın ve milletin geleceği için seçmenlerden CHP adına oy istemiştir.¹⁸⁶⁵

Nihat Erim 1954 Seçimleri'nde bu şekilde bir kampanya yürütürken İsmet İnönü ise Toker'in anlattıklarına göre, Petrol ve Yabancı Sermaye'yi Teşvik Yasaları'nı öne sürerek, DP'nin vatanı sattığını ileri sürmüş ve bununla oy toplamaya çalışmıştır. İnönü bu kampanyayı gerçekleştirirken Erim'in fikirlerinden etkilenmiştir. İnönü, Erim'e inanarak bu kampanyanın tutacağını sanmış; ancak tam tersi bir durumla karşılaşmıştır.¹⁸⁶⁶ Malatya Konuşması'nın bir yerinde İnönü;

Tarihte yabancılara kapitülasyon himayesi ile Türkiye'yi istismar ettiler. Yeni devirlerde yerli vatandaş hakikat dışı ve emniyetsiz usullerle ıstırap çekecek ve yabancı sermaye hususi kanunların himayesinde yaşayacaksa kendi ellerimizle yerli sermayeyi yabancı olmaya zorlamış oluruz. Asırlarca tecrübe edilmiş mahzurlu usullerin marifet gibi yeniden getirilmesine teşebbüs edileceğini asla tahmin edemezdik,¹⁸⁶⁷

diyerek Menderes'i ülkeye kapitülasyonları geri getirmek ile suçlamıştı.

2.3. 1954 Seçimlerinden 1960 Darbesi'ne Kadar Nihat Erim'in Siyasi Faaliyetleri

2.3.1. 1954 Genel Seçim Sonuçları ve Nihat Erim'in Değerlendirmeleri

2 Mayıs 1954 tarihinde genel seçimler yapılmıştır. Yapılan genel seçimlerin resmi sonuçlarına göre; DP; %58.42, CHP; %35.11, CMP; % 5.28, Köylü Partisi; %0.56, İşçi Partisi; 0.01 ve Bağımsızlar; 0.62 oranında oy almıştır. DP 503, CHP 31, CMP 5, Bağımsızlar 2 milletvekili çıkartmıştır.¹⁸⁶⁸ Nihat Erim ise seçimlere girdiği ne memleketi Kocaeli'nden ne

¹⁸⁶⁴ "CHP adayları grup grup köyleri dolaşiyor", *Yeni Ulus*, 02.04.1954.

¹⁸⁶⁵ "CHP'nin İstanbul'da büyük mitingi", *Yeni Ulus*, 26.04.1954.

¹⁸⁶⁶ Toker, 1991a: 268-269.

¹⁸⁶⁷ "İnönü'nün Malatya nutku", *Dünya*, 10.04.1954.

¹⁸⁶⁸ "954 seçimlerinin resmi neticeleri dün ilan edildi", *Cumhuriyet*, 23.05.1954.

de Ankara'dan seçilebilmiştir.¹⁸⁶⁹ Hatırlanacağı üzere, Erim, 1950 Seçimleri'nin kaybedilmesinden sonra seçmenin DP tarafından aldatıldığını öne sürmüştü, bu fikri İnönü de kişisel olarak benimsemişti.¹⁸⁷⁰ İlk olarak Erim'in ortaya attığı 1950 Seçimleri'nde milletin aldatıldığı fikri kısa sürede partiye ve gazeteye egemen olmuştu. Erim'e göre, halk DP'nin çok büyük büyüleyici vaatlerine aldanmıştır. Yapılacak ilk seçimlerde ise aldatılmış olduğunun farkına varacak ve Türkiye'yi yönetecek tek partinin CHP olduğunu anlayarak CHP'yi iktidara getirecekti.¹⁸⁷¹ Ancak 1954 Seçimleri'nde halkın yine büyük çoğunlukla DP'yi seçmesi Erim'in ileri sürdüğü düşünceleri çürütmüştür. Erim, 1950 ve 1951 Seçimleri'nde olduğu gibi 1954 Genel Seçimleri'nde de Meclis'e giremeyerek parlamento dışı kalmıştır.

1954 Seçimleri'nin kaybedilmesi CHP açısından da beklenmeyen bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü parti, seçmenin 1950'de yanlış karar verdiğini düşünerek yanlışını düzelteceğini sanıyordu. Ama olmadı. CHP büyük bir şok içerisine girmiştir.¹⁸⁷² Yenilginin bu şoku, sadece CHP'ye değil, aynı zamanda Erim'e de sirayet etmiştir. Cüneyt Arcayürek'in anlattıklarına göre, seçimlerin kaybedilmesi üzerine dalgın ve üzgün bir hal alan Erim, Yeni Ulus Gazetesi'ndeki odasının penceresinden yoldan gelip geçen insanlara bakarak "O kadar uğraştık, anlattık, ama nafile. Neredeyse padişahın, halk değil bunlar koyun sözüne hak vereceğim" demiştir. Erim'in bu sözlerine şahit olan Arcayürek, bu tepkiyi seçim şokuna bağlamıştır.¹⁸⁷³

Arcayürek, Erim'in seçim sonuçlarını olgunlukla karşılamadığını hatıratında iddia etmiş olsa da O'nun 4 Mayıs 1954 tarihinde kaleme aldığı seçim sonuçlarını değerlendiren yazısı aksini ortaya koymaktadır. Erim, seçimlerde yolsuzluk olmadığı sürece 2 Mayıs Seçim Sonuçları'nı herkesin saygıyla karşılaması gerektiğini ifade etmiştir: "Demokrasi budur. Siyasi partiler, şahıslar düşüncelerini vatandaşlarına anlattılar. Sonunda seçmen çokluğunun beliren arzusu devlet gemisinin kumandasını DP'ye bıraktı. Yurdunu, milletini seven her vatandaş, hangi siyasi inancı beslerse beslesin DP'ye başarı dilemelidir". Erim'e göre, böyle iyi bir dileğe iktidarın her zamankinden daha çok ihtiyacı vardır. Ülkedeki ekonomik zorluklar iyiden iyiye kendisini göstermeye başlamıştır. İktidarın bu zorluklar altında ezilmesinin memlekete çok zarar vereceğini düşünerek muhalefetin müspet tekliflerle iktidarın yardımcısı olması gerektiğini savunmuştur. Bu iyi temennilerinin yanında muhalefetin, 1954 Seçimleri'ne iktidar ile eşit şartlarda girmediğini ve kendilerinin baskı

¹⁸⁶⁹ "Seçimi büyük ve ezici farkla DP'nin kazandığı tahakkuk etti", *Cumhuriyet*, 03.05.1954.

¹⁸⁷⁰ Arcayürek, 1985a: 110.

¹⁸⁷¹ Arcayürek, 1983: 237.

¹⁸⁷² Güngör, 2004: 265.

¹⁸⁷³ Arcayürek, 1985a: 170.

altına alındığını iddia etmeyi de ihmal etmemiştir. Erim'in bir diğer şikayet ettiği konusu ise çoğunlukçu seçim sistemidir. Bu sisteme göre, 1950 Seçimleri'nde olduğu gibi 1954 Seçimleri'nde de oy oranı olarak muhalefet çok fazla oy oranına sahip olmasına rağmen Meclis'e o oran kadar milletvekili gönderememiştir. Eğer nispi sistem uygulanmış olsa idi muhalefet, 31 yerine 231 milletvekili çıkartacaktı. Bu nedenden dolayı Erim, iktidardan murakabenin sağlanması ve rejimin kökleşmesi açısından nispi temsil sistemine geçilmesini istemiştir.¹⁸⁷⁴ DP iktidarının kendi eliyle gerçekleştirdiği ilk seçimler olan 1954 Seçimleri'ne muhalefetin, iktidarla eşit şartlarda girmediğini günlüklerine de not etmiş olan Erim, Menderes'in Seçim Kanunu'nu ihlal ettiğini, seçimler için çok para harcadığını, seçimlerde harcadığı 60 milyon lira parayı nasıl bulduğunu ve bu parayı zenginleri tehdit ederek topladığını iddia etmiştir. Ayrıca 1950-1954 arası dönemde muhalefet ne parlamento içinde ne de dışında serbest çalışmıştır. İktidar tarafından basın ve radyo tek taraflı yayınlar yapmaya ve muhalefet de iktidarı eleştirmemeye zorlanmıştır.¹⁸⁷⁵ Bütün bunlara rağmen muhalefet, büyük bir başarı kaydederek 3,5 milyon oy toplamıştır.¹⁸⁷⁶

Seçim yenilgisine rağmen Erim'e göre, vazife devam etmektedir. Bir seçim kaybetmiş olmakla vazife sona ermiş sayılamaz. Dolayısıyla CHP'nin çalışmalarına devam edeceğinin duyurusunu yapan Erim, 2 Mayıs Seçimleri'ni CHP'nin kaybettiğini; ancak buna rağmen milyonlarca oy kazandığını kaydetmiştir. Seçimlerde nispi temsil sistemi uygulanmış olunsaydı bu oylarla CHP, 200-230 arası milletvekili çıkartabilirdi.¹⁸⁷⁷

Seçim sonuçlarına iktidar sevinmektedir. Çünkü 1954-1958 arası dönem için Meclis'teki murakabe daha da zayıflamıştır. Böyle bir Meclis'te muhalefetin murakabe yapmasının zorluğuna değinen Erim, korkunç sonuçlardan memleketi ancak idealist politikacıların koruyabileceğini düşünmektedir. Bu politikacılar, gerçek demokrasiyi getirmek ve hukuk devletini kurmak için çalışmalıdırlar. Demokrasinin sadece seçim olmadığını öne süren Erim, bu seçim sonuçlarının keyfi idareyi daha da ilerletebileceğini iddia etmiş ve bu durum karşısında da kendilerinin görevinin, doğru bildiği fikri her zaman ve her yerde söylemek olduğunu kaydetmiştir.¹⁸⁷⁸ Nihat Erim'in bu değerlendirmelerinin bir kısmı, CHP'nin seçim sonuçlarını değerlendiren tamimi ile örtüşmektedir. Tamimde, "Bu durum karşısında CHP milletin içten ve en samimi itimadına dayanarak muhalefet ve murakabe vazifesine eskiden olduğu gibi cesaret, azim ve imanla sinei millette de devam edecektir"

¹⁸⁷⁴ "Milletin Arzusuna Göre", *Yeni Ulus*, 04.05.1954.

¹⁸⁷⁵ Erim, 2005: 524-525.

¹⁸⁷⁶ Erim, 2005: 529.

¹⁸⁷⁷ "Vazife", *Yeni Ulus*, 05.05.1954.

¹⁸⁷⁸ "Vazife", *Yeni Ulus*, 05.05.1954.

denmektedir.¹⁸⁷⁹ CHP'nin bu dönem Meclis'teki milletvekili sayısının az olmasından dolayı burada sinei millette dönülmekten söz edilmiştir.

Bu arada DP yanlısı basın Nihat Erim'in ve Kasım Gülek'in siyaseti bıraktıkları haberini yapmışlardır. Erim, bu haberi yalanlamıştır. Siyasi hayattan çekilmeyi hiç düşünmediğini ve tam tersine şimdi daha büyük bir azimle mücadeleye devam edeceğini açıklamıştır. Aynı zamanda, DP'nin icraatlarını kendileri gibi vatandaşların yarısının da beğenmediğini, bu yüzden daha çok çalışacaklarını ifade etmiş ve bu tür yalan haberler yaptırınları, "Fikirden korkanlar böyle yalan haberlerle kendilerini avutmaya boşuna gayret ediyorlar. Kuru gürültüye pabuç bırakacak insanlardan olmadığımızı şimdiye kadar kendileri ve efendileri anlamış olmalıydılar"¹⁸⁸⁰ şeklinde çok sert bir dille eleştirmiştir.

Erim 7 Mayıs'ta Hürriyet Gazetesi'ne verdiği bir röportaj ile de seçim sonuçlarını değerlendirmiştir. Muhalefetin, % 46 oy almasına rağmen Meclis'te sadece % 6 ile temsil edilmesini üzüntü verici olarak değerlendirmiş ve bu durumun 1950 Seçim Kanunu'ndan kaynaklandığını dile getirmiştir. Seçim Kanunu hazırlanırken başta kendisi olmak üzere bazı CHP'liler, nispi temsil usulünün kabul edilmesini istemiş, fakat DP'liler, ısrarla buna karşı çıkmışlardır. CHP çoğunluğu ise, nispi temsil usulü ile hükümet kurmanın zor olacağından dert yanarak çoğunluk seçim sisteminin tarafını tutmuştur. Kabul edilen seçim usulünün aksaklıklarını, 1950 ve 1954 Seçimleri'nde millet bizzat görmüştür. Batı medeniyetlerinde de nispi temsilin uygulandığını hatırlatan Erim, CHP'nin Seçim Kanunu'nu hazırlarken çok büyük bir hataya düştüğünü itiraf etmiştir. "Eser CHP'nin eseridir" demekle de bu işin çözülemeyeceğini sözlerine ilavet etmiş ve iktidardan, nispi temsil usulüne dönülmesini talep etmiştir. Son olarak Erim, 1950 yılında Seçim Kanunu hazırlanırken nispi temsil usulünde çok fazla ısrar etmediğini belirterek bu konuda kendisinin de suçlu olduğunu açıklamıştır.¹⁸⁸¹ Seçim Kanunu'ndan sadece Erim değil, aynı zamanda CHP de rahatsızdır. CHP, Kanun'un değiştirilmesini, aksi takdirde sonraki seçimlere katılmayabileceklerini açıklamıştır.¹⁸⁸² Hatırlanacağı üzere 1950 Seçim Kanunu hazırlanırken Erim, nispi temsil sistemi yerine, çoğunluk seçim sistemini savunmuştu. Erim'in ısrarları üzerine çoğunlukçu seçim sistemi kabul edilmişti. Fakat 1950 Seçimleri'ni kaybeden Erim, sonraki yıllarda çoğunlukçu seçim sisteminin mimarı sanki kendisi değilmiş gibi hareket ederek nispi temsil sistemini savunmaya başlamıştır. Hatta 1950 Seçim Kanunu çalışmaları sırasında bile kendisinin nispi temsil sistemini savunmuş olduğunu iddia etmiştir.

¹⁸⁷⁹ "Teşkilata CHP'nin Tamimi", *Yeni Ulus*, 05.05.1954.

¹⁸⁸⁰ "Nihat Erim'in verdiği cevap", *Yeni Ulus*, 06.05.1954.

¹⁸⁸¹ "Halk Partisi seçim usulünün değiştirilmesini istiyor", *Hürriyet*, 07.05.1954.

¹⁸⁸² "Muhalefet seçim kanununun değiştirilmesini istiyor", *Akşam*, 05.05.1954; "Halk Partisi seçim usulünün değiştirilmesini istiyor", *Hürriyet*, 07.05.1954.

Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman, CHP'lilerin seçim yenilgisinin sorumlusu olarak seçim sistemini göstermelerini haksız bulmuş ve şöyle değerlendirmiştir: “İlk önce şunu söyleyeyim ki bu sistem, kendi hazırladıkları ve memlekete bıraktıkları sistemdir. İlk demokrasi mücadeleleri sırasında bazı demokratlar nispi temsilden bahsettikleri zaman Halk Partililer: ‘Anarşi yaratır, istikrarı sarsar’ diye kıyametler koparmışlardı”. Bu çoğunlukçu sisteminin sorumlusu olarak CHP’yi gösteren Yalman, nispi sistem olsaydı bile CHP açısından sonuçların değişmeyeceğini ileri sürmüştür. Çünkü CHP ileri gelenlerinin, seçim öncesinde takip ettikleri politika hem CHP teşkilatında hem de birçok seçimde nefretle karşılanmıştır.¹⁸⁸³

2.3.2. 11. CHP Kurultayı

2 Mayıs 1954 Seçimleri’nin CHP açısından büyük bir farkla kaybedilmesi CHP içinde büyük bir şok yaratmıştı. Metin Toker, “Her hezimette, bir kellenin bu hezimetini ödemesi Osmanlı tarihinde anane haline gelmişti. Tarih tekerrürden ibaret olmalı. Şimdi de Cumhuriyet Halk Partisi’nde bir kelle aranmaktadır ve hemen de bulunmuştur” diyerek “o kellenin” Nihat Erim olduğunu açıklamıştır. Yani Erim, seçim yenilgisinin sorumlusu olarak tutulmuştur. Çünkü parti içindeki ılımlılara göre, Ulus Gazetesi’nin başında bulunan Erim, İnönü’den aldığı örtülü destekle partinin politikasını çizmiştir. Hatta 1954 Seçim kampanyasının nasıl olacağını belirleyen kişi Erim’dir Toker’in anlatımına göre, Erim’in en büyük hatası 1950-1954 dönemi boyunca hükümetin her şeyini sert bir dille eleştirmesidir.¹⁸⁸⁴

DP’ye karşı “sert bir politika” takip etmek gerektiğinin en büyük savunucusu olan Erim’e karşı seçimlerden hemen sonra Barutçu, Cemal Reşit Eyüboğlu ve Server Somuncuoğlu gibi parti içindeki ılımlı isimler doğrudan doğruya harekete geçmişlerdir. Bunlar tarafından seçimlerin yenilgisinin baş sorumlusu olarak Erim görülmeye başlanmıştır. Arcayürek’in deyimiyle seçimlerden sonra parti içinde “bir kelle” aranmaya başlanmıştır. “Bıçağa en yakın baş ise Nihat Erim’in başıydı”. Erim’e karşı başlatılmakta olan hareket karşısında İnönü’nün desteği ise sınırlı olabilirdi.¹⁸⁸⁵ Kısacası seçim yenilgisinin sorumlusu olarak görülen Erim’den bazı CHP’liler kurtulmanın yollarını aramaya başlamışlardır.

İlımlı kanadı oluşturan CHP içindeki Erim karşıtları, parti idaresinden ve Yeni Ulus Gazetesi’nden Erim’i uzaklaştırmak için DP ve DP basını ile işbirliği bile yapmışlardır. Erim’e göre, CHP’yi güdümlü bir parti yapmaktan alıkoyanın kendisi ve İnönü olduğunu bilen DP’liler, seçimlerden hemen sonra kendisi hakkında yalan haberler yapmaya

¹⁸⁸³ “CHP’de Liderler ve Kurbanlar”, *Vatan*, 06.05.1954.

¹⁸⁸⁴ “CHP: Bir kelle aranıyor”, *Akis*, 15.05.1954.

¹⁸⁸⁵ Arcayürek, 1985a: 169-170.

başlamışlardır. Ayrıca CHP içerisinde hizipleşmelerin olduğu ve bu hizipleşmenin baş müsebbibinin Erim ve Gazetesi olduğu şeklinde haberler yaptırma başlamışlardır. Erim’i parti teşkilatının gözünden düşürmeye hedefleyen bu haberlere bazı CHP ileri gelenleri de alet olmuştur.¹⁸⁸⁶ Bu ortamda parti içerisinde yalnız kalan Erim, Yeni Ulus Gazetesi’ne daha çok sarılmıştır.¹⁸⁸⁷

2 Mayıs Seçim Sonuçları’nın belli olmasından hemen sonra Akşam Gazetesi, CHP teşkilatında ve Genel Kurulda Nihat Erim aleyhinde bir oluşumun başladığı ve yakın bir zamanda CHP içerisinde esaslı ıslahatların yapılacağı haberini vermiştir.¹⁸⁸⁸ Dr. Mükerrerem Sarol’un sahibi olduğu Türk Sesi Gazetesi ise “Halk Partisi Parçalanıyor” şeklinde bir manşet atmıştır. Gazete, CHP içerisindeki Ilımlılar Grubu’nun, Erim’i partiyi yıkmakla suçladığını ve Erim’in CHP içerisinde kaldığı sürece kendilerinin 40 yıl iktidara gelemeyeceklerini söylediğini iddia etmiştir: “CHP içindeki mutediller ve gençler Erim’in yüzüne karşı sen bu parti içinde kaldıkça, paşa hazretleri de senin keyfi ihtiraslarına alet olmakta devam ederek partiye yaptığın ihanet ve yıkıcı faaliyete müsaade ettikçe CHP 10 seçim yapılırsa iktidara gelemez. Hatta her seçimde prestijini biraz daha kaybeder demekten çekinmemişlerdir”. Ayrıca habere göre CHP’nin Ankara adayları da Ankara seçimlerinin kaybedilmesinden Erim’i sorumlu tutmuşlardır. Çünkü Erim, Ankara’dan aday gösterilmemiş olsa idi seçimleri diğer CHP adayları, seçimleri % 100 kazanacaklardı. Seçmen ve parti teşkilatı, Erim’in Ankara’dan aday gösterilmesini hoş karşılamamıştır. Hatta seçimlerin kaybedilmesinde, Erim’in aday yoklamaları öncesinde ortaya attığı yoklamalarda hile yapılacağı iddiası da etkili olmuştur. Bu iddia üzerine, seçmen durumdan şüphe duyarak oyunu CHP’ye vermekten vazgeçmiştir.¹⁸⁸⁹ Anlaşılacağı üzere, Ankara adayları burada CHP’nin seçimleri kaybetmesinden Erim’i sorumlu tutmuşlardır.

Türk Sesi Gazetesi ertesi gün aldıkları bir duyumu haber yapmıştır. Yakında CHP Meclisi toplanarak partide takip edilen yanlış politikanın sorumlusu olarak görülen İnönü ile Erim’in istifası istenecektir. CHP’nin Yeni Ulus Gazetesi ile alakasını tamamen kesmek için de parti, kendi gazetesini çıkartmaya karar verecektir.¹⁸⁹⁰ Zafer Gazetesi de seçimlerden sonra CHP içerisindeki hizipleşmenin partiyi yıkacak duruma geldiğinden söz etmiştir. Gazete’nin kulislerden edindiği bilgilere göre CHP Genel Kurulu, seçimlerin kaybedilmesinden Erim’i sorumlu tutmaktadır. Erim, sahibi olduğu Yeni Ulus Gazetesi aracılığıyla parti teşkilatına bir tehditin varlığını hissettirmiş ve bununla bütün teşkilatı kendi çıkarları doğrultusunda

¹⁸⁸⁶ Erim, 2005: 529-530.

¹⁸⁸⁷ Arcayürek, 1985a: 219.

¹⁸⁸⁸ “CHP’de geniş ıslahat yapılacak”, *Akşam*, 04.05.1954.

¹⁸⁸⁹ “Halk Partisi Parçalanıyor”, *Türk Sesi*, 05.05.1954.

¹⁸⁹⁰ “İnönü ve Nihat Erim’in istifasını isteyecek”, *Türk Sesi*, 06.05.1954.

kullanmıştır. Bu yüzden Erim'in haysiyet divanına sevki bile düşünülmektedir. Yine kulislere göre Ankara teşkilatının ileri gelenleri, Erim'in Yeni Ulus Gazetesi'nin, aday yoklamalarının hemen öncesinde yaptığı yayınlarla partilileri birbirine düşürdüğünü iddia etmiş ve Erim'i Ankara'daki seçimlerinin kaybedilmesinin sorumlusu olarak göstermiştir. Bu konuda CHP Ankara İl Teşkilatı'nın üyelerinden birisi şunları söylemiştir:

Aksaklık hiçbir şeyde değil, başımızdakilerdedir. Artık eski zihniyeti bırakıp kendimizi ıslah etmemiz gerekmektedir. Çok ümitli bulunduğumuz Ankara'da da kaybetmemize gelince bunun yegane müsebbibi Nihat Erim Beydir. Kendi memleketi ve seçim bölgesi olan Kocaeli'nde partiyi bugünkü duruma düşüren bu zat, gözünü karartan ihtirasın tesiriyle bu defa Ankara'ya el atmış ve burada da gördüğünüz neticeyi hazırlamıştır.¹⁸⁹¹

Ahmet Emin Yalman da seçim hezimetini karşısında CHP içerisindeki karışıklığı değerlendirmiştir. Seçimlerin yenilgisinden CHP teşkilatını değil, Erim ve İnönü gibi CHP'nin ileri gelenlerini sorumlu tutmuştur. Yalman'a göre bu liderlerin tuttukları sert muhalefet biçimleri partiyi bu duruma getirmiştir. Seçim sisteminin bir kabahati yoktur. Kabahat bu liderlerin güttükleri yanlış politikalaradır. Yalman, CHP'de parti liderlerinin artık değişmesini istemiştir.¹⁸⁹²

Basında kendisi hakkında çıkan haberlere Erim'den cevap gelmesi gecikmemiştir. Erim, "Beslemeler" olarak nitelendirdiği DP yanlısı basının yeni bir talimat olarak seçim sonuçları karşısında CHP'yi içten yıkmaya çabaladığını ve özellikle güdümlü muhalefet oluşturma girişimleri başarısızlığa uğratan CHP ileri gelenlerini (Erim ve İnönü) gözden düşürmeye çalıştığını ileri sürmüştür. "Besleme basının" yıllardır kendisinin muhalefetinden kurtulmak için çok uğraş verdiğini, ancak kurtulamadıklarını ifade etmiştir. Seçim sonuçları karşısında da yenilginin sorumlusu olarak İnönü ile kendisini göstermek suretiyle bunu başarmaya çalıştıklarını sözlerine eklemiştir. İktidarın kendisinin muhalefetinden kurtulmak için yaptığı faaliyetleri hatırlatan Erim, bunları şöyle sıralamıştır. Birincisi üniversite kanunu çıkartarak kendisinin gazeteyi bırakıp üniversiteye döneceğini düşünmüşlerdir. Bu da olmayınca daha sonra sırf Erim'i susturmak için CHP'nin mallarına el koymuşlardır. Kendisi de bunun üzerine tek başına Yeni Ulus Gazetesi'ni çıkartmaya başlamıştır. Yine kendisine resmi ilanlar teklif edilmiştir. Bununla "besleme" olmaya davet edilmiştir. Seçimlerden önce Basın Kanunu'nda değişiklik yaptırılarak kendisinin murakabe yapma görevi engellenmeye çalışılmıştır. Erim, bütün bu baskı ve zorluklara rağmen murakabe görevini yapmayı sürdürdüğünü ifade etmiştir. Ancak gelinen noktada iktidar, seçimleri kazanmış olmasına rağmen

¹⁸⁹¹ "CHP'de kaynaşma", *Zafer*, 6.05.1954.

¹⁸⁹² "CHP'DE Liderler ve Kurbanlar", *Vatan*, 6.05.1954.

kendisi ile uğraşmayı sürdürmektedir. Erim, iktidarın kendisinden ne istendiğini sorgulamıştır. Erim'e göre, iktidarın amacı kendisini CHP'nin idaresinden uzaklaştırmaktır. Böylece iktidar, güdümlü muhalefet hedefine tamamen ulaşmış olacaktır. Bunun beyhude bir gayret olduğunu söyleyen Erim, profesörlükten istifa ettiği gibi CHP idaresinden de istifa edebileceğini ama murakabe yolundan asla dönmeyeceğini belirtmiştir.¹⁸⁹³

Nihat Erim'in sert tepkisine rağmen DP yanlısı gazeteler, Erim üzerine yayınlarına devam etmişlerdir. Yine Türk Sesi Gazetesi "CHP Mebuslarının İfşaatı Başladı" başlığı altında parti içerisinden aldığı iddia ettiği bilgileri okuyucularına aktarmıştır. Gazeteye göre, CHP'nin seçim sonuçlarıyla uğramış olduğu hezimet CHP içindeki anarşiyi had safhaya sokmuştur. Parti içindeki bazı ılımlılar, bu hezimetten Kasım Gülek ile Nihat Erim'i sorumlu tutmuşlardır. Bu yüzden müfritlerin yani aşırıların, partinin önemli noktalarından uzaklaştırılması gerektiği konuşulmaya başlanmıştır. Bu minvalde ılımlıların başında bulunan Cemil Sait Barlas, kurultayın hemen toplantıya çağrılmasını ve 1946'dan beri hasta olan CHP'nin tedavisini talep etmiştir.¹⁸⁹⁴ Barlas ve arkadaşları, partide ıslahat yapılması için kurultayın toplanmasını önerirken Erim ise hezimetten sonra böyle bir toplantıya gidilmesini parti için zararlı olacağını düşünmektedir. Akşam Gazetesine göre, Erim ve arkadaşlarının ıslahat kongresine gidilmesini istememe nedenleri kendilerinin partiden uzaklaştırılma korkusudur.¹⁸⁹⁵ Erim'in günlüklerine kaydettiklerine göre, bu tartışmaların sürdüğü sıralarda iyi niyet, gaflet ve ihanet birbirine karışmış durumdaydı. Sırf kendi şahsi çıkarlarını düşünenler, iktidar karşısında güdümlü muhalefeti kabul edip ön plana çıkmaktaydılar. Bunlar arasında Kasım Gülek, genel sekreterlikte kalabilmek adına Barlas ile ortak hareket etmekteydi. Erim'in ise ne parti idaresinde ne de genel sekreterlikte gözü olmamak ile birlikte parti için ıslahat fikrini "boş lakırdı" olarak değerlendirmiştir. Asıl ıslah edilmesi gereken, Menderes'tir. Çünkü Menderes, diktatörlüğü sağlamak adına sıkı tedbirlerini arttırmaktadır. O'nun hedefi, CHP'yi güdümlü muhalefet haline sokmaktır.¹⁸⁹⁶

Bu parti içi tartışmalar etrafında Falih Rıfkı Atay, sahibi olduğu Dünya Gazetesi'nde yazdığı bir yazıyla tartışmalara müdahil olmuştur. Atay, partide geniş bir değişikliğin zorunlu olduğunu, İnönü'nün daha pasif bir duruma geçmesini, Kasım Gülek'in daha az konuşmasını ve Nihat Erim'in de sadece gazetesi ile uğraşarak partinin önemli mevkilerinde bulunmamasını istemiştir.¹⁸⁹⁷ Atay'ın bu şekilde fikirler sarfetmesinin nedeni Erim'e göre,

¹⁸⁹³ "Besleme Aklı", *Yeni Ulus*, 07.05.1954.

¹⁸⁹⁴ "Sekiz senelik hasta", *Türk Sesi*, 08.05.1954.

¹⁸⁹⁵ "Halk Partisinde ıslahat taraftarları ağır basıyor", *Akşam*, 08.05.1954.

¹⁸⁹⁶ Erim, 2005: 530.

¹⁸⁹⁷ "CHP'de ıslahatçılar gittikçe kuvvetleniyor", *Akşam*, 12.05.1954.

1946-1947 yıllarından beri kendisine karşı beslemekte olduğu düşmanlık ve kendisinin O'nun hakkında "beslemecilik" ithamlarında bulunmuş olmasıdır.¹⁸⁹⁸

Bütün bu tartışmalar devam ederken Yeni Ulus Gazetesi, 23 Mayıs 1954 tarihinde isim değişikliğine gittiğini ve bundan sonra "Halkçı" adıyla çıkacağını duyurmuştur. Bunun nedeni olarak da CHP'nin Üçüncü Olağanüstü Kongresi'nde, Ulus Gazetesi'nin parti tarafından tekrar çıkarılma kararının alınması gösterilmiştir. Bu minvalde çalışmaların hızlandığı belirtilerek Ulus ile Yeni Ulus arasında isim benzerliği nedeniyle bir karışıklığın çıkmasının önlenmek istendiği ifade edilmiştir.¹⁸⁹⁹ Türk Sesi Gazetesi ise bütün parti saflarında seçimlerin kaybedilmesine Erim'in sebebiyet verdiği düşüncesinin kuvvetlendiğini, bildirmiştir. Dolayısıyla Nihat Erim'in toplanacak kurultayda partiden ihraç edilecektir. Diğer yandan yakında Ulus Gazetesi'nin tekrar çıkartılmasıyla partinin Yeni Ulus ile bağına tamamen kesilecektir.¹⁹⁰⁰ Erim, seçimlerden önce toplanmış olan CHP Genel İdare Kurulu Toplantısı'nda, Ulus Gazetesi'nin 2 Mayıs Seçimleri'nden sonra tekrar çıkartılması durumunda Yeni Ulus Gazetesi ismini kullanmayı bırakacağını ifade etmişti.¹⁹⁰¹ İşte seçimlerden sonra Gülek, Erim ile görüşmesinde Ulus Gazetesi'nin çıkartmak için çalışmaların hızlandığından bahsedince Erim, daha önce partisine verdiği sözün gereği olarak Yeni Ulus ismini kullanmayı bırakmıştır.¹⁹⁰² 23 Mayıs 1945 tarihi itibarıyla Halkçı ismiyle gazetesini çıkartmaya başlamıştır. Ancak yine de birçok kişi Yeni Ulus gibi Halkçı Gazetesi'nin de partinin malı sanıp öyle değerlendirecektir.¹⁹⁰³ Hatta Metin Toker, Yeni Ulus Gazetesi'nin, Halkçı Gazetesi ismiyle çıkartılmaya başlanmasına rağmen gazetenin zihniyetinde hiçbir değişiklik olmadığını ileri sürmüştür.¹⁹⁰⁴

Nihat Erim, her ne kadar "Yeni Ulus" ismini kendi isteği ile bıraktığını iddia etmiş olmasına rağmen Akşam Gazetesi isminin Erim'den zorla alındığını öne sürmüştür. Arkasından bu olayın önemsiz bir olay olmadığından bahisle şu yorumu yapmıştır:

Anlaşıyor ki parti idarecileri arasında bu gazetenin neşriyatını beğenmeyenler ve bu tarzdaki yazıları memleket ve hatta parti menfaatlerine uygun bulmayanlar 2 Mayıs'tan sonra seslerini biraz daha yükselttiler ve yanlış olduğu meydana çıkan bu sisteme devam etmenin doğru olmayacağını ileri sürerek umumi efkârın beklediği makul yola cesaretle girmenin zamanı geldiğini kuvvetle ifade etmeye başladılar.¹⁹⁰⁵

¹⁸⁹⁸ Erim, 2005: 530.

¹⁸⁹⁹ "Ulus Gazetesi", *Yeni Ulus*, 12.05.1954.

¹⁹⁰⁰ "Nihat Erim CHP'den çıkarılıyor", *Türk Sesi*, 11.05.1954.

¹⁹⁰¹ Erim, 2005: 534.

¹⁹⁰² Erim, 2005: 536.

¹⁹⁰³ Toker, 1991b: 58.

¹⁹⁰⁴ "Gazete Savaşı", *Akis*, 29.05.1954.

¹⁹⁰⁵ "CHP'deki Cereyanlar", *Akşam*, 02.06.1954.

Ulus Gazetesi'nin çıkacak olmasından dolayı Yeni Ulus ismi değiştirildikten sonra, 27 Mayıs 1954 tarihinde İnönü başkanlığında toplanan Genel İdare Kurulu'nda Ulus Gazetesi'nin çıkarılmasına ilişkin hususlar görüşülmüştür. Kurul'un aldığı karara göre, Ulus ve Halkçı Gazeteleri "Ulus" ismi altında birleştirilecektir. Yani iki gazete arasında birleşme sağlanacaktır. Erim'in tarafından kabul edilen bu teklife, Gülek pek sıcak bakmamıştır. Çünkü Erim'e göre, Gülek, Ulus Gazetesi'ni çıkartmak suretiyle Halkçı Gazetesi'ni yok etmeyi planlamaktaydı. Nitekim Akşam Gazetesi de yaptığı haberde Gülek'in, söz konusu kararın alınmasından üzgün olduğunu yazmıştır. Ulus Gazetesi'ni çıkmasını istemeyen Erim ve taraftarlarının ise bu kararla birlikte zafer kazandığını dile getirmiştir. Gazeteye göre bu zaferin kazanılmasında İnönü'nün rolü büyük olmuştur.¹⁹⁰⁶ Yine Akşam Gazetesi, Erim'in Ulus Gazetesi'nin tekrar çıkarılmasını istemediği ifade etmiştir. Erim ise gazete meselesini sürekli gündemde tutmak için iktidar ile Kasım Gülek, Cemil Sait Barlas ve Hıfzı Oğuz Bekata'nın sürekli kendisi ile uğraştıklarını ifade etmiştir. Erim'e göre, "Besleme basın" da Ulus Gazetesi'nin çıkarılmasına kendisinin engel olduğunu yazarak işi kızıştırmaya çalışmışlardır. Öte yandan Erim, Genel İdare Kurulu'nda her zaman Ulus Gazetesi konusunda çekimser kalmıştır.¹⁹⁰⁷

Bütün bunlar olup biterken CHP, seçimlerden sonra ülkedeki siyasi durumu tetkik etmek üzere 10 Haziran'da Parti Meclisi'ni toplayacağını ilan etmiştir.¹⁹⁰⁸ Parti Meclisi'nde ülkedeki siyasi durumdan daha önemli olarak kurultayın toplanıp toplanmayacağı, seçim hezimetini ve bu hezimete sebep olduğu iddia edilen Erim gibi aşırı konuları görüşülecektir. Söz konusu Parti Meclisi, İnönü'nün başkanlığında Genel İdare Kurulu Üyeleri, Meclis Grup Başkanvekilleri, Parti İl Başkanları ve İl Temsilcileri'nin katılımı ile toplanmıştır.¹⁹⁰⁹

Toplantının ilk günü Genel İdare Kurulu raporu okunmuş ve rapor üzerinde şiddetli eleştiriler meydana gelmiştir. Basının edindiği bilgilere göre, Meclis'te seçimlerin kaybedilmesinden bazı partililer sorumlu tutulmaya başlanmıştır. O isimlerin kimler olduğu hakkında basında bilgi yer almamıştır.¹⁹¹⁰

Parti Meclisi toplantısının ikinci gününde parti içindeki ılımlılar, Erim'e karşı sert eleştirilere geçmişlerdir. En sert eleştiriler ise bir Gülekçi olan CHP İstanbul İl Başkanı İlhami Sancar'dan ve ayrıca Şevket Adalan'dan gelmiştir. Genel İdare Kurulu üyelerinin şahsi çıkarlarından başka hiçbir şey düşünmedikleri ve kurulun görevlerini iyi yapmadıkları iddia

¹⁹⁰⁶ Erim, 2005: 537, 539; "Ulus çıkmayacak", *Akşam*, 28.05.1954; "CHP'deki ihtilaf had bir şekil aldı", *Akşam*, 31.05.1954.

¹⁹⁰⁷ Erim, 2005: 539.

¹⁹⁰⁸ "CHP Meclis grubu", *Akşam*, 16.05.1954.

¹⁹⁰⁹ "CHP Meclisi", *Akşam*, 10.06.1954.

¹⁹¹⁰ "CHP Meclisinin alacağı kararlar", *Akşam*, 11.06.1955; "Halk Partisi Meclisi bu gün içtima ediyor", *Zafer*, 10.06.1954.

edilmiştir. Bazı delegeler, İnönü'nün seçim propagandasına da temas ederek İnönü'nün 'vatanı satıyorlar, kapitülasyonları getiriyorlar' şeklindeki konuşmalarını sertçe eleştirmişlerdir. Partinin ılımlı (mutedil) kanadından olan Ankara İl Başkanı Fuat Börekçi, Yeni Ulus Gazetesi'nin DP'nin halk tarafından benimsenmiş olan faaliyetlerini de inkar eden bir politika takip ettiğini iddia ederek bunun da seçimlerde kendi aleyhlerine döndüğünden şikayetçi olmuştur. Ayrıca Erim'in şahsi çıkarlarını parti çıkarlarından üstün tuttuğunu söylemiştir. Ankara'da seçimin kaybedilmesinde Yeni Ulus'un yayınlarının ve tutulmayan kişilerin aday gösterilmesinin etkili olduğunu ifade etmiştir. İzmir İl Başkanı da parti içinde anlayış birliğinin olmamasını eleştirmiştir. İnönü ve Gülek'in dışındaki şahısların son seçimlerde şahsi çıkarlarını parti politikasından üstün tuttuğundan şikâyetçi olan İlhami Sancar, hemen Ulus Gazetesi'nin çıkartılmasını istemiştir. Ulus Gazetesi'nin çıkartılmama gerekçesi olarak sunulan teknik işlerin ise uydurma sebepler olduğunu iddia etmiştir. Sonuç olarak birçok delege tarafından, CHP'nin iktidara gelebilmesi için, partide ıslahat yapılması istenmiştir.¹⁹¹¹

Parti Meclisi'nin üçüncü günkü toplantısında ise Nihat Erim ile Kasım Gülek arasında öteden beri var olan anlaşmazlık açığa vurulmuştur. Bunun üzerine söz alan Gülek, Erim ile arasında hiçbir anlaşmazlığın olmadığından bahisle bunların dedikodu olduğunu açıklamıştır. Erim de Gülek'i teyit etmiştir. Kısacası aralarındaki anlaşmazlıkları gizlemeye çalışmışlardır. Ancak delegeler, "birbirimizi aldatmanın lüzumu yok" diyerek gerçeğin konuşulmasını istemişlerdir. Hatta Cahit Zamangil, söz alarak bu iki isim arasında anlaşmazlığın var olduğunun herkes tarafından bilindiğini ve gerçeği saklamak yerine çözüm bulmaya çalışılmasını istemiştir. Zamangil'in bu açıklamalarından sonra Şevket Adalan da söz alarak aynı konuya temas etmiştir. Adalan, Ulus Gazetesi diye bir meselenin olduğunu ve Erim'in gazeteyi istismar ederek binlerce lira para kazandığını iddialarına eklemiştir. Bu konuşmayı Atıf Topaloğlu da teyit edince Erim, kendisini savunmaya başlamıştır. O, şahsına bu şekilde hücum etmek için sebep olmadığını, 4 senedir bütün sorunlara katlanarak partisi için muhalefet yaptığını, kendisi ve Yalçın yüzünden Ulus Gazetesi'nin kapatıldığını ve bunun üzerine kurmuş olduğu gazete ile de faydalı yayınlar yaptığını dile getirmiştir. Bunun üzerine delegelerin hemen hepsi Erim'in yaptığı mücadelenin partiye hiçbir şey kazandırmadığını, hatta çok şey kaybettiğini iddia ederek halen şimdi de Ulus'u istismar etmekte olduğunu söylemişlerdir. Tekrar söz alan Erim, gazetenin kâr etmeyip zarar ettiğini söyleyince hep bir ağızdan "30 bin satış" yapan bir gazetenin nasıl zarar edebileceğini

¹⁹¹¹ "Muhalefette geniş tasfiye", *Akşam*, 12.06.1954; "CHP seçimlerde nispi temsil usulü istiyor", *Vatan*, 11.06.1954; "CHP Meclisinde dün şiddetli tartışmalar oldu", *Vatan*, 12.06.1954; "Halk Partisi A'dan Z'ye tasfiyeye muhtaçtır", *Zafer*, 12.06.1954.

sormuşlardır.¹⁹¹² Erim günlüğüne kaydettiklerine göre, kendisi savunmasında ayrıca Gülek'in Ulus Gazetesi kapanınca gazeteyi tekrar çıkartmak için gerekli olan 20 bin lirayı vereceğine söz vermesine rağmen, bu parayı vermeyerek partiyi nasıl aldattığını açığa vurmuştur. Hatta 23 Aralık 1953 tarihli İnönü'nün mektubundan da bahsedince bu, delegeler arasında derin bir tesir bırakmıştır. Erim'in, Ulus'un mirasına konduğu propagandaları Parti Meclisi'nde etkili olmamıştır.¹⁹¹³

Parti Meclisi'nin üçüncü günü yapılan toplantısında Faik Ahmet Barutçu tarafından parti içinde geniş bir ıslahatın yapılması teklif edilmiştir. Buna göre ıslahat komisyonu kurulacak ve bunlar hazırlayacakları raporu Genel İdare Kurulu aracılığıyla kurultaya getireceklerdir.¹⁹¹⁴ Parti Meclis Toplantısı'nda alınan kararlarla ilgili olarak ayrıca bazı yalan haberler de yapılmıştır. Bunlar İnönü parti başkanlığını fiili olarak bırakıp, manevi başkan olarak kalacağı, CHP başkanlığına Günaltay'ın ve Genel Sekreterliğe de Faik Ahmet Barutçu'nun getirileceği şeklindeki haberlerdir.¹⁹¹⁵ Halkçı Gazetesi vasıtasıyla bunlar yalanlanmıştır.¹⁹¹⁶

Parti Meclisi'nden çıkan diğer kararlara göre 11. Kurultayın 26 Temmuz tarihinde toplanmasına karar verilmiştir.¹⁹¹⁷ En önemlisi de Gülek-Erim anlaşmazlığının en büyük nedeni olan gazete meselesinde¹⁹¹⁸ de bir karara varılmıştır. Bu karara göre Ulus Gazetesi'ni tekrar çıkartmak için ortak bir şirket kurulacaktır. Halkçı Gazetesi yani Erim de bütün imkanları ile bu şirkete dahil olacaktır.¹⁹¹⁹ Böylece birleşme sağlanarak Gülek, Halkçı Gazetesi'nden kurtulmuş olacak ve Ulus tekrar partinin organı olarak yayına geçebilecekti. Erim, bu gazeteye çok az bir hisse ile ortak olmayı düşünmektedir. Gülek ise gazeteye hakim olmak için çalışmaktadır. Ne var ki partililerin ortak katılımıyla kurulacak olan gazete ve matbaa şirketi için gerekli para bir türlü toplanamamıştır. Kurultay'dan önce kurulması beklenen gazete ve matbaa kurulamayacaktır.¹⁹²⁰

Öte yandan Akis Dergisi, partililerin ortak katılımıyla tekrar çıkartılması düşünülen Ulus Gazetesi ile ilgili olarak farklı yorumlarda bulunmuştur. Dergi, öncelikle Gülek-Erim arasındaki anlaşmazlığının, Yeni Ulus Gazetesi'nin Erim tarafından kimseye sezdirilmeden şahsi olarak çıkartılmasından ve gazetenin maddi manevi kârının Erim'e kalmasından

¹⁹¹² "CHP'de ıslahat yapılacak", *Vatan*, 13.06.1954.

¹⁹¹³ Erim, 2005: 539.

¹⁹¹⁴ "CHP'de ıslahat yapılacak", *Vatan*, 13.06.1954.

¹⁹¹⁵ "Halk Partisi A'dan Z'ye tasfiyeye muhtaçtır", *Zafer*, 12.06.1954; "CHP seçim sistemi değiştirilmeli diyor", *Vatan*, 14.06.1954; "İnönü nihayet tasfiye edildi", *Türk Sesi*, 14.06.1954.

¹⁹¹⁶ "Kasım Gülek'in dünkü beyanati", *Halkçı*, 16.06.1954.

¹⁹¹⁷ "CHP Kurultayı 26 Temmuzda toplanacak", *Son Havadis*, 14.06.1954.

¹⁹¹⁸ "İdare-i Maslahat şirketi", *Akis*, 19.06.1954.

¹⁹¹⁹ "Kasım Gülek'in dünkü beyanati", *Halkçı*, 16.06.1954.

¹⁹²⁰ Erim, 2005: 539-540.

kaynaklandığını dile getirmiştir. Bu uyuşmazlığa Parti Meclisi'nde İnönü'nün el atmasıyla son verilmiştir. İnönü'nün bulduğu formül ise Ulus Gazetesi, bir şirket tarafından çıkarılacak, Erim de Halkçı gazetesi ile buna ortak olacaktır. Hissenin büyük kısmı ise partinin olacaktır. Dergi bu noktadan sonra şu ilginç yorumlarda bulunmuştur:

Gazeteyi kim idare edecek? Elbette Nihat Erim. Bu suretle Nihat Erim fiili parti sözcülüğü sıfatını elinden kaçırmayacaktır. Gazeteyi kim kontrol edecektir? Elbette parti genel sekreterliği, yani Kasım Gülek. Bu surette Kasım Gülek de beyanatlarına ve fikirlerine propagandasına bir sağlam Pazar bulabilecektir. Gazeteyi kim basacak? Elbette Ankara'daki tek rotatifin sahibi olan Cemil Said Barlas . bu surette Cemil Sait Barlas da günde 400 veya 500 lira alabilecek, borcunu daha çabuk ödeyebilecektir. Böyle bir uyuşmayı, ancak İsmet İnönü bulabilirdi.¹⁹²¹

Bu yorumdan anlaşılan odur ki, hazırlanan bu formül ile herkes amacına ulaşmıştır. Yani Erim'in, gazete yoluyla partinin fiili sözcüsü olma isteği; Gülek'in fikir ve propagandalarını yaymak için gazetenin idaresini elde etme isteği; Barlas'ın para kazanma isteği sağlanmıştır.

Parti Meclis kararı gereğince, Faik Ahmet Barutçu başkanlığında ıslahat önerilerini hazırlayacak Komisyon'un içerisinde Nihat Erim de bulunmasına ¹⁹²² rağmen Erim Komisyon'un çalışmalarına katılmamıştır. O, Parti Meclisi'nin dağılmasından sonra Halkçı Gazetesi'ndeki yazılarına ve siyasi faaliyetlerine ara vererek İstanbul Dragos'ta kiralamış olduğu yazlık evinden dinlenmeye başlamıştır.¹⁹²³ Buna rağmen bazı gazeteler, Erim'in Islahat Komisyonu çalışmalarına katılarak komisyonda yaptığı konuşmalarla büyük tartışmalara sebebiyet verdiğini yazmışlardır.¹⁹²⁴

Erim'in Halkçı Gazetesi'nde 18 Haziran-23 Temmuz tarihleri arasında yazı yazmayışı iktidar ve muhalefet çevrelerinde merak edilmiş ve çeşitli yorumlara neden olmuştur. Erim'in iktidar ile anlaştığı, kendisine iktidar tarafından profesörlük veya büyükelçilik gibi görevlerin teklif edildiği, Erim'in de bunlardan birisini kabul ettiği dedikodusu yapılmıştır.¹⁹²⁵ Erim bu iddiaların yanlışlığına işaret ederek yazı yazmamasının ve siyasetten biraz uzak durmayı tercih etmesinin sebebi olarak 2 Mayıs Seçimleri'nden sonra özellikle de 10 Haziran Parti Meclisi Toplantısı sırasında Gülek, Barlas ve Bekata gibi isimlerin iktidar gazetelerini kendi aleyhine kışkırtmasını ve 'iktidarın oyunlarını'

¹⁹²¹ "İdare-i Maslahat şirketi", *Akis*, 19.06.1954.

¹⁹²² Güngör, 2004: 359.

¹⁹²³ Erim, 2005: 547.

¹⁹²⁴ "CHP ıslahat komisyonu toplandı", *Vatan*, 3.07.1954; "Barlas CHP'nin kendisini feshetmesini teklif etti", *Vatan*, 4.07.1954; "CHP Islahat komisyonunda tartışmalar", *Vatan*, 06.07.1954; "chp program ve tüzüğü üzerinde ıslahat yapılacak", *Dünya*, 04.07.1954.

¹⁹²⁵ "CHP Kurultayı arifesinde ortaya çıkan temayüller", *Vatan*, 23.07.1954.

göstermiştir. “İnönü ihtiyarladı, Kasım’ı nasıl olsa haklarımız” düşüncesi ile DP, sürekli yalan haberlerle Erim’i partide yok etmeye çalışmaktadır. Erim, DP’yi eleştirenlerin sadece Yalçın ile kendisi olduğunu ve bu yüzden de Menderes’in bütün gücü ile üzerine geldiğinden söz etmiştir. Bu da yetmezmiş gibi başta Gülek olmak üzere CHP içerisinde bir grup, “DP’nin ekmeğine yağ sürmüştür”. DP ile CHP içindeki o grubun, Erim’i kötüledikleri nokta Ulus Gazetesi meselesidir. İddialara göre, parti yeni bir gazete çıkaracakken Erim bunu engellemiş ve Ulus’un mirasına konmak suretiyle bir gazete çıkartmaya başlamıştır. Aylık olarak 150 bin lira kazanmaktadır. İşte CHP içindeki bu grup sürekli olarak DP ile işbirliği halinde bunun propagandasını yapmaktadır. Ayrıca Gülek, Barutçu ve Günaltay CHP liderliği hevesinde olup Erim’i kendilerine rakip olarak görmektedirler. Bu yüzden Erim’in üzerine gitmektedirler. Öte yandan da iktidar, CHP’yi güdümlü hale getirmek için engel olarak gördükleri Erim’i parti içinde yok etmeye çalışmaktadır. 26 Temmuz’da toplanacak CHP Kurultayı’nda da iktidar, amaçlarına ulaşamazlarsa Erim’e göre, kanun çıkartmak yoluyla, CHP’yi kapatacaktır. Parti içi ve dışında kendisine karşı oluşan havayı bu şekilde kısaca anlatan Erim, “bu hengâmede ben eskisi gibi yazı yazmakla kime hizmet edeceğim?” diye sormuştur. Belki rejim davasına hizmet edebileceğini ama bu süreçte de parti içinden ve dışından şahsının çok zedeleneceğini ve bütün gazetelerin iktidarın elinde olduğunu, bunlara cevap vermeye yetişemeyeceğini savunmuştur. Erim bu nedenlerden ötürü Kurultay’a kadar yazmamaya karar vermiştir.¹⁹²⁶

Erim’in anlattıklarına göre, Erim’i yaralayan hususlardan bir tanesi de gazete meselesinde İnönü’nün kendi yanını tutmamasıdır. Şöyle ki, gazete meselesinin kendisine karşı duyulan bir kıskançlığın eseri olduğunu düşünen Erim, gazete çıkartmaya başlarken İnönü’ye danıştığını ve İnönü’nün de partinin sesini duyurduğu için gazetenin çıktığı ilk günlerde kendisine teşekkür ettiğini; ama 10 Haziran’daki Parti Meclisi toplantısında bu gerçekleri ifade etmediğini kaydetmiştir. Bu duruma çok üzülen Erim’in, Halkçı’da yazmaya ara vermesinin sebeplerinden birisi de budur. İnönü’nün bu davranışı Erim’i bazı gerçeklerin erken farkına varmasını sağlamıştır.¹⁹²⁷

Nihayet CHP’nin 11. Kurultayı, 26 Temmuz 1954 tarihinde toplanmıştır.¹⁹²⁸ Kurultay’ın daha ilk gününde Ulus, Yeni Ulus ve Halkçı Gazeteleri meselesi gündeme getirilmiştir. Mesele gündeme getirilirken Gülek, Bekata ve Börekçi birlikte tertip kurarak

¹⁹²⁶ Erim, 2005: 545-547. Ayrıca Erim, bu esnada parti içerisinde kendisine karşı bir ihanetin olduğunu ve arkadan hançerlenmek istendiğini düşünmektedir. Asıl yazmama nedenin özeti bu olsa gerektir. (Erim, 2005: 550).

¹⁹²⁷ Erim, 2005: 552.

¹⁹²⁸ “Kurultay çalışmalarına başladı”, *Son Havadis*, 27.07.1954.

hareket etmişlerdir.¹⁹²⁹ İbrahim İmirzalıoğlu isimli delege, Halkçı Gazetesi'nin Yeni Sabah Gazetesi kadar muhalefet etmediğini iddia etmiş ve gazetenin hesaplarının incelenmesi için bir komisyonun kurulmasını teklif etmiştir. Halkçı Gazetesi'nin bir şahıs malı olmasından dolayı kurultayın buna yetkisinin olamayacağı delegelerden İrfan Yankıtan tarafından söylenmiştir. Ardından İlhami Sancar söz alarak asıl meselenin Halkçı Gazetesi olmadığını asıl meselenin partinin bir yayın organı çıkartabilip çıkartamayacağı meselesi olduğunu öne sürmüştür. Sancar, Ulus Gazetesi'nin nasıl tekrar çıkartılabileceğini araştırmak üzere bir komisyonun kurulmasını teklif etmiştir. Rıza Kaplan ise Halkçı Gazetesi'nin partinin davasını çok güzel bir şekilde savunduğu için tenkit yerine gazeteye teşekkür edilmesini istemiştir. Bunun üzerine Sancar'ın teklifinde olduğu gibi Ulus Gazetesi'nin yeniden nasıl çıkartılabileceğini incelemek üzere bir uzman komisyonun (Basın Komisyonu) kurulmasına karar verilmiştir. Komisyon kararından sonra Halkçı Gazetesi'ne partiye hizmetlerinden dolayı teşekkür edilmiştir.¹⁹³⁰

Ertesi gün Basın Komisyonu raporunu okuyarak Ulus'u matbaa kurmadan çıkartmanın doğru olmayacağını, bunun partiye yakışmayacağını ve matbaa işi için de 1 milyon liranın gerekli olduğunu belirtmiştir. Söz konusu rapor Kurultay'da görüşülürken Tayfur Sökmen söz alıp "Atatürk'ün kurduğu Ulus'un şahsi menfaat için kapanmış olmasını gönlüm razı değil, yeniden çıkması için 10 bin lira tahsis ediyorum" demiştir. Bunun üzerine Erim, Ulus'un kapanmasından Halkçı Gazetesi'nin çıkarılmasına kadar olan süreci uzunca anlatmıştır. CHP Genel İdare Kurulu, Ulus Gazetesi kapanmadan 1 hafta önce partinin yayın hayatını sürdürmesinin çarelerini aramıştır. Çare bulunamayınca Erim, Kurul'a gazeteyi kendi imkanları ile çıkarma teklifinde bulunmuştur. Ayrıca teklife göre, Erim gazeteyi şahıs malı olarak çıkartacak, istendiğinde ise partiye devredecektir. Genel İdare Kurulu'nun teklifini kabul etmesi ile birlikte Erim, 16 Aralık'tan itibaren Yeni Ulus Gazetesi'ni çıkartmaya başlamıştır. 17 Aralık'ta ise Gülek, Yeni Ulus'un şahıs malı olduğunu ve dolayısıyla partiyle ilgisinin olmadığını açıklamıştır. Diğer yandan gazetenin borçları günden güne büyümekte idi. Bunun üzerine Erim, 23 Aralık'ta İnönü'ye bir mektup yazarak bir teklifte bulunmuştur. Buna göre Erim, borçlarının da devralınması şartıyla Yeni Ulus Gazetesi'ni partiye devredebileceğini söylemiştir. Eğer parti gazeteyi almayacaksa partinin, kendisini gazetede istediği şekilde hareket etmesi konusunda serbest bırakmasını istemiştir. Bu mektuptan sonra meseleyi araştırmak için Genel İdare Kurulu, Erim'in de içinde bulunduğu bir komisyon kurdurmuştur, ancak komisyonda bir sonuç çıkmamıştır. Bunun üzerine Erim'e seçimlerden sonraya kadar Yeni Ulus Gazetesi'nin adını değiştirmeyerek kendi adına çıkartması teklif

¹⁹²⁹ Erim, 2005: 555.

¹⁹³⁰ "Kurultay tefsilatı", *Halkçı*, 27.07.1954; "Kurultaydan kısa notlar", *Halkçı*, 27.07.1954.

edilmiştir. İnönü bunu 29 Ocak 1954 tarihinde imzaladığı bir yazı ile teyit etmiştir. Seçimlerden önce de mesele Olağanüstü Kurultay’da görüşülerek Ulus Gazetesi’nin çıkarılmasına karar verilmiştir. Seçimlerden sonra Yeni Ulus’u, Halkçı yapan Erim’e yeni bir teklif gelmiştir. O da Ulus Gazetesi için bir ortak şirket kurulacak ve Erim’in de Halkçı ile birlikte bu şirkete katılması istenmiştir. Erim de bu teklifi kabul etmiştir.¹⁹³¹

Gazete meselesinin geçişini bu şekilde izah eden Erim, gazetenin kârının 153 bin lira olduğu yönündeki iddiaları yalanlayarak ne kadar kâr elde ettiğinin sene sonunda belli olacağını ifade etmiştir. Ardından Halkçı’yı partiye devredeceğinden söz ederek bir teklifte bulunmuştur: “Gazetenin kârı ne ise şu anda partiye terk etmeye razıyım. Yalnız parti bana, işin kâr değil, zarar getirmesi halinde üçüncü şahıslara karşı mükellefiyetlerimi üzerimden alan bir banka mektubu versin. O zaman gazete kâr ettiği taktirde bütün kâr partinindir”. Erim’in konuşması büyük bir alkış almış ve kâr teklifi karşısında da Gülek söz alarak “Arkadaşımız güzel bir jest yapmıştır. Ancak işi bir tetkik edelim. Eğer zarar olacaksa partiye yüklenmesin” şeklinde zarara ortak olmayı kabul etmemiştir. Bu itiraz üzerine Erim, kendisinin para pul peşinde olmadığından bahisle;

...Bana düşecek karı partiye devretmeye razıyım. Ancak Genel Sekreterimiz zarara karışmayız demek istiyor. Hem yüz binlerle kardan bahsetmek, hem de zarar varsa Nihat Erim’in üzerinde kalsın demek insafa, adalete sığar mı? Kar-Zarar düşünmeksizin teklifim ya kabul edilir ya ret edilir. Aksi taktirde bana karşı türlü dedikodu yapanların prensipsizliği ispat edilmiş olur,

şeklinde bir savunma yapmıştır. Erim, 1 Ağustos’a kadar cevap isteyen ve bir banka mektubu karşılığında gazeteyi partiye devredeceğini belirten teklifini bir önerge ile Kurultay’a sunmuştur. 4 gün boyunca Genel İdare Kurulu’nun kararını bekleyeceğini, bu süre zarfında olumsuz cevap ya da hiç cevap verilmezse bütün hareketlerinde serbest olacağını da dile getirmiştir.¹⁹³² Erim’in gazete meselesinde haklılığını vurgulayan Basın Komisyonu’nun raporu da alkışlarla kabul edilmiştir. Böylece Erim, haklılığını Kurultay önünde ispat etmiş oluyordu¹⁹³³.

Kurultay’da yapılan seçimlerde Nihat Erim, 305 oy alarak Haysiyet Divanı’na seçilirken; partinin idaresinde kendisine yer bulamamıştır.¹⁹³⁴ 31 Temmuz’da Halkçı, yeni politikasını açıklamıştır. Buna göre, şimdiye kadar parti içi tartışmalardan özellikle

¹⁹³¹ “Kurultayda Halkçı için Erim’in İzahatı”, *Halkçı*, 29.07.1954; “Kısa Notlarla kurultayda üçüncü gün”, *Halkçı*, 29.07.1954; Erim, 2005: 555-556.

¹⁹³² “Kurultayda Halkçı için Erim’in İzahatı”, *Halkçı*, 29.07.1954; “Kısa Notlarla kurultayda üçüncü gün”, *Halkçı*, 29.07.1954; Erim, 2005: 555-556.

¹⁹³³ Erim, 2005: 556; “Basın komisyonun gazetemize dair raporu”, *Halkçı*, 30.07.1954.

¹⁹³⁴ “Kurultayda seçim tasnifi dün gece sona erdi”, *Halkçı*, 31.07.1954. Kasım Gülek, yine Genel Sekreter seçilirken, İnönü de Genel Başkanlığı’nı korumuştur.

kaçındıklarını, Erim'in parti idaresinde yer alıyor olmasından dolayı gazetenin tarafsızlığını yitireceği endişesi ile bu şekil hareket ettiklerini ve artık partinin idaresinde yer almamış olmasında dolayı yeri geldiğinde parti idarecilerini de eleştireceklerini açıklamıştır.¹⁹³⁵ Halkçı Gazetesi'nin yeni yayın politikasının ilan edildiği aynı günde Erim, yeni yayın politikasına uygun olarak hemen Genel Sekreter Gülek'i eleştirmeye başlamıştır.¹⁹³⁶ Bunun üzerine Gülek, Nihat Erim'i İnönü'ye şikayet etmiştir. Gülek, İnönü'ye Erim'in yazdığı yazıları göstererek bunların iktidarın işine yarayacağını, partiyi zayıflatacağını, iç çekişmelerin dışarıya vurulmasının partiyi de sarsacağını, parti içindeki mücadelenin kongredeki seçimlere kadar olabileceğini ve seçilemeyenlerin, seçilenleri desteklemesi gerektiğini söyleyerek bu kampanyaya son verilmesini rica etmiştir.¹⁹³⁷ İnönü, bunun üzerine Erim'i yanına çağırarak Gülek'in söylediklerini nakletmiştir.¹⁹³⁸

Gülek ile Erim arasındaki mücadele Yeni Sabah Gazetesi'nin sahibi Sefa Kılıçlıoğlu'nu endişeye düşürmüştür. Kılıçlıoğlu, Erim ile yaptığı bir görüşmede Gülek-Erim anlaşmazlığından dolayı çok üzüldüğünü, böyle bir anlaşmazlığın karşı partinin işine geleceğini ve CHP'nin zafiyete uğrayacağını ifade etmiştir. Bunun üzerine Erim, Gülek'i rakip olarak görmediğini, tam tersine O'nun kendisini rakip olarak gördüğünü aktarmıştır. Aynı zamanda genel sekreterlik veyahut başka bir idari görevi almak istemediğini açıklamıştır. Açıklamalarına devam eden Erim, Gülek'in gazete meselesini yalan haberle sürekli gündeme getirerek hem iktidarın ekmeğine yağ sürdüğünü hem de dedikoduları durdurmak yerine ateşlemek suretiyle kendisine zarar verdiğini, artık bu yüzden O'na güvenemeyeceğini dile getirip aradaki anlaşmazlığın bundan kaynaklandığını öne sürmüştür.

Kılıçlıoğlu, Erim'den önce Gülek ile görüşmüştü. Gülek, Erim ile arasında bir anlaşmazlığının olmadığını, tam tersine O'nunla çalışmaktan zevk alacağını söylemişti. Kılıçlıoğlu, bunları Erim'e nakletmiştir. Erim'den arada anlaşmazlığın olmadığını herkese göstermek için Gülek ile yemek yemesini istemiştir. Bu isteği "tuhaf" bulan Erim, kabul etmiştir. 17 Ağustos'ta taraflar CHP İl Merkezi'nde fotoğraf çektirmişlerdir.¹⁹³⁹ Erim ile Gülek arasındaki birlik görüntüsü şekilsel olduğu çok açıktır.

2.3.3. Partiler Arası İşbirliğinin Mimarı: Nihat Erim

1950 Seçimleri'nden 1954 Seçimleri'ne kadar olan dönem anlatılırken Nihat Erim'in muhalefeti çok sert bir şekilde eleştirdiği ifade edilmişti. Metin Toker, bu süreçte

¹⁹³⁵ "Gazetemizin yeni politikası", *Halkçı*, 31.07.1954.

¹⁹³⁶ "CHP Genel Sekreterliği Etrafında", *Halkçı*, 31.07.1954.

¹⁹³⁷ "Kurultaydan sonra", *Akis*, 07.08.1954.

¹⁹³⁸ Toker, 1991b: 51.

¹⁹³⁹ Erim, 2005: 559-561.

Erim'in Menderes'e karşı düşmanlık, aşırılık ve uyuşmazlık ile hareket ettiğinden söz ederek Erim'in davranışlarının, 1950 seçim sonuçlarını "bir kaza" olarak görmesinden kaynaklandığını iddia etmiştir. Buna göre millet, 1950 Seçimleri'nde iktidar tarafından aldatılmıştır. Millet yakın bir zamanda gerçekleri görerek yanıldığını anlayıp oylarını CHP'ye verecektir. Erim "yıldızı daha parlamış bir şekilde" ülkenin başına geçecektir. İşte bunun için de Erim amansız bir şekilde iktidara karşı sert politikalar gütmüştür. Toker ayrıca Erim'in 1950-1954 yılları arasındaki sert muhalefetinin nedenini, "birden bire yükseldiği Başbakan yardımcılığından hiç beklemediği, hatta gelecek için kendisi ile ilgili parlak hayaller kurduğu bir sırada devrilmiş olmasına" bağlamıştır.

İktidara geri gelmenin yolunu Menderes'i ve arkadaşlarını sert bir dille eleştirmek olduğunu düşünen Erim, Ulus Gazetesi'ni de kullanarak burada çalışan gazetecilere "Fenalıkların hepsinin müsebbibi olarak Adnan Menderes'i göstererek" Menderes'in özel hayatını takibe aldirtmiştir.¹⁹⁴⁰ Ulus Gazetesi'nde muhabirlik yapan Arcayürek'in hatıralarında anlattıklarına göre, Menderes'in Devlet Operası sanatçılarından Ayhan Aydan'a aşık olduğu dedikoduları yayılmaya başlamıştır. Bunu duyan Erim, Menderes-Aydan aşkını kanıtlamak için muhabirleri görevlendirmiştir. Erim'in verdiği göreve göre muhabirler, Aydan'ın Sağlık Bakanlığı arkasındaki konutunu izleyecek ve Menderes konuta girerken fotoğraflarını çekecektir. Arcayürek'in deyimiyile Erim, "Aile konusunda Türk kamuoyunun tutuculuğuna oynamaktadır". Ancak Ulus Gazetesi muhabirleri konutu günlerce gözetlemelerine rağmen Menderes'in konuta gelmemesi nedeniyle başarılı olamamışlardır. Bunun üzerine Yeni Sabah Gazetesi muhabirleri de Aydan ile bir röportaj ayarlayarak konutuna gitmişlerdir. Muhabirler, misafir odasında Menderes'in "Aydan'ıma sevgilerle" imzasını taşıyan fotoğrafını gizlice görüntülemişlerdir. Ancak bu fotoğrafın ifşa edilmesine CHP karşı çıktığı için Ulus Gazetesi'nde yayınlatılamamıştır.¹⁹⁴¹ Toker de hatıratında Erim tarafından gazetenin fotoğrafçısı Hüseyin Ezer'e Menderes-Aydan aşkının kanıtlanması için gerekli fotoğrafların çekilmesi emrini verdiğini ifade etmektedir.¹⁹⁴² Erim'in damadı Akın Önalp da söz konusu bilgiyi doğrulamaktadır. Ayrıca Erim, İnönü'ye fotoğrafı Ulus Gazetesi'nde yayınlama teklifiyle gelmiş, fakat söz konusu fotoğrafın Ulus Gazetesi'nde yayınlanmasının İnönü tarafından CHP'ye yakışmayacağı söylenerek izin verilmemiştir.¹⁹⁴³

Öte yandan Ulus Gazetesi'nde Erim'in emriyle eleştiri adına Menderes'i kadınımsı biçime sokan karikatürler de yayınlanmaya başlanmıştır.¹⁹⁴⁴ Bununla da yetinilmeyip Ulus

¹⁹⁴⁰ Toker, 1991b: 52-54.

¹⁹⁴¹ Arcayürek, 1983: 235.

¹⁹⁴² Toker, 1991a: 117.

¹⁹⁴³ Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul.

¹⁹⁴⁴ Arcayürek, 1983: 234.

Gazetesi, Menderes'i mayolu ve dansöz elbiseleri ile karikatürize etmiştir.¹⁹⁴⁵ Görüldüğü üzere, Nihat Erim, hangi sebepten olursa olsun 1950-1954 yılları arasında DP'yi çok ağır bir şekilde eleştirmiştir. Bu ağır eleştiri politikası 2 Mayıs 1954 Seçimleri'nden sonra da birkaç ay devam etmiş; ancak daha sonra aşağıda da görüleceği üzere, İnönü'nün görevlendirmesi ile Erim, partiler arası işbirliği için iktidar ile görüşmelere başlamıştır.

CHP'nin, 1954 Seçimleri'nin yenilgisinden sonra iktidar ile arasındaki soğukluğu, gerginliği gidermek ve bazı konularda işbirliği yapmak için ilk teması Haziran 1954'te gerçekleşmiştir. İnönü'nün başkanlığında toplanan CHP Meclis Grubu, Server Somuncuoğlu'nu Menderes ile görüşüp işbirliği sağlaması için görevlendirmiştir. Somuncuoğlu'nun Menderes ile görüşme talebi hemen reddedilmiştir. Menderes, kendisi ile bir milletvekili veya bir vatandaş olarak konuşmaya hazır olduğunu, ancak parti olarak CHP ile konuşabilecek hiçbir şeyinin olmadığını iletmiştir.¹⁹⁴⁶ Böylece CHP'nin özellikle İnönü'nün partiler arası işbirliğini başlatma girişimi Menderes'ten ret cevabının gelmesi ile birlikte başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Başta İnönü olmak üzere CHP Meclis Grubu, yine de 1954 yazında iktidar ile temas kurmayı partinin resmi politikası olarak sürdürmeyi devam etmiştir.¹⁹⁴⁷ İnönü, Menderes ile temas kurulması için bu sefer de Erim'i görevlendirmiştir.¹⁹⁴⁸ Erim'in ilk teması, 14 Haziran 1954 tarihinde başlayacaktır.¹⁹⁴⁹ CHP'nin ya da İnönü'nün Server Somuncuoğlu'ndan sonra iktidar ile temas kurulması için aracı olarak Erim'i seçmesinin nedeni Erim'in daha sonradan damadı Akın Önalp'e anlattıklarına göre, kendisinin Menderes'in dilinden anlayabileceği düşüncesidir.¹⁹⁵⁰ Aşağıda da görüleceği üzere iktidar, Erim ile temas kurmaya başlayacak ve bunu uzun aylar devam ettirecektir. İktidarın, Erim ile temas kurmasının asıl gerekçesi Toker'e göre, Erim'in Somuncuoğlu gibi DP'ye katılmasını sağlamak ve DP'nin CHP'ye kabul ettirmek istediği politikayı Erim'i kullanarak yerine getirtmektir. Bu temaslarda sürekli olarak İnönü, Erim tarafından bilgilendirilmiştir.¹⁹⁵¹

14 Haziran'daki Erim'in iktidar ile ilk teması Menderes ile doğrudan yüz yüze görüşerek olmamıştır. Erim, Menderes'in çok güvendiği Devlet Bakanı Dr. Mükkerrem Sarol ile görüşmüştür. İkili arasındaki görüşmeyi ise Dr. Sarol'un CHP'li arkadaşı Dr. Fazıl Şerafettin Bürge ayarlamıştır.¹⁹⁵² İkili arasındaki görüşme sırasında daha çok 1950-1954

¹⁹⁴⁵ Toker, 1991a: 117.

¹⁹⁴⁶ Toker, 1991b: 20-22.

¹⁹⁴⁷ Toker, 1991bÇ 55.

¹⁹⁴⁸ Arcayürek, 1985a: 237.

¹⁹⁴⁹ Erim, 2005: 540.

¹⁹⁵⁰ Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'in evi, İstanbul.

¹⁹⁵¹ Toker, 1991b: 57.

¹⁹⁵² Toker, 1991b: 55; Erim, 2005: 540.

yılları arasındaki iktidar muhalefet ilişkilerinin muhasebesi yapılmıştır. Buna göre ilk söz alan Sarol, 1950-1954 yılları arasında CHP'nin kendilerini rahat bırakmadığından ve çok ağır bir şekilde kendilerini eleştirdiğinden şikayet etmiştir. Buna rağmen bu süreçte Menderes, hoşgörülü davranmıştır. “Oruspu, puşt kıyafetinde karikatürlerimiz neşredildi, neler söylenmedi, neler yazılmadı. Hepsine tahammül ettik”. Partiler arası ilişkilerin kısa süreliğine de olsa bir ara düzeldiğinden bahseden Sarol, ilişkilerin bozulmasının nedenin MP'nin kapatılmasında CHP'nin tutumunun etkili olduğunu iddia etmiştir. Erim de hemen cevap vererek MP'nin kapatılmasına aslında şekilsel açıdan karşı çıktıklarını nakletmiştir. Sarol, bu arada Erim'i övdükten sonra DP olarak devletin Erim'den faydalanması gerektiğini düşündüklerini açıklamışlardır. Erim'in büyükelçi olarak devlete hizmet edebileceğini belirtmiştir. Erim partiler arası işbirliği konusuna sözü getirerek bu gün için önemli olan şeyin rejim ve memleket meselesi olduğunu anlatmış ve bunun için de partiler arasındaki gerekli ılımlı havanın hazırlanmasının gerekliliğine temas etmiştir. Akabinde Sarol, İnönü'nün CHP Genel Başkanlığı'ndan çekilmesi halinde kendilerinin de İnönü'ye saygı göstereceklerini ifade etmiştir. Bununla birlikte CHP'nin kendini feshederek yeni bir parti kurmasını istemiştir. DP olarak 1950-1954 yılları arasındaki ağır eleştirilere tahammüllerinin kalmadıklarını, bu yüzden o dört yılı bir daha yaşamayacaklarını tehditkâr bir şekilde ifade etmiştir.¹⁹⁵³

Bu konuşmalar üzerine Erim de Menderes'in bu gün için önünde iki yolun olduğundan söz ederek bunları açıklamış ve hangi yolu takip ederse neyle karşılaşacağını dile getirip bazı uyarılarda bulunmuştur. Bu yollar diktatörlük ve gerçek demokrasi yollarıdır. Şu an için Türkiye'de tek partiye dönmenin kolay olduğunu dile getiren Erim, ancak bu yolu seçerken iyi düşünmenin gerektiğini açıklamıştır. Çünkü bu yola bir kere girildiği takdirde geri dönülmesi çok zor olacaktır. Ve bu yol Menderes için de çok sıkıntılar yaratacaktır. Eğer Menderes, demokrasi yolunu seçerse ülkeye büyük hizmetler edebilecek ve bu minvalde de muhalefet de Menderes ile işbirliği yapabilecektir. Sarol ise Erim'e Menderes'in yaradılışı itibariyle diktatörlük yapamayacağından söz etmiştir. Son olarak Sarol, Erim ile görüşmüş ve tanışmış olmaktan duyduğu memnuniyeti anlattıktan sonra 1950-1954 arası dönemde Menderes'in kendisi ile iki defa görüşmek için teşebbüste bulunduğunu dile getirmiştir. Bunlardan birincisi 1952 yılındaki Menderes'in basın toplantısı daveti, diğer ise Ahmet Emin Yalman aracılığı ile yapılan başvurudur. Her ikisini de Erim reddetmişti. Erim bunları neden reddettiğini açıklamıştır. 1952 yılında Basın Toplantısı'na neden gitmediğini “Basın Toplantısına gitmekte hiçbir fayda görmedim. Çünkü tutulan yolu beğenmiyordum. Adnan

¹⁹⁵³ Erim, 2005: 540-542.

Menderes bu temaslarla herkesin kendi yaptıklarını kabul etmesini sağlamak istiyor” şeklinde açıklamıştır. Erim bu görüşme hakkında İnönü’yü telefon ile arayarak bilgi vermiştir, İnönü ise “Bekleyelim bakalım, planları inkişaf etsin” talimatını vermiştir.¹⁹⁵⁴ Bu ilk görüşmeden anlaşılan odur ki Erim, Hükümet’ten rejim ve demokrasinin korunması adına partiler arası işbirliğinin sağlanmasını isterken, hükümet ise Erim’den bunun için CHP içerisinde bir takım değişikliklerin yapılmasını istemiştir. Görüşmeler olumlu geçmiştir. Hatta Hükümet, Erim’i devlete hizmete etmesi için bir takım görevlere getirmeyi düşünmektedir. Nihat Erim ile Menderes arasındaki yüz yüze görüşme ise Aralık 1954’te gerçekleşecektir.

Nihat Erim’e görev teklifini Dr. Mükerrer Sarol, Dr. Fazıl Şerafettin aracılığı ile 27 Ağustos 1954 tarihinde tekrarlamıştır. Sarol, Menderes adına konuştuğundan söz ederek Erim’e büyükelçilik teklifinde bulunmuştur. “Nihat Erim gibi bir kabiliyetin ziyan olmasını” istemediğini söyleyen Sarol’a cevap vermesi için Erim, Dr. Fazıl aracılığı ile şu cevabı vermiştir: “Partiler arası temaslar başlar, beni açıkça ve resmen böyle bir vazifeye isterler, parti izin verir, o vakit ben de şahsi mülahazalarım ile ölçer biçer, kabul edip etmeyeceğimi tespit ederim.”¹⁹⁵⁵ DP tarafından büyükelçilik görevi teklif edilen Erim’in en büyük şartı partiler arası temasların başlamasıdır. Oysa DP’nin partiler arasındaki iyi ilişkilerin başlamasından pek bir ümidi bulunmamaktadır. Asıl amacı, Erim gibi kabiliyetli gördüğü devlet adamlarını kendi yanlarına çekmeye çalışmaktır.

2.3.3.1. Nihat Erim’in Gandhi Politikası ve Gelen Tepkiler

Nihat Erim, İnönü’nün resmi olarak kendisine verdiği partiler arasında işbirliği sağlama görevini 1954 yılının Ağustos başlarında kendi inisiyatifiyle Halkçı Gazetesinde yaptığı yayınlar ile bir adım daha ileri götürmüştür.

Başbakan Menderes’in 2 Ağustos 1954 tarihinde muhalefete, “Kafalarına şunu koysunlar: Memleketi anarşiye düşürmelerine meydan bırakmayacağız. Önümüzdeki dört sene, geçen dört sene gibi olmayacaktır”¹⁹⁵⁶ şeklindeki tehditle seslenmesi sonucunda Erim’in sahibi olduğu Halkçı Gazetesi “İşbirliği” başlığı altında iktidar ile muhalefetin hukuk devleti ve demokrasi düzenin yeniden kurulması hususunda işbirliği yapması gerektiği konusunda bir yazı yayınlamıştır. Yazıda, iktidardakilerin gurur ve inadı bir kenara bırakarak muhalefet ile beraber rejimin meselelerini halletmesi gerektiği istenmiştir. Ortada konuşup da çözülemeyecek derecede bir meselenin olmadığından söz edilerek çözüm noktası şu şekilde açıklanmıştır: “DP’nin başındakiler 1946-1950 yıllarında söyleyip yazdıklarını tekrar

¹⁹⁵⁴ Erim, 2005: 542-544.

¹⁹⁵⁵ Erim, 2005: 561-562.

¹⁹⁵⁶ “Başbakan muhalefetin iddialarına cevap verdi”, *Akşam*, 03.08.1954.

benimsesinler, her şey bir gün düzelebilir.”¹⁹⁵⁷ İmzasız olarak yayınlanan ancak Nihat Erim’e ait olduğu düşünülen bu yazıdan sonra Erim, burada muhalefete tavsiye ettiği iktidar ile işbirliğini, 4 Ağustos’ta yine imzasız olarak yazdığı yazısında “Gandhi Politikası” olarak tefsir etmiştir. “Bu zihniyetle Türkiye’de demokrasi, hukuk devleti nasıl kurulacak, bilmiyoruz” diyen Erim, Menderes’in geçmişteki, şimdiki ya da yarınki tavrı ne olursa olsun muhalefetin “Gandhi Politikası”nı takip etmesini istemiştir. Ardından Erim, Gandhi Politikası’nı şu şekilde kısaca açıklamaya çalışmıştır:

Bilindiği üzere top, tüfek, zırhlı, diritnot karşısında, Gandhinin haklı davasından, çıkığından ve keçisinden başka hiçbir silahı yoktu. Şu anda Türkiye muhalefetinin de Menderes karşısında doğru fikirlerinden, azim ve imanından ve milyonlarca vatandaşın desteğinden başka ne silahı var? Hiç!.. Bazıları için bu silahlar, maddi kuvvetten daha değerlidir. Fakat ne çare ki DP’nin Genel Başkanı bunları umursamaz gibi davranıyor.. Çokluk arkamda, Devlet elimde kimseye göz açtırmam, diyen bir hali var. Üzülecek şey! Lakin biz muhalefet olarak Gandhi politikasına sımsıkı sarılalım. Durup dinlenmeden: -Yanıyorsunuz Sayın Başbakan. Yanıldığınızı bir gün anlayacaksınız Sayın Genel Başkan, diyelim. Elbet bir gün sağduyu ve akıl hakim olur.¹⁹⁵⁸

Erim, açıkladığı Gandhi Politikası’na karşı gelen tepkiler üzerine söz konusu politikayı daha geniş bir şekilde açıklama ihtiyacı hissetmiştir. Rejim noktasında iktidar ile muhalefetin işbirliği yapması gerektiği fikrinin kendileri için yeni olmadığını, bu fikri 1946-1950 yılları arasında da savunduklarını, bunu uyguladıklarını ve 1950’den sonra da aynı görüşü muhafaza ettiklerini açıklamıştır. 1950-1954 yılları arasındaki partiler arası iyi ilişkilerin neden başarıya ulaşmadığını da Erim, iktidarı suçlayan şu cümlelerle açıklamıştır:

1950-1954 iktidarı, muhalefeti hem düşman saydı, hem de murakabe ve tenkidi, Anayasa ve kanunların çizdiği sınırları daraltan ve demokrasilerde gelenek halinde yürürlükte olan usuller dışında tahditlere tabi kılmak istedi. Arkada kalan dört yılın iktidarı partiler arası iyi münasebet isterken karşılıklı iyi muamele, nazik münasebet, hakarete kaçmayan hitap şekli için baş şart olarak muhalefetin az önce işaret ettiğimiz tarzda Anayasa, kanun ve demokratik gelenekler dışında, tahditlere boyun eğmesini istedi. Bu tarzda bir iyi münasebet, güdümlü muhalefet olmayı kabul demektir. Zira sözde ve yazıda terbiyeyi bozmamak, muhalefetin veya iktidarın hoşuna gider tarzda politika gütmeye bağlı olmamak lazımdır.¹⁹⁵⁹

1950-1954 yılları arasındaki partiler arası iyi ilişkilerin, iktidarın muhalefeti kısacası güdümlü hale getirme çalışmalarından dolayı gerçekleşmediğini vurgulayan Erim, 1950-1954

¹⁹⁵⁷ “İşbirliği”, *Halkçı*, 02.08.1954.

¹⁹⁵⁸ “Gandhi Politikası”, *Halkçı*, 04.08.1954.

¹⁹⁵⁹ “Bir Politikanın İzahı”, *Halkçı*, 06.08.1954.

yılları arasında muhalefet içinde güdümlü muhalefeti kabul eden kişilerin varlığından söz ederek gerçek demokrasiyi şöyle anlatmaktadır:

Biz demokrasinin İngiltere'ye göresini, Türkiye'ye göresini anlamayız. Batı Demokrasisi ana kaidelerinde her yerde aynıdır. Mesela tenkid ve murakabenin Anayasa, kanun ve gelenekler dışında sınırı yoktur. Anayasa ve kanunlar çokluğun keyfine göre sınır çizemez, çizerse ve ana haklar bundan zarar görürse demokrasi ve hukuk devleti yok olur.¹⁹⁶⁰

İktidarın 2 Mayıs Seçimleri'nden sonra diktatörlüğe doğru gidişinin hızlandığını da dile getiren Erim, böyle bir zamanda kendisinin iktidar ile işbirliğini savunmasının amacını şu sözlerle açıklamıştır:

Daima aynı şeyi söyledik ve söylüyoruz. İktidar partisine diyoruz ki: Tuttuğunuz bu yol çıkmaz. Diktatörlük, Peronizm ve Faşizm, Nazizm istikameti kötü istikamettir. Bu yolda yürüyüş ne şahıslara ne de memlekete fayda getirir. Şimdi kudretli görünüyorsunuz, yeniden seçim kazandınız. Taze kuvvet aldınız. Bunu diktatörlük kurmak için kullanmayınız. 1946'dan 1950'ye kadar bizzat Başbakanınızın uğrunda çok dil döktüğü davaya tekrar sarılınız. Rejimi yeniden ileri götürmenin şerefine koşunuz. Ve bu yolda muhalefet sizin ile işbirliği yapar, yapmalıdır.¹⁹⁶¹

Kısacası Erim, yeniden iktidarı elde eden Menderes'i diktatörlük konusunda uyarmaktadır. Ardından da rejimi ilerletmek adına işbirliğinin yapılabileceğinden söz etmektedir.

Rejimi kurtarma adına iktidarla işbirliği teklifini ortaya attığını ifade eden Erim, güdümlü muhalefete de kesinlikle karşı çıkmaktadır. 2 Mayıs Seçimleri'nden sonra iktidar, çıkardığı kanunlar ile muhalefetin tenkid ve murakabe alanını iyice sınırlandırmıştır. Bu yüzden de muhalefet için artık varlığını devam ettirmek adına bir teminat olmadığını savunan Erim, ayrıca bunun için de Gandhi Politikası'nı ileri sürdüğünü aktarmıştır. Tekrar son olarak Gandhi Politikası ile ilgili olarak da şunları anlatmıştır:

...İktidar partisindekilere : - Elinize geçen kuvveti rejimi tam diktatörlüğe götürmek için değil, demokrasi ve hukuk devleti esaslarını kurmak için kullanınız ve bu yolda muhalefetle işbirliği yapınız, diyoruz. Bu sözün bugün, iktidardakilerin bir kulağından girip öteki kulağından çıkması ihtimali büyüktür. Ama zararı yok. Biz, hem anayasa ve kanunlar sınırı içinde vazife görmeye çalışalım, hem de doğru ve güzel olan fikrimizi tekrarlamaya devam edelim. Bir gün gelecek gaflet uykusu sona erecektir,

¹⁹⁶⁰ "Bir Politikanın İzahı", *Halkçı*, 06.08.1954.

¹⁹⁶¹ "Bir Politikanın İzahı", *Halkçı*, 06.08.1954.

baş dönmesi geçecektir. İşte biz o günü düşünüyoruz. O gün erken veya geç ne zaman gelirse gelsin, muhalefet rejim için işbirliğini ret etmemek lazımdır. Memleketin menfaati bunu gerekli kılıyor.¹⁹⁶²

Gandhi Politikası'nı ortaya koyan Erim'e karşı parti içinden tepkilerin gelmesi gecikmeyecektir. Erim'in "işbirliği" yazısının yayınlanmasının ertesi günü Akşam Gazetesi haberine göre Erim, CHP Meclisi'ne danışmadan iktidarla muhalefetin işbirliği yapması gerektiğini savunmuştur. Bu durum ise CHP Meclisi tarafından hoş karşılanmamıştır.¹⁹⁶³ CHP'li bir müfridin sözlerine Türk Sözü Gazetesi sütunlarında yer vermiştir. Söz konusu müfrid, Erim'in Halkçı Gazetesi aracılığı ile bu gün iktidara kur yaparak mevkiini kuvvetlendirmeye çalıştığını iddia etmiştir.¹⁹⁶⁴ Gandhi Politikası'na en büyük tepki ise CHP Grup Başkanvekili olan Avni Doğan'dan gelmiştir. Doğan, makalesinde CHP'yi idare edenlerin ciddi bir buhran geçirmekte olduklarını ileri sürerek CHP'nin 1950-1954 yılları arasındaki durumunu şu şekilde tarif etmiştir: "Kim ne derse desin tüzük hangi salahiyyetli heyetleri kurmuş olursa olsun, 1950'den 1954'e kadar Halk Partisinin yüksek sevk ve idaresi, Genel Başkan, Nihat Erim ve Ulus yolu ile yapılmıştır". Ardından Doğan, bu sevk ve idarenin en esaslı karakteri durumunda olan Erim'in, daha önceden iktidar ile işbirliğine karşı çıkarken bu gün aynı Erim'in bu işbirliğini nasıl ortaya attığını sorgulamıştır. Erim'in makalesine temas eden Doğan, O'nun bazı CHP'lileri iktidara karşı güdümlü muhalefet olmakla suçladığını dile getirerek Erim'den iddia ettiği bu isimleri açıklamasını istemiştir. CHP Meclis Grubu'nun çoğunluğu ile Parti Meclisi'ne katılan bazı il delegelerinin, Erim'in partiler arasındaki tartışmayı çok aşağı seviyelere taşıyan politikasına karşı olduklarını Doğan öne sürmüştür. Yani Erim'in savunduğu gibi bazı CHP'liler, iktidara karşı güdümlü bir muhalefetten yana olmamışlardır; sadece Erim'in Ulus'taki tartışma uslubunu bazı CHP'liler beğenmemişlerdir. Doğan, bunların hem partilere hem de rejime zarar verdiğini ve Ulus Gazetesi'nin, CHP'nin yetkili organlarının kararlarına aykırı yazılarını da affetmenin mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Daha önceki dönemlerde iktidara karşı aşırı sert bir politika taraftarı olan Erim'in bugünkü davranışlarının izaha muhtaç olduğunu söyleyerek CHP'deki gerçek buhranın partiyi sevk ve idare edenlerde olduğunu iddia etmiştir.¹⁹⁶⁵

CHP içerisinden Erim'in Gandhi Politikası'na tepki veren önemli isimlerden bir diğeri ise Cemil Sait Barlas'tır. Barlas, CHP içerisinde bir buhranın varlığından söz ederek 1946 yılından beri CHP içerisinde kendi şahsi çıkarlarını partinin çıkarlarından üstün tutun bir

¹⁹⁶² "Bir Politikanın İzahı", *Halkçı*, 06.08.1954.

¹⁹⁶³ "CHP'de hizipleşme", *Akşam*, 03.08.1954.

¹⁹⁶⁴ "Gülek taraftarları Nihat Erim'in partiden ihracını istiyorlar", *Türk Sesi*, 03.08.1954.

¹⁹⁶⁵ "Bir Politika İzahının İzahı", *Son Havadis*, 07.08.1954.

grubun var olduğunu, eğer bu grup susturulabilirse CHP içerisindeki bu buhran da sona erebileceğini öne sürmüştür.¹⁹⁶⁶

Genel Sekreter Kasım Gülek'in Erim'in Halkçı Gazetesi'nde başlatmış olduğu partiler arası işbirliği çıkışına tavrı sert olmuştur. Gazetecilerin bu konuda kendisine soru sormaları üzerine Gülek, Halkçı Gazetesi'nin bir parti gazetesi olmayıp bir şahsın gazetesi olduğundan söz ederek bu yazıların CHP'yi bağlamadığını ifade etmiştir.¹⁹⁶⁷ Ancak Gülek, 23 Ekim 1954 tarihinde ülkenin ekonomik durumunu değerlendiren bir basın toplantısı tertiplemiş ve ülkedeki son ekonomik zorluklardan bahsettikten sonra içinde bulunulan sıkıntıların her milletin başına gelebileceğini söylemiştir. "Sıkıntıya maruz kalmak ayıp değil, ayıp olan bunu inkara teşebbüstür" diyen Gülek, CHP olarak iktidara bu zorlukları aşmada yardıma hazır olduklarını ilan etmiştir:

Bu zorlukları hal için iktidara yardıma hazırız. Başbakanın CHP'yi adeta tanımamasına rağmen tecrübelerimizden milleti faydalandırmaya amadeyiz. Hemen partiler üstü bir iktisadi istişare yapılmasını tavsiye ederiz. Yabancı memleketlerde yapılacak teşebbüslerde de yardımımızın ve tecrübelerimizin büyük faydası olacağına kaniyiz.¹⁹⁶⁸

Nihat Erim'in Gandhi Politikası'na karşı çıkan Gülek, aynı yılın Ekim ayının sonlarına doğru Hükümet'e iktisadi konuların çözümü konusunda işbirliği teklif etmiştir. Ne var ki Hükümet, Gülek'in bu teklifini samimi bulmayarak hemen ertesi gün reddetmiştir.¹⁹⁶⁹ Ekonomik zorlukların yenilmesi için Gülek'in iktidara el uzatmasını Nihat Erim desteklemiş ve kendisinin 2 Mayıs Seçimleri'nden sonra ortaya attığı Gandhi Politikası'nın bu olduğunu söylemiştir. Yani iktidarın her yaptığı faaliyet karşısında muhalefet, soğukkanlılığını koruyarak bir yandan muhalefetlik görevini yerine getirmeye çalışmalı diğer yandan da iktidarı doğru yola davet etmelidir.¹⁹⁷⁰

Bu dönemde Erim karşıtı Akis Dergisi'nin sahibi Metin Toker, Erim'in Gandhi Politikası'nın ne olduğunu tam olarak anlamadığından söz ederek O'nun bu dönemde "tam bir zihin karışıklığı içinde olduğunu" iddia etmiştir. 2 Mayıs Seçimleri'nden sonra Erim'in siyasi hayatını nasıl yürüteceğini kestiremediğini ve Erim'in bu zihin karışıklığının da Halkçı Gazetesi'ne yansıdığını belirten Toker, zihin karışıklığının gerekçelerini şöyle değerlendirmiştir:

¹⁹⁶⁶ "CHP'de Tasfiye Lazımdır", *Son Havadis*, 19.08.1954.

¹⁹⁶⁷ "CHP'deki kaynaşma yeni safhalara bürünüyor", *Cumhuriyet*, 03.08.1954.

¹⁹⁶⁸ "Kasım Gülek Tavsiye Ediyor", *Halkçı*, 24.10.1954.

¹⁹⁶⁹ "Gülek'in demeci ve DP", *Halkçı*, 25.10.1954.

¹⁹⁷⁰ "Gandhi Politikası İşte Budur", *Halkçı*, 27.10.1954.

...Seçimlerin sonucu şok etkisi yapmıştı. Rejimin sonun geldiğine dair endişeleri vardı. Fakat bu badireden şahsen nasıl çıkabileceğini, ne yapıp da su üstünde kalması gerektiğini kestiremediğini sanıyorum. Demokrasi bitmiştir. Menderes artık iktidarı bırakmayacaktır. Yeni bir sistem gelip yerleşecektir. Nihat Erim siyasi hayatını bu sistem içinde nasıl yürütecektir? Halkçı'nın çapraşık, çelişmeli, şaşkın yayını bu sorunun yanıtının Erim'in zihninde açık olmamasındandır.

Ayrıca Toker, anladığı kadarıyla Gandhi Politikası'nın felsefesinin “şiddet yok, işbirliği yok” şeklinde olduğunu, bunun ise 1954 yazında CHP'ye uyan bir tarafının da bulunmadığını, şiddeti yapanının da işbirliğini reddedenin de DP olduğunu iddia ederek açıklamıştır. Ancak bu politika, zaman içinde değişerek şiddetin olmadığı ve tam bir işbirliğinin olduğu duruma dönüşmüştür. Değişen bu politika Zafer Gazetesi tarafından da beğenilmiştir.¹⁹⁷¹ Toker'e göre, seçimlerin Erim üzerindeki yıkıcı etkisi Erim'in politika değiştirmesinde etkili olmuştur. İktidarı tekrar DP'nin kazanması ve şiddet tedbirlerini arttırmaya başlaması ve Erim'in üzerine yüklenen maddi baskı Erim'i politika değiştirmeye zorlamıştır.¹⁹⁷²

Arcayürek ise Erim'in 1954 Seçimleri'nden sonra ağır muhalefetten iktidarla işbirliği politikasına dönmesini iktidar partisinin gün geçtikçe Erim üzerinde baskısını arttırmasına, Halkçı Gazetesi'ne açılan davalarla Erim'in maddi manevi zarara uğratılmaya çalışılmasına ve bu durum karşısında Erim'in gittikçe direncinin azalmasına bağlamıştır. Direnci azalan Erim, o sırada partinin genel politikasında ortaya çıkmış olan “yeni ılımlı politikaya” İnönü'nün de emriyle evet demiştir.¹⁹⁷³ Yani Arcayürek'e göre, Erim'in seçimlerden sonra politika değiştirmesinde hükümetin maddi ve manevi baskısı, CHP'nin değişen politikası ve İnönü'nün isteği etkili olmuştur.

2.3.3.2. Halkçı Gazetesi'nin Cezalandırılması ve Erim-Menderes Görüşmeleri

2 Mayıs Seçimleri'nden hemen önce Hüseyin Cahit Yalçın'ın Yeni Ulus Gazetesi'nde çıkan makaleleri ve İnönü'nün seçimlerden önce Samsun'da söylemiş olduğu nutku, Yeni Ulus Gazetesi'nde yayınlanmış olması nedeniyle gazeteye dava açılmıştır. Toplam 5 makalede ve Samsun Nutku'nda, sıfat ve hizmetinden dolayı Başbakan Menderes ile Köprülü'nün şahsına hakaret edildiği iddia edilmiş ve bunun üzerine sorumlular hakkında dava açılmıştır. Sorumlular olarak da Başyazar Hüseyin Cahit Yalçın, Yazı İşleri Müdürü Cemal Sağlam, Muhabir İbrahim Cüceoğlu ile Gazete'nin Sahibi Nihat Erim gösterilmiştir. 23 Eylül'de görülen dava sonucunda Gazete'nin sahibi olması nedeniyle Erim'e 35.000 lira

¹⁹⁷¹ Toker, 1991b: 58-59.

¹⁹⁷² Toker, 1991b: 54-55.

¹⁹⁷³ Arcayürek, 1985a: 236-237.

para cezası, Hüseyin Cahit Yalçın'a yazdığı makalelerden dolayı 2 yıl 2 ay 20 gün hapis, 4.444 lira para cezası, Yazı İşleri Müdürü Cemal Sağlam'a 5 yıl 5 ay 10 gün hapis, ve ayrıca 10.888 lira para cezası, İbrahim Cüceoğlu'na da 17 ay hapis, 2.666 lira para cezası verilmiştir.¹⁹⁷⁴ Bu durum karşısında bu karar, sanıklar tarafından temyize götürülmüştür.

30 Kasım'da ise temyiz mahkemesi kararını vermiştir. Buna göre Hüseyin Cahit Yalçın'ın cezası onaylanmıştır. İbrahim Cüceoğlu için lehte karar verilmiştir. Nihat Erim hakkında verilen 35.000 lira para cezası yanlış hesaplandığı ifade edilerek miktarın arttırılmasına hükmedilmiştir.¹⁹⁷⁵ Nihat Erim'in cezası, sonraki günlerde 100.000 lira olarak düzeltilecektir.

Nihat Erim üzerinde bu şekilde maddi ve manevi baskıların arttığı bir dönemde Yeni Sabah Gazetesi'nin sahibi Safa Kılıçlıoğlu 1954 yılının Kasım ayının sonlarından itibaren Erim ile daha fazla temasta bulunmaya başlamıştır. Bu esnadan iktidar tarafından Kılıçlıoğlu üzerinde de iktidarın maddi ve manevi baskı hüküm sürmekteydi. Erim ile görüşerek kendisi üzerindeki iktidar baskısından dert yanan Safa Kılıçlıoğlu, Erim'e Menderes ile görüşmesini teklif etmiştir. Erim, teklifin Menderes'ten gelmesi durumunda görüşmeyi kabul edeceğini ifade etmiştir. Erim'in anlattıklarına bakılacak olunursa Erim aslında ülkenin içinde bulunduğu durumu da göz önünde bulundurarak Menderes ile görüşmeye kabul etmiştir. Erim, Safa'ya şöyle demiştir:

...Hakikatten bu durumda medeni, hukuki bir mücadele çok güç. Adeta imkansız. DP milletvekillerinin durumu feci. Hepsi koyun gibi. Bu durumda ne yapılır? Ya gazete çıkartmaktan vazgeçmeliyiz veya asgari bir emniyet imkanı sağlanıp sağlanmayacağını aramalıyız. Eğer bunlar hiç muhalefet istemiyor, tenkit istemiyorlarsa fayda yok. Yok eğer yalnız haysiyet, şeref bahsi üzerinde duruyorlarsa bir çare bulunabilir. Çünkü ben şahsen kimsenin haysiyet ve şerefi ile işim yok. Ben ne Adnan'ın, ne de başkasının düşmanı da değilim. Avrupalı, medeni anlamında bir muhalefet yapmaya çalışıyorum. Bu imkanı büsbütün kaybettiğim gün vazgeçer, evime kapanırım. Benim yaşım 42. Vaktim çok. 25 yıl bekleyebilirim.

Safa ise bu görüşmenin sonucunda Gazeteci Yalçın ile Fuat Arna'nın da en azından tahliyesinin mümkün olabileceğini anlatınca, Erim Safa'nın görüşüne katılarak aslında bunun iyi olabileceğini dile getirmiştir. Ardından Erim, ülke içinde bulunan baskı durumunu tekrarlayarak o zaman bu durum karşısında "kandırarak" sonuç alınabileceğini savunmuştur. Erim bu politikasını "Dağ başında eşkıya elinde kalan insanlar gibiyiz. Hukuk, adalet

¹⁹⁷⁴ "Gazetemiz mahkum oldu", *Halkçı*, 24.09.1954.

¹⁹⁷⁵ "Temyiz, H. Yalçın hakkındaki hapis kararını tasdik etti", *Halkçı*, 30.11.1954.

beklemeyelim. Eşkıyayı kandırarak canımızı, malımızı kurtarmaya çalışalım”¹⁹⁷⁶ şeklindeki sözleri ile daha da detaylandırmıştır.

Kılıçlıoğlu, Erim’in de onayını aldıktan sonra Köprülü ve Menderes’i ikna etmeye çalışmıştır. Bu ikna başarılı olmuş ve Menderes, Erim ile yüz yüze görüşmeyi “Bu işten büyük hayır umuyoruz. Nihat ile dostluktan fayda bekliyoruz” sözleri ile kabul etmiştir. Ancak Menderes, Erim’in önce Köprülü ile görüşmesini, daha sonra kendisinin de bu görüşmelere katılacağını belirtmiştir.

Köprülü ile görüşmeden önce Erim’in günlüklerine kaydettiklerine göre ülkede yargıç teminatı 2 Mayıs Seçimleri’nden sonra tamamen bitmiştir. DP içinde Menderes’in yanlış uygulamalarını kimse itiraz etmemektedir. Kanunlara bakılacak olunursa kanunlar lastik gibidir. Teminat güvencesinden mahrum olan hakimler, Menderes’in emri altında Menderes neye suç derse hakimler onu suç olarak kabul edip karar vermektedirler. Erim bu durum karşısında nasıl hareket edeceğinin şaşkınlığı içerisinde. Öyle şaşkınlık içerisinde ki;

Bu durumda neyin mücadelesini yapacağız? Beni maddeten mahvedecekler. Fırsatını bulurlarsa hapse sokacaklar. Yazı ile mücadele asgari emniyet içinde olur. Biz bugün bundan mahrumuz. Halkçı’yı kapatmak bugünkü durumda belki en akıllıca hareket. Fakat daha yeni makineler aldım. Borçlara girdim. Gazete çıkmalı ki bunlar ödensin. Gazete çıkarmak mayın dökülmüş denizde kaptanlık etmekten de zor bir hal aldı. Sansür konsa daha iyi, rahat ederiz. Şimdi keyfi idarenin içindeyiz. Menderes neyi ne gün suç sayacak bilemeyiz hiç kanun, mahkeme, adalet mefhumları gülünç kelimeler oldu,¹⁹⁷⁷

şeklinde düşünceler içerisine girmiştir. Erim’in bu düşüncelerine bakılacak olunursa O, Menderes ile tatlı dille konuşmak suretiyle muhalefet üzerindeki baskıyı azaltmayı, anti demokratik kanunların kaldırılmasını ve rejimin ilerlemesini sağlamayı, diktatörlüğü doğru gidişi önlemeyi, kendi gazetesini ve hatta kendisini kurtarmayı düşünmüş olmalıdır.

Erim, zihnindeki bu düşünceler içerisinde önce Köprülü ile görüşmüştür. Erim, Köprülü ile görüşmesinde DP’nin CHP’nin amaçları hakkında yanlış bilgilendirildiğinden ve CHP’nin amacının Avrupalı bir muhalefettin yana olduğundan söz ettikten sonra 1946-1950 devresinde olduğu gibi partiler arası bir işbirliği teklif etmiştir. Buna göre Erim özellikle şunları söylemiştir:

1947’de 12 Temmuz Beyannamesi’ni ikimiz hazırladık. Şimdi de böyle bir şeye ihtiyaç var. Ben kendi hesabıma önce memleketi düşünürüm. Parti menfaati sonra gelir. Bu gün CHP’de hiçbir resmi vazifem

¹⁹⁷⁶ Erim, 2005: 562-564.

¹⁹⁷⁷ Erim, 2005: 564-567.

yok. Fakat gazeteci olarak, gazete sahibi olarak, memleket işlerinin düzelmesi, rejim buhranını halledilmesi için elimden geleni yapmaya kararlıyım. Meseleleri medeni usullerle görüşelim. Hal çareleri arayalım. Biz size asla düşman değiliz. Sizin de bize düşman olmadığımıza inanıyoruz. Şu halde siz 1945-1950 savunduğunuz fikirleri terk etmedinizse her şeyi düzeltmek mümkündür. Dr. Sarol ile konuştuğumuz zaman da söyledim. Ben 1946'dan 1950'ye kadar tanıdığım Menderes ve Köprülü'yü arıyorum. Bulduğum gün kucaklayacağım.¹⁹⁷⁸

Erim'in sözlerini onaylayan Köprülü, sözü Yalçın'a getirerek Yalçın'ın kendilerine hakaret ettiğini ifade etmiştir. Erim ise Yalçın'ın yazıları belki sertti; ama Menderes'in konuşmalarının da bundan daha hafif olmadığını anlatmıştır. Seçim zamanlarında böyle şeylerin olabileceğini ve seçimden sonra bunları unutmak gerektiğini savunan Erim, sözü kendi gazetesinin davasına getirerek gazetede çıkan her yayından kendisinin her zaman haberi olamayacağını anlatmaya çalışmıştır. Bunu anlayışla karşılayan Köprülü, DP içindeki çatışmalardan ve tek parti döneminden bahsetmiştir. Erim hakim teminatının olmaması nedeniyle hakimlere güvenemediklerinden ve kanunların lastik gibi her tarafa çekilebileceğinden söz etmiş ve Köprülü de Erim'e hak vermiştir. Ardından taraflar tekrar görüşmek üzere memnunluk içerisinde ayrılmışlardır.¹⁹⁷⁹

Bu arada Nihat Erim'in para cezası mahkeme tarafından yukarıda da anlatıldığı üzere onaylanmıştır. Erim'in cezası olan 35 bin liranın, yaklaşık 100 bin liraya kadar yükseltilmesi isteniyordu. İnönü, Yalçın'ın yaklaşık 5 bin lira olan para cezasını öderken; Erim'e maddi olarak yardım etmemiştir. Bunun yerine İnönü, Erim'i arayarak "Aman idame-i hayat etmeye bak" demiştir. Erim'in anlattıklarına göre, kendisi için para toplanmaya çalışılsa toplanabilirdi. Ama İnönü bu teşebbüste bile bulunmamıştır. Erim, para cezası karşısında yalnız bırakılınca büyük bir burukluk, küskünlük ve pişmanlık yaşayarak günlüğüne şunları kaydetmiştir:

...CHP'nin malları müsadere edildi. Nihat Erim'in malları mahkeme alet edilerek müsadere edilecek. Ne rejimi?! Ne adalet?!...Nerede partiler, nerede münevverler?. Bu fırtınayı bir atlatabilsem. Bir daha faka basmam... Nihat Erim dayansın! Dayansın bakalım!...Bundan sonra ben de faaliyetimi bir hukuk düzeni içinde değil, keyfi bir şahıs tahakkümü altında olduğumuzu göz önünde tutarak tanzim etmeyelim. Hukuk metotlarıyla ve hukuk teminatı altında mücadele, siyasi faaliyet bitti. Yani benim için siyasi mücadele bitti. Bir kenara çekilebilmek lazım. Bakalım nasıl ve ne zaman için için çıkabileceğim.¹⁹⁸⁰

¹⁹⁷⁸ Erim, 2005: 567-568.

¹⁹⁷⁹ Erim, 2005: 568-569.

¹⁹⁸⁰ Erim, 2005: 569-570.

Mahkemece onaylanan para cezasına partililerin yardım etmemesine küsen ve bu anlamda kendisini yalnız hisseden Erim, görüldüğü üzere, siyasi anlamda artık kararını vermiştir.

Erim, Köprülü'nün de bulunacağı bir akşam yemeğine Menderes tarafından davet edilmiştir. İnönü'nün de bilgisinin olduğu, 11 Aralık 1954 akşamı yapılacak olan görüşme Menderes-Erim arasındaki ilk yüz yüze görüşmedir. Görüşmede öncelikle Menderes, Yalçın'ın devamlı bir şekilde hakaret ettiğini, bu hakaretlere uzun süre tahammül etmeye çalıştığını; ancak belli bir yerden sonra dayanamadığını dile getirmiştir. Erim ise kendisinin Yalçın ile görüştüğünü ve Yalçın'ın karşılıklı bir hakaretleşmenin varlığından söz ettiğini belirtmiştir. Menderes, kendisinin Yalçın'a hakaret etmediğini kanıtlar öne sürerek ifade etmeye çalışmıştır. Bu noktada hakim teminatındaki değişikliklere değinerek Erim, bu değişiklikler karşısında muhalefet için bir emniyetin kalmadığını iler sürmüştür. Menderes de bu konuda değişiklik yapılabileceğini söyleyerek orta yol bulmaya çalışmıştır.¹⁹⁸¹

Bu görüşme esnasında Menderes, muhalefetten gelen küfür ve hakaretler karşısında çok sabır gösterdiklerini, demokrasiden ayrılıp diktatörlüğe doğru gitme bir düşüncelerinin olmadığını ve sadece kendilerine hakaretin olmadığı güzel eleştirilerin yapılmasını istediklerini Erim'e anlatmıştır. Türkiye'nin coğrafi durumunu hatırlatan Menderes, Amerika ve İngiltere'deki gibi kendilerinin demokrasiyi birden bire geliştirmelerinin mümkün olmadığını, muhalefetin de yardımları olmadan demokrasiyi geliştiremeyeceklerini ve CHP'nin 1948'den sonra demokrasiye adım atmış olmasına rağmen DP'den hemen bir an önce demokratik ilerlemenin sağlamasını istemesinin hoş olmadığını Erim'e anlatmıştır. "İşçi düşmanlığa dökmeksizin elbirliğiyle bu rejimi takviye edelim diye bir çok gayret sarfettik" diyen Menderes, 1950 seçimleri öncesinden ve sonrasında da CHP ile iyi niyetli olarak bu konuda bir çok temasta bulunmalarına rağmen sürekli reddedildiklerini iddia etmiştir. Erim, geçmiş bir kenara bırakarak işbirliği teklifini Menderes'e karşı yinelemiştir:

Olan oldu. Mazinin hadiseleri üzerinde durup mesul aramaya kalkarsak işin içinden çıkamayız... Bunları kurcalamayalım. Memleket ve rejim şimdi bir çıkmazın çukurunda. Buradan kurtarmak lazım. Bunu el birliği ile başarmaya çalışalım. Önümüzde iki yol var: Diktatörlük ve demokrasi. Birinci yolda yürümek istemiyorum.¹⁹⁸²

Menderes de Erim'in sözüne katılarak kendilerinin de demokrasiyi ilerletme anlamında muhalefetin de kendileri ile beraber yürümesini istemiştir. Menderes bu hususta

¹⁹⁸¹ Erim, 2005: 570-572.

¹⁹⁸² Erim, 2005: 572-574.

sadece sövme ve hakaret istememektedir. Erim de Menderes'in sözlerini onaylayarak şöyle konuşmuştur:

Tamam. Eğer böyleyse anlaşmamız kolay olacaktır. Çünkü biz de başka bir şey istemiyoruz. Bu yolda ben elimden geldiği kadar size yardımcı olabilirim. Hiçbir şeye ihtiyacım yok. Geç yaşında profesör oldum, devletin en yüksek mesuliyet mevkilerine yükseldim. Eğer zararlı oluyorsam her şeyden vazgeçebilirim. Gazetemi de kapatır, kitaplarıma dönebilirim. 42 yaşındayım, 20 sene-25 sene bekleyebilirim.¹⁹⁸³

Erim'in rejimin gelişimi sağlamak adına yapmayı düşündüğü fedakarlık karşısında Menderes, "Vazgeçmek yok. Memleket sizden hizmet bekliyor" diyerek Erim'in siyaseti bırakmamasını ve devam etmesini istemiştir. Bunun üzerine Erim, görüşmeye şahsi ihtiras ile gelmediğini ve DP'yi yıkmaya çalışmak gibi bir amacının olmadığını aktarmıştır. Tam tersine DP'nin şu anki gücüyle isterse CHP'yi yok edebileceğini ifade etmiştir. Ancak bu durum karşısında da ülke muhalefetsiz kalacaktır. Erim ülkenin muhalefetsiz kalmasını istememektedir. Menderes ise kendilerinin CHP'yi yok etme gibi niyetlerinin olmadığını ve CHP'den sadece biraz anlayış istediklerini söylemiştir.¹⁹⁸⁴

Görüşme sona ererken Erim, çıkmazda olan ülkeyi el birliği ile kurtarma teklifini yenilemiş ve kendisinin bu görüşmelerden şahsi bir çıkarının olmadığını, gerekirse siyaseti bile bırakabileceğini ve gazeteyi kapatabileceğini tekrarlamıştır. Menderes ise Erim'e bunları yapma hakkının olmadığını, hep birlikte demokrasiyi ilerleteceklerini ve demokrasiden asla dönüşün olmayacağını söylemiştir. Taraflar birbirlerine memnuniyetlerini aktarıp tekrar görüşmek üzere ayrılmışlardır.¹⁹⁸⁵

Ertesi günü Erim, Menderes ve Köprülü ile yapmış olduğu görüşmeyi İnönü'ye anlatmıştır. "İşin büsbütün yeni bir şekil" aldığı yorumunda bulunan İnönü, gizli tutulan bu görüşmeleri Gülek'e de anlatma teklifinde bulunmuştur. Gülek'e güvenmeyen Erim, O'na söylendiği taktirde Gülek'in görüşmenin içeriği hakkında hemen gazetelere yalan yanlış bilgiler vereceğini düşünmektedir. Erim'in düşüncelerini kabul eden İnönü, ancak bu görüşmelerden olumlu bir sonuç çıkacağını düşünmemektedir. Hükümet'in daha önce Barutçu ile de yaptığı görüşmeyi hatırlatarak Onların, "yaptıklarını hazmettirinceye kadar yumuşak tutmak" arzusunda olduğunu iddia etmiştir. Erim'den bir sonraki görüşmeden bir sonuç alıp alamayacağını sormuştur. Erim ise bunu bilemeyeceğini ve kendisinin olan şeyleri anlattığını belirtmiştir. CHP'nin, şimdilik kendisinin bu görüşmelerini yok farz etmesini gerektiğini,

¹⁹⁸³ Erim, 2005: 574.

¹⁹⁸⁴ Erim, 2005: 574-575.

¹⁹⁸⁵ Erim, 2005: 575-576.

ancak görüşmelerden bir sonuç çıkması durumunda bu politikayı partiye mal edebileceklerini öne sürmüştür. İnönü ise “Sert tutarsak kızarlar. Sana söylediklerini bana duyurmak için söylüyorlar” demiştir. Erim, bunun olabileceğini, kendisinin sadece görevini yaptığını, partiyi ve İnönü’yü tesir altında bırakmak istemediğini açıklamıştır. İnönü de “düşünelim” diyerek oradan ayrılmıştır.¹⁹⁸⁶ Görüşmeleri İnönü’ye anında aktaran Erim, İnönü’den bu görüşmelerin gizli kalmasını, hemen partinin politikası yapılmamasını istemekte, görüşmeler başarıya ulaşırsa bunun partiye mal edilebileceğini düşünmekte ve ayrıca bu hususta şimdiden partiyi ve İnönü’ye tesir altına almak istememektedir.

Yine Menderes’in daveti ile ikinci bir görüşme 20 Aralık 1954 akşamı gerçekleştirilmiştir. Bu sefer Safa Kılıçlıoğlu’nun da katılacağı bu toplantı öncesinde Safa ile Erim bir durum değerlendirmesi yapmıştır. Safa ile Erim arasında resmi ilanlar ve gazetecilere af meselesi konuşulmuştur. Buna göre Safa, önceki günlerde Erim’in bilgisi olmadan Menderes ve Dr. Sarol ile yaptığı görüşmelerde artık Erim’e de resmi ilanların verilmesi talep etmiştir. Dr. Sarol, Erim’e daha önceleri resmi ilan verme konusunda teklifte bulduklarını; ancak Erim’in bunu kabul etmediğini açıklamıştır. O esnada Safa, Dr. Sarol’a Halkçı Gazetesi’nin tirajına göre resmi ilan verilmesi halinde Erim’in bunu kabul edebileceğini söylemiştir. Başbakan Menderes ise Safa’yı haklı bularak Erim’e resmi ilanların verilmesini istemiştir. Safa’nın bu girişimlerini duyan Erim, kendisinin resmi ilanlar meselesine bakış açısının eskiden beri belli olduğunu belirterek resmi ilanların keyfe göre verilmesi halinde kabul etmeyeceğini hatırlatmıştır. Erim’e göre, “bir muhalefet gazetesi böyle bir baskı altında kalmamalıdır. Kalırsa serbest yazamaz”. Öte yandan resmi ilan almamanın Başbakan tarafından bir düşmanlık emaresi sayılabileceğini düşünen Erim, güven sağlayabilmek ve böylece rejim ile memleket işlerinde etkili olabilmek adına resmi ilanları alabileceğini Safa’ya aktarmıştır. Resmi ilanlara aslında ihtiyacının olmadığını belirten Erim, resmi ilanları kabul ederken bir takım endişeleri de vardır. Bu endişe kendisini çekemeyenlerin ve rakiplerinin başlatabileceği dedikodu idi. Bunun için Erim resmi ilanları bir şartla kabul edebileceğini Safa’ya açıklamıştır:

Hükümete resmi istida ile başvurayım. ‘Gazetemi artık rotatifle basmaya başladım, eğer öteki gazeteler gibi benim de hakkım olan resmi ilanları gazetemim neşriyatına bakılmaksızın yalnız ve yalnız tirajımı, Zafer Gazetesi ile olan tiraj nispetini göz önünde tutmak suretiyle verecekseniz kabule hazırım’ diyeyim. Bana ‘Evet, yalnız tiraj esas tutulacaktır’ şeklinde cevap versinler. İhtiyaç halinde bunları neşredebeyim.

¹⁹⁸⁶ Erim, 2005: 576-577.

Erim'in endişelerini ve tedbirini haklı bulan Safa, bu durumu Menderes'e anlatacağını bildirmiştir.¹⁹⁸⁷ Resmi ilanlar konusunda Erim'in endişeleri gerçekten yersiz değildi. İlerleyen günlerde de görüleceği üzere, Erim'in Menderes ile yaptığı görüşmeler açığa çıkacak ve resmi ilan almaya başlayan Erim hakkında çeşitli dedikodular yapılmaya başlanacaktır. Erim'in, şahsi çıkarları için Menderes ile görüşme başlattığı iddia edilecektir. Erim'in Gandhi Politikası'nı, resmi ilanlar alabilmek ve cezadan kurtulmak için başlattığı dile getirilecektir. Erim, bunun gibi birçok iddialar ve suçlamalar ile karşılaşacaktır.

Menderes ile görüşmeden önce Safa ile Erim arasında konuşulan diğer bir konu ise Yalçın'ın affedilmesi konusu olmuştur. Erim bu hususta, "Bütün gazeteciler affedilirse havanın zehiri alınır. Anlayış içinde yeni gelişmeler olur. Fakat işin içinde kendim de varım, onun için ben af bahsi açmam" demiştir. Bunun üzerine Safa, Menderes ile görüşülürken af meselesini kendisinin açacağını ifade etmiştir.¹⁹⁸⁸

Gerçekten de Menderes ile görüşme sırasında Safa, Yalçın'a af meselesi açmıştır. Menderes, Yalçın'ın af isteyip istemediğini sorunca Safa, Erim'in İstanbul'a giderek Yalçın ile görüşebileceğini belirtmiştir. Erim ise bu hususta Yalçın'ın Başbakan'dan af istemeyeceğini, o yüzden bir jest gösterilerek affın kendiliğinden çıkarılmasını talep etmiştir. Menderes, Yalçın'ın sürekli kendisine hakaret ettiğini, ama kendisinin O'na hakaret etmediğini tekrarlayınca Dr. Sarol, Yalçın'ın parkinson hastası olduğunu söylemiş, bunun üzerine Menderes O'nun bir kliniğe yatırılmasını istemiştir. Nihat Erim, Menderes'e 2 Mayıs Seçimleri'ni kazanmakla bütün hakaretlere aslında cevap vermiş olduğunu, bu tür durumlarda en etkili cezanın bu olduğunu, halkın küfürlere aldırış etmediğini görenlerin geri çekileceğini anlatmış ve Yalçın'ın affedilmesini tekrarlamıştır. Menderes de henüz vaktin gelmediğini belirterek reddetmiştir. Ama Menderes'in emri yerine getirilerek Yalçın, hastaneye yatırılmıştır. Bu hususta bu görüşmeden alınan tek olumlu netice buydu.¹⁹⁸⁹

Ocak 1955'ta Menderes'in Irak'a yapacağı seyahat konusu da açılmıştır. Menderes, bu geziye Erim'i de yanında götürmek istemiştir. Ancak Erim, Yalçın hapisteyken bu geziye katılmasının hoş olmayacağını ifade ederek reddetmiştir. Devamında Erim, "...O hapisten çıksa, A. Menderes'le Nihat Erim kol kola gezerken resim çekip gazetelere bassalar vız gelir. Mazide ben bunları yaptım. Gene de yapmaktan asla çekinmem" demiştir. Erim'in çekincelerini haklı bulan Menderes, "durumun nazik" olduğunu onaylamıştır. Ayrıca Erim bu

¹⁹⁸⁷ Erim, 2005: 579-581.

¹⁹⁸⁸ Erim, 2005: 581.

¹⁹⁸⁹ Erim, 2005: 582-583.

görüşmelerden bir sonuç alınmadan Menderes ile yaptığı görüşmelerin bilinmesini istememektedir. O sonuç ise en azından Yalçın'ın hapisten çıkmasıdır.¹⁹⁹⁰

Menderes'in önünde konuşulan diğer bir husus ise partiler arası işbirliğinin bir an önce sağlanması meselesi olmuştur. Diğer görüşmede olduğu gibi bu görüşmede de tekrarlanan bu husus hakkında Erim, Gandhi pPolitikası'nı açıklayarak işbirliği teklif etmiştir. Menderes de bunu hoş karşılamıştır. Yine taraflar görüşmelerden duydukları memnuniyeti birbirlerine ifade ederek ve tekrar buluşmak üzere ayrılmışlardır.¹⁹⁹¹

Görüşmelerin sona ermesinden hemen sonra Dr. Sarol, merdivenlerde Erim'in yanına sokularak resmi ilan meselesindeki yazılı teminat şeklini kabul edeceğini söylemiştir. Erim ise "Tiraj benim için bir prensip. Kabul ettiğinize göre mesele yok. Vakıa gene çok dedikodu edecekler. Fakat karşılayacağım" diye karşılık vermiştir.¹⁹⁹²

Ertesi günü Safa ile bir araya gelen Erim, Dr. Sarol'a kabul edeceğini söylediği resmi ilan işinden vazgeçtiğini nakletmiştir. Yalçın hapisteyken iktidar ile resmi ilan işini görüşerek ilan almayı hoş bulmadığını, resmi ilanlara muhtaç olmadığını, resmi ilan statüsünde değişiklikler olduktan sonra resmi ilanları kabul etmesinin daha uygun olacağını ve biraz beklemek istediği söylemiştir.¹⁹⁹³

Erim, görüşmenin detaylarını İnönü'ye anlatmıştır. Yalçın hastaneye sevkine sevinen İnönü, Erim'e Yalçın hapisten çıkmadan resmi ilanları almamasını tavsiye etmiştir. Ayrıca bundan sonraki görüşmelerde sadece Yalçın'ın affını değil, bütün gazetecilerin affını Menderes'ten istemesini tavsiye etmiş ve Erim de zaten öyle yaptığını söylemiştir.¹⁹⁹⁴

Aralık ayındaki son Erim-Menderes görüşmesi telefon ile gerçekleşmiştir. Bu konuşmada özellikle hem Menderes tarafından hem de Erim tarafından görüşmelerden duyulan memnuniyet ve görüşmelerin sürmesi dile getirilmiştir. Erim ayrıca Yalçın'ın serbest bırakılması durumunda işbirliği hususunda daha özgür hareket edebileceğini bir kez daha dile getirmiştir. Telefon görüşmesi hakkında İnönü'ye bilgi veren Erim, İnönü'den artık resmi ilanları gazetene alabilirsin talimatını almıştır. Çünkü Yalçın hastaneye nakledilmiştir. Gizli tutulan Erim-Menderes görüşmeleri bu arada parti merkezinde duyulmuştur. Hatta Erim'in DP'ye geçtiği dedikodusu ortaya atılmıştır. Söz konusu görüşmelerin gazetelere de intikal edeceği beklentisine giren Erim, Yalçın'ın hastaneye nakli işi çözüme kavuştuğuna göre artık görüşmeleri açık bir şekilde yapmaya karar vermiştir.¹⁹⁹⁵ Gizli tutulan görüşmelerin açığa

¹⁹⁹⁰ Erim, 2005: 583.

¹⁹⁹¹ Erim, 2005: 583-584.

¹⁹⁹² Erim, 2005: 585.

¹⁹⁹³ Erim, 2005: 586.

¹⁹⁹⁴ Erim, 2005: 586.

¹⁹⁹⁵ Erim, 2005: 587-588.

çıkmasıyla birlikte 1955 yılının Ocak ayından itibaren Nihat Erim'i zor günler bekliyordu. Çünkü Erim, partisi içinde çeşitli suçlamalara maruz kalacaktır. Öte yandan Erim ile Menderes artık sık sık bir araya geleceklerdir.

Safa Kılıçlıoğlu vasıtasıyla sağlanan Menderes-Erim görüşmesinde, Erim'in günlüklerinde kaydetmediği; ancak damadı Akın Önalp'a anlattıklarına göre, Menderes sürekli olarak görüşme esnasında Erim'den CHP'yi bırakarak DP'ye geçmesini teklif etmiştir. Erim ise zihin ve görüş olarak eskiden beri CHP'li olduğunu ve DP'ye geçerek bir şey yapamayacağını ifade etmiş ve teklifi her seferinde reddetmiştir. Menderes ise hiçbir şekilde ümidini kesmeyerek teklifini her fırsatta yinelemiştir.¹⁹⁹⁶

2.3.3.3. Erim-Menderes Görüşmesinin Açığa Çıkması

Yukarıda anlatıldığı üzere, gizli tutulan Erim-Menderes görüşmeleri Aralık ayının sonlarına doğru önce CHP Genel Merkezi'nde duyulmuş, daha sonra da yıl başından hemen sonra basında konuşulmaya başlanmıştır. Nihat Erim de partiler arası ilişkilerde açık vaziyet olarak bu husustaki düşüncelerini cesaretle Halkçı Gazetesi'nde yayınlamaya başlamıştır.

Yılbaşından hemen sonra basında iktidar ile muhalefet arasında temasların yapıldığı haberleri yayınlanmaya başlanmıştır. Ancak söz konusu haberlerde bu temasları kimlerin yaptığı isim olarak verilmemiştir. Gazeteler, parti çevrelerinden gelen duyuların bu yönde olduğunu dile getirmişlerdir.¹⁹⁹⁷ Kasım Gülek, bu iddialar karşısında “temasları yapanlar, herhalde şahısları adına konuşmuşlardır; yoksa partinin böyle bir hareketten haberi yoktur”¹⁹⁹⁸ açıklamasında bulunarak resmi olarak bir temasın olmadığını, temasların partiyi ilgilendirmediğini anlatmaya çalışmıştır.

Ancak 1 Ocak 1955 tarihinde yayınlanan Akis Dergisi, söz konusu iddiaları daha da ileri götürerek isim vermiştir. Dergiye göre, 2 Ocak 1955 tarihinde toplanacak Parti Meclisi Toplantısı öncesinde CHP içerisinde önemli farklı iki kanat bulunmaktadır. Bunlardan birincisi partiler arası ilişkilerde sert politikaların güdülmesini istemektedir. İkincisi ise ılımlı politika taraftarı olup başında Erim bulunmaktadır. Dergi bu ikinci grup hakkında şu önemli değerlendirmelerde bulunmuştur:

Bunlar bilhassa gazetecilerin vaziyetini ele almakta ve hislere hitap ederek eğer Parti şiddet politikası güderse en ziyade gazetecilerin zarar uğrayacakları, hapishanelerden çıkamayacakları tezini savunmaktadırlar. Bunların kanaatince iktidar kendisini son süratle yıpratmaktadır. Cumhuriyet Halk

¹⁹⁹⁶ Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul.

¹⁹⁹⁷ “İktidar ile muhalefet arasında temaslar yapıldığı bildiriliyor”, *Dünya*, 01.01.1955; “CHP Meclisi”, *Akşam*, 02.01.1955.

¹⁹⁹⁸ “Gülek Amerika'ya gidiyor”, *Akis*, 08.01.1955.

Partili seyirci kalmalı ve müsait zamanın gelmesini beklemelidir. Demokrat Partinin son tedbirleri ve sert hareketleri memlekette çok büyük bir münevver kütlesi aleyhine çevirmiştir. İktidarların yıpranması işte böyle başlar. Bu arada Cumhuriyet Halk Partisi kuvvetlerini muhafaza etmeli, boşu boşuna zulme yol açmamalıdır. Uyuşup partiler arası münasebetleri düzeltmek yolu tutulmalıdır.¹⁹⁹⁹

Parti içindeki ikinci grup hakkındaki değerlendirmeden yola çıkarak Akis Dergisi, Erim'in Halkçı Gazetesi'ndeki iktidarı ağır eleştirmekten vazgeçen yayınlarını buna kanıt olarak sunmuştur. Erim'in halkçı gazetesine sahip olmak için ne emekler harcadığını hatırlatan Dergi, şimdi bir de 100 bin liralık bir ceza ile karşı karşıya kalmış olduğunu da söyleyerek O'nun partiler arası iyi ilişkileri savunmasının nedeni olarak kişisel çıkarlarını koruma güdüsü olduğunu iddia etmiştir. Hüseyin Cahit Yalçın'ın hastaneye sevk edilmiş olması da Erim'in partide tezinin hayat bulması için bir nevi kullandığı "kozdur". Dergiye göre, ayrıca Erim, politikası için bir takım temaslarda bulunmayı da sürdürmektedir.²⁰⁰⁰ Anlaşılacağı üzere, Erim'in korktuğu başına erkenden gelmeye başlamıştır. Hatırlanacağı üzere Erim, temaslardan kamuoyunun haberinin şimdiden olması durumunda partiler arası ilişkileri, kendi şahsi çıkarı için yürüttüğü iddialarının ortaya atılacağı endişesi içerisinde idi. Gerçi Yalçın'ın hapisten çıktığı haberini alması durumunda Erim, görüşmelerin açığa çıkmış olmasının kendisi için artık "vız" geleceğini kaydetmişti.

2 Ocak 1955 tarihinde olağan olarak toplanacak olan Parti Meclisi öncesinde görüldüğü üzere, partiler arası iyi ilişkilerin tekrar başladığından söz edilmekte, hatta Akis Dergisi daha da ileri giderek bu ilişkilerin başının Erim'in olduğunu ifade etmiştir. Erim'in bu ilişkileri yürütmekteki amaçlarından birisinin de Halkçı Gazetesi'ni kurtarmak ve kendisine kesilecek olan 100 bin lira borcu ödememek olduğunu iddia edilmiştir.

Parti Meclis toplantı öncesinde açığa çıkan partiler arası temas, 2 Ocak 1955 tarihinde toplanacak olan söz konusu Meclis'te konuşulmaması mümkün değildir. Olağan gündemin dışında konuşulması muhtemel en önemli konunun bu olacağı basında ifade edilmeye günler öncesinden başlanmıştır.

İşte bu hava içerisinde Parti Meclisi'nin toplandığı 2 Ocak 1955 tarihinde Erim, Halkçı Gazetesi'nde "Muhalefetin Yeni Metodu Ne Olmalıdır?-2 Mayıs Olayı-Halkın Sesi Hakkın Sesidir" başlığı altında partiler arası işbirliği politikasını daha açık bir şekilde savunan bir baş makale yayınlamıştır.²⁰⁰¹ Toker'e göre, "artık tamamıyla Menderes'in fikirlerinin

¹⁹⁹⁹ "CHP: Nihayet kıpırdanma", *Akis*, 01.02.1955.

²⁰⁰⁰ "CHP: Nihayet kıpırdanma", *Akis*, 01.02.1955.

²⁰⁰¹ "Muhalefetin Yeni Metodu Ne Olmalıdır?-2 Mayıs Olayı-Halkın Sesi Hakkın Sesidir", *Halkçı*, 02.01.1955.

temsilcisi” olan Erim’in Parti Meclisi’nin toplandığı gün bu baş makaleyi yayınlaması rastlantı olmayıp kendi politikasını partiye mal etmek için “oynadığı kozdur.”²⁰⁰²

Söz konusu başmakalesinde Erim, ilk önce muhalefetin 1954-1958 yılları arasında politikasının ne olması gerektiğini sormuş ve cevabını da yine kendisi vermiştir. Buna göre sorunun cevabı esas prensipler ve takip edilecek yöntem açısından incelenmesi gerekmektedir. Prensip açısından parti, yine 1954-1958 yılları arası dönemde “rejimin ana davalarını” savunmaya devam etmelidir. Yöntem açısından ise artık vaziyet tamamen değişmiştir. Bu noktada Erim, 1950’den 1954 yılına kadar demokrasi ve hukuk prensiplerinde hiçbir fedakarlık, hiçbir uzlaşma kabul etmeden başta kendisi olmak üzere muhalefet olarak iktidarla mücadele ettikleri itirafında bulunmuştur. Ayrıca 2 Mayıs Seçimleri’nde DP’nin iktidardan düşmesini beklemediklerini, ancak kendilerinin de 200-220 milletvekili alabileceklerini ümit ettiklerini aktarmıştır. 2 Mayıs Seçimleri sonrasında iktidarın daha fazla milletvekilini Meclis’e soktuğunu, bunda seçim sisteminin de etkisinin her ne kadar çok olursa olsun ortada Anayasa’ya uygun olarak 2 Mayıs olayının yani DP’nin 500’den fazla milletvekilini Meclis’e sokmuş olduğu gerçeğinin bulunduğunu Erim vurgulamıştır. Bu vurgulamadan sonra Erim, her ne kadar kendisi doğruluğuna inanmasa da modern devlet temelinde “halkın sesi hakkın sesidir” inanişinin olduğunu, bundan dolayı da halk yanılrsa da onun hükmüne boyun eğmekten başka bir çarenin olmadığını dile getirmiştir. İşte bu gerçeklerden dolayı Erim’e göre, 1950-1954 arası dönemdeki muhalefet metodu artık uygulanamaz ve bunun değiştirilmesi gerekmektedir. Yeni yöntemin ne olacağını ise Erim şu sözleri ile dile getirmiştir: “2 Mayıs olayını olduğu gibi kabul etmek lazımdır. Bu yapılıncı muhalefetin yeni metodu kendiliğinden meydana çıkar. Kendimizce uygun gördüğümüz metodu hemen seçimlerin ertesinde işaret ettik: İşbirliği ve Gandhi politikasını öne sürdük.”²⁰⁰³

Erim’in bu yazısı öncelikle basında şaşkınlık içerisinde karşılanmıştır. Şaşkınlık içerisinde karşılayanlardan Vatan Gazetesi şöyle demektedir: “Bu güne kadar iktidar hakkında en ağır yazıları yazan ve Peron edebiyatını dilinden bir türlü düşürmeyen Halkçının bu dönüşünün, hele bu itidale gelişin Halk Partisinin Meclisinin toplandığı güne isabet edişi, dikkat ve alaka ile karşılanmıştır.”²⁰⁰⁴ Akis Dergisi ise Erim’in bu başmakale ile tornistan (ters yüz etme) tavsiye ettiğini belirterek²⁰⁰⁵ bir yorumda bulunmuştur.

²⁰⁰² Toker, 1991b: 68.

²⁰⁰³ “Muhalefetin Yeni Metodu Ne Olmalıdır?-2 Mayıs Olayı-Halkın Sesi Hakkın Sesidir”, *Halkçı*, 02.01.1955.

²⁰⁰⁴ “CHP Meclisi dün toplandı”, *Vatan*, 03.01.1955.

²⁰⁰⁵ “Parti Meclisinde infial”, *Akis*, 08.01.1955.

Erim'in bu başmakalesine tepki Parti Meclisi'nin yanı sıra Cemil Sait Barlas'tan da gelmiştir. Barlas, *Son Havadis Gazetesi*'nde "Mesul Kim?" adlı makalesinde partiler arası ilişkilerin 1950'den bu yana bozulma sebeplerini, ilişkilerin normalleşmesi için yapılan çalışmaları ve bu çalışmaların nasıl baltalandığını anlatmıştır. Barlas, CHP olarak 1951 yılında partiler arası ilişkilerin düzeltilmesi için çok çaba sarf ettiklerini, ancak *Ulus Gazetesi*'nin ılımlı hava yaratmak isteyenlere karşı çeşitli yazılarla hücumla geçtiğini iddia etmiştir. Yine 2 Mayıs Seçimleri'nden sonra DP'nin ülkeyi normal bir havaya sokacaklarını sandıklarını, ama *Halkçı Gazetesi*'nin seçimlerin iktisadi baskı altında yapıldığını iddia etmesi üzerine CHP ile iktidar arasındaki ilişkilerin kesildiğini ifade eden Barlas, şimdi aynı kişilerin 2 Mayıs Seçimleri'nin normal cereyanında gerçekleştiğini iddia etmeleri üzerine şok yaşadıklarını açıklamıştır. Barlas, şu an CHP'nin politikasının değiştirilmesi gerektiğini savunanların, bir hafta önce aksi fikirde olduklarını hatırlatmıştır. Ardından da CHP'yi şiddet politikasına sevk edenlerin artık bu yanlışlarını görmelerinin iyi bir şey olduğunu söylemekle birlikte Barlas, ülkede yaratılmış olan havanın mesullerinin parti olarak cezalandırılmasını istemekte ve sözlerine "Hava müsait olsa da olmasa da bu memleket vazifesidir. Fakat havanın uygunluğu, şu veya bu siyaset vurguncusunun görüşüne bağlı kalmamalıdır"²⁰⁰⁶ cümlelerini de ekleyerek bir yerde Erim'in, partinin politikasına yön vermesine karşı çıkmıştır.

Erim'e bir diğer sert tepki ise Parti Meclisi Toplantısı sırasında bazı partililerden gelmiştir. Parti Meclisi'nin ikinci günlük toplantısında, bilhassa partinin muhalefet görevinde başarı gösteremediği, partinin yetkili organları ve şahısları bir kenarda dururken gayri meşru şahsiyetlerin, yaptığı gazete yayınları ile partiyi bir çıkmaza sürüklediği iddia edilmiştir. Sözü edile kişi, Nihat Erim idi. Erim'in ise İnönü tarafından partinin ön saflarına itildiği aktarılmıştır. Akabinde Toplantı'da, Erim'in *Halkçı Gazetesi* vasıtasıyla iktidara karşı dün yıkıcı bir politika takip ederken bugün birden bire tam tersine dönmesinin sebepleri üzerinde durulmuştur. Erim'in, CHP'yi şahsi emellerine alet ettiği iddia edilmiştir. İşbirliği teklifinin 100 bin liralık cezadan kurtulmak için ortaya atıldığı, partililer tarafından düşünülmektedir. Özellikle İlhami Sancar Erim'e çıkışarak O'nun CHP'nin muhalefetlik tutumunu kendi çıkar ve ihtiraslarına göre idareye çalıştığını ileri sürmüştür. Diğer birçok delege de Sancar'ın düşüncelerinde mutabık kalmışlardır. Yine birçok üye; "Bu adam halen bize direktif mi verecek? Yaptıkları yeter artık" diye bağırılmışlardır. Erim'in makalesinin Parti Meclisi'nin

²⁰⁰⁶ "Mesul Kim?", *Son Havadis*, 03.01.1955.

toplandığı gün yayınlaması üyelerin tesir altında tutulmaya çalışıldığı şeklinde yorumlanmış ve üyeler Erim'in o makalesine sert tepki göstermişlerdir.²⁰⁰⁷

Parti Meclisi, CHP'nin partiler arası iyi ilişkilerde, iktidarın alacağı tavra göre hareket edeceğini belirtmiştir. Partiler arası ilişkilerin düzenlenmesi için Parti Meclisi'nin yetkili olduğu, bunun için de ilk hareketin iktidar partisinden gelmesinin doğru olacağı vurgulanmıştır. Yani Erim'in, partiler arası ilişkilerde CHP'ye yön vermesine karşı çıkılmış ve bu işte yetkili organın Parti Meclisi olduğu vurgulanmıştır.²⁰⁰⁸ Parti Meclisi, yine iktidar ile CHP arasında şimdiye kadar resmen hiçbir temasın yapılmadığı, eğer bazı partililer böyle temaslarda bulunmuşlarsa bunun CHP'yi ilzam etmeyeceği açıklanmıştır. CHP'nin iktidar ile iyi ilişkilerin kurulmasında bir takım şartları vardır. Eğer bu şartlar yerine getirilirse iyi ilişkiler kurulabilecektir.²⁰⁰⁹ İşte o şartlar da Parti Meclisi Toplantısı sonrasında açıklanacaktır.

Hatırlanacağı üzere, Erim'in Menderes ile görüşmesini isteyen İnönü idi. Erim, Menderes ile yaptığı görüşmelerin ayrıntılarını sürekli olarak da İnönü'ye aktarmıştı. Parti Meclisi Toplantısı'nda ise İnönü, Erim'in üzerine çok gidilince Toker'in iddiasına göre sanki zorunluluktan dolayı Erim'i savunmak istemiştir. İnönü, Erim'in çalışmış bir arkadaş olduğu yolunda sözler sarf etmiştir. Bu sözler karşısında homurdanmalar başlamış ve bir delege "O çalıştı da biz çifte telli mi oynadık?" demiştir.²⁰¹⁰ Akis Dergisi'nde de Toker, İnönü'nün Erim'in hareket ve fikirlerini beğenmediğini yazmıştır. Sadece zorunluluktan dolayı Erim'in çalışmış bir arkadaş olduğunu ifade ettiğini öne sürmüştür.²⁰¹¹ Erim ise bu hususta 2 Ocak'taki Parti Meclisi Toplantısı sırasında iktidarla temas konusunda İnönü'nün tavrının değiştiğini, daha önce iktidar ile teması çok arzu ederken bundan yavaşça vazgeçmeye başladığını düşünmektedir. İnönü'deki değişimin bu sebebi ise Erim'e göre, Amerika'nın rejim konusunda Menderes'i sıkıştırması ve ayrıca İnönü'nün Amerika'nın Menderes'i baskılamasına güvenmesidir.²⁰¹² Partiler arası işbirliği politikasında Erim ile İnönü arasındaki ilk kırılganlıklar bu olay ile birlikte aslında başlamaktadır.

Anlaşılabileceği üzere, Parti Meclisi Toplantısı'nda ve öncesinde Erim'in iktidar ile işbirliği çabaları ve temasları O'nun partinin politikasına müdahil olmaya çalıştığı şeklinde anlaşılabilir. CHP tarafından Erim'in görüşmeleri tanınmayarak reddedilmiştir, Erim'in 2

²⁰⁰⁷ "CHP Meclisinde Halkçı şiddetle tenkid edildi", *Vatan*, 04.01.1955; "CHP Meclisi", *Son Havadis*, 04.01.1955.

²⁰⁰⁸ "CHP Meclisinde Halkçı şiddetle tenkid edildi", *Vatan*, 04.01.1955; "CHP Meclisi", *Son Havadis*, 04.01.1955; "Dün herhangi bir karara varılamadı", *Hürriyet*, 04.01.1955; "CHP: bir vantilatör hikayesi", *Akis*, 08.01.1955.

²⁰⁰⁹ "CHP'nin tahakkukunu istediği şartlar", *Dünya*, 04.01.1955.

²⁰¹⁰ Toker, 1991b: 70.

²⁰¹¹ "Parti Meclisinde infial", *Akis*, 08.01.1955

²⁰¹² Erim, 2005: 589.

Mayıs Seçimleri'nden sonra iktidara karşı yumuşamasının nedeni olarak Halkçı Gazetesi'ne kesilen cezalardan kurtulmak istemesi iddia edilmiştir.

Erim, Parti Meclisi'nde ve partinin içinde kendisine karşı gösterilen ağır eleştiri ve ithamlara rağmen partiler arası işbirliği politikasını, Halkçı Gazetesi vasıtasıyla savunmaya devam etmiştir. Parti Meclisi'nin ikinci günlük toplantısı yapılırken Erim'in, "İşbirliği ve Gandhi Politikası" başlıklı bir makalesi yayınlanmıştır. Erim bu başmakalesinde 1950'den sonra iktidara gelen DP'nin bir takım sebepler öne sürerek demokratik gelişimde durgunluk, hatta gerileme içerine girdiğini; bu demokratik gerilemeye rağmen 2 Mayıs Seçimleri'nde vatandaşın oyunu yine DP'ye vermesi ile birlikte DP'yi onaylaması anlamına geldiğini açıklamıştır. İşte bu noktada Erim, muhalefetin yapmasını gerekenlerin neler olduğunu sıralamıştır. 1950-1954 arası dönemde CHP'nin savunduğu düşüncelere seçmenin iltifat etmediğini, 1954 Seçimleri'nde daha fazla milletvekili ile seçmenin DP'yi iktidara taşıdığını ve bu yüzden de muhalefetin 1954-1958 arasında dönemde yeni yönteminin işbirliği ve Gandhi politikası olması gerektiğini yinelemiştir.²⁰¹³

Erim, iktidarın, 2 Mayıs Seçimleri'ne kadar aslında demokrasiden vazgeçmediğini ve demokraside yavaş ve emin adımlarla ilerlediğini ifade etmiştir. Ancak 2 Mayıs Seçimleri'nden sonra ilerleme bir yana dursun geri adımlar atılmıştır. İşte bu noktada Gandhi'nin devreye gireceğini şu sözleri ile açıkça dile getirmiştir:

Gandhi politikası, iktidar kendisince doğru, bizce hatalı yollarda yürüdükçe, ona her türlü bir gidişten faydadan ziyade zarar doğuracağını sükûnetle, dostça söylemektir. Ve eğer iktidar, muhalefet hakkında bir yanlış anlama neticesinde demokraside gerileme sayılacak bir adım atmışsa ona, işin doğrusunu anlatmaya çalışmaktır.

Erim 2 Mayıs Seçim Sonuçları'nın muhalefete tercih imkanı bırakmadığından bahisle Gandhi Politikası'nın dışında tek bir seçeneğin kaldığını belirterek onun da muhalefet partilerinin faaliyetlerini tamamen durdurmaları olarak açıklamıştır. Son şık olan Gandhi politikasının denenmeden partiyi faaliyetlerine son vermenin doğru olmayacağına inan Erim, iktidarla anlaşarak rejimin kurtarılmaya çalışılmasını tavsiye etmektedir.²⁰¹⁴

Nihat Erim'in Gandhi Politikası'na yine Cemil Sait Barlas ertesi gün Son Havadis Gazetesi'nde yazdığı "Mesul Kim-II" başmakalesi ile sert çıkmıştır. Barlas, partiler arası ilişkilerdeki gerginliğin bizzat Erim tarafından yaratıldığını zikrederek Gandhi Politikası'nın ne olduğunu kendi penceresinden açıklamaya çalışmıştır. Buna göre, Hindistan'da Gandhi

²⁰¹³ "İşbirliği ve Gandhi Politikası", *Halkçı*, 03.01.1955.

²⁰¹⁴ "İşbirliği ve Gandhi Politikası", *Halkçı*, 03.01.1955.

İngiliz sömürgesine karşı vatandaşlara pasif mukavemeti tavsiye etmiştir. Ardından Barlas, Gandhi politikasını takip etmek için Gandhi'nin vasıflarına sahip olunması gerektiğini dile getirmiş, bu politika ile Erim'in asıl amacının ne olduğunu şöyle imalı bir şekilde açıklamıştır: "...Gandhi politikasını takip etmek için hapisten kaçmak para cezasından ürkmek değil, hapse girmeye hazır olmak, kendi dokuduğu bezle muhteşem İngiliz Krallığı ve Hindistan İmparatorluğu mümesilinin yanına girecek kadar nefis itimadını sahip olmak lazımdır".²⁰¹⁵

Barlas bu açıklamalardan sonra iktidara karşı muhalefette kendi politikasını ifade etmiştir: "Biz Türkiye'de Gandhiyi misal almaya lüzum görmüyoruz. Mustafa Kemal'in kurduğu bu partide yalnız Atatürk politikası takip edilir". Atatürk politikasının da siyasi hayatta batılı gibi hareket etmek olduğunu aktaran Barlas, CHP'nin iktidarla meşru yoldan mücadele edeceğini vurgulamıştır. Erim'i kastederek rejimi koruma bahanesiyle CHP'ye TBMM'de bir müstakil grup manzarası verilmemesi gerektiğini, aksi taktirde 1946-1954 arası demokrasi mücadelesinin boşa gideceğini kaydetmiştir. Son olarak da kendilerinin partiler arasında işbirliği değil, iyi ilişkiler istediğini ve işbirliğinin koalisyon hükümeti kurmak demek olduğunu kaydederek DP'nin koalisyona yanaşma işaretinin de olmadığını aktarmıştır.²⁰¹⁶

Yoğun tartışmaların etrafında dağılan Parti Meclisi, 4 Ocak'ta bir tebliğ yayımlayarak iktidarla muhalefet ilişkilerinin normale dönmesi için iktidar partisinden öncelikle bir takım iyi niyetler görmek istediklerini kaydetmiştir. Tebliğde iktidardan istenenler şunlardır: "Son kanunlar değiştirilmedir, serbest tenkid hududu daralmıştır, yurttaş, oyu yüzünden ceza görmemelidir, CHP borç takipleri karşısındadır, üniversite muhtariyeti zedelenmiştir, CHP mensupları tazyik altında bulunmaktadır". İşte muhalefet, öncelikle bunların düzeltilmesini iktidardan istemektedir.²⁰¹⁷ Bu tebliğdeki istekler, Erim'in Halkçı Gazetesi'ndeki fikirleri ile uyuşmamaktadır. Yani Parti Meclisi, Erim'in fikirlerinin karşısında bir karar almıştır.

Yayımlanan tebliğdeki fikirler, Erim'in Gandhi Politikası ile her ne kadar ters olsa da O, bu tebliğin mahiyetini yok etmek adına yeni bir yol denemeye karar vermiştir. Tebliği imzalayan Genel Başkan İnönü'yü hemen Halkçı Gazetesi'ne davet etmiştir. Görüşme sırasında O, İnönü ile sohbet sırasında çekilmiş gülen resimlerini Halkçı Gazetesi'nin baş sayfasında çok büyük boyutta yayınlamıştır. Fotoğrafın altına ise "CHP Genel Başkanı Sayın İnönü matbaamıza gelerek Gazetemiz başyazarı Prof. Nihat Erim'le bir müddet görüşmüş ve

²⁰¹⁵ "Mesul Kim-II", *Son Havadis*, 04.01.1955.

²⁰¹⁶ "Mesul Kim-II", *Son Havadis*, 04.01.1955.

²⁰¹⁷ "Tebliğ üzerinde durulan noktalar", *Vatan*, 05.01.1955.

Halkçı mensuplarına iltifat ettikten sonra ayrılmıştır”²⁰¹⁸ yazdırtmıştır. Erim’in bu şekilde yol izlemesinin amacı, Parti Meclisi’nde kendisine karşı yapılan hücumlara, bu şekilde İnönü’nün kendi yanında olduğunu göstererek bir anlamda cevap vermeye çalışmaktır. Aynı zamanda yayınlanan Parti Meclisi tebliğinin geçerliliğini suya düşürme amacı da bulunmaktadır.

İnönü’nün Halkçı Gazetesi’ni ziyaret etmesi parti içinde hemen tepkilere neden olmuştur. İsmail Rüştü Aksal dayanamayıp İnönü ile görüşmüş ve İnönü’ye “şahsi menfaatin kollandığı bu derece aşık olan bir manevraya girişen adamı hala koruyor görünmenin parti bünyesinde yarattığı hasarı anlatmıştır”. Ayrıca Erim’i ziyaret etmek ile imzalanan tebliğin zayıfladığını dile getirmiştir. İnönü ise ziyarettaki amacının, “kırılan bir haysiyetin tamiri” olduğunu ve tebliğ ile bir ilişkisinin olmadığını anlatmıştır.²⁰¹⁹

Nihat Erim, İnönü ile gülerken çektiikleri fotoğrafı Halkçı Gazetesi’nde büyük boyutta yayınlamakla kalmamış, aynı zamanda kendisi hakkındaki iddialara Halkçı Gazetesi’nde sertçe cevaplar vermiştir. Erim’in hakkındaki iddialardan birisi 1946’dan beri CHP’yi gayri mesul olarak istediği yöne götürdüğü idi. Erim bu iddialara sert bir dille cevap vermiştir: “Bir Nihat Erim, koskoca bir CHP’yi kendi başına dilediği istikamete çekmiş, götürmüş. Peki sizler neredeydiniz o zaman? Bu partinin Genel Başkanı, Genel Sekreteri, Genel İdare Kurulu, Kurultayı, illerdeki teşkilatı bir Nihat Erim’in karşısında aciz mi kaldılar? Nihat Erim’in topu mu? Tüfeği mi vardı?” Erim, devamında 1946’dan itibaren CHP’nin hangi yönde yürüdüyse bilerek ve isteyerek Genel Başkanı ile, Genel Sekreteri ile Kurultayı’nın onayları ile birlikte hareket ettiğini iddia etmiştir. “Bizi Nihat Erim sürükledi” şeklinde iddiada bulunanlara ise O, bu iddiayı ortaya atanların şahsit sahibi olup olmadıklarını sorgulamış ve bunların sadece kendi acizliklerini teşhir ettiğini dile getirmiştir.²⁰²⁰

Ayrıca Erim, bu gün CHP içerisinde hiçbir resmi sıfatının olmadığından partide hiçbir yetkisinin de olmadığını ve partiler arası işbirliğine ilişkin fikirlerinin sadece şahsına ait olduğunu belirtmiştir. Fikirlerini kimseye zorla kabul ettirmeye çalışmadığını da sözlerine ekleyen Erim, partide bir resmi görevinin olmaması nedeniyle partiler arası resmi ilişkilere yön vermek gibi bir durumunun olamayacağını altını çizmiştir. Öte yandan Ulus Gazetesi’nin başında bulunduğu sıralarda Ulus Gazetesi’ni keyfine göre yönettiği iddialarını iftira olarak değerlendiren Erim, geçmişte ve şimdilerde yaptığı politikanın tek sorumlusunun kendisi olduğunu bir kez daha tekrarlamıştır. Erim’e göre, kendisi geçmişte hata etmemiş ve o dönemde o şekilde hareket edilmesi gerektiği için o şekilde hareket etmiştir. 2 Mayıs Seçimleri’nden sonra Meclis içerisinde dengeli bir iktidar-muhalefet sayısı oluşmadığı için

²⁰¹⁸ “İnönü Halkçı’da”, *Halkçı*, 07.01.1955.

²⁰¹⁹ “CHP: Yollarını bulamayanlar”, *Akis*, 15.01.1955.

²⁰²⁰ “Aşağılık duygusu”, *Halkçı*, 06.01.1955.

politikasını değiştirdiğini dile getirmiştir. Politikayı “imkanlar sanatı” olarak gören Erim, iktidar ile muhalefetin görüşmediği bir demokrasinin olamayacağını, bu yüzden de Menderes ile görüşerek kendisine düşen görevi yerine getirdiğini ve getirmeye de devam edeceğini aktarmıştır.²⁰²¹

Kendisinin sert politikadan ılımlı politikaya geçmesini 100 bin liralık borçtan kurtulmak ya da büyükelçi olmak istemesine bağlayanlara Erim, “Onlar alçak birer mfteridirler” diyerek cevap vermiştir. Diğer yandan Erim, kendisinin ortaya atmış olduğu işbirliği politikasına karşı çıkanların, işbirliği politikasını eninde sonunda kabul edeceklerinden ümitlidir. Çünkü Erim’e göre, şu an için en iyi yol, bu yoldur.²⁰²²

Erim’in CHP’den istifa ettiği haberleri dolaşmaya başlamıştır. Erim de yazdığı bir başmakale ile bu konuya temas etmiş ne CHP’den çekilmeyi ne de başka bir parti kurmayı düşünmediğini açıklamıştır. Erim, düşüncelerinin partide menfi karşılanmasına rağmen bunun partiden ayrılmasını gerektirmediğini savunmuştur. İnon ve altı umdeye atıfta bulunarak bu ikisinin partide olduğu sürece partiden ayrılmayacağını, ayrıca altı umdeye iten bağlı olduğunu ve Türkiye’ye en uygun partinin CHP olduğunu aktarmıştır.²⁰²³

O, “İnon gibi müstesna büyüklükte bir inkılapçı liderle ve idealist arkadaşlarla çalışmak bir fani için az mazhariyet midir?...Kaldı ki rejim davalarında bu ana kadar Sayın İnon ile hiçbir anlaşmazlığa düşmedim. Partinin teki organları ile de bir prensip farkı görmüyorum. Yeni duruma uygun metodu aramaktayız”²⁰²⁴ diyerek kendisi üzerindeki saldırı ve dedikodulara İnon ve partisi ile prensipte bir anlaşmazlığının olmadığını belirtmek suretiyle aslında cevap vermek istemiştir. Erim’in, İnon ile Halkçı’da çektirmiş olduğu fotoğrafı gazetesinde yayınlaması da aynı amaca, parti içindeki karşı gruba mesaj vermeye yönelik idi. Bu ıkarımı Akşam Gazetesi, aslında yaptığı bir haberle doğrulamaktadır. Gazete, Erim’in son günlerde sık sık parti genel merkezine gelerek partililerle temasta bulunduğunu haber etmiş ve O’nun bu davranışını parti ile yakınlığını ispat etmeye çalışması olarak yorumlamıştır.²⁰²⁵

1955 yılının Ocak ayının sonlarına doğru Halkçı Gazetesi davasında, önemli bir gelişme yaşanmıştır. Adnan Menderes ve arkadaşları, Halkçı davasından vazgeçmişlerdir. Böylece Erim’in 100 bin liralık cezası da iptal edilmiş olundu.²⁰²⁶ Menderes’in, Erim’i

²⁰²¹ “İmkanlar Sanatı”, *Halkçı*, 09.01.1955.

²⁰²² “İmkanlar Sanatı”, *Halkçı*, 09.01.1955.

²⁰²³ “İstenen Açıklama”, *Halkçı*, 13.01.1955.

²⁰²⁴ “İstenen Açıklama”, *Halkçı*, 13.01.1955.

²⁰²⁵ “N. Erim ve CHP”, *Akşam*, 13.01.1955.

²⁰²⁶ “Her tarafta çok iyi karşılandı”, *Akşam*, 28.01.1955.

afletmesi, O'nun işbirliği politikasını 100 bin lira cezadan kurtulmak için başlattığı yönündeki iddialara önemli bir dayanak oluşturmuştur.

Af karşısında Erim'in ilk değerlendirmesi, “centilmence, siyasi mücadele yolunda güzel bir örnek” şeklindedir. Erim'e göre, af, Menderes'in kendiliğinden vermiş olduğu bir karardır.²⁰²⁷

2.3.4. Partiden İhraç Edilme Çabası ve İnönü-Erim Ayrılığı

1955 yılının Şubat ayına gelindiğinde Nihat Erim'in Menderes ve DP ile yakınlaşmaları daha da artmıştı. Menderes Irak Gezisi'nin dönüşünde Erim'e bir kutu hurma²⁰²⁸, baklava, altın mahfazalı bir kadın çakmağı hediye getirmiştir. Erim'e Menderes tarafından baklava ve hurma hediye edildiği haberi hemen basına sızmıştır.²⁰²⁹ Akis Dergisi bu durumu şaşkınlıkla karşılayıp sert bir dille eleştirmiştir: “...Baklavanın geldiği tarihte Nihad Erim, başvekile ‘Millet lideri’ diye hitap eden ve baklavayla beslenen bir beslemedir.”²⁰³⁰

Menderes-Erim ilişkisi o kadar çok ilerlemiştir ki Dr. Sarol, Erim'e tekrar resmi ilan alması teklifinde bulunmuş ve Erim de “resmi ilan benim gazetem hakkı. Bir yıldır tek kuruluş resmi ilan almadım, türlü baskılara göğüs gererek gazeteyi yaşattım. Demek ki satış ve hususi ilan gazeteyi yaşatıyor. Ankara'daki gazetelerin her birinden çok resmi ilan benim hakkım. Devletin parası. Ama hakkaniyet uygun nispet dahilinde isterim” diyerek kabul etmiştir.²⁰³¹ Erim'in daha önce şart koştuğu gibi yine burada da şartı, ilanların eşitlik prensibine göre dağıtılmasıdır. Öte yandan Erim'in resmi ilan almaya başlaması demek, partiyi kendi çıkarları için kullandığına dair CHP'lilerin söylentilerini daha da arttırması ve dolayısıyla Erim'in üzerine daha fazla yüklenilmesine yol açması demektir. Erim bunların hepsini de göze almıştır.

Halkçı Gazetesi 16 Şubat 1955 tarihinde yaptığı açıklamada resmi ilan almaya başladıklarını ifade etmiş ve bunun gerekçelerini şu şekilde açıklamıştır:

Gazetemiz bu günden itibaren resmi ilan neşrine başlıyor. Bu konuda ilk günden itibaren bağlandığımız prensibe sadakatımız devam etmektedir. Halkçının 421 nüshası başka hiçbir kaynaktan maddi yardım olmaksızın yalnız ve yalnız satışından ve özel ilanların geliri ile çıkartılmıştır. Gazetemiz bu gün de yalnız satış ve özel ilanları ile yaşamak imkanlarını muhafaza etmektedir. Bununla beraber iç politikadaki son gelişmelere bu bakımdan da ayak uydurmak ve küskünlük havasına son vermek için

²⁰²⁷ Nihat Erim, “Bir Kere Daha Belirtelim”, *Halkçı*, 29.01.1955.

²⁰²⁸ “A. Menderes Halkçı gazetesi aleyhindeki davadan vazgeçiyor”, *Hürriyet*, 28.01.1955.

²⁰²⁹ Erim, 2005: 589.

²⁰³⁰ “Medeni Münasebetler”, *Akis*, 19.02.1955.

²⁰³¹ Erim, 2005: 590.

resmi makamların tiraj nispetlerine göre eşitlikle ayarlayacakları ve esasen hakkımız olan ilanları bugünden itibaren sütunlarımıza almaya başlıyoruz.²⁰³²

Erim resmi ilan alırken sunduğu ölçüt, O'nun Aralık 1954'te Menderes ve Sarol ile yaptığı görüşmelerde öne sürdüğü ölçütlerdi. Böylece kendisinin şartları iktidar tarafından yerine getirilmesi ile Erim, söz konusu resmi ilanları gazetesine kabul etmeye başlamıştır.

Nihat Erim'in Halkçı Gazetesi vasıtasıyla partiler arası işbirliği politikasını daha da arttırması ve bunun yanında son olarak resmi ilanları gazetesinde kabul etmeye başlaması Erim üzerindeki kuşkuları daha da arttırmış ve parti içinde Erim'e karşı tepkiler hızlanmıştır. Ankara CHP İl İdare Kurulu, Erim'in partiden ihraç edilmesini kararlaştırmış, bu kararı ise hemen Genel Merkeze bildirmiştir. Erim'in ihraç edilmek istenmesinin nedeni ise resmi ilanlar alması ve 2 Ocak 1955 Parti Meclisi'nin aldığı kararlara aykırı hareket ederek kendi politikasını partinin politikası haline getirmeye çalışması olarak gösterilmiştir. Erim'in ihracını isteyenlere göre, "resmi ilan alanlara besleme sıfatını takan seneler ve seneler bu sözü istismar eden bir kimsenin aynı yola sapmasına efkarı umumiye gereken notu ve adı verecektir."²⁰³³ Ankara teşkilatının ihraç talebini diğer teşkilatların talepleri de takip etmeye başlamıştır.²⁰³⁴ Şimdilik çok fazla gündemde kalmadan düşen ihraç talepleri, Mart başlarında toplanacak Parti Meclisi'nde tekrar gündeme gelecektir.

İhraç taleplerinin konuşulduğu bu sırada Adnan Menderes'in İzmir Nutku, partiler arası ilişkilerin bahar havasına az da olsa dönmesini sağlamada olumlu etki yaratmıştır. Menderes'in nutku, muhalefet çevrelerinde olumlu etki bırakmış ve Erim de bu nutku yepyeni bir devre girilmiş olunması şeklinde vasıflandırmıştır.²⁰³⁵ Hüseyin Cahit Yalçın'ın da tahliye edileceği haberinin konuşulmaya başlanması, bahar havasının ortaya çıkmasını kuvvetlendirmiştir.²⁰³⁶ Erim yaratılan havadan ve Menderes'in İzmir Nutku'ndan ümitli iken İsmet İnönü, Menderes'e güvenmemektedir. İnönü, Erim'e "Adnan'a inanılmaz. İzmir Nutku samimi değil. Ciddi olarak dediklerini yapmayacak. Yapamaz" demiştir.²⁰³⁷ İnönü'nün Menderes'e karşı bu güvensizliği, diğer yandan Erim'in Menderes'e güvenmesi; İnönü-Erim ilişkilerine zarar verecektir.

İki ayda bir yapılmakta olan CHP Parti Meclisi Toplantısı 4-6 Mart 1955 tarihleri arasında yapılacak olup bu toplantı, parti içinde Erim'e karşı saldırıların arttığı bir döneme

²⁰³² "Halkçı resmi ilan almaya başladı", *Akşam*, 16.02.1955.

²⁰³³ "Nihat Erim'in CHP'den ihraç edilmesi istendi", *Vatan*, 18.02.1955; "Nihat Erim CHP'den ihraç mı edilecek?", *Dünya*, 18.02.1955.

²⁰³⁴ "Erim'in CHP'den ihracı isteniyor", *Akşam*, 18.02.1955.

²⁰³⁵ "Menderes'in son nutku muhalif çevrelerde müspet bir tesir yaptı", *Türk Sesi*, 16.02.1955.

²⁰³⁶ "H. Cahit Yalçın tahliye edilecek", *Dünya*, 14.02.1955.

²⁰³⁷ Erim, 2005: 596.

rastlamıştır. Ocak ayında yapılmış olan Parti Meclisi'nde olduğu gibi bu Parti Meclisi Toplantısı'nda da partiler arası ilişkiler ve Nihat Erim meselesi gündemin en ön sırasında yerini alacaktır. Toplantı öncesindeki duyumlara göre, CHP'lilerin büyük bir kısmı tarafından CHP'nin iktidar ile görüşmesinin yalnız Parti Meclisi'nin hakkı olduğu ifade edilmekte ve özel çıkarlar için yetkisiz kimselerin bu noktadaki teşebbüslerinin önemsiz olduğu düşünülmektedir.²⁰³⁸ Parti Meclisi'nde görüşüleceği tahmin edilen diğer önemli konular ise Nihat Erim gibi iktidardan elçilik ve profesörlük gibi görevler isteyen eski milletvekillerinin durumu ve Halkçı Gazetesi'nin resmi ilan almaya başlamasıdır.²⁰³⁹ Bu duyumlar haklı çıkacak ve Nihat Erim meselesi Parti Meclisi'nin baş gündemini oluşturacaktır. Ayrıca Toplantı öncesi ve sonrası sürekli olarak Erim hakkında gazetelerde haberler yapılarak O, gündemden düşürülmeyecektir.

4 Mart'ta İnönü'nün başkanlığında toplanan Parti Meclisi'nde iktidar muhalefet ilişkileri ve bu yönde Erim'in politikası tartışılmıştır. Üyelerin büyük bir kısmı toplantıda Erim'e karşı ağır ithamlarda bulunmuşlardır. CHP'nin 1950-1954 yılları arasında takip ettiği partiler arası sert politikadan dolayı Erim'i suçlayarak bu politikayı eleştirmişlerdir. Bu süreçte Erim'in şahsi hırsları uğruna partiyi de arkasından sürüklediği iddia edilmiştir. 1954 Seçimleri'nin kaybedilmesinden ve Halkçı Gazetesi'nin de cezalandırılmasından sonra Erim'in, iktidara karşı sert politikasını birden bire bırakarak şahsi çıkarları için ılımlı politikaya geçtiğinden söz edilmiştir. Halkçı Gazetesi'nin partiyi temsil edemeyeceğinden söz edilerek bir an önce Ulus Gazetesi'nin çıkartılması istenmiştir. Erim'e karşı yapılan eleştiriler karşısında bazı üyeler Erim'i savunmaya kalkmışlarsa da pek etkili olamamışlardır. Öte yandan eleştirilerine devam eden üyelerden Nizamettin Nazif, Erim'in parti çıkarlarını şahsi çıkarlarına alet ettiğini ön sürerek haysiyet divanına sevk edilmesini ve partiden ihraç edilmesini talep etmiştir. Erim'in öne sürdüğü politikanın, partinin politikası olmadığına kanıtı için de Erim'in ihracının şart olduğu dile getirilmiştir.²⁰⁴⁰ Erim'in kaydettiklerine göre, Parti Meclisi'nde kendisi hakkındaki ihraç talebinin arkasında İlhami Sancar ile Ekrem Özden vardır. Diğer yandan toplantıda Erim lehinde konuşanlar ise Fuat Sirmen, Kemal Satır, Tahsin Banguoğlu ve Nuri Okçuoğlu gibi isimlerdir.²⁰⁴¹ Erim'in ihraç edilmesine karşı çıkanlar arasında ise İnönü yer almıştır. Nizamettin Nazif'in teklifi karşısında İnönü, müdahale etmiş ve "Bu nasıl tekliftir, hem fikir hürriyetinin teessüsünü istiyoruz, hem de kendi fikrini

²⁰³⁸ "CHP Meclisi bu gün açılıyor", *Dünya*, 3.03.1955; "CHP Parti meclisi yarın toplanıyor", *Son Havadis*, 03.03.1955.

²⁰³⁹ "Parti içi meseleler", *Akis*, 05.03.1955.

²⁰⁴⁰ "CHP Meclisinde N. Erim aleyhinde konuşuldu", *Vatan*, 05.03.1955; "CHP Parti meclisi dün toplantılarına başladı", *Son Havadis*, 05.03.1955; "CHP Meclisi dün Ankara'da toplandı", *Dünya*, 05.03.1955; Erim, 2005: 602.

²⁰⁴¹ Erim, 2005: 602.

söyleyen bir arkadaşın partiden çıkarılmasını istiyoruz” diyerek Erim’in yanında yer almıştır.²⁰⁴²

Parti Meclisi’nin ikinci gününde de yine en çok Nihat Erim meselesi konuşulmuştur. Erim’in politikası üzerinde Parti Meclisi’nin değerlendirmesi genel olarak Erim’in parti disiplinine uygun hareket etmediği ve kendisinin yetkisiz olduğu halde parti adına hareket ettiği yönündedir. Söz alan Nizamettin Nazif, Halkçı Gazetesi’nin takip etmiş olduğu politika hakkında şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

Nihat Erim sebepleri ne olursa olsun partinin menfaatlerini şahsi menfaatlerine alet etmektedir. Dün resmi ilan alan herkese besleme diyen şahsın, bu gün resmi ilan almakta mahzur görmemesi onun gayri samimi olduğunun en açık delilidir. Filhakika Parti Meclisi Nihat Erim’in ihracı konusunda bir karar verme yetkisine sahip değildir. Bu sebeple Erim hakkında partinin disiplin organlarının bir karar vermesi icap etmektedir”. Celal Dora ise “Bir partinin yaşaması için üyelerinin parti disiplinine uygun hareket etmeyi bilmeleri lazımdır. CHP’nin bünyesi maalesef bir disipline sahip olmadığını göstermektedir,

diyerek Erim’in disiplinsizliği nedeniyle ihraç yönünde bir tutum takınmıştır. Yine Şahap Gürler ise Nihat Erim’i “Brütüs” diyerek nitelendirmiş, Halkçı Gazetesi’nin politikasını beğenmediğini, Erim’in dün de bu gün de bir birine zıt ifrat politikaları takip ettiğini söylemiştir. Adil Sağıroğlu, CHP’nin dostluk politikası ile el etek öpme politikasını birbirine karıştırmaması gerektiğini bildirmiştir.²⁰⁴³

Erim’e yöneltilen bu eleştirilerden sonra sözü İnönü alarak Erim’in takip etmiş olduğu politikanın tamamen kendi şahsına ait olduğunu söylemiş, fakat Erim’in böyle bir politika takip ederken parti çıkarlarını göz önünde tutması gerektiğini önceden kendisine bildirdiğini iddia etmiştir. İnönü, Erim’in Gandhi Politikası’nın CHP’ye bir fayda sağlamadığını da açıklamıştır.²⁰⁴⁴ Erim’in ihracı konusunda, görüldüğü üzere Parti Meclisi’nin ikinci günkü toplantısında, üyelerin büyük bir kısmı Nihat Erim’in ortaya koyduğu politika ile parti disiplinine aykırı hareket ettiğini ve kendi çıkarları için partiyi kullandığını öne sürmüşlerdir. İnönü ise Erim’in tarafını tutmamakla birlikte Gandhi Politikası’nı eleştirmiştir. İnönü, konuşmasında ihraçtan bahsetmezken, Erim aleyhinde konuşan diğer üyeler Erim’in ihracını istemişlerdir. Öte yandan İnönü’nün, Erim’in

²⁰⁴² “CHP Meclisi İnönü’nün başkanlığında toplandı”, *Halkçı*, 05.03.1955.

²⁰⁴³ “Nihat Erim’i İnönü de tasvip etmiyor”, *Dünya*, 06.03.1955; “CHP Meclisi Erim’in durumunu tenkid ettiler”, *Vatan*, 06.03.1955.

²⁰⁴⁴ “Nihat Erim’i İnönü de tasvip etmiyor”, *Dünya*, 06.03.1955; “CHP Meclisi Erim’in durumunu tenkid ettiler”, *Vatan*, 06.03.1955.

politikasını eleştirirken toplantı sonunda yaptığı konuşmada partiler arası ilişkilerin düzelmesini arzuladığını belirtmesi²⁰⁴⁵ kendi içinde çelişkiye düşmesine neden olmuştur.

6 Mart 1955 tarihinde Parti Meclisi, çalışmalarına son verirken bir tebliğ yayınlamıştır. Tebliğde, “İktidarla medeni münasebetin kurulması, devamı arzumuzdur. Vazife münasebeti memleket meseleleri üzerinde iktidarı temsil edenlerin, muhalefetin nizami organlarıyla temasa geçmesi demektir, CHP Genel Başkanı ve yetkili uzuvları bunu yerine getirmeye hazırdır” gibi ifadeler yer verilmiştir.²⁰⁴⁶ Erim’in politikası, partiler arasındaki iyi ilişkiler Parti Meclisi tarafından böylece benimsenmiştir. Yani Erim’in ihracını istemekte olan Parti Meclisi, yayınladığı tebliğ ile ister istemez Erim ile aynı çizgiye gelmiştir.

Bu tebliği fırsat bilen Erim, tebliği Halkçı Gazetesi’nde büyük puntolarla yayınlamıştır. “Güzel ve Doğru Fikrin Cazibesi” başlığı altında Erim’e ait olduğu düşünülen bir makale yayınlanmıştır. Erim, makalesinde tebliğdeki fikrin, kendisinin savunmuş olduğu fikrin aynısı olduğunu açıklamış ve “Biz de tebliğden evvel bu fikri müdafaa ediyorduk” demiştir.²⁰⁴⁷ Kısacası yazıda Erim, yayınlanan tebliğin kendi fikirlerinin bir ifadesi olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Ertesi gün Erim’e ait olduğu düşünülen Halkçı imzalı “CHP Meclis Tebliği” başlığı altında bir yazı yayınlanmıştır. Yazıda “dün yayınlanan tebliğ, usulü ve üslubu hesaba katılmazsa muhalefetin prensipleri bakımından hemen de olduğu gibi Prof. Nihat Erim’in düşüncelerini madde madde CHP’ye mal etti”²⁰⁴⁸ denilerek yayınlanan tebliğ ile CHP’nin, Erim’in çizgisine geldiği iddia edilmiştir.

Parti Meclisi Toplantısı’nın sona ermesinden sonra da Erim’in üzerine gidilmeye devam edilmiştir. Erim, her gün gazetelerin kendisi hakkında iftira ve yalan dolu haberler yaptıklarını ifade ederek bundan dert yanmaya başlamıştır. Bu dedikodu ve iftiraların önce kendisinin büyük elçi olacağı yalanı ile başladığını, aradan dokuz ay geçtikten sonra bunun gerçek olmadığı ortaya çıkınca bu sefer de profesörlüğe döneceği şeklinde haberlerin çıktığını belirten Erim, kendisi hakkında iftirada bulunanlara şöyle seslenmektedir: “Sinirlerim sağlamdır. Ben onların üzerinde bocaladıkları sathı terk ettim, başka bir satıhtayım. Hallerine bakıp kendi hesabıma eğleniyorum ve onlara acıyorum”. Erim, arkasından son günlerde kendisine başka bir iftiranın daha atıldığını dile getirmiştir. O da Halkçı Gazetesi’nin bir yıllık resmi ilan bedeli olarak peşin 200 bin lira aldığı yönünde idi. Erim kendisini şahsi çıkar konularında vuramayacaklarını ve böyle tuzaklara düşmeyeceğini belirterek bu iftiraya şöyle

²⁰⁴⁵ “CHP iktidarla görüşmeye hazır”, *Dünya*, 06.03.1955.

²⁰⁴⁶ “CHP Meclisinin tebliği”, *Halkçı*, 07.03.1955.

²⁰⁴⁷ “Güzel ve doğru fikrin cazibesi”, *Halkçı*, 07.03.1955.

²⁰⁴⁸ “CHP Meclisi tebliği”, *Halkçı*, 08.03.1955.

cevap vermiştir: “Böyle bir usul var mıdır. Bilmiyorum. Herhalde Halkçı on para bile peşin resmi ilan bedeli almış değildir. Peşin şöyle dursun. Yeni Ulus çıktığı andan itibaren teklif edilen ve hakkımız olan resmi ilanı o zaman almaya başlamış olsaydık, o kadar kar bırakırdı. Biz buna ehemmiyet vermemiş insanız”. Bu günlerde dolaşan başka bir iddia ise Erim’in CHP’den ayrıldığı yönündeki iddialardı. Erim bu konuda da çok net cevaplar vermiştir. CHP’li olduğunu, CHP’den ayrılmaya hiç niyetinin olmadığını, partiden kendi adına bir şey beklemediğini, altı umdeye bağlı olduğunu ve partiyi kendiliğinden asla bırakmayacağını aktarmıştır.²⁰⁴⁹

Erim hakkında neredeyse her gün bir takım iddialar atılmaya devam edilmiştir. Nihat Erim’in CMP’li Osman Bölükbaşı ve Safa Kılıçlıoğlu ile birlikte yeni bir parti kuracağı haberi konuşulmaya başlanmış, Nihat Erim ile birlikte Safa Kılıçlıoğlu ve Osman Bölükbaşı bunu yalanlamıştır. Nihat Erim; “Muhtelif siyasi kanaatteki insanlar birbirleri ile buluşup konuşurlar, beraber oturup kalkarlar. Medeni ve tabii münasebet budur” demiştir.²⁰⁵⁰ Erim’in parti kuracağı haberleri Mayıs ayında da tekrarlanacaktır.²⁰⁵¹

Hatırlanacağı üzere 2 Ocak 1955 tarihinde yapılan Parti Meclisi Toplantısı’nda yaşananlar ve İnönü’nün partiler arası iyi ilişkiler konusunda artık gevşek davranmaya başlaması Erim üzerinde İnönü’ye karşı bir kırgınlık ortaya çıkartmıştı. Toker’in anlattığına göre, İnönü de Parti Meclisi Toplantısı’nda zorunluluktan dolayı Erim’i müdafaa etmişti. Mart ayında yapılan yılın İkinci Parti Meclisi Toplantısı’nda ve sonrasında Erim’in kaydettiklerine göre, kendisinin İnönü ile artık arası açılmaya başlanmıştır. Başta İnönü’nün damadı Metin Toker olmak üzere bazı kişiler Erim’in, İnönü ile arasını sistemli olarak açmaya çalışmışlardır. Parti Meclisi Toplantısı’nda herkesin içinde Şahap Gürler Paşa, Asım Us ile Erim arasında geçen bir diyalogu nakletmiştir. Erim, Us ile yaptığı bir görüşmede, Us’a; “İnönü bunadı, partide lider buhranı var” demiştir. Meclis Toplantısı’nda Erim’in kendisi hakkındaki düşüncelerini duyan İnönü, üzülmüş; ancak hemen toparlanarak “Politikadır, böyle şeyler olur” cevabını vermiştir. Halbuki Nihat Erim’in günlüklerine not ettiğine göre, kendisi Asım Us’a, “İnönü işleri gevşek tutuyor, çok sık fikir değiştiriyor” demiştir. Kesinlikle “İnönü bunadı” dememiştir.²⁰⁵² Görülüşü üzere, güçlü bir mekanizma Erim ile İnönü’nün arasını açmak üzere mekik dokumaktadır.

²⁰⁴⁹ “Suni Sis Perdesini Delelim”, *Halkçı*, 11.03.1955.

²⁰⁵⁰ “N. Erim O. Bölükbaşı ile parti kuracağını tezip etti”, *Dünya*, 17.03.1955; “Parti kurma haberleri uydurmadır”, *Halkçı*, 17.03.1955.

²⁰⁵¹ “Yeni bir muhalefet partisi mi kurulacak?”, *Halkçı*, 27.05.1955.

²⁰⁵² Erim, 2005: 602-603.

Cüneyt Arcayürek de İnönü'nün çevresinden gelen doğru yanlış bilgilerin etkisiyle Erim'den uzaklaştığını ve Erim'in ise İnönü'ye rağmen Menderes ile görüşmeyi sürdürdüğünü anlatmaktadır. Bu iki husus, Erim ile İnönü'nün arasını açmıştır.²⁰⁵³

Aynı zamanda Metin Toker de Akis Dergisi'nde Erim hakkında yazmış olduğu yazılarla İnönü'nün Erim'den uzaklaşmasına büyük oranda katkı sağlamıştır. Erim'e göre, İnönü son zamanlarda yani Mart ayı itibarıyla kendisine karşı soğuk davranmaya başlamıştır. Bunun sebeplerinden bir diğeri ise İnönü'nün Erim'den kendileri hakkındaki davalardan kurtulduktan sonra DP'ye karşı tekrar hücumla geçmesini istemesi, Erim'in ise bunu ret etmesidir. Erim, İnönü'nün sürekli olarak tekrarladığı DP'ye hücum teklifleri karşısında böyle bir şey yapmanın dürüst olmayacağını, Menderes'e tekrar saldırmakla Menderes'in husumetini tekrar üzerine çekebileceğini ve böylece tekrar aynı cezaların başına geleceğini ifade etmiştir. Diğer yandan Erim, bu sırada Halkçı Gazetesi'ne verilen para cezası karşısında İnönü'nün kendisinin yanında yer almayışını halen unutmamaktadır. Erim, ceza karşısında yalnız kaldığını, neredeyse "mahvolup gideceğini" düşünmektedir.

Eski Ordu Milletvekili Atıf Topaloğlu'nun 11 Mart 1955 tarihinde İnönü ile görüşmesinde İnönü, Nihat Erim hakkında bir takım serzenişlerde bulunmuştur. İnönü, partiler arası iyi ilişkiler meselesinde kendisinin Erim'e "Başının çaresine bak" dediğini, ancak cezalardan kurtulduktan sonra tekrar DP'ye hücumla geçmesi gerektiğini, O'nun buna rağmen sözünü dinlemeyerek cezalardan kurtulduktan sonra bile bir doktrin halinde işbirliği çalışmalarına devam ettiğini açıklamıştır. Erim'in bu davranışları ise parti teşkilatını tahrip etmiştir. Akabinde İnönü, Menderes'e güvenmediğini de tekrarladıktan sonra Nihat Erim'e bazı makamların vaat edilmiş olabileceğini iddia etmiştir: "Bilmiyorum ki Nihat'a ne vaat ettiler? Belki mebusluk. Siyasi hayatımın en büyük faciası cereyan ediyor. Nihat artık nasihat dinlemiyor. Benim Nihat'a çok emeğim var. Beni son günlerde aramıyor."²⁰⁵⁴ Nihat Erim'in eşi Kamile Hanım, vefatından önce Damadı Akın Önalp'e anlattıklarına göre, İnönü, Erim'den tekrar DP'ye karşı ağır eleştiri politikasına dönmesini istemiş; ancak Erim bunun dürüst olmayacağını belirtmiş ve Menderes ile bu kadar yakın olduktan sonra tekrar eskiye dönmenin uygun olmayacağını dile getirerek kabul etmemiştir. İşte İnönü-Erim ayrılığının sebeplerinin temellerinden birisi Kamile Erim'in anlattıklarına göre, budur.²⁰⁵⁵ Yine aynı şekilde Çetin Altan'a göre de İnönü'nün Erim'e karşı soğukluğunun nedeni Erim'in partiler arası iyi ilişkiler politikasında İnönü'nün çizdiği sınırdan daha ileriye gitmesidir. İnönü, Erim'den CHP'nin kapanmasını önlemek için Menderes ile yakınlık kurmasını istemişti.

²⁰⁵³ Arcayürek, 1985a: 240.

²⁰⁵⁴ Erim, 2005: 603-604.

²⁰⁵⁵ Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'in evi, İstanbul.

Ancak İnönü belli bir süre sonra Erim'den tekrar DP'ye karşı ağır hücumlarda bulunmasını istemiş; fakat Erim bu talimata uymayınca “Paşanın hışımına” uğramıştır.²⁰⁵⁶ Toker ise bu konuda şöyle düşünmektedir: “Nihat Erim'in İsmet Paşa tarafından ret edilmesi, bu görevin ifasında Erim'in, Genel Başkanın aşılmasını uygun bulduğu sınırı aşmasındandır ve parti politikasını kendi politikası yapacak yerde kendi politikasını parti politikası yapma hevesinin sonucudur.”²⁰⁵⁷

Buradan da anlaşılan o ki, İnönü, partiler arası ilişkilerin düzeltilmesi hususunda Nihat Erim'i Menderes ile görüşmesi için görevlendirmiş, ancak özellikle bir takım cezalardan kurtulduktan sonra O'ndan geri dönmesini ve eskisi gibi Menderes'e karşı ağır eleştirilere başlamasını istemiştir. Ne var ki Erim, artık bu davranışın dürüst olmayacağını söyleyerek kabul etmemiştir. İşte, İnönü ile Erim'in arasının açılmasının temel nedeni olarak bu neden, ileri sürülebilir.

İnönü'nün kendisi hakkındaki bu düşüncelerini duyduktan sonra Erim'in yaptığı değerlendirmelere bakmak lazımdır. Nihat Erim'e göre, bu dönemde henüz CHP, DP'nin cezalarından tamamen kurtulmuş sayılmaz. Çünkü halen Yalçın tahliye edilmiş değildir. Tahliye edilmiş olsa bile halen anti demokratik kanunların ve mahkemelerin durumu Erim'in tekrar aynı şekilde yazmasına izin vermemektedir. Erim yazılarından dolayı ceza alınca İnönü ve partisi tarafından sahip çıkılmamasından dolayı ayrıca dert yanmaktadır. Erim partiler arası iyi ilişkiler politikasında kendisinin çok fazla bir şey istemediğini “Muhalefet kanun çerçevesinde vazifesine devam etsin. Fakat arada düşmanlık olmasın, görüşülsün, konuşulsun” şeklinde özetlemiştir. Kendisine bir şeylerin vaat edildiği söylemine de Erim, içerlemiştir. Buna da şu şekilde cevap vermiştir: “İnönü artık tesir altında artık kolayca kalıyor. Şunun, bunun dedikodularına inanıp ‘Kim bilir Nihat'a ne vaat ettiler’ diyor. Bir şey vaat etseler herhalde İnönü'den gizlememişimdir.”²⁰⁵⁸ Nihat Erim'e Menderes tarafından bir vaatte bulunulmamıştır; ancak Menderes sürekli olarak Erim'den DP'ye gelmesini, DP milletvekili olmasını istemiştir. Erim ise bu teklifler karşısında kendisinin eskiden beri başta zihniyet olmak üzere herşeyi ile CHP'li olduğunu ve dolayısıyla DP'ye geçmesinin mümkün olmadığını söylemiştir.²⁰⁵⁹ Yani Erim'in damadı Akın Önalp'in anlattıklarına göre, kesinlikle bir vaat söz konusu olmayıp sadece teklif vardır.

Burada İnönü'nün Erim hakkındaki düşüncelerinde dikkati çeken bir husus vardır. İnönü, Erim'i cezalardan kurtulmak adına Menderes ile görüşmeye gönderdiğini

²⁰⁵⁶ Erim, 2005: 1168.

²⁰⁵⁷ Toker, 1991b: 56.

²⁰⁵⁸ Erim, 2005: 604.

²⁰⁵⁹ Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'in evi, İstanbul.

belirtmektedir. Arcayürek'in, Turgut Göle'den aldığı bilgilere göre de durum benzerdir. "İnönü, Erim'i Menderes ile konuşmaya iterken Ülkede siyasal güvenliğin sağlanması politikasını gerçekleştirmekten çok kendi kişisel ve ailevi güvenliğini sağlamayı düşünüyordu."²⁰⁶⁰

İnönü'yü Erim'den uzaklaştırmak için Metin Toker, Akis Dergisi vasıtasıyla Erim aleyhinde yayımlar yapmıştır. Erim, günlüklerinde bu durumdan bahsederek dert yanmıştır. İnönü'nün, damadı Metin Toker'in tesiri altında kaldığını ve Toker'i koruduğunu Erim iddia etmiştir. Akis Dergisi'nde Toker, İnönü'nün Yalçın'a Halkçı Gazetesi'nde artık yazı yazmamasını telkin ettiği şeklinde bir haber yayınlamıştır. Bu hususu Erim, İnönü'ye sordurmuş; ancak İnönü, "Bu konuda söyleyecek bir şeyim yok" cevabını vermiştir. Erim bu cevap karşısında günlüklerine şunları kaydetmiştir: "Maşallah! Bu ne hırs, bu ne kin a Paşam! Ne kusur işledik? Körü körüne ateşe atılmaya devam etmiyoruz diye bunca yılın hizmetleri unutuldu demek?"²⁰⁶¹ Metin Toker'in, Erim aleyhinde faaliyet göstermesinin nedeni Akın Önalp'in anlattıklarına göre İnönü, kızı ile evlenmeyi düşünen damat adayı Metin Toker hakkında Erim'den araştırma yapmasını istemiştir. Hüseyin Cahit Yalçın'dan, Toker için "Avantüriye serserinin biridir" şeklinde aldığı bilgiyi değiştirmeden Erim, İnönü'ye aktarmıştır. İşte Toker'in kendisi hakkındaki bu yorumları duyması ile birlikte Toker, Erim'e karşı bir düşmanlık beslemeye başlamıştır. Ve daha sonra Toker, İnönü ile Erim'in arasının açılması adına çalışmalar yürütmüştür.²⁰⁶² Metin Toker, aynı zamanda sahibi olduğu Akis Dergisi vasıtasıyla Erim'e hakaretlerde bulununca Erim, Toker'i dava etmiştir. Bu davanın sonucunda Toker'in ceza alarak 30 Kasım 1958 tarihinde ceza evine girmesi İnönü-Erim ayrılığının daha da uzamasına ve derinleşmesine neden olmuştur. Damadının Erim yüzünden cezaevine girmesi nedeniyle İnönü, Eskişehir'de 22 Aralık 1958 tarihinde söylediği bir nutukta Erim için "Başvekilin kıymetli dostu" diye hitap etmiştir. İnönü'nün Erim'e kızgınlığı daha da artarak "Ah meğer ne büyük hata işleyecekmişim. Ben Nihat'ı başbakan yapmayı düşünüyordum. Ne kadar yanılmışım" demiştir. Bu sözler karşısında Erim ise günlüğüne şu yorumu kaydetmiştir: "Tuhaf şey. Demek damadı dava etmeseydim, yahut hapisten kurtarsaydım İnönü yanılmış olmayacaktı. Ne derece şahsi ve hissi!"²⁰⁶³ Görüldüğü üzere, Erim-İnönü ayrılığının sebepleri üç noktada toplanmaktadır. İnönü'nün Erim'den tekrar Menderes'e hücum etmesini istemesi, Erim'in bu talimatı reddetmesi, Metin Toker'in Erim'e karşı düşmanlık beslemeye başlaması ile birlikte Toker'in İnönü'yü Erim'den uzaklaştırmaya

²⁰⁶⁰ Arcayürek, 1985a: 240.

²⁰⁶¹ Erim, 2005: 609-610.

²⁰⁶² Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'in evi, İstanbul. Daha sonraları bu düşmanlık unutulurken Toker, Erim ailesinin evlerine ziyarete bile gelmiştir.

²⁰⁶³ Erim, 2005: 664-666.

çalışması ve son olarak da İnönü'nün çevresindekilerin etkisinde kalarak Erim'i etrafından uzaklaştırmasıdır.

1955 yılının Mart ayının sonlarından itibaren bu ayrılık artık gözle görülmeye başlanmıştır. CHP İstanbul Kongresi'ne gitmek üzere Ankara'dan ayrılırken İnönü, Erim'i arayıp O'nunla görüşmemiştir. Oysa daha önceleri İnönü, Ankara'dan ayrılırken Erim ile mutlaka görüşmek isterdi. Ancak şimdi durum değişmiştir. Erim de İnönü'den istek gelmeyince uğurlamak için istasyona gitmemiştir.²⁰⁶⁴ Nisan ayının sonlarında ise İnönü'nün tavrı Erim'e karşı daha da sertleşmiştir. İnönü ile arasındaki ilişkiler de artık kesilmiştir. İletişim başka kişiler aracılığı ile sağlanmaktadır. Menderes, Erim'i Yugoslavya'ya yapacağı gezide yanında götürmek istemiştir. Erim de geziye katılma konusunda tavsiye almak üzere 26 Nisan 1955 tarihinde Ferit Melen'i İnönü'ye göndermiştir. İnönü'nün Melen'e verdiği cevap, "Nasıl bilirse öyle yapsın" şeklinde serttir. Bunun üzerine Melen, bu cevabı biraz daha yumuşatarak aktarabilip aktaramayacağını sormuştur. İnönü, "Olduğu gibi söyle" talimatını vermiştir.²⁰⁶⁵ Erim-İnönü arasında aracılarla sağlanan bu temaslar daha sonraları biraz daha kesilecektir.²⁰⁶⁶ İnönü-Erim arasındaki ilişkilerin kopmuş olmasına rağmen aşağıda da görüleceği üzere, İnönü, Erim'i Yüksek Haysiyet Divanı'nda savunarak O'nun partiden ihraç edilmesini önleyecektir.

2.3.4.1. Haysiyet Divanı'na Sevki

Nihat Erim'in partisinden ihraç edilmesi taleplerini 4-6 Mart 1955 tarihleri arasında toplanan Parti Meclisi'nde İnönü her ne kadar bertaraf etmiş olsa da ilerleyen günlerde tekrar Erim'in ihracı gündeme getirilmiştir. CHP Ankara İl İdare Kurulu daha Mart ayında Yüksek Haysiyet Divanı'na başvurarak Erim'in Halkçı Gazetesi'nde ortaya koyduğu politikalar ve iktidardan elde ettiği şahsi çıkarlar ile partiyi yıprattığı gerekçeleriyle Erim'in partiden ihraç edilmesini talep etmiştir.²⁰⁶⁷ Ancak Erim, Haysiyet Divanı Üyesi olduğu için, Haysiyet Divanı'nın, Parti Merkez Genel İdare Kurulu'nun fikrini alması gerekiyordu. Ayrıca Erim hakkında ihraç teklifinin Parti Genel Merkez İdare Kurulu'ndan gelmesi gerekmektedir. 2 Mayıs 1955 tarihinde Haysiyet Divanı ihraç talep dosyasını, Genel Merkeze göndermiştir.²⁰⁶⁸ Tercüman Gazetesi'nin haberine göre, Genel Merkez de Erim'in ihracına

²⁰⁶⁴ Erim, 2005: 607-608.

²⁰⁶⁵ Erim, 2005: 613; Toker, 1991b: 72.

²⁰⁶⁶ Toker, 1991b: 72.

²⁰⁶⁷ "Erim'in CHP'den ihracı isteniyor", *Son Havadis*, 31.03.1955; "Erim Haysiyet Divanı'nda", *Akis*, 07.05.1955.

²⁰⁶⁸ "CHP: Son perdenin başı", *Akis*, 14.05.1955; "Nihat Erim CHP haysiyet divanında", *Dünya*, 03.05.1955.

tarafı olmak ile birlikte dosya Genel Merkez'den Haysiyet Divanı'na bir türlü gönderilmemektedir.²⁰⁶⁹

Erim'in dosyasının gecikmesinin nedenlerinden birisi de Haysiyet Divanı Başkanı Eski Başbakan Şemsettin Günaltay'ın parti içinde bir mesele haline gelmesidir. Günaltay, CHP politikasını sertçe eleştiren bir konuşma yapmıştı. Günaltay, iktidara karşı sert bir politikanın yapılmasından yanaydı. O'nun, "Ben şimdilik bir mücadeleye girişmiş değilim, biz mücadelemiz parti kurultayında yapacağız, ondan sonrası da bilinmez" sözleri parti içinde büyük tepkilere neden olmuş ve Günaltay'ın da Erim gibi bir an önce partiden ihraç edilmesi istenmişti.²⁰⁷⁰ Hasan Tez, Günaltay'ın Erim'in partiden ihracına engel olduğunu bile iddia etmiştir.²⁰⁷¹

Erim'in bir an önce partiden ihraç edilmesi gerektiği taleplerinin artması ve Genel Merkez'in de bu yönde düşünmesi üzerine Halkçı Gazetesi'nde bu duruma tepki gösterilmiştir. Yazıda;

CHP içinde Nihat Erim'in fikirlerinden rahatsız olanlar tertiplerini nihayet ve şimdilik bir adım daha iler götürdüler: Parti Merkez İdare Kurulu Yüksek Haysiyet Divanına başvurarak Nihat Erim'in disiplin bakımından cezalandırılmasını istedi. Haber aldığımız göre Parti Merkez Heyeti, Nihat Erim'i, yazdığı makaleleri parti tüzüğüne aykırı bulduğu için cezalandırmak arzusundadır,

denilerek bir durum tespiti yapılmıştır. Erim açısından yapılan bu durum tespitinden sonra Erim'in Halkçı Gazetesi'nde savunduğu fikirlerin partiler arasında iyi ilişkilerin geliştirilmesi, muhalefetin de kanun sınırları içerisinde muhalefetlik görevini yapması ve demokrasinin gelişmesi için muhalefet ile iktidar arasındaki düşmanlığı sona erdirilmesi olduğu açıklanmıştır. İşte bu nedenden dolayı Erim'in Haysiyet Divanı'na gönderildiğini açıklayan Gazete, "CHP'nin hayat safhalarında bu hadise, ibretle seyredilecek bir manzarayı ortaya koymaktadır" diyerek Erim'e yapılan muameleyi haksız bulmuştur.²⁰⁷²

Nihat Erim'in Günaltay'ın ihraç edilmesini isteyen partililere karşı Günaltay'ı savunması, O'nun Günaltay ile birlikte hareket ettiği şeklinde anlaşılmış ve hatta Erim'in Günaltay ile birlikte içeride mücadeleye girişeceği şeklinde yorumlanmıştır. Erim, iddialar karşısında kendisinin parti içinde kimseye karşı olmadığı gibi kimse ile de birlikte hareket etmediğini açıklamıştır. Günaltay'ın ne yapacağını bilmediğini ve ayrıca öne sürdüğü eleştirilerin de kendisini ilgilendirmediği ifade etmiştir. Erim'e göre, parti içinde eleştiriler

²⁰⁶⁹ "N. Erim'in ihracına Genel Merkez de tarafı", *Tercüman*, 06.06.1955.

²⁰⁷⁰ "Günaltay'ın beyanatının akisleri", *Halkçı*, 01.06.1955.

²⁰⁷¹ "Demokratik anlayışa bakınız", *Halkçı*, 05.06.1955.

²⁰⁷² "Erim'e ceza", *Halkçı*, 05.06.1955.

olabilir. Günaltay'ın partiyi eleştirmesi nedeniyle O'na menfaatçilik suçlamasında bulunmak, hemen partiden ihraç etmeye kalkmak yanlış ve demokratik değildir.²⁰⁷³

Bu arada CHP Merkez İdare Kurulu 5 Haziran'da Erim'in ihraç edilmesini talep eden dosyayı Haysiyet Divanı'na sevk etmiştir.²⁰⁷⁴ Dosya, Haysiyet Divanı'na ulaşmış olmasına rağmen Divan'ın toplanması pek mümkün olmamıştır. Çünkü Divan'ın Başkanı Günaltay'ın Genel Merkez ile arasının açık olması ve partililerin Günaltay'ı disiplinsizlik nedeniyle Haysiyet Divanı'na vermesi, Divan'ın tarafsız çalışıp çalışamayacağı konusunda soru işaretlerine neden olmuştur. Hatta bu yüzden Divan'ın uzun süre toplanamayacağı bile düşünülmüştür.²⁰⁷⁵ Bunun üzerine Günaltay, 10 Haziran 1955 tarihinde Divan Başkanlığı'ndan istifa etmiştir.²⁰⁷⁶ İstifasından hemen sonra Günaltay, gazetecilere verdiği beyanatta neden istifa ettiğini açıklamıştır: “Gazetelerdeki neşriyatı biliyorsunuz. Bu neşriyattan sonra Nihat Erim hakkında Yüksek Haysiyet Divanının vereceği kararın münakaşalarını önlemek için istifa ettim.”²⁰⁷⁷ Günaltay, istifa ederken bu arada toplantılarına devam eden CHP Parti Meclisi'nde Erim ve Günaltay'ın bir an önce ihraç edilmesi gerektiği konusunda üyeler hem fikir olmuşlardır.²⁰⁷⁸

Nihat Erim'in Haysiyet Divanı'ndaki dosyası görüşülürken basında Erim hakkında bir takım iddialar ortaya atılmaya devam edilmiştir. Bu iddialardan en önemlisi yine Erim'in Günaltay ile birlikte yeni bir parti kuracağı iddiasıydı. Erim bu iddiayı hemen yalanlamıştır.²⁰⁷⁹ Yine aynı günlerde Erim'in bir büyükelçiliğe tayin edileceği iddiaları tazelenmiştir. Yine bu iddiaları da yalanlamıştır.²⁰⁸⁰ Erim hakkında bu tür iddiaların çıkması kuşkusuz Haysiyet Divanı'nın Erim'i partiden ihraç edeceğinin beklentisiydi. Bu durumda birçok kişi Erim'in nasıl hareket edeceğini merak etmekteydiler.

Tam bu esnada Erim, 3 Ağustos 1955 tarihinde maddi nedenleri öne sürerek Halkçı Gazetesi'ni kapatmış,²⁰⁸¹ böylece yeni bir parti kuracağı iddialarına aslında somut bir cevap vermiş oluyordu. Zira Erim, yeni bir parti kuracak olsa kendisi için önemli bir güç olan yayın organını kapatmaz ve tam tersine daha da ilerletirdi.

Akis Dergisi'nin yaptığı yorumlara göre, Erim'in Halkçı Gazetesi'ni kapatmasının nedeni maddi sebepler değildir. Çünkü Erim, son zamanlarda DP ile kurduğu ilişkiler sayesinde, haksız bir şekilde aldığı resmi ilanlarla çok paralar elde etmiş ve elde etmeye de

²⁰⁷³ “Günaltay'ın sözleri hala günün konusu”, *Halkçı*, 06.06.1955.

²⁰⁷⁴ “Nihat Erim'in dosyası haysiyet divanına verildi”, *Dünya*, 06.06.1955.

²⁰⁷⁵ “Erim'in durumu”, *Dünya*, 08.06.1955.

²⁰⁷⁶ “Günaltay çekildi”, *Dünya*, 11.06.1955.

²⁰⁷⁷ “Ş. Günaltay”, *Halkçı*, 11.06.1955.

²⁰⁷⁸ “Günaltay ve Erim'in haysiyet divanına verilmesi istendi”, *Vatan*, 12.06.1955.

²⁰⁷⁹ “Yeni bir parti için teşebbüse geçilmiş”, *Akşam*, 29.07.1955.

²⁰⁸⁰ “Nihat Erim hakkında söylentiler”, *Tercüman*, 29.07.1955.

²⁰⁸¹ “Halkçı'nın sonu”, *Akis*, 06.08.1955.

devam etmektedir. Asıl neden, Erim'in bu psikolojik baskıya daha fazla dayanamamış olmasındandır.²⁰⁸² Fakat Halkçı Gazetesi'ni kapatmadan birkaç gün önce Haysiyet Divanı'ndan kendisine bir yazı gönderilmiştir. Yazıda kendisi hakkında bir takım suçlamaların olduğu ve bu suçlamalara bir ay içerisinde cevap vermesi isteniyordu.²⁰⁸³ Bununla birlikte 10 Haziran 1955 tarihinde Ulus Gazetesi'nin tekrar yayın hayatına başlamış olması²⁰⁸⁴ Erim'in gazetesine son vermesinde daha çok etkili olmuş olmalıdır.

Halkçı Gazetesi'ni kapattıktan sonra Erim, 6 Ağustos'ta 15 sayfalık savunmasını Haysiyet Divanı'na teslim etmiştir. Savunmasında Erim, partiye olan bağlılığını belirtmiş ve muhalefet anlayışının partinin sevki idaresini ellerinde tutanların anlayışına uymadığını açıklamıştır. Partiden de istifa etmeyeceğini ifade eden Erim, demokrasilerde toleransa taraftar olduğunu anlatmıştır.²⁰⁸⁵

Nihat Erim hakkında Haysiyet Divanı'nın karar vermesi uzan zaman almıştır. Akis Dergisi 17 Mart 1956 tarihli sayısında Nihat Erim hakkında bu günlerde bir kararın verileceğini, ancak "İnönü'nün sabık gözdesine" ceza verilmeyeceğini, çünkü İnönü'nün bu hususta Divan üyelerine gerekli baskıyı yaptığını iddia etmiştir.²⁰⁸⁶ 1956 yılının Nisan ayında ise CHP Haysiyet Divanı "bir tatbikata mahal olmadığı" gerekçesiyle Erim'in ihraç dosyasını Genel Merkez'e iade etmiştir. Haysiyet Divanı'nın bu karara varmasında Akis Dergisi'ne göre, işlen suçun üzerinden çok zaman geçmiş olması, "temyiz edilemez hükmün umumi efkar tarafından zaten verilmiş olması" ve en önemlisi de İnönü'nün Erim'in partiden atılmasına gönlünün razı olmaması etkili olmuştur.²⁰⁸⁷ Akis Dergisi'nin dile getirmiş olduğu bilgileri Erim'in damadı Akın Önalp da doğrulamaktadır. Erim'in kendisine anlattıklarına göre İnönü, Haysiyet Divanı ile görüşerek Erim'i savunmuştur. Erim'in 2 Ocak 1955 tarihinden sonraki yayınlarını ve politikasını tam anlamıyla tasvip etmemekle birlikte kendi bilgisi ve onayı ile Menderes ile görüşüğünü anlatmıştır. Bunun üzerine Haysiyet Divanı Erim'i ihraç etmeme kararı almıştır.²⁰⁸⁸ İnönü eski yakın dostunu ihraç etmekten kurtarmış olsa bile Erim ile İnönü arasındaki bu soğukluk, 1964 yılına kadar devam edecektir. İnönü ile Erim 1956-1964 yılları arasında sadece tesadüfen 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamaları nedeniyle 1961 yılında Meclis'te karşılaşmışlardır, onun haricinde hiçbir şekilde bir araya gelmemişlerdir. Bir de Erim'in aşağıda da görüleceği üzere, partiler arası bahar havasını başlatma amaçlı İnönü'ye 1957 yılında yazdığı mektubu bulunmaktadır. Aynı zamanda bahar

²⁰⁸² "Halkçı'nın sonu", *Akis*, 06.08.1955.

²⁰⁸³ "Haysiyet Divanı hikayesi", *Akis*, 06.08.1955.

²⁰⁸⁴ "Ulus bu gün çıkıyor", *Dünya*, 10.06.1955; Unat, 2008: 26.

²⁰⁸⁵ "Haysiyet Divanı hikayesi", *Akis*, 06.08.1955.

²⁰⁸⁶ "Ölümler aleminden sesler", *Akis*, 17.03.1956.

²⁰⁸⁷ "Muhallifler arasında", *Akis*, 07.04.1956.

²⁰⁸⁸ Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul.

havasını yeniden başlatma amaçlı partililer aracılığıyla İnönü-Erim arasındaki sert mesajlaşmalar da bu anlamda değerlendirilebilir.

2.3.5. Kıbrıs Meselesi'nin Çözümünde Nihat Erim (1956-1960)

2.3.5.1. Kıbrıs Meselesi'nin Ortaya Çıkışı ve Nihat Erim'in Görevlendirilmesi

Osmanlı Devleti, 1571 yılında Kıbrıs Adası'nı Venediklilerden almıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nin egemenliğine geçen Kıbrıs'ın Osmanlı hâkimiyetinden çıkmaya başlaması 1878 yılına rastlamaktadır. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından Osmanlı Devleti yenik çıkmış ve Rusya, Osmanlı Devleti'ne çok ağır bir anlaşma olan Ayestefanos Antlaşması'nı imzalatmıştır. Bu kritik dönemde İngiltere, Osmanlı Devleti'ne Rus ilerleyişini önlemenin ve aynı zamanda Ayestefanos Antlaşması'nın maddelerini Türkler lehinde değiştirmeye yardım etmenin karşılığında bir istekte bulunmuştur. O istek ise Kıbrıs Adası'nın İngiltere egemenliğine verilmesi idi. Yapılan görüşmeler neticesinde Temmuz 1878'de Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre, İngiltere'nin Kıbrıs Adası'nın egemenliğini sürekli elinde bulundurma isteği Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmeyerek, sadece geçici olarak adanın hâkimiyetinin verilmesi kabul edilmiştir. Kıbrıs'ın karşılığında da İngiltere, Osmanlı Devleti'ne Rusya karşısında destek verecektir.²⁰⁸⁹ Böylece geçici olması şartıyla adada İngiltere hakimiyeti başlamıştır.

Ancak Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa girmesini gerekçe göstererek İngiltere, 1914 yılında Kıbrıs'ı İngiltere'ye kattığını açıklamıştır. 1914 yılında fiili olarak başlayan bu işgal, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması'nda resmi bir hal almıştır.²⁰⁹⁰ Lozan Antlaşması'nın 16. maddesine göre, Kıbrıs adası ile ilgili olarak Ankara sonraki yıllarda ortaya çıkabilecek her türlü ilhak, bağımsızlık ve başka yönetim biçimleri karşısında söz hakkını muhafaza edecektir. Lozan'ın 20. maddesi ise Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhak edildiğini tanıyan açık bir maddedir.²⁰⁹¹ Bu iki madde de Kıbrıs meselesinde ilerleyen yıllarda Türkiye açısından önemli hale gelecektir.

Bu şekilde başlayan adadaki İngiliz sömürge yönetimine karşı Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan ile birleşme anlamına gelen Enosis'i gerçekleştirmek adına hemen faaliyetleri başlayacaklardır. İlk faaliyetler 1829 yılında Rumların, enosis taleplerinin İngiltere hükümetine başvurmasıyla başlamış ve bu başvuru ret cevabı ile sonuçlanmıştır.²⁰⁹²

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngilizlerin sömürgelerinden çekilme kararları, Rumların enosis faaliyetlerini daha da artırmıştır. Adada yaşayan Türkler ise Rumların enosis

²⁰⁸⁹ Mütercimler ve Öke, 2004: 272-275.

²⁰⁹⁰ Balıkçoğlu, 2016: 31-32.

²⁰⁹¹ Mütercimler ve Öke, 2004: 280.

²⁰⁹² İsmail, 1986: 34.

isteklerinin karşısında yer alarak adadaki İngiliz yönetiminin devamından yana faaliyet göstermişlerdir. Bu doğrultuda Kıbrıs'ta 1948 yılında Türkler, enosis karşıtı bir miting gerçekleştirmiş olup Ankara'daki Türk gençliği ise Ankara'da bir miting yaparak O'nları destekleme yoluna gitmiştir. Yunanistan'daki üniversiteli gençler de dersleri boykot ederek enosis adına gösteriler yapmışlardır.²⁰⁹³

1949 yılında ise Rumlar, bir ilk olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne enosis taleplerini iletmişlerdir. Rum liderlerinin başlatmış olduğu enosis faaliyetleri 1950 yılının başlarında yaptıkları referandum ile doruğa ulaşmıştır. 15-22 Ocak 1950 tarihleri arasında kilise önderliğinde yapılan referandumun sonucu % 96 oranında enosis'e evet olarak çıkmıştır. Öte yandan Yunanistan Başbakanı Venizelos'un, Yunan Meclisi'nde enosis fikirlerinden açıkça bahsetmesi²⁰⁹⁴ Kıbrıs Rumlarını güçlendirecektir.

Yunan Hükümeti, mesele karşısında ilk anlardan itibaren aktif olarak harekete geçerken Türk Hükümeti ise meseleyle geç ilgilenmeye başlamıştır. Türkiye'nin mesele ile ilgilenmesi 1948 yılından itibaren başlamıştır; ancak bu ilgilenme büyük ölçüde Türk basını ve Türkiye'de yaşayan Kıbrıslıların kamuoyu oluşturmasıyla gerçekleşmiştir. Türk Hükümeti ise enosis faaliyetlerinin İngiltere tarafından engelleneceğini düşünerek aktif tavır içerisine girmekten ilk zamanlarda kaçınmıştır. Aktif tavır içerisine girmemesinin nedenlerinden birisi de Kıbrıs sorunu nedeniyle İngiltere ve Yunanistan ile ilişkilerinin bozulmasını istememesidir.²⁰⁹⁵ Kıbrıs ile ilgili açıklamalarda bulunmayan Türk Hükümeti, kamuoyu baskısı nedeniyle ilk defa olarak 17 Aralık 1949 tarihinde Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak aracılığıyla gazetecilere açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre, İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekileceğine dair bir belirtinin bulunmaması ve Yunan Hükümeti'nin de resmen sorunu ele almaması nedeniyle endişeye kapılacak bir durum yoktur.²⁰⁹⁶ Yine Sadak, Cevdet Kerim İncedayı'nın Kıbrıs ile ilgili endişe ve sorularına Meclis'in 23 Ocak 1950 tarihli oturumunda "Kıbrıs Meselesi diye bir şey yoktur, İngiltere Kıbrıs'ı başka devlete vermeyecektir"²⁰⁹⁷ şekilde cevap vermiştir.

DP iktidarının ilk başlarında da, CHP iktidarında olduğu gibi, Kıbrıs meselesine bakış açısı değişmemiştir. 20 Haziran 1950 tarihli DP Meclis Grubu Toplantısı'nda Kıbrıs meselesi ortaya atılınca Dış işleri Bakanı Köprülü, böyle bir meselenin mevcut olmadığını dile getirmiştir.²⁰⁹⁸

²⁰⁹³ Ekincikli, 2010: 266-267.

²⁰⁹⁴ İsmail, 1986: 38-39.

²⁰⁹⁵ Gürel, 1985: 72, 74.

²⁰⁹⁶ Gürel, 1985: 74.

²⁰⁹⁷ "Kıbrıs Meselesi diye bir şey yoktur", *Vatan*, 24.01.1950.

²⁰⁹⁸ "F. Köprülü'nün dış siyasete dair izahatı", *Cumhuriyet*, 21.06.1950.

Bu arada 18 Ekim 1950 tarihinde Kıbrıs'ta enosis taraftarı Makarios'un Başpiskopos seçilmesi Rumların enosis yönündeki faaliyetlerini daha da arttırmasına neden olmuştur. 7 Mart 1953 tarihinde ise Yunanistan'da Makarios ile Grivas öncülüğünde EOKA terör örgütü kurulmuştur.²⁰⁹⁹ Bu örgüt aşağıda da görüleceği üzere, Rumların, uluslararası görüşmelerde bir sonuç alamaması üzerine adada Türklere ve İngilizlere karşı şiddete başvuracak bir silahlı örgüt idi.

Yunanistan 16 Ağustos 1954 tarihinde BM'ye başvurarak meseleyi uluslararası alana kaydırmıştır. Başvurusunda Yunanistan, "eşit haklar ve self determination ilkelerinin BM koruyuculuğu altında Kıbrıs adasında yaşayan nüfusa uygulanmasını istemiştir."²¹⁰⁰ Yani Kıbrıslıların kendi geleceğini kendisinin tayin etmesini istemiştir. Bu yöntemle Yunanistan aslında enosisi gerçekleştirmeyi planlamakta idiler.

Sorunun bu şekilde uluslararası nitelik kazanmasıyla birlikte şimdiye kadar politikası olmayan Türkiye, artık Kıbrıs Meselesi'yle ilgili bir politika oluşturmaya başlamıştır.²¹⁰¹ Türkiye, Yunanistan'ın self determination talebiyle BM'ye başvurmasına tepki göstermiş ve Menderes yaptığı açıklamada Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermeyeceklerini dile getirmiştir. Eylül ayında toplanan BM de Yunanistan'ın talebini reddetmiştir. Bu durum Türkiye açısından olumlu karşılanıp meselenin kapandığını düşünülmüştür.²¹⁰² Yunan tarafında ise karar, çok sert karşılanmış ve Yunanistan'da binlerce öğrenci sokaklarda kararı protesto etmiştir.²¹⁰³ Makarios ile Grivas'ın birlikte kurmuş oldukları EOKA (Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Birliği) 1 Nisan 1955 tarihinden itibaren adada bulunan Türklere ve İngilizlere karşı şiddet eylemlerine geçmişlerdir. Bu eylemler karşısında zor durumda kalan İngiltere Hükümeti, Yunanistan ile birlikte Türkiye'yi 29 Ağustos-7 Eylül 1955 tarihleri arasında yapılacak Londra Konferansı'na davet etmiştir. Konferans'taki gündem açıkça ifade edilmese de Kıbrıs Meselesi'dir.²¹⁰⁴ 29 Ağustos 1955'de başlayan Londra Konferansı'nda Türkiye'yi temsil eden Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye'nin adanın statükosundan memnun olduğunu ve statükonun korunmasını istediğini; ancak bir değişiklik yapılmak isteniyorsa adanın eski sahibi Türkiye'ye verilmesini talep etmiştir. Yunanistan ise ada halkına self determinasyon verilmesini istemiştir. İngiltere ise adaya muhtariyet verilmesinden yanaydı. Tarafların isteklerinde ısrar etmesi nedeniyle bir sonuç alınmadan konferans dağılmıştır. Konferanstan sonra İngiltere muhtariyet görüşü kapsamında bir takım faaliyetleri

²⁰⁹⁹ Ekincikli, 2010: 276.

²¹⁰⁰ Gürel, 1985: 94.

²¹⁰¹ Gürel, 1985: 71.

²¹⁰² Mütercimler ve Öke, 2004: 312.

²¹⁰³ Ekincikli, 2010: 291.

²¹⁰⁴ Gürel, 1985: 103-105.

başlatacaktır.²¹⁰⁵ Türkiye bu Konferans'la ilk defa Kıbrıs konusunda kendi politikasını belirlemiştir.

Londra Konferansı'nda İngiltere'nin sorunun çözümü konusunda savunmuş olduğu adaya özerklik verilmesi formülünü ilk olarak 1947 yılında ortaya atmış; fakat Kıbrıslı Rumların enosis üzerinde ısrar etmeleri nedeniyle 1954 yılına kadar askıda kalmıştır. İngiltere, adaya özerklik vermekle ada üzerindeki hakimiyetini tamamen yok etmemeği hedeflemiştir. Ada, İngiltere için halen stratejik önemini korumaktaydı. 1954 yılından itibaren tekrar özerklik formülü, İngiltere tarafından gündeme getirilmeye başlanmıştır. İngiltere, Londra Konferansı'nda taraflara bunu kabul ettiremeyince teklifinden vazgeçmeyerek ileri somut adımlar atmaya başlamıştır. Konferansın dağılması sonrasında İngiltere, 5 Ekim 1955-29 Şubat 1956 tarihleri arasında Kıbrıs Rum Başpiskoposu Makarios'a özerkliği kabul ettirmek için Kıbrıs Sömürge Valisi Sir John Harding'i bu iş için görevlendirmiştir. İkili arasında yapılan görüşmelerde Makarios'un olası özerk yönetimde Rumlar için daha fazla ayrıcalık istemesi görüşmelerin olumsuz sonuçlanmasına neden olmuştur. Bunun üzerine sert önlemler alma yoluna giden İngiltere, Makarios'u 9 Mart 1956 tarihinde Afrika'nın doğusunda yer alan Seyşel Adalarına sürgün etmiştir. Söz konusu sürgünden sonra İngiltere, özerklik için anayasa çalışmalarına hız vererek bu işi için 1956 yılının Temmuz ayında Lord Radcliffe'i görevlendirmiştir.²¹⁰⁶ Kıbrıs'a gelip görüşmeler gerçekleştiren Radcliffe'nin hazırladığı özerklik anayasası 19 Aralık 1956 tarihinde İngiliz Hükümeti tarafından kamuoyuna açıklanmıştır.²¹⁰⁷ Söz konusu anayasaya göre, 36 üyeden oluşacak yasama organında Türklere 6, Valiye 6 kişilik kontenjan ve geriye kalan bütün üyelikler ise Rumlara bırakılmıştır. Savunma, Kamu güvenliği ve dış ilişkilerde Vali yetkili olup İngilizler bazı konularda burayı üs olarak kullanabilecektir. Yunanistan, bu anayasanın sömürge yönetimini devam ettireceğini öne sürerek reddetmiş,²¹⁰⁸ Türkiye ise tamamen reddetmeyerek bu hususta görüşme yapılabileceğini açıklamıştır.²¹⁰⁹

Londra Konferansı'ndan bir sonuç alınamaması ve konferans sonrasında İngiltere'nin yukarıda da anlatıldığı üzere, Radcliffe'yi özerklik anayasası üzere görevlendirmesi ve Yunanistan'ın da self determinasyon politikasından vazgeçmemesi üzerine DP Hükümeti, Kıbrıs Meselesi'nde yeni bir strateji politikası hazırlamaya karar vermiştir.

²¹⁰⁵ Ekincikli, 2010: 291; Armaoğlu, 2010: 642.

²¹⁰⁶ Balıkçioğlu, 2016: 41-43.

²¹⁰⁷ "Kıbrıs için hazırlanmış olan anayasa tasarısı açıklandı", *Tercüman*, 20.12.1956.

²¹⁰⁸ Gürel, 1985: 122.

²¹⁰⁹ "Anayasa tasarısı ve biz", *Cumhuriyet*, 20.12.1956.

Nihat Erim, Anayasa Hukuku ve uluslararası hukuk alanında bilgi ve tecrübeye sahip önemli isimlerden birisi idi. Yukarıdaki bölümlerde anlatıldığı üzere, Erim Paris Üniversitesi'nde Devletler Hukuku ve Amme Hukuku alanında doktora yapmıştı. 1939'da Ankara Hukuk Fakültesi amme doçentliğine atanmıştı. Siyasal Bilgiler Okulu'nda Siyasi Şube Devletler Umumi Hukuku Profesörü Ethem Menemencioğlu'nun yerine vekâlet ederek Devletler Arası Hukuk Dersini okutmuştu. 27 Eylül 1941 tarihinde Amme Hukuku ve Devletler Umumi Hukuku Profesörlüğüne yükseltilmişti. Daha sonra 1945 yılında Birleşmiş Milletler'in anayasasının hazırlayan San Francisco Toplantısı'na Türkiye'yi temsilen Dışişleri Hukuk Müşaviri olarak gönderilmiştir. Ardından Ulus, Yeni Ulus ve Halkçı Gazetelerinde sürekli olarak anayasa hukuku, uluslararası hukuk ve diplomasi alanında önemli makaleler yayınlamıştı. İşte bu tür bilgi ve tecrübeye sahip olan Nihat Erim'den, DP faydalanmaya karar verecektir.

Nihat Erim günlüklerine kaydettiklerine göre Menderes 12 Kasım 1956 tarihinde ilk önce Safa Kılıçlıoğlu vasıtasıyla kendisine Kıbrıs Meselesi'nde görev teklif etmiştir.²¹¹⁰ Teklif karşısında Erim, Safa ile durumu incelemiştir. Erim, milli dava olarak gördüğü Kıbrıs Meselesi ile ilgili görevi kabul etmek istemektedir. Hatta bu konuda Hükümet'e katkıda bulunmanın zevkli ve onur verici olacağını düşünmektedir. Ancak Erim, bu görevi kabul ettiği takdirde partizan çevrelerce kendisine yöneltilecek eleştiri, saldırı ve iftiralardan ileriki siyasi hayatının zarar görmesinden endişe duymaktadır. Zihnini kurcalayan endişelerine rağmen yurt çıkarlarına uygun bulduğu için görevi kabul etmiştir. Erim bu dönemde CHP içerisinde görev almamış, Halkçı Gazetesi'ni ise bir yıl önce kapatmıştı. Yani herhangi bir meşguliyeti bulunmamaktaydı. Öte yandan Menderes ise “Devletler hukuku, Anayasa hukuku bilgisinden faydalanmak istiyoruz. Bunu ret ederse kamuoyuna ilan ederim” sözleri ile teklifinde ısrarcı olmuştur.²¹¹¹ İşte bütün bu sebeplerden dolayı Erim, Kıbrıs Meselesi'nde Hükümet'in teklifini kabul etmiştir.

Nihat Erim'in Kıbrıs Meselesi'nde görev kabul etmesi gerçekten de CHP ve DP çevrelerinde tepki ile karşılanmıştır. 20 Ocak 1957 tarihinde CHP Samatya Kale Ocağı Kongresi'nde Erim'in Kıbrıs Meselesi'nde görev alması gündeme gelmiştir. Kongre'de bir üye “Acaba DP içinde CHP'liden daha akıllı adam yok mu ki bizden takviye alıyorlar” diyerek tepki göstermiştir.²¹¹² Aynı tepki DP teşkilatında daha gür bir sesle dile getirilmiştir. 1957 yılının Şubat ayında DP'nin teşkilatlarından milletvekillerine ve Genel Merkeze Nihat Erim meselesi şikayet edilmiştir. Buna göre teşkilat, “DP Nihat Erim'den başka bir hukukçu

²¹¹⁰ Erim, 2005: 617.

²¹¹¹ Erim, 1975: 15-16.

²¹¹² “DP içinde Nihat Erim'den daha akıllı adam yok mu?”, *Akşam*, 21.01.1957.

bulamadı mı?” şeklinde ortaya çıkan ve gittikçe artan tepkilere milletvekilleri de cevap vermekte zorlanmışlardır. Akis Dergisi’ne göre, DP teşkilatı yıllarca DP’yi ve Menderes’i çok ağır bir şekilde eleştirmiş olan Erim’e görev verilmesini hazmedemiyordu. Parti içinde ayrı bir grup olan Menderesçiler ise teşkilatlardan gelen tepkilere, “Adnan Bey, İsmet İnönü’nün elinden Nihat Erim’i bile aldı, onu tuttu, kendi emrinde çalıştırmaya başladı” diyerek Erim’e görev verilmesini Menderes’in bir zaferi olarak göstermişlerdir. Karagöz Dergisi ise DP teşkilatının içinde bulunduğu bu sorunu alaya alarak DP teşkilatına şöyle hitap etmiştir: “Balanız, DP işi kıvıramayınca CHP’nin Nihat Erim’ine muhtaç oldu. Kıbrıs meselesini halletsin diye ondan yardım istedi!”²¹¹³

Erim ise anılarında kendisine bu dönemde görev vermesini büyük bir cesaret olarak anlatmıştır. Çünkü Erim, DP içinden Menderes’e tepkilerin ve eleştirilerin geleceğini tahmin etmiştir. Bu konuda Menderes ise Erim’e bu görevi kendisine özellikle verdiğini belirtmiş, sonra da “milli bir meselede parti ayrılığının uzaklaştırıcı değil, tersine yaklaştırıcı bir neden sayılması gerektiğini” ifade etmiştir.²¹¹⁴

Erim’in Kıbrıs Meselesi’nde görev almasını kamuoyu, dış politikada iktidar ile muhalefetin birlikte hareket ettiği şeklinde anlamıştır. Bu husus yerli ve yabancı basın tarafından Genel Sekreter Kasım Gülek’e sorulduğunda Gülek, Erim’in CHP’li olsa da Kıbrıs Meselesi’nde görev almasının CHP’yi bağlayan bir durum olmadığını, iktidar ile muhalefet arasında ne dış politikada ne de Kıbrıs Meselesi’nde yapılmış bir görüş birliğinin olmadığını aktarmıştır. Gülek bu şekilde yanlış anlamaları önlemek adına da CHP’nin yaygın organı olan Ulus Gazetesi’nde Kıbrıs Meselesi haberlerini verirken Erim’in adını hiçbir şekilde zikretmemiştir.²¹¹⁵ 1953-1954 yılları arasında Erim karşıtı olan Vatan Gazetesi yazarı Ahmet Emin Yalman ise Erim’e görev verilmesi karşısında memnuniyetini dile getirip sanki muhalefet ile iktidar arasında yeni bir temasın başladığını göstermenin gayreti içerisine girmiştir.²¹¹⁶

Dünya Gazetesi 29 Ocak 1957 tarihli sayısında Erim’in, CHP’den DP’ye geçtiğini bile yazmıştır.²¹¹⁷ Erim, gazetecilere verdiği beyanatta “bunları tekzipten bıktım. Bence bu gibi haberlerin kaynağı, maksadı ve metodu aynıdır” diyerek yalanlamıştır. CHP içindeki şiddet taraftarlarını beğenmediğini iletmekle birlikte kendisinin Kıbrıs görevini kabul etmesinin gerekçesi üzerine şunları söylemiştir: “Başvekil Kıbrıs Meselesi ile ilgili çalışmalar yapılırken bir Devlet Hukuku Profesörü olarak benden de hizmet istedi. Kıbrıs bir parti davası

²¹¹³ “DP: büyüyen uğultu”, *Akis*, 16.02.1957.

²¹¹⁴ Erim, 1975: 17.

²¹¹⁵ “Kıbrıs: İşbirlik görünüşü”, *Akis*, 19.01.1957.

²¹¹⁶ “Kıbrıs: İşbirlik görünüşü”, *Akis*, 19.01.1957

²¹¹⁷ “Bay Erim”, *Dünya*, 29.01.1957.

değil bir memleket meselesi olduğuna göre bu vazifeyi seve seve kabul ettim. Binaenaleyh hazımsızlığa lüzum yoktur.”²¹¹⁸ Anılarında ayrıca bu haberleri dedikodu ve iftira olarak niteleyen Erim, Kocaeli’lilerin bunlara aldanmayarak 1957 ve 1961 Seçimleri’nde kendisini CHP’de milletvekili adayı gösterdiklerini belirtmiştir.²¹¹⁹

Nihat Erim’in Kıbrıs Meselesi’nde görev almasıyla birlikte Metin Toker’in Nihat Erim’e karşı olan düşmanlığı daha da artmıştır. Toker, Erim’in Kıbrıs Meselesi’nde görev almasından hoşlanmamıştır.²¹²⁰ Toker’in sahibi olduğu Akis Dergisi, Erim’e görev verilmesini “...uzun zamandan beri-Mahkemeler Nihat Erim’e 100 bin lira ceza taktir ettiğinden beri- devam eden bir işbirliğinin aleniye vurulmasından ibaret” olarak ifade etmiştir. Ardında Dergi, Nihat Erim’in bu işi “memleket işi” olarak gösterip aslında O’nun amacının makam ve mevki elde etmek olduğu imasında bulunmuştur. Erim’in öteden beri makam ve mevki, para elde etmek için fırsat kolladığını ve o fırsatın ise Kıbrıs Meselesi ile birlikte geldiğini açıklamıştır.²¹²¹ Erim kendisine “çamur atma” olarak tanımladığı bu iddialara görev karşılığında makam, mevki veya ücret kabul etmediğini ifade ederek yazdığı anılarında cevap vermiştir.²¹²²

Nihat Erim’in 31 Temmuz 1957 tarihinde kızı Işıl’ı eğitim için Amerika’ya göndermişti.²¹²³ Oğlu Işık da Paris’te bulunuyordu. Bazı CHP’liler kızını ve oğlunu Amerika’ya eğitim için Hükümet’in gönderdiğini ve Erim’e de ayda 4 bin lira maaş bağlandığını iddia etmişlerdir. Erim bu iddiaları reddetmiştir.²¹²⁴ İlerleyen aylarda Şemsettin Günaltay da Erim’in Menderes’ten ayda beş bin lira aldığını iddia etmiştir.²¹²⁵ Görüldüğü üzere, Erim’in Kıbrıs görevini kabul etmesi beraberinde de tepki, eleştiri, dedikodu ve iftiraları da getirmiştir. Buna rağmen Erim, yurt çıkarlarını üstün tutarak bu milli görevi kabul etmiştir.

2.3.5.2. Nihat Erim’in Kıbrıs Raporları

Yukarıda da ifade edildiği şekilde 1955 Londra Konferansı’ndan bir sonuç alınamaması ve Konferans sonrasında İngiltere’nin Radcliffe’yi özerklik anayasasını hazırlamak üzere görevlendirmesi ve Yunanistan’ın da self determinasyon politikasından

²¹¹⁸ “Nihat Erim”, *Akşam*, 18.02.1957.

²¹¹⁹ Erim, 1975: 16.

²¹²⁰ Akın Önalp İle Nihat Erim’in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp’in evi, İstanbul.

²¹²¹ “Törenler: çocuğun yaşı”, *Akis*, 12.01.1957.

²¹²² Erim, 1975: 16.

²¹²³ Erim, 2005: 633.

²¹²⁴ Erim, 2005: 636.

²¹²⁵ Erim, 2005: 669.

vazgeçmemesi üzerine DP Hükümeti, Kıbrıs Meselesi'nde yeni bir politika hazırlamaya karar vermiştir.

Bu politikanın çiziminde yardımlarını istemek üzere Başbakan Adnan Menderes Nihat Erim'i 16 Kasım 1956 tarihinde makamına davet etmiştir. Makamında yapılan görüşmede Menderes, Kıbrıs Meselesi'nin son zamanlarda aldığı önemi ve meselenin mahiyetini anlattıktan sonra bu alandaki çalışmalara katılmasını uygun gördüğünü belirtmiştir. Erim'den olumlu cevap alan Menderes²¹²⁶ O'na teşekkür ederek övgü dolu sözler söylemiştir: "Allah senden razı olsun. Allah seni millete bağışlasın" gibi Erim'i şaşırtacak şekilde iltifatlarda bulunmuştur.²¹²⁷ Erim'in görevi kabul etmesiyle birlikte Menderes, O'nu Kıbrıs Meselesi'nin son durumu hakkında aydınlattıktan sonra Hükümet'in siyasi hedeflerinin neler olduğunu beş maddede dile getirmiştir. Erim'den istenenin, bu maddeler çerçevesinde Kıbrıs Meselesi'nin o günkü ve ileriki dönemlerinde gerektiğinde ilgili devletlere sunulmak ve Türkiye'nin çıkarlarını gözeterik yapılacak çalışmalara katkıda bulunmak üzere bir rapor hazırlamak olduğu dile getirilmiştir. Erim'in Menderes'ten almış olduğu 5 siyasi talimat (Hükümetin siyasi hedefi) sırasına göre şu şekildedir:

1-Kıbrıs'ın İngiltere'de kalmasını isteriz. 2-Eğer İngilizler çekilecekse Kıbrıs asli sahibi olan Türkiye'ye iade edilmelidir. 3-Bu olmadığı takdirde Yunanistan ile yarı yarıya taksim edilmelidir. Bu takdirde İngiltere'ye arzu ettiği üsler veya bölge bırakılır. 4-İngiltere Ada halkına Self-government hakkı tanımayı tercih eder görünüyor. Bu tahakkuk ederse Kıbrıs Türklerinin ve Türkiye'nin hakları ve emniyeti sağlanca korunmalıdır. 5-Hiç kabul edemeyeceğimiz şık Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesidir.

Kendisine verilen görevi yerine getirmek için Erim öncelikle 19 Kasım 1956 tarihinden itibaren Dışişleri Bakanlığı'nın dosyalarını ve belgelerini okumaya başlamıştır. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı'nın İkinci Dairesi'nde görevli memurlardan Sadi Bey, Coruk ve Güner Türkmen'den sözlü olarak konuya ilişkin sözlü bilgiler almıştır. Erim'in bu isimlerden aldığı sözlü bilgiler, Yunanistan tarafından Kıbrıs Meselesi'nin ortaya atıldığından o güne kadarki seyri ve iç yüzüne dairdir.²¹²⁸

Nihat Erim işte işin iç yüzünü hem Menderes'ten hem de Dışişlerinde çalışan memurlardan detaylıca öğrendikten sonra Hükümet'in siyasi talimatı doğrultusunda Kıbrıs Meselesi'nde geçerli bir hukuk tezinin ne olması gerektiğini belirten 13 sayfalık bir rapor hazırlamış ve raporu 24 Kasım 1956 tarihinde Başbakanlığa sunmuştur. 3 nüsha olarak

²¹²⁶ BCA, 030.01/38.227.1.-1. (24.11.1956).

²¹²⁷ Erim, 1975: 17.

²¹²⁸ BCA, 030.01/38.227.1.-1-2. (24.11.1956).

hazırladığı raporu Erim; Başbakanlığa, Dışişleri Bakanvekili Ethem Menderes'e ve Dışişleri Umumi Katibi Nuri Birgi'ye teslim etmiştir.²¹²⁹

Yukarıda ifade edilen beş maddelik siyasi talimatı tek tek değerlendirerek görüşlerini beş bölümde ortaya koyan Erim, raporunun birinci bölümünde Kıbrıs'ın İngiltere'nin elinde kalması şikkını değerlendirmiştir. Erim'e göre, Kıbrıs'ın İngiltere'nin elinde şimdiki şekilde kalmasını savunmak BM'de sempati uyandırmaz. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada sömürgeciliğin kalkması gerektiği görüşünün ağır bastığını ifade ederek BM Anayasası'nın 73. maddesinin İngiltere'ye adada self-governmet (özerklik) uygulama görevini verdiğini Erim açıklamıştır. Hatta bu noktada İngiltere, self-governmet'ten self-determination'a kaydığını da hatırlatmıştır. Bu bilgilerden sonra Erim, "Kıbrıs İngiltere'de kalmasını isteriz" tezinin, Türkiye ada üzerinde coğrafi, tarihi ve stratejik haklar iddia ederken savunmanın doğru olmayacağını, yani adanın İngiliz sömürgesinde kalmaması gerektiğini iletmiştir. Türkiye'nin bu birinci şikkı savunması durumunda ise, "Kıbrıs'ın hükümranlığı İngiltere'de kalsın. Fakat Ada halkına Self-government elbette tanınmalıdır" formülünün savunulması gerektiğinin altını çizmiştir.²¹³⁰

Erim, Hükümet'in ikinci şikkı olan İngilizler adadan çıkacaksa adanın eski sahibine iade edilmesi gerektiği maddesi ile ilgili olarak da olaya farklı farklı açılardan bakan değerlendirmelerde bulunmuş ve sonuç olarak kendi görüşünü açıklamıştır. Buna göre, önce olaya hukuksal açıdan bakan Erim, bununla ilgili ileri sürülen coğrafi, tarihi ve özellikle stratejik nedenlerin yerinde olduğunu; ancak Lozan Antlaşması'nın 20. maddesi ile Kıbrıs'ın kayıtsız şartsız İngiltere'ye verilmiş olmasının Türkiye'nin ada üzerinde tekrar hak iddia etmesinin hukuki açıdan zayıf olacağını düşündüğünü anlatmıştır. Meseleyi Lozan Antlaşması çerçevesinde değerlendirmenin başka bir yanlışlığına da değinen Erim, bu hususta Lozan Antlaşması'nın diğer tarafların rızasını almadan değiştirilemeyeceğini anlatmıştır. Devamında Erim, adanın Yunanistan'a verilmesi durumunda Lozan Antlaşması'nın meydana getirdiği siyasi ve stratejik dengenin Türkiye aleyhine tamamen bozulacağı, siyasi icap bakımından çok güçlü olduğu Hükümet'in de en baştan beri bu sonucu belirtmekle çok isabetli hareket ettiğini vurgulamıştır. Yani Erim'e göre, adanın Yunanistan'a verilmesi demek Lozan'da halledilmiş olan Batı Trakya, Patrikhane, İstanbul Rumları, Ege Adaları konularının Türkiye ile Yunanistan arasında tekrar gözden geçirilmesi demektir. Menderes'in 28 Haziran 1956 tarihinde İngiltere Büyükelçisi'ne bu uyarılarda bulunması iyi olmuştur. Yine aynı konularda İngiliz ve Amerikalılara da bu hususta bilgi vermek yerinde olmuştur. Yunanlılara karşı en etkili silah budur. 9. BM Asamblesi'nde Lozan'ı İngiliz

²¹²⁹ BCA, 030.01/38.227.1.-1. (24.11.1956).

²¹³⁰ BCA, 030.01/38.227.1.-2. (24.11.1956).

temsilcisinin de Türkiye tezine uygun olarak zikretmesi Latin Amerika temsilcileri üzerinde, Yunanistan aleyhinde bir tesir yapmıştır.

Yine Erim'in ifadelerine göre, Adanın Türkiye'ye verilmesi isteğine karşı en etkili iddia, manevi etki anlamında self-determination prensibidir. Çünkü bu prensip dünyaca "cihanşümül nazariye kuvvetine sahip" bir prensiptir. Ancak BM, adanın Türkiye'ye devrinde self determinasyon ilkesini sunacaktır. Adada rumların nüfusu çoğunlukta olduğu için de Türkiye'ye devredilmesi imkansızdır. Bu yüzden Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi hukuki değil, siyasi nedenlere dayandırılmalıdır. Türkiye, Kıbrıs'ın kendisine terk edilmesi durumunda halkın din, ırk, menşe farkı gözetmeksizin eşit haklardan faydalanacağını söylemelidir.²¹³¹

Hükümet'in üçüncü şıkkı olan "Bu olmadığı taktirde Adanın Yunanistan ile yarı yarıya taksim edilmelidir. Bu taktirde İngiltere'ye arzu ettiği üsler veya bölge bırakılır" talimatı ile ilgili olarak da Erim, olaya sıcak bakan değerlendirmelerde bulunmuştur. Erim'e göre, Adanın Yunanistan'a ilhaki veya Türkiye'ye iade edilmesi teklifleri birbirinden uzak tekliflerdir. Statüko muhafaza edilmediği zaman İngiltere meseleyi şimdilik self-government ile kapatmak isteyecektir. Bir defa açılmış olan Kıbrıs Meselesi self-government formülü ile kapanmayacak olup her üç devletin ilişkileri de sürekli olarak bozulacaktır. Bu yüzden Erim, meseleyi uzlaşarak çözme taraftarıdır. Uzlaşma şeklini aynı zamanda ortalama bir hal olarak tanımlayan Erim, bu ortalama halin Kıbrıs Adası'nın taksimi olduğunu açık bir şekilde raporunda belirtmiştir. Bu formül, hakkaniyete uygun, taraflar arasında siyaseten mutabakat sağlayan ve de İngiltere'nin espirisme'ini ve uzlaşmacılığını okşayan bir formüldür.

Öte yandan Erim'in dosyalardan öğrendiğine göre, taksim fikri Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Amerika hükümetleri arasında gizli, resmi veya yarı resmi bazı görüşmelerde ele alınmıştır. Belçika Dışişleri Bakanı da taksim konusunda taraflar arasında aracılık etmeyi teklif bile etmiştir. Erim'in yine dosyalardan öğrendiğine göre, Yunanistan, adanın kuzeyinden dar bir şeridi Türkiye'ye bırakmayı düşünürken İngiltere Dışişleri Müsteşarı Sir İvan Kirck Patrick kuzeyden güneye bir hat ile adayı yarı yarıya ve doğusunu Yunanistan'a, Batısını ise Türkiye'ye verilmek üzere paylaştırmak istemektedir. Öte yandan Erim, Menderes'in adayı yarı yarıya taksim fikrinde olduğunu ve Menderes'in bu fikrini önceden de General Holmes'e açtığını dile getirmiştir. Bu hatırlatmalardan sonra Erim, taksim fikrinin, Self-determination prensibinin adli bir surette uygulaması olduğunu vurgulamıştır.

Erim taksim fikrinin nasıl adaletli bir şekilde uygulanacağını açıklamasına geçmiştir. Rum Nüfusu, Türk nüfusundan fazla olduğuna göre bunlar iç içe yaşamaktadır. Taksim yapıldığı taktirde isteyen istediği tarafa geçebilecek yani kendi anavatanı saydığı

²¹³¹ BCA, 030.01/38.227.1.-2-5. (24.11.1956).

devletin hükümlerine geçecektir. Böylece çoğunluğun arzusu yerine gelsin diye azınlıklar hiçbir şekilde anlaşamayacağı bir yabancı devletin hükümlerine zorla sokulmuş olmayacaktır.

Yine Erim'e göre, taksimin ortaya çıkaracağı meselelerin liberal esaslarla çözümlenebilecektir. Taksim fikri, BM'ye götürüldüğü ve orada ilgili devletlerde desteklendiği takdirde kabul edilebilir yahut aradaki pürüzler ilgili devletlerce uzlaşma ile halledilebilir. Yunanistan'ın ise yarı yarıya taksime yanaşmayabileceğini dillendiren Erim, bunun için alınacak önlemin karışık halde yaşayan Rum ve Türklerin mübadele edilmesi ile gerçekleşeceğini iddia etmiştir. Yunanlıların, Self-determination prensibi, eğer bu mübadele gerçekleşirse enosis hedefleri suya düşmüş olacaktır.

“Kıbrıs'ın taksim fikrini destekleyecek hukuki ve insani prensip Self-determination” diyen Erim, taksim teklifinin kabul görebileceği ihtimalini göz önünde tutarak Kıbrıs'ın ne şekilde bölünmesinin adadaki Türk nüfusunun çıkarları da gözetlenerek yetkili kişiler tarafından şimdiden tespit edilmesini istemiştir. Bu hususta askeri, ekonomik ve Türk nüfusunun adadaki çıkarlarının korunmasını istedikten sonra Erim, güvenlikle ilgili olarak da şunları söylemiştir: “Bunlara verilecek bölgede Türkiye'nin ve Yakın Doğu'nun emniyetinin icap ettireceği koruma tedbirlerine Türkiye de iştirak etmelidir. Aynı hakkı Türk bölgesinde Yunanistan isteyemez. Çünkü Ada'nın Anadolu'ya mesafesi 45 mil, Pire'ye mesafesi ise 600 mildir.”²¹³² Erim'in burada ortaya koymuş olduğu taksim fikri, ilerleyen bölümlerde de görüleceği üzere Hükümet tarafından benimsenecektir.

“İngiltere Ada halkına Self-government hakkı tanımayı tercih eder görünüyor. Bu tahakkuk ederse Kıbrıs Türklerinin ve Türkiye'nin hakları ve emniyeti sağlamca korunmalıdır” şeklindeki siyasi talimat hakkında ise Erim, değerlendirmelerine Lord Radcliffe'nin hazırlamış olduğu Kıbrıs Anayasası'nın İngiliz Hükümeti'ne sunulduğunu, bu anayasanın ise Self-governmenti sağlamak amacıyla hazırlatıldığını ifade ederek başlamıştır. Hazırlanan Anayasa'ya göre, adaya belli bir zaman geçtikten sonra self determinationa imkan verileceği İngiliz Hükümeti tarafından açıkça söylenmiştir. Erim'e göre, bazı tedbirler göz önünde tutularak self-determinationu Türk toplumu içinde tanımak şartıyla self governmentin anayasada yer almasında sakınca bulunmamaktadır. Tedbir olarak ifade ettiği ilk şart Rumların tedhişi mutlak suret durdurulmalıdır. Adada sükûnet içinde bir yıl geçtikten sonra self government uygulanabilir. Öte yandan Kıbrıs Valisi ile Makarios arasında yapılmış olan görüşmelerin Türk toplumu temsilcisi ile yapılmamış olması da BM'nin 73. maddesine göre aykırıdır. Self government statüsünün tetkikinde, Türkiye-

²¹³² BCA, 030.01/38.227.1.-5-7. (24.11.1956).

İngiltere-Yunanistan temsilcilerinden oluşan bir komite gözlemci olarak bulunmalıdır. Self government yani özerklik döneminde Türklerin nüfusunun çoğaltılmasına dikkat edilmeli ve bunun için çalışılmalıdır. 10 yıl sonra yapılacak olan self determinationa geçişte eğer Türklerin sayısı fazla olursa ister taksim ister self determination için plebisit yapılsın bu durumdan Türkiye'nin endişe duymasına gerek kalmayacaktır.²¹³³

Raporun son bölümünde ise Erim, Hükümet'in, "Hiç kabul edemeyeceğimiz şık Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesidir" şeklindeki Hükümet'in siyasi talimatını değerlendirmiş ve kendi görüşünü sunmuştur. Bu konuda Hükümet ile aynı görüşü paylaşan Erim, Kıbrıs halkına self determination hakkı tanımak bahanesiyle adanın Yunanistan'a ilhak edilmesine kapı açmanın yanlış olacağına değinmiştir. Erim'e göre, Kıbrıs'ın hem maddi ve hem de manevi olarak Türkiye'ye yakınlığı apaçık ortadadır. Hal böyle iken adayı, Yunanistan'a terk etmenin Türkiye'nin güvenliğine de balta vuracağını dile getirmiştir. Bunu engellemek için de siyasi tedbir olarak başta Amerika olmak üzere Türkiye'nin dost ve müteffiklerine Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesinin, Türkiye'nin onayı olmadan statüde bir değişikliğin Lozan Barış Antlaşması'nın gözden geçirilmesine neden olacağını hatırlatılmıştır.²¹³⁴

Raporun beşinci bölümünü bu şekilde tamamladıktan sonra Erim, Kıbrıs'ın geleceğine ilişkin kendi düşüncelerine yer vermiştir. BM Anayasası'na göre Yunanistan'ın neleri yapıp neleri yapamayacağına ilişkin değerlendirmelerini Erim beş başlıkta ele almış olup ilk bölümde adanın kaderinin mutlaka nüfus çokluğuna göre tayin edilmesini gerektiren milletler arası pozitif bir hukuk kaidesinin olmadığını anlatmıştır. Şimdi her ne kadar Rum nüfusunun çeşitli nedenlerle son 50-60 yılda çoğalıp, Türk nüfusunun ise azaldığı tespitinde bulunan Erim, adada yaşayan topluluklara eşit haklar tanınması durumunda bunun hızla tersine dönebileceğini ifade etmiştir.

İkinci bölümde ise Erim, self-determinationun ideal bir prensip olduğundan söz ederek BM Anayasası'nın 73. maddesinde self –determination'a değil, self-governmente yer verildiğini dile getirmiştir. Bu konuyu Erim, dördüncü bölümde biraz daha ayrıntılı olarak açıklayarak 73. ve 76. maddelerinin uygulanabilmesi için "particular circumstances of each territory and its peoples..." ibaresindeki "each territory and its peoples" ifadesi üzerinde özellikle durulması gerektiğini aktarmıştır. Erim, BM Anayasası'nın 73 ve 76. maddelerini Kıbrıs Meselesi'ne uygun olarak yorumlamıştır. Bu yorumlamaya göre, Kıbrıs adasının self government ya da self determination yapılması mümkün görünmemektedir. Türk tarafının tüm uğraşlarına rağmen eğer self determination ya da self government gerçekleşecek olursa,

²¹³³ BCA, 030.01/38.227.1.-8. (24.11.1956).

²¹³⁴ BCA, 030.01/38.227.1.-9. (24.11.1956).

kendisinin ayrıntılı olarak burada ortaya koymuş olduğu BM'nin 73 ve 76. maddelerinin yorumlarını öne sürülerek kararın ret ettirilebileceğini ifade etmiştir.²¹³⁵

Hükümet'in talebi nedeniyle Kıbrıs Meselesi üzerine yazdığı raporunu Erim, "ilk mütalaa ve düşüncemi saygılarımla arz etmiş bulunuyorum. Siyasi taktir yüksek makamındır" şeklinde bitirerek²¹³⁶ 22 Kasım 1956 tarihinde önce Başbakanlık Özel Kalem Müdürü'ne sunulmuştur. 24 Kasım 1956 tarihinde ise Dışişleri Genel Sekreteri Nuri Birgi telefon ederek Başkan Menderes'in emriyle bir nüshasını almıştır.²¹³⁷ Nihat Erim söz konusu raporunu hazırlarken Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Devletler Hukuku Doçenti Suat Bilgi ile istişare etmiş, O'nun da fikirlerinden istifade etmiş ve katılımını sağlamıştır.²¹³⁸

Raporun hazırlanmasından sonra Erim ile görüşen Dışişleri Bakanvekili Ethem Menderes, görüşme sırasında "Siz de bizim Radcliffe'imiz olun"²¹³⁹ demesi Erim'in raporunun Hükümet tarafından memnuniyetle karşılandığının göstergelerinden bir tanesidir. Memnuniyet ile karşılanmakla da kalmamış Erim'in raporu, Hükümetin Kıbrıs Meselesi tutumunda değişiklik bile yaratmıştır. Menderes, daha sonradan Erim'e bu yönde itirafta bulunmuştur. Hükümet, raporu benimsediği için de meselenin bundan sonraki aşamalarında da kendilerine yardımcı olmasını istemiştir.²¹⁴⁰

Menderes, Erim'in söz konusu raporda en iyi çözüm yolu olarak sunmuş olduğu taksim fikrini benimsemiştir. Zaten dikkat edilecek olunursa Erim, taksim fikrinin daha önce de hem Hükümet tarafında hem de ilgili devletlerarasında konuşulduğunu ifade etmişti. Kendisi söz konusunda raporunda, bunu detaylıca açıklayarak taksim fikrinde çok ısrarcı olmuştur.

Hükümet'in taksim fikrini benimsediğinin en açık ve ilk göstergesi 12 Aralık 1956'da İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd, Radcliffe Anayasası'nı Türkiye'ye sunmak ve Anayasa hakkında fikir alış verişinde bulunmak üzere Ankara'ya geldiğinde ortaya çıkmıştır. 16 Aralık 1956 tarihinde İngiliz Sömürge Bakanı kendi hazırladığı Anayasa'yı sunarak Türk Hükümeti'nin görüşlerini öğrenmek istemiştir. Bunun üzerine Menderes, Radcliffe Anayasası yerine Kıbrıs'ta taksim uygulanmasını istemiştir.²¹⁴¹ Ancak Hükümet'in Kıbrıs Meselesi'nde politika değişikliğine gittiğinin, taksim politikasını benimsediğinin en büyük göstergesi Menderes'in 28 Aralık 1956 tarihinde Meclis'te yaptığı

²¹³⁵ BCA, 030.01/38.227.1.-9-13. (24.11.1956).

²¹³⁶ BCA, 030.01/38.227.1.-13. (24.11.1956).

²¹³⁷ Erim, 1975: 30.

²¹³⁸ BCA, 030.01/38.227.1.-13. (24.11.1956).

²¹³⁹ Erim, 1975: 30-31.

²¹⁴⁰ Erim, 1975: 31.

²¹⁴¹ Balıkçoğlu, 2016: 49-50.

konuşmadır.²¹⁴² Menderes konuşmasının bir yerinde, “Biz adayı taksime taraftarız. Bundan başka bir statüko ve çare kabili tatbik değildir”²¹⁴³ diyerek politika değişikliğini tüm açıklığa ile herkese duyurmuştur.

Nihat Erim’in görüşleri doğrultusunda Hükümet’in açıklamış olduğu taksim politikasını Hükümet, 2 yıl boyunca devam ettirecektir. DP başta olmak üzere muhalefet çevrelerinde ve kamuoyunda da taksim fikri benimsenmiştir.²¹⁴⁴ Erim’in 24 Kasım 1956 tarihli raporunu beğenen ve kendi politikası haline getiren Hükümet, Erim’den Kıbrıs Meselesi üzerinde yeni görevler isteyecektir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, İngiltere 1956 yılının Temmuz ayında ada için bir özerklik anayasası hazırlaması üzere Lord Radcliffe’i görevlendirmişti. Radcliffe, yaptığı çalışmalar sonucunda özerklik anayasasını 12 Kasım 1956 tarihinde İngiliz Sömürge Bakanı’na teslim etmiş ve 19 Aralık 1956 tarihinde ise Bakan, bunu Avam Kamarası’nda açıklamıştı.²¹⁴⁵ İşte Radcliffe Anayasası’nın konuşulduğu bu dönemde Erim’den Hükümet, söz konusu Anayasa hakkında görüşlerini istemiştir.²¹⁴⁶ Erim de görüşlerini rapor halinde hükümete 22 Aralık 1956 tarihinde sunmuştur.²¹⁴⁷ Erim, böylece 1956 yılının sonu itibariyle Kıbrıs Meselesi ile ilgili iki adet rapor Hükümet’e teslim etmiştir.

Radcliffe Anayasası, Erim’e göre, Kıbrıs’ı İngiltere’nin tam egemenliği altında tutmaya devam ettirmektedir. Kıbrıs valisinin çok geniş yetkilere sahip olduğunu da belirten Erim, valiye yasama meclisinin faaliyetlerini her bakımdan ve her zaman etkisizleştirme yetkisinin verildiğini iddia etmiştir. Bunu da Erim, Radcliffe’in Kıbrıs’ın iki ayrı halktan oluşmasının nedeniyle bu ülkede daha geniş bir özerkliğin doğuracağı sakıncaları bilmesine bağlamıştır. Bu yüzden Erim, Radcliffe Anayasası’nın Kıbrıs’ın kaderini muhtariyet, bağımsızlık gibi şeylere bağlamanın sakat sonuçlara götüreceğini ispat ettiğini bu vesileyle dile getirmektedir. Anayasa’ya göre adada bir takım güvence tedbirlerine de başvurulduğunu anlatan Erim, bu güvencelerin Rum çoğunluğun Türk topluluğunu mağdur etmemesi, onu kısırlaştırmaması için alındığını, bu tedbirlerin de güzel düşünülmüş, yerinde tedbirler olduğunu anlatmıştır.

Ne kadar sağlam güvence tedbirleri alınırsa alınsın Erim’e göre, Rumların hedefinin enosis olduğunu ve bunu onların zihninden silmenin imkansız olduğunu ifade ederek, adanın ve bölgenin huzura kavuşması adına başka çözüm formüllerinin bulunmasını istemektedir.

²¹⁴² Gürel, 1985: 124.

²¹⁴³ “Hükümet Kıbrıs mevzuundaki kanaatini dün Mecliste açıkladı”, *Tercüman*, 29.12.1956.

²¹⁴⁴ Gürel, 1985: 124.

²¹⁴⁵ Armaoğlu, 2010: 642-643.

²¹⁴⁶ Erim, 1975: 31.

²¹⁴⁷ Erim, 1975: 42.

Radcliffe Anayasası, adayı İngiltere eğemenliği altında tutmayı hedeflese de Anayasa'yı hazırlayan Radcliffe'nin de rastladığı ve aşamadığı bir güçlük vardır. Erim'e göre, bu yüzden hemen işin esasına girme zorunluluğu doğmuştur. İşin esasını ise "Kıbrıs'taki iki ayrı topluluk ve Türkiye'nin güvenliği ile self-determination prensibini birlikte ele almakla ve yalnız bu suretle, çözülebilecek bir davadır" şeklinde Erim tarif etmiştir. Kısacası Erim, bu Anayasa'nın Kıbrıs Türkleri ve Türkiye bakımından son bir çözüm olarak kabul edilmesine olanak bulunmadığını dile getirmiştir. Ardından Erim, İngiliz Hükümeti ile söz konusu Anayasa görüşülürken iki şıktan birini seçmek gerektiğini da raporuna not etmiştir. Buna göre, birinci şık, ayrıntılarını görüşülmesine dahi gerek görülmeden hemen tasarıyı tamamen reddetmektir. İkinci şık ise bu anayasayı geçiş aşaması olarak görüp metin üzerinde tartışmaya girmektir. Erim bu iki şıkkı hükümete sunarak hangisinin daha uygun olacağına hükümetin karar vereceğini belirtip hemen ardından bu şıklardan herhangi birisinin kabul edilmesi durumunda hangi sonuçların ortaya çıkacağını değerlendirmeye başlamıştır.²¹⁴⁸

Erim, Hükümet'in birinci şıkkı seçmesi durumunda İngiltere, Yunanistan ve Birleşmiş Milletler'e kendilerini ve endişelerini nasıl anlatması gerektiğini ifade etmiştir. Buna göre Kıbrıs adasında iki ayrı topluluk bulunmaktadır. Rum halkının olduğu kadar Türk halkının self determination isteme hakkı vardır. Aynı halk oylamasında sanki tek bir topluluk varmış gibi her iki topluluğun da aynı halkoylamasında oy kullanmaları yanlıştır: "Bir topluluğun peşinden öteki topluluk sürüklenemez". Türkiye'ye çok yakın mesafede olan Kıbrıs adası Yunanistan'ın ya da Rumların hakimiyetine geçerse öte yandan Türkiye'nin güvenliği tehlikeye girebilir. Bu durum hiçbir hukuk ve siyaset anlayışına sığdırılmaz. Lozan Antlaşması konusuna da değinen Erim, Kıbrıs'ın Rumların arzusuna göre terk edilmesi durumunda Lozan Antlaşması'nda kurulmuş olan iki ülke arasındaki dengenin de bozulacağını dile getirmiştir. Bu denge bozulduğu zaman da Ege adaları, Patrikhane, İstanbul Rumları, Batı Trakya Meselesi tekrar tüm sıcaklığı ile gündeme gelecektir. Son olarak "Bu bir faciadır. 380 bin Rumun aşırı Milliyetçilik duygularını tatmin etmek için bu derece geniş yıkıntılar yapacak bir formül üzerinde nasıl ısrar edebilirler?" diyen Erim, hükümetçe birinci şık seçildiği takdirde ileri sürülecek kanıtların bunlar olduğunu belirtmiştir. Hükümet ikinci şıkkı seçecek olursa Erim'e göre, Radcliffe Anayasası'nın Kıbrıs için iyi işleyip işlemeyeceği, hem de Türk halkının hak ve çıkarlarını, Türkiye'nin güvenliği bakımından yeterli teminatı getirip getirmemiş olduğu araştırılmalıdır.²¹⁴⁹

Akabinde Erim, Radcliffe Anayasası'nı iki ayrı kısımda incelemeye başlamıştır. Buna göre birincisi söz konusu anayasada Türkler ve Türkiye bakımından aranacak ilaveler veya

²¹⁴⁸ Erim, 1975: 35-37.

²¹⁴⁹ Erim, 1975: 37-39.

değişiklikler, ikincisi ise Kıbrıs'ın daha iyi bir şekilde idare edilmesi için akla gelen tedbirlerdir. Hemen birinci kısma geçen Erim, Anayasa'nın amacı, vali ve yasama meclisinin yetkileri, yetkilerin genel dağılımı pragrafları hakkında bir teklifinin olmadığını belirtmiştir. Kısıntılar ve güvenceler paragrafında Türkçe'nin resmi dillerden birinin olduğu ifade edilmesi gerektiğini öne süren Erim, ayrımcılık yapma bahsinde ise bir toplumdan olmanın da ayrı bir işleme yol açmayacağını belirtmesini istemiştir. Seçmek ve seçilebilmek için adada belli bir süre ikamet ediyor olmak ve Türk, Rum ve İngiliz olmanın yeterli sayılabileceğini, yaşamada seçilemeyecek olanlar arasında din adamlarının da konması gerektiğini, mecliste boşalan yerler için sürekli seçimlere gitmek yerine yedek üyelik üzerinde durulması gerektiğini, yasadaki milletvekillerinden birisi eğer konuşmaları kendi diline çevirmek istemesi durumunda başkasının onayayına gerek görülmemesini istemiştir. Valinin yetkilerini fazla gören Erim ayrıca bunların sınırlandırılması gerektiğini tavsiye etmiştir. Yargıçların atanması, azledilmesi ve terfileri topluma güven verecek bir şekilde düzenlenmelidir. Eğitim işlerinde Kıbrıs Türklerin de fikirlerinin alınması gereklidir. Mali işlerde Maliye Bakanlığı'nın görüşleri alınmalıdır. Meclis'te Türk milletvekili sayısına da değinen Erim, ilerde Türk nüfusunun artması durumunda 6 olan milletevkili sayısının artırılmasını, ayrıca hemen 1 olan Türk bakan sayısının 2'ye çıkarılmasını dilemiştir. Kıbrıs'ın ahali durumunu dile getiren Erim, tek meclis sistemi yerine iki meclis sisteminin Kıbrıs için daha iyi olacağını anlatmıştır.²¹⁵⁰

Bu noktadan sonra ikinci şık olan Kıbrıs'ın daha iyi idare edilmesi için akla gelen yöntemler konusunda geçen Erim Radcliffe Anayasası'nın Kıbrıs'a yeteri kadar özerk bir yönetim tanımadığını valiye tanınan mutlak güce işaret ederek iddia eden Erim, bu durumu Rumların kabul etmeyeceğini vurgulamıştır. Bu konuda Türk tarafı hemen görüşünü öne sürmemeli, Rumlarla İngilizlerin tartışmalarını izlemeli, ondan sonra gerekirse kendi düşüncelerini ortaya koymalıdır.²¹⁵¹

Raporunun sonunda Erim, Radcliffe Anayasası'nın yeteri kadar açık olmadığını, açıklık için kendisinin bir takım yukarıda önerilerde bulunduğunu, anayasa Türklerin durumunu bugüne kıyasla daha elverişli kıldığını, fakat asıl meseleyi havada bıraktığının tespitinde bulunmuştur. Türkler bakımından Kıbrıs'ın geleceği için sağlam ve açık güvencelerin lazım olduğunu söyleyen Erim, çözüm için en iyi formülü tekrarlamıştır: "En iyisi Türk, Yunan, İngiliz üçlü anlaşmasıyla hemen taksime gidebilmektir". Görüşlerin bu

²¹⁵⁰ Erim, 1975: 39-41.

²¹⁵¹ Erim, 1975: 41.

şekilde açıkladıktan sonra Erim, 22 Aralık 1956 tarihli ikinci raporunu “Taktir yüksek siyasi makamındır” diyerek bitirmiştir.²¹⁵²

2.3.5.3. Kıbrıs Meselesi Etrafında Kıbrıs, Londra ve Newyork’taki Faaliyetleri (1957)

Nihat Erim, 1956 yılının sonlarında Hükümet’in talebi üzerine Kıbrıs Meselesi ile ilgili iki adet rapor hazırlayıp Hükümet’in taktirlerine sunmuştu. Erim’in anlattıklarına göre, Hükümet raporlardaki görüşleri hemen benimsemiştir. Bunun dışında Hükümet Erim’e 1957 yılının başlarından itibaren Kıbrıs Meselesi’nde yeni görevler teklif etmiştir. O da bu görevleri kabul etmiştir.²¹⁵³

İngiltere Kıbrıs adası için özerk bir yönetimi ön gören Radcliffe Anayasası’nı hazırlamıştır. İngiliz Hükümeti, 1957-1959 yılları arasında Türk Hükümeti’nin tezi olan taksim fikrinden vazgeçirip özerk yönetimi yani Radcliffe Anayasası’nı kabul ettirmek istemekte idi. Türkiye ise kendi tezi olan taksim fikrini İngiliz Hükümeti’ne kabul ettirmek için uğraş vermektedir.²¹⁵⁴ İşte bu esnada DP Hükümeti, Erim’e yeni bir görev teklif etmiş ve Erim de bu görevi kabul etmiştir.

Nihat Erim’in Kıbrıs Meselesi’ndeki yeni görevi Radcliffe’nin Türkiye’ye yaptığı tekliflerle ilgili olarak önce Kıbrıs Valisi ile temaslarda bulunmak, oradan da Londra’ya giderek yine Radcliffe Anayasası ile ilgili İngiliz Hükümeti ile görüşmelerde bulunmaktır. Bu görüşmelerde Hükümet’in verdiği karara göre, Türk Heyeti’nin başında ise Nihat Erim olacaktır. Erim’e yardımcı olarak Doçent Suat Bilge görevlendirilmiştir.²¹⁵⁵ Aslında Hükümet, Erim’e direkt olarak Londra’ya gitmesi görevini vermişti. Ama Erim, önce Kıbrıs’a gidip oradaki durumu yakından görmek istemiştir.²¹⁵⁶

Kıbrıs ve Londra’ya gidip orada Radcliffe Anayasası üzerinde görüşmelerde bulunmasının yanı sıra Hükümet, aynı zamanda Newyork ve Birleşmiş Milletler müzakerelerine katılma görevini de vermiştir. Yine bu görevlere gidecek Heyet’in başkanlığını Erim yapacak olup Heyet’te delege olarak Fatin Rüştü Zorlu, Hariciye Vekâleti Umum Katibi Büyükelçi Nuri Birgi ve Heyet Katibi olarak da Dışişleri İkinci Daire Memurlarından Güner Türkmen vardır. Londra ve Newyork’a gitmesi için görevlendirilen Erim’e, “1956 mali yılı Bütçe Kanuna bağlı (H) cetveli gereğince itası mümkün olan en yüksek misil üzerinden yevmiye” verilmiş ve O’nun başında bulunduğu “heyetin büro, ziyafet

²¹⁵² Erim, 1975: 41-42.

²¹⁵³ Erim, 1975: 35-43.

²¹⁵⁴ Balıkçioğlu, 2016: 50-51.

²¹⁵⁵ BCA, 030.18.01/145.109.8. (02.02.1957).

²¹⁵⁶ Erim, 1975: 43.

ve sair masrafları” da karşılanmıştır.²¹⁵⁷ Böylece Erim, 1957 yılı içerisinde Kıbrıs’a, Londra’ya ve Newyork’a giden Heyet’in başkanlığı görevini yürütecek olup bu görevinin amacı Radcliffe anayasasına karşı taksim fikrini ilgili devletlere karşı savunmak ve bunu kabul ettirmeye çalışmaktır.

Kıbrıs, Londra ve Newyork’a giderek Kıbrıs Meselesi üzerinde temaslarda bulunacak olan Türk Heyeti’nin Başkanlığı’na seçilmiş olan Nihat Erim, Kıbrıs’a hareket etmeden önce İstanbul’da Dışişleri Genel Katibi Nuri Birgi ve Kıbrıslı Türk Liderlerinden Fazıl Küçük ve Faiz Kaymak ile birlikte 3 Ocak 1957 tarihinden itibaren birkaç gün sürecek toplantılar yapmıştır.²¹⁵⁸ Toplantılarda Radcliffe’nin hazırlamış olduğu Anayasa Taslağı hakkında görüşmeler yapılmıştır. Kıbrıs Türklerin, Anayasa hakkındaki düşünceleri konuşulmuş olmakla birlikte aynı zamanda Radcliffe Anayasası’na karşı Türk Hükümeti’nin teklifinin ne olacağı kesinleştirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu Anayasa üzerinde eğer Türklerin aleyhinde durum varsa bunların tadil edilmesi için yurt dışına çıkmadan önce tespitler yapılacaktır.²¹⁵⁹ İstanbul’da yapılmakta olan dörtlü görüşmelerle ilgili olarak da Başbakan Menderes’e bilgi verilmiştir.²¹⁶⁰ Kıbrıs Anayasası’nın ana hatlarını çizen Lord Radcliffe Anayasa Tasarısı hakkında Türk görüşünü tespit etmek amacıyla yapılan İstanbul’daki çalışmalar 7 Ocak itibariyle biterken Menderes, başta Erim olmak üzere toplantıya katılanlarla görüşme yapmıştır. Menderes ile yapılan görüşme sonrasında Kıbrıs Türk toplumu temsilcileri, Nihat Erim ve Nuri Birgi Ankara’ya dönmüştür. Tercüman Gazetesi’nin edindiği bilgilere göre, Nihat Erim başkanlığında İstanbul’da yapılmış olan bu toplantılarda sanıldığı aksine Radcliffe Anayasası’na karşı yeni bir anayasa tasarısı hazırlanmamıştır. Toplantının amacı, Radcliffe Anayasa Tasarısı hakkında başta Türk görüşünü tespit etmek, Tasarısı ile ilgili eksiklikleri ve Tasarısı’nın Türk çıkarına uygun olmayan maddelerini ortaya koymaktır. Aynı zamanda söz konusu Anayasa Tasarısı İngilizler tarafından geri çekildiği takdirde ya da Yunanistan’ın tasarısı reddetmesi durumunda Türkiye’nin politikası olan taksim esası üzerinde teknik çalışmalar yapılmıştır.²¹⁶¹ Erim’in anlattıklarına göre, bu toplantılarda Dr. Küçük ve Faiz Kaymak, Radcliffe Anayasa Tasarısı ile ilgili Türkler bakımından sakıncalı olan hususlara işaret etmiştir.²¹⁶²

Kıbrıs’a hareket etmeden önce Nihat Erim ve heyeti Ankara’da Türk görüşünü tekrar görüşmek üzere toplanmaya karar vermişlerdir. Ancak yoğunluk nedeniyle bir türlü

²¹⁵⁷ BCA, 030.18.01/143.112.5. (15.02.1957).

²¹⁵⁸ “Kıbrıs Anayasası hazırlanıyor”, *Tercüman*, 04.01.1957.

²¹⁵⁹ “Kıbrıs anayasası üzerinde çalışılıyor”, *Akşam*, 04.01.1957.

²¹⁶⁰ “Kıbrıs anayasası yarın tamamlanıyor”, *Akşam*, 05.01.1957.

²¹⁶¹ “Kıbrıs Anayasasında yapılmasını istediğimiz değişiklik tespit edildi”, *Tercüman*, 08.01.1957.

²¹⁶² Erim, 1975: 54.

toplanamamışlardır.²¹⁶³ Nihayet 19 Ocak 1957 tarihinde Erim'in başkanlığındaki Dr. Fazıl Küçük, Faiz Kaymak ve Suat Bilge'den oluşan Heyet, Lefkoşe'ye gelmiştir. Türk Heyeti, burada geniş bir kalabalık tarafından sevinçle, "hoş geldiniz" sözleri ve çeşitli tezahüratlarla karşılanmıştır. Dr. Fazıl Küçük halka açık bir yerde yaptığı konuşmasının bir yerinde "Kıbrıslı Vatandaşlarım, 25 Milyon Türk arkamızdadır. Türkiye bizi asla yaddellere bırakmayacaktır. Yakında bizim için de parlak günler doğacaktır" şeklinde söylediği sözler halkın sevincini daha da arttırmış ve o coşkun hava içinde Heyet, Dr. Küçük'ün evine doğru yola çıkmıştır. Küçük'ün evinin yakınlarına varıldığında halk, yine tezahüratlar arasında Erim'in arabasını havaya kaldırmış, Erim ve Suat Bilge arabadan indikten sonra da yürümelerine fırsat vermeden her iki isim de omuzlara alınmıştır.²¹⁶⁴ O gün Hürriyet Gazetesi'ne verdiği beyanatta Erim, Kıbrıs'a neden geldiğini şöyle açıklamıştır:

Umumi Vali Mareşal John Harding ile görüşmek ve durumu yerinde tetkik etmek için geldik. Hükümetimiz, Kıbrıs Meselesini hukuk ve insanlık prensiplerine en uygun şekilde halledebilmek için çalışmaktadır. 25 milyonun kalbi Kıbrıs Türkleriyle çarpmaktadır. Müttefikimiz ve büyük dostumuz İngiltere ile birlikte mesut bir neticeye varacağımıza inanmaktayız. Kıbrıs meselesinin Türk, İngiliz ve Yunan hükümetleri arasında dostluğu tahrip edici değil, fakat bilakis teyit, ihya ve takviye edici bir şekilde halli hepimizin emelidir.²¹⁶⁵

Erim'in Kıbrıs'a gelmesi ile birlikte öte yandan Kıbrıs'ta çeşitli teşkilatlardan Erim'in başkanlığını yaptığı heyete çok sayıda telgraf gelmiştir.²¹⁶⁶

Erim'in verdiği beyanat doğrultusunda 20 Ocak 1957 tarihinde Kıbrıs Valisi Harding ile Lefkoşe'deki Vilayet Konağı'nda yaklaşık bir saat görüşülmüştür. Görüşmeye Erim'in yardımcısı Doçent Suat Bilge de katılmış olup Fazıl Küçük ile Faiz Kaymak hazır bulunmuşlardır. Gizli olarak yapılan görüşmenin sonunda bir açıklama da yapılmamıştır.²¹⁶⁷ Ancak Erim bu görüşmenin içeriği hakkında anılarında bilgi vermektedir. Görüşme sırasında Vali Harding, Kıbrıs Meselesi'nde önlerindeki 4-5 haftanın çok önemli olduğundan söz ederek meselenin BM'de konuşulacağını, bu yüzden onun öncesinde Türkiye'nin başta Amerika olmak üzere kendisine bu meselede yandaş kazanması gerektiğini tavsiye etmiştir. Çünkü Amerika, İngilizlerin telkinlerine artık önem vermemektedir. Eğer Türkiye, BM

²¹⁶³ "Kıbrıs toplantısı dün de yapılamadı", *Hürriyet*, 19.01.1957; "Kıbrıs için bu gün bir toplantı daha yapılacak", *Tercüman*, 18.01.1957; "Kıbrıs Anayasası konusunda bu gün yapılacak toplantı", *Son Havadis*, 14.01.1957; "Kıbrıs'la ilgili son toplantı", *Son Havadis*, 10.01.1957.

²¹⁶⁴ "Kıbrıs'a giden heyetimizi ada Türkleri omuzda taşıdı", *Hürriyet*, 20.01.1957; "Kıbrıslı tedhişçiler dün Adada dört Türk polisini yaraladılar", *Tercüman*, 20.01.1957.

²¹⁶⁵ "Kıbrıs'a giden heyetimizi ada Türkleri omuzda taşıdı", *Hürriyet*, 20.01.1957

²¹⁶⁶ Erim, 1975: 43.

²¹⁶⁷ "Nihat Erim Kıbrıs Valisi John Harding ile görüştü", *Tercüman*, 21.01.1957.

toplantısı öncesinde kendisine Amerika gibi bir devleti yandaş olarak kazanabilirse bu mesele BM’de halledilebilir. Eğer burada halledilemezse Harding’e göre, Türkiye, İngiltere, Yunanistan bu meseleyi üçlü olarak halletmelidir. Yunanistan’ın üçlü anlaşmaya yanaşmaması durumunda ise Türkiye ve İngiltere ikili anlaşmalarla bu meseleyi kesin çözmelidir. Ayrıca Harding, Erim’den Kıbrıs’taki Türklerin durumunu Rumlara karşı güçlendirmek için de Kıbrıs’a 8-10 bin civarında öğretmen ve teknisyen göndermesini tavsiye etmiştir. Erim, Harding’in bu konuşması üzerine Yunanistan’ın da içinde bulunacağı üçlü bir anlaşmaya kendilerinin de razı olacağını, ancak Yunanistan’ın ne Radcliffe Anayasası’nı ne de başka bir şeyi kabul etmeyeceklerini, sadece enosisi isteyeceklerini ifade ederek çözüm için Türk-İngiliz görüşmesini teklif etmiştir. Erim, Türk-İngiliz dostluğunun geçmişten gelip geleceğe gittiğini hatırlatarak teklifini kabul ettirmek için uğraşmış ve sonra da Kıbrıs işinin iki devlet arasında acele bir şekilde halledilmesini önermiştir. Harding’in, Türkiye’den Kıbrıs’a Türk gönderilmesi teklifine de temas eden Erim, 8-10 bin değil daha fazla Türk göndermek istediklerini ama önce Türk-İngiliz anlaşmasının yapılmasını, böylece Türklerin geleceklerini burada güvencede görmek gerektiğini belirtmiştir.²¹⁶⁸

Erim’in bu savunması üzerine Vali Harding, Atatürk’ün bir ara Kıbrıs’tan Türkleri Anadolu’ya çağırdığını söylemiştir. Erim bu düşünceye karşı çıkarak Kıbrıslı Türklerin Anadolu’ya göç edişlerinin çeşitli sıkıntılar ve gelecek endişesinden dolayı olduğunu açıklamıştır. Vali’den adadaki Türklerin geleceği hakkında güvence isteyen Erim’e, kendisinin kişisel düşüncelerini ifade ettiğini, burada bulunma sebebinin de idari nedenlerle değil, stratejik nedenle olduğunu söyleyerek bunu reddetmiştir. İkili arasındaki görüşmelerde önemli konulardan birisi de Rumların adadaki tedhişçilik faaliyetler idi. Erim, Vali Harding’e tedhişçiliği ne yapacaklarını sormuştur. Vali de EOKA örgütünü adada çok sıkıştırdığını daha da sıkıştırmaya devam edeceğini ve bu yüzden de tedhişçiliğin ortadan kalkacağını anlatmıştır.²¹⁶⁹

İkili arasında geçen önemli bir konu da Türkiye’nin politikası, taksim meselesidir. Vali bu konuda Erim’e taksimin iyi bir şey olmadığını ve bunun en son çare olarak düşünülebileceğini ifade etmiştir. Erim de kendilerinin buna, “ehven-i şer” dediklerini, “ve Türkiye bakımından fedakarlık olarak kabul ettiklerini”nin altını çizmiştir. Vali’nin tekrar ada için kendi görüşleri olan self-governmentin en iyi çözüm olduğunu söylemesi üzerine Erim, daha büyük bir savunmaya geçmiştir. Kıbrıs Meselesi’ni Türklerin başına bela olarak açanların İngiltere ile Yunanistan olduğunu, kendilerinin İngilizlerin adadan çıkıp gitmesini istemediklerini, İngilizler adada kaldığı sürece Türk toplumunun hakları güvence altına

²¹⁶⁸ Erim, 1975: 50-51.

²¹⁶⁹ Erim, 1975: 51-52.

alındığı sürece de şikâyetçi olmayacaklarını dile getirmiştir. İngilizlerin buradan çıkması ile Türklerin, Rumların elinde kalacağı ve bunun da tam anlamıyla cinayet olacağını da Erim'in sözlerine eklemesi ile Vali, Erim'i başıyla tasdik etmiş ve üçlü olmazsa ikili (Türk-İngiliz) çalışarak meseleyi çözelim demiştir. Kendi görüşünün kabul olduğu gören Erim, Menderes'ten aldığı talimatın mesele çözümlenirken İngilizlerin işlerinin kolaylaştırılması ve onlarla birlikte hareket edilmesi olduğunu söylemiştir. Bu yüzden Erim, İngilizlerin işlerini zorlaştırmayıp kolaylaştıracaklarını da anlatmıştır.²¹⁷⁰ Bu görüşmeden anlaşıldığı üzere, Yunanistan'ın enosisten vazgeçmeyeceğini düşünen Erim, meselenin Türk-İngiliz ikili görüşmeleri ile halledilmesi konusunda ısrarcı davranmış ve Erim'in bu ısrarı Harding tarafında kabul görmüştür. Ancak Erim'in taksim fikri Harding tarafından kabul görmeyerek Harding, adaya özerklik verilmesi konusunda ısrar etmiştir.

Nihat Erim, 21 Ocak 1957 akşamı da Vali Harding ile bir görüşme daha gerçekleştirmiştir.²¹⁷¹ Bu görüşmeye Erim ile birlikte Suat Bilge ve Başkonsolos Burhan Işın da katılmıştır. Erim'in Harding ile konuşmaları daha çok Radcliffe Anayasa Tasarısı üzerinde olmuştur. Erim, Harding'e bir takım sorular sorarak söz konusu Tasarı hakkında tamamlayıcı bilgiler edinmeye çalışmıştır. Erim, bu şekilde hareket ederek kendileri Londra'ya gidip Radcliffe ile görüşünceye kadar Türkiye'nin nelerden endişe duyduğu hakkında Radcliffe'nin bir ön bilgi edinmesini sağlamak istemiştir. Çünkü Harding, bu görüşme hakkında hemen Radcliffe'ye bilgi verecektir. Erim'in Harding'e yöneltmiş olduğu soruların Erim açısından başka faydaları da olmuştur. Yakın bir zamanda Londra'ya gidip Radcliffe ile görüşecek olan Erim, henüz oraya gitmeden İngilizlerin asıl maksadının ne olduğunu öğrenmiş olacaktır. Erim bu görüşmeden sonra da Heyet'teki arkadaşları ile birlikte bir değerlendirme yapacaktır. Erim'in bu görüşmelerden, İngilizlerin politikalarından ve Anayasa Tasarıları'ndan edindiği izlenim, Türklere tanınan haklar sonradan Zürih ve Londra Anlaşmaları'nda elde edilen haklara kıyasla geri olduğu yönündedir.²¹⁷²

19-22 Ocak 1957 tarihleri arasında Kıbrıs'ta bulunan Erim, Lefkoşe'nin dışında Larnaka, Magosa ve Girne'yi de ziyaret ederek oradaki durumu izlemeye çalışmıştır.²¹⁷³ Bu izlenimlerini ve Vali Harding ile yaptığı görüşmeleri hükümete rapor halinde sunmuştur.²¹⁷⁴ Kıbrıs temaslarında adada yaşayan Türkler ve Rumlar üzerinde edindiği en önemli izlenimler, Kıbrıs adasında tedhişçilik tam anlamıyla başarılı olduğu yönündedir. Rumlar saldırılarını da hızla sürdürmektedir. Türk toplumu ise uyanık, şuurlu ve azimlidirler. Türk toplumu

²¹⁷⁰ Erim, 1975: 52-53.

²¹⁷¹ "N. Erim Harding'i %80 kazandık diyor", *Tercüman*, 22.01.1957.

²¹⁷² Erim, 1975: 43-48.

²¹⁷³ Erim, 1975: 43.

²¹⁷⁴ Erim, 1975: 48.

dayanışma içerisindedir. Türkler, Türkiye'nin kendilerini Rumların elinde bırakmayacağını anladıkça rahatlamaktadırlar. Rum toplumunun daha zengin ve ileri görünmesi göze çarpmakta ve bu anlamda Hükümet'in aradaki mesafeyi kapatmak için özel bir çaba sarf etmesi icap etmektedir. Zira Vali Harding de bu konuda Erim'e telkinlerde bulunmuştu.²¹⁷⁵

Nihat Erim, Vali Harding ile yaptığı görüşmelere ilişkin olarak Tercüman Gazetesi muhabirine Harding'i % 80 kazandığının altını çizmiştir.²¹⁷⁶ Diğer yandan Türk basınında Erim ile Vali Harding'in görüşmeler sonucunda Kıbrıs Meselesi'nde anlaştıkları haberleri ortaya atılmış, ancak bunlar yalanlanmıştır. Kıbrıs'taki İngiliz yetkililer şöyle bir açıklama yapmıştır: "Prof. Erim'in Kıbrıs'ta yaptığı görüşmeler zemin yoklama mahiyetinde olmuştur ve Vali ile herhangi bir anlaşma akdetmesi bahis mevzu değildi. Prof. Erim Kıbrıs'taki Türk camiasının görüşlerini öğrenmek ve Vali ile Lord Radcliffe'nin teşri tekliflerini görüşmek üzere buraya gelmiştir."²¹⁷⁷ Erim'in anılarında anlattığı görüşmelerin detaylarına bakılacak olunursa, Erim'in Vali ile anlaştığı doğru olmamakla birlikte bazı konularda Vali'yi Türk görüşüne yaklaştırmış olduğu ortadadır.

22 Ocak 1957 günü Kıbrıs'tan Ankara'ya döneceği gün Türk Heyet'i, trafik kazasında yaralanmış olan Faiz Kaymak'ı ziyaret etmiş ve bu ziyaretten Başkonsolosluğa dönerken Heyet'in aracına bombalı saldırı düzenlenmiştir. Araba çok hızlı hareket ediyor olduğu için Erim ve arkadaşları yara almadan kurtulmuştur. Olayın ardından hemen askeri güvenlik tedbirleri alınmış ve soruşturma başlatılmıştır. Kıbrıs Valisi, Erim'e telefon ederek olaydan dolayı özür dilemiş ve çok üzüntülü olduğunu ifade etmiştir. Vali Harding, ardından konsolosluk binasını hemen koruma altına aldırılmış ve zırhlı araçlarla Türk Heyet'i hava alanına kadar götürülmüştür. Sonradan Vali Harding, bu bombalı saldırının aslında o sırada caddeden geçmekte olan bir İngiliz askeri aracına yapıldığını duyurmuştur. Erim'e göre, ise bu saldırı Türk Heyeti'ne yapılmış bir saldırı idi.²¹⁷⁸

Nihat Erim ve Yardımcısı Suat Bilge'den oluşan Türk Heyeti, Kıbrıs'tan Ankara'ya 22 Ocak 1957 tarihinde dönmüştür. Ertesi gün ise İstanbul'a gitmişler ve Yeşilköy hava alanında kendilerini Menderes karşılamıştır.²¹⁷⁹ Türkiye'de fazla durmayan Heyet, 24 Ocak'ta uçakla İstanbul'dan Londra'ya hareket etmiştir. Erim'in görevi Lord Radcliffe'nin Kıbrıs için hazırladığı Anayasa Tasarısı hakkındaki Türk görüşünü İngiliz Hükümeti'ne bildirmektir.²¹⁸⁰

²¹⁷⁵ Erim, 1975: 48-50.

²¹⁷⁶ "N. Erim Harding'i %80 kazandık diyor", *Tercüman*, 22.01.1957.

²¹⁷⁷ "N. Erim bu gün Londra'ya hareket ediyor", *Hürriyet*, 24.01.1957; "Kıbrıs Hükümeti Nihat Erim ile Harding arasında bir anlaşmaya varıldığını yalanladı", *Akşam*, 24.01.1957.

²¹⁷⁸ "Erim'in otomobiline bomba atıldı", *Tercüman*, 23.01.1957; "Kıbrıs'taki heyetimiz ölüm tehlikesi atlattı", *Hürriyet*, 23.01.1957; Erim, 1975: 55.

²¹⁷⁹ "Erim bu gün Londra'ya gidiyor", *Akşam*, 24.01.1957; Erim, 1975: 57.

²¹⁸⁰ "Nihat Erim Londra'da", *Akşam*, 25.01.1957.

24 Ocak'ta Londra'ya gelen Erim, 25 Ocak'tan 28 Ocak'a kadar İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda Radcliffe ile söz konusu Anayasa Tasarısı'nı görüşmüştür. Görüşmelerin 28 Ocak'a kadar devam etmiş olmasının sebebi, 29 Ocak'ta Radcliffe'nin, Londra'dan New York'a gidecek olmasıdır. Radcliffe, Kıbrıs Meselesi'nin görüşüleceği BM Genel Kurulu'na katılacaktır. İşte BM Genel Kurulu öncesinde Radcliffe ile yaptığı bu görüşmelerde Erim, Radcliffe Anayasa Tasarısı hakkında kendi düşüncelerini, görüşlerini ve isteklerini dile getirmiştir. Toplantının sonucunda ise herhangi bir karar alınmamıştır.²¹⁸¹ Toplantı sonucunda yayınlanan resmi tebliğde, bu görüşmelerin her iki ülke için de çok faydalı görüş teatisine yol açtığı öne sürülmüştür.²¹⁸²

4 Şubat 1957 tarihine kadar Londra'da kalmaya devam eden²¹⁸³ Erim, bu süre zarfında başka temaslarda ve faaliyetlerde de bulunmuştur. Avam Kamarası üyeleri, İngiliz basın ve radyosu ile temaslara geçerek Kıbrıs Meselesi'ne ilişkin Türk görüşünü anlatmaya çalışmıştır. Avam Kamarası'na bizzat giderek orada muhalefet parti ileri gelenleri ile görüşme yapan Erim, onlarla önemli konuşmalar olmuştur. Muhalefet liderlerinden Dışişleri Bakanı Callaghan, İşçi Partisi Genel Sekreteri James Griffiths, G. Brown ve K. Younger gibi isimlerin bulunduğu yerde Erim Türk tezini anlatırken “Eğer Kıbrıs'a vereceğiniz statü oradaki Türk toplumunun haklarını göz önünde tutmazsa, Türkiye buna katlanamaz” demesi üzerine Brown, “Yani ne yaparsınız? Adayı gider işgal mi edersiniz? Sizin bir tane bile çıkarma geminiz yok! Savaş mı yapacaksınız?” şeklide sert bir soru yöneltmiştir. Erim savaştan söz etmediğini, savaşın dışında başka şeylerin de olduğunu ve bunu hatırlatmak istediğini dile getirmiştir. Aslında Brown'un bu sorusu Erim üzerinde derin bir etki yapmıştır. Çünkü Erim, “Hakkı dahi teslim ettirebilmek, kabul ettirebilmek için güçlü olmak gerektiğini” önceden de bilmekteydi. Ama bunu bir İngiliz devlet adamının ağzından duymak O'nda derin bir etki bırakmıştır.²¹⁸⁴ Türkiye, 1964 yılında adaya müdahale etmek isteyecek; ancak gerekli gücü olmadığı için bunu başaramayacaktır. 1974 yılına gelindiğinde ise bunu başarabilecektir. Brown'un sorusu üzerine Erim'in orada açıklamadığı ve anılarına kaydetmiş olduğu yorumu, bu yüzden Erim'in ne kadar çok haklı olduğunu ortaya koymaktadır.

Erim, 31 Ocak 1957 tarihinde öğle yemeğinde Avam Kamarası Dışişleri Komisyonu Başkanı Muhafazakar Parti'den MotRadcliffe ile aynı komisyonun sözcüsü Flecher Cook'u oteline çağırarak bir görüşme yapmıştır. O'nlara İngiltere'deki İşçi Partisi'nin Kıbrıs Meselesi'nde Türkiye aleyhindeki görüş ve faaliyetlerinin mahiyetini sormuştur. Onlar ise

²¹⁸¹ Erim, 197-5: 58; “Erim'in Londra'daki görüşmeleri”, *Tercüman*, 27.01.1957.

²¹⁸² “Kıbrıs mevzuunda Londra'da yapılan Türk -İngiliz görüşmeleri dün sona erdi”, *Tercüman*, 29.01.1957; “Kıbrıs anayasası için yapılan Türk-İngiliz görüşmeleri bitti”, *Hürriyet*, 29.01.1957.

²¹⁸³ “Nihat Erim New York'a gidiyor”, *Tercüman*, 04.02.1957.

²¹⁸⁴ Erim, 1975: 58-59.

Kıbrıs Meselesi'nde İşçi Partisi'nin Türkiye'yi taraf olarak kabul etmediğini, ancak Boyd'un Avama Kamarası'ndaki demecinden sonra Türkiye'nin söz hakkı olduğunu kabul etmeye başladıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca İşçi Partisi'nin gelecek seçimlerde büyük ihtimalle iktidara geleceklerini de Erim'e anlatmışlardır. İşçi Partisi'nin iktidara gelmesinin yüksek ihtimal olduğunu öğrenen Erim, İşçi Partisi'nden kimlerle Kıbrıs Meselesi'ni konuşmasının uygun olacağını sormuş ve bunun üzerine Bevan ve Noel Baker cevabını almıştır. Erim, İşçi Partisi'ni Türk görüşü konusunda bilgilendirmek ve onları Türkler lehinde ikna etmek için tavsiye üzerine Bevan ile görüşmek istemiştir. Fakat Bevan'ın, iki gün önce İtalya'ya gitmiş olduğunu öğrendi. Bevan'ın yerine İşçi Partisi milletvekilleri ile görüşmeler yapmıştır.

Sadece siyasetçilerle değil, Londra'da üniversite öğretim üyeleri ile de görüşerek İngiliz hukukçu öğretim üyelerine Türk tezini anlatma fırsatını yakalamıştır. Bunlardan en önemli isim ise Cambridge Üniversitesi öğretim üyelerinden Mr. Hamson (Gray-ınn)'dur. Bunun dışında Erim, Manchester Guardian Gazetesi'nde bir makalesini yayınlamış ve bir de gazeteye mektup göndererek mektubunun yayınlanmasını sağlamıştır. Bu anlamda en önemli faaliyeti ise 1 Şubat 1957'de BBC Radyosu'nda yaptığı konuşmadır.²¹⁸⁵ Anlaşılacağı üzere, Erim, Londra'da sadece Radcliffe ile temas etmekle kalmamış Kıbrıs konusunda Türk görüşünü anlatmak için çeşitli parti yetkilileri, milletvekilleri, öğretim üyeleri ile de görüşmüştür. Bunun yanı sıra Türk görüşünü yaymak için İngilizlerin medya araçlarını da etkince kullanmaya çalışmıştır.

Erim Londra faaliyetlerini, izlenimlerini ve görüşlerini 1 Şubat 1957 tarihinde Büyükelçilik aracılığıyla Menderes'e göndermiştir. Buna göre ilk önce Erim, Avam Kamarası Dışişleri Komisyonu Başkanı Muhafazakar Parti'den MotRadcliffe ile aynı komisyonun sözcüsü Flecher Cook'u oteline çağırarak yaptığı görüşmeden edindiği izlenimleri raporunda Menderes'e aktarmıştır. Bu görüşmede Erim'in izlenimlerine göre, bu iki ismin gerçek amaçları taksim değildir. Taksimi kötü bir şey, başka bir çözüm bulunmasa bile en son bir tedbir olarak ve istenmeyen bir yöntem olarak görmektedirler. BM'de Yunan başvurusunun olumsuz sonuçlanması durumunda Kıbrıs'taki tedhişin kolaylıkla bastırılacağını ve bunun sonucunda Yunanlıların özerklik anayasasını görüşmeye yanaşacaklarını düşünmektedirler. Bir süre özerklik yani self government formülü içerisinde yaşanması durumunda Rum ve Türk halkı zaten buna alışacaktır. Makarios'un sürülmesi ile ilgili olarak da bu sürgünü kötü bir şey olarak görmektedirler. Makarios'un adaya tekrar geri dönmesini istemektedirler. İkilinin self government üzerindeki ısrarları üzerine Erim, self governmentin Türkiye'nin bu formülün adada yürümeyeceğini düşündüğünü, bununla birlikte bu formülü İngiltere adada denerken

²¹⁸⁵ Erim, 1975: 59-62.

Türkiye'nin kendilerine zorluk çıkartmayacağını da dile getirmiştir. İngilizlerin adadan Türkiye'nin de kabul edeceği bir formül bulmadan çıkması durumunda Türkiye'nin ada üzerinde her türlü tedbiri alacağını da yine Erim, ikiliye ifade etmiştir.²¹⁸⁶

Erim, yazdığı raporda ayrıca İşçi Partisi liderleri ve milletvekilleri ile yaptığı görüşmelere de yer vermiş ve O'nlardan edindiği izlenimleri aktarmıştır. Erim, O'nlara "İktidara geldiğiniz taktirde Kıbrıs'ın tümünün Yunanistan'a ilhakı neticesini doğuracak biçimde bir self determinationa taraftar mısınız?" diye sormuştur. İşçiler tıpkı Muhafazakarlar gibi bu formüle karşı olduklarını gizlememişler. İşçiler de yakın bir zamanda Yunanlıların davranışlarının değişeceğini, Makariosun Kıbrıs'a dönmesi gerektiğini, self government'in uygulanabileceğini ve Radcliffe'nin iyi bir temel olduğunu söylemişlerdir. Muhafazakârlar gibi self government formülü adada bir süre uygulanırsa Rum ve Türklerin de bu formülde kalmayı kabul edeceklerini açıklamışlardır.²¹⁸⁷

Erim'in İşçilere bir diğer önemli sorusu ise Türkiye'nin en büyük endişesi olan Self-government ya da self determination uygulandığı taktirde Kıbrıs'taki Türk halkının Rum çokluğunun arzusuna terk edilip edilmeyeceğidir. Verilen cevap, terk etmeyecekleri şeklinde olmuştur.²¹⁸⁸ Böylece Erim'in Londra'daki görevi sona ermiştir.

Nihat Erim ve Yardımcısı Suat Bilge, Londra'daki görevlerinin sona ermesinde sonra 4 Şubat 1957 tarihinde uçakla New York'a gitmek üzere oradan ayrılmışlardır. New-York'a gitmelerinin sebebi ise 11 Şubat 1957 tarihinde toplanacak olan ve Kıbrıs Meselesi'nin görüşüleceği BM Genel Kurulu'nda Türk tezini savunmaktır.²¹⁸⁹ Türk Heyeti'ne destek vermek için de Muharrem Nuri Birgi, Fatin Rüştü Zorlu ve Güner Türkmen de 5 Şubat'ta New York'a gitmek üzere yola çıkmışlardır.²¹⁹⁰ Erim ve yardımcısı Suat Bilge 5 Şubat'ta New York'a varırken, Fatin Rüştü Zorlu ile arkadaşları ise 6 Şubat'ta New York'a gelmişlerdir. Erim'in başkanlığında burada durum tekrar gözden geçirilmiş, BM Asamblesi'nde Yunan tezi kabul olacak olursa kendilerinin ne gibi tedbirler alacaklarını görüşmüşlerdir. Bunun da ötesinde BM'de Amerika'nın tutumunun nasıl olabileceği Heyet üyeleri arasında değerlendirilmiştir.²¹⁹¹

7 Şubat 1957'de Türk Heyeti, New York'ta; New York Times, New York Herald Tribüne ile Amerika'nın diğer belli başlı gazeteleri ve haber ajanslarının muhabirlerinin

²¹⁸⁶ Erim, 1975: 62-63.

²¹⁸⁷ Erim, 1975: 63-64.

²¹⁸⁸ Nihat Erim, görüşmelerin tutanaklarını ve metinlerini ayrıca daha sonra takdim edeceğini telgrafta ifade etmiştir. (Erim, 1975: 64-65).

²¹⁸⁹ "Nihat Erim New York'a gidiyor", *Tercüman*, 04.02.1957.

²¹⁹⁰ "Birgi ile Zorlu bu gün gidiyor", *Dünya*, 05.02.1957; "Zorlu ve Birgi New York'a gitti", *Son Havadis*, 06.02.1957.

²¹⁹¹ Erim, 1975: 65-66.

katıldığı bir basın toplantısı tertip etmiştir. Toplantıda Fatin Rüştü Zorlu, BM'nin, Kıbrıs Meselesi'nde Yunanlıların iddia ve taleplerini reddetmesi gerektiği fikrini savunmuştur. Erim ise Kıbrıs'ta Rum tedhişçilerini, Yunanlıların desteklediğinden söz ederek şunları ifade etmiştir:

...Türk topluluğu ise Yunan tedhişçilerine karşı müdafaayı nefis mecburiyetinde kalınca yalnız taş ve sopyayla müdafaada bulunmak mecburiyetinde kalmaktadır. Bu keyfiyet Türk hükümetinin Yunan hükümeti gibi adaya silah göndermediğini belîğ bir şekilde ispat etmektedir. Kıbrıs'ın kontrolü Rumlara terk edilirse hür dünyanın bu stratejik adayı sulh içinde dahi kaybetmesi ihtimali vardır. Sovyetlerin Yunan iddialarını kuvvetle desteklemeleri işte bu sebeple mebnidir. Diğer taraftan Yunan iddiaları NATO'nun tesanüdü için bir tehdit teşkil etmektedir. Bu iddialar üç müttefik arasında tehlikeli bir zamanda ihtilaf çıkmasına sebep olmuştur.²¹⁹²

Adadaki tedhişçilik faaliyetlerini destekleyen Yunanlıların, ada Rumlara teslim edildiği taktirde Yunanlılar tarafından adanın hemen ilhak edileceğini Erim iddia ederek bu konuda ilgili devletleri BM öncesinde uyarmıştır. Uyardığı diğer bir önemli konu ise ada üzerindeki Sovyet tehlikesidir.

Türk Heyeti, 8 Şubat 1957 tarihinde uçakla Washington'a giderek 9 Şubat'ta Amerika Dışişleri Bakanı Mr. Dulles'i evinde ziyaret etmiştir. Görüşmeler yaklaşık 1 saat sürmüştür.²¹⁹³ Burada Zorlu, Türk görüşünü anlatmıştır. Mr. Dulles ise Zorlu'ya, Yunan Hükümeti'nin üzerine çok fazla gitmek istemediklerini, çünkü Hükümet'in devrilmesi durumunda Yunanistan'da komünist bir hükümetin kurulacak olmasından endişe ettiklerini ifade etmiştir. Zorlu ise bunun Yunanlılar tarafından devamlı surette yapılan bir şantaj olduğunu söyleyince, Mr. Dulles bu bilgiye istihbarat sonucunda ulaştıklarına işaret etmiştir. Zorlu'dan Amerikan istihbaratının yanlış olduğunu duyan Mr. Dulles, Türk Hükümeti'nin kendilerinden ne istediği sormuştur. Zorlu, "Birleşmiş Milletler Asamblesinden çıkacak olan kararda Kıbrıs Meselesine bizim de taraf olduğumuz bir formülle işaret edilmelidir" cevabını vermiştir. Mr. Dulles, bu konuyla ilgileneceğini, İngilizlerle görüşüp bir çare bulmaya çalışacağını anlatmıştır.²¹⁹⁴ Zorlu'nun, Mr. Dulles'ten istediği Kıbrıs Meselesi'nde Türkiye'nin de taraf olduğunun Birleşmiş Milletlerce kabul edilmesi 1957 yılına kadar gerçekleşmiş değildi. İşte bu istek aşağıda da görüleceği üzere, Şubat 1957'de toplanan

²¹⁹² "Prof. Nihat Erim'in New-York'ta verdiği beyanat", *Tercüman*, 08.02.1957.

²¹⁹³ "Kıbrıs Meselesinin görüşülmesi geri kaldı", *Hürriyet*, 11.02.1957; Erim, 1975: 66.

²¹⁹⁴ Erim, 1975: 66.

BM’de gerçekleşecektir. Erim de anılarında Zorlu’nun bu isteğinin o tarihlerde ne kadar büyük önem arz ettiğine işaret etmiştir.²¹⁹⁵

Mr. Dulles ile yapılan görüşmelerden sonra Türk Heyeti, 11 Şubat’ta New York’a geri dönmüşlerdir.²¹⁹⁶ Erim Türk görüşünü anlatmak adına Londra’da yaptığı gibi New York’ta da gazetelerden ve radyolardan faydalanmayı ihmal etmemiştir. 12 Şubat’ta New York Times Gazetesi’ne bir mektup göndererek bunu yayımlatmıştır. “Türkiye’nin güvenliği bakımından büyük bir fedakarlık teşkil etmesine rağmen” Türkiye’nin Kıbrıs’ın taksimine taraftar olduğunu dile getirmiştir. “Adilane bir şartla tatbik edildiği takdirde” Türkiye’nin Kıbrıs’a self determination verilmesine muhalif olmadığını ve İngiliz sömürge idaresinin devamına da taraftar olmadıklarını söylemiştir. Devamında, “Türkiye her zaman ilgili tarafların tedhişi desteklemek ve bütün müzakere tekliflerini ret etmek yerine bir masa başına oturmalarını arzu etmiştir. Bütün samimiyetimizle ümit ediyoruz ki Yunanistan’daki şovenistik milliyetçi hisler ve demagojik temayüller, hepimizin bağlı olduğumuz hakiki menfaatlerin korunması zihniyetine mağlup olacaktırlar” demiştir.²¹⁹⁷ Anlaşıldığı üzere, Erim, yine burada da meselenin çözümünde karşılıklı görüşmelere taraftar olduklarını, adaletin sağlanması şartıyla self determinationa karşı olmamakla birlikte, çözüm hususunda asıl arzularının taksim olduğunu ve adada sömürge idaresine karşı olduklarını savunmuştur.

Bütün bu faaliyetler arasında gecikmeli de olsa BM Asamblesi 18 Şubat 1957 tarihinde toplanmıştır. Siyasi Komisyon’da cereyan edecek görüşmelerde Türkiye’yi Fatih Rüştü Zorlu, Nuri Birgi, Nihat Erim ve Birleşmiş Milletler Başdelegesi Selim Sarper temsil edecektir.²¹⁹⁸ 18 Şubat’ta başlayan görüşmelerde ilk sözü Yunan Dışişleri Bakanı Averof almış ve Kıbrıs’a self determination hakkının tanınması hususundaki Yunan tezini savunmuştur. Averof, self determination hakkı istemekle Yunanlıların amacının adayı ilhak etmek olmadığını, tek amaçlarının Kıbrıslılara kendi kaderlerini serbestçe tayin etme hakkının verilmesini istediklerini dile getirmiştir. Aynı zamanda İngilizlere de çatarak Kıbrıs’ın sömürgeci kurtarılmasını talep etmiştir. Türkiye adına ise Başdelege Selim Sarper konuşmuştur. Sarper, Yunan iddialarının yersiz olduğunu ispatlamak için çok sayıda delil sunmuş ve enosis gidecek çözümlere kesin bir şekilde karşı olduklarını açıklamıştır. En önemlisi de Sarper, çözüm konusunda üçlü müzakere teklifinde bulunmuştur.²¹⁹⁹ Selim Sarper, Türk Heyeti’nin Mr. Dulles ile yaptığı görüşme esnasında teklif etmiş olduğu Kıbrıs

²¹⁹⁵ Erim, 1975: 66-67.

²¹⁹⁶ “Kıbrıs meselesi yarın Birleşmiş Milletlerde müzakere edilecek”, *Tercüman*, 11.02.1957.

²¹⁹⁷ “Prof. Nihat Erim’in New-Yor Times’deki makalesi”, *Tercüman*, 13.02.1957.

²¹⁹⁸ “Birleşmiş Milletler Teşkilatı bu gün Kıbrıs mevzuunu müzakere ediyor”, *Tercüman*, 18.02.1957; “Birleşmiş Milletler dün Kıbrıs meselesini müzakereye başladı”, *Tercüman*, 19.02.1957.

²¹⁹⁹ “Birleşmiş Milletler dün Kıbrıs meselesini müzakereye başladı”, *Tercüman*, 19.02.1957; “Kıbrıs hakkında üçlü müzakere teklif ettik”, *Hürriyet*, 19.02.1957.

Meselesi'nde Birleşmiş Milletlerce Türkiye'nin de taraf olarak belirlenmesi talebini anlatmış oluyordu.

Selim Sarper ve Türk Heyeti'nin bu talebi 22 Şubat 1957 tarihinde BM Toplantısı sona ererken kabul edilmiştir. Hint önerisi denilen bir öneri kabul edilmiştir. Buna göre Kıbrıs Meselesi'nin, "Bütün ilgili taraflar arasında görüşülmesi" istenmiştir. Tarafların isimleri açıkça ifade edilmese de bu tarafların İngiltere, Türkiye ve Yunanistan olduğu herkes tarafından bilinmekteydi.²²⁰⁰ Kararın bu şekilde çıkmasından Türk Heyeti, memnuniyetini açıklarken,²²⁰¹ Yunan tarafı karardan memnun kalmamış, kararı protesto etmiş ve İngiltere'nin Selanik'teki Konsolosluğu'na bin kadar öğrenci saldırılarda bulunmuştur.²²⁰²

Bu karardan sonra Kıbrıs Meselesi'nde yeni bir dönemin başladığını kaydeden Erim, bu yeni dönemde Kıbrıs Meselesi'nde görev yapmamıştır.²²⁰³ Erim'e tekrar görev verilmesi 1960 Kıbrıs Anayasası hazırlanırken olacaktır.

Nihat Erim'in böylece Amerika'daki görevinin bitmesiyle birlikte O, 5 Mart 1957 tarihinde saat 4.20'de İstanbul'a geri dönmüştür.²²⁰⁴

2.3.5.4. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Hazırlanmasında Nihat Erim

Nihat Erim, 22 Şubat 1957'de BM Toplantısı'nın sona ermesi ile Kıbrıs Meselesi'nde yeni bir dönemin başladığını ifade etmişti. Erim'in 1959 yılına kadar görev yapmadığı bu yeni dönemde gerek NATO gerekse Amerika, Kıbrıs mevzuuyla yakından ilgilenmeye başlamıştır.²²⁰⁵ İlk olarak NATO Genel Sekreteri Spaak, kendi adıyla anılacak olan bir plan ortaya atmıştır. Spaak Plan'ı, Yunanistan'ın isteklerini gözetirken Türkiye'nin isteklerine yüz çevirmiş olması Türk tarafında kabul görmemiştir. Türkiye, bu planı reddetmiştir.²²⁰⁶ Bu planın kabul görmemesi üzerine ise İngiliz Kıbrıs Sömürge Valisi Sir Hugh Foot, kendi adıyla anılacak olan Foot Planı'nı 23 Ocak 1958 tarihinde kamuoyuna açıklamıştır. Foot Planı'nda Kıbrıs'ta belirli bir süreliğine özerk bir yönetim olacak, ancak bu sürenin sonunda adanın statüsünün ne olacağı ifade edilmemekte, Türkiye taraf olarak gösterilmemekte, sadece son statü verilirken Türkiye'nin onayının alınmasından bahsedilmektedir. Türk tarafı ile yapılan görüşmelerde Türkiye taksim fikrinde ısrar ettiği için

²²⁰⁰ "Kıbrıs hakkında Hint teklifi kabul olundu", *Hürriyet*, 23.02.1957; Erim, 1975: 69-70.

²²⁰¹ "Kıbrıs Meselesi yeniden bir çıkmaz yola doğru gidiyor", *Hürriyet*, 24.02.1957; "Kıbrıs'a dair karar suretini Genel Kurul Tasdik etti", *Tercüman*, 27.02.1957.

²²⁰² Erim, 1975: 70-71.

²²⁰³ Erim, 1975: 72.

²²⁰⁴ Erim, 2005: 621.

²²⁰⁵ Erim, 1975: 77.

²²⁰⁶ İsmail, 1986: 81.

bu plan da uygulanamamıştır.²²⁰⁷ İngiliz Hükümeti, Kıbrıs Meselesi'ni çözmek adına önemli bir adım olarak 19 Haziran 1958 tarihinde Macmillan Planı'nı açıklamıştır. Bu plana göre, Kıbrıs'ta Rum ve Türk toplumları ile taraf devletler olan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında bir ortaklık kurulması sağlanmaktadır. Toplumun iç işlerini yürütecek ve milletvekilleri ayrı toplumlardan oluşacak iki adet Temsilciler Meclisi Kıbrıs'ta kurulacaktır. Türkiye ve Yunanistan Macmillan Planı'nın yürütülmesi için Kıbrıs'a birer yardımcı gönderecektir. Temsilciler Meclisi'nin dışında İngiliz Vali'nin başkanlığında ayrı bir meclis daha kurulacak olup bu meclisin üyeleri ise Türk ve Yunan hükümetlerinin Kıbrıs'taki temsilcileri ile Türk ve Rum toplumunun temsilcilerinden oluşacaktır. İki Türk ve dört Rum temsilci Kıbrıs Bakanlar Kurulu'nun yetki ve görevlerine sahip olacaktır. Ayrıca 7 yıl sürecek olan Macmillan Planına göre, adadaki Türk ve Rumlar İngiliz uyuğunun dışında istemeleri halinde Türk veya Yunan uyuğuna da girebileceklerdir.²²⁰⁸ Ancak bu plan da ne Yunanistan tarafından ne de Türkiye tarafından kabul görmüştür. Her iki tarafında da olumsuz baktığı planın reddedilmesinden sonra adada asayiş olayları tekrar baş göstermiştir.²²⁰⁹

Enosis fikirlerinden vazgeçmeyen Yunanistan BM'de, kendi görüşünü kabul ettirebilmek umuduyla 1958 yılının sonlarına doğru meseleyi tekrar BM'ye götürmüştür. BM Genel Kurulu 5 Aralık 1958 tarihinde İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın konuyu kendi aralarında görüşüp çözmesi kararını vermiştir. Bu durum Şubat 1957'de olduğu gibi Yunanistan'ın yenilgisi anlamına gelmektedir. İngiltere'nin taraflar arasında bu sefer de anlaşma olmaması durumunda Macmillan Planı'nı uygulamaya geçireceğinin tehdidinde bulunması da Yunanistan'ı Türkiye ile ikili görüşmeler yapmaya itmıştır.²²¹⁰

5 Aralık 1958 tarihinde BM de Yunanistan'ın, istediği gibi bir kararı çıkartamayınca BM binası koridorunda Averoff'a rastlayan Zorlu, Yunanistan'ın bu yıl da istediği gibi bir karar çıkartmadığını, çıkartamayacağını ifade ettikten sonra Kıbrıs Meselesi'ni birlikte çözmeye teklifinde bulunmuştur. Yunan Dışişleri Bakanı Averoff da bu meseleye birlikte çare bulmayı kendisinin de istediğini; ancak Makarios'un ne olacağını sormuştur. Zorlu bunun üzerine, "biz aramızda anlaşırsak Makarios'u yola getirmek kolay olur. Önce biz aramızda anlaşalım" demiştir.²²¹¹ Böylece iki Dışişler Bakanı arasında başlayan görüşmeler, iki ülkenin başbakanı arasında devam edecek ardında da görüşmeler Zürih ve Londra Antlaşmaları ile olumlu sonuçlanacaktır.

²²⁰⁷ Balıkcıoğlu, 2016: 53-54.

²²⁰⁸ Ekincikli, 2010: 308.

²²⁰⁹ Mütercimler ve Öke, 2004: 334-335.

²²¹⁰ Erim, 1975: 83-84; Ekincikli, 2010: 310-312.

²²¹¹ Erim, 1975: 78.

Türkiye ve Yunanistan Başbakanları arasında yapılan görüşmeler neticesinde 11 Şubat 1959 tarihinde Zürih'te bir anlaşmaya varılmış²²¹² ve bu anlaşma Zürih Anlaşması olarak anılacaktır. Bu anlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için diğer ilgili devlet olan İngiltere'nin de onayının alınması gerekiyordu. Bu yüzden Türkiye ve Yunanistan Başbakanları Londra'ya giderek 19 Şubat 1959 tarihinde İngiltere Başbakanı'nın da imzaladığı Londra Anlaşması'nı imzalamışlardır. Ayrıca anlaşmaya Türk ve Rum toplumunun temsilcileri de imza atmışlardır. Zürih ve Londra Anlaşmaları'na göre Kıbrıs Adası'nda, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantörlüğünde bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına karar verilmiştir.²²¹³ Kurulan bu iki toplumlu cumhuriyet; Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğünde olacaktır. Adada iki dil geçerli olacak olup cumhuriyetin başkanı bir Rum'dan, yardımcısı ise bir Türk'ten oluşacaktır. Başkan ve yardımcının veto hakları ellerinde bulunacaktır.²²¹⁴ Kıbrıs Cumhuriyeti'nin savunma anlamında korunması için Türkiye ve Yunanistan işbirliği yapacaktır. Adada ortak bir karargah kurularak burada Yunanistan 950, Türkiye ise 650 asker bulundurabilecektir.²²¹⁵ Yani Londra Anlaşması ile Türkiye taksimden, Yunanistan ise enosisten vazgeçmiş oluyordu. Bundan sonra taraflar imzalanan Londra Antlaşması'na uygun olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasası'nı hazırlamaya başlayacaklardır.

Bu arada Zürih Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Nihat Erim, Menderes'i 13 Şubat 1959 tarihinde yazdığı bir mektupla tebrik etmiştir. Bunun üzerine Menderes, Erim'i yanına çağırarak gizli olmasına, henüz kamuoyuna açıklanmamış olmasına rağmen anlaşma metinlerini tek tek Erim'e okumuştur. Erim, bu anlaşmayı büyük bir başarı olarak değerlendirmiştir.²²¹⁶

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu toplantısı için gittiği Strazburg'dan Ankara'ya henüz yeni dönmüş olan Nihat Erim'e 30 Mart 1959 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'ndan Hasan Işık telefon ederek Dışişleri Bakanı Zorlu adına Kıbrıs Anayasası'nı hazırlayacak komisyona Türk Heyeti Başkanı olarak görev yapması teklifinde bulunmuştur. Erim, teklif üzerine "Görevdir kaçılmaz, iftiharla kabul ediyorum" cevabını vermiştir.²²¹⁷

Erim'in sözlü olarak kabul ettiği görev Bakanlar Kurulu'nun kararı ile de resmiyete dönüştürülmüştür. Kararda, "Kıbrıs'a müteallik Londra Anlaşmaları gereğince müstakbel Kıbrıs Cumhuriyetinin Anayasasını hazırlamak üzere Kıbrıs'ta toplanan Muhtelit Komisyon'a

²²¹² "Türkiye ile Yunanistan anlaşmaya vardı", *Akşam*, 12.02.1959.

²²¹³ Ekincikli, 2010: 315; "Kıbrıs Anlaşması", *Akşam*, 20.02.1959.

²²¹⁴ Ekincikli, 2010: 315.

²²¹⁵ Gürel, 1985: 159.

²²¹⁶ Erim, 2005: 669.

²²¹⁷ Erim, 2005: 672; Erim, 1975: 109-110.

hükümetimizi temsilen Profesör Nihat Erim ile Hariciye Vekaleti Hukuk Müşaviri Suat Bilge'nin iştiraklerinin kabulü...İcra Vekilleri Heyetince...kararlaştırılmıştır”²²¹⁸ denilmektedir. Görüldüğü üzere, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nı hazırlamak üzere Kıbrıs'ta bir Karışık Komisyon toplanmıştır. Bu Karışık Komisyon'a Türkiye'yi temsilen gidecek heyetin başına ise Erim görevlendirilmiştir. Ayrıca O'nun yanında Suat Bilge'ye de görev verilmiştir.

Yine aradan birkaç gün geçer geçmez Türk Heyeti'ne İzmir Karşıyaka Hukuk Hakimi Şerif Kolhan ve yabancı hukukçu olarak Yunan Hükümeti'nin da onayı alınarak İsviçreli Profesör Marcel Bridel istihdam edilmiştir.²²¹⁹ Nihat Erim, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nı hazırlayacak olan Karışık Komisyon'da, Türkiye'yi temsil etmek üzere 6 Nisan 1959 tarihinde Suat Bilge birlikte Kıbrıs'a gelmiştir. Burada büyük bir karşılama töreni düzenlenmiştir.²²²⁰ Erim gelir gelmez Türk toplumu liderleriyle görüşmüştür. İlk gün vardığı kanı, anayasadan önce ayrı belediye sınırları meselesinin halledilmesi gerektiği yönündedir.²²²¹ Belediyeler meselesi Erim'in üzerinde en çok durduğu konulardan birisi olacaktır.

8 Nisan 1959 tarihinde Erim, Kıbrıs Valisi Sir Huhg Foot ile görüşmüş ve Vali, belediyeler sınırları meselesini anlatarak kendisinin bu meseleyi halledeceğini ifade etmiştir. Ardından Vali, Yunan Hükümeti temsilcisi ile birlikte kendi nezdinde toplantı teklif etmiştir. Erim'in kabul ettiği Vali nezdinde yapılacak ilk toplantı 10 Nisan'da yapılmış ve Vali, burada belediyeler için bir takım tekliflerde bulunmuştur. Ancak burada bir karar alınamayıp daha sonra tekrar toplanılmasına karar verilmiştir. Vali nezdindeki ikinci toplantı öncesinde Dışişleri Bakanı'ndan Türk toplumu temsilcilerine Vali'yi aradan çıkartıp Rumlarla yakınlık tavsiyesi gelmiştir. Bu tavsiyeye uyularak Vali nezdinde yapılan ikinci toplantıda, Erim tarafından Vali'nin hakemliği reddedilmiş ve Erim cemaat liderlerinin doğrudan doğruya temaslarını teklif etmiştir. Teklif hemen kabul görmüştür.

Bu arada 9 Nisan'da toplanması gereken Anayasa Komisyonu toplantısı Yunan temsilcisinin hastalanması nedeniyle toplanamayıp 13 Nisan'a ertelenmiştir.²²²² 13 Nisan'da yapılan ilk toplantı sonrası Erim, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Toplantısı'na katılmak için 14 Nisan'da Strasburg'a hareket etmiştir. Strasburg'daki toplantıdan sonra 23 Nisan günü Ankara'ya gelmiş olan Erim, Kıbrıs'a tekrar dönmeden önce Dışişleri Bakanı

²²¹⁸ BCA, 030.18.01/152.21.5. (27.04.1959).

²²¹⁹ BCA, 030.18.01/152.21.6. (30.04.1959).

²²²⁰ “Kıbrıs geçici hükümeti ilk toplantıyı dün yaptı”, *Akşam*, 07.04.1959; “Geçici Kıbrıs hükümeti ilk toplantısını yaptı”, *Tercüman*, 07.04.1959.

²²²¹ Erim, 1975: 110.

²²²² Erim, 2005: 672-673.

Zorlu ile görüşmek istemiştir. 29 Nisan'da Zorlu ile görüşen Erim, Anayasa Komisyonu'nun çalışma metodu üzerine yeni bir talimat almıştır. Zorlu, Erim'den Komisyon'da Anayasa'nın madde madde yazılmasını istemiştir. Bu istek karşısında Erim, öncelikle bunun Anayasa işini uzatabileceğini ve Rum toplumunda ve Yunanistan'da zaten Zürih ve Londra sonrasında hoşnutsuzluk olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle de her iki tarafın da ayrı ayrı bir Anayasa metni hazırlaması ve sonra bunları birbirine vererek metin üzerinde itirazları veya ışık tutulması gereken noktaları tespit etmeleri gerektiğini savunmuştur. Bunun üzerine Zorlu, Erim'in teklifini kabul etmiştir.²²²³

1 Mayıs 1959'da Ankara'dan Kıbrıs'a geri dönen Erim, adada belediyeler meselesinin halen çözülmemiş ve anayasa projelerinin de halen karşılıklı olarak alınıp verilmemiş olduğunu, kısacası işlerin ağır işlediğini görmüştür. Bunun üzerine 3 Mayıs'ta Fazıl Küçük ile birlikte Makarios'u, Başpiskoposluk Binası'nda ziyaret eden Erim, belediyeler meselesinde acele bir anlaşma yapılmasını ve anayasayı bir an önce bitirmenin yerinde olacağını söylemiştir. Nihayet 6 Mayıs'ta taraflar anayasa projelerini karşılıklı olarak birbirlerine vermiş ve Erim, Türk ve Yunan anayasa projeleri arasında çok fazla bir farklılık görmemiştir. Ancak birkaç esaslı farklılık göze çarpmaktadır. Aradaki pürüzleri gidermek adına da çalışmaları devam ettiren Erim, ileride Rumların bu anayasa bize zorla empoze edilmişti diyebilmelerini önleyecek, deseler bile Türklerin hukukunu koruyacak hükümleri anayasaya koydurmaya çalışmıştır. Kendisinin bu şekilde tedbirler almasının nedenini anayasa hazırlanırken Rum ve Yunanlıların tutumuna bağlamıştır.²²²⁴ Yunan ve Rumlar Londra Anlaşması'nı imzalamalarına rağmen hiçbir zaman memnun olmamışlardır. Bu izlenimi o zamanlar edinen Erim, ileri görüşlü hareket ederek Türkler lehinde tedbirlere başvurmayı ihmal etmemiştir.

Anayasa Komisyonu'nda çalışmalar devam ederken yukarıda da ifade edildiği üzere, Türk ve Rum tarafı arasındaki en büyük anlaşmazlık belediyesi sınırları meselesi olarak kalmaya devam ediyor ve bir türlü çözüm getirilemiyordu. Çünkü Rumlar ve Yunanlılar yarı Türk belediyelerin sınırlarının çizilmesini istemiyorlardı. Yunanlıların bu işi sürekli oyalaması karşısında Nihat Erim, Dışişleri Bakanlığı'ndan tekrar bir talimat istemiştir. Bakanlık'tan Erim'e gelen talimat, belediyeler için sınır çizilmesinin elzem olduğu ve üzerinde tartışma dahi yapılamaz olduğu yönündeydi. Bunun üzerine Erim, Kıbrıs Valisi ile görüşmelerine devam ederek belediyeler meselesini Türkiye'nin istediği şekilde halletmeye çalışmıştır.²²²⁵ Gerçekten de belediyeler meselesi Türk basına da sirayet etmiş, basında çıkan

²²²³ Erim, 2005: 673-675; Erim, 1975: 111-112.

²²²⁴ Erim, 2005: 675-677; Erim, 1975: 112-113.

²²²⁵ Erim, 1975: 113.

haberlerde Rumların, Türk belediyelerini istemediği ifade ediliyordu. Rumların kendi arasında bile belediyeler konusunda anlaşmazlık hakimdi.²²²⁶

Mayıs ayı sonunda Devletler Hukuku Komisyonu toplantılarına katılmak üzere Erim Cenevre'ye gitmiştir. Cenevre'de iken, Zorlu ile yaptığı telefon konuşmasında Karışık Anayasa Komisyonu'nun Yunan temsilcisi Çaços'un kendisi ile Kıbrıs Anayasası meselesini görüşmek üzere Cenevre'ye geleceğini ve bu yüzden Çaços ile müzakereleri Cenevre'de yürütmesini istemiştir. Erim, bunun sebebini, Yunan temsilcisinin adadaki Rumların baskısına maruz kaldığı için Kıbrıs'ta daha rahat çalışmamasına bağlamıştır. Zorlu'nun talimatı doğrultusunda 10 Haziran 1959 tarihinde Cenevre'de Erim, Çaços ile görüşmüştür. Yunan delegesi ile yapılan görüşmeden Yunan delegesi Zürih Antlaşması'nın 1. ve 5. maddelerine itiraz etmiştir. 11 Haziran'da Zorlu, Erim'i arayarak görüşmeler hakkında bilgi almıştır. Durumu olduğu gibi Erim anlatmıştır. Ertesi gün Zorlu da Cenevre'ye gelmiştir. Durum burada Erim ile Zorlu arasında tekrar incelenmiş ve bunun sonucunda Kıbrıs Anayasası görüşmelerinin bundan sonra Cenevre'de yürütülmesini Zorlu, Erim'den istemiştir. Erim, bu iş için Kıbrıs'a gidip Makrios'u Cenevre için ikna etmeye çalışacaktır. Zorlu'dan Erim'e gelen diğer bir talimat ise Çacos ile Türk-Rum Anayasa Projesi'ni, gözden geçirdikten sonra tek metin halinde asıl anayasayı yine Çacos ile birlikte meydana getirme görevidir. Zürih Anlaşması'nın 1. ve 5. maddeleri ile ilgili de talimatı ise, Zürih Anlaşması'nın 1. maddesi üzerinde ısrar edip 5. madde üzerinde Yunan isteğine hemen razı olmama üzerinedir.

Çacos, Atina'ya adadaki Karışık Komisyonu'nun Cenevre'ye nakli için Makarios ile temas edilmesini bildirmiş; ancak Atina'nın girişimlerine rağmen Makarios, nakil işine karşı çıkmıştır. Bu durumda Erim'in Kıbrıs'a gitmesine lüzum kalmamıştır. Erim, Çacos ile Türk ve Yunan Anayasa Projelerini gözden geçirmiş, sonra da tek bir metin meydana getirmeye başlamıştır. 17 Haziran'da da Erim çalışmaları hakkında Zorlu'ya gerekli bilgileri vermiştir. Haziran sonunda ortak metin oluşturulmuş ve Erim'in Cenevre'deki Kıbrıs üzerine çalışmaları sona ermiştir.²²²⁷ Ardından Erim, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Toplantısı'na katılmak üzere Strasburg'a gitmiştir. Strasburg'da iken daha önce Türkiye ve Yunanistan'ın onayları ile istihdam edilmiş olan yabancı hukukçu İsviçreli Profesör Marcel Bridel, Strasburg'a gelerek Erim ile görüşmüş ve Bridel, Karışık Anayasa Komisyonu'nun Kıbrıs dışında çalışmalarına itiraz etmiştir. Bridel, Komisyon'un Kıbrıs dışında çalışmasından ötürü istifa etmeyi dahi düşündüğü Erim'e iletmiştir. Erim de vaziyeti anlatarak O'nu ikna etmeyi başarabilmiştir. 10 Temmuz 1959 tarihinde İstanbul'a geri dönen Erim, Dışişleri Bakanı Zorlu

²²²⁶ "Kıbrısta yeni ihtilaf: Türk Belediyeleri istenmiyor", *Hürriyet*, 21.05.1959; "Kıbrıs'ta Türk-Rum Belediye ihtilafı", *Hürriyet*, 24.05.1959.

²²²⁷ Erim, 1975: 116-118.

ile bazı görüşmeler gerçekleştirdikten sonra yine Zorlu'nun isteği ile Temmuz ayının sonlarına doğru Kıbrıs'a dönmüştür.²²²⁸ Nihat Erim'in dikkat edilirse bu dönemde uluslararası ilişkilerde iki ayrı görevi bulunmakta olup birincisi Londra Anlaşması'na göre Kıbrıs Anayasası'nı hazırlayacak Karışık Komisyon'da Türkiye'nin baş temsilciliği, ikincisi Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve BM Devler Hukuku Komisyonu üyeliğidir. Bu yüzden çok yoğun bir diplomasi trafiği içerisinde yer almış olup yukarıda ifade edilen ikinci görevini gerçekleştirmek üzere gittiği Strasburg ya da diğer ülkelerde bile Kıbrıs Meselesi ile ilgilenmek zorunda kalmıştır. Sürekli olarak Kıbrıs-Strasburg-Cenevre-Türkiye arasında deyim yerindeyse mekik dokumuştur. Kıbrıs ile bu ülkeler arasında mekik dokuma aşağıda da görüleceği üzere, Nisan 1960'a kadar yani Anayasa tamamlanana kadar devam edecektir.

Erim, Temmuz 1959'un sonlarında Kıbrıs'a döndüğünde oradaki manzara daha da karışık bir hal almıştır. Rumlar arasında Zürih ve Londra Anlaşmalarına karşı itirazlar gittikçe çoğalarak aldandıkları fikrini kendi aralarında yaymışlardır. Yunan temsilcisi ile Kıbrıslı Rumlar arasında çekişmeler çoğalmaya başlayınca vaziyeti Ankara'ya bildiren Erim, kendilerine takviye için aynı zamanda iki profesör veya bir doçent istemiştir.²²²⁹

Kıbrıs'a gelir gelmez Karışık Anayasa Komisyonu'ndaki çalışmalara başlayan Erim, Anayasa Hazırlık Komisyonu'nun Hazırlık Komitesi'nde Zürih Anlaşması'nın 5. maddesinin 1. cümlesinin yorumunda Rumlarla kendileri arasında büyük bir anlaşmazlığın çıktığını kaydetmiştir. Rumlar, cumhurbaşkanı yardımcısının yetkilerini istisna olarak kabul ederken; Erim, bunun genel olduğunu, istisna cumhurbaşkanı ile yardımcısının farklarında olacağını söylemiştir. Erim, Rumlardan tekliflerini yazılı olarak isteyince Rumlar yazılı öneri yapamayacaklarını, diğer maddelere geçilmesini ve bu maddenin en sona bırakılmasını istemişlerdir.²²³⁰ Zürih Anlaşması'nın 5. maddesi, kurulacak devletin yürütme gücü ile ilgili olup Erim'in istediği teklif 8 Ağustos'ta sözlü öneri şeklinde gelmiştir.

Anayasa hazırlık sürecinde artık anlaşmazlık noktalarının iyice sivirmeye başladığını düşünen Erim'e Makarios'tan yürütme gücüne ilişkin söz konusu öneri gelmiştir. Buna göre kısaca Makarios, Zürih Anlaşması'nın 5. maddesini kendince yorumlayarak bir Türk'ten oluşacak cumhurbaşkanı yardımcısının yürütme gücünü elinden almaya çalışmıştır. Öneriye göre, "1-Cumhurbaşkanı devletin başıdır. Devleti her türlü resmi görevlerde temsil eder. 2-Cumhurbaşkanı yürütme gücünü kullanır. Cumhurbaşkanı yardımcısı Zürih anlaşmasında gösterilmiş özel noktalarda-Ve yalnız bu noktalarda- Cumhurbaşkanı ile birlikte hareket eder". Yani Makarios'un teklifine göre, cumhurbaşkanı yardımcısı kendi başına bir iş

²²²⁸ Erim, 2005: 680-682.

²²²⁹ Erim, 1975: 118.

²²³⁰ Erim, 2005: 682.

yapamaz, cumhurbaşkanı ile birlikte ancak hareket edebilir. Birlikte hareket etme ise ancak ve ancak Zürih Anlaşması'nda açıkça gösterilmiş konularda olabilecektir.²²³¹ Böylece Erim'i uğraştıracak konulardan birisi de belediye meclisinin yanı sıra cumhurbaşkanı yardımcısının yürütme gücü meselesi olmuştur. Bu mesele aşağıda da görüleceği üzere taraflar arasında çok tartışılacaktır.

Nihat Erim'e göre, Anayasa çalışmaları Zürih Anlaşması'nın 5. maddesinin Rumlar tarafından farklı yorumlanması nedeniyle artık iyice yavaşlamıştır. Anayasa çalışmalarının hızlanması 5. maddenin Zürih Anlaşması'ndan Anayasa nasıl geçeceğine bağlı kalmıştır. Bu anlaşmazlığı bir an önce ortadan kaldırmak isteyen Erim, harekete geçmiş ve Zürih Anlaşması'ndaki 5. maddenin hiçbir yoruma gerek olmadan olduğu gibi Anayasaya konmasını önermiştir. Yunan baş delegesi Çaços, Erim'in önerisine sıcak bakmasına rağmen Kıbrıs Rum Toplum Temsilcileri, başta Makarios olmak üzere, reddetmişlerdir.

Makarios'un reddi üzerine, Çaços ile birlikte Erim, Makarios ile 8 Ağustos'ta görüşmüşlerdir. Erim, görüşme sırasında Makarios'tan 5. madde ile ilgili Rumların önerilerini yazılı olarak almayı başarmıştır. Erim, yazılı olarak aldığı Rum önerisini Ankara'ya bildirmiş ve Rumlarla görüşmeyi kesme teklifinde bulunmuştur. Ankara tarafından Erim'in görüşmeyi kesme teklifi red olunmuştur. 11 Ağustos'ta Zorlu ile görüşen Erim, Ankara'ya çağırılmıştır. Erim, Zorlu ile Yunan Büyükelçisi'nin görüşmelerine katılması için Ankara'ya çağırılmıştır.²²³²

11 Ağustos 1959 tarihinde Lefkoşe'den Ankara'ya gelmiş olan Erim, ilk önce Zorlu ile görüşerek Anayasa Komisyonu çalışmaları hakkında bilgi vermiştir.²²³³ 12 Ağustos'ta ise Nihat Erim'in de hazır bulunduğu Dışişleri Bakanlığı'nda Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisi ile Zorlu arasında görüşme gerçekleştirilmiştir.²²³⁴ Görüşmede Zorlu, Makarios'un son tekliflerinin Zürih Anlaşması'na aykırı olduğunu ve Türkiye'nin bunu kabul edemeyeceğini vurgulamıştır. Büyükelçi ile yapılan görüşmenin sona ermesinden hemen sonra Zorlu, Erim'den iş bitinceye kadar Kıbrıs'ta kalmasını rica etmiş ve Erim de kabul etmiştir.²²³⁵

Nihat Erim, Zorlu'nun ricası ile Ankara'dan Kıbrıs'a giderken Bakanlar Kurulu aldığı kararla Erim'den Kıbrıs'ta Hükümet adına Kıbrıs'a ilişkin anlaşmalar hakkında yerli İngiliz Hükümeti ve Kıbrıs Cumhuriyeti Geçici Kabinesi ile de müzakereler yürütmesini istemiş ve bu minval üzerine de görevlendirmiştir. Bunun için aynı zamanda Suat Bilge,

²²³¹ Erim, 1975: 120.

²²³² Erim, 1975: 120-121; Erim, Günlükler: 2005: 683.

²²³³ "Kıbrıs Anayasası gelecek ay içerisinde hazır olacak", *Hürriyet*, 12.08.1959.

²²³⁴ "Kıbrıs mevzuunda dün Hariciyede 3 saat süren mühim toplantı yapıldı", *Hürriyet*, 13.08.1959.

²²³⁵ Erim, 2005: 684.

Konsolosluk Daire Şube Müdürleri'nden Ahmet Asım Akyamaç ve İzmir Karşıyaka Hukuk Hakimi Şerif Kolhan da görevlendirilmiştir.²²³⁶

Zorlu'nun ricası ve Bakanlar Kurulu'nun kararı ile 14 Ağustos 1959 tarihinde Kıbrıs'a dönen Erim'e, Çoços tarafından 5. madde ile ilgili verilen yazılı teklifinin kabul edilmemesi durumunda Zürih Anlaşması'nı reddedileceği mesajı göndermiştir. 20 Ağustos 1959 tarihine kadar Kıbrıs'ta temaslarını sürdüren Erim'e, Çoços'tan cumhurbaşkanı yardımcısı için bazı imtiyazları kabul etmeye yanaşan bir teklif gelmiştir. Ancak söz konusu teklif, esas itibariyle Makarios'un teklifinden çok fazla farklı değildir. Erim, Türkler lehinde daha fazla değişiklik isteyince taraflar söz konusu teklifleri hükümetlerine bildirmek üzere ayrılmışlardır.²²³⁷ Erim de Hükümet'le istişarelerde bulunmak üzere 20 Ağustos 1959 tarihinde İstanbul'a gelmiştir. Erim, İstanbul'a hareket etmeden önce Lefkoşe Havaalanı'nda gazetecilere verdiği beyanatta Anayasa Komisyonu çalışmalarında Kıbrıs cumhurbaşkanı ve yardımcısının yetkilerinin tespitinde Türklerin ihtilaf çıkartmadıklarını özellikle belirtmiş ve daha evvel tespit edilmiş şartlara yani Zürih ve Londra Anlaşmaları'na tamamen sadık kaldıklarını sözlerine eklemiştir.²²³⁸ Erim'in böyle bir beyanatta bulunmasının nedeni Rum gazetelerinin, Anayasa çalışmalarında Türklerin ihtilaf çıkardığı şeklindeki haberleridir. Rum Gazeteleri, "Türkler iki başlı Kıbrıs Cumhuriyeti istiyor" şeklinde manşetler atmaktaydılar.

Nihat Erim ve Zorlu, Makarios'un teklifini iki defa bir araya gelerek görüşmüşler ve bu görüşmelerin sonucunda Zorlu, Erim'den Makarios'un teklifinin cumhurbaşkanı yardımcısını da koruyarak kabulünü istemiştir. Türkler aleyhine olan bu istek karşısında şaşırarak Erim, Menderes ile görüşmek istemişse de Zorlu buna izni vermemiştir. Bunun üzerine Erim 25 Ağustos 1959 tarihinde Kıbrıs'a geri dönmüştür.²²³⁹ Kıbrıs'a gelen Erim, Çoços'un da olduğu bir yerde Makarios ile görüşmüştür. Erim görüşmede Zürih Anlaşması'nın 5. maddesine dikkatleri çekerek "Vekiller heyeti kanalından icra yetkisinin esasen büyük ölçüde reisi cumhurda olduğuna" işaret etmiştir. Devamında "Bunu açığa vuramayız. Reisi cumhur yardımcısının zahiri görüşünü değiştiremeyiz" diyerek bir savunma yapan Erim'e, Makarios bunu düşüneceği cevabını vermiştir.

28 Ağustos'ta Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Toplantısı'na gitmesi gerekirken Erim, toplantıya gitmemiştir. Ertesi gün Menderes, Erim'i Ankara'ya çağırmıştır. 29 Ağustos'ta Menderes, Erim ve Zorlu ile bir toplantı yapmıştır.²²⁴⁰ Menderes, Zorlu'nun

²²³⁶ BCA, 030.18.01/153.44.16. (12.08.1959).

²²³⁷ Erim, 2005: 684-685.

²²³⁸ "Prof. Nihat Erim dün akşam Kıbrıs'tan şehrimize döndü", *Tercüman*, 21.08.1959; "Nihat Erim'in açıklaması", *Hürriyet*, 20.08.1959.

²²³⁹ "Nihat Erim bu gün anayasa görüşmesi için Kıbrıs'a gidecek", *Hürriyet*, 25.08.1959; Erim, 2005: 685.

²²⁴⁰ "Başvekalet ile Hariciyede Kıbrıs için dün iki mühim toplantı yapıldı", *Hürriyet*, 30.08.1959.

kendisinden habersiz Kıbrıs'ta bazı girişimlerde bulunduğundan Namık Gedik vasıtasıyla haberdar olmuştur. Zorlu son zamanlarda Kıbrıs'ta bir takım tedhiş faaliyetleri içerisine girmeye çalışmıştı. Menderes işte bunu duyunca Erim ve Gedik'in yanında Zorlu'ya kızarak "Sen Politikanın 'p'sinden anlamıyorsun" demiştir. Böylece Menderes, Kıbrıs'ta Türk kesiminde bir an için beliren örgüt anarşisini önlemiş oldu.²²⁴¹

Menderes ile yapılan görüşmeden sonra Erim, 30 Ağustos 1959 tarihinde uçakla Kıbrıs'a geri dönmüştür.²²⁴² Erim gelir gelmez yine Makarios ve Çaços ile çeşitli görüşmeler yaparak 5. madde üzerinde yani cumhurbaşkanı yardımcısının yetkileri konusunda onları ikna etmeye çalışmıştır. Ancak bir türlü ikna edememiştir. Makarios'tan yeni bir yazılı önerge alan Erim, 8 Eylül'de Ankara'ya dönerek Zorlu ile bunu müzakere etmiştir. 9 Eylül'de Erim, Zorlu ile birlikte tekrar bir araya gelip Makarios'a verilecek karşı önerileri tespit edip kararlaştırmışlardır. 9 Eylül akşamı da Menderes ile yemekte bir araya gelen Erim'e Menderes, temel mesele hakkında bir şey söylememekle birlikte Kıbrıs'ta yumuşak davranılmasını istemiştir. 10 Eylül'de Kıbrıs'a tekrar geri dönen Erim, yeni Türk önerisini Makarios'a ve Çaços'a bildirmiştir. Öneriyi beğenmeyen ikili cevap vermek için Çaços, Atina ile görüşeceğini bildirmiştir. Erim, Çaços'un Atina ile görüşmesini beklerken Çaços, yeni bir öneri ile Erim'in karşısına çıkmıştır. O öneri, Bakanlar Kurulu'nun yürütme yetkisinden belli ve sınırlı kesimini cumhurbaşkanına devrinini içermekteydi. Aldığı teklifi, Ankara'ya bildiren Erim'e Zorlu'dan kabul etmesi talimatı gelmiştir.

Ancak Erim'in bunun için Türk toplumu liderlerini de ikna etmesi gerekmektedir. 16 Eylül'de Rauf Denktaş'a ve Dr. Küçük'e yeni teklifi bildirmiş; ancak Onlara bunu kabul ettirememiştir. Ardından durumu, Ankara'ya durumu bildirmiştir. Bunun üzerine Dışişleri Rauf Denktaş'ı İstanbul'a çağırılmışlardır.

Rauf Denktaş'ın İstanbul'dan geri dönmesinden sonra 30 Eylül'de Erim; Makarios ve Çaços ile tekrar görüşerek cumhurbaşkanı yardımcısının yetkileri konusunda yapabileceği son fedakarlığı yaptıklarını söyleyerek yeni bir teklif vermiştir. Bunun üzerine yine Makarios karşı öneri vereceğini söyleyerek ayrılmıştır. 1959 yılının Kasım ayının başlarına kadar Nihat Erim, bu mesele etrafında Ankara'dan aldığı teklifleri Rum tarafına götürmüş, Rum tarafından aldığı teklifleri de Ankara'ya ileterek teklifleri müzakere etmişlerdir. Bu Ankara-Kıbrıs arası mekik dokuma meyvesini vermiş ve Kasım ayının başlarında Türkiye'nin isteklerine uygun olarak cumhurbaşkanlığı yardımcısı meselesi çözüme kavuşmuştur. 28 Kasım 1959'da Erim ile görüşen Zorlu, Erim'i başarısı için kutlamış ve hizmetlerinden dolayı Erim'e teşekkür

²²⁴¹ Erim, 2005: 685-686; Erim, 1975: 123-124.

²²⁴² "Nihat Erim Ankara'dan Kıbrıs'a gitti", *Tercüman*, 31.08.1959.

etmiştir.²²⁴³ Cumhurbaşkanlığı yardımcısının yetkilerini azaltma girişimleri, çabaları Nihat Erim'in de gayretleriyle de başarısızlığa uğratılmıştır. Aynı zamanda yine Makarios'un ayrı belediyelerin oluşmasını engelleme çabaları da sonuçsuz kalmış ve Zürih Anlaşması'nda belirlenen hükümler Anayasa'da kabul edilmiştir.²²⁴⁴

Belli başlı meseleler üzerindeki sorunların bu şekilde sonuçlanmasından sonra Erim, 9 Aralık 1959 tarihinde Kıbrıs'tan Ankara'ya gelmiştir. 13 Aralık-20 Aralık tarihleri arasında Erim, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Toplantısı için Strasburg'da bulunmuş ve Kıbrıs Anayasa yazımı çalışmaları ile ilgilenmemiştir. Çünkü Anayasa çalışmaları ile ilgili geriye ufak tefek maddelerin yazılması kalmıştı. 20 Aralık 1959 tarihinde Ankara'ya döndüğünde Erim, Kıbrıs'ta anayasa çalışmalarının yavaşladığını görmüştür.²²⁴⁵ Kıbrıs'taki Yunan Heyeti, başka bazı konularda güçlükler çıkartmaya başlamıştır.²²⁴⁶ Ankara'da Hükümet kanalıdan Kıbrıs'taki gelişmeleri yakından takip etmeye çalışan Erim, Makarios'un yine oyun bozanlık yaptığını görünce Kıbrıs'a gitmekte acele etmemeğe karar vermiştir. Çünkü Erim'e göre, kendisinin Kıbrıs'a gitmesi demek Rumların yeni ödünler kopartmak umudunu artırması demektir. İş biraz soğutmanın ve diplomatik alanda iki hükümet arasında konuşularak bir açıklık sağlamanın daha iyi olacağını düşünmüştür.²²⁴⁷

1960 yılının Ocak ayına gelindiğinde ise Kıbrıs Anayasası'nın müsveddesi bitmiş, sadece anayasanın son düzeltmeleri ve son yazımı kalmıştı. Kıbrıs Anayasası için Türkiye ve Yunanistan tarafından görevli olan İsviçreli Hukuk Profesörü Bridel, Lozan'da bir üniversitede hocaydı. Üniversitesinden ayrılmadığından Anayasa'nın son düzeltmeleri için komisyon çalışmalarının Lozan'da yapılmasına karar verilmiştir.²²⁴⁸ İşte bu noktada Nihat Erim'e yeni bir görev düşüyordu. 18 Ocak 1960 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Erim ve Suat Bilge'nin, Hükümet'i temsilen Lozan'a gönderilmesine karar verilmiştir.²²⁴⁹ Anayasa'nın son düzeltmelerini ve yazımını gerçekleştiren Erim'in Lozan'daki yaşantısı nispeten rahat geçmiştir. Ancak Karışık Anayasa Komisyonu'nun Lozan'a intikal ettirilmesinden Makarios huzursuz olmaya başlamıştır. Erim, Makarios'un rahatsız olacağını tahmin ettiği için önceden Komisyon çalışmalarının Lozan'dan Kıbrıs'a alınmasını Ankara'ya önermişti. Ancak Ankara, mümkün olduğu kadar çalışmaların Lozan'da bitirilmesini istemişti. Bu arada Erim'in tahminleri doğru çıkmış ve Makarios rahatsızlığını dillendirmeye

²²⁴³ Erim, 1975: 124-137.

²²⁴⁴ Erim, 1975: 167.

²²⁴⁵ Erim, 1975: 137.

²²⁴⁶ "Kıbrıs'ta huzur bozucu şartlar devam ediyor", *Dünya*, 29.12.1959; "Kıbrıs'ın istiklali tehlikeye düşüyor", *Akşam*, 30.12.1959; "Makarios'la İngiltere arasında yine anlaşmazlık patlak verdi", *Tercüman*, 30.12.1959.

²²⁴⁷ Erim, 1975: 138.

²²⁴⁸ Erim, 1975: 138-139; Erim, 2005: 701.

²²⁴⁹ BCA, 030.18.01.02/154.76.13. (30.01.1960).

başlamıştır. 2 Şubat'ta Çaços Atina'ya gitmiş ve Erim de 4 Şubat'ta Ankara'ya geri dönmüştür.²²⁵⁰ Henüz tam bitmeyen Kıbrıs Anayasası çalışmaları, Kıbrıs'ta sürdürülecektir.

1960 yılının Şubat ayında Hükümet, daha çok iç politika sorunları ile ilgilendiği için Kıbrıs Meselesi ile çok fazla ilgilenememiştir. 1 Mart 1960 tarihinde ise Bakan Zorlu, Erim'den Anayasa çalışmaları için tekrar Kıbrıs'a gitmesini istemiştir. Kıbrıs'ta kendisinin yapabileceği işlerin bitmesinden dolayı teklife sıcak bakmamıştır. İlk başta Kıbrıs gelişmelerini Ankara'dan takip etmeyi tercih etmiştir. Ancak 6 Mart 1960 tarihinde üç ay önce ayrıldığı Kıbrıs'a gelerek çalışmalara katılmıştır. Bu esnada Anayasa üzerinde son rötuşlar yapıyordu.²²⁵¹

Nihat Erim, 25 Mart 1960 tarihinde tekrar Ankara dönüp oradan da Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Toplantısı için Strasburg'a geçmiştir. 5 Nisan'da Ankara'ya dönen Erim'den Hükümet, 6 Nisan'da Kıbrıs'a gitmesini istemiştir. Anayasa Komisyonu'nda son metnin 6 Nisan'da imzalandığını kaydeden Erim, aslında kendisinin orada yapabilecek bir görevinin olmamasına rağmen talimat gereği 7 Nisan'da Kıbrıs'a varmıştır. Bir takım temaslar yaptıktan sonra gerçekten Kıbrıs'ta artık kendisinin yapabileceği bir şeyin olmadığını görmüştür. Çünkü Anayasa çalışmaları bitmiş ve anlaşma imzalanmıştır. 10 Nisan'da Kıbrıs'tan Ankara'ya dönerek artık bundan sonra anayasa çalışmaları için Kıbrıs'a gitmemiştir.²²⁵²

Kıbrıs Anayasası yazım çalışmalarına ilişkin görevi sona eren Erim, yaptığı bu görevle ilgili anılarında bir takım önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Buna göre, Erim kendilerinin Ankara Hükümeti'nden almış oldukları Zürih'te imzalanan anlaşmayı olduğu gibi Anayasa'ya geçirilmesi talimatına uygun hareket etmeye çalıştıklarını ve bunda da başarılı olduklarını kaydetmiştir. Rumlar ise olağanca güçleri ile Zürih Anlaşması'nı kendi lehlerine değiştirmek ve genişletmek için büyük çabalar harcamışlardır. Ancak sonuç itibarıyla Rumların girişimleri, başarısızlıkla sonuçlanmış ve Kıbrıs Devleti bağımsız olarak ortaya çıkmıştır.²²⁵³

Nihat Erim'e göre, Makarios en baştan beri Zürih Anlaşması'na karşı çıkmış ve bu anlaşma ile Kıbrıs Anayasası'nda Türklere çok fazla hak verilmemesi için çalışmalar yürütmüştür. Makarios, Zürih'te kabul edilen Türklerin haklarını, Anayasa çalışmalarında geri almaya çalışmıştır. Anayasa ile Türklere verilen hakları geri alabilmek için Rumlar, 1960 yılından sonra çalışmalarına devam edecektir. Yine Erim'e göre, 1960'den 1974 yılına kadar

²²⁵⁰ Erim, 1975: 139; Erim, 2005: 702.

²²⁵¹ Erim, 1975: 139-140; Erim, 2005: 704-705.

²²⁵² Erim, 1975: 141-142.

²²⁵³ Erim, 1975: 142.

ortaya çıkan üç dört bunalım Rumların bu davranışları nedeniyle ortaya çıkmıştır.²²⁵⁴ 1963-1965 yılları arasında ortaya çıkacak olan bunalım döneminde de Nihat Erim'e tekrar görev verilecektir.

Nihat Erim'in büyük katkısının olduğu 1960 Anayasası, 16 Ağustos 1960 tarihinde yani 27 Mayıs Darbesi'nden sonra yürürlüğe girecektir.²²⁵⁵ Kıbrıs Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden birkaç gün önce Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Başkan Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, Nihat Erim'e Anayasa'nın hazırlanmasındaki hizmetlerinden dolayı bir teşekkür mesajı göndermiştir: "Kıbrıs'ı birkaç gün sonra bağımsızlığa kavuşturacak olan Anayasanın hazırlanmasında Türkiye Hükümeti temsilcisi olarak geçen çok kıymetli hizmetlerinize Cemaatim namına teşekkür eder, en derin saygılarımızı sunarım".²²⁵⁶

2.3.6. 1957-1960 Arası İç Politikada Nihat Erim

2.3.6.1. Nihat Erim'in Anayasayı Tadil Ettirme ve Muhalefet-İktidar İlişkilerini İyileştirme Girişimleri

Nihat Erim'in 1954 Seçimleri'nden sonra rejim meselesi ve anayasanın tadili konusunda başlatmış olduğu partiler arası işbirliği çalışmaları yukarıda da işaret edildiği üzere başarısızlıkla sonuçlanmış ve Erim kendi partisi içerisinde yalnız kalmıştır. CHP içerisinde idari görev alamadığı gibi İnönü tarafından da yanından uzaklaştırılmıştır. Bütün bunlara rağmen Erim, DP yöneticileri ile özellikle de Menderes ile olan görüşmelerini sonlandırmamıştır. 27 Mayıs 1960 Darbesi'ne kadar DP yöneticileri ile temasta kalarak rejimin teminat altına alınması ve anayasanın tadil edilmesi konularında Menderes'i ikna etmeye çaba göstermiştir. Bu doğrultuda partiler arası ilişkilerin de iyileştirilmesi açısından tekrar kendi girişimlerde bulunmaya başlamıştır.²²⁵⁷

1956 yılı içinde ve 1957 yılının başlarında Türkiye'nin iç politikasına göz atıldığı zaman DP; basın özgürlüğünü zedeleyerek, toplantı ve gösteriş hakkını kısıtlar şeklinde anti demokratik kanunları çıkartması gergin olan iktidar-muhalefet ilişkilerini daha da germiştir. DP'nin çıkardığı kanunlar karşısında muhalefet, Meclis'i topluca terk etmiştir. CHP Genel Sekreter'i Kasım Gülek'in Karadeniz Gezisi sırasında kanuna muhalif gösteri yürüyüşü yapmaktan dolayı 6 ay hapis cezasına mahkum olması başta olmak üzere muhalif liderlere karşı büyük baskı tedbirleri alınmaya başlanmıştır.²²⁵⁸ Muhalefet yapmanın Meclis dışında

²²⁵⁴ Erim, 1975: 167-168.

²²⁵⁵ "Türk askeri Kıbrıs'ta", *Tercüman*, 17.08.1960.

²²⁵⁶ Erim, 2005: 717.

²²⁵⁷ Geniş Bilgi İçin bkz. Erim, 2005: 589-711.

²²⁵⁸ Eroğul, 2003: 194.

hemen hemen imkânsızlaşmasıyla İnönü, yeni bir taktikle DP ile yakınlaşmaya çalışmıştır.²²⁵⁹ Şubat ayındaki Bütçe Görüşmeleri sırasında CHP, eleştirici bir tavır içerisine girmeyerek bir bahar havası başlatmanın ilk adımlarını atmıştır.²²⁶⁰ Bu bahar havası girişimlerinden beklediği sonucu alamayan CHP Parti Meclisi, 27 Mayıs 1957’de bir bildiri yayınlamak suretiyle üç aydır devam etmekte olan ılımlı tutumun faydasızlığını saptamış ve iktidara karşı yeniden hücumu karar vermiştir.²²⁶¹

Nihat Erim de bu yıllarda her ne kadar Menderes’in teklifini kabul ederek Kıbrıs Meselesi’nde görev almış olsa da, iç politikada DP’yi beğenmemektedir. Hatta kendi partisinin iç politikadaki tutumunu da eleştirmektedir.²²⁶² CHP’nin partiler arası bahar havasını yeniden başlatma girişiminde bulunduğu bu dönemde Erim, Kıbrıs Meselesi için görüşmelerde bulunmak üzere gittiği Londra’dan ABD’ye geçerken 2 Şubat 1957 tarihinde Başbakan Menderes’e kendi el yazısı ile Arap harflerle yazdığı bir 4 sayfalık mektup göndermiştir. Türkiye’deki anayasa ve rejim sorunlarında birlikte çalışma teklifini içeren mektubuna²²⁶³ Erim, “Çok Muhterem Başvekilim” hitabıyla başlamaktadır. Mektubunun asıl maksadına geçmeden önce Kıbrıs meselesinde ülke hizmetinde dışarıya karşı Menderes’in emrinde çalışmaktan iftihar duyduğunu ifade etmiş ve aynı zamanda bu minvalde iç, dış politikada iki partinin düşüncelerinin ayrı olmasına rağmen Kıbrıs davası gibi partiler üstü bir vatan hizmetinde birleştiklerini anlatmıştır. İki ayrı partinin Kıbrıs davasında düşüncelerinin birleşmesiyle birlikte bu meselede kendisinden hizmet istenmiş olmasını Erim, “her zaman heyecanla ve sizin olgunluğunuzun bir delili gibi yad” edeceğini söyleyerek Menderes’i onure etmiştir.

Erim, Menderes’i övdükten sonra mektubu yazmasının asıl amacına gelmiştir. Erim’in mektupta anlattıklarına göre, kendisi 1 Şubat 1957 tarihinde Kembriç Üniversitesi Profesörleri ile Londra Yüksek Hakimleri ve ileri gelen avukatları ve Kraliçe’nin özel danışmanlarından bazıları ile tanışıp birlikte yemek yemişlerdir. Yemekte Türkiye’nin demokratik gelişmesi hakkında konuşulmuş ve Erim’e bu hususta sorular sorulmuştur. Erim, “Türkiye bu yolda henüz son adımını atmış, son sözünü söylemiş değildir. Tekamülü takip ediniz” demiştir. Yemekte bulunanlar Erim’in Başbakan’a çetin muhalefetlik yapmış birisi olduğunu, şimdi de Kıbrıs Meselesi’nde bizzat Başbakan tarafından temsilci olarak tayin edildiğini öğrenince Erim’den çok Başbakan Menderes’i beğenmişlerdir.

²²⁵⁹ Eroğul, 2003: 196.

²²⁶⁰ Feroz ve Turgay Ahmad, 1976: 159.

²²⁶¹ Eroğul, 2003: 196.

²²⁶² Erim, 1975: 93.

²²⁶³ BCA, 030.01/20.117.4.-1-4. (02.02.1957).

2 Şubat'ta yani ertesi günü, bu heyecanla bu mektubu ele aldığını Menderes'e anlatan Erim, Menderes ile ortak dostları olan Safa'ya daha önce açmış olduğu anayasa meselesini, tekrar ele almasını rica etmeye başlamıştır. Erim, kamu hürriyetlerini, şahıs hürriyet ve şerefini açık ve sınırları İngiltere'yi örnek tutarak yeniden düzene koydurmanın tam zamanı olduğunu Menderes'e söylemiş ve kendisinin de bu alanda zevkle kendileri ile işbirliği yapacağını teklif etmiştir.

“Rejim konusunda sizin ne istediğinizi anladığımı zannediyorum” diyen Erim, anladığı hususları şu şekilde sıralamıştır: “İki seçim arası müstakar bir icra heyeti, amme hürriyetini soysuzlaştırmayan, şahıs hürriyet ve şerefini en yüksek seviyede masum tutan murakabeli ve düşmanlıklardan uzak bir demokrasi”. Ardından, Menderes'in bu hedefe varmak için neleri engel gördüğünü de anladığını, “ama emin olunuz ki işe koyulduğumuz zaman o engeller ortadan kalkacak, eriyip silinecektir” diyerek Menderes'i cesaretlendirmeye çalışmıştır. Cesaretlendirme anlamında bir adım daha ileri giderek 1954 yılında kendisi ile beraber Hüseyin Cahit Yalçın'ı ziyaret ettiklerini, bu ziyaretler sırasında kendisinin söylemiş olduğu demokrasi anlamında samimi sözleri hatırlatmıştır. Samimiyet anlamında Erim, Menderes'e ayrıca “Sizin samimi olduğunuza ben daha 1954 Seçimleri'nden sonra ilk görüştüğümüzde inandım. Yalçın'ın evindeki sözleriniz inancımı kuvvetlendirdi. Politik icapları şüphesiz bizden kat kat üstün bir taktirle tespit edecek durumdasınız” demiştir. Menderes'e yazdığı mektubunu Erim, işbirliği teklifini yenileyerek şöyle bitirmiştir:

Eğer sizce de vakti geldi ise New York'ta işim bitince Londra'ya dönüşte Anayasa amme hürriyetleri basın kanunlarında ilk hazırlıklara başlayalım. Yazdıklarım içten inandığım bir davada zat-ı devletinizle işbirliği yapabilmek iştiyakımın, heyecanlı bir anda size ifadesinden ibarettir. Muhterisler ve kıskançlar ne derlerse desinler biz bu yolda yürüyelim diyorum. En samimi duygu ve hürmetlerimle...²²⁶⁴

Partiler arası bahara havası arayışlarının tek taraflı da olsa gündeme geldiği bu dönemde Nihat Erim'in anayasada tadilat ve rejimin iyileştirilmesini isteyen mektubuna Menderes'ten cevap gelmemiştir.²²⁶⁵ Menderes'ten Erim'e cevap gelmese de aşağıda da görüleceği üzere, O, usanmadan mektuptaki söz konusu taleplerini fırsatını buldukça Menderes'e iletacaktır.

Öte yandan Erim, Kıbrıs davasındaki görevi nedeniyle bulunduğu yurt dışından 5 Mart 1957 tarihinde Türkiye'ye döndüğünde Bütçe Görüşmeleri'nin son günlerinde İnönü-Menderes arasında yumuşaklık olduğu haberini almıştır. Bunun üzerine Erim, İnönü ile

²²⁶⁴ BCA, 030.01/20.117.4.-1-4. (02.02.1957).

²²⁶⁵ Erim, 2005: 620-711.

görüşmek üzere Ferit Melen aracılığıyla İnönü'den görüşme talep etmiştir. İnönü'den gelen cevap, "İzmir'e giderken İstanbul'da vakit bulacağımı zannetmiyorum. Doğru da olmaz. Sonra düşünürüz" şeklinde olmuştur.²²⁶⁶ Anlaşıldığı üzere Erim, partiler arası ilişkileri düzeltmek adına fırsattan faydalanarak tekrar harekete geçmiştir. Bu talepten önce de zaten Menderes'e yukarıda ifade edilen mektubunu göndermişti.

Bu ret cevabı karşısında Menderes ile görüşen Erim, Menderes'ten İnönü ile konuşmasını ve İnönü'nün partiler arası iyi ilişkilerin geliştirilmesi anlamında kendisine şart öne sürmemesini istemiştir. Erim, İnönü ile görüşemeyince 7 Mart 1957 tarihinde İnönü'ye posta ile bir mektup göndermiştir.²²⁶⁷ Partiler arası iyi ilişkilerin artmasını sağlamak adına faaliyetlerini artıran Erim, İnönü'nün partiler arası bahar havasına sıcak bakan İzmir Nutku'ndan hemen sonra 14 Mart 1957 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'ne partiler arası bahar havasını değerlendiren bir beyanat vermiştir. İzmir Nutku'nu ve iktidar-muhalefet yakınlaşmasını iyi karşılayan Erim, kendisine sorulan bahar havası ne kadar devam edecek sorusuna her şeyden önce iki tarafın da bunu samimiyetle istemesine bağlı olduğu cevabını vermiştir. Partiler arasında sert çekişmelerle bir sonuca varmaya çalışmanın belki bir politika metodu olduğunu ifade eden Erim, "Ciddi ve samimi tenkitleri esirgememekle beraber, karşılıklı nezaket, medeni münasebetlere mutlaka devam ve gerekince de uzlaşmalarla ilerleyip netice aramak ise bambaşka bir politika metodu olduğunu" da sözlerine eklemiştir. Erim'e göre, eğer iki parti lideri ikinci metodun artık Türkiye bakımından biricik selamet yolu olduğuna gerçekten inanmışlarsa büyük bir aşama kaydedilmiş demektir. Ama Erim, bu noktada tam bir teşhis koyabilmiş değildir. 1954 Seçimleri'nden sonra da partiler arasında böyle bir başlangıcın yapıldığını, ne yazık ki ardının gelmediğini ve bu defa devamının gelmesini yüreктen temenni ettiğini açıklamıştır.²²⁶⁸

İnönü'nün partiler arası ilişkilere dair yaptığı konuşmaların Gandhi Politikası'na uygun konuşmalar olup olmadığı sorusu karşısında ise Erim, kendisinin 3 yıldan beri uygulamaya çalıştığı metodun İnönü tarafından şimdilerde tam olarak tercih edilmekte olduğu cevabını vermiştir. Erim'in ifadesine göre, asıl önemli olan İnönü'nün olumlu sözlerinin arkasının nasıl geleceğidir: "Güzel nutuklar kısa bir müddet semayı aydınlatan donanma fişekleri gibidir".²²⁶⁹

CHP'ye üye iken Kıbrıs Meselesi'nde Erim'in görev yapmasının CHP'den ayrılacağı söylentilerine neden olmuştu. Bu söylentiler Erim'e sorulmuş ve O, bu güne kadar

²²⁶⁶ Erim, 2005: 621.

²²⁶⁷ Erim, 2005: 621.

²²⁶⁸ "İnönü'nün son nutkuna dair yapılan yorumlar", *Cumhuriyet*, 14.03.1957.

²²⁶⁹ "İnönü'nün son nutkuna dair yapılan yorumlar", *Cumhuriyet*, 14.03.1957.

böyle bir şey düşünmediğini ve CHP'den ayrılacak olması halinde dolaşık yollara sapmak yerine bir dilekçe ile direkt olarak ayrılabilceğini anlatmıştır. Kıbrıs Meselesi'nde Menderes'in kendisine görev teklif etmesini, O'nun olgunluğuna ve kibarlığına bağlayan Erim, bir arzusunun da aynı tarz işbirliğinin iç politikanın parti farkı gözetilmeyecek konularında da gerçekleştirilebildiğini görmek olduğunu belirtmiştir. Konu iç politikanın diğer konularında da işbirliğine gelince Erim'e muhalefetin rejim meselelerinde iktidara nasıl yardım etmesinin mümkün olabileceği sorulmuştur. Bu can alıcı soru karşısında Erim, bu sorunun önemli bir soru olduğundan bahisle “bugünkü iç politikanın buhranın tılsımı bu noktanın hallinde saklıdır” diyerek dikkatleri bu konuya çekmeye çalışmıştır. Rejim meselelerinde iktidara yalnızca hücum etmekle, onu durmadan suçlamakla hiçbir şeyin halledilemeyeceğini, tam tersine bu tür davranışların durumu büsbütün zor hale getirdiğini tecrübelerle ortaya çıktığını söylemiştir. Sonrasında Anayasa'nın bir an önce ele alınmasını ve değiştirilmesini istemiştir. Bu minvalde Erim, 1947 yılında anayasanın değiştirilmesini mutlaka ihtiyaç olduğunu ortaya atmış, ancak bu hususta en büyük mukavemeti kendi partisinden görmüştür. Bu yüzden gazetelerde yazdığı anayasa makalelerini kendisinden artık yazmamasını İnönü istemiştir. Bunun üzerine kendisi de mecburen anayasa meselesini tartışmayı bırakmıştır. Fakat aradan bir sene geçtikten sonra İnönü, bu sefer meseleyi kendisi ele alarak 1950 Seçimleri'nden sonra anayasayı düzenleyeceğini bildirdirmiştir. İnönü'nün anayasa meselesinde sonradan kendisinin sözüne geldiğini anlatmaya çalışan Erim, 1954 yılında kendisinin öne sürdüğü Gandhi Politikası da İnönü ve partinin çoğunluğu tarafından tepkiyle karşılanmıştı. Ancak şimdilerde görülen o ki, anayasa meselesinde olduğu gibi Gandhi Politikası'nda da İnönü, Erim'in çizgisine gelmek zorunda kalmıştır.²²⁷⁰ Yani her iki konuda da Erim'in haklılığı yıllar sonra kabul edilmiştir.

Bu konulara parmak bastıktan sonra sorunun asıl cevabına gelen Erim, rejim meselelerin nutuklarla halledilemeyeceğini, iktidar ve muhalefet liderlerinin bir araya gelip kafa kafaya vermeleri ile çözülebileceğini aktarmıştır. İktidarın sorumluluğuna da değinen Erim, iktidarın sorumluluğunun bu yolda çok daha ağır olduğunu belirtmiş ve bundan sonra her iki tarafın bir birlerine karşı toleranslı olmasını istemiştir.²²⁷¹

Bu arada Nihat Erim'in kendisine yazmış olduğu mektuptan İnönü, 22 Mart 1957 tarihinde CHP Parti Meclisi Toplantısı'nda bahsetmiştir. Burada İnönü Erim ve mektubu hakkında ağır eleştirilerde bulunmuştur. Ayrıca İnönü, Erim'in Menderes vasıtasıyla kendisine gönderildiğini ve Menderes için çalıştığını iddia etmiştir.²²⁷² Erim, İnönü'nün

²²⁷⁰ “İnönü'nün son nutkuna dair yapılan yorumlar”, *Cumhuriyet*, 14.03.1957.

²²⁷¹ “İnönü'nün son nutkuna dair yapılan yorumlar”, *Cumhuriyet*, 14.03.1957.

²²⁷² Erim, 2005: 622.

kendisinin mektubu hakkındaki bu yorumunu duyunca İnönü'nün bu yalana nasıl tenezzül ettiğine şaşırmıştır. Kendisinin fikirlerinin İnönü tarafından tahrif edilmiş olduğunu ve mektubun yanlış aksettirilmiş olduğunu düşünen Erim, Vedat Dicleli vasıtasıyla İnönü'den mektubunu hemen olduğu gibi Parti Meclisi'nde okumasını istemiştir. Aksi takdirde mektubunu yayımlayacağını söylemiştir. İnönü, Parti Meclisi'nde mektubu okumaya mecbur olmuş ama Akis Dergisi'nde İnönü'nün, Erim'in mektubu hakkında söylediği sözler yayınlanınca Erim de söz konusu mektubu gazetelere vermiştir. Mektup, 31 Mart 1957 tarihinde gazetelerde yayınlanmıştır.²²⁷³

Mektubu gazetecilere verirken yaptığı açıklamada Erim, iç politika konusunda kendisinin Menderes ile yaptığı görüşmelerin içeriği ve ayrıca ona ilaveten kendi görüşlerini de belirtmek amaçlı bu mektubu kalema aldığını iddia etmiştir. İşte mektupta yer alan Menderes-Erim görüşmesinin içeriği ise şöyleydi:

Kendisi iklim üzerinde ısrar ediyor. İki yabancı devlet müzakereye oturur gibi, şart ve mukabil şart öne sürmekle işler daha karanlık çıkmazlara girer diyor. Taraflar kendi fikirlerinin doğru olduğunda henüz ısrar ettiğine göre önce müsait zemin hazırlanacak, herkes kendi görüşünü muhafaza ettiği halde medeni münasebetler, temas ve karşılıklı güzel tarz ile başlayalım ve bir müddet yürüyelim, neticeler zaman içinde kendiliğinden belirecektir...İnönü isterse iç politikamızı salim bir yola kolayca sokabilir. Şahsiyeti, tecrübesi bunu ispat eder. Taktik olarak başka türlü hareketi şimdiye kadar tercih etti. Meclisteki son konuşması iç politikamızın arz ettiği manzarayı, bilhassa öteki muhalefet partilerinin tutumunu beğenmediğine işaretir.²²⁷⁴

Nihat Erim, mektubunun devamında kendi görüşü olarak iç politikanın karanlık bir çıkmazda bulunduğunu belirtmiş ve sonra İnönü'nün memlekete yaptığı hizmetlere hayranlığını daima muhafaza edeceğini bildirmiştir. Bununla beraber İnönü'nün 3 yıldır takip ettiği politikasına karşı olduğunu tekrarlamıştır. Ve şöyle demiştir: “Demokrasi bir birine küskün liderler, resmiyetin asgari icapları dışında bir araya gelemeyen, hususi ve yarı resmi temaslarla münasebetleri yumuşatmayı kabul edemeyenler zihniyetiyle ne kurulabilir ne de yaşayabilir”.²²⁷⁵ Görülen o ki, İnönü'nün Erim hakkında sarf ettiği ve mektuptan çıkardığı yorumlar yanlıştır.

CHP adına iktidar ile temas için Nihat Erim'e görev vermek istemeyen İnönü,²²⁷⁶ bu ii için Nüvit Yekin'i görevlendirmiştir. Yetkin, Menderes ile temas kurmaya başlamıştır.²²⁷⁷

²²⁷³ Erim, 2005: 622-623.

²²⁷⁴ “Nihat Erim açıklıyor: Bahar havasını Menderes istedi”, *Hürriyet*, 31.03.1957.

²²⁷⁵ “Nihat Erim açıklıyor: Bahar havasını Menderes istedi”, *Hürriyet*, 31.03.1957.

²²⁷⁶ Erim, 2005: 625-626.

²²⁷⁷ Erim, 2005: 623.

Erim, partiler arası temaslarda İnönü'nün yine samimi olmadığını, asıl amacının damadı Metin Toker'i hapisten kurtarmaya çalıştığını düşünmektedir.²²⁷⁸ Osman Bölükbaşı da Erim gibi düşünmektedir. Hatta Bölükbaşı, İnönü'nün 1956 yazında muhalefet liderleri ile bir toplantı yaptığını ve toplantıda İnönü'nün önerisiyle iktidar ile asla işbirliği yapılmayacağı kararının alındığını anlatmış ve şimdi İnönü'nün, damadını kurtarmak için iktidara yanaştığını iddia etmiştir. Bu yüzden İnönü'yü, kendilerine ihanet etmekle suçlayıp partiler arası bahar havasına Bölükbaşı mesafeli yaklaşmıştır.²²⁷⁹

Erim partiler arası başlatılmak istenen iyi ilişkilerden İnönü'nün yine samimi olmadığını, İnönü'nün sözlerini kendisine getiren Cafer Tüzel'in konuşmalarından anlamıştır. Tüzel-Erim arasında geçen konuşmalarda, Erim Tüzel'den İnönü'nün partiler arası ilişkilere nasıl baktığının ipucunu veren şu cümleyi duymuştur. Buna göre İnönü, "Menderes dış politika zarureti ile yaklaşma arıyor" demiştir. Bu cümle karşısında Erim, İnönü'nün 3 yıl önce olduğu gibi yine aynı teşhisi koyarak hataya düştüğünü kaydetmiştir. Tüzel, aynı zamanda Erim'e, İnönü'den önemli bir mesaj getirmiştir. O da partiler arası temaslarda Erim'in araya girmesini istememektir. Erim ise Tüzel'e, "Bilakis artık İnönü ile hiç bir şey yapılamayacağına kaniyim. Bunu size geçen defa da söylemişim. Paşa bana yalvarsa gene onunla kimse arasına girmem. Bu yanlış teşhislerden sıyrılın"²²⁸⁰ diyerek 1954 yılında olduğu gibi partiler arası münasebetlerde görev almayacağını anlatmıştır.

İnönü'nün samimiyetine inanmayan Erim'in dediği ortaya çıkmış ve 27 Mayıs 1957 tarihinde CHP Parti Meclisi, yayınladığı bir tebliğ ile bazı nedenler öne sürerek partiler arası kısmi iyi ilişkilere ve iyi ilişkiler kurma girişimlerine son vermiştir.²²⁸¹ Anayasa'nın tadil edilmesi ve rejimin iyileştirilmesi adına partiler arası iyi ilişkilere önem veren Nihat Erim ise artık bundan sonraki süreçte Menderes ile yapacağı görüşmelerde özellikle 2 Şubat'taki mektubundaki isteklerini Menderes'e her fırsatta duyuracaktır.

Erim 2 Şubat 1957 tarihli mektubunu bitirirken öncelikle işe, basın kanundan başlama teklifinde bulunmuştu. Bu teklifini mektubuna bir cevap gelmemiş olmasına rağmen ilk olarak 11 Mart 1957 tarihinde Adalet, İçişleri, Dışişleri ve Devlet Bakanlarının yer aldığı akşam yemeğinde bir nevi yenilemiştir. Yemek esnasında Amerika basın kanunu hakkındaki kitabı Adalet Bakanı'na vermiştir.²²⁸²

²²⁷⁸ Erim, 2005: 627.

²²⁷⁹ Erim, 2005: 623-624.

²²⁸⁰ Erim, 2005: 625-626.

²²⁸¹ "CHP Meclisi tebliği", *Cumhuriyet*, 28.05.1957.

²²⁸² Erim, 2005: 621.

15 Mart'ta Menderes, düzenlediği basın toplantısında söz sırası rejim meselelerine gelince Amerikan basın kanunundan bahsetmiş²²⁸³ olmasından Erim'in Menderes üzerinde etki etmeye başlamış olduğu yorumu çıkartılabilir. Menderes'in bu beyanatını gazetelerden okuyan Erim de günlüğüne bu olaydan bahsederek şöyle bir not düşmüştür: "İngiliz veya Amerikan basın sistemini kabul ettirmeye çalışıyorum."²²⁸⁴ Bu çabaları doğrultusunda faaliyetlerine devam eden Erim, 28 Mart 1957 tarihinde Adalet Bakanı ve Müsteşarı'na Amerikan ve İngiliz basın sistemi hakkında geniş bir izahat vermiştir. Basın işlerinde ispat hakkının tanınmasının mecburi olduğunu dillendirmiştir. Bunun üzerine Erim'in elinde bulunan İngiliz ve Amerikan kitaplarını Başbakanlık isteyip incelemelere başlamışlardır.²²⁸⁵

Anayasa tadilatı ve rejimin iyileştirilmesi konusunda Erim'in girişimleri başarısız olmuş ve ülke gün geçtikçe daha kötü bir hal almaya başlamıştır. 1958 yılının ilk günlerinde "9 Subay Olayı" olarak bilinen askeri darbe girişimini Erim, olay daha basına yansımadan önce Safa Kılıçlıoğlu'ndan öğrenmiş ve bu olay karşısında şaşkınlığını gizleyemeyerek ilk yorumu "çok kötü böyle yolların hatıra gelmiş olması. Yazık. Memleket bir çıkmazda. İktidardakiler bunu düzeltebilir" şeklinde olmuştur. Ardından olayların detaylarını Kılıçlıoğlu'ndan öğrenmesi ile birlikte bütün bu kötü şeylerin kendisinin ne kadar haklı olduğunu gösterdiği yorumunda bulunmuştur. Erim 2 Şubat 1957 tarihli Menderes'e gönderdiği mektubu hatırlatarak mektupta Menderes'e teklif etmiş olduğu anayasa ıslahatı, normal ve muvazeneli rejim ihtiyacına her zamankinden daha fazla gereksinim duyulduğunu kaydetmiştir.²²⁸⁶ Kaydetmekle de kalmamış Akın Önalp'ın, Erim'den aldığı bilgiye göre Erim, bu bunalımlı dönemde Menderes'ten istifa edip erken seçimlere gitmesini istemiştir. Erim'e göre, Menderes, erken seçimlere gitmesi halinde halk, Menderes'i terkardan seçecektir. Yani Menderes'in hiçbir kaybı olmayacaktır. Hatta bu erken genel seçimler biraz da olsa ortamı rahatlatacaktır. Fakat Erim'in bu tavsiyesini Menderes, kibar bir şekilde her seferinde reddetmiştir.²²⁸⁷ 1960 yılının Nisan ayına gelindiğinde iç politika daha gergin hale gelmiş ve bunun sonucu olarak TBMM'de 18 Nisan 1960 tarihinde Meclis Tahkikat Encümeni kurulmuştur.²²⁸⁸ 21 Nisan 1960 tarihinde Ferit Melen, Erim'in yanına gelerek Menderes için kurtuluş yolunun halen açık olduğunu, anayasayı düzeltmeye razı olması veya bunun sözünü vermesi durumunda CHP olarak ortak faaliyete geçebileceklerini anlatmıştır. İnönü'nün de buna razı olacağını sözlerine eklemiştir. Melen'in Erim'den istediği,

²²⁸³ "Başbakan İnönü'nün nutkuna cevap verdi", *Cumhuriyet*, 16.03.1957.

²²⁸⁴ Erim, 2005: 622.

²²⁸⁵ Erim, 2005: 623.

²²⁸⁶ Erim, 2005: 644-645.

²²⁸⁷ Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul.

²²⁸⁸ "Dün kurulan Meclis Tahkikat Encümeni işe başlarken 3 yasak kararı verdi", *Cumhuriyet*, 19.04.1960.

Menderes'e bunu telkin etmesidir. Bu görev karşısından Erim, yurt dışına çıkacağını, bu nedenden dolayı vaktinin olmadığını belirterek görevi başka birisinin yapmasını istemiştir.²²⁸⁹ 27 Mayıs Darbesi öncesi İnönü'den geldiği belli olan partiler arasında arabuluculuk yapma görev teklifini Erim, yurt dışı görevi nedeniyle yerine getirememiştir.

Fakat 27 Mayıs Darbesi'nden önce Nihat Erim yine arabuluculuk için bir takım tekliflerde bulunmuştur. İlk teklifini, 4 Mayıs 1960 tarihinde Cenevre'de bulunduğu bir sırada Bülent Esen'e yazdığı bir mektupla Menderes'e karşı yapmıştır. Mektubunda Erim, Esen'den Menderes'e demokratik yolda yürümesi durumunda kendisinin hemen araya girmeye hazır bulunduğunu iletmesini istemiştir. Menderes'in yanlış yolda olduğunu ve bir felakete doğru gittiğini düşünen Erim'e, Bülent Esen'den cevap 9 Mayıs 1960 tarihinde gelmiştir. Esen, Menderes'i bambaşka bir hava içinde ve halk ile temasını kesmiş durumda görmesinden dolayı Menderes'e hiçbir telkinde bulunmamış ve Erim'in teklifini Zorlu'ya anlatmıştır. Bunun üzerine Erim yine Cenevre'den CHP'li Ferit Melen'e mektup yazarak "Nasıl faydalı olabilirim acaba?" diyerek hizmet teklif etmiştir. Melen ile Esen'in de birbirleri ile temas halinde olduğunu öğrenen Erim, Melen'e temasa devam edilmesini tavsiye etmiş ve ardından da "Demokrasiyi Batı standardıyla kabulden başka çare yok" demiştir.

Ülkedeki durumu yabancı basından günü gününe üzüntü ile takip eden Erim'e, Melen'den 16 Mayıs 1960 tarihinde cevap gelmiştir. DP'den Ali Fuat Cebesoy'un aracılık etme teşebbüsüne CHP idarecileri Hükümet'in oyalama taktiği olarak görmüş ve reddetmişlerdir. Melen, şimdilik Erim'in ülkeye gelmesine gerek olmadığını da sözlerine eklemiştir.²²⁹⁰ Anlaşılacağı üzere Erim'in, 1954 Seçimleri'nden sonra başlatmış olduğu partiler arasında iyi ilişkileri kurma girişimleri ve bu minvalde anayasanın iktidarla muhalefetin işbirliği yaparak tadil ettirilmesi, rejimin iyileştirilmesi için ortaya koyduğu çabaları bazı dönemlerde yavaşlamakla birlikte 27 Mayıs Darbesi'ne kadar devam etmiştir. Ancak sonuç itibariyle muhalefet ve iktidar partisine sözünü dinletememiş ya da fikirlerini kabul ettirmeyi başaramamış ve netice itibariyle sonuç bir askeri darbeye bitmiştir.

2.3.6.2. 1957 Genel Seçimleri ve Nihat Erim

1954 Genel Seçimleri'ni kazanarak tekrar iktidara gelen DP, muhalefete karşı baskılarını daha da arttırmıştı. 1954'ten 1957 yılına gelindiğinde bu süre zarfında yargıçlara ve üniversite öğretim üyelerine, özellikle basına ve gazetecilere karşı çıkardığı anti demokratik kanunlarla onları sindirmeye çalışmıştır. İktidarın Meclis'teki çoğunluğunu kullanarak bu tür baskı yollarına başvurması sadece DP dışında değil, DP içerisinde de

²²⁸⁹ Erim, 2005: 707.

²²⁹⁰ Erim, 2005: 709-710.

rahatsızlık yaratmaya başlamış ve DP milletvekillerinden bazıları partisinden ayrılarak Hürriyet Partisi adı altında yeni bir parti kurmuşlardı. 1957 yılında ortaya çıkmış olan bu siyasi bunalımın yanında ülkede ortaya yeni yeni çıkmaya başlamakta olan ekonomik bunalım da DP'yi sarsmıştır. Kısa süre zarfında ekonominin düzelmesinin mümkün olmadığını gören DP yöneticileri, kendileri açısından şartların daha da kötüleşmesini beklemeden 1958 yılında yapılması gereken genel seçimleri, 1957 yılının Ekim ayında yapmaya karar vermişlerdir.²²⁹¹

İlk olarak 25 Mayıs 1957 tarihinde Menderes'in, 1958 Genel Seçimleri'nin erkene alınacağını açıklaması Cumhuriyetçi Millet Partisi'nden Osman Bölükbaşı'nın Menderes aleyhinde faaliyetlerini hızlandırmasına neden olmuştur. Bölükbaşı, Menderes'e karşı muhalefeti toparlayıp birlikte hareket etmeye çağırmıştır. Bunun üzerine Menderes, muhalefete karşı ilk tedbirini Bölükbaşı üzerinden uygulamaya başlamıştır. 12 Haziran 1957 tarihinde Kırşehir yeniden il haline getirilmiştir. Menderes'in bundaki amacı, Kırşehir seçmenlerini minnet duygusuyla DP'ye yönelmelerini sağlamaktır.²²⁹² Ardından yaptığı bir konuşmadan dolayı Bölükbaşı'nın dokunulmazlığı 24 Haziran 1957 tarihinde Meclis tarafından kaldırılmış²²⁹³ ve 2 Temmuz'da ise tutuklanarak cezaevine konulmuştur.²²⁹⁴ DP tarafından yapılan baskının artması DP saflarında dağılmalara neden olmaya başlarken, muhalefet saflarında birleşmeleri sağlamaya başlamıştır. Bölükbaşı'nın cezaevine konulmasının yanı sıra Adnan Menderes'in seçim tarihini, 27 Ekim olarak ilan etmesi muhalefet arasında seçimlerde "güç birliğine" gitmelerini daha da hızlandırmıştır.²²⁹⁵ CHP, HP ve CMP 1957 yazı boyunca aralarında yaptığı toplantılar sonucunda 5 Eylül 1957 tarihinde yayınladıkları bir bildiri ile seçimlerde güç birliği yapacaklarını ve bu güç birliğinin amaçlarını ve nedenlerini millete açıklamışlardır.²²⁹⁶ Buna göre, bu üç parti rejim meselesini halletmek adına genel seçimlerde iktidara karşı işbirliği yapmaya karar vermiştir. Muhalefet cephesinin iktidara gelmesi durumunda ülkede var olan bütün anti demokratik kanun ve usuller ortadan kaldırılarak memlekette hür ve demokratik bir idare kurulması sağlanacaktır. Yine iktidara gelinecek olunursa mahkemelerin bağımsızlığı, hakim teminatı, söz ve basın hürriyeti, üniversite muhtariyeti, grev hakkı ve sendika hürriyetinin sağlanmasının yanında Meclis murakabesinin daha etkin çalışması için düzenlemeler yapılacaktır. Seçim Kanunu'nda değişiklik yapılarak nispi temsil seçim sistemine geçilecek ve en önemlisi de anayasanın tadil edilmesi sağlanacaktır. Bu minvalde anayasa mahkemesi, çift meclisin kurulması sağlanacak

²²⁹¹ Çavdar, 2013: 62-64.

²²⁹² Eroğul, 2003: 197.

²²⁹³ "Bölükbaşının dokunulmazlığı kaldırıldı", *Cumhuriyet*, 25.06.1957.

²²⁹⁴ "Bölükbaşı dün tevkif edildi", *Cumhuriyet*, 03.07.1957.

²²⁹⁵ Eroğul, 2003: 198.

²²⁹⁶ Çavdar, 2013: 65.

ve adalet sistemi daha bağımsız hale getirecek, ayrıca yeni kurumların kurulması için çaba sarf edilecektir.²²⁹⁷ Muhalefet partilerinin kendilerine karşı birleştiğini gören DP, Meclis'teki çoğunluğuna dayanarak Seçim Kanunu'nu partilerin güç birliği yapmalarını, karma liste oluşturmalarını engelleyici şekilde değiştirerek kendisine karşı ortaya çıkan bu güç birliğini engellemiştir. Böylece üç muhalefet partisinin güç birliği yapmaları imkânsız hale gelmiş ve seçimlere her parti tek başına girmiştir.²²⁹⁸

Ülkede seçimlerin erkene alınmasının açıklanmasından sonra Adnan Menderes, Erim'e Namık Gedik vasıtasıyla DP listesinden bağımsız milletvekili adayı olmasını teklif etmiştir.²²⁹⁹ Erim ise bu teklifi nezaketle, ancak kesin bir ifade ile reddetmiştir. Kendi partisinden kalmak istediğini söyleyince, Menderes “Nihat Beyi orada aday yaptırmayacaklar!” demiştir. Erim ise aday olarak seçilse de seçilme de kendi partisinde kalmaya devam edeceğini ısrarla vurgulamıştır. Ağustos aylarında geçen bu konuşma, Menderes'i kırmış olmasından dolayı da Menderes-Erim arasındaki görüşmeler biraz aksayacaktır.

Menderes, Nihat Erim'in DP'den aday olmasını o kadar çok istiyordu ki Menderes'ten Erim'e haber getirenlerin anlattıklarına göre, Erim DP ile çalışmayı kabul ettirdiği taktirde Menderes, O'na başbakan yardımcılığı veya büyükelçilik görevi verecektir. Bu makamların güzel hizmet yerleri olduğunu kaydeden Erim, sadece milli davalarda DP ile yurt yararına çalışabileceğini anlatmıştır. Çünkü Erim aynı zamanda bu yıllarda DP'nin iç politikalarını beğenmemektedir.²³⁰⁰ Menderes'in teklifini kabul etmeyen Erim, ayrıca seçim sathı mailine girilirken DP'nin beğenmediği politikalarını günlüklerine yeri geldiğinde kaydedecek ve aynı zamanda DP yöneticilerini yanlış yaptıkları hususunda uyaracaktır.

21 Haziran 1957 tarihinde Menderes ile akşam yemeği yiyen Erim, orada Osman Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının kaldırılması meselesini de konuşmuş ve Anayasanın 17. maddesi karşısındaki sakatlığı ifade etmiştir. Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının, O'nun Meclis'teki konuşması gerekçe gösterilerek kaldırılmasının Meclis hayatında kötü bir örnek oluşturacağını düşünen Erim, DP'den Emin Kalafat'ın bu hususta kendisine söylemiş olduğu “Eğer Menderes bu seçimi de kazanırsa, hiç kimse karşısında duramayacak, itiraz edemeyecek, söz söyleyemeyecek” cümlelerini aynen onaylamış ve gittikçe tahammülün azaldığını ve memleketin tam bir çıkmazda olduğunu kaydetmiştir.²³⁰¹

²²⁹⁷ “Üç muhalefet partisinin müşterek tebliği”, *Cumhuriyet*, 05.09.1957.

²²⁹⁸ Eroğul, 2003: 199; Çavdar, 2013: 66.

²²⁹⁹ Erim, 2005: 634.

²³⁰⁰ Erim, 1975: 92-93.

²³⁰¹ Erim, 2005: 630.

Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının Meclis'te görüldüğü gün Bahadır Dülger'e rastlayan Erim, hiç olmazsa önce anayasanın 17. maddesini tefsir eden bir karar alınmasını istemiştir. Ancak bütün bunlara rağmen Bölükbaşı'nın dokunulmazlığı kaldırılmıştır.²³⁰² Anayasa'nın 17. Maddesi, milletvekilinin Meclis'te söylemiş olduğu sözlerden dolayı mutlak dokunulmazlığı ilkesini ön görmekteydi.²³⁰³ Erim, bir hukukçu kimliği ile anayasaya aykırı olarak gördüğü DP'nin politikalarında yine DP yöneticilerini elinden geldiğince uyardıya çalışmaktadır.

Erken seçimlerin 1957 yılının Ekim ayında yapılacağından sonra partiler bütün yaz boyunca gayri resmi olarak seçim kampanyalarını sürdürmüşlerdir.²³⁰⁴ Bu doğrultuda Erim seçim yeri olan Kocaeli'ne giderek seçim kampanyalarını başlatacaktır. Erim ilk olarak Fuat Sirmen ile birlikte Kocaeli'ne 29 Haziran'da giderek seçim çalışmalarına başlamıştır.²³⁰⁵

30 Haziran 1957 tarihinde toplanan Kocaeli CHP İl Kongresi'ne de katılan Erim, başkanı seçildiği Kongre'de kendisinin 25 seneden beri CHP'li olduğunu, hakkında birçok yalan şeylerin söylendiğini, fakat bunların hiçbirisinin doğru olmadığını söylemiş ve konuşmasının partisine olan bağlılığının bir delili olduğunu ifade etmiştir. İktidara geldikten sonra azınlığın, çoğunluğun fikrini kabul etmek zorunda olduğuna inananların demokrasiyi yanlış anladığını ifade eden Erim, "Fakat demokrasinin diktatörlüğe kaçmaması ve rejimin soysuzlaşmaması için azınlığın fikirlerine de hürmet etmek lazımdır" demiştir. Bölükbaşının dokunulmazlığının kaldırılması olayına da değinen Erim, Bölükbaşı'nın Meclis'teki konuşmasını eleştirmekle birlikte Anayasa'nın 17. maddesinin açıklığına rağmen, Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının kaldırılmasının rejime ve Anayasa'ya aykırı olduğunu dile getirmiştir. Son olarak mevcut Basın Kanunu'nu da eleştirmiştir.²³⁰⁶

Erim'in seçim kampanyasının ilk gününde de üzerinde durduğu Bölükbaşı meselesinde yeni bir gelişme yaşanmış ve dokunulmazlığının kaldırılmasından 6 gün sonra Bölükbaşı tutuklanmıştır.²³⁰⁷ Bölükbaşı'nın tutuklanması karşısında Erim, günlüğüne gazetelerin başından beri bu olayı tek taraflı ele alarak iktidarın aleyhinde istismar ettiklerini kaydetmiştir.²³⁰⁸ 11 Temmuz'a kadar seçim bölgesini gezen ve çeşitli konuşmalar yapan Erim, muhalefet partileri arasında seçim işbirliği fikrinin İzmit ve Kandıra'da yaygın olduğunu görünce CHP'lileri ikazda bulunmuştur. Gelişmelerin beklenmesi gerektiğini,

²³⁰² Erim, 2005: 630.

²³⁰³ Bölükbaşı, 2005: 227.

²³⁰⁴ Ahmad, 2010: 86.

²³⁰⁵ Erim, 2005: 630.

²³⁰⁶ "Nihat Erim İzmit'te konuştu", *Milliyet*, 01.07.1957.

²³⁰⁷ Bölükbaşı, 2005: 236; "Bölükbaşı dün tevkif edildi", *Cumhuriyet*, 03.07.1957.

²³⁰⁸ Erim, 2005: 631.

Kocaeli üzerinde dikkatleri üzerlerine çekmemelerini ve tedbirli olunmasını tavsiye etmiştir.²³⁰⁹

9 Temmuz'da ise Erim, Kaynarca'yı ziyaret etmiş ve burada CHP ile Hürriyet Partisi'nin "DP bitti, biz kazanacağız" sözlerini işitmiştir. DP'nin seçimleri kaybedeceğine dair şüphelerinin olduğunu gören Erim, DP'nin seçimleri kaybedeceğine inanmamıştır. 10 Temmuz'da ise Kandıra'da gençlerin yemek davetine katılmak isteyen Erim'e kaymakamın engel olması karşısında O, kaymakamı Menderes'e telefonla şikayet etmiştir. Ardından İstanbul'a hareket eden Erim, 13 Temmuz'da İçişleri Bakanı'nın kendisine verdiği bilgiye göre kaymakam bundan sonra daha dikkatli davranması hususunda uyarılmıştır.²³¹⁰ Seçim kampanyasına girildiği bu dönemde de Nihat Erim'in Menderes ile ilişkileri ve temasları o kadar çok iyidir ki karşılaştığı güçlükler konusunda şikayetlerde bulunup şikayetlerine çözüm bulabiliyordu. İktidarı çok iyi analiz etmiş olan Erim, seçim bölgesindeki partilere iktidar konusunda uyarılarda bulunmakta ve hatta seçimleri DP'nin kaybedeceğine inanmamaktadır.

Öte yandan da Erim, iktidarın icraatlarını dikkatli bir şekilde seçim propagandası sürecinde eleştirmektedir. 4 Ağustos 1957 tarihinde tekrar İzmit'e gelen Erim, CHP Derince Kongresi'nde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun değiştirilmesini istemiştir. Bu konuyla ilgili "Ben de şunu ilave edeyim ki bu günkü kanunlar karşısında bu sıcak altında bu daracık kahvede ne müşkül şartlar altında kongre yaptığımızı, iktidar partisi görsün ve çıkarmış olduğu kanunları değiştirsin ki biz de hürriyetimize kavuşalım"²³¹¹ şeklinde konuşmuştur.

CHP'nin seçimleri kazanma olasılığı ile ilgili olarak da konuşan Erim, bu seçimlerde CHP'nin iktidarı kazanma ihtimalinin olmadığını anlatmıştır. 9 Ağustos'a kadar seçim bölgesinde faaliyet gösteren Erim, buradan yine İstanbul'a geçmiştir.²³¹² 26 Ağustos 1957 tarihine kadar İstanbul'da, daha önce yaptığı gibi yine başta Menderes olmak üzere DP yöneticileri ile çeşitli kereler bir araya gelerek iç politika üzerine sohbetler gerçekleştirmiştir. 26 Ağustos-9 Eylül 1957 tarihleri arasında Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Toplantısı için Strasburg'da bulunmuştur.²³¹³

Erim ülkeye geri döndüğünde seçim çalışmalarının iyice hareketlenmiş olduğunu görmüştür. CHP içerisinde milletvekili adayları belirleme süreci de başlamış olup Erim'in Parti Meclisi tarafından Kocaeli adaylığına istenmediği rivayetleri de dolaşmaya başlamıştı.

²³⁰⁹ Erim, 2005: 632.

²³¹⁰ Erim, 2005: 632.

²³¹¹ "Erim toplantı kanunu tenkit etti", *Akşam*, 5.08.1957; "Nihat Erim toplantı kanunundan şikayetçi", *Milliyet*, 05.08.1957.

²³¹² Erim, 2005: 633.

²³¹³ Erim, 2005: 633-635.

Bu dedikodular üzerine Nazmi Oğuz, İnönü ile görüşmüş ve İnönü'den Erim'e karşı bir husumetinin olmadığını duymuştur. Oğuz, Kasım Gülek'ten de aynı şekil cevaplar alınca durumu Erim'e anlatmıştır. Oğuz aracılığı ile kendisi hakkında çıkartılan dedikodulara karşı teminat alan Erim, bir de Turgut Göle'den teminat almıştır.²³¹⁴ Erim, parti yöneticilerinden teminatlar alarak parti içinde kendisinin Kocaeli'nden adaylığının istenmediği dedikodularını ortadan aslında kaldırmanın peşindeydi.

Nihat Erim üzerindeki tek dedikodu elbette yalnız bu değildi. Hükümet'in Erim'i Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na seçip göndermesinin nedeninin Türkiye'de insan haklarının olduğunun Erim aracılığıyla dışarıya karşı anlatılmasını sağlamak olduğu iddiası ortaya atılmıştır. Yine CHP içerisinde Hükümet'in Erim'e 4 bin lira maaş verdiği, kızını ve oğlunu masraflarını karşılayarak eğitim için yurt dışına gönderdiği iddiaları da ortaya atılmıştır. Erim bu iddiaları kabul etmemiştir.²³¹⁵ O'nun hakkındaki bu iddia ve dedikoduların sebebi Menderes ile uzun yıllar devam eden yakın ilişkisi idi. O'nun bu yakın ilişkisini bilen CHP'li Ferit Melen hatta bunu seçim esnasında kullanmak istemiştir. 13 Eylül 1957 tarihinde Melen, Erim'in yanına gelerek kendisinin Van'dan adaylığını koymayı düşündüğünü, ancak adaylığını koymadan önce Menderes ile görüşüp orada kendisine fazla yüklenilmemesini ve bunun için kendisi adına Menderes ile bu konuda anlaşmasını istemiştir. Erim bu teklif karşısında şaşkınlığını günlüğüne, "Bu nasıl teklif edilebilir?" şeklinde kaydetmiştir.²³¹⁶ Anlaşılacağı üzere, 1957 Seçimleri'nde adaylığını koyduğu yerden seçilmesini garantilemek isteyen CHP'li milletvekili Melen, bu hususta Erim'den Menderes ile kendi adına anlaşması hususunda yardım istemektedir. CHP içerisinde de Erim-Menderes ilişkisine büyük bir önem atfedilmektedir.

Nihayet 29 Eylül 1957 tarihinde CHP'nin aday yoklamaları yapılmış ve O, Kocaeli'ndeki yoklamalar sonucunda adaylar içerisinde en çok oyu alarak yani 762 oyla CHP Kocaeli Milletvekili adayı seçilmiştir. Kocaeli CHP Milletvekili adayı seçilen diğer isimler ise Nazmi Oğuz 707, Fuat Sirmen 720, Şahap Bilgisu 651, Abdullah Köseoğlu 535 ve Zeki Torun 529 oy alarak listeye girmişlerdir.²³¹⁷

Nihat Erim, daha adaylık yoklama sonuçları henüz belli olmadan önce 25 Eylül'de Kocaeli'ne gelmiş ve ilçe ile köyleri gezerek seçim faaliyetlerine hız vermiştir.²³¹⁸ 6 Ekim'e kadar seçim bölgesinde bulunan Erim, günde 10-13 arası köy gezmiştir. Erim'in anlattıklarına

²³¹⁴ Erim, 2005: 633-636.

²³¹⁵ Erim, 2005: 636.

²³¹⁶ Erim, 2005: 636.

²³¹⁷ "Muhalefet partileri namzet yoklamalarına dün başladılar", *Hürriyet*, 30.09.1957; "CHP aday yoklamaları yapıldı", *Son Havadis*, 30.09.1957.

²³¹⁸ "Partilerde faaliyet hızlandı", *Milliyet*, 26.09.1957.

göre, bu seçimde de DP yine din üzerinden hareket ederek kendisine iftira atmaya başlamışlardır. Erim'in Kuran'ı ayağının altına almış olduğu iddiasında bulunmuşlardır. Bunun yalan ve aşağılık bir iddia olduğunu kaydeden Erim, öte yandan kendisinin Kıbrıs Meselesi'nde görev almış olması nedeniyle köylülerin bundan memnun olduğunu ve köylerde herkesin bundan bahsettiğini dile getirmiştir. Gezileri sonucunda Erim'in köylere dair vardığı kanı, bu arada köylünün eğitime önem verilmesi gerektiği konusundadır. Çünkü her köyde büyük camilere karşın küçük okullar yapılmaktadır. Seçim sonuçları açısından burada CHP'nin kazanacağı konusunda herkes gibi kendisi de ümitlenmeye başlamıştır.²³¹⁹

Bu arada Kocaeli'ni gezen Milliyet Gazetesi muhabiri buraya dair seçim tahminlerinde bulunarak 27 Ekim Genel Seçimleri'nde CHP'nin burada kazanma olasılığının yüksek olduğunu iddia etmiştir. Muhabirin yorumuna göre, Kocaeli siyasi rüzgarların çeşitli yönlerden estiği ve zümre mücadelelerin hüküm sürdüğü karışık bir yerdir. Bu yüzden burada seçimlerin sonuçlarını önceden kestirmek güçtür. Zira 1954 Seçimlerinde de CHP, diğer illerde olduğu gibi burada çok büyük farkla seçimleri kaybetmemiştir. Oy farkının sadece 22 bin olması ve 4 yıllık zaman zarfında şartların değişmesi, özellikle şehirlerin % 95 oranında iktidar partisine karşı yüz çevirmiş olması muhalefet partilerine ümit kapılarını açmıştır. Muhabire göre, burada DP'yi mağlup edecek sadece CHP'dir. Erim'in burada seçim şansının fazla olduğunu söyleyen muhabir, listeyi Erim'in sürüklediğini vurgulamıştır. DP'nin aday seçiminde yanlış hareket ettiğini ifade eden muhabir, Kocaeli'nden şimdiki oyların dağılmaması durumunda CHP'nin burada şanslı olduğunu kaydetmiştir.²³²⁰ Erim'in gözlemleri ve Milliyet Gazetesi'nin bölgedeki araştırmaları, seçimleri burada CHP'nin kazanma şansının yüksek olduğunu göstermektedir. Henüz seçimlerden 20 gün önce yapılan bu tahminler doğru çıkmayacaktır.

6 Ekim 1957 tarihinde seçim bölgesinden ayrılan Erim, yurt dışı görevi için Zürih'e gitmek zorunda kalmıştır. Tekrar seçim bölgesine dönememiştir.²³²¹ 27 Ekim 1957 tarihinde Erken Genel Seçimler yapılmış ve yine DP'nin zaferi ile sonuçlanmıştır. Ancak önceki seçim zaferlerine oranla bu seçim sonuçları, DP açısından çok da iyi değildi. Çünkü DP, bu seçimlerde % 47,70 oy oranı alarak %50'nin altına düşmüştür. CHP, %40,82, Hürriyet Partisi %3.85, CMP %7,19 şeklinde muhalefetin almış olduğu oy oranları DP'nin oy oranını geçmiştir. Yine seçim sisteminin nispi olmaması nedeniyle mevcut 610 milletvekilliğinden 424'ünü DP, 178'ini CHP, 4'ünü CMP ve yine 4'ünü de HP almış ve böylece yine DP

²³¹⁹ Erim, 2005: 635-636.

²³²⁰ "Nabız yoklaması", *Milliyet*, 07.10.1957.

²³²¹ Erim, 2005: 635-638.

Meclis'te çoğunluğu elde etmiştir.²³²² Seçim sonuçları Erim açısından da olumsuz sonuçlanmış ve yine bu seçimleri kazanamayarak 1950'den beri uzak kaldığı Meclis'e girememiştir. Kocaeli'nde bütün milletvekilliklerini DP'nin adayları kazanmıştır.²³²³

Seçim sonuçlarının açıklanmasından sonra muhalefet, seçimlerde yolsuzluklar yapıldığını iddia ederek çeşitli itirazlarda bulunmuştur. Seçmen kütüklerinde de oyunlar oynandığı iddia edilmiştir. Ancak muhalefet, bir sonuç elde edemeyecektir.²³²⁴ Seçim sonuçlarını değerlendiren Erim de seçimlerde hile yapıldığını ve seçmen listeleri üzerinde oynandığını düşünmüştür. Erim'e göre, diğer yandan seçim sonuçları DP'nin aleyhinedir. Çünkü CHP, CMP ve HP'nin oy oranlarının toplamı, DP'ninkinden fazladır.²³²⁵ Seçimlerin bu oy oranları ile sonuçlanması DP üzerinde de deprem etkisi yaratmış ve parti içinde bir panik havası hasıl olmuştur.²³²⁶

2.3.6.3. Menderes Tarafından Verilen Yurt Dışı ve Verilmek İstenen Yurt İçi Görevleri

Yukarıda da ifade edildiği üzere Erim-Menderes ilişkilerinin iyi olduğu 1956 yılının sonlarına doğru Erim'e Kıbrıs Meselesi'nde görevler verilmeye başlanmıştı. Nihat Erim Kıbrıs Meselesi'nde Menderes tarafından kendisine verilen görevi yerine getirmeye çalışırken Menderes ile 24 Mart 1957 tarihinde yaptığı görüşmesinde profesör olarak üniversiteye geri dönmek istediğini ve bu konuda Hükümet'in yardımlarını rica etmiştir. Menderes, kendisi için yurt dışı bir görev düşündüğünü, ancak son kararı kendisine bıraktığını açıklamış ve ardından da Safa Kılıçlıoğlu ile yapılacak ortak üçlü istişarenin sonunda buna karar verilmesini uygun bulmuştur. "Profesörlükte ısrar ederseniz, derhal icabını düşünürüz, kolay iş" diyen Menderes'e karşı "Mesleğim hocalıktır, her şeye tercih ederim" diyerek hocalıktan yana tercihini ortaya koymuştur.²³²⁷ 1953 yılında Menderes'in çıkartmış olduğu Üniversite Muhtariyet kanunu nedeniyle üniversiteden istifa etmek zorunda kalan Erim, aradan 4 yıl geçtikten sonra Hükümet ile arasının düzelmesinin de verdiği katkı ile Hükümet'ten üniversiteye dönme konusunda yardım istemektedir.

Menderes, Erim'in profesörlüğe dönme talebini ilerleyen günlerde hemen Safa Kılıçlıoğlu ile görüşmüştür. Kılıçlıoğlu, Erim'i desteklemiş olmasına rağmen Menderes, Erim'i kendi yanında görmek istediğini, bunun için hazırlıklar yaptığını, Kıbrıs işini bu

²³²² Eroğul, 2003: 202.

²³²³ "En son netice", *Tercüman*, 29.10.1957.

²³²⁴ Eroğul, 2003: 202; Çavdar, 2013: 70.

²³²⁵ Erim, 2005: 638.

²³²⁶ Çavdar, 2013: 70.

²³²⁷ Erim, 2005: 622.

amaçla Erim'e verdiğini, NATO ve buna benzer yeni işler veya bir yıl için büyükelçilik düşündüğünü ve sonra seçimde Meclis'te yanında görmek istediğini Kılıçlıoğlu'na anlatmıştır.²³²⁸ Görülen o ki Erim, çok sevdiği eski mesleğine geri dönmek isterken Menderes Erim'i yanından ayırmak istememektedir. Erim'e yurt dışı görevler vermeyi daha sonra kendi partisinden milletvekili yapmayı düşünmektedir.

Menderes'in isteğine rağmen Erim, fikrinden vazgeçmemiş ve 7 Nisan 1957 tarihinde Safa, Zorlu ve Namık Gedik'in de yer aldığı akşam yemeğinde Erim, yine meseleyi Menderes'e açmıştır. Menderes en sonunda Erim'in fikrine sıcak bakmış ve Erim'e hak vermiştir. Bunun üzerine Erim, hemen üniversite içerisinde faaliyete geçmesi için yakın arkadaşı ve eski öğrencilerinden Muvaffak Albay ve İlhan Lütem'e haber vermiştir. Onlara, Hükümet'in kendisinin üniversiteye dönmesine engel olmayacağını söyleyerek ön hazırlık yapmalarını istemiştir. 10 Nisan'da Erim, fakültedeki teşebbüsünü Menderes'e de haber etmiş ve ertesi gün için Milli Eğitim Bakanı da Erim'i görmek istemiştir. 12 Nisan'da Milli Eğitim Bakanı Ahmet Özel ile yaptığı görüşmede Erim, Bakan'dan kendisinin üniversitede çalışmasında bir mahzur olmadığını üniversite yönetimine duyurmasını istemiştir. Çünkü fakülte ve senatodaki yöneticiler, Erim konusunda çekingen davranabilirlerdi. Erim'in isteği üzerine Bakan, Ankara Üniversitesi Rektörü ile görüşmüştür. Rektör de Erim'in dileğini Hukuk Fakültesi Dekanı'na bildirecektir.²³²⁹ Nihat Erim, Bakan ile görüşmesinden hemen sonra 12 Nisan 1957 tarihinde Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığı'na 28 tane yayın listesinin ekli olduğu bir dilekçe ile başvurarak Devletler Hukuku Profesörlüğü için gerekli işlemlerin yapılmasını rica etmiştir.²³³⁰

Fakülteye başvurusunun üzerinden bir hafta geçmiş olmasına rağmen O, gerekli işlemlerin yapılmadığını ya da ağır yapıldığını günlüğüne not etmiştir. Erim'in anlattıklarına göre fakültede herkes kendisinin bu işe ehil olduğunu kabul etmiş olmasına rağmen bazı profesörler ve doçentler kendisinin tekrar politikaya başlamasından endişe ederek üniversiteye kabul edilmesine karşı çıkmışlardır.²³³¹ O, üniversiteye dönme meselesinin peşini bırakmamakta ve sürekli takiptedir.

27 Nisan 1957 tarihinde Menderes'in emriyle Erim ile görüşen Emin Kalafat, Erim'den yavaş yürüyen profesörlük işine de kendi başına müdahale etmemesini istemekle birlikte O'na boş olan Dışişleri Bakanlığı Baş Hukuk Müşavirliği görevini teklif etmiştir. Baş Hukuk Müşavirliği görevi için Nuri Birgi ile görüşmesini Kalafat, Erim'e telkin edince hemen Birgi ile görüşmüş ve bu görevi ancak bir şartla kabul edebileceğini söylemiştir. O şart da kendisinin hiyerarşiye girmeyeceğinin göz önünde bulundurulması şartıdır. Birgi, bu şartı

²³²⁸ Erim, 2005: 624.

²³²⁹ Erim, 2005: 624-625.

²³³⁰ Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Nihat Erim'in Sicil Dosyası, Tasnife Girmemiş Evrak.

²³³¹ Erim, 2005: 626.

orada hemen kabul etmiştir. Birgi, Erim'in şartını Menderes'e anlatınca O, 2 Mayıs'ta Erim'i telefonla arayarak şartını hemen kabul ettiklerini ifade etmiştir.²³³²

Bu arada Nihat Erim'in Hukuk Fakültesi Devletler Hukuk Profesörlüğü'ne tayin keyfiyetini tetkik etmek üzere 3-5 Haziran 1957 tarihleri arasında Profesör Süheyp Derbil Başkanlığında toplanan Komisyon, 6 Haziran'da çalışmalarını bitirerek Hukuk Fakültesi Dekanlığı'na Profesörler Kurulu'na arz edilmesi için bir rapor sunmuştur. Raporda Erim'in bu zamana kadar yaptığı akademik çalışmaları ve üniversite içi ve dışındaki deneyimleri yer almaktadır.²³³³ 11 Haziran 1957 tarihinde toplanan Fakülte Profesörler Kurulu 9'a karşı 12 oyla Erim'in başvurusunu reddetmiştir. Erim'e göre, reddedilmesinin sebebi politikadan vazgeçmeyişidir.²³³⁴ Bir hafta sonra Menderes'in kendisine tekrar Dışişleri Baş Hukuk Müşavirliği teklifini yenilemesi üzerine Erim bunu bu sefer bunu reddetmiştir.²³³⁵ Önce kabul ettiği Baş Hukuk Müşavirliği görevini Erim, üniversiteye dönemeyince Erim bilinmeyen bir nedenden dolayı reddetmiştir.

Nihayet Nihat Erim'e uygun bir görev bulunmuştur. 1957'de Muzaffer Akbay'ın ölümü üzerine boşan Avrupa İnsan Hakları Komisyon Üyeliği'ne 28 Haziran 1957 tarihinde O, seçilmiştir. O'nun bu görevi 17 Mayıs 1963 tarihine kadar devam edecektir.²³³⁶ Seçilir seçilmez de hemen 15 Temmuz 1957 tarihli toplantı için Strasburg'a çağrı mektubunu da almıştır. Nihat Erim'in günlüklerine not ettiklerine bakılacak olunursa Erim, bu görevi dolayısıyla sık sık yurt dışına çıkacaktır. Özellikle Kıbrıs Meselesi görevini yaparken Kıbrıs işini bırakıp toplantılar için yurt dışına gidip gelecektir.²³³⁷

Nihat Erim'in Avrupa İnsan Hakları Komisyonu görevi sırasındaki en büyük çalışması, Menderes'e İnsan Hakları Komisyonu'na kişinin başvurma hakkının tanınmasını tavsiye etmek olmuştur. 8 Şubat 1960 tarihinde Menderes'e yaptığı teklifte, "Kanunlarda ufak tefek bir iki değişiklik yapılırsa rahatça ferdin müracaat hakkı kabul edilebilir" demiştir. Ancak Menderes, bir tepki vermeyerek konuyu geçiştirmişlerdir.²³³⁸ Nihat Erim, bu teklifin aynısını 27 Mayıs Darbesi'nden sonra da ilgili koalisyon hükümetine yapacak ve yine başarılı olamayacaktır.

Nihat Erim'in söz konusu görevi kabul etmesinden sonra da DP tarafından Erim'e yeni görev teklifleri gelmeye devam etmiştir. En ilginç tekliflerden birisi 19 Kasım 1957 tarihinde Zafer Gazetesi Başyazarı DP Muğla Milletvekili Burhan Belge, DP'ye geçmeyi veya gazeteye makaleler göndermek suretiyle kendilerini desteklemesini Erim'den istemiştir.

²³³² Erim, 2005: 626-627.

²³³³ Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Nihat Erim'in Sicil Dosyası, Tasnife Girmemiş Evrak.

²³³⁴ "Erim'in Profesörlük isteği ret olundu", *Dünya*, 12.06.1957; Erim, 2005: 629.

²³³⁵ Erim, 2005: 630.

²³³⁶ BCA, 030.01/128.229.7. (28.06.1957).

²³³⁷ Erim, 2005: 631-711.

²³³⁸ Erim, 2005: 703.

Zafer Gazetesi'ne başyazar olmasını ya da Yeni Sabah Gazetesi'nin başına geçmesi istenmiştir.²³³⁹ Nihat Erim'in bir zamanlar çok ağır eleştirilerde bulunduğu Zafer Gazetesi'nden böyle tekliflerin gelmesi ilginçtir. O'nun bu teklife ne cevap verdiği ise bilinmemektedir.

O, bu arada üniversiteye dönme isteğinden asla vazgeçmiş değildir. Mart 1958'de Menderes'e yeniden isteğini iletmiştir. Hükümet'in istemesi halinde kendisinin üniversiteye dönebileceğini aktarmış ve Hükümet'in bu işi halledebileceğini ifade etmiştir. 6 Nisan 1958 tarihinde Menderes ile yaptığı bir görüşmede Menderes'ten bu işle ilgileneceği sözünü almıştır. Menderes, Erim'in üniversiteye dönmesi için Milli Eğitim Bakanı ile görüşmüştür.²³⁴⁰ O'nun bu son girişimi de başarısız olmuştur. O, artık bu konuyu bir daha Menderes'e açmamıştır.

Menderes'in en büyük amacı aslında Erim'i DP'ye çekmektir. Her fırsatta Erim'i DP'ye davet etmiştir. Erim de her zaman DP'ye geçmemekte ısrarcı olmuştur. 17 Aralık 1958 tarihinde DP'den Burhan Belge, Menderes'in halen kendisinin CHP'de kalmasına şaşıtığını Erim'e iletice O, bu konuya şu şekilde bir açıklık getirmiştir:

Ben CHP'liyim. Çünkü umdelerine bağlıyım ve kendi vilayetim CHP'si beni tutuyor. Merkezle aram açık. Bu partiyi terk etmek kafî sebep değil. Sonra DP'yi rejim işlerinde tasvip etmiyorum. Ekonomi ve kalkınmada bazı işlerinizi beğeniyorum. Ama bu da size gelmek için sebep değil. Fakat şu da var ki beni şimdi DP de hazmedemez. Eğer DP 1957 seçiminde muhalefete düşseydi belki sizinle olabilirdim. O zaman hizmetim işe yarardı. Çünkü CHP bu haliyle iktidara gelirse rejimi ona karşı da müdafaa etmek icap edecek.²³⁴¹

Nihat Erim'e Hükümet tarafından verilen diğer önemli bir dış görev de BM Devletler Hukuku Komisyonu üyeliğidir. Erim, kendisinin bu göreve aday gösterilmesinden dolayı Zorlu'ya teşekkür etmiştir.²³⁴² O, bu görevini de uzun yıllar sürdürecektir. Hatta 27 Mayıs Darbesi gerçekleşirken Erim, bu görevi dolayısıyla Cenevre'de bulunuyordu.²³⁴³

Böylece Nihat Erim'in yaptığı dış görevler arasına BM Devletler Hukuku Komisyonu üyeliği de girmiştir.

²³³⁹ Erim, 2005: 640.

²³⁴⁰ Erim, 2005: 650.

²³⁴¹ Erim, 2005: 6665.

²³⁴² Erim, 2005: 676.

²³⁴³ Erim, 2005: 709-711.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİ DARBE ARASI DÖNEMDE NİHAT ERİM (1961-1971)

3.1. 27 Mayıs Askeri Rejim Dönemi'nde Nihat Erim

DP'nin Anayasa'yı çiğneyerek gayri meşru duruma düşürmesinden dolayı demokrasinin içerisine düşmüş olduğu buhran ve son üzücü olaylar gerekçe göstermek suretiyle²³⁴⁴ 27 Mayıs 1960 tarihinde en yüksek albay rütbesinde olan genç subaylar, yönetime el koymuştur. Darbeciler, kendilerine lider olarak da Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'i belirlemişlerdir.²³⁴⁵ Darbenin gerçekleştiği gün Nihat Erim BM Devletler Hukuku Komisyonu toplantısı için Cenevre'de bulunuyordu. Yukarıda da ifade edildiği üzere Erim, yurt dışındaki gazete ve radyolardan Türkiye'deki olayları üzüntü ile takip etmekteydi. Partiler arasında arabuluculuk yapabileceğini her iki partiye de bildirmişti. Ancak bundan bir sonuç alamayan Erim, Türkiye'de olanlar hakkındaki değerlendirmelerini günlüklerine not etmektedir. 23 Mayıs'ta, "Artık buhran en belirgin ve kritik noktaya geldi. Bir 'denouement (sonuç) yakın görünüyor" yorumunda bulunmuştur.

Türkiye'de askerin yönetime el koyduğunu öğrenen Erim, 27 Mayıs 1960'ta günlüğüne "Oldu. Menderes kendi hazırladığı akıbete uğradı. Acıdım. Yazık. Fakat başka da çare de kalmamıştı"²³⁴⁶ şeklinde kaydetmiş olduğu ilk değerlendirmesiyle bir yandan Menderes'in sonuna üzüldüğünü belirtmiş diğer yandan da kendisinin darbeyi desteklediğini ifade etmiştir.

İlerleyen günlerde de Erim, darbeye ilgili değerlendirmesinde darbeyi destekleyen yorumlarını günlüğüne not etmiştir. 9 Ağustos 1960 tarihinde Erim, "27 Mayıs darbesi kaçınılmaz bir zaruret olmuştur" değerlendirmesinde bulunmuştur.²³⁴⁷ CHP içerisinde de ilk duyulduğunda 27 Mayıs Darbesi sevinçle karşılanmıştır.²³⁴⁸ Bunun yanında halkın ve basının da darbeyi desteklediği görülmüştür.²³⁴⁹

Nihat Erim'e göre, 27 Mayıs Darbesi'nin zaruri hale gelmesinde Menderes ve Bayar'ın yanında İnönü'nün de kusuru, mesuliyeti bulunmaktadır. İnönü özellikle iç politikada 1954'ten sonraki tutumu ile bu kusuru işlemiştir. Erim, darbenin ortaya çıkmasındaki İnönü'nün sorumluluğunu ve kusurunu şu çarpıcı cümlelerle sorgulamıştır:

²³⁴⁴ Akgün, 2009: 109.

²³⁴⁵ Çavdar, 2013: 85.

²³⁴⁶ Erim, 2005: 711.

²³⁴⁷ Erim, 2005: 718.

²³⁴⁸ Bila, 1999: 184.

²³⁴⁹ Çavdar, 2013: 86; "Türkiye'nin kahraman Silahlı Kuvvetlerimiz tarafından idaresinin ikinci günündeyiz", *Cumhuriyet*, 28.05.1960.

Bir 27 Mayıs darbesinin zaruri hale gelmesinde İnönü'nün mesuliyeti yok mu? Ciddi, samimi ve ısrarlı bir uzlaşma aradı mı? Buna rağmen yürüttüğü 1955-1960 politikasının ya Menderes diktatörlüğüne veya askeri bir darbeye götüreceğini anlamadı mı? Askeri darbenin neticilerini hesaplayamadı mı? Son bir buçuk yıl nutuklarıyla da böyle bir darbeyi teşvik etmedi mi? Tıpkı 1945'te, 1947'de, 1948'de anayasayı ıslah etmeyişi, nispi temsil kabul etmeyişi gibi.²³⁵⁰

Türkiye'nin ilerleyen yıllardaki siyasi tarihinde, 27 Mayıs Darbesi'ne giden süreçte İnönü'nün hiç mi sorumluluğu yoktu şeklinde ortaya çıkacak olan sorulara Erim, darbenin daha ilk günlerinde bu husustaki kendi düşüncesini çok açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Yine Erim, darbenin ilk aylarında ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı durumu, ordunun artık siyasete bulaşmış olduğunu anlattıktan sonra ülkedeki durumu normale döndürebilecek tek kişi olarak İnönü'yü görmektedir. Erim'e göre, İnönü bu esnada ölürse yeni buhranlar ortaya çıkabilir ve askerler iktidarda kalmaya devam edebilirler.²³⁵¹ Dolayısıyla Erim, sivil yönetime dönme ancak İnönü ile olabileceğini vurgulamıştır.

Darbeyi gerçekleştirenler kısa bir süre içerisinde Silahlı Kuvvetler yerine Milli Birlik Komitesi (MBK) adını almıştır.²³⁵² MBK yaptığı ilk açıklamada en kısa sürede seçimlere giderek yönetimi sivillere bırakacaklarını açıklamışlardır.²³⁵³ 1 Temmuz 1960 tarihine kadar Türkiye'ye dönmeyecek olan Erim²³⁵⁴ ise bu süre zarfında Türkiye'deki gelişmeleri günü gününe yakından takip etmeye devam etmiştir. MBK'nın söz verdikleri gibi en kısa zamanda serbest ve dürüst seçimler yaparak iktidarı, kazanan partiye devretmeleri halinde çok akıllıca hareket etmiş olacaklarını kaydetmiştir.²³⁵⁵

MBK Başkanı Cemal Gürsel'in yaptığı ilk icraatlardan birisi de geçici anayasayı hazırlamaları için bir profesörler grubunu Ankara'ya çağırması olmuştur.²³⁵⁶ Bu haberi duyan Erim, işlerin karışık olduğunu kaydederek bundan sonra olayların nasıl gelişeceği konusunda endişeye düşmüştür. İnönü'nün askerlerle temasta olması ve askerlerin İnönü'yü dinlemesi durumunda her şeyin meşruluk çerçevesinde dönebileceğini düşünmektedir. Aynı zamanda Erim, askerlerin iktidarı kolay bırakıp bırakmayacağını, seçimlerin ne zaman ve nasıl olacağını, nasıl sonuçlanacağını sorgulamaktadır.²³⁵⁷

Sıddık Sami Onar'ın başkanlığındaki Anayasa Komisyonu, ilk raporunu Cemal Gürsel'e sunarak geçici bir hükümetin kurulmasını tavsiye etmiştir. Gürsel hemen tavsiye

²³⁵⁰ Erim, 2005: 720-722.

²³⁵¹ Erim, 2005: 721-722.

²³⁵² Çavdar, 2013: 87.

²³⁵³ Akgün, 2009: 110; Ahmad, 2010: 209.

²³⁵⁴ Lütem, 1992: 40.

²³⁵⁵ Erim, 2005: 711.

²³⁵⁶ Çavdar, 2013: 87.

²³⁵⁷ Erim, 2005: 711.

edilen çoğunluğu sivillerden oluşacak Hükümeti kurarak başkanlığına kendisi geçmiştir.²³⁵⁸ Seçilenlerin çoğu Erim'in tanıdığı kişilerdir.²³⁵⁹

Bu arada Erim'e 7 Haziran'da DP tarafından dışarıda görevlendirilen görevlilerin görevlerine aynen devam etmeleri haber verilmesi üzerine, Erim'in yurt dışından geri çağırılma endişesi son bulmuştur. Yurt dışından döner dönmez Erim, 1 Temmuz'da Dışişleri Bakanlığı'ndan Umumi Katip Zeki Kuneralp ile görüşerek O'na İnsan Hakları Sözleşmesi bakımından Türkiye'deki alınan tedbirlerin izahının mümkün olmadığını ve sözleşmenin 15. maddesi gereğince bir derogation yapmanın gerektiğini iletmiştir.²³⁶⁰ Erim, 27 Mayıs Darbesi ile ilgili düşüncelerini ve yaşanacak süreçle ilgili görüşlerini Kasım 1960'da katıldığı Siyasal Bilgiler Fakültesi Anayasa Seminerleri'nde açıkça dile getirecektir. Erim'in çağrı üzerine gittiği Anayasa Seminerleri'ne Profesörlerden, Danıştay üyelerinden ve MBK'dan katılanlar da olmuştur.²³⁶¹ Burada verdiği seminerlerde Erim, öncelikle MBK'nin tamamıyla haklı olarak yapıp sağlam esaslara dayandığı için tasvip gören ihtilalin, sakat hesaplarla başkaları tarafından daha sonraları da yapılmasını önlemek amacıyla tek çarenin hemen seçimlere gitmek olduğunu ifade etmiştir.²³⁶² Görüldüğü üzere, Erim, günlüklerinde 27 Mayıs'tan, darbe olarak bahsetmesine rağmen burada ihtilal olarak bahsetmiştir. Ancak günlüklerindeki notlarla paralel olarak burada yaptığı konuşmasında da yapılan darbeyi haklı görmüştür.

Birkaç gün süren semirlerde Nihat Erim'in değindiği önemli bir konu ise yakın zamanda kurulması düşünülen Kurucu Meclis konusudur. Kurucu Meclis'in seçimle mi yoksa atama ile mi oluşturulması tartışılırken Erim, demokratik bir tavır alarak Kurucu Meclis'in genel oyla tam bir serbestlik içinde seçilmesi gerektiğini savunmuştur. Devamında görüşlerini sağlam gerekçelerle Erim şu şekilde ifade etmiştir:

...1- Kuruculuk kudreti adı verilen hukuki yetki, yalnız halktadır. Doğrudan doğruya halktan gelmeyen bir heyet Kurucu yetkisini hukuken kullanamaz. 2-Genel oy dışında bir usulle getirilecek heyete, Kurucu Meclis adı verilemez. 3-Kurucu Meclisin genel oyla seçilmesi gerekeceğini bugün bizde de kimse inkar etmiyor. Sadece genel oy yapmaya şartlar elverişli değildir diyerek başka çareler araması icap ettiği söyleniyor. Kendilerine hemen şunu hatırlatmak isterim. Seçim dışı bir usulle gelecek bir heyetten doğacak mahzurlar büyük olabilir. Devletin teşkilat temelleri yeniden atılırken bu, ihmal edilecek husus sayılmaz sanırım. Çünkü genel oydan kuvvet almayan bir heyet otorite bakımından zayıf kalır.²³⁶³

²³⁵⁸ Akgün, 2009: 110-111.

²³⁵⁹ Erim, 2005: 712.

²³⁶⁰ Erim, 2005: 713-714.

²³⁶¹ Erim, 2005: 721.

²³⁶² "Kurucu Meclis üzerine tartışma", *Milliyet*, 07.11.1960.

²³⁶³ "CKMP Kurucu Meclise katılımı", *Son Havadis*, 25.11.1960; Erim, 2005: 721.

Erim'in Kurucu Meclis'in genel oyla seçilerek oluşturulması tavsiyesi yerine getirilmeyecek, 1960 yılının Aralık ayında oluşturulan Kurucu Meclis genel oyla değil, geniş tabanlı bir atama yoluyla oluşturulacaktır.²³⁶⁴

Kurucu Meclis'in genel oyla seçilmemesi ve askeri yönetimin de bir an önce seçimlere gitmeyişinden duyduğu üzüntüyü ve rahatsızlığı Erim, 14 Aralık 1960 tarihinde eski öğrencisi İlhan Lütem'e yazdığı mektupta dile getirmiştir:

Seninle konuştuğumuz gibi bu durum hiç iç açıcı değil normale girmek için Kurucu Meclis'i seçimle getirmek bir güzel fırsattı. Ne yazık ki bunu anlayan yine pek az kimse var...Seçim için ortam elverişli değilmiş. Sanki Yassı ada mahkemesi sona erince daha mı elverişli olacak? Hiç zannetmiyorum. Arada geçen zaman iç ve dış buhranlar getirebilir. Seçime dayanmayan bir rejimin bütün ihtimallerini hesaba katmak lazım. Tıpkı 1947'de anayasa değişikliği, 1949'da nispi temsil için çırpındığım gibi söyledim, yazdım. Ama dinletemedim.²³⁶⁵

3.1.1. Kurucu Meclis'e Girememesi

Kurucu Meclis'in iki bölümden, MBK ile Temsilciler Meclis'inden oluşmasına 7 Aralık 1960 tarihinde MBK'da kabul edilen bir kanunla karar verilmiştir. Temsilciler Meclisi, genel oya dayalı bir seçimle oluşmayacaktır. Temsilciler Meclisi, DP dışında 67 ildeki siyasi partilerin ve çeşitli meslek örgütlerinin temsilcilerinden oluşacak olup²³⁶⁶ aynı zamanda Devlet Başkanı, Milli Birlik Komitesi ile Bakanlar Kurulu üyeleri de Meclis'e dahil olacaktır. Kurucu Meclis'in görevleri ise yeni bir anayasa yapmak ve genel seçimler yapılınca kadar yasama yetkisi ile yürütme organını denetlemektir.²³⁶⁷

272 üyeli Kurucu Meclis'te CHP için 49 ve CMP için de 25 temsilcilik, kontenjan ayrılmıştır.²³⁶⁸ Bu sırada Erim'e karşı öfkesi dinmemiş olan İnönü, Kurucu Meclis'e Nihat Erim'in seçilmemesi için elinden geleni yapmıştır.²³⁶⁹ Bunun için de Erim'e karşı İnönü, Erim'in yakın akrabası Turan Güneş'i kullanmak istemiştir. Güneş, İnönü'nün kendisi üzerinden yürütmeye çalıştığı bu başarısız girişimini şu şekilde anlatmaktadır:

İsmet Paşa 27 Mayıs'tan sonra sık sık evime gelmeye başlamıştı. Benimle ve çocuklarımla meşgul olur, okuduğum kitapları gözden geçirir, üzerinde tartışma açardı. Allah var ya, ben başlangıçta bu yaklaşımın nedenini pek anlayamamıştım. Bu ziyaretlerinde zaman zaman da Erim'den söz açıp onu bana çekiştirirdi. Sonradan anladım ki, İsmet Paşa Erim'i Kocaeli'nden silmek için beni gözüne

²³⁶⁴ Çavdar, 2013: 98-99.

²³⁶⁵ Lütem, 1992: 40-41.

²³⁶⁶ Özdemir, 2013: 237.

²³⁶⁷ Çavdar, 2013: 98.

²³⁶⁸ Karatepe, 2009: 214.

²³⁶⁹ Arcayürek, 1985a: 240.

kestirmiştir. Nihat Erim'in işini benim gayretimle bitirmek istemektedir. Fakat, Erim işine taa Nisan 1971'e kadar hiç elimi sürmedim. Çünkü bir hemşehrim ve akrabamla ters düşmek istemezdim. Ama İsmet Paşa ne yaptı etti ve Erim'in Kocaeli'nden Kurucu Meclis'e gelmesini önledi.²³⁷⁰

Güneş, Erim'in Kurucu Meclis'e girmemesi hususunda hiç harekete geçmediğini iddia etmiş olmasına rağmen Erim günlüklerinde, 12 Aralık 1960 tarihinde O'nun Kurucu Meclis'e Kocaeli'nden üye seçilebilmek için İzmit'e gelip "CHP merkezinden tavsiye mektubu getirsem beni seçmez misiniz?" diye sormuş olduğunu kaydetmiştir. Bu istek karşısında Abdullah Köseoğlu, Güneş'e "Biz uşak değiliz" cevabını vermiştir. Ertesi günü ise Kocaeli teşkilatında yer alan Nazmi Oğuz, Şahap, Mustafa Sirmen ve Abdullah Köseoğlu Kurucu Meclis için Erim'e teklifte bulunmuşlardır. Erim, teklifi kabul etmiştir.

Öte yandan Güneş ise İzmit'te Erim aleyhinde Büyük Şehir adlı gazetede yayınlar çıkartmaya başlamıştır. Erim'e göre, bu konuda Toker, Aksal ve İnönü'nün teşviklerini alan Güneş'in CHP'li olmasına rağmen böyle hareket etmesinin nedeni Kocaeli'nden Kurucu Meclis'e kendisinin girmek istemesidir. Erim'in Kurucu Meclis'e seçilmemesi için Parti Genel Merkezi'nden Kocaeli Parti Teşkilatı'na baskılar ilerleyen günlerde artmaya başlamıştır. Paris'te iken böyle bir haber alan Erim, Kurucu Meclis'e seçilmek için uğraşamayacağını ve bu konuda iştahlı olmadığını Parti İl Teşkilatı'na bildirmiştir. Erim'in reddetmesine rağmen Teşkilat, Erim'in seçilmesi konusunda faaliyet gösterince Aralık ayının sonlarına doğru Parti Genel Merkezi, Nihat Erim'i istemediklerini açıkça İl Teşkilatı'na söylemiş ve üstüne üstlük Erim'in seçilmemesi için de Teşkilatı tehdit etmişlerdir. Bunun üzerine Teşkilat, kendilerinin de Güneş'i istemediklerini Genel Merkez'e bildirmişlerdir. O'nun yerine Mustafa Sirmen'i Kurucu Meclis'e aday göstermişlerdir. Kendisi üzerindeki bu baskıyı Erim, İnönü'nün kendisinden intikam aldığına yorumlamış ve yine kendisinden intikam almaya devam edeceği tahmininde bulunmuştur.

Yaşananlar karşısında CHP'li Ferit Melen, Erim'in CHP'den çekilip yeni bir parti kurması gerektiğini parti içinde yeniden tekrarlamaya başlamıştır. Erim'in kulağına bu sözler gelince Erim, acele etmemekle birlikte siyasi hayatı için yeni bir karar vermek durumunda olduğunu düşünmeye başlamıştır. "Kurucu Meclis'e girmek girmemek değil, İnönü'nün bana olan kinini açığa vurması CHP'deki durumum bakımından çok önemli" diyen Erim, asıl bundan dolayı partide kalıp kalma hususunda kendisinin ciddi olarak düşünmesi gerektirdiğini kaydetmiştir.²³⁷¹ Erim ilk defa CHP'de kalıp kalmamayı düşünmektedir. Bunun sebebi ise Kurucu Meclis'e seçtirilmemesi değil, İnönü'nün kendisine karşı duyduğu kini artık açıkça

²³⁷⁰ Simav, 2009: 53.

²³⁷¹ Erim, 2005: 722-725.

ortaya koymasıdır. Bu arada Erim'e de özellikle yeni kurulmakta olan partilerden kendi partilerine gelmesi için teklifler de gelmektedir.

Neticede İnönü'nün gayretleri sonucunda Kurucu Meclis'e Erim seçtirilmemiş, yerine Mustafa Sirmen seçtirilmiştir.²³⁷²

3.1.2. Gelen Teklifler ve Erim'in Milletvekili Seçilmesi

1960 yılının Aralık ayında oluşturulmaya çalışılan Kurucu Meclis, yeni anayasayı yapmak üzere 6 Ocak 1961 tarihinde ilk toplantısını yapmıştır.²³⁷³ Kurucu Meclis'in hızlı çalışmaları sonucunda 27 Mayıs 1961 tarihinde bir Anayasa Tasarısı hazırlanmış ve 9 Temmuz 1961'de referanduma sunulmuştur. Halkın verdiği % 60.4 oy oranı ile 1961 Anayasası yürürlüğe girmiştir.²³⁷⁴ Ardından Kurucu Meclis, 15 Ekim 1961 tarihinde genel seçimlerin yapılmasına karar vermiştir.²³⁷⁵

Bütün bunlar olup biterken siyasi partilerin faaliyetlerinin tekrar serbest bırakılması ile DP'nin mirasını paylaşmak isteyen Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi kurulmuştur.²³⁷⁶ Adalet Partisi (AP) 11 Şubat 1961 tarihinde Ragıp Gümüşpala tarafından, Yeni Türkiye Partisi (YTP) ise 13 Şubat'ta Ekrem Alican tarafından kurulmuştur.²³⁷⁷ Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ise Osman Bölükbaşı'nın kurmuş olduğu bir parti idi.²³⁷⁸ Bunların dışında yine 11 Şubat 1961'de Cumhuriyetçi Mesleki Islahat Partisi, Çalışma Partisi (ÇP), Memleketçi Parti (MP), Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ve Mutedil Liberal Partisi gibi ufak tefek partiler de tarih sahnesinde yerini almaya başlamıştır.²³⁷⁹ Bu partilerden bazıları gerek kuruluş aşamasında gerekse kurulduktan sonra Nihat Erim'e kendi partilerine katılmasını, hatta genel başkanları olmasını teklif edeceklerdir.

Ekrem Alican, Yeni Türkiye Partisi kurma çalışmalarını sürdürdüğü bir sırada aracilar vasıtasıyla 1960 yılının Temmuz ayında Erim'in kendi partilerine geçip geçmeyeceğini sordurmuştur. Erim ise Alican'ın teklifine, "Ben CHP'liyim. Ayrılmak niyetinde değilim" cevabını vermiştir.²³⁸⁰

4 Kasım 1960 tarihinde ise Erim'e birlikte parti kurma teklifi gelecektir. Alaettin Tiritioğlu, Erim'i ziyaret ederek birlikte Sosyal Demokrasi Partisi kurmayı teklif etmiştir.

²³⁷² Simav, 2009: 53.

²³⁷³ Karatepe, 2009: 215.

²³⁷⁴ Özdemir, 2013: 238-239.

²³⁷⁵ Akgün, 2009: 205.

²³⁷⁶ Çavdar, 2013: 111.

²³⁷⁷ Feroz ve Turgay Ahmad, 1976: 229.

²³⁷⁸ Çavdar, 2013: 111.

²³⁷⁹ Feroz ve Turgay Ahmad, 1976: 229.

²³⁸⁰ Erim, 2005: 715.

Fakat Alican'a verdiği cevabın aynısı Tiritöglü'na da vermiştir.²³⁸¹ Erim, liderlerin bu ara rejim döneminde yeni parti kurma çalışmaları hakkında kendi düşüncelerini de etrafında arkadaşlarına aktarmaktan da geri durmamıştır. “Teminatların hiç birisi yokken parti kurulamaz, önce teminat istemeli, hukuk devleti şartları istemeli, Milli Birlikçilerle konuşmalı” düşüncesi içerisindedir.²³⁸² Yeni partilerin kurulması karşısında bile şaşkınlığını İlhan Lütem'e şu cümlelerle anlatmıştır: “Şu anda politikada öne atılmalarına şaşıyorum. Bir yanda sıkı yönetim, öte yanda hakim kararına dayanmaksızın idari bir kararla nezaret altına alma yetkisi varken politika yapılır mı? Ali Fuat Başgil'i bile üç ay kadar hapiste tuttular.”²³⁸³ Kendisine gelen yeni parti kurma ya da yeni partilere dahil olma tekliflerini kabul etmemekle birlikte işte bu nedenlerden dolayı yani bu demokratik ve hukuki ortamın olmadığı dönemde yeni partilerin kurulmasına ihtiyatla yaklaşmaktadır. Bu vaziyet karşısında Nihat Erim'in kurulan yeni partilere dahil olmamak istemesinin altında CHP'den ayrılmak istememesinin dışında ortamın müsait olmaması da etkili olmuştur.

Zira kendisi Kurucu Meclis'e temsilci seçimlerinde İnönü'nün kendisine karşı olan kinini açığa vurması Erim'i artık bu saatten sonra CHP'den ayrılıp ayrılmama konusunda ciddi olarak düşündürmeye ve kendi içinde sorgulatmaya başlamıştı.²³⁸⁴ Bu düşünceler içerisinde iken, 11 Şubat 1961 tarihinde Adalet Partisi'ni kurmuş olan Emekli General Ragıp Gümüşpala, 13 Şubat 1961'de Nihat Erim'in evine gelmiştir. Eve gelenler arasında General Necmi Ökten, Akın Önalp'in babası aynı zamanda Gümüşpala'nın yakın dostu Kamil Önalp bulunmaktadır. Gümüşpala, Erim'e Adalet Partisi'ne girmeyi teklif etmiştir. Erim bu teklifi orada hemen nazikçe reddetmiştir. Ülkenin içerisinde bulunmuş olduğu şartların siyasi faaliyete müsait olmadığını söylemiş ve devamında da “Ben Halk Partili'yim, fakat gözü dönmüş bir partizan değilim. Memleketi partinin üzerinde tutarım. Vatana hizmet etmek isterim. Ama bir askeri diktatorya altında siyaset benim işim değil” demekle birlikte yeni kurulacak parti için de teknik yardıma hazır olduğunu ifade etmiştir.²³⁸⁵ Bu konuşmaların geçtiği esnada Erim'in damadı Akın Önalp da evde bulunuyordu. Konuşmaları işitmiş olan Önalp da Erim'in ifadeleri doğrulamaktadır.²³⁸⁶ Kendisine gelen teklifi reddederken kullanmış olduğu “Vatana hizmet etmek isterim. Ama bir askeri diktatorya altında siyaset benim işim değil” sözü önemlidir. Ancak 12 Mart Muhtırası Dönemi'nde Başbakanlığı kabul etmesi O'nu kendi içinde çelişkiye düşürmektedir.

²³⁸¹ Erim, 2005: 721.

²³⁸² Erim, 2005: 726.

²³⁸³ Lütem, 1992: 43.

²³⁸⁴ Erim, 2005: 725.

²³⁸⁵ Erim, 2005: 727-728.

²³⁸⁶ Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'in evi, İstanbul.

16 Şubat 1961 tarihinde Ekrem Alican'ın Yeni Türkiye Partisi Genel İdare Kurulu üyelerinden Rüknettin Birca, partisinin Genel İdare Kurulu adına Erim'e kendi partilerine katılma teklifinde bulunmuş, bu teklif karşısında da Erim, Gümüşpala'ya vermiş olduğu cevabı Birca'ya da vermiştir. Fakat YTP'liler sonraki günlerde yine Erim'i ziyaret ederek tekliflerinde ısrarcı olmuşlardır. Erim'e hatta YTP'nin Genel Başkanlığı görevi dahi teklif edilmiştir. "CHP'de size fırsat vermezler, bize geliniz, kenarda kalmaya hakkınız yok" ısrarları karşısında Erim'in bu sefer cevabı, "düşünüyüm" olmuştur. 23 Şubat 1961 tarihinde ise Erim, Ekrem Alican ve Dr. General Esat Eğilmez ile partiye girme meselesini tekrar görüşmüştür. YTP yöneticileri yine Erim'e övgüler dizerek kendi partilerine katılmasını istemişlerdir. Erim ise "şimdilik politika sahnesinin kenarında kalayım" cevabını vermiştir.²³⁸⁷

AP ve YTP'nin dışında Erim'e üçüncü bir teklif ise yine yeni kurulmuş olan Memleketçi Parti'den (MP) gelmiştir. 20 Şubat 1961 akşamı MP'li Mukbil Özyörük partinin Genel İdare Kurulu adına Erim'e partilerinin genel başkanlığını teklif etmiştir. Erim diğer partilere verdiği cevabın aynısını Özyörük'e de vermiş, fakat Özyörük'ün ısrarları karşısında parti ileri ilenlerine öncelikle tanışmak istediğini bildirmiştir. Bunun üzerine ertesi günün akşamı Özyörük, General Necmi Ataker, Albay Naci Bozkurt ve Ziya Tansu Erim'e gelerek tekliflerini yinelemişlerdir. Onlara şu cevabı vermiştir: "Bu gün hiçbir teminat yok. Her şey MBK'nın veya Gürsel'in iki dudağı arasında. Parti lideri olacak bir insan devlet kuvvetlerini ellerinde tutan insanların tam güvencesini haiz olmalı. Halbuki onlarla tanışıklığımız bile yok". Erim'in gelen teklifi kabul etmemekteki gerekçelerini askeri yönetimin teminatsızlığına ve askeri yönetim ile tanışıklığının olmamasına bağlaması üzerine MP üyeleri Gürsel ile kendisini tanıştırmaya teklifinden bulunmuştur. Erim bu teklifi memnuniyetle kabul etmiş ve söz konusu görüşme Necmi Paşa tarafından 24 Şubat 1961 tarihine ayarlanmıştır. Çankaya'da 45 dakika boyunca süren Cemal Gürsel-Nihat Erim görüşmesinde çok önemli konular konuşulmuştur. Erim öncelikle Gürsel'e MP'nin kendisine yaptığı teklifi ve kendisinin bu teklif karşısındaki tavrını anlatmıştır. Ve Gürsel'den "Fakat Necmi Paşa ile arkadaşlarını da kırmak istemiyorum" diyerek bu konuda yardım istemiştir. Gürsel, "Doğru düşünüyorsun. Şimdilik rengini belli etme, kenarda kal, başka türlü istifade edelim sizden" demiştir.²³⁸⁸

²³⁸⁷ Erim, 2005: 728-729.

²³⁸⁸ Erim, 2005: 729. Nihat Erim, Memleketçi Partisi'ne katılmayı reddetmiş olmasına rağmen Hürriyet Gazetesi'nin 4 Temmuz 1961 tarihli sayısında Erim'in CHP'den ayrılarak Memleketçi Partisi'ne katıldığı ifade edilmiştir. ("Erim, CHP'den ayrıldı", Hürriyet, 04.07.1961). Ertesi gün yine Hürriyet Gazetesi, Erim'in Gürsel ile yaptığı görüşmeden sonra Memleketçi Partisi'ne katıldığını iddia etmiştir. Ancak CHP Kandıra İlçe Heyeti Erim'in halen CHP'de kayıtlı olduğunu ifade ederek haberi doğrulamamıştır. ("Prof. Nihat Erim Gürsel'le görüşüp MP'ye girmiş", Hürriyet, 05.07.1961).

Böylece Nihat Erim, Gürsel'in tavsiyelerini dinleyerek MP'ye ya da başka bir partiye katılmayacaktır.

Erim, Gürsel ile yaptığı bu görüşmede aynı zamanda genel seçimlerin serbest bir şekilde bir an önce yapılmasını ve normale geri dönülmesini de istemiştir. Yassıada davaları konusuna da değinerek bu davaların medeni ölçülerle, hakkaniyetle ve adaletle bitmesi gerektiğini dile getirmiştir.²³⁸⁹ Erim, Gürsel'e iç politikada kendisinin partiler üstü bir hakem rolünde olması gerektiğini söylemiş ve CHP'yi şikayet etmiştir. "Memleket siyaset esnafının oyuncağı, partizanların aleti haline gelebilir. CHP de ne yazık ki iyi yolda değil. Bakınız. Seçim kanunu ne hale koydular. Daha ellerine fırsat geçerse neler olur bilinmez."²³⁹⁰

Nihat Erim, Gürsel ile görüşmeden önce 12 Şubat 1961 tarihinde, Menderes'in asılacağı bir arkadaşından duyunca O'nun idamına karşı çıkarak şunları söylemişti: "Çok fena olur. Başka bir hal şekli bulunmalı. Memleketin menfaati budur. Mesela yurt dışına göndersinler."²³⁹¹ Erim, idamlar karşısındaki bu karşı duruşunu Cemal Gürsel'in karşısında da tekrarlamış ve idamları önlemek amaçlı şöyle demiştir: "Yassı adadaki mahkeme idam cezası verirse çok fena, bunu siz önleyebilirsiniz. Belçika'da 1945'de siyasi suçlardan verilen idam cezaları infaz edilmedi. Zamanla cezalar hafifletildi. Batı memleketleri siyasi suç için idamı hazmetmez. Memlekette de iyi tesir yapmaz". Erim'in idam yerine başka cezaların verilmesinin ülke için daha iyi olacağı yönündeki savunması karşısında Gürsel, idam ettirmeyeceğini söylemiştir.²³⁹² Erim, Gürsel'in bütün bu konularda gücünün yetip yetmeyeceği hususunda şüpheli ve endişelidir. O, bu meseleyi, "vouloir et Pouvoir" meselesi olarak görmüştür.²³⁹³ Yani istemek ve yapabilmek meselesi olarak düşünmüştür.

Erim'in idamları durdurma noktasındaki gayretine rağmen Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan 16 Eylül 1961'de ve Menderes ise 17 Eylül'de idam edilmiştir.²³⁹⁴ İdamların yapıldığı gün Erim, günlüklerinde hiçbir değerlendirmede bulunmamıştır.²³⁹⁵

Erim, bütün bu faaliyetlerini devam ettirirken genel seçimler kapıya dayanmıştır. Siyasi partilerin aday belirlemelerine aylar varken 1961 yaz aylarında Erim'i bir endişe kaplamıştır. İnönü'nün Kurucu Meclis seçiminde yaptığı gibi 1961 Genel Seçimleri'nde de kendisinin Kocaeli'nden milletvekili adayı olmasını engelleyebileceğini düşünmeye başlamıştır. İnönü ile görüşen CHP'li Ferit Melen'in anlattıklarına göre, İnönü, Erim'e karşı

²³⁸⁹ Lütem, 1992: 42-43.

²³⁹⁰ Erim, 2005: 729-730.

²³⁹¹ Erim, 2005: 727.

²³⁹² Erim, 2005: 730.

²³⁹³ Lütem, 1992: 43.

²³⁹⁴ "H. Polatkan ve Zorlu sabaha karşı idam edildi", *Son Havadis*, 17.09.1961; "Menderes de idam edildi", *Son Havadis*, 18.09.1961.

²³⁹⁵ Erim, 2005: 739.

özellikle Menderes ile birlikte damadına dava açmasından dolayı halen öfkelidir. Erim'e karşı yine İnönü tarafından genel seçim sürecinde de bir oyunun oynanmasını bekleyen Melen, Erim'e tedbir alması tavsiyesinde bulunmuştur. Buna göre, Erim'e, İzmit'ten bir heyetin İnönü ile görüşmesini, eğer bunda da İnönü ikna edilemezse AP'ye geçmesini tavsiye etmiştir. Bu tavsiyenin bir anlık da olsa tesirine kapılıp CHP'den ayrılmayı düşünmeye başlayan Erim, diğer arkadaşlarının ikazları sonucunda Melen'in tesirinden hemen kurtulmuştur. Erim'in CHP'de kalacağını öğrenen Melen, bu sefer de Erim'i İnönü ile görüşüp buzları eritmeye teşvik etmeye çalışmıştır. İnönü'nün kendisi ile görüşmeyeceğini Melen'e ileten Erim, İnönü'ye sert bir mektup yazmıştır. Fakat mektubun sert olmasından dolayı ipleri tamamen koparmamak adına mektubu göndermekten vaz geçmiştir.²³⁹⁶

Hatta Erim, bazı arkadaşlarının telkini sonucunda CHP'den ayrılmak yerine toplanan Kurultay'da seçilemeyeceğini bilmesine rağmen Parti Meclisi üyeliğine adaylığını koymuştur. İnönü ile ilgili endişeleri de halen devam eden Erim, AP lideri Gümüşpala ile yaptığı bir görüşmede sonuna kadar CHP'de kalacağını, ancak milletvekili aday yoklamalarında İnönü'nün bir oyun oynayarak kendisini seçtirmemesi durumunda Gümüşpala'dan AP listesinden kendisinin bağımsız aday gösterilmesini istemiştir. Bu teklifi, Gümüşpala hemen kabul etmiştir.²³⁹⁷ Siyasi partilerin milletvekili aday belirleme süreçleri yaklaştıkça kendisinin İnönü'nün engellemesi sonucunda CHP'den aday gösterilemeyeceği endişesi had safhaya ulaşmış ve durumunu garantilemek için AP'den bağımsız milletvekili aday olma kararı vermiştir.

Nihayet CHP'de milletvekili aday yoklamalarının 15 Eylül'de yapılacağı ortaya çıkması ile birlikte İnönü de Erim'in CHP'den milletvekili aday seçilmesini önlemek için faaliyetlerine geçmiştir. İnönü, Turan Güneş'e "Kocaeli'nde Nihat Erim meselesini nasıl halledeceğiz?" diye sormuş ve Güneş " O, kazanır ve ben bunu önleyemem"²³⁹⁸ diyerek bu sefer meseledeki tarafsızlığını ortaya koymuştur.

İnönü, Erim'in Kocaeli'nden aday olarak seçilmesini önlemek adına İzmit'e gelip İlçe Parti İdarecileri ile görüşmeyi bile düşünmüştür. Ancak Nazmi Oğuz, İnönü'ye böyle bir şey yapmasının doğru olmayacağını ve kendisinin her teşebbüsünün başarı kazanmasını istediğini ifade etmiştir. Bunda başarılı olmaz mıyız sorusu karşısında ise Oğuz "Elli yıl için parti Kocaeli'nde perişan olur" diyerek İnönü'yü İzmit'e gitmekten vazgeçirtmiştir.²³⁹⁹ Fakat İnönü, halen Erim'in CHP'den milletvekili aday olmasını istemiyordu.

²³⁹⁶ Erim, 2005: 736-737.

²³⁹⁷ Erim, 2005: 737-738.

²³⁹⁸ Erim, 2005: 738.

²³⁹⁹ Erim, 2005: 739.

İnönü'nün engelleme girişimlerine rağmen Erim, 15 Eylül 1961 tarihinde yapılan milletvekili aday yoklamalarında, CHP'den milletvekili adayı seçilmeyi başarmıştır.²⁴⁰⁰ Seçildikten sonra İnönü, kendisini milletvekili aday listesinden çıkartmasını diye Strasburg'daki toplantısına gitmeyen Erim, bu endişesinde haklı idi.²⁴⁰¹ Çünkü O'nun aday olarak seçildiğini duyan İnönü, Genel Merkez Yönetim Kurulu'ndan Emin Paksüt'ü yanına çağırılmıştır. Kızgın bir şekilde Paksüt'ten Erim'in adaylığının ne yapıp edilip iptal edilmesini istemiştir. Öfkesini dindiremeyen İnönü, Erim hakkında "Vatan hainidir O, partide yeri olamaz" diye bağırılmıştır. İnönü'nün öfkesi karşısında soğukkanlılığını yitirmeden Paksüt, "Parti üyesidir Paşam, ihraç edilmemiş, her türlü yasal koşulu dikkate alarak adaylığı için başvurmuş ve seçilmiş. Yapacak bir şey yok" cevabını vermiştir. Paksüt'ün yapacak bir şeyin olmadığını söylemesine rağmen isteğinde direnen İnönü, "Eğer siz bir şey yapamazsanız, ben Kocaeli'ne gider, bu adamı seçmeyiniz, partiden atınız, bu bir vatan hainidir diye bağıra bağıra ilan ederim" demiştir.²⁴⁰² Parti tüzüğü gereği artık yapacak bir şey olmadığı için İnönü'nün direnmesi işe yaramamıştır.

CHP Kocaeli milletvekili adayı seçilen Erim, seçim yarışına Kocaeli'ne giderek 7 Ağustos 1961 tarihinde İzmit CHP İl Kongresi'nde yaptığı bir konuşma ile başlamıştır. Konuşmasında, "Yeni anayasamız mükemmel. Fakat bunun mükemmeliyetinin bir fayda temin etmeyeceğini, ancak iktidara gelecek olan partinin yüksek kademeleri diğer partililerin kademeleri ile teşriki mesai ederse memleket ilerler, yoksa bundan önceki senelere benzer" demiştir. Ardından sözü eski DP'li seçmenlere getirerek onların küstürülmemesini, onların da diğer partilere geçebileceklerini ve en az kendileri kadar vatanperver olduklarını anlatmıştır.²⁴⁰³ Anlaşılacağı üzere, Erim, DP'nin seçmenlerini CHP'ye kaydırmak için de bir politika gütmüştür.

Milletvekilleri adaylarının henüz belirlenmiş olmasına rağmen Son Havadis Gazetesi muhabiri Kocaeli'ne giderek burada seçimleri kimlerin kazanacağını araştırmasını yapmıştır. Muhabire göre, Kocaeli'nde bütün partiler hazırladıklarını aday listeleri ile seçim kampanyasında seçtikleri adayları yarıştırmayı kendilerine amaç edinmişlerdir. AP, aday listelerini oluştururken bölgenin sevilen insanlarını seçmiştir. Fakat AP'nin tek bir hatası vardır. O da adaylar belirlenirken tek bir tane dahi tüccara yer vermemiş olmasıdır. Bu durum, tepkilere neden olmuştur. CKMP ise adaylarını belirlerken adayların asker kökenli olmasına dikkat etmiş ve 5 adaydan 3 tanesi asker kökenlidir. CHP'liler, seçimlere en tanınmış

²⁴⁰⁰ Kocaeli'nden seçilen CHP'li diğer milletvekili adayları ise Şahap Bilgisu, Turan Güneş, Mustafa Sirmen ve Nazmi Oğuz. (Erim, 2005: 739; "Partiler adaylarını seçti", *Milliyet*, 16.09.1961).

²⁴⁰¹ Erim, 2005: 739.

²⁴⁰² Arcayürek, 1985a: 240-241.

²⁴⁰³ "Nihat Erim DP'liler en az bizim kadar vatanperverdir dedi", *Son Havadis*, 07.08.1961.

isimlerle girme stratejisi gütmüştür. CHP’de aday belirleme sürecinde yaşanan Turan Güneş-Erim çekişmesi bölgede CHP’lileri iki kampa ayırmıştır. Muhabire göre, Güneş, bütün çabalarına rağmen Erim’i mağlup edememiş ve aday listesinde adını üçüncülüğe yazdırmıştır. Bölgede seçim yarışının nabzını tutmaya çalışan muhabirin izlenimlerine göre, Kocaeli’nde seçimler için her üç parti, listenin tamamını değilse bile dörtte üçünü kendi adaylarının kazanacağını düşünmektedirler. Yarış şu an için baş başa gitmektedir.²⁴⁰⁴

Bu seçim yarışında Erim, daha önce kullanmış olduğu kampanyalardan farklı olarak Gölcük ve Değirmendere’de yaptığı konuşmada Türkiye’de Meclis’te temsilcisi bulundurulmuş partiler arasında işçiye en yakın partinin CHP olduğunu iddia etmiştir. CHP umdeleri hakkında da bilgi vererek özellikle de devletçilik üzerinde durmuştur.²⁴⁰⁵ Kandıra’da yaptığı başka bir konuşmada da son 15 yılın bir değerlendirmesini yaparak son 15 yılda vatandaşların bir birine karşı düşman yapılmasından dolayı demokrasinin şu an iflas etmiş olduğunu ve nihayetinde Türkiye’nin 100 yıl geriye gittiğini anlatmıştır.²⁴⁰⁶ Erim, bu hususu daha önce de günlüklerine de kaydederek demokrasinin geriye gitmesinde başta Menderes olmak üzere İnönü’nün de payının olduğunu ifade etmişti. İşte burada da isim vermeden halka bunu bir nevi anlatmaya çalışmıştır.

Nihat Erim 7 Ekim’de ise bazı liderleri halka şikâyet ederek bunların seçim yarışında vaatlerini halka anlatmak yerine geçmişten ders çıkarmayarak şimdi de bir birlerine çamur atmaya başladıklarını dile getirmiştir. Ardından seçmenlere seslenerek böyle hareket eden liderlere, 15 Ekim’de gerekli dersi vermelerini ve böylece ülkeyi selamete çıkartmalarını istemiştir. Erim’e göre, ülkenin öncelikle bir iç huzura ihtiyacı olup bunun için çalışılması lazımdır. Bu da ancak seçimlerin bir spor müsabakası gibi düşünülmesi şartıyla gerçekleşebilir.²⁴⁰⁷ Sonraki günlerde de seçim bölgesinde konuşmalarına devam eden Erim, Türkiye’de her türlü huzuru sağlayacak olan partinin CHP olduğunu ifade ederek CHP’ye oy istemiş ve eski DP’li seçmenin kendilerine oy vereceğini iddia etmiştir.²⁴⁰⁸ Dünya Gazetesi ise yaptığı haberlerde Erim’in AP’liler tarafından göklere çıkarıldığı ve hatta AP’lilerin CHP adayı Erim’i destekleyeceklerini dile getirmiştir.²⁴⁰⁹

15 Ekim 1961 tarihinde genel seçimler yapılmış ve sonuçlar CHP açısından beklendiği gibi olmamıştır. DP’nin tabanını temsil eden AP, CKMP ve YTP toplamda oyların % 62’sini, CHP ise oyların % 36.7’sini almıştır. Sonuçlar açısından tek tek partilere göz

²⁴⁰⁴ “Nabız yokluyor”, *Son Havadis*, 19.09.1961.

²⁴⁰⁵ “Erim’in konuşması”, *Milliyet*, 03.10.1961.

²⁴⁰⁶ “Nihat Erim’e göre en az 100 sene geriye gittik”, *Hürriyet*, 05.10.1961.

²⁴⁰⁷ “CHP Seçim faaliyeti”, *Ulus*, 08.10.1961.

²⁴⁰⁸ “Nihat Erim’e göre bu seçim son fırsatmış”, *Hürriyet*, 10.10.1961.

²⁴⁰⁹ “Siyasi faaliyet Anadolu’ya kaydı”, *Dünya*, 27.09.1961; “AP’liler Nihat Erim’i destekliyor”, *Dünya*, 09.10.1961.

atacak olunursa AP % 34.7 oy oranı ile 158 milletvekili, YTP % 13.9 oy oranı ile 65, CKMP % 13.7 ile 54 ve CHP ise % 36.7 oy oranı ile 173 milletvekili çıkartmıştır.²⁴¹⁰ Bu oy oranları ile hiçbir parti tek başına hükümeti kuramıyordu.

Nihat Erim açısından sonuç zaferle sonuçlanmıştır. Kocaeli seçim sonuçlarına göre, Kocaeli’nde CHP’den Erim ve Şehabettin Bilgisu seçilmişlerdir. Listenin üçüncü sırasında yer almış olan Turan Güneş ise seçilememiştir.²⁴¹¹ 1950, 1951, 1954 ve 1957 seçimlerini kaybederek Meclis’e giremeyen Erim, böylece aradan 11 yıl geçtikten, 4 seçim kaybettikten sonra Meclis’e girmeyi başarmıştır.

Erim, eski öğrencisi İlhan Lütem’e yazdığı mektubunda Kocaeli’nde seçimlerin çok çetin olduğunu ve nispi temsil sayesinde Kocaeli’nde CHP’den iki kişi seçilebildiklerini anlatmıştır. CHP açısından ise seçim sonuçlarını Erim şöyle yorumlamıştır:

Yıllardır CHP’nin güttüğü yanlış politika bu defa acı meyvesini verdi. Fakat partinin idaresini ellerinde tutanlar hala inatlarını bırakmıyorlar. Bu gidişle CHP İngiliz Liberal Partisi durumuna düşecek. Yani sadık bir kadro, fakat seçmen yok. 1946’dan beri en az oy bu sefer aldı. Bu netice karşısında başta İnönü, kabahati yalnız Milli Birlik Komitesine yüklemeye çalışıyor.²⁴¹²

Erim’e göre, seçim sonuçlarının CHP açısından kötü gelmesinin nedeni Milli Birlik Komitesi değil, CHP’nin eskiden beri takip ettiği yanlış politikalarıdır. Bu politikaların sorumlusu da parti liderleri olup eski görüşlerinden geri adım atmamaktadırlar. CHP, bu durumuyla çöküşe gitmektedir. Erim bu değerlendirmesi ile aslında istediği şey CHP’de bir reform yapılmasıdır. Bunu O, aslında milletvekili olduğu ilk yıllardan beri istiyordu.

3.2. Meclis Başkanlığı ve Hükümet Kurma Krizi

15 Ekim 1961 Genel Seçim sonuçları, 27 Mayıs Darbesi’ni gerçekleştiren asker arasında ilk günden büyük bir huzursuzluk yaratmıştır. Çünkü DP’nin devamı niteliğinde olan partiler, hem oy hem de kazandıkları milletvekili sayısı açısından Meclis’te çoğunluğu elde etmişlerdir. Bu durum Darbe’nin, halk gözünde onaylanmadığını gösteren önemli bir kanıt olup ordu çevrelerinde seçimlerin doğru sonuç vermediği konuşulmaya başlanmıştır. Ordu, seçim sonuçlarını tanımama eğilimi göstermeye başlamıştır.²⁴¹³ Bu eğilim doğrultusunda 10 general ve 28 albay toplanarak 21 Ekim Protokolü olarak bilinen bir belgeye imza atmışlardır. Protokol, TBMM toplanmadan önce ordunun tekrar yönetime el koyacağını, sonrasında da

²⁴¹⁰ Özdemir, 2013: 242.

²⁴¹¹ “Senatör ve milletvekillerinin listesi”, *Dünya*, 22.10.1961; “Kesin sonuç: Milletvekili”, *Milliyet*, 18.10.1961.

²⁴¹² Lütem, 1992: 46.

²⁴¹³ Çavdar, 2013: 114-115.

iktidarı milletin gerçek ve ehliyetli temsilcilerine vereceğini bildiriyordu. Fakat Protokol, Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay ve arkadaşları tarafından benimsenmeyerek karşı çıkmıştır. Ardından Protokol'den haberdar olan İnönü'nün de bu tür hareketlere karşı olduğunu bildirmesi Protokol'ü imzalayanların Protokol'ü uygulamasına imkan tanımamıştır. TBMM'nin açılmasından bir gün önce de siyasi parti liderleri, komutanların önünde komutanların endişelerini sonlandıracak bir protokol imzalamışlardır. Buna göre siyasi partiler, 27 Mayıs'a karşı çıkmayacaklar. Cumhurbaşkanı olarak Cemal Gürsel'i seçecekler ve yassıada mahkumlarının affını gündeme getirmeyeceklerdir.²⁴¹⁴ İmzalana Protokol'e rağmen ilk kriz cumhurbaşkanlığı seçiminde yaşanmış, bazı AP'liler cumhurbaşkanlığı makamına bir sivilin yani Ali Fuat Başgil'in seçilmesini isteyince askerlerin baskısı ve AP lideri Gümüşpala'nın yardımları ile kriz aşılarak²⁴¹⁵ darbenin lideri olan Cemal Gürsel, 26 Ekim'de TBMM'de 607 oydan 434'ünü alarak cumhurbaşkanı seçilmiştir.²⁴¹⁶ Bundan sonra sıra TBMM Meclis Başkanı seçilmesine ve hükümet kurulmasına gelmiştir. Asıl kriz bu seçimlerde baş gösterecektir.

TBMM 25 Ekim 1961 tarihinde açıldıktan sonra başkanını seçmek üzere arayışlara girişmiştir. Hiçbir parti tek başına Meclis Başkanı'nı seçebilecek kadar çoğunluğa sahip değildi. Bu yüzden Meclis'in açılmasının ilk gününden itibaren Meclis Başkanı'nın kim olacağı konusu partiler arasında tartışılmaya başlanmıştır. Bu hususta bir çok isim öne sürülmüş olmasına rağmen partiler bir türlü bir uzlaşma ile ortak bir aday çıkartamamışlardır. 26 Ekim'den itibaren birçok tur yapılmasına rağmen oylamalarda Meclis Başkanı seçilememiştir.²⁴¹⁷ Bu arada CHP dışındaki partiler perde arkasından Nihat Erim'in Meclis Başkanı olmasını öne sürmeye başlamışlardır. Gazeteler de başkanlık için sürekli olarak Erim'den bahsetmeye başlamışlardır. Buna karşılık CHP yöneticileri Erim'in adaylığını önlemeye çalışmışlardır. Erim, CHP Grup Başkanı Turhan Feyzioğlu'na giderek Meclis Başkanı olmayı istemediğini 27 Ekim'de söylemiştir.²⁴¹⁸ CHP Meclis Başkanı aday Fuat Sirmen başta olmak üzere, 6 tur yapılmış olmasına rağmen, hiçbir adayın seçilememesi üzerine AP Eskişehir milletvekillerinden Celal Uzer, bir önerge vererek başkanlığa aday olarak Erim'i göstermiştir. Bunun üzerine söz alan Erim;

²⁴¹⁴ Özdemir, 2013: 243-244.

²⁴¹⁵ Özdemir, 2013: 244.

²⁴¹⁶ "Gürsel Cumhurbaşkanı", *Hürriyet*, 27.10.1961.

²⁴¹⁷ "Senato ve Meclis başkanlıkları seçiminde AP ile YTP birleşiyor", *Dünya*, 26.10.1961; "Meclis Başkanlık divanı seçilemedi", *Dünya*, 27.10.1961; "Senato ve Meclis başkanlıkları seçiminde dün de bir netice alınmadı", *Dünya*, 28.10.1961; "Meclis reisi seçiminde sıra kapakları vuruldu", *Hürriyet*, 27.10.1961; "Senato ve Meclis reisleri seçilemedi", *Hürriyet*, 28.10.1961.

²⁴¹⁸ Erim, 2005: 739.

Adım bahis konusu olduğundan söz aldım. Bu teklif birkaç gündür bana koridorlarda muhtelif partiler tarafından yapılmaktadır. Beni aday göstermek lütfunda bulunan arkadaşşıma teşekkür ederim. Fakat ben aday olmuyorum. Fuat Sirmen bu mevki için en layık arkadaşımızdır. Beni desteklemeyi düşünen arkadaşlarımın yerime Sirmen’i desteklemesini istirham edeceğim,

demiştir. Erim’in konuşmasından sonra yedinci tur oylamasına geçilmiş ve 226 oy olan barajı, hiçbir milletvekili geçememiştir. Aday olmadığını açıklamasına rağmen bu turda Erim 4 oy alırken, sekizinci turda ise yine aday olmamasına rağmen 12 oy almıştır.²⁴¹⁹

8 tur yapılmasına rağmen Meclis Başkanı’nın seçilememesi üzerine AP’liler ve YTP’liler bir açıklama yaparak CHP adayı Fuat Sirmen’e oy veremeyeceklerini, CHP’nin başkan adayını olarak Sirmen yerine Nihat Erim ya da Kasım Gülek’i göstermeleri halinde ancak o zaman oy verebileceklerini dile getirmişlerdir.²⁴²⁰ Partilerin Fuat Sirmen’i desteklemek istememesinin nedeni ise Sirmen’in 1950’den önceki Adalalet Bakanlığı dönemindeki faaliyetleridir. 30 Ekim’de yaptığı açıklamada YTP Genel Başkanı Ekrem Alican, Sirmen’den başka herhangi bir CHP adayının seçilme şansının çok daha fazla olduğunu ifade etmiştir. AP Genel Sekreteri Şinasi Osma da Sirmen’in asla seçilemeyeceğini dillendirmiştir. Sirmen ismi üzerinde ısrar eden Feyzioğlu ise, “Bu çıkmazdan Sirmen’in seçilmesi ile çıkılabilir. Aksi halde yeni bir çıkmaz doğabilir” şeklinde konuşmuştur. Meclis Başkanlığı seçiminin çıkmazda olduğu bu süreçte AP’liler ve YTP’liler bizzat Erim’e giderek Meclis Başkanı olmasını istemişlerdir. Alican, Erim’e “bu buhranı ancak sen önleyebilirsin” demiştir. Fakat Erim’in bir iddiaya göre, bunlara cevabı, “Grubum benim ismim etrafında karara varmadıkça ben yalnız başıma hareket edemem” demiştir.²⁴²¹ DP devamı niteliğinde olan bu partilerin Meclis Başkanlığı için Erim üzerinde ısrar etmiş olmalarının gerekçeleri arasında en önemlisi kuşkusuz Erim’in 1954 Seçimleri’nden sonra partiler arası uzlaşma anlayışını takip etmiş ve inatla bunu sürdürmüş olması yatmaktadır. Erim 1961 yılına gelindiğinde de halen partiler arası uzlaşmadan yana tavrını devam ettiriyordu. Böyle bir durumda partilere eşit ve uzlaşmacı mesafede bakması lazım gelen Meclis Başkanlığı kurumuna Erim’in getirilmek istenmesi çok daha rahat anlaşılabilir. Erim’in özellikle AP ve YTP partileri tarafından Meclis Başkanlığı’na getirilmek istenmesinin başka gerekçelerine de bakılacak olunursa yine Erim’in 1954’ten sonra Menderes ve DP ile olan yakın ilişkisi ve 1961 Seçimleri’ne gidilirken bu yeni kurulan partilerin Erim’i kendi bünyelerine katmak için Erim ile sağladıkları yakınlık da etkili olmuştur.

²⁴¹⁹ “Ürgüplü senato başkanı seçildi”, *Milliyet*, 29.10.1961.

²⁴²⁰ “AP’liler Meclis Reisliği için Erim veya Gülek’i istiyorlar”, *Hürriyet*, 30.10.1961.

²⁴²¹ “Meclis Reisliği işi bir çıkmaza girdi”, *Hürriyet*, 31.10.1961; “Meclisi Reisi seçiminde buhranı önleyecek tek isim: Nihat Erim”, *Son Havadis*, 31.10.1961.

İsrarların artması üzerine Erim'in de teklifleri kabul edip etmeme konusunda zihni karışmıştır. Cumhurbaşkanı Gürsel ile görüşerek O'nun fikirlerini almak istemiştir. Gürsel Erim'e Meclis Başkanlığı'nı kabul etmemesini ve kendisini Başbakan yapmayı düşündüğünü söylemiştir.²⁴²² Bunun üzerine Erim, teklifleri kabul etmemiştir. Nihayet 1 Kasım 1961'de yeni bir oylama öncesinde AP, oylamada milletvekillerini serbest bırakmış ve bunun sonucunda CHP'nin adayı Fuat Sirmen, gerekli oy sayısı olan 226'dan bir fazla oy alarak 227 oy ile Meclis Başkanı seçilmiştir.²⁴²³ Yapılan bu oylamada Erim aday olmamış olmasına rağmen O'na 8 oy çıkmıştır.²⁴²⁴

1961 Genel Seçimleri'nin tamamlanmasından sonra ortaya çıkan diğer bir kriz ise hükümet kurma krizi idi. Seçim sonuçlarına göre hiçbir parti tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa sahip değildi. Cumhurbaşkanı Gürsel'in hükümeti kurma görevini kime vereceği konusu ise basında Ekim ayının sonlarına doğru gündeme gelmeye başlamıştır. Henüz Çankaya'dan Başbakan'ın kim olacağı ile ilgili bir açıklama yapılmamasına rağmen Tercüman Gazetesi edindiği duyumları bildirmeye başlamıştır. Buna göre 27 Ekim itibariyle Başbakanlık için ismi zikredilenler Ekrem Alican ile Nihat Erim'dir. Gazetenin haberine göre, Erim'in İnönü'ye yakın olmadığı bilindiğinden diğer parti gruplarının Erim Hükümeti'ne güvenoyu vermesi muhtemeldir. Ancak Ekrem Alican, güvenoyu alma konusunda Erim'den daha şanslıdır. Alican, Başbakan olduğu takdirde AP'liler de kendilerine güvenoyu verecektir.²⁴²⁵ Hükümet kurma işini Gürsel, parti liderleri ile 1 Kasım'da görüşmeye başlayacakken²⁴²⁶ basında konu konuşulmaya çoktan başlanmıştır. CHP dışındaki partiler hükümeti kurma görevinde İnönü ismine sıcak bakmayacaktır. Erim'in de İnönü ile arasının açık olması gazetelere göre, Erim'e Başbakanlık yarışında avantaj sağlayacaktır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Başbakanlık için Erim ismi bir de Çankaya'da zikredilmiştir. Nihat Erim, 1 Kasım'da yaptığı konuşmada Gürsel, Erim'e Meclis Başkanlığı'nı kabul etmemesini ve kendisini Başbakan yapmayı düşündüğünü dile getirmişti. Hükümet kurmak için Gürsel ile parti liderleri arasında resmi görüşmelerin başladığı gün de Senato Başkanı Ürgüplü'ye Erim'i Başbakan yapmak istediğini anlatmıştır. Gürsel, "Önce parti liderlerini çağıracağım, kurun hükümeti diyeceğim, yapamayacaklar. Bunun üzerine Nihat Erim'e vereceğim bu vazifeyi"²⁴²⁷

²⁴²² Erim, 2005: 740.

²⁴²³ "Fuat Sirmen Meclis Başkanlığına seçildi", *Hürriyet*, 02.11.1961.

²⁴²⁴ "Sirmen Meclis Başkanlığına seçildi", *Dünya*, 02.11.1961.

²⁴²⁵ "Başbakanlık için Alican ve Nihat Erim'den bahsediliyor", *Tercüman*, 28.10.1961.

²⁴²⁶ "Konuşmalar", *Hürriyet*, 02.11.1961.

²⁴²⁷ Erim, 2005: 740.

Fakat Gürsel'in parti liderleri ile yaptığı görüşmeler sonucunda Başbakan CHP'den olmamak şartıyla AP ve YTP'nin üçlü koalisyonu kabul edeceği ortaya çıkmıştır. Bu durum karşısında İnönü, kendisinin Başbakan yapılmamasına karşı çıkararak aksi yönde faaliyet göstermeye başlamıştır. 9 Kasım 1961 akşamı Erim, Akşam Gazetesi yazarı Müşerref Hekimoğlu'nun evinde bazı MBK üyeleri ile bir araya gelerek İnönü'nün Başbakanlığı'nı tartışmışlardır. Erim'in görüşmeden anladığına göre, İnönü'nün Başbakan olması fikrini bu MBK üyeleri öne sürmüş, ancak Gürsel ise Erim'i Başbakan tayin etmek istediğini onlara söylemiştir. MBK üyeleri Erim'e ordudaki cuntanın tasfiyesi için kısa süreliğine de olsa İnönü'nün Başbakan olmasını istediklerini belirtmişlerdir. Bu husustaki çekincelerini Erim orada MBK üyelerine anlatmıştır. Erim'in çekinceleri, Gürsel ile İnönü'nün geçinip geçinemeyeceği, İnönü'nün güvenoyu alıp alamayacağı ve yine İnönü'nün istenilen tasfiyeyi yapıp yapamayacağı yönündedir. Ayrıca Erim, O'nlara kendisi ile İnönü arasında olan meselelerini ve İnönü'nün damadının her şeye burnunu sokabileceğini anlatmıştır. Erim'in endişelerine Gürsel'in İnönü konusunda yumuşatılmaya çalışıldığı, güvenoyu için öteki partilerle görüşüleceği ve damadın gerçekten bir mesele olamayacağı cevabı verilmiştir.²⁴²⁸ Toplantıda İnönü'nün, Başbakan yapılmak istendiğini gören Erim, bir takım çekincelerini öne sürerek O'nun Başbakan yapılmasını engellemeye çalışmıştır. Anlaşılan Erim'in son bir yıl içerisinde İnönü üzerinde fikirleri değişmiştir. Çünkü Erim, 19 Kasım 1960 tarihinde günlüğüne ordunun içerisine politikanın girdiği, ülkenin kötü bir durumda olduğunu, O'nun ölmesi durumunda yeni buhranların çıkabileceğini, askerlerin iktidarda kalmaya heveslenebileceğini ve ülkeyi normale bir tek İnönü'nün sokabileceğini kaydetmişti.²⁴²⁹

Sonuç itibarıyla Erim, Başbakanlık yarışını kaybetmiş ve Cemal Gürsel, hükümeti kurma görevini Meclis'te çoğunluğa sahip olan İnönü'ye vermiştir.²⁴³⁰ İnönü'nün diğer partilere yaptığı koalisyon teklifini YTP ve CKMP reddederken, AP ise kendi içlerindeki tartışmalardan sonra kabul etmiştir. Böylece CHP-AP koalisyon hükümetinin kurulmasına başlanacaktır.²⁴³¹ Başbakan İsmet İnönü, söz konusu kabinesini 20 Kasım'da açıklamıştır.²⁴³² Böylece 1 Haziran 1962 tarihine kadar devam edecek Birinci İnönü Koalisyon Hükümeti Dönemi başlamıştır.

²⁴²⁸ Erim, 2005: 740-741.

²⁴²⁹ Erim, 2005: 721-722.

²⁴³⁰ Feroz ve Turgay Ahmad, 1976: 240.

²⁴³¹ Çavdar, 2013: 116.

²⁴³² Feroz ve Turgay Ahmad, 1976: 241.

3.3. İnönü Koalisyon Hükümetleri Dönemi'nde Nihat Erim (1961-1965)

20 Kasım 1961 tarihinde İnönü başkanlığında AP-CHP ortaklığı ile kurulan Koalisyon Hükümeti Türkiye'de uygulanmaya başlanan ilk koalisyon hükümeti olmakla birlikte bu, uzun ömürlü olamamıştır.²⁴³³ İnönü'nün başkanlığında kurulan Koalisyon Hükümeti 1 Haziran 1962 tarihine kadar ayakta kalabilmiştir. Ardından yine İnönü başkanlığında YTP ve CKMP ile birlikte İkinci Koalisyon Hükümeti kurulmuş olup bu Hükümet de 2 Aralık 1963 tarihine kadar faaliyet gösterebilmiştir. İnönü döneminin son koalisyon hükümeti de 25 Aralık-13 Şubat 1965 tarihleri arasında bağımsızların katılımı ile kurulabilmiştir.²⁴³⁴

Nihat Erim 1965 yılına kadar sürecek olan bu koalisyon hükümetleri döneminde Meclis içerisinde ve dışında önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Fakat İnönü'nün kinine fırsat vermemek adına Meclis'e girdiği ilk yıl çok fazla olaylara müdahil olmayarak bir kenarda durmayı tercih etmiştir.

Erim, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu bireysel başvuru hakkının Türk vatandaşlarına verilmesi için TBMM'ye bir teklifte bulunmuştur. İnönü'nün karşı çıkışları sonrasında kanun teklifinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. 1962 yılının sonlarına doğru hafiften parti içerisinde sesini duyurmaya başlaması ile birlikte eski defterler de açılarak, Erim CHP içerisinde yine sıkıntılı bir süreç yaşayarak bu sefer 1 yıllığına geçici olarak CHP'den ihraç edilecektir. 1964 yılında İnönü ile küslüğünün sona ermesi ile birlikte yine Kıbrıs Meselesi'nde önemli görevler alacaktır. Koalisyon hükümetlerinin sonlarına doğru ise, partinin siyasi fikirlerini etkileyecek düşünceler ortaya atacaktır. Bütün bunlar olup biterken de görev süresi sona erinceye kadar Avrupa İnsan Hakları Komisyonu çalışmaları için de sık sık yurt dışına çıkacaktır.

3.3.1. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na Bireysel Başvuru Teklifi

11 yıl aradan sonra 1961 Genel Seçimleri ile parlamentoya geri dönen Nihat Erim'in ilk siyasi faaliyeti, Menderes Dönemi'nden beri aklında olan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na bireysel başvuru hakkının Türkiye'de de tanınmasını sağlamaya çalışmaktır. Zira bu dönemde Avrupa İnsan Hakları Komisyon Üyesi olan Erim bu arzusunu gerçekleştirmek adına 8 Şubat 1960 tarihinde Menderes ile yaptığı görüşmede bireysel başvuru hakkının tanınması tavsiyesinde bulunmuş, ancak Menderes'te hiçbir "reaksiyon" olmamıştır.²⁴³⁵ Erim, bu teklifini 27 Mayıs Darbesi'nin arkasından 6 ay geçtikten sonra da

²⁴³³ Cavdar, 2013: 116.

²⁴³⁴ Özdemir, 2013: 244-245.

²⁴³⁵ Erim, 2005: 703.

basın aracılığı ile dile getirmiştir.²⁴³⁶ İnönü Koalisyon Hükümeti'nin kurulmasından sonra ise Erim bu sefer, bir kanun teklifi hazırlayarak düşüncesini hayata geçirmek adına bizzat somut adımlar atmaya başlamıştır. 4 Aralık 1961 tarihinde, her vatandaşın istediği zaman Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurabilmesinin sağlanması ile ilgili kanun teklifini ilk önce CHP Meclis Grubu'na vermiştir. Teklifini verdikten sonra bir basın toplantısı yaparak 1950 Roma'da imzalanmış olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni Türkiye'nin onayladığını, fakat bireylerin ihtiyaç halinde İnsan Hakları Komisyonu'na dava açabilmeleri hakkını Türkiye'nin şimdiye kadar kabul etmediğini bildirmiş ve bu kanun teklifi ile bireylere bu yolu açmak istediklerini söylemiştir. Teklifini gazetecilere izah ederken Erim, ayrıca şunları söylemiştir:

Teklifim kanunlaşırsa İnsan Hakları ve Ana Hürriyetler yönünden yurt içinde ve dünyada devletimizin hukuka ve demokrasiye bağlılığına yeni bir delil getirilmiş olacaktır. 27 Mayıs'tan önce ve sonra memleketimizin içinde bulunduğu şartlar zihinlerde ister istemez tereddütler uyandırdı. Bunları vakit kaybetmeden silmek lazımdı. Şimdiye kadar olan oldu. Geçmiş işlere çare yok. Hiç değilse bundan sonrası medeni usullerle tam teminata bağlansın. Ana hak ve hürriyetlerin Anayasaya girmiş olması yeter teminat değildir. Bunların gerçekten uygulanması her safhada bunlara her kademede saygı gösterilmesi gerekir. Gerçekten uygulanacağı konusunda şüpheleri yok etmenin yolunu batı demokrasileri bulmuştur. Onlar milletler arası kolektif denetleme yolunu açmışlardır.²⁴³⁷

Erim aynı zamanda on Avrupa devletinde bireysel başvuru hakkının tanındığını, eğer kendisinin yaptığı kanun teklifinin kabul edilmesi durumunda ülkenin pek çok manevi kazanç elde edeceğini dile getirmiştir.²⁴³⁸ Dikkat edilecek olunursa Erim, konuşmasının bazı yerlerinde vatandaşlara bireysel başvuru hakkının tanınmasıyla 27 Mayıs öncesinde ve sonrasında Türkiye ile ilgili zihinlerde oluşan tereddütlerin silineceğini de anlatmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Başkanı Waldock, Erim'e Türkiye'nin, bu teklifi kabul etmesi durumunda İngiltere'nin de ister istemez bireysel başvuru hakkını tanımak zorunda kalacağını ve bunun Türkiye bakımından da çok güzel bir hareket olacağını söylemiştir.²⁴³⁹ Aynı zamanda Erim'in kanun teklifine, basında da yer verilerek teklif hakkında güzel yorumlarda bulunulmuştur.²⁴⁴⁰ Kanun teklifi CHP Meclis Grubu'nda kabul edildikten sonra TBMM Dışişleri Komisyonu'na gönderilmiş ve burada da kabul edilerek Genel Kurul'a sevk edilmiştir.²⁴⁴¹ Ancak sonradan Dış işleri Bakanlığı'ndan bürokratlar

²⁴³⁶ Erim, 2005: 722.

²⁴³⁷ "Erim İnsan hakları ile ilgili bir teklif yaptı", *Milliyet*, 05.12.1961.

²⁴³⁸ "Erim İnsan hakları ile ilgili bir teklif yaptı", *Milliyet*, 05.12.1961.

²⁴³⁹ Lütem, 1992: 47.

²⁴⁴⁰ Erim, 2005: 742.

²⁴⁴¹ "Nihat Erim'in kanun tasarısı", *Son Havadis*, 29.12.1961.

Erim'e gelerek kanun teklifini inceleyemediklerini, bu yüzden kendilerine ek süre vermesini istemişlerdir.²⁴⁴²

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Toplantısı için yine Strasburg'a giden Erim, geri dönüşte kanun teklifi ile ilgili özellikle CHP içerisinde bambaşka bir tablo ile karşılaşmıştır. 1962 yılının Ocak ayının sonlarında CHP Meclis Grup Başkanvekillerinden Şevket Reşit Hatiboğlu ve İbrahim Öktem Erim ile görüşerek Başbakan ve partinin söz konusu kanun teklifinin geciktirilmesini uygun gördüklerini bildirmişlerdir. Erim'e sunulan sebep ise karşı partilerin istismara hazırlanması ve askerinin de bu işten hoşlanmaması idi. Bu sebepleri kabul etmeyerek teklifindeki ısrarını sürdüreceğini "Bu sebepleri kabul edemem, evvelce Grup İdare Kurulu'ndan geçirdim, şimdi dönmem, ısrar edeceğim. Hepiniz yanlış düşünüyorsunuz. Bu kanun teklifi en başta CHP'ye itibar getirecektir" şeklindeki cümleleri ile dile getirmiştir.²⁴⁴³

Kanun teklifi 30 Ocak 1962 tarihinde Anayasa Komisyonu'nda görüşülmüştür. Komisyon'da CHP'liler kanun teklifinden ürkererek rejimin oturması için bu kanunun çıkarılmasında acele edilmemesini ve mümkün olduğu kadar geciktirilmesini istemişlerdir. Bunun üzerine Komisyon'da söz alan Erim, Türkiye'nin mensubu olduğu Batı camiasında Türkiye hakkında tereddütlerin devam ettiğini, bu kanun teklifinin kabul edilmesi ile söz konusu Türkiye'nin Batı camiasından ayrılacağı yönündeki tereddütlere çok güzel cevap verileceğinin altını çizmiştir. Ardından kanun teklifi hakkında menfi cereyanların varlığından bahsetmiş ve onlara şöyle seslenmiştir: "Bu kanun maziye deşmek veya mazi ile uğraşmak kanunu değildir. Bu kanun bu günü veya yarını ferahlatıcı bir kanun olacaktır. Hep huzur, huzur diyoruz. Huzur böyle gelir". Kanun teklifinin daha iyi araştırılması adına CHP'lilerin ve diğer partilerin desteği ile ek süre istenmiştir. Komisyon'un sona ermesinden sonra AP'li Başbakan Yardımcısı Akif İyidoğan, Erim'den Kayseri'de yatmakta olan evli suçluların kanunun kabul edilmesi halinde İnsan Hakları Komisyonu'na başvurup vuramayacaklarını sormuş, Erim de başvurabileceklerini bildirmiştir. Bunun üzerine İyidoğan gülümseyerek "Eh, bizim kanatta memnurluk yaratır. Fakat koalisyonun sizin kanadını düşünün" diyerek Erim'e takılmıştır.²⁴⁴⁴ İyidoğan'ın sözleri, aslında kanun teklifine karşı çıkan CHP'lileri haklı kılmaktaydı. Çünkü karşı partililer, bunu her türlü istismar edebilecek ve asker bundan elbette ki hoşlanmayacaktı.

Anayasa Komisyonu'nda bir aylık ek süre istenmiş olmasında rağmen aradan 9 ay geçtikten sonra Anayasa Komisyonu, kanun teklifi için toplanabilmiştir.²⁴⁴⁵ 15 Ekim 1962

²⁴⁴² Erim, 2005: 742.

²⁴⁴³ Erim, 2005: 743.

²⁴⁴⁴ "Nihat Erim'in teklifi CHP'yi ürküttü", *Akşam*, 31.01.1962.

²⁴⁴⁵ Erim, 2005: 750.

tarihinde toplanan Komisyon'da, CHP'li üyeler Erim'in teklifinin iç tüzüğün 112. maddesine aykırı olduğunu ileri sürmüşler ve bu gibi tekliflerin sadece Hükümet tarafından tasarı olarak getirilebileceğini söylemişlerdir. Bu itiraza karşı çıkan Erim, Komisyon'da kendisini ve teklifini savunmuştur. Anayasa'nın 91. maddesine işaret ederek milletvekilinin kanun teklif etme yetkisinin olduğunu, anayasada şu ya da bu konu hakkında kanun teklifinin yapılamayacağını, sadece hükümetin tasarıda bulunabileceğinin kesin hükümlerle gösterilmesi durumunda bu kanun teklifinin geri çevrilebileceğini, aksi taktirde geri çeviremeyeceğini dile getirmiştir. Buna rağmen CHP'liler kanun teklifinin reddini istemişlerdir.²⁴⁴⁶ Anayasa Komisyonu'nda CHP'liler tarafından kanun teklifi reddilmiş ve gerekçe olarak teklifin sadece şekilsel olarak uygun olmadığı değil, aynı zamanda Avrupa Konseyine üye olan Türkiye'den daha medeni olan İngiltere, İtalya ve Yunanistan gibi ülkelerin dahi vatandaşlarına bu hakkı tanımamış olması gösterilmiştir. Kanun teklifine karşı çıkanlar örnekler vererek iddialarını güçlendirmeye çalışmışlardır. Norveç, sırf diğer bölgelerine göre daha az gelişmiş olan kuzey bölgelerine mecburi hizmetle gönderdiği doktorlar şikayette bulunmasınlar diye bu hakkı vatandaşlarına sağlamaktan kaçınmıştır. Türkiye'nin Norveç, İtalya, İngiltere ve Yunanistan'a göre iktisaden geri kalmış olduğunu hatırlatan Feridun Cemal Erkin, bu hakkın Türkiye'de vatandaşlara tanınması durumunda bir takım karışıklıkların çıkabileceğini ileri sürerek Doğu'daki Kürtleri örnek vermiştir. Kürtlerin, İnsan Hakları Komisyonu'na başvurarak Kürtçe antoloji hazırlamaları durumunda Hükümet'in eli kolunun bağlı kalacağını anlatmıştır. Bu karşı çıkışlar karşısında kanun teklifini savunmak üzere söz alan Erim, Norveç'in bu hakkı vatandaşlarına tanıdığını, ancak Erkin'in bu konuyu bilmediğini belirterek O'nun bu konuda bilgisinin olmamasını ayıplamıştır. Erim'e göre, İngiltere ise sırf sömürgeleri olması nedeniyle katılamamaktadır. Ancak katılmak için çareler aramaktadır. Diğer yandan Yunanistan ve İtalya'da bir takım dış tehditlerin olması nedeniyle onların katılamadıklarını savunan Erim, böylece sözlerine son vermiştir. Komisyon'un düşünmek üzere dağılmaya karar vermesi üzerine CHP Grubu, acele bir şekilde toplanarak duruma el atacaktır.²⁴⁴⁷

CHP Meclis Grubu'nda İnönü'nün konuşmasından önce İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca, uzun bir konuşma yaparak teklifin reddedilmesi gerektiğini savunmuştur. Kırca'ya Sahir Kurtluoğlu ile diğer bazı milletvekilleri de katılmıştır. Erim de teklifinin ana hatlarını anlatarak demokratik bir memleket olan Türkiye'de bu gibi kanunların zorunluluğundan bahsetmiş ve kabulünü istemiştir. Tartışmalar üzerine İnönü, İtalya, Yunanistan ve diğer ileri Batı Medeniyetleri'nde bile bu gibi kanunların bulunmadığını

²⁴⁴⁶ "Nihat Erim ısrar etti", Akşam, 16.10.1962.

²⁴⁴⁷ "İnsan Hakları", Yön, 24.10.1962.

kaydetmiş, teklif kabul edildiği taktirde zaman zaman anlaşmazlıklar doğabileceğini söyleyerek teklifin reddini istemiştir. Sonuç olarak milletvekilleri, İnönü'nün talebine uygun olarak teklifin reddedilmesi lehinde oy kullanmışlardır.²⁴⁴⁸ İnönü'nün etkisi ile Erim'in teklifi Grup'ta her ne kadar reddedilmiş olsa bile Erim, gazetecilere açıklama yaparak Grup'ta teklifinin reddedilmesi ile her ne kadar başarı şansının azalmış olsa da kendisinin fikrinde sadık olduğunu ifade etmiştir. Ardından Grup kararı, bir milletvekili oyuna tesir eder, ancak fikrine hakim olamaz demiştir. Nihat Erim, bundan sonra nasıl hareket etmesi gerektiği konusunda Parti Grup Başkanlığı'na bir dilekçe ile başvurmuştur. Çünkü parti disiplinine aykırı hareket edip ceza almak istemiyordu.²⁴⁴⁹ CHP Grubu İdare Heyeti, Erim'den kanun teklifini geri almasını rica etmiştir. Bunun üzerine Erim, kanun teklifini geri almak zorunda kalmıştır.²⁴⁵⁰ Teklifini geri alırken basın mensuplarına yaptığı açıklamada, kanun teklifi ile ilgili düşüncesinin değişmeden halen devam ettiğini ifade etmekle birlikte CHP içinde kanun teklifine gösterilen tepkilerden dolayı şimdilik teklifini çektiğini aktarmıştır. Bu teklif ile amacının Türk vatandaşlarına ileri bir hukuk anlayışı içinde Batı demokrasilerince benimsenmiş bir yeni hukuk teminatı sağlamak olduğunu izah eden Erim, CHP Grubu'nda böyle bir hak tanımının zamanı olmadığı gerekçesi ile teklifinin reddedildiğini dile getirmiştir. Ret gerekçesini kabul etmeyen Erim, böyle bir hakkın verilmesinin tam zamanı olduğunu üzerine basa basa tekrarlamış ve parti kararına aykırı hareket edip parti yönetimi ile ters düşmek istemediği için teklifini geri çektiğini paylaşmıştır.²⁴⁵¹ Erim'in teklifinden vazgeçmesinde İnönü'nün rolü ortadır. İnönü ortaya çıkıp konuşma yapıcaya kadar Erim, teklifine karşı çıkanların hepsi ile mücadele edebiliyordu. CHP Grubu, karar alınca ancak teklifinden şimdilik vazgeçmek zorunda kalmıştır. 12 Mart Dönemi'nde Başbakan olan Erim, böyle bir fırsat elinde var olmasına rağmen bu kanun teklifini hayata geçirmemiştir.

Nihat Erim'in yapmak isteyip de CHP'lilerin karşı çıkması nedeniyle yapamadığı bu kanun yıllar sonra, 1980'lerin sonlarına doğru gerçekleşebilecektir. Ancak bireysel başvuru hakkı tanınmasını Türkiye'de ilk isteyen ve hatta bunun için kanun teklifi hazırlayan ve CHP'nin itirazlarına rağmen bunu savunan ilk kişi Nihat Erim'dir. Ancak 12 Mart Dönemi'nde Başbakanlık yapacak olması O'nun bu özelliğinin hatırlanmamasını, tam tersine insan haklarına aykırı hareket etmiş birisi olarak anılmasına neden olacaktır.

²⁴⁴⁸ "İnönü konuşunca Erim'in teklifi ret edildi", *Hürriyet*, 17.10.1962.

²⁴⁴⁹ "Profesör Nihat Erim teklifini savunuyor", *Hürriyet*, 18.10.1962.

²⁴⁵⁰ Erim, 2005: 750.

²⁴⁵¹ "Nihat Erim kanun teklifini geri aldı", *Son Havadis*, 21.10.1962.

3.3.2. CHP İçinde ve Dışında Pasif Kalışı

Yukarıda İnönü'nün Nihat Erim'e olan kinin halen devam ettiğini ve bu minvalde İnönü'nün Kurucu Meclis ve milletvekili seçimlerinde O'nun seçilmesini nasıl engellemeye çalıştığını ifade etmiştik. İnönü'nün kendisine olan kinin kolay geçmeyeceğini bilen Erim, Meclis'in açılması ile birlikte O'nun kinine birden fırsat vermemek için bir yıl kadar pasif konumda beklemeye karar vermiştir. 1962 yılının sonlarına doğru CHP Kurultay'ı yaklaşırken yavaş yavaş sesini çıkartmaya ve aktivitesini artırmaya başlamıştır. Bununla birlikte İnönü'nün kinine maruz kalarak CHP'den geçici olarak ihraç edilecektir.²⁴⁵²

CHP Kurultayı yaklaşınca kadar her ne kadar pasif politika takip etmiş olsa da bazı olaylar karşısındaki düşüncelerini İnönü'nün çok fazla tepkisini çekmeden ifade etmekten geri durmamıştır. Kamuoyuna açıklayamayacağı bazı fikirlerini ise günlüklerine not etme yoluna gitmiştir. Siyasi düşüncelerini açıklamanın da ötesinde İnönü'nün Başbakanlık ve Genel Başkanlık'tan istifası gündeme geldiğinde Başbakan olmak adına yine arka planda bir faaliyet yürütecektir. Bu süreçte de Erim'in Başbakanlığı basında sürekli konuşulacaktır.

Nihat Erim 29 Mart 1962'deki CHP Meclis Grubu'nda söz alarak CHP yöneticilerinin ve Hükümet üyelerinin vatandaşa seçim zamanında vaat ettikleri götürü esnaf vergisini adaletli bir şekilde düzeltme sözünü çok geç yerine getirdiklerini ve bunun da vatandaşların gözünde CHP'nin itibarını sarstığını anlatmıştır.²⁴⁵³ Erim görülen o ki, bu dönemde artık ekonomik konuların üzerine daha çok düşmeye başlamıştır. Bu noktada Hükümet'in yanlışlarını da yumuşak bir dille belirtmeye gayret etmiştir.

1962 yılında sosyal ve ekonomik konulara önem vermeye devam eden Erim, Yön Dergisi'ne vermiş olduğu bir röportajda bu konudaki fikirlerini açıkça paylaşmıştır. Vergi konusunda Erim, öncelikle vergi ve kredi sisteminin yeniden ele alınarak herkesin kazancı ölçüsünde vergi ödemesi gerektiğini aktarmıştır. Kendisinden sosyalist cereyanlar hakkındaki düşünceleri sorulunca bu soruya, "Ferdin kazanç hırsının ekonomik hayattaki değerine ve müteşebbisin rolünün önemine inanıyorum. Ama sosyal adaletin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması lazım geldiğine de aynı şekilde inanıyorum. Yani ben ortanın solundayım"²⁴⁵⁴ şeklinde bir cevap vermiştir. Bu cevapla birlikte daha CHP, ortanın solunda olduğunu açıklamadığı bir dönemde kendisinin ortanın solunda olduğunu ilk defa olarak ilan ediyordu. Böylece Erim, ortanın solu fikrini Türk siyasetinde ortaya atan ilk kişi olmuştur. Dikkat edilirse CHP'nin değil, kendisinin ortanın solunda olduğunu ilan etmiştir.

²⁴⁵² Lütem, 1992: 51-52.

²⁴⁵³ "CHP'liler bakanlarını şiddetle tenkit ettiler", *Milliyet*, 30.03.1962.

²⁴⁵⁴ "Nihat Erim ile bir konuşma", *Yön*, 18.04.1962.

22 Şubat 1962 tarihinde Kurmay Albay Talat Aydemir öncülüğünde askeri darbe yapılmak istenmiş, ancak İnönü'nün girişimleri sonucunda başarısızlığa uğramıştır.²⁴⁵⁵ İnönü, darbecilerin isyandan vazgeçmesi durumunda cezalandırılmayacaklarının ve sadece emekliye sevk edileceklerinin sözünü vermiştir. İnönü bu sözü verirken Bakanlar Kurulu'nun onayını da almayı ihmal etmemiştir.²⁴⁵⁶ Erim 27 Mayıs Darbesi'nin olduğu gibi 22 Şubat Darbe Girişimi'nin de sorumlusu olarak İnönü'yü göstermiştir. Darbe girişiminden hemen sonra günlüğüne şu çarpıcı ifadeleri kaydetmiştir:

İnönü'nün bu işte büyük sorunu var. 27 Mayıs'ı teşvik etti, askeri politikaya teşvik etti, ihtilale azmettirdi, şimdi onlar bir darbe ile B. Millet Meclisi'ni, hükümeti, devlet reisini yıkı verince, işin kolay olduğuna hükmettiler. Yeni hevesliler çıkıyor. Şimdi İnönü zaman kazanmaya ve askerleri bölüp tesirsiz kılmaya çalışıyor. Bakalım ömrü yetecek mi? Vakit kalacak mı?.²⁴⁵⁷

Erim, bu hususta İnönü'yü suçlamakla birlikte aynı zamanda 22 Şubat Darbe Girişimi'ni de tasvip etmemektedir.

Bu arada 22 Şubat Darbe Girişimi atlatıldıktan sonra İnönü, verdiği sözü yerine getirmek için darbeciler adına Meclis'ten bir af kanunu çıkartmaya karar vermiştir. AP lideri Gümüşpala, Gürsel ile yaptığı görüşmeden sonra AP Grubu'nda yaptığı açıklamada kısmi bir affa karşı olduklarını, af çıkacaksa bu affın Kayseri Cezaevi'nde yatan eski DP hükümlülerini de kapsamasını istemiştir. AP liderine böyle bir politika takip etmesini telkin eden isim, Cumhurbaşkanı Gürsel idi. Çünkü Gürsel, darbeden sorumlu tuttuğu Sunay'ı İnönü'ye emekliye sevk ettiremeyince İnönü'yü baskı altına almak için bu yolu seçmiştir.²⁴⁵⁸ İsmet İnönü ise Kayseri Cezaevi'nde yatan eski DP'lilerin affedilmesine karşı çıkmış ve her türlü baskıya rağmen kabul etmemiştir.²⁴⁵⁹ Af meselesi AP-CHP Koalisyonu'nun sonunu getirecektir.

İnönü sadece 22 Şubatçıların affedilmesini isterken Erim yaptığı bir beyanatta 22 Şubatçılarla birlikte Kayseri Cezaevi'ndeki eski DP'lilerin de affedilmesinden yana olduğuna dair sözler söylemiştir. Erim konuşmasında çıkması muhtemel olarak gördüğü af konusunda, Avrupa İnsan Hakları Üyesi olarak fertlerin acılarını dindirecek her türlü hareketin taraftarı olduğunu, arkada kalan son yılların üzüntülü ve talihsiz gelişmelerinin artık unutturmanın ve unutturmanın zamanın geldiğini vurgulamıştır. Akabinde, Türkiye'nin milli sevgi ve yakınlaşma duygusuna ihtiyacının büyük olduğundan bahsederek Meclis'e gelecek kanuna

²⁴⁵⁵ Feroz ve Turgay Ahmad, 1976: 245.

²⁴⁵⁶ Toker, 1992: 94-95.

²⁴⁵⁷ Erim, 2005: 746.

²⁴⁵⁸ Toker, 1992: 95-96.

²⁴⁵⁹ Toker, 1992: 97.

olumlu oy vereceğini ve çıkacak kanunla da hem düşmanlara hem de yabancı basına büyük bir ders verileceğini anlatmıştır.²⁴⁶⁰ Ancak Erim'in çıkmasını ümit ettiği genel af kanunu, ordunun baskısına maruz kalarak çıkamayacak, sadece 22 Şubatçılar için kısmi bir af kanunu ordunun baskısından sinen AP'lilerin de oyları ile 30 Nisan 1962'de çıkacaktır.²⁴⁶¹

22 Şubatçılar için af kanunu Meclis'ten ordunun baskıları ile 30 Nisan'da çıkmıştır. Ancak İnönü için Koalisyon Hükümeti'nin sonu 30 Nisan itibariyle gelmiştir. İnönü Parti Grubu'nda yaptığı bütün konuşmalarda koalisyonun yürüyemeyeceğini açıklamıştır. Bazen istifa etmek istediğini bile dillendirmiştir.²⁴⁶² Hatta İnönü'nün istifa edebileceği konusu basın tarafından daha önceki günlerden itibaren konuşulmaya başlanmıştır. Basının bu konuyu o günlerden itibaren konuşmasının nedeni ise İnönü'nün Parti Grubu'nda şartların müsait olması durumunda siyasi hayattan çekileceğini açıklaması idi. Bunun üzerine İnönü'nün yerine kimlerin gelebileceği konusunda yorumlar bile yapılmaya başlanmıştır. İşte İnönü'nün siyasi hayattan çekileceğini açıklaması üzerine CHP içindeki gayri memnunların Nihat Erim üzerinde durduğu haberi gazetelerde yayınlanmıştır. Erim'in teşkilat içerisinde son günlerde güçlenmeye başladığı, ancak O'nun şu an için bekleme pozisyonunda kalarak hiçbir hizbe dahil olmadığı aktarılmıştır. İnönü'nün adayının, İsmail Rüştü Aksal olması ise Erim'in lider seçilme olasılığını düşürmektedir.²⁴⁶³ Kulislardan aldığı bilgileri aktarmaya devam eden Gazete, ertesi günü yaptığı haberde milletvekilleri arasında İnönü'nün istifası halinde yerine Erim'in geçeceğini konuşulduğunu iddia etmiştir.²⁴⁶⁴ Edindikleri duyumları daha ayrıntılı bir şekilde vermeye çalışan Gazete, CHP teşkilatının ve Parti Meclis Grubu'nun bir kısmının Erim'e şimdiden lider gözüyle baktığını, fakat O'nun bütün gelişmeleri bir sabır politikası ile takip ettiğini ve şimdilik harekete geçmeyi erken bulduğunu ifade etmiştir.²⁴⁶⁵

Son havadis Gazetesi ise parti içindeki lider mücadelesini bir adım daha öteye taşıyarak bir Parti Meclisi üyesinden duyduğu bilgileri aktarmıştır. Buna göre Erim başkanlığındaki Turgut Göle, Kasım Gülek ve Asım Eren'in dahil olduğu müfritler, parti politikasına karşı birleşmişlerdir. Bunların planlı ve programlı çalışmaları sonucunda Parti Genel Merkezi telaşa düşmüş olup bunları bir birinden ayırmak için çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Çeşitli illerde teşkilat ileri gelenleri de Nihat Erim'in parti içinde daha aktif bir rol almaları için Parti Genel Merkezi'ni aramaya ve Merkez'e telgraf çekmeye başlamışlardır.²⁴⁶⁶ Haberlerde de söylendiği gibi Nihat Erim parti içinde açıktan bir vaziyet almayarak

²⁴⁶⁰ "Af için vakit kaybedilmemelidir", *Son Havadis*, 15.04.1962.

²⁴⁶¹ Toker, 1992: 102; Feroz ve Turgay Ahmad, 1976: 247.

²⁴⁶² Toker, 1992: 102-103.

²⁴⁶³ "İnönü'süz CHP ne yapar?", *Tercüman*, 30.03.1962.

²⁴⁶⁴ "Partilerde lider krizi", *Tercüman*, 03.03.1962.

²⁴⁶⁵ "İnönü istifa bilmez", *Tercüman*, 01.04.1962.

²⁴⁶⁶ "CHP'de ihtilaf", *Son Havadis*, 02.04.1962.

beklemektedir. Parti teşkilatı tarafından da tutulan Erim, aynı zamanda partinin genel politikasından da memnun değildir. Yön Dergisi'ne vermiş olduğu bir röportajda da bunu açıkça ifade etmekten geri durmamıştır. CHP'nin 1961 Seçimleri'nde donmuş bir oya sahip olduğu düşüncesi karşısında Erim, bu düşünceyi kabul ederek bunun gerekçesini, "Kabahati başkalarına yükleyip rahatlamak adetini bir yana bırakarak, meselenin üzerine dikkatle eğilmek lazımdır" sözleri ile ifade etmiştir. CHP'nin nasıl halkın partisi haline getirebileceğine ilişkin soru karşısında ise partinin yüksek kademelerinde, liderlik çevrelerinde yepyeni bir anlayışın, bir ruhun, bir canlılığın ve düşüncede verimliliğin sağlanması ile CHP'nin halkın partisi haline getirileceğini iletmiştir. CHP'nin bir eşraf partisi olup olmadığı sorusu karşısında da Erim CHP'yi savunarak CHP'nin bir eşraf partisi olmadığını, öteki partilerin ne kadar eşraf partisi ise CHP'nin o kadar eşraf partisi olduğunu bildirmiştir.

CHP'nin prensiplerinden taviz verip vermediği konusu hakkındaki Erim'in düşünceleri ise, partinin üst kademelerinin politikaları ve içinde bulunulan ortam gereği, taviz verildiği yönündedir.²⁴⁶⁷ Erim bu süreçte her ne kadar kendini ön plana çıkartmasa da siyasi çevrelerde ve basında İnönü'nün istifası durumunda yerine geçecek en güçlü isim olarak kendisinin ismi konuşulmaktadır. Erim de yine CHP'nin son politikalarından memnun olmadığını ve kendi siyasi fikirlerini Yön Dergisi'ne vermiş olduğu röportajla açıklamaktadır.

Bu arada 30 Nisan-30 Mayıs 1962 tarihleri arasında koalisyonu kurtarmak için partiler arasında yapılan görüşmeler de sonuç vermemiş, bunun üzerine İnönü, AP ile bu koalisyonda ülkeyi idare etmenin imkanı kalmadığını ifade ederek istifa etmiştir.²⁴⁶⁸ İnönü'nün istifası ile birlikte Hükümeti tekrar kimin kuracağı konusu ülkenin gündeminin en üst sırasını alacaktır. Hükümeti kurma işi için öne sürülen isimler arasında yine Nihat Erim de olacaktır. Bilindiği üzere Başbakanlık için Nihat Erim ismi Birinci Koalisyon Hükümeti kurulurken de ileri sürülmüştü.

Son Havadis Gazetesi'nin güvenilir kaynaklardan edindiği bilgilere göre, milli bir koalisyon hükümetinin kurulması halinde Cumhurbaşkanı Gürsel, Hükümet'i kurma görevini Nihat Erim'e verecektir. Her ne kadar Erim'in İnönü ile olan küskünlüğü CHP Grubu'nun çoğunluğu tarafından O'nun desteklenmeyeceğini gösterse de iyi bir politikacı karakterine sahip olması CKMP, YTP ve büyük bir kısım AP'lilerce destekleneceğine ve kuracağı hükümetin başarı sağlayacağına olan inanç güçlüdür. Ayrıca Nihat Erim'in Başbakanlığa getirilmesi halinde kuracağı hükümetinin, bir partiler koalisyonu değil, partililer koalisyonu şeklinde olacağı yani çeşitli partilerin muhtelif seçkin elemanlarının bu kabinde

²⁴⁶⁷ "Nihat Erim ile bir konuşma", *Yön*, 18.04.1962.

²⁴⁶⁸ Toker, 1992: 102-103.

görevlendirileceği tahmin edilmiştir. O'nun dışında Başbakanlık için adı geçen diğer isimler ise İnönü ile Kazım Orbay'dır.²⁴⁶⁹ Tercüman Gazetesi ise İnönü'nün istifasından hemen ertesi günü İnönü'nün tekrar kabul etmemesi durumunda Başbakanlığa getirilmesi muhtemel isimler olarak İsmail Rüştü Aksal, Suat Hayri Ürgüplü, Ekrem Alican'ın yanında Nihat Erim'i de sayılmıştır.²⁴⁷⁰ Görüldüğü üzere, bu dönemde Erim'den beklenen partiler koalisyonu hükümeti değil, milli bir koalisyon hükümeti kurmasıdır. CHP'nin dışında diğer partililerce üzerinde çok rahat uzlaşılacak Başbakan adayı olarak ön plana Erim ismi çıkmıştır. Bu, O'nun 1954 seçimlerinden beri sürdürmüş olduğu siyasi karakterinden kaynaklanmaktadır.

Fakat Gürsel tarafından Hükümet'i kurma görevi, 4 Haziran'da tekrar İnönü'ye verilmiştir. Bunun üzerine İnönü koalisyon arayışları için parti liderleri ile görüşmüş olmasına rağmen bir uzlaşmaya varamamıştır. 18 Haziran'da İnönü, Hükümet'i kurmaktan vazgeçtiğini bildirince Gürsel, Hükümet'i kuracak bir lider bulmak için tekrar görüşmelere başlamıştır.²⁴⁷¹ İnönü, Gürsel'e Başbakanlık görevi için İsmail Rüştü Aksal'ı önermiştir. Gürsel'in niyetinde Başbakanlık görevini Nihat Erim'e vermek vardır. Gürsel, bu niyetini aracılar vasıtasıyla Erim'e iletmış ve Erim'den bu görevi İnönü'ye rağmen kendisine vermesi durumunda CHP'nin bölünüp bölünmeyeceğinin cevabını istemiştir. Erim ise bugün İnönü'nün her istediğini CHP'nin yapacağını, partide her şeyin İnönü'ye bağlı olduğunu ve İnönü'nün rızasının alınması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca İnönü eğer Aksal'ı tavsiye etmişse önce O'nun Hükümet kurması için denenmesini, eğer başarılı olunamazsa o zaman yine İnönü'ye danışılarak kendisinin tavsiye edilmesini, aksi taktirde İnönü'nün rahat vermeyeceği bir Başbakan'ın başarı kazanamayacağını anlatmıştır. Erim'in bu cevabı karşısında Gürsel'den gelen cevap, tekrar İnönü'ye Hükümet'i kurma teklifinde bulunulacak, ancak İnönü yine kabul etmezse Hükümet'i kurma görevi bu sefer Erim'e verileceği şeklindeydi. İnönü'nün görevi kabul etmemesi ihtimaline karşı da Erim'e verilecek görevin emir kağıdı bile hazırdır.²⁴⁷² Görüldüğü üzere, Birinci Koalisyon Hükümeti kurulurken de Gürsel, Erim'i Başbakanlığa getirmek istemiştir. İşte partiler arasında uzlaşmazlığın had safhada olduğu bir dönemde Gürsel, yine Erim'i öne sürmektedir. Zaten diğer partiler de Erim ismi üzerine sıcak bakmaktaydılar. İnönü'ye ise soğuk bakılmaktadır.

Gürsel-Erim arasında vasıtalı olarak gerçekleşen bu temasların içeriği hakkında basına bilgi sızmış olmalı ki Son Havadis Gazetesi, bununla ilgili hemen bir haber yapmıştır. Habere göre, İnönü'nün Hükümet kurma görevini iade etmesinden sonra bu görevin Aksal ya

²⁴⁶⁹ "En kuvvetli Başvekil adayı Nihat Erim", *Son Havadis*, 01.06.1962.

²⁴⁷⁰ "Kriz bütün şiddeti ile devam ediyor", *Tercüman*, 01.06.1962.

²⁴⁷¹ Feroz ve Turgay Ahmad, 1976: 248-249.

²⁴⁷² Erim, 2005: 748.

da Erim'e verileceği duyumu alınmıştır. Görevin Aksal'a verilmesi durumunda kurulacak Hükümet'te perde arkasından yine İnönü'nün elinin eksik olmayacağı tahmin edildiği için Gürsel'in bu görevi daha bağımsız hareket edebileceği düşünülen Nihat Erim'e vereceği tahmin edilmektedir. Fakat CHP içerisindeki bazı milletvekilleri, Erim'in Başbakanlığı'na karşı çıkararak O'na CHP içerisinde tek bir oy dahi vermeyeceklerini açıklamışlardır. CHP'nin Erim'e destek vermeyecek olmasına rağmen Erim'in kuracağı Hükümet'in, çok rahat bir şekilde AP, YTP ve CKMP'nin oyları ile kurulabileceği siyasi çevrelerde konuşulmuştur.²⁴⁷³

Hükümeti kurma ile ilgili siyasi çevrelerden elde ettiği duyumları aktarmaya devam eden basın, 21 Haziran'da CHP dışındaki AP, YTP ve CKMP Başbakanlık görevi için Nihat Erim üzerinde anlaşmış iddia etmiştir. Erim'e görev verilmesi halinde bu üç parti, Erim'i destekleyecektir. İnönü'nün Gürsel'e empoze etmeye çalıştığı Aksal ismine bu partilerce, tarafsız ve İnönü'den ayrı hareket edemeyeceği gerekçesi ile sıcak bakılmamıştır. Gazete, Erim'in başarılı olabileceğini O'nun şu özelliklerini sıralayarak anlatmıştır:

Hükümeti, tarafsız objektif ölçüler kullanabilecek, partiler arasında fark gözetmeden icrayı hükümet eyleyebilecek bir şahsiyet kurabilir ve bu memleketin meselelerine, yaralarına, dertlerine cesaretle el atabilir. Halk Partisi bünyesi içinde, o bünyeden ayrı olarak düşünülmemesi imkan bulunmamakla beraber, durumu vekar ve seviyesi ve politik davranışları ile kendisine bütün siyasi organların sempatisini celbetmiş bulunan Prof. Nihat Erim'in hükümeti kurmaktaki başarısı normalin çok üstünde görülmektedir.²⁴⁷⁴

İşte Erim, bu politik özellikleri ile siyasi partilerin sempatisini kazanmış bir isimdir.

Gürsel, Erim'e dediği gibi 21 Haziran'da İnönü'ye hükümeti kurma teklifini tekrarlamıştır.²⁴⁷⁵ Erim ise İnönü'nün görevi kabul etmemesi durumunda görevin kendisine verilmesini bekliyordu. Görev teklifi karşısında İnönü ise bu sefer açık kapı bırakmıştır. Erim'in anlattıklarına göre, İnönü'nün görevi reddetmemesinin nedeni kendisinin Başbakan olmasını engellemektir.²⁴⁷⁶ İnönü, parti liderleri ile yine görüşükten sonra YTP ve CKMP ile birlikte koalisyon hükümeti kuracağını açıklamıştır.²⁴⁷⁷ Böylece Nihat Erim'in Başbakan olma ihtimali ortadan kalkmıştır. Erim'in ismini öne sürenler de başarılı olamamışlardır. Erim'in iddiasına göre, İnönü Aralık 1962'de kendisini partiden ihraç etmekle kendisinin Başbakanlık için adını öne sürenlere aynı zamanda cevap vermiş oluyordu.²⁴⁷⁸

²⁴⁷³ "Başvekilliği namzetler: Erim ve Aksal", *Son Havadis*, 20.06.1962.

²⁴⁷⁴ "Üç parti Nihat Erim'i destekliyor", *Son Havadis*, 21.06.1962.

²⁴⁷⁵ Feroz ve Turgay Ahmad, 1976: 249.

²⁴⁷⁶ Erim, 2005: 748.

²⁴⁷⁷ Feroz ve Turgay Ahmad, 1976: 249.

²⁴⁷⁸ Lütem, 1992: 52.

Başbakan olarak seçilemeyen Nihat Erim, CHP Kurultayı'nın yaklaşması ile de partisine olan eleştirilerini artık hafiften de olsa arttırmaya başlamıştır. Örnek verilecek olunursa Erim, 15 Eylül'deki CHP Meclis Grubu'nda söz alarak partizan idare konusunda 27 Mayıs öncesindeki zehirli havaya doğru gidildiğini söylemiş ve İnönü'ye eleştiri oklarını yöneltmiştir.²⁴⁷⁹ Yine ilerleyen günlerde Erim, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Parti Meclisi'nde konuşulurken de partiyi ve Hükümet'i eleştirmiştir.²⁴⁸⁰ Bu faaliyetlerinin yanı sıra Nihat Erim'in kendisine rağmen yürütmüş olduğu eski politikaları da dikkate alacak olan İnönü, O'nu partiden geçici olarak ihraç ettirecektir.

3.3.3. CHP'den Geçici Olarak İhraç Edilmesi

İkinci Koalisyon Hükümeti kurulurken Başbakan adayları arasında Erim'in de adının geçmesi ve ardından 1962 yılının Eylül ayından itibaren Nihat Erim'in partisine karşı eleştirilerini yükseltmesi ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na bireysel başvuru hakkının tanınmasına ilişkin CHP'ye rağmen tekrar Meclis'e sunduğu kanun teklifi İnönü'yü kızdırmaya başlamıştır. Zaten 1954 yılından beri Erim'e karşı kin beslemekte olan İnönü ilk olarak 22 Ekim 1962 tarihinde İstanbul İl Kongresi'nde O'na çatmıştır.²⁴⁸¹ Konuşmasında İnönü, CHP'nin üst kademesindeki bazı kimselerin görev disiplinine aykırı hareket ederek parti dışındaki gerçek veya hayali kudret sahiplerine hizmet ettiklerini açıklamıştır. Bunun gibi parti içindeki çalışmaların hiçbir netice vermeyeceğine inandığını, durumun partiyi zayıf gösterdiğini ve parti aleyhine tertipleri de kolaylaştırdığını da belirtmiştir. İnönü'nün isim vermeden çatdığı kişilerin kongre salonunda Erim, Avni Doğan, Kasım Gülek ve Turgut Göle oldukları konuşulmuştur. Çünkü bu isimlerin yakın bir zamana kadar parti içinde bir hizip oluşturdukları ve sesizce beklemede oldukları basında ifade edilmekteydi. İnönü'nün bu sert konuşması parti içerisinde Kurultay'dan önce bir budamanın olacağı şeklinde yorumlanmıştır.²⁴⁸²

İnönü'nün Parti Kongresi'nde kendisine çatmış olduğunu duyan Erim, Milletlerarası Kızılhaç Komitesi Ekspertler Toplantısı'na katılmak üzere Cenevre'ye hareket edecek olması nedeniyle İnönü'ye daha sonra cevap vermeye karar vermiştir.²⁴⁸³ Ankara'ya dönüşünde Erim; Göle, Gülek ve Doğan'ın İnönü ile büyük bir mücadele içerisine girmiş olduklarını görmüştür. Özellikle 11 Kasım'da toplanan Ankara İl Kongresi olaylı geçmiştir. Kırşehir İl

²⁴⁷⁹ "CHP Meclis grubunda İnönü tenkid edildi", *Akşam*, 16.09.1962.

²⁴⁸⁰ "Erim CHP Grubunda tenkidde bulundu", *Hürriyet*, 21.09.1962; "İnönü CHP'den yine anlayış gayreti istiyor", *Dünya*, 21.09.1962.

²⁴⁸¹ Erim, 2005: 750.

²⁴⁸² "İnsan Hakları", *Yön*, 24.10.1962.

²⁴⁸³ Erim, 2005: 750.

Kongresi'nde ise Satır, Gülek'e çatarak Gülek'i partiden ihraç ettireceğini ifade etmiştir. Kurultay yaklaşırken de basında Erim'in içinde bulunduğu hizbin İnönü'ye karşı koltuk savaşına geçeceği konuşulmaya başlanmıştır.²⁴⁸⁴ Bunun üzerine Kurultay'dan bir şey beklemeyeceğini ve hiçbir koltuğa aday olmadığını açıklamaya hazırlanan Erim'e, özellikle Turgut Göle engel olarak bu açıklamayı yapmamasını istemiştir. Göle, "Bunu ilan etme. Bizim, sizin adınızdan faydalanmamız lazım. Çünkü siz olmayınca biz üçümüz az geliyoruz" diyerek vazgeçirtmiştir. Erim açıklama yapmaktan vazgeçmekle birlikte kendisinden daha fazla bir şey beklenmemesini istemiştir.²⁴⁸⁵ Erim'in günlüklerine bakılacak olunursa, aslında Erim'in parti içindeki çatışmanın had safhaya çıktığı, tartışmaların arttığı ve Kurultay'a doğru hızla gidildiği bu dönemde geri planda kalmaya çalıştığı ve bu isteğini Gülek, Doğan ve Göle ile buluşarak anlattığı görülmektedir. Erim, ayrıca kamuoyuna bunu şimdilik açıklamamakla beraber arkadaşlarına Kurultay'da hiçbir yere aday olmayacağını kabul ettirmiştir.²⁴⁸⁶ Basına bakılacak olunursa, Ekim ve Kasım aylarında Erim'in parti içindeki tartışmalarda adının geçmesine rağmen tartışmalara açıktan katılmadığı görülmektedir. Oysa Erim'in diğer üç arkadaşı açıktan mücadeleyi sürdürüyordu. Nihat Erim'in eski öğrencisi İlhan Lütem'e yazdığı mektupta ifade ettiği gibi aslında O, Kurultay yaklaşırken "hafiften sesini duyurmaya çalışmış"²⁴⁸⁷ olmalıdır. Ancak O'nun, bu hizbin içerisinde olduğu ve parti içerisinde az da olsa temkinli bir şekilde sesini duyurmaya çalıştığı bir gerçektir.

Nihayet İnönü, 2 Aralık 1962 tarihinde Malatya İl Kongresi'nde Erim'in içerisinde bulunduğu hizbi partizan bir idare kurmaya çalışmak, teşkilatı bunun için teşvik ve tahrik etmekle suçlamış ve bunların "fikir hürriyeti namına hareket ediyormuş kisvesine bürünerek ciddiyetten uzak usullerle" hareket ettiklerini iddia etmiştir. Devamında İnönü, "hizipler ve taraftarlar peyda etmek hevesinden kesin olarak partimizi kurtarmak" gerekir demiştir. Aynı zamanda Erim'i ve arkadaşlarını tertipçilikle itham etmiştir.²⁴⁸⁸

İnönü'nün kendilerini sert bir şekilde itham etmesi üzerine Erim; Gülek, Doğan, Göle ve kendisinden oluşan dörtler adına, bir basın toplantısı düzenleyerek İnönü'ye cevap vermiştir. Erim, İnönü'nün kendilerini tertipçilikle ve partizan idare kurmaya çalışmakla suçlamasını iyi niyetten yoksun bir davranış örneği olarak tanımlamıştır. İnönü'nün tertipçilik iddialarını kabul etmeyen Erim, teşkilatın ve kendilerinin partizanlık değil, eşit muamele istediklerini anlatmıştır. Kendilerinin CHP Genel Merkez'inden istediklerinin partizan idare

²⁴⁸⁴ "CHP Ankara kongresi olaylı geçti", *Dünya*, 12.11.1962; "CHP'de tasfiye", *Dünya*, 13.11.1962; "Kurultay yaklaşırken CHP'de koltuk mücadelesi şiddetlendi", *Son Havadis*, 26.11.1962; Erim, 2005: 751

²⁴⁸⁵ Erim, 2005: 751.

²⁴⁸⁶ Erim, 2005. 751-752.

²⁴⁸⁷ Lütem, 1992: 51.

²⁴⁸⁸ "İnönü CHP'li dörtlere çattı", *Tercüman*, 03.12.1962.

olmadığını, sadece Atatürk ilkelerinde ve devrimlerinde hiçbir rötuşun yapılmayacağını, seçimlerde seçmen vatandaşlara karşı girilen taahhütlerinin yerine getireceğinin ispat edilmesi olduğunu savunmuştur. Arkasından samimi davranışları partizanlık ve tertipçilikle adlandırmaya İnönü'nün hakkının olmadığını ifade ettikten sonra Türkiye'nin en hünerli politika oyuncusunun ve tertipçisinin İnönü olduğunu iddia etmiştir.²⁴⁸⁹

Nihat Erim'in dörtler adına yaptığı bu beyanatına, ertesi günü İnönü'den cevap gelmiştir. İnönü, "Tavsiyelerimize kulak asmayan, gayri ciddi beyanlarla yarasına basılmış gibi, direnmeye çalışan bu kişilerin, partimiz bünyesindeki çalışmalarına şiddetle karşı koyacak, vatandaşı aldatmalarına müsaade etmeyeceğiz" demiş ve artık CHP içerisinde eski usul oyunların asla olmayacağını, CHP'nin gücünü ve temiz duygularını özel maksatlara özel oyunlara alet ettirmeyeceğini beyan etmiştir.²⁴⁹⁰ Yani İnönü, Erim'in içinde bulunduğu hiziple her türlü mücadeleye gireceğinin sert bir işaretini vermiştir. 1955 sonrasında ortaya çıkan Erim meselesinde İnönü, Erim'i doğrudan doğruya hedef almazken, hatta O'nun ihracını bile önlemeye çalışırken şimdi doğrudan doğruya Erim'i hedef almaya, Erim'le mücadele etmeye başlamıştır.

Nihat Erim'den sonra Turgut Göle de bir basın toplantısı yaparak İnönü'nün Erim'e karşı hücumunun asıl sebebi hakkında çok şey bildiğini ifade etmiş ve 1954 yılındaki Erim-Menderes görüşmeleri hakkında ifşalarda bulunmuştur. İnönü'nün, o dönemde sabah akşam yanında bulunduğunu ve bu yüzden de çok şey bildiğini dile getiren Göle, Erim'in 1954 yılında İnönü'nün direktifleriyle Menderes ile müzakereye giriştiğini, fakat 6 ay sonra yine İnönü'nün Menderes'e saldırmasını istediğini, Erim'in de bunun dürüst bir davranış olmayacağı gerekçesi ile yapmadığını iddia etmiştir. Göle'ye göre, İnönü'nün Erim'e düşman olmasının başka bir sebebi bundan da ziyade Erim'in kendisine hakaret eden Toker'i dava etmesi ve Toker'in ceza almasıdır. Erim, Toker'in Akis'te kendisine haksızca hakaret ettiğini ve bu hakaretleri durdurması gerektiğini İnönü'ye anlatmasına rağmen İnönü aldırış etmemiştir. İnönü'den cesaret alan Toker de Erim'e karşı hücumlarını arttırmıştır. Bunun üzerine Erim, Toker'i dava etmek zorunda kalınca İnönü kızılca kıyameti koparmıştır. Ondan sonra işte İnönü, Erim'i yerden yere vurmaya başlamıştır. Göle açıklamalarının sonunda Menderes ile ilişkilerinde madem Erim hatalıysa Erim'in bu zamana kadar neden Haysiyet Divanı'na verilmediğini sorgulamıştır. Göle, "Bu Şarkkari usuller artık terk edilmelidir. Memleketimiz bu yüzden pek değerli devlet adamlarını ziyan etti. Nihat Erim, kötü tertiplere kurban edilecek insan değildir. Karşımızdakileri insafa ve medeniyete davet ediyorum.

²⁴⁸⁹ "N. Erim İnönü için politika oyuncusu dedi", *Tercüman*, 04.12.1962; "Erim Başbakan İnönü için tertipçi diyor", *Hürriyet*, 04.12.1962.

²⁴⁹⁰ "İnönü N. Erim'e sert cevap verdi", *Hürriyet*, 05.12.1962.

Mecbur ederlerse, daha da tefsilat vereceğim”²⁴⁹¹ şeklinde uyarılarda bulunmayı ihmal etmemiştir.

Suçlamaların taraflar arasında iyice artmasından sonra CHP Merkez İdare Kurulu 6 Aralık 1962 akşamı acelece toplanıp Nihat Erim ile Turgut Göle’yi ihraç talebiyle Haysiyet Divanı’na sevk etmiştir. Sevk edilenler arasında dörtler grubun diğer iki üyesi olan Kasım Gülek ve Avni Doğan yoktur. Basında çıkan haberlere göre, bu kararın alınmasında İnönü’nün etkisi olmuştur. Ve yakın bir zamanda Gülek ve Doğan’ın da Haysiyet Divanı’na sevk edilmesi beklenmeye başlanmıştır.²⁴⁹² Basında Erim ve Göle’nin ihraç talebinin gerekçesi olarak Genel Başkan İnönü’ye çok ağır hücum etmiş olmaları gösterilmiştir.²⁴⁹³ Ertesi günü ise diğer iki üye Kasım Gülek ile Avni Doğan Parti Genel Merkezi’ne Erim ve Göle’nin işlemiş olduğu iddia edilen suçlara kendilerinin de iştirak ettiklerini bir telgrafla bildirmişlerdir. Bunun üzerine Gülek ve Doğan da ihraç istemiyle derhal Haysiyet Divanı’na sevk edilmiştir.²⁴⁹⁴

Dörtlerin ihraç talepleri basında büyük bir yankı uyandırdığı gibi Erim’in seçim bölgesi olan Kocaeli’nde de CHP Genel Merkezi’ne karşı tepki ortaya çıkmıştır. Kandıra’daki CHP’liler, toplu olarak CHP’den istifa edeceklerini açıklamışlardır. Diğer yandan basında da Dörtlerin, CHP Kurultayı’nda ihraçlarını önleyemezlerse yeni bir parti kuracakları konuşulmaya başlanmıştır.²⁴⁹⁵ Dörtler Grubu’nun liderliğinde CHP ve AP’den de katılacak milletvekilleri ile kurulacağı konuşulan partinin ismi “Sosyal Demokrat” olacağı dedikodusu iyiden iyiye yayılınca Erim, parti kurma gibi amaçlarının olmadığı ifade ederek bu haberleri yalanlamıştır.²⁴⁹⁶ Ülkedeki tüm ulusal basın gelişmeleri manşetten vererek bu olayın sonucunu takip etmekteydi.

Haysiyet Divanı’na savunmalarını vermek üzere davet edilen Dörtler Grubu, bir salonda 45 dakika bekletilmek gibi Genel Merkez’de sert bir muamele ile karşılaşınca gördükleri muameleyi ifade eden bir yazı yazıp oradan ayrılmışlardır.²⁴⁹⁷ Dörtler Grubu’nun savunma veremeden ayrılması üzerine Haysiyet Divanı toplanmış, savunmalarını bile almaya gerek görmeden Erim, Doğan ve Gülek’in 1 yıllığına geçici olarak partiden ihraç edilmesine karar vermiştir. Göle için bir karar verilmemiş olup daha sonraya bırakılmıştır. Haysiyet

²⁴⁹¹ “Göle İnönü hakkında ifşaatta bulundu”, *Tercüman*, 06.12.1962; “Erim’in Adnan Menderes ile görüşmesini İnönü istemiş”, *Hürriyet*, 06.12.1962.

²⁴⁹² “Erim ve Göle CHP’den ihraç ediliyor”, *Tercüman*, 07.12.1962.

²⁴⁹³ “Nihat Erim ile Göle CHP’den ihraç ediliyor”, *Hürriyet*, 07.12.1962.

²⁴⁹⁴ “Partiden ihracı istenen 4 şahıs bugün Divanda hesap verecek”, *Hürriyet*, 08.12.1962; “Erim, K. Gülek, Göle ve Doğan haysiyet divanında”, *Son Havadis*, 08.12.1962.

²⁴⁹⁵ “Gülek İnönü’ye liderlik dersi verdi”, *Tercüman*, 08.12.1962.

²⁴⁹⁶ “Parti kuracaklar mı?”, *Cumhuriyet*, 09.12.1962; “Gülek ve Göle yeni parti kurmayacaklarını bildirdi”, *Son Havadis*, 10.12.1962.

²⁴⁹⁷ “4’ler CHP Genel Merkezinde sert muamele gördüler”, *Dünya*, 09.12.1962.

Divanı'nın savunma almadan bu kararı vermesi üzerine Haysiyet Divanı Üyesi Osman Adal, üyelikten istifa ederek tepkisini ortaya koymuştur.²⁴⁹⁸ Basında büyük bir yankı uyandıran ihraçlar, tüm basında manşetten haber yapılmış ve bazıları tarafından tepki ile karşılanmıştır.²⁴⁹⁹

Nihat Erim'in partisinden ihraç edilmesinin gerekçesi ise İnönü'ye iftira atmak, İnönü'yü politika tertipçisi ve politika oyuncusu gibi sözlerle itham etmek, 1961 Seçimleri'ndeki vaatlerini partinin yerine getirmediğini iddia etmek, Genel Başkan ve yetkili kurullara Atatürk ilkelerine aykırı davranışlarda bulunduğu suçlamasında bulunarak CHP'yi diğer partiler karşısında zaafa uğratmaktır.²⁵⁰⁰ Kemal Gülek ve Avni Doğan'ın da ihraç edilme sebepleri, Erim'inki ile birçok noktada ortak olmakla birlikte basına yansıyan iddialara göre farklı yönleri de vardır. Avni Doğan'ın Talat Aydemir ile askeri darbe için yeni bir temasta bulunduğu iddia edilmiş, Kasım Gülek'in yurt dışına sürülmüş olan 14'lerle haberleştiği iddiası ortaya atılmıştır. Gülek taraftarları ise bütün bu sebeplerden farklı düşünerek Gülek'in ihraç edilmesinin gerekçesini Kemal Satır'ın kıskançlığına bağlamışlardır. Satır sürekli olarak Gülek karşısında yenilgiye uğrayınca O'ndan kurtulmak için böyle bir yola başvurduğu Gülekçiler arasında dillendirilmeye başlanmıştır.²⁵⁰¹ Akın Önalp'ın, akrabası olan Turgut Göle'den duyduklarına göre Erim'in partiden ihraç edilmesinde de Erim'i partide kıskanan Kasım Satır ve arkadaşları etkili olmuştur. Erim'in partiden ihraç edilmesi hususunda hem İnönü'ye hem de Parti Genel Merkezi'ne karşı bir kulis faaliyeti yürütmüşlerdir.²⁵⁰²

Erim, Gülek ve Doğan'ın savunmasının bile alınmadan ihraç edilmesi basında olduğu kadar CHP içerisinde de geniş yankılar ve tepkiler uyandırmıştır. Falih Rıfki Atay, "Hiç sarsılmaksızın Atatürk'e bağlı kaldığım için, Atatürkçülüğe ihanet edenlerin baskısı ile bir gün, savunma hakkımı bile kullanamayarak partiden kovulmak, pek acı geleceğinden şimdiden Allahısmarladık" şeklinde İnönü'ye verdiği dilekçe ile partisinden hemen istifa etmiştir. Çünkü Atay, üç kişinin savunmasının alınmadan ihracını hazmedememiştir.²⁵⁰³ Ankara CHP Kadınlar Kurultayı'nda da ihraçlar karşısında tepki gösterilmiştir.²⁵⁰⁴ Toplanan CHP Meclis Grubu'nda da yapılan ihraçlar sert bir şekilde taraflar arasında tartışılmıştır.

²⁴⁹⁸ "Karar savunmalar alınmadan verildi", *Dünya*, 10.12.1962; "Gülek, Erim, Doğan ihraç edildi", *Tercüman*, 10.12.1962.

²⁴⁹⁹ "Karar savunmalar alınmadan verildi", *Dünya*, 10.12.1962; "Gülek, Erim, Doğan ihraç edildi", *Tercüman*, 10.12.1962; "Erim, Gülek, Doğan CHP'den bir yıl ihraç edildi", *Akşam*, 10.12.1962; "Erim, Gülek ve Doğan İhraç edildiler", *Hürriyet*, 10.12.1962.

²⁵⁰⁰ Kili, 1975: 149.

²⁵⁰¹ Kili, 1975: 150.

²⁵⁰² Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul.

²⁵⁰³ "Falih Rıfki Atay CHP'den istifa etti", *Dünya*, 11.12.1962.

²⁵⁰⁴ "Karar, CHP Kadın Kurultayında da tepkisini gösterdi", *Dünya*, 11.12.1962.

Genel Sekreter Kemal Satır'ın "elde deliller vardır, bunların ihracı zaruri hale gelmiştir" demesinden sonra Sabri Vardarlı söz alarak Kurultay arifesinde takip edilen yolun makbul bir yol olmadığını, orada her şeyin mertçe ve erkekçe görüşebileceğini belirtmiştir. Mehmet Geçioğlu da ihraçların savunma alınmadan yapılmasına tepkisini bir idam mahkumunun bile son sözünün alındığını hatırlatarak göstermiştir. Daha sonra söz alan İnönü ise kendisinin Erim'i Menderes ile görüşmeye yollamadığını iddia etmiş ve 1954 yılını hatırlatarak "Hüseyin Cahit doktora gitti, üç yıl hapiste yatabileceğine dair rapor aldı ve hapse girdi. Erim ise onlara yaklaştı. Hüseyin Cahit Erim'in ihracını ısrarla istedi. İstıraplı günler idi. Mahzur gördüm, ihracı durdurmak için çok çalıştım"²⁵⁰⁵ demek suretiyle iddiasını kanıtlamaya çalışmıştır. CHP Meclis Grubu dağılırken de ihraçlarla İnönü'nün politikasını tasvibini isteyen bir önerge verilmiş ve söz konusu önerge onaylanmıştır.²⁵⁰⁶

İhraçlar karşısında ihraç edilenlerden Gülek de Dörtler adına bir konuşma yaparak kendilerinin neden ihraç edildiklerini dahi bilmediklerini, savunmaları alınmadan verilen bu kararın elbette Kurultay'da görüşüleceğini ve son kararı Kurultay'ın vereceğini ve Kurultay'ın vereceği kararın da İnönü'nün kararının üzerinde müessir olacağını açıklamıştır. Apar topar ihraç edilmelerinin ise kendilerinin Kurultay'a girmelerini önlemek amaçlı olduğunu sözlerine eklemiştir.²⁵⁰⁷ Üç kişinin ihracı, Kurultay'ın da en önemli gündemi haline geleceği kesinleşmiş oldu. İhraç edildikleri için de bu üç kişi Kurultay çalışmalarına dahil olamayacaklardır.

Bu arada Gülek, Erim ve Doğan'ın avukatları ise hemen ihraç kararının yersizliği gerekçesi nedeniyle mahkemeye başvurmuşlardır.²⁵⁰⁸ Buradaki asıl amaç mahkemeye ihtiyati tedbir aldirarak üçlünün, toplanacak olan Kurultay'a katılmalarını sağlayabilmektir.²⁵⁰⁹ Nihat Erim de ihraçlar karşısında önce Turgut Göle'nin ardından da İnönü'nün gündeme getirdiği 1954 Menderes görüşmesinin ayrıntılarını mektuplar ve şahitler göstererek açıklama ihtiyacı içerisine girmiştir. Çünkü İnönü, CHP Meclis Grubu konuşmasında Erim'i Menderes ile görüşmeye kendisinin göndermediğini iddia etmişti. İşte bu iddia karşısında Erim gazetecilerle yaptığı toplantıda, "O hadisenin bütün şahitleri henüz ölmedi. Elimde bizzat mektupları vardır" demiş ve ayrıca şahit olarak CHP'li Fazıl Şerafettin Bürge'yi göstermiştir. Bürge gazetecilere verdiği beyanatta Erim'i doğrulamış ve İnönü'nün Menderes ile görüşmesi için Erim'i Mendres'e yolladığını, İnönü'nün Erim ile arasının açılmasının asıl sebebinin ise

²⁵⁰⁵ "İnönü Grupta Nihat Erim'i itham etti", *Hürriyet*, 11.12.1962.

²⁵⁰⁶ "4'ler Kurultay'da hesaplaşacağız dedi", *Akşam*, 11.12.1962.

²⁵⁰⁷ "Gülek dedi ki", *Son Havadis*, 11.12.1962.

²⁵⁰⁸ "Avukatın çalışmaları", *Cumhuriyet*, 11.12.1962.

²⁵⁰⁹ "Karar alınca 3'ler toplantıya katılacak", *Dünya*, 12.12.1962.

Metin Toker davası olduğunu ileri sürmüştür.²⁵¹⁰ 10 Nisan 1956 tarihini taşıyan İnönü'nün kendisine yazmış olduğu mektubu basın mensuplarına dağıtmıştır. İnönü, mektubunun bir yerinde “Çok hizmet ettiğiniz partimize ileride de seçkin hizmetlerinizin geçeceğine eminim” demektedir. Buna istinaden Erim, 1954'den sonra tabansızlık ve karaktersizlik eden, ufak bir maddi menfaat için partisini feda etmiş birisi için İnönü'nün bu cümleyi kullanmayacağına işaret etmiştir. Akabinde Erim, 1956'dan sonra yani bu mektuptan sonra “İnönü ile benim aramda ne geçti de işler tersine döndü?” diye sormuştur ve bu sorunun cevabını kendisi yine cevaplamıştır: “1956'dan bu tarafı için yeni tertipler hazırlasınlar, piyasaya sürsünler, ben de o zaman lazım olduğu ölçüde vesikalarla karşılıklarına dikilirim”²⁵¹¹ demiştir.

Dörtler Grubu'nun açıklamaları ve Parti Genel Merkezi'ne yöneltilen tepkiler karşısında CHP Parti Meclisi, bir bildiri yayınlayarak bildiride İnönü'nün ihraçlar karşısındaki tutumunun onaylandığı ifade edilmekle birlikte teşkilatını kendilerine karşı haksız saldırılar ve hizipler karşısında her zamankinden daha büyük bir kuvvet ve dayanışma ile saflarını sıklaştırmaya davet etmiştir.²⁵¹² İhraçlar nedeniyle kamplara ve gruplara ayrılmış Parti Meclisi'ni Kurultay öncesinde bir araya toplamak için İnönü, “Ya onlar, ya ben” demek suretiyle CHP liderliğinden çekilme tehdidinde bulunmuştur.²⁵¹³

Bütün bunlar olup biterken Ankara Onuncu Asliye Mahkemesi ihraçların ihtiyaten durdurulması taleplerini reddetmiştir.²⁵¹⁴ Böylece Erim'in de içinde bulunduğu bu üç kişinin Kurultay'a katılmaları imkanı kalmıyordu. Dörtler Grubu, Kurultay çalışmalarına dışarıdan faaliyet göstererek etki etmeye çalışacaktır.

14 Aralık 1962 tarihinde toplanacak olan 16. CHP Kurultayı'nda, delegelerin İnönü ile dörtler arasında tercih yapacağı basında Kurultay toplanmadan bir gün önce konuşulmaya başlanmıştır. Tahminlere göre, yine İnönü Kurultay'da Dörtler Grubu'na karşı kendi tarihi kişiliğini öne sürerek “ya ben ya onlar” sözü ile mücadele edecektir. İnönü ayrıca bir takım duygusal beyanlarıyla da kendi istediği kimseleri Parti Meclisi'ne seçtirmeye çalışacaktır. İnönü'nün, Parti Meclisi'ni Dörtler Grubu'nun kazanması durumunda genel başkanlığını kabul etmeyeceğini de en büyük koz olarak öne süreceği yine kulislerde konuşulmuştur.²⁵¹⁵

²⁵¹⁰ “Erim vesikaları açıklayacak”, *Tercüman*, 12.12.1962.

²⁵¹¹ “Erim, İnönü'nün mektubunu açıkladı”, *Tercüman*, 13.12.1962; “Erim İnönü'ye ait bir mektubu açıkladı”, *Hürriyet*, 13.12.1962; “N. Erim vesikalarını dün açıklamaya başladı”, *Dünya*, 13.12.1962.

²⁵¹² “CHP Meclisi ve grupları bildiriler yayınladılar”, *Dünya*, 12.12.1962.

²⁵¹³ “İnönü yine CHP'den çekilme tehdidini savurdu”, *Son Havadis*, 12.12.1962; “İnönü yine istifadan bahsetmeye başladı”, *Tercüman*, 12.12.1962.

²⁵¹⁴ “Mahkeme üçlerin itirazlarını dün ret etti”, *Son Havadis*, 14.12.1962.

²⁵¹⁵ “İnönü çekilirse ordu müdahale etmez”, *Tercüman*, 14.12.1962.

Nihayet 14 Aralık'ta toplanan CHP Kurultayı'nda beklendiği üzere büyük kavgalar yaşanmıştır. İnönü, Dörtleri cuntacılıkla suçlamış ve bunların 22 Şubatçılarla işbirliği yaptıklarını ima ederek şöyle bir konuşma yapmıştır:

Demokratik rejim için 27 Mayıs devrimini yapmış kuvvetlerin en asilleri, en ziyade şan ve şerefle dolu olanları maceracılar tarafından aynı demokratik rejime karşı kullanılmak istenmiştir. Harbiyelilere el atmışlardır, gençliğe el atmışlardır...Askeri sergüzeşt peşinde olan aradığını bulamamış siyaset adamları, hiddetli ve meyus yahut kindar mizaçta kimseler CHP'yi kısmen veya tamamen kendi maksatlarına vasıta yapmak için çalışmaya, inkılaptan hemen sonra başlamışlardır. Bunlar türlü sergüzeştle, açıktan yapılamayan bir işbirliği halinde bulunmaktadır.²⁵¹⁶

İnönü, bu iddiasını açık açık isim vererek ertesi gün de tekrarlayacaktır. İhraç oldukları için Kurultay'a katılmayan Gülek, Erim ve Doğan üçlüsü bir bildiri kaleme alarak taraftarları aracılığıyla delegelere dağıttırıştır. Dağıtılan bildiri de açıkça parti yöneticileri eleştirilmekte, Haysiyet Divanı kararının özgür fikirli partilileri sindirme gayreti taşıdığı, bu uygulamalar karşısında serbest düşüncenin yaşayamayacağı, bu usul ve davranışların şeflik zamanından kalma sakat işler olduğu vurgulanmıştır.²⁵¹⁷ Dörtlerin bu bildirileri delegeler üzerinde etki etmiş olacak ki deleler, 600 imza ile ihraçların iptali için bir önerge vermişlerdir. Kurultay'a verilen bu önerge, İnönü engeline takılarak İnönü'nün bu konuda vermiş olduğu önerge ile birleştirilmiş ve ihraçları incelemek için bir komisyonun kurulmasına karar kılınmıştır.²⁵¹⁸

Derhal toplanan Komisyon, öncelikle İnönü'nün ifadesini almak istemiştir. İnönü verdiği ifadede Dörtler'i çeşitli yönlerden suçlamıştır. Koalisyon Hükümeti kurulurken Erim ile Kasım Gülek'in de Başbakan olmak için faaliyet gösterdiğini iddia eden İnönü, söz konusu faaliyetleri şöyle açıklamıştır:

Nihat Erim ve Kasım Gülek Başbakan olabilmek için Cumhurbaşkanı ve Türkeş ile temas etmişlerdir. Bu temastan bize haber vermediler. Nihat Erim'in kabul etmediğini söylediler. O zaman çıkmakta olan Tanin Gazetesi de gazetenin sahibi olan Kasım Gülek'in vazifeye hazır olduğunu yazdı. Daha sonra 14'lerle temaslarda bulundular. Bu gün bile temas halindedirler.²⁵¹⁹

Gülek'in 14'lerle işbirliği halinde olduğunu İnönü ifade ettikten sonra Kurultay'ın istemesi halinde genel başkanlığını bırakacağını söylemiştir. Akabinde Erim'in memleketin

²⁵¹⁶ "İnönü Dörtleri cuntacılıkla itham ediyor", *Hürriyet*, 15.12.1962.

²⁵¹⁷ Kili, 1975: 151-152.

²⁵¹⁸ "İhraçların iptali için Kurultaya 600 imzalı önerge verildi", *Tercüman*, 15.12.1962.

²⁵¹⁹ "İnönü Kurultayı tehdit etti", *Dünya*, 16.12.1962.

zor bir anında ülkeyi bırakıp kaçacağını ve böyle bir karakterde olduğunu öne sürmüştür. Gülek'i ise küçük politika hırsları yüzünden Adana'daki seçimlerin kaybedilmesine neden olduğu şeklinde suçlamıştır. Gülek ile Doğan'ı askeri bir idare istemekle suçlayarak şunları söylemiştir: “Yeni askeri idare getirmek istediler. Yeni askeri idare CHP'ye düşman olacaktır. Bu şekilde idareye Avni Doğan inanır, Gülek inanır, Nihat Erim ne derece inanır bilmem. Turgut Göle zavallı bir adamdır. Bu gün temastalar işbirliği yapıyorlar. Ne kadar sergüzeştçi varsa onlarla temastalar. CHP'yi bu maceraya sürüklemek istiyorlar”. Son olarak İnönü bu Dörtler'in ihracının şart olduğunu söylemiştir.²⁵²⁰ İnönü, 1954 yılına kadar niçin Erim'i yanında tuttuğunu ise “Gençti, kabiliyetliydi, ümitvardı diye tuttum” şeklide açıklamıştır.²⁵²¹ İnönü'nün ifadesinden sonra Komisyon, İhraç edilen Üçleri çağırarak savunmalarını almak istemiştir. Ortak savunmaları ilk etapta İnönü'nün kendilerine yönelttiği iddiaları kanıtlamasını istemek ve iddiaları reddetmek olmuştur.²⁵²² Komisyonunda Nihat Erim'e Menderes ile olan temasları sorulunca Erim, kendisini bu konuda savunma yoluna gitmiştir. İnönü'nün bilgisi dahilinde Menderes ile görüşüğünü belirterek Komisyon Üyelerine, 1954'te yaşanmış olaylar nedeniyle kendisinin bu zamana kadar CHP içerisinde olmasına rağmen şimdiye kadar kendisine karşı bir ithamda bulunulmazken neden şimdi böyle bir ithamda bulunulduğunu sormuştur: “Böyle eski hususları ortaya çıkarmak enginezasyon usulleridir. 5 asır önce terk edilmiş bu usulleri CHP içinde kullanmak yazıktır. Bu partiye de yazık bu millete de yazık”. Erim cuntacılık iddiaları içinse kendisinin Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na Bireysel Başvuru hakkında kanun teklifinde bulunmuş olduğunu ve 1945'ten beri demokrasi için çalıştığını hatırlatarak delilleri bile olmayan iddiaları reddetmiştir.²⁵²³ Savunmalardan sonra oylamaya geçilmiş ve Üçler'in ihracının CHP tüzüğüne uygun olduğuna 13'e karşı 39 oyla karar verilmiştir.²⁵²⁴ Böylece Komisyon da Nihat Erim'in 1 yıllık ihraçlarını onaylamıştır.

Nihat Erim ve arkadaşlarının Kurultay tarafından da ihraçlarının onaylanmasında kulislere göre, İnönü'nün Kurultay'ı tehdit etmiş olması etkili olmuştur.²⁵²⁵ Artık sonuç itibariyle 9 Aralık 1963 tarihine kadar Erim, CHP'li değildir. 1945 yılından, CHP'den ihraç edildiği 1962 yılına kadar çeşitli parti ve liderlerden CHP'yi bırakıp kendilerine katılması tekliflerine sırt dönerek CHP'de kalmayı devam ettiren Erim, Haysiyet Divanı'nın verdiği karar sonucunda 1 yıllığına CHP'den uzaklaştırılıyordu. 1 yıl sonra tekrar CHP'ye katılan

²⁵²⁰ “İnönü Kurultayı tehdit etti”, *Dünya*, 16.12.1962.

²⁵²¹ “İnönü 4'leri itham etti”, *Cumhuriyet*, 16.12.1962.

²⁵²² “Dörtler lideri ispata davet etti”, *Son Havadis*, 16.12.1962.

²⁵²³ “İnönü 4'leri itham etti”, *Cumhuriyet*, 16.12.1962.

²⁵²⁴ “Kurultay 4lerin ihracını kabul etti”, *Tercüman*, 16.12.1962.

²⁵²⁵ “İnönü Kurultayı tehdit etti”, *Dünya*, 16.12.1962.

Erim, 12 Mart Muhtırası'nda tekrar CHP'den ayrılmak zorunda kalacaktır. Erim'e 12 Mart Muhtırası'ndan sonra partiler üstü bir hükümet kurma görevi verilecektir. Bu görevi kabul edilebilmesinin şartı da CHP'den ayrılması gösterilince İnönü'den izin alarak CHP'den ayrılmıştır.

3.3.4. İnönü-Erim Küslüğünün Sona Ermesi ve Kıbrıs Meselesi'nde Nihat Erim

Kıbrıs Meselesi'nin 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile çözümlenmesinden Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumunu memnun iken Rum Toplumunu ise pek memnun değildi. Zaten Rum Toplumunun lideri olan Makarios da Londra Konferansı sırasında ve Konferans'tan önce meselenin bu şekilde çözümlenmesine muhalif olduğunu Yunan Başbakanı'na bildirmişti. Anlaşmada Makarios'un öncelikle karşı çıkmış olduğu konular, Türk Başkan Yardımcısına veto yetkisinin verilmesi, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunabilme hakkının tanınması ve Kıbrıs'a Türk ve Yunan gücünün yerleştirilecek olmasıdır. Makarios'un karşı çıkmış olduğu bir çok konu olmasına rağmen bu anlaşmayı kabul etmesinin nedeni kendisine yöneltilen baskılardır. Makarios'a bu anlaşma zorla imzalatılmıştır.²⁵²⁶ Nihat Erim'e göre de Makarios, Londra Anlaşması'ndan memnun olmadığı için de 1959-1960 arasında Kıbrıs Anayasası meydana getirilirken Türkiye'ye birçok güçlükler çıkartmaya başlamıştır. Londra Anlaşması ile Türklere gereğinden fazla hak tanıldığı iddiası içerisinde bulunmuştur. Makarios, daha Anayasa çalışmaları yapılırken cumhurbaşkanı yardımcısına yönetimde kendisine ortak olmasına itiraz etmiş ve elinden geldiği kadar buna engel olmaya çalışmıştır. Londra Anlaşması'nda ayrı belediyelerin kurulmasını şart koşularken, O, bunun gerçekleşmesini istememiştir. Kısacası Londra'da Türklere tanınan hakları Kıbrıs Anayasası oluşturulurken geri almaya büyük çaba göstermiştir. Fakat bunda başarılı olamamıştır. Her ne kadar başarılı olamasa da Makarios ve Yunanistan Türklere verilen hakları geri almanın yollarını Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan sonra da arama peşine düşmüşlerdir.²⁵²⁷ İşte Kıbrıs Meselesi, Rum tarafının bu zihniyetinden kaynaklı olarak tekrar ortaya çıkacaktır.

Kıbrıs Anayasası'nda Türklere tanınan hakları geri almak için 1960 yılından itibaren Rum tarafı, Makarios'un liderliğinde hemen harekete geçmiştir. Makarios'un Kıbrıs Anayasası'na aykırı hareket etmesi ilk olarak Kıbrıs'ta vergilerin toplanması konusunda vuku bulmuştur. İngiliz sömürge yönetiminde geçerli olan vergi toplama sisteminin sona ermesi ile birlikte Makarios, anayasaya aykırı ve Türklerin aleyhine bir vergi sistemini getirmeye çalışması ile birlikte ilk anlaşmazlık ortaya çıkmış oldu. Ardından Makarios, 1962 yılında ayrı

²⁵²⁶ Uslu, 2000: 38-39.

²⁵²⁷ Erim, 1975: 167-168.

belediyelerin bütçeye çok fazla yük getirdiğini öne sürerek belediyelerin birleştirilmesini istemiştir.²⁵²⁸ Türk toplumu bu isteği kabul etmemiştir.²⁵²⁹ Makarios'un 1960 yılından sonra ortaya çıkardığı bir diğer sorun ise kamuda temsiliyet sorunudur. Kamu görevlerinin bölüşülmesinde % 30 Türk, % 70 Rum esasına göre yapılması gerekirken yine Makarios bu esas da tanımayacağını ilan etmiştir.²⁵³⁰ Kıbrıs Cumhuriyeti'nin silahlı kuvvetlerinin kurulması konusunda Makrios, Türk-Rum karma bir ordunun kurulmasını isterken Türk tarafı ise bunun disiplinsizliğe ve karmaşaya neden olacağı gerekçesi ile reddetmiştir.²⁵³¹ Bunların da ötesinde Makarios'un Anayasa'da değiştirmek istediği en önemli husus cumhurbaşkanı yardımcısının veto yetkisinin kaldırılmasıdır.²⁵³² İşte Makarios'un istekleri yerine getirildiği zaman Türkler adada azınlık durumuna düşüyordu. Türklerin azınlık durumuna düşmesi ile birlikte Rum tarafı, asıl hedefi olan enosisi gerçekleştirmeye daha çok yaklaşıyordu.

Makarios'un Kıbrıs Anayasası'na uygun hareket etmemesi Türk tarafı ile Rum T-tarafını öncelikle Yüksek Anayasa Mahkemesi'nde karşı karşıya getirmiştir. Bunun üzerine Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, 4 Nisan 1962 tarihinde Nihat Erim'e bir mektup yazarak O'ndan yardım istemiştir. Mektuba göre iki taraf arasında ortaya çıkmış veto yetkisi meselesi, Yüksek Anayasa Mahkemesi'ne taşınmıştır. Dr. Küçük, veto konusu hakkında Erim'den veya Erim'in tavsiye edebileceği Anayasa ve Dışişleri mevzuatında uluslararası şöhreti olan uzman hukukçuların fikir ve tavsiyelerini istemektedir. Hatta Küçük, Erim'in Kıbrıs'a gelerek mahkemede Türk tarafının tezini savunan Rauf Denктаş'a rehberlik etmesini rica etmiştir.²⁵³³

Yine Belediyeler meselesinde de Kıbrıs Türklerinin önemli hukukçularından Halit Ali Rıza, Nihat Erim'den yardımlarını 2 Şubat 1963 tarihinde yazdığı mektupta şöyle istemektedir: "...Devamlı yardım ve desteğinize muhtacız. Mevzuatı en çok bilen ve aynı zamanda gerekeni en güzel ve müessir şekilde ifade edebilen ve bu suretle ilgili makamları en uygun şekilde gerekli tedbirlere zorlamaya muktedir bir şahıs olarak size güveniyor, sizden faaliyet bekliyoruz."²⁵³⁴ Kıbrıs Meselesi'nin 1956-1960 arası devresinde Kıbrıs Türklerine Hukuk, Dışişleri ve Anayasa bilgisi ile yardımları dokunan Erim'i unutmayan Kıbrıs Türk Toplumunu, Erim'den Anayasa'da tekrar problemlerin çıkması nedeniyle yardım istemeye başlamıştır.

²⁵²⁸ Fırat, 1997: 118-120.

²⁵²⁹ Armaoğlu, 2010: 937.

²⁵³⁰ Koç, 2005: 178.

²⁵³¹ Fırat, 1997: 117.

²⁵³² Uslu, 2000: 43.

²⁵³³ Erim, 1975: 180-181.

²⁵³⁴ Erim, 1975: 181-182.

Kıbrıs adasında iki toplum arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklara bir de Türklere karşı kaynağının ne olduğu bilinmeyen tedhiş faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin ise iç ve dış politika sorunları ile uğraştığı bir dönemde Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, zemin yoklama amaçlı Ankara'yı ziyarete karar vermiştir. 22-26 Kasım 1962 tarihleri arasında yapılan bu ziyaretlerde Makarios, İnönü ile görüşerek Kıbrıs Anayasası'nın tümünden şikâyet ederek Kıbrıs halkına Anayasa'yı tümünden değiştirme yetkisinin verilmesini istemiştir. İnönü'nün Makarios'a verdiği cevap ise Kıbrıs Anayasası'nın tek taraflı değiştirilmesinin Türkiye tarafından onaylanmayacağı şeklinde olmuştur.²⁵³⁵

Kıbrıs'ta meydana gelen yeni gelişmeler ve Makarios'un Türkiye'ye gelip Anayasa'nın değiştirilmesini istemesi karşısında Erim, duruma kayıtsız kalamayarak 26 Aralık 1962 tarihinde Millet Meclisi Başkanlığı'na "Türkiye'nin genel dış meseleler karşısında güttüğü politika ve NATO, Ortak Pazar, Yardım Konsersiyomu, Kıbrıs'a dair Zürih ve Londra Anlaşmalarının tatbiki konularında bir genel görüşme açılmasına dair" bir önerge vermiştir.²⁵³⁶ Erim, Meclis'te Kıbrıs Meselesi ile ilgili yaptığı konuşmasında Makarios'un Londra ve Zürih Anlaşmaları'nı mecbur kalıp da imzaladığını, bu yüzden de gerek Anayasa çalışmaları sırasında gerekse Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Zürih ve Londra Anlaşmaları'na sadık kalmadığını ve bunu 1960 yılından sonra konuşma ve tutumları ile ele verdiğini iddia etmiştir. Ardından Erim, Makarios'un 22-26 Kasım 1962 tarihleri arasındaki Türkiye ziyaretini eleştirmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na göre Makarios'un tek başına diplomatik faaliyetlerde bulunmasına imkan olmadığı halde Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın Makarios'un Ankara gelmesinden sonra diplomatik müzakereler yapmasını eleştirmiştir. Erim'e göre, Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın Makarios ile diplomatik müzakere yapmaması gerekirdi. Çünkü Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'ün, Makarios'un diplomatik müzakereleri için onayı yoktu. Makarios'un, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsilen Türkiye ile diplomatik müzakereye girişmesi kötü bir örnek teşkil etmiştir. Nihat Erim'in Türk Hükümeti'ni bu müzakereler dolayısı ile eleştirdiği diğer bir nokta ise Makarios, Kıbrıs Anayasası'nda değişiklik talebinde bulunduğu anda Türkiye derhal Yunanistan ile temasa geçmeli idi. Çünkü Kıbrıs davası Lofkoşe'de değil, Atina'da çözümlenebilecek bir davadır.

Kıbrıs basını ve Makarios'un beyanlarını dikkatle takip ettiğini ifade eden bunlardan edindiği intibayı şu şekilde anlatmıştır:

²⁵³⁵ Fırat, 1997: 120-121.

²⁵³⁶ MMTD, D.1, C.10, T.2, B.23, s. 484.

Anayasanın tatbikinde devamlı müşküller çıkarmak, bir süre sonra Birleşmiş Milletlere gitmek; ‘Görüyorsunuz ne kadar iyi niyetle bu anlaşmaları imzaladık, ne kadar büyük fedakarlıklarla imzaladık, kaç senedir tatbik edelim diye uğraştık, ama olmuyor ki. Zaten böyle bir devletin dünyada misali var mı? Bu kadcark bir ekalliyete bu kadar hakların tanındığı görölmüş müdür? Bu devlet yürümüyor, şunu bozalım ve Rum hükümranlığına dayanan yeni bir devlet kuralım’ yolundadırlar intibakını edindim. Eğer bu yola giderlerse kendileri bilmelidir ki, Enosis’ten evvel taksim vardır.²⁵³⁷

Makarios ile Türkiye’nin diplomatik bir müzakere yapmasını eleştiren Erim, 1959-1960 yılları arasında Rumların faaliyetlerinden edindiğı izlenimleri anlatarak Hükümet’i uyanık olmaları hususunda bir nevi uyarılmaktadır. Erim, Makarios’un enosisi gerçekleştirmek istediğinden tamamen emin olmuştur. Enosis konusunda da yine Makarios’u uyararak Türkiye’nin enosis’e karşı çıkararak taksimi gerçekleştireceğini dillendirmiştir. Ayrıca Makarios’un enosis için faaliyet gösterdiğini anlayan Erim, Makarios’un bunun için takip edeceği uluslararası stratejiyi de çözmüştür. Gerçekten de Makarios ilerleyen günlerde Erim’in anlattığı stratejiyi uygulamaya koyacaktır.

Meclis’te konuşmasına devam eden Erim, “...Bu anayasayı bozmak ve Kıbrıs’taki Türkleri bir gün kendi hükümranlıkları altına almak gibi bir emel besliyorlarsa çok yanılmış olacaklarını ben naçizane ifade ederim” diyerek Rumları tehdit etmiştir. Türkiye Hükümeti’nin de Kıbrıs Meselesi’nde daha aktif olması gerektiğini şu sözlerle dile getirmiştir: “Bu noktaları artık vakit geçirmeden ve sözde dostluk teminatları ile iktifa etmeden masa üzerine koyup bu Anayasa, bu anlaşmalar, pürüzsüz tatbik edilecek midir? Bunu anlamının yoluna gitmek zamanı gelmiş ve geçmiştir”.²⁵³⁸ Erim’in Meclis kürsüsünden Kıbrıs Meselesi’nde artık daha aktif olunmasını istemesinde bu dönemde Türkiye Hükümeti’nin takip etmiş olduğu ölçülü bir tepki politikası etkili olmuştur. Türkiye, Rumların Anayasa’yı değıştirme faaliyetleri ve eylemleri karşısında bir kriz durumuna neden olmamak için tepkilerinde ölçülü olmuşlardır.²⁵³⁹ İşte bu durum Nihat Erim’in, Hükümet’i eleştirmesine neden olmuştur.

Enosis yönündeki faaliyetlerini bir adım daha öteye taşıyan Makarios, 30 Kasım 1963 tarihinde Kıbrıs Anayasası’nı köklü bir şekilde değıştiren bir önergeyi Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük’e vermiştir.²⁵⁴⁰ Makarios’un önergesine göre, 1- Cumhurbaşkanı ve yardımcısının veto hakları ortadan kaldırılacaktır. 2- Cumhurbaşkanı görevini yerine getiremeyeceğı durumlarda yerine Cumhurbaşkanı yardımcısı vekalet edecektir. 3- Cumhurbaşkanı ve yardımcısını seçecek olan kurum Temsilciler Meclisi olacaktır. 4-

²⁵³⁷ MMTD, D.1, C.10, T.2, B.27, s. 652-653.

²⁵³⁸ MMTD, D.1, C.10, T.2, B.27, s. 653.

²⁵³⁹ Uslu, 2000: 44.

²⁵⁴⁰ Uslu, 2000: 47.

Temsilciler Başkanı görevini yapamayacağı durumlarda yerine vekalet edecek kişi yardımcısı olacaktır. 5-Bazı vergilendirme yasalarında ayrı veto uygulamalarının kaldırılması gerekmektedir. 6-Ayrı Belediyelerin uygulamaları kaldırılarak bunlar birleştirilecektir. 7-Türk ve Rum tarafının ayrı ayrı uyguladı adli sistem birleştirilecektir. 8- Yine polis, jandarma ve güvenlik güçleri tek çatı altında birleşecektir. 10- Kamu görevlerin sayısal dağılımı nüfusa göre yapılacaktır. 11- Yine polis ve orduda da görevlerin sayısal dağılımı toplumların nüfus oranlarına göre belirlenecektir. 12- Cemaat meclisleri ilga edilecek olup Türkler eğer isterlerse kendi cemaat meclislerini de ilga edebilecektir. 13- Kamu Hizmetleri Komisyon sayısı yarı yarıya indirilecektir.²⁵⁴¹

Makarios'un sunduğu Anayasa değişikliğinin yapılması durumunda Kıbrıs'ta Türklere bazı azınlık hakları tanıyan, ancak çoğunluğun yönetimde hakim olduğu üniter bir devlet kurulmuş olunacaktı. Makarios'un bu girişimi Kıbrıs'ın iki toplumlu devlet yapısını sona erdiren ve Garanti Anlaşması'nı da etkisiz kılan kötü niyetli bir girişimdir. Makarios'un temel amacı olan enosisin yolu, bu Anayasa değişikliğinin yapılması ile açılacaktı. Makarios'un Anayasa değişikliği talepleri karşısında Türkiye Hükümeti, 16 Aralık 1963 tarihinde bunu kabul edilemez olduğunu ve Anayasa'da hiçbir değişikliğe gidilmeyeceğini Makarios'a bildirmiştir. Yine aynı şekilde Cumhurbaşkanı Yardımcı Dr. Küçük de Makarios'un teklifini sert bir dille reddetmiştir.²⁵⁴²

Makarios'un Anayasa'da değişiklik teklifinin reddedilmesinden birkaç gün sonra Kıbrıs'ta Rumlar ile Türkler arasında olaylar başlamıştır. 21 Aralık 1963 akşamı, Lefkoşe'de devreye gezen Kıbrıslı Rum polisler, Türklerin arabasını durdurarak arama yapmak istemişlerdir. Rum polislerinin kendilerini aramasını istemeyince Türkler, sert bir muameleye maruz kalmışlardır. Bu olayı protesto etmek amacıyla toplanan Türklere, Rum polisinin ateş açması sonucu 2 Türk ölmüştür. Kıbrıslı Türklerin de taşlarla karşılık vermesi sonucu orada bir Rum polis yaralanmıştır. Bu tarihten sonra olayların önü alınamayarak Rum polisi, eski EOKA üyeleri ve düzensiz Rum birlikleri Türklerin yaşadıkları merkezlere doğru toplu olarak saldırıya geçmişlerdir. Asıl amaçları, en önemli Türk topluluğu olan Lefkoşe Türklerini boyun eğdirerek diğer yerlerde yaşayan Türklerin de hemen teslim olmalarını sağlamaktır. Rumların esas saldırılarının 24 Aralık 1963'te başlamasıyla 103 tane Türk köyü zarar görmüş, 25 bin Türk göç etmek zorunda kalmış ve sadece Lefkoşe'de 92 Türk, Rumlar tarafından öldürülmüştür. Ayrıca 470 Türk, yaralanmış olup 80 Rum ise ölmüştür.²⁵⁴³

²⁵⁴¹ Fırat, 1997: 123-124.

²⁵⁴² Uslu, 2000: 48-51.

²⁵⁴³ Fırat, 1997: 125; Uslu, 2000: 50-51.

Olayların vahameti karşısında 21 Aralık akşamı ilk değerlendirmesini komutanlar ve kurmayları ile yaptıktan sonra İnönü, Türk jetlerinin ada üzerinde önce ihbar uçuşu yapmasını, çatışmaların durmaması halinde ise adanın bombalanması emrini vermiştir. Bu emir üzerine Türk jetleri ada üzerinde ilk ihbar uçuşlarını yapmışlardır. Aynı zamanda Türkiye; İngiltere ve Yunanistan'a birer nota göndererek garantör devletlerin çatışmaları önlenmesini istemiştir. Çatışmaların önlenmemesi halinde Türkiye'nin adaya çıkartma yapacağını bildirmiştir. Durum aynı zamanda NATO'ya da bildirilmiştir.²⁵⁴⁴

Kıbrıs krizi patlak verdiğinde Türkiye'de de bir koalisyon krizi ortaya çıkmıştı. İnönü başkanlığında Üçüncü Koalisyon Hükümeti'nin kurulması için çalışmalar devam etmekteydi. Nihayet 25 Aralık 1963 tarihinde İnönü, bağımsızlıklarla birlikte kurduğu son Koalisyon Hükümeti'ni açıkladı.²⁵⁴⁵ Sıra Hükümet'in Meclis'te güvenoyu almasına gelmişti. 2 Ocak 1964 tarihinde İnönü, Hükümet Programı'nı Büyük Millet Meclisi'ne sunmuştur. Fakat Meclis'te siyasi partilerin büyük kısmı, AP-MP-CKMP, Hükümet'in Kıbrıs politikasını beğenmemiş ve sert dille eleştirmiştir. Bu partiler İnönü Hükümeti'ne güvenoyu vermemeyi düşünüyorlardı.²⁵⁴⁶ Bu endişe verici manzara karşısında henüz cezası yeni biterek tekrar CHP'ye dönmüş olan Nihat Erim, Büyük Millet Meclisi'nde görüşmeleri izlerken Hükümet'in güvenoyu alamayacağını ve bu durumun da ülkeye büyük zararı dokunacağını tahmin etmeye başlamıştır. Erim, İnönü Hükümeti'nin güvenoyu almasını istiyordu. Çünkü Kıbrıs krizinden Türkiye'yi en az zararlı İnönü'nün çıkarabileceğini düşünüyordu. Bu düşüncelerini kürsüye çıkıp da ifade etme konusunda tereddüt içerisinde kalan Erim, yanında oturan CHP'li Kocaeli milletvekili arkadaşı Şahap Bilgisu'ya düşüncelerini açmış ve şunları söylemiştir: “Çıkıp konuşmak isterdim, ama hem çok söz alan var sıra gelmez, hem de benim bu konuşmamı yanlış anlayanlar olur, ‘İnönü’ye sokulmak istiyor, yağcılık ediyor’ diyenler olur”. Erim'i Meclis'te bu düşüncelerini ifade etmesi için cesaretlendiren Bilgisu, Erim için hemen söz sırası almıştır.²⁵⁴⁷

Kürsüye gelen Erim, geçmiş hükümetlere yöneltilen eleştirilerin çoğuna katıldığını, Kıbrıs Meselesi'nde hükümetin gerekli dikkat ve uyanıklığı göstermediğini kendisinin de bildiğini, fakat Kıbrıs krizinin ortaya çıkması ile birlikte bütün meselelerin ikinci planda kaldığını anlatmış ve milletvekillerine şu önemli sözleri söylemiştir:

²⁵⁴⁴ Fırat, 1997: 125-126.

²⁵⁴⁵ “Yeni bakanlar dün belli oldu”, *Tercüman*, 26.12.1963.

²⁵⁴⁶ “İnönü Meclisten güvenoyu istedi”, *Hürriyet*, 03.01.1964; “Yeni hükümet programı ele alındı”, *Son Havadis*, 3.01.1964.

²⁵⁴⁷ Erim, 1975: 226.

Arkadaşlar, gaileyi küçümsemeyelim, gaile büyüktür. Bu Kıbrıs galesinden Devletimiz haysiyetini kaybederek çıkmak tehlikesine maruzdur. Eğer iş iyi idare edilemezse, memleketimiz bir harp tehlikesine maruzdur...Bu davada Hristiyanlık ve Müslümanlık ayrılığı da Batının bazı çevrelerinde rol oynuyor. Bundan dolayı hayal yapmayalım. Hakikati bilelim. Binaenaleyh arkadaşlar, kendi mensup olduğumuz camia bakımından, bizim karşımızda bulunan camia bakımından, din duyguları bakımından biz çok nazik bir durumdayız. Bu gaile karşısında devletimizin iç ve dış politikasının çok dikkatle sevk edilmesi iktiza eder. İçeride mutlaka barış halinde olmalıyız arkadaşlar...AP ile CHP arasındaki uçurumu doldurmamız lazımdır...bunları bir yana bırakıp, memleketin iç politikasında milli barış neye mütevakıf ise onu vakit geçirmeden temin etmek ve o istikamette gitmek lazımdır. bunun yanında dış gaile bertaraf edilinceye kadar diğer bütün duyguları, düşünceleri ikinci plana atmak gerekir. Bu gaile karşısında bizi tecrübesiyle, aklıyla ve tarihi şahsiyetiyle-bakın bunu ben söylüyorum arkadaşlar-tarihi şahsiyetiyle en az kusurla götürebilecek olan şahıs bugünkü Sayın Başbakanıdır...²⁵⁴⁸

Kısa bir süre öncesinde İnönü'nün, Erim'i 1 yıllığına CHP'den ihraç ettirmiş olmasına rağmen Erim, Kıbrıs Meselesi'nin tekrar ortaya çıkması ile küslükleri unutarak Kıbrıs Meselesi'ni partiler üstü olarak değerlendirip hiç beklenilmeyen anda partilerden İnönü'ye güvenoyu verilmesini istemiştir.

Nihat Erim'in, Meclis kürsüsünden yapmış olduğu bu konuşma Meclis üzerinde etkisini hemen göstermiş ve özellikle CHP milletvekilleri Erim'in boynuna sarılıp öpmüşler ve O'nu alkışlamışlardır. En önemlisi de Hükümet'e güvenoyu vermemeyi düşünen YTP'li Fahrettin Kerim Gökay, Erim'in yanına gelip O'nu kutlamış ve Hükümet'e güvenoyu vermesi hususunda partisine telkinlerde bulunacağını bildirmiştir.²⁵⁴⁹ Gerçekten de YTP'lilerin büyük bir çoğunluğu Hükümet'e evet vermiştir. Bunun dışında CHP'lilerin tamamıyla birkaç CKMP'li ve bağımsız milletvekillerinin tamamı Hükümet'e güvenoyunu vermiştir. Hükümet'e ret oyu veren partiler ise AP'lilerin tamamı ve CKMP'nin büyük çoğunluğudur. Netice itibariyle 225 evet oyuna karşılık 175 ret oyu ile Hükümet, 4 Ocak 1964'te güvenoyu olarak göreve başlamıştır.²⁵⁵⁰ Kuşkusuz bunda, Nihat Erim'in rolü büyüktü.

Nihat Erim'in Mecliste'ki bu konuşması, Hükümet'in güvenoyu almasını sağlarken aynı zamanda İnönü'nün 1955 yılından beri kendisine karşı beslemiş olduğu kinini, küslüğünü de sona erdiriyordu. Erim konuşmasını yapıp kürsüden indikten sonra İnönü, yanındakilere derhal Erim'in bulunup yanına getirilmesini emretmiştir. Erim, İnönü'nün yanına geldikten sonra İnönü, herkesin şaşkın bakışları arasında Erim'in koluna girerek Meclis'te çıkıp gitmişlerdir.²⁵⁵¹ İşte Kıbrıs krizinde, Erim'in birden bire Meclis'te İnönü'yü desteklemesi ile yıllar boyunca süren küslük sona ermiştir. Küslük süresi boyunca taraflar

²⁵⁴⁸ MMTD, D.1, C.24, T.3, B.23, s. 166-167.

²⁵⁴⁹ Erim, 1975: 226-227.

²⁵⁵⁰ "Hükümet güvenoyu aldı", *Son Havadis*, 05.01.1964.

²⁵⁵¹ Arcayürek, 1985b: 168-169.

sadece bir kez selamlaşmış olup onun dışında bir araya gelmemeye özen göstermişlerdi. Örneğin, 29 Ekim 1961 tarihinde Erim, Cumhuriyet Bayramı tebriği için gittiği Meclis'te İnönü'ye rastlamış ve el sıkışmıştır. İnönü, Erim'e bu karşılaşmada, "Nasılsınız Nihat Beyciğim?" demiştir. Bu tesadüfi karşılaşmada aralarında bir sohbet geçmemiş olup çok kısa sürmüştür.²⁵⁵² Daha önceki dönemlerde ise 1957 yılında Erim'in İnönü'ye partiler arası iyi ilişkilerin kurulması anlamında yazdığı bir mektubu vardır. Bu mektubun dışında yine Menderes döneminde partililer aracılığıyla bir mesaj getirip götürme olayı olmuştur. Mesajların içeriği yine partiler arası bahar havasını canlandırma amacını taşımaktaydı.

İç politikada bu gelişmeler yaşanırken dış politikada ise İngiltere, Kıbrıs krizine çözüm bulabilmek adına tarafları Londra Konferansına davet etmiştir.²⁵⁵³ Londra Konferansı 16 Ocak 1964 tarihinde toplanmıştır.²⁵⁵⁴ 21 Ocak 1964'te sona eren bu Konferans'tan bir sonuç alınmadı.²⁵⁵⁵ Çünkü Rumlar, Kıbrıs'ın bağımsız üniter bir devlet haline getirilerek ittifak ve garanti anlaşmalarının ortadan kaldırılmasını, hem Türk hem Yunan askeri birliklerinin adadan çekilmesini ve Kıbrıslı Türkler için adada azınlık statüsünü istemiştir. Türk tarafı ise 1959 Anlaşmaları'na ilave olarak yeni garantilerin sağlanması gerekliliğini, adada fedarel bir sistemin kurulmasını ve Türklere geniş üslerin verilmesini savunmuştur. Tarafların, bu istekleri karşısında ortak uzlaşmaları mümkün değildi.²⁵⁵⁶ Burada bir anlaşmaya varılamayınca adada sükûneti sağlama amaçlı Kıbrıs'a 10 bin kişilik bir NATO gücünün gönderilmesi İngiliz-Amerikan ortak planı olarak ortaya atılmıştır. Türkiye tarafından plan, kabul edilirken Makarios tarafından reddedilince Londra Konferansı tamamen başarısızlığa uğramıştır.²⁵⁵⁷

Makarios'un NATO içi bir çözüme yanaşmaktan kaçınması üzerine İngiltere, 15 Şubat 1964 tarihinde BM Güvenlik Konseyine başvurmuştur.²⁵⁵⁸ İnönü ile aralarının düzelmesinden sonra Hükümet'e Kıbrıs Meselesi'nde hemen danışmanlık yapmaya başlayan Erim'e²⁵⁵⁹ İnönü ve Hükümet tarafından 22 Şubat'ta Kıbrıs Meselesi'nde görev²⁵⁶⁰ teklif edilmiştir. Buna göre Erim'den, Türkiye'nin Güvenlik Konseyi delegesi olan Turgut Menemencioğlu'na müşavirlik yapmak üzere New York'a gitmesi istenmiştir. Bu görevi hemen tereddütsüz kabul etmiş ve 23 Şubat 1964 tarihinde akşam Suat Bilge ile birlikte New

²⁵⁵² Erim, 2005: 740.

²⁵⁵³ Fırat, 1997: 126.

²⁵⁵⁴ "Konferans dün açıldı", *Akşam*, 16.0.1964.

²⁵⁵⁵ Armaoğlu, 2010: 939.

²⁵⁵⁶ Nasuh, 2000: 60.

²⁵⁵⁷ Armaoğlu, 2010: 939.

²⁵⁵⁸ Fırat, 1997: 128.

²⁵⁵⁹ Erim, 2005: 757-761.

²⁵⁶⁰ BCA, 030.18.01/176.11.9. (22.02.1964).

York'a gelmişlerdir²⁵⁶¹. Böylece resmen Nihat Erim, Kıbrıs Meselesi'nin bu ikinci devresinde de göreve başlamıştır.

Görevi, Amerika'daki Türk Delegeleri'ne danışmanlık yapmak olan Nihat Erim, 27 Şubat'tan itibaren Güvenlik Konseyi kararı için bir taslak teklifin el altından dolaştırıldığını günlüklerine kaydetmiştir. Bu teklif taslağı, elbette ki 4 Mart 1964 tarihinde Güvenlik Konseyi'nden çıkacak olan 186 sayılı karardır. Teklif taslağını uzlaştırıcı bir taslak olarak gören Erim, delegelerle birlikte bu taslağı daha fazla Türk isteğine uygun hale getirmeye çalışmıştır.²⁵⁶²

Güvenlik Konseyi'nden çıkan 4 Mart 1964 tarihli karara göre, tüm üye devletler Kıbrıs'ta durumu daha da kötüleştirecek her türlü hareketten uzak duracak, Kıbrıs Hükümeti de adada şiddet olaylarını durdurmak adına gerekli tedbirleri alacak ve Kıbrıs'ta iki toplumun lideri itidalle hareket edecektir. Ayrıca Kıbrıs'ta, Kıbrıs Hükümeti'nin onayı ile adada barış ve sükûneti sağlamak adına BM Barış Gücü'nün gönderilmesi tedbiri alınacaktır. Bunlardan daha önemlisi ise adada barışçı çözümü sağlamak için BM Genel Sekreteri tarafından bir arabulucu atanacaktır.²⁵⁶³ Nihat Erim, 4 Mart BM kararını, Türklerin aleyhine sayılmayacağı, tersine adaya uluslar arası güç gönderilerek Rumların Türkleri öldürmesini önleyeceği şeklinde değerlendirmiştir.

BM Güvenlik Konseyi'nin kararından sonra Erim, 5 Mart'ta New York'tan Washington'a gelerek Amerikalılarla ve Kongre üyeleri ile Kıbrıs meselesi üzerine bir takım temaslarda bulunmuştur. Burada Türkiye'nin Kıbrıs politikasını anlatmış ve Amerikalıların Kıbrıs Meselesi'nde ne düşündüğünü öğrenmeye çalışmıştır. 8 Mart 1964'te Washington'dan Ankara'ya dönen Erim'i, İnönü hemen yanına çağırılmıştır. Erim, İnönü'ye Amerika'da edinmiş olduğu intibalarını anlatmıştır. Buna göre Amerika; Yunanistan ile Türkiye arasında bir savaşın çıkmasını istememekle birlikte Kıbrıs Meselesi'nde, Türkiye'nin yanındadır. Ancak Amerika, NATO'nun geleceğini düşündüğü için Amerika'nın Türkiye lehinde harekete geçebilmesi adına Amerika'nın Türkiye tarafından tazyik edilmesi lazımdır. İngiltere ise kendi çıkarları doğrultusunda kaypaklık etmekle birlikte onu da Türkiye lehinde yürütecek olan Amerika'nın kendisidir. Erim'in bu intibaları karşısında İnönü, Kıbrıs'a çıkartma yapacak askeri güçlerinin olmadığını itiraf etmiştir. Erim, İnönü'yü destekleyerek kan dökülmeden ve Türk ordusunun işe karıştırılmadan bu meselenin milletler arası kuvvetle yani

²⁵⁶¹ Kıbrıs Meselesinde ikinci defa görev kabul eden Erim, haklı olarak günlüğüne şu soruyu kaydetmiştir: "1956'da Kıbrıs işinde bana Menderes vazife verince İnönü'nün damadı Akis dergisinde, 'Ona gelinceye kadar başka anayasa profesörü kalmadı mı?' diye yazdı, beni küçümsedi. Ya şimdi İnönü niçin bana başvurdu?" (Erim, 2005: 762).

²⁵⁶² Erim, 2005: 762; Fırat, 1997: 128.

²⁵⁶³ Fırat, 1997: 128.

BM Barış Gücü ile halledilmesinin daha doğru olacağını telkin etmiştir. Türkiye'nin adadaki Türklerin öldürülmesini önleyebilmesinin kendileri için önemli olduğunu da sözlerine eklemiş ve İnönü'ye bunun için çalışması gerektiğini anlatmıştır.²⁵⁶⁴ İnönü-Erim küslüğünün sona ermesi ile birlikte ikili, 1945-1955 yılları arasında olduğu gibi yine sık sık görüşerek aralarında memleket meselelerini konuşmaya başlamışlardır. Burada da Erim, Kıbrıs Meselesi ile ilgili bilgilerini İnönü'ye aktararak O'na yardımcı olmaya çalışmıştır.

İnönü, Erim ile görüşmesini sona erdirirken O'ndan Millet Meclisi'nde CKMP'li İstanbul Milletvekili Saadet Evren'in Kıbrıs Meselesi ile iliği önergesi üzerine CHP Grubu adına bir konuşma yapmasını istemiştir. Erim, İnönü'nün isteğini hemen kabul etmiştir.²⁵⁶⁵ Hükümet'in Kıbrıs politikasını beğenmeyen ve son Güvenlik Konseyi Kararı'nın da Türklerin aleyhine olduğunu savunan Saadet Evren, Millet Meclisi'ne başvurarak Kıbrıs Olayları ile ilgili bir araştırma yapılmak üzere Meclis Araştırma Komisyonunun kurulmasını talep etmiştir.²⁵⁶⁶ CHP Grubu adına kürsüye gelen Erim, 21 Aralık 1963'ten o tarihe kadar geçen Kıbrıs davasını özet bir şekilde anlatmış ve sonrasında bazı milletvekillerinin Güvenlik Konseyi'nde alınan kararın, Türkiye aleyhine olduğu şeklinde yorumda bulduklarını; ancak kendisinin bu yoruma katılmadığını bildirmiştir. Söz konusu yorumları, "Bu tarz yorumu, kendilerini temin ederim ki, Makarios ve Kipriyanu dahi yapmadılar, yapamadılar. Bu sözümü tariz olarak almayın. Yapamadılar" şeklinde sert sözlerle eleştirmiştir. O milletvekilleri 4 Mart tarihli Güvenlik Konseyi Kararı ile, 1959 Garanti ve İttifak Anlaşması'nın iptal edilmiş olduğunu ileri sürmüşlerdi. Bu görüşe karşı çıkan Erim, Güvenlik Konseyi'nin Garanti ve İttifak Anlaşmaları'nı iptal veya tadil etmeye yetkisinin olmadığını, bir anlaşma zamanla değiştirilmek isteniyorsa da bunun müzakereler ile olabileceğini savunarak cevap vermiştir. Güvenlik Konseyi'nde Sovyet Rusya delegesinin dahi garanti ve ittifak anlaşmalarının iptal edildiğini kendilerine söylemediğini ifade eden Erim, milletvekillerini bu konuda rahatlatmayı başarmıştır.²⁵⁶⁷ Saadet Evren'in önergesi, Meclis'te oylamaya sunulmuş ve oylamaya katılan 314 milletvekilinden 140'ı kabul, 162'si ret, 12'si çekimser oy vermiştir. Böylece Araştırma Komisyonu'nun kurulması reddedilmiştir.²⁵⁶⁸ Nihat Erim, Kıbrıs Meselesi'nde İnönü'yü yalnız bırakmayarak O'na destek vermektedir. Bu destek aslında Menderes döneminde olduğu gibi sadece Kıbrıs Meselesi'nde idi. İnönü'nün iç politikasını daha önce olduğu gibi yine Erim, beğenmiyordu.²⁵⁶⁹

²⁵⁶⁴ Erim, 2005: 763-764.

²⁵⁶⁵ "S. Evren'in Kıbrıs önergesi görüşüldü", *Dünya*, 12.03.1964.

²⁵⁶⁶ MMTD, D.1, C.28, T.3, B.68, s. 531-533.

²⁵⁶⁷ MMTD, D.1, C.28, T.3, B.68, s. 541-543.

²⁵⁶⁸ MMTD, D.1, C.28, T.3, B.68, s. 563.

²⁵⁶⁹ Erim, 2005: 768.

Bu arada Makarios, 4 Mart Güvenlik Konseyi Kararı gereğince BM Barış Gücü'nün adaya çıkmasından önce Kıbrıs sorununu bir oldubittiye getirip Rumlar lehinde çözmek adına şiddet ve çatışmaları yeniden arttırmıştır.²⁵⁷⁰ Çatışmaların artması ve bunun sonucunda adadaki Türklerin tekrar öldürülmeye başlanması üzerine Türkiye, 12 Mart 1964 tarihinde Makarios'a bir uyarı notası göndermiştir. Notaya göre, eğer Makarios'un saldırılarını durdurmaması durumunda Türkiye Garanti Anlaşması'nın kendilerine verdiği yetkiye dayanarak tek başına adaya çıkartma yapacağını bildiriyordu. Dışişleri Bakanı söz konusu notayı ABD ve Yunanistan Büyükelçilerine de tevdi etmiştir.²⁵⁷¹ Diğer yandan durum BM'ye de anlatılarak çatışmaların durmaması halinde adaya müdahale edilebileceği ifade edilmiştir.²⁵⁷² Türk Notası, ertesi günü etkisini göstermeye başlamış ve BM Barış Gücü'nün öncü kuvvetleri adaya çıkmaya başlamıştır.²⁵⁷³ Buna rağmen tedbiri elden bırakmayan Türkiye Hükümet'i her an adaya müdahale edecek şekilde 25 bin askerini İskenderin'da bekletmeye başlamıştır.²⁵⁷⁴ Öte yandan da Türkiye kamuoyunda Hükümet'in Kıbrıs'a müdahale etmesi için bir baskı ortaya çıkmıştır. İstanbul'da büyük bir miting yapılarak ordunun Kıbrıs'a çıkması istenmiştir.²⁵⁷⁵ Bu arada Nihat Erim de İzmit CHP Kongresi'nde Kıbrıs Meselesi'ne değinerek şöyle bir konuşma yapmıştır:

Türk Silahlı Kuvvetlerinin niçin hemen gönderilmediğini soruyorlar. İçinde yaşadığımız milletler arası alemde silaha el atmak, kullanılacak usullerden ilki değildir. Kıbrıs'ta iki buçuk aydır devam eden feci hadiseler karşısında Türkiye, bütün medeniyet dünyasının hayranlığını kazanan bir olgunlukla hareket etmiştir. Şimdi Milletler arası Barış Kuvveti Kıbrıs'a gelmeye başlamıştır. Artık Rumlar, masum Türk cemaatine tecavüz edemeyeceklerdir. Ederlerse medeniyet alemi önünde inkar edilemez bir şekilde cinayetleriyle ortaya çıkmış olacaklardır. O zaman kendisine lazım gelen ceza gene müttefiklerimizle birlikte düşünülecektir.²⁵⁷⁶

Türk ordusunun adaya bir an önce müdahale etmesini isteyenlere karşı görüşünü bu şekilde açıklayan Erim, ilk etapta Türkiye'nin silaha başvurmasını istememekte ve Türklerin kanın dökülmesini Barış Gücü'W'nün adaya gelmesi ile duracağını düşünmektedir. Eğer durmadığı takdirde ise her şey BM gözü önünde ifşa olacağı için Rumlara gerekli cezanın verileceğini anlatmıştır.

²⁵⁷⁰ Uslu, 2000: 83.

²⁵⁷¹ "Makarios'a dün gece ihtar notası verdik", *Tercüman*, 13.03.1964.

²⁵⁷² Erim, 1975: 257.

²⁵⁷³ "Birleşmiş Milletler Barış kuvveti öncüleri bu sabah adaya çıkıyor", *Tercüman*, 14.03.1964.

²⁵⁷⁴ "İskenderun'da 25 bin Mehmetçik emir bekliyor", *Tercüman*, 15.03.1964.

²⁵⁷⁵ "Kıbrıs yolunda bayraklaştık", *Tercüman*, 16.03.1964.

²⁵⁷⁶ "Nihat Erim: Artık Rumlar Türk Cemaatine tecavüz edemeyecek, dedi", *Hürriyet*, 16.03.1964.

İnönü Hükümeti, Millet Meclisi'nden adaya asker göndermek için izin istemeye karar vermiştir. Bu iş için Meclis'te İnönü, Cihat Baban, Selim Sarper, Feyzioğlu, Coşkun Kırca ve Erim'i sözcü tayin etmiştir.²⁵⁷⁷ 16 Mart'taki Meclisi'n gizli oturumunda adaya müdahale için evet oyu çıkmıştır.²⁵⁷⁸ Bütün bu hazırlıklara rağmen, ne Amerika ne de Rusya adaya asker çıkartılmasına müsaade etmemiştir. Erim ise zaten adaya çıkartma beklemediğini kaydetmiştir. Çünkü Türk Notası ile Rumların saldırıları durmuş ve yakında da BM Barış Gücü adaya gelecektir.²⁵⁷⁹ Adadaki Rumların saldırısının durması üzerine İnönü ile yaptığı bir görüşmede Erim, Türkiye'nin bundan sonra takip etmesi gereken politikayı İnönü'ye şu şekilde telkin etmeye çalışmıştır:

Bu güne kadar alınan netice iyi. Bir tek Mehmetçiğin burnunu kanatmadan Kıbrıs'ta Türklerin öldürülmesi durduruldu. Rumlar şimdi Birleşmiş Milletler kuvveti ile karşı karşıya. Bu güzel bir netice. Ancak meselenin esası henüz askıda . o bakımdan çok nazik safhadayız. Kaybedilebilir. Amerika'yı çok sıkıştırmalı. İş onda, siz onu ittiğiniz kadar yürüyecek, baskıyı azaltırsanız yürümez.

Meselenin bundan sonra Türkler lehinde çözümlenmesi için Amerika'nın baskı altına alınması gerektiği fikrini ortaya atan Erim'e, İnönü, bu söylediklerini yaptığını ve yapıyor olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁸⁰ Hatırlanacağı üzere, Amerika'dan döndükten sonra da Erim, bu politikayı İnönü'ye anlatmıştı.

Kıbrıs'a BM Barış Gücü'nün tamamen gelmesinden sonra Makarios, 4 Nisan'da, 1959 İttifak Anlaşması'nı tanımadığını ve tek taraflı olarak feshettiğini bildirmiş ve bunun üzerine Türkiye de Makarios'un bu kararını reddettiğini birer notayı hem Yunanistan'a hem de Makarios'a iletmıştır.²⁵⁸¹ Bu anlaşmaların feshedilmesi üzerine Erim verdiği bir demeçte Türkiye'nin karşı tedbir olarak Yunanistan ile bütün anlaşmaları feshetmeye hukuken hak kazandığını bildirmiştir.²⁵⁸² Başka bir demecinde ise Erim, Türkiye'nin bu durum karşısında müttefiklerinden beklediği davranışın, Yunanistan ve Makarios'un bu tür hareketlerini asla uygun görmediklerini bütün dünyaya ilan etmeleri olduğunu anlatmıştır. Demecini bitirirken şu uyarıyı yapmıştır: “Ancak her sabrın olduğu gibi bunun da bir gün sonu gelecektir. Nitekim bu son şimdi yaklaşmaktadır. Türkiye verilen söze, imzalanan anlaşmalara

²⁵⁷⁷ Erim, 2005: 765.

²⁵⁷⁸ “Toplantı gizli yapıldı”, *Dünya*, 17.03.1964.

²⁵⁷⁹ Erim, 2005: 765.

²⁵⁸⁰ Erim, 2005: 766.

²⁵⁸¹ “Hükümetimiz Makarios'un kararını tanımadı”, *Tercüman*, 06.04.1964.

²⁵⁸² “Erim'in demeci”, *Milliyet*, 11.04.1964.

saygısızlık gösterenlerin tercih edileceği bir acayip topluluk üyesi midir, değil midir? Kendi kendine artık bunu sormaktadır”.²⁵⁸³

Amerika'nın da Kıbrıs Meselesi'nde çok etkin rol almaya çalıştığı bu dönemde Amerika Büyük Elçiliğinden Mr. Dillon, Erim'e gelerek Akis Dergisi'nde Amerika aleyhinde yazılan yazıların İnönü'nün direktifleri ile yazılıp yazılmadığını sormuştur. Erim verdiği cevapla Türk kamuoyunun Amerikan dostluğuna artık bu dönemdeki bakış açısını da ifade etmiştir: “Benim bildiğime göre İnönü Amerika dostluğuna çok değer verir. Fakat Türk halk efkarı Amerika'ya karşı şüphe duymaya başladı. Rusya da menfi propaganda yapıyor. Metin Toker, halk efkarındaki bu endişeyi belirtmiş olacak”.²⁵⁸⁴ Johnson Mektubu'ndan sonra Türkiye'nin ve Türk kamuoyunun Amerika'ya bakış açısı tamamen değişecektir.

Nisan ve Mayıs ayları boyunca da Kıbrıs'ta Rumların şiddet hareketi BM Barış Gücü'ne ve BM'nin tayin ettiği arabulucuya rağmen devam ediyordu.²⁵⁸⁵ Nihat Erim ise yukarıda da görüldüğü üzere, sadece BM Güvenlik Konseyi toplantısında Hükümet'e danışmanlık görevinde bulunmuş, toplantının sona ermesi ile de zaman zaman bazı noktalarda Hükümet'e ve kamuoyuna görüşlerini açıklamıştır. İşte Erim 28 Nisan'da Galatasaray'daki Özel İktisat ve Ticaret Okulu'nda “Kıbrıs Meselesi ve Çeşitli Yönleri” başlıklı bir konferans vermiştir. Kıbrıs Meselesi'ni hukuk yönünden değerlendirdiği bu konferansının bir yerinde BM Barış Gücü'nün adaya çıkmasıyla adada dökülen kanın büyük ölçüde durduğuna, ancak tamamen kesilmediğine dikkatleri çekerek bu hususta “Bu neticede barış kuvvetinin etkisi mi yoksa Rumların dünya halk efkarını yanıltmak için başvurdukları yeni bir taktik mi daha fazla rol oynamaktadır, bu ileride belli olacaktır” değerlendirmesini yapmıştır. Ardından, Rum ve Yunan davasının hukuk yönünden çürüklüğüne değinmiştir. Erim'e göre, adada bozulan düzenin tekrar sağlanması için öncelikle BM Barış Gücü'nün Rumlara Anayasa'ya ve kanuna saygı göstermeyi kabul ettirmesi lazımdır. Bu gerçekleşmediği takdirde adaya huzurun gelmesi mümkün değildir.²⁵⁸⁶ Nihat Erim'in bu öngörülerini yakın zamanda gerçekleşecektir.

Öte yandan Erim, bu konferansta Türkiye Hükümeti'ni de Kıbrıs davasında kararsız ve azimsiz olduğunu ima ederek hafiften eleştirmiştir.²⁵⁸⁷ O, burada Hükümeti bilerek eleştirmiştir. Çünkü kamuoyu, Kıbrıs politikasının kararını Erim'in verdiğini sanıyorlardı. Oysa Erim'e göre, ne Menderes döneminde ne de İnönü döneminde Kıbrıs politikasına kararları kendisi vermemiştir. Vermek bir yana siyasi kararlara ortak bile olmamıştır. Kendisi belli süre, belli nokta ve konularda Hükümet'e sadece danışmanlık yapmıştır. Karar verme

²⁵⁸³ “İnönü'nün demeci ve liderler”, *Tercüman*, 17.04.1964.

²⁵⁸⁴ Erim, 2005: 767.

²⁵⁸⁵ Uslu, 2000: 94.

²⁵⁸⁶ “N. Erim hukuk yönünden Kıbrıs davasını anlattı”, *Dünya*, 29.04.1964.

²⁵⁸⁷ “N. Erim hukuk yönünden Kıbrıs davasını anlattı”, *Dünya*, 29.04.1964.

yetki ve sorumluluğu Hükümet'e ait idi. İşte Erim bu yüzden bu duruma bir yerde açıklık getirmek adına bilerek Hükümet'i hafiften eleştirmiştir.²⁵⁸⁸

Erim, Yunan Hükümeti'nin bazı beyanları ve davranışları ile Yunanistan'la Türkiye arasında yürürlüğe konmuş bütün anlaşmaların gözden geçirilmesi hususunda genel bir görüşme açılmasını istemiştir. Buna ilişkin Millet Meclisine bir önerge vermiştir.²⁵⁸⁹ 5 Mayıs'ta kürsüye çıkan önerge sahibi Erim, kendisinden bir gün önce Meclis'te konuşmuş olan İnönü'nün konuşmasının, "Milletin yüreğine ferahlık veren" beyanlarla dolu olduğunu belirtmiştir. Yunan Hükümeti'nin Türkiye ile olan ilişkilerinin kolay kolay yeniden düzelmeyecek hale getirdiğini ve suçun tamamen Yunanlılarda olduğunu söylemiş, Yunanlıların tek taraflı olarak Londra ve Zürih Anlaşmaları'nın feshine taraftar olmasının Türk Hükümeti'ne misilleme hakkı verdiğini ifade etmiştir. Erim bu arada 6 ay beklemeden 1930 Anlaşması'nın feshedilmesini, Yunan uyruklu vatandaşların hemen haklarından mahrum edilmelerini istemiş ve "hükümet bu konuda kesin bir karar vermeli ve hemen harekete geçmelidir" demiştir. Kıbrıs'a her türlü Türkiye'nin müdahale hakkının devam ettiğini devletlerarası hukuk kurallarına dayanan örneklerle açıklayan Erim, NATO içindeki Türkiye'nin durumuna işaret etmiş ve "Biz batı sınırlarımızı Yunanistan olmaksızın düşünmek zorundayız. Onların dostluğuna güvenmeden batı sınırlarımızda gerekli güvenlik tedbirlerini almalıyız" demiştir. Kıbrıslı Türklerin her alanda ve bütün imkanlarla teçhiz edilmesi gerektiğini belirten Erim, Rus Başbakanı Kuruçef'in İzvestiya Gazetesi'ne verdiği son demece de değinerek "Adadakileri kendi kaderlerine sahip kılmak gerekiyor diyor. Bunda vuzuh yoktur. Bir tarafın elinde ağır silahlar varken Kıbrıs'ı kendi kaderine bırakmak, hiçbir anlayışa sığmaz"²⁵⁹⁰ demiştir.

Nihat Erim'in Millet Meclisi'ndeki bu konuşmasının belki de en önemli kısmı Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ekim 1930 tarihinde imzalanmış olan İkamet, Ticaret ve Seyrüsefain Anlaşması'nın feshedilme meselesidir. Türk Hükümeti bir misilleme olarak 16 Mart 1964 tarihinde söz konusu anlaşmayı feshetmişti. Anlaşma'nın 36. maddesine göre, fesih kararının 6 ay sonra uygulanmaya başlanması gerekiyordu. Ancak Türkiye 16. maddeye dayanarak uygulamayı hemen başlatacaktır.²⁵⁹¹ Elbette ki 16 Mart 1964 tarihli kararın 6 ay beklenmeden uygulanmasında Nihat Erim'in de Meclis'teki tazyiki etkili olmuştur.

²⁵⁸⁸ Erim, 1975: 270.

²⁵⁸⁹ MMTD, D.1, C.30, T.3, B.97, s. 31.

²⁵⁹⁰ MMTD, D.1, C.30, T.3, B.97, s. 221-227; "Yunanlılar 6 ay beklemeden sınır dışı edilmeli", *Dünya*, 06.05.1964.

²⁵⁹¹ Fırat, 1997: 152-153.

16 Mart tarihli kararın uygulanması ile Yunan uyruklu kişilerin mallarına el konularak sınır dışı edilmiştir. 1964-1965 yılları arasında toplamda 12.592 kişi sınır dışı edilmiştir.²⁵⁹²

3.3.4.1. Johnson Mektubu ve Erim'in Amerika'ya Seyahati

Kıbrıs'taki gerilim BM'nin çabalarına rağmen halen devam ediyor olması nedeniyle Türkiye'nin adaya çıkartma yapacağı beklenmeye başlandı. İnönü, adaya Türk ordusunun müdahale tarihi olarak 6 Haziran'ı belirlemiş olmasına rağmen bunun öncesinde adaya müdahale edeceğini 4 Haziran'da Amerika'yı haberdar etmiştir.²⁵⁹³ Güvenlik Konseyi'nde bu müdahale üzerine kopacak gürültüleri karşılamak için de İnönü, Erim'in Amerika'ya, BM'ye gitmesini istemiştir.²⁵⁹⁴ Fakat 5 Haziran'da Amerikan Başkanı Johnson'dan İnönü'ye gelen sert bir dille yazılmış ve Türkiye'yi tehdit eden mektup Kıbrıs'a müdahaleyi durdurmuştur.²⁵⁹⁵ Mektuba göre, Türkiye'nin 1959 Anlaşması'na göre garantör diğer devletlere danışmadan adaya müdahale etmesi yanlıştır. Bu durum taksime yol açacak olup bunun da Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaşın çıkmasına neden olacak demektir. Amerika ise NATO müttefikleri arasında bir savaşın çıkmasına asla izin vermez. İşte NATO'nun da onayı alınmadan Türkiye'nin, ada üzerinde girişeceği hareket karşısında eğer Türkiye Sovyet Rusya'nın işgaline uğradığı takdirde NATO'nun da Türkiye'yi müdafaa etme zorunluluğu ortadan kalkacaktır. Ayrıca Johnson, Kıbrıs'a yapılacak müdahalede kullanılacak askeri malzemelerin daha önce kendisinin Türkiye'ye yardım amaçlı verdiği malzemeler olmamasını istemiştir. Son olarak Johnson, Türkiye'nin adaya müdahale etmesini istememekle birlikte konuyu ayrıntılı olarak görüşmek üzere İnönü'yü, ABD'ye davet etmiştir.²⁵⁹⁶ Böylece adaya Türkiye'nin asker çıkartma durumu ortadan kalkarken Erim'in Amerika'ya şimdilik gitmesine gerek kalmamıştır.

Gelişmeleri çok yakından takip etmekte olan Nihat Erim ise adaya müdahale edilmesine ABD tarafından izin verilmemesi karşısında "Fiyasko oldu bu iş...Önceden Amerika'ya haber vermemişler. 'Nasıl olsa yapın bu işi demez, diyemez. Güç durumda bırakmayalım" diye düşünmüşler" şeklinde değerlendirmiştir.²⁵⁹⁷ Yani Erim, Amerika'nın adaya çıkartma yapılmasına izin vermeyeceğini zaten bilmektedir. Çıkartma için hazırlıklar yapıp Amerika'dan izin istenmesini ve alınan cevabı fiyasko olarak tanımlamıştır.

²⁵⁹² Fırat, 1997: 153.

²⁵⁹³ Fırat, 1997: 130.

²⁵⁹⁴ Erim, 2005: 771.

²⁵⁹⁵ Uslu, 2000: 97-98.

²⁵⁹⁶ Fırat, 1997: 131.

²⁵⁹⁷ Erim, 2005: 771.

Hatta Erim, Amerika'nın izni olmadan adaya nasıl çıkartma yapılacağını hayretle karşılamıştır. Erim hem Rusya hem de Amerika çıkartma karşısında ise o işin asla yapılamayacağını düşünmektedir.²⁵⁹⁸ Nihat Erim'e göre, Johnson Mektubu Türk-Amerikan ilişkilerini derinden etkilemiştir. Erim, 1964 yılına kadar dünyanın sadece tek bir yerinde yani Türkiye'de Amerikalılara "Go Home" denilmediğini ve bu mektuptan sonra Türk kamuoyunda Amerika'ya karşı güvenin çok sarsıldığını ve ilk defa olarak Türkiye'de Amerika'ya karşı olumsuz bir kamuoyu meydana geldiğini dile getirmiştir. Bu olumsuz kamuoyu bundan sonra kuvvetlenerek artmıştır. Son olarak mektubun sonuçları ile ilgili olarak "Johnson'un o mektubu Amerika hesabına cidden talihsiz bir şey olmuştur. Bu mektubu Johnson'a yazdıranların Amerika'daki Yunan asıllı Amerikan vatandaşları olduğu söylenir" değerlendirmesinde bulunmuştur.²⁵⁹⁹

Johnson'un mektubu üzerine Erim, Milliyet Gazetesi'ne verdiği bir demeçte Amerika'yı eleştirmiştir. Demecine, "Amerika'nın son müdahalesi Türkiye'ye hayati bir fırsatı kaçırtmış olmasın" temennisi ile başlamıştır. Ardından Erim, Amerika'nın bu kararı vermekle artık Türkiye'ye karşı büyük bir sorumluluk yüklendiğini söylemiş ve şunları sözlere eklemiştir: "Amerika'nın Yunanistan ve Kıbrıs Rumları üzerine yapacağı uyarıcı telkinler müspet netice vermezse Türk halk efkârı bundan dolayı Washington'un güttüğü politikaya karşı derin kırgınlık duyabilir". 21 Aralık Olayları'ndan bu yana Amerika'nın sürekli olarak Türk Hükümeti'ne yatıştırma tavsiyelerinde bulunmasına rağmen bunun anlaşmalara dayanan Türk haklarını koruma bakımından hiçbir fayda sağlamadığını ifade etmiştir. 4 Mart tarihli Güvenlik Konseyi Kararı'nın olduğu gibi uygulanmadığını ve Güvenlik Konseyi Barış Gücü'nün kanunsuzluğu ortadan kaldırmadığını belirttikten sonra Makarios'un Anayasa'yı her gün bir başka noktada çiğnediğini, Barış Gücünün ise buna seyirci kaldığını iddia etmiştir. Demecini bitirirken Erim, Amerika'nın tarafsız olduğu iddialarını şu sert cümlelerle eleştirmiştir: "Bir yanda milletler arası anlaşmaları tek başına yırtan, insan haklarını hiçe sayan Rumlar, öte yanda öldürülen ve bu kanunsuzlukların kurbanı olan Türkler arasında tarafsızlık Amerika için kolay izah edilen bir tutum değildir."²⁶⁰⁰ Erim'in bu demecinde dile getirdiği ön görüleri ilerleyen aylarda ortaya çıkacak ve Türk kamuoyu Amerika'ya karşı kırgınlık hissedecektir. Öte yandan Erim'in siyasete girdiği 1945 yılından 1964 Johnson Mektubu'na kadar Amerika'yı hiçbir şekilde eleştirmede, tam tersine sürekli övdüğü önceki bölümler okunduğu vakit ortaya çıkmaktadır. Ancak ilk defa olarak Erim, Johnson Mektubu'nun hemen sonrasında Amerika'yı eleştirmiştir.

²⁵⁹⁸ Erim, 2005: 771.

²⁵⁹⁹ Erim, 1975: 303.

²⁶⁰⁰ "Amerika bize karşı büyük sorumluluk yüklenmiştir", *Milliyet*, 07.06.1964.

İnönü, Amerikan Başkanı Johnson'un davetini kabul ederken yanında götüreceği geniş heyetin içerisinde Nihat Erim'i de bulundurmak istemiştir. Müşavir sıfatıyla İnönü'nün gezisine katılacak olan Erim'in ismi Bakanlar Kurulu'nun Haziran ayındaki kararında yer almıştır.²⁶⁰¹ İnönü, Amerika'ya doğru yola çıkmadan önce Kıbrıs konusunda Hükümet'in izlediği politika için Millet Meclisi'nden güvenoyu almak istemiştir.²⁶⁰² Çünkü kamuoyu ve siyasiler, Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerden oldukça rahatsızdı.²⁶⁰³ Meclis'te CHP Grubu adında konuşan Erim, Hükümet'in her zaman güvenoyu isteyebileceğini ve burada hükümete güvenoyu vermenin genel politikayı tasvip anlamına gelmeyeceğini anlatarak konuşmasına başlamış ve muhalefete seslenerek Hükümet'in Kıbrıs politikasını beğenmeyenlerin ortaya çıkıp kendi politikalarını ortaya koymalarını istemiştir. Ayrıca Kıbrıs çıkartmasının durdurulmasını tasvip ettiklerini ilan etmiştir.²⁶⁰⁴ Tartışmaların arasında İnönü Hükümeti çok az bir farkla güvenoyu alabilmeyi başarmıştır.²⁶⁰⁵

İnönü, Amerika'ya hareket etmeden önce Türk görüşünün nasıl olması gerektiği konusunda Erim'in fikrini almıştır. Erim, Londra ve Zürih'te kazanılan hakların korunması, hatta güçlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.²⁶⁰⁶ İnönü Amerika'da düzenlediği basın toplantısında Erim'in bu görüşünü Türkiye'nin Kıbrıs politikası olarak anlatmıştır.²⁶⁰⁷

Erim'in de içerisinde bulunduğu İnönü'nün heyeti, 21 Haziran 1964 tarihinde yola çıkmıştır.²⁶⁰⁸ İnönü-Johnson görüşmeleri, 22 Haziran'da Beyaz Saray'da başlamıştır.²⁶⁰⁹ Erim ise 22 Haziran akşamı Washington'daki Türk Büyükelçiliği'nde ABD Dışişleri Bakanlığı'nın bazı görevlileri ile görüşmüştür. Bu görüşmede Amerikalılar, Kıbrıs'ın Yunanlılara bırakılması karşılığında Midilli adasının Türkiye'ye verilmesini teklif etmişlerdir. Erim, Yunanlıların buna razı olmayacağı cevabını vermiştir.²⁶¹⁰ Aynı teklif, bu sefer de 2 gün sonra Arabulucu Tuomioja tarafından yapılmıştır. Erim Yunanlıların toprak vermeyeceğini ifade etmiştir. Arabulucu'nun Yunanlıların toprak vermeye yanaşması durumunda Türkiye'nin ne düşüneceğini sormuştur. Erim, "Ben, hem hükümet üyesi değilim, bir parlamento üyesi olarak şahsen Midilli Adası'yla değişmeyi anlayabilirim" cevabını vermiştir. Erim daha sonra bunları İnönü ve Erkin'e nakletmeyi ihmal etmemiştir.²⁶¹¹ Türkiye, Amerikalıların bu

²⁶⁰¹ BCA, 030.18.01/178.34.3. (20.06.1964).

²⁶⁰² MMTD, D.1, C.30, T.3, B.107, s. 596.

²⁶⁰³ Uslu, 2000: 119.

²⁶⁰⁴ MMTD, D.1, C.30, T.3, B.107, s. 608-612.

²⁶⁰⁵ "İnönü 4 Oy Farkla Güvenoyu Aldı", *Akşam*, 20.06.1964.

²⁶⁰⁶ Erim, 2005: 772.

²⁶⁰⁷ Uslu, 2000: 119-120.

²⁶⁰⁸ "Başbakan İnönü Amerika'ya gitti", *Akşam*, 22.06.1964.

²⁶⁰⁹ "İnönü ilk görüşmeden memnun ayrıldı", *Akşam*, 23.06.1964.

²⁶¹⁰ Erim, 1975: 328.

²⁶¹¹ Erim, 2005: 773-774.

tekliflerini reddetmiştir.²⁶¹² Görüldüğü üzere, Amerikalılar Türkiye'ye bazı tavizler vererek adanın Yunanistan'a bağlanmasını yani enosisi gerçekleştirmeyi planlamışlardı. Bu teklifi de ilk olarak Erim'e bahsederek Türkiye'nin görüşünün ne olacağını ya da tepkisini öğrenmeye çalışmışlardır.

26 Haziran'da biten görüşmelerin sonunda ortak bir bildiri yayınlanmıştır. Türkiye'nin hoşuna gidecek nitelikte olan bildiriye göre, 1959 Anlaşmaları'nın halen geçerli olduğu ifade edilmiştir. İnönü'nün Amerika seyahati öncesi politikasının bu olması nedeniyle durum Türkiye için sevindirici ve önemli bir başarıydı. Aynı zamanda Türkiye, 1959 Anlaşması'nın geçerliliğini devam ettirdiği için gerektiği zaman müdahale hakkını kullanarak Kıbrıs Türklerini koruyabilecekti.²⁶¹³ Aynı zamanda bundan sonra yapılacak çözüm görüşmeleri 1959 Anlaşmaları temel esas alınarak yapılacak olup Amerika da bunu resmen kabul ediyordu. Türkiye'nin görüşmeler sonucunda elde ettiği başka bir başarı ise Kıbrıs'ta güvenliğin sağlanmasına ve kesin çözüm için Amerika aktif bir şekilde hareket etmeye söz vermiştir.²⁶¹⁴ Böylece Erim'in Kıbrıs üzerine görüşleri hayata geçmiş oldu.

Türk-Amerikan ortak bildirisinin yayınlanmasından sonra Amerika'da işleri biten Erim'in de içinde bulunduğu Türk Heyeti, 27 Haziran sabahı yine Kıbrıs Meselesi etrafında görüşmeler yapmak üzere Londra'ya gelmişlerdir.²⁶¹⁵ 30 Haziran'da da Paris'e gelen Heyet, Londra ve Paris'te Kıbrıs Meselesi üzerinde çeşitli temaslar bulunduktan sonra 2 Temmuz'da Türkiye'ye dönmüştür.²⁶¹⁶ Türkiye'ye döner dönmez İnönü tarafından Erim'e Kıbrıs Meselesi'nde önemli bir görev daha verilecektir.

3.3.4.2. Nihat Erim-Dean Acheson Görüşmeleri

ABD'nin Kıbrıs krizinin devam edip gitmesinden artık rahatsız olmaya başlamasının nedenlerinden en önemlisi çıkan bir çatışmada Doğu Akdeniz'deki stratejik dengelerin sarsılacağı ve NATO'nun güney kanadında bir zayıflama olacağı düşüncesiydi. ABD meseleyi çözmek adına somut adımlar atmaya karar vermiştir. İnönü ve Yunanistan Başbakanı ile yapılan görüşmelerden sonra tarafları BM arabulucusu Tuomioja'nın gözetiminde ve eski ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson'ın ara buluculuğunda Cenevre'de müzakere yapmaya davet etmiştir. Görüşmelere davet edilmesine rağmen ancak Makarios gelmeyi reddetmiştir.²⁶¹⁷

²⁶¹² Armaoğlu, 2010: 944.

²⁶¹³ Uslu, 2000: 119.

²⁶¹⁴ Fırat, 1997: 134.

²⁶¹⁵ "Türk-İngiliz görüşmeleri yapılıyor", *Dünya*, 28.06.1964.

²⁶¹⁶ "12 saatli seyahatten dönen", *Hürriyet*, 03.07.1964; Erim, 2005: 774-775.

²⁶¹⁷ Fırat, 1997: 135-136.

Cenevre’de yapılacak bu görüşmelere Türkiye’yi temsilen Nihat Erim’in gönderilmesine karar verilmiştir.²⁶¹⁸ Erim, Cenevre’ye giderken Yeşilköy Havaalanı’nda gazetecilere, Kıbrıs Meselesi’nin sürat yarışı değil, mukavemet yarışı olduğunu söyledikten sonra Cenevre’ye gidiş nedenlerini ve izleyeceği politikayı verdiği demeçte şöyle açıklamıştır:

Sayın Başbakan’dan aldığım talimat üzerine Cenevre’ye gidiyorum. Orada BM arabulucusu Mr. Tuomioja ile Kıbrıs anlaşmazlığına birlikte bir hal çaresi arayacağız. Amerika Birleşik Devletleri eski Dışişleri Bakanı Dean Acheson başta olmak üzere diğer vazifelilerle de aynı konularda görüşmeler yapacağız. Diplomaside bir kaide vardır. En güç ve ümitsiz hallerde bile müzakereden kaçmamayı tavsiye eder. Konuşa konuşa bir hal çaresi hiç umulmadık bir anda ufukta belirebilir. Bizim davamız haklı ve sadedir. Medeni dünyada milletler arası münasebetlerin temeli sayılan bir kaideye dayanıyoruz. İmzalanmış, yürürlüğe konmuş anlaşmalara kendimiz nasıl bağlılık gösteriyorsak karşımızdakilerden de aynı sadakati istiyoruz.

Bu demecinden sonra gazetecilerin sorularına cevap veren Erim, görüşmelerin ne zaman biteceğini bilemediğini ifade etmekle birlikte daha önce yapılmış anlaşmalara güvendiklerini açıklamıştır.²⁶¹⁹ Görüldüğü üzere Erim, Cenevre görüşmelerine giderken 1959 Anlaşmaları’nı esas tutacağını açıkça söylemiştir.

8 Temmuz 1964 tarihinde Cenevre’ye gelen Erim, hemen aynı gün Acheson ve BM arabulucusu Tuomioja ile ayrı ayrı birer görüşme gerçekleştirmiştir.²⁶²⁰ Henüz resmi görüşmelerin başlamadığı bu ilk karşılaşmada Erim, Kıbrıs hakkındaki önceki anlaşmaların esas tutulması şartıyla her türlü yeni teklifleri görüşmeye hazır olduklarını bildirmiştir.²⁶²¹ Resmi görüşmeler öncesinde Erim, Cenevre’de Anadolu Ajansı’na verdiği beyanatta, Yunan temsilcisinin görüşmelerden kaçıp kaçmayacağını sonraki günlerde göreceğini söyledikten sonra görüşmelerin çok çetin geçeceğini kesinleştirdiğini dile getirmiştir. “Taraflar arasındaki görüş ayrılığı bir uçurum kadar geniş” tespitini yapmış olan Erim, Türkiye olarak kendilerinin daha önce yapılmış olan anlaşmalara meşru olarak dayanmalarına rağmen karşı tarafın kendi keyfine göre Kıbrıs’a yeni bir düzen getirmeye çalıştıklarını anlatmıştır. İşte bu yüzden görüşmelerin çetin olacağını öne süren Erim’e göre, görüşmelerden başarısızlıkla çıkılsa bile

²⁶¹⁸ BCA, 030.18.01/179.38.14. (07.07.1964).

²⁶¹⁹ “Nihat Erim Cenevre’ye dün gitti”, *Dünya*, 09.07.1964; “Cenevre’de ikili görüşmeler”, *Tercüman*, 09.07.1964.

²⁶²⁰ “Erim, Dean Acheson ile görüştü”, *Tercüman*, 10.07.1964.

²⁶²¹ Erim, 2005: 776.

Türkiye'nin milletler arası hukuk kurallarına ve barışçı çabalara ne kadar çok bağlı olduğu bu vesile ile yeniden dünyaya gösterilmiş olunacaktır.²⁶²²

Acheson-Erim resmi görüşmesinin birincisi 11 Temmuz'da, ikincisi 12 Temmuz'da ve destek amaçlı askeri danışman olarak Tuğgeneral Turgut Sunalp'ın da katıldığı üçüncüsü ise 14 Temmuz'da yapılmıştır. Görüşmelerin en önemlisi 14 Temmuz'da yapılmıştır. Acheson, Lefke'den Karpas'a kadar olan adanın kuzeyini Türkiye'nin güvenliği için Türkiye'ye verilebileceğini teklif etmiştir. Bu teklif karşısında Erim, bunun Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılamayacağını belirterek Ankara'da hayal kırıklığı yarattığını dile getirmiştir. Söz alan Sunalp, dört ayrı sebepten dolayı Karpas yarım adasının Türk ihtiyaçlarını karşılayamayacağını anlatmıştır. Bu sebepleri ise Sunalp, asker yığına açısından Türkiye'ye yetmeyecek kadar dar olması, savunma olanağını sağlayacak kadar kritik arazi parçalarına sahip olmaması, savunma manevraları için yeterli alanın olmaması ve bölgede liman ve hava meydanı yapabilecek vaziyetin olmaması şeklinde sıralamıştır. Daha sonra Sunalp, Türkiye'nin güvenliğini sağlamak için adada sadece bir üs edinmesinin yeterli olmayacağını, adanın Türkiye'ye karşı kullanılmasını engel olacak güvenlik tedbirlerinin alınması gerektiğini vurgulamıştır. Acheson, Erim'e yaptığı teklifi yenileyerek bundan fazlasının savaşmadan alınamayacağını söylemiştir. Görüşmeler sona ererken Erim, Acheson'dan Türkiye'ye yaptığı teklifleri kendisine yazılı olarak vermesini, zira kendisinin bu önerileri Bakanlar Kurulu'na sunacağını ve onların görüşlerini alması gerektiğini açıklamıştır. Acheson, Erim'in isteği üzerine soru-cevap şeklinde hazırladığı yazılı belgeyi ertesi günü Erim'e vermiştir.²⁶²³ Yazılı belgeye bakıldığında ABD; Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesini, Karpat yarım adasını tamamen Türkiye'nin egemenliğine bırakılmasını, Türklerin çoğunlukta olduğu birkaç yerde self determinationun yapılmasını, adanın diğer arta kalan ve Rumların çoğunlukta yaşadığı yerlerde Türklere Lozan Anlaşması'nın ön gördüğü azınlık haklarını tanımayı ve Meis adasını Türkiye'ye vermeyi kabul etmektedir. ABD, bu teklifi Türkiye'ye Yunanistan'ın onayını almadan yapmıştır.²⁶²⁴ Acheson'un sunmuş olduğu bu çözüm önerisi bir nevi her iki tarafa da enosisi içermekteydi. Türkiye açısından da kabul edilebilir bir teklifti.

Erim'in, Acheson'un yazılı olarak kendisine verdiği öneriler karşısında ortaya çıkabilecek tepkileri 4 başlıkta toplamıştır: "1-Önerilen sistem kesin bir çözüm getirmemektedir. 2-Garantiler çok karışık olup uygulanışı güçlükler doğurabilecek

²⁶²² "Erim'in beyanati", *Tercüman*, 11.07.1964; "Nihat Erim, görüşme çok çetin başlıyor dedi", *Akşam*, 11.07.1964.

²⁶²³ Erim, 1975: 349-352.

²⁶²⁴ Erim, 1975: 352-359.

niteliktedir. 3-Önerinin esası, Yunanlıların kabul etmesine bağlanmıştır. 4-Önerilen arazi parçası Karpas yarımadası azdır”.²⁶²⁵ Karpas yarım adası meselesini Nihat Erim, Ankara’ya sormak üzere Cenevre’den kısa süreliğine ayrılmıştır. Yeşilköy Hava Limanı’nda görüşmelerin seyri hakkında verdiği demeçte Erim, şunları söylemiştir:

Cenevre görüşmeleri sürecektir. Ankara’ya hükümetimize bilgi vermek ve talimat almak için geldim. Ne zaman döneceğim belli değil. Görüşmeler hakkında bir sonuç alınıp alınmayacağını şimdiden söyleyemem. Acheson ve arabulucu Yunanistan ile Türkiye arasındaki büyük uçurumu kapatabilmek için ölçsüz çaba sarfetmektedirler. Ne iyimser ne de kötümserim.²⁶²⁶

Ankara’ya dönen Erim, 16 Temmuz’daki Bakanlar Kurulu Toplantısı’na katılarak Cenevre Görüşmeleri hakkında geniş bir izahat vermiştir. İnönü ile de görüşen Erim, O’nun Acheson’un teklifi karşısında memnun kaldığını görmüş ve kendisinin Acheson’un teklifini yazılı olarak almasını da iyi karşılamıştır.²⁶²⁷ Acheson teklifi minvalinde müzakere için Bakanlar Kurulu’ndan yetki alan Erim, Cenevre’ye gitmeden önce İnönü’den Türkiye’nin Amerikalılara karşı bir delil olarak sunduğu adaya asker çıkartacaktık, çıkartmadınız biçimindeki politikayı bırakmasını ve Acheson’un Türkiye’ye önerdiği bölgeyi genişletmeye çalışmasını istemiştir. İnönü’ye göre, Türkiye’nin adaya asker çıkartma imkanı yoktur.²⁶²⁸ Ayrıca İnönü’nün diğer talimatları ise şu şekildedir: “Ada işgal altında. Bu durumda anlaşsak bile uygulamak güç, bir nüfus değişimi şart ve mecburi olmalı. Türkler ihtiyari olmalı, Rumlar mecburi. Karpas’ta genişçe saha verilirse, hoş görebiliriz. Kapsalos, kuzey sınırı, deniz. Kıbrıs Meclisi, Common-wealth, üsler”.²⁶²⁹ Türkiye, anlaşıldığı üzere Acheson’un Karpas’ı verme ve diğer tekliflerine olumlu yaklaşmış ve adanın işgal altında olması münasebetiyle artık anlaşmanın da işe yaramayacağını düşünerek nüfus değişiminin yapılmasından yana tavır koymaya başlamışlardır. Bunlar yapılırken de Türkler lehinde daha fazla ayrıcalık koparılmaya çalışılacaktır.

Aldığı talimatları yerine getirmek için 20 Temmuz’da Nihat Erim, Turgut Sunalp ile birlikte Cenevre’ye tekrar gelmiştir.²⁶³⁰ 20 Temmuz’da Acheson ile yaptığı görüşmede Erim, Ankara’nın kendisine verdiği talimat doğrultusunda Türkiye’ye verilecek Karpas yarım adasının dar olduğunu belirterek genişletilmesini talep etmiştir. Acheson’un Türkiye’ye verilecek araziden arta kalan yerlerin kaderi hakkında ne düşünüldüğünü Erim’den sormuştur.

²⁶²⁵ Erim, 1975: 359-360.

²⁶²⁶ “N. Erim geldi”, *Dünya*, 17.07.1964.

²⁶²⁷ Erim, 2005: 776.

²⁶²⁸ Erim, 1975: 371-372.

²⁶²⁹ Erim, 1975: 372.

²⁶³⁰ “Yeni talimat alan Nihat Erim dün Cenevre’ye gitti”, *Dünya*, 20.07.1964.

Erim, enosisi destekleyeceklerini ima etmiştir. Erim'in Acheson ile bu ilk görüşmesinden sonra ikinci görüşmesi 22 Temmuz'da gerçekleşmiş ve Acheson, Yunan Hükümeti'nin düşüncelerini aktarmıştır. Buna göre Yunanistan, Türkiye'ye toprak vermeye razı olmamıştır. Yunanlılar sadece İngiliz üslerinden Türkiye'nin de faydalanmasını teklif etmiştir. Yunanlılar karşı çıkışlarına şu delillere dayandırmıştır: "1-Türkler adayı 1878'de satmışlardır. O zamandan bu zamana kadar da hiçbir tehlikeyle karşılaşmış değillerdir. 2-Zürih ile sade bir kamp yeri ve küçük bir kontenjan kafi geldiği halde, Türkler şimdi neden daha askeri bir güvenlik olanakları istiyorlar?" Acheson'dan Yunan Hükümeti'nin düşüncelerini işiten Erim, Türkiye'ye güvenlik endişeleri nedeniyle arazi verilmesinin şart olduğunu, verilecek arazinin ise çok daha geniş olmasını istediklerini ve arazinin anavatanın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Sunalp ise Türklerin de faydalanmasının talep edildiği İngiliz üslerinin, Türklerin güvenlik endişelerini asla karşılamayacağını savunmuştur.²⁶³¹ Yunanistan'ın bilgisi dışında Türkiye'ye tekliflerde bulunan Acheson'un planı, Yunan Hükümeti'nden gelen haberler doğrultusunda suya düşmeye başlamıştır.

Acheson ile yaptığı görüşmeden sonra BM arabulucusu Tuomioja ile görüşen Erim, arabulucudan Karpas yarımadasının 99 yıllık kira şeklinde Türkiye'ye verilmesi teklifini almıştır. Erim, bu teklife olumsuz cevap verdikten sonra²⁶³² 26 Temmuz'da yine Acheson ile görüşmüştür. Bu sefer görüşmelere Kıbrıs'tan ve Paris'ten gelen üst rütbeli askerler de katılmıştır. Bu görüşmede Karpas yarımadasının, Türkiye'nin güvenlik ihtiyacını neden karşılamayacağını Sunalp ile birlikte anlatmıştır.²⁶³³ 28 Temmuz'da üst rütbeli askerler ve Acheson ile bir araya gelen Erim, Sunalp ile birlikte Onlara Türkiye'nin Karpas yarımadasından daha büyük bir bölgeye olan ihtiyacını anlatmıştır. Askerler ve Acheson, Magosa Körfezi kuzeyinde, Boğazdan Akuntu Boğazı hattını kabul etmişlerdir. 29 Temmuz'da da Acheson ile görüşen Erim, sonuç olarak İnönü'nün kendisine verdiği sınır talimatına uygun olacak şekilde isteklerini anlaştırmıştır.²⁶³⁴

Fakat Acheson tekliflerinden haberdar olan Makarios, bu teklifleri kesinlikle kabul etmeyeceğini basına açıklamıştır.²⁶³⁵ Yunan Hükümeti ise Acheson'a Nihat Erim'e iletilmek üzere yeni bir teklif ile gelmiştir. Bu teklife göre, Yunan Hükümeti de Kıbrıs'ın belli bir bölümünün Yunanistan'a devredilmesine karşı çıkmıştır. Yunanlıların önerisi Karpas yarımadası üzerinde küçük bir yerin 25 yıllığına Türkiye'ye kiralanması şeklindedir. Erim

²⁶³¹ Erim, 1975: 360-364.

²⁶³² Erim, 2005: 777.

²⁶³³ Erim, 1975: 365-367.

²⁶³⁴ Erim, 2005: 778.

²⁶³⁵ "Amerika Kıbrıs'ı Yunanistan'a teklif etti", *Tercüman*, 31.07.1964.

Yunanistan'ın sunmuş olduğu bu öneriyi reddetmiştir.²⁶³⁶ Yunan teklifleri karşısında Türk Hükümeti'nden mukabil teklifler almak üzere Erim, 7 Ağustos'ta Ankara'ya dönmüştür. Bu arada da Yunanlılar ve Rumlar Erenköy-Mansura bölgesine saldırıya geçmişlerdir.²⁶³⁷

Rum saldırıları ilk önce adanın kuzeyine düşen Mansur-Erenköy bölgesinde 6 Ağustos 1964'te başlamıştır.²⁶³⁸ Rumların saldırıları karşısında da BM güçleri de etkisiz kalıp çatışmaları önleyememiş ve geri çekilmek zorunda kalmıştır.²⁶³⁹ 7 Ağustos'ta Ankara'ya dönmüş olan Erim'e, İnönü kendisine Cenevre'deki izlenimlerini sormuştur. Erim, izlenimleri "Kıbrıs'ta papazın aklını başına getirmek için, fiili bir müdahalenin Mr. Acheson'la görüşmelerimden edindiğim izlenimlere göre Amerikalılar tarafından anlayışla karşılanacağını" şeklinde dile getirmiştir.²⁶⁴⁰ Adaya müdahale etme taraftarı olmamakla beraber müdahalenin Amerikalılar tarafından bu sefer anlayışla karşılanacağı bilgisini Erim'den alan İnönü, Bakanlar Kurulu'nu toplamıştır. Bakanların ve kurmay subayların bombalamanın yapılmasını istemelerine rağmen İnönü, bir türlü bombalama kararını vermemiştir. Bakanlar Kurulu çalışmalarını yakından takip eden Erim, İnönü'ye duygusal olmamasını ve tecrübelerine göre hareket etmesini söylemiştir. Ayrıca Erim, ilk bombayı takiben olayların nasıl gelişeceğinin iyi hesaplanmasını, bu işin kumar oyununa benzemeyeceğini ve bombalamanın Rumları sindirebileceği gibi aksine Türkleri toptan yok edilmesine tahrik bile edebileceğini anlatmıştır. Son olarak Erim, Kıbrıs Meselesi'nin askeri müdahale ile çözülme olasılığının kalmadığından söz ederek en iyisinin bu işi Amerika ile görüşerek halletmek olacağını ileri sürmüştür. Bu fikrini kabul ettirmek için de şu ilginç örneği vermiştir: "Dışişleri veya Başbakan Washington'a tekrar gitmeli. Almanya Başbakanı Erhard bir yılda üç kere gitti. Amerika çok çocuklu bir ana gibi, hangisi çok bağırsa, sesini duyurursa onunla meşgul oluyor". Bu fikir karşısında İnönü, bu fikre ısındığını ifade etmiştir.²⁶⁴¹ Erim'in fikrine her ne kadar ısınmış olsa da İnönü, ABD'ye gitmeyecektir.

Nihat Erim'in değerlendirmelerine göre İnönü, istemeyerek Türkiye'yi bir maceraya sürüklemek istemiyordu. Savaş için gerekli araç ve gereçlerin yeterli olmadığını bilen İnönü, "Kıbrıs işinde oradaki 120 bin soydaşımızı kurtacağım derken, Anadolu'daki 30 milyon Türk'ü ateşe atmak istemiyordu. Her adımın yakın ve uzak gelecekte doğurabileceği olumsuz sonuçları derin derin düşünüyordu". Nihat Erim ise bu husustaki görüşlerini şöyle kaydetmiştir: "Benim dünya görüşüm, uluslararası politika anlayışım maceradan titizlikle

²⁶³⁶ Erim, 1975: 376-378; Erim, 2005: 779.

²⁶³⁷ Erim, 2005: 779.

²⁶³⁸ "Kıbrıs'taki çarpışmalar dün çok şiddetlendi", *Dünya*, 07.08.1964.

²⁶³⁹ Uslu, 2000: 135.

²⁶⁴⁰ Erim, 1975: 381.

²⁶⁴¹ Erim, 1975: 381-383.

uzak kalmaya, Türkiye’yi bir belaya uğratmamaya, barış içinde kalkınma çabalarımızı daha uzun yıllar sürdürebilme ihtiyacımızı göz önünden bir an uzak tutmamaya dayanıyordu”.²⁶⁴²

Fakat, Erim İnönü ile yaptığı görüşmeden sonra Genel Kurmay Başkanlığı’na gittiğinde Milli Güvenlik Kurulu’nun bombalama kararı verdiğini ve bombalamanın başladığını öğrenmiştir.²⁶⁴³ Gerçekten de 7 Ağustos öğleden sonra Türk jetleri, Rumların kritik noktalarını bombalamaya başlamıştır.²⁶⁴⁴ Türk jetleri 11 Ağustos’a kadar Rum mevzileri üzerindeki bombalamayı sürdürmüştür.²⁶⁴⁵ Bombalamayı durdurma kararının alındığı 11 Ağustos’taki Bakanlar Kurulu Toplantısı’na Erim de katılmıştır. Makarios’un ateşkes teklifine rağmen askerlerin büyük bir kısmı bombalamanın devam etmesi, hatta adanın işgal edilmesi taraftarı idi. Fakat İnönü ateşkes konusunda ısrarlı davranmıştır.²⁶⁴⁶ Böylece “Erenköy Olayları” olarak bilinen olaylar Rumların başarısızlığı ile sona ermiştir.

Cenevre’den bir anlaşmanın ortaya çıkmaması nedeniyle Ankara’ya dönmüş olan Nihat Erim, bu arada Bakanlar Kurulu’na Acheson’un tekliflerini anlatmıştır. Bakanlar Kurulu da Acheson’a mukabil teklifler yapmayı uygun bulmuştur. Tekrar Cenevre’de Acheson ile görüşme görevi alan Erim, yola çıkmadan önce İnönü ile Cenevre’deki müzakereler üzerine plan yapmıştır. Buna göre Türkiye, kendi güvenliği için ada üzerinde daha geniş bir saha isteyecektir. Aynı zamanda Magosa Limanı’ndan faydalanmayı talep edecektir.²⁶⁴⁷ Bu planı gerçekleştirme amacıyla 15 Ağustos 1964 tarihinde Cenevre’ye gelen Erim, burada basına yaptığı konuşmada Kıbrıs Türklerin ekalliyetinin haklarının ve Türkiye’nin güvenliğinin tamamen teminat altına alınması şartıyla Türkiye’nin Kıbrıs için yeni bir statü kabul edebileceğini söylemiştir.²⁶⁴⁸ 16 Ağustos’ta Cenevre’de Acheson ile görüşen Erim, Yunanlıların yeni teklifi ile karşılaşmıştır. Acheson’un anlattıklarına göre, bu teklif Greko burnunda, 32 kilometre karelik bir sahayı deniz ve hava üssü olarak 25-35 yıllık kira ile Türkiye’ye vermeyi içermekte, ayrıca Türklere iki kaymakamlık vermeyi ve Türk toplumuna BM Genel Sekreterliği ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’nun kontrolü altında Batı Trakya halklarına tanınmış olan hakları tanımayı vaat ediyordu. Erim, bu önerileri ciddiye alınmaktan ve gerçeklerden uzak olarak görmüş ve hemen reddetmiştir.²⁶⁴⁹ Görülen o ki, Erim, Birinci Acheson Teklifleri’nden (Acheson Planı) çok daha farklı teklifle

²⁶⁴² Erim, 1975: 383.

²⁶⁴³ Erim, 2005: 781.

²⁶⁴⁴ “Türk jetleri Kıbrıs’ı bombaladı”, *Tercüman*, 08.08.1964.

²⁶⁴⁵ “Taraflar ateşkes için dün anlaştılar”, *Akşam*, 11.08.1964.

²⁶⁴⁶ Erim, 2005: 781.

²⁶⁴⁷ Erim, 2005: 780-781.

²⁶⁴⁸ “Prof. Nihat Erim’in Cenevre temasları”, *Dünya*, 16.08.1964.

²⁶⁴⁹ Erim, 1975: 394.

karşılaşmıştır. Bu teklifler, adeta Yunan tarafını memnun edip meseleyi çözmeye yönelik adımlardı.

Nihat Erim, Yunan teklifi karşısında kendilerinin bu görüşmelerde Birinci Acheson Teklifi'ni temel esas tuttıklarını ve bu temel üzerinden görüşmek istediklerini anlatmıştır. Akabinde Erim, Acheson'a bir teklifte bulunmuştur. Buna göre Erim, Girne'yi, Lefkoşe ve Magosa'nın yarımını Türkiye'de bırakan çizgiyi gösterip "Gayri askeri tampon bölgelerini araya koyalım" demiştir.²⁶⁵⁰ Bu teklifi, Acheson'a sunduktan sonra Erim, Ankara'dan yeni bir talimat istemiştir. Başbakanlık'tan Erim'e gönderilen talimata göre, "1-Yunan üs önerisindeki Elgreko burnu konuşulamaz. 2-Acheson formülü esas alınacaktır. 3-Bölge kayıtsız şartsız bizim olacaktır. 4-Burada askeri tedbirler serbest olacak. 5-Arazimiz ihtiyaca yeter olmalı. 6-Erim'in bildirdiği diğer hususlarda ısrar edilsin. 7-Konuşurken yumuşak ve nazik olunacak".

Bu istekleri taraflara bildirmenin uzaması üzerine Erim, bir basın toplantısı yaparak Kıbrıs Meselesi'nin 1954-1960 arası devresini anlatmış ve sonrasında Türkiye'nin ikili enosisi yani taksimi çözüm için şart koştuğunu bildirmiştir.²⁶⁵¹ Nihat Erim, Birinci Acheson Teklifi üzerine konuşulabileceğini halen ümit etmektedir. Ne var ki devreye yeni Yunan teklifleri girmeye başlamıştır.

20 Ağustos'ta Erim'in önüne Acheson tarafından, Yunanistan etkisi altında hazırlanmış yepyeni bir öneri sürülmüştür. İkinci Acheson Planı olarak ortaya atılmış olan planın esasları şu şekildeydi: 1-Karpat yarım adasında belirlenen ufak bir yer 50 yıl süreyle Türkiye'ye kiralanacaktır. 2-Adadaki Kıbrıs Türklerine Yunan önerisinde olduğu gibi azınlık hakları verilecek ve Lefkoşe'de Türk işleri ile ilgilenecek bir yüksek rütbeli memur bulundurulacaktır. 3-Adada enosis gerçekleşecek olup sonra da Türk hakları Amerika'nın garantisine altına verilecektir. 4-Eğer Yunanlılar, Türkiye'ye kiralanacak alanın batı sınırı kamuoyuna duyurmakta güçlük çekerse bu sınırı NATO Başkomutanı çizecektir. Nihat Erim bu teklif karşısında Ankara'nın bunu kabul edeceğini sanmadığını söylemekle beraber durumu Ankara'ya bildirip cevap bekleyeceğini dile getirmiştir. Acheson, teklifini sunduktan sonra Amerika'nın adaya Sovyet müdahalesinden endişe ettiğini ve bu yüzden Amerika'nın bu teklifleri taraflara kabul ettirmek için baskı dahi kurabileceğini itiraf etmiştir.²⁶⁵²

21 Ağustos'ta Ankara'dan Erim'in beklediği cevap, Erim'i tasdik eder şekildeydi. Yani Ankara İkinci Acheson Planını reddetmiştir.²⁶⁵³ Acheson ise bundan fazlasını elde edemeyeceğini, bu önerilerin Amerika'nın yardımıyla varılacak son barışçı şekil olduğu, ve

²⁶⁵⁰ Erim, 2005: 782.

²⁶⁵¹ Erim, 1975: 397-398.

²⁶⁵² Erim, 1975: 399-400.

²⁶⁵³ Erim, 2005: 783.

bunun reddedilmesi halinde de NATO’da kimsenin Türkiye’yi haklı görmeyeceğini söyleyerek en son teklifin bu olduğunu ve kabul etmeleri gerektiğini anlatmaya çalışmıştır.

Erim, Ankara’nın, bu teklif karşısındaki ret kararını Acheson’a tevdi ederken aynı zamanda kendilerinin neden İkinci Acheson Planı’nı reddetdiklerini de açıklamıştır. Planın, enosis için yeterli karşılık teşkil etmediğini, Türkiye’ye verilecek alanın egemenlik hakkının Türkiye’de olması ve sınırların ise askeri ihtiyaçlara ve objektif kriterler göz önünde tutularak tespit edilmesi gerektiğini, ayrıca Türk toplumuna verilecek hakların ilk Acheson Planındaki koşulları içerisinde bulunmasının önemli olduğunu dile getirmiştir. Erim, enosisi tek taraflı kabul etmektense Rusya’nın da reddetmediği federal sistemi daha az sakıncalı saydıklarını ilave etmiştir. Kısaca Birinci Acheson Planı’na dönülmesini rica etmiştir.²⁶⁵⁴

İkinci Acheson Planı’nı sadece Türkiye tarafı değil, Makarios da 25 Ağustos’ta yaptığı açıklama ile reddetmiştir. Türkiye’ye bir karış toprak bile vermeyeceğini ifade etmiştir.²⁶⁵⁵ Çünkü Makarios, geline süreçte artık katkısız bir enosisen ve bağımsızlıktan başka bir şey düşünmemeye başlamıştır. Makarios’un Acheson Planı’nı reddetmesi üzerine Yunanistan da ret kararını açıklamıştır. Böylece Amerika’nın planları sonuçsuz kalmıştır.²⁶⁵⁶

Tarafların Acheson Planını kabul etmemeleri üzerine Cenevre’de taraflar dağılmak zorunda kalmıştır. Nihat Erim de 1 Eylül 1964 akşamı İstanbul’a gelmiştir. Havaalanı’nda gazetecilerin sorularına cevap veren Erim, Acheson Planı’nın sayısı hakkında tek bir Acheson Planı olduğunu, ikinci olarak iddia edilen planın Amerika’nın üzerinde değişiklik yapmasıyla ortaya çıktığını aktarmıştır. Cenevre Görüşmeleri’nin devam edip etmeyeceği konusunda ise Erim şimdilik bir şey söylenemeyeceğini belirtmiştir.²⁶⁵⁷

Nihat Erim, Ankara’ya geldiğinde muhalefet, Kıbrıs politikası nedeniyle Hükümet’i sert bir şekilde eleştirmeye başlamış ve basın Meclis’te Kıbrıs konusunda bir genel görüşmenin yapılabileceğini yazıyordu.²⁶⁵⁸ Nihayet Millet Meclisi’nde Kıbrıs konusunda genel görüşme 7 Eylül’de başlamıştır. Muhalefet daha ilk günden Hükümet’i Kıbrıs politikasında enerjik olmaması noktasında bilhassa eleştirmiştir. Taksim tezinin Meclis kararı haline getirilmesi istenmiş olup barışçı yollarla çözülenemediği takdirde son çare olarak savaşa karar verilmesi gerektiği muhalefet tarafından savunulmuştur. AP Genel Başkanı ise adaya hava hücumları sırasında çıkartmanın kolaylıkla yapılabileceğini ve Hükümet’in bu

²⁶⁵⁴ Erim, 1975: 401-402.

²⁶⁵⁵ “Türlere bir karış toprak bile vermem dedi”, *Tercüman*, 26.08.1964.

²⁶⁵⁶ Uslu, 2000: 141-142.

²⁶⁵⁷ “N. Erim dün yurda döndü”, *Dünya*, 02.09.1964.

²⁶⁵⁸ “Kıbrıs davası bu gün mecliste”, *Akşam*, 03.09.1964; “Meclis Kıbrıs meselesini görüşüyor”, *Akşam*, 04.09.1964; “Mecliste dün Kıbrıs görüşmeleri başladı”, *Dünya*, 04.09.1964.

fırsatı kaçırdığım ifade etmiştir.²⁶⁵⁹ Meclis'te gelen eleştirileri Nihat Erim, CHP Grubu adına cevap vermiştir. Erim, muhalefet sözcülerinin aslında bazı konularda hataya düştüklerini ve Hükümet'in Kıbrıs konusunda yanlış hareket etmediğini ifade etmiştir. Akabinde Erim, 4 Mart Güvenlik Konseyi Kararı'ndan sonra adadaki Türklerin yerlerinden geriye çekilmediklerini ve bu başarıda Hükümet'in büyük payının olduğunu cümlelerine eklemiştir. Son saldırılarda ise BM'nin ateş etmesine Rusya'nın engel olduğunu söyleyen Erim, Acheson Planı ve Cenevre Görüşmeleri hakkında da Meclis'i bilgilendirmiştir. Adada Acheson Planı çerçevesinde Türkiye'ye küçük bir toprak parçası verileceği yönündeki iddialara "Hiçbir zaman kesinleşmemiştir. Bize verilecek parçanın objektif kıstas, nüfus, arazi ve tabii kaynaklarla orantılı olacaktır. Bunun böyle bilinmesi gerekir" demiştir. Hükümet'in Kıbrıs Meslesi'nde gevşek davrandığı yolundaki iddialara da "kuvvet kullanmak, kan akıtmak kolay, ama bir davayı kan akıtmadan halletmek zordur. Hükümet 30 milyon Türk çocuğunun, kızının, kardeşinin bir damla kanı akıtmadan bu meseleyi halletmek istemiştir. Eğer bunu yapmazsa o zaman tarih önünde sorumlu olur" şeklinde cevap vermiştir.

Erim, Türkiye'nin Güvenlik Konseyi Kararları'nı bozması halinde kendilerinin Güvenlik Konseyi kararlarını dinlemeyen devlet olarak ilan edebileceğini ve bu taktirde fırsat bekleyen düşmanın Türkiye'ye hücum etmesi için haklı sebep oluşacağını ifade etmiştir. Bu meselenin çocuk oyuncağı olmadığını hatırlatarak muhalefetin ancak eleştiri yaptığını ve karşı bir öneride bulunmadığını iddia etmiştir. Muhalefete savaşı mı yoksa Amerika'ya cephe alınmasını mı, Rusya'nın kucağına düşülmesini mi yalnız kalınması mı istediklerini sormuş ve bunu millet önünde açıklamaları gerektiğinin önemine vurgu yapmıştır.

Milli politikanın tanımını Erim, şu çarpıcı cümlelerle ifade etmiştir: "Hükümetin politikasına katılırsanız, bu milli politika olur, Aksi halde hükümeti düşürür, yenisini kurarsınız, güven alıp takip edeceğiniz politika milli politika olur".²⁶⁶⁰

Ertesi günü ise muhalefet, Hükümet hakkında gen soru vermiş ve Erim'in bir önceki günkü konuşmaları eleştirilmiştir. Erim'in de onlara karşılık vermesi ile tartışmalar uzamıştır.²⁶⁶¹ 169'a karşı 198 oyla muhalefetin gen soru önergesi kabul edilmemiştir.²⁶⁶² Böylece Hükümet, düşmekten son anda kurtulmuştur.

Erim'in Millet Meclis'indeki konuşması radyo ile yayınlanmış olup bütün yurtta çok beğenilmiştir. Erim yurdun her tarafından tebrik telgrafları almıştır.²⁶⁶³

²⁶⁵⁹ "Muhalefet hükümeti tenkit etti", *Hürriyet*, 08.09.1964.

²⁶⁶⁰ MMTD, D.1, C.32, T.3, B.132, s. 323-330; "Tenkitleri Erim cevaplandırdı", *Dünya*, 08.09.1964.

²⁶⁶¹ "Sözcüler dün Nihat Erim'i tenkit ettiler", *Dünya*, 09.09.1964.

²⁶⁶² "Gensoru kabul edilmedi", *Dünya*, 10.09.1964.

²⁶⁶³ Erim, 2005: 786, 788.

Türkiye'nin 7-11 Ağustos tarihleri arasında Kıbrıs'a kısmi müdahalesi Yunanistan'ı geriletmiş olup Türk-Yunan ilişkileri nispeten de olsa bir yumuşaklık devresine girmiştir.²⁶⁶⁴ Eylül ayından itibaren ise Kıbrıs'ta çatışmalar sessizce kesilmeye başlamıştır.²⁶⁶⁵ Öte yandan Türkiye, Johnson Mektubu dolayısı ile Amerika'nın dostluğunun samimi olmadığını görerek Sovyet Rusya ile yakınlaşma eğilimi içerisine girmeye başlamıştır.²⁶⁶⁶ Ankara-Moskova görüşmeleri bir süre uzaktan yapıldıktan sonra Türkiye Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 30 Ekim 1964 tarihinde Moskova'ya gitmiştir.²⁶⁶⁷ Erkin'in Moskova Ziyareti öncesinde bu ziyareti kendisinin nasıl karşıladığını soran gazetecilere Erim, müspet ve doğal karşıladığını ve iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin milli mücadele döneminden itibaren var olduğunu ifade etmiştir. Devamında Erim, Stalin'in yanlış politikasından dolayı gerginleşen ilişkilerin şimdi düzeleceğini ümit ettiğini açıklamıştır.²⁶⁶⁸ Siyasi hayatı boyunca Sovyet Rusya'ya karşı sıcak bakmayan Erim, ilk defa iki ülke arasında ortaya çıkması beliren iyi ilişkilere sıcak bakmıştır.

İşte bu esnada Nihat Erim'e Kıbrıs Meselesi'nde İnönü tarafından yeni bir görev daha verilmiştir. Moskova'dan gelen şifreleri okuma görevi verilmiştir. Ayrıca Aralık ayında yapılacak BM Toplantısı'nda bulunma görevi de verilmiştir.²⁶⁶⁹ 6 Kasım 1964 tarihine kadar devam eden Erkin'in Moskova Görüşmeleri sonucunda iki devlet arasında yayınlanan ortak bildiriye göre Rusya, 1959 Anlaşmaları'nı esas olarak bu anlaşmaları tanımış ve enosis'e karşı çıkmıştır.²⁶⁷⁰ Yayınlanan tebliği beğendiğini kaydeden Erim, aynı zamanda Erkin'in yaptığı Moskova Görüşmeleri'ni Türk-Rus ilişkileri açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirmiştir: "Dışişleri Bakanımızın Moskova'ya yaptığı gezi, bundan sonraki iki memleket ilişkilerinin bir dönüm noktası olmuş ve iyi neticeler vermiştir. Sayın F.C. Erkin'in gezisinin ardından Sovyetler Birliği Kıbrıs Meselesinde daha gerçekçi bir davranışa girmiştir". Bu ziyaretle daha sonraki aylarda Rusya üzerinden nasıl meyvelerin toplanacağını anlatmaya devam eden Erim, Rus Dışişleri Bakanı'nın 21 Ocak 1965 tarihinde gazetelere verdiği Rusya'nın enosis'e karşı ve nihai çözüm olarak federasyonu önermesini hatırlatmıştır. Yine 1965 yılının Mayıs ayında Ankara'ya gelen Rus yetkililerin yaptığı konuşmalar da Kıbrıs Meselesi'nde Rus desteğinin alındığının göstergelerinden olduğunu Erim not etmiştir.²⁶⁷¹ İşte Erim, Amerika'nın Kıbrıs Meselesi'nde Türkiye'ye karşı son tavrından sonra

²⁶⁶⁴ Armaoğlu, 2010: 946.

²⁶⁶⁵ Fırat, 1997: 156.

²⁶⁶⁶ Fırat, 1997: 145, 164.

²⁶⁶⁷ Erim, 1975: 435.

²⁶⁶⁸ "Erim, 'Dostluk için her şey Rusyanın elinde' diyor", *Akşam*, 21.10.1964.

²⁶⁶⁹ Erim, 2005: 790.

²⁶⁷⁰ "Ortak bildiri açıklandı", *Cumhuriyet*, 07.11.1964.

²⁶⁷¹ Erim, 1975: 439-440.

Türkiye'nin Moskova ile yakınlaşmasına ilk defa olumlu bakmış ve Kıbrıs Meselesi açısından önem vermiştir.

Nihat Erim, Türkiye'nin Amerika'ya karşı tavır aldığı Johnson Mektubu sonrası dönemde Rusya ile iyi ilişkilerin kurulmasında Türkiye'ye gelecek olan faydayı da İnönü'ye şöyle açıklamıştı: “Amerikalılar Kıbrıs işinde bizi şimdiye kadar zarara soktular. Bundan sonra da onlardan fazla bir şey beklenmez. Belki de Rusya'yla rekabet dolayısıyla biraz gayrete gelirler”.²⁶⁷²

Erim, söz konusu Türk-Rus tebliğinin yayınlanmasından hemen bir gün sonra katıldığı bir davette Amerikan Büyükelçisi Hare ile yaptığı görüşmede Amerika'nın Kıbrıs Meselesi'ndeki yanlış tutumlarının zararları konusunda elçinin dikkatlerini çekmeye çalışmış ve Amerika'nın son Kıbrıs krizindeki tutumunu eleştirmiştir. Erim, Amerika'nın yanlışını Büyükelçiye, “haksız durumda olan dostla, haklıyı aynı muameleye tabi tutunuz” şeklinde açıklamıştır.²⁶⁷³ Johnson Mektubu'ndan sonra Amerika'yı ilk defa verdiği bir demeçle eleştiren Erim, bu eleştirisini Amerikan Büyükelçisi'ne de tüm açıklığı ile ifade etmiş oldu.

Millet Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanlığı'na tekrar seçilen Erim²⁶⁷⁴, Kıbrıs Meselesi'ni olabildiğince yakından takip etmeye, Rusya ve diğer devletlerden gelen bilgileri öğrenmeye ve bunları analiz etmeye, sonrasında da Hükümet'e görüşünü bildirmeye devam etmiş ve bu sırada Amerikalı Senatör Jawits, Erim'i ziyaret ederek Türk-Yunan ilişkilerinin düzeltilmesi konusunda Erim'den yardımlarını istemiştir. Erim ise Kıbrıs Meselesi'nin halledilemeden bunun imkansız olduğunu ifade etmekle birlikte yine Amerika'nın Kıbrıs krizindeki son hatalı tutumuna dikkati çekmiştir.²⁶⁷⁵

1964 yılının Aralık ayında toplanacak olan BM Genel Kurulu'na katılmak üzere Nihat Erim, 14 Aralık'ta New York'a gelmiştir. Genel Kurul'da BM Genel Sekreteri'nin hazırlamış olduğu rapor kabul edilmiştir.²⁶⁷⁶ Rapor, Makarios'un savunmuş olduğu tez olan Kıbrıs'ın bağımsızlığını ön görmekte ve garantör devlet olarak da Türkiye'nin adaya müdahalesini yasaklamaktadır.²⁶⁷⁷ Rapor karşısındaki düşüncelerini Erim, o gün günlüğüne şöyle kaydetmiştir:

Rapor, Makarios'un anayasayı fiilen yıktıktan sonra şimdi yeni fiili durumu hazmettirme gayretine yardım eden bir havada. Kıbrıs Meselesi bu suretle yeni bir şekil alıyor. Makarios fiilen emrivakii

²⁶⁷² Erim, 1975: 451.

²⁶⁷³ Erim, 2005: 790-791.

²⁶⁷⁴ “Başkan seçimleri”, *Cumhuriyet*, 14.11.1964.

²⁶⁷⁵ Erim, 2005: 791-792. 20 Ekim 1964 tarihinde ise Nihat Erim, yıllar sonra CHP Parti Meclisi Üyeliği'ne seçilmiştir. (“CHP Meclisi yeni üyeleri belli oldu”, *Dünya*, 20.10.1964).

²⁶⁷⁶ Erim, 2005: 795.

²⁶⁷⁷ Uslu, 2000: 180-181.

zaman içinde hazmettirme gayretinde. Bunu çok bulmamız lazım. Bence biz de Türklere ayrı hükümet kurdurmalyız. Erenköy bölgesinde denizle irtibatı muhafaza etmeli.²⁶⁷⁸

Kabul edilen Genel Sekreteri'n raporuna karşı çıkan Erim, Türkiye'nin de önlem olarak ayrı bir hükümet kurmasını ve federasyonu seçmesini önermiştir.

Türkiye'nin kabul edemeyeceği bu rapora, Genel Kurul'da Türkiye ile birlikte ABD, Arnavutluk, İran, Pakistan, Libya ve Afganistan ret oyu vermiştir. Amerikalıların da bu raporu ret oyu vermesindeki asıl amaç, Johnson Mektubu dolayısıyla Türkiye gözünde bozulan prestijini düzeltmektir.²⁶⁷⁹

1 Ocak 1965 tarihine kadar New York ve Washington'da Amerikalı Dışişleri yetkilileri ile de görüşen Erim, İnönü'nün çağırması üzerine 6 Ocak 1965'te Ankara'ya gelmiştir.²⁶⁸⁰ Gelir gelmez İnönü'ye Amerika'daki gözlemlerini anlatan Erim, Kıbrıs'ta fiili durumun Türkiye'nin çok aleyhine olduğunu bildirmiştir. İnönü ise Rusya heyeti ile yaptığı görüşmede Kıbrıs için federal sisteme karar verdiklerini anlatmıştır.²⁶⁸¹ Ankara'ya dönmesiyle birlikte Erim'in Kıbrıs Meselesi'ndeki bu ikinci devre görevi de bitmiş ve artık bundan sonra Başbakan seçilinceye kadar Kıbrıs Meselesi'nde görev yapmayacaktır. Sadece Meclis'te mesele ilgili siyasi görüşlerini açıklayacaktır.

Nihat Erim, yurt dışına çıkmaya hazırlandığı bir sırada CHP içerisinde bir grup tarafından kabine içerisinde değişiklik yapılması konusunda İnönü'ye baskı yapılmaya başlanmıştı.²⁶⁸² İnönü'nün ilk başta kabine değişikliğine sıcak bakmamış olmasına rağmen²⁶⁸³ gelen baskılara İnönü de Bakanlar da dayanmamıştır. Birkaç Bakan istifa etmiş ve Başbakan Yardımcılığı'nın sayısı da üçe çıkartılmaya karar verilmiştir.²⁶⁸⁴ Bu arada Londra'da bulunan Nihat Erim'i Kemal Satır telefon ile arayarak kabineye Başbakan Yardımcısı olarak girmesini İnönü adına teklif etmiştir. Buna göre İsmail Rüştü Aksal, Kemal Satır ve Nihat Erim Başbakan Yardımcıları olacaktı. Erim özür dileyerek teklifi reddetmiştir. Daha sonra Erim'i bir daha arayan Satır, İnönü'nün mazeret kabul etmediğini ve tayin yazısının cumhurbaşkanına çoktan yazıldığını söylemiştir. Tayin yazısının yazıldığını duyan Erim, tayinin durdurulmasını istemiş ve gerekirse Amerika gezisini iptal ederek Ankara'ya geri döneceğini anlatmıştır. Erim, Başbakan Yardımcılığı yerine kendisine Bakanlık verilmesini istemiştir. Satır, Başbakanlık Yardımcılığı'nı şimdilik kabul etmesini ve Şubat ayında

²⁶⁷⁸ Erim, 2005: 795.

²⁶⁷⁹ Uslu, 2000: 181.

²⁶⁸⁰ Erim, 2005: 795-798; "Erim, 'Bakan yerinde oturuyor', dedi", *Hürriyet*, 07.01.1965.

²⁶⁸¹ Erim, 1975: 451.

²⁶⁸² "Kabine değişikliği için ısrar ediliyor", *Dünya*, 04.12.1964.

²⁶⁸³ "Kabinede değişiklik", *Dünya*, 07.12.1964.

²⁶⁸⁴ "Başbakan yardımcılığı 3'e çıkıyor", *Dünya*, 11.12.1964.

kendisine Dışişleri Bakanlığı'nın verileceğini bildirmiştir. Erim buna rağmen son söz olarak, beklemeyi tercih edeceğini ifade ederek sadece Bakanlık rica etmiştir.²⁶⁸⁵

Kemal Satır, Erim'e başbakan Yardımcılığı görevini teklif ederken basında kesin olarak Erim'in Başbakan Yardımcısı olarak kabineye gireceği manşet haber olarak verilmeye başlanmıştı. Ertesi günü ise Erim'in başbakan Yardımcısı olarak kabineye girdiği gazetelerde yazılmıştır.²⁶⁸⁶ Erim'in Başbakan Yardımcılığı'na getirilmeyeceğinin anlaşılması üzerine²⁶⁸⁷ bu sefer de Dışişleri Bakanlığı'na getirileceği basında konuşulmaya başlanmıştır. 6 Ocak 1965 tarihinde yurt dışından dönen Erim, gazetecilerin kendisinin Dışişleri Bakanlığı'na getirileceğini söylemesi üzerine Erim, neşeli bir şekilde şu cevabı vermiştir: "İki tane Dış işleri Bakanı olmaz. Benim bildiğim bakan halen yerinde oturmaktadır".²⁶⁸⁸ Sonuç itibariyle Erim, hiçbir şekilde kabinede görev almamıştır. İnönü bu yüzden Ankara'ya dönen Erim'e sitem etmiştir.²⁶⁸⁹

Zaten kısa bir süre sonra Hükümet Bütçesi Millet Meclisi'nde reddedilince İnönü, istifa etmiştir. Böylece Üçüncü Koalisyon Hükümeti de 13 Şubat 1965'te tarihe karışmıştır.²⁶⁹⁰ Gürsel, AP'den bağımsız senatör Suat Hayri Ürgüplü'yü başbakan olarak tayin etmiştir.²⁶⁹¹ Ürgüplü ise kabinesini CKMP, AP, MP ve YTP ile birlikte kurmuştur.²⁶⁹²

3.4. CHP İçerisinde Ortanın Solu Hareketi ve Nihat Erim

27 Mayıs Darbesi'nden sonra kabul edilen 1961 Anayasası'nın vatandaşlara getirdiği haklardan en önemlilerinden birisi de sosyal ve ekonomik haklardı. Bu minvalde sosyal devlet ilkesinden bahsedilerek ekonomik, sosyal hak ve özgürlere genişçe yer verilmiştir. Anayasa'nın 53. maddesinde "devletin belirtilen iktisadi ve sosyal ödevlerini, iktisadi gelişme ve mali kaynaklarının yeterliği ölçüsünde yerine getireceği" belirtilmiştir.²⁶⁹³ Bu haklar bakımından 1961 Anayasası'nın getirmiş olduğu özgürlük ortamından CHP de etkilenecektir.

Fakat CHP'nin meseleyi ciddi olarak ele alması 1965 Seçimleri öncesine tekabül edecektir. 1965 başlarında "sosyal adalet", "devrimcilik", "devletçilik" yeniden CHP idarecileri tarafından sıkça kullanılmaya başlanacaktır.²⁶⁹⁴ 1965 Seçimlerine giderken de

²⁶⁸⁵ Erim, 2005: 794.

²⁶⁸⁶ "N. Erim kati olarak kabineye giriyor", *Dünya*, 11.12.1964; "Kabineye üç yeni bakan girdi", *Tercüman*, 12.12.1964; "Üç bakan dün belli oldu", *Dünya*, 12.12.1964.

²⁶⁸⁷ "Erim ve Aksal Başbakan yardımcısı olmadılar", *Cumhuriyet*, 12.12.1964.

²⁶⁸⁸ "Erim, 'Bakan yerinde oturuyor', dedi", *Hürriyet*, 07.01.1965.

²⁶⁸⁹ Erim, 1975: 451.

²⁶⁹⁰ "İnönü istifa etti", *Cumhuriyet*, 14.02.1965.

²⁶⁹¹ "Ürgüplü Başbakan oldu", *Cumhuriyet*, 17.02.1965.

²⁶⁹² "Kabine ve protokol açıklandı", *Cumhuriyet*, 21.02.1965.

²⁶⁹³ Karatepe, 2009: 222-224.

²⁶⁹⁴ Bila, 1999: 212.

Genel Başkan İnönü, partisinin aslında ortanın solunda olduğunu açıklayacaktır.²⁶⁹⁵ Bunun daha öncesine, 1961 seçimlerine gidecek olunursa Nihat Erim'in seçim kampanyalarında sosyal ve ekonomik konulardan bahsettiği görülecektir. Örnek verecek olunursa, 1961 Seçim kampanyası sırasında Gölcük ve Değirmendere'de yaptığı konuşmada Erim, Meclis'te temsilcisi bulundurulmuş partiler arasında işçiye en yakın partinin CHP olduğunu savunmuştur. Erim konuşması sırasında CHP umdeleri hakkında da bilgi vererek özellikle de devletçilik üzerinde durmuştur.²⁶⁹⁶ Erim, daha önceki seçim propagandalarından farklı olarak görüldüğü üzere, işçi haklarından ve devletçilik ilkesinden bahsetmeye başlamıştır.

1961 Genel Seçimleri'nden sonra da Erim, adil vergi toplama konusunda da partisini ve Hükümet'i eleştirmeye başlamıştır. 29 Mart 1962'deki CHP Meclis Grubu'nda söz alarak CHP yöneticilerinin ve Hükümet üyelerinin vatandaşa seçim zamanında vaat ettikleri götürü esnaf vergisini adaletli bir şekilde düzeltme sözünü çok geç yerine getirdiklerini ve bunun da vatandaşların gözünde CHP'nin itibarını sarstığını anlatmıştır.²⁶⁹⁷

Nihat Erim'in adil vergi toplama konusunda bu eleştirisini yapmasından hemen sonra ise toplanan Parti Meclisi Toplantısı'nda bazı CHP'liler, CHP'nin geçmişiyle hesaplaşması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Turan Güneş'e göre, bu istek CHP tarihinde ilktir. Güneş, partide ortanın soluna doğru hareketlenme sürecinin başlangıcı olarak bu toplantıyı işaret etmektedir. Partinin Grup Başkanvekilliği ve PM Üyeliği görevlerinde olan İbrahim Öktem, "Parti Meclisi'nde cereyan eden müzakerelerin ışığı altında, CHP'ye verilecek yönü tespit etmek için bir komisyon kurulması" gerektiğini ifade eden bir önerge vermiştir. Bazı üyeler bu önergeye sert çıkmış ve içlerinden Ferit Melen, partinin yönün belli olduğunu ve yeni bir arayışa gerek olmadığını söylemiştir. Öktem ise önergesinin yanlış anlaşıldığını dile getirerek hemen geri çekmiştir. Söz konusu toplantıda Turan Güneş ve Bülent Ecevit de birer konuşma yaparak fikirlerini beyan etmişlerdir. Buna göre Güneş, toplumun her kesimini memnun etmenin mümkün olmadığından bahisle, partinin küçülmemesinin işçi ve köylü tarafını tutan bir programla ortaya çıkmasına bağlı olduğunu ileri sürmüştür. İşte CHP'ye yeni bir yön tayin etmek gerektiği hususundaki tartışmalar bu toplantıda ortaya çıkmaya başlamıştır.²⁶⁹⁸

CHP Parti Meclisi'nde yapılan bu konuşmalar, 4 Nisan'da Yön Dergisi'nde haber olmuştu.²⁶⁹⁹ Aynı Dergi, Nihat Erim ile bir röportaj yaparak 18 Nisan 1962 tarihli sayısında bunu yayınlamıştır. Bu röportajında CHP ve kendisi hakkında sorulan siyasi, sosyal ve

²⁶⁹⁵ Kili, 1975: 212.

²⁶⁹⁶ "Erim'in konuşması", *Milliyet*, 03.10.1961.

²⁶⁹⁷ "CHP'liler bakanlarını şiddetle tenkit ettiler", *Milliyet*, 30.03.1962.

²⁶⁹⁸ Hatipoğlu, 2012: 245-246.

²⁶⁹⁹ Simav, 2009: 59-63.

ekonomik sorulara cevap verdiği için bu röportaj önemlidir. Kendisine sorulan vergide adalet ve sosyalist cereyanlar hakkında ne düşündüğüne ilişkin sorulara cevap vermiştir. Vergi konusunda Erim, öncelikle vergi ve kredi sisteminin yeniden ele alınarak herkesin kazancı ölçüsünde vergi ödemesi gerektiğini aktarmıştır. Kendisinden sosyalist cereyanlar hakkındaki düşünceleri sorulunca Erim, “Ferdin kazanç hırsının ekonomik hayattaki değerine ve müteşebbisin rolünün önemine inanıyorum. Ama sosyal adaletin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması lazım geldiğine de aynı şekilde inanıyorum. Yani ben ortanın solundayım”²⁷⁰⁰ şeklinde bir cevap vermiştir. Bu cevapla daha CHP, ortanın solunda olduğunu açıklamadığı, ancak 2 hafta önce Parti Meclisi içerisinde Güneş’in iddiasına göre ortanın soluna dair bir şeylerin konuşulduğu bir dönemde ilk defa olarak Erim kendisinin, ortanın solunda olduğunu ilan ediyordu. Böylece Nihat Erim, ortanın solu fikrini Türk siyasetinde ortaya atan ilk kişi olmuştur. Fakat dikkat edilirse burada CHP’nin ortanın solunda olduğunu iddia etmiyordu.

1966 yılın Aralık ayında yapılacak olan Parti Meclisi Toplantısı’nda ortanın solu tartışmaları yapılırken de Nihat Erim fikir olarak kendisinin yönünü daha 1962 yılında Yön Dergisi’ne verdiği bir beyanatta ortaya koymuş olduğunu açıklamıştır. Yine 1964-1965 yıllarında da Erim, Meydan Dergisi’nden İffet Aslan’a da bu minvalde şunları söylemiştir: “Ben eskiden bizim parti sosyalist bir parti karakterindedir derdim. Ama artık demiyorum. Çünkü bizim memlekette sosyalizmi tek manada anlamak isteyenler (komünistleri kastederek) var. Yanlış anlamaları meydan verir diye, artık bu tabiri kullanmıyorum”.²⁷⁰¹ İşte 1966 yılında da Erim Yön Dergisi’nde verdiği beyanatını doğrulamaktadır. Hatta bununla da kalmayarak Yön Dergisi’ndeki beyanatından farklı olarak 1964-1965 yıllarında yine kendisinin yıllardır partisi hakkında sosyalist bir parti olduğunu düşündüğü itiraf etmiştir. Yani partisinin ortanın solunda olup olmadığına ilişkin 1962 yılında bir ifade bulunmayan Erim, işte 1964-1965 yıllarında partisinin sosyalist olduğunu bile söylemiştir. Erim’e göre, ortanın solundan da ileri olarak CHP, sosyalist bir partidir. Ama bunu yanlış anlaşılmalara meydan vermemek adına CHP, açıklamamıştır. Ancak CHP’nin ortanın solunda olduğunu ilk açıklayanın kendisi olup olmadığı hakkında bir şey söylememiştir. Güneş’in ifade ettiği Parti Meclisi toplantısında da açıkça bir tabir kullanılmadığına göre aslında ortanın solunda olduğu tabirini ilk kullanan İnönü değil, Nihat Erim olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca Nihat Erim, Yön Dergisi’nde ortanın solu ile ilgili başka bir takım ipuçlarını da verdiği görülmektedir. Toprak Reformu ve Köy Enstitüleri hakkında burada ifade etmiş olduğu düşünceleri bu doğrultudadır. Çiftçinin sömürülmesine karşı çıkan Erim, Köy

²⁷⁰⁰ “Nihat Erim ile bir konuşma”, *Yön*, 18.04.1962.

²⁷⁰¹ Erim, 2007: 135.

Enstitüleri'nin kapatılmış olmasından derin üzüntü duymuş ve bu okulları aynı yöntemle tekrar açılması gerektiğini belirtmiştir. Bu okullar konusunda kendisinin daha da ileri adımlar atacağını ifade eden Erim, “önümüzdeki 5 yıl içinde hem okulsuz çocuk bırakmamak, hem de eğitim ilkelerimizi Batının rasyonel bilinci ve değer yaratıcı pragmatist felsefesine göre baştan düzenlemek gerekiyor” şeklinde planlarını anlatmıştır.²⁷⁰²

Erim bu dönemde aynı zamanda partisinin iç politikasını da beğenmeyerek eleştirilerde bulunmuştur. CHP'nin 1961 Seçimleri'nde donmuş bir oya sahip olduğu düşüncesi karşısında Erim, bu düşüncüyü kabul ederek bunun gerekçesini, “Kabahati başkalarına yükleyip rahatlamak adetini bir yana bırakarak, meselenin üzerine dikkatle eğilmek lazımdır” sözleri ile ifade etmiştir. CHP'nin nasıl halkın partisi haline getirebileceğine ilişkin soru karşısında ise, partinin yüksek kademelerinde, liderlik çevrelerinde yepyeni bir anlayışın, bir ruhun, bir canlılığın ve düşüncede verimliliğin sağlanması ile CHP'nin halkın partisi haline getirileceğini iletmiştir. CHP'nin bir eşraf partisi olup olmadığı soru karşısında da CHP'yi savunarak CHP'nin bir eşraf partisi olmadığını ve öteki partilerin ne kadar eşraf partisi ise CHP'nin o kadar eşraf partisi olduğunu bildirmiştir. CHP'nin prensiplerinden taviz verip vermediği konusu hakkındaki düşünceleri ise Erim'in, prensiplerden partinin üst kademelerinin politikaları ve içinde bulunulan ortam gereği taviz verdiği yönündedir.²⁷⁰³

Nihat Erim, 15 Mart 1964 tarihinde yapılan İzmit CHP Kongresi'nde de devletçilik ve sosyal adalet üzerine konuşmalar yapması²⁷⁰⁴ O'nun 1962 yılında Yön Dergisi'ne açıkladığı ortanın solundayım fikrini destekler niteliktedir. Bunlar Erim'in ortanın solu fikrinde olduğunun somut belirtileri idi

3.4.1. 1965 Genel Seçimleri'nde Ortanın Solu Söylemi

1965 yılının başlarından itibaren İnönü'nün söylemlerinde birden bire bir takım değişimler görünmeye başlanmıştır. İnönü, toprak reformunun yapılmasının gerekliliğinden bahsetmeye başlamıştır. 9 Şubat 1965 tarihli Parti Meclisi Bildirisi'nde ise CHP'nin “reformlara karşı olanlarla ve muhafazakarlarla” mücadele edeceğini açıklamıştır. Bu açıklamalar partinin, merkezin soluna doğru gittiği yorumlarına neden olmuştur. CHP'nin bu dönemde ortanın soluna doğru kaymasının nedenlerini Hikmet Bila, “Yoksul kesimlerin ekonomik ve sosyal hak taleplerinin artması, CHP tabanının bu genel eğilime paralel olarak köklü taleplerde bulunması, TİP'in somut önerilerinin yaygın bir şekilde taban bulması,

²⁷⁰² “Nihat Erim ile bir konuşma”, *Yön*, 18.04.1962.

²⁷⁰³ “Nihat Erim ile bir konuşma”, *Yön*, 18.04.1962.

²⁷⁰⁴ Erim, 2005: 765.

Amerika'ya duyulan güvenin sarsılması'nı gerekçe göstermiştir. Aynı zamanda CHP'nin ortanın soluna doğru gitmesinde 1961 Anayasası'nın sağlamış olduğu özgürlük ortamı da elbette etkili olmuştur. Mayıs ayından itibaren ise ortanın soluna ilişkin İnönü'nün ve Ecevit'in söylemlerinde somut belirtiler ortaya çıkmaya başlamıştır.²⁷⁰⁵

İnönü'nün partisinin aslında ortanın solunda olduğunu açık bir şekilde ortaya koyması 29 Temmuz 1965 tarihine rastlamaktadır. İnönü bir beyanatında, “CHP, bünyesi itibariyle devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir ekonomik anlayıştır. 1923'teki harap memlekette devletçilik, nasıl tek, eşi ve yardımcısı olmayan bir kalkınma çaresi idiye, bu gün de ekonomik hayatımızın temel bir unsurudur” sözlerini sarf ederek partisinin devletçi olmasından dolayı ortanın solunda bir anlayış içerisinde olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁰⁶

Fakat Nihat Erim, İnönü'nün bu beyanatından önce 17 Temmuz 1965 tarihinde Ulus Gazetesi'ne “Ortanın Solu” başlıklı bir makale yazmıştır.²⁷⁰⁷ İnönü'nün talimatı ile yazdığı iddia edilen bu makalede Erim, “Hatırımda yanlış kalmadıysa, bu söz, 1932 yılından 1945 yılında ölümüne kadar Amerika Birleşik Devleti Cumhurbaşkanı Franklin D. Roosevelt'in kullanmasıyla meşhur oldu” demiştir.²⁷⁰⁸ 18 Nisan 1962 tarihinde Yön Dergisi'nde ortanın solu ifadesini ilk defa kullanan Erim, 17 Temmuz 1965'te ise yine ortanın solu kelimesini kullanmış ve Amerika'dan bir meşruiyet arama çabası içerisine girmiştir. Aslında 29 Temmuz 1965'te partisinin ortanın solunda olduğunu açıklayan İnönü'den önce Erim, yine ortanın solu tabirini kullanarak ortanın solu sözcüğünü bu dönemde de kullanan ilk kişi olmuştur. Bu sözcük, partinin en üst kademesi tarafından CHP'nin ortanın solunda olduğu şeklinde dile getirilmediği için bir yankı uyandırmamış olsa gerektir.

Öte yandan Nihat Erim de 6 Ekim 1966 tarihinde günlüğüne bu fikri İnönü'den önce ortaya atanın kendisinin olduğunu iddia etmiştir: “Fikri İnönü'den önce, 1962'de Yön dergisine verdiğim beyanda ben söyledim”.²⁷⁰⁹

CHP'de ortanın solu sözcüğünü ilk kimin kullandığı halen tartışmalı olduğu iddia edilmektedir. Yıllar sonra 22 Ocak 1975 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'ne verdiği bir beyanatta Bülent Ecevit bu hususta şunları söylemiştir:

İnönü'nün Abdi İpekçi ile yaptığı bir mülakat Milliyet Gazetesi'nde yayımlandı. Orada Sayın İnönü kendi ağzından ilk kez CHP'nin ortanın solunda bir parti olduğunu söylüyordu. Daha önce bu sözü

²⁷⁰⁵ Bila, 1999: 211-213.

²⁷⁰⁶ Kili, 1975: 211-212.

²⁷⁰⁷ Erim, 2005: 813.

²⁷⁰⁸ Hatipoğlu, 2012: 248-249.

²⁷⁰⁹ Erim, 2005: 838.

Nihat Erim ve İsmail Rüştü Aksal kendilerinin ifade ettiklerini sonradan söylemişlerdi. Ben de hükümette bulunduğum sırada Ankara’da Tıp Fakültesinde yapılan bir açık oturumda ortanın solunda olduğumuzu söylediğimi hatırlarım. Fakat bizim ağızımızdan çıktığı vakit hiçbir yankı uyandırmamış olan bu terim, İnönü tarafından CHP’nin niteliği olarak kullanılınca büyük yankılar uyandırdı, büyük gürültüler kopardı.²⁷¹⁰

Bu beyanatıyla Ecevit de tartışmalara katılarak Erim ve Rüştü Aksal’ın dışında ortanın solu tabirini Hükümet’te bulunduğu sırada kendisinin de kullandığını açıklamıştır. İlk ortanın solu sözcüğünü kullanan kişinin, Ecevit ya da Erim’in dışında başkasının kullandığını ispat edecek somut bir kanıt olmadığı için elde tek somut kanıt olarak Nihat Erim’in Yön Dergisi’ne verdiği röportaj bulunmaktadır.

Erim’in Ulus Gazetesi’nde yayınladığı “ortanın solundayız” isimli makalesine parti içinden eleştiri gelmesi biraz gecikmekle birlikte 3 Ağustos 1965’te Tahsin Banguoğlu’ndan gelmiştir. Banguoğlu, Dünya Gazetesi’nde “CHP Ortanın Solunda Değildir” isimli baş makalesinde Erim’in söz konusu Ulus Gazetesi’ndeki makalesini eleştirmiştir. Erim’in “ortanın solu” deyimini kullanması ile ilgili şu bilgiyi vermiştir: “Biz değerli arkadaşımızın bu deyimini daha çok önceden, CHP yönetimini vasıflamak için, kullanmakta olduğunu biliyoruz. Şimdi formül Genel Başkanımıza mal olunca onu açıklamamanın da kendisine düşmüş olmasını tabi görüyoruz”. Banguoğlu, bu bilgiden sonra Erim’in makalesinden satırlara yer vererek CHP’nin aslında neden ortanın solunda olamayacağını açıklamıştır. Sonuç olarak da şunları ifade etmiştir:

Biz Erim arkadaşımızdan farklı olarak CHP’nin yerini ve yönünü ortanın solunda görmüyoruz. Onu tam ortasında. Batı ölçüleri ile bir Merkez Partisi durumunda görüyoruz. CHP bünyesi bakımından böyledir, tarihi görevleri bakımından da böyle olmak gerektir. Zaten bir parti onu meydana getiren vatandaşların malı ise bu böyle olmalıdır. Biz burada seçim hesaplarına değinmeksizin deyeceğiz ki, idareciler parti efkarı umumiyesini hesaba katmayı öğreneceklerdir. Totaliter alışkanlıklardan vaz geçilecektir.²⁷¹¹

Parti içerisinde sadece Tahsin Banguoğlu değil, Kasım Gülek gibi isimler de ortanın soluna karşı çıkmışlardır. Gülek, Milliyet Gazetesi’ne verdiği beyanatta Erim ve İnönü’nün açıklamış olduğu “ortanın solundayız” fikrine katılmadığını, bunların şahsi görüşler olduğunu, henüz kurultayda bir karar alınmadığını ve son olarak kendilerinin ne sola ne de sosyalizme ihtiyaçları olmadığını vurgulamıştır. CHP’nin halkçı ve devletçi olduğunu belirtmeyi unutmamıştır.²⁷¹² 1965 seçim kampanyasına girildiği bu süreçte ise rakip partiler,

²⁷¹⁰ Kili, 1975: 225; “Ecevit siyasi hayatını anlatıyor”, *Cumhuriyet*, 22.01.1975.

²⁷¹¹ “CHP Ortanın Solunda Değildir”, *Dünya*, 03.08.1965.

²⁷¹² “Gülek, ‘Ne sola ne de sosyalizme ihtiyacımız vardı’, dedi”, *Milliyet*, 10.08.1965.

özellikle AP, “Ortanın solu Moskova’nın yolu” şeklinde bir slogan geliştirerek büyük bir seçmen kitlesi elde etmeye başlamıştır. Aşağıda da görüleceği üzere, ortanın solunu savunan CHP’liler ise ortanın solunun aslında kötü bir şey olmadığını anlatmaya çalışacaklardır.²⁷¹³

Bu arada İnönü, 29 Temmuz 1965 tarihli beyanatında ortanın solu derken ne demek istediği 13 Ağustos 1965 tarihinde izah etmeye çalışmıştır. Buna göre İnönü,

Çağdaş uygarlığın üstüne çıkmak, ancak devletçilikle mümkündür. Kalkınmamızı yaparken, ekonomik bakımdan, sosyal bakımdan bugünkü uygarlıkta kullanılan solcu, sağcı deyimlerinin son ölçüsünü verelim istedik. Kırk yıldır devletçiyiz derken aynı şeyi söylüyoruz. “Bunun için ortanın solundayız” dedim. Aslında laikiz dediğimiz günden beri ortanın solundayız. Halkçıysan ortanın solunda olursun,²⁷¹⁴

demiştir. Böylece seçim kampanyasına girildiği bu süreçte ortanın solunun ne olduğunu da halka karşı ifade etmiştir.

Nihat Erim de karşı partilerin, özellikle AP, ve CHP içindeki muhaliflerin propagandaları karşısında ortanın solunun ne olduğunu anlatma konusunda çaba göstermeye başlamıştır. 7 Ağustos 1965 tarihinde katıldığı CHP İl Gençlik Kolları Başkanları Toplantısı’nda CHP’nin altı okunun milletin ihtiyaçlarından doğduğunu söyleyerek “devletçiliğimiz ve halkçılığımız, kalkınma çabası içindeki milletimizin vakit kaybetmeksizin yükselmesine ve sosyal adaletin gerçekleşmesine en elverişli ilkelerdir” ifadelerinde bulunmuştur. Ortanın solunda olmakla iftihar ettiklerini belirten Erim, “CHP’yi yalana başvurmadan yenemeyeceklerini bilenler, sol kelimesini komünistlikle aynı anlama gelmiş gibi vatandaşı zehirlemeye, kandırmaya çalışıyorlar” demiştir. Sözlerine devam ederek dünyanın her yerinde ortanın solundaki partilerin komünizme, faşizme ve nazizme en büyük engeli teşkil ettiklerini ifade etmiş ve İsveç, Norveç, İngiltere, Fransa ve Almanya’nın komünist olup olmadıklarını sormuştur. Bunların komünist olmadığını söyleyerek başardıkları reformların, ortanın solu sayesinde olduğunu iddia etmiştir.²⁷¹⁵

Erim’in bu konuşmasına Son Havadis Gazetesi Başyazarı Mümtaz Faik Fenik’ten eleştiri gelmiştir. Erim’in iddiasına göre İsveç, Norveç ve Fransa ortanın solunda hareket ederek ülkelerindeki reformları gerçekleştirmiştir. Erim’in bu görüşüne Fenik, yazdığı başmakalesinde; “Bunu söyleyen Nihat Erim, oraların sosyal ve iktisadi şartlarını, bizimkilerle hiç karşılaştırdı mı?” şeklinde bir soru sormuş ve devamında Erim’e karşı şu sert eleştiriyi yapmıştır:

²⁷¹³ Kili, 1975: 212-213.

²⁷¹⁴ Bila, 1999: 214.

²⁷¹⁵ “Erim: Solda olmakla iftihar ederiz”, Akşam, 08.08.1965; “Erim, Ortanın solunda olmakla övünüyoruz, dedi”, *Hürriyet*, 08.08.1965.

Rusya, İsveç'ten mi toprak istedi, Norveç'ten mi üs istedi? Yoksa İngiltere'den ve Fransa'dan mı? Rusya son iki asırda 13 defa Türkiye'ye saldırmıştır. Rusya İngiltere ile değil, Türkiye ile dostluk ve iyi komşuluk anlaşmalarını bozmuştur. Londra'da Piccadily meydanında gençler Dönüşüm satıp hadise çıkarmıyorlar, Federal Almanya işçi ihraç etmiyor. Bizden işçi ithal ediyor. Bu memleketlerden hangisi iktisaden geri kalmış diye anılıyor? Hangisinde komünizm gayesi uğrunda fakir fukara sömürülüyor?

Nihat Erim'e ortanın solunu savunma görevini veren de Fenik'e göre, Genel Başkan İnönü'dür.²⁷¹⁶ Fenik'in anlayışına bakılacak olunursa Türkiye'nin iktisadi ve sosyal şartları gereği ortanın solu, Türkiye'de uygulanıp da reformlar yapılamaz.

Ayrıca Son Havadis Gazetesi'nin yaptığı habere göre, Erim'in CHP İl Gençlik Kolları Toplantısı'nda Ortanın solunu öven konuşması parti teşkilatını ikiye bölmüştür. Başta Tarsus teşkilatı olmak üzere bir çok teşkillata ikiye ayrılma olmuştur. İkiye ayrılanların büyük bir kısmı solda olmayacaklarını, solun ortasını da kabul etmediklerini belirtmiştir. Atatürk'ün partisinin içinde solda olanların bulunmasından büyük bir hicap duyduklarını, hatta utandıklarını söylemişlerdir. Aynı zamanda bu sağ destekleyen partililer, CHP'yi solculukla övenlerin ellerinden kurtaracak bir lider aradıklarını ifade edip söz konusu lider olarak da kendilerine Kasım Gülek'i işaret etmişlerdir.²⁷¹⁷ Yine Erim'in ortanın solunu öven konuşması nedeniyle bir diğer tepki de Gülek'den gelmiştir. Gülek, "Ne sola ne de sosyalizme ihtiyacımız vardır. Halkçiyim, Devletçiyim, Sosyalizme karşıyım" demiştir. Ortanın solu fikrinin Erim ve İnönü'nün şahsi fikirleri olduğunu ve partiyi bağlamadığını ifade etmiştir.²⁷¹⁸

15 Ağustos 1965 tarihinde Kocaeli'nden ön seçimler için adaylığını koymuş olan Nihat Erim²⁷¹⁹ için Eskişehir AP İl Başkanı Nihat Angı, "Meşhur şalcı Nihat Erim, şimdi solcu oldu" demiş ve bu seçimlerde solcuların seçilemeyeceğinin altını çizmiştir.²⁷²⁰ Nihat Angı'nın bu öngörüsüne rağmen Erim, ortanın solunu savunmaya devam edecektir.

Hatta İnönü ile görüşerek hazırlanacak seçim beyannamesine, köyler için açık vaatlerin konulmasını istemiştir. Erim; köyün yol, su ve okul işlerinin devam ettiğini belirtmiş, ayrıca bunlara ilaveten elektrik ve teknik ziraat için kooperatiflerin kurulmasının vaat edilmesini öne sürmüştür. Eğitim alanında ise 8 yıl zorunlu ve teknik eğitim sisteminin getirilmesinin seçim beyannamesine vaat olarak koydurtmuştur.²⁷²¹ Bütün bunlar olup

²⁷¹⁶ "Ortanın Solu İle Övünürlermiş", *Son Havadis*, 10.08.1965.

²⁷¹⁷ "Ortanın solu CHP'ni böldü", *Son Havadis*, 11.08.1965.

²⁷¹⁸ "Gülek 'Ne sola ne de sosyalizme ihtiyacımız var'", *Tercüman*, 10.08.1965.

²⁷¹⁹ "Ön seçimler için en fazla müracaat AP'ye yapıldı", *Tercüman*, 15.08.1965.

²⁷²⁰ "Bu seçimlerde solcular yolcu", *Son Havadis*, 19.08.1965.

²⁷²¹ Erim, 2005: 814.

bitirken 4 Eylül 1965 tarihinde CHP'nin ön seçim sonuçları yayınlanmış ve Erim, Kocaeli'nde ilk sıradan milletvekili adayı olmuştur.²⁷²²

İnönü tarafından CHP'nin ortanın solunda olduğunu açıklamasından itibaren sağ partiler, seçim kampanyası boyunca CHP'yi solcu olmakla hatta Marksist olmakla suçlamaya başlamışlardı.²⁷²³ Bu şekilde karşı partiler oy toplamaya çalışıyorlardı. Erim ise yukarıda da söylendiği üzere, ortanın solunun ne olduğunu anlatmaya çalışarak CHP'nin oy kaybetmesinin önüne geçmeye çalışıyordu. İşte Erim, milletvekili adayı seçilmesinden hemen sonra da Milliyet Gazetesi'ne ortanın solunun ne olduğunu ve dünyadaki tarihi gelişimini anlattıkmıştır. Erim'in anlattıklarına göre, CHP kurulduğu ilk andan itibaren aslında ortanın solunda olarak ilerlemiştir. CHP, gelenekçi olmayıp akılcıdır. Yeniliklere kapıları her zaman açık, “akılın uygun göreceği her yeni buluşu, düşüncesini yurdun iyiliği, yükselmesi için uygulamak ister”. İşte bu doğrultuda saltanatın yerine cumhuriyeti, şeriatın yerine laikliği, ümmetçiliğin yerine milliyetçiliği ve bırak yapsın bırak geçsin ekonomik ve sosyal anlayışı yerine ise devletçiliği ve halkçılığı getirmiştir. Bu sözlerinden sonra Erim'e, “CHP ortanın solunda ise, bir kelime ile sosyalist denebilir mi?” sorusu sorulmuştur. Erim bu soruya, dünyada bir çok farklı sosyalist anlayışın olduğunu belirterek cevap vermeye başlamıştır. Bunlardan Marksçı Sosyalistleri örnek veren Erim, bunların düşüncelerinin ne olduğunu “üretim araçlarının toplumun malı olmasını doktrinin vazgeçilmez şartı sayarlar. Onlar için sermaye ve servet, çalışanların emeğinden çalınmış haksız birikimlerdir” şeklinde açıklamıştır. Erim'e göre, CHP bu programı, bu doktrini benimsemez. Sosyal adaleti, vergilendirme ile sosyal güvenlik tedbirleri ile sağlamak ister. Erim konuyu daha da açıklamak için partisinin programının 5. maddesine göre devletin elinde bulundurması gereken üretim araçlarının neler olduğunu dile getirmiştir. Ana savaş sanayisi, büyük enerji santralleri, büyük sulama, göl ve bataklıkları kurutma gibi bayındırlık işleri, stratejik madenler, maden kömür ve işletmeleri, kamu hizmetleri, ilgili ulaştırma işleri ve PTT ve son olarak Petrol işletmesi(şahsi teşebbüsle ortaklık caiz) gibi konular devletin elinde olmalıdır. Bunun dışındakiler ise şahsi teşebbüslere bırakılmakla birlikte şahsi teşebbüsünün yetmediği yerlerde devlet yardım etmeli ve halkın ihtiyaçları için elzem olan konuları da devlet kendisi yürütmelidir. Kısacası Erim, devletçilikten ne anladıklarını ifade ettikten sonra bunun ekonomi alanında ortanın solunda bir davranış olduğunu vurgulamış ve şu can alıcı tespiti yapmıştır: “CHP'nin sağında kalanlar devletçiliğin bu kadarını fazla bulduklarını söylerler. CHP'nin solundakiler ise tabiatıyla doktrin devletçiliğine ve belki bunun neticesi tam

²⁷²² “Milletvekili adayları”, *Cumhuriyet*, 04.09.1965.

²⁷²³ Bila, 1999: 218.

kolektivizme iltifat etmediği için onu beğenmezler”.²⁷²⁴ Erim’in ifade ettiği ortanın solu, Marksçı sosyalist anlayışa yani kolektivizme karşıdır. Ortanın solu anlayışı, sosyal adalet ve devletten yana olan devletçiliği savunmaktadır. En önemlisi CHP bunu kurulduğu andan itibaren savunmaktadır.

Yazısında, “Toplum sarsıntıya uğratmadan dengeli kalkınmanın yolu CHP’nin yoludur” diyen Erim, ortanın solu akımından gelecek faydaları şöyle anlatmıştır:

CHP kırk yılı aşan siyasi hayatının en güzel davranışlarından biri içindedir. Devletçilik ve halkçılık anlayışı ile ekonomik ve sosyal açıdan Batı Medeniyetlerinin “Welfare State”, “Refa Devleti” adını verdikleri yönde, büyük atılışlar yapmak istiyor. İleri doğru bu akım yüz yıllardır görülmemiş Türk köylüsüne, çiftçisine, işçisine, esnafına, sanatkarına ve tümüyle bütün vatandaşlarımıza hürriyetlerine kaybetmeden kalkınma yollarını açmaktadır. CHP’nin yaptığı ve yapmayı tasarladığı reformlar ve kalkınma çalışmaları yurdumuzu hürriyetleri yok edici sağ ve sol, aşırı davranışlardan mutlaka koruyacaktır.²⁷²⁵

Anlaşılabileceği üzere, Erim ortanın solu ile ülkenin kalkınacağını ifade etmekle birlikte ortanın solu fikrinin aynı zamanda hürriyetleri yok edecek olan aşırı sağ ve sol davranışlara karşı bir koruma görevi göreceğini iddia etmiştir. Bunu ifade etmesindeki en büyük neden şüphesiz ki seçim kampanyasında rakip partilerin, ortanın solu ile ülkeye komünizmin geleceği, ve bunun sonucunda ülkede hürriyetlerin yok olacağı propagandası idi. Aynı zamanda bu partilerin en büyük propagandası ortanın solunun, komünizm olduğu fikri idi. İşte Erim, bunlara da CHP’nin komünist olmadığını belirterek cevap vermiş oluyordu.

Rakip partilerin ortanın solu üzerinde seçim çalışmaları sırasında yaptığı menfi propagandalarını yok etmek için İnönü de ortanın solunun ne olduğunu açıklama gereği hissetmiştir. 3 ve 4 Ekim tarihlerinde Trabzon ve Samsun’da yaptığı seçim çalışmalarında İnönü, ortanın solunu anlatmıştır. Trabzon’da yaptığı konuşmada, ortanın solunun vergide adaletin sağlanması, devletin yetenekli çocukları okutması ve devletin vatandaşların sağlığını korumak için tedbir alması olduğunu belirtmiştir. Bu günkü Anayasa’ya göre, devletin sosyal devlet olduğunu dile getiren İnönü, o zaman Anayasa’nın da ortanın solu anlayışıyla yapılmış olduğunu iddia etmiştir. Samsun’da da İnönü, “Ortanın solunda bir anlayış, ülkeyi komünizme, faşizme götürmeyecek tek politika anlayışıdır. Bunu biz temsil ediyoruz. Ortanın solunda yer almış CHP, ülke için büyük güvencedir. Varlıklı bir insan yaşamından yoksul olan vatandaşın ihtiyaçları ile uğraşmayı, devlet anayasada taahhüt etmiştir. Bizim devletimiz bu niteliğiyle ortanın solundadır” demiştir. Radyoda yaptığı konuşmalarda ise İnönü, ortanın

²⁷²⁴ “Ortanın solu ve CHP”, *Milliyet*, 04.09.1965.

²⁷²⁵ “Ortanın solu ve CHP”, *Milliyet*, 04.09.1965.

solu anlayışı ile komünizmi yok edeceklerini söyledikten sonra CHP'nin seçim bildirgesinin Anayasa'nın kendisi olduğunu ileri sürmüştür.²⁷²⁶

Bu ortam içerisinde 10 Ekim 1965 tarihinde yapılan genel seçimlerde CHP büyük oy kaybına uğramıştır. AP 240, CHP 134, CKMP 11, MP 31, TİP 15, YTP 19 ve Bağımsızlar 1 milletvekili çıkartmıştır. En fazla milletvekili çıkartan AP, yaklaşık % 50 oranında oy alırken CHP yaklaşık % 27 oy oranı alabilmiştir. Böylece AP, tek başında iktidara gelmiştir.²⁷²⁷

1965 Genel Seçimleri'ni kazanarak Kocaeli'nden milletvekili seçilen Nihat Erim aynı zamanda bu yeni dönem için Turhan Feyzioğlu ile birlikte CHP Meclis Grup Başkanvekilliğine seçilmiştir.²⁷²⁸

3.4.2. Nihat Erim'in 1965 Genel Seçim Sonuçlarını Değerlendirmesi

Nihat Erim, 1965 Genel Seçim sonuçlarını ilk etapta "büyük seçim mağlubiyeti" olarak tanımlamıştır.²⁷²⁹ Seçimlerin büyük farkla kaybedilmesi parti içerisinde büyük bir şok yaratmıştır. Seçimlerin kaybedilme nedenleri tartışılmaya başlanmıştır. Bir gruba göre seçimlerin kaybedilmesinin tek nedeni, ortanın solu sloganıdır. Sağcı partiler bu sloganı CHP aleyhinde kullanarak CHP'yi solcu ve Marksist olmakla suçlayarak başarı kazanmışlardır. Diğer bir gruba göre ise, seçimlerdeki mağlubiyetin nedeni ortanın solu, halka iyi anlatılamamış olunup bu da yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermiştir. Parti içerisinde ortanın soluna karşı ciddi oranda tepkiler yükselmesine rağmen ne İnönü ne de Bülent Ecevit ortanın solundan dönme niyetinde olmadıklarını açıkça ifade etmişlerdir. Hatta İnönü, "Seçimlerde yanlış yaptık, diye düşünenleriniz çıkabilir. Hiç önemi yoktur. Biz doğru düşündüğümüze inanlar üstünüz. Yanlış diyenleri doğru olduğuna inandırmaya çalışırız. Olmazsa, bizden ayrılırlar"²⁷³⁰ diyerek kesin tavrını ortaya koymuş ve seçimlerin kaybedilme nedeni olarak ortanın solunun olmadığını ifade etmiştir.

Seçimlerin kaybedilme nedeni olarak görülen ortanın solu meselesine karşı parti içindeki eleştiriler 1965 yılının Kasım ayında toplanan Parti Meclisi toplantılarına da sıçramış, fakat İnönü'nün kendini ön plana çıkartması ile Parti Meclisi'ndeki tartışmalar "ortanın solundan devam edileceği" şeklindeki tebliğ ile kısa süreliğine son bulmuştur. Buna rağmen ortanın soluna karşı somut bir muhalefet grubu da oluşmaya başlamıştır.²⁷³¹ Parti

²⁷²⁶ Bila, 1999: 214-215.

²⁷²⁷ Çavdar, 2013: 152.

²⁷²⁸ "CHP'de grup seçimlerini gençler aldı", *Akşam*, 22.10.1965; "Parti Grupları", *Dünya*, 22.10.1965.

²⁷²⁹ Erim, 2005: 816.

²⁷³⁰ Bila, 1999: 217-218.

²⁷³¹ Bila, 1999: 218-219.

Meclisi'ndeki ortanın solu tartışmalarını yakından takip eden Nihat Erim ise suskun kalmıştır. Bu tartışmalar karşısında konuşmama kararı almıştır. Çünkü Erim'in günlüklerinde kaydettiklerine göre, CHP'nin seçimleri niçin kaybettiği tartışmaları boş laflardır. Erim, “yüz sebep varken bir kısım yalnız “ortanın solu” sözünün söylenmiş olmasına bağlıyor”²⁷³² diyerek aslında ortanın solundan yana taraf tutmuştur. Buna rağmen Erim, bu düşüncelerini Aralık 1966 Parti Meclisi Toplantısı'na kadar dile getirmeyecektir. Tartışmalar karşısındaki suskunluğunu koruyacaktır.

Nihat Erim, seçimlerden hemen sonra eski öğrencisi İlhan Lütem'e yazdığı bir mektubunda ise seçim sonuçlarını etraflı bir şekilde kendi açısından değerlendirmiştir. Erim'e göre, AP'nin milletvekilliği sayısını 1965 Seçimleri'nde 242'ye çıkartması anlaşılır bir şeydir. Çünkü 1961 Seçimleri'nde YTP ve CKMP'ye verilen DP oylarının çoğunluğu AP'ye verilmiştir. AP'nin tek başına iktidara gelmiş olmasını Erim, DP'lilerin 27 Mayıs'ın intikamını almış olması olarak değerlendirmiştir. Ancak AP'nin iş başına ümit bağlayanlara ilişkin olarak şu değerlendirmeyi de yapmayı ihmal etmemiştir: “Onların iş başına gelmesine ümit bağlayanlar, Türkiye'de 1950-1960'ın tekrarlanacağını tecrübe ile anlarılarsa bir kazanç olur. Sonra dış politika, ekonomik ve sosyal meseleler ağırlığını ispat ederse durum süratle bizim idaremizi aratacak hal alabilir”.

Erim, CHP'nin milletvekili sayısının azalmasının nedenlerine ilişkin olarak parti içinde çeşitli sebeplerin öne sürüldüğünden bahsetmiş ve kendisine göre, öne sürülen sebeplerin her birinin etkisi az çok olmuştur: “Başlıcası sola açılışın ürkütücü bir rol oynaması. Servet beyannamesi vergi açıklaması, işçi lehine alınan tedbirler, toprak reform'u ilahiri bunlardan zedelenenleri uzaklaştırdı. Fayda görececek olanlar çoğunca bunu anlayacak olgunlukta olmadıklarından lehimize bir etki doğmadı. Din adamları da gene CHP aleyhine çalıştılar”.²⁷³³ Anlaşıldığı üzere Erim'e göre, seçimlerdeki yenilginin nedeni ortanın solu propagandasının bu seçimlerde yapılmış olması değil, ortanın solunda fayda görmesi beklenen vatandaşların bunu anlayacak olgunlukta olmamasıdır.

Yine Nihat Erim'in değerlendirmelerine göre, seçim sonuçları CHP açısından ne olursa olsun ortanın solu sloganı doğrudur. Taktik hataları yapmamak şartıyla CHP, ortanın soluna devam etmelidir. CHP taktik hatası nedeniyle seçimlerde başarısız olmuştur.²⁷³⁴ Yoksa ortanın solunun bir suçu yoktu.

Hatta yine Erim'in görüşüne göre, ortanın solu fikri CHP'yi canlandırmış, İngiliz Liberal Partisi'ne dönmekten kurtarmıştır. Erim, 1966 yılının Aralık ayında Parti Meclisi

²⁷³² Erim, 2005: 818.

²⁷³³ Lütem, 1992: 65-66.

²⁷³⁴ Lütem, 1992: 66.

Toplantısı'nda bu konuya değinmiş ve ortanın solu sloganı çıkıncaya kadar CHP'nin kendi aileleri başta olmak üzere gençleri, yeni kuşakları partiye çekemediklerini ifade etmiş ve kadınlarda ise kendilerine karşı bir çekingenliğin var olduğundan söz etmiştir. Erim, partinin bu durumu karşısında o zamanlar şöyle bir düşünce içerisine girdiğini anlatmıştır: “Yarabbim diyorum şöyle bir münevverlerin, kitlelerin, entelijansiyanın alakasını bize çekecek, -hani güzel havai fişekleriyle bir anda sema aydınlandığı zaman herkes, aaa diyerek ona bakar-böyle bir şey bulamaz mıyız?”. Erim'in bu hayali işte İnönü'nün CHP'nin ortanın solunda olduğunu açıklamasıyla gerçekleşmiştir. Ortanın solunun kamuoyuna duyurulmasıyla birlikte aydınlar, üniversiteli gençler, genç subaylar, hatta çocuklar CHP'ye büyük ilgi duymaya başlamışlardır.²⁷³⁵ İşte Erim, seçimlerin kaybedilmesinden sorumlu tutulan ortanın solunun CHP'ye kazandırdığı avantajları bu şekilde sıralamıştır.

Yine Aralık 1966 Parti Meclisi Toplantısı'nda “Hangi platformda biz AP ile mücadele edecektik?” sorusunu sorarak 1965 Seçimleri'nde ortaya çıkan ortanın solu fikrinin ne kadar gerekli olduğunu ve CHP'ye sağladığı faydaları şu cümleleri ile anlatmıştır:

AP'nin platformunda mücadele edemeyiz. Ben AP'nin karşısına çıkıp ‘sen dindarsın, ben senden dindarım’ demedikten sonra, oy alamam onun oylarından. Sonra o ‘özel teşebbüsçüyüm’ dedikçe, ben programımda özel teşebbüs lehine değişiklikler yaparak, özel teşebbüsü cezbedemem. Binaenaleyh o platformda kalmak bizi eritecekti, eritmekteydi. Yakın zamanda yok olacaktık. Ancak bu platform, ortanın solundaki platform, bizi bir defa memleketin entelijansiyesiyle (aydınlarıyla) kucak kucağa getirdi, birleştirdi...²⁷³⁶

3.4.3. Bülent Ecevit'i ve Ortanın Solunu Desteklemesi

1966 yılına girerken CHP içerisinde ortanın soluna karşı mücadele daha da şiddetlenmiştir. Ortanın soluna karşı muhalefetin sözcüsü Turhan Feyzioğlu olurken Orhan Öztrak, Mehmet Hazer, Fethi Çelikbaş ve Coşkun Kırca O'na destek vermiştir.²⁷³⁷ Ayrıca bunların dışında Ekrem Özden, Cemal Yıldırım, Ferit Melen ve Emin Paksüt de bu muhalefetin önde gelen isimleriydi.²⁷³⁸ Göbekçiler adı da verilen Turhan Feyzioğlu grubunun mücadele ettiği ortanın solu grubunun üyeleri ise, başta Bülent Ecevit olmak üzere Turan Güneş, İbrahim Öktem, Orhan Birgit, Deniz Baykal, Haluk Ülman, Ahmet Yücekök ve İlyas Seçkin gibi isimlerdir. Bunların dışında İnönücüler olarak ortaya çıkmış olan üçüncü bir grup daha vardı. Kemal Satır'ın liderliğinde bir araya gelen bu grup, Ortanın solu fikrine karşı çıkmamakla birlikte değişen koşullara göre ortanın soluna kendi istedikleri içeriği yüklemek

²⁷³⁵ Erim, 2007: 136.

²⁷³⁶ Erim, 2007: 139-140.

²⁷³⁷ Bila, 1999: 220-221.

²⁷³⁸ Erim, 2005: 838.

istiyorlardı ve Atatürkçülüğe zarar verilmesinden ve ortanın solu konusunda aşırıya gidilmesinden korkuyorlardı.²⁷³⁹ Yani ortanın solunu, kendi kontrolleri altında bulundurmak istiyorlardı.

Turhan Feyzioğlu'nun liderliğindeki Göbekçiler'in muhalefeti, çok ağır bir şekilde cereyan etmiş ve 1966 yılının Haziran ayında yapılan Kısmi Senato Seçimleri'ne gidilirken Bülent Ecevit'ten başka hiç kimse ortanın solundan söz edememiştir.²⁷⁴⁰ 1966 Kısmi Senato Seçimlerine giderken parti tarafından ortanın solu sloganı kullanılmamış olmasına rağmen partinin bu seçimden de yenik çıkması ortanın solunu tekrar tartışmaya açmıştır. Erim, parti içi tartışmaların tekrar başladığını görünce tartışmaları önlemeye çalışmış, fakat başaramayınca tartışmalardan uzak durmuştur.²⁷⁴¹ Ecevit liderliğinde ortanın solu lehine büyük bir kampanya denilebilecek çalışmalar başlamıştı. Feyzioğlu ve arkadaşları ise onların karşısında yer alarak faaliyet yürütmeye başlamışlardır.²⁷⁴² Bu ortam içerisinde toplanmış olan CHP Parti Meclisi 12 Ağustos 1966 tarihinde yayınladığı tebliğde de "CHP'nin programı ile ortanın solunda bir parti tabiatında olduğunu" açıklaması²⁷⁴³ 18-21 Ekim 1966 tarihleri arasında toplanacak olan 18. Kurultay²⁷⁴⁴ öncesi parti içindeki tansiyonu daha da arttırmıştır. Öyle ki Feyzioğlu ve arkadaşları bu tebliğ aleyhinde oy kullanmışlardır. Tartışmalar Kurultay'dan hemen önce toplanan İstanbul İl Kongresi'ne de taşınmış ve İnönü'nün tavrını ortanın solundan yana koyması²⁷⁴⁵ ile buradaki mücadeleyi de yine ortanın solunda olan Ecevit kazanmıştır.

18. Kurultay'ın yaklaştığı ve ortanın solu tartışmaların arttığı bu dönemde sessizliğini koruyan Erim, Kurultay'da yine sesiz bir şekilde Ecevit'i desteklemeye karar vermiştir. Heybeli adada kendisini ziyarete giden Erim'e, İnönü Kurultay'da "genel sekreter kimi yapacağız?" sorusunu sormuştur. Erim ise Ecevit'i destekleyen şu cümleleri söylemiştir:

Genel Sekreterlik için ben, Kemal Satır, İsmail Rüştü, biz artık yaşlı sayılırız. Genel sekreterliğe 40-50 yaş arasında bir arkadaşı getirmeliyiz. Partinin gelecek yıllarını kurtarmak için bu şarttır. Bu vasıfta iki kişi görülüyor. Biri Feyzioğlu, öteki Ecevit. Ben Ecevit'i birçok bakımlardan, bu işi becerecek bir insan olarak görüyorum.²⁷⁴⁶

²⁷³⁹ Hatipoğlu, 2012: 250-251.

²⁷⁴⁰ Bila, 1999: 220.

²⁷⁴¹ Lütem, 1992: 169.

²⁷⁴² Kili, 1975: 222-223; Bila, 1999: 220-221.

²⁷⁴³ "CHP Meclisinin bildirisi", *Akşam*, 13.08.1966.

²⁷⁴⁴ Hatipoğlu, 2012: 251.

²⁷⁴⁵ Bila, 1999: 222.

²⁷⁴⁶ Erim, 2007: 132.

Ecevit'i İnönü'ye, "Ecevit'i genel sekreter yapalım; gençtir, hepimiz yakından tanıyoruz, terbiyelidir, saygılıdır ve bu işi başarır. Biz de partimizin istikbalini teminat altına almış olarak rahatlıkla gelişmeleri izleriz" sözlerle Erim övmüştür. Erim'in ısrarları karşısında İnönü tereddüt içerisinde kalarak "Ecevit'i kabul ettirebilir miyiz, tutturabilir miyiz partiye" diye sormuştur. Erim ise bu soruya kendisinin istemesi halinde tutturabileceklerini ve kabul ettirebileceklerini dile getirmiştir.²⁷⁴⁷ Görüldüğü üzere, Erim, Ecevit'in genel sekreter yapılması konusunda telkinlerde bulunmaktadır. Erim anılarında da Ecevit'in genel sekreter olmasını İnönü'ye teklif eden ilk kişinin belki de kendisi olduğunu yazmıştır.²⁷⁴⁸

Erim, Kurultay'ın çok yaklaştığı tarihlerde Feyzioğlu ve arkadaşlarının Ecevit'in genel sekreter olmasını istemediklerini gözlemlemiştir. Bunun dışında Ecevit'i istemeyen başka kimseler de vardır. Feyzioğlu'nun arkadaşları Erim'den genel sekreter olmasını istemişlerdir. Ecevit'in genel sekreter olması durumunda ise partinin parçalanıp bölüneceğini, kendisi olması durumunda ise partinin bölünmeyeceğini söylemişlerdir. Erim de bu teklif karşısında Ecevit'in genel sekreter olması lazım geldiğini, kendisinin genel sekreter olmak için artık yaşlı sayıldığını ve teşkilat içinde çok hareketli olması gerektiğini anlatarak "bu iş için Ecevit'in biçilmiş kaftan olduğunu" belirtmiştir.

Kurultay çalışmalarının başladığı, fakat genel sekreterin henüz seçilmediği bir sırada İnönü, Erim'e genel sekreterlik teklifini yinelemiştir. "Genel sekreter sen ol, sen olursan partinin bütünlüğü muhafaza edilecek, yaptığım temaslar bana bunu gösteriyor" diyen İnönü'ye karşı Erim, Ecevit'in genel sekreter olması gerektiği konusunda ısrar ederek kamuoyunun da basının da Ecevit'i tuttuğunu vurgulamıştır.²⁷⁴⁹ Nihat Erim, İnönü ve Feyzioğlu grubu tarafından genel sekreterliğe getirilmek istenmiş olmasına rağmen ısrarla bu görev için Ecevit'i işaret etmiştir.

18 Ekim 1966'da toplan CHP'nin 18. Kurultay'ında tartışılan en önemli konu ortanın solu olmuştur. İnönü, açılış konuşmasında ortanın solu ile ilgili, "ortanın solu deyimini CHP karakterinin kısa deyimidir... CHP'nin ortanın solunda olmasından onun bir sosyalist parti olduğunu zannedenler de yanılmaktadır" gibi tespitlerde bulunmuş²⁷⁵⁰ ve böylece Kurultay'da ortaya çıkacak olan tartışmalarda rengini belli etmiştir.

Ortanın soluna karşı gelenleri Kurultay konuşmasında tehdit eden İnönü, CHP'nin sosyalist bir parti olmadığını ve olmayacağını ve CHP'nin programının dünyada var olan herhangi bir partinin programının taklidi, kopyası olmadığını da belirtmiştir. Bu minvalde

²⁷⁴⁷ Erim, 2007: 134.

²⁷⁴⁸ Erim, 2007: 132.

²⁷⁴⁹ Erim, 2007: 134; Erim, 2005: 839-840.

²⁷⁵⁰ "İnönü'nün Kurultayı açış konuşması", *Dünya*, 19.10.1966.

CHP'nin laik, cumhuriyetçi, devletçi ve halkçı vasıfları ile sosyal ve insani tedbirlerin tatbikçisi ve takipçisi olduğunu ifade eden İnönü, parti içinde ortanın solu tartışmalarının Kurultay'ın artık kesin bir karara bağlaması gerektiğinin altını çizmiştir.²⁷⁵¹

Birkaç gün devam etmiş olan Kurultay çalışmaları ortanın solu tartışmaları etrafında “tekmeli, yumruklu, kıyasıya bir söz düellosuna sahne” olmuştur. İnönü'nün dışındaki diğer liderlerden Feyzioğlu, ortanın sağını savunmuş, Turan Güneş ortanın solunu öne sürmüş, Kemal Satır da “ortanın solunu partinin her kademesinin benimsediğini” söyleyerek ortanın solundan yana tavır koymuştur. Hareketin lideri Ecevit ise, “Ortanın soluna karşı koyanlar, Atatürk ilkeleri ile çelişme halindedirler...”²⁷⁵² diyerek ortanın solunun parti tarafından tamamen benimsenmesini sağlamaya çalışmıştır.

Ortanın solu konusunda yönünü tayin etmiş olan yani ortanın solunu destekleyen Nihat Erim, Kurultay'daki tartışmalara dahil olmamış, uzak kalmaya çalışmıştır.²⁷⁵³ Ancak Kurultay çalışmalarını da yakından takip etmiştir. Kurultay konuşması sırasında İnönü'nün “CHP sosyalist değildir ve olmayacaktır” sözüne Erim, katılmadığını günlüğüne kaydetmiştir. Erim, “Geleceği hükmedilebilir mi? Bu gün bile bazı davranışlar sosyalizme uygun” diyerek İnönü'yü eleştirmiştir. Ayrıca Kurultay mücadelesinde ortanın solu karşısında yer alan Feyzioğlu'nu tartışmalar konusunda artık fazla ısrar etmemesi hususunda uyarmıştır. Aynı şekilde Aksal'ı da uyarmıştır. O an için bu uyarıyı ikisi de kabul etmişlerdir.²⁷⁵⁴

İnönü'nün etkili olduğu bu Kurultay'da sonuç itibariyle CHP'nin ortanın solunda olduğu kabul edilmiştir. Ana Davlar Komisyonu'nun bu yönde hazırladığı rapor Kurultay tarafından kabul edilmiştir.²⁷⁵⁵ İnönü'nün tekrar genel başkan seçildiği Kurultay'da²⁷⁵⁶ Nihat Erim de Parti Meclisi'ne üye seçilmiştir.²⁷⁵⁷ Erim'in de desteklediği Parti Meclisi 31 oyla Ecevit'i Genel Sekreterliğe seçmiştir. Bunun üzerine basın, ortanın solcularının CHP Yönetim Kurulu'nu ele geçirdiği yorumunu yapmıştır.²⁷⁵⁸ Parti Meclisi'nde Erim'in de oyunu alan Ecevit, Erim'i ziyaret ederek destekleri için teşekkür etmiştir.²⁷⁵⁹

Bülent Ecevit, ortanın solu lideri olarak partinin Genel Sekreteri seçilmiş olmasına rağmen Parti Meclisi'nde kesin bir çoğunluğu elde edememiş olması Kurultay'dan hemen sonra yeniden ortanın solu ile göbekçiler arasında tartışmaların ortaya çıkmasına neden

²⁷⁵¹ “İnönü'nün Kurultayı açış konuşması”, *Dünya*, 19.10.1966.

²⁷⁵² *Bila*, 1999: 223-224.

²⁷⁵³ Erim, 2007: 135.

²⁷⁵⁴ Erim, 2005: 839.

²⁷⁵⁵ “Kurultay ortanın solunu tescil etti”, *Dünya*, 22.10.1966.

²⁷⁵⁶ “CHP Kurultayı sona erdi”, *Hürriyet*, 22.10.1966.

²⁷⁵⁷ “Listenin şekli”, *Hürriyet*, 23.10.1966.

²⁷⁵⁸ “Ortanın solu CHP'nin yönetim kurulunu ele geçirdi”, *Tercüman*, 25.10.1966.

²⁷⁵⁹ Erim, 2005: 841.

olmuştur.²⁷⁶⁰ Yani Kurultay'ın partinin ortanın solunda olduğuna karar vermiş olması ve Ecevit'in genel sekreter seçilmesi tartışmaları bitirmiş değildir.

Zira Feyzioğlu ve arkadaşları her fırsatta Ecevit'i eleştirmiş ve karşısına çıkmışlardır. Bu eleştiriler Aralık 1966'da yapılan Parti Meclisi Toplantısı'nda büyük gürültülere neden olmuştur.²⁷⁶¹ CHP Parti Meclisi, İnönü'nün başkanlığında 24 Aralık 1966 tarihinde toplanmıştır.²⁷⁶² Toplantı'nın daha ilk gününde ortanın solu grubu ile ortanın sağ grubu arasında yumruklaşmalara varan tartışmalar çıkmıştır.²⁷⁶³ Erim'in anlattıklarına göre, Parti Meclisi Toplantısı'nda Feyzioğlu, Ecevit'i ağır bir şekilde eleştirmeye başlamıştır. Ecevit'ten sosyalist olup olmadığını sormuş ve Ecevit'in Kurultay kararlarının ilerisine gittiği suçlamasında bulunmuştur. Ecevit ise bu soru karşısında "ben sosyalistim ya da değilim" şeklinde cevap vermek istemiyordu. Ecevit, "Ben CHP'liyim" demiş ve bu söz üzerinde ısrar etmiştir. Bu esnada Nihat Erim, Ecevit'e karşı bu şekilde yöneltilen eleştirileri haksız bulduğu için konuşmaya karar vermiştir.²⁷⁶⁴ Oysa Erim, yukarıda da ifade edildiği üzere, 1965 Seçimleri'nin sonuçlanmasından beri ortanın solu tartışmalarından uzak duruyordu. İşte ilk defa Ecevit'e yöneltilen eleştirileri haksız bulduğu için tartışmalara katılmıştır. Ecevit'i ve ortanın solunu savunacaktır.

Nihat Erim, söz alarak Parti Meclisi Toplantısı'nda yaptığı konuşmasında öncelikle ortanın solu karşısındaki tartışmalardan uzak kalışının yanlış değerlendirildiğini açıklayarak başlamıştır. "Nihat iki tarafı da idare etmek istiyor, rengini belli etmiyor" şeklindeki haksız eleştiriler karşısında Erim, tartışmalara katılmamasının nedenini partili arkadaşlarının "hislerinde rencide etmemek" endişesi ile sustuğunu ifade etmiştir. Öte yandan diğer bir eleştiri konusu olan rengini etmeme ile ilgili olarak da Erim, ortanın solu karşısındaki kendisinin renginin öteden beri belli olduğunu dile getirmiştir. Hatta İnönü'nün Kurultay'da "biz sosyalist değiliz ve olmayacağız" cümlesindeki "olmayacağız" kelimesine itiraz ettiğini İnönü'ye hatırlatmıştır. Erim açıklamasında "olmayacağız" tabirini kullanmaya kendilerinin hakkının olmadığını söyleyerek bunun gerekçesini "üç kurultay sonra gelecek olan yeni kuşaklar, memleketin o günkü şartını, sosyalizmi benimsemiş çığırında, istikametinde olursa, ne hakkınız var" onlara şimdiden engel olmaya şeklinde belirtmiştir.

Konuşmasının devamında Erim, Ecevit'in kişiliğini ve şahsını övmeye başlamıştır:

²⁷⁶⁰ Bila, 1999: 226.

²⁷⁶¹ Erim, 2007: 134.

²⁷⁶² "CHP Parti Meclisi toplandı", *Son Havadis*, 25.12.1966.

²⁷⁶³ "CHP Parti meclisinde kavga çıktı", *Son Havadis*, 26.12.1966.

²⁷⁶⁴ Erim, 2007: 134-135.

Sayın Ecevit'i candan tebrik ediyorum. Sayın Ecevit'in şahsında ben kendi hesabıma, çok zamandır aradığım, hasretini çektiğim bir parti lideri buldum. Ecevit, gençtir, münevverdir, çok terbiyeli bir insandır...Mütevazıdır...Bir parti genel sekreteri için çok mühimdir. Resimlerini gördüm son seyahatimde: oturmuş köy odasında bağdaş kurmuş, yan oturmuş, uzanmış; etrafını almış köylü arkadaşlar, kaynaşmışlar. Bizim buna ihtiyacımız var. Ecevit bize bunu verdi. Ecevit dürüst, namuslu, bir fikir adamıdır...²⁷⁶⁵

Erim, Ecevit'in kişiliğinin genel sekreterlik için iyi olduğunu söyledikten sonra asıl konuya gelmeye başlamıştır. Ecevit'in, Marksist olduğu yönündeki iddiaları reddetmiş ve kesinlikle Ecevit'in Marksist olmadığını anlatmıştır. Buna göre Erim, Ecevit'in yazmış olduğu ortanın solu kitabını okuduğunu ve bu kitabın sahibinin kesinlikle Marksist, kolektivist olamayacağını savunmuştur. Ecevit'in hiçbir davranışında da Marksist bir hareket görmediğinin ve Ecevit'in CHP'li olduğunun altını çizmiştir. Bunu savunurken de Erim, kendisinin Ecevit'in ekibinden olmadığını anlatmıştır.

Daha sonra Erim, CHP'nin de programını da öne sürerek Ecevit'in sosyalist olduğu yönündeki iddiaları uzun uzun cevap vermiştir. Ortanın solunun CHP açısından çok faydalı işler başardığını ve başaracağını, bu yüzden ufak tefek kusurları olsa bile ortanın solunun zedelenmeye çalışılmamasını orada bulunan partililerden istemiştir. Sosyalizm ile CHP'nin programını karşılaştırmak için Erim, Paris Siyasal Bilgiler Okulu'nda 50 yıl sosyalizm okumuş ELY Halevi'nin bir sözüne işaret etmiştir: "Dünyada kaç tane sosyalist varsa, o kadar da sosyalizm vardır...Bırak yapsın bırak geçsin 19. asrın liberal telakisine itiraz ettiğiniz anda, sosyalistleşmeye başladınız...". Bu tarife göre, CHP'nin programı sosyalist bir programdır. Bu iddiasını ise "Devletçiliği ne ile izah ediyoruz" sorusuyla desteklemeye çalışmıştır. Erim'in anlattıklarına bakılırsa devletçilik ne kapitalizme ne de liberalizme sığar. Erim devlet mülkiyetçiliği üzerinde durmadığını ve devlet müdahaleciliği üzerinde durduğunu, "Biz bırakmayız, zayıfı kuvvetliye ezdirmeyiz. Biz fakiri zenginine uşağı haline getirmemek için tedbir alırız. Kanunlar çıkarırız" sözleriyle açıklamıştır. Sosyalist bir parti olan İngiliz İşçi Partisi'nin programını okuyarak CHP programlarını da bununla karşılaştıran Erim, CHP'nin sosyalist bir programa sahip olduğunu ileri sürmüştür.²⁷⁶⁶

Bütün bunlardan Erim, CHP'nin sosyalizm kelimesi üzerinde lüzumsuz yere durduğu ve sosyalizmden lüzumsuz yere koktuğu sonucunu çıkartmıştır. Bunu açıkça Parti Meclisi'nde ifade ederek İnönü'nün Kurultay'da "sosyalist olmayacağız" diyerek haksız yere bundan sonraki kurultayları bağladığını dile getirmiştir. Ortanın solu konusunda CHP'lilerin birbirini korkutmasının yersizliğine işaret eden Erim, kendisinin şahsen "kolektivist ekonomi

²⁷⁶⁵ Erim, 2007: 134-136.

²⁷⁶⁶ Erim, 2007: 136-139.

dışında sosyalizmin bütün prensiplerini” benimsediğini özellikle de insancıl prensiplerini benimsediğini açıkça ortaya koymuştur. CHP’nin şerefine bu insancıl prensipler olacağını da iddia ederek sözlerini sürdürmüştür. Bununla birlikte Erim, CHP’nin kolektivist olmadığı gibi kapitalist de olmadığını açıklamıştır. Her şeyin tekamül halinde değiştiğinden söz eden Erim, partinin kolektivist olmadığını kabul etmekle beraber sosyal demokrasiyi ağzına alanları partiden kovmanın da uygun olmadığını dillendirmiştir. Çünkü 20 sene sonra politikada her şey değişebilir.²⁷⁶⁷

Nihat Erim’in dünyada sosyalist fikirlerle ilgili bir takım tespitleri vardır. Bu tespitlere göre, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra farkı düşüncelere sahip olan partiler bile artık sosyalist fikirleri benimsemek zorunda kalmıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, kolektivizme karşı bir cephe almış durumda olan Erim, burada şu uyarıyı yapmıştır. Kolektivizm, sosyalist fikirleri ve amaçları gerçekleştirmek için şart değildir. Avrupa’da Sosyalist partiler bile kolektivizmi programlarına koymuş olsalar bile kolektivizmi gerçekleştirmek için uğraşmıyorlar. Erim’e göre, Batı medeniyetlerinde ve sosyal demokrat Avrupa devletlerinde bu gün sosyalist denildiği zaman her şeyi kolektivize eden bir sistem yoktur. Bu yüzden Erim, “biz niye aman bize sosyalist derlerse mahvoluruz gibi bir endişenin içinde düşelim” sorusunu sormuştur. Böyle bir endişenin içerisine şahsen düşmediğini ifade eden Erim, mensubu olduğu partisinin zaten kurulduğu andan beri kolektivizme karşı çıkan ve hürriyeti feda etmeyen sola açık bir parti olduğunu savunmuştur.²⁷⁶⁸ Anlaşılacağı üzere Erim, Avrupada’da olduğu gibi sosyalist partilerin programlarında bile kolektivizmin olmadığını ifade ederek kendilerine sosyalist bir parti denilmesinden bazı CHP’lilerin boşuna endişe duyduklarının altını çizmiştir. Yine Avrupa’da da olduğu gibi sosyalist olmayan partilerde bile sosyalist fikirlerin olduğundan söz ederek CHP’nin de aslında kurulduğundan beri bu fikirleri içinde barındırdığını açıklamıştır. Ancak bu fikirlerin içerisinde kolektivizm ve hürriyetleri engelleme anlayışı yoktur. Erim, dikkat edilecek olursa kolektivizme kesinlikle karşıdır.

Nihat Erim, kolektivizme ve komünistliğe karşı olmasının nedenlerini konuşmasının başka bir yerinde şöyle açıklamaktadır: “Ben komünizme razı olmam. Makale de yazdım Ulus’ta. Çünkü iş başına geldiği zaman, hürriyeti kabul etmiyor. Hürriyeti kabul etmeyen bir sisteme ben hürriyet veremem...ben komünizme taraftar olmam. Çünkü yüzde yüz kolektivizm istiyor, bu insan tabiatına aykırıdır”.²⁷⁶⁹

²⁷⁶⁷ Erim, 2007: 139-140.

²⁷⁶⁸ Erim, 2007: 140.

²⁷⁶⁹ Erim, 2007: 142-143.

Nihat Erim'in Parti Meclisi'nde yaptığı bu konuşmaya ortanı solu karşıtları yani göbekçiler tarafından hemen sert tepki gösterilmiştir. Coşkun Kırca ve Ferit Melen söz alarak Nihat Erim'in konuşmalarından bahsederek sosyalizmin karşısında olduklarını söylemişlerdir. Kırca, Atatürk'ün partisi olan CHP'ye sosyalist demenin anlamsız olacağını ifade etmiş ve şöyle konuşmuştur:

CHP içinde sosyalist görüşe sahip olan da olmayan da vardır. Topumuza birden sosyalist denemez. Bu yanlış ve zararlı politika olur. İleri fikir taşıyan herkese sosyalist denilse Papanın da de Gaulle'nin de sosyalist olması gerekirdi. De Gaulle sosyalist dersiniz size gülerler. Adam Smith buğdayı devletin satın almasını istemişti. O da mı sosyalistti.

Diğer yandan İlhami Sancar'ın da Nihat Erim gibi artık CHP'yi sosyalist bir kimliğe sokmak gerektiği yolunda fikirler sarfettiği basın tarafından yazılmıştır.²⁷⁷⁰ Buradan da anlaşılacağı üzere, Göbekçiler Nihat Erim'in sosyalizm, komünizm, kolektivizm hakkındaki düşüncelerini tasvip etmemişlerdir.

3.4.4. Nihat Erim-Bülent Ecevit Ayrılığı

Nihat Erim'in de kendisini desteklemesi ile genel sekreter olan Bülent Ecevit, 1969 yılının sonlarına gelindiğinde Erim'in anlattıklarına göre, ortanın solundan daha ileriye gitmiş, parti içerisinde ayırım yapmaya başlamış ve Atatürk'ün inkılaplarını eleştirmiştir. Erim, 1969 yılına gelinceye kadar Ecevit'i ortanın solunda daha ileriye gitmemesi ve parti içinde ayırım yapmaması hususunda uyarmıştır. Ancak Ecevit'e bunu dinletememiştir.²⁷⁷¹ İşte bu nedenlerden dolayı önce desteklemiş olduğu Ecevit'i, 1969 yılının sonlarından itibaren açık ve sert bir dille eleştirecek ve Ecevit-Erim ayrılığı bu şekilde ortaya çıkacaktır.

İnönü gibi Erim de ortanın solunda çok aşırıya gidilmesini istememektedir. CHP'nin 19. Kurultayı'nın ikinci gününde konuşma yapan Erim bu konuya değinmiştir. "İnönü bizim lokomotifimizdir, bizler ise vagonlarız" diyen Erim, partinin aşırı sola çekilmek istendiğini ve "akıl vericilerin" çok olduğunu belirterek "ortanın solu" tarifinin sadece İsmet İnönü tarafından yapılabileceğini öne sürmüştür. "Ortanın solunu Sayın İnönü ortaya attı, tabii tarifini de en iyi o yapacak. Kim Sayın İnönü'den bunu daha iyi bilebilecek?"²⁷⁷² demiştir. Erim ortanın solunda ileriye gidilmeye başlandığının fark edilmesi ile birlikte yaptığı bu konuşma ile bir nevi uyarı görevi yapmıştır.

²⁷⁷⁰ "CHP Parti Meclisi'nde tartışmalar", *Dünya*, 29.12.1966.

²⁷⁷¹ Erim, 2007: 144-145.

²⁷⁷² "N. Erim: En emin yer Paşa'nın koltuk altı", *Tercüman*, 20.10.1968.

1969 Seçimleri'nde Ecevit'in Kocaeli'nde Erim'e rakip olarak Turan Güneş'i göstermeye çalışması Erim'in canını oldukça sıkıkmıştır. Erim tarafından Ecevit'e karşı bir kırgınlık da burada başlamıştı.²⁷⁷³ Erim'in Ecevit'e karşı asıl eleştirisi ve kırgınlığı Ecevit'in 10 Kasım 1969 tarihinde Atatürk'ün ölüm yıldönümü dolayısıyla Ankara Bahçelievler'de Arı Sineması'nda yaptığı bir konuşmasıyla başlamıştır.²⁷⁷⁴ Ecevit bu konuşmasında, "Atatürk devrimleri üst yapı devrimleriydi, biz alt yapı devrimlerini yapacağız" demiştir. Ayrıca Atatürk devrimlerini şapka inkılabı gibi şekil devrimleri olduğunu ileri sürmüştür.²⁷⁷⁵ Atatürk devrimlerinin tamamlanmadığını iddia eden Ecevit'e karşı Nihat Erim, 8 Aralık 1969 tarihinde toplanan Parti Meclisi'nde sert ve uzun bir eleştiride bulunmuştur.²⁷⁷⁶

Nihat Erim, Ecevit'in Atatürk devrimleri ile ilgili sözlerini şu şekilde eleştirmiştir:

Atatürk konusu ve Atatürk devrimleri. Çok rica edeceğim kendisinden, Atatürk'le uğraşmayalım: 'Atatürk'ün devrimleri üst yapı devrimleriydi, biz alt yapı devrimleri yapacağız'. Atatürk'ün partisinin genel sekreterine düşmez bunu söylemek. Bunu, Atatürk'ün düşmanları söylüyor. Bunu ben Rıza Nur'un hatıralarında okudum. Ne yaptı, diyor, şapkayı getirdi de Atatürk? Şekil diyor. Efendiler o zaman Türkiye'de şapkayı giydirmek, kafayı kesip yerine kafa koymak kadar zor bir şeydi....²⁷⁷⁷

Nihat Erim'e göre, Ecevit'in bu sözleri CHP'nin genel sekreteri olarak söylemeye hakkı yoktur. Bu tür konuşmaları kendi şahsi görüşü olarak yapmasını istemiştir. Akabinde Ecevit'in konuşmalarından alıntılar yaparak eleştirilerini sürdüren Erim, Ecevit'in 10 Kasım'daki konuşmasında aşarın kaldırılmasını alt yapı devrimi olarak tanımladığını, ama buna karşın bu devrimin şimdi dejenere olduğunu iddia ettiğini hatırlatmıştır. Ecevit'in bunun yerine Toplu Sözleşmeyi alt yapı devrimi olarak tanımladığını ifade eden Erim, toplu sözleşmenin devrim olamayacağını, sıradan bir uygulama olacağını savunmuştur.²⁷⁷⁸

Ortanın solunu Atatürk'ün bu ülkeye getirdiğini, Ecevit'in söylediğinin aksine Atatürk'ün ölümünden sonra CHP'nin hiçbir devrim yapmadığını savunan Erim, bu konuda şu uyarı ve tespitlerde bulunmuştur:

Biz daha Atatürk'ün kabına varacak bir yenilik getirmediğimiz, arkadaşlar. Kendimizi bu heveslerden kurtaralım, yapmayalım bunu. Atatürk tabudur. Tabu olmasa bile, Atatürk'ün partisinin Genel Sekreteri

²⁷⁷³ Erim, 2005: 918.

²⁷⁷⁴ Erim, 2007: 144.

²⁷⁷⁵ Erim, 2007: 147.

²⁷⁷⁶ "CHP'de Çatışma", *Cumhuriyet*, 09.12.1969.

²⁷⁷⁷ Erim, 2007: 153.

²⁷⁷⁸ Erim, 2007: 153.

Atatürk'ün devrimleri, Atatürk'ün eylemleri için, bizim düşmanlarımız, bizim karşımızda olanlar tarafından şu tarafa bu tarafa çekilebilen sözler söyleyemez. Hakkı yoktur.²⁷⁷⁹

Ayrıca Erim, parti kararı olmadığı halde genel sekreterin bu sözleri sarf etmeye hakkının olmadığını altını çizmiştir. Erim'e göre, bu tür söylemler partiye oy kazandırmayacağı gibi zarar ettirecektir. Bu minvalde Erim, Ecevit'ten partinin genel sekreteri olarak CHP'nin geçmişini tümüyle savunmasını istemiştir. Aksini yapması durumunda ise partinin zarar gördüğünü ve göreceğini iddia etmiştir.²⁷⁸⁰

Bülent Ecevit'in Genel Sekreter seçilmesinde büyük katkıları olan Erim, 1969 yılının sonuna gelindiğinde Ecevit'in ortanın solunda ileriye gitmesi, Atatürk'ü eleştirmesi ve parti içinde ayırım yapması nedeniyle Ecevit ile yollarını artık tamamen ayırmıştır. Artık Ecevit'i desteklemekten vaz geçmiştir. Fakat Erim'in aslında Ecevit ile ters düşmeye başlaması 1968 yılına dayanmaktadır.

Suna Kili'nin de ifade ettiği üzere 18. Kurultay'dan, özellikle de 19. Kurultay'dan sonra Kemal Satır, Nihat Erim ve Parti Meclisi'ndeki asker üyeler birleşerek aynı Feyzioğlu ve arkadaşlarının Ecevit'e yönelttiği eleştirileri yapmaya başlayacaktır.²⁷⁸¹ Feyzioğlu ve arkadaşları Ecevit ve ekibini sosyalistlikle suçladığına göre, işte yeni çıkan bu grup da Feyzioğlu'na benzer şekilde bir suçlamalarda bulunmaya başlayacaktır.

Ortanın solu kanadının 1967 yılından sonra parti içerisinde egemen olmasıyla birlikte ortanın solunun ileriye gittiğini düşünen İnönü de Kemal Satır ve ekibini destekleyecektir. İnönü, bu sol kanatın partinin kökeninden tamamen kopmamasını savunuyordu.²⁷⁸² Erim de Satır'ın Grubu içerisinde yer aldığına göre, O da, 1968 yılından beri gerçekten Ecevit'in ortanın solunda ileriye gittiğini düşünüyordu.

Hikmet Bila'nın da anlattıklarına göre, 1969 yılında Kasım Gülek'in de partiye tekrar girmesi ile birlikte Gülek, Satır ve Erim birlikte hareket ederek Ecevit'i yok etmeye çalışmışlardır.²⁷⁸³ Öte yandan karşı grup da boş durmayarak Erim'i yok etmeye çalışmıştır. Erim, Lütem'e yazdığı bir mektubunda parti içerisinde ortaya çıkan bir grubun kendilerini rafa kaldırmaya çalıştıklarından söz etmektedir: "CHP içinde yeni bir şeyler var. Yeni sivrilme isteyen biz eskileri rafa kaldırma peşindeler. İşe bir fikir ayrılığı süsü vermek de istiyorlar. Bunun yanında birkaç Marksist de var galiba. Yasak olduğu için haklı olarak maskeli çalışıyorlar uğraşyoruz. Bakalım nasıl gelişecek?"²⁷⁸⁴

²⁷⁷⁹ Erim, 2007: 153.

²⁷⁸⁰ Erim, 2007: 153-154.

²⁷⁸¹ Kili, 1975: 241.

²⁷⁸² Hatipoğlu, 2012: 254.

²⁷⁸³ Bila, 1999: 237.

²⁷⁸⁴ Lütem, 1992: 92.

İlerleyen günlerde de Ecevit'i ve fikirlerini eleştirmeye devam eden Erim, 1970 yılının Mart ayında toplanan ve günlerce sürecek olan Parti Meclisi toplantısında defalarca söz alarak Ecevit ve ekibini eleştirmiştir. 25 Mart 1970 tarihinde yaptığı konuşmasında Erim, Parti Meclisi'ne sunulan üç aylık CHP raporunda eksikliklerin olduğunu söyleyerek söz konusu hazırlanan raporda sadece AP'nin üç aylık kronolojisinin yer aldığını ifade etmiştir. Bu noktada şunu istemiştir:

Cumhuriyet Halk Partisi merkez politika organının iç ve dış politikasında son üç ay zarfında neler yaptığını, hangi görüşlerde olduğunu raporda okumak ve varsa mütalaalarımız onun üzerine söylemek isteriz. Şimdi ben, elinizdeki raporun neresine ne mütalaa söyleyeyim? Kronolojiyi tenzil ettikten sonra Adalet Partisini çıkardıktan sonra...Cumhuriyet Halk Partisinin memleket, parti dışı memleket işleri hakkındaki tutumunu ve görüşlerini getirsinler ki faydalı sonuçlar çıkaralım.²⁷⁸⁵

Anlaşılan o ki Erim, Ecevitçilerin elinde olan parti yönetiminin çalışmalarından memnun değildir.

Parti merkezinin çalışma metotlarına da itiraz eden Erim, özellikle Yüksek Danışma Kurulu'nun şekline itiraz etmiştir. Erim'e göre, aynı zamanda Yüksek Danışma Kurulu'nun merkez yönetimine ve partiye kazandırdığı pek bir şey yoktur. Bu noktada Ecevit'in düşündüğü toprak reformu konusunda Yüksek Danışma Kurulu ya da Kurul'un başvuracağı bir uzmanlar heyeti tarafından bir rapor hazırlanmasının önemine işaret etmiştir. Bu rapor hazırlanıp Parti Meclisi'ne geldikten sonra toprak reformu üzerinde tartışmalar yapılmalıdır.²⁷⁸⁶

Nihat Erim'in parti içinde rahatsız olduğu bir diğer konu ise partililer kendi düşüncelerini Parti Meclisi'nin onayından geçirmeden geçirmeden sanki partinin görüşüymüş gibi konuşmalar yapmalarınıdır. Erim'e göre, bu davranış doğru değildir. Doğru olan, parti içerisinde tutarlı bir düşünce olmalıdır. Parti içindeki tutarsız davranışlar, CHP'ye fayda sağlamadığı gibi seçimlerde de oy kaybettirmektedir. Ecevit de tutarsız davranışları ile partiye oy kaybettirmiştir. Parti yöneticilerinin, özellikle genel sekreter Ecevit'in, kamuoyunda yaptığı konuşmalara özellikle dikkat etmesi gerektiğini söylemiştir. Çünkü söylenen sözler kesin ve net olmayınca karşı partiler tarafından yanlış taraflara çekilip partiye zarar verilmeye çalışılıyor. Öte yandan Ecevit'in alt yapı devrimleri konuşmasını tekrar hatırlatan Erim, Atatürk'ün alt yapı devrimlerini yaptığını örneklerle anlatmıştır. Buna göre Atatürk, devletçiliği getirerek Sümerbank ve Etibank eliyle çok önemli tesisler kurmuştur.²⁷⁸⁷

²⁷⁸⁵ Erim, 2007: 158-159.

²⁷⁸⁶ Erim, 2007: 159-160.

²⁷⁸⁷ Erim, 2007: 159-163.

Günlerce devam eden Parti Meclisi toplantılarında kendisinin önceki ve şimdiki konuşları değiştirilerek kendisine karşı hücumlar olunca Erim, 31 Mart 1970 tarihinde bunlara tekrar cevap vermek için söz almıştır. Aralık 1969'daki Parti Meclisi toplantısında Erim'in, Ecevit'i Atatürk devrimleri konusunda eleştirirken Ecevit'e yönelik olarak "niye Atatürk'ü küçümsüyorsun" dediği iddia edilmiştir. Erim bu iddialar karşısında kendisinin kesinlikle böyle bir konuşma yapmadığını dile getirmiş ve kanıtlarını ortaya dökmüştür. Merkez Yönetim Kurulu üyelerinden bazıları, "dışarıda böyle söylendi, böyle yazıldı" diye karşılık verince kendisi tekrar savunma için söz almıştır. Erim Parti Meclisi'nde yaptığı konuşmaların birileri tarafından gazetelere sözleri çarpıtılarak servis edildiğini iddia etmiştir. Kendisinin Parti Meclisi'ni Ecevit'e ve partiye zarar vermek için kullanmayacağını anlatmıştır. Ardından Erim, Ecevit'in özellikle kendisinin sözlerinden bir müteveccih söz arama gayreti içerisinde olduğunu iddia etmiş; ancak bu gayretlerin boş olduğunu, çünkü kendisinin konuşmalarının ses kaydının olduğunu ifade etmiştir. Nihat Erim'in kendisinin Aralık 1969 Parti Meclisi toplantısındaki konuşmasının bir partili tarafından bir bölümünün kesilerek Akşam Gazetesi muhabetine sızdırıldığını iddia etmesi ile tartışmalar daha da uzamıştır²⁷⁸⁸.

1970 yılının Mart ayında gerçekleşen Parti Meclisi'ndeki tartışmaları basın da yakından takip etmiştir. Akşam Gazetesi, CHP içerisinde bir süredir İhtiyarlar ile Gençler arasında mücadelenin varlığından söz ederek bunun, bu toplantıda iyice su yüzüne çıktığını yazmıştır. Gazetenin haberine göre, ihtiyarların eski adı göbekçiler olup bunlar gençler olarak bilinen ortanın soluna karşı mücadele etmektedir. Bu mücadelede ortanın solu öndedir.²⁷⁸⁹ Son Havadis Gazetesi ise isim vererek ortanın göbekçisi olarak Nihat Erim'i göstermiştir. Avrupa Konseyi'ne üye seçiminde Nihat Erim aday olmasına rağmen Ecevitçilerin yani gençlerin, kendilerine yakın bir ismi desteklemesi üzerine Erim seçimi kaybetmiştir. Yine habere göre, Erim'in de içinde bulunduğu grubun başında Kemal Satır bulunmaktadır.²⁷⁹⁰

Ertesi günü Son Havadis Gazetesi'nin CHP içerisindeki durumunu anlatan yazısı aslında her şeyi özetlemektedir. Buna göre İnönü'nün emriyle ortanın göbekçileri olarak bilinen partinin ağır toplarından Kemal Satır, Nihat Erim, Kemal Demir ve Orhan Kabibay'a Ecevit'i düşürme görevi verilmiştir. İnönü'nün liderliğinden sonra partinin yönetim iktidarını ele geçirmek için Ecevit'in yoğun bir çalışma içerisine girmesi ve Ecevit'in aynı zamanda ortanın solu anlayışının ötesinde bir anlayışın içerisine doğru sürüklenmesi İnönü'yü endişelendirmiştir. Ecevit, Turan Güneş ve Beşim Üstünel fikir olarak CHP'yi kökeninden uzaklaştırarak "Tutarsız, yeteneksiz ve bölücü Ecevit ve arkadaşları partiyi dar boğazlara

²⁷⁸⁸ Erim, 2007: 163-167.

²⁷⁸⁹ "CHP'deki mücadele su yüzüne çıktı", *Akşam*, 28.03.1970.

²⁷⁹⁰ "CHP'liler grupta döğüştü", *Son Havadis*, 28.03.1970.

götürmektedir". Ecevit ve arkadaşları partinin zamanla güç kazanacağını söylemiş olmalarına rağmen son 1969 Genel Seçimleri ile partinin oyları daha da azalmıştır. Ortanın solunu savunanlar, partinin güçleneceğini söylerken yanıldıklarının bile farkında olmadığını söyleyen Gazete, Ecevitçilerin halka hitap ederken kendi içinde çelişkiye düştüğünü aktarmıştır.²⁷⁹¹

Yine Gazetenin aktardıklarına göre, ortanın solu görüşünü Ecevit, aşırı sola doğru kaydırmaya başlayınca diğer bir grup bunun tam karşısında yer almıştır. Ecevit'in karşısında yer alan gruba ortanın göbekçileri adı verilmiştir. Bu grubun öncülüğünü ise Kemal Satır ve Nihat Erim yapmaktadır. Bu iki grup arasındaki mücadelede bu tarihe kadar belirginleşerek gelmiş ve bu Parti Meclisi toplantısında açığa çıkmıştır. Nihat Erim; Ecevit ve grubunu toplantıda eleştirmiştir. Bu mücadelenin nasıl sonuçlanacağı İnönü'nün hangi grubun yanında yer alacağına bağlı olup şimdilik sessizliğini koruyan İnönü, Ecevit'in fikirlerinin karşısında görünmektedir.²⁷⁹²

Nihat Erim, Ecevit'e karşı açtığı mücadele hakkında şu şekilde tahlilde bulunmuştu:

...CHP'de maalesef Ecevit umduğumuz gibi çıkmadı. İdeoloji bakımından istikrarsız. Marksizim ile sosyal demokrasi arasında bocalıyor. Yönetim alanında bundan beceriksizi az bulunur. Küllü ayıbına ilave bir de megalomaniye kaptırdı kendini. Atatürk alt yapı devrimi yapamadı ben yapacağım diyor. Anla artık gidişatı. Ben başlangıçta Ecevit'i çok tutmuştum. Şimdi tutmaktan vazgeçtiğimi ilan ettim...CHP içinde büyük bir mücadele açıldı. Her şey benim Aralık ve Mart aylarında Parti Meclisi toplantılarında öne sürdüğüm eleştirilerle başladı. Sözlerim ifade bakımında yumuşak, nazik. Anlam bakımından Ecevit'i güç durumda bırakan doğru eleştiriler. Buna tahammül edemediler. Ecevit etrafına üç kağıtçıları topladı, dalkavukluğa bayılıyor. Ücretli askerlik gibi CHP imkanlarıyla geçim sağlattığı insanları kullanıyor. İş Bankası İdare Meclisi, Murakıplık imkanları kendisine dalkavukluk edenlere verildi. Ulus Gazetesi de bu yolda kullanılıyor. Parti işi işlerde, seçimlerde, 1957 seçimlerinde (DP) marifetlerine taş çıkaracak davranışlarla Kurultay'a hazırlanıyorlar. Hedef tabi en başta beni parti meclisine seçtirmemek. Belki bunda başarı kazanırlar. Ama ne çıkar! önemli olan benim bir heyetin içinde veya dışında olmam değil, sözlerim, düşüncem. Bundan nasıl kurtulacaklar? Mektubunda yaşlandığımı hatırlıyorsun. Doğru, 25 yıldır politikadayım. Sen yakından bilirsin ki hep iyi işlere koştum. Emin ol bu gün de CHP'ni bu Ecevit ekibinden kurtarmak en başta Türkiye'ye hizmet olacak...²⁷⁹³

Fakat Erim ve ekibi, CHP'nin 20. Kurultay'ında Ecevit'e karşı mücadele etmiş olmasına rağmen başarısız olmuşlardır. Kurultay sonunda yapılan Parti Meclisi seçimlerine Kemal Satır ve Kemal Demir'in dışında ortanın göbekçilerinden hiç kimse seçilememiştir. Onlar da birkaç gün sonra istifa etmişlerdir. Böylece Ecevitçiler Parti Meclisi'ni tamamen

²⁷⁹¹ "Ecevit ve ekibi istenmiyor", *Son Havadis*, 29.03.1970.

²⁷⁹² "Ecevit ve ekibi istenmiyor", *Son Havadis*, 29.03.1970.

²⁷⁹³ Lütem, 1992: 92-94.

denetimleri altına almış ve başta Erim olmak üzere ortanın göbekçilerini parti yönetiminden tasfiye etmişlerdir.²⁷⁹⁴

Parti yönetiminden tasfiye edilen Nihat Erim, 12 Mart 1971 Muhtırası'nın verilmesinden sonra Başbakan yapılmış, fakat Ecevit genel sekreterlikten istifa ederek Erim'in Başbakanlığı'na itiraz etmiştir. İstifa ederken de “bu hükümet partiler üstü değil, hizipler üstü bile olmadı” demiştir. Erim'e göre, Ecevit'in kendisinin Başbakanlığı'na itiraz etmesinin, tepki göstermesinin altında belki son zamanlarda kendisi ile yaşadığı parti içi tartışmalar, parti içi çekişmeler yatmaktadır.²⁷⁹⁵

3.5. Nihat Erim'in Diğer Siyasi Faaliyetleri (1965-1971)

Nihat Erim'in 1965-1971 arası dönemde İnönü ile arasının düzelmiş olmasına rağmen 1945-1955 arası dönemde olduğu gibi çok samimi bir ilişki içerisinde olmamışlardır.²⁷⁹⁶ 1966 yılında İnönü'nün genel başkanlıktan çekileceği haberleri üzerine gazete ve dergilerde Erim'in de ismi geçmiş ve “Nihat Erim Genel Başkanlık Yolunda İlerliyor” şeklinde başlıklar atılmaya başlanmıştır. Fakat Erim, adının ön planda tutulmasından hiç memnun değildi. Çünkü 1950 yılında olduğu gibi genel başkan olmak isteyen herkesin kendi aleyhinde birleşeceğinden endişe duymuştur.²⁷⁹⁷ Genel başkanlık yarışında kendisini geri planda tutmuştur. Yukarıda da ifade edildiği üzere, genel sekreter ve genel başkan adayları olarak Ecevit'i desteklemiştir.

Hatta Erim, Metin Toker ile yaptığı bir görüşmesinde 1955-1958 olaylarını hatırlatarak o dönemde CHP içindeki tahrikçilerin oynadığı rolden söz etmiştir. Artık bu tahrikçilerin bu dönemde aynı rolü oynayamayacaklarını, çünkü kendisinin artık İnönü ile sık sık temas etmediğini ifade etmiştir.²⁷⁹⁸ Gerçekten de Erim eski dönemlerdeki kadar İnönü ile çok fazla görüşmemektedir. Görüştikleri zaman ise Erim, parti içindeki mücadelelerden kendisini olabildiğince uzak tutmaya özen göstermiştir. Özen göstermesine rağmen 1969 yılının sonundan itibaren Satırcılar Grubu'nda yer alarak Ecevit'e karşı eleştirilerde bulunmuştur. Fakat bu eleştiriler de o kadar çok sert değildir. Ayrıca Erim bu dönemde parti içinde fikirlerini zaman zaman ifade etmiş olsa da şiddetli münakaşalara girmemeye olabildiğince özen göstermiştir.

İstemediği halde 1965 Genel Seçimleri'nden sonra CHP Meclis Grup Başkanvekili seçilmesi dolayısıyla daha çok Erim, İnönü ile iç ve dış politika meseleleri üzerine

²⁷⁹⁴ Bila, 1999: 243.

²⁷⁹⁵ Erim, 2007: 167.

²⁷⁹⁶ Erim, 2005: 798-956.

²⁷⁹⁷ Erim, 2005: 841.

²⁷⁹⁸ Erim, 2005: 913.

konuşmakta ve partinin politikasını Hükümet'e karşı savunmaya çalışmaktadır.²⁷⁹⁹ 1967 yılında tekrar CHP Meclis Grup Başkanvekili seçilen Erim,²⁸⁰⁰ 1969 yılında başkanvekilliğine aday olmamakta diretmış ve O'nun yerine bu sefer başka bir partili grupbaşkanvekili olmuştur.²⁸⁰¹ Erim, grup başkanvekili adayı olmamasının nedeni ise Lütem'e "Bir müddettir partideki bazı işleri beğenmiyordum"²⁸⁰² şeklinde açıklamıştır.

Bu dönemin Erim açısından önemli bir diğer olayı ise Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile birlikte Tunus ve Amerika seyahatine çıkmasıdır. Sunay, 2 Kasım 1966 tarihinde Tunus ve Amerika gezisi için yanında CHP'den Erim'i götürmek istediğini İnönü vasıtasıyla Erim'e bildirmiştir.²⁸⁰³ Erim'in teklifi kabul etmesiyle birlikte Türk Heyeti, 1 Aralık 1966 tarihinde Tunus'a gelmişlerdir.²⁸⁰⁴ Büyük bir resmi törenle karşılanan Sunay, Tunus Cumhurbaşkanı'nın kendisini resmen davet etmesi ile bu ülkeye gelmişti. 6 gün sürecek olan Tunus Gezisi ile iki ülke arasında samimi dostluk bağlarının daha da kuvvetlenmesi amaçlanmıştır.²⁸⁰⁵ Erim Tunus Gezisi sırasında bir takım gözlemlerde bulunarak bunları günlüklerine not etmiştir. Buna göre Elektrik santralini ve Goule Hava Limanı'nı gezen Erim, kalkınma çabalarının göze çarptığını, Fransız sömürge idaresinin Tunus'ta sadece yol ve telefona önem vermenin dışında başka bir şey yapmadığını kaydetmiştir. Skanes Sarayı'nın Tunus'un o günkü vaziyetine göre çok lüks olduğunun altını çizerek Bourgiba'nın halkı peşine takmasını bilen, dinamik ve zeki bir insan olduğunu belirtmiştir. Tunus'un birçok noktasını da gezen Erim, otellerin ve motellerin güzelliğine şahit olmuştur. Diğer şehit olduğu durum ise Tunus'ta nüfus çok hızlı artmasına rağmen Tunus eğitime de çok önem vermektedir. On yıl sonra Tunus, çok ileri bir noktada olacaktır.²⁸⁰⁶ Gezisini tamamlayan Türk Heyeti, 6 Aralık'ta Türkiye'ye dönmüştür.²⁸⁰⁷

Tunus Gezisi'nin yapılmasından sonra sıra ABD gezisine gelmiştir. Amerika Başkanı Johnson'un davetlisi olarak 14 günlük için Amerika'ya gidecek olan Sunay, iki ülkeyi ilgilendiren iktisadi ve askeri konularda resmi görüşmelerde bulunacaktır.²⁸⁰⁸ Erim'in içinde bulunduğu Türk Heyeti, 2 Nisan 1967 tarihinde New York'a gelmiştir.²⁸⁰⁹ 14 günlük gezi boyunca Erim, Heyet'le birlikte Washington, Cape Kennedy, Los Angeles, San Francisco, Yosemite Valley, Şikago, Detroit'te Ford Fabrikası gibi yerleri gezmiştir. Bu gezi esnasında

²⁷⁹⁹ Erim, 2005: 798-912.

²⁸⁰⁰ Erim, 2005: 852.

²⁸⁰¹ Erim, 2005: 912.

²⁸⁰² Lütem, 1992: 89.

²⁸⁰³ Erim, 2005: 841.

²⁸⁰⁴ "Sunay, dün Tunus'a gitti", *Tercüman*, 02.12.1966.

²⁸⁰⁵ "Cumhurbaşkanı Sunay, Tunusta", *Dünya*, 02.12.1966.

²⁸⁰⁶ Erim, 2005: 843-844.

²⁸⁰⁷ "Sunay dün yurda döndü", *Dünya*, 07.12.1966.

²⁸⁰⁸ "Sunay bu sabah Amerika'ya hareket ediyor", *Hürriyet*, 02.04.1967.

²⁸⁰⁹ "Başkan Sunay dün Amerika'ya gitti", *Son Havadis*, 03.04.1967.

Erim'e Kıbrıs Meselesi ile ilgili görüşü sorulunca görüşünü bildirmiştir. 16 Nisan'da ise New York'tan Ankara'ya dönmüştür.²⁸¹⁰

Nihat Erim, Ankara'ya döndükten sonra Millet Meclisi'nde Türkiye İşçi Partisi'nden Çetin Altan'ın yasama dokunulmazlığının kaldırılması karşısında Altan'ı savunan bir konuşma yapmıştır.²⁸¹¹ Çetin Altan'a göre, Erim'in Meclis'teki bu konuşmasının en can alıcı cümlesi "Siz Çetin Altan'ı yiyeceksiniz, karar vermişsiniz..." şeklindeki cümlesidir.²⁸¹² Erim, ayrıca konuşmasında bu işin içinde bir politik kokunun olduğundan söz ederek Altan'ın fikirlerine kendisinin de katılmadığını, ancak O'nun bu gün dokunulmazlığının kaldırılması durumunda "yarın sabah 10 defa daha meşhur olur. Mahkûm olursa çıktığı zaman kahraman olacaktır" demiştir.²⁸¹³ Sonuç olarak Altan'ın dokunulmazlığı Meclis tarafından kaldırılmıştır.²⁸¹⁴ Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmak istenmesinin gerekçesi ise yazıları ve konuşmaları ile komünistlik propagandası yaptığı üzerine idi.²⁸¹⁵ Gördüğü üzere, Erim, sosyalist ya da komünist olmadığı halde Meclis'te Altan'ı savunan nadir kişilerden birisidir.

1968 yılının Haziran ayı öğrenci olaylarının yükseldiği bir dönem olmuştur. Üniversite öğrencileri İstanbul, Ankara ve İzmir'de çeşitli sorunları ileri sürerek üniversiteleri işgal ve boykot etmişlerdir. İstanbul'da tıp, edebiyat fakülteleri; Ankara'da Fen Fakültesi, İzmir'de ise Mimarlık Fakültesi boykot yapmıştır. Eskişehir ise öğrenciler tarafından okullar işgal edilmiştir. Sağ görüşlü öğrenciler de işgallere başlayınca sağ-sol gruplar arasında kavgalar çıkmaya başlamıştır. Kısa sürede şiddetin artması ile yaralanmalar meydana gelmiştir. İstanbul'da 9, İzmir'de 3, Ankara'da 8 üniversite ve yüksek okulda boykot ve işgal eylemleri yapılmıştır. Haziran ayına rastlayan bu olaylar Türkiye'nin gündemine oturmuştur.²⁸¹⁶

Olayların bu denli büyümesi üzerine Millet Meclisi 21 Haziran 1968'de üniversite ve yüksekokullardaki boykot ve işgal olayları hususunda bir genel görüşme yapmıştır.²⁸¹⁷ CHP Grubu adına söz alan Nihat Erim, "Gençlerimizin bu davranışlarında biz takbih edecek, ayıplanacak hiçbir nokta görmüyorum" diyerek sözlerine başlamıştır. Tam tersine Erim, gençlerin bu eylemleri ile Türkiye'de eğitim alanında, üniversite öğreniminde ne derin bir reforma ihtiyaç olduğunu kamuoyunun önüne sunduklarını ifade etmiştir. "Bundan dolayı

²⁸¹⁰ Erim, 2005: 850-851.

²⁸¹¹ Altan, 2005: 338.

²⁸¹² Altan, 2005: 342.

²⁸¹³ "Çetin Altan Anayasa Mahkemesine", *Cumhuriyet*, 22.07.1967.

²⁸¹⁴ "Dokunulmazlık Meselesi", *Cumhuriyet*, 22.07.1967.

²⁸¹⁵ Altan, 2005: 339-341.

²⁸¹⁶ Çetinkaya, 2006: 45-48.

²⁸¹⁷ MMTD, D.2, C.28, T.3, B.79, s. 268.

gençlerimizi kınamak değil, tebrik etmek lazımdır” diyerek sözlerini sürdüren Erim, o esnada dünyada ortaya çıkmış olan öğrenci hareketlerini de örnek vermiş ve Türk gençlerinin gösterdiği olgunluğu gerçekten taktirle karşılamak gerektiğini belirtmiş ve Türk gençlerinin Fransa’da yapılanları taklit etmesini istemiştir. Fransa, İngiltere ve Yugoslavya’daki öğrenci eylemlerinden söz eden Erim, oradaki öğrencilerin eğitim sisteminden duydukları rahatsızlığı yaptıkları eylemlerle ortaya koyduklarını iddia etmiş ve Türkiye’deki eğitim sisteminin de modern ilmin ve teknolojik gelişmeler karşısında geri kaldığını açıklamıştır. Öğrenci olaylarının de bunu ifade etmek için ortaya çıktığını ileri sürmüştür ve Erim, üniversitelerin acil reforma ihtiyacı olduğunu söyleyerek reform yapmasını istemiştir. Öğrenci olaylarının çıkma nedeni üniversitelerin geri kalmasına bağlayan Erim, bu konuda İtalya’yı örnek vermiştir. İtalya, öğrenci olayları karşısında gerekli reformları yaparak öğrencilerin isteklerini yerine getirmiştir. Aynı şekilde İngiltere ve Fransa da öğrencilerin isteklerini yerine getirmiştir. Erim bu durumda Türkiye’de öğrencilerin üniversitede nasıl bir hizmet istediklerini anlattıktan ve öğrencilerin bu eylemlerindeki haklılığını bir kez daha vurguladıktan sonra “Bu genç kuşağın patlamasıdır” demiştir.²⁸¹⁸ Erim bu öğrenci olaylarını haklı bulurken öğrenci olaylarının çıkma nedenini üniversite eğitimindeki memnuniyetsizliğe ve geri kalmışlığına bağladığı için haklı bulmuş ve desteklemiştir.

Nihat Erim’in Meclis’teki bu konuşması yanlış anlaşılmalara sebebiyet verecektir. Erim’in öğrenci olaylarını desteklerken, desteklemesinin nedeni söylenmeyerek sanki anarşistleri destekliyormuş gibi Başbakanlığı Dönemi’nde ve sonrasında da sürekli olarak eleştirilecektir.

Zaten Erim, 12 Mart Dönemi’nde Başbakan olduktan sonra bu olayların gerçekte yurt dışından yönetilen bir örgüt tarafından el altından düzenlenip sevk edildiğinin farkına vararak bunlarla mücadele edecek ve pozisyonunu değiştirecektir.²⁸¹⁹

Erim’in bu dönemde bir diğer siyasi faaliyeti ise kendi siyasi hayatının son milletvekili seçimleri olan 1969 Genel Seçimleri’dir. 12 Ekim 1969 tarihinde yapılacak genel seçimler yaklaşırken Erim’in seçim bölgesi olan Kocaeli’nde kendisine karşı parti içinde “sinsi bir politika” başlamıştır. Bu politika Mayıs ayından itibaren başlamıştır.²⁸²⁰ Kocaeli ilinde CHP en fazla iki milletvekili çıkartabiliyordu. Üçüncü ve sonrasındaki adaylar ise çok uzun zamandır seçilemiyorlardı. İşte bu esnada Erim ve Nazmi Oğuz’un yanında üçüncü aday olarak Turan Güneş çıkmıştır. Erim’e göre, bu üç kişiden birisi milletvekili seçilemeyecektir.

²⁸¹⁸ MMTD, D.2, C.28, T.3, B.79, s. 269-276.

²⁸¹⁹ Erim, 2007: 169.

²⁸²⁰ Erim, 2005: 898.

İlk başta Erim aleyhinde bir propaganda yürütülmezken²⁸²¹ parti içinde ön seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte Erim'e bir tertip başlamıştır. Erim de temkinli davranarak Haziran'ın başından Ağustos'un sonuna kadar ön seçim hazırlığı yapmıştır. Erim aleyhinde ön seçim boyunca yürütülen kampanya, "Nihat, devlet adamı, parti ondan vazgeçemez. Her halde büyük illerin birinden merkez adayı yapar. Bizim ikimiz küçük, bize vatandaşın işlerini kovalayacak insan lazım..." şeklindedir.²⁸²² Erim'in anlattıklarına bakılacak olunursa, bu tertibin içinde Ecevit ve Ecevit'in Kocaeli için desteklediği Turan Güneş vardır. Ecevit, Erim'e Kocaeli yerine Ankara adaylığını önermiştir. Ecevit'in bundaki amacı ekipten adamı olan Güneş'e Kocaeli'nden yer açabilmektir.²⁸²³ Fakat Erim, merkez adaylığını kabul etmeyeceğini bildirmiştir.²⁸²⁴

Ecevit'in desteğini almış olan Güneş ise İş Bankası İdare Meclis Üyesi olmasını kullanarak Kocaeli'nde bunu nüfus vasıtası olarak kullanmaya ve halka bir takım menfaatler vaat etmeye başlamıştır. Erim ise, bu durum karşısında kendisinin para ile milletvekilliği satın almaya karşı olduğunu kaydederek Kocaeli'nden ayrılmayarak ön seçimler için çok çalışmaya gayret göstermiştir.²⁸²⁵ Kocaeli teşkilatının başındakilerle temaslarını sıkılaştıran Erim, onlara milletvekili görevinin iş takibi olmadığını anlatmış²⁸²⁶ ve kendisi açısından olumlu sonuçlar almaya başlamıştır.²⁸²⁷ Netice itibarıyla Turan Güneş, Kocaeli'nde aday olmaktan vazgeçmiştir.²⁸²⁸

31 Ağustos 1969 tarihinde yapılan ön seçimleri Nihat Erim ilk sırada kazanmıştır. İkinci sırada ise Nazmi Oğuz yer almıştır.²⁸²⁹ Ön seçimleri ilk sırada kazanmış olan Erim, İzmit, Kandıra ve Karamürsel'e giderek partililere teşekkür etmiş ve ardından "şimdi ön seçim mücadelesini unutup işbirliği yapmalı" çağrısında bulunmuştur.²⁸³⁰ Ön seçimlerde birinci geldiği için herkesten daha çok çalışması gerektiğine inan Erim, seçim bölgesinde yoğun bir çalışma temposu içerisine girmiştir. Ancak bu sırada seçim propagandası için Ecevit, Erim'den Karadeniz illerine gitmesini teklif etmiştir. Erim'in bunu kabul etmesiyle birlikte bir süre seçim bölgesinden uzakta kalmış oluyordu. 27 Eylül 1969 tarihinde Samsun'a gelerek çalışmalarına başlamıştır.²⁸³¹ 27 Eylül-6 Ekim tarihleri arasında Samsun'un dışında Sinop, Trabzon, Artvin, Giresun ve Ordu illerinde çeşitli defalar seçim konuşmaları yapmıştır.

²⁸²¹ Lütem, 1992: 87.

²⁸²² Lütem, 1992: 88.

²⁸²³ Erim, 2005: 901.

²⁸²⁴ Lütem, 1992: 88.

²⁸²⁵ Lütem, 1992: 87.

²⁸²⁶ Lütem, 1992: 88.

²⁸²⁷ Erim, 2005: 901.

²⁸²⁸ Lütem, 1992: 88.

²⁸²⁹ "Adaylar belli oldu", *Milliyet*, 01.09.1969.

²⁸³⁰ Erim, 2005: 907.

²⁸³¹ Erim, 2005: 908-909.

Yapığı konuşmaların konusu; asayiş, çay, fındık, tütün fiyatları, köylünün sağlık sigortası ihtiyacı, Ziraat Bankası borçları, muhtar aylıkları ve orman köyler şeklinde daha çok bölge halkını ilgilendiren konulardır. Bazen de siyasi haklar meselesine değinmiştir.²⁸³²

Ankara'ya geldikten sonra burada radyo konuşması yapmış²⁸³³ ve ardından hemen Erim seçim bölgesine giderek çalışmalarına kaldığı yerden devam etmiştir. Erim'in tahminlerine göre, CHP Kocaeli'nden iki milletvekili çıkartabilecektir. Türkiye genelinde ise CHP'nin 180 milletvekili çıkartacağını tahmin etmektedir.²⁸³⁴ 12 Ekim 1969'da yapılan seçimlerde tekrar Kocaeli'nden milletvekili seçilmeyi başaran Erim'in,²⁸³⁵ seçim öncesi CHP ile ilgili tahminleri tutmamıştır. AP 256, CHP 143 milletvekili çıkartmıştır. AP bu seçim sonuçlarıyla tek başına iktidarını korumuştur.²⁸³⁶ Erim seçim sonuçlarını kendi açısından "Kötü. Gene AP bizden 2/1 fazla" şeklinde yorumlamıştır.²⁸³⁷ Kendisinin katıldığı son seçim olan 1969 Seçimleri'ni Aralık 1969'da toplanan Parti Meclisi'nde eleştirmiştir.

Erim Parti Meclisi'nde seçim sonuçları ile ilgili şunları söylemiştir:

Biz 1968 seçimlerinde yüzde 27 küsur rey almışız. 1965 seçimlerinde ise yüzde 28 küsur oy aldık. Arada ara seçimler oldu, senato seçimleri oldu, o da zannediyorum bundan ileri bir netice idi. ...Güven partisi olmasaydı, Birlik Partisi şöyle gelmeseydi, bağımsızlar şöyle olmasaydı. Güzel bunlar ama, ben şimdi sual soruyorum: 1965'ten 1969'a yeni seçimler geldi. Genç, çağdaş, bu seçmenler ne oldu? Niçin bize oy vermediler? Bu seçmenler, niçin yeni gelen seçmenler, yeni nesiller, aydın nesiller Adalet Partisi'ne bizden daha çok oy verdi...biz onlardan yine yüzde 27 oy alıyoruz. En kabadayımız bile yüzde 30 alıyor. Adalet Partisi ise yüzde 46 alıyor. Benim zannımca üzerine eğilmemiz gereken nokta budur. Yoksa efendim, yüzde 30 olduğumuz aydın bölgeler bak nasıl yüzde 33'e çıktı; yüzden 18 oy aldığımız yerler ağalar, şeyhlere tabi mntıklar onun için yüzde 18 aldık dersek kendimizi aldatmış oluruz. Onun için ben şahsen, kendim sebebini bulabilmiş değilim arkadaşlar. Neden Halk Partisi olarak, yeni gelen nesillerden de aydınlardan da Adalet Partisi'nden daha az oy alıyoruz. Ben halledebilmiş değilim, bulabilmiş değilim. Bunu bulmaya çalışalım.²⁸³⁸

Nihat Erim'e göre, CHP yönetimi, genç kuşağın ve ortanın solunu benimsemiş aydınların CHP'den ziyade AP'ye neden daha fazla oy verdiği bulabilirse sonraki seçimlerde başarı elde edebilir. Aksi takdirde seçimlerin kaybedilmesini tutarsız nedenlere bağlayarak için içinden çıkmaya kalkarsa hiçbir zaman başarı elde edemez.

²⁸³² Erim, 2005: 909-910.

²⁸³³ "Erim: Vatandaş AP'yi yolcu edecek", *Milliyet*, 09.10.1969.

²⁸³⁴ Erim, 2005: 911.

²⁸³⁵ "AP İktidarda", *Cumhuriyet*, 13.10.1969.

²⁸³⁶ Bila, 1999: 236.

²⁸³⁷ Erim, 2005: 911.

²⁸³⁸ Erim, 2007: 149-150.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAŞBAKANLIKTAN SUİKASTE NİHAT ERİM (1971-1980)

4.1. Başbakanlık Öncesi Ülkenin Genel Durumu ve Nihat Erim'in Faaliyetleri

En özgürlükçü anayasası olan 1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte Türkiye, eski dönemlere nazaran daha büyük bir özgürlük ortamı içerisine girmiştir.²⁸³⁹ Anayasa'nın kendilerine ön gördüğü haklardan daha fazla faydalanmaya çalışmak isteyen sol kesimler, gençler ve işçiler örgütlenmeye başlamışlardır.

İşçiler, 1961 Anayasası'nın sağladığı sendikal hakları kullanıp daha çok hak talep etmeye ve ülke yönetiminde söz sahibi olmak için mücadeleye girişmişlerdir.²⁸⁴⁰ Bu mücadele doğrultusunda işçilerin büyük bir kısmı Türk-İş sendikasının içerisinde bulunuyorlardı. 1964 yılından itibaren işçi hareketlerinin artması ile birlikte Türk-İş sendikası içerisinde Hükümet taraftarları ile karşıtları arasında özellikle grevler konusunda anlaşmazlıklar çıkınca 13 Şubat 1967'de Kemal Türkler başkanlığında bazı sendikacılar Türk-İş'ten ayrılarak Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonunu (DİSK) kurmuşlardır. 1969 Seçimleri'nde Türkiye İşçi Partisi'ni (TİP) destekleyecek olan bu sol eğilimli işçi örgütünün yanında sol görüşlü öğretmenleri içerisinde toplamış olan Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS), yazar Fakir Baykurt liderliğinde 1965 yılında kurularak kısa süre zarfında Türkiye'nin her bölgesinde örgütlenmiş ve sayısını 1970'de 72 bine ulaştırmaya başarmıştır.²⁸⁴¹

DİSK'i destekleyen TİP'in 1961 yılında kurularak 1965 Genel Seçimleri'nde milli bakiye sistemi sayesinde Millet Meclis'ine 15 milletvekili kazandırmış olması 1969 Seçimleri yaklaşırken iktidar partisi olan AP'yi TİP'e karşı önlem almaya itmiştir. Çıkarılan bir kanunla milli bakiye sistemi kaldırılmıştır. Böylece TİP'e fikirlerini uygulatabileceği parlamento kapatılınca sol, TİP'i desteklemeye devam edenler ile Milli Demokratik Devrimi (MDD) destekleyen arasında bölünmüştür. Bir takım solcular artık iktidara ulaşmanın yolunun sola sempati duyan subayların gerçekleştireceği bir hükümet darbesi ile gerçekleşebileceği ümidi içerisine girmişlerdir.²⁸⁴²

Çıkardığı bir yasa ile TİP'in sesini kısın Hükümet, eylemlerinden ve büyümesinden rahatsız olduğu DİSK'i engellemek için harekete geçmiştir. 1970'lerin başında üye sayısı 800 bine ulaşmış olan ve solla birlikte hareket eden DİSK'in büyümesinin önüne geçmek için 14 Haziran 1970 tarihinde bir yasa çıkartmıştır. Buna göre DİSK'in ülke genelinde örgütlenmesi

²⁸³⁹ Ahmad, 2011: 163.

²⁸⁴⁰ Karatepe, 2009: 228.

²⁸⁴¹ Aydın ve Taşkın, 2014: 167-169.

²⁸⁴² Ahmad, 2011: 173-174.

bir takım zor şartlara bağlanmıştır. “Sendikanın ülke sathında faaliyette bulunabilmesi için o sendikanın örgütlü olduğu iş kolundaki bütün işçilerin en az üçte birisini temsil etmesi zorunluğu”nun getirilmesi²⁸⁴³ DİSK yönetimi ve işçilerini sokağa dökmüştür. DİSK’in yasayı protesto amaçlı düzenlemiş olduğu 15-16 Haziran 1970 eylemleri İstanbul-Marmara bölgesinde büyük karışıklığa neden olmuş ve Hükümet bu olayları ancak askeri güç kullanarak bastırabilmiştir.²⁸⁴⁴ Bu olaylar bir sol ayaklanmanın provası olarak değerlendirilmiştir.²⁸⁴⁵

İşçilerin faaliyetlerinin yanı sıra üniversitelerdeki gençlik hareketleri de bu dönemde had safhaya ulaşmıştır. 1964 yılından itibaren bazı üniversite gençleri içerisinde devrimci ve sosyalist örgütlenmeler kurulmaya başlanmıştır. Çeşitli fakültelerde Fikir Kulüpleri şeklinde kurulan bu örgütlenmeler 1965 yılına gelindiğinde tek çatı altında Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) olarak birleştirilmiştir. Mahir Çayan’ın yönetiminde olan bu FKF, 1969 yılına gelindiğinde fikir olarak TİP’ten ayrılmaya başlayacaktır. FKF’nin 1969 Kongresi’nde TİP’lilerin yönetimden uzaklaştırılmasıyla birlikte kurulan yönetim militan mücadele ve parlamento dışı bir muhalefeti benimsemeye başlamıştır. Artık Milli Demokratik Devrimi savunan bu grup içerisinde de kısa sürede Doğu Perinçek-Mahir Çayan, Mihri Belli şeklinde iki ayrı grup ortaya çıkmıştır. Çekişmeler üzerine tekrar Kongre yapılmış ve bunun sonucunda Atila Sarp ve Ertuğrul Kürkçü liderliğinde FKF yerine DEV-Genç(Türkiye Devrimci Gençlik Fedarasyonu) kurulmuştur. Bu örgüt kısa süre zarfında İstanbul ve Ankara’da üniversite içerisinde kendisine yer bulmuş olup bu örgütün içerisinde Ankara’da bir silahlı grup olarak THKP-C(Türkiye Halk Kurtuluşu Partisi-Cephesi), İstanbul’da ise THKO(Türkiye Halk Kurtuluşu Ordusu) kurulmuştur.²⁸⁴⁶ TİP’in parlamento içinde mücadele edemez duruma gelmesi karşısında gençlerin kurduğu FKF, TİP’ten ümidi keserek Dev-Genç’i kurup parlamento dışı muhalefete yönelmişlerdir. Daha sonra Dev-Genç’e bağlı olarak da silahlı örgütler kurulmuştur.

İlk başlarda geri kalmış eğitim sistemine tepki olarak ortaya çıkan, CHP tarafından da başta desteklenmiş olan öğrenci eylemleri, iç ve dış olayların da etkisi altında üniversite ve eğitim alanı dışında Türkiye’nin bağımsızlığı ve kalkınma sorunları gibi alanlara kayarak parlamento dışı bir muhalefet dediğimiz silahlı eylemelere doğru yol almıştır.²⁸⁴⁷

Dev-Genç’in içerisindeki Mahir Çayan, yasal bir mücadeleyi yetersiz olarak görüp bir kır gerilla hareketi denilen parlamento dışı muhalefeti gerçekleştirmek istiyordu. Bu

²⁸⁴³ Aydın ve Taşkın, 2014: 191-192.

²⁸⁴⁴ Ahmad, 2011: 174.

²⁸⁴⁵ Dursun, 2003: 28.

²⁸⁴⁶ Aydın ve Taşkın, 2014: 160-161.

²⁸⁴⁷ Özdemir, 2013: 260.

nedenlerden ötürü örgüt içinde bazı kişiler 1970 yılının başlarından itibaren Filistin’de El-Fetih Kampları’nda silahlı eğitim görmeye gitmişlerdir. Mahir Çayan’ın dışında İstanbul’da ortaya çıkan THKO’nun başında ise Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan gibi isimler bulunuyordu. Gezmiş, gerilla savaşını kırdan başlatıp, şehirleri kırdan kuşatmayı planlamaktaydı. Filistin kamplarında da eğitim görmüş olan Gezmiş ve THKO, 1971’in başlarından itibaren ülkede bulunan Amerikalıları kaçıracak bunlar için fidye istemişlerdir. 4 Mart 1971 tarihinde yayınladıkları bildiri ile de varlıklarını açık ettiler. THKO’nun bu eylemleri yapmasının nedeni dağda yürütülecek mücadele için para sağlamaktı. Ancak 12 Muhtırası’nın verilmiş olması nedeniyle Aslan ve Gezmiş fikirlerini değiştirerek şehirde mücadele vermenin artık zorluğuna karar vererek Malatya ve Maraş’a yönelmişlerdir. Mücadele veren arkadaşlarına katılmak üzere yola çıkan Gezmiş, yolda güvenlik güçleri tarafından yakalanmıştır.²⁸⁴⁸

Yasal veya yasal olmayan sol örgütler karşısında devletin bütün kuruluşları bunları yok etmeye çalışırken diğer yandan da Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) etrafında örgütlenmiş olan gençlik ve meslek örgütleri sola karşı sistemli olarak eyleme geçmeye başlamıştır. 1970 yılında DİSK’e karşı MİSK (Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu) kurulmuştur.²⁸⁴⁹ Gençlik hareketi olarak da milliyetçiler, 1965 yılında Türkiye Komünizmle Mücadele Dernekleri kurarak AP’nin de desteği ile üniversite içerisinde sol harekelerle karşı mücadele etmeye başlamışlardır. Söz konusu derneğin yerini 1968 yılında Alparslan Türkeş’in direktifleri ile ölkü ocakları almıştır. Ölkü ocakları FKF’ye karşı faaliyete geçmiş olup sonraki süreçte hemen ölkü ocaklarındaki gençler, solculara karşı silahlı mücadele verebilmek için komando kamplarında eğitim görmeye başlamışlardır. Komünizmle mücadele ettikleri ileri sürülen ölkü ocakları ilk başlarda devletin gizli ve açık organları tarafından destek görmüştür. 1970 yılı boyunca çok fazla öldürme, yaralama ve mala zarar verme eylemlerine karışmışlardır.²⁸⁵⁰ Görüldüğü üzere, 12 Mart Muhtırası’na doğru giderken aşırı silahlı sol örgütlerin karşısına yine silahlı sağ örgütler çıkartılmış ve ülkede büyük anarşi baş göstermiştir. Hatta 12 Mart sürecini hızlandıran faili meçhul siyasi cinayetler de işlenmiştir.²⁸⁵¹

Yukarıda ifade edilen TİP ve gençlik hareketlerinden başka, daha çok Yön ve Devrim Dergileri etrafında toplanmış ve aydınlardan oluşan sol darbeyi kendilerine amaç edinmiş bir kesim ortaya çıkmıştır. Sol darbe arzusunda olan bu aydınlar, 27 Mayıs

²⁸⁴⁸ Aydın ve Taşkın, 2014: 187-189.

²⁸⁴⁹ Aydın ve Taşkın, 2014: 197.

²⁸⁵⁰ Aydın ve Taşkın, 2014: 158-159.

²⁸⁵¹ Aydın ve Taşkın, 2014: 196.

Darbesi'nden sonra yaşanan gelişmelerle Türkiye'nin DP dönemine geri döndüğünü ve ayrıca Türkiye'nin Avrupa ve Amerika'nın sömürgeci egemenliği altına girdiğini düşünmektedirler. Bu düşüncelerle harekete geçen sol aydınlar, gençlik hareketlerinin desteğini ve ordunun içerisindeki üst kademedeki sola destek olan komutanların ittifakını aramaya başlamışlardır. Yön ve Devrim Dergileri'nin önde gelen isimlerinden Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Cemal Reşit Eyüboğlu gibi aydınlar gerekli desteği bularak yönetime el koymayı planlamaktaydılar. Yapılması istenen hükümet darbesi ile sosyalist nitelikten ziyade Kemalist devrimleri ihya eden ve daha çok Baas özellikli Milli Demokratik Devrimci bir hükümet kurmaktı. Bu sol aydınlar, amaçlarına ulaşmak adına hava ve kara kuvvetlerinden komutanlarla temasa geçerek onların desteğini almayı da başarmıştır.²⁸⁵²

Ülkede yaşanan anarşi olaylarının dışında 1970 yılına gelindiğinde öteden beri var olan ekonomik sorunlar kendisini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır. Hükümet'in aldığı tüm tedbirlere rağmen pahallığı engelleyememesi ve petrol krizinin de etkisini göstermesi büyük halk yığınlarının şikâyetine neden olmaya başlamıştır. Bunun üstüne silahlı eylemlerin de gün geçtikçe artıyor olması Hükümet'in durumunu daha da sarsmış ve ordunun yönetime müdahale edeceği söylentileri ortaya çıkmaya başlamıştır.²⁸⁵³

Darbe söylentilerinin arttığı 1970 yılı içerisinde Nihat Erim, İnönü ile yaptığı bir görüşmede Türkiye'de rejimin geleceğini tehlikeli olarak gördüğünü söylemiştir. Bunun üzerine İnönü, bu gün çok kötümser olduğunu söylemesi üzerine Erim, bir örnekle aslında kötümser olmadığını ve olanı söylediğini ifade etmiştir. Erim'in verdiği örnek şu şekildedir: "Ben bugünkü gibi ılık, güneşli mayıs havasını çok severim, haz duyarım. 'Ama bakın karşıda, uzakta kara bulutlar var. Bora ve yağmur geliyor' dersem bunu kötümserlik saymayın". Açık açık rejimin tehlike içerisine girdiğini İnönü'ye bu örnekle ifade etmiş olan Erim'in, darbe söylentiler hakkında yorumu ise şöyledir: "Sizin varlığınız rejimi beğenmeyip darbe yapmak isteyenleri önlüyor, alıkoyuyor. Artık sizin nüfusunuz kalmadığını söyleyenler de var. Ama ben bu fikirde değilim. Darbe heveslileri sizden çekiniyorlar".²⁸⁵⁴ Görüldüğü üzere Erim'e göre, darbe yapmayı planlayanlar İnönü engelini takılmaktadırlar.

1970 yılının ortalarında Başbakan Süleyman Demirel, anarşi olaylarını durdurmak için Anayasa'da değişiklik yapılmasını isterken, İnönü Anayasa değişikliğinin karşısında yer almıştır. Ordunun üst kademeleri de Anayasa'da değişiklik yapılması taraftarıdır. İnönü ise Demirel'in Hükümet'ten çekilmesini istemektedir.²⁸⁵⁵

²⁸⁵² Aydın ve Taşkın, 2014: 193.

²⁸⁵³ Çavdar, 2013: 162-163.

²⁸⁵⁴ Erim, 2005: 936.

²⁸⁵⁵ Erim, 2005: 937.

Ülkenin çurçuruna içerisinde olduğu bu sırada Temmuz 1970 tarihinde CHP Kurultayı yapıldı. Kurultay'ın sonunda Ecevit; Nihat Erim ve diğer ortanın göbekçilerini parti içinden tasfiye etmiştir. Hiç birisi Parti Meclisi'ne seçilememiştir.²⁸⁵⁶ Bunun üzerine Kurultay'dan hemen sonra Turgut Göle vasıtasıyla Erim'e Güven Partisi'ne katılma teklifi gelmiştir. Erim gelen teklife, "CHP'yi kurtarmaktan ümidini kesmedim" demiş, ancak öte yandan da bu teklifi düşünceğini bildirmiştir.²⁸⁵⁷

Yukarıda da anlatıldığı üzere, Erim, ilk başlarda desteklediği Ecevit'in ortanın solunda ileriye gitmesi, Atatürk'ü eleştirmeye ve parti içerisinde ayrımlar yapmaya başlaması nedenleriyle 1969 yılının sonlarından itibaren O'na karşı açıktan açığa mücadele etmeye başlamıştı.²⁸⁵⁸ İşte 1970 Kurultay'ına giderken ve Kurultay sırasında Ecevit'in toprak işgallerinin devrimci eylemler olduğunu söylemesi, Erim'in içinde bulunduğu ortanın göbekçilerini partiden tasfiye etmesi ve ortanın solunda daha da ileriye gitmesi Nihat Erim'i iyiden iyiye sınırlendirmiştir. Erim, Ecevit'in parti içerisinde yaptıklarının İnönü'ye rağmen değil, İnönü'nün de onayı ile gerçekleştiğini düşünmüştür. Erim, Kurultay'dan önce İnönü'yü Ecevit konusunda uyarmasına rağmen İnönü'nün hiçbir şey yapmayarak Ecevit'in yanında yer aladığını düşünmektedir. Erim bu düşüncelerini 7 Ağustos 1970 tarihinde İnönü'ye açıkça anlatmıştır. Hiç itiraz etmeden Erim'i dinleyen İnönü, Erim'den partiden ayrılmamasını istemiştir. İnönü, Erim'e "Sana bir şey söyleyeceğim. Bunu unutma. Ben öldükten sonra dahi CHP'den ayrılma. Bu parti dönüp dolaşıp senin eline geçecek. Senin geçirdiğin tecrübeleri hiç birisi geçirmedir. Artık senin alamayacağın imtihan kalmadı...Sık sık görüşelim, beni heybeli adada yalnız bırakma"²⁸⁵⁹ şeklinde nasihatlerde bulunmuştur.

İnönü'den artık ümidini kesmiş olan Erim, O'nun serzinişlerine rağmen O'nun yanına ancak kendisi çağırıldığı müddetçe gidecektir. Onun haricinde Erim, artık kendi isteği ile O'nu ziyaret etmeyecektir.²⁸⁶⁰

Memleket ve rejim meselelerine CHP içerisinde çare bulmanın artık imkansız olduğunu düşünen Güven Partisi, sürekli olarak Nihat Erim ve Kemal Satır ile temas ederek O'nları kendi partilerine çekmeye çalışmıştır. Erim bu görüşmelerde CHP'den henüz ümidini kesmediğini ve son bahara kadar bekleyip öyle karar vereceğini bildiriyordu. Bu günlerde kaydettiği notlarına bakılacak olunursa Erim, CHP'den ayrılıp ayrılmama konusunda her ne kadar tereddüt içerisinde olsa da CHP'den ayrılmaya aslında taraftar değildir.²⁸⁶¹ Erim, Cihat

²⁸⁵⁶ Bila, 1999: 243.

²⁸⁵⁷ Erim, 2005: 940-941.

²⁸⁵⁸ Erim, 2007: 144-145.

²⁸⁵⁹ Erim, 2005: 943-945.

²⁸⁶⁰ Erim, 2005: 955.

²⁸⁶¹ Erim, 2005: 945-950.

Baban'a CHP içerisinde politika yapmaya imkanın kalmaması durumunda politikadan çekilebileceğini söylemiştir. Çünkü Erim'e göre, CHP'den ayrılıp başka bir partiye katılmak ya da yeni bir parti kurmak şıkları parlak görünmemektedir²⁸⁶². Görüldüğü üzere, Erim'in rejimi tehlikeden kurtarmak ve düzeni tekrar sağlamak için politika yapabileceği bir ortam bütün arayışlara ve kendisine gelen tekliflere rağmen bulunmamaktadır.

Yine de Erim'e Güven Partisi'ne geçmesi konusunda iş dünyasından da teklifler gelmeye başlamıştır. 5 Eylül 1970 tarihinde Erim ile akşam yemeği yiyen İş Adamı Vehbi Koç, "CHP'de artık sizlere imkan vermezler. İnönü'den ümidimi tamamen kestim. Satır ve siz CHP'den hemen çekilirseniz ayrı parti kurmayıp Güven Partisi ile birleşirseniz demokratik rejim yaşatılabilir. Yoksa askerler işe el koyacaklar" demiştir. Erim ise kendilerinin henüz CHP içerisinde bir şeyler yapılamayacağı kanaatinde olmadıklarını ve nasıl bir yol izleyeceklerine Millet Meclisi açılınca karar vereceklerini anlatmıştır. Koç, Erim'e ısrarla Güven Partisi ile işbirliği yapmalarını isterken O, basında kendilerine bir desteğin olmadığını ve bu yüzden başarılı olunamayacağını altını çizmiştir. Koç ise bu soruna çare bulunacağını söyleyince Erim, rejimi kurtarma görevinin sadece kendilerine değil, herkese düştüğünü ifade etmiştir.²⁸⁶³

Nihat Erim, arkadaşları ile CHP'de kalıp mücadele edip etmeme konusunu bir daha konuşmuş ve CHP'de kalıp mücadele etme kararını almışlardır. Eğer bir sonuç alınmazsa CHP dışına çıkılabilecektir. 8 Eylül'de Satır, Erim ve Vehbi Koç akşam yemeği yemişlerdir. Yemekte Koç, CHP'de ümidin kalmadığını ayrı bir parti kurmayıp Güven Partisi ile birleşmelerini istemiştir. Koç'a kendilerinin kararının CHP'de kalarak mücadele etmek olduğunu söylemişlerdir. Erim ise son kararı Meclis açıldığında vereceklerini, çünkü henüz rejim akıbetinin belli olmadığını dile getirmiştir.²⁸⁶⁴

13 Eylül 1970 tarihinde bu sefer de Nejat Eczacıbaşı Nihat Erim ile görüşerek ülke sorunlarının Meclis içerisinde çözülmesi gerektiğinden söz etmiştir. Eczacıbaşı, bu hususta Erim'den hizmetler beklendiğini ve kendisine güvenildiğini de kaydetmiştir. 8 Ekim'de Erim, Nejat Eczacıbaşı ve Vehbi Koç'a iadeyi ziyarette bulunmuştur. 20 Ekim'de de Satır'ın evinde Vehbi Koç'a Güven Partisi'ne girmelerinin mümkün olmadığını bir kere daha söylemişlerdir. Koç ise O'nlara hata ettiklerini ifade ederek, "İnönü'de iş yok" demiştir.²⁸⁶⁵ İnönü'den ümitlerini kesen Türkiye'nin önemli iş adamları Nihat Erim ile görüşerek ülkenin sorunlarının demokratik rejim etrafında çözülmesi konusunda yardımlarını istemişlerdir. Sorunların

²⁸⁶² Erim, 2005: 948.

²⁸⁶³ Erim, 2005: 950.

²⁸⁶⁴ Erim, 2005: 950.

²⁸⁶⁵ Erim, 2005: 950-952.

çözülmemesi durumunda askerin darbe yapacağından emin olan Vehbi Koç, Erim ve arkadaşlarının Güven Partisi ile işbirliği yaparak rejimi kurtarmalarını istemiştir. Fakat Erim ve arkadaşları Güven Partisi'ne katılmak istemediklerini ısrarla dile getirmişlerdir.

1971 yılın Ocak ayına gelindiğinde Nihat Erim, ülkenin içerisinde bulunduğu durum karşısında artık iyice korkmaya başlamıştır. İnönü ile yaptığı bir görüşmede, İnönü'ye "Paşam, ben kötümserim. Korkarım ki parlamento içinde bir çare bulunamayacak" demiştir. Bu değerlendirmesine İnönü de katılmıştır.²⁸⁶⁶ 8 Şubat 1971'de İzmir Orduevi'ndeki davete katılan Erim, Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç ile görüşmüş ve bu görüşmede Tağmaç, "Bıçak kemiğe dayandı artık, siz siviller, politikacılar bu hale bir çare bulun" demiştir. Meclis'in ve liderlerin durumunu anlatan Erim, çare bulmanın zorluğundan bahsetmiştir.²⁸⁶⁷

29 Ocak 1971 tarihinde Nihat Erim ile görüşen Sadi Koçaş²⁸⁶⁸, birlikte ülkenin genel durumunu değerlendirmişlerdir. Değerlendirmenin sonunda Erim, bir askeri darbenin olup olmayacağını sormuştur. Koçaş, hemen bir müdahaleyi beklemediğini, fakat bu sorunun sonsuza dek sürüp gitmediğini de sözlerine eklemiştir. Eskiden kendisinin de böyle düşündüğünü söyleyen Erim, son MGK Kurulu'ndan sonra fikrini değiştirdiğini, komutanların özellikle Tağmaç'ın bir şey yapabileceğini sanmadığını, kendisinin asıl endişesinin genç subaylar arasında Yunan usulü bir darbeye heves edenler olup olmadığına ilişkin olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Erim, ordu içinde varsa böyle yapılanma başarı ihtimallerinin ne olduğunu Koçaş'a sormuştur. Koçaş, Erim'e generaller arasında o usule heves edecek kimseyi tanımadığını, gençleri de hiç tanımadığını ve bu usulün başarı ihtimali olsa bile bu işin sonun gelmeyeceğini söylemiştir. Koçaş, buna ilave olarak bu konuda iktidarı uyarmak gerektiğini söyleyince Erim, gülerek bunun imkânsız olduğunu ve iktidarın kimseyi dinlemediğini hatırlatmıştır.²⁸⁶⁹ İşte Sadi Koçaş'ın anlattıklarına göre, Nihat Erim, olası bir darbenin genç subaylardan yani solu destekleyen subaylardan gelebileceğini dile getirmeye çalışmıştır. Erim bu tahmininde de yanılmamıştır. Çünkü ilk olarak solu destekleyen genç subaylar 9 Mart'ta müdahale etmeye karar vermişler; ancak başarılı olamamışlardı.

Koçaş, Metin Toker ile yaptığı bir görüşmede, Toker kendisine yakında bir darbenin olacağını ve kendisinin AP Hükümeti'ne acımadığını, onun yerine gelecek olan hükümete acıdığını "öyle bir miras ki ne alınır, ne satılır ne de dayanılır" sözleriyle ifade etmiştir. Toker, sözlerine devamla, "Ama sanmam ki böyle bir durumda görev alacak bir deli bulabilsinler.

²⁸⁶⁶ Erim, 2005: 957.

²⁸⁶⁷ Erim, 2005: 959.

²⁸⁶⁸ Erim, 2005: 958.

²⁸⁶⁹ Koçaş, 1977: 1858-1860.

Benim asıl endişem bu” demiştir. İşte Koçaş 29 Ocak’ta Erim ile yaptığı görüşmede Metin Toker’in sözlerini tekrarlayarak Erim’e, düşecek hükümetin yerine görev almanın delilik olup olmadığını sormuştur. Erim de asla diye yanıt vermiştir. Koçaş’ın “Siz Başbakan olur musunuz, örneğin, bir teklif alsanız?” sorusuna da gülerken şartlara bağlı olarak kabul edebileceğini söylemiştir.²⁸⁷⁰ Koçaş’ın anılarında anlattıklarına göre, Nihat Erim, ordunun müdahalesi sonrası Hükümet’in düşmesi halinde kendisine Başbakanlık teklif edilmesi durumunda bu görevi şartlara bağlı olarak kabul edebileceğini ifade etmiştir. Bu konuşmanın 29 Ocak 1971 tarihinde geçmiş olması dikkate değerdir.

4.2. Nihat Erim’in Başbakan Seçilmesi

Nihat Erim’in, ordu içerisinde genç subayların önce hareket ederek Yunan usulü bir darbe yapacakları korkusu aslında yersiz değildi. Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk gibi aydınların bağlantılı olduğu genç subaylar 8-9 Mart 1971 gecesi bir darbe planlamışlardır. Darbeyi bizzat planlayan Tümgeneral Celil Gürkan, Tuğgeneral Aydın Kirişoğlu, Tümgeneral Vedat Bilget isimli genç subaylar, söz konusu aydınlarla ve Gürler ve Batur gibi iki kuvvet komutanına güvenmekteydi. Fakat Muhsin Batur ve Faruk Gürler, 9 Mart Darbe planına son anda destek vermekten vazgeçmişlerdir. Çünkü bu iki kuvvet komutanı, darbeden sonra genç subaylar tarafından tasfiye edileceklerini fark etmişlerdir. Bunun üzerine Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç’a yanaşılınca 9 Mart’ta gerçekleşecek olan darbe, 12 Mart 1971’de emir komuta zinciri içerisinde yapılmasına karar verilmiştir.²⁸⁷¹

Altında Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur, Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyiceoğlu’nun imzalarının bulunduğu 12 Mart Muhtırası Cumhurbaşkanı, Senato ve Meclis Başkanları’na verilmiş ve ardından 13.00’da radyoda okunmuştur. Hükümet’in istifa etmesi gerektiği ve istifa etmemesi durumunda ordunun müdahale edeceği şeklinde anlaşılan 12 Mart Muhtırasına göre en önemlisi de “...Anayasanın ön gördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili” istenmektedir.²⁸⁷²

²⁸⁷⁰ Koçaş, 1977: 1853,1860-1861.

²⁸⁷¹ Çavdar, 2013: 191-193.

²⁸⁷² 12 Mart Muhtırası’nın metni aynen şöyledir: “1-Parlamento ve hükümet, süregelen tutumu, görüş ve icraatlarıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk’ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasanın ön gördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyetinin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür. 2-Türk Milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partiler üstü bir anlayışla Meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasanın ön gördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir. 3-Bu

Muhtıra'nın okunmasından hemen sonra Başbakan Süleyman Demirel, Bakanlar Kurulu'nu hemen toplamış ve durum değerlendirmesinden sonra Cumhurbaşkanı Sunay'a istifa mektubunu göndermiştir. İstifa mektubunda Demirel, "...muhtıra ile Anayasa ve Hukuk devleti anlayışını bağdaştırmak mümkün değildir" şeklinde ufak bir tepkisini hemen ortaya koymuştur.²⁸⁷³ 1965 yılından beri kesintisiz Başbakanlık görevinde bulunan Demirel, bir muhtıra ile hükümetten çekilmiştir. Tekrar Başbakan olması 4 yılı bulacaktır.

Demirel'in istifası üzerine basın, liderlerin bu istifa karşısında ne düşündüklerini merak ediyordu. İnönü, istifa hakkında "Bütün dikkatim demokratik rejimin normal işleme üzerine. Bunu temenni ediyorum. Demokratik bir istifa var, demokratik mekanizma normal işliyor"²⁸⁷⁴ şeklinde olumlu bir değerlendirmede bulunmuştur.

12 Mart Muhtırası verildiği esnada Nato Savunma Koleji Danışma Kurulu Toplantısı için üç gündür Roma'da bulunan Nihat Erim, 12 Mart'ta tekrar Türkiye'ye dönerken Muhtıra'nın verildiğini İtalya Havaalanı'nda öğrenmiştir.²⁸⁷⁵ Türkiye'ye dönüp gelişmeleri yakından izleyen Erim, İnönü'nün, Hükümet'in istifası hakkındaki yorumuna sert bir tepki göstermiştir. Erim, "Hangi demokrasi, hangi anayasa? Ültimat veriyor kumandanlar...Hükümet çekiliyor" şeklindeki tepkisini günlüğüne kaydetmiştir.²⁸⁷⁶

Fakat İnönü 15 Mart'ta yaptığı konuşmada 12 Mart Muhtırası karşısında tam tersi bir vaziyet almıştır. İnönü, "Parlamento böyle bir baskı altında kaldıktan sonra artık görevini yapacak halde değildir. İcranın emri altında bulunan kumandanların taktir edeceği veya tenkit edeceği ölçüye göre hükümetler kalacak veya kalmayacak, böyle bir düzen demokratik düzen değildir" demiştir. Ardında da İnönü, derhal geçici bir hükümetin kurulmasını ve seçime gidilmesini istemiştir.²⁸⁷⁷ İnönü, ilk başta Muhtıra'dan yana tavır alırken bir gün geçtikten sonra demokratik düzenden yana tavır almıştır.

Hükümet kurma çalışmalarına hemen başlayan Sunay, 14 Mart 1971'de Demirel dışındaki bütün parti liderlerini Çankaya Köşkü'nde toplayarak bir hükümetin süratle kurulması gerektiğini ve kendilerinden yazılı teklifler beklediğini anlatmıştır.²⁸⁷⁸ Ertesi günü ise Sunay, 12 Muhtırası hakkında Türk Milleti'ne verdiği mesajının bir yerinde partiler üstü

---

husus süratle tahakkuk ettirilmediği taktirde Türk Silahlı Kuvvetleri, kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamak görevini yerine getirecek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır. Bilginize". ("Derhal kuvvetli bir hükümet kurulmazsa ordu idareye el koyacak", *Tercüman*, 13.03.1971).

²⁸⁷³ "Demirel'in istifası", *Dünya*, 13.03.1971.

²⁸⁷⁴ "Liderler ne dediler", *Tercüman*, 13.03.1971.

²⁸⁷⁵ Erim, 2007: 173.

²⁸⁷⁶ Erim, 2005: 962.

²⁸⁷⁷ "İnönü derhal seçim istedi", *Hürriyet*, 16.03.1971.

²⁸⁷⁸ "Cevap günü: Çarşamba", *Hürriyet*, 15.03.1971.

bir hükümetin kurulacağından açık açık söz etmiştir.²⁸⁷⁹ Bu tarihten itibaren siyasi çevrelerde kurulacak olan bu partiler üstü hükümetin başına kimin geçeceği konuşulmaya başlanmıştır. 16 Mart 1971’de Sovyetler Birliği Büyükelçiliği davetinde bulunan Erim’in yanına AP milletvekillerinden Ertuğrul Akça ile Mehmet Yardımcı gelerek Başbakan olarak kendisinin ve Cihat Alpan’ın adının geçtiğini söylemişlerdir. Kendisinin Başbakan adayı olarak adının geçmesine ihtimal vermeyen Erim, öyle olsa bile Sunay’ın tanıdığı Cihat Alpan dururken kendisinin Başbakan yapılmasının imkanı olmadığını düşünmüştür. Davette bulunan Şevket Süreyya Aydemir de Erim’in Başbakan olacağını ifade etmiştir. Ayrıca davette kendisine ve eşine karşı ilginin artmış olması da kendisi açısından adının Başbakan adayları arasında geçtiğini doğrulamıştır. 18 Mart 1971’de Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Cihat Alpan, Erim’i arayarak görüşmek üzere evine davet etmiştir. Alpan’ın evine giden Erim, burada Alpan’dan muhtemel Başbakan adayları arasında kendisinin de isminin geçtiğini ve tarafsız bir başbakan arandığı için CHP’den istifa etme imkanının olup olmadığını sormuştur. Erim ise öncelikle Genel Başkan İnönü’ye bunu sorması gerektiğini söylemiştir. Eğer İnönü kendisine izin vermemesi durumunda ise O’nu dinlemeyeceğini ve son kararı kendisinin vereceğini sözlerine ilave etmiştir. Fakat Erim, Başbakanlık görevi için partiden istifa etmesi gerektiğini bildiren bir yazının Cumhurbaşkanı tarafından kendisine verilmesini istemiştir.²⁸⁸⁰

Nihat Erim’in Alpan’dan istemiş olduğu resmi yazıyı Erim’e 19 Mart 1971’de teslim etmiştir. Yine Alpan’ın imzasını taşıyan yazıda şunlar yazmaktadır:

Sayın Cumhurbaşkanı içinde bulunduğumuz anarşik durumu giderecek ve Anayasanın kapsadığı reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve Devrim kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir Bakanlar Kurulu’nun, Anayasa’nın 102. Maddesine göre teşkili için, sizi Başbakan olarak görevlendirmeyi istemekte ve partiler üstü bir anlayış ve tutumla çalışmanızı kolaylaştırmak ve sağlamak üzere de, Cumhuriyet Halk Partisinden istifa etmenizi gerekli görmektedir...²⁸⁸¹

Anlaşıldığı üzere, yazıda o günkü şartlarda bağımsız ve tarafsız bir başbakan olabilmesi için Erim’in partisinden istifa etmesi isteniyordu.

Benzer bir yazıyı aynı gün Sunay da, İnönü’ye göndermiştir. Sunay, partiler üstü bir hükümetinin Başbakanı olarak Erim’i uygun gördüğünü ve Erim’in partiler üstü bir anlayışla çalışmasını kolaylaştırmak için de CHP’den istifa etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Erim’e bu

²⁸⁷⁹ Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın Silahlı Kuvvetlerince Verilen 12 Mart 1971 Tarihli Muhtıra Hakkında Türk Milletine Mesajı (Ankara, 15 Mart 1971) [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No:5/6-24; Fihrist No: 7961], s. 3.

²⁸⁸⁰ Erim, 2007: 173-174.

²⁸⁸¹ Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği Tarafından Nihat Erim’e Gönderilen 19.01.1971 tarih ve bila Sayılı Yazı [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No:5/6-24; Fihrist No: 7963-1].

hususla yardımcı olunması ve aynı zamanda kurulacak olan Bakanlar Kurulu'na her türlü desteğin CHP tarafından verilmesi istenmiştir.²⁸⁸²

İşte CHP'den istifa etmesi durumunda Başbakanlık görevine getirileceğinin belirtildiği bu resmi yazı ile birlikte Erim, aynı gün yani 19 Mart'ta İnönü'ye giderek İnönü'den izin istemiştir. İnönü izin vermeyince Erim ile İnönü arasında uzun ve çetin bir tartışma çıkmıştır. İnönü, Başbakanlığı kabul etmesine karşı çıkışının sebebini önce bir CHP'linin başbakanlığı kabul etmesinin CHP içerisinde karışıklık çıkarmasına neden olacağına dayandırmıştır. İnönü, ayrıca kurulacak Hükümet'e CHP'den bakan istenmesi durumunda kendisini Dışişleri Bakanı olarak önermeyi düşündüğünü ve bir CHP'linin Başbakan olmasının getireceği sorumluluğu ve yıpranmayı CHP'ye bulaştıracığını ifade etmiştir. İnönü'nün bu türden endişeleri karşısında Erim, kendisinin CHP'den istifa etmesi durumunda söz konusu sakıncaları ortadan kaldıracığını bildirmiştir. Fakat İnönü halen bunun hiçbir şeyi değiştirmeyeceği yönünde konuşmalar yapmıştır.²⁸⁸³

Devletin mali durumunun kötü olmasından söz eden İnönü, Erim'e bunlarla nasıl baş edebileceğini sormuştur. Erim ise kendisinden başka birisi Başbakan olması durumunda bu meseleyi nasıl çözecekse kendisinin de o şekilde çözeceğini açıklamıştır. Erim'i Başbakan olma fikrinden vazgeçirtmeye çalışan İnönü, bu sefer de darbecilere güvenilmeyeceğini ve sonra ortada kalabileceğini şu sözlerle anlatmıştır: "otuz yıl kahrını çektin, neler gördün, neler geçirdin, tam hedefe yaklaştın, yazık olmaz mı". Erim bu sözler karşısında 1970 CHP Kurultayı'nda kendilerine yapılan baskıları ve tasfiyeyi anlatarak CHP içerisinde demokrasinin olmadığını ifade etmiştir. Kurultay'dan sonra partiden ayrılmamasının sebebini partinin başında İnönü'nün olmasına bağlamıştır. 18 yaşından beri CHP'li olduğunu ve her ne olursa olsun partiden ayrılmanın zor olduğunu sözlerine ekleyen Erim, partiden ayrılmak için uygun nedenin ayağına kadar geldiğini anlatarak tekrar izin istemiştir. İnönü'nün izin vermemesi üzerine Erim, biraz düşündükten sonra kararını yarın kendisine bildireceğini ifade edip oradan ayrılmıştır.²⁸⁸⁴ Görüldüğü üzere, İnönü, Erim'in Başbakanlığı kabul etmesi durumunda CHP içinde karışıklıklar çıkacağını tahmin etmiş ve İnönü'nün bu tahmini Ecevit'in tepkisi ile gerçekleşmiştir. Erim'i vazgeçirmek için İnönü, ayrıca darbecilerin güvensizliğinden bahsetmiş ve tam hedefe yaklaşmışken CHP'ye bunca verdiği emeklerin boşa gideceğinden söz etmiştir. Erim ise Ecevit tarafından kendisine uygulanan baskıdan bahsederek partiden çekilme kararında ısrarcı olmuştur.

²⁸⁸² Cumhurbaşkanı Tarafından CHP Genel Başkanına Gönderilen 19.03.1971 Tarih ve Bila Sayılı Yazı [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No:5/6-24; Fihrist No: 7963-1].

²⁸⁸³ Erim, 2007: 175.

²⁸⁸⁴ Erim, 2007: 175-176.

Nihat Erim, İnönü'nün izin vermemesine rağmen Başbakanlık görevini kabul etmeye karar vermiştir. CHP Genel Başkanlığına, “İçinde bulunduğumuz koşullar altında bağımsız olarak daha verimli hizmette bulunabileceğimi düşünerek CHP'den çekiliyorum” şeklinde yazdığı dilekçe ile istifa etmiştir.²⁸⁸⁵ Erim CHP'den istifa ettiğini belirten bir mektubu bu dilekçeyi de ekine koyarak aynı gün İnönü'ye göndermiştir. İnönü'ye yazdığı bu mektubunda Erim, “Olağanüstü fedakârlık isteyen bunalımı göz önünde tutarak CHP'den bu hizmet için çekilişimi anlayış ve hoş görü ile karşılayacağınızdan ve benim için değeri büyük olan yardımlarınızı esirgemeyeceğinizden emin ve müşteri bulunuyorum”²⁸⁸⁶ sözlerine de yer vererek bir nevi İnönü'nün desteğini şimdiden aramanın yollarına gitmiştir.

Kemal Satır ve Metin Toker de Erim'in yaptığı oldubittiği olumlu karşılması için İnönü'ye telkinlerde bulunmuş ve İnönü, Erim'e karşı yumuşamıştır. 20 Mart gecesi İnönü'ye giden Erim, O'nu kendisine karşı büyük oranda yumuşatmayı başarmıştır. Hatta kuracağı Hükümet için İnönü'den güvenoyu ve Bakan vermesi sözünü de almıştır. Artık ertesi günü İnönü, tamamen Erim'i desteklemeye başlamıştır.²⁸⁸⁷ İnönü'nün sadece Erim'e karşı değil, 12 Mart Muturası'na karşı da bakışı değişmiştir. En son Muhtıra'ya karşı tavır almış olan İnönü, bundan da vazgeçmiştir. Erim'in kuracağı Hükümete bakan vermeye bile yanaşmıştır.²⁸⁸⁸

Netice itibariyle CHP'den ayrılması ile birlikte Erim, 19 Mart 1971 tarihinde Başbakan olarak atanmıştır.²⁸⁸⁹ İnönü'nün 1950 yılının hemen öncesinde, “sen 51 yaşında başbakan olacaksın” dediği Erim, askeri yönetim tarafından 59 yaşında Başbakan yapılmıştır. Erim'in askeri rejimin hakim olduğu bu dönemde Başbakanlığı kabul etmesi siyasi hayatı boyunca savunduğu demokratik rejim anlayışına ters düşmüştür. Erim'in en büyük çelişkisi de, hatta en büyük hatası bu dönemde Başbakanlığı kabul etmiş olmasıdır. Çünkü Başbakanlık görevini bırakmasından sonra siyasi itibarı sarsılarak aktif siyasetin dışına çekilecektir. En önemlisi de yalnız kalacaktır.

Nihat Erim'in Başbakan olarak atanması Amerika'nın payının olup olmadığı halen tartışma konusudur. Erim'in evinden birisi olan ve olayları yakından gözlemleyen damadı Akın Önalp'ın anlattıklarına göre, Amerikalılarla bu dönemde yakın ilişki içerisinde olan darbeci askerlerin, Amerikalıların telkinleri ya da istekleri ile Erim'i Başbakan yapmış olma ihtimalleri bulunmaktadır. Amerikalıların Erim'i, darbeci askerlere tavsiye etmelerinin nedeni

²⁸⁸⁵ Nihat Erim Tarafından CHP Genel Başkanlığına Gönderilen 19.03.1971 Tarihli Dilekçe [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No:5/6-24; Fihrist No: 7963-2].

²⁸⁸⁶ Nihat Erim Tarafından CHP Genel Başkanı İnönü'ye Gönderilen 19.03.1971 Tarihli İstifa Mektubu [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No:5/6-24; Fihrist No: 7963-3].

²⁸⁸⁷ Erim, 2005: 964.

²⁸⁸⁸ “CHP Erim'e bakan veriyor”, *Hürriyet*, 22.03.1971.

²⁸⁸⁹ “Erim Başbakan”, *Hürriyet*, 19.03.1971; “CHP'li Nihat Erim”, *Son Havadis*, 20.03.1971; “Başbakan Nihat Erim ve kuracağı kabine için Sunay şartsız destek istedi”, *Tercüman*, 20.03.1971.

ise 1940'lı yıllarda siyasette hızla yükselen Nihat Erim'in Amerika tarafından takip edilerek 'bizim adamımız' diye fişlenmiş olmasıdır. Erim'i fişleyen kişi, tek partiden çok partiye geçildiği yıllarda Erim ve ailesine İngilizce öğretmek için Erim'in evine gelen Amerikan ajanı bir İngiliz'dir. Akın Önalp'in anlattıklarına göre, bu İngiliz öğretmenin aslında ajan olduğu ve Erim'i bizim adamımız diye fişlediği, yıllar sonra anlaşılmıştır.²⁸⁹⁰ Ne yazık ki elden somut bir kanıtın olmaması bu bilginin geçerliliği hakkında kesin bir ifade ortaya konmasını engellemektedir.

Nihat Erim'in Başbakan olarak atanmasının arkasında neyin yattığını O'nun basın danışmanlığını yapmış olan Kurtul Altuğ, 1968 yılında yaşadığı bir olayı anlatarak ifade etmeye çalışmıştır:

Bir gün, 1968'de kapımı birisi vurdu, açtım Fethi Akkoç eski Bursa Milletvekili, o zaman benim muhabirim. Geldi içeri 'Ağabey, hayırlı olsun dedi, sonra çıktı. Allah Allah niye hayırlı olsun? Hiçbir şey yok ortada. Sonra Nihat Bey'i yolcu etti, gitti geldi. Dedi ki: 'Kimle otuyordum biliyor musun? Başbakan'. 'Nerede biliyorsun?. Ne Başbakanı ya, nasıl olur bu adam Halk Partisi'nde değil mi? Halk Partisi iktidarda değil ki Başbakan olsun. Onu Başbakan olmaya Amerikalılar ikna ettiler'. 'Nasıl olur ya?' dedim. Dedi ki: 'Benim...bir albay var, kendisi Amerika'da tanınır. Bana dedi ki: Yakında bir darbe olacak ve Nihat Erim başbakan olacak. 'Hadi ya sen de' dedim. Aynen böyle. Deli misin, nesin ne darbe ihtimali var, ne şu var ne bu. Hakikatten onun dediği süre içerisinde, iki üç sene içerisinde 1971 muhtırası verildi ve hemen Nihat Bey, Başbakan oldu. Nihat Bey beni çağırdığı zaman halen ikna olmuş değildim ama ne zaman ki Paşa...Yasaklı ve kabine içerisinde problemler çıkmaya başladı ve 13 bakanın 2'si AP'li bakan istifa etti, ondan sonra vaziyeti fark ettiğinde iş işten geçmişti, biz de işsiz kalmıştık.²⁸⁹¹

Yukarıda Akın Önalp, Amerikalıların istek ve telkinleri ile Nihat Erim'in asker tarafından Başbakan yapıldığını iddia ederken, Kurtul Altuğ ise Muhtıra'dan 3 yıl önce yaşadığı bir olayı dayanak göstererek Türkiye'de yakın bir zamanda darbe olacağını ve Erim'in de Amerikalılar tarafından Başbakan yapılacağını 1968 yılında duyduğunu aktarmıştır. Erim'i, Başbakan olmaya ise 1968 yılında Amerikalılar ikna etmiştir. Elde yine bir somut bilginin olmaması bu iddiaları kanıtlanmasını imkansız kılmaktadır.

Öte yandan Başbakanlık görevi için bu dönemde Nihat Erim'in akla gelmesinde Sadi Koçaş'ın bir parça da olsa rolü olmuştur.²⁸⁹² Ocak 1971'de hatırlanacağı üzere, ülkede askeri müdahale beklentisinin had safhadan olduğu sırada, Sadi Koçaş-Nihat Erim görüşmesinde, Erim askeri müdahale sonrasında şartlara bağlı olarak Başbakanlık görevini

²⁸⁹⁰ Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'in evi, İstanbul.

²⁸⁹¹ TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012: 461-662.

²⁸⁹² Altuğ, 1973: 5.

kabul edebileceğini söylemişti. Öte yandan bu dönemde Koçaş'ın askerle arası ve iletişimi çok iyi idi. Erim'in hatta başbakanlığı döneminde Erim'in ordu ve Cumhurbaşkanı ile ilişkilerini Koçaş yürütecektir.²⁸⁹³

Erim'in özellikle 1954 yılından sonra Menderes ile kurduğu yakın temaslar sonucunda ortaya çıkan uzlaşmacı kişiliği ve bu kişiliğinin 1960 darbesinden sonra da devam etmiş olması Başbakan olarak seçilmesinde etkili olduğu söylenebilir. Zaten 1961 yılıyla birlikte başlayan koalisyon hükümetleri döneminde de O'nun ismi Başbakan olarak hem dönemin Cumhurbaşkanı hem de sağ partileri tarafından kabul görüyordu. Hatta 1961 yılı itibarıyla ortaya çıkan DP'nin devamı niteliğinde olan sağ partiler O'nu bünyelerine katmak için büyük bir yarış veriyorlardı. İşte bunları birleştirince O'nun kurulması planlanan bağımsız ve partiler üstü hükümetin başbakanı olarak atanmasının bütün partilerce kabul göreceği düşünülerek O, Başbakan yapılmış olmalıdır.

Nihat Erim'in Başbakan olması CHP içerisinde hemen karışıklıklara sebep olmuştur. 12 Mart Muhtırası'na bir itirazda bulunmayan CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit, Erim Başbakan olunca hemen itiraz etmiştir.²⁸⁹⁴ Ecevit'ten itiraz, CHP Ortak Grubu'nda Erim Hükümeti'ne katılıp katılmama konusunun görüşüleceği toplantı vesilesiyle gelmiştir. Buna göre 21 Mart'ta CHP Ortak Grubu öncesinde İnönü, Erim Hükümeti'ne katılacağını ve destek vereceğini açıklayarak aslında toplantıdan çıkacak kararı bir nevi açıklamış oluyordu. Ecevit'in, partinin Hükümet'e destek vermesi durumunda istifa edeceği haberleri de dolaşmaya başlamıştır. İnönü, toplantı öncesinde açıklamalarından vazgeçmeyince Ecevit ve ekibi toplantıdan nasıl bir karar çıkacağını tahmin etmişlerdir.²⁸⁹⁵ Bunun üzerine Ecevit'in denetimi altında olan Parti Merkez Yönetim Kurulu yaptığı toplantı sonucunda İnönü'nün başkanlığında 21 Mart'ta toplanan CHP Ortak Grubu toplantısına katılmama kararı almıştır. Ecevit ise evinde yaptığı bir basın toplantısında CHP Genel Sekreterliği'nden istifa ettiğini açıklamıştır. Yaptığı ilk basın toplantısında istifasının gerekçelerini açıklamıştır. Ecevit'e göre, 12 Muhtırası Hükümet'e karşı yapılmış bir darbe değildir. Muhtıra olmasa bile Hükümet zaten düşecekti. 12 Mart Muhtırası CHP'ye, ortanın soluna karşı yapılmıştır. Ecevit, kendilerinin yakın bir zamanda iktidara gelebileceklerinin kanıtlarını sıraladıktan sonra CHP'nin iktidarının ancak "Demokratik mekanizmanın durdurulması" veya "CHP'nin halk iradesi dışında bir destekle iktidara gelmesi veya gelmek ister görünmesi" şıklarından birisi ile önlenebileceğini ileri sürmüştür. Ecevit'e göre, şimdi bu ikisi de sağlanmıştır. Fakat, İnönü

²⁸⁹³ Altuğ, 1973: 6.

²⁸⁹⁴ Erim, 2007: 132.

²⁸⁹⁵ Bila, 1999: 247-248.

Erim Hükümeti'ne katılmama kararı alabilmiş olsa idi bazı şeyler değişebilirdi.²⁸⁹⁶ Sözlerinin devamında ise Ecevit, yeni Hükümet'in kurulması çalışmalarını sırasında İnönü ile fikir ayrılığına düştüğü için istifa ettiğini açıklamıştır.

Ecevit'in basın toplantısında ayrıca söylemiş olduğu şu sözler direkt olarak Nihat Erim'i hedef almaktaydı:

Son günlerde partiler üstü anlayıştan filan bahsediliyordu. Oysa müdahale öyle saptırılmıştır ki, değil partiler üstü hizipler üstü bile olamamıştır. Demokrasi ile önlenemeyen, kurultaylarla önlenemeyen, seçimle önlenemeyeceği görülen bir hareket bir darbe ile önlenmiştir. Ortanın solu ve benim de demokrasi kuralları ile yenilmemiz sağlanamayınca bu demokrasi kuralları dışına çıkılarak sağlanmıştır.²⁸⁹⁷

Ecevit'in konuşmasının bu son kısmında 1970 Kurultayı ile Nihat Erim, ortanın solunu başarısızlığa uğratamayınca şimdi Başbakan olarak ortaya çıkıp ortanın solunu yok etmeye çalışacağını iddia etmektedir. Erim'e göre, Ecevit'in kendisinin Başbakanlığı'na karşı çıkmasının altında Aralık 1969'dan itibaren başlayan parti içi çekişmeler ve parti içi tartışmalar yatmaktadır.²⁸⁹⁸ Parti içi tartışma ve çekişmelerin sebebi ise Ecevit'in genel sekreter olduktan sonra zamanla ortanın solunda ileriye gitmiş olması, parti içinde ayırım yapması ve Atatürk'ü eleştirmesidir.²⁸⁹⁹

Bülent Ecevit'in dışında Erim'in Başbakan olmasını değerlendirenler de ortaya çıkmıştır. Erim'in eşi Kamile Hanım, "Şu ortamda eşimin böyle bir görev kabul etmesi cesaretli bir davranıştır" demiştir. Ardından eşinin görevini güç bir iş olarak tanımlayan Kamile Hanım, elinden geldiğince eşine yardımcı olacağını ifade etmiş ve eşine başarılar dilemiştir.²⁹⁰⁰ AP Genel Başkanı Süleyman Demirel de Nihat Erim'e başarılar dilemiştir. AP'liler arasında Erim'in isminin açıklanması ilk önce bir şok yaratmış ve Erim'in tarafsız, bağımsız başbakan sıfatına uygun düşmediğini söylemişlerdir. Buna rağmen AP'lilerin çoğu Erim'in Başbakanlık için adı geçenler arasında en uygun kişi olduğunu vurgulamışlardır.²⁹⁰¹ Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy, Erim Hükümeti'ne en büyük desteğin işçilerden geleceğini açıklamıştır.²⁹⁰² MGP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, Erim için "yakından tanıdığım, sevdiğim bir arkadaşımdır" yorumunda bulunmuştur. TİP Genel Başkanı Behice Boran şu önemli değerlendirmede bulunmuştur:

²⁸⁹⁶ "Bülent Ecevit istifa etti", *Tercüman*, 22.03.1971.

²⁸⁹⁷ "CHP Karıştı", *Günaydın*, 22.03.1971.

²⁸⁹⁸ Erim, 2007: 167-168.

²⁸⁹⁹ Erim, 2007: 144-145.

²⁹⁰⁰ "Bayan Erim", *Akşam*, 20.03.1971.

²⁹⁰¹ "Demirel: Erim'e başarılar dilerim", *Akşam*, 20.03.1971.

²⁹⁰² "Demirsoy: Hükümet en büyük desteği işçiden görecektir", *Akşam*, 21.03.1971.

Şunu hatırlatmak isterim ki partimiz kurulacak hükümetin memleketteki örgütlü sağcı baskıyı kaldırıp, demokratik ortamı az çok ferahlattıktan ve seçim kanunda gerekli değişiklikleri yaptıktan sonra genel seçimlere gidecek bir hükümet olmasını önermişti. Bir reformlar hükümeti olmayacağını belirtmişti. Nihat Erim başkanlığındaki hükümet bunu yapıp yapmayacağına emin değiliz. Hükümetin kompozisyonu ve programı belli olduktan sonra bu daha kesin olarak ortaya çıkacaktır”.²⁹⁰³

Milli Nizam Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan, Erim’in hükümeti nasıl kuracağı ve nasıl bir programla işe başlayacağı belli olmadan Erim’in başbakanlığı hakkında değerlendirmede bulunmayacağını bildirmiştir. MHP Genel Başkanı Türkeş de Erim’in Başbakan olması hakkında bir değerlendirmede bulunmaktan kaçınmıştır. Demokratik Parti Genel Sekreteri yaptığı açıklamada Erim’e yeni görevinde başarılar dilemiştir. CHP içerisinde de Erim’i destekleyenler olduğu gibi karşı çıkanlar da olmuştur.²⁹⁰⁴ Nadir Nadi Cumhuriyet Gazetesi’nde yazdığı “Dar Boğaz” başlıklı makalesi ile Erim’in Başbakanlığı’nı desteklemiştir.²⁹⁰⁵

Son Havadis Gazetesi’nden Abdullah Uraz ise Erim’in 1946 yılında söylemiş olduğu “Şal Meselesini” hatırlatarak Erim’in Başbakanlığı’na sıcak bakmamıştır. Uraz yazısının bir yerinde “Milli Şef devrinin şalcısı 23 yıl evvel anarşiyi önlemek için hürriyetlere şal örtememişti, ama şimdi bunu rahatça yapabilecektir. Öyle anlaşılmaktadır. Bütün mesele bunun ölçüsü ve dozudur. Anarşiyi önleyeceğim diye bütün hak ve hürriyetlerin 1950’den evvelki devreye götürebilmesi elbette bahis konunu değildir” demiştir.²⁹⁰⁶ Nihat Erim’in anarşiyi önlemek için hürriyetlerde kısıntıya gideceğini haber veren Uraz, önemli olan bunun dozunun iyi ayarlanması olduğuna dikkatleri çekmiştir. Fakat anarşi olaylarının Erim döneminde daha da artması Erim’i ister istemez sert tedbirler almaya itecektir.

4.3. Birinci Nihat Erim Hükümeti’nin Kuruluşu

12 Mart Muhtırası’yla Meclislere dokunmadan iktidar istifaya zorlanmıştı. İstifa eden Süleyman Demirel’in yerine 19 Mart 1971 tarihinde partiler üstü bir hükümet kurması için Cumhurbaşkanlığı tarafından tarafsız Nihat Erim görevlendirilmiştir. Bağımsız Başbakan olarak atanan Erim, reform hükümetini kurmak için hemen çalışmalara başlamıştır. Hükümet’ini kurarken ve kurduktan sonra üçlü dengeye özellikle dikkat etmiştir. Bu üçlü denge Cumhurbaşkanı, TBMM, parti örgütleri liderleri ile silahlı kuvvetlerdir. Hükümet’e alacağı şahıslar hakkında askeri kanattan olumsuz bir rapor gelince mecburen o şahsı Hükümet’e almaktan vazgeçiyordu. Erim’in böyle davranmasının nedeni olağanüstü bir

²⁹⁰³ “Parti liderleri ne dedi”, *Dünya*, 20.03.1971.

²⁹⁰⁴ “Parti liderleri ne dedi”, *Dünya*, 20.03.1971.

²⁹⁰⁵ “Dar Boğaz”, *Cumhuriyet*, 02.03.1971.

²⁹⁰⁶ “Öyle Değil Mi İnönü?”, *Son Havadis*, 02.03.1971.

dönemin ortada olmasından kaynaklanıyordu.²⁹⁰⁷ Öte yandan Erim'in partilerin isteklerini de gözetmesinin nedeni Meclis'te çoğunluğu oluşturan partilerin desteğini almadan bu dönemde devleti yönetmenin tehlikeli olacağı düşüncesi idi. Yeni bir bunalım ortaya çıkabilirdi.²⁹⁰⁸ Bu yüzden Erim, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın parti başkanlarına gönderdiği şartsız Erim Hükümeti'ne güvenoyu verilmesini istediği mektubuna rağmen Meclis'te partisi bulunan liderlerle destek için görüşmelere başlamıştır.²⁹⁰⁹

Parti liderleri ile görüşmeden önce Erim, Sunay ile Hükümet'in üye dağılımı hakkında bir karara varmıştır. Hükümet açıklandığında da görüleceği üzere; AP'den 5, CHP'den 3, Milli Güven Partisi'nden 1 üye, Milli Birlikçi Mehmet Özgüneş olmak üzere Erim ile birlikte parlamentolu 11 kişi Hükümet'e girecektir. Geri kalan 14 kişi ise dışardan olacaktır.²⁹¹⁰ Erim, Hükümet'e 14 teknisyen almak istemesinin nedenini şöyle açıklamıştır:

Çünkü 12 Mart Muhtırası'nda, hem hükümetin, hem parlamentonun çalışma tarzlarından şikayet edilmişti. Parlamento'nun o günkü manzarasında parti rekabetleri, parti çekişmeleri ön plana geçmişti. Memleketin o günkü manzarası içinde partileri bir hükümetin içinde büyük ölçüde toplamakla, selamete çıkılması zor görünüyordu. Bunun için partilerden az üye alarak, daha çok dışarıdan teknisyenlerden, Devlet Planlamada çalışmış, devlet yönetiminde görev yapmış ve yapacağımız reformları hazırlayabilecek, onların kanunlarını hazırlayabilecek, taslaklarını hazırlayabilecek yetenekte kimseleri seçmeyi düşünmüştüm.²⁹¹¹

Kurulacak olan Hükümet, özelliği itibariyle Türk siyasi tarihinde bir ilktir. Daha öncesinde çoğunluğu teknokratlardan oluşan bir hükümet kurulmamıştı.

Kuracağı Hükümet'in, nasıl bir hükümet olacağına ilişkin olarak da Erim, gazetecilere şu bilgileri vermiştir:

Kuracağım hükümet milli bir hükümet olacaktır. Türkiye'de bu gün olağanüstü bir durum vardır. Bu olağanüstü durumun gerektirdiği şartlara göre kuracağım hükümet milli bir hükümet olacaktır...Yeni hükümet reformcu bir hükümet olacaktır. Ve reformlara hemen başlayacağım. Seçim kanunda gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra hemen seçimlere gidilecektir.²⁹¹²

Erim, bu demecinden sonra Çankaya'da Sunay ile görüştüktan sonra da, yine kurulacak Hükümet'in niteliklerine ilişkin olarak bilgiler vermeye devam etmiştir. Ülkedeki huzursuzluğu kaldırmanın kendilerinin birinci görevi olduğunu ifade eden Erim, kendisinin

²⁹⁰⁷ Erim, 2007: 189-190.

²⁹⁰⁸ Erim, 2007: 185.

²⁹⁰⁹ "Sunay şartsız destek istedi", *Tercüman*, 20.03.1971.

²⁹¹⁰ Erim, 2007: 189.

²⁹¹¹ Erim, 2007: 189.

²⁹¹² "Erim: Huzursuzluğu kaldırmak Hükümetin birinci vazifesi olacaktır", *Dünya*, 20.03.1971.

Türkiye’de demokratik idarenin daha iyi işlemesi için çalışacağını ve Anayasa’da ön görülen toprak, vergi, milli eğitim gibi konulardaki reformları gerçekleştirmeye çaba göstereceğini söylemiştir.²⁹¹³ Fakat Erim, ülkede anarşinin yükselmesi nedeniyle sözünü ettiği bu reformların çok büyük bir kısmını gerçekleştiremeyecektir.

Nihat Erim, Kuracağı Hükümet’in niteliklerini açıkladıktan sonra siyasi partilerden kendisine destek turuna çıkmıştır. 20 Mart 1971 tarihinde Meclis’te AP lideri Demirel ile görüşerek Hükümet’i nasıl kuracağını anlatmış ve kendisinden destek istemiştir. Demirel, parti yönetimini topladıktan sonra çıkacak sonucu kendisine bildireceğini söylemiştir. Ardından aynı gün Demokratik Parti Genel Merkezi’nde Bozbeyli ile görüşmüştür. Bozbeyli de Demirel gibi parti yönetimi ile konuştuğundan sonra kararlarını vereceklerini açıklamıştır. Ardından Milli Geven Partisi Genel Başkanı ve Cumhuriyet Senatosu Başkanı ile görüşerek destek istemiştir.²⁹¹⁴ MGP aldığı kararla Hükümet’e güvenoyu ve Bakan vermeyi kabul etmiştir.²⁹¹⁵ AP Ortak Grubu’nda, Demirel’in yaptığı konuşmadan sonra 10’a karşı 258 oyla Hükümet’e katılma kararı verilmiştir. Demokratik Parti ise Hükümet’e katılmama kararı almıştır.²⁹¹⁶ Erim’in eski partisi CHP de Ecevit’in itirazlarına rağmen Erim Hükümeti’ni destekleme ve Hükümet’e bakan vermeye yanaşmıştır.²⁹¹⁷

Parti liderlerinden gerekli destek sözünü aldıktan sonra Erim, kabinesini kurmak için yoğun bir çalışması içerisine girmiştir. İlk önce Başbakan Yardımcısı olarak kendisine Sadi Koçaş’ı seçmiştir. Koçaş’ın da yardımcılarıyla kabine listesi hazırlanmaya çalışılmıştır.²⁹¹⁸ Yukarıda da ifade edildiği üzere, Erim, kabinesini kurarken ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü şartlardan dolayı özgür değildi. İsimleri belirlerken askeri kanat, cumhurbaşkanı ve parti liderlerinin isteklerini gözetmek durumundaydı. Bu problem hükümet kurma çalışmaları başlar başlamaz kendisini hissettirmiştir. Erim, Çankırı Milletvekili Nurettin Ok ile Ankara Milletvekili Celalettin Coşkun’a Bakanlık teklifinde bulunmuş ve bu iki isim Erim’in teklifini kabul etmiştir. Fakat Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç’ın, bu isimlere karşı orduda alerji olduğunu söylemesi üzerine ikisinden de vazgeçmek zorunda kalmıştır. CHP’den İstanbul Milletvekili Amiral Sezai Orkunt için de gene ordudan itiraz gelmiş ve bu ismi bakan yapmaktan geri vazgeçmiştir. Ayrıca Genel Kurmay, kabineye eski askerlerin alınmasını istememekte ve Hükümet’in tamamen sivil olmasına dikkat ediyordu. Zira Erim, İçişleri Bakanlığı için emekli bir generali düşünüyordu.

²⁹¹³ “Erim: Huzursuzluğu kaldırmak Hükümetin birinci vazifesi olacaktır”, *Dünya*, 20.03.1971.

²⁹¹⁴ “Erim kabine için temaslar başladı”, *Dünya*, 21.03.1971.

²⁹¹⁵ “MGP destekliyor”, *Tercüman*, 22.03.1971.

²⁹¹⁶ “Kabineye AP’den”, *Tercüman*, 23.03.1971.

²⁹¹⁷ “İnönü istediğin gibi al dedi adamları”, *Akşam*, 22.03.1971.

²⁹¹⁸ Altuğ, 1973: 16.

Erim, Bakan olarak düşündüğü kişileri önce Cumhurbaşkanlığı ile Genel Kurmay Başkanlığı'na sordurduktan ve onların da onayını aldıktan sonra kesinleştirmeye başlamıştır. Olumsuz rapor verilen isimlere Erim, Bakanlık teklif etmekten vazgeçiyordu. Ancak Atila Karaosmanoğlu konusunda MİT'ten "solcu" şeklinde olumsuz rapor gelmiş olmasına bu isim üzerinde diretmiş ve O'nu kabineye aldirmayı başarmıştır.²⁹¹⁹ Erim'in Atila Karaosmanoğlu'nu kabineye aldirması süreci çok sıkıntılı ve uzun geçmiştir. Karaosmanoğlu'nun anlattıklarına göre, Dünya Bankası'nda çalıştığı sıralarda Başbakan Erim, kendisine Milli Eğitim Bakanlığı'nı teklif etmiştir. Karaosmanoğlu, teşekkür etmiş, Milli Eğitim Bakanlığı yapacak profesyonel bilgi ve tecrübeye sahip olmadığını, zaten siyasi bir görev almak istemediğini belirterek teklifi reddetmiştir. Erim'in buna rağmen ısrar etmesi karşısında Karaosmanoğlu, sadece Hükümet programının yazımında yardımcı olabileceğini söylemiştir. Erim'in kabul etmesiyle Karaosmanoğlu, Hükümet programının yazılmasında yardımcı olmak üzere Dünya Bankası'ndan da izin alarak Washington'dan Türkiye'ye gelmiştir. Ankara'da hemen Erim ile temasa geçen Karaosmanoğlu, Hükümet programını yazarak Erim'e teslim etmiştir. Programı beğenen Erim, hazırlamış olduğu kabine listesini Cumhurbaşkanı'na sunmadan hemen önce Karaosmanoğlu'na Planlamadan Sorumlu Devlet Bakanlığı görevini teklif etmiştir. Karaosmanoğlu'nun tekrar itirazları karşısında bu programı kendisinin hazırladığını bu yüzden programı uygulamak için de kabinede yer alması gerektiğini söyleyince Karaosmanoğlu, kabinede yer almaya karar vermiştir. Fakat Karaosmanoğlu, Planlamadan Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın değil de Mali Bakanlığı'nın verilmesini istemiştir. Erim Maliye Bakanlığı'nı başkasına söz verdiğini söyleyerek geri çevirmiştir. Bakanlıklar konusunda anlaşma olmayınca Karaosmanoğlu, kapıdan çıkarken Özer Derbil, Erim'den Başbakan Yardımcılığı'nı istemesini tavsiye etmiştir. Derbil'in tavsiyesini zaten bir Başbakan Yardımcısı'nın bulunduğunu söyleyerek mantıksız bulmuştur. Bu arada Derbil hem Koçuş ile hem de Erim ile konuşarak maliyeden sorumu Başbakan Yardımcısı olarak Karaosmanoğlu'nu seçtirmişlerdir.²⁹²⁰

Nihat Erim ise anılarında Dünya Bankası'ndan Atila Karaosmanoğlu'nu kendisinin çağırtdığını belirtmekle birlikte²⁹²¹ Başbakan Yardımcılığı görevini kendisinin teklif ettiğini anlatmıştır. Karaosmanoğlu'nun bir zamanlar Sosyalist Kültür Derneği kurucuları arasında yer aldığını ve sol görüşlü olduğunu bilen Erim, Karaosmanoğlu'nun sol görüşlü olmasına rağmen aşırı Marksist, Leninist yahut Maoocu olup olmadığını anlamak için onunla önce özel

²⁹¹⁹ Erim, 2005: 964-965.

²⁹²⁰ Karaosmanoğlu, 2005: 247-256.

²⁹²¹ Erim, 2005: 965.

görüşme yapmıştır. Bu görüşmeler sonucunda çok memnun kalmıştır. Zaten Erim'in bu hususta dünya görüşü şöyledir:

...Her sosyalist mutlak aşırı, Marksist, Leninist yahut Maocu olamaz. Bir sosyalist bunlardan olabilir ama, hepsi bunlardan olmaz. Batı Avrupa'da gördüğümüz tipler gibi, Willy Brant gibi, Harold Wilson gibi İsvçeli Palme gibi sosyal demokratlar olabilir. Benim inancıma göre, benim görüşüme göre, Türkiye'de böyle samimi demokrat olan insanları örselemeden, ürkütmeden devlet idaresinde göre yapar halde görmek lazımdır, rejimin sağlıklı çalışması için.

Atila Karaosmanoğlu'nun sol görüşlü olması Genel Kurmay Başkanı ve Cumhurbaşkanı engeline takılacaktır. Cumhurbaşkanı, Karaosmanoğlu'nun Başbakan Yardımcılığı'nı erken bularak önce Devlet Bakanlığı'na getirilmesini istemesine rağmen Erim, Karaosmanoğlu'nun reform çalışmalarının hem hazırlayıcısı hem koordinatörü olacağını ve bu konuda genç yaşına (37 yaşında) rağmen çok yetenekli olduğunu ileri sürerek Karaosmanoğlu üzerinde ısrarcı olmuştur. Netice itibarıyla Sunay, Karaosmanoğlu'nun Başbakan Yardımcılığı'nı onaylamak zorunda kalmıştır.²⁹²² Karaosmanoğlu'nun Dünya Bankası'ndan getirilerek Başbakan Yardımcısı yapılmasına benzer bir olay, Türk siyaset tarihinde yıllar sonra Dünya Bankası'nda çalışan Kemal Derviş'in Türkiye'ye davet edilerek 2001'de Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı yapılması ile yaşanmıştır. Derviş 2001 yılında dönemin Başbakanı Bülent Ecevit tarafından Türkiye'ye davet edilmişti.²⁹²³

Nihat Erim kabinesini oluşturmaya çalışırken yine Türk siyasetinde bir ilk daha yaşanmıştır. Başbakan Yardımcısı Koçaş, kurulacak olan bu "Atatürkçü Kabinede" bir de kadın Bakanın yer almasını Erim'e teklif etmiştir. Erim, Koçaş'ın fikrine sıcak bakmıştır. Kabinede hangi koltuğun bir kadına verileceği Koçaş ve Erim arasında tartışılmıştır. Erim sonunda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bir kadının getirilmesini istemiştir. Bunun üzerine Koçaş da Tıp Fakültesinde çalışan Prof. Dr. Türkan Akyol'u önermiştir. Türkan Akyol ile görüşen Erim, Akyol'u beğenmiş ve bu Bakanlığı teklif etmiştir. Akyol'un Bakanlık görevini kabul etmesi ile birlikte Türkiye'de ilk kadın Bakan, Türkan Akyol olmuştur.²⁹²⁴

Dünya Bankası'ndan Atila Karaosmanoğlu ile Türkan Akyol'un kabinede yer alacağını basına müjdelerken Erim, kuracağı kabinesi için ileride üzerinde çok alaylı sözler söyleyecek olan "beyin takım" sözünü söylemiştir:

²⁹²² Erim, 2007. 195-196.

²⁹²³ "Ekonomiye bakan çok", *Cumhuriyet*, 03.03.2001.

²⁹²⁴ Altuğ, 1973: 28-29.

Size yeni bir haber vereyim, güzel bir usul. Nasıl mı? İlk kadın bakanı ilk defa bu hükümette göreceksiniz. Benim yanımda devlet bakanları olarak çok beğeneceğiniz genç Dünya Bankası ve Planlama Teşkilatında yetişmiş bir gençlerden bir ‘beyin takımını’ da ‘brain trust’ı da bu hükümette göreceksiniz. Reformları onlarla beraber hazırlayacağız. Bunlar planlamanın ilk kuruluşunda çalışmış gençlerdir. Dışarıda da tecrübelerini arttırdılar.²⁹²⁵

Erim’in sözünü ettiği “beyin takımı” nihayet 26 Mart 1971 tarihinde Cumhurbaşkanı Sunay’a sunulmuş ve Sunay’ın kabulünden sonra 27 Mart 1971’de kamuoyuna açıklanmıştır. 25 kişiden oluşan kabine listesi şu isimlerden oluşuyordu. Siyasi işlerden sorumlu Başbakan Yardımcısı Sadi Koçaş, Mali işlerden sorumlu Başbakan Yardımcısı Atila Karaosmanoğlu, Mehmet Özgüneş ve Doğan Kitaplı Devlet Bakanları, Adalet Bakanı İsmail Arar, Milli Savunma Bakanı Ferit Melen, İçişleri Bakanı Hamdi Ömeroğlu, Dışişleri Bakanı Osman Olcay, Maliye Bakanı Sait Naci Ergin, Milli Eğitim Bakanı Şinasi Orel, Bayındırlık Bakanı Cahit Karakaş, Dış Ekonomik İlişkiler Bakanı Özer Derbil, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Türkan Akyol, Gümrük ve Tekel Bakanı Haydar Özalp, Tarım Bakanı Orhan Dikmen, Ulaştırma Bakanı Haluk Arık, Çalışma Bakanı Atila Sav, Sanayi ve Ticaret Bakanı Ayhan Çilingiroğlu, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı İhsan Topaloğlu, Turizm ve Tanıtma Bakanı Erol Yılmaz Akçal, İmar ve İskan Bakanı Selahattin Babüroğlu, Köy İşleri Bakanı Cevdet Aykan, Orman Bakanı Selahattin İnan ve Gençlik, Spor Bakanı Sezai Ergun olmuştur.²⁹²⁶ AP’den 5, MGP’den 1, CHP’den 3 ve tabii senatörlerden 1 olmak üzere 11 Bakan parlamento içinden, 14 Bakan da kabine dışından seçilmiştir. Bunun yanında Erim Kabinesi’nde bir ilk daha yaşanmış, Ticaret ve Sanayi Bakanlıkları birleştirilerek Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı adı altında yeni bir bakanlık ihdas edilmiştir.²⁹²⁷

Cumhurbaşkanı tarafından Bakanlar Kurulu onaylandıktan sonra sıra Hükümet’in programının Meclis’te okunup güvenoyu almasına gelmiştir. Erim, programını güven oyuna sunmadan önce Demirel ile yemekte buluşarak ülke sorunlarını birlikte uzlaşma içinde çözüme mesajını vermiştir. Ardından Meclis’te partisi bulunan liderlerle tek tek görüşerek Hükümet programın taslağını onlara vermiş ve onların fikirlerini almak istemiştir. Liderlerin program üzerinde görüşlerini aldıktan sonra program üzerinde bir takım değişiklikler yapmış ve böylece programa son şeklini vermiştir.²⁹²⁸

²⁹²⁵ Erim, 2007: 192; “Yanımda beyin takımı yer alacak”, *Akşam*, 24.03.1971.

²⁹²⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler, 1998: 293,295; “Kabine resmen açıklandı”, *Dünya*, 27.03.1971.

²⁹²⁷ “Yeni kabine işbaşı yaptı”, *Hürriyet*, 27.03.1971.

²⁹²⁸ Erim, 2007: 198-199.

Nihayet 2 Nisan 1971’de Millet Meclisi’ne Hükümet programını sunan Başbakan Nihat Erim, Meclis’teki konuşmasında Hükümet programının belli başlı özellikleri şöyle sıralamıştır:

1-Atatürk İlkelerinin ve devrimlerinin tam olarak uygulanması. 2-Sosyal adaletin gerçekleştirilmesi konusunda kararlı adımlar atılması. 3-İdari ve Ekonomik Yapının Modernleştirilmesi. 4-Bugünkü huzursuzluk ve asayişsizliğin hızla giderilmesi. Bu ana ilkelerin ışığı altında; A)Ekonomik ve siyasal bağımsızlık içinde kalkınma olanaklarının hızla hazırlanması. B)Laiklik ilkesinin tam olarak uygulanması. C)Öğretim Birliğinin sağlanması. D)Devlet kesiminin etkin bir şekilde çalışır hale getirilmesi. E)Özel kesimin toplum yararına uygun bir çalışma düzeni, güvenlik ve kararlılık içinde kalkınmaya katkıda bulunması. F)Gelir dağılımını düzeltecek vergi, bütçe, kredi ve başlıca tedbirlerin alınması. G)Kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirlerin alınması. H)Eğitimde fırsat eşitliğinin gerçekleştirilmesi. I)Sağlık, sosyal yardım ve başlıca kamu hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve bunlardan yararlanmada eşitlik sağlanması. İ)Gençliğin temel sorunlarının ele alınması yapacağımız reformların hedefleri olacaktır.

Yine konuşmalarına devam eden Erim, yapacağı reformları ise şu başlıklar altında sıralamıştır: “Toprak ve tarım reformu, Milli Eğitim Reformu, Mali Reformlar, Hukuk ve Adalet Reformu, Devlet Kesiminin Yeniden Düzenlenmesi, Enerji ve Tabii Kaynaklarla İlgili Reformlar.”²⁹²⁹ Erim’in Hükümet programında ortaya koymuş olduğu reformlar, O’nun siyaset hayatı boyunca yıllardır yapmak isteyip de bir türlü eline fırsat geçmediği için yapamadığı reformlardır. Aşağıda bu reformların içeriğinden bahsederken bu husustan da bahsedilecektir.

Erim’in Millet Meclisi’ne sunmuş olduğu Hükümet programı için İnönü ilk etapta “mükemmel program” değerlendirmesinde bulunurken, MGP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, “program ana hatları ile MGP’nin öteden beri savunduğu görüşlere uygundur” şeklinde olumlu değerlendirmiştir. Siyasi partilerin Erim Hükümeti’ne güvenoyu verip vermeyeceği partilerin gruplarıyla yapacakları toplantılardan sonra belli olacaktı.²⁹³⁰ CHP Ortak Grubu toplanarak Erim Hükümeti’ne güvenoyu verme kararı almıştır.²⁹³¹ Diğer partilerin henüz kesin kararını vermediği bir sırada ise Erim, gazetecilerin “güvenoyunda kaç oy alırsanız yeterli sayacaksınız” sorusuna “Boynumuz kıldan incedir. Ne karar verirlerse boyun eğeceğiz. Anayasa ne emrediyorsa o bizce makbuldür. Bir fazla beyaz oy da yeterlidir. Zannedirim kendisini bilen bir insan anayasanın koyduğu hadlere saygılı olur” demiştir.²⁹³² CHP’nin dışında toplantı halinde olan AP ve DP de kararını açıklamıştır. Buna göre AP,

²⁹²⁹ MMTD, D.3, C.12, T.2, B.80, s. 392-395.

²⁹³⁰ “Parti grupları bu gün toplanacak ve program Pazartesi görüşülecek”, *Tercüman*, 03.04.1971.

²⁹³¹ “CHP güvenoyu verme kararı aldı”, *Tercüman*, 04.04.1971.

²⁹³² Erim, 2007: 207.

Erim'e güvenoyu verme kararı alırken, Demokratik Parti (DP) güvenoyu vermeyeceğini açıklamıştır.²⁹³³

7 Nisan 1971 tarihinde yapılan Hükümet'in güvenoylamasına 370 milletvekili katılmış olup bunlardan 321'i kabul, 46'sı ret, 3'ü çekimser oy kullanmıştır. Böylece Erim, güvenoyu almayı başarmıştır.²⁹³⁴ İstanbul Bağımsız Milletvekili TİP Eski Genel Başkanı güvenoylaması öncesinde programı eleştirmesine rağmen oylamada evet oyu vermiştir. Osman Bölükbaşı çekimser oy kullanırken Ecevit oylamaya gelmemiştir. Grup kararına rağmen de 6 AP'li ret oyu kullanmışlardır.²⁹³⁵ Erim'in günlüğünde kaydettiklerine göre, 1961'den o tarihe kadar hiçbir Hükümet, bu kadar çok sayıyla güvenoyu almamıştır.²⁹³⁶ Güvenoyu alması sonrasında Erim kürsüye çıkarak şu teşekkür konuşmasını yapmıştır:

Bizlere çoğunlukla güvenoyu verdiğiniz. Sizleri kesinlikle temin etmek isterim ki, parlamentoya sunduğumuz programda ön gördüğümüz reformlar hiç vakit kaybetmeden ve bütün olarak ele alınacaktır. Bunların bir an önce uygulanması için de hükümete yardımcı olmanızı bekliyoruz. Güven oyu veren arkadaşlara, Bakanlar ve kendi adıma teşekkürlerimi sunuyorum. Bize şimdilik güvenoyu vermeyen sayın milletvekillerini de, yurdumuz yararına yapacağımız hizmetlerle kazanacağımızı umuyoruz.²⁹³⁷

Erim Hükümeti, Millet Meclisi'nden aldığı güvenoyu ile görevine başlarken ilk Hükümet bunalımı da ortaya çıkmıştır. Erim'in Millet Meclisi'nde 5 Nisan'da Hükümet programı görüşülürken Demirel'e "Sen bana bir defa gelersen, ben sana yirmi defa geleceğim"²⁹³⁸ cümlesi bazı Bakanlar tarafından hoş karşılanmamıştır. Bakanlar, bu sözü lüzumsuz ve fazla taviz olarak görmüşlerdir. Atila Karaosmanoğlu, Mehmet Özgüneş, Hamdi Ömeroğlu, Şinasi Orel, Ayhan Çilingiroğlu, Atila Sav, Özer Derbil, Selahattin Babüroğlu ve İhsan Topaloğlu bir araya gelerek 5 Nisan'da istifa etmeye karar vermişlerdir. Başbakan'a vermek üzere bir de ortak istifa mektubu hazırlamışlardır. Sadi Koçaş, Erim ile son bir defa görüşmeleri konusunda ikna ederek istifa etmelerini engellemiştir. Durumdan Koçaş aracılığı ile haberdar olan Erim, 6.5 saat süren Bakanlar Kurulu Toplantısı ile O'nların istifalarını engellemeyi başarmıştır. Erim, toplantıda Bakanları'na Demirel'e o sözü söylemesinin nedenlerini izah ettikten sonra, "Vakit geçmiş değildir. Şimdi senatoda yapacağım konuşmamda bu sözden, sizi rahatsız eden anlam ne ise, o çıkardığınız anlam, onu tasrih edecek bir konuşma yaparım" teklifinde bulunmuştur. Ardından Erim, Karaosmanoğlu'ndan

²⁹³³ "AP beyaz oy verecek", *Hürriyet*, 07.04.1971.

²⁹³⁴ MMTD, D.3, C.12, T.2, B.82, s. 463.

²⁹³⁵ "Erim hükümeti güvenoyu aldı", *Akşam*, 08.04.1971.

²⁹³⁶ Erim, 2005: 968.

²⁹³⁷ MMTD, D.3, C.12, T.2, B.82, s. 463.

²⁹³⁸ MMTD, D.3, C.12, T.2, B.81, s. 455.

bu konuşmayı hazırlamasını rica etmiş ve hazırlanan konuşmayı Erim, hemen Senato'ya giderek okumuştur. Böylece Erim, daha güvenoyu almadan Hükümet'in dağılmasını önlemiştir. Güvenoyu almadan Hükümet'in bu şekilde dağılacak olmasını Erim, "bir fiyasko" olarak tanımlamıştır.

Nihat Erim, hangi amaçlarla o sözleri Süleyman Demirel'e söylediğini ise şöyle açıklamaktadır:

Muhtıra ile itibarı zedelenmiş olan Adalet Partisine parlamentoya ne derece önem verdiğimi göstermek istiyordum. Yani ben, hangi şartlar altında iş başına gelmiş olursam olayım, çalışma metodum parlamentoya dayanmaktı. Bunların içinde Adalet Partisi parlamentodaki üyeleri itibarıyla üyesi en çok olan parti olduğu için elbette ona itibar etmem gerekirdi. Muhtıraya muhatap olmuş eski Başbakan Süleyman Demirel'e bu şekilde hitap etmekle, işi nasıl anladığımı ve aldığımı göstermek istemişim.²⁹³⁹

Bu açıklamalar ve faaliyetler 12 Mart askeri rejimi altında Başbakanlık görevini Erim'in kabul etmiş olsa bile halen demokratik düzenden ve partiler arası işbirliğinden yana olduğunu göstermektedir. Hatırlanacağı üzere, Erim, güvenoylaması öncesinde de Demirel'i yemeğe davet ederek bir uzlaşa, bir işbirliği sağlamaya çalışmıştı.

4.4. Birinci Nihat Erim Hükümeti Dönemi'nde İç Politika

Birinci Nihat Erim Hükümeti'nin temel görevi programında da ilan ettiği üzere asayiş sorunlarını çözüp reformları gerçekleştirmektir. Bu, gerçekleştirilirken Anayasa'ya dokunulmayacağı da açıklanmıştı. Fakat Erim Hükümeti'nin güvenoyu almasından hemen sonra asayiş sorunlarının tekrar artması reformların yapılmasının bir kenara itilmesine neden olmuştur. Öncelikle sorunun kaynağı olarak görülen 1961 Anayasası'nın değiştirilmesi gündeme gelmiştir. Anayasa'yı değiştirmek için çalışmalar yapılmış ve Anayasa değiştirilmiştir. Reform meselesi ise geri planda kalacaktır.

4.4.1. Asayiş Olayları

12 Mart 1971 Muhtırası'nın verilmesinden önce var olan asayiş olayları Nihat Erim'in Başbakan olması ve reform paketini açıklamasına rağmen durmamış, tam tersine daha da artmıştır. 25 Mart'ta İstanbul Üniversitesi'nde çıkan olaylarda öğrenciler, toplum polisine ateş açmışlar ve oradan geçmekte olan bir vatandaş öğrencilerin kurşunuyla ölmüştür. Aynı zamanda çıkan çatışmada 2 polis ve 2 öğrenci de yaralanmıştır. Bu yüzden İstanbul

²⁹³⁹ Erim, 2007: 205-206; Erim, 2005: 968.

Üniversitesi süre belirtilmeden kapatılmıştır.²⁹⁴⁰ Yine asayiş olaylarının artması gerekçe gösterilerek İstanbul Teknik Üniversitesi de 1 haftalığına kapatılmıştır.²⁹⁴¹ Eskişehir’de sağcı-solcu öğrenciler arasında çatışma meydana gelmiş ve 3 öğrenci yaralanmıştır.²⁹⁴² Yine Ankara ve Diyarbakır’da da benzer haberler gelmeye başlamıştır. Buna göre çıkan sağ-sol çatışmasında iki öğrenci yaralanmıştır.²⁹⁴³ Öte yandan iş adamları kaçırılarak fidye istenmesi olayları da meydana gelmeye başlamıştır. Dev-Genç üyesi olduğu söylenen silahlı 6 kişi, milyoner iş adamı Kadir Has’ın yeğeni Mete Has ile eniştesi Adanalı Fabrikatör Talip Aksoy’u kaçırmak için 400 bin lira fidye istemişlerdir. Fidyenin ödenmesi ile rehinelere serbest bırakılmıştır.²⁹⁴⁴ 19 Nisan 1971’de Gaziosmanpaşa’da bir banka silahlı kişiler tarafından soyulmuş ve soyguncular yakalanamamıştır.²⁹⁴⁵ Yine iki gün sonra da beş silahlı kişi, Ankara’da Osmanlı Bankasını soyarak kaçmışlardır.²⁹⁴⁶ Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu örgütünün kırlardaki faaliyetleri de hızla artmıştır.²⁹⁴⁷ İşte reform paketinin açıklanmış olmasına rağmen asayiş olaylarının artması, özellikle banka soygunlarının sayısının artması Başbakan Erim’i artık harekete geçirmek zorunda bırakmıştır.

Erim, bu anarşi olayları karşısında hızlı bir şekilde gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda bunların daha sonradan bastırılmasının güç hale geleceğini düşünmüştür. Erim’e göre olaylar, İstanbul, Ankara ve İzmir’den memleketin diğer yerlerine de yayılma eğilimini göstermekteydi. 1961 Anayasası ile bu olayları durdurmanın mümkün olmadığını bilen Erim, Anayasa ve kanunları değiştirmeyi düşünmüştür. Fakat Anayasa ve kanunlar değiştirilinceye kadar olayların daha da artacağını düşünen ve milletin de reformdan önce huzur istediğinin farkında olan Erim, sıkıyönetim ilan etmeyi planlamıştır. Erim, kendisinin sıkıyönetim ilanı teklifi karşısında ordunun ne diyeceğini düşünürken Genel Kurmay Başkanı Tağmaç, Erim’e sıkıyönetim etme teklifinde bulunmuştur. Aynı zamanda MİT de Erim’i sıkıyönetim ilan etme tavsiyesinde bulunmuştur. Tağmaç, Anayasa ve kanun değişiklikleri yapılmaya kadar sıkıyönetimin yapılmasının zorunlu olduğunu söylemiştir. Tağmaç’ın gerekçesine Erim de hak vermiştir. Tağmaç, teklifini Milli Güvenlik Kurulu’nda da dile getirince Erim, hemen kabul etmiştir. Ardından Erim, o gün Bakanlar Kurulu’nu da toplayarak sıkıyönetim kararını

²⁹⁴⁰ “İstanbul Üniversitesi süresiz kapatıldı”, *Akşam*, 26.03.1971; “Polise ateş açan öğrenciler bir simitçiye öldürdü”, *Tercüman*, 26.03.1971.

²⁹⁴¹ “Teknik Üniversite bir hafta kapatıldı”, *Dünya*, 01.04.1971.

²⁹⁴² “Eskişehir’de sağcı ve solcu”, *Dünya*, 02.04.1971.

²⁹⁴³ “Öğrenciler birbirlerine girdi iki kişi yaralandı”, *Dünya*, 03.04.1971.

²⁹⁴⁴ “2 İşadamı kaçırıldı”, *Hürriyet*, 06.04.1971; “Silahlı beş kişi Mete Has’ı evinden kaçırdı”, *Dünya*, 06.04.1971.

²⁹⁴⁵ “İstanbul’da bir banka daha soyuldu”, *Son Havadis*, 20.04.1971; “Stenli üç kişi banka soydu”, *Akşam*, 20.04.1971.

²⁹⁴⁶ “Beş silahlı Ankara’da Osmanlı Bankası’nı soydu”, *Tercüman*, 22.04.1971.

²⁹⁴⁷ Erim, 2007: 218.

orada da aldırılmıştır. Bakanlar, “önceden haberimiz olmadı, aceleye getirildik” itirazlarına rağmen sıkıyönetim uygulanmaya başlanmıştır.²⁹⁴⁸

Nihat Erim sıkı yönetim kararını 26 Nisan 1971 tarihinde almadan önce 23 Nisan Çocuk ve Hakimiyet Bayramı nedeniyle radyo ve televizyonda yaptığı bir konuşmada söylediği, “Bu tedhişçilerin üzerine devlet bir balyoz gibi inecektir”²⁹⁴⁹ sözü Erim’in üzerine yapışacaktır. Erim’in 1946 yılında söylemiş olduğu “hürriyetlerin üzerine şal örterler” sözü nasıl Erim’in üzerine yapışıp da Erim’in “Şalcı Erim” olarak anılmasına neden olmuşsa, işte 1971 yılında artan asayiş olayları nedeniyle söylemiş olduğu “alınacak tedbirlerle balyoz gibi ineceğiz” sözü de Erim’in “Balyozcu Başbakan” olarak anılmasına neden olacaktır. Ayrıca o dönemde sol aydınlar, bu balyozun kendilerine karşı söylendiğini iddia etmişlerdir.

Nihat Erim’in anılarında anlattıklarına göre, kendisi Başbakanlık görevinden ayrıldıktan sonra solun bir bölümü kendisine karşı geniş bir propaganda hareketine girişmişlerdir. Bunun sebebi ise kendisinin kullanmış olduğu “Bu tedhişçilerin üzerine devlet bir balyoz gibi inecektir” sözüdür. Erim’in sözünü ettiği solun bir bölümü, balyoz harekâtının kendilerine karşı yapıldığını düşünmüşlerdir. Erim balyoz harekâtının sol aydınlara karşı değil, anarşistlere karşı yapıldığını anılarında şu şekilde açıklama gereği duymuştur:

Görüldüğü üzere, bu demeçte devletin alacağı tedbirler, Türkiye Cumhuriyeti’ni silah yoluyla yıkmak, zorla iktidarı ele geçirmek isteyenlere karşı alınacak tedbirlerdir. Buna karşı kampanya açanlar, buna karşı kötülme kampanyası açan tedhişçilerin Türkiye’yi nereye götürmek istediklerini görmez, bilmez gibidirler. Anarşi yaratanların, silah kullananların, bomba kullananların, dinamit kullananların, banka soyanların, küçük, büyük insan kaçıranların üzerlerine devletin, alacağı tedbirlerle balyoz gibi inmesini istemiyorlar mı? 22 Nisan 1971 günü yayınlanan bu bildiriye gelinceye kadar bu tedhişçilerin, anarşistlerin neler yaptığını; hele bizim hükümetimiz kurulduktan sonra nasıl bu eylemlerine devam ettiklerini hatırlayınca bu bildirinin hangi ortamda verildiğini ve amacının ne olduğunu anlamak gayet kolaydır.²⁹⁵⁰

Sol aydınların bu balyoz harekâtının kendilerine karşı yapıldığını iddia etmelerinin altında Mayıs ayında birçok solcunun tutuklanması yatmaktadır. Erim ise bu hareketin sol aydınlara değil, anarşistlere karşı devletçe yapıldığını savunmuştur.

Nihat Erim’in 26 Nisan’da sıkıyönetim kararını aldırılmadan önce parti liderleriyle ve parti grup başkanlarıyla da konuşarak ülkeyi bu çıkmazdan çıkarmak için tavsiyelerinin neler olduğunu sormuş ve Hükümet’in bir sıkıyönetim ilan etme ihtiyacı içerisinde olduğunu ve

²⁹⁴⁸ Erim, 2007: 217-218; Erim, 2005: 968.

²⁹⁴⁹ Erim, 2007: 218; “Kafalarına balyoz gibi ineceğiz”, *Tercüman*, 23.04.1971.

²⁹⁵⁰ Erim, 2007: 220-222.

anayasada gerekli değişikliklerin de yapılacağını anlatmıştır.²⁹⁵¹ Bu durum ise Erim'in Meclis'teki partilerle birlikte hareket etmek istediğinin ve onların da fikirlerine önem verdiğinin önemli somut örneklerinden birisidir.

26 Nisan 1971 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun aldığı sıkıyönetim 11 il için bir ay süre ile alınmıştır. Bu iller ise İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, İzmir, Eskişehir, Ankara, Adana, Hatay, Diyarbakır ve Siirt'tir.²⁹⁵² 2 ret oya karşın sıkıyönetim, Millet Meclisi'nden de onaylanmıştır.²⁹⁵³

Sıkıyönetim Komutanlarının ilk icraatı Dev-Genç, Ülkü ve Doğu Kültür Ocaklarını kapatmak olmuştur.²⁹⁵⁴ Ardından TÖS sendikası ile İşsizlikle Mücadele Derneği kapatılmıştır. Akşam ve Cumhuriyet Gazeteleri ile ilgili olarak da onar günlük kapama kararı alınmıştır.²⁹⁵⁵ Sıkıyönetim bölgelerinde çok kısa süre içerisinde çok sayıda tutuklamalar gerçekleşmiştir.²⁹⁵⁶ Ankara'da grev ve lokavt yasaklanmıştır.²⁹⁵⁷ Ancak Sıkıyönetim kararına tepkiler gelmekte gecikmemiştir. İlhami Soysal, Devrim Dergisi'nde Nihat Erim Hükümeti'nin reformlar yapacağını açıklayarak güvenoyu almasından sonra birçok devrimci ve solcunun Hükümet'i desteklediğini; ancak Erim'in 23 Nisan'da balyoz açıklamasını yapması ve ardından sıkıyönetimi ilan etmesi Erim'den reform konusunda ümitlerin kesilmesine neden olduğunu anlatmıştır. Erim'in 23 Nisan günü balyoz konuşması ile ilgili olarak Soysal, "Başbakan Sayın Erim bir konuşma yaptı ki Allah Allah...Hükümetin bir reform hükümeti olduğu yolundaki anlayış birden bire Erim Hükümetinin 'Zaptiye Hükümeti' olduğu anlayışına dönüştü" şeklinde eleştirmiştir. Soysal, Erim'in bu konuşmasıyla reformculuğun bir anda geri plana itildiğini ve yerine her şeyin başı asayıştan ibaret olduğu anlayışının geldiğini belirtmiştir. Devamında Soysal, eleştirilerini şöyle sürdürmüştür:

Huzur gibi asayiş gibi bir takım nereye çekerseniz o anlama gelecek sözcükler, vazgeçtik devrimden, reform anlayışından bile öne geçmişti. 12 Marttan 23 Nisana kadar yaratılmış olan hayalci reformcuların iskambilden şatoları bir anda yıkılıp gidiyordu. Sanırsız ki, tek bir demeçle Erim'in sözüm ona reform hükümeti gitmiş de bir AP'li Demirel'in, bir DP'li Menderes'in, bir CHP'li Peker ya da Günaltay'ın hükümeti gelmiştir.²⁹⁵⁸

²⁹⁵¹ Erim, 2007: 218

²⁹⁵² BCA, 030.18.01/264.26.12. (26.04.1971).

²⁹⁵³ "11 İlde sıkıyönetim ilan edildi", *Tercüman*, 27.04.1971.

²⁹⁵⁴ "Ankara'da Dev-Genç ve Ülkü ocağı kapatıldı", *Akşam*, 28.04.1971; "SDDF, Dev-Genç, Ülkü ve Doğu Kültür Ocakları kapatıldı", *Dünya*, 29.04.1971.

²⁹⁵⁵ "Akşam ve Cumhuriyet gazeteleri kapatıldı", *Dünya*, 29.04.1971.

²⁹⁵⁶ "Sıkıyönetim bölgelerinde dün yeniden tutuklamalar oldu", *Dünya*, 30.04.1971.

²⁹⁵⁷ "Ankara'da grev ve lokavt yasaklandı", *Dünya*, 04.05.1971.

²⁹⁵⁸ "Balyoz gibi inmek", *Devrim*, 27.04.1971.

Son olarak Soysal, Erim'in asayişsizliğin varlığının birer işareti olarak öne dördüğü olayları küçümseyerek;

...Bir çırpıda çocuklarının, kardeşlerinin kurtarılması için 250 bin, 400 bin liralara bulup verebilen, kurtuluşları şampanyalar patlatarak kutlayabilen bir iki zengini rahatsız eden olayları, anarşi, asayişsizlik diye ön plana sürmek, yeri yerinden oynatmak, sıkı yönetim adı altında faşizmi getirmeye kalkışmak, reform tartışmalarını, kalkınma sorunlarını, unutturmak ve ortaya bir zaptiye nazırı gibi çıkarmak. İşte bu gün Türkiye'de olan budur,

şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur. Erim için "Zaptiye Nazırı" diyen Soysal Erim'e bütün bunları yaptırmanın kim olduğunu da sormuştur.²⁹⁵⁹ Anlaşıldığı üzere, solcular ve devrimciler sıkıyönetimin ilan edilmesi ile birlikte reform konusunda Erim'den ümitlerini kesmişlerdir. Bu manada Erim'i desteklemekten de vazgeçmişlerdir.

Dünya Gazetesi'nden Bedi Faik ise Erim Hükümeti'nin asayiş ve huzuru sağlamak için ilan ettiği sıkıyönetimi desteklemiştir. Faik, Erim'in doğru yola geldiğini, Erim Hükümeti'nden beklenenin sadece huzuru sağlayıp hemen memleketi seçime götürmek olduğu halde kendileri solcuların sözlerine inanarak reformlar yapmaya heveslenmişlerdir. Faik'e göre, asayiş olaylarının devam etmiş olması ve bunun sonucunda Hükümet'in sıkıyönetim ilan etmesi yanlıştan döndüğünün en önemli işaretidir. Faik yazısını şu temennilerle bitirmiştir: "Umarız ki, Erim hükümeti, solun şimdiden sonra koparacağı şamataya veya takınacağı küskün tavra değer vererek onları kazanmak gibi yeni bir tersliğe sapmaya kalkmaz".²⁹⁶⁰ Görüldüğü üzere, İlhami Soysal yalnız reform isterken, Bedii Faik ise Erim Hükümet'inden yalnız huzur istemektedir.

Son Havadis Gazetesi ise yine sıkıyönetimi ve alınan tedbirleri destekleyerek, sıkıyönetime ve onun getirdiği uygulamalara ve anayasa değişikliklerine karşı çıkan solcuları eleştirmiştir. İlk itirazın Dev-Genç ile CHP'nin sol kanadındaki sosyal demokrasi derneklerinden ve Barolar Birliği Başkanı Prof. Faruk Erem ve ünlü solcu Mümtaz Soysal'dan geldiğini iddia eden Gazete, Erim Hükümeti'nin tam tersi bir şekilde hareket etmiş olması halinde saydığı bu kişilerin nasıl hareket edeceğini sormuştur. Erim Hükümeti sağcılarla, Milliyetçilerle ve AP'lilerle mücadele edeceğiz demiş olsa idi bu kişiler, aynı tepkiyi göstermeyeceklerdi. Tam tersine bunların kan ve kelle isteyeceklerini ifade eden Gazete, eleştirilerini şöyle bitirmiştir: "Bunlar sokak dövizleri ve sol gazete fıkraları okuyarak memlekette neler olup bittiğini zanneden sözde aydınlardır".²⁹⁶¹ Yine Son Havadis Gazetesi

²⁹⁵⁹ "Balyoz gibi inmek", *Devrim*, 27.04.1971.

²⁹⁶⁰ "Yalnız Huzur!", *Dünya*, 28.04.1971.

²⁹⁶¹ "Çuvaldızlıklar içneden korkuyor", *Son Havadis*, 27.04.1971.

ertesini günü yayınladığı makalede son günlerdeki anarşiye karşı en iyi çarenin bu olduğunu belirtmiş ve AP'nin de anarşiye karşı savunduğu yöntemin bu, olduğunu iddia etmiştir. Sıkıyönetimin ilan edilmesini, "AP'nin uzun mücadele yıllarının ve hak savunuculuğu davasının bir zaferi" olarak görmüştür.²⁹⁶²

Milliyet Gazetesi yazarı İsmail Cem ise sıkıyönetimin ilanını karşısında yer alarak Nihat Erim'i uyarmıştır. Cem'e göre, "Sevgisizlik ve dehşet, ancak sevgisizliği ve dehşeti yaratır. Çağımız, rüzgar ekenin her zaman fırtına biçeceği çağdır". En önemlisi de Cem, "İçimizde düşman yaratılmaması" meselesine değinerek "İçimizde düşman yaratılmamasına, Türkiye'nin bir cadı kazanına dönmesi ihtimaline ve eğilimlerine karşı çıkmak, bütün yurtseverlerin başlıca görevi olmalıdır"²⁹⁶³ demiştir. Görüldüğü üzere, ülkede kendilerini sağcı diye addedenler sıkıyönetimi isterken, kendilerini solcu olarak görenler ise sıkıyönetimi ve uygulamalarını sert bir dille eleştirmişlerdir.

Sıkıyönetim uygulamaları asayiş olaylarının daha da artmasına neden olmuştur. 17 Mayıs 1971 tarihinde İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom, Mahir Çayın'ın lideri olduğu Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi tarafında kaçırılmıştır. Kaçırılanlar arasında Mahir Çayan ile birlikte Ziya Yılmaz, Oktay Etiman, Ulaş Bardakçı, Necmi Demir ve Hüseyin Cevahir bulunmaktadır.²⁹⁶⁴ Kaçırma olayının hemen ardından failer, bir bildiri yayınlamışlardır. Buna göre tutuklu bütün örgüt üyelerinin 20 Mayıs'a kadar serbest bırakılmasını ve herkes serbest bırakılıncaya kadar güvenlik güçlerinin kendilerini aramamalarını istenmiştir. Bunların gerçekleşmemesi durumunda Başkonsolosu öldüreceklerini açıklamışlardır.²⁹⁶⁵ Elrom'un kaçırılması olayını, Genel Kurmay Başkanı Tağmaç'tan öğrenen Erim, Sadi Koçaş'tan Adalet ve İç İşleri Bakanları ile birlikte Elrom'un hayatını kurtarmak için bir gözdağı verecek bir Hükümet başkanlığı bildirisini hazırlamasını istemiştir. Üç Bakan hemen söz konusu bildiriye hazırlayıp Başbakan Erim'e sunmuşlardır. Bildiriye göz atan Erim, birkaç değişiklik yaptıktan sonra bildirinin akşam 22.45 radyoda haber bülteninde okunmasını istemiştir. Hükümet Başkanlığı bildirisini bizzat Başbakan Yardımcısı Koçaş tarafından okunmuştur.²⁹⁶⁶ 17 Mayıs gecesi okunmuş olan Hükümet başkanlığı bildirisine göre, Elrom'un en kısa sürede serbest bırakılmaması durumunda THKP-C örgütü ile uzak, yakın ilişkisi bulunanlar ve gençleri tahrik edici yayın ve sözleri ile kanunsuz hareketlere teşvik ve kimlikleri güvenlik kuvvetlerince eskiden beri bilinen kimseler Sıkı Yönetim Kanunu gereğince gözaltına alınacaktır. Elrom'a öldürülmesi durumunda ise

²⁹⁶² "Şimdi durup düşünme çağı", *Son Havadis*, 28.04.1971.

²⁹⁶³ "İçimizdeki Düşman", *Milliyet*, 27.04.1971.

²⁹⁶⁴ "Başkonsolos kurşuna dizilecekmiş", *Tercüman*, 18.05.1971; Aydın ve Taşkın, 2014: 230.

²⁹⁶⁵ "İsrail Konsolosu kaçırıldı", *Dünya*, 18.05.1971.

²⁹⁶⁶ Altuğ, 1973: 68-73.

Elrom'u kaçıranlar ve kaçıranlarla aynı örgüte mensup olanlar ve aynı suçtan sanık olarak tutuklu bulunanlar için idam cezasını gerektiren ve geriye yürüyen özel bir kanun çıkartılarak cezalandırılacaklarını açıklamıştır.²⁹⁶⁷ Yayınlan bu bildiri Hükümet'in istemediği bir şekilde illerde valiler tarafından uygulanmaya başlanmıştır. MİT'in elinde bulundurduğu listelerdeki herkes valiler tarafından gözaltına alınmaya başlanmıştır. Tutuklananlar arasında suçsuz çok sayıda kişi vardı.²⁹⁶⁸ Oysa Erim'in ve bildiriye hazırlayanların böyle bir amacı yoktu. Sadece örgüt üyelerini korkutarak Elrom'un serbest bırakılmasını sağlamak istiyorlardı.

18 Mayıs 1971 tarihinde Erim'in ilgisi ve bilgisinin olmadığı "Balyoz Harekâtı" başlamıştır. Balyoz harekâtının ilk gününde yüzlerce kişi tutuklanmıştır. Tutuklananlar arasında Türkiye'de solcu aydın olarak bilinenlerin dışında profesörler ve gazeteciler de bulunmaktadır. Bunlar arasında Muammer Aksoy, Tarık Zafer Tunaya, İsmet Sungurbey, Bahri Savcı, Yaşar Kemal, İlhami Soysal, Kemal Türkler, Şinasi Kaya, Kemal Sülker, Doğan Avcıoğlu ve Mihri Belli gibi ünlü isimler vardı.²⁹⁶⁹ 21 Mayıs'ta ise Ankara Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Profesör Bülent Nuri Esen ve Profesör Uğur Alacakaptan da tutuklanmıştır.²⁹⁷⁰ Tutuklananlar arasında özellikle Bülent Nuri Esen, Erim'in yakın arkadaşıydı. Esen'in bu tür olaylarla ilgisinin olamayacağını inan Erim, şaşkınlık içerisinde girmiştir. Hükümet Başkanlığı'nın yayınladığı bildirin valilerce yanlış uygulandığını, kendilerinin böyle bir şey de istemediğini ve bunun sorumlusunun hükümet değil, sıkıyönetim idaresi olduğunu ifade eden Erim, durumu hemen düzeltmek adına kendi adı ve imzasıyla valiliklere uygulamanın yanlış olduğunu ve hemen düzeltilmesini isteyen bir genelge göndermiştir. Genelgeden sonra ilk olarak İçel'de tutuklananların yarısından çoğu serbest bırakılmıştır.²⁹⁷¹ Fakat yine de tamime rağmen tutukluluğu devam edenlerin özellikle aydınların sayısı çoğunlukta idi.

Hükümet Başkanlığı'nın bildirisinde kanunların geriye yürütüleceğinin ifade edilmiş olması ise hem Bakanlar Kurulu'nda hem de kamuoyunda tartışmalara neden olmuştur. Toplanan Bakanlar Kurulu'nda Atila Karaosmanoğlu ve Çalışma Bakanı Sav, kanunların geriye yürütülmesinin ceza hukuku genel prensiplerine aykırı olduğunu söylemişlerdir. Ve bildiriye hazırlayan ve okuyan Sadi Koçaş, bu konuda suçlanmıştır. Erim ise valiliklere

²⁹⁶⁷ "Hükümet diyor ki", *Dünya*, 18.05.1971.

²⁹⁶⁸ Altuğ, 1973: 73-74.

²⁹⁶⁹ "Yüzlerce kişi göz altında", *Hürriyet*, 19.05.1971; "Solcu profesör, yazar ve sendikacılar tutuklanıyor", *Dünya*, 19.05.1971.

²⁹⁷⁰ "Ankara'da dört profesör gözaltına alındı", *Hürriyet*, 22.05.1971.

²⁹⁷¹ Altuğ, 1973: 74-75, 79; "Erim: Gereksiz tutuklama yapıldı", *Cumhuriyet*, 23.05.1971.

göndermiş olduğu son tamimle durumu düzeltmeye çalıştığı için Bakanların eleştirisinden kurtulmayı başarmıştır.²⁹⁷²

Hükümet Başkanlığı'nın bildirisine rağmen örgüt üyeleri tarafından Elrom serbest bırakılmamıştır. Bir yandan Elrom'u arama çalışmaları sürerken Erim de Elrom olayı üzerinden dış dünyaya karşı güven mesajı vermeye çalışmıştır. Başbakan Erim,

Bu kaçırma olayı millet olarak da, hükümet olarak da bizi çok üzümüştür. Bütün gayretimizle Başkonsolosun hayatını kurtarmaya çalışıyoruz. Bu olay ilk defa memleketimizde olan bir şey değildir. Diğer memleketlerde benzeri olaylar cereyan etmiştir. Şurasını kesin olarak belirtmek isterim ki bu tedhişçilerle hiçbir pazarlığa girişmedik ve girişmeyeceğiz. Çünkü şantaj, tehdide taviz vermekle asla sonuç alınmaz,

demiştir. Aynı zamanda Erim, olayların kaynağı olarak yine Finlandiya televizyonuna “incelemelerimiz sonunda kesin olarak anlamış bulunuyoruz ki Türkiye'deki tedhişçi örgütler, memleket dışındaki örgütler tarafından beslenmektedir. Bu hareketler masum gençlik hareketleri değildir”²⁹⁷³ şeklinde demeç vermiştir. Görüldüğü üzere, Erim, 1968 yılında öğrenci olaylarını Millet Meclisi kürsüsünde masum öğrenci hareketleri olarak nitelerken Başbakan olup da olayların iç yüzünü öğrenince bu hareketleri masum hareketler olmadığını ve dışardan destek alındığını kavramıştır.

İstanbul'daki Sıkıyönetim Komutanlığı, bu arada gece 24.00'dan ertesi günü saat 15.00'a kadar sokağa çıkma yasağı getirmiştir. Bu yasak süresince İstanbul'da evler tek tek aranmıştır.²⁹⁷⁴ Söz konusu arama çalışmalarına 30 bin asker katılmış olup köşeye sıkıştıklarını anlayan örgüt üyeleri Elrom'un elleri bağlı olduğu halde şakağına 3 kurşun sıkarak öldürmüşler ve ardından kaçmışlardır. Elrom'un cesedi saatler sonra bulunmuştur.²⁹⁷⁵ 1 Haziran 1971 tarihinde yakalanacaklarını anlayan olayın faillerinden Hüseyin Cevahir ile Mahir Çayan, tesadüfen Binbaşı Dinçer Erkan'ın Maltepe'deki evine sığınmışlardır. O sırada evde tek başına bulunan Binbaşı'nın 14 yaşındaki kızı Sibel Erkan'ı rehin almışlardır. 51 saatlik rehine pazarlığı sonuç vermeyince güvenlik güçleri yaptıkları operasyon sonucunda Cevahir'i ölü olarak ele geçirirken, Çayan yaralı olarak yakalanmıştır.²⁹⁷⁶ Çayan, cezaevine girdikten sonra 30 Kasım 1971 tarihinde bazı arkadaşları ile birlikte Maltepe Cezaevi'nden tünel kazmak suretiyle firar edeceklerdir.²⁹⁷⁷

²⁹⁷² Altuğ, 1973: 75-76.

²⁹⁷³ “Tedhişçiler dışarıdan besleniyor”, *Dünya*, 22.05.1971.

²⁹⁷⁴ “Sıkıyönetim komutanlığının 22 nolu bildirisi”, *Dünya*, 23.05.1971.

²⁹⁷⁵ “Başkonsolos öldürüldü”, *Son Havadis*, 24.05.1971; “Hunharca öldürdüler”, *Hürriyet*, 24.05.1971.

²⁹⁷⁶ “H. Cevahir öldü çayan yakalandı”, *Tercüman*, 02.06.1971.

²⁹⁷⁷ “Çayan kaçtı”, *Akşam*, 01.12.1971.

İsrail Başkonsolosu'nun öldürülmüş olması çeşitli tepkilere neden olmuştur. Başta İnönü, yaşadığı üzüntüyü dile getirdikten sonra, “Suçlular hakkında kanun yolunda ve millet duygusuyla tesirli tepkiler görülecektir” demiştir. AP Genel Başkanı Demirel ise “Devletimizin gücü rejime, milletin huzuruna musallat olmuş sapıkları ve canileri layık oldukları akıbete düşer edecektir” demek suretiyle suçluların cezasız kalmayacağını vurgulamıştır. Milli Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, yapılan hareketin Türk Milleti'nin köklerine ve geleneklerine tamamen aykırı olduğunu bildirmiştir. Ecevit de yaptığı açıklamada böyle cinayet işleyenlerin yalnız kendilerine ve kurbanlarına değil, halktan git gide koparak demokrasiye de zarar verdiklerini ifade etmiştir.²⁹⁷⁸ Erim Hükümeti'ni suçlaması beklenen İsrail Hükümeti ise, gayet yumuşak davranarak Türk Hükümeti'nin Elrom'u sağ bulmak için elinden gelen her şeyi yaptığını vurgulamıştır. Erim, Elrom'u öldürenlere karşı en sert tepkiyi veren kişi olmuştur. “Onu öldürenler Türk olamaz, idealist olamazlar” demiştir.²⁹⁷⁹

Türkiye'de 18 Mayıs 1971 tarihinde başlatılan balyoz harekâtı Elrom'u kurtaramadığı gibi çok sayıda suçsuz kişinin de tutuklanmasına neden olmuştur. Yabancı basın, Türkiye'deki bu tutuklamaları yakından takip ederek tutuklanan kişilere karşı işkence yapıldığını iddia etmeye başlamışlardır. Hatta yapılan hareketin, sol aydınlara karşı bilinçli olarak yapıldığı yine yabancı basın tarafından iddia edilmiştir. Bu iddiaları ilk olarak Başbakan Yardımcısı Koçaş cevap vermiştir. Koçaş gazetecilere verdiği demecinde, tutuklulara işkence yapıldığı iddialarını yalanlayarak bu iddialarda bulunan yabancı gazetecileri kendi gözleri ile görmeleri için Türkiye'ye davet ettiklerini kaydetmiştir.²⁹⁸⁰ Yine aynı mesele üzerine Erim, 6 Haziran 1971 tarihinde Fransız televizyon muhabirlerine demeç vermiştir. Muhabirler Erim'e, son zamanlarda tutuklanana işkenceler yapıldığı ve sıkıyönetim komutanlarının özellikle sol aydınlara karşı aşırı hareketlere giriştikleri iddialarını sormuşlardır. Bu sorulara verdiği cevabında yabancı basına aksettirilen bu haber ve iddiaların tamamen yanlış olduğunu söylemiş ve konuşmasına şöyle devam etmiştir:

Kim isterse Türkiye'ye serbestçe girebilir ve bu iddiaların yanlış olduğunu bizzat tespit edebilir. Yabancı basın mensuplarına bu konuda istedikleri yerde, istedikleri konuları serbestçe incelemeleri için ben bizzat bütün kaynakları sağlayacağım. Maalesef on günden beri, yabancı basından Türk ordusuna ve Türk hükümetine karşı, belirli bir çevre tarafından yönetilen bir iftira kampanyasına girişilmiş olduğunu müşahede etmekteyim.²⁹⁸¹

²⁹⁷⁸ “Olay çok sert tepki ile karşılandı”, *Cumhuriyet*, 24.05.1971.

²⁹⁷⁹ “Erim: Elrom'u öldürenler Türk olamaz”, *Tercüman*, 24.05.1971.

²⁹⁸⁰ “Sadi Koçaş”, *Akşam*, 05.06.1971.

²⁹⁸¹ Erim, 2007: 224; “Erim: ‘Kanunlarımız sola değil, aşırı sola karşı kapalıdır’”, *Akşam*, 07.06.1971.

Yabancı basını Türkiye'ye davet eden Erim ayrıca, kendilerinin ortanın solu veya sosyal demokratlara karşı mücadele etmediklerini, komünizme ve aşırı solculara karşı savaştıklarını ifade etmiştir. Türk kanunlarının aşırı solculuğa müsaade etmeyeceği gibi aşırı sağcılığa da müsaade etmeyeceğini dile getirmiştir.²⁹⁸²

Yabancı basına müdahalenin ortanın soluna ya da sosyal demokratlara karşı yapılmadığını, bütün aşırılara karşı yapılmış olduğunu söylemiş olmasına rağmen sıkı yönetim komutanlıklarınca tutuklanmış olan kişilerin içerisinde tanınmış aydınların, seçkin yazar ve düşünürlerin sayısının artmış olduğu duyumunu alınca Erim, işin aslını öğrenip önleyici tedbirler almak için Cumhurbaşkanı Sunay ile görüşmüştür. Sunay, Ankara Sıkıyönetim Komutanı'nı da Çankaya'ya çağırarak bu hususta üçlü bir görüşme gerçekleştirmiştir. Erim tutuklananların bazısının aradan 20 gün geçmiş olmasına rağmen henüz hiçbir sorgusunun yapılmadığını dile getirerek bu durumda olanların serbest bırakılarak yargılanmasını istemiştir. Sıkıyönetim ve danışmanlar Erim'in bu isteğine tutuklu kişilerin ağır suç ihbarı ile tutuklu olduklarını, kaçma durumlarının olabileceğini söyleyerek sert yanıt vermişlerdir. Sert yanıt üzerine Erim, kendi düşüncesini, "Devletimizin içeriye ve dışarıya karşı görünümün sorumluluğunu, yasa bakımından olmasa da, moral yönden herkes bende arıyor. Kendisine suç atılan kimse kaçarsa ihbarın doğruluğuna bir işaret olabilir. Kaçsa da, sorgusuz, yargıç kararı almadan içerde tutulmasından daha az zararlıdır" sözleriyle savunmuştur. Erim, isteğinin yerine getirilmemesi halinde daha fazla sorumluluk taşımayarak Başbakanlık görevinden istifa edeceğini açıklamıştır. Bunun üzerine Sunay, "Başbakanın dediği gibi davranmak gerekir" diyerek toplantıya son vermiştir.²⁹⁸³ Anlaşıldığı üzere, Erim, 1971 yazında tutuklu aydınların sayısının artması ve gözaltı sürelerinin uzamasına ilişkin duyumlar alınca hemen müdahale etmek istemiştir.

Fakat tutuklu aydınlara işkenceler yapıldığına ilişkin olarak Erim, kendi hükümetleri döneminde işkence yapıldığına dair tek bir şikayet almadığını, varsa da hatırlamadığını anılarında ifade etmiştir. Erim, Başbakanlıkta bir sıkıyönetim irtibat bürosu kurduklarını, bu büronun başında da Koçuş'un olduğunu ve Koçuş'un kendisine ancak gerekli gördüğü konular hakkında bilgi verdiğini belirterek hatırlamama nedenini açıklamıştır.²⁹⁸⁴

Nihat Erim yıllar sonra yazmış olduğu anılarında bu işkence konusunu aşırı solcuların gündeme getirdiklerini ve halen de getirmeye devam ettiklerini, bu konuyla ilgili kitaplar, romanlar yazdıklarını ifade etmiştir. Ardından da kendi öz savunmasını şöyle bir daha tekrarlamıştır: "Başbakanlığın işkence yapılınsın diye bir emir vermesi hatıra bile gelmez.

²⁹⁸² Erim, 2007: 224; "Erim: 'Kanunlarımız sola değil, aşırı sola karşı kapalıdır'", *Akşam*, 07.06.1971.

²⁹⁸³ Erim, 2007: 225.

²⁹⁸⁴ Erim, 2007: 225.

İşkence yapıldığı duyulduğu zaman bunun karşısında lakayt kalmak, hareketsiz kalmak keza hatıra gelmez. Hele bana, ‘işkence yapılıyor’ şeklinde sarıh belli bir şikayette bulunulduğu zaman, bunu da takipsiz bırakmam keza yine hatıra gelmez”.

Nihat Erim ayrıca anılarında, 1972 veya 1973 yıllarında yayınlanmış olan 12 Mart Dönemi’ndeki işkenceleri anlatan kitapları incelediğini, kitapta kendi Başbakanlığı döneminde bazı işkence olayların yaşandığının iddia edildiğini paylaşmıştır. Ancak kendisinin bu olayları incelemesi sonrasında aslına iddia edilen bu olayların vuku buluş tarihi açısından kendi döneminde değil, kendinden sonraki döneme rastladığını belirterek bir öz savunma daha yapmıştır.²⁹⁸⁵ Nihat Erim, kendi döneminde tutuklanan kişilere işkencelerin yapıldığı ve kendisinin de buna göz yumduğu iddialarını görüldüğü üzere, kesin bir dille yalanlamıştır. Kendisine, işkencelerin yapıldığına dair açık bir ihbarın gelmediğini ve eğer gelse idi kesinlikle buna engel olmak için harekete geçeceğini dile getirmiştir.

1973 Seçimleri’nden sonra 25 Nisan 1974 tarihinde genel af konusu Meclis’te konuşulurken işkence konusu tekrar gündeme geldiğinde Erim, kendisine karşı o tarihe kadar yapılmış olan suçlamalara Senato Genel Kurulu’nda cevap vermiştir. Senato Genel Kurulu’nda kendisini şöyle savunmuştur:

Arkadaşlar, ben af kanun öncüsü olan arkadaşlardan rica ediyorum, en ufak bir şüpheleri varsa, bu iddiaları da af kapsamı dışına çıkarsınlar, bir önerge vererek. Çünkü, müesseseleri zedelemeyelim, müesseseleri lekelemeyelim. İki, üç kendini yapmışsa, bunu Türkiye’nin sıkıyönetim teşkilatına niçin bulaştıralım. Neler söyleniyor, neler yazılıyor görüyorsunuz. Bulaştırmadık kimseyi bırakmadılar iddia olarak. Bu noktayı da bu vesile ile açıklamış oldum.

Erim’in bu teklifine rağmen işkence suçları ne af kapsamı dışına çıkartılmıştır ne de devlet tarafından araştırılmıştır.²⁹⁸⁶

4.4.2. Anayasa’nın Değiştirilmesi

1961 Anayasası’nın değiştirilmesi fikri, 12 Mart 1971 Muhtırası öncesinde de dönemin iktidarı AP tarafından da sürekli dile getirilmiştir. Hatta AP, 1969 Seçimleri’ne giderken “anayasa ıslahı” başlığını taşıyan bir teklif bile hazırlamıştı. Hazırlanan “anayasa ıslahı” teklifine göre, yürütme gücünün güçlendirilmesi, Hükümet’in kanun hükmünde kararname çıkartma yetkisinin tanınması, Meclis’in daha kolay toplanıp karar almasını sağlayacak mekanizmaların kolaylaştırılması, doğal senatörlük kurumunun ortadan kaldırılması, gen soru hakkının istismarını engelleyici kanun ve yasaların referanduma

²⁹⁸⁵ Erim, 2007: 225-226.

²⁹⁸⁶ Erim, 2007: 226-228; CSTD, C.14, T.13, B.49, s. 253-254.

sunulması gibi düzenlemelerin yapılması istenmektedir. İşçilere geniş haklar tanıyan ve geniş sosyal maddeleri nedeniyle siyasi istikrarsızlığa neden olan Anayasa'nın değiştirilmesini iş dünyası da istemeye başlamıştı.²⁹⁸⁷

19 Mart 1971'de Hükümet'i kurmakla görevlendirilen Nihat Erim, yaptığı ilk basın toplantısında gazetecilerin kendisine sorduğu, "Anayasayı değiştirecek misiniz?" sorusuna kendisinin Anayasa'yı değiştirmek için değil, uygulamak için geldiğini söylemişti. Aynı zamanda asayişin sağlayıp Anayasa'nın ön gördüğü reformları gerçekleştirmek için çalışacağını ifade etmişti.²⁹⁸⁸ Erim'in basın danışmanı Kurtul Altuğ da anılarında Erim'in göreve geldiğinde Anayasa'yı değiştirmeyi düşünmediğini belirtmiştir.²⁹⁸⁹ Zaten 12 Mart Muhtırası'nın içeriğinde de Anayasa'nın değiştirilmesinden söz edilmiyor, "...mevcut anarşik durumu giderecek ve anayasanın ön gördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kuralları içinde teşkili zaruri görülmektedir"²⁹⁹⁰ deniyordu. Kısacası bir anayasa değiştirilmeyecek, anayasanın ön gördüğü reformlar yapılacaktır.

Fakat Erim'in Başbakan olup da reform paketini açıklamasından sonra banka soyma, adam kaçırma ve dinamit patlatma gibi tedhiş eylemleri daha da artmıştır. Bunun sonucunda Erim, bu eylemleri mevcut Anayasa ve kanunlarla önlemenin mümkün olmadığını düşünerek önce sıkıyönetim ilan etmeye ve ardından da Anayasa'da bir takım değişiklikler yapmaya karar vermiştir. Ordunun kendisinin bu tekliflerine ne diyeceğini düşünen Erim'e, kendisinin düşündüğü tekliflerin aynısı Genel Kurmay'dan yapılıncaya hemen kabul etmiştir.²⁹⁹¹

Anayasa'yı uygulamak ve reformlar yapmak için göreve gelmiş olan Erim'in sonradan Anayasa değişikliğine gitmesi eleştirilecektir. Erim anılarında neden anayasa değişikliğine gitmek zorunda kaldığını şöyle anlatmıştır:

Doğrudur ben anayasayı uygulamak için gelmişim; fakat sonradan gördüm ki, eylemleri, anarşik olayları karşılayabilmek için, anayasada mutlaka bazı değişiklikler yapmak gerekmektedir. Bunu görebilmem için, başbakan olarak devletin her türlü haber alma kaynaklarıyla temasa gelmem gerekmişti. Bu haber alma kaynaklarıyla temasa geldiğim zaman, devletin nasıl bir tehlike karşısında bulunduğunu gördüm ve bu tehlikeyi önlemek için de, anayasada mutlaka bazı değişiklikler yapılması inancında vardım.²⁹⁹²

²⁹⁸⁷ Karatepe, 2009: 229-230.

²⁹⁸⁸ "Nihat Erim Başbakan", *Dünya*, 20.03.1971; Erim, 2007: 176.

²⁹⁸⁹ Altuğ, 1973: 49.

²⁹⁹⁰ "Komutanların Ültimatomu", *Akşam*, 13.03.1971.

²⁹⁹¹ Erim, 2005: 968.

²⁹⁹² Erim, 2007: 176.

Başbakan Erim, Anayasa konusunda fikrinin değişme nedeni olarak göreve geldikten sonra kendisine anarşi olayları ile ilgili daha aydınlatıcı bilgilerin gelmiş olmasını gerekçe göstermiş ve ardında da daha önce söylemiş olduğu sözlerle çelişkiye düşmemek adına göz göre göre devleti zararı uğratamayacağını açıklamıştır. Açık yüreklilikle de “İnsan gördüğünü, görmediğini, geç gördüğünü itiraf edebilmelidir. Hele bir devlet adamı mutlaka bunu yapmalıdır. Onun için hiç sakınmadan, çekinmeden anayasayı değiştirmek lazım geldiği inancına vardığımda bu yola girdim...” şeklindeki cümlelerini kaydederek anılarında kendi öz savunmasını yapmıştır.²⁹⁹³

Erim, Anayasa'nın bazı maddelerinin değiştirileceğini ilk olarak 23 Nisan Milli Egemenlik Bayramı nedeniyle yayınladığı bir mesajında dile getirmiştir. Mesajında anarşi olaylarından genişçe söz ettikten sonra, “Eğer bunlar gerçekten Atatürk milliyetçisi ve reformcu olsalardı, hükümetin toprak, eğitim, vergi, hukuk reformlarını en kısa zamanda ele almasını sağlamak için bu tür eylemlere derhal son verip bize yardımcı olurlardı” demek suretiyle anarşi amacının farklı olduğunu anlatmak istemiştir. Ardından bu eylemlerinin hem amacını hem de kendilerinin neden bir Anayasa değişikliğine ihtiyaç duyduklarını açıklamaya çalışmıştır:

Hükümet, bu tedhişçi, silahlı, paralı ve kimisi de dışarıdan her türlü yardım ve teşviki gören örgütlerin fenalıklarına mutlaka son verecektir. Bundan, başta eylemciler, hiç kimsenin şüphesi bulunmasın, Türkiye’de huzursuzluk olsun, güvensizlik olsun, üniversiteler, okullar rahat çalışmasın, Türk gençleri iyi okuyup, iyi yetişmesin, ekonomik faaliyetler felce uğrasın, Türk toplumu içinden çürüsün, çöksün, dağılsın, Türkiye parçalansın diye gayreti sarfedenlerin ülkemize yapageldikleri kötülükleri önlemek için almayacağımız tedbir yoktur...Türk devletinin kaderinde en az bizim kadar sorumluluk taşıyan, Türkiye Büyük Millet Meclisi, şüphesiz hükümeti daha geniş yetkilerle güçlendirecek bir Anayasa değişikliğini hemen gerçekleştirecektir.²⁹⁹⁴

Demek ki anarşi ile mücadele etmek için mevcut Anayasa zayıf gelmektedir.

Erim’in Anayasa’yı değiştireceğini açıklamasından sonra muhaliflerden tepkiler de hemen gelmiştir. İlhami Soysal, Erim ile Demirel’i karşılaştırarak ikisi arasında bir farkın olmadığını vurgulamıştır. Sosyal yazısında,

Süleyman Demirel de hükümetin güçlendirilmesi için, Anayasanın değiştirilmesini isterdi. Nihat Bey de istiyor. Fark yok. O da devleti kararnamelerle idare etmek isterdi, bu da istiyor. Fark yok. Süleyman Bey de arada bir coşar. ‘Asacağız, keseceğiz’ gibi laflar ederdi. Nihat Bey de bir hukuk profesörüne pek yakışacak türde ‘Tedbirler balyoz gibi kafalarına inecektir’ diyor. Fark yok. O da ‘Biz sandıktan çıktık,

²⁹⁹³ Erim, 2007: 176.

²⁹⁹⁴ “Başbakan radyo ve televizyonda konuştu”, *Akşam*, 23.04.1971.

yapmayacağımız, yapamayacağımız şey yoktur' derdi, bu da 'Almayacağımız tedbir yoktur' buyuruyor. Fark yok. Süleyman Bey döneminde de Sıkı Yönetim Kanunu değiştirilmek, olağanüstü hal tedbirlerine gidilmek istenirdi. Nihat Bey de aynı şeyi istiyor. Fark yok. O da 'anarşistler yıkıcıdır, bölücüdür, dıştan destek alanlar, direktif alanlar' derdi, bakıyoruz Nihat Beyin edebiyatı da noktasına virgülüne kadar aynı edebiyat. Fark yok. Başka, başka? Süleyman Bey de yıllar yılı, 'Her şeyden önce asayiş' derdi. Nihat Bey de öyle diyor. 'Olağanüstü davranışlar karşındayız, bu davranışları olağanüstü tedbirlerle yok edeceğiz. Bunlar bu günkü son azgınlıklarının içinde boğulacaklardır,

şeklindeki sözlerle iki başbakan arasında bir farkın olmadığını anlatmaya çalışmış ve son olarak "Al birini vur ötekine" sözünü söylemiştir.²⁹⁹⁵

Nihat Erim de 24 Nisan'da Anayasa'da değişiklik yapılması konusundaki düşüncesini ifade etmeye devam etmiştir. Anarşi olaylarının amacının, "bu düzeni değiştirip yerine Marksist, Leninci ve Maocu bir sistem getirmek" şeklinde açıkladıktan sonra eylemcilerle mücadele için Anayasa'nın değiştirileceğini belirtmiştir. Aynı zamanda Erim, Anayasa değişikliğinde yardım almak için yabancı hukukçuları Türkiye'ye davet ettiklerini de ifade etmiştir. Adalet Bakanı İsmail Arar ise yaptığı açıklamada Anayasa değiştirilirken kişi hak ve özgürlüklerine ilişilmeyeceği ve Anayasal hakların zedelenmeyeceğini bildirmiştir.²⁹⁹⁶

Erim'in Anayasa değişikliğinde ısrar etmesi üzerine bir tepki de Çetin Altan'dan gelmiştir. Altan, Erim Hükümeti'nin reform çalışmalarını bir kenara iterek Demirel ve onun gibi düşünenlerle birlikte asayiş sorunlarıyla uğraşmasını eleştirmiştir. Altan'a göre, asayiş sorunları istense 24 saat içinde çok kolay bir şekilde çözümlenebilir. Ancak asayiş sorunları kasten düzeltilmemekte ve bazı kişiler asayiş başka niyetlerle kullanma hesabı içerisine girmişlerdir. Erim'in reform yerine asayiş sorunlarıyla uğraşmasını ise şu sözlerle eleştirmiştir:

Nihat Erim, ordu, aydın, gençlik ve tüm devrimci örgütlerin bütünleşmesiyle bir atılım yapacağına, en ağır suçlanmış bir parlamentonun ne olduğu bilinen kişileriyle fazla haşır neşir olmayı nedense yeğ bulmakta ve kendisine bağlanmış umutları boşuna kırmaktadır. Bu tutumla ne kadar yürütebilir bu işi. Bir yıl, iki yıl, sonra. Bir toplumun aydını ve devrimci kesimine zıt düşerek başarıya ulaşabilirlerse İnönü'ler, Menderes'ler, Demireller ulaşırdı o başarıya...Her birinin yapmadığı gaddarlık kalmadı. İnsanlar galiba başbakanlık koltuğuna oturunca, oraya gelinceye kadar yazıp söylemiş ve hatta çekmiş olduklarını unutup ve ilk iş olarak da en çok dayanıp güvenmeleri gereken kesimlere sırt dönerek daha kolay ayakta kalabileceklerini sanıyorlar. Aldanıyorlar.²⁹⁹⁷

²⁹⁹⁵ "Gelen Gideni Aratır", *Akşam*, 24.04.1971.

²⁹⁹⁶ "Arar, Anayasa değiştirilirken kişi hak ve özgürlüklerine ilişilmeyecek", *Akşam*, 25.04.1971; "Hükümet Reformları gerçekleştirilecektir", *Akşam*, 25.04.1971.

²⁹⁹⁷ "Zavallı Türkiye", *Akşam*, 25.04.1971.

Ancak Altan'ın uyarılarına rağmen Erim, tuttuğu yoldan devam edecek ve Altan'ın bu yazısındaki tahminleri doğru çıkacaktır. Erim, reformlar konusunda başarılı olamayacaktır. Bu da Altan'ın ne kadar haklı olduğunu ortaya koymaktadır.

Nihat Erim'in Anayasa'yı değiştirme açıklamasına ve çalışmalarına Devrim Dergisi'nden de büyük bir tepki gelmiştir. Devrim Dergisi, Erim Hükümeti'nin son açıklamaları ile ilgili özetle şu tespiti yapmıştır:

Erim hükümeti, cici demokrasinin partileri ve parlamentosuyla kol kola devrimci güçlere karşı bir kaba kuvvet gösterisine girişme hazırlığı içindedir. Denilmektedir ki, banka soygunlarının, insan kaçırmanın, dinamit, Molotof kokteyli patlatmanın önü alınacak reformlar huzurlu bir ortam içinde süratle gerçekleştirilecektir...Şiddet tedbirleri ve lafta kalmaya mahkum bir reform edebiyatıyla devrimci güçleri etkisiz kılmayı hesaplamak beyhude bir çabadır...Son politik, ekonomik ve toplumsal gelişmeler göstermiştir ki, iflas eden yalnız AP iktidarı değil, ilkel yarı sömürge kapitalizmi ve onun politik sistemidir. Buna rağmen Erim, hükümeti sermayeciliği güçlendirmeyi ve devrimciliği sindirmeyi hedef almıştır...Ne kadar çırpınılırsa çırpınılırsın davaları çözemeyen rejimler çökmeye mahkumdur. Sosyolojinin bu şaşmaz kanunu, görülebilir bir gelecekte Erim hükümeti için de işleyecektir. Şiddet tedbirlerine başvurarak hükümet etmeyi denemek, kaçınılmaz biçimde yeni patlamalara yol açacaktır...²⁹⁹⁸

19 Mart'ta Erim Hükümeti kurulduğunda bu Hükümet'ten reformları gerçekleştirme gibi büyük bir beklenti içerisine girmiş olan sol, görüldüğü üzere, Erim'in eylemleri bastırmak için şiddete başvuracağını ve Anayasa'yı değiştireceğini açıklamasıyla Erim Hükümeti'ne karşı bir mesafe almaya başlamıştır. Şiddete karşı alınacağı söylenen tedbirlerin aslında devrimcileri yok etmek için alınmış bir tedbir olduğunu iddia eden Dergi, bu şekilde hareket eden Erim Hükümeti'nin eski hükümetler gibi yakın zamanda yok olacağını ifade etmiştir. Dergiye göre, yine Nihat Erim bütün bu faaliyetleri yaparken de AP ve onun gibi düşünenler ile birlikte hareket etmektedir.

Gerçekten de AP, CHP, DP ve MGP'nin siyasi liderleri Erim'in Anayasa'yı değiştirme düşüncesine destek vermişlerdir.²⁹⁹⁹ Özellikle AP lideri Demirel, kendi Başbakanlığı döneminde Anayasa değişiklikleri konusunda çok ısrar etmiş, ancak muhalefetin itirazları nedeniyle gerçekleştirememişti. İşte Dünya Gazetesi'nden Bedii Faik bu konuyu köşesine taşıyarak bir takım eleştiri ve değerlendirmelerde bulunmuştur:

²⁹⁹⁸ "Baskı neyi halleder", *Devrim*, 27.04.1971.

²⁹⁹⁹ "Partiler anayasa değişikliği konusunda hükümetle aynı görüşte", *Dünya*, 23.04.1971; "Erim'in konuşması iyi karşılandı", *Son Havadis*, 24.04.1971.

Erim hükümeti anarşiyi önleyebilmek için Anayasa değişikliği istiyor. Tam beş yıldır Demirel'in fırsat buldukça tekrarladığı da buydu. Bazı maddeleriyle ve getirdiği bazı müesseselerin suiistimalleriyle, Anayasamız bir anarşi ortamı hazırlanmasında elbette başlıca amil olmuştur. Evet, ama bu gün ayakları suya ermiş olanların hepsi de başta İnönü olmak üzere yıllar yılı tam aksini savunmuşlar ve 'Anayasanın kılına dahi dokundurmayın' feryatlarıyla tozu dumana katmışlardır...Ellerinizi hemen vicdanlarınızın üzerine götürünüz, bunların topu birden yıllar yılı Demirel'in isteyip, bu gün isteyenlerin ise, paşasıyla, beyiyle, ağasıyla durmadan karşı koydukları fikirler değil midir?"³⁰⁰⁰

Faik'in tespitlerine göre, anarşi olaylarının baş sorumlusu Anayasa olup bunu Demirel kendi döneminde dile getirmesine rağmen bu gün Anayasa değişikliğine destek verenler o gün Demirel'e destek vermemişlerdir.

Son Havadis Gazetesi yazarı Abdullah Uraz de Demirel'in Başbakanlığı döneminde Anayasa'nın değiştirilmesine karşı çıkanların bu gün buna destek vermelerini alaycı bir üslupla eleştirmiştir. Uraz'ın ifadelerine göre, Demirel'in Anayasa değişikliğine 12 Mart öncesinde destek vermeyenlerin şimdi Hükümet içerisinde yer alan başta Erim olmak üzere birçok Bakan olduğunu iddia ederek bunları eleştirmiştir.³⁰⁰¹ Yine Son Havadis Gazetesi, Erim'i 23 Nisan 1971 tarihine kadar destekleyen ve öven komünist yazarların varlığından söz ederek şimdi bunların Erim'in 23 Nisan açıklamasından sonra Erim'e ve Hükümet'e sövmeye başladıklarını anlatarak bu komünist olarak iddia ettikleri yazarları şu sert sözlerle eleştirmiştir:

Bilirdik ama, şu bizdeki komünist yazarların dar kısa görüşlü, bu kadar enayice hesapları yapabileceklerini düşünemedik...Daha düne kadar Erim hükümetini desteklediklerini ve destekleyeceklerini ilan edenler şimdi ona ağız dolusu küfretmeye ve tehdide başlamışlardır: 'Bir bırakırsak yapayalnız kalırsınız' demektedirler. Yalnız bırakırlarmış, bıraksınlar işte o zaman milletin meşru vekilleri, yüce parlamento onlara sahip çıkar.³⁰⁰²

Son Havadis Gazetesi'nin eleştirdiği "komünist yazarlar" da Erim'in Anayasa değişikliğine destek veren gazete ve siyasi partileri sert bir dille eleştirip Erim'in hükümetine karşı mesafe almaya başlamışlardı. Ayrıca Onlar da 23 Nisan öncesi Erim'i eleştiren sağ partilerin özellik de AP'nin, şimdi Erim'i desteklemesini alaycı bir üslupla makalelerine konu edinmişlerdir. Çetin Altan, AP'nin Erim'in 23 Nisan'daki açıklamaları üzerine nasıl da birden bire Erim hükümetin yanında yer aldığını şu sözlerle anlatmıştır:

³⁰⁰⁰ "Kopyacının Kuvveti!", *Dünya*, 25.04.1971.

³⁰⁰¹ "Nereden Nereye...", *Son Havadis*, 25.04.1971.

³⁰⁰² "Dün övdüler şimdi sövüyorlar", *Son Havadis*, 26.04.1971.

...Ordudan gelen ultiatomla bir ay önce habibini şaşırıp nereye sığınacağını bilemez olanlar, şimdi el oğuşturup kurnaz kurnaz gülümsüyorlar. Erim'den ordunun getirdiği devrimci bir Başbakan olarak değil kendi takımlarının ordunun gazabını yumuşatmaya memur bir görevli olarak söz ediyorlar. AP ve Parlamento cenahında: -Nihat'a söyledim. Nihat bana söyledi gırgırı devam ediyor.³⁰⁰³

Altan'a göre, devrimci kanadın gözünde ise Erim, tam anlamıyla bir ay içinde sıfıra inmiş durumdadır. Bundan böyle ağzıyla kuş tutmaya kalksa da üstüne kalın şekilde çizilmiş olan soru işaretlerini kolay kolay silemeyecek ve tam olarak hiçbir alanda kendisine güvenilemeyecektir.

Daha sonra Altan, Erim Hükümeti'nin ayakta kalması için neye ihtiyacı olduğunu ve neye de ihtiyacı olmadığını "Bir gün anlayacaklardır Demirel'e yirmi kez telefon etmeyi vaad ederek mi ayakta, yoksa devrimci kanatları bütünleştirip onlarla bilimsel bir gelişimi izlemekle mi?" sözleriyle belirtmiştir. Öte yandan Altan, Anayasa değişikliği konusunda da suçlanmış bir Meclis'le Anayasa'nın değiştirilemeyeceğini, ancak devrimci bir Meclis'le Anayasa'nın değiştirilebileceğini vurgulamıştır. Erim'i bir bocalama içerisinde görerek O'nunla ilgili şu tespitlerde bulunmuştur:

Erim eskiden daha özgür düşünceli bir adamdı. Bir ay içinde ne olduysa oldu, değişti. Bir hukuk profesörü olarak kuvvetler ayrılığı kurallarına dahi boş verip radyolarla televizyonlarla beyin patlatmaya kalktı...İnsan bir bocalamaya görsün. Erim de bir süre oyalanacaktır, bir takım akıl almaz işler yapacaktır orada. Ama artık hiç nedeni yokken öyle bir yara almıştır ki o yara devam edecektir işlemeye. Özel kalemini bile düzenleyememiş bir Başbakanın Türkiye'yi düzenleme iddiası yeni bir zaman kaybından başka bir şey değildir.³⁰⁰⁴

Altan'ın tespitlerine göre, Erim, son zamanlarda yaptığı hukuk ve hürriyet dışı faaliyetleri ile kendi içinde çelişkiye düşmüş ve bocalamaya başlamıştır. Erim, bu süreçte harcanmıştır.

Ertesi günkü makalesinde Altan, Başbakan Erim'i Atatürk'ü kullanarak devrimci düşmanlığı yapmakla suçlamıştır. Erim'in sosyalist akımları budamak için asayiş sorununu ortaya attığını iddia etmiş ve O'nun Menderes ile olan mücadelesini hatırlatarak, "Bütün gençliğinde iyi kötü işçi sınıfına dayanmaya çalışmış bir Peron'u bile özgürlük adına boyuna tenkit edip durmuş bir Nihat Erim yapabilir?" cümlesini sarf etmiştir. Yazısının bazı yerlerinde özellikle Erim için şu suçlamalarda bulunur:

³⁰⁰³ Ankara Şimdiden Harcanmış Gözüyle Bakıyor Erim'e", *Akşam*, 26.04.1971.

³⁰⁰⁴ "Ankara Şimdiden Harcanmış Gözüyle Bakıyor Erim'e", *Akşam*, 26.04.1971.

Ve Atatürk'ün adı bir anti emperyalist inancın sembolü olarak değil, faşist baskı hazırlıklarının gerekçesi olarak sürülür piyasaya. Ve bunu da kim yapar, kendini vaktiyle fikir özgürlüğüne adadığını söyleyen Erim yapar. Bir ay azcık umutlanır gibi olmuştuk. Devrimci fikirlerin de Anayasa içindeki güvenliğinin sağlanacağını sanmıştık. Karşımızda Osmanlı Yedi-Sekiz Hasan Paşa'nın beyin patlatma uzmanı çıktı. Erim'i yirmi beş yıldır tanırız, zaptiye çavuşu ağzıyla da konuşabileceği aklımızın köşesinden bile geçmemişti...Ecevit ortanın solcusuyum der önce sola duvar örmek vaadiyle başlar işe. Erim, Anayasadaki reformları yapacağız diye gelir, Anayasayı kuşa çevirmekle başlar işe...Neyse yine teşekkür ederim Erim'e. Bir ay umutlu yaşadık. 27 Mayıs'tan sonra da beş ay sürmüştü umudumuz. Yirmi yılda altı ay umut, çok bile bizim gibi dik kafalılara. Sonunda yine birbirinizle geçinemez duruma gelir, bir birinize dolanır, hiçbir başarı göstermeden tarihin vantilatörü önünde toz olur gidersiniz. Devrimci düşmanlığı ile ilkel ve çağ dışı davranışlarınız da çocuklarınıza miras kalır, geriye doğru değiştirmek istediğiniz Anayasalarla birlikte.³⁰⁰⁵

Altan'ın eleştiri yazısında Erim için kullanmış olduğu, "Zaptiye Çavuşu", "Anayasayı Kuşa Çevirme", "Beyin Patlatma" ifadeleri Türk siyasi tarihinde yer edinmiş ifadelerdir. Bu yazısından sonra İlhan Selçuk ile birlikte Çetin Altan göz altına alınmıştır.³⁰⁰⁶

Altan'ın dışında İlhami Soysal da Erim'in reformları bırakıp Anayasa'yı değiştirmesini bir "idare-i maslahatçı" hareket olarak tanımlamış ve idare-i maslahatçıların esaslı reformları yapamayacağını savunmuştur.³⁰⁰⁷

Milliyet Gazetesi'nden Abdi İpekçi'nin 23 Nisan'daki Erim'in Anayasa değişikliği konuşmasını yorumlaması iyimserdir. Çünkü İpekçi, Erim'in açıklamalarına göre Anayasa'da değişiklikler yaparken temel hak ve özgürlüklerden taviz verilmeyeceğini anladığını, sadece Hükümet'in kanun gücünde kararname çıkartma yetkisine sahip olmak için Anayasa değişikliği yapacağını gördüğünü kaydetmiştir. Kanun gücünde kararname yetkisini elde etmek için AP'nin de kendi iktidarı dönemlerinde uğraştığını kaydeden İpekçi, şimdi Erim Hükümeti'nin asayiş düzenlemek için buna ihtiyacı olduğunu ve bunun anlaşılabilir bir istek olduğunu savunmuştur. Fakat İpekçi bu noktada Hükümet'i şu hususta uyarmaktadır: "Kanun kuvvetinde kararname yetkisini sınırsız biçimde tanımak iktidardaki hükümetlere dikta yönetiminin kapılarını açmak olacaktır. Bu husus herhalde göz önünde tutulacaktır". İpekçi, Hükümet'in asayiş sağlamak için ne tür tedbirler alırsa alsın bunları uygulayacak etkili bir düzeni ve kadroları kuramadıkça beklenen sonucu alamayacağını savunmuştur.³⁰⁰⁸

Başka bir yazısında da İpekçi, Erim'in asayiş olaylarına karşı alacağı tedbirleri açıklamasından sonra bir takım çevrelerden olumsuz yorumların yapıldığını aktarmıştır. Bu yorumlar, alınacak tedbirlerin 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükleri ve hakları ortandan

³⁰⁰⁵ "Bitmez Tükenmez Bir Devrimci Düşmanlığı", *Akşam*, 27.04.1971.

³⁰⁰⁶ "Çetin Altan, İlhan Selçuk gözaltında", *Milliyet*, 30.04.1971.

³⁰⁰⁷ "Kulak Verin Bu Sese", *Akşam*, 28.04.1971.

³⁰⁰⁸ "Tedbirler ve Uygulama", *Milliyet*, 23.04.1971.

kaldırmaya yönelik olduğu şeklindedir. Bu yüzden bu çevreler Erim Hükümeti'ni, "Faşist", "İşbirlikçi", Amerikancı" gibi alışılmış etiketlerle suçlamaya başlamışlardır. İpekçi bu yorumlara karşı çıkararak ortada henüz kesin bir delil yokken bu ön yargıların yanlışlığına değinmiştir. Erim Hükümeti'nin olası faaliyetleri hakkında dolaşan yorumlara yazısında yer vermeye devam İpekçi, bir diğer iddianın da Erim Hükümeti'nin balyoz harekâtı ile ilgili hedefin 1961 Anayasası ya da cana ve mala kasteden zorbalara olduğu yönünde olduğu açıklamasını yapmıştır. İpekçi bu iddialardan birinci iddiaya pek olasılık vermemektedir. Çünkü İpekçi'ye göre, Başbakan Erim, liberal bir politika adamı olarak tanınmaktadır. İkinci iddia gerçekleşirse ortada bir faşizandan söz etmek mümkün değildir. Erim Hükümeti tedbirleri bu koşullar içerisinde alırsa gerçek bir düşünce özgürlüğünden yana olanların ona karşı çıkmaması gerekir.³⁰⁰⁹ Abdi İpekçi, diğer yazarların aksine, Erim'in faaliyetlerinin henüz tam belli olmadığı bu dönemde ihtiyatlı bir tutum sergilemeyi seçmiştir.

Nihat Erim'in Anayasa değişikliklerinin yapılacağını açıklamasından sonra CHP ve sağ partilerden destek gelirken başka bazı parti ve kuruluşlardan, çevrelerden tepkiler de gelmiştir. TİP Genel Başkanı Behice Boran, "Banka soygunu, adam kaçırmaya ve fidye isteme olayları bahane edilip Anayasal demokratik hak ve özgürlüklerin kısıtlanması yoluna" gidildiğinden bahsederek Anayasa'nın değiştirilmesine karşı çıkmıştır.³⁰¹⁰ Bülent Ecevit de yine Anayasa değişikliğine karşı çıkanlar arasında yer almıştır. CHP'nin Ecevit kanadını destekleyen Sosyal Demokratların Genel Başkanı, Erim'i sert bir dille suçlayarak "Hiçbir güç anayasayı kuşa çeviremeyecektir" demiştir. Akabinde Bostancı, Erim Hükümeti'nin 1961 Anayasası'nı hakim güçler lehine değiştirmek isteği ile ortaya çıktığını ileri sürmüş, "Hükümetin kurmak istediği bürokratlar faşizminin karşısında, Anayasanın yanında devrimci güçleri göreve çağırırız"³⁰¹¹ demiştir. Türkiye Barolar Birliği Başkanı Prof. Faruk Erem de Anayasa değişikliği kapsamında kurulması planlanan Devlet Güvenlik Mahkemelerine değinerek olağanüstü mahkemelerin Anayasa ile bağdaşmayacağını savunmuştur. İstanbul Bağımsız Milletvekili Mehmet Ali Aybar da Hükümete verilecek kanun gücünde kararname yetkisinin, Anayasa'ya aykırı olduğunu savunmuştur. Demecinde, "Hiç kimse kendisine ait olmayan bir hakkı başkasına devredemez. Türkiye Büyük Millet Meclisi de millet adına kullandığı kanun yapma yetkisini hükümete devredemez" diyen Aybar, Fransa ve İngiltere gibi Batı ülkelerinde savaş gibi olağanüstü hallerde kanun gücünde kararname çıkartma yetkisinin tanınmasına bütün profesörlerin karşı çıktığını ileri sürmüştür.

³⁰⁰⁹ "Bekleyelim, Görelim", *Milliyet*, 25.04.1971.

³⁰¹⁰ "Boran: Kanun kuvvetinde kararname istemiyoruz", *Akşam*, 24.04.1971.

³⁰¹¹ "Hiçbir güç anayasayı kuşa çeviremeyecektir", *Akşam*, 25.04.1971.

Anayasa profesörü Mümtaz Soysal da verdiği bir demeçle Anayasa değişikliklerine, özellikle Hükümet'e kanun gücünde kararname çıkartma yetkisinin verilmesine karşı çıkmıştır. Soysal, 27 Mayıs'ta nasıl bütün anormal işlerin sorumlusu olarak Anayasa gösterildiği ise şimdi de aynısının yapılmaya çalışıldığını ve bunun da yanlış olduğunu dile getirmiştir. 1961 Anayasası ile birçok şeyin yapılabileceğini yani asayişsizliklerin düzeltilebileceğini savunan Soysal, kanun gücünde kararname yeni kanun çerçevesinde kararname usulünün benimsenmesini tavsiye etmiştir. Soysal göre, çünkü doğru olan budur. Sosyal, Anayasa değişikliklerinin bu teknik konu dışında özellikle düşünce özgürlüğünün ve ilerici düşünceye dayalı örgütlenme özgürlüğünün kısıtlanması amacını taşıyorsa bunun sonun faşizm olduğunu anlatmıştır. Bir başka Anayasa profesörü Bahri Savcı da Anayasa değişikliği ile asıl amacın asayişli sağlamak olmadığını, aksine sol düşünceyi önlemek olduğunu iddia etmiştir. Fakat Profesör Bülent Nuri Esen ise 1961 Anayasası'nda yürütmenin gücünün zayıflığından bahsederek bunun değiştirilmesini desteklemiştir.³⁰¹² Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç, Anayasa değişiklikleri ile işçiye daha önce sağlanmış olan hak ve özgürlüklerde geriye doğru gidişin olması halinde genel greve gidecekleri konusunda uyarılarda bulunmuştur.³⁰¹³ Anayasa'da değişiklik yapılmasına bir değer tepki de Erim'in yanı başından yani Hükümet içerisinden gelmiştir. 37 yaşındaki Başbakan Yardımcısı Atila Karaosmanoğlu, Erim'e bir mektup yazarak Anayasa'nın değiştirilmesine karşı olduğunu nazik bir dille ifade etmiştir. Ayrıca birçok Bakan, Anayasa değişikliklerinin altına imza atmayacaklarını söylemeye başlamışlardır. Çalışma Bakanı Atila Sav da Erim ile yüz yüze görüşerek itirazlarını bildirmiştir. Fakat Erim, Bakanların hepsi ile konuşarak Onları ikna etmesini bilmiştir.³⁰¹⁴

Başbakan olduğundan beri günde 17-18 saat çalışan Erim,³⁰¹⁵ Hariciye Köşkü'nde yabancı basın temsilcilerinin sorularına cevap verirken büyük tepkilere neden olacak 1961 Anayasası'nın "lüks" bir Anayasa olduğunu söylemiştir. 1 Mayıs 1971 tarihinde verdiği ve içerisinde "lüks" kelimesinin de olduğu demecinde Anayasa değişikliği ile ilgili Erim aynen şunları söylemiştir:

Bizim anayasamız çok liberal bir anayasadır. Hatta diyebilirim ki Alman, İtalyan anayasalarından daha liberaldir ve hatta İngiltere'deki sistemden de daha ileridedir. Bunun içindir ki, anayasamızı İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan demokratik sistemleri gibi, aynı paralele, seviyeye getirecek değişiklikler yapmak istiyoruz. Fakat bu değişiklikler Türk Anayasasını bu sistemlerden daha geriye

³⁰¹² "Hukukçu davetine Profesörler karşı çıktı", *Akşam*, 26.04.1971.

³⁰¹³ "Tunç: Anayasanın sağladığı haklar kısıtlanırsa genel greve gidilir", *Akşam*, 28.04.1971.

³⁰¹⁴ Altuğ, 1973: 55-56.

³⁰¹⁵ Erim, 2005: 974.

götürmeyecektir. Bugünkü 1961 anayasası çok daha ileridedir. Bu da şimdi jeopolitik durumda Türkiye'nin göze alamayacağı bir lüks teşkil eder. Tadiller yapıldıktan sonra, Avrupa Konseyinin bir üyesi olan Türkiye, geçmişte olduğu gibi, Avrupa Konseyi İnsan Hakları anlaşmasından kendisi için, örneğin İrlanda'nın yaptığı gibi, istisnai bir durum istemeyecektir. Çünkü tekrar ediyorum ki, anayasa tadilleri ve çıkarılacak yeni kanunlar, Türkiye'de ana hak ve hürriyetlerin kısıtlanmasını ve modern Batı demokrasilerinden daha geri bir durumun yaratılmasına asla öngörmemektedir.³⁰¹⁶

Erim 1961 Anayasası'nın Türkiye için lüks olduğunu söylemekle birlikte yapılacak Anayasa değişiklikleri ile ana hak ve hürriyetler konusunda geriye gidiş olmayacağını kamuoyunun dikkatlerine sunmuştur. Fakat Erim'in, "lüks anayasa" sözü çarpıttırarak ve O, bu hususta sürekli eleştirilecektir.

Abdi İpekçi 1961 Anayasası'nın DP iktidarına karşı hazırlanmış olan bir Anayasa olduğunu söylemiş ve 1971 Anayasası'nın, 1961 Anayasası gibi bir tepki anayasası şeklinde değil, objektif kriterlere uygun olarak hazırlanmasını tavsiye etmiştir. Eğer dönemin olaylarına tepki şeklinde hazırlanması halinde yine sakıncalar yaratacağını iddia etmiştir.³⁰¹⁷ 1961 Anayasası'nı bir devrim Anayasası olarak tanımlayan İsmail Cem, Anayasa'nın temellerinde devrim şehitlerinin kanı olduğunu belirtmiştir. Ardından da Türkiye insanının her çeşit hürriyetlere, hakka ve güce layık olduğunu savunmuştur. İlerici bir Anayasa olan 1961 Anayasası'nın bazı zümreleri rahatsız etmesinin doğal olduğunu ifade etmiştir. Cem'e göre, bu noktada 1961 Anayasası'na Türk halkının layık olmadığını, henüz o düzeye varmadığını ve Anayasa'nın halka fazla olduğunu savunanların ortaya çıktığını dile getirmiştir. Bu şekilde düşünenlerin en büyük hatasının, "Türk halkını buluğa ermemiş bir çocuk yerine" koymalarından kaynaklandığını iddia etmiştir. Cem yazısını bitirirken 1961 Anayasası'nı Türkiye'ye layık görmeyenlere şu önemli uyarıyı yapmaktan da geri durmamıştır: "Anadolu halkı, rüşünü on altıncı, hatta on üçüncü yüzyılda ispatlamış bir halktır. 1961 anayasası halkın yüceliğini, yerini ve üstünlüğünü teslim ederken, cömert değil, belki tutumlu bile davranmıştır. Ve Türkiye halkına inanmayanların başarılı olması, halka inanıp güvenenlerin başarılı olmasından çok daha zordur".³⁰¹⁸

Bu arada Başbakan Erim, Anayasa değişiklikleri üzerinde profesörlerin fikirlerini almak için onları yanına davet edip onlarla bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmeye katılanlar içerisinde Bahri Savcı, Mümtaz Soysal, Bülent Nuri Esen, Muammer Aksoy ve Mukbil Özyörük gibi Anayasa konusunda uzman önemli isimler bulunuyordu. Bir buçuk saat süren görüşmenin sonunda kulislere dolaşan bilgilere göre profesörler, Erim'e sıkıyönetim

³⁰¹⁶ Erim, 2007: 219; "Başbakan: 1961 Anayasası bizim için bir lükstür", *Dünya*, 2.05.1971.

³⁰¹⁷ "Anayasa Değiştirilirken", *Milliyet*, 05.05.1971.

³⁰¹⁸ "Anayasa üzerine...", *Milliyet*, 14.05.1971.

döneminde Anayasa’da değişiklik yapılmasının sakıncalı olacağını söylemişler ve acele edilmeyerek Anayasa değişikliğinin sıkıyönetim sonrasına bırakılmasını tavsiye etmişlerdir.³⁰¹⁹ Başbakan Erim ise 11 Mayıs’ta profesörlerle yaptığı görüşmelerin içeriği hakkında basına bilgi vermiştir. Buna göre, görüşmeler sırasında bazı profesörler, Anayasa değişikliğinin aceleye getirilmemesini veya sıkıyönetim bittikten sonra yapılmasını teklif etmişlerdir. Fakat profesörlerin büyük çoğunluğu ise ülkenin gerçeklerini göz önünde tutarak en kısa zamanda bazı değişikliklerin yapılmasını açıkça savunmuşlardır. Başbakan Erim, profesörler ile görüşmesinden 1 hafta sonra hatırlanacağı üzere, bu görüşmelere katılan bazı profesörler sıkıyönetim komutanlığınca tutuklanmıştı. Bu tutuklamalardan ise Başbakan Erim bazı çevrelerce sorumlu tutulmuştu. Erim, anılarında kendisinin bu tutuklamalarda bir ilgisinin olmadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

Gözümlüne almaların hiç birisinde başbakan olarak ben, hiç kimseye, hiçbir yetkiliye emir veya işaret vermedim. Bazı uzaktan, yakından tanıdığım öğretim üyelerinin gözümlüne alınmaları kişi olarak beni üzmede, derinden yaralamakta idi. Onların sorgularının bir an önce yapılması, vakit kaybetmeden yargıç önüne çıkarılmaları için sıkıyönetim komutanlıklarına resmen yazdım.³⁰²⁰

Nihayet Erim, 4 Haziran 1971 tarihinde Anayasa Değişikliği Tasarısı’nı hazırlamış ve siyasi partilere Tasarı’yı yazdığı bir mektupla bildirmiştir. Ayrıca mektupta siyasi partilerden Millet Meclisi’nde değişikliklerin kabul edilmesi için Hükümet’e destek vermesi isteniyordu. Mektupların gönderildiği gün Erim, hemen destek turuna çıkmış ve ilk olarak CHP Genel Başkanı İnönü ile görüşmüştür. Görüşmenin sonunda Erim, şu sözlerle Mecliste’ki partilerden hazırladıkları tasarı için destek istemiştir:

Hükümet olarak biz, Anayasa değişikliğini teklif edemeyiz. Bu, parlamentonun işidir. Anayasa değişikliği parlamentoya teklif için üçte bir, kabul için de üçte iki imza gereklidir. Biz hükümet olarak görüşümüzü bildiriyoruz. Parti liderlerinden zaman zaman yardım rica ettim. Her zamanki gibi anayasa değişikliği için de yardımlarını rica ediyorum. Biz kendi görevimizi yaptık. Şimdi parti liderlerine büyük görev düşmektedir.³⁰²¹

Görülen o ki, Erim’in hazırladığı Anayasa değişikliği teklifinin, Meclis’ten geçmesi için siyasi partilerin desteği şarttır. Erim, siyasi parti liderler ile Tasarı hakkında görüşmeler

³⁰¹⁹ “Anayasa tadili için profesörler Erim’e aceleye getirmeyin dedi”, *Hürriyet*, 09.05.1971.

³⁰²⁰ Erim, 2007: 223-224.

³⁰²¹ “Başbakan İnönü ile 1,5 saat görüştü”, *Akşam*, 05.06.1971.

yapmış ve bunun sonucunda Tasarı üzerinde de ufak değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır. Fakat siyasi partiler liderlerinin, değişiklik hakkında kesin görüşü henüz belli olmamıştır.³⁰²²

Siyasi partilere mektupla gönderilen Tasarı ise basına verilmiştir. Buna göre, Hükümet, Anayasa'nın 40 maddesini değiştirmeye ve Anayasa'ya 7 geçici madde eklemeye karar vermiştir. Anayasa'nın en önemli maddelerinden olan temel hak ve özgürlükleri koruyan 11. maddenin değiştirilmesi istenmektedir. Böylece temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının hangi şartlarda gerçekleşeceği değiştirilmiştir. Tasarı'daki diğer bir önemli değişiklik ise derneklerin kapatılması, konutların aranması, haberleşme hürriyetinin sınırlanması ve özel hayatın soruşturulması gibi hakim kararı ile uygulanan işlemlerin, milli güvenliği, bütünlüğü, kamu düzenini veya genel ahlakın korunması bakımından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanun yetkili kıldığı merci emriyle kapatılması veya işleme tabi tutulmasına artık imkan verecektir. Basın hürriyeti ve sendika kurma özgürlüğünde de yine sınırlamaya gidilecektir. Devlet memurları sendikalara üye olamayacaktır. Üniversitelerin özerkliğinin kaldırılacağı ifade edilmiştir. TRT artık özerk değil, tarafsız olacaktır. Sıkıyönetim ve olağanüstü hal kanununda da yine diğer maddelerde olduğu gibi kamu düzenini öncelikli alan değişiklikler yapılmıştır. Kısacası, temel hak ve özgürlükler, milli bütünlük, milli güvenlik ve kamu düzeni ilkesi ile sınırlandırılmıştır.³⁰²³

Hazırlanan bu Anayasa Değişikliği Tasarısı üzerinde siyasi partiler çalışmalara başlamış olup görüşlerini de açıklamak için demeçler vermişlerdir. AP Grubu hemen Tasarı'yı sahiplenerek bu Tasarı'nın kendilerinin 1969 Seçim Beyannamesi'nde vaat ettikleri ile aynı olduğunu ifade etmişler ve bu Tasarı'ya ilaveten yeni maddeler de koyacaklarını ve bunun için çalıştıklarını anlatmıştır. CHP Grubu ise yaptığı açıklamalarda Tasarı ile ilgili önce geniş bir çalışma yapacaklarını kaydetmiştir. Demokratik Parti de Tasarı maddelerine sıcak bakmış ve kendilerinin de yeni maddeler ekleyeceklerini bildirmişlerdir. MGP ve Milli Birlik Grubu da Tasarı'yı beğenmiş ve yeni maddeler eklemek üzere çalıştıklarını belirtmişlerdir.³⁰²⁴ Nihat Erim de yaptığı bir açıklamada ordunun da görüşünün Anayasa değişikliği yönünde olduğunu kaydetmiştir.³⁰²⁵ O günlerde Ecevit'in görüşü Tasarı'nın demokrasi ile bağdaşmayacağı yönündedir.³⁰²⁶ Tasarı, kamuoyuna sunulmuş ve ortada sıkıyönetim halen devam ediyor olmasına rağmen Tasarı tartışılmıştır.

Anayasa değişikliklerinin tartışıldığı bu esnada Erim de TRT'de yaptığı bir konuşmada kendisinin partilere sunmuş olduğu Tasarı'nın kamuoyunun önünde serbestçe

³⁰²² "Anayasa değişikliği rötuşa uğradı", *Akşam*, 06.06.1971.

³⁰²³ "Anayasanın 40 maddesi değişiyor", *Milliyet*, 06.06.1971.

³⁰²⁴ "Partiler anayasa değişikliği üzerine çalışmaya başladılar", *Akşam*, 07.06.1971.

³⁰²⁵ "Ordu, Anayasa değişikliği istiyor", *Milliyet*, 07.06.1971.

³⁰²⁶ "Ecevit karşı", *Akşam*, 08.06.1971.

tartışılmasını ve herkesin görüşünü Hükümet'e sunmasını istemiştir. Erim'e göre, böylece kesin bir Anayasa Değişikliği Taslağı ortaya çıkacaktır. Erim, "Yani ben bunları yazdım verdim, buna el sürülmez bunun üzerinde hiçbir değişiklik yapılmaz bu iddiada değilim, bu zaten bana yakışan bir iddia da olmaz" demiştir. Ayrıca Tasarı'yı hazırlarken birçok Anayasa profesörü ile görüşüğünü, halen de onlarla görüşmeye devam ettiğini ve Tasarı'yı hazırladıktan sonra da Batı Anayasa kitaplarını okuduğunu ifade ederek Tasarı üzerinde geniş bir tartışma ortamı istediğini söylemiştir. Bu ortam içerisinde hazırlanacak olan Anayasa'nın niteliği hakkında ise Erim, "Türk anayasası bu değişiklikler gerçekleştiği takdirde, insan hak ve hürriyetleri, hür demokratik düzen bakımından gerilemiş, dağılmış bir anayasa olmayacak, tersine o ana ilkeler, ana hak ve hürriyetler bazı tehlikelere karşı korunmuş olacaktır"³⁰²⁷ demek suretiyle temel hak ve hürriyetler konusunda geriye dönüşün olmayacağını garantisini vermiştir.

Yine aynı gün TRT'ye yaptığı konuşmasında Erim, 12 Mart Muhtırası'nın bir zorunluluk halinde verildiğini ve ordunun durup dururken Muhtıra'yı vermediğini,

o kadar tehlikeli bir hal almıştı ki bir sabah uyanacaktık belki Endoonzya'daki gibi komünist avına çıkmış, sokaklarda komünist avına çıkmış kitleler görecektik. Böyle tahrikler böyle kıskırtmalar vardı sizde biliyorsunuz. Yahut aksi...dinamitli, gayet iyi örgütlenmiş, çok küçük bir azınlık, memlekette bir darbe yapmış. İşte bu ortamın karşısında buldu kendini ordu. Bunu önlemek için 12 Mart Muhtırası verdi,

sözleriyle açıklamış ve Muhtıra'yı bir takım haklı gerekçelere dayandırmıştır.

Anayasa değişikliğine gidilmesini ise Erim, anarşi olaylarının artarak devam etmesine bağlamıştır. Kendisinin, Hükümet'i kurup reformlarını açıklamış olmasına rağmen reformları uygulamasına fırsat bile verilmeden şiddet eylemlerinin arttığını kaydeden Erim, bunların gerçek amacının reformların yapılmasını sağlamak ve demokratik düzeni korumak olmadığını, demokratik düzen yerine Marksist, Leninist ve Maoist bir düzen getirmek olduğunu iddia etmiştir.³⁰²⁸

Tasarı'nın geniş bir ortamda özgürce tartışılmasını isteyen Erim, ertesi günü de TRT'de yaptığı konuşmada Tasarı'nın maddelerinin gerekçeleri hakkında kamuoyunu bilgilendirmiştir. Danıştay ile ilgili düzenlemeye değinerek, Danıştay denetiminin, idareyi iş göremez hale getirmesini eleştirmiş ve bunun düzeltilmesinin haklı gerekçelere dayanacağını

³⁰²⁷ Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim'in TRT'de Yaptığı Anayasa Konuşmaları, basım yeri ve tarihi belirtilmemiş, s. 9-10.

³⁰²⁸ Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim'in TRT'de Yaptığı Anayasa Konuşmaları, basım yeri ve tarihi belirtilmemiş, s. 10-11.

sıralamıştır. Sendika kurma ve özgürlükleri konusunda ise hiçbir kısıtlamanın olmayacağını ve memurların sendikalara üye olmasının sakıncalarını dile getirerek sadece memurlara sendika üyeliği verilmeyeceğini anlatmıştır. Memurlar, ancak mesleki dernekler kurabilecektir.³⁰²⁹

Yine 12 Haziran 1971’de de TRT’de Tasarı maddelerini yorumlayan Erim, en çok Üniversite Kanunu kapsamında üniversitelerin idari özerkliğinin kaldırılmasına ilişkin olarak bir konuşma yapmıştır. Üniversitelerin bilimsel özerkliklerine karışılmayarak devam ettirileceğini, fakat idari özerkliğinin kaldırılacağını anlatmıştır. Kamuoyunda konuşulduğu gibi özerklik tamamen kaldırılmayacak, kanun sadece bu özerkliğin sınırlarını ve ölçüsünü çizecektir. Erim, son üç yıldır üniversitelerde yaşanan başta asayiş olmak üzere bir takım sorunlardan dolayı kendilerine üniversitelerin ve ordunun başvurduğunu ve buna bir tedbir getirilmesini istediklerini kaydetmiştir. Bu nedenlerden dolayı Üniversite Kanunu üzerinde çalışarak yeni bir düzenlemeye gittiklerini açıklayan Erim, hazırladıkları kanunun Batı’daki üniversite kanunları ile nasıl örtüştüğünü anlatma yoluna gitmiştir. Öncelikle Fransız Üniversite Kanunu’na göre, rektörleri Cumhurbaşkanının tayin ettiğini hatırlatmıştır. Ayrıca üniversitede uygulanacak kanunlara öğretim üyeleri temsilcileri, üniversitenin çevresindeki halkın görüşlerini yansıtacak halk temsilcisi, üniversite öğrenci temsilcileri ve üniversitede çalışan personel temsilcisi karar vermektedir. Japonya’dan da örnek veren Erim, üniversitelerde huzursuzluk çıktığı takdirde Milli Eğitim Bakanlığı’nın o üniversitenin idaresine el koyduğunu, ayrıca üniversite anarşi nedeniyle kapatılmak zorunda kalınmışsa da öğretim üyelerinin eline geçen paranın yüzde yetmişine el koyduğunu dile getirmiştir. Bu uygulama sayesinde Japon üniversitesinde anarşi olayları sona ermiştir. İngiltere ve İtalya’dan da örnekler veren Erim, bu ülkelerdeki üniversitelerde Türkiye’deki gibi donmuş bir özerkliğin olmadığını vurgulamıştır. Akabinde Erim, üniversitelerde idari özerklik yerine Üniversitelerin mali özerkliğinin savunulması gerektiğini dile getirmiştir.

Türkiye’deki idari özerkliğin sakıncalarına ve zararlarına değinmeye devam eden Erim, Türkiye’de İstanbul, İzmir ve Ankara dışında birçok ilde daha üniversite açmak istediklerini ve Türkiye’nin her tarafına üniversitelerin yayılmasını arzu ettiklerini ifade etmiştir. Ardından Trabzon ve Erzurum gibi yeni açılmış olan üniversitelere ya da yeni açılacak üniversitelere eski ve köklü üniversitelerin tecrübeli öğretim üyelerini göndermemesinden dert yanmıştır. İstanbul Teknik Üniversitesi gibi köklü üniversitelerin bu yeni açılan üniversitelere öğretim üyesini göndermeme nedeni mevcut üniversite özerliğidir. Ayrıca Erim’e göre, öğretim üyesini yeni yerlere gönderecek üniversiteler arası (Üniversiteler

³⁰²⁹ Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim’in TRT’de Yaptığı Anayasa Konuşmaları, basım yeri ve tarihi belirtilmemiş, s. 21-27.

Arası Kurul) bir otorite yoktur. Erim, bu meselenin kanunla çözülemeyeceği, anayasa ile çözüleceği görüşündedir. Bu noktada dünyanın birçok yerinde üniversiteler arasında öğretim üyesi değişimi olurken neden Türkiye’de olmadığını sorgulamıştır. Fikrini güçlendirmeye çalışan Erim şu örneği vermiştir:

Mesela Fransa’da Paris Hukuk Fakültesini ele alalım. Bir insan orada asistanlıkla başlayıp, orada doçent, orada profesör olamaz. Bir kademedен öbürüne geçerken, hükümet merkezi dışındaki üniversitelerde vazife verir...memleketin muhtelif yerlerinde çalışır, ders verir, sonra birkaç sene sonra gene kendi arkadaşlarının seçimiyle Paris’e gelir. Bizde İstanbul’da başlayan asistan sonuna kadar İstanbul’da kalıyor...Bu sistem içinde Türkiye’de yeni açacağımız üniversiteler içinde hoca bulamayız.

Nihat Erim, Türkiye’deki üniversitelerin bir eksiği olarak Üniversitelerarası Kurul’un olmamasına değinerek bunun da oluşturacaklarını dile getirmiştir.

Üniversite Kanunu dışında Erim, Askerlik Kanunu’na da değinerek yeni bir Anayasal düzenleme ile askerliğin kamu sektöründe sivil olarak da yapılabileceğini açıklamıştır. Askerlik görevi, silahlı olarak girilerek de yapılabileceği gibi silahsız olarak da yapılmasının mümkün olacağını ifade etmiştir.³⁰³⁰ 1953 yılında Menderes tarafından üniversitelerin muhtariyetini zedeleyen kanun çıkartılırken çok büyük tepki göstermiş olan Erim, ülkenin içinde bulunduğu şartları göz önünde tutarak şimdi üniversitelerin tam özerkliğine karşı çıkararak bu özerkliği sınırlandırmıştır.

Başbakan Erim, Anayasa Değişiklik Taslağı konusunda TRT’ye verdiği mülakatın dördüncü ve son bölümünde, “Anayasanın TRT ve Yargı Organları” bölümünde yapılacak değişikliklerle ilgili görüşlerini açıklamıştır. Bununla ilgili olarak, “TRT’den istenilen yayınlarda ve haberlerinde objektif olması, doğru haber vermesi, iktidardakilerin borazanı gibi ötmemesi olduğunu” söylemiştir. TRT’nin özerkliğinin kaldırılmasıyla TRT’de hiçbir şeyin eksilmeyeceğini, aksine özerkliğin kötüye kullanılmasının önleneceğini ve TRT’den beklenenin tarafsız yayın yapması olduğunu bildirmiştir. Zaten Erim’e göre, özerklik öyle bir kelimedir ki Türkçe’de bunun tarifi yapılmamıştır ve bunun sınırları nedir belli değildir.³⁰³¹ Erim, Menderes döneminde hatırlanacağı üzere, radyonun iktidar tarafından taraflı kullanılmasından çok şikayet etmekteydi. Sürekli olarak Menderes’in devlet imkanlarını muhalefete kullandırtmamasından yakınıyordu. İşte Nihat Erim, başbakan olduğu bu dönemde Menderes döneminde şikayetçi olduğu bu duruma son vermektedir. Devletin elindeki bu tür araçları tarafsızlaştırmıştır.

³⁰³⁰ Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim’in TRT’de Yaptığı Anayasa Konuşmaları, basım yeri ve tarihi belirtilmemiş, s. 29-38.

³⁰³¹ “Erim: TRT iktidarın borazanı olmamalı”, *Akşam*, 14.06.1971.

Anayasa değişiklikleri içerisinde en çok tartişılan konulardan birisi de Hükümet'e kanun gücünde kararname verilme yetkisi idi. Erim 27 Mayıs 1971 tarihinde yine TRT'ye yaptığı bir konuşmada bu hususu şu şekilde aydınlatmıştır:

Parlamentoya sunulan bir tasarının bazen iki Mecliste iki defa müzakerede aylarca hatta yıllarca kanunlaşması uzamaktadır. Halbuki biz Meclisimizin ve Senatamızın onayından geçen programımızla esaslı reformlar yapmayı vaat ettik... İşte bu yetki kanun kuvvetinde kararname çıkartma yetkisi ihtiyaç duyulduğu zaman acele hallerde hükümetin önceden Meclisten izin almak suretiyle, konusunu, kapsamını ve süresini belirterek Meclis'ten izin almak şartıyla, kanun kuvvetinde olacak bir kararname çıkarmasına imkan verecek bir madde... Bununla Parlamento yetkisini bize devretmiş olmuyor.³⁰³²

Erim, kendilerine verilecek kanun hükümünde kararname yetkisi ile Meclis'in yetkilerinin gasp edildiği iddialarına, aslında Meclis'in yetkisini gasp etmediklerini Hükümet'in kanunları olağanüstü şartlarda ıkartabilmesi için buna ihtiyaçları olduğunu savunmuştur. Çıkartılan kanun gücünde kararnamenin de belli bir süre geçirmeden Meclis'e Hükümet'in sunmasının mecburi olduğunu belirterek aslında gasp yapmadıklarını kanıtlamaya çalışmıştır. Sözlerinin devamında ise Erim, "Meclisler isterlerse o kararnameyi iptal eder, tasvip etmezler derhal yürürlükten kalkar" diyerek bir açık kapı bıraktıklarını ifade etmek zorunda kalmıştır.³⁰³³

Temel hak ve zgrlklerin Anayasa değişiklikleri ile sınırlandırıldığı eleştirisine yine Erim, 27 Mayıs 1971 tarihli TRT konuşmasında Anayasa'nın sağladığı temel hakları ve ana hürriyetleri kullanarak bu günkü anayasal düzeni yıkmaya izin verilmeyeceğini dile getirmiş ve gerekçesini "anayasanın sağladığı imkânları basamak gibi kullanıp, Türkiye'de bir sınıf diktatryası kurmaya yahut Türkiye'yi ortaçağın karanlıklarına doğru geri götürmeye, bir kimsenin hakkı ve imkanı olmamalıdır"³⁰³⁴ sözleri ile açıklamıştır.

Erim'in teşvikleri ile kamuoyunda tartişmaya açılan Anayasa Değişik Tasarısı, sağ partilerden destek görürken İnon değişikliğin bazı noktalarına itiraz etmiştir. İnon'nn itiraz ettiği hususlar; niversite özerkliğinin kaldırılması, hükümete kanun gücünde kararname çıkarma yetkisinin verilmesi ve anayasanın 11. maddesi ile temel hak ve özgürlüklerin çok sınırlandırılmasıydı.³⁰³⁵ Erim ile görüşmesinden sonra Genel Kurmay Başkanı Tağmaç ile de görüşen İnon, söz konusu maddelerde az da olsa taviz alamamıştır. Nihat Erim de bir türlü

³⁰³² Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim'in TRT'de Yaptığı Anayasa Konuşmaları, basım yeri ve tarihi belirtilmemiş, s. 7.

³⁰³³ Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim'in TRT'de Yaptığı Anayasa Konuşmaları, basım yeri ve tarihi belirtilmemiş, s. 8.

³⁰³⁴ Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim'in TRT'de Yaptığı Anayasa Konuşmaları, basım yeri ve tarihi belirtilmemiş, s. 6-7.

³⁰³⁵ Altuğ, 1973: 60; Erim, 2007: 269.

İnönü'yü bu maddelerin kabul edilmesi konusunda ikna edememiştir.³⁰³⁶ Bunun üzerine Erim, parti liderlerine Taslağın son şekli ile birlikte sert bir mektup göndermiştir. Bu mektup, en çok İnönü'yü ikna etmek üzere hazırlanmış bir mektuptu. Bunun sayesinde İnönü de Tasarı'yı tamamen kabul etmek zorunda kalmıştır.

Anayasa değişiklikleri 27 Ağustos'tan itibaren Millet Meclisi'nde görüşülmeye başlanmıştır. Değişiklik teklifini verenler Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi'nin 430 üyesi idi.³⁰³⁷ Yani teklifi, partiler ortak vermiştir.

İlk toplantıdan sonra 5 Eylül 1971'de Millet Meclisi, ikinci defa toplanarak 35 asıl 9'u geçici ve 1'i yürürlük maddesi olmak üzere 45 madde kabul edilmiştir.³⁰³⁸ Millet Meclisi'ndeki bu oylamaya 374 milletvekili katılmış, bunlardan 372'si kabul oyu verirken sadece 2'si ret oyu vermiştir. Ret oyu verenler ise Mehmet Ali Aybar ile Celal Kargılı'dır.³⁰³⁹ Millet Meclisi'nde partileri adına konuşan parti liderleri ve sözcüleri, Anayasa değişiklikleri konusunda övücü ve olumlu konuşmalar yapmışlardır. Sadece Mehmet Ali Aybar, değişikliklere karşı çıkararak olumsuz oy vermiştir. Bunun dışında CHP, AP, DP ve MGP yaptıkları konuşmalarla ve verdiği olumlu oylarla Anayasa değişikliklerini onaylamışlardır. Yaptıkları konuşmaların ortak özelliği ise 1961 Anayasası'nın getirilen değişikliklerle benliğini ve bütünlüğünü koruduğunu, hatta güçlendiğini ifade etmişlerdir. Bazı parti sözcüleri ise getirilen değişiklikleri az bile bulmuşlardır.³⁰⁴⁰ Söz konusu Erim döneminde yapılan bu anayasa değişiklikleri, özellikle de anayasa değişikliğine olumlu oy verenler tarafından 12 Mart Dönemi'nden sonra eleştirilmeye başlanmıştır. Eleştiri noktalarından birisi Anayasa değişikliklerinin sıkıyönetim altında yapılmış olmasıdır. Bu eleştirilere Erim, anılarında şöyle cevap vermiştir:

İnsafla mütalaa edilmek lazımdır, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki senatörler ve milletvekilleri, anayasadaki herhangi bir değişikliği sıkıyönetimden korktukları, askeri idareden korktukları için mi öne sürmüşlerdir ve bunu oylarken sıkıyönetimden askeri idareden korktukları için mi olumlu oy vermişlerdir? Böyle bir iddiada bulunmak en azında o senatörlere ve milletvekillerine iftiradır. Ayrıca sıkıyönetim idaremize ve komutanlarımıza ve askerlerimize de iftiradır. Çünkü anayasa değişikliği baştan beri anlatmaya çalıştığım üzere, partilerle, parti liderleriyle, milletvekilleriyle, senatörlerle geniş ve özgür bir tartışma havası içinde hazırlanmıştır. Bilim adamları, düşünürler, yazarlar da görüşlerini bildirmişler, broşürler veya gazetelerde yayınlamışlardır.³⁰⁴¹

³⁰³⁶ Erim, 2005: 969-970.

³⁰³⁷ MMTD, D.3, C.17, T.2, B.156, s. 250.

³⁰³⁸ "Anayasa değişikliği kabul edildi", *Akşam*, 06.09.1971.

³⁰³⁹ MMTD:3, C.17, T.2, B.162, s. 872, 874.

³⁰⁴⁰ Erim, 2007: 271-272.

³⁰⁴¹ Erim, 2007: 319.

20 Eylül 1971 tarihinde de Anayasa değişiklikleri Cumhuriyet Senatosu'nda da aynen kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.³⁰⁴² Yapılan değişikliklerden en önemlileri temel hak ve özgürlüklere yeni sınırlamalar getirilmiş olması, Hükümet'e kanun gücünde kararname çıkartma yetkisinin verilmesi, üniversite idari özerkliğinin kaldırılması ve TRT'nin özerkliği kaldırılarak tarafsız olduğunun ifade edilmesidir.³⁰⁴³ Yapılan Anayasa değişiklikleri Başbakan Erim'in tam istediği gibi olmamıştır. Zira Erim 2 Ekim 1971 tarihinde verdiği bir röportajda Anayasa değişikliğinin tam kendisinin istediği gibi olmadığını ve başka değişiklikler de yapılması gerektiğini belirtmiştir.³⁰⁴⁴

4.4.3. Yapılan “Reformlar”

12 Mart Muhtırası'nda, Muhtıra'yı verenler yeni kurulacak hükümetten Anayasa'nın ön gördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alıp inkılap kanunlarını uygulamasını istemekteydi.³⁰⁴⁵ Nihat Erim de Başbakanlık görevini kabul ettikten sonra gazetecilere verdiği demeçte amaçlarının, reformları yapmak olduğunu ve Hükümet'in de bir reform kabinesi olacağını belirtmişti.³⁰⁴⁶ Yine başka bir demecinde de Erim, önce asayiş sorunlarını çözeceğini ardından Atatürk reformlarını ilmi ve rasyonel bir teknikle ortaya koyacağını daha sonra da parlamentonun desteğini alarak bunları yürürlüğe sokacağını bildirmişti. Erim, yapılacak reformların Türkiye için var olma ya da yok olma meselesi olduğunu da kaydederek reformların önemine işaret etmişti.³⁰⁴⁷ Fakat Nisan 1971'de asayiş olaylarının daha da artması Erim'in reformları bir kenara iterek Anayasa'yı değiştirme çalışmalarına ve huzuru düzeltme faaliyetlerine önem vermesine neden olacaktır.³⁰⁴⁸ Yine de Erim ve hükümeti zaman buldukça reform konusunu da gündeme getirecektir.

12 Mart Muhtırası'nı veren komutanlar, Muhtıra'da reforma olan ihtiyacı da belirttikleri için Hükümet programını hazırlarken yapacakları reformlara da yer vermiştir. Başbakan Erim, 2 Nisan 1971 tarihinde Meclis'e Hükümet programını sunarken yaptığı konuşmasına ülkede var olan sorunların çözülmesinin Anayasa'nın ön gördüğü reformların hiç beklenmeden gerçekleştirilmesi ile mümkün olabileceğini ifade ederek başlamış ve Türk kamuoyunun karşısına da bu nedenden dolayı “Reform Hükümeti” olarak çıktıklarını ve bu niteliğe uygun bir program hazırladıklarını dile getirmiştir. Erim, Hükümet olarak 6 aylık bir süre zarfında acil olarak gerçekleştirmek istedikleri reform başlıklarını şöyle sıralamıştır: “1-

³⁰⁴² “Yetki kanunu maddesi senatoda tartışıldı”, *Dünya*, 21.09.1971.

³⁰⁴³ Karatepe, 2009: 230.

³⁰⁴⁴ “Rejimin yönünü AP'nin davranışı tayin edecek”, *Hürriyet*, 04.10.1971.

³⁰⁴⁵ “Hükümet istifa etti”, *Dünya*, 13.03.1971.

³⁰⁴⁶ “Erim kabineyi kuruyor”, *Hürriyet*, 20.03.1971.

³⁰⁴⁷ Erim, 2007: 178-179.

³⁰⁴⁸ Erim, 2007: 217-219.

Toprak Reformu. 2-Milli Eğitim Reformu. 3-Mali Reformlar. 4-Hukuk ve Adalet Reformu. 5-Devlet Kesiminin Yeniden düzenlenmesi. 6- Enerji ve Tabii Kaynaklarla İlgili Reformlar”.³⁰⁴⁹

Erim’in, bu reformlar içerisinde en fazla önem verdiği reformlardan birisi milli eğitim reformudur. Çünkü hatırlanacağı üzere Erim, tek partiden çok partiye geçildiği yıllarda Türkiye’nin eğitim meselesine çeşitli kereler gerek basında gerek parti içerisinde gerekse İnönü nezdinde değinmişti. Hatta milletvekili seçilemediği dönemde de Ulus Gazetesi’nde yazdığı bir makalesinde ilköğretimin 5 yıldan 8 yıla çıkartılması gerektiğini anlatmıştı. Erim’e göre, ilköğretim 5 yıldan 8 yıla tamamlanması durumunda Türkiye birden bire yüz yıl öteye gitmiş olacaktır.³⁰⁵⁰ Bunun örneklerini Erim’in siyasi hayatında çoğaltmak mümkündür. En son Erim, 1965 Seçim kampanyası sırasında İnönü ile görüşerek ilköğretimin 8 yıl zorunlu olmasını ve teknik eğitime önem verildiğinin seçim programında yer almasını istemiş ve İnönü de bunu kabul etmişti.³⁰⁵¹ İşte Erim, Başbakan olduğuna göre o zamana kadar zihninde tasarladığı ve çevresi, kamuoyu ile paylaştığı planlarını uygulamaya koyabilirdi.

Bu yüzden de Erim, Başbakan olduktan hemen sonra 20 Mart’ta Anadolu Ajansı’na verdiği bir röportajda düşündüğü reformlardan bahsederken ilk olarak hemen eğitim reformunu gündeme taşımıştır. İlköğretimin artık 8 seneye çıkarılması yani mecburi eğitimin 8 seneye çıkarılması taraftarı olduğunu açıklamıştır. Bu eğitimin niteliği ve amacı hakkında ise Erim, “Ve bu 8 senede de, çocuklara hep katip bilgisi, büro bilgisi öğretmeyip, tatbiki bilgileri vermeye başlayıp, 8 seneyi bitiren çocuk hayata atıldığında bir meslek sahibi olsun”³⁰⁵² şeklinde açıklamıştır. Yani Erim, aynı zamanda teknik ve uygulamalı eğitimden yanadır.

Erim, “Milli Eğitim Reformu” başlığı altında hükümet olarak eğitim alanında ne gibi reformlar yapacaklarını başlıklar halinde vermiştir. Öncelikle Atatürk’ün eğitimde birlik ilkesi olan Tevhid-i Tedrisat inkılabına aykırı bütün uygulamalara son vereceğini belirtmiştir. İmam hatip okulları orta öğretim sistemine uyacak biçimde ıslah edilecektir. Üniversite ve yüksekokul reformu konusunda yarım kalmış reformlar tamamlanacak ve üniversite mensuplarının sorunları da en kısa zamanda üniversitelerin görüşleri ve Anayasa ilkeleri çerçevesinde halledilecektir. Özel yüksekokul sorunu da Anayasa Mahkemesi kararları ışığında öğrenci haklarının zedelenmesini önleyecek biçimde çözümlenmesine gayret gösterilecektir. Özel teknik eğitime önem verilecektir. Öğrenciyi hem üst okullara hem de çalışma hayatına hazırlayacak 8 yıllık okulların kurulması için faaliyet gösterilecektir. İlk ve

³⁰⁴⁹ Başbakan Nihat Erim’in 2/4/1971 Tarihinde Cumhuriyet Senatosu ve Milet Meclisinde Okuduğu Hükümet Programı,1971: 3, 7.

³⁰⁵⁰ “Medeniyet Misakı”, *Ulus*, 03.03.1953.

³⁰⁵¹ Erim, 2005: 814.

³⁰⁵² Erim, 2007: 179.

ortaöğretimde tek kitap düzenine geçilecek olup üniversite kitaplarını öğrenciye ucuz fiyata verilebilmesi için tedbirler alınacaktır. Artan öğrenci sayısı karşısında yeteri kadar öğretim üyesi ve öğretmen yetiştirilecek ve aynı zamanda eğitim camiasının var olan sorunları çözümlenmeye çalışılacaktır. Hükümet bilimsel ve teknolojik araştırmaları desteklemeyi kendine hedef edinecektir. Artık bir kültür ve eğitim aracı haline gelen TRT'nin her yerde izlenmesi için gerekli tedbirler alınıp yatırımlar yapılacaktır. En önemlisi de eğitim ve kültür işlerini bir birinden ayırarak bir Kültür Bakanlığı'nın kurulmasına çalışılacaktır.³⁰⁵³ Görülen o ki, Erim'in, 6 aylık eğitim reformu çok dolu ve sağlamdır. Birçok eğitim sorununu çözmeyi kendine hedef edinmiş bir reform listesidir.

Nihat Erim, program ve reformunu Cumhuriyet Senatosu'nda da okumuş ve burada imam hatip okulları ve Türkçe ezan konusuna da değinerek memleketi Kandıra'dan kendisine 300 kişilik bir heyetin geldiğini, kendisine ezanın Türkçe okutulacağını duyduklarını ve bunun doğru olup olmadığını sorduklarını ifade etmiştir. Erim gelen gruba, "sen benim beyanım olarak böyle bir şey duydun mu, nereden çıkarıyorlar bunu...Laik devlette böyle bir şey olmaz, halk ne istiyorsa o yapılır, biz imam hatip okullarına da karşı değiliz" demiştir.³⁰⁵⁴ 1950 yılında Arapça ezana karşı çıkan Erim'in, Başbakanlık döneminde artık fikri değişmiştir. Laiklik anlayışının da artık biraz değişmiş olduğu söylenebilir. Fakat imam hatipler ve Kuran kursları konusunda düşüncesinin Başbakanlık döneminde değişime uğramadığını ifade edilebilir. Erim bu hususta şunları dile getirmiştir:

Kanunsuz olarak bazı kişiler veya derneklerce anayasamızın 21. Maddesinde belirtilen çağdaş bilim ve eğitim esasına aykırı ve izinsiz olarak açılmış Kuran kursları kapatılacaktır. İmam Hatip okulları, orta öğretim sistemine uyacak biçimde, sadece din görevlisi yetiştirecek sayıda ve nitelikte meslek okulları halinde Milli Eğitim Bakanlığınca ıslah edilecektir.³⁰⁵⁵

1940'lardan beri Erim'in imam hatipler konusunda düşüncesi zaten bu şekilde idi. Erim anılarında Hükümet programındaki milli eğitim alanında yapılacak reformları kendisinin yıllardan beri her fırsatta ortaya koyduğu düşüncelerin bir özeti olduğunu dile getirmiştir. Erim, kendisinin bu reformları Meclis'te, CHP sözcüsü veya kendi adına konuşurken bu reformların bir kısmına değindiğini belirtmiş, hatta gazetelerde yazdığı yazılarda da bu konuları işlediğini iddia etmiştir.³⁰⁵⁶ Gerçekten de Erim, her fırsatta ve her mecrada bu

³⁰⁵³ Başbakan Nihat Erim'in 2/4/1971 Tarihinde Cumhuriyet Senatosu ve Milet Meclisinde Okuduğu Hükümet Programı,1971: 8-9.

³⁰⁵⁴ Erim, 2007: 209.

³⁰⁵⁵ CSTD, C.64, T.10, B.58, s. 548.

³⁰⁵⁶ Erim, 2007: 202.

reformların büyük bir kısmından söz etmişti. Erim'in Başbakanlık'tan önceki siyasi hayatı anlatılırken bu hususlara değinilmişti.

Erim'in Başbakan olmadan önce ve Başbakan olduktan sonraki eğitim reformu ile ilgili inancı, “eğitim reformu tam anlamıyla başarılmadıkça, Türkiye'nin gerek kalkınması, gerekse kendisini rahatça yönetmesi mümkün olmayacaktır” şeklindeydi. Eğitim reformunun bütün reformların başında geldiğini söyleyen Erim, okullardaki öğretim yöntemini beğenmemekte ve derhal bunun değiştirilmesini istemektedir. Türkiye, Tanzimat'tan itibaren Fransız eğitim sistemini benimsemiştir. Bu sistem ise gerekli verimi Türkiye'de sağlayamamıştır. Bu yüzden Erim, Almanya'dan başlayarak Amerika ve Japonya'ya kadar ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Demirperde arkası ülkelerin de uyguladığı bir sistem olan teknik eğitim sistemine geçilmesini istemiştir. Teknik eğitim sisteminin yaygınlaştırılması için de 8 yıllık zorunlu eğitim getirilmelidir. Erim'e göre, 8 zorunlu eğitim sistemi, “gençlere kısa sürede hayata atılma imkânı sağlarken, bir yandan da, daha yukarı seviyeleri okuyacak olanların hazırlanmasına imkan veren bir sistemdir”.³⁰⁵⁷ Ne var ki Başbakan Erim'in yıllardır hayranlıkla anlattığı, sözünü ettiği bu eğitim sistemine kendi döneminde de geçilemeyecektir.

Üniversite öğretimi için ise Erim, Türkiye'de uygulanan sistemin Avrupa sisteminin kopyası olduğunu ve Avrupa'daki sistemin gençleri hayata hazırlama bakımından Amerikan üniversite sistemine nazaran çok daha geride olduğunu iddia etmiştir. Bu yüzden Avrupa ile Amerika arasındaki büyük uçurumun nedenini bu eğitim sistemlerindeki farkta gören Erim, Türkiye'deki üniversitelerde Amerikan eğitim sisteminin uygulanması taraftarı olduğuna işaret etmiştir. Fikrini güçlendirmek adına da Erim, Jean Jacques Schreiber'in “Amerika Meydan Okuyor” kitabındaki McNamara'dan naklen verdiği bölümü örnek göstermiştir. Buna göre, Ncmacra, “Amerika ile Avrupa arasındaki açığın, üniversite eğitiminden ileri geldiğini, Amerikan üniversitelerin nazari alanda kalmayıp, hayatla ilişkisini sürdürdüğünü ve Amerika Üniversitelerinin sanayiye, tarıma, bütün hayat alanlarına yardımcı olarak çalıştığına işaret emektedir”. Kendisinin de bu düşüncede olduğunu dile getiren Erim, Türkiye'de Amerikan sistemine uygun olarak kurulmuş olan Orta Doğu Teknik Üniversitesi ile Atatürk Üniversitesi'nin bu minval doğrultusunda çalışmaya gayret ederek verimli olduğunu kaydetmiştir. Erim bu üniversitelerde yaptığı incelemelerde bunu görmüştür. Örneğin, Atatürk Üniversitesi'ni gezdiğinde “deneme tarlalarında, o bölgenin iklimine uygun bitkilerin araştırıldığını” görmüştür. Yine Erzurum'un iklim şartlarında hayvanların kışın ve yazın hangi şartlar altında en elverişli yaşamı bulacakların araştırılmasının yapıldığına şahit olmuştur. Erim yine bu iki üniversite kuruluncaya kadar Türkiye'deki üniversitelerde bu tür çalışmaların

³⁰⁵⁷ Erim, 2007: 202-203.

yapıldığına şahit olmamıştır.³⁰⁵⁸ Erim anılarında bahsetmiş olduğu zihnindeki eğitim reformunun ayrıntılarını Millet Meclisi'nde olduğu gibi Cumhuriyet Senatosu'nda da Hükümet programını sunarken bahsedecektir.

Millet Meclisi'nde başlıklar halinde sunduğu milli eğitim reformunu Erim, anılarında kaydettiği kadar ayrıntılı olmasa da Senato'da da biraz açıklamaya gayret göstermiştir. Erim'e göre, Türkiye'nin Üçüncü Selim Dönemi'nden beri bir türlü modernleşmeyi tamamlayamamasının nedeni eğitimde takip edilecek yöntemi iyi seçememiş olmasından kaynaklanmaktadır. Tanzimat ile birlikte Napolyon sistemi liseleri seçmiş olan Türkiye, bu sistemi seçmekle hata etmiştir. Çünkü bu tür bir sistem Türkiye gibi ülkeler için bir lüktür. Bunun sebebini de Erim, "Bir insan 16 yıl okumaktan hayata atılamıyor. Bir meslek sahibi olamıyor. Bizim gibi memleketlerin, geniş ölçüde eğitim eşitliği yaratması, ancak en nihayet sekiz yılda gençleri bir mesleğe kavuşturmak ile mümkün olabilirdi. Biz programımıza eğitim reformunu alırken bu müşahadededen hareket ettik".³⁰⁵⁹ Anlaşıldığı üzere, Erim'in milli eğitim reformu için takip edeceği sistem bellidir. O da hayata gençleri daha çabuk hazırlayan teknik ve uygulamalı eğitime önem veren bir sistemdir.

Nihat Erim Hükümeti güvenoyu almasından sonra programında ortaya koyduğu reformları gerçekleştirmek için çalışmalarına başlamıştır. Millet Eğitim Bakanı, Şinasi Orel'i bekleyen en büyük sorun, özel yüksekokullar sorunu idi. Milli eğitim reformunu açıklarken Erim, Anayasa Mahkemesi kararları ışığında öğrenci haklarının zedelenmesini önleyecek biçimde özel yüksekokullar sorunun çözümlenmesine gayret gösterileceğini ifade etmişti. 1960'lı yılların başından itibaren kurulmaya başlanan ve sayıları hızla artan özel yüksekokullarının hem fiziki olanakları hem de eğitim kaliteleri düşüktü. Diğer yandan fırsat eşitliğine ters olan bu okullar, birer ticari işletmeler haline gelmiş ve kalitesiz eleman yetiştirmeleri nedeniyle çeşitli meslek kuruluşlarının tepkisi ile karşılaşmıştır. Tepkiler sonucundan mesele Anayasa Mahkemesi'ne götürülmüş ve mahkeme 12 Ocak 1971 tarihinde özel yüksekokullar hakkında kararını açıklamıştı. Buna göre, özel yüksekokullarının hepsi Anayasa'ya aykırı kuruluşlar olarak bulunmuş ve bunların 9 Temmuz 1971 tarihine kadar kapatılmasına karar verilmiştir. Özel yüksekokullarının kapatılacak olması 3 önemli sorunu da beraberinde getirmekteydi: "1-Özel yüksekokullarda okuyan 55 bin üzerindeki öğrencinin geleceği ne olacaktır? 2- Bu okullardan alınmış olan diplomaların geçerliliği ne olacaktır? 3- Bu okulların kapanması ile birlikte biraz daha artacak olan lise mezunlarının üniversitelere

³⁰⁵⁸ Erim, 2007: 203.

³⁰⁵⁹ CSTD, C.64, T.10, B.58, s. 569.

yerleştirilememesi sorunu”. Bu üç sorun, Erim’in Başbakan olması ile birlikte kamuoyunda daha fazla tartışılmaya başlanmıştır.³⁰⁶⁰

İşte Erim’in Milli Eğitimi Bakanı olan Şinasi Orel, daha Hükümet güvenoyu almamışken bu soruna eğilmiş ve verdiği demeçte Hükümet olarak hazırlayacakları kanun tasarılarının en başında bu konunun geldiğini kaydetmiştir. Sorunu nasıl çözüleceği hakkında bir bilgi vermeyen Orel, şöyle konuşmuştur:

Pek tabii sayıları çok kabarık bir rakama ulaşmış olan özel yüksekokullu çocuklarımızın bu önemli problemi bir çözüme kavuşturulacaktır. Bu öğrencilerin sokakta bırakılmaları düşünülemez. Esasen bu gün en aktüel bir konu, özel okulların durumudur. Anayasa mahkemesinin iptal işleminden ve gerekçenin açıklanmasından sonra meseleyi iyi şekilde halle çalışacağız.³⁰⁶¹

Milliyet Gazetesi’nden Abdi İpekçi de bu sorunu köşesine taşımış ve Erim Hükümeti’ni bekleyen ilk acil sorunun özel yüksekokullar sorunu olduğunu kaydetmiştir. Bu sorunun acil olarak çözülmesi gerektiğini ifade etmiş olan İpekçi bunun gerekçesini, “Zira Anayasa mahkemesi tarafından iptal edilen hükümlerin yürürlüğe girmesi için sadece üç ay kalmıştır. Durumu yeniden düzenleyecek tasarılar bu üç ay içinde kanunlaşmazsa 40’a yakın okul, 70.000’i aşan öğrenci, 2000 öğretim üyesi ve 4500 personel bir anda kanun dışına düşeceklerdir” şeklinde açıklamıştır. Anayasa Mahkemesi’nin özel yüksekokulların kapatılma gerekçelerine de değinen İpekçi bu gerekçeler, şöyle sıralamıştır:

1-Anayasanın 120’inci maddesi üniversiteler için devlet tekeli ön görmektedir. Bu bakımdan herhangi bir üniversitenin öğretim alanına giren konularda özel kişilerin öğretim kurumu kurmaları Anayasaya aykırıdır. 2-Özel Yüksekokulların üniversitelerden ayrı bir sınav düzeni benimsemeleri ayrıca eşitlik ilkesine de aykırı bir durum yaratmaktadır. 3-Öğretim ve Eğitim, devletin başta gelen ödevlerinden biri olduğuna göre bu ödevin özel kişiler tarafından kazanç amacı güden kurumlarca paylaşılması sosyal devlet ilkesiyle bağdaştırılmaz ve Anayasaya aykırı düşer.³⁰⁶²

Gerekçeleri açıkladıktan sonra İpekçi, Anayasa Mahkemesi’nin kararları kesin olduğu için bunu sorgulamak yerine çözüm arayışına girişmenin daha yararlı olacağını kaydetmiştir. Ve kendi çözüm önerisi olarak üniversite eğitimi ile yüksekokul eğitimi arasında yapılacak bir ayırımın bu sorunun çözümünü kolaylaştıracağını savunmuştur. Çünkü bu ayırımla birinci maddede ifade edilen Anayasa Mahkemesi’nin gerekçesinin boşa çıkması sağlanacaktır. Modern eğitimde de zaten bu ayırımın yapılmasının şart olduğunu ifade etmiştir. İpekçi’ye

³⁰⁶⁰ “Özel Okullar 9 Temmuz’dan Sonra Ayakta Tutulamaz”, *Cumhuriyet*, 25.04.1971.

³⁰⁶¹ “Eğitim Bakanı: Özel okullar sorunu ilk işimiz olacak”, *Milliyet*, 29.03.1971.

³⁰⁶² “Erim Hükümetini Bekleyen İlk İvedi Sorun”, *Milliyet*, 28.03.1971.

göre, üniversiteler bilim ile uğraşması gerekir, yüksekokullar ise pratisyen yetiştirmelidir. Sorunun sadece bu ayrımın yapılması ile elbette çözülmeyeceğini bilen İpekçi, aynı zamanda yüksekokul eğitiminin belli kurallara bağlanmasını, bu okullar üzerinde devlet denetiminin sağlanmasını ve son olarak bu okulların yetiştireceği öğrencilerin sayısı ihtiyaca göre belirlenmesini tavsiye etmiştir.³⁰⁶³

Hükümet'in güvenoyu alıp çalışmalarına başlamışından sonra ise Şinasi Orel, Adana'da verdiği demeçte özel yüksekokullar sorunun 9 Temmuz'a kadar çözümleneceğini ve öğrencilerin sokakta bırakılmayacağını bildirmiştir. Aynı zamanda özel yüksekokullar sorunu üzerinde geniş kapsamlı çalışmalara girişildiğini belirten Orel, Anayasa'da değişiklik yapmak veya bu okulları devletleştirmek gibi çözüm yolları üzerinde görüşler ortaya çıkmış olduğunu da duyurmuştur.³⁰⁶⁴ Görülen o ki, artık Hükümet bu sorunun çözümü noktasında belli bir aşama kaydetmiştir.

Bu arada ilgili meslek kuruluşları, özel okul öğrencileri ve özel okul sahipleri, sorunun kendi görüşlerine uygun bir biçimde çözümlenmesi için gerek kamuoyunu gerekse Hükümet'i etkilemeye çalışmışlardır. Konuyla doğrudan ilgili bu çeşitli kesimlerin tartışmalarından ortaya çıkan ortak sonuç, bu okulları yaşatmak için Anayasa'nın değiştirilmesinin artık mümkün olmadığı yönündedir. Tartışmacılara göre, artık Türkiye'de özel yüksekokulların varlığı diye bir sorun değil, bu okullara önceden girmiş olan öğrencilerin sorunu vardır. Üniversite Öğretim Üyeleri Sendikası adına konuşan Prof. Dr. Ümit Doğanay, Anayasa Mahkemesi'nin kararının açık ve kesin olduğunu bu yüzden nasıl yorumlanırsa yorumlansın sonucun değişmeyeceğini, bu özel yüksekokulların kapatılacağını belirttiikten sonra 55 binden fazla özel yüksekokul öğrencisinin öğrenimlerini tamamlayabilmeleri için ortaya bir çözüm önerisi atmıştır: "1-Özel Yüksekokul öğrencilerini paralel üniversite fakültelerine veya Devlet Yüksekokullarına yerleştirmek. 2-Özel Yüksekokulların elverişli olanları devletleştirmek. 3-Özel Yüksekokullardan eğitime elverişli olanları tasfiye amacı ile devletleştirmek". Doğanay'a göre, bu üç çözüm önerisinden ilk ikisinin birçok sakıncaları bulunmaktadır. Birinci çözüm önerisinin sakıncası, devlet üniversitelerinde yer sıkıntısının olması ve intibak sınavını özel öğrencilerin geçememe sorunu vardır. İkinci çözüm önerisinin ise öğrenciler için cazip olmakla birlikte devlet bütçesine ağır bir yük getirecektir. Ve aynı zamanda özel okul öğrencileri bu formülle ücretsiz okuma olanağına kavuşması üniversite giriş sınavına katılmamış olan bu özel okul öğrencilerine bir ayrıcalık olarak düşünülecek ve devlet üniversitesini kazanmış olan öğrencilere haksızlık olacaktır. Üçüncü çözüm yolunun sakıncası pek yoktur. Bu çözüm yoluna göre, devlet özel yüksekokullarını, öğrencilerden de

³⁰⁶³ "Erim Hükümetini Bekleyen İlk İvedi Sorun", *Milliyet*, 28.03.1971.

³⁰⁶⁴ "Özel Yüksekokulları İşi 9 Temmuz'a Kadar Çözümlenecek", *Milliyet*, 23.04.1971.

alacağı harç paralarıyla kiralama yoluna gitmeli ve devletin bütçesi böylece zarar etmemiş olacaktır. Böylece öğrenciler bu okullarda eğitimlerini tamamlamış olurlar. Doğanay, Özel yüksekokulların kapatılması ile birlikte ortaya çıkacak ve sayıları gittikçe artacak üniversiteye yerleşemeyen lise mezunu öğrenci sorunu ile ilgili olarak da yeni fakültelerin açılmasını ve mevcut fakültelerde ikili üçlü öğrenim (gece eğitimi) faaliyetlerine başlanmasını tavsiye etmiştir.³⁰⁶⁵

Kamuoyunda bu mesele yoğun bir şekilde tartışılırken Hükümet de bu sorunun çözümü için üniversitelerden görüşler almaya çalışmıştır. Milli Eğitim Bakanı Şinasi Orel, 29 Nisan 1971 tarihinde İstanbul Üniversite Rektörü Nazım Terzioğlu'nu makamında ziyaret ederek görüş sormuştur. Ardından basına yaptığı açıklamada Orel, sorunun çözümünde tespit edilen prensiplerin Bakanlar Kurulu'ndan geçtikten sonra açıklayacaklarını belirtmiştir.³⁰⁶⁶

Nihayet Bakanlar Kurulu, 14 Mayıs 1971'de toplanarak 4 saat boyunca özel yüksekokullar sorununu konuşmuşlardır. Bunun sonucunda Meclis'e sunmak üzere bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Tasarı hakkında basına demeç veren Orel, özel yüksekokullarının bazılarını devletin pazarlıkla satın alacağını, ancak hangisini satın alıp hangisini almayacaklarının belli olmadığını ifade etmiştir. Bazı yüksekokulların ise devletin belki kiralayabileceğini de kaydeden Orel, özel yüksekokullarda okuyan öğrencilerin devlet okullarına geçerken yeni bir sınava tabi tutulmayacaklarını da kaydetmiştir. Fakat Orel'in anlattıklarına göre, bu kanun tasarısı henüz kesinleşmemiş olup üzerinde değişiklikler de yapılabilecektir.³⁰⁶⁷ Beklenen Kanun Tasarısı, 18 Mayıs 1971 tarihinde Millet Meclisi'ne sunulmuştur. Tasarıya göre Hükümet, söz konusu özel yüksekokullarından işine yarayacak olanları kira ya da para ile satın alacaktır. Öğrenciler ise devlet akademilerinde öğrenimlerine devam edebileceklerdir. Öğrenciler özel okullara ödedikleri ücretin aynısını 4 taksit halinde devlete ödemeye devam edecektir. Daha önce bu okullardan mezun olan öğrencilerin diplomaları ise geçerli olmaya devam edecektir. Robert Koleji'nin Bebek'teki binaları da devletleştirilerek Boğaziçi Üniversitesi'ne devredilecektir. Böylece Robert Koleji'nin Bebek'teki kampüs alanında yeni bir üniversite, Boğaziçi Üniversitesi ortaya çıkmıştır.³⁰⁶⁸ Heybeli Ada Ruhban Okulu ise devletleşmeyi kabul etmeyerek kapanmıştır.³⁰⁶⁹

Millet Meclisi'nde görüşülmesi ve kanunlaşması uzun süren özel yüksekokullar Kanun Tasarısı, ancak 25 Ağustos 1971'de kanunlaşarak yürürlüğe girmiştir. Kabul edilen

³⁰⁶⁵ "Özel Okullar 9 Temmuz'dan Sonra Ayakta Tutulamaz", *Cumhuriyet*, 25.04.1971.

³⁰⁶⁶ "Orel: Önce özel okullar sorunu üzerine çalışıyoruz", *Milliyet*, 30.04.1971.

³⁰⁶⁷ "Bazı özel okullar devletleştiriliyor", *Cumhuriyet*, 15.05.1971; "Bazı okulları devlet pazarlıkla satın alacak", *Milliyet*, 15.05.1971.

³⁰⁶⁸ "Özel okul ücretleri 4 taksitle ödenecek", *Milliyet*, 19.05.1971; "Robert Koleji Boğaziçi Üniversitesi oluyor", *Milliyet*, 31.05.1971.

³⁰⁶⁹ "Ruhban okulunun sessiz bekleyişi", *Cumhuriyet*, 10.05.1994.

Kanun'a göre, özel yüksekokullar meselesi yukarıda da ifade edildiği gibi ve öğrencileri mağdur etmeyecek şekilde çözüme kavuşturulmuştur.³⁰⁷⁰ Nihat Erim, özel yüksekokul meselesini Hükümet programının milli eğitim reformu başlığı altında Anayasa Mahkemesi kararlarına aykırı olmayacak ve öğrenciyi de mağdur etmeyecek bir şekilde çözülmesine söz vermişti. İşte görüldüğü üzere Erim, sözünü bu hususta yerine getirmiştir.

Nihat Erim'in milli eğitim reformu kapsamında gerçekleştirmek istediği bir diğer nokta ise Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'nda Hükümet, reformunu açıklarken ifade ettiği gibi imam hatip okullarını kapatmayarak onları orta öğretim sistemine uyacak biçimde ıslah etmektir. Bu doğrultuda Milli Eğitim Bakanı Orel, imam hatip okullarının ıslah amaçlı ilk kısımlarını kapattıklarını açıklamıştır.³⁰⁷¹ Hükümet'in aldığı bu karara tepki gelmekte gecikmemiştir. 11 Ağustos'ta İçel Senatörü Lütfi Bilgen, kimseye danışmadan Milli Eğitim Bakanlığı'nın imam hatip okullarının birinci kısmını kapatmakla yanlış yaptığını ifade etmiş ve kısaca imam hatip okullarının kapatılmasının şu sakıncaları doğuracağını dile getirmiştir:

...İmam hatip okulları bu gizli ve sapık eğitimden halkı kurtarmak için en güzel ve isabetle kurulmuş okullardır. İşleyişlerindeki hata kuruluşlarındaki isabeti gölgelememelidir. Öğrencilerin ve öğretmenlerin bir takım kusurları olabilir. Ama bunu okul sistemine bağlamak daha büyük bir hata olur. Nasıl ki doktorların şahsi kusurlarını tıp fakültesine yükleyerek kapatırsak, mutatabibler ortalığı istila ederse İmam hatip okullarını kapatınca da meydan Nurcu, Süleymancı gibi din ve millet bütünlüğünü bozuculara kalır. Buna kimse mani olamaz...İmam hatip okullarının yeterince aydın din adamı yetiştirip yetiştiremediği ayrı bir konudur. Hatta bunun münakaşası kendileri yaparlar...Bunu da kapatırsak büsbütün kalitesiz insanlar din adamı diye her tarafı karanlığa boğacaklardır.³⁰⁷²

Cumhuriyet Senatosu'nun ertesi günkü toplantısında da bu sefer AP Senatörü Alaeddin Yılmaztürk, gündem dışı söz alarak yine imam hatip okullarının birinci kısmının kapatılmasını eleştirmiştir. Yılmaztürk, imam hatip okullarının ilk kısımlarının kapatılma gerekçesi olarak Hükümet'in gerçek manada aydın ve hakiki din adamı yetiştirmek olduğunu ifade ettiğini hatırlatmış ve ardından bunun yolunun imam hatiplerin ilk kısımlarını kapatma şeklinde olmaması gerektiğini savunmuştur. Peygamber Hz. Muhammed'in, Kur'an'ı 23 sene öğrettiğini hatırlatarak bu kararı verenlerin 4 sene gibi ya da 8 sene gibi kısa devrede Kur'an'ı öğretemeyeceklerini ve eğer öğreteceklerine inanıyorlarsa ancak kendilerini kandırması olacaklarını söylemiştir. İslam dinin 4 yaşından itibaren öğretilmesinin gerektiğine inandığını da sözlerine ilave etmiştir.

³⁰⁷⁰ "Özel okullar tasarısı kanunlaştı", *Cumhuriyet*, 26.08.1971; MMTD, D.3, C.17, T.2, B.154, s. 151-160.

³⁰⁷¹ "Orel: İmam hatip okulları liseden başlayacak", *Milliyet*, 11.08.1971.

³⁰⁷² CSTD, C.66, T.10, B.100, s. 546-547.

Yılmaztürk'ün eleştirilerinden sonra kürsüye Orel çıkarak dünkü ve bugünkü eleştirilere cevap vermiştir. Orel, alınan kararın Bakanlık tarafından alınmadığını, Hükümet tarafından alındığını ve ayrıca Hükümet programının milli eğitim reformuna uygun olarak imam hatip okullarında ıslahat yapıldığını açıklamıştır. İmam hatip okullarının ilk kısımlarını kapatmalarının gerekçesini ise şöyle savunmuştur:

İmam hatip okullarının birinci devre programlarında dinle ilgili, çocuğun yaş ve fikir seviyesine ağır gelen dersler vardır. Bu dersler klasik orta okulda öğrenilmesi zaruri olan genel kültür derslerinin aleyhine olarak öğrenciyi işgal etmekte ve yormaktadır. Bu nevima alfabeyi öğrenmekte olan bir öğrencinin, aynı zamanda okuma kitabını ezberlemesi mahiyetindedir.

Orel, din adamlarının her şart ve ortamda mukayese yapabilmeleri için genel kültür bilgisine sahip olmalarının şart olduğunu ve bu yüzden önce din adamlarının genel kültür bilgisine sahip olmalarını istediklerini belirtmiştir. Genel kültüre sahip olmayan din adamlarının topluma zarar vereceklerini ve mesleklerinde başarılı olamayacaklarını düşünen Orel, diğer meslek okulların da birinci devresinde genel kültür derslerinin verildiği, ikinci devresinde meslek derslerine geçildiğini, dolayısıyla imam hatip okulunun da bir meslek okul olması nedeniyle yaptıkları işlemin normal olduğunu vurgulamıştır.³⁰⁷³ Böylece çıkartılan bir yönetmelik değişikliği ile Erim'in milli eğitim reformunda yapmayı hedeflediği imam hatip okullarının ıslah edilmesi işi başarıya ulaşmıştır. Orel'in Cumhuriyet Senatosu'ndaki bu konuşması aslında Nihat Erim'in imam hatipler konusundaki düşüncesinin bir özeti durumundadır. Çünkü Erim'in siyasi hayatının anlatıldığı önceki bölümlerinde de ifade edildiği üzere, Erim, din adamının devlet tarafından en iyi şekilde yetiştirilmesini, özellikle her anlamda donanımlı aydın din adamlarının yetiştirilmesini ve çok erken yaşlarda din eğitimine başlanmamasını istemekteydi. Devlet kontrolü dışında verilen din eğitimlerine ise her zaman karşı çıkmıştır.

Milli Eğitim reformunda ifade edilen zorunlu, kesintisiz 8 yıllık eğitim sistemi sürekli gündeme gelmesine ve bununla ilgili çalışmalar başlatılmış olmasına rağmen bu husus, Erim döneminde gerçekleştirilemeyecektir. Orel, gerçekleştirmeyi planladıkları 8 yıllık eğitim sistemi içerisinde teknik eğitime de önem verileceğini ve bu 8 yıllık kesintisiz eğitimin nasıl olacağını 14 Nisan 1971'de verdiği bir demeçle izah etmiştir. Orel, “8 yıllık ilköğretimde, ilkokul bölümü 4 yıla indirilecek, geriye kalan 4 yılda da öğrencilere hayata hazırlayıcı bilgiler verilecektir” demiştir. “Bu okulların önce çeşitli bölgelerde deneme niteliğinde açılacağını” da belirten Orel, daha sonra şöyle konuşmuştur:

³⁰⁷³ CSTD, C.66, T.10, B.101, s. 591-593.

8 yıllık okullarda, 4 yıllık ilkokul eğitiminden sonra, bölgelerin özelliklerine göre çocuklar, iş esası üzerinde eğitim görecekler, öğrenci köyüne döndüğü zaman köy hayatına ve ekonomisine yararlı duruma gelecektir. Bu öğrencilere yerine göre demircilik, sağlık işleri, tarım işleri öğrenecekler ve 8 yıllık bir eğitim öğrencileri hayatını kazanabilir vatandaş durumuna getirecektir.³⁰⁷⁴

Ayrıca Bakan, isteyen öğrencilerin 8 yıllık eğitimi bitirdikten sonra liseye gidebileceklerini kaydetmiştir. Liseye geçişler ise bir sınavla olacaktır. Sınav sonucuna göre öğrenciler meslek lisesine gidebilecekleri gibi üniversite için başka liselere de gidebileceklerdir.³⁰⁷⁵ Görülüşü üzere, Orel'in açıkladığı bu sistem Nihat Erim'in gerçekleştirmek istediği sistemdi.

Orel, en son 24 Kasım 1971'de Milli Eğitim Reformu Çalışmaları Seminerleri'nde ilköğretimin 8 yıla çıkarılacağına müjdesini vermiştir.³⁰⁷⁶ Fakat aşağıda da görüleceği üzere, 11 Bakanın istifa etmesi sonucunda bu reformlar gerçekleştirilemeyecektir. Aslında Erim'in sözünü ettiği reformların hepsinin gerçekleştirilememesinin nedenlerinden birisi de 1971 yılının Nisan ayından itibaren ülkede şiddet olaylarının artması nedeniyle Hükümetin bütün enerjisini Anayasa değişikliklerine ayırmış olmasıdır. Erim'in gerçekleştirmeyi çok isteyip de gerçekleştiremediği zorunlu 8 yıl kesintisiz eğitim, 16 Ağustos 1997 tarihinde çıkartılan bir yasa ile gerçekleştirilecektir.³⁰⁷⁷

Yine Milli Eğitim Reformu'nda ve Hükümet programında Atatürk İlkelerine büyük oranda vurgu yapılmıştı. Hükümet programı güvenoyu aldıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nın yaptığı çalışmalardan birisi de Atatürk ilkelerinin bilimsel yönden saptanmasını ve gelecek kuşaklara gerektiği şekilde öğretilmesini sağlamaktı. Bu amaçla, "Atatürk İlkeleri Komisyonu" kurmuştur. Komisyon, Atatürk ve Atatürk ilkeleri konusunda o güne kadar geniş araştırmalar yapmış olan bilim adamlarından kurulmuştur. Toplam 19 kişiden oluşan komisyon üyeleri içerisinde Hamza Eroğlu, Cihat Alpan, Afet İnan, Enver Ziya Karal, Orhan Aldıkaçtı, Fahir Armaoğlu ve Halil İnalçık gibi alanından ün yapmış önemli isimler de bulunmaktaydı.³⁰⁷⁸ Cumhuriyet Gazetesi, Atatürk İlkeleri Komisyonu'nun kurulmasını 12 Mart sonrası olumlu gelişmelerden birisi ve kuşkusuz en isabetlisi olarak tanımlamıştır. Neden böyle bir komisyona ihtiyaç duyulduğunu Cumhuriyet Gazetesi açıklamıştır. Atatürk ve ilkeleri son yıllarda siyasal partiler tarafından siyasal çıkarlar uğruna bir tarafa bırakılmış olup zaman içerisinde Atatürk ilkeleri neredeyse tamamen unutulacak duruma düşmüştür.

³⁰⁷⁴ "Orel: İlkokullar 4 yıl olacak, Sonra iş eğitimi görülecek", *Milliyet*, 14.04.1971.

³⁰⁷⁵ "Orel: İlkokullar 4 yıl olacak, Sonra iş eğitimi görülecek", *Milliyet*, 14.04.1971.

³⁰⁷⁶ "İlköğretim süresi 8 yıla çıkarılıyor", *Milliyet*, 24.11.1971.

³⁰⁷⁷ "Çağdaş eğitime onay", *Cumhuriyet*, 17.08.1997.

³⁰⁷⁸ "Atatürk ilkeleri komisyonu kuruldu", *Milliyet*, 17.06.1971; "Atatürk ilkeleri komisyonun 19 üyesi belli oldu", *Son Havadis*, 18.06.1971.

Gazeteye göre, Atatürkçülük, “bu ülkenin gelişme, yükselme ve mutlu olmasının tek ve açık formülüdür”. Muasır medeniyet seviyesine yükselmenin formülü de Atatürk ilkelerinde saklıdır. Fakat son zamanlarda başta iktidarlar olmak üzere siyasi partiler ve vatandaşlar bu gerçeğin farkına varamaz duruma düşerek Türk Devleti ve milletini asıl tutunacak daldan uzaklaşmıştır. Bu uzaklaşma ile birlikte ortaya bu günkü karanlık sonuç çıkmıştır. TSK'nin müdahalesi ile Türkiye kaybettiği Atatürk yolunu tekrar bulmaya başlamıştır. Son olarak Gazete, Atatürk İlkeleri Komisyonu'nu, “Atatürk ve Atatürkçülüğün yeniden doğuşunun bir müjdesi” olarak vasıflandırmıştır.³⁰⁷⁹ Kısacası Atatürk İlkeleri Komisyonu, son zamanlarda hep birlikte Atatürk ilkelerinden ayrıldığı iddia edilen milletin yeniden ona dönmesini sağlamak için kurulmuştur.

Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan düşüncenin benzerini Şinasi Orel de birkaç gün sonra gazetecilere verdiği bir demeçte dile getirmiştir. Orel, bu gün ülkenin içinde bulunduğu bütün bunalımların nedenin Atatürkçülüğe gerektiği gibi sarılmamak olduğunu ve 12 Mart Muhtırası ile Atatürk çizgisine dönüşün sağlandığını söylemiştir. Ardından şunları ifade etmiştir:

12 Mart'ın anlamı Atatürk çizgisine dönüştür. Ülkede bütün bunalımların nedeni Atatürkçülüğe sarılmamaktır. Geçmişte aşırı uçlar kendi doğmaları içinde hareket etmişlerdir. Onlara göre Atatürkçülük donmuş bir ideolojidir. Aslında Atatürkçülük donmuş bir ideoloji değildir. Onların faydalandığı Atatürk ilkelerinin uygulamasında bırakılan boşluklar olmuştur. Biz, bu boşluğu doldurarak hareket edeceğiz. Atatürk ve Atatürkçülük bizim bayrağımız olacaktır.³⁰⁸⁰

Bu arada 24 Temmuz 1971 tarihinde Nihat Erim'in de yer aldığı, Cumhurbaşkanı Sunay, Genel Kurmay Başkanı Tağmaç ve Kuvvet Komutanları ile bir toplantı yapmıştır.³⁰⁸¹ Toplantıda Tağmaç ve Kuvvet Komutanları Milli Eğitim Bakanı Şinasi Orel'i Erim'e şikayet etmişlerdir. Şikayet konusu Orel'in solcuları Bakanlık'ta işbaşına getirmiş olması ve hazırlanan Eğitim Reformu Raporu'nda Atatürkçülük'ten ve milliyetçilikten çok söz edilmemesidir. Tağmaç, “Şinasi Orel'in bir solcu olduğunu, solcularla işbirliği yaptığını, bunun felaket olduğunu, her şeyin bozulacağını, Atatürk Akademisi ile meşgul olmanın şimdi sırası olmadığını, önce bakanlıktaki solcuları temizlemek gerektiğini söylemiştir”. Hatta benzer suçlamalar yani solculuk suçlamaları Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı için de yapılırca Erim, hiçbirini ezbere savunmayacağını öncelikle ifade ederek şöyle konuşmuştur.

³⁰⁷⁹ “Atatürkçülük tek yol”, *Cumhuriyet*, 18.06.1971.

³⁰⁸⁰ “Orel: 12 Mart Atatürkçülüğe dönüştür”, *Milliyet*, 22.06.1971; “Orel: Türk eğitim hayatı bütün olarak hasta”, *Dünya*, 22.06.1971.

³⁰⁸¹ “Sunay, Erim, Tağmaç ve komutanları kabul etti”, *Dünya*, 25.07.1971.

Orel'i önceden tanımadığını, daha ziyade hem asker hem planlamacı hem büyükelçi olması sebebiyle tercih ettiğini ve Orel'i daha çok komutanların tanınması gerektiğini belirtmiştir. Solcu olarak suçlanan ve on kişilik Eğitim Reform Komisyonu'nda görevli olan iki ismi kendisinin tercih ettiğini ve tercih etmesinin nedeni olarak da ılımlı solun fikirlerin alınmasında bir mahzur görmediğini kaydetmiştir. Söz konusu solcu fikirleri yansıttığı söylenen Eğitim Reformu Raporu'nun istişari bir rapor olduğunu ve son kararı kendilerinin vereceğini açıklamıştır. Komutanları rahatlatmak için de materyalist bir raporun kendilerinin imzasından geçmeyeceğini de sözlerine eklemiştir.³⁰⁸² Yani Erim, milli eğitim reformlarını gerçekleştirmeye çalışırken ordunun solculuk suçlamalarına maruz kalmıştır. Reformların içeriğine de müdahale etmeye kalkışan ordu, reformların gecikmesinde etkili unsurlardan birisi haline gelecektir.

Nihat Erim'in eğitim reformunda yer alan konulardan birisi de “Anayasanın ön gördüğü kültürel kalkınmanın etkin biçimde gerçekleştirilebilmesi için eğitim ve kültür işlerinin bir birinden ayrılarak bir Kültür Bakanlığının kurulması” konusuydu³⁰⁸³. Temmuz ayında Kültür Bakanlığı kurulmuş ve Nihat Erim, Bakanlığın başına da Talat Halman'ı getirmişti³⁰⁸⁴. Tağmaç, 24 Temmuz'daki toplantıda Erim'in atadığı Halman'dan da şikayetçi olmuştur. “Hemen bölge tiyatrosu işiyle meşgul olmaya başladı, kültür devrimden söz etti. Bundan çok daha ciddi işler var” diyerek şikâyette bulunan Tağmaç'a Erim, “Atatürkçü, milliyetçi bir genç. Çok güzel bir kültürü var. Pırıl pırıl. Tecrübesi yok. Hemen ilk hata ile hüküm verilmemeli. Böyle yaparsak adam yetişmez. İnsanları ziyan ederiz” demiştir.³⁰⁸⁵ Artık Erim, Hükümeti'ne karşı yapılan suçlamalardan çalışamayacak duruma geldiğini ifade ederek kendisinin yerine başka birisinin bulunması halinde Başbakanlığı bırakacağını orada bulunanlara söylemiştir. Bunun üzere komutanlar ve Cumhurbaşkanı Erim'e güvendiklerini belirterek güven tazelemişlerdir.³⁰⁸⁶

Reformları gerçekleştirmek adına çalışmalarına devam eden Milli Eğitim Bakanlığı, reformda yer alan ilk ve orta öğretimde tek kitap uygulamasına ilişkin karar almıştır. Buna göre, artık ilkokullarda Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği kitaplar okutulacaktır.³⁰⁸⁷ Görüldüğü üzere, Erim, eğitim reformunun bir kısmını gerçekleştirirken ordunun sürekli işlerine karışması, Hükümet'in dağılması ve anarşi olaylarının artması nedenleriyle diğer bir kısmını gerçekleştirememiştir.

³⁰⁸² Erim, 2005: 972.

³⁰⁸³ Başbakan Nihat Erim'in 2/4/1971 Tarihinde Cumhuriyet Senatosu ve Milet Meclisinde Okuduğu Hükümet Programı, 1971: 9.

³⁰⁸⁴ “Kültür Bakanlığının kuruluş gerekçesi dün açıklandı”, *Milliyet*, 17.07.1971.

³⁰⁸⁵ Erim, 2005: 972.

³⁰⁸⁶ Erim, 2005: 973.

³⁰⁸⁷ “İlkokullarda tek kitap okutulacak”, *Dünya*, 18.06.1971.

Hükümet programındaki önemli reform konularından bir diğeri ise toprak ve tarım reformuydu. Toprak reformu konusunda CHP ile AP arasında öteden beri reformun adı konusunda bir ayrılık bulunmaktaydı. CHP bu reforma eskiden beri toprak reformu derken, AP ise tarım reformu demektedir. Toprak reformundan CHP, öncelikle topraksız çiftçiye toprak dağıtılmasını anlarken, AP toprak dağıtımından daha çok tarım usullerinin ve tarım tekniğinin modernleştirilmesini ve ıslah edilmesini anlamaktaydı. Nihat Erim Hükümeti ise bu reformun adına programlarında toprak ve tarım reformu adını vermiştir. Erim Hükümeti bu reformdan bu iki anlamı da içinde barındıran yani hem toprak hem de tarım reformu anlamını taşıyan bir reform yapmak istiyordu. Erim, “Toprak ve Tarım Reformu” terimini bütün söylemlerinde kullanacaktır.³⁰⁸⁸

Reformların ilk sırasında yer alan “Toprak ve Tarım Reformu”nu Millet Meclisi’nde Erim okurken, toprak reformunu güçleştirecek ve toprak reformlarından kaçışları önleyecek tedbirleri almak için hemen bir Toprak Reformu Ön Tedbirler Tasarısı’nın öncelikle çıkmasını istemiştir. Ayrıca toprak reformunu planlamak ve uygulamak üzere de Toprak Reformu Örgütü’nün kurulması istenmiştir. Erim’in kısaca ifade ettiğine göre, tarımın modernleşmesine ve verimliliğinin artmasına önemli ölçüde değer verilecek ve diğer yandan tarım vergisi sistemi getirilecektir. Bütün bunlar yapılırken kurumlar, koordineli olarak bir çalışma yürütecektir.³⁰⁸⁹

Hükümet programı ve reformları Millet Meclisi’nden sonra Cumhuriyet Senatosu’nda da görüşmüştür. Senatoda söz alarak Erim, senatörlere toprak ve tarım reformu hakkında biraz daha detaylı bilgiler sunmuştur. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra toprak reformunu yapmamış çok az ülke kaldığını ve Japonya’nın bile vatandaş başına 10 dönüm gibi çok az toprak vermek pahasına da olsa toprak reformunu yapma zorunluluğu hissettiğini hatırlatmıştır. Hal böyle iken Erim, Türkiye’de toprak reformu yapmanın insan hakları açısından zorunlu olduğunu kaydetmiştir. Erim’e göre, bu mesele topraksız çiftçiye toprak verme meselesi değildir. Hatta bu mesele, üretimi çoğaltma ve sosyal bir mesele de olmayıp bir insan hakları meselesidir. Erim, toprak ve tarım reformunu yaparken de bu işte başarılı olmuş ülkelerin uzmanlarından da faydalanacaklarının altını çizmiştir.

Reformun başarısı ve sürekliliği hakkında ise Erim, “Bizim hükümetimizin belki bu reformları başlayıp sonuna kadar götüremez, vakti buna müsaade etmez. Ama o tarzda başlamak, o tarzda planlamak istiyoruz ki, bizden sonra gelen hükümetler ancak buna devam etmek çaresi karşısında kalsınlar, geri dönmeyinler, durduramasınlar” şeklinde konuşmuştur.

³⁰⁸⁸ Erim, 2007: 200.

³⁰⁸⁹ Başbakan Nihat Erim’in 2/4/1971 Tarihinde Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisinde Okuduğu Hükümet Programı, 1971: 7.

Bazı milletvekillerinin, Hükümet'in hazırlayacağı toprak reformunun işçi partisinin toprak reformu projesine benzeyeceği yönündeki eleştirilere Erim, toprak reformunu kendilerinin 1961 Anayasası'nın gösterdiği yönde ve 1961 Anayasası'nın garantisi içinde yapacaklarını ve başka türlü bir toprak reformunu düşünmediklerini söylemiştir.³⁰⁹⁰ Reformun ana hatları böylece ortaya konulduktan sonra sıra reformun ayrıntılarını hazırlamaya geliyordu.

Tarım Bakanı Orhan Dikmen, Toprak ve Tarım Reformu konusu ile ilgilenmeyince Başbakan Erim, bu iş için Başbakan Yardımcısı Atila Karaosmanoğlu'nu görevlendirmiştir. Reformun planlanması ve uygulamasına geçmeden önce büyük toprak sahiplerinin topraklarını bölerek reformun dışında kalmalarını veya reformun etkisini azaltmalarını önlemek için Karaosmanoğlu'nun Hükümet programında da ifade edildiği üzere, bir Ön Tedbirler Kanunu hazırlaması gerekiyordu. Kanunu hazırlayabilmek için de Karaosmanoğlu, Refet Erim'in yardımlarıyla İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden üç hukukçuyu yanına davet etmiştir. Refet Erim'in tavsiye etmiş olduğu Aydın Aybay, Ümit Doğanay ve Kevork Acemoğlu'nun ve bunlar dışında başka isimlerin de bulunduğu bir komisyon kurulmuştur. Bu Komisyon, Ön Tedbirler Kanunu da olmak üzere Toprak Reformu Kanun Tasarısı'nı hazırlayacak komisyondur.³⁰⁹¹ Toprak ve Tarım Reformu'nun gerçekleşmesine yön verecek olan Ön Tedbirler Kanun Tasarısı Karaosmanoğlu'nun başkanlığında toplanan Komisyon tarafından aylarca süren çalışmalar sonucunda 24 Eylül 1971 tarihinde Bakanlar Kurulu'na sunulmuştur. Bakanlar Kurulu'nda görüşülmeye başlanan Tasarı, yapılan son birkaç değişiklikle Millet Meclisi'ne gönderilecekti.³⁰⁹² İşte o değişiklikler de 25 Eylül'de tamamlandıktan sonra³⁰⁹³ 29 Eylül'de Millet Meclisi'ne sunulan Toprak ve Tarım Reformu Ön Tedbirler Kanun Tasarısı hemen Geçici Komisyona havale edilmiştir.³⁰⁹⁴ Kanun Tasarısı'na göre, bu kanunun uygulanmasında görev almak ve ilgili çalışmaları yapmak üzere Başbakanlığa bağlı bir Toprak Reformu Müsteşarlığı'nın kurulması ön görülmüştür. Tarım arazisinin tanımı ile başlayan Toprak Reformu Ön Tedbirler Kanun Tasarısı'nın en önemli bölümler şöyle sıralanmıştır:

1-Beş dekardan büyük tarım arazisi malikleri bu kanun yürürlüğe girmesinden bir ay sonra, en az üç ay içinde toprakları hakkında bildirim vermekle yükümlüdürler. Nüfusu 5 binden fazla olan belediyelerin hudutları içindeki arazi, bu fıkra hükmünün dışındadır. 2-Bir şahsın aynı ilçe sınırları içinde birden çok parça arazisi varsa, bunlar üzerinde ayrı ayrı temlik tasarruflar yapamaz. Parçaların tümünü kapsayacak

³⁰⁹⁰ CSTD, C.64, T.10, B.58, s. 568-572.

³⁰⁹¹ Karaosmanoğlu, 2005: 274-275.

³⁰⁹² "161 taslak üzerinde çalışılıyor", *Akşam*, 25.09.1971; "Reform tasarıları meclise veriliyor", *Cumhuriyet*, 25.09.1971.

³⁰⁹³ "Toprak reformu ön tedbirler tasarısı yarın Meclis'e sunulacak", *Akşam*, 26.09.1971.

³⁰⁹⁴ MMTD, D.3, C.18, T.2, B.169, s. 180-181.

temlikli aynı şahsa yapması şarttır. 3-Toprak Reformu Kanunu hükümleri uyarınca yapılacak toprak dağıtımından bilfiil çiftçilik yaparak yararlanmak isteyen az topraklı veya topraksız çiftçi ailelerinin istekleri, bu kanun yürürlüğe girmesinden itibaren altı ay içinde toprak reformu müsteşarlığınca tespit edilir. Buna ilişkin ayrıntılar ve işlemlerin nasıl yürütüleceği yönetmelikle gösterilir. 4-Beşinci devreye kadar kan hısımları ve dördüncü dereceye kadar sıhri ısımlar ile, eş lehine veya bir ev reisine tabi olarak birlikte yaşayan kişiler arasında yapılan her türlü devir ve temlikler, bağışlama yoluyla yapılan devir ve temlikler, 14 Ağustos 1971 tarihinden sonra yapılmış bütün devir ve temlikler kabul edilemez.³⁰⁹⁵

Açıklanan Toprak Reformu'nun içeriğine ilk tepki Ziraat Odaları Birliği Genel Sekreteri Zeki Yücetürk'ten gelmiştir. Toprak reformunu eleştirdiği açıklamasında Yücetürk, toprak reformunun çiftçilere yararlı olmayacağını ve ülke ekonomisine zıt etki yaratacağını söylemiştir. Ayrıca rejime çok ters düşecek modellerden sakınılması gerektiği uyarısından da bulunan Yücetürk, bu kanunla çiftçilerin haklarının korunduğu iddiasına katılmadığını da sözlerine eklemiştir. 11. maddenin ise toprak işgallerine yol açacağından endişe duyduklarını son olarak aktarmıştır.³⁰⁹⁶ Toprak reformuna bir diğer tepki ise Adana Ziraat Odası yöneticilerinden ve Çukurova Çiftçilerinden gelmiştir. Adana Ziraat Odası Yöneticileri yaptığı bir basın toplantısında Meclis'e sunulan Tasarı'nın, "Atatürkçü görüşlere, Batıda yapılan toprak reformu kurallarına aykırı olduğunu" ileri sürmüştür. Çukurova çiftçileri ise basına verdiği demeçte kendilerinin aslında toprak reformuna karşı olmadıklarını ancak Meclis'e sunulan tasarının 1966 yılında TİP'in Meclis'e sunmuş olduğu toprak reformunun aynısı olduğunu ve bu yüzden Erim'in toprak reformu tasarısına karşı çıktıklarını aktarmışlardır.³⁰⁹⁷ Erim Hükümeti'nin hazırlamış olduğu toprak reformu tasarısına sadece meslek kuruluşları değil, aynı zamanda çiftçiler de karşı çıkmıştır. Çiftçilerden de tepki gelmiş olması hayli bir garip durum ortaya çıkarmıştır. Çiftçilerin lehine olacak olan bir yasaya kendileri de karşı çıkıyordu.

Tasarıya çiftçilerin de karşı çıkmış olması Millet Meclisi Geçici Komisyonu'nda Hükümet adına Tasarı'yı dolaylı yoldan savunan ve Tasarı hakkında oluşturulmuş Komisyon'un başında bulunan Attila Karaosmanoğlu'nu çok üzmüştür. Yine Komisyon müzakerelerinde ise AP'liler en şiddetli bir şekilde Tasarı'ya karşı çıkmışlardır. İnönü'ye yakın CHP'liler Tasarı'nın kabulü için yoğun bir faaliyet gösterirken, Ecevit'e yakın CHP'liler ise iktidara geldiklerinde reformu kendileri yapmak istedikleri için tartışma ve çalışmalardan uzak durmuşlardır.³⁰⁹⁸

³⁰⁹⁵ "Ön tedbirler tasarısı", *Akşam*, 29.09.1971.

³⁰⁹⁶ "Ziraat odaları birliği toprak reformunu eleştirdi", *Son Havadis*, 30.09.1971.

³⁰⁹⁷ "Adanalı çiftçilerin iddiasına göre", *Dünya*, 30.09.1971.

³⁰⁹⁸ Karaosmanoğlu, 2005: 278.

22 Ekim 1971 tarihine kadar devam eden Geçici Komisyon çalışmalarında AP'liler, Tasarı üzerinde sürekli değişiklik yaptırmak istemeleri Komisyon'da gergin tartışmaların, hatta kavgaların çıkmasına neden olmuştur.³⁰⁹⁹ Komisyon çalışmalarının sonlarına doğru gelindiğinde ise ciddi bir toprak reformu yapılmasını güçleştirecek Tasarı üzerinde değişiklikler yapıldığı gözlemlenmiştir. Bunun üzerine sinirlenerek Komisyon toplantısını terk eden Karaosmanoğlu, Başbakan Erim ile görüşüp toprak reformunun gerçekten yapılması isteniyorsa çalışmalara müdahale etmesini istemiştir.³¹⁰⁰ Erim, sınırları bozulmuş olan Karaosmanoğlu'nu reformun Meclis komisyonlarında Hükümet'in istediği gibi çıkmaması durumunda Meclis Genel Kurulu'nda gerekli düzeltmeleri yapabileceğini söyleyerek O'nu teskin etmeye çalışmıştır. Aynı zamanda Karaosmanoğlu'nun toprak reformundan vazgeçme düşüncesi içerisinde olduğunu gören Nihat Erim, "Hayır, sebatla sabırla, sükunla sonuna kadar götürelim. Komisyondan nasıl çıkarsa çıksın, meclis genel kuruluna gidelim. Orada da kendi görüşümüzü savunalım. Meclis genel kurulu bizim görüşümüzü ret ederse, o zaman hükümette kalıp kalmamayı düşünürüz" demiştir.³¹⁰¹ Erim'in yapılmak istenen toprak reformuna ne kadar çok gönül verdiğini bilmeyen Karaosmanoğlu, böylece bu konuşmayla bunu anlamış oldu. Erim'in isteği üzerine Komisyon çalışmalarına katılmaya devam eden Karaosmanoğlu, sonuç itibariyle istedikleri toprak ve tarım reformunun çıkmadığını belirterek hayıflanmıştır:

Toprak Reformu yapılabilseydi bu gün hala yaşayan ağalık düzeni zayıflayacak ve kalkacak, daha da önemlisi, toprağa ve ailesinin güvenebileceği bir kazanca sahip gençler dağlara çıkıp bir isyan hareketine katılmayacaklar, her iki yandan topraklarımızın on binlerce çocuğu birbirlerini öldürmeyecekler ve daha yüksek bir gelir ve refah seviyesine ulaşmış olacaktık.³¹⁰²

Karaosmanoğlu'nun da dediği gibi Erim, toprak reformunun gerçekleştirilmesini çok istemiştir. Hatta Erim'in Akın Önalp'e aktardıklarına göre, kendisinin Başbakanlığı kabul etmesinde yıllardır gerçekleştirilememiş olan toprak reformunu gerçekleştirme düşüncesi yatmaktadır.³¹⁰³

Kendi iktidarı döneminde toprak reformuna karşı çıkmış olan Adalet Partisi'nden bu reformu desteklemesi beklenemezdi. Ki bu dönemde de öyle olmuştur. Akşam Gazetesi'nden Altan Öymen de AP'yi kastederek, "Toprak reformuna 'Türkiye'de dağıtılacak toprak yoktur'

³⁰⁹⁹ "Toprak reformu ön tedbirler tasarısı tenkid ediliyor", *Dünya*, 02.10.1971; "Komisyon tartışmalı toplandı", *Dünya*, 14.10.1971; "Komisyonda sert tartışmalar oldu", *Dünya*, 15.10.1971; "Ön tedbirler tasarısının tümü kabul edildi", *Dünya*, 22.10.1971.

³¹⁰⁰ Karaosmanoğlu, 2005: 280.

³¹⁰¹ Erim, 2007: 445.

³¹⁰² Karaosmanoğlu, 2005: 280-281.

³¹⁰³ Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'in evi, İstanbul.

sloganıyla karşı çıkmış...Şimdi bu partiden 6,5 yıldır elinde her türlü imkan olduğu halde, gerçekleştirmeye hiç teşebbüs etmediği, aksine engellediği reform projelerini gerçekten iyi niyetle desteklemesini ve ‘olgunlaştırmasını’ beklemeye imkan var mıdır?’ diye sormuştur.³¹⁰⁴ Hükümet tarafından büyük uğraşlar sonucunda hazırlanmış olan toprak reformunun yasalaşamamasında büyük oranda Adalet Partisi’nin etkisi olduğu bir gerçektir.

4.5. Birinci Nihat Erim Hükümeti Dönemi’nde Dış Politika

Nihat Erim Başbakan olur olmaz 19 Mart 1971 tarihinde Anadolu Ajansı’na verdiği demeçte, kuracağı hükümetin dış politika ilkelerinin ipuçlarını vermeye başlamıştır. Birinci Erim Hükümeti, Türkiye’nin dış politikasını önceden beri Türk Milleti’nin kabul etmiş olduğu demokratik ilkeler çerçevesi içerisinde yürüterek dış politikanın esasında bir değişiklik yapmayacaktır. Atatürk’ün barışçı ve yapıcı ilkeleri doğrultusunda hareket edilerek BM içinde aktif rol oynamaya devam edilecektir. Daha önce yapılmış olan ittifaklara bağlı kalınacaktır. En önemlisi de Türkiye karşılıklı olarak iyi dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmeye gayret edecektir.³¹⁰⁵

2 Nisan 1971’de Millet Meclisi’nde okunan Hükümet programından da yeni Hükümet’in dışı politikası bu çerçeveden çizilmiş olmakla beraber bunu biraz daha detaylandırmıştır. Buna göre, Birinci Erim Hükümeti’nin dış politikası öncelikle Atatürk’ün ortaya koymuş olduğu temel ilkeler çerçevesinden yürütülecektir. Gerçekçi, akılcı ve bilime dayan bir politika devam ettirilecektir. BM yasasında yer alan ilkelerin, uluslararası ilişkilere hakim kılınmasını amaçlayan bütün çalışmalara Hükümet olumlu bakacaktır. Diğer yandan geçmişte olduğu gibi yine Türkiye, BM Örgütü, Avrupa Konseyi ve Avrupa Ortak Pazarı gibi üyesi bulunduğu örgütlerle ilişkilerini daha da geliştirmeye çalışacaktır. Türkiye’nin NATO’ya üyeliği devam edecek olup Amerika ile de ilişkilerin geliştirilmesine sıcak bakılacaktır. Türkiye’nin kuzey komşusu olan Sovyetler Birliği ile 1921 Moskova Anlaşması’nın ruhuna uygun olarak iyi ilişkilerin geliştirilmesi için çalışmalar yapılabilecektir. İran ve Pakistan ile Türkiye’nin dostluğunun daha ilerilere götürülmesi için gayret edilecek ve Arap komşularla olumlu ilişkiler geliştirilecektir. Arap-İsrail savaşlarının da BM Güvenlik Konseyi’nin 22 Kasım 1967 kararı göz önünde bulundurularak barışçı bir şekilde çözümlenmesi uygun bulunmuştur. 1950’lilerden beri Türkiye’nin aktif içinde olduğu Kıbrıs Meselesi’ne değinilmiştir. Türkiye’nin 1959 Zürih ve Londra Anlaşmaları’na saygı duyduğu ve aynı saygıyı Yunanistan ve Makarios’tan da beklenildiği ifade edilmiştir. Kamuoyunun yakından takip etmiş olduğu Kıta Çin ile ilişkilerin kurulması konusuna da

³¹⁰⁴ “Kediye Ciğer Emanet Etmek”, *Akşam*, 23.09.1971.

³¹⁰⁵ Erim, 2007: 180.

değnilerek, konunun Türkiye'nin milli çıkarlarına uygun olup olmadığının incelendiği açıklanmıştır. Son olarak Türkiye'nin 1963 yılında başlattığı AET ile ilişkilerine önem verildiği ve gerekli çalışmaların yapılacağı da belirtilmiştir.³¹⁰⁶ Görüldüğü üzere, Hükümet programında da Atatürkçü bir dış politikanın takip edilerek bloklara, ittifaklara, anlaşmalara ve karşılıklı ortak çıkarlarla birlikte iyi niyete bağlı iyi ilişkilere önem verileceği üzerine basa basa ifade edilmiştir.

Zira Hükümet programı onay aldıktan sonra da Erim, o günün şartları altında Türkiye için bloksuz bir politikanın takip edilemeyeceğinden söz ederek Türkiye'nin kesinlikle NATO'dan ayrılmayacağını açıkça belirtmiştir.³¹⁰⁷

4.5.1. Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri

2 Nisan 1971 tarihli Hükümet programında Kıta Çin'in tanınması meselesine de değnilerek bu konunun Türkiye'nin milli çıkarlarına uygun olup olmadığının değerlendirileceği ifade edilmişti.³¹⁰⁸ Kısacası Çin'in Türkiye tarafından resmen tanınması ve iyi ilişkilerin geliştirilmesi için bu dönemde bir takım çalışmaların yapılacağıın ipuçları verilmişti.

Erim Hükümeti'nin güvenoyu almasından hemen sonra Kıta Çin'i tanımak üzere Türkiye, hemen bir takım girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Bu minvalde 8 Mayıs 1971 tarihinde Türkiye'nin Paris'teki büyükelçisi Hasan Esat Işık ile yine orada bulunan Çin Büyükelçisi arasında görüşmeler başlamıştır.³¹⁰⁹ Türkiye'nin komünist Çin'i resmen tanımak için faaliyete başladığı haberlerinin basında duyulmasıyla birlikte Dışişleri Bakanı Osman Olcay'a "Çin Halk Cumhuriyeti'nin tanınması, Türkiye ile Sovyetler Birliği ve ABD arasındaki ilişkileri ne yönde etkiler?" sorusu sorulmuştur. Olcay, bu soruya, "Biz herhangi bir devletle ilişki kuracağımız veya kurduğumuz zaman bunu önce kendi menfaatlerimiz açısından değerlendiririz. Sovyetlerin, Amerikalıların, Arapların ve diğer ülkelerin bu konudaki düşünceleri bizim kararımızı etkilemez. Her şeyden önce bizim menfaatlerimiz ve bizim görüşlerimiz söz konusudur" şeklinde cevap vermiştir.³¹¹⁰ Yani Olcay, Türk dışı politikasının önce kendi çıkarlarını düşünen bağımsız bir politika olduğunu vurgulamıştır.

Abdi İpekçi de Türkiye'nin Çin ile temasa geçmesinin Amerika'nın izni ile olduğu yönündeki yorumların hatalı olduğunu belirterek Amerika'nın izni diye bir şeyin

³¹⁰⁶ Başbakan Nihat Erim'in 2/4/1971 Tarihinde Cumhuriyet Senatosu ve Milet Meclisinde Okuduğu Hükümet Programı, 1971: 18-20.

³¹⁰⁷ "Başbakan Le Monde'a mülakat verdi", *Dünya*, 25.04.1971.

³¹⁰⁸ Başbakan Nihat Erim'in 2/4/1971 Tarihinde Cumhuriyet Senatosu ve Milet Meclisinde Okuduğu Hükümet Programı, 1971: 19-20.

³¹⁰⁹ Erim, 2007: 219; "Hasan Esat Işık", *Milliyet*, 09.05.1971; Soystüren, 2006: 328.

³¹¹⁰ "Kızıl Çin ile ilişki kuruluyor", *Dünya*, 26.04.1971.

olamayacağını anlatmıştır. İpekçi'ye göre, zaten diğer NATO üyeleri de Amerika'nın itiraz etmemesi üzerine çoktan Çin ile temasa geçmişlerdir. Ankara'yı bugüne kadar Çin ile temastan alıkoyan engel Amerika'nın takınacağı tutumdu. Amerika'nın tutumu da yumuşadığına göre Türkiye, Çin'i resmen tanımak için harekete geçebilirdi. Amerika'ya sormadan Türkiye bu hususta harekete geçmiştir.³¹¹¹ Çin'in tanınması girişimleri karşısında Hükümet'e yöneltilen bir diğer eleştiri konusu ise İsrail Başkonsolosu'nun komünist bir örgüt tarafından öldürülmüş olmasına ve 12 Mart Muhtırası'ndan sonra ordunun Maocu mihraklara karşı mücadele vermesine rağmen Hükümet'in Kızıl Çin'i tanımamasının yanlış olduğu eleştirisidir. Söz konusu eleştiri, Ordu Milletvekili Cengiz Ekinci tarafından soru önergesine dönüştürülmüştür. Ekinci'nin sorduğu Başbakan Erim'in de cevapladığı soru önergesi aynen şöyledir:

Memleketimizin misafiri olup milletimizin himaye haysiyetine emanet edilen İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom'un alçakça katledilmesi ile bir kere daha izanları ve vicdanları tırmalayan bir kızıl vahşet karşısında: 1-Hükümet, Büyükelçi Hasan Esad Işık'ın Paris'te yürüttüğü bilinen Komünist Çin'i tanıma çalışmalarına devam etmeyi düşünmekte midir? 2-Keza Hükümet memleketi bir büyük felaketin eşiğine getiren Maocu mihrak ve militanların şerrinden kumandanlar eliyle yurdun kapılarını Mao rejimine resmen açmak istemesinde bir tezat görmekte midir? 3-Türkiye'nin hangi milli menfaatleri, içinde bulunduğumuz şu ortamda, bir çok problemlerimiz çözülmüş de sıra Kızıl Çin'i tanımaya gelmiş gibi-hükümeti o istikamette bir mesaiye zorlamaktadır?

Bu soru önergesine yazılı olarak Erim, maddeler halinde sırasıyla kısa ve net cevaplar vermiştir:

1-Hükümetimiz Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanımak ve bu devletle diplomatik ilişkiler kurma konusunu, ideolojik mülahazalardan müstakil olarak, sırf Türkiye'nin yüksek milli çıkarları açısından düşünmektedir. 2-Sorunuzun Devletler arası ilişkilerde usul olan kurallarla bir irtibatı görülmemiştir. 3-Kızıl Çin ile diplomatik ilişkiler kurma konusu Hükümet Programında Büyük Meclise arz edilmiş, bu program da Meclisçe kabul edilmiş bulunmaktadır.³¹¹²

Görülen o ki, Erim, Çin'i tanıma meselesini ideolojik fikirlerin dışında ve milli çıkarlar çerçevesinden ele almıştır.

Bu arada 22 Mayıs 1971 tarihinde Bingöl'de büyük bir deprem meydana gelmiş ve depremin sonucunda çok sayıda ölü ve yaralı olmakla birlikte şehrin % 90'ı zarar

³¹¹¹ "Çin İle İlişkiler", *Milliyet*, 01.05.1971.

³¹¹² MMTD, D.3, C.15, T.2, B.134, s. 668.

görmüştü.³¹¹³ İşte Çin, Türkiye ile temaslarını devam ettirdiği bu günlerde iyi niyet göstergesi olarak Bingöl depreminde zarar görenler için 10 milyon lira bağışta bulunmuştur. Bu bağış, Çin Kızılhaç aracılığı ile Türk Kızılayı'na gönderilmiştir.³¹¹⁴

Nihayet Mayıs ayından beri devam eden Türkiye-Çin görüşmeleri 5 Ağustos 1971 tarihinde Türkiye'nin Çin'i, Çin'in de Türkiye'yi resmen tanıması ile sonuçlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkiler kurulmasına ilişkin aynı anda bir ortak bildiri yayınlamışlardır. Ortak Bildiride,

Çin Halk Cumhuriyeti hükümetleri, bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü, iç işlere karışmama, hak eşitliği ve çıkarların karşılıklılığı ilkelerine saygı çerçevesi içinde bugünden itibaren diplomatik ilişkiler kurma kararını vermişlerdir. Türk Cumhuriyeti, Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti'nin tek hukuki hükümeti olduğunu kabul eder...

denilmektedir. Ayrıca Türkiye'nin, Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanımasıyla birlikte Milliyetçi Çin ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler de kesilmiştir.³¹¹⁵

Kızıl Çin'in tanınmasından önce Hükümet'e karşı yapılan tepkiler tanınmayla birlikte daha da artmış ve Demirel, verdiği demeçte Çin'in tanınmasını eleştirmiştir. "Kızıl Çin'i alelacele tanımak Türkiye'ye bir yarar sağlamayacaktır. Ayrıca memleketimize dostane hislerle bağlı ve antikomünist bir memleket olan Milliyetçi Çin ile münasebetlerimizin kesilmiş olmasını üzüntü ile karşıladığımızı beyan ederim" diyerek Çin'i tanımanın fayda değil, zarar getireceğini belirtmiştir. Ardından da Çin'i tanıyan Hükümet'e seslenerek Çin'i tanımanın Türkiye'ye ne fayda getireceğini Hükümet'in kamuoyuna derhal açıklamasını istemiştir. Demirel'e göre, o günkü ortamda Kızıl Çin'i tanımanın Türkiye'ye bir yararı yoktur. "25 sene tanımamışız da ne zarar görmüştüzdür? Türkiye'nin bunca meselesi varken Kızıl Çin'i tanımanın başarılımış çok önemli bir işmiş gibi Türk kamuoyuna takdimi ise şaşkıncıdır" diyen Demirel, Türkiye'nin o ortamda Çin'e satacağı ürünü olmadığı gibi Çin'in de Türkiye'ye satacağı bir şeyinin olmadığını ve ekonomik ilişkilerden fayda umulmasının da faydasız olduğunu öne sürmüştür.³¹¹⁶

Öte yandan bir diğer eleştiri konusu olan Çin'in tanınmasında yabancı devletlerin tesiri ya da telkini olduğu iddialarına Sadi Koçaş, böyle bir tesir ya da telkinin olmadığını belirtmiştir.³¹¹⁷ Mayıs ayından beri ortaya atılmış olan Kızıl Çin'in tanınması etrafındaki

³¹¹³ "Ölü sayısı yükseliyor", *Akşam*, 24.05.1971.

³¹¹⁴ "Pekin Bingöl depremi için 10 milyon lira bağışta bulundu", *Milliyet*, 29.05.1971.

³¹¹⁵ "Kıta Çini'ni resmen tanıdık", *Akşam*, 6.08.1971; "Kızıl Çin'i resmen tanıdık", *Son Havadis*, 06.08.1971.

³¹¹⁶ "Demirel Kıta Çini'ni tanıma kararını yerd", *Akşam*, 9.08.1971; "Kızıl Çin'i neden tanıdık?", *Son Havadis*, 09.08.1971. Türkiye, Çin'i tanıyan 65. ülkeydi. (Soysüren, 2006: 329).

³¹¹⁷ "Kızıl Çin'in tanınması tepki yarattı", *Dünya*, 07.08.1971.

Hükümet'e yöneltilen eleştiriler, Çin'in tanınmasından sonra da Meclis'te gürültülü bir şekilde AP'nin sorularıyla tekrar tartışılmıştır. Hükümet ve AP yine burada da aynı tezlerini ortaya koymuşlardır.³¹¹⁸

4.5.2. Türkiye-İngiltere İlişkileri

Nihat Erim Hükümetlerinin birinci döneminde dış politikada takip edilen Batı ülkeleri ile yakın dostluk ilişkileri kurma politikası doğrultusunda İngiltere ile de iyi ilişkiler kurulması yoluna gidilmiştir. Bu dönemde iki ülke arasındaki ilişkiler de daha çok ekonomik ve ticari alanlarda yoğunlaşmıştır. Türkiye, bu dönemde suni gübre ithalatını azaltmak için İskenderun'da asit sülfirik ve asit fosforik, Yarımcı'da da asit fosforik tesislerinin yapılmasını kararlaştırmıştır. İngiliz Hükümetince OECD'nin Yardım Konsorsiyomu çerçevesinde söz konusu tesislerin kurulmasını ve Türk şirketlerinin İskenderun ve çevresindeki fabrikalarının arttırılmasını sağlamak için Türkiye'ye Nisan ayında kredi açılmış ve tesislerin yapım ihalesi de bir İngiliz şirketine verilmiştir. Yine İngiltere tarafından 1971 yılının Eylül ayında OECD'nin Yardım Konsorsiyomu çerçevesinde yüklü miktarda Türkiye'ye kredi sağlanmıştır.³¹¹⁹

Türk-İngiliz ilişkilerini geliştirmek adına Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, İngiltere Kraliçesi 2. Elizabeth'i Türkiye'ye davet etmişti. Cumhurbaşkanı'nın davetlisi olarak Türkiye'ye 18 Ekim 1971 tarihinde gelen 2. Elizabeth, gösterişli resmi bir törenle başta Sunay olmak üzere Türk devlet erkânı tarafından karşılanmıştır. 2. Elizabeth'in onuruna bir akşam yemeği tertipleyen Sunay, yemekte İngiltere ile Türkiye arasındaki tarihi dostluk bağlarına işaret etmiş, "Büyük bir milletin hükümdarını ağırlamakla milletçe duyduğumuz mutluluğu, bu tarihi anda burada ifade etmek benim için derin bir zevk" demiştir. Sunay, Türkiye'nin milli davası olan Kıbrıs Meselesi'nde 1959 Zürih ve Londra Anlaşmaları'na göre İngiltere'nin garantör devletlerden biri olduğunu da hatırlatarak, "Bu husus, milli davamızın lehine ayrı ve önemli bir katkı teşkil etmektedir" demiştir. Sunay'ın konuşmasına karşılık bir konuşma yapan Kraliçe, Atatürk'ten bir deha olarak bahsederek her ülkede her şeyin başarılmasının halkın desteğine bağlı olduğunu şu sözleriyle nakletmiştir:

Dünya'da çok az ülke vardır ki Türkiye kadar ani değişiklikler geçirmiş olsun. Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Kemal Atatürk'ün dehasının liderliğinde Türk Milletinin bütün sosyal ve ekonomik yapısı değiştirildi. O hemen hemen tek başına Türkiye'yi modern ve aydın bir demokratik

³¹¹⁸ "Demirel'in sorusuna cevap yok", *Son Havadis*, 10.08.1971; "AP Görüşü: Kızıl Çini tanımının yararı yoktur", *Son Havadis*, 11.08.1971.

³¹¹⁹ Öncü, 2015: 68.

devlet haline sokma çabasına girişti. Bu, O'nun hesabına müthiş bir başarı idi. Fakat başarının kazanılmasında halktan gördüğü sadakat ve destek en önemli unsur oldu.³¹²⁰

2. Elizabeth'in ziyaretleri münasebetiyle Ankara'ya gelen yabancı gazeteciler ise dikkatlerini daha çok Başbakan Erim'e yöneltmişlerdir. Yabancı gazeteciler Erim'den bir basın toplantısı yapmasını istemişlerdir. Bu istek üzerine yabancı gazetecilere bir basın toplantısı yapan Erim'e, gazeteciler tarafından daha çok iç politika üzerine sorular sorulmuştur. Bu esnada ortaya çıkmış olan Hükümet bunalımı üzerine AP ve CHP'nin desteklemeyeceği bir hükümetin düşünülmemeyeceğini belirterek destek verilmemesi durumunda Başbakanlık'tan istifa edeceğini açıklamıştır. Erim, reformların yapılması için de parlamentonun desteğinin şart olduğunu ifade etmiştir. Parlamentonun görevlerini yapamadığı ve ordunun tesiri, baskısı altında kaldığı iddiaları karşısında bunları yalanlamakla yetinmiştir.³¹²¹ Sıkıyönetimi kaldırılıp yerine seçimlerin ne zaman yapılacağı sorusuna da Erim, bunun gelecek hafta veya aylarda ortaya çıkacak gelişmelere bağlı olarak belli olacağını kaydetmiştir. Ardından hemen Erim, ülkede var olan anarşi olaylarından da bahsederek bu olaylar nedeniyle Türkiye'nin uluslararası bir komplo ile karşı karşıya kalmış olduğunu iddia etmiştir. Erim'e göre, anarşi olayları sadece öğrenci hareketleri olmayıp bunun arkasında uluslararası teşkilatlar da vardır. Stokholm, Doğu ve Batı Almanya'daki bazı teşkilatların bu işin içinde olduğunu, ancak isimlerini bilemediğini belirtmiştir. Bunların amacı, meşru hükümeti devirip Türkiye'yi zayıf düşürmektir.³¹²² Erim'e ilgi gösteren yabancı basın dış politika yerine görüldüğü üzere, sadece iç politika soruları sormuşlardır. Bu da gösteriyor ki, yabancı basın 12 Mart Dönemi gibi olağanüstü bir dönemin Türkiyesini ve Başbakanı'nı merak etmektedirler.

Bu ziyaret esnasında Kraliçe 2. Elizabeth, Başbakan Erim'e lordluk, bazı Bakanlara ve kuvvet komutanlarına da "Büyük Şövalye" nişanı vermiştir. Kraliçe, genelde düklerle verilen bu nişanları Genel Kurmay Başkanı Tağmaç, Milli Savunma Bakanı Ferit Melen, Dışişleri Bakanı Osman Olcay, Kültür Bakanı Talat Halman ve İçişleri Bakanı Hamdi Ömeroğlu ile kuvvet komutanlarına ve Jandarma Genel Komutanı'na vermiştir.³¹²³

25 Ekim 1971 tarihine kadar toplam 8 gün Türkiye'de kalan İngiltere Kraliçesi'nin bu ziyareti³¹²⁴ Türk-İngiliz ilişkileri açısından başka bir önemi daha vardır. Bu resmi ziyaretin

³¹²⁰ "Elizabeth II Geldi", *Akşam*, 19.10.1971.

³¹²¹ "Ya anlaşma sağlanacak ya da istifa edeceğim", *Dünya*, 19.10.1971.

³¹²² "AP ve CHP mutlaka hükümette bulunmalıdır", *Hürriyet*, 19.10.1971.

³¹²³ "Elizabeth Anıtkabri ziyaret etti", *Dünya*, 20.10.1971.

³¹²⁴ "Elizabeth: Memnun ayrılıyorum dedi", *Son Havadis*, 26.10.1971. Kraliçe Türkiye'den ayrılırken Erim, Hükümet bunalımları ile uğraştığı için Kraliçe'yi uğurlamaya gidememiştir. ("Hükümet çekildi", *Son Havadis*, 27.10.1971).

önemi Cumhuriyet Dönemi'nde bir İngiliz Kral ya da Kraliçesi tarafından Türkiye'ye yapılan ilk ziyaret olmasıydı. 1936 yılında Kral 8. Edward da Türkiye'yi ziyaret etmiş, ancak o ziyaret yarı resmi mahiyette idi.³¹²⁵

4.5.3. Birinci Erim Hükümeti Dönemi'nin Kıbrıs Politikası

21 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıs Adası'nda Rumların saldırısı ile başlayan ikinci devre Kıbrıs Meselesi bütün uluslararası ve ikili görüşmelere rağmen kesin olarak çözüme kavuşturulamamıştı. En son 1965 yılının Aralık ayında BM Genel Kurulu'nda Kıbrıs Meselesi ile ilgili Türkiye aleyhine karar çıkması meselenin çözümü konusunda umutların yitirilmesine neden olmuştu.³¹²⁶ Bununla birlikte 1965-1971 arası dönemde 1967 Kıbrıs görüşmeleri bir tarafa bırakılacak olunursa genel olarak Kıbrıs Meselesi Türk dış politikasının merkezi dışında kalmıştı.³¹²⁷ İktidara gelen Demirel Hükümeti ise 1966 yılından itibaren gizliiden gizliye Yunanistan ile ikili görüşmeler yapmaya karar vermiştir. Kıbrıs Meselesi'ne ılımlı yaklaştığını göstermek adına da Kıbrıs'ta bulunan 504 Kıbrıslı direnişçinin eğitimlerini tamamlamaları bahanesiyle Türkiye'ye getirmiştir. Bu durum 1964'ten beri adaya girişi Kıbrıs Hükümeti tarafından yasaklanmış olan ve o günden beri Ankara'da ikamet eden Rauf Denktaş'ın tepkisi ile karşılaşmıştır. Denktaş'ın bu karara çıkma nedeni Kıbrıs'taki Türk direnişinin çözülmesine neden olacağı şeklindedir. Denktaş'a göre, Kıbrıs'ın kazanılması adadaki Türk direnişinin devamına bağlıdır. Fazıl Küçük ise bu konuda Denktaş'ın tarafını değil, Türkiye'nin ılımlı politikasını tutuyordu.³¹²⁸ Öte yandan Kıbrıs Rum Toplumu'nun Lideri Makarios da Yunanistan'ın ılımlı Kıbrıs politikasından hoşnut değildi. Makarios, Kıbrıs Meselesi'nde kendisinin söz konusu görüşmelerin dışına itilerek bir politikanın yürütülmesini istemiyor ve ana vatan Yunanistan'ın yetkilerini daha fazla aşarak kendilerinin iç işlerine karıştığını düşünüyordu. Bu arada Grivas'ın Yunan askerleriyle birlikte adaya gelip işine karışmaya başlaması da Makarios tarafından nefretle karşılanmıştır. Yunanistan ile Kıbrıs Rumları arasındaki ilişkilerin kopuşu 1967 Yunan darbesiyle başlayacaktır. Çünkü Yunan darbeciler sorunun çözümü konusunda Makarios'u devre dışında bırakmak için uğraşmışlardır.³¹²⁹

1966 yılının Mayıs ayında Yunan Hükümeti'nin Türkiye ile doğrudan görüşmeler yapma niyetinde olduğunu ifade etmesiyle birlikte Türk-Yunan delegeleri 9 Haziran 1966 tarihinde NATO'nun gözetimi altında görüşmelere başlamıştır. 21 Nisan 1967 Yunan askeri

³¹²⁵ "Ankara hakiki bir kraliçeyi görüp alkışladı", *Hürriyet*, 19.10.1971.

³¹²⁶ Uslu, 2000: 180-183.

³¹²⁷ Fırat, 1997: 207.

³¹²⁸ Fırat, 1997: 212-214.

³¹²⁹ Fırat, 1997: 217-219.

darbesine kadar devam eden görüşmelerden bir sonuç çıkmamıştır.³¹³⁰ 1967 yılının Ağustos ayında yeni Yunanistan Başbakanı'nın isteği ile Kıbrıs Meselesi'ni çözmek ve böylece NATO'nun çıkarlarını korumak adına Türkiye'ye müzakere teklifinde bulunmuştur.³¹³¹ Yunanistan Başbakanı ile Türkiye Başbakanı Demirel arasında Keşan ve Dedeoğlu'nda yapılan görüşmelerden yine bir sonuç çıkmamıştır.³¹³² Büyük bir umutla başlanan görüşmelerden olumlu bir sonuç çıkmamasının nedenleri Yunanistan'ın Kıbrıs'ın kendileri ile birleşmesini istemesi, Kıbrıs Türklerine azınlık haklarını teklif etmesi ve bununla birlikte sadece Türk-Yunan sınırında bazı düzeltmelerin yapılacağını bildirmesidir. Açıkça enosisi isteyen Yunan teklifi karşısında Demirel, enosisi reddederek 1959 Anlaşmaları'na dönülmesini ya da Kıbrıs'ta çifte enosis yapılmasını istemiştir.³¹³³

Nihat Erim, Türkiye'nin bir yandan bazı devletlere karşı adada federal sistemi savunurken Demirel'in ikili enosis pazarlığını girişmesini eleştirmiştir. Erim, şu önemli değerlendirmelerde bulunmuştur:

Hükümet Yunanistan ile ikili görüşmeyi en üst kademede denedi diye tenkit edilemez. Diplomasi sanatından görüşmelerden kaçmak yoktur. Tersine, en güç şartlar altında bile görüşme ile netice almak yolu denenmelidir. Bu böyle olmakla beraber, taskim, yani ikili enosis pazarlığına girişilmesi Yunan oyununa gelmek olur. Bir kısım devletlere bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinde Türk toplumunun siyasi ve medeni haklarını en iyi şekilde sağlayan federal sistem istiyorum derken, öte yandan Yunanistanla taksim pazarlığına oturmak dünya kamuoyunda Türkiye'nin belli bir prensibe dayanmadığı şüphesini yaratır. Bundan önemle sakınmak gerekir. Resmi bildiri ve Sayın Başbakanın sözleri bu konuda açık değildir. Bundan dolayı endişe duyuyoruz.³¹³⁴

Anlaşmanın sağlanamamasından kısa bir süre sonra, adaya girmesi yasak olan Rauf Denktaş'ın adaya girerek Kıbrıs Hükümeti tarafından yakalanması adadaki her iki toplumu ve Türk-Yunan ilişkilerini germetmiştir. Türkiye'nin diplomatik girişim ve baskılar sonucunda Denktaş serbest bırakılarak Ankara'ya dönmesine izin verilmiştir.³¹³⁵ Yine adadaki toplumlar arasında ilişkilerin gerginleştiği bu ortam içerisinde 15-16 Kasım 1967 tarihleri arasında Grivas; Boğaziçi ve Geçitkale köylerini işgal etmiştir.³¹³⁶ Grivas'ın bu beklenmedik saldırısı sonucunda köyler işgal edilmiş ve onlarca Türk öldürülüp evleri yağmalanmıştır. Türkiye, havadan müdahale etmeye karar verince Amerika'nın arabuluculuğunda bundan vazgeçmek

³¹³⁰ Uslu, 2000: 199-201.

³¹³¹ Uslu, 2000: 203-2004.

³¹³² İsmail, 1986: 172.

³¹³³ Uslu, 2000: 204.

³¹³⁴ Sarıca vd., 1975: 140-141.

³¹³⁵ İsmail, 1986: 172-173.

³¹³⁶ Sarıca vd., 1975: 143.

zorunda kalmıştır. Türkiye'nin istekleri olan işgal altındaki köylerin boşaltılması, Grivas ile birlikte Yunan askerinin adayı terk etmesi ve ablukanın kaldırılması gerçekleşince gerginlik de ortadan kalkmıştır.³¹³⁷

15 Kasım 1967 tarihli Rum saldırısına ve saldırı karşısında Hükümet'in takındığı tavra CHP Grup Toplantısı'nda konuşan Nihat Erim'den tepki gelmiştir. Erim, AP'nin sürekli olarak Kıbrıs'ta durumun iyi olduğunu söylemesine rağmen adada Rumların silahlı saldırıya geçtiğini, ancak bu silahlı saldırıya Hükümet'in cevap verip durdurma imkânı varken acele edip de bunu yapmadığını belirtmiş ve Hükümet'i bu konuda eleştirmiştir.³¹³⁸ Cumhuriyet Gazetesi'nde yazdığı bir köşe yazısı ile de Erim, Hükümet'i Kıbrıs Meselesi'nde uyanık olmamakla eleştirmiştir. Bu hususta 1821 yılında itibaren Girit'in Yunanistan tarafından nasıl adım adım ilhaka doğru götürüldüğünü anlattıktan sonra şu sözlerle Kıbrıs konusunda Hükümet'i uyardı:

Gala Plaza raporundaki tavsiyeye uyan Atina ve Lefkoşe hükümetleri şimdi ani Enosis ilanından vazgeçtiler. Kademeli ilerlemeyi tercih ettiler. İki gün önce Kıbrıs'tan gelen sayın Rauf Denkaş, askeri yönden Enosis'in fiilen gerçekleşmiş olduğunu gördüm, demektedir. Başka yönlerden de Makarios'un ve Atina'nın hazırlıkları devam etmektedir. Hükümetimiz gaflet uykusundan uyandıgı gün Rumlar işi bitirmiş olursa hiç şaşmayalım. Kıbrıs'taki Rumların 15 Kasım günü giriştikleri saldırı, Atina ve Lefkoşe'nin müşterek planlarının yeni bir safhasıdır. Yine Türkler öldürüldü, yine Türkler yıkıldı. İşgal etmiş oldukları yerlerden çıkmış olsalar bile yaptıkları yanlarına kar kaldı. Böylece bu son olay da Kıbrıs'ı Yunanistan'a doğru biraz daha sürüklemiştir.³¹³⁹

Kasım 1967 Kıbrıs Buhranı sonuçlarını ilerleyen günlerde de değerlendirmeye devam eden Erim, Türkiye'nin Kıbrıs Meselesi'nde hangi noktada olduğunu ve Hükümet'in o noktada ne yapması gerektiğini anlatmıştır. Erim'e göre, ABD Enosis'i tercih etmekte, Sovyetler Birliği ise bağımsız ve Batı Bloku'na girmeyecek Bir Kıbrıs Devleti için uğraş vermektedir. Türkiye içinse Erim, "Kıbrıs'ta Türk cemaatinin Zürih, Londra, Lefkoşe Antlaşmalarıyla elde edilen haklarını koruma" noktasında olduğu bilgisini vermiştir. Yunanistan ve Makarios, 1959 ve 1960 Anlaşmaları'ndan bir an önce sıyrılma arzusu içerisinde hareket etmektedir. Son olarak Erim'e göre, Kıbrıs Meselesi'nde çıkarların çarpıştığı bu süreçte eğer Türkiye akıllı bir politika ile yani denge politikası ile hareket ederse bu meseleden kendi lehine olumlu sonuçlar elde edebilir. Erim hatta, "Milli Mücadele, iki

³¹³⁷ İsmail, 1986: 173.

³¹³⁸ "CHP'nin son Kıbrıs olayları konusunda görüşü", *Cumhuriyet*, 17.11.1967.

³¹³⁹ "Girit ve Kıbrıs", *Cumhuriyet*, 17.11.1967.

cihan savaşı arası esnasında ve 1945'ten sonraki soğuk harp döneminde akıllı politika ile Türkiye olmayacak gibi görünen çıkarlar sağlamıştır” diyerek örnekler ortaya koymuştur.³¹⁴⁰

1967 Kıbrıs Krizi nedeniyle adada Türkler açısından ortaya çıkan otorite boşluğunu doldurmak ve kendi kendilerini yönetmek adına 28 Aralık 1967 tarihinde “Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi” kurulmuştur. Başkanı Fazıl Küçük, Yardımcısı Rauf Denктаş olan bu geçici yönetimi 1960 Anayasası bütün kurallarıyla adada uygulanıncaya kadar yürürlükte kalacak olup Türklerin yasama, yürütme ve yargı işleri bu yönetimce düzenlenecektir. Bir nevi federe bir devlet gibi hareket edecek olan bu yönetim geçici bir yönetimdir. 13 Nisan 1968 tarihinde adaya resmen dönen Rauf Denктаş, fiilen yönetimin yardımcılığı koltuğuna oturmuştur. İki toplumun ayrı ayrı yaşamasının zorluğu belli bir süre sonra ortaya çıkınca iki toplum temsilcileri Denктаş ve Klerides BM'nin özel temsilcisinin ara buluculuğunda Haziran 1968'den Eylül 1971'e kadar dört aşama halinde bir araya gelmişlerdir. Ancak bu görüşmelerden de tarafların çıkarlarından gereken kadar ödün vermemesi nedeniyle bir sonuç çıkmamıştır.³¹⁴¹

Adadaki toplumlar arasında 1967 Krizi sonrası bu ılımlı gelişmeler yaşanırken, Türkiye ve Yunanistan devletleri ise her ne olursa meselenin ılımlı görüşmeler neticesinden çözümlenmesinden yanaydılar. Türk ve Yunan hükümetleri bir birlerini kızdırmayacak ılımlı bir politikayı 1969 yılının sonuna kadar devam ettirmişlerdir. Bu tarihten sonra taraflar arasında Kıbrıs Meselesi etrafında gizli görüşmeler tekrar başlamıştır. 30 Mayıs 1971 tarihinde Yunan Başbakanı'nın jesti ile görüşmeler açıkça yapılmaya başlanacaktır.³¹⁴²

Bütün bu görüşmeler yapılırken özellikle 1967 Darbesi'nden itibaren Makarios, Yunan Hükümeti'nin Kıbrıs politikasından memnun değildi. Her iki tarafın, Yunanistan-Makarios, Kıbrıs Meselesi'ne farklı açılardan bakmaları aralarında bir düşmanlığın doğmasına neden olmuştur. Yunanistan, Kıbrıs Meselesi'nin çözümünde enosisten yana olmakla birlikte bunu gerçekleştirmek adına Türkiye'ye bazı tavizlerin verilmesi taraftarıydı. Makarios ise enosise giden yolu öncelikle adaya bağımsızlık verilmesinden geçtiğine inanmakta ve bunu savunmaktaydı. Bağımsız olunduktan sonra sıra enosisi gerçekleştirmeye gelecekti. Bu nedenlerden ötürü Makarios, Yunan Hükümeti'nin aksine enosis karşılığında Türkiye'ye toprak vermeyi, Kıbrıs Türklerine de yerel özerklik verilmesini istemiyordu.³¹⁴³ 19 Mart 1971 tarihinde Başbakanlık koltuğuna oturan Nihat Erim, Kıbrıs Meselesi'ni bu şekilde devralmıştır.

³¹⁴⁰ “Buhranın Vardığı Sonuç: Hangi Noktadayız?”, *Cumhuriyet*, 10.12.1967.

³¹⁴¹ Fırat, 1997: 226-227.

³¹⁴² Uslu, 2000: 223-224.

³¹⁴³ Uslu, 2000: 225-227.

Başbakan Erim, Millet Meclisi'nde okuduğu Hükümet programında Kıbrıs Meselesi'nin çözümü noktasında halen 1959 Anlaşmaları'nı esas tuttuklarını, 1963 yılında olduğu gibi Rumların yine bir oldubittiye getirerek adayı işgal etme isteklerine ve bu anlaşmaları çiğnemesine izin vermeyeceklerini, ada Türklerinin haklarını korumak ve Türkiye'nin güvenliği sağlamak için 1959 Anlaşması gereğince her türlü tedbiri alacaklarını kaydetmiştir. Hükümet programında 1968 yılında başlamış olan cemaatler arası müzakerelerden de söz eden Erim, bu görüşmelerin devam ettiği bir sırada taraflardan birisinin başlangıç mutabakatının tamamen dışına çıkarak son derece aşırı bir davranış içerisine girmesi durumunda karşı tarafın da haklı olarak aynı şekilde karşılık vereceğinin unutulmaması gerektiğinin altını çizmiştir. Son olarak Erim, Kıbrıs Türklerinin anlaşmalarla sağlanmış olan haklarına Rumlardan bir saldırı gelmesi durumunda Türkiye'nin soydaşlarının ve kendisinin güvenliğini sağlamaya çalışacağını belirtmiştir.³¹⁴⁴ Erim, 1967 yılında olduğu gibi Kıbrıs Türklerine saldırı yapılması durumunda bu sefer askeri müdahale yapacağını aslında altını çizmiştir. Diğer yandan 1956 yılından beri benimsemiş olduğu meselenin barışçı yöntemlerle ve uluslararası anlaşmalara saygı gösterilerek çözümlenmesi taraftarlığını da halen korumaktadır.

Nihat Erim'in Başbakan olarak atanması Kıbrıs Rumları arasında tedirginlik ve şaşkınlık yaratmıştır. Erim'in Kıbrıs için bir tehlike olduğunu ifade eden Rumca gazetelerden bazıları Erim'in görevi devralmasıyla birlikte "Kıbrıs sorunu için karanlık bir görüntü", "Erim tehlike", "Erim Türkiye'nin müdahalesi fikrinin en fanatik destekleyicilerindedir" şeklinde başlıklar atmışlardır. Agon Gazetesi, Erim'in Demirel ile Çağlayangil'in Kıbrıs politikasını eleştirenlerden biri olduğunu belirterek, "Erim daima Zürih Anlaşmasının sadakatle uygulanması görüşünü destekliyordu. Bunun için Erim'in uzlaşmazlık politikasına devam edeceğinden korkulmaktadır" demiştir. Mahi Gazetesi ise Erim'in Kıbrıs sorununda uzlaşma politika izleyeceğini ileri sürmüştür.³¹⁴⁵ Nihat Erim'in Başbakan olarak atanması dünya kamuoyunda memnuniyetle karşılanmış olmasına rağmen görüldüğü üzere, Kıbrıs Rumları arasında tedirginlik yaratmıştır.

Erim Kıbrıs Rumlarının kendisinden tedirginlik duymalarını anlayamadığını belirterek söz konusu tedirginliğin sebebini kendisinin milletlerarası anlaşmalara saygı gösterilmesi taraftarı olmasına bağlamaktadır. Erim kendisi gibi Türkiye'nin de kendisine karşı girişilmiş bir taahhüdün çiğnenmesine müsaade etmeyeceğini ve 1964 yılında nasıl hareket edildiyse bu konuda yine aynı şekilde mukabele edileceğini bildirmiştir. Ancak şunu

³¹⁴⁴ Başbakan Nihat Erim'in 2/4/1971 Tarihinde Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisinde Okuduğu Hükümet Programı, 1971: 20.

³¹⁴⁵ "Erim'in atanması Kıbrıs Rumlarını şaşkına çevirdi", *Milliyet*, 23.03.1971.

da sözlerine ilave etmiştir. Erim'in anlayışına göre, 1959 Anlaşmaları'nda elbette bir takım değişiklikler istenebileceğini ve bu değişikliklerin ise ancak karşı tarafın onayı ile yapılabileceğini ve bir oldubittiye getirilerek yapılamayacağını kaydetmiştir.³¹⁴⁶

Hükümet, Meclis'ten güvenoyu alır almaz hemen Kıbrıs Meselesi'ne eğilmiştir. 13 Nisan 1971 tarihinde Dışişleri Bakanı Osman Olcay'ın başkanlığında Kıbrıs'taki son gelişmeler karşısında Türkiye'nin izleyeceği politikayı tespit etmek için Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi Başkan Yardımcısı ve çok sayıda teknisyenin katıldığı bir istişari toplantı yapılmıştır.³¹⁴⁷ Birkaç gün boyunca devam edecek olan toplantıya 15 Nisan'da Erim de katılmıştır. Toplantıda Erim'e Kıbrıs'taki askeri, siyasi ve ekonomik durum, Makarios'un enosis politikası ve cemaatler arası görüşmelerin geçirdiği aşamalar hakkında geniş bir bilgi verilmiştir.³¹⁴⁸ Görüşmelerin sonunda 17 Nisan'da Olcay'ın yaptığı basın açıklamasında yeni Hükümet'in Türk toplumunun güvenliğini, meşru haklarını ve çıkarlarını korumaya kararlı olduğu, Türk toplumuna karşı yapılacak hakaret, tecavüz ve tehditlere asla göz yumulmayacağı, Rumların olupbittileri karşısında hemen karşılık verileceği ve anlaşmalardan doğan Türklerin her türlü hakkının azimle korunacağı belirtilmiştir. 1968 yılından beri devam etmekte olan cemaatler arası görüşmelere temel mutabakat çerçevesinde devam edileceği söylenmiştir. Temel mutabakatın dışına çıkıldığı takdirde görüşmeler sona erdirilecektir. Kıbrıs Meselesi'nin çözümünde de Türk Hükümeti ile Türk toplumunun ortak bir politika ile hareket edeceği kaydedilmiştir. Bu ortak politika ise barışçı bir çözüm ve bu çözümü sağlamak için de önceden yapılmış uluslararası anlaşmalara sadık kalınması istenmiştir. En önemlisi de 1963 olaylarından bu yana ekonomik yönden çok güç duruma düşürülmüş olan Türk toplumunun ekonomik sorunlarının çözülmesi için her türlü yardımda bulunulacağını altı çizilmiştir.³¹⁴⁹

Bu arada Kıbrıs'ta Türk toplumu Rumlara karşı yeni bir hamle yaparak 28 Aralık 1967'de kurulmuş olan "Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi"nin geçici olduğu "ifade" kaldırılmıştır. İsmi "Kıbrıs Türk Yönetimi" olmuştur. Denктаş yaptığı açıklamada Ankara'daki istişareler sırasında bu konunun ele alındığını ifade etmiştir. Makarios'un ve Rum yöneticilerinin bağımsız Kıbrıs devletinin devamı fikrine karşı çıkmaları üzerine, Türk cemaatinin kendi bölgelerinde işlerini bizzat kendilerinin yürütmesi zorunluluğu doğduğu görüşünü

³¹⁴⁶ Erim, 2007: 194.

³¹⁴⁷ "Osman Olcay Denктаş ile görüştü", *Milliyet*, 14.04.1971.

³¹⁴⁸ "Kıbrıs toplantısına başbakan da katıldı", *Cumhuriyet*, 16.04.1971; "Erim Kıbrıs toplantısına başkanlık etti", *Milliyet*, 16.04.1971.

³¹⁴⁹ "Kıbrıs'ta olup bittilere müsaade edilmeyecek", *Dünya*, 18.04.1971; "Kıbrıs için görüşme yolu bir kez daha denenecek", *Cumhuriyet*, 18.04.1971.

benimsemiş, Türk yönetiminin geçici değil, sürekli bir kuruluş olarak çalışması kabul edilmiştir. Bu değişikliğe ilk tepki Yunan Büyükelçiliği'nden gelmiştir.³¹⁵⁰

Nihat Erim Hükümeti kurulduğundan beri devam eden karşılıklı ılımlı görüşmeler, 4 Haziran 1971'de Yunan Dışişleri Bakanvekili Palamas ile Türkiye Dışişleri Bakanı Osman Olcay'ın Lizbon'da Türkiye Büyükelçiliği'nde buluşmalarını sağlamıştır. Toplantı sonunda yapılan açıklamada iki Bakan'ın Türk-Yunan ilişkileri konusunda iki Başbakan arasında teati olunan mesajların yarattığı olumlu hava ifade edilmiştir. Bununla birlikte Kıbrıs Meselesi'nin çözümünün zorunlu olduğunun altı çizilmiştir. Son olarak da 1968'den beri devam eden cemaatler arası görüşmelerin devam etmesi ümidi ortaya konulmuştur.³¹⁵¹ Fakat söz konusu ilişkilerdeki ılımlı hava çok uzun sürmeyecektir.

24 Temmuz 1971 tarihinde Erenköy'de bir Türk çobanın işini yaparken Rum askerleri tarafında vurulması toplumlar arası gerginliğe neden olan ilk gelişme olmuştur.³¹⁵² Bölgeden Türk mücahitlerinin faaliyete geçtiği haberini alıp hemen yerinde incelemelerde bulunan Makarios, durumun vahametine işaret etmiştir. Rum gazeteleri de Türklerin Rumlara karşı harekete geçme hazırlığı içerisinde bulduklarını sürekli olarak gazetelerinde yazmışlardır.³¹⁵³

Rumların Türk çobanını vurmasına ilk tepki, Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Oktay İşcen'den gelmiştir. İşcen, bu tür tahrikleri Türk Hükümeti'nin dikkatle izlediğini, ayrıca Makarios'un girişmekte olduğu bu tür sistemli tahriklerin çok kötü sonuçlar verebileceği konusunda Rum tarafını uyarmıştır. Bu sistemli tahriklerin her an kontrolden çıkmasının muhtemel olduğunu belirten İşcen, Türk toplumunun haklarının ve güvenliğinin korunması için gerekli tedbirlerin alındığını da sözlerine eklemiştir. Diğer yandan Türk yönetimi bu saldırıyı BM nezdinde protesto etmiştir.³¹⁵⁴ Olayların artmasından endişelenen BM Barış Gücü de alarm durumuna geçmiştir.³¹⁵⁵

Taraflar arasındaki ılımlı havanın sona ermeye başlamasıyla meselenin çözümü konusunda ümitleri azalan Erim de bir Atina ajansına verdiği demeçte Makarios'u 1959 Anlaşmaları'nı ihlal etmekle suçlayıp üç yıldır sürmekte olan toplumlar arası görüşmelerin bir çıkmaza girdiğini iddia etmiştir. Türk-Yunan ilişkilerinin gelişmesinin Kıbrıs sorununun

³¹⁵⁰ "Kıbrıs Türk Yönetimi artık geçici değil", *Milliyet*, 24.04.1971.

³¹⁵¹ "Osman Olcay Nato Konseyinde bir konuşma yaptı", *Dünya*, 05.06.1971; "Olcay Dışbakan yardımcısı Palamas'la görüştü", *Milliyet*, 05.06.1971.

³¹⁵² "Rum askerinin vurduğu çoban tehlikeyi atlattı", *Hürriyet*, 25.07.1971; "Rumlar bir Türk'ü vurdu hava gergin", *Akşam*, 24.07.1971.

³¹⁵³ "Kıbrıs'ta gerginlik artıyor", *Cumhuriyet*, 25.07.1971.

³¹⁵⁴ "Kıbrıs'ta bir Türk çoban vuruldu", *Milliyet*, 24.07.1971; "Kıbrıs'ta olay", *Dünya*, 24.07.1971.

³¹⁵⁵ "Kıbrıs'ta barış gücü alarmda", *Milliyet*, 30.07.1971.

çözümüne bağlamıştır.³¹⁵⁶ Erim'in iddiası gerçekleşmiş ve Makarios yaptığı açıklamada 1968 yılından beri devam etmekte olan toplumlar arası görüşmelerin tam bir çıkmazda olduğunu resmen açıklamıştır.³¹⁵⁷ Fazıl Küçük de Makarios'un sözünü ettiği çıkmazın Rumların enosisten vazgeçmemelerinden kaynaklandığını ve anlaşma yapılmasına da enosis isteklerinin engel olduğunu ifade etmiştir.³¹⁵⁸ Erim'in Atina ajansına verdiği demece günler sonra Palamas'tan cevap gelmiştir. Palamas, Türk-Yunan ilişkilerinin Kıbrıs Meselesi'ne bağlı kalamayacağını vurgulamıştır. Türk-Yunan dostluğunun geçici olan Kıbrıs Meselesi'nden ayrı olarak değerlendirilmesini istemiştir. "İki ülkenin menfaatleri Kıbrıs'a bağlı kalmaz. Zira adaya müdahale eden daha başka unsurlar da bulunmaktadır. Kıbrıs sorunun ancak Türkiye ile Yunanistan arasında halli gerektiği yolundaki ısrarlar ise iki ülke arasında tedavisi zaman alacak psikolojik bir durum yaratacak ve ağır yaralar açacaktır"³¹⁵⁹ şeklinde Başbakan Erim'e uyarılarda bulunmuştur.

Makarios ve Erim'in toplumlar arası görüşmelerin çıkmaza girdiği tespiti ve adada gerginliklerin tekrar ortaya çıkması üzerine 28 Ağustos 1971 tarihinde Yunan Hükümeti, aynı zamanda Makarios'u da devre dışı bırakmak için Grivas'ı adaya gönderip EOKA-B isimli silahlı bir örgüt kurduğunu açıklamıştır.³¹⁶⁰ Dışişleri Bakanı Olcay da Kıbrıs Meselesi'nin çözümünde son mercii Makarios olmadığını basına açıklamıştır. Türkiye ve Yunanistan'ın devlet olarak meselede aynı ölçüde sorumluluk ve çıkarları olduğunu Makarios'un bu gerçeği anlayacak zekada olduğunu kaydetmiştir.³¹⁶¹ Gerginliğin had safhada olduğu bu süreçte Erim başkanlığında Genel Kurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının, ilgili uzmanların katıldığı bir toplantı yapılmış ve toplantının sonucunda Erim, Kıbrıs için endişeli bir durumun olmadığını basına açıklamıştır.³¹⁶²

Nihat Erim'in Kıbrıs için endişe edilecek bir durum olmadığını söylemesine rağmen Dışişleri Bakanı Olcay, Kıbrıs Rum Yönetimi Dışişleri Bakanı'nın 1959 Anlaşmaları'nı yok sayan açıklamalarına sert tepki göstermiş ve Rumların tehditleri karşısında Türk Hükümeti'nin tepkisinin çok keskin ve şiddetli olacağını söylemiştir. Olcay, Kıbrıs Meselesi'nde son sözün hiçbir zaman Makarios'a ait olmayacağını ve Makarios'un üniter devlet söyleminin sakat olduğunu belirtmiştir. Bu sakatlığın nedenini de 10 yıl önce imzalanmış 1959 Anlaşması'na bağlamıştır.³¹⁶³ Ekim ayında da Kıbrıs Meselesi'ni BM Genel

³¹⁵⁶ "Atina ile ilişkiler Kıbrıs sorunun halline bağlı", *Milliyet*, 25.12.1971.

³¹⁵⁷ "Makarios: Toplumlararası görüşme tam çıkmazda", *Milliyet*, 12.08.1971.

³¹⁵⁸ "Küçük: Anlaşmaya enosis engel oluyor", *Milliyet*, 13.08.1971.

³¹⁵⁹ "Palamas", *Milliyet*, 16.08.1971.

³¹⁶⁰ Öncü, 2015: 108.

³¹⁶¹ "Olcay", *Milliyet*, 26.08.1971.

³¹⁶² "Kıbrıs konusunda brifing yapıldı", *Akşam*, 11.09.1971.

³¹⁶³ "Olcay: Kıbrısla ilgili tehditlere tepkimiz sert olur", *Akşam*, 25.09.1971.

Kurulu'nda konuşan Olcay, üç yılı aşan toplumlar arası görüşmelerden sonra Kıbrıs'taki iki toplumun anayasal sorunlarda anlamlı bir gelişme elde edemediğini ve bununla birlikte Türkiye'nin taraflar arasındaki barışçı görüşmelere kapısını açık tuttuğunu kısaca anlatmıştır.³¹⁶⁴ Genel Kurul toplantısından sonra Olcay ile Palamas bir araya gelerek toplantı yapmışlar ve bu toplantının sonucunda ise tehlikeye giren toplumlar arası görüşmeleri canlandırmak ve tamamen kesilmesini engellemek adına bu görüşmelere Türkiye ve Yunanistan'ın birer temsilci ile katılmalarına karar verilmiştir.³¹⁶⁵

Kasım ayına gelindiğinde Makarios, Kıbrıs radyo ve televizyonunda, “Atina rıza gösterirse Enosis'i ilana hazırım” şeklindeki konuşmasına Olcay da “Makarios, Enosis'ten bahsettiği zaman bunun cevabının taksim olacağını bilir” şeklinde karşı cevap vermiştir.³¹⁶⁶ Bu dönemde “Federasyon” fikrinde olan Erim'in Dışişleri Bakanın taksimden bahsetmesi ilginç bir durumdur.

Kıbrıs Meselesi'nde tarafların gerginleşmesi ve Grivas'ın tekrar adaya dönmesi üzerine Erim, Kıbrıs politikasında yeni yol belirlemek için 11 Kasım 1971 tarihinde toplantı yapmıştır. Toplantıya Osman Olcay, Rauf Denктаş, Türkiye'nin Atina Büyükelçisi İlder Türkmen ve Yunanistan İşleri Daire Başkanı Büyükelçi Kamuran Acet katılmıştır. Toplantıda Grivas'ın adaya dönüşü ve Enosis hazırlıkları da gözden geçirildikten sonra U Thant'ın beşli görüşme teklifi de ele alınmıştır. Toplumlar arası görüşmeler bir sonuç vermeyince Genel Sekreter, yeni bir teklifte bulunmuştu. Buna göre, Türk ve Rum toplum temsilcileri ile Türkiye ve Yunanistan temsilcilerinin de katılımıyla toplanmalarını istemişti. Denктаş böyle bir toplantının sonuç vermeyeceğini düşünerek toplantının yapılmasına karşı çıkmıştır. Öte yandan Denктаş, teklifin Türkiye tarafında reddedildiği propagandasının yapılmasına mahal vermemek için toplantının yapılmasını istemeye karar verilmiştir. Yapılması planlanan bu toplantıya Türkiye, BM temsilcisinin arabulucu olarak değil, diğer tarafların temsilcileri gibi yetkilere sahip olarak katılmasını istemeye karar vermiştir. Ayrıca söz konusu toplantıya Türk ve Yunan tarafının teknisyen düzeyinde değil, yetkili diplomatlar düzeyinde katılımı konusunda ısrar edilecektir.³¹⁶⁷

Tansiyonun iyice arttığı bu esnada Erim, bir Alman Gazetesine verdiği demeçte Kıbrıs'ta gerginliğin giderilmesinin Türkiye'nin dış politikasında ilk amaç olduğunu ve meseleye sakin bir hava içerisinde çözüm bulunmasını istemiştir. Tek taraflı müdahalelere asla izin vermeyeceklerini bildirmiştir. Ardından Erim, Yunan Başbakanı'nın kendisine

³¹⁶⁴ “Olcay B. Milletlerde Kıbrıs için konuştu”, *Dünya*, 08.10.1971.

³¹⁶⁵ “Olcay Palamasla anlaşmaya vardı”, *Milliyet*, 08.10.1971.

³¹⁶⁶ “Olcay: Enosis üzerine cevabımız taksim olur”, *Tercüman*, 01.11.1971.

³¹⁶⁷ “Kıbrıs konusunda önemli bir toplantı yapıldı ve durum incelendi”, *Akşam*, 12.11.1971; “Erim Kıbrıs için toplantı yaptı”, *Milliyet*, 12.11.1971.

Kıbrıs Meselesi'ni bir kenara koyarak iki ülkenin ilişkilerinin geliştirilmesine çalışılması gerektiği yönünde açıklamada bulunduğunu kaydederek bu hususta Yunan Başbakanı'nı eleştirmiştir: “Bir Yunan Başbakanı için bu şekilde konuşmak kolay olabilir. Fakat bugünkü şartlar içinde bize bunu söylememeliydi”. Son olarak Erim, meselenin çözümünde kendisinin federasyon görüşünde olduğunu açıklamıştır: “Esasen Atatürk iki komşu ülke arasında bir Federasyon kurulması fikrini benimsemişti. Bu konuda ben de aynı fikri taşımaktayım. Ancak Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs'ın bulunduğu unutulmamalıdır”.³¹⁶⁸

Birinci Nihat Erim Hükümeti Dönemi'nde Kıbrıs politikasında barışçı çözümler aranmaya çalışılmıştır. 1968'den beri devam eden toplumlar arası görüşmelerin devam etmesi gerektiği yönünde politikalar ortaya konulmuş, fakat karşı tarafın tavırları bu görüşmelerin devam etmesini ve olumlu sonuçlanmasını engellemiştir. Erim, barışçı bir çözümden yana yer alırken daha önce yapılmış uluslararası anlaşmalara saygı gösterilmesini istemiş ve Ada Türkleri ile Türkiye'nin meselenin çözümü esnasında haklarının kaybolmamasına dikkat etmiştir. Çözüm noktasında ise Erim, federasyon tezini sürdürmeyi kendi Başbakanlığı döneminde devam ettirmiştir. Federasyon tezi, 1964 yılında Türkiye tarafından benimsenmişti; ancak Demirel Hükümetleri döneminde rafa kaldırılmıştı. İşte Erim Dönemi'nde federasyon tezi tekrar raftan indirilmiştir.

4.5.4. Türkiye-ABD İlişkileri ve Afyon Meselesi

Birinci Nihat Erim Hükümeti Dönemi'nde de Afyon meselesi, Demirel hükümetleri döneminde olduğu gibi Türkiye-Amerika ilişkilerinin en önemli meselesiydi. Afyon meselesinin kendi döneminde de gündemde olacağını bilen Başbakan Erim, Hükümet programında afyon meselesine yer vermiştir. Hükümet programında “Bütün dünya gençliği için kahredici bir afet halini almış olan afyon kaçakçılığının, her şeyden önce insanlık duygularını incittiği inancında olan hükümetimiz bu mesele üzerine önemle eğilecektir. Afyon üreticilerine daha iyi bir ekim alanı gösterecek ve bunlar destekleneceklerdir”³¹⁶⁹ demiştir. Afyon meselesini görüldüğü üzere, Erim, bir insanlık sorunu olarak ele almıştır. Meseleye insanlık davası ve sorunu açısından bakma fikri Nihat Erim'den gelmiş ve Erim, programın bu maddesini bizzat kendisi yazmıştır.

Nihat Erim'in hükümet programında yer alan afyon politikasına bazı milletvekilleri şüphe ile yaklaşarak Hükümet'in bir yabancı menfaate alet olmuş olabileceğini dile getirmişlerdir. Erim bu şüphelere yine programında belirttiği ana eksen etrafında şöyle cevap vermiştir:

³¹⁶⁸ “Erim: Yunanistanla federasyon isterim”, *Milliyet*, 14.11.1971.

³¹⁶⁹ Erim, 2007: 204.

Sayın Milli Birlik Grubu sözcüsü arkadaşım, uyuşturucu maddeler meselesinde ‘bir yabancı menfaate inşallah alet olunmamıştır’ dediler. Müsterih olsunlar. Ben yazdım elimle o maddeyi. Hakikatten bu gün afyon kaçakçılığı, yalnız falan falan memleketlerin değil, bizim memleketimiz de dahil olmak suretiyle, bütün dünya gençliğini kahredici bir afet halini almıştır. Bunu, bizim afyon eken bölgeler halkımızın geçimini-bugünkünü muhafaza etmek değil-bugünkünden daha iyi bir seviyeye götürmeden yasak ettirmeyiz. Arkadaşlar buna emin olunuz. Bu günden daha iyi bir seviyeye, daha modern, daha ileri-bir tarım metodu mu olur, başka bir geçim tarzı mı olur-onu o bölgelere getirmeden, bu mesele halledilmiş, bizim nazarımızda halledilmiş, olmayacaktır. Ve böyle bir yola asla girmeyeceğiz.³¹⁷⁰

Nihat Erim, afyon politikasını kendisinin bizzat yazdığını ve yabancı tesir olmadığını belirtmiştir. Meseleyi yine insanlık davası ve sorunu olarak ele alan Erim, afyon yasak edilirken de Türk köylüsünün ekonomik durumunun göz önünde tutulacağını sözünü vermiştir.

Türk-Amerikan ilişkilerinde Afyon meselesinin tarihsel sürecine kısaca bakılacak olunursa, 1968 yılında Richard Nixon’ın Amerikan Başkanı olması ile birlikte öteden beri var olan mesele iki ülke arasında en önemli konu haline gelmiştir. Ülkesinde uyuşturucu ile mücadele eden Amerika Başkanı, ülkeye giren eroinin % 80’nin Türkiye’den geldiğini iddia etmiştir. Türk Hükümeti ise bu iddiaları kabul etmeyerek bir takım sunduğu raporlarla Türkiye’den ABD’ye gitmesi muhtemel kaçak afyonun, ABD tüketiminin ancak % 1’ini karşılayabileceği savını ortaya atmıştır.³¹⁷¹ Türkiye’nin karşı çıkışlarına rağmen ABD’li yetkililer, her fırsatta bu görüşlerini dile getirerek Demirel Hükümeti’nden Türkiye’de afyonun tamamen yasaklanmasını ve bunun karşılığında Amerika’nın kendilerine çiftçinin zararının karşılanması için beş milyon dolar yardımda bulunacağını bildirmiştir. 1963 yılından beri afyon üretim alanlarını sınırlamakta olan Türkiye, afyonun tamamen yasaklanmasını reddetmiştir. Aslında bakılacak olunursa Amerika’ya giren eroinin çok çok büyük bir kısmı Burma, Tayland ve Laos’tan gelmekteydi. Amerika bunu bu dönemde göz ardı etmekle büyük hata yapıyordu. Her şeye rağmen Türkiye’de haşhaşın ekiminin yasaklanması için Amerika’nın yaptığı teklifler, 1970 yılında Türkiye’ye yaptırım tehditlerine dönüşünce Türkiye, 30 Haziran 1970 tarihli bir kararname ile haşhaş ekilen illerin sayısını yediye indirmiştir. 1970-1971 Ekim döneminde Afyon, Burdur, Denizli, Isparta, Kütahya ve Uşak illerinin tamamı ile Konya’nın Akşehir, Ilgın, Beyşehir ve Doğanhisar ilçelerinde haşhaş ekimi yapılmasına izin verilirken, Amasya, Merzifon, Gümüşhacıköy, Taşova, Suluova, Çorum, Osmancık, İskilip, Mecitözü ve Ortaköy’de haşhaş ekimi yasaklanmıştır. 1971 sonbaharından itibaren de Denizli, Uşak, Akşehir, Ilgın, Beyşehir ve Doğanhisar’da haşhaş

³¹⁷⁰ CSTD, C.64, T.10, B.58, s. 571.

³¹⁷¹ Erhan, 1996: 89, 92-93.

ekimi yapılamayacaktır.³¹⁷² 1971 yılının sonbahar dönemi itibariyle Türkiye’de sadece 4 ilde haşhaş ekimi yapılacak olmasına rağmen Amerika, haşhaş ekimin tamamen yasaklanması için Türk Hükümeti’ne karşı baskılarını artırmaya devam etmiştir.

Amerikan Başkan Yardımcısı John Warner, 1971 yılının Ocak ayında Türkiye’ye gelip Demirel Hükümeti ile haşhaş meselesini konuşmuştur. Başkan Yardımcısı, haşhaş yerine başka tarım ürünlerinin ekilmesini ve yeni tarımsal ürünlerin geliştirilmesi için de ABD’nin 3 milyon dolar Türkiye’ye yardım yapacağını teklif etmiştir. Yeni ürünlerin ekimi için verilecek parayı kabul etme taraftarı olan Türk Hükümeti, bunun şartı olarak haşhaş ekimin tamamen yasaklanması maddesini görünce söz konusu anlaşmadan geri çekilmiştir.³¹⁷³ Demirel Hükümeti’nin kabul etmediği haşhaşın yerine yeni tarım ürünlerinin ekilmesi konusunda Amerika’nın Türkiye’ye yardım etme teklifini Nihat Erim kendi başbakanlığı döneminde kabul edecektir.

Nihat Erim’in Hükümet programında afyon meselesine özellikle eğileceğini açıkladığı sıralarda ABD Kongresi’nde de afyonun Amerika’ya girmesini engellemeyen Türkiye gibi afyon üreticisi ülkelere Amerikan Yardımı’nın kesilmesi gerektiği konuşulmaya başlanmıştı. 6 Nisan 1971 tarihinde, Cumhuriyet Senatosu’nda Erim Hükümeti’nin güvenoyu aldığı gün, ABD Federal Uyuşturucu Maddeler Dairesi Başkanı John Ingersoll, Türkiye’nin en kısa zaman zarfında haşhaş yerine başka ürünleri ikame etme çalışmalarına başlamasını istemiştir. 9 Nisan’da da ABD Dışişleri Bakanlığı’nın Kongre’ye sunduğu Türkiye’nin haşhaş ekimini dört ile düşürmesine rağmen halen Türkiye’den kaçak afyonun geldiğine dair rapor³¹⁷⁴ Hükümet’in elini çabuk tutması gerektiğinin işaretleri arasındaydı.

Mayıs ayının başlarında ABD Dışişleri Bakanı Rogers, Erim ile görüşmüştür. Bu görüşmede Erim, Hükümet’in afyon meselesini insani açıdan ele alacağını ve ekim alanlarının kontrol altında tutulması için de elinden geleni yapacağını bildirmiştir. Görüşmeden sonra açıklamada bulunun Rogers ise olumsuz manada ABD’nin Türkiye’ye karşı bir narkotik politikasının olmadığını açıklamış ve Türk Hükümeti’yle bu konuda yapıcı görüşmelerin yapıldığını beyan etmiştir.³¹⁷⁵ İkili arasında kamuoyuna açıklanmamış, ancak Erim’in anılarında bahsettiği haşhaşın yasaklanması üzerine başka bir anlaşma daha vardır. Nihat Erim, Rogers’e 1948 yılında karayolları teşkilatı kurulurken Amerikan Karayolları’ndan Türkiye’ye gönderilen teknisyen heyetten ne kadar fayda sağlandığını, yol yapımı için Türkiye’ye gönderilen makinelerin ne kadar çok işe yaradığını ifade etmiş ve Türkiye’nin

³¹⁷² Erhan, 1996: 91, 97, 101-104.

³¹⁷³ Erhan, 1996: 111-112.

³¹⁷⁴ Erhan, 1996: 117-118.

³¹⁷⁵ “Afyon konusu”, *Milliyet*, 2.05.1971.

tarım sisteminin iyileştirilmesi için de aynı yardımları talep etmiştir. Erim, Rogers'e "Haşhaşı yasaklayacağımız yedi ilde modern tarımı kurmak ve modern tarım tekniğini geliştirmek için bize Amerikalı uzmanlar yardım etsin, sadece tarım değil, tarımın yanında tarım endüstrisi veya diğer endüstriler, yani haşhaş gelirinden doğacak boşluğu dolduracak ve hatta onu aşacak bir gelir sağlanması için bize yardımcı olsun" demiştir. Rogers, Erim'in bu isteğini daha sonra Başkan Nixon'a anlatmış ve Nixon da bunu kabul etmiştir.³¹⁷⁶ Aslında haşhaşın yasaklanma konusunda ortak bir konsensüs burada sağlandığı söylenebilir.

1971 yılının Nisan ayından itibaren ABD'nin Ankara Büyükelçisi ile Erim ve Dışişleri Bakanı Olcay temasa geçmeye başlamışlardır. Yapılan görüşmeden, sorunun çözümünde haşhaş ekiminin tüm ülkede yasaklanmasının tek çözüm olduğu sonucuna varılmıştır. Yasaklama gerçekleştiği takdirde Amerika'nın, Türk çiftçisinin zararını ödemeyi kabul edeceğini Büyükelçi Başbakan'a bildirmiştir.

Nihat Erim afyon meselesinin çözümü noktasındaki kararlılığını 1 Mayıs 1971 tarihinde yabancı basına verdiği bir demeçte de dile getirmiştir. Bu demecinden de meseleyi insani açıdan ele alan Erim, afyon ekimi ve satışının sıkı bir şekilde kontrol edileceğini açıklamıştır. Türkiye'nin afyon yetiştiren bölgelerde başka geçim kaynakları sağlamak suretiyle afyon ekiminin gittikçe tahdidine çalışacaklarını belirtmiştir. Yine aynı demecinde Erim'e gazeteciler, haşhaş ekiminin sınırlandırılmasına karşılık Türkiye ile ABD arasında mali bir tazminat pazarlığının olup olmadığını sormuşlardır. Erim, yine afyon meselesine ekonomik ve materyalist açıdan değil, insani açıdan baktıklarını belirterek sorunun ekonomik ve mali boyutunun daha sonra ele alınacağını ifade etmiştir. İşin mali kısmı ile ilgili olarak Erim aynı zamanda "Amerika hükümeti bizim işlerimizi her şekilde kolaylaştırmaya hazır olduğunu belirtmiştir. Bu ara bütün afyon ürününü satın almaya hazırdırlar"³¹⁷⁷ şeklinde kurduğu cümlelerle maddi anlamda Amerika'nın kendilerini mağdur etmeyeceğine inandıklarını kaydetmiştir.

Birinci Erim Hükümeti'nin kurulduğundan beri meseleyi ciddi bir şekilde ele alan Hükümet üyeleri kendi aralarında toplantılar yapmaya başlamışlardır. 7 Mayıs 1971'de Başbakan Yardımcısı Attila Karaosmanoğlu Erim'e, Türkiye'nin afyon meselesinde takip ettiği politikada kullanacağı delillerden oluşan ayrıntılı bir rapor sunmuştur. Söz konusu rapor, meseleyi sadece afyon meselesi açısından ele almış olup afyonun yasaklanması durumunda Türkiye'nin Amerika'dan daha fazla tazminat alması için nasıl bir pazarlık yapacağını gösteriyordu. Raporu inceleyen Erim, raporun kendi görüşünü yansıtmadığını fark ederek bir kenara itmiştir. Çünkü Erim, afyon meselesini sadece bir afyon meselesi olarak

³¹⁷⁶ Erim, 2007: 256.

³¹⁷⁷ Erim, 2007: 231.

değil, Türk-Amerikan ilişkileri ve onun geleceği açısından değerlendirmekteydi. Erim Başbakanlık koltuğuna oturmasıyla birlikte ordunun ihtiyaçlarının Amerika tarafından muntazam bir şekilde karşılanmadığı şikâyetlerini dinlemişti. Bu yüzden Türkiye'nin Erim'e göre, afyon meselesinde Amerika ile maddi zarar pazarlığı girmesi Türkiye'nin zararına sonuçlanacak bir pazarlık olacaktı. Eğer Türkiye maddi zarar pazarlığına girmiş olsa yine Erim'in görüşüne göre, "Tersine Amerika o pazarlıkta bize, yıllardır yapmakta olduğu karşılıksız yardımları, ucuz faizli kredileri, AID yardımlarını, askeri yardımları önümüze yığar ve o hesaplaşmada biz mutlaka zararlı çıkardık". İşte bütün bu nedenlerden dolayı Erim, meseleyi sadece para hesaplaması şeklinden çıkarıp bir insanlık sorunu haline getirmeye çalışmıştır. Böylece afyonu tamamen yasaklayarak Amerika'ya uyuşturucu ile savaşında moral verme amacı gütmüştür.³¹⁷⁸ Buradan Erim'in en baştan beri afyon meselesine ekonomik açıdan değil de insani açıdan bakmasını ve bu mesele üzerinde ciddiyetle eğilerek meseleyi çözeceğini beyan etmesinin nedeni Amerika'nın yıllardır Türkiye'ye yapmış olduğu karşılıksız yardımlar, ayrıca Türk-Amerikan ilişkilerinin bozulmamasını istemek olduğu anlaşılabilir. Türk-Amerikan ilişkileri eğer bozulmazsa Türkiye, Amerika'dan maddi yardımlar almaya devam edebilirdi.

Nihat Erim'in afyonu istenildiği gibi tamamen yasaklamasında; Türkiye tarım sisteminin modern hale getirilmesi ve bu minvalde Amerikan yardımlarını kendi yanlarına çekme düşüncesi de etkili olmuştur. Afyon meselesinde Amerikan Başkanı Nixon'u sıkıntılı gören Erim, Amerika'nın çaresizliğini Türkiye lehine çevirmeye karar vermiştir. Kendi döneminde sadece 7 ilde yapılan ve yakın bir zamanda daha önce yapılmış anlaşmalar gereği 4 ile düşecek haşhaş ekiminin yasaklanması durumunda Türkiye'nin ekonomisinin bundan etkilenmeyeceğini araştırmaları sonucunda fark eden Erim, kendi kendine "Yüzyıllardır haşhaş ektiği halde ekonomik bakımlardan ve diğer bakımlardan gelişemeyen bu illere, hazır tarım ve toprak reformu uygulayacağımız bir sırada, Amerika'nın yardımıyla, dünyanın en modern tarım sistemini getirsek acaba nasıl olur?" sorusunu sormaya başlamıştır.³¹⁷⁹

Nihat Erim'in Amerikan yardımları sayesinde Türkiye'nin tarım sistemini modernleştirme düşüncesi, aklına 1948 yılında Bayındırlık Bakanlığı yaptığı sıralarda edindiği izlenimlerden gelmiştir. Hatırlanacağı üzere, Erim kendi Bakanlığı döneminde en iyi kara yolu yapım teknolojisi ve bilgisine sahip olan Amerikalı uzmanlardan teknik ve maddi yardımlar alarak Türkiye'nin karayollarını modern hale getirmeye başlamıştı. Dünyada ilk makineli yol yapımına başlamış olan Amerikalıların yardımları sayesinde Erim, Türkiye'ye kaliteli, ucuz ve makineli yol yapım sistemini getirmişti. Yine Amerikan uzmanları sayesinde

³¹⁷⁸ Erim, 2007: 242-254.

³¹⁷⁹ Erim, 2007: 232-233.

karayolları teşkilatı modern bir şekilde kurulmuş ve 1971 yılına kadar çok başarılı işler gerçekleştirmişti. Kısacası Amerikan tekniğinin ve Amerikan organizasyonun başarısını, 1948 yılında Bayındırlık Bakanlığı sırasında görmüş olan Erim, sonraki yıllarda Amerika'ya yaptığı gezilerde Amerikan tarım teşkilatının ve tarımının dünya tarımı içinde birim başına en verimli sonuçlar alan bir teşkilat olduğunu görmüştür. İşte Amerika'nın sıkıştığı bu dönemde Erim, Amerika hakkındaki bütün bu bilgilerini de göz önünde tutarak zihninde şöyle bir plan yapmıştır:

...bizde bu afyon ekici ve onun çevresindeki illeri son yasaklamaya giren yedi ili kapsamına alacak, bir tarım modernizasyonu işine girsek; Amerika'nın teknik ve mali yardımını bu konuda sağlasak; Türkiye'de tarım modernizasyonu için yapılacak çalışmalarda, bu bölgemizi pilot bölge olarak kullansak, hem o bölge halkına hizmette bulunmuş oluruz, hem de o bölgeden bütün Türkiye'de birden bire, dünyanın en ileri ürününü veren tarım çalışmalarının, tarım tekniğinin uygulanmasına geçilmiştir düşüncesindeyim...İşte bu düşünce, zaten 42 küsur ilden dört ile indirilmiş afyon üretimi, haşhaş ekimini büsbütün yasaklamak ve Amerika'nın bu konuda minnetini, muhabbetini ve her türlü yardımını kazanmak fikri, bende galip gelmişti.³¹⁸⁰

Nihat Erim zihnindeki işte bu plan doğrultusunda Amerikalı yetkililerle afyon meselesini görüşecektir.

Türkiye'de afyon üretiminin tamamen yasaklanması durumunda Amerika'nın Türkiye'ye ne gibi yardımlar yapacağını Amerikan Başkanı Nixon 14 Haziran 1971 tarihinde Türkiye Büyükelçisini Beyaz Saray'a davet ederek açıklamıştır. Türkiye afyon üretimini yasaklaması karşılığında kendisine Amerika tarafından askeri ve ekonomik yardımlar verileceği gibi aynı zamanda 35 milyon dolar da verilecektir. Bu ilk teklifin açıklanmasından sonra ilk etapta ABD'nin Ankara Büyükelçisi Handley ile Türk Dışişleri Bakanı Olcay arasında görüşmeler tekrar başlamıştır. Daha sonra 26 Haziran'da da Erim ve Karaosmanoğlu, Büyükelçi ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerde Amerika, afyonun üretiminin tamamen yasaklanmasını isterken, Türk tarafı yasaklanma sonucunda ortaya çıkan Türk çiftçisinin uğrayacağı zararın karşılanmasını ve haşhaş yerine ekilecek tarım ürünleri projelerine ABD'nin destek vermesini istemişlerdir.³¹⁸¹ Zaten bu görüşmeden önce Amerika'nın haşhaş üreticilerinin zararının karşılanması için Türkiye'ye 35 milyon dolar vereceği Türk Hükümeti'ne bildirilmişti. Türk Hükümeti de burada Amerika'nın kendilerine teklif ettiği 35 milyon doları ve diğer yardımları kabul etmiştir.

³¹⁸⁰ Erim, 2007: 232-233.

³¹⁸¹ Erhan, 1996: 118-120.

Aslında 7 Mayıs 1971 tarihinde Attila Karaosmanoğlu tarafından Erim'e sunulan raporda meşru kazançlardan doğacak zararın dışında kaçak afyonun bedelinin de Amerika'dan alınması tavsiye edilmişti. Karaosmanoğlu ile birlikte Tarım ve Ticaret Bakanları bu görüşü savunurlarken; Erim, meşru kazançlardan doğacak zararın karşılanmasını yeterli gören bir tavır almıştır. Hazırlan raporda, afyon kaçak bedeli de hesaba katarak peşin 400 milyon dolarlık yatırımla bu işin altından kalkılabileceği ileri sürülmüştür. Erim ise 400 milyon doların Amerika'dan peşin olarak istenmesi halinde vermeyeceğini, bu yüzden bunun yerine sadece meşru kazançtan doğacak zararların talep edilmesinin uygun olacağını dile getirerek 400 milyonluk yatırım ihtiyacını şu şekilde karşılamayı planlamıştır: "...O 400 milyon dolarlık yatırım ihtiyacını Amerikalı uzmanların hazırlayacağı projelerle tespit ettikten sonra, bunun karşılanması için, finansman yardımı olarak ya bizzat Birleşik Amerika, yahut milletlerarası örgütler tarafından-Amerika'nın desteği ve baskısıyla-karşılanmasını" planlamış ve bunu ABD'ye kabul ettirmiştir.³¹⁸²

Başbakan Erim'in zihninde tasarladığı şekilde afyon meselesi çözümü konusunda taraflar arasında sözlü mutabakatın sağlanması ile Erim başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, 29 Haziran 1971 tarihinde, 1972'nin sonbahardan itibaren Türkiye'de haşhaş ekiminin ve afyon üretiminin yasaklanması kararını almıştır. Alınan karara göre, 1971 sonbaharından itibaren hemen Denizli, Uşak ve Konya illerinde yasak uygulanmaya başlanacaktır. 1972'nin sonbaharından itibaren ise diğer illerde yani Afyon, Kütahya, Burdur ve Isparta illerinde yasak uygulanacak ve böylece artık Türkiye'de haşhaş ekimi ve afyon üretimi tamamen son bulacaktır. Bakanlar Kurulu'nun aldığı bir başka karara göre ise, haşhaş ekiminin yasaklandığı illerde çiftçinin zararlarını karşılamak adına üreticilerin 1971 yılında Toprak Mahsulleri Ofisine teslim ettikleri haşhaş miktarı kıstas alınarak üreticilere uygun bir tazminat ödenecektir.³¹⁸³

Bakanlar Kurulu kararından sonra Başbakan Erim, 30 Haziran 1971 tarihinde haşhaş ekiminin ve afyonun yasaklanması nedeniyle bir konuşma yapmıştır. Demirel hükümetleri döneminde Türkiye, ABD'nin afyon kaçakçılığı iddialarını kabul etmezken; Erim, bu konuşmasında açık bir şekilde yüklü miktarda Türkiye'den Amerika'ya afyon kaçırıldığını ifade etmiştir. Erim, Hükümet olarak hem bu kaçakçılığı önlemek hem de dünya gençliğinin zehirlenmesine engel olmak adına bu yasağı koyduklarını açıklamıştır. Yıllardır Türkiye'nin her türlü tedbire rağmen afyon kaçakçılığını önleyememesi yurt dışı ülkelerde Türkiye'nin itibarını sarsmaktaydı. İşte alınan bu kararlar aynı zamanda Türkiye'nin itibarı da kurtarılmıştır. Gelecek yıldan itibaren üreticinin haşhaş ekemeyeceğini bildiren Erim,

³¹⁸² Erim, 2007: 247-248.

³¹⁸³ BCA, 030.18.1/268.44.4. -1-2. (29.06.1971).

üreticinin bu yasaktan zarar görmemesi için de ayrıca ikame ürünler başarılı oluncaya kadar üreticiye tazminat ödenmesi kararı aldıklarını açıklamıştır. Artık haşhaşın ekilmeyeceği illerde ikame ürünlerin ekilmesi için çalışmaların yapılacağı müjdesini köylülere aktarmıştır.³¹⁸⁴ 1962 yılından beri peyder pey haşhaş ekimi Türkiye’de sınırlandırılırken Amerika, Türkiye’ye hiçbir tazminat ödememiştir. Fakat Erim, meşru zararın karşılanması için hem tazminat alıyor hem de teknik yardım alıyordu. Erim için bu, inanılmaz büyük bir başarıydı.

Türkiye’de haşhaşın ekiminin tamamen yasaklanması kararı karşısında büyük bir sevinç duyan Amerikan Başkanı Nixon, 30 Haziran’da bir demeç vermiştir. Nixon ilk önce bu kararı alan Başbakan Erim’i övmüştür: “Bugünkü dünyada devlet adamına yaraşır niyet beyanları yapılması güç değildir. Ama devlet adımlığına yaraşır cesaretli adımlar atıldığı haller azdır. Türkiye Başbakanı Nihat Erim her iki hususu tam olarak bir araya getirmiş bulunuyor”. Nixon, Erim’i bu şekilde övdükten sonra Erim için çok önemli bir konuya temas etmiştir. Türk tarımının gelişmesi için Amerika’nın her türlü yardımda bulunacağını ve özellikle teknik elemanlarıyla Türkiye’ye yardıma koşacaklarını dile getirmiştir. Nixon’un demecine bu son cümleyi de eklemesini Erim, Amerika Büyükelçisi Handley’den özellikle istemiş ve Nixon da Erim’in isteği üzerine o şekilde konuşma yapmıştır.³¹⁸⁵

Dikkat edilecek olunursa, Hükümet’in aldığı haşhaş ekimini yasaklama kararı tek taraflı alınmış bir karardır. Türkiye bu konuda hiçbir yabancı devlete karşı iki taraflı veya çok taraflı bir taahhüde girmiş değildir. Yani Hükümet’i tekrar haşhaş ekimine döndürecek hiçbir engel bulunmamaktadır. Dolayısıyla da Amerika 35 milyon dolar ve teknik yardımlar yapmayı kendisi karar vermiştir. Yani yazılı bir anlaşma sonucunda alınan bir karar yoktur.³¹⁸⁶ Kararın tek taraflı alınmasına dayanarak ileride görüleceği üzere, Bülent Ecevit 1974 yılında sınırlı sayıda il için haşhaş ekimini tekrar serbest bırakacaktır.

Nixon’un dışında Amerika Senatosu da haşhaş ekimin yasaklanmasını sevinçle karşılamış ve Senato, “Türkiye’nin insanlık adına aldığı taktire değer hareketi” övmüştür. Ardından Türk Hükümeti’ne teşekkür etmiştir. Senatör Charles Percy, Türk devlet adamlarının olağanüstü diplomatik bir cesaret gösterisi yaptıklarını belirtmiş ve Türkiye’ye insanlık adına teşekkür edilmesini istemiştir.³¹⁸⁷ İran, İngiltere ve Almanya Dışişleri Bakanları da alınan yasaklama kararından memnuniyetlerini dile getirmişlerdir.³¹⁸⁸ Dış

³¹⁸⁴ “1972’de haşhaş ekimi yasak”, *Tercüman*, 01.07.1971; Erim, 2007: 233-236.

³¹⁸⁵ “Nixon Erim’i övdü”, *Akşam*, 01.07.1971; Erim, 2007: 255-256.

³¹⁸⁶ Erim, 2007: 258.

³¹⁸⁷ “Amerika, Afyon yasağı için Türk hükümetine teşekkür etti”, *Hürriyet*, 04.07.1971.

³¹⁸⁸ Erhan, 1996: 123.

dünyadan haşhaş ekiminin yasaklanmasına olumlu tepkiler gelirken içeride Hükümete karşı bazı sert tepkiler ortaya çıkmıştır.

30 Haziran 1971’de Millet Meclisi Genel Kurulu’nda gündem dışı söz alan CHP’nin Ecevit kanadından Denizli Milletvekili İlhan Açıkalın, haşhaş ekiminin yasaklanmasında insanlık davası değil, büyük ekonomik pazarlıklar ve art niyetli kulis faaliyetlerinin olduğunu iddia etmiştir. Hindistan’ın haşhaş üretimini arttırmasına izin verilirken, Türkiye’ye yasakların getirilmesini bu iddiasına dayanak göstermiştir. Diğer bir iddiası ise, Erim Hükümeti’nin dış baskılara boyun eğmesi sonucunda böyle bir karar aldığı yönündedir. Türk çiftçisine ödenecek tazminatın miktarını da eleştiren Açıkalın, Amerika’nın ikame ürün olarak ayçiçeği tavsiye etmesi, Türk köylüsünü daha da üzmüş olduğunu ifade etmiştir. Çünkü Amerika kendi ülkesinde toprağı yorduğu gerekçesiyle ayçiçeği ekiminden vazgeçmiştir. Son olarak Açıkalın, sözlerine son verirken insaniyet perdesi altında Türk ekonomisinin zayıflatılmaya çalışıldığını altını kalınca çizmiştir.³¹⁸⁹ Bülent Ecevit yıllar sonra yaptığı açıklamada Haşhaş ekimi yasağı kararının alınmasında Amerika’nın Türkiye’ye uygulamış olduğu baskının etkili olduğunu iddia etmiştir. Hatta Ecevit’e göre, Demirel Dönemi’nde haşhaş sorunu çözülemediği için ABD 12 Mart Muhtırası’nı verenleri teşvik etmiştir. Amerika’nın desteği ile 12 Mart Muhtırası’nı yapan cuntacılar, 1971 yazında haşhaşı yasaklayarak bu desteğe karşılık vermiştir. Demirel Hükümeti’nin Devlet Bakanlarından Turhan Bilgin de haşhaş sorunun, Demirel Hükümeti’nin istifa ettirilmesi ile çözüleceğine inan Amerika’nın, cuntacıları desteklediğini öne sürmüştür.³¹⁹⁰ Fakat elde somut bir kanıtın olmaması bu konuda kesin hüküm verilmesine engel olmaktadır. Demirel Hükümeti’nin istifa etmesine ve Erim Hükümeti’ne de sıcak bakan bir Amerika yönetiminin olduğu gerçeği de unutulmamalıdır.

Nihat Erim’in anlattıklarına göre de haşhaş yasağını en çok eleştiren 1973 Seçimleri öncesi ve sonrasında CHP’nin Ecevit kanadıdır. Haşhaşın yasaklanma kararının alındığı sırada CHP Genel Başkanı olan İnönü ise haşhaş kararını oldukça olumlu yaklaşmıştır. Yasak kararı verildikten sonra İnönü’nün bu karar karşısında tepkisini merak eden Erim, bunun için Özel Kalem Müdürünü, Güner Öztekin İnönü’ye göndermiştir. İnönü, afyon meselesinde Amerikan Başkanı’nın mesajını ve Hükümet’in aldığı tedbirleri gördükten sonra Öztekin “Git başbakanına söyle, kendisini tebrik ederim, büyük bir cesaretli karar aldı. Kendisinin akıllı olduğunu bilirdim, bunun bir örneğini daha vermiş oldu, gözlerinden öperim, tebrik ederim” demiştir.

³¹⁸⁹ MMTD, D.3, C.15, T.2, B.122, s. 70-71.

³¹⁹⁰ Erhan, 1996: 116.

1971 yılının Aralık ayının sonlarına doğru Erim ile karşılaşan İnönü bir kez daha alınan haşhaş kararından memnuniyetini şu şekilde dile getirmiştir:

Pire'yi de gördüm. Yunanlılar orada Amerikalılara çeşitli imkânlar sağlamışlar ve bunun mukabilinde inek sağır gibi Amerika'dan para sağmaktadırlar. Sadece Pire'deki kolaylıklar nedeniyle, 3 milyon dolar almaktadırlar. Ödüm kopuyordu Amerikalıları Türkiye'den kaçıracağız diye. Askerlerini denize attık, her türlü hakareti yaptık. Bir an gelecek Amerikalılar bize 'siz çok oldunuz, Allahısmarladık' diyecekler diye ödüm kopuyordu. Nihat bunun çaresini buldu, haşhaş yasağı kararıyla, Amerika'yi burnundan yakaladı.

Cumhurbaşkanı Sunay'a Erim'in haşhaş politikası hakkında övgüler dizen İnönü, bu sefer de Erim'e dönerek, "Aman Nihat çok iyi buldun bunu, çok iyi akıl ettin, sakın bundan vazgeçme, iyi kullan" demiştir³¹⁹¹. İnönü'nün de anlattığı gibi Erim, haşhaş yasaklamakla birçok önemli çıkarlar elde etmişti.

Nihat Erim haşhaş ekim yasağı kararının alınmasının Türkiye açısından elde edilecek çıkarlarını anılarında anlatmıştır. Haşhaş ekimin yasaklandığı son 7 ildeki çiftçinin yasaktan doğan zararlarının karşılanması için Amerika tarafından Türkiye'ye tazminat ödenecekti. En önemlisi de haşhaşın yasaklandığı bölgenin kalkınması için bölgede yeni ve modern tarım teknikleri denenecek ve bunun için teknik ve finansman kaynağını Amerika'nın kendisi sağlayacaktı. Amerika aynı zamanda gücünü kullanarak bölgenin tarımsal verimliliğini arttırmak için milletlerarası örgütlerin Türkiye'ye yardım etmesini sağlayacaktı. Haşhaşın yasaklandığı bölgede tarım sisteminin modernleştirilmesi pilot bölge olarak düşünülmüş olup burada başarı sağlandığı takdirde Türkiye kendisi bunu diğer bölgelere de yayacaktır. Haşhaşın ekiminin yasaklanmasıyla bunlara ilave olarak Türk-Amerikan ilişkileri için çok elverişli bir ortam yaratılmış olup son zamanlarda ekonomik ve askeri alanlarda sıkıntıya girmiş ilişkiler birden bire düzlüğe çıkmıştır. Amerikan kamuoyunda Türkiye'nin imajı için olumlu bir hava yaratılmıştır.³¹⁹²

Türkiye'de haşhaş ekiminin ve afyonun yasaklanması ile gerçekten de Türk-Amerikan ilişkileri daha da gelişme göstermiş ve Amerika, Türkiye'ye karşı daha sıcak bakmaya başlamıştır. ABD Başkan Yardımcısı Spiro Agnew'in 11 Ekim 1971'de Türkiye'yi ziyaret etmesi bunun göstergelerinden sadece birisi idi. 53 yaşındaki Başkan Yardımcısı'nı havaalanında Nihat Erim ve eşi Kamile Hanım karşılamıştır. Agnew, basın mensuplarına verdiği ilk demeçte Türkiye'yi, "Atatürk yeni Türkiye Cumhuriyetine yön ve ilham verdiğiinden beri, dünyanın diğer kısımlarının çoğuna liderlik etmiştir" tespitini yapmış ve

³¹⁹¹ Erim, 2007: 236-237.

³¹⁹² Erim, 2007: 239-240.

ardından Türkiye'nin stratejik durumuna değinmiştir. Bu minvalde Agnew'e göre, NATO ittifakının savulması bakımından Türkiye'nin oynadığı rol herkes tarafından bilinmektedir.³¹⁹³

Agnew, Türkiye'nin gelişimi için Amerikan yardımlarının devam edeceğini de “Türkiye ekonomisini ve toplumunu geliştirmek ve modernleştirmek için yapmış olduğunuz büyük ilerlemelerin uzun süreden beri hayranıyız. Birleşik Amerika, elimizdeki bütün imkanlarla, Türk halkının gelişmenin devamını sağlama çabalarını destekleme vaadine de devam etmektedir” şeklindeki sözleriyle ifade etmiştir. Kıbrıs Meselesi gibi meselelerde de Türkiye'ye yardımcı olacaklarını dile getirmiştir. Ardından Amerikan Başkanı ve Amerikan halkının “kalbinde yatan dostluk hislerini” Türk halkına iletmiştir. Türk halkının, Amerika halkı için önemli bir dost olduğunu belirtmiştir.³¹⁹⁴

Başbakan Erim, Agnew'in onuruna verdiği akşam yemeğinde ise Türk-Amerikan ilişkilerinin her iki ülkeye de büyük yararlar sağladığını belirtmiş ve “Parlamenter demokrasimizin korunması için azami dikkatle hareket etmekteyiz” demiştir. Erim daha sonra Hükümeti'nin reform çalışmalarına değinerek, “Türkiye'ye tarihimizin önemli bir devresinde, köklü reformların eşiğinde olduğunuz bir zamanda gelmiş bulunuyorsunuz” şeklinde önemli bir değerlendirmede bulunmuştur.³¹⁹⁵ Amerikan Başkan Yardımcısı ertesi gün Sunay ile görüşükten sonra ülkesine geri dönmek üzere yola çıkmıştır.³¹⁹⁶

4.6. Hükümet Bunalımı ve Birinci Erim Hükümeti'nin İstifası

1971 yılının Eylül ayı hem kabine içi çatışmaların hem de Hükümet-Demirel çatışmasının iyice yükseldiği bir ay olmuştur. Hükümet-Demirel çatışmasının ilk işaretleri Başbakan Yardımcısı Sadi Koçaş'ın 4 Eylül 1971'de yapmış olduğu Sivas Konuşması ile başlamıştır. Erim'in onayını almadan yapmış olduğu Sivas Konuşması'nda Koçaş, isim vermeden özellikle AP'nin eski yanlış politikalarını eleştirmiştir. Koçaş'ın;

Bu gün Türkiye'de şu mezhep veya bu mezhep yüzünden bir birlerine düşman edilmiş özbeöz Türk, özbeöz Müslüman milyonlarca vatandaşımız var...Siyasi partiler bu millete hizmet etmek için kurulmuştur. Bu, dünyanın her yerinde böyledir. Ama bizde bunu yozlaştırdılar. Millet hizmet etmek için birbirleri ile yarış etmesi gereken siyasi partileri ve bunlara bağlı milyonlarca vatandaşı birbirlerine düşman haline getirdiler...Atatürk'ün dünyaya ve bütün geri kalmış ülkelere örnek olarak bıraktığı güçlü ve itibarlı yurdu düşman kardeşler haline getirdiler...³¹⁹⁷

³¹⁹³ “Agnew: Büyük ilerlemenin hayranıyız”, *Dünya*, 12.10.1971; “Ankara'ya gelen Agnew: ‘Türk halkı Amerika için önemli bir dosttur’ dedi”, *Hürriyet*, 12.10.1971.

³¹⁹⁴ “Ankara'ya gelen Agnew: ‘Türk halkı Amerika için önemli bir dosttur’ dedi”, *Hürriyet*, 12.10.1971.

³¹⁹⁵ “Agnew: Büyük ilerlemenin hayranıyız”, *Dünya*, 12.10.1971; “Ankara'ya gelen Agnew: ‘Türk halkı Amerika için önemli bir dosttur’ dedi”, *Hürriyet*, 12.10.1971.

³¹⁹⁶ “Sunay Amerikan Başkan yardımcısını kabul etti”, *Son Havadis*, 13.10.1971.

³¹⁹⁷ “Sivas Kongresi'nin 52. Yılı”, *Akşam*, 05.09.1971.

şeklinde siyasi partileri suçlayıcı konuşması Meclis'te büyük tepkilere neden olmuştur. Erim, Meclis'te milletvekillerinin Koçaş'ın Sivas Konuşması nedeniyle üzerine geldiklerini görmüştür. AP başta olmak üzere tüm partiler, Koçaş'ın konuşmasını parlamenter rejime aykırı olarak nitelemişlerdir.³¹⁹⁸ Hatta AP İstanbul Milletvekili Orhan Cemal Fersoy tarafından, Koçaş'ın konuşmasının Hükümet adına olup olmadığını öğrenmek isteyen bir soru önergesi bile verilmiştir. Soru önergesinde aynı zamanda Koçaş'ın yaptığı konuşmasının demokratik niteliği olmadığı belirtilerek tepki gösterilmiştir.³¹⁹⁹

Koçaş'ın Sivas Konuşması'na Başbakan Erim de tepkiliydi. Üstelik bu konuşma Erim'e danışılmadan yapılmış bir konuşmaydı. Bu da yetmezmiş gibi Koçaş, Genel Kurmay Başkanlığı'nda yapılan gizli konuşmanın içeriği hakkında gazetecilere bilgi sızdırmıştır. Koçaş'ın son zamanlardaki bu davranışlarını göz önünde tutan Erim, Koçaş'ın bu şekilde davranmasının sebebini iki noktaya bağlamaktadır:

Ya Tağmaç ve Sunay'ın kendisini tutmadıklarını, benim de sağduyumu görerek, Silahlı Kuvvetler nezdinde sempatiyi böyle yapabileceğini sanıyor. AP'ye ve siyasi partilere çatarak. Ya da daha ileri giderek bir kısım general veya subaylarla ortak bir davranışla parlamento ile benim aramı açmak, yahut daha da ilerisi beni bertaraf edip yeni bir tertip yapmak hevesi içindedir.

Erim bu şıklardan o an için sadece birinci şıkkın daha kuvvetli olduğunu düşünüyordu.³²⁰⁰ Koçaş'ın birinci şıkkı gerçekleştirmek adına hareket etmesi daha kuvvetlidir. Çünkü gerçekten de Koçaş'ın artık askerlerle arası açılmıştı.

4 Eylül 1971 tarihinde Cumhurbaşkanı nezdinde, Erim Tağmaç ile yapmış olduğu toplantıda, Tağmaç Erim'den Hükümet içerisinde revizyon yapmasını istemiştir. Tağmaç, Şinasi Orel ve Talat Halman ile birlikte Koçaş'tan da şikayetçi olduğunu bildirmiştir. Koçaş'ı Başbakan Yardımcılığı'ndan alıp başka bir bakanlığa koymasını istemiştir. Erim de İhsan Topaloğlu, Ayhan Çilingiroğlu ve Babüroğlu'ndan memnun olmadığını orada ifade etmiştir. Bu kadar geniş bir Bakan değişikliğinin de ancak istifa edip yeni bir hükümet kurmakla gerçekleşebileceğini düşünen Erim, Tağmaç'a bunun kolay olmayacağını belirtmiştir.³²⁰¹ Görüldüğü üzere, Anayasa değişikliklerinin Millet Meclisi tarafından kabul edildiği günlerde kabine içerisinde çatlaklar ortaya çıkmaya başlamış ve darbeciler Erim'den Hükümet'te değişiklik yapmasını istemeye başlamışlardır. Koçaş da yaptığı konuşma ve faaliyetlerle Hükümet ile Meclis'in arasını açma gayreti içerisine girmiştir.

³¹⁹⁸ Altuğ, 1973: 164.

³¹⁹⁹ "Sadı Koçaş'ın Sivas'taki konuşmaları tenkid ediliyor", *Dünya*, 06.09.1971.

³²⁰⁰ Erim, 2005: 979.

³²⁰¹ Erim, 2005: 978.

Koçaş'ın Sivas Konuşması'ndan sonra aslında öteden beri vuku bulmaya başlamış olan kabine içerisindeki ayrılıklar artık su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Erim'in basın danışmanı Kurtul Altuğ'un anlattıklarına göre, kabine içerisinde Reformcu, Orta ve Tutucu olmak üzere üç kanat bulunmaktadır. Reformcu kanatın içerisinde; Sadi Koçaş, Attila Karasosmanoğlu, Mehmet Özgüneş, Sezai Ergun, Özer Derbil, Türkan Akyol, Selahattin Babüroğlu, İhsan Topaloğlu, Şinasi Orel, Cahit Karakaş, Atila Sav, Hamdi Ömeroğlu, Ayhan Çilingiroğlu ve Osman Olcay bulunmaktadır. Orta kanat da ise, Erol Yılmaz Akçal ve İsmail Arar bulunmaktadır. Ve son olarak Tutucu kanatta da Sait Naci Ergin, Ferit Melen, Haydar Özalp, Doğan Kitaplı, Cevdet Aykan, Nezih Devres, Selahattin İnal ve Orhan Dikmen yer almıştır.³²⁰²

Erim ve Demirel'in istediği Anayasa değişikliklerin yapılmasından sonra ülkenin gündeminin en üst sırasını, yapılacak reformlar işgal etmeye başlamıştı. Reformların çokça tartışıldığı bu esnada Demirel, 25 Eylül 1971 tarihinde AP Gençlik Kollar Genel Merkezi'ni ziyaretinde yapmış olduğu bir konuşma ordunun tepkisine neden olmuştur. Demirel, bu konuşmasında özetle şunları söylemektedir:

Kayıtsız şartsız milletin hakimiyetine dayanmayan hukuk devleti olmaz. İnsan hakları da demokratik hukuk devleti ile kabil olmaktadır. Hiçbir organ demokratik hukuk devletinin ne sahibi ne de teminatı addolunabilir...Milletin vizesinden geçmeyen hiçbir hamleyi Türkiye'de başarıya ulaştırmak mümkün değildir. En büyük reform siyasi reformdur. Memleket nasıl idare edilecektir. Bunun ortaya konması lazımdır. bunu halletmeden diğer hususların halledilmesi geçersizdir. Şayet bir memleketin idaresi milletinden kiskanılırsa çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmış milletlerin yanına ne yüzle varılacaktır? Hiç kimse ben milletten daha iyi düşünürüm dememelidir. Milletten kaçmaya lüzum yok, milletle beraber olmak lazımdır...Biz AP, olarak Türkiye'nin içinde bulunduğu buhrandan zararsız-ki bu mümkün değildir-hiç değilse çok az bir zararla çıkılabilmesi için çalıştık...AP'ye karşı olanlar cumhuriyetin, rejimin karşısına çıkmışlardır.³²⁰³

Demirel'in bu konuşmasından kendisinin artık açıktan açığa 12 Mart rejimini eleştirdiği görülmektedir. Milli iradeye sık sık vurgu yapan Demirel, mevcut Hükümet'in milli iradeye dayanmadığını ve bu yüzden bu Hükümet'in yapacağı reformlara karşı olduğunu anlatmıştır. Önce siyasi reformların daha sonra öteki reformların yapılması gerektiğine inan Demirel, bir an önce milli iradenin tekrar yürürlüğe sokulmasını istemiştir. Demirel'in kendi partisini, cumhuriyet ve rejimle özdeşleştirerek milli iradenin kendileri olduğunun mesajını vermiştir.

³²⁰² Altuğ, 1973: 168.

³²⁰³ "Demirel: 'Önce siyasi reform yapılmalı'", *Akşam*, 26.09.1971.

Demirel'in reformlar üzerinden başlattığı bu tartışmaya hemen ordu içinden sert sesler yükselmeye başlamıştır. İlk olarak Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyicioğlu, TSK'nın tam bir fikir birliği içerisinde bulunduğunu ve reformlara taraftar olduğunu belirtmiş ve ardından "Reformlar yapılırsa şimdi yapılır, çeşitli menfaatler ağrı basmaya başlayınca yapılamaz" demiştir.³²⁰⁴ Eyicioğlu'ndan açıklamasının ertesi günü ise Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur konuşmuştur. Batur, komuta kademesinin tam bir fikir birliği içerisinde olduğunu ve reformların mutlaka yapılacağını açıklamış ve "sosyal-ekonomik çıkar gruplarının ve Türkiye'yi kalkındırmada geri bırakmış ve bırakacak olan tutucu menfaat gruplarının karşısındayız" demiştir. Demirel'in reformları milli irade gerçekleşikten sonra yapılması gerektiğine dair konuşmasına cevap niteliğinde olacak şekilde Batur, Atatürk'ün büyük reformları önce yapıp sonra millete mal ettiğini hatırlatmıştır. "12 Marttan bu yana geçen süre içinde bir takım grupların kademeli olarak reformlara karşı çıkma eğilimleri gösterdiklerini" belirten Batur, reformlara inanmayanların ve idare-i maslahatçıların reform yapamayacaklarını söylemiştir. Reformlar konusunda ordunun kararlılığını ise şu sözlerle bir kez daha dile getirmiştir: "Bu direnişler nereden gelirse gelsin Türkiye'yi hızla ve sosyal adalet ilkeleri içinde kalkındıracak olan reformlar mutlak yapılacaktır".³²⁰⁵ Son olarak Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler de benzer bir şekilde demeç vermiştir. "Türkiye'nin ilerlemesi için reformlara ihtiyaç vardır. Bunların karşısına şu veya bu taktikle çıkma bir fayda getirmez. Bu usuller bilinmektedir. Bizim gerileyeceğimiz sananlar aldanmaktadır"³²⁰⁶ şeklinde diğer komutanlarla benzer bir konuşma yapmıştır.

Demirel'in başlatmış olduğu reform tartışmalarına kuvvet komutanlarının da katılması DP içerisinde Hükümet'e ve Erim'e karşı büyük bir tepkiye neden olmuştur. Hemen AP Bolu Milletvekili Ahmet Çakmak, Erim tarafından cevaplandırılmak üzere Millet Meclisi'ne bir soru önergesi vermiştir. Soru önergesinde Çakmak, kuvvet komutanlarının demeçlerini demokratik rejim ve parlamento için ağır bir darbe olarak nitelemiştir. Çakmak'ın sorusunda yer alan "memur olan komutanları niye konuşuruyorsun" anlamını taşıyan bir cümlenin de olması Erim'i kızdırmış ve Erim hiç zaman kaybetmeden Çakmak'ın sorusuna Millet Meclisi kürsüsünden cevap vermiştir.³²⁰⁷

Nihat Erim, AP milletvekilinin soru önergesine verdiği cevapta öncelikle kuvvet komutanlarının verdiği demeçlerinin içeriğine katıldığını açıkça ifade etmiştir. Kendisinin

³²⁰⁴ "Deniz Kuvvetleri Komutanı konuştu", *Akşam*, 27.09.1971.

³²⁰⁵ "Org. Batur: Reformlar dejenere edilemeyecektir", *Akşam*, 28.09.1971; "Orgeneral Batur: Reformlar mutlaka yapılacaktır", *Tercüman*, 28.09.1971.

³²⁰⁶ "Org. Gürlerin demeci", *Akşam*, 29.09.1971.

³²⁰⁷ MMTD, D.3, C.18, T.2, B.169, s. 172-175; "AP'li Çakmak", *Akşam*, 29.09.1971; Erim, 2007: 410.

reformların bir an önce yapılması taraftarı olduğunu belirtmiştir. Arkasından Demirel'in AP Gençlik Kolları Genel Merkezi'nde yaptığı konuşmaya gelen Erim, bu konuşmayla Demirel'in 12 Mart'ı kabul etmediğinin anlaşıldığını ima ederek 12 Mart Muhtırası verildiği gün muhtırayı eleştirmeyip kabul etmesini ve şimdi de o günkü fikrinden vazgeçip 12 Mart'ı eleştirmeye başlamasını sorgulamıştır:

...12 Mart muhtırası verildiği zaman ses çıkarmayıp, demokrasiyi yaşatalım diye, vatanperverlik yapıyoruz deyip; arkadan bu kürsüden zamanı gelince onu da eleştiririz demek; bu kürsü dışında şurada, burada 12 Mart muhtırası hakkında şöyle veya böyle konuşma yapmak, bence mertlik değildir. Bence mertlik, o muhtırayı kabul edip etmediğini burada konuşmakla olur.

Erim, kendisinin Anayasa dışında parlamentosuz bir rejimin Başbakanı olmayacağını en başından beri söylediğini hatırlatmış ve böyle bir şeyin olması durumunda Başbakanlığı bırakacağını açıklamıştır. Komutanların son demeçlerinde de Meclis üzerinde hiçbir davranış ve tehdit görmediğini bildirmiştir. AP milletvekillerinin bu tür şekil ve formalitelerle uğraşmak yerine, “12 Mart'a memleket niçin geldi, bunun esas temeli üzerinde durup, derin derin araştırma yapmak ve bir daha o hale gelmemek için alınacak tedbirlerin ne olduğunu” tespit etmelerinin yerinde olacağını anlatmıştır. Erim'e göre, komutanlar 12 Mart Muhtırası'nı durdurduk yere vermemişlerdir. Onların birçok önemli ve haklı sebepleri vardır. Bu haklı sebepler ülkenin içine girdiği büyük bunalımdır. Bunları hatırlattıktan sonra Erim, AP'lilere şu önemli uyarıyı yapmaktadır:

11 Mart akşamı ne halde idi Türkiye, gelin tahlil edelim burada. Bunu tahlil etmeyip, aradan altı ay geçtikten sonra, 12 Mart muhtırasını şurasından burasından-zamanı geldiği zaman onu da ele alacağız diyerek-henüz kabuk tutmaya başlamış olan yarayı kaşırsanız, bundan sonra çıkacak olayların sorumlulu ben değil, siz olursunuz. 12 Mart'tan önce olduğu gibi.³²⁰⁸

Nihat Erim'in burada başta AP'lileri 12 Mart'ın sorumlusu olarak eleştirmesi ve yine kuvvet komutanları hakkında olumsuz bir değerlendirme yapmayarak komutanların düşüncelerine katılması Demirel'i daha da kızdırmıştır. Artık Demirel'in, Erim'e destek vermesi beklenemezdi ve birlikte çalışmalarını mümkün de değildi.

5 Ekim 1971'de AP Genel Kurulu Demirel başkanlığında toplanmış ve toplantı sonrasında yayınladıkları bir bildiri ile 5 Bakanlarını, Erim Hükümeti'nden çekme kararı aldıklarını açıklamışlardır. Yayımlanan bildiride öncelikle Erim'in 12 Mart'ın sorumlusu olarak AP'yi suçlaması kabul edilmeyerek eleştirilmiştir. AP'nin, Erim Hükümeti kurulduğu

³²⁰⁸ MMTD, D.3, C.18, T.2, B.169, s. 170-172.

andan beri her türlü destekte bulunulduğu hatırlatılmıştır. Reformların yapılması konusunda da halen AP'nin Hükümet'e destek verdiği halde Erim'in kendilerine son konuşmayla açık tavrı aldığı bildirmiştir. Hükümet'ten 5 Bakanı çekmek istemelerinin asıl sebebinin son olarak şu şekilde açıklanmıştır: “Hükümet, kuruluşundan beri süre gelen tutum ve icraatlarıyla partiler üstü olma niteliğini gerçekleştirememiş, kendisine bahşedilen imkânları ve anlayışı değerlendirememiştir”.³²⁰⁹

Nihat Erim AP Kararını, Cumhurbaşkanı Sunay ile birlikte İzmir'deki Akdeniz Oyunları'nın açılışına katılmak üzere İzmir'e doğru yola çıkarken öğrenmiştir. Erim uçağa binerken gazeteciler O'na AP'li 5 bakanın çekilmesiyle Türkiye'de bir hükümet bunalımının olup olmadığını sormuşlardır. Henüz 5 bakanın istifa etmediğini ifade ederek soruyu geçiştirmiştir. Erim, zaman zaman parlamentonun güvenini kaybetmesi durumunda Başbakanlık'tan istifa edeceğini açıklamıştı. Gazeteciler Erim'e bunu hatırlatınca O, öyle olması durumunda istifa edeceğini dile getirmiştir. Uçağa binip İzmir'e varan Erim'e burada gazeteciler çeşitli sorular sormuşlardır. “Hiçbir endişeniz yok mu?” sorusuna “Benim endişem yok. Hiç kimse de endişe etmesin. Türkiye nelerin üzerinden geçmiş, nelerin üzerinden atlamıştır” cevabını vermiştir. Erim'e yine sorulan bir hükümet bunalımı söz konusu olup olmadığına dair soruya hükümet bunalımının demokrasilerde normal bir şey olduğunu aktarmıştır. Kendisinin bundan sonra kararının ne olacağına ilişkin sorulara Erim, Cuma günü Ankara'ya dönüşünde kararını vereceğini belirtmiştir. Kabinede revizyon yapıp yapmayacağı sorusuna da şu an verilmiş bir kararın olmadığını söylemiştir.³²¹⁰

Erim, Akdeniz Oyunları için İzmir'e giderken Sunay ile birlikte aynı uçağa binmiş ve ikili yol boyunca hükümet bunalımının değerlendirilmesini yapmışlardır. Erim, AP'li Bakanların Hükümet'ten ayrılmasıyla kendisinin Başbakanlık'tan istifa etmesi gerektiğini bildirmiştir. Sunay, bunu kabul etmeyerek Erim'den AP'li Bakan sayısını 10'a çıkartarak kabineyi genişletmesini istemiştir. Erim artık Demirel ile arasının açıldığını, bundan sonra Demirel'in kendisinin samimi bularak desteklemeyeceğini ifade etmiş ve bu yüzden Hükümet'i AP'li Sabit Osman Avcı'nın kurmasını tavsiye etmiştir. Erim'e göre, kendisinin hükümetin başına geldiği sıralardaki gibi bir ortam ülkede yoktur. Artık siyasi partiler muhtıranın gereklerine uymama eğilimi göstermeye başlamışlardır. Kendisinin görev yapabilmesi için AP ile CHP'nin kendisini desteklemesi gerektiğini belirtmiş, fakat artık bunun imkanı kalmadığına göre istifasının yerinde olacağını altını çizmiştir. Ne yazık ki Erim, Sunay'a istifasını uçakta kabul ettirememiştir.³²¹¹

³²⁰⁹ “AP'li bakanların Erim Hükümeti'nden ayrılmalarına karar verildi”, *Dünya*, 06.10.1971.

³²¹⁰ “Erim: Muhatabım AP değil, Bakanlar”, *Akşam*, 06.10.1971.

³²¹¹ Erim, 2007: 414-415.

İzmir Orduevi'nden kuvvet komutanları ile görüşen Erim, Onlardan istifa konusunda karar vermeden önce bir de İnönü ile görüşmesi gerektiği tavsiyesini almıştır. Bunun üzerine Akdeniz Oyunları'ndan erken ayrılan Erim, Ankara'ya dönüp İnönü ile görüşmüştür. İnönü AP'li Bakanların istifası nedeniyle Hükümet'ten ayrılmanın yanlış olacağını, ayrılan Bakanların yerine ya yenilerini ya da vekillerini atmasını tavsiye etmiştir.³²¹²

Nihat Erim'in 5 bakanın hükümetten ayrılması ile Başbakanlıktan istifa edip etmeyeceğinin tartışıldığı bir ortamda Demirel, yaptığı açıklamada "5 üye çekilince hükümetten istifası gerekmez" demiştir.³²¹³ İnönü ise Erim Hükümeti'nin iş başında kalması gerektiğini söylemiştir. "Dargınlıklar unutulsun, anlaşma olsun, reformlar gerçekleştirilsin ve seçime gidilsin" diyen İnönü sözlerine şunları da ilave etmiştir: "Sorumluluk duygusu olmadan haklar ve yetkiler kullanıldı mı, iş ihtilale varır. 12 Mart'a varır demek istemiyorum, anlaşmaya varılmasını istiyorum".³²¹⁴

Erim, Başbakanlık'tan istifa edip etmeme konusunda kararını vermeden önce diğer siyasi parti liderleriyle de teker teker görüşmeler gerçekleştirmiştir. İlk önce Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli ile ardından da Milli Güven Partisi Genel Sekreteri ile görüşmüştür. Demirel ile de görüşmesine gerek olmadığını açıklamıştır. Gazetecilerin istifa hususunda ne zaman karar vereceğini Erim'e sormaları üzerine, daha henüz karar için vaktin olduğunu, istişareler yaptıklarını ve ayrıca yakın bir tarihte ABD Başkan Yardımcısı'nın ve akabinde İngiltere Kraliçesi'nin Türkiye'ye gelecek olması nedenleriyle kararının doğal olarak gecikeceğini bildirmiştir.³²¹⁵

Erim istişarelerde bulunurken bu arada AP'li Bakanlardan ikisi, Doğan Kitaplı ve Haydar Özalp istifa dilekçelerini vermişlerdir.³²¹⁶ Erim bu Bakanların yerini vekil Bakanlarla doldurmuştur.³²¹⁷ Diğer AP'li Bakanlar ise henüz kararlarını vermiş değillerdir. 9 Ekim'de Erim, Bakanlar Kurulu'nu toplayarak AP'li Bakanların Hükümet'ten çekilmesi konusunu görüştüğten sonra aynı zamanda Hükümet olarak Meclis'e gidip güvenoyu isteyip istememe hususunu görüşmüşlerdir. Erim toplantı sonrası gazetecilere yaptığı açıklamada güvenoyu almayı düşünmediklerini bildirmiştir.³²¹⁸

Hükümet bunalımını atlama adına Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay da bir takım girişimlerde bulunmaya başlamıştır. 9 Ekim 1971 tarihinde Sunay kendi çalışma odasında

³²¹² Erim, 2007: 415.

³²¹³ "Demirel: 5 üye çekilince hükümetin istifası gerekmez", *Akşam*, 08.10.1971.

³²¹⁴ "AP'yi itidale davet eden İnönü", *Akşam*, 10.10.1971.

³²¹⁵ "Erim henüz karar vermedim dedi", *Dünya*, 08.10.1971.

³²¹⁶ "Kitaplı, Özalp ve Akçal istifa ettiler", *Dünya*, 08.10.1971.

³²¹⁷ Erim, 2007: 416.

³²¹⁸ "Güven oylamasına gitmeyeceğiz diyen Erim radyo ve TV'de bu gün konuşacak", *Tercüman*, 10.10.1971.

Süleyman Demirel ile görüşerek Demirel'i fikrinden vazgeçirmeye ve dolayısıyla Hükümet bunalımını sona erdirmeye çalışmıştır. Erim'in katılmadığını toplantıya Meclis Başkanı Sabit Osman Avcı, Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç, AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, AP Genel Sekreteri Nizamettin Erkmen, Cumhuriyet Senatosu AP Grup Başkanı Ahmet Nusret Tuna, Millet Meclisi AP Grup Başkanvekili Orhan Dengiz ve Başyaver Kurmay Albay Hüseyin Topa katılmıştır. Sunay'ın açılış konuşmasını yapmasından sonra söz alan Demirel, çok sinirli ve kızgın bir şekilde hem Erim'den hem de Hükümet'inden şikâyetçi olmuştur. Demirel, bir çok konuda Erim Hükümeti'nden şikâyetçiydi. Kendilerinin Meclis kürsüsünden partiler üstü olma iddiası ile işbaşına gelmiş olan Erim Hükümeti'ni eleştirmiş olmasına rağmen hükümetin bu eleştirileri orduya atfettiğini iddia ederek kendilerinin kasten ordu ile karşı karşıya getirilmesinden duyduğu rahatsızlığı iletmiştir. Bu durum da ordunun gereksiz bir yük altına girerek yıpranmasına sebep olacaktır. Demirel, parti olarak kendilerinin her türlü bölücü ve anarşinin karşısında olmalarına rağmen her gün kendilerine hakaret edildiğini, “gücünü kaybetmiş bir AP'nin rejim aleyhtarlığının güçlenmesine sebep olacağını; bu nedenle AP'nin varlığının rejimin teminatı” olduğunu vurgulamıştır.³²¹⁹

Demirel, 7 aydır Cumhurbaşkanı'nın kendileri ile görüşüp reform konusunda kendilerinin görüşünü almamasına ve hatta MGK'ya bir tek AP'li Bakanın bile alınmamış olmasına gücenmiştir. Sunay'a bunlardan bahsedince Sunay; bunun kasıtlı olarak yapılmadığını ve bu durumdan Erim ile birlikte üzüntü duyduklarını aktarmıştır.³²²⁰

Demirel, Başbakan Yardımcısı Sadi Koçuş'un 4 Eylül 1971 tarihinde AP'yi hedef alan ve 12 Mart'ın sorumlusu olarak AP'yi gösteren Sivas Konuşması'ndan da dert yanmıştır: “Hükümetin bir üyesi çıkıp 20 yıllık politikayı eleştiriyor ve bütün politikacıları çirkin adam ilan ediyor”.³²²¹

Toplantı boyunca sınırlarına hakim olamayan Demirel'i Sunay gönül alıcı sözlerle teskin etmeye her ne kadar çalışsa da Demirel, Sunay tarafından Hükümet lehine söylenen her söze itiraz ederek karşı çıkmıştır. Sunay'ın, Hükümet'in Anayasa değişikliklerini yaptığını söylemesine hemen itiraz ederek karşı çıkmıştır. Sunay da AP'nin de bu konuda yardımları olmuş olduğunu ifade etmesine rağmen Demirel, eleştirilerini Erim'e ve Hükümete karşı yöneltmeyi sürdürmüştür. Erim'i tutarsız olmakla suçlayarak Erim hakkında şunları söylemiştir:

³²¹⁹ TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012: 484-485.

³²²⁰ TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012: 485.

³²²¹ TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012: 485.

Sayın Erim, ilk gün bu anayasa ile hükümeti idare mümkündür dedi. Bir süre sonra bu anayasa bizim için lükstür dediler. Şahsı eleştirmiyorum. 1970’de Milliyet gazetesinde yazdığı makalede Anayasayı mükemmel olarak vasıflandırdı. Sonradan da bu Anayasa ile çalışma imkansız dediler. Deniz Gezmiş’i vurursanız sizi katil ilan ederim diyenler bu gün parlamentodur. Hep birlikte bu acıları çektik, Anayasanın daha değişecek yerleri kalmıştır.

Sunay ise 12 Mart Muhtıras’ına ordunun mecbur bırakıldığını söyleyince Demirel de 12 Martın de facto bir durum olduğunu aktarmıştır.³²²²

Bazı konularda partilere eşit yaklaşılmadığını da aktaran Demirel, kendilerinin yapıcı eleştirilerinin, sanki yıpratıcı eleştirilermiş gibi yansıtıldığından söz etmiştir. Oysa aynı eleştiriler CHP tarafından yapılıncaya buna ses çıkartılmamaktadır. Demirel, ordunun bu süreçte yıpranmasından endişelidir ve Hükümet’in kendi sırtını orduya yaslayarak orduyu siyasete buluşturduğunu iddia etmiştir.³²²³

Hükümetin sol fikirlerin pençesi altına girdiğini iddia eden Demirel, bununla ilgili şu önemli tespiti aktarmıştır: “Yön dergisinin birinci sayısındaki politika bugünün ekonomik politikası olmuştur. Yazar Doğan Avcıoğlu hapiste, ekonomik felsefesi ise iktidardadır”. Yine Demirel, bazı Bakanlıkların solcular tarafından ele geçirildiğini iddia ederek bu durumdan rahatsızlığını dile getirmiştir. Buna göre, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Ant Dergisi ve Hikmet Kıvılcımlı ekibince ele geçirilmiştir. Demirel’in şikâyetleri karşısında ılımlı bir tutum takınarak zaman zaman AP’yi haklı gören Sunay, Hükümet ile AP arasında bir orta yol bulmaya çalışmıştır. Sunay, “AP’nin memleketin yüksek menfaatlerini her şeyin üzerinde sayarak, hükümetteki üyeleri geri çekmekten vazgeçmesini” istemiştir. Demirel, Erim’in kendilerine yaptığı hakaretleri, haksızlıkları terkar anlatarak artık bunun mümkün olmadığını ve bu yüzden de derhal seçimlerin yapılmasını istemiştir. Tağmaç, hemen konuşmalara dahil olmuş, bu ortamda seçimlerin yapılmasının imkansız olduğunu, şimdiye kadar sadece anayasanın tadil edildiğini ve daha halen reformların yapılmadığını gerekçe göstererek itiraz etmiştir. Demirel’in Bakanlarını geri çekmekten halen vazgeçmemesi üzerine Sunay da bu günkü bunalımın sebebi olarak Demirel’i göstermiştir. Demirel de bu iddiayı kabul etmemiş ve bir anlaşma olmadan toplantı sona ermiştir.³²²⁴ Sorunun çözümü noktasında, Sunay’ın ılımlı ve alttan alan yaklaşımlarına rağmen Demirel’in uzlaşmaz, sinirli tutumu ve bir an önce seçimlerin yapılmasını istemesi, hükümet bunalımının sona ermesi için yapılmış olan bu toplantıyı sonuçsuz bırakmıştır.

³²²² TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012: 485-486.

³²²³ TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012: 486.

³²²⁴ TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012: 486-489.

Bu arada Nihat Erim, 11 Ekim’de basına verdiği demeçte hükümet bunalımının dondurulduğunu, kabineden çekilme gibi bir durumun olmayacağını ve sorunun çözümü için çalışmaların sürdürüleceğini bildirmiştir. Meclis’in önemli olduğundan söz eden Erim, AP ve CHP’nin desteğini alamayan Hükümet’in ayakta kalamayacağını altını çizmiştir.³²²⁵ Ertesi günü ise Erim, boşalan Bakanlıklar hakkında kamuoyuna bilgi vermiştir. AP’li Devlet Bakanı Doğan Kitaplı’nın görev yaptığı Bakanlık lağvedilmiştir. Doğan Kitaplı’nın sorumlu olduğu işlere Mehmet Özgüneş bakacaktır. Erim, istifa dilekçelerini sunmuş olan Haydar Özalp ile Erol Yılmaz Akçal’ın istifalarını kabul etmemiştir. Bir süredir boş bulunan Ulaştırma Bakanlığı’na Selahattin Babüroğlu, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’na Attila Sav asaleten atanmıştır. Bu iki isim, o zamana kadar bulunduğu Bakanlıklara da vekaleten bakacaklardır.³²²⁶

Donmuş bulunan hükümet bunalımına Sunay’ın başkanlığında çözüm bulunmaya devam edilmiştir. 9 Ekim 1971 tarihinde Sunay’ın başkanlığında yapılan toplantıdan 4 gün sonra 13 Ekim’de bir toplantı daha yapılmış ve bu gizli toplantıya bu sefer Başbakan Erim de katılmıştır. Toplantıya Erim’den başka Cumhuriyet Senatosu Başkanı Tekin Arıburun, Millet Meclisi Başkanı Sabit Osman Avcı, Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Adalet Bakanı İsmail Arar, Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş, Süleyman Demirel ve AP Genel Sekreteri Nizamettin Erkmen katılmıştır. Sunay’ın odasında daha önce yapılmış olan toplantının tutanaklarını okuyarak geldiği anlaşılan Erim, dersine çok iyi hazırlanmıştır. Sunay’ın açılış konuşmasından sonra ilk sözü alan Erim, Demirel’in kendisi ve Hükümet’i hakkındaki iddialarına çok sert cevaplar vermiştir. Demirel’in, Hükümet’ten Bakanlarını çekmesini bir taktik olarak algılamıştır. Demirel’in amacı ülkeyi hükümet bunalımına sokarak Hükümet’i zayıflatmak, başarılı ve güçlü Hükümet görüntüsünü bozmaktır. Hükümet’e verilen Kanun Hükmünde Kararname yetkisinin bizzat Demirel tarafından kullandırılmadığını sözlerine ekleyen Erim, “Süratli karar almayı gerektiren bir devrede bu yetki kullandırılmayacaksa, neden bu müessese anayasaya konulmuştur” sorusunu sormuştur.³²²⁷

Demirel’in kendi Hükümet’i dönemindeki başarılarıyla övünmesinin gerçekçi olmadığını da aktaran Erim, ekonomi ile ilgili bir takım rakamlar vererek “12 Mart sonrasının bir çöküş değil, yükseliş devri” olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Erim’in anlattıklarına göre, AET politikasının mimarı Demirel değil, İnönü’dür. Demirel’in Sosyalist Kültür Derneği’ne ilişkin iddialarının iftira olduğunu belirtmiştir. Bu derneğin hiçbir kurucu üyesi hakkında adli soruşturma yapılmamış olup aynı zamanda bu derneğin kurucu üyelerinden biri olan Adnan

³²²⁵ “Başbakan: AP ve CHP’nin desteği olmayan hükümet ayakta duramaz”, *Tercüman*, 12.10.1971.

³²²⁶ “Nihat Erim Demirel ile dargın değiliz dedi”, *Tercüman*, 13.10.1971.

³²²⁷ TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012: 489-490.

Başer, Demirel'in özel danışmanlığını yapmıştır. Bu isim daha sonra da Gelirler Genel Müdürlüğü görevine getirilmiştir. Bu bakımdan aslında Demirel, bu derneğin üyelerinin devlet makamlarında görev almasını sakıncalı görmemiştir. Hal böyle iken, Erim Hükümeti döneminde Sosyalist Kültür Derneği üyelerine devlet kademelerinde görev verildiği eleştirisi havada kalmaktadır. Bütün bunlardan Erim, Demirel'in ne yapmak istediği konusunda şu tespitte bulunmuştur: "Hükümetin yaptığı atamalara konu olan isimleri karalayarak, istediği anda hükümeti düşürebileceği şartları hazırlamaktır". Erim, devlet memurlarına "bu hükümeti bir iki ay içerisinde devireceğiz, ona göre durumunuzu ayarlayın mealinde" mesaj gönderildiğini de iddia etmiştir.³²²⁸

Başbakan Erim, Demirel'in reformlar konusunda söylediği sözler hakkında ise eleştirici bir konuşma yapmıştır. Demirel'in reformlara karşı olmadık, olmayacağız açıklamasını samimi bulmamıştır. Demirel'in acele olarak seçimlere gitme istediğini de reformları engellemenin bir taktiği olarak görmüştür. Demirel'in son günlerde birden bire milli iradeden bahsetmesini ise Erim, şuna yormuştur:

AP Genel Başkanı son zamanlarda kayıtsız şartsız milli irade temasını işlemektedir. Elbette milli irade her şeyin temelidir. Ancak bunu durup dururken ele almanın anlamı vardır. Bunun anlamı 'ben milli irade ile iktidara gelmişim. Beni tehditle uzaklaştırdılar'. İşte ben de diyorum ki, bu davranış 12 Mart'ı şimdiden mahkum etmektir, yarayı kaşımaktır.

Erim'in son sözleri şu şekildedir:

AP'nin 12 Mart Muhtırasıyla zıtlıkta içinde olduğu; hükümetten üyelerini çekme kararının ardında bunun bulunduğunu, ancak bu kriz zamanında bunun çok yanlış olacağı; aksi takdirde memleketin yeniden 12 Mart öncesine döneceği şeklindedir. İcap ediyorsa, görevi hemen bırakabileceği; sırf cumhurbaşkanının emri nedeniyle görevde halen bulunduğu ve son olarak kendisini dış gereklilikler dolayısıyla görev yapan bir başbakan olarak gördüğü, doğrultusundadır.³²²⁹

13 Ekim'deki toplantıda Erim'in konuşmaları, katılmadığı bir önceki toplantıda kendisi hakkında konuşmuş olan Demirel'e daha çok cevap niteliğindedir. Öte yandan Erim, burada Demirel'in Bakanlarını çekmekteki amacını, kasten bir hükümet krizini yaratmak istemesine bağlamıştır. Son olarak Erim, AP'nin, Bakanlarını bu kriz zamanında çekmekle hata yaptığı belirtmiş ve memleketin bununla yeniden 12 Mart öncesine döneceğine ilişkin uyarılarda bulunmuştur.

³²²⁸ TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012: 490-491.

³²²⁹ TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012: 491.

Nihat Erim'in bu konuşmasına Demirel, cevap vererek bir tartışma ortamının yaratılmasını istemediğini belirterek cevap vermemiştir. Bu yüzden de toplantıda bir Erim-Demirel tartışması çıkmamıştır.³²³⁰ Toplantıdan sonra basının sorularına cevap veren Başbakan Erim, bunalımın akıbeti ile ilgili olarak “Bunalımı durdurduk, buzdolabına koyduk, orada duruyor” değerlendirmesinde bulunmuştur.³²³¹ Gerçekten de hükümet bunalımı ne ileri gidiyordu ne de geri. Sadece bunalımı yok etmek için çeşitli görüşmeler yapılmaya devam edilmiştir.

Bu arada Cumhurbaşkanı Sunay'ın teklifini kabul eden Erim,³²³² Cumhuriyet Senatosu Cumhurbaşkanlığı Kontenjan Senatörlüğüne seçilmiştir.³²³³ Kontenjan Senatörlüğüne seçilmesiyle birlikte Erim'in Kocaeli Milletvekilliği de sona ermiştir. 1945-1950 ve 1961-1971 yılları arasında Kocaeli milletvekilliği yapmış olan Erim, Kocaelilere bir veda mesajı da yayınlamıştır:

...Parlamentoda Kocaeli'ni temsil etmenin şerefini, 1945'te 1950'ye ve 1961'den bu güne kadar 15 yıl taşıdım. Hükümet üyesi olarak veya sadece milletvekili sıfatıyla, daima yurdumu düşündüm. Kocaeli halkının bana emanet ettiği göreve hiçbir surette gölge düşürmemeye itina ettim. Sadece kendi bölgem için değil, bütün Türk milleti ve Türkiye için yararlı olmayı amaç edindim. Parlamentoda görevime yeni bir sıfatla devam ederken yine aynı ilkelere bağlı kalacağım. Dört dönemdir beni seçen, aziz hemşerilerime en iyi duygularla, milletvekilliğinden ayrılırken, saygılarımı, bağlılıklarımı iletmenizi rica ederim.³²³⁴

Sunay'ın Erim'e aylar öncesinde Kontenjan Senatörlüğü görevini teklif etmesine rağmen Erim, hükümet krizinin olduğu bu dönemde bu teklifi kabul etmeye yanaşması ilginçtir.

Erim, Cumhurbaşkanı Kontenjan Senatörü olurken hükümet krizini çözmek için görüşmeler de devam ediyordu. Erim de zaman zaman basına yaptığı açıklamalarda AP ile uzlaşmanın sağlanamaması durumunda Başbakanlık'tan istifa edeceğini açıklıyordu.³²³⁵ Bu arada Sabit Osman Avcı tarafları uzlaştırmak için Cumhurbaşkanı ile Demirel arasında adeta mekik dokumuştur. 25 Ekim'de Avcı, Sunay'a Demirel'in uzlaşmak istediği bilgisini getirmiştir. Ancak Demirel'in şartı Karakaş ve Ergun isimli 2 Bakanın kabineden uzaklaştırılmasıdır. Erim, Avcı'nın getirdiği Demirel'in şartını reddetmiştir. Erim, “Kabinede böyle pazarlıkla değişiklik yapmam. Bir revizyon düşündüğümü evvelce söylemişim. Ama

³²³⁰ TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012: 492.

³²³¹ “Erim: Bunalımı durdurduk, buzdolabına koyduk”, *Hürriyet*, 14.10.1971.

³²³² Erim, 2005: 978.

³²³³ “Sunay, Nihat Erim'i Senatör tayin etti”, *Son Havadis*, 15.10.1971.

³²³⁴ Erim, 2007: 423-424.

³²³⁵ “Erim: Uzlaşmaya varılmazsa istifa edeceğim”, *Cumhuriyet*, 19.10.1971.

bu şartlarda yapmam” cevabını aktarmıştır.³²³⁶ Kabinede böyle bir revizyonun yapılmasını Demirel, 26 Ekim 1971 tarihinde Sunay’ın başkanlığında toplanan ve Erim’in de katıldığı gizli toplantıda dile getirmiştir. Erim bu teklifi orada da kabul edemeyeceğini açıklamıştır. Öte yandan toplantıda konuşan Demirel, öne sürdüğü görüşlerin hiç birisinden geri adım atmış değildir. İleri sürmüş olduğu Demirel’in görüşleri ise şöyle idi: “1-Bu hükümet partiler üstü değildir. 2-Bu hükümet tarafsız değildir. 3-Reformlar kendi felsefimize, programımıza uygun olanları destekleriz. 4-Hükümetten üye çekmemiz, hükümete bundan sonra destek olmayacağız, eğer tarafsız davranırsa, partiler üstü davranırsa bu hükümeti gene desteklemeye devam edebiliriz”.³²³⁷

Toplantı öncesinde Demirel’in artık uzlaşmak istediği söylenmiş olursa da aslında Demirel’in uzlaşmak için geri adım atmadığı görülmüştür. Parlamento’nun desteğini almadan görevine devam etmek istemeyen Erim, toplantıda şifahen istifasını Sunay’a sunmuştur.³²³⁸ Yazılı istifasını ise 27 Ekim’de toplanan Milli Güvenlik Kurulu’na götürecektir.

27 Ekim 1971 tarihinde Sunay’ın başkanlığında toplanan ve Genel Kurmay Başkanı ile Kuvvet Komutanlarının katıldığı toplantıda en önemli konu hükümet bunalımı ve Erim’in istifa etmek istemesi konularıydı. Erim’in anlattıklarına göre, Kurul’da kuvvet komutanları ve Tağmaç, Sunay nezdinde Erim’in istifasını engellemeye çalışmışlardır. Komutanlar, Erim’in şimdi Başbakanlık’tan çekilmesini kendilerinin yenilgisi olarak saymış ve Cumhurbaşkanı’na açıkça “Başbakan çekilmemeli, o çekilse bile siz bunu kabul etmemelisiniz” şeklinde baskıda bulunmuşlardır. Sunay ise Erim’e, “Çekilemezsiniz, çekilseniz de gene sizi görevlendiririm” demiştir. Tağmaç ve Sunay, Erim’in istifa etmemesi için Demirel ile öteki partileri Hükümet’e her anlamda destek vermeleri konusunda durumu anlatarak onları uyaracaklarına söz vermişlerdir. Hatta Sunay ve Tağmaç, MGK Toplantısı’nda AP’nin başından Demirel’in uzaklaştırılması ihtimali üzerinde durmuşlardır. Erim’in anılarında anlattıklarına göre, 12 Mart Muhtırası’nın üzerinden 7 ay geçtikten sonra bunu başarmak komutanlar için zordu. Demirel’in, AP’nin başından uzaklaştırılması komutanlar tarafından denenmiş, fakat AP liderinin ve ileri gelenlerinin esnek davranmaları sayesinde Demirel liderliğini korumayı devam ettirmiştir.³²³⁹

Bütün bu konuşmalar etrafında istifa edip etmeme konusunda tereddüde kalan Erim, TSK’nın, muhtıranın 3. maddesini çalıştırarak yönetime el koymasından çekinerek görevde

³²³⁶ Erim, 2005: 983-984.

³²³⁷ Erim, 2007: 428.

³²³⁸ Erim, 2005: 984.

³²³⁹ Erim, 2007: 436.

kalmayı kabul etmiştir. Erim'in istifadan vazgeçmesinde ayrıca Meclis'e henüz gelmemiş olan reformların siyasi partilerce nasıl karşılanacağını merak etmesi de etkili olmuştur.³²⁴⁰

28 Ekim'deki gazetelerde Nihat Erim'in istifasının Sunay tarafından kabul edilmediği ve Erim'in görevine devam edeceği yazılmıştır. Erim, MGK Toplantısı sonrasında gazetecilere, "Milli Güvenlik Kurulu'nda ortaya çıkan zaruretlere ve durumun nezaketi dolayısıyla Cumhurbaşkanının da istifayı kabul etmeyi sakınca bulması karşısında, bir memleket vazifesi olarak istifayı geri aldım" diyerek istifadan vazgeçiş sebebini aktarmıştır. Erim Hükümeti'ni bundan sonra nelerin beklediği ile ilgili kafalarda birçok soru dolaşıyordu. İşte gazeteciler bu soruları da MGK Toplantısı sonrası Erim'e sormuşlardır. Meclis'in Hükümet'e güveninin olup olmadığına ilişkin sorulara Erim, daha önce Meclis'ten güvenoyu aldıklarını belirtmiştir. AP'nin Hükümet'e güveninin devam edip etmediği sorusuna da onu ancak tekrar Meclis'ten Hükümet'in güvenoyu alacağı zaman belli olacağını ifade etmiştir. "Bu gün AP'den hükümeti destekleyeceğine dair yeni bir haber geldi mi ki, Cumhurbaşkanı 'parlamentoda hükümete tam bir güvenoyu vardır' şeklinde bir açıklama yaptı, yoksa AP parlamentoda sayılmıyor mu?" sorusu karşısında da, "ne o , ne o" diyerek ikisinin de sorunun cevabının olmadığını, "ortaya konan zaruretlere ve durumun nezaketi dolayısıyla" tekrar göreve devam edeceğini anlatmıştır.³²⁴¹ Görüldüğü üzere, Milli Güvenlik Kurulu'nda Komutanlar ve Sunay tarafından çekilen Bakanların geri döndürüleceğinin ve siyasi partiler tarafından reformlara destek sağlatılacağına Erim'e vaat edilmesi, O'nun bir süre daha Başbakanlık görevini devam ettirmesini sağlamıştır. Görevde kalmayı kabul etmesinde, aynı zamanda kendisinin istifası durumunda 12 Mart öncesine geri dönülmesi tehlikesinin belirmiş olması da etkili olmuştur.

Başbakan Erim'in istifasının kabul edilmeyişi ve Erim'in de istifadan vazgeçmesi AP içerisinde büyük karışıklıklara neden olmuştur. Parti içerisinde Demirel'e karşı bir hareket başlamış ve basında Demirel'in Genel Başkanlık'tan istifa edeceği konuşulmaya başlanmıştır. Fakat Demirel, yaptığı açıklamada Genel Başkanlık'tan istifa etmesinin söz konusu olmadığını paylaşmıştır.³²⁴² DP Genel Başkanı Ferruh Bozbeyle, hükümet bunalımında gelinen nokta hakkında "Bulunmuş olan formülün buhrana bir çözüm getireceğini sanmıyorum" demiş ve Erim Hükümeti'nin her zamankinden daha zayıf hale geldiği yorumunda bulunmuştur.³²⁴³ İnönü'nün, hükümet bunalımı hakkındaki değerlendirmesi ise "Şimdi bir buhrandan kurtulduk. Hükümet çalışıyor. Bu hükümetin yaptığı işler zaman geçti

³²⁴⁰ Erim, 2007: 436.

³²⁴¹ Erim, 2007: 433-434; "Erim: Buhranı Demirel yarattı dedi", *Tercüman*, 28.10.1971.

³²⁴² "Demirel: Söyleyecek bir şeyim yoktur", *Akşam*, 28.10.1971.

³²⁴³ "Bozbeyle: Hükümet daha zayıf hale geldi", *Akşam*, 28.10.1971.

unutuldu. Bunun için ehemmiyetsiz görülüyor. Hükümet mühim işler yaptı. Memlekete huzur getirdi. Meclis işlemeye başladı. Bütün bu hizmetler taktir edilmeden siyasi buhran çıktı”³²⁴⁴ şeklindedir. İnönü bu değerlendirmesi ile Erim Hükümeti’nin yanında yer aldığını belli etmiştir.

Sunay, MGK’da Erim’e verdiği söz doğrultusunda Meclis’te grubu bulunan partilerin, Erim Hükümeti’ne destek vermeleri için onlarla Çankaya’da teker teker görüşmeye başlamıştır. 28 Ekim’de önce CHP Genel Başkanı İnönü ile, ardından DP Genel Başkanı Bozbeyli ile ve en son da MGP Genel Başkanı Feyzioğlu ile görüşmüştür.³²⁴⁵ En son Sunay 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla yayınlamış olduğu mesajında başta AP olmak üzere tüm partilerden Erim Hükümeti’ne destek vermelerini istemiştir. Sunay, AP Genel İdare Kurulu’nun Hükümet’te görevli beş üyesini çekme konusunda aldığı kararını, AP yetki organlarıncı tekrar gözden geçirilmesini ve yeni şartlar ileri sürülmeden bir an önce düzeltilmesini istemiştir. Hükümet’i desteklemenin tarihi bir görev olduğunu bütün siyasi partilere hatırlatmıştır.³²⁴⁶ Sunay’dan sonra İnönü de partisinin toplantısında yapmış olduğu bir konuşmada, Erim Hükümeti’nin icraatlarını överek Sunay’ın uyarıları doğrultusunda çokluk partisi olan AP’nin sorumluluğuna uygun davranarak Bakanlarını çekmekten vazgeçmesini ve Hükümet’i desteklemesini istemiştir. İnönü’ye göre, aksi bir durumda ülkenin ihtilale doğru gidecektir.³²⁴⁷ AP Genel İdare Kurulu, Sunay’ın Hükümet’ten çekilme kararını geri alma uyarısını görüşmek üzere toplanmış ve 3 Kasım’da açıklanan kararda AP’nin Hükümet’ten Bakan çekme kararını ertelediği bildirilmiştir. Kesin kararı ise 6 Kasım 1971’de toplanacak olan AP Temsilciler Meclisi’nin vereceği belirtilmiştir.³²⁴⁸ 6 Kasım’da toplanan AP Temsilciler Meclisi, Sunay’ın mesajına uygun karar vermiştir. Buna göre, AP’li Bakanların Hükümet’te göreve devam etmelerine karar verilmiştir. Aynı zamanda AP reformların gerçekleştirilmesi ve demokrasinin yaşaması için Hükümet’e her türlü desteği sağlayacaktır.³²⁴⁹ Böylece Erim’e verilen sözlerden birisi yerine getirilmiş olunuyordu. Sunay, AP’yi Hükümet’e destek verme hususunda ikna etmeyi başarmıştır.

AP’nin kararını Akşam Gazetesi’nden Altan Öymen’e değerlendiren Erim, AP’nin Bakanlarını geri iade etmekle bir anlamda hükümet bunalımının bitmiş olabileceğini, fakat bundan sonra en önemli meselenin, “Hükümeti doldurmak yetmez, reformlar kuşa benzetilmeden yürürlüğe konabilecek mi?” olduğunu ifade etmiştir. Bu bunalımın

³²⁴⁴ “İnönü: Güç bir buhran geçiriyoruz”, *Akşam*, 29.10.1971.

³²⁴⁵ “Sunay, İnönü, Bozbeyli ve Feyzioğlu ile son durumu görüştü”, *Tercüman*, 29.10.1971.

³²⁴⁶ “Sunay: AP kararını şartsız düzeltmelidir”, *Tercüman*, 30.10.1971; “Sunay: AP şartsız olarak kararını düzeltmelidir dedi”, *Dünya*, 30.10.1971.

³²⁴⁷ “İnönü: Durum ihtilale gidiyor”, *Akşam*, 02.11.1971.

³²⁴⁸ “Temsilciler Meclisi karar verecek”, *Dünya*, 03.11.1971.

³²⁴⁹ “AP, Devlet Başkanı Sunay’ın talebine uygun karar aldı”, *Dünya*, 07.11.1971.

atlatılmasıyla birlikte Erim, gayet dikkatli bir şekilde reformları gerçekleştirmek için çalışacaklarının mesajını vermiştir.³²⁵⁰

Doğan Kitaplı'nın dışındanki bütün AP'li Bakanlar, Bakanlık görevlerine geri dönerken Doğan Kitaplı bütün ısrarlara rağmen geri dönmeyi reddetmiştir. Kitaplı'nın yerine yeni Bakan bulma arayışı içerisinde giren Erim, yeni Bakan bulması görevini Sadi Koçaş'a vermişti.³²⁵¹ Koçaş, yeni Bakan bulamazken; Erim, acele ederek Demirel döneminde Bakanlık yapmış olan AP'li Mesut Erez'i Bakan olarak seçmiştir. Demirel, Erez'e Hükümet'te görev alması konusunda izin verirken; "Doğan Kitaplı'ya Devlet Bakanlığı verdiler reddetti, bari sana Başbakan yardımcılığı verselerdi de öyle girseydin hükümete" demiştir. Erez, Demirel'in bu konuşmasını Erim'e duyurunca Erim, Hükümet içinde partiler oranı dengesini korumak adına tereddüt bile etmeden Erez'i Başbakan Yardımcılığı görevine getirmeye karar vermiştir. Erez'i Cumhurbaşkanı'na önermiş ve Cumhurbaşkanı da onaylamıştır.³²⁵²

Nihat Erim, Mesut Erez'i Başbakan Yardımcılığı görevine getirmeyi düşünürken bu arada Hükümet içinde ve Meclis'te gerginlik yaratacak bir olay gerçekleşmiştir. 30 Kasım 1971 tarihinde Mahir Çayan ve arkadaşları Maltepe Cezaevi'nden tünel kazarak kaçmışlardı.³²⁵³ Tam da bu sırada Çayan ve arkadaşlarının kaçarak kurtulması, Karaosmanoğlu'nun değer verdiği Mümtaz Soysal'ın 6,5 yıl hapis cezası alması Karaosmanoğlu'nu bir hayli üzmüştür.³²⁵⁴ Bu firar Hükümet içerisinde büyük bir gerginlik yaratmıştır. Koçaş sorumluluğu üzerine alarak Başbakan Yardımcılığı'ndan istifa etmek istedi, ancak Erim tarafından engellenmiştir.³²⁵⁵ Öte yandan AP'liler tarafından toprak reformununun Meclis komisyonlarında "kuşa çevrilmesi" Karaosmanoğlu'nu sinirlendirmiş ve istifa etmeye kalkan Karaosmanoğlu'nu yine Erim engellemiştir.³²⁵⁶ Son zamanlarda reformların bir an önce yapılması konusunda Hükümet içerisinde de anlaşmazlık had safhaya ulaşmıştı. Bazı Bakanlar vergi reformunun gerçekleştirilmesini isterken, bir diğer taraf buna karşı çıkmaktaydı. Zaten kabine içerisinde reformların yapılacağına inanların sayısı çok azalmıştı.³²⁵⁷ En son Mesut Erez'in diğer hükümet üyelerine haber verilmeden Başbakan Yardımcısı olarak atanması Hükümet'in sonunu getiren son gelişme olacaktır.

Başbakan Erim 2 Aralık 1971 tarihinde televizyonların önünde herkesin şaşkın bakışları arasında AP'li Mesut Erez'i Başbakan Yardımcılığı'na atadığını duyurmuştur.

³²⁵⁰ "Erim'in 13 şartı", *Akşam*, 08.11.1971.

³²⁵¹ Altuğ, 1973: 201.

³²⁵² Erim, 2007: 478-479.

³²⁵³ "Çayan Kaçtı", *Hürriyet*, 01.12.1971.

³²⁵⁴ Erim, 2005: 986.

³²⁵⁵ Altuğ, 1973: 199-200.

³²⁵⁶ Erim, 2007: 445-446.

³²⁵⁷ Altuğ, 1973: 211-212.

Hükümet'teki bütün Bakanlar da haberi orada Erim'in ağzından duymuş ve çoğu şaşkınlıklarını gizleyememişlerdir. Yapılan açıklamaya göre, Erez, Hükümet'in Meclis ile ilişkilerini yürütecektir.³²⁵⁸ Böylece Erez ile birlikte Başbakan Yardımcısı sayısı üçe çıkmıştır.

Ertesi gün Erim, AP Genel Sekreteri Nizamettin Erkmen'i yanına çağırarak onunla yapmış olduğu konuşma, aslında Erim'in neden Erez'i Başbakan Yardımcısı yaptığını gayet iyi açıklamaktadır:

AP ile olan bağları gene kuralım. Çünkü bu günkü ortamda hükümet CHP-AP müşterek desteğinden mahrum yaşayamaz, iş göremez. Ben bunu ilk günden beri tekrar ediyorum...Bu böyle devam edemez. Yurdumuzun içinde yaşadığı şartları görüyorsunuz...Toprak Reformu ön tedbirler tasarısını M. Meclis'i Genel Kurulu'na götürmeden önce, partiler arası bir komisyonda, hükümetle birlikte uzlaştırıcı bir formüle bağlamaya çalışalım.

Erkmen de Erim'in bu görüşlerini olumlu karşılamıştır. Erkmen Erim'in yanından ayrıldıktan sonra Erim, günlüğüne şunları kaydetmiştir: "AP ile iyi bir başlangıç oldu yeniden. Daha da geliştirmeye çalışacağım. Parlamentolu demokrasiyi yaşatmak için AP'yi yanıma almalıyım. Bunu başaramazsam çekilmeliyim".³²⁵⁹ Anlaşılacağı üzere, Erim, AP ile ilişkilerini tekrar iyi konuma getirerek AP'nin desteği ile reformları Meclis'ten geçirmek ve parlamentoya dayalı demokrasiyi yaşatmak için Demirel Dönemi'nde Bakanlık yapmış AP'li Erez'i Başbakan Yardımcısı olarak atamıştır.

Erim'in bu planlarından haberi ve bilgisi olmayan Hükümet içindeki bir çok Bakanın, Erez'in Başbakan Yardımcısı olarak atanması karşısında ilk düşünceleri artık hükümet içinde reform yapmanın imkansız olduğu yönündeydi.³²⁶⁰

AP Genel Sekreteri Nizamettin Erkmen'in Erim'in yanından ayrılmasından sonra odaya Sadi Koçaş, Şinasi Orel, Atila Sav ve Atila Karaosmanoğlu gelerek Hükümet içerisindeki 11 bakanın istifasını Erim'e sunmuşlardır.³²⁶¹ Erim'e sunulan ortak istifa mektubunda istifaların gerekçesi olarak, "Hükümetin Atatürkçü çizgiden ayrıldığı", "Tavizci bir politika gütmeye başladığı", "12 Mart Muhtırasının geçersiz hale getirildiği" ve "Erez'in Başbakan yardımcısı yapılmasıyla temel ilkelerin yıkıldığı" gösterilmiştir.³²⁶² İstifa eden 11 Bakanın isimleri ise şöyledir: "Sadi Koçaş, Özer Derbil, Attila Karaosmanoğlu, Osman

³²⁵⁸ "M. Erez Başbakan yardımcısı oldu", *Dünya*, 03.12.1971; Altuğ, 1973: 203.

³²⁵⁹ Erim, 2005: 985.

³²⁶⁰ Altuğ, 1973: 204-205.

³²⁶¹ Erim, 2005: 985.

³²⁶² "11 Bakan niçin istifa etti", *Akşam*, 04.12.1971.

Olca, Atila Sav, Şinasi Orel, Türkan Akyol, Mehmet Özgüneş, Ayhan Çilingiroğlu, Hamdi Eroğlu, Selahattin Babüroğlu.³²⁶³

11'lerin istifasını alan Erim, Sunay ile görüşmüştür. Görüşmede Tağmaç ile birlikte Sunay, Erim'e istifa edenlerin yerine yenilerinin tayin etmesini tavsiye etmiş ve buna rağmen Erim, Hükümet'in tamamen çekilmesi konusunda ısrar etmiş ve istifasını Sunay'a sunmuştur. Sunay da Erim'in Başbakanlık'tan istifasını kabul etmiştir.³²⁶⁴ Bir arada Erim, Sunay'a istifasını sunarken Sunay'ın telkinlerine uyararak istifa edenlerin yerine yenilerini tayin etmeyi bir ara düşünmüştür. Fakat o anda AP'li bazı Bakanların da istifaya kalkışmaları, Erim'in bu fikrini değiştirmesinde etkili olmuştur.³²⁶⁵ 11'ler Olayı Birinci Erim Hükümeti'nin düşmesine neden olmuştur.

Erim, istifa dilekçesinde kendi istifasının gerekçesini, "26 Mart 1971 günü yüksek tensipleri ile kurulan hükümetin 11 üyesi bu gün istifalarını sunmuşlardır. Bu durumda 11 bakanın istifalarını kabul ederek göreve devam etmek yerine hükümetin tüm olarak istifasını sunmayı uygun buldum"³²⁶⁶ şeklinde açıklamıştır. Erim, istifa ettikten sonra Hürriyet Gazetesi ile yaptığı bir röportajında toplu istifaların olacağını tahmin etmediğini ifade etmiştir. "Siz yeni hükümet kuracak mısınız ve kurarsınız nasıl bir hükümet istersiniz?" sorusuna cevap verirken çok önemli bir tespitte bulunmuştur. Yeni hükümeti kimin kuracağını belli olmadığını ifade etmekle birlikte yeni kurulacak hükümetin siyasi partiler arasında ortak bir anlayışla kurulması ve siyasi partilerin bu anlaşmaya sonradan da uymaları halinde 1973 yılına kadar siyasi istikrarın sağlanabileceğini kaydetmiştir. Aksi taktirde Erim'e göre, yeni iktidar da kendisinin karşılaştığı zorluklarla karşılaşacaktır.³²⁶⁷

11'ler Olayı ve ardından da Erim'in Hükümet'in istifasını vermesi siyasi çevrelerde ve basında geniş yankı uyandırmıştır. Erim'in Başbakanlığını ve Hükümeti'ni en başından beri desteklememiş olan CHP Eski Genel Sekreteri Bülent Ecevit, istifaların kendisini şaşırtmadığını, çünkü kendisinin öteden beri bu 12 Mart rejiminde köklü reformlar yapılamayacağı inancında olduğunu belirtmiştir.³²⁶⁸ Ecevit, bir gün sonra yine yaptığı açıklamada ise Erim'e tekrar Hükümet kurma görevinin verilmemesini istemiştir. Milli Birlik Grubu adına konuşan Tabii Senatör Haydar Tunçkanat, gelinen sonuçtan Erim'in izlemiş olduğu politikaları sorumlu tutmuştur.³²⁶⁹ MGP ise yayınladığı bir bildiri ile 11'lerin istifasını ve 11'leri sert bir dille eleştirmiştir. Bildiride 11 Bakanın tutumu eleştirilerek, "istifa eden

³²⁶³ Erim, 2007: 483.

³²⁶⁴ Erim, 2005: 986.

³²⁶⁵ Altuğ, 1973: 220-221.

³²⁶⁶ Erim, 2007: 483.

³²⁶⁷ "Erim: İstifaları hiç tahmin etmiyordum", *Hürriyet*, 06.12.1971.

³²⁶⁸ "Ecevit: İstifalar için şaşmadım", *Akşam*, 04.12.1971.

³²⁶⁹ "Tunçkanat: Bu sonucu Erim'in politikası hazırladı", *Akşam*, 05.12.1971.

bakanlardan bazılarının aşırı solcularla yakın ilişkileri, yetersizlikleri, hür demokratik rejime inançsızlıkları gerçek niyetleri çoktan ortaya çıkmıştı. Bunların istifası Türk milletinde üzüntü değil, ferahlık yaratmıştır” denilmiştir.³²⁷⁰ Demokratik Parti Lideri Ferruh Bozbeyli, Hükümet’in istifasını, “Türk siyasi hayatında yepyeni bir fırsatın ortaya çıktığını” belirterek olumlu değerlendirmiştir. Bundan sonra kurulacak hükümetin kesinlikle parlamentoya dayanması gerektiğinin altını çizmiştir. Ardından da 11’lerin istifa mektubundaki gerekçelere sert bir dille karşı çıkmıştır.³²⁷¹ Süleyman Demirel de 11’lerin istifasının hükümet meselesi olduğunu ve meselenin derinliğini bilmediğini ifade ederek değerlendirme yapmaktan kaçınmıştır.³²⁷² İnönü de uzun bir sessizlikten sonra istifalardan duyduğu üzüntüyü belirtmiş, fakat derinlemesine bir açıklama yapamayacağını nakletmiştir.³²⁷³ 11’lere en büyük sert tepkiyi Memduh Tağmaç vermiştir. Tağmaç, ülkenin içerisinde bulunduğu zor bir durumda böyle bir hükümet krizinin yaratılmasından rahatsızlığını dile getirmiştir. Ayrıca 11’lerin istifa gerekçelerinde sıkıyönetim komutanlıklarını suçlamasına da sert tepki göstermiştir. 11’lerin; Hükümet’in, sıkıyönetimi gerekli doğrulukta yönetemediği şeklinde ortaya çıkmış olan eleştiriye Tağmaç, sıkıyönetim komutanlıklarının yalnızca Başbakan’a karşı sorumlu olduğunu belirtmekle birlikte Silah Kuvvetler’in Erim Hükümeti’yle ilişkilerinin sadece demokratik düzen ve kanunlar çerçevesinde olduğunu bildirmiştir. Silahlı Kuvvetler’in haksızca yerilmesinin kendilerince teessürle karşılandığının altını kalınca çizmiştir.³²⁷⁴

Basın çevresine bakılacak olunursa bu dönemde basın genel olarak 11’lere karşı sert vaziyet almıştır. AP’li basın, 11’lerin olayına sevinmiştir. Hürriyet Gazetesi’nde Ecevit Güresin, Erim’e övgüler dizip, 11’leri ise gelinen sonuçtan dolayı suçlamıştır. 11’lerin yanında yer alan gazeteciler olarak Akşam Gazetesi’nden Altan Öymen ve Barış Gazetesi’nden Vedat Dalokay bulunmaktadır.³²⁷⁵ Altan Öymen’e göre, Mesut Erez’in Başbakan Yardımcılığı’na getirilmesinin Hükümet içerisinde reformcu kanaat arasında bardağı taşıran son damla olmuştur. Erez, göreve getirilinceye kadar zaten reformcu kanat için birçok reformlar açısından hayal kırıklığı yaratan olaylar olmuştur. Bir de üstüne üstlük AP programlarına sonuna kadar bağlı olduğunu söyleyen Erez’in, Başbakan Yardımcılığı gibi bir göreve getirilmesi reformcular için artık reformların yapılmasının imkânsızlığını kanıtlamıştır. “Karaosmanoğlu’nun kişiliğinde sembolünü bulan reformculuk, artık çıkış noktasında da, bir çıkmazın içine girmişti. Karaosmanoğlu ve arkadaşları, artık bu kesinleşmiş çıkmazı da ‘Hele

³²⁷⁰ “İstifalar üzüntü değil, ferahlık yaratmıştır”, *Dünya*, 06.12.1971.

³²⁷¹ “Parlamentoya dayalı güçlü bir hükümet isteniyor”, *Dünya*, 07.12.1971.

³²⁷² “Demirel: Mütâa serdedecek durumda değilim”, *Hürriyet*, 04.12.1971.

³²⁷³ “İnönü: Her buhran yurt için üzücü olur”, *Hürriyet*, 06.12.1971.

³²⁷⁴ “Sıkıyönetimin yerilmesi teessürle karşılandı”, *Akşam*, 05.12.1971.

³²⁷⁵ Altuğ, 1973: 227.

biraz bekleyelim. Belki Erez de reformlara uyar' cinsinden uyku haplarıyla, görmezlikten gelme yolunu seçmediler. Ve iyi ettiler"³²⁷⁶ diyen Öymen neredeyse herkesin 11'lerin karşısında olduğu bu günlerde onlara destek vermiştir.

Netice itibariyle Birinci Nihat Erim Hükümeti, düşmüştür. 12 Mart Muhtırası'ndan sonra Atatürk'ün ön gördüğü reformları yapmak üzere beyin takımı ile, teknokrat isimlerle Hükümet'i kuran ve güvenoyu alan Erim, Nisan 1971'de reformlarını açıklamış olmasına rağmen asayiş olaylarının gittikçe daha da artması üzerine reform çalışmalarını bir kenara iterek asayiş düzeltmek için çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu süreçte yıpranacak olan Erim ve Hükümeti önce Anayasa'yı tadil etmeye karar vermiştir. Anayasa tadil edildikten sonra yarım kalan ya da yavaş ilerleyen reform programlarına hız veren Erim, bu sefer de özellikle AP gibi partilerin engeline takılacaktır. Demirel'in konuşmaları ile Eylül ayında başlayan Erim-Demirel çekişmesi Ekim ayında hükümet bunalımıyla sonuçlanmıştır. Sunay başkanlığında başlatılan çeşitli görüşmeler sonucunda Kasım ayının başlarında çözülen hükümet bunalımı sorunu, Aralık ayında tekrar ortaya çıkmıştır. Bir türlü reformların yapılamamasının ve yaşanan asayiş olaylarının üzerine bir de Erim'in, Bakanlarına sormadan AP'li Mesut Erez'i Başbakan Yardımcısı yapması Birinci Nihat Erim Hükümeti'nin sonunu getirmiştir.

4.7. İkinci Erim Hükümeti'nin Kurulması, Programı ve Faaliyetleri

Birinci Erim Hükümeti'nin 3 Aralık 1971 tarihi itibariyle istifâ etmesinden sonra yeni hükümetin kurulması konusunda istişarelere başlanmıştır. 4 Aralık'ta Sunay, Çankaya Köşkü'nde Erim, Tağmaç ve kuvvet komutanlarıyla üç saat süren bir istişare toplantısı yapmıştır.³²⁷⁷ Toplantıda Sunay, Erim'e yeni hükümeti kurma görevini almasını hem kendi adına hem de TSK adına rica etmiştir. Erim, teklifi ısrarla reddetmiş ve başka birisinin Başbakan yapılmasını istemiştir. Deniz Kuvvetleri Komutanı Eyiceoğlu, Millet Meclisi albümünü çıkartarak yeni birisini bulamıyoruz, "varsa yeni birisi siz bize gösterin" demiştir. Yine de başkasının Başbakan yapılmasını isteyen Erim, siyasi partilerin reformlar konusundaki farklı görüşleri nedeniyle reformların gerçekleştirilmesi hususunda anlaşmazlıkların çıktığını, kendi döneminde olduğu gibi bundan sonraki hükümet döneminde de siyasi partilerin farklı fikirleri yüzünden yine anlaşmazlıkların olacağını ve reformların yapılamayacağını aktarmıştır. Erim, yeni hükümet kurulmadan önce hükümet ile partilerin reformlar konusunda çatışmasını önlemek için siyasi partilerden ortak prensip sözünün

³²⁷⁶ "Bardağı Taşırın Damla", *Akşam*, 04.12.1971.

³²⁷⁷ "Sunay, Memduh Tağmaç ve kuvvet komutanları Çankaya'da 3 saat süren toplantı yaptılar", *Dünya*, 05.12.1971.

alınmasını toplantıda tavsiye etmiştir. Sunay, Erim'in tavsiyesini uyacağını ve bir mektupla siyasi parti liderlerinden reformlar konusunda hükümet kurulmadan önce uzlaşma sözü alacağını belirtmiştir. Tağmaç, bulunan bu formülün Erim'i tatmin edip etmeyeceğini sormuştur. Erim de Başbakanlık teklifini kabul ettiğini, ancak Başbakanlığı'nın hemen değil, daha sonra kamuoyuna açıklanmasını istemiştir.³²⁷⁸ Nihat Erim'in Başbakanlığı'nın açıklandığı gün yani 7 Aralık 1971 tarihinde Sunay, Erim'in şart koştuğu reformlar konusunda ortak prensiplerin partiler arasında alınması gerektiğine ilişkin mektubunu Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi Başkanları'na, Erim'e, siyasi parti liderlerine, Milli Birlik Grubu ile Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Grubu Başkanları'na göndermiştir. Sunay mektubunda "8 ay önce güvenoyu alan programın esas tutulmasını, gerçekçi ve istikrarlı bir uygulama ile olumlu sonuçlara ulaşılabilmesi için de öncelikle yapılacak işlerin, bir birine lüzumlu şartları hazırlayıcı ve birbirini tamamlayıcı bir sıra dahilinde ele alınmasını istemiştir". Yapılacak işler hakkında da eski Erim Hükümeti'nde yapılamamış olan reformların listesi yer almaktadır. Kısacası, Sunay bu reformların yapılması husustan partilerden kurulacak hükümete destek istemektedir.³²⁷⁹

7 Aralık 1971 tarihinde hükümeti kurmakla tekrar görevlendirilen Erim,³²⁸⁰ yaptığı basın açıklamasında gazetecilerin sorularını cevaplandırmıştır. Erim, kuracağı yeni Hükümet'in parlamentoya dayalı olacağını bildirmiş ve 12 Mart Muhtırası'yla meydana gelen olağanüstü durumun devam ettiğini belirterek hemen Hükümet kurma çalışmalarına başladığını kaydetmiştir. Parlamento'dan alınacak Bakan sayısının bir önceki Hükümet'e göre fazla olacağını da bildiren Erim, yeni Hükümet'in de tarafsız, partiler üstü ve 12 Mart Muhtırası'nın ışığı altında olacağını altını çizmiştir. Birinci Erim Hükümeti'nin programı aynen uygulanacak yani yeni Hükümet'in programında bir değişiklik olmayacaktır.³²⁸¹

Sunay'dan Hükümet'i kurma görevi alan Erim, hemen Hükümet kurma çalışmaları kapsamında Senato ve Millet Meclisi Başkanları ile görüşmelere başlamıştır. Siyasi parti liderleri ile de temas halinde olan Erim, Demirel ile direkt temasta bulunmayıp Osman Avcı ve Nizamettin Erkmen kanalıyla iletişime geçmiştir. Yeni dönemde beraber çalışmayı seçtiği bakanları evine çağırıp görüşmeler gerçekleştirmiştir.³²⁸² Kuracağı Hükümet'te AP'den 7, CHP'den 4, Milli Güven Partisi'nden 1, Kontenjan Senatörlerinden 2 üye olmak üzere 14 Bakan parlamento içinden almayı planlamıştır. Parlamento içindeki 14 üyenin 5'ini ise Cumhuriyet Senatosu'ndan seçmeye karar vermiştir. Parlamento dışından ise 11 Bakan

³²⁷⁸ Erim, 2005: 986-987.

³²⁷⁹ "Sunay'ın mektubu", *Akşam*, 08.12.1971.

³²⁸⁰ Soysüren, 2006: 258.

³²⁸¹ "Erim Başbakan", *Akşam*, 08.12.1971.

³²⁸² "Kabineye ılımlı politikacı alınacak", *Akşam*, 09.12.1971; Erim, 2005: 988; Erim, 2007: 488.

görevlendirecektir. Böylece kendisi ile birlikte kabine, 25 kişiden oluşacaktı.³²⁸³ Bakanlarını seçerken eski Hükümeti'nde olduğu gibi iyi yetişmiş, ancak ön plana çıkamamış teknisyenleri özellikle kabinesine almaya dikkat etmiştir. Alanında çok bilgili olarak gördüğü Merkez Bankası Başkanı Naim Talu'yu, Erim bizzat kendisi Ticaret Bakanlığı'na seçmiştir. Birinci Erim Hükümeti Dönemi'nde görev almış olan Talat Halman'ı da yeni Hükümet'e almaya karar vermiştir. Fakat Halman hakkında son anda komünistlikten hüküm giymiş birisine yazdığı mektup gazetelerde yayınlanınca bundan vazgeçmek zorunda kalmıştır.³²⁸⁴ Parti içinden Bakanlar seçerken de Erim, ılımlı isimleri Bakanlığa getirmeye dikkat etmiştir.³²⁸⁵

Nihayet Erim, 11 Aralık 1971 tarihinde Bakanlarını seçerek listeyi Cumhurbaşkanı Sunay'a sunmuş ve Sunay, aynı gün listeyi onaylamıştır. 14'ü parlamentodan, 11'i parlamento dışından oluşan Bakanlar Kurulu listesine göre, Adalet Bakanlığı'na Suat Bilge, Devlet Bakanlığı'na Ali İhsan Göğüş, Ticaret Bakanlığı'na Naim Talu, Dışişleri Bakanlığı'na Haluk Bayülken ve İçişleri Bakanlığı'na Ferit Kubat getirilmiştir.³²⁸⁶ Birinci Erim Hükümeti'nden farklı olarak bu Hükümet'te Başbakan Yardımcılıkları ile Kültür Bakanlığı kaldırılmıştır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın adı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı olarak, Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı'nın adı da Ticaret Bakanlığı şeklinde değiştirilmiştir. 11'ler hareketine katılmayan bütün bakanlar ve Birinci Erim Hükümeti'nde görev almış olan Doğan Kitaplı tekrar kabineye alınmışlardır. 11'lerden hiçbirisi Hükümet'te görev alamamıştır.

Hükümet'in ilan edilmesinden sonra Başbakan Erim, İkinci Erim Hükümeti hakkında basına bilgiler vermeye başlamıştır. Yeni kurulan Hükümet'in bundan önceki Hükümet gibi Anayasa'nın ön gördüğü reformları Atatürkçü bir zihniyetle gerçekleştirmeye çalışacağını açıklamıştır. Yeni Hükümet'in programının nasıl olacağı hakkında ise, "7 Nisan 1971 günü Millet Meclisi'nin 371 güvenoyu kazanan programı ile, sayın cumhurbaşkanımızın 7 Aralık 1971 tarihinde ilgili makamlara gönderdiği mektuba ekli, reform ve iş esasları yeni Bakanlar Kurulu'nun programına temel yapılacaktır" demiştir. Erim'in ifadesine göre, bu Hükümet de partiler üstü ve tarafsız bir Hükümet'tir.³²⁸⁷

Birinci Erim Hükümeti'nin programının aynısının İkinci Erim Hükümeti Dönemi'nde de geçerli olacağını söyleyen Erim, birkaç Bakan tarafından hazırlanmış olan yeni Hükümet programını 16 Aralık 1971 tarihinde önce Millet Meclisi'nde okumuştur. Erim, ülkenin sorunlarının demokratik rejim içerisinde halledilmesini istemiş ve parlamentonun da bunu yapabilecek güçte olduğunu belirtmiştir. Programda, Hükümet olarak aşırı sağ ve aşırı

³²⁸³ Erim, 2007: 488.

³²⁸⁴ Erim, 2007: 489-490.

³²⁸⁵ Erim, 2005: 988.

³²⁸⁶ "Hükümet belli oldu", *Hürriyet*, 12.12.1971.

³²⁸⁷ "Erim: Buhran sona ermiştir". *Tercüman*, 12.12.1971.

sol cereyanların karşısında oldukları öne sürülmüş ve “Milletimizin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesinin Atatürk ilkelerine uygun, reformcu bir görüşle sağlanmasını zorunlu görüyor, bu görüş etrafında cumhuriyetimizin bütün kuruluşların birleşmesi gereğine inanıyoruz” denilmektedir. Bir an önce seçimlere gidilmesi için de süratle gerekli şart ve imkanların sağlanacağı ifade edilmiştir. Ülkenin sorunlarının giderilmesinin ve Hükümet’in reformlarının gerçekleşmesinin, eski hataların bir kenara bırakılarak parlamento ile hükümet ilişkilerinde tam bir anlayış ve ahenkli bir çalışma havasının oluşturulmasına bağlı olduğu anlatılmıştır. Türkiye’nin ekonomik kalkınmasına da değinilerek kalkınmanın ancak demokratik rejim ve karma ekonomi sisteminin uygulanmasıyla gerçekleşeceği belirtilmiştir. Özel ve devlet yatırımına ilişkin Hükümet’in görüşü şöyledir: “Ekonomimizin kamu kesimi ile özel kesimi birlikte yaşayacak. Her iki kesimin yatırım faaliyetleri sonucu plan ve programların ön gördüğü kalkınma hedeflerine ulaşılacaktır. Devlet sektörüne ne kadar önem veriliyorsa, özel sektöre de aynı önemi verilmesi lüzumuna inanıyoruz”.³²⁸⁸

Hükümet’in programı, 20 Aralık 1971 tarihinde Millet Meclisi’nde güvenoylaması için görüşülmüştür.³²⁸⁹ Oylama öncesinde CHP adına konuşan Kemal Demir, Hükümet’in vaat ettiklerini genel olarak olumlu karşılamıştır. Demir, karma ekonomi sistemi konusunda bu sistemin, Türkiye için geçici olmadığını belirtmiştir. Özel sektörün güven ortamına kavuşturulacak olmasını ve her türlü özel destek verilecek olmasını olumlu karşılamıştır. Demir, reformlar konusunda Hükümet’e yardımcı olacaklarını ifade ederek Hükümet’e güvenoyu vereceklerini açıklamıştır. Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli, Birinci ve İkinci Erim Hükümetleri’ni çok sert bir dille eleştirerek Erim’in sık sık çelişkilere düştüğünü iddia etmiştir. Her iki Hükümet’in de tarafsız olmadığını, CHP’li olduğunu da iddia eden Bozbeyli, Hükümet programının direktif ve emirler altında hazırlandığını söyleyerek bunu eleştirmiştir. İkinci Erim Hükümeti’nin, Birinci Erim Hükümeti kadar ateşli bir reform hükümeti olarak gözükmediğini aktarmıştır. MGP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu ise Hükümet programına olumlu yaklaşarak başarılar dilemiştir. Hükümet programını sert olarak eleştiren tek kişi DP Genel Başkanı olmuştur. Başbakan Erim, Meclis’te söz alarak Bozbeyli’nin eleştirilerine cevap vermiştir. Göreve getirildiği andan beri Anayasa’ya bağlı kaldığını ve parlamentoya her zaman saygılı olduğunu öne sürmüştür. Tarafsız olmadığı iddialarına ilişkin olarak Erim, Hükümet’i kurarak CHP’den ayrıldığını ve eski partisi ile hiçbir ilişkisinin kalmadığını anlatmıştır.³²⁹⁰

³²⁸⁸ “Erim hükümet programını Meclis ve Senato’da okudu”, *Akşam*, 17.12.1971; MMTD, D.3, C.19, T.3, B.16, s. 435-443.

³²⁸⁹ Soysüren, 2006: 261.

³²⁹⁰ “Mecliste tartışma çıktı”, *Akşam*, 21.12.1971; MMTD, D.3, C.19, T.3, B.18, s. 530-534.

Sadece DP Genel Başkanı'nın eleştirmiş olduğu Hükümet programı, 22 Aralık 1971 tarihinde Millet Meclisi'nde oylanmış ve oylamaya katılan 349 milletvekilinden 301'i kabul, 45'i ret, 3'ü çekimser oy vermiştir. Böylece İkinci Erim Hükümeti de 301 oyla Meclis'ten güven almıştır.³²⁹¹ Ret oyu verenlerin çoğunluğunu DP üyeleri oluşturmuştur.³²⁹²

İkinci Erim Hükümeti'nin programına AP'ye yakınlığı ile bilinen Dünya Gazetesi genel olarak olumlu yaklaşmıştır. Hükümet'in kamu sektörünün yanında özel sektöre belirli güvenlik ve çalışma imkânını vermesini Gazete, önemli ve olumlu bir gelişme olarak değerlendirmiştir.³²⁹³ Nihat Erim'in Hükümet programını Meclis'te sadece Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli eleştirmişti. Bozbeyli, özellikle Erim'in yakasının arkasında CHP'nin rozetinin bulunduğunu söyleyerek Erim'i tarafsız ve partiler üstü olmamakla suçlamıştı. Erim de Bozbeyli'ye, "Ben kırk yıllık partimden ayrıldım, kendimi CHP kayıtlarıyla bağlı saymadım. Şimdi baksam Sayın Bozbeyli'nin yakasının arkasında AP rozeti mi göreceğim? Ben samimiyim, onların da aynı samimiyet içinde olmaları gerekir" şeklinde cevap vermişti. İşte bu tartışmayı sütunlarına taşıyan Dünya Gazetesi, bu tartışmada Bozbeyli'nin haksızlığını dile getirmiştir. Gazeteye göre, AP'den ayrılarak kurulmuş olan ve bu ayrılıktan sonra da genel seçimlere girmemiş olan Demokratik Parti'nin, AP'nin oylarıyla halen Meclis'te bulunduğundan, önce kendi durumuna bakmasını istemiştir. Sürekli Erim Hükümetleri'ne karşı çıkan DP'yi bu anlamda Dünya Gazetesi, şu şekilde eleştirmiştir:

Bir partiden aday olup seçil, en yüksek mevkilerde bulun, sonra bir ihtilaf çıkarıp ayrıl ve yeni bir parti kurarak, varoluş nedenin karşısına dikil, sonra tamamıyla başka sebeplerle partisinden istifa edeni ve onun oylarıyla seçilmiş olmayı ret edeni samimiyetsiz say. Bu, kolay kandırılanları bile aldatamayacak kadar basit bir oyundur. Bozbeyli, son Meclis Başkanı seçilirken CHP oylarından yararlanmıştı. O zaman yakasının arkasında CHP rozeti mi taşıyordu?". Ardından gazete DP'nin İkinci Erim hükümetini eleştirmek yerine desteklemesi gerektiğini şöyle ifade etmiştir: "Başbakan hükümet programı görüşmeleri sırasında 'bir an önce, hiç olmazsa zamanında, seçimlere gitmek müşterek bir arzudur. Seçimlerin rahat bir ortamda yapılmasını sağlamak hükümetin amacıdır ve bu sözlerim teminat olarak kabul edilmelidir' dediğine göre Demokratik Partinin de diğerlerine uygun bir davranışla bunun sağlanmasında yardımcı olması gerekir."³²⁹⁴

Son Havadis Gazetesi yeni Hükümet'le ilgili yaptığı değerlendirmelerde, İkinci Erim Hükümeti'nin üyelerinin Birinci Erim Hükümeti'nin üyelerine göre iyi seçilmiş olduğunu ve kamuoyu tarafından da bu üyelerin alkışlandığını ifade etmiştir. Aynı zamanda yeni

³²⁹¹ MMTD, D.3, C.19, T.3, B.19, s. 581.

³²⁹² "Meclis hükümete güvendi", *Tercüman*, 23.12.1971.

³²⁹³ "Kazanç cenneti", *Dünya*, 21.12.1971.

³²⁹⁴ "Yaka Arkasındaki Rozet", *Dünya*, 23.12.1971.

Hükümet'in üyeleri de bir önceki Hükümet'in üyeleri gibi dâhiler heyeti olduklarını iddia etmemektedirler. Seçilmiş yeni Hükümet'in üyeleri, "Mütevazi, çalışkan, millet ve onun yüksek meclislerine saygılı, politika kurallarını bilen ve güzel Türkiye'yi bir an önce tam demokrasiye kavuşturacak gayretlere gönülden bağlı şahsiyetlerdir". Gazeteye göre, yeni Hükümet'in çok önemli bir yanı da kendilerini kalıcı değil, geçici olarak görmeleridir.³²⁹⁵ Gerçekten de yeni İkinci Erim Hükümeti, kısa sürede reformları gerçekleştirmek ve ülkeyi bir an önce genel seçimlere götürmek üzere gelmiştir. Seçilen Hükümet üyelerinin sayısı ve niteliğine bakıldığında bunların, büyük bir kısmı parlamentodan gelmişlerdir. O yüzden İkinci Erim Hükümeti, Birinci Erim Hükümeti gibi teknokratların çoğunlukta olduğu bir teknokrat Hükümet sayılamaz. Ayrıca Birinci Erim Hükümeti'nde olduğu gibi bir "beyin takımı" olarak kendilerini tanıtmamışlardır.

Hürriyet Gazetesi'nden Ecevit Güresin de Birinci Erim Hükümeti programı ile İkinci Erim Hükümeti programı arasında karşılaştırma yaparak önemli bir sonuca varmaya çalışmıştır:

2. Nihat Erim hükümetinin programı temel ilkeler bakımından, daha doğrusu reformculuk, dinamik davranışlılık bakımından eski programından ayrı görünmemekle beraber, ayrıntılarda hayli değişiklik getirmekte ve bu değişiklikleri eskisinden daha başka bir üslup içinde ele almaktadır...Birinci Erim hükümeti çok hızlı atılımlar iddiasıyla iş başına gelmiş, ancak iddiasında o kadar ileri gitmiş, tutumunda öyle sertliklere kaçmıştır ki dayanağını kaybederek boşlukta kalıvermişti. 2. Erim hükümeti ise yine atılımcıdır. Ama atılımlarını, reformlarını, parlamentoya dayanarak, memurlara, özel sektöre, kısacası bir avuç azınlık dışındaki herkese güven vererek yapmak istemektedir.³²⁹⁶

Güresin'e göre, İkinci Erim Hükümeti'nin başarıya ulaşması Hükümet programında belirtilen tüm kuruluşların görevlerini istendiği gibi yapmasına, partilerin gelecek hesaplarını bir kenara bırakmasına ve art niyetler yerine sorumlulukların ön plana çıkmasına bağlıdır.³²⁹⁷ Toplumun geniş kesimine dayanarak reformlarını gerçekleştirmek isteyen İkinci Erim Hükümeti, bu yönüyle Birinci Erim Hükümeti'nden ayrılmaktadır. Fakat bu reformların gerçekleşmesi de herkesin görevini istendiği gibi ve iyi bir şekilde yapmasına bağlıdır. İkinci Erim Hükümeti'nin göreve başlar başlamaz, CHP idam kararları ve sıkıyönetimin uzatılması tartışmaları nedeniyle Erim Hükümeti'ne karşı muhalefete girişecektir. AP'nin davranışları da Erim Hükümeti'ni yıpratacak ve reformlar yine gerçekleştirilemeyecektir.

³²⁹⁵ "Cici demokrasi demagocisi", *Son Havadis*, 17.12.1971.

³²⁹⁶ "Hükümet Programı", *Hürriyet*, 17.12.1971.

³²⁹⁷ "Hükümet Programı", *Hürriyet*, 17.12.1971.

4.7.1. İdam Tartışmaları ve Nihat Erim

Reformları gerçekleştirmek üzere kurulan İkinci Nihat Erim Hükümeti'ni daha kurulduğu ilk aylarda bekleyen en büyük mesele, siyasi suçlar için idam cezası tartışmalarıdır. İdam tartışmaları Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idama mahkum olmaları üzerinden yürütülecek ve Erim Hükümeti bu tartışmalar arasında büyük yara alacaktır. Hatırlanacağı üzere, adam kaçırmak ve soygun gibi suçlardan dolayı uzun süredir aranan Türkiye Halk Kurtuluşu Ordusu Lideri Deniz Gezmiş, 12 Mart Muhtırası'ndan hemen sonra 16 Mart 1971 tarihinde arkadaşı Yusuf Aslan ile birlikte Sarkışla'da yakalanmışlardı.³²⁹⁸ 16 Temmuz'da Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi'nde başlayan yargılamalarda³²⁹⁹ savcı, Gezmiş ve 17 arkadaşı hakkında 9 Eylül 1971 tarihli duruşmada idamlarını istemiştir.³³⁰⁰ Yapılan yargılamalar sonucunda 9 Ekim 1971'de Ankara Sıkıyönetim 1 Numaralı Mahkemesi, Gezmiş ve 17 arkadaşı hakkında idam cezasını vermiştir. İdam cezalarının gerekçesi ise, "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını tebdil, tağyir ve ilga ile TBMM'yi iskata yönelen kanunsuz eylemler" suçunun işlenmiş olmasıdır.³³⁰¹ 23 Kasım 1971 tarihinde de alınan idam kararları, Askeri Yargıtay tarafından incelenmeye başlanmıştır.³³⁰² 10 Ocak 1972'de ise nihayet Askeri Yargıtay İkinci Dairesi, 18 idamdan 3'ünün idamını onanmış ve diğer 15 kişinin idam cezalarını esas ve usulden bozmuştur. Mevcut Anayasal düzeni zor ve silah yoluyla değiştirmeye kalkışma suçundan idam cezası onanan üç isim Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'dır.³³⁰³

24 Ocak 1972'de Millet Meclisi'nde 9 aydan beri devam eden sıkıyönetimin 2 ay daha uzatılması görüşmelerinde³³⁰⁴ CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Başbakan Erim'e önceden danışmadan siyasi suçlar için idam konusunu açmıştır. İnönü, Meclis kürsüsünden yaptığı konuşmada sıkıyönetimin uzatılmamasını istemenin yanında siyasi suçlar için idam cezasının kaldırılmasını önermiştir. İdamlar konusunda İnönü, kendisinin 1960 Darbesi'nden sonra idamların olmaması için asker ya da sivil bütün yetkililerle görüştüğünü, ancak o zaman idamları engelleyemediğini hatırlatarak bir giriş yapmıştır. Sonra özetle kendisinin öteden beri siyasi suçlar nedeniyle idamlara karşı olduğunu belirtmiş ve yakın zamanda siyasi suçlar için Meclis'e idam dosyalarının geleceğini işaret etmiştir. İnönü'nün bu noktada teklifi, artık siyasi suçlar için bir yasa ile Meclis'in idam cezalarını kaldırmasıdır. İnönü'nün "Siyasi suçlardan dolayı idam cezası yapmayalım. Bunu kaldıralım" demesi ile birlikte AP ve DP

³²⁹⁸ "Deniz Gezmiş yakalandı", *Akşam*, 17.03.1971.

³²⁹⁹ "Gezmiş ve arkadaşları yargılandı", *Cumhuriyet*, 17.07.1971.

³³⁰⁰ "Gezmiş ve 16 arkadaşının idamı istendi", *Tercüman*, 10.09.1971.

³³⁰¹ "Gezmiş ve 17 arkadaşı hakkında verilen ölüm kararının gerekçesi açıklandı", *Cumhuriyet*, 28.10.1971.

³³⁰² "İdam kararları Askeri Yargıtay 2. Daireye geldi", *Cumhuriyet*, 24.11.1971.

³³⁰³ "Gezmiş, Aslan ve İnan'ın idam cezası onaylandı", *Dünya*, 11.01.1972.

³³⁰⁴ "İnönü sıkıyönetimin uzatılmamasını istedi", *Dünya*, 25.01.1972.

sıralarından İnönü'ye tepki sesleri yükselmeye başlamıştır. İnönü'nün konuşması, tepki gösteren diğer partilerin milletvekilleri tarafından bölünmeye çalışılmış ve Meclis içerisinde büyük gürültüler kopmuştur. Ankara milletvekili Osman Bölükbaşı, oturduğu yerden İnönü'ye, "Aydemir Meselesinde nereydziniz" diye sormuştur. Bazı milletvekilleri ise İnönü'nün konuşmasını bunların siyasi suçlar kategorisinde olmadığını ve halen mahkemelerin devam ettiğini ve bu konuşmayla mahkemelere tesirde bulunulmaya çalışıldığını hatırlatarak kesmişlerdir. Bütün gürültü ve karşı çıkışlara rağmen İnönü, sıkıyönetimin kalkmasının ve siyasi suçlar için idam olmamasını ülkenin çıkarına olduğunu kaydederek konuşmasını bitirmiştir.³³⁰⁵ İnönü'den sonra kürsüye MGP adına Vefa Tanır, idam tartışmaları konusunda bir değerlendirmede bulunmazken sıkıyönetimin devam etmesinin zaruretine işaret etmiştir.³³⁰⁶ DP adına kürsüye çıkan Hüseyin Kalpaklıoğlu, İnönü'nün idamlar konusunda henüz mahkemeler bitmemişken zamansız çıkışını eleştirmiş ve İnönü'nün bu konuşmasının devam etmekte olan mahkemeleri etkileyebileceği nedeniyle İnönü'ye tepkisini göstermiştir. Ayrıca burada Talat Aydemir darbe girişimi nedeniyle yargılanan kişilerin idam cezalarını onadıklarını ve onların idamlarına karşı çıkılmadığını hatırlatarak İnönü'nün içine düştüğü bu çelişkiyi sormuştur.

Meclis'te en çok milletvekiline sahip AP adına konuşan Nusret Tuna da İnönü'nün "siyasi suçlar için idamı kaldıralım" teklifine çok sert çıkışmıştır. Daha idamlar Meclis'e gelmeden İnönü'nün bu teklifini yersiz bulmuş ve söz konusu işlenen suçların siyasi suç olup olmadığı hususunda partisinin fikrini şu şekilde dile getirmiştir:

Bu fiillerin siyasi suçlarla alakası olmadığı gibi, toplumumuzun hiçbir surette iltifat etmediğı, hür demokratik nizamın hiçbir surette tasvip edemeyeceğı bir hayat şartını bize mal etmeye çalışmaktadırlar. Bu itibarla banka soyan, çocuk kaçırın, fide alan ve bizim emniyet ve kefaletimizde bulunan ecebe devlet konsolosunu kaçırıp öldüren kimselerle, 1961 mahkûmlarının mukayese edilmesinin mümkün olmadığı inancını taşıyoruz.

Tuna, 12 Mart sürecinde yargılananların siyasi suçlu olmadıklarını savunmuştur. Aynı zamanda, "Siyasi suçlar konusunda her zaman idamlara karşı olduğunu" söyleyen İnönü'nün 1963 yılında siyasi suçtan idam kararı verilmiş Talat Aydemir ve arkadaşlarını idam ettirdiğini ifade ederek İnönü'nün kendi içinde çok büyük çelişkiye düştüğünü anlatmıştır.³³⁰⁷ İnönü'nün siyasi suçlar için idamın kaldırılması teklifine, görüldüğü üzere, Meclis'te grubu bulunan bütün partilerden sert tepkiler gelmiş ve idamların gerçekleştirilmesi istenmiştir.

³³⁰⁵ TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s. 193, 196-198.

³³⁰⁶ TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s.198-199.

³³⁰⁷ TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s. 201, 204-208.

Siyasi partilerin konuşmasından sonra söz alan Başbakan Erim, İnönü'nün Meclis'te başlattığı idam tartışması hakkında, “sorumlu hükümet başkanı olarak henüz sıkıyönetim mahkemelerinde muhakemeleri şu anda tamamen sonuçlanmamış bir konu üzerinde hiçbir surette fikir beyan etmemeyim” demiştir.³³⁰⁸ 24 Ocak'taki Millet Meclisi oturumunda idamlar konusunda bir anlaşmaya varılamazken CHP'nin ret oylarına rağmen sıkıyönetimin 2 ay daha uzatılmasına karar verilmiştir.³³⁰⁹

İnönü'nün sıkıyönetimin ve idamların kaldırılması yönündeki konuşmaları siyaset sahnesinde yeni dalgalanmalara neden olacak ve aynı zamanda İnönü-Tağmaç çatışması başlayacaktır. Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç, İnönü'nün Meclis'teki bu önerilerinden dolayı İnönü'ye kızmış ve gücenmiştir. 24 Ocak 1971'de Çankaya'da Pakistan Başkanı Butto onuruna verilen akşam yemeğinde Tağmaç, İnönü'ye kırgınlığını belli etmiştir. Davranışları ile de bu kırgınlığını belli eden Tağmaç, İnönü'nün ısrarlarına rağmen O'nunla görüşmek istememiştir. İnönü ise şaşkınlık içerisinde kendisinin ne yaptığını Erim ve Tağmaç'a sormuştur. Tağmaç, “Ne var ne demek? Daha ne olsun. Hele CHP'nin oy vermemesi büsbütün kötü” şeklinde sinirli sözlerle İnönü'ye cevap verip hemen başını başka tarafa çevirmiştir. Halen ne olduğunu tam olarak anlamayan İnönü'ye durumu Erim anlatmıştır: “CHP'nin bu tutumunun silahlı kuvvetlerin moralini bozacağından Tağmaç ciddi endişe ediyor...Bu durumda nasıl iş göreceğiz? Sıkıyönetim makamlarının morali bozuldu, diyor Tağmaç. Artık orduyu tutamayız diyor”.

İnönü'ye belli etmese de Erim de İnönü'nün Meclis'te aceleci bir şekilde idam konusunu açmasından ve üstelik önceden kendisine haber vermeden sıkıyönetime itiraz etmesinden rahatsızdır. Günlüğüne, “Sıkıyönetim için önceden benimle konuşabilirdi” notunu düşen Erim, İnönü'nün bu şekilde hareket etmesini Ecevit'in silahını elinden almaya kalkmasına bağlamıştır. Yani her iki hususta da Ecevit'ten önce hareket edip Hükümet'e karşı ilk çıkış yapan kendisi olmak istemiştir. Erim, CHP'nin iç durumu nedeniyle İnönü'nün Hükümet'e karşı cephe aldığını düşünmektedir. İnönü'nün Hükümet'e karşı muhalefete geçmesi nedeniyle Erim, hemen bir istifa mektubu kaleme almıştır. İstifa mektubundan Tağmaç'a bilgi veren Erim'e, Tağmaç mektubu göndermekte acele etmemesini ve kendilerinden haber beklemesini istemiştir. Mektubu hemen Sunay'a göndermeyen Erim, bu arada kabinedeki 4 CHP'li Bakanı İnönü'ye göndererek Başbakanlık'tan ayrılmak niyetinde olduğunu, çünkü Silahlı Kuvvetler'le CHP Genel Başkanı arasında bir çelişkiye ve sürtüşmeye başında bulunduğu Hükümet'in dayanamayacağını bildirmiştir. Bunun üzerine İnönü, radyoda adam öldürmeleri siyasi suç saymadığını açıklamıştır. Bu açıklama üzerine

³³⁰⁸ TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s. 214-215.

³³⁰⁹ “İnönü sıkıyönetimin uzatılmamasını istedi”, *Dünya*, 25.01.1972.

Tağmaç da sakinleşmiş ve Erim'in istifa mektubu rafa kalkmıştır.³³¹⁰ Dikkat edilecek olunursa Erim'in günlük ve anılarından çıkan sonuç, İnönü'nün hükümet üzerindeki desteğini yavaş yavaş çekmeye başlamasının, Meclis'te ordunun görüşüne aykırı olarak idam ve sıkıyönetim politikası takip etmesinin nedeni Erim'e göre, CHP'nin iç durumudur. Yani Ecevit'in güçlenmesi karşısında İnönü, hükümeti ve dolayısıyla orduyu eleştirerek ve bazı konularda Hükümet'in karşısında yer alarak Ecevit'e gidecek olan desteği kendi üzerinde toplamak istemektedir.

AP ve Meclis Başkanı, 1 Mart 1971 tarihinde Meclis'i 10 günlük tatile sokmaya karar vermişken birden bire kararlarını değiştirerek idamları görüşmek adına tatili ertelemişlerdir. İdamların aceleyle getirilmesinin karşısında olan Erim, bunun iyi olmadığı şeklinde yorumda bulunmuştur. Siyasi suçlar için tamamen idam cezasına karşı olan İnönü, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın idamını engellemek için 8 Mart 1972 tarihinde Cumhurbaşkanı Sunay ile görüşmüştür. İnönü'den sonra aynı gün Erim de Sunay ile idamlar konusunu görüşerek idamları engellemeye ya da en azından geciktirmeye çalışmıştır. Erim, bu görüşmede Sunay'a,

Silahlı Kuvvetlerin, sıkıyönetim makamlarının morallerinin çökmeyeceğini bilsem, ben de bu üç idamın yapılmamasını telkin ederdim. Zaten AP'liler bu işi hemen ele almakla acele ettiler. Benim tercihim bütün idamlık davalar bittikten sonra parlamentoda görüştürmek idi. Nedense AP ve Meclis Başkanı acele ettiler. İlk niyetleri 1 Mart'ta 10 günlük tatile gitmekti. Birden değiştirdiler ve idamları görüşmek için uzattılar. İyi olmadı. Sonuna bırakılsaydı adam öldürenlere hasredilir, ötekiler müebbet hapse çevrilirdi, mesele biterdi,

demiştir. Sunay, Erim'in önerisini olumlu karşılamıştır.³³¹¹ Aslında Erim'in, acele edilmeyerek, idamlık davalar bittikten sonra Meclis'te bunlara toplu olarak bakılmasını istemesindeki amacı siyasi suçlulara müebbet, adam öldürenlere idam verilmesini sağlamaktır. Böylece siyasi suçtan yargılanan Gezmiş ve iki arkadaşının idamları müebbetle çevrilerek mesele halledilecekti. Fakat Erim'in istediği gibi olmayacaktır.

10 Mart 1972'de Millet Meclisi Başkanı, Gezmiş ve arkadaşlarının idamının tasdiki işini gündeme sokmuştur. Meclis Başkanı Erim'den ilgili önergeyi Hükümet'in vermesini isteyince Erim, Anayasa'ya göre idam cezasının meclisin imtiyazı olduğunu hükümetin karışamayacağını ve bu nedenden ötürü önergeyi Meclis komisyonlarının vermesinin gerekliliğinin altını çizmiştir.³³¹² Adalet Komisyonu Başkanı AP'li İsmail Hakkı Tekinel'in

³³¹⁰ Erim, 2005: 995-996; Erim, 2007: 553.

³³¹¹ Erim, 2005: 1005-1006; Erim, 2007: 553-554.

³³¹² Erim, 2005: 1007.

sunduğu önerge ile idamların tasdiki işi Millet Meclisi'nin önüne 10 Mart 1972'de getirilmiştir. Önergenin okunmasıyla birlikte başta Bülent Ecevit olmak üzere bazı CHP'lilerden tepki sesleri yükselmiştir. CHP'lilerin tepkisi üzerine özellikle AP'liler, karşı cevap vererek büyük tartışmalar yaşanmıştır. Tartışmalar esnasında MGP'li Emin Paksüt, "Hükümet idam yapmak bugünkü ortamda fayda getirir mi getirir, zarar mı kürsüden söylesin" diyerek Hükümet'in idamlar konusunda fikirlerini açıklamasını istemiştir. Bunun üzerine Erim, kürsüye çıkarak şöyle demiştir:

...Yetkili mahkeme, kılı kırk yararak, bunlar hakkındaki hükmünü vermiştir. bu hükmün infaz edilip edilmemesine kararı, Anayasamıza göre Parlamento verecektir. Parlamantonun taktir hakkını kullanmasına hükümetin etki yapması doğru olmaz. Tatbikat da böyledir. Bu sebeple hükümet olarak müzakerelere müdahale etmedik. Mahkumiyet sebepleri meydandadır. Memleketin şartları da malumunuzdur. Bunların ışığı altında karar verilmesi en uygun tarz olur. Kararın olumlu veya olumsuz tecelli etmesi hiçbir fevkaladelik yaratmaz. Büyük Meclis taktir hakkını kullanırken, Anayasanın 64. Maddesi yapılırken hangi unsurlar düşünülmüşse, o unsurların serbestliği içinde Büyük Meclis taktir hakkını kullanacaktır. Hükümet, Büyük Meclisin taktiri üzerinde herhangi bir suretle etki yapmak istememektedir.³³¹³

Aslında idam cezalarının Meclis'te acele bir şekilde tasdik edilmeye çalışılmasından rahatsızlığını Cumhurbaşkanı Sunay'a bildirmiş olmasına rağmen idamların tasdiki Meclis'te görüşülürken tarafsız davranmak suretiyle kararı Hükümet'in değil, Meclis'in vereceğini söylemesinin nedenini Erim, anlılarında şöyle ifade etmiştir: "Başbakan olmağım nedeniyle, o günkü ortamda, bu konuda partilerle açıktan bir tartışmaya girmem hiçbir yarar sağlamaz, tersine sakıncalı olurdu".³³¹⁴ Ayrıca Erim, sıkıyönetim makamlarının morallerini çökertmemek için de açıktan açığa idamlar konusunda fikirlerini dile getirmemiş,³³¹⁵ Meclis'te tarafsız görünmeye çalışmıştır.

Ecevit'in dışında idamları engellemek adına tartışmalara girenler arasında bağımsız milletvekillerinden Mehmet Ali Aybar ile Celal Kargılı da bulunmaktadır.³³¹⁶ Tartışmaların sonunda yapılan oylamada idamlar tasdik edilmiştir. 297 milletvekilinden 238'i kabul, 53'ü ret, 6'sı çekimser oy kullanmıştır.³³¹⁷ Meclis'te oylamayı izleyen Erim, CHP'nin halini acıklı bulmuştur. Çünkü toplam 50 kişiden oluşan İnönü ve Ecevitçiler ret oyu verirken, idamlara

³³¹³ MMTD, D.3, C.23, T.3, B.58, s. 107-108, 179-180.

³³¹⁴ Erim, 2007: 552.

³³¹⁵ Erim, 2005: 1006.

³³¹⁶ MMTD, D.3, C.23, T.3, B.58, s. 117, 126-133.

³³¹⁷ MMTD, D.3, C.23, T.3, B.58, s. 230.

kabul oyu verme niyetinde olan 85 kadar CHP'li de ret verip İnönü'ye karşı çıkmamak adına oylama sırasında salonu terk etmişlerdir.³³¹⁸

Başbakan Nihat Erim, idamların Meclis'te acele bir şekilde tasdik edilmiş olmasından rahatsızlık duymuştur. Bu rahatsızlığını yine ertesi gün Cumhurbaşkanı Sunay'a dile getirmiş ve O'nun nezdinde idamları geciktirme ya da engellemeye çalışmıştır. Sunay, dün gece Meclis'teki idam konuşmalarını sonuna kadar dinlediğini belirterek Meclis Başkanı'nın bir emrivaki ile idamları Meclise aceleci olarak getirmesinden duyduğu rahatsızlığı şu sözlerle ifade etmiştir: "Bu iş yanlış oldu. Millet Meclisi Başkanı işi aceleye getirdi. Bana emrivaki yaptı. Önce Meclis'in 1 Mart'ta tatile gideceği kararlaştırmıştı. Sonra, '15 Mart'a kadar çalışsın, vergi kanunları çıksın' dedi. Laf arası da, 'Bu arada yetiştirirsek idamları da çıkarırız' dedi". Erim de işin aceleye getirildiğinden Sunay'a söz ederek idamlar meselesinin nasıl çözümlenmesi gerektiğini kendi penceresi açısından şöyle dile getirmiş ve Sunay'a bir takım telkinlerde bulunmuştur:

Bütün idam istekli davaların sonu alınsın, kaç idamın Yargıtay'da kesinleşeceği belli olsun. Parlamento ondan sonra tasdik işini ele alsın istiyordum. 30 kişi için kesinleşirse, hepsi asılamaz. Memleketi mezbahaya mı çevireceğiz? Şimdi bu üç asılırsa, belki arkadan gelecek daha ağır suçlulara acıma duyacak. Halk bu kadar çok idamdan acıma duyar. Yani daha hafif suçlusu gidecek, daha ağırı bağışlanacak. Bu olmamalı. Şimdi bu işi Senatoda yavaşlatalım. Talat Aydemir, Meclis'te 1964 Ocak ayında konuşulmuş, Senatodan Meclis'e tekrar Haziran 1964'te gelmiş. Geciktirilsin, bütün idamlı davalar bitsin.³³¹⁹

Sunay, Erim'in Meclis'çe tasdik olunan 3 kişinin idamının geciktirilip bütün idam davalarının sonra erdirilkten sonra bu üç dava ile birlikte hepsinin tekrar Meclis'e getirilmesi düşüncesini olumlu karşılar gibi davranmıştır. Sunay, geciktirme işini Erim'in komutanlara, Senato Başkanı'na veya başkalarına söylememesini istemiştir. Öte yandan Erim, kendisinin Demirel'e geciktirme işini söylemek istediğinden bahsedince Sunay da doğrudan doğruya değil de bir AP'li Bakan aracılığı ile söylemesinin daha doğru olacağını dile getirmiştir. Bu hususu zaten Demirel'e söylemesi için 10 Mart gecesi Doğan Kitaplı'yı görevlendirmiş olan Erim, tekrar Demirel'e bildirmesi için Kitaplı'ya konuyu açacaktır. Bu arada Sunay da geciktirme konusunda ne yapılacağını düşünecektir. Toplantıda bu konular kararlaştırıldıktan sonra Erim, Sunay'ın tavsiyelerini dinlememiş ve Havva Kuvvetleri Komutanı Batur ile görüşerek idamların geciktirilmesi konusunda Batur'dan olumlu görüş almıştır. Yani Batur da

³³¹⁸ Erim, 2005: 1007.

³³¹⁹ Erim, 2005: 1007-1008.

artık Erim ile aynı fikirdedir.³³²⁰ İdamları geciktirmeye çalışan Erim, idamlar konusunun kendisinin düşüncesine aykırı bir şekilde belirmesi halinde Başbakanlık görevinden istifa etmeyi düşünüyordu.³³²¹ İdamların tasdiki işi Millet Meclisi'nden sonra Cumhuriyet Senatosu'na getirilecekti. Erim, idamların Senato'ya gelmesini geciktirmek için “sadece ivedilik önerisine” oy vermemiş, fakat acele bir şekilde Senato'ya gelmesini engelleyememiştir.³³²² 13 Mart 1972 tarihinde Senato'nun önüne gelen idamlar,³³²³ Senato tarafından 16 Mart 1972'de onaylanmıştır.³³²⁴ Artık infaz için Cumhurbaşkanı'nın onayı gerekiyordu.³³²⁵

Başbakan Erim, idamları geciktirmek için uğraşlar verirken bu arada Strasburg'da Avrupa Konseyi'nde çalışan oğlu Işık Erim'in Frankfurt'taki Türk anarşistleri tarafından kaçırılmasının planlandığı ve işe başlandığı haberini MİT Müsteşarı, Erim'e duyurmuştur.³³²⁶ Oğlunun kaçırılacağı haberini duyunca çok üzülen ve ağlayan Başbakan Erim,³³²⁷ Fransa Hükümeti ile hemen irtibata geçerek oğlunun sıkı bir şekilde korunmasını sağlamak suretiyle beliren tehlikeyi atlatmayı başarmıştır. Aynı zamanda Erim, Trabzon'da bulunan kızı, damadı ve torunları için de ek güvenlik tedbirleri aldirtmiştir.³³²⁸ Bütün bunlara rağmen Erim, idamları durdurmak için çalışmalarını devam ettirmiştir.

Meclis'te ve Senato'da tasdik edilen idamların infazını engellemek için İnönü, Anayasa Mahkemesi'ne gitmeye hazırlandığını bir mektupla Başbakanlığa duyurmuştur.³³²⁹ Erim, Gezmiş ve iki arkadaşının idam infazının hemen gerçekleşmesini engellemek için önce Adalet Bakanlığı'na ile Cumhurbaşkanı'na sonra Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na bizzat kendisinin imzalamış olduğu bir mektup göndermiştir.³³³⁰ 16 Mart'ta sıkıyönetim komutanlığına gönderdiği mektupta, İnönü'nün idamları durdurmak için Anayasa Mahkemesi'ne gideceğinden ve Anayasa Mahkemesi'nin de infazları engelleyebileceğinden söz edilerek sıkıyönetim komutanlığından infazın geciktirilmesi şu sözlerle istenmiştir:

Anayasa mahkemesinin kanunu iptal etmesi iptal etmesi ihtimalini göz önünde tutunca infaz gibi telafisi mümkün olmayan bir durumla karşılaşılmasını önlemek bakımından Anayasa ve diğer mevzuat karşısında durumun çok acele incelenmesini Adalet Bakanlığından rica ettim. Hukuki durum Adalet

³³²⁰ Erim, 2005: 1008.

³³²¹ Erim, 2007: 553.

³³²² Erim, 2007: 553.

³³²³ “Senato komisyonu da idamları onayladı”, *Akşam*, 14.03.1972.

³³²⁴ “Gezmiş, İnan ve Aslan'ın idamı Senato'da onaylandı”, *Dünya*, 17.03.1972.

³³²⁵ “İdamlar konusu senatoda ele alındı”, *Akşam*, 17.03.1972.

³³²⁶ Erim, 2005: 1008; Erim, 2007: 554.

³³²⁷ Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul.

³³²⁸ Erim, 2005: 1008; “Erim'in oğlu ve torunu için tedbir alınması istendi”, *Tercüman*, 17.03.1972.

³³²⁹ “İnönü idamları önlemek için harekete geçti”, *Dünya*, 17.03.1972.

³³³⁰ Erim, 2005: 1010.

Bakanlığınca aydınlatılmaya kadar, kanunun on günlük süre içinde imzalanmasının lüzumu kadar geciktirilmesi hususunu Sayın Cumhurbaşkanından istirham ederek taktirlerine sunmuş bulunuyorum. Komutanlığınızın yetkilerine taalluk eden hususlar için gereğini ve diğer noktalarda bilgilerinizi rica ederim.³³³¹

Cumhurbaşkanı'na gönderdiği mektupta ise Erim, İnönü'nün Anayasa Mahkemesi'ne gitmesinden bahsederek yasal sürenin sonuna kadar kararları imzalamamasını istemiştir. Adalet Bakanı'na gönderdiği mektupta da idam kararlarını Anayasa ve ceza hukuku yönünden tespitini istemiştir. Erim, anılarında kendisinin Senato'da kararın çıkmasından hemen sonra Cumhurbaşkanı, Adalet Bakanı ve sıkıyönetim komutanlığı nezdinde bu girişimleri yapmasaydı idamların 17 Mart sabahı gerçekleşeceğini anlatmıştır.³³³² Erim'den gelen emir üzerine, Adalet Bakanlığı derhal konuyu hukuki yönden incelemeye başlamıştır.³³³³

Öte yandan 12 Mart Muhtırası'nın önemli ve etkili isimlerinden Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç ile de görüşen Erim, idamlar konusundaki görüşünü O'na da aktarmıştır. Tağmaç da Erim ile aynı görüşü paylaşmış ve Erim'e, "Biz parlamentodan bu konuda bir şey istemedik" demiştir. Erim, Cumhurbaşkanı'nın idamlar konusundaki tavrını 17 Mart'a gelince şu şekilde tanımlamıştır: "Cumhurbaşkanı bana hak verir gibi, ama galiba o da çokluk taraftarı". İşte Erim, idamlar konusunun kendisinin görüşleri dışında belirmeye başlaması üzerine Başbakanlığı bırakmayı düşünmeye başlamıştır. 18 Mart 1972'de Amerika seyahatinden önce istifa konusunu Sunay'a açarak Amerika dönüşü istifa edeceğini bildirmiştir. Erim'in istifayı düşünmesinde elbette ki sadece idamlar mevzusu yoktu. Aynı zamanda Meclis'teki siyasi partiler arası ilişkiler ve partilerin tutumunun iyiye değil, kötüye doğru gitmeye başlaması ve vergi kanunlarının bir türlü çıkmaması gibi sorunlar da etkili olmuştur. Erim ülkenin için bulunduğu karmaşıklığı şu sözlerle not etmiştir: "Önümüzdeki aylarda ciddi meseleler var. Sunay şimdiki komutanlar üzerinde etki sahibi. Bundan sonra ne olacak? Komutanlar arasında görüş birliği yok. Tağmaç'tan gayrisi bin bir oyun peşinde. Allah Türk Milletine acısın. Politikacılar, liderler malum. Ben Amerika dönüşü, başbakanlığı bırakmayı düşünüyorum".³³³⁴

18 Mart 1972 tarihinde Amerika'ya giderken havaalanında gazetecilerin idamların infazı konusundaki sorularını yanıtlayan Erim, kararın Senato'da kabul edilmesinden hemen sonra infazı geciktirmek için yaptığı girişimleri anlatmıştır. Gazetecilerin Amerika dönüşüne kadar idamların durdurulup durdurulmadığını sorması üzerine, "Bilmiyorum ben, bana

³³³¹ Erim, 2005: 1009.

³³³² Erim, 2007: 557.

³³³³ "Adalet Bakanlığı konuyu inceliyor", *Akşam*, 19.03.1972.

³³³⁴ Erim, 2005: 1010-1011, 1013.

yapılan başvurmanın gereğini hukuki açıdan yerine getirdim. Alınacak tedbirleri, benim Başbakan olarak alabileceğim tedbirleri aldım. Adalet Bakanına vazife verdim. Sayın Cumhurbaşkanından istihdamda bulundum. Lütfen kabul ettiler. Durum budur şimdi. Hukuki mesele meydana çıksın bakalım” karşılığını vermiştir.³³³⁵

Erim’in Amerika seyahati sırasında DP Millet Meclisi Grup Yönetim Kurulu bir açıklama yaparak Hükümet’in ve Erim’in idamlar konusundaki tutumunu eleştirmiştir. Başbakan Erim’in kanun dışı eylemler karşısında kararsızlıktan kurtulamadığı, özel usulleri ve temasları hukuki zorunluluklara tercih ettiği iddia edilmiştir. Millet Meclisi’nin verdiği idam kararını uygulatmak yerine ciddi bir gerekçe göstermeden idamların infazını geciktirmesini DP, “hukuk dışı bir savsaklama” olarak tanımlamıştır. DP’ye göre, “kesinleşen yargı kararları için yasama meclislerinin iradesi ortaya çıktıktan sonra yürütme organına düşen iş bu direktifi yerine getirmekten ibarettir”. Anayasaya göre, Millet Meclisi tarafından tasdik edilen idam cezalarına karşı Anayasa Mahkemesi’ne başvurmanın bir sonuç sağlamayacağı ortada iken CHP’nin Anayasa Mahkemesi’ne başvuracağı gerekçe gösterilerek hükümet tarafından infazlara engel olunması hukuki olarak kabul edilemez diyen DP, Türkiye’nin milli çıkarları açısından bu tutumla hareket eden Hükümet’in derhal istifasını istemiştir.³³³⁶ Görüldüğü üzere, idamları geciktiren Erim, DP tarafından anarşistlere prim vermekle suçlanmış ve Erim’in istifası istenmiştir.

DP Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli de idamların infazı ile ilgili, “Biz devleti yıkmaya çalışanlara şefaate gösterilmesine taraftar değiliz. Görüşümüzü Büyük Millet Meclisinde de açıklamıştık. Şefaate taraftar değiliz” demiştir. DP Konya milletvekili Kubilay İmer, “Anayasa Mahkemesi TBMM’nin kararını usulen bozsa bile idamların infazı kendiliğinden yürürlüğe girecek ve yerine getirilecektir” görüşünü savunmuştur.³³³⁷ Türk Kültür Derneği de bir kampanya başlatarak idamların derhal yapılması için imza toplamaya başlamıştır. 2 gün içerisinde idamları onaylayan 173 imza toplanmıştır.³³³⁸ Öte yandan İsveç, Danimarka, Belçika ve Avusturya Gezmiş ve iki arkadaşının idam cezasının af edilmesi için Türkiye’ye başvurmuşlardır. Bu arada MGP Başkanlık Divanı da bir bildiri ile idamların infazına ilişkin görüşünü basına açıklamıştır. İdamların derhal yerine getirilmesini isteyen MGP, “Türk devletinin resmi kuvvetlerine karşı savaşmak üzere, gizli ve silahlı bir ihtilal örgütü kurup eyleme girişenleri himaye etmeye kimsenin hakkı yoktur” şeklinde sert bir açıklamada bulunmuştur. Öteden beri idamların infazı için faaliyet gösteren AP adına

³³³⁵ “Onayın gecikmesi için Erim Sunay’a başvurdu”, *Akşam*, 19.03.1972.

³³³⁶ “Hükümetin idamlar konusundaki tutumu yerildi”, *Dünya*, 20.03.1972.

³³³⁷ “Bozbeyli: Şefaate taraftar değiliz”, *Akşam*, 19.03.1972.

³³³⁸ “İnfaz Kampanyası”, *Akşam*, 23.03.1972.

konuşan AP Genel İdare Kurulu Üyesi İzmir milletvekili Şinasi Osmo, “Büyük Meclisin kararlarına gölge düşürmeye çalışanlar millet ve tarih önünde suçlu olarak kalmaya mahkûmdurlar” demiştir. Akabinde konuyu yukarıda ifade edilen dört ülkenin af isteğine ve Adalet Bakanı’nın bunu savunmasına sözü getirerek Menderes’in idamını örnek göstermiş ve Adalet Bakanı’na şöyle cevap vermiştir:

Üç anarşist için 4 ülkenin af isteğinde bulunduğunu basına söyleyen Adalet Bakanı ve Dış İşleri Vekili Suat Bilge’ye biz de diyoruz ki, başta İngiltere Kraliçesi Elizabeth’in Türkiye’ye kadar gelerek tam 18 ülkenin merhum Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan için ricada bulduklarını merhum Cemal Gürsel samimiyetle açıklamıştı.³³³⁹

İdam tartışmaların devam ettiği bu sırada ABD’de bulunan Erim, Amerika’dan bu tartışmaları izlemeye devam etmiş ve Adalet Bakanı kanalıyla infazların acele getirilmemesi ve yapılan adli müracaatların beklenmesi gerektiğini Cumhurbaşkanı’ndan talep etmiştir.³³⁴⁰ Adalet Bakanı Erim’in emrini 23 Mart 1972 tarihinde Sunay’a bildirmiştir. Fakat, Sunay Adalet Bakanı ile yaptığı görüşmeden hemen sonra Gezmiş ve iki arkadaşının idamını onaylamıştır.³³⁴¹ 25 Mart 1972’de Cumhurbaşkanı’nın imzaladığı “Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın ölüm cezalarının yerine getirilmesine dair kanunun” resmi gazetede yayınlanmıştır. Bunun üzerine aynı gün, İnönü’nün başkanlığında CHP, idamla ilgili kanunun iptali için Anayasa Mahkemesi’ne başvurmuştur.³³⁴²

İnönü’nün Anayasa Mahkemesi’ne başvurduğu gün Birleşik TBMM sıkıyönetimi uzatmak üzere toplanmıştır.³³⁴³ Bu toplantı da idamların infazı konusu gündeme gelmiş ve tartışmalar yaşanmıştır. DP adına konuşan Faruk Sükan³³⁴⁴, idam konusunda CHP’nin idamları durdurmak için Anayasa Mahkemesi’ne gitmesini sertçe eleştirmiştir. CHP’nin idamlar üzerinden Türkiye’ye karşı yürütülen kampanyaya katılmış olmasını esefle karşıladığını bildirmiştir. “Bizim yönümüzden mesele, üç kişinin idam edilip edilmemesi meselesi değildir” diyen Sükan, sözlerine “Bugüne kadar devlete karşı çıkmış ve otuza yakın vatandaşımızın hayatına mal eylemleri sahneye koymuş, kökü dışarıda bir cinayet şebekesinin karşısında devletin kendisini müdafaa edip etmeyeceği meselesidir” şekilde devam ederek CHP’nin başlattığını merhamet kampanyasına sert dille karşı çıkmıştır. Merhamet kampanyasını başlattığını iddia ettiği CHP’ye karşı şu sözlerle yüklenmiştir: “Aslında bu gün

³³³⁹ “Sunay üç idamı onayladı”, *Akşam*, 24.03.1972.

³³⁴⁰ Erim, 2005: 1012.

³³⁴¹ “Cumhurbaşkanı dün Adalet Bakanı ile tekrar görüştü”, *Akşam*, 24.03.1972.

³³⁴² “Üç idam hükmü yürürlüğe girdi”, *Tercüman*, 26.03.1972; “CHP iptal için Anayasa Mahkemesine başvurdu”, *Tercüman*, 26.03.1972.

³³⁴³ TBMMTD, C.11, T.11, B.8, s. 255.

³³⁴⁴ TBMMTD, C.11, T.11, B.8, s. 274.

merhamet kampanyası açmış görünenler, ilerde girişecekleri tahriklere yeni kurbanlar aramaktadırlar. Siyasi hesapları uğruna gençlerimizin bir kısmını katil, bir kısmını maktul durumuna düşürenler bugünkü manevralarıyla Türk gençlerine yeni tuzaklar hazırlamaktadırlar”.

CHP’ye karşı eleştirilerini bitirdikten sonra Sükan, bu sefer Hükümet’i idamlar konusunda takındığı tavır nedeniyle “kararsız, hesapsız ve inançsız” olmakla suçlamış ve böyle hükümetlerin iş başında bulunmasının milletler açısından büyük talihsizlik olduğunu öne sürmüştür. Anayasa Mahkemesi’nin kararlarının sonucu beklenmeden idamların infazına karşı çıkan Hükümet’in bu vaziyetine, “Hükümetin dar bir siyasi kliğin iradesini meclis iradesinden önde tutması ve yetkili mercilerin iradesine tesir icra etmesi, hukuk devletinin işleyişini münakaşa konusu yapmaktadır” teşhisini koymuştur. Hükümet’i eleştirdikten sonra sıra direkt olarak Erim’in kendisini eleştirmeye gelmiştir. Başbakan Erim’in idamların infazını engelleme çalışmasını Sükan;

Bizim için Sayın Erim’in davranışları sürpriz olmamıştır. Sayın Erim, iş başına geldiği günden bu yana sözleriyle, fiili ve icraatı arasında bir paralelliği gerçekleştirememiştir. Beyanlarında ‘balyoz etmek, kökünü kazımak’ gibi iddialı lafları tercih etmiş, icraatında ise aşırı solun zaman içinde kendi lehine değerlendireceği bir yolu tutmuştur. Devlet adamına yakışan, hukuk içinde yeri olmayan, büyük ve iddialı beyanlarda bulunmak değil, kanunların emrettiği mütevazı hizmetleri yerine getirmektir. Bir taraftan ‘millele kast eden komplolardan’ bahsetmenin, öte yandan bu komplonun elebaşlarını ‘müstesna hizmetleri olanlar’ şeklinde vasıflandırmanın ciddiyetle bağdaştırılması mümkün müdür?

şeklinde sert sözlerle eleştirmiştir.³³⁴⁵ Anlaşılacağı üzere, Sükan, Erim’i kanunun emrettiklerini yerine getirmemekle suçlamıştır.

Erim, idam meselesinde DP adına konuşan Sükan’ın eleştirileri başta olmak üzere son zamanlarda kendisine karşı yöneltilen eleştirilere cevap vermiştir. “Milletler arası komünizm idamları önlemeye çalışıyor, Hükümet de yetkisiz yerlere bunu inceletiyor. Bu, iradesizliktir, kararsızlıktır” eleştirisine “Biz eşkıyaya eşkıya gibi mukabele etmeyiz. Biz hukuk devletiyiz, hukuk devleti olmanın haysiyeti içinde gereken her tedbiri alırız”³³⁴⁶ demek suretiyle kendisinin amacının hukuku uygulamak olduğunu iddia etmiştir.

Türkiye’de yasama, yürütme ve yargının görevlerinin ayrı ayrı olduğunu hatırlatan Erim, kendisinin idamların infazını geciktirdiği ve eşkıyalarla birlikte hareket ettiğine ilişkin iddialara sertçe cevap vermiştir. Senato görüşmeleri devam ederken İnönü’nün Başbakan’a hitaben bir mektup yolladığını belirtmiştir. Mektupta parti olarak idamlar hakkındaki kanunun

³³⁴⁵ TBMMTD, C.11, T.11, B.8, s. 276-278.

³³⁴⁶ TBMMTD, C.11, T.11, B.8, s. 315.

şeklen ve esasen sakat olduğu gerekçesiyle CHP olarak Anayasa Mahkemesi'ne başvuracaklarını, “ölüm cezalarının yerine getirilmesi halinde telafisi mümkün olmayan bir durum hasıl olacağı için, bunu şu anda size Başbakan olarak haber veriyorum” demek suretiyle haber verilmiştir. Erim de işte bu yüzden telafisi mümkün olmayan bir durumla karşılaşmamak için Adalet Bakanı'na, Cumhurbaşkanı'na, Sıkıyönetim Komutanlığı'na yazılar yazarak idamların infazını geciktirmiştir. Erim, bu yaşananları açık bir şekilde milletvekillerine Meclis'te anlatmıştır.³³⁴⁷

İdam meselesi ve sıkıyönetimin uzatılması görüşmelerinde AP milletvekili İsmail Hakkı Şengüler tarafından bir iddia ortaya atılmıştır. Şengüler, “Bütün anarşistlerin tahrikçisi, bütün anarşinin destekçisi, bütün bu hareketlerin başı, gövdesi ve kökü başta ismet İnönü'dür” diyince AP'lilerle CHP'lier arasında büyük bir kavga çıkmıştır. Tekmeli yumruklu kavga sonrasında CHP'liler Meclis'i terk etmişlerdir.³³⁴⁸ Meclis oturumu sonunda sıkıyönetim, AP-MGP-DP'nin oylarıyla 2 ay daha uzatılmıştır.³³⁴⁹

Hatırlanacağı üzere, Erim, ABD seyahati öncesinde Sunay'a dönüşte Başbakanlık'tan istifa edeceğini bildirmişti. Erim'in Amerika dönüşü yapılan 25 Mart 1972'deki TBMM Birleşik toplantısında partilerin bir birleriyle çekişmeleri, partilerin Erim hükümetini sertçe eleştirmeleri, idamlar konusunda Erim'in görüşüne aykırı olarak CHP dışında partilerin idamların infazı konusunda acele etmeleri ve Meclis'te vergi kanunların bile çıkartılamaması Erim'de Başbakanlık görevini daha fazla sürdürmenin bir anlamı olmayacağı inancını arttırmıştır. Ayrıca İnönü ile komutanlar arasındaki sürtüşme de Erim'in istifasının gerekçeleri arasına girecektir. Bu sebeplerden ötürü Erim, 27 Mart 1972 tarihli MGK Toplantısı'nda kesin çekilme kararını Sunay'a bildirmiştir. Yazılı olarak da istifasını Sunay'a o gün sunmuş olan Erim, Sunay'ın teklifi ile 17 Nisan'a kadar istifasını ertelemiştir. Erteme nedeni ise Sovyetler Birliği Prezidyom Başkanı'nın Türkiye'yi ziyareti idi.³³⁵⁰ Erim'in istifa etmesi gerekçelerinden birisini de işte idamların infazının kendisinin görüşüne aykırı olarak aceleye getirilmesidir. Erim'in bütün faaliyetlerine rağmen idamların kendi görüşü dışında gerçekleşeceğinin artık aşağı yukarı ortaya çıkması Erim'i istifaya iten nedenlerden birini oluşturmuştur. Yukarıda da ifade edildiği üzere, Erim zaten idamların kendi görüşü dışında gerçekleşmesinin belirmesi durumunda istifa etmeyi düşünüyordu.³³⁵¹

³³⁴⁷ TBMMTD, C.11, T.11, B.8, s. 315.

³³⁴⁸ TBMMTD, C.11, T.11, B.8, s. 324-326.

³³⁴⁹ “Sıkıyönetim 2 ay daha uzatıldı”, *Akşam*, 26.03.1972.

³³⁵⁰ Erim, 2005: 1013, 1015; Erim, 2007: 554-555.

³³⁵¹ Erim, 2007: 553.

Erim'in yakın dostu Kurtul Altuğ'un da anlattıklarına göre, Erim kendi Başbakanlığı döneminde idamların yapılmasına itiraz etmiş ve idamlar için Ferit Melen'i tavsiye etmiştir. Bu konuyu Kurtul Altuğ şöyle anlatmaktadır:

...Tabii, bir sonra Ferit Melen gelmiştir. Ben Ferit Melen meselesini, Nihat Bey'e yakın dostum olduğu için, sorduğum zaman bana dedi ki: 'Ben hayatımda, bir Anayasa hukuku profesörü olarak, insan asacak adam değilim. Onun için onlara bunu tavsiye ettim'. Kimi tavsiye ettiniz? Dedim. 'Ferit Melen'i' dedi ve ondan sonra hatırlayacaksınız, bu gün çok tartışması yapılan Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının asılması kararı Meclisten geçti ve o kararı uygulayan Başbakan da Sayın Ferit Melen'dir.³³⁵²

Nihat Erim kendisinden sonra Başbakan olarak komutanlara ve Sunay'a Ferit Melen'i tavsiye ettiğini anılarında ifade etmekte, fakat Melen'i idamlar için mi tavsiye ettiğini belirtmemiştir.³³⁵³

Erim'in Başbakanlık'tan gayri resmi olarak istifa ettiği gün, Elrom'u katleden Mahir Çayan ve arkadaşları Ordu'nun Ünye İçesinde yer alan NATO Hava Radar Üssü'nde görevli iki İngiliz, bir Kanadalı teknisyeni kaçırmışlardı. Olayı gerçekleştirenlerin Niksar yönüne doğru kaçtıkları güvenlik güçlerince tespit edilmiş ve arama çalışmaları o yönde başlatılmıştır.³³⁵⁴ Çayan ve arkadaşlarının üç teknisyeni kaçırmasının nedeni Gezmiş, İnan ve Aslan'ın idam edilmelerini önlemektir. Olayın içerisinde yer alan örgüt üyesi Ertuğrul Kürkçü'nün anlattıklarına göre, 26 Mart 1972'de Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nın idamlar için son hazırlıklar yapıldığına dair bir bildiri yayınlaması üzerine henüz tam olarak Karadeniz bölgesine yerleşmemiş olan Çayan ve arkadaşları acele bir plan yaparak üç teknisyeni, idamları durdurmak kaçırmışlardır. Kendi arkadaşlarından olan Fatsa Belediye Başkanı'nın yanına sığınmayı planlarken Başkanı'nın gözaltına alınması planları bozmuş ve çok daha önceden Kızıldere'ye saklanmaları üzere gönderdikleri arkadaşlarının yanına rehinelere götürmek zorunda kalmışlardır. Bu arada çevrede geniş çaplı arama başlatan güvenlik güçleri, çok daha önceden bir takım örgüt üyelerini Kızıldere'ye götürmüş olan kamyon şoförünü sorgulamış ve Çayan ve arkadaşlarının da Kızıldere'de olabileceğini düşünülerek Kızıldere köyünde aramalara başlanmıştır. Netice olarak aramaların sonucunda saklandıkları ev de tespit edilmiştir.³³⁵⁵ Akşam, Hürriyet ve Tercüman Gazeteleri'ne göre, örgüt üyelerinin saklandığı evin etrafını saran güvenlik güçleri, örgüt üyelerinin teslim olmalarını istemiş, ancak evin içinden jandarmaya ateş edilmesi sonrasında çıkan çatışmada

³³⁵² TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012: 470.

³³⁵³ Erim, 2005: 1026.

³³⁵⁴ "Ünye'de üç İngiliz kaçırıldı", *Akşam*, 28.03.1972.

³³⁵⁵ TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012: 466-467.

bütün örgüt üyeleri ölü olarak ele geçirilmiştir. Örgüt üyeleri çatışma öncesinde rehinelere öldürmüştür.³³⁵⁶ Evin içerisinde bulunan Ertuğrul Kürkçü'nün yine anlattıklarına göre ise, güvenlik güçleri ilk önce görüşme yapmak için bir kişinin çatıya çıkmasını istemişlerdir. Çayan'ın çatıya çıkmasıyla güvenlik güçleri ateş etmeye başlamıştır. Bu ilk ateş sonucunda örgüt üyelerinin büyük bir kısmı ile birlikte esirler de ölmüştür. Belli bir süre sonra tekrar ateşe devam edilince sağ kalanlardan bir kısmı daha ölmüştür. Yaralı halde olan Kürkçü ise samanların altına saklanmıştır. Yine Kürkçü'nün anlattıklarına göre, örgüt üyelerinden Saffet Alp sağ ele geçirilmiş olmasına rağmen öldürülmüştür. Bir tek olaydan Kürkçü sağ olarak kurtulmuştur. Kürkçü, Alp'in jandarma tarafından değil, kontrgerilla tarafından öldürüldüğünü iddia etmektedir. Kendisinin anlatımıyla evi arayan kontrgerilla askerleri kendisini bulamadıkları için sağ kalmayı başarmıştır. Sonradan evi bir daha aramaya gelen jandarmalar tarafından Kürkçü, bulunmuş ve gözaltına alınmıştır.³³⁵⁷ Kızıldere'deki operasyonu çok yakından takip etmeye çalışan Başbakan Nihat Erim, akşam saat 18.00'da telefonda Tağmaç'la konuşmuş ve Tağmaç'ın kendisine verdiği bilgileri günlüğüne kaydetmiştir: "Akşam saat 18.00'de Tağmaç telefon etti. Hepsi ölü olarak ele geçmiş. Saat 16.30'da nasihatın etkisi olmadığını ve devamlı bomba ve silah attıklarını görünce, jandarma da ateş açmış. Eve sokulup girmişler, İngilizleri ölü bulmuşlar, ötekilerden sağ kalanları öldürmüşler".³³⁵⁸ Günlüklerin orijinalini okumuş olan Erim'in damadı Akın Önalp da bu bilginin günlüklerde aynen bu şekilde yazılmış olduğunu doğrulamıştır.³³⁵⁹ Yani Erim'e Genel Kurmay Başkanı'ndan, çatışmanın sona ermesiyle evde sağ olarak bulunan örgüt üyelerinin öldürüldüğü bilgisi gelmiştir. Çatışma sırasında evde bulunan Kürkçü de sağ kalan Alp'in kontrgerilla tarafından öldürüldüğünü iddia etmiştir.

Çayan ve arkadaşlarının, idamları engellemek için giriştikleri eylem başarısız olmuştur. Bu arada 6 Nisan 1972 tarihinde Anayasa Mahkemesi, CHP'nin idam kararını iptal başvurusunu sonuçlandırmış ve Mahkeme, Gezmiş ve iki arkadaşının idamı yasasının, Meclis tarafından Anayasa'nın 85. maddesine aykırı bir şekilde çıkardığı kararını varmıştır. Bu yüzden Anayasa Mahkemesi, idam hükmünü usul yönünden iptal etmiştir.³³⁶⁰ Bunun üzerine idam dosyası, tekrar Millet Meclisi'ne gönderilmiştir.³³⁶¹ Daha önce istifasını vermiş olan Erim'in Başbakanlık'tan istifası Cumhurbaşkanı Sunay tarafından kabul edilerek 17 Nisan

³³⁵⁶ "İngilizleri öldürdüler", *Akşam*, 31.03.1972; "Kıstırıldıkları evde hepsi öldü", *Tercüman*, 31.03.1972; "Üç masum İngiliz öldüren şakiler ölü ele geçtiler", *Hürriyet*, 31.03.1972.

³³⁵⁷ TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2012: 466-470.

³³⁵⁸ Erim, 2005: 1017.

³³⁵⁹ Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'in evi, İstanbul.

³³⁶⁰ "Anayasa mahkemesi idam hükmünü usul yönünden iptal etti", *Dünya*, 07.04.1972.

³³⁶¹ "Gezmiş dosyası bu gün yeniden Meclise veriliyor", *Dünya*, 10.04.1972.

1972 tarihinde açıklanmıştır. Yerine Ferit Melen getirilmiştir.³³⁶² Artık Erim'in Başbakanlığı bıraktığı bir dönemde idam dosyaları, 24 Nisan 1972'de görüşülmüş ve İnönü'nün Gezmiş ve iki arkadaşının siyasi olduklarını iddia ederek idamların infaz edilmemesini istemesine rağmen 48'e karşı 273 oyla idamların infaz edilmesi kararı alınmıştır.³³⁶³ 2 Mayıs 1972'de de Cumhuriyet Senatosu'nda idam kararları onaylanmıştır.³³⁶⁴ İdamların infazı için geriye bir tek Cumhurbaşkanı'nın onayı kalıyordu. Hemen örgüt üyeleri, idamların durdurmak adına içerisinde İnönü'nün oğlu Ömer İnönü'nün de bulunduğu THY uçağını 61 yolcusu ile birlikte Sofya'ya kaçırmıştır. Uçağı kaçırılanlar, ölüm cezasına çarptırılanların hemen serbest bırakılmasını istemişlerdir. İstekleri kabul edilmemesi halinde içindeki yolcularla birlikte uçağı patlatacaklarını bildirmişlerdir. Hükümet, bu pazarlığı kabul etmemiştir. Örgüt üyeleri pes etmiş ve sonunda faille, Bulgaristan'da sığınma hakkı verilince yolcuları serbest bırakmışlardır.³³⁶⁵ Bu eylemin de başarısız olmasından sonra 5 Mayıs 1972 tarihinde Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Kemalettin Eken, suikasta uğramıştır.³³⁶⁶ Bunun üzerine Cumhurbaşkanı'nın imzaladığı idam kararları hızla resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.³³⁶⁷ Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan 6 Mayıs 1972 tarihinde sabaha karşı idam edilmişlerdir.³³⁶⁸

Yukarıda da görüleceği üzere, Erim, idamların infazını engellemek adına birçok girişimde bulunmuş, fakat durumunun kendi görüşü dışında ilerlemeye başlaması karşısında Başbakanlık'tan istifa etmeye karar vermişti. Gezmiş ve arkadaşlarının idamları Erim'in Başbakanlığı döneminde gerçekleşmemiş olmasına rağmen bu idamlardan O, sorumlu tutulmuştur. Ünlü halk ozanı Aşık Mahzuni Şerif, idamlardan hemen sonra "Erim Erim Eriyesin" isimli bir türkü yazmıştır.³³⁶⁹ Bu türkünün sözleri aynen şöyledir:

Köşkün sarayın yıkılsın-**Erim** eriyessin-Umudun suya dökülsün-Erim erim eriyessin-Çölden çöle sürenesin*Erim erim eriyessin-Sürüm sürüm sürünesin***Musai**'sin **Tur-i Sinan**-Haktan gelmiş idi **İnan**-Yesin seni yılan **Çayan**-Erim erim eriyessin-Sürüm sürüm sürenesin***Aslan** pençesi vurulsun-Çayın **Deniz**'e kurusun-Gözlerin yansın çürüsün-Erim erim eriyessin-Sürüm sürüm sürenesin*Mahzuni'yi severidin-O'na sevgilim deridin-Candan başka ne yeridin-Erim erim eriyessin-Sürüm sürüm sürünesin*Erim erim eriyesi-Sürüm sürüm sürünesin.³³⁷⁰

³³⁶² "Erim'in istifası resmen açıklandı", *Hürriyet*, 18.04.1972.

³³⁶³ "İdam dosyaları dün mecliste kabul edildi", *Dünya*, 25.04.1972.

³³⁶⁴ "Senato idamları onayladı", *Akşam*, 03.05.1972.

³³⁶⁵ "THY uçağı 61 yolcu ile Sofya'ya kaçırıldı", *Tercüman*, 03.05.1972; "Kaçırılanlar uçakta bekliyor", *Akşam*, 4.05.1972; "Serbest bırakıldılar", *Akşam*, 05.05.1972; Erim, 2005: 1030.

³³⁶⁶ "Orgeneral Eken vuruldu", *Akşam*, 05.05.1972.

³³⁶⁷ "İdamlar yürürlükte", *Akşam*, 06.05.1972.

³³⁶⁸ "Gezmiş, Aslan ve İnan asıldılar", *Tercüman*, 06.05.1972.

³³⁶⁹ "Aşık Mahzuni'nin bir yıl hapsi isteniyor", *Milliyet*, 09.06.1973.

³³⁷⁰ <http://www.mahzuniserif.com/sayfa/ana.htm>. (erişim tarihi: 30.07.2019).

Bu türküde Aşık Mahzuni, idamlardan duyduğu rahatsızlığı beddua dolu sözlerle dile getirmiştir. Türkünün sözlerine bakıldığı zaman bu türküde Mahzuni, idamlardan ötürü Erim'i suçlamaktadır.

Eski Başbakan Erim'e beddua dolu sözlerle yazılmış bu türküden dolayı Aşık Mahzuni³³⁷¹, Milliyet Gazetesi'nin haberine göre, 23 Temmuz 1972 tarihinde sıkıyönetim komutanlığı tarafından gözaltına alınmıştır.³³⁷² Erim'in mahkeme heyetine, "Bir halk ozanı, Başbakan'ı sevmek zorunda değildir" şeklinde şikâyetçi olmadığını bildiren bir mektup göndermesi anlatılanlara göre, 4 yıl hapis cezası alması yerine 10,5 ay hapis yatmasını sağlamıştır.³³⁷³ Öte yandan Milliyet Gazetesi'nin yaptığı bir habere bakılacak olunursa Aşık Mahzuni'nin "Erim erim eriyessin" türküsünden dolayı 4 ay hapis yattığı ifade edilmektedir.³³⁷⁴ Netice itibariyle Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamı nedeniyle Erim'e duyulan öfke, Erim'in Başbakanlığı bırakmasından sonra da devam etmiş ve ileride de görüleceği üzere, Erim sürekli olarak hem bu sebepten ötürü hem de kendi Başbakanlığı döneminde aşırı sol örgütlerle sert mücadele etmesinden dolayı bu terör örgütleri tarafından tehdit edilecektir. Bu tehditler, Erim'in suikastı ile sonuçlanacaktır.

4.8. İkinci Nihat Erim Hükümeti'nin Dış Politika Faaliyetleri

İkinci Nihat Erim Hükümeti'nin Programı, Birinci Erim Hükümeti'nin Programı esas alınarak hazırlanmıştır.³³⁷⁵ Dolayısıyla İkinci Erim Hükümeti'nin dış politika programı, Birinci Erim Hükümeti'nin dış politika programı esas alınarak oluşturulmuştur. 17 Aralık 1971 tarihinde Hükümeti'nin dış politikasının nasıl olacağını anlatan Erim, "Dış politikamıza Atatürk İlkeleri yön vermeye devam edecektir" cümlesi ile başlamıştır. Sözlerinin devamında, "Milletler arası ilişkilerimizi, bağımsızlık, egemenlik, ülke bütünlüğüne saygı ve iç işlerine karışmama ilkeleri çerçevesinde, karşılıklı saygı ve işbirliği anlayışı ile yürüteceğiz. Bu ilişkilerde karşılıklı yararların adil bir denge içinde bulunmasına özel bir itina göstereceğiz. Milletler arası ilişkilerin, Birleşmiş Milletler Yasasında yer alan ilkelere uygun bir şekilde geliştirilmesi başta gelen amaçlarımızdan olacaktır"³³⁷⁶ diyerek yeni Hükümet'in dış politika felsefesinin aslında Birinci Erim Hükümeti'nin dış politika felsefesinde bir farkı olmadığını altını çizmiştir.

³³⁷¹ <http://www.mahzuniserif.com/sayfa/ana.htm>. (erişim tarihi: 30.07.2019).

³³⁷² "Sıkıyönetimce aranan Aşık Mahzuni yakalandı", *Milliyet*, 23.07.1972.

³³⁷³ <http://www.mahzuniserif.com/IPOD/-Hayati.htm>. (erişim tarihi: 30.07.2019).

³³⁷⁴ "Aşık Mahzuni'nin bir yıl hapsi isteniyor", *Milliyet*, 09.06.1973.

³³⁷⁵ "Yeni Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanın onayından sonra dün açıklandı", *Dünya*, 12.12.1971.

³³⁷⁶ MMTD, D.3, C.19, T.3, B.17, s. 440.

Yeni dönemde Erim, Türkiye'nin Avrupa ile olan ilişkilerini olumlu anlamda daha da geliştireceğinin açık ipuçlarını da vermiştir. ABD'yi Türkiye'ye yakın dost ve müttefik olarak görerek ilişkilerin karşılıklı anlayış ve saygı çerçevesinde geliştirme arzusunda olduklarını ifade etmiştir. Amerika ve diğer ülkelerle ilişkilerin yanında Sovyet Rusya ile de yakın ilişkileri Türkiye'nin dış politikasını ana ilkelerine uygun olarak geliştireceklerini kaydetmiştir. Erim'in programında çok önem verdiği bir diğer dış politika konusu Kıbrıs Meselesi ve Türk-Yunan ilişkileridir. Kıbrıs Meselesi'ni yine daha önce yapılmış anlaşmalara ve Türklerin haklarına saygı çerçevesi içerisinde ele alan Erim, Türk-Yunan ilişkilerinin düzelmesini de Kıbrıs Meselesi'nin çözümüne bağlamıştır.³³⁷⁷ Yeni Hükümet döneminde daha aktif bir dış politika takip etmeye çalışacak olan Başbakan Erim, ilk yurt dışı seyahatini Fransa'ya, daha sonra da ABD'ye gerçekleştirecektir.

4.8.1. Türkiye-Fransa İlişkileri ve Fransa Gezisi

İkinci Erim Hükümeti'nin Programı'nda Avrupa ile ilişkilerin daha da geliştirileceği ifade edilmişti. İşte bu çerçevede Fransa ile iyi ilişkilerin ve çeşitli konularda işbirliğinin geliştirilmesi adına bu dönemde Başbakanlık düzeyinde Fransa ile temasa geçilecektir. İlk ziyaretini Fransa'ya yapacak olan Erim, Fransa Hükümeti tarafından aslında 22 Mayıs 1971 tarihinde ülkelere davet edilmişti.³³⁷⁸ Birinci Nihat Erim Hükümeti Dönemi'nde gerçekleştirilemeyen Fransa ziyareti, İkinci Erim Hükümeti'nin kurulmasından hemen sonra gerçekleştirilecektir. Bu ziyaret Başbakan Erim'in ilk yurt dışı ziyareti olacaktır.

Bakanlar Kurulu'nun 13 Ocak 1972 tarihinde aldığı karara göre, Erim'in davet üzerine Fransa'ya ne zaman gideceği ve kimlerin yanında eşlik edeceği belirtilmiştir. Buna göre Fransa'ya resmi ziyaret 19-22 Ocak 1972 tarihleri arasında gerçekleştirilecektir. Erim'in yanında götüreceği heyetin içerisinde Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı Memduh Aytür, Genel Kurmay ve Deniz Kuvvetlerinde lojistikten sorumlu iki Tuğamiral, Dışişleri Bakanlığı Ekonomik ve Sosyal İşler Genel Müdürü Tevfik Saraçoğlu, yine aynı Bakanlığın Siyaset Planlama ve Araştırma Genel Müdürü Celal Akbay gibi önemli resmi protokolün yanı sıra TRT Genel Müdürü, Anadolu Ajansı Genel Müdürü ve Metin Toker, Abdi İpekçi ve birkaç gazeteci daha yer almıştır. Dışişleri Bakanı ve Başbakan'ın eşleri de bu ziyarette, eşlerini yalnız bırakmayacaktır.³³⁷⁹

Başbakan Erim, Fransa'ya ziyaret için hazırlıklarını yaparken Fransa Dışişleri Bakanı Schumann, Milliyet Gazetesi'nden Abdi İpekçi'ye verdiği demecinde Erim'in

³³⁷⁷ MMTD, D.3, C.19, T.3, B.17, s. 441.

³³⁷⁸ "Erim Fransa ve Sovyetler Birliğine davet edildi", *Milliyet*, 23.05.1971.

³³⁷⁹ BCA, 030.18.01.02/276.2.5. -1. (13.01.1972).

Fransa'ya yapacağı ziyareti ve bu ziyaretin önemi hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Fransız Dışişleri Bakanı, Erim'in Hükümet Başkanı olarak ilk resmi ziyaretini Fransa'ya yapmasından özel bir mutluluk duyduğunu öncelikle kaydetmiştir. Ardından iki ülke arasında Akdeniz'in güvenliği ve yeni bir Avrupa'nın kuruluşunda verimli bir işbirliğinin temellerinin atılabileceğini belirtmiştir. Türkiye ve Fransa'yı Akdeniz'in birleştirdiğini söyleyen Schumann, bu bölgede her iki ülkenin de işbirliği ve özerklik istediğini, ayrıca Akdeniz'in çatışmalardan arındırılmış bir barış gölü olmasının, Kıbrıs Meselesi'nin halkların ve doğrudan doğruya ilgili ülkelerin rızası ile çözümlenmesinin ortak arzusu olduğunu beyan etmiştir. Atatürk'ün mirasçısı Türkiye'nin Avrupa'yı seçtiğini, Fransa'nın ise bu seçimi desteklediğini aktarmıştır. Fransız Hükümeti'nin bu desteğinin gerekçesi ise Türkiye'nin tarihi ve coğrafi nedenlerden dolayı Avrupa'nın kuruluşuna sunacağına inandıkları destektir. Avrupa'nın kuruluşunda iki ülke arasındaki verimli işbirliğinin 1967 yılında Sunay'ın Fransa'yı ziyaretiyle başladığını hatırlatan Schumann, Fransa'nın son zamanlardaki temaslarının dışında özellikle Erim'in Hükümet Başkanı sıfatıyla yabancı bir ülkeye ilk gezisini Paris'e yapmasının kendilerini özellikle mutlu kıldığını ve bu ziyaretin iki ülke arasında başlayan yakın temasların devamı olarak görüldüğünü öne sürmüştür.³³⁸⁰

Türk Heyeti'nin içerisinde yer alan Abdi İpekçi, Erim'in gerçekleştireceği bu Fransa ziyareti ve ziyaretin getireceği olumlu sonuçları Milliyet Gazetesi'nde değerlendirmiştir. Başbakan'ın Fransa'ya ziyaretinden yararlanarak Türk-Fransız ilişkilerini sağlamlaştıracak, yakınlaşma ve işbirliğini sağlayacak somut sonuçların elde edilmesinin gerekliliğinden söz eden İpekçi, elde edilecek somut sonuçları açıklamaya başlamıştır. Somut sonuçların neler olduğunu gündemde konuşulan maddeler ele alınca kolaylıkla çıkacağını belirten İpekçi, gündemdeki maddeleri sıralamıştır. Gündemde şunlar vardır. Türkiye'deki televizyon yayınlarını her yere ulaştırmak için Fransa'nın yardımı beklenmektedir. Fransa'nın Ankara ve İstanbul metrolarının yapımında Fransız yardımının gerekli olduğu konuşulmaktadır. Kredi anlamında, Türkiye'ye gerek konsorsyum içinde gerek konsorsyum dışında verilen kredilerin daha uygun koşullarla açılması üzerine durulmaktadır. Gündemi meşgul eden diğer bir husus, Fransa'da çalışan Türk işçilerinin bir takım sorunlarıdır. Bunun için Fransa'dan Türk işçilerinin sosyal güvenlik haklarının düzenlenmesi istenmektedir. Deniz harp araçlarının bu dönemde en modern ve en yetkilisi olan ve sadece Fransa'da yapılan Exocet füzelerinin ve bu füzeleri taşıyan gemilerin Türkiye'ye uygun koşullarla satılması ve bununla yetinilmeyip o gemilerin Türkiye'de bir Türk-Fransız ortak yapımı ile inşası

³³⁸⁰ "Fransa Dışişleri Bakanı Schumann'ın gazetemize özel demeci", *Milliyet*, 12.01.1972.

tasarlanmaktadır. Belki de bunların içerisinde en önemlisi Türkiye'nin Ortak Pazar'daki durumu ve Türk-Fransız ticari ilişkilerinin geliştirilmesi meselesidir.³³⁸¹

Abdi İpekçi'ye göre, Erim'in Fransız devlet adamları ile yapacağı görüşmenin en önemli konusu kuşkusuz dünya sorunları olacaktır. Bu alanda hemen somut sonuçların elde edilmesinin beklenemeyeceğini bildiren İpekçi, Paris'te yüksek düzeyde yapılacak görüş alışverişinin değişen dünya şartları karşısında iki ülkenin izleyeceği politikaya ve kurabilecekleri yeni ilişkilere yön verebileceğini savunmuştur. Amerika'nın Avrupa'daki askeri ve ekonomik yükümlülüklerini geri çekmesiyle yeni bir Avrupa'nın ortaya çıkmakta olduğunu bildiren İpekçi, Erim'in bu esnada Fransa'ya ziyaretini çok önemli bulmaktadır. Yapılacak Fransa ziyaretinde, oluşmakta olan yeni Avrupa düzeninde Türkiye'nin durumun ne olacağının da tespit edilmeye çalışılacağını altını çizmiştir.³³⁸²

Amerika'nın Avrupa'dan çekilmeye başlamasıyla Avrupa Birliği'nin liderliği iddiasında bulunan Fransa'nın, gerek siyasi gerek iktisadi nedenlerden dolayı Türkiye ile yakın ilişkiler kurmak isteyecektir. Fransa'nın Türkiye ile yakın ilişki kurmak istemesinde sadece Avrupa Birliği liderliğine soyunması yatmamakta, aynı zamanda başka nedenler de bulunmaktadır. İpekçi bu nedenleri şöyle açıklamaktadır: "Türkiye gibi kendi de bir Akdeniz ülkesi olan Fransa açısından Akdeniz'in güvenliği önem arz etmektedir. Fransa için Ortadoğu bölgesi de çok önemlidir. Bu yüzden Fransa için önemli olan bu iki stratejik yerin güvelliği için Fransa'nın Türkiye ile yakın ilişkiler kurması ve yakın geçinmesi şarttır".³³⁸³ Gerçekten de aşağıda da görüleceği üzere, İpekçi'nin de tespit ettiği şekilde iki ülke arasında bu meseleler görüşülecektir. Bu yüzden Erim'in, Fransa'ya ziyaretinin arifesinde İpekçi'nin bu makalesi Tür-Fransız ilişkilerinin o günkü durumunu ve geleceğini tespiti açısından da çok önemlidir. Aynı zamanda Erim'in Fransa ziyaretinin içeriğini de gözler önüne sermiş olması açısından değerlidir.

Başbakan Erim, Paris'e hareket etmeden 2 gün önce bir Fransız haber ajansına verdiği bir demeçte aslında Fransa'da gündeme gelecek bazı konular hakkında ipuçları vermiştir. Fransız turistleri Türkiye'ye davet eden Erim, Hükümet olarak kendilerinin Ege kıyılarında olduğu gibi Akdeniz kıyılarında da Fransız tatil köylerinin kurulmasını teşvike hazır olduklarını belirtmiştir. İki ülke arasındaki kültürel mübadele konusuna da değinen Erim, Türkiye'de Fransız diliyle öğretim yapan birçok okulun olduğunu ve Türk aydınlarının çoğunun da Fransızca bildiğini ifade ettikten sonra, "Fransa'nın Fransız yayınlarına ve profesörlerine duyduğumuz ihtiyacı anlayışla karşılamaya devam edeceğini sanıyorum"

³³⁸¹ "Avrupa'nın Sorunlarını Türklerle Düşünmeliyiz", *Milliyet*, 12.01.1972.

³³⁸² "Avrupa'nın Sorunlarını Türklerle Düşünmeliyiz", *Milliyet*, 12.01.1972.

³³⁸³ "Avrupa'nın Sorunlarını Türklerle Düşünmeliyiz", *Milliyet*, 12.01.1972.

şeklinde konuşmuştur. Türkiye’de televizyon şebekesinin Almanya’nın sayesinde Ankara’nın batısında büyük oranda sağlandığını kaydederek Ankara’nın doğusu için de Fransa’nın ihalelere katılarak vericilerin sağlanması noktasında yardım etmesini istemiştir. Son olarak Ankara ve İstanbul metrolarına da temas ederek, “Bu konuda çalışan Fransız teknisyenlerini çok takdir ediyoruz. Gelecek hafta Paris’i ziyaretim sırasında, bu konu üzerinde de görüşmelerde bulunacağım” demiştir.³³⁸⁴

Tür-Fransız ilişkileri açısından Erim’in Fransa’ya ziyaretine büyük önem veren İpekçi, ziyaret öncesinde yayınladığı son yazısında Erim’in Fransa’dan eli boş dönmeyeceğini iddia ederek aylardır bunun çalışmalarının iki ülke arasında sürdüğünü ve Erim’in bu ziyaretle çalışmaların meyvesini toplayacağını aktarmıştır. Bu meyvelerin konu başlıkları ise şöyledir: “Televizyon”, “Exocet Füzeleri”, “Metro”, “İşçiler”, “Turizm”, “Kültürel İlişkiler”, “Ticari İlişkiler ve Krediler”, “Yatırımlar”, “Ortak Pazar”, “Dış Politika”. İpekçi’nin Erim’in Fransa ziyaretinden beklentisi aslında kısaca şöyledir:

Türk-Fransız ilişkileri İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bir hayli zayıflamıştı. General De Gaulle’ün ülkemizi ziyareti duygusal yönden çok başarılı olmasına rağmen, bu durumu değiştirememişti. Erim’in bu gün başlayacağı gezi, yıllardır beklenen sonucu verebilir ve Türk-Fransız ilişkilerinde yeni bir çığı açabilir.³³⁸⁵

Davet üzerine üç günlük ziyaret için 19 Ocak 1972 tarihinde heyeti ile birlikte Fransa’ya hareket eden Erim, uçağa binmeden önce gazetecilere bir demeç vermiştir. Demecinde Fransa’ya gidişinin iade-i ziyaret amacını taşıdığını ifade ederek, “Fransa ile ekonomik, kültürel, politik ve sosyal ilişkilerimiz gözden geçireceğiz” demiştir. Daha sonra bu cümlesinden hareketle Fransız devlet adamları ile dünya sorunlarını gözden geçireceklerini ve tabii bununla birlikte Türkiye ile Fransa arasındaki ikili ilişkileri de ele alacaklarını bildirmiştir. Bunun dışında yapılacak ikili görüşmelerde Fransa’da çalışan Türk işçilerinin sosyal güvenlik meseleleri yeniden ele alınarak çözüm bulunmaya çalışılacaktır. Fransa’ya yardım toplamak için değil, mal alım satımı ile iki ülke arasındaki ticaret hacmini arttırmak için de gittiklerinin altını kalınca çizmiştir.³³⁸⁶ Erim ile birlikte Paris’e giden gazeteci İpekçi de Erim’in uçağa binmeden önceki son demecini yine köşesinden değerlendirmiştir. Erim’in Fransa’ya para yardımı toplamak için gitmediğine dair sözlerini değerlendirmeye çalışmıştır. Türkiye’nin ödemeler dengesinde ilk defa açık vermediğinden ve döviz ihtiyatlarının tarihinde görülmemiş bir seviyeye yükseltmiş olmasından yola çıkarak şu önemli yorumlarda

³³⁸⁴ “Erim: 1985’te İtalya’nın 1970 durumuna gelimiz”, *Milliyet*, 18.01.1972.

³³⁸⁵ “Erim Fransa Gezisinden Boş Dönmeyecek”, *Milliyet*, 19.01.1972.

³³⁸⁶ “Erim: Fransa ile ticari ilişkileri ilerletmek istiyoruz”, *Akşam*, 20.01.1972.

bulunmuştur. Ekonomik avantaj sayesinde Erim'in o tarihe kadar gelişmiş ülkeleri ziyaret eden Türk heyetlerinden farklı olarak kredi yatırımları için elverişsiz şartlara boyun eğmeyeceğini anlatmıştır. Artık Türkiye, iktisadi bakımdan dışa bağımlı ve muhtaç bir ülke değildir. Ve Erim, bu ziyaretle bunu göstermeye çalışacaktır. Türkiye'nin dış politikasının artık değiştiğini kaydeden İpekçi, Erim'in bu ziyaretle bunu Fransa devlet adamlarına gösterecektir. Fransa önceden Türkiye'yi Amerika'ya bağlı bir peyk ülke olarak bilirken, artık bunun öyle olmadığını anlayacaktır.³³⁸⁷

Nihat Erim, 19 Ocak 1972'de geldiği Paris'te Fransa Başbakanı, Fransa Dışişleri Genel Sekreteri ve Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Hasan Esat Işık tarafından karşılanmıştır.³³⁸⁸ Karşılama töreni Erim'in deyimiyle "muntazam" olmuştur. Erim, Fransa Başbakanı Chaban Delmas ile şehre girerken eylemcilerin yıkıcı faaliyetleri üzerine bir sohbet gerçekleştirmişlerdir. Delmas, 1985 yılına gelindiğinde Fransa'nın komünistler tarafından ele geçirilme ihtimalinden söz ederek bundan duyduğu endişeyi aktarmıştır.³³⁸⁹ Türk Heyeti'nin Paris'e geldiği günün akşamında Erim'in şerefine bir kabul resmi düzenlenmiştir. Burada, Türk-Fransız ilişkileri üzerine bir konuşma yapan Erim, Türk-Fransız ilişkilerin çok önemli olduğuna dikkatleri çekmiş ve "Türkiye Fransa arasındaki ilişkilerin gittikçe artarak mesut bir şekilde geliştiğini görmekten büyük memnuniyet duymaktayız" demiştir.³³⁹⁰

Ziyaretin ikinci gününde Erim, yanında Dışişleri Bakanı Bayülken ve Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Hasan Esat Işık ile birlikte Fransa Başbakanı Delmas ile Hotel Matignon'da ilk resmi görüşmelerini gerçekleştirmiştir. Görüşmeler sırasında Fransa'daki Türk işçilerinin sorunlarını çözmeyi hedef tutan bir anlaşma imzalanmıştır. İmzalanmış olan bu anlaşma, Fransa'daki Türk işçilerinin sosyal hayatlarını garanti altına almak ve onlara Fransız işçileriyle eşit olacak şekilde güvenlik garantisi verecektir. Yani Fransa'da çalışan Türk işçilerinin eşleri ve çocukları, hastalandıkları takdirde Fransız sendikaları onları tedavi imkanı sağlayacak, malullük, ihtiyarlık ve ölümlerinde alınacak tazminatı ödenecektir. Kısacası Türk işçileri sosyal güvenlik kapsamına alınmıştır.³³⁹¹ Böylece Fransa'da yaşayan Türk işçilerinin sorunları, Erim'in imzaladığı bu anlaşma ile çözüme kavuşturmuştur. Aynı zamanda Erim, yeni Hükümeti'nin programını Millet Meclisi'nde okurken çözmeyi vaat ettiği yurt dışındaki işçilerin sorunlarını, en azından Fransa'daki işçiler için çözmeyi başarmıştır. Programını okurken yurt dışındaki işçi sorunlarına ilişkin şöyle konuşmuştu: "Yurt dışındaki işçilerimizin

³³⁸⁷ "Yeni Bir Türkiye", *Milliyet*, 20.01.1972.

³³⁸⁸ "Fransa ile her konuda görüşme yapılacak", *Tercüman*, 20.01.1972.

³³⁸⁹ Erim, 2005: 992.

³³⁹⁰ "Erim Pariste, Erim'in Konuşması", *Akşam*, 20.01.1972.

³³⁹¹ "Türk-Fransız resmi görüşmeleri başladı", *Dünya*, 21.01.1972.

sorunlarını, yaşama şartlarını iyileştirmek ve her türlü sosyal haklarını korumak için daha etkili tedbirler alınacaktır”.³³⁹²

Hotel Matignon’da yapılan Erim-Delmas görüşmesinde ayrıca Avrupa, Akdeniz ve Ortadoğu’daki durum gözden geçirilmiş ve Türkiye ile Fransa arasında çeşitli alanlarda işbirliğinin sıklaştırılması konusu da ele alınmıştır.³³⁹³ Delmas ile yaptığı görüşmenin sonuçlarından memnun kalan Erim,³³⁹⁴ öğle yemeğini Fransa Cumhurbaşkanı Pompidou ile Elysee Saray’ında yiyeceklerdir.

Elysee Sarayı’nda Erim’in Pompidou ile başbaşa yaptığı 1 saat 10 dakikalık görüşmede, görüşmenin 40 dakikası boyunca Erim konuşmuştur, daha sonra ise Pompidou sözü almıştır. Bu görüşmede Erim, “Sovyetler-Batı İlişkileri, Sovyetler-Boğazlar, Akdeniz’de Sovyet Donanması ve Çin-Batı ilişkisi konularını” ele almıştır. Türk-Fransız ilişkileri konusunda ise Fransa Boğazlara, Doğu Akdeniz’e nasıl bakıyor, Kıbrıs’a nasıl bakıyor? Türkiye’nin yeri ve önemi nedir? gibi sorular sormuştur. Erim Ortak Pazar konusunda da Fransa’nın siyasi yardımını istemiştir. Fransa’da Türk işçi sayısının çoğaltılmasına imkan tanınmasını istemenin yanında Türk-Fransız ticari ilişki ve işbirliğinin arttırılmasına önem verilmesini talep etmiştir. Fransa ile Türkiye arasında karşılıklı olarak daha fazla mal ve hizmetlerin satın alınmasını ve eski kredi anlaşma şartlarının Türkiye lehine hafifletilmesini istemiştir. Ahvaz-İskenderun petrol boru hattı konusunda da Fransa Cumhurbaşkanı’nın fikrini sormuştur. Son olarak, Fransız sanayi ve tekniği için Türkiye’de çalışma alanlarının mevcut olduğunu belirtmiş ve ayrıca iki ülke arası kültürel ilişkilerinin geliştirilmesi gerektiğine değinmiştir.³³⁹⁵

Erim’in konuşmasını dikkatle dinleyen Pompidou, söz sırası kendisine gelince öncelikle Sovyetler-Boğazlar ilişkisinden başlamıştır. Fransa Cumhurbaşkanı’nın gözlemlerine göre, Sovyetler Çin’den endişe duymaya başlamışlardır. Aynı şekilde Çin de Sovyetlerden endişe duymaktadırlar. Bu yüzden Sovyetler de Batı’daki statükosunu korumaya ve durumlarını sağlamlaştırmaya çalışmak istemektedirler. Hal böyle iken Fransa Cumhurbaşkanı, Sovyetlerden Boğazlara bir tecavüzün gelebileceğini tahmin etmediğini ifade etmekle birlikte, ancak şu uyarıyı da yapmadan geçememiştir: “Ama bu demek değildir ki siz de sırt üstü yatıp, bir tedbir almayın. Her türlü savunma tedbirini alın. Ruslar boşluk bulunca orayı doldurmak isterler. Boşluk ve zaaf göstermeyin. Ama telaş da etmeyin”.³³⁹⁶

³³⁹² MMTD, D.3, C.19, T.3, B.16, s. 439.

³³⁹³ “Paris’te Türkiye ve Fransa arasındaki görüşmeler başladı”, *Milliyet*, 21.01.1972.

³³⁹⁴ “Türk-Fransız resmi görüşmeleri başladı”, *Dünya*, 21.01.1972.

³³⁹⁵ Erim, 2005: 994.

³³⁹⁶ Erim, 2005: 994.

“Akdeniz güvenliği için Türkiye esaslı bir unsurdur” diyen Pompidou, kendilerinin de bir Akdeniz devleti olduğunu, Akdeniz’de istikrarlı ve kuvvetli bir Türkiye istediklerini ve bu yüzden Türkiye’ye gelecek bir Sovyet saldırısında Türkiye’nin yanında olacaklarını bildirmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı, Avrupa devleti olarak kendilerinin Amerika’nın Avrupa’daki mevcudiyetine karşı olmadıklarını, Avrupa savunmasının Amerika’sız olamayacağını ve savaş durumunda kendi güçlerini Amerika’nın gücüne ekleyeceklerini kaydederek Erim’in, bu husustaki sorusuna cevap vermiştir. Erim’in sorusuna cevap vermiş olan Fransa Cumhurbaşkanı, bu sefer de aynı hususta kendisi şu soruyu sormuştur: “Amerika’nın Avrupa’da mevcudiyetini fazla buluyor musunuz?”. Erim, “Bu size bağlı, sizin elinizde” diyerek görüşünü açıklamaktan kaçınmıştır.³³⁹⁷

Erim’in, Fransa Cumhurbaşkanı’ndan istediği iki ülkenin sosyal, kültürel, ticari ve iktisadi ilişkilerin ve işbirliğinin geliştirilmesi taleplerine olumlu cevap verilmiştir. Ortak Pazar için de kendilerine güvenilmesini Pompidou, Erim’den istemiştir.³³⁹⁸

Nihat Erim, Fransa ziyaretinin üçüncü gününde de Fransa’nın Milli Savunma Bakanı Michel Debre ile görüşmüştür. Erim, Milli Savunma Bakanı’ndan Türkiye’de uçak gövdesi yapacak bir atölye ve Deniz Kuvvetleri ile de teknik işbirliği istemiştir. Bu istek, Milli Savunma Bakanı tarafından kabul edilmiştir.³³⁹⁹ Ayrıca Fransız Savunma Bakanlığı’ndan yapılan açıklamaya göre, Başbakan Erim ile yapılan görüşmeler sonucunda Fransa, Türkiye’ye Exocet Füzeleri ile donatılmış, yüksek hızlı hücum botları vermeyi kabul etmiştir. Erim-Debre görüşmelerinde hücum botlarının Türkiye’deki tersanelerde yapılması üzerinde de durulmuş ve Fransa bu konuda teknik ve uzman desteği verecektir.

Türk ve Fransız Dışişleri Bakanları arasında yapılan görüşmelerde de Televizyon ve Metro konularında ortak bir anlaşmaya varılmıştır. Fransa varılan anlaşmaya göre, Türkiye’de televizyonun geliştirilmesini ve yaygınlaştırılmasına yardımcı olacaktır. Türkiye’deki metro projelerinin Fransa tarafından finansmanına da karar verilmiştir. Bunların dışında kültürel işbirliği anlamında iki Bakan arasında, “Türk öğrencilerine burs ve Türkiye’de Fransızca eğitime daha geniş yer verilmesi ile Fransa’nın bu çabalara katılması” mevzularında anlaşma sağlanmıştır. Fransa özellikle Türkiye’ye verdiği bursların artırılmasını taahhüt etmiştir.³⁴⁰⁰ İki ülke arasında öğrenci değişimine bundan sonra sayısı artırılarak devam edilecektir.³⁴⁰¹

³³⁹⁷ Erim, 2005: 994.

³³⁹⁸ Erim, 2005: 994.

³³⁹⁹ Erim, 2005: 994.

³⁴⁰⁰ “TV ve Metro için anlaşma oldu”, *Milliyet*, 22.01.1972; “Fransa’dan Exocet Füzeleriyle donatılmış hücum bot alacağız”, *Akşam*, 22.01.1972.

³⁴⁰¹ “Metro ve TV için”, *Dünya*, 22.01.1972.

Erim, Türkiye’de televizyonun yaygınlaştırılması konusunda Fransa’dan alacağı destekle Hükümet programındaki vaatlerinden birisini daha gerçekleştirme noktasına çok yaklaşmış oluyordu. Hükümet programını Millet Meclisi’nde açıklarken televizyon konusunda aynen şunları söylemişti:

1972 yılı sonunda 18 milyon vatandaşımızın televizyondan faydalanması için ilk adımlar atılmıştır. Bu alandaki gayretlerin hızla sürdürülmesi ve gelecek yıllarda bütün yurdumuzun televizyon şebekesi içine alınması sağlanacaktır. Televizyon hizmeti, başlıca haberleşme, eğitim, kalkınma ve milli kültür hizmeti olarak yürütülecektir.³⁴⁰²

Erim, televizyonu yaygınlaştırmak isterken aynı zamanda televizyonu bir milli kültür aracı olarak görmüş ve halkın eğitimi için bir araç olarak düşünmüştür.

Türkiye’nin içinde bulunduğu bunalımlı durumu gayet yakından takip eden yabancı gazeteciler, bir basın toplantısında Erim’e Türkiye’nin iç durumu ile ilgili sorular da sormuşlardır. Gazeteciler, “Türkiye’nin dostlarının halen Türkiye’de uygulanmakta olan Sıkıyönetim ve yapılan tutuklamalardan endişe duyduklarını ve bu konuda ne düşündüğünü” sormuşlardır. Erim, sıkıyönetim idaresinin bir anayasal kurum olduğuna dikkatleri çektikten sonra “Tutuklananların tedhişçi ve anarşist teşkilatların mensupları olduklarını ve bunlardan bir kısmının suçüstü yakalanmış bulduklarını” kaydederek anarşiye izin verilmeyeceğini bildirmiştir.³⁴⁰³

Nihayet 22 Ocak 1972 tarihi itibarıyla Fransa seyahatini tamamlayan Başbakan Erim, Yeşilköy Havalimanı’nda gazetecilere seyahati hakkında verdiği açıklamada, “Bu seyahatimiz sırasında Fransa Başbakanının deyimiyle kemanlarımızı akort ettik” değerlendirmesinde bulunmuştur. Devamında gezisi ve Fransız devlet adamları ile yaptığı görüşmeler hakkında da şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

Yaptığımız görüşmeler iki memleketin geleceği için güzel sonuçlar verdi. Fransa’nın Türkiye’nin güvenliğine verdiği büyük önemi yakından en yetkili devlet adamlarından öğrenmiş olduk. Türkiye-Fransa arasında ikili ilişkiler üzerinde de önemle duruldu. Ekonomik, kültürel, sosyal her alanda bir birimizi olumlu olarak karşıladık. Türkiye ile Fransa arasında zaten var olan ittifak bağları içinde, karşılıklı anlayış zihniyeti içinde yeni ufuklara doğru ilerlemeye karar verdik.³⁴⁰⁴

Olumlu geçtiği anlaşılan Türk-Fransız görüşmeleri hakkında Erim, günlüklerinde ise “Fransa ile ileride geniş bir işbirliğinin temeli atıldı. Yayınlanan ortak bildiri de bunu

³⁴⁰² MMTD, D.3, C.19, T.3, B.16, s. 440.

³⁴⁰³ “TV ve Metro için anlaşma oldu”, *Milliyet*, 22.01.1972

³⁴⁰⁴ “Erim olumlu sonuçla döndü”, *Milliyet*, 23.01.1972.

gösteriyor. Marifet bundan sonra bu alanda başarılı olmakta”³⁴⁰⁵ şekilde önemli çıkarımda bulunmuştur.

Görüşmelerin sonunda yayınlanan Türk-Fransız Ortak Bildirisi’nde Erim’in, Fransa Cumhurbaşkanı, Başkanı ve Milli Savunma Bakanı ile yaptığı görüşmelere değinilmiş olup bu görüşmelerin dostluk havası içinde geçtiği belirtilmiştir. Ticari, iktisadi, sosyal ve kültürel alandaki ilişkilere hız verilmesinin uygun görüldüğü açıklanan bildiride, ayrıca her iki ülkenin işbirliğinin karşılıklı çıkarlara uygun şekilde gelişmesi arzusunun iki ülke tarafından benimsendiği ifade edilmiştir. İki ülke sanayicileri arasındaki temasların artmasının, işbirliği alanında yararlı olacağına dile getirildiği bildiride, Fransa’daki Türk işçileri ile pratik nitelikte bazı sorunların da incelendiği ve bu sorunlara olumlu çözüm yolları bulunması gerektiği aktarılmıştır. Son olarak iki ülke arasındaki kültürel ilişkilerin geliştirilmesine önem verileceği kaydedilmiştir.³⁴⁰⁶

Nihat Erim’in Fransa seyahatine çok büyük anlamlar yüklemiş ve geziden çok geniş olumlu sonuçlar bekleyen gazeteci Abdi İpekçi, gezinin sonuçları hakkında şu önemli ve haklı değerlendirmede bulunmuştur:

Erim’in Fransa gezisinin bilançosunda somut sonuçlar listesi kabarık değildir. Ama önemli olan, yapılan temaslar sonunda beliren anlayış havasıdır. Bu hava gerek siyasi gerek iktisadi yönden büyük gelişmelerin kapısını açmıştır. Şimdi her şey iki tarafın devlet adamlarına kalmıştır. Beliren imkan değerlendirildiği oranda ilerlenecek ve önemli sonuçlar alınabilecektir.³⁴⁰⁷

Başbakanlık döneminde ilk resmi gezisini eşi Kamile Hanım’ın annesinin ülkesi olan Fransa’ya³⁴⁰⁸ yapmış olan Erim, bu olumlu sonuçlarla gezisini tamamlarken, ikinci yurt dışı ziyaretini iki ay sonra ABD’ye yapacaktır.

4.8.2. Türkiye-ABD İlişkileri ve ABD Gezisi

Birinci Erim Hükümeti Dönemi’nde Türk-Amerikan ilişkilerinde afyon meselesi geniş yer tutarken, İkinci Erim Hükümeti Dönemi’nde afyon meselesi ile birlikte Erim’in ABD’yi ziyareti en önemli sırayı alacaktır.

Birinci Erim Hükümeti Dönemi’nde Türkiye’de ekimi yasaklanan haşhaşın yerine ne gibi ikame ürünlerin ekilebileceğini ve Türk çiftçisinin yasaktan doğan zararlarını tespit

³⁴⁰⁵ Erim, 2005: 995.

³⁴⁰⁶ “Başbakan Erim ve beraberindekiler Fransa’dan döndüler”, *Dünya*, 23.01.1972; “Türkiye –Fransa ortak bildirisi”, *Dünya*, 23.01.1972.

³⁴⁰⁷ “Chaban Delmas’ın İmaları”, *Milliyet*, 24.01.1972.

³⁴⁰⁸ Nihat Erim’in damadı Akın Önalp, Erim’in eşi Kamile Hanım’ın annesinin bir Fransız olduğunu ifade etmiştir. (Akın Önalp İle Nihat Erim’in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp’ın evi, İstanbul).

etmek için 11 Ekim 1971’de ABD Başkan Yardımcısı’nın yanı sıra Türkiye’ye ABD Tarım Bakanlığı’ndan bir uzman heyet gelmiştir.³⁴⁰⁹ İki haftalık bir araştırmanın ve incelemenin sonucunda Türk ve Amerikan tarım uzmanları haşhaşın yasaklandığı yerlerin iklim ve jeografik, su ve arazi özelliklerine göre ne gibi ürünlerin ikame edebileceğine ilişkin bir öneri raporu hazırlamışlardır. Hazırlanan rapor, 2-5 Kasım 1971 tarihleri arasında Türkiye’yi ziyaret eden ABD Tarım Bakanı Hardin’e ve aynı zamanda Türk Tarım Bakanı Orhan Dikmen’e sunulmuştur. İki Tarım Bakanı arasında yapılmış olan görüşmelerin sonucunda haşhaşın yasaklandığı topraklarda haşhaşın yerine başka ürünlerin yetiştirilmesinin zor görüldüğü, bu topraklarda ikame ürünlerin yetiştirilmesinin çok büyük maliyet ve zaman meselesi olduğu ortaya çıkmıştır. Fakat, Hardin, kamuoyuna yaptığı açıklamada raporun aksine geniş ölçüde mali ve teknik yardımda bulunacaklarını açıklamaya devam etmiştir. ABD Tarım Bakan’ın, Türkiye’den ayrılmasından sonra Amerika’nın halen yardım miktarını net olarak açıklamaması Türk Hükümeti’ni çiftçiler karşısında zor durumda bırakmaya başlamıştır. Bunun üzerine, 20 CHP’li milletvekili Millet Meclisi’ne sundukları yasa teklifi ile haşhaş ekiminin tekrar serbest bırakılmasını istemişlerdir. Her ne kadar bu yasa teklifi reddedilmiş olursa da en azından Hükümet’in çiftçiye yapacağı maddi yardımı hızlandırmıştır.³⁴¹⁰ 14 Şubat 1972 tarihinde Bakanlar Kurulu’nun aldığı karara göre, haşhaş çiftçisine kilo başında 525 lira tazminat ödenmesine karar verilmiştir. Verilecek olan bu tazminatın, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası’nda Birleşik Amerika Hükümeti’nin hibe yardımlarından ve gerektiğinde iç kaynaklardan ödenmesi emredilmiştir.³⁴¹¹ Dikkat edilecek olunursa, henüz Amerika’dan haşhaş çiftçisinin zararını ödemek üzere bir tazminat gelmiş değildi. Bu durumda Amerika’dan gerekli para gelinceye kadar çiftçinin zararının tazminatı iç kaynaklardan ödenecektir. İşte Nihat Erim, ABD’nin davetlisi olarak gideceği Amerika’da haşhaş yasağı nedeniyle Türkiye’ye yapılacak yardımları da gündeme getirecektir.

ABD Hükümeti’nin daveti üzerine 18-24 Mart 1972 tarihleri arasında Amerika’ya resmen ziyaret edecek olan Başbakan Nihat Erim’e 16 kişilik devlet görevlisi refakat etmiştir. 16 kişinin içerisinde Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken, Washington Büyükelçisi Melih Esenbel, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı Memduh Aytür ve Genel Kurmay Başkanlığı Lojistik Plan Dairesi Başkanı Tümgeneral Sedat Güneral gibi önemli isimler de vardır.³⁴¹² Türk Dışişleri Bakanlığı’ndan yapılan açıklamaya göre, Türk Heyeti ile ABD Hükümeti arasındaki görüşmeler özellikle iktisadi ve askeri yardım konularını kapsayacaktır.

³⁴⁰⁹ “Haşhaş üreticisine yardım için ABD ile Kasım’da anlaşma imzalanacak”, *Cumhuriyet*, 12.10.1971.

³⁴¹⁰ Erhan, 1996: 126-128.

³⁴¹¹ BCA, 030.18.01.02/277.9.13.-1-2. (14.02.1972).

³⁴¹² BCA, 030, 18.01.02/279.21.13. -1.(7.03.1972); BCA, 030.18.01.02/279.22.20.-1. (15.03.1972).

Görüşmeler sırasında AID ve Dünya Bankası projelerinin hızlandırılması da ele alınacaktır. Son olarak resmi ziyaret sırasında mevcut ikili ilişkilerinin tümünün gözden geçirileceği Dışişleri Bakanlığı tarafından ifade edilmiştir.³⁴¹³ 18 Mart 1972’de uçakla New-York’a varan Erim, burada yaptığı ilk açıklamada Amerika’yı ziyaretten dolayı çok mutlu olduğunu belirtmiş ve görüşmelerin iki ülke arasındaki mevcut bağları daha da kuvvetlendireceğine inandığını söylemiştir. Yapılacak görüşmelerin içeriği hakkında ise Erim, “Görüşmelerimiz sadece iki ülkeyi ilgilendiren konularda değil, çeşitli dünya sorunları üzerinde olacaktır” demiştir. Amerika’ya hareketinden önce Esenboğa Havaalanı’nda gazetecilere verdiği yazılı demecinde de Erim, Türkiye ile Amerika arasındaki ilişkilerin son 25 yılda olumlu gelişmeler gösterdiğini kaydederek özetle bu konuda şunları ifade etmiştir:

Dünya barışının başlıca kaynağı, Birleşik Amerika’nın gücü ve teknolojik üstünlüğüdür. Son zamanlarda Sovyetler Birliği ile Birleşik Amerika arasında dünya meseleleri üzerinde sürdürülen müzakerelerle yakından ilgiliyiz. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti iki blokun, iki dünyanın sınırındadır. Başlayan yumuşamayı olumlu karşılıyoruz ve ilerlemesini istiyoruz.³⁴¹⁴

Görülen o ki, Erim Sovyet Rusya ile ABD arasında devam etmekte olan soğuk savaşın sona ermesinden yanadır. Aslında Amerika’yı dünya barışının koruyucusu olarak 1945 yılından beri görmekteydi. Bunu da Ulus Gazetesi’nde açıkça dile getiriyordu. 1972 yılına gelindiğinde halen Erim’in bu konudaki fikri değişmiş değildir.

New-York Havaalanı’nda Erim’i, Amerika’da yaşayan Türkler büyük bir coşku ile karşılamıştır. Onlara hitaben yaptığı konuşmada, “Memleketimiz buradaki vatandaşlarımızın buradaki faaliyetlerinden iftihar duymaktadır” demiştir. Erim’in New-York’ta kaldığı otelin önünde ise 10-15 civarında Türk vatandaşı, Erim aleyhinde gösterilerde bulunmuşlardır.³⁴¹⁵ Dünya Gazetesi’nde çıkan habere göre, Erim ve Türkiye aleyhinde düzenlenen gösterileri komünist mihrakları tertiplemiştir. Paris’te de aynı yola başvuran komünistler, New-York’ta da başarısızlığa uğramışlardır.³⁴¹⁶

Başbakan Erim, New-York’ta bulunduğu süre zarfında New York Times ve U.S. News and World Report Dergilerine birer mülakat vererek resmi görüşmeler öncesinde çeşitli meseleler hakkında fikirlerini kamuoyuna açıklamıştır. New-York Times’a verdiği mülakatta haşhaş ekiminin yasaklanması, Kıbrıs Sorunu, Amerikan askeri yardımı, Türkiye’de iç istikrar ve sıkıyönetim konularında çeşitli soruları cevaplandırmıştır. Haşhaş

³⁴¹³ “Erim bu gün Amerika gezisine çıkıyor”, *Akşam*, 18.03.1972.

³⁴¹⁴ “Başbakan Amerika’da”, *Akşam*, 19.03.1972.

³⁴¹⁵ “Başbakan Erim bu gün Waldheimle görüşecek”, *Dünya*, 20.03.1972.

³⁴¹⁶ “Başbakan’ın New York Times’e demeci”, *Dünya*, 21.03.1972.

konusunda kendilerinin Amerika'dan yeni bir yardım talebinde bulunmayacaklarını ifade ettikten sonra haşhaş ekimine tekrar izin verilip verilmeyeceği hususuna değinerek şunları söylemiştir: “Türkiye egemen bir ülkenin tek taraflı bir kararı olarak haşhaş ekimini yasaklamıştır. Bu karar, tek yönlü bir anlaşma ve mutabakat sonucu olarak alınmamıştır. Eğer yeteri kadar tazminat ödenmez ve halkın zorluğu artarsa gerekli kararları almakta serbestiz. Ancak bunlar şimdilik hep nazari noktalardır”.³⁴¹⁷ Amerika'nın söz verdiği gerekli yardımı zamanında ulaştırmamış olması Türk kamuoyunda Erim'i zor durumda bırakmış olacak ki Erim, Amerikan yardımlarını hızlandırmak adına Amerika'yı yardımlar konusunda uyarı niteliğinde bu konuşmayı yapmıştır.³⁴¹⁸

Kıbrıs Meselesi'nde de Erim'e, bir takım sorular yöneltilmiştir. Kıbrıs Meselesi'ni Amerikan Başkanı Nixon ile görüşeceğini ve Kıbrıs Meselesi'nin çözümünün NATO'nun güvenliği ile eş değer tutmuştur. Erim'e göre, Amerika'nın Kıbrıs'ta kalıcı bir çözüm yolu bulunmasının büyük bir çıkarı bulunduğunu da kaydetmiştir. Meselenin çözümü noktasında işin içine Amerika'nın yanında Rusya'yı katan Erim, Rusya'nın da Kıbrıs Meselesi'nin barışçı çözümünde etkili olabileceklerini söylemiştir.³⁴¹⁹

Türkiye'de uygulanmakta olan sıkıyönetim hakkında ise, verdiği mülakatında gerçeklerin bilerek saptırıldığını, sıkıyönetimin Anayasa'ya uygun bir biçimde ilan edildiğini ve bu sayede terör ve anarşinin kontrol altına alındığını paylaşmıştır. Türkiye'de aydınların ve basının kontrol edildiği söylentilerinin de asılsız olduğunu belirten Erim, “12 Mart'tan önceki ortamın yaratılmasında sağcı ve solcu aydınların sorumluluğu vardır” demiştir. 12 Mart öncesinde ayrıca ülkede komünist bir darbe ve iç savaşın beklendiğini hatırlatarak basının da hür olduğunun da altını çizmiştir.

Başbakan Erim, U.S. News and World Report Dergisine de verdiği mülakatta Akdeniz'de artan Sovyet nüfusunun NATO'yu bu bölgedeki tedbirlerini takviyeye zorunlu bıraktığını ifade etmiştir. “Bu gelişme devam ettiği takdirde yakın bir gelecekte kuvvet dengesinin Sovyetler lehine bozulacağı kesindir. Böyle bir şey yalnız Türkiye için değil, bütün Batı ülkeleri için bir endişe kaynağıdır” diyerek Batı'yı Akdeniz'deki Sovyet tehlikesine karşı uyarmıştır. Ardından, Akdeniz'de bozulduğunu iddia ettiği denge konusunda

³⁴¹⁷ “Kıbrıs sorunu barışı tehdit ediyor”, *Akşam*, 21.03.1972.

³⁴¹⁸ “Kıbrıs sorunu barışı tehdit ediyor”, *Akşam*, 21.03.1972; “Başbakan'ın New York Times'e demeci”, *Dünya*, 21.03.1972.

³⁴¹⁹ “Kıbrıs sorunu barışı tehdit ediyor”, *Akşam*, 21.03.1972; “Başbakan'ın New York Times'e demeci”, *Dünya*, 21.03.1972.

Amerika'nın gerekli gayreti göstermesini istemiş ve NATO'nun bu bölgedeki tedbirlerini güçlendirmesi gerektiğini öne sürmüştür.³⁴²⁰

Öte yandan Nihat Erim, New-York'ta BM Aysa-Afrika Grubu'nda yaptığı bir konuşmada da uluslararası sorunlara değinmiştir. Önce Kıbrıs konusunda Türkiye'nin izlediği politikayı anlattıktan sonra, “Kıbrıs sorunu, bölgede barış ve istikrarı devam etmektedir” diyerek dikkatleri Kıbrıs'a çekmeye çalışmıştır. Daha sonrada Dışişleri Bakanlığı Erim'in buradaki konuşmasını şöyle özetlemiştir:

Biz soruna uluslar arası anlaşmalara hürmet ve riayet çerçevesinde, Adadaki iki toplumun birinin diğerine tahakkümüne meydan verilmeksizin, ana vatanlarında hürriyet ve barış içinde birlikte yaşamaları için gerekli şartların yeniden yaratılmasına imkan verecek barışçı bir çözüm yolu bulunmasını istiyoruz.³⁴²¹

Nihat Erim'in, İkinci Başbakanlığı Dönemi'nde de Kıbrıs Meselesi'ndeki görüşü aynıdır. Yani meseleyi barışçı yollarla, Amerika ve Rusya'nın vereceği destekle Türk toplumunun haklarına saygı çerçevesinde çözmek niyetindedir.

New York'taki temaslarını bitiren Erim, beraberindeki heyet ile birlikte 21 Mart 1972'de Washington'a varmıştır. Beyaz Saray'da Amerikan Başkanı Nixon tarafından büyük bir askeri törenle karşılan Erim, 19 pare top atışıyla selamlanmıştır.³⁴²² Başkan Nixon, karşılama töreninde yaptığı konuşmada Türkiye'de haşhaş üretimini yasaklaması nedeniyle Erim'e teşekkürlerini bildirmiştir. Ardından Nixon, Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceği hakkında, “Düşmanlarımızla daha iyi ilişkiler kurmaya çalıştığımız şu günlerde, dostlarımızla olan ilişkilerimizi unutmayacağız” demiştir. Erim de bu sözlere mukabil olarak, “Sizi yeni bir dünya düzeni kurmak ve gerilimleri azaltmak konusunda göstermekte olduğunuz bu çabada destekleyeceğim” şeklinde konuşmuştur. Karşılama töreninden sonra Nixon ile Erim iki saat süren karşılıklı görüşmelere başlamış olup bu görüşmelerde Türk ve Amerikan Dışişleri Bakanları hazır bulunmuştur. Görüşmelerde Türk-Amerikan İlişkileri, NATO ve Doğu Akdeniz Sorunları ve dünyanın aktüel konuları gözden geçirilmiştir.³⁴²³ Görüşmeden basına yansıyan bilgilere göre, Başkan Nixon, Amerikan Kongresi'nin dış yardımları kısımasına rağmen Türkiye'nin özel durumunu dikkate aldığını söyleyerek Türk ordusunun modernleşmesini sağlamak için kendilerine düşeni yapacakları konusunda Erim'e teminat

³⁴²⁰ “Kıbrıs sorunu barışı tehdit ediyor”, *Akşam*, 21.03.1972; “Başbakan'ın New York Times'e demeci”, *Dünya*, 21.03.1972.

³⁴²¹ “Kıbrıs sorunu barışı tehdit ediyor”, *Akşam*, 21.03.1972; “Başbakan'ın New York Times'e demeci”, *Dünya*, 21.03.1972.

³⁴²² “Başbakan Nixon ve Amerikalı iş adamları ile görüştü”, *Tercüman*, 22.03.1972.

³⁴²³ “Başbakan Nixon ile görüştü”, *Akşam*, 22.03.1972.

vermiştir. ABD Başkanı, Türkiye'nin bağımsız, ülke bütünlüğüne sahip ve demokratik bir ülke olarak yaşamasının önemine temas ederek her konuda Türkiye'nin yanında yer alacaklarını, "Türkiye bir yangın duvarıdır. Bu duvarı yıktırmamak için her şeyi yaparız. Türkiye'nin bütün güçlüklerini biliyorum. Birleşik Amerika, Türkiye'nin bu güçlüklerini en kısa zamanda yenebilmesi, ülke bütünlüğünü muhafaza edebilmesi, bağımsızlığını koruyabilmesi için onun iç işlerine karışmadan elinden gelecek her şeyi yapacaktır" sözlerle ifade etmiştir.³⁴²⁴ Dünya Bankası Müdürü McNamara ile de 1 saat görüşen Erim, O'ndan Türkiye'ye verilen 135 milyon dolar kredi miktarını 200 milyona çıkarma sözünü almıştır. Şimdiye kadar Türkiye'ye pek fazla verilmeyen sanayi alanında kredi verilmesini de Erim sağlamıştır.³⁴²⁵ Amerikan Savunma Bakanı Laird ile de görüşen Erim,³⁴²⁶ Türkiye'nin ordusunu modernleştirme planlarına destek istemiş ve Laird, bu hususta Türkiye'ye yardım edeceklerini belirtmiştir.³⁴²⁷

Nihat Erim, Beyaz Saray'da Nixon ile yaptığı görüşme sırasında Nixon'u Türkiye'ye davet etmiştir. Nixon, en kısa sürede Türkiye'ye ziyaret etmek istediğini aktarmıştır. Türk Gazetecilerine verdiği demecinde Nixon'u Türkiye'ye davet ettiğini açıklamakla birlikte görüşmenin bazı detayları hakkında bilgi vermiştir. "Nixon ile her konuda anlaştık" diyen Erim, Kıbrıs Meselesi'nin bir an önce çözümlenmesinde Amerika'nın desteğini istediğini ve Nixon'un da bunu kabul ettiğini paylaşmıştır.³⁴²⁸

Erim, Nixon ile yaptığı görüşmeden hemen sonra Ulusal Basın Kulübü'ne giderek burada Türkiye'deki iç durum hakkında bilgi vermiş ve 12 Mart Muhtırası'nı, sıkıyönetimi haklı gerekçelere dayandırmış ve Türkiye'de demokrasinin varlığını kanıtlamaya çalışan bir konuşma gerçekleştirmiştir:

İlericiyiz, temel hak ve hürriyetlere tam anlamı ile hürmet etmekteyiz. Mantık ve ilim yegane rehberimizdir. Dünyada aşırı sağ ve aşırı sola karşı alternatifler bulma çabalarının her gün daha belirli bir hale geldiği bir dönemde Türkiye, kalkınmamış bir ülke olmanın faşist çemberinden sıyrılma noktasına gelmiştir.³⁴²⁹

Türkiye'nin artık bunalımlı dönemleri 12 Mart Muhtırası'yla atlattığını iddia eden Erim, bu konuşmasıyla aslında Amerikalı işadamlarını Türkiye'ye yatırım yapmaya davet etmiştir.

³⁴²⁴ "Nixon: Türkiye için her şeyi yaparız", *Milliyet*, 23.03.1972.

³⁴²⁵ Erim, 2005: 1012.

³⁴²⁶ "Erim Laird ve Mc Namara ile görüşmelerde bulunmuştur", *Dünya*, 23.03.1972.

³⁴²⁷ Erim, 2005: 1012.

³⁴²⁸ "Nixon: Türkiye için her şeyi yaparız", *Milliyet*, 23.03.1972.

³⁴²⁹ "Nixon: Türkiye için her şeyi yaparız", *Milliyet*, 23.03.1972.

Başkan Nixon, Beyaz Saray’da Erim’in şerefine akşam yemeği vermiştir. Yemekte Erim, Amerika ile Türkiye arasında mükemmel yakın ilişkiler bulunduğuna işaret ederek “Türk halkı İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki güç yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nin yapmış olduğu yardımları asla unutmayacağını” belirtmiştir. Başkan da söz alarak Türkiye ile ABD’nin aynı idealleri paylaştığını aktarmıştır. Buna göre bu idealleri, “Dünya Barışı, Milletlerin Bağımsızlığı, Halka Tercih Hakkı Tanıyan Hükümet Sistemi” şeklinde sıralamıştır. Son olarak Nixon, 25 yıl önce henüz çok yeni bir milletvekili iken, Truman Doktrini lehine oy kullandığını belirterek şöyle bir konuşma daha yapmıştır:

Türkiye ile son 25 yıldan beri devam eden dostluk ve ilişkilerimizden büyük gurur duyuyoruz. Türkiye Başbakanın ülkemizi ziyaretinin ve halkımız ile hükümetimizin her kademesinde yapacağı görüşmelerin ilişkilerimizi daha da kuvvetlendireceğinden emin bulunuyorum. Bu ilişkiler, ister ikili ister NATO çerçevesinde olsun, bir kağıt veya bir anlaşma imzalanması gibi basit bir esasa değil, ebedi idealleri dayanmaktadır.³⁴³⁰

Erim, ABD’den ayrılmadan önce resmi ziyaret münasebetiyle Türk-Amerikan ortak bildirisini yayımlanmıştır. Ortak bildiride ikili ilişkiler üzerine Başkan Nixon, Erim’e Türkiye’nin güvenliği ve toprak bütünlüğünü kuvvetle desteklediğini söylemiştir. İki lider de Türkiye’nin içişlerine dolaylı ve doğrudan doğruya müdahalede bulunulmaması ilkesini kararlaştırmıştır. Amerika, Türkiye’nin savunma projelerine yardım edecektir. Türk ordusunun silahlarının modernleştirilmesinde Amerika, Türkiye’ye yardımcı olacaktır. Bildiride afyon konusuna da değinilmiştir. Nixon, Türkiye’nin haşhaş ekimini yasaklayarak uluslararası uyuşturucu maddelerle mücadele davasına yaptığı katkı dolayısıyla duyduğu sevinci Erim’e iletmış ve bu insancıl davranış nedeniyle Türkiye’ye teşekkür etmiştir. Bunun üzerine Erim de Türk çiftçisinin sıkıntılarını anlatmaya başlamıştır. Türk çiftçisinin yasaklama kararından sonra zarar görmemesi için hazırlanan projeleri Başkan’a anlatmıştır. Nixon, Türk çiftçisine teknik ve maddi yardımda bulunulacağını kaydetmiştir. Afyon meselesinden sonra sırada ekonomik yardımlar konusu gündeme gelmiştir. İki ülke arasında varılan mutabakata göre, Amerika, Türk ekonomisi kendi kendine yeterli bir hale gelinceye kadar mali desteklerde bulunmaya devam edecektir. Ortak bildirinin son maddesi ise Kıbrıs Meselesi’ne ayrılmıştır. Türkiye ve Amerika Kıbrıs davasında barışçı bir çözüm yolunda fikir birliğine varmışlardır. Akdeniz’in güvenliği açısından Kıbrıs’ta barışçı bir çözümün şart

³⁴³⁰ “ABD Başkanı Erim’e teminat verdi”, *Cumhuriyet*, 23.03.1972; “Nixon: Türkiye için her şeyi yaparız”, *Milliyet*, 23.03.1972.

olduğu ifade edilmekle birlikte ayrıca Kıbrıs'ta 1959 Anlaşmalarının bağlayıcı nitelikte halen varlığını koruduğu aktarılmıştır.³⁴³¹

Türk-Amerikan ortak bildirisinin yayınlanmasından sonra Türkiye'ye doğru harekete geçen Erim, ortak bildiri ve Amerika'daki görüşmeleri hakkında yaptığı bir konuşmada, "Türkiye için kötümser değil, iyimser olmaya lüzum vardır" demiştir.³⁴³² İstanbul'a geldiğinde de değerlendirmelerine devam eden Erim, "Yayınlanan ortak bildiride de görüleceği gibi Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler daha da geliştirecek ve bundan iki ülke olduğu gibi dünya barışı da büyük faydalar sağlayacaktır. Türkiye dış ilişkilerinde hiç kimseye karşı aksi bir düşünce taşımamaktadır" şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Ankara Esenboğa Hava alanında da Amerika ile Türkiye'nin tam bir görüş birliği içinde olduğunun tespit edildiğinin altını kalınca çizmiştir.³⁴³³

Afyon meselesi etrafında Erim, Amerikan Gezisi'nin olumlu sonucunu göremeyecektir. Çünkü yukarıda da ifade edildiği üzere, Erim, 17 Nisan 1972 tarihinde istifa etmişti. Yerine kurulan Ferit Melen Hükümeti, haşhaş ekimin yasağından doğan zararın ödenmesi için 4 Mayıs 1972 tarihinde Amerika ile bir anlaşma imzalayabilecektir. Bu anlaşmaya göre, Amerika sadece Türkiye'ye, doğan zararı karşılamak adına 35,7 milyon dolar ödemeyi ön görüyordu. Melen Hükümeti ise ödenen bu paranın 15 milyon dolarını çiftçiye tazminat olarak öderken, ikame ürün projelerin desteği için de 20,4 milyon dolar ayırmıştır. 300 bin dolar ise kaçakçılıkla mücadelede emniyet güçlerine yardım amaçlı verilmiştir.³⁴³⁴ Görüldüğü üzere, Nihat Erim'in hayalini kurduğu modern tarım sistemi Türkiye'ye, Amerika'nın maddi ve teknik yardımlarıyla gelememiştir. 1974 yılında Bülent Ecevit'in hükümeti kurmasıyla da haşhaş ekim yasağı kısmen kaldırılacaktır. Bu da Türk-Amerikan ilişkilerinin bozulmasına etki edecektir.

Nihat Erim'in Amerika Gezisi'ndeki beyanatlarına, Amerika devlet adamları ile yaptığı görüşmelerin içeriğine ve en son yayınlanan ortak bildiriye bakıldığında Türkiye'nin bu dönemde Amerika ile ilişkilerinde daha dikkatli davrandığı gözlemlenebilir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk yöneticilerinin aşırı davranışları sonucunda Türkiye, Amerika'ya bağlı neredeyse peyk bir devlet durumuna düşmüştü. 1964 Johnson Mektubu'ndan sonra ise Türkiye, Amerika ile ilişkilerinde ikinci bir aşırılığa kaçarak Amerika'ya karşı duyulan sıkı sıkıya bağlı dostluğun yerine tam tersi bir düşmanlık almıştır. İşte Nihat Erim, kendi döneminde Türkiye'nin Amerika ile ilişkilerinde bunun farkına vararak, geçmişten ders

³⁴³¹ "Türk-Amerikan ortak bildirisi yayımlandı", *Akşam*, 24.03.1972; "Erim bu gün yurda dönüyor, ortak bildiri yayımlandı", *Cumhuriyet*, 24.03.1972.

³⁴³² "Başbakan Erim 3 saatlik bir rötarla", *Milliyet*, 25.03.1972.

³⁴³³ "Başbakan Erim dün 18.50'de yurda döndü", *Akşam*, 25.03.1972.

³⁴³⁴ Erhan, 1996: 129-130.

çıkarak ve Amerika'ya gözü kapalı bağlanmanın sakıncalarını gözeterek görüşmelerini gerçekleştirmiştir. Zira ortak bildiride, ikili ilişkiler üzerine Başkan Nixon, Erim'e Türkiye'nin güvenliği ve toprak bütünlüğünü kuvvetle desteklediğini söylemiştir. İki lider de Türkiye'nin iç işlerine dolaylı ve doğrudan doğruya müdahalede bulunulmaması ilkesini kararlaştırmıştır. Bu kanıtlar Türk-Amerikan ilişkilerinde artık her iki tarafın da geçmişten dersler çıkararak dikkatli olduklarının en açık göstergesidir. Abdi İpekçi de Erim'in Amerika ile başlatmış olduğu ilişkileri yeni bir dönem olarak tanımlamış ve "Amerika'ya körü körüne dostluk ya da körü körüne düşmanlık politikasının" yanlışlığına işaret etmiştir. İpekçi her iki tarafın da artık ikili ilişkilerde geçmişteki hatalarından ders çıkararak hareket etmesi gerektiğini şu sözlerle anlatmıştır: "Türk tarafı Amerika'ya gözü kapalı bağlanmanın sakıncalarını daima hatırlayacaktır. Amerikalılar da Türkiye'nin ulusal onuruna ne büyük hassasiyet gösterdiğini unutmayacaklar, Türkiye'ye bir peyk muamelesi yapmaya kalkışmayacaklardır".³⁴³⁵

4.8.3. Türkiye-Sovyet Rusya İlişkileri

İkinci Nihat Erim Hükümeti Dönemi'nde Sovyet Rusya ile en yakın ilişkiler, Erim Hükümeti'nin sonuna rastlayan Sovyetler Birliği Yüksek Şurası Predizyum Başkanı Nikolay Podgorny'nin Türkiye'ye yaptığı ziyaretle gerçekleşmiştir.

11 Nisan 1972 tarihinde Ankara'ya gelen Podgorny'i Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, askeri törenle karşılamıştır. Karşılama töreninde başta Başbakan olmak üzere çok sayıda devlet erkânı da hazır bulunmuştur. Podgorny, Ankara havalimanında basına verdiği yazılı demecinde Türkiye'ye geliş sebebini, "Cevdet Sunay'ın nazik davetine icabet ederek kökleşmiş bulunan gelenek ruhu esasına, Sovyet-Türk ilişkilerine değin sorunlar ve aktüel uluslararası problemler üzerine kendileriyle ve diğer Türk devlet zevatıyla fikir değişiminde bulunmak için gelmiş bulunuyorum" şeklinde açıklamıştır.

Podgorny, Türk-Sovyet ilişkilerine de değinerek Sovyet Rusya'nın Türkiye ile yakın komşu olduğunu, Türkiye ile Rusya arasında kurulacak iyi dostluk ilişkilerinin yalnız Türkiye ile Rusya halklarının çıkarlarına değil, dünya barışının sağlanmasında da yararlı olacağını ileri sürmüştür. 11 Nisan itibariyle başlamış olan Türkiye ziyaretinin ise, Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında iyi komşuluğun ve işbirliğinin genişleyerek sağlanmasına yardımcı olacağına inancı olduğunu aktarmıştır.³⁴³⁶ Çankaya Köşkü'nde başlayan resmi görüşmelere Nihat Erim de katılmıştır. Erim ile Podgorny arasında yapılan görüşmede iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler ele alınmıştır. Sunay'ın, Podgorny'nin onuruna Sovyetler

³⁴³⁵ "Türk Amerikan İlişkilerinde Yeni Dönem", *Milliyet*, 25.03.1972.

³⁴³⁶ "Podgorny Geldi", *Akşam*, 12.04.1972.

Büyükelçiliği'nde verdiği akşam yemeğinde önce Podgorny, bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında Podgorny, Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin birbirlerine düşman kalmasından bazı çıkar beklentisi içerisine giren devletler bulunduğunu iddia ederek, "Sovyet yurttaşları komşusu Türk halkı ile barış ve dostluk içinde yaşamayı samimi olarak istiyorlar" demiştir. Podgorny'nin konuşmasına cevaben Sunay, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini ilerletme arzusu içinde olduğunu bildirmiş ve "Türkiye'nin Sovyetler Birliği hakkında taşıdığı hisler üzerinde ilk intibaların geziniz sonunda daha da kuvvetleneceğinden şüphe etmiyorum" demiştir.³⁴³⁷ 13 Nisan itibariyle Çankaya Köşkü'nde resmi görüşmelerini tamamlayan Podgorny, yurt gezisine çıkmıştır. Resmi görüşmelerin ortak bildirisi ise daha sonra yayımlanacağı ifade edilmiştir.³⁴³⁸

Başbakanlık'ta Podgorny ile Erim arasında Türk-Sovyet ilişkilerini değerlendiren ilginç bir görüşme cereyan etmiş olup bu görüşmenin içeriği hakkında basına bilgi verilmemiştir. İlk önce Türk-Sovyet ilişkilerini nasıl gördüğünü anlatan Erim, Atatürk'ün Sovyet Rusya'ya karşı koyduğu ve yürüttüğü politikanın en akıllıca politika olduğunu ileri sürmüştür. Türkiye'nin çıkarlarının Sovyetler ile iyi geçinmeyi gerektiğini de belirten Erim, Türkiye'den Sovyetlere hiçbir ters davranışın olamayacağını altını çizmiştir. Öte yandan 1945-1946 yıllarında Stalin'in Türkiye'den toprak istemesini hatırlatarak bu davranışın o zamana kadar Türkiye'nin Sovyetler'e beslemiş olduğu güvenin yıkılmasına neden olduğunu söylemiştir. 1963 yılından sonra da Türk-Sovyet ilişkilerinden olumlu gelişmelerin yaşandığını, bu tarihten itibaren Sovyetlerin takip ettiği politika ile Türkiye'ye yeniden güven verdiğini ve bunun sonucunda 10 yıllık süreçte önemli mesafe alındığını kaydetmiştir. 10 yılda alınan olumlu mesafenin Türkiye'de yürütülmekte olan anarşist, yıkıcı ve sol eylemlerin ortaya çıkmasıyla yeniden Sovyetlere karşı güvenin bozulduğunu paylaşan Erim, bunun gerekçesini bu tür faaliyetleri Sovyet Rusya'nın yürüttüğüne dair inancın Türkiye'de ve dünyada ortaya çıkmış olmasına bağlamıştır. Erim, Türkiye'deki komünizm hareketlerinden Sovyet Rusya'yı sorumlu tutmaktadır. Bu noktadan sonra Erim, Sovyetlerin Türkiye ile ilişkilerini iyileştirmesini bir takım şartlara bağlamıştır. Bu şartlar özetle şu şekildedir:

Eğer Türkiye ile iyi komşuluk, dostluk yapılmak isteniyorsa bu ancak Türkiye'ye karşı yıkıcı eylemleri teşvik etmemekle olur. Teşvik etmiyor iseniz, cidden sizin dışınızda cereyan ediyorsa, o zaman sizden geldiği zannını uyandıran etkenleri silmek gerekir...Sağlam, bağımsız ve Sovyetlerle dost bir Türkiye,

³⁴³⁷ "Resmi görüşmeler Çankaya'da başladı", *Akşam*, 13.04.1972; "Resmi görüşmeler Çankaya'da başladı", *Tercüman*, 13.04.1972.

³⁴³⁸ "Türk-Sovyet görüşmeleri tamamlandı", *Tercüman*, 14.04.1972.

Vietnam veya İspanya İç Savaşına benzeyen bir Türkiye'ye tercih edilmelidir. Çünkü öyle bir Türkiye, Sovyetleri rahat ettiremez.³⁴³⁹

Başbakan olduktan sonra Türkiye'deki olayların dışarıdan desteklendiğini sürekli olarak dile getirmiş, ancak devlet ismi vermemiş olan Erim, işte burada Sovyet Rusya'dan şüphe duyulduğunu aktarmıştır. 10 yıldır devam eden Türkiye'nin Rusya'ya güveninin ise Türkiye'deki komünist olaylarının zehirlediğini anlatmıştır.

Podgorni'ye karşı yaptığı konuşmasının bir yerinde de Erim, NATO üyesi olmasına rağmen Türkiye'nin, Sovyet Rusya ile iyi ilişkilerini geliştirme taraftarı olduğunu da belirtmiştir. Türkiye'nin, Sovyetlerin karşı bir saldırısına uğramadıkça Türkiye'den Sovyetlere bir kötülük gelmeyeceğinin garantisini vermiştir. Fakat bundan sonra iki ülke ilişkilerinin gelişmesi Erim'in, Podgorni'ye söylediğine göre, Sovyetlerin “Yıkıcılığa karşı dışarıdan gelen teşviki önleme”sine bağlıdır. Türkiye'ye karşı yıkıcı ve anarşist hareketlerin Sovyet Rusya tarafından teşvik edildiği iddialarına karşı çıkan Podgorni, Türkiye'ye karşı her türlü teminatı verdiğini ve Sovyetlere güvenmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Moskova'da herkesin Türkiye ile dost geçinmek istediğini sözlerine ilave etmiştir.³⁴⁴⁰

Podgorni, Türkiye'den ayrılmadan önce Nihat Erim'in de bulunduğu akşam yemeğinde iki ülke arasında iyi komşuluk ilişkilerinin pekiştirilmesi yolunda Türkiye'yi beraber çalışmaya davet etmiştir. Podgorni, 17 Nisan 1972'de 1 haftalık ziyaretin sonunda Türkiye'den ayrılırken “zengin intibalarla” Türkiye'den ayrıldığını ve misafirperverlikten dolayı da Türkiye'ye şükranlarını iletmiştir.³⁴⁴¹ Podgorni Türkiye'den ayrılırken Türk-Sovyet ortak bildirisini yayınlamıştır.³⁴⁴² Ortak bildiride, görüşmelerde ikili ilişkilerin gözden geçirildiği ve uluslararası sorunlar üzerinde görüş teatisinde bulunduğu kaydedilmiştir.³⁴⁴³ Kıbrıs Meselesi konusunda ise, “meselenin barışçı yollarla çözümüne, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunmasına taraftar olduklarını ve ne şekilde olursa olsun, Enosise karşı olduklarını beyan etmişlerdir”.³⁴⁴⁴

4.8.4. Nihat Erim'in Başbakanlık'tan İstifası ve Nedenleri

Atatürk'ün ön gördüğü reformları gerçekleştirmek için tekrar hükümet kurma görevi alan Nihat Erim, bu yeni Hükümet döneminde de reformları gerçekleştirme konusunda

³⁴³⁹ Erim, 2005: 1023-1024.

³⁴⁴⁰ Erim, 2005: 1024.

³⁴⁴¹ “Podgorny, Başbakan'a Gelin el ele verelim dedi”, *Akşam*, 18.04.1972.

³⁴⁴² “Türk-Sovyet Ortak bildirisini yayınlandı”, *Dünya*, 18.04.1972.

³⁴⁴³ “Türk-Sovyet Ortak Bildirisini dün yayınlandı”, *Akşam*, 18.04.1972.

³⁴⁴⁴ “Türk-Sovyet Ortak bildirisini yayınlandı”, *Dünya*, 18.04.1972.

AP ve CHP'nin ortak desteğinin şart olduğunu düşünüyordu.³⁴⁴⁵ Millet Meclisi'nde bütün siyasi partilerin güvenoyunu alarak Aralık 1971'de İkinci Erim Hükümeti'ni kurulmuştur.³⁴⁴⁶ Bakanlar Kurulu'nu da Erim, yine hatırlanacağı üzere, parlamentodan daha fazla üye olarak oluşturmuştu.³⁴⁴⁷ Bununla da parlamentoya daha fazla dayanmak suretiyle icraatlarını gerçekleştireceğini düşünüyordu.

Parlamentonun daha doğrusu siyasi partilerin desteğini alarak kurulan İkinci Nihat Erim Hükümeti, daha ilk andan itibaren büyük zorluklarla karşılaşmaya başlamıştır. Çünkü Sunay-TSK-Siyasi Partiler arasında üçlü denge kurmak suretiyle icraatlarını gerçekleştirme arzusunda olan Erim, bu üç dengeyi kurmakta çok zorlanacaktır. Çünkü Erim'in anlattıklarına göre, Hükümet kurulur kurulmaz siyasi partiler, seçim yatırımı için vergi, bütçe ve pahalılık bahanesi ile Hükümet'i ve TSK'yı yıpratmanın peşine düşmüşlerdir. CHP içerisinde ise İnönü, Ecevitçilerle seçim yatırımı adına mücadele etmeye başlamış ve Ecevitçileri kendi yanına çekmek adına İnönü, Hükümet'i eleştirmeye başlamıştır.³⁴⁴⁸

İcraatlarında parlamentoya dayanmak isteyen Erim'in bu arada Demirel ile sık sık görüşmesi ve Demirel çizgisinde görünmeye başlaması ordu içinde Erim'in Hükümeti'ne karşı bir rahatsızlık yaratmaya başlamıştır. Genel Kurmay Başkanı Tağmaç, ordu içinde bu rahatsızlığı Erim'e iletince O, "Fakat parlamentolu rejim içinde AP'yi nasıl yok farz edebiliriz?" şeklinde bir tepki vermiştir.³⁴⁴⁹ Üçlü denge kurmaya çalışan Erim, AP ile yakın ilişkileri ordu içinden kendisine tepki gelmesine neden olmuştur. Siyasi partilerin söz verdikleri halde sözlerini tutmayarak Hükümet'e karşı faaliyet içerisinde bulunmaları da daha ilk günlerde Erim'i, Hükümet işlerini yürütme konusunda sıkıntıya sokmaya başlamıştır.

Nihat Erim'in siyasi partiler ile Sunay ve Tağmaç arasında kalmaya başladığının bir diğer örneği DP Genel Başkanı Ferruh Bozbeyle'nin yayınlanacak olan demecinde Silahlı Kuvvetleri ve 12 Mart Muhtırası'nı eleştirmesidir. Bunun bilgisini alan Sunay, Erim ile yaptığı toplantıda yayınlanmaya hazırlanan Bozbeyle'nin demecinin yasaklanmasını istemiştir. Erim, Bozbeyle'nin demecini kendisi de beğenmemekle birlikte demecin tamamen yayınlanmamasını da uygun bulmamıştır. Erim, "Silahlı Kuvvetleri ima eden kısmı radyo ve TV vermez, olur biter" demiştir. Tağmaç ise bunun böyle devam edemeyeceğini, siyasi partilerin akıllarına başlarına alması gerektiğini ve bunlara mutlaka cevap verilmesini istemiştir. Erim, Tağmaç'ı sakinleştirmek istercesine kendisinin Millet Meclisi'nde

³⁴⁴⁵ Erim, 2007: 558.

³⁴⁴⁶ "Hükümet güvenoyu aldı", *Akşam*, 23.12.1971.

³⁴⁴⁷ "Yeni kabine açıklandı", *Son Havadis*, 12.12.1971.

³⁴⁴⁸ Erim, 2005: 991-992.

³⁴⁴⁹ Erim, 2005: 991.

Bozbeyle'ne cevap vereceğini aktarmıştır.³⁴⁵⁰ Demokratik rejim tamamen sona ermesini istemeyen Erim, TSK ile siyasi partiler arasında denge kurmaya çalışırken Hükümet'i kurduğu ilk andan itibaren yıpranmaya başlayacaktır.

CHP ile TSK arasında çatışmayı başlatan ve Erim'i bunların ikisi arasında bırakan gelişme ise 24 Ocak 1972'de Millet Meclisi'nde görüşülen sıkıyönetimin uzatılması dolayısıyla yaşanacaktır. Hükümet'in, 11 ilde sıkıyönetimin 2 ay daha uzatılmasını isteyen teklifi üzerine³⁴⁵¹ İnönü, artık sıkıyönetime gerek kalmadığını ifade ederek sıkıyönetimin kaldırılmasını isteyen bir konuşma yapmıştır.³⁴⁵² İnönü'nün tepki toplayan bir diğer konuşması ise siyasi suçlar için idam cezasının kaldırılması teklifidir. Henüz idamlar, Meclis'e gelmeden ve davalar devam ediyorken İnönü'nün idamlar meselesini gündemine alması hem TSK içerisinde hem siyasi partiler arasında hem de Erim tarafında rahatsızlık yaratmıştır.³⁴⁵³

İnönü, Meclis kürsüsünden yaptığı "öteden beri siyasi suçlar yüzünden idam olmaması fikrindeyim" demiş ve Millet Meclisi tarafından çıkarılacak bir kanunla siyasi suçlar için idam cezasının kaldırılmasını istemiştir. İnönü'nün bu teklifi karşısında Meclis içerisinde sağ partiler tarafından büyük gürültü koparılmış ve mahkemeler devam ederken bu konuşmanın mahkemelere müessir edeceği belirtilerek tepki gösterilmiştir. Aynı zamanda bunların siyasi suç olmadığı ifade edilerek Talat Aydemir'in neden idam edildiği hatırlatması yapılmıştır.³⁴⁵⁴ İnönü'den sonra kürsüye gelen bütün siyasi partilerin, MGP-DP-AP, sözcüleri idamların yapılması yönünde ve sıkıyönetimin devam etmesinden yana konuşmalar yapmışlar ve İnönü'ye karşı sert tepki göstermişlerdir.³⁴⁵⁵ Başbakan Erim, İnönü'nün sıkıyönetimin kaldırılmasını istemesine karşı durarak bu hususta şunları söylemiştir:

Bu gün hükümette üyesi bulunan, hükümete üye vermeye razı olmuş olan partilerimizin hepsi, bu sıkıyönetim uzatılmasına olumlu oy versinler...Sıkıyönetim gibi bir konuda, CHP ile hükümette görev almış üyeleri bulunan öbür partilerin, hükümete güven oyu vermiş öbür partilerin ayrı kamplara bölünmeleri, korkarım ki yurdumuzun şu saatten sonraki idaresinde sakıncalı etkilerini gösterir. Büyük endişem buradan doğmaktadır.³⁴⁵⁶

Erim'e göre, kendi Hükümeti'nin yaşaması ve söz verdiği reformlarını yapması siyasi partiler arasında iyi ilişkilere ve bu partilerin kamplara ayrılmamalarına bağlıdır. İşte bunu iyi

³⁴⁵⁰ Erim, 2005: 992.

³⁴⁵¹ TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s. 189.

³⁴⁵² TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s. 196.

³⁴⁵³ Erim, 2005: 995-996.

³⁴⁵⁴ TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s. 197-198.

³⁴⁵⁵ TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s. 198-209.

³⁴⁵⁶ TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s. 214.

bilen Erim, Meclis'teki bu konuşması ile siyasi partileri kamplara ayırmamaları konusunda uyarmaktadır.

Erim, idamlar konusunda ise İnönü'ye davalar devam ederken Meclis kürsüsünden görüş belirtmenin yanlış olduğunu ifade etmiştir.³⁴⁵⁷ TBMM'de yapılan görüşmeler sonrasında yapılan oylamada sıkıyönetim, iki ay daha uzatılmıştır. Fakat İnönü ve CHP, sıkıyönetimin 2 ay daha uzatılmasına ret oyu vermiştir.³⁴⁵⁸

İnönü'nün Millet Meclisi'nde idamlar ve sıkıyönetim aleyhine konuşması, bununla birlikte sıkıyönetimin uzatılmasına ret oyu vermesi Genel Kurmay Başkanı Tağmaç'ı sinirlendirmiştir. Böylece İnönü ile Tağmaç arasında ilk çatışma ve sürtüşme burada başlamıştır.³⁴⁵⁹ Yukarıda “İdam Tartışmaları” başlığı altında bunun ayrıntıları anlatıldığı için bir daha burada anlatılmayacaktır.

İnönü'nün, Hükümet'i yarım yamalak desteklemeye başlaması nedeniyle İnönü, 27 Ocak 1972 tarihinde Sunay'a verilmek üzere bir istifa mektubu kaleme almıştır. İstifa edeceğinden Tağmaç'a bilgi veren Erim'i, istifadan Tağmaç ve İnönü'nün Hükümet'i destekleyeceğine dair radyodan demeç vermesi vazgeçirmiştir.³⁴⁶⁰ İnönü'nün bu beyanıyla Erim, istifadan vazgeçmiş, Tağmaç'ın İnönü ile arası düzelir gibi olmuş, fakat kısa bir süre sonra ortaya çıkacak olan Sıkıyönetim Savcıları ile İnönü arasındaki sürtüşme bu sefer daha büyük gerilimlere neden olacaktır.

1972 yılının Şubat ayında başlayan Dev-Genç davası iddianamesinde sıkıyönetim savcıları, anarşi olaylarından CHP'yi sorumlu tutmuştur.³⁴⁶¹ CHP ve İnönü, 1938'den beri ülkede ortaya çıkmış olan bütün siyasi olaylar ve hareketler nedeniyle sorumlu tutulmuştur.³⁴⁶² Erdal İnönü de Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ndeki olaylardan dolayı suçlu gösterilmiştir.³⁴⁶³

Bu olayın neticesinde bir hükümet bunalımının çıkabileceğini düşen Erim, hemen bu olayın büyümeden kapanması için harekete geçmiştir. Erim, önce Tağmaç'a giderek sıkıyönetim savcısının İnönü ve oğlu Erdal İnönü'yü eleştirmesinin doğru olmadığını aktarmıştır. Tağmaç, Erim'in itirazına sıkıyönetim savcılarının iddianamelerine önceden ne yazacaklarını kimsenin bilmediğini ve onların kendiliğinden böyle bir şeyi yazdıklarını belirterek şeklinde cevap vermiştir. 28 Şubat'ta İnönü'ye giden Erim, İnönü'yü çok sinirli görmüştür. Sıkıyönetim savcılarının, sıkıyönetim komutanlarından emir almadan

³⁴⁵⁷ TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s. 214-215.

³⁴⁵⁸ “İnönü sıkıyönetim ve idamlara karşı çıktı”, *Hürriyet*, 25.01.1972.

³⁴⁵⁹ Erim, 2005: 995.

³⁴⁶⁰ Erim, 2005: 996.

³⁴⁶¹ “Dev-Genç Sanıklarından”, *Dünya*, 25.02.1972.

³⁴⁶² “CHP, altı sıkıyönetim savcısına karşı hükümeti göreve çağırdı”, *Hürriyet*, 2.03.1972.

³⁴⁶³ Erim, 2005: 1000.

kendiliklerinden Dev-Genç iddianemesinde CHP'yi ve kendisini eleştirdiğini anlatmasına rağmen İnönü, Ankara Sıkıyönetim Komutanı'nın bundan haberinin olmamasının ihtimal dışı olduğunu söylemiştir. İnönü'nün sert çıkışına karşı, Erim'in kanunun böyle olduğunun altını çizmesi üzerine İnönü, savcıların görevden alınmasını istemiştir. Erim de kanuna göre hareket edeceklerini belirtmiştir.³⁴⁶⁴

İnönü ile görüşmesinin ertesi günü Erim, aynı konuyu bu sefer de Yüksek Askeri Şura Üyeleri ile değerlendirmiştir. Komutanlara İnönü ile görüşmesinin içeriğini aktaran Erim, Batur hariç diğer komutanlardan İnönü'nün aşırı alınganlık gösterdiği cevabını almıştır. Komutanların ortak görüşü, "İnönü için savcıların yazdığı az bile. Gençleri kışkırtmadı mı? Erdal İnönü de Orta Doğu Teknik Üniversitesi olaylarından dolayı suçlu" şeklinde olmuştur. Erim, Sunay ile de görüşerek sıkıyönetim savcıları konusunu ele almıştır. Sorunun çözümü noktasında ya Tağmaç'ın ya da Ankara Sıkıyönetim Komutanı Semih Sancar'ın İnönü ile görüşmesini ve görüşmede kendisine karşı komutanlığın üst kademesinde kötü bir niyetin olmadığına bildirilmesi gerekliliğine Erim işaret etmiştir. Ayrıca Sancar, savcıların iddianamedeki CHP ile ilgili olan kısmı kimseye danışmadan kendi kendilerine yazdıklarını İnönü'ye aktarmalıdır. Sunay, Erim'in sorunun çözümünde orta koymuş olduğu teklifi onaylamıştır. Sunay'ın talimatı ile Erim ile Tağmaç, İnönü ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Tağmaç, Dev-Genç iddianamesini önceden ne kendisinin ne de üst kademedeki hiçbir komutanın okumadığını, bilgisinin bile olmadığını belirtmiş ve İnönü bu konuda ikna edilmiştir. Fakat İnönü, savcıların cezalandırılması konusunda ısrarcı olmuştur. Tağmaç ve Erim, "Bunun için bir şey diyemeyiz. Kanun yetki nedir? Yetki var mıdır? Kimindir? İnceleteceğiz" demiştir. Savcılarını cezalandırma konusunda ısrarını sürdüren İnönü, kanunda boşluğun olması durumunda bunu doldurabileceklerini söylemiştir.³⁴⁶⁵ Erim, kuvvet komutanları ve Cumhurbaşkanı nezdinde yaptığı bütün girişimlerine rağmen savcılar sorununda İnönü'yü bir türlü tam manasıyla tatmin edememiştir.

2 Mart 1972'de CHP, savcılara karşı sert bir bildiri yayınlamıştır. "Savcılar Anayasaya göre işleyen bir adil nizamın memurları olarak vazife yapmayı kabul etmez görünüyorlar" denerek savcılarının hukuki yetkilerini aştıkları belirtilmiştir. Ardından da Hükümet, söz konusu savcılar hakkında işlem yapmaya davet edilmiştir. CHP'yi suçlayan savcılarının yetkilerinin sınırını aştığı da belirtildikten sonra bu hareket, kanun dışı bir tecavüz hareketi olarak tanımlanmıştır. CHP yayınladığı bu bildiride Hükümet'i savcılar konusunda harekete geçmeye çağırmıştır.³⁴⁶⁶ Nihat Erim, bu bildirinin yayınlanmasına engel olmaya çalışmasına

³⁴⁶⁴ Erim, 2005: 1000-1001.

³⁴⁶⁵ Erim, 2005: 1001-1002.

³⁴⁶⁶ "CHP'ye göre iddialar: Tecavüz", *Cumhuriyet*, 02.03.1972.

rağmen bunda başarılı olamamıştır. Bunun üzerine büyümekte olan bunalımı hafifletmek adına Adalet ve Milli Savunma Bakanlarına birer yazı yazarak sıkıyönetim makamları ile Hükümet arasındaki ilişkilerin CHP'nin yaptığı şikâyet açısından incelenmesi istemiştir. CHP'nin savcılar hakkındaki Hükümet'e yaptığı şikâyetler Bakanlar Kurulu'nda da ele alınmış ve şikâyetlerin Hükümet tarafından incelendiği basına duyurulmuştur.³⁴⁶⁷ Erim'in bu hamlesi ile savcılarla İnönü arasındaki çatışma çok kısa süreliğine de olsa engellenebilmiştir.

Bu arada idamlar meselesi yukarıda “ıdam tartışmaları” başlığı altında da anlatıldığı üzere, Millet Meclisi'nde Erim'in bütün çabalarına rağmen kendi düşüncelerine aykırı olarak belirleme başlamıştır. 10 Mart 1972 tarihinde Millet Meclisi idamları tasdik etmiştir.³⁴⁶⁸ Ardından Cumhuriyet Senatosu'nda da Gezmiş ve arkadaşlarının idamının onaylanması İnönü'yü harekete geçirmişti. İnönü idamları durdurmak için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmaya hazırlanırken³⁴⁶⁹ Erim de infazların gerçekleşmesini engellemek için Cumhurbaşkanı'na, Adalet Bakanı'na ve Sıkıyönetim Komutanlığı'na yazdığı mektuplarla infazları geciktirmeye çalışmıştır. Çünkü Erim'e göre, Anayasa Mahkemesi'nden farklı bir kararın çıkması geri dönülmesi imkansız kötü sonuçlar doğurabilirdi. İşte Erim'in bu engelleme çabaları idam taraftarı olan sağ partiler tarafından eleştirilerek Erim yıpratılmaya çalışılmıştır.³⁴⁷⁰ Böyle bir ortamda Erim, 18 Mart'ta çıkacağı Amerika Gezisi dönüşünde Başbakanlık'tan istifa edeceğini Sunay'a bildirmiştir.

Erim'in istifa etmeye karar vermesinde sadece idamlar meselesi değil, aynı zamanda sıkıyönetim savcılarının hazırladıkları Dev-Genç iddianamesinde, çıkan anarşi olaylarından İnönü'yü ve CHP'yi suçlamış olması ve bunun da sonuç olarak İnönü-TSK çatışmasına neden olması da etkili olmuştu.³⁴⁷¹ Bu çatışmada Erim, TSK-İnönü çatışmasının arasında kalmıştı.

Diğer bir sebep ise partiler içi, partiler arası çatışmaların ve partilerin hükümete karşı tutumlarının iyiye doğru değil, kötüye doğru gitmeye başlaması da Erim'in istifa etmeye karar vermesinde etkili olan bir başka sebepler zinciridir.³⁴⁷² Nihat Erim, siyasi partilerin bu durumunu Namık Kemal'in, “Memleket bitti, yine bitmedi hala sen ben; Bize bu hal ile bizden büyük olmaz düşmen” sözleriyle özetlemektedir. Diğer yandan Erim'in gözlemlediklerine göre, komutanlar arasında da görüş birliği olmayıp Tağmaç'ın dışındaki komutanlar “binbir oyun peşindedir”. Yine de Erim, Amerika Gezisi öncesinde CHP, AP,

³⁴⁶⁷ Erim, 2005: 1002; “Bakanlar Kurulu CHP'nin şikâyetlerini inceledi”, *Akşam*, 03.03.1972.

³⁴⁶⁸ “Meclis, Gezmiş, Aslan ve İnan'ın idamını kabul etti”, *Akşam*, 11.03.1972.

³⁴⁶⁹ “İdamlar konusu senatoda ele alındı”, *Akşam*, 17.03.1972; “CHP Anayasa mahkemesine başvuracak”, *Akşam*, 17.03.1972.

³⁴⁷⁰ Erim, 2007: 557.

³⁴⁷¹ Erim, 2005: 1013.

³⁴⁷² Erim, 2005: 1013.

MGP, DP ve Cumhurbaşkanlığı Kontenjan Grubu ve Milli Grup Başkanlarına kendisi Amerika'dan dönünceye kadar düşünceleri konusunda birer mektup göndermiştir. Erim, mektubunda öte yandan parti liderlerinden, “memleketin halini ve ihtiyacını bildiren, anayasa ve kanunlarda yeni değişiklikler” istemiştir.³⁴⁷³ Erim'in, parti liderlerinde gönderdiği mektup, 27 Mart 1972'de basında yayınlanmıştır.³⁴⁷⁴ 4 sayfalık mektubunda, “Türkiye'nin düzeni için Anayasada ve bazı kanunlarda yeni değişikliklere ihtiyaç olduğunu” belirtmiş ve komünistleri devlet dairelerindeki kilit noktalarından ve üniversitelerden tasfiye için düşündüğü bazı tedbirleri açıklamıştır. Aynı zamanda Erim, bir Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin (DGM) kurulmasını teklif etmiştir. Kurulacak olan DGM, Ankara'da bulunacak ve komünist, anarşist ve Maoçu kişilerle devlet güvenliği aleyhindeki diğer suçları yargılayacaktır. Devlet dairesine sızmış komünistleri kolaylıkla tasfiye etmek ve tasfiye ettikten sonra geri dönmelerine engel olmak adına kanunlarda yasal değişiklikler yapılacaktır. Üniversitelerde komünist üyelerinin varlığından söz edilen mektupta, onların da tasfiyesini mümkün kılacak kanuni değişikliklerinin yapılmasının altı çizilmiştir. Parlamento çalışmalarının daha hızlı işleyebilmesi adına Meclis iç tüzükte ve Anayasa'da bazı değişikliklerin yapılmasının öneminden söz edilmiştir. Sıkıyönetimden beklenen faydayı arttırmak için Anayasa ve kanunda yine değişiklikler yapılacaktır. Son olarak Erim, mektubunda, “Bu ilkelerin dışında rejimin normal işleyebilmesi için istenen çeşitli tedbirlerle parti liderlerin teklifleri ve görüşmeler sırasında ihtiyaç bulunduğu tespit edilecek diğer hususlar Anayasa ve kanun değişiklikleri ile gerçekleştirilecektir” demiştir.³⁴⁷⁵

Öte yandan Nihat Erim, Amerika Gezisi'nden bir gün önce İnönü ile bizzat görüşmüş ve savcı meselesinden dolayı komutanlara karşı girişilen mücadeleyi tasvip etmediğini belirterek İnönü'yü uyarmıştır. Erim, “Herhalde ben başbakan iken bu mücadele olamaz” diyerek kendisinin Başbakanlık'tan çekileceğini ima etmiştir.³⁴⁷⁶ Erim'in savcı meselesinin uzaması halinde çekileceğini ima etmesine rağmen İnönü, Erim ile yaptığı görüşmeden hemen sonra gazetecilere verdiği röportajda yine savcılar aleyhinde konuşmuştur. Gazetecilerin, “Paşam, daha önceden askeri savcılarla ilgili olarak hükümete yazmış olduğunuz mektup, bunun cevabını aldınız mı?” sorusuna İnönü, “Bunun cevabını aldım, yoktur bir şey diyorlar. Şimdi o münakaşayı giderayak, Başbakan giderken bu münakaşayı açmak istemiyorum. O münakaşa duruyor daha” şeklinde cevap vermiştir. “Aldığınız cevap sizi tatmin etti mi?” sorusuna İnönü'nün verdiği cevap “Şimdi bırak canım

³⁴⁷³ Erim, 2005: 1011.

³⁴⁷⁴ “Başbakan Erim'in liderlere yazdığı mektup açıklandı”, *Hürriyet*, 27.03.1972.

³⁴⁷⁵ “Komünist Prof'ları tasfiye etmek için Anayasa değişecek”, *Tercüman*, 27.03.1972.

³⁴⁷⁶ Erim, 2005: 1013.

bunu, uzatma, neyi tatmin edecek?”³⁴⁷⁷ şeklinde olmuştur. Aslında kendisi ile savcılar arasında tartışmanın daha uzun günler devam edeceğinin işaretini vermiştir.

Yukarıda yine “İdam Tartışmaları” başlığı altında anlatıldığı üzere, Nihat Erim, 18-24 Mart 1972 tarihleri arasında Amerika’da bulunduğu sırada Gezmiş ve iki arkadaşının idamı meselesi Hükümet ve Erim yıpratılarak siyasi partiler tarafından ateşli bir şekilde tartışılmıştır. Erim’in bütün engel olmak istemesine rağmen Sunay, Gezmiş ve iki arkadaşının idam yasasını onaylamıştır.³⁴⁷⁸

Amerika Gezisi’nden döndükten sonra ülkede partilerin bir birleri ile mücadelesini ve partilerin Hükümet’i desteklemekten vazgeçtiklerini müşahade eden Erim, 25 Mart 1972’de sabah yapılan MGK Toplantısı’nda, partilerin iç durumunu, kendi aralarında kötüye giden ilişkilerini, Meclis’ten vergi kanunlarının bile çıkmamış olmasını, idamlar konusunda kendisinin bilgisinin dışında acelelik gösterilmesini ve İnönü’nün savcılar ve komutanlarla çatışmasını gerekçe göstererek Başbakanlık’tan istifa etmek istediğini açıklamıştır. Nihat Erim;

Bu olağan üstü ortamda bir yıl başbakanlık etmek insanı çok aşındırır. Şimdi ben çekileyim. Yerime taze bir güçle bir başkasını getiriniz. Rejimi, parlamentoyu, demokrasiyi yaşatmak için bu yeni ve taze güç çalışsın. Ben de yeniden hem fizik, hem de moral güç kazanayım. Demokrasilerin faydasın budur. İnsanlar değişir, rejim yıpranmaz. Altı ay bir yıl sonra gene bana ihtiyaç duyulursa sağlam, tazelenmiş olarak hazır bulunurum,

şeklindeki sözleriyle komutanları ve Sunay’ı ikna etmeye çalışmıştır. Erim’in istifasına başta Sunay karşı çıkmıştır. Sunay, Erim’e kendisinin Amerika’dan başarılı bir şekilde döndüğünü ve iç politikayı da gayet idare ettiğini belirterek “Suyu geçerken, at değiştirilmez” demiştir. Tağmaç ise Erim’in partiler hakkında yaptığı şikâyetler konusunda haklı olduğunu, ancak bunun tedbirinin istifa olmadığını ve onu yerine Meclis kürsüsünden partilere ‘Aklınızı başınıza alın’ diyerek sert çıkmak olduğunu belirtmiştir. Meclis’te sıkıyönetimin uzatılması toplantısında kendisinin bu tavsiyesine uymasını Erim’den isteyen Tağmaç, aynı zamanda Meclis’ten kanun gücünde kararname çıkartma yetkisini istemesinin uygun olacağını ifade etmiştir. Erim, Tağmaç’ın tavsiyelerine uymayacağını belirtmekle birlikte istifasının doğru olacağı konusunda yine ısrarcı olmuştur.³⁴⁷⁹ Sunay ve Tağmaç’ın istifa edilmemesi yönünde baskıları üzerine Erim, Kurul’a en son şu şekilde bir teklifte bulunarak istifa meselesini o günlük rafa kaldırmıştır:

³⁴⁷⁷ “İnönü dün Erim’le görüştü”, *Dünya*, 18.03.1972.

³⁴⁷⁸ “Cumhurbaşkanı Sunay idamları dün tasdik etti”, *Dünya*, 24.03.1972.

³⁴⁷⁹ Erim, 2005: 1013-1014.

Bu gün öğleden sonra TBMM’de sıkıyönetim uzatılması görüşülecek. Toplantıda bakacağım partilerin tutumuna, İnönü’nün tutumuna. Eğer ümit görmezsem, benim hükümette kalmamın yararlı olacağı şeklinde bir ümit görmezsem, o zaman çekilme kararında ısrar edeceğim. Onun için, Milli Güvenlik Kurulu’nu birkaç gün sonra tekrar toplayalım, orada bugün mecliste alacağım intibaa göre kesin kararımı arz edeceğim.³⁴⁸⁰

Erim, MGK Kurulu’ndan çıktıktan sonra TBMM Birleşik Toplantısı’na katılmıştır. Yukarıda idamlar konusu anlatılırken de ifade edildiği üzere, Demokratik Parti adına konuşan Faruk Sükan, idam tartışmalarında hem CHP’nin tutumunu eleştirmiş, hem de Nihat Erim’i ve Hükümeti’ni sert dille eleştiri konusu yapmıştı.³⁴⁸¹ Meclis toplantısı sırasında İnönü, savcılar konusunu tekrar açarak bu konuda Hükümet’in tutumunu sert bir dille eleştirmiştir. Kendilerinin savcılardan şikâyetçi olduklarını, bunu Hükümet’e bildirdiklerini, fakat Erim’in bu şikâyetler karşısında “Savcıların görev sınırını aşmadıklarını, bu sebeple haklarında bir işlem yapılmasına lüzum görülmediğini” şeklinde bir cevap verdiğini açıklamıştır. “Hükümetin, ‘kasıtlı bir kötöleme tespit edilememiştir’ demesi gerçekten hayret edilecek bir görmemezliktir” demiştir. Başbakan Erim’in bu meseleyi kapatmaya çaba gösterdiğini ileri dürmüştür. “Meseleyi çekip uzatmakta fayda görmüyoruz. Yalnız ne kadar büyük bir haksızlığa uğradığımızın kamuoyunda iyice belli olmasını tarih gerçeği olarak vazife sayıyoruz” diyerek, savcıların iddianamesinde bölümler okumuş ve CHP ile ilgili iddiaları “Kaba bir yalan” olarak nitelemiştir. Daha sonra İnönü, açtığı konu üzerinden ordunun içerisine sağ ve sol cenahtan sızıntıların olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

Savcıların bu hareketi kendi başlarına kalamaz. Ordumuz hiç şüphesiz müesseselerimizin en sağlam ve en güçlüsüdür. Geçirdiğimiz zamanlarda ordumuza da cemiyet hastalıklarının bulaştığı görülmektedir. Bu iki şekilde görülüyor. Birincisi savcılar kanalıyla sağ akım hastalığıdır. Elbet savcılar destekleyenler arasında sağ akıma istidat sahiplerinden bulunacaktır. İkincisi sol akımın orduya bulaşmasıdır. Tutukluların askeri cezaevinden kaçırılmaları bu durumu meydana çıkarmıştır. Gerek savcılar gerek kaçırmalar hastalıklarını bilmek ve söylemek ordumuzun gücünü azaltmaz. Çünkü ordumuz sağlam bünyesinde her iki hastalığı yenecek kudrettedir.

İnönü, ordunun bu hastalıklardan kurtulup görevine dönmesi için ona yardımcı olunması gerektiğini söylemiş ve “orduya yapılacak başlıca yardım, onu bugünkü Sıkıyönetim görevinden bir an önce kurtarmaktır” diyerek sıkıyönetimin bazı illerde en azından kaldırılmasını istemiştir.

³⁴⁸⁰ Erim, 2007: 556.

³⁴⁸¹ Erim, 2007: 560-564; “Kavga çıkaran CHP’liler Meclisi terk ettiler”, *Dünya*, 26.03.1972.

İnönü, sıkıyönetimin uzatılmasının aleyhinde görüş bildirirken; AP, DP ve MGP, lehinde görüş bildirerek olumlu oy vereceklerini açıklamışlardır.³⁴⁸² Sıkıyönetimin uzatılması görüşmelerinde AP milletvekili İsmail Hakkı Şengüler tarafından ortaya atılan “Bütün anarşistlerin tahrikçisi, bütün anarşinin destekçisi, bütün bu hareketlerin başı, gövdesi ve kökü başta ismet İnönü’dür” şeklindeki iddia nedeniyle AP’lilerle CHP’ler arasında büyük bir kavga çıkmıştır. Tekmeli yumruklu kavga sonrasında CHP’liler, Meclisi terk etmişlerdir.³⁴⁸³ Sıkıyönetim, Meclis oturumu sonunda AP-MGP-DP’nin oylarıyla 2 ay daha uzatılmıştır.³⁴⁸⁴ CHP yine sıkıyönetimin uzatılmasına ret oyu vermiştir.

İşte Nihat Erim, 25 Mart’taki sıkıyönetimi görüşen TBMM Birleşik Toplantısı’nda şahit olduğu manzara karşısında istifa etme gerekçesinde ne kadar haklı olduğunu bir kez daha görmüştür. 25 Mart 1972 tarihli MGK toplantısında alınan karar gereğince, MGK, Erim’in istifasını tekrar görüşmek üzere toplanmıştır. Toplantıda 12 Mart Muhtırası’nın aşındığını anlatarak hazırlamış olduğu istifa mektubunu okumuştur. Mektupta aynı zamanda siyasi partilerin hangi davranış içerisinde oldukları yazılıydı. Erim, “Dönüm noktasındayız. Bu böyle devam edemez. Etmesi zararlıdır. Bir yıldır ben yoruldum, aşındım, partiler üzerindeki etkimi kaybettim. Taze bir güçle gelecek bir yeni başbakana görevi vermek lazım” demiştir. Başta Tağmaç olmak üzere, bütün komutanlar ve Bakanlar, Erim’e hak vermekle birlikte Başbakanlık’tan çekilmenin doğru olmayacağını, zamansız olacağını veya gerekçenin yeterli olmadığını ifade ederek istifaya karşı çıkmışlardır.³⁴⁸⁵ Uzun süren tartışmalı MGK’da Erim, istifasını geri almayacağını Sunay’a söylemesi üzerine Sunay, Erim’e istifasını kabul ettiğini, fakat yakın bir zamanda Türkiye’yi ziyaret edecek olan Sovyet Devlet Başkanlığı’ndan Podgorni’nin Türkiye’den ayrılmasına kadar görevine devam etmesini rica etmiştir. Erim, Sunay’ın bu ricası kabul etmiş ve 17 Nisan 1972 tarihine kadar görevinin başında bulunmuştur.³⁴⁸⁶

Nihat Erim’i istifaya götüren sebeplerini şöyle toparlayabiliriz. Erim Hükümeti, kurulur kurulmaz, siyasi partiler Hükümet’i destekleme sözünü unutarak seçim yatırımı için birbirleriyle çekişmeye başlamışlardır. Ayrıca Hükümet’in önem verdiği reformlar ve Anayasa değişiklikleri konusunda siyasi partiler gönülsüz hareket etmişlerdir. Süleyman Demirel, Erim’i destekler gibi hareket etmiş, ancak her fırsatta Hükümet’e ve Erim’e karşı çıkmıştır. İnönü ise daha ilk andan itibaren siyasi suçlar için idam meselesini açmıştır. Bu durum Meclis içerisinde hem bütün siyasi partilerle CHP arasında sürtüşmelere neden olmuş

³⁴⁸² “Sıkıyönetim 2 ay daha uzatıldı”, *Akşam*, 26.03.1972.

³⁴⁸³ TBMMTD, C.11, T.11, B.8, s. 324-326.

³⁴⁸⁴ “Sıkıyönetim iki ay daha uzatıldı”, *Tercüman*, 26.03.1972.

³⁴⁸⁵ Erim, 2005: 1013-1015.

³⁴⁸⁶ Erim, 2007: 555.

hem de İnönü-TSK çatışmasına dönüşmüştür. İdamlar konusunun dışında İnönü'nün sıkıyönetimin karşısında da yer alması yine TSK ile CHP'nin çatışmalarına neden olmuştur. Bu esnada Ankara sıkıyönetim savcılarının Dev-Genç iddianamesinde CHP ve İnönü'yü bütün anarşi olaylarından dolayı suçlaması TSK-İnönü çatışmasını daha da derinleştirmiştir. Parlamento'ya dayalı olarak kurulan ve Meclis'teki siyasi partilerin desteği ile reformları gerçekleştirmek isteyen Erim'i ve Hükümeti'ni bu durum, zor durumda bırakmıştır. TSK-Siyasi Partiler-Sunay arasında üçlü denge kurarak Hükümet icraatlarını yürütme politikası güden Erim, bu dengeyi kurmada zorlanmaya başlamıştır. Bu üçlü denge arasında patlak veren çatışmada Erim, arada kalmış ve yıpranmaya başlamıştır. Öte yandan Erim'in istediği hiçbir reform ve Anayasa değişiklikleri de partilerin destek vermemesi nedeniyle yapılamamıştır. Bütün bunları göz önüne alan Erim, artık Başbakanlık görevinden ayrılmanın zamanın geldiğine karar vererek istifa etmiştir.

Nihat Erim, hatta Türkiye'yi ziyarete gelen Sovyet Devlet Başkanı Podgorni'ye istifasının gerekçesini, "Yapmasam ya sağın, ya ordunun esiri olacaktım. Bunu istemiyorum. Daha ağır bunalımları önlemek için ben çekilmeliydim"³⁴⁸⁷ şeklinde açıklamıştır.

4.8.4.1. Nihat Erim'in İstifasının Yankıları ve Değerlendirmeler

Sovyet Rusya'dan gelen misafir Podgorny'nin gezisini tamamlayıp Türkiye'den ayrıldığı gün, Cumhurbaşkanı Sunay da Nihat Erim'in 27 Mart 1972 tarihli istifasını kabul etmiştir. İstifasını kabul ettiğine dair Erim'e gönderdiği mektupta Sunay, "...Aşırı yorgunluğunuz nedeniyle bu günden itibaren özürü ve mezun sayılmanız ve bunun için de Başbakanlığa, Milli Savunma Bakanı Ferit Melen'in vekalet etmesi hakkındaki teklifleriniz uygun görülmüştür"³⁴⁸⁸ diyerek Erim'in hem istifasını kabul ettiğini bildiriyor hem de yeni hükümet kuruluncaya kadar Başbakanlığa vekil olarak Erim'in de tavsiyesi ile Ferit Melen'i görevlendirdiğini açıklıyordu. Bakanlar Kurulu da yeni hükümet kuruluncaya kadar iş başında kalmaya devam edecektir. Böylece reform yapma düşüncesi ile ikinci kez iş başına gelen Erim, 3 ay 25 gün sonra büyük bir hayal kırıklığı ile istifa etmek zorunda kalmıştır.

Nihat Erim'in istifasını değerlendiren Cumhurbaşkanı Sunay'a göre, Erim üzerinde "Had şekilde İnönü korkusu" vardır ve Erim, Hükümet'ten CHP'nin ayrılması durumunda görev yapamayacağı endişesi içerisindeydi. Zaten istifasını Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken'e açıklarken istifasının gerekçesini O'na, "İsmet Paşa ile Komutanlar arasına girememem" şeklinde ifade etmişti. Bu da Sunay'ın değerlendirmesini destekler niteliktedir.

³⁴⁸⁷ Erim, 2005: 1024.

³⁴⁸⁸ "Erim'in istifası kabul edildi", *Akşam*, 18.04.1972.

Cumhurbaşkanı Sunay, Erim'in istifası ile ilgili başka bir değerlendirmesinde de oldukça sert ve kızgın bir açıklamada bulunmuştur:

Nihat Erim Amerika'ya gitti geldi. Bu arada Podgorni de geldi gitti. Gerek Amerika'da ve gerek buradaki temaslar çok iyi oldu. İyi neticeler verdi. Ekonomimiz yüz güldürücü bir durum aldı. Buna rağmen böyle bir zamanda 'bu zatışerif' istifa etti. 'Yapamayacağım' diye tutturdu. Ne diyelim? Arkadan yeni hükümet kuruluncaya kadar da izin istedi. Çok canım sıkıldı. Belki bir daha başbakan olmak aklımdan geçer diye bunu aklımdan çıkarması için uçağın kapısında istifasının kabul edildiğini bildiren kağıdı verdirdim. Bir daha dönmesin, dönmeyi düşünmesin diye böyle yaptım.³⁴⁸⁹

Sunay, Erim'e üçüncü defa Başbakanlık görevi vermek istemediğini belirtmiştir. Fakat AP'li İhsan Sabri Çağlayangil, Erim'e üçüncü defa hükümeti kurma görevi kendisine verilmesi halinde reddedip etmeyeceğini sormuştur. Erim ise eski Hükümet dönemindeki AP'nin kendisine karşı tavrını hatırlatarak o şartlarda asla görev kabul etmeyeceğini bildirmiştir.³⁴⁹⁰

Süleyman Demirel ise Erim'in istifasından sonra Sunay ile yaptığı bir görüşmesinde Erim'in istifasından memnun olmuşçasına Erim ve O'nun kurduğu Hükümet hakkında şunları söylemiştir: "Tarafsız başbakandan başlayalım. Bir partiden istifa ettirme yoluyla tarafsız hale getirilmesi mümkün olmamıştır. Bu hususu size Ekim ayında söyledim ben. Kendisinin yüzüne de söyledim. Nihat Erim, 12 Mart'tan sonra iktidarı AP'den alıp CHP'ye teslim etmiştir".³⁴⁹¹

Birinci Erim Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Osman Olcay, Erim'in istifasını yerinde bulmuştur.³⁴⁹² 11'lerden Dış Ekonomik İlişkiler Eski Bakanı Özer Derbil, "İstifanın zamanını en iyi taktir edecek kimse kendisidir. Sayın Erim de bunu taktir etmiş ve istifa etmiştir" diyerek görüşünü açıklamıştır. Devlet Eski Bakanı Mehmet Özgüneş ise, "İstifaya gerçekten çok üzüldüm. İyi bir başbakandı. Vatansaver bir insandı. İstifası memleket için bir kayıptır" demek suretiyle üzüntülerini dile getirmiştir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Eski Bakanı İhsan Topaloğlu, istifanın demokrasilerde normal bir şey olduğunu ifade etmiştir.³⁴⁹³

CHP'li Oğuz Bekata Erim'in istifa etmekle doğru bir hareket yaptığını Erim'e şu gerekçelerle ifade etmiştir: "AP ve MGP idamları da senin zamanında yaptırdıktan sonra seni düşüreceklerdi". Bekata'nın idamlar konusundaki bu teşhisine Erim de hak vererek, "Onlar beni bütçeden hemen sonra düşüreceklerdi, fakat idamlar için tehir etmişlerdi, oyun yarım

³⁴⁸⁹ Arcayürek, 1985c: 282-283.

³⁴⁹⁰ Erim, 2005: 1027-1028.

³⁴⁹¹ Arcayürek, 1985c: 286.

³⁴⁹² Erim, 2005: 1028.

³⁴⁹³ "11'lerden bazıları Erim'in istifasına üzüldü, bazıları ise iyi karşıladı", *Hürriyet*, 21.04.1972.

kaldı ben istifa edince” demiştir.³⁴⁹⁴ Yukarıda idam meselesinden bahsedilirken Nihat Erim’in istifa etmesinde idamların kendi görüşünün dışında belirmeye başlamasının önemli oranda etkili olduğu vurgulanmıştı. İşte Erim, idamların kendi döneminde gerçekleşmesini istifa etmek suretiyle engellemiştir. AP ve MGP’nin kendisi üzerinde oynadığı oyunlarını bozmuştur.

Cevdet Aykan’dan Erim’e gelen bilgiye göre, TSK içerisindeki üst rütbeli komutanlar da Erim’in istifa etmesi nedeniyle Erim’e kızgındılar. İzmit’ten Erim’i ziyarete gelen 15. Kolordu Komutanı Turgut Sunalp, Vali Ertuğrul Süer, Belediye Başkanı Erol Köse de Erim’in istifasını doğru bulmamışlardır.³⁴⁹⁵ Fransa Büyükelçisi Erim’in istifasının tam zamanında olduğunu kaydederek Elysee Sarayı’nın da böyle düşündüğünü belirtmiştir.³⁴⁹⁶ Erim’in istifa etmesine en çok sevinen Erim’in eşi Kamile Hanım olmuştur. Gazetecilere verdiği demecinde “Kocam bir yıldır adeta nefes bile almadan geceli gündüzlü çalıştı. Çok yoruldu. Biraz da başka bir arkadaşı çalışsın. Eşimin sıhhati ve dinlenmesi bakımından istifasına en çok ben sevindim”³⁴⁹⁷ demiştir. Erim’in istifasına sevinenlerden bir diğeri ise Erim’in annesi Macide Erim olmuştur. “Oğlum, memlekete vazifesinde elinden gelen gayreti gösterdi. Bu uğurda sağlığını bile tehlikeye attı. Bu yüzden istifasına en çok ben sevindim” demiş ve oğlunun dinlendikten sonra eskisi gibi memleket vazifesinde geri döneceğini açıklamıştır. Macide Erim, oğlunun milletin en çok şikayetçi olduğu asayiş ve pahalılık gibi sorunları başarılı bir şekilde çözdüğünü de kaydettikten sonra istifasının tek nedeninin yorgun düşmüş olması olduğunu ileri sürmüştür.³⁴⁹⁸ Nihat Erim, bu yorgunluğunu Dragos’taki evinde dinlenerek atlatmaya çalışacaktır.³⁴⁹⁹ Bu arada Başbakanlık görevinden istifa etmesinden hemen sonra gözlerinde rahatsızlık ortaya çıkmıştır.³⁵⁰⁰

Erim’in Başbakanlığı bırakmasından sonra İnönü, Erim ile yaptığı ilk görüşmede istifanın bütün kabahatini komutanlara yükleyen bir değerlendirmede bulunmuştur. İnönü, Erim’i “seni dinlemediler, onlara söz geçiremedin” diye suçlayınca Erim, buna itiraz ederek Başbakanlıktan çekilmesinin çeşitli sebepleri olduğunu ifade etmiştir. İnönü’nün sıkıyönetim savcıları sorunu nedeniyle komutanlarla tartışmaya girmesi, Erim’in dayandığı dengeyi bozmuştur.³⁵⁰¹ Erim’in Hükümet’i yürütürken dayandığı en büyük denge, İnönü’nün desteğidir. İnönü, Erim ile yaptığı başka bir görüşmede de yine istifa meselesine değinerek

³⁴⁹⁴ Erim, 2005: 1028.

³⁴⁹⁵ Erim, 2005: 1031-1032.

³⁴⁹⁶ Erim, 2005: 1035.

³⁴⁹⁷ “Erim’in istifasının kabul edilmesine en çok karısı sevindi”, *Günaydın*, 18.04.1972.

³⁴⁹⁸ “Erim’in annesi memnun”, *Hürriyet*, 19.04.1972.

³⁴⁹⁹ “Telefonun fişini çeken Erim, evinde tatile başladı”, *Hürriyet*, 20.04.1972.

³⁵⁰⁰ “Erim’in gözünde beyaz sinekler uçuşuyor”, *Günaydın*, 29.04.1972.

³⁵⁰¹ Erim, 2005: 1036.

gene kabahati komutanlara yüklemesi Erim'i sınırlendirmiştir. Erim, İnönü'nün sıkıyönetim savcıları meselesindeki tutumunun yanlış olduğunu, meseleyi o günlerde çok fazla uzattığını kaydetmiştir. Erim'e göre, İnönü, komutanlara karşı "ben onlara gösteririm" dediği halde kendisinin Başbakanlığı bırakmasından sonra komutanlara karşı suspus olmuştur. Bu da göstermektedir ki İnönü, Erim'in "sırtından caka" yapmaktadır. Erim bütün bunları bu görüşmede İnönü'ye açıkça ifade ederek hatırlatmıştır.³⁵⁰²

Nihat Erim, istifasının tam yerinde ve zamanında olduğunu sebepleriyle birlikte İlhan Lütem'e de şu sözlerle anlatmıştır:

...Gerçekten tam zamanında ve iyi bir şey yaptığımı zannediyorum. İdare-i maslahatçı bir başbakan olarak kalmak istemedim. Reformları parlamentodan kuşa benzetmeden geçirmek mümkün olmayacaktı. Kısacası bu. Ama başka nedenler de var...bana göre pek o kadar parlak değildi gidiş. Siyaset adamlarımız, liderlerimiz küçük hesapların ardına düşmüşler, benim sırtımdan geçiniyorlardı. Reformları yapmak, Maliyeyi düzeltmek imkanı, gün geçtikçe, onların bu davranışları yüzünden zayıflıyordu. Ben kalsaydım, buna göz yumup idare-i maslahata hazır olacaktım. İşte bu duruma düşmek istemedim...³⁵⁰³

Akşam Gazetesi'nin edindiği bilgilere göre parlamenterlerin büyük çoğunluğu Erim'in Başbakanlık'tan istifasını Parlamento için bir zafer olarak nitelemişlerdir. Bunu bir zafer olarak nitelemekte olan milletvekillerine göre, Erim'in parlamentosuz bir rejimin Başbakanlığını yapmayacağını sürekli olarak dile getirmesine rağmen parlamento aleyhinde bulunduğu beyanatlar ve faaliyetlerle çelişki içerisine düşmüştür. Yine söz konusu milletvekillerine göre,

Gerek 18 Mart tarihli Başbakanın mektubu, gerek Milli Güvenlik Kurulu'nun son bildirisini ve gerekse Cumhurbaşkanı Sunay'ın liderlere verdiği not, bütün bir partileri bir cephede birleştirince Erim'in yapacağı bir tek şey kalmıştı: istifa. Bu zaferi el birliği ile kazanan partiler, parlamenter rejimin daha da kökleşmesi için doğan şansı iyice kullanmalı ve bir milli koalisyonda birleşmelidir.³⁵⁰⁴

Aynı zamanda Millet Meclisi'nde Sunay'ın, Erim'in istifasını kabul ettiğine dair dair tezkeresi okunurken AP'li milletvekilleri alkışlamışlardır.³⁵⁰⁵

Yeni hükümet kuruluncaya kadar Başbakanvekili olarak atanan Ferit Melen ise Erim'in istifasının Hükümet'in başarısızlığına bağlanmasının büyük bir haksızlık olacağını kaydederek O'nun aslında çok buhranlı bir dönemde göreve gelerek bir yıl gibi kısa bir sürede

³⁵⁰² Erim, 2005: 1039.

³⁵⁰³ Lütem, 1992: 120-121.

³⁵⁰⁴ "Başbakanlığı hiçbir parti istemiyor", *Akşam*, 19.04.1972.

³⁵⁰⁵ "AP'liler alkışladı", *Günaydın*, 18.04.1972.

“memleketin anarşi ortamından, huzur ortamına gelmesinde buhranların atlatılmasında, reform kanunların hazırlanmasında” büyük katkısının olduğunu ileri sürmüştür. Melen’e göre Erim, büyük bir vatanseverlikle kendisini bu uğurda feda etmiş olup bu yüzden O’nun istifa kararı anlayışla karşılanması gerekir.³⁵⁰⁶ Nihat Erim’in yakın arkadaşlarından CHP’li Kemal Satır, arkadaşının başarılı çalışmalarının tam meyvesini alacakken istifa etmesini arkadaşı açısından büyük bir şansızlık olduğunu belirterek bir değerlendirmede bulunmuştur.³⁵⁰⁷

Demirel, Erim’in istifasını sıradan bir olay olarak ele almış ve bu minvalde TRT muhabirine bir demeç vermiştir. Demecinde Demirel, Erim’in istifasının münferit bir olay olarak ele alınması gerektiğine işaret etmiştir. “Bu, bir birine bağlı bir seri olayın bir tanesidir” diyen Demirel, hükümet bunalımlarının istenmediği halde zaman zaman kaçınılmaz hale geldiğini ve buna rağmen bütün devlet kuruluşlarının ayakta bulunduğunu söylemiştir.³⁵⁰⁸ CHP Genel Sekreteri Kamil Kırıkoğlu ve Türkiye Tütüncüler Federasyonu Başkanı, Erim’in istifasını beklenen bir sonuç olarak nitelmişlerdir.³⁵⁰⁹

Nihat Erim’in istifası Türk basınında da geniş yankı uyandırmış ve gazetelerin köşe yazarları bu istifayı köşelerinde yorumlamışlardır. AP’ye yakınlığı ile bilinen Dünya Gazetesi, Erim’in anarşi olayları karşısında gerekli sert tedbirleri alamadığını iddia ederek bunun nedenini de Erim’in İnönü’nün görüşlerini bir kenara itmemesi olarak açıklamıştır. İkinci Erim Hükümeti Dönemi’nde İnönü sıkıyönetimin uzatılmasının karşısında yer almıştır. Böylece İnönü-Komutanlar çatışması başlamıştır. Halen İnönü’ye bağlı olan Erim de İnönü’nün görüşlerini bir kenara iterek anarşiye karşı sert tedbirler alamamıştır. Bu yüzden yeni kurulacak Hükümet, eskisinden farklı olarak ilk önce kurulur kurulmaz anarşinin kaynaklarını yok edecek, enerjik ve kararlı bir hükümet olmalıdır.³⁵¹⁰ Dünya Gazetesi’nden Bedii Faik de CHP’yi, Erim’i ve Erim Dönemi’ni sert bir dille eleştirmiştir. Faik’e göre, eğer yapılmak istenen amaç anarşiyi yok edip bir an önce ülkeyi seçimlere hazırlamaksa bu, CHP’den birisini istifa ettirip Başbakanlığa getirtilerek asla yapılamaz. Erim örneğinden sonra bir CHP’linin Başbakanlık koltuğuna oturtulmaması gerektiğinin nedenlerini Faik, şu örnekler açıklamaktadır:

Anayasa değişikliğini, son döneminde Nihat Bey’e dahi güdük gösteren bir cıvıllıkta bıraktırmış olan bu CHP’dir. Anarşistlere rahmû şefkat kucağını açmış olan bu CHP’dir. Sıkıyönetimlere karşı çıkmış olan

³⁵⁰⁶ “Melen Erim’e nezaket ziyaretinde bulundu”, *Dünya*, 19.04.1972.

³⁵⁰⁷ “Kemal Satır”, *Günaydın*, 21.04.1972.

³⁵⁰⁸ “Demirel: İstifa olayı münferit olarak almamalı”, *Hürriyet*, 19.04.1972.

³⁵⁰⁹ “Erim’in istifası beklenen sonuç olarak nitelendi”, *Cumhuriyet*, 20.04.1972.

³⁵¹⁰ “Yapılması Gereken”, *Dünya*, 19.04.1972.

bu CHP'dir. Ve nihayet altı şerefli cumhuriyet savcısına en yakışsız sıfatlarla hücumla yeltenerek, bütün sıkıyönetim kumandanlarını suratına teessüf yağdırmak zorunda bırakan bu CHP'dir.³⁵¹¹

Bununla birlikte Faik, yazısının devamında Erim'in reformlar yapmak için uğraşmasını eleştirmiştir. Erim'in asıl yapması gereken iş, anarşiyi yok edip ülkeyi genel seçimlere hazırlamaktır. Fakat Erim, bunu yapmayarak herkesi peşinden sürüklemiştir.³⁵¹²

Erim'in istifasını değerlendirmeye devam eden Dünya Gazetesi, Erim'in aslında partisinden istifa ettiği halde tarafsız bir Başbakan gibi hareket etmediğini öne sürmüştür. Partisinin Genel Başkanı İnönü ile sık sık görüşerek toplumda İnönü'den direktifler aldığı izlenimini uyandırmıştır. Ayrıca Başbakanlık Dönemi'nde sürdürdüğü faaliyetlerle de tarafsız olmadığını kanıtlamıştır.³⁵¹³ Bedii Faik başka bir yazısında da bu sefer dünya basınına eleştirmiştir. Erim Hükümetleri boyunca dünya basını, Hükümet'in tekliflerinin parlamento tarafından reddedilmesi halinde demokrasinin tamamen askıya alınacağını iddia etmişlerdir. Fakat Erim'in istifası ve sonrasında demokrasinin tamamen askıya alınmaması dünya basınının yanıltıldığını göstermiştir.³⁵¹⁴

Günaydın Gazetesi'nin yazarlarından Necati Zincirkıran, Başbakan Nihat Erim'in yaklaşık 1 yıllık görev süresince Türkiye'nin içinde ve dışında çok başarılı işler başardığını kaydederek, "Kritik günlerin adamı olduğunu ispat eden Prof. Nihat Erim gibi bir başbakanı bir süre daha zor görürüz" demiştir. 12 Muhtırası'nın verildiği bunalımlı günlerde Sunay'ın yeni Başbakan olarak Erim'in ismini açıklaması pek çok kimse üzerinde büyük bir rahatlık yaratmıştır. Erim ismi karşısında duyulan rahatlığın nedenlerini Erim'in 30 yaşında profesör, 37 yaşında Başbakan Yardımcısı olmasına, 25 yıllık parlamento geçmişine ve dış görevlerdeki başarılarına bağlamıştır. Yine Zincirkıran göre, Erim, akli başında, kültürlü, tecrübeli bir siyaset adamıdır. Erim, bu özelliklerini 1 yıllık abaaşbakanlık döneminde de hissettirmiştir. O,

Temsil kabiliyeti, bilgisi, dil üstünlüğü, açık sözlülüğü, Türkiye'nin sorunlarını takdim ediş tarzı ve milletler arası münasebetler ve meseleler üzerindeki ehliyeti ile Erim haklı bir saygı kazanmıştı dışarıda. Nereye gitse ağırlığını hissettiriyordu. Radyolarda, televizyonlarda, topluluklar önünde yaptığı konuşmalar, basın toplantılarında gazetecilere verdiği cevaplar şimdiye kadar tanıdığımız T.C. Başbakanlarınınkinden çok farklıydı.³⁵¹⁵

³⁵¹¹ "CHP Ekolü", *Dünya*, 19.04.1972.

³⁵¹² "CHP Ekolü", *Dünya*, 19.04.1972.

³⁵¹³ "Tarafsızlık Anlayışı", *Dünya*, 20.04.1972.

³⁵¹⁴ "Bu Da Bizimkiler", *Dünya*, 20.04.1972.

³⁵¹⁵ "Erim'in Ardından", *Günaydın*, 18.04.1972.

Erim, içerde aynı zamanda anarşi olaylarına karşı aldığı tedbirlerle anarşiyi önlemiş olmasına ve bütün iyi niyetine, demokrasiye olan inancına rağmen “küçük hesaplar peşinde koşan siyaset adamlarından” anlayış görememiştir. Be sebepten ötürü de Zincirkıran, Erim’in istifasını zamanı ve yeri konusunda Erim’e hak vermiştir.³⁵¹⁶

Tercüman Gazetesi’nden yayınlanan isimsiz başmakalede de İkinci Erim Hükümeti’nin istifasının gerekçesi, “Olağanüstü devrenin gerektirdiği hükümet icraatlarında gerçeklerden daha çok romantik hedef ve iddialara itibar edilmiş, tereddüt ve kararsızlıklar da rejimin tıkanmasına yol açıcı bir ortamı davet eder şekilde görünmüştür” şeklindeki sözlerle açıklanmıştır.³⁵¹⁷ Yani Gazete’ye göre, Erim, fazla hayalci bir şekilde hareket ederek ülkenin şartlarını hesaba katmadan ilk önce reformları yapmaya çalışmıştır. Oysa Erim’in görevi anarşiyi yok edip ülkeyi genel seçimlere götürmektir. Bunu yapmaması O’nun sonunu hazırlamıştır. Diğer bir sebep ise Erim, aldığı kararlarda tereddüt ve kararsızlık içerisinde hareket etmiştir.³⁵¹⁸

Yine Tercüman Gazetesi, tarafsız bir Başbakanı hükümet kurdurma formülünün Erim’in iki defa istifa etmesiyle başarısızlığı uğradığını hatırlatarak yeni hükümetin tamamen parlamentoya dayalı olarak kurdurulup sonrasında bu hükümetin ülkeyi 1973 Genel Seçimlerine hazırlaması gerektiğini savunmuştur.³⁵¹⁹ Kısacası, tarafsız Başbakanlık formülünün yine başarısızlığa uğrayacağından bahsedilmiştir. Bu yüzden yeni hükümeti, parlamento içinden iki partinin bir araya gelerek kurması tavsiye edilmiştir.

Son Havadis Gazetesi de Erim’in istifasının gerekçesini yorgunluğa değil başka bir sebebe dayanmaktadır: “Eski bir CHP’li olan Nihat Erim, şeklen partisinden istifa etmiş ve bağımsızlar safına geçmiş olmasına rağmen, eski Genel Başkanı İnönü ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin istekleri arasında sıkışmış kalmış bir başbakandır. CHP içindeki dalgalanmalar, İnönü’nün ağır basması Erim’i istifaya doğru itmiştir”.³⁵²⁰ Yani gazeteye göre, Erim, partisinden her ne kadar istifa etmiş olsa da İnönü’ye olan bağlılığını devam ettirmiştir. En son İnönü ile komutanlar arasında çıkan çatışmada arada kalan Erim, çatışmada çok yara almış ve istifa etmeye karar vermiştir. Hatırlanacağı üzere, Erim de istifasının gerekçelerinden birisini de bu duruma dayandırmıştı.

Yorumlarına devam eden gazete, bundan sonra Hükümeti kurdurma işinin tarafsız bir Başbakanı değil, parlamento içinden ve partili birisine vermesinin daha uygun olacağını belirtmiştir. Gazetede, “Taşıma su ile değirmen döndürülemez. Döndürmeye kalkılırsa da

³⁵¹⁶ “Erim’in Ardından”, *Günaydın*, 18.04.1972.

³⁵¹⁷ “Parlamento Desteği”, *Tercüman*, 18.04.1972.

³⁵¹⁸ “Formüller Açıktır”, *Tercüman*, 19.04.1972.

³⁵¹⁹ “Formüller Açıktır”, *Tercüman*, 19.04.1972.

³⁵²⁰ “Erim Çıkmazı”, *Son Havadis*, 18.04.1972.

işte Nihat Erim denemesinde olduğu gibi bir yerde o değirmen dönmez olur”³⁵²¹ denilerek son nokta konulmuştur. Son Havadis Gazetesi’nde yayınlanan başka bir makalede de istifa eden Erim’in yeni hükümet kuruluncaya kadar Başbakanlık görevine devam etmek yerine “aşırı yorgunluk” gerekçesini öne sürerek özürlü sayılmasını istemesi ve bunun sonucunda mezun addedilmiş olması sert bir dille eleştirilmiştir. Yeni hükümet kuruluncaya kadar Başbakanlığa Milli Savunma Bakanı Ferit Melen vekâleten atanmıştır. Böyle bir olayın Cumhuriyet dönemi hükümet değişikliklerinde ilk defa rastlandığı, şimdiye kadar düşürülen veya istifa eden Başbakanların yeni Başbakan tayin edilinceye kadar görevde kaldıkları hatırlatılmıştır. Aynı zamanda Gazete, istifadan sonra Erim ve eşinin güle oynaya evlerine gitmiş olmasını gerekçe göstererek Erim’in gerçekten aşırı yorgun olmadığını iddia etmiştir. Erim’in yeni hükümet kuruluncaya kadar göreve devam etmemesi “hissi”likle adlandırılmıştır. Bu konuyla ilgili ayrıca “Sayın Sunay’ın istifanın kabul edildiğini belirttiği teskeresindeki, Erim’in o andan itibaren özürlü sayıldığı yolundaki ifadesinin bir sebep mi yoksa bir başka manada işaret mi olduğu gerçekten tefsire muhtaçtır” yorumu da yapılmıştır.³⁵²² Abdullah Uraz da yazdığı bir makale ile Erim’in aşırı yorgunluk nedeniyle istifasını eleştirmiştir. Süleyman Demirel’in muhalefetten hiçbir destek almadan ve hiç kimseden anlayış görmemesine rağmen 6 yıl boyunca yılmadan, yorulmadan çalıştığını hatırlatmıştır. Fakat Erim’e muhalefetten her türlü destek, anlayış gelmesine ve her istediği Anayasa değişikliklerini yapabilmesine rağmen sadece 13 ay dayanabildiğini belirterek bu hususta Erim’i eleştirmiştir.³⁵²³

Erim’in istifasının bildirildiği ilk gün Cumhuriyet Gazetesi’nde yayınlanan imzasız bir makalede Erim’in istifası normal ve soğukkanlılıkla karşılanmıştır. Gazetenin değerlendirmesi şöyledir:

İstifa uygar bir müessesedir. Hele demokratik parlamenter rejimlerle yönetilen ülkelerde zamanı ve yeri geldiğinde, büyük sorumluluklar taşıyan kişilerin bu müesseseye başvurmaları ayrı bir önem taşımaktadır. Bu müessesenin işler ve sıhhatli bir düzeyde tutulabilmesi, rejimlerin de sıhhatli bulunduğu anlamına gelebilir. Konuyu demokratik parlamenter usuller içinde ele aldığımızda Sayın Erim’in istifasının hatta yerine bir başkasının tayin edilmesiyle yeni bir hükümet kuruluşuna doğru gidilmesini doğal bir olay olarak serinkanlılıkla karşılamak gerekmektedir.³⁵²⁴

Gazete devamında kişilerin gelip geçici olduğunu, ancak devletin bütün kurum ve kuruluşlarıyla parlamentonun da aynı şekilde dipdiri ayakta kalacağını ifade etmiştir. Erim’in çok kritik bir dönemde görev yaptığının altını çizen Gazete, O’nun Türkiye’nin siyasal ve

³⁵²¹ “Erim Çıkmazı”, *Son Havadis*, 18.04.1972.

³⁵²² “Özürlü ve Mezun”, *Son Havadis*, 19.04.1972.

³⁵²³ “13...”, *Son Havadis*, 19.04.1972.

³⁵²⁴ “Olayların Ardındaki Gerçek: Devlet Yürür”, *Cumhuriyet*, 18.04.1972.

ekonomik hayatının dar boğazlarla dolu bulunduğu bir dönemde cesaretle görev yapmış bir Başbakan olarak anılacağını sözlerine ilave etmiştir.³⁵²⁵

Nihat Erim'in eski arkadaşlarından Cihat Baban'a göre, Erim, ülkenin buhranlı bir döneminde iktidara gelmiş olmasına rağmen kısa sürede hem dış hem de iç politikada önemli başarılarla imza atmıştır. Parlamento içerisindeki siyasi partiler, Erim'in ülkeyi dar boğazdan kurtarıp demokratik seçimlere götüreceğini bilmelerine rağmen iş Hükümet'e destek vermeye geldiği zaman hemen Hükümet'e sırtlarını çevirmişlerdir. Ayrıca Erim'e idam taraftarı olduğunu söylemek için çok uğraşmışlardır.³⁵²⁶ Görüldüğü üzere Erim ve Oğuz Bekata gibi Cihat Baban da Meclis'teki bazı partilerin idamlar konusunda Erim üzerinde oynamaya çalıştıkları oyunu fark etmiştir. İdamların infazını Erim'in sorumluluğuna vererek işin içinden sıyrılmaya çalışan partilerin varlığına Baban da burada işaret etmektedir.

Yine Baban'a göre, Erim'in istifasında İnönü'nün de etkisi olmuştur. İnönü'nün bir dava nedeniyle savcılarla sürtüşmeye girmesi ve iki tarafın da birbirlerini suçlayan açıklamalar yapmaları Erim'i gölgede bırakmıştır. Erim, iki tarafın da arasında kalmıştır. Yani "Örs ile çekiş arasında kaldı ve sonunda da karşısında zor şartlar içinde yaşarken çalım yapan partilerin oyunları ile nefesini tüketene istifa etti". Son olarak Baban, Erim'in bu istifasının şu açıdan öğretici bir yanının olduğunu öne sürmüştür:

Uygar anlamda milletle anlaşmak isteyen Nihat Erim, görevde bulunduğu sürece iyi niyetle zıtları telife çalışmıştır. Onun bu istifasında akla dayanan kendi hüviyeti ile kurnazlığa önem veren Türk siyasal hayatının çelişmesi büyük rol oynadı. Fakat istifasıyla da dürüst bir devlet adamının karşısına çıkan zorluklar karşısında ne şekilde hareket etmesi gerektiğini gösterdi.³⁵²⁷

Anlaşılabileceği üzere, Baban, yine burada da Erim'in istifasının başka bir nedenini daha açıklamıştır. O da partilerin kurnazca hareket etmeye başlamalarıdır. Bu kurnazca hareketler karşısında Erim'in istifa etmiş olması da Türk siyasal hayatında bu tür durumlarda devlet adamının nasıl davranması gerektiğini gösteren öğretici bir örnek olmuştur.

Nihat Erim'in bir yıllık başbakanlık dönemi boyunca ülkeye hiçbir hizmetinin olmadığına ilişkin değerlendirmelere Milliyet Gazetesi'nden Burhan Felek yazdığı makalesinde hem cevap vermiş hem de Erim'in yaptığı icraatları ve istifasını değerlendirmiştir. Felek'e göre, Erim, iş başında bulunduğu bir yıllık süre zarfında Cumhuriyet rejimini korumaya çalışmış, Anayasa değişiklikleri yapmış, kurumlar arasında bozulan kuvvetler dengesini kurmaya çalışmış ve en önemlisi de anarşiyi durdurmuştur.

³⁵²⁵ "Olayların Ardındaki Gerçek: Devlet Yürür", *Cumhuriyet*, 18.04.1972.

³⁵²⁶ "İstifanın Arkasından", *Cumhuriyet*, 20.04.1972.

³⁵²⁷ "İstifanın Arkasından", *Cumhuriyet*, 20.04.1972.

Bütün bunları yaparken de kırk yıllık parti hayatını ve kariyerini feda etmiştir. Erim'in bu zor şartlar altında Başbakanlığı kabul etmesine hiçbir ihtiyacı yoktu, ama Erim, bu fedakarlığı yapmıştır. Nihat Erim'in ülkeye yaptığı hizmetleri anlattıktan sonra Felek, Erim'in istifasının nedenini dostları da dahil olmak üzere kendisini önüne gelen herkesin hırpalamasına bağlamıştır:

...Sayın İnönü'nün askeri savcılar ve infazlar konusunda ona çektiği çile insanda tahammül mü, sabır mı, çalışma zevki mi bırakırdı? Gene de iyi dayandı” diyen Felek, Erim'in istifasında haklı olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Felek, yazısını Erim'i öven şu sözlerle bitirmiştir: “Naçiz fikrimce Nihat Bey tam bu günün Başvekili idi. Çünkü içimizde demokrasiye onun kadar inanmış pek azdır. Neyleyelim ki; politikada insaf aramak neye benzer...Çölde pınar aramaya benzer. Ama Nihat Bey alıştı bu işlere. Nihat Beyin daima dost elinden yüreği yârelidir.³⁵²⁸

Nihat Erim'in istifası dünya basınında çok geniş yankılar uyandırmıştır. Fransa'da çıkan “Le Monde” Gazetesi, Erim'in istifasını okurlarına “Herkes tarafından terk edilen Erim nihayet istifa etti” şeklinde duyurmuştur. Devamında da Erim'in istifası Türkiye’de normal siyasete dönüşü geciktirecek bir olay olarak tanımlanmıştır. İngiltere’nin en önemli gazetelerinden “The Guardian”, Erim'in istifasını Cumhurbaşkanı Sunay tarafından siyasi partilere verilen mektubun reddedilmesine bağlamışlar ve devamında özetle, “Erim'in istifası gerçekleşirse muhtemelen Türkiye, siyasi partilerle ordunun çatışmasına sahne olacak ve bu olay yine çok muhtemelen ülkeye askeri bir yönetim getirecektir” denilerek istifa yorumlanmıştır. London Times de Gazetesi, Erim'in istifasını şu şekilde değerlendirmiştir:

Bu ayın başında Devlet Başkanı Sunay, partilerin birbirleriyle çatışmayı bırakıp hükümetin yetkisini kullanmasına meydan vermelerini istedi. Bunun üstüne her yandan Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koyacakları haberleri duyulmaya başlandı. Oysa devlet başkanı bunu demek istememişti. Sunay, sadece işlemlerin en çabuk yürütülmesi çağrısı yapmış, diktatörlük ilan etmeyi düşünmemiştir. Türkiye’de şimdi ne olacağına gelince: Ya yeniden temaslara başlanacak ve yeni bir hükümet kurulacaktır, ya da genel seçimlere gidilecektir. Bu arada parlamento aleyhtarı aşır uçlar da güçlenmektedirler. Türkiye’de ortam zehirlendi.³⁵²⁹

Anlaşın o ki, dış basın, Türk basının tam aksine, Erim'in istifasını Türkiye açısından olumsuz bir gelişme olarak değerlendirmiştir.

³⁵²⁸ “Nihat Bey’in Kaderi”, *Milliyet*, 19.04.1972.

³⁵²⁹ “Dünya basınına göre Erim'in istifası normale dönüşü geciktirecek”, *Günaydın*, 19.04.1972.

4.9. İstifadan Suikasta Kadar Nihat Erim ve Faaliyetleri (1972-1980)

Birinci Erim Hükümeti Dönemi'nde hükümet bunalımı esnasında Cumhurbaşkanı Sunay'ın teklifi³⁵³⁰ ile Erim, Cumhurbaşkanı Kontenjan Senatosu üyeliğine seçilmişti. Kontenjan Senatörlüğüne seçilmesiyle birlikte Erim'in Kocaeli milletvekilliği de sona ermiştir. 1945-1950 ve 1961-1971 yılları arasında Kocaeli milletvekilliği yapmış olan Erim, Kocaelilere bir veda mesajı da yayınlamıştır:

...Parlamentoda Kocaeli'ni temsil etmenin şerefini, 1945'te 1950'ye ve 1961'den bu güne kadar 15 yıl taşıdım. Hükümet üyesi olarak veya sadece milletvekili sıfatıyla, daima yurdumu düşündüm. Kocaeli halkının bana emanet ettiği göreve hiçbir surette gölge düşürmemeye itina ettim. Sadece kendi bölgem için değil, bütün Türk milleti ve Türkiye için yararlı olmayı amaç edindim. Parlamentoda görevime yeni bir sıfatla devam ederken yine aynı ilkelere bağlı kalacağım. Dört dönemdir beni seçen, aziz hemşerilerime en iyi duygularla, milletvekilliğinden ayrılırken, saygılarımı, bağlılıklarımı iletmenizi rica ederim.³⁵³¹

Böylece Erim, artık 15 Ekim 1971 tarihinden itibaren bir siyasi partiye bağlı olmaksızın 1977 yılına kadar Cumhuriyet Senatosu'nda bağımsız bir üyelik görevi sürdürecektir. Aşağıda da görüleceği üzere, bu süre zarfında artık Erim, eskisi kadar politika hayatında aktif bir isim değildir.

Öte yandan Başbakanlık görevinden istifasından sonra siyasi olayları yakından takip etmeye çalışarak bu olayları kendi penceresinden yorumlamaya çalışacaktır. Başbakanlıktan istifa etmesinden sonra CHP'nin geleceği açısından en önemli gelişme 5 Mayıs 1972 tarihinde CHP'nin 5. Olağanüstü Kurultayı'nın toplanması ve bu Kurultay'da uzun zamandan beri Ecevit ile mücadele halinde olan Genel Başkan İnönü'nün Ecevit karşısında yenilmesidir. Ecevit'e karşı yenilgi alan İnönü, hemen CHP'nin Genel Başkanlığı'ndan istifa etmiştir.³⁵³² İnönü'nün genel başkanlıktan çekilmesini duyan Erim, o gün günlüklerine şunları not düşmüştür: "Yeni bir dönem. Tarihi bir olay. Bunca mücadeleden galip çıkan İnönü, Ecevit'e yenildi. Ama kendi hatası yüzünden. Biz ona 1970 kurultayından önce Ecevit'in işi nereye götüreceğini, CHP'yi parçalayacağını söyledik".³⁵³³ Erim, bu yorumunu Sunay ile bir görüşmesinde de dile getirmiştir.³⁵³⁴ İnönü'nün Ecevit karşısında yenilmesine herkes gibi kendisi de şaşırın Erim, bu yenilgiden bütün sorumluluğu İnönü'ye yüklemiştir. Erim, Ecevit

³⁵³⁰ Erim, 2005: 978.

³⁵³¹ Erim, 2007: 423-424.

³⁵³² "İnönü çekildi", *Akşam*, 09.05.1972.

³⁵³³ Erim, 2005: 1031.

³⁵³⁴ Erim, 2005: 1034.

ile ilgili izlenimlerini de “Ecevit komünisttir diyenlere ben katılmıyorum. Ama tehlikeli bir adam. Oportünist, demagog, yalanı rahat söylüyor” sözlerle ifade etmiştir.³⁵³⁵

Ecevit’in İnönü karşısında elde ettiği zafer karşısında parti içinde Ecevit karşıtları paniğe kapılarak CHP’den ayrılmışlar ve MGP ile de birleşerek ayrı yeni bir parti kurmayı planlamaya başlamışlardır. Metin Toker tarafından 9 Mayıs 1972 tarihinde Erim’e yeni bir parti kurma teklifi getirilmiştir. Toker’in anlattıklarına göre, CHP, Ecevit’in liderliğinde ortanın solundan daha sola kayarak TİP’in yerini alacaktır. Bu yüzden ülkenin yeni bir ortanın solu partisine ihtiyacı vardır. MGP, kurulacak bu yeni parti ile birleşecektir. Toker’in teklifini dinleyen Erim, teklif hakkında kesin bir cevap vermemiştir.³⁵³⁶ Bu arada ulusal basında Ecevit’e karşı olanların yeni bir parti hazırlığı içerisinde olduklarının haberi verilmiştir. Habere göre, CHP’de Ecevit’e karşı olan özellikle bir kısım milletvekillerinin “Cumhuriyetçi Parti” adı altında yeni bir parti kurmak için çalışmalarına başlamıştır. Eğer İnönü bu partinin liderliğini kabul etmezse partinin genel başkanlığına ya Nihat Erim ya da Kemal Satır getirilecektir. Ayrıca Milli Güven Partisi de kurulması muhtemel olan Cumhuriyetçi Parti ile birleşecektir.³⁵³⁷ CHP içinden ayrılacak kişilerin kuracağı Cumhuriyetçi Parti’nin genel başkanlığına Nihat Erim’in getirileceği iddialarına kendisi, verdiği demecinde “Ben, bağımsız Kontenjan Senatörüyüm ve öyle kalmak kararındayım”³⁵³⁸ demek suretiyle şimdilik son noktayı koymuştur. Çünkü 18 Haziran 1972’de de bazı CHP’li Senatörler, Erim’den kuracakları Cumhuriyetçi Parti’nin başına geçmesini istemişler ve bu konuda Erim’i ikna etmeye çalışmışlardır. Erim, “yaşım 60, içinden böyle bir istek doğmuyor” diyerek nazikçe reddetmiştir.³⁵³⁹ 21 Temmuz 1972’de de yine Kemal Satır, Göğüş, Kabibay ve daha çok sayıda milletvekili ve senatör Erim’e kuracakları partinin başına geçmesini teklif etmişlerdir. Yine bu teklifi reddetmiştir.³⁵⁴⁰ Yeni parti kurma çalışmaları içerisinde olan Ali İhsan Göğüş de 23 Temmuz’da basına verdiği demeçte yeni partinin içerisinde Nihat Erim’in olmayacağını açıklamıştır.³⁵⁴¹ Artık yeni kurulacak partiden Erim’in olmayacağı kesinleşmiştir.

Nihayet sözü edilen parti 4 Eylül 1972 tarihinde Kemal Satır’ın liderliğinde CHP’den istifa eden milletvekilleri ile Cumhuriyetçi Parti adı altında kurulmuştur.³⁵⁴² Daha

³⁵³⁵ Erim, 2005: 1031.

³⁵³⁶ Erim, 2005: 1031.

³⁵³⁷ “Ecevit’e karşı olanlar yeni bir parti kuracaklar”, *Günaydın*, 17.05.1972.

³⁵³⁸ “Satır: CHP içinde mücadele edeceğiz”, *Akşam*, 18.05.1972; “Erim yeni partinin Genel Başkanlığını kabul etmiyor”, *Dünya*, 18.05.1972.

³⁵³⁹ Erim, 2005: 1035-1036.

³⁵⁴⁰ Erim, 2005: 1038.

³⁵⁴¹ “Cumhuriyet Partisi kuruluyor”, *Günaydın*, 24.07.1972.

³⁵⁴² “Cumhuriyetçi Parti kuruldu”, *Cumhuriyet*, 05.09.1972.

sonra CP, MGP ile birleşmiştir. Birleşen partinin ismi Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) olmuştur.³⁵⁴³

Bu arada Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın görev süresi Mart 1973'te sona erecekti.³⁵⁴⁴ Sunay'ın yerine kimin Cumhurbaşkanı olacağı konusu daha 1973 yılına gelinmeden hem orduda hem de siyasi çevrelerde konuşulmaya başlanmıştır. Memduh Tağmaç'tan sonra Genel Kurmay Başkanı olan Faruk Gürler, 1973 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ordunun içerisindeki güçlü bir grup tarafından Cumhurbaşkanı adayı olarak gösterilmiştir. Böylece ordunun adayı Faruk Gürler olarak ortaya çıkarken, AP Gürler yerine Senato Başkanı Tekin Arıburnu'nu adaylık için ön plana çıkarmaya başlamıştır. DP de aday olarak kendi liderlerini, Ferruh Bozbeyli'yi, desteklemek isteyeceklerdir. CHP ise önce Faruk Gürler'i destekleme kararı almışken, ancak daha sonra bu kararları değiştirmiştir.³⁵⁴⁵ Siyasi partilerin ordunun öne sürdüğü adayı desteklememeye karar vermesinde, kendi içinde ayrılığa düşmüş olan ordunun artık askeri müdahalede bulunamayacağı düşüncesinin Meclis'te hakim olması etkili olmuştur. Bu yüzden ordunun kararı karşısında daha serbest hareket edebilmişlerdir.³⁵⁴⁶

Nihat Erim'in anlattıklarına göre, Sadi Koçaş, Cihat Alpan, Fahri Özdilek, Fahri Korutürk ve Philips Şirketi Ankara Müdürü bir araya gelerek Fahri Korutürk'ü Cumhurbaşkanı adayı yapmak için çalışmalara girişmişlerdir.³⁵⁴⁷ İnönü de Cumhurbaşkanı adayı olmak için kulis faaliyetlerine çoktan başlamıştı.³⁵⁴⁸ Birden fazla cumhurbaşkanı adayının ortaya çıktığı bu sırada Erim Hükümeti'nde Bakanlık görevinde bulunmuş olan Dr. Cevdet Aykan, Erim'in Cumhurbaşkanı olması için çalışmalar yapmaya başlamıştır. Erim'e de bu fikrinden bahseden Aykan, hem orduya hem de siyasetçilere bu fikrini benimsetmek için önce AP'li milletvekilleri ile görüşmeler yapmıştır. Aslında Erim de Cumhurbaşkanı olmak istemektedir. Fakat siyasi partilerin kendisini istemeyeceği düşüncesindedir. Bu düşüncesini "Demirel bana oy verdirmez. Ecevit çılgına döner. Feyzioğlu ister mi, Bozbeyli kabul eder mi? Ben bu ortam içinde mümkün görmüyorum" diyerek aktarmıştır.³⁵⁴⁹ Nihat Erim'in yakınında bulunan isimlerden birisi olan damadı Akın Önalp'ın aktardıklarına göre, Erim aslında Başbakan değil, Cumhurbaşkanı olmayı planlamaktaydı. Fakat 12 Mart Muhtırası Dönemi'nde Başbakanlık yapmış olması O'nun Cumhurbaşkanı olmasını

³⁵⁴³ "MGP'nin adı birleşme sonucu Cumhuriyetçi Güven Partisi olarak değiştirildi", *Cumhuriyet*, 04.03.1973.

³⁵⁴⁴ Çavdar, 2013: 219.

³⁵⁴⁵ Aydın ve Taşkın, 2014: 242-243.

³⁵⁴⁶ Ahmad, 2011: 185; Aydın ve Taşkın, 2014: 243.

³⁵⁴⁷ Erim, 2005: 1055.

³⁵⁴⁸ Erim, 2005: 1038-1039.

³⁵⁴⁹ Erim, 2005: 1057.

engellemiştir.³⁵⁵⁰ Başbakanlık döneminde siyasi partilerle arası açılmış olan Erim'in Cumhurbaşkanlığı seçiminde desteklenmesi düşünülemezdi.

Nihat Erim, 21 Aralık 1972 tarihinde Muhsin Batur ile görüşmüştür. Batur, Erim'e kendisinin Genel Kurmay Başkanı olmak istediğini, kanuna göre de zaten bu hakkın da kendisinde olduğunu, fakat Gürler'in buna engel olmaya çalıştığını ifade etmiştir. Bu husustaki şikayetini Erim'e anlattıktan sonra Batur, aslında bir sivilin Cumhurbaşkanı olması taraftarı olduğunu ve bu sivil kişi olarak kendisini uygun gördüğünü açıklamıştır. Erim ise "Benim hiçbir gücüm yok. Hazırlık ve tertip yapamam. Kamuoyunda beni isteyen vatandaşlar olduğu görülüyor. Ama seçimi onlar yapmayacak. Silahlı kuvvetler müttefik olarak beni isterse düşünürüm. Sizin aranızda birlik olmazsa cazip değil"³⁵⁵¹ demiştir. Görüldüğü üzere, Erim, TSK'nın kendi içinde bir ortak karar alması halinde Cumhurbaşkanlığına düşünceğini Batur'a anlatmıştır. 9 Temmuz 1971 tarihindeki MGK toplantısında o zaman Kara Kuvvetleri Komutanı olan Faruk Gürler, Erim'e "1973'te siz cumhurbaşkanı olacaksınız. Aramızda arkadaşlarla bunu konuşuyoruz" demişti.³⁵⁵² 1971 yılında ordu içerisinde Cumhurbaşkanlığı için Erim üzerinde ortak bir uzlaşma varken, aradan geçen bir buçuk yılın sonunda o ortak uzlaşma yok olmuş ve Faruk Gürler ordunun da desteği ile Cumhurbaşkanı olmaya karar vermiştir.

1973 yılının Mart ayına gelindiğinde ordunun Cumhurbaşkanı adayı Genel Kurmay Başkanı Faruk Gürler, Cumhurbaşkanı yeterliliğini sağlamak için önce Genel Kurmay Başkanlığı'ndan emekli olmuştur. Ardından da Sunay tarafından kontenjan senatörü yapılmıştır.³⁵⁵³ AP'nin adayı Tekin Arıburun, DP'nin adayı kendi liderleri Ferruh Bozbeyle ve ordunun adayı olan Faruk Gürlerin Cumhurbaşkanlığı için yarıştığı ilk turlar 13 Mart 1972 tarihinde yapılmıştır. 13 Mart'ta 4 tur yapılmasına rağmen hiçbir aday devlet başkanı seçilememiştir.³⁵⁵⁴ Nihat Erim'in aday bile olamadığı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin 5. ve 6. turları 16 Mart'ta yapılmış ve yine hiçbir aday çoğunluğu elde edememiştir.³⁵⁵⁵ İlk tur oylamalarında TSK'nın, Meclis üzerinde bir etkisi olmamıştır. Çünkü başlarda kendi adayları olan Faruk Gürleri destekleyen ordu, seçimler yaklaşırken desteğini kısmen de olsa Gürler'in üzerinden çekmeye başlamıştır.³⁵⁵⁶ Bu durum da elbetteki siyasi partilerin kendi çıkardığı adaylarını desteklemesini sağlamıştır.

³⁵⁵⁰ Akın Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul.

³⁵⁵¹ Erim, 2005: 1059.

³⁵⁵² Erim, 2005: 970.

³⁵⁵³ Aydın-Taşkın, 2014: 242.

³⁵⁵⁴ "4. Turda da başkan seçilemedi", *Tercüman*, 14.03.1973.

³⁵⁵⁵ "Oylama pazartesi gününe bırakıldı", *Tercüman*, 17.03.1973.

³⁵⁵⁶ Çavdar, 2013: 220-221.

Millet Meclisi'nde ilk turlarda yeterli çoğunluğu alamayan Faruk Gürler, Erim'in yanına gelerek adaylıktan çekilmeyeceğini ve çekilmesi durumunda da kendisi (Erim) lehinde çekileceğini ifade etmiştir. Gürler, Erim'e 9 Temmuz 1971 tarihli MGK toplantısını hatırlatarak kendisini Cumhurbaşkanı aday olarak uygun gördüğünü, fakat partilerin aralarında anlaşamaması üzerine kendisinin aday olduğunu belirtmiştir. Gürler'in bu açıklamaları üzerine Erim de "Teşekkür ederim. Şimdi bunlar geride kaldı. Şimdi artık siz adaysınız. Ben de aylarca önce 'Sunay, İnönü, Gürler aday iseler ben yokum. Ama bunlardan hiç birisi yoksa, ben ortaya çıkarım'" şekilden bir cevap vermiştir.³⁵⁵⁷

Meclis'teki ilk oylamalarda hiçbir adayın seçilememesi üzerine AP ile CHP'nin ortak kararı ile Sunay'ın görev süresinin 2 yıl uzatılması kararı alınmıştır. Fakat bu yönde Millet Meclisi'ne getirilen Anayasa değişikliği az bir farkla reddedilmiştir. Senato'da ise İnönü'nün Anayasa değişikliğine karşı çıkması nedeniyle Sunay'ın görev süresinin uzatılması gerçekleşmemiştir.³⁵⁵⁸ Bütün bunlar olup biterken de Gürler ve Arıburun adaylıktan çekilmişlerdir.³⁵⁵⁹ Mevcut adayların çekilmiş olması ve aynı zamanda Sunay'ın görev süresinin uzatma formülünün başarısızlığa uğraması AP ve CHP'yi yeni bir ortak aday bulmaya yöneltmiştir. En kuvvetli gösterilen 4 aday arasında Nihat Erim'in ismi de ortaya çıkmıştır. Diğer üç aday ise Faruk Gürler, Fahri Korutürk ve Naim Talu'dur.³⁵⁶⁰ Orhan Kabibay da adaylık konusunda Erim lehinde faaliyet göstermiştir. Kuvvet komutanları ile görüşen Kabibay, Erim ismini önermiştir. Dr. Cevdet Aykan da Genel Kurmay Başkanı Semih Sancar ile görüşerek Cumhurbaşkanlığına en layık ismin Nihat Erim olduğunu anlatmıştır. Sancar, Erim ismine sıcak bakmış ve düşünceğini belirtmiştir. Dr. Cevdet, "İyi de bir başbakan bulur, içeride, dışarıda güzel neticeler alırsınız. Nihat Bey'i dışarıya da beğeniyor"³⁵⁶¹ demek suretiyle Erim konusunda Sancar'ı ikna etmeye çalışmıştır.

Cumhurbaşkanlığı krizinde AP ile CHP arasında ortak aday belirleme konusunda sık özel görüşmeler yapılırken Nihat Erim; Demirel, Ecevit ve Feyzioğlu'nun nasıl bir aday üzerinde anlaşacakları hususunda bir tahminde bulunmuştur:

Benim tahminim, Ecevit-Demirel veya Feyzioğlu-Demirel veya her üçü birlikte kendilerince zararsız veya duygularına dokunmamış, kin veya kıskançlıklarını çekmemiş birisi üzerinde anlaşabilirler. Bu bakımdan benim hiç şansım yok. Ancak kendilerinin dışında güçlü bir etki, bir baskı beni kabul ettirebilir. Kamuoyu bu konuda bilinçlenmiş değil. Silahlı Kuvvetler ise artık etki yapamıyor. Bundan dolayı liderler ne kokar, ne bulaşır birisini bulmaya çalışacaklar. Yani görevi gereği gibi yapacak,

³⁵⁵⁷ Erim, 2005: 1065.

³⁵⁵⁸ Aydın ve Taşkın, 2014: 242.

³⁵⁵⁹ "Arıburun ve Gürler adaylıktan çekildiler", *Tercüman*, 21.03.1973.

³⁵⁶⁰ "Sunay, üç partinin adayı Taylan'a hayır dedi", *Tercüman*, 27.03.1973.

³⁵⁶¹ Erim, 2005: 1069-1070.

devleti liyakatle temsil edecek birisini değil, kendi sınırlarını bozmamış, bozmamış bir kişi arayacaklar.³⁵⁶²

Bu durumda Nihat Erim'in seçilmesi imkansızdır. Ama Cevdet Aykan, son ana kadar Erim'in adaylığı için ordu çevrelerinde kulis faaliyetleri yapmayı sürdürmüştür. Deniz Kuvvetleri Komutanı Kemal Kayacan ile görüşen Aykan, O'ndan "Gürler'i istemiyorlar. N. Erim Bey'i öne sürdük, onu da ayağa aldılar. Erim gibi insan bir memlekette kolay mı yetişir?" sözlerini duymuştur. Erim, Ferit Melen'den de kendi adının AP içinde ilerlediğini duymuştur. Fakat Erim, buna inanmayarak Melen'e "İnanma, Demirel beni istemez" demiştir.³⁵⁶³ Son ana kadar Erim'in arkadaşlarının bütün çabalarına rağmen Erim, Cumhurbaşkanı adayı yapılamamıştır. Bunda Erim'in de dediği gibi Demirel, Ecevit ve Feyzioğlu'nun kendisini istememesi daha çok etkili olmuştur.

Nihayet AP ve CHP aldıkları ortak kararla Cumhurbaşkanı adayı olarak emekli Amiral Fahri Korutürk'ü belirlemişlerdir. 6 Nisan 1973 tarihinde yapılan seçimlerde AP, CHP ve CGP'nin oyları ile Fahri Korutürk Cumhurbaşkanı seçilmiştir.³⁵⁶⁴ Cumhurbaşkanlığı Kontenjan Grubu Başkanı olan Fahri Korutürk'ün Cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte O'nun yerine Kontenjan Grubu Başkanı olarak 11 Nisan 1973 tarihinde Nihat Erim seçilmiştir.³⁵⁶⁵ Yeni Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, göreve gelmesinin ilk anından itibaren Erim'i sürekli olarak Çankaya Köşkü'ne davet ederek ülkenin meseleleri hakkında Erim'in fikir ve görüşlerinden faydalanmaya çalışmıştır. Korutürk, Erim'e "bir hazine kadar zengin olan tecrübe ve bilgilerinden zaman zaman faydalanmak istediğini" söylemiştir. Erim de vereceği bu hizmeti memnuniyetle yerine getireceğini iletmiştir. Bu minvalde bazen Erim de davet gelmeden Korutürk'ün yanına giderek ülkedeki iç ve dış gelişmeler hakkında düşüncelerini Korutürk ile paylaşmıştır.³⁵⁶⁶ Erim, Cumhurbaşkanı ile yaptığı görüşmeler esnasında Cumhurbaşkanı'nın parti içi demokrasi meselesine dikkatini çekmeye çalışmıştır. Erim'e göre, "Bu gün partiler bir oligarşik idare altında. Genel başkanları 1.veto, 2.merkez adayı, 3-il teşkilatını azledip geçici heyetler tayin yetkisiyle her şeye hakim. Milletvekiller ve senatörler serbest değil. Parti disiplini lazım, fakat bu şekil bu lüzumu aştı. Gitgide demokrasi bunda zarar gördü. Bir de şimdi genel merkezlerin emrinde devlet bütçesinden partilere verilen milyonlar var. Bu silahlar ile parti içinde demokrasi kalmayabilir".³⁵⁶⁷ Parti içinde

³⁵⁶² Erim, 2005: 1072.

³⁵⁶³ Erim, 2005: 1076.

³⁵⁶⁴ "Yeni Başkan Korutürk", *Tercüman*, 07.04.1973.

³⁵⁶⁵ "Erim, Kontenjan Grubu Başkanı oldu", *Tercüman*, 12.04.1973.

³⁵⁶⁶ Erim, 2005: 1079-1108.

³⁵⁶⁷ Erim, 2005: 1080.

demokrasinin yok olduğunu gören Erim, eğer önlem alınmadığı veya düzenleme yapılmadığı takdirde bunun sonuçlarının kötü olacağını Cumhurbaşkanı'na aktarmıştır.

Bu arada büyük ümitle beklenen 1973 Genel Seçimleri, 14 Ekim 1973'te yapılmıştır.³⁵⁶⁸ Seçim sonuçlarına göre; 450 milletvekilliğinden 149'unu AP, 185'ini CHP, 48'ini MSP, 45'ini DP, 13'ünü CGP ve 3'ünü MHP kazanmıştır.³⁵⁶⁹ Bu seçim sonuçlarına göre hiçbir parti tek başına bir hükümet kuramıyordu. Çünkü hükümet kurmak için 226 milletvekiline ihtiyaç vardı.³⁵⁷⁰ Bu durum, ülkede tekrar bir koalisyon hükümetinin kurulmasının zorunlu kılıyordu.

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, 27 Ekim 1973 akşamı en çok milletvekiline sahip CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'e hükümeti kurma görevini vermiştir.³⁵⁷¹ Korutürk, Ecevit'e hükümete kurma görevinin verdiği günün sabahında Erim'i Çankaya'ya davet etmiştir. Burada 14 Ekim Seçim Sonuçları'na göre yeni kurulacak hükümet için Erim'in fikirlerini sormuştur. Erim, hükümeti kurma görevinin demokratik usullere göre en çok milletvekili çıkartmış olan CHP'ye verilmesi gerektiğini aktarmıştır. Fakat Cumhurbaşkanı, Ecevit'in Milli Selamet Partisi (MSP) ile koalisyon yapma olasılığını dile getirerek MSP ile ilgili endişesini söylemiştir. O endişe ise MSP'nin Atatürk ilkelerine karşı mevcut tutumudur. Erim, Korutürk'ün bu endişesine hemen bir çözüm yolu bulmuştur: "Koalisyon protokolüne mutlaka Atatürk ilkelerine ve bilhassa laiklik ilkesine bağlı kalınacağı açık ve kesin olarak yazılması istenecektir". Ayrıca Erim, MSP ile bir koalisyon kurulup kurulmayacağı belli değilken şimdiden bu tür endişelere kapılmanın yersiz olduğunu da ifade etmiştir.

Nihat Erim'in de laiklik ve Atatürk ilkeleri konusunda MSP ile ilgili endişeleri vardır. Bu yüzden Ecevit hükümet kurma çalışmaları doğrultusunda 28 Ekim'de yanına geldiğinde O'na bu endişesinden bahsederek MSP ile olası bir ortaklıkta koalisyon protokolüne, "Atatürk ilkelerinin ve laikliğin korunacağına dair bir hükmün" konulmasını istemiştir. Ecevit de laiklik konusunda kesinlikle taviz verilmeyeceğini ifade etmekle birlikte protokole böyle bir madde konulmasına sıcak bakmamış ve sadece hükümete Bakan seçimi konusunda çok dikkatli davranacaklarını belirtmiştir.³⁵⁷² Olası MSP-CHP koalisyonunda nasıl hareket edileceği, hükümet kurma çalışmalarının en başında konuşulurken henüz MSP ile somut bir anlaşma durumu yoktur. Zaten MSP, 6 Kasım 1973 tarihinde yaptığı açıklamada koalisyona girmekten vazgeçtiğini belirtmiştir.³⁵⁷³ 7 Kasım'da da Ecevit, Cumhurbaşkanı'na

³⁵⁶⁸ "AP-CHP çekişiyor", *Tercüman*, 15.10.1973.

³⁵⁶⁹ Çavdar, 2013: 231.

³⁵⁷⁰ Ahmad, 2011: 189-190.

³⁵⁷¹ "Hükümet Ecevit'e teklif edildi", *Tercüman*, 28.10.1973.

³⁵⁷² Erim, 2005: 1084-1085.

³⁵⁷³ "MSP Koalisyona girmekten vazgeçti", *Cumhuriyet*, 07.11.1973.

giderek hükümeti kuramayacağını bildirmiştir.³⁵⁷⁴ Bu tarihe kadar Ecevit; AP, CGP ve DP liderleriyle de koalisyon görüşmeleri yapmış, fakat bir anlaşma sağlanamamıştı.³⁵⁷⁵ Cumhurbaşkanı, bunun üzerine yeni bir Başbakan adayı arayışına girişmiştir.³⁵⁷⁶ Hükümet sorununu çözmek için liderlerle üçüncü tur görüşmelerine başlayan Cumhurbaşkanı, önce Senato Başkanı Tekin Arıburun ile,³⁵⁷⁷ ardından Milli Birlik Grubu Başkanı Fahrettin Özdilek ile görüşmüştür.³⁵⁷⁸ Sonra 27 Kasım'da saat 17.00 için Kontenjan Grubu Başkanı Nihat Erim'e randevu vermiştir. Erim, Cumhurbaşkanı ile yaptığı görüşmede O'na Türkiye'nin bugünkü ortamında CHP-AP koalisyonun şart olduğunu, bu iki partinin biri dışarıda kalırsa huzur ve istikrarın sağlanamayacağını aktarmıştır. Cumhurbaşkanı, Erim'in fikrine karşılık olarak Demirel ve Ecevit'in birlikte koalisyon kurmaya yanaşmadıklarını söylemiştir.³⁵⁷⁹ Demirel, CHP ile kurulacak koalisyonda Ecevit'in başbakanlığını istemiyordu. Ayrıca iki tarafın da af meselesinde büyük görüş farklılıkları vardı. Ecevit ise kurulacak koalisyonda kendisinin başbakanlığını savunmuştur. Kendisinin başbakan olmadığı bir hükümette görev almayacağını ve böyle bir durumda muhalefette kalmayı yeğlediğini açıklamıştır. İki taraf arasındaki temel anlaşmazlık noktası aslında budur.³⁵⁸⁰

Korutürk, Erim ile yaptığı görüşmeden sonra gazetelere verdiği beyanatında hükümet sorunun çözümü noktasında tercih ettiği formülü açıklamıştır. Buna göre, Korutürk tercih ettiği formülün AP-CHP koalisyonu olduğunu, fakat bu olmayacaksa bir milli koalisyonu liderlere tavsiye ettiğini açıklamıştır. CHP'yi muhalefette bırakan bir sağ koalisyonu ve CHP'nin küçük bir parti ile (MSP) yapacağı koalisyonu da sakıncalı bulmuştur. Öte yandan bir azınlık CHP hükümetine de Korutürk karşısında durmuştur. Nihat Erim de Korutürk'ün tahlillerine hak vererek gerekçesinin bir kısmının da kendisinin söyledikleri ile uyuştuğunu düşünmektedir.³⁵⁸¹

Aylardır süren hükümet kurma krizine artık bir son vermek üzere Korutürk, 25 Aralık 1973 tarihinde siyasi parti, Senato, Milli Birlik ve Kontenjan Grubu Başkanları ile bir toplantı yapmıştır.³⁵⁸² Kontenjan Senatosu Grubu Başkanı olarak Erim'in de katıldığı toplantıda Korutürk, hükümet bunalımından nasıl çıkılacağını Erim'e sormuştur. Erim'in açıklamalarına göre, ortada bir hukuk güçlüğü bulunmamaktadır. Anayasa'ya göre ortaya

³⁵⁷⁴ "CHP-MSP Koalisyonu gerçekleşmedi", *Cumhuriyet*, 07.11.1973.

³⁵⁷⁵ Aydın ve Taşkın, 2014: 252.

³⁵⁷⁶ "CHP-MSP Koalisyonu gerçekleşmedi", *Cumhuriyet*, 07.11.1973.

³⁵⁷⁷ "Devlet Başkanı hükümet sorununu çözmek için liderlerle yeniden görüşmeye başladı", *Cumhuriyet*, 27.11.1973.

³⁵⁷⁸ "Devlet Başkanı hükümet sorununu çözmek için liderlerle yeniden görüşmeye başladı", *Cumhuriyet*, 27.11.1973.

³⁵⁷⁹ Erim, 2005: 1086-1087.

³⁵⁸⁰ Erim, 2005: 1092-1093.

³⁵⁸¹ "Korutürk, CHP-AP koalisyonu istiyor", *Cumhuriyet*, 05.12.1973; Erim, 2005: 1087-1088.

³⁵⁸² "Sağ koalisyon kurma eğilimi ağırlık kazandı", *Cumhuriyet*, 26.12.1973.

konulmuş olunan bütün hükümet şekilleri uygundur. Asıl sorun siyasi liderlerin takdir işidir. Siyasi liderler taktirlerini bu şekilde kullanma yoluna gittikleri için hükümet bir türlü kurulamamaktadır. Bu noktada İtalya örneğini veren Erim, İtalya’da Hıristiyan Demokratlarla Sosyal Demokratlar arasında bir koalisyonun kurulduğunu hatırlatmıştır. Hal böyle iken, AP ile CHP arasında da bir koalisyon hükümetinin partilerin programı itibari ile de çok rahat kurulabileceğini savunmuştur. Kendisinin AP-CHP koalisyonundan yana olduğunu bildiren Erim, milli koalisyon ya da AP-CHP koalisyonu kurulamadığına göre elde iki seçenek kaldığını söylemiştir. “Ya CHP dışındaki partiler bir koalisyon yaparlar yahut CHP’ye azınlık hükümeti kurmak vazifesi verilir”. Erim’in görüşünü Sunay olumlu karşılayarak Erim’in ortaya koyduğu son tercihleri yapmaktan başka çarenin kalmadığını orada bulunan parti liderlerine iletmiştir. Ecevit’e azınlık hükümeti kurdurma ihtimali Feyzioğlu, Demirel ve Bozbeilyi’yi telaşlandırmışlardır. Çünkü Onlar, Ecevit’e azınlık hükümeti kurdurmak istemiyorlardı.³⁵⁸³

25 Aralık 1973’teki Çankaya Toplantısı’ndan bir sonuç çıkmayınca Erim ve Milli Birlik Grubu Başkanı Fahri Özdilek ertesi günü Korutürk ile tekrar görüşmüşlerdir. Özdilek, AP ile CHP için ümidinin henüz sona ermediğini ifade ederek bu iki parti arasında arabuluculuk yapmak istediğini Cumhurbaşkanı’na söylemiştir. Özdilek’in teklifine göre, kendisi ve Erim Cumhurbaşkanı’nın resmen görevlendirmesi ile Ecevit ile Demirel arasında bir koalisyon kurulması için arabuluculuk yapacaktır. Cumhurbaşkanı, Özdilek’in teklifinin hoş karşılamıştır. Fakat son anda Erim’in “sizin tarafınızdan görevlendirilmiş olmayalım” demesi üzerine bu arabulucuk işinin Cumhurbaşkanı’ndan ayrı olarak yürütülmesine karar verilmiştir. Özdilek ve Erim, gerek Demirel gerekse Ecevit ile görüşmüş, ama tarafların aynı görüşleri savunmaları üzerine olumlu bir sonuç elde edilemiştir. 29 Aralık 1973 tarihinde Sunay’a gidilerek görüşmeler hakkında rapor verilmiştir.³⁵⁸⁴

Bütün bunlar olup biterken bu arada Başbakan Naim Talu’ya Cumhurbaşkanı tarafından CHP dışındaki partilerin katılacağı bir milli koalisyon hükümeti kurma görevi verilmiştir. Böyle bir hükümete yani CHP’nin dışarıda kalacağı hükümete AP karşı çıkmıştır.³⁵⁸⁵ Bu durum CHP-MSP görüşmelerini tekrar başlamışına neden olmuştur. Nihat Erim de Cumhurbaşkanı’na iletilmek üzere olası CHP-MSP koalisyonu hakkında görüşünü şöyle açıklamıştır: “Eğer CHP-MSP anlaşılırsa-ki ben şu anda bile buna pek ihtimal vermiyorum-anayasaya göre müsaade etmek lazımdır”.³⁵⁸⁶ Görüldüğü üzere, kesinlikle bir

³⁵⁸³ Erim, 2005: 1089-1090.

³⁵⁸⁴ Erim, 2005: 1091-1093; “Erim, Ecevit ve Demirel’le hükümet için konuştu”, *Tercüman*, 28.12.1973.

³⁵⁸⁵ Çavdar, 2013: 232.

³⁵⁸⁶ Erim, 2005: 1100.

CHP-AP koalisyonu isteyen Erim, CHP'nin MSP ile anlaşmasının yakın olduğunun konuşulduğu bu günlerde hukuki olarak Cumhurbaşkanı'nın bu hükümet formülünü kabul etmesi gerektiğini savunmuştur.

Nihat Erim, her ne kadar bir CHP-MSP koalisyonuna ihtimal vermese de Ecevit ve Erbakan ortak hükümet kurma hususunda prensipte anlaşmışlardır.³⁵⁸⁷ Cumhurbaşkanı'nın hükümeti kurma görevini tekrar Ecevit'e vermesiyle yeni Hükümet, 25 Ocak 1974 tarihinde kurulmuştur. Kurulan Hükümet'e göre, Ecevit Başbakan olurken Necmettin Erbakan da O'nun yardımcısı olmuştur.³⁵⁸⁸ AP'nin dışarıda kaldığı bu koalisyon hükümeti Nihat Erim'i böyle bir hükümetin fazla yaşayamayacağı konusunda haklı çıkartacaktır. Çünkü bu Hükümet, fazla ayakta kalamayarak 18 Eylül 1974 tarihinde dağılacaktır.³⁵⁸⁹

Türkiye'de hükümet kurma sorununu çözmek için çalışmalar yaparken bu arada Türkiye'nin ikinci Cumhurbaşkanı, CHP Eski Genel Başkanı İsmet İnönü, 25 Aralık 1973 tarihinde günü saat 16.10'da geçirdiği kalp krizi sonucu ölmüştür.³⁵⁹⁰ Erim, 90 yaşındaki İnönü'nün ölüm haberini 25 Aralık'ta hükümet sorununu çözmek için liderlerin Çankaya'da bir araya geldiği toplantıda Cumhurbaşkanı Korutürk'ten öğrenmiştir. Kendisinin üzerinde büyük emeği olan İnönü'nün öldüğü haberini alan Erim, çok üzülmüş, hatta toplantıda gözleri yaşarmıştır. Toplantıdan çıkar çıkmaz İnönü'nün evine gitmiştir. İnönü için hazırlanan taziye defterine ise, "25 Aralık 1973. Bu gün milletimiz için pek acı bir gün oldu. Yurduna çok, pek çok hizmetler yapmış olan İnönü'yü kaybetmek, derin bir üzüntü yarattı" şeklinde duygularını yazmıştır.³⁵⁹¹

Büyük zorluklarla kurulan MSP-CHP koalisyonun karşılaştığı en büyük sorun Kıbrıs Meselesi olmuştur. 15 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan'ın desteği ile EOKA örgütü, Makarios'ya karşı yani Kıbrıs Hükümeti'ne karşı bir askeri darbe gerçekleştirmiştir. Darbenin amacı, adayı Yunanistan'a bağlamaktır.³⁵⁹² Kıbrıs'ta darbe haberini alan Ecevit, adaya birlikte müdahale etmek için İngiltere ve Amerika'ya başvurmuştur. Fakat Amerika ve İngiltere'nin Türkiye'nin adaya ortak müdahale teklifi karşısında pasif durmuştur. Bunun üzerine Ecevit, adaya tek başına askeri müdahalede bulunmaya karar vermiştir.³⁵⁹³ Kıbrıs Barış Harekâtı 20 Temmuz 1974 sabahı Türk askerinin adaya ayak basmasıyla başlamıştır.³⁵⁹⁴ Harekâtın başladığı gün, TBMM gizli toplantı yapmıştır. Toplantı'da Cumhurbaşkanlığı

³⁵⁸⁷ "Protokol için görüşme yarın başlıyor", *Cumhuriyet*, 17.01.1974.

³⁵⁸⁸ "Kabine kuruldu ve onandı", *Cumhuriyet*, 26.01.1974.

³⁵⁸⁹ "Ecevit istifasını dün Cumhurbaşkanına sundu", *Cumhuriyet*, 19.09.1974.

³⁵⁹⁰ "İnönü öldü", *Günaydın*, 26.12.1973.

³⁵⁹¹ Erim, 2005: 1090-1091.

³⁵⁹² "Yunan alayı darbe yaptı", *Dünya*, 16.07.1974; Aydın ve Taşkın, 2014: 258-259.

³⁵⁹³ Aydın ve Taşkın, 2014: 259.

³⁵⁹⁴ "Ordumuz Kıbrıs'ta", *Günaydın*, 20.07.1974.

Kontenjan Grubu adına konuşan Nihat Erim, grubu ve şahsı adına Kıbrıs'a yapılan müdahalede Hükümet'e desteğini sunmuştur. Erim özetle;

...Az önce Sayın Başbakanın bu kürsüden verdiği izahları dinledikten sonra Hükümetimizin bu işteki kararlı, isabetli ve tedbirli, temkinli tutumunu bir kere daha taktir ettik; bu ortam içinde, artık, başka siyasi mülahazalara, mütalaalara yer görmediğimiz için, biz de evvelce hazırladığımız konuşmayı bir yana bıraktık; yüreğimiz dolu olarak hükümetimize, Silahlı Kuvvetlerimize işi sonuna başarıyla ulaştırma dileklerimizi bu kürsüden de tekrar ediyoruz,³⁵⁹⁵

demiştir. Kıbrıs Meselesi'nde 1956 yılından beri önemli görevlerde bulunarak hizmet etmiş olan Erim, Ecevit'in Kıbrıs'a askeri müdahalesini desteklemiştir.

23 Temmuz 1974 TBMM Birleşik Oturumu'nda da Kıbrıs Barış Harekâtı yine gündeme gelmiş ve burada bir konuşma yapan Erim, Hükümet'e yine desteğini bildirmiştir. Meclis kürsüsünden yaptığı konuşmada Kıbrıs davasında Türkiye'nin durumunun 19 Temmuz 1974'tekinden çok daha farklı olduğunu kaydetmiş ve 1963 yılında beri yapılamayan geniş kapsamlı askeri harekâtın yapıldığını söylemiştir. Bu harekât sonucunda Türkiye tarafından ele geçirilen Girne'nin ve Girne'den Lefkoşe Türk bölgesine kadar olan yolun, ihmal edilemeyecek bir avanaj ve Türkiye'nin lehine bir durum olduğunu savunmuştur. Elde edilecek bu avantajı ise Erim, "Gerçekten oradaki Türk cemaati 1960'tan ve hele 1963'ten beri bir açık hava hapishanesinde yaşar gibiydiler. Eğer Girne'de elde edilen bu köprübaşı ve Girne'yi Lefkoşe'ye bağlayan yol üzerindeki kontrolümüz devam ederse Kıbrıs Türkü'nün bu acıklı durumu sona ermiş olacaktır" cümleleri ile açıklamıştır. Kıbrıslı Rumların bu tür karışık durumlarda ne kadar vahşice hareket ettiğini söyleyen Erim, Hükümet'e bu noktada Kıbrıs Türklerinin güvenliğinin sağlanması için BM Barış Gücü'nün desteğinin alınmasını tavsiye etmiştir. Erim'in anlattıklarına göre, Türk ordusu Türklerin 1/3'ünün güvenliğini sağlayabilmekte, diğerlerin güvenliği tehlikededir.

Nihat Erim, Hükümet'i yine başka bir noktada daha uyarmıştır. Kıbrıs Meselesi yine Güvenlik Konseyi, İngiltere, Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Rumu ve Makarios'un masasına gelmiştir. Erim, bu masa etrafında çok tecrübeler geçirdiğini ifade ederek bu masadan Türkiye'nin başarılı sonuçlar almasının çok güç olduğunu iddia etmiştir. Bunun nedenini ise, şöyle açıklamıştır:

Açıkça söylemek lazımdır. Yunanlıların, Rumun, dünya üzerindeki sempatisi, manevi gücü bizden kuvvetlidir. Muhtelif memleketlerde Yunan menşeli yeni yetişmiş Rum nesilleri vardır, o memleketin

³⁵⁹⁵ TBMMTD(Gizli Oturum), T.13, C.13/1, B.3, O.1 ve 4, s. 35.

vatandaşı olarak yaşar ve o memleketin politikasını ve politikacılarını yakından etkiler. İş konferans masasına düştüğü zaman bunun neticesini alıyorlar...

Arkasından son olarak, bir “Yunan oyunundan” daha bahsederek Hükümet’i bu hususta da uyarmıştır:

Sizinle görüşürken müzakereyi yürütürler, bir noktaya kadar ilerletirler, ve o nokta geldiğinde ‘Şimdi bir de Makarios’a soralım, bu kabul ettiğimiz şeyler Ada’da tatbik edilecek, Ada ahalisinin kabul etmediği şey tatbik edilebilir mi?’ derler. Makarios Atina’ya gelir, Atina’da Papaendreu ile bir odaya kapanırlar, o odadan çıktığı zaman ‘Böyle rezalet olmaz, ben bunu kabul edemem’ der. Bütün o ana kadarki gayretler suya düşer...³⁵⁹⁶

Erim, Hükümet’e Kıbrıs Meselesi’ndeki uyarılarını, tecrübelerini de katarak işte bu şekilde dile getirmiştir. Kıbrıs Meselesi’nin ilerleyen safhalarında Erim’in uyarılarında ne kadar haklı olduğu da ortaya çıkacaktır.

Nihat Erim’i Kıbrıs Meselesi’nde en çok endişelendiren yukarıda da ifade edildiği üzere, işin diplomasi alanıdır. Bu hususu İlhan Lütem’e yazdığı bir mektubunda da dile getirmiştir. “...Çok şükür askeri hareket kısmı başarı ile sonuçlandı. Şimdi iş diplomasiye düşüyor. İnşallah Kıbrıs’ta bir batağa saplanmış duruma girmeyiz. Böyle bir tehlike yoktur; denemez sanırım. Şimdiye kadar hükümet, işi doğrusu iyi idare etti. Bundan sonrası daha da zor...”³⁵⁹⁷

Kıbrıs Barış Harekâtı’nı başarıyla gerçekleştiren Başbakan Bülent Ecevit, erken seçimlerin yapılması halinde tek başına iktidara geleceğine inanarak 18 Eylül 1974 tarihinde Başbakanlık’tan istifa etmiştir. İstifaya rağmen erken seçime gidilmemiştir. Tekrar hükümet kurmak için Korkutürk nezdinde liderlerle görüşmeler başlayacaktır. Böylece yeni hükümetin kurulacağı 31 Mart 1975 tarihine kadar sürecek olan bir hükümet kurma krizi ortaya çıkmıştır.³⁵⁹⁸ Cumhurbaşkanı’nın liderlerle görüşmeler yaptığı bu esnada Nihat Erim, ülkenin içinde bulunduğu koşulları da dikkate alarak yine bir AP-CHP koalisyonun ortaklığının kurulmasından yana tavır almıştır. Erim, AP-CHP ortaklığının olmaması durumunda ülkenin daha da kötüye gideceğini AP’den Çağlayangil’e anlatmıştır.³⁵⁹⁹ Hükümet kurma çalışmaları etrafında Cumhurbaşkanı Korutürk, Erim’i Çankaya’ya çağırdığında³⁶⁰⁰ da Erim, yine Cumhurbaşkanı’na bir AP-CHP koalisyonun kurulmasının gerekliliğinden söz etmiştir.³⁶⁰¹

³⁵⁹⁶ TBMMTD, C.13, T.13, B.4, s. 33-34.

³⁵⁹⁷ Lütem, 1992: 130-131.

³⁵⁹⁸ Ahmad, 2011: 196.

³⁵⁹⁹ Erim, 2005: 1137.

³⁶⁰⁰ “Korutürk, dün ilk temaslarını yaptı”, *Dünya*, 15.03.1975.

³⁶⁰¹ Erim, 2005: 1140.

1973 yılında hükümet krizinde de Erim'in savunduğu bu fikir kabul edilmemişti. Şimdi de Erim'in ülkedeki durumun düzelmesi için ortaya attığı AP-CHP koalisyonu fikri yine kabul edilmeyecektir. AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in liderliğinde MSP, CGP ve MHP'den oluşan Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulmuştur. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin kurulmasıyla birlikte hazırda var olan anarşi olayları tekrardan tırmanmıştır.³⁶⁰²

Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin Başbakanı Demirel'i tebrik eden Erim'in, Demirel'e hoşgörü, uzlaşma ve denge tavsiye etmesi dönemin şartları itibariyle önemlidir. Erim, Demirel'e şu şekilde tavsiyelerde bulunmuştur:

Siz doktrinci değil pragmatik bir insansınız. Dört partiyi bir araya getirebilmek oldukça maharet işidir. Bunu başardınız. Ben biliyorsunuz ki AP-CHP koalisyonunu tercih ederdim. Ama yapılamadı. Şimdi bu dört partiden beklenen dengeli davranmasıdır. Bir uçtan öteki uca gidilmemeli. Siz bunu sağlayabilirsiniz. Bu yolda başarılı olmanızı dilerim.³⁶⁰³

Ancak Nihat Erim'in bu tavsiyelerinin de Hükümet'in kurulmasının ilk anından itibaren yerine getirilmeyeceği ortaya çıkmıştır. Bir yandan şiddet olayları artarken diğer yanda Hükümet tarafından muhalefet partisi CHP'ye karşı sözlü ve fiziki saldırılar başlamıştır.³⁶⁰⁴ Bu arada tekrar ortaya çıkan sol hareketler de eylemlere geçmişlerdir. Türkeş'in Ülkü Ocakları, Komodoları da solculara karşı çatışmaya başlamışlardır. Özellikle 1975 yılının güz döneminde üniversitelerin açılmasıyla sağ-sol çatışması hızlanarak artmıştır.³⁶⁰⁵ 1975 yılında 12 Mart Anıları kitabını hazırlayan Nihat Erim, söz konusu bu olayların 12 Mart 1971 öncesi anarşi olaylarını çok hatırlattığını, adeta aynı şeylerin yaşandığını ve bu derecede benzerliğin olamayacağını kaydetmiştir. Erim, ülkenin tekrar karanlığa doğru gittiğinden endişe duymaya başlamıştır: "Bu iş nereye varacak? Nasıl bitecek? Her gün bir-iki kişi öldürülüyor. Üniversiteler, okullar, çoklukla boykot veya direnişte. Biri bitiyor, öteki boykota geçiyor".³⁶⁰⁶

Nihat Erim, İlhan Lütem'e yazdığı mektubunda ortaya çıkan anarşi olaylarında siyasi parti liderlerinin davranışlarını sorumlu tutarak şöyle demiştir:

İç ve dış olayların gelişimini kaygı ile izliyoruz. iş gene (Kakokrosiye) dönüşecek diye korkuyorum. Montesquieu ne doğru görmüş: Cumhuriyet fazilete dayanır, derken. Fazilet geniş anlamda 'Kamu yararını özel çıkardan önde tutmak, feragatle kamu için çalışmak' diye alınınca, sözün doğru her gün

³⁶⁰² Çavdar, 2013: 243.

³⁶⁰³ Erim, 2005: 1141.

³⁶⁰⁴ Ahmad, 2011: 197-198.

³⁶⁰⁵ Erim, 2005: 1142, 1147; Aydın ve Taşkın, 2014: 275.

³⁶⁰⁶ Erim, 2005: 1148.

karşılaştığımız can sıkıcı olaylara gözümüze çarpıyor. Küçük parti hesapları, şahsi çıkarlar. Devletin önünde tutuluyor. De Gaulle, 1946'da köyüne çekilirken Fransa'da aynı tabloyu gördüğünü anılarında yazıyor. Kimseye meram anlatamadım, umutsuzlukla ayrıldım der. Bizde ise meram anlatmak isteyen bir De Gaulle bile yok. Liderler ise gafletin körelttiği gözlerle hiçbir şeyi görececek halde değiller.³⁶⁰⁷

Nihat Erim, liderleri, parti hesapları ve şahsi çıkarları peşinde koşanlar olarak görmekte ve aynı zamanda bunların bu davranışı nedeniyle ülkenin buhranlar geçirdiğini düşünmektedir.

1976 yılı boyunca da şiddet olayları devam etmiş ve bunun sonucunda 104 kişi ölmüş ve 1852 kişi de yaralanmıştır. Şiddet olayları karşısında Demirel, sadece sıkıyönetim önermiş ve geniş kapsamlı tedbirler almamıştır. Hükümet ortağı MSP ise kendilerinin geleceği açısından sakıncalı gördüğü sıkıyönetimin de karşısında yer almıştır.³⁶⁰⁸ Şiddet ortamında 1977 yılında Hükümet, genel seçimlere gitmeye karar vermiştir. Bu seçim kararı karşısında Erim'in düşüncesi seçimlerin güvenli yapılamayacağı yönündedir. Bu yüzden Cumhurbaşkanı ile yaptığı görüşmede bağımsız bir başbakanın liderliğinde AP-CHP ortak hükümetin kurulmasını ve bu şekilde seçimlere gidilmesini önermiştir. AP-CHP hükümetinin kurulması ile Erim, ayrıca tedhiş ve anarşi olaylarının önlenebileceği düşüncesi içerisindeydi.³⁶⁰⁹ 5 Haziran 1977 tarihinde yapılmasına karar verilen erken genel seçimler, yine MÇ Hükümeti'nin başta olduğu sırada yapılacaktır.³⁶¹⁰ Yani Erim'in önerisi kabul görmemiştir.

Cumhurbaşkanı Korutürk ile yaptığı bu görüşmede devam eden sağ-sol çatışmasına da değinen Erim'den Korutürk, bu olayların durdulması anlamında "sentez" yapmasını istemiştir. Bunun üzerine Erim, şöyle konuşmuştur:

Bana öyle geliyor ki Türkiye'de bu kanun dışı eylemler dışarıdan yönetiliyor. Başbakan iken bir hesap yapmıştım. Sıkıyönetimin yakaladığı silah ve cephane 350 milyon tl kadar tutuyordu. Bu parayı kim vermişti? Üç beş banka soygunu ile bu para sağlanmış değildi. Şu halde bu parayı kimler veriyor, bu silahları, bu mühimmatları kimler ödüyordu? Bu gün de aynı oyunun oynandığını sanıyorum. Kürt meselesi, Şiilik-Sünnilik bölücülüğü hep aynı dış ajanlarca körükleniyor gibi geliyor bana.³⁶¹¹

Şiddet eylemlerinin dışarıdan destek gördüğünü savunduktan sonra Korutürk'ten çözüm için Ecevit ile Demirel'i huzuruna çağırıp Türkiye'nin bulunduğu durumu anlatmasını önermiştir. Yapılacak üçlü görüşme ile Türkiye'nin içinde bulunduğu durum hep birlikte

³⁶⁰⁷ Lütem, 1992: 138.

³⁶⁰⁸ Ahmad, 2011: 199.

³⁶⁰⁹ Erim, 2005: 1152.

³⁶¹⁰ Ahmad, 2011: 200.

³⁶¹¹ Erim, 2005: 1153.

gözden geçirilecektir. Bunun sonucunda Demirel ile Ecevit'in tutumlarının değiştirebileceğini düşünmektedir. Erim, "Bunların yurtseverliğinden şüphe etmek istemiyorum. Parti hırslarını, duygularını geri plana itip belli noktalarda bir uzlaşma, bir anlaşma sağlayamaz mısınız?" diyerek sormuştur. Cumhurbaşkanı 1973'te bunu denediğini, ama olmadığını belirtmiştir.³⁶¹² 1973 yılından beri Ecevit ve Demirel'i bir araya getirmek isteyen Erim, bunu yaşadığı sürece gerçekleştiremeyecektir. Erim, bunu, ancak suikast sonucu öldürüldükten sonra cenazesinde kısmen de olsa gerçekleştirebilecektir. Demirel ve Ecevit Erim'in cenazesinde buluşarak sadece el sıkışmışlardır. Ardından da uzlaşma için birkaç gün görüşmeler yapmışlar; ancak bu da başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Nihat Erim'in ülkeyi seçimlere bağımsız bir başbakanın önderliğinde CHP-AP koalisyonu bir hükümetin götürmesi gerektiği şeklindeki önerisinin ne kadar önemli olduğu seçimlere bir ay kala ortaya çıkmıştır. 1977 yılının 1 Mayıs İşçi Bayramı kutlamalarında çıkan olaylarda 36 kişi hayatını kaybetmiştir.³⁶¹³ İşte Erim, bu tür olayları önlemek için yukarıda sözü edilen hükümet modelini Cumhurbaşkanı'na önermişti.

Şiddet olaylarının devam ettiği bir sırada 5 Haziran 1977 tarihinde erken genel seçimler yapılmıştır. Bu seçim sonuçlarına göre; CHP % 41, AP % 36 oy alarak hiçbir parti yine tek başına hükümeti kuracak yeterliliğe sahip olamamıştır. En çok oy alan CHP 213 milletvekili çıkartabilmiştir.³⁶¹⁴ Ancak 226+1 oy alan parti hükümeti kurabilirdi.³⁶¹⁵ Yeni koalisyon hükümeti kurma çalışmalarında Nihat Erim, Cumhurbaşkanı ile yaptığı görüşmede Milli Selamet Partisi'nin laiklik karşıtı kimliğinden dolayı kurulacak her hangi bir koalisyonda yer verilmemesini önermiştir.³⁶¹⁶ Erim'in önerileri işe yaramamış olacak ki 21 Temmuz 1977 tarihinde yine Demirel Başkanlığı'nda kurulan İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'ne MSP de alınmıştır.³⁶¹⁷

İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin kurulmasından sonra 1972 yılında 6 yıllığına seçilmiş olan Erim'in, Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Senatosu Kontenjan üyeliği son eriyordu. Tekrar Cumhurbaşkanı'nın yetkisi ile senatörlük görevine bundan sonra da devam etmek isteyen Erim, Cumhurbaşkanı'nın kendisini tekrar seçmeyeceği düşüncesindedir. Çünkü o güne kadar Cumhurbaşkanı tarafından 6 yıl görevi sona erdikten sonra hiçbir senatör tekrar görevlendirilmemiştir. Asıl neden ise Cumhurbaşkanı'nın AP-CHP ve aşırı sağ-sol'dan

³⁶¹² Erim, 2005: 1153.

³⁶¹³ Aydın ve Taşkın, 2014: 281.

³⁶¹⁴ Ahmad, 2011: 201.

³⁶¹⁵ Çavdar, 2013: 247.

³⁶¹⁶ Erim, 2005: 1155-1157.

³⁶¹⁷ Aydın ve Taşkın, 2014: 284.

gelecek tepkilerden çekinmesidir.³⁶¹⁸ Çünkü Erim, kendi anlatımıyla 12 Mart Dönemi'nin Başbakanlığı'nı yapmış olması nedeniyle solcular ve sağcılar kendisine düşman olmuştur. Başbakanlık'tan sonra Erim, herkes tarafından yalnız bırakılmıştır.³⁶¹⁹ Erim, 19 Mart 1971 tarihinde Başbakanlık teklifini kabul edip etmeme noktasında İnönü'ye danıştığında İnönü, “Bunlara güvenilir mi, sonra ortada kalırsın” diye uyarıyordu.³⁶²⁰ İnönü'nün ne kadar haklı olduğu işte bu acı sonla ortaya çıkmıştır.

Nihat Erim'in üyeliğinin bulunduğu Türk Hukuk Kurumu da kendisini yalnız bırakmıştır. Kurum, Erim'in Başbakanlığı Dönemi'nde hukuka aykırı hareket ettiğini öne sürerek³⁶²¹ üyeliğini silmişlerdir.³⁶²² İşte son olarak Erim'in Kontenjan Senatör Üyeliği uzatılmamıştır. Kendi deyimiyle 65 yaşında fiilen emekli olan Erim, emeklilik hayatını Dragos'taki evinde geçirecektir.³⁶²³ Eski politikacı Kazım Taşkent'in senatörlüğe tekrar seçilemeyen Erim'i teselli etmek için söyledikleri ilginçtir. “Çok kötü durumdayız. Belki memleketi kurtarmak yine size düşecek. Siz şimdi Atatürk'ün 1918 Yıldırım Orduları komutanlığını bırakıp İstanbul'a gelişi durumundasınız”³⁶²⁴ demiştir. MHP Lideri Türkeş de “12 Mart döneminde sizden başka kimse uçuruma yuvarlanmayı önleyemezdi. Aşırı solun size düşmanlığı bundandır. Sizin senatörlüğünüz uzatılmalıydı”³⁶²⁵ diyerek Erim'i teselli etmiştir. Öte yandan Erim'in emekliye ayrılmasına sevinenler de vardı. Cumhuriyet Gazetesi'nden Uğur Mumcu, yazdığı makalesinde Erim'in özgeçmişini alaycı bir şekilde sıraladıktan sonra, “Cumhuriyet Senatosundaki görev süresi bittiğinden, siyasal hayattan ayrılmıştır. Kederli çilesine ‘geçmiş olsun’ der. Öksüz kalan hukuk devletiyle, yetim bıraktığı milletvekili ve senatörlerin sonsuz ve teselli kabul etmez acılarını paylaşıyoruz. 12 Martzedeler”³⁶²⁶ demiştir. Mumcu da eski Başbakan Erim'in Başbakanlık Dönemi'ndeki faaliyetlerini hukuksuzlukla nitelemiştir.

1975 yılında Kıbrıs anılarını yazıp bitiren Nihat Erim³⁶²⁷, 1976 yılında da 12 Mart Anıları'nı hazırlamıştır.³⁶²⁸ Emekliliğe ayrılmasıyla birlikte Erim, bir yandan anılarını yazarken diğer yandan da Dragos'ta eşiyile birlikte yürüyüşler yapmaktaydı.³⁶²⁹ Fakat aynı

³⁶¹⁸ Erim, 2005: 1158.

³⁶¹⁹ Erim, 2005: 1155.

³⁶²⁰ Erim, 2007: 175.

³⁶²¹ “Erim'in Hukuk Kurumundan ihraç edilmesi isteniyor”, *Yeni Ortam*, 10.03.1975.

³⁶²² “Nihat Erim Türk Hukuk Kurumundan ihraç edildi”, *Dünya*, 12.06.1975.

³⁶²³ Erim, 2005: 1158.

³⁶²⁴ Erim, 2005: 1158.

³⁶²⁵ Erim, 2005: 1161.

³⁶²⁶ “Acı Bir Kayıp”, *Cumhuriyet*, 29.10.1977.

³⁶²⁷ Erim, 2005: 1132.

³⁶²⁸ Lütem, 1992: 148.

³⁶²⁹ Lütem, 1992: 157; Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'in evi, İstanbul.

zamanda da ülkenin kötü gidişatını gazetelerden takip etmeyi sürdürmüştür. Aralık 1978 Maraş Olayları³⁶³⁰ ile ilgili olarak Erim, “Kahramanmaraş’ta olaylar Sünni-Alevi çatışmasına dönüşmüş. Çok kötü. Ölenler var. Ölü sayısı 100’ü bulacak deniyor. Bunun sonuçları ne olur? Ecevit azc içinde. Çekilmesini bile bilmiyor”³⁶³¹ demek suretiyle olaylar karşısında endişesini belirtmekle birlikte Ecevit’in tutumunu da eleştirmiştir.

Anarşi olaylarının dışında bir de ekonomik bunalımla karşı karşı kalmış olan Türkiye tablosu karşısında Erim, yine partileri ve liderlerini suçlamıştır. Erim’e göre, “demogojik politika gütmemimizin bedeli bu. Seçim kaybı pahasına hükümetler tedbir almazsa işte böyle olur. Şimdi ise, o politikanın iflasını yaşıyoruz”.³⁶³²

Emekli olduktan sonra Dragos’ta Günaydın Gazetesi’ne verdiği demeçte Erim, ülkenin içerisinde bulunduğu durumu ve çözüm yollarını aktarmıştır. “Ben emekli, görevini tamamlamış bir kişiyim. Gelişmeleri köşemden üzüntü içinde izliyorum. Gerçekten durum hepimizi derin endişelere düşürecek kadar kadar kötüdür. İşler daha da bozulmadan bir çare bulmak gerekiyor” diyen Erim, önce içinde bulunulan ortamın dehşetini kısaca tarif etmiştir. Buna göre, en son yaşanan Maraş Olayları, milli bir faciadır. Bu olayın yaşanmasından önce gerekli tedbirin alınmadığını öne süren Erim, bu olaydan ders çıkarılmasını istemiştir. Ülkenin içerisinde bulunduğu bu sonuçtan hiç kimse kendisini sıyrılabilecek durumda değildir. Herkesin ayrı ayrı kusuru vardır. Ortaya konulacak bütün bahaneler acı gerçeği değıştirmemez. “İleride yeni facialarla karşılaşmamak için yetkilileri, sorumluları göreve çağırarak, biraz sarsmak gerekiyor” diyerek bu görevlerin neler olduğunu Erim sıralamıştır. Buna göre, iktidar ve muhalefet “elbirliği, işbirliği” yapmak zorundadır. İktidar ve muhalefetin demokratik bir davranış göstererek ilk adımı birbirlerinden beklemeden, parti kavga ve ayrımlarını bir kenara iterek ortak hareket etmesini önermiştir. Olağanüstü bir dönemden geçildiğinden bahseden Erim, hemen iktidar ve muhalefetin milli bir koalisyon kurmasının gerekliliğinin altını çizmiştir. Milli koalisyon üzerinde duran Erim, “Böyle olağanüstü koşullar altında hükümetlerin geniş ve derin köklü yani parlamentoda büyük çoğunluklu bir temele dayanması şarttır” diyerek bunda ısrarcı olmuştur. Akabinde de siyasi liderlere, “Bu gerçeği görmek, kabul etmek için açık seçik bir iç savaş mı olmalıdır? Maraş faciasının yayılması, yeni alevlerin yükselmesi mi beklenecektir? Şimdiye kadar olanlar gözleri açmaya yeterli değil midir? Daha uzun süre bekleyiş gafletten de öteye, cinayetden ağır suç olmaz mı?” sorularını sorarak onları harekete geçirmeye çalışmıştır. İngiltere ve İtalya örneğini veren Erim, bu

³⁶³⁰ “Kahramanmaraş’ta terör katliama dönüştü”, *Dünya*, 24.12.1978.

³⁶³¹ Erim, 2005: 1163.

³⁶³² Lütem, 1992: 161.

ülkelerde olağanüstü hallerde bir birine tam tamına zıt partilerin işbirliği yaptıklarını hatırlatarak CHP ve AP'nin de memleket için işbirliği yapmalarını istemiştir.³⁶³³

Erim'in tespitlerine göre, siyasi parti liderleri bir az gelişmişlik örneğini göstererek kişisel ve duygusal nedenlerden dolayı bir araya gelememektedir. Onları bir araya getirmek için basın, kamuoyunun ve Cumhurbaşkanı'nın uyarılarında bulunması gerekmektedir. Bu yüzden siyasi parti liderleri devletin bekası için üç dengenin baskısı ile işbirliğine razı edilmelidir.³⁶³⁴ Ülkenin içerisinde bulunduğu tehlikeli buhran durumundan ülkenin çıkması ve ülkenin geleceği için siyasi parti liderlerinin işbirliği yapmasını önermektedir. Hatırlanacağı üzere Erim, ülkenin içinde bulunduğu bunalımdan çıkmanın yolu olarak partiler arası işbirliği önerilerini Demokrat Parti Dönemi'nde de ortaya atmıştı. Yukarıda da ifade edildiği üzere, Erim, 1973 yılından beri ülkenin bir çıkmaza düşmemesi için bir AP-CHP koalisyonunu savunuyordu. İşte temelde de yine bunu savunmakla birlikte sorunun çözümü için aynı zamanda milli koalisyon bahsetmiştir.

Nihat Erim, emeklilik döneminde ülkede anarşi ve siyasi olayları köşesinden takip ederken bir yandan da Hatay'ın Eski Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'in başkanlığında Bostancı'da toplanan bir gurubun toplantılarına da düzenli olarak katılmaktadır. Bu toplantıdan İlhan Lütem'e yazdığı bir mektubunda bahseden Erim, bu toplantıya katılanların 65 yaşını geçmiş emekli kişiler, emekli geraller olduğunu ve toplantının da 15 günde bir Perşembe günleri toplandığını kaydetmiştir. 4 saat süren toplantılarda ülkenin çeşitli siyasi, ekonomik ve sosyal konuları üzerinde ciddi görüşmeler yapılmaktadır.³⁶³⁵ Erim'in damadı Akın Önalp ve kızı Işıl Erim de, emeklilik yıllarında Erim'in, Sökmen'in başkanlığındaki toplantılara katıldığını ifade etmiştir. Hatta Akın Önalp, toplantıları yapan bu grubun isminin Encümen-i Daniş olduğunu iddia etmiştir.³⁶³⁶

4.10. Nihat Erim'e Suikast, Faillerinin Yakalanması ve Yargılanmaları

12 Mart Dönemi'nin ilk Başbakanı olan Nihat Erim'e, 1978 yılından itibaren kendisinin terör örgütleri tarafınca öldürülecekler listesinde ilk sırada olduğu Türkiye, İsrail ve Amerika'nın milli istihbarat servisleri tarafından bildirilmeye başlanmıştır. Aynı zamanda Erim'e sürekli olarak ölüm tehditleri gelmekteydi.³⁶³⁷ Tehditlerin iyice artması üzerine Amerika'da yaşayan oğlu Işık Erim, babasını korumak için Amerika'ya yanına çağırmıştır.

³⁶³³ "Terör ancak CHP-AP ya da milli koalisyon ile önlenir", *Günaydın*, 20.07.1980.

³⁶³⁴ "Terör ancak CHP-AP ya da milli koalisyon ile önlenir", *Günaydın*, 20.07.1980.

³⁶³⁵ Lütem, 1992: 157.

³⁶³⁶ Akın Önalp ve Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul.

³⁶³⁷ Erim, 2005: 1169; Akın Önalp ve Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul.

Ancak Erim, oğlunun da tehlikeye girmesini istemediği için bu teklifini her seferinde reddetmiştir. Kadercı bir anlayışla olaya bakan Erim, “akıllarına koymuşlarsa, isterlerse bizi nerede olsa bulurlar” düşüncesi içerisinde hareket ederek fazladan hiçbir önlem alma gereği hissetmemiştir. Ülkesini de terk etmemiştir.³⁶³⁸ 1979 yılında Erim’in evinin önünde bomba patlamasıyla Erim ve ailesine uygulanan güvenlik tedbirleri biraz daha arttırılmıştır.³⁶³⁹

Türkiye’de şiddet olaylarının iyice arttığı bu dönemde 19 Temmuz 1980 tarihinde Nihat Erim, eşi ve koruması ile birlikte Dragos’taki evinden çıkıp Orhantepe Deniz Kulübü’ne geldiğinde saat 11 civarlarında 1’i kadın 4 Dev-Sol terör örgütü üyesi tarafından ateş altına alınmıştır. Bunun sonucunda Erim’in yakın koruması olan Ali Kartal başından vurularak orada ölmüştür. Ardından Erim, kalp üstüne 2, sol koluna 1 ve yine sol kalçasına aldığı 1 olmak üzere toplam 4 kurşunla orada ölmüştür. Kocasının ölümüne şahit olan Kamile Hanım ise yara almadan kurtulmuştur. Teröristler olay yerinden ayrılırken Dev-Sol imzalı “Gün Sazak’ın cezasını verdik, şimdi de Nihat Erim’in cezasını veriyoruz” sözlerini içeren bir mesaj ile 4 adet 9 milimetre çapında mermi kovani bırakmışlardır.³⁶⁴⁰ Bazı gruplar da Okmeydanı ve Örnektepe’de duvarlara Dev-Sol imzalı Erim’i kendilerinin öldürdüğünü bildiren yazılar yazmışlardır.³⁶⁴¹ Kamile Hanım’ın sonradan ailesine anlattıklarına göre, suikasttan hemen birkaç dakika önce aile dostlarının oğlu olan ünlü Türk aktör Kenan Kalav ile karşılaşmışlar ve bu karşılaşmadan bir iki dakika sonra saldırı gerçekleşmiştir. Silah seslerini duyup olay yerine koşarak tekrar geri dönen Türk aktör Kalav’ın kollarında Nihat Erim ölmüştür.³⁶⁴² Erim’in damadı ve kızının ifadelerine göre, O’nun suikast sonucu öldürüldüğü gün evin önündeki korumalar izne çıkartılmıştır. O gün Erim’i sadece yakın koruması Ali Kartal korumaktaydı.³⁶⁴³

Nihat Erim’in cenazası 22 Temmuz 1980 tarihinde Şişli Camii’nde kılınan öğle namazından sonra devlet töreni ile Zincirlikuyu Mezarlığı’na defnedilmiştir. Cenaze törenine başta Erim’in ailesi olmak üzere Cumhurbaşkanlığı adına Genel Sekreter Vekili İlhan Öztrak, Cumhuriyet Senatosu Başkanvekili Mehmet Ünalı, Millet Meclisi Başkanı Cahit Karakaş, Başbakan Süleyman Demirel, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, Genel Kurmay Başkanlığı’nı temsilen Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin ile bazı Bakanlar,

³⁶³⁸ Lüttem, 1992: 161, 165-166; Akın Önalp ve Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim’in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp’in evi, İstanbul.

³⁶³⁹ Akın Önalp ve Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim’in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp’in evi, İstanbul; “Sessiz bir ev”, *Hürriyet*, 25.07.1980.

³⁶⁴⁰ “Kim, niçin değil, nereye”, *Hürriyet*, 20.07.1980; “Terörün dünkü hedefi eski Başbakan Nihat Erim’di”, *Günaydın*, 20.07.1980.

³⁶⁴¹ “Saldırganların yüz şekilleri belirlendi”, *Milliyet*, 21.07.1980.

³⁶⁴² Akın Önalp ve Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim’in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp’in evi, İstanbul.

³⁶⁴³ Akın Önalp ve Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim’in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp’in evi, İstanbul.

siyasi parti liderleri, İstanbul Valisi Nevzat Ayaz, Belediye Başkanı Aytekin Kotil, parlamenterler, siyasi parti temsilcileri ve eski Başbakanlardan Sadi Irmak, Naim Talu ve Ferit Melen katılmışlardır. Cenaze törenine beraber katılmış olan Demirel ile Ecevit sadece tokalaşmışlardır. Aralarında hiçbir konuşma olmamıştır.³⁶⁴⁴

Olayın hemen ardından İçişleri Bakanı Mustafa Gülcügil, yaptığı açıklamada Erim ve korumasının katillerini bulmak için soruşturmaya ve operasyona başladıklarını aktarmıştır.³⁶⁴⁵ Cenazenin kaldırıldığı gün DİSK Eski Genel Başkanı ve Maden İş Sendikası Başkanı Kemal Türkler'e de bir suikast düzenlenmiştir. Suikastın sonucunda ağır yaralanan Kemal Türkler, tüm müdahalelere rağmen kurtarılamayarak ölmüştür.³⁶⁴⁶ Şüphesiz ki bir eski Başbakan'ın öldürülmesinin hemen ardından Kemal Türkler'in de aynı akıbete uğraması 12 Eylül Darbesi'ni hızlandırmıştır.

Nihat Erim'in suikast sonucu öldürülmesinden sonra İstanbul Emniyeti, iki ayrı özel grup oluşturarak sistemli bir şekilde olayın faillerini aramaya başlamıştır.³⁶⁴⁷ Fakat Erim suikastinin failleri, 12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra, 3 Ekim 1980 tarihinde yakalanmışlardır. Sanıkların ilk ifadelerine göre, Dev-Sol militanlarından üniversite öğrencisi Dursun Karataş ve Hüseyin Solgun Erim'in öldürülmesine birlikte karar vermişlerdir. Olayda kullanılan aracın ve silahların temin edilmesinde 4 ayrı militan görev almıştır. Baki Altın'ın olay yerinde gözcülük yaptığı ve Ersin Tezcanlı'nın da aracı kullandığı olayda üniversite öğrencisi Ahmet Kırlangıç ile Saadettin Güven, Erim'e ve koruma polisine ateş ederek cinayetleri işlemişlerdir. Söz konusu militanlar ayrıca birçok kanlı olayda da yer almışlardır.³⁶⁴⁸ 23 Ekim 1980 tarihinde Erim ve korumasının katil sanıklarının yargılanmasına, İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından başlanmıştır.³⁶⁴⁹ Olayın tek görgü tanığı olan Kamile Hanım, olayın faili Ahmet Kırlangıç ve Sadettin Güven'i mahkemede teşhis etmiş ve olay yerinde Baki Altın'ı görmediğini söylemiştir.³⁶⁵⁰ Sanıklardan Ahmet Kırlangıç, mahkemeden birkaç hafta sonra, 17 Ekim 1980'de kafasını duvara vura vura cezaevinde intihar etmiştir.³⁶⁵¹ Fakat 2 Aralık 1980'de yapılan otopsi sonucunda olayın intihar olmadığı anlaşılmış ve İstanbul Emniyet Müdürlüğü 1. Şubesi'nde çalışanlar hakkında soruşturma

³⁶⁴⁴ "Erim'in cenaze töreninde Demirel ve Ecevit tek kelime konuşmadılar", *Günaydın*, 23.07.1980.

³⁶⁴⁵ "Gülcügil: Önemli deliller ele geçirdik", *Dünya*, 21.07.1980.

³⁶⁴⁶ "Kemal Türkler de Öldürüldü", *Akşam*, 23.07.1980.

³⁶⁴⁷ "Ankara'da olağanüstü toplantılar, İstanbul'da olağanüstü tedbirler alındı, ama katiller ortada yok", *Hürriyet*, 20.07.1980; "Dev-Sol Merkez komitesinin 2 üyesi yeni bir eyleme hazırlanıyordu", *Hürriyet*, 22.07.1980; "Güvenlik kuvvetleri İstanbul'da kuş uçurtmuyor", *Dünya*, 22.07.1980.

³⁶⁴⁸ "Erim'i öldüren çete yakalandı", *Milliyet*, 04.10.1980.

³⁶⁴⁹ "Gerillalar yargılanıyor", *Cumhuriyet*, 24.10.1980.

³⁶⁵⁰ Akın Önalp ve Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul; "Erim ve koruma polisinin katilleri yeniden idama mahkum oldu", *Milliyet*, 06.10.1982.

³⁶⁵¹ "MGK iletilen iddiaları hızla sonuçlandırdı", *Milliyet*, 25.01.1981; "12 Eylül'ü haber veren suikast", *Milliyet*, 28.01.1999.

açılmıştır.³⁶⁵² Öte yandan Kırlangıç'ın intihar etmesinden önce Erim'in eski korumlarından birisi, cezaevinde Kırlangıç'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaretten bir hafta sonra da Erim'in ailesinin anlattıklarına göre, bu koruma Ankara'da öldürülmüştür.³⁶⁵³ Erim'i ve korumasını öldürmekten, ayrıca çeşitli suçlardan idam cezası ile yargılanan Saadettin Güven ve olayda gözcülük yapan Baki Altın, Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından suçları sabit görülüp idam cezasına çarptırılmıştır. Fakat itirazlar nedeniyle bir türlü onaylanamamıştır. Nihayet 5 Ekim 1982 tarihinde Sıkıyönetim 2 numaralı Askeri Mahkemesi, Saadettin Güven ve Baki Altın'ın idam cezalarını onaylamıştır.³⁶⁵⁴ 5 Nisan 1983 tarihinde de her iki sanığında idam cezaları Askeri Yargıtay tarafından da onay görmüştür.³⁶⁵⁵ 7 Ekim 1983'te TBMM Adalet Komisyonu'ndan geçmiştir.³⁶⁵⁶ Bununla birlikte bir çok idam dosyası Meclis'te yıllarca tasdik edilmeye beklemiştir.³⁶⁵⁷ Nihayet Meclis'te İnfaz yasasında tutuklu ve hükümlülerin lehine yapılan indirimden yararlanarak 1991 yılında Erim suikastının faileri serbest bırakılmıştır. Cezaevinden çıktıktan sonra Sadettin Güven (42), 23 Kasım 1999 tarihinde akciğer kanserinden ölmüştür.³⁶⁵⁸ Suikastın planlayıcısı "Dayı" kod adlı Dursun Karataş ise 25 Ekim 1989 tarihinde cezaevinden firar etmişti.³⁶⁵⁹ Böylece kısa süre içerisinde Erim'in suikastinden sorumlu cezaevinde hiç kimse kalmamıştır.³⁶⁶⁰

4.10.1. Nihat Erim Suikastının Yankıları ve Değerlendirmeler

Eski Başbakanlardan Nihat Erim'in öldürülmesi Türkiye'de bir bomba etkisi yaratmıştır. Haberi duyan siyasiler, konuyla ilgili değerlendirmelerini açıklamışlardır. Erim'in ölüm haberi üzerine Bakanlar Kurulu'nu acil toplantıya çağıran Başbakan Süleyman Demirel, toplantı öncesinde yaptığı açıklamada Türkiye'deki anarşi olaylarından 1974 affını sorumlu tutarak bu affla birlikte intikam çetelerinin türediğini savunmuştur. Erim'in öldürülmesi karşısında çok üzgün olduğunu da ifade eden Demirel, bu cinayetin düşünülmüş ve tasarlanmış olduğunu kaydederek sorumluların bir an önce güvenlik güçlerince yakalanacağını bildirmiştir. Devletin eşkıyalarla amansız bir şekilde mücadele vermeye devam

³⁶⁵² "MGK iletilen iddiaları hızla sonuçlandırdı", *Milliyet*, 25.01.1981.

³⁶⁵³ Akın Önalp ve Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul.

³⁶⁵⁴ "Erim ve koruma polisinin katilleri yeniden idama mahkum oldu", *Milliyet*, 06.10.1982.

³⁶⁵⁵ "Erim'i öldüren sanıkların idam cezası Askeri Yargıtay'da onandı", *Milliyet*, 06.04.1983.

³⁶⁵⁶ "Adalet Komisyonu altı ölüm cezasını onayladı", *Milliyet*, 07.10.1983.

³⁶⁵⁷ "İki idam cezası daha Danışma Meclisinde kabul edildi", *Milliyet*, 22.03.1983; "İdam cezası kalksın", *Milliyet*, 12.02.1988; "İdamlıklar ölümden kurtuluyor", *Milliyet* 14.04.1991.

³⁶⁵⁸ "Sadettin Güven öldü", *Cumhuriyet*, 24.11.1999.

³⁶⁵⁹ "Karataş ve yağın sır oldu", *Cumhuriyet*, 26.10.1989.

³⁶⁶⁰ Akın Önalp ve Ayşe Işıl Önalp İle Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme, 24.10.2015, Akın Önalp'ın evi, İstanbul.

edeceğini söylerken Demirel, Erim ile ilgili olarak da O'nun "Türk siyasi hayatında yeri olan güzide bir vatan evladı olduğunu" aktarmıştır.³⁶⁶¹

Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu Erim'in katlinden büyük üzüntü duyduğunu kaydederek, "Kurşunların hedefi ne o parti, ne şu partidir. Tek hedef Türk Devleti'dir" demiştir. Ardından Feyzioğlu, "Anarşi ve şiddeti yenmek mümkündür. Fakat bu gün başlıca partilere hakim olan anlayışla bu sonuca varılamaz. Milleti huzura kavuşturacak olan tek yol Atatürkçü devlet anlayışına dönmektir" değerlendirmesinde bulunmuştur. MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan da yayınladığı mesajda öncelikle olayı ve faillerini şiddetle kınamıştır. Akabinde, "Evvelki gün, aynı şekilde bir diğer anarşik saldırı ile bir parlamenterin hayatını kaybetmesini takiben bu gün de bir eski başbakanın anarşiye hedef olması, olayların nasıl bir tırmanış gösterdiğini ve nasıl pervasızca hiçbir insani ölçü ve değer hükmü taşımadan sürdürdüğünü göstermesi bakımından son derece vahimdir" değerlendirmesiyle olayın vahametini anlatmıştır. Hergün işlenen cinayetler karşısında Hükümet'in acz içerisinde olduğunu iddia eden Erbakan, parlamentonun konuyu bütün ciddiyeti ile ele alarak bir çözümü hemen ortaya koymasını istemiştir. Millet Meclisi Başkanı Karakaş da Kamile Hanıma'a gönderdiği taziye mesajında;

Ülkeyi kardeş kavgasına çeviren ve demokratik sistemimizi hedef alan anarşi ve terörün bu gün de eski Başbakanlardan Sayın Nihat Erim'i acımasızca kurbanları arasına alması bizleri derin eleme boğdu. Siyasi hayatında demokrasi ve insanlık savaşı veren bu değerli siyaset adamımızın aziz hatırası önünde şahsım ve Millet Meclisi adına eğiliyor, kendisine Allah'tan rahmet, sizlere sabırlar ve başsağlığı diliyorum,³⁶⁶²

ifadelerinde bulunmuştur. MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş, Erim'e yöneltilen saldırıdan 1974'te affedilenleri ve onların fikirdaşlarını sorumlu tutarak şimdi onların 12 Mart Dönemi'nin devlet adamlarından intikam almaya çalıştığını savunmuştur. Erim'in öldürülmesinden 1974 affını sorumlu tutan Türkeş, Türk Devleti'ne sıkılan kurşunlar karşısında herkesin saffını belli etmesini istemiştir. Erim'in öldürülmesinden büyük üzüntü duyduğunu kaydedenlerden birisi de CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit olmuştur. Ecevit, barış çağrısını şu sözlerle tekrarlamıştır: "Her halde artık bir milleti ve politikacıları uyarmak için son zamanlarda tanık olduğumuzdan daha acı olayları beklemememiz gerektiği

³⁶⁶¹ "Her yerde nefret var", *Dünya*, 20.07.1980; "Ecevit Barış çağrısını tekrarladı", *Dünya*, 20.07.1980; "Cinayeti bütün partiler kınadı", *Günaydın*, 20.07.1980.

³⁶⁶² "Her yerde nefret var", *Dünya*, 20.07.1980; "Ecevit Barış çağrısını tekrarladı", *Dünya*, 20.07.1980; "Cinayeti bütün partiler kınadı", *Günaydın*, 20.07.1980.

inancındayım”.³⁶⁶³ Bazı siyasi parti liderleri, Erim’in öldürülmesi olayından 1974 affını sorumlu tutarken, bir kısım siyasi liderler ise olaylardan Hükümeti suçlamıştır. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil, tüm siyasi partileri birlik olmaya çağırmıştır.³⁶⁶⁴ Ecevit ve Demirel’i anarşi olayları karşısında işbirliği yapmaları gerektiği konusunda uyararak iki lideri bir araya getirmek için akşam yemeğine davet etmiştir.³⁶⁶⁵ Bunun üzerine Başbakan Demirel, Erim’in de vasiyeti olan partiler arası işbirliğini sağlamak için siyasi partilere birer mektup göndermiştir. Mektubu’nda Demirel, Meclis gündeminde bulunan anarşi ile mücadele tasarılarının kanunlaştırılmasını, DGM’nin kurulmasını ve olağanüstü hal kanununun çıkarılması için partilerden işbirliği istemiştir. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ise anarşi ile mücadelede ortak hareket edilmesi konusunda işbirliği ile hareket edilmesi gerektiği konusunda AP ile ortak düşündüklerini açıklamıştır. Ayrıca Ecevit de terör karşısında ayrı bir hamle yaparak siyasi partilere bir “onarım hükümetinin” kurulması önerisinde bulunmuştur. Ecevit’e göre, asayiş olayları ancak bu şekilde sona erecektir.³⁶⁶⁶ 24 Temmuz’da Çağlayangil’in gözetiminde iki lider akşam yemeğinde buluşmuştur. Ne yazık ki, her iki tarafta da bir anlaşma sağlanamamıştır. Ecevit’in onarım hükümeti kurma teklifini Demirel, kabul etmemiştir.³⁶⁶⁷ Partiler arasındaki uzlaşmazlık, ülkedeki şiddetin boyutunu daha da arttırmıştır. Yaklaşık 2 ay sonra, 12 Eylül’de ordu yönetime el koymuştur.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Grubu da Erim’in öldürülmesi nedeniyle sert bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride, Erim’in öldürülmesi olayı şiddetle kınanmakla birlikte siyasi parti liderleri de sert bir şekilde eleştirilmiştir. “Şimdiye kadar akan bütün kanlar yıllarca siyaset adamlarımızın söylediklerinin aksine hep yerde kalmıştır ve terör için en büyük teşvik ve cesaret partilerimizin bu tutumu olmuştur” denilmiştir. Aynı zamanda bildiride bu eylemlerinin amacının, Türkiye’yi çökertmek olduğu ifade edilmiştir. Bildirinin son paragrafında ise, siyasi liderlerinin olaylar karşısında birbirlerini eleştirmek yerine olaylara çözüm bulmak üzere eyleme geçmeleri acilen istenmiştir.³⁶⁶⁸ Erim’in eski Bakanları da suikast karşısında bir takım değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Mehmet Özgüneş, “Nihat Erim’in öldürülmesinden dolayı duyduğum üzüntüyü anlatacak durumda değilim. Çok üzgünüm” derken; Doğan Kitaplı, “Allah kahretsin bunları. Sayın Erim fevkalade değerli bir politikacıydı” değerlendirmesinde bulunmuştur. İhsan Topaloğlu’na göre, Türkiye’nin

³⁶⁶³ “Her yerde nefret var”, *Dünya*, 20.07.1980; “Ecevit Barış çağrısını tekrarladı”, *Dünya*, 20.07.1980; “Cinayeti bütün partiler kınadı”, *Günaydın*, 20.07.1980.

³⁶⁶⁴ “Hedefleri: Türkiye”, *Dünya*, 21.07.1980.

³⁶⁶⁵ “Teröre karşı ortak”, *Hürriyet*, 21.07.1980.

³⁶⁶⁶ “Liderlere bir mektup gönderdi”, *Hürriyet*, 22.07.1980; “Ecevit onarım hükümeti isteğini tekrarladı”, *Hürriyet*, 22.07.1980; “Ve Demirel Ecevit’ten yardım istedi”, *Dünya*, 22.07.1980.

³⁶⁶⁷ “Demirel Ecevit’le işbirliğine yanaşmıyor”, *Dünya*, 25.07.1980.

³⁶⁶⁸ “Cinayeti bütün partiler kınadı: Kontenjan Grubu”, *Günaydın*, 20.07.1980.

geleceği büyük bir karanlık içine girmektedir. İsmail Arar da böyle bir felaketin olacağını sezdiğini aktararak ülkenin durumunun kötüye gittiği teşhisinde bulunmuştur.³⁶⁶⁹

Nihat Erim'in öldürülmesi Türk ulusal basınında da geniş yankı uyandırmıştır. Erim'in öldürülmesinden ulusal basının attığı manşetlere bakılacak olunursa bu durum daha iyi anlaşılabilir. Dünya Gazetesi, Erim'in öldürülme haberini "12 Mart Başbakanlarından Nihat Erim öldürüldü" manşetiyle vermiştir.³⁶⁷⁰ Gazete ikinci gün ise "Hedefleri: Türkiye" manşetine yer vererek³⁶⁷¹ terörün asıl amacın Türkiye'yi yok etmek olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Günaydın Gazetesi, "Terörün Dünkü Hedefi Eski Başbakan Erim'di" başlığını manşet yapmıştır.³⁶⁷² En ilgi çekici başlığı da Hürriyet Gazetesi atmıştır: "Terör Doruk Noktasında: Nihat Erim Öldürüldü".³⁶⁷³ Yine aynı gazete ertesi günü, "Teröre Karşı Ortak Tavır Almak Günüdür" manşetiyle³⁶⁷⁴ teröre karşı herkesi birlik olmaya çağırmıştır. En büyük ulusal gazetelerden olan Milliyet Gazetesi, "Anarşi'nin Dünkü Kurbanı: Erim Haince Öldürüldü" manşetini atarken;³⁶⁷⁵ Cumhuriyet Gazetesi de "Nihat Erim Öldürüldü" başlığı ile olayı okurlarına sade bir şekilde haber vermiştir.³⁶⁷⁶ Ulusal gazetelerin attığı manşetlerden de anlaşıldığı üzere, Erim'in öldürülmesi, ülkenin gündemine bomba gibi düşmüş ve geniş yankılar, sonuçlar doğurmuştur.

Ulusal basının köşe yazarları da Erim suikastine geniş yer vererek çeşitli değerlendirmelerde bulunmuşlardır. 1974 yılında Cumhurbaşkanı tarafından senatör seçilerek Erim ile birlikte çalışma olanağı bulan Hüsamettin Çelebi, bu tarihten itibaren Erim'i bizzat tanıdıktan sonra O'nun kendilerine yanlış tanıtıldığının farkına vardığını kaydetmiştir. Çelebi'ye göre, Erim, yanlış tanıtılmış ve ciddi bir adamdır. Tam anlamıyla bir Atatürk milliyetçisidir. Erim'in özgürlükçü bir insan olduğunu da sözlerine ekleyen Çelebi, "Özgürlüğün suiistimali en çok özgürlüğe zarar verebilir" sözünü O'ndan duyduğunu belirtmiştir. Erim, siyasi nedenlerden ötürü cinayet işlenmesi karşısında büyük üzüntü duyarak bunun sonun olamayacağını ve namlunun kime ne zaman döneceğinin kestirilemeyeceğini Çelebi'ye anlatmıştı. Ayrıca siyasi partilere bu durumu anlatamamaktan dolayı sürekli olarak Erim, Çelebi'ye dert yamaktaydı.³⁶⁷⁷ Necati Zincirkıran da Erim'in 12 Mart Dönemi'nde Başbakan olmasının Türkiye için büyük bir şans olduğunu ifade etmiştir. Bunun nedenini Zincirkıran, Erim dışında başka birisinin bu dönemde Başbakanlık yapması

³⁶⁶⁹ "Erim'in bakanları da üzgün", *Hürriyet*, 20.07.1980.

³⁶⁷⁰ "12 Mart Başbakanlarından Nihat Erim öldürüldü", *Dünya*, 20.07.1980.

³⁶⁷¹ "Hedefleri: Türkiye", *Dünya*, 21.07.1980.

³⁶⁷² "Terörün Dünkü Hedefi Eski Başbakan Erim'di", *Günaydın*, 20.07.1980.

³⁶⁷³ "Terör Doruk Noktasında: Nihat Erim Öldürüldü", *Hürriyet*, 20.07.1980.

³⁶⁷⁴ "Teröre Karşı Ortak Tavır Almak Günüdür", *Hürriyet*, 21.07.1980.

³⁶⁷⁵ "Anarşi'nin Dünkü Kurbanı: Erim Haince Öldürüldü", *Milliyet*, 20.07.1980.

³⁶⁷⁶ "Nihat Erim Öldürüldü", *Cumhuriyet*, 20.07.1980.

³⁶⁷⁷ "Kaybettiğimiz Sorumlu Siyaset Adamı", *Günaydın*, 21.07.1980.

halinde komutanları arkasına alarak rahatlıkla kötü şeyler yapabileceğini iddia etmiştir. Oysa Erim, böyle bir şey yapmadığı gibi parlamento'ya saygı göstererek siyasi parti liderleri ile diyalogunu sürekli canlı tutmuştur. Sonuç olarak 12 Mart Dönemi'nin Türkiye açısından en az hasarla atlattığını Erim'in kendisi sağlamıştır. Zincirkıran, Erim'in kişiliği hakkında ise “devletin üstünlüğü, devletin büyüklüğü kavramlarına gerçekten bağlı bir siyaset adamıydı. Böyle olmasının nedenlerinden biri bizzat kendisinin Anayasa Profesörü olması kadar İnönü gibi devlet denilince önünü ilikleyen bir büyük devlet adamının yanında yetişmesindedir” demiştir. Bu noktada Zincirkıran, Erim'in Bayındırlık Bakanı olunca müteahhitlik yapan bacanağının Bakanlıkla iş yapmasını engellemesini hatırlatmıştır.³⁶⁷⁸

Metin Toker de köşesinden yazdığı bir makalede artan anarşi olaylarının devleti ve demokrasiyi yok edebileceğini ifade ederek siyasilerin bu durum karşısında kısır bir döngü içerisinde somut bir önlem almadıklarından şikayetle, ülkenin içinde bulunduğu tehlike karşısında herkesi göreve çağırıştır.³⁶⁷⁹ Nihat Erim'in ülkenin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulması için ortaya attığı iktidarla muhalefet arasında diyalog kurulması reçetesini makalesine taşıyan Oktay Ekşi, Erim'in bu konuda haklı olduğunu savunmuştur. Yazısını bitirirken de “Bu günlerden kurtulmak, aydınlığa çıkmak istiyor muyuz? Erim'in dediğini yapmalı, ortak değerlerimizi koruyacak bir diyalogu hemen kurmalıyız” demiştir.³⁶⁸⁰

Nihat Erim'in öldürülmesinin ardından Uğur Mumcu, son birkaç yıldır ülkede var olan kanlı eylemleri anlattıktan sonra en son Erim'in öldürüldüğünü belirterek bu “kanlı planları yapanların ve uygulayanların” kimler olduğunu sorgulamıştır. Mumcu'ya göre, bu kanlı planlar yapılıp uygulanırken devlet sadece göz ucuyla izlemektedir. Hiçbir önlem almamaktadır. Bu hususta Mumcu, devleti şu sözlerle eleştirmiştir:

...Kanlı plan her gün biraz daha can alarak, biraz daha kan dökerek uygulanıyor ve devle ‘kapalı tribün’ izleyicisi gibi rahat koltuğuna gömülmüş, bu kanlı ‘Resmi Geçidi’ izliyor. Devlet, yarın bir gün için koltuğundan kalkacak eski Başbakanlardan Nihat Erim için bir ‘Devlet Töreni’ düzenleyecek, bu törenin protokolünü olağanüstü ‘Demokratik Otorite’ ile uygulanacak, yarın yine aynı koltuğa gömülerek kanlı olayları yine göz ucuyla izlemeye devam edecek.³⁶⁸¹

Nihat Erim'in Başbakanlığı Dönemi'nde tutuklanan Çetin Altan, O'nun, “sanıldığı kadar aydın ve aydınlık düşmanı biri” olmadığını kaydettikten sonra “politik sürekenişlerden kendisini koruyamadığını” ve bu yüzden hayatının hatasını yaştığını söylemiştir. Altan,

³⁶⁷⁸ “Düdüklü Tencere: Dört Dörtlük Bir Devlet Adamının Ardından”, *Günaydın*, 22.07.1980.

³⁶⁷⁹ “Türkiye Üzerinde Düşünme Saati”, *Hürriyet*, 20.07.1980.

³⁶⁸⁰ “Erim'in Vasiyeti”, *Hürriyet*, 22.07.1980.

³⁶⁸¹ “Gözlem: Kanlı Plan”, *Cumhuriyet*, 20.07.1980.

İnönü'nün Erim'e Başbakanlığı kabul etmesi durumunda çok yalnız kalabileceğini söylediğini hatırlatmıştır. Altan, İnönü'nün sözünün kısa sürede gerçekleştiğini ve Bülent Nuri de dahil bütün eski dostlarını kaybettiğini anlatmıştır. Altan'ın ifadesine göre, eğer Erim, 12 Mart Dönemi'nde Başbakanlığı kabul etmemiş olsa idi 1973'te Cumhurbaşkanı olabilirdi. Son olarak Erim'e karşı kendisinin asla bir kin ve düşmanlık beslemediğini de belirten Altan, Erim'in bu şekilde ölümüne üzüldüğünün altını çizmiştir.³⁶⁸²

Nihat Erim'in öldürülmesi Türkiye dışında da çok geniş yankı uyandırmıştır. ABD Hükümeti, ilk kez Türkiye'de öldürülen bir kişi için kınama bildirisi yayınlamıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan yayınlanan bildiride;

Son yıllarda toplumun her kesiminden kişileri, bu arada çeşitli partilerden önde gelen siyaset adamlarını da hedef alan tedhiş kampanyasının bir parçası olduğu anlaşılan bu anlamsız olayı kınarız. Bu kampanya Türk demokratik sisteminin çöküşünden başka bir şey istememektedir. Türkiye eski bir dost, değerli bir müttefik ve ortak iddeallerin savunulmasında bizimle birleşmiş bir demokrasi ülkesidir,

denilmiştir.³⁶⁸³ Avrupa radyo ve televizyonları da Erim'in öldürülmesiyle ilgili bilgileri yorumsuz olarak verirken; İngiliz BBC radyo ve televizyonu Nihat Erim'i Türkiye'de siyasi cinayetlerde can veren binlerce kişilerin içerisinde en tanınmış olarak vasıflandırmıştır.³⁶⁸⁴ BBC aynı zamanda, "Demirel'in Silahlı Kuvvetlerce görevden uzaklaştırılması üzerine Başbakanlığa getirilen Erim'in ordunun simgesi olarak düşünülmesi, öldürülmesine neden oldu" yorumunu yapmıştır.³⁶⁸⁵ Alman DPA, İngiliz Reuter, Amerikan AP ve Fransız AFP ajansaları da Erim'in öldürülmesini sadece flash haber olarak vermiştir.³⁶⁸⁶

Londra'da yayınlanan Daily Telegraph Gazetesi'nde Erim, bir sağcı olarak gösterilmiş ve Dev-Sol örgütü tarafından öldürüldüğü yazılmıştır. Ayrıca Erim'in öldürülmesi ile Türkiye'de terörizmin doruğa ulaştığı, Hükümet otoritesinin kalmadığı, 1980 yılında siyasi nedenlerle 2000 kişinin öldürüldüğü, birçok ilde sıkıyönetimin uygulandığı ve ekonomik durumun da çok kötü olduğu belirtmiştir. En önemlisi de bu son cinayetlerle birlikte ordunun yönetime el koyabileceği yorumu yapılmıştır: "Bu son cinayetler, güçlü Türk Silahlı Kuvvetleri'nin üzerinde baskı yaratacaktır. Eğer, davet gelmezse, direkt müdahale de beklenir. Yüksek Komuta Heyeti, yönetimi ele almaya yanaşmamakta ve çekingen

³⁶⁸² "Nihat Erim'e Ait Anılar", *Milliyet*, 21.07.1980.

³⁶⁸³ "Amerika hükümeti Erim'in öldürülmesini kınadı", *Günaydın*, 20.07.1980.

³⁶⁸⁴ "Yunan", *Hürriyet*, 20.07.1980.

³⁶⁸⁵ "Dışta tepkiler: Cinayet radyolarda ilk haberdi", *Milliyet*, 20.07.1980.

³⁶⁸⁶ "Yunan", *Hürriyet*, 20.07.1980.

durmaktadır. Bunun da nedeni ekonomik durumun kötülüğüdür”.³⁶⁸⁷ Bir Amerikan Gazetesi olan “Voice of America” da Erim suikastının ayrıntıları ile birlikte ele aldıktan sonra “Erim’in Türkiye’de 1970’lerde sola karşı mücadele için ilan edilen sıkıyönetim döneminde başbakanlık yaptığını” kaydetmiştir.³⁶⁸⁸

Yunanistan’da hükümet taraftarı gazeteler, Erim’in öldürmesini birinci sayfadan ve ayrıntılı olarak vermişlerdir. Bu gazetelerde Erim, sağ görüşlü olarak tanımlanmıştır. Muhalefet gazetelerinden To Vima, son olarak Erim’in öldürülmesi ile “Askerlerin iğne üzerinde oturduklarını, gerginliğin son had safhada olduğunu” belirttikten sonra “Türkiye’de her an askeri darbenin olabileceği” yorumunda bulunmuştur.³⁶⁸⁹ Gerçekten de Nihat Erim’in öldürülmesi, 12 Eylül’de, ordunun yönetime el koymasını hızlandırmıştır. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti tarihinde suikast sonucunda öldürülen tek eski Başbakan Nihat Erim’dir.

---

³⁶⁸⁷ “İngiliz Basını Nihat Erim’in katledilmesine geniş yer verdi”, *Hürriyet*, 22.07.1980.

³⁶⁸⁸ “Dışta tepkiler: Cinayet radyolarda ilk haberi”, *Milliyet*, 20.07.1980.

³⁶⁸⁹ “Yunan Basını: Türkiye’de durum böyle süremez”, *Milliyet*, 21.07.1980.

SONUÇ

12 Mart Dönemi'nin ilk başbakanlarından olan Nihat Erim, çok genç yaşlarında kariyer basamaklarını hızla tırmanmış bir isimdir. Zeka ve yeteneği ailesi ve daha sonra çevresi tarafından fark edilerek iyi bir eğitim alması için yönlendirilmiştir. Bunun da sonucunda genç yaşlarında akademik ve bürokratik görevleri elde eden Erim, BM Anayasası'nı imzalayan Türk Heyeti'nde yer alarak etkin görev yürütmüştür. Genç yaşındaki başarılarından dolayı İsmet İnönü tarafından fark edilerek siyasete sokulduğu ilk yıllarında Amerikan ve İngiliz ajanları tarafından da "bizim adamımız" şeklinde fişlenmiştir.

Çok partili demokrasiye geçildiği bir dönemde CHP'den siyasete giren Erim, bu süreçte Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün yanında yer alarak demokratik düzenin kurulması anlamında O'na yardımcı olmaya çalışmıştır. Öte yandan Erim de bu süreçte İnönü'yü siyasi bir mektep olarak görmüş ve O'ndan istifade etmeye çalışmıştır. 1945 yılından 1955 yılına kadar İnönü'nün yanından hiç ayrılmayan bir isim olan Erim'in, siyaset açısından 1945-1950 yılları arasında İnönü'den etkilendiği, O'nun etkisi altında kaldığı söylenebilir. 1950 Seçimleri'nin kaybedilmesinden 1954 Seçimleri'ne kadar ise Erim'in, kısmen İnönü'yü etkileyerek yönlendirdiği genel olarak ifade edilebilir. Hatta 1950 Seçimleri'nin kaybedilmesinden sonra Ulus Gazetesi'nin başına geçerek CHP'nin politikasını yine kısmen de olsa çizdiği iddia edilebilir.

1945-1948 yılları arasında milletvekilliği görevinin yanı sıra Ulus Gazetesi'nde yazarlık yapmış olan Erim'in yazılarına yeri geldiğinde İnönü'den müdahale geldiği ve bu anlamda Erim'i bazen yönlendirdiği söylenebilir. Özgürce yazı yazması CHP'li müfritlerce engellenmeye çalışılınca kendi isteği ile Aralık 1948'de yazarlığı da bırakmıştır. 3 yıllık yazarlığı boyunca Erim, diplomasi, uluslararası ilişkiler ve dış politikanın yanında iç politikaya dair de yazdığı yazılarla siyasi tartışmalara yön vermiştir. Yazdığı yazılar bazen partiler arası ilişkilerin düzelmesini sağlarken bazen de sertleşmesine neden olmuştur.

Türkiye'de çok partili demokrasiye geçişte önemli bir devre olan 1945-1950 yılları arasında Erim, İnönü'den de aldığı destekle hem CHP'nin hem de ülkenin demokratikleşmesi için genel olarak büyük bir mücadele vermiştir. Partili cumhurbaşkanlığı tartışmaları ve Recep Peker'e karşı başlattığı 35'ler hareketi en büyük örnek olarak gösterilebilir. 12 Temmuz Beyannamesi öncesinde Cumhurbaşkanı İnönü'nün parti genel başkanlığından istifa etmesini istemeyen Erim, Beyanname'nin yayınlanmasından sonra fikrini değiştirerek İnönü'nün tarafsız olmasını savunmaya başlamıştır. Cumhurbaşkanının yetkilerinin ve süresinin de arttırılmasını dile getirerek bunu bir anayasa değişikliği ile yapılmasını istemiştir.

O'nun bu önerileri hem CHP hem de DP içinde büyük tepkilere neden olmuştur. Özellikle DP, Erim'in cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılmasını önermekle Amerikan tipi bir başkanlık sistemini istediği yönünde eleştirilerde bulunmuştur. Bu eleştiriler karşısında O, padişahlık sisteminden yeni çıkmış olunması nedeniyle şimdilik Amerikan tipi başkanlık sistemine kendisinin de karşı olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte ileride demokrasinin olgunlaşması durumunda Amerikan tipi başkanlık sistemine geçilebileceğini belirterek başkanlık sisteminin önünü kapamamıştır. Ortaya attığı anayasa tartışmalarında Erim, öte yandan çift meclis sistemine geçilmesi gibi önerilerde de bulunarak ileride ortaya çıkacak gelişmelere fikri anlamda bir ön ayak oluşturduğu söylenebilir.

Demokrasinin hızla ilerlemesi karşısında tutucu bir tavır takınan Recep Peker Hükümeti'ne karşı kurduğu 35'ler Hareketi'yle de Erim, demokrasinin bayraktarlığını yapmıştır. 12 Temmuz Beyannamesi'ne giden süreci hazırlayarak demokrasiye bu dönemde önemli katkılarda bulunmuştur. Fakat demokrasinin taraftarlığı anlamında bazı söylem ve icraatlarıyla da bu tutumuna ters düşmüştür. Bu anlamda 30 Mayıs 1946 tarihinde yazmış olduğu "Demokrasi gaye midir, vasıta mıdır?" isimli makalesi buna en büyük örnek gösterilebilir. Bu makalesiyle Erim'in, demokrasiyi rafa kaldırmaya çalıştığı iddia edilerek kendisine "Şalcı" lakabı takılmıştır. Diğer bir örnek ise 1950 Seçim Kanunu'nda nispi temsil yerine ısrarla çoğunlukçu seçim sistemini savunmasıdır. Gerçi Erim, 1950 Seçimleri'nden sonra kendisinin nispi temsil sistemini savunduğunu iddia etse de gerçek olan şu ki O, çoğunlukçu seçim sistemini savunarak bu sistemin kabul edilmesini sağlamıştır. Son olarak 1950 Seçimleri öncesinde Fevzi Çakmak'ın cenaze töreninde yaşananlardan dolayı Erim, Millet Partisi'ni sorumlu tutarak partinin kapatılmasını savunmuştur. Bu da Erim'in, demokratik kişiliğine aykırı olarak ortaya çıkan birkaç tutumundan sadece birisidir. Sonraki siyasi yaşamında da bazen demokratik çizgisine ters düşebilecek tutumlar içerisine girmiştir.

1945 yılında CHP'den siyasete girmiş olan Erim'in, tüm yaşamı boyunca parti içi demokrasiye büyük önem vermiş olduğu ortadadır. Parti içi demokrasinin halledilmesiyle birlikte Türkiye'deki sorunların büyük bir kısmının çözülebileceği görüşünü ömrünün sonuna kadar savunmuştur. Hatta 1973 yılından sonra ortaya çıkan meselelerin kilit çözüm noktasının parti içi demokrasinin sağlanmasından geçtiğini Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e bildirmiştir. Erim, parti içi demokrasinin sağlanması adına zaman zaman CHP içerisinde bir takım demokratik ve hukuki düzenlemelere de ön ayak olmuştur.

O, genel olarak siyasette işbirliği ve uzlaşmacı bir kişiliğe sahiptir. Ta lise eğitimi sırasında bu özelliğini belli etmiş olan Erim, 1945-1950 yılları arasında partiler arasında arabuluculuk görevini üstlenen bir isim olarak da ön plana çıkmıştır. Özellikle de 12 Temmuz

Beyannamesi'ne giden süreci Erim, İnönü'nün de desteği ile kendi elleriyle hazırlamıştır. Fakat görülmüştür ki 1950-1954 yılları arasında yani iktidarın kaybedilmesinden sonra Erim, partiler arası uzlaşmacı kişiliğine adeta ara vererek sert bir muhalefet yürütmüştür. 1954 Seçimleri'nin kaybedilmesinden sonra ise partiler arası uzlaşmacı ve işbirliği kişiliğine geri dönmüştür. Bu kişiliğini ölümüne kadar da devam ettirmiştir. Partiler arası uzlaşmacı kişiliği nedeniyle 1960 Darebesi'nden sonra kurulan DP'nin devamı niteliğindeki sağ partilerden kendilerine katılması ya da kendilerinin lideri olması teklifleri gelmiştir. Sadece bununla da yetinilmeyerek O'na, Meclis Başkanlığı ve Başbakanlık görevi teklif edilmiştir. 12 Mart Dönemi'nde Başbakan yapılmasının sebeplerinden bir tanesi de işte O'nun uzlaşmacı ve yapıcı özelliğidir. Kısacası O, 1954 yılından sonra sağ partilerin de sevdiği ve saydığı bir isim haline gelmiştir. Başbakanlık görevinden ayrılmasından sonra ise, en yakın arkadaşları tarafından bile yalnız bırakılmış bir isim haline gelmiştir.

Dış politika yazıları ile de Erim, İkinci Dünya Savaşı sonrası yenedünya düzenin korunmasında Amerika'nın önemine sürekli vurgu yapan yazılar kaleme almıştır. Üçüncü Dünya Savaşı'nın çıkmamasının Amerika'nın tekrar kabuğuna çekilmemesine bağlı olduğuna inanmıştır. O'na göre, 1945 sonrasında dünya barışını sadece Amerika koruyabilir. Yazdığı yazılarla tam bir Amerikan hayranı portresi çizmiştir. O'nun Amerika'ya hayranlık duyması 1945 yılında San Francisco Konferansı nedeniyle Amerika'ya gitmesiyle başlamıştır. Orada Amerika'nın üstün zenginliklerini ve gücünü bizzat gören Erim, Türkiye'nin "Küçük Bir Amerika" haline gelmesini arzu etmeye başlamıştır. Siyasi hayatı boyunca Amerikan hayranı ve taraftarı olmuştur. Sadece, 1964 "Johnson Mektubu" sonrasında Amerika'yı birazcık eleştirmeye başlayacaktır. Bunun sebebi ise Kıbrıs Meselesi'nde Amerika'nın tekrar desteğini çekebilme. Yani bu, bilerek Amerika'ya karşı güdülmüş olan muhalif politikadır. Yoksa O, Amerikan karşıtı bir görüşü hayatı boyunca benimsememiştir. Hatta Başbakanlığı Dönemi'nde de hem Amerika'nın tekniğini ve yardımını almak hem de bozulan Türk-Amerikan ilişkilerini düzeltmek için Amerika'nın isteği ile haşhaş ekimini tamamen yasaklamıştır. O'nun bu davranışı Amerika tarafından taktikle karşılanmıştır. Bütün bu özellikleriyle birlikte dış politika ile ilgili faaliyetlerine ve söylemlerine bakıldığında O, "teslimiyetçiliğe" karşı çıkmıştır. Uluslararası ilişkilerde "eşitlik" prensibini savunmuştur.

Nihat Erim, bakanlık dönemlerinde bir takım ilklere imza atmıştır. Bayındırlık Bakanlığı Dönemi'nde Amerika'nın tekniği ve ekonomik yardımlarıyla ilk defa makineli karayolu yapımına geçmiştir. Yine Amerika'dan sağladığı yardımlarla yeni ve modern bir karayolları teşkilatını kurdu muştur. Bu teşkilat 1950 yılında Karayolları Genel Müdürlüğü ismini almıştır. Doğunun kalkınması ve tarım sulama sistemlerinin modernleştirilmesi için ilk

ciddi girişimleri başlatan Erim'in, bunları gerçekleştirecek vakti olmamıştır. Başbakan Yardımcılığı esnasında ise Erim, siyasi tarih açısından önemli işlere imza atmıştır. 1950 Seçim Kanunu'nun hazırlanmasında başrolü üstlenmiştir. Çok partili demokrasiye geçildikten sonra ekonomide devlet planlamasının yapılması fikrini ortaya atan ilk kişi olmuştur. Erim'in ortaya attığı fikir, 1960 Darbesi'nden sonra Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) adıyla hayata geçmiştir.

1950 Genel Seçimleri'nin hemen öncesinde DP'nin iktidar partisi ile koalisyon hükümeti kurma teklifi konusunda tereddütlü hareket eden Erim, Fevzi Çakmak'ın cenazesindeki olaylardan sonra sınıksız bir şekilde koalisyon fikrine sarılmıştır. Ne var ki bunu İnönü'ye kabul ettirememiştir. Dolayısıyla 1950 Seçimleri öncesinde koalisyon hükümeti etrafında yapılan çalışmalarda Erim, tutarsız bir politika çizmiştir.

CHP'nin 1950 Seçim Beyannamesi'ni de hazırlamıştır. Başbakanlık koltuğuna oturmak adına ümit bağladığı 1950 Seçimleri'ni kaybedince milletin DP tarafından aldatıldığı, daha sonra milletin gerçeği görerek tekrar kendilerini seçeceği söylemini ortaya atmıştır. İşte bu söylemi ortaya atan kişi, Erim'dir. Genel anlamda demokratik bir çizgide ilerleyen Erim'in bu söylemi, demokratik kişiliğine zarar vermiştir. Fakat 1954 Seçimleri'nin CHP tarafından kaybedilmesinden sonra milletin aldatılmadığını anlamış ve bu söyleminden vazgeçerek hatasını düzeltme olgunluğunu göstermiştir.

1950 Genel Seçimleri'nin kaybedilmesi üzerine bazı CHP'lilerin karşı çıkışlarına rağmen DP'ye karşı ağır bir muhalefete geçmiştir. 1950'den başlayıp 1954 Seçimleri'ne kadar devam eden bu ağır muhalefet döneminde de söylemleriyle bazı önemli ilklere imza attığı görülmektedir. DP dönemini “kakokrasi” kelimesi ile tanımlamıştır. Yunanca kökenli sözcük olan bu kelimeyi Türkiye'de ilk kullanan kişi Erim olmuştur. DP'yi savunan ve destekleyen basın için “Besleme Basın” tabirini ilk kullanan kişi, kendisidir. Yine bir ilk olarak anti demokratik uygulamaları nedeniyle Menderes'i, Arjantin Diktatörü Albay Peron'a benzetmiştir. Öte yandan 1953 yılında iktidar ile muhalefeti “Medeniyet Misakı” etrafında birleşmeye çağırarak bazı meselelerin halledilmesi noktasında çözüm bulmaya çalışmıştır.

1954 Seçimleri'nin kaybedilmesinden sonra milletin DP aldatıldığı fikrinden ve sert muhalefetten vazgeçmiştir. Bu tarihten itibaren kendisinin ortaya koyduğu “Gandhi Politikası” ile partiler arası işbirliğini savunan bir portre çizmeye başlamıştır. Yani 1950 Seçimleri öncesindeki partiler arası uzlaşmacı kişiliğine tekrar büründüğü söylenebilir. Rejimi yaşatmak ve ana davaları iktidarla muhalefetin işbirliği halinde çözmesi gerektiği üzerine inşa ettiği bu yeni politikasını Erim, ölümüne kadar devam ettirmiştir. 1955 yılında İnönü'nün desteğini kaybetmesine rağmen partiler arası uzlaşma ve işbirliği politikasını

devam ettirerek 1960 Darbesi'ne kadar Menderes ile dirsek teması içerisinde olmuştur. Bütün uğraşlarına rağmen rejim meseleleri konusunda işbirliği yapılması için ne Menderes'i ne de İnönü'yü ikna edebilmiştir. Bir zaruri hal olarak gördüğü 1960 Darbesi'nden hem Menderes'i hem de İnönü'yü sorumlu tutmuştur. Erim'e göre, her iki liderlerin davranışları orduyu politikaya bulaştırmıştır. Öte yandan burada Erim'in 27 Mayıs'ı haklı görür tavrı yine O'nun demokratik kişiliği ve ordunun politikaya karışmaması gerektiğine ilişkin görüşü ile ters düşmüştür.

Menderes'i partiler arası işbirliği konusunda ikna edemese de Erim, DP'den gelen görev tekliflerini kabul ederek bir devlet adamı olgunluğunu göstermiştir. Aldığı en önemli görev, Kıbrıs Meselesi'nin çözümü noktasında hükümete yardımcı olmaktır. Kıbrıs Meselesi'nde etkin görevler alarak dönemin dış politikasında adını duyurmuştur. Taksim fikrinin DP'nin politikası haline gelmesini sağlamıştır. Kıbrıs Anayasası'nın hazırlanmasında etkin roller üstlenmiştir. Meselenin çözümünde taksim fikrini 1956-1964 yılları arasında savunmuştur. 1964 yılından itibaren ise federal çözümü savunmaya başlamıştır. Federal çözüm, Süleyman Demirel Hükümetleri döneminde her ne kadar sekteye uğrasa da kendi Başbakanlığı döneminde bunu tekrar bir devlet politikası haline getirmiştir. Ayrıca Başbakanlığı döneminde Mesele'nin çözümünde 1959 Anlaşmalarını temel esas alan bir politika gütmüştür.

1960 Darbesi'nden sonra da demokrasiye uygun yine bazı ilklere imza atmıştır. 1961 yılında Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na bireysel başvuru hakkının Türkiye'de de olmasını sağlamak için Meclis'e kanunu teklifi sunmuştur. İnönü'nün karşı çıkışları sonucunda bu kanun teklifi, her ne kadar kabul edilmese de böyle bir teklifi ilk ortaya koyan Nihat Erim olmuştur. Söz konusu Erim'in teklifi, Türkiye'de 1980 sonrasında tekrar gündeme gelecek ve teklif kabul edilecektir.

1965 Seçimleri'ne giderken İnönü, CHP'nin ortanın solunda olduğu fikrini ortaya atmış ve seçimlerde ortanın solu kampanyasını yürütmüştü. Ortanın solu tabiri ve fikri, aslında İnönü'ye değil, Nihat Erim'e aittir. Çünkü Erim, 1962 yılında yaptığı açıklamada kendisinin ortanın solunda olduğunu ifade etmiştir. 1964 yılında ise bu sefer CHP'nin de ortanın solunda olduğunu iddia etmiştir. Dolayısıyla ortanın solunun fikir sahibi Erim'dir. Ortanın soluna sahip çıkmış olan Erim, Bülent Ecevit'in parti genel sekreteri olması için de çalışmıştır. Ecevit'i uzun süre desteklemiş ve korumuştur. Fakat 1969 yılına gelindiğinde Ecevit'in ortanın solundan daha ileriye gitmesi, parti içerisinde ayırım yapmaya ve Atatürk'ün inkılaplarını eleştirmeye başlaması nedeniyle Ecevit'i desteklemekten vazgeçmiştir. Bu tarihten sonra Ecevit'in karşısında yer almıştır. Kemal Satır'ın liderliğinde Erim'in de

içerisinde bulunduğu bir grup, Ecevit'e karşı bir hizip oluşturmuştur. Ecevit 1970 Kurultayı'nda bu hizbi yenerek parti yönetiminden tasfiye etmiştir. Dolayısıyla Erim de parti yönetiminden tasfiye olmuştur. İşte burada başlayan Erim-Ecevit ayrılığı, Erim'in 12 Mart Dönemi'nde Başbakan yapılması ile daha da artmıştır. 12 Mart Muhtırası hakkında başta bir yorum yapmayan Ecevit'in, Erim'in Başbakan olması ile 12 Mart'a da Erim'e de itiraz etmiştir. CHP'nin Erim Hükümeti'ne destek verecek olması nedeniyle de 12 Mart'ın ortanın soluna karşı yapıldığını söyleyerek genel sekreterlikten istifa etmiştir.

Nihat Erim'in CHP içerisinde yer aldığı süre boyunca genel olarak bazı partili arkadaşlarıyla sorun yaşadığı görülmektedir. En büyük ve en yıkıcı sorunu ise 1955 yılında fikir arkadaşı İnönü ile yaşamıştır. 1964 yılına kadar devam etmiş olan Erim-İnönü küslüğünden sonra ikili arasındaki ilişki ya da yakınlık, eskisi gibi çok da samimi olmamıştır. Erim, İnönü'ye karşı mesafesini koruyarak parti içerisinde ön plana çıkmamaya dikkat etmiştir. Geçmiş yaşadığı kötü örneklerin aynısını yaşamak istememiş ve partisi içinde temkinli hareket etmeye özen göstermiştir.

Ülkede bir türlü çözülemeyen sorunlar nedeniyle bir askeri darbe beklentisinin arttığı 1970 yılında ise bazı iş dünyası çevrelerinde Nihat Erim, rejimin kurtarıcısı olarak görülmüştür. Bazı önemli iş adamları Erim'den CHP'den ayrılarak bir parti kurmasını ve bununla rejimi kurtarmak için çalışmalar yapmasını istemiştir. Sorunlar çözülmediği takdirde bir asker darbeyle rejim askıya alınacaktır. Ancak Erim, gelen teklifleri bir takım nedenlerden dolayı reddetmiştir. Öte yandan başka bir iddiaya göre, daha darbe ihtimalinin konuşulmadığı 1968 yılında ise Amerikalılar, Erim'e gelerek birkaç yıl içerisinde Türkiye'de askeri darbe olacağından söz etmişlerdir. Bu darbenin sonunda Başbakan olması konusunda Erim'i ikna etmişlerdir. Bu iddia her ne kadar kanıtlanamasa da Erim'in, darbe söylentilerinin arttığı bir dönemde darbeden sonra kurulacak olan hükümette başbakanlık yapmaya niyetinin olduğu söylenebilir.

12 Mart Dönemi'nde Erim'in Başbakan yapılmasında her ne kadar kanıtlanamasa da Amerikalıların etkili olduğu iddia edilmektedir. Öte yandan 1954 yılından beri sekteye uğratmadan sürdürdüğü partiler arası uzlaşmacı ve işbirliğine dayanan kişiliği ve aynı zamanda 1960 Darbesi'nden beri sağ partiler tarafından da kabul gören bir isim olması nedenleriyle muhtıracı askerler tarafından Erim'in Başbakan olarak tavsiye edildiği düşünülebilir.

Siyasi kariyeri boyunca genel olarak demokrasiyi ve özgürlükleri savunan Nihat Erim'in, anti demokratik bir dönemin başbakanlığını kabul etmesinin nedeni ise siyasi hayatı

boyunca düşündüğü toprak ve eğitim reformu gibi birçok reformları gerçekleştirmeyi planlamasıdır. Kafasındaki bu düşünceleri ancak Başbakan olarak gerçekleştirebilirdi.

Nihat Erim, 12 Mart Muhtırası'nı, zorunluluktan dolayı verildiğini ve verilmek zorunda kalınmasının asıl suçlusunun da politikacılar olduğunu ifade etmiştir.

Her ne kadar anti demokratik bir dönemin başbakanlığını yapmış olsa da O, neredeyse her türlü faaliyetinde parlamentoya dayanmaya özen göstermiştir. Ordu-Siyaset-Cumhurbaşkanı arasında üçlü bir denge de kurarak ordunun tamamen yönetime el koyup da parlamentoyu rafa kaldırmasını engellemeye gayret göstermiştir. Bir yerde parlamentonun kısmen de olsa yaşaması için mücadele vermiştir. Muhtıra'yı verenlerin, sivil yönetime tam müdahalesini engellemeye çalışmıştır. Üçlü dengeyi korumaya çalışırken icraatlarında asla tam manasıyla özgür hareket edememiştir. Komutanlardan gelen baskıyı, sürekli üzerinde hissetmiştir. Bu yüzden de Başbakanlık görevinden ayrılmak için sürekli girişimlerde bulunmuştur.

1961 Anayasası'nın öngördüğü reformları yapmak üzere kurduğu hükümet, birçok ilkleri de içerisinde barındırmıştır. İlk kadın bakan bu hükümette yer almıştır. Kurulan hükümette daha çok teknokratların yer alması nedeniyle bu hükümet, diğer hükümetlerden ayrılmaktadır. Kültür işlerine de çok önem vererek Türkiye'de ilk defa Kültür Bakanlığı'nın kurulmasını sağlamıştır. Erim, kötü giden ekonomiyi rayına oturtması için Dünya Bankası'nda çalışan Atila Karaosmanoğlu'nu Türkiye'ye davet ederek Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı yapmıştır. Erim'in bu anlamada ortaya koyduğu bu örnek, 2001 ekonomi krizinde Dünya Bankası'nda çalışan Kemal Derviş'in Türkiye'ye davet edilmesi ile tekrarlanmıştır. Öte yandan Erim'in kurduğu hükümeti için iddialı bir söz olan “beyin takımı” tabirini kullanması da bu hükümeti unutulmaz kılmıştır.

Partiler üstü bir hükümet olarak reform yapmak üzere göreve gelen Birinci Erim Hükümeti, artan asayiş olayları nedeniyle reformların çok büyük bir kısmını gerçekleştirememiştir. Bunun yerine asayiş olayları ile uğraşmak ve de buna paralel olarak 1961 Anayasası'nı tadil etmekle uğraşmıştır. Bu süreç zarfında ortaya çıkan icraatlar nedeniyle Erim, yıpranmıştır. Asayiş olayları ile ilgili yaptığı bir konuşmasında “Balyoz” kelimesini kullanması O'nun “Balyozcu Başbakan” olarak anılmasına neden olmuştur. Bununla birlikte Anayasa'nın “lüks” olduğunu açıklaması da bazı sol aydınlar tarafından eleştirilmesine sebebiyet vermiştir. Sol çevrelerce Erim'e “Zaptiye Çavuşu” ve “Zaptiye Nazırı” gibi lakaplar takılmıştır. “Anayasayı kuşa çevirme” ve “Beyin Patlatma” gibi ifadeler de sarf edilmek suretiyle Erim'in ismi yıpratılmıştır. İşte O'nun hükümeti kurduğundan Anayasa'yı değiştirmeyeceğini ve öncelikle reformları yapmak istediğini söylemesine rağmen

sözlerinden vazgeçmek zorunda kalması, sol çevreleri kızdırmıştır. Hükümeti kurmasından bu tarihe kadar Erim'i destekleyen sol çevreler, Erim'in karşısında yer almaya başlamıştır. Anayasa değişiklikleri karşısında sağ çevrelerden ise Erim, büyük destek almıştır. Fakat, 12 Mart Dönemi'nin sona ermesinden sonra bu destek, inkar edilmiştir.

Birinci Erim Hükümeti Dönemi'nde yaşanan anti demokratik gelişmeler, Erim'in Başbakanlığı bıraktıktan sonra yalnızlaşmasına neden olmuştur. Bu olaylar içerisinde en önemlisi Erim'in bilgisi ve emri dışında gelişen sol aydınlara karşı yapılan Balyoz Harekâtı'dır. Öte yandan anarşistlere karşı yapılan sert uygulamalar da 12 Mart'tan sonra Erim'in bu sol örgütler tarafından tehdit edilmesine neden olmuştur.

Reformları yapmak üzere yola çıkan Nihat Erim, yaşanan asayiş olaylarının yanı sıra parlamentodaki sağ partilerin desteklerini üzerinden çekmesi üzerine reformları gerçekleştiremez hale gelmiştir. Birinci Erim Hükümeti, temelde bu sebepten ötürü dağılmıştır.

Reformları gerçekleştirmek için tekrar Başbakanlığı kabul etmiş olan Erim'in, kurduğu yeni hükümeti bazı özellikleri bakımından birincisinden ayrılmaktadır. İkinci Hükümeti'nde teknokrat sayısını azaltarak daha çok parlamentoya dayanmıştır. Yeni bakanlıklar kurulmakla birlikte Başbakan Yardımcılığı kurumunu kaldırmıştır. İkinci Hükümeti'ni kurarken de yine üçlü dengeyi gözetmiştir. Fakat hükümetin kurulmasından hemen sonra siyasi partiler, kendi parti çıkarlarını gözeterek hükümeti destekler gibi görünüşünde desteklemeye başlamıştır. Özellikle İnönü'nün parti çıkarlarını gözeterek siyasi suçlar için af meselesini ortaya atması, sıkıyönetime karşı çıkması ve ardından da sıkıyönetim savcuları ile yaşadığı sorunlar Erim'i ordu ile İnönü arasında bırakarak yıpratmaya başlamıştır. Daha hükümeti kurduğu ilk andan itibaren bu durumlarla karşılaşmaya başlayan Erim, istifa etmeyi düşünmüştür. Ancak Sunay ve ordu buna engel olmuştur. Siyasi durumun düzelmemesi üzerine, özellikle de Gezmiş ve arkadaşlarını affı meselesinin Erim'in görüşünün dışında sonuçlanmaya başlaması üzerine, Erim istifa etmiştir. Özellikle sağ partilerden bazıları Gezmiş ve arkadaşlarının idamını Erim'e bulaştırmaya çalışmışlardır. Erim de kendisine karşı bir oyunun oynanmakta olduğunu erken fark ederek istifa etmiştir. Aslında Erim, Menderes'in idamına olduğu gibi Gezmiş ve arkadaşlarının idamına karşı çıkmış ve bunu elinden geldiğince engellemeye çalışmıştır. Siyasi suçlar için idama her zaman karşı çıkmıştır. İdamı isteyen sağ partiler ise bu durumda Erim'in üzerine gelerek O'nu yıpratmaya çalışmıştır. İdamlar, Başbakan Ferit Melen Dönemi'nde gerçekleşmiş olsa bile Gezmiş ve arkadaşlarının idamından Erim, sorumlu tutulmuştur. Bu durum, hatta ünlü halk ozanı Aşık Mahzuni Şerif'in "Erim Erim Eriyesin" isimli bir türküsüne konu olmuştur.

Nihat Erim, kurduğu her iki hükümet döneminde de siyasi hayatı boyunca gerçekleştirmek isteyip gerçekleştiremediği reformları yine gerçekleştirememiştir. Fakat kısmen de olsa bazı reformlarını gerçekleştirdiği söylenebilir. Erim, çok partili demokrasiye geçildiği yıllardan beri 8 yıllık zorunlu eğitimin kabul edilmesini istemekteydi. Avrupa eğitimi sistemi yerine vatandaşı hayata çabuk hazırlayan Amerikan teknik eğitim sistemini savunmuştu. Başbakanlığı döneminde zorunlu 8 yıllık eğitimi kabul ettiremezse de 4+4 eğitim sistemiyle kısmen de olsa teknik eğitime geçilmesi anlamında önemli bir başarı kaydetmiştir. 8 yıllık zorunlu eğitimin 28 Şubat'tan sonra gelmesi O'nun bazı fikirlere öncülük ettiğinin en önemli göstergesidir. Erim, devlet kontrolü dışında verilen din eğitimlerine her zaman karşı çıkmıştır. Siyasi kariyeri boyunca donanımlı, aydın ve kültürlü din bilginlerinin yetiştirilmesini arzu etmiştir. Kısmen de olsa bunu kendi Başbakanlığı döneminde başarmıştır.

Demokrat Parti Dönemi'nde üniversite özerkliği taraftarı olan Erim'in bu fikri, Başbakan olunca değişmiştir. Üniversitelerin idari özerkliği yerine mali özerkliğini savunmaya başlamıştır. Rektörleri ise cumhurbaşkanının doğrudan seçmesini önermiştir. Radyonun tarafsızlığı konusunda ise eskiden beri var olan düşüncesini değiştirmeyerek Başbakanlığı döneminde bu anlamda önemli adımlar atmayı başarmıştır.

Eğitim reformunun dışında Erim'in en çok gerçekleştirmek isteyip de AP'nin ve diğer sağ partilerin karşı çıkmaları nedeniyle gerçekleştiremediği reform, toprak reformuydu. Her iki hükümet döneminde de bunu gerçekleştirmeden Başbakanlıktan ayrılmak zorunda kalmıştır. Haşhaş ekimini yasaklayarak tarım reformunu gerçekleştirmeyi de çok arzu etmiştir. Fakat ABD'nin söz verdiği teknik ve ekonomik yardımları yapmaması nedeniyle bu hayalini gerçekleştirememiştir.

Sonuç olarak, reformları gerçekleştirmeden Başbakanlıktan istifa eden Erim, Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Senatosu Senatörü olarak 1977 yılına kadar siyasi faaliyetlerine devam etmiştir. Başbakanlık'tan sonra yakın arkadaşları tarafından bile terk edilmiş olan Erim, bu yeni döneminde daha geri bir planda siyasi yaşam sürdürmüştür. 1973 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ismi aday olarak ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır. Kendisi de aslında Cumhurbaşkanı olmak istemekle birlikte 12 Mart Dönemi'nin Başbakanı olması nedeniyle Ecevit'in, Demirel'in ve diğer partilerin kendisini istemeyeceğini düşünmüştür. Bu yüzden de çok fazla bir girişimde bulunmamıştır. Sadece yakın çevresi, bu minvalde faaliyet göstermiştir. Fakat Fahri Korutürk, Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Korutürk, Erim'e yakınlık göstererek ülke sorunlarının çözümünde Erim'in fikirlerine başvurmuştur. 1974, 1975 ve 1977 hükümet krizlerinde Erim, bir AP-CHP koalisyonunu savunmuş ve bunu da Korutürk'e telkin etmiştir. Bu düşüncesini siyasi liderlere de anlatan Erim, bunu kabul ettirememiştir.

Erim'e göre, bu iki partiden birisinin koalisyonun dışında kaldığı bir hükümetin yaşaması mümkün değildir. Anarşi olayları da asla durdurulamaz. 1978 yılından itibaren ülkenin bir çıkmaza girdiği dönemde artık siyasetten emeklidir. Olayları takip ederek basına verdiği bir demecinde anarşinin durması için yine partiler arasında işbirliği fikrini ortaya atmıştır. Ya AP-CHP koalisyonunun ya da bir milli hükümetin şart olduğunu öne sürmüştür. Ne yazık ki Erim'in 1954 yılında beri savunduğu sorunların çözümünde, partiler arası işbirliği fikrini hiç kimse dinlememiş ve sonuç olarak 12 Eylül Darbesi yaşanmıştır.

Bu arada sol örgütlerden sürekli tehdit alan Erim, 19 Temmuz 1980 tarihinde Dragos'ta Dev-Sol terör örgütü tarafından suikasta kurban gitmiştir. Erim'in katlinden sorumlu olarak yakalanan militanlar, idamla yargılanmışlardır. Yargılanan tetikçilerden birisi cezaevinde öldürülmüştür. Emri verdiği söylenen Dursun Karataş, 1989 yılında firar etmiştir. İkinci tetikçi ise 1991 yılında çıkan ayla serbest kalmıştır. Kısacası Erim'in ölümünden 11 yıl sonra faillerden hiçbirisi cezaevinde kalmamıştır.

KAYNAKÇA**T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Belgeleri**

- BCA, 030.11.1/159. 2.12- 3. (15.01.1943).
BCA, 030.18.01.02/104.1.20,-1. (13.11.1943)
BCA, 030.10/76.505.16,-1. (19.06.1945).
BCA, 30.10/76.505.16,-8. (27.06.1945).
BCA, 490.1/1252.169.1.-32 (31 Ocak 1946).
BCA, 490.1/1252.169.1. -27. (26 Şubat 1946).
BCA, 030.10/14.81.9.-1 (17 Ocak 1949).
BCA, 030.10/14.81.9.-2 (17 Ocak 1949).
BCA, 030.11.1/223.19.8.-1. (07.05.1951).
BCA, 030.01/38.227.1.-1. (24.11.1956).
BCA, 030.01/38.227.1.-1-2. (24.11.1956).
BCA, 030.01/38.227.1.-1. (24.11.1956).
BCA, 030.01/38.227.1.-2. (24.11.1956).
BCA, 030.01/38.227.1.-2-5. (24.11.1956).
BCA, 030.01/38.227.1.-5-7. (24.11.1956).
BCA, 030.01/38.227.1.-9-13. (24.11.1956).
BCA, 030.01/38.227.1.-13. (24.11.1956).
BCA, 030.01/38.227.1.-8. (24.11.1956).
BCA, 030.01/38.227.1.-9. (24.11.1956).
BCA, 030.18.01/145.109.8. (02.02.1957).
BCA, 030.01/20.117.4.-1-4. (02.02.1957).
BCA, 030.18.01/143.112.5. (15.02.1957).
BCA, 030.01/128.229.7. (28.06.1957).
BCA, 030.18.01/152.21.5. (27.04.1959).
BCA, 030.18.01/152.21.6. (30.04.1959).
BCA, 030.18.01/153.44.16. (12.08.1959).
BCA, 030.18.01.02/154.76.13. (30.01.1960).
BCA, 030. 01/62. 383. 5,-1.
BCA, 030.18.01/176.11.9. (22.02.1964).
BCA, 030.18.01/178.34.3. (20.06.1964).
BCA, 030.18.01/179.38.14. (07.07.1964).

- BCA, 030.18.01/264.26.12. (26.04.1971).
 BCA, 030.18.1/268.44.4. -1-2. (29.06.1971).
 BCA, 030.18.01.02/277.9.13.-1-2. (14.02.1972).
 BCA, 030, 18.01.02/279.21.13. -1.(07.03.1972).
 BCA, 030.18.01.02/279.22.20.-1. (15.03.1972).
 BCA, 030.18.01.02/276.2.5. -1. (13.01.1972).

Cumhurbaşkanlığı Arşivi Belgeleri

- Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Silahlı Kuvvetlerince Verilen 12 Mart 1971 Tarihli Muhtıra Hakkında Türk Milletine Mesajı (Ankara, 15 Mart 1971) [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No:5/6-24; Fihrist No: 7961].
- Cumhurbaşkanı Tarafından CHP Genel Başkanına Gönderilen 19.03.1971 Tarih ve Bila Sayılı Yazı [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No:5/6-24; Fihrist No: 7963-1].
- Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği Tarafından Nihat Erim'e Gönderilen 19.01.1971 tarih ve bila Sayılı Yazı [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No:5/6-24; Fihrist No: 7963-1].
- Nihat Erim Tarafından CHP Genel Başkanı İnönü'ye Gönderilen 19.03.1971 Tarihli İstifa Mektubu [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No:5/6-24; Fihrist No: 7963-3].
- Nihat Erim Tarafından CHP Genel Başkanlığına Gönderilen 19.03.1971 Tarihli Dilekçe [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No:5/6-24; Fihrist No: 7963-2].

Resmi Yayınlar

- Başbakanlık (1971). *Başbakan Nihat Erim'in 2/4/1971 Tarihinde Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisinde Okuduğu Hükümet Programı*. Başbakanlık Basımevi. Ankara.
- Başbakanlık (1998). *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler*. Mükremin Kocataşkın (yay. haz.), Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Başbakanlık, *Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim'in TRT'de Yaptığı Anayasa Konuşmaları* (basım yeri ve tarihi belirtilmemiş).
- Bayındırlık Bakanlığı (1948). *Yol Davamız 9 Yılda 23.054 Kilometre*. Bayındırlık Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- CHP Genel Sekreterliği (1946). *CHP Büyük Kurultayının Olağanüstü Toplantısı 10.05.1946: Programda Değişiklik Önergesi*. CHP Genel Sekreterliği, Ankara.

Cumhuriyet Halk Partisi (1946). *CHP Büyük Kurultayının Olağanüstü Toplantısı 10.05.1946: Program-Tüzük Komisyonu Raporu*. Ankara.

Cumhuriyet Halk Partisi, (1948). *CHP YEDİNCİ BÜYÜK KURULTAY TUTANAĞI (Sayı:86)*. Ankara.

T.B.M.M Azasının Tercüme-i Hal Kağıdı Örneği, Sicil No: 283

TBMM Albümü (1920-2010), 2.Cilt: 1950-1980, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, Ankara, Haziran, 2010.

TÜİK, (2012). *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011(Yayın No: 3685)*. TÜİK. Ankara, Haziran 2012.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, (2012). *TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu(Cilt:1, Dönem:24, Yasama Yılı:3, S. Sayısı: 376)*. TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu. Ankara.

Vecdi Diker'i Anma Toplantısı (28.02.1998), Yollar Türk Milli Komitesi Yayınları, Ankara, 1998.

Meclis Tutanakları

CSTD, C.14, T.13, B.49, s. 253-254.

CSTD, C.64, T.10, B.58, s. 548.

CSTD, C.64, T.10, B.58, s. 568-572.

CSTD, C.64, T.10, B.58, s. 569.

CSTD, C.64, T.10, B.58, s. 571.

CSTD, C.66, T.10, B.101, s. 591-593.

CSTD, C.66, T.10, B.100, s. 546-547.

MMTD, D.1, C.10, T.2, B.23, s. 484.

MMTD, D.1, C.10, T.2, B.27, s. 652-653.

MMTD, D.1, C.10, T.2, B.27, s. 653.

MMTD, D.1, C.24, T.3, B.23, s. 166-167.

MMTD, D.1, C.28, T.3, B.68, s. 531-533.

MMTD, D.1, C.28, T.3, B.68, s. 563.

MMTD, D.1, C.30, T.3, B.107, s. 596.

MMTD, D.1, C.30, T.3, B.107, s. 608-612.

MMTD, D.1, C.30, T.3, B.97, s. 221-227.

MMTD, D.1, C.30, T.3, B.97, s. 31.

MMTD, D.1, C.32, T.3, B.132, s. 323-330;

MMTD, D.2, C.28, T.3, B.79, s. 268.

- MMTD, D.2, C.28, T.3, B.79, s. 269-276.
- MMTD, D.3, C.12, T.2, B.80, s. 392-395.
- MMTD, D.3, C.12, T.2, B.81, s. 455.
- MMTD, D.3, C.12, T.2, B.82, s. 463.
- MMTD, D.3, C.15, T.2, B.122, s. 70-71.
- MMTD, D.3, C.15, T.2, B.134, s. 668.
- MMTD, D.3, C.17, T.2, B.154, s. 151-160.
- MMTD, D.3, C.17, T.2, B.156, s. 250.
- MMTD, D.3, C.18, T.2, B.169, s. 170-172.
- MMTD, D.3, C.18, T.2, B.169, s. 172-175;
- MMTD, D.3, C.18, T.2, B.169, s. 180-181.
- MMTD, D.3, C.19, T.3, B.16, s. 435-443.
- MMTD, D.3, C.19, T.3, B.16, s. 439.
- MMTD, D.3, C.19, T.3, B.16, s. 440.
- MMTD, D.3, C.19, T.3, B.17, s. 440.
- MMTD, D.3, C.19, T.3, B.17, s. 441.
- MMTD, D.3, C.19, T.3, B.18, s. 530-534.
- MMTD, D.3, C.19, T.3, B.19, s. 581.
- MMTD, D.3, C.23, T.3, B.58, s. 107-108, 179-180.
- MMTD, D.3, C.23, T.3, B.58, s. 117, 126-133.
- MMTD, D.3, C.23, T.3, B.58, s. 230.
- MMTD:3, C.17, T.2, B.162, s. 872, 874.
- TBMMTD(Gizli Oturum), T.13, C.13/1, B.3, O.1ve 4, s. 35.
- TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s. 189.
- TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s. 193, 196-198.
- TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s. 196.
- TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s. 197-198.
- TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s. 198-209.
- TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s. 214.
- TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s. 214-215.
- TBMMTD, C.11, T.11, B.6, s.198-199.
- TBMMTD, C.11, T.11, B.8, s. 255.
- TBMMTD, C.11, T.11, B.8, s. 274.
- TBMMTD, C.11, T.11, B.8, s. 276-278.

TBMMTD, C.11, T.11, B.8, s. 315.
TBMMTD, C.11, T.11, B.8, s. 315.
TBMMTD, C.11, T.11, B.8, s. 324-326.
TBMMTD, D.7, C.22, T.3, B.45, s. 216-217.
TBMMTD, D.7, C.24, T. 8, B.61, s. 81-87.
TBMMTD, D.7, C.24, T.8, B.59, s. 39-48
TBMMTD, D.7, C.24, T.8, B.63, s. 188-230
TBMMTD, D.8, C.1, T.0, B.14, s. 298-302.
TBMMTD, D.8, C.1, T.0, B.17, s. 425-427.
TBMMTD, D.8, C.1, T.0, B.18, s. 433-441, 444.
TBMMTD, D.8, C.1, T.0, B.3, s. 27-38.
TBMMTD, D.8, C.12, T.2, B.74, s. 295.
TBMMTD, D.8, C.12, T.2, B.77, s. 388-391.
TBMMTD, D.8, C.12, T.2, B.78, s. 453.
TBMMTD, D.8, C.12, T.2, B.83, s. 852.
TBMMTD, D.8, C.12, T.2, B.85, s. 1038-1090.
TBMMTD, D.8, C.12, T.2, B.86, s. 1091-1096.
TBMMTD, D.8, C.13, T.3, B.4, s. 56-57.
TBMMTD, D.8, C.13, T.3, B.5, s. 101-104.
TBMMTD, D.8, C.13, T.3, B.8, s. 193-194.
TBMMTD, D.8, C.14, T.3, B.15, s. 14-17.
TBMMTD, D.8, C.15, T.3, B.16, s. 162-164.
TBMMTD, D.8, C.16, T. 3, B.53, s. 741-744.
TBMMTD, D.8, C.16, T.3, B.48, s. 287.
TBMMTD, D.8, C.16, T.3, B.49, s. 403, 407-408.
TBMMTD, D.8, C.16, T.3, B.50, s. 442-443.
TBMMTD, D.8, C.16, T.3, B.50, s. 449-450.
TBMMTD, D.8, C.16, T.3, B.54, s. 963-964, 967.
TBMMTD, D.8, C.18, T.3, B.75, s. 611-615.
TBMMTD, D.8, C.19, T.3, B.84, s. 304-305.
TBMMTD, D.8, C.22, T.4, B.20, s. 331.
TBMMTD, D.8, C.24, T.4, B.40, s. 149.
TBMMTD, D.8, C.24, T.4, B.40, s. 152-182.
TBMMTD, D.8, C.24, T.4, B.41,s. 255-258

- TBMMTD, D.8, C.24, T.4, B.42, s. 286-295.
- TBMMTD, D.8, C.24, T.4, B.42, s. 295.
- TBMMTD, D.8, C.24, T.4, B.42, s. 300-301
- TBMMTD, D.8, C.24, T.4, B.48, s. 710.
- TBMMTD, D.8, C.3, T.1, B.12, s. 13-27.
- TBMMTD, D.8, C.3, T.1, B.18, s. 23-24.
- TBMMTD, D.8, C.3, T.1, B.18, s. 24.
- TBMMTD, D.8, C.3, T.1, B.18, s. 3-27.
- TBMMTD, D.8, C.3, T.1, B.27, s. 848.
- TBMMTD, D.8, C.6, T.1, B.79, s. 554-555.
- TBMMTD, D.8, C.6, T.1, B.85, s. 715-716
- TBMMTD, D.8, C.6, T.1, B.85, s. 735.

Kitaplar

- Ağaoğlu, S. (1993). *Siyasi Günlük Demokrat Parti'nin Kuruluşu*. (Yayına Hazırlayan: Cemil Koçak). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ahmad, F. (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*. (Türkçeleştiren: Ahmet Fethi). Hil Yayınları.
- Ahmad, F. (2011). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. Basım: 9. Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Ahmad, F. ve Ahmad, B. D. (1976). *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Akgün, S. K. (2009). *27 Mayıs: Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa*. ODTÜ Yayıncılık, Ankara.
- Altan, Ç. (2005). *Ben Milletvekili İken*. İnkılap Kitabevi, Ankara.
- Altuğ, K. (1973). *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*. Yedi Gün Yayınları, Ankara.
- Arcayürek, C. (1983). *Açıklıyor-1 Demokrasi'nin İlk Yılları 1947-1951*. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Arcayürek, C. (1985a). *Açıklıyor-2 Yeni İktidar Yeni Dönem 1951-1954*. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Arcayürek, C. (1985b). *Açıklıyor-4: Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960-1965*. Basım: II. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Arcayürek, C. (1985c). *Açıklıyor-6: Çankaya'ya Giden Yol 1971-1973*. Basım: II. Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Armaoğlu, F. (2010). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Aydemir, Ş. S. (2011a). *İkinci Adam 1950-1964. Cilt: 3*. Remzi Kitabevi, İstanbul.

- Aydemir, Ş. S. (2011b). *İkinci Adam 1938-1950. Cilt: 2. Remzi Kitabevi, İstanbul.*
- Aydın, S. ve Taşkın, Y. (2014). *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi. İletişim Yayınları, İstanbul.*
- Baban, C. (1970). *Politika Galerisi (Büstler ve Portreler). Remzi Kitabevi, İstanbul.*
- Barutçu, F. A. (1977). *Siyasi Anılar 1939-1954. Milliyet Yayınları, İstanbul.*
- Bıla, H. (1999). *CHP 1919-1999. Doğan Kitap, İstanbul.*
- Bölükbaşı, D. (2005). *Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı. Baskı: II. Doğan Kitap, İstanbul.*
- Çavdar, T. (2013). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze. İmge Kitabevi, Ankara.*
- Çetinkaya, H. (2006). *68'den 78'e Sancılı Yıllar Kuşatılmış Sokaklar. Basım:6. Günizi Yayıncılık, İstanbul.*
- Çoker, F. (1999). *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Öz Geçmişleri 2. Cilt (1966-1980). Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 20, Ankara.*
- Demirci, H. A. (2010). *Türk Siyasal Hayatında Senato-Düşünce, Tecrübe ve Arayışlar- (1876-2009). Orion Kitabevi, Ankara.*
- Deringil, S. (2000). *Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.*
- Dursun, D. (2003). *12 Mart Darbesi Hatırlar Gözlemler Düşünceler. Şehir Yayınları, Ankara.*
- Ebüzziya, Z. ve Kozikoğlu S. (yayınyılı yok). *1921-1933 Galatasaray Tarihçesi. Galatasaray Eğitim Vakfı Yayını:8, İstanbul.*
- Ekincikli, M. (2010). *İnönü-Bayar Dönemleri Türk Dış Siyaseti. Berikan Yayınevi, Ankara.*
- Erhan, Ç. (1996). *Beyaz Savaş: Türk Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu. Basım: I. Bilgi Yayın Evi, Ankara.*
- Erim, N. (1975). *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs, Baskı: II. Ankara, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara.*
- Erim, N. (2005). *Günlükler 1925-1979. (Haz. Ahmet Demirel). C. I-II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.*
- Erim, N. (2007). *12 Mart Anıları. (Yayına Hazırlayan: Raşit Çavaş). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.*
- Eroğul, C. (2003). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi. İmge kitabevi, 4. Baskı, Ankara.*
- Fedayi, F. (2012). *Kandırılı Profesör Turan Güneş Hayatı, Düşüncesi, Kişiliği. Kadim Yayınları, Ankara.*

- Fırat, M. M. (1997). *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Goloğlu, M. (2013). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-4 1946-1950 Demokrasiye Geçiş*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Güngör, S. (2004). *Muhalefette CHP*. Alternatif Yayınları, Ankara.
- Gürel, Ş. S. (1985). *Kıbrıs Tarihi 2(1878-1960)*. Baskı: I, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Hatipoğlu, A. (2012). *CHP'nin İdeolojik Dönüşümü Kemalizmden Sosyal Demokrasiye*. Basım: 2. Kaynak Yayınları, İstanbul.
- İnan, S. (2006). *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*. Liberte Yayınları, Ankara.
- İren, N. (1989). *1922-1934 Galatasaray Tarihçesi*. Galatasaray Eğitim Vakfı, İstanbul.
- İsmail, S. (1986). *1571'den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Kıbrıs Sorunu (İç Etkenler)*. KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Karaosmanoğlu, A. (2005). *İzmir Karşıyaka'dan Dünyaya....Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlar*, İstanbul.
- Karatepe, Ş. (2009). *Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme*. Baskı: 4. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Karpat, K. H. (2015). *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kili, S. (1975). *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Koç, S. (2005). *Dünden Bu güne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Koçaş, S. (1977). *Atatürk'ten 12 Mart'a*. Cilt: Baskı:1. Cem-May Dağıtım, İstanbul.
- Konyar, H. (1999). *Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler*. Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Lütem, İ. (1992). *Erimden Mektuplar*. Kurtiş Matbası, İstanbul.
- Mütercimler, E. ve Öke, M. K. (2004). *Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. Alfa Yayınevi, İstanbul.
- Öncü, A. S. (2015). *12 Mart Dönemi Türk Dış Politikası*. Baskı: I. Fenomen Yayınları, Kayseri.
- Sarıca, M., Teziç, E. ve Eskiuyurt, Ö. (1975). *Kıbrıs Sorunu*, Fakülteler Matbası, İstanbul.
- Sertel, Z. (2001). *Hatırladıklarım*. Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.
- Simav, S. (2009). *Turan Güneş'in Siyasi Kavgaaları*. Agora Kitaplığı, İzmir.
- Timur, T. (2003). *Türkiye'de Çok Partili Hayat Geçiş*. İmge Kitabevi, İstanbul.
- Toker, M. (1990). *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları Tek Parti'den Çok Partiye 1944-1950*. Bilgi Yayınevi, Ankara.

- Toker, M. (1991a). *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 DP'nin Altın Yılları 1950-1954*. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Toker, M. (1991b). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 DP Yokuş Aşağı 1954-1957*. Bilgi Yayınevi, Üçüncü Basım, İstanbul.
- Toker, M. (1992). *İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965*. Baskı: II. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Topuz, H. (2000). *Eski Dostlar*. Remzi Kitabevi, Ankara.
- Uran, H. (2008). *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Uslu, N. (2000). *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*. 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara.
- Yetkin, Ç. (2002). *Karşı Devrim 1945-1950*. Otopsi Yayınevi, İstanbul.

Makaleler

- Armaoğlu, F. (1958). "İkinci Dünya Harbinde Türkiye", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 13(2): 140-179.
- Aydın, M. (2008). "1939-1945: Savaş Kaosunda Türkiye, Görelî Özerklik-2". Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980*. C.1. İletişim Yayınları, İstanbul, 385-399.
- Balıkçoğlu, E. (2016). "Kıbrıs Müzakerelerinde "Taksim" Tartışmaları (1956-1959)". *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1(2): 30-61.
- Emecen, F. (1989). "Akça Koca", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2: 224-226.
- Erhan, Ç. (2008). "1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1". Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980*. Cilt:1, İletişim Yayınları, İstanbul, 477-615.
- Esmer, A. Ş. ve Sander, O. (1996). "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası". *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1945)*. Siyasal Kitabevi, Ankara, 137-185.
- Haytoğlu, E. (2011). "İnönü Döneminde Türkiye'de Siyasal Yaşam (1938-1950)". Süleyman İnan-Ercan Haytoğlu(Ed.), *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*. Anı Yayıncılık, Ankara, 77-114.
- Koçak, C. (2013). "Siyasi Tarih (1923-1950)". Sina Akşin (yay. yön.), *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*. Cem Yayınevi, İstanbul, 127-193.
- Lütem, İ. (1944). "Dumbarton Oaks Projesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 2(1): 127-138.
- Özdemir, H. (2013). "Siyasi Tarih (1960-1980)". Sina Akşin (yay.yön.), *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*. Cem Yayınevi, İstanbul, 227-286.

Unat, K. (2011). “Cumhuriyet Halk Partisi’nde Şahsına Münhasır Bir Muhalif Grup: Otuzbeşler”, *A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. Yıl: 24, 12(48): 839-867.

Tezler

- Demirboğa, O. (2015). *Demokrat Parti Dönemi Ulaşım Politikası ve Faaliyetleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Gülen, A. (2018). *Türk Siyasal Hayatında Nihat Erim*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, A. (2011). *Türk Vergi Sistemine Göre Yol Vergisinin Yeri ve Cumhuriyet Dönemindeki Uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özdemir, N. (2006). *Cumhuriyet Dönemi Karayolu Politikası (1923-1960)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sofuoğlu, A. (1993). *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzey Batı Anadolu (1919-1921)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Soysüren, A.H. (2006). *12 Mart Döneminde Nihat Erim Hükümetleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, H. (2006). *İstanbul ve Anadolu Basınında Göre İzmit ve Çevresi (1921-1923)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Unat, K. (2008). *Ulus, Yeni Ulus ve Halkçı Gazeteleri Işığında Nihat Erim’in Siyasi Kişiliği ve Gazeteciliği (1945-1955)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, E. (2008). *DP’nin İktidara Geliş Süreci (1945-1950)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Dergi Haberleri

- “Akademiden Galatasaray’a”, *Galatasaray*, 15.10.1931.
- “Balyoz gibi inmek”, *Devrim*, 27.04.1971.
- “Baskı neyi halleder”, *Devrim*, 27.04.1971.
- “CHP: Bir kelle aranıyor”, *Akis*, 15.05.1954.
- “CHP: bir vantilatör hikayesi”, *Akis*, 08.01.1955.

- “CHP: Nihayet kıpırdanma”, *Akis*, 01.02.1955.
- “CHP: Son perdenin başı”, *Akis*, 14.05.1955.
- “CHP: Yollarını bulamayanlar”, *Akis*, 15.01.1955.
- “Dışarda: Olayların Takvimi”, *Ayın Tarihi*, 04.1946.
- “DP: büyüyen uğultu”, *Akis*, 16.02.1957.
- “Erim Haysiyet Divanı’nda”, *Akis*, 7.05.1955.
- “Gazete Savaşı”, *Akis*, 29.05.1954.
- “Gülek Amerika’ya gidiyor”, *Akis*, 08.01.1955.
- “Hadiselerin Takvimi”, *Ayın Tarihi*, 07.1945.
- “Halkçı’nın sonu”, *Akis*, 06.08.1955.
- “Haysiyet Divanı hikayesi”, *Akis*, 06.08.1955.
- “İdare-i Maslahat şirketi”, *Akis*, 19.06.1954.
- “İnsan Hakları”, *Yön*, 24.10.1962.
- “Kıbrıs: İşbirlik görünüşü”, *Akis*, 19.01.1957.
- “Kozmopolit”, *Galatasaray*, 25.03.1933.
- “Kurultaydan sonra”, *Akis*, 07.08.1954.
- “Lise Gençliği Arasındaki Anlaşma Münasebetile”, *Galatasaray*, 20.01.1932.
- “Medeni Münasebetler”, *Akis*, 19.02.1955
- “Medeni Münasebetler”, *Akis*, 19.02.1955.
- “Menfi Adam”, *Galatasaray*, 20.03.1932.
- “Muhallifler arasında”, *Akis*, 7.04.1956.
- “Nihat Erim ile bir konuşma”, *Yön*, 18.04.1962.
- “Ölüler aleminden sesler”, *Akis*, 17.03.1956.
- “Parti içi meseleler”, *Akis*, 05.03.1955.
- “Parti Meclisinde infial”, *Akis*, 08.01.1955
- “Şaşkınlık”, *Galatasaray*, 25.02.1933.
- “Tevfik Fikret ve Biz”, *Galatasaray*, 24.12.1931.
- “Törenler: çocuğun yaşı”, *Akis*, 12.01.1957.
- “Türk-İrak işbirliği Görüşmeleri: Olayların Takvimi”, *Ayın Tarihi*, 03.1946.
- “Türkiye İçerde: Olayların Takvimi”, *Ayın Tarihi*, 12.1949.
- “Yeni Ulus, Halkçı oluyor”, *Akis*, 15.05.1954.
- “Yol programımız ve doğu illeri”, *Ayın Tarihi*, 09.1948.
- “Zavallı Adam”, *Galatasaray*, 20.10.1932.

Gazete Haberleri

- “11 Bakan niçin istifa etti”, *Akşam*, 04.12.1971.
- “11 İlde sıkıyönetim ilan edildi”, *Tercüman*, 27.04.1971.
- “11’lerden bazıları Erim’in istifasına üzüldü, bazıları ise iyi karşıladı”, *Hürriyet*, 21.04.1972.
- “12 Eylül’ü haber veren suikast”, *Milliyet*, 28.01.1999.
- “12 Mart Başbakanlarından Nihat Erim öldürüldü”, *Dünya*, 20.07.1980.
- “12 saatli seyahatten dönen”, *Hürriyet*, 03.07.1964;
- “12 Temmuz Nihat Erim Lağvetmiştir”, *Zafer*, 16.07.1949.
- “13...”, *Son Havadis*, 19.04.1972.
- “16 Eylül Seçimleri 4”, *Ulus*, 26.09.1951.
- “16 Eylül Seçimleri I”, *Ulus*, 22.09.1951.
- “16 Eylül Seçimleri II”, *Ulus*, 24.09.1951.
- “16 Eylül Seçimleri III”, *Ulus*, 25.09.1951.
- “161 taslak üzerinde çalışılıyor”, *Akşam*, 25.09.1971.
- “1947 Bütçesi Kabul Edildikten Sonra”, *Ulus*, 31.12.1946.
- “1972’de haşhaş ekimi yasak”, *Tercüman*, 01.07.1971.
- “2 İşadamı kaçırıldı”, *Hürriyet*, 06.04.1971.
- “23 Yılın Hesabı”, *Ulus*, 25.07.1946.
- “35’ler ve CHP’nin yeni tüzüğü”, *Cumhuriyet*, 30.10.1947.
- “35’lerde Tahsin Banguoğlu ile bir görüşme”, *Vatan*, 24.10.1947.
- “4 Bakanımız”, *Ulus*, 01.10.1948.
- “4. Turda da başkan seçilemedi”, *Tercüman*, 14.03.1973.
- “4’ler CHP Genel Merkezinde sert muamele gördüler”, *Dünya*, 9.12.1962.
- “4’ler Kurultay’da hesaplaşacağız dedi”, *Akşam*, 11.12.1962.
- “7 inci Dönem BMM Dağılırken”, *Ulus*, 15.06.1946.
- “954 seçimlerinin resmi neticeleri dün ilan edildi”, *Cumhuriyet*, 23.05.1954.
- “A. Menderes Halkçı gazetesi aleyhindeki davadan vazgeçiyor”, *Hürriyet*, 28.01.1955.
- “ABD Başkanı Erim’e teminat verdi”, *Cumhuriyet*, 23.03.1972
- “Abdi İpekçi, “Yeni Bir Türkiye”, *Milliyet*, 20.01.1972.
- “Acaba Niçin İnat Ederler?”, *Yeni Ulus*, 17.02.1954.
- “Acaba O Karar Ne İdi”, *Ulus*, 06.02.1947.
- “Acı Bir Kayıp”, *Cumhuriyet*, 29.10.1977.
- “Açık Konuşalım”, *Yeni Ulus*, 14.02.1954.
- “Açık milletvekillikleri için yapılacak seçim”, *Cumhuriyet*, 04.03.1947.

- “Açık Milletvekillikleri”, *Akşam*, 13.06.1945.
- “Açık Milletvekilliklerine Namzetler Çoğalıyor”, *Akşam*, 09.06.1945.
- “Açık oyla kabine, 34 muhalif oy karşı 303 oyla itimad aldı”, *Vatan*, 27.08.1947.
- “Açılan Yol”, *Ulus*, 09.08.1951.
- “Adalet Bakanlığı konuyu inceliyor”, *Akşam*, 19.03.1972.
- “Adalet Komisyonu altı ölüm cezasını onayladı”, *Milliyet*, 07.10.1983.
- “Adanalı çiftçilerin iddiasına göre”, *Dünya*, 30.09.1971.
- “Adaylar belli oldu”, *Milliyet*, 01.09.1969.
- “Adnan Menderes de dün Çanakkale’de konuştu”, *Dünya*, 23.06.1953.
- “Adnan Menderes kararı müdafaa etti”, *Ulus*, 29.07.1950.
- “Adnan Menderes Nihat Erim’e cevap veriyor”, *Zafer*, 17.07.1949.
- “Af için vakit kaybedilmemelidir”, *Son Havadis*, 15.04.1962.
- “Afyon konusu”, *Milliyet*, 02.05.1971.
- “Agnew: Büyük ilerlemenin hayranıyız”, *Dünya*, 12.10.1971.
- “Aksal’la Erim Kocaeli’de”, *Yeni Ulus*, 03.04.1954.
- “Akşam ve Cumhuriyet gazeteleri kapatıldı”, *Dünya*, 29.04.1971.
- “Albay Peron ve A. Menderes”, *Ulus*, 19.08.1953.
- “Alem Gider Mersin’e”, *Yeni Ulus*, 03.02.1954.
- “Alınan Kararlar”, *Yeni Ulus*, 28.02.1954.
- “Almanya ve Japonya’ya Savaş İlan Ettik”, *Akşam*, 24.02.1945.
- “Amerika Atlantik Paktına alınmamızı resmen istedi”, *Ulus*, 16.05.1951.
- “Amerika bize karşı büyük sorumluluk yüklenmiştir”, *Milliyet*, 07.06.1964.
- “Amerika hükümeti Erim’in öldürülmesini kınadı”, *Günaydın*, 20.07.1980.
- “Amerika İle Dostluğu Nasıl Anlıyoruz”, *Yeni Ulus*, 13.02.1954.
- “Amerika Kıbrıs’ı Yunanistan’a teklif etti”, *Tercüman*, 31.07.1964.
- “Amerika ve Boğazlar”, *Ulus*, 22.11.1945.
- “Amerika, Afyon yasağı için Türk hükümetine teşekkür etti”, *Hürriyet*, 04.07.1971.
- “Amerika’nın Kararlı Durumu”, *Ulus*, 13.03.1947.
- “Amerikan Yardımı Dolayısıyla”, *Ulus*, 20.03.1947
- “Amerikan yol heyeti dün geldi”, *Vatan*, 02.12.1947.
- “Anarşi’nin Dünkü Kurbanı: Erim Haince Öldürüldü”, *Milliyet*, 20.07.1980.
- “Anayasa üzerine...”, *Milliyet*, 14.05.1971.
- “Anayasa değişikliği kabul edildi”, *Akşam*, 06.09.1971.
- “Anayasa Değişikliği Meselesi”, *Ulus*, 02.01.1953.

- “Anayasa değişikliği rötuşu uğradı”, *Akşam*, 06.06.1971.
- “Anayasa Değiştirilirken”, *Milliyet*, 05.05.1971.
- “Anayasa etrafındaki yayınlar”, *Ulus*, 24.07.1947.
- “Anayasa etrafındaki yazılar”, *Vatan*, 25.07.1947.
- “Anayasa Karşısında Hükümetin Kararı”, *Ulus*, 28.07.1950.
- “Anayasa mahkemesi idam hükmünü usul yönünden iptal etti”, *Dünya*, 7.04.1972.
- “Anayasa Meseleleri ve Devlet Başkanlığı”, *Vatan*, 23.07.1947.
- “Anayasa Meselelerimiz 2”, *Ulus*, 18.07.1947.
- “Anayasa Meselelerimiz 3”, *Ulus*, 20.07.1947.
- “Anayasa Meselelerimiz 4”, *Ulus*, 21.07.1947.
- “Anayasa Meselelerimiz 5”, *Ulus*, 22.07.1947.
- “Anayasa Meselelerimiz 6”, *Ulus*, 24.07.1947.
- “Anayasa Meselelerimiz 7”, *Ulus*, 25.07.1947.
- “Anayasa Meselelerimiz”, *Ulus*, 17.07.1947.
- “Anayasa Meselesi ve parti başkanlığı”, *Vatan*, 02.08.1947.
- “Anayasa tadili için profesörler Erim’e aceleye getirmeyin dedi”, *Hürriyet*, 09.05.1971.
- “Anayasa tasarısı ve biz”, *Cumhuriyet*, 20.12.1956.
- “Anayasada değişiklik yok”, *Cumhuriyet*, 11.08.1947.
- “Anayasanın 40 maddesi değişiyor”, *Milliyet*, 06.06.1971.
- “Anayasanın tadili lazım gelirse”, *Vatan*, 23.07.1947.
- “Anayasanın tadili ve İstanbul gazetecileri”, *Cumhuriyet*, 23.12.1948.
- “Anayasayı Evvela Tam Tatbik Edelim, Tadili Sonra Düşünürüz”, *Vatan*, 24.07.1947.
- “Ankara hakiki bir kraliçeyi görüp alkışladı”, *Hürriyet*, 19.10.1971.
- “Ankara Şimdiden Harcanmış Gözüyle Bakıyor Erim’e”, *Akşam*, 26.04.1971.
- “Ankara’da Dev-Genç ve Ülkü ocağı kapatıldı”, *Akşam*, 28.04.1971.
- “Ankara’da dört profesör gözaltına alındı”, *Hürriyet*, 22.05.1971.
- “Ankara’da grev ve lokavt yasaklandı”, *Dünya*, 04.05.1971.
- “Ankara’da iç politika çatışması hararetlendi”, *Cumhuriyet*, 25.08.1947.
- “Ankara’da olağanüstü toplantılar, İstanbul’da olağanüstü tedbirler alındı, ama katiller ortada yok”, *Hürriyet*, 20.07.1980.
- “Ankara’ya gelen Agnew: ‘Türk halkı Amerika için önemli bir dosttur’ dedi”, *Hürriyet*, 12.10.1971.
- “Ankara-Konya yolu dün sabah törenle açıldı”, *Ulus*, 29.12.1949.
- “AP beyaz oy verecek”, *Hürriyet*, 07.04.1971.

- “AP Görüşü: Kızıl Çini tanımının yararı yoktur”, *Son Havadis*, 11.08.1971.
- “AP İktidarda”, *Cumhuriyet*, 13.10.1969.
- “AP ve CHP mutlaka hükümette bulunmalıdır”, *Hürriyet*, 19.10.1971.
- “AP, Devlet Başkanı Sunay’ın talebine uygun karar aldı”, *Dünya*, 07.11.1971.
- “AP’li bakanların Erim Hükümeti’nden ayrılmalarına karar verildi”, *Dünya*, 06.10.1971.
- “AP’li Çakmak”, *Akşam*, 29.09.1971
- “AP’liler alkışladı”, *Günaydın*, 18.04.1972.
- “AP’liler Meclis Reisliği için Erim veya Gülek’i istiyorlar”, *Hürriyet*, 30.10.1961.
- “AP’liler Nihat Erim’i destekliyor”, *Dünya*, 09.10.1961.
- “AP’yi itidale davet eden İnönü”, *Akşam*, 10.10.1971.
- “Apaçık Konuşuyoruz”, *Ulus*, 29.01.1947.
- “AP-CHP çekişiyor”, *Tercüman*, 15.10.1973.
- “Ara Bozuculara Kapılmayalım”, *Ulus*, 23.08.1947.
- “Ara seçimi için CHP adayları”, *Ulus*, 06.08.1951.
- “Ara seçimini 15 ilde D.Parti kazandı”, *Cumhuriyet*, 17.09.1951.
- “Ara seçimler hakkında”, *Hürriyet*, 19.05.1949.
- “Ara Seçimleri”, *Ulus*, 20.06.1952.
- “Aranan Fakat Bulunamayan Güven”, *Ulus*, 30.12.1945.
- “Arapça ezan okuma yasağı kaldırıldı”, *Ulus*, 17.06.1950.
- “Arar, Anayasa değiştirilirken kişi hak ve özgürlüklerine ilişilmeyecek”, *Akşam*, 25.04.1971.
- “Arıburun ve Gürler adaylıktan çekildiler”, *Tercüman*, 21.03.1973.
- “Aslı olmayan yorumlar”, *Ulus*, 16.07.1947.
- “Aşağılık duygusu”, *Halkçı*, 06.01.1955.
- “Aşık Mahzuni’nin bir yıl hapsi isteniyor”, *Milliyet*, 09.06.1973.
- “Atatürk büstlerine menfur bir tecavüz daha yapıldı”, *Ulus*, 23.06.1951.
- “Atatürk Düşmanları”, *Ulus*, 22.04.1951.
- “Atatürk Düşmanları”, *Ulus*, 05.03.1951.
- “Atatürk heykeline menfur bir tecavüz daha yapıldı”, *Ulus*, 27.06.1951.
- “Atatürk heykeline tecavüz”, *Ulus*, 26.02.1951.
- “Atatürk heykeline üç yeni tecavüz”, *Ulus*, 27.03.1951.
- “Atatürk ilkeleri komisyonu kuruldu”, *Milliyet*, 17.06.1971.
- “Atatürk ilkeleri komisyonun 19 üyesi belli oldu”, *Son Havadis*, 18.06.1971.
- “Atatürk kanunu meclisten geçti”, *Ulus*, 26.07.1951.
- “Atatürk Kanunu”, *Ulus*, 27.04.1951.

- “Atatürk tasarısı meclise verildi”, *Ulus*, 31.03.1951.
- “Atatürk Ulus matbasını CHP’ye nasıl verdi”, *Ulus*, 11.12.1953.
- “Atatürk ve Ulus”, *Ulus*, 13.12.1953.
- “Atatürk’ün vasiyetnamesini bir daha neşrediyoruz”, *Ulus*, 12.12.1953.
- “Atatürkçülük tek yol”, *Cumhuriyet*, 18.06.1971.
- “Atina ile ilişkiler Kıbrıs sorununun halline bağlı”, *Milliyet*, 25.12.1971.
- “Atlantik Paktı Konseyi adaylığımızı tasdik etti”, *Cumhuriyet*, 21.09.1951.
- “Atlantik Paktı ve Faydaları”, *Ulus*, 29.09.1951.
- “Atlantik Paktı ve Muhalefet”, *Ulus*, 28.09.1951.
- “Avrupa’nın Sorunlarını Türklerle Düşünmeliyiz”, *Milliyet*, 12.01.1972.
- “Avukatın çalışmaları”, *Cumhuriyet*, 11.12.1962.
- “Aydın’a yeni DP takviyeleri gitti”, *Ulus*, 25.08.1951.
- “Aydın’da iki DPLi bir komiseri dövdü”, *Vatan*, 08.09.1951.
- “Aydın’da mücadele normal seyrinde”, *Ulus*, 06.09.1951.
- “Aydında adaylar aynı masada yemek yiyorlar”, *Cumhuriyet*, 29.08.1951.
- “Aydında DP vaadine inan kalmadı”, *Ulus*, 23.08.1951.
- “Aydında üç parti de ümitli görünüyor”, *Cumhuriyet*, 27.08.1951.
- “Aydında üç partinin dünkü toplantıları”, *Cumhuriyet*, 31.08.1951.
- “B. Nihat Erim’in demeci”, *Ulus*, 11.04.1949.
- “B. Nihat Erim’in Ulus’a demeci”, *Ulus*, 11.08.1948.
- “B. Nihat Erim’in yazılarına cevap veriyor”, *Ulus*, 20.12.1947.
- “B.M. Çavuşoğlu, Bayındırlık Müsteşarı oldu”, *Ulus*, 9.12.1948.
- “B.M. Meclisi yaz tatiline girdi”, *Ulus*, 24.07.1953.
- “B.M.M Çalışmaya Başlarken”, *Ulus*, 13.04.1947.
- “B.M.M’nin Yetkisi”, *Yeni Ulus*, 01.02.1954.
- “Bakanın Söylevi İlgi Uyandırdı”, *Ulus*, 3 Mayıs 1945.
- “Bakanlar Eskişehir’de”, *Ulus*, 08.07.1949.
- “Bakanlar Kurulu CHP’nin şikayetlerini inceledi”, *Akşam*, 03.03.1972.
- “Bakanların mesuliyeti”, *Akşam*, 19.02.1949.
- “Bakanların tetkikleri”, *Ulus*, 17.10.1949.
- “Balıkesir’de Nihat Erim’in hitabı”, *Ulus*, 17.07.1949.
- “Bardağı Taşırın Damla”, *Akşam*, 04.12.1971.
- “Barış Konferansı Etrafında”, *Ulus*, 11.08.1946.
- “Barlas CHP’nin kendisini feshetmesini teklif etti”, *Vatan*, 04.07.1954;

- “Basın Hürriyetine Yeni Zincirler”, *Yeni Ulus*, 20.02.1954.
- “Basın kanunu tadil eden tasarı Mecliste”, *Cumhuriyet*, 16.02.1954.
- “Basın komisyonun gazetemize dair raporu”, *Halkçı*, 30.07.1954.
- “Basın Konferansında”, *Vatan*, 28.03.1948.
- “Basın ve ceza kanunu tadilatı Mecliste”, *Dünya*, 16.02.1954.
- “Baş Vazife”, *Yeni Ulus*, 07.03.1954.
- “Başbakan Amerika’da”, *Akşam*, 19.03.1972.
- “Başbakan bu akşamki trenle Ankara’ya hareket ediyor”, *Cumhuriyet*, 13.08.1947.
- “Başbakan CHP toplantısında mühim bir konuşma yaptı”, *Cumhuriyet*, 29.12.1952.
- “Başbakan diyor ki”, *Vatan*, 02.07.1947.
- “Başbakan dün Ankara’da İnönü ile görüştü”, *Cumhuriyet*, 15.08.1947.
- “Başbakan Erim 3 saatlik bir rötarla”, *Milliyet*, 25.03.1972.
- “Başbakan Erim bu gün Waldheimle görüşecek”, *Dünya*, 20.03.1972.
- “Başbakan Erim dün 18.50’de yurda döndü”, *Akşam*, 25.03.1972.
- “Başbakan Erim ve beraberindekiler Fransa’dan döndüler”, *Dünya*, 23.01.1972.
- “Başbakan Erim’in liderlere yazdığı mektup açıklandı”, *Hürriyet*, 27.03.1972.
- “Başbakan İnönü Amerika’ya gitti”, *Akşam*, 22.06.1964.
- “Başbakan İnönü ile 1,5 saat görüştü”, *Akşam*, 05.06.1971.
- “Başbakan İnönü’nün nutkuna cevap verdi”, *Cumhuriyet*, 16.03.1957.
- “Başbakan İnönü’nün nutkuna cevap verdi”, *Cumhuriyet*, 07.10.1952.
- “Başbakan istifa etti”, *Ulus*, 09.06.1948.
- “Başbakan Le Monde’a mülakat verdi”, *Dünya*, 25.04.1971.
- “Başbakan Muavini Nihat Erim’in Kayseri Nutku Münasebetiyle”, *Zafer*, 21.01.1950.
- “Başbakan muhalefetin iddialarına cevap verdi”, *Akşam*, 03.08.1954.
- “Başbakan müthiş vaatlerde bulunurken Nihat Erim de dün İzmit’te Demagog’un Tarifini Yaptı”, *Zafer*, 26.12.1949.
- “Başbakan Nihat Erim ve kuracağı kabine için Sunay şartsız destek istedi”, *Tercüman*, 20.03.1971.
- “Başbakan Nixon ile görüştü”, *Akşam*, 22.03.1972.
- “Başbakan Nixon ve Amerikalı iş adamları ile görüştü”, *Tercüman*, 22.03.1972.
- “Başbakan radyo ve televizyonda konuştu”, *Akşam*, 23.04.1971.
- “Başbakan Radyoda İlk Seçim Nutkunu Söyledi”, *Cumhuriyet*, 09.07.1946
- “Başbakan Recep Peker dün akşam ansızın Ankara’ya hareket etti”, *Cumhuriyet*, 08.07.1947.
- “Başbakan seçimlerin 2 Mayıs’ta yapılacağını resmen bildirdi”, *Yeni Ulus*, 27.01.1954.

- “Başbakan Şemsettin Günaltayın beyanâtı”, *Akşam*, 14.05.1949.
- “Başbakan yardımcılığı 3’e çıkıyor”, *Dünya*, 11.12.1964.
- “Başbakan yardımcısı Bursa’da”, *Cumhuriyet*, 10.03.1950.
- “Başbakan yardımcısı dedi ki”, *Ulus*, 18.07.1949.
- “Başbakan yardımcısı ve Mali bakanın nutukları”, *Akşam*, 04.05.1950.
- “Başbakan: 1961 Anayasası bizim için bir lükstür”, *Dünya*, 02.05.1971.
- “Başbakan: AP ve CHP’nin desteği olmayan hükümet ayakta duramaz”, *Tercüman*, 12.10.1971.
- “Başbakan’ın Adana Konuşması”, *Ulus*, 26.10.1953.
- “Başbakan’ın New York Times’e demeci”, *Dünya*, 21.03.1972.
- “Başbakanımızın Demeci”, *Ulus*, 03.07.1947.
- “Başbakanımızın Son Demeci”, *Ulus*, 20.10.1946.
- “Başbakanın dün basına verdiği mühim demeç”, *Cumhuriyet*, 27.01.1954.
- “Başbakanlığı hiçbir parti istemiyor”, *Akşam*, 19.04.1972.
- “Başbakanlık için Alican ve Nihat Erim’den bahsediliyor”, *Tercüman*, 28.10.1961.
- “Başkan seçimleri”, *Cumhuriyet*, 14.11.1964.
- “Başkan Sunay dün Amerika’ya gitti”, *Son Havadis*, 3.04.1967.
- “Başkanlık Meselesi”, *Ulus*, 17.11.1947.
- “Başkonsolos kurşuna dizilecekmiş”, *Tercüman*, 18.05.1971
- “Başkonsolos öldürüldü”, *Son Havadis*, 24.05.1971;
- “Başladılar..”, *Yeni Ulus*, 18.02.1954.
- “Başlamak Kolaydır”, *Ulus*, 20.07.1953.
- “Başvekalet ile Hariciyede Kıbrıs için dün iki mühim toplantı yapıldı”, *Hürriyet*, 30.08.1959.
- “Başvekilliği namzetler: Erim ve Aksal”, *Son Havadis*, 20.06.1962.
- “Bay Erim”, *Dünya*, 29.01.1957.
- “Bay Peker ve Meselesi 2”, *Ulus*, 05.12.1947.
- “Bay Peker ve Meselesi Cevaba Cevap”, *Ulus*, 21.12.1947.
- “Bay Peker ve Meselesi”, *Ulus*, 04.12.1947.
- “Bayan Erim”, *Akşam*, 20.03.1971.
- “Bayar, Kanunu tasdik etti”, *Dünya*, 16.12.1953.
- “Bayar’ın Nihat Erim’e cevabı”, *Zafer*, 19.07.1949.
- “Bayındırlık Bakanı dün Amasya’ya gitti”, *Cumhuriyet*, 15.07.1948.
- “Bayındırlık Bakanı dün Amasya’ya gitti”, *Cumhuriyet*, 15.07.1948.
- “Bayındırlık Bakanın demeci”, *Ulus*, 08.11.1948.

- “Bayındırlık Bakanın gazetemize beyanatı”, *Vatan*, 12.07.1948.
- “Bayındırlık Bakanının tamimi”, *Ulus*, 25.06.1948.
- “Bayındırlık teşkilatında yeni tayinler”, *Ulus*, 24.11.1948.
- “Bazı okulları devlet pazarlıkla satın alacak”, *Milliyet*, 15.05.1971.
- “Bazı özel okullar devletleştiriliyor”, *Cumhuriyet*, 15.05.1971.
- “Beklerken...”, *Yeni Ulus*, 30.01.1954.
- “Bekleyelim, Görelim”, *Milliyet*, 25.04.1971.
- “Belediye Seçimleri Bu gün Yapılıyor”, *Cumhuriyet*, 26.05.1946.
- “Besleme Aklı”, *Yeni Ulus*, 07.05.1954.
- “Beslemecilik Meselesi”, *Ulus*, 30.07.1953.
- “Beslemeler Boşuna Uğraşılıyor”, *Ulus*, 23.08.1953.
- “Beslemenin Tarifi”, *Ulus*, 24.02.1953.
- “Beş silahlı Ankara’da Osmanlı Bankası’nı soydu”, *Tercüman*, 22.04.1971.
- “Bevin’in Türkiye’ye Dair Demeci”, *Ulus*, 22.02.1946.
- “Bir Anlaşmaya Varılamaz mı?”, *Ulus*, 10.02.1946.
- “Bir CHP müfettişi DP’lileri tehdit etti”, *Vatan*, 21.07.1949.
- “Bir De Mükavafat MI Verilecek”, *Ulus*, 16.08.1953.
- “Bir Dönüm Noktasındayız”, *Ulus*, 06.01.1946.
- “Bir Garip Mantık”, *Ulus*, 21.07.1946.
- “Bir Kere Daha Belirtelim”, *Halkçı*, 29.01.1955.
- “Bir Misal”, *Ulus*, 13.03.1953.
- “Bir Mukayese”, *Ulus*, 03.04.1947.
- “Bir nutuk vesilesiyle”, *Zafer*, 18.01.1950.
- “Bir Parti Ne Zaman Lidersiz Kalır?”, *Ulus*, 08.07.1946.
- “Bir Politika İzahının İzahı”, *Son Havadis*, 07.08.1954.
- “Bir Politikanın İzahı”, *Halkçı*, 06.08.1954.
- “Bir Teklif”, *Ulus*, 02.08.1947.
- “Bir Türlü Yaranamıyoruz”, *Ulus*, 18.04.1947.
- “Bir yüksek seçim kurulu teşkil edilecek”, *Akşam*, 30.06.1949.
- “Bir Yüksek Seçim Kurulu teşkili kabul edildi”, *Ulus*, 24.01.1950.
- “Biraz Da Fikir İstesek Çok Mudur?”, *Ulus*, 25.06.1946.
- “Biraz İnsaf”, *Ulus*, 05.02.1947.
- “Birgi ile Zorlu bu gün gidiyor”, *Dünya*, 05.02.1957.
- “Birinci İdareciler Kongresi açılıyor”, *Ulus*, 20.01.1947.

- “Birleşmiş Milletler Antlaşması”, *Ulus*, 28.10.1945.
- “Birleşmiş Milletler Barış kuvveti öncüleri bu sabah adaya çıkıyor”, *Tercüman*, 14.03.1964.
- “Birleşmiş Milletler dün Kıbrıs meselesini müzakereye başladı”, *Tercüman*, 19.02.1957.
- “Birleşmiş Milletler Teşkilatı bu gün Kıbrıs mevzuunu müzakere ediyor”, *Tercüman*, 18.02.1957.
- “Birleşmiş Milletler”, *Ulus*, 18.10.1946.
- “Bitmez Tükenmez Bir Devrimci Düşmanlığı”, *Akşam*, 27.04.1971.
- “Biz De İnanıyoruz”, *Ulus*, 16.01.1946.
- “Bizde Gerçek Demokrasi Var Mı?”, *Ulus*, 06.08.1952.
- “Bizim de Müşahedelerimiz Vardır”, *Zafer*, 13.07.1952.
- “Bizim Yolumuz”, *Ulus*, 05.06.1946.
- “Boğazlar Meselesi ve Sovyet Notası”, *Vatan*, 28.06.1945.
- “Boğazlar Meselesi”, *Ulus*, 14.08.1946.
- “Boran: Kanun kuvvetinde kararname istemiyoruz”, *Akşam*, 24.04.1971.
- “Bozbeyli: Hükümet daha zayıf hale geldi”, *Akşam*, 28.10.1971.
- “Bozbeyli: Şefaate taraftar değiliz”, *Akşam*, 19.03.1972.
- “Bölükbaşı dün tevkif edildi”, *Cumhuriyet*, 30.07.1957.
- “Bölükbaşının dokunulmazlığı kaldırıldı”, *Cumhuriyet*, 25.06.1957.
- “Bu Da Bizimkiler”, *Dünya*, 20.04.1972.
- “Bu İş Yürüyor”, *Ulus*, 24.08.1951.
- “Bu Mesele Hafife Alınmaz”, *Ulus*, 17.10.1952.
- “Bu seçimlerde solcular yolcu”, *Son Havadis*, 19.08.1965.
- “Bu Zihniyet Değişmedikçe”, *Ulus*, 27.03.1947.
- “Bu, Zulümdür”, *Ulus*, 14.12.1953.
- “Bugün Başlayan Görüşmeler”, *Ulus*, 02.03.1946.
- “Bugün Daha Kuvvetli ve Daha İleriyiz”, *Ulus*, 30.08.1946.
- “Bugünkü Görünüş”, *Ulus*, 14.11.1945.
- “Bugünkü politika yürürlükte kalacak ve değişmeyecektir”, *Ulus*, 19.09.1946;
- “Bugünkü Seçimin Manası”, *Ulus*, 26.05.1946.
- “Buhranın Sebebi”, *Ulus*, 08.09.1952.
- “Buhranın Vardığı Sonuç: Hangi Noktadayız?”, *Cumhuriyet*, 10.12.1967.
- “Bundan Sonrası”, *Ulus*, 15.07.1947.
- “Burası Sömürge Değildir”, *Yeni Ulus*, 12.02.1954.
- “Bülent Ecevit istifa etti”, *Tercüman*, 22.03.1971.

- “Büste tecavüz”, *Ulus*, 29.03.1951.
- “Bütçeye dair geniş müzakereler”, *Ulus*, 24.02.1949
- “Büyük Meclis Zor Kabul Edemez”, *Ulus*, 15.01.1947.
- “Büyük Meclis Zor Kabul Edemez”, *Ulus*, 15.01.1947.
- “Büyük Millet Meclisi çalışmalarına başladı”, *Cumhuriyet*, 15.04.1947.
- “Büyük Ümitler”, *Ulus*, 10.02.1953.
- “C.H. Partisi Kurultay toplantıları bu gün sona eriyor”, *Akşam*, 27.02.1954.
- “Celal Bayar Erim’e cevap verdi”, *Vatan*, 19.07.1949.
- “Celal Bayar Millet Meclisinden Çekildi”, *Cumhuriyet*, 29.09.1945.
- “Celal Bayar’ın D. Parti kongresinde nutku”, *Akşam*, 08.12.1947.
- “Celal Bayar’ın dün verdiği mühim demeç”, *Cumhuriyet*, 19.07.1949.
- “Celal Bayar’ın Sivas’ta dün söylediği nutuk”, *Cumhuriyet*, 28.06.1947.
- “Cemiyetler Kanununda değişikliğe dair”, *Ulus*, 17.07.1953.
- “Cenaze töreni”, *Cumhuriyet*, 11.04.1950.
- “Cenevre basın hürriyeti konferansı dün açıldı”, *Vatan*, 24.03.1948.
- “Cenevre’de ikili görüşmeler”, *Tercüman*, 09.07.1964.
- “Cenevre’deki basın hürriyeti toplantısı”, *Vatan*, 20.03.1948.
- “Cevap günü: Çarşamba”, *Hürriyet*, 15.03.1971.
- “Chaban Delmas’ın İmaları”, *Milliyet*, 24.01.1972.
- “CHP aday yoklamaları yapıldı”, *Son Havadis*, 30.09.1957.
- “CHP adayları grup grup köyleri dolaşiyor”, *Yeni Ulus*, 02.04.1954.
- “CHP adaylarının uğradıkları bozgun”, *Zafer*, 08.09.1951.
- “CHP Anayasa mahkemesine başvuracak”, *Akşam*, 17.03.1972.
- “CHP Ankara kongresi olaylı geçti”, *Dünya*, 12.11.1962.
- “CHP Ankara teşkilatında düello”, *Zafer*, 03.04.1954.
- “CHP Aydın’da perişan halde”, *Zafer*, 07.09.1951.
- “CHP bu vesikayı memnunlukla karşılamaktadır”, *Ulus*, 19.02.1952.
- “CHP Büyük Kurultayı Toplandı”, *Ulus*, 18.11.1947.
- “CHP divanı çalışmalarını bitirdi”, *Ulus*, 28.01.1947.
- “CHP Divanı Etrafında”, *Ulus*, 28.01.1947.
- “CHP Ekolü”, *Dünya*, 19.04.1972.
- “CHP Erim’e bakan veriyor”, *Hürriyet*, 22.03.1971.
- “CHP Gençlik Ocaklarına bir yenisi daha katıldı”, *Ulus*, 29.11.1953.
- “CHP Genel Sekreteri hareket ediyor”, *Ulus*, 03.08.1953.

- “CHP Genel Sekreterliği Etrafında”, *Halkçı*, 31.07.1954.
- “CHP Genel sekreterliğinin garip bir tamimi”, *Vatan*, 21.08.1947.
- “CHP grubu adına”, *Ulus*, 29.01.1953.
- “CHP Grubunda müfritlerin hezimetini”, *Vatan*, 1.11.1947.
- “CHP Grubunun Hararetli Toplantısı”, *Cumhuriyet*, 01.11.1947.
- “CHP güvenoyu verme kararı aldı”, *Tercüman*, 04.04.1971.
- “CHP ıslahat komisyonu toplandı”, *Vatan*, 03.07.1954.
- “CHP ıslahat komisyonunda tartışmalar”, *Vatan*, 06.07.1954.
- “CHP içindeki seçim mücadelesi”, *Cumhuriyet*, 31.10.1947.
- “CHP iktidarla görüşmeye hazır”, *Dünya*, 06.03.1955.
- “CHP iptal için Anayasa Mahkemesine başvurdu”, *Tercüman*, 26.03.1972.
- “CHP Karıştı”, *Günaydın*, 22.03.1971.
- “CHP Kurultay Çalışmaları ve Neticeleri”, *Ulus*, 04.07.1950.
- “CHP Kurultayı 26 Temmuzda toplanacak”, *Son Havadis*, 14.06.1954.
- “CHP Kurultayı arifesinde ortaya çıkan temayüller”, *Vatan*, 23.07.1954.
- “CHP Kurultayı bu gün saat onda toplandı”, *Akşam*, 29.06.1950.
- “CHP kurultayı dün Ankara’da toplandı”, *Cumhuriyet*, 26.02.1954.
- “CHP Kurultayı dün gece kapandı”, *Cumhuriyet*, 01.12.1951.
- “CHP Kurultayı için hararetli toplantılar”, *Cumhuriyet*, 14.11.1947.
- “CHP Kurultayı İnönü’nün nutku ile dün açıldı”, *Vatan*, 27.11.1951.
- “CHP Kurultayı İnönü’nün nutku ile dün sabah açıldı”, *Dünya*, 23.06.1953.
- “CHP Kurultayı”, *Yeni Ulus*, 25.02.1954.
- “CHP Kurultayı kapandı”, *Vatan*, 01.12.1951.
- “CHP Kurultayı sona erdi”, *Hürriyet*, 22.10.1966.
- “CHP Kurultayı’nın üçüncü günü”, *Vatan*, 29.11.1951.
- “CHP kurultayı”, *Vatan*, 15.11.1947.
- “CHP Kurultayında görüş ayrılığı”, *Dünya*, 27.02.1954.
- “CHP kurultayından kısa notlar”, *Zafer*, 27.11.1951.
- “CHP Kurultayının üçüncü celsesi”, *Zafer*, 29.11.1951.
- “CHP malları hakkında DP Grubu dün karar verdi”, *Dünya*, 01.07.1953;
- “CHP Meclis grubu seçim layihasını kabul etti”, *Vatan*, 07.12.1949.
- “CHP Meclis grubu”, *Akşam*, 16.05.1954.
- “CHP Meclis grubunda İnönü tenkid edildi”, *Akşam*, 16.09.1962.
- “CHP Meclis grubunun dünkü toplantısı yedi buçuk saat sürdü”, *Vatan*, 27.08.1947.

- “CHP Meclisi bir tebliğ yayınladı”, *Ulus*, 26.10.1953.
- “CHP Meclisi bu gün açılıyor”, *Dünya*, 03.03.1955.
- “CHP Meclisi dün Ankara’da toplandı”, *Dünya*, 05.03.1955.
- “CHP Meclisi dün toplandı”, *Vatan*, 03.01.1955.
- “CHP Meclisi Erim’in durumunu tenkid ettiler”, *Vatan*, 06.03.1955.
- “CHP Meclisi İnönü’nün başkanlığında toplandı”, *Halkçı*, 05.03.1955.
- “CHP Meclisi tebliği”, *Cumhuriyet*, 28.05.1957.
- “CHP Meclisi tebliği”, *Halkçı*, 08.03.1955.
- “CHP Meclisi ve grupları bildiriler yayınladılar”, *Dünya*, 12.12.1962.
- “CHP Meclisi yeni üyeleri belli oldu”, *Dünya*, 20.10.1964.
- “CHP Meclisi”, *Akşam*, 10.06.1954.
- “CHP Meclisi”, *Akşam*, 02.01.1955.
- “CHP Meclisi”, *Son Havadis*, 04.01.1955.
- “CHP Meclisinde dün şiddetli tartışmalar oldu”, *Vatan*, 12.06.1954.
- “CHP Meclisinde Halkçı şiddetle tenkid edildi”, *Vatan*, 04.01.1955.
- “CHP Meclisinde N. Erim aleyhinde konuşuldu”, *Vatan*, 05.03.1955.
- “CHP Meclisinin alacağı kararlar”, *Akşam*, 11.06.1955;
- “CHP Meclisinin bildirisi”, *Akşam*, 13.08.1966.
- “CHP Meclisinin tebliği”, *Halkçı*, 07.03.1955.
- “CHP Merkez adayları”, *Akşam*, 26.03.1954.
- “CHP Merkez İlçe Gençlik Kongresi”, *Yeni Ulus*, 13.04.1954.
- “CHP müfritleri partiyi kazanmaya çalışıyorlar”, *Vatan*, 29.10.1947
- “CHP Ortanın Solunda Değildir”, *Dünya*, 03.08.1965.
- “CHP Parti meclisi dün toplantılarına başladı”, *Son Havadis*, 05.03.1955.
- “CHP Parti Meclisi toplandı”, *Son Havadis*, 25.12.1966.
- “CHP Parti meclisi yarın toplanıyor”, *Son Havadis*, 03.03.1955.
- “CHP Parti Meclisi’nde tartışmalar”, *Dünya*, 29.12.1966.
- “CHP Parti meclisinde kavga çıktı”, *Son Havadis*, 26.12.1966.
- “CHP Partindeki son ihtilafa isim kondu”, *Cumhuriyet*, 22.01.1950.
- “CHP Partisi Divanının toplantısı birkaç gün sürecek”, *Akşam*, 16.01.1947.
- “CHP Partisi yüce divanında”, *Akşam*, 18.01.1947.
- “Chp program ve tüzüğü üzerinde ıslahat yapılacak”, *Dünya*, 04.07.1954.
- “CHP Seçim Beyannamesi”, *Ulus*, 28.04.1950.
- “CHP Seçim faaliyeti”, *Ulus*, 08.10.1961.

- “CHP seçim sistemi değiştirilmeli diyor”, *Vatan*, 14.06.1954.
- “CHP seçimlerde nispi temsil usulü istiyor”, *Vatan*, 11.06.1954.
- “CHP sekizinci büyük kurultayı dün sabah toplandı”, *Ulus*, 30.06.1950.
- “CHP Teşkilatı”, *Ulus*, 25.11.1953.
- “CHP tüzüğünde yapılacak değişiklikler”, *Cumhuriyet*, 22.07.1947.
- “CHP tüzüğündeki tadilat”, *Vatan*, 11.08.1947.
- “CHP, altı sıkıyönetim savcısına karşı hükümeti göreve çağırdı”, *Hürriyet*, 02.03.1972.
- “CHP’de aday kaydı muamelesi başlıyor”, *Yeni Ulus*, 05.03.1954.
- “CHP’de Çatışma”, *Cumhuriyet*, 09.12.1969.
- “CHP’de fikir ayrılıkları”, *Vatan*, 12.08.1947
- “CHP’de geniş ıslahat yapılacak”, *Akşam*, 04.05.1954.
- “CHP’de grup seçimlerini gençler aldı”, *Akşam*, 22.10.1965.
- “CHP’de hizipleşme”, *Akşam*, 03.08.1954.
- “CHP’de ıslahat yapılacak”, *Vatan*, 13.06.1954.
- “CHP’de ıslahatçılar gittikçe kuvvetleniyor”, *Akşam*, 12.05.1954.
- “CHP’de ihtilaf”, *Son Havadis*, 02.04.1962.
- “CHP’de kaynaşma”, *Zafer*, 06.05.1954.
- “CHP’de Liderler ve Kurbanlar”, *Vatan*, 06.05.1954.
- “CHP’de Tasfiye Lazımdır”, *Son Havadis*, 19.08.1954.
- “CHP’de tasfiye”, *Dünya*, 13.11.1962.
- “CHP’deki anarşi”, *Türk Sesi*, 01.04.1954.
- “CHP’deki Cereyanlar”, *Akşam*, 2.06.1954.
- “CHP’deki ihtilaf had bir şekil aldı”, *Akşam*, 31.05.1954.
- “CHP’deki iki zıd cereyan”, *Cumhuriyet*, 15.08.1947.
- “CHP’deki kaynaşma yeni safhalara bürünüyor”, *Cumhuriyet*, 03.08.1954.
- “CHP’deki mücadele su yüzüne çıktı”, *Akşam*, 28.03.1970.
- “CHP’li Nihat Erim”, *Son Havadis*, 20.03.1971;
- “CHP’liler bakanlarını şiddetle tenkit ettiler”, *Milliyet*, 30.03.1962.
- “CHP’liler grupta döğüştü”, *Son Havadis*, 28.03.1970.
- “CHP’nin bütün malları alınıyor”, *Akşam*, 09.12.1953.
- “CHP’nin dünkü toplantısı”, *Zafer*, 25.09.1951.
- “CHP’nin İstanbul’da büyük mitingi”, *Yeni Ulus*, 26.04.1954.
- “CHP’nin malları kanunu Meclisten çıktı”, *Cumhuriyet*, 15.12.1953.
- “CHP’nin mallarına dair kanun”, *Cumhuriyet*, 29.07.1951.

- “CHP’nin son Kıbrıs olayları konusunda görüşü”, *Cumhuriyet*, 17.11.1967.
- “CHP’nin tahakkukunu istediği şartlar”, *Dünya*, 04.01.1955.
- “CHP’ye göre iddialar: Tecavüz”, *Cumhuriyet*, 02.03.1972.
- “CHP-MSP Koalisyonu gerçekleşmedi”, *Cumhuriyet*, 07.11.1973.
- “Cici demokrasi demagogisi”, *Son Havadis*, 17.12.1971.
- “Cihan Harbi Ertesinde Demokrasi”, *Ulus*, 17.02.1946.
- “Cinayeti bütün partiler kınadı: Kontenjan Grubu”, *Günaydın*, 20.07.1980.
- “Cinayeti bütün partiler kınadı”, *Günaydın*, 20.07.1980.
- “CKMP Kurucu Meclise katılmıyor”, *Son Havadis*, 25.11.1960
- “Cumhurbaşkanı bu gün geliyor”, *Akşam*, 17.08.1947.
- “Cumhurbaşkanı diyor ki”, *Vatan*, 12.07.1947.
- “Cumhurbaşkanı dün Adalet Bakanı ile tekrar görüştü”, *Akşam*, 24.03.1972.
- “Cumhurbaşkanı İnönü’nün Beyannamesi”, *Ulus*, 12.07.1947.
- “Cumhurbaşkanı seyahatten çok memnun döndü”, *Vatan*, 27.09.1947.
- “Cumhurbaşkanı Sunay idamları dün tasdik etti”, *Dünya*, 24.03.1972.
- “Cumhurbaşkanı Sunay, Tunusta”, *Dünya*, 02.12.1966.
- “Cumhurbaşkanı”, *Vatan*, 22.02.1948.
- “Cumhurbaşkanımızın İlgisi”, *Ulus*, 27.12.1946.
- “Cumhurbaşkanın Mühim Nutku”, *Akşam*, 19 Mayıs 1945.
- “Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayı Dün Toplandı”, *Vatan*, 11.05.1946.
- “Cumhuriyet Hükümetinin Cevabı”, *Ulus*, 25.08.1946.
- “Cumhuriyet Partisi kuruluyor”, *Günaydın*, 24.07.1972.
- “Cumhuriyetçi Parti kuruldu”, *Cumhuriyet*, 05.09.1972.
- “Çağdaş eğitime onay”, *Cumhuriyet*, 17.08.1997.
- “Çarpışan İdeolojiler Arasında”, *Ulus*, 02.09.1946.
- “Çayan kaçtı”, *Akşam*, 01.12.1971.
- “Çetin Altan Anayasa Mahkemesine”, *Cumhuriyet*, 22.07.1967.
- “Çetin Altan, İlhan Selçuk gözaltında”, *Milliyet*, 30.04.1971.
- “Çetin İmtihan, Güzel Netice”, *Ulus*, 22 .07.1946.
- “Çıkar Yol”, *Ulus*, 02.12.1945.
- “Çin İle İlişkiler”, *Milliyet*, 1.05.1971.
- “Çirkin Bir Taktik”, *Ulus*, 17.05.1946.
- “Çirkin Tecavüzler Karşısında”, *Ulus*, 29.06.1951.
- “Çözölmeye başladılar”, *Türk Sesi*, 02.04.1954.

- “Çuvaldızlıklar iğneden korkuyor”, *Son Havadis*, 27.04.1971.
- “D. Parti Grubunda dünkü görüşmeler”, *Ulus*, 18.11.1953.
- “D. Parti meclis grubunda halkevleri işi görüşüldü”, *Cumhuriyet*, 25.07.1951.
- “D. Parti’nin beyanamesi”, *Cumhuriyet*, 04.11.1946.
- “Dar Boğaz”, *Cumhuriyet*, 02.03.1971.
- “Değişmeyen İngiltere”, *Ulus*, 6.02.1946.
- “Delegelere Düşüne Vazifeler”, *Ulus*, 17.11.1947.
- “Demek ki Pazarlık Bitmemiş”, *Ulus*, 12.12.1945.
- “Demek Ki”, *Ulus*, 29.07.1951.
- “Demirel Ecevit’le işbirliğine yanaşmıyor”, *Dünya*, 25.07.1980.
- “Demirel Kıta Çinini tanıma kararını yerdı”, *Akşam*, 09.08.1971.
- “Demirel: ‘Önce siyasi reform yapılmalı’”, *Akşam*, 26.09.1971.
- “Demirel: 5 üye çekilince hükümetin istifası gerekmez”, *Akşam*, 08.10.1971.
- “Demirel: Erim’e başarılar dilerim”, *Akşam*, 20.03.1971.
- “Demirel: İstifa olayı münferit olarak almamalı”, *Hürriyet*, 19.04.1972.
- “Demirel: Söyleyecek bir şeyim yoktur”, *Akşam*, 28.10.1971.
- “Demirel’in istifası”, *Dünya*, 13.03.1971.
- “Demirel’in sorusuna cevap yok”, *Son Havadis*, 10.08.1971.
- “Demirsoy: Hükümet en büyük desteği işçiden görecektir”, *Akşam*, 21.03.1971.
- “Demiryolu Maraş’ta”, *Ulus*, 07.11.1948.
- “Demokrasi Düşmanları”, *Ulus*, 07.11.1950.
- “Demokrasi Gaye Midir Vasıta Mıdır?”, *Ulus*, 30.05.1946.
- “Demokrasi Müdafii”, *Zafer*, 16.07.1949.
- “Demokrasi ve Alenilik”, *Ulus*, 20.11.1947.
- “Demokrat Parti başkanı dedi ki”, *Vatan*, 8.12.1947.
- “Demokrat Parti Büyük Kongresi Toplandı”, *Cumhuriyet*, 21.06.1949.
- “Demokrat Parti Kararını Verdi”, *Vatan*, 09.05.1946.
- “Demokrat Parti kongresi bu sabah toplandı”, *Akşam*, 07.01.1947,
- “Demokrat Parti Kurultayı Dağıldıktan Sonra”, *Ulus*, 12.01.1947.
- “Demokrat Parti Kurultayı”, *Ulus*, 07.01.1947.
- “Demokrat Parti Namına CHP Gazetelerine Cevap”, *Cumhuriyet*, 02.08.1946.
- “Demokrat Parti’nin Beyanamesi”, *Vatan*, 14.05.1946.
- “Demokrat Parti”, *Vatan*, 19.09.1946.
- “Demokrat Partideki tepkiler”, *Akşam*, 28.02.1954.

- “Demokratik anlayışa bakınız”, *Halkçı*, 05.06.1955.
- “Demokratlar Dün Meclise Geldiler”, *Cumhuriyet*, 28.12.1946.
- “Demokratlar Dünkü Meclise Gelmediler”, *Cumhuriyet*, 20.12.1946.
- “Demokratlar Nihat Erim’e cevap veriyor”, *Vatan*, 17.07.1949.
- “Demokratlar Seçime Girmiyorlar”, *Cumhuriyet*, 03.04.1947.
- “Demokratların dünkü toplantısında görüşülen meseleler”, *Vatan*, 24.07.1947.
- “Demokratların son hücumlara cevabı”, *Cumhuriyet*, 16.07.1949.
- “Deniz Gezmiş yakalandı”, *Akşam*, 17.03.1971.
- “Deniz Kuvvetleri Komutanı konuştu”, *Akşam*, 27.09.1971.
- “Derhal kuvvetli bir hükümet kurulmazsa ordu idareye el koyacak”, *Tercüman*, 13.03.1971
- “Dev-Genç Sanıklarından”, *Dünya*, 25.02.1972.
- “Devlet Başkanı hükümet sorununu çözmek için liderlerle yeniden görüşmeye başladı”,
Cumhuriyet, 27.11.1973
- “Devlet Başkanı ve Parti Başkanı”, *Ulus*, 14.05.1946.
- “Devlet Başkanın Yüksek Hakem Mevkii ve CHP”, *Vatan*, 19.07.1947
- “Devlet Başkanının selahiyetleri”, *Vatan*, 18.07.1947.
- “Devleti Temelinden Sarsacak Zihniyet”, *Ulus*, 31.07.1953.
- “Dev-Sol Merkez komitesinin 2 üyesi yeni bir eyleme hazırlanıyordu”, *Hürriyet*, 22.07.1980.
- “Dış Bakanımız Dün Gece Döndü”, *Ulus*, 10.08.1945.
- “Dış İşleri Bakanımız Dönüşte Londra’yı Ziyaret Edecek”, *Ulus*, 28.06.1945.
- “Dış İşleri Bakanımız Londra’ya Gidiyor”, *Ulus*, 30.12.1945.
- “Dış Meselelerde Birlik”, *Ulus*, 13.11.1951.
- “Dış Politikamız Başarılıdır”, *Ulus*, 04.08.1946.
- “Dışta tepkiler: Cinayet radyolarda ilk haberdî”, *Milliyet*, 20.07.1980.
- “Dışta tepkiler: Cinayet radyolarda ilk haberdî”, *Milliyet*, 20.07.1980.
- “Dikkat Nihat Erim!”, *Vatan*, 29.11.1953.
- “Din dersleri işi halledildi”, *Akşam*, 20.02.1948.
- “Din Sömürücüleri Faaliyette”, *Yeni Ulus*, 09.04.1954.
- “Din tedrisatı meselesi dün CHP grubunda görüşüldü”, *Cumhuriyet*, 20.02.1948.
- “Din Tedrisatı”, *Vatan*, 15.02.1948.
- “Din ve Laiklik”, *Akşam*, 02.12.1947.
- “Dini tedrisat ve İmam, hatip, hafız okulları”, *Cumhuriyet*, 13.02.1948.
- “Dini tedrisat”, *Cumhuriyet*, 16.02.1948.
- “Diplomaside Yeni Bir Devir Mi?”, *Ulus*, 05.02.1946.

- “Divan seçiminin neticesi sabaha karşı belli oldu”, *Cumhuriyet*, 04.12.1947.
- “Doğu illerimizin kalkındırılması için”, *Ulus*, 03.09.1948.
- “Dokunulmazlık Meselesi”, *Cumhuriyet*, 22.07.1967.
- “Dört İlimizde Dün Yapılan Seçim”, *Cumhuriyet*, 07.04.1947.
- “Dörtler lideri ispata davet etti”, *Son Havadis*, 16.12.1962.
- “Dörtler Toplantısı”, *Cumhuriyet*, 12.04.1946.
- “DP beyannamesinin metni”, *Cumhuriyet*, 04.04.1947.
- “DP Bir Broşür Neşretti”, *Cumhuriyet*, 25.06.1946.
- “DP Büyük Kongresi Dün Toplandı”, *Cumhuriyet*, 08.01.1947.
- “DP Genel Kurul dün 7 saat süren bir toplantı yaptı”, *Cumhuriyet*, 03.11.1953.
- “DP Grubu dün seçimleri yenileme kararını tasvib etti”, *Cumhuriyet*, 10.03.1954.
- “DP Grubunun son toplantısının tefsirleri”, *Dünya*, 02.07.1953.
- “DP içinde Nihat Erim’den daha akıllı adam yok mu?”, *Akşam*, 21.01.1957.
- “DP kanun yasaklarını da hiçe sayıyor”, *Yeni Ulus*, 09.04.1954.
- “DP Kongresi dün gece kapandı”, *Vatan*, 26.06.1949.
- “DP Peker’in açık konuşmasını istiyor”, *Cumhuriyet*, 22.12.1947.
- “DP’nin ara seçimlere girmemek için bulabildiği bahaneler”, *Ulus*, 18.06.1949.
- “DP’nin dün yayınladığı tebliğ”, *Cumhuriyet*, 25.07.1947.
- “DP’nin Hürriyet Misakı geniş akisler uyandırdı”, *Cumhuriyet*, 13.01.1947.
- “DP’nin İzmit kongresi bir ambarda toplandı”, *Cumhuriyet*, 29.01.1948.
- “DP’nin Meclis üzerinde baskı yaptığı iddiaları”, *Cumhuriyet*, 23.01.1947.
- “DP’nin seçim heyetine cevabı”, *Vatan*, 12.10.1949.
- “DP’nin seçim projesine ait görüşü ilmi heyete dün tevdi olundu”, *Zafer*, 12.10.1949.
- “DP’nin Tebliği Etrafında”, *Ulus*, 19.01.1950.
- “Düdüklü Tencere: Dört Dörtlük Bir Devlet Adamının Ardından”, *Günaydın*, 22.07.1980.
- “Düğme Kimin Elinde?”, *Zafer*, 11.07.1949.
- “Dün Amerika’dan beş kişilik mühendis heyeti geldi”, *Cumhuriyet*, 23.12.1947.
- “Dün Cenevre’den Ankara’ya Döndü”, *Vatan*, 02.05.1946.
- “Dün herhangi bir karara varılamadı”, *Hürriyet*, 04.01.1955.
- “Dün kurulan Meclis Tahkikat Encümeni işe başlarken 3 yasak kararı verdi”, *Cumhuriyet*, 19.04.1960 .
- “Dün mecliste bütçe müzakereleri bitti”, *Hürriyet*, 28.02.1949.
- “Dün övdüler şimdi sövüyorlar”, *Son Havadis*, 26.04.1971.
- “Dün yapılan seçimde”, *Ulus*, 04.07.1950.

- “Dünkü Dünya ve Yarınki Dünya”, *Ulus*, 16.11.1945.
- “Dünya Basın Hürriyeti”, *Cumhuriyet*, 13.09.1946.
- “Dünya basınına göre Erim’in istifası normale dönüşü geciktirecek”, *Günaydın*, 19.04.1972.
- “Dünya Devletine Doğru”, *Ulus*, 20.01.1946.
- “Dünyanın Gidişi ve Bizim Yolumuz”, *Ulus*, 25.08.1947.
- “Dürüst ve Açık Politikamız”, *Ulus*, 14.02.1946.
- “Dürüstlük Payı”, *Ulus*, 23.08.1951.
- “Düşündürücü Olaylar”, *Yeni Ulus*, 20.01.1954.
- “Ecevit Barış çağrısını tekrarladı”, *Dünya*, 20.07.1980;
- “Ecevit istifasını dün Cumhurbaşkanıya sundu”, *Cumhuriyet*, 19.09.1974.
- “Ecevit karşı”, *Akşam*, 08.06.1971.
- “Ecevit onarım hükümeti isteğini tekrarladı”, *Hürriyet*, 22.07.1980.
- “Ecevit siyasi hayatını anlatıyor”, *Cumhuriyet*, 22.01.1975.
- “Ecevit ve ekibi istenmiyor”, *Son Havadis*, 29.03.1970.
- “Ecevit’e karşı olanlar yeni bir parti kuracaklar”, *Günaydın*, 17.05.1972.
- “Eğitim Bakanı: Özel okullar sorunu ilk işimiz olacak”, *Milliyet*, 29.03.1971.
- “Ekonomik ve Mali Durum”, *Ulus*, 01.08.1953.
- “Ekonomiye bakan çok”, *Cumhuriyet*, 03.03.2001.
- “Elizabeth Anıtkabri ziyaret etti”, *Dünya*, 20.10.1971.
- “Elizabeth II Geldi”, *Akşam*, 19.10.1971.
- “Elizabeth: Memnun ayrılıyorum dedi”, *Son Havadis*, 26.10.1971.
- “En Ağır Darbe”, *Ulus*, 26.08.1953.
- “En Güç Vazife”, *Ulus*, 28.05.1946.
- “En hararetli mücadeleye Aydın sahne oluyor”, *Cumhuriyet*, 26.08.1951.
- “En kuvvetli Başvekil adayı Nihat Erim”, *Son Havadis*, 01.06.1962.
- “En son netice”, *Tercüman*, 29.10.1957.
- “Erim Atatürk’e de dil uzatıyor”, *Zafer*, 23.12.1949.
- “Erim Başbakan İnönü için tertipçi diyor”, *Hürriyet*, 04.12.1962.
- “Erim Başbakan”, *Akşam*, 08.12.1971.
- “Erim Başbakan”, *Hürriyet*, 19.03.1971;
- “Erim bu gün Amerika gezisine çıkıyor”, *Akşam*, 18.03.1972.
- “Erim bu gün Londra’ya gidiyor”, *Akşam*, 24.01.1957.
- “Erim bu gün yurda dönüyor, ortak bildiri yayınlandı”, *Cumhuriyet*, 24.03.1972.
- “Erim CHP Grubunda tenkidde bulundu”, *Hürriyet*, 21.09.1962.

- “Erim Çıkmazı”, *Son Havadis*, 18.04.1972.
- “Erim Fransa Gezisinden Boş Dönmeyecek”, *Milliyet*, 19.01.1972.
- “Erim Fransa ve Sovyetler Birliğine davet edildi”, *Milliyet*, 23.05.1971.
- “Erim henüz karar vermedim dedi”, *Dünya*, 08.10.1971.
- “Erim hükümet programını Meclis ve Senato’da okudu”, *Akşam*, 17.12.1971;
- “Erim hükümeti güvenoyu aldı”, *Akşam*, 08.04.1971.
- “Erim Hükümetini Bekleyen İlk İvedi Sorun”, *Milliyet*, 28.03.1971.
- “Erim İnönü’ye ait bir mektubu açıkladı”, *Hürriyet*, 13.12.1962.
- “Erim İnsan hakları ile ilgili bir teklif yaptı”, *Milliyet*, 05.12.1961.
- “Erim İzmit’te muhalefete sert hücumlarda bulundu”, *Vatan*, 26.12.1949.
- “Erim kabine için temaslar başladı”, *Dünya*, 21.03.1971.
- “Erim kabineyi kuruyor”, *Hürriyet*, 20.03.1971.
- “Erim Kıbrıs için toplantı yaptı”, *Milliyet*, 12.11.1971.
- “Erim Kıbrıs toplantısına başkanlık etti”, *Milliyet*, 16.04.1971.
- “Erim Laird ve Mc Namara ile görüşmelerde bulunmuştur”, *Dünya*, 23.03.1972.
- “Erim olumlu sonuçla döndü”, *Milliyet*, 23.01.1972.
- “Erim Pariste, Erim’in Konuşması”, *Akşam*, 20.01.1972.
- “Erim toplantı kanunu tenkit etti”, *Akşam*, 05.08.1957.
- “Erim ve Aksal Başbakan yardımcısı olmadılar”, *Cumhuriyet*, 12.12.1964.
- “Erim ve Banguoğlu Balıkesir’e gitti”, *Ulus*, 16.07.1949.
- “Erim ve Göle CHP’den ihraç ediliyor”, *Tercüman*, 07.12.1962.
- “Erim ve koruma polisinin katilleri yeniden idama mahkum oldu”, *Milliyet*, 06.10.1982.
- “Erim vesikaları açıklayacak”, *Tercüman*, 12.12.1962.
- “Erim yeni partinin Genel Başkanlığını kabul etmiyor”, *Dünya*, 18.05.1972.
- “Erim, ‘Bakan yerinde oturuyor’, dedi”, *Hürriyet*, 07.01.1965.
- “Erim, ‘Dostluk için her şey Rusyanın elinde’ diyor”, *Akşam*, 21.10.1964.
- “Erim, Dean Acheson ile görüştü”, *Tercüman*, 10.07.1964.
- “Erim, Ecevit ve Demirel’le hükümet için konuştu”, *Tercüman*, 28.12.1973.
- “Erim, Gülek ve Doğan İhraç edildiler”, *Hürriyet*, 10.12.1962.
- “Erim, Gülek, Doğan CHP’den bir yıl ihraç edildi”, *Akşam*, 10.12.1962.
- “Erim, İnönü’nün mektubunu açıkladı”, *Tercüman*, 13.12.1962;
- “Erim, K. Gülek, Göle ve Doğan haysiyet divanında”, *Son Havadis*, 08.12.1962.
- “Erim, Kontenjan Grubu Başkanı oldu”, *Tercüman*, 12.04.1973.
- “Erim, Ortanın solunda olmakla övünüyoruz, dedi”, *Hürriyet*, 08.08.1965.

- “Erim: 1985’te İtalya’nın 1970 durumuna geliriz”, *Milliyet*, 18.01.1972.
- “Erim: Buhran sona ermiştir”. *Tercüman*, 12.12.1971.
- “Erim: Buhranı Demirel yarattı dedi”, *Tercüman*, 28.10.1971.
- “Erim: Bunalımı durdurduk, buzdolabına koyduk”, *Hürriyet*, 14.10.1971.
- “Erim: Elrom’u öldürenler Türk olamaz”, *Tercüman*, 24.05.1971.
- “Erim: Fransa ile ticari ilişkileri ilerletmek istiyoruz”, *Akşam*, 20.01.1972.
- “Erim: Gereksiz tutuklama yapıldı”, *Cumhuriyet*, 23.05.1971.
- “Erim: Huzursuzluğu kaldırmak Hükümetin birinci vazifesi olacaktır”, *Dünya*, 20.03.1971.
- “Erim: Muhatabım AP değil, Bakanlar”, *Akşam*, 06.10.1971.
- “Erim: Solda olmakla iftihar ederiz”, *Akşam*, 08.08.1965.
- “Erim: TRT iktidarın borazanı olmamalı”, *Akşam*, 14.06.1971.
- “Erim: Uzlaşmaya varılmazsa istifa edeceğim”, *Cumhuriyet*, 19.10.1971
- “Erim: Vatandaş AP’yi yolcu edecek”, *Milliyet*, 09.10.1969.
- “Erim: Yunanistanla federasyon isterim”, *Milliyet*, 14.11.1971.
- “Erim’e ceza”, *Halkçı*, 05.06.1955.
- “Erim’i öldüren çete yakalandı”, *Milliyet*, 04.10.1980.
- “Erim’i öldüren sanıkların idam cezası Askeri Yargıtay’da onandı”, *Milliyet*, 06.04.1983.
- “Erim’in 13 şartı”, *Akşam*, 08.11.1971.
- “Erim’in Adnan Menderes ile görüşmesini İnönü istemiş”, *Hürriyet*, 06.12.1962.
- “Erim’in annesi memnun”, *Hürriyet*, 19.04.1972.
- “Erim’in Ardından”, *Günaydın*, 18.04.1972.
- “Erim’in atanması Kıbrıs Rumlarını şaşkına çevirdi”, *Milliyet*, 23.03.1971.
- “Erim’in bakanları da üzgün”, *Hürriyet*, 20.07.1980.
- “Erim’in beyanattı hararetli münakaşalara yol açtı”, *Vatan*, 24.07.1949.
- “Erim’in beyanattı”, *Tercüman*, 11.07.1964.
- “Erim’in beyanattı”, *Vatan*, 20.03.1950.
- “Erim’in cenaze töreninde Demirel ve Ecevit tek kelime konuşmadılar”, *Günaydın*, 23.07.1980.
- “Erim’in cevabı”, *Ulus*, 24.07.1949.
- “Erim’in CHP’den ihracı isteniyor”, *Akşam*, 18.02.1955.
- “Erim’in CHP’den ihracı isteniyor”, *Son Havadis*, 31.03.1955.
- “Erim’in demeci”, *Milliyet*, 11.04.1964.
- “Erim’in durumu”, *Dünya*, 08.06.1955.
- “Erim’in Hereke’de DP’ye hücumu”, *Vatan*, 07.05.1950.

- “Erim’in Hukuk Kurumundan ihraç edilmesi isteniyor”, *Yeni Ortam*, 10.03.1975.
- “Erim’in istifası beklenen sonuç olarak nitelendi”, *Cumhuriyet*, 20.04.1972.
- “Erim’in istifası kabul edildi”, *Akşam*, 18.04.1972.
- “Erim’in istifası resmen açıklandı”, *Hürriyet*, 18.04.1972.
- “Erim’in istifasının kabul edilmesine en çok karısı sevindi”, *Günaydın*, 18.04.1972.
- “Erim’in konuşması iyi karşılandı”, *Son Havadis*, 24.04.1971.
- “Erim’in konuşması”, *Milliyet*, 03.10.1961.
- “Erim, 2007: 219; “Hasan Esat Işık”, *Milliyet*, 09.05.1971.
- “Erim’in Londra’daki görüşmeleri”, *Tercüman*, 27.01.1957.
- “Erim’in nutku”, *Vatan*, 15.07.1949.
- “Erim’in oğlu ve torunu için tedbir alınması istendi”, *Tercüman*, 17.03.1972.
- “Erim’in otomobiline bomba atıldı”, *Tercüman*, 23.01.1957.
- “Erim’in Profesörlük isteği ret olundu”, *Dünya*, 12.06.1957;
- “Erim’in Vasiyeti”, *Hürriyet*, 22.07.1980.
- “Erimle M. Partisi milletvekilleri çatıştı”, *Vatan*, 23.02.1949.
- “Eskişehirde sağcı ve solcu”, *Dünya*, 02.04.1971.
- “F. Köprülünün dış siyasete dair izahatı”, *Cumhuriyet*, 21.06.1950.
- “Falih Rıfkı Atay 35’ler hücum ediyor”, *Cumhuriyet*, 16.11.1947.
- “Falih Rıfkı Atay CHP’den istifa etti”, *Dünya*, 11.12.1962.
- “Falih Rıfkı Atay’ın yerine Nihat Erim tayin edildi”, *Cumhuriyet*, 8.11.1947.
- “Farzedelim Ki Doğrudur”, *Ulus*, 13.08.1953.
- “Feridun Cemal Erkin’in Nutku”, *Ulus*, 12.04.1946.
- “Fesatçılara Dikkat”, *Ulus*, 04.09.1946.
- “Fırtına Koparan Beyanat”, *Cumhuriyet*, 15.09.1946.
- “Fikirler Billurlaşma Yolundadır”, *Ulus*, 12.08.1947.
- “Formüller Açıktır”, *Tercüman*, 19.04.1972.
- “Fransa Dışişleri Bakanı Schumann’ın gazetemize özel demeci”, *Milliyet*, 12.01.1972.
- “Fransa ile her konuda görüşme yapılacak”, *Tercüman*, 20.01.1972.
- “Fransa’dan Exocet Füzeleriyle donatılmış hücum bot alacağız”, *Akşam*, 22.01.1972.
- “Fuad Köprülü”, *Cumhuriyet*, 07.06. 1946.
- “Fuad Köprülü”, *Vatan*, 15.05.1946.
- “Fuat Sirmen Meclis Başkanlığına seçildi”, *Hürriyet*, 02.11.1961.
- “Gandhi Politikası İşte Budur”, *Halkçı*, 27.10.1954.
- “Gandhi Politikası”, *Halkçı*, 04.08.1954.

- “Gazetemiz mahkum oldu”, *Halkçı*, 24.09.1954.
- “Gazetemizin yeni politikası”, *Halkçı*, 31.07.1954.
- “Geciken Barışı Düşünürken”, *Ulus*, 19.08.1946.
- “Geçici Kıbrıs hükümeti ilk toplantısını yaptı”, *Tercüman*, 07.04.1959.
- “Gelen Gideni Aratır”, *Akşam*, 24.04.1971.
- “Gelişmelerin yeni safhası”, *Vatan*, 30.08.1947.
- “Gen Sorunun Önemi”, *Ulus*, 28.01.1953.
- “Gene O Mesele”, *Ulus*, 16.05.1946.
- “Genel Başkan Aday Listesini Dün İlan Etti”, *Ulus*, 19.07.1946.
- “Genel Kurul’da Dün Yapılan Görüşmeler”, *Ulus*, 13.04.1946.
- “Gensoru kabul edilmedi”, *Dünya*, 10.09.1964.
- “Gerçek Barışı Beklerken”, *Ulus*, 15.02.1946.
- “Gerçek Hukuk Devleti”, *Ulus*, 26.01.1947.
- “Gerçek Seçim Emniyeti”, *Yeni Ulus*, 19.02.1954..
- “Gerekçeleri Okurken”, *Ulus*, 05.08.1951.
- “Gerillalar yargılanıyor”, *Cumhuriyet*, 24.10.1980.
- “Gezmiş dosyası bu gün yeniden Meclise veriliyor”, *Dünya*, 10.04.1972.
- “Gezmiş ve 16 arkadaşının idamı istendi”, *Tercüman*, 10.09.1971.
- “Gezmiş ve 17 arkadaşı hakkında verilen ölüm kararının gerekçesi açıklandı”, *Cumhuriyet*, 28.10.1971.
- “Gezmiş ve arkadaşları yargılandı”, *Cumhuriyet*, 17.07.1971.
- “Gezmiş, Aslan ve inan asıldılar”, *Tercüman*, 06.05.1972.
- “Gezmiş, Aslan ve İnan’ın idam cezası onaylandı”, *Dünya*, 11.01.1972.
- “Gezmiş, İnan ve Aslan’ın idamı Senato’da onaylandı”, *Dünya*, 17.03.1972.
- “Gidenlerin Yeri Asla Boş Kalmayacaktır”, *Ulus*, 16.12.1947.
- “Girit ve Kıbrıs”, *Cumhuriyet*, 17.11.1967.
- “Gizli Anlaşmalar”, *Ulus*, 12.02.1946.
- “Gizli Komünist tahrikleri açıklandı”, *Ulus*, 30.01.1947.
- “Göle İnönü hakkında ifşaatta bulundu”, *Tercüman*, 06.12.1962.
- “Görünen Köy Kılavuz İstemez”, *Ulus*, 16.05.1953.
- “Gözlem: Kanlı Plan”, *Cumhuriyet*, 20.07.1980.
- “Gözlerimizi Ufuklardan Ayırmayalım”, *Ulus*, 29.05.1946.
- “Güdümlü Muhalefet”, *Ulus*, 12.03.1953.
- “Gülcügil: Önemli deliller ele geçirdik”, *Dünya*, 21.07.1980.

- “Gülek ‘Ne sola ne de sosyalizme ihtiyacımız var’”, *Tercüman*, 10.08.1965.
- “Gülek dedi ki”, *Son Havadis*, 11.12.1962.
- “Gülek İnönü’ye liderlik dersi verdi”, *Tercüman*, 08.12.1962.
- “Gülek taraftarları Nihat Erim’in partiden ihracını istiyorlar”, *Türk Sesi*, 03.08.1954.
- “Gülek ve Göle yeni parti kurmayacaklarını bildirdi”, *Son Havadis*, 10.12.1962.
- “Gülek, ‘Ne sola ne de sosyalizme ihtiyacımız vardı’, dedi”, *Milliyet*, 10.08.1965.
- “Gülek, Erim, Doğan ihraç edildi”, *Tercüman*, 10.12.1962.
- “Gülek’in Beyanatı”, *Yeni Ulus*, 13.01.1954.
- “Gülek’in demeci ve DP”, *Halkçı*, 25.10.1954.
- “Gülünç Lakırdılar”, *Ulus*, 05.08.1953.
- “Günaltay çekildi”, *Dünya*, 11.06.1955.
- “Günaltay ve Erim’in haysiyet divanına verilmesi istendi”, *Vatan*, 12.06.1955.
- “Günaltay’ın beyanatının akisleri”, *Halkçı*, 01.06.1955.
- “Günaltay’ın sözleri hala günün konusu”, *Halkçı*, 06.06.1955.
- “Gündelik siyasi sabah gazetesi”, *Halkçı*, 23.05.1954.
- “Gürsel Cumhurbaşkanı”, *Hürriyet*, 27.10.1961.
- “Güven oylamasına gitmeyeceğiz diyen Erim radyo ve TV’de bu gün konuşacak”, *Tercüman*, 10.10.1971.
- “Güvenlik kuvvetleri İstanbul’da kuş uçurtmuyor”, *Dünya*, 22.07.1980.
- “Güvenlik Meclisinde”, *Ulus*, 27.01.1946.
- “Güvenlik Meselesi Etrafında”, *Ulus*, 20.06.1951.
- “Güzel Vaatler”, *Yeni Ulus*, 28.01.1954.
- “Güzel ve doğru fikrin cazibesi”, *Halkçı*, 07.03.1955.
- “H. Cahit Yalçın tahliye edilecek”, *Dünya*, 14.02.1955.
- “H. Cevahir öldü çayan yakalandı”, *Tercüman*, 02.06.1971.
- “H. Polatkan ve Zorlu sabaha karşı idam edildi”, *Son Havadis*, 17.09.1961.
- “H.P. Divanın Tebliğinden Çıkan Manalar”, *Vatan*, 29.01.1947.
- “Hadisenin Ehemmiyeti”, *Ulus*, 20.02.1952.
- “Hakikatin Kuvveti”, *Ulus*, 18.09.1946.
- “Halk Partisi A’dan Z’ye tasfiyeye muhtaçtır”, *Zafer*, 12.06.1954.
- “Halk Partisi Aydın’da faaliyeti arttırdı”, *Vatan*, 10.09.1951.
- “Halk Partisi basının Mareşal için neşriyatı”, *Cumhuriyet*, 06.02.1947.
- “Halk Partisi Denen Şu Kapalı Kutu”, *Vatan*, 24.01.1947.
- “Halk Partisi divan toplantılarını bitirdi”, *Cumhuriyet*, 10.02.1948.

- “Halk partisi gazetelerinde tasfiye”, *Cumhuriyet*, 02.01.1948.
- “Halk Partisi Meclisi bu gün içtima ediyor”, *Zafer*, 10.06.1954.
- “Halk Partisi Parçalanıyor”, *Türk Sesi*, 05.05.1954.
- “Halk Partisi seçim usulünün değiştirilmesini istiyor”, *Hürriyet*, 07.05.1954.
- “Halk Partisi seçim usulünün değiştirilmesini istiyor”, *Hürriyet*, 07.05.1954.
- “Halk Partisi yüce divanı dün toplantılarına başladı”, *Cumhuriyet*, 09.09.1947.
- “Halk Partisinde ıslahat taraftarları ağır basıyor”, *Akşam*, 08.05.1954.
- “Halk Partisinden istifa şayiaları”, *Vatan*, 02.02.1948.
- “Halk Partisinin Aydınlatması İçap Eden Bir Mesele”, *Vatan*, 01.06.1946.
- “Halk partisinin imtihan günü”, *Vatan*, 26.08.1947.
- “Halk partisinin kalemşorları yine hücumla geçtiler”, *Vatan*, 25.08.1947.
- “Halk Partisinin muhalefet yolu”, *Vatan*, 18.09.1949.
- “Halkçı resmi ilan almaya başladı”, *Akşam*, 16.02.1955.
- “Halkçı”, *Halkçı*, 23.05.1954.
- “Halkevi tasarısı dün Adalet Komisyonunda kabul edildi”, *Cumhuriyet*, 30.07.1951.
- “Halkevleri için kanun teklifi meclise verildi”, *Cumhuriyet*, 27.07.1951.
- “Halkevleri Meselesi 4”, *Ulus*, 23.11.1950.
- “Halkevleri Meselesi I”, *Ulus*, 20.11.1950.
- “Halkevleri Meselesi II”, *Ulus*, 21.11.1950.
- “Halkevleri Meselesi III”, *Ulus*, 22.11.1950.
- “Halkevleri tasarısı pazartesiye kaldı”, *Cumhuriyet*, 03.08.1951.
- “Hasan Saka kabinesi”, *Akşam*, 28.05.1948.
- “Hasan Saka kabineyi bu gün kuracak”, *Akşam*, 10.09.1947.
- “Hasan Saka kabineyi bugün kuracak”, *Akşam*, 10.09.1947.
- “Hasan Saka kabineyi kurmaya çalışıyor”, *Hürriyet*, 10.06.1948.
- “Hasan Saka Londra’da Görüşmelere Başladı”, *Akşam*, 12.07.1945.
- “Hasan Saka Mecliste programını okudu”, *Vatan*, 14.10.1947.
- “Hasan Saka yeni kabineyi teşkile memur edildi”, *Vatan*, 10.09.1947.
- “Hasan Saka’nın Demeci İyi Bir Tesir Yaptı”, *Vatan*, 4 Mayıs 1945.
- “Haşhaş üreticisine yardım için ABD ile Kasım’da anlaşma imzalanacak”, *Cumhuriyet*, 12.10.1971.
- “Hayati Mesele”, *Ulus*, 30.06.1953.
- “Haydi Hayırlısı”, *Ulus*, 10.12.1953.
- “Hayret Etmemek Mümkün Mü?”, *Ulus*, 27.10.1953.

- “Hazin Bir Akıbet”, *Vatan*, 08.05.1953.
- “Hazin Manzara”, *Ulus*, 22.01.1947.
- “Hedefleri: Türkiye”, *Dünya*, 21.07.1980.
- “Hedefleri: Türkiye”, *Dünya*, 21.07.1980.
- “Hep O Zihniyet”, *Ulus*, 28.10.1953.
- “Hepimiz Millet Hizmetindeyiz”, *Ulus*, 3.09.1946.
- “Her şeyi Millet Yapar, Fakat...”, *Ulus*, 14.01.1947.
- “Her tarafta çok iyi karşılandı”, *Akşam*, 28.01.1955.
- “Her yerde Aynı Şey”, *Ulus*, 16.01.1953.
- “Her yerde nefret var”, *Dünya*, 20.07.1980.
- “Herhalde Çekileceklerdir”, *Ulus*, 15.04.1947.
- “Heyecanlı Yayınlar Arkasında”, *Ulus*, 08.12.1945.
- “Hiçbir güç anayasayı kuşa çeviremeyecektir”, *Akşam*, 25.04.1971.
- “Hikmet Bayur geldi ve istifa sebeplerini anlattı”, *Cumhuriyet*, 06.07.1953.
- “Hikmet Bayur Ne Güzel Söylüyor”, *Ulus*, 02.07.1953.
- “HP ve DP arasında yaklaşma temayülü”, *Cumhuriyet*, 28.01.1950.
- “Hukukçu davetine Profesörler karşı çıktı”, *Akşam*, 26.04.1971.
- “Hunharca öldürdüler”, *Hürriyet*, 24.05.1971.
- “Huzursuzluk Başbakandadır”, *Ulus*, 08.08.1953.
- “Hükümet 34 reye karşı 303 reyle itimad kazandı”, *Cumhuriyet*, 27.08.1947.
- “Hükümet belli oldu”, *Hürriyet*, 12.12.1971.
- “Hükümet çekildi”, *Son Havadis*, 27.10.1971.
- “Hükümet diyor ki”, *Dünya*, 18.05.1971.
- “Hükümet Ecevit’e teklif edildi”, *Tercüman*, 28.10.1973.
- “Hükümet güvenoyu aldı”, *Akşam*, 23.12.1971.
- “Hükümet güvenoyu aldı”, *Son Havadis*, 05.01.1964.
- “Hükümet halk partisinde çatışmayı tahrik edecek”, *Cumhuriyet*, 23.08.1947.
- “Hükümet istifa etti”, *Dünya*, 13.03.1971.
- “Hükümet Kıbrıs mevzuundaki kanaatini dün Mecliste açıkladı”, *Tercüman*, 29.12.1956.
- “Hükümet partiden itimad reyini aldı”, *Vatan*, 11.10.1947.
- “Hükümet programı dün Millet Meclisinde okundu”, *Ulus*, 30.05.1950.
- “Hükümet Programı”, *Hürriyet*, 17.12.1971.
- “Hükümet Reformları gerçekleştirecektir”, *Akşam*, 25.04.1971.
- “Hükümet seçim kanunu tasarısını dün meclise verdi”, *Ulus*, 17.12.1949.

- “Hükümet seçim ve basın kanunlarını inceliyor”, *Vatan*, 11.02.1949.
- “Hükümet taahhüdünü yerine getirmektedir”, *Ulus*, 12.08.1949.
- “Hükümetimiz Makarios’un kararını tanımadı”, *Tercüman*, 06.04.1964.
- “Hükümetin idamlar konusundaki tutumu yerildi”, *Dünya*, 20.03.1972.
- “Hükümetin programı dün Millet Meclisinde okundu”, *Ulus*, 30.05.1950.
- “Hükümetin seçim kanunu üzerindeki çalışmaları”, *Akşam*, 11.04.1949.
- “Hükümetin Son Kararı”, *Ulus*, 27.07.1950.
- “Irak Heyeti Ankara’da”, *Cumhuriyet*, 01.03.1946.
- “Irak Heyeti İle Varılan Anlaşma”, *Ulus*, 18.03.1946.
- “İsrar Ediyoruz, Çünkü..”, *Yeni Ulus*, 04.02.1954.
- “İbret Dersler”, *Ulus*, 03.03.1947.
- “İç Politika Durumu”, *Cumhuriyet*, 02.11.1945.
- “İç politikada mühim değişikliklere doğru”, *Vatan*, 24.08.1947.
- “İçimizdeki Düşman”, *Milliyet*, 27.04.1971.
- “İdam cezası kalksın”, *Milliyet*, 12.02.1988.
- “İdam dosyaları dün mecliste kabul edildi”, *Dünya*, 25.04.1972.
- “İdam kararları Askeri Yargıtay 2. Daireye geldi”, *Cumhuriyet*, 24.11.1971.
- “İdamlar konusu senatoda ele alındı”, *Akşam*, 17.03.1972.
- “İdamlar konusu senatoda ele alındı”, *Akşam*, 17.03.1972.
- “İdamlar yürürlükte”, *Akşam*, 06.05.1972.
- “İdamlıklar ölümden kurtuluyor”, *Milliyet* 14.04.1991.
- “İdareciler Kongresi Ankara’da toplandı”, *Cumhuriyet*, 21.01.1947.
- “İdareciler Kongresi dün açıldı”, *Vatan*, 21.01.1947.
- “İdareciler Kongresi Dün Kapandı”, *Ulus*, 01.02.1947.
- “İdareciler Kongresi toplanıyor”, *Ulus*, 15.01.1947.
- “İdareciler Kongresinin Asıl Manası”, *Vatan*, 25.01.1947.
- “İdarenin Rolü”, *Ulus*, 24.01.1947.
- “İhraçların iptali için Kurultaya 600 imzalı önerge verildi”, *Tercüman*, 15.12.1962.
- “İhtimaller ve Kazançlar”, *Ulus*, 30.01.1946.
- “İki Ahpap Çavuşlar!”, *Zafer*, 25.08.1953.
- “İki bakan muhalefet liderine cevap verdiler”, *Cumhuriyet*, 30.09.1952.
- “İki idam cezası daha Danışma Meclisinde kabul edildi”, *Milliyet*, 22.03.1983.
- “İki Komünist Partisiyle Bunlara Mensup Altı Gazete Kapatıldı”, *Cumhuriyet*, 17.12.1946.
- “İki Milletvekili Partiden İhraç Edildi”, *Cumhuriyet*, 22.09.1945.

- “İki parti arasında mücadele başlıyor”, *Vatan*, 17.12.1947.
- “İki parti arasında temaslar devam ediyor”, *Cumhuriyet*, 25.12.1946.
- “İki Yüzlülük”, *Ulus*, 11.12.1953.
- “İkililik yaratma gayretlerine cevap”, *Ulus*, 05.08.1953.
- “İktidar ile muhalefet arasında temaslar yapıldığı bildiriliyor”, *Dünya*, 01.01.1955.
- “İktidar ve Demokrat Parti”, *Ulus*, 12.07.1946.
- “İktidar ve muhalefet liderleri arasında dünkü çetin tartışma”, *Cumhuriyet*, 29.11.1952.
- “İktidar, Tedhiş Çıkmazına mı Giriyor?”, *Zafer*, 16.07.1949.
- “İlerleme Başlıyor Mu”, *Ulus*, 30.01.1953.
- “İlim Heyetinin hazırladığı seçim projesinin tam metni”, *Zafer*, 17.12.1949.
- “İlkokullarda tek kitap okutulacak”, *Dünya*, 18.06.1971.
- “İlköğretim süresi 8 yıla çıkarılıyor”, *Milliyet*, 24.11.1971.
- “İlmi heyet partiler mütalaasını sordu”, *Hürriyet*, 23.09.1949.
- “İmkanlar Sanatı”, *Halkçı*, 09.01.1955.
- “İnanmak istemiyoruz”, *Yeni Ulus*, 27.03.1954.
- “İnanmamakta haklı imişiz”, *Yeni Ulus*, 28.03.1954.
- “İnfaz Kampanyası”, *Akşam*, 23.03.1972.
- “İngiliz Basını Nihat Erim’in katledilmesine geniş yer verdi”, *Hürriyet*, 22.07.1980.
- “İngiliz Büyük Elçisi Gazeteciler Cemiyetinde”, *Cumhuriyet*, 03.09.1946.
- “İngiliz Notaları Yayınlandıktan Sonra”, *Ulus*, 24.11.1946.
- “İngilizleri öldürdüler”, *Akşam*, 31.03.1972.
- “İngiltere kuvvetli bir Türkiye görmek istiyor”, *Cumhuriyet*, 02.06.1947.
- “İnkılapçılar M. Partisinden ayrıldılar”, *Ulus*, 30.06.1953.
- “İnkılapçılık ve Demokrasi”, *Ulus*, 07.06.1950.
- “İnönü 4’leri itham etti”, *Cumhuriyet*, 16.12.1962.
- “İnönü Ankara’ya döndü”, *Akşam*, 27.09.1947.
- “İnönü Ankara’ya döndü”, *Cumhuriyet*, 09.03.1948.
- “İnönü CHP Kurultayını toplantıya davet etti”, *Yeni Ulus*, 10.02.1954.
- “İnönü CHP’den yine anlayış gayreti istiyor”, *Dünya*, 21.09.1962.
- “İnönü CHP’li dörtlere çattı”, *Tercüman*, 03.12.1962.
- “İnönü çekildi”, *Akşam*, 09.05.1972.
- “İnönü çekilirse ordu müdahale etmez”, *Tercüman*, 14.12.1962.
- “İnönü derhal seçim istedi”, *Hürriyet*, 16.03.1971.
- “İnönü Dörtleri cuntacılıkla itham ediyor”, *Hürriyet*, 15.12.1962.

- “İnönü dün Erim’le görüştü”, *Dünya*, 18.03.1972.
- “İnönü dün Mecliste DP’lilere şöyle hitap etti”, *Ulus*, 15.12.1953.
- “İnönü Genel Başkan Seçildi”, *Ulus*, 12.05.1946.
- “İnönü Grupta Nihat Erim’i itham etti”, *Hürriyet*, 11.12.1962.
- “İnönü Halkçı’da”, *Halkçı*, 07.01.1955.
- “İnönü idamları önlemek için harekete geçti”, *Dünya*, 17.03.1972.
- “İnönü ile Başbakanın dünkü görüşmeleri”, *Cumhuriyet*, 09.07.1947.
- “İnönü ile Celal Bayar Tekrar Görüştüler”, *Cumhuriyet*, 26.12.1946
- “İnönü ile Peker arasındaki anlaşmazlık”, *Akşam*, 04.12.1947.
- “İnönü ilk görüşmeden memnun ayrıldı”, *Akşam*, 23.06.1964.
- “İnönü istediğin gibi al dedi adamları”, *Akşam*, 22.03.1971.
- “İnönü istifa bilmez”, *Tercüman*, 01.04.1962.
- “İnönü istifa etti”, *Cumhuriyet*, 14.02.1965.
- “İnönü ve Nihat Erim’in istifasını isteyecek”, *Türk Sesi*, 06.05.1954.
- “İnönü itham ediyor”, *Ulus*, 29.11.1952.
- “İnönü konuşunca Erim’in teklifi ret edildi”, *Hürriyet*, 17.10.1962.
- “İnönü Kurultayı tehdit etti”, *Dünya*, 16.12.1962.
- “İnönü Meclisten güvenoyu istedi”, *Hürriyet*, 03.01.1964.
- “İnönü N. Erim’e sert cevap verdi”, *Hürriyet*, 05.12.1962.
- “İnönü nihayet tasfiye edildi”, *Türk Sesi*, 14.06.1954.
- “İnönü öldü”, *Günaydın*, 26.12.1973.
- “İnönü sıkıyönetim ve idamlara karşı çıktı”, *Hürriyet*, 25.01.1972.
- “İnönü sıkıyönetimin uzatılmamasını istedi”, *Dünya*, 25.01.1972.
- “İnönü Tahtakılıç ile görüşüyor”, *Akşam*, 04.03.1954.
- “İnönü ve Evlatları”, *Ulus*, 20.05.1946.
- “İnönü Yeni ulusu ziyaret etti”, *Yeni Ulus*, 17.12.1953.
- “İnönü yine CHP’den çekilme tehdidini savurdu”, *Son Havadis*, 12.12.1962.
- “İnönü yine istifadan bahsetmeye başladı”, *Tercüman*, 12.12.1962.
- “İnönü, Bursa ve Mudanya’da birer nutuk söyledi”, *Cumhuriyet*, 28.09.1952.
- “İnönü, dün yurt gezisine çıktı”, *Vatan*, 13.09.1947.
- “İnönü, Erzurum Demokrat Parti merkezini ziyaret etti”, *Vatan*, 16.09.1947.
- “İnönü: Durum ihtilale gidiyor”, *Akşam*, 02.11.1971.
- “İnönü: Güç bir buhran geçiriyoruz”, *Akşam*, 29.10.1971.
- “İnönü’nün Beyanatı”, *Ulus*, 12.07.1947.

- “İnönü’nün beyannamesi büyük akisler yaptı”, *Akşam*, 13.07.1947
- “İnönü’nün demeci ve liderler”, *Tercüman*, 17.04.1964.
- “İnönü’nün doğu seyahati”, *Akşam*, 13.09.1947.
- “İnönü’nün Gemlik’teki hitabesi”, *Ulus*, 29.09.1952.
- “İnönü’nün İzmir Nutku”, *Ulus*, 6.10.1952.
- “İnönü’nün Kurultayı açış konuşması”, *Dünya*, 19.10.1966.
- “İnönü’nün Malatya nutku”, *Dünya*, 10.04.1954.
- “İnönü’nün Nutku”, *Vatan*, 11.05.1946.
- “İnönü’nün son nutkuna dair yapılan yorumlar”, *Cumhuriyet*, 14.03.1957.
- “İnönü’nün tavassutu ile sona erdi”, *Vatan*, 27.12.1946.
- “İnönü’süz CHP ne yapar?”, *Tercüman*, 30.03.1962.
- “İnönü’yü Dinledikten Sonra”, *Ulus*, 19.07.1946.
- “İnönü’yü Dinlerken”, *Ulus*, 03.11.1945.
- “İnönü”, *Vatan*, 23.09.1947.
- “İnönü ve Nihat Erim’in istifasını isteyecek”, *Türk Sesi*, 06.05.1954.
- “İnsan Hakları ve Müsadere”, *Ulus*, 31.07.1951.
- “İnsan Haklarını Koruma Cemiyeti adı altında yeni bir dernek kuruldu”, *Ulus*, 20.10.1946.
- “İran Anlaşmazlığı”, *Ulus*, 02.02.1946.
- “İrtica İle Kimler İşbirliği Yaptı?”, *Ulus*, 24.08.1953.
- “İrtica İle Mücadele”, *Ulus*, 28.03.1953.
- “İrticacı Körükleyenler”, *Ulus*, 05.12.1952.
- “İskenderun’da 25 bin Mehmetçik emir bekliyor”, *Tercüman*, 15.03.1964.
- “İskenderun-Erzurum yolu süratla yapılıyor”, *Ulus*, 22.07.1948.
- “İskenderun-Erzurum yolundaki incelemeler”, *Cumhuriyet*, 22.07.1948.
- “İskenderun-Erzurum yolunun inşaaı”, *Vatan*, 22.07.1948.
- “İsmet İnönü’nün Dünkü Seçim Nutku”, *Cumhuriyet*, 18.07.1946.
- “İsrail Konsolosu kaçırıldı”, *Dünya*, 18.05.1971.
- “İstanbul Üniversitesi süresiz kapatıldı”, *Akşam*, 26.03.1971.
- “İstanbul’da bir banka daha soyuldu”, *Son Havadis*, 20.04.1971.
- “İstenen Açıklama”, *Halkçı*, 13.01.1955.
- “İstifanın Arkasından”, *Cumhuriyet*, 20.04.1972.
- “İstifanın Arkasından”, *Cumhuriyet*, 20.04.1972.
- “İstihale veya Tasfiye”, *Ulus*, 07.07.1946.
- “İşbirliği ve Gandhi Politikası”, *Halkçı*, 03.01.1955.

- “İşbirliği”, *Halkçı*, 02.08.1954.
- “İşi Azıttılar”, *Ulus*, 17.12.1947.
- “İşte Misali”, *Ulus*, 10.08.1953.
- “İtimat reyi etrafındaki tesirler”, *Vatan*, 28.08.1947.
- “İzmir Dün Çok Heyecanlı Bir Gün Yaşadı”, *Cumhuriyet*, 2.02.1947.
- “İzmit’te Nihat Erim Kazandı”, *Cumhuriyet*, 18 Haziran 1945.
- “İzmit’te Seçim Mazbataları Değiştirildi”, *Vatan*, 24.07.1946.
- “İzmit’teki toplantılar”, *Hürriyet*, 11.05.1950.
- “K. Gülek’in Demeci”, *Yeni Ulus*, 14.02.1954.
- “Kabine 42 ye karşı 349 oyla itimat aldı”, *Hürriyet*, 25.01.1949.
- “Kabine değişikliği için ısrar ediliyor”, *Dünya*, 04.12.1964.
- “Kabine dün grupta itimad reyi alabildi”, *Hürriyet*, 12.11.1948.
- “Kabine itimad oyu kazandı”, *Akşam*, 27.08.1947.
- “Kabine kuruldu ve onandı”, *Cumhuriyet*, 26.01.1974.
- “Kabine programını hazırlıyor”, *Akşam*, 18.01.1949.
- “Kabine programını okudu”, *Akşam*, 14.10.1947.
- “Kabine resmen açıklandı”, *Dünya*, 27.03.1971.
- “Kabine ve protokol açıklandı”, *Cumhuriyet*, 21.02.1965.
- “Kabinede 6 bakan değiştirildi”, *Vatan*, 05.09.1947.
- “Kabinede değişiklik”, *Dünya*, 07.12.1964.
- “Kabinede ihtilaf yok”, *Hürriyet*, 06.07.1949.
- “Kabinede yapılan değişiklik”, *Akşam*, 05.09.1947.
- “Kabinenin istifası bekleniyor”, *Vatan*, 11.08.1947.
- “Kabinenin istifası bir gün meselesi”, *Vatan*, 22.08.1947.
- “Kabinenin vaziyeti CHP Grup toplantısı tayin edecek”, *Vatan*, 24.08.1947.
- “Kabineye AP’den”, *Tercüman*, 23.03.1971.
- “Kabineye ılımlı politikacı alınacak”, *Akşam*, 09.12.1971
- “Kabineye üç yeni bakan girdi”, *Tercüman*, 12.12.1964.
- “Kaçırılanlar uçakta bekliyor”, *Akşam*, 04.05.1972.
- “Kafalarına balyoz gibi ineceğiz”, *Tercüman*, 23.04.1971.
- “Kahramanmaraş’ta terör katliama dönüştü”, *Dünya*, 24.12.1978.
- “Kakokrasiye Uygun Bir Hareket”, *Ulus*, 15.08.1953.
- “Kanser, ama Politika Değil, Mide Kanseri!”, *Zafer*, 30.11.1953.
- “Kanun teklifi”, *Cumhuriyet*, 15.09.1950.

- “Karar alınca 3’ler toplantıya katılacak”, *Dünya*, 12.12.1962.
- “Karar savunmalar alınmadan verildi”, *Dünya*, 10.12.1962.
- “Karar savunmalar alınmadan verildi”, *Dünya*, 10.12.1962.
- “Karar, CHP Kadın Kurultayında da tepkisini gösterdi”, *Dünya*, 11.12.1962.
- “Karataş ve yağın sır oldu”, *Cumhuriyet*, 26.10.1989.
- “Karayolları”, *Ulus*, 03.03.1950.
- “Karışık Bir Tablo Karşısında”, *Ulus*, 01.12.1946.
- “Kasım Gülek Partinin görüşünü açıkladı”, *Ulus*, 27.07.1950.
- “Kasım Gülek Tavsiye Ediyor”, *Halkçı*, 24.10.1954.
- “Kasım Gülek’in dünkü beyanatı”, *Halkçı*, 16.06.1954.
- “Kavga çıkararak CHP’liler Meclisi terk ettiler”, *Dünya*, 26.03.1972.
- “Kaybettiğimiz Sorumlu Siyaset Adanı”, *Günaydın*, 21.07.1980.
- “Kayseri Nutkunun Mahiyeti 1”, *Zafer*, 18.01.1950.
- “Kayseri Nutkunun Mahiyeti 2,” *Zafer*, 19.01.1950.
- “Kayseri Nutkunun Mahiyeti 3”, *Zafer*, 20.01.1950.
- “Kayseri Nutkunun Mahiyeti 4”, *Zafer*, 20.01.1950.
- “Kayseri Nutkunun Mahiyeti 5”, *Zafer*, 22.01.1950.
- “Kazancımız Büyüktür”, *Ulus*, 1.09.1946.
- “Kazanç cenneti”, *Dünya*, 21.12.1971.
- “Kediye Ciğer Emanet Etmek”, *Akşam*, 23.09.1971.
- “Kemal Satır”, *Günaydın*, 21.04.1972.
- “Kemal Türkler de Öldürüldü”, *Akşam*, 23.07.1980.
- “Kesin sonuç: Milletvekili”, *Milliyet*, 18.10.1961.
- “Keşke Bu Denemeyi Yapmasalar”, *Ulus*, 29.03.1947.
- “Kıbrıs Anayasası gelecek ay içerisinde hazır olacak”, *Hürriyet*, 12.08.1959.
- “Kıbrıs Anayasası hazırlanıyor”, *Tercüman*, 04.01.1957.
- “Kıbrıs anayasası için yapılan Türk-İngiliz görüşmeleri bitti”, *Hürriyet*, 29.01.1957.
- “Kıbrıs Anayasası konusunda bu gün yapılacak toplantı”, *Son Havadis*, 14.01.1957.
- “Kıbrıs anayasası üzerinde çalışılıyor”, *Akşam*, 04.01.1957.
- “Kıbrıs anayasası yarın tamamlanıyor”, *Akşam*, 05.01.1957.
- “Kıbrıs Anayasasında yapılmasını istediğimiz değişiklik tespit edildi”, *Tercüman*, 08.01.1957.
- “Kıbrıs Anlaşması”, *Akşam*, 20.02.1959.
- “Kıbrıs davası bu gün mecliste”, *Akşam*, 03.09.1964.
- “Kıbrıs geçici hükümeti ilk toplantıyı dün yaptı”, *Akşam*, 07.04.1959.

- “Kıbrıs hakkında Hint teklifi kabul olundu”, *Hürriyet*, 23.02.1957.
- “Kıbrıs hakkında üçlü müzakere teklif ettik”, *Hürriyet*, 19.02.1957.
- “Kıbrıs Hükümeti Nihat Erim ile Harding arasında bir anlaşmaya varıldığını yalanladı”, *Akşam*, 24.01.1957.
- “Kıbrıs için bu gün bir toplantı daha yapılacak”, *Tercüman*, 18.01.1957.
- “Kıbrıs için görüşme yolu bir kez daha denenecek”, *Cumhuriyet*, 18.04.1971.
- “Kıbrıs için hazırlanmış olan anayasa tasarısı açıklandı”, *Tercüman*, 20.12.1956.
- “Kıbrıs konusunda brifing yapıldı”, *Akşam*, 11.09.1971.
- “Kıbrıs konusunda önemli bir toplantı yapıldı ve durum incelendi”, *Akşam*, 12.11.1971.
- “Kıbrıs Meselesi diye bir şey yoktur”, *Vatan*, 24.01.1950.
- “Kıbrıs meselesi yarın Birleşmiş Milletlerde müzakere edilecek”, *Tercüman*, 11.02.1957.
- “Kıbrıs Meselesi yeniden bir çıkmaz yola doğru gidiyor”, *Hürriyet*, 24.02.1957.
- “Kıbrıs Meselesinin görüşülmesi geri kaldı”, *Hürriyet*, 11.02.1957.
- “Kıbrıs mevzuunda dün Hariciyede 3 saat süren mühim toplantı yapıldı”, *Hürriyet*, 13.08.1959.
- “Kıbrıs mevzuunda Londra’da yapılan Türk İngiliz görüşmeleri dün sona erdi”, *Tercüman*, 29.01.1957.
- “Kıbrıs sorunu barışı tehdit ediyor”, *Akşam*, 21.03.1972.
- “Kıbrıs toplantısı dün de yapılamadı”, *Hürriyet*, 19.01.1957.
- “Kıbrıs toplantısına başbakan da katıldı”, *Cumhuriyet*, 16.04.1971.
- “Kıbrıs Türk Yönetimi artık geçici değil”, *Milliyet*, 24.04.1971.
- “Kıbrıs yolunda bayraklaştık”, *Tercüman*, 16.03.1964.
- “Kıbrıs’a dair karar suretini Genel Kurul Tasdik etti”, *Tercüman*, 27.02.1957.
- “Kıbrıs’a giden heyetimizi ada Türkleri omuzda taşıdı”, *Hürriyet*, 20.01.1957.
- “Kıbrıs’a giden heyetimizi ada Türkleri omuzda taşıdı”, *Hürriyet*, 20.01.1957.
- “Kıbrıs’ın istiklali tehlikeye düşüyor”, *Akşam*, 30.12.1959.
- “Kıbrıs’la ilgili son toplantı”, *Son Havadis*, 10.01.1957.
- “Kıbrıs’ta barış gücü alarında”, *Milliyet*, 30.07.1971.
- “Kıbrıs’ta bir Türk çoban vuruldu”, *Milliyet*, 24.07.1971.
- “Kıbrıs’ta gerginlik artıyor”, *Cumhuriyet*, 25.07.1971.
- “Kıbrıs’ta huzur bozucu şartlar devam ediyor”, *Dünya*, 29.12.1959.
- “Kıbrıs’ta olay”, *Dünya*, 24.07.1971.
- “Kıbrıs’ta olup bittilere müsaade edilmeyecek”, *Dünya*, 18.04.1971.
- “Kıbrıs’ta Türk-Rum Belediye ihtilafı”, *Hürriyet*, 24.05.1959.

- “Kıbrıs’ta yeni ihtilaf: Türk Belediyeleri istenmiyor”, *Hürriyet*, 21.05.1959.
- “Kıbrıs’taki çarpışmalar dün çok şiddetlendi”, *Dünya*, 07.08.1964.
- “Kıbrıs’taki heyetimiz ölüm tehlikesi atlattı”, *Hürriyet*, 23.01.1957.
- “Kıbrıslı tedhişçiler dün Adada dört Türk polisini yaraladılar”, *Tercüman*, 20.01.1957.
- “Kırşehir’de dünkü miting”, *Ulus*, 06.03.1951.
- “Kısa Notlarla kurultayda üçüncü gün”, *Halkçı*, 29.07.1954.
- “Kıstırıldıkları evde hepsi öldü”, *Tercüman*, 31.03.1972.
- “Kıta Çini’ni resmen tanıdık”, *Akşam*, 06.08.1971.
- “Kızıl Çin ile ilişki kuruluyor”, *Dünya*, 26.04.1971.
- “Kızıl Çin’i neden tanıdık?”, *Son Havadis*, 09.08.1971.
- “Kızıl Çin’i resmen tanıdık”, *Son Havadis*, 6.08.1971.
- “Kızıl Çin’in tanınması tepki yarattı”, *Dünya*, 07.08.1971.
- “Kim, niçin değil, nereye”, *Hürriyet*, 20.07.1980.
- “Kitaplı, Özalp ve Akçal istifa ettiler”, *Dünya*, 08.10.1971.
- “Koalisyon kabinesi için Erim ne diyor”, *Akşam*, 28.01.1950.
- “Kocaeli’de seçim faaliyeti arttı”, *Yeni Ulus*, 05.04.1954.
- “Kocaeli’de seçmenler oylarını kime verecek”, *Dünya*, 07.04.1954.
- “Kocaeli’de”, *Ulus*, 15.06.1945.
- “Kocaeli’de”, *Ulus*, 16.06.1945.
- “Komisyon tartışmalı toplandı”, *Dünya*, 14.10.1971.
- “Komisyonda sert tartışmalar oldu”, *Dünya*, 15.10.1971.
- “Komutanların Ültimatomu”, *Akşam*, 13.03.1971
- “Komünist Prof’ları tasfiye etmek için Anayasa değişecek”, *Tercüman*, 27.03.1972.
- “Komünistlere dair açıklamanın akisleri”, *Cumhuriyet*, 03.02.1947.
- “Konferans dün açıldı”, *Akşam*, 16.0.1964.
- “Konferans Sona Erdi”, *Akşam*, 27.06.1945.
- “Konuşmalar”, *Hürriyet*, 02.11.1961.
- “Kopyacının Kuvveti!”, *Dünya*, 25.04.1971.
- “Koray Aydın İstifa iki yazısı”, *Milliyet*, 01.09.2001.
- “Kore’de harp patlak verdi”, *Ulus*, 26.06.1950.
- “Kore’ye asker sevki”, *Ulus*, 28.07.1950.
- “Korutürk, CHP-AP koalisyonu istiyor”, *Cumhuriyet*, 05.12.1973.
- “Köylü Partisi CHP ve CMP ile işbirliğini ret etti”, *Cumhuriyet*, 15.03.1954.
- “Kriz bütün şiddeti ile devam ediyor”, *Tercüman*, 01.06.1962.

- “Kulak Verin Bu Sese”, *Akşam*, 28.04.1971.
- “Kulakları Çınlasın”, *Yeni Ulus*, 10.04.1954.
- “Kurucu Meclis üzerine tartışma”, *Milliyet*, 07.11.1960.
- “Kurultay 4’lerin ihracını kabul etti”, *Tercüman*, 16.12.1962.
- “Kurultay çalışmalarına başladı”, *Son Havadis*, 27.07.1954.
- “Kurultay Dağılıyor”, *Cumhuriyet*, 11.05.1946.
- “Kurultay görüşmeleri”, *Yeni Ulus*, 27.02.1954.
- “Kurultay ortanın solunu tescil etti”, *Dünya*, 22.10.1966.
- “Kurultay tefsilatı”, *Halkçı*, 27.07.1954.
- “Kurultay üyeleri Ankara’ya gidiyorlar”, *Akşam*, 12.11.1947.
- “Kurultay yaklaşırken CHP’de koltuk mücadelesi şiddetlendi”, *Son Havadis*, 26.11.1962.
- “Kurultay’ın aldığı karar”, *Ulus*, 01.12.1951.
- “Kurultaya iştirak edenlerin ittifakı ile”, *Vatan*, 04.07.1950.
- “Kurultaya Tekliflerim 4: Parti Organları”, *Ulus*, 17.11.1947.
- “Kurultayda CHP Genel başkanlığı meselesi”, *Cumhuriyet*, 22.11.1947.
- “Kurultayda Halkçı için Erim’in İzahatı”, *Halkçı*, 29.07.1954.
- “Kurultayda seçim tasnifi dün gece sona erdi”, *Halkçı*, 31.07.1954.
- “Kurultaydan kısa notlar”, *Halkçı*, 27.07.1954.
- “Kurultaydan Sonra”, *Ulus*, 2.08.1951.
- “Küçük Bir Seçim Denemesi Münasebetiyle”, *Akşam*, 09.06.1945.
- “Küçük: Anlaşmaya enosis engel oluyor”, *Milliyet*, 13.08.1971.
- “Kültür Bakanlığının kuruluş gerekçesi dün açıklandı”, *Milliyet*, 17.07.1971.
- “Kütahya’daki hadise”, *Zafer*, 10.07.1949.
- “Lakırdı Teminatı”, *Ulus*, 23.03.1953.
- “Liderler ne dediler”, *Tercüman*, 13.03.1971.
- “Liderlere bir mektup gönderdi”, *Hürriyet*, 22.07.1980.
- “Listenin şekli”, *Hürriyet*, 23.10.1966.
- “M. Churchill Beyaz Saray’da”, *Ulus*, 11.02.1946.
- “M. Erez Başbakan yardımcısı oldu”, *Dünya*, 03.12.1971.
- “M. Fevzi Çakmak”, *Akşam*, 08.02.1947.
- “M. Partisi hakkında açılan tahkikat”, *Cumhuriyet*, 07.07.1953.
- “M. Partisi hakkında ileri sürülen iddialar”, *Ulus*, 05.07.1953.
- “M.P. Nereye Gidiyor?”, *Ulus*, 01.07.1953.
- “Mahkeme uçlerin itirazlarını dün ret etti”, *Son Havadis*, 14.12.1962.

- “Mahkemelerin Bağımsızlığı”, *Ulus*, 27.07.1953.
- “Mahkemeye Neden Vermiyorlar?”, *Zafer*, 19.07.1949.
- “Makaros: Toplumlararası görüşme tam çıkmazda”, *Milliyet*, 12.08.1971.
- “Makaros’a dün gece ihtar notası verdik”, *Tercüman*, 13.03.1964.
- “Makaros’la İngiltere arasında yine anlaşmazlık patlak verdi”, *Tercüman*, 30.12.1959.
- “Malatya’da müessif bir hadise”, *Cumhuriyet*, 23.11.1952.
- “Malatya’dan Gelen Silah Sesleri Karşısında”, *Ulus*, 24.11.1952.
- “Manevi Kıymetler ve Cemiyet İnzıbatı”, *Vatan*, 19.01.1947.
- “Manisa’da dünkü müessif hadiseler”, *Cumhuriyet*, 08.10.1952.
- “Mareşal Fevzi Çakmağı dün sabah kaybettik”, *Cumhuriyet*, 11.04.1950.
- “Mareşal ile iç bakanı arasında tartışma”, *Cumhuriyet*, 31.01.1947.
- “Mareşal ve arkadaşları bir cemiyet kurdular”, *Cumhuriyet*, 18.10.1946.
- “Mareşal’in aleyhinde ve lehinde yapılan tartışma”, *Cumhuriyet*, 02.02.1947.
- “Mareşalin beyanati”, *Cumhuriyet*, 07.02.1947.
- “Mareşalin cenazesi eller üstünde taşındı”, *Cumhuriyet*, 13.04.1950.
- “Mareşalin ölümü ve radyo neşriyatı”, *Cumhuriyet*, 11.04.1950.
- “Matbuat kanunu kabul edildi”, *Vatan*, 21.09.1946.
- “Meclis 1 Kasım’a kadar toplantısına son verdi”, *Akşam*, 14.10.1947.
- “Meclis 18 inci maddenin kaldırılmasını kabul etti”, *Vatan*, 21.02.1948.
- “Meclis Açıldı”, *Cumhuriyet*, 06.08.1946.
- “Meclis Başkanlık divanı seçilemedi”, *Dünya*, 27.10.1961.
- “Meclis Bayar’ın bir nutku ile açıldı”, *Cumhuriyet*, 02.11.1953.
- “Meclis bütçe müzakeresini bitirdi”, *Vatan*, 31.12.1946.
- “Meclis dün gece fesih kararı verdi”, *Cumhuriyet*, 25.03.1950.
- “Meclis Dün Seçimi Yenileme Kararı Verdi”, *Cumhuriyet*, 11.06.1946.
- “Meclis Dün Son İçtimainı Yaparak Dağıldı”, *Cumhuriyet*, 15.06.1946.
- “Meclis Dün Üniversiteler Kanunu Kabul Etti”, *Cumhuriyet*, 13.06.1946.
- “Meclis halkevleri tasarısını görüştü”, *Cumhuriyet*, 07.08.1951.
- “Meclis halkevlerine dair kanunu dün kabul etti”, *Cumhuriyet*, 09.08.1951.
- “Meclis hükümete güvendi”, *Tercüman*, 23.12.1971.
- “Meclis İsmet İnönü’nün Nutkuile Açıldı”, *Cumhuriyet*, 02.11.1946.
- “Meclis İstibdadı Tehlikesi Var Mıdır?”, *Ulus*, 07.06.1950.
- “Meclis Kıbrıs meselesini görüşüyor”, *Akşam*, 04.09.1964.
- “Meclis Komisyonlarına Kimler Seçildi”, *Cumhuriyet*, 13.08.1946.

- “Meclis kürsüsünden”, *Ulus*, 25.05.1949.
- “Meclis reisi seçiminde sıra kapakları vuruldu”, *Hürriyet*, 27.10.1961.
- “Meclis Reisliği işi bir çıkmaza girdi”, *Hürriyet*, 31.10.1961.
- “Meclis tatil yaptı”, *Cumhuriyet*, 10.07.1948.
- “Meclis tatile girdi”, *Vatan*, 10.07.1948.
- “Meclis ve Meclis Grup Başkanvekillikleri”, *Cumhuriyet*, 29.10.1947.
- “Meclis yeni seçime karar vererek dağıldı”, *Cumhuriyet*, 13.03.1954.
- “Meclis, Gezmiş, Aslan ve İnan’ın idamını kabul etti”, *Akşam*, 11.03.1972.
- “Meclis’te seçim kanunu müzakeresi”, *Vatan*, 08.02.1950.
- “Meclisi Reisi seçiminde buhranı önleyecek tek isim: Nihat Erim”, *Son Havadis*, 31.10.1961.
- “Meclisi Terk Etmek Vazifeden Kaçmaktır”, *Ulus*, 19.12.1946.
- “Mecliste bütçe görüşmeleri başladı”, *Ulus*, 17.02.1953.
- “Mecliste dün Kıbrıs görüşmeleri başladı”, *Dünya*, 04.09.1964.
- “Mecliste Dünkü Hararetli Tartışmalar”, *Cumhuriyet*, 01.06.1946
- “Mecliste tartışma çıktı”, *Akşam*, 21.12.1971;
- “Meclisten çıkan kanunlar”, *Son Havadis*, 22.07.1953.
- “Medeniyet Misakı”, *Ulus*, 03.03.1953.
- “Medeniyet Misakı”, *Ulus*, 03.03.1953.
- “Melen Erim’e nezaket ziyaretinde bulundu”, *Dünya*, 19.04.1972.
- “Memleket bir rejim davası karşısındadır”, *Akşam*, 11.12.1953.
- “Memleket işleri umumi bir plana bağlanıyor”, *Vatan*, 01.02.1949.
- “Memurlarla Uğraşmak”, *Ulus*, 26.08.1951.
- “Menderes de idam edildi”, *Son Havadis*, 18.09.1961.
- “Menderes: Yeni seçimlere girmeye hazırız dedi”, *Cumhuriyet*, 05.10.1952.
- “Menderes’in son nutku muhalif çevrelerde müspet bir tesir yaptı”, *Türk Sesi*, 16.02.1955.
- “Menfur Zihniyet”, *Yeni Ulus*, 17.03.1954.
- “Mesnetsiz Aleyhtarlık”, *Ulus*, 03.01.1953.
- “Mesul Kim?”, *Son Havadis*, 03.01.1955.
- “Mesul Kim-II”, *Son Havadis*, 04.01.1955.
- “Mesuliyetler Açıkça Yüklenilmelidir”, *Yeni Ulus*, 18.01.1954.
- “Metro ve TV için”, *Dünya*, 22.01.1972.
- “MGK iletilen iddiaları hızla sonuçlandırdı”, *Milliyet*, 25.01.1981.
- “MGK iletilen iddiaları hızla sonuçlandırdı”, *Milliyet*, 25.01.1981.
- “MGP destekliyor”, *Tercüman*, 22.03.1971.

- “Millet meclisi 14 Marta kadar tatile girdi”, *Cumhuriyet*, 01.03.1949.
- “Millet Meclisi Bugün Açılıyor”, *Akşam*, 01.11.1947.
- “Millet Meclisi toplandı”, *Akşam*, 26.08.1947.
- “Millet Partisi dün gece kapatıldı”, *Cumhuriyet*, 09.07.1953.
- “Millet Partisi Etrafında”, *Ulus*, 27.08.1953.
- “Millet Partisi hakkında savcılık tetkikler yapıyor”, *Cumhuriyet*, 02.07.1953.
- “Milletin Arzusuna Göre”, *Yeni Ulus*, 04.05.1954.
- “Milletler Cemiyeti Tarihe Karıştı”, *Ulus*, 19.04.1946.
- “Milletvekili adayları Aydın’da”, *Ulus*, 18.08.1951.
- “Milletvekili adayları belli oluyor”, *Son Havadis*, 28.03.1954.
- “Milletvekili adayları”, *Cumhuriyet*, 04.09.1965.
- “Milletvekilleri heyeti Londra’ya vardı”, *Akşam*, 11.05.1947
- “Milletvekilleri Londra’da”, *Cumhuriyet*, 11.05.1947.
- “Milli Husumetçiler utansın”, *Ulus*, 13.08.1949.
- “Milli Husumetten Milli Selamete”, *Ulus*, 25.07.1953.
- “Milli iradeyi hakim kılmaktan başka çare kalmadı”, *Vatan*, 23.08.1947.
- “Milli Kalkınma Partisi Seçimlerden Çekildi”, *Vatan*, 27.05.1946.
- “Milli Şefimiz Dün Iraklı Misafirleri Kabul Etti”, *Cumhuriyet*, 06.03.1946.
- “Milli Şefin Kurultay’da Söylediği Tarihi Nutuk”, *Cumhuriyet*, 11.05.1946.
- “Milliyetçiler Derneği Kapatıldı”, *Ulus*, 23.01.1953.
- “Milliyetçiler Derneğinin kapatılması tam tasvipte karşılandı”, *Ulus*, 24.01.1953.
- “MP ilmi heyete görüşünü bildirdi”, *Hürriyet*, 09.10.1949.
- “Mr. Stalin’in Demeci”, *Ulus*, 24.03.1946.
- “MSP Koalisyona girmekten vazgeçti”, *Cumhuriyet*, 07.11.1973.
- “Muhalefet Başbakanın demecini iyi karşıladı”, *Cumhuriyet*, 28.01.1954.
- “Muhalefet Halk Partisinin kararından memnun”, *Cumhuriyet*, 15.01.1948.
- “Muhalefet hükümeti tenkit etti”, *Hürriyet*, 08.09.1964.
- “Muhalefet kanununun aleyhine oy verdi”, *Yeni Ulus*, 10.03.1954.
- “Muhalefet partileri namzet yoklamalarına dün başladılar”, *Hürriyet*, 30.09.1957.
- “Muhalefet seçim kanununun değiştirilmesini istiyor”, *Akşam*, 05.05.1954.
- “Muhalefeti Kuvvetlendirmek”, *Ulus*, 21.08.1951.
- “Muhalefetin Hakları”, *Ulus*, 11.11.1950.
- “Muhalefetin liderinin iktidara mukabelesi”, *Cumhuriyet*, 31.12.1952.
- “Muhalefetin Totaliter Zihniyeti”, *Ulus*, 02.04.1947.

- “Muhalefetin Yeni Metodu Ne Olmalıdır?-2 Mayıs Olayı-Halkın Sesi Hakkın Sesidir”,
Halkçı, 02.01.1955.
- “Muhalefette geniş tasfiye”, *Akşam*, 12.06.1954.
- “Muhtar seçimleri sona erdi”, *Cumhuriyet*, 01.03.1947.
- “Muhtariyete kıyılmaya vesile kalmadı”, *Ulus*, 20.07.1953.
- “Murakabenin Faydası”, *Ulus*, 26.02.1953.
- “Murakabesizliğin Övücüleri”, *Ulus*, 10.05.1953.
- “Müfritler daha ağır basmak istiyorlar”, *Zafer*, 09.02.1950.
- “Müfritler harekete geçti”, *Vatan*, 09.02.1950.
- “Münhal Milletvekillikleri”, *Akşam*, 08.06.1945.
- “Müsterih Ol Atatürk”, *Ulus*, 15.12.1953.
- “Müşahedelerim 4”, *Ulus*, 09.07.1952.
- “Müşahedelerim I”, *Ulus*, 06.07.1952.
- “Müşahedelerim II”, *Ulus*, 07.07.1952.
- “Müşahedelerim III”, *Ulus*, 08.07.1952.
- “Müttefikimiz İngiltere”, *Ulus*, 18.06.1951.
- “Müzakerelere Pazartesi Günü Devam Edilmesi Kararlaştırıldı”, *Cumhuriyet*, 14.09.1946.
- “N. Erim bu gün Londra’ya hareket ediyor”, *Hürriyet*, 24.01.1957.
- “N. Erim dün yurda döndü”, *Dünya*, 02.09.1964.
- “N. Erim geldi”, *Dünya*, 17.07.1964.
- “N. Erim Harding’i %80 kazandık diyor”, *Tercüman*, 22.01.1957.
- “N. Erim İnönü için politika oyuncusu dedi”, *Tercüman*, 04.12.1962.
- “N. Erim kati olarak kabineye giriyor”, *Dünya*, 11.12.1964.
- “N. Erim O. Bölükbaşı ile parti kuracağını tekzip etti”, *Dünya*, 17.03.1955.
- “N. Erim ve CHP”, *Akşam*, 13.01.1955.
- “N. Erim vesikalarını dün açıklamaya başladı”, *Dünya*, 13.12.1962.
- “N. Erim: En emin yer Paşa’nın koltuk altı”, *Tercüman*, 20.10.1968.
- “N. Erim’in basına dünkü beyanatı”, *Zafer*, 18.09.1949.
- “N. Erim’in ihracına Genel Merkez de taraftar”, *Tercüman*, 6.06.1955.
- “Nabız yoklaması”, *Milliyet*, 07.10.1957.
- “Nabız yokluyor”, *Son Havadis*, 19.09.1961.
- “Namzetler belli olmaya başlıyor”, *Hürriyet*, 25.03.1954.
- “Ne garip zihniyet”, *Ulus*, 15.07.1949.
- “Ne Kadar Haklıymışız!”, *Ulus*, 19.07.1953.

- “Ne o, yoksa ışıktan mı korkuyorsunuz”, *Dünya*, 15.12.1953.
- “Ne Yapacaklarsa Yapsınlar”, *Ulus*, 14.11.1950.
- “Nereden Nereye...”, *Son Havadis*, 25.04.1971.
- “Nevyork’tan Gelen Bir Haber”, *Ulus*, 17.11.1946;
- “Niçin Vakit Kaybediyoruz?”, *Ulus*, 03.08.1952.
- “Nihad Erim D.P. Tebliğine cevap verdi”, *Cumhuriyet*, 16.01.1950.
- “Nihad Erim Kandıra’da”, *Cumhuriyet*, 20.10.1949.
- “Nihad Erim siyasi vaziyetten memnun”, *Cumhuriyet*, 15.10.1949.
- “Nihad Erim ve Ulus”, *Cumhuriyet*, 03.09.1947.
- “Nihad Erim’in izni ve yapılan yorumlar”, *Cumhuriyet*, 16.03.1950.
- “Nihat Bey’in Kaderi”, *Milliyet*, 19.04.1972.
- “Nihat Erim 9 yıllık programı izah ediyor”, *Ulus*, 17.09.1948.
- “Nihat Erim açıklıyor: Bahar havasını Menderes istedi”, *Hürriyet*, 31.03.1957.
- “Nihat Erim Ankara’dan Kıbrıs’a gitti”, *Tercüman*, 31.08.1959.
- “Nihat Erim Aydın’da bir konuşma yaptı”, *Hürriyet*, 14.07.1949.
- “Nihat Erim Aydında Türk Haysiyeti ile oynadı”, *Zafer*, 9.09.1951.
- “Nihat Erim Balıkesir’de de konuştu”, *Hürriyet*, 17.07.1949.
- “Nihat Erim Başbakan”, *Dünya*, 20.03.1971
- “Nihat Erim Bayar’a cevap verdi”, *Vatan*, 18.05.1949.
- “Nihat Erim bu gün anayasa görüşmesi için Kıbrıs’a gidecek”, *Hürriyet*, 25.08.1959.
- “Nihat Erim Cenevre’ye dün gitti”, *Dünya*, 09.07.1964.
- “Nihat Erim cevap veriyor”, *Ulus*, 12.09.1951.
- “Nihat Erim CHP haysiyet divanında”, *Dünya*, 03.05.1955.
- “Nihat Erim CHP’den çıkarılıyor”, *Türk Sesi*, 11.05.1954.
- “Nihat Erim CHP’den ihraç mı edilecek?”, *Dünya*, 18.02.1955.
- “Nihat Erim D. Partinin tebliğine cevap verdi”, *Akşam*, 16.01.1950.
- “Nihat Erim Demirel ile dargın değiliz dedi”, *Tercüman*, 13.10.1971.
- “Nihat Erim diyor ki”, *Zafer*, 09.07.1949.
- “Nihat Erim DP’liler en az bizim kadar vatanperverdir dedi”, *Son Havadis*, 07.08.1961.
- “Nihat Erim DP’ye şiddetli hücumlarda bulundu”, *Vatan*, 14.07.1949.
- “Nihat Erim gazetecileri içeriye almadı”, *Hürriyet*, 15.07.1949.
- “Nihat Erim geldi”, *Ulus*, 24.03.1950.
- “Nihat Erim hakkında söylentiler”, *Tercüman*, 29.07.1955.
- “Nihat Erim ısrar etti”, *Akşam*, 16.10.1962.

- “Nihat Erim ile Göle CHP’den ihraç ediliyor”, *Hürriyet*, 07.12.1962.
- “Nihat Erim İzmit’te konuştu”, *Milliyet*, 01.07.1957.
- “Nihat Erim Kandıra’dan ayrıldı”, *Ulus*, 27.10.1949.
- “Nihat Erim kanun teklifini geri aldı”, *Son Havadis*, 21.10.1962.
- “Nihat Erim kendi kendini nakzediyor”, *Zafer*, 20.07.1949.
- “Nihat Erim Kıbrıs Valisi John Harding ile görüştü”, *Tercüman*, 21.01.1957.
- “Nihat Erim kimden neyi saklıyor?”, *Zafer*, 17.07.1949.
- “Nihat Erim Londra’da”, *Akşam*, 25.01.1957.
- “Nihat Erim M.P. ile işbirliği yapıyor”, *Vatan*, 26.08.1953.
- “Nihat Erim MP’yi Açacakmış!”, *Zafer*, 27.08.1953.
- “Nihat Erim New York’a gidiyor”, *Tercüman*, 04.02.1957.
- “Nihat Erim Öldürüldü”, *Cumhuriyet*, 20.07.1980.
- “Nihat Erim profesör oldu”, *Vatan*, 07.10.1950.
- “Nihat Erim seçim tasarısına dair izahat verdi”, *Hürriyet*, 18.12.1949.
- “Nihat Erim toplantı kanunundan şikayetçi”, *Milliyet*, 05.08.1957.
- “Nihat Erim Türk Hukuk Kurumundan ihraç edildi”, *Dünya*, 12.06.1975.
- “Nihat Erim Ulus başyazarı oluyor”, *Vatan*, 04.11.1947.
- “Nihat Erim üniversiteden haksız yere para almış”, *Zafer*, 22.07.1953.
- “Nihat Erim, DP’nin büyük aksaklıklarını ortaya koydu”, *Ulus*, 15.11.1953.
- “Nihat Erim, görüşme çok çetin başlıyor dedi”, *Akşam*, 11.07.1964.
- “Nihat Erim: Artık Rumlar Türk Cemaatine tecavüz edemeyecek, dedi”, *Hürriyet*, 16.03.1964.
- “Nihat Erim’e Ait Anılar”, *Milliyet*, 21.07.1980.
- “Nihat Erim’e Cevap”, *Vatan*, 07.06.1946.
- “Nihat Erim’e cevap”, *Zafer*, 24.12.1949.
- “Nihat Erim’e göre bu seçim son fırsatmış”, *Hürriyet*, 10.10.1961.
- “Nihat Erim’e göre en az 100 sene geriye gittik”, *Hürriyet*, 05.10.1961.
- “Nihat Erim’e sorulan 12 sual ve cevapları”, *Ulus*, 18.09.1949.
- “Nihat Erim’i İnönü de tasvip etmiyor”, *Dünya*, 06.03.1955.
- “Nihat Erim’in açıklaması”, *Hürriyet*, 20.08.1959.
- “Nihat Erim’in Aydın nutku”, *Ulus*, 13.07.1949.
- “Nihat Erim’in beyanatı”, *Akşam*, 11.02.1949;
- “Nihat Erim’in Bursa’da C. Bayar’ın İzmir’de nutukları”, *Akşam*, 18.07.1949.
- “Nihat Erim’in Celal Bayar’a cevabı”, *Akşam*, 18.05.1949.

- “Nihat Erim’in CHP’den ihraç edilmesi istendi”, *Vatan*, 18.02.1955.
- “Nihat Erim’in demeci”, *Ulus*, 22.07.1949.
- “Nihat Erim’in dosyası haysiyet divanına verildi”, *Dünya*, 06.06.1955.
- “Nihat Erim’in durumu”, *Akşam*, 28.03.1954.
- “Nihat Erim’in Düzce’de söylediği nutuk”, *Ulus*, 05.05.1950.
- “Nihat Erim’in Elektrik Cereyanı”, *Zafer*, 10.10.1949.
- “Nihat Erim’in ifadesi alındı”, *Vatan*, 15.01.1954.
- “Nihat Erim’in İzmit’te Hitabesi”, *Cumhuriyet*, 14.07.1946.
- “Nihat Erim’in İzmit’teki Nutku”, *Ulus*, 26.12.1949.
- “Nihat Erim’in Kandıra’daki demeci”, *Akşam*, 20.03.1954.
- “Nihat Erim’in Kandıra’daki konuşması”, *Ulus*, 25.08.1953.
- “Nihat Erim’in kanun tasarısı”, *Son Havadis*, 29.12.1961.
- “Nihat Erim’in Kayseri’deki nutku”, *Ulus*, 16.01.1950.
- “Nihat Erim’in seçim tasarısı hakkında izahatı”, *Ulus*, 18.12.1949.
- “Nihat Erim’in teklifi CHP’yi ürküttü”, *Akşam*, 31.01.1962.
- “Nihat Erim’in Ulus’taki makalesi”, *Vatan*, 05.12.1947.
- “Nihat Erim’in verdiği cevap”, *Yeni Ulus*, 06.05.1954.
- “Nihat Erim’in yeni nutku”, *Ulus*, 15.07.1949.
- “Nihat Erim’in yerinde cevabı”, *Ulus*, 09.07.1949.
- “Nihat Erim”, *Akşam*, 18.02.1957.
- “Nihat Erim”, *Akşam*, 05.07.1950.
- “Nixon Erim’i övdü”, *Akşam*, 01.07.1971.
- “Nixon: Türkiye için her şeyi yaparız”, *Milliyet*, 23.03.1972.
- “Notamızın Metni Neşredildi”, *Cumhuriyet*, 24.08.1946
- “Nutuktan Alınacak Dersler”, *Ulus*, 03.11.1946.
- “Olay çok sert tepki ile karşılandı”, *Cumhuriyet*, 24.05.1971.
- “Olayların Ardındaki Gerçek: Devlet Yürür”, *Cumhuriyet*, 18.04.1972.
- “Olçay B. Milletlerde Kıbrıs için konuştu”, *Dünya*, 08.10.1971.
- “Olçay Dışbakan yardımcısı Palamas’la görüştü”, *Milliyet*, 05.06.1971.
- “Olçay Palamasla anlaşmaya vardı”, *Milliyet*, 08.10.1971.
- “Olçay: Enosis üzerine cevabımız taksim olur”, *Tercüman*, 1.11.1971.
- “Olçay: Kıbrısla ilgili tehditlere tepkimiz sert olur”, *Akşam*, 25.09.1971.
- “Olçay”, *Milliyet*, 26.08.1971.
- “Onayın gecikmesi için Erim Sunay’a başvurdu”, *Akşam*, 19.03.1972.

- “Onların Demokrattığı”, *Ulus*, 27.04.1947.
- “Ordu, Anayasa değişikliği istiyor”, *Milliyet*, 07.06.1971.
- “Ordumuz Kıbrıs’ta”, *Günaydın*, 20.07.1974.
- “Orel: 12 Mart Atatürkçülüğe dönüştür”, *Milliyet*, 22.06.1971.
- “Orel: İlkokullar 4 yıl olacak, Sonra iş eğitimi görülecek”, *Milliyet*, 14.04.1971.
- “Orel: İmam hatip okulları liseden başlayacak”, *Milliyet*, 11.08.1971.
- “Orel: Önce özel okullar sorunu üzerine çalışıyoruz”, *Milliyet*, 30.04.1971.
- “Orel: Türk eğitim hayatı bütün olarak hasta”, *Dünya*, 22.06.1971.
- “Org. Batur: Reformlar dejenere edilemeyecektir”, *Akşam*, 28.09.1971.
- “Org. Gürlerin demeci”, *Akşam*, 29.09.1971.
- “Orgeneral Batur: Reformlar mutlaka yapılacaktır”, *Tercüman*, 28.09.1971.
- “Orgeneral Eken vuruldu”, *Akşam*, 05.05.1972.
- “Ortak bildiri açıklandı”, *Cumhuriyet*, 07.11.1964.
- “Ortanın solu CHP’ni böldü”, *Son Havadis*, 11.08.1965.
- “Ortanın solu CHP’nin yönetim kurulunu ele geçirdi”, *Tercüman*, 25.10.1966.
- “Ortanın Solu İle Övünürlermiş”, *Son Havadis*, 10.08.1965.
- “Ortanın solu ve CHP”, *Milliyet*, 04.09.1965.
- “Ortaya Konan Vesikalar”, *Ulus*, 02.02.1947.
- “Osman Olcay Denктаş ile görüştü”, *Milliyet*, 14.04.1971.
- “Osman Olcay Nato Konseyinde bir konuşma yaptı”, *Dünya*, 5.06.1971.
- “Oylama pazartesi gününe bırakıldı”, *Tercüman*, 17.03.1973.
- “Öğrenciler birbirlerine girdi iki kişi yaralandı”, *Dünya*, 03.04.1971.
- “Ölü sayısı yükseliyor”, *Akşam*, 24.05.1971.
- “Ön seçimler için en fazla müracaat AP’ye yapıldı”, *Tercüman*, 15.08.1965.
- “Ön tedbirler tasarısı”, *Akşam*, 29.09.1971.
- “Ön tedbirler tasarısının tümü kabul edildi”, *Dünya*, 22.10.1971.
- “Öyle Değil Mi İnönü?”, *Son Havadis*, 02.03.1971.
- “Özel okul ücretleri 4 taksitle ödenecek”, *Milliyet*, 19.05.1971.
- “Özel Okullar 9 Temmuz’dan Sonra Ayakta Tutulamaz”, *Cumhuriyet*, 25.04.1971.
- “Özel okullar tasarısı kanunlaştı”, *Cumhuriyet*, 26.08.1971;
- “Özel Yüksekokulları işi 9 Temmuz’a kadar çözümlenecek”, *Milliyet*, 23.04.1971.
- “Özürü ve Mezun”, *Son Havadis*, 19.04.1972.
- “Palamas”, *Milliyet*, 16.08.1971.
- “Para, iktidar kimdedir?”, *Zafer*, 11.07.1949.

- “Paris’te Türkiye ve Fransa arasındaki görüşmeler başladı”, *Milliyet*, 21.01.1972.
- “Parlamento Desteği”, *Tercüman*, 18.04.1972.
- “Parti başkanlığı meselesi”, *Vatan*, 17.11.1947.
- “Parti Divanından Sızan Haberler”, *Vatan*, 20.01.1947.
- “Parti grubu bu sabah da bu işi görüştü”, *Akşam*, 28.05.1948.
- “Parti Grubunda”, *Ulus*, 11.08.1945.
- “Parti grupları bu gün toplanacak ve program Pazartesi görüşülecek”, *Tercüman*, 03.04.1971.
- “Parti Grupları”, *Dünya*, 22.10.1965.
- “Parti kuracaklar mı?”, *Cumhuriyet*, 09.12.1962.
- “Parti kurma haberleri uydurmadır”, *Halkçı*, 17.03.1955.
- “Parti liderleri ne dedi”, *Dünya*, 20.03.1971.
- “Partiden ihracı istenen 4 şahıs bugün Divanda hesap verecek”, *Hürriyet*, 08.12.1962.
- “Partiler adaylarını seçti”, *Milliyet*, 16.09.1961.
- “Partiler anayasa değişikliği konusunda hükümetle aynı görüşte”, *Dünya*, 23.04.1971.
- “Partiler anayasa değişikliği üzerine çalışmaya başladılar”, *Akşam*, 07.06.1971.
- “Partiler Arasında Hava Tekrar Bulutlanıyor”, *Cumhuriyet*, 16.01.1947.
- “Partilerde faaliyet hızlandı”, *Milliyet*, 26.09.1957.
- “Partilerde lider krizi”, *Tercüman*, 03.03.1962.
- “Partilerin aday yoklamaları dün bütün yurttta yapıldı”, *Yeni Ulus*, 29.03.1954.
- “Partimiz ve Kurultayımız”, *Ulus*, 01.07.1950.
- “Partimiz ve Kurultayımız”, *Ulus*, 30.06.1950.
- “Partizan İdarenin Zararları”, *Ulus*, 27.02.1953.
- “Peker meselesi gittikçe ciddi mahiyet alıyor”, *Cumhuriyet*, 06.12.194.
- “Peker’in Başbakanlıktan istifasının iç yüzü”, *Cumhuriyet*, 04.12.1947.
- “Peker’in iç siyasetine dair Ulus’un yeni ifşaatı”, *Akşam*, 05.12.1947.
- “Pekin Bingöl depremi için 10 milyon lira bağışta bulundu”, *Milliyet*, 29.05.1971.
- “Pembe kitap dün neşredildi”, *Cumhuriyet*, 10.05.1949.
- “Petrol İmtiyazı”, *Yeni Ulus*, 31.01.1954.
- “Petrol kanunu için dünkü görüşmeler”, *Cumhuriyet*, 06.03.1954.
- “Petrol tasarısı kanunlaştı”, *Son Havadis*, 07.03.1954.
- “Petrol tasarısı kanunlaştı”, *Son Havadis*, 07.03.1954.
- “Petrolde Devlet Hissesi”, *Yeni Ulus*, 02.02.1954.
- “Podgorny Geldi”, *Akşam*, 12.04.1972.
- “Podgorny, Başbakan’a Gelin el ele verelim dedi”, *Akşam*, 18.04.1972.

- “Polise ateş açan öğrenciler bir simitçiyi öldürdü”, *Tercüman*, 26.03.1971.
- “Politika hayatımız dönüm noktasında”, *Akşam*, 25.10.1953.
- “Politikasız Üniversite”, *Vatan*, 23.07.1953.
- “Porsuk Barajı”, *Ulus*, 03.10.1948.
- “Prensipler Çiğnenmeden”, *Ulus*, 22.07.1951.
- “Prensiplerin Ehemmiyeti”, *Ulus*, 17.07.1951.
- “Prensipsiz Politikacılar”, *Yeni Ulus*, 05.03.1954.
- “Prof. Ali Fuad Başgil Fikirlerini anlatıyor”, *Vatan*, 27.07.1947.
- “Prof. Nihat Erim dün akşam Kıbrıs’tan şehrimize döndü”, *Tercüman*, 21.08.1959.
- “Prof. Nihat Erim Gürsel’le görüşüp MP’ye girmiş”, *Hürriyet*, 05.07.1961.
- “Prof. Nihat Erim ile bir konuşma”, *Vatan*, 22.10.1947;
- “Prof. Nihat Erim İzahat Veriyor”, *Ulus*, 23.10.1946.
- “Prof. Nihat Erim Türkiye’ye Dair Konferans Verdi”, *Ulus*, 20.04.1946.
- “Prof. Nihat Erim’in anketimize cevabı”, *Vatan*, 05.08.1947.
- “Prof. Nihat Erim’in Cenevre temasları”, *Dünya*, 16.08.1964.
- “Prof. Nihat Erim’in konuşması”, *Akşam*, 25.01.1948.
- “Prof. Nihat Erim’in konuşması”, *Ulus*, 29.01.1948.
- “Prof. Nihat Erim’in New-Yor Times’deki makalesi”, *Tercüman*, 13.02.1957.
- “Prof. Nihat Erim’in New-York’ta verdiği beyanat”, *Tercüman*, 08.02.1957.
- “Profesör Nihat Erim teklifini savunuyor”, *Hürriyet*, 18.10.1962.
- “Profesörler artık günlük siyasetle uğraşamayacaklar”, *Hürriyet*, 22.07.1953.
- “Profesörler hakkında bir tasarı”, *Dünya*, 18.07.1953.
- “Profesörler hakkındaki tasarı M. Eğitim Komisyonunda geçti”, *Ulus*, 19.07.1953.
- “Profesörlere ait kanun tasarısı görüşülemedi”, *Dünya*, 21.07.1953.
- “Programa dair CHP’nin görüşleri”, *Ulus*, 01.06.1950.
- “Protokol için görüşme yarın başlıyor”, *Cumhuriyet*, 17.01.1974.
- “Radyo Meselesi”, *Ulus*, 25.02.1953.
- “Radyo ve Televizyonun Önemi”, *Ulus*, 14.08.1952.
- “Radyoevi önünde dünkü hadiseler”, *Cumhuriyet*, 12.04.1950.
- “Recep Peker dün akşam Ankara’ya hareket etti”, *Vatan*, 14.08.1947.
- “Recep Peker Kabinesi”, *Cumhuriyet*, 07.08.1946
- “Recep Peker nihayet istifa etti”, *Vatan*, 10.09.1947.
- “Recep Peker sağlık durumu dolayısıyla istifa etti”, *Ulus*, 10.09.1947.
- “Recep Peker Ulus’taki neşriyata cevap verdi”, *Cumhuriyet*, 20.12.1947.

- “Recep Peker’in Demeci”, *Ulus*, 29.08.1947.
- “Refik Koraltan Partiden Çıkarıldı”, *Cumhuriyet*, 28.11.1945.
- “Reform tasarıları meclise veriliyor”, *Cumhuriyet*, 25.09.1971.
- “Rejim Cephesi”, *Yeni Ulus*, 16.03.1954.
- “Rejimin yönünü AP’nin davranışı tayin edecek”, *Hürriyet*, 04.10.1971.
- “Resmi görüşmeler Çankaya’da başladı”, *Akşam*, 13.04.1972.
- “Resmi görüşmeler Çankaya’da başladı”, *Tercüman*, 13.04.1972.
- “Resmi İlan Meselesi”, *Ulus*, 23.02.1953.
- “Robert Koleji Boğaziçi Üniversitesi oluyor”, *Milliyet*, 31.05.1971.
- “Ruhban okulunun sessiz bekleyişi”, *Cumhuriyet*, 10.05.1994.
- “Rum askerinin vurduğu çoban tehlikeyi atlattı”, *Hürriyet*, 25.07.1971.
- “Rumlar bir Türk’ü vurdu hava gergin”, *Akşam*, 24.07.1971.
- “Rus Notasının Metni Yayıldı”, *Ulus*, 14.08.1946.
- “Ruslara Cevabımızı Verdik”, *Cumhuriyet*, 23.08.1946.
- “S. Evren’in Kıbrıs önergesi görüşüldü”, *Dünya*, 12.03.1964.
- “Sadak bu gün Acheson ile görüşüyor”, *Cumhuriyet*, 12.04.1949.
- “Sadettin Güven öldü”, *Cumhuriyet*, 24.11.1999.
- “Sadi Koçaş’ın Sivas’taki konuşmaları tenkid ediliyor”, *Dünya*, 06.09.1971.
- “Sadi Koçaş”, *Akşam*, 05.06.1971.
- “Sağ koalisyon kurma eğilimi ağırlık kazandı”, *Cumhuriyet*, 26.12.1973.
- “Saldırganların yüz şekilleri belirlendi”, *Milliyet*, 21.07.1980.
- “San Francisco Konferansı 20 Haziran’da Sona Eriyor”, *Ulus*, 14 Haziran 1945.
- “San Francisco Konferansı”, *Akşam*, 27 Mart 1945.
- “San Francisco’da”, *Ulus*, 03.05.1945
- “San Francisco’ya Gidecek Heyetimiz Belli Oldu”, *Ulus*, 25.03.1945.
- “San Francisco’ya Giden Heyetimiz Adana’dan Geçti”, *Ulus*, 07.04.1945.
- “San Fransisko’da”, *Vatan*, 08.05.1945.
- “Satır: CHP içinde mücadele edeceğiz”, *Akşam*, 18.05.1972.
- “Savcıların Durumu”, *Ulus*, 29.07.1953.
- “Sayın Başbakan’ın Beyanatı Hakkında”, *Ulus*, 30.07.1950.
- “Sayın İnönü’nün Nutku”, *Yeni Ulus*, 27.02.1954.
- “SDDF, Dev-Genç, Ülkü ve Doğu Kültür Ocakları kapatıldı”, *Dünya*, 29.04.1971.
- “Seçim bölgesinde DP’nin hezimetini”, *Ulus*, 31.08.1951.
- “Seçim Etrafında”, *Vatan*, 11.06.1945.

- “Seçim İşlerini Takip İçin”, *Ulus*, 14.06.1945.
- “Seçim Kampanyası Henüz Başlamadı”, *Ulus*, 14.08.1953.
- “Seçim kanuna dair Nihat Erim’in beyanatı”, *Vatan*, 18.12.1949.
- “Seçim Kanunu 43. Maddeye kadar müzakere edildi”, *Akşam*, 09.02.1950
- “Seçim kanunu hakkında”, *Ulus*, 23.09.1949.
- “Seçim kanunu komisyonunda”, *Vatan*, 11.01.1950.
- “Seçim kanunu müzakere ediliyor”, *Zafer*, 08.02.1950.
- “Seçim kanunu tadilatı dün mecliste kabul edildi”, *Cumhuriyet*, 18.02.1954.
- “Seçim kanunu tasarısı hakkında D. Partinin görüşü”, *Vatan*, 23.12.1949.
- “Seçim kanunu tasarısı ilmi heyete verildi”, *Hürriyet*, 20.09.1949.
- “Seçim kanunu üzerinde tetkiklere başlanıyor”, *Ulus*, 11.02.1949;
- “Seçim Kanunu Üzerine”, *Yeni Ulus*, 16.02.1954.
- “Seçim Kanunu”, *Akşam*, 24.12.1949.
- “Seçim kanunu”, *Akşam*, 28.06.1949.
- “Seçim Kanunu”, *Vatan*, 25.12.1949.
- “Seçim komisyonu çalışmalarını bitirdi”, *Vatan*, 29.01.1950.
- “Seçim komisyonunda dün 7 saat süren müzakereler”, *Cumhuriyet*, 24.01.1950.
- “Seçim Komisyonunda Nihat Erim’in bir açıklaması”, *Ulus*, 11.01.1950.
- “Seçim Mücadelesi”, *Ulus*, 12.08.1951
- “Seçim Neyi Halledecek?”, *Ulus*, 15.10.1952.
- “Seçim propagandaları dün akşam sona erdi”, *Cumhuriyet*, 11.05.1950.
- “Seçim Sükunet İçinde Yapıldı”, *Ulus*, 22.07.1946.
- “Seçim tasarısı komisyonu”, *Cumhuriyet*, 20.09.1949.
- “Seçim tasarısı”, *Akşam*, 20.09.1949.
- “Seçim tasarısı”, *Akşam*, 23.11.1949.
- “Seçim tasarısını inceleyen ilmi komisyon dün toplandı”, *Zafer*, 20.09.1949.
- “Seçim tasarısını tetkik eden ilmi heyet”, *Akşam*, 23.09.1949.
- “Seçimi büyük ve ezici farkla DP’nin kazandığı tahakkuk etti”, *Cumhuriyet*, 03.05.1954.
- “Seçimlerde muhalefet partileri arasında işbirliği söylentileri”, *Yeni Ulus*, 04.03.1954.
- “Seçimleri Bunlar Mı İdare Edecek?”, *Zafer*, 18.07.1949.
- “Sekiz senelik hasta”, *Türk Sesi*, 08.05.1954.
- “Senato idamları onayladı”, *Akşam*, 03.05.1972.
- “Senato komisyonu da idamları onayladı”, *Akşam*, 14.03.1972.
- “Senato ve Meclis başkanlıkları seçiminde AP ile YTP birleşiyor”, *Dünya*, 26.10.1961.

- “Senato ve Meclis başkanlıkları seçiminde dün de bir netice alınamadı”, *Dünya*, 28.10.1961.
- “Senato ve Meclis reisleri seçilemedi”, *Hürriyet*, 28.10.1961.
- “Senatör ve milletvekillerinin listesi”, *Dünya*, 22.10.1961.
- “Serbest bırakıldılar”, *Akşam*, 05.05.1972.
- “Serbest Seçimin Uyandırdığı Alaka”, *Vatan*, 09.06.1945.
- “Sert tartışmalar”, *Ulus*, 23.02.1949.
- “Sessiz bir ev”, *Hürriyet*, 25.07.1980.
- “Sıkıyönetim 2 ay daha uzatıldı”, *Akşam*, 26.03.1972.
- “Sıkıyönetim 6 ay daha uzatıldı”, *Cumhuriyet*, 05.12.1946.
- “Sıkıyönetim bölgelerinde dün yeniden tutuklamalar oldu”, *Dünya*, 30.04.1971.
- “Sıkıyönetim idaresi kaldırılacak”, *Ulus*, 10.12.1947.
- “Sıkıyönetim iki ay daha uzatıldı”, *Tercüman*, 26.03.1972.
- “Sıkıyönetim komutanlığının 22 nolu bildirisini”, *Dünya*, 23.05.1971.
- “Silahlı beş kişi Mete Has’ı evinden kaçırdı”, *Dünya*, 06.04.1971.
- “Silahsızlanma Hakkında İngiltere’nin Görüşü”, *Cumhuriyet*, 22.11.1946.
- “Sirmen Meclis Başkanlığına seçildi”, *Dünya*, 02.11.1961.
- “Sistemin Güzelliği Meydandadır”, *Ulus*, 14.11.1946.
- “Sistemin Güzelliği Meydandadır”, *Ulus*, 14.11.1946.
- “Sivas Kongresi’nin 52. Yılı”, *Akşam*, 05.09.1971.
- “Sivas ve İzmit Namzetleri”, *Akşam*, 16.06.1945.
- “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 4”, *Akşam*, 24.03.1950.
- “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 5”, *Akşam*, 25.03.1950.
- “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 6”, *Akşam*, 26.03.1950.
- “Siyaset Adamlarımızın Hususi Hayatları: 7”, *Akşam*, 27.03.1950.
- “Siyasi Emniyet Meselesi”, *Ulus*, 07.10.1952.
- “Siyasi faaliyet Anadolu’ya kaydı”, *Dünya*, 27.09.1961.
- “Solcu profesör, yazar ve sendikacılar tutuklanıyor”, *Dünya*, 19.05.1971.
- “Son Olaylar Karşısında”, *Ulus*, 13.07.1953.
- “Son tavassutun geniş ve şamil olduğu belirtiliyor”, *Cumhuriyet*, 30.12.1946.
- “Sopa, Bıçakla Serbes Seçim Yapılamaz”, *Ulus*, 12.10.1952.
- “Sovyet İstekleri”, *Akşam*, 29.06.1945.
- “Sovyet Notası Karşısında”, *Ulus*, 14.08.1946.
- “Sovyetlerin Yeni Notası 1”, *Ulus*, 1.10.1946.
- “Sovyetlerin Yeni Notası 2”, *Ulus*, 3.10.1946.

- “Söyleyecek Bir Şey Bulmak Çok Güç”, *Ulus*, 15.12.1953.
- “Sözcüler dün Nihat Erim’i tenkit ettiler”, *Dünya*, 09.09.1964.
- “Stenli üç kişi banka soydu”, *Akşam*, 20.04.1971.
- “Suaviter in Modo...”, *Ulus*, 30.12.1952.
- “Sulama işleri için yeni esaslar”, *Ulus*, 07.10.1948.
- “Sular Yavaş Yavaş Durulmaktadır”, *Ulus*, 03.02.1946.
- “Sunay Amerikan Başkan yardımcısını kabul etti”, *Son Havadis*, 13.10.1971.
- “Sunay bu sabah Amerika’ya hareket ediyor”, *Hürriyet*, 02.04.1967.
- “Sunay dün yurda döndü”, *Dünya*, 07.12.1966.
- “Sunay şartsız destek istedi”, *Tercüman*, 20.03.1971.
- “Sunay üç idamı onayladı”, *Akşam*, 24.03.1972.
- “Sunay, dün Tunus’a gitti”, *Tercüman*, 02.12.1966.
- “Sunay, İnönü, Bozbeyli ve Feyzioğlu ile son durumu görüştü”, *Tercüman*, 29.10.1971.
- “Sunay, Memduh Tağmaç ve kuvvet komutanları Çankaya’da 3 saat süren toplantı yaptılar”, *Dünya*, 05.12.1971.
- “Sunay, Nihat Erim’i Senatör tayin etti”, *Son Havadis*, 15.10.1971.
- “Sunay, üç partinin adayı Taylan’a hayır dedi”, *Tercüman*, 27.03.1973.
- “Sunay: AP kararını şartsız düzeltmelidir”, *Tercüman*, 30.10.1971;
- “Sunay: AP şartsız olarak kararını düzeltmelidir dedi”, *Dünya*, 30.10.1971.
- “Sunay; Erim, Tağmaç ve komutanları kabul etti”, *Dünya*, 25.07.1971.
- “Sunay’ın mektubu”, *Akşam*, 08.12.1971.
- “Suni Sis Perdesini Delelim”, *Halkçı*, 11.03.1955.
- “Ş. Günaltay”, *Halkçı*, 11.06.1955.
- “Şark illerimizde beş yıllık bayındırlık planı”, *Akşam*, 01.09.1948.
- “Şaşırtmaca Gayretleri”, *Ulus*, 16.07.1953.
- “Şaşkınlık Devam Ediyor”, *Ulus*, 20.09.1946.
- “Şiddetli Tartışmalar altı saat devam etti”, *Cumhuriyet*, 19.12.1946.
- “Şimdi durup düşünme çağı”, *Son Havadis*, 28.04.1971.
- “Şu meşhur pembe kitap nihayet çıktı”, *Zafer*, 10.05.1949.
- “Taraflar ateşkes için dün anlaştilar”, *Akşam*, 11.08.1964.
- “Tarafsızlık Anlayışı”, *Dünya*, 20.04.1972.
- “Tatlı ve Kuvvetli Sözler”, *Ulus*, 25.11.1945.
- “Tebliğ üzerinde durulan noktalar”, *Vatan*, 05.01.1955.
- “Tedbirler ve Uygulama”, *Milliyet*, 23.04.1971.

- “Tedhişçiler dışarıdan besleniyor”, *Dünya*, 22.05.1971.
- “Tehditler Altında Gazetecilik”, *Yeni Ulus*, 05.02.1954.
- “Tek Dereceli Seçim Kanunu”, *Ulus*, 02.06.1946.
- “Tek Dereceli Seçim”, *Ulus*, 12.05.1946.
- “Tek Ümit”, *Yeni Ulus*, 10.02. 1954.
- “Teknik Üniversite bir hafta kapatıldı”, *Dünya*, 01.04.1971.
- “Temaslar Devam Ediyor”, *Vatan*, 22.12.1946.
- “Temsilciler Meclisi karar verecek”, *Dünya*, 03.11.1971.
- “Temyiz, H. Yalçın hakkındaki hapis kararını tasdik etti”, *Halkçı*, 30.11.1954.
- “Tenkitleri Erim cevaplandırdı”, *Dünya*, 08.09.1964.
- “Terör ancak CHP-AP ya da milli koalisyon ile önlenabilir”, *Günaydın*, 20.07.1980.
- “Terör Doruk Noktasında: Nihat Erim Öldürüldü”, *Hürriyet*, 20.07.1980.
- “Teröre Karşı Ortak Tavır Almak Günüdür”, *Hürriyet*, 21.07.1980.
- “Teröre karşı ortak”, *Hürriyet*, 21.07.1980.
- “Terörün Dünkü Hedefi Eski Başbakan Erim’ di” , *Günaydın*, 20.07.1980.
- “Terörün dünkü hedefi eski Başbakan Nihat Erim’ di”, *Günaydın*, 20.07.1980.
- “Teşkilata CHP’nin Tamimi”, *Yeni Ulus*, 05.05.1954.
- “Tevfik Rüştü Aras’ın sorulara cevabı”, *Cumhuriyet*, 09.02.1947.
- “The Economist’in Makalesi”, *Ulus*, 12.07.1951.
- “THY uçağı 61 yolcu ile Sofya’ya kaçırıldı”, *Tercüman*, 03.05.1972.
- “Toplantı elektrikli bir hava içinde geçti”, *Cumhuriyet*, 18.11.1947.
- “Toplantı gizli yapıldı”, *Dünya*, 17.03.1964.
- “Toprak reformu ön tedbirler tasarı yarın Meclis’e sunulacak”, *Akşam*, 26.09.1971.
- “Toprak reformu ön tedbirler tasarısı tenkid ediliyor”, *Dünya*, 02.10.1971.
- “Totaliter Rejime Doğru”, *Ulus*, 13.12.1953.
- “Tunç: Anayasanın sağladığı haklar kısıtlanırsa genel greve gidilir”, *Akşam*, 28.04.1971.
- “Türk Amerikan Dostluğu İçin Meclis’te Tezahürat”, *Cumhuriyet*, 09.05.1946.
- “Türk Amerikan İlişkilerinde Yeni Dönem”, *Milliyet*, 25.03.1972.
- “Türk askeri Kıbrıs’ta”, *Tercüman*, 17.08.1960.
- “Türk Demokrasisi Bu gün İmtihan Veriyor”, *Cumhuriyet*, 21.07.1946.
- “Türk Irak Anlaşması Dün İmzalandı”, *Akşam*, 30.03.1946.
- “Türk jetleri Kıbrıs’ı bombaladı”, *Tercüman*, 08.08.1964.
- “Türk Milletinin Varlığı İle Oynanamaz”, *Ulus*, 18.12.1946.
- “Türk Murahhas Heyeti Dün Hareket Etti”, *Vatan*, 06.04.1945.

- “Türk Notası Hakkındaki Tahminler”, *Ulus*, 13.10.1946.
- “Türk Yunan Dostluğu”, *Ulus*, 16.11.1946.
- “Türk-Amerikan ortak bildirisi yayınlandı”, *Akşam*, 24.03.1972.
- “Türk-Fransız resmi görüşmeleri başladı”, *Dünya*, 21.01.1972.
- “Türk-İrak Anlaşması”, *Vatan*, 28.03.1946.
- “Türk-İngiliz görüşmeleri yapılıyor”, *Dünya*, 28.06.1964.
- “Türkiye de Atlantik Paktına iştirak edecek”, *Cumhuriyet*, 03.08.1950.
- “Türkiye –Fransa ortak bildirisi”, *Dünya*, 23.01.1972.
- “Türkiye ile Yunanistan anlaşmaya vardı”, *Akşam*, 12.02.1959.
- “Türkiye Üzerinde Düşünme Saati”, *Hürriyet*, 20.07.1980.
- “Türkiye ve Emniyet Sistemi”, *Ulus*, 23.09.1951.
- “Türkiye’nin kahraman Silahlı Kuvvetlerimiz tarafından idaresinin ikinci günündeyiz”,
Cumhuriyet, 28.05.1960.
- “Türkiye’ye Müşterek Üsler de Teklif Edilmiş”, *Vatan*, 29.06.1945.
- “Türlere bir karış toprak bile vermem dedi”, *Tercüman*, 26.08.1964.
- “Türk-Sovyet görüşmeleri tamamlandı”, *Tercüman*, 14.04.1972.
- “Türk-Sovyet Ortak Bildirisi dün yayınlandı”, *Akşam*, 18.04.1972.
- “Türk-Sovyet Ortak bildirisi yayınlandı”, *Dünya*, 18.04.1972.
- “TV ve Metro için anlaşma oldu”, *Milliyet*, 22.01.1972.
- “Ulus bu gün çıkıyor”, *Dünya*, 10.06.1955.
- “Ulus çıkmayacak”, *Akşam*, 28.05.1954.
- “Ulus Gazetesi”, *Yeni Ulus*, 12.05.1954.
- “Ulus, Demokratlara hücumunu bu sabah yeni bir makale ile devam etti”, *Akşam*, 17.12.1947.
- “Ulus’da tasfiye”, *Vatan*, 05.11.1947.
- “Ulus’ın ifşaatı”, *Vatan*, 04.12.1947.
- “Ulus’un ifşaatı umumi alakayı çekiyor”, *Akşam*, 06.12.1947.
- “Ulus’un Peker’e devamlı hücumu”, *Vatan*, 06.12.1947.
- “Ulus’un son ifşaatı ve Demokrat Parti”, *Vatan*, 07.12.1947.
- “Ulusun son ifşaatı ve DP”, *Vatan*, 07.12.1947.
- “Umumi bir devlet planı yapılması kararlaştı”, *Cumhuriyet*, 31.01.1949.
- “Uşak Seçimlerini CHP Kazandı”, *Ulus*, 17.11.1953.
- “Uzağı Görmek”, *Ulus*, 06.12.1946.
- “Üç bakan dün belli oldu”, *Dünya*, 12.12.1964.
- “Üç Bakan dün Hakkari’ye gitti”, *Ulus*, 29.08.1948.

- “Üç Bakan Hakkari’de”, *Ulus*, 30 .08.1948;
- “Üç idam hükmü yürürlüğe girdi”, *Tercüman*, 26.03.1972.
- “Üç masum İngilizî öldüren şakiler ölü ele geçtiler”, *Hürriyet*, 31.03.1972.
- “Üç muhalefet partisinin müşterek tebliği”, *Cumhuriyet*, 05.09.1957.
- “Üç parti Nihat Erim’i destekliyor”, *Son Havadis*, 21.06.1962.
- “Üç partinin dünkü Kocaeli toplantıları”, *Vatan*, 08.05.1950.
- “Üçlerden Beklediğimiz”, *Ulus*, 14.12.1945.
- “Üniversitede Söylenen Bir Nutuk”, *Ulus*, 10.01.1953.
- “Üniversitelerimiz”, *Ulus*, 12.06.1946.
- “Ünye’de üç İngiliz kaçırıldı”, *Akşam*, 28.03.1972.
- “Ürgüplü Başbakan oldu”, *Cumhuriyet*, 17.02.1965.
- “Ürgüplü senato başkanı seçildi”, *Milliyet*, 29.10.1961.
- “Vaadesi geldiğinde ödenecek bir sened”, *Cumhuriyet*, 26.01.1948.
- “Vahim Hata”, *Ulus*, 27.07.1951.
- “Vallace Meselesi”, *Ulus*, 19.09.1946.
- “Var Mı Yok Mu?”, *Ulus*, 20.01.1950.
- “Vasilik Sistemi”, *Ulus*, 29.01.1946.
- “Vatandaşın Sualleri”, *Ulus*, 2.08.1951.
- “Vazife”, *Yeni Ulus*, 05.05.1954.
- “Vazifeler Tek Taraflı Değil Karşılıklıdır”, *Ulus*, 22.12.1946.
- “Vazifeye Devam”, *Yeni Ulus*, 16.12.1953.
- “Ve Demirel Ecevit’ten yardım istedi”, *Dünya*, 22.07.1980.
- “Veto Yetkisi Kaldırılabilir Mi”, *Ulus*, 19.11.1946;
- “Ya Anlaşamazlarsa?”, *Ulus*, 11.11.1945.
- “Ya anlaşma sağlanacak ya da istifa edeceğim”, *Dünya*, 19.10.1971.
- “Ya Bu Deveyi Gütmeli, Ya...”, *Ulus*, 30.12.1946.
- “Yabancı sermaye için kabul edilen kanun çıktı”, *Cumhuriyet*, 19.01.1954.
- “Yabancı sermaye tasarısı”, *Cumhuriyet*, 12.01.1954.
- “Yabancı Sermaye”, *Yeni Ulus*, 14.01.1954.
- “Yabancı sermayeyi teşvik kanunu dün kabul edildi”, *Cumhuriyet*, 02.08.1951.
- “Yabancılardan Faydalanma İşî”, *Yeni Ulus*, 27.01.1954.
- “Yaka Arkasındaki Rozet”, *Dünya*, 23.12.1971.
- “Yalnız Huzur!”, *Dünya*, 28.04.1971.
- “Yanımda beyin takımı yer alacak”, *Akşam*, 24.03.1971.

- “Yankıları Devam Eden Demeç”, *Ulus*, 27.02.1946.
- “Yapıcı Tenkid”, *Ulus*, 06.01.1953.
- “Yapılan haksız neşriyata cevap”, *Ulus*, 17.11.1950.
- “Yapılması Gereken”, *Dünya*, 19.04.1972.
- “Yarı Diktatörlükten Kurtulmak İçin”, *Yeni Ulus*, 14.03.1954.
- “Yarım Kalan Teşebbüs”, *Yeni Ulus*, 10.03.1954.
- “Yedinci Kurultay’dan intibalar”, *Vatan*, 18.11.1947.
- “Yeni bakanlar dün belli oldu”, *Tercüman*, 26.12.1963.
- “Yeni Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanı onayından sonra dün açıklandı”, *Dünya*, 12.12.1971.
- “Yeni Başkan Korutürk”, *Tercüman*, 07.04.1973.
- “Yeni bir devrin müjdeleri”, *Vatan*, 01.08.1948.
- “Yeni Bir Hukuk Nizamı Hakkında”, *Ulus*, 25.11.1950.
- “Yeni bir muhalefet partisi mi kurulacak?”, *Halkçı*, 27.05.1955.
- “Yeni bir parti için teşebbüse geçilmiş”, *Akşam*, 29.07.1955.
- “Yeni Bir Ümit”, *Ulus*, 18.11.1945.
- “Yeni CHP divanı”, *Vatan*, 4.07.1950; “Dün gece geç vakit”, *Ulus*, 04.07.1950.
- “Yeni Devir, Yeni Mesuliyet”, *Ulus*, 17.06.1950.
- “Yeni Gelişmeler Karşısında”, *Ulus*, 21.09.1946.
- “Yeni kabine açıklandı”, *Son Havadis*, 12.12.1971.
- “Yeni Kabine Dün Akşam İşe Başladı”, *Cumhuriyet*, 11.06.1948.
- “Yeni kabine işbaşı yaptı”, *Hürriyet*, 27.03.1971.
- “Yeni Kabine ve Dış Politikamız”, *Ulus*, 07.08.1946.
- “Yeni parti kurulacağı rivayetleri henüz teeyüd etmedi”, *Akşam*, 01.01.1948.
- “Yeni seçim kanunu çalışmaları”, *Vatan*, 01.07.1949.
- “Yeni seçim kanunu lahiyasının esasları”, *Vatan*, 12.08.1949.
- “Yeni seçim kanunu layihası hazırlandı”, *Akşam*, 12.08.1949.
- “Yeni seçim kanunu layihasının esasları”, *Vatan*, 12.08.1949.
- “Yeni seçim kanunu tasarısının tetkiki”, *Cumhuriyet*, 12.08.1949.
- “Yeni seçim kanunu ve muhalifler”, *Cumhuriyet*, 19.09.1949.
- “Yeni seçim kanunu”, *Akşam*, 17.02.1950.
- “Yeni seçim tasarısı mecliste”, *Hürriyet*, 17.12.1949.
- “Yeni seçim tasarısını inceleyecek heyet seçildi”, *Akşam*, 2.07.1949.
- “Yeni Ulus CHP’nin resmi organı değildir”, *Yeni Ulus*, 14.02.1954.
- “Yeni Ulus vazife başındadır”, *Yeni Ulus*, 16.12.1953.

- “Yeni yol programı”, *Ulus*, 28.09.1948;
- “Yeni yollar kanun tasarısı hazırlanıyor”, *Ulus*, 18.08.1948.
- “Yetki kanunu maddesi senatoda tartışıldı”, *Dünya*, 21.09.1971.
- “Yoklamalarda hiçbir yolsuzluk yoktur”, *Yeni Ulus*, 03.04.1954.
- “Yol Davamız”, *Hürriyet*, 23.11.1948.
- “Yol inşaatında yeni hamleler”, *Ulus*, 28.08.1948.
- “Yol işlerimiz”, *Vatan*, 25.07.1948.
- “Yol ve su işlerimiz”, *Akşam*, 2.10.1948.
- “Yol”, *Cumhuriyet*, 27.11.1948.
- “Yolla yurdu kalkındırma”, *Ulus*, 18.09.1948.
- “Yolumuzdan Dönmeyeceğiz”, *Ulus*, 18.05.1946.
- “Yorumlar Devam Ederken”, *Ulus*, 03.02.1947.
- “Yunan alayı darbe yaptı”, *Dünya*, 16.07.1974;
- “Yunan Basını: Türkiye’de durum böyle süremez”, *Milliyet*, 21.07.1980.
- “Yunan”, *Hürriyet*, 20.07.1980.
- “Yunan”, *Hürriyet*, 20.07.1980.
- “Yunanistan’ın Kanayan Yarası”, *Ulus*, 21.11.1946;
- “Yunanlılar 6 ay beklemeden sınır dışı edilmeli”, *Dünya*, 06.05.1964.
- “Yurdun Manevi Huzuru”, *Ulus*, 07.08.1953.
- “Yükleneceğimiz Mesuliyetler”, *Ulus*, 30.09.1951.
- “Yüreği Ferahlatan Dostluklar”, *Ulus*, 05.04.1947.
- “Yüsek Seçim Kurulu ihdası”, *Vatan*, 24.01.1950.
- “Yüzlerce kişi göz altında”, *Hürriyet*, 19.05.1971.
- “Zavallı Türkiye”, *Akşam*, 25.04.1971.
- “Zihniyetler Arasındaki Farklar”, *Ulus*, 12.03.1947.
- “Zincirin Eksik Kalan Tek Halkası”, *Ulus*, 18.08.1946.
- “Zincirli Basın: Radyoda Sansür”, *Yeni Ulus*, 23.02.1954.
- “Zincirli Basın: Yalan Haber”, *Yeni Ulus*, 22.02.1954.
- “Zincirli Basın: Yeni Tasarı”, *Yeni Ulus*, 21.02.1954.
- “Ziraat odaları birliği toprak reformunu eleştirdi”, *Son Havadis*, 30.09.1971.
- “Zorlu ve Birgi New York’a gitti”, *Son Havadis*, 06.02.1957.

Görüşmeler

Önalp, A. (24 Ekim 2015). Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme. Akın Önalp'ın evi, İstanbul.

Önalp, A. I. (24 Ekim 2015). Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme. Akın Önalp'ın evi, İstanbul.

Önalp, A. ve Önalp, A. I. (24 Ekim 2015). Nihat Erim'in hayatı üzerine yapılan görüşme. Akın Önalp'ın evi, İstanbul.

Kişisel Arşiv

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Nihat Erim'in Sicil Dosyası, Tasnife Girmemiş Evrak.

Erim Ailesi'nin Özel Arşivi, Tasnife Girmemiş Özel Evrak. Büyük Baba Asım Efendi'nin Nihat Erim'e yazdığı 9 Ağustos 1925 Tarihli Mektup.

İnternet Kaynakları

“Aşık Mahzuni Şerif”,. <http://www.mahzuniserif.com/IPOD/-Hayati.htm>. (erişim tarihi: 30.07.2019).

“Aşık Mahzuni Şerif”,. <http://www.mahzuniserif.com/sayfa/ana.htm>. (erişim tarihi: 30.07.2019).

“Bahadır Dülger”,. https://tr.wikipedia.org/wiki/Bahad%C4%B1r_D%C3%BClger. (erişim tarihi: 28.10.2015.).

“Bülent Nuri Esen”, <http://bulentnuriesen.com/cv.htm>. (erişim tarihi: 28.10.2015).

“Cihad Baban”, . https://tr.wikipedia.org/wiki/Cihad_Baban. (erişim tarihi: 28.10.2015).

“Munis Faik Ozansoy”,. https://tr.wikipedia.org/wiki/Munis_Faik_Ozansoy. (erişim tarihi: 28.10.2015).

“Ragıp Sarıca”,. https://tr.wikipedia.org/wiki/Rag%C4%B1p_Sar%C4%B1ca. (erişim tarihi: 28.10.2015).

Ek 1- Nihat Erim'in 30 Mayıs 1946 Tarihinde Ulus Gazetesi'nde Yayımlanan "Demokrasi Gaye Midir Vasıta Mıdır?" İsimli Başmakalesi.

Perşembe
30
MAYIS
1946
5 Kurus

C.H.P. ULUS MEKRESİ
Çakır Cadde Adına
İzmir adını ULUS Adına

Bayraktarlık 1212
Yeni İktisat 1002
Yeni İktisat 1002
Yeni İktisat 1002
Yeni İktisat 1002
Yeni İktisat 1002

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR

Tüccar ve yurt severlere
Türkiye Kılavuzu
İhtimal il okuluna ve fakir öğrencilere ihtimal tane bedel ederiz, yurda nakit bulur edim nakit buluruz.

Erzurum Halkevinde Milî Şefimizin bir nitabeleri

Erzurum'un, memleketimizin en mamur, en zengin köşelerinden biri olması, bizim en aziz emelimizdir

Erzurum, 29 a.s. - 22 Mayıs paratör...
Erzurum, 29 a.s. - 22 Mayıs paratör...
Erzurum, 29 a.s. - 22 Mayıs paratör...

Secimler

İstanbul'da C.H.P. adayları kazandı

İzmir Valisi iddialara cevap olarak seçimin kanuni şekilde cereyan ettiğini tekrarladı

İzmir Valisi iddialara cevap olarak seçimin kanuni şekilde cereyan ettiğini tekrarladı

IRAK KIRALI

İskenderun'da dün törenle karşılandı

Majeste Kiral doğruca Savrona yatına geçerek Marsilya'ya hareket etti

İskenderun'da dün törenle karşılandı

Demokrasi gaye midir vasıta mıdır?

Prof. Nihat ERİM

Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...
Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...
Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...

İstanbul'da

Yeni tiyatro binasının temeli atıldı

Eski tiyatro binasının kuranın sağlık merkezi de açıldı

Yeni tiyatro binasının temeli atıldı

Fransa'ya açılan yeni kredi

İran'da

İç durumdun endişe hissediliyor

Hüseyin âlâ, Konseyde artık İran'ı temsil etmek emrini aldı

Potsdam paktı Fesh ihtimali ortaya çıkıyor

Doğu Almanya'nın iktisadi kontrolü belki de maddesiz olarak Rusya'ya bırakılacak

Potsdam paktı Fesh ihtimali ortaya çıkıyor

UNRRA heyeti ile görüşmeler

Dünkü görüşmelerden bir görüntü

UNRRA heyeti ile görüşmeler

CINAYET DAVASI

Bazı şahitler de dün dinlendi

İfadeler Boluya gönderilecek

Bazı şahitler de dün dinlendi

Demokrasi gaye midir vasıta mıdır?

Prof. Nihat ERİM

Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...
Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...
Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...

İstanbul'da

Yeni tiyatro binasının temeli atıldı

Eski tiyatro binasının kuranın sağlık merkezi de açıldı

Yeni tiyatro binasının temeli atıldı

Fransa'ya açılan yeni kredi

İran'da

İç durumdun endişe hissediliyor

Hüseyin âlâ, Konseyde artık İran'ı temsil etmek emrini aldı

Potsdam paktı Fesh ihtimali ortaya çıkıyor

Doğu Almanya'nın iktisadi kontrolü belki de maddesiz olarak Rusya'ya bırakılacak

Potsdam paktı Fesh ihtimali ortaya çıkıyor

UNRRA heyeti ile görüşmeler

Dünkü görüşmelerden bir görüntü

UNRRA heyeti ile görüşmeler

CINAYET DAVASI

Bazı şahitler de dün dinlendi

İfadeler Boluya gönderilecek

Bazı şahitler de dün dinlendi

Demokrasi gaye midir vasıta mıdır?

Prof. Nihat ERİM

Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...
Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...
Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...

İstanbul'da

Yeni tiyatro binasının temeli atıldı

Eski tiyatro binasının kuranın sağlık merkezi de açıldı

Yeni tiyatro binasının temeli atıldı

Fransa'ya açılan yeni kredi

İran'da

İç durumdun endişe hissediliyor

Hüseyin âlâ, Konseyde artık İran'ı temsil etmek emrini aldı

Potsdam paktı Fesh ihtimali ortaya çıkıyor

Doğu Almanya'nın iktisadi kontrolü belki de maddesiz olarak Rusya'ya bırakılacak

Potsdam paktı Fesh ihtimali ortaya çıkıyor

UNRRA heyeti ile görüşmeler

Dünkü görüşmelerden bir görüntü

UNRRA heyeti ile görüşmeler

CINAYET DAVASI

Bazı şahitler de dün dinlendi

İfadeler Boluya gönderilecek

Bazı şahitler de dün dinlendi

Demokrasi gaye midir vasıta mıdır?

Prof. Nihat ERİM

Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...
Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...
Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...

İstanbul'da

Yeni tiyatro binasının temeli atıldı

Eski tiyatro binasının kuranın sağlık merkezi de açıldı

Yeni tiyatro binasının temeli atıldı

Fransa'ya açılan yeni kredi

İran'da

İç durumdun endişe hissediliyor

Hüseyin âlâ, Konseyde artık İran'ı temsil etmek emrini aldı

Potsdam paktı Fesh ihtimali ortaya çıkıyor

Doğu Almanya'nın iktisadi kontrolü belki de maddesiz olarak Rusya'ya bırakılacak

Potsdam paktı Fesh ihtimali ortaya çıkıyor

UNRRA heyeti ile görüşmeler

Dünkü görüşmelerden bir görüntü

UNRRA heyeti ile görüşmeler

CINAYET DAVASI

Bazı şahitler de dün dinlendi

İfadeler Boluya gönderilecek

Bazı şahitler de dün dinlendi

Demokrasi gaye midir vasıta mıdır?

Prof. Nihat ERİM

Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...
Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...
Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...

İstanbul'da

Yeni tiyatro binasının temeli atıldı

Eski tiyatro binasının kuranın sağlık merkezi de açıldı

Yeni tiyatro binasının temeli atıldı

Fransa'ya açılan yeni kredi

İran'da

İç durumdun endişe hissediliyor

Hüseyin âlâ, Konseyde artık İran'ı temsil etmek emrini aldı

Potsdam paktı Fesh ihtimali ortaya çıkıyor

Doğu Almanya'nın iktisadi kontrolü belki de maddesiz olarak Rusya'ya bırakılacak

Potsdam paktı Fesh ihtimali ortaya çıkıyor

UNRRA heyeti ile görüşmeler

Dünkü görüşmelerden bir görüntü

UNRRA heyeti ile görüşmeler

CINAYET DAVASI

Bazı şahitler de dün dinlendi

İfadeler Boluya gönderilecek

Bazı şahitler de dün dinlendi

Demokrasi gaye midir vasıta mıdır?

Prof. Nihat ERİM

Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...
Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...
Demokrasi, insanlık tarihi boyunca...

İstanbul'da

Yeni tiyatro binasının temeli atıldı

Eski tiyatro binasının kuranın sağlık merkezi de açıldı

Yeni tiyatro binasının temeli atıldı

Fransa'ya açılan yeni kredi

İran'da

İç durumdun endişe hissediliyor

Hüseyin âlâ, Konseyde artık İran'ı temsil etmek emrini aldı

Ek 2- Nihat Erim'in Başbakan Yardımcısı Olduğunu Haber Veren Ulus Gazetesi'nin 17 Ocak 1949 Tarihli Sayısı.

PAZARTESİ 17 Ocak 1949 C.H.P. Ulus Müessesesi Cemaat Caddesi - Ankara Teferrüatı - Ankara

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR

KIZILAY İsa adedinde, milletini içtimai ruhiyle de mütemiz bir dereceye varmamış, fakat milletini de tesvikiatı temin etmesini temenni ederim.
K. ATATÜRK

B. Günaltay dün Kabinesini kurdu

Hükümete 5 yeni Bakan girdi

Kabine ilk toplantısını bu sabah yapacak

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığına B. Nihat Erim, Devlet Bakanlığına B. Nurullah Esat Sumer tayin edildi, Ekonomi ve Ticaret Bakanlıkları Birleştirilerek bu Bakanlığa B. Cemil Sait Barlas getirildi

Yeni Kabinenin tam listesi

SEMSETTİN GUNALTAY BAŞKANLIĞINDAKİ HÜKÜMET TEŞEKKUL ETMİŞ VE CUMHUR BAŞKANI TARAFINDAN TASDİK VE TERLİĞ OLUNMUŞTUR:

Başbakan	2 Sivas Milletvekili Semsettin Günaltay	Rayondalık Bakanı	2 İmir Milletvekili Sevkât Adalan
Devlet Bakanı (Başbakan Yardımcısı)	2 Kocaeli Milletvekili Nihat Erim	Ekonomi ve Ticaret Bakanı	Galatasaray Milletvekili Cemil Sait Barlas
Adalete Bakanı	2 Antalya Milletvekili Nurullah Sumer	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Maras Milletvekili Dr. Kemal Bayraktar
Milli Savunma Bakanı	2 Niğde Milletvekili Faat Sirmen	Gümrük ve Tekel Bakanı	2 Kocaeli Milletvekili Dr. Fani Şerifettin Birge
İçişleri Bakanı	2 Samsun Milletvekili Hüsni Çelebi	Tarım Bakanı	2 Sivas Milletvekili Cavit Oral
Dışişleri Bakanı	2 Zonguldak Milletvekili Enes Kırşir	Ulaştırma Bakanı	2 Sivas Milletvekili Dr. Kemal Sait Barlas
Maliye Bakanı	2 Sivas Milletvekili Necmettin Sadak	Çalışma Bakanı	2 Sivas Milletvekili Reşat Semsettin Sürer
Millî Eğitim Bakanı	2 Kocaeli Milletvekili İsmail Rıfî Akhal		
	2 Bingöl Milletvekili Tahsin Bağcıoğlu		

Hükümet programı

Mecliste Cuma günü okunacak

Yeni Kabinenin 1949 bütçesini tekrar gözden geçireceği, bazı vergi tasarılarında esaslı değişiklikler yapacağı tahmin ediliyor

İki gün süren çalışmalarından sonra yeni Başbakan B. Semsettin Günaltay, dün Kabinesini kurduğunu açıkladı. Yeni Hükümet, bugün Bakanlar Kurulu'nda toplanarak ve Büyük Millet Meclisi'ne sunacağı programı hazırlamağa başlayacaktır.

Bütçe Kanunu Tasarımını Meclisten geri alarak Bütçe Kanunu'na ekli olarak sunacağı gibi, bu tasarıların bütçe Kanununda incelenecek şekilde çıkması da mümkündür. Ocak ayı için Büyük Millet Meclisi bir ayda geçirecek bir bütçe kabul etmiştir. Eğer Hükümet, 1949 bütçesini Meclisten geri alacak olursa, gerekli

Sofya'ya zorla gönderilme

ULUS tartışmalı bir karar teklif ediyor

Yeni Kabinenin 1949 bütçesini tekrar gözden geçireceği, bazı vergi tasarılarında esaslı değişiklikler yapacağı tahmin ediliyor

İki gün süren çalışmalarından sonra yeni Başbakan B. Semsettin Günaltay, dün Kabinesini kurduğunu açıkladı. Yeni Hükümet, bugün Bakanlar Kurulu'nda toplanarak ve Büyük Millet Meclisi'ne sunacağı programı hazırlamağa başlayacaktır.

Bütçe Kanunu Tasarımını Meclisten geri alarak Bütçe Kanunu'na ekli olarak sunacağı gibi, bu tasarıların bütçe Kanununda incelenecek şekilde çıkması da mümkündür. Ocak ayı için Büyük Millet Meclisi bir ayda geçirecek bir bütçe kabul etmiştir. Eğer Hükümet, 1949 bütçesini Meclisten geri alacak olursa, gerekli

Ek 3- Nihat Erim'in Sahibi Olduğu Yeni Ulus Gazetesi'nin 16 Aralık 1953 Tarihli İlk Sayısı.

KARABURSA
16
ARALIK
1953
Yeni ULUS Gazetesi
Yeni ULUS Gazetesi
Yeni ULUS Gazetesi
Yeni ULUS Gazetesi

Yeni ULUS

Yeni ULUS Gazetesi
Yeni ULUS Gazetesi
Yeni ULUS Gazetesi

İtibar meselesi
Namık Zeki Aral
Bugün ikinci sayfamızda

ADANA MİLLİYETLERİNİN ŞUNU İYİCE İDRAK ETMELİDİR

C. H. P. Milletvekillerini Meclisten koymaya kalkışması kendisi için vahim bir had bilmezliktir

Sadece bu konuşma tarzı bile Meclise ve muhalefet milletvekillerine oy vererek onları büyük Meclise gönderen milyonlarca vatandaşın oyu ne ölçüde hürmetkar olduğunu göstermeye yeter

Milletvekillerinin Meclisten kovulması...
Milletvekillerinin Meclisten kovulması...
Milletvekillerinin Meclisten kovulması...

Yeni ULUS vazife başındadır

Dün Ulusun son sayısı 125000 den fazla basıldı

İtibar meselesi...
İtibar meselesi...
İtibar meselesi...

C.H.P. MECLİS GRUPUNDAN

Gurupumuzun bir daha Meclise dönmemesi için başbakan tarafından yapılan yersiz tahrik sözleri hiçbir bakımdan itibara layık görülmemiştir

Müşadere kanunu üzerine

Ulus gazetesi dün kapandı

Yazarlar ve işçiler, evvelki gece gazetesinin sayısını çıkardıktan sonra binayı terk ettiler

Yeni Ulusun Yaz İşleri vazife başında...
Yeni Ulusun Yaz İşleri vazife başında...
Yeni Ulusun Yaz İşleri vazife başında...

Kızacak değil acınacak adam

Hüseyin Cahit TALİCİN

Bu adam Adana Meclisi'ni...
Bu adam Adana Meclisi'ni...
Bu adam Adana Meclisi'ni...

Tezatlarda içinde

Başbakan Meclis'ten...
Başbakan Meclis'ten...
Başbakan Meclis'ten...

BİR ANKET

Bir genç diyor ki: İsterdim ki millet mallarını...
Bir genç diyor ki: İsterdim ki millet mallarını...
Bir genç diyor ki: İsterdim ki millet mallarını...

Bayar'a çekilen telgraf

İstanbul, 15 (Telefonla) —
İstanbul, 15 (Telefonla) —
İstanbul, 15 (Telefonla) —

Vazifeye devam...

Pek yakın bir zamanda (Yeni Ulus) un sahipliğine...
Pek yakın bir zamanda (Yeni Ulus) un sahipliğine...
Pek yakın bir zamanda (Yeni Ulus) un sahipliğine...

Nihat ERİM

Parlamanın vazifesi...
Parlamanın vazifesi...
Parlamanın vazifesi...

D. P. kararına İstanbul basını ateş püskürüyor

Şayet C.H.P. ni mahkemeye verselerdi suçlu sandalalarını saf saf hep bugünün D.P. liderleri dolduracak ve hesap vermeye mecbur edileceklerdi

Dünya gazetelerinde

Dünya gazetelerinde...
Dünya gazetelerinde...
Dünya gazetelerinde...

Yeni Ulusun Yaz İşleri vazife başında

Yeni Ulusun Yaz İşleri vazife başında...
Yeni Ulusun Yaz İşleri vazife başında...
Yeni Ulusun Yaz İşleri vazife başında...

İstanbul'da basın ateş püskürüyor

İstanbul'da basın ateş püskürüyor...
İstanbul'da basın ateş püskürüyor...
İstanbul'da basın ateş püskürüyor...

Şayet C.H.P. ni mahkemeye verselerdi suçlu sandalalarını saf saf hep bugünün D.P. liderleri dolduracak ve hesap vermeye mecbur edileceklerdi

Şayet C.H.P. ni mahkemeye verselerdi suçlu sandalalarını saf saf hep bugünün D.P. liderleri dolduracak ve hesap vermeye mecbur edileceklerdi

Ek 4- Nihat Erim'in Siyasetle Uğraşmasını Engellemek İçin Hükümet Tarafından Kanun Çıkartıldığını İddia Eden Ulus Gazetesi'nin 19 Temmuz 1953 Tarihli Sayısı.

Ek 7- Nihat Erim'in CHP'den 1 Yıllığına İhraç Edildiğini Haber Veren Tercüman Gazetesi'nin 10 Aralık 1962 Tarihli Sayısı.

PAZARTESİ 10 ARALIK 1962 9 NİHAZ ERİM KURUPUN

Halk'a ve olaylara Tercüman

HER SABAH DÜNYA TENDEN KURULUCU İHAZ ERİMİN İZİNİ ALIYORUZ

Arıpça Öğrenmek İsteyenlere Müjde
Dr. Hıncıpaşazade İbrahim Akay ve Yahya İbrahimler tarafından hazırlanan Türkçe İspanya ve İtalyanca MODERN ARAPÇA
Kısmi 1 cümleler
Fiyat: 10 Liras
Ünvanlı Satış Yeri: İhsanîye Kitapları, İhsan Caddesi No. 13
Tel: 13 34 90
(Tercüman: 2051)

Osman Sabri Adal CHP Haysiyet Divanından istifa etti, Gülek "Mücadelesini yaptığımız prensiplerin bir kenara atılması çok hazin,, dedi

Gülek, Erim, Doğan ihraç edildi

ANKARA (Öst) — CHP Haysiyet Divanı, dün öğleden sonra, Osman Sabri Adal'ın istifa etmesi üzerine, "Mücadelesini yaptığımız prensiplerin bir kenara atılması çok hazin,, dedi. Divan, aynı zamanda Nihat Erim, İhsan Doğan ve İhsan Doğan'ın ihraç edilmesini de kararlaştırdı. (Devamı Sa. 3, 5 & 6'da)

EDEBİYATIMIZ'da Dünküler mi Bugünküler mi daha kuvvetli? (Söz-Yi söyle ediyorlar ki)

Berk: "Edebiyatımız olduğu kanısında değilim ki...,, diyor

Abdülhak Şinasi Hisar, bir yana bırakılsın, bizim romanımız, tiyatromuz, hikayemiz olduğu pek söyleyemeyiz diyeceğiz. Ya şirimiz? Bakın bizim bir şirimiz vardır. Daha doğrusu vardır...

GAVSİ OZANSOY
Hayata başka bir açıdan bakarak Şinasi'nin hayatı ve eserleri hakkında yazdığı yazı. (Devamı Sa. 3, 5, 6 & 7'de)

İhraç müddeti bir yıl. Göle senator olduğu için hakkında yarın bir karar verilecek

ANKARA (Öst) — Göle senatör olduğu için ihraç müddeti bir yıl olarak belirlendi. Yarın bir karar verilecek. (Devamı Sa. 3, 5 & 6'da)

Yeşilaylılar kavgalı bir kongre yaptılar

Bir genç delege "Üniversiteli gençlik, sokak çocukları gibi lanse edilmek isteniyor,, dedi

YEŞİLAYLILAR — Hamamlar çöllü sigara demanından şikâyetçisi hale gelen salonda kongreyi takip eden Yeşilaylılar kavgalıydılar. (Devamı Sa. 3, 5 & 6'da)

Amerikada 9 gazete kapandı

NEW YORK (A.A.) — Amerika'da 9 gazete kapandı. (Devamı Sa. 3, 5 & 6'da)

Düsen uçağın 23 yolcusu öldü

KOLOMBİYA (A.F.Y) — Düsen uçağının 23 yolcusu öldü. (Devamı Sa. 3, 5 & 6'da)

T. I. P.'in Şişli Şubesi 5 yaralı ile dün açıldı

Partinin tutumunu beğenmeyen gençler camları kırdılar ve komünizm aleyhinde gösteriler yaptılar

Bizim toplumları bilimsel gelişen Türkiye İktisadi Partisi, dün açılan Şişli şubesi kongresinde 5 yaralıyla açıldı. (Devamı Sa. 3, 5 & 6'da)

Mümtaz Tarhan İl Başkanlığından istifa ediyor

Parti kademesindeki "müfit - mutedil" çekişmesi bu istifaya sebep oldu

Mümtaz Tarhan AP İstanbul İl Başkanlığından istifa etmeye karar vermiştir. İstifa mektubunu hazırlayan Tarhan, bünye AP İstanbul İl Mare Kurulunun Salı günü yapılacak toplantısına gidecektir. (Devamı Sa. 3, 5, 6 & 7'de)

"Gri Sis,, kalktı fakat ölümler devam ediyor

LONDRA (AP) — Zehirli dumandan ve gazlardan kaçarak Londra'dan kaçanlar, İngiltere'ye başlangıçta Pazar günü, dün her 136 kişiyi öldürdü. Londra hastahaneleri tarifiyle dolu. (Devamı Sa. 3, 5, 6 & 7'de)

"Kovulma korkusu,, yüzünden kooperatif kongresi sakin geçti

Başkan evince ihraç edilen 220 üyeyi de salona alınyarak sükuneti sağladı

Schulz'nin evince ihraç edilen 220 üyeyi de salona alınyarak sükuneti sağladı. (Devamı Sa. 3, 5 & 6'da)

Ek 12- Nihat Erim'in Suikast Sonucu Öldüğünü Haber Veren Günaydın Gazetesi'nin 20 Temmuz 1980 Tarihli Sayısı.

GÜNAYDIN

PAZAR 20 TEMMUZ 1980-10 LIRA

GÜNAYDIN

Turizm Kulübü yazıları

2'nci sayfamızda

HEM EĞLENİN
HEM 5 BİN LIRA KAZANIN

Kazanan okuyumuzun esprisi ile bu hafta yarışma karikatürümüz

Bugün 3 üncü sayfamızda

Bugün OYUN-SANS gündür — boyradan başlayalım

Terörün dünkü hedefi eski Başbakan Erim'di

Karısının gözü önünde burada öldürüldü

Dragos'taki Deniz Kulübü önünde eski koruma polisiyle otomobilin inen eski Erim, bir kuz 4 saat önce kurşun hedef oldu. Görgü şahitleri şüpheli aracında mayın üstünde seğirtilmiş olduğunu söylediler. Yukarıdaki görüntü olayın meydana geldiği yerdeki bir görüntüdür. Yarıca ise olayın gerçekleştiği izleyen ve tesadüfen kurtulan Nihat Erim'in eşi Bayan Kamile Erim.

İstanbul Dragos'ta plaja girmek üzere otosundan inerken kurşunlanan eski Başbakan Nihat Erim ve koruma polisi Ali Kartal hastaneye götürülürken can verdiler. Olayı yasa dışı Dev-Sol örgütü üstlendi

● 12 Mart 1971'de Demirel Hükümeti'nin istifasından sonra Başbakanlığa getirilen ve 1 yılı aşkın süre bu görevi yürüten Nihat Erim'e, Dragos Deniz Kulübü önünde bir kuz 4 saat önce korumalarından atak edildi.

● Erim ve koruma polisi Ali Kartal olayda öldürücü yaralar alırken, Dayan Erim tesadüfen yara almadan kurtuldu. (Yazısı 4. sayfamızda)

Amerikan hükümeti Nihat Erim'in öldürülmesini kınadı

● ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan bildiri: "Türk demokratik sisteminin çöküşü istenmemektedir" denildi. (Yazısı 4. sayfamızda)

Kuşku kişiler gözaltına alındı

Erim'in öldürülmesinden sonra çevrede geniş çaplı operasyonlara başlayan güvenlik kuvvetleri iki anda durumu kurgusu görünümüne geçtiler. Fotoğrafta bu kişilerden 3'ü Emniyet'e götürüldü (Ahmet YUKSEL-Ramazan ÖZTÜRK)

2 yılın hatıralarını yazıyordu...

Eski Başbakan Nihat Erim, 1978 yılında kongresin sanatçılığı sona erdikten sonra Dragos'taki vilayete gelmiş ve hatıralarını kaleme almaya başlamıştı. Nihat Erim Dragos'taki oturma odasında görüldü...

Nihat Erim gazetemize verdiği son demincede ülkenin ucurma çitiğini söylemiş ve demişti ki:

"Terör ancak CHP-AP ya da millî koalisyon ile önenebilir"

Eski Başbakanlardan Nihat Erim, 1979 yılında Ecevit iktidarı döneminde gazetemize verdiği bir yazıda demincede anarşi ve terörün önlenmesi için Türkiye'deki anarşiye götülen olayları, top lumun normal yaşantısında "Olağan" şeyler sayılabileceğini, bir kaç yıldır süregelen ve boyutları gittece büyüyen "Devlete karşı direniş" dânesini bir toplumdaki görülür mü? Gözlemler açısından, K. Maraş'ta son olayları yazmaya ihtiyac var mı idi? (Devamsı 4. sayfamızda)

"Ben emekçi görevimi tamamlamaya bir kişiyim. Gözlemlerim köşemden dışarıya çıkıyor. Gerekten durum hepimiz için derttir endişelen- de düşüncelerimize kadar köktür. İşler daha da kötüleşmeden bir çare bulunmak gerekir."

Bu ilâhîm inderide bu inancı, belki herkes biliyor. Ama çare nedir? Bu soruya çeşitli cevaplar verildiği görülüyor.

Buna da görüşümü sorduğumuzda göre düğünümü söyleyeyim. Önce bir noktaya eğilim belirtelim: Türkiye'deki anarşiye götülen olayları, toplum normal yaşantısında "Olağan" şeyler sayılabileceğini, bir kaç yıldır süregelen ve boyutları gittece büyüyen "Devlete karşı direniş" dânesini bir toplumdaki görülür mü? Gözlemler açısından, K. Maraş'ta son olayları yazmaya ihtiyac var mı idi? (Devamsı 4. sayfamızda)

"Ömrünün yarısı parlamentoda geçti"

● Nihat Erim'le ilgili diğer yazı, fotoğraflar ve anlari son sayfamızda bulacaksınız

Cinayeti bütün partiler kınadı

DEMİREL:	ECEVİT:	ERBAKAN:	TÜRKEŞ:
"Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne, Türk vatandaşlarının canına kast etmeye kalkışmaları devlet önünde sonunda yaptıkları bir pılgın odectir..."	"Politikacıları uyararak için son zamanlarda tanınık olduğumuzdan çok daha acı olayları beklemekten bir araya gelmemiz inancındayım."	"Parlamentonun konuyu bütün ayrıntıları ile ele alarak köklü bir çözümlü bir an evvel ortaya koyması artık kaçınılmazdır. Olay 1974'de al edilmiş eseridir." (Yazısı 4. sayfamızda)	"Nihat Erim'in insanlık dışı bir saldırı sonucu öldürülmesini büyük üzüntü ile karşıladım. Olay 1974'de al edilmiş eseridir." (Yazısı 4. sayfamızda)

İki aile arasında silahlı çatışma çıktı, 5 kişi öldü

SİRT (THA)- Pervari ilçesinde Kocayavuz Köyünde "Şakir" adındaki meşhur iki aile arasında çıkan silahlı çatışmada 5 kişi öldü. Sirt Valisi Tevrik Başar, Şakir adındaki meşhur iki aile arasında çıkan silahlı çatışmaya bir taraftan anarşizmin neden olduğunu, diğer taraftan 5 kişinin kimliklerinin henüz belirlenmediğini söyledi. Din adamı meydana gelen çatışmadan sonra Kocayavuz köyünde geçici bir andama karakolun da kurulduğunu bildiren vali, silahsızlanmaya çağırarak iki aileye men- ap kışkırtı yeniden çatışmaya girişmelerini için operasyonları sürdürebildiğini açıkladı.

Türkiye'de saatte 13 iş kazası oluyor

ANKARA (Özel)- Türkiye'de günde 215, saatte ise 13 iş kazası olduğu belirlendi. Çalışma Bakanlığı'nın yaptığı bir inceleme göre, Türkiye'de denetimleri gereken her 100 iş yerinde ancak dört denetimci işi- yinün iş kazaları olmaktadır.

Öğünün inceleme sonuçları, her gün ortama 2 işi olmaktadır. 2 işi ancak 2 işi de geçici saatte sınırlıdır. Olay Öğünün inceleme sonuçları ortaya çıkan bir hafta sonu da, Türkiye'nin iş hayatı yönünde, bakımından kazaları ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nden sonra dünyada üçüncü sıradadır.

Çöken katın sesi tüm mahallede duyuldu

Haznedar'da stok çekilerin ağırlığına dayanmayan beton binanın çöküşü büyük bir üzüntüye sebep ve tüm mahallede duyuldu. Mahalle sakinleri bu görüntüden önce endişelendi, sonra durumu anlayınca rahattı. Üstte çöken zemin ve çeker çuvalları görüldü...

Stok edilen 45 ton şeker beton binayı çöktürdü!

Yaser OZAY

İstanbul'un Haznedar semtinde bir binanın ikinci katına stoklanan çeker çuval- larının ağırlığı 45 tona bulunca beton zemini bu ağırlığa dayanamadı ve dânen çöktü. Binaya çeker stoklayan tüccarın arandığı ancak basit bulunamadığı bildirildi. Binanın çökmesi üzerine ortaya çıkan 45 ton çekere dün Güngören Belediyesi el koydu. Belediye yetkilileri çekeri- nin normal fiyatın altına satılacağını bildirdiler.

Semti sakinleri bazı çökelere bina ölü- me gelene kamyonlarla çuvalın içeri taşıdığını ancak "binanın çeker olduğunu an- lamadıklarını" söylediler.

Moskova Olimpiyatları dün törenle başladı

MOSKOVA (Özel)- 1980 Moskova Olimpiyatları dün açılış töreni dön- yünü. Afganistan o- laylarını protesto eden ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 50'den fazla ülkenin katılımıyla, günün açılış töreni, büyük bir gösteri şeklinde geçti. Açılış töreni, müsabakalara girişin atma- larına rağmen 10 dakika sürdü. Bu- nun yanı sıra 16 ülkenin sporcuları nit de kendileri bayrakları yerine açılış töreninde olimpiyat bayrakını taşıdıkları görüldü.

● Bu konudaki geniş haber ve fotoğraflar spor sayfamızda.

Hava sıcaklıkları önümüzdeki haftadan itibaren düşecek

Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü uzmanların raporları tahminlere göre verilmemekteki hava sıcaklıklarını önümüzdeki haftadan itibaren nispeten normalleştirebileceği ve verilmemesi nedeniyle bir hafta süreyle açık ve az bulutlu bir hava- mın etkisinde olacak. Yetkililer hava sıcaklıklarında bu değişiklikten da- ha çok Kuzey Karadeniz'de hissedileceğini belirttiler.

Terroristin cesedi böyle bulundu

7 Temmuz'da vurulan arkadaşları tarafından kaçıran Uğur Korkmaz'ın cesedi önceki gece bir otomobilin bagajında buldu- du. Cesedin üzerine ilgililerin pusulası "İstiklam alınacak" sözcüğü yazılıydı.

13 gün önce vurulan terroristin cesedi otomobilin bagajında bulundu

Sirkeci'de, 7 Temmuz günü bir Başkomiser olmak üzere 3 kişinin ölümü ile sonuçlanan çatışmada yaralanan terörist Uğur Korkmaz, arkadaşları tarafından kaçırılmıştı.

Ali BİREDDİNÇ

Geçtiğimiz 7 Temmuz günü Sirkeci'de meydana gelen bir dânenin otomobilin bagajında bulunan ve arkadaşları tarafından vurulan Uğur Korkmaz'ın cesedi önceki gece bir otomobilin bagajında bulundu.

Emniyet yetkililerinden alınan bilgiye göre, önceki gece saat 24 sıralarında Taksim Kazanı Yokuşu Sağır Sokak'taki bir apartmanın önünde bulunan otomobilin bagajında şüpheli bir yükün konulduğu görüldü. Ancak, otomobilin süratle kaçtığı. Bekçilerin uyarısı üzerine, polis ekipleri kaza takibi Çiğdemir'de terör edimini olarak ele geçirdiler. Otomobilin bagajında, batıya yönlü sarılı olarak duran bir ceset bulundu. Cesedin üzerine, "7 Temmuz günü Sirkeci'de başlı polislerce bir arkadaşımız öldürüldü. Bir arkadaşımız da ağır yaralandı. Yaralı arkadaşımızı tedavi etmiş, ama kurtaramadık. Bunun için teşekkür ederiz. Dev-Sol" yazılı bir pusula ilgililerimiz. (Devamsı 4. sayfamızda)

Saklambaç eki mi isteyiniz

Ek 13- Nihat Erim'in Cenaze Töreni'nin Olduğu Gün Kemal Türkler'in De Öldürüldüğünü Haber Veren Dünya Gazetesi'nin 23 Temmuz 1980 Tarihli Sayısı.

DÜNYA

23 TEMMUZ 1980
ÇARŞAMBA
BES LIRA

Belediyelerimiz ve Sorunları
2. sayfamızda

Dünyanın en az balık tüketen ülkesiyiz
3. sayfamızda

Cinayet şebekelerine dur diyecek yok mu?

TÜRKLER'İN BİYOGRAFİSİ

MERKEZ'de dün sabah saatlerinde öldürülen Türkiye Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler 1925 yılında Denizli'de doğdu.

İlkçe hayatına 1948 yılında başlayan ve 1981 yılında Emeryette Fabrika'da çalışırken Türkiye Maden-İş'e üye olan Kemal Türkler, sendika bünyesinde işçi temsilciliği, Bakırköy Şube Sekreterliği, Bakırköy Şube Başkanlığı ve Genel Sekreterlik görevlerinde bulundu. 27 yıldan bu yana Türkiye Maden-İş Genel Başkanlığı görevini yürüten Kemal Türkler, Yabancılar

Devamı 5. Sayfada

Maden-İş Sendikası'nın yıllardır başkanlığını yapan ve Başbakan'ın önce DİSK'in Genel Başkanlığı görevini yürüten Kemal Türkler, dün sabah cinayet şebekelerinin kâhpece öldürdüğü kişi olarak görevini gördü.

İki yıl önce otomobilinde henüzca öldürüldü. Türkiye'deki demokrasiyi korumaya çok çalıştı. Kafalarına koymasınlar diyecek büyük işçi sendikalarından birini başkanlık yaptı. Bu cinayet şebekelerinin bu şekilde...

İki yıl önce otomobilinde henüzca öldürüldü. Türkiye'deki demokrasiyi korumaya çok çalıştı. Kafalarına koymasınlar diyecek büyük işçi sendikalarından birini başkanlık yaptı. Bu cinayet şebekelerinin bu şekilde...

FARUK ERBAŞLI

Kemal Türkler'i de katlettiler

Bakırköy Maden-İş evinden çıkışı sırada teröristlerce balaca katledilen Türkiye Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler'in eşi ve kızları da yaralı olarak getirildi. Yaralıları 6

kurum kabul eden Kemal Türkler'in ölüm haberini duyan Sabahat Türkler onun size L-madene görevinde. Nihat Erim'in suikastine başlandı.

● Eski Başbakanlardan Nihat Erim'in cenazesi kaldırılmadan, cinayet şebekeleri dün sabah açılara bir yenisini daha eklediler. Ve DİSK'e bağlı Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler'i evinden çıkarken koruma polisi ile birlikte yayılım ateşine tuttular. Türkler hastaneye kaldırılırken yolda can verdi.

● Görgü tanıklarının ifadelerine göre, silahlı üç terörist çalıntı olduğu sanılan Renault marka arabadan, Türkler'in 34 N 4872 plakalı otomobiliyle yayılım ateşi açtı. Türkler sol göğsünden ve kalçasından kurşun yedi. Koruma polisi Ali Bilsen ise yaralandı. Teröristler olay yerinden kaçtılar.

● Maden-İş olayları sonra bir bildiri ile Genel Başkanları'nın öldürülmesi kınandı. Bildiride şöyle denildi: "İçerisinde hiçbir zaman unuttuğumuz, bu işi evladımızla yapmış ve yığılı daba da büyümüş, bayraklarımızın Tim bayraklarımızın, Türkiye işçi sınıfının tüm birliği, demokrasinin kamyonunun başı sağ olsun." (Haber 5. Sayfada)

Türk-İş Genel Başkanı olayı nefrette kınayarak:

"DAHA NE, VE DAHA KİMLERİN ÖLDÜRÜLMESİ BEKLENİYOR"

● Demirciler: "Sendikamızın hayatına, Türk sendikacılığına hayata bağlı bir yer bulmuş Kemal Türkler'in öldürülmesi DİSK, Maden-İş camiasında da önem ve terörizme parantezdir. Olayı nefrette kınayacağız." dedi.

A NKARA (A.A.) - Türk-İş Genel Başkanı İbrahim Demirciler, Türkiye Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler'in, bu sabah teröristlerce öldürülmesini "Büyük bir üzüntü" karşılıklarını bildirdi.

Demirciler, Türk-İş İcra Kurulu adına yayınladığı bildiriye, "Bu sendika İcra Kurulu üyelerininin, Türkiye camiasında da nefrette karşılıklarını" kayıttı.

Devamı 5. Sayfada

MADEN-İŞ 55 İŞYERİNDE ÜRETİMİ DURDURDU

DİSK'in (A.A.) Maden-İş Genel Başkanı Kemal Türkler'in öldürülmesi üzerine Maden-İş Sendikası'nın 55 işyerinde üretimi durdurdu.

● DİSK Genel Başkanı Başbakan'ın öldürülmesinde, "DİSK'in ve bağlı sendikalarının yönetim kadrolarında görevli olan tüm sendikacıları itiltilerin kaldırıldığı ve "Eski derginin derinliği, bu şekilde bakılmadık işlemlere verildiği" belirtti.

● Başbakan "Şişkin kurşunlar Türkiye işçi sınıfı ve sendika hareketine okladık kurşunlarda" diyerek işçi sınıfının tüm gücünü kullanarak bu olayın karşısına dikildiğini ve fedakare karşılığında vatanını koruyacağını belirtti.

Haber 5. Sayfada

Her sabah işte bu otomobiliyle görevini gören Maden-İş Genel Başkanı Kemal Türkler'i, bu kez teröristler kâhpece katledildi. Kemal Türkler otomobili kâhpece...

teröristler kurşunlara hedef oldu. Türkler'in koruma polisi Ali Bilsen ile omuzlarından yaralandı. (FARUK ERBAŞLI)

PARTİLERİN TEPKİLERİ

"Sadece üzüntü ifade ederek, akan kanlar durmuyor"

- CHP Millet Meclisi Grup Başkanvekili Coşkun Karagözoğlu: "Yayımlanmış, en kısa zamanda yayımlanacaktır" dedi.
- AP Millet Meclisi Grup Başkanvekili Gökmen Şen: "Çok üzüldük. TMMOB işçilerin yaralı alınması gereken tedbirler konusunda mutabaklaşmalarını" dedi.
- MSP Genel Başkan Yardımcısı Fahri Cemalettin: "Son derece üzüntü verici bir olay. Ancak artık suud fakla da görüşüyoruz" dedi.
- Türkiye İşçi Partisi Genel Sekreteri Nihat Sargın: "TIP'in 1981 yılı kurucularından Kemal Türkler'in, faaliyet cinayet şebekelerine öldürülmesi, işçi sınıfının her türlü sendikacı hareketine doğrudan yönlendirilmiştir" dedi.

Haber 5. Sayfada

Cenazede, Ecevit'le Demirel birlikte yürüdü

Nihat Erim toprağa verildi

SOSYAL-İŞ: TÜRKLERE FASİTLERCE KATLEDİLDİ

A NKARA (A.A.) - Sosyal-İş Genel Başkanı Osman Köker, dün bir bildiri yayınladı. Köker, DİSK'e bağlı Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler'in öldürülmesini şöyle eleştirdi: "Türkler'in faaliyetlerinde başarılı olduğu" dedi. Köker, bildiriye, "Türkler'in faaliyetlerinde başarılı olduğu" dedi. Köker, bildiriye, "Türkler'in faaliyetlerinde başarılı olduğu" dedi.

Haber 5. Sayfada

Erim için dün Sali Camii içinde düzenlenen cenaze töreni, AP Genel Başkanı ve Başbakan Demirel ile CHP Genel Başkanı Ecevit'in katılımıyla yapıldı. Erim'in cenaze töreni protokolde son yarı yürüdü. Her sıra...

günce tokaleşip öpüştüler, sonra da birlikli tören boyunca yürüdüler. Erim'in cenaze töreni protokolde son yarı yürüdü. Her sıra...

Haber 5. Sayfada

Erim'i öfküren biri kız 4 teröristin 3'ü Fahri'ne görüldü

● Erim'i öldürdüğü iddia edilen teröristler Fahri'nin Turgut Aydin adlı yurttaki yayılım ateşine tuttular.

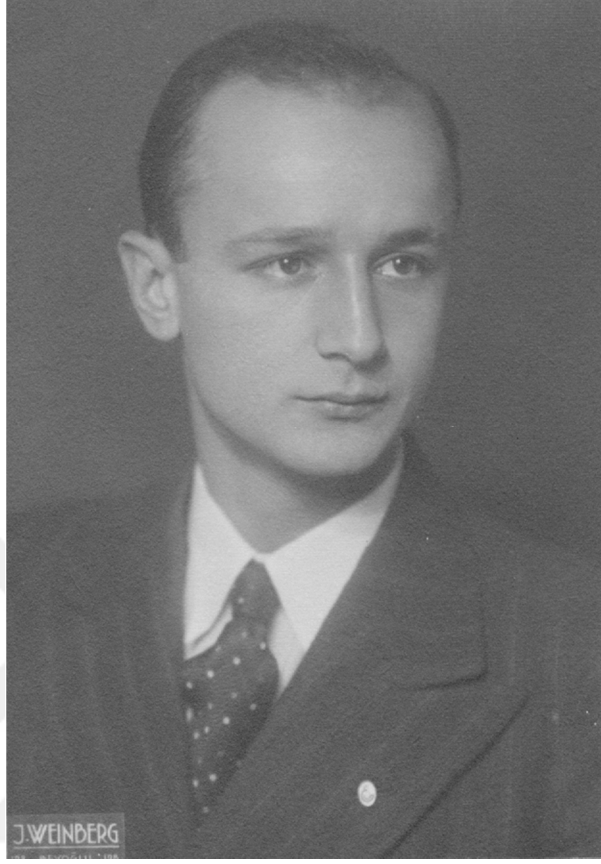
Haber 5. Sayfada

Ek 14- Nihat Erim'in 5 Yaşında İken Çekilmiş Bir Fotoğrafi.

Ek 15- Nihat Erim'in 21 Yaşında iken Çekilmiş Bir Fotoğrafi.

Ek 16- Nihat Erim'in 36 Yaşında İken Çekilmiş Bir Fotoğrafi.

Ek 17- Nihat Erim'in Kızı Ayşe Işıl Önalp ve Damadı Akın Önalp İle 24 Ekim 2015 Tarihinde Yapılan Görüşme Sırasında Çekilen Bir Fotoğraf.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	İsrafil KARATAŞ
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Osmaniye Derviş Paşa Lisesi.
Lisans Diploması	Niğde Üniversitesi, Tarih Bölümü (2005-2009).
Yüksek Lisans Diploması	Sakarya Üniversitesi, T.C. Tarihi (2009-2011).
Tez Konusu	Bölge Basınında Hatay (Sancak) Meselesi (1936-1939).
Yabancı Dil	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	<p>Akdeniz Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Okutmanı. (2012-2015)</p> <p>Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Okutmanı. (2015-2018)</p> <p>Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Öğretim Görevlisi. (2018-)</p>
E-Posta	israfil.karatas@alanya.edu.tr